

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

Copyright © Editura Academiei Române, 2002.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

Adresa: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, RO-76117
București, România, P. O. Box 5-42
Tel.: 40-21-411 90 08, 40-21-410 32 00
Fax: 40-21-410 39 83
E-mail: edacad@ear.ro
Internet: <http://www.ear.ro>

**CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR**

Redactori: ALEXANDRA ARDELEA și ADRIANA GRECU
Tehnoredactor: SILVIA DEOCLEȚIAN
Editare computerizată: CRISTIANA CHIRIAC

Bun de tipar: 17.10.2002. Format: 8/60×90.

Coli de tipar: 59

C.Z. pentru biblioteci mari: 459-3 = 59

C.Z. pentru biblioteci mici: 4R-3 = R

ISBN 973-27-0845-X
973-27-0165-X

D I C Ț I O N A R U L L I M B I I R O M Â N E SE ELABOREAZĂ
DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI” DIN
BUCUREȘTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ
„SEXTIL PUȘCARIU” DIN CLUJ-NAPOCA ȘI DE INSTITUTUL DE FILOLOGIE
ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE” DIN IAȘI

Imprimat în România
Tipografia: SEMNE '94

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE

(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL XII

PARTEA A 2-A

LITERA U

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2002

Serie nouă întemeiată de:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Române

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Române

ION COTEANU
Membru al Academiei Române

Redactori responsabili:

MARIUS SALA
Membru al Academiei Române

GHEORGHE MIHĂILĂ
Membru corespondent al Academiei Române

Partea a 2-a a tomului al XII-lea a fost elaborată în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca de următorul colectiv:

Redactori:

Ileana CÂMPEAN
Angela MIRA

Rodica MARIAN
Doctor în filologie

Redactare parțială:

Ioana ANGHEL
Elena COMȘULEA
Doctor în filologie
Felicia ȘERBAN
Doctor în filologie

Valentina ȘERBAN
Sabina TEIUȘ
Doctor în filologie
Emilia TODORAN

Revizie:

Elena COMȘULEA
Doctor în filologie

Valentina ȘERBAN

Rodica MARIAN
Doctor în filologie

Sabina TEIUȘ
Doctor în filologie

Angela MIRA

Emilia TODORAN

Revizie finală:

Ioana ANGHEL

Vasile BREBAN

Felicia ȘERBAN
Doctor în filologie

Au fost consultați pentru etimologiile din acest tom:

Vasile ARVINTE, doctor în filologie, profesor, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași; Grigore BRÂNCUȘ, doctor în filologie, profesor, Universitatea din București; Vladimir DRIMBA, doctor în filologie, profesor, Universitatea din București; Theodor HRISTEA, doctor în filologie, profesor, Universitatea din București; Gheorghe MIHĂILĂ, membru corespondent al Academiei Române; MURÁDIN László, cercetător științific principal, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca; Nicolae URȘU, doctor în filologie, cercetător științific principal, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași; Lucia WALD, doctor în filologie, profesor, Universitatea din București.

Revizia materialului din Atlasul lingvistic român I și II: Doina GRECU, Ion MĂRII, doctor în filologie

Colaborare la unele operații tehnice:

Dana BUCERZAN, doctor în filologie, Mariana ISTRATE, doctor în filologie, Mircea MINICĂ, Mihaela MUNTEANU, Mihaela URSA, Sorina DÂNCUȚĂ, Bogdan HARHĂTĂ

Redactori responsabili ai tomului al XII-lea (partea a 2-a):

IOANA ANGHEL

FELICIA ȘERBAN
Doctor în filologie

U¹ s.m. invar. A douăzeci și patra (iar după reintroducerea literelor *â* și *q*, a douăzeci și șasea) literă a alfabetului limbii române și sunetul corespunzător (vocală rotunjită închisă din seria posterioară). Cf. HELIADE, GR. ROM. V/6. *Din timpuri străvechi, ... vocalele „i” și „u” la sfârșitul cuvintelor au început să se rostească șoptit.* PUȘCARIU, C. S. 246. *Uite..., ăsta-i „u”, ăsta-i „o”.* T. DIAL. M. I, 196.

U² interj. 1. (Adesea prelungit sau însoțit de alte interjecții) Strigăt folosit pentru a atrage cuiva atenția, pentru avertizare (în legătură cu un pericol) sau pentru a comunica cu cineva care se află la o anumită depărtare. *U! iacă lupul, ține-te măi, ține-te.* ȚICHINDEAL, F. 46/10. *Interjecțiile sunt... de chemare, cum: o!, u!, e!, u-mă!* HELIADE, GR. ROM. 72/22. [Vizitiul] *strigă din băgeag: „U! Iu! Dacă vrei, măi Ghio, adapă-mi și căiuții mei.”* ap. TDRG. [Lupul] *auzi deodată oamenii „U! iu, ține măi” strigând.* CONTEMPORANUL, I, 688. *Uu, Culo, măăă!* AGĂRBICEANU, O. I, 168. *Flăcăii din vale începură să chiuiască și să strige: Uiu, uiu! Ce fel de vânat a fost? GALACTION, O. 271. „Uuu, n-aude, n-a vede”... chemarea de sus Ajunge la mine în van să se sfarme.* VOICULESCU, POEZII, I, 181. *U! Ano, fă! rupe gățul la găina a pestriță.* SADOVEANU, O. II, 557. *Uuu! Ileană-i!... răsună cântător glasul unei femei... De departe un glas subțire răspunde prelung.* id. ib. IV, 269. *Uiu-iu! fraților, a chiuit el, să știți că eu is Pahomie cel vestit, cioban de la Piatra Teiului.* id. ib. XVIII, 445. *U, u, u, mă, nu lăsați lupul!* H II 253, cf. IV 117. *Strigă așa, spre pădure: – U! mă! Cine n-are ce să mănânce să vie la stână!* RĂDULESCU-CODIN, I. 43. *Bă, u, bă, u, Suraie, u, Că nu t'e străg pă t'ine.* PAPAHAĞI, M. 138. *Flăcăul... se suie pe un dâmbușor și strigă...: „U... măi...”* I. CR. II, 184, cf. ALR I 82/217, 351, 803. *U, bărbate, ia vin, ia! Acesta veni într-un suflet să vază ce e.* SNOAVA, III, 72. ♦ (Regional) Exclamație prin care se răspunde la chemarea cuiva (Suseni – Târgu Jiu). Cf. LEXIC REG. 47.

2. (Adesea prelungit sau însoțit de alte interjecții) Exclamație care exprimă anumite senzații (repulsie, frig etc.). *Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig.* PREDĂ, M. 315, cf. ALR II 3 252/53, 876. *Uuuuu! Da frig [îmi e]!* O. BĂRLEA, A. P. I, 276.

3. Exclamație care exprimă surpriză, nemulțumire sau indignare. *U! O! Pi! Bre! Ce scandal!* NEGRUZZI, S. I, 328. *U, ce figură de sălbatic!* VLAHUȚĂ, S. III, 191.

4. (Însoțit de obicei de „iu” repetat sau de alte interjecții) Strigăt care exprimă veselie și care însoțește de obicei chiuiturile în timpul executării dansurilor populare. *Să jucăm în chiuite! să sărim bătând din pintoni... u... iu!* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 70, cf. TDRG, CADE. *U-iu, ... bucuria lui când au stat ploile Și l-au trimis să pască oile.* VOICULESCU, POEZII, I, 243. *Uiu-iu, pă patu gol, Că mireasa n-are fol.* PRIBEAGUL, P. R. 153. *Uiu, iu, până ce-s viu, DAC-oi muri, mort să fiu!* JARNÍK – BĂRSEANU, D. 363. *U, iu, iu, bunu-i puu, Da-i mai bună găina, Care-o frige vecina.* id. D², 535, cf. CONV. LIT. XX, 1 020. *U, iu, iu și na, na, na, Soacră mare, draga mea, ... Ieși afară, soacră mare, Că-ți aduc pieptănătoare.* MARIAN, NU. 630. *U, iu, iu, nănaș mare, Ia și suflă-n lumânare.* id. NA. 267. *Uiu, iu și ia, ia, ia, Mi-a văduvit mierlița.* MAT. FOLK. 4. *Uiu, iu, pe dealu gol Și mireasa n-are fol.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 487.

Uiu, iu! pe dealu Vinț, Că mireasa n-are dinți. VICIU, F. 118. *Uiu-iu pe deal în sus Prind fetele măte-n jug.* FRÂNȚU – CANDREA, M. 125. *Uiuu, ficior de câne, Ce mi-a dat mă-ta cu tine? O vacă și o junincă.* BUD, P. P. 46. *Merge tineret mult chiuind: uiu! iu, iu, iu!* FURTUNĂ, C. 13. *Uiuu, c-așă mă cheamă, Iepurele bun d'e zamă.* DENSUSIANU, Ț. H. 144. *U, hu, hu și tu, tu, tu, Alba iesti, niagra nu-i, C-a mâncat-o dumnialui.* DIACONU, Ț. V. IV, 153. *U-iu-iu, nănașule, Sucește-ți mustățile, Sărută nevestele!* FOLC. TRANSILV. IV, 52. *U, iu, iu, găină sură, Ieri erai pe după șură Ș-amu ești la nuna-n gură.* CAF IV, 188. *Nuntașii se luară toți după el... învățându-l să strige și el: „Uiu-iu și uiu-iu!”* SNOAVA, III, 174.

5. (Regional; însoțit de interj. „na”) Strigăt cu care se cheamă câinii de vânătoare (Băleni – Tecuci). Cf. H III 4. – Formație pe baza unui sunet reflex.

U³ interj. 1. (Adesea prelungit sau repetat) Cuvânt care imită urlatul unor animale (mai ales al lupului). *Lupul flămând leșinat... U! mă! -ntreabă prin urlat, Cine e mai mare-n sat?* PANN, P. V. I, 95/13, cf. DM, DL, DEX.

2. (Adesea prelungit sau repetat) Cuvânt care imită sunetul specific scos de porumbel. Cf. ALR II 5 751/2, 27, 47, 279, 325, 346, 551, 682, 769, 812, 836.

3. (Prelungit și repetat) Cuvânt care imită sunetul specific scos de curcan (Măceșul de Jos – Băilești). Cf. ALR II 5 742/872.

4. (Prelungit și repetat) Cuvânt care imită sunetul specific scos de broatec (Pecinișca – Băile Herculane). Cf. ALR SN III h 733/2.

5. (Prelungit) Cuvânt care imită sunetul provocat de mișcarea unui corp care străbate cu viteză un spațiu; vâj. *Pă la unsprezece ceasuri numa aude... că vine om [= un] buzdugan: – Uuuu! Păăc! Mintenaș o fo și zmau acolea.* O. BĂRLEA, A. P. I, 465.

6. (Prelungit și repetat) Cuvânt care imită sunetul unui clopot. *Clopotele făceau: „uî, uî, uî”, altele repede: „tang-ting-tang”.* AGĂRBICEANU, A. 83.

7. (Prelungit sau repetat) Cuvânt care imită fluieratul unei locomotive cu aburi în timpul funcționării ei. □ *Uuuu! Vine acceleratul!*

– Și: (rar) *uî* interj.
– Onomatopee.

UÁ interj. (Învechit, rar) Exclamație care exprimă dispreț, care se rostește în bătaie de joc. *Hulea pre el... „ua, tu cela ce spârgeai besereca”.* N. TEST (1648), 62²/33. *Ceia ce trecea huliia pre el, clătînând capetele lor și grăind: „ua, cela ce strică besereca”.* BIBLIA (1688), 787²/6, cf. TDRG.

– Din gr. οὐά.

UÁC interj. v. oac.

UAN s.m. (Prin Transilv.) Numele unui soi de pește nedefinit mai îndeaproape. Cf. BĂCESCU, P. 184.

– Pl.: *uani*. – Și: *oan* s.m. BĂCESCU, P. 184.
– Cf. magh. ő n.

UBÁC s.n. Versant al unui munte expus spre nord, spre umbră. DN³.

– Din fr. *ubac*.

UBĂGIU s.m. v. iobag.

UBĂR s.n. v. obor².

UBERĂL, -Ă adj. (Livresc) Care este în legătură cu sânul, al sânelui. DN². ♦ *Fântână uberală* = fântână reprezentând o femeie (o nimfă, o silfidă), din sânii căreia curge apa. Cf. DN³.

- Pl.: *uberali, -e*.

- Din fr. *ubéral*.

UBERITĂTE s.f. v. *ubertate*.

UBERÓS, -OĂSĂ adj. (Livresc) Fertil, fecund. DN³.

- Pl.: *uberoși, -oase*.

- Din lat. *uberousus*, fr. *ubéreux*.

UBERTĂTE s.f. (Livresc) Fertilitate, fecunditate; abundență. „*Toamna în insulele Canare*” revelă o percepție a ubertății exotice. CĂLINESCU, C. O. 202, cf. DN².

- Și: *ubertitate* s.f.

- Din lat. *ubertas*, fr. *uberté*. Cf. it. *ubertà*.

- *Uberitate* < lat. *uberitas*.

UBICAȚIUNE s.f. (În dicționarele din trecut) Ședere a unei persoane într-un anumit loc un timp mai îndelungat. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

- Pronunțat: *-ți-u-*.

- Din lat. med. *ubicatio, -onis*. Cf. it. *ubicazione*.

UBICHITĂTE s.f. v. *ubicuitate*.

UBICUIȘT, -Ă adj. 1. (Despre plante și animale) Care trăiește și se dezvoltă la fel de bine în condiții de medii diferite; care este răspândit într-un număr mare de zone geografice. M. D. ENC., DEX, D. ECOL.

2. (Livresc; despre oameni) Care pare a fi în mai multe locuri deodată. Cf. DN³.

- Pl.: *ubicuiști, -ste*. - Și: *ubicvíst, -ă* adj. M. D. ENC., DN³, DEX.

- Din fr. *ubiquiste*.

UBICUITĂTE s.f. (Livresc) 1. Atribut al lui Dumnezeu, prezent pretutindeni în același timp. Cf. M. D. ENC.

2. Posibilitate de a fi prezent în mai multe locuri deodată. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 777¹/10. *Darul binecuvântat al ubicuității*. SĂM. I, 138, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Totul e o simplă iluzie, persoana fiind una singură, cu darul vrăjitoresc al ubicuității*. RALEA, O. 77. *Viciul geografic are o tortură specifică: imposibilitatea ubicuității*. *Id.* S. T. III, 305. *Îți mărturisesc că nu sunt prea încântat de diversitatea și ubicuitatea mea literară*. V. ROM. decembrie 1963, 150, cf. DN³. *Ubicuitatea este prin excelență semnul vocației la omul de acțiune*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 1/1, cf. DJP, DSR. ♦ (Rar) Universalitate. *Specificul național căpăta sens abia în clipa în care depășea provincialul pentru a intra în ubicuitate*. PLEȘU, O. 71.

- Pronunțat: *-cu-i-*. - Și: *ubicvitate*, (învechit) *ubicvitate* (ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.) s.f.

- Din fr. *ubiquité*.

UBÍCUU, -UĂ adj. (Livresc) Care are posibilitatea de a fi prezent pretutindeni în același timp. (Fig.) *Dragoslav a dobândit cu vremea un fel de popularitate ubicvă, găsind, oriunde se ducea..., pe „frate-meu” sau „un prieten”*. LOVINESCU, M. 20, cf. DN³. *Depistarea acestei ubicue prezențe eminesciene implică desigur familiaritatea cu stilul marelui gazetar*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 1, 7/1.

- Pronunțat: *-cu-u-*. - Pl.: *ubicui, -ue*. - Și: *ubicv, -ă* adj.

- De la *ubicuitate*, după modelul unor adjective ca *perpetuu, continuu*.

UBÍCV, -Ă adj. v. *ubicuu*.

UBICVÍST, -Ă adj. v. *ubicuist*.

UBICVITĂTE s.f. v. *ubicuitate*.

ÚBLĂ s.f. = *oblu*². 1. (Prin Ban.) Rindea (1). Cf. ALR I 832/5, 9, 24, NALR - B III h 574/5, 6, 7, 9, 12, 18, 24.

2. (Prin Ban. și prin sud-vestul Transilv.) Mistrie (1). Cf. H XVIII 104, CHEST. II 373/3, 6.

- Pl.: *uble*. - Și: *úglu* (ALR I 832/24, pl., m., *ugli* ib., NALR - B III h 574/24, și, n., *ugluri* ib.) s.m., s.n., *óblă* (NALR - B III h 574/7) s.f., *hóbal* (ALR I 832/125) s.n., *húblă* (H XVIII 104, CHEST. II 373/3) s.f.

ÚBRID, -Ă adj. (Regional) Care are o constituție slabă; slăbănog (12). Com. din STRAJA - RĂDAUȚI.

- Pl.: ?

- Cf. *ș u b r e d*.

UCANÉL s.m. (Regional) Nume care se dă diavolului (Brehuiești - Botoșani). Cf. H I 27.

- Etimologia necunoscută.

UCĂZ s.n. (Învechit și popular) Ordin (1), ordonanță (11), decret, poruncă (1). *Aștepta să le vie ucáz de la Petreburhu, de la împăratul moschicescu, să vadă ce vor face*. NECULCE, L. 208. *De la îndurarea întru tot milostivului stăpânitorului împărat, după înaltii ucázuri* (a.1818). GCR II, 219/26. *Aicea ghegeneru Miloradovici căpătând ucáz (poruncă), curând la Smolensc... să meargă*. N. STOICA, C. B. 308, cf. CAT. MAN. I, 218, VALIAN, V. 148. *Foile din St. Petersburg ne împărtaşesc un ucáz împărătesc din 21 febr[uarie]*. GT (1839), 48¹/12, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 777¹/17, STAMATI, D., BAR. - MUNT., W. 782¹/29. *Ucazele lui Petru care ne-au rennoit Din mână nu le lasă; drept pravăș îi slujesc*. NEGRUZZI, S. II, 194, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Se primise de la arhierie un ucáz*. CONTEMPORANUL, III, 660, cf. DDRF, BARCIANU. *Între atâtea vești zguduitoare..., cade și aceea că un ucáz împărătesc a chemat sub steag... oștenii*. SĂM. III, 578, cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. ♦ F i g. Măsură, decizie, hotărâre care nu admite

discuție. Cf. SCRIBAN, D. *Familia ajunsă în impas, buimăcitor, venea cu un ucac: în noul an școlar trebuia să rămân acasă*. BLAGA, H. 94. *Față colțuroasă, osoasă, avea bunica... parcă mereu zvârlea ucazuri*. STANCU, D. 7. *Tot ce se găsea sub nivelul zvelteții lui i se părea... scos de mai înainte din lupta pentru dragoste, ca printr-un ucac al ursitelor*. VINEA, L. I, 219, cf. DEX, DSR. ♦ *Autorizație, ordonanță. Ș-au făcut ocaz di la ghinărariul Lis... ca să poată umbla cu 2 oameni pe mari, să prindă pește*. NECULCE, L. 329.

- Scris și: ucas. - Pl.: ucazuri și (rar) ucaze. - Și: (învechit) ocáz s.n.

- Din rus. укас.

ÚCĂ s.f. v. ocă¹.

ÚCE subst. (Prin sud-vestul Transilv.) Om urât. REV. CRIT. III, 172, PASCU, S. 301.

- Pl.: ?

- Etimologia necunoscută.

UCÉDE vb. III v. ucide.

UCÉL s.m. (În dicționarele din trecut) Pasăre (I 2). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.

- Pl.: ucei.

- Din it. uccello.

UCENIC, -Ă subst. I. S.m. și f. 1. Persoană care primește (și continuă) învățătura cuiva; persoană care adoptă principiile, doctrina cuiva; discipol, învățcel; p. e x t. elev, școlar² (1). *Pavel vruindu se între întru gloată, nu-l lăsară elu ucenicii lui*. COD. VOR.² 5¹/7. *Destul ucenicului se fie ca dascalul*. EV. SL.-ROM. 177/17. *Ucenicul ce priimește de la dascalul său are și el și dă altuia cuvânt desăvârșit*. CORESI, EV. 320, cf. 41. *Eu sânt domn și biruitoriu, iară nu slugă; învățatoriu, iară nu ucenic, eu Dumnedzău, cu putearea mea cea dumnedzăiască dzic fie*. VARLAAM, C. 53. *Ucinicu (cca 1645)*. I. GHEȚIE, B. D. 288. *Cela ce va sudui pre ucenic înaintea dascalu-său... suduiaște pre dascalu-său*. PRAV. 238. *Dascalul ce-ș va bate ucenicul nu să va certa ca un suduitoriu, cându-l va bate cu măsură*. ib. 224. *Pe toți îi iertă și-i deslegă, ca un ucenic adevărat al lui H[risto]s, cu al cărui trup și sânge să și pricestui*. GAVRIL, NIF. 55. *Au mârș la Ierusalim la Ammonie, ucinicul sv[ă]ntului Antonie*. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 116¹/15, cf. septembrie 23¹/22. *Între dascăli și ucenici aceaea dragoste trebuiaște să fie și să rămăie, carea iaste între părinți și între feciori*. ZOBA, S. 48. *Cât de multă grijă face dascălu întru învățarea ucinicului*. N. COSTIN, C. 13. *Precum se vede, nu ucinică, ce didascală alhimiștilor iaste*. CANTEMIR, IST. 45, cf. ANON. CAR. *Era mitropolit țarei preasfințitul Iacov, ucenicul preasfințitului mitropolit Antonie*. CANTA, LET. III, 185/20. *A doua zi... vin dascalii școalilor cu ucenicii cei mai aleși; însă întâi dascalul cel mare... să închină Domnului*. GHEORGACHI, CER. (1762), 284. *Nu din pricina dascalilor, ci din două pricini s-au dovedit rășipa ucenicilor (cca 1772)*. URICARIUL, I, 70/18. *Țiutoare una de alta numim câte între dânsele să țin una de alta...; ucenic și dascăl*.

MOLNAR, RET. 59/13. [Epitropii] să aibă a ajuta pe ucenicii săraci, iubitori de învățatură (a. 1793). URICARIUL, II, 55. *Eder, cel dinții și credincios ucenic lui Sulfer... două doveade aduce înainte spre adevărire*. MAIOR, IST. 193/7. *El învăța pre ucenicii săi*. PETROVICI, P. 42/7. *Sfârșindu-se învățăturile..., mai mult rămănea folosit dascalul decât ucenicul*. BELDIMAN, N. P. I, 25/1. [Dascălii] să-i învește catechizmul pe de rost tot și să-l tâlcuiască ucenicilor (a. 1820). IORGA, S. D. XII, 209. *Grecii s-au pus școala să ne-o strice, Între dascăli și ucenici umblă să bage price*. ZILOT, CRON. 335. *Umul au zis lui Eschim: cum așa tace, fiind ucenic al lui Socrate?* GOLESCU, S. 166, cf. LB. *Veți afla toate învățăturile câte înțelepții da ucenicilor săi*. DRĂGHICI, R. 197/15. *Zidii școala..., în care încape o sumă de opt sute de ucenici*. GORJAN, H. II, 67/2. *Acest guvernant... nu putu nimic să arate ucenicului său*. TÂMPEANUL, G. 60/8. *Între ucenicii ce vor urma învățătura agriculturii să vor țină câțiva cu cheltuiala școalei*. REGUL. ORG. 390/7, cf. ISER. *Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascalului*. RUSSO, S. 47. *Am avut cinste a înfașoșa... prohorisirile ucenicilor mei în istorie, citire, scriere*. NEGRUZZI, S. I, 5, cf. PONTBRIANT, D. *Ucenicul lui Seneca, ridicat de mâni și de păr, se simți despărțit de pământ*. CONTEMPORANUL, VI, 395, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cum așa, să se tragă în degete un ucenic cu profesorul său?* SADOVEANU, O. XVII, 551. *Un învățator care-și probezește toată ziua ucenicii ajunge să-i urască și, la rândul-i, devine urât*. CĂLINESCU, C. O. 152. *Am fost... mai tineri puțin... și ne-am socotit ucenicii lui*. T august 1964, 55. *Căci n-ați avut nici frați, nici unchi, Nici ucenicii să plăngă-n urmă*. VULPESCU, P. 140. *Cu trecerea vremii s-a schimbat și îmbrăcăminte ucenicilor lui Hipocrate*. G. BARBU, A. V. 32, cf. MIHĂILĂ, Î. 148. *Nu te arăta dascăl până a nu fi ucenic*. ZANNE, P. V, 643. *Dracul toate ar vrea să fie, numai ucenic nu*. id. ib. VI, 564. *Mulți din ucenici întrec la învățatură pe înșiși ai lor dascăli*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 92. ♦ Fig. *Și a avut Eminescu ucenici o droaie și un mare număr de admiratori cari îl cunoșteau personal*. CHENDI, S. I, 345. ♦ (La m.; în limbajul bisericesc; și cu determinările „lui Iisus Hristos”, „lui Hristos”) Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece apostoli ai lui Hristos; p. e x t. nume dat fiecăruia dintre cei patru evangheliști. *Rădică ochii lui la ucenicii lui, grăi... a voastră iaste împărăția lu Dumnezeu (a. 1579)*. GCR I, 19/17. *Zise Do[m]nul alor sei ucenici*. EV. SL.-ROM. 174/2. [Hristos] de munca lui grăiaște cătră ai săi ucenini și apostolilor. CORESI, EV. 88. *Petru apostol era tutindinea mai îndrăzneț decât alalți ucenici*. id. ib. 67. *Deaca auzi H[risto]s că Lazăr s-au războlit..., zise ucenicilor săi: blămați iară în jidovi (a. 1600-1650)*. GCR I, 137/33. *H[risto]s... pace dat-au ap[osto]lilor săi și ucenicilor săi*. IEUD, 248/7. *Spune Domnul Hristos ucenicilor săi de muncile și de moartea sa*. VARLAAM, C. 55. *Fiind sara, veni oarecine, un om..., acela era ucenic lui I[is]us[us] (a. 1642)*. GCR I, 100/38. *Cine va primi pe ucenicii miei pre mine mă va primi*. ZOBA, S. 50. *D[u]mn[e]dzău au poruncit sf[i]nților săi ucenici... să propoveduiască cuvântul său*. BIBLIA (1688), [prefață] 4/55. *Hristos ... au luat iar propoveduitorii evangheliști ..., dzicându-le: ... „Urmați-mi mie, ucenicii mei și învățătorii lumii”*. ANTIM, P. 3. *Sfântul*

apostol Toma, fiind el din numărul cetei acelor 12 ucenici ai lui H[risto]s. VARLAAM – IOASAF, 6^y/21. Domnul... acestea le-au lăsat ucenicilor săi ca niște porunci de despărțire (sec. XVIII). CAT. MAN. I, 80. Vestitorii propoveduitori, căpeteniia ucenicilor tăi, D[oa]mne, i-ai priimit întru desfătarea bunătaților tale. CALENDARIU (1814), 28/24, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. Hristos... s-a mărginit să-și trimită „ucenicii” în lume, ca să-i propovăduiască învățăturile. NEGULESCU, F. R. 94, cf. MIHĂILĂ, Î. 148. El avea numai douăsprezece lumânări, pe când sfinții ucenici și cu Domnul Hristos făceau treisprezece. SNOAVA, III, 501.

2. Persoană (tânără) care învață meserie, lucrând sub îndrumarea unui meșter; (învechit) sodal, (regional) inaș, șăgărt. *Dedă lui și ucenicilor lui de să tipărească această carte, Ev[anghe]lie cu învățătură* (a. 1581). CCR 45/17. *Care ucenic va avea a se băga la meșter să aibă a veni la starostile cu stăpânul său* (a. 1766). URICARIUL, XIV, 2. *Am tocmii pe Todoran, feciorul lui Mihai cojocăriul din Craiova, ca să slujască fără de simbrie, adecă ucenic la învățătură, patru ani* (a. 1775). IORGA, S. D. XII, 92, cf. LB. *Meșterii cei mari vor plăti patenta de întâia stare... să oselesc... ucenicii nuniților*. REGUL. ORG. 41/12, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Lăutarii... nemaivând cui să cânte bătrânele cântece, nu le-au mai spus copiilor și ucenicilor, ci le-au îngropat cu dânșii*. LAMBRIOR, S. 173. *Muia feleștiocul în strachina cu dohot și-mi trăgea un puț de răbuiată ca aceea, pe la bot, de-i bufnea răsul pe toți ucenicii din ciubotărie*. CREANGĂ, A. 46. *Băiatul e ucenic, acum învață meșteșugul*. CARAGIALE, O. IV, 303. *Nu era nevoie de multă școală: atât ca să-l primească ucenic*. SLAVICI, O. II, 6. *Mă bag ucenic la dumneata să mă înveți acest meșteșug*. ISPIRESCU, L. 368, cf. DDRF, BARCIANU. *Zăvorind ușile și obloanele [prăvăliei], ochii îi jucară în toate părțile, muștrând pe ucenici*. DELAVRANCEA, H. T. 19. *Nu e vorba aci de cuvinte dialectale sau de germanisme, luate de ucenicii români de la stăpânii lor străini, ci e vorba de întreaga mecanică a limbei*. D. ZAMFIRESCU, O. V, 450. *Câte-un ștrengar de ucenic pășea semeș, cu mâinile-n buzunar*. SANDU-ALDEA, D. P. 154, cf. ALEXI, W., TDRG. *Prăvăliile erau deschise de curând și ucenici sprinteni se iveau pe-o clipă în uși*. AGÂRBICEANU, A. 59. *Ca să-și încerce ucenicu, hoșu ăl mare l-a trimis îndată să-i fure o găină din sat*. LUNGIANU, C. 62, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În jurul meu roia lume indiferentă... gospodine ce se întorceau din piață, ucenici de tot felul*. BRĂESCU, O. A. II, 124. *Eram pus să curăț și atelierul, împreună cu ucenicii*. VLASIU, A. P. 363. *M-am ridicat și eu ca ucenic la un meșter*. SADOVEANU, O. V, 509. *Frizeria era plină... Ucenicii și calfele asudau lucrând*. BART, E. 262. *Ucenicul era viitorul țehului și în el se oglindea trecutul tuturora*. PAVLESCU, M. N. 146. *Câteva școale noi de ucenici, afectate fabricilor mari, ajută la pregătirea muncitorilor calificați*. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 30. *Lucrau la cojoace patru calfe și ucenici, sub supravegherea unui meșter cărunt*. C. PETRESCU, A. R. 53. *Cu șaisprezece ani în urmă lucrasem ca lăcătuși în același atelier: eu ucenic, el calfă*. V. ROM. iunie, 1954, 132. *Avea doi lucrători buni și trei ucenici*. PREDĂ, M. 117. *Erau cu totul patru femei și doi bărbați din care*

unul foarte tânăr, pesemne un ucenic. V. ROM. martie, 1958, 30. *Un ucenic [al argintarului] d-abia izbuti a ieși pe fereastră, dete fuga după unchiaș și mătușe* (a. 1872). POP., ap. GCR II, 356, cf. MIHĂILĂ, Î. 148, SBIERA, P. 248. *Calfa... l-o pus să cerceteze pe ceilalți ucenici*. VASILIU, P. L. 36. *Plătește la clopotari, Să tragă clopote mari; Plătește la ușânici, Să tragă clopote mici*. PAMFILE, C. Ț. 66, cf. CIAUȘANU, V. 184, ALR II 3 642/192, 414, 531, 537, 605, 762, 848, 899, ALR SN II h 500, ALRM SN I h 324, NALR – O III MN 248, 1800, ALR – M III h 772, T. DIAL. M. I, 103. *Un cojocar se duse cu un ucenic al său, ca să îmlănească niște scurteici*. SNOAVA, I, 181. ♠ (Cu determinări care precizează meseria) *Ucenic la moară*. LB. *Ucenic de bucătărie*. POLIZU. *Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie*. SLAVICI, O. II, 18. *Ucenic la un iconar, care după câțiva ani încearcă el însuși a face icoane* (a. 1896). PLR I, 456. *Ucenic viticol*. NOM. PROF. 13. *Alecui mă sfătuieste să intru ucenic lăcătuș*. SADOVEANU, O. XVII, 566. *Ne-a arătat cum fluieră aria Leonorei din Trubadur un ucenic de cizmar*. PUȘCARIU, M. 254. *Un ucenic de la tipografie trece cu sulul de hârtii*. BOTTA, S. III, 111. *Slujise, biet... Ucenic la ciobănie Din mica-i copilărie*. TEODORESCU, P. P. 517. ♠ (Depreciativ) *Meșter prost, a g e a m i u; diletant*. Cf. POLIZU, CIAUȘANU, V. 184. ♠ *Novice (la mănăstire)*. *Un stariț au trimis pre u[n] călugăraș mic ucenic al său la u[n] frate* (a. 1808). GCR II, 200/2. *Mai mult de jumătate din aceste mirese ale Domnului crescuseră, ucenice, în casa maicei Rahila*. GALACTION, O. 316. *Funcții în organizarea bisericii... stareș, monah... frate, soră, ucenic, schivnic*. NOM. PROF. 73. ♠ *F i g. Începător într-o activitate*. *Studenți cari trândăveau în cafelele și berării; ucenici în arta paletii*. SANDU-ALDEA, D. N. 43. *Nu-i plăcea să se simtă dominat și călăuzit ca un ucenic, la vârsta lui – fie chiar și de fostul său profesor*. VINEA, L. I, 375. *Eu n-am fost niciodată ucenic; Dintru-nceput deplin maestru... numa*. VOICULESCU, POEZII, II, 280. ♠ *Ucenicul vrăjitor = cel care dezlănțuie evenimente, fapte, pe care apoi nu e capabil să le stăpânească. Tehnica modernă este o mașină infernală, pe care ucenicul vrăjitor nu mai știe s-o controleze*. H. LOVINESCU, T. 154. *Vai mie, Ucenic vrăjitor, Sărăcuț cupar Ce în cupe torn Nopți de chihlimbar*. BOTTA, S. II, 62.

II. S.m. (Regional) Dispozitiv care servește la fixarea unei bucăți de lemn sau a unei scânduri late, în timpul lucrului, pentru a fi prelucrată de tâmplar (Izvorul Alb – Piatra Neamț). GLOSAR REG.

– Pl.: *ucenici*, *-ce*. – Și: (învechit și regional) *ucinic*, *-ă*, *ocinic*, *-ă* (IORGA, S. D. XIII, 108, ALR II 3 642/605, 762, 899, ALR SN II h 500), (regional) *ocenic*, *-ă* (CIAUȘANU, V. 184, ALR II 3 642/848, ALR SN II h 500) s.m. și f., (învechit, rar) *ucenîn* s.m.

– Din slavonul оученикъ.

UCENICI vb. IV. In tranz. A învăța o meserie lucrând ca ucenic (I 2) pe lângă un meșter. Cf. I. GOLESCU, C. *Iată și băiatul cu care ucenicise că vine și se așază lângă dânșul*. ISPIRESCU, L. 140, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Trei ani încheiați a ucenicat la zugrav*. DUNĂREANU, N. 182, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Primul care începu să-i arate prieteșug fu Haralamb, la*

care ucenicea acum. TUDORAN, P. 111. *Era copil, ucenicise la un iconar, începuse și el să zugrăvească icoane și să le ducă la târg.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 24, 5/3, cf. SCL 1978, 325. ♦ P. e n e r. A învăța ceva (de la un maestru, de la o persoană pricepută); a munci pentru a se iniția într-un domeniu de activitate. *Ba am ucenicit eu destul până ce m-a făcut preot.* STĂNOIU, C. I. 65. *Flăcăul cel mai dezghețat de pe moșia Medeleni, după ce ucenicise trei ani, ... la semnalul soneriei răsărise ca din pământ.* TEODOREANU, M. II, 23. *Gala Galaction deschide seria romanelor teologice, pentru cari a ucenicit îndelung.* PERPESSICIUS, M. III, 371. *Structura deosebită a tematicii abordate a silit-o pe scriitoarele să ucenicească din greu la realizarea scenică a unei piese de idei.* GL 1958, nr. 6, 5/4. *Și-au făcut apariția modești artiști străini de formație academică, în atelierile cărora au ucenicit și câțiva dintre clasicii picturii noastre.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 26/1.

– Prez. ind.: *ucenicesc.*

– V. **ucenic.**

UCENICIE s.f. Faptul de a lucra ca ucenic (I 2); starea, calitatea, ocupația de ucenic; timpul petrecut de cineva ca ucenic. Cf. MOLNAR, D. 68/15, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *A crescut băiatul canonit și muncit și a ajuns, după ucenicie, culegător.* CARAGIALE, O. III, 19. *Acum ești calfă, ai scăpat de ucenicie.* ISPIRESCU, L. 370. *După copilăria lui fericită și liberă a sosit ucenicia grea, munca de lucrător.* DELAVRANCEA, O. V, 260, cf. DDRF, BARCIANU. *Acolo, la plăcintarul acela, și-a făcut Iani Livaridi ucenicia lui de negustor.* SANDU-ALDEA, D. N. 10, cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tipograful Petre Ispirescu aici și-a făcut ucenicia.* ROMANESCU, ZEȚ. 12. *Văzuse și el America pe când își făcea ucenicia de marinar.* BART, E. 26, cf. SCRIBAN, D. *Ucenicia lui să dureze trei ani.* PAVLESCU, E. 107. *La 1773 scheienii arătau împăratului că... nu le mai sunt primiți copiii la ucenicie.* id. M. N. 80. *Cu mina aceasta mi-am început ucenicia.* BOGZA, A. I. 164. *Haina cumpărată în ultimul an de ucenicie nu-i mai poate cuprinde pieptul lat.* v. ROM. martie 1954, 97, cf. CIAUȘANU, V. 184. *A termina[t] fata ucenicia, a venit acasă, meseriașă de-acuma, croitoriașă.* T. DIAL. M. II, 744. ♦ P. e n e r. Formare, instruire a cuiva într-un anumit domeniu. *Făcut-am cea mai aspră și grea ucenicie.* MACEDONSKI, O. I, 3. *Scrisul se învață și ceea ce pare talent nu este adese decât efectul unei ucenicii.* LOVINESCU, S. I, 145. *În anii mei de ucenicie și de luptă, lumea ispitelor... era să-mi înfățișeze... o cosiță parfumată totdeauna cu trandafiri.* GALACTION, O. 59. *Am luat ucenicia militară de la început.* BRĂESCU, A. 223. *Problema țărânimii noastre ne-a fost familiară din vremea uceniciei literare.* SADOVEANU, E. 6. *Ucenicia mi-a folosit: scăpasem de stângăcia, de sficiunea mea firească.* CIPRIAN, S. I, 94. *E chiar necesar să faci și o ucenicie în munca de bibliotecă, însă trebuie neapărat s-o depășească.* CĂLINESCU, C. O. 200. *Începe în anonim o lungă și grea ucenicie, care îi va aduce totuși, în cele din urmă, adevărata glorie.* BOGZA, C. O. 137. *Nu e deloc ușor să te remarci în medicină ..., o ucenicie sub pulpana unui mare specialist este*

aproape inevitabilă. PEDA, R. 36. *Două decenii de ucenicie tăcută pot vorbi cu îndreptățire și certitudine despre ... „o carieră literară”.* v. ROM. decembrie 1970, 67. *Anii de tinerețe ai uceniciei literare.* CIOCULESCU, C. 119. ♦ F i g. *Literatura italiană și-a făcut ucenicia la școala poeziei provenșale.* OȚETEĂ, R. 196. *Știa că a fost și la ucenicie bună..., în d-ale vieții. Știa cum se mănâncă frumos.* I. M. SADOVEANU, S. 22.

– Pl.: *ucenicii.* – Și: (regional) **ocenicie** s.f. CIAUȘANU, V. 184.

– **Ucenic** + suf. -ie.

UCÉNIE s.f. I. (Învechit și regional) Teorie¹ (I), învățătură. *Ucenie* (sec. XVI–XVII). TEXTE ROM. (XVI), 409, 426, 434, cf. POLIZU, LM, com. din TURNU MĂGURELE. ♦ (Regional) Teorie în armată. Cf. RĂDULESCU-CODIN, 54.

2. (Învechit, prin Munt., Olt. și Mold.) Instrucție ostășească, exercițiu militar; (învechit și popular) muștră¹ (I). Cf. LM. *Făceau ocenie, se strângeau iar roată și vorbeau.* SANDU-ALDEA, D. N. 218, cf. ALEXI, W., CONV. LIT. XLIII, 921. *Toți grănicerii, afară de așa-porecliții căruțași, ... erau făcuți scutiți și de oceanie și de podvezi.* CHRITĂSCU, GR. 8. *Polcul făcea neîntrecuta-i oceanie, când sotniile se pregăteau de iureș.* CONV. LIT. XLVII, 115, cf. CADE, SCRIBAN, D., BL XII, 57. *L-a muștruluit mai abitir ca la ocenie.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE. *P-atunci nu era ocenie care-nvăța militarii muștra cu pușca.* GRAIUL, I, 118, cf. 7, I. CR. III, 347, ARH. OLT. XXI, 271.

– Pl.: *ucenii.* – Și: **océnie, oceánie** s.f.

– Din slavonul оученик, rus. учение.

UCENÍN s.m. v. **ucenic.**

UCENIȚĂ s.f. (Învechit) Ucenică (I 1). *Aceea este fiică și uceniță fiului lui Dumnezeu.* NEAGOE, ÎNV. 273/22. *Aceasta... fu uceniță sv[â]ntului Pavel apostol.* DOSOFTEI, V. s. septembrie 19^v/3. *Să mărturisii sv[â]nta Sevastianii uciniță sv[â]ntului apostol Pavel.* id. ib. octombrie 85^v/15. *Mărturisind sf[â]nta că au fost uceniță apostolului Pavel și s-au botezat de dânsul.* MINEIUL (1776), 146^v/12, cf. LB, LM, DHLR II, 533, JORDAN, L. R. A. 186. ♦ F i g. *Iară satana juca și se arătă aceștii feate fără de rușine... O, turbarea și pohta spurcată a aceii doamne! Ce cerea, făcu Irod uceniței diavolului.* CORESI, EV. 546.

– Pl.: *ucenițe.* – Și: (învechit, rar) **uciniță** s.f.

– Din slavonul оученица.

UCÍD s.n. (Învechit, rar) Omor (I). *Ba să tăcem, zău, ca zidul, că nu-i lucru să-l vorbim, De se va aflaucidul, cu toții ne prăpădim.* PANN, P. V. III, 115/16.

– Pl.: ?

– Postverbal de la **ucide.**

UCIDĂTOR, -OÁRE s.m. și f. v. **ucigător.**

UCÍDE vb. III. T r a n z. 1. A pricinui (cu sau fără intenție) moartea violentă a unei ființe; a omorî (I), (învechit) a săvârși (2). V. *asasina. Se ai ucide greașnicii, Doamne.* PSALT. HUR. 118^v/16. *Închiseră ușile, cerându elu se-lu ucigă.* COD. VOR². 17^v/14. *Hiclegig făcea se-lu ucigă elu pre cale.* ib. 33^v/6. Nu

ucide ei, se nu cândva uite legea ta. PSALT. 112. Demăreata ucidea toți păcătoșii pământului. ib. 207. Că sântei feciorii celor ce au ucis proroci. EV. SL.-ROM. 303/13. Irod... tremise și ucise toți coconii. TETRAEV. (1574), 203. Cain..., după ce ucise frate-său, el se bolnăvi. CORESI, EV. 58. Se cade fiului omenesc mult a se chinui și batjocurit a fi..., și ucis a fi, și a treia zi învie-va. id. ib. 67. Eu ucig și viu fac, vatăm și eu vindec. id. PS. SL.-ROM. 293¹/4. Iară muiarea, de-ș va ucide feciorul de năprasnă și va muri. id. în TEXTE ROM. (XVI), 222. Cine va ucide pe Cain de șapte ori va fi pedepsit. PO 23/12. Adună ceată și se rădicară într-aceea noapte de uciseră pre Mihail (a. 1620). GCR I, 62/2. Deci Mavrichie fu vinovat; dară coconii pentru ce-i uciseră fără vină? MOXA, C. 77¹/15. S-au jeluit... c-a ucis Capșea pre un fecior a lui Dumitru (a. 1621). I. BIANU, D. R. 64, cf. ST. LEX. 154^{v1}/21. Vlădicii... să svătuisă ca să ucigă și pre Lazar. VARLĂAM, C. 66. Nu voi posluși acesta lucru ca să ocig pruncul. HERODOT², 45. El s-au mâniați și i-au ucis pre toți. id. ib. 103. De să va prileji să dea lupii în oi..., cela ce au ucis dulăul să plătească toată paguba. PRAV. 20. Cela ce să va svătui să ucigă pre vreun diregătoriu,... de nu va fi apucat să facă moarte, să nu se cearte. id. 70. Cine ucide vinovat iaste giudecății. N. TEST. (1648), 7¹/13. Poate fiecine să ucigă fără certare pre cela ce să gătească să-l fure (a. 1652). GCR I, 162/6. Cetățenii vrură să-l ucigă cu-nșelăciune. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126¹/13. Boul... pre vreun bărbat sau muiare va împunge așa cum să moară, acel bou să-l ucigă cu pietri. ZOBA, S. 105. I-au scos pre ei să-i ucigă la pustie. BIBLIA (1688), 133¹/47. Cela ce va omori (v a o m o r i ms. 45, va ucide ms. 4 389) pre Cain șapte izbândiri va dezlega. ib.² I, 176/43. Cu toții... asupra nevinovatului și bunului împărat năvrăpăsc și acolea pe loc neomeneste îl ucig. CANTEMIR, HR. 225, cf. ANON. CAR. El le-au dat galbeni, că să temea să nu-l ucigă. R. POPESCU, CM I, 285. Lovi pe măgari și-l ucise (cca 1705). GCR I, 353/10. Nimenea să nu ucidă pre ceea ce s-au păzit vie de cătră dâșșii. AETHIOPICA, 75^v/12, cf. KLEIN, D. 444. Iacă vrăjmașul va să ne ucidă. BUDAI-DELEANU, Ț. 279. Îndărăt de-aci, că aci cu pietri te ucidem și te mână câinii! N. STOICA, C. B. 186, cf. DRLU, LB. Soldații... au perit ucigând o mulțime de dușmani. AR (1829), 51¹/5. Spre-a patriii paos a-l ucide am cercaț. ASACHI, S. L. I, 208. După ce îi uciseră mai pe toți, se întoarseră la locul luptei spre a culege jaful. BĂLCESCU, M. V. 392, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 782²/38, POLIZU. De două zile, o ceată de vânători cu arendașul moșii se luptă să-i ucigă. PELIMON, I. 221/4. Făcătorii de rău fac țeplot ca să ucidă un călător spre a-l despoia. CANELLA, V. 58. Ucide-ne-mpreună ca pentru veșnicie Să fim doi spectri gemeni uniți prin infamie. ALECSANDRI, T. II, 185, cf. CIHAC, I, 295, LM. Mândrul căpitan Ce-a ucis cu mâna-i pașa musulman. BOLINTINEANU, O. 44. Să-mi ucizi calul, tâlharule! GRANDEA, S. 206. Puteri să puie-n brațul ce-ar sta să mă ucidă. EMINESCU, O. I, 115. Așa a fost ucis pe tată-său și-l băgase pe frate-său la ocnă. CARAGIALE, O. VI, 285. Care ucide ursul cu cușitul fără a clipi? DELAVRANCEA, O. II, 109. Îndată se lăși vuietul că mitropolitul a fost ucis. I. NEGRUZZI, A. 66, cf. DDRF. Cel ce mi-a ucis bărbatul Azi mă are-n voia lui! COȘBUC, P. II, 11, cf. BARCIANU. Nu se poate să uci-deți un copil!

DAVILA, V. V. 46, cf. ALEXI, W. Când Rienzi se apropie, îl ucide mișelește. PANU, A. I, 26, cf. TDRG. Iahveh, pe Univers infuriat, Ucide oameni ca să cadă stele. CODREANU, S. I, 299, cf. ȘAINEANU, D. U., CADE. Strecurându-se noaptea în odaia de culcare a domnului ca să-l ucidă, Clara-doamna e prinsă. LOVINESCU, S. I, 86. Mi-au ucis bărbatul în reghimentele lor. REBREANU, R. II, 231. Ne-am bătut. Puteam prea bine să-l ucid. Dar l-am lăsat... EFTIMIU, Î. 98. Vehilul cu care trăia de câțiva ani... a ucis-o din gelozie. M. ELIADE, D. 70. Ce? Ai ucis pe cineva?... Nu ai alură ofensivă. TOPĂRCEANU, O. A. I, 228. A venit înaintea curții un ticălos care-și ucisese părinții. BRĂESCU, O. A. II, 360. Oștirile dușmanilor... veneau ucigând lumea și arzând satele. VISSARION, B. 43. Ucide-n cuib perechea de sure turturele Ce v-a-ngânat sărutul. VOICULESCU, POEZII, I, 231. Înainte de Hristos, femeia și copiii erau sub stăpânirea totală a bărbatului, care îi putea chiar ucide. ROMANESCU, ZEȚ. 45, cf. D. POP, M. 155, ROSETTI, L. R. I, 128, SCRIBAN, D. Întorcându-se apoi acasă, ucide muștele care îl turburau, se culcă din nou și poate în sfârșit să doarmă. NEGULESCU, G. 100. Temutul avocat ucisese în duel acum trei ani pe un alt purtător de nume istoric: Tudor Buzescu. MIHĂESCU, D. A. 32. Am ucis furnicile cu sutele, strivindu-le. CĂLINEȘCU, C. O. 43. Cu căteva decenii înainte, Cain al lui Byron ucidea pe fratele său Avel. BLAGA, Z. 109. Și-a ucis cu focuri de pușcă prietenul. VINEA, L. II, 82. Războiul devalorează... însăși viața, fiindcă el impune omului să ucidă omul. FLORIAN, R. II, 35. Vor aștepta lumina zilei, vor urca, vor sparge ușa și-l vor ucide. V. ROM. ianuarie 1966, 81. Ucigând și robind dușmanul..., au câștigat atunci biruința cea mai frumoasă. V. ROM. ianuarie 1970, 27. Uciga-l-aș, uciga, Dar nu știi ce-i otrava. POMPILIU, B. 56. Ea a căutat vreme cu prilej de l-a ucis. SEVASTOS, P. 66. Ziua ședea lângă oi..., Noaptea ucidea ciocoi. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 224. De ucis, n-am ucis pe nimeni. FURTUNĂ, C. 82, cf. ALR I/II h 291, ALRM I/II h 409, ALR II/I MN 3, 6 811, ALR II 3 594/414, 520, ib. 3 596/64, 105, 192, 219, 228, 272, 349, 551, 605, 682, 876, 899, 987, A V 15, V 26, NALR - O II MN 285, 1904, NALR - B I h 118. Jur-prejur de mese Stau în cete dese Sfinți și mucenici... Uciși în dreptate. BALADE, I, 288. A ieșit înaintea împăratului spuind că el a ucis șarpele. CAF III, 394. Pentru tini-un rău de căne Mi-am ucis frate cu mine. ib. VI, 240. Pentru un lucru de nimica era să-mi ucid vaca. SNOAVA, III, 144. Nu vinde pielea ursului înainte de a-l ucide. ZANNE, P. I, 680. Gura ucide mai mult decât sabia. id. ib. II, 178. ♠ (Prin analogie) Albinele... îi ucig [pe trântori] și din lăcașul lor afară îi scot. TOMICI, C. A. 20/15. ♠ F i g. Soarele în răsărit de sânge-și spală-n mare Lăncile, cu care a ucis în goană noaptea. BLAGA, POEZII, 10. ♠ A b s o l. Ai obidit vrun om mișel sau ai ucis. COD. TOD. 214. Boambe... rău ucidea. N. STOICA, C. B. 165. Toți care au ucis n-au să uite aceasta niciodată. C. PETRESCU, Î. II, 18. Poate ai fi vrut să și ucizi? ARGHEZI, S. XI, 95. Cine-a văzut pe ucigaș șezând; Și după ce-a ucis, Alătura de victimă, ani lungi? JEBELEANU, S. H. 73. Am mers la vânătoare și-am ucis. ISANOS, P. 390. Obuzele ucideau și săpau totodată groapa. id. V. 104. ♠ R e f l. p. a. Porunca Dumnezeu; în legea veche, că de va slobozi vreo fată, cu bună voia ei, a-și pierde feciorii sa..., să

se ucidă cu pietri. MAIOR, în SA I, 801. Secretariul ministrului..., ieșind de la teatru, s-au ucis de cătră un om, ce-l scoseră din slujba sa. AR (1829), 230²/8. Comendantul..., mergând cu o înșămnațoare parte de armie prin Transilvania și Ungaria de sus, s-au ucis la a lui înturnare de cătră unguri. IST. M. 20/6. Iar de atunci nu se mai ucid oameni bătrâni. FURTUNĂ, C. 41. ◇ Refl. recipr. Cf. PONTBRIANT, D. Să-i facă să se bată până s-or ucidă. CREANGĂ, P. 144. Trebuie să umble, să plângă, să se mângâie, să răză, să se bată sau să se ucigă chiar. CARAGIALE, O. III, 297. Dincolo de noi, atâția și atâția care se ucid. C. PETRESCU, Î. I, 103. Am fost trimiși să ne măcelărăm unul pe altul... ar vrea să ne măcelărăm din nou. H. LOVINESCU, T. 106. ◇ (Prin exagerare) Discordia ne va ucidă. Trebuie să ne unim forțele. HASDEU, T. C. 35. Și-n ciudat pe vulpe că l-a amăgit, se duce s-o ucidă în bătaie. CREANGĂ, ap. CADE. Nu-i ucidea chinul, cât doru-i ucidea. COȘBUC, P. II, 201. Născutu-s-a din setea de lumină Ce pururea pe om va să-l ucidă. CODREANU, S. I, 80. O, o, nu cumva ți-ai pus în gând să mă ucizi cu o mărturisire? REBREANU, I. 105. Cântăți-mi să mă satur, Voi, stele, măști de aur, Hieratice făpturi. De m-ar ucidă vraja romanticăi păduri. BOTTA, S. I, 127. Își chinuiau mîntea ce să mai inventeze ca să nu-i ucidă plictiseala. PEDA, R. 12. L-o bătut de l-o ucigat. ALR II 3 596/95. ◇ (Subiectul indică o boală, o substanță toxică, un obiect etc.) Medicamentul... la o doză oarecare, poate să ucigă. MAN. SĂNĂT. 50/22. Cade copacul peste car de l sfarmă și peste boi de-i ucide. CREANGĂ, P. 46. L-a ajuns boala care l-a ucis. ARGHEZI, S. IX, 154. Molima din 1813-1814 a ucis jumătate din populația capitalei. G. BARBU, A. V. 179. ◇ (Prin metonimie) Cutare produs chimic... se administrează cu centimiligramul, și rețeta lui ar putea ucide un elefant. ARGHEZI, S. XIII, 31. ◇ (În imprecății) Ești mai mare, apoi și mai frumusică, căci aceasta caută, precum îl văz eu, ucide-l-ar pietrele de schimonositi! GORJAN, H. 173/14. Ucig-o toaca! Bată-o pustia! D-ale ei fermeci mi-e rea soția. I. VĂCĂRESCUL, P. 330/25. Ascundeți-vă mai bine..., ca să nu vă mai găsească, ucigă-l crucea și mănânce-l moartea! EMINESCU, P. L. 16. Dar diavolul ce alta are de lucru decât să ispitească... - ucigă-l crucea! CARAGIALE, O. II, 249. Ucigă-te bolohanii, unde-ai îmblat toată ziua, spânzuratule? CONTEMPORANUL, VI₂, 16. Piei, dimone, ucigă-te-ar crucea! DELAVRANCEA, V. V. 26. Ucigă-te toaca! zice bătrâna scuișând în sân. AGĂRBICEANU, O. I, 30. Se bucura și zicea c-o avut noroc. Norocul, ucigă-l focul... VLASIU, A. P. 468. Ptiu! Ucigă-te crucea! SORESCU, L. L. III, 90. Ucigă-te crucea, drace! Ce nu dai babelor pace? JARNIK - BĂRSEANU, D. 466. Ucigă-te crucea, tu ai chiar nebunit de tot. RETEGANUL, P. I, 7. Ucigă-te toaca, da aici îmi erai părințele! SEVASTOS, P. 119, cf. ȘEZ. V, 167. Fugi, izdate, blestemate, Ucigă-te sfânta cruce. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 562. Ucigă-te sfânta cruce, Sui în pod și n-ai ce duce! VICIU, F. 121. Ucigă-te crucea, drace, Ce nu dai babelor pace, Să mai faci rugăciuni. AN. DOBR. XI, 117, cf. ALR II 3 596/346, 705, 762, ALR SN VII h 2 056/130. Trezindu-se, începe a-și face cruce și a povesti ce a visat strigând: - Ptiu! ucigă-l toaca, necurat. SNOAVA, III, 577. ◇ Compuse: ucigă-l-crucea (ori -sfânta-cruce) sau ucigă-l-toaca, (regional) ucigă-l-tămăia (ori -fumul-

tămăii) sau ucigă-l-pietrele (ori -bolovanii) sau ucigă-l-vederea (ori -mânia, -focul, -întunerecul) sau ucigă-l-Maica-Precista (ori -Doamne) s.m. = a) (popular) nume dat diavolului. Cf. POLIZU. Fugea lumea de dânsul ca de ucigă-l toaca. GHICA, S. 41, cf. PONTBRIANT, D. Îngerul urât se pare, ucigă-l-crucea frumos! HASDEU, R. V. 16, cf. HEM 508. Când se pune el, face și pă ucigă-l-tămăia mogândează și tot iese dasupra. JIPESCU, O. 52, cf. 114. Balele... pe care ucigă-l-toaca le scuișă din vâgăune... se adună în nomol. ODOBESCU, S. III, 187. Moșneagul însă, gândind că-i ucigă-l-crucea, s-a spăriet. CREANGĂ, P. 79. A călcat omul în urmă rea și-a căzut în stăpânirea lui ucigă-l-toaca. SLAVICI, N. II, 334. Cotoroața de babă... Ucigă-l crucea mi-a adus-o azi în casă. CONTEMPORANUL, VI₂, 16. În Moldova... cred românii că cel ce s-a omorât singur pe sine s-a dat lui ucigă-l-crucea. MARIAN, Î. 345, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 114, TDRG, PAMFILE, S. T. 58. Când faci casă nouă, să îngropi de viu un cucuș în mijlocul ei, atunci nu se apropie „ucigă-l-crucea” de casă. GORVEL, CR. 56, cf. JAHRESBER. XIX-XX, 16. Ucidă-l-toaca s-amestecă în daravelele oamenilor. SEVERIN, S. 54, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Din ziua aceea gospodarii toți s-au lepădat de ucigă-l crucea. SADOVEANU, O. III, 36, cf. SCRIBAN, D. Ți-am spus să nu mai pomenești pe ucigă-l-crucea. Ce păcatele, doar ești preot bătrân. CĂLINESCU, E. O. II, 239, cf. FORM. CUV. I, 11, 40, 104, 107, 108, H IV 161. A treia noapte au venit ucigă-l-crucea cu iadul întreg înaintea lui... dar toate acestea n-au îngrozit pe voinic. SBIERA, P. 153, com. MARIAN. De-o fi „ucigă-l-toaca”, ne facem cruce și-l închinăm în stani și-n bolovani. RETEGANUL, P. I, 14. Ueigă-l crucea a secat toate izvoarele. SEVASTOS, P. 32. Fugeau, pare c-ar fi văzut pe ucigă-l toaca. id. ib. 91. Ucidă-l-crucea, diavolu... e dușmanul cel mai neîmpăcat al omului. ȘEZ. I, 241. Și fata fugea de cioban ca de ucigă-l-toaca. RĂDULESCU-CODIN, Î. 163. Să cătrănea ucigă-l-crucea și se înnegră de ciudă. PAMFILE, D. 12. O îndemnă ucigă-l-toaca de se suie pe un lemn s-o ducă și pe ea acasă. I. CR. II, 263, cf. III, 286. Chiuiete fata, iacă vie ucigă-l crucea - Dumnezeu cu noi, în casă! FURTUNĂ, C. 50, cf. COMAN, GL., ALR I 616/770, 890, 934, 960, ALR II/I MN 95, 2 744, ALR SN V h 1 568/192. N-are pe unde scăpa, Că nu-i ucigă-l-crucea! BALADE, P. 249, cf. ZANNE, P. IV, 392, ib. VI, 537. Nu trecea o noapte în care ucigă-l sfânta cruce cu toți puii lui să nu fi scăpărat pe lângă bordeiașul babii Mărină. SNOAVA, II, 103. Nerușinându-se de sfântul locaș, rostiră chiar numele lui ucigă-l toaca în biserică. ib. III, 416; b) (Astr.; regional) cărăușul. Cărăușului îi zic unii și ucigă-l-toaca sau ucigă-l-crucea, adică diavolul. OTESCU, CR. 5. Prin unele părți, cărăușul se mai cheamă și ucigă-l-toaca. PAMFILE, CER. 163. ◆ R e f l. A se sinucide. Înșiși să vor ucidă prea sine unde vor vede slava sfinților (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 471/7. Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră. NEGRUZZI, S. I, 54, cf. PONTBRIANT, D. Când ar ști Stănică că eu sânt aici, sânt sigură că s-ar ucidă! BOLINTINEANU, O. 403, cf. 223. Decebal... mai înainte de a se ucidă cu propria sa mână, puse să abată apele râului Sargefia. ODOBESCU, S. II, 284. Iar tu uiți tot la raza de splendoare Ce-o varsă-asupra ta a

lumii regi... Ş-ai vrea cu proprii mâni să ne ucidem. EMINESCU, O. IV, 373. *Ce-mi mai rămâne de făcut?... Dacă m-aş ucide!* GANE, N. I, 177, cf. DDRF. *Regele... şi frunţaii geşi seucid singuri, spre a nu cădea prizonieri.* PÂRVAN, G. 89, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Spun parcă toţi cireşii o poveste Cu-o zână albă care s-a ucis.* D. BOTEZ, P. O. 22. ♦ (Regional; complementul indică animale, păsări domestice) A tăia (III 1), a sacrifica (I). Cf. LB, ALR I/II h 291, ALRM I/II h 409, ALR I 736/243, 255, 266, 269, 270, 273, 280, 283, 355, ALR II 3 596/157, 219, 228, 235, 250, 284, ALR SN IV h 1 117, ALRM SN III h 936. ◇ Fig. *O voi cari sânteşi aşezaţi de păstori ai oamenilor, nu sânteşi păstori decât numai ca să tundei şi să ucideşi turma voastră.* PLEŞOIANU, T. IV, 43/4. ♦ *T r a n z. şi r e f l.* (Învechit şi regional; despre părţi ale corpului, ţesuturi) A (se) distruge, a (se) vătăma (I 1). *Apucatu-m-au zile de sărăcie... şi piialea mea s-au ucis tare şi oasele mele să ojogiră de arsură.* BIBLIA (1688), 375²/49. *Ţi-ai ucis mâna.* ALR SN VII h 1 924/29. ♦ *T r a n z.* (Regional) A obosi foarte tare, a epuiza. *Duduia părea cuminte, îşi căuta de casă, de copii;... voia parcă anume să-siucidă nervii prea aţâţaţi.* NĂDEJDE, C. V. 21. *Muta mobilele dintr-un loc în altul... pân ce-şi ucidea trupul si urâtul.* id. ib. 23. ◇ *R e f l.* *M-am ucis.* ALR I/II h 291/35, cf. ALRM I/II h 409/35.

2. Fig. A face să piară; a distruge, a nimici (1). *Ucise viniile lor şi smochinele lor şi tiri tot lemnul de hotarul lor.* PSALT. 221. *O, mândră floare,... mă tem că te va ucide A brumei aspre crudul venin.* ASACHI, S. L. I, 114. *În zădar îngheţi pământul, Ucizi florile.* ALECSANDRI, P. III, 22. *Fluturii plecară şi se depărtară atât de mult,... încât s-au pierdut printre fulgii de zăpadă şi au fost ucişi de iarnă.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 271. *Sondele au spart scoarţa pământului, fierăstraiele au ucis pădurile.* SADOVEANU, O. XIV, 391, cf. L. ROM. 1987, 434.

3. Fig. (Complementul indică un abstract, un fenomen etc.) A provoca dispariţia, a face să înceteze. *Nu vă temeţi... sufletu lui nu pot ucide.* EV. SL-ROM. 178/14. *Fără de cuvinte pohtă să o ucidem.* CORESI, EV. 163. *Spurse zidul păcatului şi vrajba o ucise cu venirea sa (a. 1644).* GCR I, 111/27. *Astă manieră de privire ucide geniul, incurajează puternic înmulţirea mediocrităţilor (a. 1862).* PLR I, 188. *Sărmana copilă cercă în zadar să lupte în contra destinului, care-i ucidea fericirea.* ALECSANDRI, O. P. 109. *Nenorocirea mea îi va ucide viaţa.* BOLINTINEANU, O. 404. *Tu îmi ucizi gândirea, căci nu mă înţelegi.* EMINESCU, O. IV, 437. *Acea speranţă eu o ucideam în inima mea.* id. ib. VII, 230. *Câte talente ucise! DELAVRANCEA, T. 64. După ce vârsta aceasta trece... frumosele simţimente sunt ucise de proza vieţii.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 24. *Privirea ei zămbitoare ucidea orice putere de împotrivre.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 166. *Dar ea, ca energia să-miucidă, Râdea mereu cu râsul ei drăcesc.* CODREANU, S. I, 252. *Cucoana Marieta era aşa de parfumată..., încât ucise într-o clipă... mirosul rustic şi bărbătesc al nucului, sub care se aflau.* HOGAŞ, H. 91. *Băui până simţii că am ucis setea.* id. DR. I, 293. *Moartea lui ucisese însă tot în ea.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 72. *Rânile s-au închis; am ucis trecutul.* LOVINESCU, S. I, 29.

Am făcut un tratat spre a ucide echivocul. TITULESCU, D. 641. *S-a dus să-şiucidă neastâmpărul... prin cele păduri cu fiare de vânat.* GALACTION, O. 71. *Oameni venişi să-şiucidă urâtul... cătară hipnotic la ascensiunea domoală a luminei.* C. PETRESCU, I. I, 16. *E inadmisibil să ucizi, cu un gest, tot ce e mai curat şi mai sfânt într-un om!* MUŞATESCU, T. 375. *Ucis-am în gând întâia clipă a vieţii şi fulgerat-am începuturile tale.* CIORAN, C. A. 117. *Îmi voi ucide timpul şi visurile, deci, Cârpi-voi pe-ntuneric mantaua vieţii mele.* ARGHEZI, S. I, 58. *Strângând banii, ai ucis din faşă zece tragedii.* CĂLINESCU, C. O. 38. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii Şi nu ucid Cu mintea tainele ce le-ntălnesc În calea mea.* BLAGA, POEZII, 3. *Retrăieşte aspiraţiile, înfrângerile, durerile... cu o pietate pe care n-a ucis-o spiritul critic.* CONSTANTINESCU, S. III, 251. *Ca Saul omorând vrăjitoarele, aşa voi ucide Melancolia.* BOTTA, S. I, 92. *Seceta a ucis orice boare de vânt. Soarele s-a topit şi a curs pe pământ.* LABIŞ, P. 37. *Prea multă fineţe ucide sensul însuşi al criticii.* v. ROM. iunie 1965, 27. ◇ *E x p r.* **A ucide timpul** = a omorî timpul, v. o m o r î (2). *Succesele de la Braşov nu erau decât un mod de a ucide timpul şi amintirea speranţei.* TEODOREANU, L. 428. *Li se părea că a ucide timpul... în acest chip e o farsă pe care o joacă destinului.* VINEA, L. I, 198.

4. (Învechit şi regional) A bate (pe cineva) foarte tare; a lovi rău (pe cineva). *Şi-i ucidea prin gloate ceia ce credea întru tinre.* COD. VOR.² 21^v/7. *Cine te va ucide în bucă dă şi alalta (a. 1574).* GCR I, *9/14. *Cu trestie mă ucidea pre capu... şi în picioare ei-mi bătură găvoazde (a. 1550-1600).* id. ib. I, 9/8. *Nepotul popei... au uces un om de au murit (a. 1588).* CUV. D. BĂTR. I, 52. *Se... duc în oraşe şi în cetăţi de-i gonescu şi-i hulescu şi-i ucigu şi-i scopescu spre ei.* COD. TOD. 209. *Ei, venindu, i-au timpinat nişte tâlhar[i]... şi i-au tâlhuit şi i-au ucis, cum vor spune sânguri dumitale (a. 1629).* IORGA, D. B. I, 46. *Să vor duce... ucişi şi usturaţi de îngeri cumpliţi şi nemilostivi.* VARLAAM, C. 25. *Luară trestia şi-l ucidea cu nusă în cap.* id. ib. 78. *Va stropşi cu picioarele sau-l va ucide cu pumnii poncişi în inimă, până-l va omorî.* PRAV. 85. *Coaste i-au frânt ucigându-o cu un ciocan de her.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 20^v/6. *Porunci să-l întinză pre doi stâlpi cruciş şi să-l ucigă pre trup.* MINEIUL (1776), 58¹/29. *O ucidea pre trup cu cureale crude.* id. 187¹/31, cf. DRLU, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, DHLR II, 486. *Pe mine de ce m-ai ucis aşa, cu ciomagul?* SADOVEANU, O. III, 114. *Te asupreşte Gheorghe Alistar? Ori te ucide?* id. ib. XIII, 658, cf. SCRIBAN, D., CL 1970, 61. *A venit la căfelele acelea, carile erau acum iară ucise şi rănite la picioare.* SBIERA, P. 209. *Îl frânsură, Îl uciseră, Până rânza îi şi pierdură.* MAT. FOLK. 1 599. *Îl ucise, îl ucise şi... el ştie cum făcu că muri copilul.* RĂDULESCU-CODIN, I. 34, cf. VICIU, GL. *Se năpusti să-l apuce la bătaie... Şi prinde a-l ucide cu harapnicul!* FURTUNĂ, V. 84. *Ieste-o casă văruiută Ş-o nevestă necăzită, C-o ucide bărbatu Ca să-ş lese drăguţu.* T. PAPAĞAGI, M. 47, cf. 235, GR. S. V, 155, PAŞCA, GL., ALR I/II h 291, ALRM I/II h 409, ALR II 3 596/130, ib. 3 598/27, 362, ALR SN IV h 978/130, ib. VII h 1 924/784, A V 14, VI 4, 26. ◇ (Complementul indică o parte a corpului) *Mitariul... nu vrea nici ochii săi să-ş rădice la ceriu, ce*

ucidea pieptul lui. CORESI, EV. 17. *Îl trânti dracul în pământ, ucigându-i capul de pietri și... muri* (a. 1692). GCR I, 296/23. *Care femeie nu se silea să toarcă 7 jumătăți îi ucidea degetele cu un ciocan de fer.* H III 314. ◇ (Complementul indică un obiect) *Cumu-i piatra ce să cheamă adamant, cât să o are ucide cu hierul, tot nu să zdrobește.* VARLAAM, C. 149. ◇ *Refl. recipr. Te ucizi cu careva?* ALR I/II h 291/361, cf. ALR I 1 768/348. *Doi feciori să ucid pă drum.* ALR II 3 578/362. ◆ *Refl.* (Învechit și regional) A se lovi, a se izbi. *Mitariul... se ucidea în piept și inema-ș răniia.* CORESI, EV. 17. *Aduș fiiul meu ție, are duh mut; și unde să ară a fi, află-l el, ucide-se el... și scrășnește cu dinții lui.* id. ib. 76. *De pietri să ucidea și hiarăle și obedzile strica.* VARLAAM, C. 174. *El să îmbată și sare la pădure și să ucide de toți copacii* (a. 1693). DLRV. *M-am ucis în cap cu pumnii.* PANN, ap. CADE. *Am căzut și m-am ucis.* GR. S. VI, 246. ◆ *Refl.* (Învechit și regional) A se lupta. *Tremease voinicii toți... să se ucigă cu turcii.* MOXA, 379/8. *Multa urdie tătărească Năprasnic se ucide cu gloata românească.* ALECSANDRI, P. III, 289. ◆ (Regional) A sfărâma (1), a zdrobi. V. m ă r u n ț i. *După ce a strivit toate spicele, ucide, adecă mărunțusează și paiele.* PAMFILE, A. R. 200. *Ucise pe masă cu un pietroi niște sare.* HOGAȘ, DR. I, 141. *Avea Pisicuța un așa talent la ronțăit iarba și ucis între dinți vârful tinere și fragede ale crângilor, încât îți lasa gura apă.* id. ib. 230, cf. A III 8.

5. Fig. A pricinui cuiva suferințe (fizice sau morale); a chinui. *Plângu și să flămânzescu... și sântu ucși și zua și noapte, iară inima lor iaste miloasă* (ante 1550). GCR I, 1/23. *Ucigându-i cu ucidere [de] ceaea ce n-are moarte și ardându-i cu cărbuni de foc nestinsu.* COD. TOD. 225. *Cu ereticii împreunându-se..., întru amărăciunea veninului cel purtătoriu de moarte necând și ucigând sufletele lor și ale oamenilor* (a. 1642). GCR I, 98/7. *Muiereșcă din Brașeu! Mură-albastră-i ochiul tău Care mă ucide rău.* ALECSANDRI, P. P. 53. ◇ *Refl. pas. Iară Hristos păziia cei ce se drăcise ca să nu se ucigă..., ca să știe... de ce reale izbăviți sânt.* CORESI, EV. 237. ◆ *Intran z.* (Învechit) A suferi; a plânge, a jeli. *Ducând să-ș îngroape cuconul ce-i murisă..., bocindu-să și ucigând ca o maică.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 124^v/23. ◆ *Refl.* (Învechit) A se zbuciuma (1), a se chinui. *Fămeaea... rămase acolo, ucigându-se cu atâtea plânsuri.* MINEIUL (1776), 51^v/18, cf. DLRV. ◆ *Refl.* (Prin sudul Munt.) A se căi, a se necăji. *Acu să ucid ei că n-a învățat carte.* LEXIC REG. II, 71.

6. (Învechit, rar) A pângări (1). *Și ucisu fu pământul lor cu sânge.* PSALT. 226. *Ucis fu pământul lor cu sânge și spurcară-se în dealele lor.* CORESI, PS. 299/8, cf. ROSETTI, L. R. VI, 263.

- Prez. ind.: *ucid* și (învechit și regional) *ucig*, (regional) *uciz* (ALR I/II h 291, ALRM I/II h 408, ALR SN VII h 1 924, ALRM SN IV h 1 499), pers. 2 și (regional) *ucigi* (ALR SN VII h 1 924, ALRM SN IV h 1 499), pers. 3 și (regional) *ucige* (ALR SN VII h 1 925/325, ALRM SN IV h 1 500/235), *ucigă* (ALR SN VII h 1 925, ALRM SN IV h 1 500), pers. 4 accentuat și (regional) *ucidem* (ALR SN VII h 1 925, ALRM SN IV h 1 500), *ucizim* (ALR SN VII h 1 925/2, ALRM SN IV h 1 500/2), (regional) perf. s.: pers. 1 *ucisei*, pers. 5 și (învechit) *uciset* (COD. VOR². 66^v/7,

CORESI, L. 31/12); conjunct. pers. 3 și (regional) *să ucide* (ALR SN VII h 2 056, ALRM SN IV h 1 596), *să ucige* (ib.), *să uciză* (ib.), (învechit și regional) *să ucigă* (CORESI, ap. DHLR II, 212, ALR SN VII h 2 056, ALRM SN IV h 1500); cond.-opt. pers. 2 și (învechit) *uciseri* (PSALT. 290), *ucisere* (DHLR II, 229); part. *ucis*; ger.: *ucizând* și *ucigând*, (regional) *ucidând* (ALR SN VII h 2 152/833, ALRM SN IV h 1 652/833). - Și: (învechit) *ucéde* (conjunct. pers. 3 *să uegă* D. POP, M. 155) vb. III, (regional) *ucigă* vb. I, (învechit, rar) *ocide* vb. III.

- Lat. *occidere*.

UCIDERE s.f. Acțiunea de a u c i d e.

1. Omorâre (1). Cf. *ucide* (1). V. *asasinare*. *Însumi era stându și lăsa spre uciderea lui și străjuia veșmentele celora ce ucidea elu.* COD. VOR². 21^v/12. *Că den începutul lumiei den păcat întră în trupul lu Cain. Că după uciderea frățini-său, elu se răslăbi trupul aceluia.* CORESI, EV. 245. *Iaste a dooa tâlhărie și vărsare de sânge și ucidere, ce și leagea și prorocii leapădă.* id. ib. 344. *Începură a lua bir de pre la alții și făcea rău mult, războaie, jafuri, furtișaguri, curvii, ucideri.* MOXA, C. 104. *Cain, carele făcu păcat mare..., pământul cu ucidere spurcă-l.* VARLAAM, C. 181. *Pentru aceasta se aprinde cu mânie tocma până la ucidere* (a. 1644). GCR I, 113/17. *Uciderea să să cearte după voia giudețului.* PRAV. 116. *Ei toți priimia pre sini uciderea: „pentru că multe răli ne făcea noă”.* HERODOT², 244. *Să tăgăduia de uciderea lui.* id. 165. *De-au trăitu-și rămășițele vieții cerșindu-și pururea iertăciune și dzăcând c-au făcut ucidere.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 171^v/17. *De se va afla în groapă furul și, rânindu-l, va muri, nu iaste lui ucidere.* BIBLIA (1688), 54^v/43. *În toată vremea iaste război și ucideri pre acel loc.* FL. D. (1680), 50^v/15. *Nu-l uraște pentru faptele lui și pentru uciderile lui* (a. 1691). GCR I, 294/13. *Dumitrașco... nu s-au abătut spre ucidere.* N. COSTIN, ap. CADE. *Alții zic că așa au fost la căutătură... și spre ucidere zugrăvit, cât loviia frică pre prăvitori.* id. C. 70. *Ucideri... și toate răutățile... le făcea* (a. 1747). GCR II, 39/27. *Să înceteze uciderea cea zavistică a necredinciosului.* MINEIUL (1776), 132^v/31. *Ducându-se el de acolo, fu prins cu vină de ucidere.* ib. 181^v/32. *Nu trece an să nu se facă ucideri* (a. 1779). IORGA, S. D. XVI, 368. *Ține-ș mânule de furtușag și de uciderea de oameni* (a. 1784). GCR II, 135/30. *Ținerea castelului în ucideri, faceri de rău, aprinderi, stricări de moșii.* ȘINCAI, HR. I, 299/32. *Cela-și vinde patria pe mită; Cesta spre ucidere să invită.* BUDAI-DELEANU, Ț. 233, cf. DRLU, LB. *Să umilesc pe ascultătorii mei cu zugrăvirea unei învinovățiri grozave, spre pildă, unei ucideri.* MARCOVICI, în RET. ROM. 73. *Văzând grabnica ucidere a tovarășului său..., au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 167/31. *După uciderea lui Andrei,... se apucară a căuta prin păduri și prin strămtori pe nobilii care îmblau rătăcind.* BĂLCESCU, M. V. 392, cf. ISER. *Plănuiseră nu numai detronarea, ci și uciderea lui.* BARIȚIU, P. A. I, 138, cf. POLIZU. *Tălharii... întocmesc comploturi și, fără de șfială, Aproape de pierzare, ucideri chibzuiesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 122, cf. PONTBRIANT, D. *Este despotie, este arbitrar: violarea ce se face cetățenilor, punerea vieții lor în pericol, torturile, uciderile fără*

judecată. BOLINTINEANU, O. 260. *Venerabilul bătrân... aștepta acum în rugăciuni, să sune ora uciderii sale.* ODOBESCU, S. I, 441. *Toată lumea se veselea... de uciderea balaurului.* ISPIRESCU, L. 202. *Simpla amenințare de ucidere cu sabia.* IONESCU-RION, S. 138, cf. DDRF. *Sudori storceau de sânge, dar nu-i părea lui rău De-atâte mari ucideri, de-ntreg trecutul său.* COȘBUC, P. II, 180, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Profeta... principiul uciderii tiranilor ca cea mai înaltă virtute patriotică.* CHENDI, S. I, 275. *Sunt multe feluri de ucidere, nu numa cu săcurea la drumul mare!* AGÂRBICEANU, S. 145. *Geții se adună în tumult și cer zgomotos uciderea lui Lysimach.* PÂRVAN, G. 59, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu spuneai tu că în război nu există ucidere?* C. PETRESCU, I. II, 18, cf. SCRIBAN, D. *Singură ațâța rugul nestins, de munci, Păstrat, în iad, pedeapsă uciderii de prunci.* ARGHEZI, S. V, 23. *Uciderea mișealească a lui Mihai.* CĂLINESCU, O. XII, 441. *Aflând de uciderea lui Tudor, Poenaru se oprește la Sibiu.* VIANU, L. R. 70. *Din buzunarul redingotei îmbibate de sânge, a scos un revolver. Uciderea plana peste capetele noastre mirate.* BOTTA, S. III, 176. *N-a premeditat uciderea.* PREDĂ, M. S. 273. *De notat că la animale războiul nu merge până la ucidere.* FLORIAN, R. II, 34. *Uciderea lui Hubâr de către Bandi, în final, este excesivă.* N. MANOLESCU, A. N. I, 151. ◇ (Învechit, rar) *Ucidere de sine = sinucidere. Aceste înfricoșate ucideri de sine, insuflăte prin fanatism.* AR (1829), 130²/35. ◆ *Omor în masă, măcel. Au sfârșit Iisus pre Amalie și tot norodul lui cu ucidere de sabie (ucidere ms. 45, t a i e ms. 4 389).* BIBLIA (1688)², II, 130/55. *Izbânda au fost a moscalilor, făcând turcilor multă pagubă în toate câte ei avea, și mare ucidere și robie (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 280/28. *Nespusă mulțime... au tăiat, făcând ucidere neauzită.* ȘINCAI, HR. I, 226/23. *Făcând groaznică ucidere întră cetățeani, la toți le jefuise căsile.* MAIOR, P. 123/14. *Ulanii și cazacii... au făcut într-înșii o mare ucidere.* AR (1829), 74²/16. *O dată cu omorul de sus, începuse uciderea în curte. Puțini... scăpară cu viață.* NEGRUZZI, S. I, 153.

2. Fig. Provocare a dispariției. Cf. u c i d e (3). ◇ *Uciderea timpului = petrecere a timpului cu ocupații fără importanță, risipire a timpului fără nici un folos. Și alături de cărți, femeile fuseseră până atunci un fel de pasiențe pentru uciderea timpului.* TEODOREANU, L. 258.

3. (Învechit) Lovire puternică, izbire; încăierare. Cf. u c i d e (4). *Căută Domnul spre suspinarea mitariului și spre frângerea inimiei lui și uciderea pieptului, și priimi cu dulce rugăciunea lui.* CORESI, EV. 19. *În sărbători mai mult să îmbată și gioacă... de unde vin svadele, uciderile, morțile.* VARLAAM, C. 259. *Cumnatu-meu, după atâtea bătaie, ucidere, au căzut jos.* N. STOICA, C. B. 225, cf. DRLU, ISER, PONTBRIANT, D., DHLR II, 486.

- Pl.: ucideri.

- V. ucide.

UCIGĂ vb. I v. ucide.

UCIGĂIE s.f. 1. (Regional; în imprecății) Nume care se dă diavolului. *Ucigă-te ucigăile, prostule!* VASILIU, P. L. 31, cf. UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Epitet dat unei persoane nesuferite; pocitură¹ (2), slujenie (2). Cf. UDRESCU, GL. ◇ (Pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prepoziția „de”) *O ucigaie de copil.* UDRESCU, GL. *Ucigăile-alea de fete au uitat să mai vie acasă.* id. ib.

- Pl.: ucigăi.

- Ucigă[-l] + suf. -aie.

UCIGĂN s.m. (Regional) Nume care se dă diavolului. Cf. TDRG. *Doamne, femeie, ce-ți pui tu mintea cu uciganul.* PAMFILE, D. 100, cf. CADE, CANDREA, F. 115, DSR. *Nu-i alt chip... decât să-l trimeafă la moara uciganilor.* SEVASTOS, P. 31. *Prapastia ceea era hotarul între împărăția uciganilor și împărăția zmeilor.* id. ib. 202, cf. I. CR. III, 273. *Și s-au apucat ei de lucru și s-au rugat zi și noapte, un an încheiat, în numele uciganului.* FURTUNĂ, V. 10, cf. SNOAVA, II, 146.

- Pl.: ucigani.

- Ucigă[-l] + suf. -an.

UCIGAȘ, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care a ucis (1) sau care a încercat să ucidă pe cineva; asasin. *Împăratul, deacă audzi, să mânia și tremise oastea sa de pierdu ucigașii aceia.* VARLAAM, C. 230. *Sosiră și lideni[i], aducând trupul mortului, și din-napoi vinea ocigașul.* HERODOT², 19. *Deci pre Astiag, ucigașul tău, să-l răscumperi.* id. 51. *Cela ce-ș va zăloji casa lui la om ucigătoriu, pentru să puie ucigași (a l e ș i MOLD.) acolo să păzască pe vrăjmașul lui... acela se va pedepsi.* PRAV. 310. *Să fugă acolo ucigașul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Da-ți-voi loc unde va fugi acolo ucigașul (ucigașul ms. 45, cela ce l-au ucis ms. 4 389).* BIBLIA (1688)², II, 140/32. *Porunci judecătoria să-l puie în țapă... Așa au plătit Dumnezeu ucigașului acelaia (a. 1691).* GCR I, 294/28. *Să se ducă la Poartă să părăscă pă Constantin Vodă Cantemir de rău și de ucigaș de oameni.* IST. Ț. R. 36. *Să izvodiră... învrăjbitori... ucigaș[i] carii ucidea pre cei ce iubii pacea și odihna.* N. COSTIN, C. 31. *Deaca văzură barbarii spânzurând jugania de mâna lui, zicea unul cătră altul: cu adevărat ucigaș iaste omul acesta (a. 1703).* GCR I, 349/32. *Puinđu-l domniia în temniță și scofându-l la divan, au vrut să-l piardă ca pre un ucigaș (a. 1736).* IOĞA, S. D. V, 106. *Pre ucigașii acelaia și a celor dimpreună cu dânsul îi va pedepsi.* AETHIOPICA, 37²/14. *Hotărindu-l boierii de moarte cu anafora, ca pe un ucigaș de oameni, l-au pus iară la închisoare (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 255/20. *Ucigașii oriunde se vor afla, să se trimeată de cătră ispravnicul ținutului cu faptele lor în scris (a. 1776).* URICARIUL, XIX, 347. *Ahileu... au strâgat: arme! ca să alergi să îmblânzască sângele ucigașului sufletul unui prieten (a. 1802).* GCR II, 196/18. *Pântru tâlhari și ucigași ce-oi zice? Aceste pă câmpuri trași în țapă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 317, cf. LB. *Aliații se-ngroziră de vederea acestui ucigaș.* PLEȘOIANU, T. IV, 70/14. *De-l vom pârî de ucigaș, trebuie iarăși să-l dovedim de învierșunat, iute, răzbunător.* MARCOVICI, în RET. ROM. 107. *Mai bucuros voi a muri în lanțuri decât să mă fac ucigaș.* MOZAIICUL (1838), 108/1. *Te-am lăsat, maică, pre tine! Ucigaș luai cu mine.* BĂRAC, A. 65/24. *Nebunii*

cu ucigașii, în adâncă lor beție, Au doar n-au năzăritură de cinste cu-nțelepție? CONACHI, P. 285. În minutul acesta, vei alege... sau a mă avea ginere, sau ucigaș! PR. DRAM. 201. Ai plătit ucigași ca să-ți omoare împotrivorii. BUCOVINA (1848), 3²/58, cf. ISER. Cu câtă delicatețe te-ai purtat cătră Chirculescu, pe care lumea îl crede de ucigaș. BARIȚ, I, 308. Pe ucigașu-mi îl iert! CREȚEANU, M. 95/24. O îmbrâncătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. NEGRUZZI, S. I, 21, cf. POLIZU. Ucigașul fără voie. ALEXANDRESCU, O. I, 89, cf. PONTBRIANT, D. Îmi tremură mâna, ca și când, prin descrierea crimelor, aș resimți eu, în locul ucizașilor, remușcările conștiinței! HASDEU, I. V. 175. Te-aș ucide, de-aș fi un ucigaș! ALECSANDRI, T. II, 186. Strigă cu groază: - Ucigaș!... Fugi! GRANDEA, S. 298. Cum poți, tirane, ca să-mi spui să iau Pe ucigașul părintelui copiilor mei. EMINESCU, O. VIII, 213. Ucigașii tinerimii sunt notași și nu vor scăpa de răspundere. CARAGIALE, O. I, 249. Ghiță tresări, cuprins de spaima ucigașului prins asupra faptei. SLAVICI, O. I, 184. Păcătoasă societate, în care ucigașii sunt plătiți cu slujbe și cinste. BACALBAȘA, S. A. I, 188, cf. DDRF, BARCIANU. Ah! tâlhari! Ucigași prea mici la suflet pentru drumurile mari! Hai! Scoateți-vă cuțitul. DAVILA, V. V. 50, cf. ALEXI, W. Și-a luat pedeapsa de moarte, murind nu ca un ucigaș ordinar..., ci ca un ideal al tinerimei. CHENDI, S. I, 276, cf. TDRG. Aruncă celor care fac haz priviri de ucigaș peste ochelari. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 222. Perfidul ucigaș al lui Cotys... pune mâna pe stăpânirea întregii Thracii. PÂRVAN, G. 101, cf. PASCU, S. 348, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Ucigașul, ca să-și ispășească păcatul, se pune pe muncă. CARTOJAN, C. P. I, 129. Dar ce nefericire mai mare e, decât Să mori, ca ucigașii, cu funia de gât? EFTIMIU, C. 66. Ucigașul l-a lovit și i-a smuls banii. SADOVEANU, O. X, 637. Trecând în revistă cu o luciditate de ucigaș în preajma loviturii diversele faze ale acțiunii. MIHĂESCU, D. A. 126. N-ar putea-o iubi știind-o ucigașă. CĂLINESCU, O. XII, 135. Ca un ucigaș ce-astupă cu năframa O gură învinsă Închid cu pumnul toate izvoarele. BLAGA, POEZII, 83. Uită-te în oglindă: arăți ca un ucigaș prins asupra faptului. VINEA, L. II, 40. Bătrânii... le arătau odaia doar prin geam, de frică să nu fie hoși sau ucigași. DEMETRIUS, A. 59. Cam mulți ucigași pentru niște bieți oameni fără apărare. H. LOVINESCU, T. 343. Să se adune oameni ca să-i pună pe goană pe ucigași. V. ROM. decembrie 1970, 54. Ieși femeia cea sumeață, ucigașa copilului său, în calea soarelui. RETEGANUL, P. IV, 6. Ca din pământ, ies patru păznici ai legii..., pun mâna pe ucigaș... și-l duc la pușcărie. RĂDULESCU-CODIN, I. 118, cf. ALR SN IV h 981. ♦ Fig. Puneți mâna pe Ucigașul Arborilor, - El scapă cuțitul în șipotul lumii Și fuge și plânge. VINEA, O. I, 102. Craiul Amurg, ucigașul arborilor, a scăldat câmpia într-o baie de sânge. BOTTA, S. I, 107. ♦ (Art.; prin nord-vestul Munt.) Nume care se dă unor fiare sălbatice (mai ales lupului). Cf. UDRESCU, GL. Ucigașul mi-a spârcăit două oi. id. ib.

2. S.m. art. (Regional) Nume care se dă diavolului. Acum ucigașul peste tine împărățește (cca 1720). ap. PAMFILE, D. 7. Câtă la dobitoace și găsi unele mai pocite decât ucigașul. ALAS 15 IV 1928, 6/1, cf. GR. S. V, 46, CANDREA, F. 115, H IV 161, XI 15. Brezaia-i chipul

ucigașului. PAMFILE, CR. 178, cf. ALR I 595/786, ib. 616/180, 786, ALR II/I MN 95, 2 744/192, 365, 728, 762, 769, 784, 872. ♦ (În imprecății) Lua-l-ar ucigașu să-l ia, că mi-a mâncat sufletul! UDRESCU, GL. ♦ Ucigașul-cel-mare = Scaraoțchi. Ucigașul-cel-mare, adică Scaraoschi, era închis în casele lui Ion Siriton, legat în lanțuri. FURTUNĂ, C. 51. ♦ (Prin nord-vestul Munt.) Epitet pentru o persoană urâcioasă, nesuferită. Cf. UDRESCU, GL. Ucigașu-ăla mi-a speriat copilul! id. ib.

3. Adj. Care ucide (1) (sau a ucis) pe cineva, care omoară; care provoacă (sau poate provoca) moartea cuiva; ucigător (1). V. a s a s i n. Avea năravul dracului, ucigașu, sireap, mănios, gustăreț, bețiv... rău de totu. MOXA, 364/37. Avea viață spurcată și nărav sireap și ucigașu, și siliia fete. id. c. 39^f/15. Oameni răi și ucigași (cca 1650-1670). GCR I, 235/30. Această stricătoare de tinerime și ucigașă de bătrâni boală atâta s-au lășit pre pământ, cât... nu vom găsi mulți carii să nu o aibă. DIETET. 115/25. Basta socoti în sine să nu mai prelungescă fapta aceea ucigașă ce o purta în inimă. F. AARON, I. II, 314/5. Consulul n-are drept a se amesteca într-o întâmplare ucigașe. MOZAIICUL (1838), 282/15. Apucă un pistol... se puse pe gânduri privind unealta ucigașă. NEGRUZZI, S. I, 79. În spate galii poartă piei grele și flocoase! Desprețuind a lancei împungeri ucigașe. id. ib. II, 83. Toate le putea învăța Laurent de la ilustrul secretar florentin... toate, afară de una: cum să-și apere viața de mâna ucigașă. CARAGIALE, O. IV, 47, cf. DDRF. El însuși fu dus de curtea ucigașă și de doamna sa... la Putna. IORGA, C. I. I, 36. Copii morți nebotezați și... femei ucigașe de prunci. LUNGIANU, CL. 160, cf. ȘĂINEANU, D. U. Impulsul ucigaș se transmite ereditar. MANIU, V. P. 187, cf. CADE. Nu avea nici o hotărâre, nici un gând ucigaș, nimic. SADOVEANU, O. I, 438. Magdalena, care e'un instrument fără voință, face gestul ucigaș. CĂLINESCU, O. XII, 135. Chiar bătăile dintre ei erau mai mult spectaculoase decât ucigașe. CAMIL PETRESCU, O. II, 49. Citi în ochii lui o pornire ucigașă. VINEA, L. II, 60. Era ca o pasăre ucigașă, foarte dotată și vicleană. PEDA, DELIR. 312. După trecerea ucigașelor epidemii, rămăneau focare răzlețe, mocnind multă vreme. G. BARBU, A. V. 73. Li se părea că s-a pogorât Dumnezeu și i-a mântuit din mâna cea ucigașă. FURTUNĂ, V. 85. ♦ Fig. Și gropițe face-n unghiul ucigașei sale guri. EMINESCU, O. I, 159. Aceași căldură ucigașă, același aer năbușitor. VLAHUȚĂ, S. A. II, 228. Cei doi ochi de colo..., așa de ucigași și plini de păcate..., nu puteau ei să fie nevinovați. HOGAȘ, H. 81. Plătește cel mai ieftin și mai ucigaș rachiu. C. PETRESCU, I. II, 229. Cine-a rostit vorba ucigașă? PILLAT, P. 153. Vorbele sunt și ele prea adesea ucigașe. CĂLINESCU, C. O. 91. Îl fulgeră cu o căutătură ucigașă. VINEA, L. I, 404. Ultima-i ispită ucigașă. VULPESCU, P. 27. Ură de moarte vom bea până-n zori. Iar beția noastră ucigașă o să fie Ca purpura regilor visători. DOINAȘ, A. P. 28.

- Pl.: ucigași, -e. - Și: (învechit, rar) ocigăș, -ă, (rar) ucizăș, -ă s.m. și f.

- Ucig (prez. ind. al lui ucide) + suf. -aș.

UCIGĂRIE s.f. (Învechit, neobișnuit) Omor (1); crimă, asasinat. Ucigării, vânzări, tirănia,.... Și pe rând faptele rele toate Mai vărtos ce trag spre bogăție. BUDAI-DELEANU, T. 223.

- Pl.: ucigării.

- Ucig (prez. ind. al lui *ucide*) + suf. -ărie.

UCIGĂTOR, -OĂRE adj., s.m. și f. 1. Adj. Care ucide (1) (sau care poate ucide), care provoacă (sau care poate provoca) moartea; omorător (1), ucigaș (3). *Totu ucigătoriu iaste omul acesta.* COD. VOR². 48^v/9. *Ce ei se arătară răi și hitleani și ucigători.* CORESI, EV. 298. *Cumplită iaste otrava și ucigătoare de oameni.* VARLAAM, C. 172. *S-au făcut tămăduitoriu... și, când ucigătoarea moarte sterpiia maicele de prunci..., maicele să-nvățasă a striga numele sv[â]nt[u]lui.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 171^v/23. *Scoate-mă, stăpână, din mâna șarpelui celui ucigătoriu de oameni.* MINEIUL (1776), 204^v/38. *Nu băgă în seamă... nici de turbarea vrăjmașilor carii îl năpăstua că au fost ucigătoriu și fărmeătoriu.* MOLNAR, în RET. ROM. 15, cf. DRLU, -LB. *Plângea împreună cu mine pentru jertfa săvârșită de însăși ucigătoarea sa mână.* MOZAIUL (1839), 738/3, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Orice a fost motivul care i-a dat în mână revolverul ucizător, faptul s-a îndeplinit.* F (1881), 301. *Întinzându-și auritul arc, azvârlă darde ucigătoare de se cutremură creștetul înalților munți.* ODOBESCU, S. III, 53. *Ucigătoarea ploaie de fier acopere, învăluie de jur împrejur oastea.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF. *Unde alergați voi, unde? și cu mâni ucigătoare Spadele ascunse-n teacă pentru ce le-ați ridicat?* OLLĂNESCU, H. O. 363, cf. BĂRCIANU. *Înțepenești strașnic baioneta strălucitoare, ascuțită, ucigătoare.* SANDU-ALDEA, D. P. 61, cf. ALEXI, W. *Îți va luci în mâini o armă ucigătoare.* A. HOLBAN, O. II, 213, cf. CADE. *Doctorul... găsi ocazia să facă interesante experiențe, inoculându-i o serie de microbi ucigători.* BART, E. 393. *Să cadă peste acești oameni... un trăsnet ucigător.* BOGZA, A. I. 278. *Răul poate fi nu numai ireparabil, ci să se desfășoare crescendo, ca o avalanșă ucigătoare.* FLORIAN, R. II, 20. *Au dezlănțuit un foc ucigător de mitraliere și tunuri.* V. ROM. octombrie 1964, 50. *Alei! iazmă călătoare, Boală rea și ucigătoare!* ALECSANDRI, P. P. 39. ◆ *Fi g. Tot păcatul ucigătoriu iaste și junghetoriu sufletului.* CORESI, EV. 386. *Așea și meștersugul cel rău a Satanei iaste ucigătoriu de suflete omenești.* VARLAAM, C. 172. *Noul plan al învățătorei, în alăturare cu sistemul vechi, ucizătoriu de suflete... trebuie să placă foarte tuturor.* BUCOVINA (1849), 265¹/44. *Noi vom prigoni cât vom pute această manie ucigătoare a gustului original.* KOGĂLNICEANU, O. I, 223. *Era el ca cisterna Saharei din care arșița ucigătoare a uscat apa (a. 1867).* RET. ROM. 239. *Această din urmă tiranie a trecut la noi, în perioada echilibrului și ponderației, mai ucigătoare... decât tirania francă a vechiului despotism.* BOLINTINEANU, O. 259. *Fără idee, forma e ucigătoare, căci duce la moartea literelor (a. 1880).* PLR I, 338. *Căci în priviri citeam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere.* EMINESCU, O. I, 200. *Ce ochi! Ar fi ei oare mai ucigători, Dac-ar avea copila veștmânt țesut cu flori?* COȘBUC, S. 5. *Arșița cădea ucigătoare Pe-a secerii sclipire.* GOGA, POEZII, 79. *Privirea ei pierdută Avea ucigătoarea pară A visului zdrobit pe totdeauna.* PETICĂ, O. 99. *Așa de blând părea, ca și când ar fi îndurat dureri ucigătoare.* AGĂRBICEANU, O. I, 50. *Amintirea ucigătoareei voaștre inutilități... mă devoră uneori.* C. PETRESCU, S. 245.

Simți... așintii asupra lui o pereche de ochi reci, metalici, ucigători. M. ELIADE, D. 220. *Privirile celor două femei se încrucișară, ciocnindu-se într-o străfulgerare ucigătoare.* DAN, U. 98. *E drept că era o căldură ucigătoare.* BOGZA, A. I. 551. *Eu, ca femeie, simt că nu o ucigătoare dragoste vă ține lângă el.* VINEA, L. II, 186. *Am să-ți zdrobesc pieptul delicat Cu dragostea-mi ucigătoare.* BOTTA, S. I, 247. *Toate în jurul lui i se păreau de-o ucigătoare platitudine: cancanurile, lecțiile, colegii.* T. POPOVICI, S. 108. *Nu poate anula chinurile și anxietățile ucigătoare ale unei singure creaturi umane.* FLORIAN, R. II, 141. *Se va întoarce la viața monotonă, exasperantă, ucigătoare de iluzii, o viață fără stele și iubire.* V. ROM. ianuarie 1965, 142. *Un zbcucium ucigător.* ib. august 1970, 133. ◆ (Adverbial) *Las' să mă uit în ochii-ți ucigător de dulce!* EMINESCU, O. I, 97. *Cine-o să-ți mai deie mâine vraja clipei, Care trece Ucigător de rece.* COTRUȘ, V. 187. *Plimbările acelea mi-au rămas mai proaspete și ucigător de dulce în amintire.* M. ELIADE, M. 143. *N-avea să-mi spună Nimic pământul? Tot pământu-acesta Neîndurător de larg și-ucigător de mut, Nimic?* BLAGA, POEZII, 6. *Sorrento e cu desăvârșire pustiu și ucigător de plecticos.* V. ROM. aprilie 1970, 10.

2. S.m. și f. Ucigaș (1), asasin; p. ext. călău. *Neștinre de voi chinuiască ca ucigătorii sau ca furul.* COD. VOR². 81^v/1. *Tâlharii și ucigătorii și furii... și toți câți întru necurățiile aceastea întină-se..., toți păstori de porci cheamă-se.* CORESI, EV. 27. *Împăratul acela, mânie-se și tremese voinicii lui și pierdură ucigătorii aceia.* id. ib. 302. *Cela ce va ucide pre cineva cu greșală și fără de voia lui, să nu să cearte ca un ucigătoriu.* PRAV. 87. *Și pre ucigătoriu cel de oameni l-au fo[st] ucigând cu puietri.* EUSTRATIE, PRAV. 207/13. *Stătu și-ncepu a striga tare... și pre ucisul și pre ucigătoriu.* DOSOFTEI, v. s. septembrie 31^v/4. *Și ucigătorii să obosără.* id. ib. martie 8^v/8. *Pe acest Ghine îl avea Șarban Vodă ucigătoriu de boiari.* R. POPESCU, CM I, 461. *Oarecarii credincioși... le-au ascuns pentru frica ce era atunci de ucigătoriu.* MINEIUL (1776), 18^v/22. *Lui Caracalla tot întru acest an i-au urmat Macrin, ucigătoriu lui.* ȘENCAI, HR. I, 16/37. *Viața mea îmi va fi ocară, de aș câștiga-o de la ucigătorii stăpânului meu.* GOLESCU, S. 305, cf. DRLU. *Atunci, disperat, strigă: „Ucizător de frate, O, mizerabil Cain!”.* HELIADE, O. I, 392. *Cuprinsă averile acelora ce fugiră dinaintea ucigătorilor.* GT (1838), 1^v/23. *Ucigătoarea îndată își mărturisi crâncena faptă.* ib. (1839), 14¹/49. *Au cerut de la poloni ca să-i deie pe Petru Aron, ucigătorul părintelui său.* IST. M. 83/24, cf. BAR. - MUNT., W. 860¹/37, POLIZU. *Tot soldatul era un bandit și tot căpitanul un cap de ucigători.* BARONZI, I. L. I, 31/29. *Ucisul care moare zâmbind disprețuitor Ucide mult mai crâncen pe-al său ucigător.* ALECSANDRI, T. II, 170. *Nimeni nu poate zice încă că dumneata ești ucigătorul.* BOLINTINEANU, O. 403. *Haide, vino, vino de zugrumă Tu, ucizător de frate.* EMINESCU, O. VIII, 207, cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Din cupe închinau lui Hermes, Dibaciul pânditor, ucigătorul Lui Argus.* MURNU, O. 113, cf. ALR SN IV h 981/105. ◆ *Fi g. Iobăgia este rușinea veacului nostru: această ucigătoare scârnăvă a tuturor virtuților civile este*

singură de ajuns, pentru ca să răstoarne staturi. BARIȚIU, P. A. I, 467. *Sânt un nebun, un ucigător!... abia ieri mi-am adus aminte de dânsa. Ieri dar alergai să-i duc banii.* BOLINTINEANU, O. 342. ◇ **Compus:** (învechit, rar; calc după germ. *Hundswürger*) **ucigătorul-câinelui** = iarba-fiarelor (*Cynanchum vincetoxicum*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059.

– Pl.: *ucigători, -oare*. – Și: (rar) **ucizător, -oare** adj., s.m. și f., (învechit, rar) **ucidător, -oare** s.m. și f.
– **Ucig** (prez. ind. al lui *ucide*) + suf. -ător.

UCIGĂTURĂ s.f. (Învechit) 1. Omor (1). Cf. CADE, DSR.

2. Lovitură foarte puternică; bătaie cruntă. *Rămas-au bieții oameni numai cu sufletul, bătuți, struncinați, cât nu se poate... povesti caznele și ucigăturile lor de tătari.* MUSTE, LET. III, 18/32, cf. CADE.

– Pl.: *ucigături*.

– **Ucig** (prez. ind. al lui *ucide*) + suf. -ătură.

UCIÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.; într-un descântec; cu sens neprecizat, probabil) A scormoni (1). *Pasărea cerului, cu clonfu de oțel, cu aripi de fier, în capu lui N. s-a coborât, cu unghiile a ucii, cu clonfu a strâns junghiurile și săgețile acestuia.* POP., ap. GCR II, 340.

– Prez. ind.: *uciesc*.

– Etimologia necunoscută.

UCINĂȘ s.n. v. *ocinaș*².

UCINÍC, -Ă s.m. și f. v. *ucenic*.

UCINÍȚĂ s.f. v. *uceniță*.

UCIÓ interj. v. *ucioa*.

UCIOÁ interj. Cuvânt cu care se alungă păsările de curte. Cf. SCL 1978, 325, A VI 26.

– Și: *ució* interj. SCL 1978, 325.

– Cf. *h u c e a*.

UCIÓCI s.m. pl. = *ocioe*.

4. (Regional) Ceea ce rămâne după ce s-au cernut sămburii de bostan pisafi (Băuțar – Caransebeș). Cf. VICIU, GL.

5. (Regional) Bucățele de aluat care se folosesc în loc de tăieței, fierte în supă sau în lapte; (popular) colărezi (Brădișorul de Jos – Oravița). Com. LIUBA.

UCIÓR¹ s.n. v. *urcior¹*.

UCIÓR² s.n. v. *urcior²*.

UCÍȘ¹ s.n. 1. Faptul de a *ucide* (1); omor (1). *Despre omorâtul sau ucisul stupilor.* ECONOMIA, 196/20, cf. DRLU. *Să fie martoră celui prin dânsa pricinuit ucis.* MOZAIICUL (1839), 481/20, cf. TDRG. *Să nu umbli după ucisul grierilor din casă.* GOROVEI, CR. 142, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Au împușcat pe oameni și i-au supus la cazne... Iar chinurile și ucisurile de care*

vorbești n-au astâmpărat poporul. SADOVEANU, O. XVII, 480.

2. (Învechit și regional) Bătaie; chin, suferință. *Rămas-au bieții oameni numai cu sufleteli, bătuți și struncinați... cum nu să poate nice a scie, nice a să povesti caznele și ucisurili lor ce au avut de tătari.* NECULCE, L. 57, cf. ALR II 3 596/836.

– Pl.: *ucisuri*.

– V. *ucide*.

UCÍȘ², -Ă adj. 1. (Adesea substantivat) (Cel) care a fost (sau este) omorât, asasinat. *Cel ucis de mulți de va avea și rane multe..., giudețul să adevereadze cine i-au făcut rana cea de moarte.* PRAV. 273. *Moscali uciiș[i] s-au aflat 53 și răniiși 78.* N. COSTIN, L². 337. *Ispravnicul au scris la domnul toată pricina cum s-au întâmpat, trimețând și pe părinții ucisului la Iași (sfârșitul secolului XVIII).* LET. III, 255/5, cf. DRLU. *Era firește ca gândirea la ucisul să s-amestece cu cugetările cele asupra însuși soartei sale.* MOZAIICUL (1839), 503/17, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ucisu care moare zâmbind disprețuitor Ucide mult mai crâncen pe-al său ucigător.* ALECSANDRI, T. II, 170. *După un an, el ia de nevastă pe Anca, nevasta ucisului.* GHEREA, ST. CR. II, 151, cf. DDRF. *El vede morți cari zbiară și brațe reci întind; Feciori uciiși se-nalță și-l blastămă murind.* COȘBUC, P. II, 183, cf. BARCIANU, *Acest sacrificiu crud e socotit, ca și la geți, ca o mare fericire pentru cea ucisă.* PÂRVAN, G. 233. *Peste nouă sate și ape multe e un frate al meu ucis, pus într-o țăpușă și păzit de doisprezece străjari.* LUNGIANU, C. 65, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Din cornul zimbrului ucis a răspuns chemare spre cornul lunii.* MANIU, V. P. 8, cf. CADE. *Iar în urma lui păsărica ucisă rămase cu aripioarele strânse.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 92. *Uciiși robi țipară în urmă fioros.* VOICULESCU, POEZII, I, 187. *Căci „văduvioara tinerică” pare a corespunde soției lui Iuga, ucisul din Grue-Sânger.* CĂLINESCU, O. XII, 90. *Șase mii de kilograme de bombe, șase mii de oameni uciiși.* BOGZA, A. I. 540. *Zăcea între lumânări la picioarele lui, ucisul.* BARBU, PRINC. 38. *Întreaga obște era solidară în favoarea membrului ei ucis sau vătămat.* PANAITESCU, O. Ț. 55. *Un corn de cerb lopătar ucis.* V. ROM. ianuarie 1970, 9. ◇ F i g. *Mi-a făcut un rău nespun când mi-am simțit naivitatea sângerată, ucisă.* DELAVRANCEA, T. 212. *Merg ca niște umbre în noaptea fără lună, Cu ochii orbi sub vâlul uciselor avânturi.* PETICĂ, O. 177. *Mulțimea tăcută, cu bucuria ucisă pe fețe.* C. PETRESCU, I. I, 111. *Port doine și litanii, ucisele iubiri, În chilioare scunde și-n file de psaltiri.* LESNEA, I. 59. *Aici s-așează Dorul ucis.* VOICULESCU, POEZII, II, 159. *De păduri, de câmpii, De un loc singuratec e vorba, De un suflet ucis Printre arbori, în vis.* BOTTĂ, S. I, 181. ◆ (Despre animale domestice) Care a fost sacrificat, tăiat. *Își șterse cuțitul și mâinile însângerate în părul ucisului... declară că slânina e mai groasă de șapte degete.* REBREANU, I. 168.

2. Lovit foarte tare; bătut crunt. *Dar eu, uită-te, ce am pe trup și pe mâni! Era toată ucisă.* PAMFILE, CER. 154, cf. CADE. *Baba a cunoscut demult în el puterea ce se dezvăluise acum. De pe când el zăcea la Dropii, într-o toamnă, ucis, și a biruit moartea.* SADOVEANU, O.

xvii, 310. ♦ (Regional) Foarte obosit; epuizat (Banloc – Timișoara). Cf. ALR I/II h 291/35, ALRM I/II h 409/35.

– Pl.: *uciți*, *-se*.

– V. *ucide*.

UCISĂTURĂ s.f. 1. (Învechit) Omor (1), ucidere (1). *Amândoi era într-un nărav rău, și făcea cumu-i învâța Satana: junghieri și ucisături, vărsare de sânge și temnițe*. MOXA, 363/25, cf. IORGA, S. D. XIV, 262, ANON. CAR., BAR. – MUNT., w. 766¹/38.

2. (Învechit și regional) Bătaie cruntă aplicată cuiva; lovitură puternică; p. e x t. rană. *Avu svenția sa legături greale și uciseturi dease*. VARLAAM, C. 77. *Atâta i-au ucisu-i, cât într-acealeași ucisături [i]ș[i] deaderă... s[u]l/[e]t[e]le*. DOSOFTEI, v. s. septembrie 4¹/27, cf. TDRG, PASCU, s. 62, CADE, com. MARIAN. *Știu că a mâncat zdravănă ucisătură!* FURTUNĂ, v. 28.

– Pl.: *ucisături*. – Și: *ucisetură* s.f.

– *Ucis*¹ + suf. *-ătură*.

UCISETURĂ s.f. v. *ucisătură*.

UCÍT adv. = *ocit*. Cf. LEXIC REG. II, 114.

UCITELNĂ s.f. (Bis.; învechit) Carte (sau evanghelie) cu învățătură. *Cumpărat-am această carte... ucitelnă* (a. 1643). IORGA, S. D. XVII, 36. *Să știe că am cumpărat această sfântă carte, anume ucitelna* (a. 1699). id. ib. 38. *Aceasta carte, anume ucitelnă, este anume a lui Vereș Toader* (a. 1721). D. POP, M. 63. *Cărți au cumpărat... strastnic, triod, ucitelna, o psaltire* (a. 1759). IORGA, S. D. XVII, 165. *Un molitvenic de la Jeși..., o alfavită..., o ucitelnă* (a. 1780). id. ib. XIII, 160. *Aceasta carte, anume ucitelnă, este a lui popa Simion One* (a. 1781). D. POP, M. 18. *Am cumpărat această sfântă carte, anume ucitelna* (a. 1786). IORGA, S. D. XVII, 38. *Această carte numită ucitelnă o au cumpărat Cozma Lupului* (a. 1790). D. POP, M. 38.

– Pl.: *ucitelne*. – Și: *ceateină* s.f. DA I/II.

– Din slavonul *учительна [књига]*.

ÚCIU¹ interj. v. *uti*.

UCIU² subst. (Regional) Ață răsucită cu care coase cizmarul. Cf. H XVII 98, com. MARIAN.

– Accentul necunoscut. – Pl.: ? – Și: *ugiu* subst. Com. MARIAN.

– Etimologia necunoscută.

ÚCIUL s.m. (Prin nord-estul Ban.) Leagăn în care se balansează cineva; scrânciob (2). Cf. ALR I I 703/85, 87.

– Pl.: *uciuli*.

– Cf. *țu țu l*.

UCIULĂ vb. I. (Regional) A (se) da în leagăn, a se da în scrânciob (2) (Lăpușiul de Sus – Deva). Cf. ALR I I 703/85.

– V. *uciul*.

UCIZĂȘ, -Ă s.m. și f. v. *ucigaș*.

UCIZĂTOR, -OĂRE adj., s.m. și f. v. *ucigător*.

UCLÉI s.m. (Iht.; prin Munt., Olt. și Dobr.) Obleț (*Alburnus alburnus*). Cf. DAMÉ, T. 127, TDRG, ATILA, P. 255, ANTIPA, F. I. 161, id. P. 387, JAHRESBER. XXVI–XXIX, 113, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 56, 135, CL 1971, 276, H v 169, com. din TURNU MĂGURELE, ALR I I 746/860, 885. *Cine n-a mâncat oclei proaspăt, nu știe ce e bun pe lume*. ZANNE, P. I, 566.

– Pl.: *uclei*. – Și: *ocléi* s.m., *ocléie* (ATILA, P. 255, ANTIPA, F. I. 161) s.f.

– Din bg. *оклей*, rus. *укляя*.

UCLONÍ vb. IV. R e f l. (Învechit, rar) A se da la o parte (de la ceva), a se abate. *Toți ucloniră-se (feriră-se e c, să abătură d, lepădară-se c²) preură și nu fură op; nu e făcătoriu bine, nu e nece pără la unul*. PSALT. 102, cf. TDRG, DHLR II, 533, ROSETTI, L. R. VI, 258.

– Prez. ind.: *uclonesc*.

– Din slavonul *оуклонити (сѧ)*.

UCNÍ vb. IV. In t r a n z. (Prin Ban.) A pufni (de furie, de nemulțumire), a fi foarte mânios. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22, GĂMULESCU, E. S. 198.

– Prez. ind.: *ucnesc*.

– Din scr. *uknuti*.

UCRAINEÁN, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Ucrainei sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Ucrainei. Cf. CADE, M. D. ENC., DEX, L. ROM. 1977, 152, DSR.

2. Adj. Care aparține Ucrainei sau ucrainenilor, privitor la Ucraina sau la ucraineni, originar din Ucraina, caracteristic ucrainenilor. *Avea o față blândă, curat ucraineană, niște ochi mari câpriei*. CONTEMPORANUL, VI, 24, cf. CADE. *A vorbit în limba ucraineană, pe care o înțelegeam și eu*. SADOVEANU, O. XI, 295. *Coborau... pufuri de năgară, rătăcite... din stepele ucrainiene*. id. ib. XIV, 102. *Popoarele ortodoxe, rus, ucrainian, sârbesc, grec, prezintă acest grandios fenomen al unei relative unități lingvistice*. BLAGA, T. CULT. 192, cf. id. T. VAL. 258. *Vorbitori de limbă ucraineană se află și pe teritoriul patriei noastre*. GRAUR, I. L. 197, cf. PANAITESCU, O. T. 49. ♦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de ucraineni (1). *În ucraineană sânt foarte răspândite numele în -enko*. GRAUR, N. P. 80, cf. M. D. LINGV.

– Pronunțat: *-crai-nea-*. – Pl.: *ucraineni, -e*. – Și: *ucrainián, -ă* (pronunțat *-ni-an*) s.m. și f., adj.

– *Ucraina* (n. pr.) + suf. *-ean*.

UCRAINEÁNCĂ s.f. Ucraineană. Cf. DEX, DSR.

– Pronunțat: *-crai-nea-*. – Pl.: *ucrainence*.

– *Ucrainean* + suf. *-că*.

UCRAINIÁN, -Ă s.m. și f., adj. v. *ucrainean*.

UCRAIȚI s.m. pl. (Rar) Ucraineni. *Acei ucrainți, închinând și cinstind băutura de-a lor, chiar râdeau de obiceiul nostru, al moldovenilor, de a bea vin*. SADOVEANU, O. XIII, 127.

– Din ucr. *україни*.

UCRÓP s.n. v. uncrop.

UD, -Ă adj., s.n. I. Adj. Acoperit sau pătruns, îmbibat, plin de apă ori de un alt lichid; foarte umed. *Sămînțele cele ude de ploaie le scot și le usucă.* N. COSTIN, C. 29, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 213. *Să rușină Văzându-să în haine mișele, Toate ude și pline de tină.* BUDAI-DELEANU, Ț. 187, cf. DRLU, LB. Cămeșă... *au spălat-o, și încă-i udă.* DRĂGHICI, R. 96/19, cf. POLIZU, ISER, PONTBRIANT, D. *Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet.* EMINESCU, O. I, 85. *Râul-Târgului venea cu șuietel său din depărtare. Iarba era udă.* DELAVRANCEA, T. 202, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 184, BARCIANU. *Când ajungeam la gârlă, bătrânul... își ștergea coasa cu iarbă udă.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 387, cf. ALEXI, W. *În parcul vechi, sub ramuri, aleele sunt ude, Și aerul e dulce și clar, ca după ploaie.* ANGHIEL, P. 21. *Bătrânul cârmaci scoase din sân un pachet învălît într-o petică murdară și udă.* STERE, S. 270, cf. TDRG, ȘAINEANU, D. U., CADE. *Cu mâinile ude, cum spăla o cratiță, ieși la porțiță, în uliță.* REBREANU, R. II, 31. *Cu crengile ude și fără veșmânt Salcâmii la poartă se-ndoaie.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 191. *Mototoli batista udă în pumni.* C. PETRESCU, Î. II, 106. *Ne-am întors acasă... cu ghetele rupte, ude de zăpadă.* BRĂESCU, O. A. II, 76. *Florea bagă și el de seamă că eram ud.* VLASIU, A. P. 49. *Cu fața-n sus pe urmă se-ntinde, aiurită, În ierburile ude.* VOICULESCU, POEZII, I, 64. *Venea din lunci Miros de fân cosit și ud de ploi.* PILLAT, P. 7, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 20. *Plouă. Cântărețul e desculț în ștofa rece a pământului ud și cântă.* ARGHEZI, S. XIII, 129. *Vântă fum de vreascuri ude S-a întins în tot orașul.* BLAGA, POEZII, 391. *Gulerul cămășii îl strângea, rece și ud.* VINEA, L. II, 86. *A luat-o la goană pe nisipul ud.* V. ROM. noiembrie 1969, 19. *În iarba udă, pasul tău încet stârnea din rouă ploi incendiare.* DOINAȘ, A. P. 88. *Hainele... Lasă-le, maică, mai ude, C-alea-s bune la răgute.* BIBICESCU, P. P. 126, cf. ALR II 2 536, ib. 5 060/29, 141, 172, 284, 316, 346, 574, 605, 682, 812, ALR SN III h 844, ib. h 845. *Rinichii i-au muceziț. Că zace pe paie ude.* BALADE, I, 334. *C-așa-i data la răgute, Să poarte hainele ude.* FOLC. TRANSILV. I, 20. *Tăt focu-l stînje, șt'i, să puñe-acolo tăt ud gunoi.* O. BĂRLEA, A. P. II, 391. (Substantivat) *Udul de ploaie nu se teme.* ZANNE, P. II, 653, cf. I, 60. ◇ (Prin sinecdocă, subînțelegându-se îmbrăcămintea oamenilor, părul animalelor, penele păsărilor) *Nu era timp de pierdut. Elena se aruncă din nou pe cal, așa cum era, udă, și cavalcada porni înainte.* BOLINTINEANU, O. 427. *Lupul... hămesit adulmecă hrana, pândind, noaptea, ud și înghețat, staulul unde mieii zbiară supt paza mamei.* IORGA, P. A. II, 162. *Ploaia stătuse, dar soldații erau încă uzi și înghețaseră.* V. ROM. octombrie 1964, 43. ◇ (Pe lângă lucruri care implică ideea de umiditate, cu intenția de a o întări) *Nourășii prefăcuți în neguri ude.* CONĂCHI, P. 262. ◇ (Despre lichide, indică aspectul acestora sau senzația pe care o provoacă) *Avea fierbințală mare, simțea cum i se scurge sudoarea în boabe ude pe frunte.* MIRONESCU, S. 13. *Tăcu îndată, să devore cu lăcomia dintotdeauna, ediția ziarului cu cerneală încă udă.* C. PETRESCU, Î. II, 121. *Dumneata ai prins a plânge Lăcrimi ude și cu jale De dorul drăguței tale.* SEVASTOS,

N. 148. ◇ Fig. *Veni și ziua de asalt, Cea zi de sânge udă!* ALECSANDRI, POEZII, 441. *Și ce liniște s-așterne! Și cum suflatul se-aude, Scuturând aripe ude Peste brumele eterne!* ARGHEZI, S. I, 76. ◇ Expr. *Arde focu-n paie ude v. pai¹ (1).* *Suflă vântu-n paie ude v. sufla (1).* † (Determinat prin „până la piele”, „leorcă”, „bleasc”, „flearcă”) Foarte ud (de apă, de ploaie); murat² (1). *Sosi în preajma satului, ud până la piele și obosit.* SLAVICI, O. I, 201. *Joe se făcu un cuc și căzu la picioarele Junonei, ud leorcă și tremurând de frig.* ISPIRESCU, U. 12. *Ploua – ploua ca din cofe, și erau... uzi până la piele.* CONV. LIT. XVI, 263, cf. DDRF, TDRG. *Venea de multe ori ud leorcă de la hotar.* AGĂRBICEANU, S. P. 152. *Umplu drumurile buștenari, cu cărligele în spinare și uzi leorcă de apa în care au șezut o zi-ntreagă.* LUNGIANU, CL. 84, cf. CADE. *Ud până la piele, cum eram, nu puteam să mai gonesc ideea că aș putea să aprind cu lemnăria aceasta un foc destul de bun.* GALACTION, O. 81. *S-a ivit scuturându-și în soare Părul ei galben și ud leorcă de apă amară.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 80. *Cămașa udă leorcă se lipise de trup.* DAN, U. 146. *Văzându-l ud leorcă, l-am întreat cum de plecase fără umbrela lui cea mare cât o șatră.* PUȘCARIU, D. V. 192. *O, dar ești ud leorcă! S-ar crede că de la zidirea lumii ai locuit mereu în ploaie.* BOTTA, S. III, 117. *Tocmai venise ud leorcă prietenul meu.* STĂNESCU, D. S. 45, cf. ALR SN III h 844. *Ud bleasc.* ib. h 844/812. *Ud flearcă.* ib. 844/723. † (Despre atmosferă, aer, mediu etc.) Încărcat cu vapori de apă; jilav, umed. *Frigul ud mă pătrunde.* CARAGIALE, O. I, 144. *Noptile care veneau din pădure ude, cu miros de ferigă.* IBRĂILEANU, A. 12. *Deși nu plouase, tot era ud;... pe grilaje se prelingeau ca o sudoare rece, stropi groși.* M. I. CARAGIALE, C. 9. *E-o noapte udă, grea; te-neci afară.* BACOVIA, O. 15. *Mi-aduc aminte de unele seri ude de toamnă.* E. IONESCU, E. 49. *De la iernat, la pășunat, În noul an, să-și ducă renii Prin aer ud, tot mai la sud.* I. BARBU, J. s. 91. † Fig. Care produce impresia de ud (1), de umezeală. *Tot cerul în amurg își limpezise Albastrul ud.* PILLAT, P. 170. † Umezit, umed. *Pajiște verde cam udă Deasupra de roauă crudă.* BĂRAC, ap. GCR II, 177/27. *Și-n tropote frământă Pământul ud de rouă.* COȘBUC, P. II, 52. *Artistul nu putea așterne aceste colori decât numai câtă vreme zidul era ud.* NAUM, IST. ART. 50. ◇ Fig. *Ce veche – Și totuși, ce nouă – Ne pare și-astăzi, udă de rouă, „Romanța zilelor de ieri” – Romanța primelor dureri.* MINULESCU, VERS. 347. † (Regional; despre pereți; p. ext. despre încăperi) *Igrasios, jilav. Uitat în claustrarea udei carceri, Mai cred într-a' minunilor întoarceri.* VULPESCU, P. 88, cf. ALR SN III h 846. † (Despre ochi, gene, adesea cu determinarea „de lacrimi”) Plin de lacrimi; cu lacrimi; înlăcrimat. *Omul își acoperă proștește buzele învinețite cu o mână, cu alta ochii uzi.* CARAGIALE, O. I, 53. *Se trânti în pat și adormi cu genele ude.* DELAVRANCEA, V. V. 13. *Îmi era teamă să nu observe copiii că am ochii uzi.* C. PETRESCU, Î. II, 235, cf. V. BREBAN, D. G. *Ochii împărătesei în toată ziua erau uzi de lacrimi.* VASILIU, P. L. 48. ◇ (Adverbial; despre privire) *Privirea ta înoată ud, când blândă, când ostilă.* EMINESCU, O. IV, 186. † Plin de sudoare (I I); asudat, transpirat. *Birjarul învărti un leu alb în mâna lui udă și scorțoasă.* DELAVRANCEA, S. 117. *Și, uzi de-alergare, se-ncură Fugarii prin negura*

sură. COȘBUC, P. II, 30. *Nu era zi să nu lepede boierul măcar două-trei perechi de palme pe obraji uzi de trudă a vreunuia.* MIRONESCU, S. A. 88. *Își șterse fruntea udă cu batista ei.* TEODOREANU, L. 62, cf. V. BREBAN, D. G.

2. S.n. (Popular) Urină. *Oamenii... șad pre zidu ca să bea udul lor.* BIBLIA (1688), 281¹/28, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 226. *Udul... iaste roșu.* CALENDARIU (1814), 170/24. [Apa] *să și risipește îndată în tot trupul și pricinuieste slobozire la scaun și la ud.* EPISCUPESCU, A. 14/25. *Udul (urina)... este o umezeală apătoasă, albă.* ANTROP. 134/14, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/9. *Rinichii secretează udul.* KRETZULESCU, A. 326/1. *Adaogă... un vas de noapte care nu păstrează mirosul udului.* MAN. SĂNĂT. 67/30, cf. BAR. - MUNT., W. 438²/26, POLIZU, ISER, PONTBRIANT, D., BĂRCIANU, S-a oprit udul din cauza unui cathar vezical, a unei stricturi sau a unei boli de rinichi. N. LEON, MED. 151, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 77, PAMFILE, DUȘM. 146, BIANU, D. S., GOROVEI, CR. 41. *Vulpea stropște cu udul ei rău mirositor intrarea în casa burșucului.* SIMIONESCU, F. R. 27, cf. ARGHEZI, V. 194. *Udul (urina) de copil mic se mai întrebuițează încă pentru vindecarea celor bolnavi de ochi.* VOICULESCU, L. 290. *Să strângă în buji ud dă vită și dă oameni.* ȘEZ. III, 98. *După-acee se sapă cu cuțitu pământ de sub pragul căsii, și mestecăm cu baligă și ud de cocon.* BĂRLEA, L. P. M. II, 378. ◇ (Învechit) *Mădulariul udului = penis. Feace altă fâpușe de trestie și o bătu în mădulariul udului.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 63¹/32. *Făcu altă țepușă de trestie ascuțită și o puse în mădulariul udului.* MINEIUL (1774), 79¹/6. (Învechit, rar) *Aparatul udului = aparatul urinar. Vom descrie... organele care alcătuiesc aparatul mistuielii, aparatul răsuflării... și al udului.* KRETZULESCU, A. 265/12. (Învechit, rar) *Piatra udului = calcul în vezica urinară. Oprim udului pricinuieste piatra udului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 28/24. (Popular) *Bășica udului = vezica urinară. Două țepșoare... răspund în bășica udului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 198/4, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/21. *Calculule... se formează... în rânichi și în beșica udului.* MAN. SĂNĂT. 287/5, cf. BAR. - MUNT., W. 739¹/39. *Operația scoaterii pietrelor din bășica udului.* ABC SĂN. 248. *Bășica udului..., gogoșa, cum îi spunem la noi.* T. DIAL. M. II, 289. (Învechit) *Vas de ud = oală de noapte.* Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/5. ◇ *Exp r. A ieși (sau a se scăpa) cu udul ori a-și face udul = a urina.* Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/14. [Calul] *are nevoie de a sta și a ieși cu udul.* I. IONESCU, C. 39/11. *Tresăre noaptea prin somn și se scapă cu udu.* I. BOTEZ, B. I, 207. *Fata [de urias] o ieșit cu udul de la deal de ei și i-o înecat pe toți.* ȘEZ. II, 25. *A se încuia la ud = a nu putea urina. Am zăcut neînchizând ochii, neputându-mă întoarce și în pericol de a mă încuia la ud.* BARIȚ, I, 285.

- Pl.: (1) uzi, -de și (2, învechit și regional) uduri (ISER, PONTBRIANT, D.).

- Lat. *udus*.

UDĂ vb. I. 1. *Tranz.* (Subiectul gramatical sau logic indică apa ori alt lichid) A îmbiba, a umple de umezeală, a face să fie ud (1). *V. u m e z i.* Cf. MOLNAR, D., 296/10, LB. *Pe floare roua în van o udă, Când săgetează arsura pe pământ.* ASACHI, S. L. I, 97,

cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 295. *Strânse pe Costin în brațe și sorbi cu buzele roua ce udase fața și părul lui.* GRANDEA, S. 125. *Să mergi pân ploaie fără umbrelă... și să nu te ude.* CARAGIALE, O. VI, 185, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mărfurile cele mai fine se transportau mai cu samă pe uscat... pentru frica de a nu fi udate.* N. A. BOGDAN, C. M. 132. *Stătu o clipă locului, încercând să-și amintească dacă ploaia ce-i udase pantofii căzuse azi.* V. ROM. octombrie 1954, 100. *Stătea cu ochii închiși și ploaia îi udase și barba.* ib. noiembrie 1964, 17. *Norișor mândru d'e ploaie Nu sui la munte tare, Că-i acolo mândru mîreu. L-i ploaia și l-i uda.* GRAIUL, II, 79, cf. ALR II 2 536/95, 325, 365, 414, 514, 531, 551, 574, 682, 723, 728, 762, 784, 848, 876, 886, 899, 928, ALR SN III h 844. *Cum îl lăsăm... atâta grâu pă vatră... dac-ar veni ploaia să-l ud'e.* O. BĂRLEA, A. P. II, 463. *Nici ploaia îl udă, nici soarele îl arde, se spune despre cel care nu se supără de nimic, căruia totul îi este indiferent.* Cf. ZANNE, P. I, 60. ◇ Fig. *Locuri slăvite udate de sângele eroilor.* BĂLCESCU, O. I, 143. *O fântână lină, Cu apă puțină, Cu apă sărată, Cu lacrimi udată!* ALECSANDRI, P. P. 192. *Fii blestemat, Că pământul l-ai udat Tot cu sânge de soldat.* FOLC. TRANSILV. I, 117. ◇ (Cu complinirea „până la piele”) *Pân' la piele udat de ploaie.* ASACHI, S. L. I, 90. *Trezit din fantaziile sale metafizice, băgă de seamă că ploaia-l udase până la piele.* EMINESCU, P. L. 27. *S-a întâlnit cu o femeie pe care ploaia o udase până la piele.* PUȘCARIU, D. V. 192. (R e f l.) *Ploua de vărsa; mă udasem până la piele.* MOZAIICUL (1839), 386/26. ◇ (În forma negativă) *Toate chinurile mării neudați și fără de frică tocmește-ne a treace și oarece valure se rădăcă spre noi și undele domolește-le.* CORESI, EV. 66, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BĂRCIANU, ALEXI, W. ◇ *Ab sol. Un vânt repede, o ploaie furioasă începură a bate și a uda, și ținură așa până aproape de ziua.* BOLINTINEANU, O. 414. ◇ *R e f l. p a s. Legumele cele proaspete nu trebuie să se ude.* PENESCU, M. 32/1. ◇ *R e f l. Se ude-se (să se ude C² H, s-ă-n t i n g-ă D) piciorul tău în sânge.* PSALT. 129. *Roata de la tocilă, învârtindu-se, se udă.* DAMÉ, T. 108. *I s-o udat cămașa... și ne jucăm de-a căii, să se usuce.* VLASIU, A. P. 50. *S-au udat banii, erau de hârtie.* SORESCU, L. L. I, 144. *Începu a vrăji cu mâinile pe jos pe iarbă, ea să i se ude de rouă și să deie cu ea la ochi.* RETEGANUL, P. I, 25. *Leliță cu rochie scurtă, Sai valea și mă sărută. Sară dracul p-acolea Că mi se udă rochia!* DOINE, 200. *Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât și lung în trup... Când oi trece Moldova Să nu se ude scara.* BALADE, II, 404. ◇ *A pune în contact cu apa, a muia în apă sau în alt lichid, a acoperi cu stropi de apă sau de alt lichid, a s t r o p i, a face să fie ud (1).* *O vulpe hitleană nimeri de-și uda coada în apă și scutura pre foc de vrea să-l stingă.* MOXA, 354/37. [Apa] *să o poată treci și muierile să nu-și ude nici genunchile.* HERODOT², 75. *Au amețit... și s-au dus la cortu, de l-au udat împărăteasa cu niște apă, și s-au trezvit.* NECULCE, L. 246, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 188, DRLU. *Să fie datoare a căra apă în toate zilele și a uda caldărâmul.* REGUL. ORG. 527/26, cf. POLIZU. *Nu avem curaj a înghiți acel noroi apos, ci ne mulțămim numai a uda batiste în el și a le lipi de obraz cu partea nemânjită.* ALECSANDRI, O. P. 348, cf. DDRF, BĂRCIANU. *El se sculă, udă un*

proșop cu apă rece, se legă cu el la cap. PĂTRĂȘCANU, S. A. 42, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pietrișul fusese udat de curând*. M. ELIADE, C. 17. *Grădinarul acesta care stropăște florile și era să-i ude pantofii, pare un om de treabă*. V. ROM. ianuarie 1965, 19. *Voi trimite... Să te ude Azvârlind pe tine o găleată de apă*. STĂNESCU, D. S. 46. *Udă cârpa-n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 14. *Fă punte mândrii să treacă, Fă punte cu lăstărei, Să nu-și ude ciucurei*. HODOȘ, P. P. 63. *Ia apă din ostroave Și-mi udă țâfânele*. BIBICESCU, P. P. 343. *Mergea-n râul lui Iordan, Lua apă lui Roman. Și, după ce mi-l uda, Mai frumușel mi-l făcea*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 25, cf. ALR I 619/51, 61, 80, 90, 112, 305, 815, ib. 771/1, ib. 1 271/363, ALR II 2 535/272, ib. 2 536/836, ALR SN IV h I 064/2. *Miul ce-mi făcea?... Cu apă-l uda, Cu vin că-l stropea, Până mi-l trezea*. BALADE, II, 269, cf. UDRESCU, GL. *Spală-mi cojocul, dar nu mi-l uda* (= cel ce a greșit să fie pedepsit, dar nu cu prea mare asprime). ZANNE, P. III, 123. ◊ (Prin exagerare; adesea cu determinarea „cu lacrimi”) *Cu lacrămele mele așternutul meu ud*. CORESI, PS. SL-ROM. 7/16. *Oftă și căută spre ceri, și cu lacrimi udă pământul* (a. 1600-1625). GCR I, 67/32. *Scâlda-voi în toate nopțile patul meu, cu lacrămele mele așternutul meu voi uda*. BIBLIA (1688), 383²/24. *În toate nopțile își uda așternutul cu lacrăme de pocăință*. ANTIM, O. 361. *Sărutând mâinile stăpânu-său, le udă cu cele mai credincioase lacrămi*. MOZAIUC (1838), 207/27. *Cunoaște-l de pe-a lui lacrimi ce le-i găsi pe hârtie... Cu ele odinioară udam a tale picioare*. CONACHI, P. 99. *Pâne românească udată cu lacreme*. FM (1861), 116. *Din ce noian îndepărtat Au răsărit [cânturile] în mine! Cu câte lacrimi le-am udat, lubito, pentru tine!* EMINESCU, O. I, 184. *Ele plângeau de udau pământul*. CREANGĂ, P. 175. *Plângea de-și uda cămașa*. VLASIU, A. P. 309. *Tu vei ghici durerea Zeiței pământene Și plânsetul Fecioarei, ce câmpuri leteene I-e dat mult timp să ude în roua ochilor*. I. BARBU, J. S. 10. *Plângea, plângea de gândeai că udă locul*. BOTA, P. 29. *Și pe codru-l bate vântu, Și eu plâng de ud pământu*. FOLC. TRANSILV. II, 24. *Când a auzit Gheorghe una ca asta, a început să plângă de uda pământul*. CAF III, 399. ◊ R e f l. *Cu lacrămele mele așternutul meu udă-se*. PSALT. 8. ◊ (În basme) *Dacă nu le va uda [cămășile] cu lacrăme de turturică... va muri*. ISPIRESCU, L. 114. ◊ E x p r. **A uda** (pe cineva) **șoarece** = a uda (1) pe cineva foarte tare. *A început să-i răstoarne în cap strachină după strachină, de a udat-o șoarece*. PĂRVEȘCU, C. 61. **A(-și) uda gura** (sau **gurița, gâtul, gâtlejul, măseaua, mustața**) = a bea pentru a-și potoli setea, mai ales a bea vin sau altă băutură alcoolică. *Cum îi plăcea să ude des mustața ne împrietenisem la toartă*. CIPRIAN, S. I, 131. *Femeia își udă gura cu apă*. STANCU, D. 196. *Se opri și-și udă gâtlejul uscat cu un pahar de vin*. PREDA, M. 388. *Poftiți de-nchinați, Vă udați gura căscată*. TEODORESCU, P. P. 171. *Când mai uzi cel gât, își mai ridici parcă de la inimă cu căușul*. FURTUNĂ, C. 72. *Și mai dați cu udătura, Să-și ude Mitică gura*. BALADE, II, 34. *Cu apă gura Și-o uda, Arsura și-o potolea*. ib. 272. *S-au luat amândoi la birt și-ndemându-se din ce în ce, unde nu mi se pune a-și uda măseaua, de cugeți că focul și para, ele o mistuie*. SNOAVA, III, 91. *Bea cu oala, Să fugă boala, Și cu ploschița, Să-și ude gurița, se spune*

despre bețivi. Cf. ZANNE, P. III, 452. **A-și uda sufletul** = a bea apă pentru a-și potoli setea. *Făt-Frumos... a cerut de la babă să-i deie puțină apă să-și ude sufletul*. SBIERA, P. 123. ◊ R e f l. *De dimineață până la prânzu iaste foarte caldu încât, de căldură, se udu cu apă*. HERODOT², 176. *A doua zi, după ce m-am udat pe cap și m-am pieptănat..., am plecat*. BRĂESCU, A. 159. *Atunci zicea el că mersese mult târâș, târâș, Prin apă, cu șpanga deasupra să nu se ude*. SORESCU, L. L. III, 34. *Oaia dată de sufletul mortului pe cealaltă lume se udă în apă și merge de scutură lâna pe focul unde arde stăpânu lui său*. ȘEZ. II, 198, cf. BALADE, I, 445. *Să bagă-m baltă..., să udă!* O. BÂRLEA, A. P. II, 391. *Ce șede pe apă și nu se udă?* (Umbra). TEODORESCU, P. P. 247. ♦ A umezi, a umeța. *Udându-le gura cu puțină zamă de carne caldă, au început câte puțin a-și deșchide ochii*. DRĂGHICI, R. 27/14. *Udă-i buzele, țafă Marișo, că altceva n-ai ce-i face*. H. LOVINESCU, T. 227. ◊ F i g. *Cu aspra năpăsare, tu... buzele-nsetate cu fiere mi le uzi*. EMINESCU, O. IV, 432. ♦ A bea în timpul mesei vin sau alte băuturi. *Nu pierdeau prilejul unui ceai parfumat și al tartinelor cu icre negre, udate cu un pahar de vin autohton*. C. PETRESCU, C. V. 179. *Rupse o coajă de pâine, o așeză pe limbă și o udă cu o înghițitură de vin*. I. M. SADOVEANU, S. 24, cf. DL, DM, DEX. *Sarmale din piept de curcan... și toate astea udate cu o sticlă de vin*. SNOAVA, II, 30. ♦ (Familiar) A sărbători ceva sau pe cineva făcând cinste, dând de băut. *Hai să udăm hainele, ca să ție!* UDRESCU, GL. *Ai câștigat la loterie; ești bun de cinste, hai să te udăm!* id. ib. ♦ R e f l. (Cu subiectul „ochii”) A se umple de lacrimi. *Acu cinci ani, murise biata mămuca... Mi se udă ochii când mă gândesc la ea*. ALECSANDRI, T. 50. *Ochii de plâns mi se udă*. EPURE, P. 14. ♦ F i g. (Învechit, în textele religioase) A acoperi (cu rușine, cu ocară). *Scurtat-ai dzilele vreamei lui, udat-ai (stropit-ai H, i-ai turnat D) elu cu reace*. PSALT. 187.

2. **Tranz.** A turna apă peste plante, peste semănături; a stropi. *De nu va fi ploaie, vor muri toți de foami, nefiind alt mijlocu de udat ei pânile*. HERODOT², 92, cf. LEX. MARS. 242, DRLU. *Uda răsăturile de copăcei, răsăde crengi verzi și alte soiuri de copaci*. DRĂGHICI, R. 151/29, cf. POLIZU. *Să iei acești pui de dafin..., să-i uzi cu năstrapa cea de aur*. ISPIRESCU, L. 235, cf. DDRF. *Să-i spuți că florile din strat Le ud, și cresc mai revărsat*. COȘBUC, P. I, 283, cf. BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Toată fința ei tremurând de bucurie, ca o plantă pe care o uzi după ce se uscăse aproape de lipsă de ploaie*. A. HOLBAN, O. II, 333, cf. CADE. *S-arată în lumină o femeie tânără c-o stropitoare în mână și începu să ude florile*. SADOVEANU, O. XVI, 265. *Are o căscioară cu prispă, cu flori dinaintea ușii, pe care le udă cu stropitoarea*. ARGHEZI, S. VII, 36. *N-are gaica flori de dat, C-astă vară n-a plouat Și-am plătīt de le-am udat*. ȘEZ. I, 290, cf. ALR II 2 537. [Florile] *Le-am sădit și le-am udat, Toate-ô-nflorit și-o legat*. FOLC. TRANSILV. I, 25. *Udam prunii la rădăcină*. T. DIAL. M. II, 39. *Tot flori de-ale mele... De surori săpate, De mine udate*. CAF III, 56. ♦ (Prin Transilv.) A practica udatul¹ (2) în a doua zi de Paști; a stropi. Com. din CÂMPENI, din CLUJ NAPOCA și din ORĂȘTIE.

3. *Tranz.* (Subiectul gramatical sau logic este o apă curgătoare) A străbate un ținut (alimentându-l cu apă); p. e x t. a inunda; (cu subiectul „ocean”, „mare”) a atinge, a scălda (4). *Răsădi Dumnezeu pom de preceptul ce iaste bine și rău, și apă curătoare în mijlocul raiului de udă pomeții.* MOXA, 346/16. *Geon... în luna lui avgust să umflă și udă tot pământul Misiriului (cca 1750).* GCR II, 61/33. *Oceanul sau apa care încongioară toate conținuturile este unul, dar după deosebitele fărături care udă își ia deosebite numiri.* CR (1829), 124¹/8. *Părăiele cu ape văzură-se că udează Vrun loc mai cu-ndestulare ce vitele pășunează?* CONACHI, P. 300. *Ocele de la Telega sânt situate pe o câmpie înconjurată de dealuri acoperite cu păduri și udată de râul Doftana ce-o traversează.* FILIMON, O. I, 294. *Vezi Iordanul care udă câmpii verzii Palestine.* EMINESCU, O. IV, 115. *Pământul nostru-i scump și sfânt, Că el ni-e leagăn și mormânt. Cu sânge cald l-am apărât, Și câte ape l-au udat Sânt numai lacrimi ce-am vărsat.* COȘBUC, P. I, 209. *Parcurile cele scumpe, casa ta și vila ta, Ce cu galbenele-i valuri Tibrul udă.* OLLĂNESCU, H. O. 126, cf. TDRG, CADE.

4. *Ref. l. A urina.* Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, TDRG, GOROVEI, CR. 48, CADE. *Nu lăsa pruncii să se joace cu foc, că se udă-n pat.* PRIBEAGUL, P. R. 109, cf. ALR I 1 655/215. *Negii... se nasc din pricina că s-au udat broaștele pe mâinile ori picioarele cuiva.* PAMFILE, B. 50. *Nu știe pe unde se udă găina, se spune despre un tânăr naiv, fără experiență. Ei, copile! vezi că e pricina, Că nu știi pe unde se udă găina.* PANN, P. V. I, 54/8, cf. ZANNE, P. I, 476.

5. *Tranz.* A murdări cu urină, a stropi cu urină. *Micuța găsi de cuviință să-și ude scutecele tocmai în brațele Eugeniei.* REBREANU, I. 416. *Lighioile... l-o batjocorit... altele l-o udat, altele l-o găinăfat.* VASILIU, P. L. 94. *Zăpada albă o udă câinii.* ZANNE, P. I, 93.

- Prez. ind.: *ud*, pers. 3 (rar) *udează*.

- Lat. *udare*.

UDAGĂCI subst. v. *odagaci*.

UDĂRE s.f. Acțiunea de a u d a.

1. Acoperire la suprafață cu stropi de apă; stropire. Cf. DRLU, POEN. - AAR. - HILL, V. I, 820²/27. [Bușile] să aibă câte un vas de tînchea cu găuri, ca printr-acel vas... să se facă udarea caldărâmului. REGUL. ORG. 527/28, cf. BAR. - MUNT., W. 27²/38, POLIZU, ISER, PONTBRIANT, D., DDRF. *Când toate... sunt gața, începe pregătirea mai de aproape [a treieratului] și care se pornește prin udare..., se udă întreaga față a ariei.* PAMFILE, A. R. 201. *Udarea abundentă a stratelor superioare ale solului prin ploii sau irigație.* CHIRIȚĂ, P. 246. *Urmează cel de-al doilea act al obiceiului, udarea cununii.* IST. LIT. ROM. I, 33. ◇ Fig. *Cu vetrela d[umnezeiescui] d[u]h ca cu niște aripi rădicându-vă, ați trecut noianul muncilor fără udare, slăviților mucenici.* MNEIUL (1776), 84^{v1}/30.

2. (Despre ape curgătoare) Străbateră a unei zone, a unui ținut și alimentare a acestora cu apă. *Un riu iese den locul dulceței spre udarea raiului, ce se împarte acela pre patru capete.* PO 16/18.

- Pl.: *udări*.

- V. *uda*.

UDĂT¹ s.n. Faptul de a u d a.

1. Cf. u d a (1). Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE. ◇ Stropit¹ la suprafață, acoperit ușor cu apă. *Cară cu buși pentru udatul ulișelor.* REGUL. ORG. 542/22. ◇ Numele unui obicei popular practicat în unele regiuni la nuntă, când nuntașii vor să cufunde pe mire în apa unui izvor sau a unui pârâu. *Cei mai mulți dintre nuntași... se duc apoi cu toții la o fântână sau și la un pârâu la udat. La această ocaziune, doi feciori voiesc, firește că nu înadins, a arunca pre mire în apă.* MARIAN, NU. 691.

2. Stropit¹. Cf. u d a (2). *Azi e rău de iele să lucrezi și... nu-i iertat decât de udat și de măcinat.* LUNGIANU, CL. 75. *Notă într-un carnet:... tensiunea la întoarcerea de la serviciu, înainte de udatul florilor, după udatul florilor.* PREDA, R. 347. *Udatul și prășitul s-au efectuat ori de câte ori a fost nevoie.* Gî 1961, nr. 634, 3/2. *Câte flori pe luncă-n sus, Toate cu badea le-am pus. Numai una s-a uscat, Am grășii-ô la udat.* FOLC. MOLD. II, 563. *Lucrări dă-ngrijire; plantatu, udatu, prășitu.* T. DIAL. M. I, 311. ◇ Numele unui obicei popular conform căruia mireasa, înainte de nuntă, împreună cu fete și băieți merg prin sat cu o găleată de apă, stropind în jur fetele. *Fetele și băieții, să cheamă la udat..., ca să meargă să plimbe mireasa pân sat și la urmă începe nunta.* GL. OLT. *Mireasa... ia stebila de busuioc... și ud-așa, peste toate fetele, vin d-acolo dă la udat, fac dă trei ori horă.* T. DIAL. M. I, 264. ◇ (Prin Transilv.) Numele unui obicei practicat (la oraș) în a doua zi de Paști, când băieții și bărbații stropesc fetele și femeile cu apă de colonie, ca să-și păstreze frumusețea; stropit. Com. din CÂMPENI, din CLUJ NAPOCA și din ORĂȘTIE.

3. (Învechit) Faptul de a u r i n a. Cf. u d a (4). *Văzu că-i era vestejite mănuntaietele, de numai ce avea de udat.* MOXA, 387/10.

- V. *uda*.

UDĂT², -Ă adj. Muiat în apă sau în alt lichid; stropit cu apă; ud (1). Cf. LEX. MARS. 188, 252, DRLU, POLIZU. *Lipsirea mea va șterge genele tale-udate.* BOLINTINEANU, O. 205. *Șade și ea, ștergându-se cu batista udată.* CARAGIALE, O. I, 114, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ploaia Rece și turbată, În caic Marfă Udată.* BALADE, II, 97. ◇ (Substantivat) *Udatul nu se teme de ploaie.* BARONZI, L. 52.

- Pl.: *udați, -te*.

- V. *uda*.

UDĂTĂ adv. = (regional) *odată²* (1). *A fost udată un croitoraș.* T. DIAL. M. I, 236.

UDĂCIÓS, -OĂSĂ adj. (Regional; despre un teren) Îmbibat cu apă; apătos, (regional) udilos. Cf. DRLU, A IV 5. - Pl.: *udăciosi, -oase*. - Și: *udiciós, -oasă* adj. A IV 5. - Ud + suf. -ăcios.

UDĂTOR, -OĂRE subst. I. S.m. (Prin Transilv.) Persoană care udă (2), care stropește; s p e c. persoană care practică udatul¹ (2); (rar) stropitor (I). Cf. DRLU, LM, com. din CÂMPENI, din CLUJ NAPOCA și din ORĂȘTIE.

II. 1. S.f., s.n. (Mai ales în Transilv.) Stropitoare (**1**). Cf. PONTBRIANT, D., LM, ALEXI, W., TDRG, CADE, ALR SN IV h 1 041, ALRM SN II h 857.

2. S.f. (Prin Mold.) Vas, de obicei din lemn, pentru păstrat apa în care se înmoaie prafura (**1**) și se căleşte oțelul. Cf. FLOREA, T. F. 534.

3. S.f. (Prin Mold. și Bucov.) Prafură (**1**). FLOREA, T. F. 534.

4. S.f. (Art.; prin Olt.) Numele unui obicei popular prin care se invocă pornirea ploilor. Cf. PAMFILE, VĂZD. 128, ȘEZ. I, 186.

- Pl.: udători, -oare.

- Uda + suf. -ător.

UDĂTURĂ s.f. **1.** Înșușirea, starea unui corp umed; apă sau alt lichid conținut într-un material solid (mai ales în pământ); umiditate, (popular) udeală (**1**), (învechit) umejune, (regional) udeliște. *Soarele... pre ale lumiei locuri luminează cu căldura zareei lui și udătura pământului numai ce usucă.* CORESI, EV. 440. *Când cunoaște că semănăturile au trebuință de udătură... închide șanțul de la vale... și apa, umflându-să, să revarsă peste toate semănăturile.* GOLESCU, I. 88, cf. BAR. - MUNT., W. I, 139²/9, POLIZU. *Grâul putea sta ani întregi... netreierat, fără a se teme de a fi răzbit de udătură sau spulberat de vijelie.* GHICA, S. 543, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Orezul și legumele s-au ofilit din lipsă de udătură.* CĂLINEȘCU, O. IX, 57, cf. V. BREBAN, D. G. *D-un arcan mi-și împletea... Și din funie Bătrân, Să fie La udătură.* TEODORESCU, P. P. 688, cf. ALR II 2 540/791. *Ierea-ncolțit, i detese... colții, dăn cauza udăturii.* T. DIAL. M. I, 462. ♦ Stropire (cu apă); udare, udat¹. *Toate rodirile într-acei pământ... le fac cu udătura din ape curătoare.* FL. D. (1693), 50²/5. *Maica, după multe udături, ș-au mai venit ceva în sămțire.* DRĂGHICI, R. 27/17. [Usturoiul] *n-o să aibă de la mine... altă udătură.* PANN, H. 25/13. ♦ (Rare) Loc umed. *Udătura și noroiul sunt venerabile. Rinocerii... ne dau prilej să încordăm arcurile.* CĂLINEȘCU, O. IX, 18. ♦ (Învechit, rar) Umoare (**1**). *Acea boală iaste cându i se întărâtă omului mocrota (ce se cheamă apa, udătura).* CORESI, EV. 81, cf. 275, DHLR II, 486.

2. (Popular) Băătură (alcoolică); (popular) udeală (**2**). *Și credința așe o dau unul altuia: dă unul din mâna sa de bea, și celalalt dă istuielalt; iar, de nu vor avea altă udătură nimică, ieu cenuși și ling.* HERODOT², 245. *Mai dați cu udătura, Că mi s-a uscat gura.* PANN, P. V. I, 111/11. *O fată voinică și frumoasă..., cu mânecele sumese până la subsiori, aduce pe țavă uscătură și udătură.* CARAGIALE, O. I, 221, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG. *Așa, o udătură, ce zici? Mă arde pieptul cât am răcnit.* AGĂRBICEANU, O. I, 61, cf. CADE. *Vedeți... ceva de ale gurei, că de udătură v-o fi rămas ceva prin ale ploști.* AL LUPULUI, P. G. 72, cf. CHEST. VIII 112/1. *Și mai dați cu udătura, Să-și ude Mitică gura!* BALADE, II, 34. *Închină încolo cătră mine... - Puțin și cu voie bună, ... zice Păcală în vreme ce le întinde udătură cea dreasă.* SNOAVA, I, 38. ♦ Loc. a d v. **Pe udătură** = pentru a bea, pentru a consuma băuturi alcoolice. *Strejarii s-au adunat la primărie, mai pe udătură, mai de urât și mai*

de somnul ce vine, nevoie-mare, pe astfel de vreme. LUNGIANU, CL. 133.

3. (Mai ales în Mold.) Ciorbă, zeamă (**1**); mâncare (frugală). V. legumă. *Gospodina tot acum să îngrijăște și samănă crastaveți, atât de trebuitori pentru udătura de post.* I. IONESCU, C. 93/28. *Mare foamie mi-i... Daca-i avea puțintică udătură... - Cum nu, bade Stănică?... Ți-am păstrat borș.* ALECSANDRI, T. 614. *Va veni moșneagul cu făină și ceva udătură.* CONTEMPORANUL, v₂, 390. *Mămăliga și puțină udătură este hrana obicinuită.* CRĂNICEANU, IG. 212. *E bună udătura caldă pentru stomac.* STERE, S. 262, cf. TDRG. *Când îmbuci de două ori mămăligă, fără a gusta din udătură, e a belșug.* GOROVEI, CR. 181, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Parcă medăliile țin de foame? Ce folos de cinste multă, dacă udătură nu-i și făina s-a gătat!* MIRONESCU, S. A. 29. *Poate poștești și dumneata să îmbuci oleacă de udătură.* C. PETRESCU, I. II, 175. *Când țaranul are mămăligă, udătură ușor găsește.* ȘEZ. V, 3. *Nu-și fierseșe nimic pentru gură: nici udătură, nici bucată de mămăligă.* I. CR. XI, 102. *Geaba cați la udătură, Când n-ai vin în bățatură.* PAMFILE, C. Ț. 308, cf. 356, A V 15, 16, 20, VI 4, 26, 33.

- Pl.: udături. - Și: (regional) odătură s.f. CV 1950, nr. 5, 31, CHEST. VIII 3/29.

- Uda + suf. -ătură.

UDĂTURICĂ s.f. (Rare) Diminutiv al lui udătură (**3**). Cf. TDRG, DEX. *Scoate mălai și udăturică și mănâncă cu fratele său.* SEVASTOS, P. 147.

- Udătură + suf. -ică.

UDEALĂ s.f. (Popular) **1.** Apă; umezeală; loc umed, plin de apă. *Jigani ce se găsescu la udeală, cumu-s cubelcii, broaștele sau alte aseamenea acestora (a. 1645).* GCR I, 117/3, cf. ANON. CAR., DRLU. *Stâna să se facă pe loc înalt... pentru ca să se scurgă udeala.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 26/7. *Ne-am covrigit împrejurul focului și deasupra ninsoare, dedesubt udeală.* CREANGĂ, A. 31, cf. PHILIPPIDE, P. 232. *Opincile au defavorul față de cizme la udeală, că intră în ele apa mai ușor decât în cizme.* CRĂNICEANU, IG. 121, cf. BARCIANU. *Sunt pe an 100 zile de ploaie... și 35 zile de zăpadă - peste tot 135 zile de udeală pe an.* A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 36, cf. TDRG. *În răcoarea dimineții senine, pătruns de udeală până la oase, Corbea se dezmeticește.* CIOCĂRLAN, P. P. 227. *Căldura o sorbi udeala din țoale.* LUNGIANU, CL. 76, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În pădure trosneau fagii și brazilii, uscați ca toaca și cerșind văzduhului arzător udeală.* C. PETRESCU, R. DR. 151, cf. BL III, 37. *Îmi înghețaseră picioarele tot umblând prin udeală.* VLASIU, D. 139. *Udeala a pătruns prin opinci și s-a urcat pe cioareci ca pe un fitil de lampă, până deasupra genunchilor.* GALAN, Z. R. 74, cf. DEX, ȘEZ. V, 167. *Di picioari potcogiți Cu potcoavi di alamă Bati bini la udiail. Cu potcoavi di mărgărint, Bat mai bini la pământ.* VASILIU, C. 183, cf. ALR II 2 535/102, ib. 2 540/2, ib. 4 221/414, ib. 5 060/386, 848, A III 2, v 15, VI 4, 33. ♦ (Învechit, rar) Lichid. *Fuștecările trup carile să fie mai greu decât o atocma somă de udeală întru carele să afundează trebuie să să pogoare în fund.* AMFILOHIE, G. F. 223²/12, cf. URSU, T. Ș. 294.

2. Băutură (alcoolică); (popular) udătură (2). Poate ni-ți da și ceva udeală, Măria-ta, zise Setilă, că ne sfărăie gâtlejul de sete. CREANGĂ, P. 257, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

3. (Astron.; art.; învechit) Vărsătorul (3). De va tuna în numărul udelei, război și tăiere va fi. PARACLIS (1639), 258.

- Pl.: udeleți.

- Uda + suf. -eală.

UDELIȘTE s.f. (Regional) Umezeală (1); teren foarte umed. Muncitorul... scăpa... de boalele ce-i aduce udeleștea la picioare. GHICA, C. E. I, 66, cf. TEAHA, C. N. 278.

- Pl.: udelești.

- Udeală + suf. -iște.

UDÍ¹ interj. (Prin nord-vestul Munt.; adesea repetat) Cuvânt cu care se alungă vîeteii. UDRESCU, GL. Udi d-aci! id. ib.

- Cf. cuti.

UDÍ² vb. IV. I n t r a n z. 1. (Învechit) A scăpa de un pericol; a scăpa cu viață. Nece unul den ei nu uidi. CORESI, ap. DHLR II, 534. Un cerb mare năvăli la împăratul de-l luo de brâu în coarne pre Vasilie, și vrea peri atunceș; el grăbi un voinic de tăie brăul împăratului cu sabiia și uidi. MOXA, 390/39. După aripile Mării tele stătut-au de am udid pân astăzi cu zile (a. 1634). IORGA, S. D. IV, 22, cf. DDRF, BUL. FIL. XI-XII, 118, DR. XI, 186. Care d'intră voi o ud'i Pă mihe m-o stăpâni. ALEXICI, L. P. 63. O încălecat calu și s-o băgat pin turș, n-o măi ugit niș unu, pă toț i-o tăiat. GRAIUL, II, 151. Pe toți i-a omorât Nici picior n-a udit. GIUGLEA - VÂLSAN, R. S. 250. Niș un turc n-o mai udi. DENSUSIANU, Ț. H. 188. (Pleonastic) [Leșii] n-ar fi udit ca să scape. SIMION DASC., LET. 78. ♦ A nu reuși să prindă, să cucerească pe cineva, a-i scăpa. Foaie verde mărăgărit, Eu pe câte le-am iubit Frigurile nu le prind; Numai una mi-a udit, Zațe lată-n așternut. PAMFILE, C. Ț. 254.

2. (Prin Ban. și sud-vestul Transilv.) A rămâne într-un anumit fel; a ajunge într-o anumită situație. Codrule, cu frunză rară, Cine te-o d-îmbla la vară? Că bade-a udjit cătană. Vine carte și poruncă, Înapoi iar să se ducă. HODOȘ, C. 104. Averea o cheltui și cu toanta io udjii. id. ib. 90. Cîn o tras cu buzducanu, o rupt și pluta și buzducanu o ugit acolo în plută. GRAIUL, II, 151. Mamă-sa atunșă ieșă și-l cheamă nuntru și ala-l scaldă și ala ugeșci moașă sau moșon. ARH. FOLK. III, 49. ♦ (În formule de salut) Ugiți cu sănătate! Com. din ORAVIȚA, com. PETROVICI. ♦ Expr. A udi cu gura friptă = a rămâne înșelat, dezamăgit în așteptările sale; a rămâne cu buzele umflate. Cât vei fi și vei trăi, Fată mare nu iubi, Fată mare se mărită și udești cu gura friptă. HODOȘ, C. 54, cf. N. REV. R. VIII, nr. 13-14, 196, GR. BĂN. ♦ (Regional; mai ales despre femelele animalelor) A rămâne gestantă (Isverna - Băile Herculane). Cf. CV 1949, nr. 8, 35.

3. (Mai ales în Ban. și sud-vestul Transilv.) A rămâne înapoi, în urma cuiva; a rămâne pe loc. Cf. DDRF. Dar acasă ce-a rămas? Cei cu pălării pe nas! Acașă cine-a

udit? Cei cu pălării pe flit! HODOȘ, P. P. 212. Ea să rătăcească, Bucate să verse. Îndărăt să se-ntoarcă, Altele-mi gătească; Doar de-o mai uidi, Alta c-o veni. MAT. FOLK. 23, com. LIUBA. Nu te-ai întâlnit cu fecioru meu? - Ba m-am întâlnit, dar udi în Hațeg. VICIU, GL. Am ugit îndărăt. Com. din ORAVIȚA. A udit acasă. TODORAN, GL. S-or dus toți d-acasă, numa io am ugit cu moșu. ALR I 291/35, cf. UDRESCU, GL. Io mă duc, mândro, cătană, Tu ugești d'e bună samă. ȘANDRU, F. 251. ♦ (Prin analogie) Io mă duc, drumu ugeșce, Mândra plânze și șusneșce. ARH. FOLK. III, 72.

4. (Prin Ban. și vestul Olt.) A rămâne ca parte, ca rest din ceva; a rămâne de la cineva, de pe urma cuiva. Fură nouă, udiră opt. ap. CADE. Apoi caii că îi lua și în grajdi că îi băga, Să le dea ovăs d-al ciuruit, Ce de Marco e ugit. REV. CRIT. II, 335, cf. GR. S. V, 124. N-a mai udit nimic de pe urma lui, a mâncat tot. BOCEANU, GL. Nu mânca tot, ca să mai ugească. Com. din TIMIȘOARA, cf. A III 2, 5, 16, IV 3, ALR II/1 MN 88, 2 714/27, ALR II 2 351/27, 29, 836. Din patru dacă scoț unu măi ugesc tri. ALR SN IV h 932/27. ♦ A ajunge în posesia cuiva, a rămâne, a-i reveni cuiva. Când o dat cu șiocanu Scânt'eile săfeă Bații toț nouă ne ud'ea. DENSUSIANU, Ț. H. 179. Când din codru vei pleca, Șapte focuri te găsească..., Mândra mie să-mi ugească! BALADE, II, 507.

II. T r a n z. (Regional) A mâna¹ un animal de tracțiune. Cf. LB, LM, PONTBRIANT, D.

- Prez. ind.: udesc. - Și: uidí vb. IV.

- Din v. sl. оудити (prez. оудяж, -тун).

UDIÁ vb. I v. adia.

UDICIÓS, -OÁSĂ adj. v. udăcios.

UDILÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre un teren) Plin de apă, umed (1). Cf. ALR SN III h 845/2. Loc ugilos (mărvilos). FOLC. OLT. - MUNT. I, 256.

- Pl.: udișoși, -oase.

- Udeală + suf. -os.

UDINÍ vb. IV. I n t r a n z. = (regional) odihni. Pușinel să uginesc, Pân-cu mândra mai vorbesc. F (1891), 426.

UDIȘÓR, -OÁRĂ adj. (Rar) Diminutiv al lui u d (1). Cf. DRLU. Cine umblă udișor Mănâncă untișor, se spune despre cineva care muncește și are de toate. Cf. ZANNE, P. IV, 162.

- Pl.: udișori, -oare.

- Ud + suf. -ișor.

ÚDIȚĂ s.f. v. hudită.

ÚDMĂ s.f. v. uimă.

UDMIȚĂ s.f. (În descântece) Diminutiv al lui u d m á. Dacă-i fi udmică, Înapoi, domniță. CAF II, 43, cf. L. ROM. 1984, 160.

- Pl.: udmife.

- Udmă + suf. -iță.

UDMÓI s.n. (În descântece) Uimă (1) mare, inflamată. *Udmă, udmoi*. GR. S. VI, 148.

- **Udmă** + suf. -oi.

UDMULIȚĂ s.f. (În descântece) Diminutiv al lui u d m ä. *Udmi, udmuliți, Fuž la tuncuși*. CAF II, 52.

- Pl.: *udmulite*.

- **Udmă** + suf. -uliță.

UDOÁRE s.f. v. **urdoare**.

UDOMÉTRU s.n. (Ieșit din uz) Pluviometru. Cf. NEGULICI, MARIN, F. 499/16, PROT.-POP., N. D. *Este util de a se cunoaște cantitatea de ploaie care cade într-o localitate oarecare. Aceasta se face prin agiutorul unui aparat numit pluviometru sau udometru*. PONI, F. 191, cf. BARCIANU, CADE, LTR, DN².

- Pl.: *udometre*.

- Din fr. **udomètre**.

UDOROȘĂ vb. I v. **urduroșa**.

UDÓS, -OĂSĂ adj. 1. (Regional) Umed (1). *Iacă melcul, dar ține-l la loc udos*. CĂLINESCU, O. IX, 391, cf. CHEST. II 73/249, ALR II 5 060/386.

2. (Învechit) Lichid. *Aceast apropiere a materiei nu este aceeași în trupurile udoase și moi ca și în trupurile întărite*. AMFILOHIE, G. F. 48/6, cf. URSU, T. Ș. 294.

- Pl.: *udoși, -oase*.

- **Ud** + suf. -os.

UDRÍT s.m. (Regional) Om căruia îi place să bea mult. Cf. BUGNARIU, N. nr. 54/492.

- Pl.: ?

- Cf. h u d r ä „orificiul cepului”.

UDRŪBĂ s.f. v. **hudubă**.

UDUBÁIE s.f. v. **hodobaie**.

UDUBLEÁJĂ s.f. v. **hudubleajă**.

UDUBLEJ s.m. v. **hudubleajă**.

UDUDÓI s.n. v. **hududoii**.

ÚDUMĂ s.f. v. **uimă**.

UDÚP s.n., s.m. 1. S.n., s.m. (Prin nord-vestul Munt. și sudul Olt.) Văgăună (1), răpă (1); vale pustie. Cf. LEXIC REG. 43. *La udupi sânt lupi*. UDRESCU, GL.

2. S.m. (Regional) Nume dat diavolului (Ghilad - Timișoara). Cf. ALR II/1MN 95, 2 744/36.

- Pl.: (n.) *udupuri*, (m.) *udupi*.

- Cf. scr. u d u b i t i „a adânci, a scobi”.

UDURÓS, -OĂSĂ adj. v. **urduros**.

UDVÁN s.m. (Prin sudul Munt.) Numele unei păsări de pradă; vultur, (regional) udvă. *Nu sânt șapte utvane-ntr-un cioplan, Și sânt șapte boieri de divan*. MAT: FOLK.

61. *Mai visai șapte utvani*. I. CR. IV, 389, com. din TURNU MĂGURELE și din TROIANU - ROȘIORI DE VEDE.

- Pl.: *udvani*. - Și: **utván** s.m., **utvánă** s.f.

- **Udvă** + suf. -an.

ÚDVĂ s.f. (Regional) Numele unei păsări de pradă nedefinite mai îndeaproape. Com. din TURNU MĂGURELE.

- Pl.: ?

- Cf. h u d u b ä.

UĎĎ s.n. Curs de apă caracteristic deșerturilor din Africa de Nord și Arabia, care seacă în cea mai mare parte a anului, având albia acoperită cu nisip și pietriș. Cf. M. D. ENC., DEX, DN³, D. ECOL. 636.

- Pl.: *ueduri*.

- Din fr. **oued**.

UEST s.n. v. **vest**.

UF interj. (Adesea pronunțat cu „f” sau cu „u” prelungite) Exclamație care exprimă diverse stări afective:

a) necaz (1), supărare (4); amărăciune, mâhnire, tristețe. *Uf! Glas de jale*. MARDARIE, L. 284/11, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 278²/41. *U..f! N-aș mai vrea un asemenea murdar și spurcat om să să amestece la ale domniei mele*. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 59. *Uf! uf! măicuțița mea!... Mai ușur, păgâne, că m-ai prăpădit*. PR. DRAM. 290, cf. BAR. - MUNT., W. 471²/45. *Uf! Nu mai stau pe picioare de necăjită ce sânt! HASDEU, R. V. 17. Uh! ce frig... îmi văd suflarea - și căciula cea de oaie Pe urechi am tras-o zdravăn - iar de coate nici că-mi pasă*. EMINESCU, O. I, 46, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Șmecherii o să-și bată joc de mine și tot nu mă încumet s-o zdrobesc, uuh!...* REBREANU, NUV. 9. *Împrejur îi cântă-n șagă Greierii din flaute. „Uf! ce lume, soro dragă!” Unde să-l mai caute? TOPĂRCEANU, O. I, 36. Uf! omul jsta mă omoară! strigă cu năduf cucoana*. SADOVEANU, O. II, 613. *Uf, că nu mă lovește pe mine moartea acum, se văieta fața Maria*. SORESCU, L. L. I, 109;

b) nemulțumire (2), dezaprobare. *Uf, zice ea, cum poate un om să mănca-atâta? AGĂRBICEANU, O. II, 465. Uf, ticăloșii ăștia, nu se mai satură de vacanță*. id. A. 33. *Ce are hoțul cu fata mea? Ce are!... Uuuh!* REBREANU, I. 29. *Uf, ce văr molău mai am!* C. PETRESCU, I. I, 6, cf. 10;

c) oboseală; plictiseală (1), neplăcere (1). *Uf! dar ce obosit sunt!* PR. DRAM. 125. *Am umblat toate mahalalele ca să gălesc casele, degeaba! Uf! că nu mai pot. Am obosit*. ALECSANDRI, T. 1 162. *Uf! m-am săturat de caraul*. id. ib. 422. *Uf! mi-a venit sufletul la gură*. GANE, ap. CADE. *Ba zi că e o femeie nebună care mi-a stricat mîntea și mie... Uf! m-am săturat!* CARAGIALE, O. VI, 258. *Uf! că greu a mai fost, zic eu, șchiopătând de osteneală*. VLAHUȚĂ, O. A. II, 147. *Uf! că mult mai am de suit, Doamne! GĂRLEANU, L. 13. Ce-am alergat!... Uuf! Toată-s un lac de apă*. REBREANU, NUV. 264;

d) scârbă¹ (II 1), repulsie (1), dezgust. *Uf...! ce om nesuferit*. PR. DRAM. 158. *Uf! ce greu miroase, zise Muma-Pădurii*. ISPIRESCU, ap. CADE. *Mi-e scârbă când te-aud... Uf, ce femeie ordinară!* VLAHUȚĂ, S. III, 193.

Uf, ce fumărie!... și mirosul ăsta de grăsime friptă. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 15;

e) ușurare, destindere. *Uf, acu mă răsufu.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 466. *Uf! am scăpat de-o frică.* PR. DRAM. 380. *Uf!... M-am dus la Galați cu trăsura mea cea galbenă, și cum am ajuns..., fup în vapor.* ALECSANDRI, T. 70. *Uf! Slavă Domnului c-am scăpat pe uscat.* id. ib. 186. *Știu unde sunt! acum știu!... uf!... le-am găsit!* CARAGIALE, O. I, 150. *Uf! Bine că sosirăm.* SEBASTIAN, T. 106, cf. PUȘCARIU, C. S. 173. ♦ (Substantivat) *Cu capul în perne, Lucu respiră ușurat. Sufală un uf plin și zgomotos, în tavan.* VINEA, L. I, 90.

– Și: **uh**, (învechit) **ufă** (ST. LEX. 167^{v1}/13) interj.

– Formație pe baza unui sunet reflex.

UFĂ interj. v. **uf**.

UFOLÓG s.m. Specialist în ufologie. Cf. DEX – S, DCR.

– Pl.: **ufologi**.

– Din fr. **ufologue**.

UFOLOGIE s.f. Studiu al obiectelor zburătoare neidentificate. DEX – S.

– Din engl. **ufology**.

UG s.m. v. **ughi**.

ÚGER s.n. Organ format dintr-un ansamblu de glande care secrează laptele la femelele animalelor mamifere; (regional) slin (4). V. m a m e l ă , ț â ț ă . *De la o vreme aleg vișeii de la vaci și numai atunci îi slobod la mumânele lor, când le mulg, ca să le moaie țifele și ugerul, pentru ca să se mulgă mai ușor.* ECONOMIA, 80/20. *Despre vătămături... și despre umflături la ugere.* CALENDARIU (1814), 181/25, cf. DRU, LB. *O vacă bună de lapte trebui... să aibă un uger mare.* LITINSCHI, M. 121/14, cf. POLIZU. *O vacă... cu ugerul cât o băniță de mare, plin de lapte.* GHICA, S. 539, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 295. *Erau unsprezece bursucei, cari se zvârcoleau, chițâind și mierlând sub ugerul mamei.* ODOBESCU, S. III, 42. *Cerboaiice... Ce sub dulcile lor mâne își oferă răbdătoare Ugerule lor impluțe.* EMINESCU, O. IV, 128. [Capra] *începu... să-și apropie ugerul de gurița copilașului.* ISPIRESCU, L. 135. *Țineau... șase vaci cu ugerul cât căldarea.* DELAVRANCEA, S. 4, cf. DDRF. *Nu mai era lapte și mulgea-n zadar Ugerul.* COȘBUC, P. I, 248, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 287. *Vișei neînțărcați zbierau... ducând dorul ugerului plin.* ANGHEL, PR. 110, cf. TDRG. *Cu spume ușoare de lapte pe marginea botului, izbea cu capul crud în ugerul vacii și trecea grăbit de la o fâță la alta.* AGÂRBICEANU, S. 17. *Vișelușii... încep a da târcoale și pe o parte și pe alta a ugerilor.* CIOCÂRLAN, P. P. 29. *Joiانا, vaca ei de zestre, eu spinarea osoasă... și cu ugerul atârându-i până aproape de pământ.* REBREANU, I. 382. *Donița cu lapte izbuti să înlocuiască după puțină șfială ugerul matern.* C. PETRESCU, S. 15, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *O să te pun la ugerul unei capre.* GALACTION, O. 165. *Oi... răzlește pasc în urmă, Cu miei priori sub uger îngênuncheași să sugă.* VOICULESCU, POEZII, I, 66. *Laptele bogat fâșnește din ugerelē grase.* SADOVEANU, O. I, 219. *Dintr-o călătorie depărtată au adus cu ei o vacă de zimbru blajină, cu ugerii grei.*

ARGHEZI, C. J. 79. *În locul vacilor greoaie treceau ... caprele cu ugerule pline.* CĂLINESCU, C. O. 192. *Văzură vacile rumegând și vișeii oploșiți lângă ugere.* STANCU, R. A. III, 208. *Animale cu coarne și ugere.* ISANOS, Ț. L. 5. *Se fierbe ugerul până se frăgezește în apă cu sare.* S. MARIN, C. B. 127. *Oile... aveau burțile umflate și ugerule mari cu pielea plesnită.* V. ROM. martie 1970, 16, com. MARIAN, ALR I 1 058, ib. 1 077/900, ALR II 5 673/95, 182, 784, A I 12, 23, 24, 35, II 4, 12, III 5, 17, 18, IX 1, 2, 6, NALR – O III MN 205, 847, ib. IV h 812. *Se făcu ugerul cât hârdăul și fâșele cât coșțele.* FOLC. MOLD. I, 229. *Doi râși o omorât patru juninē ..., le mănacă ugeru.* T. DIAL. M. I, 62. *Si umflî unzeru la vaș ... dacă nu iesti descântatî.* CAF II, 79. *Mulse Maria ce mulse, ugerul se goli, dar lapte nici cât ai umple o strachină.* SNOAVA, III, 88. *Ugerul frumos vinde vaca.* ZANNE, P. IX, 723. ♦ Fig. *Mai multă noapte, mai multă noapte... Beznă mărăeșă, mumă a luminii, Uger de umbră, dulci ți-s ciorchinii.* VOICULESCU, POEZII, II, 86. *Spre munți trec nori cu ugerule pline. Și plouă.* BLAGA, POEZII, 39. *Țișeii lenevos, cu toane... mână negrele-i drigane Cu ugerule lor untoase.* THEODORESCU, C. 161. ♦ *Boală de uger = răsflug (1) la oi; (regional) ugereală.* Cf. NALR – O IV h 812. *Oglinda ugerului v. o g l i n d ă .* ♦ (Învechit, rar) Sân² (I 4), piept (I 2). *Cel Putearnic va bl[ago]s[lo]vi pre tine... cu bl[ago]s[lo]veniile ungerelor.* PO 175/16. ♦ (Învechit, rar) Muger la plante. Cf. DRU.

– Pl.: **ugere** și (rar, m.) **ugeri**. – Și: (regional) **ulger** (PAMFILE, DUȘM. 181, ALR I 1 058/51, 305, 308, 341, 735, 900, ib. 1 077/900, ALRM SN III h 1 218, NALR – O III MN 205, 847/933, ALR – T 847/342, 385, T. DIAL. M. I, 98), **ungger**, **ungir** (ALRM SN III h 1 218/605), **ugir** (ALR I 1 058/730, 988, ALR II 5 673/95), **ugere** (ALR SN VI h 1 757/705, ALRM SN III h 1 218/705) s.n.

– Lat. **uber**, **-eris**.

ÚGERE s.n. v. **ugger**.

UGEREĂLĂ s.f. (Regional) Răsflug (1) la oi; boală de uger, v. u g e r (Castranova – Caracal). Cf. NALR – O IV h 812/987.

– De la **ugger**.

UGERÉT s.n. (Învechit) Taxă ce se plătea pentru folosirea cailor de poștă. *Să-și ia ugeritul de fleștecare câte bani 10 de ceas (a. 1775).* ap. ȘIO II₂, 126. *Bani de ugeretu poștelor (a. 1791).* IORGA, S. D. XI, 268. *Dintru această somă va fi întimpinarea cheltuielilor visteriei, întru care și soma cuviincioasă spre ținerea menzălurilor dimpreună cu ugeritul (a. 1814).* URICARIUL, I, 42. *Să nu se ia de cătră țiitorii poștelor ugeret pre mai multe ceasuri (a. 1815).* ib. 247. *Să li se dea cai de poștă fără plata ugiretului (a. 1816).* IORGA, S. D. XXII, 160. *Ugireturile ce au umblat în trebuințele ocnilor.* FURNICĂ, D. C. 293, cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, I, 295, RUDOW, XIX, 414, TDRG, T. PAPAHAĞI, C. L., SCRIBAN, D.

– Pl.: **ugereturi**. – Și: **ugirét**, **ugerit** s.n.

– Din tc. **ücret**.

UGERÍT s.n. v. **ugeret**.

UGEROASĂ adj. (Regional; despre vaci) Cu ugerul mare (Somova - Tulcea). Cf. ALR SN VI h 1 757/682.

- Pl.: *ugeroase*.

- Uger + suf. -oasă.

UGHENÓT, -Ă s.m. și f. v. *hughenot*.

UGHI s.m. (Învechit) Veche monedă (maghiară) de aur; galben unguresc. *Aceasta moșia vândut-am noi de bună voia noastră nesilit de nimele... drept unghi 10 bani gata* (a. 1596). CUV. D. BĂTR. I, 67/3. *1 ug: ispisoaice* (a. 1604). IORGA, S. D. XI, 48/19. *Și ei ș-au pos toată [p]artea lor zălog pentru [b]ani[i] ce mai sus sintu scriși 8 ug[hi]* (a. 1607). I. BIANU, D. R. 10. *Au dat Radul acel cal pântru ug. 3 de a lui bună voie* (a. 1626). GCR I, 74/7. *Să dea bir... de un cal câte ughi: 40* (a. 1631). MAG. IST. I, 124/2. *Pusem moșia socru-său Stanciul și a frate-său Balotă, o pusăm bani ughi 14* (a. 1644-1645). ap. PANAITESCU, O. Ț. 208. *Pentru banii dumnitalea de postav... ugh[i]* 375 (a. 1651). IORGA, B. R. 58. *Dau satul Drăgușani... pentru 300 de ughi* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 18, cf. M. COSTIN, ap. GÂDEI. *I-am dat... 1 salbă de 80 ug.* (a. 1678). IORGA, S. D. VII, 175. *Au luat plată... cu preț numai de 300 ughi.* N. COSTIN, L. 40. *Or da... câte 2 ugri de om, la vreamea birului* (a. 1692). URICARIUL, XXIII, 187. *Le-au dăruit caimacaniilor câte 200 ughi de aur.* NECULCE, L. 372. *Să aibă a da gloabă... 30 ughi și 12 oi negre* (a. 1696). ȘTEFANELLI, D. C. 16. *Au vândut... drept zăci ughi roșii* (a. 1708). IORGA, S. D. XVI, 296. *Să dea cu rupta câte 2 unghi de om într-un an* (a. 1714). URICARIUL, V, 251/9. *Această holercă face ughi 70* (a. 1726). IORGA, S. D. XIV, 39. *Haine au avut, un ug de aur pe cruce și un inel de aur tij în deget* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 73. *Și pe câte pietre veți pune, să luați câte un ughi de piatră* (a. 1754). ap. I. BRĂESCU, M. 54, cf. I. GOLESCU, C. *Pentru plata leșilor ostașilor... se opra din tributul ce se da la Poartă 5 000 ughi.* BĂLCESCU, M. V. 649, cf. HEM 2.427, CIHAC, II, 437. *Pentru plata de doi ughi pe an, aprinde lumânările de ceară la felinarele din mijlocul crucilor de lemn.* F (1888), 181, cf. DDRF. *O datorie de 128 de ughi.* XENOPOL, I. R. III, 211, cf. TDRG, CHIRIȚESCU, GR. 256, DHLR II, 534. *Dăduse mită... câte șezeci de ughi (galbeni) de aur.* N. A. BOGDAN, C. M. 51. *Domnul... cerea ca jumătate din plată să i se dea în galbeni ungurești și ughi de cei buni.* GOLOGAN, C. R. 10, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 25. *Am plătit cinci ughi, după cum fusese tocmeala.* SADOVEANU, O. XI, 379, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: *ughi*. - Și: (învechit, rar) **ug**, **unghi** s.m., **ugri** s.m. pl.

- Din slavonul *оугр[ръскъ]* „unguresc”.

UGHIAN adv. (Maghiarism) Desigur, într-adevăr, chiar. Cf. KLEIN, D. 444, LB, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 536, DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 113, T. PAPAHAĞI, C. L., TAMÁS, ET. WB. *Vină-n casă să bem, Ughian ghine să ne ospătam.* MAT. FOLK. I 072, cf. CABA, SĂL. 102. *M-am dus udian la el.* MAT. DIALECT. I, 101. ♦ (În forma *hughiani*) Mai bine, mai deosebit. DENSUSIANU, Ț. H. 320.

- Și: **húghiam** adv.

- Din magh. **ugyan**.

UGHIURLIU, -IE adj. v. *ogurliu*.

UGILÍ vb. IV v. *ofili*.

UGILÍT, -Ă adj. v. *ofilit*.

UGÍNĂ s.f. v. *ujină*.

UGINIȚĂ s.f. v. *ujiniță*.

ÚGIR s.n. v. *uger*.

UGIRÉT s.n. v. *ugeret*.

UGIU subst. v. *uciu*².

ÚGLU s.m., s.n. v. *ublă*.

UGNÍ vb. IV v. *uimi*.

UGNÍT, -Ă adj. v. *uimit*.

UGNITÚRĂ s.f. (Regional) Zgomot făcut de oile îngrămădite, când se agită de spaimă (Obârșia Cloșani - Turnu Severin). GL. OLT. *După ugnitura oilor, văd că trag din tât'e părțâl'e.* ib.

- Ucni + suf. -itură.

UGÓD s.n. v. *ogod*.

UGÓDĂ s.f. v. *ogod*.

ÚGODÍ vb. IV v. *ogodi*¹.

UGODÍT, -Ă adj. v. *ogodit*¹.

UGODITÓR, -OÁRE adj. v. *ogoditor*.

UGÓDNIC, -Ă adj. v. *ogodnic*.

UGÓLNIȚĂ s.f. (Învechit; în sintagma) *Piatră de ugolniță* = piatră unghiulară, v. *piatră* (I 1). (F i g.) *Cine-i dară acela ce-au pus piatră de ugolniță preste dâns?* DOSOFTEI, PAR. 39¹/11, cf. GCR I, 267/16, II, 500, DDRF, TDRG.

- Pl.: *ugolnițe*.

- Cf. slavonul rus *оугольничъ*.

ÚGOR¹ s.m. (Iht.; Dobr.) Anghilă (*Anguilla anguilla*). Cf. ANTIPA, F. I. 237, C. ANTONESCU, P. 147.

- Pl.: *ugori*. - Și: **ógor** s.m. ANTIPA, F. I. 237.

- Din rus. *угорь*.

UGÓR² s.n. v. *ogur*.

UGRI s.m. pl. v. *ughi*.

ÚGRIC, -Ă adj. (În sintagma) *Limbă ugrică* = limbă din familia fino-ugrică. *Prima s-a rupt ramura orientală, care a servit ulterior drept bază pentru formarea popoarelor care vorbesc limbile ugrice.* SCL 1954, 265.

- Pl.: *ugrici*, -ce.

- Din germ. **ugrisch**.

ÛGRO-FÏNIC, -Ă adj. 1. (În sintagma) *Limbi ugro-finice* = familie de limbi vorbite în unele regiuni din nordul și centrul Europei și din nordul Asiei, din care fac parte finlandeza, maghiara etc.; (la sg.; despre limbi) care aparține acestei familii. *Sunt lipsite de categoria genului gramatical limbile ugro-finice*. GRAUR, I. L. 149. □ *Maghiara este o limbă ugro-finică*.

2. Care aparține limbilor ugro-finice (1), privitor la aceste limbi. *Este considerat... creator al gramaticii comparate indo-europene și... al celei ugro-finice*. T. LING. GEN. 89.

- Pl.: *ugro-finici*, -ce.

- După germ. *ugrisch-finnisch*.

ÛGROȘ s.m. (Regional) Nume dat unui dans popular, nedefinit mai îndeaproape. Com. din TĂRCĂIȚA - BEIUȘ.

- Din magh. *ugróš* „cu sărituri”.

UGUÍ vb. IV. Intrans. (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei; a gănguri. Cf. CIHAC, II, 143, DDRF, GHETIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Sub scări, uguiu turturelele*. VLASIU, D. 23. *Uguiu nevăzuți în jurul trăsorii, dulci hulubi*. TEODOREANU, M. I, 21, cf. BL IV, 150, DL, DM, DEX, SCL 1978, 325. *O porumbă... Uguind cu bucurie La căpătâi s-a lăsat*. TEODORESCU, P. P. 22, cf. UDRESCU, GL.

- Prez. ind. pers. 3: *uguieste și uguiu* (UDRESCU, GL.).

- Și: **huguf** vb. IV. UDRESCU, GL.

- Formație onomatopeică.

UGUIRE s.f. Acțiunea de a u g u i; găngurire. Cf. DDRF, DL, DM, DEX.

- Pl.: *ugui*.

- V. *ugui*.

UGUIT s.n. Faptul de a u g u i; sunete caracteristice scoase de porumbei și de turturele; găngurit. Cf. DDRF. *Se auzeau de afară greierii și coșaii de argint... ugitul hulubilor*. TEODOREANU, M. II, 58, cf. DL, DM, DEX, SCL 1978, 325.

- V. *ugui*.

UGÛR s.n. v. *ogur*.

UGURLĂC s.n. (Învechit, rar) Noroc (1). ȘIO II, 372.

- Din tc. *ugurluk*.

UGURLÛU, -ÎE adj. v. *ogurliu*.

UH interj. v. *uf*.

ÛHA¹ interj. v. *uhu²*.

ÛHA² s.f. (Regional) Ciorbă de pește. *Cum se cheamă mâncarea asta?... „Uha”, a răspuns bucătarul, dar ce, domnule, n-ai mai văzut cum se fierbe „uhaua”?* CONTEMPORANUL, IV, 142. *Obicinuita zamă de pește (uhă) umplea întreaga odaie de aburi*. ib. VI, 113, cf. SCL 1978, 325.

- Pl.: *uhale*.

- Din rus. *yxa*.

ÛHA³ s.f. Parte a cârligului undiței, care împiedică peștele prins să iasă din cârlig; ureche (B III 7). *O formă mai perfecționată sunt cârligele cu limbă (cu zâmboc, ureche, cioc, uha)*. ANTIPA, P. 305, cf. 298, DR. IV, I 352, VIII, 351, PUȘCARIU, L. R. I, 206.

- Pl.: ?

- Din rus. *yxo*.

ÛHĂ interj. v. *uhu²*.

ÛHÛ¹ interj. (Adesea repetat sau în legătură cu interjecția „hu”) Cuvânt care imită strigătul bufniței și al huhurezului. *Huhurezu-n turnuri cântă. Uhu, hu!* COȘBUC, P. II, 97. *Făcu o dată uhu! ca buhele, dar atât de tare, că răsunară toate pădurile*. RETEGANUL, ap. CADE.

- Accentuat și: *úhu*. DEX.

- Onomatopee.

ÛHÛ² interj. (Adesea cu repetarea ultimei silabe și cu „u” final prelungit sau urmat de interjecțiile „mă”, „măi”) Strigăt care exprimă o chemare sau prin care se atrage cuiva atenția. V. h e i, u². *Peste drum trece un iepure. Martac strigă: - Uha măă! prinde-l, mă*. DAN, U. 302. *Otilia merse apoi, ... strigă uhu unei bande care trecea într-un tren de săniuțe trase de doi cai*. CĂLNESCU, E. O. II, 274. *Taicule, uhuhu, tăicușule, amefesc... mi-e frig*. PREDĂ, M. 316. *Aud într-un târziu dintr-un deal de departe: - Uhuhuu, măăi!* VASILIU, P. L. 112. *Uhuhu, Bosâioc, mor după foc*. ARH. FOLK. III, 85. *Uhă măi!* ALR I 82/249. *Uhui mă!* ib. 82/217.

- Și: (regional) *úha, úhă, uhúi* interj.

- U² + hu.

ÛHÛI interj. v. *uhu²*.

ÛI¹ interj. (Popular) 1. Exclamație care exprimă surpriză, mirare, frică; vai! ah! *Ui de mihe părint'e, est'e un copârșău pă gang*. T. PAPAHAĞI, M. 156, com. din HERECLEAN - ZALĂU.

2. (Adesea repetat) Strigăt care însoțește sau prin care se introduc chiuiturile. *Ui, ui, ui, Pe Călmăui, Unde scoate barza pui*. STANCU, D. 225. *Ui! leliță-ncinsă bine, Mor voinicii după tine*. DOINA, 157. *Ui, saraca mireasa, Bini-o știut a lucra*. CAF IV, 169.

- Formație pe baza unui sunet reflex.

ÛI² vb. IV. Intrans. (Regional) 1. A scoate un strigăt (de mirare, de spaimă etc.). Cf. LB, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 143, BARCIANU, ALEXI, W. *S-a sumeșit și-a uiit Ilie când m-a văzut*. LĂNCRĂNAN, C. I, 17. ♦ (Prin Transilv.) A striga după cineva. *Am uit după el*. ALR I 82/100, ib. 82/94, 96.

2. A chiui. Cf. ISER. *Fermecat de aceste glasuri îngerești, călăuzul... începea și el din când în când a ui (chiui) și a hori (cânta)*. FRĂNCU - CANDREA, M. 30. *Pe când cuscrii uiesc și nuntașii pușcă, se află în curte o masă pusă și acoperită cu o față albă de pânză*.

MARIAN, NU. 638, cf. TDRG, CADE, ALR I 1 473/51, 61, 63, 65, 90, 103.

- Prez. ind.: *uiesc*. - Și: *uif* vb. IV.

- V. *ui!*.

Uİ³ vb. IV v. vui.

UIĂGĂ s.f. (Regional) 1. Sticlă (2). Cf. KLEIN, D. 444. *La tot magazinul bun 4 ferestrii de uiagă, la toți 4 pereții*. TOMICI, C. A. 57/11, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 518. *Două păhare de iagă*. MARIAN, I. 268. *La casele din vechime, ferestrele sunt și numai de 30 cm pătrați, la cari în loc de uiagă (sticlă) era pânus... de animale*. LIUBA - IANA, M. 95, cf. GHEȚIE, R. M., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 40, SCRIBAN, D., L. ROM. 1969, 194, H XVIII 129. *A ajuns la un munte de oiagă*. MARIAN, O. I, 337. *Vine dorul și mă-nțreabă, La fereastră de oiagă: Ce-s tinără ș-așa slabă*. F (1886), 90, cf. RETEGANUL, CH. 116. *Stăpâne, să mergem cât de iute, căci avem de trecut o mare, apoi un deal de sticlă (oiagă)*. CĂȚANĂ, P. B. II, 108. *Împăratul acela avea un munte de oiagă*. REV. CRIT. III, 304, cf. CABA, SĂL. 101. *Prin mormânt apoi să-ți faci Două ferești de uiagă*. DENSUSIANU, T. H. 257. *De la mine pân' la mândră Făcui drumul ca oglinda, De la mine pân' la draga Făcui drumul ca uiaga*. ȘEZ. XXIII, 74. *Pahar de uiagă*. ARH. FOLK. I, 207, cf. GREGORIAN, CL. 64, CHEST. II 182/6, ALR I 660/69, ib. 694/51, 94, 266, 285, 315, 335, 343, ib. 700/69, ib. 797/308, ALR II 3 408/64, ib. 6 161/53, 325, ALR SN II h 573/250, ib. IV h 1 039, A I 12, 13, 17, 20, 21, 26, 31, 34, 35, 36, GLOSAR REG. *La fereastra de uiagă Vine dorul și mă-nțreabă Care floare mi-i mai dragă*. FOLC. TRANSILV. II, 531, cf. NAȚR - B I h 138/73.

2. Recipient, vas făcut din sticlă (2), în care se păstrează apă, băuturi alcoolice sau alte lichide. Cf. LB. *O stoarcem printr-o cârpă curată, o punem în uiagă*. DIETET. 91/24, cf. CIHAC, II, 518, LM. *Gazda aduce iegi cu rachiū, punând în tot colțul mesei câte o pituță*. SEVASTOS, N. 234. *Unul... ia creanța în mâna dreaptă, pogacea și o iagă cu vin în mâna stângă*. MARIAN, NU. 661, cf. DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 94, 113, GHEȚIE, R. M., TDRG. *Câte o uiagă de zeamă [din melasă] valora de la cinci la zece bile, un creion neînțeput sau doi nasturi mari*. V. ROM. octombrie 1954, 120, cf. H XVIII 145, CONV. LIT. XX, 1 012, VAIDA. *Fata ôri feciorul, luând o uiagă (glajă), se duce și ia din un loc unde se îmbină 2 ape, trei linguri de apă*. F (1891), 256. *Da ie uiaga cea mare, Și te du la Rîfca-n vale Adă horincă hât tare*. ȚIPLA, P. P. 91. *Să bem horincă-ndulcită Din uiaga cea sucită*. BUD, P. P. 63, cf. CABA, SĂL. 101; com. din TIMIȘOARA. *Cel ce face uspățul își pune... un om anume care... să dea răchie, ori vin cu uiegile*. DENSUSIANU, T. H. 238. *Pe masă oiegi cu bere Bea-om, mândruț, cât ce-om mere*. ȘEZ. XIX, 36. *Pe masă uiegi or fi Bea-om și ne-om veseli*. BĂRLEA, C. P. 35. *Tăt zinuț d'în tri uiegi*. T. PAPAHAĞI, M. 40. *Zină dragă, cu uiagă, Cu uiaga jidocuii, Cu paharu palincii*. ARH. FOLK. I, 173, cf. BL I, 40. *Să duși cu uiaga la prun și toarnă la rădășină*. ARH. FOLK. III, 42, cf. BL III, 131, ARH. FOLK. VII, 122, CHEST. VI 158/9, 32, ALRT II 367, ALR I 699, ib. 756/278, ALR II/I MN 89, 2 712/29, 362, ib. 110, 2 801/27, ALR II 6 096/27, 47, 64, 310, 316, ALR SN V h 1 323, A I 12, 22, 23, 24, 31, 36, III 1, 2, 7, 13, 16, 17, IV 3, 5, ALR - T 769. *Ți-am dat vin din trei uiegi, Ca min' altă să nu vezi!* FOLC. TRANSILV. I, 233. *I-e rău De cănceu; E beteagă De*

oiagă, se spune despre cineva care bea foarte mult. ZANNE, P. III, 500, cf. IV, 4. ♦ Sticlă de lampă, v. s t i c l ă (1 b). Cf. GREGORIAN, CL. 64, ALR II/I MN 142, 3 910, ALRM II/I h 383, A I 12, 13, 17, 20, 21, 22, 23, 26, 31, 34, 35, 36. ♦ (Prin Transilv.) Damigeană (în împletitură de nuiele). Cf. ALR - T 803/370, 430.

- Pl.: *uiegi*. - Și: *oiăgă, iăgă, uioăgă* (LEXIC REG. 88) s.f.

- Din mag. *úveg*.

UIĂM s.n. (Prin vestul Transilv.) Durere, suferință. [Descântece] *De bubă, de grumăzare și alte uiamuri*. ȘEZ. V, 143, cf. LEXIC REG. II, 91.

- Pl.: *uiamuri*.

- Cf. u i m ă.

UIB s.n. 1. (Prin Munt.) Cuprins, întindere, lărgime; natură, specific, fel de a fi. *O scorbură-ngropată în humă care crapă Deschide-n oibul văii un ochi curat de apă*. VOICULESCU, POEZII, I, 161. *Din pricină că nu prea cunoștea uibul locului... descălică, legă calul de o tuță și mai puse Toader oleacă capul jos, să ațipească nițeluș, la umbră*. MUSCEL, 31, cf. PORUCIC, E. 20, 29. ♦ L o c a d v. **În uibul locului = a)** peste tot, pretutindenii; la întâmplare, la nimereală. *Și oamenii... vor alerga în uibul locului căutând apă*. PAMFILE, CER. 173, cf. DR. I, 259, CADE, PUȘCARIU, L. R. I, 231; DR. X, 483, SCRIBAN, D. *Umblă în uibul locului, nici el nu știe ce vrea*. CIAUȘANU, ap. CADE; **b)** cât se aude pe toată întinderea, peste tot. *Din când în când, ca să-și alunge urâtul, striga, așa, d-a surda, în uibul locului*. CHIRIȚESCU, GR. 12. *Să ieșim afară și să strigăm așa, în uibu locului, poate s-o găsi vrun creștin să mănânce*. RĂDULESCU-CODIN; I. 43. **În uibul lumii =** în lumea largă, departe. *Se duceau în uibul lumii toate gozurile firii, toți hârbarii fără de sălaș, rătăcitori din câșlă în câșlă*. CHIRIȚESCU, GR. 115. ♦ E x p r. **A fi în uibul locului (sau în uibul cuiva) = a** se comporta după firea și obiceiurile locului sau ale cuiva; **a fi pe placul cuiva; a se acomoda**. UDRESCU, GL.

2. (Prin Olt; în loc. p.r.e.p.) **În uibul... = a)** cu intenția de a provoca supărare cuiva, în ciuda, în necazul cuiva. Cf. COMAN, GL., ARH. OLT. XXI, 277, LEXIC REG. II, 17; **b)** de urâtul cuiva. MAT. DIALECT. I, 237; **c)** în locul cuiva. ib.; **d)** sub pretextul, pe motivul... *În uibul securei, el își mai făcea drum pe la față*. CIAUȘANU, V. 207, cf. CADE. ♦ Bucluc, pocinog (2). Cf. N. REV. R. XIV, 349.

- Pl.: *uiburi*. - Și: *oib* s.n. DR. I, 259, X, 483, SCRIBAN, D.

- Lat. *obvius*.

UIC s.m. v. uică.

UICĂ vb. I. R e f l. (Prin Transilv.; despre porci) A guița. Cf. H XVII 232, DR. II, 114, ALR - T 937/355, 356, 367, 397, 409.

- Prez. ind. pers. 3: *uică* (ALR - T 937/355, 367, 397, 409) și *uică* (ib. 937/356).

- Formație onomatopeică.

UICĂ s.m. 1. (Ban., prin vestul Olt. și, rar, prin Transilv., nordul Mold. și sudul Munt.) Unchi sau (în opoziție cu unchiul prin alianță) unchi consangvin sau (în opoziție cu unchiul consangvin), rar, unchi prin

alianță; termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) un unchi. Cf. LIUBA - IANA, M. 24, JÄHRESBER. III, 311, CADE, BL V, 148, BUL. FIL. IX, 195, SCL 1955, 146, DM, L. ROM. 1966, 99, SCURTU, T. 130, GĂMULESCU, E. S. 199, H XVIII 296, 308, VICIU, GL., ib. S. GL., BOCEANU, GL., L. COSTIN, GR. BĂN. II, 203. *O viiut cu alt împărat...; i-o fost uică la Frănc Iosif.* ARH. FOLK. III, 80, cf. 156, CV 1951, nr. 6, 30, ALR I/II h 165, ib. h 166, ALRM I/II h 232, ib. h 233. *Samănă cu uică-să.* ALR SN V h 1 445/27, cf. GLOSAR REG., NALR - O II MN 244, 480/940, 944, NALR - B II h 162, ib. h CCCXXVI, ib. h CCCXXVII.

2. (Ban. și prin vestul Olt.) Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o persoană (de obicei) de vârsta tatălui și, rar, cu (sau despre) tatăl vitreg. *Cei mai tineri pre cei mai bătrâni i titulează cu uică (unchiule).* LIUBA - IANA, 4, cf. DM, SCURTU, T. 131, GĂMULESCU, E. S. 199, BUCUȚA, R. V. 132, SUFL. OLT. I, 25, ARH. OLT. XVIII, 121, ALR I/II h 153, ib. h 202, ALRM I/II h 214, ib. h 285, FOLC. OLT. - MUNT. I, 469, NALR - O II h 153/936, NALR - B II h 162, ALR - T II h 228/403.

3. (Ban.) Strămoș (2). Cf. SCURTU, T. 130, H XVIII 77.
- Pl.: *uici și uichi* (ALR I/II h 165, NALR - B II h 162, ib. h CXX). - Și: *uic* (L. ROM. 1966, 99, SCURTU, T. 131, GLOSAR REG., ALR - T II h 228/403), *uici* (SCURTU, T. 130, CV 1951, nr. 6, 30) s.m.

- Din scr. *ujka*. - *Uic* < ucr. *уйко*. - *Uici* < bg. *уйчо*.

UICHÎȚĂ s.m. (Regional) Diminutiv al lui *uică*; termen folosit de cineva în apelarea afectivă a unui unchi. Cf. SCURTU, T. 130, ALR I/II h 165/28, NALR - B II h 162.

- Pl.: ?

- *Uică* + suf. *-iță*.

UICI s.m. v. *uică*.

UIDEÓ interj. v. *huido*.

UIDÍ vb. IV v. *udi*?

UIDUÍ vb. IV v. *huidui*.

UIDÚM¹ s.n. (Regional; în loc. adv.) **Cu uidumul** = cu grămada, cu duiumul. DR. I, 275.

- Cf. *duium*.

UIDÚM² s.n. sg. = (regional) *oidium* (2). Cf. ALR II 6 117/876.

UIDÚMĂ s.f. v. *huidumă*.

UIE s.f. (Regional) 1. Numele mai multor păsări răpitoare: **a)** șorecar (**1a**) (*Buteo buteo buteo*). Șorecariul numit și... *uliul șopârlelor, uie*. MARIAN, O. I, 173, cf. BĂCESCU, PĂS. 170; **b)** șorecar (**1b**) (*Buteo lagopus lagopus*). Cf. CIHAC, II, 536; **c)** bufniță (*Bubo bubo*). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ALEXI, W.

2. Pasăre de curte. Cf. STAMATI, D., POLIZU.

- Pl.: *ui*.

- Din magh. dial. *öjü, üjü*.

UIEGĂR s.m., s.n. (Regional) 1. S.m. Fabricant sau vânzător de sticlă (**1**) sau de obiecte din sticlă. Cf. LB. *La tot magazinul iaste dindărept o fereștrică mică care de la uiegariu numai cu un creșțariu bun se poate cumpăra.* TOMICI, C. A. 45/24, cf. DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 114. *Bate, Doamne, oiegariu C-o făcut oiaga mare și păharul mititel Nu mă pot hrăni din el.* ȘEZ. XIX, 36, cf. CHEST. II 184/6.

2. S.n. Dulăpior (aplicat pe perete) în care se păstrează sticle, pahare; blidar. *În apropierea vetrei atârnă de părete un uiegar pentru sticle.* VUIA, T. H. 115, cf. DM.

- Pl.: (m.) *uiegari* și (n.) *uigare*. - Și: *oiegăr* s.m.

- *Uiagă* + suf. *-ar*.

UIEGĂRIE s.f. (Regional) Meseria uiegariului (**1**) (Bucova - Hațeg). Cf. H XVIII 46.

- Pl.: *uiegării*.

- *Uiegar* + suf. *-ie*.

UIEGÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit și regional) Ca de uiață (**1**), lucios și neted ca uiață; sticlos (**1**). Cf. COMAN, GL. 56. ◇ (Regional; ca determinativ, urmând după nume de fructe) *Cireașă uiegoasă*. ALR SN I h 208/105. ◇ (Învechit) *Trup uiegos* = corp vitros. *Trupul uiegos (corpus vitreum) este o umezală groasă în forma albușului.* ANTROP. 177/21. *Umezeală uiegoasă* = umoare vitroasă. *În fața denante face o margine rătură, în care umezala uiegoasă și linteia hristalină se cuprinde.* ib. 176/6.

- Pl.: *uiegoși, -oase*. - Și: *oiegós, -oasă* adj. COMAN, GL.

- *Uiagă* + suf. *-os*.

UIEGUȚĂ s.f. (Regional) 1. Diminutiv al lui *uiață* (**1**). *Se poate tăia făreștrică încă pre model, după aceea uieguța... se poate încheia într-un ram împreună cu fundișelul ei.* TOMICI, C. A. 56/12, cf. TDRG.

2. Diminutiv al lui *uiață* (**2**). Cf. TDRG, CADE. *Ieguțele cu pălincă.* T. POPOVICI, SE. 374. *Apoi nice nuntaș ca tine, să nu lase uieguța din mâniuri cu săptămânile, nu s-a văzut prea des.* V. ROM. februarie 1963, 109. *După ce-și goli uieguța se sculă în picioare.* CĂTANĂ, P. B. II, 43. *Uieguță de fărta* La cucoane-i numai bai. BUD, P. P. 63. *Uieguță, iubit vas, Ceteră, cu dulce glas.* BĂRLEA, B. 79. *Iau apă sfințită într-o uieguță.* ARH. FOLK. I, 207. *M-am pornit să-mi fac o casă Uieguța nu mă lasă.* FOLC. TRANSILV. I, 70.

- Pl.: *uieguțe*. - Și: *oiegută* (MĂNDRESCU, UNG. 114, VAIDA), *ieguță* s.f.

- *Uiagă* + suf. *-uță*.

UIEM s.n. v. *uium*.

UIEMĂȘ s.m. Persoană care strângea uiumul. *A lăsat... morar să îngrijească pietrele și uiemaș să ia rumânilor uiumul.* STANCU, D. 22.

- Pl.: *uiemași*.

- *Uium* + suf. *-aș*.

UIÉNE s.f. pl. = (regional) *oiene*. Cf. TEAHA, C. N. 278.

UIESC, -EASCĂ adj. = (regional; despre ciuperci) oiesc. Cf. ALR II 6 404/784, TEAHA, C. N. 278.

UIEȘ s.n. v. uioș.

UIET s.n. v. vuiet.

UIÎ vb. IV v. ui².

UIÎM s.n. v. uium.

UIMĂTĂ adj. (În descântece; cu sens neprecizat, probabil) Inflamat. *Uimă uimată, Cată de-ndărată, Că mi-i fi mie surată.* BĂRLEA, L. P. M. II, 377. *Uimă uimată, Sai peste o lopată.* FOLC. MOLD. I, 204.

- Cf. u i m ă.

UIMĂ s.f. (Popular) 1. Inflamație a ganglionilor limfatici (de la gât și de la subuori); adenită. V. buboi, furuncul. *Uima... o umflătură de o parte a grumazului, arareori deodată de amândouă părțile.* CALENDARIU (1814), 178/1, cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 710, LM, DDRF, BARCIANU. *Udmă, uimă... un fel de umflături cari se fac la gât, la subțioară, la stinghii.* N. LEON, MED. 151. *Româncele din Moldova din contră o întrebuițează [mierea de bondar] spre vindecarea uimei.* MARIAN, INS. 197, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 25, 223, 224, BIANU, D. S., TDRG. *Ieri o fost chemată... să le descânte de uimă.* AGÂRBICEANU, S. 216. *La uimă se fierbe ștevie în lapte și se pune pe bubă.* PĂCALĂ, M. R. 270, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DR. IV, 477. *Cârpe cu apă de plumb se ține mai ales pe uime.* VOICULESCU, L. 32, cf. BL VI, 19, SCRIBAN, D., SCL 1957, 239, HI 353, II 155, VI 11, X 268, 548, XII 60, 187, 303, XVII 75, MARIAN, D. 278. *Uimele se fac la stinghii, la încheituri și au forma buboaielor, însă sânt mult mai dureroase ca buboiul.* ȘEZ. II, 19, cf. ȚIPLEA, P. P. 118, PAMFILE, B. 65, com. din STRAJĂ - RĂDĂUȚI, COMAN, GL., CHEST. VI 174/18, ALR I/I h 113, ALRM I/I h 158, ALR II/I h 117/784, ALR II/I MN 22, 6 951/157, ALR II 6 309/531, ALR II/235, 833, A II 5, V 14, 28, MAT. DIALECT. I, 213, NALR - O I h 142, ALR - M I h 163, NALR - MB I h 102, ib. h 103, ALR - T II h 210. ♦ (În descântece) *A chemat d-a ospătat Bubele Cu udmele.* TEODORESCU, P. P. 365, cf. MARIAN, D. 278. *Udmă, zaludă, Încalecă pe drugă, Și te du la Marea Roșie.* I. CR. IV, 82. *Uimă uimată Cată de-ndărată Că mi-i fi mie surată.* BĂRLEA, L. P. M. II, 377. *A plecat utma la pădure C-un topor și c-o secure, Securea s-o întors Utma nu s-o mai întors.* CAF II, 67. ♦ (Regional) Buboi mai mare (Feneș - Alba Iulia). ALR II/I h 117/102. ♦ (Regional) Umflătură în partea dinainte a gâtului; gușă (Somova - Tulcea). ALR II/I MN 22, 6 951/682, ALRM II/I h 89/682. ♦ (Regional) Oreion. POLIZU. ♦ (Regional) Panarițiu (Ciocănești - Vatra Dornei). ALR II/I h 122/365. ♦ (Regional) Erizipel (Micăsasa - Medias). ALRM II/I h 172/141, ALR II/I MN 60, 4 199/141.

2. (Regional) Persoană urâtă (CIAUȘANU, v. 207), copil slab, nedezvoltat (COMAN, GL.). ♦ (Ca epitet, precedând termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *O uimă de fată.* CIAUȘANU, v. 207.

- Pl.: uime și uimi (ALR I/I h 113). - Și: *údmă, útmă* (HI 353, II 155, XII 60, 187, ALR I/I h 113, ALRM I/I h 158, LEXIC REG. II, 96, L. ROM. 1984, 160), *údmă* (CIHAC, II, 710, ALR I/I h 113, ALRM I/I h 158/394), *úimă* (ALR I/I h 113, ALRM I/I h 158, ALR - M I h 163/234), *húimă* (ALR I/I h 113, ALRM I/I h 158, ALR II/I h 117/784), *iúimă* (ALRM I/I h 158/594, ALR I I 658/594), *dúimă* (L. ROM. 1984, 160) s.f.

- Etimologia necunoscută. Cf. m o i m ă².

UIMĂCEALĂ s.f. (Regional) Zăpăceală (1), buimăceală. Cf. JIPESCU, ap. CADE.

- Pl.: uimăceli.

- Uimăci + suf. -eală.

UIMĂCÎ vb. IV. R e f l. (Regional) A rămâne uimit sau buimăcit; a se zăpăci (1). *S-a uimăcit și... a scăpat dă tremurătură vasu dân mână.* JIPESCU, O. 101, cf. DDRF, GHETIE, R. M., ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DR. III, 678, VII, 112.

- Prez. ind.: uimăcesc.

- Contaminare între uimi și buimăci.

UIMĂCIRE s.f. (Regional) Faptul de a se uimăci. Cf. JIPESCU, O. 16.

- V. uimăci.

UIMĂREĂȚĂ s.f. (Într-un descântece; cu sens neprecizat) *Uimă uimăreață, Ia-te pe drumăreață.* GR. S. VI, 108.

- Uimă + suf. -ăreață.

UIMEALĂ s.f. (Învechit) 1. Uluială¹. *Își veni în sine din uimeala în care se afla.* MOZAICUL (1838), 108/16. *De uimeală, mă bag în gărlă.* JIPESCU, O. 42, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

2. Faptul de a uimi (2). *Și patima... slăbește și dăul trupul cu cutremur și cu uimeală de simțire și de minte.* PISCĂPESCU, O. 220/3.

- Uimi + suf. -eală.

UIMI vb. IV. T r a n z. 1. A stârni, a provoca o mare (și neașteptată) mirare, admirație, emoție; a impresiona puternic, a surprinde (4), a ului² (livresc) a stupefia. Cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *S-o uimești cu cuvinte de amoriu.* ALECSANDRI, T. 1 411, cf. CIHAC, II, 438, LM. *Mă surprinsese; mă uimise, mi răsturna toate credințele mele.* DELAVRANCEA, T. 212. *Tu mă uimești, pădure.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 51, cf. DDRF, BARCIANU. *Îndrăzneala fiică-si îl uimea.* D. ZAMFIRESCU, I. 185. *În pieptul meu clocotea pe atunci dorul de isprăvi care să uimească lumea.* SANDU-ALDEA, A. M. 68, cf. ALEXI, W. *Danțurile sunt purtate de cântăreți, cari uimeau cu ținerea de minte a atâtor cuplete.* PÂRVESCU, C. 17, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *La sfârșitul anului am uimit asistența făcând roata gigantică, număr senzațional.* BRĂESCU, A. 193, cf. BL VI, 63, SCRIBAN, D. *Originalitatea criticului și istoriografului enervează pe unii și uimește pe alții prin însuși caracterul ei cel mai izbitor.* CONSTANTINESCU, S. II, 224. *Cel dintâi lucru care a uimit un an de zile pe copii a fost ceasornicul de buzunar.* ARGHEZI, S. VII, 39. *Iată*

bunăoară un lanț de analogii cari uimesc imaginația prăpăstioasă a gânditorului nordic. BLAGA, Z. 172. *Îi uimireă îndrăzneala și familiaritatea pe care și le îngăduise acum.* VINEA, L. I, 426. *Scaiești puternici a căror floare uimește ochiul de la mare distanță.* PREDĂ, M. 324. *Fărădelegea străinului i-a uimit peste seamă.* V. ROM. ianuarie 1970, 6. ♦ *Absol. Fie Răzvan orișunde, el tot țara ș-o iubește, Dacă prin faptele sale se rădică și uimește.* HASDEU, R. V. 123. *A uimit mai ales noutatea cea mai proaspătă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 170. *La Biserica Neagră, uimește masivitatea unită cu zveltețea.* CĂLINESCU, C. O. 158. ♦ *R e f l. A fi cuprins de mirare sau de admirație. Mă ciudii întru mine și mă uimii că nemică nu văzusem mainte de aceasta în peșteră.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Iar pe iarbă-n poieniță Cântă-o albă copiliță... Cât viteazul o zărește Pe loc stă și se uimește.* ALECSANDRI, P. II, 91. *S-au uimit mulți de la noi în fața revoluțiunii țărănilor.* CARAGIALE, O. V, 222, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mai ales la acea căutătură de om a sălbăticiunii îmblânzite se uimise dumneaei.* SADOVEANU, O. XIII, 666, cf. SCRIBAN, D. *Doar cel ce caută-napoi se uimește mereu de aceeași mirare.* ARGHEZI, S. VIII, 10. *Cum au zărit zmeii pe Titirez, s-au uimit cu toții.* SBIERA, P. 178. ♦ *F i g. Văile și munții se uimeau auzindu-i cântecele.* EMINESCU, L. P. 172.

2. (Învechit) A tulbura (3), a zăpăci (1), a buimăci. *Vinul... coboară și scade puterea și îngreuiază trupul, și uimește și îmbată mîntea de nebunie.* PISCUPESCU, O. 200/11. *O patimă nesocotită îi uimește duhul.* MARCOVICI, D. 166/1. *Zgomotul uimea simțirile și grozavul moment [al asaltului] tot mai mult se apropia.* MOZAIICUL (1839), 759/11. *N-a știut, nici a cunoscut c-amorul amăgește... el fermecă și uimește.* PANN, E. III, 117/4. *Demagogii găsesc un mijloc de a se face populari, preconizând libertăți stravagante, cari nu se pot realiza, dar cari adesea uimesc spiritele slabe și inculte.* GHICA, S. 187. *Ea se prinde de grumazu-i cu mânușele-amândouă și pe spate-și lasă capul: Mă uimești dacă nu mîntui... EMINESCU, O. I, 154. ♦ R e f l. M-am uimit cu gândul, m-am îndrăgît de dînsă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 83¹/25. *Și mă veselii, mă uimii întru mine și leșină duhul mieu.* BIBLIA (1688), 406¹/18. *Vrînd să arăt și să grăiesc De mirare mă uimescu (a. 1777).* GCR II, 111/33, cf. LB. *Îl fi nu vreo câteva ceasuri în brațele sale fără să poată a îi grăi o vorbă măcar, căci se uimise de mare bucurie.* GORJAN, H. II, 162/17. *M-am rănit până la suflet și cu totul m-am uimit. În pieptul meu de atuncea inimă n-am mai simțit.* PANN, E. I, 16/4. *Se-ncege cu ea [ața] peste mijloc... spre a se putea uimi judecării de a-l pedepsi și a se pune lucrul la uitare.* HEM 2 078.

3. (Suspect) A imita. *Ca moimăța lucrurile omenești uimind, după slabe puterile noastre, ne vom nevoi... la iveală și la arătare să scoatem, ce au lipsit în cei vechi.* CANTEMIR, HR. 300.

— Prez. ind.: *uimesc*. — Și: (regional) *ugnî vb. IV.* PAMFILE, CR. 112.

— Din slavonul *оуѣти, оуѣмѣ* „a răpi”, „a sustrage”.

UIMIRE s.f. 1. Acțiunea de a (se) uim i; mirare (2), admirație; stupefacție (2), surprindere, uluire (1),

(livresc) stupefacție (2). Cf. DRLU, LB. *Acufundat în uimire... Așteptam dorit răspunsul.* CONACHI, P. 100, cf. ISER, POLIZU. *Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor, când văzură copila ieșind din iatac.* NEGRUZZI, S. I, 227. *Supus la acea uimire, L-acea adâncă simțire... Eu ascultam în tăcere... Concertul nemărginit.* ALEXANDRESCU, O. I, 134, cf. PONTBRIANT, D. *Căci te iubesc, Elenă, cu-o tainică uimire, Cu focul tinereții, cu dor nemărginit.* ALECSANDRI, P. I, 165. *Multe pagine ale proclamațiunilor și jurnalelor române sunt în stare a ne umple inima de fală și de uimire.* MAIORESCU, CR. I, 229. *Împăratul încremeni de uimire.* ISPIRESCU, L. 242. *Și lumea cu grăbire Pe-acasă se-ntorsese pătrunsă de uimire.* MACEDONSKI, O. I, 48. *Am constatat și noi cu o durerioasă uimire.* IONESCU-RION, C. 31. *Dar confuzia mea s-a schimbat într-o adâncă uimire.* BACALBAȘA, S. A. I, 246, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. O. *floarea mea! Cu tremur și uimire Salut avântul tău spre fericire.* CERNA, P. 124, cf. TDRG. *Ceti cu uimire volumul de nevele.* AGĂRBICEANU, A. 134, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Am mâncat cu mâna, ca un indian, spre uimirea și încântarea celorlalți comesei.* M. ELIADE, M. 218. *Niciodată laudele și uimirile celor de-acasă nu sînt în proporție cu entuziasmul nostru.* SADOVEANU, O. XVII, 455, cf. SCRIBAN, D. *Motivele epice ale poetului sunt originale și dau spectatorului o plăcută uimire scenică.* CĂLINESCU, S. C. L. 112. *Griji, biruinți și uimiri încercând, În preajma ta sta-vom ades.* BLAGA, POEZII, 149. *Fără să dea nici un semn de uimire, Varvara se supuse și-i arătă lui Silion, două mâini puternice.* VINEA, L. I, 70. *Mi-a trimis... spre uimirea mea, o scrisoare de patru pagini.* TUDORAN, O. 25. *Uimirea mă consterna și-l cercetam pe Oreste ca pe o brezaie.* BOTTA, S. III, 96. *Începu să rădă cu poftă, spre uimirea lui Moromete.* PREDĂ, M. 366. *Ascunși din nou printre stânci... pîndeau cu uimire nemărginită.* V. ROM. ianuarie 1970, 12. *Erau strâns legate de vreo cincizeci de ani, spre uimirea generală.* CIOCULESCU, C. 354. ♦ *F i g. Natura viitoare, desprinsă cu uimire Din ramuri reci de sânge, liane lungi de dor.* VOICULESCU, POEZII, II, 15. ♦ *L o c. a d v. (Învechit) În uimire = mirat (1), surprins (1).* *Ermîna de-aci mearșă nevăzută Lăsând pe voinic în uimire adâncă, Cu ochii în pămînt și cu gura mută.* BUDAI-DELEANU, T. V. 104. *Căpitani, ce-l privea d-aproape, fură în uimire de focul dumnezeiesc ce strălucea în ochii săi.* PLEȘOIANU, T. II, 141/17. *Vedeam în uimire cerurile șapte Când râdea copila.* CREȚEANU, M. 70/1. *Cine a auzit de dînsa a rămas în uimire de atîta imprudență.* GHICA, A. 725. *Pe-un trunchi înalt de stîncă chiar Cezarul stă-n uimire.* EMINESCU, O. IV, 135. (F i g.) *Ceriul, în uimire, se cutremura.* CONACHI, P. 101. ♦ *E x p r. A pune în uimire = a impresiona, a surprinde (4).* *Slujitorul n-avea altă funcțiune decît să joace șah, punând în uimire și stupefacție curtea marei împărătese.* SADOVEANU, O. XI, 648. *Mă puse în uimire cu cunoștințele lui de limbi.* PUȘCARIU, D. V. 70.

2. Emoție, tulburare (2). *Aflîndu cevași vreo lunicare din mîhnire firii... sau din uimire minții... să îndreptați (a. 1694).* GCR I, 313/32. *Aceasta ce au văzut prorocul întru uimire, adevărată au fost și cu dovadă (a. 1775).* ib. II, 107/2. *Mai nainte de a se deștepta din uimirea ei, îi declară... cel către dînsa nemărginit*

amor. MOZAIKUL (1838), 157/16. *E ora ferice de sfântă uimire Ce-n suflet revarsă fiori de iubire.* ALECSANDRI, P. I, 127. *Hyperion vedea de sus Uimirea-n a lor față.* EMINESCU, O. I, 179. *Miron, simțind răsufarea ei caldă... tresări cuprins de-o îngrozitoare uimire.* SLAVICI, N. I, 86. *A doua zi, uimire mare, spaimă în norod și priceperea celor desfășurate.* GALACTION, O. 259. *Ochii tăi, mari și teferi... Înghețați de uimire Privesc în suvenire.* ARGHEZI, S. I, 83.

3. (Învechit) Arătare, vedenie¹ (1). *Desfătează-te, saltă și te bucură, Ierusalimule, pre împăratul H[risto]s prăvindu-l de la mormânt ca pre uimire ieșind.* DOSOFTEI, PAR. 68^v/11. *Uimirea sau vedenia cea mai presus de fire a Sf[ă]ntului Grigorie (a. 1781).* IORGA, S. D. XIII, 156.

- Pl.: uimiri.

- V. uimi.

UIMÍT, -Ă adj. 1. Care este cuprins de mirare sau de admirație; impresionat, mirat (1), surprins (1), uluit, (livresc) stupefiat. *Joacă înaintea lui Irod și a boiarilor celor ce era la masă... și toți rămân uimiți.* MOLNAR, RET. 68/6. *Turcii uimiți ca și de-o nălucă De-abia vreme avură a să precepe.* BUDAI-DELEANU, Ț. 250. *Om uimit îl ia după urmă, și îl cheamă cu strigările sale și blestemă a sa iuțime.* MARCOVICI, C. 57/2. *Auzind fratele său... rămasă uimit.* GORJAN, H. I, 6/22. *Intrai îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție.* NEGRUZZI, S. I, 68, cf. PONTBRIANT, D. *Uimit rămăsesem: la orice mișcare Părea că ea rupe din inima mea.* ALEXANDRESCU, O. I, 91. *Bătrânul rămase uimit de cutezarea cea mare a fanariotului.* FILIMON, O. I, 104. *La ea privesc uimit Că-mi aduce viu aminte de-o minune ce-am iubit.* ALECSANDRI, P. III, 20. *Străinul începe o tristă cântare: Oaspeții, uimiți Se-ncânt d-armonie, deșartă pahare, Se cred fericiți.* BOLINTINEANU, O. 78. *Aș vrea ca pe când mi se desfășoară dinaintea minții uimite priveliști așa de răpitoare, ca să aud, ca prin vis, o muzică plină de farmec.* ODOBESCU, S. III, 93. *Și privind uimită-n lături, Vede-un tânăr chiar alături.* EMINESCU, O. I, 103. *Ce să mai zic, nepoate, răspunse împăratul uimit.* CREANGĂ, P. 229. *Toți rămân uimiți în fața ei, cu privirea ținută.* CARAGIALE, O. III, 55. *Sta în loc uimită văzând frumusețile câmpului.* ISPIRESCU, L. 17. *Multă vreme priviră și ascultară uimite.* DELAVRANCEA, T. 157. *Își vor pune uimiți întrebarea cum de o asemenea pasiune a fost posibilă?* I. NEGRUZZI, A. 280, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Prora se izbi de fărmi; uimiți, călătorii rămăseră o vreme în nemișcare.* STERE, S. 257. *Ei s-au descoperit, uimiți, din același os etnic și din același grai.* BUCUȚA, R. V. 4. *Descopăr, Uimit, Cu-nșiorări de vești rostite-n șoapte Că ideile-s demult Alătura de mine.* CAMIL PETRESCU, V. 10, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Arendașul fu atât de uimit că nici nu mai putu răspunde.* REBREANU, R. I, 12. *Când am privit-o, am rămas uimit.* M. ELIADE, M. 20. *Bătrânul... în fața grecilor uimiți, dădu slavă lui Dumnezeu.* GALACTION, O. 91. *Câteodată stă s-asculte Clopoșei de la sănii. Alteori uimit tresare.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 53. *Uimit ca de o minune, factorul poștal..., mă invită să iscălesc o hârtie.* BRĂESCU, O. A. II, 144. *Fără vrere M-opresc uimit.* PILLAT, P. 221. *Toată lumea e uimită de puterea lui de*

concentrare. E. IONESCU, E. 75. *Am rămas uimit de agerimea cu care făcuse această selecție.* PUȘCARIU, D. V. 353. *Uimit, îi vei cuprinde supremele arcane Din culmi nebănuite și limpezi, de simbol.* I. BARBU, J. S. 11. *Adversarul, uimit, rămase dinaintea lui șovăitor.* ARGHEZI, S. XI, 175. *Întâiul om Trecea uimit și-ngândurat prin codri ori pe câmpuri.* BLAGA, POEZII, 14. *Intrând în a treia încăpere, se opri uimit: aici era un perete acoperit de o mare instalație electronică.* V. ROM. februarie 1970, 23. *Privea uimit în aerul verzui Cum holde noi rodeau în vechi ținuturi.* DOINAȘ, A. P. 81. *Toată lumea rămânea uimită de chipul ei.* SNOAVA, IV, 359. *Nime-n lume N-o aude... Numai împărăteasa, Ce uimită asculta.* BALADE, III, 266. *Lumea atunci a rămas uimită... văzând animalele astea.* O. BÂRLEA, A. P. I, 191. *◆ P. a n a l. Vulturul uimit ascultă ciocăria ciripind.* ALECSANDRI, P. III, 49. *Privighetorile toate-amuțiră, Uimite de cele-ntâmpate.* BLAGA, POEZII, 203. *Și se opresc, adu-mecă în vânt, de-atâta liniște fricoase și uimite.* ISANOS, V. 294. *◆ Fig. Lumânările pâliră uimite.* VINEA, L. 109. *Lumina uimită se șterge Și prea umilită se-ntinde pe șes.* DOINAȘ, A. P. 7. *◆ (Substantivat; învechit) Alții... sta ca niște uimiți și mai morți de frică.* DRĂGHICI, R. 33/19. *◆ Care exprimă mirare sau admirație. Întorc a lor uimită vedere.* MARCOVICI, C. 112/17. *Somnul m-apucă-n brațe prin gândurile mele Și-n somn mă mai urmează a lor blând glas uimit.* EMINESCU, O. IV, 82. *Ridică capul în sus și ca și cum ar fi fost furat de blânda frumusețe a caselor mici, albe, curate..., [i]și plimbă în neștire privirea uimită.* DELAVRANCEA, T. 191. *Cu speranțe m-amăgesc, Îmi creez năluci de aur... Urmărindu-le sub farmec, cu privirile uimite.* MACEDONSKI, O. I, 220. *Tata... sămbăta, înainte de vecernie, se radea sub ochii mei uimiți și, din bărbos, se alegea cu un obraz curat ca pepelele.* VLASIU, A. P. 44. *Eu priveam cu ochi uimiți împrejurimile.* SADOVEANU, O. IV, 189. *Făcu la început o figură uimită, sângele îi explodă în față de o bucurie nestăpânită.* CĂLINESCU, B. I. 26. *Sărac de speranțe... trec... prin lumea cu fețe uimite.* BOTTA, S. I, 162. *Ce-ar fi să dăm foc luminii, S-o vadă și alții Cu ochii Ca ai noștri mari, uimiți.* SORESCU, D. 110. *◆ Fig. Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulțimea s-ar fi dezmeticit dintr-o aiureală.* REBREANU, R. II, 39.

2. Tulburat² (3), zăpăcit (1). *Acela... să duce în păcate... și-i... uimit de lâcomia avuției.* VARLAAM, C. 17. *Se frământa multă vreme cu feliuri de gânduri, fiind galbăn la față și uimit.* DRĂGHICI, R. 23/13. *Angela! murmură el uimit. Oricât de-ncet ar fi spus-o, ea auzi.* EMINESCU, O. VII, 243. *Un stol de vise de-aur asupră-ți să coboare Și-n inima-ți uimită, odihna-ntremătoare!* MACEDONSKI, O. II, 124.

- Pl.: uimiți, -te. - Și: (regional) ugnít, -ă adj. PAMFILEA, CR. 112.

- V. uimi.

UIMITÓR, -OÁRE adj. Care uimește (1); stupefiant (1), surprinzător, uluitor; tulburător (1). *Oare cine s-ar afla în lexicoanele etimologhicești, ca încă și mai... curat numele ei să ne tâlcuiască?... Moimâța Liviii, căci este mai uimitoare minții.* CANTEMIR, IST. 61, cf. DRLU. *Acteon... a cutezat să-și desfăteze vederile cu*

uimitoarea priveleşte a castei zeite,¹ scâldându-se în pârâu. ODOBESCU, S. III, 56. *Vorbește-mi, zise el ..., cum știi tu câteodată să vorbești, c-o blândește uimitoare.* EMINESCU, P. L. 70. *Momentul acela de extaz religios este de o frumusețe uimitoare.* CARAGIALE, O. III, 191, cf. DDRF. *O rubrică care să fie pe cititorii noștri în curent... cu uimitoarele invenții care ținesc la reducerea suferințelor omenesți (a. 1896).* PLR I, 418, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Stăpân nu numai pe o erudiție uimitoare, dar și pe o metodă precisă.* NAUM, IST. ART. 30. *Nimeream la țință cu o îndemânare uimitoare.* AL LUPULUI, P. G. 133, cf. ȘAINEANU, D. U., CADE. D. *Iorga e privit de obicei ca o victimă a memoriei sale uimitoare și ca un sclav al amănuntului inutil.* LOVINESCU, S. II, 25. *Pronunța cu precizie uimitoare.* M. ELIADE, M. 64. *Însemnările lui din călătorie te poartă, cu o putere de evocare uimitoare, prin munții Moldovei.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 318. *Și sate în lumina aceasta uimitoare, Se vâruiau deodată ca printr-o sărbătoare.* PILLAT, P. 99. *Declarațiile de război urmară una după alta cu o repeziciune uimitoare.* PUȘCARIU, M. 6, cf. SCRIBAN, D. *Îmi comunică lucruri uimitoare.* MIHĂESCU, D. A. 86, cf. BUL. FIL. VII-VIII, 11. *Simțirea argeziană se realizează artistic nu atât prin muzicalitate, cât prin culoarea aprinsă de o uimitoare expresivitate plastică.* CONSTANTINESCU, S. I, 69. *Specii noi, uimitoare... împuiază văzduhul și iarba.* ARGHEZI, S. XIII, 169. *Știm că instinctul are certitudini uluitoare, dar tot atât de uimitoare sunt și rătăcirile în care el cade.* BLAGA, Z. 13. *Amănunt uimitor, pianina nu era dezacordată.* VINEA, L. II, 313. *Avea acel fel uimitor al său de a fi, de a vedea lucrurile.* PREDĂ, M. 367. *Uimitoarele descoperiri... au aruncat o nouă lumină asupra... istoriei dacilor.* H. DAICOVICIU, D. 5. *Poetul vorbea rar, ... cu asocieri verbale de o uimitoare prospețime.* ANANIA, R. 17. ◇ (Adverbial) *E uimitor cât de repede se deprinde lumea cu expresiile și cu metoda specialiștilor.* PUȘCARIU, C. S. 14. *Calitatea însăși a picturii lui Van Gogh înlesnește uimitor acest proces.* BLAGA, Z. 41. *A venit îmbrăcată într-o rochie verde din pânză de in, adaptată uimitor la albul mătăsoș al pielii ei.* V. ROM. noiembrie 1969, 14. *Este uimitor cum acești oameni încă tineri... au putut să sacrifice orice interese personale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 4, 9/1. ◇ (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de”, exprimă ideea de superlativ) *El atinge uimitor de multe puncte esențiale și prevede de la început soluția dreaptă.* IORGA, L. I, 169. *Un temperament de combatant uimitor de rezistent.* A. HOLBAN, O. II, 505. *Femeia devenise uimitor de puternică și se apăra ca o sălbatică.* VLASIU, A. P. 369. *Totul s-a petrecut uimitor de repede.* VOICULESCU, P. II, 148, cf. SCRIBAN, D. *Pasărea care săgetează lumina și azurul mi se păru uimitor de frumoasă.* ARGHEZI, S. VIII, 24. *Mustață tunsă scurt și neagră încă, pe o guriță uimitor de roșie.* VINEA, L. I, 120. *El urmărea explorarea și calculele astronomice, uimitor de avizat.* TUDORAN, O. 95. *Senzația de final de catastrofă este uimitor de pregnantă.* MÂN. SUCEVIȚA, 112.

- Pl.: uimitori, -oare.

- Uimi + suf. -itor.

UIMOĂICĂ s.f. (În descântece) Uimă (I) mare, inflamată. *Uimă, uimoaică, Să te duci la Dunăre, Să bei apă turbure.* PĂSCULESCU, L. P. 149, cf. GR. S. VI, 108.

- Uimă + suf. -oaică.

UIMOR s.m. (Regional; despre oameni) Schilod (I) (Sovata). ALR - T II h 211/318.

- Pl.: uimori.

- Cf. uimă.

UIMUȚĂ s.f. (În descântece) Diminutiv al lui uimă (I). *Uimî, uimufi, Fă-napoi drăguți, Nu ti coași!* CAF II, 43.

- Pl.: uimuțe.

- Uimă + suf. -uță.

UINĂ s.f. (Ban. și, rar, prin vestul Olt.) 1. (În opoziție cu mătușa consangvină) Mătușă prin alianță sau (rar, în opoziție cu mătușa prin alianță) mătușă consangvină; termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o mătușă. Cf. LIUBA - IANA, M. 24, MOLIN, R. B. 11, CADE, DM, SCURTU, T. 142, GĂMULESCU, E. S. 199, H XVIII 146, 269, VICIU, S. GL., BOCEANU, GL., COSTIN, GR. BĂN. II, 203, BL V, 148, com. din ORAVIȚA, ALR I/II h 167/24, ib. h 168, ALRM I/II h 236, NALR - B II h 163, ib. h CXXI, ib. h CCCXXIX.

2. Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o persoană (de obicei) de vârsta mamei. *Cei mai tineri pre cei mai bătrâni [i]i titulează cu uică (unchiule), sau mamă, ceică (mătușă) și uină.* LIUBA - IANA, M. 4, cf. ARH. OLT. XVIII, 121, SCL 1957, 240, DM, H IX 82, ARH. FOLK. VI, 384, com. din TIMIȘOARA, ALR I/II h 196/69, ib. h 203, ALRM I/II h 282/69, ib. h 286. *Întoarși-țe, uină, napoi, Nu ci duce gi la noi. Acolo care s-or dus, Înapoi n-or mai întors.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 285, cf. 469, NALR - B II h 163.

- Pl.: uine și uini (NALR - B II h 163).

- Din scr. ujna.

UINIȚĂ s.f. (Regional) (În opoziție cu mătușa consangvină) Mătușă prin alianță sau (rar și suspect, în opoziție cu mătușa prin alianță) mătușă consangvină; termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o mătușă. Cf. LIUBA - IANA, M. 24, MOLIN, R. B. 11, SCURTU, T. 143, GĂMULESCU, E. S. 199, LEXIC REG. II, 38, NALR - B II h 163/30, ib. h 482/22, 30.

- Pl.: uinițe.

- Uină + suf. -iță.

UIOĂGĂ s.f. v. uiagă.

UIOȘ s.n. (Prin nord-vestul Transilv. și prin Maram.) 1. Haină bărbătească sau femeiască scurtă, fără guler, cu sau fără mâneci, făcută de obicei din postav (APOLZAN, P. I. 237, DAP, MAT. DIALECT. I, 101, 197, 217, T. DIAL. B. N. 353); veston (CV 1952, nr. 5, 40, ALR II 3 328/250, ALR SN IV h I 165/346, ib. h I 182, LEXIC REG. 73), suman (VAIDA, CHEST. V 165/25, ALR II 3 273/253, ib. h 3 330/235), mintean (COMAN, GL.), mânecar (CABA, SĂL. 102, MAT. DIALECT. I, 197). *Abia se mai vedea dintre pieptare, uioșe și căciuli.* DAN, U. 173. *În celelalte sate locul ținerei l-a luat „uioșul”.* APOLZAN, P. I. 174, cf. 76. *Ș-o vinit un car cu uioșă negre.*

O. BÂRLEA, A. P. II, 461. ◇ *Uioș infundat* = uioș (1) mai lung, cu guler, cu buzunare aplicate și cu gaică la spate, împodobit cu diferite ornamente din piele. MAT. DIALECT. I, 101. ◆ Flanelă tricotată din lână (Negrești - Oaș). Cf. ALR SN IV 1 183/346.

2. Cămașă bărbătească (foarte scurtă). Cf. CANDREA, T. O. 6. *O cămașe numită „uioș” sau „cămeșe”, așa de scurtă încât adeseori lasă buricul descoperit.* ARH. FOLK. I, 127, cf. ALR I 1 872/345, ALR II/I MN 9, 6 866/346, ALR II 3 297/346, ib. 3 365/346, ALR SN IV h 1 168/346, ib. h 1 182/346, ib. h 1 219/346.

- Pl.: *uioșe*. - Și: *úieș* (MAT. DIALECT. I, 101, 197), *úiuș* (COMAN, GL.), *húioș* (PAȘCA, GL., MAT. DIALECT. I, 101) s.n.

- Din magh. *ujjas, ujjos*.

UIOȘÉL subst. (Regional) Diminutiv al lui *uioș*; vestonaș. Cf. ALRT II 330. *Nănașa... îi cumpără la copil hăinișă, șăpcuță, o cămășuță și on uioșăl.* ib. 114.

- Pl.: ?

- *Uioș* + suf. *-el*.

UIRE s.f. v. *vuire*.

UIȘĂG s.n. (Învechit și regional) 1. Noutate (II 2), știre (2). Cf. MOLNAR, CABA, SĂL. 102.

2. Ziar (1), gazetă. *Uite uișagurile, zise unul dintre zidari, întinzând ziarele murdare și rupte.* T. POPOVICI, s. 538, cf. ALR SN IV h 926, ib. VI h 1 737, ALRM SN II h 756, A I 12, 21, 35, MAT. DIALECT. I, 101, ALR - M III h 731.

- Pl.: *uișaguri*. - Și: *ușág* (ALR SN IV h 926/316, ib. VI h 1 737/316, ALRM SN II h 756/316, A I 35, LEXIC REG. II, 84), *uiușág* (ALR - M III h 731/234), *iușág* (ALR SN IV h 926/362, A I 21, ALR - M III h 731/226, pl. *iușage* ALR - M III h 731/226; pronunțat și: *i-u-* ALR SN IV h 926/349, ib. VI h 1 737/349) s. n.

- Din magh. *újság*.

UITĂ vb. I. I. Tranz. 1. A pierde din memorie (pentru scurt timp sau pentru totdeauna), a-și ieși (cuiva, ceva) din minte, a nu-și (mai) aduce aminte (de cineva sau de ceva), a nu mai ține minte. *Se duce și... ultă cum era.* COD. VOR.² 58/4. *În leagea lui nu vrură să imble și ultară bine fapta lui.* CORESI, PS. 208/10. *Oare uitase de frică... ce văzuse (a. 1600-1650).* GCR I, 141/9. *Acesta Megavaz au zis acest cuvânt, carile nu-l mai pot uita nici odinioara elispo[n]denii.* HERODOT², 235. *Au făcut giurământu că el nu uită binele și mila... frăține-său.* N. COSTIN, L.² 277. *Un fel de vin de multe alcătuiuri... cari îi face ca să uite cu totul patria lor (cca 1750-1780).* GCR II, 85/14. *Dezmierdările și ospețele preste puțină vreme m-au făcut a uita toate întâmplările și primejdiile ceale trecute (a. 1783).* id. ib. II, 128/27, cf. MOLNAR, D. 296/12, LB. *Ca să nu uite curgerea zilor, au socotit să facă un calendariu.* DRĂGHICI, R. 54/22. *Omul, după ce învață și dobândește cunoștința unui lucru, mai totdeauna uită ostenele ce i-au pricinuit acea învățătură.* CR (1834), 92/30, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 278²/13. *Astfel de cuvinte... de le vor uita, să aibă cine le aduce aminte (a. 1848).* PLR I, 130, cf. ISER, POLIZU. *Umiliți prin apăsare, În furtune și în intrigi...*

Am uitat noi vechea cale și trecutul glorios. ALEXANDRESCU, O. I, 260, cf. PONTBRIANT, D. *Era o noapte lină, o mult frumoasă noapte... O noapte de acele ce nu le poți uita.* ALECSANDRI, P. I, 133, cf. CIHAC, I, 295. *Oare nu știai sau că ai uitat cum că la vânătorie, ca și la multe altele, eu mă pricep.* ODOBESCU, S. III, 9. *Eu nu uit ce-ai fost pentru mine.* CARAGIALE, O. I, 49. *A uitat încetul cu încetul și el fâgăduința.* SLAVICI, O. II, 124. *D-atunci însă de dansa nimic nu mai aflară și-n haosul vieții cu-ncetul o uitară!* MACEDONSKI, O. I, 255. *Trecuseră zece ani fără să mai audă nimic de el, îl uitase.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 80. *Îl uitasem, și cu el uitasem pe mulți, uitasem copilăria senină.* BACALBAȘA, S. A. 183, cf. DDRF. *Și-i mult basm de-aci 'nainte, Și-am uitat a lui cuvinte.* COȘBUC, P. I, 181, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Eu clipelor cu farmec uitatu-le-am parfumul.* CODREANU, S. I, 65. *Să vezi un răsărit de soare în limpezimea aerului de pe munte, nu-l mai uiți.* AL LUPULUI, P. G. 135, cf. ȘĂINEANU, D. U., CĂDE. *Binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormânt.* REBREANU, R. I, 239. *Toți care-au ucis n-au să uite aceasta niciodată.* C. PETRESCU, I. II, 18. *Atanasie fu mulțămît de acest cuvânt pe care nu-l înțelegea și-l și uită îndată.* SADOVEANU, O. IX, 153, cf. SCRIBAN, D., BUL. FIL. XI-XII, 363, BL XIV, 64. *Analizele sale deosebit de judicioase... au fost complet uitate.* BLAGA, T. CUN. 74. *Îngerii în mătăsuri și firuri... Drumul către noi l-au uitat.* BOTTA, S. I, 217. *Te pomenești că ai uitat că eu am călcat secretul misiunii încredințate.* PREDĂ, M. S. 20. *Eu n-am să uit scrisoarea lui vreedată, Parcă și-acum în palme o mai strâng.* LABIȘ, P. 34, cf. SCL 1961, 119. *Parc-au fost vise de noapte, așa le-am uitat pe toate.* BĂNULESCU, I. 46, cf. L. ROM. 1972, 182. *Dar de când m-am măritat, Am și tors ș-am și pus pânză Ș-am uitat de-a zice-n frunză.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 178. *O fo' mai lungă, da am uitat-o.* GR. S. VI, 217, cf. ALR II 3 115/182, 284, 310, 334, 531, 899, ALR SN V h 1 394. *Săraci zile de demult De-oi muri eu nu vă uit.* FOLC. TRANSILV. I, 23. *Cine orice învață Nu uită în viață.* ZANNE, P. V, 344. ◇ (Familiar; în formule de urare) *Zile multe îndelungate, Păhare spre sănătate, Bucuria nu vă uite (a. 1818).* GCR II, 226. *A! uitasem, uita-te-ar relele!* CARAGIALE, O. VI, 266. *L-am uitat, uita-l-ar nezarurile!* REBREANU, R. I, 155. ◇ *A b s o l. A închide ochii... e un defect al acelora cari recitează și se tem ca să nu uite (a. 1883).* RET. ROM. 207. *Cei ce rămân sufăr, dar nu uită.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 42. *Pleca în străinătate: atunci uita complect.* A. HOLBAN, O. II, 21. *Eu până în trei zile am să uit, chiar dacă mi-ar spune.* C. PETRESCU, C. V. 360. *Nu știu ce-am fost mai demult. Am uitat.* ISANOS, V. 49. *Cartea să nu fie deschisă când mănânci, căci uiți.* ȘEZ. III, 121. *Cine dă nu uită; iar cine ia, cam mai da.* ZANNE, P. V, 238. ◇ (Învechit și popular; cu pronumele în dativ) Cf. ANON. CAR. *Au început a se fâli că el este prăsit din sămânța împăraților din Tarigrad, uitându-și ce au fost mințit mai înainte despre vița... sa.* ȘINCAI, HR. II, 214/30. *A schimba fețe Începusă, uitându-și vorbe mărețe.* BUDAI-DELEANU, T. V. 151. *Adineauri am mâncat Nu știu ce și mi-am uitat.* MUMULEANU, C. 147/12. *Să întâmplă oamenii să-și uite cele ce fac.* HELIADE, AMF. 45/19. *Ți-ai uitat ce zicea bătrânul azi-dimineață.* VOINESCU II, M. 74/9. *Și-a uitat originea, limba, sângele.* DELAVRANCEA, O. VI, 45. Se

strecura din când în când în tindă și asculta la ușă, dar repede... își uită să mai asculte. AGÂRBICEANU, S. P. 100, cf. ALR SN v h 1 394. Ș-o uitat fata tăt ci-o vorbit tat-su. O. BĂRLEA, A. P. I, 271. (A b s o l.) Porunci-ț-aș pe maica, Frică mi-i că-și va uita. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 133. (E x p r.) A-și uita anii = a fi foarte bătrân. Cf. ZANNE, P. II, 475. ◇ F i g. Inima lui... uită îndată de câte ori nădejțile ei au rămas înșelate. MARCOVICI, D. 8/7. Viața mea curge uitând izvorul. EMINESCU, O. I, 26. Cimpoiul meu... a uitat să rădă... el plânge întruna de când s-a înfrățit cu inima mea. DELAVRANCEA, S. 67. ◇ E x p r. A uita (ceva) de la mână până la gură v. m â n ă ¹ (I 1). A uita (sau, învechit și popular, cu pronumele în dativ, a-și uita) (ceva) ca pământul = a nu-și mai aminti deloc, a pierde din memorie cu desăvârșire. Rău îmi pare Că îmi uitai ca pământul. PANN, H. 51/1. Mi-am uitat ca pământul... Să mă odihnesc. DELAVRANCEA, O. II, 208. Cum îi zicea? ... - Am uitat ca pământul. CĂLINESCU, S. 779, cf. CIAUȘANU, GL. 47. (A sta, a rămâne, a ședea undeva) până îl uită Dumnezeu (sau sfinții) = (a sta, a rămâne, a ședea undeva) foarte multă vreme. Cf. ZANNE, P. VI, 688. Am șezut în pădure până m-a uitat Dumnezeu. id. ib. A-l uita (pe cineva) sfântul v. sfânt (2). A-l uita (pe cineva) moartea, se spune despre cineva foarte bătrân. Vezi câte un hodorogit, de-abia se târăște și trăiește parcă l-a uitat moartea. CARAGIALE, O. VII, 262. (Cu parafrizarea expresiei) Dacă uită pe om moartea într-o lume de amaruri, Pe-a lui barbă încălciată bătrâneșea pune varuri. BELDICEANU, P. 123. (A fi) uitat de moarte (sau de Dumnezeu ori de moarte și de Dumnezeu sau de vreme și de moarte) = a) (despre oameni) (a fi) foarte bătrân. V. și m o a r t e (1). Cf. I. GOLESCU, C. Un sărac bătrân... Abia umbla pe picioare, de moarte fiind uitat. PANN, P. V. III, 155/28. De-un veac el șede astfel - de moarte uitat, bătrân. EMINESCU, O. I, 93. Văz înaintea mea un moș, fleoș de bătrân, uitat de moarte și de Dumnezeu. ISPIRESCU, L. 96. În „Lumișă” asistăm la clipele din urmă ale babei Măia, uitată de vreme și de moarte. LOVINESCU, S. I, 37. Gavril Pândarul, un moș uitat de moarte. VOICULESCU, POEZII, I, 13, cf. CIAUȘANU, V. 207. Babă slabă și-nfocată Și de Dumnezeu uitată. FOLC. OLT. - MUNT. II, 186, cf. ZANNE, P. II, 630, id. ib. VI, 688; b) (despre așezări omenești) foarte izolat, rupt de lume. Un sat uitat de Dumnezeu, cu noroiul până la glezne. PUȘCARIU, M. 40. Un biet popă de la un sat uitat de Dumnezeu și de moarte. SNOAVA, III, 412. A învăța ce au uitat alții = a nu ști sau a nu învăța nimic. A învățat, alții ce a uitat. PANN, P. V. III, 154/4, cf. ZANNE, P. V, 347. (Familiar) A face (ceva) uitat sau a se face că uită (ceva ori, i n t r a n z., de ceva) = a se preface că i-a ieșit (ceva) din minte, că nu-și mai amintește (de ceva). Mi-a trecut prin gând ea acești doi ani să-i fac uități (a. 1871). PLR I, 310. Să mă fac că i-am uitat numele, nu-i un lucru așa jignitor. PĂTRĂȘCANU, S. A. 21. Țața Lina se făcu că uită de unt și stătură astfel, cu mâinile întinse, multă vreme. CIPRIAN, S. I, 20. A făcut-o uitată coasa aia; da își aduce el aminte, nu te teme! UDRESCU, GL. ◇ Intran z. Cf. LB. Românul și moldoveanul începe a uita de crâncenele vremi (a. 1840). PLR I, 77. Am plecat în deal, uitând în ziua aceea de scaldă. AL LUPULUI, P. G. 52. O, frate,... zilele vor trece, de Roma

vei uita. EFTIMIU, I. 155. Cei de la divizie uitaseră de noi. PUȘCARIU, M. 123. Am și uitat de Voicuța. MIHĂESCU, D. A. 116. Plăcut e somnul în care Uii de ține ca de-un cuvânt. BLAGA, O. II, 61. N-am apucat s-o cumpăr la apariție și pe urmă am uitat de ea. ANANIA, R. 39. Rămășagul cum v-a fost? Au uitat-ai d-al lui rost? TEODORESCU, P. P. 667. De spaimă că n-or putea nimeri acasă, au uitat și de vânat și de tot. SBIERA, P. 67, cf. ALR II 3 115. Și de foame-aș mai uita, Da n-am cu ce mă-ncălfa. FOLC. TRANSILV. I, 58. Vremurile trec și ei uitară de părinți. CAF III, 401. ◇ E x p r. A ști cât au uitat alții = a nu ști nimic. Cf. DL, DM, DEX, ZANNE, P. V, 583. ◇ (Învechit și popular; cu pronumele în dativ sau, regional, în acuzativ) Iustinian II ș-au uitat de facerea de bine a lui Terbellie. ȘINCAI, HR. I, 135/15. Nu se poate create... până și însăși de slovele sale să-și uite. MAIOR, IST. 250/9. Crede-mă că-mi uitai, frate, De treburi. PANN, H. 50/17. Simion... își uită și el de bătrân. DAN, U.52. S-a pierde în munte, s-a pierde, Uitându-și de mână și moarte. BLAGA, POEZII, 156. Fac toți răchie multă, De-și uită feciori de muncă Și nevestele de furcă! HODOȘ, P. P. 190. Ajungând, trecu fără a-l deștepta, uitându-și de poruncă. SNOAVA, I, 125. ◇ R e f l. Cf. POLIZU. M-am așezat pe un scaun cu pardesiul pe mine... Ba, mi se pare că mă uitasem și cu pălăria în cap. POPA, B. 78. Împărăteasa... rămânând așa adâncită-n cugete, s-au uitat și-au înghițit piperiul. SBIERA, P. 130. Mă uitasem să vă spun numele calului. RETEGANUL, P. III, 14. S-a uitat beat de-aseară, se zice, ironic, despre cineva care umblă mereu beat. ZANNE, P. III, 466. ◇ R e f l. p a s. Priimește... atâta din truda noastră cât să nu să uite lucrurile și cursul țării, de unde au părăsit a scrie răposatul Ureche vornicul. M. COSTIN, O. 42. Isiod au zis că lauda unui, pe care tot norodul o glăsuiește, anevoie să uită. GOLESCU, S. 170. De atunce toate s-au prefăcut și s-au uitat (a. 1840). PLR I, 85. Se uită cel ce lipsește... numele său se șterge. BOLINTINEANU, O. 274. Lor [cronicarilor] le era a însemna să nu se uite povestea moșiei și nu a-și arăta fala de vestiți scriitori. LAMBRIOR, S. 17. Uitându-se fapte bine documentate literar... nu s-a observat că... drumul direct... trecea de-a dreptul prin Dacia transilvană. PĂRVAN, G. 109. Binele făcut se uită. FURTUNĂ, C. 88. Ce intră în pământ curând se uită. ZANNE, P. I, 240. Ceea ce s-a mâncat s-a și uitat. id. ib. III, 622. Ochii care (sau ce) nu se văd se uită. Cf. PANN, P. V. III, 124/13, BARONZI, L. 62, LM, ISPIRESCU, L. 172, ZANNE, P. II, 338. (E x p r.) A i se uita (cuiva) răbojul v. r ă b o j (2). ◇ (Învechit, cu complementul indirect introdus prin prep. „despre”) Veni-vor șapte ani cu scumpeate până în atâta cumu se vor uita despre cea bogătate toată. PO 142/13.

2. A înceta să se mai gândească, să se mai preocupe de ceea ce-l îngrijorează, îl frământă sau de ceea ce constituie obiectul unui sentiment puternic; a deveni indiferent față de cineva sau față de ceva (drag), față de o situație, o întâmplare (neplăcută) etc.; a scoate, a alunga din minte; a se dezinteresa. Nu vor uita lucrul Zeului. PSALT. HUR. 65/5. Pără cându, Doamne, uiți-me pără în cumplit? Pără cându întorci fața ta de mere? PSALT. 18. Atunce se împlu lumea de răotăți: uitară pre Dumnezeu, pre cela care i-au făcut. MOXA, C.

347/37. S-au înmulțit oamenii pre pământ și uitară și părșir[ă] pre D[u]mn[e]dzău (cca 1650). GCR I, 145/21. Pot păși părinții nevoi multe, ce toate le uită, numai coconii să-i fie Dumnezeu. ZOBA, S. 176. De voi uita pre tine Ier[u]s[s]a[im]e, ufi[it]ată să fie direapta mea (a. 1697). GCR I, 315/3. Uitând pe acel june îndată, O! câtă jele, câte suspine. BUDAI-DELEANU, Ț. 269. Uitând cele trecute, își aștează căutăturile asupra celor viitoare. MARCOVICI, D. 3/19. Înnoptez pînă prăpastii, pînă râpi, pînă ponoară, Ca doar eu uita degrabă dorul care mă omoară. CONACHI, P. 103. Ipolit acum o iubea pe dânsa și uitase pe Olga. NEGRUZZI, S. I, 48. Iubite Ghica, m-ai uitat cu totul. Sunt atâtea luni de când nu mi-ai scris. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 599. În liniște, tăcere, văz lumea adormită Ce uită-n timpul nopții necazuri și nevoi. ALEXANDRESCU, O. I, 249. Eu una știu că nu l-oi uita niciodată..., că-l iubesc din copilărie. ALECSANDRI, T. 488. Să-i spui că-s vinovată, Că de mult l-am fost uitat, să nu sufere-ntristat. BOLINTINEANU, O. 111. Aicea viața-mi Voi s-o petrec... uitându-i pre dânsii. EMINESCU, O. IV, 402. Dacă ea... ar fi aci, lângă mine, aș uita poate toată durerea, aș înfrânge toată revolta. DELAVRANCEA, T. 67. Câteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 7. Nu se gândea decât la dânsul. Uitate erau rușinea și bătăile și suferințele. REBREANU, I. 254. Uitând ușor cele pățite, făceam tot ce-mi trecea prin cap. AL LUPULUI, P. G. 22. Acum uitase cu totul supărarea de odinioară. LOVINESCU, S. II, 67. M-ai uitat de tot pe mine? - Nu ți-am fost mireasă fie! EFTIMIU, I. 128. Rămâi, și nu mai plânge, Și uită-mă pe mine. BACOVIA, O. 82. Uită ce-ai fost ieri, căci azi ești alta, Uită tot ce lași în urmă. MINULESCU, VERS. 156. Vezi, când joci, uiți necazurile. BRĂESCU, O. A. II, 350. Singurii oameni care au mult de uitat, sunt aceia care au suferit mult. CIORAN, C. D. 137. Mă bucur că nu ne uiți, bădișă Haralambie. SADOVEANU, O. VIII, 559, cf. SCRIBAN, D. Cum să uit pe mama și pe tata? STANCU, D. 25. Cu gândul te-as uita, Nu mă lasă inima. JARNIK - BĂRSEANU, D. 164. Oamenii-s cu gânduri multe, Merg în crâsmă să le uite. id. ib. 385. M-ai uitat, bade, de tot, Ca pe-un om fără noroc. ZANNE, P. IX, 260. Plângeți, ochi, și lăcrămați... Ce vedeți nu mai uitați. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 322. Ți-o fost dulce gura Și nu te mai pot uita. VICIU, F. 68. Doar mi-ai făcut tu ceva De nu te mai pot uita. FOLC. TRANSILV. II, 34. Mândra mea, nu mă uita, Că eu deși-s pribegit, Dar pe tine nu te uit. FOLC. OLT.-MUNT. II, 589. D'e cîn' t'ę-ai măritat, Numel'e fi l-am uitat. ȘANDRU, F. 18. Cu vinul și cu somnul Uită grijile omul. ZANNE, P. IV, 178. De să-l vezi și să nu-l mai uiți, se spune despre cineva care te impresionează plăcut sau, dimpotrivă, te îngrozește prin înfățișarea sa. id. ib. II, 796. Ce-ai mâncat De ne-ai uitat? Ce-ai băut De ne-ai urât? se spune unei persoane care nu și-a vizitat de multă vreme prietenii. id. ib. III, 622. Până ce rana te ustură nu poți uita cuțitul ce te-a rănit. id. ib. II, 686. ♦ (Cu pronumele în dativ) Maica nu să va chema să-ș poată uita pre ftiu-său, fiindu-i den mântuiale ei. PRAV. 284. [Turtureaua] nu-ș mai uită soția iei (a. 1760). GCR II, 69/20. Dumnezeu de-ar fi fost, și-ar fi uitat universul spre a căuta un altul în ochii ei albastrii. EMINESCU, P. L. 57. M-am înrolat... pentru ca să-mi mai uit focul.

CARAGIALE, O. VI, 220. Mara... era atât de supărată pe Trică, încât își uitase supărarea de mai-nainte. SLAVICI, O. II, 195. Și-o să-ți uiți și tu mânărea. COȘBUC, P. I, 316. El nu era om să-și uite prietenii și ... să nu se gândească la tăinuitele lor griji. C. PETRESCU, C. V. 168. Nu și-a uitat colegii de scris, ci i-a ajutat în fel și chip. ANANIA, R. 35. ♦ E x p r. A-și înghiți limba și a-și uita morții = a mânca cu mare poftă o mâncare bună, gustoasă. Cf. ZANNE, P. II, 229, 617. ♦ I n t r a n z. Și-ai uitat de soarta mândrei, iubitoarei tale fete! EMINESCU, O. I, 83. O, Maică preacurată... vei ști ca să ne ierți, Dac-am uitat de tine nu ne-o ținea [de] rău. id. ib. VIII, 123. În zilele de lucru, calea-valea; se lua cu treaba și uita de urât. CREANGĂ, P. 140. Pietatea față de strămoși..., puțința de a uita de sine... încunună pe oamenii în adevăr mari. SĂM. III, 497. Îngrijind de alții, uităm de noi. C. PETRESCU, I. II, 45. De câte ori se scoate din fabrică o mașină nouă..., uit de orice și mă bucur. SAHIA, N. 30. Adevăratele femei sunt acelea a căror prezență te face să uiți de probleme. CIORAN, C. D. 109. Ca ramuri brațe împăcate Întinzi uitând de dor, de ură. PILLAT, P. 61. Își adusesese aici nevasta și fata, de care parcă uitase până acum. CAMIL PETRESCU, O. II, 14. Închise ochii și rămase așa, uitând de lumea în care se afla. V. ROM. decembrie 1964, 66. Nu aveau nici un copil, de care să se bucure..., să mai uite de suferințele vieții acesteia. RETEGANUL, P. IV, 34. Rău maică m-ai blăstămat: Cu mâinile cătră stele, Să uit de mândrele mele. DOINE, 17. ♦ (Învechit și popular; cu pronumele în dativ sau, rar, în acuzativ) Cu D[u]mnezeu cel ce s-au intrupat vorbind te-ai arătat, de trup uitându-ți, fericite. MINEIUL (1776), 36¹/18. Uitându-și de viața dragă, Arme prinsără cu vitejie. BUDAI-DELEANU, Ț. 72. Iar eu s-ascult pe gânduri și să mă uit de lume. EMINESCU, O. IV, 81. Simțea că trebuie să-i spună, să-i arete cumva că nu și-a uitat de el. AGĂRBICEANU, L. T. 127. Ei vreau să-și uite în momentul capital de moarte. CIORAN, C. D. 10. Este, la marginea cimitirului... un loc prea potrivit, Să-mi uit de toate. ISANOS, V. 78. Bădișă meu nu vine, doară s-a uitat de mine... Ah bădișă, ce păcat! Că de mine te-ai uitat. F (1867), 144. Colo-n cale pe potmol Ți-ai uitat de al meu dor. DOINE, 9. ♦ R e f l. Mă uitam răpi pe mine însumi. EMINESCU, O. IV, 376. În una din... poeme... Ovidius se uită pe sine și nesfârșita sa lamentație. PĂRVAN, G. 99. Aș vrea... să mă uit complet. CIORAN, C. D. 61. Uitatea este moartea... Totuși, mă uitam, muream în fiecare clipă pentru mine însumi. E. IONESCU, E. 51. E un păcat fiindcă îi face să se uite pe ei înșiși și scopul vieții lor. NEGULESCU, F. R. 73. Își făcea impresia plăcută a cuiva care se uită pe sine. CĂLINESCU, C. O. 82. (E x p r.) (Prin vestul Transilv.) Mă uit a dormi (sau a durmire) = mă fură somnul, adorm. Cf. ȘEZ. VII, 184, ALR II 3 476/316. ♦ R e f l. p a s. Numai un amor poate avea cineva și acela numai nu se uită. NEGRUZZI, S. I, 55. Întâiu turneu, ca și întâia dragoste, cu greu se poate uita. CIPRIAN, S. I, 101. (Impers.) Datoria veche nu se uită. ZANNE, P. V, 261. ♦ A scăpa din vedere, a omite; a lăsa la o parte; a nu ține seama de...; a neglija. Ucenicii... uitară pita se-și ia. EV. SL.-ROM. 234/13. Vineră ucenicii lui... și ultară să-și ia pâine. TETRAEV. (1574), 227. Vătămat fuiu ca iarba și uscă-se inema mea că ultai să mănânc pâinea mea. CORESI, PS. 274/12. Întru ruga voastră pre noi nu

uitareși și hiși sănătoși (a. 1643). BV I, 139, cf. GCR I, 110/9. Când veniră ucenicii lui în ceaa parte uitară să ia pâini. N. TEST. (1648), 21¹/20, cf. BV I, 203. S-au rugat mitropolitului și boierilor să-i grăiască Radului Vodă pentru dânsul, să nu fie uitat, fiind slugă de atâta vreme. M. COSTIN, O. 90. A șerbii săi Domnul necercat nu lasă, Nice le uită rugă și strigare. DOSOFTEI, PS. 30/17. N-au fost ei uitați, nice lacrămile lor lepădate. ZOBA, S. 135. Duca Vodă... cu dările și cu asuprealele visteriei nu-i uita în toată vremea. N. COSTIN, LET. II, 8/4. Frații miei cei sufletești... nu uitareși mine când vă veți ruga. MOLITVENIC (sec. XVII), 311. Nici atuncea nu va uita D[u]mnezeu pre aleșii săi (a. 1815). GCR II, 216/15. Nu uita cum că mare talant și s-au încredințat. TEODOROVICI, M. 78/7. Ai uitat că porți nume de viteaz. AR (1829), 24²/8. În vreme ce mă ocupam... de limba duhului și a inimii, n-am uitat și o mică parte din limba politicii (a. 1836). PLR I, 41. Pe semne ai uitat că asta este una din tocmelile novelei. MOZAIICUL (1838), 78/1. Nu trebuie a uita că... astăzi nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe harta lumii. BĂLCESCU, M. V. 5. Îi face lui Șaguna laude... și-l roagă ca și de acum înainte să pună peptul spre a sprijini dreptul românilor carii sunt uitați de sus. BARIȚ, I, 77. Ea... uită virtutea, leapădă cinstea ca să se arunce în brațele voastre. NEGRUZZI, S. I, 48. Moartea neîmpăcată Care în a sa cale pe nimini n-a uitat. ALEXANDRESCU, O. I, 118. A uita principiul atavismului... este a nu înțelege istoria. HASDEU, I. V. 171. Da eu uitasem ca am doi generi..., numai buni ca să-mi gioace fetele. ALECSANDRI, T. 457. Iar căpitanul Udrea, uitând că e rănit, îmbracă armătura-i și coiful aurit. BOLINTINEANU, O. 52. N-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor. ODOBESCU, S. III, 14. În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul Cum că lumea asta-n treagă e o clipă suspendată. EMINESCU, O. I, 132. Na, c-am stins focul, și am uitat să-mi aprind luleaua. CREANGĂ, P. 132. Zezi, asta este lucrul pe care n-ar trebui să-l uităm niciodată când vorbim despre produceri intelectuale. CARAGIALE, O. III, 50. Să nu uiți niciodată că trebuie să păzești cinstea breslei. SLAVICI, O. II, 35. În vipia ameteții uitaseră că ferestrele sânt deschise. ISPIRESCU, ap. GCR II, 356. Noi, cei mari, uităm adesea c-am fost copii. VLAHUȚĂ, O. A. 439. Nu vom uita că... există un asemenea izvor pururea întineritor, poezia populară (a.1888). PLR I, 392. Nu uita Că, de ai spre soare drumul, Umbra este-n urma ta. COȘBUC, P. I, 314. Fiecare scriitor simte satisfacția sufletească în timpul creării, dar în gândul său nu uită niciodată publicul. CHENDI, S. III, 7. Ei toate le uitară - Privirea lor nu mai zărea-n afară, Atât era de plină de vâpăi. CERNA, P. 37. Critica literară, să nu uităm s-o spunem, nu se poate dispensa de a defini concepția unui scriitor. IBRĂILEANU, S. L. 57, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Nadina îi va asculta și pe ei, nu-i va uita. REBREANU, R. I, 171. M-am luat cu vorba și... am uitat că trebuie să mă duc până în strada Preoteselor. M. ELIADE, C. 35. În nebunia mea... uitam pe ce lume mă aflu. GALACTION, O. 107. Dar, îndumnezeind durerea, Uitasem că mai e a mea. VOICULESCU, POEZII, I, 47, cf. SCRIBAN, D. Nu uita..., o singură clipă nu uita ce așteaptă viitorul de la tine. ARGHEZI, P. T. 19. Să nu uităm aspectul vestimentar. CĂLINESCU, C. O. 65. El uită realitatea și limitele ei

probabile. VIANU, L. R. 391. Este vremea, și nu uita că te-ai juruit. CAMIL PETRESCU, O. II, 23. M-ai asemănat... cu luna, Dar aștrii nopții ai uitat Că pribegesc întruna. PARASCHIVESCU, C. Ț. 153. Nu fu uitat nici amănuntul că... intrase întâi în fierărie. PREDĂ, M. 249. Să nu uităm nici o clipă că autoritatea este un principiu tributar libertății. FLORIAN, R. II, 74. Nu uita că azi sunt celebri. T august 1964, 55. Să uităm o clipă că avem de-a face cu un critic. V. ROM. august 1970, 139. Nu uita, bade, uita... Cine calcă jurământul Nu-l primește nici pământul. JARNIK - BĂRSEANU, D. 258. Uitasem să vă spun că... avea un copil. SEVASTOS, P. 42, cf. BĂRLEA, A. P. I, 263. ♦ (Învechit și popular; cu pronumele în dativ sau, rar, în acuzativ) Mai marele... a păharnicilor nu se pomeni despre Iosif, ce-ș uită pre el. PO 139/7. Bătut fuiu ca iarba și să uscă inima mea, cât mă uitai și de-a mâncarea pâinea mea. ZOBA, S. 12. Nu-ți uita mișei de la a ta milă, Nu lăsa pizmașii să le facă sălă. DOSOFTEI, PS. 34/5. Rănit am fost... și s-au uscat inima mea, că mi-am uitat a mânca pânea mea (a. 1801). GCR II, 185. Ilie... ș-a uitat numai că puterea i s-a dat de sus. MOZAIICUL (1839), 536/1. Nu să cade a-și uita că eu... arăt cum s-ar putea face o gramatică. BARIȚ, I, 102. Mi-aș uita și stele și cer și Dumnezeu... s-o pot ca s-o ador. EMINESCU, O. VIII, 169. Mi-am uitat să-ți zic ziua bună. AGĂRBICEANU, S. P. 195. ♦ In tranz. A uitat de bunul-simț. DELAVRANCEA, O. VI, 76. De datorile cele mai mari față de noi înșine, cu toate că suntem atât de egocentrice, uităm tot așa de mult ca și de cele față de alții. BLAGA, Z. 13. Caută să se facă agreeat de puternicii zilei, uitând repede de convingerile sale de ieri. V. ROM. octombrie 1964, 89. Tu de asta nu uita! Vamă dreaptă să plătești, Armele să-ți oțelești, Hainele să-ți priminești. ALECSANDRI, P. P. 144. (Cu pronumele în dativ sau, rar, în acuzativ) Petru... ș-au uitat de fâgăduință și au răpit singur domniia Moldovei. ȘINCAI, HR. II, 22/7. Își uita de respectul ce-l avea față de omul acesta. AGĂRBICEANU, O. IV, 231. Când ai mârș la târg am zâs să nu te uiți de leacuri. ALR II 3 115/325. Te-am rugat anume să nu-ți uiț de doctorii. ib. 3 115/876, cf. 3 115/316, 386. (R e f l. p a s.) Sufletele ceale ovilite De la tine să nu să uite, Nice să-ți lași, Doamne, giurământul. DOSOFTEI, PS. 247/18. Tu, Doamne sfinte, rugă îmi ascultă... Să nu să uite lacrămile mele. id. ib. 131/9. ♦ R e f l. Așa dorință ave de a-ș mărturisii necazurile și ticăloșiile, încât de multe ori să uita că vorbește cu dobitoc neînțelegătoriu. DRĂGHICI, R. 150/5. ♦ A trece sub tăcere o jignire, o faptă rea; a nu da urmare unor gânduri dușmănoase, de răzbunare. Și rămăiu acolo puținea vreame... până când mânia lui depre tine întoarce-se-va și va uita ceaea ce pre el ai făcut. PO 93/16. Ah! când cineva iubeste, cu ce milă și-ndurare Uită, iartă și împacă greșalele oricât de mare! CONACHI, P. 80. Să vă înfrânați dorințele necumpătate, să uitați urile trecute (a. 1848). PLR I, 125. Și tu uitași odată tot pentru fiul tău. Îți era drag ca ochii din cap. EMINESCU, O. VIII, 123. Prieteni, de mă credeți, voi uita deopotrivă orice vină și necaz. DAVILA, V. V. 51. (A b s o l.) Dușman nu-ți sunt... Eu voi uita de vrei să-ndrepti și tu. EMINESCU, O. VIII, 43. Tata... era în felul lui un om chibzuit, dar nu uita. VLASIU, A. P. 36. Românul știe multe suferi, dar nu uită. ZANNE, P. VI, 286. (R e f l. p a s.) Crede că năpăștile s-au uitat, că urile s-au

potolii? SADOVEANU, O. VII, 338. ◇ E x p r. **A nu-i uita** (cuiva ceva) = a dușmăni (pe cineva), a avea gânduri de război (împotriva cuiva). Cf. DL, DM.

3. A lăsa undeva (din distracție, din nebagare de seamă, din grabă etc.) ceva (sau pe cineva) care trebuia luat; a nu lua cu sine. *Pe soră-ta Măriuca, de grăbiți ce am fost, o uitasem acasă pe prispă în albiuță.* CREANGĂ, A. 20. *Ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi.* id. P. 186, cf. TDRG. *Sunt plictisit ca un cățel pe care stăpânul l-a uitat încuiat în casă.* CARAGIALE, O. II, 211. *Călcăse pe capătul biciului... pe care-l uitaseră în zăpăceala lor.* SLAVICI, O. I, 166. *Tânărul acela... și-a uitat pălăria în grădina internatului.* AGĂRBICEANU, L. T. 127. *Poate că din cer vei fi venit, Dar ți-ai uitat aripele-ntre îngeri și-acuma versul meu ți le-a gășit.* CODREANU, S. I, 202. *Speranța mea că mă vor uita în colțul întunecos unde mă ascunsesem nu se realizează* (a. 1927). PLR I, 253, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pe bancă, alături, vântul ridică învelitoarea albastră a unei cărți uitate.* CAZIMIR, GR. 37. *Să nu uiți umbrela în plasa vagonului.* PUȘCARIU, D. V. 11. *A fost uitată ceva acasă?* MIHĂESCU, D. A. 25. *Albiturile... întinse la uscat și uitate pe ramuri.* ARGHEZI, S. VIII, 36. *Când s-a dus la secerat, L-a uitat în prispă.* SORESCU, L. L. I, 123. *Sergentul și-a uitat batista la mine.* NEAGU, I. 105. *Di grăghit și era o oitat sfanducu cu bani, ba și buzduganul lor.* GRAIUL, I, 342. *Dar să nu uiți, maica mea, O perniță de subt șea.* BALADE, II, 240. *Pipa, pălăria și toată gospodăria, ulciorul și schimburile să nu le uitați acasă.* ZANNE, P. III, 303. ◇ F i g. *Luna uitase pe sub streșini și pe ziduri... petice de lumină albă, rece, ireală.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 349. *Tare sunt singur, Doamne, și pieziș! Copac pribeag uitat în câmpie.* ARGHEZI, S. I, 36. *Mândra cu șurf de mătăsă Ș-a uitat un ochi acasă.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 433. ◆ A lăsa ceva într-o anumită situație, într-o anumită stare (din neatenție, din distracție, din grabă etc.). *Iaca pozna, că eu mi-am uitat belteaua pe foc... și m-am luat cu vorba.* ALECSANDRI, T. 477. *Să te juri că mâine dimineață nu mai uiți ușa deschisă.* CARAGIALE, O. II, 227. *A uitat lampa aprinsă în vestibul.* VINEA, L. II, 308. *Abia atunci simțise ea mirosul colacilor. Îi uitaseră în cuptor și ei arseseră.* V. ROM. noiembrie 1964, 6. *Când uiți lingura în oală sara, noaptea nu poți dormi.* ȘEZ. II, 66. *C-am uitat pânza pi fus și cămașa pi mosor.* FOLC. MOLD. II, 385. ◇ R e f l. p a s. *Când mămăliga se uită nesărată, e a bine.* ȘEZ. I, 17.

II. R e f l. 1. (Despre ființe) A-și îndrepta privirea spre cineva sau spre ceva pentru a vedea, pentru a observa, pentru a percepe, pentru a cerceta; a privi¹ (1). *Tu să cade să te uiți în pământ din care ai ieșit.* DOSOFTEL, V. S. ianuarie 288⁷/16, cf. LEX. MARS. 188. *Uitându-se... la sfântul Asterie, ... îi zise: dar tu ce zici?* MINEIUL (1776), 186²/25. *Și uitându-să împărat[ul], auziua pe copil strângând (a. 1784).* GCR II, 136/24. *Și trecu pă lângă dânsa și nimini nu să uită în cetate* (a. 1799). ib. II, 167/8. *Ea n-q răspuns nimic, fără numai să uita din pat la el* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 195. *Taic-al meu, cel cu dor mult! Nu te uiți precum mă duc. Tiranii cei fără milă Mă legară pre o cămilă* (a. 1820). GCR II, 229/28, cf. DRLU. *Uită-te aice, tată! Aceasta este scrisoarea mea! Cetește-o, te rog!*

DRĂGHICI, R. 91/28. *Ci tot la dânsul să uită. Și să miră foarte tare.* BĂRAC, A. 41/24, cf. ISER. *Cu o expresie nespūsă de fericire, mă uitam la frumoșii ei ochi.* KOGĂLNICEANU, O. I, 61. *Străinul brunet... părea că nu bagă samă că e lângă o frumuseță și nu se uita la scena conjugală.* NEGRUZZI, S. I, 37, cf. POLIZU. *Deschise fereastra și începu să se uite în curte.* FILIMON, O. I, 102, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 296. *Poporu-mprejurui trist, cu-nfiorare, La el se uita.* ALECSANDRI, P. I, 40. *Selim se uită din serai, pe mare, Unde-aruncă boabe de mărăgăritar.* BOLINTINEANU, O. 107. *Se uită la icosar, îl întoarce... iar se uită.* GRANDEA, S. 198. *Atâtea dați Eu mă uitam prin ramuri Și așteptam să te arăți la geamuri.* EMINESCU, O. I, 187. *Mămucă, mămucă, uit'te ce-am pățit noi!* CREANGĂ, P. 27. *Pristanda urmărește pe Tipătescu până la ieșire și se uită după el până se depărtează.* CARAGIALE, O. VI, 159. *Se uită la unul, se uită la altul.* ISPIRESCU, L. 15. *Nu-și putea stăpâni mulțumirea uitându-se la masă.* MACEDONSKI, O. III, 8, cf. DDRF. *Uitați-vă, mă rog, aci vă prezint două icoane* (a. 1897). PLR I, 476, cf. BĂRSEANU, D. *De-abia putea să-și stăpânească răsul uitându-se la figura spărietă a kolegi sale.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 141, cf. TDRG. *Ia uite-te tu în grindă... și vezi jurat-ai de săcure.* STERESCU, N. 1 048, cf. PAMFILE, J. I, 136. *Feciorul se mai uită o vreme la porțița închisă, ascultând cum se depărtează pașii fetei.* AGĂRBICEANU, S. 135, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nu cred că mai putea... să se uite după mine pe fereastră.* A. HOLBAN, O. II, 41, cf. CADE. *Se uită la tovarășii de compartiment, văzu că nu i-a convins și continuă.* REBREANU, R. I, 11. *Ai stat... să te uiți la cartoforii ăia cum joacă?* MUȘĂTESCU, T. 17. *Se uita... cum te uiți la un om care-ți ia bucățica de dinainte!* SADOVEANU O. II, 355. *Stai pe ramură de tei și te uiți de sus la ei.* PILLAT, P. 238, cf. SCRIBAN, D. *Ia uitați-vă la el ce energie l-a apucat.* MIHĂESCU, D. A. 210. *S-a mai uitat o dată în toată odaia.* ARGHEZI, S. XI, 165. *Antipatic individ! - mi-am zis, și m-am uitat la semnătură.* CĂLINESCU, C. O. 133. *Mitică... cățărut pe gard se uită la noi cum ne jucăm de-a caii.* STANCU, D. 40. *Se uită la ceas: era unu și jumătate.* PREDĂ, R. 292. *Se uită la mine cum mă bucur.* ISANOS, V. 62, cf. SCL 1965, 767. *S-a suit și s-a uitat în curte, să găsească un loc potrivit unde să sară ca să nu-și rupă ceva.* BĂNULESCU, I. 50, cf. L. ROM. 1970, 110, SCL 1978, 326. *Și cât se uita la mine, Ei îi părea foarte bine.* PAULETI, C. 101, cf. MĂNDRĂSCU, L. P. 160. *Să uită și ea la icoană, să miră de frumusețea femeii aceia.* RETEGANUL, P. II, 5. *Când se uită pe fereastră, văd tot satul în ograda lor.* SEVASTOS, P. 91. *Așa zic mândrele mele, Ce-oi avea să beau cu ele, Apoi să mă uit la stele.* DOINE, 158. *Să nu te uiți prin sătă că faci bube.* ȘEZ. II, 66. *Nu te uita drept la mine.* BIBICESCU, P. P. 374. *Când se uită mâța în cuptor, are să fie frig.* ȘEZ. IV, 120. *Când se uită mâța la ușă, are să fie vreme bună.* ib. *Cât pe drum mă poci uita, Abia văd pe mândra mea.* VICIU, F. 63. *D'i pă sus, domni s-or fost uitând cum să lupta cu zoavinile.* DENSUSIANU, T. H. 163, cf. CIAUȘANU, V. 71, NOVACOVICIU, C. B. II, 7, ALRM I/I h 111/56, ALR I 678/223, ib. 1 217/355, ib. 1 357, ib. 1 501/268, ALR II/I MN 4, 6 828, ib. MN 140, 3 905, ALRM II/I h 13, ib. h 373, ALR - M II h 318, NALR - B I h 13/57, ib. h 20/34, ib. h 33/29, ib. h 94/81, ib. h 132/34, ib. h 133/64, A VI 19. *O ișat baba, s-o uitat pi fireastră.*

O. BĂRLEA, A. P. I, 200. *Oamenii se minunau, De tot stau și se uitau!* FOLC. MOLD. I, 268. *Ne-am uita[t] la ei, să jucau.* T. DIAL. M.-I, 15. *Busuiocu l-or juca, Tu-i mere și te-i uita.* I. A. POPESCU, O. 90. *N-ai fereastî di uitat Și niși uși di întrat.* CAF VII, 167. *Uită-t'e, bad'e, la miște.* ȘANDRU, F. 100. *Uită-te la obraz și mă-ntreabă de năcaz; Uită-te la față și mă întreabă de viață.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 136, cf. PANN, P. V. I, 150/4, id. ib. III, 120/5, BARONZI, L. 50, ISPIRESCU, L. 165. *Nu râde de alții; uită-te la tine, se spune celor care nu vor să-și recunoască propriile defecte sau greșeli, ci le văd numai pe ale altora.* Cf. ZANNE, P. II, 691. *Uită-te la numă-sa și cunoaște pe fie-sa.* PANN, P. V. II, 134/11, cf. ZANNE, P. IV, 467. *Nu te uita-n pocitura-i, Ci vezi ce iese din gura-i.* PANN, P. V. II, 139/18, cf. ZANNE, P. II, 678. *Nu căta la căne, uite-te la stăpân.* ZANNE, P. IV, 619. *A se uita cu un ochi la slănină și cu celălalt la făină.* id. ib. II, 346. *Mai bine să mănânc sare și să mă uit la soare, Decât unt și să mă uit în pământ.* id. ib. IV, 106, cf. 54. *Unii beau și mănâncă, alții rabdă și se uită.* JIPESCU, O. 27, cf. ZANNE, P. III, 452. *Foamea să uită la poarta omului muncitor și nu îndrăznește să intre.* PANN, P. V. I, 155/10, cf. ZANNE, P. III, 557. *Până nu dai cu capul de sus, nu te uiți (= până nu pățești multe, nu te înveți minte).* Cf. ZANNE, P. III, 319. *S-a uitat pe gura cămeșii, se zice despre cineva căruia îi merge rău.* id. ib. 63. ◇ (Învechit; cu compliniri în dativ) *Să vădzu în lumea cea de sus uitându-să curțălor celor de D[u]mn[e]dzău făcute.* DODOFTEI, V. S. noiembrie 120°/23. ◇ (Cu determinări modale) Cf. DRLU. *Deșchizându-ș iarăș ochii... au început a să uita cu mirare împrejurul său.* DRĂGHICI, R. 34/25. *El sta pe foisorul casei și se uita cu mulțămire.* KOGĂLNICEANU, O. I, 207. *Mă uitam la tine cu-atâta dor și sete!* GRANDA, S. 54. *Apoi te uiți răsând la câte-o filă.* EMINESCU, O. IV, 333. *Sfânta Duminecă... s-a uitat galăș la nenorocita drumeață.* CREANGĂ, P. 92. *Te uiți la mine cu milă.* SLAVICI, O. I, 127. *Apoi uitându-se vesel la fata împăratului zise.* ISPIRESCU, L. 16. *Se uitau cu jale-n drumul Pierdutului drumeț.* COȘBUC, P. I, 268. *Se uita cu aviditate la manuscript.* PANU, A. II, 1. *Se uită mut... și cu dispreț surăde.* CODREANU, S. I, 158. *Mă uitam în ochii lui cu strângere de inimă (a. 1927).* PLR I, 256. *Mă uit mai cu băgare de seamă și zăresc o drăcie care se învârtea într-o prăjină.* AL LUPULUI, P. G. 53. *Oricine îl poate vedea... dacă se uită cu luare-ăminte.* MANIU, V. P. 51. *Se uită... cu plictiseală la pereții de bărne.* C. PETRESCU, I. II, 22. *Se uita la mine cu teamă.* VLASIU, A. P. 15. *Mă uitam încremenit la el.* SADOVEANU, O. I, 138. *Stătu o clipă... uitându-se încrunțată la oaspeții de sub frăgar.* DAN, U. 126. *Se uită neîncrezător la țigara întinsă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 23. *Se uita fix în ochii celuilalt.* BARBU, Ș. N. II, 11. *Se uita uimită cum i se cufundă adânc tălpile mari în nisipul moale.* BĂNULESCU, I. 26. *Ce stai, bade, tot pe prag și te uiți la noi cu drag?* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 229. *Țucu-ți, mândro, ochii tăi Că mândru te uiți cu ei.* DOINE, 63. *Ist Tudor îi asculta, Mâna pe vadră puneă... Să uita cam rătuș.* ȘEZ. II, 77, cf. ALR I 303/820, ALR II 2 055/47, 769. ◇ (Întărit prin „cu ochi” sau „cu ochii”) *Războinicul se uită la gheeneralul său cu ochi mari.* COZACIUC (1838), 45/4. *Ce te uiți cu ochii galeși la copacii triști și goi?* VLAHUȚĂ, S. A. I, 44. *Baba nu*

înțelegea și se uita cu ochi stupizi la toți. D. ZAMFIRESCU, T. S. 10. *O amenințam pentru întâia oară și mă uitam la ea cu ochii scăpărând.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 45. *Ce nu bei, ce nu mănânci, Numa cu ochii te uiți.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 47. ◇ (Complementul indică un instrument) *S-a uitat în ochi cu un aparat teribil de luminos.* DELAVRANCEA, O. IX, 35. *Sus în cerdac se urca, Cu oceanul se uita.* BALADE, II, 32. ◇ (Cu determinări care indică direcția) Cf. LEX. MARS. 193. *Uitându-să în gios, vede doi șoareci.* KLEIN, în SA I, 83, cf. DRLU. *Au rupt-o de fugă... fără a îndrăzni ca să se mai uite înapoi.* DRĂGHICI, R. 158/3. *Să ne uităm împrejur, în toate părțile (a. 1838).* PLR I, 68. *Iute capul într-o parte și te uiți în jos smerit.* EMINESCU, O. I, 155. *Se uită el în dreapta, nu vede nemica, se uită în stânga nici atâta.* CREANGĂ, P. 238. *Fuge uitându-se drept și numai înainte.* CARAGIALE, O. I, 77. *Se uită împregiur să-și vadă copiii.* SLAVICI, O. II, 4. *Se tot întorcea de se uita înapoi.* ISPIRESCU, L. 36. *Cine se duce după apă năncepută nu trebuie să se uite înapoi.* CANDREA, F. 376. *Îmbrățișându-ne câmpia, Te uiți adesea înapoi.* GOGA, POEZII, 11. *Ciocănește în talpete și se uită îndărătul războiului.* BUCUȚA, R. V. 70. *Când am ieșit la drum, mă uit înapoi.* AL LUPULUI, P. G. 117. *Așa, pierdut, s-a tot uitat în slăvi până hăt-târziu.* MANIU, S. I, 72. *Nu mai știa unde să se uite și tremura toată.* M. ELIADE, M. 19. *M-am uitat de jur împrejurul zidurilor vechi.* GALACTION, O. 81. *Se uita de-a lungul uliței.* CAZIMIR, GR. 13. *Nu mă uit înapoi, nu mă uit în dreapta, nu mă uit în stânga.* CAMIL PETRESCU, U. N. 403. *Nu numai că nu-i deteră binețe... dar se și uită în altă parte.* DAN, U. 145. *Nu te uiți nici în dreapta, nici în stânga.* H. LOVINESCU, T. 94. *Mă uit în jur cam nedumerit.* TUDORAN, O. 112. *Se uita înainte.* PREDĂ, M. S. 7. *Cât te uiți în lung și-n lat, Nu mai vezi pământ uscat.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 320. *Preutul au luat îndată barda și s-au dus la morariu, uitându-se încolo și-ncoace pe câmp.* SBIERA, P. 241. *Și m-am uitat la deal... Și m-am uitat la vale, Și iar n-am văzut nemică.* MARIAN, V. 36. *Și te uită-n sus prin vie, Și te suie-n mărul dulce, De vezi badea cum se duce.* DOINE, 6. *Mă uitai din deal în luncă, Să văd mândra unde lucră.* VICIU, F. 66. *Într-o parte se uita, Și el, vere, că-mi vedea Tot pe Mircea ciobănaș.* BALADE, I, 336. *Uită-te mândruță-n sus, Trei cloambe de măr am pus.* FOLC. TRANSILV. I, 65. *Uită-te spre stânga Că s-a desfăcut chinga.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 150. *Să uită-n stânga, nu ved'e pe nime!* O. BĂRLEA, A. P. I, 234. *Mă uitai pe val'e-n jos Văzui trandafir frumos.* ȘANDRU, F. 61. ◇ (Cu determinări temporale) Cf. DRLU. *Se uită puțin pe una din cărți.* DELAVRANCEA, T. 197. *Se uita din când în când la telefon, îngrijorat că nu ne vine nici o veste.* V. ROM. octombrie, 1964, 4. *Femeia, din când în când, să uita la ei, rădeau și se veseleau.* SEVASTOS, P. 71. ◇ (Cu compliniri finale) *Urcându-se în turn, se uită să vadă când vor veni.* DAN, U. 106. ◇ Fig. *Vânători și căruțași... dorm acum... singure, stelele nopții se uită de pe cer la dânsii.* ODOBESCU, S. III, 19. *Case a căror streșini de olane se uitau în lună - iată tabloul.* EMINESCU, P. L. 62. *Soarele-aproape de deal Se uită de-a lungul câmpiei.* COȘBUC, P. II, 62. *Casa cu două ferestre care se uita tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare.* REBREANU, I. 10. *La un*

geam, într-un pahar, - O roză galbenă se uită-n jos. BACOVIA, O. 49. Izvorul nu se poate nici uita În ochii celui care bea. ARGHEZI, S. IV, 16. Cerul se uită la oameni cu mii și mii de ochi, cu ochi de stele. STANCU, D. 141. Stelele se uitau la el din liniștea lor eternă. VINEA, L. I, 213. Soar'le se uita, Din ochi căuta, Nimic nu grăia. BALADE, I, 287. (În credințele populare) Se uită soarele înapoi (sau îndărăt), se spune când, după apusul soarelui, cerul înroșit anunță schimbarea vremii. Soarele, după un cârd de zile urâte, va răsări frumos;... va străluci senin sau se va uita înapoi. PAMFILE, VĂZD. 5, id. CER. 35. Când soarele la sfințit se uită îndărăt, vremea va fi bună. ZANNE, P. I, 78. Se uită soarele îndărăt, se strică vremea. id. ib. ◇ E x p r. **A se uita** (la cineva sau la ceva) **ca la un cireș copt** (sau **ca la o cireasă coaptă**) = a privi pe cineva (sau ceva) cu admirație și cu drag; a privi cu jind; a dori; a râvni. *Împăratul se topea de dragoste... și se uita la dânsa ca la un cireș copt.* ISPIRESCU, L. 29, cf. UDRESCU, GL., ZANNE, P. I, 141, id. ib. II, 785. **A se uita** (la cineva) **ca la soare** v. s o a r e³ (I 1). **La soare te puteai uita, dar (sau iar) la dânsa (sau dânsul) ba v. s o a r e³ (I 1).** **A se uita** (la cineva) **ca la ochii din cap** = a iubi foarte mult pe cineva, a-i fi foarte drag. V. și o c h i¹ (A I 1). *Părinții o iubeau mult și se uitau la ea ca la ochii lor din cap.* PĂRVESCU, C. 100. **A se uita ca mâța la pește** v. m â ț ă (I 1). **A se uita după alții (sau după altele)** = a manifesta interes pentru persoane de sex opus, dorind să le câștige dragostea. *Muierea din povestea noastră se cam uita după alții.* ȘNOAVA, II, 114. **A se uita** (la cineva) **ca la urs** v. u r s (I 1). **A nu se uita la cineva** = a nu ține la cineva, a nu-l iubi; a manifesta indiferență față de cineva; a refuza orice relații cu cineva. *O plăcea pe Cireșica. Ea nici nu se uita la el.* BRĂESCU, O. A. II, 173. *Vai de viața lui dacă aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dânsul.* SADOVEANU, O. I, 170. *Alba nu se mai uită la dânsul, totuși are nevoie de tăcerea lui.* MIHĂESCU, D. A. 131. *Vrei să te măriți...? Nu ești sănătoasă la cap! Mai întâi că el nici nu se uită la tine.* CĂLINESCU, E. O. II, 251. **A se uita cam acru** (la cineva) v. a c r u. **A se uita cu ochi răi** (la cineva) v. o c h i¹ (A I 1). **A se uita** (la cineva) **ca dracu la popa** = a privi pe cineva cu neplăcere, cu dușmănie. *Se uită la el ca dracu la popa.* PANN, P. V. II, 92/11, cf. ZANNE, P. VI, 611. **A se uita urât** (la cineva) v. u r â ț (I 4). **A se uita rău** (la cineva) = a privi (pe cineva) cu dușmănie. *Tinerii care se vor recunoaște în acest studiu... or să se uite rău la mine ș-or să mă urască toți.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 199. *Vine în casă, suflă greu, La mine se uită rău.* DOINE, 265. *Când dau să mă pun și eu, Părinții se uită rău.* FOLC. MOLD. I, 138. (Rar) **A se uita** (la ceva) **printre degete** = a fi prea indulgent cu faptele cuiva. *Luați-vă dară sama, nu vă uitareți la toate lucrurile pruncilor printră degete.* PETROVICI, P. 10/7. **Uită-te în ochii mei**, se spune unei persoane pentru a-i verifica sinceritatea, adevărul unor afirmații sau al unor fapte. *Uită-te în ochii mei și spune drept, drept.* BRĂESCU, M. B. 34. **A se uita** (la cineva) **pe sub sprâncene** (sau, rar, **sprânceană** sau **pe sub gene**) ori **a se uita cu genele** = a privi pe cineva pe ascuns, pe furiș; a-l privi cu bănuială, cu neîncredere; a-l privi încruntat, cu asprime, cu mânie. *Uitându-se la dânsul cam pe sub sprâncene și cu coada*

ochiului. ISPIRESCU, U. 96. *Și să uită pi sub gene, Bate-l, Doamne, cum mă teme. Să uită cu genile Ca buha cu penile.* MĂNDRESCU, L. P. 160. *Și se uită pe sub gene, Singur dumneata te-ai teme.* ȘEZ. I, 44, cf. ALR II/I h 10/812, ib. h 15/365, BALADE, II, 10, ZANNE, P. II, 435. **A se uita** (la cineva) **cu** (sau, regional, **pe**) **coada** (sau, regional, **geana**) **ochiului**, sau (regional) **a se uita** (la cineva) **hoțiș** (sau **hoțește**, **furiș**, **pe furiș**, **pe de-a furișu**) ori **a se uita cu albușul** = a arunca (cuiva) o privire piezișă, pe ascuns, pentru a observa ceva fără a fi văzut sau pentru a face un semn cuiva. *Îndrăznea numai uneori... a se uita pe furiș la dânsul.* MOZAIICUL (1839), 574/2. *Din când în când mă uitam furiș la dânsa și vedeam o seninătate sufletească.* GRANDEA, S. 115. *Ea s-a ascuns cu spatele spre părete, se uită la el pe furiș.* EMINESCU, O. VIII, 103, cf. ISPIRESCU, U. 96. *Se uită cu coada ochiului la cei doi feciori și zâmbește.* AGÂRBICEANU, S. P. 54. *Din când în când, cu coada ochiului, se uita la Nadina care surâdea.* REBREANU, R. I, 51. *Încetă o clipă să numere, se uită cu coada ochiului la carnețel, apoi continuă numărutul.* PREDĂ, D. 82. *Oaspeții, care mai toți erau boieri, fiecare se uita cu coada ochiului la dânsul.* MARIAN, T. 327, cf. ALR II/I h 15, ALR - M I h 29, NALR - B I h 33. (Regional) **A se uita în șapte** (sau **în douăzeci și patru**) **de blide** = a avea strabism divergent. Cf. NALR - B h 32. (Regional) **A se uita slut** v. s l u t (I). **A se uita** (la cineva) **chiorăș** (sau **cruciș**, **chiondorăș**, **cordiș**, **ghioldiș**, **boldiș**, **bodiș**, **hortiș**, **pieziș**, **ponciș**) = a fi sașiu; a nu vedea bine, a fi chior; a privi cu coada ochiului, pe furiș; a privi (pe cineva) încruntat, cu dispreț, cu ciudă, cu dușmănie, cu răutate. V. și c u v. *În curtea locului de alegeri se văd două tabere răznite... uitându-se chiondorăș unii la alții.* JIPESCU, ap. FDRG. *Stăpănu-tău, ca stăpănu-tău; ce ț-a face el, asta-i deosebit de bașca, zise împăratul, uitându-se chiorăș la dânsii.* CREANGĂ, P. 266. *S-a uitat o dată chiorăș de i-a băgat în spaime pe toți.* CARAGIALE, O. II, 223. *Chiar și fetițele mici se uitau cordiș, cu coada ochiului, la sora lui.* SLAVICI, O. II, 28. *Frații lui Țugulea începuse a se uita la el cam chiondorăș.* ISPIRESCU, L. 320. *Bătrânele prea sunt de tot, prea dau pilde rele..., prea se uită chiondorăș.* DELAVRANCEA, T. 148. *Se uită cruciș la dânsul.* id. ib. 147. *Mătușa Catinca se uită la el chiorăș.* DUNĂREANU, CH. 85. *De când cu Călina, te uiți cam chiorăș la el.* HOGAȘ, M. N. 215. *Se uită boieroaicele ponciș la dumneaei ca la o dușmancă.* SADOVEANU, O. XIII, 135. *Se uita uneori ponciș și își întovărășea observațiile sarcastice cu un zâmbet semnificativ.* PUȘCARIU, D. V. 18. *Nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciș.* STANCU, D. 34. *Se uită chiorăș la ferestrele luminate ale bogașilor.* CAMILAR, N. I, 145. *Nu-i veni la socoteală că o namilă așa de mare... se uită hortiș la dânsul și-l înhoalță așa de lacom.* SBIERA, P. 177. *Să uită la mine ghioldiș.* GRAIUL, I, 59. *Se așezară fiecare la butoiul lui, streinul voios și fără grijă, dracul însă viclean și uitându-se chiorăș la celălalt.* PĂRVESCU, C. 98. *Se uită bodiș la mine.* Com. din ZAGRA - NĂSĂUD. *Oare ce se uită Vasile hortăș la mine?* Com. din BILCA - RĂDĂUȚI, cf. ALR II/I h 15, ALR - M I h 29, ib. h 34, ib. h 35, NALR - B I h 32, ib. h 33, ALR - T I h 48, ib. h 49, ib. h 53. *Frumoasă noră dobândiși, Dar se uită cam pieziș.*

ZANNE, P. IV, 516, id. ib. VI, 453. **A se uita printre gene** = a miji (I 1) ochii. *Zise... uitându-se la el printre gene ca o pisică la soare.* BRĂESCU, M. B. 27. **A se uita pe sub ochi** v. o c h i ¹ (A I I). **A se uita** (la cineva) **cu albul ochilor** = a privi (pe cineva) cu mânie, cu furie. *Se răsti la Ilie uitându-se la el cu albul ochilor: - Pe unde tot umbli?* PREDĂ, D. 98. **A se uita** (la cineva) **de sus** v. s u s (6). **A se uita** (la cineva) **peste umăr** v. u m ă r (I 1). **A se uita în crucea cuiva** v. c r u c e. **A se uita lung** (la cineva sau la ceva) = a privi (pe cineva sau ceva) mult și atent, cu insistență și preocupare; a-l privi mirat, nedumerit sau cu reproș. *Zamfira tristă... lung se uita La eornul lunei ce se ivise.* ALECSANDRI, P. I, 19. *Se uită lung și îngrijat la fată.* GRANDEA, S. 251. *Șade și se uită lung și galeș la cucoane.* CARAGIALE, O. IV, 5. *S-a uitat lung la el... apoi l-a întrebat.* SLAVICI, O. I, 212. *Ministrul s-a uitat din nou lung la proprietar.* DELAVRANCEA, O. VII, 211. *Beau oamenii obosiți, beau și se uită lung înaintea lor.* SĂM. I, 4. *Frățiorul mic Se uită lung: nu mai mă știe.* IOSIF, PATR. 14. *Bogătașul se uita lung, cu ochi mari, holbați.* LUNGIANU, C. 80. *I-am dat oel, salutând reverențios pe oricine se uita mai lung la noi.* BRĂESCU, O. A. II, 99. *Se uită lung la stele cum ard nălucațoare.* VOICULESCU, POEZII, I, 64. *Lumea se uita lung: la acest-om cu port străin.* PUȘCARIU, D. V. 96. *Se uita lung, incremenit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 25. *Sus din naltul ceriului, La N. lung că s-o uitat.* PĂRVESCU, C. 65. *Cum îi cânta, și uită iel la muzicant lung.* O. BĂRLEA, A. P. I, 310. **A se uita în gura cuiva** = a fi foarte atent la ceea ce spune cineva, a-l asculta cu nesaț; a crede tot ce spune cineva, a da ascultare, a lua în considerare vorbele sau sfaturile cuiva. *O crezi, stăpâne, ce spune? Nu te mai uită în gura ei.* CREANGĂ, P. 177. *Am făcut... după cum mi-a fost priceperă; acum, însă, mi-a venit rândul să mă uit în gura ta.* SLAVICI, O. II, 67. *Un plod răsfățat... Cin' să se uite în gura ei?* DELAVRANCEA, O. II, 186, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Mai bine li place să se uite în gura oaspeților decât să facă vreo trebușoară.* SBIERA, P. 252, cf. ZANNE, P. II, 193. **A se uita în coarnele cuiva** = a face pe placul cuiva, a asculta cu supunere de cineva. *Moșneagul... se uita în coarnele ei și ce-i spunea ea, sfânt era.* CREANGĂ, P. 285, cf. ZANNE, P. I, 439. **A se uita în pământ** = a) a privi în jos din cauza timidității sau a rușinii. Cf. DL; b) a fi mâhnit, trist. *Și iarăși a-nceput cuvânt Străinul, tremurat și rar, Uitându-se-n pământ: - Am mai umblat pe-aici... dar sânt Amar de ani, amar!* COȘBUC, P. I, 228. **A se uita (a privi, a căta etc.) țintă** (sau, învechit, rar, ațintat) = a privi atent într-un anumit loc, a privi fix, a fi cu ochii pironiți (la ceva). V. și ț i n ț ă (II 1). *Vedeam nește obraze uscate... care se uita ațintat pe roata norocului.* MOZAIICUL (1838), 147/15. **A se uita bine** (la ceva) = a fi atent (la ceva). *Ne uităm bine unde se vede o rază... subțire ca un pai.* SORESCU, U. 29. **A se uita în gol** = a avea privirea fixă, fără vreun obiect sau vreo țintă precisă. *Totuși, ca totdeauna, ei se așezară la masă absenți, uitându-se în gol.* PREDĂ, M. 24. *Îngălbenise rău, se uita în gol.* id. R. 326. (Rare) **A se uita** (la cineva) **ca în strachină** = a privi pe cineva de la (foarte) mică distanță, a fi (foarte) aproape de cineva. *Fugea..., așa că, tot câte-o leacă, câte-o leacă, micșora din drum că acuma se uita la*

dânșii ca în strachină. SĂM. V, 129. **A se uita ca vișelul** (sau *vaca, bou*) **la poarta** (ori *la poartă*) **nouă** v. p o a r t ă ¹ (I). **A se uita ca mâța-n calendar** v. m â ț ă (I 1) **A se uita cam lacom în fundul paharului** = a bea prea mult, a trage la măsă. *Dacă vreunul a băut cam multșor... ceilalți, observând aceasta, zic în glumă:... s-a uitat cam lacom în fundul paharului.* MARIAN, NA. 307, cf. ZANNE, P. IV, 40. **A se uita în fundul oalei** v. o a l ă (I 1). (R e f l. r e c i p. r.) **A se uita unul la altul** (sau *unii la alții*) = a) a se înțelege din priviri, a-și face semne din ochi. *Străjerii, cum îi văd, încep a se uita unul la altul și a bufni de răs.* CREANGĂ, P. 82; b) a se privi cu nedumerire, cu surprindere, cu uimire. *Se uitară unii la alții cu o mirare plină de spaimă.* NEGULESCU, F. R. 218. *S-a făcut deodată tăcere, că parcă înghețaseră cu toții... Ai d-aceolo au început să se uite unii la alții.* CAMIL PETRESCU, O. II, 44. *Ilinca Ne-a murit, Inimioara Ne-a părliț... Turcii, Dac-o auzea Unii L-alții se uita.* BALADE, II, 140. ♦ **A-și cerceta propria imagine într-o oglindă.** *Cu deosebire îi plăcu oglinda, încât de câte o sută de ori se uita pe zi într-însa.* MOZAIICUL (1838), 51/20. *Ia uită-te în oglindă, o pofti doamna Deleanu.* TEODOREANU, M. I, 104. *De câte ori mă uit în oglindă... mă conving că urâțenia e singura mea realitate.* VINEA, L. I, 161. *Să nu te uiți după un bubos în oglindă imediat, ci mai târziu, căci altfel îi iei bubele.* GOROVEI, CR. 33. *Mai bine te-ai uita în oglindă, se spune celor care nu vor să-și recunoască propriile defecte sau greșeli, ci le văd numai pe ale altora.* Cf. ZANNE, P. III, 258. ♦ (Rare; uneori întărit prin „a vedea”) **A examina, a cerceta pentru a descoperi ceva; a investiga.** *Uită-te de vezi în aer, pe pământ, ș-adânc în mare, Toată firea cum se mișcă spre a lunei întrupare.* CONACHI, P. 270. *Lumea are... un caracter complex, la care poate fi util să ne uităm de aproape.* VULCĂNESCU, D. 14. ♦ **A căuta, a scotoci pentru a găsi ceea ce te interesează.** *V-ați uitat sub scurteica Hagiului?* DELAVRANCEA, H. T. 15. ♦ (La imperativ, cu valoare de interjecție; mai ales în forme contrase ca: *uite, iote, ute, ui*) **Iată, iacă, vezi.** *Oite, m zice, că pentru H[risto]s și m[u]cen[i]cii sânt cinstiți (ante 1633).* GCR I, 85/16. *Nu zic-tură nimic... uite nimic.* HELLADE, D. J. 21/24. *Uită-te, tocmăi acuma turbez de necaz că am fost cinstită.* id. AMF. 6/32. *Uite, un lucru extraordinar simț în mine.* PR. DRAM. 132. *Uită-te, piste câteva ceasuri or să se cunune.* NEGRUZZI, T. 32/15. *Uite, zeu! Nu-mi șede bine?* CONTEMPORANUL, I, 234. *Și mie-mi arde inima de dor și uite că rabd.* GRANDEA, S. 235. *Uite, chiar de-acu poți să pornești cu ele la păscut.* EMINESCU, P. L. 16. *Dar uite ce vorbește gârbova și neputincioasa.* CREANGĂ, P. 191. *Tot eu am făcut acu câțiva ani omorul din pădurea Corbenilor... uite de ce și uite cum...* CARAGIALE, O. VI, 255. *Uite, urmă..., așa voi să ne înțelegem asupra unui lucru.* SLAVICI, O. II, 213. *Astăzi, uite, m-ar îngriji cineva.* ISPIRESCU, L. 15. *Uite, și flăcăii, mai toți o luaseră în nume de rău.* DELAVRANCEA, S. 15. [La horă] *trecea pe dinaintea ei, chiotind... - Uite-așa!* MACEDONSKI, O. III, 13. *Însă, uite, mă-nspăimântă întunericele de veci.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 16. *Uite, zău, acum iau seama Că-mi stă bine-n cap năframa.* COȘBUC, P. I, 103. *Apoi, uite, am grăit cu primarul să ne dea voie să-l grijim noi.* SĂM. I, 326. *Și, uite,-mi trec pe dinainte În rînduri-rînduri toate cele.*

GOGA, P. 21. *Uite, n-am înfăles niciodată ce însemnează aceea „om neașăzat”*. AGÂRBICEANU, S. 134. *Uite, eu sunt al cu pricina; cu mine aveți de-mpărțit, nu cu el*. LUNGIANU, C. 63. *Nici nu știu cum mă mai țin pe picioare, uite, asta mi-e crucea*. REBREANU, R. I, 235. *Nu mai am deloc putere în mine... Uite, obosesc vorbind*. M. ELIADE, D. 87. *Aș vrea atâtea să-ți scriu dintr-odată, că, uite, nu știu de unde să-ncep*. C. PETRESCU, I. I, 99. *Uite, să știi... dacă nu-i spui, ești o curcă plouată!* BRĂESCU, O. A. II, 62, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 115. *Uite, plec numaidecât, stimate domnule jandarm*. ARGHEZI, S. XI, 23. *Uite, cântă ciocărlia!* BLAGA, POEZII, 293. *Ia uite câte flori am pus în vase în cinstea ta*. H. LOVINESCU, T. 6. *Uite, n sat la noi te-aștept*. TEODORESCU, P. P. 296, cf. BRAN, S. *Răfoiu nu l-oi mai tăie... ci uti ci di frumos îi*. ȘEZ, IV, 204. *Ioti măi, d-apoi pre mare vânt ț-ai luat, dragu moșului*. VASILIU, P. L. 64. *Ț-aș da-o, da ute singur și vezi că nu-ncape*. id. ib. 61. *Ci... să fac, ariciule, că ioti, anu-i pre mic?* ȘEZ, XXIII, 36, cf. ALR I 430/600, ALR II/791, MAT. DIALECT. I, 101. *Măi omule! Uită-t'e, io t'e-oi scăpa pă t'îie*. O. BĂRLEA, A. P. I, 143. ♦ **T r a n z.** *Colo-n fund Uite-l verde și rotund Nucul din grădină*. COȘBUC, P. I, 261. *Sunt ai noștri care înaintează, uite mitraliera pe cai*. CAMIL PETRESCU, U. N. 283. *Uite-l că zâmbeste și se ridică de pe scaun*. PREDĂ, D. 100. *Cân să lasă câte-o stea, zăce: Ute zmeu!* ALRT II 257. *Ui ce pară mare s-a rădăcat*. ALR I 678/227. *Bate-o, bate-o, ca la noi, Ca la noi, ca la zăvoi, Și cu stângă lasă-i doi: uite umu, uite doi!* FOLC. MOD. I, 178. *Uite-o! Nu e?* (Scânteia). FUNDESCU, L. P. II, 158. ♦ **E x p r.** **Uite ce-i (treaba)!** sau **uite ce este!**, formulă exclamativă prin care se atrage atenția asupra celor ce urmează a se spune. *Uite ce-i treaba! Mai am o fetișoară nemăritată*. BĂNUȚ, T. P. 159. *Uite ce-i, domnișorule. Hm! Aș vrea să știu dacă ceasornicele mor ca și yietățile*. SADOVEANU, O. IX, 412. *Mătușă... uite ce este, îmi place fata*. T. DIAL. M. II, 522. ♦ **A cerceta**, a examina fapte, întâmplări trecute; a rememora. *Are privirea încă îndurerată când se uită spre trecutul lor*. DELAVRANCEA, O. VIII, 20. *Oftezi, dând pas gândirii să mai lunece-napoi... Nici te mai uita în urmă-ți*. VLAHUȚĂ, S. A. I, 44. *Ne uităm în istoria societății omenești*. IONESCU-RION, S. 147. *Acuma, când mă uit înapoi, pot să definesc lămurit lupta între tendința junimistă în literatură și cea naționalistă de pe atunci*. PANU, A. I, 32. *Și-nspăimântat uitându-te-napoi, Vei adora, ingenuncheat, trecutul*. CODREANU, S. I, 179. *Mă uitam îndărătul vieții mele*. MIHĂESCU, D. A. 18. ♦ (Prin nord-vestul Munt.) **A sta în fața cuiva** privindu-l și așteptând să i se facă sau să i se dea ceva. Cf. UDRESCU, GL. *Se uită să-i fac tot eu*. id. ib. *Tot la mine se uită să-i dau*. id. ib.

2. **A băga în seamă**, a da atenție; a avea în vedere, a lua în considerare, a ține cont de...; a se preocupa de..., a se îngriji de... *La mintea lui nu să uita cineva, că nu era, ci numai să uita la răutatea și la nebunia lui*. IST. Ț. R. 21. *Pre cel sărac groznic îl ceartă; la greșelele celui bogat nu se uită*. N. COSTIN, C. 157. *Deci uitându-să veziriul la sfatul aceluia oficer șfedzesc, într-acesta chip s-au apucat a face gătire*. NECULCE, L. 201. *Grigorie-Vodă... l-au iertat, nici s-au uitat la ocărăle ce-i făcuse și la ponturile ce-i scrisesă Gavriil*. id. ib. 311. *La aceastea dară toate mult uitându-se [și] bine socotindu-le...*

Șerban Cantacozino au gândit... să ajute pre cei ce trebuința lor îi silește (a. 1702). GCR I, 344/32. *Să nu se uite la trup, căci iaste trecătoriu, ci să poarte grije de suflet*. CALENDARIU (1814), 8/12. *Patimile... când pe om îl rădăcă mai presus cu bărbăție... îl fac să nu se uite la vrun fel de lăcomie*. CONACHI, P. 278. *Nu se uită și nu cată De-i ești frate, de-i ești tată*. COȘBUC, P. II, 166. *Nu se uita la frăgezimea copilului: îl pune la toate trebile*. AGÂRBICEANU, S. 13. *Cine se uita la mine?... Pe cine aș fi putut eu să cuceresc?* GALACTION, O. A. I, 38. *Dumnezeu nu se uită la bani, ci la sufletul omului*. BRĂESCU, O. A. II, 330. *Ea a fost femeie la locul ei... nu s-a uitat că are bărbat bețiv*. SADOVEANU, O. I, 78. *Tu Vasile... ca frate al Anii, mai uită-te și de ai mei*. DAN, U. 257. *Făcu lucrurile bine, potrivit ambițiilor lui, fără să se uite la cheltuieli*. CAMIL PETRESCU, O. II, 398. *Nu m-am uitat că arăta flămând și dezbrăcat și nici că nu era de neam bun*. VINEA, L. I, 106. *Aur aducem și pietre și platină;... nu te uita că vântul ne clatină*. BOTTA, S. I, 242. *Ăla se uita la ea, că avea bani*. SORESCU, L. L. I, 144. *Nu te uita, lele hăi, Că mi-s cioarecii cam răi*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 459. *Iubește, puică, iubește Și te uită ce iubești Că nu-i cărpă s-o cărpești*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 346. *Te-ai uitat la clăi cu fân Și m-ai dat dup-on bătrân*. VICIU, F. 213. *Murgu-n șapte mi-a crăpat, Eu la murg nu m-am uitat, Drept în casă m-am băgat*. BALADE, III, 219. *Bogăția ta, Nu mă uit la ea*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 346. *Nu calcă pă la noi, nu să uită la noi*. T. DIAL. M. I, 209. *Leul nu se uită când îl latră un căfel*. ZANNE, P. I, 504. *Muirea (femeia) se uită la mână (= femeia prețuiește pe om după avere)*. id. ib. II, 292. *Nu te uita la haine, ci la ce este în haine*. id. ib. III, 179. *Nu te uita la albeața saricului, când săpunul cu care l-a spălat pe răboj l-a luat*. id. ib. 359. *Răde vârșă de baltă și nu se uită la dânsa cum îi putrezește coada*. id. ib. IV, 684.

- Prez. ind.: *uit*; imper.: pers. 2 (în formă contrasă) *uite* și (popular) *ui*, (regional) *iote*, *ute* (JAHRESBER. V, 190), *ută* (ib. IX, 230). - Și: (învechit) *uită*, (învechit și regional) *oită* vb. I.

- Lat. **oblitare*.

UITĂRE s.f. Faptul de a (se) uita.

I. I. Pierdere din memorie (pentru scurt timp sau pentru totdeauna); neaducere aminte; dispariția sau absența unor amintiri (din memoria unei persoane sau a unei colectivități). Cf. *uita* (I 1). *Uitare priimind curățitului păcatelor sale vechi*. CORESI, L. 177/15, cf. DRLU, LB. *Muzele-n nemernicie spăimântate-umbrau și mute, Neputând a patriei limbă din uitare să învie*. ASACHI, S. L. I, 49, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 278²/4. *Un pustnic în codri îngropat întru uitare*. CONACHI, P. 282, cf. ISER. *Voi veți găsi în acest azil o adăpostire în contra furtunelor vieții și uitării durerilor voastre*. PĂCLEANU, I. II, 96/1. *Dulci visuri aduc uitare De negre chinuri la cel ce doarme*. CREȚEANU, M. 73, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Îl trage din sânul uitărei și-i face numele său cunoscut în lume*. CANELLA, V. 130. *Uitarea șterge lacrimile, timpul șterge durerile*. BOLINTINEANU, O. 458. *Uitarea sensului primitiv pricinuieste multe schimbări în înțelesul cuvintelor*. LAMBRIOR, S. 83. *Socotim ca o datorie a rechema din uitarea publicului memoria... acestui june poet*. ODOBESCU, S. I, 239.

Uitarea mână-n noapte a visurilor turme și toate trec ca vântul. EMINESCU, O. IV, 276. *O operă de artă viabilă, după o... uitare de veacuri, reînviată iarăși la căldura ochilor pricepuți.* CARAGIALE, O. III, 52. *Te du ferice și mă lasă în întunericul uitării.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 47, cf. DDRF. *Pe urma; ta, uitarea crește, Ușor, ca liniștea, de fulgi, când ninge.* PĂUN-PINCIO, P. 86. *Timpul seamănă pește fărăna fiecăruia buruiana uitării.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 107, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Scutură praful uitării.* STERE, S. 135. *Când a venit Hammer și... a dat o nouă expunere a istoriei turcești..., cele șapte peceți ale uitării închiseră paginile lui Cantemir.* IORGA, L. I, 388. *Păstrează-ți în minte, fiind de uitare, Vorbele-aceste.* MURNU, I. 26. *Au cine-a spus că depărtarea E soră dreaptă cu uitarea?* CERNA, P. 120. *Painjeni țes covorul Uitării-ntunecate.* IOSIF, PATR. 75. *Perdelele uitării S-au coborât și, totuși, O rază furioasă încearcă să pătrundă.* DENSUSIANU, L. A. 29. *Timpul începu să-și facă datoria de-a alina, de-a face suportabilă sau chiar de-a întorche în uitare durerea sfârșitului în moarte.* AGÂRBICEANU, S. 556. *Vânturi străine și de pretutindeni au suflat și pulbera uitării s-a așternut groasă peste icoanele trecutului.* HOGAȘ, H. 47, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nu-și aducea aminte... că plângea un mort. Era cea dintâi primăvară după prăpăd și începeau cele dintâi uitări.* C. PETRESCU, I. I, 218. *Nu simți necesitatea uitării decât a lucrurilor și a experiențelor din cauza cărora ai suferit.* CIORAN, C. D. 139. *Și-n toamna ta, săraca, plecând, nu iei nici una Din roadele-amintirii mușcate de uitare.* VOICULESCU, POEZII, I, 173. *Peste apa sufletului lor, odată tulburată, acuma se întinsese luciul uitării ș-al iertărilor.* SADOVEANU, O. V, 699. *În visul tău ieși-vor din uitare Toți cei ce te-au iubit până la chin.* PILLAT, P. 162, cf. SCRIBAN, D. *Tratate tehnice pe care caracterul lor uzual le-a scăpat de uitare.* NEGULESCU, F. R. 253. *În odăi se zărește mișcându-se vâlul moale al uitării.* ARGHEZI, S. VI, 56. *Un țintirim pe care l-a năpădit uitarea.* PERPESSICIUS, S. 60. *Piezișe cad lacrimi din veac. Invoc cu semne uitare și leac.* BLAGA, POEZII, 134. *Uitarea și singurătatea i se păreau o nedreptate de nesuferit.* VINEA, L. I, 56. *Totu-i tăcere și zidul uitării tot crește și crește.* BOTTA, S. I, 230. *Frumoase flori... În voi înflorească dureri și fericiri, Uitări și amintiri.* ISAC, O. 78. *Anii mei vor cădea... în uitare.* ISANOS, V. 98. *Înlăturăm colbul cenușiu al uitării de pe testamentul bărbierului chirurg.* G. BARBU, A. V. 31. *Da: mie - celui stins aici - uitare.* DOINAȘ, A. P. 43. *Și capul i-l răpunea, Ca să-i piardă suflarea, Să-l șteargă cu uitarea.* BALADE, II, 362. *Vorba ce-ai vorbit aseară Să nu-ți fie de uitare.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 201. *Cu uitarea tămăduiești orice necaz dobândești.* ZANNE, P. VIII, 81. ◇ (Cu referire la fluviul Lethe din mitologia greacă) *În ochii ei dorm ape-ntunecate Ca-n infernalul fluviu al uitării.* CODREANU, S. V, 87. *L-au prăbușit, când se credea mai tare, pornindu-l pe apele uitării și ale morții.* BUCUȚA, R. V. 39. *Fluviul uitării ne leapădă în genunea trecutului.* V. ROM. septembrie 1970, 13.

2. Indiferență față de o persoană sau față de un obiect (drag), față de o situație, o întâmplare etc.; alungare din minte; dezinteres; neglijare; (învechit) uităciune. Cf. uita (I 2). *La oameni mari, cu greu să poate răbda acelea ce aduc micșurare și uitare cinstii numelui lor.* N. COSTIN, L.² 147. *Den uitare sau den nebăgare de*

seamă... cartea o au trimis domnul și boierilor nu le-au mai arătat. R. POPESCU, CM I, 425. *Despre Moldova și Valahia nu se făcuse pomenire în tractatul acela... din uitare.* ȘINCAI, HR. II, 76/21. *Acele patimi turburătoare... să nasc numai din uitarea datorii noastre către noi înșine.* MARCOVICI, D. 30/15. *Trimise soli în Transilvania... ca să ceie prieteșug, împăciuire și uitare de cele trecute.* F. AARON, I. II, 299/23. *Au recunoscut naționalitatea română și au școs-o din adâncă uitare în care o aruncaseră veacuri de barbarie.* BUCOVINA (1848), 14¹/46. *Să lămurim ideile fundamentale... a căror uitare ne-a adus în starea de care ne plângem (a. 1885).* PLR I, 377. *Iată-i și-n văjeț, și-n vujiet, și-n foc, și-n oarba uitare de viață.* COȘBUC, P. II, 296, cf. LOVINESCU, S. I, 268. *Ca să repare uitarea de ieri, Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea până seara.* REBREANU, R. I, 53. *Ia-o pe margini ca să nu omori din uitare sau din greșeală cărătoarele de merinde.* ARGHEZI, S. VIII, 56. ◇ *Uitare de sine = a) visare, reverie. Arareori figurile îl biruiau și îl smulgeau de tot din această fericită uitare de sine.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 95, cf. BARCIANU. *E o spontaneitate, uneori, o uitare de sine, în femeia asta stăpână pe faptele ei până la calcul.* IBRĂILEANU, A. 69, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mă lăsam pe scândura de brad a podelei, îmi întorceam fața spre perete și mă învăluia liniștea și uitarea de sine.* VLASIU, A. P. 453; b) desprindere de realitatea imediată; transpunere; transfigurare; extaz. *Lucră până la prânz cu uitare de sine, cu bucurie, apoi încet, încet, gândurile cad peste el.* VLASIU, D. 225. *Din această uitare de sine, omul... vede ca în vis pe Dumnezeu însuși, creatorul a tot ce există.* NEGULESCU, F. R. 220. *Ea începu să cânte... cu o totală uitare de sine.* PREDA, M. S. 124; c) neglijare a intereselor proprii; altruism. *În această uitare de sine... stă moralitatea artei.* GHEREA, ST. CR. II, 58. *A silit, cu toate puterile unei nobile abnegații, unei desăvârșite uitări de sine, să nu i se dea nimic.* IORGA, P. A. II, 39. *Pentru care scop... și de la cine ar fi putut ei să învețe uitarea de sine?* TOPĂRCEANU, O. A. II, 10. *Uitarea de sine și chemarea nu durează decât în răbdare.* ARGHEZI, S. XI, 165. *Să împingă... generozitatea până la extrema uitării de sine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 7, 22/2. ◇ *E x p r. A (se) da (sau a lăsa) uitării (sau în uitare) (pe cineva sau ceva) sau (învechit) a pune la uitare (ceva sau pe cineva) = a nu se mai gândi, a nu se mai preocupa (de cineva sau de ceva), a înceta să se mai intereseze sau să-și mai amintească (de cineva sau de ceva), a se sili să uite; a uita (I 2). Nice aceasta uitării nu vom da.* N. COSTIN, L.² 311. *Acele trecute le-am dat uitării.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 142/8. *Mă rog a nu mă pune la uitare (a. 1818).* ȘCHEI. 60. *Poartă de grijă norodului acestuia ce să va da uitării.* BELDIMAN, N. P. II, 28/2, cf. AR (1829), 118¹/11. *El iarăș au dat uitării pe părinții săi, nebăgând în samă înțeleptele sfătuirii.* DRĂGHICI, R. 17/20. *Crez că înțelepciunea dumneavoastră le va pune la uitare, și nu veți mai gândi la ele ca mai nainte.* GORJAN, H. IV, 167/23. *Această întâmplare se făcu vorbirea de toate zilele în gura norodului, până ce, cu încetul... se dete cu totul uitării.* MOZAIUC (1839), 525/1. *Am numai de pus la uitare... acea plămuire Ce fuge când fapta-și în ochi îi răsare.* I. VĂCĂRESCUL, P. 84/3. *Nu cumva din nevedere sau din ciuda depărtării, Dup-atâta pătimire să mă dai și tu uitării.* CONACHI, P. 103. *Voiește a le da vecinicei uitări.* FM (1861), 60. *Eu*

de tine eram dată uitării!... Ce-am fost dar pentru tine...? ALECSANDRI, T. II, 183. *Vă mulțumesc că nu m-ați dat uitării.* LAMBRIOR, s. 208. *Sufletele păcătoase ale muritorilor... dând uitării sănătoasele dar asprele legi ale înțelepciunii.* ODOBESCU, s. III, 34. *Singura mea rugă-i uitării să mă dai.* EMINESCU, O. I, 127. *Toate cele petrecute erau parcă date uitării.* SLAVICI, O. I, 134. *Lasă acum cele trecute uitării.* ISPIRESCU, L. 217. *Danfurile sunt date uitării.* PÂRVESCU, C. 24. *Amândouă familiile erau bucuoroase că se încuscesc, că au dat uitării trecutul.* AGÂRBICEANU, s. 32. *Venii pe-aceia... să-și aduc aminte că prea sunt dat uitării.* SORBUL, T. 8, cf. CADE. *Cântecul domol ce nu-l pot da uitării.* PILLAT, P. 128. *Generația lui însă l-a lăsat uitării și pe el, a lăsat uitării și tot ce se lega de el.* SADOVEANU, E. 104. *În rostul meu tu m-ai lăsat uitării.* ARGHEZI, S. I, 37. *Totul a fost dat uitării în clipa când am intrat într-o prăvălie, să ne cumpărăm chipile de rigoare, chipile de „studenți”.* BLAGA, H. 73. *Critica literară din trecut a lăsat în uitare pe poetul Barbu Paris Mumuleanu.* CONTRIBUȚII, I, 7. *L-au reangajat și totul a fost dat uitării.* PREDĂ, R. 300. *Cercetările actuale... nu pot fi lăsate în uitare.* v. ROM. decembrie 1970, 151. *Nici Tatăl ceresc nu-l dete de tot uitării.* BOTTA, P. 109. *Să nu mă lași uitării De-a fost dragoste-adevărată.* FOLC. MOLD. II, 195. (Învechit) **A veni întru uitare sau a fi în uitare** = a fi uitat (I 1) (de către cineva); a fi alungat din preocupări, a fi neglijat (de către cineva). *Ceale poruncite de Dumnezău, mai toate au venit întru uitare.* ZOBA, S. 10, cf. GCR I, 270/18. *Tu ce ai viața în a mea suflare... Poți crede că numai tu ești în uitare, Tu, fală a lumii, om și împărat?* HELIADE, O. I, 95. **A trece cu uitarea v. trece (I 8).** (Prin nord-estul Olt. și nord-vestul Munt.) **A-și face de uitare** = a-și scoate, a-și alunga din minte; a da uitării; a neglija. Cf. CIAUȘANU, v. 207, UDRESCU, GL. *Ai aranjat chestia aia care am vorbit ori ți-ai făcut de uitare?* UDRESCU, GL. ♦ Rătăcire morală. *Toate aceste câștiguri ale momentelor ei de uitare îi făcură groază.* GANE, N. I, 110. *Câte... necazuri nu poate stârni o clipă de uitare vinovată în furia unui joc pătîmăș!* PÂRVESCU, C. 91, cf. DL, DM, DEX.

3. Fig. Neant, neființă. *Un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării.* EMINESCU, O. I, 175. *Nu e nimic și totuși e O sete care-l soarbe. E un adânc asemenea Uitării celei oarbe.* id. ib. 176. *Gospodăria curată a bătrânului care se pregătea să se călătorească spre țărmuri de tăcere, de întuneric și de uitare.* SADOVEANU, O. III, 19. *Generații după generații s-au perindat ca frunzele toamnelor căzând în uitarea morții.* id. E. 76.

II. Uitat¹ (II), uitătură, privire (I). Cf. uita (II 1). Cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mă tot uit uitare lungă, Doar norocul să m-agiungă.* ALECSANDRI, P. P. 255. *Ospățul cel grozav la care au fost poștiți toți oamenii din acel sat la uitare, că la altă n-aveau la ce.* BOTA, P. 114. ♦ (Rar) Priveliște. Cf. POLIZU.

- Pl.: uitări.

- V. uita.

UITAT¹ s.n. I. Uitare (I). UDRESCU, GL. *A (mai) lăsat Dumnezeu uitatul, c-alminteri ar fi rău de tot.* id. ib.

II. Faptul de a se uita (II); uitare (II), uitătură, privit (I). *Lingurarii noștri cântau acum îndrăcit..., cu*

ochii painjeniți de atâta uitat, să vadă nu le vine mâncare dincotrova? CREANGĂ, A. 54. *Rămânea cu gâtul strâmb de atâta uitat înapoi.* ISPIRESCU, L. 36, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DR. XI, 159. *Au stat la poartă pe podișcă să se uite cum trece lumea pe drum... Te întrebai cum nu i se ura de atâta uitat.* PREDĂ, DELIR. 236. ♦ Fel de a se uita, de a privi; uitătură, căutătură. *Căci ca tine nu găesc Nici la stat, nici la uitat, Nici la mers cu legănat.* F (1872), 151. *Amândoi ne potrivim... Și la ochi și la uitat Ca doi porumbi la zburat.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 49. *Hai, mândruță, să fugim, Că noi bin' ne nimerim Și la stat și la uitat, Ca și cucul la cântat.* F (1888), 475. *Amândoi suntem de-o samă Și la stat și la uitat, La gură de sărutat.* EPURE, P. 80. *Amândoi ne potrivim... Și la ochi, și la uitat Ca și doi porumbi la stat.* VICIU, F. 71, cf. T. PAPAĞAGI, M. 18. *Hai, bădiță, să fugim, Că noi bine ne văjim... Și la ochi și la uitat Ca doi porumbi la zburat.* PODARIU, FL. 48. *Uitatul tău cel frumos.* FOLC. TRANSILV. II, 320.

- Pl.: (neobișnuit, II) uitate. BARCIANU.

- V. uita.

UITAT², -Ă adj. 1. (Și substantivat) Care a dispărut din amintire, de care nu-ți mai aduci aminte; care a fost alungat din minte, care a fost dat uitării; neglijat; (învechit și regional) oropsit (2). V. părăsit (I). *Cunoscute vor fi întru untunearc minunile tale... și dereptatea ta în pământ ultat?* COREȘI, PS. SL.-ROM. 371/7. *Vine și un jude al gloatei, nu ticălos, nici uitat, ce den cei slăviți și mare și bogat și de rudă bună.* id. EV. 382, cf. DRLU. *Sămâna, cât de bună, căzând pre petros pământ, Va da numai poame-amare, umbră și uitat mormânt.* ASACHI, S. L. I, 65, cf. POEN. - AAR. - HILL, v. II, 278²/35. *Uitată, părăsită, Bucovina au băut un pahar a durerilor.* BUCOVINA (1848), 2¹/9, cf. PONTBRIANT, D. *Bătrânu-și pleacă geana... Ca o poveste-uitată Arald în minte-i sună.* EMINESCU, O. I, 98. *Plângea fără zgomot ca și cum și-ar fi adus aminte d-o nefericire uitată.* DELAVRANCEA, T. 234. *Proiectul... zăcea uitat într-un saltar.* I. NEGRUZZI, A. 49, cf. DDRF, ALEXI, W. *Ierburi plâpânde... [împodobeau] cu tulpinile lor fragede mormintele uitate.* DUNĂREANU, N. 57. *Senina Cucernicie-a vremilor uitate.* GOGA, P. 28. *Porniri uitate pieptul mi-agitară.* CODREANU, S. I, 204. *Uitat a rămas numai un sat de pe Timoc.* BUCUȚA, R. V. 48. *În teatrul lui uitat găsim întreaga octavă a eroilor caragialești.* LOVINESCU, C. I, 228. *Un parfum uitat îi reveni deodată în minte.* M. ELIADE, C. 48. *Uitate, statuiele albe privesc, Albe visând c-un aer ce plânge.* BACOVIA, O. 37. *De ce în melancolie nu revin melodii uitate?* CIORAN, C. A. 110. *Răspunzând deodată uitatei chemări..., Sosește fericirea albită de dureri.* VOICULESCU, POEZII, I, 209. *La moara uitată mă voi sihăstri.* PILLAT, P. 122. *Vechea ta mândrie Se-nalță spre uitatul regat, ce te îmbie.* I. BARBU, J. S. 17. *Realități pe care parvenitismul le credea uitate.* ARGHEZI, S. XI, 32. *Prin ceasul verde-al pădurii Otrăvuri uitate adie.* BLAGA, POEZII, 137. *Salcie de seară În care mai tremură uitatele șoapte.* VINEA, O. I, 37. *Țărml care se modelează din ape ia forma uitată a trupului tău.* DOINAȘ, A. P. 20. *Iar eu stau aici uitat Nebăut și nemăncat.* BALADE, I, 401. ♦ *Pâinea uitașilor v. pâine (1).* ♦ Ex p r. (Substantivat) **Uitatul de Dumnezeu** = a) cel foarte sărac; cel nenorocit. *Aștept... doar somnul*

Ce-nchide ochii turburi uitaților de Domnul. PETICĂ, O. 159. Treceau cu nepăsare tâlpile desculțe ale uitaților de Dumnezeu, cei fără noroc. BARBU, PRINC. 19; **b**) cel care cade în păcat. *Popa, uitaatul de Dumnezeu! își repede calul în amvon, trece pragul călare și trage asupra moșneagului.* CARAGIALE, O. II, 309. **A ședea** (undeve) **uitat** = a sta, a rămâne undeve foarte multă vreme. *Fiind Irinuca dusă în sat și având obicei a ședea uitaată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra.* CREANGĂ, A. 28. (Regional) **A fi bătrân uitat** = a fi foarte bătrân. Cf. ZANNÉ, P. II, 490. **Vreme uitaată** = timp îndelungat, încât nu-i mai poți ține socoteala. *Petrecu acolo vreme uitaată.* ISPIRESCU, L. 8. **Din vremi uitate** sau **de ani uitați** = de foarte multă vreme, de mult. *Din vremi uitate, de demult, ... Deșertăciunea unui vis Noi o stropim cu lacrimi.* GOGA, POEZII, 9. *Călițar era „moș Călițar” din vremi uitate.* GALACTION, O. 43. *Nu ne-am mai văzut de ani uitați, așa e?* UDRESCU, GL. (Cu parafrazarea expresiei) *Acum românul s-a înfrățit cu românul... astfel precum ei n-au fost din vremile uitate ale vechimei.* BĂLCESCU, M. V. 438. [Călugării] *nu mai văzuseră Roma de ani lungi și uitați.* SADOVEANU, O. X, 102. ♦ (Învechit) **Bătrân.** *Nu ești vreun tânăr, ești destul de uitaat între ceilalți.* GORJAN, H. IV, 174/7. ♦ (Despre alimente; precedă termenul calificat de care se leagă prin prep. „de”) Foarte vechi; uscat, întărit. *Mi-am frământat măselele încă cu vreo doi, trei covrigi uitați de vechi ce erau.* ISPIRESCU, ap. CADE. ♦ (Regional; despre obiecte) Lăsat, pus undeve și nefolosit de multă vreme; părăsit (2). *Să-m dai și mie... niște pânză uitaată.* O. BĂRLEA, A. P. II, 410. *I-a dat dă toate ce-a cerut ea; ac... uitaat, care nu știa dă el.* id. ib. 411.

2. Rămăs într-o anumită atitudine (din cauza mirării, a visării, a îngândurării). *Toate acestea le privea biata mamă, uitaată cu mâinile subsuoară, cum e omul năcăjit.* CREANGĂ, A. 66. *Mâna și-o ținea, uitaat, naintea pieptului căzut... Parc-ar fi vrut S-oprească-n cale gerul mușcător și mut.* COTRUȘ, V. 253. *Maica Rahila zicea ca în vis și cu mâinile uitate pe obrazii aprinși ai penitentei.* GALACTION, O. 317. ♦ (Învechit) **Uimit** peste măsură; tulburat, uluit. *De ciudă [= minune] sta ca muțai uitați.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 200/35. ♦ **Pierdut** în gânduri; gânditor. *Rămânea, așa, uitaată, luată de gânduri.* BUJOR, S. 43.

3. (Regional) **Zăpăcit (I); uituc** (Coropcenii - Iași). Cf. ALR SN V h I 241/514.

4. (Substantivat, f.; prin Munt. și Olt.; în practice religioase) Colac în formă de ființă umană sau turtă în formă de lopată care se face și se dă spre pomenirea tuturor morților rămași nepomeniți în timpul unui an. *Această „uitată” este jucată de copiii în jurul unui foc ce se face în bătătură, apoi unsă cu miere și mâncată.* MARIAN, I. 382. *Un colac... care se cheamă uitaată și care se dă de regulă celui care se scoală în această zi [de pomenire a celor morți] mai diminează.* id. S. R. II, 272.

- Pl.: *uitați, -te.* - Și: (învechit) **ultăt, -ă** adj.
- V. **uita.**

UITĂCIE s.f. v. **uitucie.**

UITĂCIÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit) **Uituc.** Cf. DRLU, PONTBRIANT, D. *Băieții din cafenele... își închipuiesc că au drept la bacșișuri și, câteodată, unul din ei cu figura*

mai isteafă aduce aminte oaspelui prea uităcios de acest drept al lor. I. NEGRUZZI, S. I, 292, cf. DDRF, GHETIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DSR.

- Pl.: *uităcioși, -oase.*

- **Uita** + suf. **-ăcios.**

UITĂCIÚNE s.f. (Învechit) **Uitare (I 2).** *Trândava cu totul uităciune De lucruri bune și cuvioase.* BUDAI-DELEANU, Ț. 231, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 278/9, PONTBRIANT, D., ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 414.

- Pl.: *uităciuni.*

- **Uita** + suf. **-ăciune.**

UITĂTÓR, -OÁRE adj. **I.** Care pierde repede din memorie sau care dă uitării cu ușurință (ceva sau pe cineva), care uită (**I**); uituc. *Iară ceta ce se pleacă întru leage..., acela nu iaste ascultătoriu și ultătoriu, ce făcătoriu lucrului acela.* COD. VOR.² 58/8. *Că-i număscu mișei, cămătari, lipsiți, slugi..., uitători, nemulțămitori.* N. COSTIN, C. 116. *Pruncii cei mici... sânt uitători; apoi nici nu e cu puțință a ceare de la dânșii ca să fină de pururea aminte toate celea.* PETROVICI, P. 129/25, cf. LB. *Depărtați din sânul familiei lor..., uitători de datorii.* MOZAIICUL (1839), 638/10, cf. ISER. *Multe închinăciuni prea plecate, la uitătoarea de prieteni, a dumitale cucoană.* GHICA, A. 578, cf. PONTBRIANT, D. *Mult timp mângâiere n-a fost pentru-a mea jale, Dar traiul e un balsam și omul uitător.* MACEDONSKI, O. I, 174, cf. DDRF. *De propria-mi ființă uitător mă ții ca-n vis, Când pe-a cânturilor aripi îmi porți sufletul departe.* NECULUȚĂ, Ț. D. 107, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Țumea cea lesne uitătoare n-a manifestat mai mult interes cu ocazia morții acestui scriitor.* CHENDI, S. II, 47. *Patria atât de departe și amicii atât de uitători.* PETICĂ, O. 324. *Oriunde aș rătăci uitaat și uitător, Nainte-mi ies mereu, cu înfinitul lor, drumurile.* COTRUȘ, V. 191. *Om uitător, ireversibil, Vezi Duhul Sfânt făcut sensibil?* I. BARBU, J. S. 98, cf. CADE. *Fata cea uitătoare de făgăduielile pe care le legase.* VIANU, L. R. 273. ♦ (Rar) Care te face să uiți, care aduce uitarea (**I 1**). *A băut din apa fără gust și uitătoare a Lethei.* EMINESCU, P. L. 46.

II. (Rar) Care se uită (**II**); privitor (**I**). Cf. DRLU, CADE, DR. XI, 159.

- Pl.: *uitători, -oare.* - Și: (învechit) **ultătór, -oáre** adj.

- **Uita** + suf. **-ător.**

UITĂTÚRĂ s.f. Faptul de a se uita (**II**); uitare (**II**), uitaat¹ (**II**), privire (**I**). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Fu de ajuns o uitătură; căci îi răpi inima.* ISPIRESCU, L. 288. *Pune capu-n pământ, furisând o uitătură numai cu coada ochilor.* DELAVRANCEA, S. 34, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Deochiul se poate provoca prin simpla uitătură sau cu vorba.* CANDREA, F. 185, cf. TDRG. *Din uitătura-i adâncă Simții că mi-aruncă Ocruntă poruncă.* COTRUȘ, V. 411. *Uitătura lui Dumnezeu te urmărea și acolo.* AL LUPULUI, P. G. 89, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Numai din când în când îl fulgeră cu câte o uitătură.* BASSARABESCU, S. N. 20, cf. CADE, DR. XI, 159. *S-a mai uitaat de două... ori la Trestie, întorcându-și după fiecare uitătură capul.* ARGHEZI, S. XI, 121. *Ce era vinovată biata Pietrărișă dacă ochii bărbaților se încrucișau de-atâta uitătură.* CAMILAR, N. II, 33, cf. H II 4, 246. *Uitătura înapoi te arată de temător.*

ZANNE, P. VIII, 82. (În descântece) *Așa să se potolească Și să mi se liniștească Deochieturile, Săgetăturile Și uităturile.* TEODORESCU, P. P. 372, cf. MARIAN, D. 107. ♦ (De obicei cu determinări) Fel de a se uita, de a privi; căutură. *Cu chipul și cu uitătura sa Îngrozea pe fiecare.* PANN, E. II, 30/11. *Nu-mi mai curmam de la dânsle nesăfioasa mea uitătură.* PELIMON, I. 69/27. *Uitătura lui era dulce și melancolică.* GRANDEA, S. 163. *Avea o uitătură lungă, vie și cam ascunsă.* DELAVRANCEA, S. 25. *Câteva uitături lungi și curate.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 102. *Își ațintise... asupra acelei triste privești... uitătura vioaie.* M. I. CARAGIALE, C. 26. *Au găsit scatiul... înfoiat cum nu era de obicei, cu ceva misterios în uitătură.* A. HOLBAN, O. II, 218. *Uitătura piezișă, ocolind ochii, nu fâgăduia nimic bun.* C. PETRESCU, I. II, 83. *Avu o uitătură de dispreț.* M. ELIADE, M. 50. *Zărea ici și colo uitături dușmănoase.* STĂNOIU, C. I. 195. *Stăpâna domina salonul cu făptura și cu uitătura ei în cruciș.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 177. *Uitătura lui... era mai ales ciudată.* ARGHEZI, S. VIII, 319. *Fața îi era măslinie... uitătura poruncitoare, concentrată, sfredelitoare.* CĂLINESCU, S. 263. *Avea ochi negri, vii și uitătura mirată, ca de veveriță.* BOGZA, T. 17. *Puse cuiva o întrebare, nu prin cuvinte, ci printr-o uitătură insistentă.* PREDĂ, M. S. 177. *Se ferea să se uite la el sau, dacă trebuia, îl privea cu o uitătură îngustată.* V. ROM. septembrie 1960, 61. *Era leit Panduru, feciorașul, la față și la uitătură, la ochi și la sprâncene.* LĂNCRĂNAN, C. III, 32. *Unu, uitătura lupului, Altu, uitătura șarpelui.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 143, cf. NALR - O I h 31/979. *Uitătura ta cu dulceață să fie la a ta soție.* ZANNE, P. VIII, 82. ♦ Ex pr. (Regional) **A pune uitătura porcului** = a se uita cu coada ochiului (la cineva). Cf. NALR - B I h 33/60.

- Pl.: *uitături.*

- **Uita** + suf. -*ătură.*

UITÍC, -Ă adj. (Regional) Uituc; p. e x t. prostânac, tontălău. Cf. DR. IX, 421, TEAHA, C. N. 278.

- Pl.: *uitici, -ce.*

- Cf. *u i t a.*

UITÍRE s.f. (Rar) Lipsă de atenție; uitare (I 1, 2). *Din pricina acelei uitiri m-a depărtat pe mine de la sânul lui.* ALECSANDRI, O. P. 82.

- Cf. *u i t a.*

UITIȘ, -Ă adj. (Prin nord-estul Mold.) Uituc. Com. FURTUNĂ.

- Pl.: *uitiși, -e.*

- Cf. *u i t a.*

UITÍT¹ s.n. (Învechit, rar) Lipsă de atenție, lipsă de memorie; necugetare, nechibzuință. *Patru năravuri priveghe sufletul: mila câtră toți, a nu să mânia din uitit...* DOSOFTEI, ap. TDRG.

- Cf. *u i t a.*

UITÍT², -Ă adj. (Mai ales prin Mold.; și substantivat) Uituc. *Iar te-ai incurcat în socotele, după obicei. - Nu-nșăleg, soro, ce-am pășit de vro 20 de ani încoaci, sânt cam uitit.* ALECSANDRI, T. 948. *Mă iartă că ți-am uitat numele... sânt cam uitită.* id. ib. 99. *Să plecăm. Vai, dar gulerul meu! Ce uitită mai sânt!*

ap. TDRG, cf. PAMFILE, A. R. 263, PASCU, S. 109, DR. IX, 421, SCRIBAN, D., com. MARIAN, ȘEZ. IX, 153. ♦ Care s-a șters din memorie, care s-a pierdut din minte. *El singur n-o știe, pentru că... a băut din apa fără gust și uitătoare a Lethei și nimeni nu l-a însoțit în uitita lui călătorie.* EMINESCU, P. L. 46. ♦ Cu gândul aiurea, neatent, distrat; gânditor, visător, pierdut. *Și când fu sara, îm feciu ruga uitit și cu urât feciu slujba.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 83/19. *Zi mai bine: uitit ca un poet.* ALECSANDRI, O. P. 82. *A! Domnul! zise ea încet și înclinându-se nepăsătoare și uitită, pare-că nu mă văzuse.* EMINESCU, G. P. 60. *Ilinca stă nemșcată pe prispă. Ochii ei cată uitți în spre pădurea armie care îmbracă dealul din față.* VLAHUȚĂ, O. A. 350, cf. CADE, ♦ (Substantivat) *Da' unde-i lingura, măi uititule, băgă de samă moșneagul.* HOGAȘ, M. N. 195. ♦ Dezorientat, buimăcit, zăpăcit; surprins, uimit. *Omul... se uita spărios și uitit la Dan, fixându-l ca pe o umbră.* EMINESCU, N. 62. ♦ (Despre funcția unor organe sau despre facultăți psihice) *Simțeam că nu trăiesc Decât numai... În mintea cea uitită a unor strănepoți.* EMINESCU, O. IV, 467. *Câte-un domn cu ochii împainjiniți, în cămașă de noapte, iese-n balcon și... stă câtva timp buimac, cu privirea dusă, uitită.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 33.

- Pl.: *uitiți, -te.*

- Cf. *u i t a.*

UITIÚC, -Ă adj. v. **uituc.**

UITÓC adj. (Regional) Uituc. Cf. SFC VI, 51, H IX 91, CIAUȘANU, GL.

- Pl.: *uitoci.*

- **Uita** + suf. -*oc.*

UITÓS, -OĂȘĂ adj. (Învechit; rar) Uituc. *Bărbații... uițoși de datoria lor.* CONV. LIT. II, 27, cf. TDRG.

- Pl.: *uițoși, -oase.*

- **Uita** + suf. -*os.*

UITÚC, -Ă adj. Care pierde repede din memorie sau care dă uitării cu ușurință (ceva sau pe cineva); care uită (I); uitător (I), (învechit) uităcios, (regional) uitic, uititș, uitit², uitoc, uitut, (învechit, rar) uitos; p. e x t. distrat; zăpăcit. Cf. KLEIN, D. 444, LB, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 278²/35. *Uituc mai ești! Bine, nu știi că astăzi... am poftit la petrecere?* PR. DRAM. 209, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 808²/52, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Te-am rugat... să închizi ușa de la drum și d-ta n-ai închis-o... D-ta ești vinovat, că ai fost uituc.* CARAGIALE, O. II, 276. *Câtă jale era pe sufletul ei, că Vlad s-arăta nepăsător și uituc de cele trecute.* ap. TDRG, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 63. *Uite, ziua știu de toate; Seara însă plec uitucă.* COȘBUC, P. I, 304, cf. BARCIANU. *Vezi... așa mă poartă dumneaei, ca pe un copil. E drept însă că sunt și uituc.* D. ZAMFIRESCU, R. 23, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. *Nu trebuie să-ți coși singur sau să-ți coasă altul haina cu care ești îmbrăcat, dacă nu ții ceva în gură în momentul acela... Altfel ți se coase mintea sau gura, devii uituc.* CANDREA, F. 55. *Zi, mă, până ce-i ajunge la moară: un pumn de fecie dimerlie, că ești uituc și ți-o lua morarul uium mai mare.* ap. TDRG. *Uitucă ce sunt!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 175. *Cum să-și uite, că nu-i uitucă!* *Toate le ține minte.* AGĂRBICEANU, S. 171, cf. PASCU, S. 133, DR. IV, 1 368, CADE, ȘĂINEANU, D. U. Ai

găsit deschis jos?... Fetele, când au plecat... uituce!... CAMIL PETRESCU, T. II, 51. *S-a spus că eram uituc și eram doar nepriceput.* VLASIU, A. P. 432. *Nepotul a fost întotdeauna uituc.* TEODOREANU, M. U. 257. *Uituc, mă iau din zori așa flămând Cu stolul fluierarilor lantreceri.* VOICULESCU, POEZII, I, 214. *E-un om cam uituc.* SADOVEANU, O. IX, 71, cf. ROSETTI, L. R. I, 124. *Om șters, uituc.* I. BARBU, J. S. 98. *Din cuviință și de frică Mintea... uitucă mi se face.* ARGHEZI, S. II, 88. *Poetul începe o dragoste paradisiacă și uitucă de durerile lumii.* CĂLINESCU, O. XII, 302. *E uituc, ramolit, îngăimat în vorbă.* CONSTANTINESCU, S. II, 135. *Trec pe strădă uituc și distrat.* BOTTA, S. III, 52. *În afară de asta era cam uitucă.* PEDA, R. 71, cf. SFC VI, 93, com. LIUBA, com. din ZAGRA - NĂSĂUD, CIAUȘANU, GL., ALR I/I h 64, ALR SN V h 1 241/987. ♦ (Substantivat) *Ne-a ținea de-urât uitucul și-a păzi la noapte focul.* EMINESCU, L. P. 125. *Da, i-am văzut bastonul de lemn de corn, surtucul Și pălăria moale păstrată-n cap - uitucul!* PILLAT, P. 103. *Câteodată, asociații uită să plătească dobânda și... uitucul e întors de la ușă.* ARGHEZI, S. VII, 212.

- Pl.: *uituci*, -*ce*. - Și: (învechit) *uitiuc*, -ă adj. KLEIN, D. 444.

- *Uita* + suf. -*uc*.

UITUCEA s.m. art. (Prin nord-vestul Munt.) Om care uită repede, distrat, neatent; uitucilă. Cf. UDRESCU, GL.

- *Uituc* + suf. -*ea*.

UITUCEALĂ s.f. (Popular) Faptul de a uita (I); lipsă de memorie sau de atenție, nebagare de seamă; p. ext. distracție, zăpăceală; uitucie. *La scoaterea mărfurilor din vamă, [vameșii] din uituceală cred și taxează, de pildă... catifeaua... aba.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. BL III, 37, DL, DM, DEX.

- Pl.: *uituceli*.

- *Uituc* + suf. -*eală*.

UITUCIE s.f. (Popular) Uituceală. Cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 96. *Uitucia ori trândăvia noastră.* AL LUPULUI, P. G. 167, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, L. R. A. 178, SCRIBAN, D., SCL 1978, 326. *Trezindu-se din uitucia lui, Petru se văzu singur-singurel.* PAMFILE, Ș. V. 127. ♦ (Învechit) Amnezic. Cf. UNIVERSUL (1846), 200/2.

- Pl.: *uitucii*. - Și: *uităcie* s.f. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

- *Uituc* + suf. -*ie*.

UITUCILĂ s.m. (Prin nord-vestul Munt.) Om care uită repede, care e distrat, neatent; (regional) uitucea. Cf. UDRESCU, GL.

- *Uituc* + suf. -*ilă*.

UITURĂ s.f. (Învechit și regional) Chiuitură. Cf. ISER, PONTBRIANT, D. *Uiturile sau chiuiturile trebuie... să fie rostite în cuvinte după tactul muzicii.* FRÂNCU - CANDREA, M. 134, cf. ALR I 1 474/51, 61, 63, 90, 103.

- Pronunțat: *u-i*. - Pl.: *uituri* și (învechit) *uiture* (ISER).

- *Ui*² + suf. -*itură*.

UITUT, -ă adj. (Regional; și substantivat) Uituc. Cf. DR. IX, 421, com. MARIAN, ALR I 1 558/339.

- Pl.: *uituți*, -*te*.

- Cf. *u i t u c*.

UIUDUM s.n. sg. = (regional) **oidium** (2) (Gura Sărății - Buzău). Cf. ALR II 6 117/728.

UIUI vb. IV. Intrans. (Regional) 1. A rosti strigături în timpul executării dansurilor populare; a chiui; (regional) a iui, a ui² (Ciumeghiu - Salonta). ALR I 1 473/315.

2. A cânta (Holod - Beiuș). LEXIC REG. II, 91. *Nici țesuși, nici pusei pânză, Numai uiuui în frunză.* ib.

- Prez. ind.: *uiuiesc* și *uiuui* (LEXIC REG. II, 91).

- De la *u*² + *iu*.

UIUM s.n. Cantitate de făină sau de grăunțe reținută la moară drept plată în natură pentru măcinat sau cantitate de grăunțe reținută la batoză pentru treierat; (regional) jormă. V. *treierishte* (1), *vamă* (1), *zeciuală* (1). *Nu s-a atins de acea moșie întru nemică, nici a luat den uiumul morilor* (a. 1709). IORGA, S. D. VII, 109. *Aici însănează mălaiu ce s-a mâncat la lucru de primăvară. S-a mâncat oiemul cât s-a găsit la moară* (a. 1745). id. ib. XIV, 65. *De patru ani tot ea mânăncă huiumul morii și el este păgubaș* (a. 1766). id. ib. VII, 329. *Un zapis... dat la vechilul mânăstirei pentru uiumul moarei* (a. 1797). URICARIUL, XVI, 235, cf. I. GOLESCU, C. *Nu-i destul că-și ieu uiumul legiuit, dar, apoi, mai ieu și câți 4, cinci lei de merță* (a. 1836). IORGA, S. D. XXI, 229, cf. VALLAN, V., POLIZU. *Veniturile morilor sau uiumul lor se strânge de proprietar.* I. IONESCU, M. 432, cf. CIHAC, II, 723. *Plătesc oiemu, măncrozni cu mălaiu-n cărcă și pă ici și-e drumu.* JIPESCU, O. 42. *Învoiala lor era ca dânsul să iele moara..., iară dânsa să iele uiumul de la moară.* SLAVICI, V. P. 20. *Ți-o lua morarul uium mai mare.* F. (1889), 505, cf. DAMÉ, T. 154, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, I. C. 187, CHIRIȚESCU, GR. 256, LUNGIANU, CL. 230, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Aștept ca din făina ce-o dăruie duium Să ia și pentru dânsul o poală de uium.* VOICULESCU, POEZII, I, 142. *Se mânia tare pe nedreptățile ce îndura... la uium din pricina morarilor.* SADOVEANU, O. XVI, 96, cf. SCRIBAN, D., L. ROM. 1962, 103. *Și-a făcut un turc moară și-a lăsat... morar să îngrijească pietrele și uimea să ia rumânilor uiumul.* STANCU, D. 22. *Această vamă a morii se numea uiem sau uium.* PANAITESCU, O. Ț. 129. *Gospodăriile țineau mult la drepturile de folosință, deoarece nu dădeau uium la măcinat.* BUTURĂ, EG. 331, cf. V. BREBAN, D. G., DSR, H II 29, RĂDULESCU-CODIN, com. din TURNU MĂGURELE, ALR SN I h 180, ALRM SN I h 123, NALR - M II h 537, A V 14. *Lua proprietaru batozii... uiumu.* GL. OLT., cf. NALR - O III MN 244, I 450. *După ce-l treieram..., dam uiemu la arie.* T. DIAL. M. I, 214. *Intrați, și în coș băgați, și oiem-nicicum să dați, se spune despre cei care caută să obțină un câștig pentru sine, neținând cont de interesele altora sau folosindu-se chiar de munca altor persoane.* Cf. ZANNE, P. V, 457. *S-a sfârșit oiemul (= s-a terminat cu profitul).* id. ib. (F i g.) *Fusese martor la o dezbateră între preot și dascălul lov, privitoare la slujbele și treburile din preajma sărbătorilor și din sărbători. Acuma e vremea când curge uium bun la moara lor.* SADOVEANU, O. XXI, 394. ♦ (Prin Olt.) Cantitatea de țuică reținută drept plată în natură pentru fiertul acesteia. Cf. GL. OLT.

- Pl.: (rar) *uiumuri*. - Și: (învechit și regional) *uim*, *oiem*, (învechit) *huium*, (regional) *uiem*, *oiem*, *oiim* (LUNGIANU, CL. 230, H II 29, ALR - M II h 537/225), *oiim*

(LUNGIANU, CL. 230, H IV 156, XVI 48, RĂDULESCU-CODIN, ALR SN I h 180/769, ALRM SN I h 123/769) s.n.

- Din slavonul *оуѣмъ, *оуѣмъ (cf. bg. уем).

UIUȘ s.n. v. uioș.

UIUȘĂG s.n. v. uiașag

UÎ interj. v. u³.

UJĂÎ vb. IV v. ujui.

UJĂITURĂ s.f. (Regional) Zgomot caracteristic produs de apa unui pârâu. Cf. ujui (1). V. v. *ăjăitură* (Baia - Lipova). Cf. CHEST. IV 52/68.

- Pronunțat: -jă-i-. - Pl.: *ujăituri*.

- Ujăi + suf. -itură.

UJBĂ s.f. (Regional) 1. Curea de piele, groasă și îngustă, cu care se leagă lopețile bărcii de strapazane (I 1) pentru a se putea văslî; cujbă. [De strapazane] se leagă cu câte o *ujbă*... de piele lopețile. ANTIPIA, P. 467, cf. CV 1949, nr. 8, 34, ib. 1951, nr. 9-10, 43.

2. Cui (de lemn) de care se prinde văsla de luntre; (regional) opac³ (2), strapazan (I 1). *Cuiul de care se prinde văsla de luntre se numește strapazan, strepezeu, ujbă sau opac.* DAMÊ, T. 126, cf. PAMFILE, I. C. 72, DL, DM, DEX.

- Pl.: *ujbe*.

- Din ucr. *гужба*.

UJDRI interj. (Regional) Cuvânt care sugerează mișcarea bruscă și precipitată a unei ființe care o ia la fugă. Cf. TAMÁS, ET. WB. *Smulsă fagul din rădăciră și ujdri*... o luă la sărătoasă cu fag cu tăt. FRÂNCU - CANDREA, M. 279.

- Cf. magh. u z s d i.

UJÎ vb. IV v. ojiji.

UJJI vb. IV v. ojiji.

UJINĂ vb. I. In tranz. (Prin Ban., Transilv., Mold.) A mânca de ujină. Cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., CONV. LIT. XX, 1 020, VAIDA, ALR SN IV h 1 085.

- Prez. ind.: *ujinez* și (regional) *ujin* (LB, ALR SN IV h 1 085/105). - Și: *ojină* (LB, PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W., ALR SN IV h 1 085) vb. I, (rar) *ojini* (DDRF) vb. IV.

- V. *ujină*.

UJINĂT s.n. (Regional) Faptul de a ujină. Com. din CĂMPENI.

- V. *ujina*.

UJINĂ s.f. (Ban., Transilv., Mold.) 1. Gustare care se ia între amiază și cină (mai ales vara, când țărani se găsc la câmp); (regional) chindie, cina mică. Cf. CLEMENS, LB, ISER, PONTBRIANT, D., HEM 1 070, CIHAC, II, 226, LM. *Să li se mai urce numărul meselor... cu un dejun și o ugină.* F (1881), 287. *La șese ceasuri... luam ugina.* ib. (1883), 26, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.,

DL, DM, MIHĂILĂ, I. 62. *După ce s-o săturat, să scoală și zăce:* - *Mulțam d'e uzină.* ALEXICI, L. P. 240, cf. ȚIPLEA, P. P. 110, CABA, SĂL. 102, CHEST. VIII 1/7, ib. 2/4, 27, ALR I 763/526, 530, ALR SN IV h 1 085, ALRM SN III h 894, A VI 26, IX 1, com. din MONOR - REGHIN și din MORĂRENI - REGHIN. ♦ (Regional) Masă principală care se ia cam la jumătatea zilei; prânz (1) (Checea - Jimbolia). ALR I 762/40, ib. 763/40.

2. (De obicei precedat de prepoziții) Moment al zilei situat aproximativ în a doua jumătate a timpului dintre amiază și seară; chindie, vecernie (2). Cf. LB. *Când a fi pe la ugină, Să te-aprinzi ca o lumină.* EMINESCU, L. P. 13, cf. TDRG. *Straja de la baie îi aducea aminte să mănânce la prânz, la ojină.* AGĂRBICEANU, A. 550, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Fusesse la coasă în livadă; isprăvind pe la ojină, se întorsese acasă mai devreme.* DAN, U. 198. *Tocmai luaserăm cacaoa de ojină.* PUȘCARIU, M. 76, cf. DL, DM. *Culcase copiii încă de la ojină.* IL IANUARIE 1960, 13, cf. MIHĂILĂ, I. 62, H VIII, 228, X 15, 85, 450, 479, 506, 513, 538, 572, XII 281, 416, XVI 208, 446, XVII 48, 233, 369, XVIII 98, 228, CONV. LIT. XX, 1 020. *Demineață până-n prânz De trei ori de cap m-a prins. Și din prânz până-n ojină M-a bătut fără de vină.* MARIAN, SA. 3. *După ce se săturară boii, iar îi înjugară și arară până la ojină.* RETEGANUL, P. V, 22. *Și când îi pe la ujină, O mușcă-un fițtar de mână Ș-apoi zace-o săptămână.* F (1889), 138, cf. VAIDA, DOINE, 170. *Secerai pân' la ojină (vecernie).* MAT. FOLK. 814, cf. ȘEZ. VII, 184. *Când îi colo pe ujină, O mușcă țobăci de mână.* VICIU, F. 129. *Când o fost pã la ojină, Pusî-o-n său și rășină, Iară până ce-o cinat, Ea mândru i-o lumînă.* ȚIPLEA, P. P. 4, cf. CANDREA, Ț. O. 53. *Când a fi pe la ojină, Să te-aprinzi ca o lumină.* BUD, P. P. 30, cf. VASILIU, P. L. 260. *Vai de mine că-i amiazi, N-am văzut pe badea azi, De nu-l văd pân' la ojină, Nu-mi trebe să mînc de cină.* PODARIU, FL. 75. *Păcurarii... să duc iar în pădure cu ele până la ojină.* ARH. FOLK. I, 228, cf. CHEST. V 64/66, 92, 99, ALR I 186, ALR SN III h 766, ib. IV h 1 085, ib. V h 1 381, ALRM SN II h 585, A V 20. *Păzi, bade, calea mai tare, Că drăguța îți mai moare: Că de ieri de la ujină Soru-sa-i ține lumină.* FOLC. TRANSILV. I, 183. *Ș-o dat d'e tri fântâni acolo... așe mai pî la ujină.* O. BĂRLEA, A. P. I, 366. ♦ (Regional) Mijlocul zilei; amiază (Godinești - Bacău). Cf. H XIII 199.

3. Loc pe cer unde ajunge soarele la ujină (2). *Mergând către apus, soarele trece pe la chindie, care se mai cheamă și... ojină, ojiniță sau ujină, când, după credința unora, soarele se odihnește puțin.* PAMFILE, CER. 35. *Soarele era la ojină.* CARDAȘ, C. P. 27. *Când era soarele mai jos de ojină, o ajuns într-un sat.* VASILIU, P. L. 51. *Seceră cam până ce trece soarele de ojină.* id. ib. 68. *Stă soarele la ojină.* I. CR. V, 152.

- Pl.: *ujini*. - Și: *ojină*, (regional) *ugină*, *hojină* (HEM 1 070, H XIII 199), *urjină* (ALR SN IV h 1 085/833, ALRM SN III h 894/833), *ujonă* (CANDREA, Ț. O. 53), *ojonă* (ap. KLEIN, D. 207) s.f.

- Din v. sl. *оужина*, scr. *užina*. - *Ujonă, ojonă* < magh. *uzsonna, ozsonna*.

UJINIȚĂ s.f. (Ban., Transilv., Mold.) Diminutiv al lui ujină.

1. Cf. ujină (1); (regional) ujinuță. Cf. CHEST. VIII 2/7, ib. 2/27.

2. Cf. ujină (2). Când a fi la uginită, Voi ajunge la graniță. EMINESCU, L. P. 53. Ieri pe la ojiniță s-a dus tatăl tău [la târg]. DAN, U. 10. Măghiera din grădiniță, Joi mai pe la ujină, Mare vânt că și-o suflat. BĂRLEA, L. P. M. II, 130.

3. Cf. ujină (3). Mergând către apus, soarele trece pe la chindie, care se mai cheamă și... ojină, ojiniță. PAMFILE, CER. 35. Soarele-i la ojiniță, N-am dat gură lui Gheorghiuță. BUD, P. P. 31.

- Pl.: ujinite. - Și: (regional) uginită, ojiniță, ojonită (ap. KLEIN, D. 207) s.f.

- Ujină + suf. -iță.

UJINUȚĂ s.f. (Regional) Ujiniță (1) (Sânmihaiu Almașului - Zalău). Cf. ALR SN IV h 1 085/284, ALRM SN III h 894/284.

- Pl.: ujinuțe.

- Ujină + suf. -uță.

UJNÍ vb. IV. Intrans. (Regional) A striga (1) (Obârșia Cloșani - Baia de Aramă). GL. OLT. K'iočam și ujnham, așa fașim noi aiși. ib.

- Prez. ind.: ujnesc.

- Cf. ujui.

UJOĂRĂ s.f. v. ujură.

UJÓG s.n. v. ojoj.

UJÓNĂ s.f. v. ujină.

UJÓR s.n. v. ujură.

UJÓRĂ s.f. v. ujură.

UJUBÍ vb. IV. R e f l. (Prin Ban.; despre vite) A se constipa; (popular) a se încuia. Cf. MAT. DIALECT. I, 140. Oile se ujubesc. ib.

- Prez. ind. pers. 3: ujubeste.

- Etimologia necunoscută.

UJUBÍRE s.f. (Prin Ban.) Faptul de a se ujubii; constipație, (popular) încuiere, ujubit. Com. LIUBA.

- Și: ujubrire s.f. Com. LIUBA.

- V. ujubii.

UJUBÍT s.n. (Prin Ban.) Ujubire. Cf. H XVIII 28. Durere de ujubit. ib.

- V. ujubii.

UJUBRÍRE s.f. v. ujubire.

UJUÍ vb. IV. Intrans. (Prin Ban. și Transilv.) 1. (Despre ape) A face un zgomot caracteristic; a vâjâi, a vui. Cf. BARONZI, L. 125, CIHAC, II, 143. Vină! vină, mare! Nu-mi ești spre stricare... Tu de vei bui, Tu vei ujuí, Căinii te-or simți. POP., ap. GCR II, 329, cf. H XVIII 131. Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă peana-leului Pe dunga părăului, S-aud apa ujuind. HODOȘ, P. P. 56. D'e-aș ațunze pân' la vară, Să măi ies la munt'e iară, S-aud apa uțuin. DENSUSIANU, Ț. H. 206. Iară a crescut valea mare; auzi cum uție apa. CHEST. IV 52/68, cf. ALR SN V h 1 460, ALRM SN III h 1 192.

2. (Despre vânt) A sufla cu putere; a suiera (4), a vâjâi. Bate vântu, ujuiește, Mândra-n sat se odihnește. RETEGANUL, CH. 24, cf. ALR I 1 230/290. ♦ A sufla lin; a adia. Vântul bate câteodată mai domol... de-abia ujuiește. PAMFILE, VĂZD. 27. ♦ (Despre frunze, p. e x t. despre copaci, păduri) A fâșâi, a foșni, a fremăta; a vui. D'e-aș ațunze pân' la vară, Să măi ies în munt'e iară, S-aud brazii uțuin. DENSUSIANU, Ț. H. 202, cf. ALR I 963/87, 112, 116, 118, 290, 835, ALR SN V h 1 461.

3. (Despre albine) A zumzâi, a bâzâi. Albinele uție când se grămădesc. CHEST. VI 20/18, ib. 19/18.

- Prez. ind. pers. 3: ujuiește și (regional) ujuie (CHEST. IV 52/68, VI 19/18, ib. 20/18, ALR I 963/112, 116, 118, 835, ALR SN V h 1 460, ALRM SN III h 1 192).

- Și: (regional) ujai vb. IV.

- Formație onomatopeică.

UJUIÍ vb. IV v. ojiji.

UJUIȚ, -Ă adj. v. ojijit.

UJULÍTĂ adj. (Regional; despre piatra morii) Neferecată (Sânmihaiu Almașului - Zalău). ALR SN I h 151/284.

- Pl.: ujulite.

- Etimologia necunoscută.

UJÚMĂ s.f. v. urjumă.

UJURĂȘ s.m. (Învechit; prin Transilv. și Maram.) Cămătar. Cf. DRLU, TAMÁS, ET. WB., ALR SN IV h 1 005.

- Pl.: ujurăși.

- Din magh. uzsorás.

UJÚRĂ s.f. (Învechit; prin Transilv. și Maram.) Camătă; (învechit) uzură². Ujură (cca 1550). SCL 1966, 72. Cade-se fie se dai argintul miu neșușătorilor și deca am venit eu, luvaș al miu cu ujura. EV. SL.-ROM. 323/12. Dați bani pe ujurie ca și păgânii (sec. XVII). DLRV. Iată un furțișag, iată o asuprire, iată o ocară, iată o clevetire, iată un contract viclean... Mi se înfășoșează... minciunile, sudalmele, ujurile. MAIOR, P. 119/14, cf. BAR. - MUNT., W. 859¹/18, CIHAC, II, 536, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. Umblă și ia bani timp de un an de zăle, orișideunde și oricât de mare ujură. în BL XIII, 123, cf. TAMÁS, ET. WB., L. ROM. 1969, 280, I. GHEȚIE, B. D. 195, D. Í. LAT.-ROM., VAIDA, CABA, ȘAL. 102, com. din FRATA - TURDA, ALR I 1 593/290, 315, 350, ib. 1 594, ALR SN IV h 1 005, LEXIC REG. 73, MAT. DIALECT. I, 101. ♦ (Regional) Chirie pentru casă (Budești - Sighetul Marmăției). ALR I 385/350.

- Pl.: ujuri. - Și: (învechit și regional) ujoără (BAR. - MUNT., W. 859¹/18, CIHAC, II, 536, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TAMÁS, ET. WB., ALR I 1 594/251, ALR SN V h 1 005/250), (învechit) ujúrie, (regional) ujórá (LEXIC REG. II, 82) s.f., ujór (ALR I 1 594/337) s.n., ojúrá (ib. 1 594/266) s.f.

- Din magh. uzsora.

UJÚRIE s.f. v. ujură.

UL s.m. v. uliu.

ULAMÁ¹ s.f. (Prin Mold.) Ciucure de mătase sau de lână (la perdele, perne, rochii etc.) O rochie de șal cu

ulamalele iai [= ei] (a. 1815). IORGA, S. D. XXI, 190. *O rochie de pambriu galben cu ulamale* (a. 1817). ȘIO II₂, 126, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ♦ Chenar la covor. SCL 1978, 326.

- Pl.: *ulamale*.

- Din tc. *ulama*.

ULAMĂ² s.f. v. *ulema*.

ULĂN s.m. Militar (mercenar) care făcea parte din cavaleria ușoară a armatei românești sau a unor armate străine. *Au incredințat regamentul prusienesc al 3-le de ulani împărăteștii sale Înălțimi*. AR (1829), 31¹/1. *Tri polcuri de dragoni... îmbrăcați în roșu, afară de frac, care îi ca a ulanilor rușăști*. KOGĂLNICEANU, S. 44, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 777¹/14, STAMATI, D., BAR. - MUNT., W. 782¹/11, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Puterea armiei ruse se urca la nouă batalioane de infanterie, un regiment de ulani și un regiment de husari*. BOLINTINEANU, ap. CADE. *Generalul... comanda și un regiment de ulani, o brigadă de roșiori și câte o baterie română și rusească*. MAIORESCU, D. II, 101, cf. BĂRCIANU. *Tropotele unei cete de cai ai ulanilor ruși de la strejile înaintate, cari... își rupsesse căpestrele*. ODOBESCU, S. III, 600, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zoe Vesbianu, lângă un ofițer de ulani... bătea din palme*. C. PETRESCU, I. I, 145. *Ni s-a întâmplat să avem pe urmele noastre... escadroane de ulani*. SADOVEANU, O. XV, 183. *Aflai amănunte... despre vitejia unor batalioane române, care nimiciseră pe ulanii nemți*. PUȘCARIU, M. 169, cf. SCRIBAN, D. *Însoțitorul era înalt ca un ulan*. CĂLINESCU, S. 10. *Blajinul nenea Papagal, prins de ulani și cercetat, declarase că el trăsesse cu pistolul*. STANCU, R. A. II, 21. *Trecu... o patrulă de ulani cu flori în vârful lăncilor*. PAS, Z. III, 81. *Ulanii sunt călăreți de mâna întâi*. VORNIC, P. 137, cf. DL, DM, DEX. *Muscălii Vin pe vale și ulanii Ne-mpresoară*. TEODORESCU, P. P. 489. *Da-i bujur frumos de rană. I l-au pus în piept dușmanii și l-au plătit crunt ulanii*. FOLC. MOLD. I, 551. ♦ (Adjectival) *O sută de soldați olani călări, împărțiți în toată acea lungime a plimbării, spre a să păzi buna orânduială*. GOLESCU, I. 95.

- Pl.: *ulani*. - Și: (învechit) *olán* s.m.

- Din germ. *Ulan*.

ULĂNCĂ s.f. Tunică de ulan. Cf. BĂRCIANU. *Locotenentul, în ulancă strânsă pe corp și cu guler de blană sură, venea foarte grăbit*. REBREANU, P. S. 15, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL XI, 36, DL, DM.

- Pl.: *ulânci*.

- Din germ. *Ulan*.

ULĂ¹ s.f. v. *hulă¹*.

ULĂ² s.f. v. *hulă²*.

ULĂȚI vb. IV. Tranz. și refl. (Regional)
1. Tranz. A certa, a ocări pe cineva (Ciubâncuța - Dej). Cf. COMAN, GL.

2. Refl. (În forma *ulătu*) A se lovi (Scărișoara - Abrud). Cf. ALR II/95.

- Prez. ind.: *ulătesc* - Și: *ulătu* vb. IV.

- Din magh. *ölet*.

ULĂTUÍ vb. IV v. *ulăti*.

ÚLCĂ s.f. (Regional) 1. Grâu (*Triticum aestivum*). Cf. BORZA, D. 172, ALR II/682.

2. Costrei (*Sorghum halepense*) (Niculițel - Isaccea). BORZA, D. 163.

- Și: (regional) *ulică* (BORZA, D. 172), *húlcă* (id. ib.) s.f.

- Etimologia necunoscută.

ULCEÁ s.f. 1. Oală mică (cu toartă), făcută de obicei din lut ars (care servește mai ales la băut sau la scos lichide dintr-un vas mai mare); (regional) ulcioară. V. cană, ceașcă, olcuță (1), oliță (1). *Ostropelul... fliarbe-l într-o ulcea zmăntuită* (a. 1749). GCR II, 45/1, cf. MOLNAR, D. 376/2. *Ulcele. Linguri. 6 oale mari* (a. 1801). BUL. COM. IST. IV, 135. *Pune-l [praful] într-o ulcică să fliarbă cu una litră de apă*. PISCUPESCU, O. 218/4, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Cumpără cofe și cofițe, ulcele, sticle, străchini*. LAMBRIOR, S. 196. *Ulcele aruncate într-un colț*. DELAVRANCEA, O. VI, 343. *Cofiți, străchini și ulcele Înșirate stau la porți*. BELDICEANU, P. 55, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Vinul se scoate cu cofița... sau garafa și se bea tot cu aceste vase, cu ulcica, paharul*. PAMFILE, I. C. 223. *Țigăncile scoteau de prin bulendre oale și ulcici*. AGĂRBICEANU, S. 149. *Spre deosebire de specia analoagă, dar de altă întrebuințare practică, a cânilor și ulceleur..., oalele și ulcioarele mari au două torți*. PĂRVAN, G. 190. *Smărăndița se ivește cu o tavă mare cu ulcele smălțuite*. AL LUPULUI, P. G. 66, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Într-o ulcea... izbucnesc trandafirii*. MANIU, V. P. 68, cf. CADE. *Împotriva oamenilor nu ne putem pune - zise preotul strângând în palme ulcica cu lapte, ca să-și încălzească mâinile*. REBREANU, R. II, 61. *Cel din urmă strop de vin Din rustica ulcică de pământ*. MINULESCU, VERS. 325. *Avea obraji sănătoși de ulcică țărănească plină de căpșune*. TEODOREANU, L. 17. *Căută ulcica, o cufundă în apă și bău cu sete*. SADOVEANU, O. X, 524. *Flori de câmp țineau culorile în uscăciunea lor prin ulcele*. I. M. SADOVEANU, S. 384. *Ridică la gură ulceaua cu vin de orez*. CĂLINESCU, O. IX, 21. *Din mână în mână trece țoiul de țuică, ulceaua cu vin*. STANCU, D. 234. *Așezase vreo douăsprezece strachini de lut și tot pe atâtea ulcele fără torți*. CAMILAR, N. I, 209. *Hangiul aduse și niște ulcele cu vin roșu*. BARBU, G. 76. *Lapte cald te-mbie din ulcele*. BRAD, O. 106. *Printre vasele lucrate cu mâna se numără oale..., ulcele minuscule*. H. DAICOVICIU, D. 153. *Ulcelele de băut apă sau ulcelele de lut în cotruță se țineau*. PAVEL, S. E. 37, cf. H III 118, XI 403. *Sânge negru că-i curea... Mândra mea că mi-l strângea, Într-o ulcea mi-l punea*. MARIAN, SA. 73. *Că-ți stă bine cu neveastă, Ca trandafirul-n fereastră, Și-ți stă bine cu muiere, Ca trandafirul-n ulcele*. RETEGANUL, TR. 122. *Mă bucurai la avere, La strachini și la ulcele, Vai de păcatele mele*. ȘEZ. I, 70. *Bourel, bourel, scoate coarne de vițel Și te du la fântânele Și bea apă din ulcele*. VICIU, F. 254. *I-o arătat fimeia lui o ulsăci legată la gură și i-o spus... ci-ntr-înșă ari bani*. GRAJUL, I, 418. *Na-ntr-o mână ulceaua, Merge-i prin sat și-i umbra Și-i cere ca țigancă*. BUD, P. P. 16, cf. CHEST. II 460/36, V/61, ALR I 345/217, 251, 255, 361, 388, 508, 526, ib. 694, 695/9, ALR II/1 MN

93, 2 732/833, ALR II 3 955/157, ALR SN II h 410, ALRM SN I h 271, A III 2, 4, VI 3, 19, 26. *Au adus acele doo cofe d'e apă, ș-au luat doo ulcele.* O. BĂRLEA, A. P. I, 383, cf. NALR - O II h 232, ALR - M II h 303, ALR - T 754. *La târgurele, Unde se fac oale și ulcele.* FOLC. MOLD. I, 303. *Nebun iaste acela care vrea să știe ce să fiarbe în ulceaua fieștecărui.* ȚICHINDEAL, F. 178/24: *Ulcica nu merge de multe ori la apă.* GANE, ap. CADE. *Dobra subțirica Îmi umple ulcica* (Candela). GOROVEI, C. 38: *Șade moșu pe părete Că țiganca de ureche (Ulcica în cui).* id. ib. 374. ◇ (Ca termen de comparație pentru copiii mici) *Omul spunea că are muier și șase copii numai ca ulcelele.* SADOVEANU, O. V, 589. *Copiii... erau mărunți, veneau la rând, ca ulcelele.* I. M. SADOVEANU, S. 29. *Era o femeie săracă și avea o casă de copii, toți mici ca ulcelele.* I. CR. II, 61. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Avea și un cârd de copii mărunți: tot ulcele de fete.* PAMFILE, S. T. 166. ◇ (Ca termen de adresare pentru copiii mici) *Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele.* STANCU, D. 200. ◇ E x p r. **A se face** (sau **a fi**) **oale și ulcele** v. o a l ă. **A pune toarta la ulcea** = a găsi răspunsul potrivit; a găsi capac, v. c a p a c. Cf. PAMFILE, A. R. 263. ◆ (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de”) Conținutul unei ulcele (1); cantitatea conținută într-o ulcea; conținutul împreună cu vasul respectiv. *Pune pe masă dinaintea lui Jorj o ulcică de bere.* NEGRUZZI, S. III, 204. *Din tinerețele mele, multe oale și ulcele se lupta cu mine; dar mai multe păhărele.* CREANGĂ, A. 139. *Mă învărteam pe lângă vatră, unde fierbeau două ulcele.* DELAVRANCEA, O. II, 247. *M-am dus... să culeg o ulcică de căpsuni.* GALACTION, O. 319. *Zelos să repar o pagubă, pricinuiam alta, repezindu-mă, răsturnând ulcica pornită să dea în foc.* BRĂESCU, O. A. II, 72. *Era lapte untos, lapte de bivoliță... Beam o ulcică înainte de a pleca la atelier.* VLASIU, A. P. 378. *Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept han, fără să descălece, ș-au poftit câte-o ulcică de vin.* SADOVEANU, O. X, 601. *Treceai... peste pârâu, cu o ulcică de smântână.* ARGHEZI, S. VIII, 15. *I-am dat într-o seară câteva ulcele de vin unui tipograf* CIPRIAN, S. I, 97. *Șase ulcele de apă a băut de la amiazi și tot nu-și poate astâmpăra setea.* CONTEMP. 1954, nr. 380, 4. *Mama a luat-o pe vale, C-o ulcică de tămăie-n mână.* SORESCU, L. L. I, 98. *I-am gătit de cină un pui tânăr... Ș-o ulcică de vin plină.* ALECSANDRI, P. P. 374. *Așa joacă babele, Când le cad măselele, Când se scurg ulcelele.* TEODORESCU, P. P. 332. *Nu le dădu... nimic, nici chiar o ulcică de zăr.* RETEGANUL, P. IV, 75. *Luni dimineața torni pisti ie o ulsici di apă din cofi.* GRAIUL, I, 462. *Au adus acele doo cofe d'e apă... ș-o luat o ulcică d'intr-o cofă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 383. *Dă-n o ulcea de răchie.* ȘANDRU, F. 329. ◇ E x p r. (Regional) **A trage la ulcele** = a bea mult alcool; a trage la măsca. *Cei mari trăgeau la ulcele.* AL LUPULUI, P. G. 129. **A fi scos din ulcea** = a fi beat. Cf. ZANNE, P. IV, 158. ◆ (În superstiții) **Ulcea (1)** folosită pentru făcut vrăji, în care se prepară băuturi sau alifii vrăjite sau descântate; p. e x t. vrăjă, farmec, descântec. *Unde-o fi, n-ai grijă... îl aduc eu cu ulcica.* ALECSANDRI, T. 976. *Unele lucruri întrebuițate la descântat au o virtute deosebită, dacă îndeplinesc anumite condițiuni:... Să fie nouă: oala sau ulcica.* CANDREA, F. 374. *Apoi îi mai dă și un pic de miere, ca să-și ungă surata flăcăul, sau țărână din urma*

calului, fiartă cu rachiu, într-o ulcică legată cu apă. PĂRVESCU, C. 62. *Baba Sofronia mormăia singură la gura sobei... și stupea în cotruță, ocrotind acolo ulcelele cu unsori.* SADOVEANU, O. XIII, 561. *Era uns tot cu unt proaspăt și Descântat cu-un cărbune într-o ulcea.* SORESCU, L. L. II, 177. *Eu nu-nvârt ulcica, Ci-nitorc gândul Și cuvântul Și inima lui N. cu totul De la alte fete spre mine.* MARIAN, V. 49. *Pe mulți i-am auzit spuind că au văzut la fermecători niște băței într-un șip sau ulcică.* ȘEZ. IV, 181. *Umbli pi hăturieli Și culegi buruieni Să li fiarbă-n tri ulceli Să ti farmici cu ieli.* CARDAȘ, C. P. 168. *Și le-a fiert în trei ulcele, Trei ulcele părăsite, Cu buruieni otrăvite.* PAMFILE, ap. CADE. *Fierbe vrăji în trii ulcele.* FRIEDWAGNER, R. V. 303. *A prins un rac Și l-a ținut nouă zile Într-o ulcică nouă Cu apă nencepută.* CANDREA, F. 174. *Culegând la buruiene Și le fierbe-n trei ulcele.* FOLC. MOLD. I, 49. *Ce ai, bade, la căruță? - Lecurele-n trei ulcele.* CAF III, 159. ◇ E x p r. **A-i face** (cuiva) (**de dragoste**) **cu ulcica** sau **a-i pune** (cuiva) **ulcica** = a face farmece pentru a atrage pe cineva, a-i descânta cuiva de dragoste. *Mă cam tem să nu-i puneți olcica.* PR. DRAM. 248. *Mulți cuconăși zăresc eu aici, căroră le-aș face de dragoste cu ulcica... Să vă fac acu să nebuniți după mine, cât sânt de bătrână și de hardughită?* ALECSANDRI, T. 10. *Ți-a pus ulcica la Pocovnicu! zice cocoana pufrind de răs.* CARAGIALE, O. I, 142, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX. ◆ (Învăchit; și în sintagma *ulcea de topit*) Vas în care se topeau metale. *Ca aurul în ulcea i-au lămurit pre-ei.* ANTIM, P. 19, cf. MINEIUL (1776), 154²/22. *Dupre ce s-au lămurit argintul, se topește iarăși în ulcea.* I. IONESCU, M. 714, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU.

2. (Popular; de obicei urmat, de determinări) Izolator fixat pe stâlpii liniilor electrice aeriene. *Ne urcăm pe stâlpi și spargem cu pietre... ulcelele de marmoră de la firele telefonice, de la firul telegrafic.* STANCU, D. 139, cf. DL, DM. *Ion a spart o ulcică de telefon.* MAT. DIALECT. I, 197.

3. (Prin nord-estul Mold.; adjectival; în sintagma) *Poamă ulcică* = soi de struguri cu boabele mărunte, rotunde, de culoare albă. Cf. NUȚĂ, D. I, 345.

4. (Regional) Model de cusătură în formă de cruce; cruciuliță (Zăvoi - Caransebeș). Cf. PAVEL, S. E. 164.

5. (Art.; regional; și în construcția *de-a ulcica*) Numele unui joc de copii, probabil de-a ulceșușă. V. u l c e l u ș ă (2). Cf. H II 32, VII 487.

- Pl.: *ulcele*. - Și: **ulcică** (pl. și *ulcici* ALR I 694/98, 138, 140, 148, 150, 180, 231, 243, 512, 839, ALR SN II h 410/157, CHEST. V/61, NALR - O II h 232, ALR - T 754, *ulcice* ALR I 694/363, ALR - T 754/455, *ulceale* ib. 754/441), (regional) **ulceăuă** (ALR I 694/290, 302, 308, 320, ALR SN II h 410/310, ALR - T 754/290, 291, 292, 293, 294, 295, 306, 325, 428), **olceă** (H VII 487), **olcică** (ALR I 694/51, 679, 700, 984) s.f.

- Lat. **ollicella* (derivat de la *olla*). - **Ulcică, olcică**: cu schimbare de sufix.

ULCEĂUĂ s.f. v. **ulcea**.

ULCELĂR s.n. (Regional) Prepeleac (1 1) (Moftinul Mic - Carei). ALR SN II h 302/334, ALRM SN I h 194/334.

- Pl.: *ulcelaruri*.

- **Ulcele** (pl. lui *ulcea*) + suf. -ar.

ULCELUCĂ s.f. (Prin Maram. și nord-vestul Transilv.) Ulcelușă (1). Cf. ALR I 694/278, com. din HERECLEAN - ZALĂU, ALR - M II h 303/224.

- Pl.: *ulceluci*.

- **Ulcele** (pl. lui *ulcea*) + suf. *-ucă*.

ULCELUȘĂ s.f. 1. Diminutiv al lui *ulcea* (1); ulcelușă, (regional) ulcelucă, ulcicușă (1), ulcicușă (1), ulciță. Cf. POLIZU. *Înșirând din nou la oale, iată cum se potrivește Că la două ulcelușe loc defel nu le găsi.* CONTEMPORANUL, III, 294, cf. DDRF, BĂRCIANU, CADE. *În gărlci că se ducea și de el se-mpiedica: Lumânarea Că stingea, Ulcelușă Că spârgea.* TEODORESCU, P. P. 680, com. MARIAN. *Ulcelușă mi s-a spart.* ȘEZ. III, 214. *Ce demâncare aducea? Găinușă În ulcelușă, Cocoșel Pă tăierel.* MAT. FOLK. 77, cf. CABA, SĂL. 93. *Luă nouă oale, ulcelușe, Luă nouă străchini, străchinele, Luă nouă linguri, lingurele..., Puse masa să mănânce.* CANDREA, F. 361, cf. ALR I 694/922, BALADE, III, 352. *Ulcelușă unsă, În iarbă ascunsă (Iepurele).* TEODORESCU, P. P. 230, cf. FUNDESCU, L. P. 158, GOROVEI, C. 188, PASCU, C. 216. ◇ (Ca termen de comparație pentru copiii mici) *Băieții erau mărunței și stau pe lângă dânșii ca ulcelușele.* ISPIRESCU, L. 174.

2. (Art.; regional; mai ales în construcțiile *de-a ulcelușă, de-a ulcelușele, ulcelușă în fărână*) Numele unui joc de copii, în care jucătorii stau în cerc perechi, unii jos, iar alții în picioare, unul dintre aceștia, neavând pereche, încearcă, în decursul jocului, să obțină perechea altuia. **V. ulcea** (5). Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., H IV 159, v 484, VII 52, TEODORESCU, P. P. 196.

3. (Ornit.; regional) Pitulice (**I 1 b**) (*Troglodytes troglodytes*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170.

- Pl.: *ulcelușe* și (regional) *ulceluși* (ALR I 694/922).

- Și: (rar) **ulciolúșă** s.f. PASCU, C. 216.

- **Ulcele** (pl. lui *ulcea*) + suf. *-ușă*. - **Ulciolúșă**: prin apropiere de *ulciór*.

ULCELÚȚĂ s.f. Ulcelușă (1). *Ulceluța... e mai mică decât ulciórul.* DAMÉ, T. 74, cf. CADE.

- Pl.: *ulceluțe*.

- **Ulcele** (pl. lui *ulcea*) + suf. *-uță*.

ÚLCER s.n. 1. Leziune a pielii sau a unei mucoase atingând toate straturile acestora, *ulcerație*; (și în sintagma *ulcer gastroduodenal*) boală caracterizată prin leziuni ale mucoasei gastrice sau duodenale. Cf. NEGULICI, BREZOIANU, A. 280/20. *Se slujește cu acest oliu ca să caute vitele de... râie, vărsat (bubat), dălac, ulcere (bube).* MAN. SĂNĂT. 125/8. *E plin cu ulșeră.* LUCACI, M. 15/9, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., BĂRCIANU. *Patlagina este recunoscută... ca cel mai bun leac pentru a vindeca tăietura, bubele, rănile, umflăturile și diversele ulcere.* N. LEON, MED. 56, cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., SEVERIN, S. 21. *Pe mucoasa intestinală se văd vaste ulcere lungi transversale.* BABEȘ, O. A. I, 320, cf. ENC. VET. 838, CADE. *Au fost de părere că s-ar putea să am un ulcer al esofagului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. *Tratamentul cu raze se va face de către specialist cu multă prudență, pentru a evita combustile radiologice..., care pot să provoace ulcere grave.* A. POP, CHIRURG. 414. *Ar putea să fie friguri, ori pleurezii..., ori ulcer.* CĂLINESCU, C. O. 104. *Fata aceea*

care a avut ulcer duodenal mă neliniștește. T august 1964, 77, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. [Infuția de tătăneasă] se administrează... în tratamentul ulcerului gastric. PL. MED. 131, cf. V. BREBAN, D. G., D. MED. ◇ *Ulcer peptic* = ulcer care apare după o intervenție făcută pentru un ulcer gastric sau duodenal. M. D. ENC.

2. Boală a arborilor, provocată de o plagă accidentală, care se adâncește treptat prin acțiunea unor bacterii. Cf. CADE, DL, DM, DEX.

- Pl.: *ulcere* și (învechit) *ulceri* (BREZOIANU, A. 280/15). - Și: (învechit, rar) **ulșeră** s.f.

- Din fr. **ulcere**, lat. **ulcus**, -eris.

ULCERÁ vb. I. 1. R e f l. (Despre țesuturi) A căpăta o *ulcerație*, a deveni *ulceros* (1). Cf. POLIZU, BĂRCIANU, ALEXI, W. [Pe piele] se observă *ridicături ca un bob de linte care se ulcerează progresiv*. ENC. VET. 679, cf. DL, DM. *Corneea se poate infecta și ulcera.* ABC SĂN. 117, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

2. T r a n z. A provoca, a cauza o *ulcerație*. Cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

3. T r a n z. F i g. A provoca o durere *sufletească*; a îndurera; a răni¹ (2). Cf. PROT. - POP., N. D., CADE. *Această vorbă l-a ulcerat.* SCRIBAN, D., cf. DN³. ◇ R e f l. *I s-a ulcerat și mai adânc... sufletul.* LOVINESCU, S. II, 50.

- Prez. ind.: *ulcerez*.

- Din fr. **ulcérer**.

ULCERÁRE s.f. Faptul de a (se) *ulcera*. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DN³.

- Pl.: *ulcerări*.

- V. **ulcera**.

ULCERÁT, -Ă adj. 1. Care prezintă un *ulcer* (1), o *ulcerație*. **V. ulceros** (1). Cf. PONTBRIANT, D., BĂRCIANU, ALEXI, W. *Amigdala dreaptă ulcerată, de o colorațiune cenușiu-verzuie.* BABEȘ, O. A. I, 320. *Zeci de leproși se târau plini de răni ulcerate.* BRĂESCU, A. 229. *Ulceratul uger nu poți să-i atingi.* VOICULESCU, POEZII, II, 92, cf. SCRIBAN, D. *Fără să-și fi modificat imobilitatea pleoapelor ulcerate, expresia lui se transforma.* ARGHEZI, S. VIII, 100. *Cancerale pielii... sunt formațiuni proeminente sau ulcerate ale pielii.* ABC SĂN. 79.

2. F i g. Îndurerat; rănit² (2). *Vartolomeu Diaconu replică prompt, cu amorul propriu profund ulcerat.* C. PETRESCU, A. 279, cf. SCRIBAN, D. *Depoziția nefalsificată a unui suflet ulcerat.* VIANU, L. R. 538. *Nu poate fi vorba nici de rolul pe care... l-ar fi putut juca [sentimentele] asupra unei sensibilități ulcerate.* CIOCULESCU, C. 121.

- Pl.: *ulcerări, -te*.

- V. **ulcera**.

ULCERÁȚIE s.f. Leziune a pielii sau a unor mucoase; *ulcer* (1). Cf. NEGULICI. *Ulcerățiunile (bubele), ranele și caria (mâncătura).* MAN. SĂNĂT. 60/19. *Deaca ar fi ulcerățiune, să se aplice apa sedativă numai pe suprafețele nevătămate.* ib. 206/2, cf. POLIZU, PROT. - POP., N. D., ALEXI, W. *Avem de-a face cu o infecțiune prin calea digestivă, care produce ulcerățiuni în stomac.* BABEȘ, O. A. I, 72, cf. CADE, SCRIBAN, D.

Ulcerul varicos se confundă ușor cu ulcerațiile tuberculoase. A. POP, CHIRURG. 349. *Uneori vindecarea rănii nu se face și în locul ei rămân ulcerații.* BELEA, P. A. 92. *Consumarea de cocaină duce la ulcerații cronice.* ABC SĂN. 101, cf. M. D. ENC., DN³, PL. MED. 69, V. BREBAN, D. G., D. MED., DREV. (F i g.) *Pe spetezele și pe brațele lor [ale fotoliilor] eroziunile se prefăcuseră în ulcerații negre, lipicioase, adevărată lepră a stofelor bătrâne.* CĂLINESCU, C. N. 7.

- Pl.: *ulcerații*. - Și: (învechit) *ulcerațiune* s.f.
- Din fr. *ulcération*.

ULCERAȚIUNE s.f. v. *ulcerație*.

ULCERÓS, -OÁSĂ adj., s.m. și f. 1. Adj. Care prezintă un ulcer (1), *ulcerat* (1); referitor la ulcer, provenit dintr-un ulcer, de natura ulcerului. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Din închisoare rămăsese cu usturimi ulceroase ale stomacului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 393, cf. DL, DM, DN³. ♦ *Boala ulceroasă* = ulcer gastric sau duodenal. *Somnoterapia produsă de hipnotice în boala ulceroasă arată rolul incontestabil al scoarței asupra viscerelor.* DANIELOPOLU, F. N. I, 183. *Boala ulceroasă... se manifestă cu unele simptome destul de caracteristice.* ABC SĂN. 372.

2. S. m. și f. Persoană care are ulcer (1). Cf. PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D., DN³.

- Pl.: *ulceroși, -oase*.
- Din fr. *ulcéreux*.

ULCHÉRNITĂ s.f. v. *urechelnită*.

ULCÍCĂ s.f. v. *ulcea*.

ULCICÚȘĂ s.f. (Regional; art.) Nume dat unui joc de copii, probabil de-a ulcelușa, v. *ulcelușă* (2) (Dedulești - Râmnicul Sărat). Cf. H XII 141.

- *Ulcică* + suf. *-ușă*.

ULCICÚȚĂ s.f. 1. (Prin Mold.) Ulcelușă (1). Cf. DDRF. *Ulcicuța... este un vas de băut apă.* PAMFILE, I. C. 389. *Merseau și ei..., ca să le dea popa, în ulcicuță, paștile.* AGĂRBICEANU, S. P. 51. *Iaca, voinice, grăiește baba și aduce din casă o ulcicuță, bea de ici: mai bun și mai tare.* SADOVEANU, O. I, 564. *Apucă zmeul burduhul, îl imple într-o clipă cu apă și se duce acasă cu el ca cu o ulcicuță în mâni.* SBIERA, P. 179. *Da' el din rai ce-a luat? Ulcicuța cea de vin, Lingurița cea de mir.* MARIAN, S. R. I, 16. *Ulcicuța cea stingheră o pune în par.* SEVASTOS, P. 48. *Să mai află o ulcicuță de pământ cu unsori.* BOTA, P. 49, cf. ALR I 694/512. *În ulcicuța asta am niște mazăre turcească.* SNOAVA, III, 57. *Ulcicuță unsă, În rogoz ascunsă (Iepurele).* GOROVEI, C. 188, cf. ALRT II 169, PASCU, C. 216. *Ulcicuța grava, Încunjură dumbrava (Albina).* GOROVEI, C. 9. *Am o ulcicuță cu miere La cumetrița în buruiene (Harbuzul).* id. ib. 185. *Ulcicuță laură, Țuști în gaură (Șoarecele).* id. ib. 365.

2. (Regional) Numele unui soi de struguri (Hârlău - Iași). ALIL 1971, 63, 74.

3. (Art.; regional; mai ales în construcția *de-a ulcicuța*) Numele unui joc de copii, probabil de-a ulcelușa, v. *ulcelușă* (2). Cf. PAMFILE, J. II, 291,

CADE, H III 173, XII 43, XIV 378, 417, ȘEZ. VIII, 120, I. CR. III, 132.

- Pl.: *ulcicuțe*.
- *Ulcică* + suf. *-ușă*.

ULCIOĂRĂ s.f. (Prin Mold.) 1. Ulcea (1) mică din care beau copiii apă. Cf. GOROVEI, CR. 463, ALR I 694/51.

2. Numele unui soi de struguri. ALIL 1971, 74.
- Pronunțat: *-ci-oă-*. - Pl.: *ulcioare*.
- *Ulcea* + suf. *-ioară*.

ULCIOLUȘĂ s.f. v. *ulcelușă*.

ULCIÓR¹ s.n. v. *urciór¹*.

ULCIÓR² s.n., s.m. v. *urciór²*.

ULCIORĂȘ s.n. v. *urcioraș*.

ULCIORÉL s.n. v. *urciorel*.

ULCIORÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Cu urcioare², plin de urcioare². Com. MARIAN.

- Pl.: *ulcioroși, -oase*.
- *Ulcior²* + suf. *-os*.

ULCIORUȘ s.n. v. *urcioruș¹*.

ULCIORUȚ s.n. v. *urcioruț*.

ULCÍTĂ s.f. (Regional) Ulcelușă (1). Cf. LB, ISER, LM.

- Pl.: *ulcițe*. - Și: *olcită* s.f. LB.
- *Ulcea* + suf. *-iță*.

ULCIURÍ vb. IV. *In t r a n z.* (Regional; despre ape curgătoare) A face vârtejuri (Liești - Tecuci). Cf. ALR I 427/610. *Ulcuirești apa.* ib.

- Prez. ind. pers. 3: *ulcuiurește*.
- V. *ulciór¹*.

ULCOĂRE s.f. (Învechit, rar) Inflamație purulentă. (F i g.) *Miercuri veni la ordine bugetul Croației. Acum ulcoarea atinsă de luni cu lanțeta sparse din toate părțile.* BARIȚIU, P. A. III, 232.

- Pl.: ?
- Din lat. *ulcus, -eris*, prin analogie cu cuvinte de tipul *răcoare, sudoare*.

ULCÚȚĂ s.f. v. *olcuță*.

ULDOĂRE s.f. v. *urdoare*.

ULDÚC interj. Cuvânt care redă zgomotul produs de căderea unui corp în apă; băldăbăc. Cf. DL, DM, PĂSCULESCU, L. P. 384. ♦ Cuvânt care redă zgomotul făcut de un lichid într-un recipient închis. *Ulduc, bulduc, De barbă-l duc, De barbă-l aduc* (Putineiu). PĂSCULESCU, L. P. 97.

- Onomatopee.

ULDURĂ vb. I v. *urdora*.

ÚLDURI s.f. pl. v. **urdoare**.

ULDURÓS, -OÁSĂ adj. v. **urduros**.

ULEÁNDRĂ s.f. v. **leandru**.

ULEÁNDRU s.m. v. **leandru**.

ULÉI¹ s.m. v. **uliu**.

ULÉI² s.n. 1. (Adesea urmat de determinări care indică proveniența) Lichid gras, de proveniență vegetală, animală, minerală sau sintetică, insolubil în apă și mai ușor decât aceasta, folosit în alimentație, în industrie etc.; (învechit și popular) olei², (învechit și regional) oleu¹, (regional) zăitin. V. u n t d e l e m n. *Luvară candile a lor și nu luvară cu sine ulei*. EV. SL-ROM. 318/4. *Sculă-se Iacov și Iuo acea puiatră carea supt cap era pus și puse pre semn și deasupra uleu vârsă pre ea*. PO 95/26. *Rădică o puiatră acolo în acela loc... și jirtvă de beutură vârsă pre ea și o stropi cu uleiu*. ib. 121/8. *Cu uleiu capul meu n-ai uns*. N. TEST. (1648), 77/9. *Plăcintă în uleu*. MARDARIE, L. 138²/13, cf. ANON. CAR. *Să-m[i] cumperi zece copuri de ulei, că foarte îm[i] trebuiește* (a. 1787). IORGA, S. D. VIII, 16. *Dară belgii și galii și frâncii mai numai pentru aceea seamănă napii, ca să facă olei din semânța lor*. ȘINCAL, în ȘA I, 660, cf. MOLNAR, D. 382/27. *Un fârtaliu de funt olei de in*. CALENDARIU (1814), 173/20, cf. LB. *Zeama... să se amestece apoi cu două feligene de ulei sau de untdelemn*. PISCUPESCU, O. 226/2. *În locul uleiului grăsurii putem întrebuița și... grăsime*. FACTOR, M. 35/2, cf. ISER, ARISTIA, PLUT., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 438, LM. *Gogoși prăjite în ulei*. CARAGIALE, O. I, 281. *La moară însă și la gura cazanului, curățenia veșmintelor nu se poate păstra: Pupăză era mereu plin de făină, de praf, de funingine și de ulei*. SLAVICI, O. I, 227, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG. *Mamă-sa se apucase să facă niște plăcinte cu ulei de floarea-soarelui*. AGĂRBICEANU, A. 317, cf. NICA, L. VAM. 258. *După ce s-au uns ouăle cu ulei de in, s-au uscat și s-au așezat în lăzi*. ENC. VET. 781, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Fabrici de uleiuri vegetale și animale*. NOM. PROF. 41, cf. SCRIBAN, D. *Cârpele de șters mașinile nu trebuie să se îmbibe ușor cu ulei*. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 49. *Multe uleiuri încercate, ca de exemplu olive, sesam, migdale*. A. POP, CHIRURG. 21. *Uleiul de nucă mirosea greu*. I. M. SADOVEANU, S. 362. *Uleiurile lichide se extrag mai ales din plante (măslina, floarea-soarelui, rapiță, dovleac, nuci, bumbac...)*. MACAROVICI, CH. 540. *Marele ei părinte defunct, fabricantul de uleiuri*. ARGHEZI, S. XI, 34. *În felinarele din fața teatrului se aprinseseră feștile groase, uleiul de rapiță sfârâia și afuma*. DEMETRIUS, A. 211. *I-am strâns mâna, fără să țin seama că era murdară de uleiuri; tocmai ieșea din sala mașinilor*. TUDORAN, O. 176. *Se adaugă măslina și pușin ulei, oțet, sare, zahăr*. ABC SĂN. 107. *Nu, mie de-acum încolo să-mi prăjești separat, Cu ulei de Floarea-soarelui*. SORESCU, L. L. II, 107. *Am să te moi Într-o oală cu ulei*. PAMFILE, J. II, 283, cf. CABA, SĂL. 99, DENSUSIANU, Ț. H. 57, ALR II 6 494/182, 192, 872, 987, ALR SN IV h 1 133, ALRM SN III h 949, A V 15, 33, VI 3, 19. *Pune uleu d-ala peste iele*. T. DIAL. M. I, 74, cf. NALR - O II h 280/917. ◇ *Ulei alimentar (sau comestibil) =*

ulei² de floarea-soarelui. *Banii de la uleiul comestibil*. ARGHEZI, S. XI, 29, cf. DT, LTR², DER, M. D. ENC. *Ulei de pește = ulei² extras din ficatul proaspăt al unor specii de pești, bogat în vitamina A și D, utilizat ca medicament; untură de pește*. Cf. DC. *Ulei mineral = ulei² obținut prin distilarea țiteiului, utilizat ca lubrifiant, insecticid etc*. Cf. CADE. *Se vor feri curelele de ulei mineral*. IANOVICI, TEHN. 254, cf. MACAROVICI, CH. 439, DT, DER, M. D. EDC. (Învechit) *Ulei de lemn = untdelemn*. Cf. LB. *El aduce niște leacuri ce-și aduceau cu uleiul de lemn*. F (1883), 63, cf. DR. V, 589, L. ROM. 1986, 113, ib. 1974, 131. (Învechit și regional) *Ulei de piatră = petrol*. Cf. LB, POLIZU, BARCIANU. ◇ L o c. a d j. **În ulei = a)** (despre vopsele) preparate cu ulei². *Pictăm cu vopsele în ulei*. CĂLINESCU, C. O. 164; **b)** (despre tablouri, zugrăveli etc.) executat cu vopsele preparate cu ulei². *El alege, pentru câte un rar tablou în ulei..., numai ceea ce corespunde îndeosebi viziunii sale*. IORGA, P. A. II, 200, cf. CADE. *Contempla un portret în ulei*. CĂLINESCU, B. I. 78. *În fața lui se deschidea perspectiva unei vacanțe în alb; perdelele, tapetul în ulei, patul*. VINEA, L. I, 83. *Originalul în ulei se află la pinacotecă*. id. ib. 272. ◇ E x p r. **A ieși deasupra ca uleiul = a)** (despre adevăr, dreptate) a se afla, a se dovedi, a se confirma (cu toate dificultățile); a ieși deasupra ca untdelemnul. Cf. ZANNE, P. IV, 26, 160; **b)** (despre persoane) a birui, a învinge. id. ib. IV, 26, cf. 160. **A turna ulei pe rană = a potoli**, a alina durerile cuiva, vorbindu-i cu înțelegere și compasiune. Cf. DL IV, 525, DM 889. ◆ (A. plast., Tehn.) Vopsea preparată cu ulei². Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Îi plăceau uleiurile, vopselele pentru mirosurile lor complicate și tari*. M. ELIADE, D. 75. *Îmbrăcată în halatul alb de infirmieră, pășea în vârful picioarelor prin sălile mari, luminoase, cu pereții dați cu ulei, strălucitori ca marmora*. BART, E. 313. *O barză de tuci, vopsită cu ulei în toate culorile berzei*. I. M. SADOVEANU, S. 138. *Doar pentru cele ce-s adaos, Venind din sfânta ta planetă, Culori eu n-am în graiul lumii Și nici uleiuri pe paletă*. BLAGA, O. II, 114. ◆ (A. plast.) *Tablou lucrat în ulei². Expune 23 de uleiuri... la vestita galerie de pe lângă redacția revistei de artă nouă*. V. ROM. ianuarie 1966, 171. ◆ (Prin Transilv.; și în sintagma *ulei de lampă*, ALR I 1 607/140, ALR - T 796/341, 343, 355, 358, 360, 375, 376, 428) *Petrol lampant*. ALR - T 796/335, 340, 342, 357.

2. Produs obținut prin macerarea sau decoctia substanțelor vegetale sau animale în ulei² (1) fin, întrebuițat în farmacie, în industria parfumurilor. *Vor cultiva câteva pogoane de trandafiri și vor trăi... din câștigul uleiului de roze*. GALACTION, O. 143. *Ai zice că ții între degete... un șomoioș de vată muiat în olei comforat*. I. BOTEZ, B. I, 148. *Simți în nări mireasmă de ulei de dașin*. SADOVEANU, O. X, 149. ◇ (Chim.) *Ulei eteric = substanță volatilă cu aspect uleios, având de obicei un miros plăcut, care se extrage din plante și se întrebuițează în industria parfumurilor, în medicină etc*. Cf. MARCOVICI, CH. 596, DT, LTR², DER, DC, M. D. ENC.

- Pl.: *uleiuri*. - Și: (învechit și regional) *oléi, uléu* s.n.

- Din slavonul *оѡѡѡ*.

ULÉI³ s.n. (Regional; mai ales în Munt. și Olt.)

1. Trunchi de copac scorburos; vas făcut dintr-un astfel

de trunchi și în care se păstrează anumite lucruri; (regional) coșniță, știubei¹ (1). *Am plătit unor munteni... o ulei de brândzi* (cca 1600). IORGA, S. D. XVI, 61. *Toate acele osteneli mi-au căzut în picioare și mi s-au umflat ca uleiul* (a. 1795). id. ib. VIII, 31. *Se duseră înaintea bisericii și puseră trei ulei depărtate deopotrivă unul de altul. Intrară fiecare cu picioarele în câte unul și aruncară cu praștia în sus*. ISPIRESCU, L. 305, cf. TDRG. *Sămânța de cânepă se pune în saci, ulei, postăvi sau alt vas*. PAMFILE, A. R. 174, cf. CADE. *E o femeie... cu picioarele groase ca uleiul*. STANCU, D. 461, cf. MIHAILĂ, I. 95. *Tot avutul din bordei Mi-e pe vatră un cotei Ș-un tăciune stins de tei Și cenușă-ntr-un ulei*. ALECSANDRI, P. P. 285. *Colo, după ușă, Am alt ulei cu cenușă*. TEODORESCU, P. P. 599. *Ac-n târg la Calafat Nimerit-a d-un arap... Picioarele ca uleiul, Măinile ca putinele*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 30. [Haiduci] *care-nărăznesc pâ la bordei Și-m ia banii din ulei*. GRAIUL, I, 130. *Nu e nimic în bordei, Numai trei boabe de mei, Ș-alea puse-ntr-un ulei*. I. CR. IV, 25. *Du-te colo, după ușe, În cel ulei cu cenușe*. GEORGESCU-TISTU, B. 79, cf. COMAN, GL., ALR II 5 319/836, LEXIC REG. 32, 88, FOLC. OLT. - MUNT. I, 469. ♦ *Vas pentru spălatul rufelor (Râmnicu Vâlcea)*. LEXIC REG. 88.

2. Stup primitiv, făcut dintr-un trunchi de copac scorburos sau scobit, (regional) știubei¹ (2), sau împletit din nuiele lipite cu lut. *Albina... iese den uleiul ei și umblă prin flori de-și agonisește mană și hrană*. NEAGOE, ÎNV. 302/27. *Poți să asameni mânia rea cu ursul, carele foarte mănâncă la miare și, vrând ca să o scoată din ulei, albinele îl mușcă de nas* (a. 1700). DLRV. *Datorie a voastră netăgăduită este numai de a face uleiul toate câte vor fi trebuincioase pentru stupii noștri* (a. 1800). IORGA, S. D. V, 204. *Împărăteasa albinelor... șade în uleiul de miere*. GOLESCU, S. 233, cf. BAR. - MUNT., W. I, 172¹/6, POLIZU. *Județul acesta a fost odată foarte bogat în albine..., cu un număr considerabil de ulei (știubeie)*. I. IONESCU, M. 379. *Dacă se pune asemenea ceară în uleiul cu albine, se face ceară multă în anul acela*. MARIAN, S. R. II, 306, cf. DAMÉ, T. 119, ALEXI, W., PAMFILE, I. C. 92, CHIRÎTESCU, GR. 225, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *În câmpul fierbinte, cernut cu polenuri și floare, cules... de lucrătoarele uleiului străine*. ARGHEZI, S. VI, 44. *Ulei cu albine ține două-trei... ca să aibă miere în casă*. STANCU, D. 89, cf. MIHAILĂ, I. 95, H II 7, 80, IV 9, VII 260, IX 308, XII 27, 138, XIV 338, ȘEZ. XIII, 33, GRAIUL I, 130, com. din TURNU MĂGURELE, din ILIȘEȘTI - GURA HUMORULUI și din BRAȘOV, DENSUSIANU, Ț. H. 338, CIAUȘANU, V. 207, CHEST. VI 101/3, ib. 109/3, ALR I 1 536/810, ib. 1 686, ib. 1 943/690, 725, 790, ALR SN I h 264, A III 1, LEXIC REG. 88, NALR - O IV h 688, ib. h 689, ib. h 690. *Fumul din ulei pe albină o scoate*. ZANNE, P. I, 184. *Cine își bagă mâna în ulei dă miere, pentru pușină miere, mâna-mpunsă o scoate*. id. ib. III, 671.

3. (La pl.; în sintagma) *Ulei de beton* = tuburi de beton (Câmpul lui Neag - Petroșani). A III 1.

- Pl.: *uleie și uleiuri* (ALR I 1 686/984, ALR SN I h 264/705, LEXIC REG. 88). - Și: (învechit) *ulție* s.f., (regional) *ulū* (BARCIANU, H IV 85, com. din BRAȘOV, DENSUSIANU, Ț. H. 338, CHEST. VI 7/13, ALR I 1 686/798, 831, 835, ALR SN I h 264/833), *hulēi* (H II 117) s.n.

- Din bg. улей.

ULEI⁴ vb. IV v. uleia.

ULEIĂ vb. I. Tranz. (Rar) A unge, a îmbiba, a impregna cu ulei²; (regional) a oloi³. Cf. LB, GHETIE, R. M., BARCIANU. *Șerbele-i lăură, i-oleiră Și-i învăscură-n straie moi de lână*. MURNU, O. 52, cf. 136, IORDAN, L. R. A. 239, DEX. ♦ Fi g. *Va uleia cuvintele neadevărate*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 271.

- Prez. ind.: *uleiez*. - Și: *ulei* (IORDAN, L. R. A. 239) vb. IV, (regional) *oleiă* (LB, GHETIE, R. M., BARCIANU) vb. I, *olef* vb. IV.

- V. ulei².

ULEIĂȘ¹ s.m. v. uliaș.

ULEIĂȘ² s.n. (Regional) Diminutiv al lui ulei³ (1). *După ușe să ducea, Uleiașu că găsea, În mișlocu căși[i]-l răsturna Și la galbeni socotea*. GEORGESCU-TISTU, B. 79.

- Pl.: *uleiașe*.

- Ulei³ + suf. -aș.

ULEIĂT, -Ă adj. Uns sau gătit cu ulei²; (regional) oloiat. Cf. DL, DM. *Ferește-mă, drăguț Doamne, De mazere oleiată Și de lelea drâmboiată*. JARNIK - BĂRSEANU, D. 432. ♦ *Dat, acoperit cu vopsea preparată cu ulei². Saloane mari cu plafoane uleiate și brăuri de ghirlande albe, sculptate în reliefuluri, dau o impresie de lux și de bogăție*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 209.

- Pl.: *uleiați, -te*. - Și: (regional) *oleiăt, -ă* adj.

- V. uleia.

ULÉIE s.f. v. ulei³.

ULEIÉR s.m. Persoană care se ocupă cu stoarcerea uleiului² din semințe; proprietar al unei prese de ulei²; (regional) oloier. *Zidarii..., ulierii* (a. 1812). DOC. EC. 147. *Fîind noi ulieri aici în poliția Bucureștilor, dând bani la lăcuitorii județului Ilfov ca să ne strângă sămânța de in la vreme* (a. 1837). ib. 678. *Fata ulierului..., învoaltă ca o nalbă*. KLOPȘTOCK, F. 221, cf. POLIZU, LM, GHETIE, R. M., BARCIANU, DDRF, ALEXI, W. *Oleiarii... storc uleiul din sămânța de in și sămburi de bostan*. PĂCALĂ, M. R. 314, cf. NOM. PROF. 47, ALR II 6 494/172.

- Pl.: *ulieri*. - Și: (învechit) *uliér*, (regional) *oleiér* (KLEIN, D. 483, POLIZU, BARCIANU), *oleiár* s.m.

- Ulei² + suf. -ar.

ULEIÉRE s.f. (Rar) Acțiunea de a ulei² a; impregnare a unui material cu ulei² sau cu altă substanță grasă. *Uleiirea uneltelor ajutătoare de pescuit din plasă trebuie făcută vara*. VÂN. PESC. februarie 1964, 18, cf. DL, DEX.

- Pl.: *uleieri*. - Și: *uleire* s.f.

- V. uleia.

ULEIERÍT s.n. (Rar) Ocupația uleiierului (Orlat - Sibiu). Cf. H XVII 235.

- Uleier + suf. -it.

ULEILĂRIE s.f. v. ulierie.

ULEIÓS, -OĂSĂ adj. Care conține ulei²; uns, îmbibat, impregnat cu ulei; unsuros (1), (regional)

oloios. Cf. POEN. - AAR. - HILL, v. I, 819²/21, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., IORDAN, L. R. A. 191. *La intoxicății cu substanțe caustice au un bun efect substanțele uleioase, albușul de ou, laptele.* A. POP, CHIRURG. 424. *Cu dreapta... cară și înghite niște icre roșii și mari, cu un bob ce plesnește uleios între dinți.* I. M. SADOVEANU, S. 9. ♦ Fig. *Un fel de mulțămire uleioasă le inunda obrații mari.* AGÂRBICEANU, O. IV, 124. *Cu un surâs uleios pe buzele lui umflate, de culoarea lutului ars, Niculaie aștepta.* VINEA, L. I, 128. ♦ (Despre plante și semințele lor) Oleaginos. *Dintre plantele uleioase numai rapița a început a se introduce de către cultivatorii cei mari.* I. IONESCU, M. 346, cf. PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D. ♦ Care are aspect de ulei². Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Apa uleioasă și lăncedă în care și peștii trebuie să se fi prefăcut în viermi.* C. PETRESCU, I. II, 159. *A schimbat vâpseaua: din albastru spălăcit s-a schimbat în cafeniu închis, un cafeniu oleios.* DAN, U. 229. *În ochi, din lăncezi ape, cum pâlpăie gălbuie și uleioasă dăra caicului turcesc!* I. BARBU, J. S. 124. *La început marea apare lucie, uleioasă.* CONTEMP. 1953, nr. 333, 4/3. ♦ (Adverbial) *Lumina gălbuie de tavernă pâlpăia uleios.* TEODOREANU, M. II, 537. *Și vinul scump va curge uleios Pe scaune, pe haine și pe jos.* DOINAȘ, A. P. 22. ♦ Care provine din ulei², produs de ulei. *Iar făptura să-ți miroasă A mireasmă uleioasă.* ARGHEZI, S. II, 113.

- Pl.: uleioși, -oase. - Și: (regional) oleiós, -oásă adj.
- Ulei² + suf. -os.

ULEIRE s.f. v. uleiere.

ULEMĂ s.f., s.m. (Turcism învechit) Titlu dat legistilor și legislatorilor din țările Orientului Apropiat. V. h o g e, m o l a². *S-au strins toți vezirii și ulimali[i] și ogeacurile... și s-au sfătuit mult.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 175/38. *Vacanius... este dator a se întâlni cu învățații ulemali și cu toți luminații rigiali.* VĂCĂRESCUL, IST. 246. *Mare divan... în fînța sultanului, a muștiului și a celor mai însemnate ulemale.* AR (1829), 182¹/28. *În divan... s-au chemat și căpeteniile ulemanilor, adică [a] celor bisericești ai islamismului.* CR (1830), 429¹/19. *Slujitorii tuturor deregătorilor de curte deschisă răcesia (alaiul): acestora urmară... ulemalele (popii) carii cu toții era de față.* GT (1839), 115²/48, cf. ARHIVA R. II, 17, POEN. - AAR. - HILL, v. II, 777¹/39, NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Bețiv fără de lege! răcnește-un ulema.* ALECSANDRI, POEZII, 380, cf. ODOBESCU, S. I, 313. *Sultanul... porunci de ieși ulemalele (vlădicii) și imamii cu toți hogii și dervișii.* ISPIRESCU, M. V. 32, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 414, ȘIO II₂, 126, ALEXI, W. *Și salcia-nfrățită de-apurarea cu râul Ca niște ulemale când trece-ncet muștiul... Păn' la pământ se pleacă făcându-i temenele.* SĂM. V, 192. *Toate ulemalele cu un sfat de obște au dat feța ca să se urmeze războiul.* ap. TDRG, cf. I. BRĂESCU, M. 72, ȘĂINEANU, D. U., CADÉ. *Ulemalele au strigat asupra urdiei lauda lui Mahomet proroc.* SADOVEANU, O. XIII, 984, cf. SCRIBAN, D. *Foarte prietenos se arată acel ulema despre care Ghica spunea că este un învățat vestit al Islamului.* CAMIL PETRESCU, O. III, 105, cf. L. ROM. 1988, 51.

- Pl.: (f.) ulemale și (m.) ulemali. - Și: ulamá (AR 1829, 55²/40, RUDOW, XIX, 414, SCRIBAN, D.) s.f., ulimă, ulemân s.m., ulēmă (ALEXI, W.) s.f.

- Din tc. ulema.

ULEMÁN s.m. v. ulema.

ULEMANLÁC s.n. (Învechit) Condiție, stare de teolog musulman. Cf. R. GRECEANU, CM II, 131.

- Din tc. ulemalik.

ULÉMĂ s.f. v. ulema.

ULÉR s.m. (Bot.; regional) Costrei (*Sorghum halepense*). *Prin grăpare, o sumă de buruieni rădăcinoase precum ar fi holbura,... ulerul (costreia), loboda albă... se dezrădăcinează.* PAMFILE, A. R. 72, cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 163, H XIV 21.

- Și: hulér (H IV 52), olér (BORZA, D. 163) s.m.
- Etimologia necunoscută.

ULÉTE¹ s.m. (Ornit.; prin Olt. și Munt.) Uliu² (I 1 b) (*Accipiter nisus nisus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 212, ALR I 1 034/874, ib. 1 050/805, 874, 878, 890, 896, ALR II 6 217/876, NALR - O III h 558.

- Pl.: ulefi.
- Uliu² + suf. -ete.

ULÉTE² subst. pl. (Prin nordul Mold.) Râpi prăpăstioase, coclauri. Cf. SCRIBAN, D., I. CR. III, 345. ♦ E x p r. **A umbla pe ulete** = a umbla fără rost, a umbla haimana. Cf. I. CR. III, 377.

- Cf. ucr. у л е т ь „regiune”.

ULEȚĂ s.f. v. uliță.

ULÉU¹ s.m. v. uliu.

ULÉU² s.n. v. ulei².

ULÉU³ s.n. v. ulei³.

ULEXÍT subst. Borat de calciu și de sodiu, natural, întrebunțat pentru obținerea acidului boric și a boraiților. Cf. CANTUNIARI, L. M. 118, LTR².

- Și: (învechit) ulexită s.f. CANTUNIARI, L. M.
- Din germ. Ulexit, fr. ulexite.

ULEXÍTĂ s.f. v. ulexit.

ÚLGER s.n. v. uger.

ULGIÓR s.n. v. urciór¹.

ULI¹ s.m. v. uliu.

ULÍ² vb. IV v. hali.

ULIÁC¹ s.m. (Ornit.; regional) Uliu (I 1 b) (*Accipiter nisus nisus*) (Băile Olănești). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171, cf. 212.

- Pronunțat: -li-ac. - Pl.: ulieci. - Și: huliác s.m. BĂCESCU, PĂS. 103.

- Uliu + suf. -ac.

ULIÁC² s.m. v. liliac.

ULIÁNDRU s.m. v. leandru.

ULIAR s.m. (Învechit, rar) Persoană care îngrijea ulii pentru vânatoare. *Hatmanul, de se va birui în războiu, poate să aibă îndreptare, căci ostașii n-au stătut întru acea tocmală, ce au dosit; uliariul, căci au zburat pasirile; olăcariul, căci au fostu apile mari i proci.* N. COSTIN, C. 79.

- Pronunțat: *-li-ar.* - Pl.: *uliani.*

- **Uliu** + suf. *-ar.*

ULIAȘ s.m. (Ornit.; regional) Ulișor (2). Cf. MARIAN, O. I, 126, JAHRESBER. XII, 138, SCRIBAN, D., BĂCESCU, PĂS. 170, 212, H XII 413. *Aici dă el peste trei pui de ulieși care plângeau.* MERA, L. B. 63, cf. ALR II 6 217/349.

- Pronunțat: *-li-aș.* - Pl.: *uliași și ulieși.* - Și: *uleiăș* s.m. BĂCESCU, PĂS. 170, 212.

- **Uliu**² + suf. *-aș.*

ULIATŪRĂ s.f. v. *ulitură.*

ULICĂREȚ, -Ă adj. (Regional; și substantivat) Ulițarnic. *Copilul era copil; nesocotit, zglobiu, nebunatic și ulicareț.* F (1883), 184, cf. GHETIE, R. M., ALEXI, W., GRAUR, E. 39, COMAN, GL., MAT. DIALECT. I, 101, 217. *Am fost mai ulicariț, mai de uliță, eu mă ocupam mai mult cu fetele.* T. DIAL. B. N. 353.

- Pl.: *ulicareți, -e.* - Și: *ulicăriț, -ă, ulicărniț, -ă* (MAT. DIALECT. I, 101) adj.

- **Uliță** + suf. *-areț*, prin disimilarea lui *ț.*

ULICĂRIȚ, -Ă adj. v. *ulicareț.*

ULICĂRNIȚ, -Ă adj. v. *ulicareț.*

ULICĂ s.f. v. *ulcă.*

ULICĂIT, -Ă adj. (Învechit, rar) Jalnic, tânguitor; (învechit, rar) olecăios. Cf. POGOR, HENR. 233/20.

- Pl.: *ulicăiți, -te.*

- V. *olecăi.*

ULICĂRI vb. IV. In t r a n z. (Regional) A umbla fără rost, fără treabă (pe uliță). Com. din TRANSILVANIA.

- Prez. ind.: *ulicăresc.*

- Derivat regresiv de la *ulicareț.*

ULICĂU s.m. (Regional) Ulițarnic. Cf. GRAUR, E. 39, VAIDA, CABA, SĂL. 93, 96. *Era un ulicău de-i mersese vestea.* Com. din SUPURUL DE JOS - CAREI, L. ROM. 1961, 131, LEXIC REG. 73, MAT. DIALECT. I, 101.

- Pl.: *ulicăi.*

- **Uliță** + suf. *-ău*, prin disimilarea lui *ț.*

ULICÉRNIC, -Ă adj. v. *ulițarnic.*

ULICHÉRNIȚĂ s.f. v. *urechelniță.*

ULICIOARĂ s.f. 1. Diminutiv al lui *uliță* (1); (regional) *ulicuță, ulițucă, ulițuță.* *Ulicioară în Tarigrad.* DOSOFTEI, v. s. februarie 71/12. *Să închidă o ulicioară, ce este pe dinaintea ogrăzei dumisale* (a. 1761). URICARIUL, XVII, 41. *Alt asemenea șanț... trece printr-o ulicioară mică.* REGUL. ORG. 525/17. *Întâlnindu-se cu Mihnea Vodă într-o ulicioară strâmtă și întunecată.*

R. POPESCU, CM I, 259, cf. POLIZU. *Apucasem drumul spre casă... prin scurta ulicioară care începea în poarta colegiului „Sfântu Sava”.* GHICA, S. 676. *Într-o ulicioară întunecoasă ce duce la mahalaua Dudescului, sta de mai multe ore o butcă.* FILIMON, O. I, 134, cf. PONTBRIANT, D. *Ulicioara-i strâmtă și, din ziduri vechi, Vorbe, răs și plânset sună în urechi.* EMINESCU, O. IV, 364, cf. I, 112. *Precupeț, vânzător de mărunțișuri..., apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Iași - toate le încercase.* CARAGIALE, O. I, 54. *Ducându-l în ulicioara strâmtă..., începu să-i vorbească repede.* DELAVRANCEA, O. II, 134, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 63. *Și jos în ulicioară Punându-și sacul, iacă Nu-l poate ridica.* COȘBUC, P. I, 63, cf. BARCIANU. *Am trecut iute prin ceata răzlefită a celor de-afară, dând grăbit pe-o ulicioară.* ADAM, R. 171, cf. ALEXI, W. *Și fete vin, să le-nflorești altița, La pragul tău e plină ulicioara.* GOGA, POEZII, 21. *Pe o ulicioară pe unde nu trec nici tramvaie, nici trăsuri..., locuiau odată trei prietene bune.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 73, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Ajunse la încrucișare cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei.* REBZANU, R. I, 93. *Din ulicioară se porni vuiet de căruță.* CAZIMIR, GR. 89. *Dinspre uliciori se apropiau de vâpăile bisericii cari țiveau cu aur crepul nopții.* KLOPŠTOCK, F. 55. *Numai un orb pipăind ulicioare A ieșit la cerșit și stă-nșifit la pod.* VOICULESCU, POEZII, II, 39. *La o răspântie de ulicioară dădu peste o muiere.* SADOVEANU, O. X, 310. *Dar pe ulicioara unde mi-am ales eu reședința este mai todeauna pustiu.* PUȘCARIU, D. V. 195, cf. SCRIBAN, D. *Bate-un vânt pe ulicioară Peste inima amară.* PARASCHIVESCU, C. Ț. *Căruțele ies din sat... prin toate ulițele și ulicioarele.* PREDĂ, M. 323. *Dincolo de podul Basarab, unde începe o ulicioară a lăutarilor, trecătorul putea zări o casă galbenă cu două caturi.* BARBU, G. 208. *Hai la bragă dulcișoară, C-am trecut la ulicioară.* TEODORESCU, P. P. 121. *Că-i dor greu și dorul zboară Până la badea-n ulicioară.* DOINE, 100. *Martine, Martine! Mai vino la mine,... Că-s pe ulicioară.* MARIAN, I. 124, cf. PĂSCULESCU, L. P. 228, ALRM SN II h 738. *Tu, măre, să întrebi Din uliță-n ulicioară, Tocmai la târgul d-afară.* CAF VI, 40. *Apucă pe o ulicioară îngustă și se făcu nevăzut.* SNOAVA, III, 278. ◇ (Prin analogie) *Lotca porni domol pe o ulicioară cu draperii de sălcii, sărutând undele turburate.* I. BOTEZ, ȘC. 180.

2. (Art.; regional) Numele unui joc de copii nedefinit mai îndeaproape (Tătaru - Slobozia). Cf. H I 350.

- Pl.: *ulicioare și (regional) uliciori.*

- **Uliță** + suf. *-ioară.*

ULICŪȚĂ s.f. (Regional) Ulicioară (1). Cf. CADE, GRAUR, E. 38, 39, 42. *La Sibiu pe ulicuță, Zece care ș-o căruță.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 443.

- Pl.: *ulicuțe.*

- **Uliță** + suf. *-uță*, prin disimilarea lui *ț.*

ULIÉNDRU s.m. v. *leandru.*

ULIÉR¹ s.m. (Învechit, rar) Persoană care făcea ghizduri la fântână. *Cinci fântânari, un lemnar, doi zidari, un ulier și un olangiu; după cum se vede, un adevărat serviciu al apelor.* G. BARBU, A. V. 58.

- Pronunțat: *-li-er.* - Pl.: *ulieri.*

- **Ulei**³ + suf. *-ar.*

ULIÉR² s.m. v. uleier.

ULIERIE s.f. (Învechit, rar) Fabrică de ulei² vegetal; (învechit, rar) uleilărie. În București... să află încă 100 fabrice, din care 3 lumânării de ceară, 8 ulierii. CR (1832), 49¹/23. Au deschis aici în oraș aceste fabrici, adecă:... găitănărie, uleilărie (a. 1838). DOC. EC. 700.

– Pronunțat: -li-e-. – Pl.: ulierii. – Și: uleilărie s.f.
– Ulei² + suf. -ărie.

ULIGĂIE s.f. (Ornit.; regional) 1. Uliu² (I 1 a) (*Accipiter gentilis gentilis*). Cf. ISER, PONTBRIANT, D., LM, MARIAN, O. I, 121, ALEXI, W., TDRG, BĂCESCU, PĂS. 171.

2. Numele a două specii de șoim: a) *Falco milvus*. Cf. ISER, CIHAC, II, 536, LM, GHEȚIE, R. M., BĂCESCU, ALEXI, W.; b) *Falco rufus*. Cf. CIHAC, II, 536.

3. (Prin Olt. și Transilv.) Numele a două specii de erete: a) *Astur palumbarius*. Cf. DDRF, ALEXI, W., CADE; b) *Astur nisus*. Cf. CIHAC, II, 536.

4. Numele a două specii de gaie: a) *Milvus milvus milvus*. Cf. MARIAN, O. I, 171, BĂCESCU, PĂS. 218; b) (prin Transilv.) gaie neagră (*Milvus migrans migrans*). Cf. REV. CRIT. III, 172, BĂCESCU, PĂS. 171.

5. Șorecar (I c) (*Buteo rufinus rufinus*). Cf. LB, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., BĂCESCU, PĂS. 171.

6. (Prin Olt.) Pajură (I a) (*Aquila chrysaetos*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171, 224.

7. (Prin nord-vestul Munt. și sudul Transilv.) Numele unei specii de vultur. Cf. MARIAN, O. I, 436, REV. CRIT. III, 172, XVII, 93, DENSUSIANU, Ț. H. 338.

– Pl.: uligăi. – Și: uligoăie (BĂCESCU, PĂS. 210), urligăie (id. ib. 172, 218), buligăie (MARIAN, O. I, 436, JAHRESBER. XII, 163) s.f., buligăi (MUSCEL, 39) s.m., buligă (H XVI 9) s.f.

– Contaminare între uliu și gaie.

ULIGÁN s.m. (Ornit.; regional) 1. (Și în sintagma *uligar roșu*, BĂCESCU, PĂS. 171) Gaie (*Milvus milvus milvus*). Cf. MARIAN, O. I, 164, DDRF, TDRG, CADE, DOMBROWSKI, P. 302, BĂCESCU, PĂS. 171. ♦ *Uligan brun* = gaie neagră (*Milvus migrans migrans*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171.

2. Șoim (*Falco milvus*). Cf. TDRG.

3. Numele a două specii de erete: a) *Astur palumbarius*. Cf. TDRG; b) *Astur nisus*. id. ib.

4. Specie de vultur nedefinită mai îndeaproape (Miercurea Ciuc). Cf. ALR I 1 052/194.

– Pl.: uligani. – Și: uligár s.m.

– Cf. uligaie.

ULIGÁR s.m. v. uligan.

ULIGINÓS, -OÁSĂ adj. (Rar; despre plante) Care crește în locuri mlăștinoase sau inundate periodic. Cf. GRECESCU, FL. 51, 764, DN³.

– Pl.: uliginoși, -oase.

– Din fr. uligineux.

ULIGOĂIE s.f. v. uligaie.**ULILIÁC** s.m. v. liliac.**ULIMÁ** s.m. v. ulema.

ULIOÁICĂ s.f. Femela uliului. Cf. TDRG 1 675. Iacăt-o, numai vine ulioaica și, când vede dihania moartă, începe a bate din aripi. MERA, L. P. 64, cf. ALR II 6 217/705.

– Pronunțat: u-liaoai-. – Pl.: ulioaice. – Și: (regional) uloăică s.f. GR. S. VI, 137.

– Uliu + suf. -oaică.

ULIÓC subst. v. urioc.

ULIÓR s.m. (Ornit.; regional) 1. Uliu (I 1 a) (*Accipiter gentilis gentilis*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171.

2. Uliu (I 1 b) (*Accipiter nisus nisus*). Cf. ALEXI, W.

– Pronunțat: -li-or-. – Pl.: uliori.

– Uliu + suf. -ior.

ULIȘÓR s.m. (Ornit.) 1. Diminutiv al lui uliu. Cf. DDRF.

2. Uliu (I 1 b); (regional) uliaș, uliuș. Cf. MARIAN, O. I, 121, 126, JAHRESBER. XII, 138, SIMIONESCU, F. R. 166, APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, BĂCESCU, PĂS. 171, 212, L. ROM. 1970, 207, ALR I 1 050/259.

3. (Regional; și în sintagma *ulișor cu picioare scurte*, BĂCESCU, PĂS. 171, *ulișor scund*, id. ib.) Pasăre cu spatele cenușiu-albăstrui și cu partea ventrală albă, cu dungi transversale ondulate roșii-ruginii; uliu cu picioare scurte (*Accipiter badius brevipes*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171, 211, 213.

– Pl.: ulișori.

– Uliu + suf. -ișor.

ULIȘPÁN s.m. v. alișpan.**ULITĂRĂ** s.f. v. ulitură.

ULITURĂ s.f. (Regional) Epitet depreciativ pentru o pasăre de curte (care face stricăciuni). Români, când le alungă, zic: „hâci, ulitură!” sau „hâci, uliturilor!” MARIAN, O. I, 122. Baba, când auzi cucușul astfel cântând, luă o despicătură de lemn și alungându-l zise: – Hâși, ulitără, ce mai cânti atâta! id. ib. II, 195, cf. TDRG. Țăranul chiar numește păsările domestice, mai ales găinile – „ulituri” – când e mânios mai ales și vrea să le alunge din bățatură – adică mâncare pentru uli. BĂCESCU, PĂS. 211, cf. 171. Fugărește hulitările celea de aici. Com. din BILCA – RĂDĂUȚI.

– Pl.: ulituri. – Și: uliatură (IORDAN, în SCL 1978, 326), ulitără, hulitără s.f.

– De la uliu.

ULIȚĂ vb. I. T r a n z. (Prin nordul Munt.) A striga în gura mare pe uliță (I). Când a ajuns acolo, uliță:

– Lupu, mă! Lupu, mă! O. BĂRLEA, A. P. I, 190.

– Prez. ind.: ?

– V. uliță.

ULIȚĂR, -Ă adj. (Regional; și substantivat) Ulițarnic. Cf. DDRF, TDRG. Se pomeni huiduit de ulițarii Parisului. ap. IORDAN, L. R. A. 163, cf. SCRIBAN, D. Eu în

cap cum să nu-ți sar, Dacă ești un ulițar! Cum te scoli dimincioară, Tu te duci și nu vii iară Până colea cătră seară. MARIAN, SA. 4. Pe bădișu ulițar Îl cunoști după șerpar. CAF III, 249.

- Pl.: ulițari.

- Uliță + suf. -ar.

ULIȚĂRNIC, -Ă adj. (Prin Transilv. și Mold.; și substantivat) (Persoană) care bate ulițele (1), căreia îi place să-și piardă timpul umblând fără rost (pe uliță); (regional) ulicareț, ulicău, ulițar, ulițotcă. Nu e bine să se ducă [femeia] nicăieri de acasă, ca să nu se facă copilul ulițarnic. MARIAN, NA. 132, cf. GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W. Să nu scoți copilul din casă și să-l duci pe uliță în zi de duminică, că se face ulițarnic. PĂCALĂ, M. R. 167, cf. PASCU, S. 337. O, ce mai aștepți tu, copil ulițarnic... COTRUȘ, V. 259, cf. CADE, IORDAN, L. R. A. 163, SCRIBAN, D., DSR, ȘEZ. V, 168. Ești prea ulicernic. Com. din BRAȘOV și din STRAJA - RĂDĂUȚI. (F i g.) Trec peste pietre ascuțite... Cu dorurile-mi ulițarnice. COTRUȘ, V. 185. ♦ (Prin analogie) Taie atunci pe [găina] cea albă... tot îi ulițarnică. ap. TDRG.

- Pl.: ulițarnici, -ce. - Și: ulicérnic, -ă adj.

- Uliță + suf. -arnic.

ULIȚĂ s.f. 1. Drum îngust, în general nepavat, care străbate un sat (rar un oraș), mărginit de o parte și de alta de case; p. e x t. stradă. Nu e cădere gardului, nece prilazu, nece strigare întru ulițele (r ă s p ă n t i i l e H) lor. PSALT. 299. Scoală-te de pasă pre ulița... de-a dereapta. CORESI, L. 38/22. Ei ziseră... aicea în uliță vom mânea. PO 59/7, cf. MOXA, C. 72/11. Rătăcitul lângă uliță (a. 1633). GCR I, 80/32. Iară ulițale sânt toate tot direpti. HERODOT², 71. Uneori scriu hărtii cu sudalme și cu ocări asupra cuiva și le aruncă pre ulițe. PRAV. 247. Neci va auzi cineva în uliți cuvântul lui. N. TEST: (1648), 15^v/11, cf. MARDARIE, L. 195/24. Unora le va fi fața ca țărâna pământului, ca tina spurcată din uliță (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 469/27. Îl pusără călare pre un asân... îl purtară ulițele. DOSOFTEI, V. S. septembrie 25^v/11. Carii să uspăta cu mâncări scumpe muriră în uliță. ZOBĂ, S. 75. În uliță vom odihni. BIBLIA (1688), 12²/2. Turcii ieniceri... au cuprinsu porțile cetății, toate ulițale și meideanul orașului. N. COSTIN, L.² 178. Dintre doi stâlpi de-a dreptul împotriva până la ceilalți stâlpi, ulița dreaptă și tot într-o măsură de lată se ducea. CANTEMIR, IST. 127, cf. LEX. MARS. 237. Casele din ulița Chiș-Gălaț mi-au rămas mie, de la părinții miei (a. 1787). IORGA, S. D. XII, 188. Ulițele ei sint foarte bine pardosite. IST. AM. 4^v/17. Poditul casii s-a stricat de tot și, îngreuindu-să coperișul cu țigla, păreții s-au plecat cătră uliță (a. 1796). IORGA, S. D. XII, 120, cf. MOLNAR, D. 102/13. Iar luându-ș cămeșa în cap, fuge Apucând ulițele mai large. BUDAI-DELEANU, T. V. 136. Întâmplare care poate neștine să auză în tot locul, pe fieștece uliță. KOTZEBUE, V. 37/2. Cum se poartă pruncii pre uliță. PETROVICI, P. 39/14. Dregătorii dupe la orașe și sate vor purta de grijă ca ulițile, curțile și casele să fie întru toată curățenia. CR (1830), 33¹/23. Pe ulițele Târgoviști[i] îl ajunseră unii din partizanii lui Dan. F. AARON, I. I, 98/5. S-au certat un fecior de zidariu cu un prietin al său în ulița grăului. GT (1839), 130¹/6. El se socoate în munții noștri ca pe ulițele leșului. PR. DRAM. 382. De-abia înserase, ulițele erau însă pustii.

NEGRUZZI, S. I, 15. De ar fi o mulțumire să te vezi în tipar dat și pe uliți câteodată cu degetul arătat. ALEXANDRESCU, O. I, 175, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 438, LM. Să meargă a striga pe ulițe fatala trădare. BOLINTINEANU, O. 249, cf. ODOBESCU, S. I, 23. Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse. EMINESCU, O. I, 157. Dar nu-i prohod - sfințire de-apă, Pe uliți lumea să nu-ncapă. id. ib. IV, 194. Mergând noi în pasul cailor... tot înainte prin rătăcăniile de pe ulițele Iașilor..., am tras cu căruța sub un plop mare. CREANGĂ, A. 128. N-ai să mai ieși cu o femeie pe uliță, că se ia bagabonții laie după dumneata. CARAGIALE, O. VI, 3. Și când umbla pe uliță, el se uita mereu la dreapta și la stânga. SLAVICI, O. I, 102. P-aci prinprejur era o uliță noroioasă. ISPIRESCU, L. 373. Când întâlnesc un chip ciudat, pentru întâiași dată, ori pe ce uliță m-aș duce, în orice parte a orașului, până seara trebuie să-l întâlnesc a doua oară. DELAVRANCEA, T. 40. Mă împăcam și cu primăriile... ce nu dau pe foc să strice drumurile și să noroiască ulițele cu ridicarea zăpezii. MACEDONSKI, O. III, 32. Ajungem în târgușorul Horez... cu dughenile lui mici, înșirate de-o parte și de alta pe-o singură uliță. VLAHUȚĂ, R. P. 99. Se vedea încă sângele curgând... pe pietrele ulițelor. I. NEGRUZZI, A. 69, cf. MARIAN, NU. 593, DDRF, BĂRCIANU. În fața casei... ulița se lărgea. D. ZAMFIRESCU, O. V, 186, cf. ALEXI, W. Lângă frăgarul din uliță - De cărjă sprijinit răsare Bătrânul preot la porțiță. GOGA, POEZII, 16. Printre mii de șatre albe Vezi fanare în amurg Și prin pulberea de aur Oamenii pe uliți curg. IOSIF, V. 53. Ne trezeam deodată fără să știm pe uliți neumbrate. PĂTRĂȘCANU, S. A. 269, cf. TDRG. Ferestrele de către uliți luminau și toată lumea veghea și se bucura în noaptea asta. AGĂRBICEANU, S. 200. Plugurile scârțâiau trecând pe uliță. REBREANU, I. 268. De pe uliți ies oameni cu mese în cap și cu scaune pe brațe. BUCUȚA, R. V. 59. Se brodișe să fie și ea pe uliță. AL LUPULUI, P. G. 53, cf. ȘĂINEANU, D. U. Pe uliți umblă purceii fripși cu furculițe și cuțite înfipte în spetele lor. CIAUȘANU, R. SCUT. 29. Se răzămă de poartă și ascultă cum se depărta Sandu pe uliță, devale. MIRONESCU, S. A. 51. Până când alături de ei se duc, părechi, Și se pierd în noaptea ulițelor vechi. TOPĂRCEANU, P. 66. Din uliță nu se poate zări nimic în grădiniță. I. BOTEZ, ȘC. 21. De câte ori veneam la Iași, mă lăsam târât de amintiri în ulița rusească. BRĂESCU, A. 130. Ulițele... dobândiseră deodată o înfățișare de taină. SADOVEANU, O. X, 133. Pe ulița presărată cu coji de ouă roșii... trec țărani, grupuri, grupuri. DAN, U. 129. Uliți nu există, doar potecile care duc de la o casă la alta. APOLZAN, P. I. 13. Reclame imense din dreptul ulițelor și măidanelor mărginașe. ARGHEZI, S. XI, 85. Satele săsești sunt frumoase și severe, cu ulițe largi. CĂLINESCU, C. O. 191. Insului nu-i era destul să se vadă zilnic reeditat în milioane de exemplare... pe uliți și în saloane. BLAGA, Z. 136. Era străină în sat, mama. Pe uliță, nici o prietenă. STANCU, D. 5. Iar lampagiu-n cap de uliți Prindea o stea în vârful de sulii. PARASCHIVESCU, C. Ț. 16. Pe aceste uliți rău pavate Sună pasul meu nepăsător. BENTIUC, V. 59. Soldații înaintau printre oamenii... ieșiți în ulițe. CAMILAR, N. I, 169. Era întuneric, se aprinseseră felinarele de-a lungul uliței. VORNIC, P. 199. Pasarele metalice, huruind sub greutatea locomotivelor interne, treceau chiar pe deasupra unor ulițe și acoperișuri. PREDĂ, R. 323. Am trecut prin uliți pustii și-am lăsat în

urmă bulevardele albe. HOREA, C. 50. *A început s-o bată și s-o injure cât era ulița de mare.* LÂNCRĂNJAN, C. I, 11. *Oamenii așteptau cu căruțele în uliță.* BĂNULESCU, I. 63. *S-a format în această zonă un păienjeniș de ulițe înguste și strâmbe.* G. BARBU, A. V. 12. *Apoi mă luai Pe ulița strâmtă Cu inima friptă.* PAULETI, C. 100. *Fetele când m-auzeau Porțile le deschideau Și în uliță ieșeau.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 168. *Doi cocoși negri-mi cântară Să las sara ulița.* VICIU, F. 60. *Nici fecior să-mi poruncească Pe ulița moșănească.* BĂRLEA, C. P. II, 294, cf. ALR II 3 578, ALR SN III h 905, ALRM SN II h 737, ib. h 738. *Pe ulița armenescă La o casă țigănească, Voina calu-și potcovește.* BALADE, II, 214. *Părcălan de la temniță, Slobози-mă la uliță, Să-mi aud o păsărică.* FOLC. TRANSILV. I, 44. *Strigă, strigă, tot așa, Să răsune uliță, Ulița la mândruța, Să deschidă portița.* FOLC. MOLD. I, 374. *Pe ulița noastră-i tină, Mireasa-i ca o lumină.* I. A. POPESCU, O. 209. *Merge pașa pe ulițe Cu trei mii de sulțe (Ariciul).* ȘEZ. I, 26, cf. GOROVEI, C. 17. (Pleonastic) *În ulițele calei stau rugându-se.* EV. SL.-ROM. 139/18. ◇ Fig. *Printre cetele păgâne trec rupându-și large uliți.* EMINESCU, O. I, 148. *Cădeau d-a stânga și d-a dreapta lui cu grămada și făcea uliți, uliți pe unde mergea.* ISPIRESCU, L. 170. *Palmele mamei erau singura uliță prin care putea păși; ochii mamei - singurele ferestre prin care putea privi.* TEODOREANU, U. C. 13. *Trec zilele... Ca niște cerșetoare alungate, Din casă-n casă și din poartă-n poartă, Pe ulița vieții cea deșartă.* VOICULESCU, POEZII, I, 178. *Pe unde Novac mergea, Numai cu cotul cotea, Uliți printre turci făcea.* BALADE, II, 16. ◇ *Ulița mare v. m a r e¹ (VI 1).* ◇ L o c. a d v. **Pe toate ulițele** = peste tot, pretutindeni, pe toate drumurile. *Fălăci ca al meu nu se prea zăresc pe toate ulițele.* ALECSANDRI, T. I, 49. ◇ E x p r. **A bate ulița** (sau **ulițele**) = a umbla fără rost, a umbla haimana, teleleu. *Băieții creșteau fără școală, fără nici un căpătâi. Începuseră să bată ulițele.* AGĂRBICEANU, O. III, 109, cf. I. CR. VII, 242, ZANNE, P. VI, 428. *Ce crezi că eu sânt handră din acelea care le place să bată ulița?* SNOAVA, III, 93. **A rămâne pe ulițe** = a rămâne sărac, fără nici un sprijin. Cf. ZANNE, P. VI, 429. (Regional) **A se duce pe ulița mică** (sau **strâmbă** sau **pe ulița țiganilor**), se spune când cineva se înecă cu mâncare sau cu băutură. Cf. ALR II/I h 47. (Învechit) **A da** (pe cineva) **pe uliță** (sau **pe ulițe**) = a purta (pe cineva) pe străzi, în văzul tuturor, drept pedeapsă; a face cunoscut în fața lumii. *Și trimite Grigorie Vodă de-i prinde și-i da pre uliță, ca să-i sparie.* NECULCE, L. 316. *Pe vornicei carii tăgăduie pe oameni... îi da pe ulițe și-i trimite la ocnă.* id. ib. 383. ♦ P. e x t. (Învechit) **Pedeapsă** ce se aplică răufăcătorilor, bătaie ce le era aplicată acestora pe străzi, în văzul tuturor. *Mulți din fruntașii satelor s-au primejduit cu ulița și le-au ras barbele.* CANTA, LET. III, 179/27. *Iar care va îndrăzni a face matrapazlăc să se pedepsească cu ulița (a. 1776).* URICARIUL, XIX, 329. *Nu numai acel ce va cumpăra cu ulița și cu ocnă se va pedepsi (a. 1795).* ib. IV, 57/8, cf. N. A. BOGDAN, C. M. 65.

2. Oamenii care locuiesc în casele de pe o uliță (1). *Încet, încet ulițele adorm.* EMINESCU, P. L. 50. *A doua zi, când ulița începu a umbla, Nică pricepu că-i târziu.* CONTEMPORANUL, V₂, 391. *Aici la mine s-a strâns de frică toată ulița.* CAMILAR, N. 73.

- Accentuat și: *uliță.* BĂRCIANU, CIAUȘANU, V. 27. - Pl.: *ulițe și uliți.* - Și: (regional) **huliță** (ALR SN III

905/386, ALRM SN II h 737/386, ib. h 738/537), **uléță** (I. CR. VII, 242, DR. IV, 179) s.f.

- Din v. sl. оулицѧ.

ULIȚÓTCĂ adj. (Regional; și substantivat) Ulițarnic (Hunedoara). Cf. CV 1950, nr. 11-2, 39.

- Pl.: *ulițotci.*

- **Uliță** + suf. -otcă.

ULIȚÚCĂ s.f. (Regional) Ulicioară (1) (Dâlja Mică - Petroșani). Cf. SFC VI, 93, 95, A III 11.

- Pl.: ?

- **Uliță** + suf. -ucă.

ULIȚÚȚĂ s.f. (Regional) Ulicioară (1) (Pecica - Arad). ALRM SN II h 738/53.

- Pl.: *ulițuțe.*

- **Uliță** + suf. -uță.

ULIU s.m. I. Numele mai multor specii de păsări răpitoare de zi, care atacă păsările și unele mamifere mici: 1. Numele mai multor păsări din familia acvilidelor: **a)** (și în sintagmele *uliul găinilor*, MARIAN, O. I, 122, 123, 134, DDRF, TDRG, SIMIONESCU, F. R. 168, APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, BĂCESCU, PĂS. 171, 207, 210, LINȚIA, P. II, 249, H XVIII 174, *uli de găini*, BĂCESCU, PĂS. 170, 209, *uli găinar*, id. ib. 208, 210, *uli găinăresc*, id. ib. 171, 210, *uliul de porumbi*, MARIAN, O. I, 123, GHETIE, R. M., BĂRCIANU, TDRG, BĂCESCU, PĂS. 170, *uliul porumbar*, id. ib. 171, 210, L. ROM. 1969, 258, *uli porumbac*, BĂCESCU, PĂS. 171, 210, *uli mare*, id. ib. 171, *uli cenușiu*, id. ib. 170, *uleul rândunelelor*, id. ib., *uleul șopârlelor*, id. ib.) pasăre mare de culoare cenușie, cu pânțele alburii, cu dungi transversale ondulate, brun-negriceoase, cu ciocul scurt și încovoiat, care se hrănește mai mult cu păsări de curte; (regional) boaghe, boghigău, cobăț, coroi, gaie, găinar, erete, hudubă, hudubleajă, hulubej, orligan, ortan, porumbar² (II), șovăv¹, șovan¹, uligaie (1), ulior (1) (*Accipiter gentilis gallinarum*). Cf. ST. LEX. 208^{r1}/11, DRLU, LB, ISER, POLIZU, BĂRCIANU, ȘĂINEANU, D. U., H III 488, VII 481; **b)** (și în sintagmele *uliul mic*, MARIAN, O. I, 126, DDRF, JAHRESBER. XIX - XX, 24, BĂCESCU, PĂS. 171, 213, *uliul păsărilor*, MARIAN, O. I, 126, TDRG, APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, BĂCESCU, PĂS. 171, LINȚIA, P. II, 254, *uliul păsăresc*, MARIAN, O. I, 126, TDRG, BĂCESCU, PĂS. 171, 211, L. ROM. 1969, 474, 475, *uliul păsărar*, BĂCESCU, PĂS. 171, 213, L. ROM. 1969, 258, 475, 476, 479, *uliul păsărat*, BĂCESCU, PĂS. 171, 213, L. ROM. 1969, 475, *uli de păsări*, BĂCESCU, PĂS. 170, 209, 210, *uli de pasăre*, id. ib. 170, *uli de hulubi*, id. ib. 170, 209, *uli vrăbier*, id. ib. 170, 213, *uliul vrăbiilor*, id. ib. 213) pasăre de mărimea unui porumbel, cu spatele de culoare cenușie-închisă, cu partea ventrală albă sau roșcată, cu dungi transversale dese de culoare brună-întunecată; (regional) boghigaș, cobăț, coroi, păsărar (2), săbioară (4), ulete¹, uliac¹, ulior (2), ulișor (2) (*Accipiter nisus nisus*). Cf. POLIZU, BĂRCIANU, ALEXI, W.; **c)** (și în sintagmele *uli mare*, SIMIONESCU, F. R. 167, BĂCESCU, PĂS. 210, 221, *uli șorecar*, BĂCESCU, PĂS. 171, 220, 221, L. ROM. 1970, 207, *uliul șopârlelor*, MARIAN, O. I, 173, DDRF, TDRG, CADE, APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, BĂCESCU, PĂS. 172, 221, 230, *uli de pădure*, id. ib. 171, 210, 221, *uli iepurar*, id. ib., 171, 221, *uli hoitar*, id. ib. 171) șorecar (1 a) (*Buteo*

buteo buteo). Cf. SIMIONESCU, F. R. 167; **d**) (și în sintagma *uli roșu*, BĂCESCU, PĂS. 171) șorecar (**I d**) (*Buteo buteo Zimmermannae*). Cf. LINȚIA, P. II, 219. ◊ *Uliu balcanic* = pasăre asemănătoare cu uliul (**I I a**), dar ceva mai mică, cu spatele de culoare brună și cu pânțele roșu-ruginii (*Accipiter gentilis marginatus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, LINȚIA, P. II, 253. *Uliu cu picioare scurte* sau *uli scund* = pasăre cu spatele cenușiu-albăstrui și cu partea ventrală albă, cu dungi transversale ondulate roșii-ruginii; ulișor (**3**), (regional) corui cu picioare scurte, păsărar (**3**) (*Accipiter badius brevipes*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 171, LINȚIA, P. II, 257. *Uli de apă* = gaie (*Milvus milvus milvus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 218, L. ROM. 1970, 207. *Uliu de baltă* (sau încălțat) sau *uleu de porumbei* = șorecar (**I b**) (*Buteo lagopus lagopus*). Cf. BĂCIANU, CADE, BĂCESCU, PĂS. 170, 171, LINȚIA, P. II, 232. *Uli mare* = șorecar (**I c**) (*Buteo rufinus rufinus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171. *Uli roșu* (sau *vulpin*) = șorecar (**I e**) (*Buteo buteo vulpinus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171. *Uliu alb* sau *uliul stepelor*, *uli de câmp* (sau *pălid*) = șorecar (**I g**) (*Circus macrourus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 171, 172, 215, LINȚIA, P. II, 243. *Uliu de trestie* (sau *de stuț*, *de baltă*) = șorecar (**I f**) (*Circus aeruginosus aeruginosus*). Cf. TDRG, CADE, APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, BĂCESCU, PĂS. 170, LINȚIA, P. II, 233. *Uliu vânat* sau *uli alb* = pasăre asemănătoare cu șorecarul (**I g**), cu spatele cenușiu și cu pânțele alb-gălbui cu pete brune; gaie vânată, erete vânat, erete de câmp (*Circus cyaneus cyaneus*). Cf. MARIAN, O. I, 172, TDRG, CADE, BĂCESCU, PĂS. 171, 214, 215, LINȚIA, P. II, 240. *Uliu sur* sau *uli cenușiu* = șorecar (**I h**) (*Circus pygargus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 171, 215, LINȚIA, P. II, 246. *Uli de stânci* = pajură (**I a**) (*Aquila chrysaetos*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 224.

2. Numele mai multor păsări din familia falconidelor: **a**) (și în sintagmele *uliu vânat*, BĂCIANU, *uliul rândunelelor*, MARIAN, O. I, 119, 134, DDRF, BĂCIANU, TDRG, JAHRESBER. XII, 164, BĂCESCU, PĂS. 171, *uli păsărar*, id. ib.) șoim (**I I c**) (*Falco subbuteo subbuteo*). Cf. POLIZU, LM, DS; **b**) (în sintagmele) *uliu vrăbiilor* sau, regional, *uli de vrăbii* = șoim (**I I d**) (*Falco columbarius aesalon*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, L. ROM. 1969, 254; **c**) (în sintagmele) *uli vrăbier* (sau *de pasăre*) = vindereu (*Falco tinnunculus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 204, 205.

3. (Ornit.; regional; în sintagma) *Uli broscar* = șerpar (**II 2**) (*Circaetus gallicus gallicus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 170, 230.

4. (Ornit.; regional; în sintagmele) *Uliu mic* sau *uli de (la) șuri* = sfrâncioc (*Lanius excubitor*). Cf. DR. V, 559, BĂCESCU, PĂS. 170.

5. (Regional; în sintagma) *Uliul șerpilor* = numele unei păsări nedefinite mai îndeaproape. Cf. BĂCESCU, PĂS. 172.

6. (Regional; în sintagma) *Uli coadă lungă* = numele unei păsări nedefinite mai îndeaproape. Cf. BĂCESCU, PĂS. 170.

Înainte de *Vulturului mai aproape sta paserile carile sau în clonț sau în unghi [au] lance otrăvite... precum este... șoimul, uleul... coruiul*. CANTEMIR, IST. 26, cf. 101, KLEIN, D. 444. *Găinăriștile... trebuie făcute... așa cât ulii, găile și alți protivnici ai găinilor să nu poată*

străbate la dânsle. ECONOMIA, 106/27. *Când... năpustesc hুলii și alte paseri pădurile și ostroavele lor... și zboară întru mulțime mare către sate și orașe, aceștia sânt mainainte vestitori nerodirei timpului*. CALENDARIU (1814), 90/20. *De-acum vor paște lupii cu oile, cobeșii (ulii sau hărăii) cu golumbii*. ȚICHINDEAL, F. 324/6. *A luat inima unui uliu..., o prăji pe cărbuni și ț-o dete să o mănânci*. MOZAIICUL (1839), 618/18. *Ca o pereche de porumbei când dă uleu într-înșii, ea zbură*. PR. DRAM. 126. *Cu vitezia uliul fălindu-se dă multe Dovezi despre războaie în care s-a luptat*. NEGRUZZI, S. II, 297. *Uleii sânt cinstiți Când sânt nenorociți*. ALEXANDRESCU, O. I, 239. *Părea ca o columbă în ghearele uleului*. FILIMON, O. II, 27. *Și din codrii pudruși les în grabă, după pradă, Uli și urșii flămânziți*. ALECSANDRI, P. III, 119, cf. CIHAC, II, 536, LM, CONTEMPORANUL, III, 126. *El... tânându-i fără grai sub priviri, tremurători ca vrăbiile în ghearele uliului, trecea pe dinaintea frontului*. MACEDONSKI, O. III, 21. *Uliul rândunelelor... dintre toate paserile adunate era cel mai mic*. MARIAN, O. I, 134, cf. DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 186. *Un uliu sus, dasupra noastră, Din aripi bate ostenit*. IOSIF, PATR. 48. *Cine împușca uliul, atunci când în roate mari se apropia de păsările spăriete...?* PĂTRĂȘCANU, S. A. 155. *Poporul crede însă că după Sânziene cucul nu pleacă în țările mai călduroase, ci rămâne la noi, prefăcându-se în uliu*. PAMFILE, S. V. 112. *Au fugit și bătrâni și tineri, ca puii de potârniche când trece uleul*. DELAVRANCEA, O. II, 164. *În sat devale s-aud strigăte, fiuhăieli și goană de uliu*. CIOCĂRLAN, P. P. 89. *O fi mâncat-o uliu*. AL LUPULUI, P. G. 50. *Un uliu se grăbește fălfind pe loc*. MANIU, V. P. 304. *Priveau cu frică..., ca un cârd de găini speriate de uliu*. REBREANU, NUV. 5, cf. STOICA, VÂN. 26. *O răpă de lut galben..., deasupra căreia se roteau ulii negri și ciori afurisite*. VLASIU, A. P. 19. *Treceau bătăi de aripi prin vraștea grădinii Și uliul de seară dau roate după pradă*. VOICULESCU, POEZII, I, 95. *Ne feream de tine din instinct - ca vrabia de uliu*. CIPRIAN, S. II, 18. *Se arată uliul dând ocoale cerului din fundul Tăriei*. ARGHEZI, S. VIII, 75. *Eu voi privi cu-oceanul făcându-mi ochi de uliu*. CĂLINESCU, O. IX, 305. *Un uli, țipând deasupra-n zbor rotat, Să iscodească-ar vrea ce se petrece*. BLAGA, POEZII, 381. *Toți s-au risipit într-o clipeală, ca puii de potârniche la ivirea uliului*. C. PETRESCU, A. R. 61. *Pot fi împușcate păsările cele mai diferite ca... ulii, șorecari, acvile*. VÂN. PESC. octombrie 1964, 21. *Doar ulii vineți se rotesc deasupra pustietății și se reped să înhațe șerpuii tolăniți pe stânci*. V. ROM. ianuarie 1965, 88. *Iscodeam împrejur, cu ochi de uliu*. NEAGU, I. 51. *De vânat, el n-a vânat, De țipătul ulilor, De vuietul văilor*. TEODORESCU, P. P. 149. *Dădură pe cea mai mare [fată] după un vultur, pe cea mijlocie după un hărău (uliu) și pe a treia după un lup*. RETEGANUL, P. III, 44. *Cenușa în zile de post să n-o dai afară din sobă că-ți mănâncă uliul gălițele*. ȘEZ. I, 51. *Cum dorm toți oamenii și nimeni nu vede, așa să nu vadă uliul puii mei*. PAMFILE, CR. 23, cf. ALR I 1 050, ALR II 6 217/2, 95, 105, 192, 310, 353, 531, 551, 574, 705, 762, 769. *Du-te, carte, așa cu mila, Cum duce uliul găina*. FOLC. MOLD. I, 617. *Unii ziceau că-i uliu bătrân, Alții că-i un biet păun*. CAF III, 124. *A venit Igol și-a luat pe Pigol și l-a dus în cea pustie să-l învețe cojocărie (Uliul și puiul)*. SBIERA, P. 323. *Am un uliu care zboară și nu se atinge de pământ (Pluta)*. GOROVEI, C. 300. ◊

(Ca termen de comparație) *Neștiind tătarii di-cee oaste, s-au și slobodzât să-i ie în unghi, ca niște ulii, pe acei puțanei căzaci.* NECULCE, L. 342. *Toată oastea turcească lovind infanteria împărătească, ca hului vrând a sparge, ... foc vărsa și sămăna.* N. STOICA, C. B. 179. *Și singur stau și caut ca uliul care cată În inima junimii de viața-i dezbrăcată Un stârv spre-a-l sfâșia.* EMINESCU, O. I, 25. *Se repezi ca un uliu asupra cumnatului.* PREDĂ, M. 352. < F i g. *Vă deșchideți ochii și vedeți că vine uleul, adecă ceasul morții.* NEAGOE, ap. GCR I, 167/25.

7. Epitet pentru un bărbat curajos, viteaz. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *În cazul ăsta, mă duc și eu să dau o raită pe la grajd... Hai, uliule... (Îl ia pe Decebal și iese).* MUȘĂTESCU, T. 159, cf. ZANNE, P. IX, 724.

II. (Regional; și în construcțiile *de-a uliul*, ALR I 1 702/87, ALR SN V h 1 297, ALRM SN III h 1 097, *de-a huliul*, ALR I 1 702/18, 26, *de-a uliul cu găina*, ALR SN V h 1 297/95, ALRM SN III h 1 097/95, *de-a uliul cu cloșca*, ALR SN V h 1 297/531, ALRM SN III h 1 097/531, *de-a cloca cu uliul*, ALR SN V h 1 297/784, ALRM SN III h 1 097/784, *de-a cloșca cu huliul*, ALR I 1 702/26, *de-a uliul cu gaia*, ALR SN V h 1 297/848, ALRM SN III h 1 097/848, *de-a mama cu uliul*, ALR SN V h 1 297/192, ALRM SN III h 1 097/192) Numele unui joc de copii; cloșca, *de-a puia-gaia*, v. p u i¹ (I 1). Cf. LAMBRIOR, S. 181, DDRF, ȘĂINEANU, D. U., H XVIII 27, 284.

III. (Regional; în forma *uli*) Jucărie făcută dintr-un dreptunghi de hârtie sau de pânză fixat pe un schelet ușor de lemn, care se ridică în aer la bătaia vântului și care este mânăuită de pe pământ cu ajutorul unei sfori lungi; zmeu (II) (Marginea - Rădăuți). Cf. ALR SN V h 1 303/386, ALRM SN h 1 103/386.

- Accentuat și: (popular) *uliu* (pronunțat bisilabic ALR I 1 050/158, 166, 178, 190, 200, 576, 578, 695, 700, 730, 735, 764, ALR II 6 217/192, pronunțat trisilabic ALR I 1 050/156, 164, 170, 174, 180). - Pl.: *ulii* și (popular) *uli* (ALR I 1 050). - Și: (popular) *uli* (pronunțat și, regional, bisilabic), ALR II 6 217/353, (învechit și regional) *uléu* (accentuat și, regional, *uléu* ALR I 1 050/748, 750, 786, 790, 926, 932, 990, ALR II 6 217/762, ALR SN V h 1 297/762, ib. h 1 299/762, ALRM SN III h 1 097/762, ib. h 1 099/762), *huli* (BL V, 138, ALR I 1 026/45, ib. 1 050, ib. II 6 217/531, 551, ALR SN V h 1 299, ALRM SN III h 1 099), *ul* (MARDARIE, L. 162²/2, BĂCESCU, PĂS. 209, ALR I 1 050/900, ib. 1 051/900), (regional) *huléi* (ALR I 1 050/675, 677), *huléu* (BĂCESCU, PĂS. 209), *uléi* (ALR I 1 050/680, 744, 746), *hul* (ALR I 1 050/986), *huliu* (pronunțat bisilabic ALR I 1 050/56, 727, accentuat și *hulú* ib. 1 050/584, 710, 720, ib. 1 054/695), *ulú* (MARIAN, O. I, 121, DDRF) s.m.

- Din magh. dial. *ölyü, ülü*.

ULIULIU interj. v. *aoleu*.

ULIUȚ s.m. (Regional) Ulișor (2). Cf. MARIAN, O. I, 121, 126, JAHRESBER. XII, 138, CADE, BĂCESCU, PĂS. 172, 212, DSR.

- Pl.: *uliuți*.

- Uliu + suf. -uț.

ULM s.m. Numele mai multor specii de arbori din familia ulmaceelor, cu frunze asimetrice, de obicei mai închise la culoare pe față, iar pe dos mai albicioase, cu flori dispuse monoic, care apar înaintea frunzelor, și cu

fructe aripate: a) (și în sintagmele *ulm de câmp*, BORZA, D. 175, DEX, *ulm campestru*, BRANDZA, FL. 210, id. D. 375) arbore înalt până la 30 m, cu scoarța groasă, negricioasă, adânc crăpată, al cărui lemn tare este folosit în rotărie; (regional) caragaci, șleau¹, ulmac, ulmar (*Ulmus carpinifolia*). Cf. COTEANU, PL. 17, CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 210, id. D. 375, BARCIANU, GRECESCU, FL. 514, 740, N. LEON, MED. 72, BIANU, D. S., PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 43, DS, SCRIBAN, D., BORZA, D. 175, M. E. HORT.; b) (și în sintagma *ulm de munte*, BORZA, D. 175, DEX) arbore înalt până la 35 m, cu scoarța subțire, cultivat adesea ca arbore ornamental (*Ulmus scabra*). Cf. BORZA, D. 175, M. E. HORT.; c) (și în sintagma *ulm pedunculat*, BRANDZA, FL. 211) velniș (*Ulmus laevis*). Cf. GRECESCU, FL. 740, PANȚU, PL., BORZA, D. 175.

Hotarul... la deal, pe o vâlcea, pe din gios de ulmi (a. 1696). IORGA, S. D. XVI, 161, cf. ANON. CAR., GCR I, 356/34. *De acolo de la stâlp, peste valea Mehediei... s-au făcut bour într-un ulm tânăr* (a. 1709). URHICĂRIUL, XX, 391, cf. COTEANU, PL. 17. *Tot spre răsărit..., un buor... s-a făcut într-un ulm* (a. 1754). IORGA, S. D. VII, 278. *În pământ uscat [cresc]: mesteacănul, ulmul... și pinul.* ȘINCAI, în ȘA I, 658, cf. DRU, LB. *Copacii Persiei și ai celor două Americi vin de se amestecă cu ulmii și stejarii noștri.* NEGULICI, E. I, 6/27, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. I, 782¹/31, POLIZU. *Parcul meu se compune de... câțiva tei, ulmi și salcii.* NEGRUZZI, S. I, 96. *Vreo patru ulmi 'nalți și crescuți bine.* PELIMON, I. 129/19. *În Cornet este esența domnitoare gorunul, dupre dânsul vine fagul, ulmul.* I. IONESCU, M. 603, cf. PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 147, CIHAC, I, 296. *O tânără pădure de ulmi și de stejari Ascunde oastea română.* ALECSANDRI, P. III, 209. *Teii cresc amestecați... cu ulmii albicioși.* ODOBESCU, S. I, 147. *Niță... a dovedit într-unul din ulmii de dincolo de pârleazul primăriei un pui de mierlă.* MACEDONSKI, O. III, 6, cf. DDRF, DAMÉ, T. 36, 183. *E de mult de când n-am stat, Ulmule, sub tine.* COȘBUC, P. I, 260. *Șoseaua-i strejuită de ulmi.* SANDU-ALDEA, D. P. 44, cf. REV. PĂD. XXXVI, 326, ALEXI, W. *La țară să spală cu zama de ulm rănile.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Furcile se fac din lemn tare... ulm, frasin.* PAMFILE, A. R. 136. *Ulmii singurateci își pleacă tremurând Uscate crengi.* PETICĂ, O. 170. *Sub cei doi ulmi, ... apa fâșnește cristalină.* C. PETRESCU, S. 141. *Salcâmi... Arbore de om sărac.* *Dacă vezi pe ici, pe colo, câte un ulm.* M. ELIADE, D. 21. *Eu și domnu inginer ne îndeletniceam cu Aritmetica lui Roșu, subt ulmul cel mare, la masa de brad.* SADOVEANU, O. XVII, 549. *Prin ulmii de sub vie, pe deal, mai știi tu casa Ce-albește ca și oul în cuib sfios de foi?* PILLAT, P. 84. *În dosul unor ulmi uriași se vede zidul înalt, care înconjoară castelul.* DAN U. 308. *Și parcă o pădure întreagă, la răspântie, Din ulmi, din fagi și paltini se ridică să cânte.* ARGHEZI, S. P. 93. *Zboară-n jurul lui lăstunii Și foile de ulm Răstălmăcesc o toacă.* BLAGA, POEZII, 72. *Rămaseră ei pe gânduri, așezați pe un trunchi de ulm prăbușit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 140. *Și sub ulmii plini de șoaptă Vede, gata de mister, Pruncul năzdrăvan.* BENIUC, V. 51. *Am ascultat Cântând urieșii culmii - Stejarii și ulmii.* ISANOS, V. 238. *Vântul îndoiaie ulmul falnic.* T. IULIE 1964, 45. *Grămădiră în troacele scobite din trunchiuri de ulm roșcove sălbatic.* NEAGU, Î. 77. *Închina-m-aș și n-am cui!... Închina-voi ulmilor, Urieșii culmilor.* ALECSANDRI, P. P. 72. *Foicica*

ulmului La marginea drumului. TEODORESCU, P. P. 675. *Ulmul-mi este verișor, iar stejarul frățior.* ȘEZ. XV, 137, cf. CHEST. II 135/76, ALR I 1 921, ALR SN II h 598, ALRM SN I h 403. *Mare tainiță făcea La tulpina cu cinci ulmi.* BALADE, II, 65. *Sus în deal pe cele culmi, La tulpina cu cinci ulmi.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 208. *Cinci ulmi dintr-o tulchină Că cinci frați de la o mamă.* CAF III, 322. *Ulmul nu face pere.* ZANNE, P. IX, 534. (Cu sens colectiv) *Era o rămășiță încă impunătoare din străvechea Vlăsie, cu stejari falnic încoronați, învârstă cu mult fag, frasin și ulm.* VOICULESCU, P. I, 68. ♠ (Regional) *Burete de ulm* = numele unei specii de ciuperci comestibile. Cf. ALR II 6 404/53, 64, 762.

- Pl.: *ulmi*. - Și: (regional) *olm* (ALR I 1 921/402, 590), *urm* (ib. 1 921/93) s.m.

- Lat. *ulmus*.

ULMĂ vb. I. Tranz. (Învechit și regional) 1. (Folosit și a b s o l.) A simți sau a descoperi, cu ajutorul mirosului, prezența unui animal, a omului etc.; a adulmece. Cf. MOLNAR, D. 296/13, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., HEM 386, 1 213, BARONZI, L. 123, CIHAC, II, 720. *Copoi din bățatură îl ulmară, îl zăriră, îl luară în goană.* ODOBESCU, S. III, 246, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ulmând cu botul urmele găsite, Chefneau copoi ageri prin răzoare.* VOICULESCU, POEZII, I, 81, cf. SCRIBAN, D., DSR. *Copoi sau câinii ce ulmează și aduc vânatul la pușcă nu se găesc mai deloc.* H III 69. [Ursul] e tîmp la vedere, dar ulmă bine. ib. IX 494. *Une ulmă vânătoriu, Acolo mi-o dușe doru [pe turturică].* GRAIUL, I, 6. *Ogari slobozea, Fata d-o ulma, Urma i-o găsea.* PĂSCULESCU, L. P. 181, cf. 12, 77. *Nu știam că iei [lupii] nu urmează, credeam că sânt ca și câinii, da iei n-are urmă.* GR. S. IV, 111, cf. ALR I 1 215/5, 26, 118, 122, 170, 690, 704, 735, 740, 770, 782, 835, FOLC. OLT. - MUNT. I, 469. *Așa-i lumea, bot de câne, ulmă bine, se spune atunci când oamenii află repede fapte, întâmplări etc. ce li se ascund.* Cf. I. CR. V, 279. ♠ F i g. *Cu-ntortocheri de vulpe, Mișel se-ntoarce gândul Să-și mai ulmeze ochii, Acolo-n amintire.* VOICULESCU, POEZII, II, 338. ♠ In tranz. (Rar; despre oameni) A mirosi (1). Cf. LB.

2. F i g. A presimți, a mirosi (2). *Trâmbița zice bine și [calul] de departe ulmă războiul.* BIBLIA (1688), 380²/20, cf. ISER, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Îl și ulmi: că are ochi de femeie.* POP., ap. ȘĂINEANU, D. U.

- Prez. ind.: *ulm* și *ulmez*. - Și: *ulmî* vb. IV, (regional) *urmă* (pers. 3 urmează), *aurmă* (pers. 3 a urmă) ALR I 1 215/93) vb. I.

- Cf. a d u l m a.

ULMĂC s.m. (Bot.; regional) Ulm (a) (*Ulmus carpinifolia*). Cf. BORZA, D. 175.

- Pl.: *ulmaci*.

- Ulm + suf. -ac.

ULMACÉE s.f. (La pl.) Familie de arbori și de arbuști având ca tip ulmul; (și la sg.) arbore sau arbust din această familie. DEX.

- Pl.: *ulmacee*.

- Din fr. *ulmaccées*.

ULMĂR s.m. (Bot.; regional) Ulm (a) (*Ulmus carpinifolia*). Cf. BORZA, D. 175.

- Pl.: *ulmari*.

- Ulm + suf. -ar.

ULMĂRE s.f. Acțiunea de a u l m a (1); adulmecare. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W.

- Pl.: (rar) *ulmări*. ISER, PONTBRIANT, D.

- V. *ulma*.

ULMĂȘ s.m. (Rar) Câine cu miros fin, ager. *Dulăii, ulmași pricepuți, au tulit.* VOICULESCU, POEZII, I, 267.

- Pl.: *ulmași*.

- Ulma + suf. -aș.

ŪLMĂ s.f. v. *uimă*.

ULMĂRIE s.f. (Rar) Ulmet. Cf. PONTBRIANT, D.

- Pl.: *ulmării*.

- Ulm + suf. -ărie.

ULMEĂSCĂ s.f. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. *Horele ce se joacă pe aici de flăcăi sunt... ulmeasca, lozeasca.* MUSCEL, 29.

- Ulmi (n. pr.) + suf. -ească.

ULMECĂ vb. I. Tranz. (Învechit, rar) A adulmece; (învechit și regional) a ulma (1). Cf. ȘĂINEANU, D. U.

- Prez. ind.: *ulmec*.

- Cf. u l m a, a d u l m e c a.

ULMÉT s.n. (Atestat prima dată în 1515, cf. DERS) Pădure de ulmi, loc unde cresc mulți ulmi; ulmiș, (rar) ulmărie, (regional) ulmiște. *Den ulmet jum[ă]tate* (a. 1672). IORGA, S. D. VII, 34, cf. BAR. - MUNT., W. 782¹/32, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., DR. XI, 62. *Îl strigau pișigoi în ulmetul din preval.* VOICULESCU, POEZII, I, 242. *Cum să dau... Naltul cer primăvăratice care mână Sus la munte, pe ulmet și pe ariniști, Norii albi?* PILLAT, P. 90, cf. BL V, 116, CL 1990, 165, H IV 82, ALR SN II h 598, ALRM SN I h 403.

- Pl.: *ulmeturi* (POLIZU, BĂRCIANU) și (rar) *ulmete* (PONTBRIANT, D.).

- Ulm + suf. -et.

ULMÍ vb. IV v. *ulma*.

ULMÍȘ s.n. Ulmet. Cf. BĂRCIANU, GHETIE, R. M., ALEXI, W., ALR SN II h 598, ALRM SN I h 403.

- Ulm + suf. -iș.

ULMIȘÓR s.m. Diminutiv al lui ulm; ulmuleț, (regional) ulmuț. Cf. BĂRCIANU.

- Pl.: *ulmișori*.

- Ulm + suf. -ișor.

ULMÍȘTE s.f. (Prin Transilv.) Ulmet. Cf. ALR SN II h 598, ALRM SN I h 403.

- Accentuat și: *ulmiște*. ALR SN II h 598/260. - Pl.: *ulmiști*.

- Ulm + suf. -iște.

ULMÓȘ, -OĂȘĂ adj. (Învechit și regional; despre suprafețe de teren) Cu ulmi, pe care cresc ulmi. Cf. DR LU, ALR SN II h 598/250, ALRM SN I h 403/250.

- Pl.: *ulmoși, -oase*.

- Ulm + suf. -os.

ULMULÉȚ s.m. Ulmișor. Cf. DDRF.

- Pl.: *ulmuleți*.

- UIm + suf. *-uleț*.

ULMUȘ s.n. (Regional) Uvulă, omușor (2) (Joseni - Buzău). Cf. DR. IX, 434, ALR I/I h 33/730.

- Pl.: *ulmușuri*. ALR I/I h 33/730.

- Prescurtare de la **ulmușor**.

ULMUȘOR s.m. v. **omușor**.

ULMUȚ s.m. (Prin Transilv.) Ulmișor. *Taie-o cleoambă de ulmuț și îi fă un legănuț*. FOLC. TRANSILV. II, 311.

- Pl.: *ulmuți*.

- UIm + suf. *-uț*.

ULNĂR, -Ă adj. (Rar) Care ține de ulnă (2), al ulnei. Cf. DN³, DREV.

- Pl.: *ulnari*, *-e*.

- UInă + suf. *-ar*. Cf. fr. *ulnaire*.

ÚLNĀ s.f. (Învechit, rar) 1. Stânjen. ARISTIA, PLUT.

2. (Anat.) Cubitus. Cf. D. BIOL., DN³.

- Pl.: *ulne*.

- Din lat. *ulna*.

ULOÁICĂ s.f. v. **ulioaică**.

ULÓG¹ s.m. v. **olog**.

ULÓG², -OÁGĂ adj. v. **olog**.

ULOGÍT, -Ă adj. = (regional) **ologit**. Cf. NALR - B I h 122/71, ib. h 123/71.

ULÓI¹ s.n. = (prin Munt.) **oloi¹**. *În pivniță avea un uloi cu faină și o puțină cu varză*. SNOAVA, III, 35.

ULÓI² s.n. v. **oloi²**.

ULOIER s.m. v. **oloiier**.

ULÓINIȚĂ s.f. v. **oloiniță**.

ULOIȘTE s.f. v. **oloiște**.

ÚLPE s.f. v. **vulpe**.

ULPEÁSCĂ adj., s.f. v. **vulpesc**.

ULPÍT, -Ă adj. v. **hupit**.

ÚLSTER s.n. (Ieșit din uz) Pardesiu bărbătesc călduros și confortabil. Cf. CADE, DEX, DN³.

- Pl.: *ulstere*.

- Din engl., fr. *ulster*.

ULTÁ vb. I v. **uita**.

ULTÁN s.m. v. **vultan**.

ULTÁT, -Ă adj. v. **uitat²**.

ULTĀNĪ vb. IV v. **altoi**.

ULTĀTÓR, -OÁRE adj. v. **uitător**.

ULTERIOR, -OÁRĂ adj. Care se întâmplă, se desfășoară mai târziu în raport cu ceva; care urmează după ceva sau după cineva; care se petrece după ceva; posterior (2). Cf. NEGULICI, BAR. - MUNT., w. 340^{2/5}, ARISTIA, PLUT., PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Declararea ulterioară a parlamentului*. MAIORESCU, D. II, 57. *Dosarele... pot servi pentru informațiuni ulterioare mai aprofundate*. ODOBESCU, S. II, 408. *Fani... ignoră încă tristul adevăr, preparăm încet pentru aflare ulterioară*. CARAGIALE, O. VII, 28. *Să cerem încuviințarea ulterioară a acestui pas din partea comitetului* (a. 1888). ȘCHEI, 300. *Această nevroză capătă o dezvoltare ulterioară*. GHEREA, ST. CR. II, 333, cf. DDRF. *Această constatare nu închide drumul cercetărilor ulterioare* (a. 1895). PLR I, 442, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În edițiile ulterioare se recunoaște un fond comun basmelor tuturor popoarelor indo-europene*. CHENDI, S. II, 84. *Îl vedem dând lămuriri asupra lucrurilor poveștite, trimițând la evenimente ulterioare*. IORGA, L. II, 557. *Vom vedea din dezvoltările ulterioare cum... vechea artă creștină urmează decăderea artistică a timpului*. NAUM, IST. ART. 25. *În documentele ulterioare, vornicul e trecut... printre martorii dregători*. BUL. COM. IST. V, 67. *Informațiuni ulterioare*. ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. *Demersurile ulterioare trebuie făcute pe baza acestui argument*. TITULESCU, D. 155. *Alterarea metalului... se manifestă printr-o mărire a durtății... ce poate deci împiedica o ulterioară prelucrare în acel loc*. IOANOVICI, TEHN. 179, cf. IORDAN, L. R. A. 296, SCRIBAN, D. *A avut... câteva emoții religioase ce n-au rămas fără influență asupra vieții sale ulterioare*. NEGULESCU, F. R. 91, cf. BL VII, 63. *Această împrejurare n-a putut fi fără urmări pentru evoluția ulterioară*. VIANU, L. R. 548. *Cercetări ulterioare vor trebui să diferențieze net felurile... grupuri celulare*. PARHON, O. A. I, 194. *E vorba de mica mea experiență ulterioară*. VINEA, L. I, 279. *Rostul acestui capitol fiind de a fixa cadrul dezvoltărilor ulterioare*. COTEANU, S. F. 9. *În evoluția ulterioară a comediei, Terențiu marchează o apropiere de limba... cercurilor cultivate*. IST. L. ROM. I, 65. *Fiecare actor de seamă a fost profesor al generației ulterioare*. T august 1964, 43, cf. DEX, DN³. *Cercetările arheologice ulterioare o vor constata*. IVĂNESCU, I. L. R. 58. *Vor adăuga... colaborările ulterioare la revistele importante ale epocii*. PLEȘU, O. 47. ◇ (Adverbial) Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU. *Punctul nostru de vedere... va fi comunicat ulterior*. TITULESCU, D. 329. *Telegrame sosite ulterior*. SCRIBAN, D. *Astfel, am risca să ne lovim, ulterior, de idei pe care nu le-am fi examinat în cercetarea noastră*. NEGULESCU, G. 79. *Spiritul dogmatic... precizează ulterior că Logosul nu e întru nimic inferior Tatălui*. BLAGA, T. CUN. 26. *Ulterior destituirii s-a dovedit că... se îndeletnicea cu spionajul*. STANCU, R. A. III, 353. *Ne vom mulțumi să indicăm aceste fapte..., rezervându-ne dreptul de a reveni ulterior cu mai multe amănunte*. PARHON, O. A. I, 194. *Nu știa de chestia asta, s-a aflat ulterior*. PREDĂ, M. S. 23. *Avem de-a face cu un element introdus ulterior*. MĂN. SUCEVIȚA, 31. *Ulterior apare o diferențiere a*

creșterii în greutate. ABC SĂN. 112. Nici ulterior profesorul... nu va părăsi liniștea provinciei. V. ROM. decembrie 1970, 65. Atribuirea simfoniei [lui Beethoven] nu a rezistat ulterior, dar zvonului fals îi datorăm neprețuita destăinuire. CIOCULESCU, C. 227. Ea a aflat ulterior că se renunțase la acțiune. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 58.

— Pronunțat: -ri-or. — Pl.: ulteriori, -oare. — Și: (învechit) **ulteriore** adj. în L. ROM. 1964, 259.

— Din lat. **ulterior**, fr. **ultérieur**. — **Ulteriore** < it. **ulteriore**.

ULTERIORE adj. v. ulterior.

ULTERIORMÎNTE adv. (Învechit, rar) În cele din urmă; finalmente. A da arhipăstorilor săi români bărbați permanenți, căror să fie ulteriomnente concretizată cauza națională. BARIȚIU, P. A. III, 79.

— Pronunțat: -ri-or.

— Din it. **ulteriormente**.

ULTIM, -Ă adj. 1. Care este cel din urmă dintr-o serie, dintr-o succesiune; care se află la sfârșit. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., ARISTIA, PLUȚ., POLIZU. Dărâmare... ultimelor frânture de drepturi ce-i mai rămăseseră. FM (1861), 50, cf. PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. Oratorele antic trebuia să înșie cugetarea, să tune, ca să s-ajungă până la ultimele șiruri populare (a. 1867). RET. ROM. 227. Către ea adesea gândirea voi întoarce, Șoptind al său scump nume în ultimul-mi suspin. BOLINTINEANU, O. 3. În unele părți ale acestei ultime țări, câtimea speciei grive este... considerabilă. ODOBESCU, S. III, 28. Băiete, ... Nu câta-n zădar să descoperi unde-i Ultima roză! EMINESCU, O., IV, 404. Ultimele sunete ale muzicii tac. DELAVRANCEA, O. VI, 123. În ultimul răsunet al miezului de noapte, Pe săli și coridoare aleargă fel de șoapte. MACEDONSKI, O. I, 23. Câți oameni ... luptă cu entuziasm, până la ultima suflare, pentru a cucerii o nouă rază de lumină. VLAHUȚĂ, S. A. II, 197. Ultima dată îl văzusem cu vreo cinci, șase ani înainte. I. NEGRUZZI, A. 7, cf. DDRE, CLIMESCU, A. Adjudecațiunea nu se poate face decât după o sentință definitivă în ultimă instanță. HAMANGIU, C. C. 464. A putut să geamă din ultima suflare Un semn știut de buciom. COȘBUC, P. I, 163, cf. BARCIANU, ALEXI, W. Încercarea de a înțemeia un ziar românesc la Sibiu primise, așadar, și sancțiunea preainaltă a ultimei instanțe. CHENDI, S. I, 5. Nu vedea înaintea sa decât o mână de români cari, cu ultimele puteri, luptă în tranșeele disperării contra unui dușman odios. IORGA, O. 355. „Mai târziu ai să-mi mulțamești” este ultimul ei răspuns. PĂTRĂȘCANU, S. A. 122. E parc-un vis, un ultim vis ce piere. CODREANU, S. I, 133. Ultima poartă, valea Siretului, era definitiv cucerită. PĂRVAN, G. 126. Ultima oară ai venit la noi când aveam pe Știrbei numai o anticameră și un cabinet. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 167. Piere ca o mână de pulbere, răscuită de un ultim vârtej pe drumurile Ierusalimului. BUCUȚĂ, R. V. 37. Un ultim document privitor la vornicul mic. BUL. COM. IST. V, 71. Ultima filă era pentru desemn. AL LUPULUI, P. G. 89, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Printre ultimii invitați care părăseau templul, ne vom opri asupra a doi domni. EFTIMIU, N. 6. După aceea, se retrage fără s-o simțim — căci poezia e cuvântul ei ultim și, după ce l-a spus

frumos, se posomorăște. M. ELIADE, M. 86. Eu vin... Din lumea ultimului cântec. MINULESCU, VERS. 7. Asta n-a fost ultima surpriză a acestui testament. CAMIL PETRESCU, U. N. 37. Mergem să ne bucurăm de ultimele raze de soare. C. PETRESCU, C. V. 73. Se aude mai clar muzica militară din grădină, atacând ultimele măsuri ale altui vals. MUȘATESCU, T. 24. Elevii din ultimul an... se inițiau pe rând în secretele artei militare. BRĂESCU, O. A. II, 79. Ultimul vers se pierde, parcă furat de vânt. G. M. ZAMFIRESCU, în T decembrie 1964, 27. Încercase... cărarea la dreapta, la stânga, la mijloc, având mereu impresia că ultima îl dezavantajează mai grav decât precedentele. TEODOREANU, M. II, 165. Dar făcile-ncleștându-și, cu ultima putere Bătându-se cu moartea, uitase de viață! VOICULESCU, POEZII, I, 95. Mi-a spus... că aprinde ultima țigară. SADOVEANU, O. IX, 158. Un ultim acord mai răsună. E. IONESCU, E. 24, cf. IORDAN, L. R. A. 24, SCRIBAN, D. Va obosi să mai adaste Ivirea ultimilor sloi. I. BARBU, J. S. 14. Îmi treceau ultimul examen liceal. MIHĂESCU, D. A. 22. Ultimii termeni ai seriilor nu mai prezintă radioactivitate. MACAROVICI, CH. 192. Dante este ultimul... poet al evului mediu. VIANU, L. U. 14. Apele... coboară, una după alta, treptele geografice ale pământului, spre punctul ultim care le va aduce sfârșitul. BOGZA, C. O. 259. Această ultimă dispoziție caracterizează primul segment dorsal. PARHON, O. A. I, 8. Se stinge ultima pâlpare a crepusculului. TUDORAN, O. 296. Și tulbure, ca-n fundul unei ape, Cocorii nopții, ultimii, treceau. ISANOS, V. 60. Din cei plecați la prima bătălie Au mai ajuns la ultima doar doi. LABIȘ, P. 409. [Mănăstirea Sucevița] ultima din marile ctitorii ale veacului al XVI-lea. MÂN. SUCEVIȚA, 5. Noi, copiii, rămâneam ultimii la sălcii. RORESCU, L. L. I, 47. Avea o cameră la ultimul etaj. V. ROM. octombrie 1970, 29. De-acolo de sus, de pe ultimul prag, Privesc fascinat în afară. DOINAȘ, A. P. 14. Moartea plutea în aer, spectrul „Auschwitz”-ului destrăma și ultimul fricel de nădejde. ANANIA, R. 32. O ultimă, dar esențială, modificare interioară... e relativizarea specializării. PLEȘU, O. 18. Ultima zi când ie dă-mormântare, vine... popa și-i citește. T. DIAL. M. I, 46. ◇ (Substantivat) Am subliniat înadins distincția... între pasivitate și slăbiciune, ultima: înțelegea ca absență a spiritului activ. N. MANOLESCU, C. M. 228. Unii îl invocă de pe poziții culturaliste, alții de pe poziții autohtoniste, iar alții, exasperați de primii și ultimii deopotrivă, îl combat. LICEANU, J. 160. ◇ Ultimul ceas sau ultimul moment sau ultimele momente = clipele dinainte de moarte. Ceasul ultim îi împacă toată viața-i de durere. EMINESCU, O. I, 53. El muri... mut până-n ultimul moment. id. P. L. 30, cf. DL. Ultimul drum v. drum. Ultima instanță v. instanță. ◇ Loc. adv. În ultimă instanță = în cele din urmă, până la urmă, nemaivând altă cale. Întregul popor... era lăsat în frig, în ultimă instanță — îndobitocit. MAGAZIN IST. 1990, nr. 2, 4. În ultima analiză = în cele din urmă, în sfârșit; în ultimă instanță. Puterile oculte le-am alungat din natură, în ultima analiză, dintr-un motiv subiectiv: nu le putem angaja în slujba noastră. BLAGA, Z. 23. Scopul științei nu poate fi, în ultima analiză, de a ne da cunoștințe definitive. A. DUMITRIU, E. 20. ◇ Expr. A încerca ultima carte = a încerca cel din urmă mijloc pentru a rezolva ceva. Pierzându-și răbdarea, încearcă ultima carte; apoi dacă asta nu reușește, îi scoate cu

tărăboiul. DAN, U. 130. **A(-și) juca ultima carte** v. *carte*. **A avea ultimul cuvânt** = a avea cuvântul hotărâtor într-o discuție, într-o controversă. *Vreau să am ultimul cuvânt*. ARGHEZI, S. XIV, 14. **A-și da ultima suflare** v. *sufolare* (II 1). ♦ Fig. Extrem, suprem; decisiv, definitiv. *Iată cine ne-a stăpânit o jumătate de veac cu ultimă cruzime: vorba, vorba umflată și seacă*. CARAGIALE, O. V, 83. *Acest salt să derive din singurătatea ta, care să fie singurătatea ființii, singurătatea ultimă*. CIORAN, C. A. 12. *Nu avem definiții ultime pentru „talent” și pentru „înțelepciune”*. PLEȘU, M. 83. ♦ Loc. a d v. **În ultimul grad** = în stadiul cel mai avansat, cel mai grav. DEX, 380. ♦ (Substantivat, f.; învechit) Cea din urmă zi a lunii. Cf. POLIZU, BĂRCIANU. ♦ Cel mai de jos, cel mai rău; josnic. □ *E ultimul om*.

2. Care este cel mai apropiat de momentul de față, de prezent. *Fanarioșii se deosebeau prin... eleganța vestimentelor tăiate după ultima modă*. FILIMON, O. I, 109. *O reacție salutară a spiritului nostru literar se constată în producțiile ultimilor patru ani*. MAJORESCU, CRITICE, 88. *Deschid gazeta guvernamentală, să mă uit la ultimele informațiuni asupra scandalului*. CARAGIALE, O. I, 244. *Reacționează la ultimul fapt, fără să facă vreo legătură cu ceea ce s-a petrecut mai înainte*. A. HOLBAN, O. II, 39. *Am să pomenesc ultima primăvară*. MANIU, S. I, 126. *Mă ostenesc de a-i semnala și ultimul său articol*. LOVINESCU, S. I, 174. *Cu câți aș putea convorbi... despre ultima carte apărută?* CĂLINESCU, C. O. 35. *Operele literare și artistice ale ultimului sfert de veac*. BLAGA, Z. 75. *Acțiunea se petrece în ultimii ani*. H. LOVINESCU, T. 91. *Îi promise că... n-o să se mai întâmple ceea ce se întâmplase în noaptea aceasta ultimă*. PEDA, M. S. 32. ♦ *Ultima oră* = rubrică în ziare, în care se publică cele mai noi știri. *La ultima oră am găsit dezmințirea știrii tendențioase*. CARAGIALE, O. VII, 433, cf. CADE, DN³, v. BRĂBAN, D. G. ♦ Loc. a d j. **De ultimă oră** v. *o r a* (1). ♦ Loc. a d v. **În ultimul moment** v. *m o m e n t* (2).

– Pl.: *ultimi, -e*.

– Din lat. *ultimus*, it. *ultimo*.

ULTIMĂR s.m. (Învechit, rar) Ultim. Cf. STAMATI, D.

– Pl.: *ultimari*.

– Din lat. *ultimarius*.

ULTIMĂT s. n. v. *ultimatum*.

ULTIMATIV, -Ă adj. De *ultimatum*, care are caracter de *ultimatum*, care conține un *ultimatum*. *Notă ultimativă*. SCRIBAN, D. *Răspunsul lui Tudor trebuia dat, în soroc de două ceasuri, curierului ce-i adusese scrisoarea... Adresa avea deci un caracter ultimativ*. OȚEȚEA, T. V. 160. *Stilul acesta hermafrodit, amestec de proces-verbal și de notă diplomatică ultimativă*. VINEA, L. I, 320, cf. DL, DM, SCL 1960, 183, DEX, DN³. (F i g.) *Făcând un salut ultimativ cu mâna, se îndepărtă grabnic*. CĂLINESCU, S. 48. ♦ Care nu poate fi amânat peste o anumită dată. *Pentru încheierea însămânțării porumbului erau în tradițiile diferitelor zone termene ultimative*. BUTURĂ, EG. 162.

– Pl.: *ultimativi, -e*.

– Din fr. *ultimatif*, it. *ultimativo*.

ULTIMĂTUM s.n. Notă diplomatică prin care un stat cere altui stat îndeplinirea sau neîndeplinirea unor acțiuni într-un anumit termen, în caz contrar urmând să

ia măsuri de constrângere sau să pornească război împotriva acestuia. *Împăratul Rossiei au trimis la Constantinopol un sol extraordinar spre a înfățișa sultanului un ultimatum, adecă cele mai de pre urmă condiții de pace*. AR (1829), 66¹/46, cf. CR (1829), 141¹/32, VALIAN, V. *Încredințează pe Poartă că el numai cu ultimatum acesta în mână va subscrie pacea*. GT (1839), 148¹/14, cf. NEGULICI, POEN. – AAR. – HILL, V. II, 777²/5, STAMATI, D., POLIZU. *Tonul notelor și ultimatelor rusești și austriace luase un ton cominatoriu, încât puțin lipsea de a ajunge la o declarațiune de rebel*. GHICA, A. 739, cf. PONTBRIANT, D., PROT. – POP., N. D. *Horia... comunică tablei sau consiliului unguresc din Hunedioara ultimatumul său*. ODOBESCU, S. III, 536. *Iată ce va să zică un ultimatum: cea din urmă somațiune spre înlăturarea conflictului*. CARAGIALE, O. V, 194, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *O telegramă mă înștiință de ultimatumul austro-ungar multă vreme pregătit și acum ieșit la iveală*. IORGA, O. 331, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Îmi arată „Universul” cu ultimatumul Austriei către Serbia*. PUȘCARIU, M. 6, cf. SCRIBAN, D. *Înainte ca termenul fixat de ultimatumul rusesc să fi expirat, răspunsul Porții era gata*. OȚEȚEA, T. V. 214. *E obsedat de atentate, incidente de frontieră..., ultimatumuri și conflagrații*. VINEA, L. I, 362, cf. DL, DM, MDD, DN³, D. DIPL., D. DR. I. ♦ F i g. *Văzând că nu-i glumă cu ultimatumul celor trei birtași, din ziua a doua începu să-i bată bădicului telegrafu*. AGĂRBIȚEANU, A. 464. *„Dacă nu-mi scrii, nu-ți pot scrie nici eu...” Nu i-am răspuns nici la acest ultimatum*. IBRĂILEANU, A. 33, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Îmi trimit un ultimatum: „Vii ori nu vii?”* GALACTION, O. A. I, 226, cf. CADE. *Până va părăsi bolnavul, bolii i se dă ultimatum, o durată de 24 de ore*. IST. LIT. ROM. I, 62.

– Pl.: *ultimatumuri* și (rar) *ultimatume* (PONTBRIANT, D.). – Și: (învechit) *ultimăt* s.n.

– Din fr. *ultimatum*, germ. *Ultimatum*, lat. med. *ultimatus*.

ÚLTIMO adv., subst. invar. I. Adv., subst. invar. (Fin.; ieșit din uz) I. Subst. invar. Ultima zi a lunii. CADE.

2. Adv. La sfârșitul lunii. CADE.

II. Adv. (Rar) În ultimul rând, în ultimă instanță. DN³.

– Din (I) germ. *Ultimo*, (II) fr. *ultimo*.

ULTIÓR s.n. v. *urciór*².

ULTOÁIE s.f. v. *altoi*.

ULTOÁN s.n., s. m. v. *altoi*.

ULTOÁNĂ s.f. v. *altoi*.

ULTOÁNE s.f. v. *altoi*.

ULTOÁNIE s.f. v. *altoi*.

ULTOÁRE s.f. v. *váltoare*.

ULTÓI¹ s.n., s.m. v. *altoi*.

ULTOÍ² vb. IV v. *altoi*.

ULTOIÁLĂ s.f. v. *altoială*.

ULTOÍRE s.f. v. *altoire*.

ULTOIT¹ s.n. v. **altoit¹**.

ULTOIT², -Ă adj. v. **altoit²**.

ULTOITURĂ s.f. v. **altoitură**.

ULTRA¹ Element de compunere care înseamnă „peste măsură de”, „foarte”, „dincolo de” și care servește la formarea unor adjective ca **ultrascurt**, **ultrarapid** și a unor substantive ca **ultrasunet**, **ultracentrifugă**. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., IORDAN, STIL. 211, DL, DM, SFC I, 46, DER, M. D. ENC., DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, D. MED.

- Din lat. **ultra**, fr. **ultra-**.

ŪLTRA² s.m. invar. (Învechit, rar) Persoană care exagerează în opiniile sale. Cf. NEGULICI, FORM. CUV. II, 252.

- Din fr. **ultra**.

ULTRAABUNDENT, -Ă adj. Supraabundent. DSR.

- Pronunțat: *-tra-a-*. - Pl.: **ultraabundenți**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **abundent**.

ULTRAACŪSTIC, -Ă s.f., adj. 1. S.f. Parte a acusticii care se ocupă cu studierea ultrasunetelor. Cf. LTR², M. D. ENC., D. FIZ., DEX, FORM. CUV. II, 249, 251, DN³.

2. Adj. Referitor la **ultraacustică (1)**, de **ultraacustică**. Cf. DN³, DEX - S.

- Pronunțat: *-tra-a-*. - Pl.: **ultraacustici**, *-ce*.

- Din fr. **ultraacoustique**, germ. **Ultraakustik**.

ULTRABĂZIC, -Ă adj. (Despre roci eruptive) Care este relativ sărac în silice, fiind alcătuit în special din olivină sau din piroxeni. Cf. M. D. ENC., FORM. CUV. II, 249, 251, DN³.

- Pl.: **ultrabazici**, *-ce*.

- Din fr. **ultrabasique**.

ULTRACENTRĂL, -Ă adj. Care este situat în centrul unei localități. Cf. FORM. CUV. II, 249, 250, 252. *Caut apartament ultracentral*. L. ROM. 1987, 512.

- Pl.: **ultracentrali**, *-e*.

- **Ultra¹** + **central**.

ULTRACENTRIFŪGĂ s.f. Centrifugă cu turație foarte mare, care servește la separarea prin sedimentare a particulelor coloidale, a unor virusuri etc. Cf. DT, LTR², DER, DC, M. D. ENC., DEX, FORM. CUV. II, 249, 250, DN³, D. MED.

- Pl.: **ultracentrifuge**.

- **Ultra¹**- + **centrifugă**. Cf. fr. **ultracentrifugeuse**.

ULTRACONDENSŌR s.n. Condensator de lumină cu care sunt dotate ultramicroscopul. Cf. LTR², M. D. ENC., FORM. CUV. II, 249, 251.

- Pl.: **ultracondensoare**.

- **Ultra¹**- + **condensator**.

ULTRACONFIDENȚIAL, -Ă adj. (Rar) Strict confidențial; strict secret. În mod **ultraconfidențial**,

Léger mi-a comunicat că... se studiază între organele militare franceze și italiene toate ipotezele care interesează ambele părți. TITULESCU, D. 655.

- Pronunțat: *-fi-al*. - Pl.: **ultraconfidențiali**, *-e*.

- **Ultra¹**- + **confidențial**.

ULTRACONFORTĂBIL, -Ă adj. Foarte confortabil. Cf. FORM. CUV. II, 249, 252. *Apartament ultracofortabil*. L. ROM. 1987, 512.

- Pl.: **ultraconfortabili**, *-e*.

- **Ultra¹**- + **confortabil**.

ULTRACONSERVĂTOR, -OĂRE adj., s.m. și f. (Persoană) care are idei conservatoare exagerate. Cf. DN³, FORM. CUV. II, 249, 250.

- Pl.: **ultraconservatori**, *-oare*.

- **Ultra¹**- + **conservator**.

ULTRADEMAGŌG s.m. Persoană care dă dovadă de o demagogie dusă la extrem. *Clevetici ultrademagogul*. ALECSANDRI, T. 29. *Alecsandri... atacă pe „ultrademagogi”*. IBRĂILEANU, SP. CR. 131, cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, 250, 251.

- Scris și: *ultra-demagog*. - Pl.: **ultrademagogi**.

- **Ultra¹**- + **demagog**.

ULTRADEMOCRĂT, -Ă adj. Care afișează în mod exagerat democratismul; ultrademocratic. Cf. DN³, DEX - S.

- Pl.: **ultrademocrați**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **democrat**.

ULTRADEMOCRĂTIC, -Ă adj. Care afișează în mod exagerat democratismul; ultrademocrat. *Oricât s-ar vorbi de partidul ultra-democratic*. MAIORESCU, D. I, 486.

- Scris și: *ultra-democratic*. - Pl.: **ultrademocratici**, *-ce*.

- **Ultra¹**- + **democratic**.

ULTRADIFERENȚIĂT, -Ă adj. (Rar) Diferențiat la extrem. *Natura problematică, ultradiferențiată, fără axă și cu substanța nervoasă pulverizată a decadentului*. BLAGA, Z. 128.

- Pronunțat: *-fi-at*. - Pl.: **ultradiferențiați**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **diferențiat**.

ULTRAEFICIENȚ, -Ă adj. Foarte eficient. DEX - S.

- Pronunțat: *-tra-e-fi-ci-ent*. - Pl.: **ultraeficienți**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **eficient**.

ULTRAELABORĂT, -Ă adj. Foarte elaborat. DEX - S.

- Pronunțat: *-tra-e-*. - Pl.: **ultraelaborați**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **elaborat**.

ULTRAETERĂT, -Ă adj. (Rar) Desprins cu totul de realitatea materială; eteric. *Dumneata ești... un idealist ultraeterat, care pretinzi ca în literatură omenirea să pășească... pe iarbă smălțată cu flori*. CĂLINESCU, C. O. 143.

- Pronunțat: *-tra-e-*. - Pl.: **ultraeterați**, *-te*.

- **Ultra¹**- + **eterat**.

ULTRAFILTRĂRE s.f. Filtrare prin intermediul ultrafiltrului. *Ultra-filtrarea se face sub presiune.* MACAROVICI, CH. 157, cf. DT, LTR², DN³, FORM. CUV. II, 251, D. MED.

- Scris și: *ultra-filtrare*. - Pl.: *ultrafiltrări*.
- **Ultra¹- filtrare**. Cf. fr. *ultrafiltration*.

ULTRAFILTRU s.n. Aparat de filtrare prevăzut cu o membrană care reține particulele coloidale și suspensiile foarte fine. *De mare ajutor pentru studiul soluțiilor coloidale au fost... ultra-filtrele.* MACAROVICI, CH. 156, cf. DT, LTR², DL, DM, M. D. ENC, DEX, D. BIOL., DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, 295, D. MED.

- Scris și: *ultra-filtru*. - Pl.: *ultrafiltre*.
- Din fr. *ultra-filtre*, germ. *Ultrafilter*.

ULTRAFÍN, -Ă adj. (Rar) Extrem de fin. *Era o ploaie De o calitate rară, vă spun, Fină, ultrafină, De o rară transparență,...* *De un imens rafinament.* BOTTA, S. II, 175.

- Pl.: *ultrafini, -e*.
- **Ultra¹- + fin**.

ULTRĂGE vb. III v. **ultragia**.

ULTRAGIÁ vb. I. T r a n z. 1. A jigni, a insulta, a ofensa, a leza. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Colonia a fost ultragiată prin urecheala administrată unui membru al ei.* KLOPȘTOCK, F. 291, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 252, DSR. (Glumeț) *Cu adevărat ultragiasem specia și rănisem sensibilitatea acestor drăguțe vietăți fragile.* BOTTA, S. III, 171. ♦ (Complementul indică sentimente, atitudini etc.) *Blasfemata lor desfătare ultrage... amorul.* PĂCLEANU, I. II, 48/4. *Îi ultragia suferința.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 70. *Tinerețea mea, ultragiată astfel, scrășnea din toate încheieturile.* CIPRIAN, S. I, 88. *Poetul sensibilității ultragiate la maximum.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 2, 4/1. ♦ (Complementul indică principii, reguli) *A săvârși o abatere, a contraveni.* *Parchetul din Iași nu așteptase ordinul șefului său ierarhic pentru a pune sub acuzare pe îndrăznețul scriitor care cutezase să ultragieze așa-zisa morală publică.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 279. (F i g .) *A ultragia arta.* SCRIBAN, D.

2. (Dr.) *A comite un ultraj (2).* *Domnule grefier, acest individ m-a ultragiat în exercițiul funcțiunii.* REBREANU, NUV. 168. *Ultrajul se pedepsește... în funcție de urmările faptei asupra integrității corporale sau vieții funcționarului ultragiat.* PR. DREPT, 698.

- Pronunțat: *-gi-a*. - Prez. ind.: *ultragiez*. - Și: (învechit) **ultrajá** (ALEXI, W., CADE.) vb. I, **ultráge** vb. III.
- Din **ultragiu**. Cf. fr. *outrager*.

ULTRAGIÁRE s.f. v. **ultragiere**.

ULTRAGIÁT, -Ă adj. Care a suferit un ultraj; jignit, insultat, ofensat, lezat. *Dacă bietul tânăr avea a face cu o muiere măritată, treaba devenea mai serioasă, pentru că răsplata depindea mult de brasla la care aparținea bărbatul ultragiat.* GHICA, S. 41, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Nici viclenia monarhului ultragiat,*

nici amenințarea cu moartea nu clintiră sublima încăpățănare a călugărului. EFTIMIU, N. 155. *Eu am crezut că e vorba de-o glumă.* (Ultragiati:) *Altminteri nici nu mă pretam.* MUȘATESCU, T. 296. *Ultragiatul colonel își reveni din furia lui.* PREDĂ, DELIR. 269, cf. DM, M. D. ENC: *Se angajează să-l scape de furia celor trei vajnici urmăritori: soful ultragiat, amantul înșelat și ipistatul nelipsit de la post.* CIOCULESCU, C. 179, cf. DEX, DSR. ♦ (Despre afectivitate, sensibilitate etc.) *Ca tine sunt și culme, și țibise, Și-ți aduc un corp în zdrențe și un suflet ultragiat.* MACEDONSKI, O. I, 161. *Sufletul acesta strivit, ultragiat, o diviniza pe Maro.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 70. *Când Petru Maior îl combătea pe Kopitar sau Hasdeu pe Cihac, o făcea și cu intuiția ce și-o dă sufletul ultragiat.* PUȘCARIU, D. V. 38. *Monștrii au [la Shakespeare] un suflet ultragiat.* VIANU, L. U. 90. *În poezia lui... vorbește, aparent în dodii, o sensibilitate ultragiată.* ROMÂNIA LITERARĂ 1985, nr. 8, 4/1.

- Pronunțat: *-gi-at*. - Pl.: *ultragiati, -te*. - Și: (învechit) **ultraját, -ă** adj. ALEXI, W.
- V. **ultragia**.

ULTRAGIÉRE s.f. Acțiunea de a ultragia; insultare, jignire, ofensare. Cf. HELIADE, V. 26²/19, ALEXI, W., DEX, DN³, DSR.

- Pronunțat: *-gi-e*. - Pl.: *ultragieri*. - Și: (învechit) **ultragiére** (HELIADE, V. 26²/19), **ultrajére** (ALEXI, W.) s.f.
- V. **ultragia**.

ULTRÁGIU s.n. v. **ultraj**.

ULTRAGROTÉSC, -Ă adj. Din cale afară de grotesc, peste măsură de grotesc, de un grotesc exagerat. *Pelicula este suprasaturată de tipuri care pe ecran ne par ultragrotești, jucate fără nici un simț al măsurii.* CINEMA, 1968, nr. 7, 6.

- Pl.: *ultragrotești*.
- **Ultra¹- + grotesc**.

ULTRAHOMAGIÁL, -Ă adj. v. **ultraomagial**.

ULTRAÍSM s.n. (Rar) Atitudine caracterizată prin idei sau concepții exagerate; extremism. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., DN³.

- Din germ. **Ultraismus**.

ULTRAÍST, -Ă adj., s.m. și f. (Ieșit din uz) 1. Adj. Care depășește limitele normale; exagerat; extremist. *Germanii francezi sânt francezi ultraiști.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 82. *Unele comune... reprezentate la comitet prin 4-6 inși din una și aceeași familie aristocratică sau prin alți inși cunoscuți de patrioți ultraiști.* FM (1861), 92. *Ei samănă a fi nutrit... niște simțăminte religioase ultraiste.* SBIERA, F. S. 347, cf. FORM. CUV. II, 9.

2. S.m. și f. Adept al unor idei sau convingeri extremiste. Cf. GHEȚIE, R. M.

- Pl.: *ultraiști, -ste*.
- De la **ultraism**.

ULTRÁJ s.n. 1. Jignire, ofensă gravă, amenințare ori act de violență împotriva cuiva. *Era mânat*

să-mpartă ultrajul și durerea. HELIADE, O. I, 202, cf. NEGULICI, BAR. - MUNT., w. 576²/22. În viața noastră dăm peste minute Ce nu se pot șterge zeci și mii de ani, Fie suvenire de plăceri trecute, Fie și ultrage de crudeli tirani. MUREȘANU, P. 132/7. Acest nou ultragiu aruncat în față-mi cu atâta asprime făcu să dispară din inima mea ultima speranță de amor. FILIMON, O. I, 328. Ea-mi este încredințată, n-am să dau altuia cont decât numai tutorului ei; așadar, domnule, du-te să faci altora ultragele dumitale: ceea ce se face aci nu caută spre dumneata. BARONZI, M. I, 95/28, cf. PROT. - POP., N. D. Uit o viață amărâtă de ultragii sângeroase. MACEDONSKI, O. I, 28, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. La bază e... aceeași revoltă împotriva unei vieți de „ultragii”. LOVINESCU, S. I, 282, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 252, DSR. ♦ F i g. Ultragiul anilor. SCRIBAN, D. Părul albise, frumoasele mâini pe care citirăm nescrisele ode păleau și ele. Ultragiile timpului. BOTTA, S. III, 149. ♦ Act, atitudine contrară unor principii, unor reguli. Ultragiul moralei. SCRIBAN, D. (F i g.) Ultragiul artei. id. ib. ♦ Ultraj contra bunelor (sau, rar, la bunele) moravuri = infracțiune care constă în săvârșirea în public a unor acte ori gesturi, în folosirea de cuvinte, expresii sau în orice manifestări prin care s-ar aduce atingere bunelor moravuri. Cf. M. D. ENC., DJP.

2. (Dr.) Infracțiune constând în insultă, calomnie, amenințare sau act de violență împotriva unui reprezentant al autorității publice aflat în exercițiul funcției. Am fi putut... să facem proces verbal de ultragiu adus guvernului și nouă, ca agenți ai forței publice. CARAGIALE, O. I, 191. Herdelea a primit citație de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. REBREANU, I. 283, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic de ultragiu adus în exercițiul funcției. BART, S. M. 89, cf. SCRIBAN, D., PR. DREPT. 656. Sunt nevoit să-i drezec acestui cetățean actele pentru ultraj. v. ROM. septembrie 1970, 9, cf. M. D. ENC., DEX, DJP, DN³, DREV. - Pl.: *ultraje*. - Și: (învechit) *ultrăgiu* (pl. *ultragii* și, învechit, *ultrage*) s. n.

- Din it. *oltraggio*, fr. *outrage*.

ULTRAJĂ vb. I v. *ultragia*.

ULTRAJĂRE s.f. v. *ultragiere*.

ULTRAJĂT, -Ă adj. v. *ultragiât*.

ULTRALEAL, -Ă adj. (Rar) Extrem de loial. Se simțeau foarte jenați oricând răsuna în adunări câte o cuvântare mai liberală și nu de tot ultraleală. BARIȚIU, P. A. III, 163.

- Pronunțat: *-le-al*. - Pl.: *ultraleali*, *-e*.

- *Ultra*¹- + *leal*.

ULTRALIBERĂL, -Ă adj., s.m. și f. (Persoană) care manifestă o atitudine liberală exagerată, care duce liberalismul la extrem. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, L. R. A. 214, DN³, FORM. CUV. II, 249, 297.

- Scris și: *ultra-liberal*. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, FORM. CUV. II, 297. - Pl.: *ultraliberali*, *-e*.

- *Ultra*¹- + *liberal*. Cf. fr. *ultra-libéral*.

ULTRALIBERALISM s.n. (Rar) Liberalism exagerat. Cf. CADE, DN³.

- Scris și: *ultra-liberalism*. CADE.

- *Ultra*¹- + *liberalism*. Cf. fr. *ultra-libéralisme*.

ULTRALUXÓS, -OĂȘĂ adj. De un lux exagerat. Eroina a dus o existență ultraluxoasă și extravagantă. v. ROM. iulie 1961, 90.

- Pl.: *ultraluxoși*, *-oase*.

- *Ultra*¹- + *luxos*.

ULTRAMARÍN¹, -Ă s.n., adj. 1. S.n. Colorant albastru, obținut prin topirea unui amestec de argilă, carbonat de sodiu, carbune de lemn și sulf; albăstreală, (regional) merială, sineală (1), vinețeală. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 259, CANTUNIARI, L. M. 119. Ultramarinul... se prezintă în comerț ca o pulbere albastră întrebuițată în vopsitorie. MACAROVICI, CH. 329, cf. DT, LTR², DL, DM, M. D. ENC., DC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, DSR, CHEST. II 378/42, 188a.

2. Adj. Albastru. Cf. SCRIBAN, D. Această pulbere fiind... ceața sufletelor călătoare, cu care gâzele se ciocnesc în zborul lor spre haosul ultramarin. ARGHEZI, C. J. 98. Mări de fosfor, cer ultramarin. BENIUC, C. P. 110, cf. CL 1970, 288. ♦ (Adverbial, indicând o nuanță) Chilimurile oltenesti cu câmpurile lor ultra-marin albastre sau roșii închise. BLAGA, T. VAL. 282.

- Scris și: *ultra-marin*. - Pl.: (2) *ultramarinii*, *-e*.

- Și: (regional) *ultramarină* (CHEST. II 378/188 a), *ultrămărie* (CL 1970, 288) s.f.

- Din germ. *Ultramarin*. - *Ultrămărie*, prin etimologie populară.

ULTRAMARÍN², -Ă adj. (Rar) Care vine sau care este adus de peste mare; transmarin. *Li se zicea și mărfuri transmarine sau ultra-marine, care arată... că sunt aduse de peste mări*. N. A. BOGDAN, C. M. 36.

- Scris și: *ultra-marin*. - Pl.: *ultramarinii*, *-e*.

- *Ultra*¹- + *marin*. Cf. fr. *outramer*.

ULTRAMARINĂ s.f. v. *ultramarin*¹.

ULTRAMATERIAL, -Ă adj. (Rar) Care e foarte strâns legat de problemele materiale. *Voi, sătenii, ... sânteți bieți necăjiți cu câștigul pâinii de toate zilele; de nevoie caută să duceți o viață cu totul materială, ba ultramaterială*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 25.

- Pronunțat: *-ri-al*. - Pl.: *ultramateriali*, *-e*.

- *Ultra*¹- + *material*.

ULTRAMICROANALIZĂ s.f. Ramură a microanalizei care se ocupă cu identificarea și cu dozarea substanțelor în cantități de ordinul microgramelor. Cf. LTR², DER, M. D. ENC., DC, DN³, FORM. CUV. II, 249.

- Pronunțat: *-cro-a*.

- Din germ. *Ultramikroanalyse*.

ULTRAMICROCHIMIE s.f. Ramură a chimiei care se ocupă cu relațiile chimice și cu procedeele de analiză în care intervin substanțe în cantități foarte mici. Cf. LTR², DL, DM, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250.

- Din fr. *ultramicrochimie*.

ULTRAMICRÓN s.m. Particulă coloidală mai mică decât o zecime de micron, care poate fi văzută numai cu ultramicroscopul. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX, CHIM. AN. CALIT. 78, DN³, FORM. CUV. II, 249.

- Pl.: *ultramicroni*.

- Din fr. *ultramicron*.

ULTRAMICROSCÓP s.n. Microscop foarte puternic, utilizat pentru observarea obiectelor ale căror dimensiuni sunt sub limita de separare a microscopului obișnuit. *La ultramicroscop celula vie se prezintă ca... o masă de granulațiuni coloidale*. MARINESCU, P. A. 50, cf. CADE. *La ultra-microscop luminarea se face lateral*. MACAROVICI, CH. 156. *Actualălele microorganisme, vizibile numai la ultramicroscop*. ARGHEZI, S. XIV, 163, cf. DT, LTR², DL, DM, DER, M. D. ENC., DC, D. FIZ., DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, DSR, DREV. ◇ *Ultramicroscop electronic* = microscop electronic cu mărire unghiulară și cu putere de separare superioare unui tip obișnuit. Cf. LTR², M. D. ENC.

- Scris și: *ultra-microscop*. - Pl.: *ultramicroscope*.

- Din fr. *ultramicroscope*, germ. *Ultramikroskop*.

ULTRAMICROSCÓPIC, -Ă adj. Care se poate vedea numai cu ultramicroscopul. Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ Care se execută cu ultramicroscopul. *Studiul ultramicroscopic al digestiunii pepsice în mediu acid*. MARINESCU, P. A. 46. *Examenul microscopic și ultramicroscopic al celulei nervoase*. id. ib. 51, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *ultramicroscopici*, -ce.

- Din fr. *ultramicroscopique*.

ULTRAMICROSCOPIÉ s.f. Metodă de cercetare a obiectelor extrem de mici (microbi, bacterii, virusuri etc.), cu ajutorul ultramicroscopului. Cf. M. D. ENC., DC, DEX, D. MED.

- Din fr. *ultramicroscopie*.

ULTRAMODÉRN, -Ă adj. Foarte modern, de un modernism exagerat; ultramodernist. *Ne îndreptăm privirea la mișcarea ultramodernă de aiurea și de la noi*. NAUM, IST. ART. 12. *Publicul consumator se poate distra cu numere senzaționale dintre cele mai alese. O dansatoare în stil ultra modern, - un diseur neamț..., - doi gimnaști*. SADOVEANU, O. IX, 332. *Tinerii artiști îl copiază de zor pe Poussin, dezvelind de sub solemnitățile compozițiilor lui structuri ultramoderne*. CONTEMP. 1969, nr. 1175, 6/2. *Lemnul secular se învecinează cu aliajul ultramodern*. V. ROM. iulie 1970, 86, cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, 250, 251, 252, 295, DREV. *Scurtă blană ultramodernă*. în L. ROM. 1987, 512.

- Scris și: *ultra-modern*. - Pl.: *ultramoderni*, -e.

- Din fr. *ultramoderne*.

ULTRAMODERNÍST, -Ă adj. Ultramodern. *Își trăsese hainele ultra-moderniste... de-a dreptul peste costumul de baie*. CĂLINESCU, C. N. 92. *Pentru o fată așa de sportivă ca ea trebuie un interior ultra-modernist*. id. ib. 134. *Să revenim la estetica ultramodernistă*. T decembrie 1964, 33, cf. DN³, FORM. CUV. II, 249.

- Scris și: *ultra-modernist*. - Pl.: *ultramoderniști*, -ste.

- Ultra¹- + *modernist*.

ULTRAMONTÁN, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. Care se referă la ultramontanism, care ține de ultramontanism. *Ce felii de dorințe pie (evlavioase) au germanii ultramontani este cunoscut*. BUCOVINA (1850), 191²/12. *Partida ultramontană... nu voia să auză de libertatea religioasă a celorlalte confesiuni*. BARIȚIU, P. A. III, 42. *Se aflau... canoniști ieșiți din așa-numita școală ultramontană*. id. ib. 306, cf. BARCIANU. *Ei samănă să fi nutrit... niște sâmfăminte religioase ultraiste, așa-numite ultramontane*. SBIERA, F. S. 347, cf. CADE.

2. S. m. și f. Partizan al ultramontanismului. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN³.

3. Adj. De dincolo de munți; (rar) ultramuntean. Cf. GHEȚIE, R. M., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN³, FORM. CUV. II, 249, 250, 264.

4. S. m. și f. Locuitor de dincolo de munți. *Nu era un străin acel ultramontan adus în văile luminate de soare ale Italiei pentru altceva decât pentru o faptă de cucerire*. IORGA, P. A. II, 167, cf. DN³.

- Pl.: *ultramontani*, -e.

- Din fr. *ultramontain*.

ULTRAMONTANÍSM s.n. (În opoziție cu gallicanism) Curent în cadrul catolicismului, care susține infailibilitatea și autoritatea absolută a papei și primordialitatea Bisericii catolice. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DER, M. D. ENC., DN³, FORM. CUV. II, 249.

- Din fr. *ultramontanisme*.

ULTRAMUNTEÁN, -Ă adj. (Rar) Ultramontan (3). Cf. NEGULICI. *Ducele Toscaniei... nu mai este decât o păpușe încoronată; puterea este în mâna streinului ultramuntean, care sugă sângele sărmanei noastre patrie*. FILIMON, O. I, 333, cf. PROT. - POP., N. D., FORM. CUV. II, 249, 251.

- Pl.: *ultramunteni*, -e.

- Ultra¹- + *muntean*. Cf. fr. *ultramontain*.

ULTRANAȚIONALÍST, -Ă adj. Caracterizat prin naționalism exagerat. *Am dat un anunț, repetat din două în două zile, la o gazetă ultranaționalistă*. EFTIMIU, N. 120.

- Pronunțat: -fi-o-. - Pl.: *ultranaționaliști*, -ste.

- Ultra¹- + *naționalist*.

ULTRAOCCIDENTÁL, -Ă adj. Cu foarte pronunțat caracter, aspect etc. occidental. DEX - S.

- Pronunțat: -tra-oc-. - Pl.: *ultraoccidentali*, -e.

- Ultra¹- + *occidental*.

ULTRAOMAGIÁL, -Ă adj. (Rar) Care are caracter de omagiu exagerat. *Se simțeau foarte jenați oricând răsuna în adunări câte o cuvântare mai liberală și nu de tot ultraleală și ultrahomagială*. BARIȚIU, P. A. III, 163.

- Pronunțat: -tra-o-ma-gi-al-. - Pl.: *ultraomagiali*, -e.

- Și: *ultrahomagial*, -ă adj.

- Ultra¹- + *omagial*.

ULTRAOPTIMÍST, -Ă adj. Extrem de optimist. Cf. FORM. CUV. II, 249, 251. ◇ (Substantivat) *Dacă un*

lucru are același aspect pentru un ultra-pesimist și pentru un ultra-optimist, este cea mai sigură dovadă despre veritatea aspectului. HEM 2 606.

- Scris și: *ultra-optimist*. - Pronunțat: *-tra-op-*. - Pl.: *ultraoptimiști, -ste*.

- **Ultra¹ + optimist**.

ULTRAPÁS s.m. Masă plastică preparată din melamină. LTR², DC, DN³.

- Din germ. **Ultrapas**.

ULTRAPESIMÍST, -Ă adj. Extrem de pesimist. Cf. FORM. CUV. II, 249, 251. ◇ (Substantivat) *Un ultra-pesimist și... un ultra-optimist*. HEM 2 606.

- Scris și: *ultra-pesimist*. - Pl.: *ultrapesimiști, -ste*.

- **Ultra¹ + pesimist**.

ULTRAPORȚELÁN s.n. Porțelan cu caracteristici superioare de izolator pentru curenți de înaltă frecvență. Cf. LTR², DN³, FORM. CUV. II, 249, 250, 251, 268.

- **Ultra¹ + porțelan**.

ULTRAPRESIÚNE s.f. Presiune extrem de ridicată. *Sub acțiunea ultrapresiunilor se pot realiza unele reacții chimice*. CIȘMAN, FIZ. I, 274, cf. DN³, FORM. CUV. II, 249, D. MED.

- Pronunțat: *-si-u-*. - Pl.: *ultrapresiuni*.

- Din fr. **ultrapression**.

ULTRAPROGRESÍST, -Ă adj. (Și substantivat) Care susține în mod exagerat progresul. *Cei mai neîmpăcați inamici ai lui Verdi... erau ultraprogresiștii muzicali*. FILIMON, O. II, 302. *Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultra-progresist... că voi progresul cu orice preț*. CARAGIALE, O. VI, 141, cf. IORDAN, L. R. A. 214, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, 250, 251, 297, DREV.

- Scris și: *ultra-progresist*. - Pl.: *ultraprogesiști, -ste*.

- **Ultra¹ + progresist**.

ULTRARAFINÁT, -Ă adj. Foarte rafinat. Cf. DEX - S.

- Pl.: *ultrarafinăți, -te*.

- **Ultra¹ + rafinat**.

ULTRARAPÍD, -Ă adj. Extrem de rapid. Cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, 251, DCR.

- Pl.: *ultrarapizi, -de*.

- **Ultra¹ + rapid**. Cf. it. *ultrarapido*.

ULTRAREACȚIONÁR, -Ă adj., s.m. și f. (Per-soană) cu vederi înapoiate, care se opune progresului. Cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 249, 251, DREV.

- Pronunțat: *-re-ac-ți-o-*. - Pl.: *ultrareacționari, -e*.

- **Ultra¹ + reacționar**.

ULTRAREGALÍST, -Ă adj. Adept înflăcărat al regalității. Cf. SFC I, 47, DN³, FORM. CUV. II, 249, 250.

- Pl.: *ultraregaliști, -ste*.

- **Ultra¹ + regalist**. Cf. fr. *ultraroyaliste*.

ULTRARETROGRÁD, -Ă adj., s.m. și f. (Per-soană) care se opune cu înverșunare progresului, care ține cu îndărătnicie la formele și instituțiile învechite. *Sandu Napoia ultra-retrogradul*. ALECSANDRI, T. 37.

Alecsandri vrea să se manifeste persiflând pe Napoia, pe „ultraretrogradul”. IBRĂILEANU, SP. CR. 127, cf. DN³, FORM. CUV. II, 250, 251.

- Scris și: *ultra-retrograd*. - Pl.: *ultraretrograzi, -de*.

- **Ultra¹ + retrograd**.

ULTRAREVOLUȚIONÁR, -Ă adj., s.m. și f. Revoluționar exagerat. Cf. COSTINESCU. *A unelti o mișcare ultra-revoluționară (peste măsură revoluționară)*. CR (1831), 41²/1, cf. BARCIANU, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251.

- Scris și: *ultra-revoluționar*. - Pronunțat: *-fi-o-*. - Pl.: *ultrarevoluționari, -e*.

- Din fr. **ultra-révolutionnaire**.

ULTRAROMÁNTIC, -Ă adj. (Rar) De un roman-tism extrem. *Sunt școale de fantazie, ce umblă după teorii artistice, croind o limbă dramatică... pe formele școlii ultra romantice franțeze*. RUSSO, S. 73, cf. DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, 252.

- Scris și: *ultra romantic*. - Pl.: *ultraromantici, -ce*.

- **Ultra¹ + romantic**. Cf. fr. *ultraromantique*.

ULTRASCÚRT, -Ă adj. 1. Extrem de scurt. Cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, 252, V. BREBAN, D. G.

2. (În sintagma) *Raze (sau unde, radiații) ultrascurte (și substantivat, f. pl.) = radiații electromagnetice cu lungimi de undă foarte mici, utilizate în telecomunicații, în medicină etc. Razele ultrascurte au un efect bactericid dovedit*. A. POP, CHIRURG. 806. *Tratamentul cu unde... ultrascurte*. id. ib. 818, cf. LTR². *Tratamentul se face prin raze ultrascurte*. BELEA, P. A. 552, cf. DL, DM, DER IV, 768, DEX, DN³, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *ultrascurți, -te*.

- **Ultra¹ + scurt**. Cf. fr. *ultra-court*.

ULTRASECRÉT, -Ă adj. Foarte secret. DEX - S.

- Pl.: *ultrasecreți, -te*.

- **Ultra¹ + secret**. Cf. fr. *ultra-sécret*.

ULTRASENSÍBIL, -Ă adj. Extrem de sensibil. *Un cântar ultrasensibil subt clopot*. ARGHEZI, S. XI, 124, cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, DSR.

- Pl.: *ultrasensibili, -e*.

- **Ultra¹ + sensibil**. Cf. fr. *ultra-sensible*.

ULTRASÓNIC, -Ă adj. Referitor la ultrasunete; care se bazează pe ultrasunete; ultrasonor. Cf. M. D. ENC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, DSR.

- Pl.: *ultrasonici, -ce*.

- Din fr. **ultrasonique**.

ULTRASONOGRAFÍE s.f. (Med.) Ecografie. DEX - S.

- Pl.: *ultrasonografii*.

- Din fr. **ultrasonographie**.

ULTRASONÓR, -Ă adj. Ultrasonic. *O astfel de lamă începe să vibreze sub influența undelor ultrasonore*. MARIAN - ȚIȚEA, FIZ. II, 66, cf. IORDAN, L. R. A. 214, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, DSR.

- Pl.: *ultrasonori, -e*.

- Din fr. **ultrasonore**.

ULTRASONOTERAPIE s.f. Terapie bazată pe ultrasunete. Cf. M. D. ENC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250.
- Din fr. *ultrasonothérapie*.

ULTRASPECIAL, -Ă adj. Care se deosebește foarte mult de alte lucruri asemănătoare. DEX - S. ♦ De strictă specialitate. DEX - S.

- Pronunțat: -ci-al. - Pl.: *ultraspeciali, -e*.

- Ultra¹- + special.

ULTRASTRUCTURĂ s.f. Dispoziție a structurilor ultramicroscopice. Cf. DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, D. MED., DCR.

- Pl.: *ultrastructuri*.

- Din fr. *ultrastructure*.

ULTRASUNET s.n. Vibrație a unui mediu elastic, cu frecvențe superioare sunetului, care nu poate fi percepută de urechea omului. *Receptor pentru ultrasunete*. MARIAN - ȚIȚEA, FIZ. II, 66, cf. IORDAN, L. R. A. 214. *În aer... ultrasunetele se sting repede*. CIȘMAN, FIZ. II, 90. *Sonda de fund, pe bază de ultrasunet, arătând continuu pe cadran... adâncimea apei*. TUDORAN, O. 92, cf. LTR², DL, DM, DER. *Din punct de vedere fizic, ultrasunetul are exact aceeași natură ca și sunetul*. ABC SĂN. 373, cf. M. D. ENC., DC, D. FIZ., DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, 252, 263, D. MED., D. ECOL., DREV.

- Pl.: *ultrasunete*.

- Ultra¹- + sunet. Cf. fr. *ultrason*.

ULTRAVIOLET, -Ă adj. (În sintagma) *Raze (sau radiații) ultraviolete* = radiații electromagnetice situate dincolo de marginea violetă a spectrului luminii și a căror lungime de undă este mai mică decât lungimea de undă minimă a radiațiilor vizibile. *Spațiile interplanetare sunt străbătute de razele ultra-violete emise de soare*. MARINESCU, P. A. 41, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Arsurile prin raze ultraviolete se produc la alpinști*. A. POP, CHIRURG. 236. *Spectrul solar este compus din radiații simple, împărțite în trei categorii: radiații infra-roșii, radiații vizibile... și radiații ultra-violete*. MACAROVICI, CH. 170, cf. DT, LTR². *Razele solare acționează în special prin intermediul razelor ultraviolete*. BELEA, P. A. 353, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, v. BREBAN, D. G. ♦ (Substantivat, f. pl., rar, n.) *Raze ultraviolete*. [Substanțele fluorescente] *produc atunci, sub acțiunea ultravioletului, o lumină intensă*. CIȘMAN, FIZ. II, 326, cf. DM, M. D. ENC., D. FIZ., DEX, DN³.

- Pronunțat: -vi-o-. - Scris și: *ultra-violet*. - Pl.: *ultraviolete*.

- Din fr. *ultraviolet*.

ULTRAVÍRUS s.n. Virus extrem de mic, care nu poate fi văzut la microscopul obișnuit. *Ultravirusuri care determină boala zisă mozaicului tutunului și cartofului produc o reacțiune în elementele celulare*. MARINESCU, P. A. 81. *Cauza ei nu se cunoaște precis; se crede că ar fi vorba de o infecție cu ultravirus*. ABC SĂN. 279, cf. DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250.

- Pl.: *ultravirusuri*.

- Din fr. *ultra-virus*.

ÚLTRĂ adv. (Învechit, rar; în l o c. a d v.) *În ultră* = în plus, mai mult. *În ultră, mintea spre a cunoaște lucrează și se simte că lucrează producând noțiunea sa*. LAURIAN, F. 19/32.

- Din lat. *ultra* (după fr. *en outre*).

ULTRĂMĂRIE s.f. v. *ultramarin*¹.

ULTÚGĂ adj. (Regional; despre ciorbă) Cu multă apă și fără bucăți de carne. Com. din TURNU MĂGURELE.

- Pl.: ?

- Etimologia necunoscută.

ULTUÍ vb. IV v. *altoi*.

ULTUÍRE s.f. v. *altoire*.

ULTUÍT¹ s.n. v. *altoit¹*.

ULTUÍT², -Ă adj. v. *altoit²*.

ULTUITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. v. *altoitor*.

ULTUITURĂ s.f. v. *altoitură*.

ULTUOÁNĂ s.f. v. *altoi*.

ÚLTUR s.m. v. *vultur*.

ÚLTERĂ s.f. v. *ulcer*.

ULTIÓR s.n. v. *urciór¹*.

ULUBÁR s.m. v. *hulubar*.

ULÚBĂ s.f. v. *hulubă*.

ULUBEÁSNEA adv. (Învechit, rar) Din cale afară, peste măsură, foarte. *Când te duci la dumnealui... de se va întâmpla să fii ceva mai ipochimen sau cel puțin fecior de boier, îl vezi mai dezlegat la limbă...; iar de vei fi d'alde terchea-berchea, e posac ulubeasnea*. HELIADE, O. II, 426.

- Etimologia necunoscută.

ULUBÉJ s.m. v. *hulubej*.

ULUBÉL s.m. v. *hulubel*.

ULUBÍȚĂ s.f. v. *hulubiță*.

ULÚC¹ s.n. 1. Jgheab pe care curge apa de la izvor, de la cișmea etc.; burlan, țurțur (6), (popular) țurloi (I 1), (regional) țururoi (2). V. *țurțudan¹, țurțuric, țurțuru (2)*. *Această apă curge pe un uluc fără de a se opri*. FĂTU, D. 197/7, cf. BAR. - MUNT., W. 429²/38, DDRF, ALEXI, W. *Apa [cișmelei] este condusă pe uluci, țevi, burlane de lemn sau de lut*. PAMFILE, I. C. 467, cf. CHIRIȚESCU, GR. 256, DR. III, 820, DL, DM, DEX, GRAIUL, II, 88, ALR II 2 552/414, 537, 605, 705, 728, 899, 987, A v 22, 33, VI 4, 16, 19, 22, IX 2. ♦ F i g. *Mașile sânt ulucul prin care toată mahina trupului să curăță*.

VEISA, I. 149/2. ♦ *Expr.* (Rar) **A face gura uluc** = a apropia buzele, dându-le formă rotunjită. *Buzele subțiri și vițite făceau gura uluc și striga tare și sacadat.* V. ROM. aprilie 1971, 48. ♦ Parte a teascului prin care se scurge mustul; (regional) burlui, șipot (**II 4**), țâță (**II 3**). Cf. DAMÉ, T. 82, PAMFILE, I. C. 222, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., ALR II 6 138/514, 531, 537, 605, 728. ♦ (Regional) Mic jgheab făcut din scânduri, prin care se toarnă vinul din pritoacă în cadă. *Vinul din pritoacă se toarnă în cadă cu căușul, prin uluc. Ulucul se așază cu un capăt pe buza căzei și cu cellalt pe buza pritoacei.* DAMÉ, T. 81.

2. Jgheab făcut din scânduri ori scobit într-un trunchi de copac în care se pune apa sau mâncarea pentru animale; troacă (**2**), (învechit și regional) scoc (**3**), (regional) vălău (**1**). *Apa de puțuri... mai înainte de a sluji spre adăparea vitelor, trebuie să steie câteva ceasuri în uluce.* I. IONESCU, C. 230/17. *Îngrășatul celor 300 capete de oi... se face pe câmp de iarbă verde și cu darea de zahara în uluce, o dată pe zi.* id. D. 173. *Săngrijască porcii bine..., să tocmească... cotețe și uluce.* CONTEMPORANUL, V. 143, cf. ȘIO II₁, 372, DAMÉ, T. 179, BĂRCIANU. *Un flăcăiandru adăpa în ulucul pufului cu roată doi noateni.* SANDU-ALDEA, D. N. 23, cf. ENC. VET. 159, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *La fântână C-alerga, Multi-apșoară Că scotea, Trei uluce Că umplea.* TEODORESCU, P. P. 689. *Oile le mulgea, Uluc cu lapte umplea Și pe voinic îl băga; De rane îl vindeca.* ȘEZ. III, 66. *La fântâna cu uluc Să strâng fetili buluc.* CARDAȘ, C. P. 166. *N'ioriifi lai, Lai, bucălai, Di trii zăli-ncoasi Gurița nu-ț tași... Ori iarba nu-ț plași, Apa din uluc...?* DIACONU, VR. 14, cf. CHEST. IV 54 b/560, 566 b 2, ALR I 390/538, 675, 677, 679, 684, 690, 695, 708, 720, 725, 740, 764, 960, 984, 986, 988, 990, ib. 416/530, ib. 417/522, 708, ALR II 2 553/192, 414, 514, 520, 531, 551, 605, 682, 705, 723, 728, 987, A V 35, VI 22. *Pân' la fântână mergea, Ciutura hodorogea, Uluc de apă umplea.* BALADE, II, 433. *Colo-n vali la uluc Sî strâng fetili buluc.* FOLC. MOLD. II, 180. *Dintr-un butuc Faci un uluc (= dintr-o persoană necioplită poți scoate o persoană bine educată și cu învățătură).* Cf. ZANNE, P. III, 419. ♦ *F i g. Să-ți lași domol pe fundul ulucului din mine Nisipul tău de aur, Durere sfârâmată.* VOICULESCU, POEZII, I, 62. ♦ (Regional) Albie de spălat rufe (Giurgeni - Fetești). Cf. ALR SN IV h 1 223/705. ♦ (Regional) Groapă în care se toarnă var² stins și prin care sunt puse să treacă oile care suferă de anumite boli la picioare; (regional) varniță (Crețești - Huși). CHEST. V 173/24. *Când oile bolesc de picioare, se face o varniță (un uluc cu var stâns), iar oile sânt trecute prin acel uluc cu var.* ib.

3. Jgheab de lemn sau de tablă pus de-a lungul streșinii casei pentru a aduna și a conduce spre burlane apa de pe acoperiș. *Aste lacrimi, scuturându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt.* NEGRUZZI, S. I, 6, cf. CIHAC, II, 627, ȘIO II₁, 372, BĂRCIANU. *Zorelele... se acățau ștrengărește până și de ulucii streșinelor.* D. ZAMFIRESCU, V. T. 63, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Streșinile... încep să plângă cu șuroaie mari de lacrimi, prin toate spărturile ulucului.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 140. *Cu țurțuri lungi de gheață plâng ulucii.* CAZIMIR, L. U. 37. *Țurțuri de gheață de pe*

uluce. TEODOREANU, M. II, 465, cf. SCRIBAN, D., FLOREA, T. F. 534, L. ROM. 1984, 14, ALR I 390/600, 614, ALR II/I h 233, A I 14, 15, ALR - T 698/338, 416, 444, 453. ♦ (Regional) Olan (**1**). Cf. CIHAC, II, 627, BĂRCIANU, ALEXI, W., ALR II/I h 231/514.

4. (Mold.) Jgheab de scânduri prin care curge apa punând în mișcare roata morii; lăptoc, scoc (**1**). Cf. CIHAC, II, 627. *Ridicându-se stavilele..., apa curge în scoc, lăptoc, lătoc sau uluc.* DAMÉ, T. 148. *Iezătura este... străbătută de un canal numit lătoc, împărțit în 2 sau 3 uluce sau canale mai mici, căptușite cu scânduri, dintre care unul sau 2 conduc apa din el și o lasă să cadă peste roata morii.* ANTIPA, P. 56, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, ALR SN I h 155, ALRM SN I h 105, A V 28. ♦ Jgheab sau țevă prin care curge făina la moară; vrană, (popular) piscoaie (**3**), (regional) ulucaș (**2**). *Și-a luat tăbultocul de mei și s-a dus să-l toarne în coș; apoi... a înlăturat măcinișul lui Șaban și a potrivit la uluc sacul său.* SADOVEANU, O. XVI, 140, cf. SCRIBAN, D., ALR SN I h 175, ALRM SN I h 118, A VI 11.

5. (Mai ales prin Mold.) Jilip. *Scoaterea lemnului de pe pâraiele ce dau în apa Barnarului... s-a făcut prin uluce.* A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 61, cf. CL 1968, 81, CHEST. IV 30/371, ALR SN II h 618, ALRM SN I h 421, A V 20.

6. (Prin Mold. și Dobr.) Vas în care se calcă strugurii; călcător. Cf. ALR II 6 131/537, 987.

7. (Regional) Covată la piuă (**3**). [La piuă] *cad cu putere-n gropile ulucului niște ciocane mari, un fel de capete de grinzi.* LUNGIANU, CL. 71, cf. ALR II 6 474/531, 723, 987.

8. (Regional) Vas (paralelipipedic) de lemn, în care se ține brânza telemea în saramură. *Cașul... se tăia în pătrățele care se așezau în ulucul de saramură.* VUIA, PĂST. 205. [Bucățile de brânză] *le iei frumos cu mâna și le bağ în uluc, la saramură.* GL. OLT. *Tăiam [cașul] și-l puneam la ulug la saramură.* T. DIAL. M. II, 257. [Brânza] *o puneam în uluc di saramură.* T. DIAL. D. 843.

9. (Prin Mold.) Vas, de obicei dintr-o bucată de lemn scobit sau din doage, mai rar din tablă, folosit pentru păstrarea apei în care se înmoaie praftura sau în care se căleşte oțelul. FLOREA, T. F. 534.

10. (Rar) Un fel de atelă formată din sârmă și căptușită pe dinăuntru cu vată, care se întrebuința pentru protejarea membrilor fracturate. Cf. BIANU, D. S.

11. Scobitură, șanț făcut de-a lungul unei piese de lemn, pentru a se putea îmbina cu altă piesă; canelură, nut (**2**). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 627, LM. *Bătu cu ciocanul dasupra butoiului, până ce intrară doagele în ulucul gardenului.* ap. ȘIO II₁, 372, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Plătuitorul... servește la plătuirea, adecă la subțierea tablelor... de la uși, dulapurii, lambriuri și alte asemenea lucrări, pentru a fi potrivite în ulucă.* I. APOLZAN, U. 14, cf. TDRG. *Așa-numitul mobilier dulgher era executat din scânduri sau scândurele cioplite cu securea și cuțitoaia, încheiate în ulucuri, ca șindriile de pe case.* BUTURĂ, EG. 362, cf. V. BREBAN, D. G., CHEST. II 240/18, ALR I 668/846. ♦ Șanț făcut de-a lungul mesei dulgherului, în care se țin uneltele. Cf. DAMÉ, T. 114.

12. (Prin Munt.) Unealtă de dulgherie folosită, probabil, pentru a face caneluri. Cf. DDRF, H II 118, IV 86, VII 184, IX 43.

- Pl.: *uluce*, (regional) *ulucuri* (ALR II/I h 231/987, ib. 233/531, ALR - T 698/444, 453) și (m.) *uluci*. - Și: (regional) *ulucă* (H IX 43, ALR II/I h 333, ALR II 2 552/537, 605, ib. 2 553/605, 682, ib. 6 138/605, ALR SN II h 618/605, ALRM SN I h 421/605) s.f., *ulug* (pl. și m. *ulugi* ALR - T 698/338), *oluc* (SCRIBAN, D., CHEST. IV 54 b/198) s.n., *olucă* (ALR I 390/679) s.f., *huluc* (ALR II/I h 233/520, ALR II 2 552/520, ib. 2 553/520, ib. 6 131/520) s.n.

- Din tc. *oluk*.

ULUC² s.n. v. *ulucă¹*.

ULUCĂR¹ s.m., s.n. (Regional) 1. S.m. Muncitor care lucrează la transportul buștenilor pe *uluc¹* (5). Cf. ARVINTE, TERM. 173. [Muma Pădurii] *noaptea că pleca Pe la lemnari, Pe la ulucari, Tot prin păduri mari*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 73.

2. S.n. Ulucitor (Bănești - Găești). Cf. CHEST. II 239/76.

- Pl.: (1) *ulucari*.

- *Uluc¹* + suf. -ar.

ULUCĂR² s.m. (Iht.; regional) Sulac (III) (*Cyprinus carpio hungaricus*). În aceste săltători se prinde azi mai cu seamă crapul așa-zis sulatic sau ulucar, care are obiceiul de a sări pe la garduri. ANTIPA, P. 594, id. F. I. 114, 117, ATILA, P. 279, 281, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DSR.

- Pl.: *ulucari*. - Și: *olocăr* s.m. ANTIPA, F. I. 114, 117.

- *Ulucă¹* + suf. -ar.

ULUCĂȘ s.n. (Regional) Diminutiv al lui *uluc¹*.

1. Cf. *uluc¹* (1). Cf. ALR II 2 552/520.

2. Jgheab sau țevă prin care curge făina la moară; vrană, (popular) piscoaie (3), (regional) *uluc¹* (4). *Vrana sau ulucașul, prin care curge făina*. DAMÉ, T. 153, cf. 155, ȘIO II, 373, TDRG, PAMFILE, I. C. 186, DSR.

3. Parte a teascului prin care se scurge mustul (Mîrcești - Pașcani). Cf. ALR II 6 138/537.

- Pl.: *ulucașe*. - Și: *hulucăș* s.n. ALR II 2 552/520.

- *Uluc¹* + suf. -aș.

ULUCĂ¹ s.f. 1. Scândură utilizată în construcții, mai ales la garduri. V. *leaț, ostreț, șipcă¹, ștachelă*. *I viișoară... cu pivniță mică de tălpi i magazie dă uluce supt acoperământ* (a. 1831). C. GIURESCU, P. O. 116. *Povarnă de uluci, învălită cu șindrilă* (a. 1842). DOC. EC. 770, cf. POLIZU. *O poartă cu două canaturi, învelită cu streășină de uluci mărunțele*. FILIMON, O. I, 264. *Tavanul acestei camere era de grinzii și uluci de stejar*. id. ib. 265, cf. LM. *Tavanurile de uluci de stejar*. ap. TDRG, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II, 372. *Ograda era mare, cu gard de uluci spre uliță*. REBREANU, P. S. 103, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 38, SCRIBAN, D. *Prin ulucile dispuse orizontal... găsi o porțiță*. MIHĂESCU, R. 53. *Dincă se îndreptă spre o poartă de uluci ascuțite*. CAMIL PETRESCU, O. II, 7. *Într-o curte, împrejmuită cu*

uluci rare, se trezi un câine. STANCU, R. A. IV, 55. *Cu un topor în mână, Paraschiv ascuțea ulucile pe un trunchi*. PREDĂ, M. 256. *I-au dat unul o șipcă, altul o ulucă*. BARBU, G. 86. *Ne tot scoteam capetele prin ulucile gardului*. v. ROM. septembrie 1954, 125, cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 365, ALR II/I h 267, ib. h 268, ALRM II/I h 359, ib. h 360, ib. h 361/769. *Le-a pus alătur toate, ulucă cu ulucă*. T. DIAL. M. II, 37. ♦ Șindrilă. Cf. POLIZU.

2. (Mai ales la pl.) Gard de scânduri; zăplaz, (regional) ulucărie. V. *stobor²*. *Am pus să sape ca să găsească rădăcini de par de gard sau de uluce* (a 1791). IORGA, S. D. VII, 10. *Grădina era încunjurată cu... uluci de scânduri de stejar*. GHICA, S. 42. *Două scânduri din uluce erau rădicate*. SION, P. 289, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 627. *Sări peste uluci în grădină*. GRANDEA, S. 93. *Orășel ce abia începuse... a se împlini, ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brășlaș*. ODOBESCU, S. I, 109. *De pe lângă uluci, din fundul curții, răspund alte chibrituri aprinzându-se*. CARAGIALE, O. III, 145. *Se urcă pe uluci...*, *ca să-i fure poamele*. SLAVICI, N. I, 251. *Mă strecurai tiptil... după uluci pe creasta casii, de pe creastă la gura podului*. DELAVRANCEA, T. 27, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II, 372, ALEXI, W. *Ea începu să zâmbească și să dea din cap la câteva cucoane ce treceau pe lângă uluci*. ap. TDRG. *În dosul gardului de scânduri, zăplazului sau ulucei*. PAMFILE, A. R. 224. *Nici prin crăpăturile ulucilor nu poate să se uite*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 26. *Zadarnic încercă s-o deslușească pe fată, uitându-se peste uluca de scânduri*. AGĂRBICEANU, S. 42. *Albul zăpezii acoperea pământul și îmbrăca ulucile, casele și pomii*. ARDELEANU, U. D. 227, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Până și ușile și ferestrele scoase din fătâni vin să se sprijine de uluci ori de salcâm*. BASSARABESCU, V. 96, cf. CADE. *Ne spiona, pitit după uluci*. MINULESCU, VERS. 263. *Sar eu ulucile, încurcându-mă în sabie*. CAMIL PETRESCU, U. N. 265. *Băiețică începu să mieune și să tragă cu labele pe ulucă*. STĂNOIU, C. I. 201. *Nimeni n-a mai bătut un fărșuș la ulucă*. KLOPȘTOCK, F. 187. *Dihori nerușinați scormoneau pe sub uluci*. VOICULESCU, P. I, 63. *O auzise pe copilă că vine: trântise porțița de la uluci*. SADOVEANU, O. XVII, 298. *Dezbaterile între neță Boilă și soția sa au luat un caracter aproape public, depășind îngrădirea ulucilor*. CĂLINESCU, C. O. 89. *Omul dorește să cunoască lumea dincolo de ulucile ogradei părintești*. VIANU, L. R. 290. *Zapciul îi lămuri că zidul se lucrează între două uluci de scânduri, între care se toarnă pământ*. CAMIL PETRESCU, O. II, 177. *Pisica... se duse la uluci, le sări, se pierdu în noapte*. STANCU, R. A. III, 265. *Își păzeau surorile și le băteau zăravă când le prindeau în umbra ulucilor cu vrenul*. PAS, Z. I, 221. *I se păruse... o biată grădiniță cu uluci scunde*. VINEA, L. II, 299. *Eu mă împleteam beat, fracturat, mă rezemam de uluci, amețit de tristețe*. BOTTA, S. III, 84. *M-am pitit după uluci și n-am mai mișcat*. PREDĂ, I. 45. *Aduseră și legaseră caii de uluci*. v. ROM. octombrie 1964, 64. *Era mai lesne de suit pe acoperiș, Că doar puneam un picior pe ulucă*. SORESCU, L. L. I, 22. [Dulgherul] *lucrează paturi, bănci, uluci, porți și altele*. H II 146, cf. ib. IV 45. *Uluci prăpădeau, Ferestre și uși ardeau*. TEODORESCU, P. P. 486, cf. CHEST. II 403/22, 25, 32, ALR II/I h 267, ib. h. 268, ALRM II/I h 359, ib. h 360, ib. h

361. *Să trântea dă toate ulucili.* O. BÂRLEA, A. P. I, 247, cf. NALR - O II h 213. *Mă dau cu capul de ulucă.* FOLC. MOLD. I, 253.

- Pl.: *uluci* și (învechit și regional) *uluce*. - Și: **uluc** (pl. și m. *uluci* BARCIANU) s.n. ALEXI, W., NALR - O II h 213/972.

- Cf. *u l u c*¹.

ULUCĂ² s.f. v. **uluc**¹.

ULUCĂRI vb. IV. T r a n z. (Regional) A da drumul lemnelor pe *uluc*¹ (5) la vale; (regional) a *uluci*¹ (2). ARVINTE, TERM. 174, CL 1968, 80.

- Prez. ind.: *ulucăresc*.

- **Ulu**¹ + suf. -ări.

ULUCĂRIE s.f. (Regional) Gard de scânduri; *ulucă*¹ (2) (Tisău - Urziceni). CHEST. II 403/97.

- Pl.: *ulucării*.

- **Ulu**¹ + suf. -ărie.

ULUCI vb. IV. T r a n z. (Regional) 1. A face un *uluc*¹ (11) de-a lungul unei piese de lemn. Cf. TDRG, CADE.

2. A *ulucări*. ARVINTE, TERM. 174.

- Prez. ind.: *ulucesc*.

- V. **uluc**¹.

ULUCIT¹ s.n. Acțiunea de a *u l u c i* (1). *Cuțitoaia să muște cu temei din șindrile, ulucitul să fie fără greș.* ap. TDRG, cf. CADE.

- V. **uluci**.

ULUCIT², -Ă adj. (Regional) 1. (Despre clădiri) Căruia i s-a pus *uluc*¹ (3) la streșină. *Grajdul pă tâlpi groase, ulucit și șindrilit nou.* CR (1834), 348²/42.

2. (Despre piese de lemn) În care s-a săpat un *uluc*¹ (11). Cf. *uluci* (1). *2 lemne groase ulucite, numite hamzauri.* ANTIPA, P. 58, cf. 793.

- Pl.: *uluciți, -te*.

- V. **uluci**.

ULUCITÓR s.n. Unealtă de dulgherie cu ajutorul căreia se fac șanțuri de-a lungul marginilor unor piese de lemn care se asamblează; șanțuitoar, (regional) *ulucar*¹ (2). Cf. I. APOLZAN, U. 12, TDRG, CADE.

- Pl.: *ulucitoare*.

- **Ulu**¹ + suf. -itor.

ULÚG s.n. v. **uluc**¹.

ULUI¹ s.m. v. **uliu**.

ULUI² vb. IV. T r a n z. A provoca o mare (și neașteptată) mirare, admirație, emoție, a uimi peste măsură; a impresiona profund. Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 438. *După vorba asta, care ului pe Sandu, procurorul m-a fost chemat pe mine.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W., TDRG. *Cu o îndrăzneală care mă ului, ... îmi afirmă pasionat că tocmai aceasta o așteptă.* GALACTION, O. 238. *Dacă un prozator ne uluiește cu*

vocabularul lui regional, atunci se obișnuiește îndată a se zice că a apărut „un nou Creangă”. CĂLINESCU, I. C. 285, cf. SCRIBAN, D. *O floare însă ului... pe Ladima, căci avea ceva misterios în somptuozitatea ei.* CAMIL PETRESCU, N. 77. *A știut... să-l uluiască din primele ceasuri cu bogatele sale cunoștințe.* v. ROM. aprilie 1954, 98. *Povestirea scurtă a tatălui le uluise pe fete și pe mamă.* PEDA, M. 405. *Am uneori dorința să fac un lucru extraordinar, care să te uluiască.* T august 1964, 52. *Făcu o descoperire care-l ului.* v. ROM. august 1969, 52. ♦ R e f l. (Învechit) *În loc de pește, pre filosofu din fundul corabii scot; care luera pescarii văzând întâi, de minune s-au fost uluind.* CANTEMIR, IST. 141. ♦ R e f l. (Învechit și regional) A-și pierde facultatea de a judeca clar; a se buimăci, a se fâstăci, a se incurca, a se năuci (1), a se zăpăci. *De-i va fi frică și să va ului și nu va putea spune deslușit, să-l întrebați de multe ori, până i să va potoli frica.* NEAGOE, ÎNV. 245/18. *Cum ar cădea în amestecarea limbilor la Turnul Vavilonului, așe să uluiește.* CANTEMIR, HR. 171. *Vânzătorul și cumpărătorul să vor ului, unul gândind că vinde alta, iară celalalt că cumpără alta.* CARAGEA, L. 20. *De ar fi adevărat că grijile aduc învâlmășală duhului, pentru ce... nu să uluiește în vorbirile sale cu prietenii?* MARCOVICI, D. 198/9, cf. POLIZU, HEM 680, CIHAC, II, 438, LM. *Pierderea domnului lor îi făcură să se uluiască.* ISPIRESCU, M. V. 59. *Nu se dezmeticise voinicul nostru, ba mai rău se uluise.* DELAVRANCEA, S. 101, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Fermecat de frageda drăgălășie, ... se uluiește și își crestează degetul arătător.* ARGHEZI, S. VIII, 37. *Cu mintea judeca: S-a uluit maică-mea!* TEODORESCU, P. P. 665, cf. REV. CRIT. III, 172, RĂDULESCU-CODIN, L. 131. *Când te văd mă uluiesc și spre tine că pornesc.* ȘEZ. VIII, 24, cf. PAMFILE, C. Ț. 116, id. J. II, 170, CIAUȘANU, V. 207, TOMESCU, GL., BALADE, II, 69. ♦ T r a n z. *Alte lucruri minunate... să videa, carile nu numai a ochiului privală, ce și a minții socoteală ameția și uluia.* CANTEMIR, IST. 128. (Cu complementul „mintea”) *Groaza morții mintea uluiaște și primejdia... simțirile amurfește.* id. ib. 157, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 438, ALEXI, W., CADE.

- Prez. ind.: *uluiesc*. - Și: (prin Mold.) *urlui* vb. IV. TDRG.

- Cf. slavonul оулаяти „a prinde”, bg. улавям „a pătrunde, a surprinde”.

ULUI³ vb. IV. T r a n z. 1. (Învechit) (Folosit și absol.) A mărturisii (2). *Să uluim acmu credință dereaptă.* CORESI, M. 260/6. *Înainte a cestor oameni buni uluiesc și arată.* id. ib. 266/12. *Noi cunoaștem și uluim pe Hristos a fi Mesia (a. 1692).* ap. DLRV. *Limba mea să uluiască dreptatea ta (sec. XVII).* ap. DLRV, cf. DHLR II, 542, DR. IV, 116, 117, TAMÁS, ET. WB., I. GHETIE, B. D. 195, DLRV.

2. (În dicționarele din trecut) A interoga, a cerceta; (regional) a vălătui (1). Cf. LEX. MARS. 218, KLEIN, D. 167, 444, LB, ISER, LM, TAMÁS, ET. WB.

- Prez. ind.: *uluiesc*. - Și: **olui** vb. IV. LEX. MARS. 117, 218.

- Din magh. vall. - Pentru sensul 2, cf. magh. vallat.

ULUI⁴ vb. IV. **T r a n z.** 1. (Învechit, prin Maram.; în forma *olui*) A oferi, a dona. *Neavând cu ce putea plini canun ce i s-a dat... într-această formă oluiescu eu, Coman Toader, acest iosag sv[in]tei mânăstiri (a. 1717). IORGA, S. D. XII, 235.*

2. (Regional) A împărți (Meria - Hunedoara). DENSUSIANU, Ț. H. 338, cf. I. GHEȚIE, B. D. 195.

- Prez. ind.: *uluiesc*. - Și: (învechit, prin Maram.) **olui** vb. IV.

- Etimologia necunoscută.

ULUI⁵ vb. IV. **I n t r a n z.** (Prin Olt.) 1. (Despre persoane) A striga, a scoate chiote pentru a alunga uliul. Cf. TOMESCU, GL.

2. (Despre găini) A scoate un cârâit specific atunci când se apropie uliul (Peștișani - Târgu Jiu). Cf. ALR II 5 702/836.

- Prez. ind.: *uluiesc*.

- De la **uliu**.

ULUI⁶ vb. IV v. **hului**.

ULUIĂLĂ¹ s.f. Uimire, surprindere profundă (și neașteptată); zăpăceală, buimăceală, năuceală (1); uluire (1), (învechit) uimeală, (învechit, rar) uluitură¹. Cf. POLIZU. *Ne trecu uluiala S-am rămas doar cu zăpreala. CARAGIALE, O. IV, 314. Nu se dezmeticise bine din uluiala somnului. ISPIRESCU, L. 235, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Au trecut așa multe săptămâni, ca într-o uluială din ce în ce mai adâncă. VOICULESCU, P. II, 163, cf. SCRIBAN, D. I se aducea la cunoștință că... i se primise demisia... și, abia după ce-i trecu uluiala, înțelese și deveni furios. CĂLINESCU, S. 405. Nu ne arde nouă de școală! răspunse mama după câteva clipe de uluială. PREDĂ, M. 395, cf. REV. CRIT. III, 172, CIAUȘANU, V. 207.*

- Pl.: *uluieli*.

- **Ului²** + suf. *-eală*.

ULUIĂLĂ² s.f. (În dicționarele din trecut) Intergare, cercetare; (învechit) uluită¹ (2). Cf. LB, ISER, LM.

- V. **ului³**.

ULUIRE s.f. 1. Faptul de a (s e) u l u i²; uimire, surprindere profundă (și neașteptată); zăpăceală, buimăceală, năuceală (1), uluială¹. Cf. LB, ISER, POLIZU, DDRF. *Parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul. REBREANU, R. I, 194. Uluirea și nepriceperea îi dădeau o înfățișare de naivitate copilărească. id. NUV. 215. Ochii mei străpung figura crispată de uluire. MIHĂESCU, D. A. 96. Pe chipul lui apăru o expresie de uluire. PREDĂ, M. S. 90. Am rămas cu ochii uimiți, măriți de uluire. V. ROM. februarie 1964, 76. Uluirii lui îi luă locul... un sentiment de amărăciune. ib. august 1969, 52. După ce am învățat a vorbi, mi-am dat seama că exist și, cu intensă uluire, că m-am născut. STĂNESCU, R. 59.*

2. (Învechit, rar) Greșeală, înșelăciune, amăgire. *În vasul uluirii vetrilele gândurilor deschidea, prin marea relelor socotele înotând, spre toate vânturile holburilor funele chiteletelor întindea. CANTEMIR, IST. 250, cf. LB, ISER.*

- Pl.: *uluirii*.

- V. **ului²**.

ULUIȚ, -Ă adj. Cuprins de o mare (și neașteptată) mirare, emoție, admirație; năuc (2); năucit. *Cu brațele deschise și cu mințile uluite o aștepta și o poftiia. CANTEMIR, IST. 107. Judecătorii începură a se îndoi despre inocența mea. Eram uluit. BOLINTINEANU, O. 408. „Ce ziceți? cum? ce e?” - întrebau ei uluiți. ODOBESCU, S. I, 89. Rămase zdobită, uluită, ca un osândit sub greutatea sentinței. VLAHUȚĂ, S. A. II, 253. Radu, urluit deocamdată, se uita la dânsa. id. N. 52, cf. DDRF. Fata se uită mirată, uluită. SANDU-ALDEA, D. N. 230. Rătăcea acu prin codri, Uluit de bucurie. IOSIF, PATR. 73. Crezi că moare? întrebă uluit bărbatul. AGĂRBICEANU, S. 75. O cuprinse iarăși spaima și bolborosi uluită vorbe fără șir. REBREANU, I. 203, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Uluit ca fiecare recrut, se uita la cei care-l înconjurau și se minuna. MIRONESCU, S. A. 57. Se ridică în picioare uluită. CAMIL PETRESCU, T. II, 34. A rămas o clipă uluită de hotărârea mea. M. ELIADE, M. 145. Am fost așa de uluit, încât n-am avut nici măcar timpul și puțința să ripostez. POPA, B. 13. Prinde în goana gândurilor cuvântul... și repetă și ea uluită. VLASIU, A. P. 368. Umbla uluit, ca pe alt tărâm, aiurea. VOICULESCU, PÖEZII, I, 243. Mi-a dat o informație pe care am ascultat-o uluit. SADOVEANU, O. XVIII, 636. Pentru muzee nu ne-a rămas decât puțin timp, tocmai destul pentru ca să rămân uluit de bogăția celor văzute. PUȘCARIU, D. V. 16, cf. SCRIBAN, D. De ce faci pomana asta? zise el uluit, după un timp. CIPRIAN, S. I, 92. Cineva dintre noi a strigat uluit de descoperirea lui. V. ROM. aprilie 1955, 245. Îl privește uluită, ca și cum n-ar fi înțeles. H. LOVINESCU, T. 397. Tăcea uluit. PREDĂ, R. 188. Salută cu degetul la tâmplă familia uluită. ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 8, 16/4. Feciorul de împărat, după ce rămâne uluit și mirat de vorbele moșneagului, își vede de drum. RĂDULESCU-CODIN, I. 145. Nu știe maica că și-ar spune, răspunde femeia uluită. SNOAVA, III, 113. ♦ (Despre fizionomia, privirea, manifestările etc. oamenilor) Care exprimă uluire, dezorientare, zăpăceală; năuc. *Ochii-i uluiți par că vor să iasă din orbite. STERE, S. 141. Un murmur uluit răspunde din vagoanele deșteptate. REBREANU, NUV. 110. Ochii îi erau uluiți de vâlmășeală. TEODOREANU, U. C. 18. Panorama fantastică... a lumii petrolifere se desfășoară cu violență sub ochii uluiți ai privitorului. BOGZA, A. I. 28. Trecătorii... însoțeau cu o privire uluită căroșeria demodată. VINEA, L. II, 275. Rămase într-o tăcere uluită. PREDĂ, R. 122. ♦ (Învechit și regional) Care și-a pierdut capacitatea de a judeca clar; buimăc, fâstăcit, încurcat, zăpăcit. *Și mai buiguți și mai uluiți au fost și sânt alții decât aceștia, carii nu numai pre romani varvari a fi... a blojori nu s-au sîit. CANTEMIR, HR. 100, cf. LM. Al nostru împărat... Într-o seară s-a-ntâmplat Pe la noi d-a înnoptat; Și, trimețând un ostaș Ca să-i caute sălaş, Ostașul, cam uluit, Drept la noi a nemerit. TEODORESCU, P. P. 116. Să se ducă de unde venise, se întâlnea cu tătarii; să meargă înainte, se îneca. Mai stă ce mai stă uluit. I. CR. IV, 19, ib. VI, 251, CIAUȘANU, V. 207. ♦ (Substantivat) Unii, ca cum... spre somn furăți și în chiteala socotealelor afundați ar fi fost... ca uluiții sta și ca somnoroșii. CANTEMIR, IST. 117. ♦ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Uluitul de Epimeteu odată răsări. ISPIRESCU, U. 93. ♦ (Regional) Nătâng (I 1) (Măceșul de Jos - Băilești). ALR SN V h 240/872.****

- Pl.: *uluiți, -te*. - Și: (prin Mold.) **urluit, -ă** adj.

- V. **ului²**.

ULUITĂ¹ s.f. 1. (Învechit) Mărturisire (2), afirmare. *A duhului svântu dă-ne darurile, pre uluită dă-ne hrăborie* (ante 1601). TEXTE ROM. (XVI), 338. *Ulluita* (a. 1642). ap. I. GHEȚIE, B. D. 308. *Dereptu păeate-ș uluită-ș făcea* (sec. XVII). ap. DLRV. *Uluita apostolească carea nu iaste în scriptura sfântă* (a. 1702). ap. DLRV. *Uluita credinții* (a. 1702). în DR. X, 328, cf. DDRF, L. ROM. 1973, 448, I. GHEȚIE, B. D. 195.

2. (În dicționarele din trecut) Interogare, cercetare; (învechit) uluială². Cf. ISER, LEX. MARS. 218, LB, LM, DLRV.

- Pl.: *uluite*. - Și: *oluit* s.n. LEX. MARS. 218.

- V. *ului³*.

ULUITĂ² s.f. (Regional) Împărțeală (Meria - Hunedoara). DENSUSIANU, Ț. H. 338. *Hai să fașem uluita*. id. ib., cf. I. GHEȚIE, B. D. 195.

- Pl.: *uluite*.

- V. *ului⁴*.

ULUITÓR, -OÁRE adj. Care uluiește²; extraordinar, formidabil, nemaipomenit, surprinzător, uimitor, (familiar) teribil (2). *În puțină vreme..., își mări averea în chip uluitor*. BOLINTINEANU, O. 252. *Ajunsesem cu toții să ne deprindem destul de bineșor cu acel poznaș concert... de pocnete uluitoare*. ODOBESCU, S. III, 594. *Un pact care a doua zi răspundea într-o manevră neașteptată la Cameră, o interpelare senzațională și un vot uluitor*. C. PETRESCU, C. V. 179. *În dezacorduri sinistre și uluitoare, evoluează melodii vechi într-o flașnetă*. CIORAN, C. A. 115. *Aflăm uluitoarea știre că pe vremea aceea se putea cumpăra cu o pungă de bani... 20 de vaci cu vișei, grâu, orz și vin*. C. GANE, TR. V. 282. *Lăsând să cadă Lumina ca un val uluitor*. PILLAT, P. 171. *Asociația verbală argehiziană este uluitoare*. CONSTANTINESCU, S. I, 111. *N. Iorga..., uluitorul cărturar*. CĂLINESCU, C. O. 93. *Instinctul are certitudini uluitoare, dar tot atât de uimitoare sunt și rătăcirile în care el cade*. BLAGA, Z. 13. *Uluitoarea canonadă încetează*. BOGZA, C. O. 180. *Un alb coridor, Uluitor în pădurea cea neagră Parc-ar fi un tunel Tot din crengi înflorite*. BOTTA, S. II, 133. *Poți oricând să admiri în vitrine uluitoare piese de porțelan*. V. ROM. aprilie 1970, 11. *În acest articol s-ar fi putut citi enunțuri uluitoare*. CIOCULESCU, C. 169. ◇ (Adverbial) *Dragostea pentru carte a crescut uluitor*. SAHIA, N. 141. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv sau de un adverb prin prepoziția „de”, exprimă ideea de superlativ absolut) *Ne plimbam, prin orașul mare și uluitor de departe, pe străzi largi*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 194. *É într-adevăr uluitor de frumoasă!* MIHĂESCU, D. A. 58. *Sășii luterani formau acum un bloc...uluitor de conștient*. BLAGA, G. 17. *În veacul nostru, în știință, se înaintează uluitor de repede*. T august 1964, 74. *Am avut uluitor de clar senzația că tot ce mi se întâmplă acum îmi era cunoscut*. V. ROM. iulie 1970, 20.

- Pronunțat: *-lu-i-*. - Pl.: *uluitori, -oare*.

- *Ului²* + suf. *-itor*.

ULUITURĂ¹ s.f. (Învechit, rar) Uluială¹. ap. DDRF.

- Pronunțat: *-lu-i-*. - Pl.: *uluitori*.

- *Ului²* + suf. *-itură*.

ULUITURĂ² s.f. (Învechit, prin Ban.) Mărturisire (6). *Spovedania, adecătă uluitura păcatelor* (a. 1703). DLRV.

- Pronunțat: *-lu-i-*. - Pl.: *uluitori*.

- *Ului³* + suf. *-itură*.

ULULIÁC s.m. v. *uliac*.

ULULUIÍ vb. IV. Tranz. A cânta monoton, fără cuvinte (pentru a adormi un copil). Cf. DELAVRANCEA, O. IV, 355. ◇ (Prin metonimie) *Toată ziua toarce și ululuiie leagănul, de când i-am dat păpușa*. id. ib. III, 164.

- Prez. ind.: *ulului*.

- Formație onomatopeică.

ULULUIÁLĂ s.f. Zgomot asemănător cu un plâns. Cf. DELAVRANCEA, O. II, 463.

- Pl.: *ululuieli*.

- *Ulului* + suf. *-eală*.

ULULUIÍT, -Ă adj. (Regional) Foarte beat, beat criță (Berivooi Mici - Făgăraș). Cf. CHEST. VIII 109/3.

- Pl.: *ululuiți, -te*.

- Cf. *uluiit*.

ULVÁN s.m. (Prin Olt.) Uliu. TOMESCU, GL.

- Pl.: *ulvani*.

- Cf. *uliu*.

UMÁG subst. v. *omag*.

UMÁN, -Ă adj. 1. Care este propriu omului, caracteristic omului, specific omului, de om; omenesc (1). *Nici un instrument... nu putu ajunge până la vocea umană sau a egaliza pe om*. HELIADE, O. II, 371, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Țesutul celulare și universale... intră în compozițiunea din tot trupul uman*. EL. AN. 7/2, cf. POLIZU. *O mână umană atinse umărul meu*. FILIMON, O. I, 331. *Dreptul, viața morală, independența, nevoile cele mai înalte a naturii umane*. CALENDAR (1861), 59/12, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Ceea ce-i comun naturii umane întregi... se aplică către toate cazurile concrete*. HASDEU, I. C. I, IX, cf. CANELLA, V. *Ele stârnesc în suflet ideea neferice a perfecției umane*. EMINESCU, O. I, 60. *Distrugători ai fericirii umane*. CARAGIALE, O. II, 185. *Locuințe umane se văd numai din vreme în vreme*. I. NEGRUZZI, S. III, 411, cf. DDRF, BĂRCIANU. *De la viață la vis și de la vis la viață, o punte de argint pentru fantasia umană*. DELAVRANCEA, V. V. 3, cf. ALEXI, W. *Se pare că umana nemurire Au pus-o zeei-n visul de iubire*. CERNĂ, P. 41. *Condiția umană e teribilă!* IBRĂILEANU, A. 190, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Calitățile lor sunt pe jumătate divine și pe jumătate umane*. NEGULESCU, F. R. 151. *Subiectul... oferă toate posibilitățile de incisivă scrutare în hrubele sufletului uman*. CONSTANTINESCU, S. I, 18. *Nu propunându-i să înfățișeze anumite caractere etnice, dobândește creația răsunetului ei esențial uman*. VULCĂNESCU, D. 9. *Dualismul violență - iubire rezumă sensul profund al vieții umane*. FLORIAN, R. II, 3. *Autorii care au îmbogățit spiritul uman*. VIANU, L. R. 35. *Mari pictori care s-au lăsat impresionați de chipul uman*. V. ROM. ianuarie

1966, 166. *Limba ca întreg este expresia personalității umane în general.* T. LINGV. GEN. 18. ◇ (Adverbial) *Una din pricinile pentru care se scrie poezie este și aceea de a comunica esențial uman, pentru că poezia este tot ceea ce desparte pe om de orice altceva.* STĂNESCU, R. 129. ◇ (Substantivat, n. sg.) *Revolta umanului împotriva divinului îmbracă în această poezie a lui Eminescu o formă particulară.* D. POPOVICI, P. 172. *Viziunea sadovenistă trece din uman în cosmic, fiindcă în ea cântă însuși sufletul naturii.* CONSTANTINESCU, S. II, 7. *Umanul... tinde să se depășească pe sine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 16, 22/3. *Suprimați varietatea umanului în numele unui model ontologic.* LIICEANU, J. 204. *Această topire a umanului în totul cosmic integrator se face... fără brutalitate.* PLEȘU, O. 64. ◆ *Care are trăsături, însușiri omenești; care este om. Niciodată natura nu combinase mai multe nuanțe de frumusețe într-o ființă umană.* FILIMON, O. I, 105. *Ca marea spumătoare și marea de nisip Se umflă și înecă victimele umane.* GRANDEA, S. 66. *Astfel umana roadă în calea ei îngheață, Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat.* EMINESCU, O. I, 64. *Nu puteau fi cei doi miri decât două superbe exemplare umane.* EFTIMIU, N. 6. *Am vrut să te cunosc personal, să văd ce fel de exemplar uman ești.* M. ELIADE, C. 135. *Lumea a permis un exemplar uman de tipul meu.* CIORAN, C. D. 17. *Avocatul Armand Popescu, poreclit Breloc, pentru făptura lui de miniatură umană.* BART, E. 263. *Un sfânt de la care umanele umbre să-nvețe Cum trebuie între pământ și țârie să stea.* BLAGA, O. II, 12. *E o frumusețe plină de armonie și strălucire, părănd un elogiu superb al ființei umane.* BOGZA, C. O. 280. *Piesa... realizează o galerie mai bogată de tipuri umane.* T mai 1964, 84. *Suferința este o îngrădire a ființei umane.* V. ROM. iunie 1970, 63. *Izolarea unor ființe umane (copii furajați de animale) le transformă în animale.* ib. 31. *Datele fiziologice sau psihologice ale individului uman.* CONSTANTINESCU, R. I, 59. ◇ (Substantivat) *Într-o sferă prea strimă, el restrânse îndrăzneala și geniul umanilor.* PĂCLEANU, I. II, 88/5. ◆ *Care se raportează la om, referitor la om; care se ocupă de om. Istoria umană în veci se desfășoară.* EMINESCU, O. I, 62. *Medicina umană.* SCRIBAN, D. ◇ *Geografie umană = antropogeografie.* DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. ◆ *Format din oameni. A însuflat în genul uman o adâncă credință.* BARASCH, M. I, 43/4. *În răstimp s-au produs unele schimbări adânci în psihologia speciei umane.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 125. *Faptul că s-au găsit oameni cari să se sinucidă din cauza imposibilității de a mai suporta nebuniile iubirii reabilitează genul uman.* CIORAN, C. A. 11. *Oamenii societăților primitive... aveau mai acută conștiința apartenenței lor la un anumit grup decât la specia umană în general.* CONSTANTINESCU, R. I, 44. *Lumea... putea să presimtă în eroii lui Gorki frământarea oceanului uman de la granița Europei până sub cercul polar.* SADOVEANU, E. 193. *Asemenea grupurilor umane celor mai primitive, cetățeanul nostru are groază să împiedice cursul naturii.* CĂLINESCU, C. O. 12. *Ansamblul deprinderilor de exprimare verbală dintr-o comunitate umană.* COTEANU, S. F. 15.

2. (Despre oameni și manifestările lor) Cu dragoste de oameni, plin de omenie; bun, blând, omenos;

prietenos, binevoitor. Cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Buni și umani, ei n-au de scop a face vuiet, dar de a face binele și de a tămădui.* MAN. SĂNĂT. 13/4, cf. BAR. - MUNT., W. 472²/36, POLIZU. *Era de la natură dotat cu un simțământ religios și uman, ce făcea dintr-însul ființa cea mai nobilă.* PELIMON, S. 10/4. *Înima lui, asprită de suferințele... prin care a trecut, devine incapabilă de orice simțământ frumos și uman.* FILIMON, O. I, 98. *Manierile cu cari se tratează muncitorul sânt mai umane acum decât înainte.* I. IONESCU, M. 306, cf. PROT. - POP., N. D. *Îmi pare rău că te aud pe tine, spirit modern, suflet așa de uman, vorbind astfel.* CARAGIALE, O. II, 211. *Întâi trebuie să fii uman și numai de aci încolo să vezi dacă ești și poet.* VLAHUȚĂ, O. A. 327, cf. ENC. ROM. II, 730, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Numai în îndoială sunt profeții și fanaticii cu adevărat umani.* CIORAN, C. D. 115, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *O femeie cu sentimente adânci umane.* CIOCULESCU, C. 315, cf. DEX, DN³. (Fig.) *Oltul lui Goga... se caracterizează prin valoarea lui umană de tănuitor secular al suferinții românești.* LOVINESCU, S. I, 45. ◇ (Adverbial) Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Trebuie să te porți uman cu cei învinși.* CADE, cf. SCRIBAN, D.

3. (Despre viață, condiții de trai) Care se desfășoară în condiții omenești; conform cu cerințele omenești. *A-nceput să răzvrătească omenirea, Dornică de o viață mai umană.* MINULESCU, VERS. 240.

4. (În sintagma) *Secție umană* = secție de învățământ în care se pune accentul pe studiul limbilor clasice și al științelor umaniste. □ *A absolvit secția umană.*

- Pl.: *umani*, -e. - Și: (învechit) *humán*, -ă (ENC. ROM. II, 730), (regional) *omăn*, -ă (BUL. FIL. IV, 65) adj.

- Din lat. *humanus*. - **Oman**: prin apropiere de *om*.

UMANIOÁRE s.f. pl. (Învechit) Totalitatea studiilor umanistice, în special a celor clasice (considerate ca bază a culturii unui om); s p e c. nume dat odinioară claselor liceale cu profil umanist (2) din învățământul secundar. *În școala de umanioare... își va putea întinde și adăoga cele dintâi cunoștințe ce va dobândi în școlile începătoare.* CR (1832), 290/11. *Clasurile de umanioare... sânt în număr de șase.* ib. (1834), 90/26. *Școlarii vor cunoaște numai tablele de timpii primitivi, iar celelalte se vor învăța în clasul I de umanioare.* GR. R. (1835), 69/12. *Poate a forma și alți tineri... (daca vor fi pregătiți cu învățăturile de umanioare, cunoscând însă bine limba laținească)* (a. 1844). DOC. EC. 817. *Umanioarele să vor împărți... în patru clasuri.* REGUL. ORG. 368/9. *În sensul ce se da odinioară studiilor de umanioare în vechiul nostru colegiu de la St. Sava.* ODOBESCU, S. II, 59, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Avea un curs începător cu patru „clasuri”, un curs „central de umanioare”, tot cu patru clasuri.* CAMIL PETRESCU, O. I, 193. *Urmează în clasele de umanioare.* VIANU, L. R. 69. *Pentru orice lucrător al „umanioarelor”, frecventarea tradiției are funcția unui „act de investitură”.* PLEȘU, O. 116. ◇ (Adjectival) *Inspectorul școlii a adunat pe toți școlarii claselor umanioare într-o sală.* MOZAIICUL (1838), 261/22. *Are de gând să fie vreo câteva seante și cu profesorii de clasele umanioare.* BARIȚ, I, 26, cf. POLIZU. *Cer să să deschidă cu tot dinadinsul, pe lângă școlile umanioare, și școli*

reale și comerciale (a 1870). ȘCHEI, 167. *Împreunându-se la un loc... gimnasiul de patru clase și institutul de studii umanioare și filosofice*. SBIERA, F. S. 99.

- Pronunțat: -ni-oa-. - Și: (învechit, rar) **umănioare** s.f. pl. DDRF.

- Din germ. **Humaniora**.

UMANISM s.n. 1. Mișcare culturală europeană din epoca Renașterii, care promova, în opoziție cu ideologia și cultura medievală, o cultură laică și milita pentru dezvoltarea multilaterală a personalității, apelând la tradițiile culturii clasice greco-romane; concepție umanistă (2). Cf. BĂRCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Serviciile pe care umanismul italian le-a adus astfel lumii savante europene au fost... mari*. NEGULESCU, F. R. 65. *S-a constituit un nou ideal... diametral opus ascetismului medieval... numit umanism*. OȚETEA, R. 182. *Umanismul Renașterii... proclamă dreptul de liberă cercetare*. CONTEMP. 1948, nr. 107, 10/4. *Umanismul devine o modă, cu repercusiuni surprinzătoare în moravurile vremii*. VIANU, L. U. 60. *Umanismul lui Cervantes se manifestă în abordarea directă a unor teme specifice gândirii Renașterii*. LL I, 126, cf. DL, DM. *Cronișorii, îndeosebi, dovedesc nu numai atingeri întâmplătoare cu umanismul polonilor sau cu cel constantinopolitan, ci și... cu umanismul occidental*. IST. LIT. ROM. II, 9, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, D. FIL.

2. Ansamblu de tendințe intelectuale și filozofice care au ca obiect omul și dezvoltarea calităților sale; concepție optimistă despre om, atitudine de încredere în valoarea și în posibilitățile de desăvârșire ale ființei umane. *Cantemir a avut răgazul să-și cultive mintea lui isteată, să-și hrănească universala curiozitate cu tot ce-i putea oferi umanismul greco-latin*. CONSTANTINESCU, S. II, 11. *În sensul cel mai larg, umanismul înseamnă orice preocupare de a determina sau de a explica... ființa sau natura omului*. RALEA, S. T. III, 26. *Umanismul apare o dată cu individualismul organizației de „cetăți” a lumii greco-romane*. id. ib. 28, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

3. Sistem de educație bazat pe studiile clasice greco-romane. Cf. ENC. ROM. II, 730, OȚETEA, R. 183.

4. Atitudine umanitaristă (1). Cf. DN³.

- Și: (învechit, rar) **humanism** s.n. ENC. ROM. II, 730.

- Din germ. **Humanismus**, fr. **humanisme**.

UMANIST, -Ă s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Reprezentant sau adept al umanismului (1); savant care are cunoștințe aprofundate de limba și literatura greacă și latină; s p e c. cărturar din epoca Renașterii care studia operele antichității. Cf. ENC. ROM. II, 731, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Erasm fu un umanist de geniu*. SCRIBAN, D. *Însușirea umaniștilor italieni pentru antichitatea clasică... nu rareori îi împingea la imitații*. NEGULESCU, F. R. 160. *În generațiile următoare lui Petrarca, sunt numeroși umaniști care strâng manuscrisele latinești*. VIANU, L. U. 25. *Umaniștii admiră perfecțiunea formei lui și fac din el modelul stilului poetic*. id. L. R. 45. *Despre romanitatea poporului român s-a scris în Transilvania încă din timpul umaniștilor*. BLAGA, G. 97. *Dintre umaniști, [Cervantes] pare a fi cunoscut platonismul unui Leon Hebreo*. LL I, 126, cf. DL, DM, M.

D. ENC., DEX, DN³. ◇ (Adjectival) *Antonio Pierozzi, învățatul umanist și cuceritorul teolog care avea să devină arhiepiscopul Florenței*. NEGULESCU, F. R. 70.

2. Adj. Care aparține umanismului (1), care se bazează pe umanism sau promovează umanismul; care este de domeniul culturii umane în general sau a celei clasice, umanistic; care se consacră studiului operelor clasice greco-latine. *Era crescut la școala umanistă și în spiritul filosofiei germane*. PUȘCARIU, D. V. 46, cf. SCRIBAN, D. *Curentul umanist nu pătrunsese destul de adânc în spirite*. NEGULESCU, F. R. 213. *Trebuie să dispună de întregul orizont al culturii umaniste*. VIANU, L. R. 26. *Cultura umanistă a lui Cervantes se manifestă în special în aceste discursuri*. LL I, 125. *Enciclopedia structurală numai în culturile de veche tradiție umanistă*. CONSTANTINESCU, S. III, 142, cf. DM. *Concepția lui despre lume s-a cristalizat în timpul studiilor în școlile polone, dominate de un fond umanist*. IST. LIT. ROM. I, 383. *Grigore Ureche și Miron Costin... sunt spirite umaniste înalte*. ib. II, 24, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *Ne-a vorbit despre condiția culturii umaniste*. LICEANU, J. 162. ◇ *Științe (sau discipline) umaniste = științe sau discipline umanistice, v. u m a n i s t i c*. *Progresul metodologic realizat în lingvistică... o recomandă ca model pentru alte discipline umaniste*. T. LING. GEN. 120. *Dezvoltarea fără precedent a științelor umaniste*. L. ROM. 1981, 339. *Imperativul cantității... în științele umaniste este decisiv*. NOICA, ap. LICEANU, J. 162. *Toți slujbașii științelor umaniste [declară] că meseria lor se trage „de la greci”*. PLEȘU, O. 52. *Gimnaziu umanist = formă de învățământ umanistic, v. u m a n i s t i c*. *Pe lângă gimnaziul umanist, avem și gimnaz realist*. CHENDI, S. I, 123. ◆ *Care frecventează secția umanistică. Școlarii umaniști din școala centrală*. MOZAIACUL (1838), 284/3.

3. S. m. și f. (Ieșit din uz) Partizan al studiului literaturii clasice și al limbilor greacă și latină în învățământ; profesor care preda studiile clasice (la clasele de umanioare). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 820²/7. *În ochii umaniștilor (în sensul ce se da odinioară studiilor de umanioare...), scăpare nu este afară din studiile clasice*. ODOBESCU, S. II, 59, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

4. S. m. și f. Adept, partizan al umanismului (2). *A asociat permanent experiențelor sale scenice preocupările unui umanist în cel mai larg înțeles al cuvântului*. V. ROM. martie 1963, 150. *Regăsim în scrisorile lui Tudor Vianu aspirația continuă spre... acel echilibru care să permită ființei de a fi solidară cu întreaga umanitate... Așa se explică încrederea umanistului în oameni*. ib. decembrie 1970, 144, cf. M. D. ENC.

5. Adj. Care aparține umanismului (2); care se bazează pe umanism sau promovează umanismul. *Ideea umanistă... nu se poate dezvolta în perioadele de ferveare religioasă acută*. RALEA, S. T. III, 28. *Acele pagini sunt... de o neprețuită noblețe cărturărescă și umanistă*. CONTEMP. 1954, nr. 391, 3/1.

- Pl.: **umaniști**, -ste. - Și: (învechit, rar) **humanist** s.m. ENC. ROM. II, 731.

- Din fr. **humaniste**.

UMANÍSTIC, -Ă adj. Care ține de domeniul culturii umaniste (2) în general sau a celei clasice; (învechit) umanitar (2). V. u m a n i s t (2). *Un om trecut prin toate treptele formale ale științei cu o solidă cultură filozofică pe o bază umanistică.* LOVINESCU, S. I, 255. *Talentele și erudiția lui... depășesc domeniul umanistic.* VIANU, P. 43. *Constituie dovada de netăgăduit a nivelului de cultură umanistică.* id. L. R. 548, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ *Științe (sau discipline) umanistice = științe al căror obiect îl formează omul considerat în opoziție cu restul naturii; (ieșit din uz) umanități (4). Scriitorul este și un spirit foarte învățat..., format în studiul mai multor discipline umanistice și al mai multor limbi vechi și moderne.* VIANU, M. 206. *Întărirea disciplinelor umanistice în învățământul mediu.* CONTEMP. 1956, nr. 503, 5/3, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *Învățământ umanistic (sau secție umanistică) = formă (sau secție) de învățământ în care se pune accentul pe studiul limbilor clasice și al științelor umaniste.* Cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: **umanistici**, -ce.

- Din germ. **humanistisch**.

UMANITĂR, -Ă adj. 1. (Despre manifestări umane, atitudini, idei, instituții etc.) Care denotă respect, înțelegere, atașament față de om; care e pus în sprijinul omenirii. *Acelea diete nu aveau nici cea mai ușoară cunoștință despre sublima idee a unui stat humanitarius și civilizat.* BARIȚIU, P. A. I, 350. *A stat la înălțimea ideilor humanitare ale veacului său.* id. ib. 465. *Arăta influența binefăcătoare pe care o va exercita asupra tinerimei filozoful modern ce deschidea, prin ideile lui generoase și umanitare, un nou mod de a înțelege lumea.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 43. *Se vor convinge... despre adevărata valoare a acestei întreprinderi humanitare (a. 1888).* ȘCHEI, 206. *Spiritul adânc idealist și larg umanitar al lui Schiller.* GHEREA, ST. CR. I, 174, cf. DDRF, ALEXI, W. *Se răciseră deja raporturile între frații apostoli ai ideilor umanitare și de progres.* CHENDI, S. I, 13. *Propaganda umanitară a filozofilor francezi din secolul al XVIII-lea.* IORGA, L. II, 5, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ea oferă..., cu titlu umanitar, suma de 700 000 de franci aur.* TITULESCU, D. 185. *Îl vedeam pe aceeași estradă ideală de revendicări generoase și de doctrină umanitară.* GALACTION, A. 329. *Doctorul călca uneori regulamentul spitalului. Făcea o mică fraudă umanitară.* BART, E. 313. *Retragerea din Dacia n-a fost dictată de motive umanitare.* PUȘCARIU, L. R. I, 329, cf. SCRIBAN, D. *Tineret ce lega de multe ori... idealul de artă cu un ideal umanitar.* I. M. SADOVEANU, S. 105. *Piesa îmi apărea aci ca o comedie tragică..., aci ca o predică umanitară.* CĂLINESCU, C. O. 239. *Fondul umanitar al creației lui.* VIANU, L. R. 662. *Breasla mișeilor sau calicilor din Iași... nu era, propriu-zis, o breaslă făcută într-un scop comercial ori meșteresc, ci numai doar în unul umanitar.* N. A. BOGDAN, C. M. 176. *Trebuie să mai existe și o altă cale... Alta decât discursurile umanitare.* H. LOVINESCU, T. 256, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Legea este umanitară, dar rămâne dreaptă și severă.* FLACĂRA, 1977, nr. 36, 6, cf. DN³. ♦ (Despre persoane) Care se preocupă de binele omenirii, care lucrează în interesul omenirii; plin de omenie, bun, generos, omenos. *Filantrop și umanitar, era din neamul*

acelora din cari au ieșit... martirii. GHICA, S. 335. *Dacă s-ar fi aflat la această priveștițe barbară vreunul din acei filozofi umanitari, negreșit ar fi crezut că se află în Roma gladiatorilor.* FILIMON, O. I, 299. *Ce-mi pasă dacă-l credeți sau nu umanitar, Când el, spre-a face bine, tocându-și a lui stare, Nu rămăsese-n pungă cu o para măcar.* MACEDONSKI, O. IV, 97. *Numai de fală se arată generoși, largi la vederi, umanitari?* IONESCU-RION, S. 285, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, DN³.

2. (Învechit) Umanistic. *Seriozitate în învățătura umanitară.* GHICA, S. 270. *Studii umanitare.* ȘĂINEANU, D. U.

- Pl.: **umanitari**, -e. - Și: (învechit) **humanităr**, -ă, **humanitarius**, -ie (pl. f. și **humanitarie**) adj.

- Din fr. **humanitaire**.

UMANITARISM s. n. Concepție, atitudine de înțelegere, de dragoste față de oameni și față de omenire; umanitate (3). *Vedea în medicină cel mai înalt umanitarism.* BACALBAȘA, S. A. I, 205. *Umanitarismul modern.* D. ZAMFIRESCU, R. 96. *Când n-a mai putut merge cu salvarea ordinei și patriei prin baionete și furci, s-a scos la iveală umanitarismul înalt.* STERE, S. 322, cf. CADE. *Își crease o doctrină personală pe care o botezase: umanitarism-pozitivist.* BART, E. 120. *Îi împinge către umanitarism și filantropie, care se manifestă... printr-o participare mai activă la viața de lume, cu tendințe practice pronunțate.* NEGULESCU, G. 119. *Am învățat să cred mai puțin în umanitarism și mai mult în datorii omeniești.* H. LOVINESCU, T. 299. *Aceste idei... străbat cu un suflu cald de umanitarism, de simpatie față de femeia asuprită.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 308, cf. DL, DM. *Naționalismul s-a născut din umanitarism, din năzuința de a dezrobi popoarele asuprite.* FLORIAN, R. II, 80. *Întâlnim la amândoi scriitorii... umanitarismul.* N. MANOLESCU, A. N. I, 89, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Din fr. **humanitarisme**.

UMANITARIST, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține umanitarismului, privitor la umanitarism; care denotă umanitarism, tendințe umanitare (1). *Mulți... cad în utopii umanitariste.* DELAVRANCEA, O. VI, 38. *Emanciparea umanitaristă.* LOVINESCU, S. I, 453, cf. SCRIBAN, D. *Intenția umanitaristă a scriitorului.* CONSTANTINESCU, S. I, 47. *Concepție larg umanitaristă.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 296, cf. DL, DM, DN³. *A desfășurat... o acțiune umanitaristă și pacifistă.* V. ROM. iulie 1970, 124, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *Exaltarea valorilor umanitariste în cartea bătrânului Hem[ingway].* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 5, 20/3.

2. S.m. și f. Adept al umanitarismului. *Mai era în el... un fond de visător umanitarist.* GALACTION, O. A. I, 355. *Nu-s umanitarist plângăreț.* C. PETRESCU, Î. II, 108, cf. SCRIBAN, D. *Cadalso este umanitarist, pacifist în termenii de azi.* CĂLINESCU, I. 380, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: **umanitariști**, -ste.

- Din fr. **humanitariste**.

UMANITĂTE s.f. 1. Totalitatea oamenilor; neamul omenesc, societatea umană; omenire (3). *Până acum nu mă adresai decât la o singură jumătate a umanității, la*

bărbați. HELIADE, O. II, 47. *Cugetam atunci, amice, la soarta umanității.* ARICESCU, P. E. 99/27, cf. NEGULICI. *Pentru norocirea umanității, mai sânt câțiva de felul acesta.* MAN. SĂNĂT. 5/15, cf. BAR. — MUNT., W. 472²/38, POLIZU. *În inima femeii se oglindesc... cele mai nobile sentimente și patimi ale umanității.* BOLLIAC, O. 44. *Întrebuințând împrejurările favoritoare... spre scopul umanității.* FM (1859), 34. *Societatea mai întâi e locală, parțială, de cetate, de sat; apoi, sat cu sat, cetate cu cetate..., până faci o nație, și apoi nație cu nație, până se face o umanitate.* GHICA, A. 682, cf. PROT. — POP., N. D. *Istoria unui om... este istoria umanității.* BARONZI, I. L. I, 122/4. *Credea în viitorul promis umanității.* BOLINTINEANU, O. 227. *Știi cât ții să mă lămuresc asupra marilor chestiuni cari preocupă umanitatea.* CARAGIALE, O. VII, 188. *Gioconda e mai vie decât viața: în ea vibrează conștiința umanității viitoare.* DELAVRANCEA, O. IV, 244, cf. DDRF, BARIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Într-un sat se află concentrată toată umanitatea.* C. PETRESCU, C. V. 302. *Umanitatea n-a cunoscut un alt geniu care să fi prezentat cu mai mult patos... nostalgia paradisului pierdut.* CIORAN, C. A. 102, cf. SCRIBAN, D. *Ierarhia artelor... se încheie cu poezia, care corespunde ideilor unei umanități cugetătoare.* D. POPOVICI, P. 88. *Visa o nouă religie a umanității.* BLAGA, Z. 99. *Războiul mondial a fost o crimă împotriva umanității.* BOGZA, A. I. 571. *Asimilarea marilor clasici ai umanității este un fapt de cultură.* CONSTANTINESCU, S. III, 14. *Am venit să trezesc umanitatea din somnul ei dogmatic.* BOTTA, S. III, 132. *Descântecelile au apărut în timpul copilăriei umanității.* IST. LIT. ROM. I, 57. *I se pare că ziduri groase de plută îl separă de restul umanității.* V. ROM. octombrie 1964, 87. *Personalitățile... capabile să modeleze pățuri largi din umanitate.* NOICA, S. R. 160, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, D. FIL. *Valorile... guvernează mersul înainte al umanității.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 2, 12/1. ♦ (Urmă de determinări) Grup, colectivitate de oameni. *Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărți giumatate în folosul umanității suferinde și giumatate pentru sporirea fondului de întreținere a gimnaziului.* CARAGIALE, O. I, 209. *Fermecător, dar superficial exemplar de umanitate heleno-romană.* EFTIMIU, N. 68. *N-ar fi crezut că într-un spațiu atât de strâmt poate viețui... o atât de diversă și tristă umanitate.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Ar fi avut putere să-i pună cu botul pe labe pe toți satrapii mici și mari ce terorizau umanitatea de la marginile orașului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 16, cf. DL, DM. *Izolarea unui grup întreține o umanitate meschină, egoistă, o simplă coexistență, care, totuși, are... tendința de a stabili contacte prin comerț.* FLORIAN, R. II, 76. *Încearcă... să depășească pragul dacic, pentru a plonja într-o imemorială umanitate tragică.* PLEȘU, O. 60, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Calitatea de om; natură, fire umană, (învechit) o m e n i e (1); p. r e s t r. totalitatea însușirilor psihice specifice unui individ, unei categorii sociale etc. *Mărimea mortalității... nu le poate deștepta mila umanității lor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 19/13. *S-a dezbrăcat de toate drepturile umanității.* FM (1861), 172, cf. CANELLA, V., ENC. ROM. II, 731, CADE. *Avem o*

variata gamă a umanității turnată în tipare modelate cu o mână sigură. LOVINESCU, C. VII, 97, cf. SCRIBAN, D. *Marele violonist... va face ca vioara să exprime umanitatea din noi.* CĂLINESCU, C. O. 164. *Creștinismul a creat un ideal de umanitate spiritualistă.* RALEA, S. T. III, 22. *Lupta omului cu sine, pentru umanitate, este nevoia de a crede în valoarea faptei.* V. ROM. iunie 1970, 7.

3. Umanitarism; bunătate, generozitate, omenie (2). *Umanitatea îi impunea o lege: a aduna un biet străin ce murea.* HELIADE, D. J. 145/4. *Spițierii... să aducă practica pe o cale mai potrivită cu principiile fiziologiei și sentimentele umanității.* MAN. SĂNĂT. 61/6. *Mai făcu un pas bun înainte pe calea... umanității în țările acestea.* BARIȚIU, P. A. I, 385. *Las dreptul deoparte; și... nu voi mai chema în ajutorul țăranilor noștri decât umanitatea și patriotismul dumneavoastră.* KOGĂLNICEANU, S. A. 184, cf. POLIZU. *Tot ce-mi recomandă era... să-ți inspire sentimente de onoare și umanitate.* FILIMON, O. I, 330. *La a cărui grad de umanitate nici dumneata, nici patronul domniei tale vor ajunge cândva.* FM (1861), 120, cf. PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *O constituție bazată pe principii de libertate, egalitate, umanitate.* BOLINTINEANU, O. 439. *Școala se află în aceeași mizerie, încât nu se mai poate zice că aceasta este o umanitate, lăsând astfel să sufere elevele.* CARAGIALE, O. I, 205, cf. BARIANU. *Împlinea alte fapte frumoase: regenerarea umanității... iubirea aproapelui și generozitatea.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 375, cf. ALEXI, W. *S-a mai pomenit atâta umanitate în vreo armată de când e istoria? Și totuși pe noi ne acuză dușmanii de barbarie!* REBREANU, P. S. 126, cf. SEVERIN, S. 58, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *În paginile crude ale povestirilor lui... scapără flacăra unui ideal, flacăra umanității.* SADOVEANU, E. 256. *Îngăduință plină de înțelegere și umanitate.* TUDORAN, O. 42, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³, A V 15, VI 26.

4. (Mai ales la pl.; rar) Științe sau discipline umanistice. *Poezia, filosofia, istoria și retorica, aceste învățături să numesc cu drept încă și umanitate, căci prin ele omul câștigă cugetări de moral, simțiri delicate.* AR (1829), 19²/9, cf. POEN. — AAR. — HILL, V. I, 820²/9, NEGULICI, PROT. — POP., N. D. *Experiența clasicului... cere un timp limitat de documentare: cunoașterea umanităților. Materia e puțină și fundamentală, închisă în cărți clasice.* CĂLINESCU, I. 23.

5. (La pl.; ieșit din uz) Învățământ secundar umanistic. *D. director... mă examinează și, aflându-mă demn, mă clasifică la a treia clasă de umanități.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 20, cf. PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. — Pl.: (4, 5) **umanități**. — Și: (învechit) **humanitate**, (regional) **omanitate** (A V 15, VI 26) s.f.

— Din fr. **humanité**, lat. **humanitas**, -atis. — **Omanitate**, prin apropiere de *om*.

UMANIZĂ vb. I. 1. T r a n z. și r e f l. A (se) face mai uman (2); a (se) face mai omenos, mai blând, mai sociabil; a (se) civiliza. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D., COSTINESCU. *Ea se arată întâi cu răceală poleită către cumnată-sa, câte puțin se păru că se umanizează și făcu câteva concesii aparinte.* BARONZI, M. I, 73/31, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Aș dori*

să văd un zâmbet, să aud o vorbă afabilă. Nu. Sânt de o strictete de automat, de o rigiditate absurdă. – Or să se umanizeze, domnule colonel. SADOVEANU, O. XVII, 249, cf. SCRIBAN, D., DL., DM., M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Refl. (Despre persoane) A primi trăsături mai pregnant omenești, a deveni uman (1). *Ajunghând la stăpânirea pământului dorit, Ion se umanizează devenind un om ca oricare altul.* LOVINESCU, s. 367. ♦ (Despre privirea, înfățișarea cuiva) *Ochii lor goi și fețele lor supte, uscate, încep să învie, să se umanizeze.* AGĂRBICEANU, O. IV, 327. *Savu a înviat... I s-a umanizat privirea, a recunoscut pe cei din casă.* GALACTION, O. A. I, 303.

3. Tranz. A atribui însușiri omenești; a apropia de natura omului. *Materialul [literar] e... topit în căldura sufletului său, umanizat prin dragostea sa de oameni.* IBRĂILEANU, S. L. 140. *Examenul de istorie e... vibrant, umanizează trecutul, îl scutură de colb și îl înveselește cu un zâmbet.* I. BOTEZ, B. I, 29. *Tipicari și respectuoși față de absolutul imperativelor, acești străini se miră cum de poate izbuti o administrație care umanizează norma.* VULCĂNESCU, D. 147. *Lubește totul, dar mai ales umanizează și înfrumusețează deficitale naturii ori ale vieții.* RALEA, S. T. III, 169. *Umanizând dramele cotidiene ale universului mărunț, poetul caută cu grijă să trezească în sufletul copilului primele atitudini morale.* V. ROM. octombrie 1954, 210. *Fac parte din peisajul la fel de ruginit – nu izbutesc să-i schimbe culoarea și să-l umanizeze.* TUDORAN, O. 140, cf. DM., M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ **Ref l.** *Opera scriitorului... în loc de a deveni opacă și neinteligentă, se spiritualizează, se umanizează.* LOVINESCU, S. II, 11. *Aici simbolul s-a umanizat. Figura lui I[i]sus... este figura ușor surâzătoare a unui tânăr.* MĂN. SUCEVIȚA, 49. *Între ființa vie și instrument nu mai există nici o diferență... lucrul se umanizează.* V. ROM. august 1970, 133.

– Scris și: *umanisa.* PONTBRIANT, D., PROT. – POP., N. D., COSTINESCU. – Prez. ind.: *umanizez.*

– Din fr. *humaniser.*

UMANIZĂRE s.f. Acțiunea de a (se) *umaniza* și rezultatul ei.

1. Cf. umaniza (1). Cf. PONTBRIANT, D., M. D. ENC., DEX, DN³, DREV.

2. Cf. umaniza (3). *În poezie, natura devine... subiectivă și se valorifică prin umanizare.* LOVINESCU, S. I, 7. *Capitolul tâlmăcește această umanizare a picturii italiene.* PERPESCIUS, M. III, 14. *Încoronarea acestei îndrăgiri pătimașe a realității concrete omenești o formează... umanizarea lui I[i]sus încercată de Strauss și Renan.* BLAGA, Z. 103. *Constatăm în termenii legendei și o surprinzătoare umanizare a Creatorului, care nu mai e privit ca atotștiutor.* id. T. VAL. 243, cf. DEX, DN³, D. FIL.

– Scris și: *umanisare.* PONTBRIANT, D.

– V. *umaniza.*

UMANOID, -Ă adj., s.m. 1. Adj., s.m. (Ființă) cu aspect sau însușiri umane. Cf. L. ROM. 1976, 536, DN³. *Potrivit legendei, [Yeti]... ar fi un humanoid de statură*

atletică... care trăiește pe înălțimi cu zăpezi veșnice. FLACĂRA, 12 ianuarie 1982, 23/2, cf. DCR.

2. Adj. Care amintește, care se aseamănă cu civilizația umană. *Esențială este nu apariția civilizației umanoide, ci distrugerea celei umane.* CINEMA, 1969, nr. 5, 38/1.

– Pl.: *umanoizi, -de.*

– Din fr. *humanoïde.*

UMĂ s.f. v. *humă.*

UMĂD, -Ă adj. v. *umed.*

UMĂDĂTURĂ s.f. (Med.; învechit) Secreție (2). Cf. URSU, T. 294, L. ROM. 1990, 7.

– *Umăd* + suf. -ătură.

UMĂNIOĂRE s.f. pl. v. *umanioare.*

UMĂR s.m., s.n. I. S.m. 1. Parte a corpului omenesc corespunzătoare articulației care leagă brațul de torace. *Pun spre umerele ominilor, iară cu degetele lor nu vor să le atangă.* EV. SL.-ROM. 296/11. *Umerele sale le pleacă de-a purtarea tovară.* PO 174/22. *L-au rădicat... pre umărul său, ca un păstoriu bun oaia cea rătăcită.* VARLAAM, C. 304. *Aflându-o, o va pune spre umărul lui, bucurându-să.* N. TEST. (1648), 89°/24. *Puseră [haina] pre amândoaoua umerele lor.* BIBLIA (1688)², I, 190/4. *Rumâni... poartă haine de la umere până peste tot trupul.* N. COSTIN, L. 143, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 189, 213. [Tânărul] *lat oarecum la piept și la umere și grumazii îi înălța drept și slobod.* AETHIOPICA, 20°/8. *Purtând crucea pre umerele tău, ai urmat D[o]mnului cu tot sufletul.* MINEIUL (1776), 53°/21, cf. IST. AM. 39°/15. *Mai lesne iaste... cu înțeleptul a purta pe umăr o piatră mare, decât cu nebunul a bea vin.* ALEXANDRIA (1794), 62/2, cf. MOLNAR, D. 50/8. *Crucea... pre umerele sale o au purtat până la locul ei.* ȘINCAI, HR. I, 125/1, cf. LB. *Se întindea durerea lui în sus, în piept, până în umerele drept.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 207/31. *De pe umăr i s-anină, pe cordele aurite, Cucura ce este plină de săgeți foarte ascuțite.* ASACHI, S. L. I, 161. *Umerul este dirijat în plină linie verticală pe lungul trunchiului.* KRETZULESCU, A. 47/16, cf. ISER. *Părul ei... se împărțea despletit pe umerii și spatele sale.* NEGRUZZI, S. I, 145, cf. POLIZU. *Pe cap are o căciulă... și e cu plete lungi sau bucle atârând până la umeri.* PELIMON, I. 85/18, cf. PONTBRIANT, D. *Părul său negru ca nori de ploaie De-a lung pe umeri neted cădea.* ALECSANDRI, P. I, 20, cf. CIHAC, I, 298. *Trubaci găitânași, cu cornul de vânătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, S. III, 144. *Părea un tânăr voievod Cu păr de aur moale, Un vânăt giulgiu se-ncheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, O. I, 170. *Luându-l pe umăr [buștihanul], se duce la roi, răstoarnă frumușel albinele din pălărie în buștihan.* CREANGĂ, P. 238. *Luă butoiușul din car și-l ridică pe umărul său, spre mai mare uimire.* SLAVICI, O. II, 94. *Perișorul subțire și stufoș îi cădea pe umeri.* ISPIRESCU, L. 20. *Același mers oblu, același cap plecat p-un umăr, aceeași privire.* DELAVRANCEA, T. 183. *Parcă-l văd, pipernicit, cu umerii ascuțiți.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 60. *Mic de stat, cu umerii cam ridicați, cu ochii mari și vii. I.*

NEGRUZZI, A. 5, cf. DDRF. *Ici oameni cu coasa pe umăr și fete cu secera-n brâu.* COȘBUC, P. II, 9, cf. BĂRCIANU. *O lipi cu fruntea de umărul lui și îi săruță părul.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 16. *Doi flăcăi cu coasele pe umere.* SANDU-ALDEA, D. N. 102, cf. ALEXI, W. *Atunci frământările și tropăiturile iar se înteteau, până când flăcăii sleiți de puteri se desprindeau de umere și se dădeau în lături, palizi.* PĂRVEȘCU, C. 51. *Pala cu ținte de-argint își prinde pe urmă de umăr.* MURNU, I. 26. *De mult plâng umiliții-n umbră, Cu umeri gârbovi de povară.* GOGA, P. 7, cf. BIANU, D. S. *Aruncat asupra lui, punându-i mâna-n beregată, căută să-l lipească cu umerii la pământ.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 37, cf. TDRG. *Un sloi de gheață trecu prin inima lui Vasile. Umerii i se strănseră.* AGĂRBICEANU, S. 213. *Mă simții apucată de mâni, de brațe, de umere.* HOGAȘ, M. N. 29. *Bărbați cu zeghi mari pe umeri.* LUNGIANU, C. 6. *Păstorul cel bun rareori e singur cu oaia găsită pe umeri.* NAUM, IST. ART. 68. *Mă reped cu umărul în poartă, strunind calul în loc.* AL LUPULUI, P. G. 71, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Părul se desprinde, se repauzează capricios pe umeri, șerpuiește.* A. HOLBAN, O. II, 76, cf. CADE. *Pe umerii lui era în stare să ducă pietre de moară.* MIRONESCU, S. 91. *Avea o fustă lungă, care-i strângea trupul până la mijloc, lăsându-i pieptul și umerii goi.* M. ELIADE, C. 23. *O umbră, în odăie, pe umeri mă apasă.* BACOVIA, O. 93. *Prin vadul anevoie dibuit au trecut dincolo, cu apa până la umeri, ținându-se unul de altul.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 177. *Venea pitulându-se că la război, purtând glorios pe umeri țeava de schimb.* BRĂEȘCU, O. A. II, 183. *Fana, prinsă de umăr și scuturată brutal, a scăncit.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 254. *Umeri larg croiți.* TEODOREANU, M. II, 21. *Ea rămase în picioare, cu umerile zguduite de suspine.* SADOVEANU, O. IX, 183. *Cu doi săci atârnați pe umere se ducea Simon în șură.* DAN, U. 59, cf. SCRIBAN, D. *Era mărunțel, firav, cu brațele prea lungi, puțin adus de umeri.* NEGULESCU, F. R. 201. *Schițată sub umeri, clavicula... se sculpta trandafir.* ARGHEZI, S. XI, 17. *Cu capul sprijinit de umărul unui prieten, cânta focos.* CĂLINESCU, C. O. 239. *Cărăbușul de aramă S-a opriț pe căldu-ți umăr.* BLAGA, POEZII, 235. *Ai fi vrut... să salți voinicește cobilița pe umeri.* PAS, Z. I, 13. *Vestonul... îi cade minunat de bine pe umerii zvelți.* VINEA, L. I, 7. *N-ar fi mai bine să simțim căldura umerilor noștri alături?* H. LOVINESCU, T. 106. *Mișcările din umăr se fac cu greutate din cauza durerii.* BELEA, P. A. 114. *Se apropie de ea și o ridică de umeri în capul oaselor.* PREDĂ, R. 288. *Să le ocrotim umerii De tăiușul iute al vântului.* ISANOS, V. 113. *Umerii lui de plugar se scuturară de răs.* BARBU, PRINC. 73. *Bărbatul poartă o manta... prinsă pe umeri cu o fibulă de fier.* H. DAIȚOVICIU, D. 46. *Și-a înfipt mâinile în umerii mei.* BĂNULESCU, I. 29. *Un cerc de foc m-apasă pe umeri și pe spate.* DOINAȘ, A. P. 42, cf. D. MED, DSR. *Dacii poartă... o mantie fără mânecă, prinsă pe umărul drept cu un ac sau fibulă.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 40. *Am îmblat din sate-n sate, Tot cu pușca grea în spate, Ea mi-a ros umerile.* ALECSANDRI, P. P. 297. *Disași pe umăr a luat, În sat că a plecat.* SUFL. OLT. I, 92, cf. ALR II/I MN 33, 2 192, ib. 28, 2 195, ALRM II/I h 110. *Semn căușului făcea Și pe umeri că-l bătea.* BALADE, II, 84. *Fașa-i albă ca făina, Ochii-s negri ca neghina, Umerii-s bine făcuți.* FOLC. TRANSILV. II, 514. *O sărit iepurașu pi*

umăr la dansu. BĂRLEA, A. P. I, 406, cf. NALR - O I MN 170, 331, CAF II, 50, ALR - T II h 158. *Nu o să îndreptez eu lumea cu umărul.* PANN, P. V. III, 128/18. *Vorba veche foarte înțeleaptă: lumea n-o putem îndrepta cu umărul.* CARAGIALE, O. II, 154. *Cu umărul tău nu-ndrepti lumea.* ZANNE, P. V, 451. (Cu parafrizarea proverbului) *Nu ai tu alt lucru și v[rei] să îndrepti lumea cu umărul?* ȚICHÎNDEAL, ap. CADE. *Și dumneata o să îndreptezi lumea cu umerul?* ARICESCU, P. E. 89/6. *Așa e lumea asta și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea; nu poți s-o întorci cu umărul.* CREANGĂ, P. 223. *Și socialist am fost odată..., închipuindu-mi că lumea se poate îndrepta cu umărul sau cu pumnul (a. 1887).* PLR I, 385. *◇ (Prin analogie, fiind vorba despre păsări) Arepile porumbului argintite și în mijloc de umerele lui în lucire de aur.* PSALT. 127, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 276. [Scatiul] și-a pus capul pe umeri, și-a acoperit ciocul cu pene. A. HOLBAN, O. II, 216. *◇ F i g. (Sugerează forma și poziția unui umăr I I) Bărbia lui s-apasă de al pietrei umăr rece.* EMINESCU, O. I, 50. *Negurile mari ce pluteau greoaie peste câmp... învăluiau umerii pădurilor.* AGĂRBICEANU, S. P. 115. *Domol se-ntoarce noaptea cu umărul spre munte.* VOICULESCU, POEZII, II, 194. *Umeri goi De nori în dezvelire, oglinzi întunecate.* PILLAT, P. 163. *Mergi peste cheiurile goale, printre umerii mulți de aramă Ca o iscoadă.* VINEA, O. I, 88. *Umeri colosali de piatră.* BRAD, O. 80. (Contribuie la exprimarea ideii de responsabilitate sau de muncă grea) *Eu această țară am agonisit cu umerele mele.* HERODOT², 114. *Te cinstim..., trimetându-ți și domnescul nostru caftan, ca să-ți îmbraci umerele credinții tale (a. 1789).* IORGA, S. D. V, 163. *Umerele noastre... au purtat numai sarcinile statului.* ALECSANDRI, T. I, 441. *Rog cerul să-nmulțească hotarnicele clipe, S-urnesc pe ai lui umeri domnia ce o port.* EMINESCU, O. VIII, 127. *Tot ce poartă pe umeri un popor e drept să poarte.* DELAVRANCEA, T. 9. *Sunteți muntele Atlas, căci pe umerii voștri s-apasă Inglitera.* I. NEGRUZZI, S. VI, 567. *Era un bătrân... întors puțin de greutatea vieții ce o ducea pe umeri.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 240. *Oameni întregi..., cari duc pe umărul lor speranțele viitorului literaturii noastre.* CHENDI, S. III, 90. *Toată gospodăria de acasă și de pe câmp pe umerii lui se sprijinise.* AGĂRBICEANU, O. III, 34. *Se hotărâse să ia o bună parte din sarcina ce-l împovăra pe Gore pe umerii lui.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 141. *Și strofa ruptă, până să se-nchege, O duc pe umeri singur, fără slugă.* VOICULESCU, POEZII, I, 223. *Unul este cărturar și profesor... Umerii lui sunt ajutați de o sută, de o mie de umeri.* E. IONESCU, E. 40. *O să trebuiască să iau pe umerii mei toată gospodăria.* H. LOVINESCU, T. 118. *Întreg neamul meu a ținut și ținem încă zidurile acestei biserică pe umerele noastre.* SNOAVA, III, 544. (Precedat de prepoziția „pe”, sugerează ideea de sprijin, de susținere) *Ar putea oare un om de stat să conducă un popor când s-ar trezi înălțat pe umerii lui?* DELAVRANCEA, O. VI, 82. *Gândurile noastre să fie umerii pe cari se reazemă nesfârșitele lumi.* CIORAN, C. A. 150. *◇ (Regional) Lopata umărului v. lopată. Osul umărului v. os (I).* *◇ Loc. adj. Lat în umeri = cu umeri largi, lat în spate; spătos, voinic. Mă văd astfel bălăbănindu-mă, eu mare și lat în umeri, ea măruntă și agățată de mijlocu-mi.* MIHĂESCU, D. A. 72. *◇ L o c. a d v. La (sau, învechit, a) umăr ori între umeri, (mai*

ales în Mold.) **de-a umăr** (sau **de-a umărul**, **de-a umeri**, **de-a umerele**), (învechit și regional) **în umeri** (sau **în umărul**) = pe umăr (**I 1**); în spate, de-a spinare. *Dumnezeu... spre puii săi jeli, tinse arepile sale și preimi ei și luo-i în umărul său.* PSALT. 314, cf. CORESI, PS. 412/4. *Îndată fu sănătos bolnavul și luă patul său a umăr și purceasă.* VARLAAM, C. 110. *Luo [oaia] și o puse la umar și o duse de o puse în staul (a. 1652).* ap. TDRG. *Luo norodul pielmul lor mai înainte de a să frământa aluaturile..., în hainele lor de-a umăr.* BIBLIA (1688), 48¹/16. *Ș-au spânzurat traista în umere, s-au încins cu o frânghie.* DRĂGHICI, R. 60/26, cf. BAR. - MUNT., w. 511²/4. *Îmi luai traista la umăr și ciomăgețul în mâini.* PAÑN, Ș. I, 8/5. *Se primblă prin poiene cu desaga de-a umere.* RUSSO, S. 26. *Îl văzui cu pușca la umăr.* PELIMON, I. 46/8. *Îi râdea ochii când mă zărea... întorcându-mă acasă cu vântul de-a umere.* ALECSANDRI, O. P. 219, cf. CIHAC, I, 298. *El se urcă pe cal cu buzduganul de-a umere.* EMINESCU, P. L. 18. *Iese afară cu pușca la umăr.* CREANGĂ, P. 311. *Își luă jocul între umere și biciul în mână.* id. ib. 114. *Ercule o săgetă [cerboaița] la un picior... o înhăță d-a umerele și veni cu dânsa la împăratul.* ISPIRESCU, U. 37. *Grănicerul nostru, cu arma la umăr, pare-o statuie de bronz.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 208. *Luai traista de vânătorie de-a umărul și pușca subsuoară.* MARIAN, O. I, 296, cf. DDRF. *Paltonu-l purta între umere.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 252, cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 96. *Cu sumanele între umeri..., stau și ei îngândurați.* CIOCĂRLAN, P. P. 85. *Găvan, cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu.* REBREANU, I. 30, cf. CADE. *Câțiva convalescenți desculți, cu mântăli între umeri, se soreau tolăniți pe un taluz.* C. PETREȘCU, I. II, 42, cf. SCRIBAN, D. *Mergând mai departe, se întâlnește cu alt om care avea un băț mare de-a umăr.* RETEGANUL, P. I, 5. *Când fu buzduganul gata, îl luă Petrea de-a umărul și se porni de-a dreptul la zmeul.* MERA, L. B. 95. *Pușca-n umere-o lua, Prin pădure se ducea.* VICIU, F. 282. *S-au desculțat de cizme... și le-au luat de-a umere.* GRAIUL, II, 95, cf. CHEST. V 180/92, ALR II/I MN 28, 2 195/848. *Puñemu... straița asta d-a umăru.* ib. 148, 3 927/310. *Pe ochi negri se spălase, Conțeșul în umeri luase.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 229. *Ia un fag de-a umăr.* O. BĂRLEA, A. P. I, 369, cf. SNOAVA, III, 760. **Umăr la umăr** = alături, unul lângă altul; p. ext. împreună, uniți. *Solemne... erau chipurile pârлите de soare ale ostașilor înșirați drept, umăr la umăr.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 213, cf. DDRF, ZANNE, P. II, 452. *Cu atât devotament și însuflețire a pus umăr la umăr (a. 1907).* ȘCHEI, 384, cf. CADE. *Mai dând el... mai trăgând eu din greu, iată că am ajuns aproape umăr la umăr.* I. M. SADOVEANU, S. 222, cf. DL, DM. *Alergăm umăr la umăr.* SORESCU, D. 51. *Cât au trăit împreună și au muncit tot umăr la umăr, n-au dus-o mai departe decât la o vacă cu vișel.* SBIERA, ap. CADE. (F i g.) *Valea Hațegului... răzămăț umăr la umăr de înghiul nord-vestic al Munteniei.* HASDEU, I. C. I, 30. (Regional) **La umere cu...** = deopotrivă cu..., la fel cu... *Femeia asta muncește la umere cu bărbatul.* CIAUȘANU, GL. ◇ **Expr.** **A da** (sau **a ridica**, **a înălța**, **a strânge**, regional, **a sălta**, **a face**, **a clăti** etc.) **din umeri** (sau **din umăr**) = a face un gest de înălțare a umerilor, care exprimă nepăsare, neștiință, nepricepere, nemulțumire,

neputință, mirare, nedumerire, dispreț etc. *Mirându-să priviră..., Din umeri și cu capul clătiră.* BUDAI-DELEANU, Ț. 164. *Grădinarul meu... a strâns din umere când a văzut florile.* NEGRUZZI, S. I, 98, cf. CIHAC, I, 298, PONTBRIANT, D. *Neputându-se încă bine domiri, ridică cu mirare sprânceană, dete din umăr.* ODOBESCU, O. I, 146. *Harap-Alb și cu ai săi au început a strânge din umere, nepricepându-se ce-i de făcut.* CREANGĂ, P. 263. *Poți dumneatale... să zâmbești și să ridici din umeri.* CARAGIALE, O. I, 242. *Eu ce să-ți fac, dacă nu mă crezi?* *răspunse ea, dând din umăr.* SLAVICI, O. II, 48. *Scepticul ridică din umeri.* DELAVRANCEA, T. 43. *Doctorul chiar el te lasă, înălțând ușor din umeri! Arta-i e neputincioasă: zile multe n-ai să numeri!* MACEDONSKI, O. I, 241. *Tata s-a uitat lung la el, apoi a ridicat din umeri.* VLAHUȚĂ, O. A. 495. *Primi și el propunerea, dând din umeri.* I. NEGRUZZI, A. 48, cf. DDRF. *A-nălțat din umeri. Iac-așa!... Că-i pasă!* COȘBUC, P. I, 249. [EI] *nu știa de oarbă; îl întreb, strânge din umeri.* NĂDEJDE, C. V. 58. *Bancherul înalță din umeri, ca și cum ar fi avut nevoie să se dezvinovățească.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 43, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. II, 171. *Prietenul tăcu, ridică din umeri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 19. *Își pui singur o mulțime de întrebări, la care ortodoxia monahală n-ar putea răspunde decât strângând din umere.* HOGAȘ, DR. I, 14. *Noroc-bun! zise Ion, strângând din umeri prostit.* REBREANU, I. 270. *Dete din umeri și lepădă țigara.* M. I. CARAGIALE, C. 87, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zâmbi din nou, ridică din umeri și-și umplu paharul cu șampanie.* M. ELLADE, C. 272. *Zâmbi amar și ridică din umeri cu silă.* CAMIL PETRESCU, N. 145. *Oftase ușor, ridicând din umeri, resemnându-se parcă.* TEODOREANU, L. 41. *Notarul ridică din umeri. Nu înțelegea.* SADOVEANU, O. VIII, 270. *Strângea din umeri, nu cunoștea, nu știa nimic.* id. ib. XVII, 312, cf. SCRIBAN, D. *Dă din umeri și-și desface brațele în semn că nici el nu mai înțelege nimic.* MIHĂESCU, R. 162. *Paznicul dete din umeri, cufundat în citirea unei cărți.* ARGHEZI, S. VI, 31. *Dădu din umăr în chip de scuză.* CĂLINESCU, E. O. I, 274. *Lucu ridică din umeri ca și cum s-ar dezbăra de o povară supărătoare.* VINEA, L. I, 7. *Spre uimirea lor, tânărul dădu din umeri, acceptând.* PREDĂ, R. 10. *Eu am dat din umeri, mirat. Nu știam ce să-i spun.* LÂNCRĂNAN, C. II, 55. *De-ai fi întrebat oamenii..., jumătate ar fi tăcut, un sfert ar fi dat din umeri.* BĂNULESCU, I. 44. *Băieții s-au uitat unul la altul și au înălțat din umeri.* V. ROM. iulie 1970, 35. *Mi-a răspuns el ridicând din umeri și frângându-și mâinile.* ANANIA, R. 34. *Sfârșitul lumii n-are să fie departe... Baba făcu din umeri și apoi zise și ea că da, cam așa are să fie.* SNOAVA, II, 192. *Fata moșneagului..., temându-se și de babă, strânse numai din umeri și tăcu.* SBIERA, P. 215. *Dacă ar fi să mă mai întrebați..., aș da din umeri.* FURTUNĂ, V. I, cf. CIAUȘANU, GL. *Faci din umere.* ALR II 3 254/219, ib. 4 428/260. *Faci cu umăru.* ALR II 3 254/250, cf. ALR SN VI h 1 829. **A pune umărul** (sau **umerii**) = a) a împinge, a ridica sau a sprijini cu umărul (**I 1**). *Puse umărul, împinse... și ușa se deschise.* SLAVICI, O. II, 170. *Puse iepurele umărul; dar nu se cunoștea nimic.* ISPIRESCU, L. 339. *Călușul s-a încordat, omul a pus umărul, frățește.* CAZIMIR, GR. 24. *Lăturașii... puneau umerii la arcurile carătei domnești,*

s-o scoată din cele noroaie. BARBU, PRINC. 93; b) a-și da concursul la îndeplinirea unei acțiuni, a sprijini o acțiune, o întreprindere, o cauză; a ajuta pe cineva. *Să nu fi pus umerii laolaltă cu Escelenția sa în cauza clerului.* FM (1861), 110. *Unde să pui umărul, când împrejurul celor cari au croit mișcarea este atâta îmbulzeală?* GRÂNDEA, S. 221. *Tot e bine să fii prieten c-un colonel, când la o înaintare tot mai răpede pune și el umărul.* CONTEMPORANUL, VI₂, 200, cf. DDRF, TDRG, ZANNE, P. II, 452. *Să mergi cu noi..., să pui și tu umărul la ridicarea celor de jos.* ADAM, R. 121. *Era însurat de curând cu fata subprimarului din sat, țăran bogat care pusesse umărul pentru alegerea lui.* REBREANU, I. 376, cf. CADE. *Din deprinderea de a pune umărul acolo unde vedea nevoia..., a deprins meșteșugul de infirmier.* MIRONESCU, S. 97, cf. SCRIBAN, D. *Pun și eu umărul la construcția casei pe care o ridicăți.* CĂLINESCU, S. 491. *Era săritor la necazurile altora, gata oricând să pună umărul într-ajutor.* ANANIA, R. 35. *Tu n-ai pus umărul la greu.* PAMFILE, C. 54. **A se uita** (la cineva) (sau **a privi**, **a răspunde**) **peste umăr** = a se uita disprețuitor, batjocoritor la cineva sau a răspunde disprețuitor cuiva. *Îi răspunse... cam peste umăr.* SLAVICI, O. I, 146. *Parc-ar călca numai în strachini, cu fumurile în cap și uitându-se peste umăr la cei ce-i vorbesc.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. **A bate** (pe cineva) **pe umăr** = a lovi ușor umărul cuiva pentru a-i atrage atenția sau ca semn de aprobare, de acord, de compasiune. *Mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreție.* CARAGIALE, O. II, 9. *Omul se întoarse de la fereastră și îl bătu pe umăr.* C. PETRESCU, C. V. 280. **A lua** (pe cineva) **peste umăr** = a-și bate joc de cineva, a ironiza; a lua pe cineva peste picior. Cf. DDRF, ZANNE, P. II, 453, CADE, PAMFILE, C. 54. **A-și lua picioarele** (sau **călcăiele**) **de-a umeri** (ori **pe umeri**, **la umăr**, învechit, **a umăr**) = a o lua la fugă; a pleca în grabă; a-și lua picioarele la spinare. V. și **călcâi**, **picior** (I). *Când nu mai pot, își iau picioarele a umăr... în lumea largă.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 181. *M-am zmcuit voinicește din ghearele ce mă prinseseră de gât; mi-am luat călcăiele de-a umere și m-am dus.* ALECSANDRI, T. 1034. „N-auzi tu cum te strigă împăratul? – fugi și vezi cum, ce și pentru ce pricină!” *Pivnițarul își luă picioarele pe umere și se depărta.* CONV. LIT. VI, 229, cf. DDRF, ZANNE, P. II, 33, 411. **(A fi) cu capul pe umeri** = **a)** (a fi) întreg, nevătămat, teafăr. *Strigă ca un turbat: „Are să ne taie musulmanii!” O lună după aceasta, am întâlnit pe acel om cu capul tot pe umeri.* BOLINTINEANU, O. 294; **b)** (a fi) cumpănit, rezonabil, echilibrat; a avea simțul realității. □ *Am încredere în judecata lui, este un om cu capul pe umeri.* **A se ridica pe umerii** (sau **pe umărul**) (cuiva) = a se servi de cineva pentru a dobândi o situație sau o poziție avantajoasă. V. și **ridica** (I 17). [Utopiștii,] *vroind să le dea prea mult, s-au ridicat pe umerii lor și nu le-au dat nimic.* DELAVRANCEA, T. 9, cf. ZANNE, P. II, 452. **A pune** (cuiva) **pe umeri** sau **a pune** (ceva) **pe umerii** (cuiva) = **a)** a încărca pe cineva cu o obligație, cu o sarcină apăsătoare; a împovăra. *Flămând și gol, fără-adăpost, Mi-ai pus pe umeri cât ai vrut și m-ai scuipat și m-ai bătut.* COȘBUC, P. I, 207, cf. DM; **b)** a arunca vina asupra cuiva; a învinovăți. Cf. DEX. **A lua** (ceva) **de pe umerii** (cuiva) = a ușura, a elibera pe cineva de o

obligație, de o sarcină grea etc. *Ofițerii erau mulțumiți că li se luase de pe umeri această grea povară... de a hotări pe loc soarta nenorociților căutând azil.* MIHĂESCU, R. 260. **Pare că aruncă după umeri**, se spune despre cineva care mănâncă ceea ce nu-i place, fără să se sature, sau despre un om lacom la mâncare. *Acele mâncări luxoase nu o putea împăca, Când le mânca „ii părea că după umeri arunca”.* PANN, P. V. III, 38/16, cf. ZANNE, P. II, 452. **A sta cu capul între umeri** = a sta cu umerii adunați, a-și strânge umerii. *Stă cu mâinile în buzunare și cu capul între umeri.* CAZIMIR, GR. 76. **A se trezi cu capul pe umeri** = a deveni conștient, a ajunge să înțeleagă, să-și dea seama de propria-i existență. *Cu necazurile m-am întâlnit de când m-am trezit cu capul pe umeri.* FURTUNĂ, V. 57. (Mil.) **A lua (arma) la umăr** = a lua pușca susținând-o cu palma și sprijinindu-i țeava de umăr (I 1). *Santinela-l vede, strigă garda care ia la umăr.* BACALBAȘA, S. A. 81. (Cu valoare de interjecție) **La umăr arm?** = formulă de comandă militară pentru luarea armei la umăr. (Eliptic) *La dreapta, la stânga, la umăr, la picior, dreept!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (Regional) **Cât ai da din umăr** = foarte repede; cât ai clipi din ochi, v. o c h i¹ (I 1). *Cât ai da din umăr, pe toți și i-am răbufnit de pământ.* SĂM. I, 38. (Regional) **A-i veni** (cuiva) **peste umăr** = a-i fi cuiva peste mână, a nu-i conveni; a nu-i veni cuiva la socoteală. *Azi prea tăcea, încât și lui Irimie-i veni cu bănuială și cam peste umăr.* AGĂRBICEANU, S. 15. (Regional) **A umbla cu conțeșul pe umere** = a se plimba, a hoinări; a pierde vremea, a se codi de la treabă. Cf. UDRESCU, GL. (Regional) **A se uita peste umeri** = a fi pe moarte. Cf. CADE, CIAUȘANU, V. 207. (Regional) **A o da** (sau **a o muta**) **de pe-un umăr pe celălalt** = a se înșela, a se amăgi singur. Cf. CIAUȘANU, GL. ♦ Fig. Partea de sus a unei coaste de deal sau de munte. *Luna se ivește pe-a munților gol umăr.* ALECSANDRI, P. I, 203. *Visul selbelor bătrâne de pe umerii de deal.* EMINESCU, O. I, 35. *Venise toamna și îngâlbense codrii din umerii bătrânilor munți.* id. P. L. 156. *Valea se boltea într-o dezlănțuire prăpăstioasă de umere înălțate.* ADAM, S. 196. *Seninul se rotunji până-n zori pe umerii albi ai dealurilor.* AGĂRBICEANU, S. 63. *Pe umerii bătrânelor dealuri șoptește codrul alb de mesteacăn.* CIOCĂRLAN, P. P. 197. *Comune retrase și împrăștiate prin văile, coastele și umerii acestor munți.* GR. S. II₁, 22. *Umărul sterp și rotund al dealului.* C. PETRESCU, S. 14. *Curtea boierului... se află așezată pe umăr de deal, cu largă priveliște asupra văilor departe.* id. R. DR. 94, cf. ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, DEX. ♦ P. e x t. (Prin Ban.) Omoplat. Cf. NALR – B I h 106/18, 19.

2. P. e x t. Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă umărul (I 1). *Vei pune amândoaă pietrele pe umerii cei de preste umăru, pietri de pomenire sânt fiilor lui Izrail.* BIBLIA (1688)², II, 160/40. *Cozile, căzând pe umerii de atlas negru, străluceau.* EMINESCU, O. VII, 228. *Era cu un domn în haine castanii vârgate, decorate pe umeri.* C. PETRESCU, I. I, 12. *Umerii cămășii alunecaseră până aproape de mijloc.* REBREANU, I. 158, cf. CADE. *Pe umerii sacoului erau cusute două bucăți de sac gros.* CĂLINESCU, S. 6, cf. DL, DM, DEX. *Umărul se încheia cu horbotă făcută pe spelcă cu mărgel.* PAVEL, P. M. 39. *Taie din poală și pune la umăr, se spune*

despre omul sărac. Cf. ZANNE, P. III, 311. ♦ (Regional) Platcă¹ (Negrești Oaș). ALR SN IV h 1 165/346, ALRM SN III h 986/346.

3. P. ext. (Regional; la pl.; în forma *umere*) Legătură, sarcină de lemne (Scărișoara - Abrud). Cf. ALRM SN I h 413/95.

II. S.m. P. anal. I. (În sintagmele) *Umărul obrazului* (sau, regional, *de la obraz, de obraz, la obraz*) ori *umărul feței*, (regional) *umărul ochiului* (sau *la ochi*) = partea proeminentă (osoasă) din mijlocul obrazului; pomete. *Umărul obrazului de dreapta se va clăti, bubă veri avea*. PARACLIS (1639), 261. *Cu meșteșug avea umerii obrazului rușiți*. MOLNAR, RET. 68/1, cf. CIHAC, I, 298. *Sub umerii unei fețe ca marmura de rece Sunt umbrele-ntristării*. EMINESCU, O. IV, 321. *Barba lungă, care curgea de sub adâncii umeri ai obrazului...*, îi da arătarea unui înțelept din vremi. id. P. L. 40. *Un om scurt și îndesat, cu ochii mari, cu umerii obrajilor ieșiți*. SLAVICI, N. II, 86. *Pe umerii obrajilor-i joacă și se schimbă două nișele de rumeneală*. DELAVRANCEA, S. 37. *Figura lui își ascundea trăsăturile sub o barbă neagră ștufoasă, din care se vedeau numai nasul, umerii feței și ochii*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 46, cf. DDRF, ALEXI, W. *Un om de vreo treizeci de ani, blond spălăcit, cu umerii obrazului foarte slabi și roșii*. IORGA, O. 24, cf. TDRG. *Avea umerii obrajilor ieșiți*. AGÂRBICEANU, S. 163. *Pielea i se lipea și lucea pe umerii obrajilor*. REBREANU, I. 247, cf. DR. II, 512, SCRIBAN, D., CADE. *Umerii obrajilor... îi tremură în mod neobișnuit*. SAHIA, N. 31. *Lacrimile se amestecaseră cu fulgii de zăpadă prinși o clipă în gene, topiți și prelinși apoi pe umerii obrazului*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 184. *Vedeam pe căpitan rezemat în sabie, cu fața neagră și cu dunga cumplită din umărul obrazului*. SADOVEANU, O. II, 426. *Umerii obrajilor ieșiți... îl dau de gol*. DAN, U. 325. *Îmi înfîșgea adânc acele gerului în umerii obrajilor*. MIHĂESCU, R. 222. *Bine făcută, roșcovană, cu umerii obrazului pușin ieșiți și ochii albaștri*. I. M. SADOVEANU, S. 123. *Cu umerii obrajilor fardați C-un roz de auroră*. PERPESSICIUS, S. 21. *Fetița... cu umerii obrajilor înalți și apropiați de frunte*. PREDĂ, M. 172. *Fața lui era aproape toată acoperită de barbă, din care ieșeau doar umerii obrajilor, nasul, ochii*. V. ROM. octombrie 1969, 29. *Va ieși buba cea rea... din umerii obrazului*. POP., ap. GCR II, 340. *Veniți nouă zori și luați nouă lungori... Din umerii obrazului*. MARIAN, D. 150. *Soarele și s-a scrie în frunte, Doi luceferi - În umerile obrazului*. id. I. 16, cf. ALR I/1 h 24, NALR - B I h 47, ALR - M I h 53, NALR - O I 47. *Di la tini sî iasă toată... Din sfârțu nasului, Din umerii obrazului*. CAF II, 90, cf. NALR - MB h 34, ALR - T I MN 313, 148. *Umărul genunchiului* = rotulă (I). *Ea trase în jos piciorul subțire, silindu-se să acopere cu marginea rochiei scurte umerii genunchilor*. CĂLINESCU, C. N. 13, cf. NALR - B I h 129/2. (Regional) *Umărul mâinii* (sau *de la mână*) ori *umărul palmii* (sau *de la palmă, de palmă*) ori *umerile de la degetul cel mare, umărul degetului* = podul palmei. ALR II/1 h 50, NALR - B I h 119, ALR - M I h 125, ALR - T II h 160. (Regional) *Umerile piciorului* = partea de deasupra aabei piciorului. GL. OLT. ♦ (Regional; eliptic) Partea proeminentă din mijlocul obrazului; pomete, umărul obrazului. NALR - MB h 34/506, 524.

2. (Popular; și în sintagma *umărul gâtului*, ALR I 1 092/554) Partea gâtului vitelor pe care se așază jugul; ceafă. Cf. ALR I 1 092/5, 12, 18, 30, 51, 80, 98, 100, 148, 243, 839, 842, A I 31, NALR - B I h 76/24. ♦ P. ext. (Și în sintagmele *umărul jugului*, com. MARIAN, ALR I 831/18, 840, 842, *umăr la jug*, ALR I 831/839) Partea de sus a jugului (având două curburi), care se așază pe gâtul vitelor; trambă (II 2). Cf. PUȘCARIU, ET. WB. I 794. *Jugul constă din ceafă (umăr, cerbicea...), o bucată de lemn cu două curbături, care formează partea de sus a jugului*. BOCĂNEȚU, T. A. 151, cf. MARIAN, D. 60, DEX.

III. S.m., s.n. P. anal. Nume dat unor (părți de) obiecte, unelte, construcții etc. care seamănă ca formă, ca poziție cu un umăr (I 1) (și care servesc ca elemente de susținere; de fixare etc.).

I. S.m. Partea bombată a unui vas, deasupra căreia se află gâtul sau gura. *Se încarcă căldarea cu tescovină, puindu-se într-însa... 5 sau 6 ciubere până sub umeri, adecă până în gură, gâtul remane deșert*. I. IONESCU, P. 267. *Umărul vasului... reprezenta în relief o vânătoare de fiare sălbatice*. ODOBESCU, S. II, 194, cf. DL, DM, DEX.

2. S.m. (Rar) Fiecare dintre extremitățile superioare ale spătarului unui scaun. *Conu Barbu își privea fracul, spânzurat pe un umăr de scaun*. I. M. SADOVEANU, S. 233.

3. S.m., s.n. (Regional) Nume dat unor părți ale carului sau ale căruței: a) (și în sintagma *umărul* (sau *umerile*) *osiei* sau *(de) la osie*) partea din podul osiei dinspre butucul roții, care se află lângă străgălie; opor (I), (regional) creier, jungietură, umerar (7). Cf. DAMÉ, T. 8, ALIL 1981-1982, 136, FLOREA, T. F. 534. *Pe partea osiei unde să învârtă roata să pune, de cătră cap și umere, sus și jos, bleavuri (îmbrăcăminte de fer), ca să nu să tocească osia*. BREBENEL, GR. P., cf. ALR SN II h 350, GLOSAR REG.; b) carâmb la loitră (Răchita - Sebeș). A II 6; c) (și în sintagmele *umărul bușteanului* sau *umerile căpățânii ori roții*) parte a butucului roții. Cf. NALR - O IV MN 256, 2 101/939, 971, 982, 997. ♦ (Și în sintagmele *umărul leucii*, DAMÉ, T. 11, TDRG, PAMFILE, I. C. 134, CADE, GLOSAR REG., ALR II 5 627/64, 102, 157, 346, 353, 365, 551, *umărul (de) la leucă*, ALR II 3 254/29, 47, 53, 105, 172, 219, 260, 272, 279) Partea îndoită de la capătul de sus al leucii, de care se leagă lanțul sau cârligul ce prinde loitra de leucă; (regional) măsea (II 1g). ALR II 5 627/27, 284. ♦ *Umere pe dric* = piesă de fier care leagă osia de perinoc; (regional) tarâncă (I) (Moiseiu - Vișeu de Sus). Cf. GLOSAR REG.

4. S.m. (Regional) Fiecare dintre cele două capete ale pieselor de lemn, de care se prinde coarda ferăstrăului; cioacă. Cf. DAMÉ, T. 86, TDRG, CADE.

5. S.m. (Regional; la pl.; în sintagma) *Umerii ferestrii* = toc¹ la fereastră (Ivănești - Huși). Cf. CHEST. II 175/177.

6. S.n. (Învechit, rar) Partea superioară a unei aripi de clădire. *Ușa coastii cei dedesubt, supt umărul casii cel drept*. BIBLIA (1688), 246¹/38.

7. S.n., (rar) s.m. (Și cu determinarea „de lemn”) Umeraș (I 2). *Nu găsea umerii de lemn pentru haină*. ALAS 31 VIII 1930, 3/4, cf. DL, DM, DEX.

8. S.m. (Tehn.) Proeminență la suprafața unei piese, servind pentru rezemarea acesteia sau a altui obiect ori pentru a transmite o mișcare altei piese. Cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *Umăr de piston* = porțiune îngroșată în capătul unui piston (1), în care se fixează bolțul pistonului. DT.

9. S.m. (Tipogr.) Partea înclinată de la vârful unei litere, care se află numai într-o parte la literele lungi sau accentuate și de ambele părți la celelalte litere. Cf. L. ROM. 1965, 327.

IV. S.m. (Învechit, rar; traducere greșită pentru slăvonul *рамынь*) Paducel (II). *Ainte de înțeleagere spirii voștri umere, că viul ca în mână înghiți ei.* PSALT. 111.

- Pl.: *umeri* și (III 7 și, învechit și popular, I, II, III, n.) *umere*. - Și: (învechit și popular) *úmer* s.m., s.n., (învechit și prin Ban.) *úmer*, (învechit și regional) *ómăr* (HERODOT², 47, ALR - T II h 158/425) s.m., (regional) *úmur* (DR. IX, 416, ALR I/I h 24, ALR SN II h 350, ALR II 5 627/551, ALR - T II 158/338) s.n.

- Lat. *humerus*.

UMĂRĂR s.n. v. *umerar*.

UMĂRĂRIU s.n. v. *umerar*.

UMĂRĂȘ s.m., s.n. v. *umeraș*.

UMĂRÓS, -OĂȘĂ adj. v. *umeros*.

UMĂRÚȘ s.n. v. *umeruș*.

UMĂRÚȚ s.m. v. *umeruț*.

ÚMBĂRĂ s.f. v. *umbră*.

UMBELÁT, -Ă adj. (Bot.; rar) Umbeliform. Cf. ALEXI, W., DN³. ◇ (Adverbial) *Tulpina rigidă, erectă, umbelat ramificată.* ENC. AGR. III, 123.

- Pl.: *umbelați, -te*.

- Umbelă + suf. -at. Cf. fr. *ombellé*.

UMBELĂ s.f. (Bot.) Tip de inflorescență plană sau convexă, la care pedunculii florali pornesc radial din același punct și se ridică la (aproape) același nivel. *Flori... dispuse în ombele simple sau compuse.* NEGRUZZI, S. I, 102. *Umbele și umbelule încunjurate de un verticil.* BRANDZA, D. 161, cf. BĂRCIANU. [Specii] *ale cărora umbele au razele mai scurte și subțirele.* GRECESCU, FL. 243, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, D. BIOL., DN³, PL. MED. 237, V. BREBAN, D. G., DREV.

- Pl.: *umbele*. - Și: (învechit) *ombelă* s.f.

- Din lat. *umbella*, fr. *ombelle*.

UMBELIFERĂ s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, ale căror flori sunt dispuse în umbele; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. *Deschid o carte și cetesc: familia ombeliferilor.* NEGRUZZI, S. I, 102, cf. BRANDZA, D. 160, BĂRCIANU, GRECESCU, FL. 14, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, SCRIBAN, D., DL, DM, L. ROM. 1967, 54, DEX, DN³. ◇ (Adjectival) Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Plantă umbeliferă.* DEX.

- Pl.: *umbelifere*. - Și: (învechit) *ombeliferă* s.f.

- Din fr. *ombellifère*, după *umbelă*.

UMBELIFÓRM, -Ă adj. (Bot.) Care are forma unei umbele; (rar) umbelat. *Floare umbeliformă.* CADE, cf. DL, DM, DEX, DN³.

- Pl.: *umbeliformi, -e*.

- Din fr. *ombelliforme*, după *umbelă*.

UMBELŪLĂ s.f. (Bot.) Umbelă (secundară) mică, care intră în alcătuirea unei umbele compuse. *Flori dispuse în mici umbele (umbelule).* BRANDZA, D. 161. *La specia noastră umbelulele au razele cu mult mai lungi și mai robuste.* GRECESCU, FL. 243. *Se desprind pedunculii florali, dispuși radiar, formând umbelule sau umbele secundare mici.* BOTANICA, 144, cf. SCL 1973, 660, DN³.

- Pl.: *umbelule*.

- Din fr. *ombellule*, după *umbelă*.

UMBILÍC s.n. v. *ombilic*.

UMBILICÁL, -Ă adj. v. *ombilical*.

UMBLĂ vb. I. I. (Predomină ideea de deplasare)

I. Intranz. (Despre ființe) A se mișca deplasându-se dintr-un loc în altul; a merge (I 1). *Zmulsemu-mă de la dinșii și, în curmedzișu îmbându (m e r g â n d N. TEST. 1648, BIBLIA 1688), vinremu... întru Rodu. COD. VOR. 24/7. Orbii văd. Ologii îmbă.* EV. SL-ROM. 183/2. *Mearse [i]și]s cătr-înșii îmbând pre mare. N. TEST. (1648), 19°/2, cf. MARDARIE, L. 274. Carele va îmba noaptea să va poticni, că nu iaste lumină într-însa (a. 1669). GCR I, 187/13. Voiu lăcui cu casă întru dânșii și voiu îmba printr-înșii. DOSOFTEI, în BV I, 242. Când vei îmba prin foc, nu te vei arde. ZOBA, S. 117. Folositoare învățătură... ca să o povestească la fiii lor, și când vor șădea în casă, și când vor îmba în cale. BIBLIA (1688), [prefață] 7/14. Pre mine..., pân-au umblat vodă la Prut, m-au lăsat de paza doamnei la Cetățuie. NECULCE, L. 220, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 202. Scoală și-ț rădică patul tău și umblă (a. 1746). GCR II, 37/30. Umblând el într-o zi pre cale, de mergea la împărăție. MINEIUL (1776), 110°/4. Umblă pre pământ și la orice pas te temi. MOLNAR, în RET. ROM. 33. Îmbă, să primblă, stă și socotește. BUDAI-DELEANU, T. V. 117. Umbra urmează după cel ce umblă. GOLESCU, S. 172, cf. DRU, LB. *Lamile... umbla după dânșul, pascănd în prejma lui.* DRĂGHICI, R. 149/5. *Umblân[d] de vro câteva ceasuri, ajunserăm la un palat.* GORJAN, H. I, 158/1, cf. ISER. *Să nu ședem..., ce se umblăm cât se poate mai mult.* FĂTU, D. 47/19. *Acel', ca un om cu minte, noaptea mai mult nu umbla.* PANN, E. I, 49/15, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 296. *De-și string masecurii paie pentru strat, culcuș, și umblă covițind..., sânt semne sigure cum că va fi frig.* F (1877), 544. *Umbla după șapte pluguri ce ara.* ISPIRESCU, L. 320. *Umblă lupii în potaie și Doamne ferește să-i întâlnească cineva!* GANE, N. II, 203. *Se leagănă într-adins când umblă, ca să se arate și mai nostim.* CARAGIALE, O. II, 355. *Pășea... ținându-și mâinile depărtate de trup, pentru ca nu cumva, umblând, să-și roadă mânecele și pantalonii.* SLAVICI, O. I, 79. *Cam adesea îmbă lupul cu mașele deșerte.* CONTEMPORANUL, III, 699. *În mintea lui de nefericit, toate... să sting pe lângă dorul d-a putea umbla.* DELAVRANCEA, T. 177. *Poezie! Tu atuncea, și când umblu, și când stau, Îmi pui aripile-albastre ce**

avânturile-mi dau. MACEDONSKI, O. I, 220. *Se gândea cum... are să vadă pe tată-său sănătos umblând prin casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 254. *Unuia... i se leagă ochii cu o năframă... Ceilalți umblă prin casă.* MARIAN, I. 221, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Și de umblăm prin tină, cu sufletele suntem în raze și lumină.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 27, cf. ALEXI, W. O, cocostârci... *Voi cari umblați prin mlaștini și băltoace!* ANGHEL - IOSIF, C. M. II, 74. *Nu se pomenea, când ședea, să facă ghem în spate, ca altele, tot așa de dreaptă ca și când era în picioare, ca și când umbla.* AGĂRBICEANU, S. 24. *Umblăm prin întuneric și pustiu.* CODREANU, S. I, 375, cf. CADE. *Sprijinit în băț, umbla acum prin ograda spitalului.* MIRONESCU, S. 100. *Începu să umble prin cameră..., rezemându-se de pereți.* C. PETRESCU, I. I, 220. *Calci altfel. Parcă nu mai știi să umbli.* SAHIA, N. 105, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 187, SCRIBAN, D. *Umblam prin camera lui noaptea și mă ciocneam de dulapuri.* ARGHEZI, S. X, 237. *Unii dintre ei plutesc ca pe apă..., alții umblă ca pe uscat.* MĂN. SUCEVIȚA, 62. *Cum umblu eu pe stradă nu mai umblă nimeni.* T decembrie 1964, 5. *Umblam zgribulit pe strada Lăpușneanu, fără scop.* V. ROM. septembrie 1970, 55, cf. L. ROM. 1972, 165. *Casa, cu toate că stogol era lipit de ea atât de tare de nu puteai nici umbla printre ele..., nu se aprinse.* RETEGANUL, P. IV, 77. *Tusa vine când umbli prin frig.* ȘEZ. III, 13. *Când umblă furnicile pe drum, are să plouă.* ib. IV, 120. *Când ajunse... deasupra pământului, îmblă cum îmblă și se încălci cu scara pe după nește copaci.* FRÂNCU - CANDREA, M. 284, cf. ALR II/I MN 44, 2 235. [Calul] *îmblă dî maganul lui.* ALR II/95. *Pă așa de frig cum poț a îmbla p-afară?* ib. 3 191/353, cf. ALR SN VII h 1 902, ALR - M III h 673/226, ib. h 793, ib. h 822/239, A I 35. *Doamne, cum mai poți umbla Pe pământul cu lumea?* FOLC. TRANSILV. I, 29, cf. NALR - O V h 903. *Cu atâta am năroc, că umblu, nu stau pă loc.* ȘANDRU, F. 55. *Cine umblă ziua nu se poticnește (= celui ce are o purtare corectă nu i se poate întâmpla nimic rău).* Cf. ZANNE, P. I, 24. *Omul e născut (ca) să umble și pasărea (ca) să zboare.* Cf. PANN, P. V. II, 85/22, ZANNE, P. II, 786. *Cine (sau cel ce) umblă (pe drum) cu gândul acasă își pierde căciula în târg.* Cf. PANN, P. V. I, 114/8, ROMÂNUL GLUMET, 44, ZANNE, P. II, 785, VI, 92. *Șchiopul mai bine te învață să umbli.* ZANNE, P. II, 720. *Cine umblă prin moară iese plin de făină.* id. ib. III, 233. *Nu poți să umbli cu doi pepeni într-o mână.* id. ib. I, 247. *Cârțița pe supt pământ umblă, dar urma ei i se cunoaște d-asupra, pe pământ, se spune despre cei fățarnici.* Cf. ZANNE, P. I, 399. *Umblă pe drum cu alai, Ș-acasă n-are mălai.* PANN, P. V. I, 160/2, cf. ZANNE, P. VI, 95. *Umblă frunză verde, se spune despre cei fuduli, dar săraci.* Cf. ALR I I 551/782. *Umblă amețit ca un ciocârlan, se spune despre cei zăpăciți, care nu știu ce fac.* Cf. MARIAN, O. I, 352. *Cine umblă cu gura căscată îi intră muștele.* ZANNE, P. II, 190. *Umblă când doarme yâncu-pământului.* id. ib. I, 669. *Umblă ca în satul lui Cremene, se spune despre cei care fac ceea ce le place și nu le e frică de nimeni.* Cf. ZANNE, P. VI, 67. *Umblă ca câinele cu colaci în coadă, se spune despre cei bogăți și îngâmfăți.* id. ib. III, 533. *Cine are șese picioare, dar numai pe patru îmblă?* (Călărețul călare pe cal). SBIERA, P. 320. *Am o vacă bălaie, Umblă noaptea prin noroaie (Luna).* ROMÂNUL GLUMET, 61. *Gânganie fără suflare*

Umblă fără astâmpărare (Ceasornicul). ib. 63. ◇ (Întărit prin repetare, arată durata prelungită a acțiunii) *Și-a umblat, umblat, Zile-ntregi prin sat.* COȘBUC, P. II, 147. *Și umblând și tot umblând, Ne-ntâlnim cu Dumnezeu.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 512. *Dac-ajunse la pădurea asta, mai umblă ce mai umblă prin ea și... se așează la umbra unui frasin.* STĂNCESCU, B. 29. ◇ (Regional; cu pronumele în dativ) *Toți în sat o știut Că și-o umblat pe la cruci.* BĂRLEA, C. P. 73. ◇ (Cu determinări care indică modul de deplasare): a) (deplasarea se face pe jos) *Lăsați-l... să să ducă unde va vrea, să îmble cu picioarele sale pre pământ.* VARLAAM, C. 63. *Împăratul... umbla pre gios fără alai.* NECULCE, L. 227. *Nece pre picioarele mele n-am putut umbla (a. 1784).* IORGA, S. D. XII, 106. *Petreceri cinegetice, în care vânătorul n-are nevoie să umble pe jos.* ODOBESCU, S. III, 15. *Începu a se plânge de picioare și de inimă... Nu putea să umble mult pe jos.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 39, cf. DDRF, BĂRCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Să umble cum se cade pe picioarele lui.* VASILIU, P. L. 254. *Cine are cal ticălos Jumătate umblă pe jos.* Cf. PANN, P. V. II, 75/12, ZANNE, P. I, 344; b) (determinarea indică sau sugerează ritmul deplasării) *Umblu lin.* DRLU, cf. POLIZU. *Umblau dracii... iute ca prâsnelul și-i intrau lui Ivan în voie cu toate cele.* CREANGĂ, P. 309. *Nu-l știi pe el că umbla agalea?* CARAGIALE, O. VI, 32, cf. DDRF. *Coana Sofița umbla domol în jurul lui bărbatu-său.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 18. *Umblând agale..., mi-am dat seama că se petrece ceva neobișnuit cu mine.* M. ELIADE, M. 23. *Vacile umblau însă încet... Moșu le îndemna abătut.* VLASIU, A. P. 263. *Umbla repede în toate părțile, ca o sfârlează.* SADOVEANU, O. II, 453. *Maria se ridică și prinse a umbla domol prin odaie.* id. ib. V, 62. *Umblu mai încet decât înainte, și totuși mă împiedic.* STANCU, D. 315. *Să umblăm încet sub potopul de frunze.* SORESCU, D. 129, cf. SEVASTOS, P. 24, ALR - M I h 138/224. *A umbla ca un cocostârc (= a merge cu pas rar și încet).* Cf. ZANNE, P. I, 426. *A umbla ca titirezul.* id. ib. III, 403. *A umbla iute ca piua (= a merge încet).* id. ib. V, 499; c) (determinarea indică sau sugerează poziția corpului în timpul deplasării) *Îmblu a bușile.* LEX. MARS. 241. *Umblă dreaptă și cu capul ridicat.* SLAVICI, O. II, 30. *Un copil... umblă de-a bușile.* MARIAN, NA. 337. *A umbla în degete.* DDRF. *Slugile și Curtea pe Cerb sunt supărate, Că umblă-nalt cu fruntea, și ele cocosate.* ARGHEZI, S. IV, 80. *Pss! umblați în vârful degetelor!* SORESCU, D. 58. *Îmbla pe mâni și pe cap și cu picioarele sta în sus.* SBIERA, P. 262, cf. ALRM I/II h 328. *Șerpe care umblă în coadă.* ALR I I 184/249, cf. ALR I/II h 240, ALRM I/II, h 328, ALR - M I h 215. *Nalt și cocorat, umblă în picioare pe sub pat, se spune despre cei de statură mică.* ZANNE, P. II, 646. *Ce viepuitoare umblă dimineața în patru picioare, la prânz în două și seara în trei?* (Omul). ROMÂNUL GLUMET, 80; d) (cu alte determinări referitoare la felul, la specificul mersului) ¹ *Ochi n-are să vază să îmble nepotcînindu-se (a. 1644).* GCR I, 110/40. *A se uita unul cu obrăznicie..., umblând șovăit..., sânt semne de suflet rău.* GOLESCU, S. 140. *Prin cărțile în vravuri Îmblă șoarecii furiș.* EMINESCU, O. I, 105. *Umblă ca în cărji.* DDRF, cf. TDRG. *Umblă parcă calcă în străchini.* SADOVEANU, O. II, 89. *Umbla cu pași mărunți pe ulița noastră.* id. E. 114. *Umbla ușor, ca o umbră, prin*

incăpere. I. M. SADOVEANU, s. 35. *Umblă pe ulițele satului parcă ar călca pe ghimpi*. STANCU, D. 165. *Nu umbla ca pe sârmă; oprește-te și simte pământul sub tălpi*. VINEA, L. II, 66. *Prin ițe și prin spată Umblă curca împiedecată*. DOINE, 76. *Îmblă-n două bot'e*. ALR II/I MN 61, 4 202/353, cf. 4 202/2, 192, 228, 362, O. BĂRLEA, A. P. I, 369. *Umblă ca rațele*. ZANNE, P. I, 634. *A umbla ca orbeții (= a avea un mers nesigur)*. id. ib. 573; e) (despre cai; în legătură cu modul de mișcare a picioarelor în timpul deplasării, adesea și cu ritmul deplasării) *A umbla în buiestru*. DDRF, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Calul umblă la pas, la trap, în buiestru, la galop*. SCRIBAN, D.; f) (deplasarea se face cu un vehicul, călare etc.) *Un om au luat un cal de la o rudă a lui... să îmble cu insul numai trei, patru zile*. PRAV. 53. *Umbla Alexandru călare pre un leu prin mijlocul cetății*. ALEXANDRIA (1794), 59/6, cf. POLIZU. *Îi plăcea să umble mai mult călare*. GHICA, s. 320, cf. CIHAC, I, 296. *Au mare fală să umble în trăsuri*. BOLINTINEANU, O. 276. *Moșule, știi umbla cu luntrea pe apă?* GANE, N. II, 179. *Ploaie cătu-i dzăua. Trebui să îmblî tăt cu birja cu poclitu ridicat*. CARAGIALE, O. VII, 439. *Umblă mereu călare*. SLAVICI, O. I, 118. *Umblu cu tramvaiul asta de trei ori pe săptămână*. M. ELIADE, C. 14. *Umblam cu plutele pe Bistrița*. SADOVEANU, O. VII, 275. *Bunicul meu... era marinar și a umblat cu corabia pe făruri depărtate*. id. ib. XV, 434, cf. SCRIBAN, D. *A prins a umbla călare prin sat cu nepotu-său*. STANCU, D. 382. *Ești un om de seamă pentru că umblî în automobil*. V. ROM. septembrie 1970, 11. *Cu căruța umblă în lume-n sus și-n jos*. RETEGANUL, P. I, 10. *Va ajunge să umble cu hinteu cu patru cai*. id. P. P. 172. *Tartacot... umblă călare p-o jumătate de iepure șchiop*. STĂNCESCU, B. 32. *El să umble cu trăsura, Eu să mătur bătătura*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 222. *Umblă mult „cu trinu”... „să se mândrească*. SNOAVA, III, 646. *Umbla cu căruța cu marfă un negustor*. id. IV, 59. ◇ (Rare; cu determinări care indică direcția de deplasare) *Umblam cătră o stradă unde trăise Eminescu*. SADOVEANU, E. 82. *Nu puteam să umblu niț înainte, niț în urmă*. ALR I I 379/805, ib. I 379/846. ◇ Fig. *Pre mere trecură (îmblară D) mâniile tale, fricile tale turburată-me*. PSALT. 181. *Toate faptele ceriului și a pământului îmblă și mărg toate careași la sorocul și la marginea sa (a. 1643)*. BV I, 139. *Norocul nu umblă târâș, ci zboară pe aripi iuși*. SLAVICI, O. II, 46. *În orb parfum ce umblă dibuind, Presimt cum noaptea-ngenuncheată trece*. D. BOTEZ, P. O. 31. *Singurătatea se scoală-ngândurată și umblă, visătoare, pe streșini de-nălțime*. VOICULESCU, POEZII, I, 64. *Umbră mea de altădată umblă-n miezul umbrei mele*. PILLAT, P. 154. *Umblă foămea pe uliță Îmbrăcată cu fundriță*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 471, cf. DOINE, 15. *Doru îmblî rățăcit, cî frundzișul s-o rărit*. MAT. FOLK. I 320. *Pe unde umblă dragostile, Poți ara și cu vacile*. VICIU, F. 63. *Dorule, pe unde șezi, De nu umblî prin livezi?* CAF IV, 146. *Am o bucată de lemn și o bucată de fier: Fierul umblă prin pământ, Iară lemnul pe afară (Plugul)*. GOROVEI, C. 297. ◇ (Cu determinări locale sau temporale, se referă la comportamentul, la felul de a fi, la starea cuiva) *Cei ce îmbla pe cale nevinovată, aceia-mi slujia*. PSALT. 206. *Cuvântul lui Dumnezeu tu-l ascultă și numai în căile lui să îmblî*. CORESI, EV. 5. *Îmblă*

acicea pre calea ceaea larga (ce se zice fără grijă și fără frica lui Dumnezeu și fără de rușine). id. ib. 109. *Amar lor, că pre calea lu Cain îmblară (ante 1618)*: GCR I, 49/33. *Să nu ne poticnim îmblând în noaptea deșărtării cei lumești*. BIBLIA (1688), [prefață] 8/6. *Să-l învățați, ca niște părinți bunți, să umble pă cale mai bună (a. 1807)*. IORGA, S. D. XII, 161. *Dă povățuire Acelor care umblă pe calea de peire*. ALEXANDRESCU, O. I, 182. *Chiar când umblă pe căi greșite, își îndeplinesc întrucâtva menirea lor (a. 1894)*. PLR I, 428. *Unde mă va scoate drumul pe care umblu astăzi?* GALACTION, O. 102. *Este deci de mare interes să știm pe ce drum să umblăm*. VULCĂNESCU, D. 8. ◇ (Cu determinări finale introduse adesea prin prep. „după”, „în” etc.) *Domnul... pre pământ îmblând pentru spăsenia seminției noastre*. CORESI, EV. 96. *Ne-au proslăvit pre noi D[u]hul Sf[ă]nt... în în[no]irea vieții[i] să îmblăm*. IEUD, 241/18. *Îngerul lui Dumnezău îmblă de scrie în catastih pre ceia ce vor să postească*. VARLAAM, C. 29. [Furul] cându-l va găsi deusebi noaptea îmblând pentru furtișagul, atunce iarăși îl va ucide. PRAV. 120. *Fiu-său... umbla în streinătate spre desăvârșirea meșesugului*. MOZAIICUL (1838), 123/23. *În loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască*. SLAVICI, O. II, 14. *Se rătăcise umblând după vânat*. SPIRESCU, L. 123. *Ameșim umblând după treburi*. AGÂRBICEANU, A. 51. *Îi ieși înainte, crezând că umblă să caute o barcă*. BART, E. 56. *Umblă prin arătură Să coate fermecătură*. RETEGANUL, TR. 155. *Vânătorul umbla toată zăua după vânat*. SEVASTOS, P. 111. *Ajunseră... să umble singuri după vânat, să aducă mumii lor să mănânce*. STĂNCESCU, B. 191. *Cel legat la ochi, care se numește „măta oarbă”, umblă ca să prindă pe vreumul*. MARIAN, I. 221. *Să umble prin sat a cere*. VICIU, F. 221, cf. ALR I 451/85, 122, 138, 190, 215, 257, 270, 289, 298, 302, 335, 339, 554, 571, 573, 590, ALR II 3 522/836, ALR SN VI h 1 822, FOLC. TRANSILV. I, 48. *Dacă n-ai să mergi călare, Nu umbla la-mprumutare (= mulțumește-te cu ce ai)*. ZANNE, P. IV, 288. *Umblă ca să prinză roiul și-și întoarce înapoiul, se spune despre cel prost*. Cf. PANN, P. V. I, 81/8, ZANNE, P. I, 640. ◇ Ex p r. **Umblă** (sau să umblî) **sănătos** (ori **bine, cu bine, cu Dumnezeu**), urare adresată celui care pleacă la drum. Cf. CIHAC, I, 296. *Mergi de-ți vezi și de treburile dumitale... Umblă cu Dumnezeu!* CARAGIALE, O. II, 257. *Mai rămâi sănătoasă, babo! - Umblă sănătos, Prichindel maică!* id. ib. 252. *Vă urez să umblați sănătoși și să petreceți bine*. id. ib. VII, 43. *Moșul zise domol: - „... Umblă sănătoasă!”* SADOVEANU, O. I, 469. *Umblați sănătoși!* ARGHEZI, S. XIII, 44. *Să umblî, bade, cu bine și vezi să nu-ți uși de mine*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 142, cf. ALR II 3 573. *Umblă, Corbeo, sănătos, Ca un trandafir frumos!* BALADE, II, 251. (Învechit) **A îmbla cu Dumnezeu** (sau în slujba lui Dumnezeu) ori **a îmbla înaintea Domnului** (sau **a lui Dumnezeu**) = a trăi cu frica lui Dumnezeu. *și îmblă Enoh cu Domnezău*. PO 26/8. *și îmblă în slujba lu Domnezău*. ib. 26/11. *Domnul, înaintea căruia eu îmblu..., va năroci calea ta*. ib. 79/15. *Domnezău, înaintea cui au îmblat părinții miei..., bl[a]g[oslo]vească pre acești feciori!* ib. 172/2. **A umbla apostolește** (sau, învechit, **apostolicește**) = a umbla (I I) pe jos (ca apostolii). Cf. ZANNE, P. VI, 480.

A umbla pe două (sau pe șapte) cărări ori pe trei drumuri, pe două (sau pe zece) poteci ori a umbla turtă = a merge clătându-se, a fi beat. V. și p o t e c ă, ș a p t e¹ (I 1). Cf. DDRF. *O vândut locul... Și cât era vremea, umbla turtă.* DAN, U. 285, cf. ZANNE, P. VI, 101, IX, 447. **A umbla ca pe o potecă** = a umbla (I 1) cu precauție, cu teamă, cu sfială sau cu greutate. V. și p o t e c ă. Cf. DDRF, ZANNE, P. I, 267. **Umblă parcă are** (sau ca cu) ouă în poală ori umblă parcă calcă pe ouă v. o u (1). **A umbla ca vodă prin** (sau în) lobodă v. l o b o d ă. **A umbla gură-cască** (sau cască-gură) = a) a hoinări holbându-și ochii la tot ceea ce vede în jur și uitând de sine. *În loc să se odihnească, își fac bășici pe tălpi umblând toată ziua gură-cască, și seara cad morți de oboseală.* CARAGIALE, O. II, 24, cf. ZANNE, P. II, 189; b) a-și petrece vremea cu nimicuri, a pierde vremea în zadar; a nu avea ocupație (statornică), a fi vagabond; p. e x t. a fi prostănac, neghiob, tont. [Nerodul] *umblă gură-cască, Până să-ți vorbească.* PANN, P. V. I, 96/14, cf. ZANNE, P. II, 189. **A umbla ca o curcă** (sau ca o găină) plouată (ori beată) (sau, rar, ca o pisică, ca o mătă etc. plouată ori ca un câine plouat) v. cuv. **A umbla ca după mort** v. m o r t (II 1). **A umbla pe după piersic** v. p i e r s i c (1). **A umbla pe după salcie** v. s a l c i e¹. **A umbla cu mâța-n sac** v. m â ț ă (I 1). **A umbla cu pisica-n traistă** v. p i s i c ă¹ (I 1). **A umbla în două luntre** v. l u n t r e. **A umbla pe drum, nu pe potecă** = a fi sincer, a vorbi deschis, a evita subterfugiile. DL. **A umbla tot pe calea bătută** = a folosi un procedeu întrebuintat și de alții într-o acțiune, într-o întreprindere etc. Cf. ZANNE, P. VI, 33. **A umbla cu ochii logodiți** v. l o g o d i t. **Umblă câinii cu colaci** (sau cu covrigi) în coadă v. cuv. **A umbla cu pâinea după cineva** v. p â i n e (1). **A umbla după colaci calzi** v. c o l a c. **A umbla după chilipiruri** v. c h i l i p i r. **A umbla după căpătuială** (sau căpătuț) v. cuv. **A umbla după doi iepuri** (deodată) v. i e p u r e. **A umbla după potcoave de cai morți** sau a umbla după cai morți (să le ia potcoavele) v. c a l, p o t c o a v ă (1). **A umbla după boi bălțați** v. b ă l ț a t. **A umbla după piei de cloșcă** v. p i e l e (I 3). **A umbla după** (ceva sau după cineva) cu limba scoasă v. l i m b ă. **A umbla după străchini verzi** v. s t r a c h i n ă (1). **A(-i) umbla** (cuiva) furnici prin mâini și prin picioare v. f u r n i c ă. **A umbla cu coliva în piept** v. c o l i v ă. **A umbla cu doi bani în trei pungi** v. b a n. **A umbla cu nasul** (sau cu capul) pe (ori în) sus = a fi încrezut, îngâmfat, a se ține mândru, fudul; a fi sfidător, obraznic. V. și n a s¹ (1), s u s (2). Cf. DRLU. *Și sărac, și nesupus, Umblă cu nasul pe sus.* PANN, P. V. I, 161/11, cf. DDRF, BARCIANU, ZANNE, P. II, 53, 318, V, 555. (Cu parafrazarea expresiei) *Cu nasul în sus nicicum să umbli, că te lovești de mândrie, ce pe sus o găsești.* ZANNE, P. VIII, 396. **A umbla cu capul în traistă** (sau în sac, între urechi, în nori) v. c a p. **A umbla de-a oarba** v. o r b² (1). **A umbla cu capul mare** v. m a r e¹ (VI 2). **A umbla de capul său** v. c a p. **Umblă ca un câine** (sau câinele) surd la (ori după) vânat, se spune despre cei care se străduiesc zadarnic să realizeze ceva. Cf. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II, 788. *Tu, fără mine, ai umbla ca un câine surd după vânat.* IOVESCUL, N. 106. **A-i umbla** (cuiva) mintea (sau gândul,

gândurile) (la... ori pe la, după...) sau a umbla cu gândul = a se gândi (la...); a fi preocupat (de...). *Bătrâna încă de mult umbla cu gândul de a potrive lucrurile astfel.* SLAVICI, O. I, 191. *Seamăn eu a femeie căreia-i umblă gândul după bărbați!?* id. V. P. 23. *Îi umblă mintea la însurătoare.* DDRF. *Eu credeam că te uiți numai așa la apă. - Mă uit eu la apă, dar gândurile îmi umblă.* BENIUC, M. C. I, 204. *De mult îi umbla gândul să-și facă seama.* BOTTA, S. III, 82. *Nu putu să doarmă, căci gândurile îi umblau tot pe la fata împăratului.* RETEGANUL, P. IV, 45. **A-i umbla** (ceva cuiva) prin (sau în) cap (ori în minte, prin gând) = a fi preocupat de ceva, a se gândi la ceva, a-i fi în memorie. *Îmi umblă prin minte vecinicul foc, cel nestins, întru carele, aflându-mă moartea împăcat, voiui să mă surup.* MAIOR, P. 9/11. *Dacă acela va fi fost Ioan..., iată ceea ce-mi umbla mereu prin cap.* EMINESCU, G. P. 112. *Ah! îmi umblă-ades prin gând O cântare veche.* id. O. IV, 76. *Îi umblă-n cap, tu soră, S-ajungă ea Lucsandeii noră!* COȘBUC, P. I, 126, cf. TDRG. *Ceva însă îi umbla prin minte.* PAPADAT-BENGESCU, R. II, 73. *Îi umbla prin minte s-o despartă de soțul ei și s-o ia de nevastă.* REBREANU, I. 186. *Nu-ți umblă gânduri bune prin cap.* ARGHEZI, S. VII, 85. *Tare aș vrea să aflu ce gânduri îți umblă prin cap.* H. LOVINESCU, T. 406. *Câte gânduri mai umblau tinerilor prin minte!* RETEGANUL, P. II, 5. *Nu mânăncă, nu bea... și-i umblă prin cap gânduri răle.* ȘEZ. II, 191. *Tot asta-mi umblă prin cap, Că nu mă văd însurat.* FOLC. TRANSILV. II, 537. **A-i umbla** (cuiva) vorba (sau cuvântul, numele etc.) prin gură ori a-i umbla pe (sau prin) limbă v. g u r ă, l i m b ă. (Regional) **A umbla în picioare** = (despre minciuni) a fi bine potrivite (spre a da aparența de adevăr); a fi bine ticluite. *De câte ori nu l-am făcut de zi întâi april să alerge după cai verzi pe pereți, spunându-i minciuni care umblau în picioare.* GANE, N. III, 157. (Prin nord-vestul Munt.) **A umbla prin sat**, se spune despre mireasa cu fetele și mirele cu băieții, care, în ajunul nunții, merg prin sat pentru a invita oamenii la nuntă. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 55. (Prin nord-vestul Olt.) **A umbla în Dorohoi** = a fi beat. CV 1950, nr. 4, 37. *Toată ziua umbli-n Dorohoi.* ib. (Regional) **A umbla cu lumina aprinsă ziua la amiază** v. l u m i n ă. (Regional) **A umbla cu lumânarea ziua la amiazi** v. l u m â n a r e. (Prin Transilv.) **A umbla nimic** = a nu lucra nimic; a trândăvi, a lenevi. Cf. BARCIANU. *Om greoi, care umblă nimic.* SIMA, M. 183. (Regional) **Umblă de-a orgina** v. o r g i n ă. ♦ T r a n z. (Învechit și regional) *Întunerecul nopții l-au lăsat... D[u]mnezeu ca să-l dormim..., iar nu ca să-l umblăm și să ne împiedecăm.* PISCUPESCU, O. 53/8. (Cu complement intern) *Să luă... pe cale, pe cărare, Să-ș îmble îmbletele, Să-ș grijască grijetele.* CANDREA, Ț. O. 46, cf. GRAIUL, II, 70. *N-am voinici pe sama mea Să-mi poarte durduța, Să-mi umble umblătura.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 371. ♦ R e f l. (Regional) *Unde ciutele s-adapă și-ncă zânele se scaldă, Propoartă-se, Umblă-se Micul Dălea-Dămean.* BALADE, I, 343. ♦ (Învechit și regional; mai ales la imperativ sau cu valoare hortativă, și în formele blem, blemăși etc.) **A pleca** (B 1), a porni (I I); a se duce, a merge (I 2). *Sculăși de îmblăm, adecă se apropia cela ce mă vându.* TETRAEV. (1574), 248. *Îmblași, oamenii miei, întrași în celariul vostru.* CORESI,

PS. SL.-ROM. 639, 14. *Dzise căpitanilor: „Faceți trudă și blemați cu mene”. Și... sosiră la locul cel de pierdzare.* VARLAAM, C. 393. *Cu blând și lincel glas le zăsă: „Ia-mblați depă mine...!” Iară ei îndată ... și purceasără după Sv[i]nția sa.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie, 177^v/34, cf. ANON., CAR., LB, DDRF, JAHRESBER. V, 99, PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, SCRIBAN, D. *Săz acasă, nu umbla, Că tu poț a ță-mbăta.* ALEXICI, L. P. 14. *Rujă mare în masă, Bleați fete p-acasă! Ruji di pe cuptoriu, Bleați și voi, feciori!* FRÂNCU - CANDREA, M. 141. ◇ (Cu valoare de interjecție, de obicei precedând un conjunctiv) *la blămați să ne bucurăm, cu păstorii să intrăm (a. 1600-1650).* GCR I, 136/28. *Blemați să ne ducem în binele și în odihna raiului.* VARLAAM, C. 90. *Blămați în sate și în orașe ce-s mai aproape, ca să propoveduiesc și acolo.* N. TEST. (1648), 42^l/27. *Blați și noi, ca să murim cu nus (a. 1669).* GCR I, 187/23. *Ia-mblați să meargem la D[u]mn[e]dzăul acestuia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126^l/35. *Ieși puțânel de la chiliia ta și blăm de ti-i tâlni cu Fileter împreună.* id. ib. decembrie 246^l/20. *Blămați să-l luăm în goană, Să-l apucăm fără gloate, Că de-acum nu-i cine-l scoate.* id. PS. 231/10. *Viño (ia-mblă ms. 45, blăm ms. 4389) dară să adăpăm pre tatăl nostru cu vin.* BIBLIA (1688)², 214/36. *Blem pe la mine, că îți este și doamna la Brăila, și-i șide câtăva vreme acolo.* NECULCE, L. 74. *Blem, frate ceacal, de vreme ce la strajă ne trimet.* CANTEMIR, IST. 122. *De, blemi..., Costane, coată cu dreptu, iară nu mă rușina în drumu fărăi (a. 1764).* IORGA, S. D. XIII, 252. *Venind o copilă, chemă pe soțul mieu: „Blem, bade Văsii, că moare bade Mihai” (a. 1765).* id. ib. 255. *Soră, soră Todosiie, Țăpă năframa-n chilie, Blem cu mine-n cununie!* RETEGANUL, TR. 14. *Da blem înlontru să bem vin..., să ne cinstim, Și putem fărtați să fim.* REV. CRIT. II, 266. *Blem acasă!* VICIU, GL. *Blăm în casă!* ȚIPLEA, P. P. 20. *Hei, tu sororeaua mea..., Fă colac din nouă grăie, Blem, soră, la cununie!* GRAIUL, II, 37, cf. CANDREA, Ț. O. 21. ◆ A se plimba. *Lângă stânca-ntunecoasă, Întristat și plin de gânduri singur umblu.* ASACHI, S. L. I, 147. *Și azi umbla prin grădina palatului Bianchi... Ea se apropia încet prin alele străbătute de seninul nopții.* EMINESCU, P. L. 92. *Umbla pe dinaintea casei și privea la stele.* SLAVICI, O. I, 98. *Îi zisei să umblăm nișel, știind că nu dormise aseară.* DELAVRANCEA, O. IX, 16, cf. TDRG. *Ei spuneau că se duc prin târg să mai umble, să vadă.* BUJOR, S. 147, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Când eram holteiaș, umblam seara prin oraș, Tot cântând și fluierând, Mândruliță căutând.* JARNIK - BĂRȘEANU, D. 168, cf. 82. *De-aș fi muieră bună, N-aș umbla noaptea pe lună Cu ibovnicul de mână.* HODOȘ, P. P. 153, cf. 162. ◆ A merge (neîntrerupt) încoace și încolo; a se duce și a se întoarce (în mod repetat); a circula. *Scriem carte... la vodă, la domnu nostru, să slobodzească drumul, să îmb[le] neguțătorii..., să vie cu negoate și cu marhă (a. 1619).* ROSETTI, B. 89. *Cel nebun... nu să cade să-l slobodzească de tot, să îmble pre drumuri slobod, ce să aibă pază.* PRAV. 268. *Nime den oraș să nu îmble nemernic în căi.* N. COSTIN, C. 27. *Fiind drumul strămpt, nu putea oamenii să umble de răul tâlharilor.* NECULCE, L. 99. *Nu să știa că drumul de Comarna nu era de umblat pentru artilerie.* AR (1829), 27^l/10, cf. ISER. *A îmbla însă pe asemenea poduri era o adevărată tortură.* FILIMON, O. I,

145. *Îmblă între oameni, până ce ei nu vor începe a crede că ești nebun.* EMINESCU, G. P. 29. *Insecte... umblă și aleargă pe cearșaful alb... uimite de lumină.* CARAGIALE, O. I, 76. *S-a simțit îndată cu inima liniștită când a văzut umblând pe acolo oameni îmbrăcați ca prin părțile ei.* SADOVEANU, O. X, 550. *Întreaga poartă arăta ca o fortăreață și îți venea greu să crezi că umblă cineva pe ea.* PEDA, D. 79. *Nu umbla pe săli ziua, că ne încurci.* T august 1964, 57. *Umblă albinele prin bortiță.* Com. din VAD - SIGHETUL MARMAȚIEI. *În copilăria lui umblase și el între unguri și învățase... câteva vorbe ungurește.* SNOAVA, III, 589. *Pe unde umblau, ce făceau, nimerica n-o putea spune.* PĂRVESCU, C. 92. [Jderii] *nuaptea umblă și ziua să bagă la... scorbură de fag.* T. DIAL. M. I, 56. (F i g.) *Atâta umblă olul la fântână, până să sparge.* ZANNE, P. IV, 5. ◇ E x p r. (Regional) **A umbla prin odăi** = a umbla (I I) fără vreun rost. Cf. LEXIC REG. 88. ◆ (Regional; subiectul indică un drum) A fi (foarte) circulat. *La cârciumă nu e nimeni și nici drumul nu umblă.* SLAVICI, O. I, 127. *Tare mai umblă azi drumul.* Com. FURTUNĂ. ◆ (Însoțit de compliniri) A merge, a se mișca preocupat, agitat, fără astâmpăr, dintr-un loc într-altul; a se duce pe la unul și pe la altul, din loc în loc (cu diferite scopuri). *Trezviți-vă și străgâniți-vă, că vrăjmașul vostru... ca u[n] leu rișcându îmblă (încungiu ră N. TEST. 1648), cerându nescinre șe inghiță.* COD. VOR. 164/13. *Îmblă neguțătorind pre la casele muierilor.* PRAV. 172. *Șerban Logofătul... ar fi îmblat pre la căpitani și pre la slugitori, de-i îndemna să meargă să pârească la vizir pe Grigorie Vodă.* ȘINCAI, HR. III, 95/36. *Trebuie... a fi opriți de a umbla prin orașe și biserici spre cerșut.* REGUL. ORG. 310/11. *Câteva zile după botez, un prieten al casei umbla cu o garafă cu rachiu, intră în fiecare casă.* LAMBRIOR, S. 175. *Tot îmbla din babă în babă cu descântece și cu oblojele.* CREANGĂ, P. 111. *Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii.* SLAVICI, O. II, 4. *Umblând din cămară în cămară, dete peste armele zmeilor și se minună.* SPIRESCU, L. 123. *Primarul orașului umbla din prăvălie în prăvălie..., rugând lumea să iasă la gară, cu mic cu mare.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 55. *Se puseră cu energie în fruntea acestei propagande..., umblând în toate părțile pentru a convinge lumea.* PANU, A. I, 11. *Copiii umblă cu pumnii la ochi prin ușile oamenilor.* SADOVEANU, O. VII, 298. *Perceptorul umblă din casă în casă cu toba.* STANCU, D. 135. *Am umblat pe la vraci, câte leacuri n-am băut, degeaba a fost!* id. ib. 177. *Doamna Neacșa... începu a umbla prin iatace, punându-și rochiile cele roșii.* BARBU, PRINC. 19. *Fie-vă milă! strigă bătrânul. De trei ani umblu cu această nevoie.* V. ROM. septembrie 1970, 9. *Un călugăr umbla cu milostenia prin lume.* SNOAVA, II, 75. *Badea meu cu mândre multe..., Până umblă pe la toate, I se face miez de noapte.* DOINE, 237. *Bieții copilași, în ziua aceea se farmă cât îmblă când acasă, când la tovarăși, tot pregătindu-se pentru sară.* ȘEZ. III, 178. *Să umbli pe sate a cere, Să vii și la pragul meu, Să te miluiesc și eu.* BIBICESCU, P. P. 52. *Sărmanul om..., umblând pe la toți judecătorii..., se ruga ca să judece în treaba lui cu șarpele.* ȘEZ. V, 50, cf. ALR I 1 377. *Umblă din stână-n stână S-aleagă brânză de-a bună.* BALADE, II, 319. *Cu puști-flinte încărcați, Umblă ca niște turbați.*

FOLC. OLT. - MUNT. II, 221. *Să nu aibă loc de masă, Să umble din casă-n casă.* FOLC. MOLD. I, 119. *Umbă tot satu cu plosca... și-i vestește ca să vie la nuntă.* T. DIAL. II, 725. *Umbă ca o găină care nu-și găsește cuiarul.* ZANNE, P. II, 788. ◇ **Expr.** **A umbra de colo până colo** (ori **de colo-colo**, **de ici-colo**, **încoace și încolo**) sau (popular) **a umbra d-a-n căte(a)** (ori **de colo până dincolo** sau, regional, **de-a valma**) = a se mișca din loc în loc agităndu-se foarte mult; a se frământa; a nu avea astâmpăr. Cf. DRLU, POLIZU. *Grădinarul umbra d-a-n căte(a) să găsească un ajutor.* ap. HEM I 165. *Nu mai știau ce să se facă de bucurie; râdeau și plângeau deodată; umbrau d-a-n căte(a) și se fâstâceau.* ib. I 164. *Umbra de colo până colo amestecat pân mulțimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gândurilor lui.* CARAGIALE, O. III, 11. *Umbra d-a-n căte(a) de colo până dincolo și astâmpăr nu-și mai găsea.* ISPIRESCU, U. 5, cf. DDRF. *Era veselă... umbra de ici-colo să se intereseze de masă.* REBREANU, R. II, 99. *Umbra de colo până colo fără rost.* PREDĂ, M. 100. *Argații... umbă a treabă de colo până colo.* N. MANOLESCU, A. N. I, 135. *Toată ziua a umbrat de-a valma cu cail preotului la treier.* FURTUNĂ, V. 76. **A umbra cu poșta v. poștă¹ (I).** **A umbra din piatră-n piatră v. piatră (I I).** **A umbra forfota v. forfotă.** **A umbra cu traista v. traistă¹ (I).** **A umbra cu cutia v. cutie.** **A umbra cu talerul v. taler² (I).** **A umbra cu pantahuza v. pantahuză.** **A umbra (de colo până colo) cu plosca minciunilor v. ploscă¹ (I).** (Regional) **A umbra cu ostropețul v. ostropeț.** **A umbra iama v. iama.** **A umbra anapoda v. anapoda.** ◇ (Urmat de determinările „cu colindul”, „cu steaua”, „cu buhaiul”, „cu crucea”, „cu clopoțelul” etc.; scopul deplasării este îndeplinirea unor obiceiuri, a unor ritualuri) *A umbra cu buhaiul, ceea ce însemnează tot atâtă cât a ura de Anul Nou.* MARIAN, S. R. I, 24. *Toți câți umbrase cu colindul vindeau colacii.* PĂRVEȘCU, C. 55. *Preoții, ca de obicei, umbă „cu zi-ntâi” - botează.* PAMFILE, S. T. 2. [În] *ajunul Bobotezei... umbra cu crucea.* AGĂRBICEANU, P. M. 69. *Pe-acolo, prin fundul Moldovei, umbă băieții și flăcăii strașnic cu plugușorul.* SADOVEANU, O. I, 121, cf. SCRIBAN, D. *Îmbă cu clopot și ură la fereastă.* ȘEZ. III, 182, cf. ALR II/I h 198, ib. h 211, ib. h 212. *La flecare capu lunii umbă cu zi-ntâi (botiază pân casă).* ALR II/I MN 103, 2 773/987. *Îmbă cu plugușoru.* ib. MN 108, 2 794/228. *Îmbli cu grâu[I] baieț, dimineața, în dzâua di Anu Nou... și dzăc: să trăiș, să-nfloriș!* ib. 2 794/365. *Îmbă cu samanātu [în dimineața de Anul Nou].* ib. 2 794/431. *Îmbli cu buhaiu sara sprî dzâua di Anu Nou.* ib. MN 109, 2 797/365. *Îmbă cu steaua.* ib. MN 111, 2 825/36. *Umbă cu zoritu.* ib. 2 825/182. *Îmbă cu irozî.* ib. 2 825/228. [Băieții, la Crăciun] *umbă cu ferțepu.* ib. 2 828/53. *Îmbă cu craii.* ib. 2 828/95. *Umbă cu vișlaimu.* ib. 2 828/235, ib. h 198, ib. h 211, ib. h 212, ALRM II/I h 265, ib. h 267. *Popa umbă cu liordanu.* ALR II/I h 199/346. *Umbra popa cu crucea.* O. BĂRLEA, A. P. II, 510. *Copiii umbra cu Ajunu... cu steaua.* T. DIAL. M. II, 875. ◇ **Ref. impers.** *Prin unele părți se umbă cu colindul și în seara de Sf Vasile.* PAMFILE, CR. 39. ◇ **Expr.** **A umbra cu sorcova v. sorcovă.** (Regional) **A umbra în colindeți (sau în pițărâi) v. cuv.** ◇ (Scopul deplasării

este furtul) *Văzând Șerban Vodă că imblă tâlhăret mult în Moldova și n-are cine să le steie împotriva... triimiseau și el pe Măniilă căpitanul cu saragele.* NECULCE, L. 99. □ **Umbă hoții.** ◆ (Însoțit de determinări) **A se învărti în jurul...; a da târcoale.** *Den crucișu necurații imblă.* PSALT. HUR. 8^v/3. *Tu, Doamne, hrănești-nă și veghi-nă... Împregiuru necurații imblă.* PSALT. 18. *Trei zile și trei nopți umblară prin preajma palaturilor.* ISPIRESCU, L. 194. *Umbra vulpea împrejurul gârăfii cu mâncare.* HOGAȘ, M. N. 114. *S-anină printre acești mici și câte un handralău de cei mari, de imblă numai în prijma fetelor.* ȘEZ. III, 179. *Umbă ca lupii pe lângă oi.* ZANNE, P. I, 527. *Umbă ca măța pe lângă laptele fierbinte.* id. ib. III, 587. (Fig.) *Umblam cu vorba împrejurul trăistii călugărului.* HOGAȘ, M. N. 114. ◆ (Urmat de determinări) **A fi mereu în apropierea sau în preajma cuiva; a se ocupa, a se îngriji de cineva.** *De trei zile nu-i mai dase ochii în gene, tot umblând pe lângă babă ca s-o îngrijească.* ISPIRESCU, L. 97. *El se simțea măgulit că ne vedea că-i umblam primprejur cu atâtă dragoste.* ap. TDRG. *Nu știau cum vor imbla mai binișor pe lângă dânsul.* FURTUNĂ, V. 74. *Toată ziua trebuie să umbli după copil, să nu facă vreo pozna.* Com. din DEDA - REGHIN. *Tu umbli după el cu mila, și el după tine cu pila.* ROMÂNUL GLUMET, 46. ◇ **Expr.** **A umbra mânz (sau mânzălău) ori a umbra coadă (după cineva) v. cuv.** (Regional) **A umbra de (sau în) rândul cuiva v. rând (6).** **A umbra în (sau de) dâra (cuiva ori a ceva) v. dâră.** **A-i umbra (cuiva) în treabă v. treabă (I).** **A-i umbra (cuiva) în bâcure v. bâc.** ◇ (În expr.) **A umbra (mort sau morțiș) după (cineva) = a urmări pe cineva cu insistență pentru a-i câștiga bunăvoința, simpatia sau dragostea.** *Poate, feciorul acela, carele umbă după dânsa, să poarte în inimă gânduri rele și necurate.* MAIOR, în ȘA I, 814. *N-am auzit să fie trăit bine amândoi de cum s-au luat... că Măriia au tot dosit de cătră numitul Stan, batăr că el mult au umbrat după dânsa (a. 1817).* IORGA, S. D. XII, 206. *Te-oi învăța eu să umbli după Florica!* ALECSANDRI, T. 930. *Se gătesc frumos și umbă după nevestele oamenilor.* CARAGIALE, O. VI, 3. *Ea s-a ferit de dânsul, dar el umbra după dânsa.* SLAVICI, O. II, 150. *De multă vreme Joe umbra după Junona, bătându-i capul și că moare de dragoste pentru dânsa.* ISPIRESCU, U. 11. *Ce să mai vorbesc? Floare, nu fată, inger... - Umblau ei mulți după ea.* DELAVRANCEA, O. II, 326. *Îmbă cuconășul morțiș după tine; numai cată să fii cuminte.* CONTEMPORANUL, VI, 486. *Umbă după cucoana noastră... și-i vorbește și o măgulește și o curtenește.* I. NEGRUZZI, S. IV, 55, cf. TDRG. *Cu aceeași patimă ura însă pe Ion de când a simțit că umbă după Florica.* REBREANU, I. 428. *O fată cu zestre mare, după care umbra să o ia de nevastă.* BRĂESCU, O. A. II, 40. *La douăzeci de ani... umblam după femeii, nu prețuim femeia.* CĂLINESCU, S. 591. *Umbra după muieri și îi plăcea să tragă la masea.* PREDĂ, M. 396, cf. L. ROM. 1968, 70. *Cel mai mare... iubea pe fata cea mai mare a împăratului... iar cel mai mic... imbla morțiș după cea mai mică.* SBIERA, P. 89. *Umbra după mine tot cu vorbe înțelepte... ca să mă dezbrânăie de Ioana.* SNOAVA, II, 162, cf. ȘEZ. IX, 151. *La naștere, dacă-l va pune moașa pe copil pe o cămașă de-a tatălui, va umbra mai mult după tată-său (il va*

- iubi). GOROVEI, CR. 108. *Nu umbla după fete, că rămâi fără ghețe.* ZANNE, P. II, 131. (În personificări) *Cât e omul tinerel, Umblă dorul după el.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 393. **A umbla după** (cineva sau ceva) **cu limba scoasă** v. **l i m b ă**. **A umbla după** (cineva) **ca după iarba de leac** v. **l e a c**. (Învechit) **A-i umbla** (cuiva) **în urmă** v. **u r m ă**. **A-i umbla** (cuiva) **în** (sau **pe**) **cale** = **a**) a ieși mereu în drumul cuiva; a se ține peste tot după cineva, urmărindu-l. *În cale Ți-am umblat și-n deal și-n vale Și-orîșunde te-am știut.* COȘBUC, P. I, 51. *Dar azi, de dimineață-ți umblu-n cale.* CAZIMIR, L. U. 91. *Dar tu, bade, ești om mare Și-mi umbli ziua pe cale Și-mi faci multă supărare.* PODARIU, FL. 31; **b**) a se purta într-un anumit fel cu cineva. *Bade, de Ți-s dragă tare, Almintrelea-mi umblă-n cale.* MĂNDRESCU, L. P. 67, cf. PODARIU, FL. 16. ♦ (Cu determinări introduse de obicei prin prepoziția „cu”) A întreține relații cu cineva; a se întovărăși cu cineva. *Cu oameni de cinste să umble, că adesăori pierce cu cei răi, măcară îi nevinovat.* OȚĂLEA, A. F. 250/12, cf. LB. *Vom umbla împreună în toate negustoriile.* MOZAIICUL (1838), 111/18, cf. ISER. *Era un fel de haiduc... Un frate mai mare al meu, care-a murit, umbla cu el.* SADOVEANU, O. VIII, 242. *Umbla cu ceata unuia, Cârstea.* SORESCU, L. L. II, 181. *Cu greu iaste se nu se ciumeze carii umblă laolaltă cu ciușășii.* MAJOR, în ȘA I, 808. (Cu determinări care exprimă un raport de reciprocitate) *A trimis pe Ana, căci eu și ea mai umblăm una cu alta.* AGĂRBICEANU, S. 96. ♦ F i g. *El umblă și cu D-zeu și cu dracu, numai să capete moștenitori.* ȘEZ. IV, 228. ♦ E x p r. **A umbla cu** (cineva) = a întreține relații de dragoste cu cineva, a trăi **(4)** cu cineva. *Întru soliile lui ș-au vădit vrăjmășia ce avea către domnul său..., vinuindu-l că au umblat cu jupâneasa lui (a. 1633).* MAG. IST. I, 299/12. *Cela ce va ucide pre cela ce-i umblă cu muierea și și pre muiare..., acela nice o certare să n-aibă.* PRAV. 106. *Amnon... zise ei: „Vino de te culcă cu mine, sora mea”... Și zise cătră ea Avesalom... „Amnon, fratele tău, au u[m]blat cu tine”.* BIBLIA (1688), 229¹/39. *L-au pus la cale ca să facă șeretlic..., zicând că i-au luat domnul muierea de au imblat cu ea (sfârșitul sec. XVIII).* LET.² III, 209. *De va imbla neștine cu noru-sa, acela 11 ai să nu să cuminece.* ap. TDRG. *A „umbla cu studenții” era ceva ce nu trecea de imoral.* PUȘCARIU, D. V. 23. *De ce să mă dau legat...? Nici cu mă-ta n-am umblat, Cu soru-ta n-am jucat.* GRAIUL, II, 84. *Femeia care-o fost umblat cu-mparatu, la un timp de vreme o făcut un băiet.* VASILIU, P. L. 54. *Mamă, nu face dă mine... băiatu-ăsta, că e prea nebun... bea, umblă cu fete.* T. DIAL. M. I, 442. ♦ (Cu determinări) A călători pe apă; a naviga **(1)**. *Iaste călătorilor îndireptătoriu, celora ce umblă pre mare, cârmaci (ante 1633).* GCR I, 84/24. *Alexandru intră în catarcă cu treizeci de mii de oameni... și umblară pre apă șasă luni.* ALEXANDRIA (1794), 72/11, cf. CIHAC, I, 296. *Marinarii pe mare imblând, Izbii de talazuri, furtune.* EMINESCU, O. I, 12, cf. DDRF, BARCIANU. ♦ (Despre păsări și insecte; mai ales cu determinări modale) A se deplasa prin aer; a zbura. *De umblă sturzul tare ciripind încolo și-ncoace, iarăși înseamnă frig.* F (1877), 544. *Un roi de albine se învârtea în zbor deasupra capului său și umblau bezmetice de colo până colo.* CREANGĂ, P. 238. *Până și flutureii umblau tot doi câte doi.* ISPIRESCU, L.
133. *Copilul nu se domirea de ce cocorii umblă înșiruiți trâmă.* id. ib. 287. *Când umblă cioarele și stâncile (ciucele) cârâind, se va strica vremea.* GOROVEI, CR. 63. *Cucule cu pene verzi, Umblă vara prin livezi.* HODOȘ, P. P. 42. *Fă-mă, Doamne, ce gândesc, Pasăre să-mprîbăgăsc... D-aș imbla din crancă-n crancă, Cât îi pădurea de largă.* T. PAPAHAĞI, M. 42. *Mierla din pădure... umblă din creacă-n creacă, Nimeni n-are ce să-i facă.* FOLC. OLT. — MUNT. II, 649. *Pe ici pasări măiastră nu umblă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 279. (Fig.) *Cătenele să-nșărau Și de foc să d-apucau, Și de foc cu puștile Umblă plumbi ca muștile.* MĂNDRESCU, L. P. 37. ♦ (Despre pești) A se deplasa în apă; a înota. [Heringul] *umblă pe lângă coaste în momentul depunerii icrelor.* ENC. AGR. III, 50. ♦ (Despre vehicule) A se deplasa (pe un traseu anumit); a circula. *Anul 1808 a fost iarnă din 2 zile dechemvre și nu s-a mai înmuiat... și aprilie 2 zile a tot umblat sania (a. 1808).* IORGA, S. D. XIII, 172. *Este și un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă.* CARAGIALE, O. II, 160. *Trenurile nu mai imblau... de vreo trei zile din pricina omătului.* CONTEMPORANUL, III, 569. *De când sunt nu mi s-a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 355. *Trenurile umblau ziua și noaptea.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 53. *Osia când se unge, carul mai lesne umblă.* ZANNE, P. V, 463. ♦ (Despre nave sau despre obiecte plutitoare) A se deplasa pe apă; a naviga **(1)**, a pluti **(1)**. *Țara... iaste încungiurată cu marea și cu lucii adâncături, pre care și corabii umblă cătră părțile Eghiptului (a. 1648).* GCR I, 130/10. [Un loc] *de unde umblă podul (a. 1671-1672).* IORGA, S. D. V, 125. *Pe Dunăre... acum umblă vase mânate cu mașini de abur.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 49. *Mi se părea că vaporul umblă prea încet.* BOLINTINEANU, O. 274. *Plutele începuse a umbla.* CREANGĂ, A. 29, cf. TDRG, CADE. *Corăbii neobosite umblă pe mare spre Stambul.* BARBU, PRINC. 52. *Pe unde Dunărea era mai adâncă... umblau vapoare târând după ele lungi șleपुरi.* V. ROM. octombrie 1953, 5. *Cât te uiți în lung și-n lat, Nu mai vezi pământ uscat, Ci tot ape turburele, Umblând corăbii pe ele.* JARNIK — BĂRSEANU, D. 320. *Oltule, pe matca ta... Pe unde-a umblat luntrea Să se-nalțe pulberea!* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 368. *Însi pân-atunci, vapor nu ira făcut, nu umbla vaporă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 305. ♦ (Despre nori, curenți de aer) A se mișca, a se deplasa, a circula. *Întinseși ceriul ca o piale... puse nuorii suirea sa; imblă spre arepile vântului.* PSALT. 213. *Un praf înăbușitor astupa aerul ce nu mai umbla.* BARBU, PRINC. 79. *Umblau nori joși, grei de ploaie.* V. ROM. noiembrie 1964, 18. *Imbla nouri în toate părțile.* SBIERA, P. 5. ♦ (Despre vânt) A sufla **(I 1)**, a bate. [Coșerile] *se fac în lungul vântului, fiindcă așa vântul umblă printr-amândouă coșerile.* I. IONESCU, C. 166/21. *Văzduhul... este golul dintre pământ și cer, pe unde umblă și „bat” vânturile.* PAMFILE, VĂZD. I. *Turba la vite... provine și din vânturi rele, ce în anumite timpuri umblă pe pământ.* ȘEZ. III, 205. *Unde umbla vântu mai jib.* ALR II 5 307/334. *Astă iarnă o-mblat un vânt mari p-aici.* ALR SN v h 1 386/349. ♦ (Învechit și regional; despre sânge) A se mișca neîntrerupt prin vasele sanguine; a circula. *Se îngroașă sângele, de nu poate imbla prin vine cum ar trebui.* ȘINCAI, în ȘA I, 688. *Sângile imblă pân vihe.* ALR I

99/351. ◇ (Prin analogie) *Mare minune, să știi, ai făcut când ai scos garafa asta... Umlă căldura prin tot trupul.* SADOVEANU, O. I, 514. *Argint, argint curat... Așa să-mi umbli pân pâr și pân toate oasili!* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 515. *Din vin îi be, Vinu pin os Ț-a umbra.* CAF II, 94. ◆ (Regional; despre vin) A se mișca neîntreput, a se agita (în timpul fermentației) (Timișoara). [La] fermentațiunea vinului se zice: vinul îmlă. H XVIII 276.

2. Fran. (Complementul indică spații, distanțe etc.) A străbate pe toată întinderea (în diverse sensuri) de la un capăt la altul; a cutreiera, a colinda, a parcurge (1). *Toate supus-ai... Pasările ceriului și peștii mariei ce îmlă cărarile mariei.* PSALT. 11. *Îmbla toată Galileea, învăța în gloatele lor.* TETRAEV. (1574), 205. *Au îmblat doo mile de loc și acolăa au găsit pre un copil.* PRAV. 283. *Îmbla drumurile în vedea... împlând văzduhul de mirodeniile aromator... ce se ũngea și purta cu sine.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 51^v/14. *M-am sculat de-am îmblat pustia alte 4 zăle și m-am trudit.* id. ib. noiembrie 102^v/28. *Să mira pentru necredința lor, și îmbla satele împrejur, învățând.* BIBLIA (1688), 778^v/53. *Că să întrecă pre împăratul Traian... Adrian împăratul au îmblat toată împărăția.* ȘINCAI, HR. I, 103/37, cf. MÖLNAR, D. 296/14. *După ce străină Multă țară îmlă... Obosit într-o vale adâncă ajunsă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 100. *Am umblat toate locurile și-am cuvântat.* GOLESCU, S. 240. [Căutând] *o apă curgătoare și umblând tot locu prinpregiur, au obosit.* DRĂGHICI, R. 40/8. *Și de când m-am depărtat, Multă lume am îmblat.* EMINESCU, O. I, 123. *Ș-o luăm noi... tocmai din capul satului din sus, cu gând să umblăm tot satul.* CREANGĂ, A. 42. *După ce umblase toate țările, se întorsese acasă mai cuminte.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Pipăruș a știut multe... Doar a umblat pământul tot.* COȘBUC, P. II, 255, cf. TDRG. *Cetele de colindători... vor să colinde sau să umble tot satul.* PAMFILE, CR. 40. *Acest drum... nu numai l-au umblat, dar l-au și ocupat.* PĂRVAN, G. 72. *A umblat toate drumurile.* DR. IV, 1 312. *Cărare-aleasă numai pentru mine, De când o umblu fără de răscruce.* ARGHEZI, S. II, 161. *Credeam că umblu lung un veșnic prund.* VULPESCU, P. 70. *Fost-am eu la părinți un... Ei pământul au îmblat Să-mi găsească un bărbat.* ALECSANDRI, P. P. 230. *Pentru sprâncene-mbinate Umblu țara jumătate și Moldova a treia parte.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 18. *Baba... le spuse să rămână aici... și să nu mai umble lumea.* RETEGANUL, P. II, 35. *Umbla maică-sa melegurile după vrăjitoare.* SEVASTOS, P. 59. *Poate fi ulița lungă, C-al meu drăguț nu o umblă.* DOINE, 120. *De-a mai face vrun fecior... Să-i răpuie zilele, Să nu umble țerile.* ȘEZ. III, 159. *Umlă feciorul împăratului lumea toată și... ajunge și la casa moșneagului.* id. V, 67. *Câte țări am mai umblat, Ca Moldova n-am aflat.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 373. *Am întârziat, Umlând, colindând, Toate satele, Toate casele.* PAMFILE, S. T. 27, cf. ALR SN V h 1 433, ALRM SN III h 1 175. *Cu a nost' crai înălțat, Multă lume-am mai umblat.* I. A. POPESCU, O. 26. *Umlă drumurile-n rând, Podinile numărând, se spune despre cel leneș care umblă (I 2) fără nici un scop, pierzând vremea în zadar.* Cf. PANN, P. V. I, 106, ZANNE, P. VI, 99. *Câte sate a umblat, atâtea meșesuguri a învățat.* Cf. ZANNE, P. V, 418. ◇ Fig. *Iar eu s-ascult pe gânduri... Cu mîntea*

s-umblu drumul poveștilor ce-aud. EMINESCU, O. VI, 81. (În personificări) *Îmbla, frate, mândrul soare, Îmbla, frate, să se-nsoare... Îmbla ceriul și pământul, Ca săgeata și ca vântul.* ALECSANDRI, P. P. 27. *Iată că-mi răsare Puternicul soare. Dar el nu-mi răsare, Ci va să se-nsoare; Că mi-a tot umblat Lumea-n lung și-n lat.* TEODORESCU, P. P. 410, cf. BALADE, I, 283. ◇ Expr. **A umbla lumea** (sau țara ori, i n t r a n z., **în lume**) (**și**) (**în**) **cruciș și (în) curmeziș** = a străbate, a cutreiera în lung și în lat; a merge peste tot, pretutindeni. *Eu am umblat și cruciș și curmeziș mai în toată lumea.* GORJAN, H. II, 50/9. *După ce umblară lumea în cruciș și curmeziș, ajunseră la muma Crivățului.* ISPIRESCU, L. 117. *Pentru al nostru tânăr împărat Foarte mult am umblat: Țeara cruciș și curmeziș.* TEODORESCU, P. P. 177. *Umblară lumea în cruciș și curmeziș, întrebând de împărăția lui Spân-fără-de-moarte.* BOTA, P. 78. **A umbla șapte** (sau nouă) **hotare** = a străbate un drum foarte lung; a umbla (I 2) mult și fără răgaz. Cf. ZANNE, P. VI, 152, MAT. DIALECT. I, 237. (Popular) **A umbla laturile** v. l a t u r ă. **A umbla calea mînzului** v. m ă n z (I).

3. Intran. A merge din loc în loc, a trece dintr-un loc într-altul, a colinda; p. e. x t. a hoinări, a vagabonda; a rătăci (2). V. p r i b e g i (2). *De n-ară a fi lăsat acel nărod cetățile sau casele și pren pustie să îmble, nu vrea fi dobândit vindecare și sănătate bolnavilor loșuș.* CORESI, EV. 261. *Va fi bărbatul om rău, sprânțar, și va îmbla den loc în loc și den sat în sat.* PRAV. 168. *Îmblă cu grijă neîncetată, cu zi, cu noapte, pre uscat și pre ape, pre pământ și pre mări.* ZOBA, S. 148. *De la o vreme... au umblat fugari 4 ani (a. 1777).* URICARIUL, XIX, 15. *Țigani... umblă cu șatre prin țară.* SOB. HRIS. 46. *Împăratu Iosif... însuși mai de multe ori prin țeri umblând și văzând nevoile supușilor.* KLEIN, în SA I, 230, cf. DRLU. *Multă vreme umblând, au fost zădarnică toată cercarea sa.* DRĂGHICI, R. 48/20. *Din țară în țară umblam iar prin lumea cea mare.* MOZAIICUL (1838), 53/18. *Călător pe văi, pe dealuri, pe câmpii nēmărginite, Îmblu, de urât, cu ziuă, pe colnice părăsite.* COŢACHI, P. 103. *A plecat prin mahalale Să umble ca haimanale.* PANN, P. V. III, 5/22. *De ce nu-ți vâri capul la vrun om de treabă și tot umbli raznă pe drumuri degeabă?* id. ib. I, 25/25. *A îmblat prin toate orașele pământului..., cheltuind pe orice găsea pe placul său.* NEGRUZZI, S. I, 87. *Umblare-ai, frățioare, Nouă ani întregi cu soare..., Florică n-qi găsi... Ca Mărioara Florioara.* ALECSANDRI, P. I, 91. *Fata umbla mai adesea razna prin păduri și prin livezi, cu frunte înnorată.* ODOBESCU, S. III, 205. *Pe vremea aceea Domnul îmbla încă pe pământ..., călătorind prin pustiu.* EMINESCU, P. L. 13. *Cucoșul, cum scăpă din mânia moșneagului, fugi de-acasă și umbla pe drumuri bezmetec.* CREANGĂ, P. 64. *A umblat fugară trei zile prin pădure, de nu mai știau unde s-o caute.* CARAGIALE, O. I, 38. *Anul ăsta o să umble fugar, și peste un an își poate spune singur fapta.* id. ib. VI, 270. *Doi ani fără cinci săptămâni am să tot umblu.* SLAVICI, O. II, 45. *Umlă ful împăratului din țeară în țeară, ca și un pribeag.* ISPIRESCU, L. 366. *Dacă nu m-ar fi găsit, Umblat-ar fi de-a rândul întreaga zi din deal în deal.* COȘBUC, P. I, 108. *Avea înnașcut dorul de a umbla ca o pasăre*

pribeagă din cafenea în cafenea. D. ZAMFIRESCU, O. V, 17, cf. DHLR II, 281. *Postelnice Toader, ce știri de pe unde-ai umblat?* DELAVRANCEA, O. II, 20. *Postelnicul a umblat cu plosca după nuntași prin toate satele..., cum e obiceiul.* AL LUPULUI, P. G. 70, cf. CADE. *Pentru ea umblai atâta din cetate în cetate.* EFTIMIU, I. 110. *Poate că voi fi silit să umblu iar... eu o legătură subsuoară, să nu am loc unde să-mi așez capul.* VLASIU, A. P. 494. *Pe unde am umblat, nușai de străini am dat.* IOVESCU, N. 107. *Negustori care umblau prin țară îmi spuseră că fine un han în București.* SADOVEANU, O. I, 424, cf. BL XIII, 82. *Pân' la cercul de mieznoapte, Unde auzi scârțâind în vifornia Osia bolșii, umblat-am prin feluri de locuri.* BLAGA, POEZII, 162. *Tremurând că n-o să vii, Umblam pe străzile pustii.* PARASCHIVESCU, C. T. 15. *Să te prind eu că-mi umbli haihui... c-o să vezi tu ce-o să pășești.* PREDA, R. 284. *Cu un scurt răgaz de o oră..., restul zilei am umblat pe străzi, în neștire.* V. ROM. mai 1969, 18. *Nu știu de ce umblăm noi ca bezmeticii pe toate coclaurile.* ib. septembrie, 1970, 58. *Pe unde-am umblat, Rea jale am lăsat.* POP., în IST. LIT. ROM. I, 47. *Cât am vint prin nouă sate..., Cât am umblat pe sub munte, N-am văst ca aici urâte!* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 451. *Acei doi moșnegi... chiar atunci umblau prin lume.* RETEGANUL, P. V, 69. *Trecut-am din țară-n țară, Ca cucul printre hotară, Pe unde-ai tot umbla, Nici o mândră n-ai afla.* DOINE, 17. *Nu bate, Doamne, pe nime, Toi cum m-ai bătut pe mine, De umblu prin țări străine.* ȘEZ. III, 62. *Umblăm noi prin lume, întrebând și pre unul și pre altul.* CĂTANĂ, P. B. I, 16. *Jeluitorii au îmblat fugari prin pădure.* ȘEZ. IV, 18. *Umblat-a el roată de nouă sate, în jurul satului său.* SNOAVA, III, 163. *Părinț, căs-am părăsât, Și tot umblu, rătășesc.* GRAIUL, II, 5, cf. ALR II 3 191. *Și umbla Din vale-n vale, Cu dăsaga La spinare.* BALADE, II, 101. *Că mult în lume-am umblat, Multe rele m-au mâncat.* FOLC. TRANSILV. II, 289. *Că eu am umblat... Nouă ani Pe nouă cai.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 82. *Ș-o umblat prin paduri ș-o mai gasât vo câțiva hribi.* O. BÂRLEA, A. P. I, 198. *Mult umbli, multe pătimești, multe înveși.* ZANNE, P. II, 785. *Nu cine trăiește mult știe multe, ci cine umblă mult știe multe.* Cf. PANN, P. V. II, 4/15, ZANNE, P. II, 778. *Cine umblă pe toate drumurile nu ajunge nicăieri.* Cf. ZANNE, P. VI, 96. *Umblă ca banul al rău,* se spune despre cei care umblă mult dintr-un loc într-altul. id. ib. v, 57. *Fig. Scrisoarea..., umblând pe multe drumuri de ocol, mi-a sosit d-abia astăzi.* CARAGIALE, O. VII, 382. (Despre suflet, gând etc.) *Prin câte depărtate locuri poate să umble duhul omului în minute de ceasuri.* DRĂGHICI, R. 68/24. *Un somn amorțit îi cuprinde trupul..., dar sufletul ei cine știe... pe câte căi a vrăjilor umblă.* EMINESCU, N. 21. *Inteligența umblă vagabondă în pădurea amănuntelor neconvergente.* LOVINESCU, S. I, 239. *Sufletul îmi umblă beat Pe subț veac și peste leat.* ARGHEZI, VERS. 248. (Subiectul este „drumul”) *Am plecat în colburi, pe drumurile șure care umblă și care nu șosesc.* id. S. VI, 27. (În personificări) *Eu... sânt mintea, umblu prin lumea asta sucită și direg ce strică blăstămatul de noroc.* RETEGANUL, P. IV, 21. *Exp r.* **A umbla pe drumuri** v. **drum**. **A umbla cu cortul** v. **cort**. **A umbla haimana** v. **haimana**. **A umbla teleleu (Tănase)** v. **teleleu (1)**. **A umbla creanga (sau creangă)** v. **creangă**. **A umbla în (sau de) dorul**

lelii v. **lele**. **A umbla de flori de cuc** v. **cuc**. **A umbla (de) frunza lelii** sau **(de) frunza frâsinelului**, (regional) **de-a frunza pântinelului** v. **frunză**. (Popular) **A umbla (de-a) lela** v. **lela**. **A umbla trela-lela** v. **trela-lela**. (Învechit și regional) **A umbla în (sau la) poghiazuri** v. **poghiaz (1)**. **A umbla în marghiolii** v. **marghiolie (1)**. (Învechit) **Umblă ca un roi fără matcă**, se spune despre o persoană cam zăpăcită, care umblă pe drumuri fără nici un scop. Cf. ZANNE, P. I, 640. **A umbla prin unghiuri** v. **unghi**². (Prin Transilv.) **A umbla de-a lorum-florum** = a hoinări; a umbla de-a lela. Cf. MAT. DIALECT. I, 101. (Regional) **A umblă mânăz după iapă** = a bate drumurile fără rost. Cf. ZANNE, P. II, 788. **A umbla Teleleu și Trifon încolo și încoace** = a vagabonda, a pierde timpul în zadar. Com. MARIAN, ZANNE, P. VI, 341. **A umbla ca un cotoi** v. **cotoi**. **Umblă ca carul neferecat** = umblă (I 3) fără nici un rost, fără nici o țintă, pierzând vremea. ROMÂNUL GLUMET, I, 48. **A umbla nearat, nesemănat** = a umbla (I 3) de colo până colo fără nici un folos, fără nici un rost. Cf. ZANNE, P. II, 788, I. CR. III, 252. **A umbla în sfârârie** v. **sfârârie**. **A umbla din cășlă-n cășlă** = a se muta din loc în loc. Cf. STOIAN, PĂST. 46. **Umblă gonind vânturile și măsurând câmpurile**, se spune despre cei leneși, care bat drumurile fără nici un rost. *El treaba ș-o zăbovește... Umblă gonind vânturile și măsurând câmpurile.* PANN, P. V. II, 48/26, cf. ZANNE, P. II, 788. **A umbla handralela (sau handralău, handralete)** v. **cuv**. **A umbla fără nici un capăt** v. **capăt**. **A umbla de-a cileandra** v. **cileandra**. **A umbla de-a orjatele** v. **orjatele**. **A umbla craina** v. **craină**. **A umbla halaripu** = a hoinări. *Mama îi lua încălțăminte „ca să mai stea acasă și să nu umble halaripu”.* DAN, U. 114. **A umbla harhageaua** v. **harhagea**. **A umbla cheucă (sau cheucus)** v. **cuv**. **A umbla pe ulete** v. **ulete**². **A umbla fuioagă** v. **fuioagă**. **A umbla huci marginea** v. **margine (1 1)**. **A umbla panc** v. **panc**³. **A umbla langra (sau leanca, pantaurea)** v. **cuv**. *† (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „după”) A pleca împreună cu cineva; a însoți pe cineva.* V. urm¹. *Muierea iaste datoare să îmble după bărbat oriunde va merge:* PRAV. 169.

4. **Intran z.** (Adesea cu determinări introduse prin prep. „la”, „pe la”, „prin”, învechit și popular „în”, învechit „întru”) A merge, a se duce în mod repetat (la cineva sau undeva), a merge de obicei, mereu, cu regularitate (într-un anumit loc). V. **frecvența, vizita**. *În casa Zeului îmblămu cu un cuget.* PSALT. 105, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 235/6. *Umblând pre la jocuri... și strângând avere.* MINEIUL (1776), 44²/6. *Vă veți răzima... întru bunătațea feciorilor acelora carii umblă la casa voastră?* MAIOR, în ȘA I, 807. *Am făcut învoială ca să umble la iernatic pe muntele Bârnarului (a. 1829).* ap. A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 74. *Starea sănătăței mele nu mă iartă a umbla întru așa petreceri.* GORJAN, H. I, 4/22. *De unde ai calul... cu care umbli la vânat?* EMINESCU, L. P. 182. *Are noroc... să devie prim-ministru al unui rege care veșnic lipsește..., umblând la vânatoare.* CARAGIALE, O. III, 64. *Umblând băiatul în vânat, într-una din zile, întâlnește un iepure.* ISPIRESCU, L. 336. *Slujba mea mă face să umblu mult pe la țară.* SANDU-ALDEA, A. M. 121, cf. CADE. *S-aud și până-aici...*

pocnete de bici De la băieți ce umblă la arat. D. BOTEZ, P. O. 26, cf. BRĂESCU, O. A. II, 94. Femeile din Viișoara umblau la târg des cu paseri, cu lăptării, cu ouă. SADOVEANU, O. III, 110, cf. DAN, U. 128. Nu ne-am putea închipui pe Mach umblând prin expoziții de pictură. BLAGA, Z. 120. Pe-aici umblase la pescuit cu undița ca toți copiii satului. V. ROM. aprilie 1963, 21. O nevastă avea drăguț... Drăguțul ei umbla pe mică de ceas la dânsa. SNOAVA, II, 184. Biata văduvă trebuia să înceapă a două oară a umbla în cimiteriu spre a vizita două morminte. RETEGANUL, P. IV, 63. Să vă cunoașteți..., de vă veți întâlni prin pădure când umblați în vânătoare. STĂNCESCU, B. 90. Umbla întotdeauna la vânat. ȘEZ. I, 3. Iesti goc și străgă fișorii; da io nu umblu la goc. GRAIUL, II, 23. Unde umblu io sara, Altu n-are ce cota. ARH. FOLK. I, 174. La fata asta umblă mulț peștători. ALR SN VI H 1 707/250. Nu o putu străjui nime că fata unde umblă la jocu. O. BĂRLEA, A. P. I, 452. (Cu complementul în dativ) Constantin nici nu se gândea la însurat când Mariei începură a-i umbla peștătorii. RETEGANUL, P. IV, 64, cf. ALR II/I MN 78, 2 674/349. [La fată] i-o umblat mai mulț peștători. ib. 2 674/279. ◆ T r a n z. (Regional) Nătărăul cel de bărbatu-tu umblă numai crășmele. SNOAVA, II, 63. ◆ E x p r. (Învechit) **A umbla în pără** (sau **prin judecăți, prin judecată**) = a intenta proces; a se judeca. Ș-au rămas... din toată legea țerei, ca să n-aibă în yeci treabă cu șatul Bălăteștii..., ș-au umblat în pără fără de ispravă (a. 1716). URICARIUL, V, 376/20. Alții ajungeau până acolo cu neînțelegerile, încât umblau prin judecăți. PREDĂ, M. 153. Ceru o mie de lei despăgubire, iar zaraful fu nevoit să-i dea, pentru a nu mai umbla prin judecată. SNOAVA, IV, 581. (Regional) **A umbla la fete** (sau **la neveste**) = a întreține relații de dragoste cu fete (sau cu neveste). Ai și început să umbli la fete? Uită-te la el că-i galben ca păpădia! VLASIU, A. P. 337. Auzit-am o poveste, Că umblă junii la neveste Și băbări la fete mari. BIBICESCU, P. P. 225. (Cu parafrazarea expresiei) La o nevastă umblau doi feciori tineri în dragoste. SNOAVA, II, 85. ◆ (Scopul deplasării este prestarea unei munci) Umblă cu mine la plug în săptămâna asta, apoi-ți dau loc de o zi de plug. RETEGANUL, P. V, 58. Veni un căldărar de cei care umblă cu spoitul. SNOAVA, IV, 9. Căruță-mi trebe mie, Să umblu-n sechereșie. I. A. POPESCU, O. 191. □ Umblă la spălat pe la case. ◆ (Urmă de determinările „la școală”, „la universitate” etc.) A frecventa cursurile unei instituții de învățământ. V. u r m a¹. De față am fost la Bar, îmblam la școală, la carte, când au trecut... cancelieriul cel mare. M. COSTIN, O. 126. Au umblat la multe academii din Italia. LEON ASACHI, B. 17/14. Era numai de optsprezece [ani] și îmbla la școală. EMINESCU, P. L. 66. Îi părea peste puțină ca feciorul lui să umble la școlile cele mari. SLAVICI, O. I, 77. Doi feciori îi ajută în covăcie, trei umblă în sat la școală. AGĂRBICEANU, S. P. 52. Când a umblat la școala din sat, a fost cel mai iubit elev al învățătorului. REBREANU, I. 52. La școala unde umblă atâția feciori de domni, învățătura îi va fi mai ușoară. C. PETRESCU, S. 137. D-apoi ce-ai învățat tu la școala aceea, unde ai umblat cinci ani? SADOVEANU, O. VII, 314, cf. SCRIBAN, D. Copiii mulți nu erau însă acasă decât în vacanță, deoarece umblau pe la școli. CĂLINESCU, E. 51. Curând s-a însănoțea, încât va putea îmbla iarăși la școală. SBIERA, P. 131. Un om avea un băiat care umbla la școală. SNOAVA, IV, 56. Bade ca o lăcirmioară, În zădar

umbli la școală, Dacă n-ai o mândrișoară. PODARIU, FL. 6. Io îmblu la școală să-mvăț carti. ALR I 1 522/370. Băieți umbla în școli. O. BĂRLEA, A. P. I, 258. (Fig.) Îmblu la școală. Știi la cine: la albinele mele. EMINESCU, P. L. 80. Noi umblăm la școala literaturii franceze. IBRĂILEANU, S. L. 10. ◆ T r a n z. (Rar) Să le umbli [școlile]. IORDAN, L. R. A. 350.

5. In t r a n z. (Popular; cu determinări introduse prin prep. „cu”, „la”, „după” etc.) A se ocupa, a se îngriji de cineva sau de ceva. V. p ă z i (I 2). De acmu nu după trup se îmblăm, ce după suflet. IEUD, 241/7, cf. TDRG. Popa... umbla în ruptul capului după trebile moșiei. AGĂRBICEANU, P. M. 69. Am strâns colțani de prin pădure când umblam cu vitele. AL LUPULUI, P. G. 115. Moș Pătru... Umblă cu vitele pe câmp. SORESCU, L. L. I, 146. Păcurar cu oile..., De te-ar bate-o ploaie grea, Să rămâie-o oaie rea, Să umbli numai cu ea. JARNIK - BĂRSEANU, D. 279. Hop, leliță, cum o-ntorci, Pare c-ai umblat la porci. MĂNDRESCU, L. P. 152, cf. 153. Umblară copiii amândoi, unul la capre și altul la găște. RETEGANUL, P. I, 34. Toată ziua n-aș lucra, Ci la capre aș îmbla. id. CH. 66. Pe băiatul ei... îl puseseră să umble după porci. STĂNCESCU, B. 106. Mic de ciobănaș, Cu porcii-ai umblat. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 9. Umblând cu porcii prin pădure, a venit un lup și mi-a luat un purcel gras. SNOAVA, II, 168. Cân' a ven' nemfi, umblam cu oili. T. DIAL. M. I, 355. Când oi vedea lupul cu cimpoi umblând după oi (= niciodată). Eu te-oi lua De soția mea Când se va vedea Ūrsul cu cercei Îmblând după miei, Lupul cu cimpoi Îmblând după oi. ALECSANDRI, P. P. 47, cf. ZANNE, P. I, 517.

6. In t r a n z. (Învechit; cu determinări ca „învățătură”, „lege”, „sfat”, de obicei introduse prin prep. „în”, „pre”, „întru”, „după” etc.) A se lua după..., a se conforma; a asculta de... Nu feriră dzisa Dzeului și în legea lui nu vrură să îmble. PSALT. 156, cf. 185. Întru legea lui Dumnezeu nu vrea să îmble, ce... spre prorociei lui cu hitlenie cugeta. CORESI, EV. 24. N-au îmblatu prea lege lu Moisi proroc... și pre învățatura lu Pavel apostol (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 358/20. Se îmbli în legea lui, că elu și-au datu viața (a. 1619). GCR I, 54/25. Limbile păgâne, ce nu știu legea, încă după legea lor îmblă. IEUD, 216/15. Iubeaște mirele nevasta sa să îmble pre voia sa. VARLAAM, C. 231. Era amândoi oameni buni... și îmbla întru toate dzisele... lui Dumnedzău. id. ib. 459. Întru lumina împărăției lui H[risto]s și întru poruncile lui i învață să îmble (a. 1642). BV I, 123. Ceia ce nu vor îmbla pre urma acestora dumnedzăiești învățători, aceia vor să fie ca o turmă de oi fără de păstor. EUSTRATIE, PRAV. I/20. De veș îmbla după poruncile mele și vești păzi legea mea..., vă voi da roao în vremea ei... și pomii vor da roada (cca 1650-1675). GCR I, 193/28. Cine îi va boieri sau îi va milui sau le va umbla pre niscareva minciuni ale lor... să aibă a moșteni blestemul soborului (a. 1652). MAG. IST. I, 128/5. El a fost sfătuind pre Nicolai Vodă și pre sfulul lui îmbla Nicolai Vodă. MUSTE, LET². III, 42. Tinărul acela umblă așa strâmb în calea lui Dumnezeu, cât nu fine nici o poruncă a lui Dumnezeu. MAIOR, în ȘAI, 802, cf. DDRF.

7. In t r a n z. (Regional; despre materiale supuse unor operații de prelucrare): a) (despre pânza din război)

a se țese, a se lucra ușor. Când se sfârșește urzitul pânzei..., luându-se tortul de pe urziitoare, se lovește cu el în ușă, ca să umble pânza la țesut. PAMFILE, I. C. 264; b) (despre firul gogoșilor de mătase) a se desface, a se deșira cu ușurință, fără să se rupă. Când pornesc întâi plugurile, gospodarii pun o legătură cu sămânță pe brazdă ca s-o răstoarne boii, căci numai astfel gogoșele vor umbla bine la trasul lor. PAMFILE, I. C. 76; c) (despre trunchiuri de copaci) a se despica ușor, a se crăpa ușor și drept în decursul prelucrării. Pentru a face șindrila, trebuie a căuta ca bradul să imble bine, adică să se despice sau să crape drept. I. IONESCU, M. 396; d) (despre vopsele) a se potrivi, a reuși. Vopsitorilor ce nu le imbla văpselele bine le-au iștealit gonind pre dimonul ce să-ncuibasă acolo. DOSOFTEI, V. S. februarie 60/21.

II. Întranz. (Predomină ideea de căutare, de strădanie pentru a afla, pentru a găsi)

1. (Urmat de determinări care arată scopul) A încerca, a căuta să...; a se strădui, a se zbate să...; a avea de gând, a intenționa; a voi să... V. d. o. r. i. Slugile, carele vor imbla și în sus și în jos, gătind treabe ca acelea reale, ca să se facă ucideri, pre aceia să-i pedepsească. PRAV. 97. Leșii imblă să ia Țara Moldovii de tot supt stăpâniia sa. N. COSTIN, L.² 127. Era niște boieri mai țapeni, mai putincioși..., măcar că lordachi vornicul imbla să-i supuie și să-i calce. NECULCE, L. 185. [Boierii] cu sfatul lor au imblat de au fostu adus pre țariul moschicescu cu oști aice în țară (a. 1712). BUL. COM. IST. IV, 44. Oastea pașei..., văzând pe arnăuții domnului că purta fel de fel de arme și flori în tot chipul la straiie, le părea rău și imbla să le ieie armele (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 273/5. Vei umbla a cerca în cuvintele lui alte înțelesuri. MAIOR, în ȘA I, 63. Vrea să înșale... sau umblă să ne amăgească (a. 1799). GCR II, 170/28. Să va dovedi că umblă să omoare. PRAVILA (1814), 103/9. Umblă să se însoare cu fete de boieri. DIONISIE, C. 217. Ș-altă dată au umblat să mă batjocorească! KOTZEBUE, U. 6/20. Au putere părinții... să depărteze de moștenire pre copii... când vor umbla să-i omoare. CARAGEA, L. 76/16. Nește furi umbla se spargă prăvălia unui neguțator. MOZAIICUL (1838), 112/19. Din a sa pădure deasă Umblând leul ca să iasă, În o cărsă-ntinsă-ncape. ASACHI, F. 17/4. Murindul umbla să vorbească, dar nu putu. MOZAIICUL (1839), 554/5. El imblă a-și ascunde cugetul de a fugi sub ideea unui plan ce ar fi făcut. BĂLCESCU, M. V. 144. Eu asta n-o știam și să te spânzur umblam. PANN, P. V. I, 101/14. Cărțile și manuscrisurile cele mai vechi nu ne dau altă limbă decât acea ce imblăm a lepăda astăzi. RUSSO, S. 77, cf. POLIZU. Umbla să se suie pe scaunul Țarigradului, ca umul ce era de viță de împărat. GHICA, S. 497. De oameni, chiar de fiare, de toți s-a urgisi Un monstru ce mai imblă de nou a tirăni. FM (1861), 23. În loc să-și bată capul ca să mărite pe duduca, el umblă să se-nsoare. CONV. LIT. III, 246. Un pierde-vară, care umblă să strângă luna în brațe. GANE, N. III, 150. Care dintre negustori... aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. CARAGIALE, O. II, 223. Toți mă fură, toți umblă să mă înșele. SLAVICI, O. II, 87. Care de care umbla să se prinză în horă lângă dânsule. ISPIRESCU, L. 213. Copil ce umblă s-adune stele

De pe oglinda blânelor ape. VLAHUȚĂ, S. A. I, 50. Munciți, dar munciți mult: nu umblați să o prindeți în cursă; gloria e ceva mai mult decât un soarece. DELAVRANCEA, T. 112. Pe mine nu mă-ntâmpină nime când mă duc la dânsul; doar cănele lui care umblă să mă rupă. CONTEMPORANUL, VI, 98, cf. DDRF, BARCIANU. Umblă să ne ia pământul. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 98. Cum se face, domnișoară, că d-ta ai umblat să ne înșeli? AGÂRBICEANU, L. T. 301. Umblă mereu să sucească mințile Anuții, că doar-doar m-o face să i-o dau. REBREANU, I. 71, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Umblu de câteva săptămâni să intru în magistratură. LOVINESCU, S. III, 101. Adică ce ți-am greșit eu ție, de umbli să mă dai dezertor? REBREANU, NUV. 291. Să nu dai impresia că ești un începător sărac care umblă să se căpătuiască. EFTIMIU, N. 95, cf. SCRIBAN, D. Un om umbla să bage-n casă O scândură de brad cam noduroasă. ARGHEZI, S. IV, 52. Să te ferești de ea, că umblă să se mărite și se-ndrăgostește de cine-i ieșe-n cale. CĂLINESCU, E. O. I, 40. Biata femeie nu era vinovată cu nimic... Umbla și ea să se căpătuiască. V. ROM. ianuarie 1965, 19. Păcat de dragostea noastră, Că e lumea rea și hoasă, Imblă-n față să ne-o scoasă. ALECSANDRI, P. P. 278. Tot umblând să fiu jurat, Ce-am avut tot am mâncat. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 462. Câți venea și imbla să sară, toți pica într-acei glod și se îngloda. SBIERA, P. 41. Imblă multe să-l sărute. RETEGANUL, TR. 119. Tata umblă să mă-nsoare. DOINE, 85. Am bade ca ș-o lumină, Umblă două să mi-l ia. HODOȘ, P. P. 113. De-i umbla, Doamne, a o bate, N-o bate cu alte fapte, Numai cu străinătate. ȘEZ. III, 62. Ce umbli să mi te pui împotriva? SNOAVA, III, 545. Umblă multe să mi-l ieie, Dumnezeu să nu li-l deie! VICIU, F. 99. Tinerel drăguț mi-am prins, Tinerel ca și-o scânteie, Umblă hăda să mi-l ieie. PODARIU, FL. 57. Ce umblai să faci? Com. din BRAȘOV. Și-a pierdut mândra ortacu, Umblă să-și caute altu. FOLC. TRANSILV. II, 375. Da iel cânta, nu cânta, da cu ochii tot umbla să vadă pi faraonu cel mai mari. O. BĂRLEA, A. P. I, 233. Dacă prietenul tău este miere, tu nu umbla să-l mănânci tot. ROMÂNUL GLUMET, I, 34. Peștele din eleșteu Umblă să-l înghiță viu, se spune despre cei lacomi. Cf. PANN, P. V. III, 69/6, ROMÂNUL GLUMET, I, 58, ZANNE, P. I, 588. Cine umblă să cuprindă multe puține adună. ZANNE, P. II, 585. Vai boul(ui) care-l înjugă Și umblă ca să împungă. Cf. PANN, P. V. II, 55/10, ZANNE, P. I, 330. Umblă să sperie lupul cu pielea oii. Cf. PANN, P. V. III, 65/27, DDRF, ZANNE, P. I, 510. Unul umblă și străbate Și pe alt fericea(-l) bate. ZANNE, P. II, 785. ♠ Fig. (Despre sentimente) Doi vrăjmași umblă în tine a se lupta, Unul... amorul și altul voința ta. PANN, E. I, 13/12. Măhnirea umblă să te biruie. ISPIRESCU, L. 107. ♠ Ex p r. A umbla să ia (sau să scoată) două piei de pe o oaie v. o a i e (1). A umbla să-i ia (cuiva) pielea de viu = a pretinde de la cineva mai mult decât poate da. Încarcă-ți dobitocul până unde e sorocul. Nu umbla să-i ieie pielea de viu. PANN, P. V. II, 64/15, cf. ZANNE, P. I, 595. A umbla să prindă șarpele cu mâna altuia = a încerca să iasă dintr-o situație primejdioasă punând pe altul în acea situație. Cf. ROMÂNUL GLUMET, I, 42, ZANNE, P. I, 657. A umbla să învie (sau să dezgroape) morții = a încerca să facă lucruri care nu se mai pot împlini și care nu mai sunt de actualitate. Cf. ZANNE, P. II, 617. ♠ A fi pe cale de a..., a se pregăti să..., a fi gata

să... În minutul când umbla să se repadă asupra dușmanului său, o săgeată... îl nimereste cu o lovire de moarte. ASACHI, S. L. II, 27, cf. CIHAC, I, 296. Într-un târziu... a aflat că frățâni-său umblă să moară, și s-a rugat să-l lase de la ocnă să meargă acasă. CARAGIALE, O. VI, 286. Cei chemați umblau să moară de frică de cum se văzură închiși pe acel câmp ce le amintea groaznică pedeapsă. VISSARION, B. 373. Garofiță drăgălașă... Când umblași să-nflorești, Te porniși să putrezești. POP., ap. GCR II, 344. Când umbla să se culce, a văzut pe ceilalți doi dormind în casă la el. ȘEZ. II, 51.

2. (De obicei cu determinări introduse prin prep. „după”, care indică ceea ce este căutat) A căuta ceva sau pe cineva; a încerca să găsească, să descopere, să afle ceva; a tinde să obțină, să realizeze ceva. *Umblași după curăție, ca să vedeți pre Dumnezeu.* GAVRIL, NIF. 43. *Amar celor ce umblă după deșertăciunile acestui veac.* KLEIN, în ȘA I, 95. *Nouă ne șade rău să umblăm după copilării.* HELIADE, AMF. 16/30. *Ca să nu dea bănuială Iosefinei, nu da să se priceapă că umblă după dobândirea ei.* MOZAICUL (1838), 62/1. *Umblu după abonari și mă silesc a face o învoire cu poșta* (a. 1843). BARIȚ, I, 273. *Paserile umblă tare mult după sare.* I. IONESCU, C. 4/20, cf. CIHAC, I, 296. *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat.* CREANGĂ, P. 306. *De cinci ceasuri... umblu după d-voastră.* CARAGIALE, O. II, 6. *O să aibi la îndemână toate bucuriile, fără să te ostenești ca să umbli după dânsle.* ISPIRESCU, U. 22. *Șiretul! Știu eu după ce umblă!* I. NEGRUZZI, S. IV, 51, cf. BARCIANU. *Ai să fii nevoit să dai și douăzeci de mii de galbeni [zestre], dacă-i umbla după miri simandicoși.* ap. TDRG, cf. CADE. *Nici eu n-am învățat! striga el la urmă, umblând după un băț ca să ne croiască.* SADOVEANU, O. XII, 328, cf. SCRIBAN, D. *Nu umblași după pateticul gotic!* CĂLINESCU, C. O. 42. *Cine umblă după fericire găsește decepții, suferință și dezgust.* FLORIAN, R. II, 22. *Nu mai umbla după fapte certe, istorice, cum ai mania s-o faci.* V. ROM. aprilie 1963, 41. *Fata... umblă după năimit.* SBIERA, P. 207. *Acești ficiori... imbla după vitejii și voinicii.* id. ib. 99. *Tot așa strică câte un părete, umblând după șoarece.* RETEGANUL, P. V, 43. *Ies într-adins să poată fura busuiocu de la clopotul băieților, după care imblă ca după iarba de leac.* ȘEZ. III, 180. *Umblând noi după iubit, Capul ni l-am prăpădit!* CĂTANĂ, P. B. I, 24. *Aș putea s-o și iau..., dar nu umblu după așa ceva.* PĂRVESCU, C. 96. *Când te-ăpuci de lucrat cea dintâi cămeșă a unui copil mic..., de câte ori te vei scula și te vei lăsa de lucru, de atâtea ori... va umbla băietul după însurătoare.* GOROVEL, CR. 167. *Am ostenit Tot umblând după iubit.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 531. *Umblă după secerat Pe unde n-a semănat, se spune despre cei ce caută să profite de munca altora.* Cf. PANN, P. V. II, 28/9, ZANNE, P. I, 282. *Umblă după pită mai bună decât de grâu, se spune despre cel ce nu se mulțumește cu binele pe care-l are.* ZANNE, P. IV, 82. *După ce imblă (el, ea etc. sau, tranz., ce imbli tu) nu se mănâncă, se spune despre cineva sau cuiva care nu va putea dobândi ceea ce caută.* *Babornița... trimete s-o cheme, zicând în gândul său: - După ce imblă ea, nu se mănâncă.* CREANGĂ, P. 99, cf. ZANNE, P. III, 623. ♦ Fig. *Poezia, rătăcindu-se prea des cu duhul, lasă aceea ce este,*

umblând după aceea ce ar trebui să fie. CR (1832), 279¹/24. *Te-ntreb dacă muza ta ar merge să dea cuvânt, Să spună în bună proză de ce umblă după vânt.* ALEXANDRESCU, O. I, 174. ♦ Expr. **A umbla ca șarpele după vitejii** v. ș a r p e (I 1). ♦ (Popular; despre vaci; cu determinările „după taur”, „după bic” etc.) A fi în rut². Cf. ALR I 1073. ♦ Spec. (Mai ales cu determinări introduse prin prep. „după”) A căuta să obțină un post, să dobândească o situație; a urmări un interes, un câștig etc. *Logofătul umbla și pentru sine, iară foarte pre ascuns, iară la aievea pentru Duca Vodă.* N. COSTIN, LET.² II, 16, cf. HEM I 827. *Toți umblă după posturi,.... după lefi.* ALECSANDRI, T. 874. *Părintele Isaia, în loc să umble morțiș, ca alți popi, după cerșitorit..., zicea că este de altă părere.* CREANGĂ, A. 138. *Vezi...? Numai după pleșcuit umblă.* id. P. 127, cf. DDRF, TDRG. *Să știi, părinte frățioare,.... că noi nu umblăm după dobândă personală.* SADOVEANU, O. XXI, 427.

3. (Urmat de determinări introduse prin prep. „în”, „prin”) A căuta (cu de-amănuntul); a cerceta peste tot sau într-un anumit loc răvășind, răscolind (pentru a găsi, pentru a scoate la iveală), a scotoci (1), a cotrobăi, a scormoni (2). *Imbla cu mâinile... pipăind și cercând pregiur sine să afle.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45¹/17. *Mercur îi duse... tronișorul sau cutia cu pricina,.... și îi dete grijă că nu care cumva să umble într-însul.* ISPIRESCU, U. 94. *Nu fusese acolo când umblase căfile în burduful lui George.* id. L. 139. *La ce-mi umblați în lucrurile mele? Asta nu-mi place.* VLAHUȚĂ, O. A. 113, cf. DDRF, TDRG, CADE. *Nu cuteza el să umble în sipet.* TEODOREANU, M. I, 115. *Cobori de pe dulap un geamantan... Nu mai umblase în el de când se întorsese de la Viena.* I. M. SADOVEANU, S. 196. *Nu mai umblăm prin geantă.* ARGHEZI, S. III, 234. *Umblă bătrânul în traistă. Scoate un codru galben de mămăligă.* STANCU, D. 264. *Da-n cutare odaie să nu umbli, că ce-i vedea ai să te spării.* VASILIU, P. L. 85. *Vedeți voi blidul ăsta?... Să nu care cumva să umblați în el până voi veni eu.* SNOAVA, IV, 293. *A umblat în armii lui, acolo, și-a pierdut o săgeată dânaia.* O. BĂRLEA, A. P. I, 181. *O rugă... să nu umble în cutie, că e pericol.* CAF III, 394. ♦ Fig. *Trebuie umblat mult în sufletele oamenilor, ca-n niște fântâni vechi.* CAMILAR, N. II, 395. ♦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „cu”, „la” sau de adverbe de loc) A pune mâna pe ceva, a se atinge de un lucru (schimbându-i locul, modificând ceva la el etc.); a lua, a apuca un obiect cu scopul de a-l folosi; a pune mâna pe ascuns pe un lucru oprit (cu intenția de a-l fura). *Se caute cojnițele mai nainte de iarnă, se le curăță..., pentru că nu folosește a imbla la dânsle preste iarnă.* ECONOMIA, 206/19, cf. LB. *Vierii cei învățați nu sânt uniți cu socotința de a umple poloboacele în fieștecare zi sau de a nu umbla la dânsle în câtă vreme ferb.* I. IONESCU, C. 200/9. *Cine a umblat cu cartea mea?* POLIZU, cf. BARCIANU, TDRG. *Avea în sipetul lui cu hrisoave, la care nu umbla decât el, act în regulă... de moșia lui Udrești.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 270, cf. CADE. *Asta-i armă delicată, domnule,.... să nu mai umble nimeni.* BRĂESCU, O. A. II, 184. *Își frământa șorțul..., în atitudinea clasică a subretelor de operetă, surprinse de stăpânele lor umblându-le la pudră.* TEODOREANU, M. II, 15. *Iar umbli*

la oale, îi strigă fata. DAN, U. 159. Copiii au umblat la ceasornic. SCRIBAN, D. *Îmi place... să mă uit la tine...*, umblând cu mâna pe deasupra cutiilor tale mici. ARGHEZI, S. VI, 20. *La banii îngropăți sub pătulul lui Cleșie nimeni nu umblă.* STANCU, D. 205. *Aprinde făcliile și fuga la grajdii, să vadă cine umblă la cal.* SBIERA, P. 75. *Dac-o dată au prins hoții a îmbla la banii mei, nu s-or lăsa până mi-i vor căra frumușel.* RETEGANUL, ap. CADE. *Aluatul se lipește pe locul unde... va ieși beșica și baba ordonă bolnavului să nu umble acolo până a doua zi.* ȘEZ, I, 55. *Via... o punem primăvara... Nu trebă să umblăm la ea.* T. DIAL. M. I, 326. *Când copilul mic... umblă cu cărbune, pietre etc., el întotdeauna duce la gură.* SNOAVA, III, 724. ◇ R e f l. i m p e r s. *N-ai observat? Nu cumva se umblase la sigiliu?* BARANGA, I. 202. ◇ (Familiar; despre texte scrise) □ *Au umblat la diclele de lege. Am mai umblat la introducerea lucrării.* ◇ E x p r. (Prin Transilv.) **Nu umbla!** = nu pune mâna, nu (te) atinge! stai cuminte, astâmpără-te! Cf. LB. *Să preumbl-o copilică Cu doi pui de rață-n brață. Mă îpapai să iau un pui. - N-umbla, bade, că te spui!* MĂNDRESCU, L. P. 97, cf. PODARIU, FL. 77.

III. I n t r a n z. (În legătură cu modul de a fi, de a se purta, de a se comporta)

1. (Urmă de determinări modale) A fi (de obicei) îmbrăcat, încălțat, pieptănat etc. într-un anumit fel. V. p u r t a (IV 2). *Bogatul... îmbla în toate zile... în urșinice și în olofire.* VARLAAM, C. 408. *Pre unii ai noștri i-au fost spânzurându câte doi de păr, că au fost umblându pre aceale vremi păroși.* URECHE, L. 106. *Nu pentru jeale îmblă prost, ce pentru ca să nu cumpere mări scump postav mai bun.* N. COSTIN, ap. GCR II, 11/34. *Căpchiarea... se cunoaște dintru aceea deacă îmblă porcii cu capetele strimbe.* ȘINCAI, în ȘA I, 690. *Nu poate mai mult să umble cu pieptul și sinul gol.* MAIOR, în ȘA I, 800. *Un sultan odată... des tiptil umbla.* PANN, ap. ȘIO II, 362. *El îmbla îmbrăcat cu haine lungi orientale.* CONV. LIT. VII, 3. *Cine-ntreabă dacă și el are inimă, dacă și lui i-ar plăcea să imble frumos îmbrăcat?* EMINESCU, P. L. 28. *Noi, pungăși! Așa umblă pungășii îmbrăcați?* CARAGIALE, O. VI, 235. *Umbla totdeauna curat ca scos din cutie.* SLAVICI, O. I, 101. *Umblă rași ca-n palmă.* id. ib. II, 4, cf. DDRF. *Umblu și eu cum socot Că-i portul.* COȘBUC, P. I, 128. *Dimineața umblu desculț prin iarba-nrourată.* SANDU-ALDEA, A. M. 107, cf. TDRG. *Ăla de umblă în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gât, și în cap cu o gogeamite bărsană de căciulă fumurie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 353. *Poporul de rând umbla cu capul gol.* PÂRVAN, G. 169. *Pentru că umblase totdeauna în straițe nemțești..., se simțea mult deasupra norodului.* REBREANU, I. 22. *Umbla... cu patrafirul după gât peste hainele găitănate oltenește.* BUCUȚA, R. V. 19. *Cu ciuboșele de fată umbli tu?* BRĂESCU, O. A. II, 45. *Nici iarna nu purta suman, ci mai mult în pieptar umbla.* VLASIU, A. P. 32. *Nu-mi mai trebuie nici-un fel de eleganță! Am să umblu răpănos.* TEODOREANU, M. II, 302. *Dumneata umbli îmbrăcat ca la noi la munte.* SADOVEANU, O. VIII, 419. *Vasilica... umbla într-un palton bărbătesc, de căpătat.* I. M. SADOVEANU, S. 27. *Bătrânele... umblau cu „tindeu” alb pe cap.* APOLZAN, P. I. 158. *Umblă îmbrăcat decent.*

D. POPOVICI, P. 53. *Nici un om nu mai umblă, ca altădată..., în picioarele goale.* ARGHEZI, B. 157. *Voie de la Vodă Bibescu și de la Regulament ai... să tot umbli și în costumul lui Ali-Baba!* C. PETRESCU, A. R. 13. *Umblă cu o flenderiță de ploaie pe el, cam ieșită la spălat.* VINEA, L. I, 178. *De ce umbli totdeauna îmbrăcată în negru?* BOTTA, S. III, 57. *Umblase cu unghiile date cu roșu.* V. ROM. noiembrie 1964, 29. *Ar fi trebuit... să umble zdrențos, să rabde de foame.* ib. decembrie 1966, 61. *Umblai în cămașă lungă până Spre douăzeci de ani.* SORESCU, L. L. I, 112. *În picioare... umbla-n sandale de catifea albă.* BĂNULESCU, I. 18. *Era un om... ca vai de lume, n-avea de ce se prinde un șcai de gol ce umbla.* SNOAVA, III, 735. *A rămas lada-ncuiată Și ea umblă neschimbată.* JARNİK - BĂRSEANU, D. 424. *Părinții umblă desculți.* DOINE, 155. *Fetele muntence... îmblă cu capul gol și la joc ca și acasă.* ȘEZ, III, 108. *Un flăcău cam terchea-berchea. Da... umbla mai curat.* SNOAVA, IV, 371, cf. ALR I 1857. *Avea niște șelvărei Făcuți cu cincizeci de lei, De umbla vara cu ei.* BALADE, II, 154, cf. FOLC. OLT. - MUNT. II, 212. *Umblam bandaja[t] la cap.* T. DIAL. M. II, 801. *Așa îmbla mama me, Cu cameși cu altii.* CAF I, 247. *Cizmarul umblă cu cizmele sparte (sau rupte), se spune despre cei care lucrează bine pentru alții și rău sau deloc pentru sine.* Cf. PANN, P. V. I, 149/17, ZANNE, P. V, 189. *Croitorul umblă rupt și ciobotarul desculț.* ZANNE, P. V, 215. *Cine umblă la Crăciun în cămeșă la Paște umblă cu cojoc (= când iarna este caldă, primăvara va fi geroasă).* id. ib. III, 59. *A visat că s-a înghimpat Și umblă la picior legat, se spune despre cei leneși sau despre cei neputincioși, neajutorăți.* Cf. PANN, P. V. I, 103/4, ZANNE, P. II, 805. *Umblă parcă treieră la mărăcini, se spune despre cei săraci, îmbrăcați în zdrențe.* Cf. PANN, P. V. I, 102/14, ZANNE, P. II, 788. *Umblă cu ciolane legate la (sau de) gât (= a înnebunit de tot).* ZANNE, P. III, 525, cf. DA I₂, 452. ◇ E x p r. **A umbla cu căciula în patru v. căciulă.** **A umbla cu căciula într-o parte v. căciulă.** **A umbla (sau a se duce) cu ciubote roșii v. roșu (I 1).** **A umbla cu opinci de fier v. opincă (I).** **A umbla cu flori la pălărie v. pălărie (I).** **A umbla cu flori la ureche v. ureche.** **A umbla cu pielea de oaie = a fi viclean, fățarnic.** ZANNE, P. I, 572. ◆ (Urmă de determinări introduse prin prep. „cū”) A purta de obicei cu sine; a obișnui să poarte, să aibă asupra sa ori în preajma sa. *Era un boier... mândru și bogat și îmbla cu povodnici înaintea, domnești, cu buzdugane și cu paloșe.* NECULCE, L. 27. *Împăratul... umbla... și numai cu doao, trei slugi de-i era de grija trebilor.* id. ib. 227. *Este mult timp de când umblu cu această nuvelă..., căutând o clasă de oameni ca să le-o dedic.* FILMON, O. I, 93. *Umblu cu busola în buzunar și, oriunde aș fi, eu caut nordul.* SEBASTIAN, T. 32. *A umblat ea cu plicul atâta timp în poșeta pe care... o deschide la tot momentul.* MIHĂESCU, D. A. 195. *Dacă nu săream eu să-l ating, te-ar fi tăiat cu cuțitul.* *Ăștia umblă cu cuțitele la ei.* PREDĂ, D. 90. *Poartă... o pălărie mare întocmai ca aceea a nemților care umblă cu flașnetele în spate.* T. iunie 1964, 28. *Nimeriră pe-acolo nescăi vânători cu căpăi și cu ogari, cum umblă ei.* RETEGANUL, P. I, 46. *Umblă cu ciolane-n brâu (= vrea să înfricoșeze pe alții).* Cf. PAMFILE, J. III, 86, DA I₂, 452. ◇ E x p r. **A umbla cu crucea-n sân v. c r u c e, s â n² (I 2).** **A umbla cu satana în sân = a fi**

necinstit, imoral; a se folosi de șmecherii, de șarlatanii, de escrocherii. *Am să te-nvăț eu a umbla cu satana-n sân!* ALECSANDRI, T. 930. (Regional) **A umbla cu pila-n tureată** v. p i l ă¹. **A umbla cu plosca (ori cu țuca) la (sau în) nas** v. n a s¹ (1).

2. A se comporta, a se purta (VII) cu cineva, a fi într-un anumit fel față de cineva; p. e x t. a proceda, a acționa într-un anumit fel. *Cei ce învățați sântu de tinre... a nu-și obrăzui ei feciorii, nece după acealea nărvure se îmble.* COD. VOR. 30/6. *Să lepădăm tot răul și hitlenia de la inema noastră și să îmlăm cumu se cade creștinilor.* CORESI, EV. 47. *Judecă-mi, Doamne, că eu fără răul meu îmlai și în Domnul upovăii.* id. PS. SL.-ROM. 42¹/5. *Aceștia simtu... vinoați ce îmlă după pohtele sale cu necurății (ante 1618).* GCR I, 50/6. *Au dat noao H[risto]s sufleteaște să prăznuim și sufleteaște a îmla.* IEUD, 241/12. *Va vătăma pre sol, pentru ce nu va fi îmlat într-acea solie cu credință și cu cinste.* PRAV. 73. *Unde nu iaste leage scrisă, acolo trebuie să îmlăm tot după obiceiale ceale bătrâne ce s-au-ținut până aci.* EUSRATIE, PRAV. 19/6. *Cu de-adinsu ai îmlat și te-ai purtat în crăirea Mării tale, că n-ai silit numai pre aceea cum să fii țara Măriei tale, apărând-o de pizmași.* N. TEST. (1648), [prefață] 2¹/13. *Ceia ce îmlă în pohtele necurăției trupești năprasnice.* ib. 188¹/32. *Cu bună înțelepție îmlu.* MARDARIE, L. 109, cf. 231. *Ne dojnëaste cum să îmlăm după voia sufletului și a Duhului Sfânt.* ZOBA, S. 65. *Ș-au început Curtu pașa a umbla cu binișor, ca să-l pohteașcă acei boieri... să rămăie el pașă în Iași.* NECULCE, L. 264. *Fetele lui Ion Clijan au umblat rău și fără dreptate purtând pe egumen, căci ele... dovedzi pentru acea bucată de loc n-au arătat (a. 1754).* URICARIUL, XXI, 161. *Cercetând... pricina, au aflat că umblă ca niște oamini fără ispravă (a. 1764).* ib. X, 192. *Nu-i lăsa să umble după capul lor.* KLEIN, în ȘA I, 88. *Putut-ai crede că omul ieșit din mânăle firei Umblă fără nici o samă, fără frâul chibzuirii?* CONACHI, P. 296. *Dac-o iei cu binele, se înduioșează... Nu mai știi cum s-o iei și cum să umbli cu ea.* SLAVICI, O. II, 75. *Bătrâna îl povățui cum să umble și cum să se poarte.* ISPIRESCU, L. 358. *Părea a fi mai de neam, căci umbla cu buna cuvînță.* id. U. 21. *Mă alinta... și umbla binișor-binișor cu mine, cu mâinile lui înăsprite de mânerul paloșului.* DELAVRANCEA, O. II, 85. *Sergenții și brigadirii umblau politicos, dar rece, pe lângă mine.* CONV. LIT. XVII, 68, cf. DDRF, TDRG. *Are să dea în tine cu scaunu, de nu i-ai umbla după inima ei.* AL LUPULUI, P. G. 37. *„Ai grijă cum umbli”, îmi spunea Moșu. Cu alte cuvinte, să mă gândesc la ceea ce fac, să nu merg împotriva vieții.* VLASIU, D. 39. *Caută, fii milostivă, Nu-mi umbla tot împotrivă.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 350. *Umblă cu copiii cu blîndeșă.* ALR II 3 511/76, cf. ALR SN v h I 249, ib. h I 476. *De umbli tu cu dreptate, să-ți ajute Dumnezeu, iară de nu, să te pierzi!* CAF X₂, 432. *◆ R e f l i m p e r s.* *Nu scoate calul afară..., că nu-i primblat... și tu nu știi cum se îmlă cu dânsul.* SBIERA, P. 41. *◆ (Cu complement intern) În locul lui, iar Duca Vodă s-au pus Domnu de la împărăție, umblându-i umbletele cu mare meșteșug Cupariul Ruset cel bătrân, de au scos domnia Ducăi Vodă cu bani mulți.* R. POPESCU, CM I, 400. *◆ F i g.* *Noi n-am socotit numai pre un izvod, ce toate câte am putut*

afla... Și socotind aceastea toate, varecarea au îmlat mai aproape de cartea grecească. N. TEST. (1648), [prefață] 5¹/25. *◆ E x p r.* **A umbla după capul lui** = a proceda cum socotește el singur că e bine. V. și c a p. [Pe] *pruncii noștri... îi crește ca o maică dulce, nu-i lăsa fără de învățătură, nu-i lăsa să umble după capul lor.* KLEIN, în ȘA I, 88. (Regional) **A umbla cu (sau pe lângă) (cineva) ca cu (ori ca pe lângă) o bubă coaptă** = a se purta cu cineva cu o grijă deosebită; a menaja pe cineva. *Îmlă pe lângă mine ca pe lângă o bubă coaptă.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II, 504. *Ca să nu simtă... de cele ce puseseră ei la cale, umbla pe lângă dânsul ca pe lângă o bubă coaptă.* id., în SNOAVA, III, 748. *Cu mine să umbli ca cu o bubă coaptă (cu binișorul).* PAMFILE, J. III, 84. **A umbla cu (cineva sau cu ceva) ca cu un ou (moale) v. o u (1).** **A umbla cu (ceva) ca cu oul (cel) roșu v. ro ș u (1 1).** **A umbla în voia (cuiva) v. v o i e.** **A umbla cu capul între urechi v. c a p.** **A umbla pe nărav de... v. n a r a v (1).** **A umbla rău v. r a u (B II 1).**

3. (Urmărit de determinări) A fi, a se afla (într-o anumită situație, stare etc.); a se mișca dintr-o parte într-altă fiind într-o anumită dispoziție, stare sufletească. *Derep' ce iristu îmlu, cându dodeiaște-mi dracul?* PSALT. 81. *Muzele... spăimântate-umblau și mute.* ASACHI, S. L. I, 49. *Midas împărat umbla acum cam capiu.* ISPIRESCU, U. 108. *Tu-mi umblai sfios, Sorine.* COȘBUC, P. I, 51. *Biata fată Umbla supărată.* id. ib. II, 157. *Umbla întunecat Simion.* SADOVEANU, O. XIII, 815. *Lăsați-mă Să umblu mut printre voi.* BLAGA, POEZII, 79. *Tata, pe măsură ce vara înainta, umbla tot mai neguros, tot mai strepezit.* v. ROM. ianuarie 1966, 45. *Când eram la maica fată, umblam de griji depărtată.* EPURE, P. 5. *Spune, tată, ce-ai pățit, De umbli trist și măhnit?* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 56. *Când îți iese cu coșa goală înaintea, ai să umbli bătut.* GOROVEI, CR. 72. *Toată partea femeiască nu-și mai ținea firea și umblau femeile buimace.* FURTUNĂ, C. 12. *Să umbli tot supărat, Să știi că te-am blăstămat.* FOLC. TRANSILV. II, 50. *Umblă în gură cu Dumnezeu și în inimă cu dracu.* Cf. PANN, P. V. III, 65/20. *Cine umblă udișor Mănâncă unțișor (= cel ce-și dă osteneala în viață are de toate cu îndestulare).* ZANNE, P. IV, 162. *◆ E x p r.* **A umbla cu frica (sau cu gheața, cu moartea) în sân v. s â n² (1 2).** **A umbla cu fumul în cap** = a fi beat; (popular) a avea fum în cap, v. f u m. *Moșneagul umbla numai cu fumul în cap; lucrul nu mergea deloc.* SADOVEANU, O. I, 496. *◆ (Învechit, rar)* A avea un anumit regim; a fi folosit într-un anumit fel. *Locul cu casele... umblă cu chirie (a. 1745).* IORGA, S. D. v, 322.

IV. *Intranș.* (Predomină ideea de trecere, de transmitere, de circulație, de răspândire)

1. (Învechit și popular; de obicei cu determinări ca „din mână în mână”, „din om în om” etc.) A trece, a ajunge de la unul la altul; a se transmite (1), a circula. *Această moșie..., până la Ștefan Bosie..., cu vânzarea au umblat în cinci mâni (a. 1765).* URICARIUL, v, 386/19. *Eu mă tocmesec pe trei ani o dată, pentru că nu-s deprins a îmla... din stăpân în stăpân.* CREANGĂ, P. 151. *Traducându-se articolul acesta în românește, umblă pe aici pe la noi din mână în mână (a. 1840).* BARIT, I, 17. *Făt-Frumos umbla din mână în mână, căci*

toți voiau să-l îmbrățișeze de mulțumire. ISPIRESCU, L. 197, cf. DDRF, TDRG. *Trece băutura bătrânului, care... pune gărlciul la gură. Sticla, pe urmă, umblă din mână în mână.* REBREANU, I. 14, cf. CADE. *Șipul începu să umble din mână în mână.* SADOVEANU, O. I, 516. *O revistă periodică... umbla cu pază printre dâșii.* MOROIANU, S. 121. *Cuiul nou o săptămână A umblat din mână-n mână.* ARGHEZI, S. IV, 42. *Pân' vineai, bade, la noi, Eram floarea florilor,... Și umblam din mână-n mână, Ca cârligul la fântână.* JARNÍK — BÂRSEANU, D. 158. *Căscătura umblă di la unu la șelalant.* ALR II/I MN 10, 6 869/574, ib. 6 869/29, 95, 537, 769. *Îmbli francu ista... Di la negustor la negustor.* CAF II, 261. *Umblă ca paraua (sau ca banul) din mână în mână, se spune despre o persoană nestatornică. Cf. ZANNE, P. V, 56, 481. Meșterul cel bun umblă ca banul din mână în mână.* id. ib. v, 413. *Umblă ca banu ăl rău, se spune despre cei care umblă foarte mult.* id. ib. 57. (În imprecății) *Să umblă ca banul (din mână în mână)! (= să nu-ți găsești nicăieri odihna și liniștea!). Să nu te blesteme cineva, Să umblă ca banul din mână în mână.* PANN, P. V. II, 49/8, cf. ZANNE, P. V, 56. Ex p r. (Regional) **Umblă tabla**, se spune despre un obiect simbolic de formă dreptunghiulară care circulă de la o persoană la alta pentru a se face un anunț. Com din BOARTA — MEDIAȘ. *O umblat tabla c-o murit vecinul.* ib. ♦ (Despre bani) A fi valabil, a fi în uz, a fi în circulație; a circula. *400 șicluri de arginți care îmbla în negoș.* PO 74/20. *Oricare dirigătoriu va lăsa și nu va opri să nu îmble banii cei răi, acela numai cu capul să plătească.* PRAY. 77. *Cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni, carii îmbă în toate țările.* N. TEST. (1648), [prefață] 5°/28. *Într-această vreme au îmblat bani de hârtie (a. 1811).* IORGA, S. D. XIII, 171. *Uite, eu din ăștia îți fac napoleoni. — Și umblă? Nu-i cunoaște lumea?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Banul... Nu mai umblă azi.* GOGA, POEZII, 46. „Scumpeturile” se pot preschimba mai curând în bani... cari „umblă”, „bani buni”. PAMFILE, COM. I, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cu vreo 4-5 bani, de cari umblau p-atunci, feciorul de împărat cumpără fluiurile de la copil.* BOTA, P. 125. ♦ (Despre o boală molipsitoare, un viciu etc.) A se transmite de la unul la altul; a băntui. *Alte obiceiuri rele ce era mai înainte să nu fie..., nici jacuri de ciocoi să nu îmble prin oameni, asuprindu-i.* CANTA, LET. III, 178/18. *Când zac mulți în sat de aceeași boală, umblă o trohnărie în sat.* ȘEZ. XIX, 112. *Umblă un beteșig.* ALR II/I MN 56, 4 182/349. (Fig.) *Molima scrisului umblă ca pojarul.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 452.

2. (Despre vești, zvonuri etc.) A se face cunoscut; a se răspândi de la unul la altul; a circula. *Cine cum putusă să dusesse și nu mai vinie nice la o slujbă. Și feliuri de feliuri de spaime umbla.* NECULCE, L. 216. *Prin sat umbla zvonul că mai avea un examen și ieșea... poet.* SANDU-ALDEA, A. M. 171. *Azi vorba asta... a început să umble prin sat.* AGÂRBICEANU, L. T. 226. *Umbla taina că mătușa Nastasia era o femeie crușătoare, ba chiar zgârcită.* id. S. 20. *Prin târg începu să umble zvon despre pețitori pentru domnița Catrina.* SADOVEANU, O. X, 141. *Acea domniță de a cărei frumuseță umblă faima în toate țările.* id. ib. XI, 24. *În valea noastră s-a ivit o sfântă... Și umbla zvon că*

noaptea câteodată... Văpaie i se-aprinde pe la tâmplă. BLAGA, O. II, 72. *Umblau tot felul de vești, de se încrețea carnea pe om.* CAMIL PETRESCU, O. I, 8. *Un murmur începu să umble prin toată curtea.* PREDĂ, M. 297. *Slugile n-au putut spune decât că umblau într-adevăr vorbe despre vizitele lungi, aproape zilnice, ale „domnului inspector”.* VINEA, L. II, 83. *Umbla zvonul că... ar fi participat în 1871 la Comuna din Paris.* CIOCULESCU, C. 187. Ex p r. **A umbla din gură în gură v. g u r ă. (Așa) umblă vorba v. v o r b ă.**

V. In t r a n z. (Predomină ideea de desfășurare, de evoluție, de transformare)

1. (Despre acțiuni, fenomene, evenimente, afaceri etc.; de obicei cu determinări modale) A avea o anumită desfășurare, o anumită evoluție, a se produce într-un anumit fel; a decurge, a se desfășura, a evolua, a merge (IV 1), a se petrece (II 5). *Vădzind că umblă lucrurile prost și împotriva, s-au sculat de la casa ei pre taină într-o noapte și s-au dus.* NECULCE, L. 385. *Cu acele pricini ce îmbă împotriva lui Rodolfu, își va pierde stăpâniia.* N. COSTIN, L.² 287. *Nu știa bine cum îmbă trebile la împărăție cu leșii.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 153/35. *Grădinița i-a rămas înțelenită, iar căpița de ogrinji înnegriți, uitată în dosul țarcului, da de știre c-au umblat vremuri rele peste casă.* SĂM. I, 339. *Întinse tablele pe masă și-i arătă... cum umblă jocul.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 85. *Îmi mai spune el cum umblă războiul, căci..., oricât am întoarce noi gazetele..., nu prea ajungem la un capăt și la o înțelegere.* SADOVEANU, O. VII, 284. ♦ (Învechit și popular; despre timp II 1) *Grăunțul se coace..., după cum îmbă timpul, mai târziu sau mai degrabă.* ECONOMIA, 37/27. *Nu este an în care să îmble timpul atât de bine, cât să se facă bine toate neamurile de poamă.* I. IONESCU, P. 261. *Vremea umbla potrivită, încât părea că, nici să-i fi poruncit când să fie senin și cald, când să răpăie câte-o ploaie ori să fină două-trei zile, n-ar fi nimerit mai bine lipsurile hotarului.* AGÂRBICEANU, S. 373. *Pe aici umblă vremurile mai iute; pe la noi n-a mai ales nimeni nimic de semănătura din anul acela.* DAN, U. 200. *Umblau vremuri bune pe atunci, mai cu rânduială decât astăzi, și ovășul omului ieșise deasupra brazdei..., formând un covor mândru.* MERA, L. B. 119, cf. ALR I 175. *Umblă timp bun de primăvară.* ib. 175/80. *Bună vreme o-mblat păstă tât anu.* ib. 175/278. *Nu știu cum a umbla timpul, dacă tot ploaie.* ib. 325/100. (Ex p r.; învechit) **A-i umbla** (cuiva) vremea (într-un anumit fel) = a avea condiții (bune, rele, prielnice etc.), a i se ivi cuiva un prilej (bun, rău, favorabil etc.). *Slugie ca un grec, după cumu-i umbla vremea.* NECULCE, L. 175. ♦ (Învechit; despre an) A fi în curs, a fi în desfășurare. *Eu am răscumpărat-o... Ș-au îmblat atunce vlet 7165 (a. 1657).* CAT. MAN. I, 181. *S-a cumpărat când umbla valeatu 7251 (a. 1743).* IORGA, S. D. XVII, 11. *L-am cumpărat... și am dat pe dânsu 2 lei... Umbla veletul 1830.* CAT. MAN. II, 4.

2. (Învechit și popular; adesea cu determinări modale) A-i merge (IV 1) cuiva treburile într-un anumit fel; a trece prin anumite situații; a i se întâmpla cuiva anumite lucruri, a p ă ț i (2). *Cel fecior mai mic... luo bogăția, și rău viia și rău îmbă.* CORESI, EV. 25.

Împărăția Răsăritului... da semne că va îmbლა ca și împărăția Apusului... că cu vreme se stinge cu totul. ȘINCAI, HR. I, 125/31. Nici eu nu aş umbla mai bine, dacă m-aş preda leneviei. PETROVICI, P. 135/27, cf. DRLU. Numai de n-ai umbla rău, să nu pățești ceva. DAN, U. 277. Păcurarul... spuse mamei sale prin câte a umblat și de ce n-a mai stat la stână. RETEGANUL, P. II, 45. Îi spuse în ce umblase și câte păfise. id. ib. IV, 58. Moșneagul... s-a dus la babă înapoi cu cucușelul, povestind babei cum o umblat și ce-o văzut. ȘEZ. I, 184. Hei, surată, ... cum mai umbli, cum mai stai? Ce mai faci? O. BÂRLEA, A. P. I, 127. Avea trei copii... - Destul de rău am umblat cu ei. SNOAVA, IV, 63. (E x p r.; regional) **A umbla în plin** = a reuși, a izbândi în tot ceea ce întreprinde, a avea succes; a-i merge cuiva în plin. Numai în plin să umbli, oriunde te-i duce. VASILIU, P. L. 237. ✧ (Construit cu dativul) *Au învățat pre un popă să meargă mai adeseori la vlădicul și cu chip de prietenie să-l sparie cum că rău îi umblă lucrul.* KLEIN, în ȘA I, 247. *Având toate și toate umblându-i cu îmbielsugare..., cu zâmbet măhnit își aduce aminte de zburdăciunile tinereții.* SADOVEANU, O. XIII, 646. (E x p r.; învechit) **A-i umbla** (cuiva) **norocul** (într-un anumit fel) = a-i merge cuiva treburile (bine, rău etc.), a se desfășura acțiunile cuiva (bine, rău etc.). *Augustul Maiorian... pre visigoi rău i-au bătut în Galia... Nu așa i-au umblat norocul lui Denghesic, craiului hunilor; pentru că, sculându-se iarăși asupra ostrogotilor, de aceștia... s-au infrânt.* ȘINCAI, HR. I, 88/12.

3. **Impers.** (Construit cu dativul; de obicei cu determinări modale ca „bine”, „rău” etc.) A o duce, a-i fi, a-i merge (**IV 1**) (într-un anumit fel). *Leu, asinu și vulpea s-au dusu-să dimpreună la vânat și le-au îmblat bine.* OȚĂLEA, A. F. 220/4. *Am arătat la anul 274 cum le-au umblat și ce li s-au întâmplat colonilor.* ȘINCAI, HR. I, 248/24. *Împăratului Mihail II încă nu bine i-au îmblat în anul de acum, pentru că au perdut Sicilia, Calabria și Dalmația.* id. ib. 153/27. *Tilu pribegind și fiind iarnă și scumpete mare, nu i-au umblat prea bine.* BĂRAC, T. 38/1. *Brigadei lui Donath i-a îmblat mai rău.* BARIȚIU, P. A. II, 290, cf. BĂRLEA, S. O-NTORS *frunza pe tău, și-mi umblă destul de rău.* PAULETI, C. 63. *Pă bătrânu... i-au îngrijit și lui i-au umblat așa de ghine.* GRAIUL, II, 93, cf. ALR I 259/156, 186. *Mn-o umblat foarte bine câtă vreme am stat la voi.* ALR II 3 234/ 833. *Pleacă până la fratele-său, la-mpărat, ca să vadă cum i-o-umbla lui.* O. BÂRLEA, A. P. II, 364. *Apoi fie, mă, cum fi-o umblat?* SNOAVA, I, 29. ✧ E x p r. (Regional) **A-i umbla de rând** v. r â n d (6).

4. (Despre timp **I 1**) A se apropia de... *Acum vremea umbla către șase ceasuri.* v. ROM. martie 1956, 134. ✧ E x p r. (Învechit) **A umbla în...** (sau **întru...**) = (despre oameni; urmat de determinări) a se apropia de împlinirea vârstei de... *Împăratul... l-au înștiințat despre Simonida, fată-sa, care umbla întru al cincele an, ca să o ducă și să o crească la el.* ȘINCAI, HR. I, 290/19. *Au dat... ocârmuirea țerei prințului Sigismund, carele îmbლა în 18 ani ai vârstei sale.* id. ib. II, 241/36.

VI. Intranz. (Predomină ideea de mișcare **I 1** continuă, de funcționare)

1. (Despre aparate, mecanisme, instalații etc.) A fi (sau a putea fi) pus în funcțiune; a se mișca fără întrerupere. *Au dovedit cu acești marturi... cum că moara au fost întreagă îmblând pe făină* (a. 1752). URICARIUL, XXII, 360. *Rămâind morile pe loc uscat, nu umblă, nici atâtea venituri nu aduc* (a. 1793). ib. VI, 168. *De umblă ceasul rău în turn, voi îndată ziceți: „Unde e capul aceluia carele are grijă de ceas?”* MAIOR, în ȘA I, 802. *Această moară va începe a umbla în luna lui martie.* CR (1834), 32²/17. *Aici umblă ceasornicele babilonice, pe zi douăzeci și patru de oare.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 46. *Iarna, greu umblă morile.* I. IONESCU, C. 242/15, cf. POLIZU. *Toate plugurile umblă, Numa-l meu șade la umbră.* EMINESCU, L. P. 5. *Apa de la 24 de iazuri..., pe care umbla numai 500 de mori.* CREANGĂ, P. 242. *Regret piscurile tale coperite de păduri, Dulcele murmur din moara ce umbla neostenită.* MACEDONSKI, O. I, 9, cf. DDRF. *Am stat la roata morii, Și roata umblă des.* COȘBUC, P. I, 60. *Podul nu umbla din pricina sloilor.* SANDU-ALDEA, A. M. 124, cf. TDRG. *Se face mare horă în sat, căci pentru cea din urmă dată mai umblă scrânciobul.* PAMFILE, S. V. 14. *Toate plugurile umblă.* AGĂRBICEANU, P. M. 182. *Se vedea cum umblă mașina de tipărit.* AL LUPULUI, P. G. 88, cf. CADE, DR. XI, 125. *Trecură... pe lângă moara oprită... - Moara nu umblă... pare pustie.* SADOVEANU, O. III, 182. *Urzeala prin care suveica umbla promitea să nu se mai taie niciodată.* BLAGA, H. 181. *Dă-mi ceasul tău. Al meu umblă aiurea.* T. POPOVICI, S. 258. *Roata de urcat apă la straturi era în bătătura curții; când umbla, îi auzeam scârțâitul din casă.* v. ROM. ianuarie 1966, 42. *Trenurile de aici, toate, umblă cu forță electrică.* ib. septembrie 1970, 21, cf. ALECSANDRI, P. P. 285. *Și venea apa, venea, Umbla moara de pocnea.* TEODORESCU, P. P. 152. *De ț-ar umbla fusu-n mână.* DOINE, 144. *Morariul... se face foc și pară de mânie că nu umblă moara bine.* MARIAN, I. 205. *Când plouă..., îmi umblă moara.* SNOAVA, I, 87. *Punem pânura dimineața și umblă șteaza toată ziua și noaptea.* APOLZAN, P. I, 87. *Țagăra ce îmblă.* ALR II/I MN 140, 3 907/29, ib. 3 907/27, ALRM II/I h 376, cf. ALR II 6 714, ib. 6 715. *Da-va bunu Dumnezeu Să umble și plugu meu.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 224. *Pă care să tân dăn ăstea doo chiei?!... - Să țâie p-a noo, că umblă bine.* O. BÂRLEA, A. P. I, 562. *Parcă umblă moara fără grăunțe, se spune despre cei flecari.* ZANNE, P. III, 238. *Roata umblă, banii pică.* id. ib. 338. (F i g.) *Sunt ca o moară lângă rău... Sufletul meu se va trezi cândva, Când pietrele mele n-or mai umbla.* BLAGA, O. II, 191. (E x p r.) **A-i umbla** (cuiva) **moara** v. m o a r ă (1). **A-i umbla** (cuiva) **plugul** (bine) v. p l u g (I 1). **A-i umbla** (cuiva) **mintea** = a) a se gândi, a se preocupa intens de ceva. *La Brașov șazănd, îi umbla mintea lui cu vrednicie.* IST. Ț. R. 18. *Cum... nu dormi, îți umblă mintea.* DAN, U. 203; b) a fi ager la minte, a fi isteț. □ *A rezolvat imediat problema: îi umblă strașnic mintea. Nu-i băiat prost, îi umblă mintea.* ✧ (Prin analogie) *În loc de bucate... au început a le îmbლა bețe pe spate.* CANTEMIR, HR. 256. *Începe a lovi și în dreapta și în stânga, doborând pe capete... Umbla loitra în mâinile lui vânjoase parc-ar fi fost o scândurică.* AL LUPULUI, P. G. 156. ✧ (Învechit și regional; prin lărgirea sensului) *Ocele de sare... sânt făcute de un an și opt luni și umblă de scot sare dintr-însele* (a. 1784). URICARIUL, I,

137. *Un astfel de puț se curăță din nou și se aghezmuiește, și apoi iarăși umblă.* PAMFILE, I. C. 462. ♦ (Regional; despre organe² 1) A funcționa (bine). *Rânza nu-i umblă.* ALR I 124/295. *Inima îmblă.* ALR II/1 MN 36, 2 203/478, cf. ALRM h 117/478. ♦ Ex p r. **A-i umbla** (cuiva) **burta** = a avea diaree. UDRESCU, GL. **A-i umbla** (cuiva) **mațele** = a-i chiorăi cuiva mațele. ALR - T I h 148/228. ♦ (Regional; despre fenomene, acțiuni etc.) A se produce, a se repeta (cu regularitate). *N-a mai mâncat mâncări..., dar bătaia umbla ca ploaia.* RETEGANUL, P. I, 79. *Flori și măfi... is buhe dă tunu; afumază vara când umblă tuțete.* ALR II/1 MN 110, 2 807/310. ♦ (Învechit; despre târguri) A avea loc, a se ține (**VIII 3**). *Ar fi făcut și vânzări la târguri, căci târgurile au umblat într-acele luni* (a. 1825). DOC. EC. 357. *Așa a zis ovreiu că umblă azi târgul.* SNOAVA, III, 122. ♦ Ex p r. (Prin Transilv.) **Cum umblă târgul** (sau **târgurile**)? v. t â r g (2).

2. (Despre limbă, gură, ochi etc.) A se mișca întruna, mereu; a se mișca repede, cu agerime (pentru a vorbi sau pentru a privi). *Pe scaun stă dreaptă și feapănă... și numai ochii ei umblă de vede tot.* CONV. LIT. VII, 3. *Ochii ei umblau îngrijii în toate părțile, parcă se temeau de ceva.* GANE, N. I, 62. *La unia le umblau buzele parcă erau cuprinși de pedepsie.* CREANGĂ, A. 84. *S-a pus Lina pe tăcut... Ca la șerpi îi umblă ochii.* COȘBUC, P. I, 50, cf. TDRG. *Îi umblă limba cu ascuțime.* ȘADOVEANU, O. XXI, 339. *Îi umblă limba-n gură.* DOINE, 144. *Îi umblă ochii și-i sticlesc.* ȘEZ. III, 88. *Îi umblu ochii-n toate părțile ca a viperii.* SNOAVA, II, 161. ♦ Ex p r. **A-i umbla** (cuiva) **gura** (ca o meliță, ca o moară stricată, ca o râșniță etc.) v. g u r ă. (**Să nu-ți umble** (sau **nu vă umble**) **gura** (ori **melița** etc.)! = taci! (sau tăceți!); ține-ți (sau țineți-vă) **gura!** *Vorba e să nu-ți umble gura!* SLAVICI, O. II, 218. *Dacă vedeți și înțelegeti, să nu vă umble gura după șazătoare.* AGÂRBICEANU, S. 39, cf. ALR I 69/45, 96, 200, 227, 573. **A-i umbla** (cuiva) **gura** = a vorbi multe, laudându-se sau lansând diferite zvonuri. *Femeile limbute, căroră li îmblă gura prea des.* MARIAN, O. II, 60. *Nu se mai supără că gura lumii începuse să umble.* AGÂRBICEANU, S. 148. *Mândro..., Tot așa-ți umbla gura Că la toamnă ne-om lua.* DOINE, 38. *Când o fost, bade, vara, Tot așa și-o umblat gura Că la toamnă mi-i lua.* VICIU, F. 106. (Cu parafrazarea expresiei) *Lasă gurile să umble și aleargă la primărie cu cuscrii „să bage formele”.* PÂRVESCU, C. 115. (Regional) **A-i umbla** (cuiva) **gura clopot** (sau **cu clopote**) v. c l o p o t. ♦ (Despre degete, mâini, picioare) A se mișca cu ușurință și cu agerime, cu pricepere, cu iscusință. *Tot atâta se toarce și c-o furcă mai așa, dar parcă-ți umblă mâna mai ușor pe-o sculă frumoasă.* VLAHUȚĂ, R. P. 104. *Și-i umblau picioarele în joc năprasnic.* MIRONESCU, S. 74. *Degetele lui... umblau cu delicatețe și pricepere.* I. M. ȘADOVEANU, S. 371. *L-a urmărit cum lucrează..., cum îi umblă degetele.* ARGHEZI, S. XI, 155.

VII. Intranș. (În legătură cu drepturi sau obligații, valori acordate)

1. (Regional; despre salarii, venituri, moșteniri etc.; mai ales construit cu dativul pronumelui personal)

A reveni¹ (**4**), a i se cuveni cuiva de drept (la un anumit termen sau la intervale regulate de timp). *Nacafaua lor de bani să aibă a umbla, după cum iaste orânduie..., câte... [30] de lei de om pe lună* (a. 1741). URICARIUL, V, 35/3. *Le întărim lor cu acest testament să fie neschimbați..., și postavurile și atlazurile de Paști și tainurile să umble în deplin precum sânt orânduie* (a. 1741). ib. 37/15. *Precum este la alte neamuri, așa și la români, preoții să aibă sâmbrie pre an sau să le îmble veniturile patriarhului.* ȘINCAI, HR. III, 291/1. *Ție nu-ți umblă din moștenire nici o parte.* MAT. DIALECT. I, 197. (F i g.) *Știi tu ce-ți umblă pentru purtarea ta.* ib. (E x p r.; prin estul Transilv.) **A-i umbla** (ceva cuiva) = a i se oferi ceva cuiva; a primi, a obține, a căpăta. *S-a dus cu vaca la târg, dar nu i-a umblat cât o cerut el.* MAT. DIALECT. I, 197. ♦ (Învechit, rar; despre un bun imobil) A aduce un anumit venit; a produce (**III 3**). *Să umble bani cu dobânda legiuită.* REGUL. ORG. 540/21. *Cât umblă moșioara lui acum? - Mi se pare că 3 000 galbeni pe an.* I. NEGRUZZI, S. IV, 219. ♦ (Învechit, rar; despre recolte, roade) A se face, a se produce. *Nici după vremi viptul îmbla, ce în toată vremea toată poama, și coaptă, și necoaptă, se afla.* CANTEMIR, IST. 126.

2. (Învechit; despre bani) A avea valoare de...; a valora (**2**). *Galbenul îmbla 4 lei pre aceste vremi.* NECULCE, L. 371. *Era bănărie în cetatea Sucevei... și făcea șalăi de aramă, carii numai aice în țară îmbla 4 șalăi la un ban bun.* MUSTE, LET. III, 10/35. *Cealaltă monedă a umblat totdeauna după înțelegerile ce au urmat între vânzători și cumpărători* (a. 1837). DOC. EC. 676. *În leat 1806... galbenul umbla lei 7¹/₂.* TÂMPEANUL, G. 39/12. *În acel act... se dzice că un aspru îmbla atunci doi bani.* BĂLCESCU, M. V. 303. *Irmilicul umblă 14 lei sau galbenul 37 lei.* ARHIVA, I, 142, cf. DDRF, TDRG. (E x p r.; învechit) **A umbla cu scădere** v. s c ă d e r e (**6**). ♦ (Popular) A avea prețul de..., a se vinde cu... *După ce-i ajunge-n târg, vei vedea tu cum umblă grâul, li-i da și tu după cum vei vedea că-l dau alții.* SNOAVA, III, 121. ♦ (Popular; despre prețuri) A fi în curs. *Umblă bun preț la ghite spre primăvară!* JIPESCU, O. 43, cf. DDRF.

3. (Învechit; despre îndatoriri publice, hotărâri, dispoziții, impozite etc.) A fi în vigoare; a reveni¹ (**1**) (în mod periodic) ca o obligație sau ca un drept. *Au socotit Nicolai Vodă ca să nu mai umble orânduiele pe țară.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 180/36. *Dajdia mazililor și a ruptașilor iară să se împartă în 4 sferturi pe an, umblând fiecare câte pe trei luni* (a. 1804). URICARIUL, I, 16. *Este de trebuință a se face de isnoavă așădzarea și strângerea birului..., socotindu-să fieștecare sfert ca să umble pe trei luni* (a. 1804). ib. 23.

4. (Învechit; despre tratate, convenții, obiceiuri etc.) A intra în vigoare; a fi valabil; a se menține (**1**), a se păstra. *Au început a îmbla și tractate de pace între turci cu nemții și cu leșii.* N. COSTIN, LET. II, 48/34. *Au dat... toți câte un taler de pogon cine are vii, care până acum tot îmblă acest obicei.* id. ib. 43/20, cf. DDRF.

5. (Prin Maram.; în e x p r.) **A-i umbla** (cuiva) **legea** = a se judeca procesul cuiva; a i se pronunța cuiva sentința. Cf. ARH. FOLK. VI, 300. *Tăt l-o prins și l-o legat și-n temniță l-o băgat. Numa legea lui a-mbla și apăi l-o spânzura.* ib. 179.

VIII. In t r a n z. (Predomină ideea de mânuire, de utilizare, de îndeletnicire)

1. (Următ. de determinări care indică nume de obiecte, de unelte, de arme, de substanțe etc., introduse prin prep. „cu”) A lucra cu..., a mânui (I), a manipula (I); a se folosi de..., a întrebuința, a utiliza. Pentru ceia ce îmblă cu bani răi. PRAV. 78, cf. CIHAC, I, 296. E cam bătăuș de soi. Cu sabia știe bine să umble. CONV. LIT. VII, 3. De când sânteți pe lumea asta albă, voi ați îmblat cu furca, cu acul, cu războiul. ISPIRESCU, L. 12. Umblă mai încet cu plugul. COȘBUC, P. II, 114. N-are cine să umble cu plugul. BRĂEȘCU, O. A. II, 294. Copiii nu știu să umble cu lampa. SCRIBAN, D. Tipografii aceia știau cu ce umblă mâinile lor. ARGHEZI, S. VI, 16. Umblând cu o armă încărcată, s-a împușcat singur. STANCU, D. 39. S-o fiarbă [mreâna] tare cu luare aminte, ca nu cumva... să îmble cu lingura ceea ce va mesteca borșul și prin alte oale! SBIERA, P. 119. Văzu... adimanturi și petrii scumpe și... gândea că tot cu de-acelea au umblat, așa se făcu a nu-i păsa de ele. RETEGANUL, P. IV, 12. Cum o să umbli tu cu armele; c-o să ți se întâmple cine știe ce. STĂNCESCU, B. 84. Flecăii să știe îmbla cu caru cu boi și a cosi. ȘEZ. III, 108. Cine umblă cu miere își linge degetele. ZANNE, P. III, 665, cf. NEGRUZZI, S. I, 249, PAMFILE, J. II, 154, ȘEZ. I, 219. (În forma negativă a gerunziului) Dacă-ți ruginește pușca neumblând cu ea, n-ai noroc la vânat. GOROVEI, CR. 284. ♦ R e f l i m p e r s. Numai la India se umblă atât de firesc cu dăltița. BARBU, PRINC. 102. Sî nu sî mai umbli cu acu. ALR II 5 754/537. ♦ E x p r. A umbla (tot) cu restul v. resteu (I). A umbla cu ocaua mică v. o c a. (Regional) A umbla cu cața v. c a ț ă. A umbla cu bumbu = a spune minciuni. Com. CĂTANĂ. A umbla cu curea = a căuta să înșele pe cineva. Cf. ZANNE, P. III, 139. Nu-mi umbla cu curea, că te pricep. id. ib. A umbla cu șurupuri = a se folosi de șmecherii, de înșelătorii. id. ib. v, 616. A umbla cu suveica v. s u v e i c ă (5). ♦ (Cu determinări care indică noțiuni abstracte) A se servi de..., a se folosi de..., a face uz de...; a întrebuința, a utiliza. Numai cu viclesugul... îmbla diavolul să-l înșeale în păcate. VARLAAM, C. 16. Oricine va îmbla cu amăgitori și nu va plăti vama cea domnească, acela iaste ca un fur. PRAV. 46. Îmblu cu hiclesug. MARDARIE, L. 167. Cu aceste umblete de demult le umbla Cantacozinii, de turbura oamenii țărâi și pârâia pă domn. R. POPESCU, CM I, 445. Să nu umbli cu minciuni (a. 1766). IORGA, S. D. IV, 97. Poate vro vicleană fire A umblat cu clevetire. PANN, E. IV, 144/11. Începu a lua seama pontatorilor săi și îi văzu că umblau cu furat și cu șulerie. NEGRUZZI, S. I, 86, cf. POLIZU. Ha! coșcarule, cu de-aste-mi umbli?... bine că te prinsei! ALECSANDRI, T. 459. Boierii... umblau cu zavistii care de care s-apuce domnia. ODOBESCU, S. I, 70. Ce umbli cu de-alde astea, faraoane! GANE, N. III, 173. Nu mai umbla și Sfinția ta cu scornituri de-aceste! CREANGĂ, A. 94. Chiar de nu-i fi tu ucigă-l-crucea, tot n-ați îmblat cu lucru curat... Voi aveți a da samă. id. P. 160. N-am umblat în viața mea cu diplomație. CARAGIALE, O. VI, 139. Să nu umblăm cu vorbe deșerte. SLAVICI, O. I, 199. Vicleana mai umblă și cu marghiolii, căci făgădui lui Paris... că-i va da de soție pe cea mai frumoasă miere. ISPIRESCU, U. 8. Calul spuse fetei cu ce tertipuri îmblă

tată-său. id. L. 16. Ce-o face să facă bine și cinstit, să nu-mi umble cu pungășii. VLAHUȚĂ, D. 37. Nu umbla cu tertipuri!... să-mi spui sincer de mă iubești. CONTEMPORANUL, VI₂, 202, cf. BARCIANU. Nu umbla cu înconjururi, spune! ADAM, S. 251. Văd că umbli cu momeli. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 195. Nu umblați cu fleacurile voastre! PAŃU, A. I, 62, cf. TDRG, CADE. Acu văd și eu că numai cu șmichirii umblă... Iaca, așa înșeală lumea! SADOVEANU, O. III, 62. E un om slab, care umblă cu intrigi. PREDĂ, D. 188. Face comuna de răs. Umblă cu moșmoane. SORESCU, L. L. III, 157. Zice că am umblat cu farmece... și i-am betegit vaca ținută. BĂNULESCU, I. 29. Tu umbli cu lingușeli, Trei fețe de crai ca să înșeli. TEODORESCU, P. P. 106. Ce să mai îmblăm noi cu atâtea pilde? SBIERA, P. 247. Așa pășea pe acelea vremi toți cari umblau cu nedreptatea, cu hoția și cu viclenia. RETEGANUL, P. I, 29, cf. DOINE, 151. Unele femei umblă cu vrăji, cu descântece,... pentru a face pe copiii lor să trăiască. ȘEZ. IV, 228. Îmblă cu minșuna. ALR SN V h 1 411/551, cf. ALRM SN III h 1 163/551. Cât oi fi fecior pe lume, Floare în colop n-oi pune, Și-oi umbla cu vorbe bune. FOLC. TRANSILV. I, 70. Noi avem acte bune, Nu umblăm cu-nșelăciune. I. A. POPESCU, O. 47. ♦ (Cu determinarea subînțeleasă) Ce ai, nene Terinte, de ești așa de posomorât?... – Nu știu. – Cum nu știi?... Nu mai îmbla și-mi spune ce ai. NEGRUZZI, S. III, 7. Ai umblat cât ai umblat, Dar acum ți s-a-nfundat, se spune despre cei care se folosesc prea mult de minciună și înșelătorie, dar, în cele din urmă, sunt prinși asupra faptului. Cf. PANN, P. V. I, 29/25, DDRF, ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 44, ZANNE, P. II, 786. ♦ R e f l i m p e r s. Zici că ești înțelept, apoi cu de-acestea să umblă? ȘEZ. V, 136. ♦ E x p r. A umbla cu chichițe v. c h i c h i ț ă. A umbla cu foșărlică (sau cu șoalda) v. c u v. A umbla cu mofturi v. m o f t. A umbla cu șopârcăieli v. ș o p â r c ă i e l i. (Familiar) A umbla cu bancuri (sau cu minciuni, cu poante, cu scheme, cu tromboane) = a spune vorbe goale, minciuni, pentru a amăgi sau pentru a înșela pe cineva. Cf. L. ROM. 1978, 492, (Rare) A umbla cu vorbe pe după salcâm v. s a l c ă m (1).

2. (Învechit și popular; urmat de determinări introduse prin prep. „în” sau „cu”) A se îndeletnici cu..., a se ocupa cu... Pe lângă aceste, îmbla și cu neșuitorii, cu ceară și cu altele (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 255/30. Lepădându-se de averea și de bucatele lor, făcându-să că umblă cu meștesugul doftoresc, cu adevărînța plinea lucru apostolesc. MINEIUL (1776), 63²/17, cf. LB. În negoș umblând..., în Constantinopol la marfă mergând. PANN, P. V. III, 78/15. Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și câștigau mulți bani. CREANGĂ, P. 4. Oamenii... unde merg și în ce treabă umblă. SLAVICI, O. I, 135. Acum n-am grijă! voi putea să îmblu nesupărat în trebile mele. SBIERA, P. 28.

IX. In t r a n z. (Învechit; predomină ideea cuprinderii unei suprafețe de teren)

1. (Despre linii ori semne de hotar) A se întinde, a ține (VII 3) (de la... până la...). S-au făcut și carte de afurisănie asupra acelora ce vor ști drept cum au îmblat hotarul (a. 1711). URICARIUL, XVI, 222. Umblă hotarul pi din jos de poiană (a. 1732). ib. XVII, 198.

A îmblat hotariul de veci tot pe undi arată hotarnica (a. 1759). IORGA, S. D. XIX, 30. Pre larg arată ispisocul... semnele pe unde umblă hotarul aceştii moşii (a. 1777). URICARIUL, XXIII, 411. I-au vândut o moşioară, anume dealul Radul, ce umblă hotarul din gura pârăului (a. 1795). ŞTEFANELLI, D. C. 258. Să afli... cele adiverate margini a numitei moşii, după hotarele ce vor fi umblat din vechi (a. 1799). URICARIUL, X, 208. Un uric... întărindu-i stăpânire după hotarale ce au umblat din vechi (a. 1817). ib. IV, 338/22. Să se facă cercetarea... spre a se putea dovedi cele adevărate semne după cum au umblat din vechi (a. 1820). ib. X, 266. ♦ (Despre întinderi de pământ şi unităţi de suprafaţă) A avea suprafaţa de...; a se întinde. V. c u p r i n d e. O cumpărătură ce am avut noi depreună... care umblă acea parte în trei părţi (a. 1708). URICARIUL, XII, 299. S-au adevărat că au umblat acel sat în patruzeci şi patru... jirebii (a. 1759). ib. VIII, 5. S-au dovedit că satul Sinăuţii au umblat în 54 jirebii din veacu (a. 1765). ib. XXII, 112. Bătrânii împregiuşaşi... ştiu cum umblă pogoanele la locul acela (a. 1780). IORGA, S. D. VII, 332, cf. I. BRĂESCU, M. 36. ♦ (Despre drumuri) A duce (de la... până la...), a m e r g e (III 1); a ajunge (până la...). Din dzilile bătrâne acel drum a îmblatu de la Brănişteari la Giuleşti (a. 1754). IORGA, S. D. VII, 278. Un loc de casă... supţ piscul unde au umblat drumul cel mari din vechi (a. 1794). id. ib. 84.

2. (În legătură cu vechea organizare a satelor, a moşiilor) A fi împărţit în..., a fi organizat pe... Acest sat Dimănceanii umblă pe trei părţi (a. 1638). ap. PANAITESCU, O. 7. 152. Din trei bătrâni ce îmblă satul, am vândut dintr-un bătrân giumatate (a. 1648). ap. PANAITESCU, O. 7. 149. Tot satul Sohodolului umblă în patru bătrâni (a. 1741). URICARIUL, XII, 325, cf. X, 246. În ispisoc încă pe 11 bătrâni arată că umblă acel sat (a. 1757). ib. XI, 233. În special în Moldova, în loc de sate care umblă pe bătrâni, întâlnim sate care umblă pe părţi. PANAITESCU, O. 7. 152.

– Prez. ind.: úmbli şi (regional) úmbliu (ALR I 1 377/770, ib. 1 378/770, ALR SN VII h 1 902/192, ALRM SN V h 1 483/192), pers. 2 şi (regional) úmbeli (A II 12), pers. 6 úmbli; imper. şi: (învechit şi regional) pers. 2 blemi, 4 blem, blâm, 5 bleşi, blaşi, blemaşi, blâmaşi, (regional) bleaşi. – Şi: (învechit şi regional) îmblá, (regional) imblá, imlá (ALR I 1 166/93, ib. 1 377/93) vb. I.

– Lat. *ambulare*.

UMBLĂRE s.f. Acţiunea de a u m b l a.

1. Mişcare (I 2) dintr-un loc într-altul, m e r g e r e (I); capacitate de a umbla (I 1). Vădzute fură îmblările (î m b l e t e l e H, D) tale, Dzeu. PSALT. 129, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 297^v/17. Cuvântu de blare pre la munci. COD. TOD. 200. Faceţi prazdnic, întru umblare până la cornul oltariului (ante 1633). GCR I, 83/21, cf. MARDARIE, L. 279/2, ANON. CAR. Dăruind orbilor lumină, surzilor auz, şchiopilor umblare, morşilor înviare. VARLAAM – IOASAF, 153^v/10. Au mers în Pojon să cinstească moaştele sântului Ioann celui milostiv şi cu îmblarea aceea... au auzit... cum că sante moaştele aceea le-au căpătat în dar Matea Corvinul. ŞINCAI, HR. III, 20/22. Feriţi-vă de umblare grabnică, ca să nu asudaţi. PETROVICI, P. 332/21, cf. DRLU, LB. Umblarea...

este mişcarea mai naturală şi mai puţin ostentivă. ANTROP. 194/24. Băncile vor fi mai scurte decât lărgimea sălii, pentru ca să se lase umblarea slobodă pe lângă pereţi. REGUL. ORG. 371/15; cf. ISER, POLIZU. Umblarea lui Niţă pe linia graniţei era adevărată. PELIMON, I. 152/12. Nu este oare mai liber omul când, cu organele ce i-a dat Dumnezeu la naşterea sa pentru umblare, el străbate întinderea? ODOBESCU, S. I, 378, cf. DDRF. Nimeni să-i pregete-n drum, cercându-le şinta umblării. COŞBUC, AE. 21. Smulsul copac din mână-i conduce, proptindu-i umblarea. id. ib. 64, cf. BARCIANU. ♦ L o c. a d j. (Regional) **De umblare** = de purtat în toate zilele; de purtare, v. p u r t a r e (II a). Pentru lucru la sapă ori de „umblare”, adică de toate zilele,... femeile tinere şi cele de 40 ani aplică pe mâneci „pene”. VUIA, P. 23. ♦ (Regional; scopul deplasării este îndeplinirea unor obiceiuri sau ritualuri) Iaca așa ne-a fost umblarea cu plugul în anul acela. CREANGĂ, A. 44, cf. DL. ♦ Mod, fel de a umbla (I 1); mers¹ (I), umblet (I 3). [Lupii] cu înceată călcare şi cu furească îmblare, pe pântece furişându-se. CANTEMIR, IST. 73. Umblarea-i e-ncovoiată Ca la piscică plouată. PANN, P. V. I, 102/17, cf. ZANNE, P. II, 789. ♦ Mers repetat încoace şi încolo; circulaţie. Tăie curtea de-a lungul, lunecând pe alocuri, fiindcă se făcuse gheţuş pe unde era umblare mai multă. AGĂRBICEANU, S. 252. I-a cerut să se învoiască umblarea braşovenilor cu mărfurile lor în toată Moldova. N. A. BOGDAN, C. M. 25. Oaspeţii mai de seamă sosiră pe rând, ocupând încăperile cu destulă forfoteală şi umblare fără rost. VORNIC, P. 226. (Fiind vorba despre albine) Vrând a strămtora sau a largi urdinişul şi umblarea albinelor. TOMCI, C. A. 22/53. ♦ (Învechit) Deplasare a unor obiecte plutitoare; navigare; plutire (1). Navigaţia seau umblarea acestor corăbii are foarte multă lucrare. AR (1829), 73¹/23. ♦ (Învechit) Mişcare, deplasare a corpurilor cereşti. Craii şi împăraţii era filosofi şi ştia întoarcerea cerului şi îmblarea stealelor. VARLAAM, C. 399. ♦ (Învechit) Circulaţie a sângelui. Circulaţia, adevăţ îmblarea sângelui. ÎNVĂŢĂTURĂ, 124/1. Văzând... ce-i sângele, se vedem şi umblarea lui prin trupul nostru. ANTROP. 92/13. Umblarea sângelui [în om]. CALENDARIU (1844), 61/14.

2. Cutreierare, colindare; pribegire (2). Cf. u m b l a (I 3). Când negura sus se înălţa despre cort, atunci purcedea fiii lui Is[ra]i! în toate îmblările lor. PO 317/19. Dumnedzău cu trup îmblă pre lume şi întru îmblarea sa mult bine făcu rodului omenesc. VARLAAM, C. 186. La cele zădarnice îmblări să nu te zăboveşti (a. 1792). BV II, 346. Dintru ale sale încungiurări şi îmblări ce au umblat şi miluiri ce au făcut. MINEIUL (1776), 33^v/2, cf. DRLU. După câtăva umblare, au ajuns la un pârău unde au hotărât să steie. DRĂGHICI, R. 64/5. Sătuli de atâta umblare, pricepură în sfârşit planul arestantului. MOZAIICUL (1839), 635/8. Venisem ca să mai răsufu câteva zile,... după o îmblare prin sate de cincini luni. NEGRUZZI, S. I, 220. Şapte sunt anii umblării Voastră, pierduşi şi răzleşi prin ţări. COŞBUC, AE. 29. Făcându-i-se urât de-atâta umblare şi... dor de-acas'..., o luă băiatu nost napoi, spre casă. STERESCU, N. 1 166. Zâna zăbovi multă vreme în umblările ei. RETEGANUL, P. V, 17. Pleacă apoi cu fraţii şi..., după multă umblare,

ajunseră la o apă mare. CĂTANĂ, P. B. I, 69. ◇ E x p r. (Învechit) **A avea umblare** = a fi umblat² (2). *Mi s-a pare Că aveți multă umblare; nu știți de neagra cetate?* BĂRAC, A. 38/10. *Un ungurean oarecare Ce n-au prea avut umblare Și nici vie nu văzuse.* PANN, P. V. I, 115/3.

3. (Învechit și popular) Fel de a fi (al cuiva); comportare (a cuiva), purtare (III). Cf. u m b l a (III 2). *Să fiți întru o știutură bună și să ne nevoim întru o bună împlare a purta la toți.* CORESI, L. 576/12. *Nu vă sosește voaună că v-ați sculat numai din căderea păcatelor, ce și în fapte bune sufletească împlare să împlați.* VARLAAM, C. 42. *Pleacă grăjdaru cu vaca, dar..., văzând umblările vacii, începutu s-o-njure.* GRAIUL, I, 370. ◆ (Rar) Mod (obișnuit) de a fi îmbrăcat, încălțat etc. Cf. u m b l a (III 1). *Semnele dinafară ale jelirei sânt umblarea cu capul gol pentru bărbați cele trei zile.* LAMBRIOR, S. 187.

4. (Învechit și regional) Trecere de la unul la altul; transmitere (1). Cf. u m b l a (IV 1). ◇ *Umblarea tablei* = circulația de la o persoană la alta a unui obiect simbolic, de formă dreptunghiulară, cu scopul de a se face un anunț. *Convocarea [tehului] se făcea de către țehmeșter sau de acela care-i ținea locul, prin trimiterea semnului sau... prin „umblarea tablei”.* PAVLESCU, M. N. 211, cf. 213.

5. (Învechit și popular) Întâmplare, pățanie, peri-peție. Cf. u m b l a (V 2). *El (că așa-i întâmplarea) Îi spunea toată umblarea.* BĂRAC, A. 42/8. *Când povestea... despre umblările lui..., frații-l trăgeau de suman să nu mință.* RETEGANUL, P. III, 44.

6. (Învechit) Evoluție, mers al timpului (II 1). Cf. u m b l a (V 1). *Oamenii din timpurile cele mai vechi s-au încercat să afle... ce timp va fi mâne, adică... să profesească umblarea timpului.* F (1877), 519, cf. BĂRACIANU.

7. Mișcare făcută de un mecanism, de o unealtă în timpul utilizării. Cf. u m b l a (VI 1). *Auzea lămurit... ușura umblare a unui lângă pat acățat ceasornic.* MOZAIICUL (1839), 474/11. *Di ci codru-ngalbinești? – Di umblarea plugului, Di cântarea cucului.* ȘEZ. VII, 42, cf. VASILIU, C. 56.

8. (Regional) Operația de scoatere a fagurilor din stup; (regional) umblat¹ (4). Cf. PAMFILE, I. C. 95.

– Pl.: *umblări*. – Și: (învechit și regional) **îmblăre**, (învechit) **blăre**, **blemăre** (BARONZI, L. 126) s.f.
– V. **umbla**.

UMBLĂT¹ s.n. Faptul de a u m b l a.

1. Mișcare (I 2) dintr-un loc într-altul; mers¹ (1), (popular) umblătură (1). V. u m b l e t (I 1). Cf. u m b l a (I 1). *Umblatu... este mișcarea mai naturală și mai puțin ostenitoare.* ANTROP. 194/24, cf. CADE. *Avea o iapă albă, ca să nu umble pe jos, că, zicea el, umblatul pe jos e numai pentru proști.* VLASIU, A. P. 86, cf. DL, DM, DEX. *Slab la umblat, Bun la înnotat, Dar și bun la mâncat* (Peșteje). GOROVEI, C. 282. ◇ (Regional; scopul deplasării este îndeplinirea unor obiceiuri, a unor ritualuri) *Pentru îmblatul cu crucile* (sec. XVIII). CAT. MAN. I, 96. *Pe alții, care i-au călcat porunca... nu i-a botezat la*

umblatul cu crucea. DAN, U. 68. *Să nu cumva să leși pe popă să sfârșească cu umblatul (zi întâi, ajunuri, molifte) la tine, că-i a rău.* GOROVEI, CR. 278. *Umblatul cu semănatul are loc în dimineața zilei de Sf. Vasile.* CAF X₂, 44. ◆ Mod, fel de a umbla (I 1) al cuiva; mers¹ (1), umblet (I 3). *Mai naltă pare, și-n umblat Mlădie ca o vargă.* COȘBUC, P. I, 69. *Om ca Ion nu mai găsesc. Nici la stat, nici la umblat, Nici la haine de purtat.* EPURE, P. 69. *Nu ne vinzi tu pruncața? Că ne place la umblat Și de răsui dezmiertat.* BALADE, III, 249. *Mi-s frumoasă... Și la stat, și la umblat, Și dulce la sărutat.* ȘANDRU, F. 95.

2. Cutreierat, colindat; pribegit (2); p. e x t. călătorie, cale, drum; umblet (I 2). Cf. u m b l a (I 3). *Îmblatul de trei zile pământ puse între el și între Iacov.* PO 103/10. *Era buimac de cap și hămesit de foame, de atâta îmblat.* CREANGĂ, P. 145. *Asta mi-a folosit; umblatu și pățitu, că acuma... nu mă tem de nime pe lume.* C. PETRESCU, R. DR. 130.

3. Funcționare a mecanismelor, a instalațiilor etc. Cf. u m b l a (VI 1). *Apele aceste servă... la adăpatul vitelor și la îmblatul morilor.* I. IONESCU, M. 75.

4. (Regional) Operație de scoatere a fagurilor din stup; (regional) umblare (8). Cf. PAMFILE, I. C. 95.

– Pl.: *umblaturi*. – Și: (învechit și regional) **îmblăt** s.n.
– V. **umbla**.

UMBLĂT², -Ă adj. 1. (Despre drumuri, locuri etc.) Pe care (sau în care) se umblă (I 1), care este străbătut; pe care se umblă mult, circulat, frecventat, (învechit, rar) u m b l ă t o r (I 1). *Iaste sfântul și de Dumnezău îmblatul muntele Sinaiei.* FL. D. (1693), 70¹/14, cf. DRLU, LB. *Se plimbară mai departe;... cotiră către o ieșire mai puțin umblată.* MOZAIICUL (1839), 573/9, cf. ISER, POLIZU. *Tot drumul, tânărul, măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva.* CARAGIALE, O. I, 219. *Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână.* id. ib. II, 244, cf. DDRF. *E sat dincolo – drum umblat.* COȘBUC, P. I, 232, cf. BĂRACIANU. *Se așeza... la vreo răspântie umblată.* SANDU-ALDEA, D. N. 11, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pășesc acum în beznă desăvârșită, pe pârția mai puțin umblată.* C. PETRESCU, I. I, 161. *Crezi că sântem pe meleagurile noastre?... Aici e fără umblată.* SADOVEANU, O. V, 526, cf. SCRIBAN, D. *M-a adus dinaintea unui imobil enorm... într-o răspântie puțin umblată.* MIHĂESCU, D. A. 65. *Șoseaua era mai puțin umblată ca la șes.* PREDĂ, M. 434. *Aș fi putut să plec pe altă șosea, mai puțin umblată.* V. ROM. mai 1969, 8. *Hotărârea... era săpată în piatră și așezată într-un loc umblat.* H. DAICOVICIU, D. 90.

2. (Despre oameni) Care a colindat multe locuri, care a văzut multe lucruri și a trecut prin multe întâmplări; p. e x t. cu multă experiență, î n c e r c a t. V. v e r s a t. *Era om îmblat, că l-au trimis unchiu-său... de au îmblat mai toată Europa.* AXINTE URICĂRIUL, LET. II, 178/34, cf. LB, ISER. *Un om tiner, serios, îmblat și pățit știe... ajuta.* BARIȚIU, P. A. I, 499, cf. POLIZU. *Plăcere îmi face să călătoresc cu un om așa umblat ca dumneata!* CARAGIALE, O. II, 207. *Drumeții mai umblăți nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc.* SLAVICI, O. I, 116. *Voi, care sunteți procopsiți și mai umblăți,*

trebuie să știți mai multe. ISPIRESCU, ap. DDRF, cf. BARCIANU. *Tata a fost un om umblat prin lume.* MURNU, O. 7, cf. PAMFILE, J. II, 136. *El încă nu era atât de umblat în lucrările de la bancă.* AGĂRBICEANU, A. 544, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Om umblat și negustor pățit, știa unde să-și desfacă marfa.* GALACTION, O. 291. *Că am fost umblat și pățit o știe și domnu.* C. PETRESCU, R. DR. 130, cf. SCRIBAN, D. *Trebuie să fie foarte umblat prin saloane, fiindcă pomenește de o mulțime de persoane de elită pe care le-a întâlnit.* CĂLINESCU, S. 94. *Erau umblași, văzuseră multe și chiar înțeleseseră câte ceva.* SORESCU, L. L. I, 100. *Nu sunt umblat... eu sunt om mai nou, așezat în sat mai târziu.* BĂNULESCU, I. 100. *Doi ciobani... erau mai voinici și mai umblași.* MARIAN, T. 231. *Iancu, mai frecat cu lumea, mai umblat, văzuse și auzise multe.* SNOAVA, II, 220. *Nu mai cată că mi-e frate; Umblat în străinătate, Mi-e că-mi ia oile toate!* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 258. *Umblat pin lumi.* ALR I 1 558/558. *Cu saracu nu ti puni, Că el îi umblat pin lumi.* CAF VI, 79. *E umblat ca țăstu, de la unghete la foc și iarăși la unghete, se spune despre cei care, deși au văzut puține și au acumulat puțină experiență, se consideră foarte pricepuți și atotștiutori.* Cf. ZANNE, P. III, 395. (F i g.) *Un vânt umblat cânta neconținut Voința zeilor cu glas mărit.* DOINAȘ, A. P. 45. ◇ (Substantivat) *Alta, care o făcea pe știuta și pe umblata, a dat din mână a pagubă.* LÂNCRĂNJAN, C. II, 235.

3. (Despre bani) Care trece de la unul la altul, care circulă. *Se teșise cu vremea, ca efigia de pe un ban de argint prea mult umblat.* VINEA, L. II, 32.

4. (Rar; despre vești, comunicări etc.) Făcut cunoscut; difuzat. *Trimise, spuse și umblate, Poruncile-ajungeau schimbate.* ARGHEZI, S. IV, 16.

5. (Rar; despre obiecte) Care este folosit, cu care se lucrează; întrebuințat, utilizat. Cf. POLIZU. *Cheia umblată nu ruginește, se spune despre omul harnic.* Cf. ZANNE, P. III, 100.

- Pl.: *umblași, -te.* - Și: (învechit și regional) **îmblăt**, -ă adj. ALR I 1 558/402, 540, 542.

- V. **umbla**.

UMBLĂCÍ vb. IV v. **îmblăti**.

UMBLĂCÍT s.n. v. **îmblătít**.

UMBLĂCÍU s.n. v. **îmblăciu**.

UMBLĂCÍUC s.n. v. **îmblăciug**.

UMBLĂCÍUG s.n. v. **îmblăciug**.

UMBLĂREȚ, -EĂȚĂ adj. (Despre oameni; glumeț sau ironic) Căruia îi place să umble (I 3) mult; care se plimbă mult; care colindă, care hoinărește. *Fugarul neastâmpărat al râpelor și dealurilor cu dumbrăvi... pe care nu-l încăpea lungul văilor - de nebun și umblăreț ce era.* VLAHUȚĂ, N. 123, cf. BARCIANU, TDRG. ◇ (Substantivat) *Spre deosebire de umblăreții cu tolbele doldora de merinde, localnicii nu aveau, s-ar fi părut, suflete de poeți.* PAS, L. II, 157.

- Pl.: *umblăreți, -e.*

- **Umbla** + suf. -ăreț.

UMBLĂTÍ vb. IV v. **îmblăti**.

UMBLĂTÍT s.n. v. **îmblătít**.

UMBLĂTOR, -OĂRE adj., subst. I. 1. Adj. (Și substantivat) (Ființă) care umblă (I 1); (ființă) care posedă capacitatea de a umbla. *Având el pază despre turci și Papa de Roma solul lui Șeveruș piscop, umblător între gârdinariul de-a oprăvirea, Măriia lui împăratul nu se-au îngrozit de aceasta (a. 1600).* DOC. I. (XVI), 135, cf. DRU, LB, CADE. *N-am și eu patru picioare, Ca oricare umblătoare?* ARGHEZI, S. V, 110, cf. DL, DM, DEX, I. GHEȚIE, B. D. 114. ◇ (Popular) *Cal umblător = cal care merge bine (DR. V, 205) la pas (ANON. CAR., CHEST. V, 74/94), în buiestru (BARCIANU) sau la trap (H X 465). Un cal umblător, care s-au prețeluit pe ieftin drept treidzăci de lei (a. 1717).* IORGA, S. D. VI, 97, cf. SCL 1978, 326. *Un cal graur... mai iute și mai umblător.* MĂNDRESCU, L. P. 218. (Învechit) *Umblător în somn = somnambul. Le zicem lunatici, însă mai bine se cheamă umblători în somn.* ANTPON. 219/5, cf. URUS, T. Ș. 294, FORM. CUV. I, 193. ◆ (Argotic; substantivat, m. pl.) *Pantofi, ghete; încălțăminte. O să mergem la balul meseriașilor... Vă duceți la Goldenberg să vă împrumute niște foale mai ca lumea... Și să v-alegeți niscai umblători mai ca lumea, nu scroabe ori șalupe.* BARBU, G. 237. ◆ (Învechit, rar; despre drumuri, locuri etc.) *Pe care sau unde se umblă (I 1) mult; circulat, frecventat.* V. u m b l a t² (1). *Treceri mai mult sau mai puțin umblătoare asupra liniei Dunării.* REGUL. ORG. 199/1.

2. Adj. (Și substantivat) (Ființă) care umblă (I 3), care merge din loc în loc, care cutreieră. *Soiul acestor oi să împarte în multe părți. Precum în... umblătoare și... stătătoare.* AR (1829), 56²/5. *Pășirăm după întâul și turbatul... atac [al unei reviste] cu o cruțare, cu o moderație pe care turbații cei nelegați și, pe lângă toată pericolositatea lor, liber umblători, numai rar o găsec.* BUCOVINA (1849), 205¹/17, cf. BAR. - MUNT., W. 800¹/38, POLIZU. *Copilul... ca să poată umbla în picioare..., îl poartă încolo și-ncoace călare pe băț zicând: - Cum este de umblătoare țiganca, așa să fie și N. de umblător!* MARIAN, NA. 335, cf. BARCIANU, GOROVEI, CR. 463. *Aștepta mulțime mare de târgoveți... amestecați cu toți vânzătorii umblători, cu marfa în spate.* CAMIL PETRESCU, O. II, 598. *Negri balauri de munți umblători.* BRAD, O. 112. ◇ (Prin analogie) *Tu, rază-mi de soare, Tu ești d-umblătoare Și ești văzătoare.* VICIU, COL. 54. ◆ (Învechit; despre femei) *Desfrânată. Muiarea umblătoare și curvă face prepusuri spre sine cum să-ș fie otrăvit bărbatul.* PRAV. 110.

3. S.m. (Învechit) *Curier. Sv[ă]nt[u]l... ieși de-ntâmpină umblătoriul împărătesc la pragul chiliei, afară.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 210/28. *A rânduit umblători repezi la toate cetățile... Și a statornicit poște cu cai gata înșăuați, ca să umble aceste ștafete cu mare repeziciune.* SADOVEANU, O. XII, 258. *Umblătorii de Dunăre duseră veste grabnică la Suceava, după rânduielile poruncite.* id. ib. 276. ◆ S p e c. *Ostaș dintr-un corp de curieri (pentru Polonia și Ucraina) ai domnilor moldoveni. Vătaf de umblători (a. 1820).* IORGA, S. D. XXII, 19, cf. VI, 264. *Doouă vătășii [în armata Moldovei]: umblătorii de Hotin și umblătorii de Soroca.* BĂLCESCU,

M. V. 645, cf. 171, BOGDAN, O. 386, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, MDD, DEX.

4. Adj. (Învechit, rar) Care umblă (I 4) în mod regulat într-un anumit loc; care frecventează cursurile unei instituții de învățământ. *Pe lângă această plată, afară din ceasurile orânduite ale șhoalei, mai puțin da și deosebit privat, să nu fie oprit, însă numai la copii ce vor fi umblători și în șhoală* (a. 1829). ȘCHEI, 77.

5. Adj. Care se mișcă (I 1), care își schimbă locul, poziția; care poate fi mișcat; mișcător (I 1), mobil¹ (I). *Primiți această floare... adusă den raiul vederei cerului cu... mâna mea grabnică îmblătoare* (a. 1642). BV I, 122. *Acești doauă [cercuri] să cheamă îmblătoare, pentru ce aceste să schimbă*. AMFILOHIE, G. F. 166¹/16. *Aș fi făcut o casă cu ziduri înpregiur și cu un pod umblătoriu, care în toată sara, când aș fi mers să mă culc, l-aș fi rădicat, și dimineața iar l-aș fi pus*. DRĂGHICI, R. 44/16, cf. POLIZU, DDRF. *Carmace umblătoare..., cari se scot zilnic din apă și, după ce se ascuțesc..., se aruncă înapoi*. ANTIPA, P. 330, cf. PASCU, S. 130, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Cea mai sensibilă este struna cu plumb umblător*. VÂN. PESCU, martie 1964, 7. *Fântână cu cârlig, care n-are cumpănă, ci numai un cârlig umblător*. CHEST. II, 344 supl. ♦ *Pod umblător v. p o d¹ (II 1)*. ♦ (Despre bunuri materiale) *Au zidit din temelie sfânta și cinstita mănăstire..., închinând la dânsa lucruri stăpânitoare și umblătoare câte sânt de treabă spre întărirea sfintei mănăstiri* (a. 1702). IORGA, S. D. XIV, 7. ♦ Care se deplasează pe apă, care plutește; plutitor (I). *Nu e luntre, niși punt'e Niși luntre umblătoare, Niși punt'e trecătoare*. ALEXICI, L. P. 40. ♦ (Substantivat; regional; în forma umblător) *Piatra alergătoare de la moară* (Beclean). ALR SN I h 168/260, ALRM SN I h 114/260.

6. Adj. (Învechit; despre bani) Care are putere de circulație; bun. *Am cumpărat-o... cu 41 de zlofi, bani umblători* (a. 1806). IORGA, S. D. XIII, 140, cf. LB, ISER, POLIZU, BARCIANU.

7. Adj. (Și substantivat) (Persoană) care urmărește, care umblă (II 1) după ceva, care caută atingerea unui scop. *Chiar într-o piesă de teatru, nu se îngăduie ca un umblător obscur după domnie să se bucure de asemenea căutare*. CĂLINESCU, O. XII, 111.

8. S.m. și f. (Învechit) Persoană care se comportă într-un anumit fel. *Domnul nu lasă de bire îmblătoriu* (pre cine bine îmblă C², burul îmblându v, bunurile celora ce îmblă D, de la bunrătate carii îmblă H) *fără reu*. PSALT. 174, cf. 20, CORESI, PS. SL.-ROM. 20¹/8. *Cine se va sălășlui în codrul sfânt al tău? Îmblătorii fără vină și cine lucrează dreptate*. id. PS. 30/1.

9. Adj. (Regional; în sintagma) *Grâu umblător* = grâu care se poate semăna atât toamna, cât și primăvara. *Grâul tuns este de două soiuri: umblătoru și de toamnă*. MANOLACHE DRĂGHICI, I. 4/5, cf. I. IONESCU, P. 240. *Grâul cel umblător, sau de toamnă, sau de primăvară, trebuie păzit foarte la săcere, fiindcă să scutură*. id. C. 130/27, cf. PAMFILE, A. R. 103, CADE. *Numeroasele varietăți locale de grâu, dintre care menționăm: grâul românesc sau grâul bătrân alb și roșu, grâul arnăut...*

umblător. BUTURĂ, EG. 154, cf. H III 47, XII 19, ALR II 5 182/349.

10. Adj. (În sintagme) (Regional) *Loc umblător* = loc ce se ară în fiecare an. Cf. ALR I 1 229/80. (Prin Transilv.) *Groapă umblătoare* = groapă amenajată în apropierea casei, în care se păstrează pe timpul iernii anumite produse, în special cartofi. Cf. ALR - T 692/270, 289.

11. Adj. (Învechit; despre sate) A cărui proprietate este împărțită în..., organizată pe... *Organizarea proprietății colective și a conducerii obștiilor capătă în istoria românilor un aspect specific în așa-numitele sate „umblătoare pe bătrâni”... sate care păstrează amintirea unui strămoș comun*. PANAITESCU, C. R. 162.

II. S.f. 1. Compartiment dintr-o lucrare minieră subterană amenajat pentru circulația personalului. Cf. DL, DM, DEX, V. BREBAN, D. G.

2. (Învechit și popular) Closet. *Pre unii scotea de prin podul divanului, pre alții din vistierie și de la îmblători*. N. COSTIN, LET. II, 55/32. *Nici pân' la umblătoare nu-i lăsa să iasă, ce și acolo cu păzitoriu*. NECULCE, L. 272. *S-au găsit și o îmblătoare, făcută tocma sub parii gardului* (a. 1752). IORGA, S. D. I, 107. *Cum s-au sculat din așternut..., au intrat la îmblătoare* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 233/3. *Până și umblătorile le căuta ca să găsească bani*. DIONISIE, C. 201. *Foarte se temură... și mulți să ascuseră și prin umblători*. ZILOT, CRON. 81. *Răceala șazutului cu tragerea vântului și a frigului umblătorilor*. PISCUPESCU, O. 210/7. *Este mai bună regulă dimineața când ne sculăm să mergem la umblătoare*. DIETET. 66/21, cf. ISER, POLIZU. *Lăturile să le scurgă în umblătoare*. PENESCU, M. 55/14, cf. DDRF, BARCIANU, PUȘCARIU, ET. WB. 168, TDRG, PASCU, S. 126, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., BL IX, 63. *Copii de trupă... măturau corturile, umblătorile*. STANCU, D. 406. *Mă țineau sub supraveghere... Dacă mă duceam la umblătoare, venea și Simion după mine*. LÂNCRĂNAN, C. I, 104. *Împăratu s-a vorbit că să vă facă o încercătoare, Să te ducă la umblătoare*. MAT. FOLK. 132, cf. CIAȘANU, V. 207, CHEST. II 447/17, ALR SN IV h 1 235.

3. (Regional) Urdiniș (I) (Biheni - Ștei). TEAHA, C. N. 278.

4. (Regional) Căruiea făcută de fiarele sălbatice prin pădure (Stejar - Lipova). CHEST. IV 26/89.

- Pl.: *umblători, -oare*. - Și: (învechit și regional) *îmblător, -oare* adj., subst.

- *Umbla* + suf. -ător.

UMBLĂTURĂ s.f. 1. (Popular) Deplasare dintr-un loc într-altul; mers¹ (I), umblat¹ (I). V. u m b l e t (I 1). *Săvârșirea poroncelor... și umblăturile prin menzăluri să aibă toată înlesnirea* (a. 1814). URICARIU, I, 203, cf. ISER. *Pentru lucru la câmp... să se aleagă cai mari și grei, care apoi nu sânt buni pentru umblătură răpede*. LITINSCHI, M. 125/19, cf. POLIZU, BARCIANU, CADE, SCL 1960, 237.

2. (Popular) Cutreierat, pribegit (2); alergătură (pentru a realiza, pentru a obține ceva); umblet (I 2). Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Mari lucru atâta umblătură digeaba... și dzi și noapți, nu măi ave hodinî*. ȘEZ. VI, 3. *Îmbla pribag, horhăind în toate*

părțile... Și, după multă umblătură..., o dat de târgul unde era vataful. *ib.* VIII, 73. *Mare lucru - atâta umblătură degeaba.* VASILIU, P. L. 27, com. din MARGINEA - RĂDAUȚI.

3. (Învechit, rar) Încercare de a face ceva. *Iară cela... va îmbla la umblătură să curvească sau să fure.* CORESI, în *TEXTEROM.* (XVI), 222, cf. 208.

4. (Învechit) Purtare, comportare; (învechit și popular) umblet (I 4). *Domnișorii cei tineri, cari prin alte țeri se trâmît să călătorească..., aduc acasă obiceiurile din afară, mode de îmbrăcăminte, umblătura strâmbă, vorbitura multă.* MAIOR, ap. IORGA, L. II, 56.

- Pl.: umblături și (învechit) umblături. - Și: (învechit și regional) **îmblătură** s.f. SCRIBAN, D., com. din MARGINEA - RĂDAUȚI.

- Umbla + suf. -ătură.

UMBLĂU s.m. (într-o ghicitoare) Care umblă (mult). *Unu ară, Doi se miară, Doi fulăi, Patru umblăi și un fățai-fățai* (Porcul). GOROVEI, C. 303.

- Pl.: umblăi.

- Umbla + suf. -ău.

UMBLET s.n. I. Faptul de a umbla.

1. Deplasare dintr-un loc într-altul, mers¹ (1), umblat¹ (1), (popular) umblătură (1); capacitatea de a umbla (I 1). *Vădute fură îmblările (îmbletele H, D) tale, Dzeu.* PSALT. 129, cf. ANON. CAR. *Ca un însuși făcătoriu de minuni..., ai dat... bun umblet șchiopilor.* MINEIUL (1776), 131^v/31, cf. MOLNAR, D. 53/26. *Ce este mai iute decât umbletul cel repede?* (a. 1799). GCR II, 170/21. *Pentru cărașii, caii sânt neprețuiți... pentru umbletul și iuțimea lor.* ECONOMIA, 74/22. *Stricarea stomahului... să pricinuieste din lăcomie... sau din viețuire șazătoare, fără umblet și mișcare.* PISCUPESCU, O. 193/13. *Umbletul încet te pune pe gânduri.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 83. *Umbletele... le fac prin poarta grădinei.* MOZAIICUL (1838), 85/25. *Acești trei mușchi slujesc a întinde piciorul, și printr-aceasta sânt de neapărată trebuință la umblet.* KRETZULESCU, A. 255/22, cf. ISER, POLIZU. [Picioarele] se umflă din pricina multului umblet. PENESCU, M. 66/21. *Pe iarbă, în depărtare, Fluturile părea floare; Dar, când umbletu-mi simțea, Se-nălța, găsea scăpare.* ALEXANDRESCU, O. I, 133. *Și calul și omul erau zdrobiți de umblet.* CARAGIALE, O. I, 165, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 183. *Nu-i umblet, e goană ne bună.* COȘBUC, P. I, 291. *Umbletul nu ține mușchii în contracțiune continuă.* BIANU, D. S. *Mă las furat de veselia ce rade pe fețele tinerelor lucrătoare..., înviorate de soare, de glume, de umblet.* SANDU-ALDEA, D. P. 32. *La vânătoare, după câteva ceasuri de umblet, mănânc și pietre.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 207, cf. PASCU, S. 33, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Văcăria lui păștea în suhaturi pe care de abia le înconjurai în trei zile de umblet.* GALACTION, O. 51. *După un ceas de umblet, am ajuns la izvor.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 193. *Răzbătu ropotul unui umblet de cal.* SADOVEANU, O. I, 381. *Nu-i alt medicament mai bun decât truda plăcută a umbletului.* *id.* *ib.* XIV, 395. *După ceasuri întregi de umblet chinuitor..., ajungeși la locul fixat.* ULIERU, C. 70. *Spinarea ondulată și coada groasă... șerpuiesc în mișcarea umbletului.* ARGHEZI, S. VIII, 150. *De umblet mult nu i-or cădea picioarele.*

SBIERA, P. 206. *Să mai măsur... Pământul cu umbletul și ceriul cu stânjenul.* VICIU, COL. 143. *De-aș umbla cu umbletu, Pă unde-mi umblă gându.* FOLC. TRANSILV. I, 275, cf. ROMÂNUL GLUMET, I, 4. *A-și pierde cumpătul ca găina umbletul.* Cf. PANN, P. V. II, 100/12, ALR SN V h 1 405/182. *Umbletul racului, se zice despre o acțiune întreprinsă fără nici un folos.* Cf. ZANNE, P. I, 632. ♦ (Scopul deplasării este jaful) *De călcăturile și îmbletele lor, locurile fărăi Moldovei... mai mult pustie și de moșnenii săi de câțiva ani părăsită iaste.* CANTEMIR, HR. 224. ♦ *Mers repetat încolo și înapoi; circulație.* *Scările de piatră tocite și mâncate de mult umblet.* EMINESCU, P. L. 72. *La curtea notarului era umblet mult.* BLAGA, H. 93. ♦ *Urmă lăsată de o ființă care umblă (I 1).* *Alcătuiesc în pădure, la locurile unde găsec umbletul lui, niște căpcâni simple.* SADOVEANU, O. XIV, 573. *Cum amiroasă lupul umblet de om, numaidecât își ia tâlpășița spre trecătoarea unde sta țiganul.* SNOAVA, IV, 595. ♦ (Construit de obicei cu verbe ca „a auzi”, „a asculta”) *Zgomot făcut de picioare în timpul mersului; pas² (I 1).* *Auzeam numai umblet cătră sufragerie și glasurile slujitorilor medelniceri.* SADOVEANU, O. XI, 327, cf. X, 128. *Auzise... pașii... Umbletul apoi s-a depărtat îndelung, așa cum venise.* VINEA, L. II, 131. ♦ (Popular) *Mișcare, deplasare a corpurilor cerești.* *I-au învățat și umbletul ceriului.* N. COSTIN, LET. I, 47/32. *America... iaste depărtată și vine supt noi, cum ar fi statul ei, și după îmbletele soarelui.* *id.* L. 130. *Intelegință sublimă... soarele și stelele își vor dezvăli umbletul lor.* NEGULICI, E. II, 61/20. *Drumul cel vecinic al lunei și-al soarelui umblet îl cântă.* COȘBUC, AE. 29. *Cometa... se tot urca în sus cătră miezul nopții, învărtindu-se precum este umbletul cerului, cu stelele, cătră apus.* SADOVEANU, O. X, 241. ♦ *Mișcarea unei ape curgătoare; curs. Spăreși apelor curere (îmblet D).* PSALT. 322. *Râul, colo-n negre maluri, ca un fulger de schintei Ce-alergând în strămbu-i umblet a-mpietrit, păstrându-și locul.* COȘBUC, P. I, 318. *Crișule, cu ocolitul umblet...* *Tare-ți este apa turburată!* BENIUC, C. P. 79. ♦ (Rare) *Zgomot produs de vânt; suflare. În târziuul nopții ascultau umbletul vântului.* CAMILAR, N. I, 335.

2. Faptul de a rătăci, de a colinda din loc în loc (nevând o așezare statică), de a umbla de colo până colo, cutureierat, colindat, (popular) umblătură (2); p. e. x. t. călătorie, cale, drum; umblat² (2). *Îmblet de șapte zile goni pre el și-l agiunse.* PO 106/11. *Istorie din îmbletele sv[ă]nt[ui]lui.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 47^v/23. *Căpitanu și slujători[i] lui..., la umbletele lor, să să poarte cu bună orânduială prentre lăcuitori (a. 1819).* IORGA, S. D. VII, 70. *Din toată-mpărăția în umbletul tău făcut, Ce lucru-mi aduseși mie?* PANN, H. 86/15. *Odorul său de prepelicar... ostenit, se vede, de atâtea umblete pe jos.* ODOBESCU, S. III, 157, cf. BARCLANU. *Întors acasă după doi ani și jumătate de umblet prin țări streine, am venit să trăiesc câteva ceasuri într-un ostrov al Dunării.* SANDU-ALDEA, D. P. 82, cf. TDRG, CADE. *După umblet de săptămîni..., se întoarse acasă tot pe jos.* DAN, U. 41, cf. SCRIBAN, D. *După mult umblet, nimerește într-un sat tocmai când se înnoptase.* SNOAVA, IV, 140. *Flecăul, întrebat despre îmbletele fetei și de ce i-s hainele ferfeniță și încălței rupți, nu știa să deie nici un răspuns.* SBIERA, P. 140. *După umblet de două luni, a sosit într-o pădure neumblată.* RĂDULESCU-CODIN, I. 11, cf. GOROVEI, CR.

310. *Té-aş întreba ca să-mi spui De umbletul badiului. Că... badea umblă prin fară, Nu ştiu când l-oi vedea iară.* FOLC. TRANSILV. II, 60. ♦ Alergătură (pentru a realiza, pentru a obține ceva). Cf. POLIZU. *Noi pentru dânsul Umblet avem.* COŞBUC, AE. 122. *Mult trebuie să fiină fărani de aici la d-ta, căci nu prea fac ei sacrificii d-astea de timp şi umblet pentru oricine.* SĂM. III, 309. *Abia îşi simfea trupul, aşa de multe îi fuseseră umbletele şi truda, ca să pregătească primirea... Măriei sale.* SADOVEANU, O. XIII, 71. *Să luă [cutare] pe cale, pe cărare. Să-ş îmble imbletele, Să-ş grijască grijetele.* GRAIU, II, 70. ♦ E x p r. (Prin nord-vestul Munt.) **A se alege cu umbletul (sau cu umbletele)** = a alerga degeaba, a nu se alege cu nimic din toată osteneala. Cf. UDRSCU, GL.

3. (De obicei urmat de determinări) Mod de a umbla (**I I**); călcătură, mers¹ (**I**), pas² (**I 2**), păşit¹, umblat¹ (**I**). *Împărăteasa ... se deosăbea din celelalte numai cu îmbrăcămintea şi cu umbletul ei cel măreţ.* GORJAN, H. I, 5/2. *Fiind tot întruna acest umblet iute şasă şi şapte zile, [cămila] poate să meargă cale de trei sute de leghe.* MN (1836), 117¹/15. *Un dar ce nume n-are În limbă muritoare, Mişcările-i însuflă, în umbletu-i îl vezi.* ALEXANDRESCU, O. I, 96. *Codanele..., purtând pe umăr, cu umblet legănat, cobiliţa cu două doniţe.* ODOBESCU, S. III, 570. *Oacheşă şi sprâncenată Şi la umblet alintată.* EMINESCU, L. P. 111. *Azi le semeni tuturor la umblet şi la port.* id. O. I, 192. *Zărindu-l de departe, îl cunoştea numai de pe umblet.* SLAVICI, O. II, 54. *De farmece e plină La corp şi la figură, la umblet şi la gest.* MACEDONSKI, O. I, 244. *În portul lui îngrijit, în umbletul lui semeş..., are ceva din măreţia blândă a naturii.* VLAHUŢĂ, R. P. 102, cf. DDRF. *O virgină cu umblet drag, cu chip iubit!* COŞBUC, P. I, 176, cf. TDRG. *Umbletul ei căpăta mlădieri noi.* AGĂRBICEANU, A. 239, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Slujbaşul cel osos şi deşirat, cu umblet dezarticulat ca de păpuşă.* I. BOTEZ, ŞC. 75. *Fiecare câine-al nimănu Recunoaşte umbletul meu sprinten.* LESNEA, P. E. 70. *Fetiţa îmi samână puşintel... Dar altfel toate ale maicei ei le are, şi umbletul, şi graiul.* SADOVEANU, O. V, 556, cf. SCRIBAN, D. *Îi lipsea din talpă adăncitura încovoiată..., picioarele căutând un umblet oblic, pe apucate.* ARGHEZI, S. XI, 133. *Copila cea cu umblet drag şi cu obrăjii albi şi rumeni.* V. ROM. mai 1954, 279. *Era ea, era umbletul ei.* LĂNCRĂNJAŢ, C. I, 8. *Nevastă, nevastă!... Când îţi zăresc umbletul, Rău îmi arde sufletul!* ALECSANDRI, P. P. 405. *Să-i încalic pe Roşul, Ca să-i vează umbletul.* TEODORESCU, P. P. 521. *Frate-to cel mai mic... umblă-n umbletul meu Şi se poartă-n portul meu Şi joacă-n jocuţul meu.* RETEGANUL, TR. 29. *Om ca badea nu găşesc, Să se poarte-n portul meu, Să îmble-n umbletul meu!* HODOŞ, P. P. 69. *Vărul tău... are şi umbletul tău Şi cântă cântecul tău.* MAT. FOLK. 260, cf. VICIU, F. 274. *Când eram mai tânăr prunc, Avem glas ca şi la cuc Şi imbletă ca la lup.* ŢİPLEA, P. P. 96, cf. IORDAN, L. M. 202, T. PAPAHAĞI, M. 44. *Apleacă-te, mări muntene, Şi-ncalecă ... De mi-o plăcea umbletul, Eu fi-oi da şi sufletul.* AN. DOBR. VII, 135. *Când eram tinerel prunc, Glasu-m era ca la cuc Şi imbleta ca la lup.* ARH. FOLK. I, 172, cf. A VI 9. *Să-ncalece pe Roşul, Să le-arate umbletul.* BALADE, II, 241. *Patru fete mi-aducea, Tot un chip, tot o făptură, Tot un umblet şi-o mersură.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 134. *Omul se cunoaşte din umblet ca şi după vorbă.* ZANNE,

P. II, 789. ♦ Fiecare dintre modurile diferite de a-şi mişca picioarele în timpul mersului la anumite patru-pede, în special la cal. *Calul are mai multe umblete: la pas... la trap, în buiestru.* DAMÉ, T. 47. *Talentul calului său, al cărui „umblet” era o adevărată minune.* D. ZĂMFIRESCU, V. 7. 32. ♦ L o c. a d v. (Prin Mold.) *La umblet (sau la umblete)* = în buiestru. Cf. DR. IV, 664. *El trecea la umblet, pe calu-i alb, străbătând uliţele Iaşului.* SADOVEANU, O. IV, 586. *Şi-ncepea să bată în buiestraşul cel alb... Calul pornea la umblet.* id. ib. VII, 322, cf. IORDAN, L. M. 202. *Calul bătrân nu se mai învaţă (a merge) la umblet sau calul bătrân greu se dă la umblet (= omul, la bătrâneţe, cu greu învaţă obiceiuri noi). Omul... să se fie de ce-a învăţat fiind tânăr, calul bătrân greu se dă la imblet.* CONTEMPORANUL, V₁, 97, cf. ŞEZ. I, 220, MAT. FOLK. I, 716, ZANNE, P. I, 350.

4. (Învechit şi popular) Fel de a fi sau de a se comporta (al cuiva); comportare, conduită, purtare (**III**), (învechit) umblătură (4). *Cumu e floarea ierburilor ce treace..., aşa şi bogăţii întru imbletele sale veştedzescu.* COD. VOR.² 56¹/12, cf. CORESI, L. 144/12. *Pre direpşii Domnul îi va strânge. Întregilor Domnul imbletele ştie.* DOSOFTEI, PS. 122/19, cf. BĂRCIANU, TDRG, CADE. [Doamne,] *Nu osândeşti că umbletul mi-e strămb.* BLAGA, O. II, 68. *De m-ai bate cu gardul, Tot m-oi iubi cu altul! Aşa-mi cere sufletul, Aşa-mi este imbletul.* ALECSANDRI, P. P. 334. *Femeie cu umbletele rele.* CIAUŞANU, V. 207. ♦ (Învechit) Fel de a proceda, de a acţiona (al cuiva); acţiune, demers, intervenţie; uneltire. *Matei Vodă... ştiia den Ţarigrad toate imbletele [vornicului].* M. COSTIN, O. 101. *Tot cu imbletele lui Şerban Vodă s-au oprit acei bani şi darurile acolo (începutul sec. XVIII).* MAG. IST. III, 51/11. *Nu era odihniţi să slujească numai unui stăpân... Să va vedea la ce i-au adus acele umblete ale lor.* IST. 7. R. 118. *Nu se va putea tăinui despre turci... lucrurile şi imbletele lui ce avea la moscali.* N. COSTIN, ap. LET. II, 110/18. *Duca Vodă s-au pus domnu de la împărăţie, umblându-i umbletele cu mare meşteşug..., de au scos domnia... cu bani mulţi.* R. POPESCU, CM I, 400. *De să va afla că au imblat ficiorii cu acelea imblete, să fim de mare ruşine şi... să avem a da noi samă de dânsii (cca 1750).* IORGA, S. D. XVI, 100. *Află prin fugari renegaţi silinţele şi imbletele prinţilor creştini pentru o mare legătură împotriva turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 87, cf. 317, DDRF, CADE. ♦ (Învechit) Relaţie, legătură (de dragoste). *Un Mihail Paşlagon, den îndemnarea împărătesii, având ea cu dâns umblete spurcate, acolo l-au înăduşit [pe împărat].* CANTEMIR, HR. 379.

5. (Învechit) Desfăşurare, evoluţie a unui fenomen, a unui proces etc.; mers¹ (5). *La trup obreazania D[o]mn[u]lui o prăznuim... după imbletul crângului anului.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 260¹/9. *Să vie la mine să-l învăţ... starea crugului, umbletul zodiilor, numerile.* ALEXANDRIA (1794), 17/8. *Nu au gândit defel a îmbrăca limba română în haine latine, a tipi slobodul imblet şi armonia limbei pre vreo sistemă.* RUSSO, S. 59. *Nestrămutate sunt obiceiiele în umbletele lor.* ap. ODOBESCU, S. I, 229, cf. CARŢOJAN, C. P. I, 219.

6. (Învechit, rar) Mişcare a unei unelte în cursul utilizării. *Uriaşul de plug strămoşesc... biruieşte orice greutate ar întâmpina în umbletul lui.* TĂMPEANUL, G. 49/11.

II. 1. (Învechit) Loc pe unde se umblă (**I 1**), pe unde se circulă, pe unde se trece (**II 1**); drum, cale. *Lăsând... marele Ioan pustiiile și pugarând pregiur îmbletele orașelor.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 176^v/33. *Lărgi-vei u[m]bletile mele dedesuptul meu și nu s-au clătit picioarele mele.* BIBLIA (1688), 238²/35. ♦ (Regional) Loc unde pasc oile (Șimon – Brașov). CHEST. V 21/82. *Măi, să aveți grijă să nu dați în umbletul cârlanilor.* ib. ♦ *Umbletul mânărilor =* partea de jos a unui munte; poala muntelui. Cf. H IV 155. *Umbletul mioarelor =* partea de mijloc a unui munte, coasta muntelui. ib. IV 155.

2. (Regional) Coridor, tindă (**3**), gang (Brădișorul de Jos – Oravița). Cf. LIUBA – IANA, M. 96. *Clientul... la cele mai multe case se află de o parte a tinzii (imblet, gang).* id. ib.

– Pl.: *umplete.* – Și: (învechit și regional) **îmblet** s.n., (regional) **úmbletă** (CABA, SĂL. 93, T. PAPAHAĞI, M. 44, FOLC. TRANSILV. I, 275), **îmbletă** s.f.

– *Umbla* + suf. -et.

ÚMBLETĂ s.f. v. **umblet.**

UMBRÁ vb. I v. **umbri.**

UMBRÁGIU s.n. (Învechit, rar) Umbră (**I 1**). *Arborii vechi ca și lumea revarsă într-însa un umbragiu funest.* PĂCLEANU, I. II, 47/10. ♦ F i g. Neîncredere, bănuială. Cf. BAR. – MUNT., W. I, 49²/12.

– Din fr. *ombrage.*

UMBRÁNIC s.m. = (regional) **dumbravnic.** BORZA, D. 110.

UMBRÁR s.n. **1.** Loc ferit de arșița soarelui, adăpost umbros oferit de crengile și de frunzele unui arbore sau ale mai multor arbori; (învechit) umbră (**I 1**). *Aflăm un pomăt mare de maslini... Și la tot pomul, umbrariu.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 46^v/5, cf. ANON. CAR., POLIZU. *Nime nu mă auzea, Numai mândrul păcurar, Ce ședea colo-n umbrar.* EMINESCU, L. P. 77, cf. DDRF, JAHRESBER. V, 139, BARCIANU, ALEXI, W., PASCU, S. 84. *Sub nucii cu umbrarul întunecat, se oprea neclintit, cu capul ridicat.* C. PETRESCU, S. 18. *Cărăușul își dejuga boii... sub umbrarul sălciiilor.* id. A. R. 7, cf. ȘĂINEANU, D. U. *N-ai adormit cumva pe-afară Și te-ai trezit sub un umbrar?* TOPĂRCEANU, O. A. I, 166. *Mergeau... Ca doi copii, ținându-se de mâni, Pe sub umbrare de salcâmi bătrâni.* D. BOTEZ, F. S. 23. *Numai socul... mi-a rămas credincios, păstrând același umbrar de flori galbui.* BRĂESCU, A. 14, cf. DS. *Am lăsat pridvorul casei sub umbrarele de nuci.* PILLAT, P. 9. *Nu departe,... apăru și coroana nucului de pe pământul lui... În timpul verii, la lucru, toți îl invidiau pentru umbrar.* V. ROM. aprilie 1955, 148. *Așezându-se el sub umbrare, Îi cântă litanii o mierlă întruna.* BOTTA, S. I, 258. *Vântul freamătă pe creste, Peste-al codrilor umbrar.* FRUNZĂ, Z. 21. *Toate fetele îmi vin La umbrar de pin.* SĂM. I, 382. ♦ P. e x t. (Rar) Arbore care face umbră (**I 1**). *Nimeriră doi trimiși... și îndată îi prinseră și, aducându-i la Constandin Vodă, porunci de-i spânzurară de nește umbrare.* R. POPESCU, CM I, 374, cf.

ȘINCAI, HR. III, 65/32. *Un mărăcine mare, crescut ca un umbrar.* T decembrie 1964, 4. ♦ (Prin vestul Transilv.) Pădure mică, tânără și deasă; loc cu multe tufe; desiș. Cf. TEAHA, C. N. 278.

2. Adăpost împotriva arșiței, a vântului sau a ploii, amenajat din crengi (verzi), din scânduri, din pânză etc., de obicei pe lângă hanuri, restaurante etc. V. c o m a r n i c, c o v e r g ă, ș o p 3 (**2**). *În zioa cea dintâiu a lui maiu, romanii ținea... sârbătoarea umbrilor, făcându-și din frunzari umbrare înaintea căsilor.* KLEIN, în ȘA I, 240. *Viind la Mehadia, nu corturi, ci umbrare făcurăm.* N. STOICĂ, C. B. 266, cf. LB. *În firidele umbrarului să arăta doauă statui.* MOZAIICUL (1838), 119/30, cf. ISER, PONTBRIANT, D. *Aude... lăutarul cântând bătuta sub umbrar.* ODOBESCU, O. II, 528. *Te afli la Moși, în miezul verii, sub un umbrar, la o masă rustică.* CARAGIALE, O. VII, 300. *Cu chiu cu vai ajungem la Brădiceni, unde ne adăpostim sub umbrarul unei cârciume.* VLAHUȚĂ, R. P. 77. *Coliba străjuia un drum mare, întinzându-și umbrarul deasupra grămezilor de pepeni.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 102. *[Arendașul] își făcuse un umbrar chiar pe arman și de acolo supraveghea toate lucrările.* SANDU-ALDEA, A. M. 28, cf. TDRG. *Lumea stă afară sub umbrar. În fața cârciumei sunt adunate fete și flăcăi, pentru horă.* PETICĂ, O. 218. *O crășmă cu umbrar răcoros la ușă și cu bătătura largă în jur.* C. PETRESCU, S. 197, cf. CADE. *Cât am stat la Iași n-am putut zări un umbrar de cârciumă într-un fund de mahala..., fără a nu simți prezența imaterială a lui Eminescu.* LOVINESCU, S. II, 16. *Ne invitau mereu la masa lor, sub un umbrar adăpostit de vedere.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 11. *Popasurile se făceau după voie în umbrarul unui han.* SADOVEANU, O. VI, 208, cf. SCRIBAN, D. *Își ținea vitele, doi boi și o vacă, sub un fel de umbrar, în spatele casei.* ȚĂMIL PETRESCU, O. I, 282. *La răspântia aceasta stăruie încă umbrarul și cârciuma lui Tache.* PAS, Z. I, 13. *Lăutarii mai cântau încă în curte și ultimii cheflii mai chiuiau încă sub umbrar.* DEMETRIUS, A. 7. *Se durase un umbrar cu trei pereți.* VÂN. PESC. mai 1964, 7, cf. M. E. HORT. *Mai gățiți și case îmbrăcate cu mătase Și pentru ostași umbrare Cu loc de-ncăpere mare.* POP., ap. GCR II, 315, cf. ȘEZ. V, 13. *Sta într-o zi un arendaș de vorbă cu câțiva prieteni la cârciuma din sat, afară sub umbrar.* SNOAVA, IV, 567. *Este o casă mare, Înaltă-n foisoare, Cu nouă celare, Cu nouă ușioare, Cu nouă umbrare.* MAT. FOLK. 139. *La gardă supt un șop dă frunză, umbrari.* GRAIUL, I, 35, cf. I. CR. IV, 290. *La cea casă mare, Cu ferești în soare, Cu nouă umbrare.* GIUGLEA – VĂLSAN, R. S. 253. *Ei de-acolo s-o luat Pân cele cârșme tot bând, Pin umbrări tot jucând.* BĂRLEA, L. P. M. I, 36. *Afară că ieșea, Pe umbrar că se urca, În drum mare se uita.* BALADE, III, 323. ♦ (Învechit) Locuință, sălaș; cort; p. e x t. loc de rugăciune. [Pasări] *cădzură... împregiurul umbrariului (sălașelor D, sălașele CC) lor.* PSALT. 157. *Numai ție, Doamne, să facem umbrariu și acoperemânt, să odihnești numai svenția ta acii.* VARLAAM, C. 479. *Făcătoriu de umbrare sau de corturi.* MARDARIE, L. 233/23, cf. 254/1. *Adunați sârbătoare întru umbrare, până la cornurile jărtăvnicului.* BIBLIA (1688), 420¹/19. *Omul... Dotat cu rațiune, își construie umbrarul.* HELIADE, O. I, 386, cf. CL 1969, 74, 75. ♦ (Învechit și regional; în forma *umbrare*) Construcție improvizată în care negustorii își expun marfa la târguri

și în pietre; șatră (II 1). *Prăvăliile și umbrările și coșarile ce va face proprietarul la acele bălciuri și târguri.* REGUL. ORG. 176/12, cf. ALR II/I h 259/362, ALRM II/I h 338/362. ♦ (Învechit) Baldachin. *Vor aduce pre frații voștri... dar D[o]mnului, cu cai și cară, cu năsilii de mușcoi, cu umbrare, la s[â]nta cetate a Ierusalimului.* BIBLIA (1688), 491¹/57. ♦ (Regional) Coviltir. Cf. LEXIC REG. 13.

3. (Regional) Locuință provizorie situată în afara satului, la fâneațe, în țarină, la munte etc., servind drept adăpost oamenilor în timpul lucrului; colibă. V. c o r t. Cf. CHEST. II 36/26, 258, IV 118 a/264, ALR II/I h 258/130, ALRM II/I h 333/130. ♦ (Prin Olt.) Acoperiș la strungă. Cf. NALR - O IV h 767. ♦ (Regional) Loc din fața strungii unde se odihnesc oile după muls (Râmeț - Aiud). CHEST. v 49/62.

4. (Regional) Adăpost în care se țin uneltele de gospodărie; (regional) odaie¹ (8). Cf. c o l n ă, ș o p r o n (I 1) (Izvoru - Slatina). Cf. CHEST. II 434/86. ♦ (Regional) Mic adăpost făcut lângă strungă, unde se pun scaunele pe care stau mulgătorii (Braniștea - Galați). Cf. H III 71.

5. (Învechit și regional) Umbrelă (1). Cf. LB, ISER. *Unele dame pentru toate toaletele au umbrariul special.* F (1873), 271. *Avea... umbrar cu dantele mari albe pe suprafață vânăță deschisă.* ib. (1879), 193, cf. ȘEZ. v, 168. *Pe la noi, pe la porțiță, Se preumblă-o coconiță, Cu mâni dalbe-n buzunari, Cu ochi negri sub umbrari.* VICIU, F. 201, cf. I. CR. IV, 306, ALR I 1 879, A v 19, LEXIC REG. II, 114, GLOSAR REG., TEAHA, C. N. 278, com. din CUZDRIOARA - DEJ.

6. C o m p u s: (Bot.; prin Bucov.) umbrarul-doamnei (sau -muntelui) = crețșoară; (regional) umbramuntelui (*Alchemilla vulgaris*). PANȚU, PL., BORZA, D. 13, DSR.

- Pl.: umbrare și (regional) umbraruri (ALR I 1 879/243, 247, 280, 315), (învechit, m.) umbrari (ȘINCAI, HR. III, 65/32). - Și: (învechit și regional) umbrăre (pl. și umbrări) s.f. DRLU, CHEST. IV 118 a/264, ALR I 1 879/347, 348, 350, 351, 354, 361, ALR II/I h 259/362, ALRM II/I h 338/362.

- Umbră + suf. -ar.

UMBRĂRE¹ s.f. v. umbrar.

UMBRĂRE² s.f. v. umbrire.

UMBRĂRIȘTE s.f. (Regional) Parte a dealului sau a muntelui care se află în umbră (I 1); dos (Ciocmani - Zalău). CHEST. IV 80/273. *În umbrariștea dealului Trăuașelor nu să fac bucatele defel.* ib.

- Pl.: umbrariști.

- Umbrar + suf. -iște.

UMBRĂTEC, -Ă adj. v. umbratic.

UMBRĂTIC, -Ă adj. (Rar) Care face umbră (I 1), care ține umbră, u m b r o s (1); care se află la umbră, lipsit de lumină. Cf. DRLU. *Sta ascunsă după niște paltini umbrateca bisericuță a satului.* N. REV. R. I, 64, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., CADE. *Strugurii*

crește în viță umbratică, Umflați de vinul sălbatec. BLAGA, L. U. 29. ♦ F i g. De umbră (I 1). *Iubirea prinde adâncimi, așa cum e, Umbratic joc, relief pe-un sarcofag în timp.* BLAGA, P. 73.

- Pl.: umbratici, -ce. - Și: umbrătece, -ă adj.

- Umbră + suf. -atic. Cf. și lat. u m b r a t i c u s.

UMBRĂ s.f. I. 1. Zonă întunecată, care nu este luminată direct de o sursă, razele de lumină ale acesteia fiind oprite de un corp opac; (învechit, rar) umbragiu. *La mijlocul calei află un copac frumos și cu umbră deasă.* VARLAAM, C. 45. *Un pom... cu ramurile lui va face umbră altii vii.* PRAV. 21. *Să face zădăv, și-întră supt umbră de copaci.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 105^v/32, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 251. [Tabacul] *se uscă mai bine la umbră decât la soare.* KLEIN, în ȘA I, 660. *Monarhul ca un păcurariu... șeade a umbră supt un stăjariu.* BUDAI-DELEANU, Ț. 364, cf. DRLU, LB. *Vru să cotească într-o uliță îngustă, pășind în umbra unei zidiri.* MOZAIICUL (1839), 500/18. *Părul cu vârful-n nouri... ai dat umbră, ai rodit.* CONACHI, P. 204, cf. BAR. - MUNT., W. I, 92²/13. *De câte ori căzui pe gânduri triste la umbra întunecoasă a vreunei păduri de stejari feroși!* KOGĂLNICEANU, O. I, 261. *Vedeam orașul adormit desfășurându-se sub mine ca o mare umbră.* NEGRUZZI, S. I, 57, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *La umbră stând culcat, În liniște adâncă și-n visuri cufundat.* ALECSANDRI, P. I, 240. *Soarele de amiază varsă... căldură în rariștea pădurii și sub umbra copacilor.* ODOBESCU, S. III, 35. *Castelul Genarului... strălucea în întunericul serei ca o uriașă umbră.* EMINESCU, P. L. 14. *O insectă care trăiește o singură zi la umbra unei piramide.* CARAGIALE, O. III, 51. *Acestea se petreceau în umbra arinilor.* SLAVICI, O. I, 127. *Stă cam retras..., ca un oier la umbra stejarului.* DELAVRANCEA, O. II, 100. *Aerul plin de răcoare, umbra ce le-ncoronează Dragi îmi fac ale lor fărături.* MACEDONSKI, O. I, 237. *Sub nucul aromatic, toți la umbră se așază.* BELDICEANU, P. 53. *Propagarea luminei... ne pune în stare de a explica fenomenul umbrei.* PONI, F. 336. *Și-i câniș s-adoarmă-n umbra Căpișelor de fân.* COȘBUC, P. I, 215, cf. BARCIANU. *Casele ațipeau mici și albe, sub umbra înduioșată a livezilor.* ADAM, S. 166. *În cerdac, la umbră, ... aduse cafeaua.* D. ZAMFIRESCU, v. Ț. 83, cf. ALEXI, W. *E cald și lângă trunchiuri umbra treptat se face tot mai mică.* ANGHEL, Î. G. 21. *Ne-am oprit la umbra răchitei.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 273. *Frunzele teilor picurau umbre și mirodenii.* A. HOLBAN, O. II, 175. *Patru plopi ascund în umbră Casa dragei mele.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 56. *Merseră așa câțva timp într-o umbră umedă și văskoasă care mirosea a ciuperci.* CAMIL PETRESCU, O. II, 26. *Era... cu fața ascunsă de umbra unei panamale demodate.* C. PETRESCU, Î. I, 12. *Ar fi dorit să treacă mai spre dreapta, la umbră.* SAHIA, N. 81. *Liniștea ogrăzii în care bătrânul se îngropa..., dormitând zile întregi sub umbra frăgarului.* VLASIU, A. P. 31. *E negru lacul și, din umbră... Sub sprânceana de pădure pare-un ochi posomorât.* VOICULESCU, POEZII, I, 63. *Se grămădiseră munți de nouri și o umbră posomorâtă umplea întinderile de jos.* SADOVEANU, O. II, 40. *Pomii... își urzesc slobod caierul de umbră și frunze.* ARGHEZI, S. XI, 84. *Din munți de smirnă vino, din umbrele pădurii.* CĂLINESCU, L. L. 149. *Cărarea cu urmele, Iezerul,*

umbrele Nu-l cheamă. BLAGA, POEZII, 250. Al doilea [satelit] ..., intrat în umbra pământului, apune în înaltul cerului. TUDORAN, O. 87. Stau la umbră, domnule profesor. BOTTA, S. III, 91. Aștepta răspunsurile dascălilor ascunși în umbra stranelor. BARBU, G. 31. Mă duc Să mă întind pe iarbă la umbra unui nuc. HOREA, C. 65. Niște oameni ce ne-am întâlnit La umbra soclului de piatră. v. ROM. aprilie 1970, 3. E răcoare la umbra bisericii bătrâne. SORESCU, L. L. I, 160, cf. D. FIZ. Amiaza de aur, căzând pânguită, Nu mă va găsi lenevind la umbră. DOINAȘ, A. P. 24. Mi-ar fi plăcut ca umbra acestui vișin să adăpostească o mică sezătoare literară. ANANIA, R. 22. Colea-n umbra istor nuci, Pe brațe-mi să mi te culci. ALECSANDRI, P. P. 51. Sub umbră de pomișor, Se-ntâlnește dor cu dor. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 381. Se vestejea ca floarea câmpului răsădită la umbră. SEVASTOS, P. 141. Masă la umbra-codrin, Cu mândra că se cinstea. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 163. Sub d'umbrele mărului Sede Maica Domnului C-un fluț micuț în brață. VICIU, COL. 46. Cu mândra încet mă duc, Colo supt umbra de nuc. PAMFILE, C. 7. 116. Nici-i iarbă de păscut, Nici-i umbră de șazut. BALADE, III, 194. Cucule, de ce n-o tragi Până este frunză-n fagi Și umbră pe sub copaci? FOLC. TRANSILV. I, 57. Plopule cu frunza-n dungă, Lasă-mă la a ta umbră! FOLC. OLT. - MUNT. I, 80. Să mă spuie și frunza, Că ea mi-a ținut umbra! FOLC. MOLD. II, 559. Nu e soare fără umbră. ZANNE, P. I, 76. Cine merge pe râpă Și nu se risipă? (Umbra). GOROVEI, C. 378, cf. SBIERA, P. 322, ȘEZ. XXI, 53. Ce trece prin apă și nu se udă? (Umbra). ȘEZ. XIII, 53, cf. FUNDESCU, L. P. 158, CAF III, 269. Ce șade pe apă și nu se scufundă? (Umbra). ȘEZ. XIII, 53. Zi și noapte călătoresc și nu mai obosesc (Umbra). ib. XXII, 62. Lată, Lată, N-are urmă niciodată (Umbra). PAMFILE, C. 54. (În același context cu „lumină”, exprimând noțiuni opuse) Umbrele se luptau cu lumina și se ridicau pe poalele dealurilor. ALECSANDRI, O. P. 283. Amestec mândru de ploaie și de soare, De umbră și lumină, de cald și de răcoare. EMINESCU, O. VIII, 119. Singurătatea din jurul ei, amestecul de umbre și lumini o tulburau. ANGHIEL - IOSIF, C. L. 27. Luna plină Arde-ner eter cu tainică mândrie, Însușeșind cu-avânt de poezie Amestecul de umbră și lumină. CODREANU, S. I, 130. Luna mare, rotundă perfect..., lăsa pe pământ și pe ape pete de umbre și de lumini palide. A. HOLBAN, O. II, 498. Amestecat-n totul ca umbra și ca gândul, Te poartă-n ea lumina și te-a crescut pământul. ARGHEZI, S. I, 47. Printr-un joc ciudat de lumini și umbre... e bine adăpostit aci de privirile indiscrete. VINEA, L. I, 125. (F i g.) Sadoveanu a zugrăvit apoi tragicul tablou al armatei, cu umbre mari și lumini mici, în „Amintirile căpraruului Gheorghijă”. LOVINESCU, S. I, 10. Titanul său se încarcă de lumini și umbre mitologice. D. POPOVICI, P. 43. (Ca termen de comparație, subliniază caracterul trecător al lucrurilor) Dzilele-i ca umbra trecură. PSALT. HUR. 121¹/14. Ca o umbră dulce toate trec. CORESI, EV. 73. Measele cu beaturile... și ibostea ta..., toate spurcate sântu, ca u[m]pra au trecut, ca vumul se-au spartu. COD. TOD. 213. Când noi, cum tu vedzi, sânte[m] ca o umbră și prah de pre pământ (ante 1601). TEXTE ROM. (XVI), 362. Trec zilele ca umbra... Fug vremile ca umbra și nici o poartă A le opri nu poate. M. COSTIN, O. 320. Omul... trece ca o umbră rară,

Zădar se trudește de zi până-n sară. DOSOFTEI, PS. 130/3. Zilele lui ca umbra trec. KLEIN, în SA I, 78. (F i g.) (Sugerează vremelnicia și lipsa de importanță) Toate lucrurile putrede și trecătoare... sânt umbră înaintea celor veacnice și neputrede (a. 1642). GCR I, 99/11. Fum și umbră sânt, toate visuri și păreare. M. COSTIN, ap. GCR I, 202/26. Mă văz umbră, un nimica, o umplutură zădărnica. PR. DRAM. 226. A clipelor cadavre din cărți el stă s-adune, În petice de vreme cătând înțelepciune. Ce înțeles au ele... ce este a lor fire? Nimicnicie, umbră, miserie, peire. EMINESCU, O. IV, 502. Toate sunt țărăni, toate cenușă, toate umbră. id. ib. VIII, 217. Umbre suntem, și jocul nostru suprema amăgire este. Din timp purcedem; în el ne mișcăm și lui ne închinăm. CIORAN, C. A. 129. Umbră pe pământ e viața noastră. SADOVEANU, O. XII, 188. Frumusețea corpului... trebuie s-o considerăm, când rămâne izolată, numai ca o „umbră trecătoare a frumuseții”. NEGULESCU, F. R. 199. Tineri ani ce-s umbre fugare. O, erau anii doar vise și floare. BOTTA, S. I, 155. (Cu repetarea cuvântului în genitiv) Viitorul gol, nimica și umbra unei umbre. EMINESCU, O. IV, 502. Ca firul trandafirului te pleci, tinerețe, în soartă, Ca umbra unei umbre te pleci, tinerețe moartă. BOTTA, S. I, 159. (Sugerează imaterialitate, inconsistență) Iar umbra feței străvezii E albă ca de ceară. EMINESCU, O. I, 170. (Sugerează modestia unei situații în raport cu alta, faptul de a nu ieși în evidență) Faptele lui cele bune prin umbra smereniei se vor mări. TEODOROVICI, M. 12/7. Pe tine, eu din umbră te-oi scoate la lumină. ALECSANDRI, T. I, 12. Cele mai disparate spirite s-au putut întâlni..., înaltul visător Eminescu cu nemilosul observator Caragiale și alții și alții, în umbră și în penumbră. MAIORESCU, CR. II, 339. Să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră. REBREANU, R. I, 174. Nu începusem să fiu cineva? Trebuia să ies din umbră mai ușor. CIPRIAN, S. I, 87. Spusele lui erau mai mult o muștrare... că îl țin în umbră în guvern, când ei ar putea fi alături de el. CAMIL PETRESCU, O. II, 395. Shakespeare, el însuși, a trecut printr-o zonă de umbră, până la noua lui glorie. VIANU, L. R. 22. L-a asistat ca o soră, i-a servit instrumentele. A stat în umbra lui. T august 1964, 61. (Sugerează amenințare, pericol) Umbra nenorocirei îl face a tremura. TEODOROVICI, M. 21/8. De doi ani de zile, toate planurile, toate schițele și proiectele le fac sub umbra revolverului! T. POPOVICI, S. 179. Umbra necruțătorului destin e prezentă. T decembrie 1964, 52. (Bis.; învechit; cu referire la legea veche) Și cu H[risto]s dezlegă-se cădearea lu Adam. Și umbra legiei trecu. CORESI, L. 215/14. Besearica legii vechi (care să dzăce umbră legii adevărate) au slăbit ș-au sterpit de tot darul lui Dumnedzău. DOSOFTEI, PS. 8/10. (F i g.) Umbră la plămâni = imagine pulmonară patologică, obținută radiologic sau radiografic. Cf. D. MED. (Popular) Copil de la umbră (sau de la umbra gardului) = copil din afara căsătoriei; copil din flori, v. c o p i l. Cf. MARIAN, NA. 60, ZANNE, P. II, 86, III, 164. (F i g.) Din umbră = care acționează pe ascuns, pe furiș. Celălalt suflet se revolta împotriva conspirației acesteia din umbră a șefului meu pentru a-mi paraliza libertatea. M. ELIADE, M. 40. Așa cum a și dat numele a doi făptași, va da și numele celor din umbră. CAMIL PETRESCU, O. II, 231. (F i g.) Din (sau în) umbră = fără a se arăta pe față;

pe ascuns, pe furiș; pe neștiute, v. și i. În umbră se lucrează sicrie de morminte. BOLINTINEANU, O. 214. Zmeul-Zmeilor... ar fi fost de mult învins, Dacă mama lui, din umbră, mâna nu i-ar fi întins. EFTIMIU, I. 92. Sunt mulți complici care au urzit din umbră. CAMIL PETRESCU, O. II, 231. Ei înțeleg că trebuie să lucreze în umbră. VORNIC, P. 119. Este nevoit să se obișnuiască a conduce luptă din umbră. MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 27. Fatalitatea cea mai implacabilă acționează din umbră. N. MANOLESCU, A. N. I, 114. ♦ Expr. **A face (sau a ține) umbră pământului (degeaba)** sau **a face doar umbră pământului** = a trăi (degeaba); a nu fi bun de nimic; a nu face nimic, a fi un pierde-vară. V. și pământ. Noi, ce din mila sfântului Umbră facem pământului, Rugămu-ne... Ascultă-a noastre plângeri! EMINESCU, O. IV, 360. Voi ca; până mai fac umbră pământului; să știți și voi de tineri atâtea câte... am văzut până în vârsta în care mă vedeți. ISPIRESCU, U. 3, cf. DDRF. Bătrân cu barba albă... Pământului mai face umbră, Călcând încet și gârbovit. ap. TDRG. Dacă-i un terchea-berchea, degeaba mai face umbră pământului. AGÂRBICEANU, O. IV, 447. Mă duc unde am spus, ca să nu mai fac umbră pământului. SADOVEANU, O. XV, 418. Poate să fie și un pom sterp, care va face doar umbră pământului. PREDĂ, R. 77, cf. I. CR. III, 219, CIAUȘANU, GL. Din pricina dorului..., Fac umbră pământului. FOLC. TRANSILV. II, 26. **A sta (sau a fi, a rămâne etc.) în (sau la) umbră** = a sta (sau a fi, a rămâne etc.) ascuns, retras; a fi modest; a sta (sau a rămâne etc.) deoparte; a fi (sau a sta, a rămâne etc.) necunoscut, neapreciat, eclipsat. Când e cineva ca mine, fără stare..., nu se dă de față, ci stă în umbră și nu se duce înaintea desprețuitorilor. BARONZI, M. I, 149/8. Alții, stând în umbră și cu inima smerită, Neștiuți se pierd în taină. EMINESCU, O. I, 133. Cât ai stat mai la umbră, lumea a tăcut. DELAVRANCEA, O. VI, 175. Voi, toți care ați stat până acum în umbră timizi..., scuturați-vă, recăpătați încredere în voi. ANGHEL, PR. 186. Dacă în vremea revoluției franceze va fi fost un om de temperament lui Metternich, acela a rămas în umbră. IBRĂILEANU, SP. CR. 95. Duilu Zamfirescu e încă în umbră și în indiferența publicului, mai întâi din faptul că scriitorul nu și-a dat măsura talentului dintr-o dată. LOVINESCU, S. I, 301. Ani de zile stătuseși în umbră, fără să-mi spui o vorbă. CIPRIAN, S. II, 43. Voi parcă să stea în umbră, spre a se ilustra prin modestie. CĂLINESCU, C. O. 136. Au preferat să stea în umbră și și-au ales un paravan în persoana lui. BOGZA, A. I. 597. Deveni atât de popular încât, o vreme, președintele trecu în umbră. PREDĂ, R. 382. Pe lângă frate-său, el a rămas în umbră. PAMFILE, C. 54. **A pune (sau a lăsa, a arunca etc.) în umbră** (pe cineva sau ceva) = a nu releva, a lăsa (intenționat) neobservat, neștiut (ceva sau pe cineva); a estompa, a diminua, a eclipsa (o activitate, o personalitate etc.). Cf. CADE. Situația socială a unui astfel de erou... nu putea fi decât aruncată în umbră. LOVINESCU, S. I, 207. Faptele de arme, generalii, aviatorii au lăsat în umbră pe artiști. EFTIMIU, N. 92, cf. SCRIBAN, D. M-me de Thèbes... a fost aruncată în umbră, în cele din urmă, de formulele mai „științifice” ale succesurilor ei. NEGULESCU, G. 67, cf. DL, DM. Al treilea lucru pe care ideea de posibil logic îl lăsa în umbră. NOICA, S. R. 47, cf. DEX. În discuțiile noastre avea o strălucire care ne pune în umbră pe noi ceilalți.

LIICEANU, J. 198. Conflictul principal... pune în umbră ciocnirea tipică dintre eroi și grupuri adverse. ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 5, 16/3. **A scoate din umbră** (ceva sau pe cineva) = a face cunoscut, a scoate la iveală; a da în vileag, v. vile a g. Stabilirea „itinerariului” scoate din umbră atâtea imagini de altădată. IBRĂILEANU, A. 11. Un năduf greu se încingea în mine: râvna de a înfăptui ceva... care să mă scoată din umbră și umilință. CIPRIAN, S. I, 22. În seara aceasta, Iancu Enache este scos afară din umbră și zdrobit. PREDĂ, D. 218. **A face umbră** (cuiva) = a întuneca vaza, renumele, prestigiul cuiva; a-i face cuiva necazuri, supărări. Între boierii cari crâjnea asupra lui Duca Vodă, cea mai mare umbră îi făcea Șerban Cantacuzenul. ȘINCAI, HR. III, 125/1, cf. ZANNE, P. II, 451, TDRG, SCRIBAN, D. (Regional) **A băga (sau a pune, a turna)** (pe cineva) **la umbră** = a aresta; a băga pe cineva la închisoare; a întemnița. Subprefecții primiră ordin ca să-i prindă pe care unde-l vor afla..., ca să-i pună la umbră. BARIȚIU, P. A. II, 84. Îl bagă la umbră (în temniță). PANN, P. V. II, 28/17, cf. DDRF, ZANNE, P. III, 419, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. Mă băgară frumușel la umbră și trimiseră cărți în toate părți, doară s-o afla cineva să-mi taie capul. RETEGANUL, P. V, 83, com. din BRAȘOV. ♦ (Învechit) Loc ferit de arșița soarelui, u m b r i ș; adăpost umbros și răcoros; umbrar (1). Iaca nuvur luminos în umbră-i și iaca glas den nuvur greind. EV. SL.-ROM. 242/3. Adunași sărbătoare în umbrele până la cornul altariului. CORESI, PS. SL.-ROM. 230*/15. Să ne îmbrăcăm în ceale veșminte mai bune, să ședem supt păreși sau supt umbre. id., ap. GCR I, 24/19. ♦ Fig. (Precedat de prep. „în”, „la”, „sub” și urmat de un genitiv) Ocrotire, apărare, protecție; adăpost. Numai precești oameni nemică să nu faceți: că drept aceasta au venit supt umbra casei mele. PO 60/25. Dumnezău te va feri-te Supt umbră. DOSOFTEI, în L. ROM. 1984, 423. Au scris carte la domnul cu rugămintea ca să-și arate milă și către dânsile, să le priimească supt umbra Mării sale. R. POPESCU, CM I, 538. Acei ce vor rămâne pe dinafară, fiind nevrednici... se vor ocroti sub umbra puternice împărății (a. 1819). URICARIUL, I, 127. Iar deasupra tuturor va vorbi vreun mititel, Nu slăvindu-te pe tine..., lustruindu-se pe el Sub a numelui tău umbră. EMINESCU, O. I, 134. O familie mare cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf și la umbra ei i se părea că crește. D. ZAMFIRESCU, T. S. 33. Visa pentru copiii săi... un copac genealogic care se înalță spre cer, în umbra căruia el, respectuos de genealogii, să-și sfârșească bătrânețea. CĂLINESCU, E. 23. Mama murisî... Noi stam în umbra lui: adică ni-ngrijia. DIACONU, T. V. II, 65.

2. Întuneric slab, semiîntuneric (caracteristic trecerii de la zi la noapte); întuneric, obscuritate; loc slab luminat, întunecos. De-acum umbrele iadului să te învelească. CANTEMIR, ap. DDRF. Când... pre pământ umbre să rășchiereasă, Crăciun ieșisă afară la răcoare. BUDAI-DELEANU, T. V. 137. Noaptea începuse a împrăștia umbrele sale cele întunecoase. BELDIMAN, N. P. II, 3/3. Umbrele nopții piereau dinaintea razilor soarelui. ASACHI, S. L. II, 63, cf. POLIZU. În umbra nopții armăsarului zboară Ca o-nchipuire albă și ușoară. BOLINTINEANU, O. 35. Ziua piere, noaptea vine și prin umbrele noptose liliicii se ivesc. GRANDEA, S. 15. Pe

ici, pe colo, luna răvarsă câte-o dungă lungă și îngustă în umbra uliței. EMINESCU, P. L. 39. Și lasă-mă-n umbra cămării-ți să vin. id. O. IV, 325. În umbra serii, sub coperișul salcâmului înflorit, au căzut unul în brațele celuilalt. BACALBAȘA, S. A. I, 168. Umbrele nopții se-nîind și liniștea vine din ceruri. COȘBUC, P. II, 63, cf. BARCIANU. O rezonanță pierdută în umbra culiselor, care te face să cugești la glasurile misterioase ale deșertului. D. ZAMFIRESCU, O. V, 12. Umbra întunericului da cerului un farmec negrăit de ceva curat, înfrăgezit de răcōreală. PĂRVESCU, C. 53. Voi veni la tine când umbra-i'șcut iubirii, Învăluit de noapțe și ocroțit de ea. CODREANU, S. I, 261. Umbrele serii ne învăliură repede. IBRĂILEANU, A. 121. Cimitirul tăcut și trist ș-alegea din umbrele revărsatului. ARDELEANU, D. 152. Târzie, umbra miroșea a fân, cerul se făcuse mărgan. MANIU, S. I, 14. Dorm umbre negre prin unghere, Pe masă arde o făclie. BACOVIA, O. 70. O rază de argint în zare... Lin desface umbra și de crengi anină... boabe de lumină. TOPĂRCEANU, O. A. I, 57. Cetatea... Deasupra cărei umbrele de seară Ridică ziduri negre și o poartă. D. BOTEZ, F. S. 35. În odaie se făcuse întuneric și Tudor vedea lucind în umbră ochii Aniței. SADOVEANU, O. V, 650. Locul ales a fost vizitat... pe lumină, pe umbră, pe liniște. ARGHEZI, S. VIII, 23. A scăpătat soarele și umbrele îneacă pădurile. H. LOVINESCU, T. 342. Cum stăm aici... între vii, umbrele înserării se zidesc în juru-ne. v. ROM. februarie 1964, 76. ♦ F i g. (Sugerează tristețe, durere, aspectul negativ al realității) *Întâmplări care... aduseră o umbră peste norocul lui Baltazar*. MOZAIUC (1839), 561/14. *Din umbrele durerii Steaua mândră-a învierii Răsări-va pentru ea*. ALECSANDRI, P. II, 43. *De când lăsași tu viața, eu sânt străin în lume Și zilele-mi în umbră iau zborul lor și trec*. BOLINTINEANU, O. 232. *Dacă mulți din musafirii moșului Ioniță n-ar fi fost muncii de grija rudelor lor..., viața acolo n-ar fi avut nici o umbră*. I. NEGRUZZI, A. 346. *Umbra melancoliei s-a așternut peste simțirea și cugetarea lui*. CHENDI, S. II, 34. *În toiul luminii de primăvară adăiau din străină umbrele morții*. AGĂRBICEANU, O. IV, 244. *Pentru întâia oară, în sufletul lui trecu umbra urii*. ARDELEANU, D. 65. *Prin sugestia persoanei sale înarmate și lucide, n-a tânjit niciodată în umbră, în îndoială de sine, în suferință*. LOVINESCU, S. II, 77. *România a ieșit din umbrele trecutului dureros și smerit și a ridicat fruntea în lumină*. GALACTION, O. A. I, 334. *Cuvinte de lumină Și de umbră nu rostește*. PILLAT, P. 44. *Unduirea specifică valsului vienez, leagănul unei tinereți fără umbre și fără griji*. I. M. SADOVEANU, S. 48. *Umbră mai multă a trecut Prin pasurile sufletului Decât printre pișcuri*. ARGHEZI, S. II, 73. *Ochii tăi..., de luminoși ce-ți sunt, copilo, Nu văd niciodată umbre*. BLAGA, POEZII, 35. (Urmat de determinarea „vremilor”, „anilor” etc., sugerează depărtarea în timp) *Răsați din umbra vremilor încoace, ca să te văd venind*. EMINESCU, O. I, 120. *Horelor și brăielor însă le poți dibui existența prin umbra a cel puțin trei secole*. PĂRVESCU, C. 19. *Privesc din umbra anilor pământul Spaniei*. BOUREANU, S. P. 6. *Să trimitem ștafete în a veacurilor umbră, Să întrebe dacă Dionysos avea o privire așa de sumbră*.

BOTTA, S. I, 48. (Sugerează taină, mister) *Să mi se pară cum că crești... În umbra dulcilor povești*. EMINESCU, O. I, 185. *Dacă nici acuma [regele] din umbră-i nu răsare, Să-ți oferim coroana*. id. ib. IV, 414. *Femeia ne-a dat... o literatură de umbră și de șoaptă, de mister și de alcov capitonat*. LOVINESCU, S. I, 338. ♦ (Bis.) *Umbra morții = întunericul care însoțește moartea; infern, iad. Se mearseru pre mijlocu de umbra morției, nu înfricu-mă de rău, că tu cu mere ești*. PSALT. 39. *Ședzură întru întunecare și în umbra morției, ferecași cu meserătate...; că mânia ră cuvențele Zeului*. ib. 229. *Se giură în porțile și în umbra morții*. EV. SL.-ROM. 127/17. *Sfărâmă ușa iadului Hristos și... scoase-i den untunecare și den umbra morției*. COREȘI, EV. 176, cf. COD. TÔD. 195. [Iisus] *veni și lăcui în Capernaum... Oamenii cei ce ședea în tunearec vădzură lumină mare și cei ce șadea în fânul și în u[m]bra morții lumină străluci lor*. N. TEST. (1648), 6°/10. *Sava de-aș îmbla pre valea umbrii morții, nu mă tem de rău*. ZOBA, S. 134. ♦ F i g. Lipsă de cunoștințe, de informații despre ceva; necunoaștere. *Prorocul David, încă în umbra legii fiind, zice în psalmii săi: Doamne, iubit-am bună-cuviința casei tale..., cu cât mai vârtos dar noi acum, în lumina legii fiind, să... împlinim aceasta* (a. 1803). URICARIUL, IV, 164/23. *Poezia este una și aceeași. Unul o găsește în umbră, altul în lumină; unul în ceea ce nu-nțelege..., altul în ceea ce pricepe și vede*. D. ZAMFIRESCU, O. V, 83.

3. Pată sau zonă ușor întunecată; nuanță mai închisă; umbrire (3). *Plăpânda, lină rază [de lună] A iubitei mele frunte cu vii umbre colora*. ALEXANDRESCU, O. I, 74. *Fața ei era de-o albeață chilimbarie întunecată numai de-o viorie umbră*. EMINESCU, P. L. 77. *Gălbenușul este ca o umbră, așezat la mijloc, bine delimitat*. ENC. VET. 783. *Boierul părea numai obosit, avea un fel de umbră în jurul ochilor*. SADOVEANU, O. XI, 433. *Căpătase umbre ușoare în jurul ochilor și arăta mai bolnav*. CĂLINESCU, B. I. 59. ♦ Loc. a. d. j. **Fără umbră** = desăvârșit, pur. *Glasul și înfățișarea învățătorului dovedeau sinceritate fără umbră*. REBREANU, R. I, 96. *Dovezile supreme de plăcere... și de prietenie fără umbră*. ARGHEZI, S. VIII, 127. ♦ Parte mai întunecată dintr-o imagine plastică; (rar) umbritură. *Într-acele cadre... A umbrelor cu lumina unirea cea potrivită Felurimi de flori încheagă*. CONACHI, P. 284, cf. POLIZU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *În aceste tablouri..., totul se dizolvă într-un joc de lumini... Linia se topește în umbră*. BLAGA, Z. 120. *Ochiul unui pictor care sesizează jocul de umbră și lumină*. v. ROM. decembrie 1964, 156. (F i g.) *Grijile închipuiesc, pe icoana vieții, acele umbre care uneori îndulcesc lumina*. MARCOVICI, D. 126/3. ♦ P. e x t. *Ocru brun sau roșcat folosit în pictură. Ia umbră sau negru sau mavro..., tot de o potrivă, și le amestecă pre iale* (a. 1805). GRECU, P. 98, cf. CANTUNIARI, L. M. 128, DC. ♦ F i g. Expresie de tristețe, de durere, de îngândurare etc. a feței sau a ochilor cuiva. *În mijlocul fiiorlor morții..., ce raze de bucurie se-amesteca pe fața sa prin umbrele mormâtoase!* MARCOVICI, C. 47/24. *În zadar chipu-ți poartă mahnirea, Umbra durerii ce m-amăgi*. ALEXANDRESCU, O. I, 101. *Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitorilor dureri*. EMINESCU, O. I, 142. *Surâsul lui căpătase acea umbră dulce de tristețe*. id. P. L.

31. *Pe fața lui zâmbetul acesta arunca umbra unui viceșug de fiară.* SANDU-ALDEA, D. N. 20. *Femeia băgă de seamă umbrele ce se adunau pe fața lui Nicodim.* AGĂRBICEANU, P. M. 164. *Pe fața Diei cunoștea orice umbră.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 102. *Vrea să-l tachinez. Ceea ce el primește fără nici o umbră pe față, dar de fapt cu mare mulțumire.* A. HOLBAN, O. II, 355. *Pe fața Margaretei plutea o umbră de bucurie.* REBREANU, NUV. 7. *Durerea pune umbre tulburi în ochii lui mari.* CAZIMIR, GR. 24. *Peste figura lui s-a putut citi o umbră dureroasă.* SAHIA, N. 31. *Grosolănia trăsăturilor și asprimea caracterului... se puteau citi în ochii vineți, sticloși, fără umbre și fără căldură.* I. M. SADOVEANU, S. 249. *Din când în când băgai de seamă... că peste ochii ei trece parcă o umbră.* PAS, Z. I, 70. ♦ F i g. Amintire nostalgică, tristă, dureroasă. *Fața străvezie ca fața albei ceri Slăbită e de umbra duioselor dureri.* EMINESCU, O. I, 213. *Pe lângă fiecare trecu o umbră, o părere de rău... pentru gânduri pierdute, pentru vieți pierdute.* C. PETRESCU, I. I, 17.

II. 1. (De obicei urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. „de”) Formă reprezentată de umbra (I 1) unui corp proiectată pe o suprafață (mai) luminată. *Pătru... cu umbră să umbrească vreunul de ei.* CORESI, L. 19/1. *Atâta dar dobândise..., că și umbra lui pre ce bolnav agiungea de-l umbrii, el să tămăduia.* VARLAAM, C. 466. *La uliță scotea pre cei bolnavi și-i pune în așternuturi..., ca, viind Petru, măcar umbra lui să umbreze pre fieștecare dintre dânșii.* ANTIM, P. 201. *La această giudecată toate aceste nici ca un painjen sau umbră n-au avut nici o ascultare sau lucrare (a. 1828).* URICARIUL, XXII, 150. *Își admiră umbra... Și crede, când o vede lungită pe pământ, Că umbra cu statura-i deopotrivă sânt.* ALECSANDRI, T. II, 162. *Mergea astfel pe luminatele strade, fără ca lumina să-i facă vro umbră pe ziduri.* EMINESCU, P. L. 49. *Iacătă-o, ia! colo în dosul pământului, tupilată sub umbra iepurelui.* CREANGĂ, P. 267. *Umbrele de brazi, lungite, Spre vechea mânăstire curg.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 29. *De afară vedeam umbrele moșnegilor în jurul unei meșoare din mijlocul casei.* ADAM, P. 96, cf. ALEXI, W. *Își poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pământ.* GĂRLEANU, L. 121. *O flacăra trosni... Fața lui Petre se roși.* *Umbra lui juca pe perete.* REBREANU, R. I, 206. *După umbră cerca să-și dea cu chiteala cam cum stătea flăcăul.* „Îi cu arma la picior..., uite umbra baionetei”. MIRONESCU, S. 40. *Am regretat, privind pe fereastra vagonului câmpia cu aburi, cu umbre palide de palmieri.* M. ELIADE, M. 24. *Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj.* BACOVIA, O. 49. *Se juca urmărind... pe pământ umbra unei albine.* C. PETRESCU, I. II, 16. *Un rând de lanțuri... decorează umbra uriașă a gardianului de serviciu.* ARGHEZI, S. XIII, 223. *Soarele cădea spre asfințit... Umbrele arborilor deveneau lungi.* CAMIL PETRESCU, N. 81. *Asta e legea lumii, să nu știe nimeni cât își va purta umbra legată de picioare, pe pământ.* STANCU, D. 24, cf. 231. *De-a lungul anilor m-am jucat cu umbrele degetelor și mâinilor mele pe pereți.* V. ROM. noiembrie 1969, 36. *Dacă zboară pe cer doi porumbei și-un cocor, pune mâna pe umbra lor.* SORESCU, U. 6. *Să nu lăsați nici umbra, nici piciorul, Nici aripa s-ajungă până sus.* DOINAȘ, A. P. 63. *Priveste... Spre munții Ardealului, Să vezi umbra steagului. De-o fi steagul*

aplecat, Să știi că m-am depărtat. CAF III, 215. *Tot omul își are umbra lui.* PAMFILE, J. II, 171. *Paiul, cât de mic, își are umbra lui.* Cf. BARONZI, L. 61, DDRF, CADE, ZANNE, P. I, 235. *Nimeni nu poate sări peste umbra lui = omul nu poate face mai mult decât îl ajută forțele proprii.* Cf. SADOVEANU, O. X, 617. *Nu-l ajunge nici umbra lui, se spune despre cineva care fuge foarte tare.* Cf. ZANNE, P. II, 450. *Se ceartă pe umbra măgarului.* id. ib. I, 535. *Se spărie dracu de umbra lui, se spune despre un om foarte rău.* id. ib. VI, 587. *Cine să razimă pe umbră greșește.* id. ib. II, 449. (Cu parafrizarea proverbului) *O, lume!... cine să potrivești fie să asamă[nă] cu cela ci gonești vântul și să razimă de umbră (a. 1773).* GCR II, 97/12. *Cela ce nădăjduiaște spre vrăjitorii, ca și cela ce să razimă de umbră.* ALEXANDRIA (1794), 7/13. *Nu știam că-i tot aceea De te razimi de o umbră Sau de crezi ce-a zis femeia.* EMINESCU, O. I, 113. *Ce e cât lumea de mare Și umbra nu mai are? (Drumul).* GOROVEI, C. 136. ♦ (În comparații) *Un om alunecă, ca o umbră, pe prăjină în jos și stătu la picioarele așternutului beifului.* MOZAIICUL (1839), 583/18. *La lumina felinarelor, oamenii îi par ca niște umbre nehotărâte în conturul lor.* DELAVRANCEA, O. II, 94. *Se furișează ca o umbră.* PĂRVESCU, C. 64. [Lacheii] *treceau ca niște umbre, făcând să scapere în rubine vinul din pahare.* BRĂESCU, M. B. 36. *Oraș al lagunelor și al gondolelor negre ce trec ca niște umbre pe apa fără valuri.* PUȘCARIU, D. V. 88. *Eu trec printre fete și printre bărbați Ca umbra, cu liniște mare.* DOINAȘ, A. P. 34. ♦ (Pe lângă substantive ca „spin”, „ac”, „mărcine” etc., sugerează ideea de cantitate mică, redusă, limitată) *Numai umbra spinului La ușa creștinului.* EMINESCU, O. I, 183. *Te slujește norocul cât umbra acului pe croitor.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. V, 216. *Mila de la copil de suflet, ca umbra de mărcine.* ZANNE, P. II, 86. *Mila de la bărbat, ca umbra de la gard.* id. ib. IV, 259. *Mila de la străin E ca umbra de la spin.* JARNİK - BĂRSEANU, D. 179. ♦ Fig. *Eu, sultan Suleiman, craiu crailor, dăătoriu cununelor, umbra lui Dumnezău asupra pământului.* N. COSTIN, L. 2 173. *Chipul tău, umbra ce-ai aruncat-o pe pânza gândurilor mele, este singura fericire ce am avut-o în lume.* EMINESCU, P. L. 57. *Erau condamnați să întoarcă veșnic spatele lucrurilor reale și să nu vadă decât umbrele lor.* NEGULESCU, F. R. 17. *Plăcerea este umbra obiectivului, nu însuși obiectivul.* FLORIAN, R. II, 23. *Umbrele grele și mari ale eroilor sunt proiectate peste cer, peste munți și păduri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 15, 22/2. *Dimineața, umbra inimii tale cădea asupra-mi Ca o frunză de aur pe spatele lui Siegfried.* DOINAȘ, A. P. 9. *Dă Dumnezeu și găsește și el o creștină și o luă de soție. Căci așa-i de când e lumea, fiecare cu umbră.* SNOAVA, II, 150. ♦ *Umbre chinezești (sau chineze) v. cuv. (Popular) Umbre pe pereți = umbre chinezești, v. c h i n e z e s c. Se fac de copii umbre pe pereți seara la lumina lampei.* PAMFILE, J. I, 61. *Teatru de umbre = gen de spectacol teatral, cultivat în Orient, în care siluetele personajelor evoluează în spatele unui ecran transparent.* Cf. M. D. ENC. ♦ *Expr. A se teme (sau a se speria, a-i fi frică) (și) de (o) umbră (sau și de umbra lui, rar, de umbre) sau (a fi) fricos și de umbra lui = a-i fi cuiva foarte frică, a fi foarte fricos. Cei fricoși... și de umbră se spărie.* DIETET. 76/2. *Ea se speria și de... umbra ei.* MOZAIICUL (1839), 477/14. *A ajuns până acolo Bibescu Vodă că se teme și de*

umbra lui? GRANDEA, S. 323. *Eram și eu un băiet prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea.* CREANGĂ, A. 2. *Rău e când ai a face tot cu oameni cari se tem și de umbra lor.* id. P. 233. *Ai fost obicinuit să te temi și de umbră...* să te înspăimânți de gândul că ai putea să omori o ființă. A. HOLBAN, O. II, 74, cf. ZANNE, P. II, 450. *Se spărie și de umbra lui.* PAMFILE, J. II, 171, cf. H. LOVINESCĂ, T. 162, DL, DM, DEX. **A fi (ca o) umbră** sau a rămâne (ori a fi) numai umbra de cineva sau parcă i-a luat (cuiva) umbra ori n-are umbră, se spune cuiva sau despre cineva foarte slab și fără vlagă (din cauza unei suferințe îndelungate). *Vezi, Matildo, e numai umbra de mine... atât de mult am suferit, atât de mult am plâns!* BARONZI, M. I, 704/27, cf. ZANNE, P. II, 449, 450. **A fi umbra** (cuivă) sau a se ține (după cineva) **ca umbra (după om)** sau a urma (pe cineva) **ca umbra** = a fi mereu în preajma cuiva; a urma, a imita întru totul pe cineva. *Relele ce facem altora se țin dupe noi ca umbra dupe trupul nostru.* MOZAIICUL (1839), 606/19. *Prezidentul și favoritul ducăi e, cum s-ar spune, umbra suveranului.* I. NEGRUZZI, S. VI, 73. *Simt că în puterea ta sunt, că tu-mi ești domn - Și te urmez ca umbra, dar te urmez ca-n somn.* EMINESCU, O. IV, 416. *Spectrul morții se ținea de noi ca umbra.* BRĂESCU, O. A. II, 140, cf. ZANNE, P. II, 450. (Cu parafrazarea expresiei) *Sabia și mantela sa îl părăsea tocma atât de puțin ca și umbra sa.* MOZAIICUL (1839), 550/9. (În credințele populare) **A lua (sau a fura) umbra** (cuiva) = a măsura lungimea umbrei cuiva cu un băț sau cu o trestie, care apoi urmează a fi puse la temelie construcției ce se clădește, pentru a fi mai rezistentă. Cf. ZANNE, P. II, 449. *Pietrarii au obiceiul a fura umbra cuiva.* PAMFILE, DUȘM. 248. *Sătenii îl învinuiu pe pictor] că a venit în comună „să le fure umbra”.* ULIERU, C. 8, cf. ȘEZ. I, 202. *S-ar și vorbit că i-ar fi luat umbra moșneagului șiluia.* CAF XI, 40. (Regional) **Se împiedică în umbra lui**, se spune despre un om foarte sărac. Cf. UDRESCU, GL. **Fi-i-ar** (sau **fi-i)** umbra (ori umbrele), se spune pentru a ura cuiva viață îndelungată. *Un boier tânăr... fie-i umbrele, mă luă la cătare... Dumnezeu să-i dea bine și să-l norocească, căci de nu venea el în ajutorul sârmanului bolnav, numai Dumnezeu știe ce s-ar fi întâmplat.* FILIMON, O. I, 266, cf. BARONZI, L. 44. ♦ P. e x t. Imagine reflectată (în apă). *Un cerb săcetos, mergând la un izvor și bând apă, ș-au văzut umbra în apă.* GOLESCU, S. 200. [Pe câine] *umbra-n râu l-a ispitit Cu alt ciolan, mai mare și-ntreit.* ARGHEZI, S. V, 75. *Gura florilor atinge paharul candeliei și li se vede umbra roșie în oglinda untdelemnului.* BĂNULESCU, L. 52. ♦ Fig. Imagine, întru chipare; simbol, semn. *S-au fost acel toiag chip numai și umbră, însă cu el crucea au semnat..., iară acmu adevărită iaste și scrisă, că înșine o vedem.* CORESI, EV. 65. *Aceale toate au fost umbra și semnul venitului a Domnului nostru, a lu [I]isu[s].* PO 7/1. *Măgulite toate sunt De-a fi umbra frumuseții cei eterne pe pământ.* EMINESCU, O. I, 162.

2. Imagine neclară, nedeslușită a unei ființe (sau a unui obiect) așa cum se vede prin ceață, în întuneric, din depărtare etc. sau privită printr-un corp puțin transparent. *Nu trecu mult timp și apăru o umbră... De ce se apropia mai mult, ea lua forme mai distincte.* FILIMON, O. I, 138. *Deodată fugaru-mi, sforăind, s-opri, El în depărtare trei umbre zări.* ALECSANDRI, P. I, 190. *O umbră blândă și ușoară Din seraiuri iese-naintând*

spre mal. BOLINTINEANU, O. 53. *Prin acel întuneric des și nepătruns, Făt-Frumos vedea albind o umbră de argint, cu păr de aur despletit.* EMINESCU, P. L. 9. *În trecerea neclarificată a imaginilor, i se păru că vede pe culmea unui grind un șir de umbre ce se scoborau dincolo pe vale.* D. ZAMFIRESCU, I. 21. *Vi s-a întâmplat să visați vreodată un colț de pădure..., o umbră de femeie frumoasă, pierzându-se în fundul codrilor?* id. O. V, I. *Două umbre se strecurară prin dreptul geamului.* DUNĂREANU, CH. 10. *Se zăreau prin ferestrele largi, aburite, umbre lungi, mișcându-se în vâlvătaia luminilor de policandre.* MIRONESCU, S. A. 30. *Din noaptea umedă se lămurău umbre orbecăind, cu mișcări ireale de stafii.* C. PETRESCU, I. I, 127. *Se limpeziseră în zare, dincolo de dealurile molcome, umbrele cobăstirii... ale Bucegilor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 18. *Prin perdeaua subțire, la lumina slabă a lămpii, distinge umbre.* SAHIA, N. 96. *O umbră părea că se mișcă pe fața netedă a cheului gol.* BART, E. 185. *O umbră iute se furișase din mulțime.* SADOVEANU, O. VII, 340. *Văd, prin întunericul subțire, umbra groasă a boierului și a calului.* STANCU, D. 466. *Oare ale cui să fie umbrele care vin pe cărarea dinspre drumul mare?* CAMILAR, N. I, 336. *Deschise ochii în beznă... Umbra misterioasă ajunsese la căpătâiul lui.* VINEA, L. II, 317. *O umbră străbate puntea bodogăind.* H. LOVINESCU, T. 349. *În întunericul de la marginea orașului..., nu știau cine sunt ceilalți doi... două umbre nesigure.* V. ROM. martie 1970, 3. *Se ivi din convoiul din spate o umbră înaltă care-și mâna calul.* BĂNULESCU, I. 42. *Umbrele soldaților se șterseră... în noapte.* NEAGU, I. 55. *De o umbră, d-o nălucă, Frigurile îl apucă.* Cf. PANN, P. V. III, 53/7, ZANNE, P. II, 559. ♦ Fig. *Adusesese în liniștea ei de acasă umbra nehotărâtă a unei vieți nouă.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 46.

3. (În filozofia idealistă, în concepții religioase și în basme) Partea eternă, spirituală a ființei umane; duhul unui om mort, fantomă, stafie; ființă supranaturală, năluacă (1). *Nu mersă doară pasuri trei sute Umbra, apoi din ochi piere iute.* BUDAI-DELEANU, Ț. 295. *După moartea lui, socotea Numa că umbra lui să așlă de-a pururea înaintea sa și iaste martor de toate faptele sale.* BELDIMAN, N. P. I, 173/21. *Pentru ce vorbesc umbrele cu tine în vis, adormit fiind?* TEODOROVICI, M. 74/19, cf. POLIZU. *Întunericul domnește; Tot e groază și tăcere... umbra intră în mormânt.* ALEXANDRESCU, O. I, 73, cf. PONTBRIANT, D. *Nainte-mi stă un chip tremurător, Ce de spaimă crede-n umbre și plânge de spaima lor.* HASDEU, R. V. 152. *Umbre strămoșești, sublime, Din tăcutele morminte fruntea voastră renălțați.* BOLINTINEANU, O. 124. *Urechile-mi vâjăie mereu de cântecul umbrelor ce-o să le văd peste puțin pe cealaltă lume.* EMINESCU, P. L. 122. *Sunt umbra străvezie A marelui bărbat.* CARAGIALE, O. VI, 435. *„Umbra lagunei”... rătăcește din miezul nopții până se albește luceafărul dimineții.* DELAVRANCEA, S. 66. *Sfințelor umbre care ați trecut, Nu, voi prin moarte nu ați murit.* MACEDONSKI, O. I, 20. *Umbra lui Iancu pribegeste prin satele românești.* SANDU-ALDEA, D. P. 10. *Pe furiș, din sloi lunar, Umbre intră-n câni și latră.* CODREANU, S. I, 288, cf. ȘĂINEANU, D. U. *A trecut ca-nșiorarea unei umbre... Cine-a fost fantoma-n doliu, cu ochi mari de dezgropată?* MINULESCU, VERS. 144. Ca

o umbră din poveste *Se strecoară-ncet*. TOPĂRCEANU, O. A. 53. *Umbra se dezlipi de la fereastră și se îndreptă spre el, cu pași moi*. M. ELIADE, C. 48. *Atotstăpânitoare stă oacheșă crăiasă, Popoarele de umbre pornind să-și cârmuiască*. VOICULESCU, POEZII, I, 52. *Cred mulți... Că palidele umbre ar fi trăit pe timpuri*. PILLAT, P. 32. *Între cei din Hades, el singur are cugetul întreg, pe când ceilalți nu sunt decât umbre rătăcitoare*. A. DIMITRIU, E. 654. *Shakespeare folosește umbra regelui ucis mișelește cu o deosebită ingeniozitate tehnică*. V. ROM. noiembrie 1964, 109. *Când Odiseu coboară în Infern, umbrele morților se îmbulzesc în preajmă-i*. LICEANU, J. 191. *Vin strigoii, se adună... Umbre, stați despletite*. PAMFILE, S. T. 131. ◇ (Ca termen de comparație, mai ales pe lângă verbe de mișcare) *Ea zbură mai departe, ca o umbră din vro altă lume*. MOZAIICUL (1839), 471/7. *Mergeam noi în cale ca umbre tăcute..., pe cărări pierdute*. ALECSANDRI, P. I, 126. *Fug caii... Ca umbre străvezie ieșite din infern*. *Ei zboară*. EMINESCU, O. I, 98. [Somnambulul] *se ducea ușor ca o umbră și părea a fi un sul alb de aburi*. DELAVRANCEA, T. 49. *Prin grădina sub lună adormită, Umblat-am ca o umbră tăcută, rătăcită*. PETICĂ, O. 139. *Baba Anița... umbla ca o umbră prin colțul ei*. SADOVEANU, O. I, 220. ◇ Fig. (Sugerează o imagine păstrată în memorie) *Văzui trecând... pe dinaintea ochilor mei tabloul trecutului, nenumăratele sale fapte, umbrele eroilor*. PELIMON, S. 238/18. *A vitejilor umbră d-am ști să o cinstim*. ALEXANDRESCU, O. I, 69. *Oriunde am fugi, umbra ei ne va urmări, glasul ei ne va turbura somnul*. GRANDEA, S. 291. *Iată-ți gloria de veacuri! Umbre mari din lumea moartă, Ah, că n-am eu glas de tunet ca să pot să le rechem!* COȘBUC, P. II, 77. *Umbre simpatice de departe, dincolo de moartea lor, mă urmăresc*. IORGA, P. A. I, 14. *Umbra băiatului se profilează de câte ori începusem o discuție asupra rosturilor vieții*. A. HOLBAN, O. II, 285. *Mă gândesc la trecut, la prietenii morți; mă împresoară umbrele lor*. LOVINESCU, S. I, 20. *Din cele ce au trecut..., nici umbra lucrurilor nu se mai întoarce*. SADOVEANU, O. IX, 151. *Umbra imensului dispărut*. CĂLINESCU, C. O. 91. (Precedat de prep. „de”, sugerează ideea de imaterial, de eteric) *N-o simțea nimeni, așa umbla, cu pași de umbră, cu inima bătând de spaimă și de fericire*. SADOVEANU, O. VII, 328. ◇ *Împărăția (sau lumea etc.) umbrelor = locul, lăcașul, lumea morților. Cine vrea să trimiță pe stăpănu-tău în împărăția umbrelor?* MOZAIICUL (1838), 43/4. *Trupul ei se risipea în aer... Se ducea în turburea împărăția a umbrelor*. EMINESCU, P. L. 20. *Sporea mereu poporul Celor morți... S-a mișcat acum de-a valma toată lumea-n locuința Umbrelor*. COȘBUC, P. II, 5. *Moartea i-a împăcat însă în lumea umbrelor*. LOVINESCU, S. I, 72. *Au trecut în lumea umbrelor*. CAZIMIR, P. 23. ◆ (În credințele populare) *Știmă² a comorilor*. Cf. PAMFILE, COM. 70. *Umbra... face cu banii încredințați... aceea ce voiește*. id. ib. 18. *Bolta aceasta [cu bogăția] era păzită de o umbră*. ȘEZ. I, 286.

4. Fig. Ființă foarte slabă (și bolnavă) care și-a pierdut înfașurarea și puterea de mai înainte; ceea ce a rămas, lipsit de vigoare, din ce a fost odinioară. *O sărmană umbră, orfană și slabă... Din zori până-n noaptea neagră... mereu lucrează*. EMINESCU, O. IV, 364.

Nu mai era el, omul puternic și plin de viață: în câteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară. SLAVICI, O. I, 177. *Nu mai e Ștefan! - Dar cine e? - Umbra marelui Ștefan*. DELAVRANCEA, O. II, 22, cf. PAMFILE, J. I, 136. *L-am găsit atât de slăbit de boala ce-l doborâse, încât nu mai era decât umbra omului senin de altădată*. PUȘCARIU, D. V. 254, cf. SCRIBAN, D. *Blestemat să fie, Capul să nu-ți fie, Umbră să rămâi!* BALADE, II, 167. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *O umbră de om, un bătrân cu barba până la genunchi*. IPIRESCU, L. 101. *Poate-se gândi o umbră de om ca mine la aseminia favoare?* LAMBRIOR, S. 232. *Ce slab ajunsese în urmă, era mai mult o umbră de om!* VLAHUȚĂ, O. A. 149. *Se uitau la umbra aceea de om ai cărui ochi sclipeau înflorători*. ARDELEANU, D. 45. *Îl așteaptă... umbrele alea de copii*. SAHIA, N. 94. *Se uita îndurerat la umbra ceea de femeie, un pumn de piele și oase*. BART, E. 388. ◇ (Prin analogie) *Vechile-i instituții se șterg, s-au ruginit... Noroade le vezi ocărnuite De umbra unor pravili*. ALEXANDRESCU, O. I, 86.

5. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de”) Semn abia perceptibil, (învechit, rar) u m b r i e (4); cantitate foarte mică de ceva; urmă. *E proaspăt bărbierit, cu o ușoară umbră de pudră*. C. PETRESCU, C. V. 64. *Obrazul prea rumen... și aceea umbră de mustață roșie*. VINEA, L. I, 67. (Fiind vorba despre abstracte) *Nice altă umbră de dovadă nu pot să aducă*. MAIOR, IST. 60/25. *Sfârșitul voinței lor de a nimici acum cu totul umbra de neatârnare ce o mai avea Țara Rumânească*. F. AARON, I. I, 147/7. *Se mulțumește C-o umbră de putere, c-o cruce ce lucește*. CREȚEANU, M. 7/22. *Și cum am socoti că, cu cea mai mică umbră de dreptate, am putea izgoni pe țărani!* KOGĂLNICEANU, S. A. 168, cf. PONTBRIANT, D. *Nici o umbră de probabilitate*. HASDEU, I. C. I, 44. *În viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra măcar a unei dureri*. EMINESCU, P. L. 55. *Nici umbră de-ndoială n-am că vești ști să vă purtați cuviincios*. CARAGIALE, O. II, 296. *Rezultă, fără umbră de îndoială, că art. 24 este restrictiv*. DELAVRANCEA, O. VIII, 569, cf. TDRG. *Și-a pus paharul jos și a început încet, simplu, fără umbră de emoție în glas*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 260. *Să aibă numai umbră de bănuială că i-ai putea întuneca aureola, și se face... dușman*. AGĂRBICEANU, O. II, 524. *De-aș atinge scumpa ta ființă Cu cea mai mică umbră de dorință, Aș profana iubirea mea curată*. CODREANU, S. I, 114. *Ea râde fără nici o umbră de neliniște*. A. HOLBAN, O. II, 77. *Zămbi în sineși, dar cu o umbră de tristețe*. REBREANU, R. I, 52. *Boala lui era grea de tot și... nu-i rămânea nici umbră de scăpare*. MIRONESCU, S. A. 33. *Umbra de bunăvoință pe care a avut-o a dispărut complet*. MUȘATESCU, T. 31. *Ar fi putut să-și căpătuiască toți copiii în chip onorabil, departe de orice umbră de mizerie*. CĂLINESCU, E. 20. *Nici o umbră de teamă nu poți întâlni pe chipul vreunuia*. BART, S. M. 17. *Veneția... avea să păstreze încă timp de trei secole o umbră de independență*. OȚETEA, R. 290. *Ți-oi zice fără umbră de căință*. BLAGA, POEZII, 37. *Situația acestuia, nemaiîntâlnită, îi stârnea o umbră de invidie și-atât*. NEAGU, I. 87.

6. Fig. Credință, impresie neîntemeiată, care nu corespunde realității sau logicii faptelor; ceea ce înșală,

amăgește simțurile sau mintea; părere (2). *Toate și le vinde pe o speranță numai, Când are înaintea o umbră de domnie.* HELIADE, O. I, 217. *Autonomia... devine umbră, devine o amăgire.* BARIȚIU, P. A. III, 231. *Cu umbre, care nu sunt, v-a-ntunecat vederea și v-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți.* EMINESCU, O. I, 59. *Să pot obține măcar umbra unui succes, atât de trebuincios debutantului.* MACEDONSKI, O. IV, 3, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ♦ Plăsmuire a imaginației; arătare, vedenie, fantasmă. *Închinătorii ceia adevăritii închină-se... nu umbreei și arătării, ce adevărului.* CORESI, EV. 162. *Cu dorință-nflăcărată, brațele mele întind umbrei scumpe-nchipuite, ce în veci o am în gând.* HRISOVERGHI, P. 72/4. *Zadarnic după umbra ta dulce [brațele] le întind: Din valurile vremii nu pot să te cuprind.* EMINESCU, O. I, 213. *Copila mea... jumătate de umbră și jumătate de neființă, cum te găsești tu undeva în închipuire și, desigur, nicăieri, dar totuși continuu prezentă în marile mele așteptări.* ARGHEZI, S. VII, 8. *Am început noul roman... Sentimentul de semnificație a eroiului, care mă stăpânește când mă vizita ca umbră, scade.* CĂLINESCU, C. O. 75.

III. C o m p u s e: (Bot.) **umbra-iepurelui = a)** plantă cu tulpina rotundă, erectă, cu frunze glabre, cu flori alburii cu dungi verzi, fructele fiind bace negre, mărunte; sparanghel sălbatic (*Asparagus tenuifolius*). Cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 98, BRANDZA, D. 411, GRECESCU, FL. 555, PANȚU, PL.; **b)** (regional) sparanghel (*Asparagus officinalis*). Cf. DRLU, CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 444, BIANU, D. S., JAHRESBER. XIX-XX, 54, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., SIMIONESCU, FL. 345, BORZA, D. 25; **c)** plantă cu tulpina erectă, rotundă, cu ramuri rotunde, striate, cu frunze ascuțite, fructele fiind bace roșii, mărunte (*Asparagus polyphyllus*). Cf. BRANDZA, D. 412, PANȚU, PL., CADE; **d)** plantă cu tulpina înaltă, erectă, ramificată, cu frunze ascuțite, glabre și cu flori galbene-verzui (*Asparagus collinus*). Cf. BRANDZA, D. 411, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D.; **e)** *Asparagus plumosus*. M. E. HORT.; **f)** nume dat unui arbore mic, cu flori galbene dispuse în racem fals (*Sarothamnus scoparius*). BORZA, D. 156; **g)** (regional) aglică (*Filipendula vulgaris*). ALRM SN II h 476/284. Cf. CIHAC, I, 297, BARCIANU, CATANELE, 31, PAMFILE, J. I, 136, H II 79, 130, 142, III 139, 226, 261, v 389, VII 83, XII 286, XIV 65, 173, XVI 103, 146; (regional) **umbra-iepurelui** (sau **-iepurilor**) = ferigă (*Aspidium*). Cf. ȘEZ. XV, 30, ALR I 1 908/259; (regional) **umbră-noptii = a)** lăsnicior (*Solanum dulcamara*). Cf. BIANU, D. S., SCRIBAN, D., BORZA, D. 161, ȘEZ. XV, 141; **b)** zărnă (*Solanum nigrum*). CONV. LIT. XXIII, 1 059, DDRF, BRANDZA, FL. 341, GRECESCU, FL. 421, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 206, BORZA, D. 161; **c)** numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (care-și deschide florile la căderea nopții). Cf. JAHRESBER. XIX-XX, 38, H IV 84, XI 327; (regional) **umbra-cucului = a)** sparanghel (*Asparagus officinalis*). Cf. BIANU, D. S., PANȚU, PL. 286, CADE, BORZA, D. 25; **b)** nume dat unei plante mici, stolonifere, cu fructe sub forma unor boabe roșii, de mărimea cireșelor. Cf. H v 279; (regional) **umbra-muntelui = crețșoară**; (regional) **umbrarul-muntelui** (*Alchemilla vulgaris*). BORZA, D. 13; (regional) **umbra-furnicii =** plantă erbacee cu frunze acuminat și cu flori

roz deschis, dispuse în inflorescență (*Goniolimon besserianum*). id. ib. 78; (Ornit.) (regional) **umbra-noptii =** cucuvea (*Athene noctua*). BĂCESCU, PĂS. 172, 252, FORM. CUV. I, 72; **umbra-boului =** pasăre foarte mică, nedefinită mai îndeaproape, care stă de obicei pe lângă boii care pasc. Cf. SCRIBAN, D.; **umbra-găiții =** nume dat unei păsări nedefinite mai îndeaproape. Cf. ȘEZ. XIV, 135.

- Pl.: **umbre**. - Și: (învechit, rar) **îmbră** (PSALT. 229), **úmră** (ib.), (regional) **úmbără** (ALR I 389/402, GLOSAR REG.) s.f.

- Lat. **umbra**.

UMBRĂRÍ vb. IV. R e f l. (Prin nord-vestul Transilv.; despre vite) A șe odihni vara la umbră (I 1). FD I, 201, TEAHA, C. N. 278.

- Prez. ind. pers. 3: **umbrărește**.

- V. **umbrar**.

UMBRĂVIOĂRĂ s.f. v. **dumbrăvioară**.

UMBREĂ s.f. v. **umbrelă**.

UMBREĂJĂ s.f. = **mreajă**. (Prin sud-estul Transilv.) Element decorativ la costumul popular românesc, cusut pe mânecile și pieptul cămășii (PĂCALĂ, M. R. 519) sau pe mânecile iei de la altitudine în jos până la pumnași, r a u (3) (com. din BRAN - ZĂRNEȘTI); cusătură decorativă, mai lată de un deget, cu care se încheie marginile cămășii țărănești, c h e i ț ă (BREBENEL, GR. P.). *Mânecile și pieptul [cămășii] se împodobesc cu ornamente filigrane de forme foarte varii..., spârtura, umbrejile, beata.* PĂCALĂ, M. R. 518.

UMBREĂLĂ s.f. (Regional) Loc răcoros (Bănița - Petroșani). Cf. A III 18.

- Pl.: ?

- **Umbri** + suf. **-eală**.

UMBREĂNĂ s.f. v. **mreană**.

UMBRELĂR s.m. Persoană care lucrează sau vinde umbrele (1). Cf. BAR. - MUNT., W. 681¹/17, STAMATI, V. 612²/34, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., NOM. PROF. 37. *Umbrelarii mor de foame tocmai pe această vreme prielnică industriei lor.* ALAS 9 VIII 1936, 8/7, cf. IORDAN, L. R. A. 163, SCRIBAN, D., SCL 1978, 326.

- Pl.: **umbrelari**.

- **Umbrelă** + suf. **-ar**.

UMBRELĂT, -Ă adj. (Bot.; învechit, rar) Umbelat. *Florile stau în strugur, umbrelat neregulat, și sânt frumoase, albastre.* J. CIHAC, I. N. 284/12.

- Pl.: **umbrelați, -te**.

- Din fr. **ombrellé** (după **umbrelă**).

UMBRELĂ s.f. 1. Obiect destinat să apere de ploaie sau de soare (o persoană, o masă în aer liber etc.), alcătuit dintr-o pânză sau dintr-un alt material care se poate strânge sau întinde (în forma unei calote sferice) prin intermediul unor spițe metalice fixate radial pe un

baston. V. cortel, parapleu, parasol (1). Cf. PREDETICI, D. II, 299°/30. *Umbrele de pânză de cele mai bune* (a. 1796). IORGA, S. D. VIII, 85. *Umbrele de matasă, de dame, și de cele mari* (a. 1811). id. ib. VIII, 51, cf. DRU, LB. *Ca să nu-l pătrundă arșița soarelui...*, și-au făcut o umbrelă. DRĂGHICI, R. 57/12. *Îmbrăcată galant, cu o umbrelă în mână*. KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 424, cf. ISER. *Puneți în locul umbrelei, care ne apără atât de pușin de ploaie, o mantelă*. MAN. SĂNĂT. 66/3, cf. BAR. - MUNT., W. 681°/7, STAMATI, V. 612°/28, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Stă călare regele... adăpostit sub o umbrelă rotundă, pe care i-o ține dasupra capului un slujitor*. ODOBESCU, S. III, 111. *Nu-mi ascund pălăria, nici umbrela*. CARAGIALE, O. II, 163, cf. DDRF. *Bogații se ascund în cupele; negustorii, sub umbrele; meseriile libere, sub pălării*. D. ZAMFIRESCU, O. V, 139. *La un colț, un om sta supt o umbrelă*. SANDU-ALDEA, A. M. 59, cf. ALEXI, W. *Rezimându-și vârful umbrelei de banca lui, îi taie orice chip de tragere*. STERE, S. 205, cf. AGĂRBICEANU, S. P. 90, NICA, L. VAM, 259, ȘĂINEANU, D. U., A. HOLBAN, O. II, 148, CADE. *El a presimțit schimbarea vremii și a venit cu umbrela*. REBREANU, R. I, 43. *Ploua și nu aveam decât o singură umbrelă*. M. ELIADE, M. 55. *De sub vechile umbrele... Umede de-atăta ploaie, Orășenii pe trotuare Par păpuși automate*. MINULESCU, VERS. 197, cf. TOPĂRCEANU, O. A. I, 114. *Părea... foarte preocupată să închidă și să deschidă umbrela de dantelă*. C. PETRESCU, Î. II, 5. *Bădia Ionică mergea învârtindu-și uneori umbrela de soare*. BRĂESCU, O. A. II, 49. *Am găsit și o umbrelă*. VLASIU, A. P. 293. *Umbrela e un scut al omului împotriva cerului intemperiilor*. TEODOREANU, M. U. 123. *Aflați, duđuie... că eu port un cortel, nu o umbrelă*. SADOVEANU, O. XIV, 26. *Plecase fără umbrela lui cea cât o șatră*. PUȘCARIU, D. V. 192, cf. SCRIBAN, D. *Are o umbrelă de cucoană mică*. ARGHEZI, C. J. 144. *Avea și o umbrelă... cu garnitură de dantelă*. CĂLINESCU, E. O. I, 46, cf. VINEA, L. II, 137. *Inele imense la mână dreaptă, iar în cea stângă... umbrela*. CIOCULESCU, C. 342, cf. NALR - O II MN 275, I 599. ♦ F i g. *Scorburoșii nuci întind Pe-alocuri negrele umbrele*. SĂM. VI, 892. *Din solitarul porumbel călător S-a desprins uimitoarea umbrelă, Un fulg plâpând*. BOTTA, S. II, 194. ♦ (Adverbial) *Avea porumbei de toate soiurile: încălțați..., gulerăți..., cu coada desfăcută umbrelă*. DUNĂREANU, R. 205. ♦ (Regional) Obiect care se pune deasupra coșniței de albine ca să o ferească de ploaie sau de arșița soarelui (Toarcă - Victoria). CHEST. VI 113/29.

2. (Bot.; învechit, rar) Umbelă. Cf. BAR. - MUNT., W. 188°/9.

3. C o m p u s e: (Bot.) **umbrelă-spinoasă** = scaiul-dracului (*Eryngium campestre*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, TDRG; **umbrelă-stelată** = ștevie (*Astrantia maior*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, DDRF, TDRG.

- Pl.: *umbrele* și (regional) *umbreli* (ALR I 1 879/789, 808, 810, 839, 840, 887, 898). - Și: (regional) *umbrflă* (ALR I 1 879/790, 890, 900, 926), *umbreă* (GRAIUL, I, 214, ALR I 879/730) s.f.

- Din fr. *ombrelle*, prin apropiere de *umbră*. - **Umbrea**: sg. refăcut după pl.

UMBRELĂRIE s.f. (În dicționarele din trecut)

1. Fabrică sau atelier în care se confecționează umbrele.

Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU. ♦ Prăvălie în care se vând umbrele. Cf. POLIZU.

2. (Cu sens colectiv) Totalitatea umbrelor lucrate și destinate vânzării. Cf. POLIZU.

- Pl.: *umbrelării*.

- **Umbrelă** + suf. -*ărie*.

UMBRELNIC, -*Ă* adj. (Rar) Care aduce sau care provoacă suferință, tristețe, durere. *Amorul umbrelnic* (a. 1840). CAT. MAN. II, 197. *Așa fu ieri și fi-va astăzi Un ceas umbrelnic, prea amar*. BLAGA, P. 82.

- Pl.: *umbrelnici*, -*ce*.

- **Umbri** + suf. -*elnic*.

UMBRELUȘĂ s.f. (Rar) Umbreluță (1). *S-a răsucit pe călcăiele pantofilor, subțiri și înalți de-o șchioapă..., amenințându-i și pe ei cu frigarea umbrelesei vișinii*. V. ROM. februarie 1954, 8.

- Pl.: *umbreleșe*.

- **Umbrelă** + suf. -*ușă*.

UMBRELUȚĂ s.f. 1. Diminutiv al lui *u m b r e l ă* (1); (rar) umbrelușă. *Umbreluță norocită, la seama că ești menită Să umbrești un obrăjel*. CONACHI, P. 188, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Începură a-și ascunde obrăjii din dosul umbrelelor*. ODOBESCU, S. I, 385. *Sub umbreluța azurie, se vede sclipind părul cel blond*. CARAGIALE, O. IV, 17, cf. DDRF, BARCIANU. *Ea, cu vârful umbreleșei, mișca un pai, jos, pe pământ*. D. ZAMFIRESCU, V. T. 105. *Cu o mișcare nervoasă, a zvârlit umbreluța pe masă*. SANDU-ALDEA, D. P. 151, cf. ALEXI, W. *Cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mână, cu umbreluța în alta..., era gata de drum*. HOGAȘ, H. 103. *A trecut pe lângă noi..., legănând pe umeri o umbreluță colorată*. A. HOLBAN, O. II, 206. *Își strângea cu mâna umbreluța albastră și își ridica pe furis o sprânceană*. M. ELIADE, D. 47. *O femeie fixa tavanul pe ochi mici, răzimată în umbreluță*. BRĂESCU, O. A. II, 274. *Cucoanele ședeau pe bănci..., făcând - cu vârful umbreleșelor - desemnuri simbolice pe nisipul stropit și greblat*. TEODOREANU, M. II, 68. *Începu... a povăui pe copii cu umbreluța ei scurtă, făcând semne și agitând-o*. SADOVEANU, O. IX, 85. *Surădea în gând unei siluete grațioase, în crinolină albă, cu o umbreluță cât o palmă*. I. M. SADOVEANU, S. 16. *Era... cu umbreluță de soare și tocurile înalte*. VINEA, L. II, 106. *Umbreluța îi căzuse din mână și soarele de toamnă ardea deasupra lor*. N. MANOLESCU, A. N. I, 129. ♦ F i g. *Umbreleșele de liliac și ghiociei sădiți de el*. GALACTION, O. A. I, 317.

2. C o m p u s e: (Bot.) **umbreluță-de-apă** (sau **-de-baltă**, **-de-bălți**) = buricul-apei (*Hydrocotyle vulgaris*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, DDRF, BRANDZA, FL. 220, PANȚU, PL., CADE.

3. Organ al seminței unor plante compozite (de ex. susaiul, scaietele, păpădia), în formă de umbrelă (1), cu ajutorul căruia semințele se răspândesc la distanțe foarte mari; papus. Cf. MEHEDIȚI, G. F. 165. *O sumă de plante... leagă semințele lor de niște umbreleșe fine, care pot pluti cu cel mai ușor vânt*. id. ib.

- Pl.: *umbreleșe*.

- **Umbrelă** + suf. -*ușă*.

UMBRENIȚĂ s.f. = (prin nordul Munt.) *mreniță*. Cf. H IX 510.

UMBRÉȚ s.n. (Regional) Locuință provizorie făcută la fânațe, pentru a servi ca adăpost în timpul cositului (Runcu Salvei – Năsăud). Cf. CHEST. II 36/258.

- Pl.: umbrețe.

- Umbră + suf. -eț.

UMBRÍ vb. IV. 1. *Tranz.* A face, a ține, a da umbră (I 1); a acoperi cu umbra sa; a adumbri. *Purta lăngezii, puneai-i... în pature, cum viend Pătru încă-i cu umbra să umbrească vreunul de ei.* CORESI, L. 19/1. *Coconul zăcea pre miriște și venea un vâltur de-l umbrea.* MOXA, 388/23. *Fu nuor și umbri pre ei și să spăriară când intrară ei în nor.* N. TEST. (1648), 80^v/7. *Încă grăind el, iată nuor luminat umbri pre ei.* BIBLIA (1688), 763¹/21. *Omul... cu bucurie caută la lemnul înfrunzii, carele îl umbrează pre el veara.* ȚICHINDEAL, A. M. 380/18. *O mulțime de tineri oșteni... cu capetele sus, aruncând dinapoia lor penele ce umbrea coșfurile lor.* BELDIMAN, N. P. I, 44/8, cf. DRLU, LB. *Codruri ce pre Dacia umbrează.* ASACHI, S. L. I, 66. *Umbreluță norocită... ești menită Să umbrești un obrăjel.* CONACHI, P. 188, cf. ISER. *Păduri tinere umbreau dealurile.* RUSSO, S. 127. *Floarea espusă arșitei soarelui, ce nu are nimic s-o umbrească.* NEGRUZZI, S. I, 145, cf. POLIZU. *Copaci tineri... Ce în vârsta mea de aur cu verzi frunze mă umbreai!* ALEXANDRESCU, O. I, 341, cf. PONTBRIANT, D., ALECSANDRI, P. III, 326. *Sub salcâmii înfloriți ce mormintele umbreau, În reverii de copil pașii mei se rătăceau.* GRANDEA, S. 12. *Copaciul sacru... umbrește statua Dianeii vânătorice.* ODOBESCU, S. III, 75. *Cu grijă tu ramura s-o-ngropi... Simți-o-voi odată umbrind mormântul meu.* EMINESCU, O. I, 129. *În poiană vede o căsuță umbrită de niște lozii pletoase.* CREANGĂ, P. 288. *Vlăstarii de stejar..., pentru ca să ajungă să umbrească un întreg câmp cu ramurile lor, trebuie timp.* MACEDONSKI, O. IV, 5. *Izvoare repezi și umbrite de păduri seculare.* VLAHUȚĂ, R. P. 91, cf. DDRF, BARCIANU. *Vom merge-n vii, la sate... Ne va umbri smochinul.* COȘBUC, P. II, 216, cf. ALEXI, W. *Același loc iubit umbrești... Nuc falnic, strajă din povești.* IOSIF, PATR. 7. *Patru case erau așezate atât de aproape de munte, încât brazii de pe coaste le umbreau curțile.* AGÂRBICEANU, A. 113. *Ouăle... ținându-le cu mâna în zarea luminei și cu cealaltă umbrindu-le deasupra ca să vadă părăluța.* AL LUPULUI, P. G. 50. *Cireșii cei bătrâni... umbreau ulița.* SADOVEANU, E. 114. *Cine o să-mi răspundă de lângă zidul tău lung, umbrît de un plop cu foile clătinate?* ARGHEZI, S. V, 82. *Copacul..., umbrît de alții, se întinde... spre a se bucura de soarele ogîndit.* CĂLINESCU, C. O. 153. *Umbrind solul, subarboretul împiedică instalarea buruienilor care sunt un mare dușman al pădurii.* RĂDULESCU, S. 41, cf. ALR I 389/35, 247, 269, 347, 786. *Închinari-oi codrilor... D-oii muri, M-or tot umbri, Cu frunza m-or învăli.* BALADE, II, 254. *Căci pomu poami rodești Și la umbrî ti umbrești.* FOLC. MOLD. II, 178. *Copaciul când înfrunzește Pe mai mulți sub el umbrește.* ZANNE, P. I, 149. (F i g.) *Când va fi să fie, să-l umbrească moartea pe neștiute.* AGÂRBICEANU, O. I, 309. *Cresc între voi, ci umbrît de mâinile mele, Misticul rod se rotunjește în altă parte.* BLAGA, POEZII, 99. ◇ (Construit cu dativul) *Vai, duduie, se tângui Anica, intrând pe ușă și umbrindu-și ochii cu degetele.* SADOVEANU, O. XIV, 79. ◇ (Subiectul indică părul,

genele etc.) *Serioasa lui frunte o umbrea sălbatec închisul și lucindul său păr.* MOZAIICUL (1839), 754/13. *Ochi negri..., Umbriți de niște gene stufoase de mătase.* BOLINTINEANU, O. 214. *Fruntea cea umbrîtă de bucle de argint.* EMINESCU, O. I, 17. *Genele lungi îi umbresc ochii.* A. HOLBAN, O. II, 338. *Sprâncene codate umbreau ochii întunecoși.* SADOVEANU, O. I, 232. ◇ (Rare; cu determinări introduse prin prep. „de”, care arată sursa de lumină) *Ramurile, dese pe unele locuri, îl umbreau de lună.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. (Tranz. fact.) *Când strugurii încă sânt foarte cruzi, ne învață să-i legăm și să-i umbrim de soare cu frunza.* GOLESCU, S. 270. ◇ *Ref l. p. a. Un râu frumos, a cărui apă este limpede și curată, umbrindu-se de amândouă țărmurile de păduri* (a. 1852). RET. ROM. 195. ◇ *In tranz.* *Să vor rădica toate zilele în carele umbrește norul peste cort.* BIBLIA (1688), 100 bis¹/57. *Acel frasin cu întinsa rădăcină Care-umbrează cu mii de ramuri.* ASACHI, S. L. I, 75^v. *Cănele [de vânat] să aibă la spate o coadă țepăună... și care să umbrească departe.* ODOBESCU, S. III, 66. *Și-atâta foc a fost, că nici măcar Umbrind vrun nor n-a mai scăzut arsura.* COȘBUC, P. II, 280. *Prin văi adânci umbresc platanii cu frunza lată.* BART, S. M. 47. *Micuțe culmi, pe vale, umbresc ca trase storuri.* PERPESSICIUS, S. 27, cf. ALR I 389. *Ce-i aceea ce primăvara mugurește, vara umbrește, toamna hrănește și iarna încălzește?* (Pomul). SBIERA, P. 322, cf. GOROVEI, C. 301. ◇ *F i g.* (Învechit și regional) *A apăra, a ocroti, a proteja* (pe cineva sau ceva); a păzi (I 3), a veghea. *Cu spatele sale umbri-te-va și supt arepile lui nădăiești-te.* PSALT. 190. *Mă voui giura cu brațele mele ceale înalte... și curate olovire ce-mi umbreadză sfânt creștetul miu.* IEUD, 220/8. *Bucură-te și te veseleşte..., că tu ești umbrată de darurile Duhului Svânt.* VARLAAM, C. 437. *Ca lumina tu mă făreaște, Supt aripi sfinte de mă umbrește.* DOSOFTEI, PS. 47/6. *D[u]h[ul] S[ă]nt va pogori spre tine și puterea Celuia-de-Sus te va umbri.* BIBLIA (1688), 789¹/30, cf. GCR I, 286/10. *Svânta besierică multe și mari taine are, carile le umbreadză ea pentru svînțirea sufletească a pravoslavnicilor creștini* (a. 1697). BV I, 345. *Ștefan dintr-acea domnească rădăcină au odrăslit, care pe pământul Moldovii cu înalte vrednicii l-au umbrît* (cca 1770). ARHIVA R. I, 41/10. *Cu fireasca ta înțelegere și dreapta credință..., spre îndreptarea și statornicirea țării, umbrești pe locuitorii ei* (a. 1815). URICARIUL, I, 230. *Numai aceea de sus milă pe dânsule le-au umbrît, Căci pre puține din ele de cătră turci s-au robît.* BELDIMAN, E. 87/11. *Mila Sfinției sale să vă umbrească, dăruindu-vă cele de folos* (a. 1822). URICARIUL, XI, 356. *Viitorul nu ne va spăimânta, pentru că mâna ta cea preaputernică ne va umbri.* MARCOVICI, D. 17/13. *Și brațu-ți de dreptate Umbrească țara toată.* ARICESCU, P. E. 9/22, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, com. din ZAGRA – NĂSĂUD. ◇ *In tranz.* *Mai vârtos cu a Sfinției sal[e] mil[ă] să fim umbrîți* (a. 1656). IORGA, S. D. IV, 47. *Duh, de-nțălepciunea ta să-mi dai cugetelor meale..., preste lucrurile mele să umbredzi.* DOSOFTEI, PS. 504/17. *D[u]mn[e]zeu umbrește (să-l ocrotească B 1938) preste dânsul toate zilele.* BIBLIA (1688), 152¹/9. *Avearea omului bogat, cetate tare, și mărirea ei mult umbrește.* ib. 438²/37. *Brațul cel puternic d[umne]zeiesc de sus să umbreze deasupra lui și să-i dea darul și ajutorul său*

cel ceresc. BARIȚIU, P. A. III, 177. (Construit cu dativul) *Î[isu]s doarme în vale, îngerul îi umbrează* (a. 1802). GCR II, 190/11.

2. **Refl.** A se așeza la umbră (**I 1**), a se adăposti la umbră, a sta la umbră, a se adumbri; p. ext. a se răcori (**2**). *Atât stăpânul, cât și cărăușul, vrea să se umbrească în umbra măgariului.* GOLESCU, s. 187. *Aici pe unde astăzi e numai câmp, otavă, Umbri-se-vor urmașii sub Roșia Dumbravă.* ALECSANDRI, P. III, 234. *Nu putu nici să se apropie să se umbrească puțin.* ISPIRESCU, L. 350, cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 258. *Divinități robuste străbat holdele și se umbresc sub frunzele viei.* ARGHEZI, S. IV, 23. *Mi-e greu De drumul cest reu, Vin să odinim Și să ne umbrim.* POP., ap. GCR II, 326. *Mult e umbră și răcoare... Ai, soro, să ne umbrim!* TEODORESCU, P. P. 307. *Codrule... Slobози-mi o țâr' de umbră, Sub tine să mă umbresc.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 376. *Când te gândești că te umbrești, Mai tare te dogorești.* RETEGANUL, TR. 24, cf. SEVASTOS, C. 203, ȘEZ. I, 79. *N-ai frunză să m-ascund, Nici umbră să mă umbresc.* PODARIU, FL. 36. *Doi, trei pălținei, Nați și subțirei. Dar su' umbra lor Cine se d-umbrește?* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 8. *Codrule, frunză rătundă, Ia slobози un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mândră.* VICIU, F. 67. *Supt ai trei pui de tisă Să umbresc trei cărlăiori.* GIUGLEA - VĂLSAN, R. S. 212, cf. FOLC. TRANSILV. II, 315. *La umbră de șapte brazi Umbrescu-se șapte frați.* CAF III, 367. **Tranz. fact.** *Câmpușor cu iarbă verde... Numai păsărelele își umbresc aripele.* EMINESCU, L. P. 69. **Fig.** (Învechit, rar) A se afla în umbră (**I 2**). *Întunecatul în care să umbresc trupurile cereștii.* PISCUPESCU, O. 96/23.

3. **Tranz.** A face să devină mai puțin luminat, să arate mai puțin luminos, a face obscur (**I**); a întuneca. *Numele lui D[u]mn[e]dzău ca cu dalta s-au închipuit... Și negura umbrează piatra pentru să nu să cunoască precum arată.* DOSOFTEI, V. s. noiembrie 108/5. *O fetiță c-un chip așa de frumos, Cât se părea că umbrește pe soarele luminos.* PANN, E. I, 2/20. *Coboară seara blândă, umbrind albastra cale.* PETICĂ, O. 45. *O cameră întunecată, cu lumina umbrită de stamba perdelelor înflorite.* C. PETRESCU, S. 29. *O înserare precoce umbrește lumea.* ARGHEZI, S. XIII, 35. [Natura] *când un nor trecător o umbrește.* VIANU, L. R. 265. *O nuntire de fluturi, parcă neclintii... umbri lumina lunii.* BARBU, PRINC. 14. *Bine-ai venit, flință preaciudată... Mai neagră decât aripa blestemată A bufniței care umbrește luna.* DOINAȘ, A. P. 25. **Expr.** (Învechit, rar) **A umbrî ochii cuiva** = a scăpa de supravegherea, de urmărirea cuiva. *Ia împreună cu tine slugile d[om]nului tău și goneaște după el... să nu-ș afle lui cetății tari și va umbri (și să ne scape din ochi B 1938) ochii noștri.* BIBLIA (1688), 236²/26. **Refl.** *Drumul se umbrea mai tare, ramurile se întindeau mai mult.* PETICĂ, O. 268. *Pe-alocuri unde era desime, trecerea lor se umbrea.* SADOVEANU, O. XXI, 319. *Când ziua cu totul s-o umbri, Voi reciti Pasteluri.* PILLAT, P. 84. (Fig.) *Ce mi-a fost mai drag pe lume în ochi mi s-a umbrî.* id. ib. 196. **Intranz.** (Regional) A se însera; a se înnopta (Voineasa - Călimănești). ALR I 1 221/798. **Fig.** A face să fie, să pară mai puțin important, merituos, valoros etc.; a eclipsa. *Născuți în umbra divinității; s-o umbrim să ne fie idealul.* CIORAN, C. A. 115. *Lirica lui Eminescu... a umbrî câteva din inspirațiile poetice ale*

trecutului apropiat. VIANU, L. R. 127. *Au grijă ca nimic să nu umbrească ideea principală a spectacolului.* T mai 1964, 73. **Refl.** p. s. *Cele importante să reiasă în relief pe primul plan, cele secundare să se umbrească pe planul al doilea.* HASDEU, I. V. X. **Fig.** A face să slăbească în intensitate (sentimente, trăiri interioare etc.). *O singură dată prietenia noastră a fost puțin umbrî.* IBRĂILEANU, A. 24. *Emoțiune sinceră, umbrî de oarecare ironie.* BRĂESCU, V. 82. *Simpatia față de oameni e umbrî de zâmbetul fulgurant al ironiei.* CONSTANTINESCU, S. I, 198. *Un singur lucru îmi umbrea bucuria.* V. ROM. 1966, 63. *Resemnarea... pare a fi umbrî de accentele unei încrâncenări în refuz.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 5, 11/3. **Fig.** (În forma negativă a participiului) *Ne violentează amintirile încă neumbrite de trecerea anilor.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 1/1. **Refl.** *Reții însă uneori exact evenimentele neînsemnate..., dar altele esențiale în viața ta se umbresc: capriciul memoriei.* A. HOLBAN, O. II, 285. *Bunele sentimente... nu se umbresc.* VIANU, L. R. 174. *Fericirea care îi inundase până atunci chipul se umbrise.* PEDA, DELIR. 412. **Fig.** (Complementul indică vocea) A face să-și piardă sonoritatea; a voala. *Glăsu-i era cald și învăluit, umbrî parcă de păreri de rău.* SADOVEANU, O. III, 201. **Refl. Fig.** (Învechit și regional) A-și pierde puterea de judecată, rațiunea, a se tulbura la minte. *Să umbresc, precum samănă, din multa bucurie, și cei preaînțelepți bărbați.* AETHIOPICA, 86/24. *Lăzu nu se lasă singură în cameră până la 40 de zile de la naștere, că se umbrește.* PAMFILE, DUȘM. 271.

4. **Tranz.** A face să aibă o culoare, o nuanță mai închisă, a colora mai intens; a întuneca. *Abia începuse tullelele bărbei să-i umbrească pelița copilărească.* ODOBESCU, S. III, 177. *Ochii umbrîți de cearcăne mari albastre.* C. PETRESCU, I. I, 50. *Pământ umbrît de brazde cât duc ochii.* PILLAT, P. 228. *Partea inferioară este albă, umbrîtă mai mult sau mai puțin cu galben.* LINȚIA, P. I, 63. **Refl.** *Treptat câmpul se umbrește sub a brazdelor desime.* ALECSANDRI, P. III, 41. *Au crescut focul și s-au așezat pe spate, privind cerul care se umbrea în colorarea florilor de toporași.* SADOVEANU, O. XIII, 859. **A acoperi cu umbră (I 3)** o porțiune dintr-un desen, dintr-o pictură etc.; a face umbre, a da umbre unui desen. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. **Tranz. și refl. Fig.** (Despre ochi, chip) A (se) întrista, a (se) posomorî (**I**). *De neagră întristare nalta frunte-i s-a umbrî.* ASACHI, S. L. I, 69. *Privirea lui se umbrî de un nor de melancolie.* PETICĂ, O. 340. *Inginerul tăcu un răstimp; durerea îi umbrî fața.* AGĂRBICEANU, A. 513. *Ochii postelnicului se umbriră.* SADOVEANU, O. XIII, 555. *Durerea Cu cearcăne viorii fi-a umbrî zâmbetul ochilor.* s februarie 1960, 35.

5. **Intranz. și refl.** (Rare) A apărea ca o umbră (**II 2**); a se întrezări; a se contura. *Privi lung-lung în zarea întunecată, spre piscurile ce abia umbreau la marginea cerului.* MIRONESCU, S. A. 70. *A intrat... gătită cu toate podoabele... I se umbrea linia ființii printre văluri.* SADOVEANU, O. XV, 441, cf. DEX.

- **Prez. ind.: umbresc.** - **Și:** (Învechit și regional) **umbră** (ALR I 389/ 112, 230, 243, 289, 298, 347, 363, 418, 532, 578, 679, 709, ib. 1 221/798; prez. ind. *umbrez*) vb. I.

- **V. umbră.**

UMBRIÁN, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. (La pl.) Vechea populație a Umbriei; (și la sg.) persoană care făcea parte din această populație. *Plaut, umbrian din naștere, scrie în cea mai pură latină.* IST. L. ROM. I, 33. *Limbă indo-europeană, vorbită de triburile umbrienilor din Italia centrală.* M. D. LINGV.

2. Adj. Care se referă la umbrienii (1), care aparține umbrienilor; (rar) umbric. *Limba oscă este cunoscută prin inscripții..., iar limba umbriană prin unele texte... gravate pe niște tăblițe de bronz.* GRAUR, I. L. 201. *Teoria substratului osco-umbrian al latinei vulgare.* IST. L. ROM. I, 33. ♦ (Substantivat, f.) Limba umbriană. *Conținutul dintre limba latină... și celelalte limbi indo-europene vecine (osca, umbriană și dialectele minore...) a fost îndelungat.* IST. L. ROM. I, 33.

- Pronunțat: -bri-an. - Pl.: umbrieni, -e.

- Umbria (n. pr.) + suf. -an. Cf. fr. o m b r i e n.

ÚMBRIC, -Ă adj. (Rare) Umbrian (2). Cf. CADE. *Alfabetul umbric.* id. ib.

- Pl.: umbrici, -ce.

- De la Umbria (n. pr.). Cf. lat. u m b r i c u's.

UMBRICIÓS, -OĂSĂ adj. (Rare) Umbros (2). *Dumbrăvi mari și umbricioase, Văi adânci și răcoroase.* MARIAN, NU. 169.

- Pl.: umbricioși, -oase.

- Umbră + suf. -icios.

UMBRÍLĂ s.f. v. umbrelă.

UMBRÍRE s.f. 1. Faptul de a (se) u m b r i (1); (econcretizat) umbră (I 1). *Copaci nalți și mândri, marturi, cu a lor umbrire, De dezmierdări, de voroave, de libov.* CONACHI, P. 102, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *O! brazii mei... răspândiți pe a mea cale Umbriri!* ALECSANDRI, POEZII, 407. *Clară E privirea-ți inocentă sub a genelor umbrire.* EMINESCU, O. I, 51, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Sere cu sistem de umbrire, care poate fi extins atunci când radiația solară este puternică.* M. E. HORT. 460. ♦ Fig. (Învechit) Apărare, ocrotire, protecție; pază (3); grijă. Cf. CORESI, L. 245/19. *Den Duhul Sfânt întrupe-se întru ea și cu umbrirea tăriei de sus.* id. EV. 494. *Sufletul meu cel întinat... curățește-l de rele și-l strălucește cu umbrirea ta cea luminătoare.* MINEIUL (1776), 182^v/6. *Drăapta stăpânire a unui domn, sub a căruia umbrire norodul, adăpostindu-se, se apără de arșiurile strămbătăților* (cca 1793). URICARIUL, I, 73. *Să putem stăpâni acele strămoșești moșii... hrănindu-ne aice sub umbrirea și viețuitoarea rouă a sântului dovletu* (cca 1815). ib. 241. *Slăvit să fie numele marelui proroc..., asemenea îl rog ca să ne aibă supt a sa umbrire.* GORJAN, H. I 151/19. *Să întemeieze sate și orașe sub umbrirea păcii și a legilor căpeteniei lor.* F. AARON, I. I, 38/6. *Învățătura publică în limba patriei... se adăposti sub umbrirea bisericeii.* ASACHI, I. 1/3. *Își părăsise țeara... spre a scăpa de tirania otomană și trecuse... sub umbrirea craiului Spaniei.* BĂLCESCU, M. V. 409. *Sânt foarte puține acele familii care înfloresc supt umbrirea virtuții.* NEGULICI, E. I, IV/14. *Hotărâște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căriia să vieze.* NEGRUZZI, S. I, 272. *Vreo oștire*

Care apasă trușasă, sub a lăncilor umbrire, Pe ai săi locuitori. id. ib. II, 131, cf. POLIZU. *Mulți persecutați... supt a ta umbrire ajunseră scutiți.* MUREȘANU, P. 101/4, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ♦ Fig. (Învechit) Laudă, slavă, preamărire. *Și deaca sv[i]nși besearicile, să feace veselie s[u]/[e]tească și de D[u]h[u]l Sv[ă]nt umbrire.* DOȘOFTEI, V. S. noiembrie 147^v/7. *Papagaia... de umbrirea a fiitorului acelor doauă monarhii stat se apuca, zicând: - Aceaste doauă vestite și nebiruite monarhii, o, iubiiții miei...!* CANTEMIR, IST. 111. *În numele Tatălui și sirguire Fiului și u[m]brire Duhu[lu]i Sfânt* (a. 1750). IORGA, S. D. XVII, 200.

2. (Rare) Întunecime, obscuritate (1); umbră (I 2). Cf. u m b r i (3). *Sunt lumini fără de umbrire, Este roză fără spin... E amor fără de chin?* I. NEGRUZZI, S. II, 233. *Noaptea umbririle-i și-ntinse.* EMINESCU, O. IV, 82. *Acela-l rotea prin văzduhul senin... Și-n fiecă zi și tot timpul vecin Umbririlor nopții din vale.* COȘBUC, P. II, 297.

3. Culoare sau nuanță (mai) închisă, (mai) întunecată; umbră (I 3). Cf. u m b r i (4). *Materii... cărora li se poate da orice coloră sau niuanse (umbriri).* MOZAIKUL (1839), 508/16. *Obrajii gălbejiți și supți căpătaseră o umbrire vineție, lucioasă.* MIHALE, O. 511. *În față nu se vedea decât umbrirea neagră a arăturii desfundate.* v. ROM. octombrie 1964, 40, cf. DEX. ♦ Executarea umbrelor dintr-un desen sau o pictură. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. ♦ Fig. Posomorâre, întristare, îngândurare. *La ce bun Sunt ochii tăi izvoare liniștite..., De nu coboară soarele iubirii Nicicând să le aprindă cu seninul Biruitor umbrirea mohorâtă.* PILLAT, P. 230. ♦ Fig. Lipsă de claritate în exprimare. *Silion istorisi din nou... cam tot ce îi spusese pe sărite, cu tot felul de goluri voite și umbriri misterioase.* VINEA, L. I, 30.

4. (Învechit, rar) Semn abia perceptibil. V. u m b r ă (II 5), u r m ă. *Tot darul desăvârșit de sus iaste..., de la părintele luminării, la carele nu iaste schimbare sau umbrirea schimbăriei.* N. TEST. (1648), 176^v/20. *Toată darea bună... de sus iaste, pogorându-se de la părintele luminelor, lângă care nu iaste primenire au umbrare de schimbare.* BIBLIA (1688), 910^v/5, cf. ZOBA, S. 42.

- Pl.: umbriri. - Și: (învechit) umbrăre s.f.

- V. umbri.

UMBRÍȘ s.n. Loc umbrat. V. u m b r ă (I 1). *Ei bine, uitați în grabă grădina, casă, umbrîș.* CONV. LIT. V, 311. *Sub umbrîșul unei grupe de lămâi ce înfloresc, Pe-o sofa ea zace dusă.* MACEDONSKI, O. I, 241, cf. TDRG. *Uite, în umbrîșul cel de colo... un loc potrivit pentru odihnă.* HOGAȘ, DR. II, 83, cf. CADE. *Înșira bucăți mari de saltele de mușchi, pe care le desprindea din umbrîșuri.* SADOVEANU, O. XI, 114, cf. SCRIBAN, D., DSR, ALR II 2 490/235.

- Pl.: umbrîșuri.

- Umbră + suf. -îș.

UMBRISOARĂ s.f. (Rare) Diminutiv al lui u m b r ă (I 1); (popular) umbrîță. Cf. CADE, DL, DM, DEX, PAULETI, C. 73. *Nici o boală nu-i ușoară Ca vara la umbrisoară.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 426.

- Pl.: umbrisoare.

- Umbră + suf. -isoară.

UMBRÍT, -Ă adj. 1. (Despre locuri) Care se află la umbră (**I 1**); acoperit de umbră; umbros (**2**). *Printre plaiurile-umbrite acea oaste inimoasă Vine a parc-un râu de foc.* ASACHI, S. L. I, 69, cf. PONTBRIANT, D. *Cu gleznele lor sfâșiau valurile până la umbritul lor izvor.* EMINESCU, P. L. 13. *Iacă și pădurea cu cărarea ei umbrită.* CARAGIALE, O. II, 313. *Cunosc o fântână pe valea umbrită.* MACEDONSKI, O. I, 99, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Cum rămase singură, cutreieră cărările... cu bolți umbrite și răcoroase.* DELAVRANCEA, V. V. 16, cf. ALEXI, W., CADE. *O tulpină umbrită va lăstări greu.* RĂDULESCU, S. 39, cf. DEX. *Nu-mi mai amintesc din timpul acela decât Locurile umbrite pe unde treceam.* DOINAȘ, A. P. 3. ♦ (Substantivat) *Lacul cel sfânt o să-l vezi și pe-Avernus, umbritul de codri.* COȘBUC, AE. 59. ♦ Acoperit de umbră (**I 2**); întunecat. *Răsfângeri roșii de amurg Se sfarmă-n licăriri mărunte Și-n Dunărea umbrită curg.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 20. ♦ Fig. (Învechit) Ocrotit, apărat; înzestrat. *Te-au numit pre tine..., munte umbrît cu bunățile dintru care s-au arătat noa.* MINEIUL (1776), 56²/28. *Bucură-te, laudă a toată lumea! Bucură-te, munte umbrît!* KLEIN, în ȘA I, 13. *Înălțăm laudă și mulțumită Cerescului Împărat, dintr-a căruia bogată milă ne aflăm și noi cu toții umbrîți cu ale sănătății.* ARICESCU, P. E. 41/4, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. ♦ (Rare) Acoperit de păr¹ mult. [Unii câini] *la spate au o coadă tare, lungă și bine umbrită.* ODOBESCU, S. III, 64.

2. Care este slab luminat; întunecat, întunecos, umbros (**3**). *Uită-te de vezi paingul în umbrita sa chilie.* CONACHI, P. 269. *Un cerdac lung, umbrît și multicolor, răspunde c-o scară ce dă-n curte.* EMINESCU, P. L. 73. *Glasul meu se pierdea în depărtările umbrite, misterioase, ale pădurii.* SANDU-ALDEA, D. P. 157. *Fața să-mi fie umbrită și să nu fiu recunoscut îndată.* A. HOLBAN, O. II, 200, cf. DEX. ♦ Fig. *O cinste! o slav-a lumei! umbrite zădărnicii, Depărtați-vă de mine și rămâneți cu cei vii!* CONACHI, P. 50. *Prin relevarea stăruitoare a părților umbrite ale caracterului său, ni s-a deschis o privire nouă.* NEGULESCU, G. 119. [În ură] *conturele umbrite capătă o proeminență zdrobitoare.* CIORAN, C. A. 183. *Multe tendințe se încrucișează în regiunile umbrite ale sufletului fiecăruia dintre noi.* VIANU, L. R. 216. *Îl fac să studieze laturile umbrite ale conștiinței.* id. ib. 663. ♦ Fig. Diminuat, estompat, eclipsat, întunecat. *Dacă forța intelectuală a dezbaterii este uneori umbrită, reprezentăția este susținută totuși de pilonii unor interpretări emoționante.* T. iunie 1964, 75. ♦ Fig. (Despre față sau despre ochi) Îngândurat, trist (**1**), îndurerat; înnegurat. *Ochiul tău cel dulce și umbrît mă-ncântă.* EMINESCU, O. IV, 365. *Ochii ei albaștri, ușor umbrîți, își plimbă acum... o privire lentă, serioasă, indiferentă.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 159. *Cu ochii umbrîți, se întoarce la gândurile ei.* CAZIMIR, GR. 254. *Fața îi era liniștită, dar ușor umbrită, galbenă și trasă.* v. ROM. octombrie 1964, 27.

3. Fig. (Despre voce, sunete) Cu sonoritate scăzută; stins (**4**), șoptit², voalat. *Avea un glas profund, muzical, umbrît într-o surdină dulce, misterioasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 236. *Unul spune cu glas umbrît gândul tuturor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 307, cf. DEX.

4. Fig. Care și-a pierdut puterea de judecată; cu mintea tulburată. *Starea pasivității este aceea în care se află sănătatea prigonită de o neputință... și cunoștința minții umbrită, de nu ne dă ascultare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 7/28.

- Pl.: umbrîți, -te.

- V. umbri.

UMBRITÓR, -OÁRE adj. (Astăzi rar) Umbros (**1**). *O grădină plină cu feluri de flori... și cu copac umbritori.* PANN, E. I, 84/6. *Călărețu-n sânul luncei umbritoare Simte-o mângâiere dulce-alinătoare.* ALECSANDRI, P. III, 152. *Arborii pe câmpuri cresc verzi și umbritori.* GRANDEA, S. 34, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., DM. ♦ Fig. (Învechit) Care apără, care ocrotește, care protejează. *Acesta sv[ă]nt... să tâlcuiască spăsat sau păzătoriu sau umbritoriu.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 69⁷/7, cf. MINEIUL (1776), 102^{v1}/31. *Sub răchiți bătrâne, de raze umbritoare, Pe o saltea de iarbă, flăcăii se lungesc.* BELDICEANU, P. 62, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W.

- Pl.: umbritori, -oare.

- Umbri + suf. -itor.

UMBRITÚRĂ s.f. (Rare) Porțiune mai întunecată dintr-o imagine plastică; umbră (**I 3**). *Face schițele sale ștergând cu guma umbriturile dintr-un desen.* PUȘCARIU, L. R. I, 128.

- Pl.: umbritudini.

- Umbri + suf. -itură.

UMBRITĂ s.f. (Popular) Diminutiv al lui u m b r ă (**I 1**); (rare) umbrăsoară, (popular) umbruliță, umbrăsoară (**1**), (regional) umbrută (**1**). Cf. CADE. *La umbrița de stejar Simțeam cum somnul blând mă fură.* BENIUC, M. 138, cf. DEX, H XI 305, XVIII 149. *Sânt trei păltiori..., Sub umbrița lor Cine se umbrește?* TEODORESCU, P. P. 49. *Sub umbrița codrului, Tot omul cu naica lui.* DOINE, 77. *Pălcinel cu frunza lată Și cu umbrița rotată.* F (1891), 426. *În grădină la umbriță.* HODOȘ, P. P. 213. *Dulce-i gura de fetiță Ca și somnul la umbriță.* EPURE, P. 47. *Pe culmiță se plimba Și la umbriță trăgea.* MAT. FOLK. 168. *Tu, maică, să mi te duci La umbrița nucului.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 180. *Înima mea rămâne. Ia-o tu și-o pune bine Și-o sădește în grădină, În grădină la umbrița, Și-i du apă cu gurii.* VICIU, F. 111, cf. GRAIUL, II, 124. *Sus la munții Mamului, La umbrița fagului.* GIUGLEA - VÂLSAN, R. S. 82. *Că-i bună iarba d'e oi Și umbrița d'e-amândoi.* DENSUSIANU, Ț. H. 208. *Trandafir roșu-n fereastră, Nu face umbriță-n casă.* ANT. LIT. POP. I, 139. *La umbrița nucului El ședea și-mi odinea.* BALADE, II, 231. *La umbrița spinilor, Pe seama străinilor.* FOLC. TRANSILV. I, 162. *Mai că, măicuța mea, Dacă tu mă-i îngropa La umbriți, sub dumbrăvi, Si vii cui i-am fost dragi!* CAF X₂, 291.

- Pl.: umbrife.

- Umbră + suf. -iță.

UMBRÓS, -OÁSĂ adj. 1. (Despre copaci, vegetație) Care face umbră (**I 1**), care umbrește (**1**); umbritor, (rare) umbratic, (regional) umbruț (v. u m b r u ț ă **2**). *Pre malurile gârlei, tot felul de pomat roditoriu și tot copaciul frunzos și umbros.* CANTEMIR, IST. 126. *Măguri cu desigur umbroase.* BUDAI-DELEANU, Ț. 180, cf. DRLU, LB. *Această plântă crește în umbroasele păduri a*

Evropii. J. CIHAC, I. N. 295/23. *La pădurea cea umbroasă... singur umblu.* ASACHI, S. L. I, 147, cf. ISER. *Cât e codru de frumos, Cu frunza verde, umbros.* PANN, Ș. II, 74/12, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Am mers... prin păduri umbroase și prin sate mizerabile.* ALECSANDRI, O. P. 341. *Sub un plop umbros.* BOLINTINEANU, O. 86. [Diana] *prin codri umbroși și pe piscuri furtunoase străpunge cerbii.* ODOBESCU, S. III, 53. *Auzit-ați voi de o țară depărtată..., cu codri umbroși?* GANE, N. I, 12, cf. DDRF. *Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros.* COȘBUC, P. I, 123, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Răsărea, dintre stejarii și carpinii umbroși, o casă.* AGĂRBICEANU, S. P. 189. *Anini înalți și umbroși.* AL LUPULUI, P. G. 23, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Așa am făcut eu pe jos, întâiași dată, acel... drum cu meri umbroși.* VLASIU, A. P. 174. *Te-nalță, cedrule umbros!* VOICULESCU, POEZII, II, 66, cf. SCRIBAN, D. *Marele său prieten este iubitor de copaci cu coama umbroasă.* CĂLINESCU, C. O. 228. *Au curte curată, cu nuci umbroși, grădină cu meri.* V. ROM. februarie 1969, 6. *Pădurile, cu streășina lor umbroasă și umedă, strângeau târgul din toate părțile.* G. BARBU, A. V. 12, cf. DEX. *Să trecem văi adânci..., Munți înalți cu brazi umbroși!* POP., ap. GCR II, 316. *Prin crânguri tăcute... Frunza e umbroasă.* TEODORESCU, P. P. 435. *Salcie pletoasă, Verde și umbroasă.* BALADE, III, 160. *Ajungând la niște pomi umbroși, descălecă.* SNOAVA, IV, 511. *Codrurile, frați mai mari..., Sî leș on crac mai umbros Cât oi sta cu puica zîos.* CAF X₂, 289. ◊ (Substantivat) *Fagilor, umbroșilor, Faceți-mi un pic de umbră!* JARNIK - BĂRSEANU, D. 20. ◆ Fig. (Învechit) Ocrotitor, apărător, protector. *Bucură-te, casa D[o]mnului, bucură-te, muntele cel umbros!* MINEIUL (1776) 204^v/7. ◆ Fig. Despre care sunt puține informații, care nu se cunoaște bine; neclar, nedeslușit. *Fu adusul în beseacă D[o]mn[u]l nostru [I]su[s] H[risto]s..., pre obiceiul a umbroasei scripturi a legii vechi.* DOSOFTEI, V. S. februarie 50^v/30. *Umbroase figuri mitologice create în Evul Mediu și cari trăiau încă în tradițiunea poporului nostru.* HASDEU, I. C. I, 163. ◆ Fig. (Despre păr¹, gene) Des; stufos¹ (2). *Și, sub genele umbroase, Două stele-i scânteia.* ASACHI, F. 121/26. *Sub genele-i umbroase, doi ochi lucesc ca mura.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Coada cea lungă a câinelui..., perii ei aspri și umbroși.* ODOBESCU, S. III, 67.

2. (Despre locuri) Care se află la umbră (I 1); acoperit de umbră, plin de umbră; umbrit (1), (rar) umbratic, umbricios. *Un ostrovaș... umbros de pomi.* AETHIOPIA, 46^v/24. *Umbrosul verde plai E lăcaș de bucurie.* ASACHI, S. L. I, 132. *Se scoborî jos în grădină și-și alese un loc umbros, unde se așeză.* MOZAIICUL (1839), 543/21. *Albă pășerică!... Vezi sorile tale Cum se veselesc Prin luncile-umbroase.* ALECSANDRI, P. I, 197. *Zile întregi de vară treceam în acel loc umbros.* GRANDEA, S. 135. *Pierzându-se printre aleele umbroase..., se ascundea într-un boschet.* EMINESCU, P. L. 100. *Cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase.* CREANGĂ, A. 117. *Timp îndelungat el umblă dar... pe la locurile mai umbroase.* SLAVICI, O. I, 166. *Văi umbroase, presărate cu sate.* F (1883), 437, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Aveau culcușul... pe sub malurile umbroase, cu balcoane, chioșcuri și cafasuri.* SADOVEANU, O. X, 295. *Se simțeau, în locuri umbroase, mirăsele ascuțite de la mintă.* id. E. 119. *Într-o răpă umbroasă, ca-ntr-un ungher, Stau*

dumnezeiește. DOINAȘ, A. P. 20. *Pe potica cea umbroasă, Unde-i pădurea mai deasă.* ȘEZ. IV, 130.

3. Care este slab luminat; întunecat, întunecos, umbrit (2). *Stelele care se tem de razele Soarelui... mergea să-și ascunze în Ocean umbroasele lor focuri.* PLEȘOIANU, T. II, 86/10. *Ar fi văzut noaptea... a se înălța un duh alb, umbros.* MOZAIICUL (1839), 451/4, cf. PONTBRIANT, D. *Două lacrimi curseră din genele ei lungi..., ca două stele ce se coboară dintr-un spațiu umbros.* BOLINTINEANU, O. 459. *Clădirea umbroasă, cu ferești mici.* IORGA, C. I. I, 110. *De după depărtările umbroase ale pământului se deschise... geana aprinsă a soarelui.* HOGAȘ, M. N. 92. *În lungul unui chei umbros s-au oprit șlepuri încărcate.* SADOVEANU, O. IX, 299. ◊ Fig. *Zborul industriei au produs și părți umbroase. Întreprinderi nereușite, neavere a capitalului productiv.* MARȚIAN, S. 66. *Sufletul ei întreg era o reflectare umbroasă și tristă a sufletului său de copil.* EMINESCU, P. L. 31. *Cine nu a fost redactor de jurnal nu poate cunoaște câte părți umbroase are această meserie.* I. NEGRUZZI, S. I, 160. *Viața psihică a tinerimei mai are și alte părți umbroase.* CHENDI, S. I, 126. ◆ Fig. *Îngândurat; trist, îndurerat. Umbroasa-i lată frunte În punnu-i se-ncrețește.* HELIADE, O. I, 214. *Fruntea-ți e umbroasă.* BOLINTINEANU, O. 104. *Împleticit m-am dus și i-am închis Ochii umbroși, trist străjuiri de coarne.* LABIȘ, P. 39. ◊ (Substantivat) *Ei sunt săracii pământului, ei, umbroșii, Oameni care răspândesc în tristare.* ISANOS, V. 149. ◆ Fig. Care exprimă tristețe. [Alt om] *este mai posomorât și stilul său se jugrăvește cu aceleași colori umbroase care acopere și fața lui.* HELIADE, O. II, 19.

- Pl.: umbroși, -oase.

- Umbră + suf. -os.

UMBRULIȚĂ s.f. (Popular) Diminutiv al lui u m b r ă; (popular) umbriță. Cf. u m b r ă (I 1). *Sus mi-e frunzulița deasă, Jos mi-e umbrulița groasă.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 188. *La fagu cu frunza deasă Și cu umbrulița Groasă, Șed voiniceii Ca-n casă.* BALADE, II, 332. *Le făceam umbruliță..., le făceam uite-așa trei-patru tușe și le puneam acolo.* T. DIAL. M. II, 123. ◆ Fig. Apărare, ocrotire, protecție. *Cine n-are mumuliță N-are nici o umbruliță, N-ai cui spune-o vorbuliță.* CAF III, 200.

- Pl.: umbrulițe.

- Umbră + suf. -uliță.

UMBRUȘOARĂ s.f. (Popular) Diminutiv al lui u m b r ă.

1. Cf. u m b r ă (I 1). *Nici o muncă nu-i ușoară Ca vara la umbrușoară.* FOLC. MOLD. I, 69.

2. Cf. u m b r ă (II 1). *Rămâi, maică, sănătoasă, Dacă n-ai fost bucuroasă Și-ni vez umbrușoara-n casă, Și stau cu tine la masă.* CAF IV, 201.

- Pl.: umbrușoare.

- Umbră + suf. -ușoară.

UMBRUȚĂ adj. v. umbruță.

UMBRUȚĂ subst., adj. 1. S.f. (Regional) Umbriță. *Plai de munte o-ndirepta La umbruța plopului.* VICIU, COL. 43. *La umbruța unui fag Șede Gruia lui Novac.*

FRÂNCU - CANDREA, M. 215. *La umbra pomilor Șede doamna curților*. BUD, P. P. 68, cf. BĂRLEA, B. 48. *La umbra pomilor, Mândră-i stâna oilor*. T. PAPAĞI, M. 78. *De-a umbra pomilor Este-un pat de-a domnilor*. ARH. FOLK. I, 178. *Spune la drăguțul meu Că eu mor de dorul lui La umbra nucului*. FRIEDWAGNER, R. V. 153. *De nemica nu mi-e drag Ca de umbra de fag*. FOLC. TRANSILV. II, 66. *Taci, fiule, nu mai plânge, Că măcuța mi te-a duce Supt umbra Bradului*. CAF V, 82. *În luncă-i iarbă mari, Iarba-i mari, Floarea-i deasă Și umbra-i răcoroasă*. ib., VI, 248. ♦ F i g. (Prin nord-vestul Munt.) Ajutor; protecție (1). UDRESCU, GL. *Nici tătuță, nici miluță, Nici de nicăieri umbra*. id. ib.

2. Adj. (Într-o poezie populară; în forma *umbruț*) Care face, care ține umbră (I 1); (astăzi rar) umbritor. (Substantivat) *Codrul'e, codrușul'e, Codrul'e, umbrușul'e, Codrul'e, Măria ta, Mă rog nu te supăra!* DENSUSIANU, T. H. 118.

- Pl.: *umbruți, -țe*. - Și: (regional) *umbruț* adj.

- *Umbră* + suf. -uț.

UMECTĂ vb. I. T r a n z. (Livresc) A umezi ușor (și numai la suprafață). Cf. ALEXI, W., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

- Prez. ind.: *umectez*.

- Din lat. *humectare*, fr. *humecter*.

UMECTĂRE s.f. (Livresc) Acțiunea de a umezi și rezultatul ei; umezire. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *umectări*.

- V. *umecta*.

UMECTĂT, -Ă adj. (Livresc) Umezit. *Buzele humectate*. CĂLINESCU, S. 553, cf. M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *umectăți, -te*. - Și: *humectăt, -ă* adj.

- V. *umecta*.

UMED, -Ă adj. 1. Care este acoperit, udat ori stropit cu apă sau care a stat în apă sau într-un lichid și încă nu s-a uscat; care conține puțină apă în porii sau pe suprafața sa; care conține umezeală (1); jilav, reavăn (1), umezit (1), (învechit și regional) umezos (1), (regional) revenos, rătos², udăcios, udilos, udos (1). V. u d. *Priimiț roauă a Duhului sv[ă]nt, roauă nu umădă și cu aburel de vânt pemăntesc*. DOSOFTEL, PAR. 86⁵/21, (1). ANON. CAR., MOLNAR, D. 121/25. *Arburii cei selbategi cresc de sine, fieștecare feliu locul în care se crească încă și-l alege, adecă uscat sau umed*. ȘINCAI, în ȘA I, 657. *Prea umed [pământul] fiind, putrezește sămânța*. GOLESCU, S. 272, cf. DRLU, LB. *Ea crede, lăcrămează și... cade despletită pe umida țărână*. HELIADE, O. I, 345, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821¹/9, NEGULICI, ISER, POLIZU. *Frigul mă-ngheață; e umed pământul*. ALEXANDRESCU, O. I, 89, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Ducea cofiță Cu apă rece de la izvor... era umedă-a sa guriță Și-i sălta floarea pe sinișor*. ALECSANDRI, P. I, 20. cf. CIHAC, I, 297. *Făclie de veghe pe umezi morminte,...* *Astfel ai trecut de al lumii otar*. EMINESCU, O. I, 37. *Puserăm piciorul pe pământul umed al catacombelor*. CARAGIALE, O. II, 343. *E umed cimbrul pe colină*. MACEDONSKI, O. I, 159, cf. DDRF. *Și care și turme-n*

pripoare Pe umede coaste răsar. COȘBUC, P. II, 9, cf. BARCIANU, ALEXI, W., IDRIG. *Flori de piersic roșii se scutură mărunte Pe umedele brazde*. PETICĂ, O. 138, cf. PASCU, S. 65. *O hrubă puturoasă și fără de lumină... Pat, umedele paie, iar pern-un bolovan*. SORBUL, T. 4, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Pe nisipul umed... ne simțim pentru un moment înviorați*. A. HOLBAN, O. II, 497, cf. CADE. *La fiecare pas, copitele alunecau pe caldarâmul umed*. CAZIMIR, GR. 23. *Se înfundară într-o viroagă umedă, aproape noroioasă*. CAMIL PETRESCU, O. II, 26, cf. DS. *Merg singur, apăsător, pe drumul umed*. PILLAT, P. 220, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 20. *Din acele umede peșteri răbufni o vântoasă rece*. C. PETRESCU, A. R. 6. [Bourii] *coarneau lungi le aveau, frunțile largi, boturile umede*. STANCU, R. A. III, 120. *Le aduse umede felii de portocale*. VINEA, L. II, 11. *Eu hoinăresc pe covoare de mușchi umed*. BOTTA, S. III, 105. *Întinse pe iarba umedă dulama veche*. PREDĂ, M. 106. *O construcție... clădită din piatră și scânduri parcă umede*. T decembrie 1964, 54. *Ciorile... Se așezau în rânduri și-și curățau cu ciocurile penele umede*. BĂNULESCU, I. 22. *Loc jos și băltoș sau umed*. CHEST. II 73/1, ib. 73/9, ALR II 5 060/365, 414, 728, 928, 987, ALR SN III h 845. ♦ F i g. *Norii negri se strâng învăluind tot cuprinsul într-o pânză neagră și umedă*. BART, S. M. 14. *Umeda perdea De nouri nu-i gonește imaginea senină*. I. BARBU, J. S. 5. ♦ (Urmă de determinări introduse prin prep. „de”) *Era locul foarte umed de apă*. DOSOFTEL, V. S. decembrie 207⁷/7. *Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci și rotunde*. EMINESCU, P. L. 9. *Vechile umbrele... suspină și se-ndoaie, Umede de-atâta ploaie*. MINULESCU, VERS. 197. *Luă în brațe pe fata cea albă și o așeză cu grijă în iarba umedă de rouă*. SADOVEANU, O. V, 528. ♦ (Învechit) Care este de natura apei, care are însușirea de a fi umed (1). *Socotesc mai vărtos pricină împreunarea finții ceii umede și uscate... cum că iaste Nilul, iar ceaealaltă, pământul lor*. AETHIOPICA, 54^v/3. ♦ (Substantivat, n.) Caracterul a ceea ce este umed (1), însușirea de a fi umed. Cf. CIHAC, I, 297. *Pe tăvi mari, sclipirile paharelor... și umedul străveziu și colorat al fructelor*. I. M. SADOVEANU, S. 64. *Semnul lui Hermes... voiește a împăca principiile contrare: umidul cu uscatul, caldul cu recele*. BARBU, PRINC. 89. ♦ (Pe lângă lucruri care implică ideea de umiditate cu intenția de a o întări) *Ș-amu de umed creștetul Al undelor s-atinge*. ASACHI, S. L. I, 246. *Acea umedă negură nepriimitoare sănătăței*. AR (1831), 455¹/18. *Dânșii în urmă porniră pe umeda mării cărare*. MURNU, I. 12. *Pe o vreme de toamnă, cu ploaie umedă, se afla și dânsul cu cei doi prietini*. SADOVEANU, E. 134. *Au început niște ninsori umede*. VLASIU, A. P. 244. ♦ F i g. Care produce impresia de umed (1). *Trăsurile feței de o paloare delicată, umedă, strălucită*. EMINESCU, P. L. 30. *Spații luminate de un albastru splendid, umed și curgător*. id. ib. 36. *Contele are temperament, foc..., femeia îi iese înainte..., îi stinge focul cu o îmbrăçoșare umedă, rece*. I. NEGRUZZI, S. V, 389. *Observațiile de detaliu, vii, pline de frescheță, umede de viață*. IBRĂILEANU, S. 227. *Un duh al beznei umed și întunecat*. C. PETRESCU, I. I, 29. *Cerul era de un albastru umed și munții se zugrăveau sinilii la sfințit*. SADOVEANU, O. VI, 336. *Mi-e frig din creștet la călcăie*. *E umed fiecare gând Și orb!* ARGHEZI, S. I, 26. *Pădurile, cu streășina lor umbroasă și umedă, strângeau târgul din toate*

părțile. G. BARBU, A. V. 12. ♦ Pătruns de igrasie; igrasios, jilav. De mult ar fi oștat între patru păreți umezi... [ai] vreunei închisori. MOZAIUCUL (1839), 545/13, cf. IȘER. Ea ne cheamă plângătoare Colea-n umeda-nchișoare... BOLÎNTINEANU, O. 90. Pimnișele mele sunt umede și reci. ÇARAGIALE, O. II, 342. Întră în gangul întunecos și umed. EFTIMIU, M. 113. Și-s umezi păreții Și-un frig mă cuprinde. BACOVIA, O. 27. Plângând de-un dor fără de nume, În umedul bordei te-nchizi trudită. VOICULEȘCU, POEZII, I, 23, cf. DR. VIII, 325. Casele umede eazuzează reumatism. SCRIBAN, D. O piyniță întunecoasă și umedă. CĂLINESCU, C. O. 239. O simplă chilie umedă și înghețată. VINEA, L., II, 314, cf. ALR. SN III h 846. ♦ (Despre atmosferă, aer, un anumit mediu etc.) Încărcat cu vapori de apă, pătruns de vapori de apă. Când sânt stele rari pre ceriu, Însămnează aer umed și ploaie. CALENDARIU (1814), 80/28. Aerul, din pricina apii cu care e înconjurată, este umed și neguros. EG 15/1. Munți... espuși la neîncetată influință umidă a aerului. BARASCH, M. II, 33/9. Ar atrage-n visu-i mândru a izvoarelor-murmuri. Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-a pururi. EMINESCU, O. I, 162. Și-n răcoarea umedă a livezilor adie mirosul de maldăr cosit. ÇARAGIALE, O. II, 303. Vântul de toamnă rece și umed, țiuie în rămășițele frunzelor. DELAVRANCEA, T. 165. Plopi în umedul amurg Doinesc eterna jale. COȘBUC, P. I, 191. E o seară întunecată și umedă de început de toamnă. DUNĂREANU, CH. 107, cf. BIANU, D. S. 762. Noaptea aceea de toamnă umedă și plină de freamăt... parcă sporea neliniștea și misterul. ANGHEL - IOSIF, C. L. 67. Un val de aer umed am adus cu mine-n casă. TÔPÂRCEANU, O. A. I, 55. Spectacol neprefuit... răcorit de briza umedă a mării. Ç. PETRESCU, Î. I, 4. Vântul... trecea... în largul câmpiilor și prin văzduhul umed. SADOVEANU, O. I, 297. O boare umedă... pipăia șovăitor frunzele sălciiilor. BART, S. M. 80. Noaptea umedă și vicleană o pătrunse până în oase. VINEA, L. I, 232. Bolnavul... va sta într-o atmosferă umedă și caldă. ABC SĂN. 221. Sufla un vânt rece și umed. V. ROM. septembrie 1970, 63. ♦ F i g. Soarele-și termină al său drum și s-afundă În umede nemargini. HELIADE, O. I, 313. Vuietul pârâului stăpânea mai departe liniștea umedă din ogradă. V. ROM. ianuarie 1965, 54. ♦ (Despre climă, anotimpuri, perioade de timp) Caracterizat prin precipitații multe; cu umiditate mare. Clima... este umedă și variabilă, dar nesănătoasă. CANELLA, V. 314. Vremea era de asemenea răcoroasă, umedă, mohorâtă. AGÂRBICEANU, S. P. 115. Suferea de excesele ploilor, de toamnele umede și cefoase. CIOCULESCU, C. 384. ♦ (Rare) Care nu este argăsit; crud. De m-ar lega cu șapte vine umede nestrucate, eu aș slăbi. CALENDARIU (1814), 113/20.

2. (Despre ochi; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de”) Plin de lacrimi, în lacrimat; p. ext. lăptos, strălucitor (1); galeș, duios. Ele au... ochiul umăd și înfocat. CALENDAR (1861), 62/16. Zamfira tristă din cort ieșise Și cu ochi umezi lung se uita. ALECSANDRI, P. I, 19. Ci tu rămâi în floare ca luna lui april, Cu ochii mari și umezi. EMINESCU, O. I, 128. Mă privi cu niște ochi mari, sticloși și umezi de lacrimile beției. ÇARAGIALE, O. II, 343. Cu ochii umezi de plăcere... se ducea în același loc. DELAVRANCEA, S.

149. Și uimiți de fata Dochii O dezmiardă și, când pleacă, Umezi au de lacrimi ochii. COȘBUC, P. I, 98. Mia părea ceva cam obosită, dar... cu ochii umezi de... fericire. D. ZAMFIRESCU, Î. 91. M-am pomenit cu ochii umezi de lacrimi. SANDU-ALDEA, A. M. 74. Ochii umezi vor căta la tine. CERNA, P. 64. Ștergându-și ochii umezi cu mâneca cămeșii, îl petrecu. MIRONESCU, S. 46. Am întâlnit însă ochii umezi de emoție și admirație ai nevastei mele. CAMIL PETRESCU, U. N. 31. O urmări, cu ochii rotunzi și umezi. C. PETRESCU, Î. I, 88. Vițica... îl privea cu doi ochi mari, nevinovați, umezi. SADOVEANU, O. III, 117. Ochii mi se deschid umezi, și sunt împăcat. BLAGA, POEZII, 88. Se roșise toată de bucurie... Avea ochii umezi. STANCU, D. 322. Ochii ei negri și umezi se dădură nopții, măsurând-o. VINEA, L. II, 272. Sticlea în ochii-i umezi ceva nelămurit, Știam că va muri și c-o s-o doară. LABIȘ, P. 39. Toată familia își simți ochii umezi de recunoștință. V. ROM. ianuarie 1965, 12. ♦ (Despre pleoape, gene) Sub umedele-ți gene e un foc ce topește Tot felul de dureri. ALEXANDRESCU, O. I, 150. Geniul morții Cu-aripi negre, umede pleoape. EMINESCU, O. IV, 338. ♦ (Despre privire, culoarea ochilor etc.) Căutătura ei cea umedă de lacrimi îmi zâmbea. MOZAIUCUL (1839), 722/6. C-o privire umedă și rugătoare Poți din nou zdrobi... inima mea? EMINESCU, O. I, 30. Ochiul tău atât de tristu-i, Cu-a lui umed-adâncime toată mîntea mea o mistui. id. ib. 155. Mama, cu privirea umedă de bucurie. GANE, N. III, 58. Ochii verzi deschis - ce raze umede aruncau acei ochi! ÇARAGIALE, O. I, 19. Vedeă pe popa... tiherel, vânjos și aspru, cu privirile umezi. AGÂRBICEANU, P. M. 49. Asprimea voluntară a feței era îndulcită de catifelarea umedă a ochilor. C. PETRESCU, Î. I, 13. Eugenița Costea ar fi avut ochii de un castaniu umed și cald. SADOVEANU, O. XIV, 183. ♦ Transpirat, asudat. Simți umărul... rece și puțin umed. REBREANU, R. I, 228. Lăuntric zbuciumat și cu fruntea umedă, doctorul... se ridică de pe bancă. GĂLĂCTION, O. A. I, 37. Oferi stângace... o mână mare, moale, umedă și cu vârful degetelor late. C. PETRESCU, Î. I, 23. ♦ (Despre tuse) Cu expectorație, cu flegmă. După câteva zile... tusea, care nu mai este atât de chinuitoare, a devenit umedă. ABC SĂN. 74.

-Pl.: umezi, -de și (f.) umezi. -Și: (învechit) umăd, -ă, umid, -ă adj.

-Lat. humidus.

UMEDĂ vb. I v. umezi¹.

UMEDĂT, -Ă adj. v. umezit.

UMEDEĂLĂ s.f. v. umezeală.

UMEDITĂTE s.f. v. umiditate.

UMEDÓS, -OĂSĂ adj. v. umezos.

UMEDŪȚ, -Ă adj. (Rare) Diminutiv al lui umed. Cf. CIHAC, I, 297, BĂRCIANU, ALEXI, W.

-Pl.: umeduți, -e.

-Umed + suf. -uț.

UMEJÓS, -OĂSĂ adj. v. umezos.

UMEJUNE s.f. (Învechit) **1.** Umezeală **(1)**. *Sămânța... cădzu pre piatră și deaca răsări veștedzi..., că n-avu umegiune și pământ.* VARLAAM, C. 275, cf. 277. *Micșoară cășcioară acolo făcându-și... și multă umegiune din munte suferind... nu ș-au părăsātu-și cășcioara.* DOSOFTEL, V. S. ianuarie 34^v/3. *Au oprit ceriul trei ani și șase luni..., uscându-se de tot umejunea pământului* (a. 1780). BV II, 263, cf. PHILIPPIDE, P. 182, JAHRESBER, V, 139, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 130, L. ROM. 1975, 315. ♦ Fig. *Aceștia... nu lasă să rădăcineadze cuvântul lui Dumnedzău într-înșii. Și sănt seci, de n-au umegiune de umilință, sau de lacrimi, sau de smerenie, ca o piatră.* VARLAAM, C. 277. ♦ Lacrimi; pocăință **(1)**. *De vei vedea că spre umegiune s-au plecat, desfă antimisul pre sfântul prestol.* IACOV, SYN. 28^v/1.

2. (Fiziol.; rar) Umezeală **(3)**. *Actul de sinucidere nu răpise nimic din eleganța și frumuseța întregii figuri... numai ochii rămași deschiși și pierzându-și strălucirea umegiunei vitale.* EMINESCU, N. 135.

- Pl.: *umejuni*.

- Umed + suf. *-iune*.

UMELÉNIE s.f. v. *umilenie*.

UMELÍNȚĂ s.f. v. *umilință*¹.

UMELÍT¹, -Ă adj. v. *umilit*¹.

UMELÍT², -Ă adj. v. *umilit*².

UMERÁL, -Ă adj. **1.** Care ține de umăr **(I 1)**, privitor la umăr, al umărului. Cf. VALIAN, V., POEN. - AAR. - HILL, V. I, 820²/37.

2. (Med.; despre artere) Care este situată la nivelul brațului, de la umăr **(I 1)** la cot. *Artira axilară... se prelungeste sus cu artira subclaviculară și jos cu artira umerală.* KRETZULESCU, A. 378/20, cf. PONTBRIANT, D., DL, DM, DN³, DEX. (Substantivat) *Artera cubitală este ramura de bifurcație internă a umeralei.* A. POP, CHIRURG. 656.

- Pl.: *umerali, -e*.

- Din fr. *huméral*.

UMERÁR s.n. **1.** (Învechit) Veșmânt bisericesc în formă de fâșie lungă, de lână, de mătase sau de bumbac, purtată pe umăr **(I 1)** de diacon în timpul slujbei religioase; orar¹ **(1)**. V. o m o f o r, s t o l ă. *Luă haina m[u]c[e]nicului... și umărariul ce-i dzâc orariu.* DOSOFTEL, V. S. octombrie 86^v/36, cf. JAHRESBER, V, 138, TDRG, PASCU, S. 83, SCRIBAN, D.

2. (Rare) Manta militară; (învechit, rar) umeruș. Cf. PASCU, S. 90, SCRIBAN, D.

3. Un fel de pernă de protecție fixată pe umerii **(I 1)** celor care poartă greutatea. Cf. DEX.

4. Împletitură de lână, melană etc. care se pune peste umeri **(I 1)** (mai ales de către cei care suferă de reumatism). Cf. PUȘCARIU, ET. WB., DEX.

5. Umeraș **(I 2)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Așeză hainele militare pe un umerar și ieși purtându-le cu grijă.* GALAN, Z. R. 388, cf. DL, DM, DEX.

6. (Regional) Placă¹ la cămășile bărbătești de la țară. V. s p e t e a l ă² (Nucet). TEAHA, C. N. 278.

7. (Prin Mold. și Ban.) Umărul osiei (v. u m ă r **III 3 a**), opor **(1)**, (regional) umerăș **(I 4 b)**. Cf. H XVIII 4, ALR SN II h 350, ALRM SN I h 224.

- Pl.: *umerare*. - Și: **umărăr** (PUȘCARIU, ET. WB., CADE, SCRIBAN, D., DEX, H XVIII 4, ALR SN II h 350, ALRM SN I 224), (învechit) **umărăriiu** s.n.

- **Umăr** + suf. *-ar*.

UMERÁȘ s.m., s.n. **I. S.m., s.n. 1.** S.m. Diminutiv al lui u m ă r **(I 1)**, umerel. Cf. CADE. *Iepur'li ira pi umărăș la dânsu.* O. BÂRLEA, A. P. I, 423. ♦ (Regional) Omoplat (Șipet - Timișoara). NALR - BI 106/45.

2. S.n. Obiect alcătuit dintr-o bară orizontală (puțin curbată) pe care se atârână hainele în dulap, în cuier etc. pentru a-și păstra forma; umăr **(III 7)**, umerar **(5)**. *Alături se vedea un dulap în perete cu ușile desfăcute, cu o mulțime de umerășe goale.* PREDĂ, R. 95, cf. DL, DM, DEX.

3. S.m. (Prin Transilv.) Altiță. Cf. HEM 933, DDRF, PAMFILE, I. C. 313, ȘĂINEANU, D. U., CADE, H XVII 335. ♦ (Regional) Placă¹ la cămășile țărănești de care se prinde gulerul și spatele. Cf. LIUBA - IANA, M. 16, APOLZAN, P. I. 198. ♦ (Rare) Găitan; eghilet. Cf. ALEXI, W. ♦ (Rare) Epolet. Cf. BARCIANU.

4. S.m. (Regional) Nume dat unor părți ale carului sau căruței: a) colț la partea de sus a leucii, de care se prinde lanțul care leagă loitra de leucă; (regional) umăr **(III 3)**, măsea **(II 1)**. Cf. A III 2; b) umărul osiei (v. u m ă r **III 3 a**), opor **(1)**; (regional) umerar **(7)**. Cf. A III 18; c) piesă de fier care leagă perinocul carului de osie. PAMFILE, I. C. 131. ♦ (Regional) Partea de sus a jugului (Pecinișca - Băile Herculane). ALR II 5 602/2.

II. S.m. (Prin Olt.) Varietate de struguri cu boabele mărunte, de culoare albă. Cf. NUȚĂ, D. I, 345.

- Pl.: (m.) *umerăși* și (n.) *umerășe*. - Și: **umărăș** s.m., s.n.

- **Umăr** + suf. *-aș*.

ÚMERE s.m., s.n. v. *umăr*.

UMERÉL s.m. Diminutiv al lui u m ă r **(I 1)**, umerăș **(I 1)**, (regional) umeruț. Cf. CADE. *În cei doi umeri Scriși cei doi luceferei.* TEODORESCU, P. P. 52. *Și pe cei doi umeri... Lucea luna cu lumina și soarele cu căldura.* JARNIK - BĂRSEANU, D². 384. *Luna-n piept și-oi răzima și luceferei Pe umeri și-oi așeza.* MARIAN, V. 95. *Fă-mă, Doamne, -un porumbel La puica pe umerel, Să mi-o ciugul de cercel.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 303, cf. MATEESCU, B. 11, BÂRLEA, B. 92. *Pe umerete, Două luceferele.* GR. S. VI, 119. [Fata] *avea și soarli, și luna, și doi luceferei în doi umeri.* O. BÂRLEA, A. P. II, 456. *Veniră doi golumbei și să puseră pe umeri.* CAF III, 161, cf. PASCU, C. 74. ♦ (La pl.; prin sud-estul Transilv.) Bucată de piele cusută pe fiecare dintre umerii **(I 2)** cojocului sau bucată de pânză cusută pe umerii **(I 2)** iei, care unesc pieptul (și spatele) cu măneca. *Bitușca n-are nici umeri, nici clini și se compune numai din aripi, măneci și spinare.* PĂCALĂ, M. R. 515, com. din SĂLIȘTE - SIBIU.

- Pl.: *umeri* și (n.) *umerele*.

- Umăr + suf. *-el*.

UMERÎ vb. IV. R e f l. (Popular) 1. A face un efort fizic deosebit (folosindu-se de umeri **I 1**), a se opinti (**1**), a se sforța; a munci din greu, a se speti (**1**). *Ce ȳari să hie aștia... așa... de rari. Când m-oi umeri pă la pădure, te pominești că s-or crăpa pă d-a-ntregu.* JIPESCU, O. 144. *Începu a se umeri cu o luntre mică a unui frate al lui.* SANDU-ALDEA, ap. CADE, cf. TDRG, BL VI, 69. *M-am umerit cărând la saci.* SCRIBAN, D. ♦ Fig. A-și da toată osteneala, a se sili (**2**), a se strădui (**2**). *Rău intră-n trupu omului ca pân urechili acului și nu-l încape nici caru când te umeresti să-l scoți.* JIPESCU, O. 65. [Hoțul] se umereste a... lăsa [familiei] o pată pe nume drept avere și omenie. id. ib. 93, cf. TDRG, ZANNE, P. II, 493.

2. A se împinge făcându-și loc cu umerii (**I 1**). *Geamul ghișetului se deschise și... Nicolae Tabără cu fecioru său se umeriră și dâșii cu zor spre rampă, strângând în pumnii încheștați paralele umezite de sudoare.* REBREANU, NUV. 266.

- Prez. ind.: *umeresc*.

- V. **umăr**.

UMERÎȚĂ s.f. (Regional) Bucată dreptunghiulară de pânză cu cusături decorative, care se aplică pe fiecare dintre umerii cămășii țărănești și se continuă de-a lungul mânecii. Cf. BUTURĂ, EG. 321.

- Pl.: *umerițe*.

- Umăr + suf. *-iță*.

UMERÓS, -OĂSĂ adj. (Popular) Care are umeri (**I 1**) mari, lat în umeri; p. e x t. puternic (**I 2**), viguros, robust, vânjos. Cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Căpitanu-i mai tare..., mai umăros..., mai cu pept..., Lesne poate să mă bată.* HASDEU, R. V. 76, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Era greoi, spătos și umeros ca un taur.* REBREANU, I. 24. *În poartă se ivește Boroiu, un flăcău umeros, înalt.* id. NUV. 88, cf. DL, DM.

- Pl.: *umeroși, -oase*. - Și: **umărós, -oasă** adj.

- Umăr + suf. *-os*.

UMERÚȘ s.n. (Învechit, rar) Umerar (**2**). Cf. ANON. CAR., PASCU, S. 362.

- Pl.: ? - Și: **umărúș** s.n. PASCU, S. 362.

- Umăr + suf. *-uș*.

UMERÚȚ s.m. (Regional) Umerel. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D.

- Pl.: *umeruți*. - Și: **umărúț** s.m. LB, ISER.

- Umăr + suf. *-uț*.

UMÉT s.m. și n. v. omăt¹.

UMÉȚIȚĂ s.f. = (regional) ometiță (**1**). Cf. ALR I 1 852/270.

UMEZĂ vb. I v. **umizi**.

UMEZĂȚ, -Ă adj. v. **umezit**.

UMEZEALĂ s.f. 1. Înșușirea, starea unui corp umed (**1**); apă sau alt lichid conținut într-un material solid, într-un vas etc.; umiditate, udătură, (popular) udeală (**1**), (învechit) umejune, (regional) udeliște. Cf. ST. LEX. 55²/5, ANON. CAR. *Toate grăunțele, cât se scutura din tiocurile sale, îndată trag umezeală la sine.* ȘINCAI, în ȘA I, 684, cf. KLEIN, D. 445. *Umezala țărănei nu au fost priincioasă lăcustelor.* AR (1829), 23²/7, cf. LB. *Lucrurile cele arzătoare în pământ să aprind când le atinge vreo umezală.* DRĂGHICI, R. 113/17. *Orice timp e priincios, Săcetă au umezeală.* ASACHI, S. L. I, 273, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 791¹/15, ISER, BAR. - MUNT., W. 342¹/33, POLIZU. *Umezala pământului atárnă de la cantitatea apei și de la căldura ce o face a evapora.* MARȚIAN, S. 171, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 297. *Ceea ce sunt căldura, lumina și umezeala pentru sămânță, este... judecata omenească pentru opera talentului omeneșc.* CARAGIALE, O. III, 52. *Flori albe deasupra cărora umezeala ce înghețase pe ele pusese străluciri de pietre scumpe.* MACEDONSKI, O. III, 85, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. [Semințele] trebuie... ținute în un loc sănătos unde să nu existe umezeală. ap. TDRG, cf. DHLR I, 250, PASCU, S. 234. *Din bătaie multă și din umezeală, țesătura lânii se strânge.* LUNGANU, CL. 72. *Apăra făina de umezeală și stricăciune.* AL LUPULUI, P. G. 194, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Să văd ce mai fac țigările mele... să nu dea umezeala peste ele.* C. PETRESCU, I. II, 130. *Peste tot e umed: Umezeală de pădure neagră... Umezeală de poteci.* CAMIL PETRESCU, V. 59. *Brazdele înmuiate de umezeală ale porumbiștilor.* PREDĂ, I. 35. *Trebuie ploaie... nu multă, că locurile țin umezeală.* BARBU, PRINC. 66. *Zăpada... îi intrase lui Ștefan în bocanci, se topise și umezeala se urcase până la pulpe.* V. ROM. decembrie 1964, 35. *Hainele... atárnau pe ea grele de umezeală.* BĂNULESCU, I. 19, cf. M. D. ENC., DEX. *Rupsei lemnul-Domnului... Și-l pusei la umezeală Doar Ioan să-ntoarnă iară.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 155. *Loc cu umezeală.* ALR SN III h 845/279. *Mai la adâncimea pământului... ie mai umezeală.* T. DIAL. M. I, 470. ♦ Apă (a unui râu, a unei mări). *Gheon... în luna lui avgust se umflă și udă tot pământul Misiriului... și de umezeala lui să fac sămânăturile (cca 1750).* GCR II, 61/34. *Lăcuitori de prin țernă, din aer și umezele.* CONACHI, P. 270. ♦ Igrasie. *Prin ziduri înnegrite, prin izul umezelii, Al morții rece spirit se strecură-n tăcere.* EMINESCU, O. IV, 358. *Simț că-mi vine rău... din cauza umezelii catacombelor.* CARAGIALE, O. II, 347, cf. PUȘCARIU, ET. WB. 168, BIANU, D. S. *Parcă-n umezeala păreților se întinde și o pată.* ARGHEZI, S. XI, 58. *Umezeala care dejghioca varul.* CĂLINESCU, E. O. I, 8. *Umezeala se infiltra în temelia caselor și se urca până la cornișe.* VIANU, L. R. 51. *Îl întâmpină parfumul de mosc și de umezeală al locuinței.* VINEA, L. I, 213, cf. M. D. ENC., DEX, ALR SN III h 846, ib. h 847, ALRM SN II h 671. ♦ Loc umed (**1**). *Zadarnic piatra cea mormântală Ne ținutește sub umezeală.* MACEDONSKI, O. I, 20, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ Stare a atmosferei, a aerului sau a unui anumit mediu încărcate cu vapori de apă; (concretizat) vapori de apă care fac ca atmosfera, aerul sau un anumit mediu să fie umede (**1**); umiditate. *Soarele în zodia Racului se coboară... și umezeala aerului... se înmulțește.* CANTEMIR, IST. 138. *Di este aerul îngreuiet de umezeală, atunce argintul viu... se înalță.* AR (1829), 7²/45.

Umezeala străbătea prin tot trupul meu. MOZAIUC (1838), 279/24. Umezeala [pivniței] trebuie să fie statornică. PENESCU, M. 60/17. Mi-e foame și frig – m-a răzbit umezeala. CARAGIALE, O. I, 170. Pe vremea ploilor de primăvară și de toamnă domnește o mare umezeală cu deosebire în satele așezate la locuri mai strânte. A. POPOVICI – KIRILEANU, B. 128. În locurile împădurite... umezeala aerului este mai mare. BIANU, D. S. 762. O umezeală grea-mi cădea pe umere și pe față. ANGHEL, PR. 138. Soarele, de o sulită înalt pe ceruri, nu sorbise încă umezeala dimineții. HOGAȘ, M. N. 52. Se întorceau... zgribuliți de frig și de umezeală. REBREANU, I. 151. Mă plimbam pe veranda bungalow-ului, încercând să regăsesc gustul tutunului (pe care nu-l fiserisera de umezeală). M. ELIADE, M. 30. Îl prindea noaptea cu umezeala pătrunsă în ciolane. C. PETRESCU, I. II, 158. Orașul doarme ud în umezeala grea. BACOVIA, O. 49. Seara de toamnă cădea mohorâtă, jilavă de umezeala sărată a mării. BART, E. 233. Nemaiputând răbda frigul și umezeala, mă retrăsei. PUȘCARIU, D. V. 67, cf. SCRIBAN, D. Mă întristam în lunile de umezeală și frig ale toamnei întârziate. ARGHEZI, S. VIII, 263. E frig și umezeală, dar nu vreau... să cobor în cabină. TUDORAN, O. 60. Ai grijă, a răzbit umezeala-n tine până la măduvă. BOTTA, S. III, 117. Îl pătrunse umezeala serii. STANCU, R. A. IV, 425. Nu-i priia nicidecum umezeala și... începuse dintr-o dată să tușească. V. ROM. octombrie 1964, 13. Umezeala aerului stânjenește pierderea de căldură a corpului prin transpirație. ABC SĂN. 18.

2. Aspect al ochilor înlăcrimați; p. ext. strălucire a ochilor, duiosie a privirii. O umezeală de plăcere în ochi, care-i lustruia genele rășfrânte. DELAVRANCEA, S. 156. De dimineată brutarul deschide cuptorul, având în ochi umezeala caldă a somnului. DEMETRESCU, O. 115. Ochiul lui capătă aceeași umezeală a bucuriilor sincere. SAHIA, N. 35, cf. M. D. ENC., DEX.

3. (Fiziol.; învechit) Umoare (1), (învechit, rar) umejune (2). V. secreție, suc². Îi spintecă umflătura... din care ieși mare putoare, deșertându-se umezeala. MNEIUL (1776), 119^v/8. Împrejurul dinților să fac umezeli cleioase în vremea frigurilor. IPOCRAT, 8^v/34. Umezeala aceasta, care se face din lacrimi, se adună în unghiul ochiului. ȘINCAI, în ȘA I, 670. Această boală se naște din o nesănătoasă supt fălci în grumazi umezeală. CALENDARIU (1814), 165/9. Sângile și toate umezelile adâncăturilor trupului. PISCUPESCU, O. 184/19, cf. AR (1831), 455^v/26. Sângele... este umezala trupului de căpetenie. ANTROP. 12/20. Fearea (bilis) este o umezală verde. ib. 65/11, cf. POEN. – AAR. – HILL, V. I, 820^v/33. Sucurile (umezelele)... trebuie să fie la bătrânețe tot mai necurate. VASICI, M. I, 168/12, cf. NEP. VIND. v/3. Asudătoarele sânt trebuitoare... pentru a îndrepta umezălele stricate. FĂTU, D. 73/10. Noi nu ne bolnăvim... pe cât nici un venin nu se va străcoara în circulațiune sau se va arde umezelele noastre. MAN. SĂNĂT. 20/25, cf. CALENDAR (1851), 97^v/13, BĂR. – MUNT., W. 804^v/19. În stomah s-ar pricinui vătămare umoarelor (umezelile trupului). PARAB. 300/26. Capul copilului este încărcat de umezeli. PENESCU, M. 18/5. ◇ Fig. Pe buzele ei... se ivea o zămbire cu o umezeală de

fiere. DELAVRANCEA, S. 48. ◇ (Învechit) Umezeală gastrică (sau mistuitoare) = suc gastric. Acel care nu poate mânca fără să be, să fie încredințat că umezelile sale cele mistuitoare nu să află în bună orânduială. VEISA, I. 70/20. Măncarea dospește-și se preface în cir... prin mizlocirea unei umezele... din stomah numită umezeală gastrică. CORNEA, E. I, 205/23. ◆ (Rar) Lacrimi. Privirile-i scăpate din umezeala ochilor trec prin geamuri și se înecă în zarea zilei. DELAVRANCEA, S. 37. O simplă cântare frumoasă care-i storcea umezeală din ochi. V. ROM. decembrie 1964, 58. ◆ Sudoare (I 1), transpirație (1). Își șterse cu mânia umezeala de pe frunte. SADOVEANU, O. IX, 170. ◆ (Învechit) Sevă; suc² (1). De acolo [de la câmp] vin încărcate, unele cu miare, altele cu praf de flori, și iarăși altele cu cleiuri, cu apă și cu alte umezeli sărate. TOMICI, C. A. 21/21. Aerul supt de cătră frunzele plântelor pune în lucrare circulația musturilor sau a umezălelor. FILIPESCU, D. I, 1/20, cf. CAIET, 77^v/15.

– Pl.: umezeli și (învechit, rar) umezele. – Și: (învechit și regional) **umedeaală** s. f. ANON. CAR., PASCU, S. 3, cf. 234, DR. II, 786, ALR II 2 540/886, ALR SN III h 847/362, ALRM SN II h 671/362.

– Umezi¹ + suf. -eală. – Umedeaală: prin apropiere de umed.

UMEZÍ¹ vb. IV. 1. R e f l. și t r a n z. A deveni sau a face să devină umed (1), a (se) uda puțin; a (se) reveni² (1). V. roua, rumeji. Cf. MOLNAR, D. 296/6. Cojițele cele... de nuiale totdeauna sânt mai bune decât cele de paie, pentru că sânt mai trainice, nu se umezesc. ECONOMIA, 204/14, cf. POEN. – AAR. – HILL, V. I, 820^v/29, BĂR. – MUNT., W. 27^v/36, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 99, CIHAC, I, 298. Apa se repezi năprasnic..., dar abia ajunse să umezească creștetul dealului. DELAVRANCEA, S. 250, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU D. U. Mă plimb de dimineată în lungul curții..., mi se umezesc ghetetele de rouă. A. HOLBAN, O. II, 308, cf. CADE. Bărbatul încercă să-și ridice capul de pe perna umezită de nădușeală. REBREANU, NUV. 49. Sudori reci îmi cuprinseseră fața și-mi umeziră toată pielea trupului. MIRONESCU, S. 157. Îndată ce prima lacrimă îi lunecă pe obraz... o șterge neîndemânatic, umezindu-i toată fața. SAHIA, N. 49. Gabriela... abia umezește o suviță de pe tâmplă și lobul urechilor. TEODOREANU, L. 436, cf. SCRIBAN, D. Fruntea i se umezi. VINEA, L. I, 213. Afară începuse iar să plouă, mărunt, rece, umezind locurile. BARBU, PRINC. 99. A cerut de la noi o țigară, căci ale lui se umeziseră. V. ROM. octombrie 1964, 17. Floarea până ce va crește, Cu lacrimi o umezește. FOLC. MOLD. II, 308. ◇ F i g. Adorm adînc Bucegii... Sclipeșc pe frunți golașe, ce somnul umezește, Broboane mari de rouă. VOICULESCU, POEZII, I, 64. ◇ R e f l. p a s. De cătră răurile munților să umezesc neavând ei acoperemânt cu piatră. BIBLIA (1688), 373^v/52. ◇ I n t r a n z. Când sarea umezește în casă are să ploaie. ȘEZ. II, 197. ◆ R e f l. și i n t r a n z. (Regional; despre pereți) A deveni igrasios; a se umple de igrasie. Cf. ALR SN III h 846. ◆ R e f l. (Despre atmosferă, aer, mediu) A se încălca cu vapori de apă. Noaptea se umezise. Ploaia amenința în văzduh. REBREANU, P. S. 102.

2. R e f l. (Despre ochi) A se umple de lacrimi, a lăcrima; p. ext. a luci, a străluci (din cauza

lacrimilor). *E cine să-mi închiză ochii, pustii de ochi care se umezesc de bucurie.* DELAVRANCEA, O. II, 122. *Când băgară de seamă că moșul cântă, ochii lor se umeziră.* AGÂRBICEANU, P. M. 207. *Un zâmbet amar îmi trecu pe buze, mi se umezise ochii și glasul mi se înodă în gât.* HOGAȘ, M. N. 19. *Ochii lui... se micșorau și se umezeau de plăcere când ne povestea aventurile lui amoroase.* TOPÂRCEANU, O. A. II, 203. *Ochii lui... se umezesc încetul cu încetul. Lacrimile lunecă, lunecă.* SAHIA, N. 98. *Sufletul i se umplu de amărăciune și... ochii dintr-o dată i se umeziră.* SADOVEANU, O. I, 65. *Pentru un moment ochii se umeziră și glasul îi lunecă de emoție.* PUȘCARIU, D. V. 377. *Își mușcă buzele fiindcă simțea că i se umezesc ochii.* V. ROM. septembrie 1955, 116. *Tranz. fact. Lacrimi de mulțumire umezesc ochii fericiților părinți.* VLAHUȚĂ, O. A. 436. *Fata își mușcă buzele de durere, dar nici o lacrimă nu-i umezi ochii ei reci metalici.* M. ELIADE, D. 94. *O înduioșare neînțeleasă îmi umezește ochii.* RALEA, S. T. I, 225. *Intranz. Durerea mea, [cu] care le dzic acestea cu lesne o vedeți, care dentru singura pomenire face de umedăscu ochii.* N. COSTIN, C. 161. *Fața i se luminează și ochii îi umezeau de mulțumire.* VLAHUȚĂ, O. A. 112. (F i g.) *Sus în turnul rece Trei lacrimi umeziră pe coarde de chitară.* PETICĂ, O. 71. *Ref. (Despre pleoape) Pleoapele iconei reci se umeziră și o lacrimă cursă din ochiul cel negru.* EMINESCU, P. L. 4. *Din adâncul inimii mele îndurerate șoptii... și pleoapele mi se umeziră.* ap. TDRG. *Tranz. Fig. A umple de melancolie; a înduioșa. Mirosul rozetei îi umezi sufletul.* GÂRLEANU, L. 30.

3. *Intranz. impers. (Regional; în forma umeda)* A ploua ușor; a pica¹ (I 2), a picura (I 2). Cf. PAMFILE, J. III, 96.

- Prez. ind.: umezesc. - Și: (regional) umedă vb. I.
- V. umed.

UMEZI² vb. IV v. umizi.

UMEZIRE s.f. Acțiunea de a (s e) u m e z i¹.

1. Cf. u m e z i¹ (1). Cf. BAR. - MUNT., w. 27²/37, POLIZU, CIHAC, I, 298, DDRF. *Alternarea umezirii și uscării solului conduce la fragmentarea acestuia.* CHIRIȚĂ, P. 187.

2. Cf. u m e z i¹ (2). *Întoarce capul într-o parte, ca să-și ascundă un început de umezire a ochilor.* V. ROM. februarie 1955, 225.

- Pl.: umeziri.
- V. umezi¹.

UMEZIT, -Ă adj. 1. Umed (1). *Târându-se încă pă pământul umedat, Lasă după el șiroaie.* HELIADE, O. I, 101. *Din plasă a ieșit O frumoasă, giune zână, Cu păr negru umezit.* ASACHI, S. L. I, 179, cf. POLIZU. *Orice stea e-o piatră scumpă - iară florile focoase Giuvaeruri umezite cu luminile adânci.* EMINESCU, O. IV, 127. *Crivățul stinse flacăra mică a bățului umezit.* BARBU, G. 388. *Bubuiturile răsunau înfundat... parcă proiectilele se spârgeau într-un strat de lână umezită.* V. ROM. octombrie 1964, 40. *Pământ umezat.* ALR SN III h 845/836.

2. (Despre ochi) Plin de lacrimi, înlăcrimat; p. e x t. strălucitor (1); umed (2). *Niciodată nu i-a văzut ochii umeziți la cântecile lui.* AGÂRBICEANU, A. 117. *Frusinica își simți obrajii mângâiați de vânt, pletele răscolite, ochii umeziți.* MIHALE, O. 501, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Asudat, transpirat. Te-a tras după el strângându-ți mâna în palma lui caldă și umezită.* PAS, Z. I, 229.

- Pl.: umeziți, -te. - Și: (rar) umedat, -ă, (regional) umezat, -ă adj.
- V. umezi¹.

UMEZITÓR, -OÁRE adj., s.n. I. Adj. Care umezește¹ (1). Cf. CIHAC, I, 298, BĂRCIANU, ALEXI, W., DL, M. D. ENC.

II. S.n. 1. Dispozitiv de umezit (1) hârtia prin stropire cu apă (pentru a o satina), în timpul procesului de fabricație. Cf. LTR², DM, M. D. ENC., DEX.

2. (În sintagma) *Umezitor de aer* = aparat care pulverizează apă și umezește¹ (1) aerul relativ uscat adus prin conducte din exterior la o instalație industrială, unde e necesar aer condiționat cu un anumit grad de umiditate. Cf. LTR², DM, M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: umezitori, -oare.
- Umezi¹ + suf. -itor.

UMEZÓS, -OÁSĂ adj. 1. (Învechit și regional) Care conține umezeală (1), umed (1). *Fagul iubește la pământ ceva umejos și cleios.* COD. SILV. 17. *Sâmburii... să-i puneți în năsip svântat în pivniță sau supt alt acoperemânt umedos.* ÎNV. POM. 71/6. *De are destulă umezeală lemnul cel de altuit..., de acolo se cunoaște dacă tăindu-i scoarța puțin e umedoasă.* ib. 82/23. *Lut... care se poate ținea proaspăt și moale, la un loc cam umădos și umbros, îngropat în pământ.* TOMICI, C. A. 62/20. *De-o pulbere umedoasă aerul e mestecat.* HELIADE, O. I, 102. *Fierul plugului despică umedosul pământ.* MARCOVICI, C. 95/17. *Pământu-i umedos Și fierul e ruginos.* PANN, Ș. II, 74/4, cf. PONTBRIANT, D. *Ielele locuiesc la munți, păduri și la ape, la iarbă frumoasă și locuri umedoase.* F (1873), 98. *Câteodată se aude minuneaua și ziua cântând, însă numai la locuri umezoase, la lacuri, printre trestii și răchiși.* MARIAN, O. I, 434, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D., GRAUR, E. 92, ALECSANDRI, P. P. 263, TEODORESCU, P. P. 295, ALR II 5 060/531, ALR SN III h 845, ANT. LIT. POP. I, 54, A V 15. *(Pe lângă lucruri care implică ideea de umiditate cu intenția de a o întări) Soarele... din pricina negurii ceii umedoase ca un plumb să vede.* CALENDARIU (1814), 78/19. *Arcul cu coardă mlădioasă..., dacă se destinde de roua umezoasă, Aruncă rătăcite săgețile-i pe jos.* MACEDONSKI, O. I, 254. *Pătruns de igrasie, igrasios. De va fi pivnița umedoasă, să poate afuma cu vițe de vie uscate.* ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., ALR SN III h 846/105. *(Despre atmosferă, aer, mediu etc.) Încărcat cu vapori de apă, pătruns de vapori de apă. Aerul iaste foarte umedos și stâmpărat.* IST. AM. 17^v/17, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 790¹/35, PR. DRAM. 363. *Cu toate că era în luna lui aprilie, nopțile erau umedoase și reci.* SION, P. 310, cf. CIHAC, I, 297. *El de vânturi umedoase și de arșiță-mi ferește Turma caprelor pribege.* OLLĂNESCU, H. O. 67, cf. ALR I 1 228/9. *(Despre ținuturi, anotimpuri, perioade de timp) Cu*

multă ploaie, cu umiditate mare. *Aprilie* [e] *umedos*. CALENDARIU (1814), 88/18. *Tripole... este un loc umedos*. AR (1829), 179²/35. *Moale să arată această de acum iarnă, de să poate așa numi un timp umedos... când acea umedă negură... au putut încă fl vătămătoare*. ib. (1831), 457¹/16. *Când e anu ploios, umedos, izvoarele se umplé și vine, curge apa-ncoace*. T. DIAL. D. 843.

2. (Învechit, rar; despre preparate medicamentoase) Care este lichid. *Cii ci se află în carantină, neavând gătită umezoaselor feliurimi, sânt datori... să-și spele trupul cu apă caldă*. AR (1831), 486¹/20. *Lăcașurile să le stropescă cu alcătuirea umezoaselor gătiri, cu oțet tare*. ib. 486²/38, cf. URSU, T. Ș. 230, 294.

3. F i g. (Învechit; despre oameni) Calm, nepăsător, flegmatic. *Iar de va fi și toamna uscăcioasă..., va fi de folos celor umedoși din fire*. IPOCRAT, 5¹/23, cf. URSU, T. Ș. 208, 294.

- Pl.: *umezoși, -oase*. - Și: *umedós, -oásă, umejós, -oásă* adj.

- Umed + suf. -os.

UMFĂȘĂ vb. I v. înfășa.

UMFLĂ vb. I. 1. T r a n z. A mări volumul unui obiect cu pereți elastici sau plianți prin umplere cu aer sau cu un alt fluid. Cf. MARDARIE, L. 132/17, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I. 5, LM. *Mie are să-mi dea coada porcului, și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zurăiesc*. CREANGĂ, A. 41. [Balonul] îi ridică dupe cum îl și umflă. DELAVRANCEA, T. 112. *Băiețelul..., pe sub ascuns de mă-sa, va umfla astfel de bășicuțe*. IONESCU-RION, S. 262, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, ROSETTI, I. L. R. I. 83, SCRIBAN, D. *Are... o minge de șpugal, umflată cu pompa de bicicletă*. ARGHEZI, S. VII, 75, cf. ALR I 1 460/508. [Bășica porcului] o umflăm dă jașcău dă duhan. ALR II 4 139/316. *La scaun că te-aș trăgea, La picior că te-aș crunta, Cu țeava că te-aș umfla, În pripă pielea ț-i-aș lua*. BALADE, III, 129, cf. NALR - B I 65, ALR - T I h 95. *În tigvă seacă cât să sufli, nu poți să o umfli*. Cf. PANN, P. V. I, 85/28, ZANNE, P. I, 295. (F i g.) *Setea de glorie îi umflă vanitatea și-l face să uite*. CONTEMP. 1949, nr. 160, 5/2. ♦ R e f l. *Cine nu-și amintește de timpul senin al copilăriei sale văzând globurile străvezii ce cresc, se umflă, tremură ușor în vârful paiului!* BRĂESCU, O. A. II, 36. *Las-o* [mingea] nițel, că se umflă singură. ARGHEZI, S. VII, 47. ♦ R e f l. și t r a n z. (Despre ființe sau despre părți ori organe ale corpului acestora) A-și mări volumul din cauza unei mari cantități de aer inspirat, a mâncării sau a băuturii excesive, a furiei, a mâniei, a depunerii de grăsime etc. V. b o m b a, d i l a t a, l ă r g i. Cf. POLIZU. *Pieptul său se umflă cumplit, el mă luă în brațe, mă strânse cu foc*. EMINESCU, P. L. 125. *Vinele i se umflară și ochii parcă erau să-i iasă din cap*. SLAVICI, O. I, 161. *Strânse zmeul pe Greuceanul o dată; dară acesta... se umflă și se încordă în vine*. ISPIRESCU, L. 223. *Pieptul i se umflă așa de tare încât părea că are să i să spargă*. DELAVRANCEA, T. 40, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Lui Bodor îi era tot mai rău, se umfla tot mai tare*. AGĂRBICEANU, S. 294. *I se umflau nările sorbind aburii*

primăverii. REBREANU, I. 268. *Toți copiii și bătrânii își umflă, la fel plămâni*. MINULESCU, VERS. 302. *Se uita pe sub pălăria de pai, răsucind un bețișor de trestie între degete și umflându-și pieptul*. C. PETRESCU, I. I, 87. *Burțile câtorva se umflă*. SAHIA, N. 31. [Ea] și-a umflat pieptul, îndreptându-se din mijloc. POPA, B. 37. *Îi privi pe rând pe amândoi și nările i se umflară ca și fugarului său*. SADOVEANU, O. V, 493. *Broasca șubredă și mică S-a umflat și a plesnit... ca o bășică*. ARGHEZI, S. V, 49. *Sub cămașa murdară mușchii se umflă, ar lua pe cineva de gât și l-ar da cu capul de pereți*. BOGZA, A. I. 104. *Ați umflat obraji ca niște foale de potcovar*. PAS, Z. I, 75. *Lucu își umflă plămâni*. VINEA, L. I, 425. *Cântau, umflând gușile, C-au început să răsară brândușele*. ISANOS, V. 90. *Grăsimea îi rotunjea spatele și îi umflă fâlcile*. V. ROM. aprilie 1969, 13. *Stoian iarăși s-a umflat, Pe Păun l-a apucat, În pământ l-a aruncat*. SEVASTOS, C. 305. *Tot mâncând și bând, i se umflă pântecul cât un butoi*. SNOAVA, IV, 267, cf. ALR I 121/337, ALR II/I MN 18, 6 930. *Prea m-am umflat în burtă*. ib. 40, 2 216/987, ib. 52, 2 298/29, 928. *S-o umflat bine de mâncare*. ALR II 4 056/219, ib. 4 056/102, 365. *Șearpe dumneata, Ia umflă-ți tu gușile*. BALADE, I, 331, cf. NALR - O V h 870. (A b s o l.) *Mălaiu este foarte greu și mai mult umflă*. DIETET. 34/22. ♦ (Prin analogie) *Copacii-și umflau... Vinele lungi și uscate de lemn*. LABIȘ, P. 42. ♦ F i g. *Cu slava bogății tale... să mă umfle* (a. 1773). GCR II, 95/1. *Mândria de a fi poet... îi umfla mai tare pieptul*. CĂLINESCU, E. 103. *Au stat în priveală dinaintea palatului și s-au mirat, cât se umflaseră de atâta mirare*. SADOVEANU, O. XV, 470. *Simți că i se umflă capul. Crezu că înnebunește*. CAMIL PETRESCU, O. II, 129. (I n t r a n z.) *N-au vrut să înțeleagă nime, că era înflați mai toți pământeni cu nedejdale cele deșerte*. AXINTE URICĂRIUL, LET. II, 137/35. ♦ E x p r. **A(-l) umfla** (pe cineva) **râsul** (sau **un răs** sau **plânsul**) **ori a se umfla de răs** (sau **de plâns**) = a nu-și putea stăpâni râsul (sau plânsul), a izbucni în răs (sau în plâns). *Nu mă pociu nici eu ține de a nu mă înfla râsul*. HELIADE, V. XXV/10. *Eu mă umflai de răs văzând pe Hasan că s-a speriat atâta de mult*. GORJAN, H. IV, 19/33. *Așa expresii ne fac să ne umflăm de răs*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 23, cf. PONTBRIANT, D. *Mi-l umflă un răs d-alea cu lacrimi și rase până ce se strâmbă*. ISPIRESCU, L. 375. *Pe Catrina o umflă râsul. Îi venise în minte vreo ghidușie*. VLAHUȚĂ, O. A. 349, cf. DDRF. *Șașa se uită la el cu mirare, gata s-o umfle râsul și pe ea*. D. ZAMFIRESCU, V. T. 90. *Pe nici unul nu-l umfla râsul, deși acum zburau și de ici și de colo glumele pe socoteala lor*. AGĂRBICEANU, S. 226. *Magda, cuprinsă de o melancolie prefăcută și ghidușă, de te umfla râsul, se așezase dinaintea pianului*. HOGAȘ, DR. I, 186. *I se păru atât de caraghios, încât îl umflă râsul*. REBREANU, I. 80. *Călugării cari auziră se umflară de răs*. STĂNOIU, C. I. 148. *Înalt, spân, deșirat, mă umfla râsul când îi venea rândul la exercițiul de comandă*. BRĂESCU, A. 233. *Trec oamenii pe lângă mine fără să-i umfle râsul sau să-i cutremure dezgustul*. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 162. *Nastasia s-a umflat de răs, ascunzându-și nasul în palme*. SADOVEANU, O. XVII, 226. *Pe Sultana o umflase plânsul*. DEMETRIUS, A. 15. *Da, da, nu-ți permit, ce te umflă râsul?* H. LOVINESCU, T. 5. *Când a venit înapoi cu brazda, ăla se umflase de răs*. SORESCU, L. L. II, 54. *Pe*

popa l-a umflat răsul. SEVASTOS, N. 205. Când te uitai la dânsul, De-a una te și umfla răsul. MĂRIAN, S. R. I, 30. Când se întoarse... îl umflă răsul. ȘEZ. II, 202. Păcală... se umflă de răs acum. FRÂNCU - CANDREA, M. 237. Când te uitai la dânsul, Te umfla răsul. FOLC. MOLD. I, 282. Munteanul se umflă de răs văzând atâta nerozie la femeie. SNOAVA, III, 72. **A se umfla de somn** (sau de dormit) = a se sătura de somn, a dormi foarte mult. Pân la toacă m-aș umfla și de dormit. CONTEMPORANUL, III, 260. Voi dormiți și vă umflați de somn. SNOAVA, III, 749. (Cu parafrazarea expresiei) Stan al Bratei s-a sculat Cu capul de somn umflat. BALADE, II, 286. **A se umfla în nări** sau **a-și umfla nările** v. n a r ă (I 1). **A(-și) umfla nasul** v. n a s¹ (1). **A se umfla în gușă** v. g u ș ă. (Popular) **A se umfla în bojogi** v. b o j o g. **A i se umfla inima (în piept)** = a simți un sentiment puternic de bucurie, de mulțumire, de tristețe etc. Cum mi se umflă inima! e plină... plină de întristare. MARCOVICI, C. 32/13. I se păru... că inima i se umflă cu mai multă îndârjire, că glasul i-ar tremura ăcă ar vorbi. DELAVRANCEA, S. 146. Greierului i se umfla inima în piept de bucurie. GĂRLEANU, L. 27. **A se umfla burduf** = a mânca foarte mult, a se ghițui. Cf. ZANNE, P. III, 499. **A se umfla în piele** = a se îngâmfă. UDRESCU, GL. (Prin Transilv.) **A se umfla (ca) broasca în tău** = a-și da ifose, a se fuduli. Nu te umfla broască-n tău Că nu te ia bade-al meu. FOLC. TRANSILV. II, 462. (Intransz.) **A umfla din umeri** = a ridica din umeri în semn de nedumerire, de neștiință sau de nepăsare. Dacă înțelegi că aceasta singură e calea carea duce la acel loc... umfli din umere și pornești înainte... măcar că e rea. MAIOR, P. 36/16. Tânărul... numai umfla din umeri fără a da împăratului răspuns. BOTA, P. 57, cf. ALR SN VI h 1 829. **Mă umflă în coș**, se spune când cineva simte un imbold, un avânt, o dorință fierbinte de a face ceva. De când aud că o să fie bucluc în jos, parcă mă umflă în coș să merg și eu. GANE, N. II, 96. ♦ F i g. (Adesea cu determinări ca „de trufie”, „de satisfacție” etc.) **A se mândri**, a se îngâmfă, a se fuduli; a fi încrezut, plin de sine. Vidra..., de trufie umflându-se..., de lăcașul stătătoriu despre uscat s-au părăsit. CANTEMIR, IST. 37. Cei ce învață câte cinci, șase franțozești sau șapte, opt elinești... îndată să umflă (a. 1826). GCR II, 253/3, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, ALEXI, W. Își savură triumfurile și... se umflă încă de satisfacție. A. HOLBAN, O. II, 179. Umflându-se de satisfacție la cea mai plată adulație. CĂLINESCU, C. O. 93. Începuse a se umfla de mândrie. BARBU, PRINC. 295. ♦ F i g. (Învechit, rar) **A incita**, a întărâta. Oști asupra capadochilor... vrând să-și mai adaogă locu lângă țara lui... și, mai vârtos, fiind umflat de vraja de la Delfi. HERODOT², 30. ♦ F i g. R e f l. (Despre oameni) **A se supăra** (4), a se mânia (1), a se înfuria. Cf. LB, LM, BĂRCIANU. George se umfla, închidea puțin ochii și fluiera din ce în ce mai aprig. REBREANU, I. 21. Deodată văzu că învățătorul... se umflă și se roșește ca un curcan, făcând semn mânios unui grup de copii. id. ib. 211, com. din SIGHIȘOARA.

2. T r a n z. și r e f l. **A (se) întinde**, **a (se) desface**; **a (se) înfoia**. Cf. LB. Pânzele corăbii se umflară de vânt. PLEȘOIANU, T. IV, 146/25, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. Și pe cap mi se umfla basca de hârtie. EMINESCU, O. IV, 76. Corabia tresare... Și pânzele se umflă s-o-mpingă cu

putere. MACEDONSKI, O. I, 109. Din când în când vântul îi umfla rochia și parcă vroia s-o smulgă de la brațul lui. VLAHUȚĂ, O. A. III, 86. Ridică ră catargul și-ntinse pânzele albe Care bătute de vânt se umflau. MURNU, I. 18, cf. TDRG. Al 13-lea [snop] se pune ca vârful jumătății cu spicul în partea dincotro bate vântul, căci în această parte este mai greu și prin urmare nu-l poate umfla (înfoia) și da jos. PAMFILE, A. R. 133. Ce cunoștință veche îi era vântul..., De câte ori nu-l aștepta ca pe un prieten bun, de ajutor, când îi umfla pânzele. BART, S. M. 62. Un singur vânt le umflă vestmântul unduios. PILLAT, P. 197. Vântul completa funebra gală Umflând sălbatic pânzele din larg. DOINAȘ, A. P. 77. ♦ R e f l. (Rar) **A se bomba**, **a se rotunji** (1). **Încește amarnic...** Plastronul său scrobite se umflă ca o cocoasă. VINEA, L. I, 422. ♦ R e f l. (Despre păr sau despre pene) **A se zbârli** (1). Părul i se umflă ca și cum ar fi avut un arici pe cap. DELAVRANCEA, O. II, 250. Auzi un fel de mormăit și simți că i se umflă părul. STĂNOIU, C. I. 158. Să umflă părul pă el [pe urs]. ALR SN III h 678/876. ♦ T r a n z. Părul mi-umflă furtuna și ochii mi se-neacă de plâns. EMINESCU, O. IV, 99. Își scoase pălăria, umflând cu degetele bucla părului de pe frunte. I. M. SADOVEANU, S. 289. ♦ R e f l. (Despre păsări sau animale) **A-și răsfira**, **a-și înfoia** penele sau a-și zbârli părul. Huhurezii, care stăteau în cerc, mai la o parte,... se umflară de mânie... ca niște curcani. TOPĂRCEANU, O. A. II, 92. Mă speriaseră pe rând curcanul care se umflă, cănele care latră, cioara care cârăie. TEODOREANU, M. U. 215. Curcanul bolborosește și se umflă. H IV 54. [Ursul] să umflă. ALR SN III h 678/928. (T r a n z.) [Curcanul] își umflă penele. ALR SN II h 382/682. [Curcanul] umflă coada. ib. h 382/769. ♦ E x p r. **A se umfla (în pene) ca un curcan** (sau **ca curcanul**, **ca curcanii**) = a se fuduli, a se îngâmfă, a se semeți (1). Alții se umflă ca curcanii și străgă: să să îplinească! I. GOLESCU, în PR. DRAM. 81. Ciocoiul... se îmbracă cu câte un nume care nu este al său și se umflă într-însul ca un curcan. GHICA, S. 222. Umflându-te în pene... Privești la omenie... Ca la un cârd nemernic de proști și de pigmei. ALECSANDRI, POEZII, 629. Cu cei de-a doua clasă, serdarul și băcanul, Fii mândru, te înalță, te umflă ca curcanul. BOLINTINEANU, O. 146, cf. LM. Îmi venea în adevăr, vorba ceea, să mă umflu în pene ca un curcan. GANE, N. II, 92, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. Mă umflai puțin în pene, dar povestea numirii lui nu era atât de simplă. LOVINEȘCU, S. III, 102, cf. IORDAN, L. R. A. 497, SCRIBAN, D. Presupuuși autori se umflau în pene, în băncile lor, sub torențialele elogiilor. BLAGA, H. 86. Peroram cu o patimă îndrăcită, umflându-mă în pene. BOTTA, S. III, 73. Ce caraghios te umfli-n pene Când verva ta e doar o spumă! v. ROM: decembrie 1964, 96. Era zgrunțuros și repezit și se cam umfla în pene. LĂNCRĂNAN, C. II, 167, cf. ALR SN V h 1 255/182, ZANNE, P. I, 458, 578, 579. **Se umflă în sprâncene ca curcanul în pene** = are o atitudine trufașă, se fudulește. Cf. PANN, P. V. I, 161/1, ZANNE, P. II, 434.

3. R e f l. (Despre materiale) **A-și mări volumul** prin absorbție de lichid. **Pesmeții**, **singura lor merinde**, s-au umflat de apă și s-au terciuit. TOPĂRCEANU, O. A. II, 178. Buciumele de lemn sunt bine udate cu apă pentru ca lemnul să se umfle și deci tubul să nu prezinte

deschideri. ALEXANDRU, I. M. 43. Într-o săptămână scândurile bărcii se umflau. V. ROM. ianuarie 1966, 43. I s-o umflat mâncarea-n stămac. ALR II/I MN 40, 2 216/47, ib. 144, 3 916, ALRM II/I h 124/47, ib. h 394. Spre noapte s-a umflat lintea în el, încât bietul om începu a striga în gura mare. SNOAVA, III, 602. ♦ T r a n z. Apa a umflat doagele. DEX. ♦ (Despre aluat) A-și mări volumul, a se ridica dospind, a crește. [Aluatul] să umflă-n sus. ALR II 3 995/172, ib. 3 995/192, 784, 876, 886, 928, cf. T. DIAL. M. II, 900. ♦ (Despre muguri) A se dezvolta, a crește. Mugurii se umflă, plesnesc, se ivesc primele frunze. RĂDULESCU, S. 53.

4. R e f l. (Despre ape) A depăși nivelul normal; a-și mări volumul, a crește. Mai având încă trii părți a mergi până la Palinis, îndată să îmflă marea... Deci, apucându-i acolo pre ceia ci nu știa înota, îi omorea marea. HERODOT², 429. Gheon... în luna lui avgust să umflă și udă tot pământul Misiriului (cca 1750). GCR II, 61/32. Apa pe câmp, când se poprește din jos, să umflă. I. GOLESCU, ap. DDRF. Să umflă apa și să varsă la uscat pre țărături. DRĂGHICI, R. 43/16. Păraiele se îmflu de apele glodoase a ploilor de toamnă și ameninț cu înecare casele de pe malul lor. RUSSO, S. 61. Răulețul acest neînsemnat se îmflă, prăvale orice îi iasă nainte. NEGRUZZI, S. I, 196, cf. LM. Un râu... cât trece printre văi, Se umflă, se lățește și mare se revarsă. BOLINTINEANU, O. 30. Se topește omătul și curg păraiele și se umflă Bistrița din mal în mal. CREANGĂ, A. 28. Marea... clocotește, se umflă, se ridică uriașă. CARAGIALE, O. III, 72. Murășul se umflase și apa era turbure. SLAVICI, O. II, 9. Apele Ceahlăului... se umflă primăvara. DELAVRANCEA, O. II, 69. Ceru-i roșu de vâpăi și se umflă vadul. COȘBUC, P. II, 265, cf. TDRG. Câteva zile păraiele se umflaseră și vuiseră. AGĂRBICEANU, S. 313. Gârlele noastre... se umflă din mal în mal, parc-ar fi Dunărea. REBREANU, R. I, 74. Balta, în loc să se umfle de la dezgheț, a rămas seacă pe întindere mare. TOPĂRCEANU, O. A. II, 79. Apa... se umfla și venea..., și venea. KIRIȚESCU, G. 4. Cu ploaia asta... gârla se umflase peste șiroaiele ei statornice. CAMIL PETRESCU, O. I, 277. Se umflă gârla, bate ogrăzile oamenilor. STANCU, D. 110. Apele oceanelor se umflă la țărături și apoi descresc. TUDORAN, P. 491. Țștia... l-au încolțit la marginea râului, care se umflase. PREDĂ, M. S. 14. Bistrița, apă de munte!... Ce te făcuși Dunăre și te umflași turbure. ALECSANDRI, P. P. 255, cf. ALR II 2 499/514, 551. Apa când se umflă și pe munți îi cufundă. ZANNE, P. I, 104. ♦ F i g. În timp ce Parisul medieval dispăre, periferia se umflă peste măsură. V. ROM. iulie 1970, 156. ♦ T r a n z. Glasul Domnului face gholbură pre mare... De o îmflă cu unde și cu valuri mare. DOȘOFTEI, PS. 87/4. Groaznică furtună umflând foarte tare marea să vârsă peste tot locul împregiur. DRĂGHICI, R. 112/14. Râul... începe a-și umfla cu regegiune undele sale. ASACHI, S. L. II, 18. O ploaie repede umflă râurile. PĂCLEANU, I. II, 62/18. Dunărea, umflată de ploi și zăpoare, nu se mai vărsase atât de năpraznic. VOICULESCU, P. I, 21, cf. PILLAT, P. 165. Puhoaiele zăpezilor topite și ploile îi umflă apele. VÂN. PESC. aprilie 1964, 3. Ploaie spumegată Ce face păraie și îmflă șiroaie. ALECSANDRI, P. P. 189, cf. ANT. LIT. POP. I, 500. (Fig.) Prostime multă din toate satele

apropiate... umflau peste samă convoiul domnesc. SADOVEANU, O. V, 576. ♦ (Despre lichide) A-și ridica nivelul prin fierbere. N-a prins de veste că s-a umflat cafeaua și că a dat în foc. C. PETRESCU, A. 453. Vezi că se umflă laptele. PREDĂ, M. 28. Când ai pus la foc o oală... pentru scaldătoarea unui copil, și dacă apa se umflă îi semn că copilul are să îmbătrânească. GOROVEI, CR. 8. Laptele, cum firea-i este, se umflă, se umflă de să dea în foc. SNOAVA, III, 291. ♦ (Învechit; despre gaze) A se dilata, a-și mări volumul. Se umflă aerul cel închis în pământ atât de tare, încât cercând pe unde să se răsuflă, cu sâlnicie cutremură pământul. DRĂGHICI, R. 113/17.

5. R e f l. F i g. (Despre sunete, glasuri, zvonuri etc.) A deveni mai puternic; a crește, a se intensifica; a se răspândi (3). Sonăria se stingea... Muzica se umflă din nou, visurile încremenite reînviază. CARAGIALE, O. II, 338. De la cele dintâi cercetări ale plotonierului... a pornit zvon și s-a umflat ca un puhoi. SADOVEANU, O. XVII, 301. Simțea că i se umflă glasul. PREDĂ, D. 121. Și se umflă zvonul stepei, val, la cer. VOICULESCU, POEZII, I, 238. Un hohot de râs se umflă băiețește, dominând tărăboiul. VINEA, L. I, 325. Chemarea urcă... Se umflă ca un râu și piere. V. ROM. noiembrie 1964, 61. ♦ T r a n z. Și sunetul de sus [al clopotelor]... umflă sunetul jucător în vânturi. ARGHEZI, S. XII, 227. ♦ F i g. (Despre vânt) A crește în intensitate, a se întepi. Mintea lui nu este decât un vânt ce se umflă. CONACHI, P. 275. Ce-o fi uietul ăsta? - Vântul se umflă. DELAVRANCEA, O. II, 152. Dar Crivățul ce-mi făcea? Deodată se umfla și focul îmi mătura. BALADE, I, 301.

6. R e f l. (Despre ființe și despre piele, țesuturi, organe etc.) A se inflama (din cauza unui traumatism, a unei boli etc.); a se tumefia. Căla ce va lovi pre altul cu pumnul sau cu toiag... de nu să va îmfla sau de nu va face vânătaie sau sânge nu să cheamă sudalmă mare. PRAV. 231. De multă flămângiune nu putea să mănânce, că li se umflase capetele și pântecetele. N. COSTIN, LET. I A, 83/19. O vipere... să apucă de mîna lui..., iară ei aștepta pre elu ca să să umfle, au să cază fără veaste mort (a. 1703). GCR I, 349/35, cf. LB, LM. Îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul și i-o presură cu sare și cu piperi, așa că limba îndată să umflă. CREANGĂ, P. 13. Mi se plânge într-o scrisoare că iar se cam umflă și că ar simți oarecari dureri într-o parte. CARAGIALE, O. VII, 444, cf. CADE. Din palma aceea... i s-a umflat obrazul. GALACTION, O. 87. Obrinteala o făcut coptură... și s-o umflat mâna ca butucul. POPA, V. 168. Mama a înlemnit. Nu mă mai cunoștea; mă umflasem și n-o mai vedeam. VLASIU, A. P. 28, cf. SCRIBAN, D. Întotdeauna ți se umflă nasul când plângi. H. LOVINESCU, T. 246. Falca lovită i se și umflase. PREDĂ, D. 153. Umărul se umflase, se învinețise. V. ROM. decembrie 1964, 62. Umflă-mi-se degetele și mă străng inelele. BUD, P. P. 9. Se umflă la gât și nu poate înghiți. PAMFILE, B. 66, cf. ALR I/I h 126, ALR I 1 128/12, 59, 315, 354, 557, ib. 1 624. Se umflă la gît. ALRII/I h 119/836, ib. h 119/872, cf. ALR II/I MN 60, 4 199, ALR II 2 945. Se îmflă brânca. ib. 1 3 507/95, NALR - O I MN 166, 242/901, 903, 904, 906, 913, 915, 917, 920, 923, 924, 929. Mama suferea dă dropică..., să umfla, să făcea buduroi. T. DIAL. M. I, 142, cf. NALR - B I 52/2, 83/69, 86/4, 118/63. ♦ (Prin analogie) Stă mut

marele-Arhanghel... O groaznică durere de cap îl stăpânește și fruntea i se îmflă și ochii slăcări joc... Plesnește al lui creștet. - Născu Păcătuierea. HELIADE, O. I, 193. ♦ Fig. Lumea... bolnăvea cu patimile necredinței și se umfla ca o rană cu înșelăciunile cele lumești. ANTIM, P. 1. ♦ In t r a n z. (În descântece) Bubă cănească nu umfla, nu gămfa, că cu descântecu te-oi descânta. ALEXICI, L. P. 207, cf. GRAIUL, II, 147. Beșăci, beșăci, Nu umfla, Nu-mbujora, Alegi-ti, Culegi-ti. CAF X₂, 223, cf. ALR - T I h 94. ♦ E x p r. (T r a n z.) **A(-i) umfla** (cuiva) **ceafa** (sau **fața**) **de pumni și spatele** (sau **spinarea**) **de ciomege ori a umfla de bătaie** (pe cineva) = a bate pe cineva foarte rău, a-l cotonogi. Nu vorbi... ca baba chioară, că să găsește vreunul de își umflă ceafa de pumni și spatele de ciomege. PANN, P. V. I, 25/4, cf. ROMÂNUL GLUMET, I, 12, ZANNE, P. II, 66, 843. L-a umflat de bătaie. ALR II 3 598/876. (Prin nord-vestul Munt.) **A(-i) umfla** (cuiva) **fălcile de potârlogi** = a bate pe cineva. UDRESCU, GL.

7. T r a n z. Fig. (Familiar) A ridică, a mări, a exagera în mod intenționat (prețuri, sume de bani etc.). Cf. SCRIBAN, D. Cifrele erau umflate de zece ori și micile neînțelegeri dintre colaboratori exagerate. CAMIL PETRESCU, O. III, 75. Sunt unii care au interes să umfle lucrurile, să-mi puie mie în spinare... poveri care să mă zdrobească. V. ROM. ianuarie 1965, 67. ♦ A face să fie pretențios, afectat; bombastic, emfatic: Mângâie și umflă cuvintele distilându-și tonul și accentul. CARAGIALE, O. VI, 118, cf. SCRIBAN, D.

8. T r a n z. (Familiar) A apuca, a prinde, a lua (ceva sau pe cineva) pe neașteptate, cu bruschetă, cu violență; a înhăța, a înșfăca. Faurul îmflând ciocanul de sus... lovi în ileul gol. DOSOFTEI, V. S. octombrie 75/10. Ajunge ca să-l învețe... Cu pumni, cu palme să-i tragă și cu de păr a-l umfla. PANN, S. II, 20/6, cf. PONTBRIANT, D., LM. Iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde era... și mă duc de-a dreptul în târgul vitelor, s-o vând. CREANGĂ, A. 56. Simțind că urâtul s-apropie să-l pupe, îl umflase de păr și de urechi. CARAGIALE, O. I, 8, cf. BARCIANU, TDRG. Gioiana era cât pe ce să-l umfle în coarne. HOGAȘ, H. 24, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Dau năvală la bucătărie... Umflu peria... dau pe botine. SADOVEANU, O. II, 643, cf. IORDAN, L. R. A. 497, SCRIBAN, D. Ce stai?... Umflă-l pe domnu și arată-i ce știi! VINEA, L. I, 70. O-mflasi di urechi cu tăți puterea și cum o-nșfacat-o, mintenaș i-o și rupt urechili. ȘEZ. III, 11, cf. ALR SN IV h 973/551. Umflă pe țișan de chică și-ncepu a-l învărti până ce-l ameți. SNOAVA, III, 788, cf. ZANNE, P. II, 67. ♦ E x p r. **A(-l) umfla** (pe cineva) **grija** = a cuprinde (pe cineva) îngrijorarea, teama, panica. Vai de mine! Că începe a mă umfla grija din tâlpi... mă furnică sudori pe spate... Iaca pozna gata! ALECSANDRI, T. 410. (În argoul școlărilor) **A umfla barosanul** = a lua nota maximă. Cf. BUL. FIL. IV, 149. ♦ In t r a n z. Preutul... s-au mirat de ce-s oile așa late de goaie, dară vădzând că îmflă bine la fân... i-au trecut grija că sânt bolnave. SBIERA, P. 9. ♦ (Familiar; de obicei determinat prin „în spate”, „în cărcă”, „în brațe”, „pe sus” etc.) A apuca ridicând de la pământ pentru a duce, pentru a lua cu sine; a ridică (I 1), a sălta (5); a lua. Slugile, văzând acest căne strein, ... fi-l și îmflară de coadă și de picioare. ȚICHINDEAL, F. 199/20, cf. LB, POLIZU, D. Dânsul, slăcăi! ... Umflați-l pe sus și-l puneți în scrânciobul ista, de-l învărtiți. ALECSANDRI, T. 384.

De n-a vra cumva să vie, umflă-l în spinare și-l adă aici, hurduz, burduz. id. ib. 964. Umflă dracul iapa în cărcă și într-o clipă încunjură iazul de trei ori. CREANGĂ, P. 50. Ce zici tu... umflăm noi fata ori ne odihnim în vârful țepelor? ISPIRESCU, L. 324. Am umflat în brațe câte am putut din hârtiile subscribe și nesubscrise de pe masă. I. NEGRUZZI, A. 63. Umflă cu ușurință cusfărul în spate. AGÂRBICEANU, O. IV, 172. Mă simții, deodată, umflat pe sus... și din cer, căzui fără de veste năprasnic pe pământ. HOGAȘ, M. N. 222. Umflai masa și ieșii cu ea pe ușă, în hohotele sălii. LOVIŢESCU, S. III, 168. Îmi umflă bărbatul, mi-l ia pe sus și mi-l toarnă la gros. V. ROM. noiembrie 1954, 45. Soacra cea mare... o umflă pe mireasă-n brațe ca pe un copil, o sărută pa amândoi obrazii. SEVASTOS, N. 260. Au jupuit [vulpea]... și, îmflându-o în spate, au venit cu pielea aceea acasă. SBIERA, P. 167. După ce au ieșit câte trei din apă, au umflat butoiul în cărcă și s-au pornit. RĂDULESCU-CODIN, I. 193. Și omul nostru a umflat-o în spinare și s-au pornit ei la drum; roata însă era grea și mare. FURTUNĂ, V. 46, com. din VICOVUL DE SUS - RĂDAUȚI. Dă de-o ladă ferecată și cu galbeni îmbuibată. Iancu umflă lada-n spate și trece cu ea pe poartă. CAF VI, 82. Vede o piatră de râșniță... o umflă în spinare, sare pe fereastră. SNOAVA, III, 190. ♦ (În imprecății) Lucru-i aista? Vai! umfla-te-ar Rusaliile! ALECSANDRI, T. 941. Că noi bem de patru zile Cu crâșmarul, umfle-l zmeii. GOGA, P. 78. ♦ Fig. Când te umflă prostia în spate las' pe ea că te suie până și pe treptele cele mai de sus. HOGAȘ, M. N. 62. ♦ In t r a n z. Umflă din greu la lemne. COMAN, GL. ♦ A lua ceva de la cineva (prin mijloace necinstite). Cf. LM. Am scăpat vrabia din palmă. Vecinul meu Manolachi mi-o umflat în arenda moșia... cu 1 600 galbeni pe an, pe când ea aduce trei până la patru mii. CONV. LIT. XIII, 362, cf. ALEXI, W. Ne umflă câteva parale. - Regulat câștigă. DELAVRANCEA, S. 150. După vreun ceas îmi și umflase o sută de lei. PEDA, M. S. 42. Lăutarii umflă și de aici un pumn de parale. PĂRVESCU, C. 117. ♦ Fig. Vă vreu pe toți pe voi, Să vă îmflu zilele, Să mă duc cu dânsule. ALECSANDRI, P. P. 39. ♦ A brutaliza, a lovi, a bate pe cineva. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. Aveam de gând... să-l și umflu!... Și dacă nu-i ajungea, să-mi tai mie favoridele! CARAGIALE, O. VI, 8. Bărbatu-meu... te cunoaște, și cum te-o vedea, zău! te umflă. id. ib. 36. Pe el și mi-l umflați! (fi și umflă pescarului petele). COȘBUC, S. 134, cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U. Fain te-or mai umflat drăguțele tale de neamuri! IL ianuarie 1960, 15.

- Prez. ind.: *umflu*. - Și: (învechit și regional) **îmflă**, (regional) **imflă** vb. I.

- Lat. **inflare**.

UMFLĂRE s.f. Acțiunea de a (s e) u m f l a.

1. Mărire a volumului unui obiect cu pereți elastici prin umplere cu aer sau cu alt fluid. Cf. u m f l a (1). Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ALEXI, W. ♦ Mărire a volumului, dilatare. Cf. POLIZU. Repede a îmflare a nărilor... semnală o inimă din cele nebune, un caracter pasionat. EMINESCU, P. L. 108, cf. ALEXI, W. ♦ Fig. Trufie (1), vanitate (2). Alte vâmi rele sânt pizmuirile și aprinderile de mânie, și mândriile, și laudele deșarte, umflările, îngâmfarile. MICU, în ȘA I, 90.

2. Înfoiere. Cf. u m f l a (2). Cf. BARCIANU. ♦ Intensificare, întefire a vântului. *Umflarea vântului*. CALINESCU, C. O. 128.

3. Creștere a volumului unui corp, a unui material. Cf. u m f l a (3). *Umflarea firului pentru a da țesăturilor aparența de mai mare plinătate și rezistență*. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 125. *Mineralul prezintă astfel însușirea de umflare sau gonflare*. CHRITĂ, P. 79. ♦ Dezvoltare, creștere. *Umflarea mugurilor*. M. E. HORT. *Umflarea semințelor*. ib.

4. Creștere a nivelului normal al unei ape; (învechit) umflătură (2). Cf. u m f l a (4). *Îi lovi bătaie tare, și... ploaie ca aceea, și trăsnete, și îmflări de marea*. HERODOT², 402. *În noaptea trecută începu să scază umflarea Dunării*. GT (1838), 1¹/32, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Nămolul rădăcinos... din chiar marginea apelor statornice, nesupuse umflării și secării*. ATILA, P. 58. ♦ (Învechit) Flux. *În apele oceanelor să întâmplă o orânduită... umflare... și scădere în toate zilele, care să face în fieștece șase ceasuri*. GRECEANU, I. 135/6. *Luna... prin puterea sa atractivă... pricinuieste umflarea și scăderea mării*. SIBINEANU, C. 6/27.

5. (Despre organe sau părți ale corpului) Inflamație, tumefacție; umflătură (3). Cf. u m f l a (6). *Fimeii [i] lui Darie i să făcea o îmflare la fiță... cât era puțină îmflarea tăcea ea, rușinându-să și nevrând să spuie nimăruia*. HERODOT², 182. *Brânca sau îmflarea grumazilor, carea atâta e de cu primejdie, cât în 24 de ceasuri, după ce îl lovește, piare porcul*. ȘINCAI, în ȘA 690. *Carii nu au foc mare, durerea de cap, umflarea mațelor, mână și alte mâncări*. DIETET. 90/21, cf. LB. *Timpanit (umflarea pântecelui)*. CORNEA, E. I, 153/7. *Boșul veneric (umflarea boșelor)*. id. ib. II, 22/23. *Anasarcă (umflarea pielii)*. id. ib. 22/25, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *În formele... cele mai grave mai avem și umflarea sau balonarea pântecelui*. BIANU, D. S. 388. ♦ Spec. (Despre rumegătoare) Dilatare, mărire a abdomenului ca urmare a acumulării gazelor rezultate, mai ales, din consumul în exces al unor furaje precum trifoiul. *Umflarea vitelor... din pricina mulței mâncări de nutreț verde*. LITINSCHI, M. 144/19.

6. Fig. (Familiar) Ridicare, mărire a unui preț, a unui număr, a unei cantități. Cf. u m f l a (7). *Umflarea în mod cu totul nejustificat a numărului personalului administrativ*. SCÂNTEIA, 1954, nr. 2 953.

- Pl.: umflări. - Și: (învechit și regional) imflăre s.f.
- V. umfla.

UMFLAT¹ s.n. Faptul de a (se) u m f l a. (Fig.) *Nimic mai urât decât umflatul în pene și nimic mai plăcut decât parfumul modestiei*. CIPRIAN, S. I, 169.

- V. umfla.

UMFLÁT², -Ă adj. 1. (Despre baloane, mingi, camere la roți etc.) Care și-a mărit (la maximum) volumul prin umplere cu aer sau cu alt fluid. *Destul este umflată și doba și face zgomot mare, dar într-însa este numai vânt*. GOLESCU, S. 129, cf. PONTBRIANT, D. DDRF. *Balon umflat*. SCRIBAN, D., cf. DL, DM, DEX. *Era complet*

ud. Hainele îi atârnav, încărcate de apă, pe alocuri umflate, pe alocuri lipite de corp. V. ROM. decembrie 1966, 15. ♦ P. a n a l. (Despre ființe sau despre părți ori organe ale corpului acestora) Care și-a mărit volumul din cauza unei mari cantități de aer inspirat, a mâncării excesive, a depunerii de grăsime, a enervării, a furiei etc., mărit. *Vezi colo pe urăciunea... Cu privirea-mpăroșată și la fâlci umflat și buget*. EMINESCU, O. I, 150. *Vinele umflate peste măsură brăzdau pielea întunecată*. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 39. *Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mângâie întruna*. REBREANU, I. 13. *Căpitanul Simion... cu vinele gâtului umflate... ascultă cu religiozitate*. C. PETRESCU, I. II, 114. *De ce o fi oare știuca asta așa umflată și tare la pântece?* CALINESCU, C. O. 11, cf. STANCU, D. 335. *Omul din căruță, umflat, scârnav, a început a-și număra... dobânzile*. GALAN, Z. R. 380. *O venă albastră, umflată îi șerpuia pe sub tâmplă*. VINEA, L. II, 129. *Princepele zări gușteri cu gușile umflate*. BARBU, PRINC. 67, cf. DEX. *Dar ce stați și vă uitați Ca niște broscani umflați?* DOINE, 71. ♦ Fig. *Privirile lui umflate și cefoase îl măsurau din înălțime*. VINEA, L. II, 136. ♦ (Substantivat; depreciativ) O să găsească mai multă [milă] decât la frate-său, umflatul cu trestia. SADOVEANU, O. XVII, 212. ♦ Expr. **A rămâne, a sta sau a lăsa (pe cineva) cu buzele umflate** v. buză. **Umflat bute** v. bute. ♦ Fig. (Adesea cu determinări ca „de trufie”, „de îngâmfare”, „de biruință” etc.) Mândru (I 3), încrezut, îngâmfat, trufaș¹ (1). *Foarte mulți robi și pradă ducând cu sine, s-au înturnat îmflat și fâlos pentru biruinței*. ȘINCAI, HR. I, 151/35. *Umflați de slava biruinței... nici o grije de ceva întâmplare grea nu avea*. CALENDARIU (1814), 108/23. *Mândru de-a tale daruri și umflat de-a ta știință*. CONACHI, P. 259. *Orgoliosul... e plin și îmflat de fînța sa*. CANELLA, V. 236. *Umflat de îngâmfare, abia îi răspunde la salut*. T. POPOVICI, S. 169, cf. ALR SN V h 1 254/182, ALRM SN III h 1 064/182. ♦ (Substantivat) **Cel măreț, umflat**. ST. LEX. 103^{v2}/10. ♦ Fig. Supărat² (2), mâniat (2). Cf. LB, LM, SCL 1978, 327. ♦ (Despre ființe, corpul lor sau părți ale corpului acestora) Cu forme rotunde, pline; gras, dolofan; gros; voluminos. *Unul dintr-aceștia cu o fizionomie brutală, umflat la chip și oacheș... sta alătura*. PELIMON, I. 87/24. *Chirișoaia-i sprâncenată Și ca un balon umflată*. ALECSANDRI, T. 76, cf. DDRF, ȘAINEANU, D. U. *Corpul ca un zepelin așezat vertical, mai umflat spre vale și picioarele rotunde*. A. HOLBAN, O. II, 263, cf. CADÉ. *Cu mâinile lui albe și umflate... izbi grosolan câteva acorduri*. VINEA, L. II, 313. *Mândră ești și sprâncenată Dar la buze cam îmflată*. ALECSANDRI, P. P. 340, cf. ALR II/I MN 49, 2 296/53, 791, 833, NALR - O I h 60/946. *Pe un câmp rotat Șade-un moș îmflat (Stogul)*. SBIERA, P. 320. *Șade tată-tău umflat Pe un deal mare și rotat (Bostanul)*. GOROVEI, C. 26. ♦ (Regional) Buhăit, puhav. Cf. ALR II/I h 106. ♦ (Regional; substantivat) Epitet pentru un om foarte gras. Cf. ALR II/I MN 49, 2 226/514, 520. ♦ (În vechiul argou al școlărilor; substantivat) Denumire dată notei șase. Cf. BUL. FIL. IV, 149.

2. (Despre buzunare, pungă, portofele etc.) Umplut, plin (3); îndesat, burdușit. *Într-o legătură mare, umflată, își adunase celelalte haine*. AGÂRBICEANU, S. 243. *Scoase din portofelul umflat o hârtoagă albă*.

REBREANU, R. I., 191. *Buzunările pantalonilor, umflata de o parte și de alta, ca două torfi*. C. PETRESCU, I. I., 71. *A ridicat cu grijă pulpana gherocului din care se ivi un pachet umflat și unsuros*. I. M. SADOVEANU, S. 13. *De la bancă, cu pungile umflata de arginți, treceau la birt*. ȘTANCU, D. 229. *Îl vedeai mereu cu o geantă mare, foarte umflată de hârtii*. V. ROM. martie 1970, 45. *Ce merge-n jos deșartă și vine-n sus umflată?* (Ciutura). GOROVEI, C. 84.

3. (Despre pânze de corabie sau despre alte obiecte confecționate din pânză) Înfoiat, întins, desfăcut (de vânt). *Cu-a sale pânzi umflata, o mică luntrișoară... lin se legăna*. ALECSANDRI, P. I., 194. *Corăbii...*, *Trecând încet ca umbre - în pânzele umflata*. EMINESCU, O. I., 63. *Din nimic, circul a crescut: Pânză umflată pe sfuri*. MANIU, S. I., 117. *Trotoarele erau negre de umbrelele umflata care se bălăbăneau*. REBREANU, NUV. 5. *Corăbiile... Sosesc cu pânzele umflata*. MINULESCU, VERS. 45. *Vântul sufla moale..., aducea... corăbioare cu pânzele umflata*. SADOVEANU, O. XII, 160. *Corăbii cu pânzele umflata... intră la adapost*. BART, S. M. 14. [Rochia] *Mi se păru umflată, aproape-nusfleșită*. CĂLINESCU, L. I., 68, cf. DEX. ♦ F i g. *Deasupra vântu-aleargă cu pânzele umflata*. BOTEZ, P. O. 54. *Drumul a fost o sărbătoare..., cu dansul solemn al copacilor, îmbrăcați în mătăsuri umflata, șuierătoare*. ARGHEZI, S. XIII, 59. ♦ (Despre păr sau despre pene) Răsfirat² (1), zbârlit (1); înfoiat. *Același e felul de a se lăsa părul, încă neîmpiețit, dar umflat*. IORGA, C. I. I., 113. *Guler făcut dintr-o blană ușoară și umflată ca puful*. VINEA, L. I., 64. ♦ (Despre păsări) Care are penele zbârlite, înfoiate. *Mierla se-nțălni seara cu bufnița umflată*. ALEXANDRESCU, O. I., 234. ♦ Ex p r. **Umflat în pene** = mândru, îngâmfat, fudul; înțepat, țanțoș. *Gomăneșteanu, încremenit, se uită la cei doi jandarmi scurți, umflați în pene*. D. ZAMFIRESCU, I. 170, cf. CADE. *Nevastă-ita tronează acu la casă... Când o văz..., umflată-n pene, mă gândesc la Budha*. ARGHEZI, S. XI, 32.

4. (Despre ape) Care a depășit, prin creșterea volumului, nivelul normal; care și-a mărit volumul și a ieșit din albie. *Mări umflata din albiile lor iese și totul ca la piere* ia loviri și mari și dese. CONACHI, P. 265. *Privim marea din fărături și umflată o vedem*. PANN, E. I., 95/1. *Păraiele umflata curg iute șopotind*. ALECSANDRI, P. III, 243. *Se gândi să-și ia calul și să-l târască până la râulețul umflat*. SLAVICI, O. I., 208. *Râul Doamnei, umflat, curge repede în talazuri*. DELAVRANCEA, S. 5. *Apele umflata forfoteau și veneau spumegând pe lăptoc, făcând să duduie roata*. ANGHEL - IOSIF, C. L. 29, cf. CADE. *Apele veneau năboi tot mai negre și mai umflata*. VOICULESCU, P. I., 48, cf. SCRIBAN, D. *Dunărea, după o iarnă grea, era turbure și umflată*. I. M. SADOVEANU, S. 77. *Patruzeți de lopeți lovite-n mătasa râului umflat*. ARGHEZI, S. VI, 72. *Crișul curgea umflat și turbure, revărsându-se din loc în loc peste buza fărăturiilor*. V. ROM. mai 1963, 34. *Apele rupte... se zăreau venind umflata, cu sclipiri albe pe crestele valurilor*. BĂNULESCU, I. 35.

5. (Despre obiecte din lemn) Care și-a mărit volumul prin absorbție de apă, prin udare. *Putina... era bună, umflată*. SORESCU, L. L. II, 144, cf. ALR II/I h 281/836, com v. BREBAN. ♦ (Despre plante) Care s-a dezvoltat, care a crescut. *Popușoi cumătru-său... mai nalți or fi ei*

și deșirați, da umflați, umflați, și verzi, de să nu intri-n ei că te pierzi. SNOAVA, III, 377.

6. (Despre ființe și despre piele, țesuturi, organe etc.) Inflamat din cauza unui traumatism, a unei boli, a unei lovituri etc.; tumefiat. *Boacetele muierii... nu vor putea arăta vrăjmășia bărbatului, nice ochii ei de vor fi vinețiș[i], sau obrazul de va fi înflata*. PRAV. 157, cf. LEX. MARS. 217, LB. *Obrazul lui Mitică negru ca postavul și umflata*. CARAGIALE, O. VI, 521, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *E întrebuințat ca leac pentru încheieturile umflata ale bolnavilor de reumatism*. CANDREA, F. 312, cf. CADE. *Era trențaros... și cu o falcă umflată (de aceea se și legase pe sub fălci)*. GALACTION, O. 84. *Am văzut... un biet măgar umflat cimpoi... fiindcă se scărpinase în treacă de un stup de albine*. I. BOTEZ, B. I., 7. *Încă mai eram umflat și mai aveam pete roșii pe obraz și pe trup*. VLASIU, A. P. 29, cf. SCRIBAN, D. *Buzele plesnite, umflata, le mai poate mișca, semn că vrea o înghițitură de apă*. ȘTANCU, D. 279. *Se opri cu falca umflată în mijlocul oamenilor*. PREDĂ, D. 153. *Vin acasă amărât, abătut, bătut, cu spinarea umflată*. SORESCU, L. L. II, 164. *Beșică înflata, Beșică înfocată... Nu junghia, Nu săbia*. POP., ap. GCR II, 341. *Bubă roșietică, Bubă umflată, Bubă săgetată*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I., 504, cf. ALR I/I h 126, ALR II/I MN 60, 4 199/76.

7. F i g. (Familiar; despre prețuri, sume, cifre etc.) Care este exagerat de mare; crescut, ridicat în mod intenționat. *Socoteli umflata*. SCRIBAN, D. *Clătină din cap, ca și cum s-ar fi hotărât la un rabat generos, și-i roști o cifră umflată*. VINEA, L. I., 12, cf. DEX, v. BREBAN, D. G. ♦ Costisitor, scump (2). *Plătesc dă trei ori prețul... Tot ce e adus dă peste graniță e umflat, dă trebuie să luăm și noi și pielea dă pă om când îi vindem ceva*. CAMIL PETRESCU, O. II, 220. ♦ F i g. (Familiar; despre cuvinte, stil, ton etc.) Afectat, bombastic, emfatic; exagerat, neadevărat, mincinos. Cf. LM. *Și prin gongorism am trecut oarecând, crezând că o vorbă umflată poate să ridice golițiunea unei cuetări fără miez (a. 1887)*. PLR I, 385. *După discursurile înflăcărute și umflata ale oratorilor, Carp zise de la locul său câteva vorbe foarte reci*. I. NEGRUZZI, A. 8, cf. BARCIANU. *Oameni iubitori de laude zilnice, umflata*. SĂM. IV, 226, cf. ALEXI, W. *Spune tare vorbe atât de umflata, încât ar trebui să se spargă numaidecât ca niște baloane*. AGĂRIBICIANU, O. II, 522. *A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse*. REBREANU, I. 207, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Eu nu mă îmbăt de vorbe umflata și nu vă arunc în ochi fraze umplute cu vânt*. C. PETRESCU, C. V. 101, cf. SCRIBAN, D. *Fraza... tocmai o rostise cu gesturi mari și cuvinte umflata*. I. M. SADOVEANU, S. 299. *Tonul acela umflat și de o sonoritate căutată*. VINEA, L. II, 304. *Demagogia lui umflată se conjugă perfect cu machiavelismul*. V. ROM. decembrie 1964, 165. *Vorbe umflata, găunoase, redundante până la delir*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 5.

- PL.: umflați, -te. - Și: (învechit și regional) **îmflăt**, -ă adj.

- V. **umfla**.

UMFLĂCIÓS, -OÁSĂ adj. 1. (Regional; în descân-tece) Care se umflă (6), inflammat. *Beșică neagră, Beșică înflăcioasă*. MAT. FOLK. 1 518. *Boghiță umflăcioasă, ... Boghiță din foame, Ieșiți din trupul lui N. PĂMFILE, B.*

13. Rânză umflășioasă, ... Nu săzeta. DENSUSIANU, Ț. H. 98. Orbalț umflăcios... Și kei, și răskei. CAF II, 169.

2. F i g. (Învechit) Trufaș¹ (1), îngâmfat. Ei, ca niște necunosători și de duhuri îmflăcioasă purtători... pre cărări străambe și șuvăite a îmbla au început. CANTEMIR, IST. 331, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

- Pl.: umflăcioși, -oase. - Și: (învechit și regional) îmflăciós, -oásă adj.

- Umfla + suf. -ăcios.

UMFLĂCIUNE s.f. (Învechit și regional) Umflătură (3). Adevărata îmflăciune scornindu-se supt pialea Ursului..., de năprasnă și mieșeloasă boală... crepa. CANTEMIR, IST. 121. S-au săvârșit din viață... în urma unei umflăciuni. AR (1829), 174¹/6, cf. TDRG, PASCU, S. 23, CADE, SCRIBAN, D., com. MARIAN. Îmflăciunea se coace,... curge sânge. ȚIPLEA, P. P. 102.

- Pl.: umflăciuni. - Și: îmflăciune s.f.

- Umfla + suf. -ăciune.

UMFLĂTOR, -OĂRE adj. 1. (Învechit) Care umflă (1), care balonează. Igumenul fasule... îmflătoriul de pântece (a. 1773). GCR II, 98/5. Postnica fasole cea prea umflătoare. PANN, P. V. I, 122/6.

2. (Despre vânt) Care umflă (2). Circe ne trimise Un vânt prielnic, umflător de pânze. MURNU, O. 179.

- Pl.: umflători, -oare. - Și: (învechit) îmflător, -oare adj.

- Umfla + suf. -ător.

UMFLĂTURĂ s.f. 1. Proeminență, protuberanță (1). Cf. LB. Examinând măduva cervicală într-un caz de cancer..., găsesc în reacție toate celulele cornului anterior al umflăturii cervicale. PARHON, O. A. I, 48. Ar fi putut crede că e o simplă umflătură în zid. v. ROM. mai 1979, 30, cf. DEX, ȘEZ. II, 226. ♦ (Regional) Scursură (la pâine) (Verbița - Craiova). NALR - O II h 268/968.

2. (Învechit) Creștere, mărire a nivelului normal al unei ape; umflare (4); revărsare (1). Să să pomenească și de Moara Săracă, ca nu cumva să [o] înece umflătura apii (sfârșitul sec. XVIII). IORGA, S. D. VII, 307. S-a întâmplat înlăuntru Indii[i] o mare aruncătură de foc, cutremur de pământ și încă grozavă umflătură a apii Gangu. CR (1832), 107²/34, cf. POLIZU, ALEXI, W. ♦ (Regional) Loc unde se adună apa prin stăvilirea unui pârâu sau a unei gârle; p. e x t. apă adunată într-un asemenea loc; iaz. Cf. CHEST. IV 42/175 f.

3. Inflamație a pielii, a unui țesut sau a unui organ, din cauza unei boli, a unui traumatism, a unei lovituri etc.; umflare (5), (învechit și regional) umflăciune; p. e x t. loc pe care se formează această inflamație. V. tumefacție, flegmon. Arsură pentru arsură, rană pentru rană, umflătură pentru umflătură. BIBLIA (1688)², II, 140/59. Umflătur-[ă]..., orbire, albață și alte multe... boale au vindecat cea întru tot putearnic[ă] împărăteasă (a. 1692). GCR I, 300/2. Să scornească boală, urdinare la stomah, podagrie, tuse, umflătură (a. 1733). ib. II, 26/16. Oarecare om având boală de dureare de boase cu grea umflătură, veni către sf[â]ntul plângând. MINEIUL (1776), 119^{v1}/19, cf. MOLNAR, D.

97/21. Ochii cu o umflătură roșie sânt acoperiți. CALENDARIU (1814), 177/3. Priciniuște umflătură după înfigerea acului. TOMICI, C. A. 15/23. [Leacuri] pentru umflătură la picioare și la alte locur[ij] (a. 1800-1826). IORGA, S. D. XVI, 20, cf. LB. Boalele la care se întrebuițază... această apă sânt:... artritul, rările și umflăturile. FĂTU, D. 177/19, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. I-a arătat urmele umflăturilor și vinețelor de pe trup. CARAGIALE, O. II, 277, cf. DDRF, BĂRCIANU. Umflături cari se fac la gât, la subțioară, la stinghii. N. LEON, MED. 151, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. Umflătura la picioare la vite trece dacă le speli cu fiertură de frunză și rădăcină de fragi. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 23. Diferite umflături (cârțițe, uime etc.). CANDREA, F. 25. Puroiul curge și umflătura scade. BIANU, D. S. 751, cf. TDRG. Din această apă să bea orișicine... ca să fie ferit peste an de brăncă și de alte umflături. PAMFILE, S. T. 5. Pentru diferite umflături se face prăjeală cu falcă de cal găsită. GOROVEI, CR. 41, cf. SEVERIN, S. 21, CADE. Tocat mărunt..., pus pe o umflătură, se crede că o face să dea înapoi. SIMIONESCU, F. R. 441. Au trecut umflăturile și vânățiile. În schimb, amintirea precisă a fiecărei lovituri era chinuitoare. POPA, B. 12. Mi s-a tras umflătura, dar nu-mi puteam îndoi mâna. VLASIU, A. P. 51. A pierit de tânăr, dintr-o umflătură de picioare. SADOVEANU, O. IX, 39. Umflătura țesuturilor are loc mai spre mijlocul pleoapei. ABC SĂN. 374. Așa să steie durerile - și săgețile - și umflăturile - și N. să rămâie curat - luminat. POP., ap. GCR II, 343, cf. H II 67, 155, IX 315, X 72, 525, XVIII 271. Cum s-o alinat oaia di zgherat..., Așe si-ncetedzi Și si si alinedzi... Tăti îmflăturii Și săgetăturii. ȘEZ. III, 140. Ia frunză de podbeal și... s-o pui pe umflătură că trage. ib. IX, 125, cf. ALR I/I h 113/839, ib. h 126, ALR II/I h 119, ib. MN 60, 4 199/520, 833, ALRM II/I h 172, NALR - O I h 83. Voinice șarpe, ia-ți mușcătura, Ia-ți umflătura. FOLC. MOLD. I, 232.

4. F i g. (Rar) Mod de exprimare pretențios, bombastic, emfatic. Cf. ȘĂINEANU, D. U.

5. (Regional) Numele a două specii de pești: a) guvid (Gobius). Cf. BĂCESCU, P. 57, 113; b) pește mic cu corpul subțiat spre coadă, acoperit cu țepi osoși sau fără solzi, cu capul mare și lătăreț; trăiește atât în apele dulci, cât și în cele sărate (Benthophilus stellatus). Cf. BĂCESCU, P. 56, 113.

- Pl.: umflături. - Și: (regional) îmflătură s.f.

- Umfla + suf. -ătură.

UMFLĂTURIȚĂ s.f. (Regional; în descântece) Diminutiv al lui u m f l ă t u r ă (3). Culegeț tăte-mflăturile, Tăte rușefele, Tăte bubușele,... Măriușă să rămâie curată. ARH. FOLC. I, 202, cf. GR. S. VI, 135.

- Pl.: umflăturițe. - Și: îmflăturită s.f.

- Umflătură + suf. -iță.

UMID, -Ă adj. v. umed.

UMIDIFICĂ vb. I. T r a n z. A produce umiditate în aerul dintr-o instalație industrială. □ Au umidificat aerul în hala de lucru.

- Prez. ind.: umidific.

- După fr. humidifier.

UMIDIFICĂRE s.f. Producere și întreținere, prin mijloace artificiale, a umidității aerului într-o instalație (industrială), într-o încăpere. *Războiul automat... necesită... umidificare și ventilație în sala de lucru.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 567. *Umidificarea aerului se face cu ajutorul saturatorilor.* id. ib. 626, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ Operație prin care un material uscat devine umed sau prin care se ridică umiditatea unui material. LTR².

- Pl.: umidificări.

- V. umidifica.

UMIDIFŪG, -Ă adj. (Despre materiale) Care nu poate fi adus în stare umedă (1). Cf. LTR², DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: umidifugi, -ge.

- Din fr. humidifuge.

UMIDITĂTE s.f. Înșușirea, starea unui corp umed (1); lichid (de regulă apă) conținut într-un material solid sau vapori conținuți în masa unui gaz; umezeală (1). *V. re ve ne a lă. Reveneală..., umiditate.* HELIADE, v. 32²/18, cf. NEGULICI, BREZOIANU, A. 389/31, id. R. 23/1, BAR. - MUNT., W. 598²/10, MARIN, F. 88/33, 208/18, POLIZU, PROT. - POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Determinarea gradului de umiditate al unui combustibil prezintă o deosebită importanță.* IOANOVICI, TEHN. 26. *Se întrebuințează un amestec de nisip cu argilă, având următoarele proprietăți: permeabilitatea..., rezistența..., umiditatea 5-6%.* id. ib. 96, cf. DS, SCRIBAN, D. *La cântărirea unei țesături trebuie avut în vedere și gradul ei de umiditate.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 41. *Solurile aluviale... cu condiții bune de umiditate freatică, au în general o fertilitate bună.* CHIRIȚĂ, P. 633, cf. LTR², DL, DM, DN³, FD III, 194. *S-a desprins chiar un bloc de calcar, ceea ce înseamnă că piatra e friabilă prin umiditate.* T. Iulie 1964, 53, cf. SFC VI, 57, D. FIZ., M. D. ENC., DEX, D. MED. *Umiditateaq solului.* POTLOG, D. A. 295. ♦ Stare a atmosferei, a aerului sau a unui anumit mediu încărcat cu vapori de apă; cantitate de vapori de apă care fac ca atmosfera, aerul sau un anumit mediu să fie umede (1), umezeală (1). [Aerul] *trece, prin ajutorul unui curant de apă, în tubul B unde se află bucăți de potasă ce-l curăță... de umiditate.* MARIN, PR. I, 13/33. *Munții pământului se micșorez tot mai mult din cauzele... ploaiei și a umidității atmosferii.* BARASCH, M. II, 33/17. *La vânturi trebuie să deosebim următoarele calități, adică direcțiunea lor, iușeala... și umiditatea lor.* id. ib. 189/22. *Multe sunt boalele cari să pot produce de umiditate.* BIANU, D. S. *Umiditatea e cauza ordinară a reumatismului.* ȘĂINEANU, D. U. *Umiditatea relativă a atmosferei din șala de lucru.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 52. *Din cauza umidității, rău, amețeală, dureri de cap.* CĂLINESCU, C. O. 75, cf. RĂDULESCU, S. 76. *Climatul de mare are o temperatură constantă, o umiditate mare.* BELEA, P. A. 355, cf. D. ECOL. 637. ♦ Igrasie. *Ca să putem însă îndepărta umiditatea unui asemenea pivniți, deschidem mai multe ferestre.* IONESCU, M. 62/13.

- Pl.: umidități. - Și: (rar) umeditate s.f.

- Din fr. humidité, lat. humiditas, -atis.

UMIDOMÉTRU s.n. 1. (Tehn.) Instrument utilizat pentru determinarea umidității corpurilor solide. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX, DN³.

2. (Meteor.) Aparat cu care se măsoară umiditatea atmosferei sau a altor medii gazoase; higrometru. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: umidometre.

- Din fr. humidomètre.

UMIDOSTÁT s.n. (Rar) Higrostat. DN³.

- Din fr. humidostate.

UMÍL, -Ă adj. 1. Care adoptă o atitudine supusă (2), ascultătoare, smerită (1), plecată² (II 1); umilit (2), (învechit și regional) ofilit (3). Cf. PROT. - POP., N. D. *Vor să distrugă comuna și să o înlocuiască cu un furnecai de funcționari umili.* DELAVRANCEA, O. VII, 23, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A intrat suspectă și umilă.* MINULESCU, VERS. 179. *Abia acum, în mijlocul tuturor celorlalte făpturi, vedeai cât de umilă și de bolnăvicioasă este ea.* PAS, Z. I, 266. *Intră jalnic și umil.* H. LÖVINESCU, T. 174. *Cine l-ar fi văzut lângă marele vizir n-ar fi recunoscut în umila flință ce o arăta pe crudul... domnitor.* BARBU, PRINC. 241. *Între timp pe ușă intră un individ spălăcit și umil.* T. martie 1965, 54, cf. DEX, DN³. ♦ (Substantivat) *Astăzi însă știu și înțeleg că iubirea este făcută pentru cei umili, că cei mândri nu vor putea iubi niciodată.* REBREANU, NUV. 250. ♦ (Adverbial) *Scrisese de altfel umil și lingușitor, deși sufletul îi era încărit.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 145. ♦ P. ext. *Cudați, umili, năpădiți de mari tristeți..., bivoliți se mulțumesc cu puțin.* BOGZA, C. O. 295. ♦ (Adesea în exprimări convenționale sau în formule de politețe) Care exprimă un respect profund față de cineva sau ceva; care provine din pietate (2), din modestie sau deferență. *A vă propune respectuos prin prezenta umilă carte... d-a trâmite două, trei persoane din boieri... ca deputați (a. 1869).* URICARIUL, I, 171. *Am cerut cuvântul numai pentru ca să fac o umilă întrebare.* I. NEGRUZZI, S. I, 376. *Te rog comunică cele mai umile plecăciuni, dimpreună cu recunoștința mea, d-nei Dima.* PUȘCARIU, D. V. 196.

2. (Adesea în formule sau exprimări convenționale) Caracteristic omului umil (1). *Tot mă gândesc: oare să fi așezat eu măregele cum se cuvine după umila mea intenție?* CARAGIALE, O. IV, 181. *Umila mea părere este că d-na Montalba e singura cântăreață dramatică.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 268. *Cu privirea mea umilă Comorile eternei arte Le văd pe fiecare filă.* GOGA, POEZII, 266. *După umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrile și să nu mai piardă vremea degeaba.* REBREANU, I. 210. *Abia aud umilele ei șoapte Din dulcea-i, din amara-i rugăciune.* COTRUȘ, V. 69, cf. CADE. *O șoaptă prinde să-nșioare Umila mea singurătate.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 19. *Șoaptele ei cele mai umile se fac auzite și în tovărășie dorului.* VIANU, L. R. 264. *Un hohot încântat salută acest răspuns, deopotrivă de impertinent și de umil.* VINEA, L. I, 40. *Muzica Sferelor era După umila părere a mea.* BOTTA, S. II, 179. *Venea și-i bătea ei la ușă, să-i bălbăie declarațiile lui umile.* PREDA, M. S. 38. *Măinile ridicate într-un gest de simplă și umilă ofrandă.* MĂN. SUCEVIȚA, 161, cf. DEX,

DN³. ◇ (Adverbial) *Eu te salut și te privesc umil.* CODREANU, S. I, 415. *O, îndurări cerești, fiți, iar și iar, umil solicitate!* GALACTION, O. 61. „*Fire-ai a dracului de pațachină!*” *îmi ziceam în gând, privind din ce în ce mai umil.* BRĂESCU, O. A. II, 197. *Cuvintele cădeau unele după altele, reci și limpezi; nu era o rugăciune spusă umil.* VLASIU, A. P. 291. *Am cutezat atuncea, ingenuncheat umil, Să te cobor... până-n adâncă mea smerire.* VOICULESCU, POEZII, II, 342. (Fig.) *Da, plouă... și sună umil Ca tot ce-i iubire și ură.* BACOVIA, O. 52. ◆ (Rar; despre ochi, glas etc.) Care arată, care trădează umilință (3). *Și iar îi întâlni ochii umili ca o supunere de căprioară.* TEODOREANU, L. 129. *Vreau să-ți arăt ceva, îmi spuse ea cu cel mai umil și mai mlădios glas al ei.* M. ELIADE, M. 126.

3. (Despre oameni) Care este de condiție socială modestă; lipsit de importanță, o b s c u r (3), s i m p l u (6). *Primirea ce o familie săracă și umilă face unui copil care a avut... izbânzii strălucite.* CARAGIALE, O. III, 318, cf. BĂRCIANU. *Lemnele trosnesc la picioarele păstoritei umile.* SANDU-ALDEA, D. P. 72, cf. ALEXI, W. *Raporturile dintre aceste două ființe umile sunt pline de delicatețe.* IBRĂILEANU, S. 8. *Noi, niște umili provinciali, suntem foarte măguliiți.* SORBUL, T. 480. *Limba proprie nu e îmlădiată... de reprezentanții culturali ai ei, fie cât de umili.* BUCUȚA, R. V. 58, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se simțea atât de umil, că nici nu mai îndrăzne să se uite în ochii chirigiului.* REBREANU, NUV. 100. *Era nevoiaș și umil.* C. PETRESCU, Î. I, 151, cf. SCRIBAN, D. *Paranoicul... se crede împărat, când e cel mai umil dintre proletari.* NEGULESCU, G. 121. *Orgoliul de clasă îl face... să respingă tovarășia proșilor umili.* VIANU, L. U. 54. *Într-un oraș, cel mai umil funcționar poate spera că într-o bună zi poate fi... apreciat și chiar avansat.* V. ROM. decembrie 1964, 51. *Umilul conțopist ducal Torquato.* VULPESCU, P. 88. *Instabilitatea stărilor vechi deveni așa de evidentă, încât și cei mai umili deținători ai puterii publice... simțeau pământul tremurând sub picioare.* V. ROM. ianuarie 1965, 47, cf. DN³. ◇ (Substantivat) *Lumea celor umili îl ademenește îndeobște.* ANGHEL, PR. 156. *Mizeria umililor.* CĂLINESCU, C. O. 240. *Umilii au intrat pe scena artei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 10, 21/4. ◆ (Despre condiția socială) Modest, sărac, obscur. *Un tânăr de umilă extracțiune... se înamorează din vedere, la o procesiune regală... de regina Spaniei.* CARAGIALE, O. III, 63. *Sufletul lui trecea peste starea lui umilă de slugă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 171, cf. CADE. *Condiția lui umilă se topește în imensitatea simbolică a unei creații.* LOVINESCU, S. I, 367, cf. SCRIBAN, D.

4. (Despre case, locuințe, ateliere, cartiere etc., p. e x t. despre cei care trăiesc acolo) Cu aspect modest (și de proporții reduse); de valoare mică. V. s i m p l u (3). *Din fiecare casă, oricât d-umilă fie, Apare o ființă.* GRANDEA, S. 59. *Ajunsei în umila mea locuință.* EMINESCU, O. VII, 232. [Lucrătorea] *iese din umil atelier.* CAZIMIR, L. U. 38. *Ne întâlneam la întâmplare, pe străzi umile, fără să ținem seama de vreme, călcând uneori prin noroi.* A. HOLBAN, O. II, 23. *N-a remarcat... căldura cu care s-au deschis ușile celor mai umile case.* PUȘCARIU, D. V. 36, cf. SCRIBAN, D. *A intrat ceremonioasă în locuința ei umilă.* ARGHEZI, S. X, 60. *Și-am revăzut aievea: umila mea căsuță, Pe-același pro-*

montoriu cu-aceeași perspectivă. PERPESSICIUS, S. 80. *Cetățile de pământ, umile și negre rivale ale castelelor din apus.* PANAITESCU, C. R. 90, cf. DEX, DN³. ◆ (Despre creații ale oamenilor, meserii, ocupații) Care este fără mare valoare sau fără pretenții; modest (2). [In] *versul meu cel umil Strălucinda-vă virtute Cerc să cânt.* ASACHI, S. L. I, 149. *Asta va să zică meșteșug – fie cât de înalt, fie cât de umil.* CARAGIALE, O. IV, 181. *Sufletul zbcuciumat al norodului nostru oropsit tremură-n iconița aceasta umilă.* SANDU-ALDEA, D. P. 36. *Un cântec umil de grădină publică, astăzi mort.* IBRĂILEANU, A. 51. *Eminescu a avut parte de martori insignifianți... care ne-au lăsat umile anecdote.* CĂLINESCU, C. O. 219. *Linia aeriă mai există și astăzi, aproape umilă, cu aceiași piloni.* V. ROM. mai 1969, 8. *Etruscii exercitau la Roma meserii umile.* IST. L. ROM. I, 38. ◆ De mică importanță; neînsemnat. *Ce rost aveau aceste flori umile în casa ei, unde trandafirii umpleau toate vasele?* A. HOLBAN, O. II, 87. *Din această operă, legată în linie generală de amănuntul umil..., se desfac două nuvele de război.* LOVINESCU, S. I, 361. ◆ (Despre viață) Care se bazează pe mijloace materiale reduse; modest (2), simplu (3). *Povestea cuminți întâmplări din viața lor umilă.* BRĂESCU, O. A. II, 75. ◆ (Despre oameni) De valoare sau de importanță scăzută (în raport cu alții); modest (2). *Tainica înviare... cobora asupra umilei mele ființe din împărăteasca mândrie a munților.* MIRONESCU, S. 129. *Erau și lucruri pe gustul acestui umil avocat.* VLASIU, D. 70. *Și cel mai umil școlar român e informat că luau voievodatele în arendă.* MIHĂESCU, D. A. 89.

– Pl.: umili, -e.

– Din lat. *humilis*.

UMILĂ vb. I v. umili².

UMILECIÚNE s.f. (Învechit, rar) Umilință¹ (3). *Le ieșia boacetele și vaietele cu umileciuni ovilite de graiu omenesc.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 47/21, cf. PASCU, S. 22.

– Pl.: umileciuni.

– Umili¹ + suf. -iciune.

UMILÉNIE s.f. (Învechit; în limbajul bisericesc) Umilință¹ (1); bunăvoință, îndurare, înțelegere, milă (I 1); p. e x t. blândețe, duioșie. *Atuncea cade-se lui cu căire și cu umilenie cuvintele aceastea să grăiască întru eluș.* CORESI, EV. 28. *Să semănăm sufletului sămânță sufletească, să semănăm cu inimi milostivnice blânzie și umilenie.* id. ib. 174. *Preste puține zile el strigă să-l dezgroape și se ruga cu omilenie de la inimă.* MOXA, 370/4. *Cu ochi blânzi și cu glas de mângâiere și cu omilenie să vorbești cătră dânsul.* PRAV. GOV., ap. TDRG. *Și l-au dojenit... și-l adusă la umilenie și la cunoștința greșelii.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 201/26. *Pentru umilenie* (a. 1725). CAT. MAN. I, 331. *Aceastea sfătuia ei asupra bărbatului, că știa ei vrearea gândului lui cea cu bună umelenie.* VARLAAM – IOASAF, 15/13. *Mă rugai toată noaptea întru umilenia inimii mele* (sec. XVIII). în ARHIVA, I, 242, cf. DDRF, TDRG, DHLR II, 534, PASCU, S. 244, CADE. ◆ *Durere sufletească, mahnire, tristețe. Ce jale și ce plâns și umilenie au fost.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 27/14.

– Și: umelénie, omilénie s.f.

– Din slavonul оумилѣннѣ.

UMILÍ¹ vb. IV. R e f l. I. (Învechit) A se înduioşa; a deveni (mai) blând. *Sângele curgând ca izvorul... Atunce boiarinul... umilindu-să de bunătatea sv[ă]n[u]lui, zisă...* DOSOFTEI, V. S. octombrie 59°/5. „Cu grâu și vin l-am întărit pre el, dară ție ce-ți voi face fiul meu?”... Și umilindu-se Isaac, strigă cu glas mare: „Isaf”, și plânse. BIBLIA (1688), 20¹/12. Împietrita de pizmă a lui inimă nicicum nu se umilea... să sloboze pre creștini. N. COSTIN, LET. II, 27/27. Învăță toată cea de D[u]mn[e]zău suflată scriptură... și s-au omilit dentr-însă, cât... s-au dus la o mănăstire (a. 1698). GCR I, 321/15. Înfelegând cum este pustie și arsă... [această] episcopie, ne-am umilit din tot cugetul nostru și... ne-am apucat și o am tocmit (a. 1714). URICARIUL, V, 250/13. Așa auzind, mă umilii de mila lui, văzându-l deznădăjdut. ZILOT, CRON. 69. Fața-mi căți privesc, Toți se umilesc Și asupra mea mila își pornesc. PANN, E. I, 76/14. Când voi sta a le spune [necazurile], și pietrele vor simți Și sălbatecele hiare încă se vor umili. id. ib. 31/8, cf. CIHAC, II, 196, TDRG. ♦ A se îndura, a se milostivi; a se îndupleca. Aceasta deaca audzi Pilat, atunce să umili și deade trupul lui [i]s[us]. VARLAAM, C. 84. Cu îndemnarea Sânfiei sale s-au umilit domnul și au făcut preoților testament de așezare. N. COSTIN, LET.² II, 37. Să n-ai pe nimeni a se umili Ca să-ți tragă clopot sau a te jeli. PANN, P. V. I, 126, 16. Oricând vedea pe-mpăratul a se umili ceva, Se apuca înainte-i, pe loc, a o defăima. id. E. IV, 44/20. Și de la inimă vă umiliți Ca să-i blagosloviți. SEVASTOS, N. 178, cf. BARCIANU, TDRG. ♦ T r a n z. f a c t. Nici rugăciuni priimesc, Nici lacrimi nu-umilesc. MUMULEANU, C. 108/14.

2. (Învechit) A se arăta ascultător, mic (VI 1), supus; a face un act de umilință¹ (2), a da expresie sentimentului de umilință; a se smeri (1), a se pocăi¹ (1); a fi cuvios, evlavios. După aceea-ș aduse aminte de vindecare și se umili cu sufletul. CORESI, ap. DHLR II, 487. Așa era și păgânătatea, iară deacă o scutură și o cutremură Dumnezău cu glasul Sfintei Evanghelii, să umili. DOSOFTEI, PS. 93/19. Să vor ispovedui numelui tău și să vor ruga și să vor umili în casa aceasta. BIBLIA (1688), 249¹/40, cf. MOLNAR, D. 296/17. Nahor, umilindu-să cu sufletul de aceale cuvinte, zise cătră feciorul împăratului. VARLAAM - IOASAF, 134°/27. Toți cei ce vor ceti..., omilindu-să cu sufletul, să facă îndestul pocăință pentru păcatele lor (a. 1809). CAT. MAN. I, 406. Își ceru iertare de la toți, umilindu-se. NEGRUZZI, S. I, 159. Umilește-te! Capul plecat, nu-l taie sabia. id. ib. 250, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Măria sa se umili în genunchi la cetirea Sfintei Evanghelii. SADOVEANU, O. X, 180. M-aș umili acum și m-aș ruga: Întoarce-mă, de sus, din calea mea. ARGHEZI, VERS. 128. Popa stujbele-i cetea, De moarte mi-l pregătea. Coderăș se umilea Și popii, gemând, zicea. ALECSANDRI, P. P. 90. ♦ T r a n z. f a c t. Inema ce te sfădește La culcuș o umilește. DOSOFTEI, PS. 18/24. Deci, văzând D[umne]zău lucrare[a] celui tânăr, umili pre părintele său și lepădă toiagul din mână (a. 1692). GCR I, 306/14.

- Prez. ind.: umilesc. - Și: (învechit) omilí vb. IV.

- Din slavonul оумилити сѧ.

UMILÍ² vb. IV. T r a n z. și r e f l. A (se) pune într-o stare de inferioritate; a (se) înjosi. Cf. LB, POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821¹/21, ISER. Partidele răsculate au fost pretutindeni umilite, nu însă nimicite. BARIȚIU, P. A. I, 564, cf. POLIZU. Negreșit, cu toaletele lor..., or să umileze pe bieteles fărâncuțe. NEGRUZZI, S. I, 104. Amor care adoarme și legi și datorie, Ce slava umilește, ce n-are nimic sfânt. ALEXANDRESCU, O. I, 104, cf. PONTBRIANT, D. Va trece cu echipajul ei somptuos pe sub ferestrele d-voastre..., ca să vă umilească. ALECSANDRI, O. P. 138, cf. CIHAC, I, 298. Doamne! tu ai dreptul a schimba mormânturi..., oameni și pământuri; Dar nu ai p-acela ca să-i umilești! BOLINTINEANU, O. 58. Ținta acestei scrisori nu este... ca să-și fac laude, căci ele umilesc pe cei ce le merită (a. 1881). PLR I, 47. Din nimicirea noastră mărirea își clădește Și pentru-a treia oară acum ne umilește. CARAGIALE, O. VI, 303. Nu-l ierta firea să se umilească cerând de la Bocioacă un lucru. SLAVICI, O. II, 110. Pentru prima oară prietenia ei mă umilea. DELAVRANCEA, T. 212. V-a fost frig și v-a fost foame, însă nu v-ați umilit. MACEDONSKI, O. I, 96, cf. DDRF. Tu, cel mai lacom dintre regi, Ai umilit popoarentregi! COȘBUC, P. I, 91, cf. BARCIANU, ALEXI, W. Maman, nu mă umili! D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 24. Aneta o dușmănea... și nu știa ce să mai scornească spre a o umili. SANDU-ALDEA, A. M. 47, cf. TDRG. De-a valma, argumente care o umileau și altele care o înălțau. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 198, cf. ȘĂINEANU, D. U. Dania nu voise să mă umilească, ea era numai victima temperamentului ei. A. HOLBAN, O. II, 99. Umilește-mă și cu nepăsarea! MANIU, S. II, 142, cf. CADE. Se credea umilit în bărbăția lui. REBREANU, R. I, 249. Fugi din brațele mele cu suspin care mă umili. M. ELIADE, M. 112. Copiii stăpânilor îl chinuiau și-l umileau grozav. GALACTION, O. 86. Candidatura asta mă umilește..., mă jignește. MUȘATESCU, T. 157. Deprins să salut militărește, îmi turteam pălăria, lucru care mă umilea. BRĂESCU, O. A. II, 97. Dracii ăștia mă umiliseră cu o glumă fără măsură. POPA, B. 159. Umiliți-mă ceruri, constelații, Cu ale voastre steme, tronuri și spații. BOTTA, S. I, 99. Și copilul din leagăn îi aude numele cu blăstăm! Căci ne-a sărăcit și ne-a umilit! SADOVEANU, O. VII, 62, cf. SCRIBAN, D. Ne vexează și ne umilește atitudinea de indiferență față de noi. ARGHEZI, S. VIII, 33. Găsise o tâlcuire care-l umilea mai puțin. VINEA, L. II, 203. Spune-mi, te umilește situația pe care o ai aici? H. LOVINESCU, T. 267. Își umilise trufia satanică într-o asceză dureroasă și nefirească. CONSTANTINESCU, S. I, 68. Ea m-a umilit public, dându-mi două palme. V. ROM. noiembrie 1964, 37. Deznodământul, departe de a-l umili, îl confirmă în poziția de observator competent. CIOCULESCU, C. 333. Fiul cel frumos La noi a venit Și s-a umilit. VICIU, COL. 174. M-am umilit, m-am rugat, De chiabur și de bogat. FOLC. OLT. - MUNT. II, 224. ♦ R e f l. p a s. Cel ce se va înălța se va umili. OȚĂLEA, A. F. 198/8. ♦ T r a n z. (Folosit a b s o l.) Munții Moldovei... nu umilesc, nu înfiorează prin măreția sălbatică a Alpilor. GANE, N. I, 56.

- Prez. ind.: umilesc. - Și: (învechit) umilá vb. I.

- V. umil. Cf. fr. h u m i l i e r.

UMILIAȚIUNE s.f. (Învechit) Umilință². Nu se află necazuri care să nu fi trecut peste mine, nici umiliațiune

cu care să nu fi fost adăpat. MAN. SĂNĂT. 81/8. Orice acțiune guvernamentală este o umiliațiune a inteligenței, a conștiinței, a muncii, a libertății omului. GHICA, S. 227, cf. PROT. - POP., N. D. [Ion Vodă] silește invaziunea polonă de a se retrage cu umiliațiune. HASDEU, I. V. 240.

- Pronunțat: -li-a-și-u-.

- Din fr. **humiliation**.

UMILICIOS, -OĂSĂ adj. (Învechit; în limbajul bisericesc) Care provoacă o atitudine evlavioasă, plină de umilință¹ (2), de cucernicie. *Decât toate cărțile D[u]mnezeștii Scripturi ceii vechi, cea mai umilicioasă iaste psaltiriia* (a. 1820). BV III, 344.

- Pl.: **umilicioși, -oase**.

- **Umili**¹ + suf. -**icios**.

UMILINCIOȘ, -OĂSĂ adj. (Învechit) Care este umil (2); plin de umilință¹ (2); supus (II 2). V. s m e r i t (1, 4). *Umilincioasă rugăciune carea să cetește în vreme de primejdie a învălurii mării și în frică de înecare, de cei ce călătoresc* (a. 1817). BV III, 190. *Începu astfel să zică cu un umilincios glas*. PANN, E. IV, 80/6.

- Pl.: **umilincioși, -oase**.

- **Umilință**¹ + suf. -**ios**.

UMILINȚĂ¹ s.f. 1. (Învechit) Milă (I 1); bunăvoință, îndurare; pietate (1). *Și nici o omilință nu avea domnul asupra norodului, ci mai cumplit s-au făcut*. R. POPESCU, CM I, 459. *Nădăjduiește că cu lacrimile sale ea va putea să mă aducă la umilință și să-mi răstoarne statornicia*. VOINESCU II, M. 152/19, cf. CIHAC, II, 196.

2. (În morala creștină) Sentimentul, atitudinea celui umil (1), conștient de nimicnicia sa în fața divinității, s m e r e n i e (3); evlavie, cucernicie; pocăință (1); (livresc) umilitate (2). V. u m i l e n i e. *Să cauți pre ruga mea și pre omilința mea, D[oa]mne*. BIBLIA (1688), 249¹/17. *Deșchizând mormântul..., să făcu minune mare, care da celor ce vedea mirare și celor ce audziia umilință* (a. 1698). GCR I, 319/27. *Dăruiaște sufletelor noastre umilință* (a. 1702). ib. 345/22. *Au scris carte la împărat..., cu umilință rugându-se să-l ierte*. R. POPESCU, CM I, 287. *Să cuvine a ne ruga lui D[u]mn[e]zeu cu înfrângere de inimă și cu umilință* (a. 1741). ANTIM, ap. GCR II, 28/30. *Și domnul asemene [la ritualul Paștilor] de la toți cu umilință cere iertăciune*. GHEORGACHI, CER. (1792), 290, cf. LB. *Să dezlegi..., după cum vei cunoaște, din ispitire, zdrobirea inimii și umilința fieștecării* (a. 1828). URICARIUL, X, 270. *Așteaptă întru liniște și umilință darurile acei făcătoare de bine pronii*. MARCOVICI, D. 7/14. *Acest psalm l-au adus la umilință*. DRĂGHICI, R. 46/16. *El petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umilință*. NEGRUZZI, S. I, 219. *Mă mâi la mănăstire să aflu umilință, Părinți feriți de patimi și mame sufletești*. MUREȘANU, P. 57/3. *Unde credeam că voi găsi toiagul și traista - sacrul simbol al umilinței și pietății creștine - am găsit ignoranța întronată, invidia, mândria*. FILIMON, O. I, 94, cf. HASDEU, R. V. 163. *Vorbele... erau grăite cu atâta umilință creștinească*. SLĂVICI, O. II, 141, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG. *Să simt că orice suferință Din voia Ta îmi este dată și s-o îndur în umilință:*

Rogu-te, Tată! CODREANU, S. I, 243, cf. CADE. *Glasul umilințelor creștine a plâns în mine*. GALACTION, O. 347. *Își va cere iertare, recunoscându-și cu umilință... păcătoșenia*. C. PETRESCU, I. II, 141. *Modestia lui filozofică și umilința lui creștină îl împiedicau deopotrivă să aibă „discipoli”*. NEGULESCU, F. R. 200.

3. Sentimentul, atitudinea celui conștient de inferioritatea sa într-o anumită situație, condiție socială etc., s m e r e n i e (1); atitudinea celui care se coboară de bună voie în fața altora, m o d e s t i e; (învechit, rar) umileciune. *De ochiul zavistii supt scutul umilinții aciându-mă*. CANTEMIR, IST. 4, cf. MOLNAR, D. 102/6. *Băiatul, cu umilință răbdând, i-au zis: „Aceasta am învățat, să suferim mânia lui taică-meu”*. GOLESCU, S. 203, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821¹/23. *Popoarele se plecau cu umilință înaintea lor* (a. 1848). PLR I, 121. *Mintea, înălțându-se prin umilință, știe observa cu conștiență și respect*. BĂLCESCU, M. V. 5, cf. ISER, POLZU, PONTBRIANT, D. *Două virtuți atât de opuse..., precum magnificința și umilința*. BARONZI, I. L. I, 47/4. *Da, stăpâne, răspunse Harap Alb cu umilință*. CREANGĂ, P. 232. *Că de rost știe pe Plato, nu acela e mintos - Ci acel ce cu-umilință tacă*. COȘBUC, P. II, 135, cf. ALEXI, W., TDRG. *Bolnavul îi aruncă însă o privire în care era și umilință și implorare*. AGĂRBICEANU, S. 83. *Mă-nchin cu umilință la stolnic și portar*. SORBUL, T. 10, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu voia totuși să-și dea pe față îngrijorarea, ca și când ar fi fost o umilință pentru ea*. REBREANU, R. II, 100. *Avea niște ochi nespuse de blânzi..., în care lăcrămau naivitatea, simplitatea și umilința*. GALACTION, O. 85. *O durere nouă se adaogă, un fel de umilință*. CAMIL PETRESCU, U. N. 341. *E încă o biruință asupra ta..., să nu mai simți rușinea și umilința tănuită în tine*. C. PETRESCU, I. II, 59. *Sufletul îi era plin... de mândrie întristată și umilință nelămurită*. BART, E. 189, cf. SCRIBAN, D. *Ne părăsește demnă, eroic și... fără nici o umbră de umilință*. MIHĂESCU, D. A. 82. *Mă tem... de a nu mă fi ilustrat prin umilința mea*. CĂLINESCU, B. I. 276. *Se ascunde sub masca umilinței*. BLAGA, Z. 191. *Sunt la ordinele dumnevoastră, spuse el cu o prefăcută umilință*. VINEA, L. I, 40. *Cu umilință și cu spășenie, stătea la spatele cucoanelor celor bătrâne*. MIRONESCU, S. 229. *Asta nu-i umilință, nu-i josnicie*. H. LOVINESCU, T. 255. *În glasul bătrânului era teamă și umilință, ceva de câine bătut*. V. ROM. mai 1963, 23. ♠ (În formule de politețe) *Cu mare umilință am a mă ruga domniilor-voastre, ca să nu vă supărați pe mine* (a. 1787). TEMPEA, în ȘCHEI, 33. *Cu umilință rugăm mila cea părintească a Măriei Voastre* (a. 1867). BUCUȚA, R. V. 87. *Pre tine, iubiti cetitor..., cu omilință ti rog* (a. 1832). CAT. MAN. II, 3. *Cu umilință, subscrisele comune... voiesc a mă rămâne la Brașov*. FM (1861), 33. *Îmi iau, deci, voie a mă ruga cu toată umilința onoratului comitet să binevoiască a lua în considerare cele menționate de mine* (a. 1882). ȘCHEI, 406. ♠ Ceea ce exprimă umilință (3). *Când vorbea cu șeful lui avea un aer de jale și umilință*. DUNĂREANU, R. 165. *Priviri spălăcite de umilință atrăgeau ca un magnet compătimirea*. BOTTA, S. III, 145. ♠ (Învechit) Sentiment de duioșie sau de afecțiune, de respect profund față de cineva sau ceva; pietate (2). V. d e f e r e n ță, d e v o t a m e n t, v e n e r a ție (2). *Cine poate fără dor, făr-umilință, Acea pulbere să*

calce, al eroilor mormânt. ASACHI, S. L. I, 60. Doamna, plină d-umilință, Giuruirea i-au păstrat. id. ib. 195. ♦ Supunere exagerată; servilism (1), slugărnicie (1). A dezvolta umilința? A tolera răpirile? Dar atunci la ce ar mai trebui o asemenea națiune? BOLINTINEANU, O. 313. La plecare, ca și la sosire, ... arătară aceeași umilință către familia Vereanu. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Nu e umilință și îndrăzneală, viclenie și mlădiere pe care Filimon să n-o fi zugrăvit. LOVINESCU, C. IV, 8. Ce bucurie în umilința aceasta neînchipuită, în otrava aceasta caldă! Egor îmi sărută pantoful. M. ELIADE, D. 150. O umilință pe care... nu și-ar fi închipuit-o de la un om cunoscând atâta lume. C. PETRESCU, C. V. 133. Recunosc că am mare noroc, consimțise Catul Bogdan, spre marea surprindere a lui Nathan, care nu-l credea capabil de astfel de umilințe. TEODOREANU, L. 251. Erau pașnici, plini de o ciudată umilință. PREDĂ, R. 210, cf. DEX. ♦ Fig. Degradare, deteriorare. [Hainele] erau într-o stare de umilință pe care n-o mai putea masca stăpânul lor. SADOVEANU, O. VIII, 155, cf. DEX.

- Pl.: (rar) umilințe. - Și: (învechit) umelînță, omelînță s.f.

- Umili¹ + suf. -ință.

UMILINȚĂ² s.f. Situație umilitoare² impusă cuiva; vorbă sau faptă care umilește², care înjosește; ofensă, jignire; (livresc) umilitate (3), (învechit) umiliațiune. Să am a face Cu un sclav ce rabdă-n pace umilințe și nevoi. CREȚEANU, M. 149/9. Nu vor... trista umilință Ce asuprăle aduce un necinstitor tractat. ALEXANDRESCU, O. I, 76. Ajuns la gradul de mărire pentru care... a suferit toate umilințele, ... ciocoiul își ridică masca ipocriziei. FILIMON, O. I, 98. Tu însuși, Despot, din buna ta voință, Ai mai crescut haraciul cu-a țării umilință. ALECSANDRI, T. II, 169. Umilința crudă coboară capul tău. BOLINTINEANU, O. 120. Am văzut femeia împingând pe soful ei la crime, la pradă, la umilință. GRANDEA, S. 161. Nu voi suferi nici o umilință. ISPIRESCU, L. 296. Nu trăia... decât pentru înfrângere, umilință și decepție. DELAVRANCEA, S. 112. Am trecut prin toate umilințele. MACEDONSKI, O. I, 217. Toate umilințele... le primea c-un zâmbet silit și dureros. VLAHUȚĂ, N. 18. Umilințele acestea vă rușinează. BACALBAȘA, S. A. I, 278. Zguduia prostimea obosită de amorțirea umilințelor ș-a neștiinței. ADAM, R. 118, cf. TDRG. I se perinda în gând toată viața lui alcătuită aproape numai din umilințe. REBREANU, I. 277. Ce umilință mai târziu, când voi vedea că m-am înșelat. A. HOLBAN, O. II, 48. Și tremură întreaga ei ființă, Când și-ămintește vechea umilință. D. BOTEZ, F. S. 65. Cu tot cinismul ei, Agatha era sensibilă la umilințe. TEODOREANU, L. 310. Era posibil să nu sufere și ea umilințele pe care mă făcuse să le sufăr. E. IONESCU, E. 89. Ar fi fost o umilință mai mult pentru dânsul. MIHĂESCU, D. A. 202. Îndurasem, în puținii ani pe care-i trăisem până atunci, jigniri și umilinți. CIPRIAN, S. I, 20. După numai câteva luni de zbatări și de umilințe, am ajuns la convingerea că voi fi înfrânt. PREDĂ, DELIR. 139. Nu pot înțelege de ce Muriți în umilință și sărăcie. ISANOS, V. 123. O așteaptă un șir nesfârșit de umilințe. CIOCULESCU, C. 88. Încerca un sentiment apăsător de dezamăgire și umilință crâncenă. NEAGU, I. 107. Învăță mai ales să suportе umilințele. ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 12, 9/4.

- Pl.: umilințe și umilinți.

- Umili² + suf. -ință.

UMILIRE¹ s.f. Faptul de a (se) umili¹.

1. (Învechit) Înduioșare; împlânzire. Cf. u m i l i¹ (1). Socotesc că nu va fi de prisos a sfârși acest paragraf cu o bucată din cele mai patetice... despre umilirea inimii. MARCOVICI, în RET. ROM. 83.

2. Smerire (1); pocăire¹ (1). Cf. u m i l i¹ (2). Un sânt... Ținând mâinile-n cruce c-un aer de umilire. NEGRUZZI, S. II, 85. În toată înfățișarea lui era atâta căință, atâta umilire, încât Mara se simțea cu desăvârșire muțată. SLAVICI, O. II, 196. Dar n-am putut să sufăr mulțimea, umilirea, Am vrut să fiu eu însumi, să simt Dumnezeuirea. EFTIMIU, C. 70. Simțea umilire așa cum se afla, înaintea ființei care uitase și iertase. C. PETRESCU, I. II, 60. ♦ Fig. Brațele crucilor se întind în umilire. ARDELEANU, D. 11.

- V. umili¹.

UMILIRE² s.f. Înjosire; batjocorire, jignire, (învechit, rar) rușinare (3); p. e x t. oropsire. Cf. u m i l i². Alt Mihai nu se mai născu pentru dânsa; în locul slavei de atunci veni smerirea și umilirea. F. AARON, I. II, 321/23, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821¹/18. Istoria ei de la 1836 încoace e numai un șir de umiliri rușinoase. BUCOVINA (1848), 144¹/53. Altă femeie... câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă. NEGRUZZI, S. I, 323, cf. POLIZU. Inima lui, asprită de suferințele, umilirile și înjosirile prin care a trecut, devine incapabilă de orice simțământ frumos. FILIMON, O. I, 98, cf. PONTBRIANT, D. Îmi adusei aminte... de umilirea, de turbarea Ursulei. BARONZI, M. I, 625/23. Umilirea, suferința, patimile... ce providențială ordonare în mersul divinei tragedii! CARAGIALE, O. II, 182. Copiii... se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea repede se înalță. SLAVICI, O. II, 9. Coconi și cocoane de viță bună se revoltău... de umilirea în care îi azvârlise. MACEDONSKI, O. III, 51, cf. DDRF. De grea mânie el tot înalbăstrește... Atâta umilire lui nu-i încape-n gând! COȘBUC, P. II, 199, cf. BĂRCIANU. Toată povestirea, plină de detalii interesante, e o vecinică umilire a lui Oleniu, căruia cazacii îi beau rachiul. D. ZAMFIRESCU, O. V, 345, cf. ALEXI, W. Mă copleși deodată un simțământ de umilire, de rușine, de înfrângere. AGĂRBICEANU, O. II, 270. Trebuia să primească aceste umiliri, până-n momentul când... va putea să-i evite din nou. EFTIMIU, N. 72. Totul între dânsii era minciună și umilire. C. PETRESCU, I. I, 57. Orice aluzie la faptul că era orfan îi era supărătoare, ca o umilire nedreaptă. CĂLINESCU, E. O. I, 55. Cu prețul unor umiliri trecătoare, va sta pe loc. VINEA, L. I, 322. Da, habar n-am ce-i fericirea... Dar umilirea omului e cel mai groaznic lucru de pe pământ. H. LOVINESCU, T. 255. Plăcerea complicității și a umilirii victimei e pentru el mai mare adesea decât plăcerea de a abuza de situație prin delațiune. V. ROM. octombrie 1964, 98.

- Pl.: umiliri.

- V. umili².

UMILIT¹, -Ă adj. 1. (Învechit) Pătruns de emoție, tulburat² (3), impresionat; înduioșat, mișcat². Spăimântare mare au căzut preste ei... și nu rămase în mine

vărtute... și când auziu glasul graiurilor lui eram umilit și fața mea pre pământ. BIBLIA (1688), 581¹/36. E de lipsă la astrucarea pruncilor [morți] a cuvânta pentru creșterea fiilor, că, fiind umiliți cu inima întru acest timp, părinții mai cu deadins... se căiesc (a. 1809). GCR II, 201/27. Îngrijitorul temniței, umilit de această șenă pătrunzătoare, se duse degrab la judecător. MOZAIICUL (1838), 93/22. Da, murmură necunoscutul, umilit, sincer, profund. BARONZI, I. L. I, 116/11.

2. Care are sau care adoptă o atitudine plecată² (II 1), smerit, supus, umil; plin de umilință¹ (2). Cf. LB. Să vedem acum dacă tu ai curajul să te faci umilit prin adevărul ce te dojenește. PLEȘOIANU, T. II, 158/5. Creștinul cel adevărat suferă cu de o potrivă mulțumire fericirea și nenorocirea, așteaptă și una și alta cu suflet liniștit și umilit. MARCOVIȚI, D. 9/5, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 820²/19, ISÉR, POLIZU. Sub această piatră reposesază... Trecătoriule, umelit el te roagă să zici: „Dumnezeu să-l ierte” (a. 1866). IORGA, S. D. XV, 334, cf. PONTBRIANT, D. Deveni umilit și blând ca mielul. BARONZI, I. L. I, 155/19. Mii de glasuri îl urează, și poporul jos, pe vale, umiliț îngenunchează. ALECSANDRI, P. I, 34. Dar acum te văd înainte-mi Dulce, palidă cum șezi - Lasă-mă ca altă dată Umilit să-ngenunchez. EMINESCU, O. IV, 370. D-l Popescu grăbește și intră foarte umilit. CARAGIALE, O. I, 160. Ea se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici. SLAVICI, O. II, 55. Înaintă umilit spre dânsa, îi luă mâna și i-o sărută. id. ib. 196, cf. DDRF, BARIANU. Tu mândru și neghiob privind profetul, Dar blând privindul și-umilit poetul. COȘBUC, P. II, 290, cf. ALEXI, W. Era umilit cu cei mari, obraznic și asuprailor față cu cei ce erau siliți să se plece lui. ap. TDRG. Ca cel din urmă umilit creștin, ... Sorbi-voi a virtuții inerție. CODREANU, S. I, 195. Vătaful țiganilor se apropie umilit. LUNGIANU, CL. 201, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Te adoră Umilit poetul tău. BENIUC, C. P. 59. ♠ (În formule de politețe) Sânt al Mării tale umilită slugă (a. 1807). ȘCHEI, 53. Umilit subscrisul venii înainte cu cel mai profund respect și fac cunoscut cum că poporul nostru... se află bine și în pace (a. 1871). BUCUȚA, R. V. 94. Unge-te... și cu acest lapte ce ți-l aduce umilitul tău rob. ISPIRESCU, L. 158. ♠ (Adverbial) Cu ochii lacrimători se roagă prea umilit subsemnații. BARIȚIU, P. A. III, 426. Aștept din parte-ți, o rege cavalier. Că-mi vei da prins pe acela ce umilit ți-l cer. EMINESCU, O. I, 91. Bietul căfel... a scheunat așa de duos și de umilit rugător, că lui i s-a făcut milă. VLAHUȚĂ, S. A. II, 263. ♠ Caracteristic celui umil (1), celui care se umilește¹ (2); care exprimă smerenie, supunere, umilință¹ (2). Te vei milostivi, Măriia ta, la umilite lacrimile mele și mă vei ușura de această ascultare (a. 1770). IORGA, S. D. VII, 159. Cu umilite cuvinte i-au răspuns. OȚĂLEA, A. F. 252/3. Trii fete..., Amar plângând... Pre tâlhari cu lacrimi umilite Să sâlea să plece spre omenire. BUDAI-DELEANU, Ț. 328. Trist, dar plin de cunoștință, rog cu umilită frunte; Deie-i ceriul lin răpaos. ASACHI, S. L. I, 63. El... adresă către cel etern această umilită rugă. PĂCLEANU, I. II, 61/28. Intră Păturică cu ochii plecați în jos și cu fața mai umilită decât a unui călugăr. FILIMON, O. I, 124. Făcuse prea umilită rugăciune la săntul George. BARONZI, I. L. I, 97/30. Se puse la poartă cu chip umilit

și smerit. ISPIRESCU, L. 308. Nici dragoste, nici ură, nici umilit suspin, Ci-nfrângere de sine. CODREANU, S. I, 40. Se închină cu evlavie..., se plecă bătând mătâni cu fruntea umilită. BRĂESCU, O. A. II, 22. Multă vreme îl urmări... privirea umilită, rugătoare și disperată a lui Dușu. SADOVEANU, O. VI, 535.

- Pl.: umiliți, -te. - Și: (învechit) umelit, -ă adj.

- V. umili¹.

UMILIT², -Ă adj. 1. Care suportă nedreptăți, ofense; înjosit, jignit. Cf. POLIZU. Bătrânul pierdu... tronul Bisericii atacat fără veste de acel împărat umilit care, călcându-și jurământul de supunere, năvăli asupra-i cu oști. CARAGIALE, O. III, 224. Când se văzu înșelat și umilit în cele mai delicate simțimente ale sale, înnebuni. D. ZAMFIRESCU, O. V, 253. Femeia înșelată și umilită caută să-și răzbune, înșelând și ea pe alții. CHENDI, S. I, 313, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Prințul ieși de acolo umilit, deprimat, biciuit. EFTIMIU, N. 71. Măine, tot Bucureștiul o să aște că mi-ai preferat o vânzătoare de magazin... Sunt umilită..., discreditată. MUȘĂTESCU, T. 378. La auzul epitetului aruncat în gura mare... nu îndrăzni să treacă... Se opri pe loc, profund umilit. TEODOREANU, M. II, 13, cf. SCRIBAN, D. Mă simțeam umilit, înfrânt și nu știam cum să mă răscumpăr. ANANIA, R. 30. ♠ (Substantivat) Cei umiliți în trudă și-n răbdare Așteaptă stolul șoimilor albaștri. ARGHEZI, S. I, 55. ♠ Fig. O, patria mea! Destul suspinat-ai tristă, umilită. CREȚEANU, M. 179/5. Nostalgia trecutului măreț se amesteca în sufletul său cu dorul adânc al unui viitor mai bun, pentru mult încercatul pământ al patriei sfâșiate și umilite. NEGULESCU, F. R. 74. ♠ Care este pus într-o situație de inferioritate, care are conștiința sau sentimentul inferiorității sale; jenat, rușinat (1). Apoi dumneata ce ești? - Tot literat, zic și mai umilit. CARAGIALE, O. VII, 296. De m-ar fi izgonit de la casă, ca pe un străin, tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci când m-a luat cu binișorul. CREANGĂ, A. 70. Era-n vorbele rostite de dânsa o atât de gingașă părere de rău, încât el se simțea umilit, vinovat. SLAVICI, O. II, 49. Și se făcu un răs de mila lor în toată nunta, încât plecară umilite în cămările lor. ISPIRESCU, L. 40. Am rămas în prag, am plecat umilit capul în jos. DELAVRANCEA, T. 262. Soldatul, rușinat și umilit, se întoarse de unde venise. D. ZAMFIRESCU, I. 16. Ea însă da la o parte orice veleități de a fi la fel cu ele, din cochetărie, umilită de îmbrăcămintea ei. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 202. Umilit de această constatare, care încă o dată îl scădea în propria lui judecată, împături scrisoarea. C. PETRESCU, I. I, 216. Am intrat în Iași pe bariera Socolei, ... umiliți că n-am făcut nici o ispravă. BRĂESCU, O. A. II, 91. După ce a fugit Ana..., Moșu se simțea umilit și rușinat peste măsură. VLASIU, A. P. 346. ♠ Fig. Cultura modernă... va rămânea pușină și umilită față de bogăția nemăsurată a științei, filozofiei, literaturii și artei veacurilor și milenilor ce vor să vină (a. 1907). PLR I, 245.

2. Care are o condiție socială modestă; sărac, simplu, obscur, umil. O, voi, care n-aveți stimă pentru omul umelit, De ce-n ură-aveți săteanul? ASACHI, S. L. I, 73. Sânt un umilit muritor: nici tu subprefect, nici tu primar, ba nici chiar notar. ISPIRESCU, ap. CADE. Era

între toți aceștia și-un om umilit, îmbrăcat în straine rău croite. SADOVEANU, E. 103. ♦ (Substantivat) Pentru cei mici și umiliți era un adevărat amic. DELAVRANCEA, T. 9. Încălziți-vă sufletul de focul sfânt al dragostei de umiliți. BACALBAȘA, S. A. I, 278. De mult plâng umiliții-n umbră Cu umeri gârbovi de povară. GOGA, P. 7. Le făceau pentru cei mulți și umiliți. SADOVEANU, O. XIX, 59. ♦ (Despre viață, trai) Caracteristic celui umil (3); plin de umilințe², de mizerii. Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism...; ne făceau răspunzători de starea nenorocită și umilită a țarei. GHICA, S. 688. Se întorcea acasă... chinuit de aceleași gânduri urâte despre viața lui săracă, umilită. VLAHUȚĂ, S. A. II, 263. Parcă-și vedea viața trudită din trecut..., viața umilită de muncitor obijduit. MIRONESCU, S. A. 37. ♦ Lipsit de pretenții, de însemnătate, de strălucire; modest (2), simplu (3). Iar chiriarhu-n straine de lână umilită, Ș-o glugă monahală. HELIADE, O. I, 221. Moartea însă ni vânează; Ea-n bordeiul umelit Dopotrivă săcerează Ca-n palatul aurit. ASACHI, S. L. I, 94. Dar pentru ce orașul atât de strălucit Acum între orașe e cel mai umilit? ALEXANDRESCU, O. I, 68. Am revizuit... magazinele cele mari și luxoase până la maghernițele cele umilite. FILIMON, O. I, 93. În locul umilitei mâncări..., mareașpa ospitalitate a monseniorului. BARONZI, I. L. I, 44/3. Intrând în chilia mea cea umilită, mă simțeam fericit ca un rege. EMINESCU, G. P. 76. Mă coboram pe un grind, intram într-o colibă umilită. SADOVEANU, O. VI, 93. ♦ (Despre oameni) Lipsit de strălucire; modest (1). Hainele și fața unuia strălucea ca alba lumină a soarelui; celălalt, mai umilit, nu părea decât umbra celui luminat. Erau Domnul și St. Petrea. EMINESCU, P. L. 13.

- Pl.: umiliți, -te. - Și: (învechit) umelit, -ă adj.

- V. umili².

UMILITĂȚE s.f. (Livresc) 1. Sentiment, atitudine de mare devotament, de respect profund față de cineva sau ceva; deferență. Voi... a-i provoca cu umilitate... să binevoiască a primi din cele publicate până acuma. FM (1861), 15, cf. PONTBRIANT, D. *Espresiunea de supunere și de umilitate se întipări pe fața sa și înjurătura pe care o începuse se termină printr-această strigare de mirare.* BARONZI, I. L. I, 35/5. *Prietemul său îl urmă cu o concesivă și seniorială umilitate.* CAMIL PETRESCU, P. V. 13. *Politețea aleasă, umilitatea până la umilință, admirația integrală... iată o serie de atitudini ale ironiei care simulează de fiecare dată contrariul sentimentului real.* CIOCULESCU, C. 51. *Onesta umilitate care-i șade bine neșcolirii.* LIICEANU, J. 190.

2. Umilință¹ (2), smerenie. Cf. HELIADE, V. 35/8. *Nu mai e decât rareori... duiosul spirit de umilitate franciscană.* IORGA, P. A. II, 172. ♦ Umilință¹ (3). *Când surprindea în ochii tinerei sale consoarte o oarecare melancolie, o umilitate, regretul originilor ei modeste, Mircea se grăbea s-o consoleze.* EFTIMIU, N. 136.

3. Umilință², înjosire, degradare. *Uniunea celor trei națiuni făcută în anul 1437, ca un act de cea mai profundă umilitate a românului, de tot să se nulifice.* FM (1861), 26, cf. PROT. - POP., N. D.

4. Condiție socială modestă, modestie, simplitate, sărăcie; lipsă de strălucire sau de importanță. *Aceeași, pe de o parte, umilitate a extrac-*

țunii, pe de alta, aceeași îndrăzneală pentru bătăliile viitorului, ne-au apropiat. CARAGIALE, O. VII, 245. *Nu umilitatea meseriei o speria..., ci riscul de a pune pe Filip în contact cu o lume nouă.* CĂLINESCU, S. 305.

- Din fr. *humilité*, lat. *humilitas*.

UMILITÓR¹, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Care duce la umilință¹ (2), la smerenie, la cucernicie. *Ea ascultă de arhanghelilor vesele și umilitoare cântări.* MARCOVICI, C. 111/18. *Cerul, pământul și toate câte sânt sfinte, frumoase și umilitoare pentru omenire să întocmesc o cunună luminoasă împrejurul lor [a tinerilor căsătoriți].* id. D. 162/7.

- Pl.: umilitori, -oare.

- Umili¹ + suf. -itor.

UMILITÓR², -OÁRE adj. 1. Care umilește², înjosește, dezonoarează; caracteristic celui umil (1), care denotă umilință², supunere, stare de mizerie; degradant. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821¹/16. *Stăpânirea, nemaiputând suferi umilitoarea privesc și ticăloșia cerșătorilor, au hotărât... asigurarea ținării lor.* REGUL. ORG. 357/12, cf. POLIZU. *Damele ambasadei rusești... criticau sus și tare politica prudentă și rezervată a contelui..., tratând-o de molatică și de umilitoare.* GHICA, S. 364. *Luă o poziție umilitoare și așteptă sosirea boierului.* FILIMON, O. I, 100, cf. PONTBRIANT, D. *Acea confesiune... umilitoare.* BARONZI, M. I, 705/14. *Zâmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să priimească toate aceste învoielii umilitoare.* ODOBESCU, S. I, 97. *Prelungește din cale afară o situație atât de penibilă și umilitoare.* CARAGIALE, O. III, 60. *În ce umilitoare mizerie o azvârlise soarta!* VLAHUȚĂ, S. A. III, 197, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Fratele ei spusese că îi va căuta ceva de lucru, ceea ce îi părea umilitor.* PAPADAT-BENEGESCU, R. I, 195, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Trebuia, în adevăr, curaj pentru o mărturisire deopotrivă de dureroasă și de umilitoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 22. *Își dădu seama cât de umilitor ar fi fost pentru el - în sine - ca Luli să accepte un alt dansator.* TEODOREANU, L. 60, cf. SCRIBAN, D. *În curând însă am să scap de slujba cea umilitoare.* CIPRIAN, S. II, 22. *Umilitoarea întâmplare îmi dete mult de gândit.* BLAGA, H. 37. *Nu avea chef să facă socoteala la cât se ridica umilitorul tribut.* VINEA, L. I, 90. *E umilitor să nu poți să-ți stăpânești simțurile.* H. LOVINESCU, T. 308. *Treaba e umilitoare, când ei, alături, beau fără sfială.* TUDORAN, O. 152. *În ochii tuturor parcă citește o compătimire umilitoare.* V. ROM. decembrie 1970, 147.

2. Care denotă o stare socială modestă; umil (3). V. s i m p l u (5). *Ea nu va consimți la amorul meu din cauza umilitoarei mele condițiuni.* FILIMON, O. I, 323.

- Pl.: umilitori, -oare.

- Umili² + suf. -itor.

UMILÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Milostiv, iertător, îndurător. *Roagă cerul umilos.* HELIADE, O. I, 448.

- Pl.: umiloși, -oase.

- Umili¹ + suf. -os.

UMIVALNIȚĂ s.f. (Învechit) Vas în care preotul, în timpul slujbei religioase, își spală mâinile. *I umivalniță* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 203/21, cf. DOC.

î. (xvi), 165. *Să-l spele foarte bine cu apă și să verse apa acolo la umivalniță.* ap. TDRG. *Priotul sau diaconul să le speale bine cu mânuile sale în omivalnițe în oltariu.* IACOV, SYN. 26^v/25. *Se așezau un vas de argint, o umivalniță, cu apă.* GHEORGACHI, CER. (1762), 131, cf. TDRG, DHLR II, 534, SCRIBAN, D. *Stăteau aici, ascunse...*, *umivalnițe grele.* BARBU, PRINC. 311, cf. SCL 1971, 79.

- Pl.: *umivalnițe*. - Și: *omivâlniță* s.f.

- Din slavonul оумивальница.

UMIVÂNIE s.f. (Învechit) Niptiră. *Aceasta iaste mănăștergura ceaia ce ștearse H[risto]s picioarele ucenicilor când feace omivanie.* EUSTRATIE, PRAV. 91/21. *I tulpan, coți 10 la părintel[e] vlădic[a], la umivenie (a. 1696).* IORGA, S. D. V, 367. *Poftește să se facă umivanie, adecă niptira.* GHEORGACHI, LET. III, 311/31. *După cafe iesă domnul la umivanie, care se face în meideanul curții dinăuntru.* id. ib. 311/32, cf. TDRG, CADE.

- Și: *umivénie, omivânie* s. f.

- Din slavonul оумиванник.

UMIVÉNIE s.f. v. *umivanie*.

UMIZÍ vb. IV = (regional) *omizi*². (În expr.) *Umezește* (sau *omizește*) a râde sau *umezază* a râde, o *umezat* a râde = a schița un zâmbet, a surâde, a zâmbi. V. *miji*¹ (II). Cf. ALR II/1 MN 52, 2 305 bis/95, 310, A I 24. ♦ Refl. unipers. A se *umizi de ziuă* = a se crâpa de ziuă. *Vream să-l mustru pușintel că m-a lăsat așa când se umizea de ziuă.* NEGRUZZI, S. I, 227, cf. CIHAC, II, 195, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. (Eliptic) *Afară se umezește.* L. ROM. 1964, 84.

- Prez. ind.: *umizește*. - Și: *umezi* vb. IV, *umezâ* (ALR II/1 MN 52, 2 305 bis/310) vb. I.

UMIZIRE s.f. = (regional) *omizire*². *Umizire, cea dintâi zimbire a zilii.* POGOR, HENR. 233/26, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. ♦ *Zâmbire, surâs.* Cf. GHEȚIE, R. M.

- Pl.: *umiziri*.

UMLAUT s.n. 1. Fenomen fonetic constând în modificarea timbrului unei vocale accentuate din rădăcina unui cuvânt sub influența vocalei imediat următoare. Cf. DEX, DN³, V. BREBAN, D. G.

2. Tremă folosită în unele limbi pentru a nota un umlaut (1). Cf. DEX, DN³.

- Din germ. *Umlaut*.

UMNÉNIE s.f. (Învechit, rar) *Atenție; băgare de seamă.* *Voi da osăbită umnenie* (a. 1825). ap. T. PAPAĞAGI, C. L.

- Din slavonul оумѣнник.

UMNOJÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Învechit) A (se) *înmulți*, a spori, a crește (ca număr); (învechit) a (se) *mulți*. *Ca chedrii ce sânt în Livan umnojaște-se.* PSALT. SCH. 304/13. *Și blagoslovi ei și umojiră-se* (înmulțiri - se CC²V, mulțiră - se H, să înmulțiri D) *foarte și vitele lor.* PSALT. 232. *Se umnojești* (să înmulțești, că vei înmulți D, se mulțească - se v) *semânța lor ca stealele*

ceriului și ca arira pre margirea mariei. ib. 328, cf. TDRG, DHLR II, 534, CADE, SCRIBAN, D. ♦ Fig. *Nu spământa-te când bogățește-se omul sau când umnojaște-se* (înmulțește - se CC², se va mulți H, s-a înmulți D) *slava casei lui.* PSALT. 94. *Rostul tău umnoji* (înmulți CC², înmulțât - au D, mulțiră H) *reu și limba ta împletia gâmbosiri.* ib. 97. ♦ Intrans. *Oile lor multu plodite umnojesc* (înmulțescu - se CV, mulțindu - se HD) *în ieșirile lor.* ib. 299.

- Prez. ind.: *umnojesc*.

- Din slavonul оумножити.

UMOÁRE s.f. 1. Lichid biologic (sânge, limfă, bilă etc.) care constituie mediul intern în care trăiesc celulele organismului; (învechit, rar) mocrătă, udătură (1). *Umorii sângelui.* AMFILOHIE, G. F. 270^v/4. *Somnul cel prea mult înmulțește humorii și umezala.* MICU, ap. ALIL 1965, 129, cf. VULCAN, T. 23, 24. *Mistuirea să face cu atâta mai lesne cu cât sânt mai curați umorii.* VEISA, I. 5/20, cf. CUCIURAN, P. 56/11, NEGULICI, DESCR. APE, 80/24. *Cutare boală vine din sânge, din fiere..., din umori.* MAN. SĂNĂT. 17/25, cf. EL. AN. 19. *S-ar pricinui vătămare umoarelor (umezelile trupului).* PARAB. 300/25, cf. POLIZU, CALENDAR (1862), 20/1, PROT. - POP., N. D. *Ochii lor sunt inecați d-o umoare care trădează darul beției.* DELAVRANCEA, O. II, 319, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Substanțe protectoare, care se revarsă în mari cantități în umorile organismului.* A. POP, CHIRURG. 829. *Țesuturile și umorile conțin o substanță inactivă.* DANIELOPOLU, F. N. I, 32. *Hippocrat... presupunea că în corp există 4 umori: sânge, flegmă, bilă galbenă și bilă neagră.* ABC SĂN. 31. *Examenul clinic era completat cu cel al umorilor, adică al sângelui, al salivei și mai ales al urinei.* G. BARBU, A. V. 39, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, V. BREBAN, D. G. *Falstaff e parabola absolută a lumii: corporalitate super-abundentă, ... babilonia umorilor.* PLEȘU, M. 55. ♦ Fig. *Dar dedesubt - oglindă răzvrătită - Marea nu mai voia să poarte-n pântec Umorile înaltului, ci - ... Se decanta de orice oglindire.* DOINAȘ, A. P. 167. ♦ *Umoare* (sau, învechit, *humoare*) *apoasă* = lichid incolor și transparent care se află în camera anterioară a ochiului. *Corneea transparentă se numește cameră anterioară... și este plină cu un lichid limpede și incolor, cuprinzând 98 la sută părți de apă și numit umoare apoasă.* PONI, F. 390. *Camera dinainte a ochiului... e plină cu un fel de apă numită humoare apoasă.* ENC. VET. 77, cf. CADE, D. BIOL., M. D. ENC., DEX, DN³, DREV. *Umoare vitroasă* (sau *sticloasă*) sau (învechit, rar) *umore steclit, humoare sticlată* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește în camera postrioară a ochiului. *Umure steclit.* AMFILOHIE, G. F. 272^v/14. *Humoarea sticlată* [la ochi]. MARIN, F. 464/9. *Aproape două treimi din ochi este plină cu un lichid mai des numit umoare stecloasă.* PONI, F. 390, cf. CADE, D. BIOL., M. D. ENC., DEX, DN³, DREV. ♦ (Învechit; m.) *Sevă. Lemnul, cât întreace din tilincă, se râtează tocmă pre lângă dânsa, și capătul să preasără cu pulbere, ca umorii din lemn... să nu poată ieși.* ECONOMIA, 134/2. ♦ (Învechit, rar; m.) *Umezeală.* [Apele stătătoare] *întocmite sau spre a răsfiga umori (umezeale) îngroșați, sau spre a trage cătră sine aceiași umori și împrejurul său a-i rășinea, ... departe să cade să*

fie de vii, pentru că sânt ocașie (prilej) negurei și brumei. ÎNV. VIN. 7/25.

2. (Livresc) Temperament, fire, caracter; dispoziție sufletească (bună sau rea). Cf. NEGULICI, STAMATI, D., ARISTIA, PLUT., POLIZU. *Umorul său melancolic venea mai mult din pricina îndelungatelor sale suferinți.* NEGRUZZI, s. II, 156. *Te rog, nu cuvinte; n-am umor s-așcut dăscălii.* id. ib. III, 155. *În adevăr, vinul care se varsă pe acolo... a comunicat locuitorilor o umoare de-a pururea veselă.* SION, p. 254, cf. PONTBRIANT, D. *Ceea ce disimulează mai bine defectele reciproce, ceea ce îndulcește și apropiază umorurile liniștește sau previne o ceartă.* F (1870), 267. *Sunt nefericită, signora, că umoarea mea îmi micșurează plăcerea prezenței voastre.* I. NEGRUZZI, s. V, 388, cf. BARCIANU, ALEXI, W., IORDAN, L. R. A. 43, SCRIBAN, D. *Ne vom încadra, fără protestare și vom face din încadrare o soluție pe viață cu umoare egală.* RALEA, s. T. II, 212, cf. DEX, DN³. ♦ *Bună umoare (sau humoare) sau (învechit) bun umor = starea celui înclinat spre veselie, spre optimism; bună dispoziție. Înțelegând ele că el este în bun umor (chef), îl incongiură.* IC. LUM. (1840), 48¹/5. *O să fie silit bietul chinez să bea cinci cești de ceai și șapte doze de opiu pentru a-și recăpăta buna umoare.* CARAGIALE, O. V, 341. *Accidentul acesta totuși m-a demoralizat foarte mult și numai o petrecere bună mi-ar restabili acuma buna humoare.* id. ib. VII, 59. *Rea umoare sau umoare rea (sau proastă) = starea celui înclinat spre tristețe; proastă dispoziție; iritare, mânie. Vine ziua să purcedem, doamna mea-i de rea umoare.* ASACHI, s. L. I, 216. *De aci umoare rea față de noi.* TITULESCU, D. 145. *De ce nu regășesc bucuria de a povesti zilele Păltinișului, făcute totuși din altă substanță a timpului? Încep cu o umoare proastă.* LICEANU, J. 108. *Umoare neagră (sau sumbră) = starea celui înclinat spre melancolie profundă, spre tristețe; iritare, supărare. Umoarea sa neagră se dădu pe față cu întâiul prilej.* CĂLINESCU, s. 124. *Schopenhauer însuși este un mizantrop și un intelectual de umoare sumbră.* id. O. XII, V. ♦ *Furie, mânie nestăpânită. Cum se poate un om de spirit să-și compromită astfel, într-un moment de humoare, o viață întreagă...?* CARAGIALE, O. VII, 553.

- Pl.: *umori* și (învechit) *umoare, umoruri*. - Și: (învechit) *humoăre* s.f., *umór, humór*, (învechit, rar) *umóre* s.m.

- Din lat. *humor, -oris, fr. humeur*.

UMÓR¹ s.m. v. *umoare*.

UMÓR² s.n. Înclinație spre glume și ironii, ascunse sub o aparență de seriozitate; manifestare prin vorbe sau prin scris a acestei înclinații; p. e x t. veselie, haz. Cf. POEN. - AAR. - HILL, v. I, 821¹/3, BAR. - MUNT., w. 472²/45. *Schimbăm neconținut, ... dentăi mai mult umor și mai puțină satiră, apoi mai multă satiră (a. 1864).* PLR I, 209. *Umoru și voioșia strălucea din ochii lui când era în societate.* F (1870), 311. *Un umor, un spirit, un răs vesel și nesilit, o observație adevărată, reală și fină... se văd în germene în „Conu Leonida”.* GHEREA, ST. CR. I, 331, cf. ALEXI, W. *Imaginațiunea puternică și umorul vânos sunt caracteristicile principale ale acestui cântec.* CHENDI, s. II, 37. *Este o mică capodoperă*

de umor, zeflema și spirit. PANU, A. II, 36, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Prin umorul atât de specific rasei noastre, opera lui Hogaș este de o înaltă valoare estetică.* LOVINESCU, s. I, 147. *O, genii întristate care mor în cerc barbar și fără sentiment, Prin asta ești celebră-n Orient. O, țară tristă, plină de humor...* BACOVIA, O. 115. *Era un bărbat seducător, deștept și subtil, instruit, plin de humor.* M. ELIADE, M. 20. *Felul lui de a vorbi, fără ocol, te făcea să râzi și puteai crede că are umor.* VLASIU, D. 25. *Are mult umor și ne-am petrecut bine așcultându-l.* PUȘCARIU, M. 254, cf. SCRIBAN, D. *Creangă revelase în vorbirea poporului și în tezaurul lui de ziceri tipice o bogată vână a humorului și un larg câmp de mijloace ale caracterizării literare.* VIANU, A. P. 170. *Umorul nu se poate dobândi și nici regiza.* CIPRIAN, s. I, 189. *Tată-său, într-un moment de umor, declarase că are nevoie în familie de un terorist.* CĂLINESCU, B. I. 297. *Umorul insular al seminției căreia scriitorul îi aparține transformă în felul său sufletul și gândul.* BLAGA, Z. 324. *Avea umor, care însă nu era deloc apreciat.* PREDĂ, DELIR. 161. *Singura apreciată întrucâtva de istoricii literari, mai ales pentru umorul ei fărâșesc, a fost „Fata de birău”.* v. ROM. ianuarie 1963, 84. *Cineva m-a întrebat după aceea dacă am umor.* SORESCU, D. 36. *Avem spirit latin. Imaginație, talent, abilitate și umor în subtext.* BĂNULESCU, I. 95. *Se pot desprinde scene de un neasemuit umor.* CIOCULESCU, C. 25, cf. DEX, DN³. ♦ E x p r. **A nu avea simțul umorului sau a fi lipsit de umor** = a nu înțelege de glumă. *N-ai simțul umorului!* H. LOVINESCU, T. 156. *Ești lipsit de umor ca o scrumbie afumată.* id. ib. 406. *Îi voi explica fetei cât de lipsit de umor a fost doctorul Munteanu.* PREDĂ, R. 45. **A avea simț al umorului** = a înțelege gluma. *Arghezi avea prea mult simț al umorului spre a fi cocoșat vreodată în prepeleac.* ANANIA, R. 16.

- Și: **humór** s.n.

- Din germ. **Humor, fr. humour**.

UMÓR³ s.n. v. *omor*.

UMORÁL, -Ă adj. 1. Care aparține umorilor, care se referă la umori. DEX, cf. DN³, DCR. *Sistem umoral.* DREV. ♦ *Teorie umorală* = teorie potrivit căreia funcțiile organismului sunt reglate prin intermediul umorilor. Cf. M. D. ENC, DEX, DN³. ♦ (Adverbial) Pe baza umorilor. *Prin unele excese comportamentale, explicabile aproape umoral, ... Radu Bogdan trece, uneori, drept un personaj incomod.* PLEȘU, O. 78.

2. Care se referă la temperament; temperamental. *Cei doi poeți fac parte din opuse categorii umorale.* STĂNESCU, R. 209.

- Pl.: *umoral, -e*.

- Din fr. **humoral**.

UMORĂCIUNE s.f. v. *omorăciune*.

UMÓRE s.m. v. *umoare*.

UMORÉSCĂ s.f. v. *humorescă*.

UMORÍ vb. IV v. *omorí*.

UMORISM s.n. (Rar) Stare de umor²; veselie, haz. Unii membri ai societății „Junimea” sunt ațați la umorism între mai multe pahare de bere (a. 1873). PLR I, 269.

- De la umor².

UMORIST¹, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. (Despre scriitori) Care scrie cu umor². Cf. POLIZU. *Anatole France este unul din rarii scriitori francezi humoristi.* IBRĂILEANU, S. 266, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Jean Paul, scriitor german umorist, ironiza efectele culturale ale războiului.* FLORIAN, R. II, 35. *Dând o mare întrebuintare răsului, Creangă se situează în categoria scriitorilor umoriști.* v. ROM. decembrie 1964, 83.

2. S.m. și f. Autor de scrieri sau de desene umoristice. Cf. BAR. - MUNT., W. 472²/46, POLIZU. *Anton Pann e un observator și un umorist; răsul lui e moral; el materializează spiritul critic al autorului.* DEMETRESCU, O. 176, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *E un umorist ce a explorat domeniul ridicolului.* LOVINESCU, C. V, 89. *Un umorist, căruia nu-i lipsea decât umorul, a spus versuri fade.* PUȘCARIU, M. 210, cf. SCRIBAN, D. *Arta de moralist și de umorist a lui Anton Pann.* VIANU, L. R. 60. *Un sentiment al umorist e un fond sufletesc din cele mai originale.* RALEA, S. T. I, 62. *Între timp a devenit un umorist de geniu.* BOGZA, A. I. 592. *Noaptea petrecută în camera de camfor și naftalină părea născocirea unui umorist.* VINEA, L. I, 302. *Perenitatea sentimentului... scapă umoriștilor în general.* CIOCULESCU, C. 75, cf. DEX. *A demonstra că viața e minunată nu e numai treaba poezilor, ci și a umoriștilor.* RL 1977, nr. 10 248, cf. DN³, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: umoriști, -ste. - Și: humorist, -ă adj.

- Din fr. *humoriste*.

UMORIST², -Ă adj. 1. (Învechit; despre medici) Care atribuie umorilor principalul rol în fenomenele vitale, care atribuie bolile alterării umorilor din organism. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Învechit, rar) Posac, ursuz. Cf. NEGULICI, PROT. - POP., N. D.

- Pl.: umoriști, -ste.

- Din fr. *humoriste*, lat. med. *humorista*.

UMORISTIC, -Ă adj. Care conține sau exprimă umor²; care provoacă umorul; vesel, hazliu. *Va cuprinde tot felul de articule originale, ... priviri asupra limbii, bucăți umoristice* (a. 1844). PLR I, 101, cf. BAR. - MUNT., W. 472²/47. *Un autor umoristic... și-au împrumutat însuși numele de la noi.* KOGĂLNICEANU, O. I, 298. *O foaie zisă umoristică, „Ghimpele”... publica poezii de batjocură în contra dinastiei.* MAIORESCU, D. II, 14. *Închipuirii umoristice îi umpleau creierii.* EMINESCU, N. 42. *Cu adâncă părere de rău ne facem datoria să anunțăm apropiata apariție a unui nou confrate umoristic, „Zeflemeaua”, care va ieși de joia viitoare o dată pe săptămână.* CARAGIALE, O. IV, 372. *Ne descrie în mod umoristic luptele înaintea Troiei.* I. NEGRUZZI, A. 248, cf. DDRF, BARCIANU. [Vorba] peltică da graiului său o continuă notă umoristică. D. ZĂMFIRESCU, I. 139, cf. ALEXI, W. *Publicau reviste umoristice cu satire și*

fabule. CHENDI, S. III, 35. *Oratorul - bine înțeles într-un discurs umoristic - determina o dată oarecare.* PANU, A. I, 1, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se uită lung, cu plictiseală la pereții de bârne, unde se află lipite ilustrațiile umoristice ale lui Omir.* C. PETRESCU, I. II, 22, cf. SCRIBAN, D. *Veselia românească... s-a dezvoltat apoi într-o bogată producție umoristică.* VIANU, L. R. 564. *Cine îi cunoștea poezia, humoristică cu orice preț... izbutea cu greutate să lege opera de om.* DEMETRIUS, A. 202. *În presa noastră apar puține desene umoristice.* CONTEMP. 1956, nr. 503, 4/1. *E vorba de termeni din limbajul comediei, în care hibridizarea avea efect umoristic.* IST. L. ROM. I, 37. *În colaborare cu un pictor am editat un fel de jurnal umoristic, la care scriam și notabilitățile literare.* T august 1964, 42. *Despre colaborarea sa la acest periodic umoristic... avem două mărturii.* CIOCULESCU, C. 59, cf. DEX, DN³. ◇ (Adverbial) *Smaranda înțelege groza literatura românească, iar d-ta înțelegi pe Prințesă - de unde, deci, înțelegi literatura... Dacă n-ar fi umoristic, ar fi de plâns.* D. ZĂMFIRESCU, I. 7, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: umoristici, -ce. - Și: humoristic, -ă adj.

- Din fr. *humoristique*.

UMORIT, -Ă adj. omorât.

UMORÍ vb. IV v. omorí.

UMPĂRÁT s.m. v. împărat.

UMPLĂTOR, -OĂRE subst., adj. I. 1. S.m. (Învechit) Persoană care avea sarcina de a umple paharele cu vin la masă; paharnic (1). *Mai departe erau diverse servicii de bucătărie și mese... împlători de pahar, purtători de căciulă domnească.* BARIȚIU, P. A. I, 6, cf. DDRF.

2. Adj. (Învechit și regional; despre boli) Molipsitor, contagios. *Vărsatul, coriul și frigurile galbene... sânt de asemenea umplutoare.* AR (1829), 168¹/35, cf. ALR II/I MN 57, 4 183/365, 386, ALR II/I h 164.

II. S.f. (Regional) 1. Loc unde se află o sursă de apă; izvor. *Când am ajuns la umplătoarea Josenilor, o nevastă tânără ieșea de sub mal cu două ulcioare de apă.* VLASIU, D. 199.

2. (În forma umplutoare) Pâlnie (1). Cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: umplători, -oare. - Și: (învechit și regional) **împlător** (ALR II/I MN 57, 4 183/386) s.m., **umplutór**, -oăre adj., s.f., (regional) **împlutór**, -oăre (ALR II/I MN 57, 4 183/365) adj.

- Umple + suf. -ător.

UMPLĂTÚRĂ s.f. v. umplutură.

ÚMPLE vb. III. I. 1. T r a n z. (Subiectul este un agent; complementul indică vase, recipiente, cavități, spații, încăperi etc.) A face să fie plin (1 1); a băga înăuntru (până sus); p. e x t. a face să conțină o cantitate mare ori o anumită cantitate din ceva. *Doospredzece coșure împlură.* EV. SL.-ROM. 220/13. *Împlu un toiag de galbeni, că era găunos, și-l ducea dar.* MOXA, C. 34¹/5. *Și deschise D[u]mn[e]zeu ochii ei și văzu fântână de apă vie și merse de umplu foalele de apă și adăpă*

copilul. BIBLIA (1688), 14¹/55. *Despoindu-i pielea de pre cap o au împlut de paie și o au trimis în Țarigrad la împărăție.* N. COSTIN, L.² 214. *Zise lor I[isu]: împleți vasele de apă; și le împlură pân[ă] sus (a. 1698).* GCR I, 317/32, cf. LEX. MARS. 215. *Craiul nici într-un chip nu va să asculte poronca... împlând toate vasele câte avea, barilce și altele, cu pământ.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 163/27. *Le-au împlut treuca de ghindă și de altă hrană (cca 1750-1780).* GCR II, 85/21. *Țe-am trimis două doacle deșarte să le umpli de haraciu.* ALEXANDRIA (1794), 47/18, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Umplându-ș traistă [de lămâi], au însămnat locul.* DRĂGHICI, R. 67/12. *Turnați și umpleți pahare! Ras să fie fieșcare.* I. VĂCĂRESCUL, P. 173/6. *Cupă el își umple, însă nu bău.* CREȚEANU, M. 39/2. *Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei.* NEGRUZZI, S. I, 142, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 210. *Umpleți cupele să bem!* BOLINTINEANU, O. 97. *Mai bine-oi spune lăutarilor să zică și cuparilor să împle cupele cu vin.* EMINESCU, P. L. 6. *Umple groapa cu jaratec și cu lemne putregăioase.* CREANGĂ, P. 29. *Sanda... și-ncepu să coboare găleata printre ghizduri: o umplu cu apă și o trase voinicește afară.* CARAGIALE, O. II, 311. *Budulea... mătura școala și umplea pipele domnului Wondracek.* SLAVICI, O. I, 85. *Scânțeia, prinsă de feștila unei lumânări, umplu odaia c-o lumină gălbuie.* DELAVRANCEA, S. 156, cf. DDRF. *Femeile-aleargă mănecare făcând și umplu paharul și-l poartă pe rând.* COȘBUC, P. I, 143, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Gospodina care și-a dat de pomană o masă plină cu vase, merge acum cu bucate și umple acele vase.* PAMFILE, S. V. 11, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Își umplu ligheanul cu apă rece și începu să se spele.* M. ELIADE, D. 32. *Dădu din umerii lași... pușăind din pipa care umplu îndată încăperea cu un fum de incendiu.* C. PETRESCU, I. I, 229. *Rășina... umplea odaia cu straturi de fum albăstrui.* BRĂESCU, O. A. II, 13. *Își umplea un clondir cu oșet de prune.* VOICULESCU, P. II, 31. *Căprarul... cotrobăia prin cazan și își umplea strachina cu ce era mai bun.* SADOVEANU, O. II, 376, cf. SCRIBAN, D. *După ce respira adânc, de-și umplea bine pieptul cu aer, răcnea cu un fel de gălgăit în vocea răgușită.* I. M. SADOVEANU, S. 8. *Se ducea să-și umple coșul.* ARGHEZI, S. XI, 18. *Putea să adune... paie să-și umple prispa și cotețele.* CAMIL PETRESCU, O. II, 47. *Negustorul umplea profesional cornetul.* BOGZA, A. I. 595. *Își umplu pieptul cu aer, urmărindu-și cu gândul fazele răsuflării.* VINEA, L. I, 47. *Are un robinet la care îți poți umple paharul.* TUDORAN, O. 22. *Am umplut sacii pân' la gură cu grâu Curat ca lacrima ochiului, fără negară.* HOREA, P. 47. *În zori, tata a umplut coșul căruței, a plecat în târg.* V. ROM. ianuarie 1966, 68. *Puse cana goală pe masă, iar profesorul o umplu din nou.* ib. ianuarie 1970, 38. *Iesă femeia... și după ce umple cuptoriul [cu lemne] îi dă foc.* SEVASTOS, P. 129. *Umple cofa cu vin rasă.* DOINE, 297, cf. ALR I 431, ib. 1376, ALR II/I MN 131, 3871, ALRM II/I h 317, ALR SN VII h 2096. *Eu mă duc mai târșor, Să-mi deschidu porțile și să-ntindu mesele... Să umplu paharele!* BALADE, III, 198. *Dar întindeți mesele, și umpleți paharele.* FOLC. TRANSILV. I, 217. *Umplea disagii... cu gălbiori.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 119, cf. 288. *Pân' la ziua mătușă a umplut toate cioboroașii cu apă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 180. *Mulțămeste-i la măicuța, Că ea ți-o umplut lădița Tot cu haine de*

bumbac. I. A. POPESCU, O. 95. *Umple ciubăru și-i dă cu picioru, se zice despre cel care își bate joc de propria-i muncă.* ZANNE, P. I, 688. *Cine va să-i fie candela mai multă vreme trebuie din vreme s-o umple de untdelemn (= sănătatea trebuie îngrijită).* id. ib. III, 66. *Sacul cu două guri nu-l poți umple niciodată.* id. ib. 350. *Cine joacă de-a duracul Nu-și mai umple sacul, se spune despre cartofori.* id. ib. IV, 357. *Picur cu picur umple butea.* id. ib. V, 104. *Găina cu grăunțele umple gușă de bucate.* id. ib. I, 467. *Cu condacul umpli sacul.* id. ib. 527. *Condacul umple sacul și troparul hambarul.* CREANGĂ, A. 93. ◇ (Prin analogie) *Să fie ca iarba în zid... ce de ea nu împlu mărul sale secerătorul.* PSALT. 276. *Împle mâinile tale de cărbuni de foc.* BIBLIA (1688), 539⁵/25. *S-au dus amândoi și ea și-a umplut brațele de ramuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 102. *Ea își umpluse mâinile cu pământ și îl lăsa să curgă printre degetele răsfirate.* V. ROM. martie 1970, 14. *Împle-ți poala plină, rasă.* ALECSANDRI, P. P. 125. *Ține, mândro, pentru toți: Ți-om umple poala de zlofi.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 378. *Mă-sa afară că-mi ieșea, Brațul cu lemne umplea.* BALADE, I, 324. ◇ F i g. *Le-ai împlut zgăul de sfânta mană.* DOSOFTEI, PS. 48/11. *Pe dealuri clasice s-arată fecioare în cămăși de in Ce-n mâini cu amforele goale își umplu ochii de senin.* MACEDONSKI, O. I, 64. *Moartea și îngroparea bătrânului îi părea că umpluseră toată lumea cu un aer cenușiu, care intrase nu numai în capul lui, făcându-l greu, ci în toată ființa sa.* AGĂRBICEANU, S. 210. *Luna mare, rotundă perfect, sclipitoare își desăvârșea opera... umplând firea de mister.* A. HOLBAN, O. II, 498. *Și albina din argintul ramurilor Umple punge cu aur la șold agățate.* MANIU, S. I, 36. *Își umpluse ochii de soare privind-o pe Luli.* TEODOREANU, L. 165. *Din soare să-și umple degrabă Ulcioarele, pepenii verzi.* HOREA, C. 33. *Aș umplea lumea de dor.* FOLC. TRANSILV. II, 544. ◇ E x p r. **A-și umple buzunarele (sau punga, pungile, sacul)** = a câștiga bani mulți, a se îmbogăți, adesea în mod necinstit. *Dupe ce își umpleau pungele, mergeau în patria lor și critica un norod pentru ospitalitatea și îmbrătoșare ce le-au dat.* PR. DRAM. 194. *Destul să-ți umpli punga, să-ți faci averi și nume.* BOLINTINEANU, O. 136, cf. DL, DM, DEX. *Să-și vânză mărfurile Ca să-și umple pungile.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 378, cf. ZANNE, P. III, 354. **A umple paharul** = a pricinui cuiva un ultim neajuns¹, un necaz care întrece puterea de a mai suporta; a pune vârf. *Gara cu treptele murdare și alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiți și brutali venea numai bine să umple paharul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 1. *Incidentul de sus venise numai să umple paharul.* C. PETRESCU, I. II, 149. **A umple măsura** v. m ă s u r ă (I4). **A umple burta** (cuiva) = a hrăni, a sătura (pe cineva). *Și vreo câțiva porci mistreți, Să umple burta la băieți.* FOLC. MOLD. I, 284. **A-și umple burta (sau pânțele)** = a mânca sau a bea mult. Cf. DL, DM. *Dac-avură bani cu hurta, ... Cu vin de preț umplându-și burta.* VULPESCU, P. 106, cf. DEX. **A-și umple pipota** v. p i p o t ă (I). **A umple (cuiva) ochii de lacrimi** = a face (pe cineva) să plângă, să aibă ochii umezi. *E în mine o lumină care-mi umple ochii de lacrimi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 191. **A-i împle plânsul genele** = a-l podidi lacrimile. *Și tainic genele le plec, Căci mi le împle plânsul.* EMINESCU, O. I, 175. **A umple capul (sau urechile cuiva)** = a face să intre în mintea cuiva o idee, insistând asupra ei; a ameți pe cineva cu

vorbăria; a împuia capul cuiva. *Urmă alt guvernator, căruia încă îi umplu urechile de presupusuri.* MOZAIICUL (1839), 450/10. *Să între duhul necurat să-mi umple capul cu visul acela.* CARAGIALE, O. II, 276. *Umplea capul bietului băiat cu toate fleacurile.* VLAHUȚĂ, N. 15. *O știa pe Mara cu gura slobodă și țeina să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri, care-l făceau bătător.* SLAVICI, O. II, 206. *Avem fel de fel de vagabonzi, cari vin să le umple capul cu nerozii.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 31. *Bieții copii să-și umple capul la școală cu tot felul de ineptii...?* PANU, A. II, 28. *Doica ar trebui să nu-ți mai umple capul cu povești.* M. ELIADE, D. 13. (Învechit) **A umple** (cuiva) **gura** = a face (pe cineva) să nu mai spună sau să nu mai ceară nimic; a astupa gura. *Au făcut mare cheltuielă Brâncoveanu la Udriiu cu Poarta, avându nume de bogat și vrându să împle gurii tuturor.* NECULCE, L, 167. **A umple casa de copii**, se spune despre o femeie care a născut mulți copii, care are mulți copii. *Iar nora, în loc s-o înțelegea, i-a umplut casa de copii.* SORESCU, L. L. I, 42. (Învechit și regional) **A umple pușcăria** (sau **ocna** etc.) = a ajunge la închisoare, a fi închis. *Să zică lumea că te-am ucis eu și să umplu cremenalul?!* CONTEMPORANUL, V, 2. *Umple frunza gropile, Și voinicii ocnele.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 375. **A umple pușcăria** (cu cineva) = a închide pe cineva, a-l băga la pușcărie. *Ce câștigam dacă umpleam pușcăria cu ei după noile legiuiri?* AL LUPULUI, P. G. 101. ◊ (Complementul indică obiecte de îmbrăcăminte) *Avea... un trup care ar fi umplut de minune o tunică de plutonier.* DAN, Ț. 64. *De trei ori mai grasă..., făptura lui... umple cu reliefuri grele și moi... niște haine.* ARGHEZI, S. XIII, 61. *Lăsată pe genunchi, cu crupa umplându-i cămașa de noapte.* VINEA, L. II, 318. ◊ (Complementul indică unități de timp) *Înțeleptul luându-se după dansa le umple pe toate [minutele] cu fapte bune.* MARCOVICI, C. 54/25. *O strângere de mână și [Maria] dispărea iar în parfumatul ei iatac, împlând nopțile cu dulci și neuitate visuri.* EMINESCU, P. L. 46. *Oameni cari au umplut toată aceea vreme de sângele și de lacrimile celor apăsați.* GHEREA, ST. CR. I, 101. *Răstimpul de 18 ceasuri, cât nu dormim, ne dăm o nespusă osteneală să-l umplem cu goliciune și zădărnicie.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 189. *De ce încercăm să umplem trecutul cu o serie de conținuturi și să anticipăm viitorul?* CIORAN, C. A. 32. *Activitatea sa literară umple mai bine de o treime de veac.* BLAGA, Z. 97. *Începură să vorbească cu glas coborât, parc-ar fi fost niște bătrâni care n-au somn să umple o noapte.* V. ROM. ianuarie 1956, 37. *M-am apucat să traduc în limba germană... ca să-mi umplu timpul.* ANANIA, R. 33. (F i g.) *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii.* EMINESCU, O. I, 149. ◊ R e f l. *Rriul... împlu-se de apă.* PSALT. HUR. 53⁷/23. *Că deschise piatră și cuseră ape și izvoarele împlură-se (undând apătoșară D) de ape.* PSALT. 157. *Năvodul aruncat în mare... se împlu și-l scoaseră (a. 1579).* CORESI, ap. GCR I, 18/6. *Ieșiră slugile pre căi și adunară toți câți aflară, și răi, și buni, și să împlu nunta de oașpeți.* VARLAAM, C. 230. *Atunci să scorni vihor de vânt mare; iară undele intra în corabie, atâta cât mai să împlea corabiia (a. 1648).* GCR I, 128/27. *Asămănată iaste împărăția ceriului unui nevod aruncat în mare și strângând de tot feliul de pește, carele deaca să împlu îl scoaseră la margine.* CHEIA ÎN.

9^v/6. *Se vor împlea casele eghipteanilor de muscă câinească.* BIBLIA (1688)², II, 102/24. *Dzice un cuvânt: dă săracilor și să vor împlea jinițiile tale (a. 1698).* GCR I, 326/27. *Izvoarele se umplea de apă foarte.* CALENDARIU (1814), 70/24. *Mult mai facil se umple Atlanticul profund, ... Decât un suflet căruia credința îi lipsește.* GRANDEA, S. 38. *Camera se împlu de un aer vioriu.* EMINESCU, P. L. 84. *Toată valea se umple de lumină.* VLAHUȚĂ, R. P. 83. *Matca Senei s-a umplut de ceață.* SANDU-ALDEA, D. P. 80. *Școala s-a umplut de lume.* AL LUPULUI, P. G. 48. *Flacăra se stinse repede și odaia se umplu de un fum aspru.* M. ELIADE, D. 217. *Laptele curgea în donița gălbuie, unsuroasă, ce se umplea văzând cu ochii.* BRĂESCU, M. B. 42. *Fecioare la fântână tot așteaptă, De mii de ani, urciorul să se umple.* PILLAT, P. 187. *Mi se umplu gura de-o amăreală acră.* ARGHEZI, S. XIV, 12. *Zicea că vechiul lac s-a umplut de mâl.* V. ROM. septembrie 1963, 26. *S-a umplut casa de fum.* SORESCU, D. 90. *Din ochiul menit pentru zmeu, atâtea lacrimi ce-o curs, că s-o umplut puținica.* VASILIU, P. L. 142. *Toate apele în mare să varsă, și marea nicicum să umple.* ZANNE, P. I, 209. (F i g.) *Galeriile se umpleau de-un mister adânc.* NAUM, IST. ART. 41. ◊ R e f l. p a s. *După ce s-au așezat vinul cel nou, se împlu buțile, după obiceiul vinurilor, și se așază în pivniță.* ȘINCAI, ÎN ȘA I, 697. *Nu să umplu vasele ochi până la vrană.* I. IONESCU, C. 200/1. *Paharele se tot umplu și se deșartă.* LAMBRIOR, S. 174. *Se umplură și se goliră paharele de mai multe ori.* MACEDONSKI, O. III, 10. *Unde nu-i podit să se sape pământul de un metru, să se ridice și, în locul lui, să se aducă pământ curat și să se umplă.* AGĂRBICEANU, P. M. 133. *Paharul meu cu vin se golea și se umplea fără să simt.* VLASIU, D. 84. *Porunci să se umple cu fân pieile de cort.* H. DAICOVICIU, D. 62. *Se sculă, mătăhălos, și ceru să i se umple din nou cinzeaca.* NEAGU, Î. 14. *Sacul spart nu se mai umple, se spune despre un om cheltuitor.* ZANNE, P. III, 350. *Banița nu se umple cu vorbe.* id. ib. v, 74. (F i g.) *Doamne, ... cu ascunsele tale împlu-se zgăul lor.* PSALT. 24, cf. GCR I, 12/18. *Cu simțirea să umplu cămările de toată avuția cinstită și bună.* BIBLIA (1688), 442⁷/8. ◊ E x p r. (Regional) **A i se umple** (cuiva) **sacul** = a câștiga bani mulți; a se îmbogăți. Cf. ZANNE, P. III, 354. **A i se umple măsura** v. **măsură** (I 4). (Regional) **A i se umple găvanul** v. **găvan**. (R e f l. p a s.) **S-a umplut paharul** (sau **urciorul**) = s-au adunat prea multe probleme, greutăți etc., nu se mai poate suporta situația de acum. *Am simțit că s-a umplut paharul și m-am hotărât să divorțez.* A. HOLBAN, O. II, 252. *De bună seamă, se umpluse urciorul [de l-a palmuit].* PAS, Z. III, 32, cf. DEX. (Rar) **A i se umple** (cuiva) **capul de sânge** = a se enerva, a se înfuria foarte tare. *Simțea cum i se umple capul de sânge când îi asculta.* VORNIC, P. 9. (Regional) **S-a umplut tigva** v. **tigvă** (I 3). **A se umple de suflet** = a) a respira greu, a găfâi. *Am alergat de m-am umplut de suflet.* ALECSANDRI, ap. CĂDE. *Hodini puțin caii, cari se umpleau de suflet și se hodini și diaconul.* CONTEMPORANUL, VI₂, 298; b) a se ridica din nou, a se refăce. Cf. ZANNE, P. II, 442. ◊ (Subiectul este ceea ce constituie materia, umplutura) *Spaima se reîntorcea în pieptu-i și lacrimile îi umplea ochii.* MOZAIICUL (1839), 563/13. *Lacrimile îi umplură ochii.* NEGRUZZI, S. I, 50. *Zăpada*

rotunjea colnicele, umplea afundăturile. D. ZAMFIRESCU, I. 21. *Publicul... a început a umplea sala.* PANN, A. I, 2. *După o săptămână, apa umpluse toată pivnița, până la scări.* M. ELIADE, C. 263, *Deodată, seara Albastră... Umplând odaia.* PILLAT, P. 177. *Simții o neplăcere adâncă, un gust amar umplându-mi gura.* MIHĂESCU, D. A. 65. *Fumul umple groapa și-l înecă.* PERPESCIUS, S. 33. *Întunericul umpluse odaia.* PEDA, M. S. 173. *Cât de arzător umplea plămâni Ozonul curs pe palele de vânt!* LABIȘ, P. 264. *Acest public cultivat și exigent iubește muzica de calitate și umple până la refuz sălile de spectacol.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 2, 18/3. ♦ (Complementul indică arme, mai ales arme de foc) A înecă. *Oameni rădicând paveze și sabie și împlând arcul... făcură războiul cu agarineanii.* BIBLIA (1688), 290²/53, cf. LB. *Cumpără un pistol..., umple fieștecarea feavă cu câte două gloanțe.* MOZAIICUL (1838), 63/18, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Colonelul Enghel îmi dăruie o pușcă cu două țeve...; el mă și învăță cum s-o împlu.* ODOBESCU, S. III, 22, cf. BĂRCIANU, TDRG. *Până își umplu ei iar pușcoaietele alea ale lor, îi zobim.* CAMIL PETRESCU, O. II, 34, cf. ALR I 1 214. *Pistoalele le umplea și-n Busuioac slobozea.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 219. ♦ A pune într-o învelitoare paie, pene, păr de cal etc. pentru a face saltele, perne etc. *I pilotă de pânză umplută cu fulgi* (a. 1803). IORGA, S. D. XIX, 58. *Așternutul cu ce era umplut?... - Cu peri de cal.* DRĂGHICI, R. 77/12, cf. PONTBRIANT, D. *Pernele... le-a umplut cu iară, le-a cusut la gură și le-a suit deasupra dulapului.* BĂNULESCU, I. 19. ♦ R e f l. (Despre ochi, cu determinarea „de lacrimi”, glumeț, „de zamă”) A i se umezi (cuiva) ochii, a fi gata să plângă. *Ochii miei să umplu de lacrimi* (a. 1750). GCR II, 48/36. *Hârtia îmi căzu din mâni și ochii mi se umplură de lacrimi.* NEGRUZZI, S. I, 65. *Copila se seculă în picioare de mânie, și ochii i se umplură de lacrimi.* ALECSANDRI, O. P. 223. *O voi urma - zise el încet și mișcat și ochii săi se umplură de lacrimi.* EMINESCU, G. P. 61. *Moșneagul, când a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie.* CREANGĂ, P. 291. *Ana tăcu, dar ochii i se umplură de lacrimi.* SLAVICI, O. I, 125. *Căutai să-l mângâi, să-l încurajez, dar ochii mi se umplură de lacrimi.* ȚUNĂREANU, CH. 61. *Consulului i se umplură ochii de lacrimi.* ARDELEANU, D. 192. *Nu putu să asculte mai mult, căci i se umplură ochii de lacrimi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 34, cf. SEVASTOS, P. 32. *La darea pe samă Ți se umple ochii de zamă.* ZANNE, P. V, 544. ♦ (Prin lărgirea sensului) *Ghiță tresări, și ochii i se umplură de văpaie.* SLAVICI, O. I, 158. *Ochii doamnei Vrânceanu se umpleau de o indescrisibilă tandreță.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 47. *Ochii i s-au umplut de satisfacție și șiretenie.* TUDORAN, O. 85. ♦ T r a n z. și r e f l. A se sătura (peste măsură). *Poamele de pământ nu numai împlu pre oameni și pe dobitoace, ci îi și hrănesc.* ȘINCAL, în ȘA I, 660. *De te-i îmbuiba cât astăzi, de te-ai umplea cu toate, mâne cu mult mai flămând și mai însătat ești.* KLEIN, în ȘA I, 78. *Scroafa veni la ea grohând... - Hața, ne! Da ce-i? Nu te-am umplut azi o dată de lături?* DAN, U. 15. *I-ar fi trebuit să-l bag după masă... să se umple de mâncare și de beutură.* id. ib. 286. ♦ F i g. *Gonind voiu prinde, voiu împărți prăzi, sătura-voiu* (șătura - voiu ms. 45, voiu umplea ms. 4 389) *sufletul meu.* BIBLIA (1688)², II, 124/23.

2. T r a n z. A adăuga apă (sau alt lichid). *Mă trimetea... să umplu oalele care seca fierbând.* AL LUPULUI, P. G. 44. *Să ai grijă, bătrîno, să mai umpli oala cu fasole, că mă întorc și eu numaidecât.* STĂNOIU, C. I. 66. ♦ E x p r. (Popular) **A umple borș** = a pune la fermentat tărâțe peste care se toarnă apă amestecată cu maia, pentru a obține borșul cu care se prepară anumite mâncăruri. *Azi am umplut borș... și m-am purtat cam acru..., așa se cuvine.* SADOVEANU, O. V, 141. *Lelița cu șorțul roș Nu știe să umple borș.* POP., ap. DL. *Unele gospodine au obiceiul de a trage din cap (a scutura), când umplu borș.* PAMFILE, I. C. 192. *Se crede că, împlând cineva borșul, trebuie să fie atunci mînios, și apoi va fi borșul acru.* GOROVEI, CR. 27. *Când umple femeia borș și are vreo fată ori băiet răutăcios, să-l ungă pe la nas cu melesteul.* ȘEZ. II, 195, cf. A VI 26. (Regional) **A umple varză** = a pune varza la acrit în butoi, turnând peste ea apă cu sare. Cf. ALR II 4 097/728, 886. (Regional) **A umple flori** = a pune la macerat flori sau frunze, turnând peste ele apă caldă, pentru a prepara anumite vopsele vegetale. *După cules răchițică de făcut gălbenele, sovârv de umplut flori..., cine umbla?* CREANGĂ, A. 64, cf. MARIAN, CH. 52. ♦ A introduce într-un înveliș de aluat, de carne, de legume etc. un preparat culinar, pentru a pregăti anumite mâncăruri. *Creierii [fierți]..., dupre ce să vor răci, să-i toci măruntu..., amestecându-i bine să umpli iar căpățâna [de oaie] și să-i pui oasele la loc legând-o cu o sfoară..., apoi să o pui în tingire* (a. 1749). GCR II, 44/22, cf. PÖLIZU. *Un urs mare... de mămăligă, umplut cu brînză.* CREANGĂ, A. 77, cf. DDRF, H II 120. ♦ (Rar) **A îmbiba un preparat culinar cu un lichid (dulce, aromat).** *Cocoșei de zahăr umpluți cu sirop.* I. BOTEZ, ȘC. 86.

3. T r a n z. A face să fie întreg; a întregi, a completa. *Să fie volnic se oprească den satele și de în moșiile Neculei Spat[ar] prețul ațelor bani, până-i va umplea să-i plătească toți banii* (a. 1627). I. BIANU, D. R. 142. *Eu den ce mi-au fost dăruit de Dumnezeu am împlut și am săvârșit aceste sfinte cărți* (a. 1641). BV I, 118. *O publicație care să se adreseze la copiii de opt până la șaptesprezece ani nu există la noi, și acest gol vrem să-l umplem* (a. 1890). PLR I, 394. *Catedra... vine să umple o lacună simțită de oricine-și dedea samă de importanța studiilor de limbă.* DENSUSIANU, O. I, 12. *Să umplem astfel cu ipoteze topografice o lacună.* PĂRVAN, G. 301. *În lumea ideilor, Pluton și Persefone au umplut abisul dintre olimpieni și țitani.* NEGULESCU, F. R. 150. *În mai multe lucrări făcute în colaborare cu D.D. Savu..., unul din noi a adus documente destinate să umple această lacună într-o oarecare măsură.* PARHON, O. A. I, 162. ♦ **A b s o l.** *Noi am început dintâiu a-l posedui și, unde n-au fost bine, am isprăvit și am împlut.* N. TEST. (1648), V¹/14, cf. GCR I, 125/29. ♦ F i g. *Timpul... a alinat „eterna” durere, umplând încet-încet cu uitare golul.* CARAGIALE, O. I, 70. *Cine nu iubește viața deschide sub el un gol pe care nu-l poate umple cu nimic.* CIORAN, C. A. 128. *Punțile... rămân suspendate, fără a putea umple hiatul căscat între gând și gând.* BLAGA, T. CUN. 14. ♦ R e f l. *Slobozindu-se însă cei care vor fi mai proști, ... locurile lor să se umple îndată.* REGULAMENT, 10/9. *Mai nainte de a să umplea toate băncile va fi numai un clas într-o sală.* REGUL. ORG. 372/29. *Se umpleau golurile cu*

alți panduri trimiși din țară. GHICA, S. 16. În vacanța asta de Paști se va umplea cu siguranță locul vacant. Știm noi cu cine. AGÂRBICEANU, A. 32.

4. R e f l. (Despre corpul omenesc, rar al animalelor, sau despre părți ale corpului) A se îngrășa, a se împlini, a se rotunji (2). *Fața lui Ion Florea se mai umpluse, dar tot palidă rămăsese.* AGÂRBICEANU, L. T. 77. *Când popa vede oile, s-au încrucișat, nu alta, că de unde erau slabe și ogârjite să umpluse și crescuse.* SEVASTOS, P. 171.

II. T r a n z. (Urmărit de determinări introduse prin prep. „de”, învechit, „în”) A face să se simtă sau să fie cuprins ori pătruns (de un sentiment, de o senzație etc.). *Împlea-me-veri de veselie cu fața ta.* PSALT. HUR. 10¹/16. *Audziră și fură împluși de urgie.* COD. VOR². 5¹/11. *Împluși-me în veselie cu fața ta.* PSALT. 22. *Spusu-mi-ai căile de viață și împluși-mă în veselie cu fața ta.* CORESI, PS. SL.-ROM. 22¹/9. *De multă voie rea împlându-m s[u]/[e]t[u]!* (a. 1673). GCR I, 214/20. *Tu grăiește tuturor înțelepților la cuget, pre carii i-am umplut de duhul înțelepciunii și sâmburei.* BIBLIA (1688)², II, 160/15. *Ați umplut de rușine pre ucigătorii de părinte.* MINEIUL (1776), 66¹/24. *Asta-i umple-atât de frică încât pofta li se strică.* AR (1829), 20¹/17. *Muzici ce umplea de bucurie pe toți acești călători.* GORJAN, H. I, 3/33. *O ființă-atât de mândră... Îl umplușă deodată de nespusă bucurie.* ASACHI, S. L. I, 107. *Ticălosul... acum împle de groază, aer, pământ, mări și ape.* CONACHI, P. 297. *Vorba asta mă umplea de fiori.* NEGRUZZI, S. I, 51. *Luna... împle de dor și de ardoare inimele simțitoare.* FILMON, O. I, 136. *Să umplem dar ale noastre suflete de o viață nouă, plină de vânturi!* ODOBESCU, S. I, 24. *Îi părea rău lui Ghiță că grăiește aceste cuvinte... căci știa că-l vor umplea pe comisar de mânie.* SLAVICI, O. I, 155. *Își umple sufletul de toate durerile.* BACALBAȘA, S. A. I, 204. *Vine sus din ceruri să ne-aducă jos Liniștea și pacea zărilor albastre Și cu dor să umple sufletele noastre.* COȘBUC, P. I, 254. *Biserica din Aroneanu, de pe dealul unde este înălțată, mă umplea totdeauna de o melancolie tainică.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 174. *Sentința ta ne umple de fiori, Când glasul tău ne iartă ori ne-acuză.* CODREANU, S. I, 237. *Închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.* REBREANU, I. 231. *Revista... a lăsat-o cu destulă nepăsare netăiată pe masă, ceea ce m-a umplut de amărăciune* (a. 1927). PLR I, 255. *Mă umple de mirare Acest răspuns.* EFTIMIU, C. 32. *Vestea cea mare ne-a umplut de neastâmpăr.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 78. *Limba românească le suna dulce, moale la auz și asta-i umplu de încântare.* CĂLINESCU, E. 136. *Totul mă intimidează... O muscă ce zboară pe dinaintea-mi mă umple de teamă.* NEGULESCU, G. 104. *Întâmplările tragice... au umplut de jale tot satul.* BOGZA, A. I. 200. *Cuvintele lui o umpleau de o durere dulce, îi părea rău de el că suferă din pricina ei.* V. ROM. septembrie 1955, 80. *Ochii tăi cei negrișori, Umple-mi trupu de fiori.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 31. *Eu, vai de capul meu ce am pășit astă-noapte, și tu mă umpli de otravă!* SNOAVA, II, 173. ♦ Expr. **A umple** (pe cineva) **de sperieți** v. **speriat**¹ (1). **A-l umple** (pe cineva) **lacrimile** (sau **plânsul**) = a podidi (pe cineva) plânsul. *L-au umplut lacrimile de jale.* DRĂGHICI, R. 80/3. *Se uită-n urmă și-l umple plânsul.* VLAHUȚĂ, P. 38. ♦ R e f l. *Împlumu-nă demăreța de meserearea ta,*

Doamne, și bucurămu-nă și veselimu-nă în toate zilele noastre. PSALT. 189. *Și se împlură toți [apostolii] de D[u]hul S[ă]nt.* CORESI, L. 7/15. *Caută..., Doamne, spre oamenii tăi că ne umplum de nevoie* (ante 1633). GCR I, 86/18. *Să va umplea de D[u]hul S[ă]nt încă den zgăul mumei lui.* N. TEST. (1648), 65¹/20. *Împăratul de multă bucurie se umplu, pentru nașterea coconului* (a. 1648). GCR I, 132/23. *El să umplu de frică și de groază.* GAVRIL, NIF. 61. *Atuncea să împlu de bucurie röstul nostru, și limba noastră de veselie* (a. 1680). GCR I, 249/21. *Brâncoveanul Vodă... s-au umplut de grije și de frică că-l va pâri, pentru că știe doamna lui... toate tainele ce avea.* NECULCE, L. 150. *Și fugie care cum pute, de s-au umplut toată țara de spaimă.* id. ib. 215. *Împăratul, văzându aceste..., s-au umplut de mânie ca un leu sălbatec* (cca 1750). GCR II, 55/21. *Împlându-să de mânie asupra lui Petosir..., alcătuia cu mintea în ce chip să facă răsplătirea.* AETHIOPICA, 14¹/22. *Iară el umplându-se de bucurie, mearse foarte cu degrabă acolo la acel loc.* MINEIUL (1776), 131¹²/31. *Toți se umplură de mîjnune, nimine nu putea deslega slovele aceale necunoscute.* MAIOR, P. 102/2. *Văzând pe doi bieți nenorociți oameni târându-să dintr-un caic cătră foc, s-au umplut de fiori oșerători și de jale.* DRĂGHICI, R. 166/17. *S-a umplut de ură împotriva politicii turcești.* F. AARON, I. II, 10/24. *Poți să-ți închipuiești de câtă întristare s-a umplut sufletul meu.* BOLINTINEANU, O. 348. *Iară inima-i se umple De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I, 103. *Când se duce împăratul și vede cum se împlinise de bine poronca lui, se umple de bucurie.* CREANGĂ, P. 265. *Dacă el mânca cu poftă, inima ei se umplea de bucurie.* SLAVICI, V. P. 93. *Și i se umplea inima de mândrie.* ISPIRESCU, L. 39, cf. DDRF. *Și biata copilă Se umplea de milă.* COȘBUC, P. II, 156. *Își simți pieptul umplându-i-se de durere.* D. ZAMFIRESCU, V. T. 28. *Cele două surori se umpleau de răutate tot mai mare.* AGÂRBICEANU, A. 481. *Optzeci de mii de franci. Inima i se umplu de bucurie.* EFTIMIU, N. 125. *Când am cunoscut adevărul, sufletul nostru s-a umplut de jale.* BRĂDESCU, O. A. II, 82. *De aici vine și mulțumirea de care se umple sufletul nostru atunci când apare în el... cunoașterea divinității.* NEGULESCU, F. R. 198. *Sufletul mi s-a umplut de poezie și mi-am spus: aceasta este țara mea.* A. DIMITRIU, E. 657. *Și s-au umplut de bucurie, când au văzut câștigul!* FURTUNĂ, V. 75. *Nu știu, frate, i-am tăiat Și ne-am umplut de păcat.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 296. ♦ A impresiona (puternic); a emoționa, a mișca (II 3). V. t u l b u r a. *Împrejurarea... umple sufletul și mintea poetului.* VIANU, L. R. 268. ♦ (Subiectul este un sentiment, o senzație etc.) A pune stăpânire (pe cineva sau pe ceva); a copleși, a cuprinde. *O duioșie dulce și liniștită îi umplu sufletul.* EMINESCU, P. L. 85. *Nemulțumirea adâncă și melancolia... umplu cu toate acestea sufletul oricărui om* (a. 1888). PLR I, 390. *Nu am adormit, căci m-au umplut gândurile.* AGÂRBICEANU, S. 390. *O bucurie mare îi umplea fața, mâinile începură să-i tremure de mișcarea năvalnică a inimii.* SADOVEANU, O. V. 544. *O milă și-o duioșie înalt creștinești umplură inima lui popa Tonea.* GALACIUN, O. 192. *Apropierea ei îl umple și îl turbură ca aburul unui vânt întunecat.* VINEA, L. I, 234. *Mă gândesc la suavitatea care mă umplea luând în mână și mirosind un trandafir din grădina.* V. ROM. iunie 1965, 14. *Sentimentele umplu*

sufletul, și cuvintele creierul. STĂNESCU, R. 110. *Prea ne umple sila*. MAGAZIN IST. ianuarie 1990, nr. 1, 2. *Atuncea l-au umplut frica și au fugit*. SBIERA, P. 148.

III. 1. T r a n z. (Complementul indică o suprafață, o întindere etc.; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) A ocupa (4); a acoperi. *Tot locul au împlut de oamenii săi*. N. COSTIN, L. 121. *Dar moșcalii au împlut Țara Leșască*. NECULCE, L. 328. *S-au împrăstiat tătarimea care încotro au putut, cât umpluse lumea de robi* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 278/19. *Niște fii ce-au împlut lumea, tu să stai și să-i unești*. BELDIMAN, O. 36/1. *Cu toate că ploaia ce au urmat umpluseră tot pământul, dar locul pe care să afla acea piatră era uscat*. DRĂGHICI, R. 79/2. *Au împlut țeara de oștiri streine*. FM (1862), 9. *Marele Ulpiu... umplea întinsul său imperiu de edificii sumptuoase*. ODOBESCU, S. III, 71. *Și nații călătoare, împinse de a mea, Împlut-au sperioase pustiul pân' la poluri*. EMINESCU, O. I, 91. *Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn*. id. ib. 148. *Începu a curge... mărgăritare, de umplu locul*. ISPIRESCU, L. 40. *Cântând le-aduci aminte De-o fată din vecini, De mame și de-ogorul Umplut acum de spini*. COȘBUC, P. I, 215. *Colacii umpleau o masă întreagă*. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 52. *El trebuia să-și vadă... de săpatul cucuruzului, pe care începea să-l umple buruiana*. AGĂRBICEANU, S. P. 86. *Căpitanul umplu așa, fără de veste..., ușa salonului plin de lume, cu persoana sa bărboasă*. HOGAȘ, H. 78. *Pelinul, izma, cimbrul, rochița-rândunicii Umpleau nesupărate tot golul bătăturii*. VOICULESCU, POEZIL, I, 12. *Cuptorul bătrânesc... umplea a patra parte din încăpere*. DAN, U. 49. *Oastea umplu ograda și toate ulițile din jur până la mari depărtări*. SADOVEANU, O. V, 691. *Umplură tot pământul fugarii semizei... PILLAT, P. 17. În fiecare an alte flori se ivesc să umple câmpul*. ARGHEZI, S. VIII, 7. *Apostolii care umplu absidele laterale*. MÂN. SUCEVIȚA, 91. *Au umplut toate dealurile și coastele cu vie*. v. ROM. februarie 1964, 72, cf. ALR SN III h 825/362, ALRM SN II h 645/362. *Ciobănașii, când vedea, Tot d-a fuga c-o rupea, De umpleau crângurile Și toate vârtoapele*. BALADE, II, 495. *Scoase mălaiul și începe să-l vânture. Da vântul sufla și... l-a risipit de-a umplut curtea și grădina cu el*. SNOAVA, III, 77. *Ți-ai întins vrejul ca dovleacul (bostanul) și-ai umplut lumea de castraveți, se spune despre cel care întreprinde multe, dar realizează lucruri de mică însemnătate*. Cf. ZANNE, P. I, 157. ♦ F i g. *Mila lui Dumnezeu împlu pământul*. PSALT. HUR. 26^v/18. *Cale feceși într-însu, și răsădiși rădăcirile ei și împlu pământul*. PSALT. 166. *Părinți sf[i]nți și ai lumii dascali și luminători carii au împlut toată lumea de dulcea bl[a]govonie* (a. 1652). GCR I, 158/16. [Lumina zice:] *Împlut-am universul ca peplu împrejuru-ți, Și Spiritul vieții se poartă peste ape*. HELIADE, O. I, 357. *La răsărit, se grămădiseră munți de nouri, și o umbră posomorâtă umplea întinderile de jos*. SADOVEANU, O. II, 40. ♦ R e f l. *Și să vor împlea arile de grâu* (a. 1683). GCR I, 264/24. *S-împlu Țara Leșască de oști streine*. NECULCE, L. 159. *Va fi sămn că mare și izvoarele și tot pământul să vor umple de sânge* (a. 1815). GCR II, 217/20. *Aici p-aste ruine cu mândre suvenire Privesc cum orizontul se umple de făclii*. ALEXANDRESCU, O. I, 137. *Curtea blagorodniciei tale în scurtă vreme se va*

împlea de toate cele trebuincioase. FILIMON, O. I, 101. *Îndată se umple ograda și livada moșneagului... de cirezi de vite*. CREANGĂ, P. 68. *Cât ai clipi, privazul ușii se umplu de ochi veseli și de fețe înflorite*. HOGAȘ, M. N. 29. *Vara se umplu stațiunile balneare de vizitatori*. ȚOVINESCU, S. II, 13. *Din frunza care cade se umple-n mai câmpia!* EFTIMIU, I. 180. *Cât ai bate în palme, ograda s-a umplut de oameni cu găleți pline cu apă și focul a fost stins*. VLASIU, A. P. 36. *S-ar umple de nămeți de zăpadă*. CĂLINESCU, C. O. 98. *Fața pământului... s-a umplut într-o clipită de umbrele soldaților care mișunau greoi pe arătură*. v. ROM. octombrie 1964, 12. *S-a umplut pământul de prepelițe*. BĂNULESCU, I. 40. *În curând se umplu locul de o lume întreagă*. SNOAVA, IV, 136. (R e f l. p a s.) *Până vor sosi la un câmp și le se va umplea masa lor de hrană, acolo să descalece țară* (a. 1620). MOXA, ap. GCR I, 58/19. ♦ F i g. *Împlea-se-va de slava lui tot pământul*. PSALT. 142. *Atuncea se împlu lumea de răotăți; uitară pre Dumnezeu, pre cela ce i-au făcut*. MOXA, C. 11^v/1. *Se va împlea de mărirea lui tot pământul* (a. 1710). GCR I, 368/1. *De-amu se umplu văile De umbre fioroasă*. ASACHI, S. L. I, 153. *De, bunico, s-a cam umplut lumea de rele*. DELAVRANCEA, S. 21. *Răsăritul se umplea de flacări*. SADOVEANU, O. I, 151. ♦ (Complementul indică hârtii, caiete etc.) A acoperi cu scriere, cu desene etc. *Am împlut suprafața păreților cu ornamente și basreliefuri cum le împli tu cu schițe*. EMINESCU, P. L. 79. *Împlu un album cu diferitele expresii ale unui singur cap*. id. ib. 90. *Se așază la masă și umplu... patru pagini cu o scriere tremurată*. SANDU-ALDEA, D. N. 25. *Am umplut pereții odăii cu vreo 20 de telete*. AL LUPULUI, P. G. 91. *Venea mereu la cărciuma lui Tunsu, s-o deseneze, și umplea albume întregi cu schițe*. M. ELIADE, C. 274. ♦ R e f l. p a s. *Ți-aș mai scri, dar vezi că s-a umplut coala*. BARIȚ, I, 27. *S-a umplut foaia*. CĂLINESCU, C. O. 143. ♦ E x p r. (Ieșit din uz) **A umple o chitanță** (sau o hârtie, o poliță) = a completa o chitanță (sau o hârtie, o poliță) cu toate datele necesare. Cf. CADE. ♦ (Complementul indică un ziar, o publicație) *Nu vom căuta a umple ziarul cu traduceri* (a. 1880). PLR I, 338. *Mărinimoșii noștri protectori din București umplu coloanele lor cu tirade entuziaste*. CHENDI, S. I, 406. ♦ (Subiectul este o scriere, un desen etc.) A acoperi un spațiu grafic. *Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele*. KOGĂLNICEANU, O. I, 223. *Scrisese un poem care avea să umple cea mai frumoasă pagină a revistei*. VLASIU, D. 76. *Lua câte 50 de mărci săptămânal pe o astfel de ilustrație care umplea o pagină format mare*. PUȘCARIU, D. V. 50. ♦ A acoperi cu cusături o pânză; a broda. *2 năfrâmi alesă, împluti cu hir* (a. 1735). IORGA, S. D. VII, 195. *Coase... mergând cu „coseala” o dată înainte și apoi îndărăt „până umplem în rând forma ca să umplem măneca toată”*. VUIA, P. 24. ♦ R e f l. p a s. *Motivul se „urzea” (contura) cu negru și se umplea cu mărgele*. PAVEL, P. M. 37.

2. T r a n z. (Complementul indică teritorii, ținuturi etc.) A popula. *Nădăiaște-te în Domnul și fă dulcează; împle (a g o n i s e a ș t e H) pământul și paște-te întru bogăție-i*. PSALT. 67. *Și făcu Domnezău mari pești, ... zicând: creasteți și vă înmulțiți și împleți apele mării*.

PO 14/12. *Creșteți și vă înmulțiți și împleți pământul.* CHEIA ÎN. 84^f/31. *Și bl[a]g[o]s[lo]vi D[u]mn[e]dzău pre Noe și pre ficiorii lui, și le dzăă lor: creșteți-vă și înmulțiți-vă și împleți pământul și-l stăpâniți (a. 1683).* GCR I, 266/31. *Și le bl[a]g[o]s[lo]vi D[u]mn[e]zău zicând: creșteți și vă înmulțiți și împleți apele în mări.* BIBLIA (1688), 1²/26. *Creștii și vă înmulțiți și împleți pământul și-l stăpâniți (a. 1773).* GCR II, 94/16. *Cei ce au înțemeiat cete, au luat sau au dat coroane, au numit națiile cu al lor nume... au umplut văile.* MARCOVICI, C. 114/8. *Se vede că Dumnezeu a împlut lumea asta cu ce-a putut.* CREANGĂ, P. 45. *Autorii acestor reproduceri sunt gânditori puțin mai răsăriți din mulțimea cu care a umplut Dumnezeu lumea.* CARAGIALE, O. III, 103, cf. TDRG, ZANNE, P. VI, 658. *Fig. Un regat pentr-o țigară, s-împlu norii de zăpadă Cu himere!...* EMINESCU, O. I, 46.

3. **T r a n z.** (Urmă de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) A face să fie plin, a răspândi, a împrăști un miros, un parfum într-o încăpere, într-un spațiu etc. [Pelaghia] *îmbla drumurile... împlând văzduhul de miredeniile aromator.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 51^v/14. *Unsoarea scumpă mic loc va împlea de miros bun (a. 1683).* GCR I, 272/37. *Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată, Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I, 84. *Florile cele frumoase..., împlu văzduhul de miroznă.* CREANGĂ, P. 123. *În căldură, are să se evapore alcoolul, umplând odaia cu o emanațiune subtilă.* CARAGIALE, O. VII, 299. *Pe-atunci înflorea liliacul Și noaptea cădea parfumată Umplând de miresme cerdacul.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 47. *Socul alb de floare Umplea întreg văzduhul cu dulcea lui mireasmă.* VOICULESCU, POEZII, I, 7. *Adesea, mormane de fân și de gunoaie umpleau aerul cu un miros hibrid.* CĂLINESCU, S. 5. *Când mă vezi fumând, strigi la mine că-ți umplu casa de putoare de mahorcă.* T decembrie 1964, 9. *Când bate vântul din jos Umple casa de miros.* JĂRNİK - BĂRSEANU, D. 17. *Ca un trandafir frumos, Când înflorea vara-n dos, Umple lumea de miros.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 617. *Garoața din fereastă, Bati vântu ș-o dă zios, Umpli satu di miros!* CAF IV, 233. *Ref. Iar ei toț se umplură de miroseală bună, ca de nește mir bine mirositoriu (a. 1675).* GCR I, 225/22. *Nasul meu se umpluse de mirezme.* MOZAIICUL (1838), 88/8. *Se umplu locul de un miros așa de frumos.* ISPIRESCU, L. 39. *Tot palatul se umpluse de mirosul buchetului.* CAF III, 411. *Subiectul este un miros, o aromă* *Un miros de rod părguit umple aerul.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 116. *Un miros de untdelemn de candelă și de tămâie îmi umplu deodată nările.* MIHĂESCU, D. A. 27. (Fig.) *Parfumul îmbătător al primăverii împluse cu suflarea sa răcoare și virgină piepturile noastre.* EMINESCU, P. L. 146.

4. **T r a n z.** (Subiectul este un sunet, un zgomot etc.) A cuprinde, a învălui un loc, un spațiu etc. *Discuția se curmă și imediat aproape se continuă în salon în considerațiuni generale asupra artei, muzicii și asupra lui Beethoven a cărui bucată umplea casa.* ARDELEANU, U. D. 62. *Se înălța acum larma glasurilor, ... hohotele și comenzile întărite de așteptare, umplând terasa cazinoului.* C. PETRESCU, I. I, 4. *Schelălăielile lor umplură ograda.* VOICULESCU, P. I, 2. *Bocetele umplură văzduhul.* SADOVEANU, O. I, 19 *Avea un glas puternic,*

care umplea sala. DAN, U. 140. *Cântecul tău a umplut clădirea toată.* ARGHEZI, S. I, 33. *Glas de greieri umple văzduhul.* RALEA, S. T. I, 255. *De undeva tictacul ceasornicului umple tăcerea.* VINEA, L. II, 20. *Plecă în timp ce Dumitru lui Nae îl urmărea cu răsul său care umplea ulițele.* PREDĂ, M. 131. *Fig. Glasul cuvintelor tale au umplut lumea.* MINEIUL (1776), 5^v/13. *Ref. despre un loc, un spațiu etc.)* A fi cuprins, învăluit de sunete, zgomote etc. *De cântarea lui Orfeos munții Traciei s-umpleau.* ASACHI, S. L. I, 47. *Vagonul se umpluse de o muzică, dacă nu destul de melodioasă, cel puțin foarte sonoră.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 147. *Biserica de lemn... se va umplea de mândra slujbă a Învierii.* AGĂRBICEANU, P. M. 25. *Munții se umplu de hăuitul prăbușirilor în văgăuni.* C. PETRESCU, I. II, 14. *O dată cu soarele ograda se umplea de zgomot.* BRĂESCU, O. A. II, 35. *Curtea se umplu de strigăte, de tropot de pași.* BARBU, PRINC. 32. *Subiectul este o sursă de zgomote, de sunete etc.)* A face ca un loc, un spațiu etc. să fie cuprins, învăluit de sunete, de zgomote etc. *Trâmbițe ce umplea aerul d-un sunet răboinic.* PLEȘOIANU, T. II, 122/20. *Un cimpoier... umplea aerul de păstoreștile și naivele sale cântece.* PELIMON, S. 21/21. *Statu-Palmă clătina Umple lunca de-un lung vaier.* ALECSANDRI, POEZII, 360. *Clopotul vechi împle cu glasul lui sara.* EMINESCU, O. I, 231. *Zgomot de tinere guri răsare deodată din crânguri, Veseli copiii se ivesc și umplu câmpia de chiot.* COȘBUC, P. II, 63. *Sfârșițul fuselor se ridică până-n grindă, umplând odaia cu sunetul sec.* AGĂRBICEANU, S. 20. *Alții... umpleau cofetăria cu zarva lor.* A. HOLBAN, O. II, 205. *Învășasem deja atacul cu baioneta la Copou, unde umpleam câmpul cu urletele noastre victorioase.* BRĂESCU, A. 139. *Două difuzoare... sună ca o orchestră adevărată, umplând tot spațiul.* TUDORAN, O. 8. *Clopoțelii ropoteau în cor și umpleau cu larmă lor noaptea.* BOTTA, S. III, 134. *Expr. A umple satul (sau locul, lumea etc., rar, urechile lumii) = a răspândi pretutindeni (un zvon, o știre, o veste etc.), a face să știe, să afle toată lumea. Și cum amu adecă [ați] împlut ler[u]s[a]limul cu învățăturile voastre.* CORESI, L. 20/16. *Deci Moisi, cum au sosit în Neamțu, cum au și împlut locul că l-au chemat Duca Vodă să fac-acea faptă.* NECULCE, L. 126. *Beiful care a fost sămbăta trecută și duminica trecută la masa dv. a umplut lumea p-aci de calomnia că l-ați omorât cu bucate de post și cu varză.* CARAGIALE, O. VII, 442. *A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vârful cortului sultanului.* DELAVRANCEA, O. II, 99. *Înainte „Convorbirilor” erau în țara Moldovei câteva foi letristice și beletristice, cari umpleau lumea cu nesărături și plagieri.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 77. *Prințul a umplut târgul, povestind lecția protocolară pe care o dăduse șefului său la un dineu.* EFTIMIU, N. 29. *Vine să tragă cu urechea pe aici și pe urmă umple mahalaua căldărarilor de minciuni.* KIRIȚESCU, G. 39. *Andrei nu se gândise nici o clipă că Melișuț va umple tot satul cu ceea ce se petrecuse la primărie.* T. POPOVICI, S. 163. *Am umplut lumea numai cu vorbe urâte despre tine.* BĂNULESCU, I. 29. *Nu trimeată pe altul, Că altul împle satul.* ALECSANDRI, P. P. 332. *Dușmanu... Umple lumea de minciuni.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 576. (Ref.) *A se umple locul că... = a se răspândi pretutindeni un zvon, o veste etc. Stătu mult la*

gânduri, cum a faci să potolească huietul de greșala ce-u făcut. Că s-implusesă locul c-au chemat el pe Moisaîu de-au lovit leșii. NECULCE, L. 127.

5. **T r a n z. și r e f l.** A (se) acoperi cu o materie, cu o substanță etc. (care pătează, care murdărește, care strică); a (se) mânji (1), a (se) murdări, a (se) păta (1): V. î m b i b a. [A căzut într-]o baltă cu must de gunoi în curtea sa, de să umplu cu cap, cu haine cu tot, de nu să cunoștea (a. '1817). IORGA, S. D. XII, 206. Didesubtul scării [teatrului] este o boltă supt care butcile trec, pentru ca cei ce se scobor să nu fie umpluți de ploaie. KOGĂLNICEANU, S. 89. Numai dacă nu i-o fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. BRĂTESCŪ-VOINEȘTI, P. 66, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Lăsați cățelul în pace, că sare cu labele și vă umple de noroi. ARGHEZI, S. VII, 53. M-am umplut de noroi pe ghete. H. LOVINESCU, T. 120. Principele mai gustă o bucată de găscă, umplându-și mâinile de grăsime. BARBU, PRINC. 99, cf. DOINE, 146. La Divan înainta, Gluga că mi-o răsturna, Devle de stăpâni cădea, Masa de sânge-o umplea. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 46, cf. ALR SN IV h 1 219, ib. v h 1 369. Nu poci, nu poci, măi Ioniță, Că mă umplu pe rochiță. FOLC. OLT. - MUNT. II, 495. Îi împle de cenușă-n ochi. O. BĂRLEA, A. P. I, 141. Întreabă... pe unde ar fi mai bine de trecut, ca să nu se umple de apă părintele vlădica cel mare. SNOAVA, I, 208. Își umple cuibul ca o pupăză, se zice despre cel care, prin faptele sale, își pătează numele. ZANNE, P. I, 624. La moară... cin' să ducă să umple dă faină. id. ib. III, 233. \diamond F i g. A împle a lui nume de pete și rușine - Aceasta nu e nobil. EMINESCU, O. IV, 391. \diamond E x p r. **A umple** (pe cineva) **de noroi**¹ = a calomnia, a defăima, a denigra, a discredită (pe cineva). Nu-mi rușina neamul cu o asemenea hotărâre, ce mă va umple de noroi pe mine și-ai mei. BARBU, PRINC. 277. **A umple** (pe cineva) **de sânge** (sau, glumeț, **de borș, de bulion**) = a provoca (cuiva) o sângereare (în urma unei lovituri puternice, a unei bătăi etc.) O piatră îi ajunse în obraz și-l umplu de sânge. D. ZAMFIRESCU, V. T. 183. Găsi un clenci Anei și o bātu iar până când o umplu de sânge. REBREANU, I. 229. L-a bătut de l-a stins! L-a umplut și azi de sânge! M. ELIADE, C. 131. Se apropia liniștită, ... și-l umplea de sânge dintr-un pumn. BRĂESCU, V. 27. Domnișoara l-a ajuns cu piciorul în gură și l-a umplut de sânge. ARGHEZI, S. XI, 27. Te umplu de borș. ALR I 1 435/960. Îz dau um pumn în cuastă dă... te umplu dă bulion. T. DIAL. M. I, 363. (Regional) **A-l umple** (pe cineva) **sângele (pe nas)** sau **a-l umple hōrșul (cel roș)**, rar, **a-l umple zărul** = a-l năpădi, a-l podidi pe cineva sângele (pe nas). Bine i-ai făcut, Mariucă... L-a fi umplut zărul? - Așa-mi pare, că se ținea rău de nas. ALECSANDRI, T. 259. Când ții-o da una te umple borșul (borșul cel roș). PAMFILE, J. II, 133, cf. ALR SN V h 1 368/537. L-am pognit, l-a umplu[t] sângele. T. DIAL. M. II, 806. Săriră oamenii pe el..., dar, fiindcă era voinic, pe care cum îl lovea îl și umplea sângele. SNOAVA, III, 495. (Regional) **A umple** (pe cineva) **zădugul** = a fi plin de sudoare, de transpirație. Cf. ALR - M I h 121/232. \blacklozenge A (se) acoperi (pe întreaga suprafață), a fi năpădit (de boli molipsitoare, de paraziți etc.). Dioclitian arse ascuns într-o pleavniță, iară Maximian [i]l [um]plură... viermii de viu, și așa-și lepădară sufletele. MOXA, 363/31. Din

aceste necumpătate ploi și pomii pe alocure s-au umplut deomidă. AR (1829), 23²/14. S-ar putea întâmpla... ca copilul să se umple de spurcat. PĂCALĂ, M. R. 164. Cum dracu nu se umplu de lighioane? AL LUPULUI, P. G. 182. Te pomenești că se spală cu cine știe ce săpun și se umple de boli. MUȘATESCŪ, T. 239. Seara adormeam repede cu un cățeluș care mă umplea de pureci. BRĂESCU, V. 21. Să iei cojocul și să-l opărești bine-bine, că prea s-a umplut de purici. SNOAVA, III, 76, cf. ALR I 1 128/345. (În imprecății) Găsi-l-aș țapăn Până desară, lua-l-ar boala, Umple-l-ar jipul! SORESCU, L. L. III, 16. \diamond E x p r. **A se umple de rapăn** v. r a p ă n¹. (Regional) **A-l umple** (pe cineva) **copiii** = a avea familie numeroasă, a avea copii mulți. Dar de când mă însurai, În grea boală mă băgai: Lucru rău că l-am urât, Și copiii m-or umplu. VICIU, F. 202. \blacklozenge A (se) contamina, a (se) molipsi. Alțai dzăc că s-au temut Minih de ciună, să nu i se împle oastea. NECULCE, L. 364, cf. LB, BARONZI, L. 62, ALR II/I MN 56, 4 182, ALRM II/I h 163. O oaie răioasă toată turma o umple. ZANNE, P. I, 567.

6. **T r a n z. F i g.** A copleși, a încărcă (pe cineva) cu bani, cu daruri etc.; a îmbogăți. Craiul avea mare nededje la iniceri, că nu-i vor da războiu, că-i impluse pe toți cu darurile (a. 1716). GCR II, 19/11. Pe ceauș și pe ministrii turcești i-au împlut de bani. ȘINCAI, HR. III, 160/21. Vândut de unul dintr-aceia pe care îi umpluse de bunătați. MARCOVICI, D. 290/26. Moș Nicu ne umplea de daruri. BRĂESCU, O. A. II, 28, cf. CADE. Haidați, bre, cu mine, că v-oiu umplea eu de bani. VASILIU, P. L. 238. (T r a n z. f a c t.) Cu zile lungi împle-l-voiu pre el, și voiu arăta lui sp[ă]seniia mea (a. 1689). GCR I, 286/28. \diamond R e f l. Venirea craiului dobândă au adus lui Ștefan Vodă, că s-au umplut toți de jafuri leșăști. URECHE, L. 108. Vindea făr' nice o grije: ialoviță, miere, unt... de s-împlusă oamenii de bani. NECULCE, L. 43. Multe lucruri scumpe și odoară au luat, de s-au împlut de avere. id. ib. 59. Enicerii s-au umplut de bogăție. VĂCĂRESCUL, IST. 254. Te îndreținez că-ți voi arăta mijloace, cu care șii dă bani să te umpli și pă vodă în scurtă vreme să-l dai în cap și să te faci dumneata domn. I. GOLESCU, ÎN PR. DRAM. 59. Pandurii toți s-au umplut de cai și de arme. AR (1829), 46¹/38. Mie mi-a dat boierul ăl bătrân brevet de cărciumă să înșel oamenii și să mă umplu de bani și de toate...? REBREANU, R. II, 40. Coana Adelina Mărculescu, impresara turneului, se jura că în orașele următoare ne umplem de bani. CIPRIAN, S. I, 159. Merge strună, interpretă Silion, te umpli de bani. VINEA, L. I, 143. \diamond E x p r. **A umple** (pe cineva) **de bogdaproste** = a certa (pe cineva), a înfrunta cu vorba, a batjocori pe cineva (în loc de a-i mulțumi). Să fi fost eu acolo - Îi umpleam de bogdaproste, de nu știau încotro. EMINESCU, O. IV, 532. Ș-apoi ia, să-l fi pus păcatul să se întreacă cu dedeochiul, căci baba și cu fică-sa îl umplea de bogdaprosti. CREANGĂ, P. 285, cf. ZANNE, P. VI, 495. **A umple** (pe cineva) **de pricopseală** (sau **de brânză, de Filipești, de București** etc.) sau (r e f l.) **a se umple de bogdaproste** (sau **de brânză**) = a face ca cineva să nu se aleagă cu nimic, să nu aibă nici un folos sau a nu se alege cu nimic, a nu trage nici un folos. Jupâne! iar îi zise, una îmi spuseși Și de procopseală, văz, mă umpluseși. PANN, P. V. III, 80/4. M-ai umplut de Filipești.

BARONZI, L. 86. *Te umpli de bogdaproste*. IONESCU-RION, S. 239. *Ne-ai umplut de brânză și tu, îi zise tat-său dimineața când îl sculă din somn*. VISSARION, B. 13. *Dă, du-te dragul tatei; numai să nu mă umpli și tu de brânză ca frate-tu*. VASILIU, P. L. 164. *C-apoi curat că m-am umplut de bogdaproste!* FURTUNĂ, C. 56, cf. UDRESCU, GL. *M-ai umplut de București*. ZANNE, P. VI, 21, cf. III, 482, 489, VI, 114, 495.

IV. I. T r a n z. (Învechit și regional; complementul e o unitate de timp exprimată prin ani, zile etc.) A atinge vârsta de...; a împlini. *Popa, de va împlena 30 leat, cade-i-se să se facă călugăr*. CORESI, în *TEXTE ROM.* (XVI), 10¹/5. *Patriarhul Noe umpluse cinci sute de ani de vârstă*. MAJOR, P. 161/5. *Și de-abia pe la Sân-Petru Umple optsprăzece vremuri*. COȘBUC, P. I, 95. *Umple, acum la toamnă, trei ani*. CIAUȘANU, V. 207.

2. R e f l. (Învechit) A se scurge, a trece un timp de... (până la o dată fixă), a se împlini; a veni sorocul. *Împlundu-se 40 de ani, ivise lui întru pustia codrul Sinaiei îngerul Domnului întru văpaie de foc*. CORESI, L. 28/5. *Elisaftei împlu-se vremea să facă ea și născu fiul*. id., ap. DHLR II, 440. *Nu se-au împlut an de când iaste vândută* (a. 1599). DOC. I. (XVI), 114. *Se împlură atunce 70 de ai de când era robiți*. MOXA, C. 18¹/10. *A opta dzi după învierea svenției sale... să împle... astăzi*. VARLAAM, C. 98. *Să să bucure și să să veselească cu acest bine, până când să vor împlea doodzeci de ai*. PRAV. 49. *Să va hrăni cu dansa, până când să va împlea vremea pomătului*. ib. 82. *Deaca să împleurea zilele slujbei lui, să duse la casa lui*. N. TEST. (1648), 66¹/5. *Iară așa până nu se împluse 20 de ani, iară nărodul alease 10 bărbați* (a. 1652). BV I, 197. *Și zise Iacov... „dă-mi miie fâmeaia mea, pentru că s-au umplut zilele.”* BIBLIA (1688), 21¹/50. *Umplându-se anul acela 110*. COD. PUȘC. 84. *Iar când s-au umplut 37 de împărăția lui, în zioa de b[o]goevlenie, fiind împăratul la biserica cea mare... au adus un măr* (a. 1760). GCR II, 73/20. *Fătul meu Alexandre! iată că să umplură patruzeci de ani ai împărăției tale*. ALEXANDRIA, 147/10. *Fiind acolo, s-au umplut zilele ei să nască*. ANTIM, P. 102. **Ex p r.** (Învechit) **A i se împle** (cuiva) **sama** = a i se împlini (cuiva) termenul prevăzut (pentru o datorie, o obligație etc.); a ajunge la scadență. *Ni-s împle sam[a] acmu să ne dăm [sam]a la Vod[ă], la Sântă Mărie* (a. 1638). IORGA, D. B. I, 64.

V. T r a n z. (Învechit) A duce (ceva) la îndeplinire; a executa, a împlini, a îndeplini, a înfăptui. *Așa amu cuviință iaste noao a împlea toată dreptatea*. CORESI, TETR. 5. *Nimerilea nu le poate împlea [poruncile] deplin* (a. 1607). GCR I, 40/25. *Împărate!... împle-mi ce ai făgăduit*. MOXA, 368/35. *Vru să-ș împle binele ce începuse*. VARLAAM, C. 388. *Nu-l va lăsa să-și împle slujba, după învățătura mai-marelui său*. PRAV. 69. *Un giudeț, ce va isprăvi și va svârși (va împlea MUNT.) leagea altui giudeț... nu să va certa*. ib. 278. *Umplându-ș porunca ce le era poruncită* (a. 1648). GCR I, 130/34, cf. MARDĂRIE, L. 246²/1. *Aceluia i să cade să se veselească carele va umplea voia lui Dumnezeu*. NEAGOE, ÎNV. 306/7. *Să nu ne lenevim spre lucrurile ceale bune, ce... să ne păzim a le umplea*. GAVRIL, NIF. 5. *Acest chip împlură coconii iudovești, când te tămpinară cu stălpări înfrunzite de maslin* (a. 1689). GCR I, 286/35.

Lăsă toată jalea și întristarea, nevoindu-se să umple porunca părintelui său. ANON. CANTAC., CM I, 92, cf. DDRF. *Postul de director și de casier le umplea aceeași persoană*. AGĂRBICEANU, A. 543. (A b s o l.) *Nu vă pare că am venit să sparg, ce să împlu*. TETRAEV. (1574), 206. *Toț noi să împlem să nu scadă nedeșertatul ce iaste Dumnezeu*. IEUD, 246/9. **Ref l.** *Amu toate slujbele besearicii în el s-au împlut cum dzice scriptura*. PO 7/12. **Ref l. pas.** *Nece o schizmire de ce s-au dzis de toate ca să nu să izbândească, ce mai vartos să vor împlea*. PRAV. LUCACI, 173. *Toate chipurile legii vechi pre noi în leagea noauă era să se împle*. VARLAAM, C. 35. **◆** (Învechit; complementul indică dorințe, cereri) A satisface (2), a îndeplini. *Împle D[o]mn[u]lu toată cererea ta*. PSALT. HUR. 15¹/7. *Ferice de cel ce împle deșideratul său d-inși*. PSALT. 274. *Și-ș umplu toată voia sa* (a. 1654). GCR I, 171/15. *D[u]mnezeu... să-ș umple voia ta* (cca 1760). id. ib. II, 69/8. **Ref l.** *Toate pohtele... noastre să vor împlea*. VARLAAM, C. 320. *Și nu-i fu peste voie, ce i să împlu voia de la împărăție* (cca 1650-1675). GCR I, 192/33.

VI. T r a n z. (Învechit și regional; complementul indică datorii, obligații bănești etc.) A achita, a plăti (3). *Iară de nu vor ajunge aceea samă, dători-s vameșii a plăți și a împlea aceea samă* (a. 1593). DOC. I. (XVI), 179. *S[ă] aveți a-i împlea toate ce veț socoti că iaste adevărat dator* (a. 1650). IORGA, S. D. VII, 103, cf. CHEST. V 24/9.

VII. R e f l. (Învechit și regional; despre prorociri, prevestiri, evenimente etc.) A se realiza, a se împlini; a se adeveri. *Cum dară împle-se-va scriptura, că așa se cade se fie*. EV. SL-ROM. 340/1. *Să se împle toate scripturile*. CORESI, ap. DHLR II, 440. *Atunce se va împlea cuvântul acela ce stă scris* (cca 1569-1575). GCR I, *14/35. *Acum ni se împlu plăzuitul cu measele* (a. 1620). id. ib. 58/25. *Să împle cuvântul ce-au prorocit mai denainte Zaharia proroc*. VARLAAM, C. 69. *Atunca să împlu carea e zisă pre Eremia prorocul*. N. TEST. (1648), 4¹/16. *Și să umplu și asupra sfinții sale cuvântul care au zis Dumnezeu*. GAVRIL, NIF. 9. *Când va face și giudețul cel de-apoi, cel desăvârșit, atunca s-a-mplea ce dzăce*. DOSOFTEI, PS. 97/5. *Ei iară... aicea să vor turna, că strămbătățile amoreilor nu s-au mai împlut*. ZOBĂ, S. 131. *Care lucru s-au împlut atunce, că preste puțână vremea stătu împărat marele Costantin* (a. 1682). GCR I, 257/35. *În ce chip am zis împlutu-s-au întru mijlocul meu și întru mijlocul tătâne-tău până la moarte*. BIBLIA (1688), 211¹/6. *Și să umplu cuvântul lui David cum zice în psaltirie* (a. 1760). GCR II, 74/25. *Astăzi s-au umplut cuvintele lui: când s-au dus di la noi au zăs că s-a duce bătrân și va veni tânăr*. ALEXANDRIA (1784), 38¹/4. *Dacă nunta s-a făcut, Vorba fetei s-a umplut*. BUD, P. P. 13.

- Prez. ind.: *umplu* și (regional) *umpliu* (ALR I 431/122, 125, 144, 150, 158, 160, 164, 166, 170, 174, 178, 255, 266, 582, 590, 762, 795, 805, 922, ib. 1 214/122, 144, 156, 160, 166, 174, 178, 249, 255, 257, 266, 289, 357, 795, 922, 940); perf. s.: pers. 4 și (învechit) *umplum*; conjunct.: pers. 3 și (rar) *umplă*; ger. și (învechit) *umplund*. - Și: *umpleă* vb. II, (învechit și popular) *împle* vb. III, *împleă* vb. II, (regional) *împle* (ALR I 431/93, ib. 1 214/93, ALR II/1 MN 56, 4 182/95, ib.

MN 131, 3 871/95, ALR SN VII h 2 096/95, ALRM SN IV h 1 623/95) vb. III.

- Lat. *implere*.

UMPLEĂ vb. II v. *umple*.

UMPLERE s.f. Acțiunea de a (se) *umple*.

1. Cf. *umple* (I 1); *umplut*¹ (1). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Clădirea ar putea fi amenajată... pentru umplerea uleiului în sticle și bidoane*. SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 859. ◊ (Regional) *Umplerea blidelor* = numele unui obicei practicat în Duminița Mare, constând în a da de pomană diferite mâncăruri. *Vra să zică, la umplerea blidelor din ziua de Dumineca mare, nu se mai dau de pomană alte vase, ci numai se umplu din nou*. PAMFILE, S. V. 12. ♦ (Învechit, rar) Încrustare, împodobire. *După toată puterea am gătit la casa Dumnezăului meu aur, argint, aramă, hier, leamne... și împlerii pietri scumpe și de multe fealiuri*. BIBLIA (1688), 307¹/34.

2. (În sintagme) *Umplerea borșului* = punerea la fermentat a tărațelor amestecate cu apă și cu maia, pentru a obține borșul. *Vine vremea umplerii borșului: atunci trebuie mătușa Nastasia să se mânia și să tragă pe cineva de cap..., fără asta nu se face borșul acru*. SADOVEANU, O. V, 140. *Umplerea florilor* = punerea la macerat, în apă caldă, a frunzelor și a florilor (de măr sau de alte plante), uscate și sfărâmate, pentru a prepara anumite vopsele. Cf. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 95.

3. (Învechit, rar) Conținut, cuprins; plin (II 1); (învechit, rar) *umplut*¹ (2). *A Domnului iaste pământul și plirul (împlutura D, împlerea H) lui, toată lumea și toți ce viu spr-insu*. PSALT. 40, cf. PSALT. (1651), 175.

4. (Învechit, rar) Împlinire, atingere a unei vârste. Cf. *umple* (IV 1). *Acole puind pre cocon, porunci să lăcuiască acolea după umplerea vârstei de întâiu* (a. 1648). GCR I, 133/30.

5. (Învechit, rar) Împlinire, îndeplinire, săvârșire. Cf. *umple* (V). Cf. MARDARIE, L. 246²/2. *Întru împlerea bl[agoslo]veniei e[van]ghiliei lui H[risto]s voi veni*. CORESI, L. 275/20. ♦ Satisfacere, realizare (a unei dorințe). *Unde sânt băile cele calde și umplerea voii trupului nostru?* NEAGOE, ÎNV. 330/7.

6. (Învechit, rar) Deplinătate, plenitudine; (învechit, rar) *umplut*¹ (4). *Împlerea amu legiei iaste dragostea*. CORESI, L. 267/4.

7. (Învechit, rar) Achitare a unei datorii bănești. Cf. *umple* (VI). *Neavând astă ună dată mijloc de a întâmpina împlirea aceștii datorii din următoarele sale venituri* (a. 1823). DOC. EC. 280.

- Pl.: *umpleri*. - Și: (învechit) *împlere* (accentuat și *împlere* BIBLIA 1688, 307¹/34), *împlire* s.f.

- V. *umple*.

UMPLŪT¹ s.n. 1. Faptul de a (se) *umple* (I 1); *umplere* (1). *Umplutul glistirului cu zeamă și punerea lui să urmează într-acest chip*. PISCUPESCU, O. 223/8, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *La vranele acestora și la umplutul buților cu must erau alți făcăi*. CAMIL PETRESCU, O. II, 290. ◊ (Regional)

Umplutul meselor = numele unui obicei practicat în Duminița Mare, constând în a da pomană diferite mâncăruri. (Eliptic) *Caută să repete umplutul și la alți moși... până se sfârșește din viață*. PAMFILE, S. V. 12. ♦ Încărcare a unei arme de foc. *Umplutul pușcii și împușcarea la semn*. REGULAMENT, 17/10.

2. (Învechit, rar) Conținut, cuprins; plin (II 1); (învechit, rar), *umplere* (3). *Scutura-se-va marea și împlutul ei, lumea și toți câți viu prensa*. PSALT. HUR. 81^v/7. *Se rădice-se marea și plirul (împlutul H) ei*. PSALT. 203.

3. (Învechit, rar) Împlinire, îndeplinire, săvârșire; (învechit, rar) *umplere* (5). *Sfârșirea legiei și împlutul*. CORESI, ap. DHLR II, 440.

4. (Învechit, rar) Deplinătate, plenitudine; (învechit, rar) *umplere* (6). *De împlutul lui noi luom*. CORESI, ap. DHLR II, 440.

- Pl.: (rar) *umpluturi* (SCRIBAN, D.) și *umplute* (BARCIANU). - Și: (învechit) *împlūt* s.n.

- V. *umple*.

UMPLŪT², -Ă adj. 1. (Despre vase, recipiente, cavități, spații etc.) Care este plin (I 1) până sus, în întregime (până la refuz), care conține toată cantitatea pe care o poate cuprinde, în care se află ceva până la limită. *Hrănilnițele lor împlute (pline d, plin ri h)*. PSALT. 298. *Pe... sac umplut cu paie, după zaconul lor, dormea*. N. COSTIN, L². 88, cf. LEX. MARS. 194, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *El aprinsă o lampă neagră împlută cu untdelemn*. EMINESCU, N. 58, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Trențe umplute cu paie vor să împiedice stolurile*. MANTU, V. P. 42, cf. CADE, SCRIBAN, D. *O servietă-valiză... umplută cu coli scrise numai la mașină*. CĂLINESCU, C. O. 90. *O adevărată cavitate umplută cu un lichid de un aspect lăptos-murdar*. PARHON, O. A. I, 273, cf. ALR II 3 513/235, 886. ♦ (Despre arme de foc) Încărcat. *Pusei, pentru toate întâmplările, un pistol bine umplut în pozinar*. MOZAIKUL (1838), 82/23. *Căpitanul obicinuia... de puneă totdeauna, pe masa ce se afla lângă patul său, două pistoale umplute și sabia sa*. ib. (1839), 492/1. *Fii cu armele umplute și s-aveți urechi de ciute, și vedea ca de găi*. ȘEZ. IV, 132. ♦ (Despre anumite mâncăruri) Pregătit cu umplutură (3). *Costițe de porc afumate, chiște și bufi umplute... și cu mămăliguță caldă, se duc unse pe gât*. CREANGĂ, A. 103. *Hrănește mai toată poporațiunea Lacului cu „ardei umpluți”*. DELAVRANCEA, O. VI, 113. *A dat de cină unui țigan... varză umplută*. SNOAVA, IV, 50. *Îi trase o palmă oaspelui care mânca sarmale umplute, încât acestea i-au sărit din gură toate*. ib. III, 226. *Toată roata de copii stătea la masă: pe masă, o știucă rasol, o știucă umplută și o știucă prăjită*. ib. IV, 118, cf. ALR SN IV h 1 098, ib. h 1 099, ALRM SN III h 907, ib. h 908, ALR - M II h 530. *Mațe umplute iar, cu urez, cu căpă*. T. DIAL. M. I, 304. ◊ *Rânză umplută v. rânză*¹ (13).

2. (Învechit) Întreg, deplin. *Bucuriia voastră împlută să fie*. CORESI, TETR. 223. ♦ (Regional; despre flori) Învolt. *Draga mea, rujă umplută, Ce urât te mai sărută... Mai bine te-ai fi uscat Să nu te fi sărutat!* JARNIK - BĂRSEANU, D. 176. *Măgheran mândru umplut, Pleacă-te să te sărut*. I. A. POPESCU, O. 86.

3. (Învechit; despre unități de timp) Împlinit, scurs (II 2). *Patruzeci de zile împlute*. CORESI, ap. DHLR II, 440.

4. Fig. (Urmă de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) Care este cuprins, care este copleșit de ceva (în cantitate mare); plin (I 3). *După aceastea câte zicea, toate prea cu înălțare și cu trufă împlute era*. CORESI, EV. 15. *Părintele împlut de dulceață și de adevăr* (a. 1579). GCR I, 20/28. *Frica de a vedea îndată pe a lor liniștiți ucenici umpluți de greșale*. IST. AM. 22¹/4. *Și-a tale fapte-s jocuri de copii Umplute cu deșertăciuni banale*. CODREANU, S. I, 270. *Ochii stăteau ținți, nebuni, umpluți de o durere nemărginită*. SADOVEANU, O. I, 36.

5. (Despre foi, hârtii etc.) Acoperit, ocupat cu scriere, cu desene etc. *Numărul hârtiilor umplute cu povești și însemnări sporește în chip vertiginos pe masa de brad*. CĂLINESCU, E. 252. *Scoase din buzunar niște foi umplute cu o scrisoare de copil*. PUȘCARIU, D. V. 183.

6. (Regional) Mânjit, murdar (1). Cf. SCRIBAN, D., ALR I 639/166.

- Pl.: umpluți, -te. - Și: (învechit) împlut, -ă adj.

- V. umple.

UMPLUTÓR, -OĂRE adj., s.f. v. umplător.

UMPLUTURĂ s.f. 1. Material care servește pentru a umple un spațiu, un gol etc. în diferite scopuri. Cf. LB. *Alegeți un pistol și umple-l cum îți place. Aicea este un corn cu praf, umplături de hârtie și... gloanțe de argint*. MOZAIUCUL (1838), 101/12, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *Era pe vremea când purtau Coccoanele niște turnuri Ș-un malacof piramidal Și alte multe umpluturi*. CARAGIALE, O. IV, 336, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Unim ... betoanele de umplutură... și racordăm cele două linii ferate*. CĂLINESCU, O. IX, 290. *A luat loc în birja străveche, cu pernele cu miros de umplutură de călți udă*. VINEA, L. II, 138. *Între cele două fețe ale zidului se așeza o umplutură... de pământ, pietre neprelucrate*. H. DAICOVICIU, D. 132, cf. CIAUȘANU, GL. ♦ Fig. *Lecții, lucrări, examinări..., astea alcătuiau umplutura zilelor de lucru*. BLAGA, H. 84. ♦ (Învechit, rar) Întăritură, baricadă. *De acolo mergând mai înlăuntru, umplătura cea din lemne făcută de Manuil Ibașa... în grabă o au stricat*. ȘINCAI, HR. I, 200/18. ♦ (Prin Olț.) Agest. Cf. NALR - O II h 334. ♦ Cantitate de tutun cu care se umple pipa. *Așa se cere la moară, rânduială și răbdare și doar câte un pic de rachi pentru bietul morar și câte-o umplutură de lulea, din când în când*. LUNGIANU, CL. 73. ♦ Cantitate de praf de pușcă cu care se încarcă un cârțuș (sau cu care se încarcă altădată o armă de foc, pe la gura țevii). Cf. LB, POLIZU. *Polcovnicul Ioniță... le împărțea iarbă și alice, câte patru umpluturi de pușcă*. GHICA, S. 283, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *Îi căzu pușca de pe umeri; cocozul se lovi de scară; împlutura se descărcă cu zgomot*. ODOBESCU, S. III, 193, cf. BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, H IV 251. *La brâu cu șapte pistoale Fără leac de umplutură*. BIBICESCU, P. P. 161, cf. CIAUȘANU, GL., ALR I I 214/295. ♦ P. e x t. (Învechit, rar) Proiectil, ghiulea. *Aceștia, având buni tunari..., nu aruncau nici o împlutură în sec*

BĂLCESCU, M. V. 169. ♦ (Regional) Lemne așezate orizontal, care formează pereții casei de lemn (Corcova - Strehaiia). GL. OLT.

2. Pământ, pietriș, nisip pus pe un teren pentru a-l înălța sau a-l nivela; rambleu (2). Cf. DS, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, DREV. ♦ (Prin Maram.) Prispă unei case, adăpostită de streășină și care nu este închisă (Mara - Sighetul Marmăției). Cf. ALR - M II h 252/221.

3. Preparat culinar care se introduce într-un înveliș comestibil, alcătuit împreună cu acesta o mâncare sau o prăjitură. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU, TDRG. *Se pune înăuntru umplutura, se acoperea cu alte foi... și totul intra la cuptor*. AL LUPULUI, P. G. 179, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Dinții sunt bucuroși să muște din umplutura cu ciocolată*. ARGHEZI, S. VII, 41: *Se face o umplutură din ficat de vițel sau ficat de pasăre*. S. MARIN, C. B. 132, cf. ȘEZ. V, 168, com. din județul BIHOR și din MARGINEA - RĂDĂUȚI. *Locul gol dinlăuntru colacului se umple cu umplutură, făcută din brânză de oi, frământată cu câteva ouă și cu lapte dulce călduș*. ȘEZ. VII, 33. *Țiganul numai umplutura o mănâncă* [din varza umplută]. SNOAVA, IV, 50, cf. CIAUȘANU, GL. ♦ (Regional; la pl.; în forma umplături) Sarmale (1). Com. din județul BIHOR, ALR SN IV h 1 098/102, ALRM SN III h 907/102, TEAHA, C. N. 278.

4. (Regional) Cusătură care completează interiorul conturului unei figuri decorative. *Sunt cusute cu arnici roșu, iar figurile de la umplutură în alte culori*. VUIA, P. 22, com. din SĂLIȘTE - SIBIU. ♦ (În forma umplătură) Cusătură la cojoacele țărănești, executată din fâșii de piele colorată trase prin niște găuri făcute în cojoc; (regional; la pl.) trăscoare (2). Cf. PĂCALĂ, M. R. 513. *Pe guler se coase mielul negru... și umplătura (trăscoare)*. id. ib.

5. (Învechit, rar) Conținut, cuprins; plin (II 1); (învechit, rar) umplere (3). *A Domnului iaste pământul și plirul (împlutura D, î m p l e r e a H) lui, toată lumea și toți ce viu spr-insu*. PSALT. 40. ♦ Înmulțire, sporire. *Firea n-au avut lipsa în trebuința lucrurilor care răzâma de belșugul și împlutura lumii*. M. COSTIN, LET. I, 48/4.

6. Fig. Perfecțiune (1), desăvârșire. *Învățătura denutru întâi noi o văm lăsa și la împlutură văm veni*. CORESI, L. 546/12.

7. Fig. Element de valoare minoră sau lipsit de însemnătate, introdus într-o operă literară, într-o revistă, într-un spectacol etc. (spre a le completa). *Fabula nu suferă secătură și umplutură..., ea e datoare să spună numai ce trebuie*. NEGRUZZI, S. I, 336. *Curățirea ortografiei de acea literă parazită, care servă de umplutură netrebnică*. ALECSANDRI, S. 6. *Pentru ce... mi-ai pus-o așa la coadă ca un fel de umplutură...?* CARAGIALE, O. VII, 289. *Calificativele în versuri, atunci când sunt întrebuințate cu exces, devin cele mai urăcioase umpluturi*. MACEDONSKI, O. IV, 39. *Totul era să înlătore cu luare aminte orice umplutură, să găsească cuvântul precis*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 77. *În scrieri literare știa să osebească, De seaca umplutură, pornirea cea firească*. I. NEGRUZZI, S. II, 57, cf. SCRIBAN, D. *Nici un termen impropriu nu-i pătează opera, nici o umplutură nu-i dezonorează versul*. V. ROM. ianuarie 1965, 197, cf. DEX,

V. BREBAN, D. G. ♦ Completare, adaos. *Mă văz umbră, un nimica, o umplutură zădarnică, un om venit ca să facă numărul de 8, unde sânt șapte.* PR. DRAM. 226. *Dacă va intra în cadrul istoriei, va intra ca un simplu nume, ca o figură de umplutură.* VISSARION, B. 348.

- Pl.: *umpluturi*. - Și: (învechit) **împlutură**, (regional) **umplătură** s.f.

- **Umple** + suf. -*ătură*.

ÚMRĂ s.f. v. *umbră*.

UMREÁNĂ s.f. v. *mreană*.

UMRÓS, -OÁSĂ adj. v. *umbros*.

UMȘÓR¹ s.m. v. *ușor¹*.

UMȘÓR² s.n. v. *omușor*.

UMULTUÍ vb. IV. *T r a n z.* (Regional) A butăși. *Așa se omlituiesc crengile cele mai tinere.* ȘINCAI, ap. TAMÁS, ET. WB., cf. KLEIN, D. 445, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 537, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

- Prez. ind.: *umultuiesc*. - Și: **humultuí** (SIMA, M. 184, DR. II, 420, ib. III, 1 089), **humutuí** (SIMA, M. 184, DR. II, 420), **omlítuí** vb. IV.

- Din magh. *homlít*.

UMULTUÍALĂ s.f. (Regional) Înmulțire a unei plante prin butăși; butășire, (regional) umultuire. Cf. KLEIN, D. 445, LB, ISER, BAR. - MUNT., W. 9¹/₄, LM, DDRF.

- **Umultui** + suf. -*eală*.

UMULTUÍRE s.f. (Regional) Acțiunea de a u m u l t u i; butășire, (regional) umultuială. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., LM.

- Pl.: *umultuiri*.

- V. **umultui**.

UMÚR¹ s.n. (Turcism învechit) 1. Problemă, afacere importantă de stat. *Luarea celor bune chibzuri... pentru îndreptarea omurului fărăi* (a. 1802), ap. ȘIO II₂, 126. *Pentru strămtorirea și nedestoinicia întimpinării cheltuielii umurului domniei, s-au cuprins și iconomia neagiunsului casei răsurelor* (a. 1814). URICARIUL, I, 226. *În cei câte t[a][eri] 24 la sfert să se socotească cheltuielile omurului domniei* (a. 1814). TES. II, 372, cf. TDRG, I. BRĂESCU, M. 72.

2. Funcție, post însemnat. Cf. PR. DRAM. 502. *Bravo! Bravo!... În mai mare omur te voi pune.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 67.

- Pl.: ? - Și: **omúr** s.n.

- Din tc. *umur*.

ÚMUR² s.n. v. *umăr*.

UMUȘÓR s.n. v. *omușor*.

UN num. card., art. nehot., adj. nehot., pron. nehot. v. *unu*.

UNĂLTĂ s.f. v. *unealtă*.

UNANÍM, -Ă adj. 1. Care este admis, acceptat, împărțit de toți; care se referă la toți; care îi cuprinde pe toți; la care participă toți; care aparține tuturor; fără excepție; general. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 777²/34, NEGULICI, STAMATI, D. *Unanima recunoaștere a driturilor noastre de cătră comisia de constituție.* BUCOVINA (1849), 51¹/21, cf. BAR. - MUNT., W. 283¹/49, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., BARONZI, I. L. I, 215. *Unul dorește o decorație din partea suveranului; altul vânează aplauzele unanime ale unei adunări.* CARAGIALE, O. III, 47, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Autorii în chip unanim ne-o confirmă.* PÂRVAN, G. 243. *Izvoarele secolului XVII ni-l arată, în mod unanim, ca cel mai înalt dregător din vremea aceea.* BUL. COM. IST. V, 51, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Părerea unanimă era că... avea un mare talent.* PUȘCARIU, D. V. 185, cf. SCRIBAN, D. *Părerea unanimă a esteticienilor.* BLAGA, Z. 58. *Dacă preocuparea e unanimă, interpretările acestui fenomen sufletesc sunt foarte împărțite.* RALEA, S. T. II, 11. *Astfel, din această suferință unanimă se organizează lumea, făcând în mersul ei grandios, un pas mai departe.* BOGZA, C. O. 131. *Trăiască! răsună, printre aplauze, răspunsul unanim.* VINEA, L. I, 23. *Am putut constata o plângere aproape unanimă.* VÂN. PES. octombrie 1964, 3. *Muzica... a câștigat imediat adeziunea unanimă.* T mai 1964, 96. *Aceasta e părerea unanimă a specialiștilor.* H. DAICOVICIU, D. 91, cf. M. D. ENC., DN³. *Prin consens unanim... [criteriile] pot trece drept obiective.* PLEȘU, O. 100. ♦ **F i g.** *Doar ciorile sacerdotale te mai insultă și-ți pătează - cu ierogluțele lor negre și stranii - albul unanim.* MINULESCU, VERS. 168. *[Urmele] fură umplute cu zăpadă și dispărură cu totul în albul unanim.* CĂLINESCU, S. 33. ♦ (Adverbial) *Patria dorește unanim să fie mulți ca tine* (a. 1858). IORGA, S. D. XVIII, 29. *În fața unor așa grele împrejurări, contopirea... ar trebui să fie tratată de toate forțele legale și unanim înțelese ale țării* (a. 1869). URICARIUL, XIV, 146. *De la mic la mare, poporul era unanim de însuflețit pentru idealurile sale tradiționale.* CHENDI, S. I, 56. *Francezii au protestat unanim.* TITULESCU, D. 437, cf. SCRIBAN, D. *Teoria cvantelor... e aproape unanim admisă.* BLAGA, T. CUN. 126. *Se consacră studiului..., ajunge o somitate unanim respectată.* CONSTANTINESCU, S. III, 40. *Sentimentele dumitale... sunt unanim cunoscute!* T. POPOVICI, S. 251. *Valoare unanim recunoscută.* MÂN. SUCEVIȚA, 171. *Un principiu unanim admis era să se întârzie cicatrizarea, dacă plaga părea adâncă.* G. BARBU, A. V. 40. *Până în clipa dispariției sale unanim regretate, a trecut prin faze evolutive firești.* V. ROM. iulie 1970, 113. *Piesa ultimă a unanim regretatului Camil Petrescu.* CIOCULESCU, C. 198.

2. (La pl.) Care au aceeași părere; a căror părere coincide în totalitate. Cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Mai întâi, o moțiune ca cea de față nu poate să suplinească niciodată - și în aceasta suntem unanimi cu toții - procedura constituțională.* MAIORESCU, D. II, 197. *Am fost unanimi în a fericii... pe amicul Manolache de cât noroc a avut și are.* CARAGIALE, O. I, 73. *Toți deputații și senatorii districtului fuseseră unanimi să*

lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu. D. ZAMFIRESCU, T. S. 13. *Toate celelalte izvoare literare și epigrafice sunt unanime în a localiza pe... carpi în Moldova și Basarabia.* PÂRVAN, G. 41, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Profesorii sunt unanimi în a socoti clasa a VII-a... ca o clasă ce ridică... numeroase probleme.* Gî 1961, nr. 637, 5/4, cf. DN³.

— Pl.: *unanimi, -e.*

— Din fr. **unanime**, lat. **unanimus**.

UNANIMICEȘTE adv. (Învechit, rar) În mod unanim (1), în unanimitate. Cf. POEN. — AAR. — HILL, V. II, 777²/37, PONTBRIANT, D.

— **Unanim** + suf. *-icește*.

UNANIMISM s.n. (Rar) Mișcare literară din Franța de la începutul secolului al XX-lea care își propunea să exprime viața, conștiința, sentimentele colective ale mulțimii sau ale unor grupuri sociale. Cf. M. D. ENC., DN³. *Reacțiile voit plate ale grupurilor implicate [în piesă] amintesc de unanimismul lui Jules Romains.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 6, 16/2.

— Din fr. **unanimisme**.

UNANIMIST, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Adept al unanimismului. *Scriptorul este un unanimist, pictează adică sufletul colectiv și stările de mulțime, așa încât, în multe părți ale povestirii sale, nu indivizii, ci grupurile sociale sunt personajele lui.* V. ROM. martie 1957, 17, cf. DN³.

2. Adj. Care se referă la unanimism, care aparține unanimismului. Cf. DN³.

— Pl.: *unanimiști, -ste.*

— Din fr. **unanimiste**.

UNANIMITĂ s.f. v. **unanimitate**.

UNANIMITĂTE s.f. Unitate (3) de idei, de opinii, de sentimente, de sufragii etc.; acord deplin. *Zestrea Academiei Vasiliene este întărită... prin unanimitatea Obșteștii Adunări a reprezentanților țerii.* ASACHI, I. 40/11, cf. POEN. — AAR. — HILL, V. II, 777²/39, NEGULICI, STAMATI, D., BAR. — MUNT., W. 414¹/32, PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *Ministrul astăzi se vede acuzat în sânul aceleiași adunări, care până acum cu unanimitatea sa însoțise actele lui.* MAIORESCU, D. II, 180, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Comisiunea ar fi cerut o unanimitate.* ARGHEZI, S. X, 251. *Unanimitatea obținută prin excluderea... minorității pare a fi ușoară.* FLORIAN, R. II, 64, cf. L. ROM. 1969, 158, DN³. ♦ F i g. *Tufele fâșneau cenușii din toate părțile..., invadate de unanimitatea furtunatică a pădurilor.* CĂLINESCU, C. N. 11. ♦ L o c. a d v. În (sau cu) **unanimitate** = cu aprobarea tuturor, fără ca nimeni să aibă altă părere, altă atitudine. *Au hotărât cu toții în unanimitate se meargă a doua zi la Mitropolie.* BUCOVINA (1849), 71¹/81. *S-a otărât în unanimitate a se deschide un jurnal român la Paris (a. 1857).* PLR I, 169. *Mi-a scăpat din vedere dijma, care nădăjduiesc însă că comisiunea în unanimitate o va desființa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 126. *Proclamațiunea... s-a adoptat în unanimitate, așa cum fusese redactată de*

Nicu Bălcescu. GHICA, S. 705. *Adunarea cu unanimitate a declarat că le primește.* FM (1861), 17. *Judecătorii... declară în unanimitate că sânt inocent.* BOLINTINEANU, O. 409. *Ne-am declarat în unanimitate pentru primirea acestui amendament.* DELAVRANCEA, O. VIII, 297. *Am hotărât în unanimitate că trebuie să adoptăm alfabetul latin.* I. NEGRUZZI, A. 50. *Senatul... primi aproape în unanimitate această propunere (a. 1899).* RET. ROM. 269. *Curtea l-a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuție, atât a fost de vădită crima.* REBREANU, P. S. 17, cf. CADE. *Consiliul n-a putut să adopte o rezoluție în unanimitate.* TITULESCU, D. 292. *O să fiu judecat... condamnat în unanimitate și închis.* MUȘATESCU, T. 32. *Comisiunea în unanimitate... scutește pe tânărul aci de față... de orice serviciu militar.* KLOPȘTOCK, F. 319, cf. SCRIBAN, D. *Cu unanimitate de voturi, Consiliul... a adoptat următorul proiect de circulație.* ARGHEZI, S. XIV, 183. *Aceste deziderate fură votate în unanimitate.* PAVLESCU, E. 473. *Autorii recunosc astăzi aproape în unanimitate că accesele de epilepsie au drept cauză imediată o intoxicare a centrilor nervoși.* PARHON, O. A. I, 298. *La sediul nostru... s-a votat în unanimitate: nici un fel de tratative.* V. ROM. martie 1971, 10. *Adunarea electivă din Muntenia s-a pronunțat în unanimitate pentru alegerea ca domn a celui ce fusese desemnat și în Moldova.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 42. *După mult chin și bătaie de cap... se hotărâsc în unanimitate a se lua acest lucru în comuna lor.* SNOAVA, III, 198. ♦ Totalitate de persoane. *România va putea urma... pre căile alese de unanimitatea concetățenilor săi.* RUSSO, S. 63. *Un singur vot dat contra... anulează existența juridică, chiar de s-ar fi declarat unanimitatea poporului minus unul pentru el!* MAIORESCU, CR. III, 89. *Uniți cu concluziunile luate de unanimitatea reprezentanților trimiși... vom stărui (a. 1884).* PLR I, 368. *Unanimitatea poporului nevoiaș... se afunda văzând cu ochii.* ARGHEZI, B. 146. *Drama rămasă neobservată de către unanimitatea spectatorilor.* CIOCULESCU, C. 84, cf. DEX. ♦ Totalitate a voturilor obținute de un singur candidat din partea tuturor alegătorilor. *Zic: nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile.* CARAGIALE, O. VI, 153.

— Și: (rar) **unanimită** s.f.

— Din fr. **unanimité**, lat. **unanimitas, -atis**. — **Unanimită** < it. **unanimità**.

UNĂȚIE s.f. v. **uniație**.

ŪNĂ num. card., adj. nehot., pron. nehot. v. **unu**.

UNĂCIUNE s.f. v. **uniciune**.

UNĂTĂTE s.f. v. **unitate**.

UNĂȚIE s.f. v. **uniație**.

UNCHE s.f. (Prin nord-vestul Munt. și prin nord-estul Olt.) Mătușă prin alianță; termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o mătușă prin alianță. Cf. H XI 234, TOMESCU, GL., ALR I/II h 167, ib. h 168/780, ALRM I/II h 234, ib. h 236/780, LEXIC REG. II, 33, NALR — O II MN 244, 484/901, 904, ib. MN 245, 484/911.

- Pl.: *unche* (NALR - O II MN 244, 481/901, 904, ib. 484/904) și *unchii* (NALR - O II MN 244, 481/911, ib. 484/911). - Și: *únchie* (pl. *unchii*) s.f. LEXIC REG. II, 33.

- De la *unchi*.

UNCHEȘ s.m. v. *unchiaș*.

UNCHEȘEL s.m. 1. Diminutiv al lui *unchiaș*. Cf. *unchiaș* (2). *Văzui de marginea unei gărlîți un uncheșel mic*. GORJAN, H. II, 61/3. *Răspunde un uncheșel rotofei și îndesat*. AL LUPULUI, P. G. 104, cf. SCURTU, T. 137. *Miluiți-mă, măiculiță, Că mă bate uncheșelul Tot cu toiegelel*. TEODORESCU, P. P. 132. *Mătuși, mătușelelor, uncheși, uncheșeilor... nu vă mirați*. ȘEZ. IV, 191. *Foicică brebenel, Și era d-un uncheșel*. MATESCU, B. 97, cf. GR. S. VI, 121. *Foaie verde dedițel, Ascultați la uncheșel*. CAF III, 380, cf. PASCU, C. 217. *Am un uncheșel, Îi curg mațele după el* (Acu!). PAMFILE, C. 15. *Am doi uncheșei, Se trag de barbă amândoi* (Piepteni de lână). id. ib. 29.

2. (Bot.; prin Olt.) Chica-voinicului (*Nigella damascena*). BORZA, D. 116.

- Pl.: *uncheșei*.

- *Unchiaș* + suf. *-el*.

UNCHEȘI vb. IV. Refl. (Prin nord-estul Olt.) A deveni *unchiaș* (2); a îmbătrâni. Cf. SCURTU, T. 137, CIAUȘANU, v. 207.

- Prez. ind.: *uncheșesc*.

- V. *unchiaș*.

UNCHI s.m. 1. Frate al tatălui sau al mamei unei persoane, considerat în raport de rudenie cu nepoții; soț al surorii unuia dintre părinți, considerat în raport de rudenie cu copiii acestora; văr al unuia dintre părinți. *Fata unchiu-mieu... mi-e vară premare*. PRAV. LUCACI, 346/14. *Unchiu* (a. 1595). DERS. *Scris-am zabisul meu la mâna u[n]chi-meu Pătru și la vărul-meu Tatul* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. I, 101/1. *Scris-am eu... zăpisul meu la mâna unchiu-meu... ca să fie parte de moșie a tătâni-meu* (a. 1600-1602). DOC. I. (XVI), 151. *Se sculă de în Persida, Kir cu unchiu-său Darie*. MOXA, 351/1. *Vădzându-l unchiu-său cu atite bunătăți înfrâșat, îl hirotonisi de-l puse popă*. VARLAAM, C. 386. *El ia toată avearea unchi-său* (a. 1650). GCR I, 144/30, cf. ST. LEX. 211^{VI}/15. *Au prinsu pre unchiu-său Ștefan* (a. 1650-1675). GCR I, 190/18, cf. IORGA, S. D. XXI, 260. *Unchii lui, Cantacozineștii, șfetnici lui, nu l-au lăsat să ie într-altă parie*. NECULCE, L. 163, cf. ANON. CAR., MAN. GÖTT. 13. *Către unchiul meu... a mă supune mă leg* (a. 1783). IORGA, S. D. XII, 105. *După ce au învins Ștefan III în anul trecut pre unchiul său Ștefan IV... nu mult au viețuit*. ȘINCAI, HR. I, 219/35. *Unchiul mieu... s-au silit să mă învețe meșteșugul țesutului*. GOLESCU, S. 312, cf. LB. *Sosind ea la vârsta legiuită, să aibă a se mărita cu Don Mihel, unchiul ei*. AR (1829), 22²/2. *Unchiul dumitale te păzește... cu atâta îngrijire*. MOZAIICUL (1839), 822/4. *Unchiul meu a aflaț legătura noastră și e foarte mănios*. NEGRUZZI, S. I, 19, cf. POLIZU. *Ajunge la unchiu, cearcă a intra; Dar pe loc o slugă vine și-l oprește*. ALEXANDRESCU, O. I, 231, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 299. *Ieronim avea să caute... o scrisoare de la un unchi*

al lui. EMINESCU, P. L. 78. *Unchiul unchiului mamei mele, Ciubuc Clopotariul*. CREANGĂ, P. 105. *Să mai mergi pe la unchiul d-tale, care... te iubește mult*. CARAGIALE, O. II, 158, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 156, BARCIANU. *Și unchiul meu pe-atuncea mă iubea, pe când acum E pornit asupra-mi*. DAVILA, V. V. 27, cf. JAHRESBER. VIII, 182. *Unul [dintre portrete] înfățișă chipul senin al mă-sei, celalt pe al lui unchiu-său*. D. ZAMFIRESCU, I. 26. *Iani Livaridi fu adus în țară de un unchi al lui*. SANDU-ALDEA, D. N. 10, cf. ALEXI, W., TDRG. *Căci, doar, chirigiu era și tată-so, și băți-so, și unchi-so*. CHIRIȚESCU, GR. 9, cf. DHLR I, 106. *Revenirea atât de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 179. *Eu am cunoscut pe cinci unchi și cinci mătuși*. AL LUPULUI, P. G. 9, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *I-a arătat... manuscrisele sanscrite din biblioteca unchiului său*. M. ELIADE, M. 21. *Am plecat de la unchiu-meu... în casa căruia slujisem șapte ani*. GALACTION, O. 76. *Dacă m-ar fi lăsat unchiul Alexandru, eram acum voluntar*. C. PETRESCU, I. I, 119. *O dată cu noi așteaptă și... unchiul Petrică, om gras, cu mustați stufoase*. SAHIA, N. 48. *Doi unchi..., de care aveam să mă leg sufletește pe toată viața*. VLASIU, A. P. 54. *Unchiul se mândrea cu nepoțica și o lua pretutindeni cu el*. BART, E. 39, cf. BL. VI, 195, ib. VIII, 161, PUȘCARIU, L. R. I, 48, ROSETTI, L. R. I, 70, SCRIBAN, D. *Vărul Costache... feciorul de-al doilea al unchiului Neculai*. CIPRIAN, S. I, 11. *Alexei face cunoștință cu bunicul..., apoi cu unchii și mătușile*. SADOVEANU, E. 259. *Din sat în sat, din zvon, din șoapte, Se știe că și-au rupt genunchii, Până la groapă, tații, frații, unchii*. ARGHEZI, S. II, 253. *În convorbirea lui, expresiile „unchiu-meu”, „mătușă-mea”, „moșu-meu”, „soră-mea” apărău cu nota fanatismului*. CĂLINESCU, E. O. II, 79. *Au instalat în salon pe unchiul sosit în ajun cu vaporul*. V. ROM. ianuarie, 1965, 11, cf. SCURTU, T. 133, 329, 338, 340, L. ROM. 1970, 288, H II 119. *Băiatul... sărută mâna unchiu-său*. SNOAVA, III, 161. *Unchi-țeu... s-o dus să ducă gunoi pe câmp*. GRAIUL, II, 101, cf. ALR I/II h 165, ib. h 166, ALRM I/II h 232, ib. h 233, ALR SN V h 1 445, ALRM SN III h 1 180. *Măi unchiule dumneata, De stătuși, De mă-ntrebași, Adevărul spune-ți-aș*. BALADE, II, 29, cf. NALR - O II MN 244, 480. *A murit un unck al mieu*. T. DIAL. M. I, 41. *Ziua bună ca să-mi ieu... De la unchi, de la mătușă*. I. A. POPESCU, O. 102. *Nepoțică unchilor*. CAF III, 67, cf. ALR - T II h 225. *După cum e unchiul, așa și nepotul*. ZANNE, P. IV, 674. ◇ (Cu determinări indicând linia rudeniei) *Constantin voivod, cel despre mumă unchiul măriei tale*. BIBLIA (1688), [prefața] 5/36. *Viind de la Olimb, unchiul ei de tată... o văzu măritată*. MINEIUL (1776), 180^I/18. *Îi era unchi de pe mumă (căci era văr primare cu mumă-sa)*. ȘINCAI, HR. II, 27/34, cf. DRLU. *Nu se putea căsători... fără de voia unchilor lui despre tată-său sau despre mumă-sa*. REGUL. ORG. 260/3. *Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru*. CARAGIALE, O. I, 221. *Dumitru, tânărul unchi dînspre mamă*. CĂLINESCU, C. O. 252. ◇ (Învechit și regional) *Unchi adevărat* = fratele tatălui sau al mamei (în raport de rudenie cu nepoții); *unchi mare*. *Unchi adevărat se cheamă fratele tătâne-mieu sau al mâni-mea*. ap. TDRG, cf. CADE, L. ROM. 1965, 444, SCURTU, T. 136. RETEGANUL, ap. CADE. (Învechit și regional) *Unchi mare* = a) fratele tatălui sau al mamei

(în raport de rudenie cu nepoții); unchi adevărat. *Fratele maiceei mele îmi iaste unchi mare.* PRAV. LUCACI, 292/2, cf. PRAV. GOV., ap. CADE, DDRF, TDRG, L. ROM. 1965, 444, SCURTU, T. 136, ALR - T II h 225/384; b) fratele bunicului sau al bunicii (în raport de rudenie cu nepoții). Cf. DRLU, POEN - AAR. - HILL, V. I, 768¹/10, DDRF, TDRG, L. ROM. 1965, 443, SCURTU, T. 136. *Unchi mic = a* (învechit și regional) vărul tatălui sau al mamei (în raport de rudenie cu nepoții). *Vărul premare al maicii mele iaste-mi unchi mic.* PRAV. GOV., ap. CADE, cf. DDRF, TDRG, L. ROM. 1965, 444. *Unchi mici sunt verii mari ai părinților cuiva.* ap. SCURTU, T. 136; b) (învechit, rar) văr primar. *Nepoții de frate a tătâne-miu sau a mâne-mea îmi iaste unchi mic.* PRAV. LUCACI, 292/13.

2. (Învechit și popular) Termen de respect folosit de cineva când se adresează unei persoane (mai) în vârstă; (regional) uică (2). V. b a d e, m o ș (I 2), n e n e (4). *O, unche, ești cuprins într-atâta înșelăciune.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 5^y/32. *Unchiule, spune-mi cine-i cetatea aceasta... - Ierusalimul iaste, fitule.* id. ib. noiembrie 106^y/19. *D[u]mnezeu cu tine, unchiule!* ȚICHINDEAL, F. 348/5. [Împăratul] a zis solului: - *Ascultă-mă, unchiule, pe unde ai venit, pe acolo să te duci îndată-napoi.* CARAGIALE, O. II, 289. *Unii [copiii] întindeau o mână: - Mă, unchiule, dă-mi un ban!* SADOVEANU, O. XV, 98. *Ce nevoie ai de chef, ca să te apropii de el, unchiule? îl întrebă... oacheșă cârnă, care nu era chiar nepoțică.* CAMIL PETRESCU, O. II, 55, cf. SCURTU, T. 134, ALR I/II h 202, ALRM I/II h 285, FOLC. OLT. - MUNT. I, 469, NALR - O II h 153, ALR - M I h 232/234, ALR - T II h 228, ib. h 218/404.

- Pl.: *unchi.* - Voc.: *unchiule* și (învechit și regional) *unche.*

- Lat. *avunculus.*

UNCHIAȘ s.m. 1. (Maram., nord-vestul Mold., Transilv. și prin Munt.) Frate al tatălui sau al mamei unei persoane ori soț al surorii unuia dintre părinți, considerat în raport de rudenie cu nepoții. V. u n c h i (1). Cf. PRAV. LUCACI, 363/16, CUV. D. BĂTR. I, 173/7. *Deaca crescu Mihail și veni în vârstă, el lipi pre lângă el... și uncheșu, frate mâne-sa.* MOXA, 387/22. *Au cumpărat jupânul Nedelco... cât au vândut uncheșul nostru* (a. 1640). BUL. COM. IST. V, 192. *Acești bani să-i dau unchișului.* KOTZEBUE, U. 4^y/12, cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU, LM. *Se roagă acești fii La frați și la surioare, La veri și la verișoare La uncheși și la mătuși.* MARIAN, NU. 578, cf. PHILIPPIDE, P. 213. *Cel mai bătrân între frații tatei era uncheșul Ioniță.* SBIERA, F. S. 7. *Da nici uncheșul copilei n-a avut moarte bună.* PAMFILE, COM. 47, cf. DHLR I, 362. *Mi-a spus uncheșul Mihu că tata zace mort.* SADOVEANU, O. V, 567, cf. BL VI, 195, SCRIBAN, D., BUL. FIL. X, 148, BL XIII, 121, L. ROM. 1960, nr. 3, 79, SCURTU, T. 136, ALR I/II h 165, ib. h 166, ALRM I/II h 232, ib. h 233, ALR SN V h 1 445, ALRM SN III h 1 180, A V 15, T. DIAL. B. N. 354, ALR - T II h 225. ♦ (Învechit și regional) Fratele bunicului sau al bunicii. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., A V-15. ♦ (Învechit și regional) Bunic. V. m o ș (I 1). Cf. LB, PONTBRIANT, D., GL. OLT. ♦ (Rar) Ascendent mai îndepărtat; înaintaș, strămoș. V. m o ș (I 1). *N-aș fi înclinat să cred că*

uncheșii aceștia de demult ai noștri ar fi fost mai viteji decât alte popoare. SADOVEANU, O. XII, 233. *Fostu-au și uncheșii tăi în slujba Domniei?* id. ib. XIII, 902.

2. (Popular) Bărbat în vârstă; bătrân, moș (I 2), moșneag (I 1); termen de respect folosit de cineva când se adresează sau când vorbește despre o persoană (mult mai) în vârstă. *Mi s-au făcut plată... denaintea unchișului Bălan Bârdea de Bosincești* (a. 1637). ARHIVA, II, 380/3. *Stroe pârca labul și unchișul Radu Șchiopol* (a. 1671). IORGA, S. D. VII, 28. *Eu Stanciu u[n]chișu, isprânicelu ot Șchei* (a. 1792). id. ib. XIV, 135. *Împărtășește-mi taina, se ruga tânărul om... - Nu e nici o taină, răspuse unchișul.* MOZAICUL (1839), 855/23. *Se vor osebi numai văduvele și unchișii.* REGUL. ORG. 34/27, cf. LB, ISER. *Trei uncheși se afla în mijlocul bătăturei.* PELIMON, I. 9/1, cf. PONTBRIANT, D. *Grăește, uncheșule... nu te știi.* ALECSANDRI, T. 1 350. *Un biet unchiș bătrân se apropie încetinel de porțile cetății.* ODOBESCU, S. III, 274. *Dracul... începe a-și purta codița cea bărligată pe la nasul unchișului.* CREANGĂ, P. 53. *A fost odată un unchiș.* CARAGIALE, O. IV, 367. *Procletul de unchiș se înfățișă într-o seară Alcmenei.* ISPIRESCU, U. 16. *Să făcea că mergeam pe un drum tăiat într-un mal... Înaintea mea un unchiș cu barba până-n pământ.* DELAVRANCEA, O. II, 371. *Te înșeli, uncheșule, zise el, ești încă tare și sănătos.* I. NEGRUZZI, S. III, 255, cf. DDRF, BĂRCIANU, JAHRESBER. VIII, 200. *Haidem sus, nepoată, să privim la horă, că de unchișul sfătos fug și babele.* D. ZAMFIRESCU, Î. 167, cf. ALEXI, W., TDRG. *Zadarnic glumești dumneata, uncheșule... Irimie o să aibă parte de o căsătorie bună.* AGĂRBICEANU, S. 68. *La biserică nu veneau decât babe și unchiși.* LUNGIANU, CL. 63. *Afurisitul de unchiș își uităse de poveste și pușăia înainte.* AL LUPULUI, P. G. 28, cf. DIACONU, VR. LIII, ȘĂINEANU, D. U. *E un prematur unchiș, sfătos, esențial, patriarhal.* LOVINESCU, S. I, 62. *Moș Pintilie unde este? - Bată-l gâlcile de unchiș!* GALACTION, O. 41. *Unchișul cu mâinile aspre și noduroase ca sălcile de per mal.* I. BOTEZ, B. I, 154. *Un unchiș... înaintă cu mersul frânt de munci grele.* BRĂESCU, O. A. II, 392. *„Brava isteșule!”... așa mi-a strigat uncheșul.* POPA, B. 95. *De ce nu crușăm copiii, femeile și uncheșii?... Pentru că nu crușăm pe nimeni!* VISSARION, B. 333. *Avea unchișul biet o fată, dar baba rea o izgoni.* VOICULESCU, POEZII, I, 4. *Cine te-a învățat lucrul acesta, Nicolae? - M-a învățat un unchiș bătrân de la noi.* SADOVEANU, O. IX, 463. *Ispirescu povestește ca un unchiș sfătos.* PUȘCARIU, L. R. I, 384, cf. SCRIBAN, D. *Unchișul călare trecând, pe măgar, Dădu de-o pășune.* ARGHEZI, S. V, 59. *Se înălță în vârful sandalelor, ca s-o poată săruta unchișul pe frunte.* V. ROM. februarie 1954, 110. *Erau doi uncheși, cu straițe albe de dimie.* SORESCU, L. L. II, 20, cf. SCURTU, T. 3. *Unchișul s-a suit într-o richită să taie o creangă.* V. ROM. februarie 1969, 10, cf. GHEȚIE, B. D. 615, SNOAVA, IV, 18. *De, mă, unchișule, Ce să fac?* TEODORESCU, P. P. 131. *Băiatul nostru... se întâlnește pă drum c-un unchiș bătrân.* ȘEZ. VII, 50. *Babo! ni-a furat gănilii! - Taci din gură, uncheș.* GRAIUL, I, 266. *Când ajunse acasă, găsi un unchiș, care era tatu-său și pe care nu-l cunosc.* I. CR. I, 83. *La noi turcul toacă, Baba joacă, Uncheșii se-nsoară.* PAMFILE, B. 26, cf. ALR I/II h 153, ib. h 202,

ALRM I/II h 214, ib. h 273, ib. h 285, ALR - MI h 184, ib. h 232/229. *Au tu mi-ai văzut și mi-ai cunoscut Pe tăicușu meu, Un unchiaș bătrân?* FOLC. OLT. - MUNT. II, 110. *Ar hi fost un om bătrân și-o femeie, și-a avut o fată și-un băiat. Ce meserie-avea ăl unchiaș?* O. BÂRLEA, A. P. I, 159, cf. NALR - O II h 153. *Dăm d-um bietă dă unkaș cu doo vaē* T. DIAL. M. I, 30. *Era odată o babă și un uncheș*. CAF III, 397, cf. T. DIAL. B. N. 354, ALR - T II h 228. *Un unchiaș ce e bătrân tare, Poartă ȋracii pe spinare* (Ariciul). GOROVEI, C. 17. *Am doi uncheși: se trag de barbă amândoi* (Pieptenii de lână). GOROVEI, C. 288. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat de care se leagă prin prep. „de”) *Împărăteasa... văzu alergând un unchiaș de păianjen, gros, ca o boabă de chihlimbar*. ARGHEZI, S. VII, 95. ◇ (În construcția) (De-a) *baba și uncheșul = a*) (prin Bucov.) datină de Anul Nou în care o pereche de flăcăi, deghizați unul în chip de moșneag ghebos, altul în chip de babă gătită și sulimenită, întovărășesc cetele de urători. V. b r e z a i e, c a p r ă, m a l a n c ă (1), t u r c ă¹ (1). Cf. PAMFILE, J. III, 2; b) (prin Mold.) numele unor jocuri care se obișnuiesc la priveghi. V. și b a b ă. id. ib. I, 2. *În... jud. Tecuciului, se joacă la priveghi „de-a baba și unchiașul...”*. id. ib. II, 2. ◆ (Regional) Personaj la irozi (PAMFILE, CR. 160) sau la brezaie (ALR II/I h 212/762). ◆ (Regional; în opoziție cu m ă t u ș ă) Moș (II 6) (Strehaia). Cf. ALR SN IV h I 166/848, ALRM SN III h 987/848.

- Pl.: *unchiași*. - Și: (învechit și regional) *unchéș, unchiéș* s.m.

- *Unchi* + suf. -aș.

ÚNCHIE¹ s.f. v. *unche*.

ÚNCHIE² s.f. v. *uncie*.

UNCHIEȘ s.m. v. *unchiaș*.

UNCHIOAIE s.f. 1. (În sudul Crișanei și vestul Transilv.) Mătușă prin alianță; termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o mătușă prin alianță. *Eu mi-s, Mitru, unchioaie Valerie*. T. POPOVICI, SE. 64, cf. SCURTU, T. 137, CL 1968, 147, ALR I/II h 168, ALRM I/II h 236, ALR - T II h 226. ◆ Termen cu care o femeie se adresează nepoților ei sau unei persoane mai tinere pentru a marca un raport de familiaritate sau de simpatie. *Uită, dragu unkișii: ce-a făcut... oare d'e vă merje biñe-amu?* O. BÂRLEA, A. P. II, 467.

2. (Regional) Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie (mai) în vârstă. V. l e l e, m ă t u ș ă (2), u n c h e. Cf. SCL 1955, 134, SCURTU, T. 137, ALR I/II h 203/87, ALRM I/II h 286/87, ALR - T II MN 288, 482/351.

- Pl.: *unchioi* și *unchioaie* (com. din TINCA - SALONTA).

- *Unchi* + suf. -oaie.

UNCHIȘÓR s.m. Diminutiv al lui *unchi* (2); unchiuleț, unchiulică, unchiușor, unchiuș. Cf. POLIZU. *Dragul meu unchișor*. ALECSANDRI, O. P. 305, cf. TDRG, SCL 1955, 144, SCURTU, T. 137, SCL 1970, 335. *Unchișori și verișori... parte să luați La al meu ospăț*. I. A. POPESCU, O. 104.

- Pl.: *unchișori*.

- *Unchi* + suf. -ișor.

UNCHIULEĂSĂ s.f. (Prin Munt.) Termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) sora tatălui. V. m ă t u ș ă (1). Cf. SCURTU, T. 137, CL 1968, 147, LEXIC REG. 88, NALR - O II MN 244, 481/910, ib. MN 245, 484/910.

- Pl.: *unchiulese*.

- *Unchi* + suf. -uleasă.

UNCHIULÉȚ s.m. (Rar) Unchișor. Com. din TROLIANU - ROȘIORI DE VEDE.

- Pl.: *unchiuleți*.

- *Unchi* + suf. -uleț.

UNCHIULÍCĂ s.m. (Rar) Unchișor. *Unchiule, unchiulică, ascultă: ești bătrân, ostenit... n-ai timp de perdut*. ALECSANDRI, T. 807, cf. TDRG, SCURTU, T. 137.

- *Unchi* + suf. -ulică.

UNCHIUȘÓR s.m. (Rar) Unchișor. Cf. TDRG, CADE, SCL 1955, 144, SCURTU, T. 137.

- Pl.: *unchiușori*.

- *Unchi* + suf. -ușor.

UNCHIÚȚ s.m. (Prin vestul Transilv.) Unchișor. Cf. SCL 1955, 144, SCURTU, T. 137.

- Pl.: *unchiuți*.

- *Unchi* + suf. -uț.

UNCIAL, -Ă adj. (În sintagmele) *Literă uncială* sau *caracter uncial* (mai ales la pl.; și substantivat) = literă majusculă derivată din litera romană capitală, de care diferă prin rotunjirea formelor și prin modificarea proporțiilor și care se întrebuița în inscripții și manuscrise. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 263²/1, GHETIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., LTR², DL, DM. *Literele uncial, frontispiciile și figurile eliptice ale textelor... îi produceau o plăcere dureroasă*. BARBU, PRINC. 101, cf. DEX, DN³. *Scriere uncială* (și substantivat) = scriere cu litere uncial. *Vom ști ce fel de scriere se întrebuița acolo: unciala, semiunciala sau cursiva*. BUL. COM. IST. I, 105, cf. DM, DEX, DN³.

- Pronunțat: -ci-al. - Pl.: *unciali*, -e. - Și: (învechit)

unziále s.f. pl. v. MOLIN, V. T. 65.

- Din lat. *uncialis*, fr. *oncial*.

ÚNCIE s.f. Veche unitate de măsură pentru greutate (folosită și astăzi în Anglia), a cărei valoare a variat între circa 28 și 35 de grame; (învechit) unghie². Cf. CORBEA, D. 308^{v1}/38. *A șasea parte a unției*. id., în DLRV. *Se amestecă o uncie de prav de gândaci de turbare, ... cu patru uncii de olei de in, ... se pune la oaia cea vărsată*. ECONOMIA, 95/5. *Urechea inimii cea stângă cuprinde ca două unțe de sânge*. CALENDARIU (1814), 104/24. *Se sloboade calului..., în mici porții, 8 sau 10 unții de sânge*. ib. 164/11, cf. DRLU. *Fără întârziere să ia ceva să verse, adecă 3 grame de tartar emetic și o unchie și jumătate de apă lămurită*. CR (1829), 74¹/18. *Acestea amestecându-se și topindu-se în: apă de izmă, nouă unție*. EPISCUPESCU, PRACTICA, 180/15, cf. NEGULICI.

Lasă să stea cincisprezece zile, la soare, într-o butelcă astupată bine, 1½ uncie de coajă uscată de portocală cu doi funși de rachiu. MAN. SĂNĂT. 45/11, cf. POLIZU. Să iei de la spițarie câteva unții [de substanță chimică] în prafuri. CUPARENCU, v. 46/11. Să se puie în apă pulbere... (săliură) 3, 4 unți. id. ib. 14/11, cf. PROT. - POP., N. D. Cu una uncie de aur estins ca frunza, se poate auri un fir de drot de 25 mile lung. F (1875), 350, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Măsurile englezești de greutate:... 1 uncie are 28,35 grame. IONESCU-MUSCEL, FIL. 42, cf. DEX, DN³. Până țese-un cot dă pânză, Măncă șapte unți dă brânză. GR. S. IV, 334, ib. v, 46. ♦ Uncie comercială = unitate de măsură egală cu 28,34953 g. Cf. M. D. ENC. Uncie monetară = unitate de măsură pentru metale prețioase egală cu 31,103479 g. Cf. M. D. ENC. ♦ (Învechit) A douăsprezece parte din ceva. Avere sa să o facă 24 părți sau 36 părți... părțile din moștenire să numesc uncia 1 din 12. PRAVILA (1814), 144/25, cf. DRLU. ♦ F i g. Cantitate foarte mică. Cf. ȘĂINEANU, D. U. O uncie de vanitate. SCRIBAN, D.

- Pronunțat: -ci-e și (rar) -cie. - Pl.: uncii. - Și: (învechit) úntie (pl. și unție), úntă (pl. unțe și unți), únchie s.f.

- Din lat. *uncia*, germ. *Unze*.

UNCIFORM, -Ă adj. (Anat.) În formă de cârlig, de gheară. DN³, cf. D. MED.

- Pl.: *unciformi*, -e.

- Din fr. *unciforme*.

UNCINÁT, -Ă adj. (Bot.) Care este prevăzut cu un cârlig; recurbat la vârf. *Stilul, la mijloc, uncinato-articulat*. GRECESCU, FL. 201, cf. DN³, D. MED., M. D. ENC.

- Pl.: *uncinați*, -te.

- Din lat. *uncinatus*.

UNCROP s.n. 1. (Învechit și regional) Apă caldă; (și cu determinările „fierbinte”, „clocotit”) apă fierbinte sau care clocotește; s p e c. (regional) apă cu care se opăresc rufele și vasele sau în care se fierb rufele. *Diaconul să fie cu mâna stângă sf[â]ntul potiri, să bage uncropul cât să fie destul*. CORESI, LIT. 38¹/6. *Voiu deschide șapte ceruri și voui ploa spre voi piatră ardându și ucrop*. IEUD, 223/2. *În trei zile, udându-l cu uncrop și cu unt, de-abia-l dezbrăcară*. VARLAAM, C. 352. *Ș-au turnat pregiur dânsul uncrop fierbinte*. DOSOFTEI, v. s. noiembrie 128¹/5. *De bătrân, dinți în gură n-ave. Dimineața îi înclie... iar sara îi desclie cu încrop și-i pune pe masă*. NECULCE, L. 86, cf. LB. *Verdețile le taie bucăți mari și le pune într-o tingire cu unt... toarnă deasupra lor uncrop*. MANOLACHE DRĂGHICI, R. 15/23, cf. POLIZU. *Se culeg și se pun într-o căldare cu uncrop*. I. IONESCU, M. 376, cf. GHEȚIE, R. M. *Cașul se taie în fâlii subțiri și aceste se pun să se moaie în uncrop*. I. IONESCU, D. 403, cf. CIHAC, II, 375, COSTINESCU. *Atunci vine și împăratul, cu o mulțime de oameni, cu cazmale ascuțite și cu cazane pline cu uncrop*. CREANGĂ, P. 256. *Așeză ceanul cu apă la foc; Spirea alese vreo trei pitici, îi curăți și-i aruncă în uncrop*. CONTEMPORANUL, VI, 25, cf. REV. CRIT. I, 198, DDRF, PHILIPPIDE, P. 107. *În casă să mai află... o albie...*

pentru a să pune în ea chimeșile când să toarnă pre ele uncropul (apa fiartă). LIUBA - IANA, M. 100. *Unii uncropul aduc în caldări ce de clocot revarsă Apele lor*. COȘBUC, AE. 110, cf. JAHRESBER. v, 139. *Oalele se opăresc cu uncrop (apă clocotită)*. DAMÉ, T. 31, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Imensa căldare își fierbea lichidul în clocote, clăbuci ca deasupra unui uncrop forfoteau ridicându-se*. ANGHEL, PR. 72, cf. TDRG. *Peste tărâțe se toarnă apă clocotită, mestecându-se în puțină cu un băț ori de câte ori se toarnă uncrop*. PAMFILE, I. C. 192. *Când torturile ies albe și frumoase, se mai moaie o dată în uncrop (apă fierbinte)*. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 171, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se ațineau muierile cu uncrop și cu tăciuni aprinși*. SADOVEANU, O. IX, 286, cf. SCRIBAN, D. *Dacă mai vii, te opăresc cu uncrop... M-ai auzit? CAMILAR, N. II, 138, cf. DEX. Și m-a pune la zolit* *În uncropul clocotit*. POP., în F (1874), 105. *Au turnat acel uncrop peste dânsele... și le-au opărit*. SBIERA, P. 209. *O oală de uncrop ce fierbea la foc*. SEVASTOS, P. 42. *Să spui mămușii așa: Să-mi trimată cămașa... Frumușel că mi-oi spăla-o; Nici cu apă, nici c-uncrop... Numai cu lacrimă de om*. MARIAN, Î. 68. *Se toarnă oala cu uncrop, iar bolnavul se pune cu gura în aburii ce ies din strachină*. ȘEZ. II, 21, ib. v, 53. *Puneți o căldare mare de uncrop la foc*. SNOAVA, I, 55, cf. ȚIPLEA, P. P. 118. *Când o suflat iarî s-o înșerbântat [laptele] ași di tare ca uncrop*. GRAIUL, I, 520, cf. GR. BĂN. *Dacă i se face cuiva sugel la deget, se zice că e bine să vâre degetul degrabă în uncrop clocotit*. GOROVEI, CR. 95, com. din ZAGRA - NĂSĂUD, din STRAJA - RĂDOUȚI și din DRAGOMIREȘTI - VIȘEU DE SUS. *Opărirea mușinoaielor și cuiburilor cu uncrop*. CHEST. VI 14/3, cf. ALR I 421/214, 348, 351, 355, 361, 370, 375, 378, 387, 402, 418, 424, 518, 554, ALR II 3 368/4, 365, 399, 463, ib. 3 369/353, ib. 4 147/414. *Șaica în care fierbe uncropu*. ALR SN IV h 1 225/386, cf. A v 15, 16, 20, 31, 35, VI 4, 33. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Arunc uncrop de apă*. Com. din DRAGOMIREȘTI - VIȘEU DE SUS. ♦ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Apă încrop*. POLIZU, 583, cf. ALEXI, W., ALR - M II h 534. ♦ **E x p r. A da în crop (sau în crosi)** = a începe să fiarbă, a da în clocot. *Spânul făcu foc mare... și puse apa să dea în crop, după aceea se apucă de turtă*. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Săpunul... se pune din nou în leșie și se dă în crop, un clocot, în care timp i se mai adauge încă un pumn de sare*. PAMFILE, I. C. 61. *Să facă turtă... dete oala-n crosi, puse-n căpistere [peste păsar]*. I. CR. IV, 197. ♦ F i g. Clocot; învolburare; tumult¹ (1). *Voința rece nu se-mpacă Cu-al sângelui vioi uncrop*. LESNEA, P. E. 84.

2. (Prin Mold., Munt. și Dobr.) Băătură alcoolică fierbinte care se servește la ospățul de la casa mirelui a doua zi după cununie; p. e x t. ospățul și datinile din această zi. V. t e r f ă r i e. *În unele părți ale Moldovei se zice că umblă cu ostropețul... poftind oamenii pe seară la oncrop*. SEVASTOS, N. 316. *În ziua de uncrop, Chirică zice lui Ipate: - Stăpâne, ia, acum a venit vremea*. CREANGĂ, P. 170. *Uncropul urmează totdeauna a doua zi după masa mare*. MARIAN, NU. 695. *Fiecare este datoriu de-a cânta câte un cântec... când îi vine rândul să bea uncropul, adică partea sa de rachiu sau vin fiert*. id. ib. 718. *O datină de la nunta românească, în*

Transilvania se numește terfari..., în Moldova se zice uncrop sau încrop. REV. CRIT. I, 193, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, DR. IV, 782, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *La „uncrop”... se puneă cârpa miresei.* PAVEL, P. M. 20. *Că la noi sânt cununii, Și sârim în hop și-n trop, Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384, cf. H II 82, III 20, IV 90, IX 158, X 506, XIV 378, ȘEZ. V, 168. *Az o fost duminecă, cum e mâne luni era uncrop, vinea părințai fetii la ai fișorului.* GRAIUL, I, 423, cf. A V 34, T. DIAL. D. 843, CAF X₁, 114. ◊ **Expr.** **A ieși cu uncropul** = (despre nuntași) a se ridica de la masa care se face, a doua zi după nuntă, la casa mirelui, părăsind petrecerea însoțiți de gazde, cu sticlele pline în mână, pentru a o continua la cârciumă, unde se bea rachiu fierț. Cf. CREANGĂ, GL. *A două zi, la mire acasă, fac masa cea mare... La sfârșit, ies cu „uncropu”.* ȘEZ. IX, 78. ♦ (Regional; și în sintagma *cântec de uncrop*, ȘĂINEANU, D. U.) Nume dat cântecului care însoțește petrecerea de luni, a doua zi după nuntă. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ALECSANDRI, P. P. 384. *Sâmbătă-l Logodea, Duminică-l Și nuntea, Luni uncropul Că-i cânta.* TEODORESCU, P. P. 616. ♦ (Prin Mold.) Petrecere care se face la cârciumă, imediat după terminarea nunții și care este plătită de mire sau de nun. V. *pripoi*¹. Cf. CAF X₁, 115. ♦ (Regional) Ciorbă fierbinte preparată cu borș care se servește la ospățul de la casa mirelui, a doua zi după cununie. *Aduc bucutărițele... uncropul, adică borșul, care clocotește de fierbinte ce este.* MARIAN, NU. 717.

- Pl.: *uncropuri*. - Și: (învechit și regional) **încrôp** s.n., (învechit) **ucrôp**, **îmbrôc** (LB, POLIZU) s.n. și (rar) s.m., (regional) **ungrôp** (T. DIAL. D. 843), **oncrôp**, **ôcrop** (ALR I 421/355), **crop**, **ocrôb** (ALR I 421/667) s.n.

- Din slavonul *оукропъ*, ucr. *укрпн*, *укрпны*. - **Crop**: prin falsă analiză.

UNCROPEALĂ s.f. (Rare) Senzație de căldură; moleșeală (1), toropeală (1). *Ți-s dragă? - Da! îi răspunse el închizând pleoapele, învăluit în coșul pieptului de o uncropeală dulce.* SADOVEANU, O. XIII, 190. *Pietrele morii umblau domol, pe fâină, c-un zgomot monoton care mi-a trezit... un fel de uncropeală de lene și de somn.* v. ROM. decembrie 1960, 55, cf. DL, DM, DEX.

- Pl.: *uncropeli*.

- **Uncropi** + suf. *-eală*.

UNCROPÉL s.n. (Prin Bucov.) Diminutiv al lui *uncrop* (1). *Se moaie în uncropel (apă călduță) și apoi se lipește.* MARIAN, INS. 215, cf. CADE, DL, DM, DEX.

- Pl.: *uncropele*.

- **Uncrop** + suf. *-el*.

UNCROPÍ vb. IV v. **încropi**.

UNCROPÍT, -Ă adj. v. **încropit**.

UNCTUÓS, -OÁSĂ adj. = (învechit) **onctuos**. Cf. PONTBRIANT, D.

UNCTUOZITÁTE s.f. v. **onctuoziitate**.

UNCTIÚNE s.f. (Livresc) 1. Ungere. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

2. Miruire. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

3. Blândețe în gesturi, în cuvinte, care dovedește pietate și care îndeamnă la pietate. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.

- Pronunțat: *-fi-u-*. - Și: **onctiúne** s.f. DN³.

- Din lat. **unctio**, fr. **onction**.

UNDÁ vb. I. Intran z. 1. (Despre ape curgătoare sau stătătoare) A se mișca în valuri; a face unde (I 1), a undui¹. *Curseră ape și izvoarele împură-se de ape (undând apă toșară D).* PSALT. 157, cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 445, DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Cutreierată, apa jur împrejur undi.* I. BARBU, J. S. 121, cf. CL 1978, 36. ◊ (Prin analogie) *Mantia sa... împodobită cu mătăsării unda de după umerii săi.* MOZAIACUL (1839), 754/1. (Tranz. fact.) *S-or veseli secerătorii De zăpodii ce vor unda grâne Și toți vor cânta sătui de pâine.* DOSOFTEI, PS. 208/15, cf. POLIZU. *O adiere căldicică abia mișca vlăstarele subțiri și unda ușurel semănăturile verzi din depărtare.* DELAVRANCEA, ap. CADE. ◊ Fig. *Să mirea de stihiiile omului cum sânt și cum undează în om, ca și valurile mării.* FL. D. (1693), 75¹/14. (Tranz. fact.) *Natura încântătoare Undi pe buza-ți blânde zâmbiri.* ALECSANDRI, P. III, 171. (R e f l.) *Timpul clipecea lent, stătător, undindu-se în rocoale mari.* CĂLINESCU, C. N. 238. ♦ (Prin analogie; despre păr) A face sau a avea ondulații. *Părul negru... undează, făcând ape-ape.* DELAVRANCEA, s. 108, cf. DDRF. ♦ Intran z. (Învechit, rar) A produce valuri puternice; tranz. a inunda. *Să îngreue mână D[o]mnului pre Azot... și undă lor la corăbii și în mijlocul cetății lor crescură șoareci.* BIBLIA (1688), 198¹/7. *Apa aceasta carea iase la Galileea... va însănoșoa apele. Și va fi tot sufletul celor vii undezați preste toate, preste carele va veni râul, vor trăi acolo.* ib. 570¹/43. ♦ (Rare) A uda, a stropi din abundență; a scălda (3). *La masă Creangă nu mânca mai mult decât o oală de găluște făcute cu păsar de mei, o găină friptă pe țigla de lemn și undită cu mujdei de usturoi.* CĂLINESCU, E. 309. ♦ Tranz. (Învechit, rar) A năpădi (2). *Și eră sicriiul D[o]mnului în țarina celor streini de fealiu 7 luni, și undă pământul lor șoarecii.* BIBLIA (1688), 198¹/42.

2. (Învechit și popular; despre lichide) A începe să fiarbă, a da în clocot; a face unde (I 2) din cauza fierberii; a clocoti, a fierbe. *Îmvăță de-l băgară într-o căldare mare, plină de apă îmfiarbântată de unda.* DOSOFTEI, v. s. februarie 52¹/11, cf. DR. I, 459. *Am băgat, pe furis, o lingură de lemn în crema ce undea liniștit pe marginea plitei și am gustat-o.* BRĂESCU, A. 41, cf. MARIAN, Î. 466, CANDREA, Ț. O. 53, GR. S. V, 124, com. din MONOR - REGHIN și din MORĂRENI - TOPLIȚA, ALR I 1 822/588, ALR II/514, 836, A V 14, VI 33. (P. e x t.; despre un vas cu lichid) *Și când unda căldarea de vărsa..., băga mâna în căldare de potoliia undele și nu să vătâma.* DOSOFTEI, v. s. septembrie 26¹/36. *Tingirile undează, Pre cerb ca să-l piarză.* ap. CADE. ◊ Tranz. *Și-l aruncară într-o căldare cu undelemn de l-au undat.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 119¹/11. ◊ Fig. (Tranz. fact.) [Balaurul] *undează bezna ca o căldare și socoteaște marea ca o ștersură și pre tartarul bezni ca pre un rob.* BIBLIA (1688), 381²/11. ♦ Tranz. și refl.

(Regional; complementul indică legume, fructe, preparate din carne etc.) A face să dea (sau a da) în clocot; a opări (1). *Se pun într-o oală să se undeze.* CHEST. VIII 48/15, cf. ALR I 853/268. ♦ R e f l. p a s. *Se undează cârnații groși.* Com. din ZAGRA - NĂSĂUD. *Zarzăre, prune, ... după ce s-au undit, ... se pun la uscat.* TOMESCU, GL., cf. CHEST. VIII, 41/7.

3. (Învechit; rar) A ieși, a se ridica la suprafață; a pluti (1). *Și coperi apa dodeitorii lor, urul de ei nu scăpă (undi C²).* PSALT. 224.

- Prez. ind.: *undez* și (învechit) *und* (MOLNAR, D. 296/20, KLEIN, D. 445, LB, ISER, BARCIANU). - Și undi vb. IV, (învechit) *undeză* vb. I.

- Lat. *undare*. Cf. și u n d ă. - **Undeza**: refăcut de la prez. ind. *undez*.

UNDAMÉTRU s.n. Instrument pentru măsurarea lungimilor de undă (III). Cf. IORDAN, L. R. A. 228. *La partea din spate a reflectorului se găsește așezat un undametrul.* ENC. TEHN. I, 134, cf. LTR², DEX, DN³, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *undametre*. - Și: *ondométru* s.n. DN³.

- Din fr. *ondemètre* (după *undă*).

UNDĂRE s.f. (Atestat prima dată la 1560, cf. SCL 1974, 155) Faptul de a u n d a.

1. Mișcare a valurilor; unduire, legănare. Cf. u n d a (1). Cf. DRLU, LB, ISER, PONTBRIANT, D., POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. ♦ (Învechit, rar) Izbire ușoară a valurilor; freamătul undelor (11). Cf. PONTBRIANT, D. ♦ F i g. Izvorâre; ivire. *Te-ai întrebat vrodată din ce undire-nceată De lacrimi tănuite se naște un izvor?* VLAHUȚĂ, O. A. I, 58. *Înfricoșata arătare, pe care maica Rahila o aștepta, se zămislă sub larga undire a dimineții!* GALACTION, O. 322. ♦ (Învechit, rar) Inundație. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU.

2. Fierbere, clocot. Cf. u n d a (2). Cf. KLEIN, D. 445, BARCIANU, ALEXI, W. ♦ F i g. Scuturare și zmăcitură și undezare și frângerea inimii. BIBLIA (1688), 600²/48.

- Pl.: *undări*. - Și: *undire*, (învechit) *undezăre* s.f.

- V. *unda*.

UNDĂT, -Ă adj. (Învechit și regional) Care undează (2); clocotit. *Vinul... nu numai căci s-au fost stricat, ce încă de atocma cu apa undezată înfierbântându-să, să nu fie putut bea.* CANTEMIR, HR. 141. *Frunză de pelin alb se opărește cu oțet undezat și se leagă la cap.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 63, cf. DR. I, 459. ♦ (Regional) Care a fiert puțin; opărit (1). *Fasole undată.* Com. din PARVA - NĂSĂUD.

- Pl.: *undăți*, -te. - Și: (învechit) *undezăt*, -ă adj.

- V. *unda*.

UNDĂ s.f. I. I. Masă de apă care face o mișcare ritmică, de ridicare și de coborâre (dând impresia că se deplasează) (v. v a l¹ I, t a l a z); p. e x t. apa mării; apă curgătoare sau stătătoare; p. r e s t r. suprafața apei: *Cela ce se gândește aseamănă-se undei mării, de vântu lepădată și vânturându-se.* COD. VOR². 55^v/11. *Tu vlădești cu firutul mării, turburatul undelor (valurilor D).* PSALT. 182. *Toate chinurile mării neudați și fără de*

frică tocmește-ne a trece... și undele domolește-le. CORESI, EV. 66. *Îngroșară-se și unde de pre mijloc de mare.* id., PS. SL.-ROM. 608/18. *Fughind eghipteanii, curseră apele înaintea lor și... Domnedzeu înecă-i în mijloc de unde.* PO 227/5. *Valuri cumplite a mării ce să aspumă într-undele sale (ante 1618).* GCR I, 49/39. *Să scorni vihor de vânt mare; iară undele intra în corabie, atâta cât mai să împlea corabiia (a. 1648).* id. ib. 128/27. *Corabiia era pre mijlocul mării, învăluindu-să de unde: că le era vântul împotrivă.* N. TEST. (1648), 19^v/34. *Cându-și pornesc mâniia cu unde Asupră-ne-n pohoii să ne-afunde.* DOSOFTEI, PS. 438/5, cf. ANON. CAR. *Care au scăpat cu fuga până la Dunăre, acolo i-au agiuns românii... și mai pre toți sau i-au tăiat sau i-au înecat în undă.* ȘINCAI, HR. II, 60/7, cf. DRLU, LB. *Neamul omenesc trece ca și undele unui râu repede.* PLEȘOIANU, T. IV, 12/22. *Sângele rece abia prin vine Curge, ca unda ce-n loc o ține Șufletul iernii cel amorțit.* HELIADE, O. I, 78. *S-a întâmplat să se îneco o corabie și, între sfârșăturile ce undele aduseseră lângă țărmuri, sălbaticii găsiră un pendul.* CR (1832), 294²/39. *Pentru ce nu m-a lăsat... să fiu o undă a vreunui râu sau o floare de câmp?* MARCOVICI, C. 117/10. *Cu așea sălbătăciune s-au turbat marea, încât undele ei să înălța ca niște case.* DRĂGHICI, R. 9/18. *Unda curge mai voioasă, limpede și mai curată În acel râu.* ASACHI, S. L. I, 146. *Frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele (a. 1848).* PLR I, 118, cf. STAMATI, D. *A infectat toate fontânele... și funestele lor unde nu mai aduc decât boale și moarte.* PĂCLEANU, I. II, 59/11, cf. POLIZU. *Apele Oltului... le văzui curgând ca niște unde de argint.* PELIMON, I. 105/24. *Undele gârlei ce curgea prin cetate Era atât de negre ș-atât de-ntunecate, încât nu putea omul nici umbra a-și vedea.* ALEXANDRESCU, O. I, 200, cf. PONTBRIANT, D. *Unda muge, vântul geme.* HASDEU, R. V. 152. *Zbucnind apa-n nalte valuri, Mult în urmă clocoti, ... Iară-n urmă, liniștită, Dulce unda-și alina.* ALECSANDRI, P. I, 13, cf. CIHAC, I, 299. *Unda se despică, geme cu turbare; Valurile albe cresc și se topesc.* BOLINTINEANU, O. 109. *Râul sfânt ne povestește cu-ale undelor lui gure De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure.* EMINESCU, O. I, 44. *Tibrul curge jelnic cu undele cernite.* CARAGIALE, O. VI, 335. *Zile-ntregi stau singuratic Și ascult șoaptele undei, dus cu gândurile-n cer.* MACEDONSKI, O. I, 238. *Este Jiul... care-și gonește undele limpezi peste șesurile Olteniei.* VLAHUȚĂ, R. P. 18, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Bătrâne Olt! cu buza arsă Îți sărutăm unda cărunță.* GOGA, P. 15. *Pârâului se tânguiește-o floare: Ce blând erai în vremuri mai senine! Purtai în unde numai dezmiardare.* CERNA, P. 92, cf. TDRG. *Ca un sol primăvăratec, ca un glas încet de undă, Brună patima răsare.* PETICĂ, O. 48. *În valea asta își vărsa undele argintii, limpezi, pârâiașul ce curgea pe dinaintea „Arhanghelilor”.* AGĂRBICEANU, A. 189. *Eu și Piscicuța ne desfătăm ca doi fericiți... în undele albăstrii de cristal rece și curgător ale Bistriței.* HOGAȘ, M. N. 63, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Se sperie de mreana zvâcnită pe undă.* MANIU, S. I, 14, cf. CADE. *Cerul, dezmiardând a mării undă, Lasă negura să urce, pe când soarele s-afundă.* EFTIMIU, I. 11. *Nu era un iaz ca orișicare; pentru că pe fața lui nu se izvoada niciodată nici o undă.* GALACTION, O. 44. *Pleacă unde după unde, Și mișcarea lor domoală Colo-n trestie*

pătrunde, Legănând o luntre goală. TOPĂRCEANU, O. A. I, 255. *Priveam în unda limpede jocul peștilor care fulgerau prin lumina apei ca niște săgeți de argint.* SADOVEANU, O. III, 9, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 353, SCRIBAN, D. *Un lac e-ntins Și sângele, din vii și din castani, Pe fața ruginie a undelor s-a prins.* ARGHEZI, S. I, 17. *Te căutam în unde De ape.* CĂLINESCU, L. L. 108. *Plutea pe apă luna... Împrăștiind pe unde corola-i desfoiată.* PERPESCIUS, S. 6. *Răsai din papură, O undă Vrea să te cuprindă.* BLAGA, POEZII, 70. *Vântoasa... zburlea în creșuri mărunte unda subțiată a apei.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Mi-a fost drag de când mă știu... Luntrea roșie pe unde.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 124. *A izvorât izvor sărat din stâncă, Cu unde suspinat molcom.* BENIUC, C. P. 60. *Așteptăm într-un loc unde încă mai sună, Din strunele undelor line, izvoarele.* LABIȘ, P. 38, cf. DN², SCL 1965, 769, 819, L. ROM. 1967, 277. *Undele mi-i luară, Cu toții se înecară.* AN. DOBR. VII, 143. *În Dunăre mi-l zvrăleau, Unde-i apă mai afundă, De nu se mai vede undă.* FOLC. TRANSILV. II, 555. *În loc să-l scoată din undă, În vultoare îl afundă.* PANN, P. V. I, 144/12, cf. ZANNE, P. I, 299. ♦ P. a n a l. (Cu referire la lacrimi) *După ce l-au împodobit astfel, mai varsă femeile o undă de lacrimi.* LAMBRIOR, S. 185. *L-această gândire, de lacrimi pâraie Revarsă-a lor undă pe negru-i obraz.* MACEDONSKI, O. I, 15. *Ochii lui Mișu se ridică din meditare, cuprinși de o undă de lacrimi.* ARGHEZI, C. J. 29. (Cu referire la lumină) *Soarele în unde, în raze aurite, Lumina își răsufrânse pe steagul tricolor.* ALEXANDRESCU, O. I, 82. *Să-mi sugereze goana undelor de lumină, diafane și fine.* MIHĂESCU, D. A. 78. *A prins a se ridica soarele. Satul s-a luminat..., parcă ar fi trecut peste el o undă fermecată.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 11. ♦ Fig. *Fericire, fericire!... În deșert voi să sorb din undele tale.* BOLINTINEANU, O. 341. *A rămas aceeași făptură schimbătoare, undă neliniștită, nisip arzător, dus de boarea vântului.* EFTIMIU, N. 66. *Luat de unda amintirilor, Morocâne povestea.* SADOVEANU, O. III, 173. (Sugerează încercările vieții, agitația, nestatornicia existenței) *Pre menre întări-se băseul tău și toate undele tale aduseși pre menre.* PSALT. HUR. 74¹/25. *Spre mere învrătoșe-se mânia ta, și toate undele (valurile) tale plecași spre mere.* PSALT. 180. *Cum e altă mare, așa iaste și viața noastră... și undele cealea ce sânt, cu multe frică înotăm și cu grije și cu reale năpăști.* CORESI, EV. 56. *Un om păcătos și încălțit în toate valurile și undele ceștii lumi neașezate (a. 1632).* GCR I, 79/33. *Din unda ce mă poartă spre zile mai amare Privesc trecutul negru.* GRANDEA, S. 18. *Pe toți aceia pe care îi ademenesc prin cântece de vrajă îi duc în undele pierzaniei.* CHENDI, S. II, 118. *Se oglindește în undele mobile ale lumii și se înduioșează asupra soartei sale nefericite.* LOVINESCU, S. I, 289. (Sugerează forma sau mișcarea unei I 1) *Undele păliite A mării de nisip.* BOLINTINEANU, O. 187. *Un cavaz... merge înainte și face loc, dând cu toiagul...: undele poporului se despica îndată sub pașii lor... și se închid după ei.* id. ib. 287. *Pe-unde de popoară Umbra gândurilor regii se aruncă-ntunecat.* EMINESCU, O. I, 44. *Prinsă-n unda înflorită a ierbei pân' la brâu, voinica fată stă o clipă pe gânduri.* CIOCĂRLAN, P. P. 204. *O pulbere vapoasă vibra în unde, plutind în zare.* BART, E. 19. (Cu referire la sentimente, trăiri, însușiri sufletești sau de caracter și la

expresia lor fizionomică, sugerează adesea limitele reduse, durata scurtă sau nuanțe ale acestora) *I-a mai venit o undă de nădejde în suflet.* PĂRVEȘCU, C. 60. *Pe fața femeii trecu o undă de înviore.* REBREANU, R. II, 65. *Creștea în el... o undă de admirație, de respect.* EFTIMIU, N. 70. *O undă de paloare și de devoțiune trecu pe fața... pasionată și atentă a arhimadritului.* GALACTION, O. A. I, 395. *Ți-ar trebui pentru asta o undă de conștiință.* CAMIL PETRESCU, T. II, 490. *Întrebau... cu o ușoară undă disprețuitoare în glas.* VLASIU, D. 86. *O frumoasă simplitate clasică, peste care plutește o undă de farmec.* VIANU, L. R. 358. *Prin ochi le trece o undă de dispreț.* BOGZA, A. I. 108. *Luă actul și se posomorî, o undă de îndărjire apăru pe chipul său.* PREDĂ, R. 242. *Trecea peste obrazul ei unda bunății.* PAS, Z. I, 69. *Stăruia în glasul ei o undă fierbinte, ca un foc ascuns.* V. ROM. ianuarie 1956, 39. *Mă încearcă o undă de regret, când mă gândesc la primii mei ani de dascălie.* ib. septembrie 1963, 14. *Un suflu de generozitate..., o undă de noblețe autentică.* T decembrie 1964, 56. *Eu ghiceam sub obida lui o undă de descumpănire.* V. ROM. ianuarie 1966, 66. (Cu referire la timp, la viață, sugerează trecerea continuă) *Sunt undele de timp Ce viitoru-aduce.* EMINESCU, O. IV, 59. *Undă după undă, neoprită, Gălgăie viața din celarul ei.* VOICULESCU, POEZII, I, 105. *Sunt ca o moară lângă râu,... Roțile mele bat În undele timpului.* BLAGA, POEZII, 408. *Ah, timpule, timpule, undele tale Curg mereu la vale, la vale.* BENIUC, C. P. 44. ♦ L o c a d v. **O undă** = puțin. *Oamenii îndemneau dindărăt cu vergi și cu bețe, și calul se năpustea câte o undă.* SADOVEANU, O. III, 180. ♦ Expr. **A da în undă** = a spăla (1), a clăti. [Pânza] *numai de două ori pân' acu am dat-o în undă.* ALECSANDRI, T. 259, cf. DEX. **A ieși în undă** sau **a scoate** (pe cineva) **în undă** = a ieși sau a face să iasă deasupra, a se afirma sau a face să se afirme. *Vom triumfa cu vremea și pe câmpul politic. Vroiața să ne fie tare și vom ieși iar în undă.* ALECSANDRI, S. 110, cf. TDRG. ♦ (Rar) Cantitate mică. *Zeama profumată a mai multor lămâi gustoase o amesteci într-o undă de untdelemn.* ODOBESCU, S. I, 464. ♦ Fig. Revărsare de sentimente, de dorințe. V. e f u z i u n e. *De pripă se siripi bura trupască și rădică furtună turbure de unda pohtelor.* MOXA, C. 135¹/4. *Târât de unda emoțiunii universale, ingenuncheai și eu.* GALACTION, O. 230. *Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. '93. *Mă înecam într-o undă de afecțiune.* DEMETRIUS, A. 204. ♦ Expr. (Regional) **A-i veni** (cuiva) **undele cele rele** = a-i veni cuiva toanele¹ (1), nebuniile (4), istericalele; a-i veni cuiva hachițele. Cf. PAMFILE, J. II, 171. (Regional) **Într-o undă** = într-un acces de mânie. Com. din ZAGRA - NĂSĂUD. ♦ Fig. (Regional) Fire iute; hotărâre pripită (Rădăuți). Cf. LEXIC REG. 116. ♦ Fig. (Învechit) Neplăcere (2), necaz (1), chin. *Curtea or păzi despre aceea undă, au la mânăstiri s-or căra, ca și alți târgoveți.* N. COSTIN, LET. II, 46/17. *Cunoștința... îl năcăjește pre ticălosul păcătos ce moare: îl ceartă, îl dosădește, la undă de moarte îl aduce.* MAIOR, P. 120/13. ♦ Fig. Stare sufletească (de tristețe). *Ceva greu, un dor, o jale, un amar... îi năvălise în inimă... „De când is eu n-am fost în unda asta!”* MIRONESCU, S. 20.

2. Mișcare făcută de un lichid care fierbe; clocot. *Aceasta iaste smoală cu unde de focu* (a. 1581-1619).

CUV. D. BĂTR. II, 348/13. *Au topit într-o căldare smoală..., împlându-să undele și vărsând.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 202²/34, cf. STAMATI, D., POEN. - AAR. - HILL, V. I, 169²/5, JAHRESBER. III, 329, PUȘCARIU, C. S. 87. (P. e x t.) *Sătana, Scofând capul afară din unda Văpăii nestânse.* BUDAI-DELEANU, Ț. 215. ◊ E x p r. **A da în undă** (sau, rar, **a da undă ori unde**) = a începe să fiarbă, a da în clocot, (învechit și popular) a u n d a (2); a fierbe în clocot, a c l o c o t i. *Pune căldarea și toarnă într-însa apă..., deaderă undă și să fiarsără oasele ei în mijlocul ei.* BIBLIA (1688), 551²/15. *Patlageanele să le curi de coaja lor..., apoi să le dai undă* (a. 1749). GCR II, 43/29. *Le pune să dea undă de două-trei ori ca să se înfrăgeteze* (sfârșitul sec. XVIII). GRECU, P. 389, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC, I, 299, DDRF, BARCIANU. *În târlă... arde focul în jurul căruia stau tolăniți ciobanii, păzind ca să dea în undă ceanul cu zăr.* SĂM. III, 121, cf. PĂCALĂ, M. R. 525. [Cafeaua] *s-o dea în undă de trei ori și s-o toarne de sus.* P. CONSTANT, R. 85. *Cazanul dă câteva unde bune; se adaogă verdețurile de rigoare.* SADOVEANU, O. VI, 80, cf. SCRIBAN, D., HIV 159. *Uiuiu, vecină dragă, Cum dă-n undă, bobu-i fiert.* JARNİK - BĂRSEANU, D.² 550. *Puseră căldarea cu laptele pe foc și-o lăsă ca să fiarbă... Biata cătană să tot uita acum la scaldă ce da unde.* RETEGANUL, P. III, 25. *Oala cu pește a dat în undă.* CIAUȘANU, GL. *Dădea fificați în undă... și-i toca.* T. DIAL. M. I, 350.

3. P. a n a l. Încrețitură, cută (de păr), undulație (3). *Ah! Auritu-ți păr fălăiește, M-atinge, unda-i mă răcorește.* HELLADE, O. I, 151. *Părul ei castaniu... se slobozea în unde de matase pe albiu ei grumazi.* NEGRUZZI, S. I, 17. *Mii de sărutări îi da, Când pe fețe rumioare... Când pe unda părului.* ALECSANDRI, P. I, 103. *Părul lor în undă lină Noată dulce sub lumină.* BOLINTINEANU, O. 88. *Cozile, căzând pe umerii de atlas negru, străluceau pe unde despletite.* EMINESCU, O. VII, 228. *Perșorul... îi cădea pe umeri în unde.* ISPIRESCU, L. 20. *Părul lins, cu unde albăstrui, îl poartă-n tâmple.* DELAVRANCEA, S. 9. *Ca un râu întunecos Părul și se varsă-ș unde.* COȘBUC, P. I, 220. *Veni la dansa, luând-o de mijloc și sărutând-o pe undele de păr.* D. ZAMFIRESCU, I. 101, cf. ENC. VET. 522. *Întra, oare, în turburarea mea, și ceva din prestigiul acelu obraz atât de drag, trandafiriu... sub undele arămii ale părului?* GALACTION, O. 58. ♦ (La pl.) Reflexe, luciri ale unor țesături de mătase; ape. *Sta minute întregi în contemplare..., parcă oprită în plutire pe unde încremenite ale rochiei de tafta.* VINEA, L. I, 225.

4. Curs torențial de apă care se formează (în zonele de munte sau de deal) prin topirea zăpezii sau în urma unei ploii abundente, t o r e n t; p. e x t., curs de apă (cu debit rapid); puhoi¹ (I), șuvoi¹ (I I). *Deaca veniră undele, să lovi apa de casa aceea, și nu o potu prăvăli.* N. TEST. (1648), 75²/29. *În munți unda pogoară, Rumpie iazul, răstoarnă poprele.* BUDAI-DELEANU, Ț. 260. *L-am trecut eu Tazlăul de-amu vro trei zile, după bureți; da' m-o prins unda dincoace și n-am mai putut treee-napoi.* HOGAȘ, M. N. 212, com. din ZAGRA - NĂSĂUD, A IX 5. ◊ P. a n a l. (Cu referire la izbucnirea violentă a sângelui în urma unei tăieturi) *Iar mișelul stă, se uită, dă apoi; și grabnic unda Sângelui fășni din rană; și-a căzut Amalasunda.* COȘBUC, P. I, 121. (Cu aluzie la pulsația

ritmică a sângelui care curge prin artere) *Această undă, pe care o simțim sub deget, când punem mâna pe arteră, poartă numele de puls.* ENC. VET. 61. *Izbitură a masei de sânge ce se propagă... sub forma unei unde pulsatile.* ABC SĂN. 298.

5. Masă de aer care se mișcă (ușor); p. e x t. aer, văzduh (1). *Aerul, răsfiraț în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare.* ODOBESCU, S. III, 14. *Neghiniș se aruncă, cu mâinile întinse..., într-o undă de adiere.* DELAVRANCEA, V. V. 39. *Ciocârlile înnebuniseră, plutind și ciripind în undele curate ale înălțimilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 25. *Și-i păru că o lovește o undă de îngheț, deși era cald.* AGĂRBICEANU, S. 369. *Unde de fierbințeală vibrau peste bisericuța adormită.* GALACTION, O. 42. *Ușile erau date de părete; intrai c-o undă aspră a vijeliei.* SADOVEANU, O. I, 148. *O ciocârlie se îmbată de cântece, plutind pe undele înălțimilor.* id. ib. II, 442. *Se auzea răpăitul picăturilor de ploaie, se simțea și-o undă răcoroasă.* V. ROM. iulie 1970, 17. (Determinat prin „de vânt”) *Iată-le, sărind se joacă Undele de vânt.* COȘBUC, P. II, 16. *O undă de vânt clatină un ram.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 119. *Nu sufla nici o undă de vânt, totul era nemișcat, încremenit în lumina orbitoare a soarelui.* V. ROM. mai 1953, 89. ♦ F i g. Val de miros, e f l u v i u; emanație. *Liliacul în floare trimise iar o undă mirositoare.* SANDU-ALDEA, A. M. 18. *Întră cu câțiva tovarăși, aducând o undă violentă de usturoi.* REBREANU, R. I, 170. *Era un ceas blajin de primăvară, c-o undă de liliac înflorit în albăstrimea cerului nou.* TEODOREANU, M. U. 58. *Pe umbre plutea unda grea și dulce de „Vol de Nuit”.* VINEA, L. II, 156.

6. Sunet, zgomot (repetat); fragment de melodie, de cântec. *Huleniia, deșert cuvântarea, undă de răsuri.* DOSOFTEI, MOLIT. 96²/5. *Din fluier unde limpezi cad.* GOGA, POEZII, 213. *Abia se puteau înțelege, printre undele mari de răs, cuvintele lui.* AGĂRBICEANU, A. 479. *Acorduri slabe de violină... expirau în unde depărtate.* BRĂESCU, V. 17. *Începură în noaptea de primăvară, afară, a tremura vibrările clopotului. Veneau unde după unde, când mai slăbite, când mai pline.* SADOVEANU, O. II, 180. *Un curent melodic..., pe ale cărui unde putem pluti fără nici o știință despre felul fărmarilor printre care ne poartă.* VIANU, L. R. 284. *Prin fereastra larg deschisă... porni o undă grea-ușoară de muzică.* DEMETRIUS, A. 259. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”, sugerează intensitatea slabă) *Abia o undă de sunet, pe care mai mult o simt decât o aud.* CAZIMIR, GR. 116.

II. (Popular; la pl.) Rânduri (3), serii (4); valuri (II 5). *Să-mi fie... de ușurare greului multelor meale unde de păcate.* DOSOFTEI, MOLIT. 94²/19. *Ploaia cade-n unde.* ALECSANDRI, POEZII, 453. *Ai noștri au venit în județul Vidinului în trei unde.* BUCUȚA, R. V. 21. *Valuri de lumină trec în unde și dispar.* MANIU, S. II, 113. *Cătră sfârșitul lunii martie veniră câteva unde reci de lapoviță.* SADOVEANU, O. II, 177, cf. VICIU, GL. *Trage clopotul în trei unde.* GR. S. III, 433. *A plouat în mai multe unde.* Com. din DEDA - REGHIN. ♦ (Regional) Moment, clipă. Cf. DR. VI, 546, VICIU, GL., com. din STRAJA - RĂDĂUȚI. *În unda asta... să te duci!* GR. S. III, 433.

III. (Fiz.) Formă de propagare a unei oscilații, care se deplasează din aproape în aproape, schimbându-și periodic valoarea în jurul unei valori medii, în diferitele puncte ale spațiului. *Aceste pături de aer dilatate se numesc unde dilatate.* PONI, F. 317, cf. CADE. *Undele transmise de antena postului transmițător.* ENC. TEHN. I, 132. *Mână palidă... a telegrafistului alerga... precipitat pe emițătorul de unde.* BOGZA, A. I. 313. *Antena... îmbrățișează astfel întreg orizontul, bombardându-l cu unde de-o anumită lungime.* TUDORAN, O. 30, cf. D. FIZ., M. D. ENC., DEX, DREV. ◇ (În sintagmele) *Lungime de undă* = distanța dintre două puncte succesive ale unei unde aflate în aceeași fază de oscilație. *Undele luminoase sunt unde electromagnetice și au diferite lungimi de undă.* ENC. TEHN. I, 99, cf. IOANOVICI, TEHN. 381. *Razele infraroșii au o lungime de undă foarte mare.* A. POP, CHIRURG., 811. *Lungimea de undă... reprezintă, prin definiție, distanța parcursă de sistemul de unde în timpul unei perioade.* CIȘMAN, FIZ. II, 9, cf. LTR², M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G. (F i g.) *În orice timp, în orice civilizație, Dragostea are aceeași lungime de undă.* SORESCU, D. 49. *Undă electromagnetică* = undă în care mărimile propagate sunt intensitățile unui câmp electric și ale unui câmp magnetic, depinzând unele de celelalte. *Undele luminoase sunt unde electromagnetice.* ENC. TEHN. 99. *Aceste două câmpuri... formează împreună ceea ce numim o undă electromagnetică.* CIȘMAN, FIZ. II, 528, cf. LTR², D. FIZ., M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G., DREV. *Undă radio (sau hertziană)* = undă electromagnetică a cărei frecvență se situează în domeniul radiofrecvențelor, v. și *hertzian*. M. D. ENC., V. BREBAN, D. G. (Eliptic) *Toți... s-au adunat în jurul aparatului de radio... Unda se pierde.* H. LOVINESCU, T. 199. *Undă sonoră* = undă care corespunde propagării unei mișcări oscilatorii elastice și care transmite sunete a căror înălțime este cu atât mai mare cu cât și frecvența este mai înaltă. Cf. IVELA, D. M., DL, D. FIZ. *Undă seismică* = fenomen de propagare a unui cutremur de pământ din epicentru în toate direcțiile (și la suprafața pământului). Cf. DL, DM, LTR², DEX, DREV. ◇ E x p r. **A fi** (cu cineva) **pe aceeași lungime de undă** = a simți, a gândi în același fel cu cineva. □ *Ei doi sunt în general pe aceeași lungime de undă.* **A pune în undă** = a face adaptarea radiofonică a unui text literar. □ *Au pus în undă schița lui Caragiale.*

IV. (În sintagma) *Undă verde* = a) sistem de circulație care permite autovehiculelor care circulă cu o anumită viteză, constantă, să întâlnească numai semafoare ce indică culoarea verde. *Tehnica modernă oferă soluția undei verzi.* RL 1968, nr. 7 387, 1/4, cf. DCR; b) (f i g.) formulă prin care i se acordă cuiva libertatea de acțiune (după propriul interes). □ *S-a dat undă verde împrumuturilor bancare.*

- Pl.: *unde*.

- Lat. *unda*. - Pentru sensul III, cf. fr. *o n d e*.

UNDĂRĂT adv. v. **îndărăt**.

UNDĂTOR, -OĂRE adj. (Învechit) Unduios (1). Cf. DRLU. *Undătoarea clătinare a pământului au mai jinit ca la vro 20 secunde.* AR (1829), 201²/15. *Steagurile undătoare Ale-Europei acum zbor Slobode.* HELIADE, O. I, 288.

- Pl.: *undători, -oare*.

- **Unda** + suf. *-ător*.

UNDĂTURĂ s.f. 1. (Învechit, rar) Izbire a valurilor. Cf. BAR. - MUNT., w. 846²/33. ♦ Fig. Invazie. [Sciții] *pentru a cărora năbușeale și undături pline sânt istoriile elinilor, a latinilor și a altor limbi.* CANTEMIR, HR. 58, cf. TDRG.

2. (Regional; la pl.) Bucăți de carne date în undă (v. u n d ă 2), fierte (Chiuza - Năsăud). T. DIAL. B. N. 354.

- Pl.: *undături*.

- **Unda** + suf. *-ătură*.

UNDE adv., conj. I. Adv. (Cu sens local; pronominal, cu valoare interogativă sau relativă, substituie cuvinte care exprimă hotărât sau nehotărât o circumstanță locală).

1. (Exprimă o întrebare directă privind locul în care se află sau spre care se deplasează ceva sau cineva, al manifestării unei stări etc.) În ce loc? În care parte? Încotro? *Dzise Domnul către Cain: „Unde iaste fratele tău Avel?”* PO 22/19. *Iaca, aicea foc și leamne, ce unde e oacia la giungheare de ardere?* ib. 71/5. *Tremese atunceaș de o chemă și o întrebă: „Unde e măru?”* MOXA, C. 59¹/15. *Unde mergi sau călătorești?* ST. LEX. 164^{VI}/19. *Spune-m... unde șăzi, unde fi-i slava și împărăția ta?* BIBLIA (1688), [prefață] 4/27, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 240. *Și găsiu un stareș și-l întrebaiu: „Unde mergi, părinte?”* MINEIUL (1776), 137²/16. *Dar unde mă tragi, Bălăbane?* BUDAI-DELEANU, Ț. 93, cf. DRLU, LB. *Unde vrei să mergi?* HELIADE, AMF. 61/10. *Unde ai fost?* DRĂGHICI, R. 161/11. *Foc! Foc!* [Toți:] *Unde? Unde?* [Stoian:] *Foc, jupâne, foc mare la biserică Amzii.* PR. DRAM. 256. *Ivane, unde suntem?* NEGRUZZI, S. I, 67. *Unde-i nenorocitul care a fost jertfă în locul meu?* ALECSANDRI, T. II, 40, cf. CIHAC, I, 299. *Unde te duci? Când o să vii?* EMINESCU, O. I, 118. *Unde-i lupul, moș Nichifor?* CREANGĂ, P. 120. *Unde-i infama?* CARAGIALE, O. VI, 242. *Dar unde ai mai fost, omule?* DELAVRANCEA, T. 16. *Greu scârție carul, ei pleacă la pas - Dar unde? O viață de drum și popas!* COȘBUC, P. I, 143, cf. TDRG. *Unde s-au petrecut acestea?* PÂRVAN, G. 115. *Tu unde dormi în noaptea asta?* SORBUL, T. 355. *Soru-mea, unde-i copilul?* AL LUPULUI, P. G. 8, cf. CADE. *Mă rog dumitale, unde ar putea fi dusă?* MUȘATESCĂ, T. 14. *Părinte, unde fi-e grănarul și când pornești la secerat?* VOICULESCU, POEZII, I, 27. *Părintele egumen nu-i aici... - Da unde-i?* SADOVEANU, O. VI, 148, cf. SCRIBAN, D. *Unde dormi, aici, departe?* ARGHEZI, S. II, 41. *Unde am nimerit?* BARBU, PRINC. 65. *Unde ești, bădișă frate, De mă lași pe așteptate?* ALECSANDRI, P. P. 360. *Mult mă-ntreabă doru, -ntreabă, Unde mi-i mândra cea dragă?* JARNİK - BĂRSEANU, D. 147. *Da un' te duci tu, copilă?* SEVASTOS, C. 223. *Pruncu uhe l-ai lăsat?* PAPAĞAGI, M. 114, cf. ALR I 333, ALR SN V h 1 417, ib. VI h 1 809, A III 3, 16, V 25, VI 26. *Unde duci cătanele? Nu le băga tare-n foc!* FOLC. TRANSILV. I, 170. *Frunzuliță snop de viță, Unde-ai plecat, neculiță?* FOLC. OLT. - MUNT. II, 492. *De când hoțești tu prin munți, Unde-s banii tăi cei mulți?* FOLC. MOLD. I, 80. (Construit cu modul conjunctiv) *Un moment i se păru c-o vede. Dar unde să fi fost?*

EMINESCU, P. L. 70. *Vai de mine, moș Nichifor, unde să mă ascund eu?* CREANGĂ, P. 120. *Unde să te aștept?* SLAVICI, O. II, 207. *Dar unde să se ducă?* ISPIRESCU, L. 34. *Ulciorul plin unde să-l pot eu dosi?* COȘBUC, P. I, 210. *Părinte, unde să te cau?* VOICULESCU, POEZII, I, 27. *Une să fie lupu?* T. DIAL. M. II, 25. ◇ (Întrebarea exprimă dorința ca cineva sau ceva să fie prezent sau în apropiere) *Unde ești, o, Mentor, zise ea.* PLEȘOIANU, T. II, 20/28. *Zână din păduri, Umbră din povești, Glas al dulcii guri, Unde ești?* EMINESCU, O. IV, 441. ◇ (Interogația presupune incertitudine, îndoială referitoare la existența sau la durabilitatea unui obiect, a unei stări, a unei calități, la efectuarea unei acțiuni etc., exprimând, în același timp, stări afective de regret sau de satisfacție în legătură cu situația respectivă) *Unde fi-e, moarte, putearea?* (cca 1569-1575). GCR I, *14/36. *Unde-s mândrii, unde-s cărtularii, unde-s înțelepții lumiei aceștiia?* CORESI, L. 285/3, 4. *Întru acel ceas, unde va fi lauda lumii aceștiia? Unde, mărirea deșartă? Unde dezmiardăciunile?* KLEIN, în ȘA, I, 91. *Plăceri amăgitoare, unde sânteși acum?* MARCOVICI, C. 16/14. *Unde-i ecatombei sfară, Cântece de bucurie Ce triumfului convin?* ASACHI, S. L. I, 122. *Omule... Unde fi-e înțelepciunea?* CONACHI, P. 109. *Dar unde e libertatea și biruința?* BĂLCESCU, M. V. 580. *Unde-i, Doamne, visul meu?* ALECSANDRI, P. II, 102. *Unde e a ta mărire, o, iubită Românie?* GRANDEA, S. 15. *Ah! unde-i o speranță, de care să mă țin?* EMINESCU, P. L. 96. *Unde-s cavalerii cu spade lucitoare?* MACEDONSKI, O. I, 248. *Și jalnicul vânt parcă-ntreabă: „Au unde-s bogatele turme?”* VOICULESCU, POEZII, I, 55. (Repetiția subliniază intensitatea sentimentului) *Unde ești, unde, casă uitată?* PILLAT, P. 154. (Interogația retorică are înțeles negativ) *O, Roma, nenorocită...!... Unde sunt părinții tăi cei vechi, carii te-au zidit și împodobit?* N. COSTIN, C. 185. *Dar unde ne sânt lexicoanele, unde este un Adelung?* (a. 1838). PLR I, 66. *Dar vai mie! unde este pân' la atâta răbdare?* CONACHI, P. 83. *De, ca om greșatele cineva. Aș! unde-fi mai crede? Bice și iar bice!* PR. DRAM. 211. *Unde sânt toți acei eroi, care până acum nu găseau destule cuvinte de a-și fâli vitejia?* BUCOVINA (1849), 87¹/16. *Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp!* GHICA, S. 42. *Unde se mai gândeau ele la copilăriile de ieri?* GANE, N. III, 105. *Tibrule galbăn, Unde e astăzi mărirea ta?* EMINESCU, O. IV, 371. *Aoleo! unde era mama dracului să vază supărarea și tulburarea celorlalte zeițe?* ISPIRESCU, U. 10. *Dar unde mai era geambașul?* ARGHEZI S. XI, 28. *Unde-ai cunoscut, Unde-ai mai văzut Să ia sor pe frate?* BALADE, I, 287, cf. FOLC. OLT. - MUNT. II, 82. ◇ (Relativ cu valoare interogativă indirectă, după verbe ori după expresii care solicită un răspuns sau care exprimă o informare, un proces de cunoaștere etc.) *Frații miei caut, rogo-te, spune-m unde socotesc [ei oile].* PO 128/14. *Nici unul nu poate să priceapă undi este bisărica* (cca 1750). GCR II, 56/28. *Un nemernic întreba de la un cetățean unde șeade cutare.* KLEIN, în ȘA I, 20. *Măcar că el să miră Unde logofătul întârziează.* BUDAIDELEANU, Ț. 172. *Trebuie să-l întreb încă unde să cuvine a căuta pe adevărul.* LEON ASACHI, B. 24/25. *N-ar fi cu puțință omului a se pricepe Unde una se sfârșește și cealaltă se începe.* CONACHI, P. 284. *Întoarse privirea ca să vadă unde intrase.* EMINESCU, P. L. 98. *Aș dori să*

știu unde înveși d-ta și cum îl cheamă pe d. profesor. CARAGIALE, O. VII, 417. *O întrebă dincotro vine și mai ales unde are de gând să poposească.* SADOVEANU, O. X, 590. *Cititorul cărții-i îndemnat să cate Unde bate miezul și-unde nu mai bate.* ARGHEZI, S. V, 40. *Unde ești astăzi nu știu.* BLAGA, POEZII, 94. *Dac-am întrebat-o unde sum, Răspunse aleasa: în rai, în pădure.* BOTTA, S. I, 141. *Nu mai știa unde le are și începu să le caute.* BĂNULESCU, I. 19. ◇ (Construit cu un verb la modul conjunctiv) *Să-mi aduc aminte Unde să fi văzut și-un bob de linte.* ARGHEZI, S. II, 23. *Ne vorbeam după datină... care unde să mergem și ce să lucrăm mâine zi.* SNOAVA, II, 164. ◇ **E x p r.** **Unde dai și unde crapă** sau **unde gândești și unde nimerеști** sau **unde o doare și unde o leagă ori unde chiorăște și unde lovește**, se spune când rezultatul unei acțiuni este cu totul altul decât scopul propus. Cf. BARONZI, L. 49, 57. *Unde dai și unde crapă! zise ea. Eu cu gândurile mele și tu cu ale tale.* SLAVICI, O. II, 240, cf. ROMÂNUL GLUMET, I, 4, 6, SNOAVA, III, 164. ◆ (Precedat de prep. „de”; interogația se referă la punctul de plecare al unei mișcări, la începutul unei acțiuni, al unei stări, la sursa unui act psihic, p. e x t. la originea unei persoane, la proveniența unui lucru, la cauza unei acțiuni, a unei manifestări etc.) *Din ce loc? De la cine? De la ce? Din ce motiv? De unde amu ai apă vie?* CORESI, EV. 158. *De unde ești tu?* (a. 1579). GCR I, 21/6. *De unde vii și unde mergi?* PO 52/19. *Agiutorul de unde să aștept, ce eu n-am aflat alt fără Domnezeu* (ante 1601). TEXTE ROM. (XVI), 341. *De unde poate să-fi vie această turburare?* HELIADE, AMF. 47/12, cf. DRĂGHICI, R. II, 161/11. *De unde vii dumneața, bădică?* PR. DRAM. 378. *De unde vii, spune, mândre căpitan?* CREȚEANU, M. 146, 2. *D-unde voi lua cuvinte?* ASACHI, S. L. I, 62. *De unde a luat Adam și Eva ac și ață?* NEGRUZZI, S. I, 13, cf. POLIZU. *De unde a luat curajul de a se mai prezenta pe arena publicității?* (a. 1868). PLR I, 262. *Soldații... se întreabă între dânsii: - De unde vine acest om?* BARONZI, I. L. I, 23/14. *Cine ești? De unde ești, Pe la noi ce rătăcești?* ALECSANDRI, P. II, 11. *De unde-ai învățat acest limbajiu?* EMINESCU, P. L. 96. *Da, de unde ești tu, măi țică?* CREANGĂ, P. 147. *Dar de unde știți voi, oameni buni, că eu sunt fiul împăratului?* ISPIRESCU, L. 141, cf. DDRF, BARCIANU. *De unde viu? Ce cat în prund?* COȘBUC, P. I, 299, cf. ALEXI, W., TDRG. *De unde aveți gheață?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 63, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *De unde-ai învățat să câni din flaut?* ARGHEZI, S. IV, 20. *Mă întrebi de unde sunt banii?* CĂLINESCU, C. O. 38. *Așteptați să vorbesc. - De unde să încep?* BLAGA, POEZII, 79. *Era o frumusețe de se întreba lumea: de unde?* CAMIL PETRESCU, O. I, 18. *De unde vii, bădiș dragă?* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 104. *Neastă, de unde ești? Cu bărbatul cum trăiești?* MARIAN, SA. 3, cf. ALR I 332, ALR SN V h 1 418. *Dragule, de unde vii? - De la târg du peste Jii.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 372. *Da d'e uhe-ai prins tu atâta peșt'e?* O. BĂRLEA, A. P. I, 115. *Dă unde e?* T. DIAL. M. I, 122. *De unde vii? De acasă. Unde te duci? Acasă,* se spune despre cei care sunt veșnic pe drumuri. Cf. ZANNE, P. III, 87. (Interogația retorică are înțeles negativ, exprimând regretul pentru situația existentă; în construcții eliptice) *Un regat pentr-o țigară... Dar de unde?* EMINESCU, O. I, 46. *Cum să mă suie? Scară de unde?* SNOAVA, III, 534. ◇ (Relativ cu valoare interogativă indirectă) *Că năravul*

vracilor iaste întâi să întreabe pre bolnavul... de unde-i iaste rădăcina boalei și a dureriei. CORESI, EV. 60. *Întrebi, împărate, începătura de unde-m fu mie a nu băga în seamă pre ceaste vreme nice* (a. 1648). GCR I, 131/18. *Dar povața mea, nu știu dă unde, Iarăși stete înainte-mi*. BUDAI-DELEANU, Ț. 321. *Nimeni nu o știa de unde este și cine este*. NEGRUZZI, S. I, 43. *Aruncă vorbe-n aer ce curg ca un șuvoi, Repetă, dar de unde, din ei nu spune nime* (a. 1876). PLR I, 322. *Dar ce zgomot se aude? Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine*. EMINESCU, O. I, 87. *Am să-l întreb în astă seară de unde-și are calul*. id. P. L. 14. *Mult mă gândesc în mintea mea de unde ai tu atâta putere*. CREANGĂ, P. 162. *Spune babeii ce te chinuiește; că, de unde știi, poate să-ți ajute și ea ceva*. id. ib. 189. *Dar eu tot aș vrea să știu de unde ia stăpâna noastră bani*. SLAVICI, O. I, 148. *Ca-n farmec, eu nu știu de unde, E plin de mișcare pământul*. COȘBUC, P. II, 9. *Un om îmbrăcat într-o uniformă sări nu știu de unde*. PĂTRĂȘCANU, S. A. 50. *Eu nu te-ntreb de unde vii*. CODREANU, S. I, 70. *Sirene, fluier, bubuituri se încruciau repetate... fără să știu de unde vin*. BART, E. 386. *De unde știm lucrul acesta n-am putea-o spune*. E. IONESCU, E. 72. *Suflă vântul alinat, Io-l cunosc că nu-i curat Și știu de unde-i mânat*. JARNİK - BĂRSEANU, D. 26. *De unde-ț fi, din ce localitate*. T. DIAL. M. I, 1. (L o c. c o n j.) **De unde = a)** prin urmare, deci. *Și deaca adună el den avuția altuia, cu cât mai vârtos de a sa are a-ntreba? De unde și se cădea a înmulți și fie ce-ai luat*. CORESI, EV. 320. *Tâlc: mai luminat acum... coprinde, de unde socotească că așa să cuvine a să înțeleage* (cca 1700-1725). GCR II, 23/4. *Toată fapta bună, luând ceata purtătorilor de chimuri, s-au arătat: de unde desfătarea vieții ceii nesticite... au moștenit*. MINEIUL (1776), 165²/20; **b)** din care cauză. *Un coridor văzut în lungime dintr-un capăt, de unde impresia de adâncime incomensurabilă*. CĂLINESCU, O IX, 12. (E x p r.) **Ia, dacă ai de unde** sau **ia(-l) de unde nu e**, se spune despre ceva sau cineva care nu mai este de găsit. *Când se scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde*. CREANGĂ, P. 11. *În ziua următoare, ia merele de unde nu e*. ISPIRESCU, L. 72. *Ia iapa dacă ai de unde*. CONV. LIT., ap. DDRF, cf. SCRIBAN, D. *Începu să-și caute bărbatul, dar ia-l de unde nu e*. POP., ap. DDRF. (Cu parafrizarea expresiei) *Uită-te după moașă dacă mai ai de unde s-o mai iei*. T. DIAL. M. II, 845. (Glumeț) **A bea vin de unde cântă broasca** = a bea apă. Cf. ZANNE, P. IV, 189. ♦ (Construit cu un verb la modul infinitiv sau conjunctiv) *Mama țeșea, n-avea de unde ghici gândurile mele*. VLASIU, A. P. 35. *N-are de unde veni, Poate-n lume n-o mai fi!* TEODORESCU, P. P. 617. (Cu referire la un verb subînțeles) *Dac-aș ști, eu și-aș răspunde; Cum să știu, că n-am de unde!* COȘBUC, P. I, 177. *Tudor, mare, nu-m răspunde Că n-are Tudor dă unde*. ȘEZ. III, 214. *Mândruța mea nu mai vine, N-are mândruța de unde*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 337. (Interogația retorică are sens negativ) *De unde să iei, dacă n-ai pus?* CREANGĂ, P. 125. *Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ți dau astfel de lucru?* ISPIRESCU, L. 2. ♦ (Precedat de prep. „pe”; exprimă o interogație în legătură cu locul de recere, calea sau mijlocul prin care se ajunge undeva) *Prin ce loc? Cf. LB. Nu pe-acolo, domnule; nu pe din față... - Da pe unde?* ALECSANDRI, T. I 162. *Pe unde a intrat?* CARAGIALE. O. VI, 399. *Când*

vrei să iei drumul cel mai scurt Pe unde apuci? BLAGA, POEZII, 89. *Pe unde scoți cămașa?*, i se spune cuiva care se află într-o încurcătură și nu știe cum să iasă din ea. Cf. ZANNE, P. III, 61. (Interogația sugerează că acțiunea se desfășoară într-un spațiu neprecizat) *Cam pe unde s-a scufundat, măi?* - *Pe ici, nene Simioane*. STANCU, D. 207. (Cu valoare exclamativă) *O amor, amor! Pre unde ne mai duci și tu!!!* CR (1848), 24³/14. (Interogația retorică are înțeles negativ, exprimând și regretul în legătură cu situația creată) *Copilăria mea, pe unde ești!* D. BOTEZ, P. O. 15. ♦ (Relativ cu valoare interogativă indirectă) *Voievozii nu știa care pre unde au ieșit în lume*. ALEXANDRIA (1794), 74/5. *Acel îngrozitoriu lucru... Tot s-apropie și vine, făr-a ști cum și pe unde!* CONACHI, P. 292. *Iese... de-acolo, el știe cum și pe unde, se duce la fereastra boierului și iar începe*. CREANGĂ, P. 67. *Nici n-am simțit-o când și pe unde a intrat*. SADOVEANU, O. X, 128. *Nu știu pe unde-au pătruns în odaie*. ISANOS, V. 145. *Nu știe pe unde se udă găină*. ZANNE, P. I, 476. *Nu mai știe pe unde se pune (sau se scoate) cămașa*, se spune despre cineva care nu mai știe ce să facă într-o situație dificilă. id. ib. III, 61. (În context, sugerează că locul unei acțiuni sau al unei stări este neprecizat) *Și nice știu pă unde mă dusă*. BUDAI-DELEANU, Ț. 330. *Nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce și pe unde să meargă*. CREANGĂ, P. 201. *El m-a oprit în cale Pe lunci și m-a-ntrebat Pe unde-i bietul tata?* COȘBUC, P. I, 266. *Zice că e la club, însă Dumnezeu știe pe unde umblă*. C. PETRESCU, I. I, 101. *Aceasta era marfa de vânzare..., dibuită cine știe pe unde*. CĂLINESCU, S. 34. ♦ (Precedat de prep. „până”; interogativ sau relativ cu valoare interogativă indirectă; exprimă limita spațială a unei acțiuni, mișcări etc.) *Mii de valuri... treieră aria mării încet și melodios până unde ochiul se pierde*. EMINESCU, P. L. 11. *Până unde să mergem?* TDRG. *Voi umbla până unde m-or duce picioarele*. CADE. ♦ (Pornind de la ideea locală, exprimă limita până la care e posibilă înțelegerea, tolerarea etc.) *Înțeleg plastografie până unde se poate, dar până aici nu înțeleg... Să vezi imitație de scrisoare!* CARAGIALE, O. VI, 369. ♦ (Neobișnuit; precedat de prep. „spre”; exprimă o interogație privind direcția de orientare în spațiu) *Mai sus, mai sus! Spre ce? Spre unde?* ARGHEZI, S. I, 26. *Spre unde și de ce a pornit fiecare?* IL martie 1960, 20. ♦ (Precedat de prep. „de pe”; cu valoare interogativă directă sau indirectă; exprimă ideea provenienței unor persoane, lucruri etc.) *De prin ce loc? De prin care parte? O mulțime de feciori de crai și de împărați, cine mai știe de pe unde au venit, și nici unul din ei n-a făcut nici o ispravă*. CREANGĂ, P. 78. □ *De pe unde ai adunat cărțile astea? Expun niște teorii culese cine știe de pe unde*. ♦ (În legătură cu unele verbe sau expresii care arată un proces mintal; interogația implică o ființă, un obiect, o idee etc. la care se raportează acțiunea verbelor respective) *La ce? La cine? Un' și-au fost ochii? La dracul? CONTEMPORANUL, VI₂, 117. Ce să fac? Unde-mi stă capul?* COȘBUC, P. I, 105. *Nici unul din cei trei soldați nu privea la el... Unde s-or gândi?* SAHIA, N. 74, cf. DEX. □ *Unde visezi cu ochii deschiși?* ♦ (Relativ cu valoare interogativă indirectă) *Ghiță înțelese unde bate Lică cu vorbele sale*. SLAVICI, O. I, 129. *Iată unde a dus „slăbirea” celei de a doua „instanțe supreme”, cea a Logosului*. NOICA, S. R. 150. ♦ E x p r.

De unde (și) până unde? = a) (și cu valoare interogativă indirectă) în ce împrejurări? în ce chip? *L-au întrebat într-acest chip: tu cu dânși de unde și până unde?* (a. 1775). IORGA, S. D. VII, 41. *Sluga d-tale, cucoane... Da de unde și până unde pe la noi?* ALECSANDRI, T. 337, cf. DDRF. *Acu de unde și până unde nu știu, dar atât îmi spunea moșu-mieu.* SBIERA, F. S. 10, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dă unde până unde atâta bănet la astfel de calici hrăniți cu ștevie?* KLOPŠTOCK, F. 193. *Da de unde până unde, măi țopârlane, ești tu ruđă cu mine?* SCRIBAN, D. *Să scrie oare profesorul vreun român...? De unde până unde?* CĂLINEȘCU, C. O. 62. *De n-ar fi nu s-ar povesti că, de unde și până unde, o fată au făcut un copil din flori.* SEVASTOS, P. 99. *De unde și până unde a dat norocul ista peste tine?* id. ib. 150. *De unde și până unde știe omul ăsta de călcarea ce am făcut-o eu singur?* SNOAVA, II, 222; **b)** (și cu valoare interogativă indirectă) într-un chip oarecare, într-un anumit fel. *Măgarii au aflat, De unde, până unde! Că muzele odat' Au lăcuit pe munte.* DONICI, F. I, 14/12. *Ca biet străin ce se găsea..., de unde până unde, s-a oploșit de la o vreme într-un sat mare și frumos.* CREANGĂ, P. 139. *De unde până unde, bucătarul i-a mirosit că vânătorul are o taină.* SEVASTOS, P. 112. *Omul nostru, de unde până unde, a văzut că n-ar fi rău cuvântul lumii.* FURTUNĂ, C. 3. *De unde și până unde, peșitorii aveau un ăal bolnav la ochi.* id. ib. 27. *Împăratu, d'i uni și pînă und'i, a audzit că fata lui sed'i univa pi lângă mari.* O. BÂRLEA, A. P. I, 304. *De unde și până unde, gospodarul nostru se îmbolnăvește.* SNOAVA, I, 143. *De unde până unde a făcut rost de-a ciordii... vreo două putini cu lapte acru.* id. ib. 218; **c)** din ce motive? pentru ce? *Și nu pricep din parte-ți de unde până unde Atâta jertfă.* CARAGIALE, O. VI, 350. *De unde până unde, infirmierele și servitorii din spital mă porecliseră „Doftorul Tifon”.* GALACTION, O. A. I, 40. *De unde și până unde că ar lucra mână în mână cu președintele?* PREDĂ, D. 110. **De unde, de neunde!** sau **de unde ai** (ori **e**), **de unde n-ai** (ori **nu e**) = într-un fel sau altul, cum se poate, după posibilități, cum necum. *De va trece cineva și va năzui la noi, de acolo de unde e, de unde nu e, i-om da și lui o cojiță uscată.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *În săptămâna brânzei e bine să mănânei, de unde ai, de unde n-ai, urzici.* ap. TDRG. *Dar de unde, de neunde, tot s-au găsit vreo sută de oameni.* POPA, B. 143. *Țiganul, de unde, de neunde, își făcuse și el rost d-un joc bun ciobănesc.* SNOAVA, III, 586.

2. (Cu valoare relativă, semnifică ideea de loc, stabilind o relație circumstanțială) (Relația indică desfășurarea unei acțiuni, manifestarea unei stări etc. în același spațiu cu alta, orientarea în aceeași direcție cu alta sau determinarea ei locală, direcționarea de către alta) În locul în care..., în direcția în care..., în c o t r o. *Sulugele ce ne sulugit se duca sinatos undu-i voia lor* (a. 1594). DOC. I. (XVI), 189. *Să-i prindem, carii unde vor fi.* URECHE, L. 209. [Stolul de lăcuste] *unde cădea la mas, ca albinele de gros dzăcea.* M. COSTIN, O. 166. *Rugăm pe cetitori, unde veți afla greșit, cu duhul blândeții îndreptați.* ZOBA, S. 10. *Să mergă unde i-i voia, că nu mi-i rob.* NECULCE, L. 263. *Unde soarta te îndreaptă Mergi și tu, că timpul trece.* AR (1829), 4²/33. *Statornic a fi față unde zâmbește norocul.* MARCOVICI, C. 6/9. *Mergi-unde... Dulce-Amor domnează.* ASACHI, S. L. I, 81.

Cenzura însă, pentru ferirea scandalului, cionti articolul unde atinge această coardă religioasă (a. 1845). BARIȚ, I, 54. *Cunoscând el bine că banii sânt unde sânt, Plecă pentru vreme lungă.* PANN, ap. TDRG. *Du-te de grabă unde ț-au poruncit domnul.* NEGRUZZI, T. 17/16. *Calul meu Să mă poarte ca săgeata unde el știe și eu!* ALECSANDRI, P. III, 12. *Au început... a-i zice cu asprime să se ducă unde știe, că ei n-au cu ce s-o fie.* CREANGĂ, P. 89. *Popoarele culte și puternice au ajuns unde sunt numai luptând să ajungă acolo* (a. 1896). PLR I, 462. *Unde-a curs fierbinte plumbul, Duhuri vin din vreme-n vreme.* COȘBUC, P. II, 27. *Satu nostru era une-i zic amu Mânjești.* CONV. LIT. XLIV₁, 658. *Unde găseam strugurele cu bobul mare și dulce, îl tăiam cu briceagul.* AL LUPULUI, P. G. 53. *Ne întoarcem unde n-am fost, dar unde totul a fost.* CIORAN, C. A. 146. *Mi-a crescut pe câmp o floare, unde sunt să nu fiu singur.* BLAGA, O. II, 22. *Unde efortul e mai slăbit..., răzbate și sensibilitatea.* CONSTANTINESCU, S. III, 8. *Vica asta răsare... unde nici nu gândești.* BĂNULESCU, I. 17. *Unde calci, Urmă nu faci, Unde șezi, Nu te mai vezi!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 58. *Sângele nu i-l beți, Oasele nu i le sfărmași Și vă duceți voi 99 ucenici Une voi veni și eu.* MARIAN, S. R. I, 131. *Și să ti îngroapi În dosu stâniei, Uni zac câinii.* GRAIUL, I, 294. *Oima să rămâie Une cocoș nu cântă Și măț nu miaună.* T. PAPAĞAGI, C. A. 71. *Une-or fi oameni mai mulți, La mine să nu te uiți.* FRIEDWAGNER, R. V. 28. *Unde mi-o vedea, Ei, mare, că-mi sta De mi-o sclivisea.* BALADE, I, 293. *Uni li stă capu, li stă pkič otle.* O. BÂRLEA, A. P. I, 2210. *La vară fi-oi cosi Unde-o fi iarba mai grasă.* FOLC. MOLD. I, 71. *Unde-a sta cununa-n loc, Răsădește busuioe.* I. A. POPESCU, O. 90. *Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Unde baba face, Dracul nu desface.* ZANNE, P. II, 3. *După ce olaru a făcut oala, unde vrea îi pune toarta.* id. ib. IV, 152. *Adună unde n-a risipit, se spune despre cei care câștigă prin mijloace necinstite.* id. ib. V, 9. *Sărăcia un' s-a-ncuibat Anevoie de scăpat.* id. ib. 571. (Și în corelație cu adv. a c o l o) *Unde sânt comoarile voastre, acolo sânt și inimile voastre.* CORESI, EV. 53. *Unde este avuția voastră, acolo este și inima voastră* (a. 1610). GCR I, 44/22. *Să știți că unde iaste [i]ertarea păcatelor, de acolo iaste și viața și ispăsenie.* IEUD, 255/12. *Unde au biruit... acolo au și trăit.* CANTEMIR, HR. 14. *Unde va fi... comoara voastră, acolo va fi și inima voastră* (a. 1741). D. POP, M. 62. *Acolo să bagă și s-afundă, Unde văd că-i grămada mai mare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 196. *Unde stăpânește iubirea de argint, acolo e sufletul oarfân.* TEODOROVICI, M. 144/18. *Unde prindea oamenii, acolo îi ținea la sfaturi.* SLAVICI, O. I, 59. *Unde lovea el cu nuiăua..., acolo, țăst, și dânsa.* ISPIRESCU, L. 34. *Unde-l pui, acolo șade, Că e tare cumsecade.* ARGHEZI, S. IV, 51. *Unde e ața mai subțire, acolo se rupe.* ZANNE, P. III, 10. (Precedat de adv. „acolo”) *Acoalea unde domniia i să arătă* (a. 1691). GCR I, 294/18. *Mergând și acolo unde era lăcașul sf[ântului Meletie... îl văzu.* MINEIUL (1776), 192^{v1}/35. *Din întâmplare, acolo unde au căzut erau și armile.* DRĂGHICI, R. 160/13. *Acolo unde te-află, domnind prin frumusețe.* CREȚEANU, M. 157/17. *Alerg acolo unde se îndesa mulțimea.* GRANDEA, S. 57. *Vom trăi așa de fericiți acolo unde vom fi, neturburați de niminea.* EMINESCU, P. L. 49. *Poate numai*

acolo unde a început războiul se petrece ceva înfiorător. C. PETRESCU, I, 103. *M-am înapoiat acolo un' s-a dus.* T. DIAL. M. I, 10. ♦ (În corelație cu adv. a c o l o; relația este stabilită între un act de comunicare, un proces mintal etc. și o acțiune sau o stare) *El îi răspunse: unde gândești tu, acolo merg și eu.* MINEIUL (1776), 137²/18. □ *Unde i-a spus, acolo l-a așteptat.* ♦ (Învechit; relația implică ideea desfășurării unei acțiuni în spațiul alteia, indiferent care ar fi acesta) În orice loc, în orice parte; oriunde. *Mearge-voiu după tine unde s-ai mearge.* CORESI, EV. 53. *Unde-ș vrea sta mărgând, ciia și-ncoala... tot da de șerpi.* DOSOFTEI, V. S.: decembrie 209⁷/7. ♦ P. e x t. (Și în corelație cu adv. a c o l o; relația indică limitarea realizării unei acțiuni prin alta) În situația în care..., în cazul în care... *Unde Dumnezeu a împreunat, omul să nu desparță.* ANTIM, P. XVII. *Unde nu este pace, nu este libertate* (a. 1848). PLR I, 123. *Unde-i unul, nu-i putere* *La nevoi și la durere.* ALECSANDRI, P. II, 136. *Unde-i vorbă, nu-i mânie.* CREANGĂ, P. 151. *Unde nu e moral, acolo e corupție.* CARAGIALE, O. VI, 82. *Unde nu e nădejde de dobândă, lipsește și îndemnul de lucru.* SLAVICI, O. I, 55. *Unde lipsesc ideile, se înfățișează instinctele.* DELAVRANCEA, O. VI, 167. *Unde-s moașe multe, rămâne copilul nemoșit.* ALEXI, W. *Unde puterile sunt diferite, și substanțele trebuie să fie diferite.* NEGULESCU, F. R. 143. *Intelectul nu încearcă nici o formulă acolo unde nu e dată una din... posibilități.* BLAGA, T. CUN. 43. *Vai de cap, unde nu-i minte.* ZANNE, P. II, 37. ♦ (Precedat de prep. „de”; și în corelație cu loc. adv. d e a c o l o; relația indică pornirea unei acțiuni dintr-un punct, orientarea spre un punct sau se referă la proveniența unei persoane, p. e x t. implică o relație causală între acțiuni, manifestări, stări etc.) Din locul în care..., în locul în care... (și din cauză că acolo...). *Și-l blăstăma toți să nu se mai întoarcă de unde mergea.* NECULCE, L. 71. *Domnii... au venit cu multe oști și au gonit pă Mihai Vodă de unde bătea Hotinul.* R. POPESCU, CM I, 327. *Mă înalț de unde eram pitulat.* BAR. - MUNT., W. 57¹/19. *Au nu era și el de acolo de unde era și doamna B?* NEGRUZZI, S. I, 61. *De unde ești, revino iarăși, Să fim singuri!* EMINESCU, O I, 122. *O, Sarmis, Sarmis, Sarmis! Răsai de unde ești!* id. ib. IV, 415. *Rămâi de-acuma sănătos, că eu mă duc de unde am venit.* CREANGĂ, P. 178. *E o linie oablă, oablă, care mere și mere și mere și iarăși se-ntoarnă ghe unghie o purces.* CARAGIALE, O. I, 90. *De unde numai se ia, multă vreme nu se ia.* SLAVICI, O. I, 62. *Rămâi sănătos, stăpâne, că eu mă întorc de unde am plecat.* ISPIRESCU, L. 9. *Nici n-a-ncercat Să se ridice de-unde-a stat.* COȘBUC, P. I, 286. *De acolo, de unde îl descărcase într-o dimineață cețoasă transatlanticul, scrisese de la început răvașe înspăimântate.* C. PETRESCU, S. 87. *Am pierdut iluzii prețioase, ca să ajung de unde am plecat.* BRĂESCU, O. A. II, 12. *Mi s-a părut că mă scol de unde mă culcasem azi-noapte.* ARGHEZI, S. VII, 7. *El, ori de unde vine, Stă tot cu gura pe mine.* EPURE, P. 6. *Trandafirul rău tânjește, Deacă-l smulgi de unde crește.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 202. *Și ăștia erau bogăți putrezi, da erau de unde se taie fierul cu fierăstrăul și își mâncau de su' unghie.* RĂDULESCU-CODIN, I. 79. *Eu is cine știe de unde: de peste nouă țări, de peste nouă mări.* VASILIU, P. L. 34. *De unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere.* ZANNE, P. V, 19. *De unde nu-i foc, fum nu iese.*

SNOAVA, III, 194. (Cu elipsa prep. „de”) *De-acolo unde ești, Din pământ ori din poveste mi-ai vorbi.* BLAGA, POEZII, 80. ♦ (Precedat de prep. „pe”; relația indică desfășurarea unei acțiuni pe o anumită cale de acces, pe o direcție de mișcare) Prin locul în care..., în partea în care... *Alții scriu și lipeșc hârtii... pre unde trec oameni.* PRAV. 247. *Și fiecare pe unde trece Păraie de sânge turcesc varsă.* BUDAI-DELEANU, T. 256. *Ș-acum nu caută numa să scape Pe unde-i mai scurt, mai aproape.* id. ib. 260. *Pe unde trece, fața pământului se usucă.* EMINESCU, P. L. 6. *Pe fete-n șes cu glume le petrec Și-nvăț pe toți să cânte pe-unde trec.* COȘBUC, P. I, 289. *Și pe unde ci mergea, Dără pe pământ făcea.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 101. *Ne lăsa să mergem cu ele pă unde nu era plantație.* T. DIAL. M. II, 266. *Cată pe drum în sus, Cată pe un' te-a dus.* CAF III, 152. *Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada.* NEGRUZZI, S. I, 251. *Pe unde iese cuvântul, iese și suflătul.* PANN, ap. CADE. ♦ (Precedat de prep. „pe”; relația vizează un spațiu nedelimitat, vag precizat, fie pentru că este necunoscut, fie că include nediferențiat locuri și situații diferite) Prin (acele) locuri în care... *Fuge pe unde nevoia-l mână.* BUDAI-DELEANU, T. 294. *Ci, iacă! tot ahăsta mă dusă Pă unde eu n-am fost niceodată.* id. ib. 323. *Pe unde cânta mierla, Acuma buha gême.* MACEDONSKI, O. I, 18. *Dormea prin șuri, în paie, mânca pe unde și ce apuca.* CĂLINESCU, E. 126. *Muncește cu palmele și el și nevastă-sa, pe la boieri, pe unde gășesc de lucru.* STANCU, D. 100. *Asta fac deocamdată: cânt, pe unde pot.* BĂNULESCU, I. 62. *Dorul meu pe unde pleacă Nu-i pasăre să-l întrecă.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 90. *Ea se depărta, Mult se-nstreina Pe unde mergea.* BALADE, I, 304. *Îl țineam pă une da Dumnezău.* T. DIAL. M. I, 145. *Danciucii ai micii... se risipeau care pe unde apuca, de groază.* EMINESCU, P. L. 29. *Roșile nu știu că plânge Dealul, pe-unde omul mână.* COȘBUC, P. II, 27. *Luai flinta la cătare Și-l lovii pe unde-l doare.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 385. ♦ (Învechit și regional; precedat de prep. „de pe”; relația indică localizarea unei acțiuni, stări etc. într-un spațiu îndepărtat sau în teritorii diferite ori pornirea unei mișcări dintr-un astfel de spațiu, din asemenea teritorii) Din locul (sau din locurile) în care..., din partea (sau din părțile) în care... *S-au pornit și oștile Moscului toate în jos de pre unde au fost la iernatec.* N. COSTIN, LET. II, 109/17. *Cine de pe unde au fostu..., toți au venit, făr' cât numai Buhuș au rămas în Țara Muntenească.* NECULCE, L. 84. *Început-au Brâncovanul a supăra pe doamna lui Șerban Vodă... ș-a-i lua bani de pe unde era mistuiți.* id. ib. 103. *Aducea câte un lemn de pe unde găsea (a. 1836).* PLR I, 40. *Kăgu-l cumpărăm... di pă la oraș, Brăila, București, du-pă une-l găsim.* T. DIAL. M. II, 757.

3. (Cu valoare relativă, se raportează la un nume precedent sau la un substitut al acestuia, legându-l de

propoziția următoare) (Exprimă ideea de spațiu precizat sau sugerat prin numele precedent) (În care (loc sau parte)... Duceți-vă... în focul veului, unde e gătit diavolului (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 458/22. Iaste casa aceea unde-i cete[ște] S[i]nteei Veneri (ante 1580). id. ib. 156/17. Nu adunareți voao comoară în pământ, unde-s viermi și putredește. CORESI, EV. 53. Proorocia... numărul sălașelor și locurilor unde-au descălecat gloata lu Israil. PO 5/15. Și-l puse să se sălășluiască în Eden, unde e hrană de raiu. MOXA, C. 7°/12. Vur lăcui în focul netrecut..., unde iaste gătat dracilor. IEUD, 229/13. Și-l duseră în chisoare, însă nu unde închidea pre alți oameni, ce într-un loc groaznic. VARLAAM, C. 374. Au dat de o hiară..., au ucis-o la locul unde să cheamă acum Bourenii. URECHE, L. 60. Vor pune foc la grajd sau la alt loc unde va sta fânul sau paiele. PRAV. 23. Casă unde tipăresc cărțile. ST. LEX. 173°/21. Un mire când stă de purceade Dintra-a sa cămară, unde șade. DOSOFTEI, PS. 57/19. Și prea înțeleptul Solomon au ales aceasta, unde zice: „de D[u]mn[e]zău te teame”. BIBLIA (1688), [prefață] 3/9. De va fi D[o]mnul D[u]mn[e]zeu cu mine, mă voi păzi întru calea aceasta unde eu mă duc. ib. (1688)², I, 244/45. S-au strâns în Podolia..., unde le era gherealii lor. NECULCE, L. 208. Să se prăpădească, cât nici locul unde i-au fost să nu se găsească (a. 1705). IORGA, S. D. XIV, 10. I-au dus în casa unde găzduia bătrâna. AETHIOPICA, 22°/10. Machedonenii... aprinsără și cetatea și arse biserica cea mare unde era dumnezeii lor. ALEXANDRIA (1794), 60/7. Să nu să arate nici urma unde au fost zidit. MOLNAR, în RET. ROM. 13. Acestea le-am făcut și le-am dat aicea la biserica cea mare din Schei, unde este îngropată răposata întru fericire mumă-mea (a. 1808). IORGA, S. D. XIII, 63. Zbură din locurile străine Drept acasă în dalba figănie, Unde pe toți află în bucurie. BUDAI-DELEANU, Ț. 212. Văz locurile unde gustasem oarecare plăcere. MARCOVICI, C. 20/18. Unul din corăbieri, mergând în camara unde se afla Robinson..., l-au îmbrâncit. DRĂGHICI, R. 10/24. Se apropie până supt fereștrile palatului unde ședea Shazinan. GORJAN, H. I, 5/4. [Î]l poști a-l întovărăși la lăcașul său unde el tocma mergea. MOZAIICUL (1838), 119/13. Acea fată voi vedea Ce s-asamănă c-o floare Unde sânt viețuitoare Gândul și-inimioara mea. ASACHI, S. L. I, 98. O parte din ei au venit și în Moldova, unde... au zidit pe la 1249 cetatea Neamțului. IST. M. 31/4. Se traseră în munții Carpați, unde-și păstrară... independența. BĂLCESCU, M. V. 7. Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. NEGRUZZI, S. I, 55. În acel locaș de piatră, drum ce duce la vecie, Unde tu te gândești poate la norodul ce-ai iubit. ALEXANDRESCU, O. I, 73. Sânt țări unde epocele cele mai politice au fost odată și cele mai literare (a. 1863). PLR I, 199. O grădină Unde-n gingașă lumină Cântă-o pasere din rai. ALECSANDRI, P. I, 145. Se duce Sus în curțile din Memfis, unde-n săli lumină luce. EMINESCU, O. I, 45. Și apa unde-au fost căzut În cercuri se rotește. id. ib. 170. Dar eu mă ridicai de pe scaunul unde mă încolțise tata Șimion și plecai. CARAGIALE, Q. II, 334. Voia să-l dea la școala unde eram și eu. SLAVICI, O. I, 78. Se duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari..., ca să-și aleagă unul. ISPIRESCU, L. 3. Locul unde-i acum satul Potopina. VLAHUȚĂ, R. P. 19.

Se duc cu toții la casa unde moșneagul ședea. COȘBUC, P. II, 130. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. D. ZAMFIRESCU, T. S. 21, cf. TDRG. Porni sprintenă către casa unde se ținea șezătoarea. AGÂRBICEANU, S. 43. Iar către parcul unde mor castanii Se furizează umbre. CODREANU, S. I, 93. E un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă. HOGAȘ, DR. II, 169. Aceiași barbari se văd luptând lângă burgurile de căruțe, unde-și au femeile și copiii. PÂRVAN, G. 122. Pe mulți din acești autori i-am dus eu la Iași, unde se publicau la început „Convorbirile” (a. 1927). PLR I, 251. Gândul nostru... se învățea împrejur, cum sunt atrase albinele de farfuria unde au fost fructe. C. PETRESCU, Î. I, 101. Din culmea unde, mai presus de nor, Doar gheața își sculptează diamantul, Te prăvăleai, gigant clocotitor. I. BARBU, J. S. 21. Făcuse două schițe..., unde se arată că scena se petrece într-un mormânt. CĂLINESCU, O. XII, 418. Sâmburele se pierdu-n țărână, unde încolți. BLAGA, POEZII, 34. A venit... tocmai din pădurea Letei, unde stă ascuns. BĂNULESCU, I. 16. Ținea lecțiile afară, la masa de sub vișin, unde și poetul răsfoia presa. ANANIA, R. 12. Vino, mândră, -n jos la șes, Un' se face grâul des. JARNIK - BĂRSEANU, D. 162. L-or prinde și l-or lega Și-n temniță l-or băga, În temnița cea mai grea, Unde n-a fost rob în ea. ȘEZ. I, 109. Se trezi într-o țară unde călca numai pe argint. FRÂNCU - CANDREA, M. 280. Și-ai plecat în țări străine, Unde nu cunoști pe nime. FOLC. TRANSILV. I, 358. Și în ocnă-l arunca, Unde om nu mai călca. FOLC. OLT. - MUNT. II, 224, cf. ȘANDRU, F. 9. (Învechit; precedat de prep. „de”; cu elipsa numelui la care se raportează) Era un feredeu mare, pustiu, aproape de unde ședea împăratul. VARLAAM, C. 374. (Învechit; reluarea numelui antecedent implică și răsfrângerea directă a acțiunii unui verb asupra acestuia) Deci pre Eistohe și pre Marchel i-au mutat la loc unde-ș iubiră. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128°/18. ♦ (Numele antecedent indică un abstract, o stare de spirit, un proces mental etc.) O mărturisește înțelepciunea unde zice: „grădină închisă și fântână pecetluită, ce folos iaste de la amândoa?” BIBLIA (1688), [prefață] 8/26. Eu iert toată rătăcirea unde Maomet te târî. HELIADE, O. I, 436. Ah, vai de mine! într-acest pustiu de jele, Unde nu am alt tovarăș decât durerile mele. CONACHI, P. 99. Ce nenorocire poți tu ave... în vârsta unde ești? DACIA LIT. 267/26. Exemplu de limbă unde imaginile sunt întunecate din pricina vorbelor nouă în care le-a îmbrobodit. LAMBRIOR, S. 15. Își dă seama cu precizie unde de calitățile unde excelează. OPRESCU, S. 230. Concretul e marele câmp unde își găsește soluția orice paradoxie dialectică. BLAGA, T. CUN. 54. Realizat în nuvelă, unde talentul său imbină o originală împerechere de senzualism și mistică poezie, d. Galaction a trecut la roman. CONSTANTINESCU, S. III, 39. Vai de acea însoțire Unde nu este unire! ZĂNNE, P. IV, 212. ♦ (Numele antecedent indică în context locul desfășurării unei acțiuni) La care... Îi arată apoi o fântână, unde trebuia să se ducă trei zile de-a rândul. CREANGĂ, P. 95. Drumul urcă... la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor. REBREANU, I. 9. ♦ (Precedat de prep. „de”; exprimă ideea de loc din care pornește sau este direcționată o acțiune, din care provine o persoană, un lucru etc.) Din care (loc)..., din care (parte)...; de la cine,

de la ce... *Rădăcai ochii miei în codri, de unde vine ajutoriu mie.* CORESI, PS. SL-ROM. 248¹/5. *Feciorul tău iarăși duce-l-voi acolo pre acel pământ, de unde tu ai ieșit.* PO 75/23. *Să-l întoarcă înapoi la satul lui de unde iaste.* PRAV. 6. *Eu sânt cel dentăiu, adecă dentru care sânt toate, de unde și omul mai vartos au luat începătura.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/11. *Curtea într-o baltă mare S-au prefăcut, de unde pe ea scoasă.* BUDAIDELEANU, Ț. 213. *Hotarul cel după urmă al lumii, de unde privește armonia planeților.* MARCOVICI, C. 14/6. *Are izvoare mai bogate, pe maica și surorile sale, de unde să se poată ajutora (a. 1837).* PLR I, 63. *Supt rece brâul zorilor de dimineață, De unde strașnicul vișor întinde aripi de gheață, Laponul, deprins cu gerul, fericit se socotește.* CONACHI, P. 285. *Dinaintea galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii.* NEGRUZZI, S. I, 36. *Se duse tocmai la locul de unde Stan încarcase lemnele.* CREANGĂ, P. 144. [Iepele] le cumpărase de la un popă, nefiind pe vremea aceea pojarnicii, de unde să cumpere altele. id. ib. 109. *Am ajuns teafăr acasă, de unde numaidecăt ți-am expediat suma știută.* CARAGIALE, O. VII, 167. *Cumplit se-ntoarse Vodă cu-ntreaga sa mânie Spre partea de-unde Golia venea cu dușmănie.* COȘBUC, P. II, 78. *Hărțile se mistuiau discret în portbilet, de unde mergeau de-a-dreptul pe masa verde a clubului.* C. PETRESCU, Î. I, 96. *Omul poate străbate lumea ca subt o fereastră de unde așteaptă să-i pice o garoașă.* ARGHEZI, S. IV, 26. *Le cumpără dând pădure...; dă unde... să taie pădurea comunală.* T. DIAL. M. I, 166. ♦ (Precedat de prep. „pe”; exprimă ideea de loc de trecere sau cale de acces) Prin care (loc)..., pe care (cale)... *N-au mers pe calea ce venise, ci pe altă cale, pe unde era țara întreagă.* URECHE, ap. CADE. *Casa lui nu-i departe de hudița în care dă cărarea pe unde s-a obișnuit să vină.* AGÂRBICEANU, O. I, 6. *De Gună se despărțise în ușa clubului, pe unde nu-i plăcea să treacă niciodată.* I. M. SADOVEANU, S. 284. *Valia pi uni męrgi apa.* ALR I 422/594, cf. A III 3. *Că știu sama la strămtori, Pe unde trec negustori.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 392. ♦ (Precedat de prep. „pe”; exprimă ideea unui spațiu nedelimitat, vag precizat, situat la mare distanță față de ceva sau care include mai multe locuri diferite) Prin care (locuri)..., prin care (părți)... *Omul cela... poate să cearce pren toate casele, pre unde-și va prepune.* PRAV. 30. *Boierii sunt hotărăși a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prietini.* NEGRUZZI, S. I, 139. [Bătălia] *Va fi precum... La Racova, pe unde și azi turcul se pierde.* ALECSANDRI, POEZII, 211. *Îi deteră voie să meargă prin toate locurile de prinprejur, pe unde va voi.* ISPIRESCU, L. 8. *Atunci vroiam să rămâi singur și să-mi închipuiesc țările în care sunt numai munți, ape și soare, pe unde toate jivinele vorbesc.* DELAVRANCEA, T. 21. *Dintr-alte țări de soare pline, Pe unde-ași fost și voi străine, Veniți, dragi păsări, înapoi – Veniți cu bine!* COȘBUC, P. I, 90. *Ar fi rămas un fel de țară a nimănu, pe unde se preumbla cine voia.* PÂRVAN, G. 126. *Pe dealuri, pe unde pământul nu dă rod, de acolo au și rumânii ceva ogoare ale lor.* STANCU, D. 52. *Mi-s dragi ungherele Pe unde s-ascund să toarcă tăcerile.* ISANOS, V. 316. *Să mă uit la lumea toată, Pe unde-am umblat odată.* JARNİK – BÂRSEANU, D. 314.

4. (Cu valoare nehotărâtă; în loc. adv. și în expr.) Loc. adv. **Unde și unde = a**) în puține locuri, pe alocurea, din loc în loc, ici și colo. *N-au stătut sultanul cu voievoda să să bată cu temei...; fără cât numai câte o strajă unde și unde de se love.* NECULCE, L. 208. *Câte un pâlc de iarbă unde și unde vedei.* BELDIMAN, E. 38/16. *Ciuma tot se arată unde și unde.* CR (1833), 174²/45. *O piele foarte groasă, pe care să află, unde și unde, ... peri scurți.* J. CIHAC, I. N. 57/2. *Istoricii latini întrebuițează adese la narașii... „praesens”... amestecând unde și unde câte un „praeteritum”.* PAULINI, GRAM. 89/5. *S-a degradat bietul oraș! abia unde și unde se mai vede câte un palat vechi.* NEGRUZZI, S. I, 71. *Împrejur, unde și unde, câte un strop de sânge.* GANE, N. I, 211. *Unde și unde, câte un felinar clipește în frunzișul umed.* VLAHUȚĂ, O. A. 413. *Unde și unde, răsar nenumărate stânci albe.* SĂM. IV, 166. *Căsuțe cât niște cuiburi se zăreau, unde și unde, împrăștiate.* AGÂRBICEANU, A. 72. *Își netezi părul, care abia arăta – unde și unde – fire argintii.* id. s. 187. *Prin ramuri se zărea, unde și unde, cer albastru-întunecat.* SADOVEANU, O. I, 227. *Ne-am putea întreba... de ce „ghivon!” s-a generalizat, pe când „ghimon” se întâlnește unde și unde.* IORDAN, STIL, 38; **b**) din când în când, când și când; arareori. *Însă trăbuie unde și unde și celui învățat să i se ierte.* ȚICHINDEAL, F. 147/4. *Se întâmpină unde și unde excepții – precum din neapărată trebuință se întâmplă uneori.* MOZAIICUL (1839), 725/19. *M-am bucurat deci că mai văd unde și unde câte unul, care... își mai fintește ochii pe jos..., spre a se ocupa de primejdiile ce îl inconjoară (a. 1869).* URICARIUL, XIV, 144. *Unde și unde se auzea câte un suspin înăbușit.* AGÂRBICEANU, O. I, 106, cf. CIAUȘANU, GL. **Când și unde** = în unele locuri; din loc în loc, ici și colo. *Când și unde, drumul răsufla mai slobod, dând zidurile spelbe în lături.* VOICULESCU, P. II, 261. ♦ Ex p r. (Prin nord-vestul Munt.) **Pe unde locuri** = prin unele locuri, în alte părți (depărtate). Cf. UDRESCU, GL. 156. *Pe unde-locuri, vorba, portul, datinile sânt mai altcum decât la noi.* id. ib.

II. Adv., conj. (Cu sens modal)

1. Adv. (Interogativ-exclamativ, cu valoare de negație; adesea urmat de un verb la conjunctiv sau, în expr., precedat de prep. „de”) Cum s-ar putea (să...); nici vorbă (să...); nici pomeneală (de...). *Unde era gunoaie în groapa lui Robinson ca pe la noi?* DRĂGHICI, R. 57/30. *Căci omul trebuie să tubească ceva; sau d-ar fi luat gust d-a sădi flori sau a face o culegere de fluturi, dar unde!* VOINESCU II, M. 18/9. *Aidade!... Unde mă ocup eu cu secături de alea?* GANE, N. III, 105. *Unde-i primesc...! De câte ori nu m-am închin în casă pentru ca să scap de ei!* ALECSANDRI, T. I 063. *Dar ași! unde vrea să știe pocitul de toate astea!* ISPIRESCU, L. 43. *Dară, ași! unde să se lipească săgețile de pielea lui?* id. U. 30. *Cum s-o duc? Ca la stăpân, unde am vreme, ba mâncare la argași, ba du-te la câmp.* ap. TDRG. *Păi, eu sunt om sărac, unde pot eu să plătesc arhitect pentru o cocioabă?* CĂLINESCU, S. 349. *Veni vremea prânzului, dar unde să se poată dezlipi ei de lângă icoană?* RETEGANUL, P. II, 5. *Unde să se gândească că doară nevastă-sa vrea să-l înșele... id. ib v, 12.* ♦ Ex p r. **Da** (sau **dar**) **de unde!** = cum să fie așa ceva? imposibil! nu se poate! *Stăi culcat, c-adormi îndată... – Da de unde!...*

nu-i nici vorbă. CONTEMPORANUL, I, 198. *El doarme!* – *Da de unde... Cu ochii închiși ascult mai bine.* GANE, N. III, 153. *Cel puțin... să lumineze soarele! Așa! De unde?* CONV. LIT. V₂, 525. *Eu mă fac Că pornesc în jos pe stradă, Să-nșel baba, să mă creadă... Dar de unde! Baba-i drac!* COȘBUC, P. I, 106. *Dacă eu îți zic: „Băiete, deschide ochii”. De unde! mama, sāraca, e dușmană, femeia e bună!* ap. TDRG. *Dar de unde! Cavalerul medieval era un fricos.* CĂLINESCU, C. O. 39. *Pari otrăvit de știință... – Da de unde! Și umerii lui de plugar se scuturară de răs.* BARBU, PRINC. 73. *Degeaba se zicea că Andrei ar fi murit... Da de unde! L-a văzut cineva ieri.* BĂNULESCU, I. 16. *De unde să mai închidă ochii? Cât fu noaptea de mare nu dormi cât ai coace un ou.* RETEGANUL, ap. TDRG. *De unde, cinstite împărate? Rândașu vrea să mă piardă când spune așa prăpăstii.* RĂDULESCU-CODIN, I. 240. *A zis că-i vițelu. Da dă unde! Că-l mîncase pã vițel.* T. DIAL. M. II, 178. *Ne uitam acolo-m fântîna să treacă ursitoarea pã lângă găleată.* A, de unde! ib. 513. (Popular) **(De) unde să nu fie așa!** = cum să nu fie așa! firește! mai încapе vorbă? de ce nu? *Îi trecu un fier ars prin inimă, gândindu-se că poate i-a călcat porunca. Și de unde să nu fie așa!* ISPIRESCU, L. 52. *Se vede că ei erau făcuți unul pentru altul. Și de unde să nu fie așa!* id. ib. 102. *Toată lumea zice așa, Că-s iubit de dumneata, Ș-unde să nu fie așa!* ȘEZ. II, 184. (Popular) **Unde se pomenește (sau se află)!** = nu-i adevărat! imposibil! nici nu poate fi vorba! nu e cu putință! Cf. IORDAN, STIL. 251. *Ni se pare că pozna asta a făcut-o băiatul d-tale. – Unde se află, domnule!* id. ib. 282. **A (nu) avea de unde (să...)** = a nu fi în stare să..., a (nu) avea posibilitatea (să...), a (nu) dispune de mijloace (pentru a...). *Neavând de unde îndestula cu zahere... cabanul împărătesc* (a. 1812). URICARIUL, IV, 353/23. *Tată-său..., nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată.* CREANGĂ, A. 108. *Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa mai bine decât orișicine.* SLAVICI, O. II, 6. *Femeia, copiii cer de mâncare, veșminte, învățătură, și n-am de unde.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cum să nu facă lux? Are de unde.* IORDAN, STIL. 289. *El s-a înșurat apoi și a avut mulți copii, dară cu toții au avut... de unde trăi.* SBIERA, P. 245. *Copilul își cere de mâncare și, dacă n-ai de unde, e rău!* FURTUNĂ, C. 81.

2. Conj. (Învechit și popular; după verbe care redau un proces de observație sau de cunoaștere, exprimă răsfrângerea acțiunii acestora asupra unei alte acțiuni, stări etc., implicând adesea și ideea modului de desfășurare a acțiunii, stării etc. percepute) Că, cum; (învechit) cum că. *Aceasta arată unde grăiaște că „chemă pre ei”.* CORESI, EV. 91. *Au scris sfântul Matei evanghelist... unde zice domnul, Dumnezeuul nostru, Î[i]sus Hristos: „Păsați în toată lumea..., botezați-i.”* id., în TEXTE ROM. (XVI), 104. *Acolo vădzură unde cursură la svântul bărbății și muierile... jeluindu-să.* VARLAAM, C. 393. *Mulți oameni mai vădzu cu ochii miei unde i-au omorât acesta șearpe.* id. ib. 425. *Une date văd în cale unde umblă de vatămă pre oameni* (a. 1645). CCR 216/13. *Numai ce văzuiu despre ameazăi un nour unde se rădică ca o negură.* M. COSTIN, O. 166. *Aude pre Sv[ă]nta Maică unde zice: caută fiul meu... cumu-i de frumoasă.* DOSOFTEL, V. S. noiembrie 162°/4. *Iar el numai ci văzu unde venia feciorul pre mare* (a. 1675). GCR I, 223/18. *Mi se păru unde vedeam în partea de-a*

stînga mulțime de... oameni. MINEIUL (1776), 28°/26. *Vedea toți unde ieșia sicriul singur, neapucat de mână de om.* ib. 93°/32. *Văzut-am astă-noapte în vis unde-m adusă Amon... un cocon mic.* ALEXANDRIA (1794), 14/6. *Așadar nu să poate prevedea unde va să iasă lucru cu Poarta.* GT (1838), 3°/9. *Mi-am ridicat capul și am văzut unde venea cel mai mare cadî al orașului.* ap. TDRG. *Boierul văzu unde intrară voinicii călări în chip de îngeri.* RETEGANUL, ap. CADE.

3. Adv. (Învechit; precedat de adv. „ca” și urmat de un verb la modul condițional; exprimă o comparație ipotetică între două acțiuni) Ca și cum, ca și când, de parcă. *Iară să o va mărita după feciorul său, așa facă cu însă ca unde ară fi fata lui.* PO 247/15.

4. Conj. (Învechit, rar; precedat de prep. „până” sau în corelație cu adv. a c o l o; exprimă atingerea unei limite de intensitate) Încât. *Te-am iubit până acolo, unde ceriul, în uimire Se cutremura.* CONACHI, P. 101. *Apoi inima începe a-i dărui și simțire, Până unde ne orbește a-i arăta și iubire.* id. ib. 284.

III. Conj., adv. (Cu sens temporal)

1. Conj. (Învechit și popular) (Și în corelație cu adv. a t u n c i, rar, a c o l o; exprimă simultaneitatea unor acțiuni, stări etc.) În momentul în care..., în timp ce..., (pe) când. *Iară... unde începu a plânge, glasul ei se auzia de la răsăritul soarelui până la apus* (a. 1600–1625). GCR I, 64/20. *Și slăviră pre Dumnezeu de aceea puteare ce se arată atunce, unde zice cu un cuvânt numai Î[i]sus bolnavului să-ș ia patul.* CORESI, EV. 62. *Iliăș Vodă... au mai intrat în țară cu oaste leșască, unde i-au ieșit înainte Ștefan Vodă la Podraga.* SIMION DASC., LET. 28. *Unde-m vine-aminte de sfânta ta față, Mi să varsă-n suflet răceală de gheață.* DOSOFTEL, PS. 139/15. *Noi moldovenii ne bucuram unde auziam că este să să facă pace vecinică.* NECULCE, L. 148. *Au nemerit tocma în zioa care s-au cununat beizade și era toți la masă, unde și-au cam stricat cheful și nunta, auzind de mazilie (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 225/19. *Și acolo unde îl cetea au făcut cu mâna și l-au rădicat și i-au tăiat capul (sfârșitul sec. XVIII).* ib. 258/1. *Unde aminte își aduce, Pâinea nu poate s-o mînce* (a. 1774). GCR II, 104/34. *Uite, dascăle, unde șadeam colo, a venit.* HELIADE, V. 7°/6. *Era frate de cruce cu Gheorghie al Tomii și, unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea.* REBREANU, I. 21. *Pănciorii tăi, Unde te-or vedea, Bine le-o părea.* TEODORESCU, P. P. 48. *Unde-o auzea, Soarele-mi ofta.* BALADE, I, 285. *Ia luați, băieți, aminte Une sara mi-o-nsăra Bage-i în hiară sau bă?* CAF III, 331. *Unde ea că se scula, Frate-so că se culca.* ib. 344. ♦ (Adesea precedat de prep. „de”; și în corelație cu adv. a c u m sau cu loc. adv. de a c o l o, de a c u m, de a s t ă d a t ă; exprimă opoziția între două acțiuni, stări etc.) În timp ce, pe când. *Domnii ăștia își netezesc și își înfrumusețează astfel sujetul..., unde narația mea e veritabilă.* HELIADE, D. J. 82/22. *Și, pe lângă cheltuială, unde eram om tihnit, Îmi văzui casa târg slobod și pe mine ameșit.* PR. DRAM. 104. *De unde dormeam în pace, Îmbrăcat m-am pomenit.* I. VĂCĂRESCUL, P. 11/23. *Și unde ei mai nainte să spuie multe doera, Acuma nici puțințele să vorbească nu putea.* PANN, E. III, 27/17. *Ian privește bănărit, de unde eram așif de parale.* ALECSANDRI, T. 146. *Vezi să nu pați și tu ca simigiul și*

de unde, cu drept cuvânt, te așteptai să fii răsplătit..., să nu capeți de la mine decât un encomion fluturatic. ODOBESCU, s. III, 10. De unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huciu-marginea. CREANGĂ, O. 253. De unde ceilalți... se ascundeau prin pivniți... Aleodor se ascunse astfel încât fata intră la grije. ISPIRESCU, L. 45. Femeia, de unde se aștepta să vază pe dascăl mulțumit..., rămase uimită. id. ib. 272. Unde până aci românii se luptase cu înzecii oameni decât dâșii, acum trebuiau să se lupte cu trăsnetele tunurilor. id. M. V. 39. De unde până aci Ana dorea să nu-i întâlnească, acum... voia să alerge după ei. D. ZAMFIRESCU, A. 181. De unde, adineaori, conu Barbu se simțea ca un înecat, cerând ajutor, acum era stăpân pe întâmplare. I. M. SADOVEANU, S. 46. De unde până atunci vorbise evlavios, de astă dată ea îi răspunse cu un glas pe care Țugurlan îl cunoștea. PREDĂ, M. 151. ◊ (Pleonastic) Să unde H[risto]s am noi cunoscut după trup, de acmu noi nu-l cunoaștem drept nimirile. CORESI, L. 358/15. ◆ (Învechit și popular; exprimă succesiunea imediată a unor acțiuni, stări etc.) După ce, îndată ce; când. Să mirară, unde audziră că-i iartă păcatele. VARLAAM, C. 41. Pafnutie, unde-i înțaleasă și o cunosc, cădzu la pământ ca mortul. DOȘOFTEL, V. S. septembrie 27°/11. Sluga creștinului sosește... și, unde-l vădzu, numai ce-ncremeni creștinul. id. ib. noiembrie 118°/25. Constantin Duca Vodă se împlu de mare bucurie unde auzi de acea veste. NECULCE, ap. TDRG. Unde mi să va tâmpla moartea mea, să mă îngroape dinlontru în besearecă (a. 1706). IORGA, S. D. XIII, 72. Iar împărăteasa, unde văzu mărul, numai ce îngâlbeni și începu a tremura (a. 1760). GCR II, 74/3. Unde-o vede Ghemiș, moare! ALECSANDRI, P. P. 129. Idolii, unde-au aflat, Drept la rai năval-au dat. TEODORESCU, P. P. 33. A din deal, ca un pahar; A din vale, ca o floare, Unde-o vede neica moare. FOLC. OLT. - MUNT. II, 472. Unde turcii mni-auzea, Casa că mni-o ocolea. CAF III, 344. ◊ (Precedat de prep. „de”) Dar de unde-mbătrânește, Dorul să călătorește, Nimărui nu-i trebuiește. SEVASTOS, C. 52. ◆ (Învechit, rar; precedat de prep. „până”, calc după gr. ἕως οὗ; exprimă durata unei acțiuni, a unei manifestări, a unei stări etc. prin raportarea la o altă acțiune) Până în momentul în care..., până când... Sufletul lui mâncare pohteaste, până unde i să vor putrezi lui polișele. BIBLIA (1688), 377°/57. Până unde va înceta zioa și se vor pleca umbrele te întoarce. ib. 453°/28. Jurat-am pre voi featele Ierusalimului, întru puteri și întru țăriile țarinei, ce rădicași și ce sculași dragostea până unde va vrea? ib. 455°/7. Cine a vrea a o lua ce numai să slujească... într-această sfântă biserică și să mă pominească până unde va fi (a. 1753). D. POP, M. 38. ◊ (Relativ cu valoare interogativă indirectă) Și întrebi să știi: carii au domnit dentâiu și până unde au ajuns și cum au împărățit și câți ai (a. 1620). MOXA, C. 4°/3.

2. Adv. (Învechit și popular; în propoziții afirmative sau în formă negativă cu sens afirmativ; în legătură cu verbe incoative, exprimă caracterul neașteptat, surprinzător, imprevizibil al unei acțiuni, manifestări etc.) Pe neașteptate, dintr-o dată, deodată. Tătarii..., oaricum să îndoie dintâiu, să nu fie vreun viclesug, iar apoi, unde s-au pornit a veni ca vântul. NECULCE, L. 286. Unde-ncepe-a pârâi rediul... iesă deodată vreo sută de

români cu ciomege și cu topoare. ALECSANDRI, T. I 441. Fata unde se puse pe un plâns, de nu o putură mângâia cu nici un chip. ISPIRESCU, ap. TDRG. Pe la mijlocul nopții, unde începe vântul a urla și valurile a crește cât munții. DUNĂREANU, CH. 109. Și unde ai prins a suspina ș-a plânge. SEVASTOS, N. 127. Și cum sosiră față-n față, unde nu începură a mi-i lua la ochi cu săgețile. MARIAN, T. 125. Fata-mpăratului uni n-o-nceput a striga la el. ȘEZ. IV, 197. Neșt'e cățele de hulki und'e ț-o prins a mă lua d'in neșt'e greble d'e sier. O. BÂRLEA, A. P. I, 142. ◊ (În stilul narativ popular; subliniază și intensifică acțiunea verbului determinat, dând exprimării vioiciune și dinamism) Nu se lăsară nicidecum mai jos și unde se repeziră odată, începură a le toca... și dau înainte. HELIADE, V. V/7. Unde ț-i l iau de guleru fermelei... și dau brânci serdarului. PR. DRAM. 230. S-au adunat cu toatele la priveghi și unde nu s-au așternut pe mâncate și pe băute, veselindu-se împreună. CREANGĂ, P. 34. Și unde se-ncinge o bătaie, cică țipa doamna și striga ca din gură de șarpe. VLAHUȚĂ, O. A. III, 69. Ce să vezi? Unde se mai înălțau aici în Discordia niște palate dă case, de încremenise toată mahalaua! KLOPȘTOCK, F. 193. Dar prostul unde și-a făcut o groapă și a apus femeia de l-a acoperit. SEVASTOS, P. 24. Unde se scoală baba din noapte și pune sicriul... în car. ȘEZ. I, 53. Când o văzut basmaua cu semnele, unde-o-nceput a striga. VASILIU, P. L. 227. Și numai ce scoate ea culșerul și... unde-l plesnește pe motan! FURTUNĂ, V. 81. Era jandar ș-unde-l videai cu eghileți-eia colea. T. DIAL. M. II, 761. Și-unde mi-o luară Tot pe de cu seară Prin neagră secară. CAF II, 20. (Urmat de negația „nu”) Și unde nu mai zboară și a treia oară până la soare. CREANGĂ, P. 196. Mai rumegă el cât mai rumegă și pe urmă se așterne pe somn și unde nu începe a mâna porcii la jir. id. ib. 226. Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de râie căprească de la caprele Irinucăi. id. A. 27. Iar la masă cine slujeau...? Erau sufletele goale ale domnilor și domnișelor... Și unde nu se lășăia Scaraoschi, văzându-se înconjurat de niște slugi așa de neam. GANE, ap. TDRG. Unde nu se poate porni, când ț-i lumea mai dragă, un vânt ascuțit. AGÂRBICEANU, O. II, 418. Dară calul unde n-au nechezat o dată, cât s-au răsunaț toate pădurile. SBIERA, P. 75. Păsărica unde nu se vâri în sufletul lui și-i ceru mâncare. SEVASTOS, P. 81. Doamne, oare au scâldat-o pe mămuca... și unde nu prinde a boci. id. ib. 114. Unde nu mi ț-i am bătut, Unde nu mi l-am prins de păr și de urechi. TODORAN, GL. Femeia... apucă vâtraiul în mână, și unde nu începe a mi ț-i l măsura cu dânsul peste spate. SNOAVA, III, 22. Unde nu se umflă cioara o dată-n pene. ib. 284. ◊ E x p r. Unde... unde = uneori..., alteori..., când..., când. Unde deschidea o gură de să mă îmbrace o dată, unde se uita cu niște ochi din care parcă ieșeau săgeți. ap. DDRF.

3. Adv. (Învechit; cu valoare relativă, se raportează la un nume precedent, legându-l de propoziția următoare; exprimă ideea de timp indicat sau sugerat de numele precedent) În timpul în care..., în timpul cărui..., când... O zi de sfat era de ast' dată, Unde toată acuma s-adunasă Boierimea cea mai învățată. BUDAIDELEANU, Ț. 79. Într-o noapte, unde dormeam în pat cu tânăra mea nevastă, ne aruncară pe amândoi în mare. GORJAN, H. I, 37/15. ◊ (Precedat de prep. „de”) Cela

noaa ne-au deşchis a voastră dragoste în d[u]h... dentru aceeaa zi d-unde noi am auzit. CORESI, L. 456/1.

IV. Conj., adv. (Cu sens cauzal; învechit şi popular)

1. Conj. (Exprimă motivarea unei acţiuni, stări etc. prin alta) Din cauză că, pentru că, fiindcă, deoarece. *Că-l urără, unde oblici pre ei întru porţi, şi cuvântul derept urātu le fu.* CORESI, EV. 173. *Unde eu-s vreadnic ca eu încă să fiu călătoriu..., voi veni la voi.* id. L. 339/16. *Iară de unde văzui că nu împlă derept..., eu grăii lu Pătru naintea tuturorora.* id. ib. 394/8. *Unde-ai făcut aceeaa şi n-ai cruşat feciorul tău cel unul, blagoslovi-te-voiu.* PO 72/4. *Au unde eşti mie frate, în har sluji-veri mie?* ib. 97/24. *Slăviră pre D[u]mn[e]dzău tofi, unde o au întărit a să bate şi a birui pre luptătoriul cu totul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 54^v/11. *Har mare şi de vecie dăm noi tofi Sf[i]nşiei tale..., unde nu ne-ai lepădat afară din mila ta (a. 1683).* CCR 126/22. *O, câtă obidă era lui Matei Vodă! Unde ştiia cât bine le-au făcut.* ANON. CANTAC., CM I, 162. *Apropiindu-să către mine, Unde eu căzusem leşinat, Mă dusă cu sine.* BUDAIDELEANU, T. 314. *Să vede că s-au mâniat, unde n-am scos nimic din gura mea.* KOTZEBUE, U. 8^v/11. *Unde s-arăt ruşinoşi, Socotesc că-s cuvioşi.* MUMULEANU, C. 119/11. *Cu greu căzându-i foarte, unde mai mult de lucru şi bătaia căpăta decât mănecare.* BĂRAC, T. 11/9. *Sânt toate semnele din lume, dar eu unde mă văz așa...* I. D. GHICA, P. 15/16. *Pesemne, boierule..., şi s-a făcut urât unde am spus anume toate soiurile de paseri şi de jivine.* ODOBESCU, S. III, 197. *Poate c-ai plâns, unde-am lipsit atâta vreme.* EMINESCU, G. P. 85. *Bucuria tatălui său era așa de mare unde vedea că fiu-său are să fie procopsit.* ISPIRESCU, L. 183. *Acuma poate fi-i dragă, unde-i şi frumuşică.* SEVASTOS, N. 49. *Unde era şi cam adus de spete..., puteai să juri că se apropie de cincizeci.* BACALBAŞA, S. A. I, 154. *[Acesta] mi se întipărise cel mai mult în minte. Poate că unde era şchiop de-un picior şi vorbea pripit, în vârful limbii.* P. CONSTANT, O. 3. *M-am gândit că, unde e aproape cu casa şi era spre seară, vrea să se scalde şi ea.* PREDĂ, I. 46. *Că el veste mi-o trimăs... Să mă duc să-l otrăvesc, Unde nu vreau să-l iubesc.* HODOŞ, P. P. 126. *Uni-m-eşti aşiă di drag, di-aceea mă uit.* ŞEZ. V, 168. *Faci așa unde ai necaz pe mine.* RĂDULESCU-CODIN, 76. ◊ (Precedat de prep. „de”) *D-unde morţii nu se scoală, mănecăm şi bem, demăneafa amu murim (cca 1569-1575).* GCR I, *13/28. *Fraţi dragi, fiţi tari..., de unde voi ştiţi ca lucrul vostru ce lucraţi să nu fie deşert (cca 1569-1575).* id. ib. *15/5. *De unde era iute, mai vârtos era el datoriu să poarte grijă.* CORESI, EV. 320. *Derept aceeaa mult am avea a grăi, ce iaste greu, d-unde voi neînşelegători seşi.* id. L. 545/20. *De unde orice lucrare pârînşască lor le iaste o leage, cu ochii închişi priimită ca bună (a. 1809).* GCR II, 203/23. *Îşi întoarse ochii, de unde i se păru c-auzise sunet, şi văzu o lumină turbure.* EMINESCU, O. VII, 242. *De unde dai, milostivul Dumnezeu să-şi deie.* CREANGĂ, P. 191.

2. Adv. (Precedat de prep. „de”; exprimă o întrebare directă asupra cauzei sau asupra motivului unei acţiuni, manifestări etc.) Din ce cauză? Din ce motiv? *De unde sântu... sfadele întru voi?* COD. VOR. 126/14. *De unde această simşire nemăsurată?* EMINESCU, P. L. 57.

V. Conj. (Cu sens condiţional; învechit, astăzi în loc. conj.; adesea precedat de prep. „de”; exprimă

condiţionarea unei acţiuni, manifestări etc. de către alta) În cazul când; dacă. *Cu gadinele sălbateci m-am muncit, ce folosu mie aceeaa, d-unde morţii nu se scoală.* CORESI, L. 335/10. *Sau cuget eu oamenilor să le ogodesc şi eu, de unde-aş fi ogodit oamenilor, n-aş fi fost sluga lu H[risto]s.* id. ib. 390/7. *Unde tu aceeaa veri face, tu tine singuru te veri ispăsi.* id. ib. 503/5. *Are fiecine voie să ajutorească pre cel asuprit şi, unde va vedea că stau cu războiu asupra lui..., să-l izbăvească de moarte.* PRAV. 122. *Că, unde va Dumnedzău, sânt şi hani, şi prietini, şi de toate.* NECULCE, L. 117. *Ar trebui să fie şi haţmanul cu oştile, că unde este haţmanul aşcultă şi oştile mai bine.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 159/18. *Unde te-apropii, codrul se preface în grădină.* EMINESCU, O. IV, 362. *Să nu-şi bată gândul, Unde nu-i cu rândul, Să n-apuce codrul, Unde nu-i cu modru.* COŞBUC, P. II, 147. (Pleonastic) *Şi unde să veşi afla ceva neisprăvit bine sau greşit, iară voi să dereptaţi, să nu blăstămaţi.* CORESI, EV. 6. ◊ Loc. conj. **De unde nu** = dacă nu, în caz contrar. *Le zisă binişor ca să se pogoare, iar de unde nu, deşteaptă pe zmeu.* GORJAN, H. I, 10/17. *Vei face acestea, de unde nu, vei fi pedepsit.* PONTBRIANT, D. *Dacă-ţi place, kir Ianule! de unde nu..., să ne vedem când mi-oi vedea ceafa!* CARAGIALE, O. II, 226. *C-apoi, de unde nu, îmi voi întoarce armele asupra împăratului.* ISPIRESCU, M. V. 46. *Dacă te fii, haide! şterge-mi roibul din grajd şi al tău să-ţi fie; de unde nu, să mă slujeşti trei ani în capăt fără leac de simbria.* SNOAVA, I, 36.

VI. Conj. (Cu sens concesiv; adesea precedat de prep. „de”; exprimă depăşirea unui impediment în realizarea unei acţiuni) Cu toate că..., chiar dacă..., deşi. *Neştine i se pare că iaste ceva, d-unde el nu e nemica.* CORESI, EV. 408/10. *Mare-mpărat sultan Mehmed şi mic tot într-o vreme, Căci, unde tofi îl tremura, ajunse d-a se teme.* VĂCĂRESCU, IST. 268. *A adus zece căpăfani de zahăr..., de unde făgăduise 12 căpăfani.* ALECSANDRI T. 503, cf. DEX.

– Şi: (învechit şi regional) **une** adv., conj.

– Lat. **unde**.

UNDEĂLĂ s.f. (Rar) Faptul de a u n d i¹. Cf. H XII 7.

– **Undi**¹ + suf. -eală.

UNDELEMN s.n. v. **untdelemn**.

UNDELEMNĂR s.n. (Învechit) Ulcior pentru păstrarea untdelemnului. *Împlu şi un undelemnari deşertat.* DOSOFTEI, V. S. februarie 81^v/11, cf. TDRG.

– Pl.: undelemnare.

– **Untdelemn** + suf. -ar.

UNDELEMNÍU, -ÍE adj. v. **untdelemniiu**.

UNDELEMNÓS, -OÁSĂ adj. v. **untdelemnos**.

UNDÉR s.n. = (regional) **ghionderă**. Prăjină lungă, ascuţită la unul dintre capete, care, înfigându-se pe fundul apei, face să înainteze barca. V. raşcă, sacoviţă. Cf. T. DIAL. D. 843. *Din anu-acesta am început să-nvăţ şi io să mân barca, şi la rame, şi la under.* ib.

UNDEROFIȚER s.m. v. **unterofițer**.

UNDEȚĂ s.f. v. **undiță**¹.

UNDEVĂ adv. 1. Într-un loc care nu poate fi identificat sau precizat, într-o direcție oarecare (II 1); în orice loc, în orice direcție, indiferent unde sau încotro; (învechit și regional) oareunde (I), (învechit) undevași, (regional) undevașilea. *Cela ce va vrea să fure și de să va ascunde uneva, la vreun loc, ... să-l trimiță la ocnă câtăva vreme.* PRAV. 33. [Șarpele] deca vede pre om, fuge să să ascunză undeva (a. 1654). GCR¹, 166/39. *Nu-i distul de va fi undiva un liman ca aceala să să mântuiască vasăle.* HERODOT², 351. *De s-ar afla cineva, undeva, cu ce să să învoieșeade.* N. COSTIN, C. 171. *Dracii care încotro străbătură, Undeva cercând cum să să ascundă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 264, cf. DRLU, LB, ISER, BAR. - MUNT., w. 856¹/4. *O, cum fulgeră de strașnic..., trebuie să trăsnească undevă.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. POLIZU. *Măcar că nu mi se pare, Nici undeva am citit, Că la vreo întâmplare Nobilii să fi plătit.* ALEXANDRESCU, O. I, 130. *Mă rog, ascundeți-mă undeva să nu mă gășască.* ALECSANDRI, T. 1 554. *Când unul trece, altul vine în altă lume a-l urma, Precum când soarele apune El și răsare undevă.* EMINESCU, O. I, 204. *Un crez adânc pătrunde-va De-a pururi omenirea Că undeva, undeva E fericirea.* id. ib. IV, 397. *Nu s-a mai pomenit și nici cred că s-a mai pomeni una ca asta undeva.* CREANGĂ, P. 102. *Fă-te că pleci undeva, întoarce-te binișor și te ascunde.* CARAGIALE, O. II, 363. *El a fost undeva și a făcut ceva cu știrea lui Ghiță.* SLAVICI, O. I, 141. *Se uită în toate părțile, ca de va vedea undeva vro zare de lumină, să se ducă și să ceară nițel foc.* ISPIRESCU, L. 200, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 92. *Când vreo ușă se trânteste Undeva pe-un gang departe, Furios răsună golul.* COȘBUC, P. I, 98. *Mă duc undeva la aer curat.* SANDU-ALDEA, A. M. 110. *Poate voi mai găsi vro mică inscripție ascunsă undeva.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 233. *Ea e undeva pe râul cu al cărui nume șeamănă Argeșul.* PĂRVAN, G. 81. *Mă retrăgeam plângând undeva într-un colț.* AL LUPULUI, P. G. 21, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Totuși, e foarte aproape apa, adâncă, cernită, curgând în văltori, undeva, în preajmă.* MANIU, V. P. 54, cf. CADE. *Undeva - poate în mănăstirea Sf. Mihail din Peri - unul sau mai mulți călugări... au transpus în limba română cuvântul Domnului.* CARTOJAN, C. P. I, 10. *Nu-mi amintesc decât amănunție stinghere... un templu vechi, undeva în India.* M. ELIADE, C. 259. *Trage-mă undeva la adăpost, că pe urmă mă târăse eu cum oi putea.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 31. *Fotografia astfel corectată sta undeva.* CAZIMIR, GR. 30. *Undeva, înainte, s-a aprins o lumină.* CAMIL PETRESCU, U. N. 389. *Poate undeva, departe în câmpuri, au și sosit de mult cocorii.* C. PETRESCU, C. V. 204. *Da' ce, logofete, pleci undeva, de vă pupași așa, ca la despărțire?* MUȘATESCU, T. 94. *Trebuie să fi fost dus însă undeva aproape.* BRĂESCU, O. A. II, 222. *Duce o scrișoare undeva.* SAHIA, Ț. 97. *Pare reflexul... unei lumini ce moare undeva departe.* CIORAN, C. A. 166. *Abia sosise și e nevoit să plece iar undeva.* VOICULESCU, P. II, 25. *S-a mai auzit un câne lătrând undeva într-o margine de sat, departe.* SADOVEANU, O. XIII, 714. *Departe, undeva, sunt porturi ce așteaptă.*

PILLAT, P. 50, cf. SCRIBAN, D. *Aud cum se destramă un suflet undeva, Departe, în a ploii acidă melopee.* I. BARBU, J. S. 8. *E suficient ca să apară undeva... ca să se îndrepte îndată spre ea omagiul tuturor privirilor.* MIHĂESCU, D. A. 57. *Începea undeva privighetoarea și venea o adiere din livezile înflorite.* SADOVEANU, E. 117. *Undeva parcă am o odaie cu oglindă, în care parcă m-am văzut și nu mă cunosc.* ARGHEZI, S. VI, 77. *Ai undeva în Țara Moșilor steamp de aur?* CĂLINESCU, C. O. 85. *Inima-ți zvâcnește mai rar, Ca și cum nu ți-ar bate în piept, Ci adânc în pământ undeva.* BLAGA, POEZII, 91. *Undeva peste gârlă fusese jefuită o moară.* BOGZA, A. I. 319. *Auzi vuietul vântului... și o fereastră uitată deschisă care se zbătea, fără ritm, undeva.* VINEA, L. II, 85. *Nici țărături nu vreau, Nu vreau să ajung undeva.* BOTTA, S. II, 230. *Atât timp cât principiul contradicției este compromis undeva în lume, el este compromis... în toată lumea.* A. DUMITRIU, E. 27. *Se auzi strigat de doi vecini care se duceau împreună undeva.* PREDĂ, I. 73. *Mările se clatină departe, Undeva un curs de râu s-abate.* ISANOS, V. 44. *I se păru că aud undeva un sunet de clopoșel.* V. ROM. decembrie 1964, 61. *Își ține ochii albaștri, spălăciți, pironiți undeva înainte.* BĂNULESCU, I. 7. *Până se va lămuri situația, trebuie să stea undeva de o parte.* V. ROM. ianuarie 1970, 42, cf. FORM. CUV. I, 219, ALR I 340/85, ib. 1 354/870, 878, ib. 1 596/592, ALR II 3 259/362, ib. 3 420/53, 235, ib. 3 507/29, ib. 4 249/833, NALR - B I h 96/30, ALR - M III h 674/221, 231, 232, 235. *Ea l-o fi văzut Undeva trecând, Pă drum, piste câmp.* BALADE, I, 420. *Meriș univa în servit, și slujă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 403. *Și de toți ai întreba: Nu m-a văzut undeva?* FOLC. MOLD. I, 134. ♦ (Precedat de prep. „de”) Dintr-un loc oarecare (II 1), neprecizat mai îndeaproape; indiferent din ce loc, din ce parte, de unde; de la cineva. *Poate fi cu știre de undeva.* N. COSTIN, LET. II, 90/10. *Trebuie să fie un trimis de undeva, numa pentru a iscodi casele oamenilor.* CREANGĂ, P. 233. *Și-n ciuda bieteii fete, Ea, vitrega, o dete Străinilor de-acolo Veniți de undeva.* COȘBUC, P. I, 278. *Tânărul care întreba avea o figură de undeva cunoscută.* C. PETRESCU, C. V. 160. *De undeva tic-tacul ceasornicului umple tăcerea.* VINEA, L. II, 20. *A scos de undeva niște îmbrăcăminte.* H. LOVINESCU, T. 178. *E foarte generos când ciupește parale de undeva.* V. ROM. ianuarie 1966, 177. *Badiul meu de undeva, Nu mi-ai făcut tu ceva, De nu te mai pot uita?* FOLC. TRANSILV. II, 36. *Tot aștept, doar a pica Bădița di undiva!* CAF IV, 130. *Se poate oare cineva de undeva să vină și să-mi tragă așa pe degeaba câteva?* SNOAVA, III, 340. ◊ L o c. a d v. **Pe undeva = a)** într-un loc necunoscut, neprecizat. Cf. TDRG. *Era pe undeva un vânător strașnic, de stârpea fiarele.* AL LUPULUI, P. G. 121. *Mă căutau și mă găseau pitit pe undeva prin ogradă, meșterind ceva.* VLASIU, A. P. 18. *Îmi plăcea adesea să mă așez pe undeva, pe malul fluviului și să urmăresc jocul leneș al valurilor.* MIHĂESCU, R. 31. *De-acum străină mâna ta Îți va șede deoparte, Ca un condei, pe unde, Alătura de-o carte.* ARGHEZI, VERS. 54. *N-ar fi de mirare să-l descopăr pe undeva, om mare, bogat, puternic.* CĂLINESCU, C. O. 24. *Mai e pe undeva răscoală? o întreb pe mama.* STANCU, D. 159. *Mănâncă ce gălesc, când gălesc, pe undeva, câte ceva de*

mâncare. id. ib. 361. *Se auzea pe undeva sunet argintiu de zurgălăi.* LĂNCRĂNAN, C. I, 211. *El o fi numai Dispărut Ori rănit pe undeva, cine știe.* SORESCU, L. L. I, 67. *Un topor izbea rar pe undeva pe la marginile bălților.* BĂNULESCU, I. 85. *Da te-a omori cineva și-i împuși vreo vale pe undeva.* FURTUNĂ, C. 28. *Nu mă duc singur..., caz cumva pă undeva.* T. DIAL. M. I, 71. *După mini ti-i uita, Doar să vedzi pe cineva, Or pe mine, ori urma.* ȘANDRU, F. 264; b) printr-un loc oarecare (II 1) neidentificat sau necunoscut. *S-a strecurat pe undeva în casă.* CADE. ♦ (Precedat de prep. „de pe”) Dintr-un loc oarecare. *După aceea, când îi spunea cumva cineva câte-ceva de pe undeva, care era cam așa și nu așa, Ipate flutura din cap.* CREANGĂ, P. 179. *Mai scotea de pe undeva câte-un argument nou în sprijinul părerii lui.* AGĂRBICEANU, O. I, 353.

2. Într-un moment (nehotărât) din trecut sau viitor; cândva, odată² (1). *Era arătoși și făcuse undeva și câte o vitejie, pre aceia îi alegea.* HERODOT², 425. *Undeva, pe foarte aproape, se presimțeau zorile.* M. ELIADE, M. 84. *Amintirile mele, cu imagini de Botticelli și armonii de Mozart, mă-ntorc undeva departe, când lacrimile erau închinări soarelui.* CIORAN, C. A. 139.

3. Într-un fel oarecare, întrucâtva; cumva; oarecum (1). *Nu cumva s-ar putea deschide undeva noi perspective filosofiei?* BLAGA, T. CUN. 8. *Experiența spirituală care ne-a dus la o conjugare nouă este undeva... mai subtilă.* NOICA, S. R. 39. *Undeva statornic bătând spre împlinire..., așa apare ființa la noi.* id. ib. 61. ♦ (Precedat de prep. „pe”) *O fărâncuță mărunță, oacheșă... semăna pe undeva cu poetul în casa căruia mă aflam.* STANCU, R. A. V, 322.

– Accentuat și: (prin Transilv. și Ban.) *undevea* (ALR II 3 420/23, 235, ib. 3 507/29, 76). – Și: (regional) *unevă* (ib. 3 420/833, accentuat și *úneva* ib. 3 420/833, ALR – M III h 674/231), *univá* (O. BĂRLEA, A. P. I, 403) adv.

– *Unde + va.*

UNDEVĂȘI adv. (Învechit) *Undeva* (1). *De să va afla aceasta und[e]vaș să le dea învățătură ce să facă* (a. 1762). IORGA, S. D. VII, 54. *De s-au făcut vreo greșeală undevaș..., mă rog să mă învrednicîți iertăciunii* (a. 1765). GCR II, 78/35. ♦ Loc. a d v. **Câte undevași** = pe alocuri. *Pe scurt și ei de dânsa pomenesc..., apropiindu-se câte undevași de ale lor lucruri ce pe larg istoresc.* C. CANTACUZINO, CM I, 8. ♦ (Precedat de prep. „pre”) Prin diferite locuri; prin orice părți. *Câți au fost de acel fel pre undevaș i-au adunat de i-au dus pre acolo.* ap. CADE.

– *Undeva + și.*

UNDEVĂȘILEA adv. (Regional) *Undeva* (1). Cf. CADE, ALR II/886.

– *Undevași + lea.*

UNDEZĂ vb. I v. *unda.*

UNDEZĂRE s.f. v. *undare.*

UNDEZĂT, -Ă adj. v. *undat.*

UNDI¹ vb. IV. 1. *Tranz. și intranz.* A pescui cu undița¹; p. gener. a prinde pește. *De puțin folos iaste pârăul acela de a fi plin de pește sau muntele de a fi plin de fiară, de nu va fi vânătoriu învățat a vâna și a undi.* N. COSTIN, C. 44, cf. I. GOLESCU, C. *Cu undițe băieții și leneșii din sat Chitici de toată mână undea neîncetat.* DONICI, F. 173. *Patriarhul... Făcu să cază din aer paserile zburătoare și să undească pe pește din holburile de mare.* CONACHI, P. 301. *Ieșind la marginea mării spre a se mai preumbla, A văzut aci pe unul șezând și pește undind.* PANN, P. V. III, 118/23. *Pescarii Undesc cu pâinea peștii.* NEGRUZZI, S. II, 231. *Pești de apă curgătoare și de apă stătătoare Cu nevodul pescuți și cu undița undiți.* ALECSANDRI, P. II, 105, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. 477, BARCIANU, ALEXI, W. *Lișițele cu capul catfelat undesc și ele.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 171, cf. TDRG. *Când peștele încearcă să înghită nada, pluta ficește și cel ce undește este făcut atent.* AN. DOBR. V–VI, 69, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zaharia mă învășase să undesc, îmi arătase toate meșteșugurile unui adevărat pescar.* SADOVEANU, O. I, 572, cf. SCRIBAN, D. *Acest pescuit impune o cunoaștere perfectă a fluviului în regiunea în care undim.* VÂN. PESC. septembrie 1961, 15, cf. H II 88, 253, III 38, ȘEZ. V, 168, ALR I 1 739/805, ALR SN III h 739/605, A V 14, 15, 22. ♦ F i g. *Acesta pre omenii dintr-adânc undește, în loc de unidiliște crucea în mână fiind.* DOSOFTEI, PAR. noiembrie 21/9. *Pre cel începători de răutate... cu de D[umne]dzău înțelepîită nadă l-au undit.* id. MOLIT. 112^v/12. *Undește soarele-n virgine ape.* DOINAȘ, A. P. 253.

2. *Tranz. P. ext.* (Regional; complementul indică o apă) A cerceta (în adâncime) pentru a scoate ceva. *Multe zile, săptămâni, Pescarii... De-a lungul Prutului l-au undit, Pe cei morți i-au pescuit* (a. 1824). CONV. LIT. II, 9. ♦ *Intranz.* A căuta ceva într-un lichid. *A undi prin borș.* SCRIBAN, D.

3. *F i g. Tranz.* A iscodi (pentru a afla gândurile, sentimentele, intențiile cuiva); a sonda, a tatonă. *A ascunsei tale inimi am a undi adâncimea.* CONACHI, P. 259. *Omule! nu undi marea lui Dumnezeu adâncime.* id. ib. 274. ♦ *Intranz.* *Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns? Aflat-ai a lui planuri?* ALECSANDRI, T. II, 158, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. ♦ (Complementul indică un abstract) A încerca să găsească; a căuta (și a găsi). *Îmi pare bine că ai făcut un frumos voiaj în Franția și Svițera, unde negreșit că ai undit inspirații, ce se vor traduce la iarnă în articoli interesanți.* ALECSANDRI, S. 74. *Ce inspirații minunate aș undi în zâmbetul tău!* id. O. P. 124. ♦ (Regional) A pândi (1) (Crucea – Câmpulung Moldovenesc). Cf. A V 15. *M-am dat după un gard și-am undit pe cineva.* GLOSAR REG.

– *Prez. ind.: undesc.*

– *Din v. sl. ѠДИТИ.*

UNDI² vb. IV v. *unda.*

UNDICÉR s.m. v. *undițar.*

UNDICIOARĂ s.f. Diminutiv al lui *und i ț ă*¹. Cf. *undiță¹* (1). *În colțul tău, gătește băietului undicioarele și dă-i învățătură.* SADOVEANU, O. XVII, 430. *Bine..., mată îi prinde raci. Și bătrânul îi pregăti o*

undicioară cu carne și merdeul. id. ib. VII, 423. *Ca un pești pi uscat, Când îl prinzi c-o undicioară Și-l arunci pi mal afară.* FOLC. MOLD. II, 207.

- Pl.: undicioare.

- Undiță + suf. -ioară.

UNDILIȘTE s.f. (Învechit, neobișnuit) Undiță¹ (1). *Acesta pre omenii dintr-adânc undeaște, în loc de undiliște crucea în mină făind.* DOSOFTEI, PAR. noiembrie 21/9.

- Pl.: undiliști.

- Cf. u n d i¹.

UNDINĂ s.f. v. ondină.

UNDIRE¹ s.f. Acțiunea de a u n d i¹. Cf. DDRF, DEX.

- Pl.: undiri.

- V. undi¹.

UNDIRE² s.f. v. undare.

UNDIȘ s.n. (Rar) Suprafață de apă pe care se formează unde (v. u n d ă I 1). *Bolți de carpeni îi aruncă un zăbranic pe undiș... Miros greu plutește-n preajmă și din apele stătute.* VOICULESCU, POEZII, I, 63.

- Undă + suf. -iș.

UNDIȘOARĂ¹ s.f. (Rar) Diminutiv al lui u n d ă. Cf. u n d ă (I 1). Cf. A V 33.

- Pl.: undișoare.

- Undă + suf. -ișoară.

UNDIȘOARĂ² s.f. (Rar) Diminutiv al lui u n d i ț ă¹. (Fig) *Dacă nu ești meșter la arma de vânat, Să prinzi cu undișoara puicuțele din sat.* BOLINTINEANU, O. 184.

- Pl.: undișoare.

- Undi[ț]ă¹ + suf. -ișoară.

UNDIT s.n. Faptul de a u n d i¹. *Nici eu nu ți-oi fi de stricăciune; cât-oi putea să câștig din undit, tot în casa ta am să aduc.* DUNĂREANU, CH. 212. *Eu, fără țigară, la undit nu pot.* SADOVEANU, O. XVII, 422. *Problema ce mi-am propus să soluționez e în legătură cu unditul în contra curentului.* id. ib. XIV, 538. *Unditul mulțumește numai acele firi care îndrăgesc mai mult ambianța și liniștea bălții decât... cantitatea.* VÂN. PESC. septembrie 1960, 9, cf. DEX.

- V. undi¹.

UNDIȚ s.m. v. undiță¹.

UNDIȚĂR s.m. Pescar care pescuiește cu undiță¹; (rar) undițaș. Cf. JAHRESBER. V, 323. *Amatorii și undițarii noștri nu întrebuițează la strunele pentru pești mai mari decât ață neagră.* ATILA, P. 36. *Mi-am amintit în acel răstimp de tihnă al sufletului... de unele aforisme... în legătură cu ucenicia mea de undițar.* SADOVEANU, O. XVII, 414. *Acest tău ocroțește în misterul lui păstrăvii, cu care noi, undițarii, am venit să ne luptăm.* id. ib. XV, 242, cf. IORDAN, L. R. A. 163. *Dunărea rămâne pentru undițarii noștri... cel mai râvnit*

loc pentru pescuitul peștilor mari. VÂN. PESC. septembrie 1961, cf. DEX, H II 244, III 228, NALR - O III MN 243, I 412/990, 994, 995.

2. (Regional; în forma *undicer*) Numele unui pește nedefinit mai îndeaproape (Albești - Vaslui). Cf. H VI 16.

- Pl.: undițari. - Și: (2) undicér s.m. H VI 16.

- Undiță + suf. -ar.

UNDIȚĂȘ s.m. (Rar) Undițar. Cf. BAR. - MUNT., W. 29¹/34, JAHRESBER. V, 323.

- Pl.: undițași.

- Undiță + suf. -aș.

UNDIȚĂ¹ s.f. I. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă flexibilă de care se leagă o sfoară sau un fir de material plastic având la capăt un cârlig în care se pune momeala pentru a prinde pește; p. restr. cârligul acestei unelte. *Vine la mare și-aruncă undița lui în marea (a. 1581-1619).* CUV. D. BĂTR. II, 289/2, cf. MARDARIE, L. 266/10. *Îndată îl trag cu undița..., scofându-l la pământ.* HERODOT², 107. *Pasă la mare, aruncă undița: și care pește vei scoate întâi, adu-l.* N. TEST. (1648), 23¹/10. *Vor suspina toți ceia ce pun undețe la râu și ceia ce pun năvoade... vor jăli.* BIBLIA (1688), 465¹/13, cf. 763²/16, ANON. CAR., LEX. MARS. 212, MOLNAR, D. 102/8, KLEIN, D. 445. *Nice nu iaste acea unghiță se prindă peștele mai lesne și mai curând de cum prinde volniciia aceasta pre tineri.* MAIOR, în ȘA I, 804. *Au doară ar înghiți peștele momelele cele ce pun pescarii în vârful unghiței.* TEODOROVICI, M. 80/28, cf. LB, I. GOLESCU, C. *Lasă-mă să mă fac crap, Că de undiță nu scap.* ASACHI, F. 119/4, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 29¹/39, POLIZU. *La Cerna păstravii se prind cu undița ziuă.* I. IONESCU, M. 66, cf. PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 94. *Pești... Cu nevodul pescuieți Și cu undița undiți.* ALECSANDRI, P. II, 105, cf. CIHAC, II, 438, 439, LM. *Întorcându-se de la Lipova, Persida l-a zărit stând cu undița pe țărnuț Murășului.* SLAVICI, O. II, 136. *Măine să se ducă împăratul, bărbatul tău, cu undița la gărlă.* ISPIRESCU, L. 380, cf. MARIAN, NA. 186, DDRF, PHILIPPIDE, P. 153, 160, GHEȚIE, R. M. 477, DAMÉ, T. 123, JAHRESBER. V, 323, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Odată, moș Gheorghe m-a găsit pe mal ca de obicei, prinzând pește cu undița.* DUNĂREANU, N. 138. *Mreana se prinde... cu undița la care se pun larve de insecte ca nadă.* ANTIPA, F. I, 131, cf. TDRG. *Undița este o nuia lungă... de care se leagă o ață cam de două ori mai mare. De capătul sforii se leagă un ac îndoit.* PAMFILE, I. C. 69. *Acum, eu am undițe sistematice, de se strâng, se fac baston.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 108. *Printre cele dintâi instrumente întrebuințate de om la prinderea peștelui... bănuim că trebuie să fi fost undița.* ATILA, P. 23, cf. PASCU, S. 265. *Când te-am văzut pentru ultima oară la d-ta acasă, vorbindu-mi cu atâta pasiune (și cu ce știință!) de undițele moderne... te-am invidiat.* IBRĂILEANU, S. L. 96. *Peștii la munte, în zile calde, se prindeau cu undița.* DRAGOMIR, O. M. 208. *Cu undița se pescuiește în două chipuri.* AN. DOBR. V-VI, 69, cf. NICA, L. VAM. 259. *Prietenul Balaci avea undițe pentru păstrăvi.* AL LUPULUI, P. G. 133, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ia te uită în ce hal a ajuns biata undița mea!* SEBASTIAN, T. 44. *Acolo era loc de pescuit, că se*

întâlneau apele, răsucindu-se în vârtej, iar peștii se jucau înotând printre afurisitele de unghițe. VLASIU, A. P. 21. Avea enervarea pescuitorului cu undița. TEODOREANU, L. 302. În Constanța am prins chefalii și guvizi cu undița, purtat în barca lui Ali. VOICULESCU, P. I, 17. Am înțeles că trebuie să-mi trag undița din baltă și să-mi schimb locul. SADOVEANU, O. XVII, 47, cf. IORDAN, L. R. A. 68, ROSETTI, L. R. III, 94, SCRIBAN, D. Mi s-a înfipt ca un cioc de undiță pe retină. CIPRIAN, S. I, 168, cf. BĂCESCU, P. 134. Meșterea o plută pentru undiță. v. ROM. august 1954, 56. Nu vă mai gândiți la zilele frumoase Când rătăceam cu undița pe vale Smulgând din apă peștii ca argintul. BENUIC, v. 24. Mi-am aruncat undițele, le-am fixat cu ajutorul ramelor pe marginea bărcii. VÂN. PESC. septembrie 1960, 6. Băiatul vine cu o undiță și pune boabe de porumb în ea. SORESCU, L. L. III, 52. Avea cele mai grozave undiți. v. ROM. iulie 1970, 29, cf. CL 1971, 248. Când oi fi mare, s-o topești și să faci din ea greutăți pentru undiță. NEAGU, I. 36, cf. BUTURĂ, EG. 254, MIHĂILĂ, I. 92, H X 107, ȘEZ. I, 221. Ajungând la râu, ... ia unghița și o aruncă în apă. CĂTANĂ, P. B. II, 83. Undița... se face... și din un ac arcuit la vârf ȘEZ. IV, 116. Din peștișorii iștia pe care-i scot cu undița... mai dau și cu împrumut încă! FURTUNĂ, C. 27, cf. BUL. FIL. IV, 73, ALR I 1 739, ALR II 6 243/105, ib. 6 244, ALR SN III h 740, O. BĂRLEA, A. P. I, 314, NALR - O III 569. Am o undiță de bambus pe care mi-a adus-o un domn. T. DIAL. M. II, 541. Cuvântul la cel viclean, ca undița la pescar. ZANNE, P. II, 530. Stanca lungă, gârbova, Prinde caili nenvățați (Undița). GOROVEI, C. 380. ♦ (Prin analogie) [Motanul] înainte de a fi simțit maseaua dușmanului după ceafă sau laba cu cincii undițe în cojoc... dă un strigăt deznădăjduit. ARGHEZI, C. J. 35. ♦ F i g. Și pre bălaurul cu undița întrupării tale l-ai tras. (a. 1650-1675). GCR I, 228/22. Înghiți și undița otrăvii amara. CANTEMIR, IST. 46. Cu undița cea cuvântătoare, pre cei ce intrase întru adâncul necunoștinții, ca pre niște pești trăgându-i la d[u]mnezeiasca cunoștință. MINEIUL (1776), 111^{v1}/7. C-o undiță de aur mult gingașul Silvan A prins pe virtuoaasa vecina sa prea lesne. NEGRUZZI, S. II, 207. Pescar semeț, cu undiță vicleană, Stăpâne, eu cântam neconținut. DOINAȘ, A. P. 66. ♦ Undiță de mână = undiță (1) care nu are vargă, firul ținându-se în mână, și care se întrebuițează la pescuitul în mare. Cf. ANTIPA, P. 299. ♦ E x p r. A se prinde în undiță = a intra într-o mare încercătură; a se lăsa ademenit, surprins de o capcană sau demascat printr-un mijloc viclean. Cf. ZANNE, P. IV, 674. ♦ P. r e s t r. Vergeaua undiței. ALR SN III h 739, ALRM SN II h 557. ♦ (Învechit) Instrument metalic îndoit și ascuțit, având diferite întrebuițări; cârlig. Și neputând-o birui [pe sfânta Anastasia]..., cu undițe tăioase o pătrunsără. DOSOFTEI, v. s. octombrie 92^v/21. Și-i băgară undițe în melcii ochilor și-i împunseră... ochii cu bolduri. id. ib. decembrie 218^v/4. Și făcu cunună jărtăvnicului și acoperământul lui și păharele lui și undețile de carne ale lui... și toate vasele lui le-au făcut din aramă. BIBLIA (1688), 67^v/53. Venia copilașul preotului, dacă fierbea carnea, și undița cu 3 dinți în mâna lui. Și o sloboziia pre ea în căldarea cea mare. ib. 195^v/30. Trufa ta s-au suit întru urechile mele și voi pune undețile mele în nările tale și frâu în buzele tale. ib. 282^v/43, cf. BAR. - MUNT., w. 29^v/20. ♦ (Învechit, rar) Undiță hirurghi-

cească = instrument chirurgical de forma unui cârlig. Cf. I. GOLESCU, C.

2. (Iht.; prin Transilv.) Zvârlugă (*Cobitis taenia*). Cf. ATILA, P. 246, BĂCESCU, P. 57, 83, H XVIII 140.

- Accentuat și: undiță ALR I 1 739/56, 59, 63, 178, 230, 266, 270, 289, 290, 298, 308, 335, 357, ALR II 6 244/250, 260, 279, 316, 349, ALR SN III h 739. - Pl.: undițe și (popular) undiți. - Și: (învechit și regional) úndetă (ALR I 1739/590) s.f., (regional) úndiț (pl. undiți) ib. 1 739/295, 305) s.m., úndriță (ib. 1 739/772), úngliță (ALR II 6 244/836), (2) úndiță (ATILA, P. 246) s.f.

- Din v. sl. ждица.

UNDIȚĂ² s.f. Diminutiv al lui u n d ă (I 1). Pe cea undiță de râu. BUD, P. P. 16.

- Pl.: undițe.

- Undă + suf. -iță.

UNDIŪȚĂ s.f. (Regional) Diminutiv al lui u n d i ț ă¹. Cf. ALR I 1 739/255, 257, 280, ALR II 6 244/284.

- Pronunțat: -di-u-. - Pl.: undiufe.

- Undi[ță]¹ + suf. -uță.

UNDOI vb. IV v. undui¹.

UNDOIÁ vb. I v. undui¹.

UNDOIÁRE s.f. v. unduire.

UNDOIÁT, -Ă adj. v. unduit.

UNDOIÉT, -Ă adj. v. unduit.

UNDOIÓS, -OÁSĂ adj. v. unduios.

UNDOIIRE s.f. v. unduire.

UNDÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; mai ales despre păr) Unduios (1). Cf. CORBEA, D. 371^v/8, DRLU. Zefirul dulce cu-a sa suflare Încă își suflă părul undos. HELIADE, O. I, 79, cf. BAR. - MUNT., w. 846^v/30. Pletele-i undoase curgeau pe sânu-i palpitând. F (1865), 1, cf. PONTBRIANT, D. Ochii ei asupra-i cad pătrunzători... Mâna ei atinge coamele-i undoase. BOLINTINEANU, O. 41. Junele frumos Coiful își aruncă, păru-i cade-undos. id. ib. 44, cf. LM. Capul în jurul căruia flutură undoasele plete. I. NEGRUZZI, S. I, 229. Emirul se coboară cu Leila iubită, Al cărei păr ca noaptea se răsfira, undos. GRANDEA, S. 65, cf. GHETIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. Blonda-i capelură... așa era undoasă Și-n multe inelușe lucindă, mătăsoasă. ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU, D. U., BL V, 116, CARACOSTEA, E. 408, DSR.

- Pl.: undoși, -oase.

- Undă + suf. -os.

UNDRĒA s.f. I. 1. Unealtă de fier, oțel sau lemn, lungă și subțire, ascuțită la un capăt și mai lată la celălalt, utilizată mai ales pentru a perfora talpă; ac mare și gros pentru cusut saci, saltele, sumane etc., (regional) a c o i. Vei lua undreaoa și vei găuri ureachea lui cătră ușă la stălpii ușii și va fi ție rob în veaci. BIBLIA (1688),

137²/53, cf. KLEIN, D. 445, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 588, LM, DDRF. *În lăcrița lăzii... mai conservă ața, acele undreaa sau andreaa.* MANOLESCU, I. 248, cf. ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Unor morți, pe-alocuri, li se înfige o andrea în buric... sau în inimă.* PAMFILE, DUȘM. 138, cf. NICA, L. VAM. 259. *Când să-i înmormânteze... li se înfige și o undrea în buric.* DUMITRAȘCU, STR. 3. *Moșneagul sări de pe muchia patului, de-a dreptul în picioare, de parcă l-ar fi împuns o undrea între umeri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 219. *Gaura sfredelită în sfârcul urechii cu undreaa trecută de trei ori prin flacăra se lărgea, se rupea.* STANCU, D. 7. *Copiii... fac zgomot, parcă anume, cu voie, cu știință, i-ar înfige undrele în urechi.* DEMETRIUS, A. 90, cf. H II 4, 31, 176, 223, XII 8, XIV 66, 161, XVII 121, XVIII 21. *Pe valea cu turturea E lăstarul cât undreaa.* MAT. FOLK. 368, cf. VICIU, GL. 110. *Vedea șerpi ca fusele, Năpârca ca undrelele și broaște ca nucile Bâjbâind cu miile.* MATEESCU, B. 37, cf. GR. S. VI, 338, com. BENIUC, ALR I 1 749/720, ib. 1 760/526, ib. 1 761, ALR II/I MN 89, 2 712/872, ALR II 6 619/2, 334, 346, 349, 848. *Șearpele, dac-auzea, El era ca undreaa, Cu Mistricean că creștea.* BALADE, I, 324. *Am învățat, la undrea, ce voi să știi de dumneata?* se spune despre cineva care socotește că știe tot și nu mai are nevoie să învețe de la altcineva. Cf. ZANNE, P. V, 648. (F i g.) *Când dă să-și pupe baba, Florea o-nșeapă cu undrelele mustășilor.* IOVESCU, N. 96. *Veniți De-mi luați din piept Cuțite Ascuțite, Undrele, Sămcele, Ace-nșapoșeate, Săbii însăbiete.* CANDREA, F. 336. ♦ P. gener. Ac de orice dimensiuni, care se folosește la cusut. Cf. VAIDA, ALR I 1 749/335, 337, 339, 355, 357. (F i g.) *Genele omului se mișcau ca undrelele bradului.* ARGHEZI, S. VI, 65. *Ariciul și puii lui... au dat undrelele și acele cu gămălie.* id. VIII, 119. ♦ (Regional) *Undrea mare* = ac mare și gros pentru cusut saci, salte, sumane etc.; (regional) acoi. Cf. ALR I 1 761/595. ♦ (Regional) Ac de păr. Cf. H XII 220, ALR II 3 286 bis/192.

2. (Astăzi mai ales în forma *andrea*) Fiecare dintre cele două (sau cinci) ace lungi (de lemn sau de metal etc.) în formă de tijă ascuțită la vârf, cu care se împletesc manual obiecte din lână, din bumbac etc. *Cu undreaa în mână, ca cel ce împletește la ciorapi.* I. GOLESCU, ap. DDRF, cf. POLIZU. *Marfă! marfă!... forficile... andrele.* ALECSANDRI, T. 19, cf. CIHAC II, 588. *Nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai știau să apuce itele împleticite.* ODOBESCU, S. I, 130, cf. DDRF, TDRG. *Împletitul adevărat se face cu andrelele sau undrelele, niște ace de fier groase de 1-2 mm și lungi..., sau cu cârligul de împletit.* PAMFILE, I. C. 318, cf. NICA, L. VAM. 259, CADE. [Firele] se vâpșesc, se răsucesc cu druga și apoi se împletesc cu undrelele. STOLAN, PĂST. 60, cf. SCRIBAN, D., L. ROM. 1984, 41, ALR I 1 760, ib. 1 761, ALR SN IV h 1 211, ALRM SN III h 1 029.

3. (Popular) Croșetă, igliță. *Băieții au lucrat cu papură, compunând cu ajutorul undrelei obiecte de diferite mărimi* (a. 1888). ȘCHEI, 205, cf. SCRIBAN, D., ALR I 1 760, ib. 1 761, ALRM SN III h 1 026. ♦ (Învechit) Ac de petrecut șiretul la ghetete. Cf. MOLNAR, D. 369/30.

4. (Prin Munt. și Olt.; și în sintagma *undrea de plasă*, CADE) Unealtă de metal sau de lemn, având formă alungită și plată, cu scobituri la ambele capete, pe care

se deapănă ața și care servește la împletirea plaselor, la înnodarea ochiurilor etc.; igliță, navetă¹ (2), suveică de plasă (v. s u v e i c ă 3 a). *Undreaa de făcut plasă se numește igliță, ingliță sau suveică de împletit năvodul.* DAMÉ, T.126. *Cu sfoara astfel făcută și înălbită se împletesc plasele cu iglița... sau undreaa.* ANTIPA, P. 170, cf. 528, ALR SN III h 742, ALRM SN II h 560.

5. (Prin sud-estul Mold. și estul Munt.) Bucată de lemn prevăzută cu un orificiu, prin care se introduce sfoara sau curelușa legată de năvod pentru a-l trece pe sub gheață de la o copcă la alta. Cf. TDRG, ANTIPA, P. 487.

II. P. a n a l. (Anat.) 1. (Popular; și în sintagmele *undreaa grumazului*, DDRF, CADE, *undreaa gâtului*, CADE, ALR II/I MN 24, 6 957, ALRM II/I h 92, regional, *undreaa mâinii*, ALRM II/I h 92) Claviculă. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 588, ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, BIANU, D. S., SCRIBAN, D., ALR II/I MN 24, 6 957, ALRM II/I h 92. ♦ (Regional; la pl.; în forma *andrele*) Oasele grumazului. BUGNARIU, N. nr. 263/159.

2. (Popular; la pl.; și în sintagma *undrelele gâtului*, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 7, TDRG, CADE) Venele gâtului. *Baba trage pe bolnav cu mâna pe undrelele (vinele) gâtului, pe frunte și pe mâini.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 7. *Le-oi bate [țepușele] în măsele și le-oi scoate în andrele.* ap. TDRG. ♦ (Rare; la pl.) Vene hemoroidale. ȘĂINEANU. ♦ (Prin Transilv.; în forma *undreauă*; cu sens neprecizat, probabil) Fiecare dintre venele de pe pantecele calului. Cf. DR. V, 322.

III. P. a n a l. 1. Nume dat unor părți în formă de bară (de lemn sau de metal) ale unor unelte sau ale unor elemente de sprijin la unele construcții etc.

a) (Și cu determinarea „de fier”) Bucată de fier care se folosea uneori la fixarea anumitor piese ale plugului de lemn, pentru a-i da o rezistență mai mare. Cf. ȘĂINEANU, TDRG. *Plugurile fără undrea ară locurile slabe.* PAMFILE, A. R. 35, cf. BOCĂNEȚU, T. A. 143, 168, CADE, H IV 75, IX 115.

b) Fiecare dintre cele două grinzi pe care se sprijină perinocul morii de apă; (regional) țeapă (I 4). Cf. ȘĂINEANU, DAMÉ, T. 150, TDRG, CADE.

c) (Prin Olt. și Munt.; și în sintagma *undreaa coșului*) Fiecare dintre cele două bucăți de lemn care fixează corlata de grinda casei. *De legat, unde-l lega? De undreaa coșului, În bătaia fumului, Unde-i păs voinicului.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 128, cf. CHEST. II 332/91, I. CR. VIII, 90. *L-au bătut, l-au spânzurat De undreaa coșului, În bătaia fumului.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 162.

d) (Prin Olt. și nord-vestul Munt.) Stâlp de lemn angajat, frumos cioplit, care acoperă capetele bănelor perajiilor transversali la casele și bisericile de lemn. Cf. DAP.

2. P. a n a l. (La pl.) Felii lungi și subțiri de zarzavat, slănină etc. tăiate pentru prepararea anumitor feluri de mâncare. Cf. TDRG. [La această supă] *verdețile cele cu rădăcini nu se taie andrele, ce în fălii rotunde.* id. ib.

IV. (Iht.; regional; și în compusul *undrea-de-apă*) Sulă (*Syngnathus ningrolineatus*). Cf. BĂCESCU, P. 53, 57, FORM. CUV. I, 95.

- Pl.: *undrele*. - Și: *andrea*, (învechit și regional) *indrea* (LB, CIHAC, II, 588, LM, DDRF, TDRG, VAIDA, VICIU, GL., ALR I 1 749/335, ib. 1 760/98, 273, 335, ib. 1 761/94, 98, 218, 268, 290, 335, 348, ALR SN III h 742/250, ALRM SN II h 560/250, ALR SN IV h 1 209/334, ALR II/I MN 24, 6 957, ALRM II/I h 92, ALR II 6 619/334, 346, 349), *îndrea* (KLEIN, D. 445, ȘIO I, 243, ALEXI, W., TDRG, PONTBRIANT, D., H XVIII 21, ALR I 1 749/337, 339, 355, 357, ib. 1 760/223, 337, 339, 341, 355, 357, ib. 1 761/217, 218, 337, 339, 341, 345, 350, 355, 361, ALR SN IV h 1 209/349, ALR SN IV h 1 211, ALRM SN III h 1 029, ALR II 6 619/349), (regional) *undrea* (ALR I 1 761/131, 164, 166, ALR SN III h 742, ALRM SN h 560), *andrea* (ALR I 1 761/112, 118, 196, 571, ALR SN III h 742/2, ALRM SN II h 560/2, ALR II 6 619/2), *indrea* (ALR I 1 760/100, ib. 1 761/90, 100, 290, 308, ALR II/I MN 24, 6 957/53, 310, ALR SN III h 742/310, ALRM II/I h 92/53, 310, ALRM SN h 560/310), *îndrea* (ALR I 1 761/347), *îndrea* (ib. 1 760/229, ib. 1 761/229) s.f.
- Etimologia necunoscută. - *Undrea*, *andrea* etc.: refăcute după sg. art.

UNDREAUĂ s.f. v. *undrea*.

UNDRELĂR s.n. (Regional) Cutie în care ciobanii își poartă asupra lor uneltele de cusut; (popular) acăriță, (regional) acarniță. Cf. HIX 310, 341, 438.

- Pl.: ?

- *Undrele* (pl. lui *undrea*) + suf. *-ar*.

UNDRELÉȘTE adv. (Prin nord-estul Olt.; în e x p r.) A coase *undrelește* = a coase cu undrea (I 1); (depreciativ) a coase rău, urât. Cf. CIAUȘANU, GL.

- *Undrea* + suf. *-ește*.

UNDRELÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-estul Olt.) A coase cu undrea (I 1); (depreciativ) a coase rău, urât. Cf. CIAUȘANU, GL. *Ac de îndrelat*. ALR I 1 760/223.

- Prez. ind.: *undrelesc*. - Și: (regional) *îndrelá* vb. I.

- V. *undrea*.

ÚNDRIȚĂ s.f. v. *undiță*.

UNDROFIȚĚR s.m. v. *unterofițer*.

UNDROFIȚĚR s.m. v. *unterofițer*.

UNDUI¹ vb. IV. Intrans. (Despre suprafața apelor) A face unde (I 1), a u n d a (I 1); (despre ape curgătoare) a curge cu cotituri, șerpuind. Cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Solzii apelor, ca o mătase, Unduindu-și moale foșnitura*. PILLAT, P. 259, cf. DL. *Pământul pare-aici o mare Cu valuri line, unduind Într-o eternă legănare*. V. ROM. octombrie 1964, 68. ♦ Fig. *Ochi în care unduiau marile lor ape adânci*. VIANU, L. R. 394. *Amințirile, luate de apa neagră a somnului, unduiră anevoios la suprafață*. VINEA, L. II, 117. ♦ P. a n a l. A face unde (I 1) asemenea unei ape; a ondula (I). *Iarba unduiază*. HELIADE, O. I, 157. *Plai răzând cu iarbă verde, Ce se leagănă, se pierde, Unduind încetișor*. EMINESCU, O. I, 2. *Îmi pare rău că e vară, că noaptea-i dulce brună, Că lanuri unduiază, că*

apele lin plâng. id. ib. IV, 83. *Vedea poporul... unduind ca valurile mării în curtea domniei*. id. P. L. 37. *La vale, în zare adâncă, sclipește unduind aerul dimineții calde*. CARAGIALE, O. I, 219. *Păpuriișul cânta, unduia în bătaia vântului*. SANDU-ALDEA, U. P. 198. *Mănată încet de valul în perpetuă mișcare care... unduia pe trotuarul bulevardului Elisabeta, Aneta trecea pe alături de lumina orbitoare a cinematografelor*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 10. *Clocotea de vuiet cuprinsul, sălcile unduiau tremurate*. MANIU, S. I, 194. *Bătea un vânt șuierător, unduind holdele mici*. VLASIU, A. P. 154. *Era și-o mișcare a mijlocului care făcea să-i unduiască... rochia ca bătută de vânt*. SADOVEANU, O. IV, 556. ♦ P. a n a l. A prezenta un contur sinuos; a forma (în mișcare) o linie ondulată; a șerpui. *Unduind... cu priviri neliniștite și verzi ca unda Moldovei, se mișcă Liliana*. SĂM. V, 1005. *Râul viu de oameni în haine albe unduia pe două uliți*. AGĂRBICEANU, S. 532. *Am privit azi o frunză galbenă, grațios unduind prin aer*. A. HOLBAN, O. II, 315. [Șerpii] *vin plesnind din cozi... Unduind din mlaștini, șerpuind din tăuri*. VOICULESCU, POEZII, I, 250. *Abia zări fulgeratic spinarea unei nămestii ce undui o clipă la fața undelor, apoi se afundă în bulboană*. id. P. I, 29. *Acea întindere de apă se cheamă Iazul Călugărului*. *Unduiau niște văiuși într-acolo*. SADOVEANU, O. XVII, 403. *În mijlocul sălii s-a întins o horă largă, care unduiește ca un șarpe*. T. POPOVICI, S. 336. ♦ R e f l. *Iar acolo sus, drept în mijlocul acestei uriașe frumuseți, un erete se unduia încet*. POPA, B. 140. ♦ P. a n a l. (Despre păr) A avea sau a face (în mișcare) unde (I 3). Cf. BARCIANU. *Fruntea ... De bucle-ncungiuată, blondine, unduind*. EMINESCU, O. I, 17. *Părul unduind, cam prea lung, te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femeii travestite*. id. P. L. 30. *Părul ei galben ca aurul unduia-n șuvițe mlădioase*. SANDU-ALDEA, ap. CADE. ♦ R e f l. *Pe umeri, părul negru se unduia într-o revărsare ușoară*. MIHALE, O. 501.

- Prez. ind.: *unduiesc*. - Și: (învechit) *unduiá*, *undoiá* vb. I, *undoi* vb. IV, *undoiá* (BARCIANU, ALEXI, W.) vb. I.

- *Undă* + suf. *-ui*. Cf. fr. *ondoyer*.

UNDUI² vb. IV. T r a n z. (Regional) A ierta (Mozăceni - Găești). *L-ai unduit de fapta care ți-a făcut-o?* CV 1952, nr. 1, 34.

- Prez. ind.: *unduiesc*.

- Etimologia necunoscută.

UNDUIÁ vb. I v. *undui¹*.

UNDUIÁLĂ s.f. (Rar) Faptul de a u n d u i¹. *Cu ochii la unduiala mătăsii roșii*. GALAN, Z. R. 25.

- Pl.: *unduieli*.

- *Undui¹* + suf. *-eală*.

UNDUIÁT, -Ă adj. v. *unduit*.

UNDUIÓS, -OÁSĂ adj. I. (Despre suprafața apelor) Care formează unde (v. u n d á I 1), care se mișcă în unde; unduit, unduitor, (învechit) undător, undos. *Curge apa Bistrița cu cristalurile sale unduioase și cu un repede curs*. PELIMON, I. 143/15. *Vântu-n trestii lin*

foşnească, *Unduioasa apă sune!* EMINESCU, O. I, 74, cf. DDRF, TDRG, CADE, DL, DM, DEX. ♦ P. a n a l. Care face unde asemenea unei ape. *Unduoasă ca o reptilă, alunecă și ingenunche la picioarele lui.* GRANDEA, S. 159. *Mă extaziam... de mersul ei ușor și unduios, cum nu mai mergea nimeni.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 229. *Așa de zveltă și de sprintenă, așa de elastică și de unduioasă, dând impresia la mers că n-are greutate.* A. HOLBAN, O. II, 175. *Un singur vânt le umflă vestmântul unduios.* PILLAT, P. 197. *Fetele voastre se târâsc unduioase, împrejurul meselor și paharelor golite.* ARGHEZI, S. VI, 37. *Pe scenă se mișcă, unduioase ca trestile de zahăr, perechile de băieți și fete.* V. ROM. septembrie 1953, 214. *Nu lipsea [de la ceremonie]... paharnicul Scarlat Greceanu, unduios ca o salcie.* BARBU, PRINC. 116. ◇ (Adverbial) *Sălciile... se leagănă unduios.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/1. ♦ (Despre suprafețe, forme de relief etc.) Care prezintă ușoare diferențe de nivel, asemănătoare undelor (v. u n d ă I 1); ondulat (1). *Poteciile unduioase și pline de capricii.* A. HOLBAN, O. II, 515. *Dealurile și văile unduioase, apele curgând în făgașuri adânci..., toate, prevăzute prin lumina cea din urmă a soarelui, alcătuiau o icoană a vechii Moldove.* SADOVEANU, O. V, 556. *Soarele învăluia colinele unduioase ale țării cu lumină ca niciodată blândă.* C. PETRESCU, I. I, 125. ♦ (Despre drumuri, linii, contururi etc.) Care are multe curbe, care șerpuiește; sinuos, șerpuit². *Fumul albăstriu al țigarei... se ridică în spirale unduioase.* ALECSANDRI, O. P. 14. *Sunt așa de potrivite fețele florilor în vărgi unduioase.* CARAGIALE, O. IV, 386, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Poteciile unduioase și pline de capricii.* A. HOLBAN, O. II, 515. ◇ (Adverbial) *N-ar fi știut să mlădieze liniile atât de unduios.* C. PETRESCU, R. DR. 73. ♦ P. a n a l. (Despre păr) Care are, care face unde (v. u n d ă I 3); ondulat (2), (învechit) undos, unduiat. *Părul său negru și luciu ieșea în bucle unduioase de subt o capelă.* DACIA LIT. 263/2. *Când lăsa să-i cază coama unduioasă, Ca-ntr-o mantă scumpă mă-nvălea cu ea.* CREȚEANU, M. 69/6. *Niște coame unduioase se răsfirară peste umerii și pieptarul lui înfrat.* NEGRUZZI, S. I, 21. *Era o copilă... a căriia păr ca matasa cădea în bucle unduioase.* id. ib. 226, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U. *Era înaltă, zveltă, cu părul castaniu și unduios.* VOICULESCU, P. II, 282. *Și s-au oșilit Delicate tonuri de frescă. S-a înzăpezit Unduiosul păr negru.* BOTTA, S. II, 88.

2. Fig. (Despre sunete, vorbire etc.) Modulat, melodios. *Avea cuvinte simple, dar unduioase ca apa Mureșului ce curgea prin grădina noastră.* VLASIU, A. P. 284. *Dar cel puțin compătimirea Sau poate glasul unduios Mai pare uneori duios.* V. ROM. ianuarie 1954, 24. *Iar valurile suspinând la maluri Loveau nostalgic marile chimvaluri, Vibrând de-un sunet orfic, unduios.* DOINAȘ, A. P. 78. (Prin metonimie) *Orchestra devenise diafană, unduioasă.* A. HOLBAN, O. II, 88.

3. Fig. (Despre oameni sau despre natura umană) Care se schimbă ușor, care este mobil, fluctuant. *Cu firea lui blândă, unduioasă..., a putut deveni reprezentativ.* IBRĂILEANU, SP. CR. 96. *Unicul obiect al literaturii d-nei Hortensia Papadat-Bengescu e... sufletul feminin în unduioasa lui mobilitate.* LOVINESCU, S. I, 343. ◇ (Despre creații spirituale, stil etc.) *Stilul lui*

Faguet interesează și încordează; nu se poate, firește, compara... cu proza unduioasă și feminină a lui Jules Lemaitre. LOVINESCU, C. IV, 155. *Fiind artă, critica e unduioasă.* id. S. I, 497.

- Pl.: unduiosi, -oase. - Și: (învechit) undiois, -oasă, (învechit, rar) unduós, -oasă adj.

- Undui¹ + suf. -os.

UNDUIRE s.f. Acțiunea de a u n d u i¹; mișcare în unde a suprafeței apelor; curgere șerpuită a unei ape. Cf. ALEXI, W. *În forme, în linii, simțeam unduirea izvorului.* VLASIU, D. 190. *Ești ritmul nengrăditei și singurei cântări, Talazul ce-nverzește urmându-și unduirea.* PILLAT, P. 37. *Unduirea apei verzi, tăcerea de pe canaluri... dau orașului o atmosferă.* PUȘCARIU, D. V. 90. *Am urmărit unduirea șerpuitoare a Murășului, până-ncolo, către Tiuș.* LĂNCRĂNȚAN, C. III, 187, cf. IVĂNESCU, I. L. R. 703. ◇ (Prin analogie) *Miron, simțind răsufierea ei caldă și unduirea sânelui mișcat de bătaia inimii, tresări.* SLAVICI, N. I, 86. *Câteodată bolnava avea undoieri adânci, ca de val, și scotea câte un țipăt de moarte.* SADOVEANU, O. I, 28. ◇ Fig. *Un roi de existențe din moartea mea răsar Și-adevăratul nume ce port e: Unduire.* I. BARBU, J. S. 3. *O apă străvezie a sufletelor noastre Urca în veșnicie În unduiri albastre.* IL mai 1965, 10. ♦ P. a n a l. Faptul de a face unde asemenea unei ape; ondulare (1). *Vedeam valuri verzi de grâne, unduirea unei iniști.* EMINESCU, O. I, 141, cf. DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Cutremurul se desluși deplin ca o unduire de val în toată Cetatea.* SADOVEANU, O. XIII, 355. ♦ Faptul de a prezenta ușoare diferențe de nivel asemănătoare undelor (v. u n d ă I 1) sau de a forma (în mișcare) o linie șerpuitoare. *Spre dânzii venea vertiginos peisagiul de toamnă... cu unduierile moi ale colinelor.* C. PETRESCU, I. II, 96. *Ochii mei o cercetau în fiecare mișcare, în fiecă unduire a trupului.* SADOVEANU, O. IV, 583. *Obrajii gingaș modelați aveau unduiri de crin.* CAMIL PETRESCU, O. I, 515. *Pe trotuarul încă bolovănit cu unduiri de gheață, aluneca mereu când pe un picior, când pe celălalt.* id. N. 28. *Cioplisem vreo șaptesprezece crengi..., cărora le căutam unduirea și înțelesul lor în sine.* VLASIU, D. 251. *Copilăria mea era cătunul De pe câmpii cu unduire lină.* PILLAT, P. 199. *Se mișca puțin leneșă și moale, cu unduiri rotunde ale finței ei pline de o dulceață matură.* V. ROM. iunie, 1954, 36. *În stânga se întindeau livezi pe ușoare coline, vagi unduiri care se topeau în depărtare.* PREDĂ, R. 135. *Înălțimile descresc la fel, în dulce unduire, talazurile masive devin colnice și dâmburi.* V. ROM. februarie 1964, 70. ♦ Fig. Modulare, mlădiere a unui sunet, a vocii etc. [Glasul] a căpătat pe urmă o unduire tristă. PAS, Z. I, 78.

- Pl.: unduiri. - Și: (învechit) undoire, undoiare s.f. - V. undui¹.

UNDUIȚ, -Ă adj. (Despre suprafața apelor) Care are unde (v. u n d ă I 1). *Mări cu mii de undoiete oglinzi.* EMINESCU, N. 64, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. ♦ P. a n a l. Care face unde asemenea unei ape. *Un ultim zburciun, unduit, se stinse.* MANIU, V. P. 154. *Maci roșii, ca de sânge pe unduite lanuri Ardeau.* BENIUC, C. P. 45. ♦ (Învechit; despre păr; în forma unduiat) Ondulat (2).

Bendele cele dese ale minunatului său păr blond și unduiat desemnau ovalul cel fin și curat al obrazului. BARONZI, M. II, 308/22. ♦ F i g. (Despre sunete) Modulat, melodios. *Hagi Curti reia, cu o voce unduită, mult prelungită.* CAMIL PETRESCU, O. II, 256.

- Pl.: *unduiți, -te.* - Și: (învechit) **unduiát, -ă, undoiát, -ă** (BARCIANU, ALEXI, W.), **undoiét, -ă** adj.
- V. **undui¹**.

UNDUITÓR, -OÁRE adj. Care unduiește (asemenea unei ape); șerpuitor. *Linia unduitoare susținută, cercul solar... sunt motive care se văd din belșug pe mobila fărânească.* BLAGA, T. VAL. 272. *Tălăzuirea capetelor nu avea nimic neliniștitor, era o mișcare largă, unduitoare ca un dans.* POPOVICI, SE. 226.

- Pronunțat: *-du-i.* - Pl.: **unduitori, -oare.**
- **Undui¹** + suf. *-itor.*

UNDULÁ vb. I v. **ondula.**

UNDULÁNT, -Ă adj. (Rar) Care formează unde (v. u n d ă I 1), care ondulează. *Este o mișcare undulantă, șerpuitoare, care... se petrece la nivelul feței.* ABC SĂN. 56.

- Pl.: *undulanți, -te.*
- Din fr. **ondulant**, după *undă*.

UNDULÁRE s.f. v. **ondulare.**

UNDULÁT, -Ă adj. v. **ondulat.**

UNDULATÓR, -OÁRE adj. v. **ondulator.**

UNDULATÓRIU, -IE adj. v. **ondulatoriu.**

UNDULÁȚIE s.f. v. **ondulație.**

UNDULÁȚIUNE s.f. v. **ondulație.**

UNDULĂTÓR, -OÁRE adj. = (învechit, rar) **ondulator.** BAR. - MUNT., W. 846²/33.

UNDULĂTÚRĂ s.f. (Învechit, rar) **Ondulație (2).** Cf. BAR. - MUNT., W. 846²/31.

- Pl.: *undulături*
- **Undula** + suf. *-ătură*.

UNDULĂȚIUNE s.f. = (învechit, rar) **ondulație.** BAR. - MUNT., W. 846²/31.

UNDULEMNÚȚĂ s.f. (Bot.; regional) *Vetrice (Chrysanthemum vulgare).* BORZA, D. 168.

- **Undelemn** + suf. *-uță*.

UNDULÍ vb. IV v. **andăli.**

UNDULÓS, -OÁSĂ adj. v. **ondulos.**

UNDUÓS, -OÁSĂ adj. v. **unduios.**

UNDULUÍ vb. IV v. **andăli.**

ÚNE adv., conj. v. **unde.**

UNEÁLĂ¹ s.f. (Prin Transilv. și Munt.) Înțelegere, învoială. *Bucuros, zise împăratul, și uneala fu făcută.* RETEGANUL, ap. CADE. *Or avut uneală că după moartea lu Franțisc pământul d'i la apa Vinerii o să fie a lu Carol.* DENSUSIANU, Ț. H. 208. ♦ Expr. **A fi de-o uneală** (cu cineva) = a avea aceeași părere, a fi de acord, a fi solidar, a se învoi, a se înțelege cu cineva. *Atâta vreme cât o să fim de-o uneală, n-au ce ne face.* BARBU, G. 149.

- Pl.: *uneli.*
- **Uni³** + suf. *-eală*.

UNEÁLĂ² s.f. (Rar) Limitare, îngustime (a minții). *D-aia cerc eu, dragă hine, să te scoț din uneala minții și să-ți toc la ureche cât oi trăi, s-alegi pântru adunării nașii tot ce-o hi mai frunte.* JIPESCU, O. 103.

- Pl.: *uneli.*
- **Unu** + suf. *-eală*.

UNEALTĂ¹ s.f. 1. (Învechit și regional; la pl.) Lucruri, obiecte (de preț), avere mobilă care aparține cuiva. V. **bunuri**, **calabalâc**. *Ce ai aflat din unealtele casei tale grămădește aicea, înaintea alor miei și alor tăi frați, cum să facă leage între noi.* PO 108/1. *Acest om, cu toate uneltele lui, să meargă în crăirea noastră fără grije* (a. 1593). DOC. I. (XVI), 186. *Unelti [avere mobilă]* (a. 1619). ap. PANAITESCU, O. Ț. 223. *Adecă eu Pătrașco și femeie-me Mărica scriem și mărturisim cu cestu zăpis al nostru, cum au fostu o cupă de argintu de au tras 12 ug[hi] și alte unente ce ni s-au venit din partea Fătului, mie și lui Costantin* (a. 1623). I. BIANU, D. R. 84. *Călătorii... în chervăsărie... unealtele lor... cu socotință le pun să nu piardză sau să uite ceva la purces.* VARLAAM, C. 331. *Va lua avearea vlădicului ce va rămânea după moarte... de să va afla, cum acel mort au fost fiind acele unealte, cum să fie a besearicii.* PRAV. 57. *Făcură pagubă. Și a treia zi noi cu mânil noastre lepădăm unealtele corabiei.* N. TEST. (1648), 171¹/4, cf. 163¹/34. *I-i dator cu niște ban[fi], și cu niște[m] miare, și cu niște postav, și cu niște vin, și cu niște ceară, și cu alte unealte câteva* (a. 1650). IORGA, S. D. VII, 103. *Și au prinsu... unealte la dânșii, doo cupe de argintu și șeptezeci de lei* (a. 1651). GCR I, 151/5. *Va vrea să cheltuiască une-altele besearicii* (a. 1652). în FORM. CUV. I, 128. *Iar de nește haine și alte unealte ce nu au putut scoate de la jupâneasa Ana Sălânțoie, tocmitu-s-au dumnealor* (a. 1682). BUL. COM. IST. II, 238. *Tremiseră pre Raveca sora lor și unealtele ei și pre sluga lu Avraam și pre cei cu dânsul.* BIBLIA (1688), 17¹/46. *Petrile și alte unelte scumpe mai mult plătea de cât o sută de mii de galbeni.* ȘINCAI, HR. II, 240/4, cf. ISER, HEM 920, 921, CIHAC, II, 439, ALR II 3 535/325. ♦ Totalitatea obiectelor de care se folosesc oamenii la masă sau care se folosesc la pregătirea mâncării. *Nici o unealtă, ba nici un loc al bucătăriei nu trebuie scăpat din vederea stăpânei.* PENESCU, M. 28/14, cf. DHLR II, 487. ♦ Obiect, piesă de îmbrăcăminte. *Nu vor fi unealte ale bărbatului pre muiare.* BIBLIA (1688), 142¹/18. *Aceste unelte ale îmbrăcăminții femeiești... nu lăsau, ca azi, să se vadă pulpele și genunchi.* MACEDONSKI, O. III, 38.

2. Obiect acționat manual sau mecanic, folosit pentru prelucrarea directă a unui material, pentru efectuarea unor lucrări, operații etc.; ustensilă, instrument, sculă (3). Și în mâinile pruncilor au dat unealte de ale zidarilor (a. 1812). GCR II, 209/28, cf. DRLU, LB. *Limba plugarului se mărginește numai în zicerile de care el are trebuință să-și numească uneltele și dobitoacele sale.* HELIADE, O. II, 206. *De așa avea, zise în sineș, un topor sau altă asemine unealtă.* DRĂGHICI, R. 48/26. *A lui unelte și ghibaciul laț întinde, Stă la pândă, îl ochează pe Amorul doar va prinde.* ASACHI, S. L. I, 107. *S-a îngrijit de un felinar și unelte spre aprinderea lui, când va ajunge la fața locului.* MOZAICUL (1839), 506/23. *Și vremea ș-au pierdut-o în zadar până ș-au făcut la loc unealtele.* BĂRAC, T. 10/20, cf. ISER, POLIZU. *Gropile se fac cu sapa și după această unaltă, ele ies făcute pieziș.* I. IONESCU, P. 245, cf. PONTBRIANT, D. *Muncitorii pe-a lor prispe dreg uneltele de muncă.* ALECSANDRI, P. III, 33, cf. LM. *Unealta e o invențiune utilă, uzuală.* CANELLA, V. 277. *Și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile... de alte animale dispărute, ce s-au găsit pe unelte de corn, pe arme de os.* ODOBESCU, S. III, 79. *Găsi dalta și uneltele de sculptură.* EMINESCU, P. L. 98. *Cumpără unelte de teslărie.* CREANGĂ, P. 321. *Sunt mii și mii de unelte în lume... plug și sapă, teslă și rânda... cine le mai știe pe toate?* CARAGIALE, O. IV, 34. *A înzestra după puțină acest așezământ cu mașinele, uneltele și caracterele cele mai alese și mai frumoase (a. 1889).* URICARIUL, XIII, 342. *Robinson să aibă unelte de muncă.* IONESCU-RION, S. 136, cf. DDRF, LIUBA - IANA, M. 108. *Uneltele rotarului.* DAMÉ, T. 41. *În fața șopronului de unelte douăzeci de pluguri stau răsturnate.* SANDU-ALDEA, D. N. 24. *Uneltele întrebuințate pentru a lucra lemnele: tejgheaua, fierăstraiele, rindelele, dălțile.* ap. TDRG, cf. PAMFILE, I. C. 115. *Magazine speciale cu toate uneltele de undișit.* ATILA, P. 36, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Uneltele denumiri pentru uneltele casnice au trecut în uzul limbilor vecine.* PUȘCARIU, C. S. 351. *Treceau lucrători cu fevi în spinare și cu unelte în mână.* C. PETRESCU, A. 490. *Priboi înseamnă o uneltă de dat găuri la cercuri, a dogarilor.* I. BOTEZ, ȘC. 38. *Moșu ținea acolo uneltele: seceri rele, furci rupte, ... câteva ciocane.* VLASIU, A. P. 279. *Unealta e sfințită de gândul care-o poartă și-i binecuvântată atâta cât clădește.* VOICULESCU, POEZII, I, 116, cf. DS, SCRIBAN, D. *Se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele.* PREDĂ, M. 7. *Adună uneltele cu care a lucrat, le pune la locul lor.* T. decembrie 1964, 20. *În descântece suferindului îi e sugerat că... răul poate să dispară prin invocarea uneltelor, pentru că ele dau pâinea zilnică.* IST. LIT. ROM. I, 62. *Oamenii își făureau uneltele și armele.* H. DAICOVICIU, D. 29. *Scrisul e un meșteșug, condeiul e o uneltă.* ANANIA, R. 19. *El nu ne spune ce face un artist când stă între uneltele sale.* PLEȘU, O. 211, cf. H II 4. *Uneltele zidarului sunt foarte ieftine... toate laolaltă nu fac mai mult de 10 coroane.* RETEGANUL, ap. CADE. *Un fișan... a plecat în lume după câștig, luând cu el și uneltele de fierărie.* SNOAVA, II, 328, cf. ALR II 3 535, ALR SN I h 17, ALRM SN I h 11. *După unelte se cunoaște meșteru.* ZANNE, P. V, 415. ♦ Fig. Fiindcă dar tot nu mai pot fi altceva decât literat român, cel puțin să am mângâierea că-mi fac uneori cu „nobilă” mea uneltă... o mulțumire morală. CARAGIALE, O. IV, 441. ♦ Mașină-

unealtă v. m a ș i n ă (1). ♦ (Învechit; prin analogie) Organ al corpului viețuitoarelor sau plantelor. *Unealta vederei este ochiul, pre care l-au zidit Dumnezeu în partea trupului cea din sus.* ȘINCAI, în ȘA I, 670. *Plântele... numai așa numită viață au, dară nici o simțire. Așadară, au uneltele cele de trăit, dară nu cele de simțit.* id. ib. 657. ♦ (Eufemistic) Organ genital bărbătesc. *La unii le-au tăiat gâturile, la alții uneltele sau mădulările cele bărbătești.* ȘINCAI, HR. III, 32/23. ♦ Instrument muzical. *Acea „voce omenească” între uneltele de concert - care este violoncelul - trezea ecouri profunde în inimile ascultătorilor.* EFTIMIU, N. 91. *La nunți și la botezuri, la zilele de nume, Cântau, să se-pletească, tot soiul de unelte.* ARGHEZI, S. IV, 75. ♦ (Impropriu) Nume dat armelor. *Acum dară ia-ți unealta ta, arcul și tulba și ieși afară la câmpu.* BIBLIA (1688), 19¹/30. *Împăratul au poștit să dea dachii și uneltele de război și pre meșteri și pre toți cei ce de la romani au fugit la dachi (a. 1796).* în ȘA I, 227. *Au trimis... să cerce și pentru uneltele șvezilor.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 167/7. *Ah, uneltă, lucru scârnav, sabie, fier înfocat Omorând pi-al meu părinte.* BELDIMAN, O. 96/9. *Tun de lemn au tălmăcit unealta romanilor ce o numea tormentum.* BĂRAC, ap. GCR II, 240/35. *Apucă un pistol, îl încarcă și apoi se puse pe gânduri privind unealta ucigașă.* NEGRUZZI, S. I, 79. *Buzduganul, uneltă de piere, Ca un balaur face în juru-i o rotire.* ALECSANDRI, O. 215. *Fata nu se putu ține și umblă la uneltele lui și-i pierdu o săgețică de care punea el în arculețul lui.* ISPIRESCU, L. 342.

3. Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop (reprobabil); modalitate de realizare a unui scop, a unei intenții sau acțiuni. *Libertatea... este unealta și urmarea progresului.* BOLINTINEANU, O. 255. *Rebel! Făcuși din sceptru uneltă de ocară.* EMINESCU, O. IV, 419. *Pisma e floarea răutății... Unealta ei este zavistia.* DELAVRANCEA, O. VII, 364. *Simt izbânda-n depărtare printre trudă și noi lupte, Căci unealta neatinsă Ce păstrat-am e: - Răbdarea.* MACEDONSKI, O. I, 231. *Fantasticul are locul său în poezie, - numai trebuie să slujească drept uneltă pentru creațiile poetice.* GHEREA, ST. CR. I, 107. *Scopul cărții ăsteia e să te facă stăpân pe voința ta, să te folosești de ea ca de o uneltă în mâinile tale.* VINEA, L. I, 375. ♦ Persoană, grup sau organizație de care se servește cineva pentru atingerea unui scop (de obicei reprobabil), pentru săvârșirea unei acțiuni. *Eu mă aflu norocit dacă... voi putea sluji drept uneltă spre a statornici fericirea îmbelor împărății.* AR (1829), 82²/15. *Putea-vom noi să ne facem uneltă ticăloșiii noastre?* MARCOVICI, D. 48/20. *Lipsit de judecată propriu... prea adesea devenit uneltă în mâinile intriganților.* BARIȚIU, P. A. I, 4. *Faceți voi din oamenii cei mai cinstiți unelte nerușinate ale tiraniei voastre.* FILIMON, O. I, 171. *Pe dușmanii noștri ades ni-i faci o uneltă Prin care ne-mpingi cu-ncetul la ținta cea mai înaltă!* HASDEU, R. V. 140. *Ea n-a știut... Că tu ești inamicu-i și că eu sunt unealta.* EMINESCU, O. IV, 259. *Lucrează ca o simplă uneltă la poruncile ideii universale.* IONESCU-RION, S. 141. *Acele ființe păcătoase... se fac unelte oarbe, slugi plecate.* STERE, S. 134. *Până și Ion al Glanetașului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc.* REBREANU, I. 223. *Sub*

fanariofi, boierii... n-aveau demnitate și erau unealta străinilor. IBRĂILEANU, SP. CR. 75. Clara trece de partea boierilor și nădăjduiește să-și facă dintr-înșii o unealtă împotriva voievodului. LOVINESCU, S. I, 86. [Cerșetoarea] era să fie... nobila unealtă a mântuirii mele. GALACTION, O. 240. Înarmaseră... pe câțiva tineri exaltați, care aveau legături mărginașe cu mișcarea constituțională, făcând din ei uneltele lor. CAMIL PETRESCU, O. II, 230. Slujbașii, știind că centrul îi are la mână, erau totdeauna unelte sârquincioase și oarbe. STANCU, R. A. III, 278, cf. ZANNE, P. V, 649. ◇ (Ca epitet, precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”) Haide, vorbește, unealtă de hoț ce ești și tu! DEMETRIUS, C. 68.

4. (În sintagma) *Unealtă gramaticală* = instrument gramatical, v. instrument. *Un fel de unealtă gramaticală este și articolul.* IORDAN, L. R. 267. *Verbele din locuțiunile verbale sunt unelte gramaticale de un tip special pentru că, deși uneori își mai păstrează ceva din sensul primitiv, formează un tot cu celelalte elemente ale locuțiunii.* SG I, 49. *S-a constatat astfel că frecvența cea mai mare o au uneltele gramaticale.* L. ROM. 1959, nr. 3, 98, cf. M. D. LING.

- Scris și: (învechit) *une-alte*. - Pl.: *unelte* și (învechit) *unealte*. - Și: (învechit și regional) *unéltă* (I. GOLESCU, C., BL I, 18, ALR II 3 535/514, 520, 531, 682, 876, 899, 987), *unăltă* (ALR II 3 535/325, 334, 353, pl. *unelte* ib.) s.f., *unénte* (ib. 3 535/551), (regional) *onénte* (ib. 3 535/574) s.f. pl., *uniăltă* (ib. 3 535/157, 362, pronunțat *-ni-al-* ib.) s.f.

- Une (pl. pron. nehot. *ună*) + *alte*.

UNEALTĂ² s.f. (Neobișnuit) Uneltire. *Învoiala fu făcută. Pahon și Aflatul nu știuseră nimic de unealta boierului cu moșu Gligor.* RETEGANUL, P. I, 16.

- Pl.: *unelte*.

- Postverbal de la *unelti*.

UNEAORI adv. v. *uneori*.

UNECIUNE s.f. v. *uniciune*.

UNECUPRINZIME s.f. v. *unocuprinzime*.

UNÉL s.n. v. *inel*.

UNELÓCURI adv. (Prin Mold.; și în loc. a d v.) *Pe (sau în) unelocuri* = pe ici pe colo, în anumite locuri. *Unelocuri, sub bolta copacilor, pe pajiștea verde, se grămădesc fețe mai simandicoase.* SADOVEANU, O. IV, 272. *Și pe unelocuri, un „calic” de odinioară își vopsea casa în roș, ș-o împodobeă cu geamlâc.* id. ib. 255. *În unelocuri a trebuit scurmat muntele.* id. ib. XIV, 510.

- Une (pl. adj. nehot. *ună*) + *locuri*.

UNÉLTĂ s.f. v. *unealtă¹*.

UNELTÍ vb. IV. Tranz. I. (Învechit) A face (ceva) cu ajutorul unei unelte¹ (2); p. ext. a făuri, a întocmi, a alcătui. *Acest feliu de economie se vede că cu cuvânt au uneltit* (a. 1815). URICARIUL, II, 228. *I se pare că răzuiește cu picioare ce singur își uneltește, verdeața*

și florile. MARCOVICI, C. 13/14. ♦ A născoci (1), a inventa. *Sfătuiră împreună... Vreun meșteșug iarăși pentru vin a unelti.* PANN, ap. TDRG, cf. CADE. ♦ Fig. A plăsmui¹ (2), a închipui, a imagina. *Noi singuri uneltim himere și tot felu de plăsmuiri, cărora le dăm un chip spăimântător.* MARCOVICI, C. 79/21. *Aș fi uneltit mai departe plăsmuirile mele... când tânărul singur mă deșteptă din visul meu.* MOZAIICUL (1838), 153/5. ♦ A practica, a exercita, a profesa (o meserie, un meșteșug etc.). *Cel ce uneltește un meșteșug este singurul cu adevărat neatârnat.* MARCOVICI, D. 226/17. *Neguțătorii din oraș, câți uneltesc meseriia de prăvăliiaș... să nu cumpere din streinătate frenghiile* (a. 1839). DOC. EC. 718. *Asemenea corporație... să aibă drept de a unelti neguțătorie cu de-amănuntul.* REGUL. ORG. 33/17. *Ea plecă ochii și părea că roșește de meseria ce uneltea.* BOLINTINEANU, O. 391.

2. Fig. A pregăti (în ascuns), a pune la cale, a urzi (o acțiune reprobabilă) împotriva cuiva sau a ceva. *V. a c o m p l o t a.* *Grozavi și urăți și fără cinste sânt înaintea lui Dumnezeu și la oameni faptele cele rele, de a se scula cineva asupra vecinului său și a-l păgubi uneltindu-i supărări și griji* (a. 1712). URICARIUL, XI, 221. *Reșid-Pașa au socotit că ghegeneralul Rot cu o parte a corposului său îi uneltea o diversie sau stinghirire.* AR (1829), 27¹/35. *Teme-te numai de relele ce însuși ți-ai uneltit.* MARCOVICI, D. 16/10. *Uneltea ca să se deie fiului ei coroana Moldovei.* ASACHI, S. L. II, 33. *Vladislau... au uneltit chipuri de au întârziat însoțirea lui cu Elisabeta.* IST. M. 130/12. *Tirănia... Cu superstiția neagră... puse la cale, Unelti cruda aceasta [veste].* CONACHI, P. 303, cf. BAR. - MUNT., W. 401²/4. *Multe din legume rele uneltesc, Rânduileii bune să improtivesc.* PANN, P. V. I, 120/25. *Acești oameni erau deprinși a frământa pe locuitori uneltind lucrări păgubitoare arendașilor.* I. IONESCU, D. 354. *Se răpezi turbat în Țarigrad, unelti mii de tainice intrigi.* ODOBESCU, S. I, 150. *Nu-mi ard ca tine carnea pe-al patimelor rug Și uneltesc, ș-o sfarâm, altfel de meșteșug.* EMINESCU, O. VIII, 141. *Toată țara vede în această pedeapsă o răsplată de sus pentru cel ce a uneltit pieirea Brâncovenilor.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Uneltea secret cu directorul de cabinet.* CĂLINESCU, B. I. 411. *Având în vedere porunca mea... de a nu unelti nimic împotriva armatei polone.* MĂN. SUCEVIȚA, 160. ◇ Absol. *Conjurații, uneltind ba cu un războinic, ba cu altul, ș-au dat pe față.* V. ROM. ianuarie 1970, 25.

- Prez. ind.: *uneltesc*.

- V. *unealtă¹*.

UNELTIOĂRĂ s.f. (Rar) Diminutiv al lui *unealtă¹* (2); (rar) uneltuță. *Își găsește uneltioară, Să-i taie de unghișoară.* PANN, P. V. III, 24/2, cf. ZANNE, P. I, 674.

- Pl.: *uneltioare*.

- *Unealtă¹* + suf. *-ioară*.

UNELTIRE s.f. Acțiunea de a unelti (2) și rezultatul ei; acțiune urzită în ascuns, de obicei pregătită împotriva cuiva sau pentru a obține ceva; intrigă, mașinație, (învechit) urzitură, (neobișnuit) *unealtă²*.

V. c o m p l o t. *Nenumărate nedreptăți... se săvârșesc supt feliuri de uneltiri* (a. 1824). URICARIUL, V, 187/11. *Dumneata vei depărta orice uneltire spre descoperirea acestei taine.* MOZAIICUL (1838), 276/24, cf. BAR. - MUNT., W. 402¹/39, POLIZU, LM. *Vai de-acei ce-ăr cugeta să urzască uneltiri înprotiva lui!* ALECSANDRI, T. 1 349, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Oastea să fie totdeauna gata... a călca în picioare uneltirile unora și altora.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Din umbră mă înteste o neagră uneltire.* MACEDONSKI, O. I, 218. *Banul sprijină el însuși uneltirile urzite împotriva mea și-a papii.* DAVILA, V. V. 70. *Eftimie, ... după uciderea lui Mihai... nu se împacă mult cu urmașul lui, Radu Șerban, și-și petrecu anii din urmă în pribegie și uneltiri.* IORGA, L. R. CVI. *Poate căsătoria ar fi mai ușoară acum, în dulce, n-ar mai rămânea vreme pentru uneltirile Olăreștilor.* AGĂRBI-CEANU, S. 159. *Aici ne bate vântul peirii... Căci azi lăcașul slavei e cuib de uneltiri.* SORBUL, T. 30, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Prin uneltiri și bani, ea capătă firman și pentru Petru, în locul lui Ioan Vodă din Moldova.* LOVINESCU, S. I, 81. *Poarta avea de mult bănuiele de uneltirile Eteriei, dar scopul urmărit de eteriști păru atât de extravagant încât nu l-a luat în serios.* OȚETEA, T. V. 127. *I-am spus că am bănuiala că e victima unei uneltiri.* PEDA, DELIR. 254. *Uneltirea a rămas fără urmări.* H. DAICOVICIU, D. 70. *Se vor cunoaște atât serviciile eminente îndeplinite de acești slujitori hipocratici cât și uneltirile lor nefaste.* G. BARBU, A. V. 35, cf. DJP.

- Pl.: uneltiri.

- V. unelti.

UNELTÍT, -Ă adj. Pus la cale; aranjat, urzit. *Rezultatul nemijlocit al acestei călcări au fost... alegerea uneltită a deputatului nou de Botoșani* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 126. *Așa brutarul se-nșală, c-uneltitul meșteșug, Nu-i dă prin gând c-o să-i joace un astfel de viclășug.* PANN, P. V. I, 64/3, cf. DDRF.

- Pl.: uneltiți, -te.

- V. unelti.

UNELTITÓR, -OÁRE s.m. și f. 1. (Învechit) Făuritor, autor sau factor determinant al unor stări, acțiuni ori realizări. *Nu ai îndestulă îndrăzneală ca să fii uneltitorul fericirii tale.* MARCOVICI, D. 10/22. *Noi sântem uneltitorii chinurilor noastre.* id. c. 100/12.

2. Fig. Persoană care urzește în ascuns o acțiune împotriva cuiva sau pentru a-și atinge un scop (de obicei reprobabil); intrigant. V. c o m p l o t i s t, c o n s p i r a t o r. *Spuneți, ce știți mai mult a face... uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări.* ODOBESCU, S. I, 110. *Oastea să fie totdeauna gată... a călca în picioare... pe uneltitorii de rele.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Văzut-ați pe Morgan... uneltitorul de intrigi?* I. NĚGRUZZI, S. VI, 504, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *E pregătit și ordinul către isprăvnicii, să înhațe uneltitorii care cutreieră ținuturile.* C. PETRESCU, A. R. 37. *Era un om pe care... dacă îl ajutai să se ferească de uneltitori perfiți, câtă siguranță îți inspira el în schimb!* PEDA, DELIR. 378.

- Pl.: uneltitori, -oare.

- Unelti + suf. -itor.

UNELTÚȚĂ s.f. (Rar) Diminutiv al lui u n e a l t ă ¹ (2); (rar) uneltioară. *Mai e, apoi, o clasă de industriași ce produc, și alta ce vând diverse uneltuțe cu prețuri fabuloase.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 218.

- Pl.: uneltuțe.

- Unealtă¹ + suf. -uță.

UNĚNTE s.f. pl. v. **unealtă**¹.

UNEÓRA adv. v. **uneori**.

UNEÓREA adv. v. **uneori**.

UNEÓRI adv. 1. Câteodată, când și când; (regional) unerete. *Domnul... cu mare înțelepciune au grăit... uneori deschis și la arătare, alteori acoperit și cu pildă.* VARLAAM, C. 275. *Sudalma se iartă uneori (unele ori MUNT.) cu cuvântul, iară de multe ori se iartă și cu tăcutul.* PRAV. 241. *Și uniori băte neamful și uniori franțozul.* NECULCE, L. 333. *Uniori pe romanii din Misiia îi chema dachi.* CANTEMIR, HR. 156. *Uneori mânca smochine, alte ori finice.* MINEIUL (1776), 146²/32. *Uneori... sillesc pre cei mai săraci a le închina danie.* SOB. HRIS. 42, cf. LB. *Tu m-ai povățuit prin mulțimea primejdiilor... pe care uneori nu le cunoșteam.* MARCOVICI, D. 4/15. *Ea însă tăcea și îndrăznea numai uneori... a se uita pe furiș la dânsul.* MOZAIICUL (1839), 574/1. *Omul... uneori cade... în deplină tăvălire.* CONACHI, P. 261. *Ne și batem cu ei: ci uneora ne bat ei, alteori îi batem noi.* ALEXANDRIA, 92/6. *Dovadă puternică despre ușurința ce pun uneori oamenii în bănuiele lor.* BĂLCESCU, M. V. 393. *Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști spuinđu-i că asta se întâmplă uneori.* NĚGRUZZI, S. I, 247, cf. POLIZU. *Discutam ceasuri întregi literatură, artă și științe, ba uneori și politică.* GHICA, ap. CADE. *Această pasiune cerească sau infernală... uneori ne înalță, iar alteori ne degradează.* FILIMON, O. I, 114, cf. CIHAC, I, 189. *Cartea..., care a dat loc la păreri deosebite și uneori potrivnice, este un fel de filozofie practică.* LAMBRIOR, S. 7. *Îmi ești drag din cale-afară, Dar obraznic uneori.* EMINESCU, O. IV, 236. *Își aducea aminte uneori... de câte au pățimit unii și alții de la femeile lor.* CREANGĂ, P. 141. *E însă uneori atâta dulceață și-n chinul așteptării!* CARAGIALE, O. I, 25. *Uneori te țin departe și mă-ntreb de ce nu-mi scrii.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 9. *Uneori se oprea la malul ceruit cu sârmă, și ochii i se pierdeau prin ceață.* BACALBAȘA, S. A. I, 166, cf. DDRF. *Nu mă plâng! Îmi pare mie Uneori că sunt învins, Sufletul mi-l simt cuprins De melancolie.* COȘBUC, F. 130, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Porneau încet spre Copou, oprindu-se uneori pe o bancă.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 210. *Pălcuri de găini..., zburătăcite și înfricate uneori de câte-o pocnitură de bici.* AGĂRBI-CEANU, S. 420. *Uneori suspiciunea îi revenea.* PAPADAT-BENGESECU, R. I, 235. *Nu se știe dacă uneori intuiția cetitorului nu este mai justă decât a autorului.* IBRĂILEANU, S. L. 47, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Îi strângea mâna uneori și se mai lipea de el.* REBREANU, R. I, 130. *Seara e foarte obosită; uneori cade într-o letargie.* M. ELIADE, D. 24. *Uneori se deschid pe neașteptate în luminii ochiuri mari de apă în mijlocul trestiiilor.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 83. *Uneori se făcea clacă de dezghiocat păpușoi.* BRĂESCU, O. A. II, 21. *Bețivilor li se întâmplă, întotdeauna, să trăiască*

clipe și uneori ore întregi de totală uitare de sine – ca o scufundare în neștiință. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 232. *Greu e timpul uneori; ce grea trebuie să fie veșnicia.* CIORAN, C. A. 145. *Mama îmi răspundea uneori, dar prea erau multe și prea sucite întrebările mele.* VLASIU, A. P. 8. *Uneori noaptea intra în sat și-n ogrăzile mele Pitulată-n carele-nfoiate cu crăci și nuiele.* VOICULESCU, POEZII, I, 248. *Vântul se jeluia încet uneori pe la ferestre.* SADOVEANU, O. II, 462. *Adevărat că nici nouă nu ne ajungeau uneori cele optzeci de mărci lunar.* PUȘCARIU, D. V. 22, cf. SCRIBAN, D. *Uneori când veneau vânturile din răsărit, bura fină a colbului depunea straturi nesimțite pe fețe și haine.* MIHĂESCU, R. 261. *Ereditatea spirituală, ca și cea biologică, e uneori produsul unei tragice fatalități.* VULCĂNESCU, D. 11. *Cum se întâmplă uneori să pară Împrietenită cu un om o fiară, Așa și șarpele viclean S-a-mprietenit cu un sătean.* ARGHEZI, S. V, 222. *Pe deal, într-o podgorie stropită vânt, Te-aș duce uneori, să ne lovim de soare.* BLAGA, POEZII, 271. *Își înfigea mâinile în beregata pehlivanului, a pungașului și nu-l mai slăbea până nu-l lăsa uneori mort jos.* CAMIL PETRESCU, O. II, 49. *Lumea se grămădea pe scaunele verzi și pe cărarea dintre ele și uneori pe spațiile goale din fund.* VINEA, L. I, 105. *A scris o carte de reportaj dens, uimit uneori și în genere informativ, asupra Indiei.* CONSTANTINĂSCU, S. II, 517. *Vântul atinge uneori viteze inimaginabile.* TUDORAN, O. 221. *Noaptea uneori se desface ușor, C-un sunet de mătase lovită sau zbor.* ISANOS, V. 41. *Am uneori dorința să fac un lucru extraordinar, care să te uluiască.* T august 1964, 52, cf. FORM. CUV. I, 220, 223. *Marele scriitor putea fi uneori teribil de nedrept și violent.* CIOCULESCU, C. 311. *I-am deschis uneori răni, ... I-am judecat cu brutalitate.* ANANIA, R. 9. *Când eram la mama fată Mă culcam destul pe vatră, Pe vatră și pe cuptori, Ba și jos auneori!* JARNİK – BĂRSEANU, D. 443. *Așa-mi vine uneori Ca să ies în munți dă flori.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 410. *Unioarea cîn dă ploaie să fac bucatili și s-ajungi.* GRAIUL, I, 265. *Pleacă pi la Ispas, unioarea după Ispas câti-o săptămână.* DENSUSIANU, Ț. H. 201, cf. GR. S. VI, 246, ZANNE, P. I, 763. ♦ (Învechit; în forma *unoară*) Cândva, odată² (1). *Eu având unoară așa feliu de întâmplare.* PETROVICI, P. 261/6.

2. (Rare; prin Transilv.) Probabil (3), posibil. *Uneorea plouă marți și atunci cum îmblățești grâul?* Com. din TEIUȘ – ALBA. *Dacă uneorea vine o furtună, ce ne facem cu stogul descoperit?* Com. din PODENI – TURDA. *Lasă coasa, omule, că uneorea încep ploile și-i păcat de mândrenia de iarbă să putrezască.* ib.

– Pronunțat: *-ne-ori*. – Și: (învechit) *unoără*, (regional) *unióri*, *uneóra*, *uneórea*, *uniórea*, *unioárea*, *uneáóri* (GR. S. VI, 246) adv.

– *Une* (pl. adj. nehot. *ună*) + *ori*.

UNÉR s.m. (Regional) 1. Carte de joc notată cu numărul unu (Costâna – Gura Humorului). Cf. LEXIC REG. II, 127.

2. Nota unu obținută la examen sau la școală (Costâna – Gura Humorului). Cf. LEXIC REG. II, 127.

– Pl.: *uneri*.

– *Unu* + suf. *-ar*.

UNERÉTE adv. (Prin vestul Transilv.) Uneori (1). Cf. CONV. LIT. XX, 1 020, FRÂNCU – CANDREA, M. 106. *Până vin Paștile tot țesem, uneretea gătam, uneretea nu.* APOLZAN, P. I. 71.

– Și: *unerétea* adv.

– Cf. *uneori*.

UNERÉTEA adv. *unerete*.

UNEVÁ adv. v. *undeava*.

UNGÁR, -Ă adj. 1. Maghiar (2). Cf. PLR I, 196, 71, BARCIANU. *Către câmpia ungară, peste pasurile Carpaților Slovaciei orientale..., în veacul I d. Hr. au pătruns și sarmații în valea Dunării mijlocii și a Tisei.* PÂRVAN, G. 6, cf. ȘAINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

2. (Prin Mold. și Bucov.; în sintagma) *Poamă ungară* = soi de viță de vie cu struguri de mărime mijlocie, de culoare albă-verzuie. Cf. NUȚĂ, D. I, 345.

– Pl.: *ungari*, *-e*.

– Din germ. *Ungar*.

UNGĂTOR, -OÁRE subst. 1. S.m. și f. Muncitor care unge (1) piesele unei mașini dintr-un atelier, dintr-o fabrică. Cf. DRLU, IORDAN, L. R. A. 166, NOM. PROF. 6, 7, 23, 42, DEX, V. BREBAN, D. G.

2. S.n. Dispozitiv de gresare la o mașină, la un aparat etc.; gresor. Cf. DL. *Le cunoaște [vagoanele] după arcuri, după ungătoare, și ar putea înșira fără greș seria lor, anul de fabricație și uzina unde au fost construite.* v. ROM. octombrie 1954, 106, cf. DM, DEX, V. BREBAN, D. G.

– Pl.: *ungători*, *-oare*.

– *Unge* + suf. *-ător*.

UNGE vb. III. 1. *Tranz. și refl.* (Complementul indică o suprafață, un obiect, o parte a corpului) A (se) acoperi cu un strat de materie grasă, unsoasă, lipicioasă etc. în scopul de a proteja, de a da moliciune etc. *Unge* (unturoșă-va H, să-nvoieșeadze D) *fața cu untu.* PSALT. 215, cf. 309. *Tu cându te postești unge capul tău și fața ta o lă.* TETRAEV. (1574), 208. *Și sculă-se și loa cu mâna dereaptă de lacrămile ei și unse ochii celui împărat* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 150/13. *Și ne va unge și va vindeca noi.* CORESI, EV. 20. *Iosif porunci slugilor sale, vracilor, cum cu aromat să ungă pre tată-său.* PO 176/18. *Cu acia tină m-au uns pre unde mi-s ochii acmu.* VARLAAM, C. 214, cf. GCR I, 112/5. *Săruta picioarele lui și le ungea cu unsoare.* N. TEST. (1648), 76^v/25, cf. 63^v/13. *Iar să ungu iarăși, făcând unt de niști iarbă ce pute greu foarte.* HERODOT², 111. *Nește creștini luându-le svi[n]t[e]lle moaștii, ungându-le cu miroșuri... le culcară în s[ă]nta besea-rică.* DOSOFTEI, V. S. martie 18^v/24. *Luo lui mumă-sa un sicriu de papură și-l unse cu zmoală.* BIBLIA (1688)², II, 82/29. *Cu unșorile acelea... va să ungă și să tămăduiască ochii.* N. COSTIN, C. 13, cf. LEX. MARS. 224, ANON. CAR. *Și leacul la boală îi este: floare de trandafir și rădăcină de bujoru și tămâie albă, să le mestece la un loc și să le pisăză și să s[ă] ungă pre trup* (cca 1760). GCR II, 67/23. *Iar după ce cu ceste toate Îl scaldă,*

l-învăluși și l-unsă, Inima-i începu iar a bate. BUDAI-DELEANU, Ț. 211. *Ungând mâna cu olei.* CALENDARIU (1814), 174/17. *Pre el cu răchie tare 6 zile l-am fâșiat și l-am uns.* N. STOICA, C. B. 210, cf. DRLU. *Căruntul păr văpsindu-și se unge cu pomadă.* NEGRUZZI, S. II, 244, cf. PONTBRIANT, D. *Se ungea cu glodul din baltă ca cu alifia cea mai vindecătoare.* ALECSANDRI, O. P. 267, cf. CIHAC, I, 299. *Pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare cu pielea goală, până se usca cenușa pe noi... ca să ne treacă de răie.* CREANGĂ, A. 28. *Dacă voiește să învieze..., să ungă piatra cu sângele lui.* ISPIRESCU, L. 119. *A-și unge trupul cu nămolul sau nisipul acestui râu... era foarte plăcut.* I. NEGRUZZI, A. 326, cf. TDRG. *Se punea înăuntru umplutura..., se ungea cu unt și totul intra în cuptor.* AL LUPULUI, P. G. 179. *Venea Ciurel în fiecare zi și mă ungea, ca să mi se destepenească încheietura.* VLASIU, A. P. 51. *Ne bălăceam în valuri, ieșeam la mal și ne ungeam cu nomol din cap până-n picioare.* SADOVEANU, O. III, 51. *Mândră, buzele tele Le-a uns maică-ta cu miere, De-mi pun capul pentru ele!* DOINE, 115, cf. 128. *N-are mălai să mănec, Nici pe cap cu ce se unge.* HODOȘ, P. P. 143. *Când umple femeia borș și are vreo fată ori băiet răutăcios, să-l ungă pe la nas cu melestul cu care a mestecat borș, că atunci să înăcrește degrabă.* ȘEZ. II, 195. *Cu tămâie te-oi afuma, Cu usturoi te-oi ungea.* GR. S. VI, 82. *Frumușel că mi-o lega, De steajer că mi-o strângea, Cu catran că mi-o ungea.* BALADE, II, 72, cf. O. BĂRLEA, A. P. I, 324. *Alții cu păcură mă ungeau.* FOLC. MOLD. I, 310. *Păinile... le ungem așa cu apă caldă pă dasupra.* T. DIAL. M. I, 162. *După ce-și unge mustețele cu untură de porc, o ia la drum.* SNOAVA, III, 491. *Te vei la Când o ploua, Te vei unge Când a ninge,* se spune despre cineva care nu se spală, care umblă murdar. Cf. ZANNE, P. III, 199. *Mihail sfârțios - șede la foc - unge curelile - sugă mustețele (Măța).* POP., ap. GCR II, 369. ♦ F i g. *Limba cea deslușită și dulce... îi unge și-i pleacă cu dulceața cuvintelor ei.* PISCUPESCU, O. 171/17. (A b s o l.) *Cuvintele cele bune ung, iar cele rele împung.* BARONZI, L. 61, cf. ZANNE, P. II, 530. ♦ E x p r. **A(-i) unge** (cuiva) **ochii** = a) a-i lua cuiva vederea, a împiedica pe cineva să vadă (limpede). Cf. ZANNE, P. II, 344; b) a înșela pe cineva, dându-i mai puțin decât se aștepta. id. ib.; c) a cumpăra pe cineva cu bani sau cu daruri; a mitui. *S-au dus la dânșii, pre unii cu fâgăduințe umplându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii, din ce au avut și el.* URECHE, L. 194. *Să facă ce-o face și să ungă ochii hatmanului cu daruri și cu plocoane.* SĂM. II, 46, cf. PAMFILE, S. T. 121. *Ține cu ciocoiul, întârzie împrietărirea... Au uns ochii unora cu câteva zeci de pogoane de aci din Hagiu.* SADOVEANU, O. XVII, 347, cf. IORDAN, STIL. 375, ALR I 1 454/350. *Are cu ce să-și ungă ochii,* se spune despre cei bogați, care au bani și avere, deci au cu ce mitui pe oricine. Cf. PANN, P. V. III, 105/11, ZANNE, P. II, 345. **A unge** (pe cineva) **cu miere** sau **a unge** (pe cineva) **pe (la) bot** ori **a unge** (cuiva) **măinile** = a cumpăra pe cineva cu bani sau cu daruri, a da cuiva bacșiș; a mitui. id. ib. 18, cf. III, 676. **A unge** (pe cineva) **la** (sau **pe**) **inimă** (ori **la suflet**) (**cu miere**) (sau **cu unt**) ori **a-i unge** (cuiva) **inima** = a produce cuiva o mare bucurie, a-i face

o mare plăcere, a-i da o mare satisfacție. *Visam că erai lângă mine... știi?... parcă mă ungeai cu miere la inimă.* ALECSANDRI, T. 591. *Vorba lu taica părintele mă unse la suflet.* JIPESCU, ap. TDRG. *Viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă... zăpăcise oarecum pe bietul fecior de împărat.* ISPIRESCU, L. 37. *Expresii tehnice care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostească:* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 61. *Se gândea încet, cu o bucurie care îi ungea inima.* PREDĂ, M. 284. *Fraza asta m-a uns pe inimă.* T i u n i e 1964, 23. *Pare că l-au uns cu unt pe inimă.* SEVASTOS, P. 149. *Biata babă, parcă ar fi uns-o cu unt la inimă.* FURTUNĂ, V. 2, cf. ZANNE, P. II, 211, III, 677. **A-și unge gâtul** sau (r e f l.) **a se unge pe gât** = a bea băuturi alcoolice. *După ce Ivan își unsă puțin gâtul, plecă la Dumnezeu.* ȘEZ. I, 205. *Târguiește el tot ce-i trebuie, se unge pe gât bine cu sângele Domnului, și cam clătînându-se, se suie în căruță și pornește spre casă.* ib. IV, 1. **A unge** (pe cineva) **cu vorba** (ori **cu vorbe**) sau **a unge cu gura** (ori **din gură**) = a măguli (2), a linguși. *Știm și cu vorbe a unge.* PANN, P. V. II, 154/20, cf. ZANNE, P. II, 197. ♦ F i g. (Familiar, adesea urmat de determinări) **A bate** pe cineva zdravăn, a trage cuiva o bătaie bună. *Strigă pre slugi... și îi-l unsă bin' pre cântărețul nostru.* ȚICHINDEAL, F. 105/1, cf. MIRONESCU, S. 622. *Luvă un băț mare și îl unsă pă spinare.* ALEXICI, L. P. 194. *A rupt un par din gard și se puse să-i ungă costițele.* ȘEZ. IX, 70. ♦ E x p r. **A-i unge o mamă de bătaie** = a-i aplica, a-i trage o bătaie zdravănă. *Hotărând să-i ungă o mamă de bătaie sor' cu moartea.* ap. CADE.

2. T r a n z. **A pune** lubrifiant între piesele unui sistem tehnic (la balamalele unei uși, la părțile mobile ale unei căruțe, ale unui car etc.); a gresa; a lubrifia. *Să ungă căruța bine.* BĂRAC, T. 61/8. *Moș Nichifor deciocălase căruța și-o ungea.* CREANGĂ, P. 112. *Țăranii fin păcura... cu care ung osiile într-un vas de lemn.* DAMĂ, T. 13. *Unse apoi osiile.* SANDU-ALDEA, D. N. 101. *Lagărele mașinilor trebuie să fie unse spre a împiedica încălzirea părților în contact.* IOANOVICI, TEHN. 352. *Cam scârțâie roata din stânga, trebuie s-o ungem.* C. PETRESCU, I. I, 210. *Înainte de masă... tăia lemne, dregea gardul... și ungea fâțânile ușilor ca să nu scârțâie.* V. ROM. septembrie 1954, 124. *Începură să desfacă roatele și să ungă osiile căruței.* PREDĂ, M. 275. *Ușa s-o ungi la fițină și să vii, mândro, -n grădină.* HODOȘ, P. P. 164, cf. ALR I 827, A II 12. *Șapte pistoale-i umplea, Băga iarba cu mâna, Gloanțele, cu strachina; Le ungea cu untdelemn, Ca să lovească la semn.* BALADE, II, 158. *Moara nu macină până nu o ungi la fus* (= nimeni nu te ajută dezinteresat). Cf. ZANNE, P. III, 234. ♦ E x p r. **A unge osia** v. o s i e (1). **A unge osia ca să nu scârțâie** (carul sau **căruța**) v. s c â r ț â i (1). **A unge ușa** (sau **ușile**) **să nu scârțâie** = a cumpăra pe cineva cu bani sau cu daruri; a mitui. *Trebuie să ung multe uși, să nu scârțâie. Puțini bani îmi vor rămâne pentru osteneală.* STANCU, R. A. III, 141. ♦ F i g. **A mitui** (pe cineva). Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mărimile de la București, ca să treacă peste nearestartea doctorului și să admită motivările mele, trebuie unse.* STANCU, R. A. IV, 119. *Mi-a promis că are să se intereseze de situația ta. A vorbit cu directorul liceului... A spus: „Dacă se poate unge ceva la București, am să ung”.* T. POPOVICI, S. 131.

3. **T r a n z.** (În practicile religioase; complementul indică o persoană) A unge (1) cu o substanță grasă, uleioasă, parfumată în săvârșirea unor ritualuri; s p e c. (și determinat prin „cu mir”) a mirui¹ (2). *Ungându elu cu untu în numele D[om]nul[u]i.* COD. VOR² 67^v/10. *Untul greașnicului se nu ungă capul meu.* PSALT. HUR. 119^v/3, cf. 18^v/19. *Aflain Davidu șerbul meu, că untul sfântu al meu unșu elu.* PSALT. 184, cf. 39, 215. *Și desfăcu cartea... unde era scris: „Duhul Domnului pre mine drept aceeaia m-au uns”.* CORESI, EV. 456. *Să-l ungem pre el, ca și cu nește mir de mult preș (a. 1642).* GCR I, 101/23. *Când botezi copilul..., să ia și nașul den unt și să ungă copilul pre toate mădulările.* PRAV., ap. CADE. *Iară Mariia era [un]de unsease pre Domnul cu mir și-i șterșease picioarele svinției sale cu părul ei (a. 1669).* GCR I, 186/32. *Îl unge cu sf[ă]nt mir ca să-l întărească ostaș, purtătoriu de biruință la lupta carea are în fieștece ceas cu puterile ceale protivnice.* MOLNAR, RET. 20/1, cf. POLIZU. *Mitropolitul... îi citi cu glas mareș rugăciunile de încoronare... și-i unse fruntea cu sântul mir.* ODOBESCU, S. I, 72, cf. ALR I 593/249, 278, 280, 285, 298, 302, 320, 333, 335, 337, 343, 345, 355, 359. *Și-l unge pă d-a rându cu mir, pă spate, pân părți.* T. DIAL. M. II, 42. ♦ Fig. *Să vârsăm mângâierea vinului, să-l ungem cu untul iubirei de oameni, să-i legăm ranele cu mângâierea cuvintelor.* CORESI, EV. 395. *Făptură nouă, iată, pe frunte Întâia lumină te-a uns!* BLAGA, POEZII, 149. *Rouă, stropește colțul ierbii mele și unge-mi-l cu mir.* ARGHEZI, F. 7. ♦ (Complementul indică domnitori, clerici etc.; și determinat prin „cu mir”) A consacra, a consfinți în funcție (prin ungere (1) cu mir¹ 2); a investi. *Și îmbracă în cealea veșminte, sfinte Aaron, unge-l și sfințește el, cum preutul meu să fie.* PO 315/22. *Pre acela Dumnezeu cu voia sa și cu mâna sa l-au uns și l-au pus domnu.* GAVRIL, NIF. 79. *După ce l-a uns cu sfântul mir pe tânărul împărat, acesta și-a pus singur coroana pe cap.* CARAGIALE, O. II, 285. *Să ducă împăratului valahilor și bulgarilor diadema regală, să-l ungă și să-l încoroneze de împărat.* XENOPOL, I. R. II, 237. *Cu mare alai Lupul era dus la biserica Sf Nicolae ca să-l ungă de domnie.* ap. TDRG. *În zădar îl unse de domn Gherasim, patriarh de Alexandria, în zădar i se cântase.* IORGA, L. I, 331. *Bârnovă îl lămurea ce se petrece în biserică, cum se închină vodă, cum e purtat prin altar și i se pune pe cap nebederșița, cum e binecuvântat și uns.* SADOVEANU, O. V, 578. *De la Serai, ... [domnii români] sunt conduși la patriarhie, unde sunt unși ca vechii împărați bizantini.* OȚEȚEA, T. V. 31. ♦ Fig. *Pentru fiecare clasă avea obiceiul de a-și unge un spion.* CIAUȘANU, R. SCUT. 43. *Samson, uns căine păzitor, intră în stăpânirea... ogrăzii.* VOICULESCU, P. II, 47. *De-aia m-ai uns pe mine autor... ca să autentific minciunile, rânji Silion.* VINEA, L. I, 136. ♦ Refl. p a s. *Domnul se va apropia de sfântul prastol ca să se ungă.* REGUL. ORG. 15/10. *Spuneți țării... că voința mea e să se ungă Bogdan de când sunt în viață.* DELAVRANCEA, A. 122.

4. **T r a n z.** A întinde, netezind cu palma udă un strat de lut pe podeaua sau pe pereții caselor, pe cuptor etc. pentru a astupa crăpăturile, a nivela etc.; a lipi; p. e x t. a spoi (2), a vărui¹. *Văzduhul scânteiază și ca*

unse cu var Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar. EMINESCU, O. I, 69. *M-a întâlnit și m-a luat să-i ung prispele.* CONTEMPORANUL, VII₂, 5. *Păreții [căsuței erau] albi ca helgea, pe jos [era] uns și așternut cu lăicere.* ap. TDRG. *Se vor unge - lipi cu lut - cuptoarele și pereții.* PAMFILE, S. T. 121. *Fetița... l-a tocmit [cuptorul], l-a uns, l-a grijit cum a știut că-i mai bine.* SBIERA, P. 207, cf. ALR II/1 h 239, ib. h 240/386, ib. h 246/386, ib. MN 116, 3 786/353, 362, 386, ib. MN 117, 3 787/386, ALRM II/1 h 279, ib. h 280/386, ALR II 253/230, 239, ib. 255/224, 225, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 239. *Pe mireasă o-aș fi pus, Cuptoriu de l-ar fi uns.* I. A. POPESCU, O. 20, cf. ALR - T 667/255, 670/254, 338, ib. 672/241, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 263, 265, 267, 268, 269, 338. ♦ Refl. p a s. *Cu asemenea amestec se vâruiește, se dă sau se unge tavanul caselor.* PAMFILE - LUPESCU, CROM. 227.

5. **T r a n z.** (Învechit și popular) A murdări, a mânji (1). *Cela ce va unge ferestrele sau ușa cuiva cu scârână sau cu fiece grozăvie, făcându-și răs de casa aceluia, să să cearte ca și ceilalți.* PRAV. '249. *Luând haina lui Iosif, au jungheat un iedu de capră și unseră haina cu sângele.* BIBLIA (1688)², I, 276/9, cf. LB, POLIZU. *Unge toți păreții cu sânge.* CREANGĂ, P. 25. *Baieți, nu vă bagați su pat cî vi unșiți.* ALR II 3 209/365, cf. ALR SN V h 1 455, ALRM SN III h I 186. ♦ Fig. *Tot omul câți născuse dintru Adam era unși de păcate și urâți lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 81. ♦ Refl. *Carile va fi om avut și va muri, câte muieri sânt într-acea casă, toate să ungu cu tină, și capul, și ochii, și apoi, lăsând mortul în casă, eli îmblă bătându-se pre uliță.* HERODOT², 110. *Ungându-se cu cărbune pe față..., pe la miezul nopții bate în ușa chilei unde dormea soacra.* SNOAVA, IV, 108.

- Prez. ind.: unș; perf. s.: unsei și (învechit) unș.
- Și: (într-un descântec) unșea vb. II.
- Lat. ungere.

UNGEĂ vb. II v. unge.

UNGECĂI subst. (Bot.; prin Bucov.) Bob-de-țarină (*Lathyrus sylvestris*). Cf. TDRG, PANȚU, PL. 322, BORZA, D. 97, FORM. CUV. I, 103.

- Scris și: unșe-căi. TDRG, FORM. CUV. I, 103.
- Probabil de la unghia-găii (v. unghie¹), prin falsă analiză.

ÚNGER s.n. v. uger.

ÚNGERE s.f. Acțiunea de a (s e) u n g e.

1. Acoperire a unui obiect, a unei suprafețe sau a unei părți a corpului cu un strat de materie grasă, lipicioasă etc. pentru a proteja, a da moliciune etc. Cf. u n g e (1). *Acesta e iară darul carele de la ei veți lua: aur, argint..., ulei în fâlnariu, aromate de ungere și de bună miroseală.* PO 260/23, cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU. *Împrotiva mușcăturilor sau împunsurilor veninoase [se întrebuințează] ungeri cu unturi grase.* AR (1829) 44¹/17, cf. DDRF. *Cât privește ungerea capului, igiena nu o prevede.* CRĂNICEANU, IG. '173, cf. BĂRCIANU, ALEXI, w. *Frunze de brusturi... Îi sunt de lipsă aproape pentru fiecare bolnav pe care-l vindecă prin ungere.*

AGÂRBICEANU, O. I, 12. *Ungerea corpului cu untdelemnă... rezultate bune.* ENC. VET. 808, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Tratamentul constă în ungerea corpului timp de trei zile cu pomezi conţinând sulf* ABC SÂN. 320. ♦ (Învechit, rar; concretizat) Unguent, unsoare (1 1). Cf. DRLU, LB.

2. Introducere a unui lubrifiant între piesele unui mecanism sau ale unei maşini pentru reducerea uzurii, protejarea contra coroziunii etc. Cf. un g e (2). Cf. ISER, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Unul dintre cele mai simple dispozitive de ungere este dispozitivul de ungere cu fitil.* SOARE, MAŞ. 77, cf. 78, 179. *Ungerea cilindrilor este insuficientă.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 160. *Ungerea se face bine, după o mie de tiraje poate să accelereze.* v. ROM. martie 1955, 237. *Petrolul care curgea la suprafaţa pământului era folosit întotdeauna pentru ungerea osiilor de care.* PANAITESCU, C. R. 152. ♦ Fig. Mituire, corupere, cumpărare. Cf. ISER, POLIZU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

3. (În practicile religioase) Ungere (1) cu o substanţă uleioasă, parfumată în săvârşirea unor ritualuri; s p e c. miruire. Cf. un g e (3). *Însuşi Domnul... tremese îngerul său, şi luo-me de la oile tătărelui meu şi unse-me cu untura ungerea (p o m a z a n i i D) sa.* PSALT. 309. *Şi voi ungere să aveţi de la sf[â]ntul şi şti-vreţi toate.* CORESI, L. 194/2. *Şi vei lua den sângele jărtăvnicului şi den untdelemnul ungerii şi vei stropi pre Aaron.* BIBLIA (1688)², II, 166/8. *Îngenunchie pe primul grad lângă altariu, primeşte ungerea la încheieturile mânei, la cot şi pe umărul dreptei.* BARIŢIU, P. A. III, 449, cf. POLIZU, BARCIANU. ♦ *Ungerea din urmă = maslu (1).* *Mulţi inşi... când se simţesc foarte bolnavi... îndătinăază de a-şi face şi sfânta taină a maslului sau ungerea din urmă.* MARIAN, I. 18, cf. ŞĂINEANU, D. U. ♦ *Consacrare, investire (a unui domn sau a unui slujitor al bisericii).* *Primind mai înainte el ungerea de la cardinalul Leon, apoi să ungă el pre mitropolişi.* ŞINCAI, HR. I, 241/32, cf. 315/23. *În Israel ungerea este un dar de care se învrednicesc numai împăraţii şi preoţii.* HELIADE, HR. 58/9. *De acum înainte să orânduieşte ungerea domnilor.* REGUL. ORG. 31/16.

- Pl.: ungeri.

- V. unge.

UNGERICĂ s.f. v. îngerel.

UNGHE s.f. v. unghie¹.

UNGER¹ s.m. v. iuncher.

UNGHÉR² s.m. v. unghiar¹.

UNGHÉR³ s.n., s.m. 1. S.n. Porţiune dintr-o încăpere, dintr-o construcţie, cuprinsă între extremităţile reunite ale pereţilor; colţ, unghie² (2), (regional) un g h e ț (1); (rar) locul din afara unei construcţii unde se împreună două ziduri. *Când intră într-o casă..., salutează şi-ntr-un ungher se pune.* NEGRUZZI, S. II, 204. *Ei! moş Arbure, ce faci acolo în ungher ca un cuc?* ALECSANDRI, T. I 331. *După ce-şi puse băful şi pălăria în ungheriu, bătrânul se așază în jilf.* CONV. LIT. X, 280. *În odaie, prin unghere S-a jesut păinjeniş şi prin cârţile în vravuri Îmblă şoarecii furis.* EMINESCU, O. I, 105.

Teancuri de traftoloage... aruncate în neregulă prin cele unghere... era toată averea sfintiei-sale. CREANGĂ, A. 134. *Se punea într-un ungher şi începea să plângă.* SLAVICI, O. I, 111. *Bine, bine, pune-l [sacul] în ungher.* CONTEMPORANUL, II, 215. *Mă încolţise un autor într-un ungher şi-mi spunea viaţa şi operele lui.* VLAHUŢĂ, O. A. 226. *Cum o mai poartă pe biata soacră prin toate ungherele, pândind-o de toate muchele.* SEVASTOS, N. 333, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Umbrele de la o vreme crescură din unghere, se ridicară şi cuprinsură odăiţa scundă.* ANGHIEL - IOSIF, C. L. 79. *Credincioşii casei umblă muţi în tainica tăcere, Rar își fac un semn ori schimbă șoapte-n umbră de unghere.* IOSIF, PATR. 60. *Vișeluşii lor erau într-un țarc, într-un ungher al poieții, în fund.* AGÂRBICEANU, S. 10, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Dorm umbre negre prin unghere, Pe măsă arde o făclie.* BACOVIA, O. 70. *Umbra ta așterne, neagră, în ungher.* CAZIMIR, L. U. 49. *Pașii îl duceau, prin soarele auriu, tot spre ungherul zidurilor, la banca vânăată de brad.* SADOVEANU, O. I, 463. *Păpușa cumpărată de Anul Nou trecut Într-un ungher acuma este părăsită.* E. IONESCU, E. 27, cf. SCRIBAN, D. *O bună parte din lucrurile noastre de-acasă se aflau în încăperea aceea ținută sub cheie; colo lampa cu picior, într-un ungher scrinul.* CIPRIAN, S. I, 20. *Natura ne-a trimis... și păianjenii, care-și întind plasa pe unghere.* ARGHEZI, S. VIII, 65. *În odaia înaltă și aproape goală, pianul răsuna, făcând ecouri prin unghere.* CĂLINESCU, E. O. II, 67. *În ungherul odăii șoaptele încetară.* v. ROM. martie 1954, 121. *Ne-am retras într-un ungher, pe sofa.* BOTTA, S. III, 121. *Patru lămpi... ardeau prin unghere, zvârlind lumina pâlăitoare și-nceșoșată.* v. ROM. august 1966, 10. *Plângeți, voi patru păreți, Că de-acum stăpân n-aveți, Plângeți, voi patru unghere, Că n-aveți nici o putere.* CONV. LIT. XIII, 76. *S-au zgriburit într-un unghier, pe cuptor, de frică.* SBIERA, P. 204, cf. 16. *El vine acasă și... găsește după ușa tinzii un fuhal de galbeni, iar într-un ungher, felurite feluri de mâncări.* FURTUNĂ, V. 11, cf. ALR I 1369. *Îl apucă... și-l aruncă cât colo într-un ungher de casă.* SNOAVA, III, 23. ♦ (Prin analogie) *Luasem loc în ungherul unui compartiment.* A. HOLBAN, O. II, 181. *Din celălalt ungher al compartimentului, Zaharia Duhu căuta să-i ghicească gândurile.* C. PETRESCU, A. 393. ♦ **E x p r. A strânge** (pe cineva) **la ungher** = a forța (pe cineva) să facă sau să recunoască un lucru; a strânge (pe cineva) cu ușa. *Și o să fii pedepsit... Mâna-n chică și de spate Să mi-l duceți la boier; Las', țărane, îngâmfate, Te-am strâns acum la ungher.* PR. DRAM. 352. ♦ **Loc retras, ascuns, dosnic; ascunziș, colț, cotlon, (regional) unghet (1).** *Părâul meu are izvorul său într-o bute mare, ascunsă într-un ungher și îmbrăcată cu iederă.* NEGRUZZI, S. I, 96. *Oare nu-i în lumea asta vrut ungher pentru iubit?* EMINESCU, O. I, 155. *Gândurile mele necontenit se întorc cu drag către acei părinți, către acele unghere de care mă leagă copilăria.* GANE, N. III, 53. *Millo, care a dus o viață strălucită trăind ca un prinț, astăzi la adâncă bătrânețe vegetează într-un ungher, uitat aproape de toți.* CĂRAGIALE, O. III, 302. *De culcat, vara e ușor lucru: sunt atâtea unghere uitate de oameni.* BACALBAȘA, S. A. I, 172. *Mai pe urmă însă au început a-i îngropa pre astfel de oameni și prin sate... său într-un corn de gard sau într-un ungher, sau în alt loc izolat.* MARIAN, I. 344,

cf. id. NA. 198, 289. *Într-un ungher, vezi Doamne mai ferit, sub pătulul găinilor, sta ghemuită... Smărăndița. NĂDEJDE, C. V. 58. Fulgi enormi de zăpadă se vânturau prin aer, vărându-se prin toate ungherele. D. ZAMFIRESCU, A. 55. Departe, în cine știe ce unghere de palate vestejește la umbra farmecelor vreo fată de împărat. PĂRVEȘCU, C. 91. Într-un unghier neobservat am găsit o veche icoană bizantină, înfățișând pe Sf. Pavel. GALACTION, O. 245. [Cotoiul] stătea toată ziua mocnit și mormăind în ungherul cel mai întunecos de sub canapea. C. PETRESCU, C. V. 85. Cunoșteam toate ungherele, munții și mănăstirile. BRĂESCU, A. 96. Într-un ungher ascuns am dat de un leagăn. BLAGA, POEZIL, 52. Ei se îndreaptă fără șovăire spre ungherele de care nimeni nu se atinge. VINEA, L. I, 124. Mi-s dragi portretele, mi-s dragi ungherele Pe unde s-ascund să toarcă tăcerile. ISANOS, V. 316. Jos, într-o răpă umbroasă ca-ntr-un ungher, Stau dumnezeiește Bătuț leneș de vânt. DOINAȘ, A. P. 20. Și li poroncește să scoiciorească toate unghierele mării. SBIERA, P. 61. ♠ F i g. De-a pururi, pretutindeni, în ungherul unor crieri Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri! EMINESCU, O. I, 134. Pe Măriuca... n-o mai găseam nicăirea, deși o căutam cu dor în toate ungherurile închipuirii mele. GANE, N. II, 168. În ungherul cel mai tănuț al sufletelor noastre era păstrat ca o icoană veche și scumpă. CIAUȘANU, R. SCUT. 16. Dacă ineditul în artă e aproape exclus, mai rămân încă unghere puțin explorate. LOVINESCU, S. I, 184. A ieșit la iveală într-un ungher de inimă o rămășiță tufoasă, uitată acolo din cine știe ce rând de strămoși nevoiași. POPA, B. 130. Din ungher adânc, un gând îmi șoptea că melcul blând Subt mormânt de foi, pe-aproape, Cheamă omul să-l dezgroape. I. BARBU, J. S. 43. O amintire care-l păndea ca dintr-un ungher neștiut venea să-i întunece ispitirea clipei. VINEA, L. I, 8. ♠ Loc (îndepărtat), margine, colț de țară, de ținut. Este un ungher de țară pe care-l văd adeseori, deși l-am părăsit de mult. PETICĂ, O. 280. Aflarea... unui cuvânt uitat din cutare ungher al Carpaților, poate produce o adevărată sărbătoare. PUȘCARIU, C. S. 18. ♠ (Regional) Parte dintr-o încăpere care se găsește lângă sau în spatele sobei. Cf. ALR I 1 369/512, 592, 594.*

2. S.n. (Popular) Dulap cu baza în formă de triunghi care se așază în ungherul³ (1) camerelor. DM.

3. S.n. (Regional) Adâncitură, gaură în pereții casei, făcută în formă de fereastră oarbă, în care se pun lucrurile mai des folosite; firidă, (regional) unghet (3). Cf. CHEST. II 194/44, ALR II/I h 273/682, ALRM II/I h 377/682.

4. S.m. (Regional) Fiecare dintre stâlpii de la colțurile unei case. Cf. CHEST. II 1122/80, 197.

- Pl.: (n.) unghere și (rar) ungheruri (ALR I 1 369/268, 361, 584), (m.) ungheri. - Și: (regional) unghiâr s.n. DOINE, 121.

- Lat. *anglarius (= angularius). Cf. și ungher³.

UNGHERAȘ s.n. Diminutiv al lui ungher³ (1). Cf. TDRG.

- Pl.: ungherașe.

- Ungher³ + suf. -aș.

UNGHERÍ vb. IV. Trans. (Prin sudul Mold.) A îngrămădi, a înghesui, a încolți. V. unghiuri. IORDAN, în SCL 1978, 327. Când te ungherește frigul sunt bune și lemnele ude. id. ib.

- Prez. ind.: ungheresc.

- V. ungher³.

UNGHÉTE s.m. v. unghet.

UNGHÉȚ s.n. 1. (Prin Transilv., Olt. și Ban.) Ungher³ (1). Cf. ANON. CAR. Ca și când ar zice neștine: bastonul stă în unghet. MAIOR, IST. 13/4, cf. LB, ISER, BAR. - MUNT., W. 493²/36, POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. Un pat anume făcut... care se ținea într-un unghet din tinda bisericii. AGĂRBICEANU, S. 126, cf. CADE, SCRIBAN, D. Maică, suratele mele Ș-asară să sfătuiră, Maică, -ntr-on unghet de șură, Să-mi arunce făcătura. MĂNDRESCU, L. P. 82, cf. 160. Căutați La unghet după ușă Este-o mică găletușă. RETEGANUL, TR. 41, cf. VAIDA, ȘEZ. V, 168, com. din FRATA - TURDA, CIAUȘANU, V. 120, TODORAN, GL., ALR I 1 369, A I 35, II 7. ♠ Loc retras, ascuns, dosnic; ascunziș, cotlon, colțisor, ungher³ (1). V. ungher² (2). Să trage la o parte și lăcuiește într-un unghet întunecos a casii. FM (1838), 4/1. Aflară cu cale ca pe Adam să-l ascundă în vreun unghetiu al caselor. BARIȚIU, P. A. I, 101. Ori de câte ori îi da afară [pe băieți], ei totdeauna venea iară și când nu-i vedea nime intra în casă unde era mese, își căuta câte un unghet unde să stea, ori după spinarea lăutarilor, ori zgârțiți pe lângă masă. REV. NOUĂ, I, 154. Păcală - care sta pitulată într-un unghet - intra înăuntru. F (1890), 110. Ieși în tindă, trecu în cămară și o dibui pe Sora într-un unghet. AGĂRBICEANU, S. 61. Acolo într-un unghet văzu un cal. RETEGANUL, P. V, 36. Foaie verde de răchită, Ce stai, lele, îngrămădită... Grămădită într-un unghet, De frica unui județ. MAT. FOLK. 1 441. Ascunși prin unghete. BREBENEL, GR. P.

2. (Prin Transilv., Olt. și Ban.) Loc pe vatra cuptorului, situat spre perete, unde se țin diferite obiecte, uneori servind și ca loc de dormit, mai ales pentru copii. Cf. VUIA, Ț. H. 112. Câte paie pre coteț Atâția copii în unghet. JARNÍK - BĂRSEANU, D². 537. Toanta-mi șade la unghete, Roade la un castravete, Nesărat și nemurat, Numai prin cenușe dat. MAT. FOLK. 501. Ea a rămas [în bordei] la unghete. Surata s-a suit în pod. PAMFILE, DUȘM. 218, cf. I. CR. IV, 121, VIII, 90, TOMESCU, GL., TODORAN, GL., CHEST. II 294/3, 5, 373, ALR I 1.369/251, 283, 290, ALR II/I h 283, ALRM II/I h 399/272, 284, A I 17, 20, 22, 23, 26, 31, 36, II 8, III 2, 16, 17, V 16, LEXIC REG. 27, 67, FOLC. TRANSILV. II, 620. E umblat ca țăstu, de la unghete la foc și iarăși la unghete, se spune despre cei ce nu au umblat prin lume, dar se țin foarte cunoscători. Cf. ZANNE, P. III, 395. ♠ Colț dintre vatră și peretele casei, unde se adună cenușa. Cf. VUIA, Ț. H. 111. Ala toată viața lui n-a șezut numai tot în cenușă, acolo în unghet. SNOAVA, I, 31, cf. CHEST. II 334/5.

3. (Regional) Adâncitură, gaură în perete în formă de fereastră oarbă în care se țin lucrurile cele mai des folosite; firidă, (regional) ungher³ (3) (Frânțești - Târgu Jiu). Cf. CHEST. II 194/44.

- Pl.: (n.) *unghețe* și (rar) *unghețuri* (SCRIBAN, D., ALR I 1 369/194), (m.) *ungheți* (LB, ALR I 1 369/77). - Și: (Olt.) *unghéte* (ALR I 1 369/846, 860, 870, 878, 880, 885, pl. *ungheți* ib. 1 369/846, 860, 880) s.m., *îngheț* (ib. 1 369/229, pl. *înghețe* ib.) s.n.

- Unghi² + suf. -eț. - Unghețe: sg. refăcut după pl.

UNGHEȚIT, -Ă adj. (Învechit, rar) Ascuțit, colțuros. *Sholarii, scriind, fac tot litere rotunde... nu aspre și unghete adecă încolțate.* PETROVICI, P. 188/2.

- Pl.: *unghețiji, -te.*

- De la *unghet*.

UNGHI¹ s.m. v. *unghi*.

UNGHI² s.n. 1. Partea exterioară a unei clădiri, a unei construcții, formată prin îmbinarea laturilor acesteia; colț, (rar) *ungher³* (1). *Unghiul morii* (a. 1587). D. BOGDAN, GL. 115. *Au fost făcut o podușcă din unghiul cetății până' la marea.* HERODOT², 188. *Și să scorni de către pustie vihor de vânt mare și scutură tuspaturu unghiurile casii și oborî casa pre feciorii tăi.* ZOBA, S. 37. *Și marea o au pus de la unghiul casii... până spre răsărit.* BIBLIA (1688), 310¹/42. *La fiecare patru unghiuri [cetatea] având câte un turn.* PELIMON, I. 95/27. *Clopotnița... este și ea zidită de cărămidă cu unghiurile de piatră.* ODOBESCU, S. II, 217. *Era întărit cu ziduri înalte și cu patru turnuri ridicate pe la unghiuri.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Clădirile, cu unghiurile șterse... luau înfățișări ciudate.* MACEDONSKI, O. III, 48, cf. DDRF. *Cotirăm la dreapta prin cerdac, ce făcea unghi cu cel întâi.* HOGAȘ, DR. II, 6, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mi-am găsit de pe acum un loc de observație... cu umărul și cu șoldul stâng proptite în unghiul pereților.* TUDORAN, O. 49.

2. Porțiune dintr-o încăpere, dintr-o construcție, cuprinsă între extremitățile unor pereți care se întâlnesc; colț, *ungher³* (1); p. e x t. loc retras, puțin expus privirii sau puțin frecventat. *Boierii mai de gios și gloatele... era toți spăimați de grija morții, pen toate unghiurile ascunși, au petrecut câteva dzile cu mare grije.* M. COSTIN, O. 103. *Lasă-mă să șez într-un unghi al curților tale.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Dați-mi și mie loc să lăcuiesc într-un unghi al aceștii cetăți.* VARLAAM - IOASAF, 146¹/10. *Au văzut un paiangăn întinzându-și mrejiile sale într-un unghi.* DRĂGHICI, R. 80/18. *Fă bunătate a-mi rândui un unghi cât de mic subt acoperemântul dumneavoastră.* GORJAN, H. IV, 206/17. *Într-un unghi al odaiei se afla un covor înfășorat.* MOZAIICUL (1839), 552/17. *La toate unghiurile se puseră clopoșele.* NEGRUZZI, S. I, 73. *Într-unul din cele patru unghiuri [ale camerei] era o vatră.* FILIMON, O. I, 102. *Umbră trădătoare așază... Prin unghiurile casei... Fantasme tupilate.* ALECSANDRI, P. III, 301. *Din bolta de fereastră în armura lui albastră El apare lin din unghi.* EMINESCU, L. P. 146. *Soacră, soacră, poamă acră!... Ieși afară Ca o pară, Intri-n casă Ca o coasă, Șezi în unghi Ca un junghi.* CREANGĂ, P. 10, [Păianjenii] întinseseră mrejiile lor... în unghiurile tavanului de scânduri. DELAVRANCEA, T. 46. *I-au pus apoi în temniți, în unghiuri de odaie Sub zid îngust și muced, p-un umed pat de paie.* COȘBUC, P. II, 201. *Masa fu servită în a doua jumătate a holului, în unghiul alcătuit de vatră și*

de peretele de-a lungul căruia se întindea. VINEA, L. II, 308, cf. SEVASTOS, P. 66. *Nevestele cotrobăiesc zorite prin toate unghiurile.* PÂRVESCU, C. 120, ALR I 1 369. *Cruce-n tuspaturu unghiuri de casă.* FOLC. MOLD. I, 92. ♦ Fig. *Această dorință... bucuos ar fi vrut s-o ascunze în cele mai tainice unghiuri ale inimei sale.* MOZAIICUL (1838), 70/16. ♦ (Învechit) *Piatră din (sau în) capul (sau din, la marginea) unghiului sau piatră din unghi (sau în margine de unghi) ori capul unghiului = piatră unghiulară, v. piatră (I 1).* *Aceasta fu în capul unghiului.* COD. VOR.² 73¹/6. *Piatra ce nu o socotiră ziditorii, ea fu în capul unghiului.* PSALT. 249. *Făgădui-au oarecând D[u]mn[e]zeu a pune piatră de mult preț în Sion și la marginea unghiului.* CHEIA ÎN. 86¹/6, cf. ZANNE, P. III, 298. ♦ Fig. *I[su]s H[risto]s iaste piatra den unghiu, că tot zidul pre aceea stă și creaste.* CORESI, L. 419/3, cf. VARLAAM, C. 224, N. TEST. (1648), 28¹/26. *Piatra cea netăiată de mână, cea din marginea unghiului, din tine muntele cel netăiat, Fecioară, s-au tăiat H[risto]s, adunând firile ceale usebite.* MINEIUL (1776), 98²/15. ♦ Loc. adv. (Învechit) **Întru unghi** = pe ascuns, în taină. *Nu e întru unghiu f[a]ptă aceasta.* COD. VOR.² 41¹/4. ♦ (Regional) Colț al bucătăriei unde se păstrează vasele de gătit mâncarea (Viile - Medgidia). Cf. H II 242. ♦ (Prin nord-vestul Munt.) Loc din capătul tinzii unde se amenajează vatra; colț, (regional) corlată. Cf. UDRESCU, GL. ♦ (Regional) Firidă la sobă; cotlon (Negreni - Slatina). Cf. ALR II I h 283/791:

3. Punct, colț unde se întâlnesc două laturi ale unei suprafețe (de teren, ale unui obiect etc.) *De aici... la unghiul farinii... acesta-i hotarul acestui sat* (a. 1781). URICARIUL, XXIV, 454. *Cuvântul... să se scrie într-un unghi al tablei spre păstrare.* PETROVICI, P. 138/13. *Prin înghiurile acestor paturi erau așezate pernițe mici împlute cu puf.* FILIMON, O. I, 185. *Te duci în unghiul grădinei cel despre răsărit.* ISPIRESCU, L. 234. *Scotea apă dintr-un puț din unghiul curței și stropea brazdele cu flori.* GRANDEA, S. 250. *Către fundul văii, ceilalți cotiră în frunzișul unghiului de pădure.* SADOVEANU, O. VII, 35. *Și-i arăta că într-un unghi al grădinii au răsărit doi pui de trandafiri.* PÂRVESCU, C. 93. ♦ Partea dinafară, colțul exterior al pleoapelor, al buzelor. *Umezeala aceasta, carea se face din lacrimi, se adună în unghiul ochiului.* ȘINCAI, în ȘA I, 670. *Muscuțele cele mici foarte tare în unghiurile ochiului se adună.* CALENDARIU (1814), 180/10, cf. BAR. - MUNT., W. 77¹/32. *Și gropițe face-n unghiul ucigașei sale guri.* EMINESCU, O. I, 159. *Zăbebele sânt niște bube ce se fac la unghiurile gurei.* ȘEZ. II, 130. ♦ Cot, colț format de un drum, de o stradă, de o apă curgătoare etc. *Pre unghiurile ulișelor stând să să roage.* N. TEST. (1648), 8¹/19. *În casă și afară, în toate ulișele, în toate unghiurile se vedea lacrimi, se auzea suspinuri.* MAIOR, P. 317. *Și când te rogi, nu fi că fățarnicii... prin unghiurile ulișilor.* MARCOVICI, D. 194/2. ♦ (Învechit; și în sintagma *unghi de mare*) Golf. *Acesta pământ... iaste mălit de apă. Pentru că între munții ce-am zis mai nainte să cunoaști cum au fost un unghi de mari, cum iaste la Troada și la Efes.* HERODOT², 90. *Un unghi de mare, carile iasă din Marea Roșie... Și în toate zilele scadi și să adaogi apa întru unghiul acela.* id. ib. 91.

4. Parte (extremă) a unui ținut (mai întins). Și în unghiul despre apus, au fost foarte o cetate frumoasă (a. 1660–1680). GCR I, 176/25. Unghiul despre apus era vearde... ca prajii. DOSOFTEI, v. s. octombrie 80^v/15. Unghiul... cel despre apus și despre miazănoapte. AMFILOHIE, G. 112/11. Vom petrece cu veselie în unghiul pământului unde ne-am născut. TÂMPEANUL, G. 74/14. ◇ Loc. ad v. În (sau prin, de prin, din) toate unghiurile = în (sau prin, din) toate părțile, (de) pretutindeni. Glasul unirii din toate inimile patriotice va răsună în toate unghiurile țării (a. 1857). IORGA, S. D. XVIII, 21. Aceștia erau niște oameni d-aceia care se văd pretutindeni, prin toate unghiurile țerei. PELIMON, I. 58/5. Să s-adune românii de prin toate unghiurile munților. ALECSANDRI, T. 1483. Vizitatori veniți din toate unghiurile globului. ODOBESCU, S. II, 83. Vrei să împrăștii în toate unghiurile lumii veninul pesimismului d-tale? CARAGIALE, O. IV, 3. Atrage vara mii de bolnavi din toate unghiurile țării. VLAHUȚĂ, R. P. 42. Cutreierase țărilor răzbătând prin toate unghiurile. ISPIRESCU, L. 62. [Academia] întrunește o dată pe an bărbații poporului din toate unghiurile românești. D. ZAMFIRESCU, Î. 55. Din toate unghiurile țării s-abat asupra lașului ... stoluri de studenți. TOPĂRCEANU, O. A. II, 139. Studenții se adunau prin crășme, beau vin și cântau cântece vesele, de prin toate unghiurile țării. VLASIU, A. P. 432. † Loc, ținut îndepărtat, retras, ascuns. Mai nici un unghi u a lumii n-au rămas carele să nu fie de la dânsii supus. CANTEMIR, HR. 99. Nici la Asia, nici la Evropa, nici la Africa vreun unghi u, nepotopit și necălcat n-au lăsat. id. ib. 58. Românilor din unghiuri, pe orișunde-n lume! Noi astăzi vă întindem un dulce sărutat. FM (1861), 23. De printre munți, câmpie, din unghiuri depărtate, Din târguri, municipii, cotune, un popor... se scoală să ia parte La zi de sărbătoare. EMINESCU, O. IV, 54. ◇ Ex p r. (Învechit) A umbra prin unghiuri = a umbra de colo până colo, dintr-o parte într-alta. Și așa s-au prăpădit de tot acea oaste turcească... și ce au rămas îmblând prin unghiuri, într-o parte și într-alta, nici un galion deplin până în Țarigrad nu s-au întors. N. COSTIN, ap. ZANNE, P. III, 420.

5. Figură geometrică formată din două semidrepte care pleacă din același punct. Zodiacele iaste o roată mai cuprinzătoare și mai lată... care împărțește pe isimerinos în unghiuri de-a curmezișul. GHEOGRAFIE, 8^v/9. După ce au zidit albinele fagurii..., i-au împodobit cu găocițele cele cu șasă iunghiuri alcătuite din șasă păreși. MOLNAR, E. S. 33/7, cf. GHEOM. – TRIGON. 10^v/1, GEOMETRIA, A. M. 6^v/12, ASACHI, G. 8^v/1. Când două linii plecându-se una către alta să taie într-un punct A, locul ce să cuprindă între aceste două linii să numește unghi u. RAZE 3^v/1, cf. TEM. GHEOM. I, 3^v/12, LAZĂR, A. 8^v/10. Razele luminei, care de la obiecturi sub mai mare unghi de 48 de graduri cad în membrana cornului, se întorc. ANTROP. 181/8, cf. DESEN ARH. 7/29. Pentru de a însămnă un unghi u, să scrie litera care însămnă vârful în mijlocul a două alte litere. ASACHI, E. III, 23/17. Despre unghiuri și despre câteva proprietăți (însușiri) ale lor. CONV. GEOM. 35/20. Numim unghi u spațiul nehotărât coprins între două drepte care plec de la același punct. G. POP, G. 6/31, cf. CIHAC, I, 300. Unghiul este o figură formată prin două drepte care se taie. MELIK, G. 4, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. Își rezemă

capul în palme, privind liniile, punctele, unghiurile însemnate pe hartă. REBREANU, P. S. 74, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Nu poate să altereze suma unghiurilor dintr-un triunghi. BLAGA, Z. 238, cf. DS 296. Același unghi îl formează și planul ecuatorului față de planul eclipticei. GEOLOGIA, 6. ◇ (Prin analogie) În cerul nalt și strălucit... vedeam pentru întâia oară în viața mea plutind un unghi de paseri negre. SADOVEANU, O. XIX, 186. Am ieșit din nou pe coridorul acela întunecos, luminat de un bec albastru care crea unghiuri fantomatice. v. ROM. decembrie 1966, 15. ◇ Fig. Și-au deschis Unghiul dorului de ducă stolorile de cucoare. PILLAT, P. 154. ◇ Unghi drept v. drept. Unghi ascuțit v. ascuțit. Unghi obtuz v. obtuz (1). (Învechit) Unghi tâmpit v. tâmpit (1). (Învechit) Unghi bont = unghi obtuz, v. obtuz (1). Cf. POLIZU. Unghiuri adiacente v. adiacent. Unghiuri alterne interne v. altern. Unghiuri alterne externe v. altern. Unghi extern v. extern. Unghi exterior = unghi² (5) format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi a triunghiului; unghi extern. Cf. MELIK, G. 28. Unghi interior = unghi² (5) dintre două laturi ale unei figuri geometrice, aflat înăuntrul acesteia. Cf. MELIK, G. 28. Unghi intern v. intern. Unghi înscris v. înscris. Unghi la centru = unghi² (5) care are vârful în centrul cercului și laturile cuprinse în cerc. Cf. MELIK, G. 47, 126. Unghiuri opuse v. opuse² (1). Unghiuri suplimentare v. suplimentar (3). Unghi plan v. plan (5). Unghi poliedru v. poliedru. Unghi stadimetric v. stadimetric.

6. (Astron.; în sintagma) Unghi orar = unghi² (5) care servește la stabilirea poziției unui astru pe sfera cerească. Măsura acestui diedru căruia i se dă numirea de unghi orar este unghiul plan corespunzător..., care la rândul său este reprezentat de arcul de ecuator. CULIANU, C. 30, cf. CADE, M. D. ENC.

7. (Fiz. și tehn.; în sintagmele) Unghi de reflexie = unghi² (5) pe care îl face raza de lumină reflectată pe suprafața de separație a două medii, cu normala la suprafață în punctul de incidență. LTR². (Fig.) Orice temperament reflectează lumea dinafară într-un mod determinat, iar unghiul de reflecție constituie tocmai personalitatea artistului. LOVINESCU, C. VII, 48. Unghi de refracție = unghi² (5) pe care îl face o rază de lumină ce s-a refractat străbătând suprafața de separație a două medii, cu normala în punctul de incidență la acea suprafață. Cf. PONI, F. 146, 342, LTR². Unghi de incidență v. incidență. Unghi de declinație v. declinație. Unghi de înclinație v. înclinație. Unghi mort = a) v. mort (I 1); b) porțiune, parte din apropierea automobilului, pe care șoferul nu o poate vedea prin oglinda retrovizoare. Unghi vizual = câmp vizual. Cf. CADE.

8. (Anat.; în sintagma) Unghi facial = unghi² (5) format din unirea liniei care trece prin incisivi superiori și punctul cel mai proeminent al frunții cu linia care unește conductul auditiv cu aceiași dinți. Cf. CADE, M. D. ENC. Unghi maxilar = unghi² (5) format de cele două maxilare când se deschide gura. Unghiul maxilar... pe care îl formează maxilarul inferior – mobil – față de cel superior – fix – atunci când deschidem... gura. PUȘCARIU, L. R. II, 8.

9. F i g. (Și în sintagma *unghi de vedere*) Punct de vedere. *Toate acestea nu vor să constate decât încă o dată, și subțit alt unghiu, aceeași sensibilitate.* IBRĂILEANU, S. L. 94. *Privind lucrurile din acest unghi, suntem mai bine înarmați pentru a aprecia... criticile.* TITULESCU, D. 290, cf. IORDAN, L. R. A. 265. *În primele sale epoci, scriitorul povestește din unghiul personagiilor.* VIANU, A. P. 236. *Cu cât sfera creațiilor, considerate sub unghi stilistic, e mai bogată..., cu atât stabilirea stilului presupune o mai categorică intervenție a puterii de abstracție.* BLAGA, T. CULT. 10. *Avem probabil unghiuri de vedere diferite.* H. LOVINESCU, T. 336.

10. Veche unitate teritorial-administrativă din epoca feudală; parte (II 1), judecie. *Mai multe documente... determină întinderea satului dăruit de domnitor după ceea a judeciilor ce cuprindea, care judecii mai sânt însemnate și cu termenii: părți sau unghiuri.* XENOPOL, I. R. III, 190.

11. (Regional) Unealtă de lemn sau de metal în formă de unghi drept, folosită în desenul tehnic, în dulgherie etc.; echer, colțar. Cf. H XVIII 2, ALR SN II h 565, ALR SN I h 377.

12. (Regional) Clin, ic, colț (de arătură) (Cernatu – Brașov). Cf. ALR SN I h 29/182, ALR SN I h 23/182.

– Pl.: *unghiuri* și (regional, 2, m.) *unghi* (ALR I 1 369/578). – Și: (învechit) *înghi, iunghi* (CUV. D. BĂTR. II, 330/8) s.n.

– Lat. *anglus* (= *angulus*).

UNGHI³ vb. IV. (Învechit) 1. *Tranz. (În expr.) A unghi unghii (sau copite) = a-i crește unghii¹ (1), a avea unghii¹.* *Dobitocul ce... unghiaște unghi de dooa gemănări și scoate rumăgătură... să mâncați.* BIBLIA (1688), 136²/41. *Tot dobitocul cu unghie îngemănată și unghind a dooa copite și scoțând rumăgătură, între dobitoace, acestea veți mânca.* ib. 77¹/1, cf. 77¹/5.

2. *Intranz. (Subiectul este „unghia”) A crește. Tot dobitocul carele iaste cu copită despăcată și are unghi unghind..., necurat va fi voao.* BIBLIA (1688), 77¹/58.

– Prez. ind. pers. 3: *ungheste*.

– V. *unghie¹*.

UNGHIĂL, -Ă adj. v. *ungveal*.

UNGHIĂR¹ s.n. (Învechit) Unealtă de lemn sau de metal, în formă de unghi drept, folosită în desenul tehnic, în tâmplărie etc.; echer, colțar. *Unghiarul este spre a face unghiuri drepte.* ASACHI, E. III, 39/20, cf. STAMATI, D. 79/8, ALEXI, W.

– Pronunțat: *-ghi-ar*. – Pl.: *unghiare*. – Și: *unghiară* (ALEXI, W.) s.f., *unghér* (pl. *ungheri* STAMATI, D. 79/8) s.m.

– *Unghi² + suf. -ar*.

UNGHIĂR² s.n. v. *ungher³*.

UNGHIĂRĂ s.f. v. *unghiar¹*.

UNGHIĂT, -Ă adj. (Învechit) Care are unghii¹ (1). Cf. STAMATI, D., BĂRCIANU, ALEXI, W.

– Pronunțat: *-ghi-at*. – Pl.: *unghiați, -te*.

– *Unghie¹ + suf. -at*.

UNGHIĂCULĂ s.f. v. *ungviculă*.

UNGHI¹ s.f. 1. Formație corneoasă de origine epidermică, care acoperă partea de deasupra a ultimei falange de la degetele mâinilor și ale picioarelor, la om. *Despre miază-noapte ieși-va un om sălbatec cu unghile de un cot (a. 1600–1625).* GCR I, 65/33. *Și le arată că acel trup mort are sânge și unghi și păr (a. 1645).* id. ib. 117/25. *Împăratul feace 20 de țăpuș[i]... și i le-au bătut în unghi la mâni și la picioare.* DOSOFTEL, V. S. octombrie 63^v/29. *Mulți dăntru dâșii belescu mânule cele drepte ale nepriiatinilor... cu unghii cu tot belescu.* HERODOT², 210, cf. ANON. CAR. *Șădea la gazdă de făcea socoteală banilor și-i băga în ladă. Și să laudă că scrie toată socoteala fării pre o unghie.* C. CANTACUZINO, CM I, 188, cf. LEX. MARS. 251. *Unghiile mâinilor și ale picioarelor sale mai lungi decât de o palmă era.* MINEIUL (1776), 137²/19. *Văzui pe un d[u]h nicurat cu... mânule ca de foc și unghile ca săcirile (a. 1799).* GCR II, 171/15. *Să-i învețe cum să stea cu trupul drept,... și să fie totdeauna cu părul chieptănat, cu unghiile tăiate (a. 1810).* IORGA, S. D. XII, 201, cf. DRLU, LB. *Acest os ce ține unghia are un căpătâi în sus.* KRETZULESCU, A. 66/2. *În mâna-i uscată, în unghi ascuțite ținea o femeie.* ALEXANDRESCU, O. I, 90. *Ia... nu pomeni de temniță, neneo, că mă-nșior pân-în unghii.* ALECSANDRI, T. 429. *Ea-i întoarse spatele și-și mușca unghiile.* EMINESCU, P. L. 69. *Dacă or pune mâna pe tine,... o să-ți rupă carnea, să-ți smulgă dinții și unghiile.* CARAGIALE, O. VI, 293. *Și-aprinzând chibritu-n pripă, Mulțumit privea la fum... Și-apăsa cu unghia-n pipă.* COȘBUC, P. I, 331, cf. BIANU, D. S. *Cum stătea și se gândea în fața ferestrei măiestru înflorată, începu să răcăie cu unghia desenul de gheață.* AGĂRBICEANU, S. 106. *Cu o mișcare mlădioasă... își lipi repede de buzele mele unghia degetului celui mic de la mâna dreaptă.* HOGAȘ, M. N. 23. *Îmi strângeam pumnii în disperare... simțeam că-mi intră unghiile în carne.* AL LUPULUI, P. G. 149. *Izbea disprețuitor cu unghia degetului arătător foaia întinsă a ziarului.* LOVINESCU, S. III, 180. *Desfăcu capacul, scutură praful alb pe unghia degetului mare și miroși cu lăcomie.* C. PETRESCU, Î. I, 25. *Dacă m-ar vedea directorul școlii acumă – îmi ziceam în sinea mea – m-ar spânzura de unghii și mi-ar scoate ochii.* VLASIU, A. P. 361. *Și i-au crescut o barbă, de mult nebărbierit, și unghiile-ntoarse, de schivnic, dintr-un schit.* ARGHEZI, S. IV, 71. *Unghia degetului mare este foarte voluminoasă și cornificată.* PARHON, O. A. I, 216. *Picioarele ei palide, cu unghii de jar, șlefuite cu grijă, străluciră acum pe pernele divanului.* VINEA, L. I, 180. *Unghiile trebuia tăiate scurt, iar mâinile spălate cu apă și săpun.* BELEA, P. A. 201. *De pe frigare, tata scoate-n unghii Inima căprioarei și rărunchii.* LABIȘ, P. 40. *Regretul... m-a făcut să strâng pumnii până ce am simțit unghiile înfigându-se în carne.* V. ROM. decembrie 1966, 24. *Răcăi gheața cu unghiile.* BĂNULESCU, I. 21. *Acolo ședează... o babă bătrână... cu unghii ca secerile.* RETEGANUL, P. III, 36. *Când îți tai unghiile, să le strângi în poală.* ȘEZ. I, 277. *Un băiat din gemeni își unge unghiile de la degetele cele groase ale ambelor mâni cu mir sfințit.* PAMFILE, COM. 46, cf. ALR I/I h 52, ALR II 2 189, NALR – O I MN 170, 366, ALR – B I h 125, ALR – T II h 169. *Săbioara ș-o scotea, La mischie o dregea și la unghie o-ncerca.* BALADE, I, 331. *Unghiile mi s-au tocit,*

Mințile mi s-au smintit. FOLC. OLT. - MUNT. II, 531. *Vai de cel ce nu se scarpină cu unghiile sale.* ZANNE, P. II, 719. *De sărac, nici unghii n-are* *La vreme de scărpinate.* DDRF, ZANNE, P. V, 562. *O bate cu muchia Ș-o scoate cu unghia,* se spune despre o treabă care nu este făcută cum trebuie. ZANNE, P. V, 437. ◇ Fig. (Sugerează-ideea de agresiune, de pericol) *Mă rog ție... ca, scăpând din unghile lui, să măresc ajutoriul tău.* MINEIUL (1776), 205¹/5. *Au lăsat atâta mulțime de cetățeni romani în unghile varvarilor.* MAIOR, IST. 40/2. [Și-au salvat] *pielea fină și delicată de unghiile mitocanilor revoltați.* STERE, S. 327. *Am tras la o parte cu unghiile și cu dinții vâul de rea credință.* GALACIUN, O. 103. ◇ L o c. a d v. (Învechit) **Din unghii tinere** = de mic, din fragedă pruncie. Fiind... *cu bunătaț din unghii tinere pofti cinul călugăresc.* DOSOFTEI, V. S. februarie 79¹/16. *Din unghii tinere trebuie a-i obicinui cătră iubirea de osteneală.* ȚICHINDEAL, F. 166/25. ◇ E x p r. **A fi (prieten) unghie și carne** (sau **carne și unghie**) (cu cineva) = a fi prieten intim cu cineva, a fi foarte unit cu cineva. *Pavel făcu o păreche de ciubote de iușt vărului meu Ioan, cu care eră prieten unghie și carne.* CREANGĂ, A. 103, cf. SCRIBAN, D. *Urdăreanu e carne și unghie cu mine.* STANCU, R. A. V, 84, cf. CANDREA, F. 18, ZANNE, P. II, 453. **(Nici) cât (e) negru sub unghie** v. n e g r u. **A lua** (sau **a apuca**) (pe cineva) **în unghii** (ori **în unghie, în colți și-n unghii**) = a prinde, a pune stăpânire (pe cineva); a certa (tare), a bate. *Aceștia alergă, strigând și gâlcevind, ca să ia în unghii pre greci.* HERODOT², 453. *Și neștiind tătarii di-cee oaste, s-au și slobodzat să-i ie în unghii, ca niște ulii, pe acei puțânei căzaci.* NECULCE, L. 342. *Cei streini de neam făcură ospăț mare pentru bucuria că au apucat pre Samson în unghiiile sale.* CALENDARIU (1814), 115/28. *Și unde se repeziră [zmeii] la dânsul de pare că să-l ia în unghii.* ISPIREȘCU, L. 122, cf. PAMFILE, J. II, 171. *El se uită la mine, parcă vrea să mă ieie în colți și-n unghii.* SADOVEANU, O. VIII, 31. *Nevastă-sa... venise să-l ia în unghii că nu se ține de gospodărie, ci numai de beție.* SNOAVA, IV, 441, cf. ZANNE, P. II, 455. **A-și mânca de sub unghii** (sau **de sub unghie**) v. m â n c a (1). **A-și suga de sub unghie** (sau **unghii**) v. s u g e (3). **A-i rețea** (cuiva) **unghiile** v. r e t e z a (1). **A avea unghiile lungi** sau **a fi lung la unghii** = a avea obiceiul să fure, a fi înclinat spre furt, a fi necinstit. *Fiind el cam lung la unghii... au luat de la țară câte ceva și despre domnie au ascuns.* IST. Ț. R. 70. *Care-i cel mai lung la unghii?... - Spune-mi numai numele lui.* BARBU, PRINC. 295, cf. ZANNE, P. II, 454. **A-și pune unghia în carne** (sau **în gât**) (pentru cineva sau ceva) = a fi gata să facă orice pentru cineva sau ceva. Cf. ZANNE, P. II, 455. **A se pune în unghii** = a) a-și da toată silința pentru a face ceva, a face orice sacrificiu. Cf. CIAUȘANU, V. 207, UDRESCU, GL.; b) a lua apărarea cuiva. Cf. UDRESCU, GL. **A nu-și tăia nici o unghie** (sau **unghiile**) (pentru cineva) = a fi egoist și zgârcit, a nu face nici cel mai mic sacrificiu pentru cineva. Cf. ZANNE, P. II, 455. **A prinde la unghie** (sau **unghii**) = a dobândi putere, avuție, bunăstare, influență. id. ib. 456. **Ales pe unghie** = deosebit, important. *Casa decanului era un palat, invitații aleși pe unghie.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 183.

A-și arăta unghiile = a dovedi că este capabil de a se apăra și de a întoarce răul ce i se face; a se supăra (3). Cf. ZANNE, P. II, 455. ♦ Formație cornoasă la vărfurile degetelor de la picioarele unor mamifere, reptile și păsări; p. e x t. gheară, copită. *Vițel ce e gencu coarne face și unghie.* PSALT. HUR. 59¹/15, cf. PSALT. 135. *Și mai ogoditu-i va fi Zeului decât vițelul tănăr, coarne arătând și unghii.* CORESI, PS. 181/8. *Feliul [cailor de apă]... iaște așa: cu patru picioare, unghia gemănată, ca de bou, cu coama ca de cal.* HERODOT², 107. *Vițal cu unghiile groase.* DOSOFTEI, PS. 227/1. *Tot dobitoacul cu unghie îngemănată... și scofând rumegătură... veți mânca.* BIBLIA (1688), 76²/59. *Denaintea Leului mai aproape acelea jiganii sta, carele sau în colți sau în unghii, sau într-altă a trupului parte, arme de moarte purtătoare poartă.* CANTEMIR, I. I. I, 29. *Scofând unghimp din unghia leului.* DRĂGHICI, R. 103/14. *Leul a luat în unghie pe mătă.* DONICI, F. II, 9/4. *De multe ori le pică unghiile și carnea de pe talpa copitei se nimicește.* LITINSCHI, M. 149/25. *Și cu ciocuri, cu unghii, abia îl dezlegară.* ALEXANDRESCU, O. I, 239. *Corbule, ia seu în unghiile tale și pune peste mine.* ISPIREȘCU, L. 87. *Balaur Cu ochii de safir și unghiile de aur.* CĂLINESCU, L. L. 207. *Când oile boleac de picioare atunci le bagă între unzi untură râncedă și piatră mierie.* CHEST. V 173/100. *Catii... Rânchezând și din unghii scăpărând.* POP., ap. GCR II, 312. *Rămâneare-ai fără cioc și și-ar cădea unghile* *Să n-acați cu dânsele.* ALECSANDRI, P. P. 141. *Lupul sare să-l ieie în unghii.* SEVASTOS, P. 32, cf. ALR I 1051, ib. 1089, ib. 1096. *Calul mi-și striga: - Stăpâne, stăpâne, N-ai milă de mine! Ce-am mai alergat, Ce-am mai trepădat, Unghii de mi-am spart.* BALADE, I, 400. *Alei, pușor de corb... Rămâneare-ai fără cioc! Și și-ar cădea unghiile.* CAF VI, 27. *De pre unghie leul se poate cunoaște* (= o singură faptă, un singur cuvânt este de ajuns pentru a se putea recunoaște omul de valoare). Cf. ZANNE, P. I, 505. *Nu umbla cu mătă-n sac că i să văd unghiile* (= nu umbla cu înșelăciuni care îți trădează intenția). Cf. ȘEZ. I, 218, ZANNE, P. I, 549. ◇ E x p r. (Învechit, rar) **A nu lăsa unghie** = a nu lăsa nici urmă (de...). *Și dobitoacele noastre vor merge cu noi și nu vom lăsa unghie pentru că dentr-însele vom lua să slujim D[O]mnului.* BIBLIA (1688), 46²/32.

2. C o m p u s e:

(Bot.) **unghia-găii** = a) plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pământ, cu flori galbene-verzui, dispuse în ciorchini, cu fructe în formă de păstăi; se întrebuințează în medicina populară; (regional) laba-găstii, unghia-cățelei (*Astragalus glycyphyllos*). Cf. MARIAN, O. I, 169, CONV. LIT. XXIII, 1059, BRANDZA, FL. 91, id. D. 18, N. LEON, MED. 72, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, BORZA, D. 26; b) (regional) cosaci (*Astragalus onobrychis*). BORZA, D. 27; c) (regional) unghia-ciutei (*Ceterach officinarum*). BORZA, D. 45; d) (regional) coroniște (*Coronilla varia*). Cf. PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 52; e) (regional) ciumărea (*Galega officinalis*). BORZA, D. 73; f) (regional) lemn-dulce (*Glycyrrhiza echinata*). Cf. ȚOPA, C. 219, BORZA, D. 78; g) (regional) ghizdei (*Lotus corniculatus*). BORZA, D. 101; **unghia-găii-roșie** = iarbă-

dulce (*Astragalus monopessulanus*). BORZA, D. 27; **unghia-păsării** = **a**) plantă erbacee cu două tulpini neramificate, întinse pe pământ, cu flori de un albastru-închis având petala inferioară prelungită în formă de pinte și cu o pată galbenă la bază; crește mai ales prin pășunile muntoase; (regional) căltunași, micșunile de munte, panseluțe de munte, trei-frați, trei-frați-pătați (*Viola declinata*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 146, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 180; **b**) (*Viola dacica*). Cf. BORZA, D. 180; **unghia-ciutei** = *Ceterach officinarum*. BORZA, D. 45; (regional) **unghia-găinii** = **a**) unghia-găii (**a**) (*Astragalus glycyphilos*). Cf. POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 549, PANȚU, PL., BORZA, D. 26; **b**) cosaci (*Astragalus onobrychis*). BORZA, D. 27; **c**) coroniște (*Coronilla varia*). Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 52; **d**) sparcetă (**a**) (*Onobrychis viciaefolia*). Cf. BARCIANU; (regional) **unghia-caprei** = **a**) burete-galben (*Cantharellus cibarius*). Cf. BIANU, D. S., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 192; **b**) cătină-de-garduri (*Lycium halimifolium*). Cf. BORZA, D. 102; (regional) **unghia-ursului** = spin¹ (**III 1 a**) (*Carduus acanthoides*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BORZA, D. 40; (regional) **unghia-cățelei** = unghia-găii (**a**) (*Astragalus glycyphyllos*). Cf. BORZA, D. 26; (regional) **unghia-calului** = **a**) o specie de verbină (*Hippocrepis comosa*). Cf. BARCIANU, CONV. LIT. XXIII, 1 059; **b**) trifoi (**1 d**) (*Trifolium pratense*). Cf. BARCIANU, DDRF, H X 205; (regional) **unghia-stâncii-mică** = *Ornithopus perpusillus*. CONV. LIT. XXIII, 1 059, cf. BARCIANU; (regional) **unghia-vulturului** = numele unei plante nedefinite mai îndepărate. Cf. I. GOLESCU, C.

(Regional) **unghia-găii** = un fel de rană pe corp. Cf. N. LEON, MED. 151, SCRIBAN, D.

(Regional) **unghia-oi** = model vechi de țesătură. Cf. PAVEL, S. E. 42.

3. (Învechit) Instrument de tortură asemănător unui cui; unui piron sau unui cuțit. *Necredincioșii împărați și în foc arde-i, și pre lemne spândzura-i, și trupurile... [mucenișilor] strujea cu unghi de hier.* VARLAAM, C. 150. *Iară chipul muncilor lui în multe fealiuri: rane și zdrobituri... cu unghile ceale de her strujit.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18⁷/8. *Să rumpă cu unghi de fier trupul lui.* MINEIUL (1776), 12^{v2}/1. *Sfânta Glycheria este sfâșiata cu unghii de fier.* CARTOJAN, C. P. I, 141.

4. (Prin nordul Munt.) Cuțit care are o formă asemănătoare unghiei¹ (**1**), cu ajutorul căruia se cioplesc diferite forme și modele artistice în lemn. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

5. (Prin Mold. și Bucov.) Daltă cu tăișul drept, oval sau rotund, folosită în diverse lucrări de tâmplărie etc. Cf. FLOREA, T. F. 535.

6. Fiecare dintre cele două instrumente în formă de pârghie folosite pentru a ridica și lăsa coșul lesei la pescuit. Cf. ANTIPA, P. 603, 608.

– Pronunțat: *-ghi-e*. – Pl.: *unghii* și (regional) *unzi* (ALR I/I h 52/107). – Și: (învechit și popular) *unghe* (pl. *unghi* și, învechit, *unghe*, regional, *unzi* DR. V, 298, ALR I/I h 52/85, 90, 94, ALR II 2 189/95), (regional) *unghină* (BLI, 22, ALR – B I h 126/99) s.f.

– Lat. *ungula*.

UNGHIE² s.f. (Învechit) Uncie. *Acela să plătească la domnie 30 onghii d-aur* (a. 1652). ap. DDRF, III, 155. *Mâncarea îi era în toate sări trei unghii, adecă 24 de dramuri de pâine și puțânea apă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 99⁷/19. *Hrana ei era puțânea cât o unghie, a treia sau a patra dzî.* id. ib. decembrie 245¹/25. *Fierbând, pune înlăuntru 2 unghii de sandarac, să fie foarte pișat* (sfârșitul sec. XVIII). GRECU, P. 397, cf. TDRG, JAHRESBER, V, 139, CADE, SCRIBAN, D.

– Pl.: *unghii*. – Și: *onghie* s.f.

– Din m. gr. *οὐγγία*.

UNGHIÉRĂ s.f. 1. Cleștișor pentru tăiat unghiile¹ (**1**). □ *Unghiera nu mai taie bine.*

2. (Prin Mold.) Unealtă cu care se curăță copita calului pentru a i se pune potcoava. Cf. FLOREA, T. F. 535.

– Pronunțat: *-ghi-e*. – Pl.: *unghiere*.

– *Unghie¹* + suf. *-ieră*.

UNGHINĂL, -Ă adj. (Zool.) Care ține de unghie¹ (**1**), care are legătură cu unghia; (rar) ungeal. Cf. DN², DEX.

– Pl.: *unghinali, -e*.

– Din fr. *unghinal*.

UNGHINĂ s.f. v. *unghie¹*.

UNGHIOAIE s.f. 1. (Învechit) Gheară (la animale). Cf. BAR. – MUNT., W. 503¹/46.

2. (Prin Mold.) Daltă cu tăișul lateral, folosită la desfăcutul caielelor bătute în potcoavă; (regional) unghioară (**2 b**), unghiuță (**2 a**). FLOREA, T. F. 535.

– Pronunțat: *-ghi-oa*. – Pl.: *unghioaie*.

– *Unghie¹* + suf. *-oaie*.

UNGHIOARĂ s.f. 1. Diminutiv al lui *unghie¹* (**1**); unghioară (**1**), unghiuță (**1**), (regional) unghiuță. *Un deget cu unghioară trandafirie.* SADOVEANU, O. X, 150. *Să-i sărut... vârful degetelor cu unghioare roșii.* id. ib. XV, 214. *Coroană de spini pe cap i-au pus, trestie pe sub unghioare i-au pus.* FURTUNĂ, C. 78. *Merge dada pe cărare, Patru mâni, patru picioare, Patruzeci de unghioare* (Femeia însărcinată). GOROVEI, C. 146. *Șarpe cu unghioare* *Se cațără la soare* (Caradașca). SADOVEANU, P. C. 10. ◇ *Expr. A(-i) tăia (cuiva) din unghioare* = a înfrâna îndrăzneala, obrăznicia cuiva. Cf. PAMFILE, J. III, 96.

2. (Prin Mold.) Nume dat unor unelte de fierărie.

a) Daltă cu tăișul lateral, folosită la desfăcutul caielelor bătute în potcoavă; unghioaie (**2**), unghiuță (**2-a**). FLOREA, T. F. 535.

b) Daltă de fierărie, cu tăișul oval, folosită la diferite operații de tăiere, ajustare și curățare a pieselor metalice în formă ovală sau rotundă ori la încrustații în fierăria artistică; unghiuță (**2 b**). FLOREA, T. F. 535.

c) Daltă cu gura rotundă, cu care se dăltuiește butucul roții pentru fixarea bucei; unghiușă. FLOREA, T. F. 535.

– Pronunțat: *-ghi-oa*. – Pl.: *unghioare*.

– *Unghie¹* + suf. *-ioară*.

UNGHIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Care are (multe) unghiuri² (1, 5); cu colțuri, colțuros; unghiular (2). Cf. DRLU. *Oasele sânt mai unghioase, mai groase și mai tari.* ANTROP. 20/7, cf. POEN. - AAR. - HILL, v. I, 54²/40. *Palatul rigal St. James, o zidire veche, unghioasă, în care însă monarhul nu lăcuiește.* FM (1841), 244²/4.

- Pl.: unghioși, -oase.

- Unghi² + suf. -os.

UNGHIȘOĂRĂ s.f. 1. Diminutiv al lui unghie¹ (1); unghioară (1), unghiută (1), (regional) unghiță. *Cu suptiri degețelele, cu roșioare unghioarele.* CANTEMIR, IST. 107, cf. DRLU, POLIZU. *Frumușică mățășoară, Cu-a ta mică unghioară Apără-mă: nencetat De oricare-amorezat.* ALECSANDRI, T. 513, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Merge dudu pe cărare, Patru ochi, patru picioare, Patruzeci de unghioare (Femeia însărcinată).* GOROVEI, C. 147. ◇ Ex pr. A(-i) **tăia** (cuiva) **din** (sau, regional, **de**) **unghioară** = a dezvăța pe cineva de un obicei, a-i tăia cuiva din pretenții; a înfrâna îndrăzneala, obrăznicia cuiva; a-i tăia (cuiva) din unghioare. Cf. I. GOLESCU, C. *Ei, leică, îți tai eu de unghioară! Te dezbar eu de Arghir și Marghir!* PR. DRAM. 248. *Își găsește uneltioară Să-i taie de unghioară.* PANN, P. V. III, 24/3, cf. POLIZU, BARONZI, L. 40. *Viindu-i cu greață de atâta cutezare, vru în cele din urmă să-i taie de unghioară și să-i arate că nu-și cunoaște lungul nasului.* ISPIRESCU, U. 109, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ROMÂNUL GLUMET, I, 51, ZANNE, P. I, 675, CIAUȘANU, GL., MAT. DIALECT. I, 238.

2. Boală la vite sau la cai caracterizată printr-o umflătură deasupra copitei. V. scoică (II 6). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, TDRG, SCRIBAN, D., H II 155, 259, III 466, IV 91, V 19, 423, VII 77, 341, IX 189, 457, XI 446, XII 62, XIV 67. *Lovi-i-ar casa ciurma, Copilașii - lingoarea, Doi boi de la jug - boala Și caii - unghioara.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 420, cf. VĂRCOL, v., COMAN, GL. ◇ Ex pr. A **tăia** de (sau **din**) **unghioară** = a vindeca vitele de boala unghiilor printr-o incizie în umflătură și prin curățirea unghiilor. Cf. POLIZU, BARCIANU, UDRESCU, GL.

3. (Prin Bucov.) Un fel de oscior moale care se face în coada ochilor la vite sau la cai, care acoperă și distruge apoi lumina ochilor. U[n]ghio[a]re (a. 1508). MIHĂLĂ, D. 169, cf. I. GOLESCU, C. *Când să bolnăvește calul de unghioară, să se ungă... cu miere la amândoi ochii.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 48/7, cf. MARIAN, INS. 197, CADE, ALR I 1128/808. ◇ Ex pr. A **tăia** de **unghioară** = a opera de unghioară (3). Cf. I. GOLESCU, C.

4. (Rar) Umflătură sub limbă. ȘĂINEANU, D. U.

- Pl.: unghioare.

- Unghie¹ + suf. -ișoară.

UNGHIȚĂ s.f. (Regional) Unghioară (1). Cf. DRLU. *Întâlnească-se la loc unghiță cu unghiță... talpe cu talpe.* ȘEZ. VI, 101. *Ieși din om! Din vițele nasului, Din fața obrazului, Din toate unghițele, Din toate cionțițele.* BĂRLEA, C. P. 349, cf. GR. S. VI, 136.

- Pl.: unghițe.

- Unghie¹ + suf. -iță.

UNGHIULĂR, -Ă adj., s.m. 1. Adj. Care se referă la unghi² (5). *Spația unghiulară.* ASACHI, E. III, 60/20, cf. BAR. - MUNT., w. 270¹/47. *Pentru a determina această curbă și a stabili legea mișcării cu care o descrie soarele în cursul anului, avem nevoie de alte elemente unghiulare.* CULIANU, C. 164. *Coefficientul unghiular al tangentei la curba y.* LTR² VI, 181.

2. Adj. Care formează unghiuri (v. unghie¹ 1, 5), în formă de unghi², (livresc) angular; cu colțuri, colțuros; (învechit) unghios. Cf. POEN. - AAR. - HILL, v. I, 54²/30, POLIZU, STAMATI, D., ALEXI, W., BARCIANU. *Se recunosc pe dânsele buze tare răsfrânte, pântece de oale cu forme unghiulare... ornamente cu linii în zigzag.* ODOBESCU, S. II, 273, cf. TDRG. *În mijloc, o curte unghiulară, în care de abia străbăteau razele piezișe ale lunii.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. „Monumentul”... e foarte realist și redă și pe femei în toată nemițădierea, sărăcia și simplitatea vieții lor țărănești: fața expresivă, dar unghiulară și masivă. PĂRVAN, G. 169. *Văzu, în mijlocul unei piețe de argint, un palat cu acoperișurile foarte fuguiate și cu toate ferestrele și bolțile în forme unghiulare.* VISSARION, B. 246. *Celelalte capete ale acelor... pot fi împinse de un grătar... alcătuit din niște cuțite unghiulare.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 421. *Se îndreptă cu pași mărunți și rari spre un colțar alcătuit dintr-o canapea unghiulară.* VINEA, L. II, 22, cf. DEX, DN³. ◇ Fig. *M-a primit cu gesturi unghiulare și cu o bucurie rece de matematician.* IBRĂILEANU, A. 130. ◇ *Piatră unghiulară* v. **piatră (I 1)**. *Viteză unghiulară* = unghiul cu care se rotește un corp în unitatea de timp. *Viteză unghiulară și accelerația unghiulară sunt vectori.* MARIAN - ȚIȚEA, FIZ. I, 24, cf. M. D. ENC. (Învechit, rar) *Dinte unghiular* = canin. *Dinții cei unghiulari sau câinești.* FIS. 99/20.

3. S.m. (Anat.; și în sintagma *unghiularul omoplatului*) Mușchi situat în regiunea spatelui, întinzându-se de la occipital până la claviculă; trapez¹ (2). *Unghiularul, strângându-se, trage gâtul spre dansul.* KRETZULESCU, A. 194/22.

- Pl.: unghiulari, -e. - Și: (învechit) **unghiulariu, -ie** adj. BAR. - MUNT., w. 270¹/47, URICARIUL, X, 373.

- De la unghi² (după lat. *angularis*, fr. *angulaire*).

UNGHIULĂRIU, -IE adj. v. unghiular.

UNGHIULĂȚ s.n. Diminutiv al lui unghie² (2); unghișor. V. unghiurele. *Să caute din casă în casă prin toate unghiulețele, doară vor da cumva preste unele documente scrise.* BARIȚIU, P. A. I, 314.

- Pl.: unghiulețe.

- Unghi² + suf. -uleț.

UNGHIURĂ s.f. (Regional) Ungher³ (1), colț. *Înt-o und'ură, un om bătrân o stat în gerunchi.* ARH. FOLK. VI, 87, cf. 300.

- Pl.: unghiuri.

- Cf. unghie².

UNGHIURÉLE s.n. pl. Diminutiv al lui unghie¹. V. unghie². *Au făcut stâlpi cortului de leamne neputrede... doao unghiureale (unghiușoare ms. 45, îns. 4 389) la un stâlp stând împotriva unuia altuia.*

BIBLIA (1688)², II, 188/40. *Unghiu, unghiurelele, ... Zboară păsărelele.* ALR II 4 381/705.

- **Unghiuri** (pl. lui *unghi²*) + suf. *-ele*.

UNGHIURÍ vb. IV. *Tranz.* (Regional) A strânge la un loc, într-un colț; a înghesui, a strâmtora (2). *V. ungheri.* (Refl. pas.) *Mai ales când se prind mai multe [oi], se unghiuresc mai multe la un loc și așa se prind cu mâinile* (Făgăraș). CHEST. V 62/44.

- Prez. ind.: *unghiuresc*.

- V. **unghiuri** (pl. lui *unghi²*).

UNGHIUȘĂ s.f. (Prin Mold.) Daltă cu gura rotundă, cu care se dăltuiește butucul roții pentru fixarea bușei; unghioară (4). FLOREA, T. F. 535.

- Pronunțat: *-ghi-u-*. - Pl.: *unghiuși*.

- **Unghie¹** + suf. *-ușă*.

UNGHIUȘÓR s.n. Diminutiv al lui *unghi²* (cf. *unghi²* 2); unghiuleț. *Doao unghiureale (unghiusoare ms. 45, ms. 4 389) la un stâlp stând împotriva unuia altuia.* BIBLIA (1688)², II, 188/40.

- Pl.: *unghiusoare*.

- **Unghi²** + suf. *-ușor*.

UNGHIÚȚĂ s.f. 1. Diminutiv al lui *unghi¹* (1); unghioară (1), unghioară (1), (regional) unghită. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D. *Unghiuta... de la degetul cel mic.* HOGAȘ, M. N. 23.

2. (Prin Mold.) Nume dat unor unelte de fierărie.

a) Daltă cu tăișul lateral, folosită la desfăcutul caielelor bătute în potcoavă; unghioaie (2), unghioară (2 a). FLOREA, T. F. 535.

b) Daltă de fierărie cu tăișul oval, folosită la diferite operații de tăiere, ajustare și curățare a pieselor metalice în formă ovală sau rotundă ori la încrustații în fierăria artistică; (regional) unghioară (2 b). FLOREA, T. F. 535.

- Pronunțat: *-ghi-u-*. - Pl.: *unghiute*.

- **Unghie¹** + suf. *-uță*.

ÚNGIR s.n. v. *uger*.

ÚNGLIȚĂ s.f. v. *undită¹*.

UNGRÓP s.n. v. *uncrop*.

UNGROVLÁH, -Ă s.m. și f. Nume dat în trecut românilor din Țara Românească de către alte popoare. *Împăratul istoric Cantacuzino... numește pe valahii ce ajută armata bulgărească: ungrovlahi, nume pe care l-am văzut că aparține exclusiv românilor din Muntenia, din pricina legăturilor... cu regatul unguresc.* XENOPOL, I. R. III, 64.

- Pl.: *ungrovlahi, -e*.

- Derivat regresiv de la **Ungrovlahia**.

UNGUÁL, -Ă adj. v. *ungveal*.

UNGUÉNT s.n. Preparat farmaceutic constând dintr-un amestec de substanțe grase sau rășinoase și care se aplică pe piele; alifie, cremă, pomadă (2). *Iar pentru*

locul ficatului... să se ungă cu unguento de zahar cu camfor (cca 1760). D. Î. LAT.-ROM. *Fii împotriva încredințat că multe unguente și alifii, de care fac un mare abuz, aduc multă vătămare.* KRETZULESCU, M. 77/4, cf. BAR. - MUNT., W. 184²/11. *Dacă fântânela nu va scoate materie, îngrijitorul o va unge cu (alifie) unguentum.* PARAB. 138/19. *Am un amic farmacist care, între hapuri și unguente, găsește timp să și rimeze și face și piese de teatru.* CARAGIALE, O. III, 30, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., NICA, L. VAM. 177, 260. *Era numai un pachet de pansamente..., exalând miros de dezinfectante și onguente.* C. PETRESCU, Î. II, 47, cf. SCRIBAN, D., NOM. MIN. I, 228. *Ea fabrică parfumuri, sulimane, unguente pentru obraz.* CĂLINESCU, I. 164. *Diferitele feluri de unguente... se alterează destul de repede.* BELEA, P. A. 219. *Întrebuințarea de unguente și medicamente... fără indicație precisă poate agrava boala.* ABC SĂN. 380. *Posedând și oarecare cunoștințe de științe naturale, nu se sfia să prepare unele medicamente, de pildă un unguent.* G. BARBU, A. V. 107, cf. DEX, DN³, D. MED. < F i g. *Monseniurul găsi cu cale să toarne un unguent peste rănila Șerichii.* CĂLINESCU, S. 165.

- Pronunțat: *-gu-ent*. - Pl.: *unguente*. - Și: **ungvént**, (rar) **onguént**, (învechit, rar) **unguéntum**, **ungvénto** s.n. - Din lat. **unguentum**, fr. **onguent**. - **Unguento** < it. **unguento**.

UNGUÉNTUM s.n. v. *unguent*.

ÚNGUIS s.n. invar. v. *ungvis*.

UNGULÁT s.n. (Zool.) Copitat. V. *unguligrad*. Cf. SCRIBAN, D., D. BIOL., DN³.

- Pl.: *ungulate*.

- Din lat. **ungulatus**. Cf. fr. *ongulés*.

UNGULIGRÁD, -Ă adj., s.n. (Zool.) (Animal) care se sprijină în mers pe copite. V. *copita, ungulat*. Cf. D. BIOL., DN³, DREV.

- Pl.: *unguligrazi, -de*.

- Din fr. **onguligrade**.

ÚNGUR, -Ă s.m., adj. 1. S.m. Maghiar (1). *V. unguerean* (1). *Derept ceaste patru lucrure merg oamenii la besearcă, cari sânt unguri sau rumâni au sârbi au greci.* CORESI, ap. GCR I, 25/23. *Călăraș și pedestraș den neamți și den unguri* (a. 1600). DOC. Î. (XVI), 136. *Împingând pre unguri den ocinele lor, n-au mai putut a suferire.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 234/13, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 388/1. *Pre aceștea vremi veniră ungurii, vițe de huni.* N. STOICA, C. B. 103, cf. DRLU, LB. *Acest Ștefan al 3-le... au petrecut în neconținere războaie cu turcii și cu ungurii.* AR (1829), 32¹/35. *Au fost arsură... și a ars și turnul ungurilor, de a căzut și clopotul jos* (a. 1830). IORGA, S. D. XIII, 48, cf. ISER. *Negreșit că ne-am bucura din toată inima dacă ungurii n-ar respinge mâna românilor.* BUCOVINA (1848), 17¹/58, cf. POLIZU, CIHAC, II, 439. *Un băiet de țigan... mișca niște coarde false, cari țârlăiau nervos, iară împrejuru-i frământa pământul un unguur lung.* EMINESCU, P. L. 27. *Niște unguri, în costumul lor*

național..., vorbesc prietenește, deși fiță de te asurzesc în drăgălașa lor limbă. DELAVRANCEA, O. II, 319, cf. DDRF. Ungurii sânt un popor de rasă mongolă, din ramura finică a acestui trunchi, de care se țin finii propriu-ziși, ostiicii și wogulii. XENOPOL, I. R. II, 144, cf. BARCIANU. E silit să fugă în Ardeal, unde ia pe văduva unui nemeș și se pierde printre unguri. IORGA, C. I. I, 45. Caută numai bine la el, nici nu seamănă a ungar. AGĂRBICEANU, S. P. 203, cf. ȘĂINEANU, D. U. Treceau cele dintâi convoaie de prizonieri din Ardeal: austrieci și unguri. C. PETRESCU, I. I, 111. Ogra nu era departe de Lechința... Apoi oamenii erau amestecați, erau și unguri, și români. VLASIU, A. P. 175. Iaca vine un ungar bătrân, grădinarul pe care-l avuseseră ei. SADOVEANU, O. XIV, 290. Mai târziu am primit cuvinte de origine ungurească de-a-dreptul, prin contact nemijlocit cu ungurii. PUȘCARIU, L. R. I, 311, cf. SCRIBAN, D. Turcii au pisat în loc, între Carpați și Adriatică, timp de aproape două sute de ani... Români, ungurii, sârbii... le-au fost în cale aici. CAMIL PETRESCU, O. II, 31. Se pare că era chiar ungar și nu știa tocmai bine românește. BOGZA, A. P. 513. Scrisoarea din 1234... arată că românii din episcopatul cumanilor erau în număr apreciabil și la un nivel economic satisfăcător, de vreme ce asimilează pe ungurii și sașii așezați în mijlocul lor. C. GIURESCU, P. O. 40. Ungurii pornesc Și calea-i opresc. ALECSANDRI, P. P. 65, cf. ALEXIČI, L. P. 218. Îndărăt că se-ntorcea, Din topuz că mi-ș cânta Și ungurii că-mi fugea. MAT. FOLK. 189, cf. ALR II 2 889. ◇ (Prin sinecdochă) Închid drumul ungarului spăimântat. ALEXANDRESCU, O. I, 76. Un singur lucru îl ținea în loc: teama de a nu cădea în textul legii ungarului. D. ZAMFIRESCU, O. V, 420. Pot cel mult să caut ce'exclamă de veacuri ungarul sau ceșul, când aud cântecul privighetorii. CĂLINESCU, C. O. 182. ◇ (Prin nord-vestul Mold.) Vânt de la ungar = vânt care bate dinspre apus. Prin jud. Botoșani se numesc vânturile după națiunile dincotro vin; astfel se zice vânt de la rus..., vânt de la ungar, vânt de la neamf. PAMFILE, VĂZD. 55.

2. Adj. (Despre oameni; rar la f.) Maghiar (2). Dărăbani ungri (a. 1599-1600). DOC. I. (XVI), 125. Să aibă Măriia lui grij[ă] de leașa oștilor și de ajutor, voinici unguri să vie cându vor trebui (a. 1600). ib. 131. Bomfju, istoricul ungar, așa dzice de descălecatul fărâi de al doile rând. N. COSTIN, L.², 73. Ș-au luat șie muieri nu ungure, ci de alte neamuri. MAIOR, IST. 16/3. Cu trufie craiul ungar către țară-naștează. ALEXANDRESCU, O. I, 76. Pentru muzeul din Blaj au scris și frații unguri. FM (1861), 27. Mă dusesem cu alți tineri..., feciori de nemeși unguri. ODOBESCU, S. I, 155. Slujitorii săi unguri l-au prins. IORGA, C. I. I, 42. Așa precum s-a sugerat de învățații unguri..., dacii aveau argint din belșug. PĂRVAN, G. 594. Servicii de aur, pahare grele, aurite la buze..., cumpărate de la un conte ungar..., strigau nevoia de lux, de luare a ochilor. EFTIMIU, N. 133. Franțuzului îi iese înainte Fliodor armașul... L-or duce în grabă la popii unguri, ca să fie el cu papistașii lui. SADOVEANU, O. X, 94. Soldatul ungar îl privi..., dar nu zise nimic. DAN, U. 149.

3. S.m. sg. (Regional) Nume dat unui vânt răcoros care bate dinspre apus; (regional) vânt de la ungar. Cf. CHEST. IV 85/49, H III 55.

4. S.m. pl. (Bot.; prin Transilv.) Iarba-șarpelui (*Echium vulgare*). Cf. BORZA, D. 63.

- Pl.: unguri, -e și (învechit, rar, m.) ungrî.

- Din v. sl. ѡгрън (pl.).

UNGURĂȘ subst. 1. S.m. Diminutiv al lui ungar (1). Ungurașii noștri nu așteptară mult, ci se lăsară pe scaunele cele mai aproape. F (1874), 172, cf. CADE, DL, DM, DEX.

2. S.m. Numele a două plante erbacee din familia labiatelor: a) plantă meliferă cu tulpina păroasă, cu frunze aproape rotunde, cu flori albe, și care se întrebuițează în medicină; (regional) bălțură, cătușnică, cătușniță, gutuiță, iarbă-flocoasă, iarbă-mambie, unsuroasă, voronic (*Marrubium vulgare*). Cf. COTEAU, PL. 25; LB, ISER, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 059, DDRF, BRANDZA, FL. 398, BARCIANU, BIANU, D. S., PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. 1 421, SIMIONESCU, FL. 216, VOICULESCU, L. 290, BORZA, D. 107, DEX, PL. MED. 138; b) (regional) cătușnică-sălbatică (*Marrubium peregrinum*). Cf. GRECESCU, FL. 476, PANȚU, PL., BORZA, D. 107.

3. S.f. pl. Nume dat unei plante erbacee din familia labiatelor, cu frunzele acoperite de peri fini și cu flori ale căror stamine sunt ascunse în corolă (*Marrubium praecox*). Cf. MOLNAR, BORZA, D. 107.

- Pl.: ungurași. - Și: (3) ungarăse s.f. pl.

- Ungur + suf. -aș.

UNGURĂȘE s.f. pl. v. ungarăș.

UNGUREAN, -Ă subst., adj. 1. S.m. și (rar) f. (Învechit) Maghiar (1). Cf. LB. Scriptorul... trebuie să fie... ungurean, de nu știe rumânește. HELIADE, GR. P. V/13, cf. ISER. Generarul... dârjilor ungureni. NEGRUZZI, S. I, 115, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U. S-au sporit oștile; și s-aude că să vie și ungureni, și leși. SADOVEANU, O. XIII, 736, cf. SCRIBAN, D., DEX. Falcini ungureni. ALECSANDRI, P. P. 169.

2. S.m. Denumire dată în trecut persoanelor care făceau parte din populația românească sau maghiară din Transilvania, mai ales celei din vecinătatea fostelor principate Țara Românească și Moldova; s p e c. cioban român originar din Transilvania. Auz că este să să facă mitropolit un om din ungureni, un letin, un uniat. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 83, cf. N. STOICA, C. B. 130. Fac fânețele îndestul..., de vând cușările pe la ungureni (a. 1827). IORGA, S. D. VII, 19. [O berărie] supt cârmuirea unui ungurean (a. 1838). DOC. EC. 716. Un ungurean oarecare, Ce n-au prea avut umblare Și nici vie nu văzuse, Nici vrodată vin băuse. PANN, P. V. I, 115/2, cf. POLIZU. Un ungurean intră cu zgomot: - Câte parale icrele moi? CARAGIALE, O. III, 152, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Acest fel de păstorit a fost practicat de mocanii sau „ungureni” stabiliți în vechea Românie. VUIA, PĂST. 43, cf. 169. Făceam prinsoare cu ciobanii și ungureni de la stână. AL LUPULUI, P. G. 133. Trimeteau vorbe... cum că-i bine și fără ungurean. Vitele mânăncă și dorm; sânt destoinici și alți oameni. SADOVEANU, O. XIV, 66. Au renunțat la transhumantă... și satele de ungureni. BĂTURĂ, EG. 228. Se-cobor la vale

Trei turme de miei Cu trei ciobănei. Unu-i moldovan, Unu-i ungurean Și unu-i vrâncean. ALECSANDRI, P. P. 1. *Ungurene, ungurene, Samănă grâul devreme.* ȘEZ. I, 71. *Foaie verde leuștean, N-ați auzit d-un Jian... Și d-un hoț de ungurean?* MAT. FOLK. 197. *Mi-o spus niște ungureni C-a fost ieri la Folticeni.* FRIEDWAGNER, R. V. 47, cf. ALR I 1 669/837, 856, ib. 1 789/850, ib. 1 790/805, ib. 1 807/810, 850, ALR II 3 333/791, ib. 4 851/836, ib. 6 492/784, ALR SN II h 394/836, ALRM SN I h 257/836. *Ungurean cu două oi, Mută-ți târla lângă noi.* ZANNE, P. VI, 432.

3. Adj. (Învechit, rar) Unguresc (1). Cf. LB. *Și în Cluj se făcuse încercare de a îndupleca pe acest batalion ca să pună jurământ... pe noua constituțiune ungureană.* BARIȚIU, P. A. II, 196. *Se mai adăogea absolută necunoaștere a istoriei, a legilor feudali transilvane și ungurene.* id. ib. II, 568.

4. Adj. Care se referă la ungureni. (2); din Transilvania, transilvănean. *În zadar umblă mocanii ungureni cu acest fel de minciuni (a. 1811).* DOC. EC. 125. *Femeile muntene ungurene de asemenea nu diferă la port.* CRĂNICEANU, IG. 148. *Din mâinile lui poștitoare numai Gheorghe mocanul, un flăcău ungurean, care o iubeste, o scapă.* CHENDI, S. I, 399. *Resturile bogomilice dăinuiesc în părțile ungurene până în secolul al XV-lea, când vin peste ele curentele de reformă.* CARTOJAN, C. P. I, 32.

5. S.m., s.f. (Regional; mai ales art.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *De-ndată ce s-a săvârșit masa de cununie, toți nuntașii se prind la joc, ce durează pân-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri... țărăneasca, țărănește, ungureanul.* SEVASTOS, N. 282, cf. PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D. 152, H VI 233.

6. S.m. (Prin Ban. și sud-vestul Transilv.) Nume dat unui vânt care bate (iarna) dinspre nord. Cf. H IV 181, ALR I 1 231/40, 56, ALR II/47.

7. S.m. (Bot.; prin Munt.) Rodul-pământului; (regional) ungureancă (II 1) (*Arum maculatum*). Cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 24.

8. S.m. (Regional) Nume dat unei varietăți de boi de talie mare, mai puțin robusți, cu coarne lungi și întinse în lături. Cf. ȘĂINEANU, D. U.

- Pl.: *ungureni*, -e. - Și: (regional) *îngureán* s.m. ȘEZ. III, 17.

- Ungur + suf. -ean.

UNGUREĂNCĂ s.f. I. 1. (Învechit și regional) Unguroaică (I). Cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, ALRM SN I h 701/414.

2. Denumire dată româncelor din Transilvania. Cf. POLIZU, DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX. *Frunză verde de trei foi, Ungureanca de la oi, Mută stâna lângă noi!* MAT. FOLK. 756.

3. (Prin Olt.; mai ales art.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. PAMFILE, J. III, 11, CADE, H IX 62.

II. (Bot.) 1. (Regional) Rodul-pământului; (regional) ungurean (7), unguroaică (II 1), unguroancă (II 1)

(*Arum maculatum*). Cf. DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 463, BĂRCIANU, GRECESCU, FL. 641, N. LEON, MED. 61, BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, BORZA, D. 24, ȘEZ. XV, 114.

2. (Regional) (La pl.; în forma *ungurenci*) Flori-de-toamnă (*Aster salignus*). Cf. BORZA, D. 26.

3. (Prin Mold. și Transilv.) Ungurească (v. u n g u r e s c 2). Cf. NUȚĂ, D. I, 346.

III. (Regional) Nume dat unei specii de păsări nedefinite mai îndeaproape, probabil scatiu (Stignița - Strehaia). Cf. BĂCĂSCU, PĂS. 172.

- Pl.: *ungurence* și (I 1, II 2) *ungurenci* (ALR II 2 889/414).

- Ungurean + suf. -că.

UNGUREĂSĂ s.f. (Regional) Unguroaică (I) (Căzănești - Slobozia). Cf. ALR II 2 889/723, ALRM SN II h 701/723.

- Pl.: *ungurese*.

- Ungur + suf. -easă.

UNGUREICUȚĂ s.f. v. *ungurencuță*.

UNGURÉL s.m. sg. (art.) (Regional) Nume dat unui dans popular. Cf. VARONE, D. 153.

- Ungur + suf. -el.

UNGURENĂȘ s.m. (Regional) Diminutiv al lui *ungurean*.

1. Cf. *ungurean* (2). *Ungurene, ungurenaș, ... mă frecași Pentru-o felie de caș.* MAT. FOLK. 964.

2. (Art.) Numele unui dans popular. Cf. CAF X, 212.

- Pl.: *ungurenași*.

- Ungurean + suf. -aș.

UNGURENCUȚĂ s.f. (Regional) 1. Diminutiv al lui *ungureancă* (I 2). Cf. UDRESCU, GL. *A luat o ungurencuță de dincolo și o duc tare bine.* id. ib.

2. (Regional; mai ales art.) Numele unui dans popular. Cf. MARIAN, S. R. I, 267, PAMFILE, J. III, 12, H X 426.

- Pl.: *ungurencuțe*. - Și: *ungureicută* s.f. UDRESCU, GL.

- Ungureancă + suf. -uță.

UNGURENÉSC, -EĂSCĂ adj., s.f. 1. Adj. (Învechit, rar) Unguresc (1). Cf. SCRIBAN, D.

2. Adj. (Regional) Care aparține ungurenilor (2), de ungurean; în felul ungurenilor, ca ungureni. Cf. ALR II 3 337/836.

3. S.f. (Prin Olt.) Numele unui dans popular. Cf. GL. OLT.

- Pl.: *ungurenești*.

- Ungurean + suf. -esc.

UNGURENÉȘTE adv. 1. (Învechit, rar) Ungurește (1). Cf. SCRIBAN, D.

2. (Regional) În felul dansului ungureneasca (v. u n g u r e n e s c 3). Cf. HEM I 523.

- Ungurean + suf. -ește.

UNGURENÍ vb. IV. Refl. (Învechit, rar) A se maghiariza (1); (rar) a se ungariza. Cf. SCRIBAN, D.

– Prez. ind.: *ungurenesc*.

– V. *ungurean*.

UNGURENÍT, -Ă adj. (Învechit) Maghiarizat (1). Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DSR.

– Pl.: *ungurenifi, -te*.

– V. *ungureni*.

UNGURÉSC, -EĂSCĂ adj., subst. 1. Adj. Maghiar (2); (învechit, rar) unguean (3), unguelesc (1). *Uliță unguească* (a. 1620). D. BOGDAN, GL. 115. *Curundă vreame... au venit Petru Vod[ă] cu oaste unguească și au împinsu pre vâru-său Roman Vod[ă] din țară* (a. 1650–1675). GCR I, 190/28. *Petru cu ajutorul ungueascău au apucatu țara. URECHE, L. 67. Împărăția turcului pre atunce lupta pentru crăia unguească cu nemții. N. COSTIN, L. 583, cf. ANON. CAR. Un chiar unguelesc nume Feciorului său Mișca el pusese. BUDAI-DELEANU, T. V. 31. Să învețe pruncii... cu slove latinești și unguești a ceti* (a. 1820). IORGA, S. D. XII, 209, cf. DRU, LB, ISER. *Un strai unguelesc. NEGRUZZI, S. I, 40. Purta... cizme unguești cu pînteni. GHICA, S. 502, cf. CARAGIALE, O. VII, 66, cf. BARCIANU. O politică făcută prin manifeste scrise frumos sau prin polemizări cu ziare unguești... nu folosește nimănui. CHENDI, S. II, 240. La școala statului se cerea limba unguească, pe care el o rupea greu de tot. REBREANU, I. 82. Tata vânduse... niște brădet unei societăți unguești. AL LUPULUI, P. G. 133, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. I-a pus stăpânire unguească acolo la marginea comitatului Turda. VLASIU, A. P. 83. Putem spune că nu avem a face cu cuvinte de origine unguească (precum s-a crezut), căci nici aromânii, nici istroromânii n-au venit în atingere cu ungurii. PUȘCARIU, L. R. I, 245. Elemente lexicale... de proveniență greacă, unguească, turcă. VIANU, L. R. 547. Cânta cu avânturi și oftaturi unguești. DEMETRIUS, A. 101. Era îmbrăcat într-un costum unguelesc de gală. T. POPOVICI, S. 6. Acest cuvânt... este de origine unguească. PANAITESCU, O. Ț. 36. Trei voinici că mi-a sosit, Trei voinici ardelenesți... Cu pistoale unguești. ȘEZ. I, 44, cf. ALR I 1 477/251, ALR II 3 290/228, ib. 3 337/848, ib. 4 336/260, 235. Fecioru lui Ciupăgel, Cu cojocu scurticel, Cu cizmele novăcești, Cu pînteni unguești. BALADE, II, 173. O patrulă unguească face semn să ne predăm. T. DIAL. M. II, 426. ♦ (În n. pr.) *Tipărită această sfântă carte, Evanghelie cu învățătură, în anii și în zilele mării lu Batăr Criștov, cu mila lu Dumnezeu voievod în toată Țara Unguească. CORESI, EV. 1. Ardealul nu iaste o țară foarte mare. Și numai o parte ce să zice olaturi de finut, carea iaste despre partea Țării Unguești, aceasta iaste pre finuture împărțită* (a. 1660–1680). GCR I, 175/28, cf. ZOBA, S. 9. *Vin mulți din Țara Unguească... și dintr-ale locuri depărtate și să înșoară aici. ANTIM, O. 378. Această boală s-au cunoscut în Europa..., adusă din Asia... în Țara Unguească. AR (1829), 11¹/₄, cf. NEGRUZZI, S. I, 250. Ș-apuca de mi-și mergea Tot în Țara Unguească, Acolo să haiducească. BALADE, II, 253. Cu o minciună boierească treci în Țara Unguească. ISPIRESCU, ap. CADE. ♦ (Învechit și**

popular; despre persoane) *Acel staroste îl va ținea la închisoare și va scrie la craiul leșesc (unguresc MUNT.)*. PRAV. 278. *Mai mulți boieri unguești. ȘINCAI, HR. II, 22/34. Baroane și contese unguești îmbrăcate cu pretenție. ALECSANDRI, O. P. 253. Au fost mulți domni pe tronurile acestor două țări, unii urcați... prin catane unguești. DELAVRANCEA, O. VI, 174. Trecu în Transilvania, unde Țieta... îi recunosc titlul de locotenent general al regelui unguelesc. XENOPOL, I. R. IV, 238. Că eu când m-oi spovedi, Șapte popi mi-or trebui... Ș-un vlădică unguelesc, Să nu știe ce vorbesc. EPURE, P. 60. ♦ Flăcău unguelesc = holtei bătrân, flăcău tomnatic (v. t o m n a t i c² 3). Cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 363, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Fiind flăcăi unguești, în vârstă de treizeci și cinci de ani, trebuie să ne căutăm soții, ca să avem și noi feciori. SADOVEANU, O. XIII, 367, cf. SCRIBAN, D. *Bou unguelesc = unguean (8). E sărăcie lucie la o vatră de care țineau opt perechi de boi unguești. DELAVRANCEA, S. 4. Boii unguești... nu au căutare decât de către unii oameni făloși. H III 68. (Regional) Mere unguești = varietate de mere nedefinită mai îndeaproape. Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80, BORZA, D. 106. (Regional) Pere unguești = varietate de pere mari și dulci. Cf. BORZA, D. 141, ȘEZ. V, 68. (Regional) Poamă unguească = varietate de struguri cu boabele de mărime mijlocie, rare, de culoare albă-verzuie; poamă ungară (v. u n g a r 2). Bobița... este o roadă zămoasă..., acoperită cu o peliță suptire, care nu crapă, precum poama unguească. J. CIHAC, I. N. 261/18, cf. NUȚĂ, D. I, 346, ȘEZ. V, 69. ♦ (Substantivat, f.; rar) Limba maghiară. Spuse într-o unguească foarte stricată. REBREANU, I. 111. ♦ Care este în limba maghiară; de limbă maghiară. *Vocabulariu rumanescu, latinescu și unguelesc. FM (1859), 13. Testul... unguelesc. ib. (1861), 79. În copilăria lui umblase și el între unguri și învățase... câteva vorbe unguești. SNOAVA, III, 589.***

2. S.f. Viță de vie ai cărei struguri au boabele de mărime mijlocie, rare, de culoare albă-verzuie; ungueancă (II 3). Cf. NUȚĂ, D. I, 346, NALR – O IV MN 262, 2 185/935.

3. S.f., (rar) s.m. (Mai ales art.) Numele unui dans popular (de obicei joc de doi, cu sărituri); melodie după care se execută acest dans; (regional) unguică. Cf. BARONZI, L. 91, JIPESCU, O. 52, SEVASTOS, N. 282, DDRF, IVELA, D. M. *Ungurasca opta... Ungurescu. VARONE, D. 152, cf. 153, CADE. Jocul „ungurasca” sau „breaza”... a fost cântat din cimpoi. ALEXANDRU, I. M. 312, cf. CAF X₁, 212, H II 33, IX 57, 442, X 35, XII 277, XVIII 22. Jocurile lor la nuntă sunt... rusașca, moldoveneasca (hora), brăul, ungueasca. ȘEZ. I, 35, cf. V, 168, I. CR. I, 155, ALR I 1 477/375, 740, 760, 768, 770, 780, 786, 790, 792, ALR II 4 336/784. ♦ Ungurasca dreaptă (sau veche, a opta) = numele unei hore populare. Cf. VARONE, D. 152, 153. ♦ C o m p u s: ungueasca-șirul = ungueasca dreaptă. Cf. H IV 133.*

– Pl.: *unguești*.

– Ungur + suf. -esc.

UNGURÉȘTE adv. 1. Ca maghiarii (1), în felul maghiarilor; în limba maghiară; (învechit, rar) unguește (1). *Laslău craiu... stând în țermurile apei,*

au strigat ungurește (a. 1650-1670). GCR. I, 235/2, cf. ANON. CAR. Să ținea român, pentru că ungurește Nu știa. BUDAI-DELEANU, T. V. 31. Gheneralu de cavalerie Palavițeni; om înalt, sosit... ungurește îmbrăcat. N. STOICA, C. B. 232, cf. LB, ISER, POLIZU. Opt telegari inhămați ungurește, d-a lungul, cu șleauri de curea, subțiri și întinse, purtau trăsura. ODOBESCU, S. I, 161. Pleacă înjurând ungurește. CARAGIALE, O. I, 116. Vezi că nu știu ungurește, răspuse el. SLAVICI, O. I, 73, cf. DDRF. Dar ungurește, până la câte ați învățat azi să numărați? AĞÂRBICEANU, S. 9, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Kașai începu să vorbească ungurește. VLASTU, D. 392, cf. SCRIBAN, D. Vorbea ungurește cu nevastă-sa la masa noastră. KIRIȚESCU, G. 27. Stalmaistrul vorbea în sine - ungurește - alături de doctorul de casă. CĂLINESCU, O. XII, 165. Gheorghe Jinga..., cu tunica descheiată, cu mustața răsucită în sus, ungurește, pisa struguri într-o puțină. NEAGU, I. 79, cf. ALR I 443/355, ib. 1 477/266, 772, ALR II 2 890. Ce e în grindă și colindă Și vorbește ungurește Și mușcă de prăpădește? (Copoii și pușca). MAT. FOLK. I 212. ♦ (Substantivat) Limba maghiară. Sfătuiră, în ungurește și-n românește, până după miezul nopții. AĞÂRBICEANU, O. IV, 198. Mă întâmpină pe ungurește. REBREANU, NUV. 93. El le-a strigat ungurește o comandă. C. PETRESCU, I. II, 18. Bea și dumneata... - Dă-i pace, zise, în ungurește, notarul. DAN, U. 127. În ungurește, numele rămase din epoca anterioară creștinării... sunt rare. GRAUR, N. P. 48. Primarul, aplecat până în pământ, băguia în neștire, pe ungurește. T. POPOVICI, SE. 6. În ungurește cuvântul nu are sensul unei categorii sociale. PANAITESCU, O. Ț. 36.

2. (Popular) În felul dansului ungureasca (v. u n g u r e s c 3). Cf. HEM I 527, PAMFILE, J. II, 171, VARONE, D. 152, H X 8, XII 290, ALR II 4 336/250, 537.

- Ungur + suf. -ește.

UNGUREȚ, -EĂȚĂ adj. (Regional) Asemănător maghiarilor (1), ca maghiarii (Beclean - Dej). [Femei] care o fost mai ungureț; după l'eța cam nemnișască s-o fânut. ALR II 3 352/260.

- Pl.: ungureți, -e.

- Ungur + suf. -eț.

UNGURÍ vb. IV. R e f l. (Învechit) A se maghiariza (1); (rar) a se unguiriza. Cf. REBREANU, I. 420, SCRIBAN, D.

- Prez. ind.: unguresc.

- V. ungur.

UNGURICĂ s.f. (art.) (Regional) Numele unui dans popular; ungurească (v. u n g u r e s c 3). Cf. VARONE, D. 152, HIV 45, ALR I 1 477/815.

- Și: îngurică s.f. HIV 45.

- Ungur + suf. -ică.

UNGURÍE s.f. sg. 1. (Învechit, prin Transilv.) Ceea ce este unguresc (1), care are caracter maghiar (2). Cf. POLIZU, GHETIE, R. M., BĂRCIANU. ♦ Limba maghiară. Cf. ȘINCAI, HR. I, 398/13, LB, POLIZU, GHETIE, R. M., BĂRCIANU. ♦ L o c. a d v. (Învechit și regional) După unguerie = a) în limba maghiară. Hinedoara... după unguerie să zice Huniad. ȘINCAI, HR. II, 2/19. După-aceasta el dobândi moșie, Să ținea român, pentru

că ungurește Nu știa, măcar că lui pe unguerie îi plăcea mai mult decât românește. BUDAI-DELEANU, T. V. 31; b) ca maghiarii (1), ungurește (1). Cf. ALR II 3 281/279, ib. 3 395/260.

2. (Art.; regional) Numele unui dans popular (Valea Lungă Cricov - Pucioasa). ALR II 4 336/762.

- Ungur + suf. -ie.

UNGURÍME s.f. Mulțime de maghiari (1); totalitatea maghiarilor; ținut locuit de maghiari. Prădase câțva loc... în unguerie de sus. M. COSTIN, ap. GĂDEI. Sosește Ian Zăpolii... cu oaste den Ardeal și a ungueriei de sus. N. COSTIN, L.² 170. Tucul-grof cu oastea lui, cu ungueriea, au rămas în Țara Muntenească de-a iernat. NECULCE, L. 106, cf. DRLU, LB, ISER. Toată ura ungueriei ardelen se concentrase asupra lui. BARIȚIU, P. A. II, 27, cf. POLIZU. Am văzut înșine... morminte Unde șefii ungueriei zac cu toții grămădiți. ALEXANDRESCU, O. I, 76, cf. DDRF, BĂRCIANU. Lăncierii muscali fac moarte în unguerie. CHENDI, S. II, 304, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. ♦ L o c. a d v. (Regional) Pe unguerie = în limba maghiară. Cf. ALR II/1 h 56/334.

- Ungur + suf. -ime.

UNGURÍSM s.n. (Astăzi rar) Maghiarism. Străinismii sau barbarismii, cuvinte și fraze streine vârate în limba cea adevărată, precum în cea română: turcismii, slavonismii, galicismii, unguerieismii, sârbismii ș.a. BĂLĂȘESCU, GR. 3/11. Limba d-sale e prea adeseori greoaie și din cale-afară încărcată de unguerie. CHENDI, S. I, 29, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. [Legenda] a fost tradusă... probabil în Ardeal, după cum indică unele unguerie. CARTOJAN, C. P. I, 119. Avem unguerie și germanisme care lipsesc cu desăvârșire la ceilalți români. PUȘCARIU, L. R. I, 219, cf. DL, DM, DEX.

- Pl.: unguerie și (învechit, rar, m.) unguerieismii.

- Ungur + suf. -ism.

UNGURÍȚĂ s.f. (art.) (Regional) Numele unui dans popular. Cf. VARONE, D. 152.

- Ungur + suf. -iță.

UNGURIZĂ vb. I. R e f l. (Rare) A se maghiariza (1); (învechit) a se unguerie, a se unguerie. Socotesc că o să stârpească aplecarea multor blăjeani de a se unguerie. BARIȚIU, I, 127, cf. REBREANU, I. 264, BUL. FIL. III, 187, 189.

- Prez. ind.: ungueriez.

- Ungur + suf. -iza.

UNGUROAICĂ s.f. I. Femeie maghiară; (învechit și regional) ungureancă (I 1), (regional) ungureasă, ungueroaie (1), ungueroancă (I). Cf. POLIZU, DDRF, BĂRCIANU. La pletele lor pesimiste și nepieptănate prefer șuvița ideală a frumoasei dimitale ungueroaice. CARAGIALE, O. VII, 359. Nu putea să rabde ca ungueroaica să-i vorbească răstit. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 81. În câteva minute ne aflară sus în cerdacul ungueroaice. LOVINESCU, S. III, 111. În jurul meu trecea lume peste lume, oameni îmbrăcați altfel ca la noi, ungueroaice legate la cap. BRĂTESCU, A. 170. Nu poate fi nici ovreică; nici ungueroaică cu ochii verzi. SADOVEANU, O.

X, 577, cf. ALRM SN II h 701. *Am dormit în marginea oraşului la o unguroaică.* T. DIAL. M. I, 146.

II. (Bot.; regional) **1.** Rodul-pământului; (regional) unguoreancă (**II 1**) (*Arum maculatum*). Cf. BAR. - MUNT., W. 324¹/12, BORZA, D. 24, ŞEZ. XV, 137, 143.

2. (La pl.) Narcise; (regional) unguoroaie (**2**), unguoreancă (**II 2**) (*Narcissus stellaris*). Cf. BORZA, D. 115, ALR SN III h 640/2, ALRM SN II h 447/2.

- Pl.: *unguroaice* şi *unguroici* (ALR II 2 889/2, 95, 102, 141, 172, 260, 284, 353, 362, 833, 899, ALR SN III h 640/2, ALRM SN II h 447/2).

- Ungur + suf. -oaică.

UNGUROAIE s.f. (Regional) **1.** Unguroaică (**1**). Cf. ANON. CAR., LB, ISER, PASCU, S. 112, 121, ROSETTI, L. R. I, 122. *Dragostea de unguoroaie, Ca şi carnea cea de oaie, De ce-o fierbi, de ce se moaie.* JARNÍK - BÂRSEANU, D.² 461, cf. DOINE, 235. *Să luvară D'ord'e d'e la casa lui peste câmpuri..., să tălni cu 9 unguroi şi cu 9 bosorcoi.* GRAIUL, II, 134, cf. BUD, P. P. 52, PODARIU, FL. 84, CHEST. V 171, ALRM SN II h 701.

2. (Bot.; la pl.) Narcise; (regional) unguoroaică (**II 2**) (*Narcissus stellaris*) (Secăşeni - Oraviţa). Cf. ALR SN III h 640/29, ALRM SN II h 447/29.

- Pl.: *unguroaie* şi *unguroi*.

- Ungur + suf. -oaie.

UNGUROĂNCĂ s.f. (Regional) **1.** Unguroaică (**1**). *Cheamă babe, mai ales unguoroance de peste deal.* SADOVEANU, O. I, 585, cf. SFC VI, 52, ALRT II 208, ALRM SN II h 701, A IX I, 2, 5, 6.

II. (Bot.) **1.** Rodul-pământului; (regional) unguoreancă (**II 1**) (*Arum maculatum*). Cf. TDRG I 686, BORZA, D. 24, I. CR. I, 45, ALR II 6 318/537.

2. (Mai ales la pl.) Narcise; (regional) unguoroaică (**II 2**) (*Narcissus stellaris*). Cf. ANON. CAR., BORZA, D. 115, ALR SN III h 640, ALRM SN II h 447.

3. Sparcetă (*Onobrychis viciaefolia*). BARCIANU.

- Pl.: *unguroance* şi *unguronci* (ALR II 2 8889/386, ALR SN III h 640/27, ALRM SN II 447/27).

- Ungur + suf. -oancă.

UNGVEÁL, -Ă adj. (Rar) Unghinal. *Falanga unghială.* KRETZULESCU, A. 65/2. *O umflare roşiatică a pielii din jurul unghiei şi fărâmiţarea lamei unghiale.* ABC SÂN. 243, cf. DN².

- Pronunţat: -gve-al. - Pl.: *ungveali, -e.* - Şi: **unguál, -ă** (pronunţat -gu-al DN²), (învechit, rar) **unghiál, -ă** (pronunţat -ghi-al) adj.

- Din fr. **unguéal**, it. **ungueale**. - **Unghial**: prin apropiere de *unghie*.

UNGVÉNT s.n. v. **unguent**.

UNGVÉNTO s.n. v. **unguent**.

UNGVÍCULĂ s.f. (Bot.) Partea inferioară a unei petale, care se îngustează spre tija şi este acoperită de caliciu. *Limbul petalic descreşte treptat în unghiculă.* GRECESCU, FL. 101, cf. 88, DN³.

- Pl.: *ungvicule*. - Şi: **unghiculă** s.f.

- Din lat. **unguiculus** „unghie mică”.

UNGVIS s.n. invar. (Anat.) Fiecare dintre lamelele osoase subţiri situate în partea anterioară a peretelui intern al orbitei; os lacrimal. *Oasele unguis sau lacrimale.* KRETZULESCU, A. 112/5. *Căpătâiul anterior se uneşte printr-o apofisă cu osul unguis.* id. ib. 113/4, cf. BIANU, D. S., DN³.

- Şi: **únguis** s.n. invar.

- Din lat. **unguis** „unghie”.

UNI¹ Element de compunere care înseamnă „unul singur” şi care serveşte mai ales la formarea unor adjective ca unifamilial, uninaţional, unisilabic. V. monon-. Cf. DL, DN², L. ROM. 1974, 76, DEX.

- Din fr. **uni-**.

UNI² adj. invar. (Despre materiale textile, confecţii) Care are o singură culoare; unicolor. Cf. DN², DEX. ♦ Fără ornamente. DN². ♦ Fără neregularităţi; neted, egal. DN³.

- Pronunţat: *úni* şi *iuni*.

- Din fr. **uni**.

UNI³ vb. IV. **1.** Tranz. şi refl. (recipr.) A (se) aduna unul lângă altul pentru a forma o unitate (**4**); a (se) lega unul de altul, a (se) alătura, a (se) îmbina (spre a forma un tot, un întreg); a (se) contopi într-un singur tot. V. unifică. Cf. ANON. CAR. *Carea cu d[u]mnezăiescul trup... ne împreună, ne uneşte* (a. 1702). GCR I, 345/11. *Iară după ce s-au unit luciul cu fărâurele, aicea tîind apeii o gură, au mutat curgerea ei* (a. 1773). GCR II, 93/7. *Brădăţălu, sat întreg ce are dum[n]e[al]ui vel-vistier la finutul Sucevii, unit de hotarul moşiei Horodnicenilor* (a. 1782). IORGA, S. D. VII, 118. *Au unit întru dânsul toate cele mari.* IST. CAROL XII, 5¹/6, cf. MOLNAR, D. 296/21. *Cei de o limbă şi de un soi de acia S-uniră într-o deobşte cetate.* BUDAI-DELEANU, T. 347, cf. DRLU, LB. *Lumea şi inima mea, unindu-se foarte tare, se făcuseră nedespărţite.* MARCOVICI, C. 16/3. *Unindu-şi glasul său cu a pasărilor, au început a cânta.* DRĂGHICI, R. 61/12. *Se pune linie de hotar ca să nu se mai poată uni niciodată.* F. AARON, I. I, 29/8. *Ursita vă desparte, armonia v-a uni!* ASACHI, S. L. I, 118. *Am iubit! auziţi, inimi, cuvântul vostru cel mare,... Ce vă leagă, vă uneşte.* CONACHI, P. 80. *Vistieria, la sfârşitul anului, unind toate adevărurile..., va alcătui un catastih.* REGUL. ORG. 56/28, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 38²/12. [Ştefan-Vodă] *râvnind a uni subţ un singur sceptru provinciile române.* NEGRUZZI, S. I, 271. *Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Să le îmbine şi unească cu cerinţele timpului.* FM (1861), 106, cf. PONTBRIANT, D. *Discordia ne va ucide. Trebui să ne unim forţele.* HASDEU, T. C. 35. *Moldovă!... Vei fi unită cu a ta sor.* ALECSANDRI, P. II, 119. *Şi volburi de nisip rotind în aer Cu ceru-ntunecat uneau pământul.* EMINESCU, O. IV, 407. *Să facă patru găuri..., cu un ferăstrău, să unească toate găurile şi... pătratul dintre ele să-l tragă afară.* CARAGIALE, O. III, 183. *Acum numai o clipă pe ei îi desparte Ş-acea clipă se duce ş-o alta*

ii unește! MACEDONSKI, O. I, 244. *Gloata de afară îl înconjură, unindu-se cu aceea ce venea din biserică.* I. NEGRUZZI, A. 64. *Vrem să unim... ce e folositor cu ce e plăcut* (a. 1890). PLR I, 394. *Vru să unească Muntenia, Moldova și Ardealul.* SANDU-ALDEA, D. N. 92. *Istoria și limba sunt cele mai intime și mai tari legături cari unesc pe oameni într-o națiune.* CHENDI, S. III, 41. *Ca mine ești de singur și poate că murim De-același dor. Venit-am durerea s-o unim!* PETICĂ, O. 154. *Ne uneam atunci în glas și răcneam pe „az, buche, vede”, de s-auzea și-n clopotniță.* AL LUPULUI, P. G. 165. *Nu-mi voi uni destinele cu ale unei femei.* BASSARABESCU, V. 56. *Ne unește pe toți această fugă nebună de viață.* CIORAN, C. A. 34. *Norii cerului se uniseră cu apa oceanului.* BART, E. 275. *Așezată la răspântia drumurilor ce unesc cele două culturi, universitatea vieneză ajunsă încă în a doua jumătate a evului mediu la renume mondial.* PUȘCARIU, D. V. 281. *E de la sine înțeles că antipatia mea... în bună parte filozofică, pentru cărți, se unește cu o indiferență tot atât de mare pentru scris.* CĂLINESCU, B. I. 272. *În tablou nu descoperim nici sentimentul tragic care să unească personajele în asemănătoare gesturi teatrale.* BLAGA, Z. 109. *Grupul anterior se unește de cele mai multe ori cu grupul central.* PARHON, O. A. I, 73. *Sunt amândoi sub povara blestemului ei nerostit, care îi apasă și-i unește.* VINEA, L. I, 246. *Onoarea are privilegiul de a uni dreptatea și iubirea.* FLORIAN, R. II, 46. *O ipotenuză... unește cele două catete.* SORESCU, D. 74. *Ceea ce unea pe locuitorii orașelor era negoțul și meșteșugul.* PANAITESCU, C. R. 112. *Scârțâitul osilor se uni cu scâșnetul pietrișului, cu tropotul învălmășit al copițelor.* NEAGU, I. 25. *Hai, bade, să ne vorbim, Dorurile să unim.* FOLC. TRANSILV. IV, 173. *Foamea și rușinea Nu se pot deloc uni Într-un loc a locui.* PANN, P. V. III, 32/23. ◇ (Învechit; construit cu dativul) *În anul acesta bate varvarii, carii cuprinsese Galiile; și Galiile iarăși le unește împărăției.* ȘINCAI, HR. I, 32/2. ◆ *T r a n z.* (Învechit, rar) A aduna la un loc; a întruni. *Ștefan, domnul țării, pe cei mari unește la Suceava veche.* BŢOLINTINEANU, ap. TDRG. ◆ (Rar) *R e f l.* recipr. A se combina; a forma un aliaj. *Mercurul se unește cu sulful, ca șă nască... aurul.* BARBU, PRINC. 132. *Aurul nu să unește nici cu fierul, nici cu oșelul.* ZANNE, P. I, 116. ◆ (Rar) *T r a n z.* și refl. A (se) adăuga. *Pe lângă această dorință să mai uni acum și altă.* MOZAIICUL (1838), 70/15. *Uniți la bucuria adunării voastre meritul unei faceri de bine.* ib. (1839), 661/17.

2. *R e f l.* (recipr.) A încheia o înțelegere, o alianță în vederea unui scop comun, a se alia; p. e x t. a se pune de acord, a fi de aceeași părere, a se învoi; a se alia la..., a d e r a. *S-au unit în vorbe cu Tukili groful... și au fugit la turci.* IST. T. R. 29. *Precum și cu ăp[ostolii] tăi ai fost pururea, așa și cu cei ce dorăsc de tine te uneaște pre tine și să slăvim pre D[um]hul tău.* ANTIM, ap. GCR II, 15/30. *Ne-am unit cu socotința d-lor sale* (a. 1815). URICARIUL, I, 238. *Cu dănsul se unesc... că-l știu că este cu știință și isteț.* BELDIMAN, E. 3/6. *Ne unim și noi cu socotința Înălțămii tale* (a. 1823). URICARIUL, V, 56/14. *Îndată au hotărât să meargă cu o parte a armiei sale de a se uni cu ghegeneralul Rot.* AR (1829), 26¹/15. *Eu mă unesc cu socotința lui Ioan.* DRĂGHICI, R. 145/15. *Mă uneam cu*

dănsa la orice sfătuire. GORJAN, H. II, 48/1. *Și s-uniră toți să zică Cum că casa era mică.* ASACHI, S. L. I, 266. *Leșii se uniră cu el.* NEGRUZZI, S. I, 178. *Acu mă sânt vrednică să mă unesc și eu la giurământul vostru.* ALECSANDRI, T. I 504. *Într-un gând să ne unim, pe Harap-Alb să-l slujim.* CREANGĂ, P. 255. *Ziarele, chiar ele! unindu-se, mă rog, Pe pagina a treia mi-au pus un necrolog.* MACEDONSKI, O. I, 42. *Toți acei împunși de satirele ce nu încetaseră de a publica se uniră împotriva noastră.* I. NEGRUZZI, A. 251. *Eu mă unii până la sfârșit cu această propunere.* id. ib. 48. *Astăzi, de-ar fi Dragomir cu noi, El cu Groza și cu Costea s-ar uni fără-ndoială.* DAVILA, V. V. 64. *La acest sobor a luat parte și Mitropolitul Moldovei, care înclina să se unească cu biserica apuseană.* PANU, A. II, 29. *Lepădaseră orice speranță de a mai birui ei în război, văzând că se uniseră aproape toți regii cei mai puternici.* PĂRVAN, G. 58. *V-ați unit ca să-mi distrugeți liniștea.* MUȘATESCU, T. 157. *Borfași care ațin calea fărânelor ca să-i înșele, dă să unesc trei-patru inși.* CAMIL PETRESCU, O. II, 46. *Uniți-vă și spuneți-mi când o să am belșug.* BARBU, PRINC. 55. *Boierii ce-au pribegit, Ei cu grecii s-au unit... La sultanul te-au pârât.* TEODORESCU, P. P. 479, cf. ALR SN I h 16/27. *Părinții voștri se unesc la treaba asta? SNOAVA, III, 161. De vrei să ai nume bun, nu te uni cu cei răi.* ZANNE, P. IV, 233. ◇ *F i g.* *Invidia și ura se unesc și se fortifică una pe alta.* CANELLA, V. 185. ◇ *E x p r.* (Regional) **A se uni din preț** = a ajunge la învoială, a se înțelege. *S-au unit din preț.* PAMFILE, ap. CADE. ◆ *R e f l.* (Învechit) A avea însușiri comune, a fi asemănător, apropiat; a se potrivi (II 1). *Lucruri carele nu să unesc cu Scriptura și cu tocmala bisericeii noastre* (a. 1675). GCR I, 220/12. *Descoperiri ciudate, carele nicidecum nu se unea cu scrisoarea profesorului și cu propusa de dănsul prinsoare.* MOZAIICUL (1838), 82/10.

3. *T r a n z.* și refl. recipr. A (se) lega prin căsătorie; a (se) căsători, (popular) a (se) însoți. Cf. POLIZU. *Moțoc și eu în taină am pus de gând și-n cale Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim.* ALECSANDRI, T. II, 85. *Iat-acum viteazul mire Cu mireasa-i s-a unit.* CARAGIALE, O. VI, 404. *Părinții nu consimțeau să-i unească cu alesul inimii lor.* BRĂESCU, O. A. II, 394. *Trebuia să-i unească sfânta taină a cununiei.* H. LOVINESCU, T. 116. *Sânt și feciori cu struțuri, Sânt și fet'e cu cununi Pă cari el să-i unească După legea omehească.* GRAIUL, II, 40. ◇ *R e f l.* recipr. A se împreuna sexual. *Jupiter în chip de bou se unește cu Europa.* CĂLINESCU, C. O. 223.

- Prez. ind.: unesc.

- Lat. unire.

UNIĂLTĂ s.f. v. uncăltă.

UNIARTICULĂT, -Ă adj. (Biol.) Care are o singură articulație sau un singur articol. Cf. DN², DEX.

- Pronunțat: -ni-ar-. - Pl.: uniarticulați, -te.

- Din fr. uniarticulé.

UNIĂT, -Ă adj. (Atestat prima dată la 1705, cf. BV I, 464/22; astăzi mai ales în vestul Transilv. și Ban.;

adesea substantivat) Unit (4). Fiind de lege pravoslavnică toți podolenii și pesemne având dodăială de leși pentru lege, să fie toți uniați. N. COSTIN, LET. I, 149/38. Noi, preoții..., sântem uniați (a. 1741). IORGA, S. D. XII, 42. Să fimem popi cari vom vrea, unieți sau neunieți (a. 1761). id. ib. IV, 87. Auz că este să să facă mitropolit un om din ungureni,... un uniat. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 83, cf. CADE, SCRIBAN, D. Satul aista îi ortodox sau uniat? T. POPOVICI, SE. 353, cf. DEX, DN³, D. I. LAT.-ROM., ALR II/I MN 104, 2 777/27, 64, 102, 310, ALRM II/I h 250.

- Pronunțat: -ni-at și (regional) -niat (ALR II/I MN 104, 2 777/27, 64, 102). - Pl.: uniați, -te.

- Din pol. uniat, ucr. уніят.

UNIATISM s.n. Formă de unire cu Biserica Romano-Catolică a unor credincioși ai bisericilor orientale, pe baza recunoașterii primatului papal și a altor dogme catolice, păstrând în mare parte ritul ortodox; (învechit) unie², (regional) uniație. Cf. M. D. ENC., DN³.

- Pronunțat: -ni-a-.

- Din fr. uniatisme, it. uniatismo.

UNIĂȚIE s.f. (Prin Transilv. și Ban.) Uniatism. Nu va fi spre un folos Unăția ce s-au scos (a. 1750). ap. IORGA, L. II, 159. Unirea bisericii răsăritene cu biserica romano-catolică. Poroncind să-i învețe oarecare cres nou ce să zice unație (a. 1756). în D. I. LAT.-ROM., cf. CHENDI, S. I, 105. Nu trebuie să uităm că „unația” s-a făcut în urma unei combinații politice a casei domnitoare austriace. PUȘCARIU, L. R. I, 410. „Unația” a prins chiar de la început, îndeosebi în regiunile din nordul Mureșului. BLAGA, G. 43, cf. DN³.

- Pronunțat: -ni-a-ți-e. - Și: unăție, unăție s.f.

- Uniat + suf. -ie.

UNIĂX, -Ă adj. (Despre cristale) Care are o singură axă optică. Cf. DT, M. D. ENC., DN³.

- Pronunțat: -ni-ax. - Pl.: uniaxși, -axe.

- Din fr. uniaxe.

UNIC¹, -Ă adj. 1. (Indică numărul) Care este unul singur, care nu este însoțit de alții sau de altele de același fel; singur (3). Au pus în bancul național moneta lor, unica sprijinire și ajutoriu ci li mai rămăsese spre întâmpinarea celor mai trebuitoare provizii pentru traiul vieții. AR (1829), 152¹/14. Un fiu unic crescut de o văduvă. HELIADE, D. J. 16/2, cf. POEN. - AAR. - HELL, V. II, 778²/5. Toate caracterele cu care se revestesc ele nu sânt decât varietăți ale caracterului unic, esențial fiecăreia din aceste trei mari esistențe. LAURIAN, F. 15/15, cf. NEGULICI, BAR. - MUNT., W. 282¹/23. Domnița Manda, unica sa fiică,... era singura mângâiere. NEGRUZZI, S. I, 105. Un sârman părinte care-și apără pe unica sa fiică. FILIMON, O. I, 112, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. Această fortăreață firească era, pentru eroul nostru, cel mai nemerit și, putem zice, unicul punct de așteptare. HASDEU, I. V. 131. Unica-mi mângâiere ar fi numai să mor. BOLINTINEANU, O. 199. Dăm publicului acest rezumat nu doară ca soluțiunea cea mai lesnicioasă..., dar ca unica, după părerea

noastră. ODOBESCU, S. II, 5. Vino-ncoa să stăm de vorbă, unice amic și ornic! EMINESCU, O. I, 48. Unicul fruct până astăzi al... părinților săi. CARAGIALE, O. II, 1. Coprinde o serie de fenomene ce toate la un loc nu sunt decât un unic fenomen. DELAVRANCEA, O. VI, 399. Unica răsplată. MACEDONSKI, O. III, 115, cf. DDRF, BARCIANU. Trăia... prin puterea unei dorințe: aceea de a mai vedea, înainte de a muri, pe unicul ei copil. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 21, cf. ALEXI, W. Bineînțeles, ea nu este unica reformă politică ce se impune. STERE, S. 418. Ornamentul în relief înconjoară... locul piciorului unic, central. PĂRVAN, G. 10, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Mă voi opri pentru moment la fixarea candidaturii unice. TITULESCU, D. 198. Gândește-te că unica armă cu care răzbat peste tot e numai biată frumusețea asta a mea. MUȘATESCU, T. 261. Voi recunoaște totuși, pe polița unică, Doar cărțile ce-ncuie perfecte amăgiri. PILLAT, P. 87. Pentru Thales, materie unică era apa. MACAROVICI, CH. 3. Mi-a vărsat călimara pe unica mea haină albă. CĂLINESCU, C. O. 80. Istoria și critica literară nu sunt discipline cu obiect unic. VIANU, M. 128. Lange e silit să admită ca unic conținut al artei numai natura. BLAGA, Z. 45. Un copil unic și nevârștnic. VINEA, L. I, 93. Ziarist febril și neobosit, cărmuiește, de peste două decenii, o gazetă la care, uneori, a fost unicul colaborator. CONSTANTINESCU, S. III, 214. O definiție unică nu mi s-a părut... necesară. COTEANU, S. F. 10. Numele satelor nu se nasc pe baza unui sistem unic. PANAITESCU, O. Ț. 27. Dacă acea condiție unică este definitiv absentă, atunci posibilul se transformă în imposibil. NOICA, S. R. 46. S-a ivit acest prilej rar, de fapt unicul, oferit de Caragiale. CIOCULESCU, C. 186, cf. DEX, DN³. ◇ (Substantivat) Alexie era unicul la părinți, de-aceea tatăl său îl iubea foarte tare. MARIAN, S. R. II, 191. Un haos vrea să mă ducă, De unic uitând și de număr. BACOVIA, O. 90. Nu suntem unicii într-un veac! E. IONESCU, E. 80. ◇ Sens unic = sistem de circulație a vehiculelor într-o singură direcție pe o arteră și care permite folosirea întregii lățimi a părții carosabile. Cf. DEX 851.

2. Care nu poate fi asemănat cu altul, care nu poate fi comparat cu nimic (datorită însușirilor sale excepționale); fără seamăn, excepțional, incomparabil. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. În van dorim a scutura din suflet Dorința de mărire și putere, Dorința de a fi ca el în lume: Unici. EMINESCU, O. IV, 88. Un scaun de palisandru, exemplar unic. VLAHUȚĂ, D. 8. Moartea timpurie a acestor doi bărbați, unici în specialitatea lor, a fost o pierdere mare pentru literatura națională. I. NEGRUZZI, A. 213, cf. BARCIANU. Eminescu a fost un poet strălucit, dar straniu; el trebuie să rămâie unic, fiindcă unică și stranie a fost personalitatea sa. PANU, A. I, 40. O fată... cu fața tot copilărească și totuși de o frumusețe mândră, semeață, aproape orgolioasă, amestec unic. IBRĂILEANU, A. 25. Unic, imens și nou Va sta naintea noastră câmpul De bătaie. CAMIL PETRESCU, V. 32, cf. ȘĂINEANU, D. U. Mai târziu nu va reconstitui această plimbare unică, nu va retrăi aceleași emoții? A. HOLBAN, O. II, 37. În muzică și-n iubire sunt numai senzații unice. CIORAN, C. A. 10. Ești tu și îmi ajunge să fii cum ești: unică. PILLAT, P. 233. O iubești pe Margareta cu o patimă unică! KIRIȚESCU, G. 38. Indivizi

de fiecare dată unici în felul lor. *BLAGA, Z. 60. Am auzit că are o mână unică și o precizie în diagnostic absolut genială.* T august 1964, 58. *Ceasurile dramatice ale acelor zile unice în istoria poporului român.* V. ROM. august 1969, 52. *Balada poate fi o reușită unică a creației noastre folclorice.* NOICA, S. R. 58. *Poetul dramatic, unic la noi, nu e și un poet al peisajului fizic.* CIOCULESCU, C. 100, cf. DEX, DN³. ◇ (Substantivat) *Născătoare de unici și exemplari într-o ierarhie de valori clasice.* VULPESCU, P. 50.

- Accentuat și: *unic*. L. ROM. 1962, 185, DEX. - Pl.: *unici, -ce*.

- Din lat. *unicus*, fr. *unique*.

UNIC², -Ă num. card., pron. nehot. (Învechit și popular) Diminutiv al lui u n u.

1. Num. card. 1. Cf. u n u (A I I); (popular) unicel (1). (Precedat de „câte”, formează numeralul distributiv corespunzător, cf. u n u A I 8) *Cân să făcea, să făcea mere și nucii; cireș câte unicu singur.* GRAIUL, I, 182.

2. Cf. u n u (A I 3). (Cu valoare adjectivală) *Nu mult după strămutare, îi crapă unica vacă ce avea.* SNOAVA, II, 7.

II. Pron. nehot. Cf. u n u (B I I). *Jupâne!... Una îmi spuseși... Ia, îmi spune încă unică măcar, Să merg cu ea-n gură procetind-o iar.* PANN, P. V. III, 80/5. *De m-aș vedea când și când Cu unica după gât.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 531. ◇ (Precedat de adv. „nici”, formează pron. neg.) *Văzând împăratul că nici unicul nu i se înfățișează, se miră prea mult.* GORJAN, H. IV, 4/5. *Cinci mii recruți... avea să-i dea poporul, iară nobilimea nici unicul.* BARIȚIU, P. A. I, 547. *Dar acum, de-o vreme-ncoace, Nici unica nu-mi mai place.* SEVASTOS, C. 125, cf. T. PAPAHAĞI, C. L. *Fetele, de-i auzea, Nici unica nu vorbea.* TEODORESCU, P. P. 563.

- Un[ul] + suf. -ic.

UNICA num. card. (În formule de eliminare la jocurile de copii) Unu (A I 2). Cf. PAMFILE, J. I, 316. *Unica-donica-trânica-pătrica.* PĂCALĂ, M. R. 214, cf. H IV 259.

- De la unu.

UNICAMENTE adv. (Rar) Numai, exclusiv. Cf. BAR. - MUNT., W. 540¹/10. *Sănătatea consistă unicamente în curățenie și cumpătare.* SCRIBAN, D.

- Și: (învechit, rar) *unicăminte* adv. BAR. - MUNT., W. 296²/39.

- Din it. *unicamente*.

UNICAMERÁL, -Ă adj. (Despre sisteme parlamentare) Care este constituit dintr-o singură adunare reprezentativă. *Prin această dispoziție se părăsea sistemul bicameral..., adoptându-se sistemul unicameral.* PR. DREPT, 26, cf. M. D. ENC., DEX, D. POL., L. ROM. 1975, 176, DN³, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *unicamerali, -e*.

- Din engl. *unicameral*, it. *unicamerale*.

UNICAPSULÁR, -Ă adj. (Despre fructe) Care constă dintr-o singură capsulă; (despre plante) al cărui

fruct este format dintr-o singură capsulă. Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *unicapsulari, -e*.

- Din fr. *unicapsulaire*.

UNICARPELÁR, -Ă adj. (Bot.; despre fructe sau despre ovare) Care are o singură carpelă. *Gineceul unicarpelar.* GRECESCU, FL. 15, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *unicarpelari, -e*.

- Din fr. *unicarpellaire*.

UNICÁT s.n. Exemplar unic dintr-un document, dintr-o publicație etc. Cf. DN². *Stăbilește versurile și episoadele comune tocmai pentru a determina, prin caracterul lor de unicat, părțile suspectate de neautenticitate.* V. ROM. iulie 1970, 150, cf. M. D. ENC., DEX. *Sunt filme prea diferite ca gen sau prea evident unicate.* CINEMA, 1975, nr. 5, 8/2, cf. V. BREBAN, D. G. *Expoziția are întotdeauna un caracter de unicat, o aromă de „irepetabil”.* PLEȘU, O. 24, cf. L. ROM. 1987, 512.

- Pl.: *unicate*.

- Din germ. *Unikat*.

UNICĂ s.f. sg. (Prin nord-estul Olt.) Termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) bunică. Cf. LEXIC REG. II, 33, ALIL XIX, 210.

- Cf. b u n i c ă.

UNICĂMÍNTE adv. v. *unicamente*.

UNICÉL, -ÍCĂ num. card., adj. (Popular) Diminutiv al lui u n u.

1. Num. card. Cf. u n u (A I I); (învechit și popular) *unic² (I 1)*, (regional) unuc, unuș. *Din a voastre fiice astăzi de soție una-mi dați... Numai una... Unică! PR. DRAM. 365.*

2. Adj. (Cu valoare substantivală) (Copil) *unic¹ (1)*; (regional) unel. *Na!... trageți încalte brazda peste unicelel meu!* ALECSANDRI, T. I 441. *Când un copil e singur la casa omului, el este numit unicelel.* MARIAN, NA. 348, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Măiculița... vedea unicelel său... Întins rece, fără viață.* ap. TDRG, cf. DR. VII, 396, ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, STIL. 193, BUL. FIL. VII-VIII, 99.

- Pl.: *unicei, -cele*.

- *Unic² + suf. -el*.

UNICELULÁR, -Ă adj. (Despre organisme, țesuturi) Care este format dintr-o singură celulă; monocelular. *Natura organică înconjurătoare e ieșită, printr-un lung proces de dezvoltare, din niște germeți unicelelari, primitivi.* IONESCU-RION, S. 125, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Forme și culori furate... ființelor unicelelare sau meduzelor de transparență irizantă.* BLAGA, T. CULT. 499. *Ființele unicelelulare sunt, potențial, nemuritoare.* PARHON, B. 115. [Sporii] *unicelelari, bicelulari sau multicelelari... se dezvoltă în lanțuri.* SĂVULESCU, M. U. II, 490, cf. CHIRIȚĂ, P. 361, M. D. ENC., DEX, DN³, D. MED., DSR, DREV.

- Pl.: *unicelelari, -e*.

- Din fr. *unicellulaire*.

UNICÍ vb. IV. In tranz. (Învechit) A se înțelege asupra unui lucru, a ajunge la un acord, la o învoială. *I-au venit-i ș-acolo poruncă să cuminece* (adaos marginal: *unicească*) cu patriarhul Antonie. DOSOFTEI, V. S. octombrie 63⁷/3, cf. TDRG.

– Prez. ind.: *unicesc*.

– Derivat regresiv de la **unicuine**.

UNICITĂȚE s.f. Însușirea de a fi unic¹ (în felul său). V. singularitate. Cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Un om de un talent atât de puternic... reprezintă o unicitate absolută*. LOVINESCU, S. II, 68. *Unicitatea scriitorului conține toate mulțimile*. TEODOREANU, L. 219, cf. SCRIBAN, D. *Se diferențiază, prin conjugarea tuturor acestor trăsături, cu caracterul ei de unicitate în cadrul familial*. D. POPOVICI, P. 318. *Faptele literare, se spune uneori, sunt fapte istorice și artistice și, ca atare, primul lor semn distinctiv este unicitatea lor*. VIANU, L. R. 545. *Idealul lor suprem a fost realizarea lor, a unicității lor..., destinul „oamenilor excepționali” este de a-și desăvârși tiparul*. CONSTANTINESCU, S. I, 11. *Unicitatea artistului nu trebuie căutată în ritmuri, interogații, formule introductive..., ci în aliajul în care s-au topit elementele materiale și spirituale specifice lumii sale*. V. ROM. decembrie 1964, 89. *Descrierea unei limbi prin evidențierea structurii ei interne contribuie la relevarea trăsăturilor proprii, a „unicității” ei*. CL 1971, 227. *Unu nu are mișcare în propria sa unicitate*. STĂNESCU, R. 324, cf. DEX. *Are două mari unicități: arhitectura și reliefurile*. CONTEMP. 1977, nr. 1611, 16/3, cf. DN³. *Trebuie... să fii lipsit de umor... pentru a nu recunoaște acestui nobil op unicitatea*. PLEȘU, O. 78.

– Pl.: (rar) *unicități*.

– Din fr. **unicité**, it. **unicità**.

UNICIUNE s.f. (Învechit) 1. Unitate (4). *El în unăciune este, trei în obraze să-l cestimu* (ante 1601). TEXTE ROM. (XVI), 339. *O, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Sfântă Troiță într-o uniciune deplin*. ZOBA, S. 20. *Unde domnești și împărățești cu Tatăl Sfânt al tău și cu Duhul Sfânt într-o uniciune* (a. 1683). GCR I, 127/7. *Și Troița în uniciune* (a. 1702–1785). DLRV.

2. Unire (2). *Îndeamnă spre uniciune și spre pace*. N. TEST. (1648), 263⁷/25. *Să fii într-o uniciune cu dânsul și să nu te închini la icoane*. DOSOFTEI, V. S. octombrie 63⁷/24. *Pentru pacea a toată lumea... și a tuturor uniciune* (a. 1679). id., ap. GCR I, 240/22. *Să le dea dragoste, uniciune*. ANTIM, P. 36, cf. POLIZU. *Nu este în toată lumea mai bună tocmeală decât uniciunea și dragostea*. ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

3. Unitate (3). *Uniciunea chiemărei românilor cu a italianilor*. MAIOR, IST. 135/23. *Adeverează uniciunea sângelui*. id. ib. 151/26.

– Și: **uneciune** (ANON. CAR., PASCU, S. 22), **unăciune** s.f.

– **Uni**³ + suf. *-iciune*.

UNICIZĂ vb. I. Tranz. (Rar) A considera pe cineva sau ceva ca unic¹ (2). *Credeam că am pierdut pentru todeauna facultatea de a uniciza o femeie*. IBRĂILEANU, A. 113.

– Prez. ind.: *unicizez*.

– **Unic**¹ + suf. *-iza*.

UNICIZĂRE s.f. (Rar) Faptul de a uniciza. *Admirația, unicizarea, idealizarea... acopăr realitatea cu maldăre de flori și atâta tot!* IBRĂILEANU, A. 115.

– V. **uniciza**.

UNICOLÓR, -Ă adj. Care are o singură culoare; uni². Cf. POLIZU, BĂRCIANU, ALEXI, W., CADE. *În penajul prim, acestea sunt brune închis, unicolore, cu vârful terminal gălbui*. LINȚIA, PĂS. II, 142, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, DSR.

– Pl.: *unicolori*, *-e*.

– Din fr. **unicolore**.

UNICÓRD, -Ă adj., subst. 1. Adj. (Despre instrumente muzicale) Care nu are decât o coardă pentru fiecare notă. Cf. CADE, DL, DM, DEX, DN³, DSR.

2. Subst. (Rar) Instrument cu o singură coardă; monocórd (I). Cf. BAR. – MUNT., W. 582¹/50.

– Pl.: *unicorzi*, *-de*.

– Din fr. **unicorde**.

UNICÓRN, -Ă subst., adj. 1. S.m. și (rar) f. Animal fabulos, imaginat sub forma unui cal cu un corn în frunte; inorog, (livresc) licorn. *Cornele unicornușului* (cca 1660). ap. TAMÁS, ET. WB. *Sare tocma ca vișelul, ca puiul de unicornă* (a. 1697). în D. I. LAT.-ROM. *Unicornul (din țimiriu), drept aceea, înseamnă nobilitatea neamului și deodată și istețimea*. ȘINCAI, HR. II, 191/1. *Unicornul inchipuiaște moartea carea pururea aleargă după oameni*. KLEIN, în ȘA I, 83, cf. BAR. – MUNT., W. 284¹/18, POLIZU. *Aceeași parabolă se află la arabi..., unde unicornul e înlocuit prin elefant*. MARIAN, I. 183, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Înalt unicorn fără glas S-a oprit spre-afșințit să asculte*. BLAGA, POEZII, 137, cf. DN³. *De Florii, însoțit de himere montane, Mai mult abur decât dovedită făptură, Unicorn mai curând decât țap în văpaie, Mă pogor spre cătune*. DOINAȘ, A. P. 218, cf. DSR. [În tapiserie] *coordonează sec spațiul compoziției un pom încărcat cu rodii, un izvor, o tânără femeie, un unicorn*. LIČEANU, J. 69.

2. Adj. (Zool.) Care are un singur corn, cu un singur corn. Cf. DRLU, POLIZU, BARONZI, I. L. I, 215, BĂRCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DEX, DN³.

3. S.m. (Rar) Rinocer cu un corn; rinocer indian, v. indian (*Rhinoceros unicornis*). Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

– Pl.: *unicorni*, *-e*. – Și: (învechit) **unicórnș**, **unicórnș** (TAMÁS, ET. WB.) s.m.

– Din lat. **unicornus**, fr. **unicorne**, it. **unicorno**.

– **Unicornș** < magh. **unikornis**.

UNICÓRNȘ s.m. v. **unicorn**.

UNICÓRNUȘ s.m. v. **unicorn**.

UNICOTILEDONÁT, -Ă adj. (Rar) Monocotiledonat. DN³.

– Pl.: *unicotiledonați*, *-te*.

– Din fr. **unicotylédoné**.

UNIDIMENSIONĂ vb. I. T r a n z. (Rar) A face să aibă o singură dimensiune. Cf. DCR. (F i g.) *Își unidimensionează personajul* (a. 1971). ROMÂNIA LITERARĂ, în DCR.

- Pronunțat: -si-o-. - Prez. ind.: unidimensionez.
- Derivat regresiv de la unidimensional.

UNIDIMENSIONĂL, -Ă adj. Care are o singură dimensiune. Cf. DN³, DREV.

- Pronunțat: -si-o-. - Pl.: unidimensionali, -e.
- Uni¹- + dimensional.

UNIDIMENSIONALITATE s.f. (Rar) Înșușirea de a fi unidimensional. Cf. IORDAN, L. R. A. 185, SFC VI, 56, DN³.

- Pronunțat: -si-o-.
- Unidimensional + suf. -itate.

UNIDIMENSIONĂT, -Ă adj. (Rar) Care este creat, făcut pe o singură dimensiune. (F i g.) *În piesă, Pavel... apare și el unidimensionat, de o factură didacticistă.* T ianuarie 1966, 69.

- Pronunțat: -si-o-. - Pl.: unidimensionați, -ie.
- Uni¹- + dimensionat (part. lui dimensiona).

UNIDIRECȚIONAL, -Ă adj. Care are o singură direcție (de deplasare, de circulație). *Curentul alternativ din circuitul exterior se comutează automat în pulsații unidirecționale.* CIȘMAN, FIZ. II, 482, cf. 546, DEX, DN³.

- Pronunțat: -ți-o-. - Pl.: unidirecționali, -e.
- Din fr. unidirectionnel.

UNIE¹ s.f. (Învechit) Unire (1). *De când prin unia convenției kalmarișe se încorporează cu Danimarca, remasă uniță cu dânsa.* SĂULESCU, HR. I, 216/7.

- Uni³ + suf. -ie.

UNIE² s.f. (Învechit, prin Mold., Bucov. și Transilv.) Uniatism; act de aderare la uniatism. *Fiind de lege pravoslavnică..., toată țara leșească, rusească și Podolia făcuse unie.* N. COSTIN, LET. I, 149/39. *Fiind el... jurat uniei.* TEMPEA, în D. I. LAT.-ROM. O trecere numeroasă la unie. SBIERA, F. S. 80, cf. TDRG.

- Pronunțat: -ni-e.
- Din pol. unia, ucr. унія.

UNIE³ s.f. v. hunie.

UNIEMBRIONĂR, -Ă adj. (Rar) Care are un singur embrion. Cf. DN², DEX.

- Pronunțat: -ni-em-bri-o-. - Pl.: uniembrionari, -e.
- Uni¹- + embrionar. Cf. fr. unie m b r y o n n é.

UNIFAMILIAL, -Ă adj. Care este făcut pentru o singură familie. *Un grup de locuințe unifamiliale.* CV 1949, nr. 6, 9, cf. DEX, DN³.

- Pronunțat: -li-al-. - Pl.: unifamiliali, -e.
- Uni¹- + familial.

UNIFICĂ vb. I. T r a n z. I. A realiza un întreg din mai multe elemente, din mai multe părți. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Instrumentul are adesea răgușeli sublimă de orgă, în general totul a fost unificat într-un concert ca de catedrală.* CĂLINESCU, C. O. 165. *Se pierde*

în considerații lăaturalnice pe care nu ajunge să le unifice. VIANU, L. R. 12. *Un cor care unifică aspirațiile difuze.* v. ROM. august 1970, 6, cf. DEX, DN³. ♦ R e f l. A forma un obiect, un concept etc. unic¹ (1). Cf. BARCIANU. *Grecismul și celtismul erau foarte active și se amestecau și se unificau într-o singură civilizație locală, regională.* PÂRVAN, G. 206, cf. CADE.

2. A cuprinde într-un sistem unic¹ (1); a reduce la un tip unic; a face să fie de un singur fel, unitar (3). Cf. BARCIANU. *Mont Saint-Michel... își netezește contururile, își unifică în sumbru culoarea și pare conic.* A. HOLBAN, O. II, 513, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Legea... se întinse numai decât la toate triburile, unificând deprinderile.* ARGHEZI, S. XIV, 58. *Îi copiază în compoziție, unificându-i în maniera mai sentimentală a lui Carlo Dolce.* CĂLINESCU, C. O. 249. *Datoria criticii estetice ar fi atunci să reducă diversitatea reflexelor psihologice ale operei și să le unifice.* VIANU, L. R. 41. *Istoria urmărește să realizeze planul naturii de a unifica specia sub raport civic.* FLORIAN, R. II, 82, cf. DEX, DN³. ♦ R e f l. A deveni unitar (3). Cf. BARCIANU, CADE. *Strofa se unifica stilistic pe linia metaforei.* D. POPOVICI, P. 178.

- Prez. ind.: unific.
- Din fr. unifier, it. unificare.

UNIFICĂRE s.f. Acțiunea de a (se) unifica.

1. Cf. unifica (1). *Cuvântul de unificare nu-și poate avea locul în cazul ce se discută.* KOGĂLNICEANU, S. A. 124. *Unificare a prea marelui mulțimi de cunoștințe.* MAIȘORESCU, L. 111. *„Convorbirile literare” și d. Maiorescu au dus lupta pentru distrugerea cetățuilor de izolare și rezultatul a fost unificarea geografică a mediului literar românesc.* IORGA, C. I. II, 141. *Tatăl lui Burebista făcuse primii pași spre unificarea triburilor daco-getice.* H. DAICOVICIU, D. 92, cf. DEX, DN³. *Unificarea statală a fost realizată în cursul unui proces istoric de peste o jumătate de veac.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 16.

2. Cf. unifica (2). *Societatea... se mai ocupă de cercetări limbice la unificarea ortografiei.* MAIȘORESCU, CR. I, 50. *România a fost obligată, pentru unificarea sa monetară..., să retragă ea însăși aceste bilete.* TITULESCU, D. 166. *În mijlocul întregii creațiuni stă omul, ca principiu de unificare al întregii naturi.* NEGULESCU, F. R. 222. *O unificare totală între doi termeni nu dă o metaforă.* VIANU, M. 19. *Voiau unificarea ideilor.* BLAGA, Z. 98. [Dialectul] de la Pekin constituie baza pentru unificarea actuală a limbii literare. GRAUR, N. P. 27. *Ar fi fost o piedică serioasă în drumul spre unificarea limbii.* S. C. ȘT. (IASI), 1956, nr. 1, 40. [Cipariu] are în vedere și o necesitate a vremii, necesitatea de a folosi ortografia ca un mijloc de unificare a limbii naționale. L. ROM. 1965, 296. *Evoluția fonetică și tendința de unificare apropiate acuzativul singular... și acuzativul plural.* IST. L. ROM. I, 127. *Punctul de plecare este modest: unificarea ortografiei în tipăriturile societății.* MANOLESCU, C. M. 43. *Călinescu preconiza unificarea ortografică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 2, 7/2.

- Pl.: unificări.
- V. unifica.

UNIFICÁT, -Ă adj. Format din elemente de același fel sau similare. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Pentru ea toate categoriile 'felurite de gazde fiind de la sine unificate: „Toți la fel!... Toate ca una!” credea și chiar spunea fără sfială.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 88. *Se mai studiază... educația fizică și alfabetul unificat.* SAHIA, N. 155. *În secolele al XIV-lea și al XV-lea iza aspectul unei enclave feudale întinse și unificate.* PANAITESCU, O. T. 101, cf. DSR.

- Pl.: unificați, -te.

- V. unifică.

UNIFICATOR, -OÁRE adj. Care unifică sau care contribuie la unificare. *Limba literară... servește ca factor unificator în viața poporului.* L. ROM. 1953, nr. 2, 18. *Aceste elemente unificatoare se desprind din activitatea unui număr considerabil de cercetători.* T. LINGV. GEN. 161, cf. DEX, DN³, V. BREBAN, D. G. ◊ (Adverbial) *Romanticul înclină spre confundarea domeniilor, prin însuși stilul său de gândire, care a exagerat unificator.* BLAGA, Z. 263.

- Pl.: unificatori, -oare.

- Din fr. unificateur.

UNIFLÓR, -Ă adj. (Bot.) Care are, care face, care poartă o singură floare. *Unele din aceste plante au o coadă unifloră, scurtă.* BREZOIANU, A. 421/2, cf. NEGULICI, PROT. - POP., N. D., CADE, DEX, DN³, DSR.

- Pl.: uniflori, -e.

- Din fr. uniflore.

UNIFOLIÁT, -Ă adj. (Bot.) Care are o singură frunză. Cf. CADE, DEX, DN³.

- Pronunțat: -li-at. - Pl.: unifoliați, -te.

- Din fr. unifolié.

UNIFÓRM, -Ă adj., subst. I. Adj. Care are pe toată întinderea aceeași formă, aceeași intensitate, care are pe toată durata aceeași desfășurare, care este lipsit de variație, de diferențe. *V. egal, omogen, otova.* Cf. DESEN ARH. 11/13. *Nu se poate îndrepta decât prin o educație publică uniformă.* ASACHI, I. 22/1, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778¹/13. *Machina numită semănătoriu este un instrument făcut... spre a răspândi semănța într-un chip mai uniform și mai economic.* BREZOIANU, A. 65/6, cf. NEGULICI, STAMATI, D., BAR. - MUNT., W. 278¹/10. *A statornici puterea legislativă și... a o așeza în un mod mai uniform, mai simplu și mai prielnic pentru toți.* ROM. LIT. 397¹/37. *Ar trebui sau să contopim într-o lege uniformă pe aceea a Moldovei cu a Țării Românești, sau să adoptăm una din ele.* KOGĂLNICEANU, S. A. 125, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Ni s-ar părea că temperaturele ar trebui să fie totdeauna uniforme în toate zonele paralele de același grad.* DRĂGHICEANU, C. 104, cf. COSTINESCU. *Înstrucțiunea nu mai poate fi uniformă, ci trebuie să varieze după diversitatea profesiunilor.* ODOBESCU, S. II, 61. *Și totu-mi pare vested, căzut și uniform.* EMINESCU, O. IV, 432. *Cum ar putea fi judecata uniformă când sunt atâtea și atâtea deosebiri între judecători!* CARAGIALE, O. III, 286. *De ce nu doarme? Traiul îi este uniform.* MACEDONSKI, O. I, 261. *Întreg localul era luminat... de câteva candelabre*

întuite pe niște stâlpi groși, uniformi și urâți. I. NEGRUZZI, A. 316, cf. DDRF. *Cel mai simplu gen de mișcare regulată a unui corp este mișcarea uniformă.* PONI, F. 8, cf. BARCIANU. *Întinderea uniformă a câmpiei... i se păru de un farmec nespus.* D. ZAMFIRESCU, V. T. 30, cf. ALEXI, W. *Apele acestora se amestecă și iau o culoare uniformă.* CHENDI, S. I, 131. *Satul se trezi cu un cer sur, uniform, coborât până pe umerii dealurilor.* AGÂRBICEANU, S. 314, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Albastrul mării uniform Le-adoarme-n cânt tristeșile de ieri.* MINULESCU, VERS. 117. *Pentru a obține această topire, operatorul trebuie să conducă electrodul în mod uniform la o distanță pe cât posibil mai mică de piesă.* IOANOVICI, TEHN. 172. *Un moment deosebit, într-o existență uniformă.* MUȘATESCU, T. 324. *Déformată de monotonia unei vieți uniforme..., această mică lume... n-avea nimic, n-aspira la nimic.* BRĂESCU, O. A. II, 174. *Un caz particular simp.: este mișcarea circulară uniformă.* MARIAN - ȚIȚEA, FIZ. I, 22. *Peisajul german devenea mai uniform.* SADOVEANU, O. IX, 216. *Organizarea unui sistem uniform de cercetări.* D. GUSTI, P. A. 397. *Nu trebuie să ne închipuim că limba vorbită în întreg imperiul roman a fost vreodată uniformă.* PUȘCARIU, C. S. 142, cf. SCRIBAN, D. *Activitatea industriei și comerțului avea nevoie de protecție contra anarhiei și de legi uniforme.* OȚETEA, R. 304. *Bisericile, turnurile, stâncile sunt pline de clădirile ei uniforme - ca niște urcioare de lut spânzurate de streășini.* ARGHEZI, S. VIII, 38. *Toți sunt anonimi, uniformi, monotoni.* CĂLINESCU, C. O. 30. *Protoplasma se colorează într-un albastru uniform.* PARHON, O. A. I, 135. *Avea un glas moale, blând și uniform de pescar ce sfătuieste cu el însuși în zile pustii.* V. ROM. octombrie 1954, 10. *Aici peisajul era ca o pânză de pictură... o suprafață uniformă, nevorbitoare.* TUDORAN, O. 141. *Toate evenimentele își vor păstra ritmul lor uniform.* A. DUMITRIU, E. 17. *Și anii mei vor cădea, uniformi, În uitare.* ISANOS, V. 98. *Difuzoarele... continuă să emită un bâzâit uniform.* V. ROM, ianuarie 1965, 186, cf. DEX, DN³. ◊ (Adverbial) *Viața... de pe-o zi pe alta o târâi uniform.* EMINESCU, O. IV, 386. *Medievalitatea a dominat aproape uniform cu civilizația ei.* PANU, A. II, 19. *În urechi îi huruia exasperant de uniform glasurile ploaii care înghițeau toate zgomotele vieții.* REBREANU, P. S. 84. *Un cuc neobosit aruncă Împerecheat și uniform Chemarea-i scurtă peste luncă.* CAZIMIR, L. U. 12. *Nici femeile plurificate uniform în bănci universitare nu-l atrăgeau.* TEODOREANU, L. 125. *Celelalte [inscripții] se repartizează uniform până spre culmile Balcanilor.* IVĂNESCU, I. L. R. 56.

2. S.f., (învechit) s.n. Îmbrăcăminte confecționată după un anumit model (de obicei din același material) pe care o poartă în mod obligatoriu membrii unor instituții (elevi, militari etc.). *Viind iar aicea la Băi, cu alte uniforme, alte ordine, zisă că-i maior.* N. STOICA, C. B. 303, cf. DRLU. *[Căpitanul] îmbrăcat în strălucitul uniform.* AR (1829), 241²/17. *Joi la 12 s-au văzut cea dintâi uniformă rumânească care au îmbrăcat-o toți ofițeri[i].* CR (1830), 105¹/25. *Întărim dumatile rangul de logofăt, cu dreptate de a purta uniforma după așezământ (a. 1836).* IOGA, S. D. VII, 87. *După uniformă lor se părea a fi slujbași ai poliției.* MOZAIICUL

(1838), 278/6, cf. VALIAN, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778¹/22. *Dorobanții... purtau vechea uniformă națională.* BĂLCESCU, O. I, 54, cf. NEGULICI, STAMATI, D., BAR. - MUNT., W. 504¹/43, 582²/34. *Uniforma lui au portul [era] albastru.* PANN, E. II, 33/19, cf. RUSSO, S. 29. *Bravul soldat... își perie uniforma.* NEGRUZZI, S. I, 7, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Baba nu mă cunoaște sub uniformă așa militărească... ea mă crede că-s ofițer.* ALECSANDRI, T. 513. *Ofițerii noștri sunt mai dulci decât niște fete mari, niște blajini impiegați în uniformă.* CARAGIALE, O. IV, 73. *Și toți vor să mă ducă mai iuțe lângă tata Ce doarme-n uniformă, gătit ca pentru bal.* MACEDONSKI, O. I, 42. *Câte sudori au curs pe uniformă sa de căpitan și maior!* I. NEGRUZZI, A. 176, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Ștefan ridică pe țărani care se purtaseră vitejește în război la breasla de curteni, dăruindu-le pământuri în usufruct și haine scumpe... Acestea sunt uniforme.* BOGDAN, O. 405. *Un om îmbrăcat într-o uniformă sări nu știu de unde.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 50. *Purtând uniformă de școală, ea n-avea voie să intre în cofetării.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 200. *Când s-a îmbrăcat în uniformă și s-a uitat în oglindă, nici nu s-a mai recunoscut, atâta de marțial i se părea că s-a făcut.* REBREANU, P. S. 45. *Îmi iau peșterina de uniformă din cui.* CAZIMIR, GR. 119. *Erau soldați în uniformele verzi, cu obrazul pământiu, cu tot echipamentul de război.* C. PETRESCU, I. I, 58. *Francezii purtau uniformă de vânători și sabie.* BRĂESCU, O. A. II, 128. *Zări... figura băcanului și, față în față, umilitoare, uniformă lui de licean.* TEODOREANU, M. II, 14, cf. SADOVEANU, O. VI, 534. *La poarta palatului regal erau două sentinele, doi voinici în uniformele lor pitorești cu fustașele încrețite.* PUȘCARIU, D. V. 106, cf. SCRIBAN, D. *Mai târziu ar fi putut ajunge șeful unui post, frumos îmbrăcat în uniformă, mai mare peste tot satul.* BOGZA, C. O. 273. *Între timp, își îmbrăcase uniformă de pădurar.* V. ROM. aprilie 1955, 138. *Simion e în uniformă ostășească.* H. LOVINESCU, T. 284. *Am îmbrăcat în fugă un costum negru, uzat și îngust ca o uniformă de seminarist.* BOTTA, S. III, 161. *Era îmbrăcat militărește, în uniformă de locotenent.* PREDĂ, M. 298. *De la o vreme nu-și mai schimba hainele, era mai tanțos în uniformă.* V. ROM. aprilie 1971, 49, cf. DEX, DN³. *La cererea sa, generalului i s-a permis să fie judecat în uniformă militară.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 57. *Văzându-și uniformă și pielea amenințate..., soldatul nostru începu să se așere cu sulița.* SNOAVA, IV, 77. *Fig. Greierii în uniformă neagră... se joacă.* ARGHEZI, S. VIII, 157. *Îngere, spun vedeniei, Doar o înduplec, Tu, în uniformă de inger, Ia-mă de aici, Columă a lui Dumnezeu, Din acest crepuscular loc.* BOTTA, S. II, 80. *◆ (Prin metonimie) Militar. Este un foarte bun băiat... și e ofițer, apăsați pe acest amănunt, cunoscând bine slăbiciunea sufletului femeiesc din Rusia pentru uniforme.* MIHĂESCU, R. 272. *În mulțimea de pe chei, nici o uniformă.* TUDORAN, O. 150.

- Pl.: *uniformi*, *se*.

- Din fr. *uniforme*, lat. *uniformis*. - Pentru sensul 2, cf. și rus. у н и ф о р м а, germ. U n i f o r m.

UNIFORMĂ vb. I. (Învechit, rar) 1. Tranz. A îmbrăca (pe cineva) în uniformă (v. u n i f o r m 2). Cf. BAR. - MUNT., W. 582²/32, BĂRCIANU, ALEXI, W.

2. Tranz. și refl. A (se) pune de acord (cu ceva sau cu cineva). Cf. BĂRCIANU.

- Prez. ind.: *uniformez*.

- V. *uniformă*. Cf. germ. u n i f o r m i e r e n.

UNIFORMĂRE s.f. (Învechit, rar) Acțiunea de a uniforma. Cf. ALEXI, W.

- V. *uniforma*.

UNIFORMĂT, -Ă adj. (Învechit) 1. Care este îmbrăcat în uniformă (v. u n i f o r m 2). *Slujitorii călăreți și uniformați* (a. 1834). URICARIUL, VIII, 182. *În Rusia, dregătorii publici și slujbașii instituțiilor sânt popi și uniformați popește.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 189, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *◆ (Substantivat) Căutătura vie a uniformatului.* în SCL 1978, 327, cf. L. ROM. 1978, 629.

2. Care se aseamănă cu o uniformă (v. u n i f o r m 2), cu aspect de uniformă. *Schimbându-se această uniformă care și-o făcea grănicerul, fiind mai îmbrăcăminte de ordinărie, cam uniformată, guvernul a dat grănicerilor o manta.* I. IONESCU, M. 272.

- Pl.: *uniformați, -te*.

- V. *uniforma*.

UNIFORMIRUI vb. IV. Refl. (Învechit, rar) A se îmbrăca în uniformă (v. u n i f o r m 2). *Cerându-să la Peșta a să îmbrăca, uniformirui, să dusă.* N. STOICA, C. B. 250.

- Prez. ind.: *uniformiruiesc*.

- Din germ. *uniformieren*.

UNIFORMITĂTE s.f. Însușirea de a fi uniform (1). V. regularitate. *Cât de curând trece vremea pentru acei ce trăiesc în simplitate și uniformitate!* VOINESCU II, M. 45/13, cf. AR (1839), 288²/52, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778¹/27. *Uniformitatea petrecerii sofiare, asprimea climei, lipsa mijloacelor proaspete de viețuire.* IC. LUM. (1841), 334¹/2. *Uniformitatea este mai prințioasă și de lipsă în treaba aceasta.* VASICI, M. II, 146/15. *Găsi neplăcuta uniformitate a unei vieți fără lucru.* BĂLCESCU, M. V. 278, cf. STAMATI, D. *Arată uniformitatea de constituție himică a atmosferei.* MARIN, PR. I, 64/24, cf. BAR. - MUNT., W. 413²/36, ELEM. ALG. 204/11. *Mai este de luat aminte că manevrele prea comode și mișcările lăncede, pierzând uniformitatea, slăbesc... impulsia militară a unei trupe.* ROM. LIT. 131²/17, cf. MARIN, F. 186/8, 308/16, BARASCH, I. 96/12. *Au consacrat un principiu a cărui echitate e foarte contestabilă, acela al uniformității dării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 162, cf. POLIZU. *De unde această uniformitate a dorinței străinilor?* MARȚIAN, S. 2, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Este în regate uniformitate de legi fundamentale.* CANELLA, V. 175. *Mi-am permis a lua hotărârea de a împărți subiectul meu în patru secțiuni, lănuite între dânsele prin rândul timpilor și prin uniformitatea materiei.* ODOBESCU, S. II, 239, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Drumul, cu uniformitatea lui, lăsase timp minților să se desprindă și să alerge după alte lucruri.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 52. *Personalitatea... se pierde în uniformitatea mulțimii fără nume.* PETICĂ, O. 384, cf. SEVERIN, S. 116, ȘĂINEANU, D. U. *Aveți numai o uniformă felurită întru uniformitatea sorșii.* MANIU, V. P.

290, cf. CADE. *Cum însă arta nu e expresia estetică a moralei, nici nu-i obiectăm decât insuficiența și uniformitatea.* LOVINESCU, S. I, 288. *Scrisoarea ei n-ar fi adaus decât uniformitatea unui alt anonim divers.* TEODOREANU, L. 154. *Peste tot o lipsă de uniformitate și simetrie.* BART, S. M. 42. *Această uniformitate la singular a atras după sine uniformitatea pluralului.* PUȘCARIU, L. R. I, 237, cf. SCRIBAN, D. *Firele... se caracterizează prin... torsiune, rezistență, uniformitate, regularitate.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 37. *Uniformitatea... nu poate fi sursa nici unei bucurii.* RALEA, S. T. I, 112, cf. MÂN. SUCEVIȚA, 48. *Roca era de o uniformitate dură, de piatră stearpă.* V. ROM. ianuarie 1965, 91, cf. DEX, DN³. *Cei mai importanți factori care determină uniformitatea plantelor sunt biologici.* M. E. HORT.

- Din fr. *uniformité*, lat. *uniformitas*, -atis.

UNIFORMIZĂ vb. I. Tranz. A da un caracter uniform (1), a face să fie uniform. V. o m o g e n i z a. *Tocmai în timpul nostru de congrese internaționale... avem nevoie să uniformizăm procedurile tehnice.* BUL. COM. IST. I, 5, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Formularele... reduc cercetarea la termenii esențiali ai problemei și, în același timp, o uniformizează.* D. GUSTI, P. A. 146, cf. SCRIBAN, D. *Monet nu a uniformizat și a simplificat oare prea mult imediatul?* BLAGA, T. CULT. 496. *Promiscuitatea nivelează și uniformizează durerea.* CONSTANTINESCU, S. I, 73. *Sunt filme prea diferite ca gen sau prea evident unicate, ca să le uniformizez într-o numerotare.* CINEMA, 1975, nr. 5, 8/2, cf. DEX, DN³, DSR. ◇ R e f l. *Lucrurile din casă dispăreau uniformizându-se, totul devenea roșu-închis.* DAN, U. 104.

- Prez. ind.: *uniformizez.*

- Din fr. *uniformiser.*

UNIFORMIZĂNT, -Ă adj. Care uniformizează. *Este ceea ce organizează, la toate nivelele, demersul din „Minima moralia”: o fervoare a umanizării eticului prin eliberarea de normativitatea uniformizantă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1988, nr. 18, 11/3, cf. L. ROM. 1989, 479.

- Pl.: *uniformizanți, -te.*

- De la *uniformiza*, după modelul unor cuvinte ca *dizolvant, epatant*.

UNIFORMIZĂRE s.f. Acțiunea de a uniformiza și rezultatul ei. *Troieniți de grijile apăsătoare ale „uniformizării” ortografiei, d-voastră uitați că se mai găsesc zeci de chestiuni de interes obșteșc.* CHENDI, S. II, 296. *În ceea ce privește uniformizarea grafiei, părerile sunt împărțite.* BUL. COM. IST. I, 29. *Împotriva acestor tendințe de uniformizare se ridică spiritul de libertate.* LOVINESCU, S. I, 93. *Acceptând principiul uniformizării armatelor..., ei își dau adeziunea la principiul egalității în drepturi.* TITULESCU, D. 497, cf. MARIAN - ȚIȚEICA, FIZ. II, 95, PUȘCARIU, L. R. I, 238. *Ne așteaptă uniformizarea culturii.* RALEA, S. T. III, 268. *Istoricul nostru avea rezerve... față de tendințele de uniformizare ale statului austriac.* IST. LIT. ROM. II, 63. *Nu poate fi vorba de uniformizarea opiniilor.* V. ROM. martie 1960, 57, cf. DEX, DN³, DSR.

- Pl.: *uniformizări.*

- V. *uniformiza*.

UNIFORMIZĂT, -Ă adj. Care a devenit uniform (1). *Trăsături caracteristice, nu oarecari, nu uniformizate.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 9/5, cf. DEX.

- Pl.: *uniformizați, -te.*

- V. *uniformiza*.

UNIFORMIZĂTOR, -OĂRE adj. (Rar) Care uniformizează. [Scuza] *conciliantă și uniformizatoare.* LOVINESCU, M. 243. *Și G. Călinescu trebuie să facă față aceluși „cumplit meșteșug” pe care îl reprezentau rigourile obtuze, suspicioase și uniformizatoare ale dogmatismului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 10, 15/1.

- Pl.: *uniformizatori, -oare.*

- *Uniformiza* + suf. -ator.

UNIGĂMB, -Ă adj. (Neobișnuit; despre metru poetic) Care este format dintr-un singur picior (IV 2); (neobișnuit) unigambist. (Substantivat) *Și nu proscriu din metri iambul. (Doar șchiopul, falsul, unigambul).* VULPESCU, P. 130.

- Pl.: *unigambi, -e.*

- Din it. *unigambo*.

UNIGAMBIST, -Ă adj. (Neobișnuit; despre metru poetic) Unigamb. Cf. IORDAN, L. R. A. 183.

- Pl.: *unigambiști, -ste.*

- Din fr. *unijambiste*, adaptat după *gambă*.

UNIGLÂND, -Ă adj. Care are o singură glandă. Cf. DN², DEX.

- Pl.: *uniglanzi, -de.*

- După fr. *uniglandé*.

UNILABIÁT, -Ă adj. (Despre corola sau caliciul unei flori; p. e x t. despre flori) Care este format dintr-o singură labie. Cf. DN², DEX.

- Pronunțat: *-bi-at*. - Pl.: *unilabiați, -te.*

- Din fr. *unilabié*.

UNILATERÁL, -Ă adj. 1. (Despre facultăți umane, acțiuni, realizări etc.) Care este orientat într-o singură direcție; care ține seama de o singură latură a lucrurilor; care se desfășoară pe un singur plan. *Întrebarea astfel pusă ne pare din capul locului greșită... fiindcă este unilaterală.* MAIORESCU, CR. II, 213. *Ele-și propun să interpreteze talentul în chip unilateral (a. 1896).* PLR I, 455. *Ideile unilaterale și absolute să combată de la sine prin însăși intransigența lor.* PANU, A. II, 235. *Un sentiment omenesc nu e niciodată unilateral, ci complex și multilateral.* GHEREA, ST. CR. I, 165. *Prin forța lucrurilor și a diviziunii muncii, cercetările științifice sunt... unilaterale.* D. GUSTI, P. A. 198. *Orice dicționar pur etimologic e unilateral, căci el ține seama numai de originea cuvintelor.* PUȘCARIU, C. S. 165. *Oricare periodizare a proceselor istorice nu poate avea decât un aspect unilateral.* BLAGA, T. CULT. 467. *Problemele sunt prea complexe pentru a îngădui răspunsuri unilaterale.* T septembrie 1966. ◇ (Adverbial) *Trăise unilateral, închis în el, în casa lui și în mediul lui.* TEODOREANU, L. 430. *Lange își expune teoria mai întâi unilateral..., apoi mai pe larg.* BLAGA, Z. 42. *A-l privi pe Eugen Ionescu dispart... înseamnă a-l recepta... unilateral.* T februarie 1969, 50. *Lucrările satirice reflectă societatea unila-*

teral și negativ. CIOCULESCU, C. 164. ♦ (Despre oameni) Care se orientează sau care se manifestă într-o singură direcție; care judecă dintr-un singur punct de vedere; care se mărginește la un singur domeniu de cunoștințe. *Anca, în piesă, e câteodată prea unilaterală, prea făcută dintr-o bucată.* GHEREA, ST. CR. II, 148. *Romancierul nu poate... să pună în ele pe unilateralul său erou.* IONESCU-RION, S. 243, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, DN³.

2. (Jur.) Care angajează sau care obligă numai una dintre părțile contractante. *Contractul este unilateral când una sau mai multe persoane se obligă către una sau mai multe persoane fără ca acestea din urmă să se oblige.* HAMANGIU, C. C. 222, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DONAȚIUNEA E O CONVENȚIUNE UNILATERALĂ. SCRIBAN, D., cf. DEX, DN³, V. BREBAN, D. G. ♦ Care este hotărât (în mod arbitrar) de una singură dintre părți. *Protocolul din Londra consfințise... această dezlegare unilaterală.* MAIORESCU, D. I, 35. *Punctul de vedere unilateral l-am avut... Ceea ce importă este acordul care va interveni între Paris și Londra.* TITULESCU, D. 255. *Vasele care-i refuzau încărcătura erau oprite de a trece prin strâmtoare. Măsura Porții era unilaterală și stânjenia comerțul de grâne.* OȚEȚEA, T. V. 211, cf. DEX, DN³, D. DIPL., D. DR. I. ♦ P. e x t. Care provine de la unul singur, care nu interesează decât pe unul singur (când se referă la două persoane, la două elemente etc.). *Mi-e teamă că... se va reduce... la priviri și la visuri unilaterale.* T. Iulie 1969, 14.

3. (Bot.) Care este dispus sau situat pe o singură parte. *Flori unilaterale.* ȘĂINEANU, D. U. *Spice unilaterale.* CADE, cf. SCRIBAN, D., DN³.

4. Care afectează o singură parte a corpului sau a unui organ. Cf. PARHON, O. A. I, 264, D. MED. □ *Pneumonie unilaterală. Paralizie unilaterală.*

- Pl.: *unilateral*, -e. - Și: (învechit, rar) *unilăturăr*, -ă adj. BAR. - MUNT., W. 292¹/38.

- Din fr. *unilatéral*, germ. *unilateral*. - *Unilăturar*, prin apropiere de *latură*, cu schimbare de sufix.

UNILATERALITĂȚE s.f. Faptul de a fi unilateral (1), însușirea a ceea ce este unilateral. *Cei doi neamici (dușmani) căpitali ai culturii gimnastice... sânt: unilatralitatea și supraștialitatea.* BUCOVINA (1849), 265¹/21, cf. BAR. - MUNT., W. 292¹/42. *Cu toată unilatralitatea ei, dezvoltarea intereselor sociale are multe a-i mulțumi.* MARȚIAN, S. 53. *Popoarele să fie... scutite de... unilatralitate, ele au necesitate imperioasă de mai multe ziare (a. 1877).* PLR I, 331, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Formula e o slăbiciune și o forță. E o slăbiciune prin unilatralitatea ei.* LOVINESCU, S. I, 502, cf. SCRIBAN, D. *Definiția kantiiană a adevărului..., criteriile pe care filosoful le propune păcătuiesc prin unilatralitate.* BLAGA, T. CULT. 439, cf. DL, DM. *Dialectica oricărei căutări nu se soldează numai cu descoperirile..., ci și cu posibile erori parțiale, cu unilatralități.* CONTEMP. 1969, nr. 1 015, 3/5, cf. DEX, DN³.

- Pl.: *unilatralități*. - Și: (învechit, rar) *unilatralitate* (BAR. - MUNT., W. 292¹/42), *unilatralitate* s.f.

- *Unilateral* + suf. -itate. - *Unilatralitate, unilatralitate*, prin apropiere de *latură*.

UNILATERALIZĂ vb. I. Tranz. fact. (Complementul indică oameni și facultăți ale lor) A face să se orienteze sau să se manifeste într-o singură direcție. *Tentația succesului public, a săltării în avere, răvășește spiritele, le sustrage de la îndeletnicirea creatoare, le unilatralizează.* V. ROM. octombrie 1964, 83. *Folosirea exclusivă a unui procedeu sărăcește substanța actului, îl unilatralizează.* T septembrie 1966, 60.

- Prez. ind.: *unilatralizez*.

- *Unilateral* + suf. -iza.

UNILATERALIZĂRE s.f. Acțiunea de a unilatraliza și rezultatul ei. *Orientarea meditațiilor sale exclusiv pe latura pateticului de idei poate duce, cu timpul, la o nedorită unilatralizare.* V. ROM. martie 1960, 108.

- V. *unilatraliza*.

UNILATRALITĂȚE s.f. v. *unilatralitate*.

UNILĂTRALITĂȚE s.f. v. *unilatralitate*.

UNILĂTURĂR, -Ă adj. v. *unilateral*.

UNILÍNGV, -Ă adj. 1. Care este scris într-o singură limbă; monolingv. Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. Care vorbește o singură limbă. Cf. DN², DEX.

- Pl.: *unilingvi*, -e.

- Din fr. *unilingue*.

UNILINIĂR, -Ă adj. (Despre acțiuni, procese) Care este orientat într-o singură direcție; care se desfășoară pe un singur plan. [Dezvoltarea] a fost consecventă, dar deloc monotonă și uniliniară. V. ROM. august 1960, 123.

♦ (Rar) *Descendență uniliniară* = descendență pe o singură linie (maternă sau paternă). *Este vorba despre descendența uniliniară... sau de descendența dublă.* CONSTANTINESCU, R. I, 37.

- Pronunțat: -ni-ar. - Pl.: *uniliniari*, -e.

- *Uni¹* + *liniar*.

UNILOBĂT, -Ă adj. Care are un singur lob. Cf. DN², DEX.

- Pl.: *unilobați*, -te.

- Din fr. *unilobé*.

UNILOCLĂR, -Ă adj. (Bot.) Care este format dintr-o singură lojă, care nu este divizat în compartimente. Cf. BAR. - MUNT., W. 280¹/23. *Cavitatea interioară a pericarpului poate să fie simplă și atunci pericarpul se zice unilocular.* AGRONOMIA (1859), 387/10. *Ovarele făcute de mai multe carpele pot să fie uniloculare.* BARASCH, B. 26. *Ovarul unilocular.* GRECESCU, FL. 12. *Ovarul este unilocular.* ENC. AGR. III, 106, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: *uniloculari*, -e.

- Din fr. *uniloculaire*.

UNIMÁN, -Ă adj. (Învechit, rar; despre oameni) Ciung. Cf. POLIZU, BAR. - MUNT., W. 283²/4. *Ciolac... stropiat, uniman.* HELIADE, V. 42¹/10.

- Pl.: *unimani*, -e. - Și: *unimăn*, -ă adj. BAR. - MUNT., w. 283²/4.

- Din lat. *unimanus*.

UNIMĂN, -Ă adj. v. *uniman*.

UNIME s.f. 1. (Astăzi rar) Unitate (1). *Fieștecare lucru care se socotește sângur sau se ia sub un nume ca unul din feliiul său se cheamă unință sau unime.* ȘINCAI, I. 2/8. *Numărul este o adunătură de unime ori de lucruri adunate.* AMFILOHIE, E. 5/19. *Ce iaste numerul? Mai multe unimi ce sânt de un fealiu luate împreună fac numer, doao mere fac numer de mere; trei case fac numer de case.* ARITM. (1806), 3/9. *Care număr are în loc de temei u oareșcare unime.* LAZĂR, A. 19¹/15. *Unime [este]... orice object sau lucru din care se compune acea adunare.* HELIADE, A. 1/9. *Prin unime înțălegem fieștece lucru socotit în deosebi..., un om, un galbăn.* A. TEODORESCU, A. 1/9, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779¹/3. *Cătimile se hotărăsc prin numere, adică prin raporturile ce au cu unimea lor.* POENARU, E. A. 4/14. *Să ne închipuim o adunare de mai multe lucruri asemenea:... luăm dintr-înșă o porție definită și bine cunoscută, dar după voie; această porție se numește unime.* G. POP, E. 3/12. *Unime numim orice din care se face o adunare.* id. A. 3/13, cf. DEX. ♦ Cifra unităților, v. **unitate** (1). *Scrie unimilē, iar zeciurile le adaogă în dreptul zeciurilor.* MA 5¹/11. *Vom face deosebi suma unimilor, zecimilor, sutimilor.* HELIADE, A. 6/26. *Al șăizeci și patrulea term al progresiei duble începând de la unime.* MOZAIICUL (1838), 175/25. *Pentru a aduna frângerile zecimale, scriu punerile unile supt altele, așa ca unimele de tot acelaș soi să vie în aceeaș colonă verticală.* A. TEODORESCU, A. 55/25, cf. PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M. *Numerii de la un până la zece, exclusiv se numesc unități de rangul întâi sau unimi.* CLIMESCU, A. 9. *Unități de rangul al șăptelea sau unimi de milioane.* id. ib. 11, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ♦ (Învechit) Elementul neutru al unui grup multiplicativ; p. restr. numărul unu. *Un factor care nu schimbă productul, adică înșăfășează unimea.* ELEM. ALG. 33/16. *Unimea (unul sau ună) se scrie cu cifra întâia sau cu 1.* LAZARINI, M. 11/8.

2. (Învechit; și în sintagma *unime a măsurii*) Unitate (2). *Unimea aceasta se numește măsură.* GHEOM-TRIGON. 4¹/4. *Să ia o linie pentru unime.* EGT 41¹/8, cf. LAZĂR, T. 23¹/3. *Când s-ar lua unime în drept de măsurare O rază de la soare și până la pământ, D-aci până la ceruri e mare depărtare.* HELIADE, O. I, 198. *Avem dar două unimi deosebite: una pentru unghiuri, care este unghiul drept; cealaltă pentru surfețe, care este triunghiul sferic tri-rectanglu.* POENARU, G. 286/3. *Orice cătime se poate lua de unime: adică unimile lungimilor ori sânt stânjeni, sau picioare, sau degete; greutățile, banii... au iarăși multe feluri de unimi.* id. E. A. 4/7. *A măsură o linie dreaptă este a hotări a ei raport cu o altă linie hotărită și neschimbătoare, ce să numește o unime a măsurii.* ASACHI, E. III, 17/1. *În loc de a lua gradul drept unime, se întrebuițează uneori unghiul drept.* G. POP, G. 47/17.

3. (Învechit) Unitate (3). *Ai propoveduit unimea ființii și însăși cinstita stăpânire cea în trei fețe.* MINEIUL

(1776), 16²/15. *Dreapta oglindă a păcii, dragostii și unimii, prin carele cu drepte dovediri cei uniți se mântuiesc* (a. 1787). IORGA, S. D. XIII, 16. *Să pun întrebări despre unimea, nedespărțimea... despre împedecările cele opritoare și cele stricătoare de căsătorie.* KLEIN, în ȘA I, 539. *Poezia este ca și zugrăvia: unimea faptei prințipale nu oprește ca să n-amestece neștine într-înșă mai multe întâmplări particulare.* PLEȘOIANU, T. 14/24. *Tot pentru acest cuvânt și unimea locului este de trebuință, căci o faptă singură nu poate să se întâmple în mai multe locuri totdeodată.* HELIADE, GR. P. 31/3. *Unimea limbei și a literilor latine, întrebuițate pe atuncea de noi.* SĂULESCU, HR. I, 120/28. *Să putem ajunge la unimea limbii, care să poată fi limbă și a noastră, și a românilor din Macedonia.* FM (1839), 169¹/4. *Gomisiile neguțătorești... se se puie în lucrare pe un drum corespunzător cu unimea cugetărilor stăpânirii.* DOC. EC. (1843), 783. *Potrivirea și unimea trăsuri (greutăților) și măsurilor în toată țara.* REGUL. ORG. 22/5. *Când veni timpul de a reclădi cu acele derământuri, atunci fiecare își luă cuvântul său drept judecător și unimea lipsi.* NEGULICI, E. I, 22/3, cf. ISER. *Unimea religiei, unimea legilor, deprinderile, asemănarea limbei... [i]i unesc într-o deasemeșă simpatie.* CALENDAR (1855), 11/17, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ♦ Armonie, omogenitate de stil a unei opere. *Scriitorilor... ce dau și în dreapta și în stânga, ce aruncă pe hârtie ce le-o veni, fără cuget, fără unime, fără întregime... așa se este limba.* HELIADE, V. XL/14.

4. (Învechit) Unitate (4). *Să ne închinăm... troiței într-o unime.* MINEIUL (1776), 148¹/22, cf. KLEIN, D. 445, LB, DRLU. *Tot este viu în ceruri și totul e viață Ș-o sfântă armonie și o unime fac.* HELIADE, O. I, 192. *Lotul este o unime agricolă indivizibilă.* GHICA, S. 547. ♦ (Învechit, rar) Monadă (1). BAR. - MUNT., w. 581²/8.

5. (Muz.) Notă întregă. Cf. IVELA, D. M., CADE, DL, DM, DEX.

- Pl.: *unimi* și (învechit, rar) *unime*.

- Unu + suf. -ime.

UNINAȚIONAL, -Ă adj. (Despre state) A cărui populație este formată dintr-o singură națiune. Cf. DL, DM, FORM. CUV. I, 191, DEX, DN³.

- Pronunțat: -ți-o-. - Pl.: *uninaționali*, -e.

- Uni¹- + național.

UNINEĂ s.f. = (Ornit.; regional) **minunea** (1) (*Aegolius funercus*) (Frătăuții Vechi - Rădăuți). *Unineaua e așa de mare ca un ou de curcă sau ceva și mai mare.* ap. MARIAN, O. I, 436, cf. JAHRESBER. XII, 136, 148, DL, BĂCESCU, PĂS. 172, 258.

UNINOMINAL, -Ă adj. Care conține sau indică un singur nume. Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ *Scrutin uninominal* = scrutin potrivit căruia alegătorul votează un singur candidat. Cf. CADE, DL.

- Pl.: *uninomiali*, -e.

- Din fr. *uninomial*.

UNINȚĂ s.f. (Învechit) 1. Unitate (1). *Fieștecare lucru care se socotește sângur sau se ia sub un nume ca*

unul din feliul său se cheamă unință sau unime. ȘINCAI, I. 2/8, cf. ARITM. (1806), 3/4.

2. Unitate (4). Aceeași credință și dragoste întru aceeași... catoliceștei biserici unință i-au împreunat. ȘINCAI, HR. III, 186/36, cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., L. ROM. 1988, 36.

3. Unitate (5). [Corpurile se compun din] mărunțișurile cele dintâi [sau] unințele. KLEIN, ap. BLAGA, G. 162.

- Pl.: unințe.

- Uni³ + suf. -ință.

UNIOAREA adv. v. uneori.

UNIOCLĂR, -Ă adj. 1. (Despre sisteme optice) Cu un singur ocular (2). Cf. DN³, DEX - s.

2. Cu un singur ochi¹ (A I 1). Cf. D. MED. □ Vedere unioclară.

- Pronunțat: -ni-o-. - Pl.: unioclari, -e.

- Din fr. unioclaire.

UNIONAL, -Ă adj. Care aparține unei uniuni (2); privitor la o uniune; care alcătuiește o uniune. Stat unional multinațional. CONTEMP. 1949, nr. 158, 7/4, cf. IORDAN, L. R. A. 160, DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pronunțat: -ni-o-. - Pl.: unionali, -e.

- Uniune + suf. -al.

UNIONISM s.n. Tendința de a se uni, de a se grupa într-o uniune (1, 2); curent, concepție având la bază această tendință. Cf. DL, DM, DEX, DN³.

- Pronunțat: -ni-o-.

- Din fr. unionisme.

UNIONIST, -Ă adj. Care susține și propagă ideea de unire (a unor provincii într-un stat). Partida unionistă... lucră din răpuzeri pentru formala turnare a marelui principat al Transilvaniei. BARIȚIU, P. A. III, 424, cf. ȘĂINEANU, D. U. Lapedatu... descoperi între boierii moldoveni unioniști pe tatăl lui Kalinderu. PUȘCARIU, D. V. 356, cf. SCRIBAN, D. Tot în 1857... scrie „Surdul”, șansonetă unionistă. CĂLINESCU, S. C. L. 55, cf. DL, DM. În lupta pentru unire, pe Vasile Alecsandri îl găsim fruntaș al partidei unioniste. v. ROM. ianuarie 1959, 18, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. Consulul general al Austriei la București înregistra... „numeroase vizite ale reprezentanților partidului unionist”. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 28. ◇ (Substantivat) Această știre a înfuriat pe unioniști și au mijlocit un vot de rezistență al dietei. BARIȚIU, P. A. I, 533. Problema principală însă era pentru unioniști, ca și pentru autonomiști, ca... o mulțime de alte drepturi speciale să li se asigure prin legi fundamentale. id. ib. II, 47, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DM. O seamă de unioniști îl propuseseră pe el ca viitor domnitor al Moldovei. L 1965, nr. 17, 11/6, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, DREV.

- Pronunțat: -ni-o-. - Pl.: unioniști, -ste.

- Din fr. unioniste. Cf. germ. Unionist.

UNIOAREA adv. v. uneori.

UNIÓRI adv. v. uneori.

UNIOVULÁT, -Ă adj. (Biol.) Care are un singur ovul. Ovariul uniovolat. GRECESCU, FL. 17, cf. 13, DN³.

- Pronunțat: -ni-o-. - Pl.: uniovolaji, -te.

- Din fr. uniovolé.

UNIPÁR, -Ă adj. 1. (Despre mamifere) Care naște în mod obișnuit un singur pui. Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³, D. MED.

2. (Despre inflorescențe) La care de sub floarea terminală pornește o singură axă florală laterală. Cimele pot fi bipare... și cime unipare. BOTANICA, 73, cf. DN³.

- Pl.: unipari, -e.

- Din fr. unipare.

UNIPARIPENÁT, -Ă adj. (Despre frunze compuse) Care are foliolele dispuse de-a lungul unui pețiol comun. DN³.

- Pl.: uniparipenați, -te.

- Din fr. uniparipenné.

UNIPERSONÁL, -Ă adj. 1. (Despre verbe, forme și construcții verbale) Care se întrebuințează numai la persoana a treia singular. [Unele verbe] nu putem să le zicem decât numai în a treia persoană, pentru care le numim unipersonale. HELIADE, GR. ROM. 40/2. Verburî unipersonale. GR. R. (1835), 73/14, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Mai greu de judecat și de clasat sunt verbele unipersonale, adică cele care, ca desinență verbală, țin de persoana a treia, dar care, ca sens, se leagă de ideea „eu”, „tu” sau „el”. PUȘCARIU, L. R. I, 154, cf. SCRIBAN, D., SCL 1957, 362. Nu au subiect pozițiile monomembre cu predicatul exprimat... printr-un verb unipersonal cu valoare impersonală, la diateza activă sau reflexivă: „a tuna”, „a ninge”, „a ploua”, „a se însera”. GRAM. ROM.² II, 69. Verbe și expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut. id. ib. 268. Nu se includ în categoria verbelor impersonale verbele unipersonale care exprimă acțiuni, procese ale unor animale, plante, eventual obiecte („latră”, „nechează”, „înfrunzește”, „curge”). L. ROM. 1978, 126.

2. (Rare) Care este făcut de o singură persoană; care aparține unei singure persoane; care depinde de o singură persoană. Cf. DL. Procurorul ia hotărâri de unul singur, în mod unipersonal. PR. DREPT, 750, cf. DN³.

- Pl.: unipersonali, -e.

- Din fr. unipersonnel.

UNIPETÁL, -Ă adj. (Bot.) Care are o singură petală. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: unipetali, -e.

- Din fr. unipétale.

UNIPOLÁR, -Ă adj. 1. (Fiz.) Care are un singur pol¹ (4). Cf. CADE, LTR², DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

2. (Biol.; despre anumite celule nervoase) Al cărui corp are o singură prelungire. Cf. DEX, DN³.

- Pl.: unipolari, -e.

- Din fr. unipolaire, germ. unipolar.

UNIRE s.f. Acțiunea de a (se) uni³ și rezultatul ei.

1. Faptul de a constitui o unitate (4); adunare, contopire într-un singur tot; (învechit) obștire (1), unie¹. Cf. uni³ (1). *Ce este numărul? Este prin care a lucrului... unirea sau înmulțirea să însemnează.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 28⁷/1. *Dacă românii vor ajunge învățați și erudiți, vor rămâne în unire mai cu ușurință.* KLEIN, în ȘA I, 6. *Moartea iaste rumperea unirii cu carea trupul și sufletul se leagă.* MAIOR, P. 99/14. *Neamurile... cele de laturi au unirea și împărțășirea neamului și a rudeniei cu noi.* PRAVILA (1814), 108/20. *Atunci prilejul de orice unire trecu, în locul aceștia ieși la mijloc interesul iubirii de stăpânire; și astfel se puse linie de hotar și într-aceste două prințipate.* F. AARON, I. I, 29/26. *Ne-a fi temeii și cârmă, sub un domn bun, înțelept, Legea, patria, unirea și un cuget chiar și drept.* ASACHI, S. L. I, 52, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778¹/35. *Deviza pavezii noastre este pacea, unirea minților și a inimilor (a. 1847).* PLR I, 110. *Voia, mintea, vorba mea N-au unirea ce avea.* I. VĂCĂRESCUL, P. 189/13. *O lume... Unde, deși despărțite, lucrurile au unire.* CONACHI, P. 260. *Viața adevărată se întemeiază... în unirea materiei cu spiritul.* BĂLCESCU, M. V. 5, cf. ISER. *Sânt și voi fi toată viața mea pentru unirea Principatelor Române.* KOGĂLNICEANU, O. I, 368, cf. POLIZU. *Așa era odată românii, Dar unirea Ce le hrănea corajul... Cu vechea simplitate din inimi a lipsit.* ALEXANDRESCU, O. I, 84. *Românii acum cu toții își dau al lor cuvânt, Cuvântul de unire pân' tocma la mormânt.* FM (1861), 23, cf. PONTBRIANT, D. *Liga este o unire de cugetări și de putere.* CANELLA, V. 21. *Măi muntene, măi vecine, Vină să te prinzi cu mine, Și la viață cu unire, Și la moarte cu-nfrățire!* ALECSANDRI, P. II, 136. *Acea sublimă [stâncă] ce stă cu capu-n cer E unirea românimei.* EMINESCU, O. VIII, 177. *Să facem sfânta unire, adevă înfrățirea dorită de strămoșii noștri.* CREANGĂ, A. 162. *Câțiva ani înainte de unirea principatelor, s-a petrecut în Muntenia un scandal senzațional.* CARAGIALE, O. IV, 184. *A pregăti... calea viitoarei uniri politice.* N. A. BOGDAN, C. M. 165. *Avea să joace... hora cea mare, hora unirii tuturilor românilor.* M. I. CARAGIALE, C. 117, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu voiesc să-l mahnesc tocmai acum, în zilele mari ale unirii tuturilor românilor.* LOVINESCU, S. I, 177. *El cântă sus pe Someș, el cântă jos pe Olt, Unirea să-nflorească ca rujile în nalt.* PILLAT, P. 102, cf. SCRIBAN, D. *Iubirea... nu e altceva decât dorința unirii sau contopirii cu obiectul ei.* NEGULESCU, F. R. 131. *Nour este exponentul unirii tuturilor românilor și al neatârării.* CĂLINESCU, O. XII, 410. *Nevoia de unire vine din străfundurile istoriei noastre.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 24. \diamond *Liniuță (sau trăsătură, ieșit din uz, trăsură) de unire ori (ieșit din uz) trăsura unirii v. cuv. Trăsătură (sau trăsură) de unire = legătură. Caro îi aparținea și Dia asemeni, separat, firește, singura lor trăsătură de unire fiind ea.* PAPADAT-BENGESCU, R. II, 52. *Marea nu e numai un hotar despărțitor, ci și o trăsătură de unire.* PUȘCARIU, D. V. 108. *Trăsura de unire între cultura antică și cultura născândă a evului mediu o forma limba latină.* NEGULESCU, F. R. 43. \diamond **Expr.** **În unire cu...** = împreună cu..., în combinație cu... *Glanțul ce-l aduce*

catifeaoa și mătasea în unire cu aur și argint. MOZAIACUL (1839), 508/6. *În conflict cu autoritatea școlară, a trebuit să se retragă și, în unire cu alți profesori, a condus câțva timp un institut pedagogic privat din Iași.* CHENDI, S. II, 47. *Marginea externă formează..., în unire cu marginea corespunzătoare a cornului posterior, o rețea.* PARHON, O. A. I, 2.

2. Înțelegere, alianță în vederea unui scop comun; p. e x t. acord de idei, de păreri între persoane, state etc.; (învechit) uniciune (2). Cf. uni³ (2). *Să te alături să fii la o unire cu patriarhul... și să nu te închini icoanelor.* MINEIUL (1776), 78¹²/25, cf. 112¹/32. *Caraman-oglu... făcu unire cu Stanislau, craiul unguresc.* VĂCĂRESCUL, IST. 256. *De ar vrea oricine dintre cei aliați... să se dezbină oricum de la legătura unirei.* ȘINCAI, HR. I, 359/22. *Strică unirea boierilor dintre ei, învrăjbește-i între ei și apoi stăpânește cum vei vrea.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 61. *Să vă aduceți aminte de rudenie, carea întru dragoste și unire necurmat a rămânea vă îndeatorește.* TEODOROVICI, M. 47/3, cf. LB, DRLU. *Această întâie alegire să se facă de câtră tustrele curți în unire cu Poarta.* AR (1829), 39²/17. *Din pricina intrigilor și a duhului de partidă nu se putea forma un duh de unire.* F. AARON, I. I, 199/18. *Aceste două țări petrecea pe atuncea în secretă unire.* ASACHI, S. L. II, 11. *Literatura are trebuință de unire, iar nu de dezbinare (a. 1840).* PLR I, 84, cf. ISER. *Vai de acea însofire unde nu este unire!* PANN, P. V. II, 157/14. *Nu se va putea apăra..., de nu va fi unire între boieri.* NEGRUZZI, S. I, 159, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Unirile [politice] se fac pe oarecari caractere comune.* DELAVRANCEA, O. VII, 14. *Într-o fabrică cu astfel de sistem, unirea muncitorilor nu mai poate fi.* IONESCU-RION, S. 185. *Glasul acelora care chemau pe muncitori la unire, care voiau să deschidă ochii lucrătorilor.* MILLE, V. P. 148, cf. DDRF. *Jurat-am pe tot ce strămoșii ne-au spus: Unire-ntre frați.* COȘBUC, P. II, 103, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În casa noastră nu e unire și voie bună.* CĂLINESCU, O. IX, 78. *Îndemnul la unire în fața pericolului roman nu găsise răsunet peste tot.* H. DAICOVICIU, D. 88. *Au trăit în pace și unire până la adânci bătrânețe.* SNOAVA, III, 75. *În față unire și în dos fiere.* ROMÂNUL GLUMET, I, 20. *Unirea face puterea.* CREANGĂ, A. 166. *În unire stă puterea.* ZANNE, P. IV, 233. \diamond **L o c. a d j. și a d v.** **Într-o unire (sau în unire)** = având aceeași părere, de comun acord; împreună. *Sfatul, într-o unire..., socotește dă cuviință și dă neapărat a să pune în lucrare cele următoare (a. 1843).* DOC. EC. 803. *Sfatul administrativ extraordinar... chibzuind într-o unire, a găsit cu cale a se întocmi pentru această poliție cele jos însemnate.* REGUL. ORG. 643/21, cf. BAR. - MUNT., W. 126¹/38. *Roșii, în unire, de căpitan mă cer.* CREȚEANU, M. 13/13. *Hai cu toți într-o unire, Libertate-acum sau moarte să cătăm!* ALECSANDRI, P. II, 7. *Cu aceste vorbe toți sânt în unire.* BOLINTINEANU, O. 46. *Atunci, toți într-o unire, osândiră la moarte pe jupân Rănică Vulpoiul.* ODOBESCU, S. III, 273. *Supușii tăi salută, zicându-ți în unire: „Talantul e coroana ce stă pe fruntea ta!”* CARAGIALE, O. IV, 308. *Toată lumea strigă într-o unire că acesta este împăratul lor.* ISPIRESCU, L. 276. *Am socotit... că vom sta cu toți într-o unire pentru folosul țării noastre.* SADOVEANU,

O. XII, 356. *Să mai glumim, să mai râdem, dar să mergem într-o unire.* id. ib. XXI, 375, cf. CIAUȘANU, GL.
 ◇ **Exp. r.** (Prin nord-estul Olt.) **A fi de unire** = a se înțelege, a se obișnui unul cu altul. Cf. MAT. DIALECT. I, 238. ◇ (Cu referire la constituirea cōnfesiunii catolice de rit oriental) *Multe asupra unirei și asupra uniților au grăit, dezământând norodul și abătându-l de la unirea cu besereca Romei.* KLEIN, în ȘA I, 247. *Sava poncturile unirii le-au încălțit, ca preoțimea să o mai ușureze sau să o mântuiască.* N. STOICA, C. B. 147. *Să lucre den toate poteriile spre unirea besericeii grece-slavenesti cu cea latină.* BUCOVINA (1850), 191²/1. *Adversarii unirei știaau să bașe frica în popor, ca să nu se apropie de popii care se uniseră.* BARIȚIU, P. A. I, 409. *Ispita Romei, care a generat istoria culturală modernă a României, ne-a dat cronicării, unirea religioasă și școală latinistă.* VULCĂNESCU, D. 19.

3. Stabilire a unei legături de căsătorie; (popular) însoțire. Cf. **uni³** (3). *Nunta este tocmeala unirii bărbatului cu fâmeia spre facere de copii.* CARAGEA, I. 42/15. *Nu voia să se înduplece la această unire.* ASACHI, S. L. II, 6. *Dumnezeiasca pronie au orânduit această unire cu fiica noastră.* KOGĂLNICEANU, O. I, 47. *Aleargă la biserică; vreau să fiu de aice mărtor unirii lor.* NEGRUZZI, T. 25/21, cf. POLIZU. *Vorba soț n-anunță decât unirea.* CANELLA, V. 48. *Dacă aș ști, Costine, că părinții mei s-ar opune la unirea noastră, atunci ne-am rătăci în sânul acestor munți.* GRANDEA, S. 110. *Unirea lor era foarte potrivită, fiindcă și dânsa îl iubea.* CARAGIALE, O. II, 356. *Nu e unirea fericită cu puțință câtă vreme trăiește el.* SLAVICI, O. II, 238. *Unirea însăși e o subjugare, femeia devine roaba bărbatului* (a. 1893). PER I, 411. *De ce nu putem fi noi căsătoriți? De ce nu e îngăduită unirea noastră?* M. ELIADE, M. 98. *Maică-sa e contra unei asemenea uniri, dar copila e gata să urmeze oriunde în lume pe cel pe care îl adoră.* SADOVEANU, E. 237. *Contele nu poate consimți la unirea fiului său cu Nicolette, roaba creștină.* VIANU, L. U. 51.

- Pl.: **uniri**.

- V. **uni³**.

UNISCRÍS s.n. (Învechit, rar) Monogramă (2). Cf. BAR. - MUNT., W. 582²/4.

- Pl.: ?

- **Uni¹** + **scris**. Cf. germ. M o n o g r a m m.

UNISEPÁL, -Ă adj. (Bot.; rar) Monosepal. DSR.

- Pl.: **unisepali**, -e.

- **Uni¹** + **sepal**[ă] (calc după fr. *monosépale*).

UNISERIÁT, -Ă adj. (Despre organe) Ale cărui părți identice sunt dispuse pe un singur rând (1) sau de aceeași parte. *Pamponul... de peri moi, egali, uniseriați.* GRECESCU, FL. 363, cf. DN³.

- Pronunțat: -ri-at. - Pl.: **uniseriați**, -te.

- Din fr. **unisérié**.

UNISEXUÁL, -Ă adj. (Bot.; ieșit din uz) Unisexuat. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778²/36. *Flori unisexuale.* CAIET, 78¹/1. *Unele flori au numai stămine și altele numai pistiluri, aceste flori se numesc unisexuale.* BARASCH, B. 22. *Acest arbor are floare unisexuală.* ISIS (1859), 38¹/38, cf. PROT. - POP., N. D., CADE, DSR.

- Pronunțat: -xu-al. - Pl.: **unisexuali**, -e.

- Din fr. **unisexuel**.

UNISEXUALITÁTE s.f. (Bot.) Însușirea de a fi unisexuat. Cf. DN², DEX.

- Pronunțat: -xu-a-

- Din fr. **unisexualité**.

UNISEXUÁT, -Ă adj. (Bot.; și substantivat) (Floare sau plantă) care are organe de reproducere de un singur sex; monogam (3), (ieșit din uz) unisexual. *Puține specii ce aparțin în clasă aceasta [a hermafroditelor] au florile unisexuate.* GRECESCU, FL. 7, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Florile, nemaivând ambele sexe, ci numai unul singur, se numesc unisexuate.* BOTANICA, 71, cf. M. D. ENC., DEX, D. BIOL., DN³, DSR, DREV.

- Pronunțat: -xu-at. - Pl.: **unisexuați**, -te.

- **Uni¹** + **sexuat**. Cf. fr. u n i s e x u é.

UNISILÁB, -Ă adj., s.n. (Rar) Monosilab. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DEX, DN³, DSR.

- Pl.: **unisilabi**, -e.

- Din lat. **unisyllabus**.

UNISILÁBIC, -Ă adj. (Rar) Monosilabic. *Tonuri articulate, mai întâi unosilabice.* SĂULESCU, HR. I, 38/5, cf. DL, DM, DEX, DN³, DSR.

- Pl.: **unisilabici**, -ce. - Și: (învechit, rar) **unosilábic**, -ă adj.

- **Uni¹** + **silabic**. Cf. it. u n i s i l l a b i c o.

UNISÓN, -Ă s.n., adj. 1. S.n. (Adesea adjectival) Efect realizat de două sau de mai multe instrumente, voci etc. care produc simultan un sunet de aceeași înălțime; p. e x t. executare simultană a aceluiași sunet de către mai multe instrumente. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778²/40, BAR. - MUNT., W. 284²/39, 414¹/12, PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Cântecele fetelor, în cor unison, se ridicau mereu în văzduh.* AGÂRBICEANU, S. 402, cf. IVELA, D. M. *Acordurile cele mai perfecte le formează tonurile ale căror intervale se exprimă prin numerele cele mai simple. Astfel unisonul e caracterizat prin raportul 1/1.* MARIAN - ȚIȚICA, FIZ. II, 58. *Ca procedee de scriitură, lucrarea utilizează așez unisonul.* M 1965, nr. 2, 42. ◇ L o c a d v. și (rar) a d j. **La** (sau **în**) **unison** = **a**) (Muz.) pe (sau pentru) o singură voce. *Ar fi fost în puterea maestrului de capelă a crua urechea publicului de această teribilă cacofonie, dacă ar fi scris acea rugăciune la unison, iar nu pe armonie.* FILIMON, O. II, 216. *Corul intonează din când în când, la unison, versetele regelui David.* SADOVEANU, O. IX, 235. *Toți muzicanții cântau la unison aceeași melodie.* CIȘMAN, FIZ. II, 79. *Cântarea aceleiași melodii la unison de două sau mai multe fluieri... are ca rezultat... o eterofonie.* ALEXANDRU, I. M. 70. *Și suiam, suiam, risipindu-mi sufletul printre îngeri, În unison cu ei să cânt mă sileam.* BOTTA, S. I, 257. *Deodată începu să cânte încet, la unison, un cor de femei.* PREDĂ, R. 101. *Tema propriu-zisă... fiind cântată în întregime de coarde în unison.* M 1965, nr. 1, 9; **b**) (și în forma **într-un unison**) = în înțelegere deplină, în acord de idei, de sentimente, de interese; în concordanță. *Mamelucă*

rimea mă va huidui la unison. CARAGIALE, O. VI, 456. *Moartea frunzei acesteia se făcea într-un unison cu moartea unei întregi lumi de verdeață.* IONESCU-RION, S. 261. *Conversația curgea la unison despre unele reparații.* PAPADAT-BENGESCU, R. II, 18, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Erau oameni care veneau spre mine cu prietenie, înclinați să mă considere la unison cu ei.* VLASIU, D. 134. *Nu reușea să se pună la unison cu ceilalți.* BART, E. 200. *Psihologia maselor se puse... repede la unison.* PUȘCARIU, D. V. 160, cf. SCRIBAN, D. *El își forța pleoapele, își dilata pupilele..., satisfăcut de a se simți la unison cu ea.* VINEA, L. I, 149. *Întâlnesc parcă un prieten, un frate care a vibrat la unison cu dânsii.* V. ROM. februarie 1963, 193. *Ne-am bucurat să ne simțim... la unison cu strălucitul cronicar teatral.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 4, 18/2.

2. Adj. (Despre sunete) De aceeași înălțime; (despre emisii de sunete concomitente sau succesive) compus din sunete de aceeași înălțime. *Buburi ce nu-ncetează Sunt un tunet unison.* MACEDONSKI, O. I, 201. *Sunt bătlanii ici prin trestii, Cu cântecul lor unison.* GORUN, F. 195. *Alternanța se repetă încă o dată, apoi bătură șase lovituri unison de gong.* CĂLINESCU, B. I. 15. ♦ (Rare; despre instrumente) Care produce sunete de o singură înălțime. *Tu ești când piculina cu scurte ciripiri, când toba unisonă.* MINULESCU, VERS. 163. ◇ Fig. *Vizitatorii pleacă în elegantă turmă, Cu amintiri plăcute, cu inimi unison.* PERPESSICIUS, S. 63. ♦ (Adverbial; rar) Într-un glas, în unanimitate. *Medicii ce o vizitau declarară unison că ochii ei au ajuns la punctul de a orbi.* F (1870), 306.

– Scris și: (după fr.) *unisson*. PROT. – POP., N. D. – Pl.: (s.n.) *unisonuri* (SCRIBAN, D.) și (adj.) *unisoni*, -e. – Și: (învechit, rar) *unisún* s.n. PONTBRIANT, D. – Din it. *unisono*, fr. *unisson*, germ. *unisono*.

UNISONANȚĂ s.f. 1. Îmbinare armonioasă a mai multor sunete. Cf. BAR. – MUNT., W. 414¹/14, DL, DM, DEX, DN³, DSR.

2. (Rare) Monotonie (1). Cf. POLIZU, ALEXI, W.

– Pl.: (s.n.) *unisonanțe*. – Și: (învechit, rar) *unisonanță* s.f. POLIZU.

– Din it. *unisonanza*.

UNISÚN s.n. v. *unison*.

UNISUNANȚĂ s.f. v. *unisonanță*.

UNIȘÓR, -OĂRĂ adj., subst. (Învechit) 1. Adj. Diminutiv al lui unison (A I 3); (mai ales despre copii) unic la părinți; singurel (1). V. u n i c e l (2). *Caută spre mere și miluiaște-me că singuru (unișor D, un C²) gintu și measeru-s eu.* PSALT. 43. *Cuconășul ei de șapte ai, unișor, adevă numai acela având, îmbla pregiur masă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 72¹/34. *Unișoara fetiță a lui, ca la 12 ani (a. 1683).* DLRV. *Pe Bogdan, unișorul fiu cel orb de un ochi, l-a avut următoriu și moștean.* ȘINCAI, HR. II, 108/35. [Matiaș] a fost al doilea născut fiu al lui Ioan Huniadi... și drept aceea unișorul craiul românesc preste unguri. id. ib. 82/14, cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., TDRG, PASCU, S. 165, 193, SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat) *Unișorul mieu.* PSALT.

(1651), 181. *Sufletul mieu, Doamne, să deradici Unișoara mea de lei sălbatici.* DOSOFTEI, PS. 117/2. *Ară fi murit fiul, unișorul, a unii muieri sarace din Nain.* ZOBA, S. 73. *Moartea unișorului său (a. 1683).* ib.

2. S.f. Unitate (1). *Tot lucrul deoseb socotit, de supt un și acelaș nume, precum unul întru feliul său luându-l, să chiiamă unișoară..., o casă, o taberă sânt unișoare, pentru că fieștecare întru feliul său să socoteaște numai ca unul.* DAS 18/10. *Mai multe unișoare de un neam împreună să numește număr, doao casă iaste numărul casălor, trei oameni iaste numărul oamenilor.* ARITM. (1805), 13/9. ♦ Cifra unităților, v. u n i t a t e (1). *Când vrem să scriem unișoarele, zecișoarele și sutele, precum opt sute cincizeci și șeasă, atuncea scriem oblu 856.* PETROVICI, P. 236/22.

– Pl.: *unișori*, -oare.

– Unu + suf. -ișor.

UNÍT, -Ă adj. 1. (Cu referire la mai multe obiecte, teritorii etc. sau la acțiuni ale mai multor persoane) Care este alăturat sau legat de altul, îmbinat, împreună; care formează sau reprezintă împreună un tot² (C), unitar (II 1). V. alipit. *La acele de obștie lăcașuri nu se face acea de obștie adunare a norodului, ce este rugă unită a creștinilor (a. 1764).* URICARIUL, I, 313. *Adunându-ne la un loc, să facem unită cercetare și socotință asupra acestei pricini (a. 1775).* ib. 133, cf. MOLNAR, D. 121/27, DRLU. *Prezidentul staturilor unite mexicane au dat un decret.* AR (1829), 7¹/20. *Nici să se alieze cu turcii, ci dimpreună cu arme unite să poarte război împotriva lor.* F. AARON, I. II, 246/9. *Să tot despartă lucruri ce sânt unite din fire.* CONACHI, P. 277. *Smulgeți dar cocardele voastre... și nu le puneți decât atunci când toată România va fi liberă, mare și unită (a. 1848).* PLR I, 128, cf. ISER, BAR. – MUNT., W. 804¹/22, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Pe una din cărări vedem un călugăr mergând... cu mânilor unite după spate.* EMINESCU, P. L. 73. *Tu fii ideea sântă a Daciei unite.* id. O. IV, 469. *Ci-n două vițe tânăr unite Voi afla inimi îndrăgostite.* MACEDONSKI, O. I, 21, cf. DDRF, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Ce-ai să aduci tu țărilor unite laolaltă?* ARGHEZI, S. XIII, 7. *Vreau soarele, pe degetele noastre Unite un inel să făurească.* ISANOS, V. 299. ◇ (Despre idei, sentimente, calități) *Temeiuri statornice și de unită formă.* VEISA, I. 1/8. *În murindul vâl vedea-vei cum se poartă-n modestie, În una unite daruri, cu care-n anticitate Se lăudau înalte genii, răspândite în o mie.* ASACHI, S. L. I, 158. *Educația ei superioară unită cu simțimintele cele mai nobile de abnegare.* BOLINTINEANU, O. 415. *Școlari suntem aceleiași păreri..., Unitul gând oricine recunoască-l.* EMINESCU, O. IV, 373. *Văpaia-n ochi unită-i cu farmecul palorii.* id. ib. 386. *Tristețea și fericirea, unite într-un ton duios, aveau pentru mine în ziua aceea o rezonanță cu totul nouă.* VLASIU, D. 50. *Îndeosebi la Biserica Neagră uimește masivitatea unită cu zveltețea.* CĂLINESCU, C. O. 158. *În încântarea unită cu spaima a Anei este oroarea de geniu a Cătălinii.* id. O. XII, 87. *Dogma despre cele „două naturi” unite și neamestecate în „persoana” lui I[isus] Christas.* BLAGA, T. CUN. 35. *Apologia, șiret unită cu scopuri comerciale, e de-a dreptul un atentat.* CIOCULESCU, C. 316. ♦ (Rare; despre

terenuri, porțiuni de teren etc.) Care se află în imediata apropiere, alături de ceva. *De-a lui maluri sunt unite câmpii verzi.* EMINESCU, O. I, 43. *O grădină unită cu murii mănăstirii se-ntindea până jos la poalele mării.* id. P. L. 97.

2. (Cu referire la persoane, ființe, grupuri de persoane) Care se află în raporturi strânse unul cu altul; care acționează împreună, ca un întreg, care gândește, simte în același fel; solidar (2). Cf. ANON. CAR., LB. *Uniți vom fi tari; uniți vom sta împotriva oricăruia vrăjmaș* (a. 1848). PLR I, 118. *Tările noastre vor simți plăcere că fiii lor din streinătate lucrează împreună și uniți* (a. 1857). ib. 169, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Românii...*, *prin aceleași datine sânt atât de uniți...*, *încât pot fi invidiați* (a. 1874). PLR I, 316. *Cât veți trăi bine și veți fi uniți, nime n-a putea să vă facă rău.* CREANGĂ, ap. CADE. *Pe lângă o necovârșită putere față de amândoi uniți, hangiul mai avea și o repeziciune... neînchipuită.* CARAGIALE, O. I, 181. *Camera Deputaților... unită și dezunită în majoritatea ei.* DELAVRANCEA, O. VI, 39. *Suntem acuma la un loc cu toții, mulțumiți și uniți.* MUȘĂTESCU, T. 172. *Dacă organizația ar fi fost mai unită, n-ar fi izbutit el.* PREDĂ, D. 137. *Trebuie să-i lăsăm să priceapă că suntem uniți.* BARBU, PRINC. 72. *Numai uniți vor trece mai ușor prin viață, prin hățișurile ei.* V. ROM. decembrie 1964, 49. *Boii uniți la pășune Lupul nu-i poate răpune.* ZANNE, P. I, 329. (Urmărit de determinări care indică temeiul sau mobilul unirii (2), introduse prin prep. „în”, „prin”, învechit, „întru”, „la”) *Să fie toți uniți la un gând și în dragoste.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 190/21. *Gând încântător! A fi toată viața uniți prin amor.* CREȚEANU, M. 84/6. *Conspirația e înțelegerea surdă între niște oameni uniți în ostilitatea lor surdă.* STERE, S. 253. *Nici umbră din solidaritatea celor de jos, uniți întru dărâmarea vechii lumi.* MIHĂESCU, D. A. 81. ◇ (În metonimie) *Aceia ale căror suflete sânt unite cu al meu.* MARCOVICI, D. 5/17. *Alegerea mădularelor Sfatului orășănesc... să va face după cele mai multe glasuri unite.* REGUL. ORG. 161/21. *Aude-atuncea o dulce armonie. Mai multe voci unite, voci pline de junie.* BOLINTINEANU, O. 241. *Ne-am dat îndeajuns măsura talentului nostru unit.* PUȘCARIU, D. V. 217. *Sufletele individuale... rămân unite și substanțial identice cu Brahman.* BLAGA, T. CUN. 62.

3. Care este legat prin căsătorie (cu...). *Fii și tu vesel ca mine, că ne-om găsi uniți în ceea lume!* ALECSANDRI, T. 1 502. *Îmi place să vă știu uniți împreună, căci aveți amândoi suflete viteze.* id. ib. 1 528. *Iubesc pe cineva... cu care voi să trăiesc unită toată viața.* BOLINTINEANU, O. 351. *Suntem uniți pe vecie. Numai moartea ne va despărți.* CĂLINESCU, E. O. I, 91. *Perechile unite în fața legii au dat să plece.* BOGZA, A. I. 622. *Am întreat-o, încă o dată, de ce nu putem fi noi doi uniți.* M. ELIADE, M. 109. *Din iubire-o hotărât, Cu frumosu lor cuvânt: Uniți fie pe vecie, Cu noroc și bucurie!* I. A. POPESCU, O. 55.

4. Care ține de uniaticism; (și substantivat) adept al uniaticismului; greco-catolic, (astăzi rar) uniatic. V. u n i t a r e ș (2). *Cinului preoțesc unit din legea grecească* (a. 1726). IORGA, S. D. XIII, 9. *Cele patru puncturi care sânt între*

uniți și neuniți..., dintre cărturarii românești încă mulți nu le înțeleg. ȘINCAI, HR. II, 136/28. *Multe asupra... uniților au grăit, dezământând norodul și abătându-l de la unirea cu besereca Romei.* KLEIN, în ȘA I, 247. *Să știe că această cazanie o am cumpărat eu, popa Ion Popovici, parohul unit din sat Boholț* (a. 1803). IORGA, S. D. XIII, 59. *Cei uniți să nu se mai considere ca tolerați, ci ca fii indigeni ai patriei.* BARIȚIU, P. A. I, 168. *Biserica română greco-răsăriteană unită să poată cât mai curând scăpa de greul concordatului.* FM (1861), 25. *Venerabilul mitropolit din Blaj al românilor uniți.* ODOBESCU, S. I, 471, cf. BARCIANU. *Episcop al uniților era în acest timp la Blaj... un om ambițios și care ținea la faima bună a numelui său.* IORGA, L. II, 168. *La biserică uniților mergeau și ei o dată în an.* AGĂRBICEANU, S. P. 51. *Aduce deodată 10 000... de noi credincioși în sânul bisericii unite.* BUCUȚA, R. V. 44, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Solvent al unei cazărmi pedagogice, comandată de un preot unit.* ARGHEZI, S. XI, 77. *Este-un popă d-ăi uniți și cumună d-ăi fugiți.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 58, cf. MAT. FOLK. I 015, PODARIU, FL. 92, ALR II/I MN 104, 2777/8, 29, 36, 47, 76, 95, 105, 130, 157, 182, 219, 228, 250, 260, 279, 316, 399, 833, ALRM II/I h 250.

5. (Învechit, rar; despre stil) Lipsit de ornamente. *Stilul unit... se silește a uni și proprietatea, curățirea și scumpătatea care îi dă și oarecare treaptă de frumusețe.* HELIADE, O. II, 23.

- Pl.: *uniți,-te*. - Și: (prin Transilv., 4) **onit**, -ă adj. MAT. FOLK. I 015, ALR II/I MN 104, 2 777/182, 260, ALRM II/I h 250.

- V. **uni**³. - Pentru sensul 5, cf. fr. u n i.

UNITĂ s.f. v. **unitate**.

UNITĂR, -Ă subst., adj. I. 1. S.m. și (rar) f. (Mai ales la pl.; și adjectival; prin Transilv.) Unitarian (1). *Calvinii, luteranii și sociniani sau unitarii... au făcut orânduiala aceasta.* ȘINCAI, HR. III, 58/29. *În anul 1550 au intrat în Ardeal erezul unitarilor, pre carii și tăgădăi și ariani îi chiamăm.* KLEIN, în ȘA I, 230, cf. LB, ISER, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 778²/45, POLIZU, PROT. - POP., N. D., ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ALR II/I MN 104, 2 776/235, ALRM II/I h 249/235.

2. S.m. și f. (Și adjectival; învechit) (Persoană) care dorește unitate politică. Cf. PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

II. Adj. 1. Care formează un întreg, o unitate (4); care este lipsit de diferențieri sau de inconsecvențe, o m o g e n. *A băga în samă judecatele contrariilor celor mai dechiărați ai Austriei unitarie.* BUCOVINA (1850), 118¹/85. *Nu poate pricepe naționalitatea... decât în limba unitară* (a. 1863). PLR I, 207, cf. PONTBRIANT, D. *Presupunem un fel de consecință unitară în sufletul unui om.* MAJORESCU, CR. II, 159. *Poveștile nemuritoare ale aceuia care, acum patru veacuri, visa o patrie italiană unitară.* CARAGIALE, O. IV, 45. *Viața coalițiilor... este... o diviziune esențială cu un aspect amăgitor de un tot întreg și unitar.* DELAVRANCEA, O. VII, 14. *În toată activitatea asta, atât de variată ca formă și totuși unitară, este o viață*

întreagă, trudnică, plină de răspunderi. CHENDI, S. III, 43. *Acea limbă înțeleasă, care era la noi a unui popor absolut unitar.* BUL. COM. IST. II, 179. *Aceste triburi nu alcătuiau o masă compactă scythică, ci simple enclave în marele teritoriu get unitar.* PÂRVAN, G. 56. *N-a avut o concepție unitară asupra vieții.* IBRĂILEANU, SP. CR. 117. [Limba română] *ni se prezintă ca fiind surprinzător de unitară.* PUȘCARIU, C. S. 353. *Ușa colosală, de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea.* REBREANU, R. I, 20, cf. TITULESCU, D. 662. *Majoritatea complementelor temporale, locale și modale sunt adverbe, deci cuvinte unitare din punct de vedere morfologic.* IORDAN, STIL. 237. *Deși aceste două clase de zei, olimpienii și titanii, sunt deosebite, ele formează, totuși, împreună, omul ca individ unitar.* NEGULESCU, F. R. 150. *Intelectual prin esență, talentul său și-a căutat expresia unitară în poezie, ca și în teatru.* CONSTANTINESCU, S. I, 249. *Această artă a absolutului e lucrarea unui spirit unitar.* BLAGA, Z. 69. *Universul este o realitate unitară prin acțiunea sa, prin „dinamismul” său.* FLORIAN, R. II, 447. *Aceste verbe nu constituie un tip flexionar unitar.* IST. L. ROM. I, 29. *Ceva nou ni s-a părut că iese astfel de aici, diversificând ființa... în loc s-o lase unitară.* NOICA, S. R. 6. *Să integreze într-o viziune de ansamblu, unitară, multitudinea eterogenă a faptelor de limbă.* T. LINGV. GEN. 161. *Izolarea românilor de celelalte popoare ale latinității le-a accentuat trăsăturile unitare, menite tocmai a le mări puterea de rezistență și a le păstra specificitatea.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 16. ♦ (Despre o operă artistică, un stil etc.) *Ale cărui părți formează un tot coerent, armonios. Biserica, clădită la încrucișarea romanului cu goticul, nu dă o impresie unitară.* A. HOLBAN, O. II, 512. *Frescele de pe fațadele bisericii... pot fi subîmpărțite... în scene unitare și... scene compartimentate.* MĂN. SUCEVIȚA, 47. *Am dat volumului de față un caracter unitar.* COTEANU, S. F. 10. *Regizorul nu s-a manifestat destul de activ și în imprimarea unui stil unitar al acțiunii scenice.* T mai 1964, 87. *S-a putut remarca din exemple și cât de eterogen este corinticul, spre deosebire de doric și ionic, mult mai unitare.* N. MANOLESCU, A. N. I, 56. ♦ (Religie) *Care are calitatea de a fi unul singur. Faptului că D-zeu se prezintă... ca „unitar” și ca „multiplu”, în același timp, i s-ar fi putut da o soluție „logică”.* BLAGA, T. CUN. 33.

2. Referitor la unitate (1), la un singur obiect dintr-o categorie. *Prețurile unitare ce se vor introduce în analizele tip vor fi cele din baza de prețuri.* LEG. EC. PL. 252.

3. (Mat.; în sintagma) *Vector unitar* = vector al cărui modul este egal cu 1; versor. M. D. ENC.

– Pl.: *unitari, -e.* – Și: (învechit, prin Transilv. și Bucov.) *unităriu, -ie* adj., s.m.

– Din fr. *unitaire.* – Pentru sensul 1, cf. lat. med. *unitarii.*

UNITĂRĂȘ s.m. v. *unitaresș.*

UNITĂREȘ s.m. 1. (Învechit, prin Transilv.) Unitarian (1). Cf. LB, ISER, TAMÁS, ET. WB.

2. (Regional) Unit (4). Cf. TAMÁS, ET. WB., com. din HERECLEAN – ZALĂU și din CĂMPENI.

– Pl.: *unitaresși.* – Și: (regional) *unităreș* s.m. Com. din HERECLEAN – ZALĂU și din CĂMPENI.

– Din magh. *unitárius.*

UNITARIÁN, -Ă adj., subst. 1. Adj., s.m. și f. Adept al unitarianismului; (rar) unitarist, (regional) unitar (1). V. *socinian (1, 2), unitaresș (1).* *L-au dat la Cluj, la școlile unitarianilor, ca să învețe și limba maghiară.* BARIȚIU, P. A. I, 498. *Paroh unitarian de la Trascău.* id. ib. III, 251. *Trecuseră în răstimpul principatului la Reformă, devenind calvini și, în parte, unitarieni.* BLAGA, G. 16, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Adj. Care ține de unitarianism; care se referă la unitarianism; (învechit) unităreșesc. *Confesiune unitariană.* DL, cf. DM, DEX, DN³.

– Pronunțat: *-ri-an.* – Pl.: *unitarieni, -e* și (învechit) *unitariani, -e.*

– Din fr. *unitarien.*

UNITARIANISM s.n. Doctrina unei biserici protestante antitrinitariste, apărută în sec. al XVI-lea în unele țări europene; (rar) unitarism. Cf. M. D. ENC., DN³.

– Pronunțat: *-ri-a.*

– Din fr. *unitarianisme.*

UNITARIȘM s.n. (Rar) Unitarianism. *Calvinismul și unitarismul erau și ele, ca și luteranismul, religii „recepte”.* BLAGA, G. 17. *Au pătruns aci sporadic husitismul, masiv protestantismul, calvinismul, ca un infiltrat – unitarismul.* id. T. CULT. 310, cf. DN³.

– Din fr. *unitarisme*, germ. *Unitarismus.*

UNITĂRIȘT, -Ă adj., s.m. și f. (Rar) Unitarian (1). Cf. DN³.

– Pl.: *unitariști, -ste.*

– Din germ. *Unitarist.*

UNITĂRIU, -IE adj., s.m. v. *unitar.*

UNITĂTE s.f. 1. Fiecare dintre obiectele sau elementele care constituie o mulțime (4); element aritmetic care formează numerele; (învechit) unime (1), uniță (1), unișoară (v. u n i ș o r 2). *Mai multe lucruri de un feliu se numesc o multătate, fiecare lucru de acel feliu se cheamă unul sau o unitate.* ANDRIEVICI, A. 1/5. *Cifra 1... reprezintă o unitate.* CLIMESCU, A. 13. *Adunarea este o operațiune care are de scop să formeze din mai mulți numeri dați unul singur, care conține tot atâtea unități câte sânt în numerii dați.* id. ib. 18. *Nu se adună decât unități de același fel.* SCRIBAN, D. ♦ (Mai ales în sintagmele *cifra unităților, unitate de rangul întâi*) Cifra plasată la dreapta zecilor într-un număr format din două sau mai multe cifre; (rar) unime (1). *Numerii de la unu până la zece exclusiv se numesc unități de rangul întâi sau unimi.* CLIMESCU, A. 9. *Conceptele care desemnează clase de numere (unități, zeci, sute) au statut de substantive.* L. ROM. 1987, 373. □ *Pentru a aduna două sau mai multe numere, se scriu unul sub altul astfel ca cifra unităților să fie sub unități, zecile sub zeci, sutele sub sute ș.a.m.d.* ♦ Elementul neutru al unui grup multiplicativ; p. r e s t r. numărul unu. Cf. PONTBRIANT, D., CADE, DT, LTR², DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³, DREV.

2. (Adesea în sintagma *unitate de măsură*) Mărime fizică scalară în funcție de care se exprimă toate mărimile de aceeași natură; (învechit) unime (2). *Unghiul drept fiind unitatea măsurii, un unghi ascuțit s-ar putea exprima printr-un număr coprins între 0 și 1.* POENARU, G. 63/19. *Care este măsura unității după care se regulează deosebita prețuri?* MARȚIAN, S. 128. *Printre unitățile pe care... le-au întrebuițat pentru a măsura timpul, trebuie să cităm... ziua.* DRĂGHICEANU, C. 31. *Aceste unități, numite fundamentale, sunt în număr de trei: 1) unitatea de lungime, 2) unitatea de masă și 3) unitatea de timp.* PONI, F. 12. *Cantitatea cu care se face măsurarea se cheamă unitate.* CLIMESCU, A. 5, cf. CADE, SCRIBAN, D., IOANOVICI, TEHN. 371. *Numărul 7 reprezenta „timpul critic”, fiindcă, în dezvoltarea ființelor și în desfășurarea lucrurilor, orice perioadă de 7 unități – zile, luni sau ani – „juca” totdeauna un rol hotărâtor.* NEGULESCU, G. 67. *Căldura se măsoară în unități de căldură sau calorii.* MACAROVICI, CH. 132, cf. DT. *Exprimarea cantitativă a mărimilor fizice implică, de la început, alegerea unui sistem de unități.* CIȘMAN, FIZ. I, 32, cf. LTR², M. D. ENC., DC. *Să admitem ca unitate de măsură... mileniul.* V. ROM. decembrie 1970, 58, cf. D. FIZ., DCR, DN³. ♦ *Unitate astronomică = unitate de măsură pentru distanțe, egală cu semiaxa mare a orbitei Pământului.* M. D. ENC., D. FIZ. *Reducere la unitate v. r e d u c e r e (3).*

3. Înșușirea de a constitui un întreg indivizibil; însușirea de a fi constituit din elemente de același fel sau similare; însușirea sau faptul de a fi unic¹ (1) ori de un singur fel, uniform; (învechit) unicitune (3); unime (3). Cf. POEN. – AAR. – HILL, V. II, 779¹/3. [Filozofia] *menține unitatea operei intelectuale redându studiele cele mai diverginți la principie identice.* LAURIAN, F. 3/19. *Unde există direcțiunea unității raționale, acolo propășirea națiunii se face cu puterea lumii întregi.* MARȚIAN, S. 7. *Acum întâiași dată vedem ideea de unitate [națională] arătându-se.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Națiunile... produc, chiar prin diversitatea lor, armonia întregului, unitatea.* id. ib. 27, cf. NEGULICI. *Hronicarii... ațâță unitatea morală prin aducerea aminte a legăturii limbei și a sângelui.* RUSSO, S. 68. *Genova devenise focarul de unde să răspânda ideea de unitate în toată peninsula apenină.* GHICA, S. 699. *Unitatea canonică și dogmatică a bisericii* (a. 1865). URICARIUL, X, 371, cf. PROT. – POP., N. D. *La moartea unui organism încetează puterile ce i-au susținut până atunci unitatea organică.* MAIORESCU, L. 30. *Opt veacuri de viață deosebită... n-au fost în stare să rumpă unitatea neamului nostru.* LAMBRIOR, S. 167. *Ne dăspart și pe noi în două, cu toată aparența de unitate.* DELAVRANCEA, O. IX, 63. *Atunci se introduse ca inovație însemnată sistema unității programei.* I. NEGRUZZI, A. 58. *În dezvoltarea noastră culturală vom ajunge la statornicie și la unitate* (a. 1894). PLR I, 431, cf. CADE. *Vom da câteva exemple de această reducere a naturii la unitatea temperamentului.* LOVINESCU, S. I, 44. *Trebuie să-și păstreze vie cel puțin unitatea sufletească.* REBREANU, R. I, 83. *Lucrurile aveau o unitate, semănau unșle cu altele și nu semănau cu ale nimănui.* VLASIU, D. 37. *Unitatea politică... a contribuit la închegarea și la unitatea unei limbi.* PUȘCARIU, C. S. 147, cf. SCRIBAN, D. *În fața primejdiei ce amenința... unitatea bisericii*

catolice, cardinalii... au convocat ei un conciliu. NEGULESCU, F. R. 83. *Unitatea economică formează condiția și baza unității politice.* OȚETEĂ, R. 109. *Sentimentul național al scriitorului a fost conștiința de sine a unei unități spirituale, rupte din marea unitate a neamului.* CONSTANTINESCU, S. III, 82. *Pe Eminescu îl zbuciuma gândul unei drame care să exprime ideea unității naționale.* CĂLINESCU, O. XII, 126. *I se lămurește lui Dante, pe lângă țințele poetice ale puterii și unității patriei, un nou ideal moral.* VIANU, L. U. 19. *De la faptul fizico-chimic la cel fiziologic și de la acesta la cel sufletesc, adică omenesc, e o unitate neîntreruptă.* RALEA, S. T. III, 29. *Se adaugă și lipsa de unitate a terminologiei populare.* ALEXANDRU, I. M. 50. *Conștiința unității naționale se manifestă fără echivoc.* IST. LIT. ROM. II, 77. *Ceea ce atrage... atenția la cetățile din Munții Orăștiei e caracterul de sistem și unitatea lor de construcție.* H. DAICOVICIU, D. 86. *Revoluția nu sparg unitatea societății.* N. MANOLESCU, A. N. 152. *Am văzut, am trăit, ne-am zbuciumat, am plâns, înflegând abia acum... ce înseamnă formidabilul consens: unitatea adevărată.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 2. ♦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de”, „în”) *Unitate de simțiminte.* BAR. – MUNT., W. 414¹/32. *Această strânsură [de lume] ..., care-și schimbă fisionomia în fiecare zi, ... nu poate avea o tradiție și, prin urmare, în nici o împrejurare, unitate de gândire și de simțire.* CARAGIALE, O. III, 96. *În literatura noastră contemporană... nu se vede nici o unitate de vederi* (a. 1893). PLR I, 409. *Păstrarea și întărirea unității de cultură e... o necesitate de ordin superior* (a. 1907). ib. 246. *Unitate în gândire și mai multă armonie găsim în câteva poezii lirice.* CHENDI, S. II, 74. *Prin intensitatea încă și mai crescută a comerțului spre țara ambrei, Prusia vestică restabilește unitatea de viață italo-danubiană.* PÂRVAN, G. 323. *Numai când am atins punctul unității de atitudine din activitatea lui profesională, ... el a făcut o mișcare abia perceptibilă.* MIHĂESCU, D. A. 38. *Ceea ce constituie un neam este o realitate care stă la încheietura metafizicii cu istoria, o unitate de soartă, de destin.* VULCĂNESCU, D. 15. *Unitatea antică a tragediei, de loc, de timp și acțiune, nu exprimă altceva decât necesitatea artistului de-a se exprima maximal în cadrul limitelor biologice.* STĂNESCU, R. 345. ♦ *Regula celor trei unități = regulă caracteristică teatrului clasic (antic și modern), după care opera dramatică trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într-un interval de 24 de ore.* Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, V. BREBAN, D. G. ♦ *Calitatea unui ansamblu coerent, armonios; coeziune, omogenitate, solidaritate, armonie (între părțile unui întreg); s p e c. calitatea unei opere ale cărei părți formează un tot armonios.* Cf. IVELA, D. M. [Tabloul] *este de o minunată unitate de execuție.* OPRESCU, S. 227. *Nu concentrează și abstractizează viața decât în limitele strict necesare ale unității artistice.* CONSTANTINESCU, S. I, 379. *Unitatea de stil a unei opere.* VIANU, L. R. 38. *Construcții arhitectonice de un ritm al liniilor și de o simetrie a formelor care converg în impresia unei desăvârșite unități organice închegate.* BLAGA, Z. 66. *Există însă în cuprinsul literaturilor și alți factori de unitate, dar cu o rază de acțiune pe porțiuni de timp mai reduse.* S i a n u a r i e 1960, 44. *A reușit să armonizeze jocul unor actori cu*

personalități atât de diverse, obținând deplina unitate de stil a spectacolului. V. ROM. iulie 1970, 105. Originalitatea demersului plastic... este una de esență, asigurând prin aceasta unitatea acestei opere impresionante. TRIBUNA, 1983, nr. 50, 6/5. ♦ (Religie) Calitatea de ființă unică¹ (1), principiu al întregii existențe. Aceste potențe, roind din substanța divină, nu distrug unitatea lui D-zeu. BLAGA, T. CUN. 18. Pierdere a omului în unitatea absolută a lui Dumnezeu. id. ib. 95.

4. Ceea ce posedă însușirea de a constitui un întreg indivizibil; ansamblu, tot organic ale cărui elemente au caractere comune; (învechit) unciune (1), unime (4), unință (2), (învechit, rar) uniță. În marea unitate ce constituie ființa noastră, cel mai mic organ nu poate refuza mica parte a funcțiunii sale. MAN. SĂNĂT. 18/3. Cuvântul... se înfățișează ca o unitate izolată de câteva litere împreunate laolaltă. MAIORESCU, CR. II, 288. În Rusia,... satele, unitățile administrative inițiale, formează unități mai cuprinzătoare. STERE, S. 362. Asia și Europa, din cele mai vechi timpuri, au alcătuit o unitate. PÂRVAN, G. 30. Viața modernă are nevoie de mari unități, atât din punct de vedere economic, cât și din punctul de vedere al securității... Rămâne o singură metodă: asocierea statelor pe baza marilor interese cu caracter general. TITULESCU, D. 642. Sud-estul european... forma o unitate geografică. PUȘCARIU, D. V. 39. Unde toate lucrurile se confundă într-o unitate, nici un nume nu mai poate fi potrivit. NEGULESCU, F. R. 120. Oricine gândește pământul românesc ca unitate - adică... o cetate. VULCĂNESCU, D. 33. Forma și fondul sunt o unitate. D. POPOVICI, P. 39. Era o civilizație mai ales agricolă, principala unitate administrativă fiind satul autonom. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 54.

5. Fiecare element al unui ansamblu omogen; (învechit) unință (3). După cantitatea lor, [ideile] sânt generale, particulare, individuale, precum cuprind colecțiuni totale, parțiale sau unități. LAURIAN, F. 16/6. Descoperirea celei ca unitate din care, prin diferențiere și înmulțire, a ieșit tot regnul plantelor și al animalelor. IONESCU-RION, S. 125. Unitate lingvistică propriu-zisă este numai acel element constitutiv al limbii care exprimă ceva. IORDAN, L. R. 138. Fiecare act de învățare constituie o unitate juridică distinctă. COD. PEN. R. P. R. 149. Unitățile psihologice ale vorbirii sunt variabile în funcție de capacitatea de analiză a diferiților vorbitori. FD I, 70. El a descifrat marile unități de relief ale pământului țării. MG I, 25. Știința este posibilă și necesară pentru viața omului, deoarece ea pornește de la niște unități stabile care sunt conceptele generale. A. DIMITRIU, E. 650. Deosebirile de vocabular... nu se manifestă numai prin preferința pentru anumite nuanțe semantice, ci pur și simplu prin preferința pentru un anumit cerc de unități lexicale. SCL 1961, 38. Ne referim... la definirea mesajului ca unitate de bază a stilisticii funcționale. COTEANU, S. F. 9. Geologii le-au numit unități structurale. GEOLOGIA, 113. Funcțiunea de comunicare, de realizare a gândirii, condiționează prezența în toate limbile a unor unități lingvistice: cuvânt, grupuri de cuvinte, propoziții. CL 1971, 226. Unitățile gândirii sunt noțiunile, judecățile, raționamentele. T. LINGV. GEN. 26. ♦ (Lingv.) Unitate frazeologică = îmbinare lexicală stabilă, unitară sub

raport semantic și consacrată de uzul general (sau cvasigeneral) ca echivalent real sau potențial al unui cuvânt. Ceva mai numeroase... sunt locuțiunile, proverbele, unitățile frazeologice provenite de la scriitori. L. ROM. 1959, nr. 4, 19. Granițele dintre îmbinările libere de cuvinte și unitățile frazeologice autentice nu sunt întotdeauna prea ușor de fixat. ib. 1977, 589.

6. S p e c. (Adesea urmat de determinări) Parte componentă a unui complex economic, social, științific, comercial etc. Unitățile sanitare (farmaciile..., laboratoarele). LEG. EC. PL. 65. Importante probleme științifice și practice au căpătat astfel foruri competente, unități special constituite. CONTEMP. 1956, nr. 486, 3/4. Ar trebui să rețină atenția organelor de conducere ale unităților vânătoarești. VÂN. PES. februarie 1964, 3. Păcat că nu-ți folosești talentul doar în incinta unității noastre. T martie 1965, 51. „Democrația” înseamnă aici libertatea diferitelor unități sociale. PANAITESCU, O. Ț. 24. Existența acestor unități [agricole] de cultură pentru întreaga obște se recunoaște în diferite documente. id. ib. 89, cf. M. D. ENC. Unitate economică. D. EC. POL., cf. DN³. Unități de cercetare etnologică. D. ETNOL., cf. V. BREBAN, D. G.; D. DR. I.

7. S p e c. (Mil.) Formație organizatorică permanentă (batalion, pluton, companie etc.) din cadrul forțelor armate. Nu știu să plece curând vre o unitate de vânători de munte pe front. AGĂRBICEANU, S. P. 184. L-au trimis mai departe, spre regiunea unității lui, în spitalul de-aici. REBREANU, P. S. 111. Pe deal, la stânga, regimentul alarmat se formează pe unități. CAMIL PETRESCU, U. N. 296. La examen n-am știut nimic, dar se crease unități noi și trebuiau ofițeri. BRĂESCU, O. A. II, 148. M-am dus la unitatea mea; eram căpitan rezervist. SADOVEANU, O. XIV, 310. La sfârșitul campaniei de instrucție, toate unitățile navale se concentrau la gura Dunărei. BART, E. 140. Domnul colonel ne ieșea înainte... unitățile se strângeau învoioșate subit. MIHĂESCU, R. 260. Unitatea tactică era batalionul de cinci sute de oameni. OȚEȚEA, R. 166, cf. DJP. Ne-au venit întăriri de la o unitate de grăniceri din Arad. MAGAZIN IST. 1990, nr. 2, 7. Orfan de război erai. Ș-ai plecat la unitate, Nu te-ai așteptat la moarte. FOLC. MOLD. II, 81.

8. (Farm., Med.) Nume dat unor mărimi convenționale utilizate pentru măsurarea anumitor substanțe cu activitate fiziologică (penicilină, seruri, hormoni etc.) și în efectuarea unor probe de laborator. Insulină? întrebă infirmiera. - Da. Începeți de mâine dimineață cu patru unități. PEDA, R. 342. Se administrează cantități variabile [de penicilină], după sensibilitatea germenului și după gravitatea bolii..., până la zeci de milioane de unități pe zi: ABC SĂN. 38, cf. M. D. MED. □ Valoarea normală a probei timol este de la 0 la 5 unități.

- Pl.: unități. Gen.-dat. și (învechit) unităței. - Și: (învechit, rar) unătate, unită (AAT 14^f/18, 19^f/28) s.f.

- Din lat. unitas, -atis, fr. unité. - Unătate: prin apropiere de una. - Unita < it. unità.

UNITĂRĂȘESC, -EASCĂ adj. (Învechit, prin Transilv.) Unitarian (2). Să plătească și românii aceia carii lăcuiesc în comitaturi și scaunele secuiești

popilor și dascalilor ungurești (adecă calvinești și unitărășești). ȘINCAI, HR. III, 152/9.

- Pl.: unitărășești.

- Unitareș + suf. -esc.

UNITÓN, -Ă adj. (Învechit, rar) Monoton (1); (învechit, rar) unitonic. Cf. BAR. - MUNT., w. 582²/19, POLIZU.

- Pl.: unitoni, -e.

- Uni¹- + ton².

UNITÓNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Monoton (1). Acompaniamentul să semene cu acela de mandolină, adică să fie unitonic. FILIMON, O. II, 302.

- Pl.: uniñonici, -ce.

- Uni¹- + tonic.

UNITÓR, -OÁRE adj., s.f. (Învechit, rar) 1. Adj. (Gram.; despre număr) Singular. [Numărul] cel unitori prste prin carele numai un lucru să închipuiește, iar[ecum]: „înțelept”. EUSTATIEVICI, GR. RUM. 28⁷/3, cf. L. ROM. 1981, 47.

2. S.f. Cratimă. Împreunătoarea sau unitoarea. EUSTATIEVICI, GR. RUM. 21¹/19.

- Pl.: unitori, -oare.

- Uni² + suf. -itor.

ÚNIȚĂ s.f. (Învechit, rar) Unitate (4). Nice au crescut unița în duiță, nice duița în troiță. DOSOFTEI, V. s. noiembrie 131⁷/8, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: unițe. SCRIBAN, D.

- Unu + suf. -iță (după troiță).

UNIÚNE s.f. 1. (Adesea urmat de precizarea domeniului sau a componenței) Legătură, înțelegere între două sau mai multe persoane, grupuri, societăți, clase etc. pentru apărarea unor interese, pentru revendicarea unor drepturi comune, pentru realizarea unor scopuri comune etc.; p. e x t. (de obicei urmat de determinări) grupare, asociație, organizație formată pe baza unei asemenea legături. Cf. STAMATI, D. Sașii au plătit acea uniune... politică mai de multe ori foarte scump. BARIȚIU, P. A. I, 84. Toate acestea... au fost ca precugetate și plănuite înadins, cu scop ca să abată pe români cu zecile de mii de la uniune cu biserica Romei. id. ib. 437. Uniunea celor trei națiuni făcută-n anul 1437. FM (1861), 26, cf. BAR. - MUNT., w. 806¹/12, PROT. - POP., N. D., CADE. Să nu se accepte o uniune vama. TITULESCU, D. 405, cf. SCRIBAN, D. Sașii din cele 7+2 scaune... se organizează în uniuni de bresle. PAVLESCU, M. N. 94. Toma Nour... e un adept al cosmopolitismului, înțeles ca uniune sacră împotriva tiranilor. CĂLINESCU, O. XII, 240. Aceste uniuni de obști... se pot deosebi și pe teritoriul țării noastre. PANAITESCU, O. Ț. 29. Uniunea se întrunește o dată pe an, la realizarea comitetului. VINEA, L. I, 135. Membri ai diferitelor uniuni, zise... de creatori. PREDĂ, M. S. 28, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, MDD, D. DIPL. Teritoriul Dobrogei intră în componența uniunii de triburi trace. H. DAICOVICIU, D. 59. Uniunea interparlamentară. D. DR. I. ♦ (În nume proprii) Uniunea Panamericană. ib. ♦ Uniune personală = asociație între state, legate între ele prin persoana șefului de stat, dar

păstrându-și fiecare organizarea și calitatea de subiect distinct de drept internațional. Irlanda, legată cu Anglia prin uniune personală, nu conta în calculul forțelor reale ale națiunii. OȚETEA, R. 97, cf. M. D. ENC., D. DR. I. Uniune internațională = denumire dată unor organizații internaționale, înființate cu scopul cooperării în diferite domenii. Cf. M. D. ENC., D. DR. I. (În nume proprii) Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor. D. DR. I. ♦ Legătură, unire între două sau mai multe lucruri pentru a forma o unitate. În fapt, uniunea și lucrarea reciprocă a celor două substanțe nu se poate contesta. LAURIAN, F. 75/9. ♦ Uniune lingvistică = (în concepția unor școli lingvistice; calc după germ. Sprachbund) unitate (4) formată din mai multe limbi (de origine diferită) vorbite în aceeași zonă geografică și care prezintă trăsături comune. Limbile balcanice..., fără a fi înrudite între ele, constituie o „uniune lingvistică”. ROSETTI, L. R. II, 25. Uniunea lingvistică balcanică și substratul nu se suprapun. CL 1969, 365.

2. Unire (1) a unor provincii sau state într-un singur stat astfel constituit. Cf. BARIȚIU, P. A. III, 49. Să lucre pe lângă cabinetele și popoarele europene pentru uniunea ambelor principate într-un singur stat. GHICA, A. 710.

3. Relație reciprocă între persoane legate prin căsătorie, viață în comun; spec. relație sexuală între două persoane. V. unire (3). Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Bătrânul se exalta mult de ideea uniunii libere. CĂLINESCU, C. O. 91. Acest mod de uniune conjugală i se păru original. id. B. I. 432. ♦ Fig. El se pregătea să nu mai fie... S-au regăsit în uniunea eternă. v. ROM. decembrie 1970, 62. ♦ Comuniune între o persoană și divinitate. V. adorație. Teza despre „uniunea mistică” a unor credincioși cu persoana lui [I]sus Cristos cuprinde un element vădit magic. BLAGA, T. CUN. 88.

- Pronunțat: -ni-u-. - Pl.: uniuni.

- Din lat. unio, -onis, fr. union.

UNIVÁ adv. v. undeva.

UNIVALÉNT, -Ă adj. (Rar) Monovalent. DN³. ♦ Fig. Raportul antinomiei dialectice cu concretul e univalent. BLAGA, T. CUN. 58. Dialectica e în raport pozitiv, univalent, cu concretul. id. ib. 65.

- Pl.: univalenți, -te.

- Din fr. univalent.

UNIVÁLV, -Ă adj. 1. (Zool.; despre moluște; și substantivat) Care are o singură valvă. Cf. NEGULICI, COBĂLCESCU, G. 61/17, PROT. - POP., N. D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

2. (Bot.; despre fructe capsulare) Care are o singură valvă. Este univalvă și coprinde o mulțime de semințe ce se deschide într-o crăpătură care se desface unde sânt lipite amândouă marginile carpelare. BARASCH, B. 29, cf. PROT. - POP., N. D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

- Pl.: univalvi, -e.

- Din fr. univalve.

UNIVERS s.n. 1. Tot ce există în spațiu și în timp, mulțimea tuturor lumilor cunoscute și (logic) posibile; cosmos, (învechit, rar) unocuprinzime. Prin zicerea univers se înțelege toate câte sânt au lumea întreagă; adică soarele, stelele, pământul. PLEȘOIANU, C. 11/9. Duhul și materia sânt două începuturi vecinice din care se alcătuieste tot universul. HELIADE, HR. 49/9. Parcă s-ar fi precum mișcarea ce dă viață universului. MARCOVICI, C. 8/7. Oare acest univers tot unde are marginile? Oare când s-au început? GENILIE, G. 71/12, cf. VALIAN, V. Toate stelele stătătoare, planetele și cometele se numesc cu un cuvânt lumea sau universul. RUS, I. I, 6/29. Vom cerca a cerceta fenomenele universului (lumei). IC. LUM. (1841), 289²/1. Universul întreg nu l-ar mulțămi. CALENDAR (1852), 1/25, cf. NEGULICI, STAMATI, D. Universul (toată lumea). CORNEA, E. I, 181/7, cf. BAR - MUNT., W. 516¹/36. Prin zicerea univers înțelegem... toate câte putem și câte nu putem vedea. MARIN, P. 1/6, cf. POLIZU, PROT. - POP., N. D. Sistemul solar nu ocupă decât un mic spațiu în univers. DRĂGHICEANU, C. 8, cf. BARONZI, I. L. 215/9. Cosmografia e știința formațiunii universului. CANELLA, V. 80. Forțele universului, de la cele cari însufleșesc un animal până la cele cari pun în mișcare stelele cele mai îndepărtate, sânt în contact unele cu altele. CONTA, O. F. 160. Universul fără margini. EMINESCU, O. I, 132. Vreau prin cuget universul să-l străbat în înălțime... Orice taine, orice forțe s-ar afla coprinse-n el. MACEDONSKI, O. I, 272, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. Omul, puș în fața naturii, a căutat să scruteze secretele ei și să pătrundă enigmele universului. MARINESCU, P. A. 30. Liniște cumplită, ca și cum universul întreg s-ar fi oprit în loc. A. HOLBAN, O. II, 197, cf. CADE. Universul întreg este o armonie; numai o mână divină putea tăia drumul astrilor ca să nu se atingă între ele. LOVINESCU, S. I, 292. Fiecare om trăiește ca și cum ar fi centrul universului. CIORAN, C. D. 14. Aveam impresia... că sunt împăcat și solidar cu universul. E. IONESCU, E. 46, cf. SCRIBAN, D. Se studiază, cu noi mijloace structura materială a universului. BLAGA, Z. 102. Doamne, care ai preștiința vieților noastre... de ce mă înduri în universul unde totul decurge după un plan savant? BOTTA, S. III, 139. Ești fără început și fără sfârșit, Ca universul. SORESCU, D. 69. Ne aflăm în fața evoluției concepției noastre privind universul și viața. CONTEMP. 1982, nr. 1, 7/4. ♦ Parte a universului (1). V. g a l a x i e. Un milion jumătate de stele, cu sori și sisteme de sori, universul nostru galactic, patria noastră stelară. C. PETREȘCU, I. I, 18. ♦ (În unele teorii filozofice) Poate exista alături de universul nostru un alt univers, neavând prin natura lui nici o relație cu el. A. DUMITRIU, E. 11.

2. Globul pământesc; s p e c. partea populată a globului pământesc (împreună cu tot ce se află pe el), locuitorii globului pământesc; lume. Pe... soare tu nu-l vei îngădui multă vreme să împărățească mareș asupra universului. MARCOVICI, C. 19/18. Aici este așa de bine ca și în altă parte a universului. VOINESCU II, M. 80/14. Instituțiile ostășești... făcuseră pe Roma capitala universului. BĂLCESCU, O. I, 49. O noapte neașteptată îmbrățișă universul. PĂCLEANU, I. II, 62/27, cf. NEGULICI, POLIZU. Tata Noe în luntea-i deșălată Plutea pe universul subt unde înecat. ALEXANDRESCU, O. I, 269; cf.

PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. Nimeni nu știe să scrie ca noi... nu este capacitate în univers pe care să n-o întrecem. GRANDEA, S. 245. Lupta pentru existență... este unul din cele două principii fundamentale ale universului. ODOBESCU, S. III, 114. Simțeam că universul la pasu-mi tresărea. EMINESCU, O. I, 91. Patria îl glorifică. Universul îl admiră. CARAGIALE, O. IV, 279, cf. DDRF, BARCIANU. Mă roagă să trimit o ploaie de rugină pe toate turnătoriele de litere din univers. D. ZAMFIRESCU, O. V, 305, cf. ALEXI, W., CADE. Pe scoarța acestui bătrân univers, tinerii cred, de obicei, că nu-și pot face loc decât suprimând pe înaintași. LOVINESCU, S. I, 186. Rânduneaua poartă prestigiul universului văzut dintr-o planetă mai pură. ARGHEZI, S. VIII, 38. Dacă mi s-ar da prilejul să locuiesc în alt univers. CONTEMP. 1967, nr. 1 068, 1/5. ♦ F i g. Vizitasem... grădina cu universul ei de flori, de pomi fructiferi, de buruieni. DEMETRESCU, O. 99. N-am fost rând pe rând un univers de regrete, de aspirații, de tristeți și de bucurii? CIORAN, C. A. 57. Univers de splendori Este salcia, Salcia mea fermecată. BOTTA, S. II, 115. Măromete e însă și o lume întreagă, un univers. V. ROM. decembrie 1964, 126. Albumul celor doi este o luminoasă invitație la o călătorie într-un univers de frumusețe secretă. RL 1977, nr. 10 271.

3. Mediul, cercul apropiat, ambianța în care trăiește cineva. În ce univers amăgitor se trândăvea tinerețile mele! MARCOVICI, C. 15/10. Se simțea mulțumit în micul său univers. C. PETRESCU, A. 473. Își văzu universul ruinat. ARGHEZI, S. XI, 172. Fiiințe și lucruri ale acestui mic univers domestic. BOGZA, C. O. 118. Priveau lumea asta, care fusese a lor, un univers străin. DEMETRIUS, A. 80. Cei mai mulți din oamenii universului lui Creangă sânt prinși în mișcare neîntreruptă. VARLAAM - SADOVEANU, 268. Remarcabile decorurile..., reconstituind un univers închis, apăsător. 1 ianuarie 1971, 60. Ce m-a impresionat în acest articol a fost teza... că trăim într-un univers stratificat. STĂNESCU, R. 113.

4. Domeniu material, intelectual, moral etc.; totalitate armonioasă a unei creații, a unui mod de gândire; sistem; ansamblu. Cf. ȘĂINEANU, D. U. În loc să vedeți realitatea, croiți un univers de sisteme rigide. C. PETREȘCU, I. II, 88. Interlocutorul se gândea la universul poeziei. CĂLINESCU, C. O. 110. Este explicabil prin toate forțele universului moral. VIANU, L. R. 27. Este vorba... de crearea unui adevărat univers lingvistic. BLAGA, G. 165. Prima sa carte era o prefigurare a tuturor esențelor lirice care-i definesc universul poetic. CONSTANTINESCU, S. I, 94. Scrie pentru copii, adică se identifică cu un mod de percepere specific acestui univers. GL 1958, nr. 6, 2/5. Atmosferă [piesei] e mai degrabă de o asprime puritană, solidă și plină de rigiditate - un univers biblic cu precepte severe. T decembrie 1964, 52. „Elena” vestește românele lui Duiliu Zamfirescu nu numai din cauza universului, atmosferei și psihologiilor feminine. N. MANOLESCU, A. N. I, 89. Asimilând actul critic acțiunii creator..., recompune din materia exegezei un univers critic, o lume de valori. V. ROM. iunie 1970, 116. [Coșbuc] avea un univers de asociații selipitor în intelectualitatea sa activă. STĂNESCU, R. 207. Profundă dezvăluire a universului interior al personajelor. CONTEMP. 1977,

nr. 1611, 9/1. *Locul tragicului în universul acesta axiologic.* ROMÂNIA LITERARĂ 1977, nr. 35, 20/2. *Face o incursiune în universul enigmatic al miturilor și ritualurilor umane de pe cele cinci continente.* CONTEMP. 1982, nr. 1, 15/15. *Pășeam în universul concret al unui mare poet... chinuitul metafizic.* ANANIA, R. 13. *În Creta stau... adunate sub același cer cele două extreme ale universului grecesc.* PLEȘU, O. 214.

- Pl.: *universuri*. - Și: (învechit, rar) *univérz* s.n. CAIET, 65¹/4, CARAGIALE, O. I, 132.

- Din lat. *universum*, fr. *univers*, germ. *Universum*.

UNIVERSÁL, -Ă subst., adj. I. S.n. (Învechit, rar) Act care conține o dispoziție cu caracter obligatoriu; ordin (1), (învechit) uz. *Așa am aflat scris la izvodul lor cel tipărit, dintr-un universal al lui țar Petru.* N. COSTIN, LET. II, 66/29. *Un ocaz sau cum zic universal.* id. ib. 112/16. *Nici universalului ce Vlasie Stegariul la mitropolitul Anthim pă taină adusese... nu s-au supus.* R. GRECEANU, CM II, 184, cf. T. PAPAHAĞI, C. L.

II. Adj. 1. (În opoziție cu p a r t i c u l a r) Care se referă la totalitatea elementelor ce compun o categorie, o clasă etc.; care este luat în toată extensiunea. *Adevăr înalt și universal, ce luminează toate duhurile.* PLEȘOIANU, T. I, 26/19. *Necesitatea universală a legilor naturii.* MAIORESCU, L. 81. *A fi erou - în sensul cel mai universal al acestui cuvânt - este a dori un triumf absolut.* CIORAN, C. D. 57. *Sforțarea raționalizatoare s-a ridicat imediat la teorii universale.* NEGULESCU, G. 70. *Obiectul propriu al intuiției geniale este esența lucrurilor, elementul universal pe care îl cuprind.* D. POPOVICI, P. 84. *El gândește, are o filozofie a vieții... se pune în mijlocul unui principiu universal.* CĂLINESCU, C. O. 33. *Aplicații și cazuri speciale ale puterii universale a voinței.* VIANU, L. R. 390, cf. D. FIL. *Înlocuiește conceptul universal al „artei” prin acela particular al „operei”.* PLEȘU, O. 11. *A picta înseamnă, pentru orice florentin, a face sensibilă legitatea universală.* id. ib. 206. ♦ (Logică) *Judecată universală = judecată care afirmă sau neagă un predicat enunțat despre întreaga clasă desemnată de subiectul judecății. Judecățile sunt sau universale..., sau particulare.* MAJORESCU, L. 43, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. ♦ Care se extinde, se aplică la totalitatea obiectelor luate în considerare. *Instrucție în scurt... de întrebuintarea doctoriei universale de veghetaluri [Titlu].* VEISA, I. *Abondența extraordinară a doctrinelor făgăduind un leac universal ... e astăzi aceeași ca și în perioada elenistă.* BLAGA, T. CUN. 137. (Pleonastic) *El este mângâierea lor; panaceea lor universală, idohul lor.* NEGRUZZI, S. I, 316. (În opoziție cu individual) *A sta tu singur neclintit în universala lunecare a totului către nesfârșit.* HOGAȘ, M. N. 56. *Să invoce existența ... unei „rațiuni universale” care include toate rațiunile individuale.* T. LINGV. GEN. 177. ♦ (Adverbial) *Universal valabil.* DEX, cf. DN³. ♦ (Jur.) *Legatar (sau, învechit, erede) universal = persoană desemnată prin testament ca moștenitoare a tuturor bunurilor cuiva. Conform voinței și dorinței părintelui meu reparat..., cu această declarațiune repășind de la dreptul meu ca erede universal, trădau biblioteca numită.* FM (1861), 82. *Legatarul universal are drept a pretinde fructele*

buunurilor coprinse în testament. HAMANGIU, C. C. 211. *Ea să primească a fi legatară universală.* v. ROM. iulie 1969, 35. *Lăsându-l, la stăruințele lui, legatar universal al unei averi lichide.* CIOCULESCU, C. 308. (Med.) *Donator univesal = persoană care poate dona sânge potrivit pentru orice grupă sanguină. Întrebuințează exclusiv sângele de donator universal.* A. POP, CHIRURG. 596. ♦ (Substantivat, n.) *Ceea ce cuprinde toate elementele unei clase, toate obiectele (ființe sau lucruri) care fac parte dintr-o categorie. Critica lui cerea numai compromisul universalului cu particularul.* LOVINESCU, S. I, 249. *Individualul se ridică în planul universalului.* CIORAN, C. D. 7. *Universalul aristotelic nu este generalul, cum se înțelege obișnuit.* A. DIMITRIU, E. 107. *Separarea „universalului” de individual, a rațiunii de experiență.* FLORIAN, R. II, 103. ♦ Care cuprinde totalitatea obiectelor ce se iau în considerare într-un caz dat. *Societățile universale pot fi de două feluri.* HAMANGIU, C. C. 380. *Dicționar universal [Titlu].* ȘĂINEANU, D. U. *Complexele comerciale de tip nou, întrunind foloasele magazinelor universale fără neajunsurile lor, nu au nimic în comun cu vechile bazare.* v. ROM. aprilie 1963, 162. ♦ (Substantivat, n.) *Era un lung magazin de pânzărie, sforărie, sticlărie și toate articolele unui „universal” de mahala.* GALACTION, O. A. I, 156.

2. Care se extinde pe toată suprafața pământului (sau pe o mare parte a lui); care privește, care interesează totalitatea oamenilor, care aparține, care este comun tuturor oamenilor sau (adesea în opoziție cu n a ț i o n a l) popoarelor, țărilor (ori majorității lor); mondial. *Un cataclism teribil, universal incendiu Se pare că coprinse, distruse moștenirea, Avera omenirii.* HELIADE, O. I, 387. *Cugetă cârtitorul că limba... au fost universală, adecă preste tot pământul întinsă?* BOJINCĂ, R. 57/29. *Știința astăzi nu este un mister; tiparul au făcut-o universală.* KOGĂLNICEANU, S. 216, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779¹/24. *În clasul al 2-lea să vor preda pravila bisericească și istoria universală.* REGUL. ORG. 546/21, cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Literatura ni se pare a fi... singura politică universală (a. 1870).* PLR I, 305, cf. PROT. - POP., N. D. *Buckle... rezumă legile universale în cadrul civilizației engleze.* HASDEU, I. C. I, VIII, cf. BARONZI, I. L. I, 215. *Acea idee și acea simțire care... s-a înălțat peste interesul strâmt al individului..., care îi dă valoarea universală.* MAIORESCU, C. II, 109. *Tendența este că, în ce privește politeța, terminologia limbii care o exprimă mai bine să devină universală.* LAMBRIOR, S. 78. *Participarea României la Expozițiunea universală de la 1867 va fi... de cel mai mare folos.* ODOBESCU, S. II, 83. *Să uit această poftă nestăpănită de bine și de armonie universală.* DELAVRANCEA, T. 65. *Un asemenea caracter, oricât de bine reușit, nu-i totuși cuprinzător al darului tainic de-a mișca partea universală a sufletului omenesc.* SĂM. IV, 206. *Istoria universală.* IORGA, P. A. II, 165. *E o consolare să știi că suferința ta individuală... se confundă cu o catastrofă universală.* C. PETRESCU, I. II, 58. *Cerea de citit cărți... de științe naturale, de istorie universală.* AGĂRBICEANU, O. I, 354. *În orice literatură găsim, în genere, un caracter specific; înainte de a fi universală, are o patrie.* LOVINESCU, S. I, 34. *Experiențele subiective cele mai adânci sunt și cele mai universale.* CIORAN, C. D. 7.

Pe deasupra se ridică cultul celebrităților naționale și universale. NEGULESCU, F. R. 267. *Durerea e universală, comicul e variat și individualizat*. CONSTANTINESCU, S. I, 379. *Se bucură... de o reputație artistică universală*. ARGHEZI, S. XI, 33. *Stimulente ale unei gândiri universale... întrețin o dulce nostalgie, proprie înțelegerii între popoare*. CĂLINESCU, C. O. 79. *Să cercetăm operele și autorii în cadrul curentelor universale care le cuprind*. VIANU, L. U. 8. *Va fi o stare de armonie și concordanță universală*. H. LOVINESCU, T. 255. *Un cer al frăției universale*. BARANGA, V. A. 25. *Fetele chicotesc, sfoase și provocatoare, exersând cochetăria universală*. TUDORAN, O. 133. *Caragiale... își făcea delectația zilnică din denunțarea prostiei universale*. CIOCULESCU, C. 182. *Îndelungata istorie a poporului român s-a împletit și se împletește cu largul curs al istoriei universale*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 14. *Operă admirabilă... Subiect răscolitor, universal, o temă luxuriantă, generoasă, o poezie profundă, care vrăjește*. V. ROM. ianuarie 1966, 169. ◇ (Substantivat, n.) [Muzica.] *limba firească a universalului*. LOVINESCU, C. VII, 40. *Maioreșcu a rezolvat dialectic problema raportului dintre național și universal*. GULIAN, B. C. 268. ◇ (Adverbial) *Savant universal recunoscut*. SCRIBAN, D. ◆ S p e c. A cărui jurisdicție se întinde pe întreg pământul. *Un simțământ eretic e un simțământ contrariu bisericii catolice sau universale*. CANELLA, V. 162. *A declarat solemn că papa nu avea dreptul să dizolve adunarea „Bisericii universale”*. NEGULESCU, F. R. 86.

3. Care este comun tuturor ființelor, obiectelor dintr-o anumită categorie, dintr-un grup sau mării lor majorități; general. *A împăca poporul cu boierii și călugării se silise Iacob Despota: atrăgându-și o neîncredere din ambe părțile, el pieri sub loviturile unei coalitii universale*. HASDEU, I. V. 37. *O protesteție universală se ridică din piepturile gălăgioase*. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 24. *Numirea lui Racoviță provoacă o universală bucurie*. IORGA, L. I, 228. *Codrii uriași... se zvârcoleau neputincioși și țipau de usturime înădușită sub vâpaia incendiului universal*. HOGAȘ, M. N. 172. *Târât de unda emoțiunii universale, ingenuncheai și eu*. GALACTION, O. 230. *Dalii înalte, ochiul-boului și crizanteme... asistă nepăsătoare la dezastrul universal din jurul lor*. TOPĂRCEANU, O. A. II, 138. *A fost un sfert de ceas de panică universală*. ARGHEZI, S. X, 236. *Dreptul electoral a devenit universal*. PR. DREPT, 78. ◇ *Vot (sau sufragiu) universal = drept de vot acordat tuturor cetățenilor majori ai unei țări. *Votul universal**. BĂLCESCU, M. V. I. *Ciocoismul... nu vrea votul universal (a. 1863)*. PLR I, 209. *Vom avea un sufragiu universale*. CARAGIALE, O. IV, 16. *Jupân Dumitrache chereștegiul caută a înțelege... ce este „sufragiu universal”*. MAIORESCU, CR. II, 173. *Era un ideal în Franța: sufragiu universal*. DELAVRANCEA, O. VI, 57. *Să lupt în contra Reacțiunii..., pentru votul universal*. PĂTRĂȘCANU, S. A. 87. *S-au votat legi care introduc votul universal*. PUȘCARIU, M. 208. *„Votul universal” este un deziderat realizat, după revoluția din 1848, treptat în diferite țări*. FLORIAN, R. II, 66. *Principalele reforme preconizate... erau votul universal și împrietărirea țărănilor*. CIOCULESCU, C. 23.

4. (Despre unelte, instrumente, aparate etc.) Care poate fi folosit la mai multe operații, care este bun pentru mai multe situații. *Cheia universală... se întrebuințează la închisul formelor*. V. MOLIN, V. T. 65. *Un laminor universal se deosebește de laminorul obișnuit*. IOANOVICI, TEHN. 146. *Mașină universală*. LTR². *Să se examineze posibilitatea creării unei unități specializate în fabricarea roților dințate universale*. SCÂNTELA, 1960, nr. 4 845, cf. V. BREBAN, D. G. ◆ (Substantivat, n.; și în sintagma *universal de strung*, LTR²) *Mandrină de strung la care strângerea fălcilor este simultană, iar centrarea lor este automată. Cu o apăsare de buton, mușa fixată în corpul universalului prinde să se învârtască*. CONTEMP. 1949, nr. 138, 7/1. ◆ (Substantivat, n.) *Mandrină la mașina de găurit*. Cf. FLOREA, T. F. 536.

5. (Despre oameni) Care posedă cunoștințe din toate domeniile (sau din mai multe dintre ele), care are o cultură vastă; (despre facultăți umane, acțiuni etc.) care cuprinde sau care se referă la toate domeniile, la toate aspectele (sau la mai multe dintre ele). V. enciclopedic, multilateral, omniscient. *Un învățat este universal când știe de toate*. CANELLA, V. 155. *O seamă de oameni... sunt așa de gânditori și așa de universali, încât chiar specialiștilor le poate tăgădui competența în materie*. CARAGIALE, O. VII, 297. *Că uneori [Eminescu] s-a amestecat, incidental, și în alte ramuri, precum în filologie... aceasta dovedește că el a apucat vremea oamenilor „universali”*. IBRĂILEANU, SP. CR. 156. *Goethe e unul dintre cei mai universali oameni*. BLAGA, Z. 264. *De la Renaștere încoace, visul, idealul europeanului superior e de a fi universal*. RALEA, S. T. I, 86. *A avut răgazul... să-și hrănească universală curiozitate cu tot ce-i putea oferi umanismul greco-latin*. CONSTANTINESCU, S. II, 11. *El a putut avea o viziune universală a civilizației de astăzi și a curentelor ei*. V. ROM. iunie, 1970, 119.

6. Care se extinde la întregul univers (1), care cuprinde tot ce există; care aparține universului, privitor la univers; cosmic. *Teoria undulațiunii universale*. CONTA, O. F. 157. *Smulgându-ne din cercul puterilor latente, Vieții universale, adânci, ne vom reda*. I. BARBU, J. S. 7, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. ◇ (Fiz.) *Atracție (sau gravitație) universală = proprietate a tuturor corpurilor din univers (1) de a se atrage reciproc. *Newton [descoperă] gravitațiunea universală**. CANELLA, V. 108. *Legea gravitației universale*. LTR² VIII, 648, cf. II, 172. *Pământul apare... ca un satelit legat în sistemul solar prin forța de atracție universală*. GEOLOGIA, 6, cf. M. D. ENC. 76. ◆ *Spiritul universal = divinitatea creatoare a lumii; (în unele credințe) sufletul etern al tuturor oamenilor (parte din spiritul divin). *Iată ce ni descopere spiretul universal etern: „Eu v-am format pre voi din tot ce am avut mai perfect”**. SBIERA, F. S. 313. *Erau credințele... despre descompunerea materiei și întoarcerea sufletului la spiritul universal, cosmic*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 230. *Forța... în care se întrupează spiritul universal*. M. ELIADE, C. 67.

III. S.f. pl. (Astăzi în forma *universalii*) Denumirea noțiunilor generale în filozofia scolastică. *Aristotel notează că e imposibil a contempla universalele altfel decât prin inducție*. JOJA, S. L. I, 131, cf. M. D. ENC., DEX.

Cei obișnuși cu universalile tânjesc să aducă stilul la măsura întregului. ROMÂNIA LITERARĂ, 1977, nr. 26, 5/4, cf. DN³, D. FIL., L. ROM. 1986, 467. ♦ Disputa (sau cearta) universalilor = dispută în jurul naturii noțiunilor generale, care a determinat divizarea scolasticii în trei curente: realismul, nominalismul și conceptualismul. Cf. M. D. ENC., DEX. ♦ (În unele concepții lingvistice; mai ales în sintagmele *universalii lingvistice* sau *universalii ale limbii*) Trăsături comune tuturor limbilor (sau mai multor limbi). *Formele gândirii logice sânt aceleași la toți oamenii și aceasta este una din cauzele existenței unor universalii lingvistice.* T. LINGV. GEN. 29. *Termenul de „universalii ale limbii” s-a răspândit mai ales după Conferința de la New York asupra universalilor lingvistice.* CL 1971, 229. *Să recunoaștem măcar în parte posibilele universalii etimologice.* ib. 1973, 191.

— Pl.: (II) *universalii*, -e și (astăzi rar, III) *universale*, (învechit, rar, I) *universale*. — Și: (învechit, rar) *universalis* adj. invar., (III) *universalii* s.f. pl.

— Din lat. *universalis*, fr. *universal*. — Pentru sensul I, cf. pol. *uniwersal*, rus. *универсал*. — Pentru sensul III, cf. fr. *universaux*, lat. *universalia* (pl. lui *universale*), germ. *Universalien*. — *Universale* < it. *universale*. — *Universalii* < lat. *universalia*.

UNIVERSÁLE adj. invar. v. **universal**.

UNIVERSÁLII s.f. pl. v. **universal**.

UNIVERSALÍSM s.n. 1. Înșușirea de a fi universal (II 1, 2), general, mondial. V. *universalitate* (II 1). *Enciclopedia națională... este o revărsare de universalism peste spiritul autohton.* CONSTANTINESCU, S. III, 142, cf. DM, M. D. ENC., DEX, DN³. *A venit în întâmpinarea nevoilor noastre de puritate morală și de universalism al culturii.* LIICEANU, J. 159. ♦ Caracter de dominație asupra unor mari teritorii, asupra mai multor națiuni. *Boccaccio contestă împăratului dreptul de a domni peste alte națiuni... Forțele care se ridică împotriva universalismului medieval purced din noile condiții sociale.* OȚETEA, R. 205. *Centralizarea, unitatea și liniștea internă au devenit cuvintele de ordine ale noilor clase urbane. Această tendință era însă opusă și universalismului ecleziastic și anarhiei feudale.* id. ib. 304.

2. Înșușirea de a fi universal (II 5); *universalitate* (II 4). V. *multilateralitate*. *Enciclopedia moartă și universalismul extensiv.* GUSTI, P. A. 205. *Universalismul [lui Goethe]... e de organizare succesivă, deci de limitare a diverselor domenii.* BLAGA, Z. 264.

3. Atitudinea celui care acceptă ca valabil numai ceea ce este recunoscut pe plan universal (II 2). Cf. DM, M. D. ENC.

4. Doctrină care consideră realitatea ca un tot unic¹ (I), universal (II 1). *Universalismul și dogmatismul epocii creează cadre generale de viață.* VIANU, P. 27. *Romanticul înclină haotic spre un universalism, ... spre un tot în care fragmentele sunt susceptibile unei*

reciproce substituiri. BLAGA, Z. 263. *Este nevoie de un nou universalism, în locul celui creștin, un universalism mult mai vast.* FLORIAN, R. II, 81, cf. DN³.

— Din fr. *universalisme*.

UNIVERSALÍST, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. Care se referă la toate domeniile, care cuprinde aspecte multiple. *Înseamnă oare că acești enciclopediști au schimbat cumva și perspectiva cunoașterii, sinteza ei universalistă? CONSTANTINESCU, S. II, 142. Programul universalist al lui Rabelais este unul din cele mai cuprinzătoare.* VIANU, P. 51, cf. DN³.

2. Adj. Care se adresează tuturor oamenilor, care privește pe toți oamenii, fără nici o diferențiere. *Se poate deosebi destul de limpede între ramura junimistă câștigată pentru realismul popular... și ramura rămașă credincioasă pozițiilor mai vechi ale esteticii universaliste.* VIANU, L. R. 188. *Pansexualism metafizic și universalist.* RALEA, S. T. II, 43. *Parabolele sale își dezvăluie înțelesurile tuturor și comical lor reflexiv... e de orientare universalistă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 1, 16/4.

3. Adj. Privitor la *universalism* (4). *Gândirea germană e universalistă; ea percepe întâi totul și pe urmă părțile.* RALEA, S. T. III, 135, cf. DN³.

4. S.m. și f. Adept al *universalismului* (4). *Universalist prin definiție, romanticul anulează hotarele dintre lucruri.* BLAGA, Z. 263.

— Pl.: *universalști*, -ste.

— Din fr. *universaliste*.

UNIVERSALITÁTE s.f. I. Numărul complet, ansamblul lucrurilor sau al ființelor aflate în discuție; totalitate. V. *întregime*. Cf. VALIAN, V., POEN. — AAR. — HILL, V. II, 779¹/19, NEGULICI, POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *Natura, în universalitatea ei, nu este decât o manifestare pentru noi a vieții noastre.* MACEDONSKI, O. IV, 131. *Testatoarele lasă după moarte-i la una sau mai multe persoane universalitatea bunurilor sale.* HAMANGIU, C. C. 210, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

II. 1. Înșușirea de a fi universal (II 1), general valabil, de a se referi la totalitatea elementelor, de a fi luat în toată extensiunea; (învechit, rar) *universalitate*². V. *universalism* (1). Cf. VALIAN, V. *Fără a se fi despoiat... de caracterul universalității, care îi este propriu, se pare filosofia a fi fost dominată în diverse epoce de preocupări diverse.* LAURJAN, F. 1/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *Pentru știința modernă exactă, universalitatea este o abstracțiune curat noțională.* MAIORESCU, L. 71, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Universalitatea unui principiu.* SCRIBAN, D., cf. DL. *Problema „insolubilelor” era în mod general... problema universalității principiului contradicțiilor, nodul problemei antinomiilor.* A. DUMITRIU, E. 32, cf. DM. *Cerințele metodologice... cu ambiții de universalitate au găsit adepți în diverse științe.* T. LINGV. GEN. 75, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Înșușirea de a fi universal (II 2), de a fi comun tuturor oamenilor. *Universalitatea sentimentelor, înălțarea sentimentelor, înălțarea ideilor... trebuiau să decurgă din această categorie de poezie.* PETICĂ, O. 428. *Caracterul particular [al operei]... nu poate constitui un principiu de valorificare egal celui al caracterului de universalitate umană.* LOVINESCU, S. I, 130. *Universalitatea și necesitatea sunt ale limbajului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 183. *Bărbatul, din experiența iubirii sau dintr-o mare suferință, dezvoltă un gând sau un sens de universalitate.* CIORAN, C. D. 110. *Sufletul lor, ca un reflex al universalității ideilor, e atotștiutor.* NEGULESCU, F. R. 151. *Prin milă înțelegem așadar universalitatea durerii.* D. POPOVICI, P. 93. *A pretinde regulii etice o asemenea imparțialitate, o asemenea universalitate, înseamnă a-i suprima orice contact cu viața.* RALEA, S. T. II, 251. *Nota esențială a unei creații este universalitatea.* CONTEMP. 1956, nr. 520, 1/2. *Ar fi... îndreptățită stabilirea unui caracter de o reală universalitate cercetărilor de istoria teatrului.* T septembrie 1966, 95. *Stilul național... este special față de omenire și general-omenesc față de individ, constituind astfel poarta de trecere către arta mare, către universalitate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 22, 12/2. *O teză filozofică de mare răsunet în știința limbii... a fost universalitatea limbajului.* T. LINGV. GEN. 156, cf. DJP, D. DIPL., D. DR. I. *Universalitatea nu ne coboară pe scara valorilor naționale, ci, dimpotrivă, ne afirmă.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 4.

3. Înșușirea de a fi universal (II 3), de a fi comun unui grup sau majorității, de a fi general. *Prin puritatea inițială, [creștină] nu ar fi putut niciodată să aspire la universalitatea pe care a cucerit-o.* BLAGA, T. CUN. 20. *Universalitatea votului în țara noastră este o consecință a principiului suveranității poporului.* PR. DREPT, 78.

4. Înșușirea de a fi universal (II 5), de a poseda cunoștințe din toate domeniile; universalism (2). V. multilateralitate. *Universalitatea scriitorilor de pe la finea secolului XVI.* HASDEU, I. C. I, 96, cf. CADE. *O prodigioasă activitate pe toate țărmurile..., universalitate, de altfel, rău văzută de specialiști.* LOVINESCU, C. IV, 147. *Această universalitate de însușiri a lui Dorel Deiu îndreptățește o a doua poreclă dată de Dănuț: „La bazarul universal”.* TEODOREANU, M. II, 175. *Am citat... numele lui Leon-Battista degli Alberti ca al unuia din oamenii ce ilustrau mai vizibil tendința spre universalitate a umaniștilor.* NEGULESCU, F. R. 226. *Teza aceasta despre universalitatea geniului.* BLAGA, Z. 264. *Inteligența lui George Călinescu, sprijinită pe o neobișnuită capacitate de a se informa multilateral, rapid, pătrunzând spre esență, a aspirat mereu la universalitate.* V. ROM. iunie 1965, 29. *Propuse oricărui tânăr cultural un model de universalitate și de meditație în absolut.* LIICEANU, J. 160.

5. Înșușirea de a se extinde la întregul univers (1), de a cuprinde tot ce există, de a aparține universului, de a fi cosmic. *Panteismul... este recunoașterea universalității lucrurilor în lume ca D-zeu, este natura divinizată.* PANU, A. II, 231. *Simbolul crucii este universalitatea morții, iar predominarea verticalei, încoronarea vieții prin moarte.* CIORAN, C. A. 164. ♦ Ceea ce cuprinde tot

ce există în univers (1). *Dumnezeu, fiind universalitatea tuturor lucrurilor, nu poate avea nici un nume care să i se potrivească.* NEGULESCU, F. R. 120.

– Din fr. *universalité*, lat. *universalitas*, -atis.

UNIVERSALIZĂ vb. I. 1. R e f l. A deveni universal (II 1), comun tuturor (sau mării majorității) a obiectelor dintr-o anumită categorie; a se generaliza. *Relativismul temperamental... se universalizează acum la toate problemele existenței.* LOVINESCU, S. II, 97. *Într-un anumit sens, lupta poate fi universalizată; ea va fi prezentă și în societate ca un îndemn al faptei.* FLORIAN, R. II, 34.

2. T r a n z. și r e f l. A face să fie sau a deveni universal (II 2), comun tuturor oamenilor. Cf. PONTBRIANT, D. *Tragedia shakespeariană... generalizează și mai ales universalizează semnificațiile conflictului sau ale personajului.* CONTEMP. 1948, nr. 107, 10/4. *Ne informează asupra cărților care i-au plăcut... ne dă sfaturi învechite cum să ne universalizăm cultura.* CONSTANTINESCU, S. III, 211, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³.

3. R e f l. (Rar) A deveni universal (II 5), multilateral.

– Scris și: (rar, după fr.) *universalisa*. PONTBRIANT, D. – Prez. ind.: *universalizez*.

– Din fr. *universaliser*.

UNIVERSALIZĂRE s.f. Acțiunea de a (se) universaliza.

1. Cf. *universaliza* (1). Cf. PONTBRIANT, D. *Am plecat... de la datorie, pentru a ajunge la onoare, la demnitate ca interiorizarea și universalizarea datoriei sub acțiunea legii iubirii.* FLORIAN, R. II, 47.

2. Cf. *universaliza* (2). Cf. PONTBRIANT, D. *Shakespeare devine... poate pragul universalizării lor.* CINEMA, 1969, nr. 12, 34/3, cf. DN³. *S-a grăbit să intru pe în regional un efort de universalizare (euro-penizare) culturală.* LIICEANU, J. 160.

– Scris și: (rar) *universalizare*. PONTBRIANT, D.

– V. *universaliza*.

UNIVERSALMÊNTE adv. (Rar) În mod universal (II 1). *Orice preocupare de subordonare față de un plan universalmente aplicabil ar părea cel puțin utopică.* PETICĂ, O. 466.

– Din it. *universalmente*, fr. *universellement*.

UNIVERSIADĂ s.f. Denumire a jocurilor sportive cu caracter complex la care participă tineretul din învățământul superior. *Universiada de iarnă*, SPORTUL 1960, nr. 3 575, 7, cf. L. ROM. 1962, 394. *La înot au fost stabiliți primii campioni ai universiadei.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 718, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *Căstigiatoare a universiadei.* SPORTUL, 1983, nr. 10 539, 4/3.

– Pronunțat: -si-a-. – Pl.: *universiade*.

– Din rus. *универсиада*.

UNIVERSITĂR, -Ă adj. Care aparține universității¹ (I 1) sau unui institut de învățământ superior, privitor la universitate, de la universitate; care este propriu unei

universității sau sistemului de învățământ superior în general, care se practică la universitate. Cf. POEN. — AAR. — HILL, V. II, 779¹/38, NEGULICI, PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *Generoasa tinerețe universitară... se hotăra să-și spună și ea cuvântul ei*. CARAGIALE, O. I, 246. *Sunteți hotărâți să aplicați un regulament ilegal..., ca și cum, în loc de studenți universitari și interni, ați avea niște soldați?* DELAVRANCEA, O. VIII, 192, cf. IONESCU-RION, S. 104. *În seria dascălilor, de origine ardeleni, cari au muncit mult și cu spor pentru ridicarea culturii române, Ion Bianu, profesor universitar..., este un factor însemnat*. CHENDI, S. III, 40. *O continuare a studiilor universitare*. IORGA, O. 189. *Studenții universitari*. REBREANU, I. 140. *A candida însă în lipsă la universitate este și o impolitețe pentru colegiul universitar*. TITULESCU, D. 229. *Domnul profesor universitar Nazarie, o glorie a științei românești*. M. ELIADE, D. 8. *Lucra la laboratorul Babeș, fiind deocamdată conferențiar universitar*. TEODOREANU, L. 31. *Tinerii de odinioară erau acum amândoi profesori universitari*. PUȘCARIU, D. V. 168. *Spusese în comitet să fiu scos din teatru pentru că aveam o patalama universitară pe care el n-o avea*. CIPRIAN, S. I, 192. *Puteam să devin o somitate universitară*. ARGHEZI, S. X, 200. *Aș considera aceasta ca o înstrăinare de planul nostru de gândire universitar*. CĂLINESCU, C. O. 113, cf. BLAGA, Z. 120. *Se exprimă în ceea ce Fane numea jargonul universitar*. VINEA, L. I, 108. *Actualmente funcționează la Spitalul Brâncovenesc clinici universitare și institute științifice medicale*. ABC SĂN. 73. *Definiția este reluată de vechea critică franceză universitară, care o transmite și azi manualelor*. V. ROM. iunie 1970, 124. ♦ (Adverbial) *Eminent băiat! zice, universitar, ministrul școlilor*. ARGHEZI, S. XII, 63. ♦ *Oraș (sau centru) universitar = oraș în care se află una sau mai multe universități (și institute de învățământ superior)*. Cf. CADE. *Se căzuse chiar de acord, în principiu, ... asupra vestitului centru universitar Bologna*. NEGULESCU, F. R. 86. *Orașul universitar e probabil Berlin*. CĂLINESCU, O. XII, 188, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³. *Jocuri (sportive) universitare = întreceri sportive studențești*. *Medaliați cu aur la jocurile mondiale universitare*. SPORTUL, 1983, nr. 10 587, 2/4. ♦ (Substantivat, m.) *Persoană care face parte din corpul didactic al unei universități sau al unui institut de învățământ superior sau (ieșit din uz) care studiază într-o astfel de instituție*. *Advocatul Stoica se cufundase într-o discuție filozofică cu universitarul Ungurean*. AGĂRBICEANU, A. 136. *Universitari alături de bacalauriați și de „voluntari de război”*. PUȘCARIU, M. 10. *Îndărănic, universitarul tăcea posomorât*. PREDĂ, DELIR. 267. *Omul de litere, universitarul, a condus... ziare*. V. ROM. iunie 1965, 5. *Procedeu... este spre cinstea distinsului universitar*. CIOCULESCU, C. 143.

— Pl.: universitari, -e.

— Din fr. universitaire.

UNIVERSITAȘ s.n. (Învechit, rar) Obște, comunitate. *Apeluește la universitașiu*. AARON, în CONTRIBUTII, III, 124, cf. L. ROM. 1988, 30.

— Accentul necunoscut. — Pl.: universitașuri.

— Din lat. universitas (după rostirea maghiară).

UNIVERSITĂTE¹ s.f. I. 1. *Instituție de învățământ superior constituită în general dintr-un ansamblu de facultăți și secții*. *Crăiasca tipografie a universității crăiești*. MAIOR, ap. GCR II, 201/11. *Mihail Covaci, doctoz al universității medicale în Peștea (a. 1820)*. IORGA, S. D. XII, 209. *Să se sfătuiască cu filozofii... universității de la Salamanca*. LEON ASACHI, B. 17/21. *Numărul studenților de astăzi la universitatea Dorpatului se suie la 628*. AR (1829), 142¹/34. *Universitatea de la Cordua s-a întemeiat la începutul veacului al zecilea*. CR (1829), 227²/20. *Vor voi să învețe în universități*. VEISA, I. 161/12. *Întemeierea instituturilor de învățetură, între care de înșămnatu-i universitatea Pragăi*. SĂULESCU, HR. I, 177/9. *Îl trimise spre învățetură la renumita universitate... din Cracovia*. ASACHI, S. L. II, 84. *Curând întră într-un palat mare în ulița universității*. MOZAIICUL (1839), 587/19, cf. POEN. — AAR. — HILL, V. II, 777¹/1. *Se vor trimite din vreme în vreme tineri pământeni la universitățile cele mai luminate ale Europei*. REGUL. ORG. 428/32, cf. NEGULICI, RUSSO, S. 106. *Un Iacob Despotul... se încercă a întemeia o universitate la Cotnar*. NEGRUZZI, S. I, 276, cf. POLIZU. *Se va funda o facultate teologică deschilinită... la universitatea de Budapesta*. FM (1861), 157, cf. PONTBRIANT, D., PROT. — POP., N. D. *E sigur că Ion Vodă nu lășă Sucevei, drept mângăiere, nici măcar o curte de apel sau o universitate*. HASDEU, I. V. 34. *De ar avea... universități, ai vedea pe literați făcând combinații geniale asupra acestei ordine*. EMINESCU, P. L. 80. *Chestiunea va veni înaintea consiliului profesoral al universității*. CARAGIALE, O. VII, 53, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Public... format din profesori, preoți, elevi de la universitate și de la liceu*. PANU, A. I, 4, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Sărăcia te învață cât zece universități*. EFTIMIU, N. 104, cf. SCRIBAN, D. *La toate universitățile bine organizate se fac cursuri... de istoria filozofiei*. NEGULESCU, F. R. 7. *Vorbește... ca la universitate*. ARGHEZI, S. XI, 81. *Era nu numai o universitate de studii, dar și una de sentiment*. CĂLINESCU, C. O. 40. *Universitățile din Berlin, Londra sau Paris*. BLAGA, Z. 301. *Datorită situației ei geografice, universitatea avea și studenți din Asia Centrală și din Afganistan*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 56. ♦ F i g. *E învățetură veselă în sânul luminii, în universitatea florilor și a parfumelor călătoare*. ARGHEZI, S. VI, 23. ♦ *Universitate populară = instituție pentru educația adulților, având ca formă principală de activitate cicluri de prelegeri din domenii variate*. Cf. M. D. ENC., DEX, DN³, V. BREBAN, D. G. ♦ *Localul acestor instituții de învățământ*. Cf. CADE. *Vreau să vorbesc ceva cu Tofana. Dumneata ia-o înainte, încetșor; până la universitate tocmai bine te ajunge*. SORBUL, T. 312. *După-mesele mergeam la universitate, unde se țineau cursuri teoretice*. VLASIU, A. P. 394. *Soarele lasă să cadă în piața universității o lumină vie*. BOGZA, A. Î. 244. ♦ *Totalitatea corpului didactic și a studenților din aceste instituții de învățământ*. Cf. PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. □ *Întreaga universitate a protestat*.

2. *Cursuri, studii, activitate care se desfășoară în cadrul unei universități (I 1)*. *N-a izbutit să termine o universitate sau chiar un liceu*. DELAVRANCEA, O. VI,

351. *Neputând termina universitatea, rătăci prin fel de fel de slujbe.* SANDU-ALDEA, A. M. 104. *A făcut universitatea în mod serios.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 196. *Isprăvise universitatea, ieșise printre cei dintâi.* LOVINESCU, S. III, 101. *Îl domina pe Nathan, exact ca în timpul anilor de liceu, universitate, război și Paris.* TEODOREANU, L. 252. *Am și doi ani de universitate. Am urmat și la facultatea de litere.* SADOVEANU, O. XIV, 229. *Nu știu, zău, dacă ar accepta filozofic conduita fostei ei colege de universitate.* MIHĂESCU, D. A. 77.

II. (Latinism învechit; astăzi numai în sintagme) Totalitate. POTECA, în L. ROM. 1959, nr. 6, 43, cf. LM. *Nimic despre adunarea... anuală, [a țăranilor], despre prerogativele „universității lor”.* PRODAN, I. 10. \diamond *Universitatea nobililor = nume care se dădea totalității nobililor din Transilvania. De aveți ceva de a cerca de la numiții jăluitoari, aceea o cereați cu legea înaintea noastră și înaintea universității nobililor.* ȘINCAI, HR. II, 48/13. *Universitatea săsească (și eliptic, în forma universitet) = instituție supremă de conducere a populației săsești din Transilvania în secolele XV-XIX. Publicându-se deliberatul c[institutului] universitet (a. 1805).* ȘCHEI, 50, cf. STAMATI, D. *Universitatea săsească, adevăratul corpul ei municipal, judecătoresc și administrativ, s-a desființat.* BARIȚIU, P. A. II, 682. *Să încheie tratatul de pace și de bună vecinătate cu universitatea săsească.* MAGAZIN IST. 1984, nr. 2, 38.

- Pl.: *universități*. Gen.-dat. și: (învechit, rar) *universităței, universitatei*. - Și: (învechit) **universitét** s.n.

- Din lat. **universitas**, -atis, fr. **université**. - **Universitet** < germ. **Universität**.

UNIVERSITĂTE² s.f. (Învechit, rar) Universalitate (II 1). *Prin... universitatea ei și ritmul său, [melodia din piesa „Jianul”] servă, dupe noi, de inel care leagă muzica noastră cu a Europei.* FILIMON, O. II, 349.

- **Univers[al]** + suf. -itate.

UNIVERSITÉT s.n. v. **universitate**¹.

UNIVĚRZ s.n. v. **univers**.

UNIVĚRĂ adj. (Rar; despre femei) Care a avut un singur soț. *De când e lumea lume, femeile au fost unele univire și altele plurivire.* GALACTION, O. A. I, 126.

- Pl.: *univire*.

- Din lat. **univira**.

UNIVITELÍN, -Ă adj. (Mai ales la pl.) Care provine, cu un geamăn al său, din același oul. Cf. DN², ABC SĂN. 318.

- Pl.: *univitelini, -e*.

- Din fr. **univittellin**.

UNIVÓC, -Ă adj. 1. (Filoz.) Care se aplică cu același sens unor lucruri diferite aparținând aceleiași sfere noționale; (despre cuvinte sau despre expresii) care are un singur sens, care păstrează același sens în orice context. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779¹/45, PROT. - POP., N. D. *Metafora simbolică... implică o comparație, dar una care se face între o impresie dată și una rămasă vagă și, ca atare, cu neputință de formulat printr-un*

termen univoc și precis. VIANU, M. 117, cf. M. D. ENC. *Sunt relativ libere față de context sinonimele cu sens univoc.* SCL 1984, 6, cf. DN³. \diamond (Adverbial) *Scot a combătut teza teologică și filozofică dominantă după care noțiunea de existență nu se întrebuițează univoc despre Dumnezeu și despre creaturi.* JOJA, S. L. 259. \blacklozenge Care poate fi interpretat într-un singur fel. *Toate aceste prezumții grave, precise și univoce, constituiesc dovada.* COD. PEN. R. P. R. 471.

2. (Rar) Omonim (1). Cf. DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 5, 56, DN³. \diamond *Rimă univocă = rimă care constă din repetarea aceluiași cuvânt.* DN³.

3. Care se face într-un singur sens (I 3), într-o singură direcție. *Printr-un sistem de semne, relația dintre semn și nonsemn... este determinată univoc.* CONTEMP. 1971, nr. 1271, 8/7. *Opus sensului univoc aristotelic, de la materia fără formă la forma fără materie... realismul critic evidențiază două sensuri în care se săvârșește evoluția genurilor muzicale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 6, 18/3.

4. (Mat.; despre o corespondență între două mulțimi) Care are proprietatea ca unui element al primei mulțimi să-i corespundă un singur element al celei de a doua mulțimi. Cf. DEX, DN³, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *univoci, -ce*.

- Din fr. **univoque**, lat. **univocus**.

UNIVOCĂȚIE s.f. (Învechit, rar) Univocitate. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779¹/45, PROT. - POP., N. D.

- Din fr. **univocation**.

UNIVOCITĂTE s.f. Însușirea de a fi univoc (1); (învechit, rar) univocație. *Scotus susține că univocitatea e baza judecării.* JOJA, S. L. 259, cf. DN³. *Ce junglă terminologică într-un domeniu care aspiră la univocitate și pozitiv!* LICEANU, J. 46.

- Din fr. **univocité**.

UNOĂRĂ adv. v. **uneori**.

UNOCUPRINZÍME s.f. (Învechit, rar) **Univers (1)**. *Materia trupurilor sânt aceale părțile nepricepute din care e compus soarele, pământul, aeru și alte trupuri a unecuprinzimii.* M. DRĂGHICI, F. I, 2³/3, cf. URSU, T. 295, FORM. CUV. I, 149.

- Și: **unocuprinzime** (DRĂGHICI, F. I, 7^v/12), **unecuprinzime** s.f.

- **Unu + cuprins** + suf. -ime.

UNOGLÁSNICĂ s.f. (Învechit, rar) Vocală. *Trei slove cărora le zicem unoglasnice, ce s-ar zice de un glas, cum ieste „a, e, i, o”, acestea, de să vor prileji trei alătura, să să lipsească una.* M. COSTIN, O. 319.

- Pl.: *unoglasnice*.

- **Unu + glasnica**.

UNOSILÁBIC, -Ă adj. v. **unisilabic**.

UNOSÓNIC, -Ă adj. (Învechit, rar; despre vocale) Care sună la fel. *Trebuie ca să păzim eusonia, adică întrebuițarea cuvintelor celor armonioase, ferindu-ne*

de acele ce vor cuprinde mai multe vocale unosonice rău întrunite (a. 1852). RET. ROM. 166.

- Pl.: unosonici, -ce.

- Unu + sonic.

UNS¹ s.n. Faptul de a unge.

1. Cf. unge (1). Luminând orbii și tămăduind cu unsul sv[â]ntului oloi de înflătură idropicească. DOSOFTEI, V. S. decembrie 203^v/31. Aripă de găină tăiate și puse la îndemână pentru unsul cu gaz al mobilierului. VINEA, L. I, 115. Cusutul și unsul cizmilor. REGULAMENT, 28/22. Unsul curelelor. REGUL. ORG. 632/26.

2. Cf. unge (2). Păcura avea multă căutare la oraș..., folosită la unsul osiilor. CAMIL PETRESCU, O. II, 27.

- V. unge.

UNS², -Ă adj., s.m. 1. Adj. Acoperit cu un strat (subțire) de materie grasă, unsuroasă, lipicioasă etc. Fetile satilor, cu pene de pasări unsă cu smoală, să afundă și scot aur din fundul apii. HERODOT², 250, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 121/28, DRLU. Tu, copilă, să îngrijești a-i obloji mereu spinarea cu frunzele unse d-o alifie ce-ți voi da. GRANDEA, S. 335. Luna își vărsa lumina ei cea fantastică..., albina podelele de păreau unse cu cridă. EMINESCU, P. L. 29. Fusese uns pe mâini cu chinoroz. CARAGIALE, O. I, 9. Gârliciul coșului este uns cu mămăligă. ANTIPA, P. 59. Gura ta - pe buze cu chemarea (nevenită), Gura ta, de sânge unsă. MANIU, S. II, 108. Țin minte și-acuma grădina, Ferestrele unse cu var. TOPĂRCEANU, O. I, 47. Copiii se hârjoneau unși cu slănină pe la gură. BRĂESCU, M. B. 25. Apărea... mâncând totdeauna pe stradă o felie de pâine unsă cu unt. TEODOREANU, L. 18. Își descoperă capetele... unse cu olojuri mirositoare. SADOVEANU, O. I, 50. Era un câne negru... La început a fost gras și cu blana curată, netedă, ca unsă. DAN, U. 53. Vârful plin de noroi al cizmilor lui roșii, de piele groasă și unsă. I. M. SADOVEANU, S. 267. Săgeți unse cu otravă. PANAITESCU, O. T. 25. În mână ținea un bici din fâșii de curele unse cu catran. BĂNULESCU, I. 56. Mie, mândră, mi se pare Că ești unsă de căldare. De-ai fi unsă, te-ai spăla, De nu ți-ar fi fața-așa. VICIU, F. 147. Mâncăm col'eșă răce, Unsă cu său de berbece, Ș-am mâncat col'eșă goală, Unsă cu său de mîioară. GRAIUL, II, 48. Lucru cu șrof, legat cu tei și uns cu mură, se spune despre un obiect rău construit și care se strică la cea mai mică întrebunțare. Cf. ZANNE, P. V, 621. Uns cu unsoare de drac, se spune despre un om viclean, înclinat să facă rău altora. id. ib. VI, 623. Curelușă unsă Pe sub pământ dusă (Șarpele). CAF III, 269. ◇ (Prin analogie) A dat de vreo două zile un polei strașnic. Toată capitala e unsă cu o sticlă alunecoasă. CĂLINESCU, C. O. 13. ◇ F i g. Are fraza unsă și curgătoare a omului „rafinat” care se joacă cu condeiul. VLAHUȚĂ, O. A. I., 215. Unui cititor uns cu ceva freudism nu i-ar fi greu să explice lucrul. CIOCULESCU, C. 359. ◇ Mere unse = nume dat unui soi de mere de culoare galben-roșie, cu gust sălcii. Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80, BORZA, D. 106, ȘEZ. V, 42, XV, 70. ◇ Ex p r. (A fi) uns cu toate unsoarele (sau alifile) = (a fi) cu o bogată experiență, știind multe, și bune, și rele; (a fi) greu, imposibil de păcălit; a fi foarte

șmecher. Cf. ZANNE, P. V, 649. Era uns cu toate unsoarele și era binecuvântat de toți dumnezeii din lume. LĂNCRĂNAN, C. I, 13. O femeie... unsă cu toate unsoarele, nici ea nu mai știa a căta oară era închisă acolo. V. ROM. februarie 1971, 10. (Cu parafrizarea expresiei) Marele Ion Niculescu - un actor dăruit din plin și uns cu toate alifilele vocației. CIPRIAN, S. I, 102. (Ca) uns cu miere = a) plin de încântare, de mulțumire. Împăratul doarme foarte lin și ca uns cu miere pe patul iest nou. SBIERA, P. 111; b) care arată o amabilitate falsă și exagerată; mios (3). Când zicea [Drăgan] „mama”, i se lipeau buzele, erau unse cu miere. DELAVRANCEA, S. 26. Cu glas uns cu miere, acela... rosti. BARBU, PRINC. 289.

2. Adj. Îmbibat cu grăsime, pătat cu o substanță grasă; gras, unsuros (1). Camera respira elegantă fină și artistică, care contrasta foarte mult cu hainele sale mai mult unse și rupte. EMINESCU, G. P. 90. Țineam ceaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele. CREANGĂ, A. 4. Mașinistul murdar și uns de undelele până și pe urechi. D. ZAMFIRESCU, V. T. 43. Nu poate fi cu curechiul uns și cu clisa întreagă. ZANNE, P. III, 528. ◇ (Prin analogie) În pat de rău și-n humă unsă, Împărățea peste bureți Crai Crypto, inimă ascunsă. I. BARBU, J. S. 90. ◇ Ex p r. A avea bătrânețele unse = a trăi la bătrânețe tihnit și fără griji. Cf. ZANNE, P. II, 91. ◆ (Regional) Care conține multă grăsime; gras. Lăptele e mai bătrân, mai gros și mai uns. CHEST. V. 95/92. Brânza cea mai unsă și dulce. ib. 100/27. ◆ F i g. Mios (3), onctuos. Ei aveau, inconștii, privirile acelea unse. AGĂRBICEANU, L. T. 267. „Numai zece coroane”, răspunse... cu vocea unsă. id. ib. 419.

3. Adj. (Despre piesele unui mecanism, ale unei mașini) La care s-a aplicat un strat de lubrifiant; gresat. Mașina merge unsă. SCRIBAN, D. Carul uns nu scârțâie (= cu bani poți obține orice). Cf. ZANNE, P. V, 128. ◇ Ex p r. A merge (ca) uns = a merge strună, a funcționa perfect. Cf. SCRIBAN, D., UDRESCU, GL.

4. S.m. (Învechit; și în sintagmele unsul lui Dumnezeu, unsul Domnului) Monarh sau preot considerat, în urma unei ceremonii religioase speciale, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ. Nu întoarce fața ta de la unsul tău. PSALT. HUR. 113^v/21. Nu atingereși de unșii (hristoșii D, botezații H) miei și în prorociei miei nu hitlenireși. PSALT. 219, cf. 174, 278. Vezi, Doamne, și caută spre fața unsului tău. CORESI, PS. SL-ROM. 162^v/11, cf. ST. LEX. 100^v/18. Domnul carele va judeca drept, acela-i domn adevărat și unsul lui Dumnezeu. NEAGOE, ÎNV. 243/19. Eu, doamne și frate și unsul lui Dumnezeu, după petrecania mea, de la nimini n-am nădeajde..., făr' numai de la Domnia ta. GAVRIL, NIF. 141. Stătut-au aproape împărații pământului și boiarii s-au adunat într-un loc asupra D[o]mnului și asupra unsului lui. BIBLIA (1688), 382^v/27. Fugărind pre cei ciumați..., să pui în locul lor pre unșii Domnului. ȘINCAI, HR. I, 263/18. Întra numai unșii și tainicii D[o]mnului. PISCUPESCU, O. 18/4. S-a învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu. NEGRUZZI, S. I, 139, cf. POLIZU. Ce lucru monstruos Făcut-am? Am atins pe unsul Domnului? I. NEGRUZZI, S. VI, 407, cf. DDRF, BARCIANU, DTRG, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

- Pl.: unși, -se.

- V. unge.

UNȘĂTURĂ s.f. (Învechit, rar) **I**. Faptul de a un ge (1). Cf. POLIZU.

2. Faptul de a un ge (3). *Unșătura ta s[ă]ntă, omiubitoriuale, carele apostolilor tăi..., cu milă poruncidu-le și prin rugările lor, pre toț cu peceatea ta miluiaște.* DOSOFTEI, MOLIT. 60^v/3.

- Uns¹ + suf. -ătură.

UNȘĂLĂ s.f. (Prin nord-vestul Munt.) Unșoare (1 I). Cf. UDRESCU, GL. *Mai avem ceva unșală în câmară?* id. ib. ♦ Ex p r. **A-i da cu unșală** = a mânca bine, a se pune pe trai bun. id. ib. **A da de unșală** = a da de trai bun, de belșug; a se procopsi. id. ib.

- Pl.: unșeli.

- Uns¹ + suf. -eală.

UNȘOĂRE s.f. **I**. 1. Substanță grasă, uleioasă sau păstoasă (de origine animală, vegetală sau minerală) utilizată la ungere (1); (învechit și regional) unșură (1 I), (regional) unșeală. *Tocmi acel fără leage unșoare de smoolă cu său.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 128^f/6. *Vei face pre dânsul cu unt de lemn, unșoare s[ă]ntă.* BIBLIA (1688), 61^f/40. *Cu hrană și cu unșori la rane, mulți s-au însănătoșat.* N. COSTIN, L. 200, cf. LEX. MARS. 251. *Înflorită la față preste măsură cu tot felii de unșori.* AETHIOPICA, 26^f/19, cf. KLEIN, D. 489. *Umflătura, ca să mai scază, o ungem de 2 ori în zi cu unșoare.* CALENDARIU (1814), 178/11. *Din lucrarea cu foc a doștoriiilor s-ar fi aprins unșorile seau spirturile.* DIONISIE, C. 204, cf. DRLU, LB. *Sluga cea stricătoare Scoate vrăjita unșoare.* BĂRAC, A. 51/6, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 76^f/25, POLIZU, PONTBRIANT, D., BĂRACIANU, ALEXI, W. *De aici începe epoca ordonanței nereglementare, a cizmilor văcsuite de alții, a unșoarei de curele oferite în mod grațios de magazinerul companiei.* BACALBAȘA, S. A. I, 6, cf. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 196, NICA, L. VAM. 260, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mașinele toată, zece la rând, cu boturile lor negre, sclipind de unșoare, dărdăiau subt presiune.* MIRONESCU, S. A. 113. *Părțile active ale matriței se lustruiesc cu îngrijire..., folosindu-se o unșoare sub formă de pastă.* IOANOVICI, TEHN. 139. *N-am nici unșoare de cizme, nici de arme.* BRĂESCU, V. A. 44. *Muncitorii..., mânjiți de funingine și unșoare..., creau un aspect de muncă într-o încordare nebună.* SAHIA, N. 33, cf. DS. *Fochiștii... în șăluțul lor de bumbac, de care se slujeau să șteargă uleiul și unșoarea de pe mașină.* BART, E. 47. *Un robinet îngropat în unșoare.* ARGHEZI, S. XI, 154. *Fata, aproape să nu-l cunoască, atâta era de murdar de ulei și unșoare.* v. ROM. februarie 1955, 196, cf. DC. *În odaie mîroșea a unșoare de hamuri.* NEAGU, I. 61. *Mulineta începe a rula mult prea ușor din cauza pierderilor de unșoare din carter.* VÂN. PES. octombrie 1964, 14. *Le dete niște unșori de se unșeră.* RETEGANUL, P. I, 36, cf. ȘEZ. III, 174, ib. V, 168, ib. VI, 78. *Vei unge pe bătrâni cu unșorile pe la locul ochilor.* BOTA, P. 49, cf. CHEST. V, 164, ALR I 752/217, ALR II/I MN 59, 4 197. *Unșoare de bube.* ib. 4 197/531, cf. ALRM II/I h 170, TEAHA, C. N. 278. *T'e fă și tu medic și-ț ie o șcătu cu unșori.* O. BĂRLEA, A. P. II, 362. *Asta-i fata Tudosăie, Ce vinde unșori de râte.* CAF IV, 49. ♦ Fig. *Să fii păzitoriu celor meseri, de binevoitoriu văduvelor, unșoare celor răniți, orbilor*

toiag și tuturor părinte să fii. N. COSTIN, C. 127. *Dulapul îți este plin, fratele meu, de țoalele și unșorile făărniciei.* ARGHEZI, S. VI, 165. (Precedat de prep. „de”) *Cu glas galeș, de unșoare, Ce te-ajunge așa de lin.* I. BARBU, J. S. 137. ♦ Ex p r. (A fi) **uns cu toate unșorile** v. un s² (1). ♦ (Învechit, rar) *Secreție grasă a pielii. Pielea curățită de a ei unșoare firească este plecată la răceală.* FĂTU, D. 59/24.

2. (Ban., Transilv., Maram., Mold.; și în sintagma *unșoare dulce*, ALR I 750/94, 100, *unșoare topită*, ib. 750/354) **Untură** (2). Cf. DRLU, LB. *Unșoare curată, mai vârtos de găscă.* DIETET. 105/6, cf. ISER, POLIZU, BĂRACIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Era sârbătoare mare în casa lui când se găsea o lingură de unșoare, ca să-și înșele mămăliga.* DAN, U. 328. *Din untură... a scos trei ferii de unșoare.* SNOAVA, IV, 211, cf. ȘEZ. VI, 78. *Am mâncat curechi cu moare și-am gândit că-i cu unșoare.* VICIU, F. 124, cf. ALR I 750, ALR II 4 130/53, 64, 102, 130, 228, 250, 310, 349, 365, ALR SN IV h 1 042. *Dă o litră de unșoare Să-i coase și ei o floare.* FOLC. TRANSILV. II, 260. *Dață unzi vit'el'... cu unșoare bătrână ori cu cătran, apă nu să mai preț bagă.* ȘANDRU, F. 139. *Porcul tocma după ce moare Pe toți satură de unșoare, se zice despre un om zgârcit și strângător.* Cf. ZANE, P. I, 607. (Fig.) *De gras și untură (unșură c², unșoare D, unturos H) împlu-se sufletul meu.* PSALT. 118. ♦ (Regional) *Unșoare sărată* = osânză (1) sărată în vederea conservării (Jdioara - Lugoj). ALR I 749/79. ♦ *Slănină proaspătă (Sânmihaiul Almașului - Zalău). Topim unșorile care-s pă pecie.* ALR II 4 130/284. ♦ P. e x t. (Rar) *Grăsime. Adulmeca..., privind cu dezgust la unșorile care făceau să lucească boturile comesenilor.* I. M. SADOVEANU, S. 22. ♦ (Regional) *Unșoare de pește* = untură de pește, v. un t u r ă. *Pealea lor este golașă și multă grăsime supt dânsa, din care topesc unșoarea de o cheamă „de pește”.* ȘINCAI, în ȘA I, 667, cf. DRLU, LB, PONTBRIANT, D., BĂRACIANU. *Inima mi se topește Ca unșoarea cea de pește.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 407.

3. (Învechit) *Mireasmă* (2), *balsam. Luă trupul... de pre cruce... și-l învăli într-o pânză curată cu unșori de mir.* VARLAAM, C. 84. *Veni o muiare având un vas de alavastru în care era unșoare de nardos curat.* N. TEST. (1648), 59^v/27. *Unii să dezmiardă în unșoarea scumpă, unii în uspeșe, alții în răs.* ZOBA, S. 56. *Vei face pre dânsul unșelemmu, unșoare sfântă, mir mirositoriu cu meșteșugul făcătoriuului de mir.* BIBLIA (1688)², II, 170/40. *Să se unșă în feredeu cu unșori mirositoare bărbății ca muierile.* N. COSTIN, C. 192. ♦ (Învechit, rar) *Mirodenie* (1 I). *Tu ia mirosuri (unșori ms. 45, ms. 4 389): floare de zimnă aleasă, 500 de sicli, și scorțișoară mirositoare... și trestie mirositoare.* BIBLIA (1688)², II, 170/34.

II. 1. (Popular) Faptul de a un ge (1). *Această compoziție o întrebuișăm căldicică la unșoarea încălșămintelor.* PENESCU, M. 27/21, cf. SCRIBAN, D., DL, DEX.

2. (Popular) Faptul de a un ge (2). *Căruța acum am adus-o de la încălșat și i-am mai tras și-o unșoare de cele a dracului.* CREANGĂ, P. 113.

3. (Învechit) Ungere cu o substanță uleioasă, parfumată, în săvârșirea unor ritualuri religioase; (învechit) unsură (II). *Fă uleiul de unsoare sfântă cu măiestrie de vraci.* PO 282/28. *Adunați între voi darure Domnului..., aur, argint, arame,... aromate de unsoare și de bună miroseală.* ib. 298/8. *Ia uleiul unsoareei și unge cortul... și sfințește el cu toate siriurele lui.* ib. 315/14. ♦ (Și cu determinarea „cu mir”) Consacrare, investire în funcție (prin ungere cu mir¹). *Astăzi prin mâinile noastre, prea bunule doamne..., svinta unsoare și semnele crăiei să le priimești.* N. COSTIN, L. 313, cf. POLIZU.

- Pl.: *unsori*. Gen.-dat. și: (învechit) *unsoareei, unsoriei* (PO 275/21).

- Uns¹ + suf. *-oare*.

UNSORICĂ s.f. (Prin nord-vestul Munt.) Diminutiv al lui *unsoare*. Cf. *unsoare* (I). UDRESCU, GL. *N-ai avea să-mi dai și mie un pic de unsorică?* id. ib.

- Unsoare + suf. *-ică*.

UNSORÍME s.f. (Învechit, rar) Înșușirea de a fi unsuros (I); ceea ce este unsuros; (rar) unsuroșie. Cf. POLIZU, BĂRCIANU.

- Pl.: *unsorimi*.

- Unsoare + suf. *-ime*.

UNÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit, rar) Unsuros (3). *Trei grăunțe de calomel, cu două de opium... și cu un dram de zahăr unosos de lămâie, acestea amestecându-se bine.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 137/18, cf. 284/15.

- Pl.: *unsoși, -oase*.

- Uns² + suf. *-os*.

ÚNSPCE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNSPCEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNSPECE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNSPECEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPECELEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPRE¹ num. card. v. *unsprezece*.

ÚNSPRE² prep. v. *înspre*.

ÚNSPRECE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNSPRECEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPRECELE num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPRECELEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

ÚNSPREZECE num. card., s.m. I. Num. card. (Și în componența unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între zece și doisprezece.

1. (Cu valoare adjectivală; așezat înaintea substantivului determinat) *Soarele și luna și unsprezece*

steale plecaseră înaintea mea. PO 127/22. *Au fost Solomon de unsprădzece ani.* PRAV. 259. *Cei unsprădzece ucenici mearseră în Galilei* (a. 1650-1675). GCR I, 229/20. *Această sfântă vanghelie s-au cumpărat... cu unsprăzece florinți* (a. 1776). IORGA, S. D. XIII, 84. *Au întemeiat mănăstirea de la Blajin, în carea să se fie unsprezece călugări.* KLEIN, în ȘA I, 246. *Împărăteasa Irina a avut un fecior... de unsprezece ani în anul de acum.* ȘINCAI, HR. I, 259/23. *A domniț unsprezece ani de la moartea mamei sale.* BUCOVINA (1850), 177¹/68, cf. POLIZU. *Cantemir, care vorbea unsprezece limbi, era dragomanul lui Petru.* ODOBESCU, S. III, 369. *De acum unsprezece ani... am luat-o în primire.* CARAGIALE, O. II, 61, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 98. *Unsprezece ori douăsprezece veacuri, creștinismul se ridicase... din fundul catacombelor până la vârful palatelor.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 366, cf. PUȘCARIU, ET. WB. 149, DIACONU, VR. XCIII. *Lucram în atelier unsprezece ore pe zi.* VLASIU, D. 44. *În poiană erau unsprezece oi plăvăi.* SADOVEANU, O. XIV, 592. *Am stat unsprezece ani în pușcărie.* E. IONESCU, E. 87. *Era un iepure cum nu s-a mai văzut, cu unsprezece picioare.* ARGHEZI, S. VII, 85. *În unsprezece cazuri judecata lui și se pare dreaptă.* CĂLINESCU, C. O. 198. *E om în toată firea, merge pe unspce ani.* CAMIL PETRESCU, B. 15. *Cucul de lemn din perete îl trezise cu unsprezece cucuituri.* VINEA, L. I, 49. *Unsprezece frați... sufereau vraja de a rățaci în timpul zilei.* PREDĂ, M. 64, cf. GRAM. ROM.² I, 182. *Avea tot, adică unsprezece stânjeni din hotar până-n hotar.* SORESCU, L. L. II, 118, cf. L. ROM. 1969, 133. *Unsprezece voinici ședeau lungiți la pământ.* SEVASTOS, P. 38, cf. GRAIU, I, 220. *Unsprezece bărbați.* ALR I 222/255. *Iacă, la unsprăzece luni, fați și iapa om mânăz tât numai cu păru de aur.* O. BĂRLEA, A. P. I, 261. *Noi am fost unsprezece copii.* T. DIAL. M. I, 141. ♦ (Cu valoare substantivală) *Te-ai ivitute celor unsprădzece și tuturor ucinicilor.* DOSOFTEI, PAR. 78¹/18. *Doauă sute unsprăzece pentru neșușitoria ce fac englezii la India.* LEON ASACHI, B. 19/27. *Pe lângă... doctori de ocruguri..., să se mai rânduiască și alți unsprezece.* REGUL. ORG. 616/6. *Să se lase sărutată De atâtea ori deodată Căți fuștei la scară sânt.* „Unsprezece” spune ea. COȘBUC, P. I, 201. *Privea cercetător... când la unul, când la altul dintre cei unsprezece.* AGĂRBICEANU, O. IV, 62. *La reînnoirea sa... dispozițiile economice să se ridice la unsprezece.* PAVLESCU, E. 107. *Numărând prunele, el zice: „Una, două, șapte, unsprezece, cincii”.* ARGHEZI, S. VII, 16. „*Ce leașă ai acum?... Și cât ai vrea să ai?... „Dați-mi... unsprezece...” i-am răspuns.* VINEA, L. I, 367. *Venea în șâr tof [lupii] grămadă, unsprezece mi se pari c-a fost.* T. DIAL. M. I, 3. ♦ (Substantivat, m.) *Echipă de fotbal. Dați unsprezececelui nostru ceea ce i-a lipsit cel mai mult: vigoarea.* CONTEMP. 1959, nr. 673, 2/1, cf. L. ROM. 1960, 65. *Unsprezecele din Șos. Ștefan cel Mare și-a mărit avansul față de principala sa urmăritoare.* SPORTUL, 1984, nr. 10 716, 3/1.

2. Numărul abstract corespunzător. Cf. LB, ISER, POLIZU, CIHAC, I, 300, DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, ALR II 2 313/2, 414, ib. 2 314.

3. (Precedat de prep. „de” și urmat de „ori”, formează numeralul adverbial corespunzător) Cf. LB. De

unsprezece ori am atras atenția la cuptoare. ARGHEZI, S. XI, 294.

4. (Precedat de „câte”, intră în componența numeralului distributiv corespunzător) □ *Eram câte unsprezece la masă în fiecare zi.* ◇ (Cu valoare adjectivală) □ *Au fost plecați câte unsprezece zile fiecare.*

5. (Cu valoare de numeral ordinal; de obicei așezat după substantivul determinat) Al unsprezecelea, a unsprezecea. *E unsprezece ore, noaptea.* DELAVRANCEA, O. II, 110. *Orele unsprezece sunaș la pendula de abanos cu vibrări de o solemnitate antică.* MACEDONSKI, O. III, 70. *Beam o ulcică de lapte înainte de a pleca la atelier, la ora unsprezece încă una.* VLASIU, A. P. 378. *Când îi pă la unspece ceasuri, numa audē numa că vihe om buzdugan.* O. BÂRLEA, A. P. I, 465. *După ce-l bărbiereste..., la uora unșpe, dup-aceea juacă tot tineretu-afară.* T. DIAL. M. I, 19. *Dă la ora unșpe, doaspe-am venit acasă.* ib. II, 50. ◇ (Învechit și regional; precedat de art. „al”, „a”) *Pilda a unsprezece (a. 1777).* GCR II, 110/19, cf. ALR II 2 336/605, 812, 872, 886. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat, de obicei subînțelegându-se „ora”, „ziua”, „data” etc.) *A unsprezece: fietecare preot să citească cu socotință acea cărfulie.* ANTIM, O. 390. *Astăzi, sâmbătă, în unsprezece ale lunii aprilie.* REGULAMENT, 54/17. *Ceasul bătea unsprezece.* MOZAIICUL (1839), 545/23. *Fii cuminte, sunt aproape de unsprezece.* CARAGIALE, O. VI, 32. *Azi, de dimineață, m-am pomenit cu ea..., care nu se scoală de obicei decât la unsprezece.* DELAVRANCEA, O. IV, 250. *Avuseze oaspeți la masă, cina abia se isprăvise pe la unsprezece.* AGÂRBICEANU, S. P. 35. *Pe la unsprezece noaptea am venit la cazinou.* A. HOLBAN, O. II, 273. *La palat ceasul arăta unsprezece.* C. PETRESCU, C. V. 123. *Au stat membrii noștri neculcați până la unsprezece noaptea?* MUȘATESCU, T. 51. *S-a întors pe la unsprezece acasă.* CĂLINESCU, B. I. 256. *Vă invit pe amândoi în fiecare marți și vineri la mine, la unsprezece dimineața.* VINEA, L. I, 46. *Cân vihe-acasă? – Cam pă la unșpe.* O. BÂRLEA, A. P. I, 471. *Pă la unșpe-așa m-am pomeni[t] cu socru-meu c-a venit.* T. DIAL. M. I, 137. *Și-l fierb până la... zece, așa, unsprezece.* ib. 200. *Până nu venisă mașânile, pân nouo sute... unșpie, doișpie.* ib. 431. ◇ (În combinație cu alte numerale, indică fracțiuni de oră) *Ah! unsprezece și jumătate! zise el deodată, tare, uitându-se la ceas.* AGÂRBICEANU, S. P. 233. *Cam cât să fie ceasul? întrebă doctorul. – Unsprezece și un sfert, preciză Egor.* M. ELIADE, D. 174.

II. S. m. Semn grafic care reprezintă numărul unsprezece (I 2). *Scrie un unsprezece.* DL, cf. DEX.

– Accentuat și: *unsprezece.* ALR I 222. – Și: (popular) **únsprece** (DIACONU, VR. XCIII, SCRIBAN, D., GRAM. ROM.² I, 183, GRAIUL, I, 220, ALR I 222/5, 18, 26, 28, 35, 45, 63, 79, 109, 174, 190, 750, 772, 803, 890, ALR II 2 314/27, 784, 886, L. ROM. 1959, nr. 5, 85; accentuat și *unsprece* ALR I 222/223, 345, 355), **únspe**, (regional) **únspece**, **únspece**, **únspece** (GRAM. ROM.² I, 183), **únspre**, **únspe** (ALR I 222/70, ALR II 2 317/762) num. card.

– Unu + spre + zece, cf. alb. n j e m b e d h j e t e, v. sl. *кдинъ на десѣте*.

ÚNSPREZECELE num. ord. v. **unsprezecelea**.

ÚNSPREZECELEA, -ZECEA num. ord. 1. (Cu valoare adjectivală; precedat de art. „al”, „a”) Care se află între al zecelea și al doisprezecelea. *Carii... păără al u[n]sprădzeacele ceas aț pestii, nemică să nu vă măhniș.* IEUD, 245/8. *Dumeneca a unspădzecea.* VARLAAM, C. 502. *A unspădzeacea pricină ce mai înmicșureadză giudeșul, certarea celui vinovat, iaste dragostea.* PRAV. 285. *Capul al unspădzeacelea.* M. COSTIN, O. 89. *Așiderea scriu... în hronografie, la al unsprezecelea an al împăratului Maurichie.* ȘINCAI, HR. I, 115/22, cf. LB. *În aceste locuri ajunsă dacoromâni prin suta a unsprezecea.* IST. M. XI/16, cf. ISER, POLIZU, DDRF, BARCIANU, CADE. *Pornii cu pași siguri spre a unsprezecea poartă.* MIHĂESCU, D. A. 26. *A unsprezecea zi am găsit-o târându-se slăbiță, să guste apă, lângă fântână.* ARGHEZI, S. VIII, 205. *În ceasul al unsprezecelea am bătut la poarta casei mele.* BOTTA, S. III, 69, cf. ALR II 2 336/141, 192, 310, 514, 531, 537, 682, 728, 784, 836, 876. □ *Al unșpelea clasat nu va pleca.* ◇ (Învechit, rar; cu elipsa articolului posesiv) *Sosând la unspreacele an..., s-au pugorât din munte.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 23^f/25. ◇ (Învechit și popular; cu lipsa acordului sau cu amestec de forme) *La a unspădzeacelea lună, în zioa dentăiu a lunii, să iviră capetele munților.* BIBLIA (1688)², 186/4, cf. ALR II 2 336. *Ăl de-a unspădzeacea.* ib. 2 336/141. *Ăl de-a unspădzeacea.* ib. 2 336/235. *A unspădzeacălea fată.* ib. 2 336/414. *Asta de-al unspădzeacea.* ib. 2 336/605. ◇ Ex p r. **În ceasul al unsprezecelea** sau (învechit) **în** (ori, rar, **la**) **al unsprezecelea ceas** = aproape de clipa în care nu mai e nimic de făcut; foarte târziu. *Priimeaste ceta de întâi ca și ceta de apoi; îmblânzeaste ceta ce au veritu în al unspădzeacele ceas (cca 1600).* CUV. D. BĂTR. II, 79/13. *Apropiați-vă și nemică rușinându-vă și câți și până în al unspădzeacele ceas ași postit.* COD. TOD. 193. *Ceta ce veni în al unsprezecelea ceas tu-l priimiși (ante 1633).* GCR I, 80/24. *Venisă în al unspădzeacele ceas și luară unul câte un denariu.* N. TEST. (1648), 26^f/4. *În sfârșit, am noroc – măcar în ceasul al unsprezecelea.* GALAN, B. I, 25. (Învechit, rar; cu aglutinarea articolului posesiv) *Venit-am la unspădzeacelea ceas la lucrul Domnului (a. 1624).* GCR I, 97/25. ◇ (La f.; urmat de „oară”, exprimă repetarea unei acțiuni) *A unsprezecea oară.* LB. ◇ (Cu valoare substantivală) *Noi eram zece... Numai al unsprezecelea, sergentul, era neamf.* SADOVEANU, O. VI, 396. *O început a numără una și da cu bota în spate și tăt așa o numărăt până la al unspădzecelea.* SNOAVA, III, 216.

2. (La f.; urmat de „parte”, intră în componența numeralului fracționar corespunzător) □ *A primit a unsprezecea parte din bani. Din moștenire îi revine doar a unsprezecea parte.*

– Și: (popular) **únspelea, -pea**, (învechit și regional, m. și f.) **únsprezecele** (ALR II 2 336/928), (m.) **únsprecelea** (POLIZU, ALR II 2 336/836), (învechit, m.) **únsprecele**, (regional, f.) **únsprecea** (ALR II 2 336/784), (m.) **únspecelea** (ib. 2 336/682), (f.) **únspecea** (ib. 2 336/310), **únspecea** (ib. 2 336/682) num. ord.

– **Unsprezece + le + a**.

UNSUB s.n. v. usuc.

UNSUBĂRE s.f. (Învechit, rar) Intonare la unison; (f i g.) armonie, potrivire. *Pă deosebite drumuri umblă stelele, cu toate acestea sânt întocmite spre o înaltă unsunare.* CR (1834), 37¹/42.

- Unu + sunare.

UNSUBĂTOR, -OĂRE adj. (Învechit, rar) Care sună la unison. (F i g.) *Prin armonie nespūsă De acord unsunător, Firea e-n mișcare pusă. Orice ton resun- amor!* I. VĂCĂRESCUL, p. 20/10, cf. ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 448.

- Pl.: unsunători, -oare.

- Unu + sunător (după germ. *eintönig*).

UNSUBĂ s.f. I. 1. (Învechit și regional) Unsoare (I 1). Cf. LEX. MARS. 224. *Unsură* (a.1697). în DR. IV, 117, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, SCRIBAN, D. *Trăbă să ai într-on păhar apă și unsură cu care îi dai să să ungă.* GR. S. VI, 229. *Dă-mi unsură de obraz!* FOLC. TRANSILV. IV, 255. *Cu topoară v-oi tăia, Cu unsură v-oi muia.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 345.

2. (Regional, mai ales în Transilv.) Untură (2). Cf. LB, POLIZU, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Dacă nu mai ai unsură, pune în tigele niște slănină.* Com. din VELȚ - MEDIAȘ, cf. ALR I 750/129, 140, 144, ALR SN IV h 1 042/141, ib. h 1 089/141, ALRM SN III h 930/141. *Și îi-o frige în unsură, Doară-mbuc vo bucătură.* ȘANDRU, F. 305. ◇ Fig. *De gras și untură (unsură C², unsoare D, unturos H) împlu-se sufletul meu.* PSALT. 118.

II. (Învechit) Unsoare (II 3). *Nu vreiți trebui neștine să vă înveațe, ce că aceea u[n]sură învăța-va voi în tot.* CORESI, L. 194/21. *Vracii unseră pre Is[raii] până se împlură 40 de zile, că în atâta vreme ținea dzia de unsură.* PO 176/20. *Oloiul unsureei și siriul de bună miroseală dentr-aromat celui cort sfânt, toate oarece ție am poruncit face-le-vor.* ib. 285/8, cf. CADE. *Faș unsură în prag cu ai, cu prau.* ARH. FOLK. III, 136. *Unsură arapului.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 357.

- Pl.: unsuri. Gen.-dat. și: (învechit) unsureei.

- Un^s + suf. -ură.

UNSUBĂ vb. IV. T r a n z. (Prin Munt.) A unge, a păta cu unsoare. Cf. SCRIBAN, D., LEXIC REG. II, 17. ◇ R e f l. p a s. *Hainele s-au unsurit.* SCRIBAN, D.

- Prez. ind.: unsoresc.

- V. unsoară.

UNSUBĂS, -OĂSĂ adj., s.f. 1. Adj. Acoperit, îmbibat cu grăsime; pătat cu o substanță grasă sau (p. e x t.) cu orice substanță care murdărește; un^s (2). Cf. DRU, LB, POEN. - AAR. - HILL, V. I, 819²/21, ISER, BAR. - MUNT., W. 341²/23, POLIZU. *Vestimăntele lui cele sfășiate și unsoare.* FILMON, O. I, 207, cf. PONTBRIANT, D. *Negustorul se sculă în picioare, scofând din buzunar un pungociu unsoare destul de greu, plin cu mărunțiș.* CARAGIALE, O. III, 143. *Unul dintre porcarii unsoareși mâna caii stând în picioare.* SLAVICI, O. I, 118. *Ceafa lată... se răsfrângea într-un val de carne unsoară peste gulerul strâns al mondirlui.* DELAVRANCEA, S. 124, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Pe păreții murdari*

se văd câteva tablouri unsoare. DUNĂREANU, CH. 43. *Mai la urmă rămase un țigan bătrân, îmbrăcat cu un cojocel unsoare.* AGĂRBICEANU, S. 149. *Un ceaslov vechi, scorojit și unsoare.* GĂRLEANU, L. 21. *Mănecele largi și unsoare ale cămeșoiului.* CIOCĂRLAN, P. P. 127. *Călugărul desprinde de la cingătoarea-i îngustă de piele unsoară un smoc de chei.* HOGAȘ, DR. II, 5. *Numărând gologanii unsoareși pe tabla albă de marmoră.* REBREANU, NUV. 267. *Își făceau semn de pe celălalt trotuar, ridicând două degete unsoare.* C. PETRESCU, I. II, 124. *Scofând un caiet unsoare din poalele unei redingote și mai unsoare.* BRĂESCU, V. A. 14. *Tingirile și vasele nu mai erau unsoare de grăsimi.* TEODOREANU, L. 138. *Un fochist oacheș, unsoare,... ieșise c-o căldare de zgură pe punte.* BART, S. M. 94. *Se ivi un pachet umflat și unsoare.* I. M. SADOVEANU, S. 13. *Împrejurul unui șurub unsoare, el părea meșterul.* ARGHEZI, S. XIII, 64. *Urcase o scară... cu rampa de lemn unsoare.* VINEA, L. II, 238. *Pe cap aveau șepci mari, unsoare.* BARBU, G. 380. *Căciula cea unsoară.* SNOAVA, IV, 92. ◇ (Substantivat) *Și-au făcut o regulă să vină unsoarești aștia, să ocupe balcoanele... și să-și fină propaganda lor.* PAS, Z. IV, 159. ◆ Care conține multă grăsime; gras. *Oală cu zamă unsoară.* ȚICHINDEAL, F. 140/22. *Mi-a pregătit niște mâncări unsoare.* AGĂRBICEANU, O. II, 306. *Brânza grasă e moale și unsoară.* ENC. VET. 385. [Mana să fie] *unsoară ca untu și... spornic ca sarea.* ȘEZ. III, 144, cf. GRAIUL, I, 463. ◇ F i g. *Grăiesc din gură cuvinte moale, De-ț par ca untul de unsoare.* DOSOFTEI, PS. 182/15.

2. Adj. F i g. Lingușitor, mios, de o falsă amabilitate. *Se ivi ca din pământ cămărașul Canaano, plecat și unsoare, numai salutări.* BARBU, PRINC. 31, cf. 115. ◇ (Despre cuvinte, despre modul de exprimare) *fi înfășăși... cu vorbe unsoare, cele trei bucăți de atlas.* SADOVEANU, O. XI, 256. *Cei care au loturi întregi... îi iau peste picior cu întrebări unsoare.* PREDĂ, M. 328.

3. Adj. Care pare să conțină sau să fie acoperit cu grăsime; (învechit, rar) unsoare. *Înaintai cale de vro două sute de pași, călcând printr-un glod negru și unsoare.* ALECSANDRI, O. P. 267. [Membranele] *sinoviale... produc un lichid unsoare, galben ca untdelemnul.* ENC. VET. 25, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Piatră unsoară.* CADE. *Ce se petrecea... dincolo de ochii mici și unsoareși, ca două măslina înfipte sub sprâncene?* C. PETRESCU, I. I, 93. *Mustața-i încărânită prea devreme - rămasă însă de un castaniu unsoare.* SADOVEANU, O. IX, 138. *Sluși necrofori și unsoare râme.* CONTEMP. 1950, nr. 186, 1/4. *Populația de plancton a acestor lacuri... formează împreună cu mătul un material fin, unsoare-gelatinos.* CHIRIȚĂ, P. 585. *Un fel de ciupercă... unsoară la pipăit, crește prin locurile nisipoase.* H IV 70. ◇ F i g. *Unsoare liniști se tescuiau sub cer.* I. BARBU, J. S. 123. ◇ *Mere unsoare = specie de mere nedefinită mai îndeaproape.* Cf. BORZA, D. 106. *Mere unsoare de Geoagiu = specie de mere nedefinită mai îndeaproape.* *Dintre soiurile autohtone... menționăm merele: roșioare de Geoagiu, cormoșe, vârgate de Mada, unsoare de Geoagiu.* BUTURĂ, EG. 174. ◆ (Despre ființe) *Gras. Câtă trăstie pe casă. Atâția galbini pe masă, Porcii unsoareși, Oamenii sănătoși.* GIUGLEA - VĂLSAN, R. S. 352.

4. S. f. (Bot.; regional) Unguraș (*Marrubium vulgare*). Cf. ȘINCAI, în DR. V, 560, BORZA, D. 107.

- Pl.: *unsuroși, -oase*.

- Unsoare + suf. -os.

UNSUROȘĂ vb. I. T r a n z. (Învechit, rar) A unge (ceva) cu grăsime. *Uns-ai (unsuroșeaș D) cu unt capul mieu.* PSALT. 39, cf. SCRIBAN, D.

- Prez. ind.: *unsuroșez*.

- V. *unsuros*.

UNSUROȘIE s.f. (Rar) Însușirea de a fi unsuros (1); ceea ce este unsuros; (învechit, rar) unsorime. Cf. BARCIANU.

- Pl.: *unsuroșii*.

- *Unsuros* + suf. -ie.

UNȘÓR¹ s.m. v. *ușor¹*.

UNȘÓR² s.n. v. *omușor*.

ÚNȘPCE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNȘPE num. card. v. *unsprezece*.

ÚNȘPELEA, -PEA num. ord. v. *unsprezecelea*.

UNT¹ interj. (Regional; repetat) Cuvânt care redă strigătul porumbelului (Micăsasa - Mediaș). Cf. ALR II 5 751/141.

- Onomatopee.

UNT² s.n. I. 1. Grăsime animală de consistență păstoasă, comestibilă, obținută din smântână sau din lapte. *Muiară-se cuventele lor mai vârtosu de untulu.* PSALT. 106. *Sătură ei de... untu de vacă și lapte de oaie.* ib. 314. *Aduse unt și lapte ... înaintea lor.* PO 56/27. *Putine de unt (a. 1588).* DOC. I. (XVI), 165. *Să întâmplă dă le dau să ia ceva, sau unt, sau grâu (a. 1642).* GCR I, 95/19. *Și vor fi în pac[e] de dajde,... de lucru și de untu și de toate dările (a. 1661).* IORGA, S. D. V, 35. *Unt de vaci și lapte de oi.* BIBLIA (1688), 150²/32. *A strânge brânză și unt.* N. COSTIN, LET. I, 44/14. *Unt, miere și de alte multe ce trebuie la conace.* NECULCE, L. 43. *Unt de vac[ă], stăfide (a. 1694).* IORGA, S. D. V, 370, cf. LEX. MARS. 190, ANON. CAR., MOLNAR, D. 382/28. *Răuri dă lapte dulce pă vale Curg acolo și dă unt păraie.* BUDAI-DELEANU, Ț. 325, cf. DRLU, LB. *Să vedem cât grâu, vin, unt ș-alte lucruri folositoare scoate țara ta.* PLEȘOLANU, T. II, 178/8. *Laptele... să-l facă brânză și unt.* DRĂGHICI, R. 100/27. *Dajdia ce se scotea spre împlinirea plății prețului untului.* REGUL. ORG. 26/3, cf. ISER, POLIZU. *Mâncări grecești fierte cu verdețuri care pluteau în unt.* NEGRUZZI, S. I, 151, cf. PONTBRIANT, D. *Lapte, brânză, unt și ouă de-am putea sclipui să ducem în târg.* CREANGĂ, P. 6. *Cuhnea în care se pregăteau lăpturile, smântânurile și unturile obicinuite la țară.* MACEDONSKI, O. III, 140. *Tot comerțul se făcea cu Turcia, precum: cheresteaua..., untul (a. 1889).* URICARIUL, XIV, 244. *Adu-mi, te rog, un ceai cu lapte, puțin unt și două cornuri.* STERE, S. 171, cf. BIANU, D. S. *Friptă la un focușor... într-o tigăiță... cu unt.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 125.

Drept bucate sau pomană se dă grâu fiert cu unt sau untură. PAMFILE, S. T. 62. *Buzele... le da cu unt proaspăt.* PAMFILE - LUPESCU, CROM. 202, cf. NICA, L. VAM. 260. *Se pune o lingură, două de untură, unt sau său topit.* AL LUPULUI, P. G. 20. *Sunt și eu de părare că untul... e mai gustos decât untura.* LOVINESCU, S. III, 156. *Venise cu niște lucruri de la țară: unt, păsări etc.* C. PETRESCU, Î. I, 102. *Are să-i frigă baba noastră în unt proaspăt.* SADOVEANU, O. IX, 372. *Dimineața ni se dădea la toți unt cu pâine.* CIPRIAN, S. I, 20. *Despre unt, el era făcut tot în bătătură, din laptele vacilor noastre.* ARGHEZI, S. VII, 188. *Iz de unt topit.* VINEA, L. I, 303. *Netezea calm cu cuțitul untul întins pe franzelă.* VORNIC, P. 164. *Rareori lipsea de la masa lui... pâinea albă și proaspătă ca untul.* PREDĂ, M. 118. *Se pune o bucată de unt proaspăt, cât o nucă, în supă luată de pe foc.* S. MARIN, C. B. 43, cf. DC, L. ROM. 1986, 374. *Decât țipău și cu unt și să-l mănci c-un om urât, Mai bine mălai zguros și să-l mănci c-un om frumos!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 462, cf. MARIAN, D. 139, ȘEZ. VII, 98, CIAUȘANU, GL., CHEST. V 87/17, 33, 34, 39, 45, 54, 67, 69, 88, ib. 107/46, 67, 73, 78, 90, 91, ib. 118/24, 31, 38, 40, 46, 54, 67, 72, 88, ALR I 2 149, ALR SN II h 306, ALR II 5 566. *Pline de miere, de unt, Bunătăți de pe pământ.* BALADE, II, 168. *Mândra mea nimic nu mănă, Numa unt și mămligă.* FOLC. TRANSILV. II, 464. *Curgea laptele ca izvoarele, lășea untul ca nomoalele.* FOLC. MOLD. I, 229. [Turcii] *aduna dî pân sate vite, aduna... unturi, aduna miere.* T. DIAL. M. I, 65. *Smântâna să șii di-o palmi și si-ți șii untu Gras ca pământu.* CAF II, 190. *Șobanu poartă vara cămeși unse cu unt di oaie.* GRAIUL, II, 27. *Mă-sa l-o scaldat, l-o uns cu unt, apoi o catat niște scutice.* VASILIU, P. L. 140. *Până nu bați laptele, nu iese unt.* ZANNE, P. III, 589. *Decât să mănănc mămligă cu unt și să mă uit în pământ, Mai bine să mănănc pâine cu sare și să mă uit la el (ea) ca la soare.* id. ib. 607. *Decât să-nting în unt și să mă uit în pământ, Mai bine să-nting în sare, Să mă uit cu drag la soare.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 336. *Am o vacă-n șură Cu untul baltă-n gură (Butea).* GOROVEI, C. 34. ◇ (Ca termen de comparație pentru pământ) *Trei mii de pogoane de pământ gras ca untul.* SĂM. IV, 5. *E pământ bun lângă măgură, pământ ca untul.* STANCU, D. 262. *Pământul e ca untul (brânza). E bun și se lucrează ușor.* CIAUȘANU, GL. ◇ F i g. *Pământul nu își va mai da untul său cel sățios!* GORJAN, H. IV, 152/20. *Ați văzut dumneavoastră miriștea... când o întorci cu plugul cum de scoate din adânc untul pământului.* P. CONSTANT, R. 183. ◇ *Unt vegetal = u n t² (2); margarină.* LTR², DC, DREV. (Ieșit din uz) *Unt artificial* sau (regional) *unt de post = unt vegetal.* Cf. NICA, L. VAM. 260, DREV, LEXIC. REG. II, 118. (Bot.) *Mere de unt = numele unei varietăți de mere nedefinite mai îndeaproape.* Cf. BORZA, D. 106. ◇ L o c. a d j. **De unt = moale¹ (I I);** fin. *Sămânța brazdei grase, muncită strâns și crunt, Din spicul cu mustață, zbârlit, cu miez de unt.* ARGHEZI, S. IV, 15. *Câte flori pe iaz în sus,... Le-am pus cu mâna de unt.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 155. ◇ L o c. a d v. **Ca untul =** fără efort, fără nici o greutate; ușor. *Vorbele-i merg ca untul și bine cântărite.* CARAGIALE, O. III, 31. *Și vrabia o doborai ca untul.* BENIUC, C. P. 80. ◇ E x p r. **A scoate untul (din cineva) =** a stoarce pe cineva de puteri; a vlăgui. *Au scos din noi și untul, cu sângele.* ARGHEZI, S. III, 118, cf. DL,

DM. Numai lor li s-a părut Că uite acum-acum or să scoată din el untul. SORESCU, D. 132. Cică, el, într-o săptămână, aici scoate din mine... untul. V. ROM. ianuarie 1966, 49, cf. DEX. **A bate** (sau **a freca** etc.) (pe cineva) **de-i iese** (sau **să-i iasă**) **untul** ori **a bate** (pe cineva) **până se alege untul** (din el) = a bate pe cineva foarte tare. Cf. PAMFILE, J. 137. *O să vă arăt eu...! O să vă frec de-o să vă iasă untul.* SADOVEANU, O. XVII, 354, cf. DM, DEX. **De-i merge** (sau **să-i meargă**) **untul** v. m e r g e (II 3). (Regional) **A-i ieși** (cuiva) **untul din piele** = a ajunge într-o situație grea, dificilă. Cf. UDRESCU, GL. **A bate apa** (în piuă) **să se aleagă** (sau **să se facă**) **unt** = a munci fără nici un spor, a se trudi zadarnic, fără rost. *Degeaba mai bați apa-n chiuă să se aleagă unt, că nu s-a alege niciodată.* CREANGĂ, P. 118, cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 161. **A trăi în unt și miere** = a trăi în belșug. *Toate gazdele erau sărace? Nici asta de-acum nu trăiește în unt și miere.* BENIUC, M. C. I, 219. **A unge** (pe cineva) **cu unt pe inimă** v. u n g e. **Parcă-i uns cu unt**, se spune despre cineva care este frumos, gras, dolofant. Cf. CIAUȘANU, GL. (Cu parafrizarea expresiei) *Se învârt oamenii pe lângă junincile lui grase, ca unse cu un unt.* DAN, U. 279. ◇ (Regional; în construcția) *De-a untul* = numele unui joc de copii. Cf. PAMFILE, J. II, 74, CV 1952, nr. 2, 38, H XII 282, 387, T. PAPAHAĞI, M. 149, 235, ALR II 4 381/260, 362, MAT. DIALECT. I, 197. ♦ (Popular) **Murdărie** (cu aspect unșuros) care se adună pe pieptene, sub unghii etc. *Pentru Vetina am făcut-o, da, adevărat, dar untu de sub unghia mea l-am scos, și el!* NEAGU, I. 65. ◇ E x p r. (Regional) **A(-și) mânca untul de pe pieptene** = a fi foarte zgârcit. *Zgârcit, mă Ionaș, mare zgârcit! Tu ai mânca și untu de pe cheptene!* VLASIU, A. P. 81. *Voi sunteți gazde de ăia care mănăcă pita de sub unghie și untul de pe pieptene.* DAN, U. 89, cf. ALR II 3 038/250, 260.

2. (Învechit) Grăsime solidă sau păstoasă obținută din semințe, boabe, miez de fructe (tropicale); (învechit și regional) ulei² extras din vegetale. *De rruada grâului, vinru și untulu tău mulțiră-se.* PASLT. HUR. 3¹/14, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 4^v/15. *V-am dat voo grâu și vin și unt și vă săturai.* IEUD, 215/2. *Să ung iarăși, făcând unt de niște iarbă ce pute foarte greu.* HERODOT², 111. ◇ Fig. *Rădică-se... bătrărele mele în untu (olo i) D) grasu.* PSALT. 193/13, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 83^v/15. *Unse-te, Doamne... cu untul bucuriei.* COD. TOD. 199. ◇ (Urmă de determinări care indică fie planta, sâmburii din care se extrage uleiul, fie planta, substanța cu care se prepară un medicament uleios, un unguent etc.) [Asiri-enii] *nu să ung cu untdelemn, ci cu unt de sisam.* HERODOT², 77. *Cere... 1 sticlișoară cu unt de anason* (a. 1780). IORGA, S. D. VIII, 5. *Unt de rișin de la spițările, zece dramuri.* PISCUPESCU, O. 293/3. *Să se puie... unt de trandafir.* id. ib. 306/3. *Unt de ceară.* id. ib. 312/12. *Aducerea untului de migdale amară, fiindcă el este cea mai tare otravă..., să oprește de acum înainte.* AR (1829), 197²/7. *Să cuvine a să da bolnavului... unt de izmă.* CR (1831), 142²/13. *Unt de iarbă (de primăvară).* BAR. - MUNT., W. 421¹/43. *Unt de migdale.* POLIZU. *Unt de nucă.* id. ib. *Unt de izmă.* PONTBRIANT, D. *Să hie acolo-n spișeria satului... balsam, unt de sunătoare.* JIPESCU, O. 74. *Vine un ras ori un tuns 25 de santimuri, cu pudră, unt de migdale, livantă.* CARAGIALE, O. VI,

176. *Untul de sunătoare nu e așa de bun pentru bube... ca pătlagina.* DELAVRANCEA, S. 265, cf. N. LEON, MED. 59. *Unt de cacao.* BIANU, D. S. *Extracție de grăsime vegetală avem: untul de cocos.* MACAROVICI, CH. 540. *Unt de ricin.* CĂLINESCU, C. O. 125. *Greșos ca un unt de ricină.* BOGZA, A. I. 219. *Unt de palmier.* LTR², cf. FORM. CUV. I, 99, 100, DC, DREV. *Unt de sunătoare.* H IV 53. *Din gălbănușuri de ou răscopt se scoate unt de ouă, care-i foarte bun.* ȘEZ. VII, 116, cf. ALR II/1 MN 63, 4 216, ALRM II/1 h 179. ◇ (Regional) *Unt de naft* = păcură (I 1), petrol (1), petrol lampant (POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.); terebentină (ENC. VET. 55). *Unt de naft, de 14 ocă: 1 leu* (a. 1726-1733). N. A. BOGDAN, C. M. 161. *Frecătura [părții amorțite]... cu unt de naft după toată baia caldă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 328/14. *Pentru bolfe la gât se pun legături cu mămăligă caldă... peste care se pune și unt de naft.* N. LEON, MED. 55. *Se unge vita la picioare cu unt de naft.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 5. *Afurisita de prăștină îi pusese „unt de naft” la tălpi.* CONV. LIT. XLIV₂, 543. *Se fine animalul bolnav câteva zile într-un loc călduros... să respire aburi de floare de fân cu creolină sau cu unt de naft.* ENC. VET. 55, cf. ȘEZ. I, 81, 119, ALR II 769. (Învechit) *Unt de terpentin* = terebentină. *Să se ungă cu unt de terpentin.* PISCUPESCU, O. 311/2. (Învechit) *Unt de sare de cenușă* = preparat lichid a cărui bază este carbonatul de potasiu. *Tinctură de revent de China, șase unșie.* *Unt de sare de cenușă, trei dramuri.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 341/32. (Învechit) *Unt de Hale* = un fel de vopsea. *Unt de Hale, adică vapsale, nu o caută nimenea și au mulți aicea și nu pot să o vând* (a. 1800). FURNICĂ, I. C. 195. ♦ (Și, regional, în sintagma *unt de brad*, ALR I 977/770) *Rășină de brad.* *Se da foc bradului și se prelingea-n coșuri, ca niște lacrimi, mari, dese, tot untul de sub coaje.* LUNGIANU, CL. 209. ♦ (Învechit și regional) *Ulei² întrebuițat la săvârșirea unor ritualuri religioase.* V. mir¹ (2). *Rugăcinri facă spre elu, ungându elu cu untu (ulo i u N. TEST. 1648, u n t d e l e m n BIBLIA 1688) în numele D[om]nul[u]i, și rrugăciurea creadinței mântui-va lângedul.* COD. VOR. 134/11. *Uns-ai cu untu (u n t d e l e m n D) capul mieu.* PSALT. 39/13, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 269^v/7. *Să chiiame preuții să-l ungă cu unt osventit pre față.* id., în TEXTE ROM. (XVI), 11^v/5. *L-o lovit în cap unșe-o pus popa untu.* ALR SN IV h 980/250, ALRM SN II h 790/250.

3. (Tăbăcărie) Reziduu provenit din grăsimile saponificate și din proteinele descompuse. CV 1951, nr. 5, 23.

II. C o m p u s e: (Bot.) **untul-vacii** = a) plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina simplă, cu doi tuberculi, cu frunze lanceolate și cu flori liliachii, purpurii, roz sau, rar, albe, dispuse în ciorchine în vârful tulpinii; (regional) boășele-popii, bojor, boșie, bujorel, bujoreni, bujori, buruiene-de-copii, gemănariță, gonițoare, poroinic, salep, sculătoare, unt-și-brânză, unțioșor (*Orchis morio*). Cf. TDRG, CADE, DL, DM, BORZA, D. 120, DSR; b) (regional) poroinic (*Orchis mascula*, *Orchis militaris*, *Orchis purpurea*). Cf. BORZA, D. 120, 121; (regional) **unt-și-brânză** = untul-vacii (*Orchis morio*). id. ib. 120; **untul-vacilor** = unțioșor (*Ranunculus ficaria*). id. ib. 69; **untul-babei** = cornicea (*Ranunculus arvensis*). id. ib. 145; **untul-vacii-mirositor** = stupiniță (*Plantathera bifolia*). id. ib. 133; **untul-pământului** = fluierătoare (*Tamus*

communis): id. ib. 167. *E bun de reumatism untul-pământului*. SORESCU, L. L. III, 95, cf. BUTURĂ, EB.

- Pl.: (rar) *unturi*.

- Lat. *unctum*.

UNTĂR s.m., s.n. 1. S.m. Persoană care se ocupă cu prepararea sau cu vânzarea untului² (I 1). Cf. MOLNAR, D. 398/6. *Untar* (a. 1844). L. ROM. 1989, 511, cf. PONT-BRIANT, D., NOM. PROF. 50. *Untarul venea la timp nepotrivit*. BARBU, G. 104.

2. S.n. (Prin Mold.) Putinei; (regional) untăriță (1). Cf. CHEST. V 6/15, GLOSAR REG., A V 22.

- Pl.: (1) *untari* și (2) *untare*.

- *Unt*² + suf. -ar.

UNTĂREĂSĂ s.f. (Învechit, rar) Femeie care se ocupa cu prepararea sau cu vânzarea untului² (I 1). Cf. BAR - MUNT., W. 217²/12.

- Pl.: *untărese*.

- *Untar* + suf. -easă.

UNTĂRIE s.f. Loc în care se prepara sau se vindea untul² (I 1). *Și-i vorbea... despre untăriile și brânzăriile lui*. ALAS 15 III 1936, 1/7, cf. SCL 1978, 327.

- Pl.: *untării*.

- *Unt*² + suf. -ărie.

UNTĂRIȚĂ s.f. 1. (Prin Mold. și Transilv.) Putinei; (regional) untar (2). Cf. PAMFILE, I. C. 444, com. MARIAN, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, A VI 4, GLOSAR REG., ALR - T 851/241.

2. (Prin Mold.) Bătător (pentru unt² I 1). Cf. A V 22, GLOSAR REG.

- Pl.: *untărițe*.

- *Unt*² + suf. -ăriță.

ÚNTĂRZAȘ s.n., s.m. v. *untărzaț*.

UNTĂRZĂȚ subst. (Regional) 1. S.n. (Min.) Grindă care se pune transversal între doi stâlpi, formând o construcție folosită ca susținere suplimentară în abataje și în galerii de mină. Com. din SUD-VESTUL TRANSILV.

2. S. n., s. m. (În forma *untărzaș*) Fiecare dintre lemnele care se fixează vertical pe grinda casei pentru a susține căpriorii. Com. din MEȘCREAC - AIUD.

- Pl.: *untărzașuri*. - Și: *untărzaș* (pl., n., *untărzașe* și, m., *untărzași*) s.n., s.m. Com. din MEȘCREAC - AIUD.

- Din germ. *Untersatz*.

UNTDELEMN s.n. Ulei² comestibil extras din măsline; p. g e n e r. ulei vegetal (comestibil); (regional) zăitîn. [Asirienii] *nu să ungu cu untdelemn, ci cu unt de sisam*. HERODOT², 77. *Toarnă untdelemn preste dânsăle*. ib. 102. *Muiatu-s-au cuventele lor mai mult decât untdelemn...*, *feace de nu să mestecară, nice să stricară*. DOSOFTEI, V. S. octombrie 76²/16. *Veț lua de la dânsii aur, argint și aramă și... tămăie la untdelemnul ungerii*. BIBLIA (1688), 56²/56. *Materia mirului iaste untdelemn*. ANTIM, O. 373. *10 oca d[r]oșdi de undelemn* (a. 1754). IORGA, S. D. XII, 68, cf. MAN. GÖTT. 136. *Chiup*

cu untdelemn (a. 1784). IORGA, S. D. VII, 234, cf. MOLNAR, D. 382/25. *Va fi îndestulare în grâu, miere, unt de lemn*. CALENDARIU (1814), 64/6. *Altu... nu are untdelemn și smochine, căci nu să sirguiește*. GOLESCU, S. 271, cf. LB. *Împotriva veninului... este untul-de-lemn, laptele, albușul de ou*. AR (1829), 44¹/9. *Maslina, din care în Provans se face unt-de-lemn vestit*. EG 13/13, cf. POLIZU. *Păstrăm fasolea verde..., îi punem undelemn pe dasupra, grăsimă sau unt topit*. PENESCU, M. 33/11. *Aprinse o lampă neagră, împlută cu untdelemn*. EMINESCU, P. L. 45. *Să fi adus ... și un chiup de untdelemn*. CARAGIALE, O. III, 130. *Bătrâna turnă nișel unt-de-lemn în candelă*. DELAVRANCEA, S. 21. *În cazarmă e un miros de untdelemn și de grăsimă arsă*. BACALBAȘA, S. A. I, 29. *Întrebuințează untul-de-lemn (zaichin) de măsline*. CRĂNICEANU, IG. 253. *Alții, îndărățul butoaielor cu untdelemn, le dădeau de-a dura*. DUNĂREANU, N. 13, cf. PAMFILE, I. C. 444, com. MARIAN, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, A VI 4, GLOSAR REG., ALR - T 851/241. 4. *Tot ce mai pot face e să-i slujesc și mai... Aveți nește untdelemn în casă? AGĂRBICEANU, S. 76. Pardesiul... bătea în floarea verzie a untdelemnului de masline grecesc!* HOGAȘ, M. N. 46. *Mama a pus undelemn și a aprins candelile*. AL LUPULUI, P. G. 124. *Făcea mare comerț cu untdelemnuri, cu zaharicale*. GALACTION, O. A. I, 342. *Hainele lui Adrian erau numai pete... cu untdelemnul sălășilor*. C. PETRESCU, Î. I, 44. *Untdelemnul e bun în orice stricac de stomac*. VOICULESCU, L. 291. *Boierii sucesc și prefac în fel și chipuri racii și le pun ouă și undelemnuri și alte multe*. SADOVEANU, O. IX, 409. *Un miros de untdelemn de candelă și de tămăie îmi umplu deodată nările*. MIHĂESCU, D. A. 27. *Se destupa o sticlă de undelemn*. ARGHEZI, S. XI, 86. *Și arde untdelemnul în Opașul cu toartele, Pentru vieți ce vor veni, Dar și pentru moartele*. BLAGA, O. II, 53. *Salată de andive... cu untdelemn și muștar*. VINEA, L. II, 312. *Prin mâna mea treceau mii de kilograme de arpacaș și de untdelemn*. PREDĂ, M. 416. *Luă sticla cu untdelemn, căută și o pană de găscă și unse fășanile*. V. ROM. noiembrie 1964, 10. *Gura florilor atingea paharul candelii și li se vedea umbra roșie în oglinda untdelemnului*. BĂNULESCU, I. 52, cf. HRISTEA, P. E. 176. *L-a spălat și l-a uns cu untdelemn și l-a îmbrăcat și l-a bocit*. NEAGU, Î. 191. *Unt-de-lemn vărsat din nebăgare de seamă*. ȘEZ. III, 44. *Pui ca legătură la gât ceapă pisată cu undelemn*. PAMFILE, B. 35, cf. ALR SN IV h 1 134, ALRM SN III h 950. *Mâna pe durdă puneă, Cu untdelemn mi-o ungea*. BALADE, II, 306, cf. NALR - O II h 280. *Foai verdi undilemn, Mă mir ci dragosti-avem!?* FOLC. MOLD. II, 380. *Ungeam tava cu undălemn*. T. DIAL. M. II, 152. *Cu tot felul de bucate și tot felul de miroase, Mai mult vin și undelemn*. CAF III, 85. *Când unt-dă-lemnul să isprăvește, candela să istovește*. ZANNE, P. III, 66. *Îți dă o măslină și-ți cere un butoi de unt-de-lemn*. id. ib. 657. ♦ (Ca termen de comparație) *Pe vinul greu ca untdelemnul. Am dat mulți galbeni*. EMINESCU, O. IV, 350. [Vinul] *era limpede ca untdelemnul franțuzesc*. CARAGIALE, O. I, 173. *Grăsun, roșcovan, cu barba rară și cu părul ca untdelemnul, retezat drept pe ceafa lui rasă*. DELAVRANCEA, V. V. 241. *Vinul era gros ca untdelemnul*. GALACTION, O. 180. *Pașnic ca untdelemnul cel veșnic* *Șe scurge sub bolți Aheronul*. BLAGA, POEZII, 143. ♦ F i g. *Ce încet bate inima mea... Într-o zi va bate din ce în ce mai încet, apoi va înceta, căci s-a sfârșit*

undelemnul candeliei. EMINESCU, P. L. 82. *Venin și roșu undelemn Mustesc din funduri de blestem*. I. BARBU, J. S. 95. ♦ E x p r. **A ieși deasupra (apei) ca undelemnul** = (despre adevăr, dreptate) a se afla, a se dovedi (cu toate dificultățile); a ieși deasupra ca uleiul. *Nevinovăția a ieșit dasupra ca untul-de-lemn*. ISPIRESCU, L. 356. *Dreptatea iesă ca undelemnul deasupra apei*. SEVASTOS, P. 138. *Așa iese învățătura din fapte, precum iese dreptatea omului: ca undelemnul deasupra apei*. FURTUNĂ, V. 15, cf. ROMÂNUL GLUMET, I, 4, ZANNE, P. IV, 163. **A turna undelemn peste (sau în) foc** v. t u r n a ¹ (B I 1).

- Scris și: *unt-de-lemn*. - Pl.: (rar) *undelemnuri*.
- Și: **undelémn** s.n.
- **Unt² + de + lemn** (după slavonul *дрѣвѣно масло*).

UNTDELEMNGIÚ s.m. (Învechit) Persoană care face sau vinde undelemn. *Fetele undelemnghiului*. KLOPȘTOCK, F. 222. *Favoritele de undelemnghi revărsate în două caiere de argint*. id. ib. 281, cf. IORDAN, L. R. A. 159.

- Pl.: *undelemnghi*.
- **Untdelemn** + suf. -giu.

UNTDELEMNÎȚĂ s.f. 1. (Bot.; prin Transilv.) Năfurică (*Artemisia annua*). Cf. BORZA, D. 24.

2. (Entom.; regional) Mamornic (*Meloë proscara-baeus*). Cf. SCL 1978, 327.

- **Untdelemn** + suf. -iță.

UNTDELEMNÍÚ, -ÍE adj. Care este de culoarea undelemnului; gălbui; galben-auriu; (regional) untului. *Vinurile noastre albui, roșii, negre, profire și undălemnii, bune, au un nume mare pă lume*. IIPESCU, O. 53. *Am să-i duc un fes roș și un tulpan undelemnii*. CREANGĂ, P. 134. *Cațaveică cu blană... vișinie ori undelemnii*. SEVASTOS, N. 47. *La cap îmbrobodită cu tulpan undelemnii*. CONTEMPORANUL, VI₁, 497, cf. MARIAN, CH. 51, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Foarte mulți ochi negri, palori undelemnii*. TEODOREANU, L. 115. *Imășurile, de un verde undelemnii, se întunecă treptat*. ap. CADE. *Avea... bariz undelemnii cu flori verzi*. C. PETRESCU, I. II, 170. *Foile undelemnii ale ceaslovului*. KLOPȘTOCK, E. 183. *Ni se oferă vin de Cotnari, undelemnii la culoare*. CĂLINESCU, C. O. 253, cf. DEX, DSR. *Cămășile vechi au altită îngustă..., predominând în cromatică culorile verde-undelemnii, crem și roz*. PAVEL, P. M. 34, cf. H IV 8, 83, A V 25.

- Pl.: *undelemnii*. - Și: **undelemniiu, -ie** adj.
- **Untdelemn** + suf. -iu.

UNTDELEMNÓS, -OĂSĂ adj. (Rar) Asemănător cu undelemnul. (F i g.; despre glas, sunete sau despre felul de exprimare al cuiva) *Jiganiile, săracele, încredințându-se și după un-de-lemnnoase cuvintele lui muindu-se*. CANTEMIR, IST. 349, cf. TDRG. *Ne întrebă... cu glas undelemnós și cu unduieri mieroase*. CIAUȘANU, R. SCUT. 24. *Glasul undelemnós al unui instrument de alamă încearcă... o frântură de melodie*. CAZIMIR, GR. 66.

- Pl.: *undelemnnoși, -oase*. - Și: **undelemnós, -oasă** (scris și *un-de-lemnós*) adj.
- **Untdelemn** + suf. -os.

UNȚERNIȚĂ s.f. (Regional) I. 1. Putinei de bătut unt² (I 1) (Marginea - Rădăuți). Cf. ALR SN II h 307/386.

2. Cofă de lemn în care se pune smântâna (Vicovul de Sus - Rădăuți). PAVEL, S. E. 227.

II. (Bot.) Coadă-calului (*Equisetum arvense*) (Niçseni - Botoșani). ALR I 1 952/412.

- Pl.: *untelnițe*.
- **Unt² + suf. -erniță**.

UNTEROFIȚÉR s.m. (Învechit) Subofițer. *Morți fură 33 capitani, 52 lainnași, 123 unterofițeri*. N. STOICA, C. B. 165. *Medalii, parte de aur, ... parte de argint, pentru subalterni (unterofițeri)*. AR (1829), 72^{1/2}. *Asemenea se va urma și mai înainte, păzindu-se însă numărul hotărât al ofițerilor și al unter-ofițerilor*. REGULAMENT, 9/5. *Spre a-i priveghea, li să va orându un unterofițer (a. 1835)*. DOC. EC. 593. *După săvârșirea eczersiții, under-ofițerul îi va aduce la fabrică (a. 1835)*. ib. 594. *Într-un saltar de masă am găsit... un portret a unui untrofițir de miliție*. KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 426. *279 ranguri de jos, în numărul cărora 23 unteri-ofițeri*. REGUL. ORG. 626/19. *Văzui pe tânărul unterofițer gălbenind ca ceara*. RUSSO, S. 30. *E slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac și jumătate cu șalvari roși, întocmai ca un unter-ofițer*. NEGRUZZI, S. I, 70, cf. PONTBRIANT, D. *Aceia dintă voi, cari vor avea mai multă aplicățiune, vor fi, amăsurat, corporali și undrofițeri*. CARAGIALE, O. I, 109. *Țărani români, ruteni, târgoveți trec pe lângă... undrofițerii austriecești*. CĂLINESCU, E. 64. *Între ei venise și Șimion al Firului, în vremea aceea unterofițir în armata infanteriei*. CAMIL PETRESCU, O. II, 98, cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 39.

- Scris și: *unter-ofițer*. - Pl.: *unterofițeri* și (învechit, rar) *unteri-ofițeri*. - Și: **unterofițir, underofițér** (scris și *under-ofițer*), **untrofițir, undrofițér, undrofițir** s.m.

- Din rus. *унтер-офицер*, germ. **Unteroffizier**.

UNTEROFIȚÉR s.m. v. **unterofițer**.

UNȚERȘLAG s.n. = **teșlag**. *Jos îi punem un reglete cât zaful numit unțerșlag*. ROMANESCU, ZET. 53.

UNȚIÉRĂ s.f. Vas (de sticlă, de porțelan, de metal etc.) în care se ține și se servește untul² (I 1). Cf. BUL. FIL. VI, 37, DL, DM, DN², DEX, V. BREBAN, D. G., L. ROM. 1987, 54.

- Pronunțat: *-ti-e-*. - Pl.: *untiere*.
- **Unt² + suf. -ieră**.

UNȚIȘÓR s.n., s.m. I. S.n. 1. Diminutiv al lui u n t ² (I 1). *Ne-am cumpăra ceva unțisor și peștișor (cca 1700)*. IORGA, S. D. IV, 70. *S-a dus la dânsul cu oușoare, cu pușori de găină, cu unțisor*. FILIMON, O. I, 158. *Pe orice creștin amărât... să-l dedulcesc cu brânzișoară, cu lăptișor ori cu unțisor*. RĂDULESCU-CODIN, I. 53. *Cine umblă udișor Mănăncă unțisor, se spune despre cineva care muncește și are de toate*. Cf. ZANNE, P. IV, 162.

2. (Regional) Alifie (Pecinișca - Băile Herculane). Cf. ALR II/1 MN 59, 4 197/2, ALRM II/I h 170/2.

II. S.m. (Bot.) 1. (Și în sintagma *unțisorul vacii*, BORZA, D. 69) Mică plantă erbacee din familia ranuncu-

laceelor, cu flori galbene-aurii, cu frunzele de un verde închis în formă de inimă, groase și lucioase, care se consumă ca salată; (popular) grăușor, (învechit și regional) scânteuță-galbenă, (regional) bășicuța-porcului, brânza-vacii, calce-mică, ceairort, ciubotele-cucului, fetică, grânișor-mărunt, iarba-rândunelei-mici, rărunchi², salată-de-câmp, salata-cucului, salata-mielului, salată-mică, salată-nemțească, salată-sălbatecă, sălăgea, sălătruică, sălătuță, sălățică, săliție, scalce-mare, scorbutăriță, untul-vacilor (*Ranunculus ficaria*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059. *Cimbru, unișor și limba-boului... se fac salată*. CRĂINICEANU, IG. 252, cf. BRANDZA, FL. 24. *Atâta unișor risipit prin iarbă și prin flori!* SĂM. I, 97, cf. BĂRCIANU, GRECESCU, FL. 36, N. LEON, MED. 40, ȘĂINEANU, D. U. *A dat fuga în dumberavă, ca să culeagă unișor și leordă, cele dintâi legume sălbatice ale primăverii*. SADOVEANU, O. XXI, 455, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 69. *Femeile, le cunosc bine, sânt ca unișoru, grețoase la început, da pe urmă, minunea lu Dumnezeu!* NEAGU, I. 88, cf. BUTURĂ, EB., M. E. HORT., H IX 436, 447, XI 95, 193, XII 300, XVI 146, XVII 226, PĂSCULESCU, L. P. 297, 384. *Ș-acolo sânt buruieni la vaci, tât felu de buruieni, tămăioasă, unișor*. ARH. FOLK. I, 226. ♦ (Regional) *Unișor de baltă* = boglari (*Ranunculus sceleratus*). BORZA, D. 145.

2. (Prin Mold.) Untul-vacii (*Orchis morio*). Cf. PASCU, S. 164, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., BORZA, D. 120, DEX.

3. (Regional) Verigel (*Orobancha caryophyllacea*). BORZA, D. 121, ȘEZ. XV, 137.

4. (Regional) Mama-pădurii (*Lathraea squamaria*) (Fălticeni). Cf. BORZA, D. 96.

5. (Regional) Crin-de-pădure (*Lilium martagon*) (Iași). Cf. BORZA, D. 99.

6. (Regional) Păpădie (1) (*Taraxacum officinale*) (Serdaru - Găești). Cf. HIV 268.

7. (Regional) Podbal (1) (*Tussilago farfara*) (Bercioiu - Râmnicu Vâlcea). Cf. ALR I 1 918/803.

8. (Regional) Nufăr galben (*Nuphar luteum*) (Ghimpați - București). Cf. ALR II 6 280/928.

- Pl.: (II) *unișori*.

- *Unt*² + suf. -ișor.

UNTORNIȚĂ s.f. (Regional) Putinei. Cf. GRAUR, E. 34, com. MARIAN.

- Pl.: *untornițe*.

- *Unt*² + suf. -orniță.

UNTÓS, -OĂSĂ adj. 1. Care conține (mult) unt² (I 1); gras. V. unturos. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 819²/21, BAR. - MUNT., W. 217²/21, PONTBRIANT, D. *Laptele... este foarte untos*. (a. 1878). ap. TDRG. *Brânza era galbină și untoasă*. AL LUPULUI, P. G. 179, cf. CADE. *Era lapte, untos, lapte de bivoliță*. VLASIU, A. P. 378. *Începu să desfacă mâncările: niște ouă fierte, brânză untoasă de munte, doi pui fripți*. SADOVEANU, O. III, 537, cf. SCRIBAN, D., DEX. [Laptele] *Să vie mândru și cașos Și untos*. T. PAPAĞI, M. 138, cf. ALR II/141. ♦ (Regional; într-un descântec; despre vaci) Care dă lapte gras (Priboieni - Pitești). *Așa să fie (cutare vacă) mai lăptoasă, Mai untoasă*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 569.

2. P. a n a l: (Despre pământ) Gras; roditor, fertil. *Au cumpărat încă vreo patruzeci de făci..., pământ negru și untos, din șesul Voievodesei*. C. PETRESCU, R. DR. 238. *Pământul mănos și untos, acoperit de orez, rămăsese dezgolit*. v. ROM. august 1954, 28. ♦ (Despre fructe și legume) Care are un aspect sau consistență de unt, moale ca untul. [Pere] *rotunde, verzi, untoase*. BARONZI, L. 93. *Mușcă din fructul untos și dulce*. C. PETRESCU, I. I, 9, cf. BORZA, D. 106, 141. [Fasole] *cu păstaie galbenă..., untoasă*. POTLOG, D. A. 111, cf. NUȚĂ, D. I, 346. ♦ (Substantivat, f.; regional) Nume dat unei specii de ciuperci (*Boletus luteus*). Cf. L. ROM. 1981, 589, 593.

- Pl.: *untoși, -oase*. - Și: (învechit, rar) *untuós, -oasă* (pronunțat -tu-os) adj. BAR. - MUNT., W. 217²/21.

- *Unt*² + suf. -os.

UNTRĂ vb. I v. intra.

UNTROFIȚĂ s.m. v. unterofițer.

UNTULÍU, -ÍE adj. (Regional) Untdelemnii. Cf. CV 1951, nr. 1, 37, ȘEZ VI, 123, 126, 132.

- Pl.: *untulii*.

- *Unt*² + suf. -uliu.

UNTUNECĂ vb. I v. întuneca.

UNTUNECÁT, -Ă adj. v. întunecat.

UNTUNÉREC s.n. v. întuneric.

UNTUNÉRIC s.n. v. întuneric.

UNTUÓS, -OĂSĂ adj. v. untos.

UNTURĂ vb. I. Tranz. (Într-un descântec) A unge cu untură (2) (Șopotul Nou - Moldova Nouă). *Cu untură vă unturai, Cu tămâne vă tămânai*. ARH. FOLK. III, 136. ♦ Absol. *Cu untură unturai, Cu tămâne-i tămânai*. ARH. FOLK. III, 121.

- Prez. ind.: *unturez*.

- V. *untură*.

UNTURĂ s.f. 1. (Învechit și popular) Substanță unsuroasă răspândită în țesuturile animale (formând primul strat de sub piele, care acoperă mușchii); grăsime. *Pelița mea schimbă-se dereptu untura*. PSALT. 237, cf. COREI, PS. SL.-ROM. 219²/11. *Unturi* (a. 1604). D. BOGDAN, GL. 115, cf. ST. LEX. 150²/22. *Scofându-i apoi untura cea grasă, Aș fi luat-o toată cu mine*. BUDAIDOLEANU, T. V. 80. *Numai în trupurile organice se află... albușu, fibrina și untura (uloiul)*. ANTROP. 11/12. *Untura sau uloiul animal se află în trupul nostru în multe forme, se stoarce în țesătura jeluloasă*. ib. 129/25, cf. BAR. - MUNT., W. 341²/31, TDRG. *Unde mai pui pielea ei și a puiului și câtă untură pentru săpun am scos din ea?* LUNGIANU, CL. 115. *Aș topi untura*. AL LUPULUI, P. G. 132, cf. CADE. *Cuculețele năuc, Cum n-am pușcă să te pușc, Să scot untura din tine, Să tomesc inima-n mină*. ȘEZ. I, 46. *Inima mi se topește Ca untura cea de pește*. VICIU, F. 179, cf. FRIEDWAGNER, R. V. 191. *Scoate feșii, fășii dă untură*. T. DIAL. M. I, 184. *Scoatem*

unturile [de porc] și le topim. ib. II, 53. *Cimilaș, laș, De unde foc te luași, Din cei munți crunți? - Dar cum n-oi fi crunt, Dacă eu îs mai de-afund (Untura în porc).* GOROVEI, C. 382. (Ironic) *De gras (ce este) îi curge untura pe nas.* ZANNE, P. II, 790. (Cu parafrizarea zicătorii) *Tu nu vezi că-i curge untura pe nări?* NEAGU, I. 21. ◇ Fig. *De gras și de untură (unsoară c², unsoare D, unturos H) împlu-se sufletul meu și ustne de bucurie lăudară-te rostul meu.* PSALT. 118. ◇ (Anat.; învechit) *Untura încheieturilor = sinovie. Untura încheieturilor... folosul acesti iestă a umezi capetele oaselor, ca mai ușor să se miște.* ANTRON. 17/10. ◆ (Popular; și în sintagmele untură mare, ALR I 749/30, 35, 40, 45, 69, 75, 140, 283, untură legată, ib. 749/842) *Osânză (1). Unturile înfășurate și legate cu fășii de pânură albă erau acățate toate trei mai la părete.* AGÂRBICEANU, S. 177, cf. CHEST. VIII 18/41, ALR I 749. ◆ (Regional) *Slănină.* Cf. ALR I 743/790, 792, 932. *A luat o plătică de untură, a tăiat-o bucăți și s-a dus în grădină de a pus-o pe varză.* SNOAVA, III, 118.

2. Substanță grasă, insolubilă în apă, obținută prin topirea grăsimii animale și folosită în alimentație, în medicină, în industrie etc.; (învechit) olo², (regional) unsoare (I 2), unsoară (I 2). *Pusără deasupra lui un clit de leamne și-l aprinsără dându-i untură de delfin.* DOSOFTEI, V. s. noiembrie 130¹/8. *Boalele găinilor sânt și se vindecă precum urmează... de ciumpăgire sau podagră, ungându-se pre picioare cu untură de găină.* ȘINCAI, în SA I, 691. *Facem o unsoare grasă din carne de porc bine topită.* CALENDARIU (1814), 181/11, cf. DRLU, LB. *În uleițele târgului să se puie felinare..., aprinzându-să noaptea cu untdelemn sau untură de pește.* REGUL. ORG. 533/2, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 763¹/13, POLIZU. *Să iei untură de găscă..., să se ungă adesă la umflătură ghindurile.* CUPARENCO, V. 22/15, cf. PONTBRIANT, D. *Îl trage frumușel cu untură din opaiet pe la toate încheieturile.* CREANGĂ, P. 76. *Ditai brânza și făina! Ditai carnea și untura!* CONTEMPORANUL, III, 126. *Untura de cuc, după crederea poporului..., e bună de leac în contra durerii de inimă.* MARIAN, O. I, 36, cf. DDRF, DAMÉ, T. 30, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Purta ciubote de năvodar, care miroseau strașnic a untură.* DUNĂREANU, CH. 117. *Cu tot fumul și ventilația largă, prin iurtă duhnea miros greu de untură de pește rânchedă.* STERE, S. 261. *Șângele de oaie..., căruia i se așoagă apoi untdelemn sau untură proaspătă, se recomandă... ca leac pentru scrântituri.* CANDREA, F. 25. *Se punea o lingură, două de untură.* AL LUPULUI, P. G. 20, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *E vegetariană și, dacă ar bănuî că într-un fel de mâncare e untură în loc de unt, s-ar scula îngrozită de la masă.* LOVINESCU, S. III, 156. *Din bucătăria cu sfârâituri de untură... i se aude numai glasul.* C. PETRESCU, I. I, 62. *Untura de porc, topită, bine păstrată și ferită de rânchezeală, este o bună unsoare pentru piele.* VOICULESCU, L. 292. *I se aducea mămăliguță caldă și, într-un hârb..., sfârâind în untură, costițele de purcel.* SADOVEANU, O. I, 526, cf. SCRIBAN, D. *Untura... se varsă ca o smântână în cutii de lemn.* CĂLINESCU, C. O. 259. *Și-a luat singură mălai din sac și untură.* STANCO, D. 27. *Cu ce e prăjită fașolea asta? a zis. - Păi, cu ce prăjește toată lumea, cu untură.* SORESCU, L. L. II, 106, cf. D. MED. *Păpucărița... le unșă*

bine-bine cu untură de pește. SNOAVA, II, 265, cf. ȘEZ. X, 144, VICIU, GL. *Gâsca friptă-n untură De măgan se bagă-n gură.* id. F. 142, cf. GRAIUL, II, 147. [Rănilile] *le ungi cu untură de arici.* PAMFILE, B. 17. *Bei lapte cu untură de găseă.* id. ib. 64. *Te doare în piept și în spate și te vindeci dacă te ungi cu untură de porc de la Ignat.* GOROVEI, CR. 113, cf. ALR I 750, A. IV. 2. *Di la porc mănânc unturi.* FOLC. MOLD. II, 365. *Din carne conservăm, o punem la fum și-o facem conservată la untură.* T. DIAL. M. I, 54. *După ce-și unge mustețele cu untură de porc, o ia la drum.* SNOAVA, III, 491. ◇ Expr. (Regional) *A bizui untura pe câine = a încredința păzirea unui lucru tocmai celui mai risipitor.* Cf. ZANNE, P. IV, 164. ◇ *Untură de pește = ulei² extras din ficatul proaspăt al unor specii de pești (Gadus), bogat în vitaminele A și D, utilizat în tratamentul debilității fizice, al rahitismului etc.* Cf. LB, PONTBRIANT, D., BĂRCIANU, ALEXI, W., ANTIPA, P. 372, 711, BIANU, D. S., PĂTRĂȘCANU, S. A. 126, ENC. VET. 789, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Să-mi dea untura de pește, că se apropie ora mesei.* MUȘĂTESCU, T. 228. *Cu primii fulgi de zăpadă... apăsărea, închisă între ferestre, sticla cu untură de pește.* BRĂESCU, A. 27. *Untura de pește se dă, iarna, copiilor cu rachitism.* VOICULESCU, L. 291. *Componenții principali ai unturii de pește sunt vitaminele A și D.* ABC SĂN. 215, cf. G. BARBU, A. V. 138. *Cel mai bogat aliment în vitamina D este untura de pește.* S. MARIN, C. B. 9, cf. DC. ◆ (Învechit și regional) *Unsoare (I 1).* Cf. ANON. CAR., ALR I 827/9, 45, 270, 283, ALR II/I MN 59, 4 197/36, ALRM II/I h 170/36, ALR II/79. ◆ (Învechit, rar) *Ulei² întebușat la săvârșirea unor ritualuri religioase.* V. mir¹ (2). *Însuși Domnul... tremese îngerul său... și unse-me cu untura (o l o i u l D).* PSALT. 309.

- Pl.: unturi.

- Lat. unctura.

UNTURÍCE s.f. (Regional) 1. Diminutiv al lui untură (1). *Fașii-mi-l prau și pulbăr [pe zmeu], numa unturișă s-o aleziți dăn iel.* ARH. FOLK. III, 83.

2. Osânză (1). ALR I 749/116, 158.

- Pl.: unturici.

- Untură + suf. -ice.

UNTURÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit și regional) Care conține multă untură (2), multă grăsime; gras, unuros. V. untos. Cf. ANON. CAR., DRLU, LB. *Mănâncă mai mult bucate ușuri și ca de post, decât grase și unturoase.* GORJAN, H. II, 140/28. *Toate articulațiile mișcătoare se află îmbrăcate de un fel de pungă negăurită care prin fața lor internă secretează un lichid unturos ce înlesnește mișcările.* KRETZULESCU, A. 128/4, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., MARIAN, S. R. I, 153, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Bărcia e cel mai iute și mai unturos pește.* BĂCESCU, P. 51. ◇ (Despre lapte și despre produse din lapte) *Toamna, când oile se hrănesc cu frunze uscate, laptele este mai gros și brânza iese mai unturoasă.* PAMFILE, I. C. 31. *Laptele gras și unturos.* T. PAPAĞAGI, M. 129. ◇ Fig. *Încă se vor mulți în bătrânrețe unturoase și e binre a le culege.* PSALT. HUR. 79¹/25.

- Pl.: unturoși, -oase.

- Untură + suf. -os.

UNTUROȘĂ vb. I. T r a n z. (Rar) A unge (ceva) cu untură (2), cu grăsime; a face să devină gras, unsuros. *Unturoșa-va fața cu unt.* PSALT. HUR. 86^v/17, cf. SCRIBAN, D. ♦ (Învechit) A unge cu mir¹ (2). *Când unturoșadză cu a oliului ungere a tuturor capetele.* DOSOFTEI, MOLIT. 62^v/16, cf. DENSUSIANU, O. II, 644.

- Prez. ind.: unturoșez. - Și: unturoși vb. IV. KLOPȘTOCK, F. 148.

- V. unturos.

UNTUROȘÍ vb. IV v. unturoșa.

UNTURÚȘ s.n. (Regional) Un fel de balmoș, făcut din caș, unt² (1 1) și puțină făină; (regional) balmătucă (Hațeg). Cf. HEM 3 058.

- Unt² + suf. -urus.

ÚNȚĂ s.f. v. uncie.

ÚNȚFUT s.m. v. hunsfut.

ÚNȚIE s.f. v. uncie.

ÚNȚUFUT s.m. v. hunsfut.

ÚNU, ÚNA num. card., s.m., pron. nehot., adj. nehot., art. nehot. A. Num. card., s.m. I. Num. card. (Și în componența unor numerale cardinale compuse; ca numeral simplu, cu valoare adjectivală în formele *un, o* când precedă substantivul; cu valoare substantivală la m. adesea în forma *umul*, cu excepția cazurilor când se folosește la numărare, la calcule sau în componența unor numerale cardinale compuse) Primul număr din șirul numerelor naturale, care reprezintă unitatea.

1. (Exprimă cantitatea; cu valoare adjectivală; caracteristica de numeral poate fi subliniată în vorbire prin accent) (Adesea în contexte cu alte numerale) *Vor gonii pre o sută... pre zece mii* (a. 1560). GCR I, 4/8. *Cinci boi să dea drept un bou și patru oi drept o oaie.* PO 250/12. *Roata Zeului untunearc și untunearc în o mie rodeaște-se.* CORESI, PS. SL-ROM. 122^v/7. *Muma cu fata-ș de vor îmbla amă[n]doao cu un bărbat... să nu se cuminece.* id., în TEXTE ROM. (XVI), 250. *Un pumn ce va da neștine altuia nu să cade să să certe.* PRAV. 322, cf. MARDARIE, L. 138/1, ANON. CAR. *Să aflară o sută de mii de călărași și cincizeci de mii de pedestrași.* ALEXANDRIA (1794), 63/7. *Avea un milion de ostași supt steagurile sale.* MAJOR, P. 19/27, cf. DRLU, LB. *Face o turmă și un păstor.* HELLADE, HR. 56/23. *Prieteșug! dar din ceriuri... Ce te naști dintr-o vedere...!* CONACHI, P. 81. *Femeia mea se răpezi la dânsa și-i dete o palmă.* CR (1848), 27³/76, cf. ISER. *Să știm de rost patratele numerelor de o cifră.* LAZARINI, M. 187/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *I-am tras un pumn.* ALECSANDRI, T. 72, cf. CIHAC, I, 182, 289. *Se luă după... iepure, dete o săgeată, dete două și nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8, cf. PHILIPPIDE, P. 41, 79, BARCIANU. *A văzut cu ochii cum trecea un om Prin grădină... Parcă-s doi - e umbră!* COȘBUC, P. I, 253. *Prețul unui exemplar este, ca și în trecut, 4 coroane* (a. 1901). SCHEI, 360. *Nu mă uiți, Tânase, cu spitalul?... - Bine, frate; o vorbă are omul.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 33, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET.

WB., TDRG, DHLR I, 178. *O zi rămase vremea senină, apoi, trei zile și trei nopți în șir, căzură neîntrerupt fulgi.* AGÂRBICEANU, A. 407. *Sări jos, dădu calului o palmă și surul își luă vânt spre herghelie.* GÂRLEANU, N. 16. *Până să facă Huțan un pas, eu făceam trei și totuși mergeam alătura.* HOGAȘ, M. N. 200, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Trei ramuri verzi de lămâiță Și-un ram uscat d-eucalipt.* MINULESCU, VERS. 83. *Caut în acest București de un milion de locuitori.* C. PETRESCU, C. V. 152. *Roșca aducea tovarășiei doi cai și un câne ciobănesc.* SADOVEANU, O. XXI, 294, cf. IORDAN, L. R. 356, ROSETTI, L. R. I, 108, SCRIBAN, D., BL VIII, 17, BUL. FIL. VII-VIII, 25. *Zi cu zi îmi faci cadou, Puică galbenă, un ou.* ARGHEZI, S. P. 103, cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 37. *Multe echipe și-au putut da seama în acest pasionat final de campionat cât contează... un punct.* SPORTUL, 1963, nr. 4 273, 5/3, cf. L. ROM. 1965, 337. *Laponii denumesc în chipuri diferite rânul de unul, doi, trei, patru, cinci, șase și șapte.* SCL 1965, 452, cf. 631, 637, CL 1971, 163, 1978, 171, L. ROM. 1987, 367, CL 1988, 111, SCL 1989, 117. *O vorbă, dacă ți-o spui, Tu o și dai vântului.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 232. *De m-ar tua de nevastă diregătorul..., aș sătura toată casa împărătească cu o pită.* RETEGANUL, P. II, 25. *Vine-un turc și vin doi, Vine altu mai-napoi.* VAIDA. *Știi tu, neico, mai de an Că bine noi doi trăiam, Dintr-un măr ne săturam; Dar acum să fie zece, Nici de sete nu ne-ar trece.* HODOȘ, P. P. 101. *La grădina cu doi peri, O drăguță cu doi veri.* PAMFILE, C. Ț. 123, cf. CABA, SĂL. 91, ALR SN VI h 1 777, ALRM SN II h 580, ib. IV h 1 427. *O mie o oaie.* ib. *O mie și una oaie.* ib. *O mie de oi și una.* ib. h 1 777/346. *Câte morți tu ai văzut, Care voaună v-o plăcut? Ori din pușcuță-mpușcați, Ori din sabie tăiați?... - Las' să fie la biatare, Că mortifa-i tot unare [= una].* BÂRLEA, L. P. M. I, 23. *Două dealuri ne-or desparte, Două dealuri și-o pădure Cu zmeură și cu mure.* FRIEDWAGNER, R. V. 330. *Două piei după o oaie.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 79. *Cu o rândunică nu se face primăvara.* ZANNE, P. I, 636. *Două urechi și o gură Ți-a lăsat buna natură. Multe, multe să ascuți, Dar puține să vorbești.* id. ib. II, 460. *Măi bine e o bucată de pâne goală în pace, decât o mie de dulcețuri cu ceartă.* id. ib. IV, 53. *Cu un ac, tot sărac.* id. ib. V, 5. *Cu un rac, tot sărac.* NEGRUZZI, S. I, 249. *Un nebun aruncă o piatră-n baltă și zece cumiști să năcăjesc s-o scoată.* ȘEZ. I, 218, cf. ZANNE, P. VIII, 663. ♦ (Învechit, astăzi mai ales în limbajul comercial și administrativ; în formele *unu, una, învechit, rar, ună*, precedând substantivul în enumerări, la indicarea datei, în numerale formate cu „sută”, „mie” etc.; și cu substantivul subînțeles) *2 haine, 6 peșchire, 5 cărpe... una fotie, 6 cămăși* (a. 1760). BUTURĂ; EG. 303. *I-au dat și I-au miluit cu una siliște, anume Pulberenii* (a. 1798). URICARIUL, XXIV, 423. *Pe lângă una sută mii de nobili (șlahtă), el își mai sporise armia.* ASACHI, S. L. II, 23. *Amesteacă cu una ocă apă caldă fiartă.* CUPARENCO, V. 12/11. *Obligație pentru una mie florini în monedă convențională* (a. 1850). SCHEI, 122. *Va trece cel puțin o sută de ani - citește bine: una sută - până va mai vorbi cineva așa de fermecător.* DELAVRANCEA, ap. N. MANOLESCU, C. M. 116. *Se va acoperi din suma primită... de cor 1 600, adică una mie șase sute* (a. 1908). SCHEI, 387. *Această ună piatră acestei trei fărâne acopere.* IORGA, ap. TDRG. *Una cameră cu bucătărie de*

închiriat. TDRG. *Garanție de una mie lei*. AGÂRBICEANU, O. IV, 292. *Fiecare locuință se compune din... una cameră de dormit, una sufragerie și una bucătărie*. CADE. (Glumeț) *Familia lui reumatică, alcătuită din una nevastă și patru plodani*. ap. IORDAN, STIL. 136. (În numeralele formate cu „sută”, „mie” etc., așezate după substantiv) *Steaguri mai multe de una sută au luat*. URECHE, ap. GCR I, 71/29. *Am primit lei una sută șaizeci în cinci galbini împărțești* (a. 1842). ib. 107. *Să mi se pară cum că crești... În umbra dulcilor povești Din nopți o mie una*. EMINESCU, O. I, 185. *Astăzi, miercuri, 27 oct., anul una mie nouă sute*. CARAGIALE, O. I, 189. *Dar poarta a rămas închisă la glasul artei viitoare... Era prin anul una mie nouă sute opt... îmi pare*. MINULESCU, VERS. 8. (Învechit; așezat după substantiv; calc după slavonă) *Să fie feciorii lui în perire în gintu urul se cumplă-se numele lui*. PSALT. 236. *Zise Pavel graiu unul, că bin' D[u]hul grăii Isaiei prorocul*. CORESI, L. 140/18. [Să mai iei] pâine den untdelemn (pâine una ms. 45). BIBLIA (1688)², II, 166/18. ♠ (Cu valoare substantivală) *Voi ca oamenii veți muri și ca urulu de giudeț cădea-veți*. PSALT. HUR. 70/24. *Goneaște urul mii și doi rădică înturearece*. PSALT. 316. *Trei părți semănătura piarde și carea spăseaste una iaste*. CORESI, EV. 355. *Amu cumpăratu eu... 3 fălci sus în deal la Brusturetu și 2 în vale, una [în] înghiul Cârstei* (a. 1597). DOC. I. (XVI), 108. *Păcațul iaste un lucru nesățios. Nu-i soseaște cu unul sau cu doauă, ce totdeauna să aprinde și arde tot mai spre multe răutăți să facă*. VARLAAM, C. 17. *Nu să poate socoti den doauă lucruri unul, oare carele va să mai rău*. PRAV. 149. *I-au rămas lui Neculai Vodă 3 feciori, cari, mai pe urmă, 2 au ieșit domni... Iar unul, Alexandru, vremea înainte va arăta*. NECUȚCE, LET. 309. *3 mendiri: unul umplut cu păr di capră și doi cu lână* (a. 1821). IORGA, S. D. XXI, 428. *La socoteală nici pă jumătate să nu arătăm că am luat, iar la cheltuieli la una zece și mai bine să înțarcăm*. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 67. *Nu să va putea slobozi de subt epitropie până nu va ajunge în vârstă de douăzeci și unu de ani*. REGUL. ORG. 258/19. *Toți, toți ca unu*. I. VĂCĂRESCUL, G. 20/7. *Nerodul și cu nebulul, Amândoi sănt frați ca unul*. PANN, P. V. I, 88/6. *Unde-i unul, nu-i putere La nevoi și la durere; Unde-s doi, puterea crește*. ALECSANDRI, O. 142. *Mulțimea nu se naște decât spre a muri... Rușine-i al ei număr cu unul a spori?* EMINESCU, O. IV, 386. *N-am avut dorințe...; de una am fost capabil, de una, care să-mi cuprindă toată viața mea... tu!* id. P. L. 56. *Cinci [romuri] cu asta care l-am băut și cu unul, care o să mi-l aduci acuma, șase*. CARAGIALE, O. VI, 206. *Mi-e dragă una și-i a mea*. COȘBUC, P. I, 119. *Iar când veni și vremea să urle-n zare tunul, Mișcatu-s-au românii cu miile, ca unul*. id. ib. II, 78. *Ceruse omul optzeci și o lăsase în șaptezeci și unu și jumătate și nu trebuia să deie banii toți deodată*. AGÂRBICEANU, O. I, 180. *Unul era mare, doi erau mici*. MANIU, S. I, 115. *Am tras două gloanțe... a tras și el unu*. C. PETRESCU, I. II, 18. *Ai camere? - Vreți două paturi? - Cu unul*. BRĂEȘCU, O. A. II, 8. *Cuvintele ei, limitate la portocale, ciocolată, păpuși... s-au îmbogățit cu unul*. ARGHEZI, C. J. 213. *Mai am două moșii... pe Bărăgan și una pe lângă Brăila*. STANCU, D. 468. *Aș ridică numărul [cărților] la două sute una!* TUDORAN, O.

45. *Din zece pești se lua unul pentru danie*. BARBU, PRINC. 69. *Șase popi cădelnițau și unul trăgea clopotele*. NEAGU, I. 16. *În Tracia sudică la zece tezaure de argint a fost descoperit unul de aur*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 39. *Crâșmele... cerca. Cerca una, cerca două, Pân-împlinea câte nouă*. ALECSANDRI, P. P. 137. *Cine cunoaște [ce este] unul?... Cine cunoaște șapte? - Eu cunosc șapte. Șapte, zilele săptămânii*. TEODORESCU, P. P. 252. - *Da tu, mândr-ai face bine, Că mai sânt voinici ca mine! - Lasă, bade, las' să fie Chiar o sută, chiar o mie!* JARNIK - BĂRSEANU, D. 107. *Doi au vint și doi s-au dus Și știau amândoi carte, Nici de unul n-avui parte*. id. ib. 451. *Foaie verde de una, Însura-m-aș însura*. ȘEZ. I, 212. *Să le deie foc și pară De trei părți Cu lemne verzi Și de una cu uscate*. HODOȘ, P. P. 145. *Mi-a dat cu una, Îi întorc cu două; Mi-a dat cu două, Îi întorc cu trei*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 522. *Patru boi de-ai badii mână, Unu mână și rânchează, Bada doarme și visează*. VICIU, F. 71. *Patru doftori lângă tine: Unul să te lecuiască Și trei să te doftorească*. FOLC. TRANSILV. II, 53. *Măre, și din zece oi, Făcui douăzeci de oi... Și din una făcui două, Și din două făcui nouă*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 276. *A rămas unu bucătar, iar treize-j'doi roată pă lângă iei mereu*. O. BĂRLEA, A. P. I, 164. *Ș'-mpăratu cela ave tri ficiori: doi ira cumiș și unu ira prost*. id. ib. 209. *Să da jos după cuib mereu una și una stă pă cuib*. T. DIAL. M. I, 121. *Întâi cu răritu și-l lași unu, unu, unu, unu*. ib. II, 273. *Căzu unul, căzu doi, Căzu sute dintre noi*. CAF III, 215. *Unul (sau una) ca o sută, se spune despre cineva sau despre ceva care are calitate deosebite, pondere mare*. *Unul ca o sută*. COȘBUC, P. I, 204. *Zic zece, tu taie una*. ZANNE, P. II, 542. *Ori la unul, ori la trei, toi o lumânare arde*. id. ib. III, 213. *Doi pe unul lesne-l face ca nici unul*. id. ib. IV, 206. *Una fie, două mie*. id. ib. V, 646. *O mie și-o sută (sau o sută și o mie) de... , se spune când este vorba despre un număr mare, neprecizat de... Ai să fii Într-o sută și-o mie de lucruri vii!* ISANOS, V. 238. □ *Am azi o mie și o sută de treburi. (Într-un șir de numerale reprezentând o numărare) În șiruri lungi se strecur și se strecur; Eu număr unu, număr doisprezece*. EMINESCU, O. IV, 212. *Ia seama să nu te-nșeli, Că trecem la socoteli, Zece, șapte, nouă, una*. ARGHEZI, VERS. 264. *Stropi calzi de rouă-i cad pe buze: Unu, Doi, Trei*. BLAGA, POEZII, 45. *Numărăm așa: unu, doi, trei, pân' la al noulea stâlp*. T. DIAL. M. II, 159. ♠ (În contexte, mai ales enumerări, în care mai apare el însuși sau, mai rar, și alte numerale; uneori cu valoare apropiată de a articolului nehotărât) *Se știi cu adevăru pre Tatăl și pre Fiiul și pre Duhul Sfântu: o lumină e, o vrea e, o preaînțelepciune, o putere e*. PRAV. LUCACI, 161. *Ia o piță, o pogace cu ulei și un lepiu den coșnița adzimelor*. PO 277/15. *Două fețe da arie se u fătăcănă* (a. 1606). CUV. D. BĂTR. I, 151/20. *Am luat... o dulamă roșie de anglie vechie... și un brău iară viechi* (a. 1775). IORGA, S. D. XII, 90. *Aveam în acea căsuță u[n] pat cu haine de pat... o ladă plină cu haine* (a. 1827). ȘCHEI, 76. *O an, prezis atâta, măreț reformator!... Ado fără zăbavă o turmă ș-un păstor!* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *De nu-ți pasă, Ajungi acasă C-un ochiu, c-o mână și cu trei roși!* ALECSANDRI, T. 398. *Și peste capu-i zboară un alb ș-un negru corb*. EMINESCU, O. I, 98. *Casa... avea un salonaș și o odaie de*

culcare. CARAGIALE, O. I, 7. *La foc vei putea deosebi bucăți mari de carne frigându-se: un picior, un cap pe jumătate pârlit.* GHEREA, ST. CR. I, 100. *Pe malul lacului, Un bou, O vacă, Un vișel și-un taur.* MINULESCU, VERS. 192. *Se întoarce cu un lighean, cu o sticlă de alcool și cu un pachet de vată.* STANCU, R. A. III, 166. *Voi două-ți număra Frunzele de pe doi nuci, Penele de pe doi cucii; Frunzele dintr-o grădină Și fulgii de pe-o găină!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 270. *Du-te, zău, bărbate, -n tindă Și te uită sus la grindă, Că-i o puică ș-un cocoș Și mi le scoboară jos.* id. ib. 456. *Ai o cățea și o purcică?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 100. *Dăduseră iei o vacă... și cinci oi.* T. DIAL. M. I, 37. (Numeralele aflate în corelație sunt folosite cu valoare substantivală) *Cruce cu... răscruci (una mai mare, la mijloc, și alte două mai mici, sus și jos).* ODOBESCU, S. I, 414. *Tocmai bine: una mie, una ție.* GALACTION, O. A. I, 46. *Una mie, una ție.* ZANNE, P. V, 646. (Al doilea numeral este folosit cu valoare substantivală) *Fiul craiului... încalecă cahul scuturându-se, apoi face o săritură înapoi și una înainte.* CREANGĂ, P. 199. *Mă închin la cinstita față voastră... cu un poloboc de vin și cu unul de pelin.* id. ib. 225. *Ciorapii de mătase vărgați, în lungul piciorului, o bandă galbenă și una neagră.* CARAGIALE, O. II, 1. *Să învețe ca să deschidă imediat o fabrică de săpun și una de parfumerie.* POPA, T. 218. ◇ (În contexte conținând cuvinte care exprimă un număr neprecizat ca „mulți”, „puțini”, „toți”, substantive la plural sau colective etc.) *Toți is slujitori a unui stăpân.* BUDAI-DELEANU, Ț. 361. *Să adune într-un cârd bobocii mulți.* EMINESCU, O. I, 83. *Dorea însă o iubire mare... și, deoarece nu-i ieșise în cale..., se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte.* REBREANU, I. 104. *Un desculț mai mult ori mai puțin nu înseamnă nimic.* STANCU, D. 122. *Este puțință să nu apară între mioare albe și o oaie neagră.* TUDORAN, O. 87. (Cu valoare substantivală) *Cela ce va toată leagea feri și va greși ura, fi[-va vi]novatu tuturoru.* COD. VOR.² 59/12. *Prentu păcatele unuia întră întru toți oamenii osânda.* CORESI, ap. GCR I, 26/5. *Nu poate pre toți să-i cearte pentru unul.* PRAV. 270. *Să spuie toate păcatele lui..., numai unul să ascunzi, toate sânt neiertate.* ANTIM, O. 356. *Părțile lunei sânt lăntuite într-astfel de chip, că este peste puțință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul.* BĂLCESCU, M. V. 5. *Ce pasă bieteii turme, în veci nenorocită, Să știe de ce mână va fi măcelărită Și dacă are unul sau mulți apăsători?* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Împărate prea luminate, din câte noroace-ai avut, unul a fost mai mare decât toate: acela că Făt-Frumos și-i frate de cruce.* EMINESCU, P. L. 11. *Toate le răbda afară de una: ca Iorgovan să-i pună dragostea la îndoială.* SLAVICI, O. I, 240. *Nu vă dați seama cum omul a ajuns la ideea de unul și de mai mulți.* DELAVRANCEA, T. 12. *Toți pentru unul și unul pentru toți!* VLAHUȚĂ, N. 185. *O înfloresc... cu unul sau mai multe fire de busuioc la ureche.* MARIAN, NA. 270. *Când te anini de toate femeile, nu mai poți iubi pe una, dar să fie iubire.* POPA, T. 32. *Florile galbene sunt dispuse în unul sau mai multe capitule mărișoare.* ENC. AGR. III, 118, cf. ARGHEZI, S. IV, 18. *Marea majoritate a dregătorilor parcurgeau, până să ajungă la mari dregătorii, una sau mai multe dregătorii mai mici.* STOICESCU, S. D. 69. *Cuvinte grecești cunoscute din texte*

și încadrate în categoriile expuse mai sus prezintă unul sau mai multe din aceste indicii. IST. L. ROM. I, 48. *Stabilirea... uneia sau mai multor valori.* LL 1972, 303. *Pe la toți cail atârna, La unul nu ajungea.* BALADE, I, 408. *Dintre toate-am ales eu Una bună-n satu meu.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 436. *Toți ca unul,* se spune pentru a arăta potrivirea onora în fapte rele. ZANNE, P. IV, 233. ◇ (Caracteristica de numeral este pusă în evidență de prezența în context a unor adverbe restrictive ca „măcar”, „cel puțin” sau de exclusivitate ca „numai”, „doar”, învechit „fără”, iar în propoziții negative „decât”) *Și singuri văm sta înainte de ne văm judeca... Ce numai un ajutori va avea, cine de ce-au lucrat bine. Ori dereptare, ori osândă.* CORESI, EV. 37. *Nu-m era mai mult decât un toiag când am trecut apa Iordanului și acmu pre doao turme am crescut.* PO 111/8. *Vedea-veți cum numai cu u[n] cuvânt va învie mortul (a. 1600-1650).* GCR I, 138/27. *Numai cu o slugă a lui rătăcit, pedestru, l-au găsit.* M. COSTIN, O. 75. *Numai... la o bătaie au prinsu 40 de tâlhari.* NECULCE, L. 99. *Bărbatul și femeia se par a nu fi decât o persoană în două trupuri osebite.* PLEȘOIANU, T. II, 72/10. *Poți, Numai c-o îmbrășoare, Din focul lui să mă scoți.* CONACHI, P. 107. *Ea se uită, se tot uită, un cuvânt măcar nu spune.* EMINESCU, O. I, 84. *Se tot ruga... să le dea și lor măcar un copilaș.* CARAGIALE, O. II, 248. *De bani nu-i pomeni nici c-o vorbă măcar.* SLAVICI, O. I, 285. *Nu, nu! O vorbă numa!* COȘBUC, S. 39. *Dar tu, vai!... Nu-mi vei citi decât o filă.* MINULESCU, VERS. 278. *Mi-a dat numai o palmă.* CAMIL PETRESCU, T. II, 29. *Un păhăruș numai.* SADOVEANU, O. I, 382. *Să-ți rămâie num-o oaie.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 279. *Fășea... numa o zi de lucru.* DENSUSIANU, Ț. H. 115. (Cu valoare substantivală) *Duca Vodă, sfătuind numai cu unul pentru cartea la hanul, și-au stricat domniia.* M. COSTIN, O. 122. *Nice un fecior nu murlia înainte de părinții săi, fără unul... au murit în viderea tătâne-său.* N. COSTIN, L.² 17. *Viața noastră-i numai una, Care, dă o pierzi..., Nu o mai aști dă ai da lumea toată.* BUDAI-DELEANU, Ț. 109. *Ș-atâta știe a-i zătigni de bine, Cât nici măcar unul viu rămâne.* id. ib. 176. *Nu au mai remas nici batăr unul.* ȚICHINDEAL, F. 60/3. *Bine că au putut isprăvi macar unul.* DRĂGHICI, R. 60/6. *Una numai din planete de ar fărpe armonie.* CONACHI, P. 271. *Să răzi mai bine și să-mi dai O gură, numai una.* EMINESCU, O. I, 174. *Nu se poate să ai tată doi oameni. Trebuie să ai numai unul!* POPA, T. 120. *Să nu uite măcar una din ultimele formalități ale împăcării.* MIHĂESCU, D. A. 167. *Trei garoafe-n poart-am pus: Cătetrele mi s-au prins..., Numai una s-a uscat.* TEODORESCU, P. P. 279. *Peană mândră de păunu, Iubește numai pe unu.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 249. *Gândeai că trei prinți se-nsoară, nu numai unul.* RETEGANUL, P. I, 58. *Patru clăi am ridicat Și le-am pus vârful minunat; Numai una mi-am lăsat... Să-i fac vârful cu capul tău.* SEVASTOS, C. 305. *Numai unu-i străinel, nu fine nime cu el.* ȘEZ. V, 91. *Câte fete sânt în sat..., Pe toate le-am sărutat..., Numai una mi-a scăpat.* PAMFILE, C. Ț. 114. *Parcă dracu i-a șoptit, Numai unu d-a venit.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 317. ◇ (Caracteristica de numeral este pusă în evidență de prezența în context a unor adverbe de cantitate care exprimă ideea de cumulare, precum „mai”, „încă”, „și”, „iar”) *Au dat Ducăi Vodă*

mai și un tui afară de cele două ce avea. MUSTE, LET. III, 23/7. *Mai am o dorință și aș voi să mă rog ție.* MARCOVICI, D. 6/18. *Mai adaog încă un cuvânt.* I. IONESCU, C. VIII/10. *Este aci... încă o probă.* HASDEU, I. C. I, 28. *Și tot pe lâng-acestea cerșesc înc-un adaos: Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos!* EMINESCU, O. I, 115. *Craiu acela mai avea un frate.* CREANGĂ, P. 183. *Să mai facă încă o încercare.* ISPIRESCU, L. 21. *Să-l văd venind, Aș mai trăi o viață.* COȘBUC, P. I, 193. *Aș vrea să mai beț un păhar de vin.* A III 17. (Adverbul „mai” apare pe lângă substantivul determinat) *Mai c-un om.* Com. din MARGINEA - RĂDĂUȚI. (Cu valoare substantivală) *Încă și o mie jeluiesc.* CORESI, EV. 431. *Mai ia lângă tine încă unul sau doi.* N. TEST. (1648), 23^v/25. *Încă mai una.* ȚICHINDEAL, F. 34/6. *Din limpedea nălțime pe-alocuri se disface O stea, apoi iar una.* EMINESCU, O. IV, 408. *Din rândurile noastre încă unul s-a prăbușit.* BENIUC, V. 52. *Bău pe nerăsuflata un pahar de vin și încă unul.* SADOVEANU, O. X, 659. *A socotit în gând: 4 lei, mai pun încă unul și cumpăr... pâine.* BOGZA, A. I. 533. *Nu-i voinic străin ca eu; Ba mai e încă unu, Ș-ala-i cucu, săracu.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 149. ◇ (Regional; în construcția) *Una și fuga* = numele unui joc de copii. T. DIAL. B. N. 354. ◇ L o c. a d j. (Învechit, rar) **Tot ca unul** = la fel, identic. *Noi sântem cam din nascare Tot ca una, fata me.* DONICI, F. II, 22/6. ◇ L o c. a d v. (Prin nord-estul Olt.) **Ca unul** = (în legătură cu aprecieri cantitative) în mod sigur, precis, exact. Cf. MAT. DIALECT. I, 238. *Sânt trei metri ca unul.* ib. ◇ (În l o c. a d j. și a d v., precedat de prepoziții, mai ales „întru”, „dintru”) *Într-un cuvânt, orice damă l-ar fi văzut... nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa.* NEGRUZZI, S. I, 16. *Într-un cuvânt, turdus nu este cătuși de puțin graurele românesc.* ODOBESCU, S. III, 29. *Barbă și mustețe ca în palmă; și doar le și părleam eu într-o privire..., dar degeaba muncă!* CREANGĂ, O. 226. *Cu un cuvânt, tot felul de lucru își avea... pe seama lui.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *S-a uitat în jur, dintr-o privire, apoi a plecat grăbit.* LÂNCRĂNȚAN, C. II, 71, cf. DEX. *Eu răspund dintr-un cuvânt, Făr' să pun ochii-n pământ.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 44. □ *Omul acesta este într-o doagă. De necazuri, ajunsese într-o dungă.* ◇ (În l o c. a d v. și l o c. p r e p.; cu sens local, conținând adesea și ideea de solidaritate, de unitate) *Cu toții într-un loc, sânt mai viteji decât toți oamenii.* PSALT. (1651) 392. *Zise Dumnezeu: „Stringă-se apele de supt ceriu într-un loc, să se vadă uscatul.”* PO 13/3. *Să aibă parte cu Iuda și cu Ariia la un loc* (a. 1594). DOC. I. (XVI), 104. [Văzură] *că au greșit înaintea lui Israil și să adunară într-un loc.* BIBLIA (1688), 226²/33. *Toți aceste s-au învoit la un loc cu legături și au început a să bate cu craiul șfedului.* NECULCE, L. 279. *Apoi iar la un loc să să adune.* BUDAI-DELEANU, Ț. 256. *La un loc i-au adunat.* BELDIMAN, T. 5. *Mestecate toate la un loc, faci prafuri.* CUPARENȚU, V. 15/19. *Patru milioane de deputați la un loc, cerând cuvântul!* ALECSANDRI, T. 30. *Și-n cămara inimioarei i-aranjează la un loc.* EMINESCU, O. I, 162. *Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere.* CREANGĂ, P. 214. *N-ar fi crezut niciodată că sunt cu puțință atâtea frumusețe îngrămădite la un loc.* SLAVICI, O. I, 223. *Abia cu aceste situații, toate la un loc,*

se va putea explora ființa pe întreg registrul ei. NOICA, S. R. 37. *Se crede că dacă are cineva mai mulți copii și-i botează pe toți în... aceeași cămeșă, aceștia, crescând, vor ține la un loc.* GOROVEI, CR. 46. *Câte stele lucitoare, La un loc cu sfântul soare, Pentru mine stau să joare.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 398, cf. SBIERA, P. 121. *Băieții se strâng mai mulți la un loc.* T. DIAL. M. I, 103. ◇ E x p r. **A fi un... și jumătate** sau **a fi unul și jumătate** v. j u m ă t a t e, și (II I). **Unul și același**, se spune pentru a sublinia că este vorba despre un unic¹ (I) obiect, fenomen etc. *Pomenitul „Sobornicesc hrisov” cu alăturatele pe lângă el lămuriri, cât și acele sporite de cătră Obșteasca adunare..., au a face unul și același text.* SOB. HRIS. 57. *Cinstitele soboară... le-au adunat cu una și aceeași îndreptare.* MINEIUL (1776), 65^v/12. *Vor fi osândiți... ca niște săvârșitori uni[i]a și același viină.* REGUL. ORG. 242/20. *Se strig la mezat în una și aceeași zi.* MOZAICUL (1838), 91/25. *În aceste trei creațiuni se vede într-adevăr unul și același scop.* ODOBESCU, S. III, 53. *Din una și aceeași rădăcină... se înalță în lumina zorilor.* EMINESCU, P. L. 51. *Sub aceste două numiri „pasere” și „vrabie” înțeleg românii pe una și aceeași pasere.* MARIAN, O. I, 408. *Busuioc îi era cumnat și casele lor erau una și aceeași casă.* SLAVICI, O. I, 265. *Multiplele urmări ale uneia și aceleiași întâmplări.* TDRG. *Dorim ca revista aceasta să nutrească și să mențină... unul și același sănătos curent literar* (a. 1907). PLR I, 245. *Thracii alcătuiseră, în epoca myceniană, una și aceeași civilizație cu grecii de o parte, cu phrygienii de alta.* PÂRVAN, G. 131. *Satele nu prezintă între ele caracteristice de diferențieri pronunțate... Suflul lor e unul și același.* T. PAPAĞAGI, C. A. 40. *Apostazia preotului și dezertarea soldatului sunt una și aceeași crimă.* GALACTION, O. A. I, 78, cf. IORDAN, L. R. A. 321. *Trăim în una și aceeași lume.* BLAGA, POEZII, 371. *Repetam pe întuneric... una și aceeași rugăciune.* id. H. 47. *Uzul oscilează în una și aceeași operă.* SCL 1975, 323. *Se reîntoarce... la București, ca unul și același neostenit, neînduplecat în convingeri luptător.* TRIBUNA, 1986, nr. 48, 2/1. **Unu la mână** v. m ă n ă¹ (I I). ◇ C o m p u s: (Sport; s.n.) **Un-doi** = a) pasare repetată și scurtă a mingii între doi jucători de fotbal în atac. □ *În urma unui un-doi reușite să egaleze scorul;* b) serie de două lovituri pe care un boxer le aplică adversarului. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 87, 88, 1963, 525. ◇ (Sport; în corelație cu un numeral sau cu „zero”, de care se leagă prin prep. „la”, indică scorul) *Meciul s-a încheiat cu scorul de trei la unu în favoarea echipei noastre.* (F i g.) □ *Replica lui a fost spirituală. Unu la unu!* ◇ (Precedă substantive care indică măsura, cantitatea, durata etc.) *Uo dzi ca uo mie de ani-i.* COD. VOR.² 84¹/9. *Mai bire o dzi în curțile tale, decât mii.* PSALT. 174. *Iară noi nu un ceas fugim* (a. 1569-1575). GCR I, *15/36. *Întru un ceas treacem și ne se împlu zilele și sfârșeniia ne iaste moartea.* CORESI, EV. 53. *Poate adauge în vrăsta trupului lui un cot.* (1579-1580). GCR I, 22/24. *Lăsați-mă într-u[n] an să plâng de păcatele mele.* COD. TOD. 213. *I-am vândut o fune de loc* (a. 1592). DOC. I. (XVI), 102. *Domni numai un an și nu apucă să facă ceva ca să se cunoască.* MOXA, C. 81¹/10. *Era datoriu altuia o mie de talanți* (a. 1642). GCR I, 95/37. *Iau leafă mare, altul și un taler*

de zi. SIMION DASC., LET. 109. *Agiungea tabăra... mai mult de o milă de loc.* M. COSTIN, O. 110. *O mână de ierburi tocate* (a. 1749). GCR II, 44/2. *Un leu și jumătate pe an* (a. 1755). URICARIUL, XIV, 36. *Bătălia... au ținut un ceas.* AR (1829), 6¹/₂. *Adâncimea săpăturii grădinei... trebuie să aibă cel puțin o palmă domnească.* I. IONESCU, C. 13/16. *Aș fi dat orice pe lume pentr-un ceas de prelungire.* CONACHI, P. 102. *Mai vreu un dram de noroc... o litră de minte.* BAR. - MUNT., W. 415²/₉. *Nu-i știu de soartă Mai mult de un an.* CREȚEANU, M. 146/9. *Nu-ți scoate să-ți dea o para!* BOLINTINEANU, O. 339. *O oră din viața ta va fi un veac pentru ei.* EMINESCU, P. L. 47. *Și merg ei o zi și merg două și merg patruzeci și nouă.* CREANGĂ, P. 199. *Se țin veselie mare o săptămână întreagă.* ISPIRESCU, L. 2. *Marele iezer Suhaia... ține mai bine de o poștă.* VLAHUȚĂ, R. P. 26. *Trebuia să fie mai largă c-o palmă ca să-l cuprindă.* AGĂRBICEANU, A. 37. *Aveam fiecare urciorul nostru, să ne ajungă pe un an.* AL LUPULUI, P. G. 167. *Un metru, un cot, un stânjén și jumătate.* DR. VII, 215. *Așteaptă-ne la fel încă un an... Un an măcar.* MINULESCU, VERS. 222. *De la Râureni până la gura Luncavăfului e o poștă.* GALACTION, O. A. II, 153. *A căzut la cel mult o palmă de capul meu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 290. *Acum un an îți scriam la București.* C. PETRESCU, I. II, 63. *Am cumpărat un kilogram de pere.* BRĂESCU, O. A. II, 105. *Duse la gură un pumn de zăpadă.* BART, E. 308. *De la hanul Boului până la Topila e o poștă încheiată.* SADOVEANU, O. I, 94. *O primăvară, o vară, o toamnă mucește... Vă întreb când bea?* id. ib. v, 27. *Nu mai văzuse de când e... preș de un pogon.* ARGHEZI, VERS. 292. *Costa 25 de bani și o para.* CĂLINESCU, E. O. II, 163. *Mi-ai spus acum un an Că vrei să-ți fii stăpână eu.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 152. *O litră de lapte dulce.* TEODORESCU, P. P. 310. *Luna-i sus de-o sulită.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 107. *Și o minută e mult să să muncească cineva cu gânduri de-ale dragostei.* RETEGANUL, P. II, 6. *De câte ori mă ieu zânele... mă țin o zi, două, mult trei zile.* ȘEZ. v, 8. *Hai la bărbat de vânzare, Că-l dau pe două parale! De ți-o fi că nu ți-l ia, Să-l lași naibii-ntr-o para.* I. CR. VI, 279. *Lasă-le o noapte acolo!* RĂDULESCU-CODIN, I. 100. *Te-am tomnit și-m cânti om anu.* GRAIUL, I, 466. *Bagă mâna la poznaț, Scoală brișca c-on crișar.* DENSUSIANU, Ț. H. 175, cf. ALR II 2 585/36, 130, 219, 228, 279, 310, 836. *La o lună... am făcu[t] nuntă.* T. DIAL. M. I, 238. *Am fost înconcentrat pă anu o miie noo sute... patruză' și trei.* ib. 371. (Cu valoare substantivală) *Zice că au dat... [unui om] 5 [talanți], altuia doi, altuia unul.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/28. *Sunt acuma de șaizeci de ani fără unul.* REBREANU, R. I, 13. *Pentr-un păhărel de vin, M-ai dat, maică, la străin; Pentru unul de vinars, M-ai dat, maică, la necaz.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 175. *În uo miie noo sute patruze' și șase... m-an dus și ieu cu iele la cules.* T. DIAL. M. I, 21. (Pe lângă substantive care exprimă o măsură sau o valoare neprecizată, aproximativă; și în locuțiuni și expresii; valoarea de numeral este atenuată în unele contexte) *O palmă de loc... te lenești a merge.* VARLAAM, C. 401. *Omul cela ce are o fărâmă de pâine în mână.* NECULCE, L. 221. *Turcii vrut-au să mai facă înșălăciune, că doar ar apuca o fărâmă de izbândă.* GRECEANU, CM II, 85. *Într-o clipă de ceas s-au arătat precum era mai înainte de veci.* ANTIM, P. 25. *În*

anul 1724 numai o firă au fost de nu s-au făcut război. ȘINCAI, HR. III, 268/3. *Pentru o firă de dulceț... vinde vecia toată.* MAIOR, P. 21/4. *Apoi, mai înghițind o firă, Iar încep.* BUDAI-DELEANU, T. V. 79. *Cei ce le vedea starea, cu minte măcar de-un ban, Nu putea să dea crezare la... așa dornic plan.* BELDIMAN, T. 370, cf. DRLU. *S-a surpat într-un minut fericirea ce ș-o închi-puise omul.* MARCOVICI, D. 8/18. *Într-o clipă de ceas ne aștarăm în Vavilon.* GORJAN, H. I, 155/31. *Stătui un pic la îndoială.* DACIA LIT. 287/19. *Într-un minut să se schimbe din viață-n neviață!* CONACHI, P. 87. *Într-o minută au atacat.* PĂCLEANU, I. II, 33/8. *Numai noi..., un pumn de oameni, am ținut până a venit generalul... cu oștire nouă.* GHICA, S. 19. *Veniți cu mine să vorbim o fărâ de timp laolaltă.* FILIMON, O. II, 35. *Stătu un minut pe înălțimea muntelui.* BARONZI, I. L. I, 29/9. *Amiroase... ca un copou [cale] de o poștă de departe.* ALECSANDRI, O. P. 25. *Încunjiuri într-o clipă De trei ori acest pământ!* id. P. I, 10. *Avea un pic de porumb și hrișcă.* id. III, 122. *Să îndemne pe vânătorul înțelept a curma pentru un moment isprăvile sale.* ODOBESCU, S. III, 39. *Al vieții vis de aur... ca o clipă-i!* EMINESCU, O. I, 82. *Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt... legate de o mână de pământ.* id. ib. 136. *O picătură în raport cu nemărginirea.* id. P. L. 25. *De la Fălțiceni la Neamț era pentru noi atunci o palmă de loc.* CREANGĂ, A. 116. *Apucă o gură de jăratec.* id. P. 195. *Într-un buc au și ales năsipul.* id. ib. 264. *Un moment, birjarul... vorbește cu mușteriu.* CARAGIALE, O. II, 16. *Oamenii cale de-o poștă se feresc din calea popii.* SLAVICI, N. I, 15. *Într-un minut fu aproape de pădure.* ISPIRESCU, L. 7. *Se gândi el, acum o mie de vorbe un ban nu face.* id. ib. 36. *Când se aprinde e vai de om, nu te poți apropia cale de-o poștie.* DELAVRANCEA, S. 11. *Bătrâna plecă... mânăta spre locașul mântuirii d-o fărâmă de nădejde.* id. ib. 50. *Ale speranței iluzii de-un moment.* MACEDONSKI, O. I, 260. *Numai un pumn de bărbați, dar zdravene brațe de luptă.* COȘBUC, AE. 101. *Iar noi să mai jucăm un pic Și la botz.* id. P. I, 59. [Vântul] *le-a spânzurat de vârful Un pumn de fire de otavă.* GOGA, P. 19. *Ce n-ar da florile să aibă acum măcar un strop de rouă!* ANGHEL, I. G. 21. *La așa guvern zic și eu că-mi iau căciula de o poștă.* PETICĂ, O. 204. *Pe-o clipă se bucura din tot sufletul: fu sigur că visează.* AGĂRBICEANU, A. 378. *Mai curând se spânzură decât să mai vândă o palmă de loc.* REBREANU, I. 49. *Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă: - Stai! Stai! Încă un minut!* id. R. I, 73. *Simțea bătrânul... că moare și el într-un minut.* MIRONESCU, S. A. 36. *Mă războiam până făceam din el O mână De fărână.* MINULESCU, VERS. 263. *Ne-am oprit un minut, în potecă.* GALACTION, O. 208. *M-ai inspirat un pic de la distanță.* TOPĂRCEANU, M. 4. *Așteaptă un moment să-mi aduc caietul și cărțile.* C. PETRESCU, C. V. 176. *Fără să stăm un pic la îndoială..., am ieșit din odaie.* BRĂESCU, A. 108. *I-am captușit-o c-o făr' de lână.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 74. *S-a depărtat o fărâ de noi.* VLASIU, A. P. 82. *Un pic de mulțămire muia inimile împietrite de necazuri.* SADOVEANU, O. VI, 128. *Făcea numai un pas până la grădina imbulzită de lume.* id. O. XI, 536. *Avea și el drept la un pic de odihnă.* BART, S. M. 101. *De la sublim la ridicol este un... pas.* VIANU, A. P. 75. *S-a prăbușit la simpla atingere cu o mână de aventurieri.* OȚETEA, R.

140. *Lăcomia unui pumn de jefuitori*. ARGHEZI, B. 134. *Poate să capete o mână de mălai, să punem de mămăligă*. CAMIL PETRESCU, B. 214. *Sunt nopți care apasă asupra lumii, prin bogăția și fantasticul lor, ca un pumn de bijuterii masive*. BOGZA, C. O. 52. *Fiecare om are o palmă de loc*. id. Ț. 42. *Eleganța lui... sarea în ochi de la o poștă*. STANCU, R. A. I, 228. *Într-o secundă i se perindară prin fața ochilor mulțime de întâmplări*. CAMILAR, N. I, 72. *De la versuri la plimbarea de seară... n-a fost decât un pas*. BARBU, P. 38. *Aș vrea să las în veșnica natură Un strop din pieritoarea mea făptură*. IL 1965, 8. *Mă duc prin sat o fără*. LÂNCRĂNJAN, C. I, 12. *Vroia să-i dau o mână de trifoi sau un pumn de făină*. id. C. II, 352. *Pentru-o palmă de pământ, Zilele mi-am dat în vânt*. ALECSANDRI, P. P. 227. *Da la fină ce-i voi da? Da o mână de alune*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 99. *Pentru-un pic de sărutat, Toată noaptea am tremurat*. id. ib. 377. *Te rog să-mi dai numai o fără răgaz*. SBIERA, P. 38. *Au căpătat... o mână de brânză de vaci*. id. ib. 177. *Să-mi trimet-o făr' de gură*. MĂNDRESCU, L. P. 80. *M-am dus o fără-n sac*. MARIAN SA. 100. *Luă degrabă spada și-ntr-un buc a și fost cu dânsa unde era strânsura adunată*. id. T. 202. *O gură de apă*. RETEGANUL, P. I, 35. *Se apucă zmeul și-și aruncă buzduganul cel de 99 de măji cale de-o poștă*. id. P. IV, 17. *Îi dete un pumn de galbeni*. FUNDESCU, L. P. I, 83. *Când... lași [ochii] un chic mai jos, Mă săgeată pân' la os*. MAT. FOLK. I 012. *Nu ni lăsa să ni hodinim o minută*. GRAIUL, I, 226. *Pentru un pic de trai, Mi-am mutat locul din rai*. BĂRLEA, C. P. 42, cf. ALR SN V h I 338. *De ț-oi fi o fără dragă, Să umblu cu ia neagră*. FOLC. TRANSILV. II, 61. *O fără îngăduiți Și la noi nu vă răstiți*. FOLC. MOLD. II, 742. *Nu m-am gândi[t]... nici un piculeț*. T. DIAL. M. I, 152. ♦ (Caracteristica de numeral este pusă în evidență prin faptul că determină substantive denumind obiecte, părți ale corpului etc. al căror număr este fix, cunoscut în prealabil, de obicei pereche) *Și însupțiadă ei ca vițeei Livanului și iubit ca fiul cu un cornu*. PSALT. 49. *Matei Vodă, fiind la un picior rănit den război, zăcea*. R. POPESCU, CM I, 365. *Omoiu c-un ochiu în frunte*. BUDAIDELEANU, Ț. 141. *Calul... sta gata, cu un picior în vânt*. ALEXANDRESCU, O. I, 344. *Cu o mână îl respinge, Dar se simte prinsă-n brațe*. EMINESCU, O. I, 104. *Dacă închid un ochi, văd mâna mea mai mică*. id. P. L. 25. *O roată de la căruță mi se stricase*. ISPIRESCU, L. 180. *Căciula-i țurcănească, trântită p-o ureche*. DELAVRANCEA, S. 25. *Copiii..., dacă le-a intrat apă în urechi, ies și ei la fărmi și sar într-un picior*. CANDREA, F. I. *Își dădu pălăria pe-o ureche*. PREDA, D. 129. *Masa nu stă-ntr-un picior Și nici lumea-ntr-un picior*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 251. *Sărut ochii și o sprânceană Și alunița de sub geană*. MAT. FOLK. 272. *Ș-o venit un om mare, mare, c-on otî în fruntă*. DENSUSIANU, Ț. H. 102. *Desculța-m-oi d'-u[n] p'kicior Și țe-oi trece pă ușor. Desculța-m-oi d'-amîndouă Și țe-oi trece ca pă rouă*. T. PAPAHAĞI, M. 37. *Mai bine să pierzi un deget, decât mâna toată*. CADE. *Când este lună veche, Nu aude d-o ureche, Când este lună nouă, Nu aude de-amândouă*. ZANNE, P. I, 47. *Doi pepeni într-o mână nu poți ține*. id. ib. VI, 248. *Într-un papuc ș-o opincă, Eipa, lipa, nea Stănică*. id. ib. VI, 324. *Îi dai un deget și-ți ia mâna toată*. DL. (În e x p r.) *Ei, Ieronime, zise bătrânul vesel și-ntr-o ureche, ce mai*

lucrezi, ștregariule? EMINESCU, P. L. 74. *Unde ai mai văzut mirese răsând și sărind într-un picior?* GANE, N. I, 62. *Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche din partea voastră; la sfântul așteaptă s-a împlini dorința lui*. CREANGĂ, P. 188. *I se părea că apucă pe Dumnezeu de un picior*. ISPIRESCU, L. 56. *Era vechil la Leonida... bătrân, burlac și cam într-o ureche*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 14. *Voi sunteți într-o ureche!* I. NEGRUZZI, S. I, 150. *A se lăsa pe o ureche*. ZANNE, P. II, 459, cf. 461. *Lordul John e-ntr-o ureche: Fluieră pe drum și cântă*. COȘBUC, P. I, 144. *Eu să am feciori acuma, ei să-mi umble pe ogor, Nu eu, care-s slab de zile și în groapă c-un picior*. id. ib. II, 132. *Vremea-i într-un picior*. PAMFILE, J. II, 160. *Știe dânsul că Vasile Baci e într-o ureche*. REBREANU, I. 20. *A dormi numai cu un ochi*. CADE. *Eu sânt așa, cam într-o parte. Și-și flutură la tâmple degetele rășchirate*. SADOVEANU, O. VI, 440. *A rămas cam într-o ureche de când i-au murit băieții în război*. STANCU, R. A. I, 11. *Are (numai) atâția ani pe un picior*. DM. *Eram cu un picior în groapă*. BARBU, P. 265. *Au spus că-i într-o ureche bătrânul*. LÂNCRĂNJAN, C. II, 350. *În zădar însă li era toată rugămintea [tătarilor], că românii... se făceau într-o ureche și dumeau într-înșii ca în curechi*. MARIAN, T. 197, cf. CIAUȘANU, GL. (În contexte în care mai apare el însuși cu valoare substantivală) *Eu is bătrân acu, cu un picior în groapă și unu afară*. ap. TDRG. *E cu un picior în groapă și cu unul afară*. PREDA, I. 124. *Ea-i c-un ochi de sânge, Cu unu de foc*. MARIAN, D. 107. ♦ (Întărit prin „singur” sau „singurel”, care îi urmează în imediata apropiere sau, rar, după substantivul determinat) *Mărâncă el mascur de luncă și un singur sălbatec mîncatu-l-au*. PSALT. 166. *Veșmântul lui, un singur acoperământul trupului său, întru carele doarme*. PO 253/23. *Un om sângur drumul le închide*. BUDAIDELEANU, Ț. 249. *El voiește a întrupa toată românimă într-un singur stat*. BĂLCESCU, M. V. 8. *Îmi săruta mânele, fără să poată articula un singur cuvânt*. NEGRUZZI, S. I, 52. *Mai am un singur dor*. EMINESCU, O. I, 216. *Eu, de-am avut un singur ban, E-am împărțit cu tine*. COȘBUC, P. I, 77. *De uimire, nu putu zice un singur cuvânt*. AGÂRBICEANU, A. 491. *Așteaptă-ne la fel... Un singur an*. MINULESCU, VERS. 222. *C-un singur gest lăsând să cadă Lumina*. PILLAT, P. 171. *Ascunsă privirilor celorlalți profesori străini, mica bibliotecă scăpase de o sigură confiscare*. CĂLINESCU, E. 96. (Cu valoare substantivală) *Cu adevărat nu-i proastă cearea orbului, ce-i mare, și numai putearea unuia sângur, lui Dumnedzău, putea cearea lui să dea*. VARLAAM, C. 339. *Nu poate nime să fie... desăvârșit, fără numai unul sângur, D[u]mn[e]zău*. EUSTRAȚIE, ap. GCR I, 78/41. *Adunarea este o operațiune care are de scop să formeze din mai mulți numeri dați unul singur*. CLIMESCU, A. 18. *Unul singur în roirea de viteji... Zăbovea trudit pe-o scară*. COȘBUC, P. II, 45. [Îmi place] *unul singurel: Numai Ionel!* id. ib. 146. *Vedea acum, în ochii închiși, imaginile luminoase... Toate confundate, conciliate, topite în una singură, ireală*. C. PETRESCU, I. II, 62. *Înainte de Regulamentul organic, [breașla ciubotarilor] era una singură*. PAVLESCU, E. 440. *Eu vreau un covrig, unul singur*. STANCU, D. 122. *Cât au strâns ii tri au strâns el unu sângur*. O. BĂRLEA, A. P. I, 277.

(Determinarea „singur” precedă numeralul) *Trupul cetățenesc prin sânгур unul să să cârmeze.* BUDAI-DELEANU, Ț. 340. *Sânгур unul să stăpânească.* id. ib. 344. *Oh, cât de drag știi să zâmbesti! Plăcută ești ca luna, Ca soarele curată ești, Tu singură-a mea una!* COȘBUC, P. II, 216. *Decât singur unu l-am scăpat, ăl pre după urmă.* T. DIAL. M. I, 11. (L o c. a d v.) **De unul singur** = neînsoțit de nimeni, fără participarea altcuiva; **singur (I)**; izolat. *Țiganii îi trăgeau de unul singur: „Măi, cazace, căzăcele!”* CARAGIALE, S. N. 29, cf. DDRF. *Mormăi de unul singur oarecare aluzii la sfinții părinți.* C. PETRESCU, C. V. 40, cf. IORDAN, STIL. 291. *Uneori îmi vine să cânt și cânt așa de unul singur.* CĂLINESCU, S. 724. *Nimeni nu pleca așa de unul singur.* CAMIL PETRESCU, O. II, 146. ♦ (Precedat de „până la”, „până întru”, în contexte în care este exprimată epuizarea unei cantități, a unei sume) *Zlotașii... au plătit țăranilor până la un ban.* NECULCE, L. 195. *Până la o picătură.* POLIZU. *Nu mai datora nimănu nimic; achitase pe Lambrino până într-o para.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 81. *Le-a făcut socoteală până-ntr-o para.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 277. *Să-mi puie pe masă socotelile... până-ntr-un ban.* SADOVEANU, O. XI, 508. *De n-or afla... macul strâns până-ntr-un fir.* SBIERA, P. 214. *Dimineața, Își mână greața Cu vinars... L-îndulcește Cum voiește Și apoi, hop! Pân' la un strop.* BIBICESCU, P. P. 225. ◇ E x p r. (Cu valoare substantivală) **(Toți) până la unul** (sau, rar, **într-unul**) = toți, fără excepție. *Atuncea..., într-o vârstă, până la unul toți vor fi.* CORESI, EV. 35. *Au trecut Iordanul până la lumină demineața până întru unul.* BIBLIA (1688), 233²/13. *Striga toți pân într-unul.* M. COSTIN, O. 171. *Mai bucuroși ar fi fost romanii acia, cu armele amână în moșie și pentru moșie până la unul a pieri.* CANTEMIR, HR. 229. *În registrul veacurilor... sunt trecute până la una faptele tuturilor muritorilor.* HELIADE, O. I, 265. *Trebuie să pierim până la unul.* DRĂGHICI, R. 25/12. *Când veni un râu să treacă... Se dezbracă pân' la una, cântând bucurat nespus.* PANN, P. V. II, 78/19, cf. POLIZU. *Dușmanii căzură până la unul.* CONV. LIT. XI, 373. *Poate... indica... până la unul numărul voturilor.* XENOPOL, ap. TDRG, cf. BARCIANU. *El poruncit-a să-ntrarmii pletosii ahei pân' la unul.* MURNU, I. 26, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Cetățenii toți până la una!* BENIUC, V. A. II, 181. *Soldații dintre linii căzură până la unul.* CAMILAR, N. I, 412. *Păcurarii să legară că-i vor duce oile acasă până într-una.* RETEGANUL, P. IV, 17. ♦ (În propoziții negative, echivalent cu „nici un”; adesea cu valoare substantivală) *Ferește, Doamne, toate oasele loru, urul (nece unra H) d-inse nu se frânge.* PSALT. 60. *Și coperi apa dodeitorii lor, urul de ei (nece unul C²) nu scăpă.* ib. 224. *Dintre oameni încă nu s-ară putea afla unul ca să dea răspuns lui Dumnezeu.* ZOBA, S. 25. *N-au rămas unul dintr-acele 2 000 ce au fost înăuntru.* IST. Ț. R. 33. *Din câți ne aflăm aice, nu știe a cârmui unul macar.* DRĂGHICI, R. 26/1. *Pe bolta alburie o stea nu se arată.* EMINESCU, O. I, 114. *Nu mi-ai spus o vorbă.* TDRG, *Trec fete mândre, cu podoabe, dar una nu-i pricepe dorul.* VOICULESCU, POEZII, I, 5. *Îi spargi pe toți, să nu rămână unul întreg.* STANCU, D. 122. *Unul (din noi) nu mai scăpăm!* GRAM. ROM.² II, 111. *Fetele din Vereșmort Nu plătesc un fir de tort.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 451. *Da n-o pus un ban pă masă.* ALEXICI,

L. P. I, 15. *Nu mai sufla unul.* T. DIAL. M. I, 319. (Învechit, rar; precedat de „până la”) *Toț mestecară-se depreură și nu fură opu, nu e făcătoriu bire, nu e nece pără la urul.* PSALT. 19. ♦ (La f., cu valoare substantivală neutră) *Numa de una grijă să poarte.* BUDAI-DELEANU, Ț. 192. *A rămas numai una: ca satul să-și bată joc de popa.* SLAVICI, O. I, 60. *Dă una ca să fi se dea două.* BARONZI, L. 65. *Eu zic una, el zice două.* ZANNE, P. II, 542. *Cându-i una, nu-i numai una.* id. ib. v, 644. ◇ L o c. a d v. (Regional) **Una la una** = în mod egal; deopotrivă. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 245. *Păcală... împărțește cu Tândală banii: una la una.* id. ib. ◇ E x p r. **Una la mână** v. m â n ă¹ (I 1). **Tu știi una, eu știu mai multe** v. ș t i (I 1). **A ști una (și bună) v. ș t i (I 1).** **A (o) ține una și bună că...** sau **a o ține una (și bună) v. ț i n e (VIII 1).** **Una și cu una fac două** = fără multă vorbă, s c u r t; limpede. Cf. ZANNE, P. V, 646, CADE. *Eu știu că una și cu una fac două.* SADOVEANU, O. XV, 97, cf. DL, DM, DEX. **Una-i una și două-s mai multe** = fără multă vorbă; pe scurt. *Mătușă, știi ce? Una-i una și două-s mai multe; lasă-mă-n pace.* CREANGĂ, P. 190, cf. ZANNE, P. V, 645, IORDAN, STIL. 138. **Din două una** sau **una din două** = ori..., ori... Cf. DRLU. *În minutul acesta vei alege una din două: sau a mă avea ginere, sau ucigaș!* PR. DRAM. 201. *Din două una: ori tu mă iubesti și eu trăiesc,... ori nu, și atuncea mor.* CARAGIALE, O. VI, 113. *N-ar fi trebuit încurajați..., ori astăzi nu se spune adevărul, când sunt aruncați în lături: una din două (a. 1897).* PLR I, 470, cf. DDRF, CADE, DEX. *Măi bărbate..., alege-ți una din două: ori merg eu de unde-am venit, ori alungă-ți copiii.* RETEGANUL, P. I, 43. (Regional) **A da toate pe una** = a) a fi dominat de o singură preocupare, de un singur sentiment etc. *Împăratul, cât era de împărat, le dăduse acum toate pe una și nici macar aceea nu era bună: frica!* CREANGĂ, P. 86, cf. ZANNE, P. V, 645, DL, DM. *Nu măi știe ci și faci..., li dasi tăti pi una și nici aceea nu era bună.* ȘEZ. II, 101; b) a eșua într-o acțiune. Com. din PIATRA NEAMȚ. (Regional) **Una ca o mie** (sau **ca o sută**), se spune pentru a exprima hotărârea cu care se face o afirmație. *Să-ți spun... una ca o sută.* AGÂRBICEANU, O. I, 92. *Popa nu vrea să-l boteze, căci zicea el... că încoaci, că încolo, adecă ura (= una) ca o mie: popa nu vrea să-l boteze!* FRÂNCU - CANDREA, M. 272. ♦ (În corelație cu d o i, indică un număr aproximativ, nedefinit, de obicei mic; în forma un, o; substantivul determinat se găsește adesea între cele două numere) *El se rugă dar să-l îngăduie o lună, două măcar.* SLAVICI, O. I, 284. *Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.* DELAVRANCEA, H. T. 19. *Ceteau un șir-două [din scrisoare].* AGÂRBICEANU, A. 485. *Ne e dor de o noapte, două de somn fără grije.* CAMIL PETRESCU, U. N. 315. *După o oră-două de lectură,... mi-am ridicat ochii de pe carte.* BLAGA, H. 185. *Ci-i trăi o zi sau două Și te-i topi ca ș-o rouă.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 151. *Grijește-ne o lună, două, Să ne crească pene nouă.* id. ib. 205. *Le dădeam un ban, doi, cât puteam acolo.* T. DIAL. M. I, 178. (Când substantivul se află după cele două numere, forma este unu, una) □ *La lecțiile lui răspund unu, doi copii. Nu prea are decât una, două rochii.* ◇ (La f., cu valoare substantivală neutră) *Tu știi una, două, Eu știu până la nouă.* ZANNE, P. V, 647. (L o c. a d v.) **Una-două** =

repede. *Una, două, la Mărică.* PANN, P. V. II, 107/3. *Și una, două la pupăză, de nu știau cei din casă ce tot caut prin pod așa de des.* CREANGĂ, A. 55, cf. ZANNE, P. VI, 196. *Una-două se repezea la Laura și o acoperea de sărutări.* REBREANU, I. 178, cf. BUL. FIL. I, 114. *Una-două, tot fura cu coada ochiului spre călători.* SADOVEANU, O. I, 286, cf. SCRIBAN, D., DL. *Păi altceva mai știu ei de la o vreme încoace? Una, două, hai la Trafalică! Una, două, hai pe la Bădârcea!* PEDA, D. 202, cf. DM, DEX, CIAUȘANU, V. 207. *Una-două, baba bătrână apucă grea.* FRÂNCU - CANDREA, M. 258, cf. PAMFILE, C. 54. *Du-te ura-două, întoarce blidile și sâta pe dos!* ARH. FOLK. VI, 270. **Nici una, nici două** = fără multă vorbă, fără întârziere, *i m e d i a t, r e p e d e*; pe neașteptate, *b r u s c.* *Nici una, nici două, se duce în grădină lângă cataratul steagului.* GHICA, S. 430. *Nici una, nici două, haț! pe ied de gât, îi retează capul pe loc.* CREANGĂ, P. 23. *Nici una, nici două, începe a turna o serie de gogoși de salon.* BACALBAȘA, S. A. I, 223, cf. ZANNE, P. V, 647, CADE. *Nici una, nici două, într-o sară se trezește cu iuncherul în prag.* SADOVEANU, O. I, 77, cf. IORDAN, STIL: 137, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Deodată sare-naintea boilor și nici una, nici două să vără-n ochii lor.* SEVASTOS, P. 80. *El, niț una, niți doo... a luat un toporaș și s-a dus acolo.* T. DIAL. M. II, 768. **Cu una** (sau, învechit, rar, **cu unul**), **cu două** ori (rar) **cu una sau cu două** = (în propoziții sau construcții negative) fără dificultate, *u ș o r*; repede. *Nice vă dați cu una sau cu doao, Că nici voi sânteiți făcuți dâ n o a o u.* BUDAI-DELEANU, Ț. 204. *La dânsul nu-i trecere cu una, cu două, și știți pentru ce? Nu are inimă.* GANE, N. II, 126. *Cu una, cu două... n-am să te las eu să te dai de mal.* CARAGIALE, O. VI, 394. *De! așa numai cu una, cu două nu se câștigă inimile oamenilor.* SLAVICI, O. I, 73. *Nu este om să se dea bătut cu una, cu două.* MACEDONSKI, O. III, 4. *Cu una, cu două nu pui țara la cale.* ZANNE, P. VI, 350, cf. V, 647. *Nu mă las eu așa cu una, cu două.* SĂM. I, 350. *Nu scapă de mine cu una, cu două.* PAMFILE, J. II, 171. *Vechiul obicei... nu se putea învinge cu una, cu două.* AGĂRBICEANU, A. 409. *Băiete, sângele ăsta nu se șterge cu una, cu două.* GALACTION, O. A. I, 324. *Nu piere cu una, cu două.* AL LUPULUI, P. G. 8, cf. CADE. *Patroana nu se lasă bătută cu una, cu două.* CAMIL PETRESCU, T. I, 418. *Nu mă dau bătut cu una, cu două.* POPA, T. 281. *Din ale lui nu-l puteau scoate cu una, cu două.* SADOVEANU, O. I, 278. *Pe ăștia nu-i saturi cu una, cu două.* DAN, U. 329, cf. IORDAN, STIL: 137, SCRIBAN, D. *Mercantilismul nu se poate stârpi cu una, cu două.* CĂLINESCU, S. 41. *Se zvârcolea... Dar somnul nu venea cu una, cu două.* VINEA, L. II, 86, cf. DL. *Ciobanu și cu neamurile lor n-au să se lase cu una, cu două.* PEDA, D. 148, cf. DM, DEX. *Ce vroia nu se putea cu una, cu două.* SEVASTOS, P. 141. *Fiica mea nu se capătă cu una, cu două.* POPESCU, B. I, 11. *Dar, vorba ceea, nu mă dau cu una, cu două.* FURTUNĂ, C. 9.

2. (Cu valoare adjectivală, precedat de substantivul „număr”, având rol de identificare; în limbajul matematic, de obicei cu elipsa substantivului, în forma *unu*). Numărul abstract corespunzător. *Numărul de unul iaste care un lucru arată, cum ai zice: acel părinte.* ST. LEX. 235/21, cf. DRLU, LB. *Unimea (unul sau una) se*

scrie cu cifra întâia sau cu 1. LAZARINI, M. 11/9, cf. POLIZU. *Alinierea fiind gata, Smiley strigă: „Una, doi, trei! Hop!”* CARAGIALE, O. II, 333. *Orice număr înmulțit prin 1 dă ca product numărul însuși.* CLIMESCU, A. 26, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Unu și cu unu, împărțit la doi, cât fac?* POPA, T. 120. *Ornicul începu să hărăie lung-lung, apoi prinse a bate ceasurile cu zgomot de fierării vechi.* — *Una, două, trei, patru, cinci... numără baba.* SADOVEANU, O. I, 75, cf. DL, DM, GRAM. ROM.² I, 182, DEX. *I trebuie adunat cu 1 (și nu cu zero), pentru ca seria să intre în mișcare și să apară multiplicarea.* NOICA, ap. LIICEANU, J. 220, cf. DREV, ALR I 213, ib. 229, ib. 231, ALR II 2 349, ALR SN IV h 932, ib. VI h 1 775. *O sută și unu.* ib. h 1 775/310. *Hai să zășem una, Să să facă doi... Hai să zășem șapt'e, Să să facă opt.* ALEXICI, L. P. 203.

3. (Cu valoare adjectivală; în formele *unul, una*, rar *unu*) Care este singur (3) de felul său; unic¹. *Să vă tămăduiți de pripădirea credința sfinților una* (cca 1569–1575). GCR I, *11/15. *Cel ce feace lumiră mare urul* (î n s u ș i H, s â n g u r u l u i D), *că în veacu e meserearea lui.* PSALT. 283. *Rădică-se numele lui, urul* (a s â n g u r u l u i D). ib. 306. *Unuia prea înțeleptul Domnul spășitoriu nostru slava* (cca 1569–1575). GCR I, *12/27. *Și întru unul Domn, [i]sus Hristos, fiul lu Dumnezeu, ce au născut dinioară.* CORESI, în TEXTE ROM. (XVI), 7/3. *Preă bunul și unul putearnic D[u]mn[e]dzău.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/9. *Una curată și nevinovată Fecioară, născut-ai D[o]mnul.* MOLITVENIC (sec. XVII), 312. *Pre tine una nădeajde te-am câștigat.* MINEIUL (1776), 207^v/15, cf. DRLU. *Centrul unu pe care s-întorc toate, Nici să se vază, nici să s-ajungă poate.* I. VĂCĂRESCUL, P. 24/7. *Alătura cu icoana a unuia Dumnezeu Ești și tu.* CONACHI, P. 195, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nu te teme,... mare-i unul Dumnezeu!* SADOVEANU, O. I, 510, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Draga mea-n lume una, Mai frumoasă decât luna.* ALECSANDRI, P. P. 278. *Să mă închin și eu ca unuia Dumnezeu.* TEODORESCU, P. P. 104. *Mândra mea, pe lume una, Cumu-i între stele luna.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 35. (Învechit, rar; însoțit de articol adjectival) *N-ai cruțat feciorul tău cel unul.* PO 72/4. [i]s[us] H[r]isto[s], fiul tău cel unul. CORESI, M. 256/23. ◇ (Cu valoare substantivală) *Tu credzi că D[u]m[ne]dzau urul iaste.* COD. VOR.² 60^v/12. *Ascultă, Israile, Domnul D[u]mnezeul nostru, D[o]mnul unul este.* BIBLIA (1688), 130^l/50: [Sfântul] D[u]h... însuși amu țiitoriu iaste de Troiță, unul iaste nemenciunosu. MOLITVENIC (sec. XVII), 303, cf. 305. *Unul iaste Tatăl vostru cel din-ceriuri.* ANTIM, O. 368. *Însuși D[o]mnul, cela ce iaste unul sf[ânt].* MINEIUL (1776), 49^v/22. *Bucură-te, una folositoarea sufletelor noastre.* ib. 166^l/24. *„Unul este adevărul” — el zisă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 339. *Întărește pre împărații, carii i-ai iubit, unule, iubitoriu de oameni.* CALENDARIU (1814), 19/21. *Unul e D[u]mnezeu, începătoriu, făcătoriu și stăpânitoriu a toată lumea.* TEODOROVICI, M. 65/3. *Și era una la părinți Și mândră-n toate cele.* EMINESCU, O. I, 167. *Botezară copilul și îngrijiră de dânsul, mă rog, ca unul la părinți!* ISPIRESCU, ap. CADE. *Văd zăbrelile pe care cest din urmă le-a durat Pentru fată-sa, căci fata la părinți fu numai una.* COȘBUC, P. II, 137. *Iubită Runa, dragă una,*

N-am fi crezut că într-o zi Aceasta cu puțință-ar fi. BLAGA, O. II, 197. *Fost-ai una la părinți Ca și luna pintre sfinți.* ZANNE, P. IX, 261. *Una am fost la maica.* FOLC. MOLD. I, 126. *Măi bădiși, unule, Samana-ș-aș numele Pin tăti grădinile!* CAF X₂, 286. (Întărit prin „singur”) *Cu adevărat nu-i proastă cearerea orbului, ce-i mare, și numai putearea unuia sângur, lui Dumnezău, putea cearerea lui să dea, iară alt nime din oameni.* VARLAAM, C. 339. *Nu poate nime să fie... desăvârșit, fără numai unul sângur* D[u]mn[e]zău. EUSTRAIE, ap. GCR I, 78/41. *Unuia lui D[u]mnezeu singur, carele e mai mare, mai înțelept și mai bun, se cuvine cinstea... și lauda.* TEODOROVICI, M. 65/13. *Multe zac ascunse în sufletul omului... Dumnezeu unul singur le știe!* GALACTION, O. A. I, 264. *Eu am fost unu singur la părinț.* T. DIAL. M. I, 387. ◇ (Învechit; în textele bisericești în special cu referire la Iisus Hristos) *Unul născut* (sau, învechit, *un-născutul*) = (care este) unicul copil. V. și n a s c u t². *Izbăveaște de armă sufletul meu și de mărul cărilor născutul (unul născutul C², urulu e născutu H) meu.* PSALT. 37. *Iisus Hristos, fiul lu Dumnezeu, unul născut, ce den Tatăl născu mainte de toate veacure.* CORESI, EV. 562/6. *Dereage sufletul meu de răul lor și de lei un-născutul meu.* id. PS. SL.-ROM. 61¹/12. *Vădzând domnul casei..., tremise pre unul născut fiul său.* VARLAAM, C. 226. *Cocon unul născut maicei sale și aceea era șaracă.* id. ib. 270. *Era numai unul născut mumei sale și ea era văduo.* N. TEST. (1648), 75¹/30, cf. MARDARIE, L. 138/3. *Dumnezeu părintele știe răscumpăra sângele fiului său unuia născut.* C. CANTACUZINO, CM I, 28. *Un copilăș... a aceii fâmei unul născut.* MINEIUL (1776), 109²/35, cf. 136²/23. *Au visat... că unul născut fiu-său... s-au omorât.* OȚĂLEA, A. F. 146/7. *Fata unchiiașului... era numai una născută la tatăl său.* VARLAAM - IOASAF, 69¹/23. *Să-i dea... muiere pre una născută.* ȘINCAI, HR. III, 77/6, cf. DRULU, LB. *O, prea milostivul meu părinte, iartă greșeala unuia născut fiu al tău!* DRĂGHICI, R. I, 89/8. *Avea o fată una născută.* GORJAN, H. II, 97/29, cf. ISER, ALEXI, W. *Am înfeles... că iarăși amenință moartea asupra fiului Măriei tale, unul născut.* SADOVEANU, O. XV, 391. *Ne rugăm fie... și unuia născut Fiului tău.* TEODORESCU, P. P. 388. (Însoțit de articol adjectival) *Ia-ți feciorul cel unul născut al tău Isac.* PO 70/10. *I-au luat pre fie-său cel unul născut.* KOTZEBUE, U. 6¹/4. ◇ (Întărește un pronume personal, astăzi mai ales la pers. I sg., exprimând și ideea de restricție) *Doamne, pomeniui în dereptatea ta, unrulu tinre.* PSALT. HÜR. 60¹/19. *Ție uruia greșiiu și hiclesișu între tire feciu.* PSALT. 98. *De D[o]mnul D[u]mnezăul tău să temi și lui unuia să slujești.* DOSOFTEI, PAR. decembrie 26¹/23. *Pre tine una te avem anghiră.* MINEIUL (1776), 67¹/4. *Ție unuia voiesc a jertfi acest an nou.* MARCOVICI, D. 2/5. *Este nemulțumită până când nu va avea nădejde de a fi mumă, lucru care mie unuia... poate să-mi și lipsească* (a. 1841). BARIȚ, I, 24. *Eu unul sum bine încredințat cum că acest portret nu este decât o copie.* HASDEU, I. V. 237. *Poți fi încredințat că eu unul îți voi rămânea tare recunoscător.* ODOBESCU, S. III, 32. *Mie unuia știu că mi-ai priit bine, n-am ce zice!* CREANGĂ, P. 162. *A mamei amintire eu unu-n stare-am fost Să fi-o sacrific fie.* EMINESCU, O. IV, 271. *Cântec pe care azi fie unuia fi-l aduc, În închinare idolatră.* COTRUȘ, V. 456. *Ai sau*

nu ai talent - aceasta e o chestiune pe care nu vei dezlega-o niciodată. Tu unul vei gândi că ai. GALACTION, în GRAM. ROM². I, 187. *Eu unul mi-aș fi pus capul că așa are să facă.* POPA, T. 62. *Domnului... să te închini și lui unuia îi vei aduce cinștire dumnezeiască.* GRECU, P. 152. *Arșița de august mie unuia mi-a secăuit buzele.* SADOVEANU, O. XI, 11. *Eu unul nu mai pot aștepta, răsufli din fundul inimii văru-meu.* STANCU, D. 126. *Eu, unul, prefer banii fără griji.* VINEA, L. I, 132. *Și eu una m-am jurat și tot nu-i adevărat.* RETEGANUL, TR. 26. *Cine n-are noroc n-are... Că eu una n-am avut De când maica m-a făcut.* BIBICESCU, P. P. 109. *Io una nici o lună di zăli nu puteam [să mă ridic].* T. DIAL. M. II, 511. (În forma de nominativ în locul celei de dativ) *Mie unul, mi-o făcut o mulțime de pacoste.* ap. TDRG. (Întărit prin „numai”) *Nu faci pacoste numai fie unuia, ce și fratelui tău ești povață cătră păcat* (a. 1644). GCR I, 113/23. *Numai tu unul... ne vei da bunățțile și relele cele mai mântuitoare.* MARCOVICI, D. 6/10. *Numai eu unul am făcut un tur de valț cu dânsa.* NEGRUZZI, S. I, 65. (Regional; pe lângă un pronume nehotărât) *Trebuie să între și în conștiința noastră convingerea că avem unul fieștecare și datorii de ordin superior.* AGĂRBICEANU, L. T. 204. (Regional; pe lângă un pronume demonstrativ) *Răspunde în grabă zâmbind: - Asta una e drept. Dorm mulți.* id. P. M. 174. *Chiar asta una n-a ști nime să fi-o spuie!* id. O. I, 34. ◇ L o c. a d j. și (legat de un adjectiv prin prep. „de”, exprimând ideea de superlativ absolut) l o c. a d v. (Tot) *unul și* (sau, rar, *ca*) *unul* (sau, rar, *una*) *ori* (tot) *unu și unu* = care excelează printr-o calitate, într-un domeniu etc., care mai de care, v. c a r e; extraordinar. *Vin opt mii greci aleși, unul și unul, cei mai viteji.* BELDIMAN, E. 90/14. *Au câte cincisprezece și douăzeci de cafe, tot unu și unu.* PR. DRAM. 264. [Cocoana Mândica:] *Dar rude ceva nu mai ai?* [Nicolae:] *Ba dăstule, bată-le purdalnicu, Ș-apoi tot unu și unu!* id. ib. 279, cf. POLIZU. *Are zece plăși, peste cincisprezece mii de locuitori, tot unu și unu.* FILIMON, O. I, 169, cf. CIHAC, I, 298. *Eu am tocmai șase feciori și șase fete, tot unul și una.* ODOBESCU, S. III, 300. *Sat vechi, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului; cu gospodari tot unul și unul.* CREANGĂ, P. 1. *În casa aceea se aduna regulat un cerc de ștengari veseli, tot unu și unu, fel de fel de tipuri.* CARAGIALE, O. I, 7. *Erau... tot una și una de frumoase, harnice și deștepte.* ISPIRESCU, U. 13. *Niște oameni tot unul și unul, sămânță de voinic, nu glumă.* id. ib. 33, cf. DDRF. *Nouă strofe, una și una.* XENOPOL, ap. TDRG. *Tot unul ca unul.* ZANNE, P. IV, 233, cf. II, 434, V, 644, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Aveam vreo 17-18 oșteni în totul, dar unul și unul.* AL LUPULUI, P. G. 59, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Peștele care e zvârlit în cazan trebuie să fie... ales unul și unul.* SADOVEANU, O. VI, 79, cf. IORDAN, STIL. 269, SCRIBAN, D. *Țara unde-i bun tutumul Avea proști Unul și unul.* ARGHEZI, VERȘ. 263. *Nu-i lucru ușor să îmbraci în scânduri tot una și una, cu fibra dreaptă și fără nod.* TUDORAN, P. 108, cf. L. ROM. 1963, 141. *Ce să vadă dimineața? Trei fete, una și-una.* RĂDULESCU-CODIN, I. 100, cf. CIAUȘANU, GL. (Substantivul determinat este introdus între „tot” și „unul”) *Multă dorobănțime căzu în șanț... și tot oameni unul și unul.* GANE, N. II, 109. *Oastea... o înființă tot din oameni unul și unul, aleși pe sprânceană.* ISPIRESCU, M. V. 5. ◇ E x p r. *Unul e...*, se

spune despre o persoană cu calități deosebite. *Hehei! Unul e Galibardi!* CARAGIALE, O. VI, 61. *Neam de vânători, din viță-porodită.* UNU-I nepotul moșului! AGÂRBICEANU, O. I, 23. ♦ (Adverbial) Numai, doar. *Unul Dumnezeu știe... câte au tras și câte au pătimit.* R. POPESCU, CM I, 564. *Unul Dumnezeu ne știe* (a. 1794). URICARIUL, XVI, 335. *Abia am mai isprăvit doao plăși... unul Dumnezeu știe cu câtă frică și năcaz* (a. 1814). DOC. EC. 169. *Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău.* NEGRUZZI, S. I, 149. *Unul Dumnezeu o știe!* GALACTION, O. A. I, 319. (Întărit prin „numai”) *Numai unul Dumnezeu ne știe* (a. 1794). URICARIUL, XVI, 335. *Câte păcate am săvârșit, pe care numai unul Dumnezeu le cunoaște!* MARCOVICI, D. 405/18. *Câte au tras până s-a văzut la casa lui, numai unul Dumnezeu știe.* CREANGĂ, P. 140. *Numai unul Dumnezeu știe cât sânt de nevinovați.* ISPIRESCU, L. 120. *Numai unul Dumnezeu Mai ține cu dorul meu.* SEVASTOS, C. 164. *Numai unul Dumnezeu Știe aleanul meu.* ȘEZ. I, 10.

4. (Cu valoare adjectivală; adesea în locuțiuni și expresii) Tôt acela; același; de același fel, la fel, i d' e n t' i c. *În casa Dzeului îmblămu cu un cuget.* PSALT. 105. *Răspunse toată duhania cu un cuvânt.* PO 258/20. *Pre aceia... mai tare-i întărește cu cuvintele și cu învățăturile lui în credință și într-un cuget a fi.* CORESI, EV. 3. *Oile și caprele pre o fire sânt.* id. ib. 39. *Toți în[t]r-un chipu și într-un obrazu vor[ui] înviia.* COD. TOD. 231. [Soarele] *luminează preste tot într-un chip.* VARLAAM, C. 170. *De să vor afla c-au făcut vreuna de aceastea, să să cearte toți într-un chip.* PRAV. 39. *Toți dentr-o pâine ne împărtășim.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 262/13. *Leșii era la un cuvânt cu nemțai.* NECULCE, L. 95. *Străgă cu toțai într-un cuvânt.* id. ib. 115. *Să potrivie cu stăpănu-său la o fire.* id. ib. 154. *Psalomul... un glăsu-i a toate beseracile* (a. 1710). GCR I, 364/9. *Cu un glas și cu dragoste, a voastră prăznuire săvârșim.* MINEIUL (1776), 77¹/9. *Igumenul mănăstirii... află pre patriarhul la un gând cu dănsul.* ib. 181²/15. *Să nu ție tot un glas, ci să-l schimbe după cum poftesc lucrurile care le povestește.* MOLNAR, RET. 23/14. *Unindu-se toți la un cuvânt, au făcut mare jalbă.* DIONISIE, C. 202. *Acestea toți cu o gură și cu jurământuri întăresc.* ȚICHINDEAL, ap. GCR II, 213/30. *Noi într-un cuvânt din partea a tot pământul zicem* (a. 1820). URICARIUL, I, 265/27. *Cu toți într-un glas făcea întrebare.* DRĂGHICI, R. 107/20. *Muierile lor erea tot într-o minte ș-un cuget.* GORJAN, H. I, 5/23. *Grâu de primăvară... [și] acel de toamnă... sânt tot un grâu, numai cât se deosebesc prin deprinderea ce li s-au dat de a sta în pământ mai mult sau mai puțin timp.* I. IONESCU, C. 21/13. *Amândoi într-o durere se ușcau de pe picioare.* CONACHI, P. 84. *Într-un glas am fost la aceasta cu tine.* PANN, E. III, 83/24. *Toți într-o egalitate.* CARAGIALE, O. VI, 63. *Răspunseră toți într-un grai.* ISPIRESCU, U. 102. *Doă neamuri aprinse de un gând.* COȘBUC, P. I, 158, cf. TDRG. *O să mă păzesc de el mereu, dar trebuie să merg pe-un drum cu omul ăsta.* AGÂRBICEANU, A. 429. *Salutară într-un glas pe beiul lor.* ȘADOVEANU, O. V, 499. *Frați sântem. Nu frați dintr-o mașă, ci frați dintr-o durere.* id. ib. XVIII, 443. *Altă ispită le da: Trei fete mari aducea: Tot un stat și tot un port, Tot un răs și tot un plâns.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 22. *Oala și pucalul tot dintr-un lut amândouă.*

ZANNE, P. IV, 5. (În e x p r.) *Sânțefi două rudișoare C-ați uscat rufe la un soare.* PANN, P. V. II, 107/7. *Ne asemănăm în toate, parc-am fi făcuți tot pe un calup.* ALECSANDRI, T. 1 231. *Să facă ce va face cu pruncul său... că de nu, pâne și sare de pe un talger cu el nu va mânca.* MARIAN, O. I, 182. *Bate-l, Doamnă, om urât... Nu știu cum naiba-am brodit Să mânc cu el dintr-un blid!* JARNIK - BĂRSEANU, D. 167. *Ce mă tutuiești, mă! ce, am băut amândoi dintr-un păhar?* UDRSCU, GL. 195. **A fi toți o apă** = a fi toți la fel, egali. *Îmi place egalitatea... Cer să fim toți o apă.* GHICA, ap. HEM I 270. **A (se) face (tot) o apă (și un pământ)** = a (se) distruge, a (se) nimici (1). *A face o apă din toate acele popoare, fără a mai lăsa să subziste distincțiuni de legi și de privilegii, de limbe, de credințe... iată ceea ce se frământase, în timp de patruzeci de ani.* ODOBESCU, S. II, 521. *Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ.* EMINESCU, O. I, 147, cf. DL, DM, DEX. ♦ (Cu valoare substantivală) *Noao, creștinilor, iaste tocmită dumeinea în locul sâmbetei, să nu finem într-una ca jidovii.* CORESI, ap. GCR I, 24/12. *Și toporului, și seacerei prețul era unul.* BIBLIA (1688), 204¹/12. *Înțeleptul și nebunul, La el amândoi sânt unul.* PANN, P. V. II, 131²/18. ♦ (La f.; cu valoare neutră) *Toate și cu toții...* [născuți dintr-un părinte] *una sânt.* CANTEMIR, HR. 86. *Întru Hristos sântem toți una.* ANTIM, P. XXVIII. *Făcându-se una cu catanele moldovenii noștri.* MUSTE, LET.² III, 58. *Primați și patriarh tocmăi una însămează, fiindcă patriarșii și primații tot o formă în.* ȘINCAI, HR. I, 240/33. *Fraților... una să gândiți, una să vorbiți.* PANN, în SCHEI, 225. *Lă el săracul e una Cu cel ce poartă cununa.* id. P. V. II, 131²/15. *Ne-ați luat moșiile și ne-ați făcut una cu locuitorii.* ALECSANDRI, T. 972. *Moarța cea eternă, în care toate-s una.* EMINESCU, O. IV, 258. *În cumpenele vremii sunt amândouă una.* id. ib. 386. *De astă-dată dar, lucrurile s-au sfârșit cu bine, fiindcă una voiau amândoi.* SLAVICI, O. II, 35. *I-am arătat... că sântem una, cu legi, drepturi și îndatoriri la fel.* C. PETRESCU, S. 234. *Tu amesteci frumusețea cu urâtul și-ntregești prezentul cu trecutul, când nimicul și cu totul făceau una.* MINULESCU, V. 115. *Între voi două, nici o deosebire nu fac; pentru mine sunțefi una.* BLAGA, M. M. 31. *Oameni, cântați! Una sunțem: argați, împărați.* ISANOS, V. 110. *Portul era la țărânie una peste toț, nu fel de fel de cotrețe ca amu.* COM. SAȚ. IV, 35. *Scaun și călădău și chingă is toate una.* POP., ap. ARVINTE, TERM. 24. (L o c. a d j.) **Tot una** = la fel, neschimbat. *De-atunci tot una este firea, Dar multe nu-s din câte-au fost.* COȘBUC, P. I, 125. (E x p r.) **A fi tot una de...** = a fi egali dintr-un anumit punct de vedere, a fi, la fel de... *Din trunchiul neted, ca lutuit, se desfășoară ramuri... Sunt tot una de dezvoltate.* SIMIONESCU, FL. 384. *Amândoi erau tot una de tari.* SBIERA, ap. CADE. **A(-i) fi (cuiva) tot (popular, de) una** = a(-i) fi indiferent. *De-aceea una-mi este mie. De ar vorbi, de ar tăce.* EMINESCU, O. I, 208. *Omului îi era tot una, numai bani să pice.* DAN, U. 30. *Meargă, nu meargă, tot una mi-e.* id. ib. 35. *Hai că mie mi-i tot de una.* SEVASTOS, P. 25. *Săracul... ori încotro ar fi apucat, tot de una-i era.* FURTUNĂ, V. 17. ♦ (Adverbial; rar) *În același fel, în aceeași măsură etc.; la fel.* *Pre ceia ce nu gândescu una cu tine, pre leșne îi vei supuni supt lucrul celor vicleani.* HERODOT², 435. *Stil ce ține tot una ș-în*

veci este uniform. HELIADE, O. I, 120. *Ținea una cu el și la glume, și la bărdacă.* CARAGIALE, O. II, 283.

5. (Cu valoare substantivală; la f. și cu valoare neutră) Tot organic și indivizibil; ansamblu coerent, armonios; ceea ce posedă însușirea unui întreg indivizibil, unitate (4). *Eu și tatăl meu unul sântem.* N. TEST. (1648), 120°/9. *Ca sufletul și pelița, urul iaste omu, așa și Dzeu.* PSALT. 336. *Tatăl și Fiul și Sfântul Duh întru toate una sânt, afară de nenaștere și de purcedere.* ap. TDRG. *Trupul istorii unul și nedespărțit iaste.* CANTEMIR, I. I. I, 6. *Fapta [epică] tribuie să fie mare, una, întreagă, minunată și oarecum îndelungată.* PLEȘOIANU, T. I, 11/26. *Tecla e a mea și noi doi suntem unul.* REBREANU, R. I, 59. *Mica Înțelegere este... una și indivizibilă în cadrul tratatelor.* TITULESCU, D. 240. *Ce sferă perfectă! Pământul cel mic! Cu multele sale-nvelșuri E una: nimic nu se naște, nimic nu moare.* DOINAȘ, A. P. 14. (Legat de elementele componente ale întregului prin prep. „cu”) *Fiul lui Dumnezeu..., născut însă nu făcut, unul cu Tatăl, pren cine toate făcute sânt.* CORESI, ap. GCR I, 32/20. *Iisus Hristos... [este] născut însă nu făcut, unul cu Tatăl.* id. EV. 562. *Va trebui să mă despart de atâtea, ce au fost în mine – una cu mine.* BLAGA, H. 250. *D-zeu, sub raportul esențialității, e unul și multiplu în același timp.* id. T. CUN. 38. ◊ (De obicei la f., cu valoare neutră; în locuțiuni și expresii) (L o c. a d j. și a d v.) (Învechit) **Întru una sau într-una** = la un loc, împreună. *Toți întru ura... frații iubitori, miluitori, supuși, înțelegători.* COD. VOR.² 77°/3. *Chiemă Iacov pre feciorii săi și dzise: „Adunați-vă într-una!”* PO 173/7. *Altă dată sânt mulți împreunați într-una.* PRAV. 270. *Dragostea... unește pre mulți întru una.* ANTIM, O. 377. *Cinstitele soboară... întru una le-au adunat.* MINEIUL (1776), 65°/12. *Boierii s-au adunat întru una asupra domnului (a. 1784).* ap. TDRG. (Prin Olt.) **(Tot) la una** = la un loc, împreună. *Cimitiriu nu-i cu bisărica to' la una.* GL. OLT., cf. PORȚILE DE FIER, 350. (L o c. a d j.; regional) **Tot una** = pe toată suprafața, peste tot; continuu. *Vulturii buimăciți, în țipete jalnice, plutesc..., pârându-și aripile în para ce-i tot una pe toată fața muntelui.* CIOCĂRLAN, P. P. 224. *Cân îl vedi ăla, moscolind acolo-șă, făcut tot una și pă piept și piste tot, îi scap-o palmă.* T. DIAL. M. II, 742. (L o c. p r e p.) **Una cu...** = împreună cu..., alături de... *Dunga vânăță a drumului, ușor trăgănată în suși, se încolăcește pe grumajii mărețelor stânci... și merge una cu Jiul, nedespărțit.* VLAHUȚĂ, R. P. 84. □ **Lunca se întinde una cu râul.** (Prin Olt.) **La una cu...** = împreună cu... *Femeile mulg și ele la una cu cōbanii.* GL. OLT. (E x p r.) **A face una cu pământul** = a distruge, a nimici. *Îi era frică să nu dea peste dânsa zmeii, căci o făcea una cu pământul.* ISPIRESCU, ap. TDRG, I 113. *Vânturile porniră bătaie oarbă, turburând apele și făcând una cu pământul copacii neclintiți de veacuri întregi.* DELAVRANCEA, S. 102. **A (se) face (sau a fi, a sta, a (se) ține etc.) una (cu...) = a)** a face corp comun (cu...); a (se) contopi, a (se) uni³ (1). *Tocmi... o unsoare de smoală cu său și [i] cu de alte lipicioase și unsoare și ardoase lucruri și le topi de le feace una.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128°/8. *Au împreunat copcile de cheutori și împreună pieile și să făcură una (să feaceră una ms. 45).* BIBLIA (1688)², 188/34. *Glugă ce se ținea una*

cu vășmântul lui, pe care putea să o lase sau să o ridice după voie. HELIADE, HR. 17/22. *Un loc de 16 stânjeni ce ține una cu locul acestor case se vinde de tot.* CR (1832), 160°/31. *Fă ca noi să fim întru tine și tu întru noi, ca să putem fi una cu tine.* MARCOVICI, D. 300/6. *Se pierd una cu cerul Carpații seculari.* EMINESCU, O. IV, 537. *Afurisita de cămașe... atât se lipise, încât se făcu una cu pielea lui.* ISPIRESCU, U. 77. *Racii n-au gât; capul la ei ține una cu trupul.* ap. TDRG. *Coama calului păgân Cu barba bietului bătrân, S-amestecă, sunt una.* COȘBUC, P. I, 197. *Singur-o pată de nor, înfiptă pe creștetul bolții, Vreme îndelung-a rămas, cernându-și măruntele-i ape..., Până s-a scurs pe deplin, făcându-se una cu cerul.* id. ib. II, 62. *Privea albastrul înălțimilor, făcându-se parcă una cu pământul.* AGĂRBICEANU, O. I, 379. *Bălțile și cu Dunărea erau una, grindurile și satele erau înecate.* SADOVEANU, O. VI, 91. *Trei degete de la mâna dreaptă se făcuseră una cu chihlibarul țigaretii.* CONV. LIT. XLIV, 311. *Provinciile... erau odată despărțite, dar acuma-s una.* SCRIBAN, D. *Pământul e una cu cerul.* ARGHEZI, S. I, 31. *Ciomagul în care se sprîjină face una cu trupul lui.* STANCU, D. 130. *Grumazul... se umflă de se face otova (una) cu capul.* ȘEZ. III, 12. *Îs tăft una sprânceni la iăl.* ALR II 2 019/316; **b) a (se) uni³ (2)** sau a fi unit (cu...), având aceleași idei, interese, sentimente etc. *Persii... zicea că vor fi una cu grecii.* HERODOT², 468. *Să scoboară și nemăi despre Țara Nemțască și moscalii încă mărg la Crâm și s-or face tot una.* NECULCE, L. 98. *El trimisă cârți la Batâr Andreiaș, cum să fie amândoi una.* ANON. CANTAC., CM I, 132. *Și boierii ce sânt cu el sânt una cu cei ce s-au dus la Pătru Vodă.* R. POPESCU, CM I, 288. *Dumitrașco hatmanul... s-au făcut una cu acele zorbale (a. 1747).* URICARIUL, V, 264/16. *Atuncea au început boierii a se face tot una și a vorbi ei în de ei (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 266/26. *Prințul cu cei ce era una cu dânsul viclenia aceasta o au făcut cu bietul Matei Vodă.* ȘINCAI, HR. III, 33/10. *Cu Eghist Ț-am făcut pace, de-acum toți una sântem.* BELDIMAN, O. 36/13. *Domnia e arendă pe care îți dai suflet și-n care arendașul e una cu pristavul Ce-a mijlocit vânzarea.* HELIADE, O. I, 230. *Moise Secuul... se opri... aștându-i a sta și ei una spre a mântui nația lor de sub domnirea unui așa rău stăpân.* BĂLCESCU, M. V. 446. *Că suflete curate a vrut una să fie!* MUREȘANU, P. 36/4. *Ținând cu toții din toate locurile una, nimene nu e în stare a se opune.* FM (1861), 44. *Să fim una amândoi!* ALECSANDRI, T. 686, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *De teamă, două inimi se făcură una.* BLAGA, POEZII, 289. *Este bine ca țara să fie una în jurul conducătorilor pe care și i-a dat.* CAMIL PETRESCU, O. II, 629. *Boierii sunt una cu stăpânirea, asta e limpede.* STANCU, D. 123. *Vino, mândră, să dăm mâna și să fim amândoi una!* JARNÍK – BĂRSEANU, D. 50, cf. ALR I 350/63, 87. (Eliptic) *M-am apropiat de un grup... Una cu suvoiuil acesta tulbur, am uitat de casă.* ANGHEL, PR. 38. **A se ține tot (de) una (sau, învechit, rar, unul)** = a fi așezat unul lângă altul, formând un tot. *Au mers la conac și acolo au întins vro cinci, șase corturi unul lângă altul, de să ținea tot unul.* NECULCE, L. 232. *Biala, sfârșitul Galiției, și Biliți, începutul Sileziei, să țin tot una.* KOGĂLNICEANU, S. 9. *Humulești..., sat mare și vesel, împărțit în trei părți, cari se țin tot de una.* CREANGĂ, A. I. ♦ (Popular; cu valoare

adjectivală; contribuie la accentuarea ideii de durată, de continuitate, exprimate de substantivul determinat, adesea în relație cu „a ține”, „a o duce”) *Părinții aveau numai un necaz și chin cu pruncul acesta de tot blestemat.* BĂRAC, T. 8/14. *Cât ținu antretul birtului de lung, auzii în urma lor numai un râs și un chicot.* GANE, N. III, 102. *Viață petrecută într-un cântec și-o nepăsare.* id. ib. III, 178. *Mă puteam rezezi din când în când... în Humulești..., ținând tot o fugă ca telegării.* CREANGĂ, A. 116. *Ajung pe Ivan, care-o ducea tot într-un cântec.* id. P. 299. *Zmeoaica se duse într-un suflet la fiul său.* ISPIRESCU, L. 20. *Într-o beție o ducea.* id. U. 103. *Alergă într-un suflet până la „Arhanghelii”.* AGĂRBICEANU, A. 378. *O dusesem într-o băătură, un crailăc, un joc.* M. I. CARAGIALE, C. 8. *Auzind că mulțimea a dat buzna în cancelarie, sosi într-un suflet, galben, speriat.* REBREANU, R. II, 176. *Urcă într-un suflet scările redacției.* C. PETRESCU, C. V. 331. *El a încălcat și a ținut o fugă până aici, oprindu-se numai ca să schimbe căii.* SADOVEANU, O. X, 92. *Tot drumul, acești doi o țineau într-un cântec.* V. ROM. ianuarie 1970, 14. *Până la miezul nopții ținu tot într-un plâns.* RETEGANUL, P. I, 53. *Trântitura... produce... durere așa de mare, că cel bolnav numai o gură ține.* ȘEZ. I, 252. (Regional; în forma una) *Când ieșea de la școală, o ținea una fugă până acasă.* Com. din CÂMPENI. ♦ Expr. **A fi (tot) un...** = a fi acoperit în întregime cu... *Toată tinda era un ciob de ouă sfărâmate.* ARGHEZI, C. I. 231. **A fi (sau a se face) (tot) o apă** = a fi (sau a deveni) plin de transpirație, transpirat pe tot corpul. *Era o apă: fugise la poștă să dea telegramele.* C. PETRESCU, I. I, 70. □ *Alergă până se făcu (tot o) apă.* ♦ (Adesea la f., cu valoare substantivală neutră; în locuțiuni și expresii) (L o c. a d v.) (Regional) **Una-ntruna** = mereu (II 1), continuu; (regional) în una. [Mămăliga pripită] *o iai cu mestecatu una-ntruna, nu mai o lași ca să fiarbă.* GL. OLT., cf. UDRESCU, GL. (Regional) **În una** = mereu (II 1), continuu; (regional) una-ntruna. *Jocul este hăzos, când se fuge mult și în una.* PAMFILE, J. III, 2. *Când cucoșii cântă în una, se va schimba vremea.* ȘEZ. II, 66. *Ce stai, bre omule, așa scârbit, de pare că în una îți ninge și-ți plouă?* ib. III, 185. **De una = a)** (prin nordul și vestul Mold.) mereu (II 1), continuu. Cf. GRAIUL, I, 542, com. din PIATRA NEAMȚ. *Plouă de una.* SCL 1978, 327; **b)** (învechit și regional) imediat, îndată. *Comitele... admonia apoi pe preotu ca după împlinirea funcțiilor sale să suie de una în fiacru.* BARIȚIU, P. A. II, 269. *Cum o intrat în ogradă, de una o trecut printru oameni.* ap. CADE. **De-a una** = de-a dreptul, direct. *Într-o clipă a încălecat și, cât ce iese pe poartă, pornește de-a una în sărită.* AGĂRBICEANU, O. I, 59. (Expr.) **A fi (sau a se face) (tot) una de...** = a fi (sau a deveni) acoperit în întregime de..., plin de... *Câmpul era tot una de apă.* D. ZAMFIRESCU, T. S, 5. *Căzuse în șanț și, când s-a sculat, era tot una de noroi.* SCRIBAN, D. *M-am făcut tot una de făină.* id. ib. **A o ține (sau, învechit, a o duce) (tot) una cu...** = a continua fără întrerupere cu... *De trei zile, o țin tot una cu meșele și cu lăutarii.* ALECSANDRI, T. 552. *De când v-ați însurat, ați dus-o una cu bencheturile, cu zăfeturile.* ap. TDRG. **A o ține una = a)** a dura fără între-

rupere: *Afară ninsoarea o ținea una.* CONTEMPORANUL, V₂, 144. *De câteva zile furtuna o ținea una.* ib. VI₁, 20; **b)** a vorbi întruna, repetând același lucru. *Cum ziceai! – o ținea una țiganul.* SANDU-ALDEA, A. M. 136. ♦ (Adverbial; regional) **Mereu (II 1)**, întruna. [Muncește o vară.] *Dacă muncește ună, vă întreb când bea?* SADOVEANU, O. V, 27. *Apă șereă una.* DENSUSILANU, T. H. 339.

6. (Precedând cuvinte de tipul „doime”, „zecime”, „sutime” etc., precum și „jumătate”, „sfert”, formează împreună numerale fracționare, indicând numărul corespunzător de părți din întreg; în formele un, o) *Moșie în Mircești, o jumătăt' de funie de moșie (a. 1606).* CUV. D. BĂTR. I, 148/9. *Bătaia n-au ținut mai mult, fără numai un ceas și o jumătate.* ȘINCAI, HR. II, 153/17. *Zăcimea a unei sutimi să numește miime.* ASACHI, E. I, 51/6. [Unu pe optzeci și opt.] *adecă... o optzeci și optime.* LAZARINI, M. 123/8. *Este respins cu pierderea unei treimi din soldații săi.* MAIORESCU, D. II, 76. *Se mai scurse încă un sfert de oră.* SAHIA, N. 81. *Furta... pălărie cu marginile atât de largi, încât acoperea o pătrime din masa noastră.* VLASIU, A. P. 52. *Activitatea sa literară umple mai bine de o treime de veac.* BLAGA, Z. 97. *Din venitul ei..., să ne mulțumim cu o treime.* VINEA, L. I, 255. *Din totalul timpului am consumat abia o zecime!* TUDORAN, O. 111, cf. ALR SN III h 754, ib. h 755, ib. h 757, ib. h 759, ib. IV h 937. *O treime.* ib. h 937/130, ib. h 938. *Un furtal.* ib. h 938/2. *Un sfert.* ib. h 938/192, ib. h 939. *O șinșimi.* ib. h 939/514, cf. ALRM SN II h 578, ib. h 580, ib. h 582. *La... o jumătad' dă an, m-a lăsat, s-a lua[t] cu-alta.* T. DIAL. M. I, 465. ♦ (Intră în componența unor construcții echivalente cu numerale fracționare, indicând întregul fracționat; în formele unu, una) *Mainte să dea drep[t] ce au luat, acea vamă de-a una patru la visterie.* PRAV. 48. *Din ce poate el să dea, nu se scoate astăzi decât unu la mie.* TUDORAN, O. 11. *Una a treia înmulțit cu șapte a noua.* GRAM. ROM.² I, 192. *Unu pe trei plus trei pe cinci.* ib., cf. ALR SN IV h 937. *Una a patru part'e.* ib. h 938/228, ib. h 939. *Un-a cince part'e.* ib. h 939/334.

7. (Urmă de substantivul „dată”, formează numeralul adverbial corespunzător; în forma o; de obicei în contexte cu adverbe ca „încă”, „mai” sau cu adjectivul „singur”) (Arată numărul de realizări ale unei acțiuni, de existențe ale unei situații) *Va ucide cineva vreun dobitoc... ce-i va fi făcut vreo pagubă o dată sau și de două ori.* PRAV. 16. *Încă o dată de vei veni..., să te faci că nici mă cunoști.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Viață de suferință..., de o mie de ori mai rea decât moartea.* GHICA, S. 443. *Să mai sărut o dată pământul țerei mele!* ALECSANDRI, P. III, 296. *Să mai privesc o dată câmpia-nfloritoare.* EMINESCU, O. I, 6. *Aș fi ferică, de-aș fi încă o dată în patria-mi iubită.* id. ib. 8. *Tot nu te-am auzit. Încă o dată.* CREANGĂ, P. 54. *N-am pățit eu asta numai o dată în viața mea.* id. ib. 124. *Când era să iasă, își mai aruncă ochii o dată prin grajd.* ISPIRESCU, L. 3. *Încă o dată, permiteți-ne a da espresiune sentimentelor noastre de recunoștință și mulțumită (a. 1888).* ȘCHEI, 302. *De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată, prăvălia.* DELAVRANCEA, H. T. 21. *Să afle că eu, o dată pe săptămână, slugărnicesc?* id. ib. 120, cf. ALEXI, W. *Dă-mi ochii-ți plânși, să-i mai sărut o dată.* MINULESCU, VERS. 273. *În gara de est, am întâlnit*

încă o dată... pe studentul arhitect. BLAGA, H. 175. *Astă-noapte, cel puțin o dată, fiecare din noi a călcat jurământul.* id. M. M. 81. *Am schimbat încă o dată drumul.* TUDORAN, O. 135. *O dată numai a pus masca morții.* ISANOS, V. 84. *Înfloresc o singură dată.* id. ib. 160. *Revista apare o dată la două săptămâni.* GRAM. ROM.² I, 195. *Să nu ne mai întâlnim, Numai șambăta o dată, Duminica – ziua toată.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 62. *Vârâra cheia cea ruginită în zar (broască) și suciră o dată, de două ori, de trei ori.* ȚEBEGANUL, P. II, 5, cf. ALR SN VI h 1 783. *Am vorbit o dată, două ori, trei ori.* T. DIAL. M. I, 237. *A fost o dată la moară și de două ori la râșniță.* ZANNE, P. II, 245. *Decât de multe ori și puțin, mai bine o dată și mult.* id. ib. VII, 786. (Învechit și regional; precedat de prep. „de”, prin analogie cu alte numerale adverbiale) *Să nu fie ceva, D[oa]mne, de voiți grăi încă de-o dată.* BIBLIA (1688), 12¹/47. *Chipul lui să-l sorbi de-o dată și să rămâi blăstămată; Și să-l sorbi de două ori și să mori de nouă ori!* PAMFILE, C. Ț. 112. ◇ Loc. adv. **Nu o dată** = de mai multe ori, adesea. *Se informau în fiecare zi..., trimeteau om anume care, nu o dată, cerceta chiar baia.* AGÂRBICEANU, A. 449. ◇ Loc. conj. **O dată ce v. dată.** ◇ Loc. prep. **O dată cu v. dată.** ◇ Expr. **A fi om** (sau **băiat, fată** etc.) **o dată** = a fi om (sau băiat, fată etc.) cu calități deosebite, desăvârșit. *Noi sântem o dată băieți și ce-am vorbit... vorbit rămâne.* CREANGĂ, P. 20. *Cui o dau voiesc să-mi fie Om o dată.* COȘBUC, P. I, 103. *Spus-am eu? Astă-i om o dată, zicea mereu.* AGÂRBICEANU, A. 358, cf. GRAM. ROM.² I, 195. ◇ (Arată raportul numeric în care se află o calitate sau o cantitate a unui obiect față de aceeași calitate sau cantitate a altui obiect; urmat de substantive cu valoare de numerale fracționare) □ *Cartea aceasta este o dată și jumătate mai groasă decât cealaltă.* (Expr.) **(A fi) om** (sau **bărbat** etc.) **o dată și jumătate**, se spune, despre persoane, pentru a exprima ideea de superlativ. *Hehei! Unul e Galibardi: om, o dată și jumătate!* CARAGIALE, O. VI, 61. *Bărbat o dată și jumătate.* DL, cf. DM, DEX. ◇ (Precedă numerale cardinale, arătând de câte ori numărul indicat de acestea este luat în considerare) „*O dată unul iaste unul*” trebuie să-l învețe toți de rost. MAN. ÎNV. 214/24. *Ar putea graiurile mele Să-ți vie ca niște inele...? Încearcă-le. Uite, o dată unul, o dată cinci, o dată trei.* ARGHEZI, VERS. 222.

8. (Precedat de „câte”, formează numeralul distributiv corespunzător, exprimând repartizarea, succesiunea obiectelor, a ființelor etc.) (Cu valoare substantivală) *Și alte multe câte au făcut I[isu]s care, de s-ari scrie câte una, nice însăș în pare lumea c-ar încăpea aceale ce s-ari scrie cărți.* DOSOFTEI, PAR. octombrie 6¹/2. *Boierii... au ieșit din leși tot câte unul.* NECULCE, L. 166. *Voiu vrea să le tipăresc... toate câte una.* MINEIUL (1774), 29¹/18. *S-au făcut de trei stări, câte una sută cincizeci lei starea întâia, câte una sută lei starea a doua și câte cincizeci lei... starea a treia (a. 1823).* URICĂRIUL, V, 182/11, cf. POLIZU. *Faci pulbere câte una unșă.* CUPARENȚU, V. 17/25, cf. PONTBRIANT, D. *Adunaserăm alune și el mi le spârgea, luând din când în când câte una și pentru sine.* SLAVICI, O. I, 73, cf. ALEXI, W. *I-am dat banii. I-am numărat hârtii de câte o mie și de câte o sută.* SADOVEANU, O. X, 642. *Avea copii mulți,*

prin toate colțurile câte unul. BLAGA, H. 57. *Lua câte una și le făcea grămadă.* SORESCU, L. L. I, 40. *Oamenii se depărtau câte unul.* CAMILAR, N. I, 40. *Vin bărci la scară, câte una și rar.* TUDORAN, O. 99. *Câte una frunzele se lasă Pe streșină și mor.* ISANOS, V. 419. *Zău, drăguță n-am avut... Că n-am avut câte una, Ci cu cârdul totdeauna!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 374, cf. ALR SN VI h 1 780. *Oile că le-alegea, Câte una, câte trei.* FOLC. OLT. → MUNT. II, 276. *Ia și câte patru oameni odată... iar dacă nu câte doi, și numa câte unu.* T. DIAL. M. I, 86. *Verși cu pumnul și aduni (culegi) câte unul.* ZANNE, P. II, 423. (Rare; cu prepoziția plasată între „câte” și numeralul cardinal) *Oameni cari te-ar fi vârat în boală de i-ai fi întâlnit, fie și numai câte pe unul..., noaptea.* CONTEMPORANUL, IV, 134. ◇ (Cu repetarea numeralului cardinal, accentuându-se ideea de distribuție) *Au sfășaiat leșul de tot, încât i să vedea coastele, câte una, una.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 78. *Luând cineva câte una, una d-a rândul, nimic nu era care să poată covârși felurimea îmbrăcămintelor.* HELIADE, HR. 16/22. *Începu a privi la câte una, una din minunile ce erea într-însul.* GORJAN, H. I, 140/12. *Cunoscuți, zău, poci zice, iar nu tocmai prieteni. Și să-ți spui pe câte unu, unu.* PR. DRAM. 128. *Vă duceți de vă spovedea pe câte una, una în cealaltă odaie.* ib. 209. *Câte una, una, căruțele sosesec la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, S. III, 18. *Ceialți se înșiră tot câte unul, unul.* CREANGĂ, P. 267. *Gândul dascălului era să ia pe copii, să-i ducă în pădure și acolo să spintece pe câte unul, unul.* ISPIRESCU, L. 274. *Câte unul, unul, străinii se retraseră.* F (1883), 473. *Se ivesc mici grupuri de femei... Câte una-una se amestecă printre bărbații din fața ghișeurilor.* AGÂRBICEANU, O. IV, 326, cf. DL, DM, GRAM. ROM.² I, 194, DEX. *Spălă mațele și le curăți câte unu-unu.* STĂNCESCU, B. 159. ◇ (Cu repetarea numeralului cardinal, „câte” aflându-se între cele două numerale; se accentuează ideea de succesiune, de separare) *Când altele scriu scrisorile și altele zic martorii, atunci unul câte unul să cercetează foarte cu amăruntul.* PRAVILA (1814), 75/20. *Să numere pe rând una câte una toate ticăloșiile lui.* MOLNAR, în RET. ROM. 11. *Moșii... au început unul câte unul a-și rade barba.* ȚICHINDEAL, F. 60/1. *Mai trece nișel și mai intră un alt cazac ș-apoi altul, tot unul câte unul.* GHICA, S. 519. *Izvorăsc din veacuri stele una câte una.* EMINESCU, O. I, 148. *Încet-încet s-au depărtat dimprejurul tronului unul câte unul toți sfinții.* CARAGIALE, O. II, 286. *Începu să steargă lacrimile ivite una câte una în ochii ei.* SLAVICI, O. II, 119, cf. BĂRCIANU. *Treceau zilele una câte una, încercate de dulcile mișme ale primăverii.* SANDU-ALDEA, U. P. 25, cf. ALEXI, W., CADE. *Crucile sunt aduse pe rând, una câte una.* CARTOIAN, C. P. I, 134. *Copilașii au prins să treacă unul câte unul prin fața bradului.* GALACTION, O. A. I, 192. *Lăsase cartea deschisă pe masă și vântul întorcea încet, una câte una, foile.* C. PETRESCU, Î. I, 22. *Agită [săbiile] mai întâi prin aer... și pe urmă, una câte una, și le vâra pe gât.* SAHIA, N. 66. *Erau destui și ne înșelegam de minune.* Parcă-i văd intrând pe porțiță, unul câte unul. VLASIU, A. P. 18. *Auziseră vestea și unul câte unul porniră într-acolo.* DAN, U. 57. *Insulele... cad una câte una în mâinile creștinilor.* OȚETEA, R. 45. *Noi culegem, una câte una, crengile care cad.* ARGHEZI, S. VII, 8. *Apoi aveau să fie*

risipiți unul câte unul. CAMIL PETRESCU, O. II, 10. *Unul câte unul, cei strigați se ridicau în picioare.* VINEA, L. I, 22. *Una câte una, Cornel a adunat multe.* TUDORAN, O. 132. *Aici vor veni în șirag să s-adape, Una câte una, căprioarele.* LABIȘ, P. 38. *Emițătorul dorește să spună și altceva decât spun... cuvintele sale din mesaj luate-unul câte unul.* COTEANU, S. F. 32, cf. GRAM. ROM.² I, 194. *Unul câte unul, de pe malul câmpului au coborât în șir spre fluviu.* BĂNULESCU, I. 88. ◇ (Cu repetarea numeralului distributiv) *Câte unul, câte unul.* CADE. *Într-acolo... câte unu, câte unu s-așază frumos.* T. DIAL. M. I, 372. ◇ (Cu valoare adjectivală) *Tot omul căsătoriu ia câte un miel.* PO 214/15. *Aceloră se da... 12 galbin roș și cheti on postav sau 3 galbin roș (a. 1594).* DOC. I. (XVI), 189. *Venișă în al unsprăzeacele ceas și luară... câte un denariu.* N. TEST. (1648), 26/4. *Îndată să li se dea câte o țără de ovăs.* ECONOMIA, 76/9. *La tot fertalul câte un zlot să trimiță părinții (a. 1822).* ȘCHEI, 66. *20 urciorușă de căti o litră (a. 1845).* DOC. EC. 840. *Toate [scrisorile] îmi vesteau câte o supărare.* NEGRUZZI, S. I, 55, cf. PONTBRIANT, D. *O mândră masă, acoperită cu alb, talgerele toate săpate din câte-un singur mărgăritar mare.* ȚMINESCU, P. L. 4. *A dăruit patruzeci de mioare oacheșe numai de câte un ochi.* CREANGĂ, P. 105. [Bezi] *despărțite cu câte un fir stacojiu.* CARAGIALE, O. II, 1. *Întrară fiecare în câte o baie.* ISPIRESCU, L. 38. *Scoaseră câte un ou roșu din sân.* DELAVRANCEA, T. 158. *Apoi să treacă Rând pe rând câte-o nevestă.* COȘBUC, P. I, 73. *Le dădea la flecare câte o pară.* HOGAȘ, DR. II, 89. *Trăgeau câte un pui de chef.* REBREANU, I. 108. *Să-mi aduci pentru fiecare carte ce-ți dau câte un urcioraș de rachiu.* AL LUPULUI, P. G. 80. *Aș avea plăcere nespūsă să le trag și eu câte o palmă la toți mizerabilii ăștia.* MIRONESCU, S. A. 25. *Stam în fața comisiei trei candidați în rând pe câte un scaun.* I. BOTEZ, ȘC. 82. [O unghie] *pe săptămână Să-ți coacă la câte o mână.* ARGHEZI, VERS. 106. *Pe lângă cămăși, mai pramesc câte un ștergar lung, lat, cusut la capete.* STANCU, D. 183. *Și-ncepu Marcu-a juca și câte-o hain-a țâpa, Pân' se zări sabia.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 490. *Au adus fiecarele câte un car.* SBIERA, P. 165. *Câte-un pahar de băutură, Să ne mai udăm a gură.* MARIAN, NU. 623. (Popular; cu prepoziția care introduce substantivul determinat plasată între „câte” și numeralul cardinal) *Patru grinzi câte de un stânjîn de lungi.* I. IONESCU, C. 46/17. *Ea tot ar fi stat mai mult cu noi, dacă n-am fi alungat-o prosteste, mulțămindu-i câte c-o sărutare plină de foc.* CREANGĂ, A. 97. *De-acum trebuie să ne mai punem și câte pe-o leacă de carte.* id. ib. 100. *Făcură din holda secerată patru grămezi mari și se puse fiecare din frați câte pe-o grămadă, să doarmă preste noapte.* RETEGANUL, P. V, 59. ◆ (În corelație cu doi exprimă și ideea de aproximație) *Pușini numai trecuseră și câteva clase gimnaziale și abia câte unul-doi, de curs.* SLAVICI, O. II, 47, cf. DL, DM, DEX. ◇ (Cu valoare adjectivală; substantivul se află între cele două numere cardinale) *Mai trase câte-o dușcă, două de rachiu.* CREANGĂ, P. 297. *Fiecare îi dete câte un taler, doi.* RETEGANUL, P. II, 20.

9. (Ca echivalent al unui numeral ordinal; în enumerări, corelat cu alte numere ordinale sau cu echivalente ale acestora) Care se află în fruntea unei serii; primul

(v. prim³ 1). V. î n t â i. (Cu valoare adjectivală; învechit, în formele unu, una) *Și numi D[u]m[n]e[ș]ău lumina zio și întunecul numi noapte și să făcu sară și să făcu dimeneață zi una... Și să făcu sară și să făcu dimeneață, zi a doua.* BIBLIA (1688), 1¹/15. *Cea una putere a omului este mintea, ... a doua putere a omului este cuvântul.* ap. TDRG. ◇ (Cu valoare substantivală) *Se mai adaogă doo lucruri legiuite de ispravă. Dece una iaste când rămâne fără de cinst... A doo, oricâte tocmeele va face..., toate sămt stricate.* PRAV. 170. *Pentru a opera o substituire, trebuie să dispunem de cel puțin două reprezentări mentale: una a obiectului desemnat, a doua a obiectului care servește la desemnare.* COTEANU, S. F. 19. (La f., cu rol de adverb) *Au trimis pre Alexandru Machidoneanul, ... una, pentru căci era în cuscrie cu perșii..., și iarăși știind cum le iaste Alexandru priiaten.* HERODOT², 430. *Cantemir Vodă nu s-au potrivit. Una că știa rândul leșilor..., a dooa, îi era ficiorul la Poartă zalog.* NECULCE, L. 98. *Măriia sa nu pușin s-au turburat; una, căci mare struncinare săracilor să face, a dooa, că nu mai sta nici păgânii cu cerutul.* R. GRECEANU, CM II, 149. *Câteva pricini au fost de au căzut Postelniceștii în mâna lui Gligorie Vodă; una..., foarte rău i-au părut, pecum ei l-au înșălat...; a dooa, să învrăjibise cu Panaiotache dragomanul...; a treia, îmboldise și pă boiarii țărâi.* R. POPESCU, CM I, 416. *Au dat mare întristare... a toată obștea, una că era tânăr..., a doo că era om foarte cu minte și învățat.* id. ib. 525. *Toți vor crai pre Stanislav, numai una că se tem de moscali, a doo, și craiul August are oaste săsască.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 154/3. *Dzicem întâi cum că este de Dumnezeu încununat, în ce chip? Una, pentru că pe ceialalți împărați îi aleg oamenii... A doua, ... pentru vrednicia lui.* ANTIM, P. 190. *Găsind vreme și prietini lui Mihai Vodă, una ca să mânănce, al doile ca să-l facă domn (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 197/26. *Au fost să să judece vreadnic cu flor. 24, dar s-au lăsat cu doisprăzeace, cu milă de la săbor: una, căce au mers la cărcimă, a doo, căce au făcut sfadă, a treia, căce s-au îmbătat (a. 1781).* IORGA, S. D. XIII, 150. *M-am gândit eu să mă reped după el, dar - una - era departe și - al doilea - eram grăbiți.* SADOVEANU, O. I, 271. *Gazete n-am mai citit... Una că le căpătăm târziu, apoi, zău, și-e și silă să citești.* PUȘCARIU, M. 129. *Puterile o părăsiră cu totul, una de povara cea grea ce-o purta pe spate și al doilea de groaza tătarilor.* MARIAN, T. 266. *Mi-ai făcut mult bine: una, căci m-ai mântuit de moarte, a doua, mi-ai ajutat să mânănc.* RETEGANUL, P. II, 42. ◇ Loc. adj. (Familiar) **Numărul unu sau clasa una**, se spune pentru a exprima ideea de superlativ. *I-a tras... o săpuneală numărul unu.* CARAGIALE, O. II, 25. *Pentru acest lucru, am să vă dau eu un banc numărul unu!* C. PETRESCU, I. II, 28. *Am văzut iar dosarul..., am să le trag o răfuială numărul unu.* SADOVEANU, O. VIII, 177. *Am mânănc o fieceă numărul unu.* id. ib. XI, 426, cf. IORDAN, STIL. 332. *Trase cu poștă un căscat mare, căruia din pricina volumului i se zice acasă: un căscat numărul unu.* ARGHEZI, C. J. 11. *O matracucă clasa una!* GALAN, B. I, 29, cf. DL, DM.

10. (Cu valoare adjectivală, urmează după substantive care denumesc obiecte, unități organizatorice

numerotate dintr-o serie, dintr-o categorie etc., având rolul de a le identifica; în forma unu, neacordat în gen cu substantivul) *Capitolul doisprezece, paragraful unu, articolul întâi*. KLOPŠTOCK, F. 319. *La numărul unu stau eu*. SADOVEANU, O. XI, 428. *Autobuzul treizeci și unu*. IORDAN, L. R. 367. *Pagina unu*. SCRIBAN, D. *Îi spunea să vie la cimitir pe la ora unu*. PEDA, R. 327. *Casa de filme unu*. CL 1987, 23. *Etajul unu*. V. BREBAN, D. G. *Ora unu: generalul a îmbrăcat un costum închis*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 60. *Brigada unu, doi, trei și-așa mai departe*. T. DIAL. M. I, 100. *Puneam să tragă [biletele numerotate]...; nimereai unu..., ierai primu*. ib. 214. (Regional; acordat în gen cu substantivul) *Ionel este în clasa una*. Com. din PARVA - NĂSĂUD. *În ce clasă ești, măi copile? - În clasa una, domnule*. Com. din PODENI - AIUD. (Format incorect, cu articolul posesiv, prin analogie cu alte numerale ordinale) *În ce clasă ești, măi copile? - Într-a una*. ib. < (Cu elipsa substantivului determinat, de obicei subînțelegându-se „ora”, „data”, „cifra” etc.) *Tocmai pe la unu după miezul nopții, parcă s-a mai potolit puțin cuptorul*. CARAGIALE, O. I, 288, cf. II, 63. *Unu, copiii, mergem!* C. PETRESCU, I. I, 19. *Unu ianuarie*. IORDAN, L. R. A. 302. *Pe la unu și jumătate să fi fost... Irma reveni singură, ca de obicei*. MIHĂESCU, D. A. 148. *Am coborât în cabină pe la unu și jumătate după miezul nopții*. TUDORAN, O. 111. *Se uită la ceas: era unu și jumătate*. PEDA, R. 292. *Când bătea ceasul la unu, Erau gata ca păunu*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 299. *La unu după mneză nopți, abgia o gătit di muls*. O. BĂRLEA, A. P. I, 291. *Ne sileam să terminăm așa cam... pe la unu-așa*. T. DIAL. M. II, 622. □ *Azi suntem în unu*. (Rare; în forma unu) *Știi că am ieșit asară pe la unu după miezul nopții*. GANE, N. III, 168. *La unu*. TDRG. (Învechit, rar; în forma una) *Și fu... în luna dentăiu într-o una (într-una ms. 45, în zioa dentăiu ms. 4 389) a lunii, lipsi apa de pre pământ*. BIBLIA (1688)², I, 186/28.

II. S.m. 1. Semn grafic care reprezintă numărul unu (A I 1); p. e x t. desen, figură în forma acestui semn. *În loc de unu, doi, trei, patru..., scrim 1, 2, 3, 4*. HELIADE, GR. ROM. XIII/ 26, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Trei unu(l) de-a rândul se citește o sută și unsprezece*. CADE. *Doi de unu*. SCRIBAN, D., cf. DEX, DREV.

2. Prima notă (I 5) (și cea mai mică). *I-a dat unu(l) la geometrie*. CADE.

3. (Muz.) Degetul întâi la digitație. Cf. IVELA, D. M.

4. (Muz.) Semn de repetiție care arată măsurile finale ce trebuie să fie executate prima oară. Cf. IVELA, D. M.

5. (Învechit, rar) As la jocul de cărți. Cf. BAR. - MUNT., W. 52¹/11.

B. Pron. nehot., adj. nehot.

I. Pron. nehot. (Ține locul unui substantiv, adesea exprimat în prealabil, fără să dea o indicație precisă asupra obiectului sau a ființei exprimate prin substantiv; în formele unu, una)

1. (La sg. păstrează, într-o oarecare măsură, ideea de număr; la pl. exprimă o parte neprecizată numeric de obiecte, ființe etc., detașate dintr-un întreg) *Iară urii izecleniia-se*. COD. VOR.² 2¹/9. *Unul mearse afară de la mine*. PO 158/7. *Dzic unii ca să va certa după cum va fi*

voia giudețului. PRAV. 215. *Deaca-l vădzură să-nchinară lui. Iară unii să-ndoivă*. DOSOFTEI, MOLIT. 53¹/15. *Au zvârlit unu cu un os și l-au lovit în cap*. M. COSTIN, O. 98. *Unii luasă cu datorie [bani]*. NECULCE, L. 194. *Vream să le arăt Măriei tale..., dar n-au vrut să mă lase unii*. ANTIM, P. XXVI. *Să va întâmpla... pruncilor boală, unora și moarte* (a. 1750). GCR II, 59/34. *Din pământul omenesc au venit unii la mine*. MINEIUL (1776), 137^v/26. *Arată unii că ar fi luat în urmă în căsătorie și pe fiica lui Ioan Cantacuzino*. VĂCĂRESCUL, IST. 252. *Unul cu cântarea cea întocmită fermeca sufletele*. MOLNAR, RET. 6/22. *Unul zicea că nu-i trebuință De a face vreo rânduială*. BUDAI-DELEANU, Ț. 334, cf. LB. *Unii lucrează în patria lor pentru sporiul bunelor învățături*. AR (1829), 1¹/19. *Astăzi însă mie-mi pare Cum că unii ne-a-nșelat*. C. A. ROSETTI, C. 157/10, cf. ISER, POLIZU. *Unele... nu bagă de samă de nimică*. CUPARENCO, V. 13/11, cf. PONTBRIANT, D. *Eu aș vrea ca unu, venind de mine-aproape, Să-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi pleoape*. EMINESCU, O. I, 127. *Unii îl întreabă câte ceva*. CARAGIALE, O. I, 24. *Se duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari..., ca să-și aleagă unu*. ISPIRESCU, L. 3. *Unii îl făceau, nu e vorbă, pișicher*. DELAVRANCEA, S. 24. *Eu n-am putut să țin mânie, Că n-am avut, părinte, cui, Măcar mi-au tot făcut-o unii!* COȘBUC, P. I, 199, cf. ALEXI, W. *Necazul îi întunecă și-i pune pe unii pe drumuri*. BUCUȚA, R. V. 29. *Pricepe de ce unii s-au închinat pe ogor ca în altar*. MANIU, V. P. 11. *Unii silabisesc cu greu slovele șterse de aiâta drum*. C. PETRESCU, I. II, 19. *Unii au făcut aceasta pentru împărăția cerurilor și pentru a evita un infern*. CIORAN, C. A. 18. *Las-o pe asta de post, Constantine, și cântă una de frupt*. POPA, T. 123. *Unul puse ochiul la preduș și privi în pântecul balercii*. VOICULESCU, P. II, 257, cf. BUL. FIL. III, 240. *Unii îl văzură și pe balaur*. SADOVEANU, O. I, 560, cf. IORDAN, L. R. A. 326, ROSETTI, L. R. I, 113. *Repulsia unora este o confuzie între estetică și igienă*. CĂLINESCU, C. O. 47. *Legile morale se schimbă după locuri și timpuri*. *Unii găsesc în aceasta un motiv să nu asculte de nici una*. BLAGA, Z. 11. *Unii ședeau acolo pe scaune*. CAMIL PETRESCU, O. II, 43. *Unul și-a luat vaea și-a plecat în lume*. STANCU, D. 72. *Una, cum dădea să-l frece, A țipat - că era rece*. PARASCHIVESCU, C. Ț. 92. *Avea nevoie de... apartament nu pentru că al său nu era bun, ci pentru că vroia unu central*. PEDA, R. 33. *Unele au mai fost luate de talaz și, vezi, stau răsturnate și azi*. SORESCU, U. 58. *Unii... râdeau de mine*. BĂNULESCU, I. 10, cf. CL 1970, 317, FORM. CUV. I, 128, L. ROM. 1974, 545. *Să am drăguț pe-aici Mi-ar părea zilele mici... Dar am unu peste deal, Pare-mi ziua cât un an*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 130, cf. ALR I 29/536, ib. 1 869/588, ALR II 3 091. *Mie nu-mi trăbă partea nici de la unu*. ib. 3 091/102. *Mie nu-mi trebe nici a unuia parte*. ib. 3 091/228. *Pe dealul cu florile, Perdui călimările; Mi le găsi fetele. Una zice să mi le dea*. FOLC. MOLD. I, 170. *Frumoase sânt unele, Nu le știu colnicele, Să le Țiu drumurile*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 464. [M-am dus] *să vorbesc cu unu dacă aduce cartofi*. T. DIAL. M. I, 6. *Foaiete verde murele; Frumoase sunt unele, Da nu-n toate zilele*. CAF III, 244. (Regional; la pl.; în formele unia, unii) *Unia dondăneau ca nebunii, până-i apuca amețeala*. CREANGĂ, A. 84. *Au*

început vrăjmașii a ucide pe unia. ARHIVA, II, 477. *Unia încep să zică: Asta nu mai moare-odată?! BENIUC, V. A. II, 226. Ca să scoată oamenii parale, unia da drumul la poloboacele cu curechi murat și făcea o groapă în mijlocul casei, în care pune tăte straiete. POP., în CONV. LIT. XLIV, 648. Îi zâc unia și urs. ALR I 1 814/536. (Popular; în forma de nominativ cu valoare de vocativ) *Măi, du-te unul și spune băieților celora să nu mai țipe așa!* CAMILAR, N. II, 225. □ *Duceți-vă unul după apă!* ◇ *Nici unul v. n i c i¹ (B 2).* ◇ *E x p r. Acela (sau acesta) încă-i unul,* se spune despre cineva care are un fel neobișnuit de a fi, de a se purta. *Cine și-a vârat în cap... aceasta, acela încă-i unul.* CREANGĂ, P. 194. **Nici de unele** = nici un lucru, nimic. *V. și n i c i¹ (B 2).* *Iară de celi reli ce socotescu nu-s nice de uneli.* NECULCE, L. 192. *La conace era grijit tot ce trebuia..., să nu fie lipsă nici de unele.* MUSTE, ap. CADE. *Ce am zice dacă... nu ne-ar mai trimite nici de unele din țara lor?* JIPESCU, O. 52. *Care fu mirarea lui, când i se spuse că acolo nu va putea găsi nici de unele, fiindcă erau prea săraci.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Nu prea se mai găseau nici de unele.* TUDORAN, O. 36. **A nu avea nici de unele** (sau, regional, **de nici unele**) = a nu avea cele necesare, a fi sărac. *Acuș vine toamna și n-are nici de unele.* SADOVEANU, O. XV, 114, cf. SCRIBAN, D. *Lasă-l pe zdrențaros, că n-are nici de unele.* VULPESCU, P. 135, cf. UDRISCU, GL. *Sân săraci, ... n-au dă niț unili, nu nimica.* T. DIAL. M. I, 153. (Învechit, rar) **A fi tot de unii sau a se face tot unii** = a fi sau a deveni uniți, având aceleași idei, țeluri, sentimente etc. *Mai bine să viniți să fim tot de unii.* NECULCE, L. 80. *Coborându-să și leșii, să să împreune, să să facă tot unii asupra turcilor.* id. ib. 83. ♦ (Cu determinări care aduc precizări în legătură cu sensul substantivelor înlocuite) (Cu determinări atributive) *Începură urii de ceia ce se nevoia, iudei descântători, a meni spre ceia ce avea d[u]hure hicleane.* COD. VOR.² 2°/13. *Ce ați făcut unii frate al meu de-acești mai mici mie ați făcut.* VARLAAM, C. 21. *Nu poci să priimăsc pre unul ca acesta ce iaste proclēit.* id. ib. 138. *Pre unii ca aceștia, carii iau două muieri, poartă-i pe ulițe.* PRAV. 132. *Mai ales omului (ca unii ce iaste mai aleasă și mai iscusită zidire...), au orânduut acea puteare* (a. 1702). GCR I, 343/34. *Că unii ce sântei stâlpi ai besearicii lui H[risto]s, ați surpat zidurile necredinții.* MINEIUL (1776), 128^{v1}/14. *Tocma n lipsește unul ca tine.* BUDAI-DELEANU, Ț. 128. *Dreptate ave... să se și teamă, ca unul ce știa că fulgerul uneori omoară și oameni.* DRĂGHICI, R. 72/14. *Tot se afla unii cari-l credea și-l luaseră la ochi.* MOZAIICUL (1839), 525/10. *Luând în dreaptă socotință... greutățile care le am ca unu ce sânt familist* (a. 1843). ȘCHEI, 112. *Să se suie pe scaunul Țarigradului, ca unul ce era viță de împărat.* GHICA, S. 497. *De n-aș vedea în lume mai mulți nefericiți, ... carii pentru una ca mine-s osândiți.* MUREȘANU, P. 22/18. *Unul, cu pălăria naltă pe ceafă..., se uita... la un portret.* EMINESCU, P. L. 28. *De n-ar fi și unul ca mine pe acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducându-vă.* CREANGĂ, A. 246. *Bine-ți mai șade, jupâne-șică, parcă ești una de ale noastre.* id. P. 129. *Unul de la noi de la percepție m-a învățat!* CARAGIALE, O. VI, 205. *Și asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.* SLAVICI, O. I, 196. *Ca unul ce fu născut mai întâi, ajunse**

împărat. ISPIRESCU, U. 18. *Noroc, măi, moș călare; de vrei o flintă bună, Am, uite, una plină: când trag cocoșul sună!* COȘBUC, P. II, 95. *Mai deunăzi se vorbea... de unul care a scris niște poezii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 18. *Nu mai capăt una ca ea cu atâta plată. Și-i harnică foc!* AGĂRBICEANU, S. P. 49. *E unul care osânda și-o trăiește.* CODREANU, S. I, 158. *Este unul care cântă din flaut.* C. PETRESCU, I. II, 15. *Așa unul ca tine poate să vorbească oficial?* POPA, T. 265. *Nu mă pun eu cu unul ca dumnea, subiectul vorbitor se poate exprima cu mai multă libertate decât despre una prezentă.* IORDAN, STIL. 128. *Nu există câștig, oricât de mare, dincolo de care să nu se poată concepe unul și mai mare.* OȚETEA, R. 70. *Țu nici nu știi... Ce cinstire ți se mai cuvine Față de unul ne-nsemnat ca mine.* ARGHEZI, S. IV, 20. *Există deci o scară de valori morale profesionale, sub care se ascunde, în realitate, una de valori materiale.* CĂLINESCU, C. O. 106. *Tata... a descoperit [hanul] după douăzeci de ani, ca unul care ar fi trecut doar ieri prin părțile locului.* BLAGA, H.-54. *Izbi grosolan câteva acorduri, ca unul care ar încerca starea instrumentului.* VINEA, L. II, 313. *Ajunge omul de se satură de unul care nu știe altceva!* PREDĂ, M. S. 7. *Sunt unii care disprețuiesc oamenii.* V. ROM. septembrie 1970, 12, cf. CL 1980, 179, 181. *Să cântăm una de jale.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 310. *Câte stele sânt pe cer... Una-i mai luminoasă.* MĂNDRESCU, L. P. 95. *Ține, tu, calea la una, La care i-ai pus cununa.* FOLC. TRANSILV. I, 65. *Cât oi fi și-oi mai trăi, Fată mare n-oi iubi Și-oi iubi una mai mică.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 170. *Vorba ceea: la unul fără suflet trebuie unul fără-de-lege.* CREANGĂ, P. 248. (Învechit, rar, în forma un) *David, ca un mai bătrân, tocmește cinurele, cântările.* CORESI, EV. 178. *Tu, ca un cu judecată, trebuie să socotești.* PANN, E. I, 13/20. (L o c. a d j. și, legat de un adj. prin prep. „de”, l o c. a d v.; regional) **Unul ca unul** = la fel, identic. *Avea trei fete, una ca una de mari.* SBIERA, P. 129. *La chip drept că-s unul ca unul, dar la fire tot se deosebesc în câtva.* id., ap. CADE. (E x p r.; după o descriere, o relatare etc., cu referire la cele afirmate) **Unul ca** (sau, învechit și regional, **de**) **acesta** (ori **acela**, popular și familiar, **ăsta**, **cela** etc.) = (adesea depreciativ) un asemenea om, o astfel de persoană; p. e x t. un om neobișnuit. *Mânia lui Dumnezeu se agiungă unii ca ceia.* PRAV. LUCACI, 174. *Unora ca acelora să urmează.* VARLAAM, C. 165. *Au închis D-zeu poarta raiului despre unii ca aceștia.* ap. TDRG. *De să va tocni vreun lucrător și de va lua auspra sa să lucrează o vie... și o va părăsi de-a lucrarea..., unul ca acesta să plătească stăpânului.* PRAV. 4. *Ucigătoriu de părinți să cheamă și ceta ce-și va ucide feciorul sau nepotul și ca unul de aceștia să va certa.* id. 95. *Ni să cuvine să-i pritim pre unii ca aceștia ca să fim agiutoriu adevărului.* N. TEST. (1648), 198°/27. *Și ceauși, și stegari, și alție, ... de la unie ca aceia să fie volnici dejmarii să le ia dejmăritul după obicei* (a. 1700). IORGA, S. D. XIV, 292. *De ar purta vorbă... spre învrăjbire, unul ca acela să fie supt blestemul jurământului* (a. 1752). ȘCHEI, 12. *Pe unii ca acie îi pune Lupul la fălângă* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 227/26. *Stăpânul lui... să va milostivi asupra lui și-l va ierta de robie, ... unul ca acesta să fie slobod de*

robie în toată viața lui. SOB. HRIS. 37. Fericit bărbatul carele pre una ca aceea șieși spre soție o au căpătat. TEODOROVICI, M. 39/5. Pe una ca aceasta am orânduit-o într-această slujbă. GOLESCU, S. 241. Unii c-aștia în multe rânduri greșesc. PANN, E. II, 40/7. Una de aceste a înălbit... pe moșu-mieu. CREANGĂ, P. 164. Știi c-am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfâneală. id. ib. 298. Au pus pre unii ca aceștia în stare de a ave să dea greă seama științei pentru încurcăturile ce i-au făcut. I. IONESCU, M. 11. ◇ (Suplinește un substantiv existent în contextul anterior, delimitând și reliefând din categoria exprimată de acesta un tip precizat prin determinarea atributivă a pronumelui) Cuvântul este neatârnat de materie; toate ideile lui sânt numai unele universale și vecinice. NEGULICI, E. I, 207/5. Va trebui să merg la alt popă. Este el unu bătrân în Chilioara. AGÂRBICEANU, P. M. 222. Meritul principal e aici unul de tehnică cinematografică. ALAS 28 IV 1935, 10/4. Căsnicia lor va fi mereu una tristă. ap. IORDAN, L. R. A. 326. O farsă, tipule,... și încă una foarte reușită! VINEA, L. I, 405. Nu este numai o activitate academică, ci și una de întărire. IORDAN, L. R. A. 326. Optimismul senin al ideii că mitul iubirii este unul al eternei reînțarceri. TRIBUNA, 1986, nr. 45, 2/1. □ Rezultatele pe care le-a obținut au fost unele strălucite. Între problemele noastre mai există una pe care n-am discutat-o. (În determinări atributive) Ranele unele sânt de moarte. PRAV. 125. Datoriile vornicului, unile privesc la trimiterea și ținerea arestanților prin ocne și temnițe. REGUL. ORG. 279/23. Tatăl, unu gras, negru, pârșos. BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. IORDAN, STIL. 132. Era în sat o bătrânică, una de-i zicea Măriuca. AGÂRBICEANU, S. P. 31. Actori, actrițe, figuranți, îmbrăcați în tot felul de costume, unele oarecum extravagante. M. ELIADE, C. 175. ◇ (Cu determinări partitive, introduse prin prep. „dintre”, „din”, „învechit, rar, „de”) Întru ura de sămbăte adurară-se ucenicii se frângă pânre. COD. VOR.² 8¹/9. Deaci chiemă Pavelu urul din sutași. ib. 26¹/7. Iară unul den cetățeani spune-se că iaste mai marele dracilor. CORESI, EV. 27. Adam ca unul de noi făcutu-s-au și știe ce e bine și ce e rău. PO 21/9. De să va afla vreun boiarin hiclean... și hain fărăi și de s-ar arăta într-acest chip și unul di cei mai mici, mai mult s-are certa cel mai mare. PRAV. 288. Chemând pre unul den feciori, întrebă ce e aceasta. N. TEST. (1648), 90¹/2. Au trimis și la craiul leșăsc sol..., anume pre Șahin aga, unul den agiții divanului. M. COSTIN, O. 109. Creștinat-au sf[â]ntul Zlataust pre rumâni,... învățând pre unii dentr-înșii carte. BIBLIA (1688), [prefață] 8/16. Iată, iaste ascunsu într-unul den munți. ib. 233¹/17. Voiu arăta voao dentr-acelea unile carele... să le cunoașteți. N. COSTIN, C. 159. Au dat câte 5 florinți, unul de ei am dat eu, Popa Filip din Năprade, 5 florinți (a. 1755). D. POP, M. 68. Ioann Telechi... fusese mai pre urmă unul dintre hodnogi călăreților din Oradea. ȘINCAI, HR. III, 77/8. Unii dentr-înșii... pot să mai aibă hrana gurii pentru o lună dă zile (a. 1815). DOC. EC. 172. Nu văz decât o râpă destul de naltă și care prea puțin ș-aduce cu una dintr-ale Itacii. PLEȘOIANU, T. II, 87/17. Sânt unile din dobitoace care au minte ca și omul. DRĂGHICI, R. 103/8. Orânduind vechil în locul său pe unul din cei mai cu minte și mai credincioși domni ai împărăției. GORJAN, H.

I, 3/8. La unile din mănăstiri s-ar fi pricinuit... neajungere la întâmpinarea trebuințelor lor. REGUL. ORG. 341/10. Dacia... deveni una dintre cele mai frumoase provincii. BĂLCESCU, M. V. 6. În săbii să ne lovim, Unul din noi să murim. PANN, în GRAM. ROM.² II, 111. Toate sunt așa, zise unul din noi răsând. NEGRUZZI, S. I, 245. Judeful Teleorman este unul din cele mai bogate. FILIMON, O. I, 169. Lângă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn Sta zâmbind de-o amintire. EMINESCU, O. I, 148. Femeia d-tale e una dintre cele mai bune femei. CREANGĂ, P. 174. Amu într-unul din zile... ședea spânul la ospăț. id. ib. 210. Să dau peste o femeie frumoasă și veselă ca una dintre celea din visul meu. CARAGIALE, O. II, 278. Unul dintre dânsii apucă lanțul luntriței. SLAVICI, O. II, 13. Stai, pașă! Să piară azi unul din noi. COȘBUC, P. I, 206. Sunt sfădit cu unul dintr-înșii. PĂTRĂȘCANU, S. A. 65. Ne arată unul din marile drumuri scythice de pătrundere spre Apus. PÂRVAN, G. 6. A prins de veste unul din călugări. AL LUPULUI, P. G. 29. Era unul din aceia care vorbeau de rău. M. ELIADE, M. 15. S-a măritat anul trecut cu unul din frații Negulescu. C. PETRESCU, I. I, 100. Ești... la una din băncile lui. POPA, T. 42. Asta-i una dintre multele întâmplări la crâșma lui moș Precu. SADOVEANU, O. I, 581. Împotriva acestui determinism absolut al sfântului Toma se ridică... unul din... cei mai mari filosofi medievali. NEGULESCU, F. R. 49. Lisabona... e unul din cele mai frumoase [porturi] din lume. OȚETEA, R. 115. Una din făpturile rare care... nu îmbătrânesc niciodată. CIPRIAN, S. II, 17. Aprindea unul din sfeșnicele cu brațe de argint. VINEA, L. I, 94. Unul dintre ei aduse vorba despre băiatul lui Moromete. PREDĂ, M. S. 7. Era firesc ca numele unora din dregătorii care îndeplineau servicii similare să fie împrumutate de statele mai noi din organizarea statelor feudale mai vechi. STOICESCU, S. D. 46. Nicolae Iorga a dezlegat într-adevăr una din marile taine ale istoriei. MAGAZIN IST. 1990, nr. 2, 2, cf. CL 1980, 179. [Lasă] acasă pe unul din ei ca s-o păzască. SEVASTOS, P. 65. Nu-i nici una dintre stelie Ca ochii puicușei mele. FRIEDWAGNER, R. V. 195, cf. ALR SN VI h 1 844. Unu din ei că-mi grăia. FOLC. OLT. - MUNT. II, 152. (În relație cu partitive constituite cu un pronume relativ) Multe alte a Dachii cetăți vei afla numărate, din carile și noi unele mai denainte am pomenit. CANTEMIR, HR. 323. Din carii unul zâmbind cătră mine zisă. BUDAI-DELEANU, Ț. 326. Întăile mele compuneri românești sânt din 1812, din care unele pe rând, răzlețite, s-au publicat. ASACHI, S. L. I, 41. Descoperisem... mulțime de reviste de artă, printre care și unele de avangardă. BLAGA, H. 183. ◇ L o c. p r o n. (Cu valoare nehotărâtă; păstrează atenuată ideea de distribuție) Câte unul sau (regional) câte unii = a) (exprimă raritatea, izolarea unor obiecte, persoane, fenomene etc.) câte ceva, câte cineva. Lacrimile ei nu mai curgea cu îndestulare... și abia curgea câte una pe lungul obrazului. PLEȘOIANU, T. II, 17/22. Flăcăii țin capul plecat și plânge-necat câte unul. COȘBUC, P. II, 46. Când recunosc pe câte unul din ei, izbucnesc în răs sau în exclamații. TUDORAN, O. 86. Dumineca mai venea câte unul să-și vadă holda. DAN, U. 197. Întrebam la câte unu care iera... aproape de capu satului. T. DIAL. M. I, 216. Câte unii n-avea cum este-acu cremă, ce era vacs. ib. II, 316; b) fiecare în parte, fiecare pe rând. Li să

arătară lor limbi împărțite ca o pară de foc și să pusără de ședzură pe câte unul careleș dinși. Și să împlură toți de Duhul Svânt. VARLAAM, C. 141. Adusără-i la Domnul Hristos și-ș puse mâinile pre câte unul careleș dinșii și să tãmãduirã. id. ib. 257. Se strãng bãieșii iarna, pe la câte unul din ei acasă. STANCU, D. 253. Câte una = (la f.; cu valoare neutrã) câte ceva (deosebit, extraordinar) Povestiiã câte una pre amãruntul. BIBLIA (1688), 849¹/37. Veselie ce s-au fãcut în Iași, la Moldova, cum spun cei ce au fost câte una, cu anevoie este a să povesti. IST. Ţ. R. 56. Când spunea câte una, ori te țineai cu mâna de inimã rãzând, ori te fãcea să-ți sarã inima din loc de fricã. CREANGÃ, P. 120. Ei! zic eu; nu se poate fãrã câte una de asta. CARAGIALE, O. I, 295. ♠ (Învechit; întãrit prin pron. nehot. „fieștecãre”, „cinescu”, „cinescușii”) Învãșa cu lacrãmi urul cinrescuși (fietecãrele N. TEST. 1648, pre fieștecãrele câte un u l BIBLIA 1688) de voi. COD. VOR.² 11^v/7. Adusã fu dereptu urul cirescu (fiete pren carele N. TEST. 1648, fieștecãrele BIBLIA 1688) de ei. ib. 16^v/5. Izbãnda mea dentru unul fieștecãrele den voi voiu face. BIBLIA (1688), 185²/48. Avem unul fieștecãre și datorii de ordîn superior. AGãRBICEANU, L. T. 204, cf. FORM. CUV. I, 201. ♠ (Învechit și regional; în context cu numerale distributive, indicã ființa, obiectul etc. cãruia îi revine o parte din întreg) Fiecare. Se da onia 12 galbin roș și cheti on postav (a. 1594). DOC. î. (XVI), 189. Trãiau la noi în sat doi boieri bãtrãni, care erau cu turmele de oi la munte, pe hotarul nostru. Unul câte-o mie de plecãtori. AGãRBICEANU, P. M. 219. 6 lei de la 4 joldunari, câte 1 pol leu de unul. N. A. BOGDAN, C. M. 65, cf. ALR SN IV h 934. Patru-mparți la doi, apu cât'i doi sã d'ini [= vine] la unu. ib. h 934/95. (Idea de distribuție se deduce din context) Patruzeci de cuiburi de argint sã faci la cei 20 de stãlpi, ... doao cuiburi stãlpului unuia. BIBLIA (1688)² II, 156/16. Piele de iepure... se vindeau cca 500 000 bucãți pe an, cu 35 parale una. BUTURÃ, EG. 269. ♠ (Urmãt de un nume de persoanã, exprimã faptul cã aceasta nu este cunoscutã de cãtre destinatarul mesajului sau este lipsitã de importanță) Era și unu Miron, ce au fost și serdar. MUSTE, LET.² III, 58. Ne-a așezat bunicul în gazdã, cu toatã cheltuiãla lui, la una Ikinuca. CREANGÃ, A. 25. Care prieten? – Unul Ghișã Vasilescu. CARAGIALE, O. II, 38. Una Mãcãreasa, o vãduvã cochetã. VLAHUȚÃ, O. A. III, 138. Cine mi-e? Vrun Strãmbã-Lemne? Cicã și mai și, pesemne Unul Ciaca-Paca-Bei. COȘBUC, P. II, 48. Aveam printre oamenii mei un brigadier dat dracului, pe unul Ion Frunzã. SANDU-ALDEA, A. M. 67. În sat este unul, Iuonu Diacului, care moare dupã fatã. AGãRBICEANU, S. P. 204. Alții spun cã Zoe, la madam Lipan, A-ntãlnit pe unu Iorgu Damian. TOPãRCEANU, O. A. I, 204. Era în sat la noi unu moș Vasile Pohrib. C. PETRESCU, Î. II, 6. Trãia acolo un boier bogat, unu Cuciuc. SADOVEANU, O. III, 469, cf. IORDAN, STIL. 132. Mãnãși de unul Lozinschi, se duceau în beciul unui crãșmar. CãLINESCU, E. 76. Are și ea un vecin..., unul Marinache Piele. STANCU, D. 13. Fusese director în locul unuia Humã. PREDã, D. 54. Umbla cu ceata unuia, Cãrstea. SORESCU, L. L. II, 181. Cine prieten avea? Unu' Nicol Nicolcea. BUCUȚA, R. V. 108. Și e unu Tãrtãcușã, De se face, frate, mãțã. FOLC. OLT. – MUNT. II, 240. Am

vorbit cu um bãiat, cu unu Nonu. T. DIAL. M. I, 128. ♠ (La f.; cu valoare neutrã) Ceea ce nu a fost încã identificat sau precizat mai îndeaproape (precizarea fãcându-se adesea ulterior, printr-o determinare sau printr-o propoziție atributivã); ceva. Ura (unrul H, p r e unu l C²) ceiu de la Domnul, elu socotescu: se viu în casa Domnului în toate dzile viața mea. PSALT. 45. Am una sã cei de la tine: în sfãnta ta casã sã petrec cu bine. DOSOFTEI, PS. 81/15. Vãduva una nu uitã. BãRAC, A. 41/23. Ferește-te de una, sã te pãzeascã ceriul... a spune adevãrul. EMINESCU, O. IV, 414. Lupul... își pune în gãnd una: așazã cele douã capete cu dinții rãniți în ferești. CREANGÃ, P. 25. Dar vezi, te rog, de una: Sã nu mai faci cum ai fãcut, S-aduni la tine satul. COȘBUC, P. II, 58. Mi-a mai ghicit una, care le întrece pe toate. MUȘATESCU, T. 21. Eu mã gãndesc la una și gura spune ce poștește ea. POPA, T. 250, cf. BL XII, 120. Și mai fãcea una: se scula noaptea și cãuta cheile. SADOVEANU, O. III, 375. Numai de una te rog:... sã nu mã spui la Vizor. RETEGANUL, P. II, 43. Dar una sã-mi mai fãceți: Șapte popi sã-mi aduceți. RãDULESCU-CODIN, L. P. I, 32. De câte te-am rugat, De toate m-ai ascultat. Însã numai acuma Te mai rog pentru una. FRãNCU – CANDREA, M. 165. Una vorbim și bașca ne-nțelegem. CARAGIALE, O. VI, 4. (La pl.; precedat de „cãte”, accentuându-se valoarea nehotãrãtã) Cum, în zorul plecãrii, nu ne-am terminat toate aprovizionãrile, aflu cã vom face o escalã..., sã mai luãm câte unele. TUDORAN, O. 89. ♠ L o c a d v. (Regional) De una = într-un fel, dintr-un punct de vedere. Cf. LB, POLIZU, TDRG. De una, poate ar fi mai bine sã plece. CADE. ♠ E x p r. Una ca (sau, rar, de) aceea (ori aceea, popular și familiar, asta etc.) = un astfel de lucru, așa ceva; un lucru neobișnuit, neașteptat etc. Ceia ce fac unele ca acealea li sã cade moarte (a. 1618). GCR I, 50/34. Într-unele ca aceastea tremite diavolul pre om. VARLAAM, C. 16. Svântul, deaca sã vãdzu pre sine într-una ca aceaea, spre cer rãdicã-ș ochii minței. id. ib. 455. Cum va fi și omul acesta, ce au fãcut une ca acealea. PRAV. 248. Una de cealea ce sã feacerã iaste și vreamea. DOSOFTEI, V. S. noiembrie, 145^v/34. Au tras la sine... mulțimea cu unele ca acestea. ANTIM, P. 2. Nicidecum unele ca acestea sã nu sã facã. SOB. HRIS. 27. Cine ar hi crezut cã sã ni sã Tãmple una ca aceasta? BUDAI-DELEANU, Ţ. 201. Nepuind în gãnd una ca aceasta, luã în iatacul sãu pe cel mai frumos tãnãr. GORJAN, H. I, 3/21. Taci, nu spune una ca asta, cã se cutremurã pãmântul. ALECSANDRI, T. 754. Când Zeus aflã una ca aceasta, ... se înfurie așa de tare. ODOBESCU, S. III, 266. Când a vãzut unele cã aiestea, ... plesnea de ciudã. CREANGÃ, P. 69. N-aș fi crezut niciodatã cã se poate una ca asta. SLAVICI, O. I, 234. Auzind sultanul de unele ca acestea, se fãcu foc de mânia. ISPIRESCU, M. V. 15. Mã mir cum de l-au putut lãsa sã facã una ca asta. XENOPOL, ap. TDRG. S-au vorbit sã nu mai cumpere nimic de la dumneata..., dacã se întãmplã una ca asta. POPA, T. 261, cf. IORDAN, STIL. 129, 133, SCRIBAN, D. S-ar oblici cã au pãțit una ca asta. SEVASTOS, P. 44. Din pricina unor ca aceasta, împãratul sã tot socotea și sã frãmãnta cu gãndul. ȘEZ. I, 97, cf. ALR SN V h 1 494. Când a auzit Gheorghe una ca asta, a început sã plãngã. CAF III, 399. (În propoziții exclamative, exprimã mirarea, indignarea) Au început boierii sã zicã: Ce va sã

zică una ca aceasta? (sfârșitul șec. XVIII): LET. III, 266/26. Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să-fure Ion pupăza! CREANGĂ, A. 55. Ai mai pomenit d-ta una ca asta, d-le? CARAGIALE, O. VI, 202. Cum se poate una ca asta? ISPIRESCU, L. 9, cf. DDRF. Vai de mine, unde s-a mai pomenit una ca asta? DUNĂREANU, CH. 25. Ce spui? Da' se poate una ca asta? AGÂRBICEANU, O. IV, 316. Se poate să faci una ca asta? Dar din ce o să trăiești, din ce să-ți hrănești familia? POPA, T. 138. Auzi colo?... Cum se putea una ca asta? VLASIU, A. P. 9. Se poate una ca asta? a întrebat tata cu mirare: SADOVEANU, O. XVII, 380. Cum poți spune una ca asta, scumpe confrate? VINEA, L. I, 334. Marineșcu e indignat: „Cum s-ar putea una ca asta?” TUDORAN, O. 93. Se ținea numai de intrigi. Cum putea să spună una ca asta? PEDA, D. 163. ♦ (La f.; ține locul unui substantiv care indică o femeie ușuratică) O venit cu una... cu jachetă de blană și cu rochița până deasupra genunchilor. CAZIMIR, GR. 61. Când am fost anul trecut la Dor Mărunt, tovarășul Costovici avea una acolo... și s-a dus la ea parfumat cu usturoi. PEDA, D. 28.

2. (La f.; cu „valoare neutră; în anumite construcții sugerează sensul substantivului pe care îl înlocuiește, exprimând și ideea de intensitate, de lucru neobișnuit etc.)

a) (În legătură cu verbe ca „a da”, „a trage”, „a arde” etc. sau în construcții în care asemenea verbe sunt subînțelese, sugerează o lovitură) *Asinu... una bună preste cap cu picioarele cele potcovite au dat lupului.* OȚĂLEA, A. F. 54/10. *Pâc! la tâmpla dracului cea dreaptă una.* CREANGĂ, P. 55. *Îi trase una cu sete în stuful creș din frunte.* CARAGIALE, O. I, 38. *Îi trase una cu sete, că punga plesni ca o bășică de bou.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U. *Hai, șterge-o de-aici mai repede, că fi-oi da una!* BENIUC, V. CUC. 85. *Și-i dau și una de cincizeci și trei de kilograme, sub centură.* POPA, T. 126. *Baba mai mormăi nu știu ce, mai dădu una în căne, apoi intră în șopron.* SADOVEANU, O. I, 75. *Ea trânti ghemul în ciur și-i dete una cu piciorul.* DAN, U. 14, cf. SCRIBAN, D. *Altă treabă nu mai ai, De te ții de mine scai? Nu mai pot să fac un pas, Că-mi dai una peste nas.* ARGHEZI, S. VI, 50. *S-a apropiat de Achim și i-a cârpit una cumplită după ceafă.* PEDA, M. 110. *Nu m-aș fi mirat să-ți fi dat una, Sfetcule!* id. D. 79. *Puse mâna pe lopată și alergă să tragă una și el.* ȘEZ. I, 208. *Iau pușca binișor, pac! dau una, cade.* T. DIAL. M. I, 150. *Îi trag una, poc!... a fos' lovit.* ib. II, 393. (Regional; cu valoare adverbială, indică forța, intensitatea cu care se săvârșește acțiunea) *Păi do[a]r atâta arunê [piatra], io arunc una, dă nu să mai întuarce.* ib. 237.

b) (În legătură cu verbe ca „a spune”, „a zice”, „a afla”, „a auzi” sau în construcții în care asemenea verbe sunt subînțelese, sugerează o afirmație, o nouă comunicare, o informație) *Să știți voi una, aceasta: că Dumnezeu oameni din țara Eghiptului scoase (ante 1618).* GCR I, 49/18. *Ia să vă spun eu, domnișorule, una și bună: nepoata mea are logodnic.* PR. DRAM. 266. *Vrei să-ți spun una, dacă-i așa?... Ești un nerecunoscător.* ALECSANDRI, T. I 232. *Și încă una: de șezeci și mai bine de ani, de când slujesc preuția, voi aveți să mă învățați tipicul?* CREANGĂ, A. 79. *A fost Nichitachi pe la mine...*

și mi-au spus una, de n-o s-o crezi. D. ZAMFIRESCU, T. S. 35. *Vreau să-ți mai spun una, comise. Mi-a plăcut jupâneasa.* SADOVEANU, O. XIII, 699. *Asta ar fi una, își zise ea. Una și bună. De ce s-a gândit tocmai la Valer?* DAN, U. 5. *Să auzi una bună și îți trece betesugul.* id. ib. 48, cf. IORDAN, STIL. 133. *Eu spun una și tu te faci că n-auzi.* PEDA, M. 15. *Ascultă-mă! Încă una! Dacă mi-i fuța tu și punga cu galbini de sub căpătâi, apoi știu că-i fi bun tâlhar!* SBIERA, P. 257. *Bine,... a răspuns pruncul, numa una-ți spun: eu am legat cu lanțuri de fer un bălaur.* FRÂNCU - CANDREA, M. 239. *Să-i fi vorbit una, că el îți suceea vorba pe dos.* FURTUNĂ, V. 66. *El una, eu una... nici n-am băgat de seama când am ajuns la Pitești.* UDRESCU, GL. *Să spun io una... c-un lup.* T. DIAL. M. I, 203. ♦ **Expr. Știi (sau știți) una?**, se spune pentru a atrage atenția interlocutorului asupra faptului că se va comunica ceva deosebit. *Ne zise: știți una dumneavoastră?* GORJAN, H. II, 29/30. [Pepelea:] *Mândică!... Știi una?* [Mândica:] *Ce?* [Pepelea:] *Te-am cerut ieri dimineață la dânsu.* ALECSANDRI, T. 825. *Prietene, știi una?* - *Știu, dacă mi-i spune.* CREANGĂ, P. 40. *Știi una? Hai să mergem la primblare.* TDRG, cf. IORDAN, STIL, 133, SCRIBAN, D. *Moș Costache, nu știi una? Colonelel... a murit azi-noapte.* CĂLINESCU, E. O. II, 225. ♦ (În legătură cu verbe „a cânta”, „a zice”, sugerează un cântec) *Nașa poruncește lăutarului să cânte de joc, una lungă.* FRÂNCU - CANDREA, M. 169. *Ia, ceteraș, arcu-n mână Și-mi zi una!* I. A. POPESCU, O. 172.

c) (În expr.) **A(-i) face (cuiva) una (și bună)** sau (învechit, rar) **a face una cu cineva** = a-i pricinii cuiva un neajuns, o neplăcere; a face un rău. *Au vrut ca și ea să-i facă lui una și, ducându-se la tată-său, l-au pârât.* OȚĂLEA, A. F. 92/18. *Unde e mincinosul acela, care puțin de nu făcu una cu noi? Ne spuse că numai noi săntem fricoși.* ȚICHINDEAL, F. 190/11. *Taci! că i-oi face eu cumătrului una, de și-a mușca labele.* CREANGĂ, P. 29. *Mi-a făcut una, pe care n-am să i-o uit toată viața.* SLAVICI, O. I, 144. *Hai să facem noi una, încât să-i meargă vestea.* id. ib. 218. *De-o mărită tata cu băiatul cârciumarului, fac una de urlă toată Moldova.* POPA, T. 126. *Pepelea își cugeta: „Lasă că ți-ai făcut tu una și bună!”* SBIERA, P. 19. *Las' că am să li fac eu una și bună!* id. ib. 183. **Asta-i încă una sau asta încă-i una**, se spune pentru a exprima mirarea față de un fapt surprinzător, neobișnuit sau nemulțumirea în legătură cu o întâmplare neplăcută. *Mă! asta încă-i una! De-oi fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii.* CREANGĂ, P. 41. *N-apuc a merge nici douăzeci de prăjini și prrr! se rupse un capăt. „Na, asta, încă-i una!”* id. ib. 124, cf. IORDAN, STIL. 133, DL, DM, DEX. **A-i juca (cuiva) una (și bună)** = a-i face cuiva o farsă; a păcăli. [Pepelea:] *Am hotărât să-i joc una și bună...* [Mândica:] *Ce?* [Pepelea:] *Ce m-a sfătuit dracu.* ALECSANDRI, T. 825. **A avea una** = a avea o ciudățenie. *Ș-acela avea una. Când era trăsănit rău cu leuca,... țipa: „Eu sănt bastard de-al lui Ștefan cel Mare!”* SADOVEANU, O. I, 603.

3. (În corelație cu pron. nehot. a l t u l, mai rar cu adj. nehot. a l t sau cu anumite pronume și adjective demonstrative, exprimă opoziția, distribuția, enumerarea, însoțirea etc.) *Unora le va fi fața ca lumina luniei, alții ca lumina dzileei,... alții voru fi albi ca o hârtie, alții ca lâna (cca 1550).* CUV. D. BĂTR. II, 459/13. *Unora miluiți*

judecând, de alții cu frică spășiți (a. 1569-1575). GCR I, *12/23. Era... multu nărod, bărbați și muieri, unii ardea până în brâu, alții ardea până în piept, alții până în creăstet. COD. TOD. 202. Pre unii miluiți cu certarea, iar pre alții cu frică-i mântuiți (ante 1618). GCR I, 50/18. *Împărțiți apa, una o sui sus, alta jos, în sânurile pământului.* MOXA, C. 5°/1. Unii răbdară și dobândiră cumuni de măcenie, alții cădzură din credință și periră. VARLAAM, C. 278. Să va socoti greșala unuia să fie drept altuia. PRAV. 145. Când să va tâmplă bărbat cu fâmeaie să fie amândoi erezici și unul de dânși să va întoarce spre pravoslavie... și celălalt obraz să rămâie tot [e]retic..., nunta cea dentăi să să dezlege. ib. 150. Să nu cumva să fiți unora dulci, altora amar, ci fieștecui să fiți judecători drepți. NEAGŌE, ÎNV. 245/13. Unii hăicăia, alții suduia și jecuuia. M. COSTIN, O.^o99. Unii să dezmiardă în unsoarea scumpă, unii în uspeașe, alții în răs și în viață fără de plâns (a. 1683). GCR I, 272/6. Dzice că au dat unuia 4 [talantși], altuia 2. BIBLIA (1688), [prefață] 4/28. Calea unuia despre miazănoapte venind la Mahmās și calea ceialaltă despre răsărit... la Gavve: ib. 204°/35. Poștele carele ce avea în solia lor, unile le primia, altele nu le primia. IST. T. R. 14. I-au prinsu și i-au închis, unii în turnu, pe unii la simeni, pe alții pen beciori. NECULCE, L. 111. I-au pus bani pe toți să-i întoarcă cheltuiala ce-au cheltuit la Poartă, pe unii câte dzeci punși, pe alții câte 5, pe alții câte cum au socotit: id. ib. 112. Unii să bătea în față cu dânșii, iar alții i-au luat pă denapoi. ANON. CANTAC., CM. I, 212. Pre cei ce sânt pricina răutății îi știu cine sânt, unii de aicea și alții dintr-altă parte. ANTIM, P. XXVI. Pă unii i-au dus la Oradie, să robască acolo, și pre alții... i-au slobozit (a. 1733). IORGA, S. D. XIII, 50. Haine avea... Unii fără mâneci, alții rupte-n spate. BUDAI-DELEANU, T. 92, cf. DRLU, LB. Patimile ce se cuvîn unia sânt groaza și mila. Iar ale celuilalte sânt mirarea și dragostea. PLEȘOIANU, T. I, 11/7. Unul a rămas acasă și altul, uite-l, este lângă dumneata. HELIADE, AMF. 11/36. Astă țară fu pe rând cutureată și ocupată de multe popoare, venite unile de la nordul, altele de la răsăritul Europei. ASACHI, S. L. II, 46. Dacă în una vi s-au părut cu dreptate, Pentru ce în cealaltă se paie cu străbătate? CONACHI, P. 266. Câștig și păgubă pe din doo și pe loc: 6 luni unu stăpân, 6 altul. PR. DRAM. 276. Ieșind din ei unul afară la treabă, Moșul, găsind vreme, pe cellalt întreabă: PANN, P. V. I, 11/20, cf. POLIZU. Ce nădejdi dă unul acelălalt le ia. ALEXANDRESCU, O. I, 85, cf. PONTBRIANT, D. Flori... sclipsec tainice în soare, Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare, Alte roșii ca jeratec, alte-albastre, ochi ce plâng. EMINESCU, O. I, 43. Încălecând pe una din iepe, mână pe celelalte în aerul întunecos... al nopții. id. P. L. 16. Care dincotro îl ruga: unul să-i deie bănărit cât a cere el, altul să-i deie fata. CREANGĂ, P. 228. Unii steteau la mese în fața bufetului, pe când alții se plimbau. CARAGIALE, O. II, 9. Când una se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai departe. SLAVICI, O. I, 123. Se uită la unul, se uită la altul. ISPIRESCU, L. 15. Unul își strânge, Sub bolta lui, șirag de stiele, Altu-și mânjește ori își frânge Partea-i de cer în bucățele. VLAHUȚĂ, S. A. I, 21. Toate caracteristicile unuia se găsesc și la celălalt. IONESCU-RION, S. 251. Unora li se părea că a sunat alarma, altora că s-a

făcut ziuă, nimeni nu-și dădea seama ce se-ntâmplase. BACALBAȘA, S. A. I, 106, cf. DDRF. Unia apucară spre sud-est...; alții apucară spre nord-est. ARHIVA, II, 43. Ieșea din casă unul, Iar celălalt intra. COȘBUC, P. I, 278, cf. BARCIANU, TDRG. Dacă faci ceva unuia..., a doua zi îți vine cu altul. PĂTRĂȘCANU, S. A. 84. Lumea așa-i: Pentru unii - iad; pentru alții - rai. COTRUȘ, V. 363, cf. ȘĂINEANU, D. U. Unii sunt fericiți exact în împrejurările în care alții se consideră cele mai nefericite victime din lume. C. PETRESCU, I. II, 5. Să se ducă unul... să aducă pe Jupâneasa Dochia... Ceilalți - după mine! SADOVEANU, O. I, 16. Cântă unul ca și soarele în zori, Altul, ca-nserarea pe morminte. PILLAT, P. 44. Unii pot să priceapă și să cultive artelă, alții nu. NEGULESCU, F. R. 264. Unele mă știu, altele m-au uitat. ARGHEZI, VERS. 207. În categorial cōincid termenii contradictorii..., deși unul cuprinde negațiunea celuilalt. BLAGĂ, T. CUN. 64. De fiecare dată când se pleacă să ridice pe unul, el scapă un altul. A. DUMITRIU, E. 11. Unul pare umbra celuilalt. TUDORAN, O. 115. La una i-am zis să vie, Ceealaltă să nu știe. JARNIK - BĂRSEANU, D. 73. Fel de fel de pomi, unii în floare, alții cu poamele verzi, mai alții cu poamele coapte. SBIERA, F. S. 16. Unu pune și-altu ia, Așa este dragostea. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 363. Una vin cu cupa-i da, Alta-n gură-l săruta. VICIU, F. 66. Șapte buși alătura, Cum era una și-alta. BALADE, I, 403. La colnice să-mi ieșiți, Unii ca lupi să urlați, Alții ca câini să lătrați. FOLC. OLT. - MUNT. II, 265. Unii sapă altora groapa și cad sânguri în ea. OȚĂLEA, A. F. 82/2. Unul face și altul trage. Cf. PANN, ap. TDRG I 631, ALEXI, W. Unii cântă, alții joacă. ZANNE, P. V, 291. (În corelație cu sine însuși) Ne-a-mpărțat, a luat unu șase și-unu șase. T. DIAL. M. I, 207. [Copiii] unu-l are dat pân Salciia și-unu l-am luat io. ib. 305. Unu punea mei, unu porumb, unu ors. ib. II, 750. ♠ (La f.; cu valoare neutră) N-apuc bine a scăpa din una și dau peste alta. CREANGĂ, P. 234. Se puseră la vorbă și nici ei nu știu ce vorbesc. Aci începeau una, aci lăsau alta. ISPIRESCU, L. 35. Simpătia e una și afacerile sunt alta. C. PETRESCU, I. I, 8. Lumea știe că sunt prietenii lui, dar prietenia e una și gospodăria e alta. PREDA, D. 109. În față una-ți vorbește și în dos alta-ți croiește. ZANNE, P. II, 134. Una zice și-alta face. id. ib. 542. Una gândește cărciumarul și alta bețivul. id. ib. V, 133. (Popular; în construcții cu prep. „până (la)”, prin care se exprimă un interval de timp neprecizat, având ca limite evenimente în desfășurare, nespecificate) Până una și alta, te sfătuiesc să cetești pre Ruinart. ȘINCAI, HR. I, 56/16. Se vor ajuta până una-alta cu ratele călugărilor. MAIOR, IST. 260/14, cf. LB. Până la una-alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul. CREANGĂ, P. 224. Până ună-altă, ia să mă duc să văd ales-au nășipul din mac? id. ib. 265. Așa este, moșnegă, văd bine; dar până la una-alta, știi ce-am gândit eu astă-noapte? id. ib. 74. Până una-alta, să vedem de urătul de dincolo. CARAGIALE, O. VI, 238. Încă până una, alta, să culeagă și câteva pere. ISPIRESCU, L. 224. Șosește el..., până una-alta. DELAVRANCEA, O. II, 281, cf. ZANNE, P. V, 648, TDRG. Până una-alta, hai să mâncăm. PAMFILE, J. II, 171, cf. CADE. Până una-alta, am aprins numai o clăie. VLASIU, A. P. 35. Trebuie să mergem, să cunoască... Cine are să le domnească. Poftim..., Ariciul nostru, până una-alta. ARGHEZI, VERS.

191. *Până una-alta, opriți tuspătru la capătul unei postate, prinseră a sfărma spice în palme.* CAMILAR, N. II, 384, cf. CL 1983, 35. *M-a întrebat dacă aveam liniștea interioară ca să pot, până una-alta, lucra.* LIICEANU, J. 263, cf. ALR SN VI h 1 836. *Până una-altă [hai să facem o țigară].* ib. h 1 836/27. *Până ună-alta.* ib. h 1 836/353. *Până ună-altă.* ib. h 1 836/53. *Până un-altă.* ib. h 1 836/260. *Pân' la una-alta.* ib. h 1 836/520. *Până una, până alta.* ib. h 1 836/182. *Pân-a hî una-altă.* ib. h 1 836/279. *Pân-a mai hî una-alta.* ib. h 1 836/284. *Până cam una-altă.* ib. h 1 836/172. *Până una, alta, ș-a rup[t]... mâinile.* T. DIAL. M. I, 76. \diamond **Expr.** **Unii-alții** sau **unii și alții** = persoane multe și diferite. [Letopiseșul] *l-au scris de pe nește izvoade ce au aflat la unii și alții.* NECULCE, L. 4. *Am umblat dup[ă] cuvântul unora și altora* (a. 1655). IORGA, S. D. IV, 37. *Am umblat noi ca niș[e] oamen[i] făr' de lucru, amăgindu-ne unii și alții* (a. 1687). id. ib. VII, 29. *Doamna lui Șarban Vodă ruga pe unii, alții.* IST. Ț. R. 5. *Au spart săcreile și lădzile unora și altora.* NECULCE, L. 59. *Petrecea bine, în primblări, pe baltă la vânători, în ospeațe pe la unii-alții.* R. POPESCU, CM I, 398. *Unii-alții dintră cumani... să nu învețe atâta din credință.* MAIOR, IST. 165/5. *Să dau sfat după știința bună... Iar nu după pofta unor ș-altor.* BUDAI-DELEANU, Ț. 375. *Înmulțindu-să scutelnicii dați la unii-alții... au rămas numai nemernicii să poarte dădiile vistierii* (a. 1818). DOC. EC. 189. *Să află acei bani în naht la cutiia podurilor sau rămășițuri pe la unii-alții* (a. 1827). ib. 390. *La sfătuirea ce-i da unii-alții ca să-și întemeieze gardiile, răspunsă că el n-are trebuință de apărători.* PLEȘOIANU, T. II, 46/25. *Ieșea... cu unii-alți la vânat.* PANN, E. I, 51/22. *Am numit o comisie pentru cercetarea de bani rămași pe la unii-alții.* GHICA, A. 420. *Lupi mâncați de oi? „O! asta nu se poate”, Zic unii-alții în lume.* ALEXANDRESCU, O. I, 198. *După multe sfichiurii ce-a primit Moș Luca de la unii-alții... am ajuns într-un târziu, noaptea.* CREANGĂ, A. 128. *Își aducea aminte uneori de câte i-au spus că au pățimit unii și alții de la femeile lor.* id. P. 141. *Cum se poate... să ajungă pe mâinele unora și altora.* ISPIRESCU, L. 26, cf. TDRG. *Spun unii și alții, grăi deodată flăcăul, că el poate să-mi facă mie un rău mare.* SADOVEANU, O. III, 25, cf. DL, DM, DEX. **Unul-altul** sau **unul și** (ori, rar, **sau**) **altul** = diferite persoane. Cf. DRLU. *Aș dori ca valoarea corului să nu depindă de bunăvoința unuia sau altuia* (a. 1881). ȘCHEI, 405, cf. POLIZU, TDRG, DR. VII, 489. *Cât mai era pe aici unul-altul, mi-a fost și rușine s-aduc vorba.* GALAN, Z. R. 296. *Degeaba zice unul și altul de Carpena - eu n-am de ce s-o vorbesc.* BĂNULESCU, I. 19. (La f., cu valoare neutră) **Una-alta** (ori, învechit, **unele-altele**) sau **una și alta** (ori, învechit, **ună și altă**), **una sau alta** = diferite lucruri, vorbe, motive etc. *Când nu va vrea muiarea să îmble după bărbat, ce va îmbla cu șuveale, una-alta va găsi, să să poată mântui.* PRAV. 168. *Mergând înaintea imbrihorului, au zis unile-altele.* ANON. CANTAC., CM II, 343. *Avea Grigorie Vodă pizmă pă dânsăi dă multe unele-altele.* R. POPESCU, CM I, 432. *În cuget îi pune ună ș-altă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 269, cf. DRLU, LB. *Eu nu plec d-aici, până nu-mi vei făgădui una sau alta.* MOZAIICUL (1839), 588/22. *Vorbind una-alta cu toți-mpreună.* PANN, P. V. I, 11/18. *Au băut fiecare...,*

vorbind una-alta despre lucruri neînsemnate. CARAGIALE, O. II, 277, cf. TDRG. *Își aducea aminte că și el are să-și cumpere una-alta.* AGĂRBICEANU, O. III, 204, cf. DL, DM, DEX. *Călugărul, de la una, alta, aduse vorba că ce fel de viață duce ea și cum trăiește.* SEVASTOS, P. 78. *Și una-alta, femeia spuse: - Uitați-vă, un sac de făină pun, și aluatul e tot moale!* FURTUNĂ, V. 87, cf. ALR II 3 535/310, 365, 836. *Până-i una-altă de făcut.* ALR SN VI h 1 836/334. *Încărcase... o tigaie grozavă dă carne-acolo, cu ficat, cu una-alta.* T. DIAL. M. I, 30. (Precedat de „câte”) *Orișe-am învățat și eu ca toată lumea, câte una-alta..., acolo am învățat.* HELLADE, D. J. 22/12. *S-a dat a îmbla cu traista pe la casele oamenilor și a cere câte una-alta de rândul mănăcirii.* MARIAN, O. II, 316. **Ce mai una (și) alta?**, se spune pentru a arăta că nu mai au rost cuvintele, motivările, explicațiile. *Acu, ce mai una ș-alta? Părvu dăduse foc la pătulul lui Dragomir.* CARAGIALE, O. II, 308, cf. CADE 40. **Unul una, altul alta** = (pronumele la f. sugerează cuvinte, afirmații) fiecare câte ceva. *Să frământa cu voroava lucrul și unul una, altul alta, să lămurește lucrul.* M. COSTIN, O. 122. *Ba unul una, ba altul alta, de la o vreme i-a furat somnul pe amândoi.* CREANGĂ, P. 133. *Mai ziseră unii una, alții alta.* ISPIRESCU, ap. TDRG, cf. DL, DM, DEX. (Cu parafrazarea expresiei) *Una spunea una, alta alta, de acolo mai zicea și ea câte ceva.* SEVASTOS, P. 78. \diamond (Pronumele corelate sunt legate între ele prin prepoziții sau adverbe de comparație) *Va aleage ei unul de altul.* CORESI, EV. 34. *Macară s-ară fi mai cu bunătațe unul decât altul și mai pre desupra.* id. ib. 93. *Fiiul omenesc... va aduna înaintea lui toate limbile și-i va împărși pri înși unul de-altul.* VARLAAM, C. 21. *Ucide unul pre altul.* PRAV. 85. *Împărații între împărați, craii între crai... slugile între slugi au osebite unii decât alții.* M. COSTIN, O. 159. *Cum să poată fi statul unora mai bun decât altora?* N. COSTIN, C. 12. *Aceste dară două stele... una de la alta lungă depărtare și mare deosebire au.* CANTEMIR, O. V, 37. *Acelea care una cu alta au fire osebită, precum ritorica cu filosofia.* MOLNAR, RET. 55/14, cf. POLIZU. *Cetățene... unul nu poate fi mai sus decât altul, nu permite Constituția.* CARAGIALE, O. VI, 54. *Îndeobște nenorocirile se grămădesc asupra omului. Una naște pe cealaltă.* SLAVICI, O. I, 60, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Ne oglindim unul într-altul.* SORESCU, D. 19. *Una strigă și p-aialtă, se spune pentru a arăta că un necaz este de obicei urmat de alt necaz.* Cf. UDRESCU, GL. (Pronumele cu care se corelează este la dativ) *Unul este dator altuia cu o sumă de bani.* (L o c. a d j. și a d v.) **(Tot) unul ca altul** (sau, învechit, rar, **ca alt, alalt**) **(de...)** = la fel, deopotrivă (de...). *N-ai iubită pre toți oamenii unul ca altul* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 453/12. *Am cântat... nu o dzi, nice doauă, ce tocma șeapte dzile, una ca alaltă.* VARLAAM, C. 101. *Vor fi tot unii ca alții amândouă parțile și la tot meștersugul să vor tocmi într-o fire și într-un cumpăt.* PRAV. 130. *Căzură [să se lupte] trei înși tot unul ca alt.* PANN, E. II, 80/1. *Găsi încă două femei una ca alta de tinere.* ISPIRESCU, L. 7, cf. DDRF, CADE, DL, DM, DEX. *Sântem unii ca alții.* ALR I 350/125. *Fetelor, să vă gătiți, Una ca alta să fiți Cu ciorapi de la oraș.* I. A. POPESCU, O. 16. (**Expr.**) **Unul mai... decât** (sau, învechit, **de**) **altul** (sau, învechit, rar, **alalt**), se spune pentru a arăta că într-un grup de ființe,

de obiecte etc. fiecare în parte excelează în privința unei anumite calități. *Feaștele lor... una de alaltă mai frumoasă și mai luminată.* VARLAAM, C. 378. *Pietre nestemate, una mai frumoasă decât alta, una mai mare decât alta.* ISPIRESCU, L. 191. *Prin geamurile unul mai mare și mai aburit decât altul, se conturează... niște umbre fuguate.* SĂM. I, 74, cf. DL, DM, DEX. ◇ (În construcții cu prepozițiile corelative „de la... la” sau „de la... până la”) *O, de la una la alta, câtă mică depărtare!* CONACHI, P. 270. *Feliurimi de flori încheagă, așa cât nici se simțește. De la una până la alta felul ce le despărțește.* id. ib. 284. *Din locuri apărute se poate vedea de la unii la alții.* C. PETRESCU, I. II, 14. *Prima dată, soarele, în timp ce trecea de la unul la altul, Căzu, pasăre de aur ucisă, în valuri.* DOINAȘ, A. P. 3. ◆ (Pronumele legate între ele prin prepoziții formează construcții cu valoare modală, exprimând adesea și ideea de reciprocitate; în locuțiuni și expresii, și la f., cu valoare neutră) *Fă și sfeașnic den curat și prisne de aur, fundul acestuia, stâlpul, fufeazdele, boldurile și florile-i unele dentr-alalte să iasă.* PO 263/7. *Se văzură goli și se rușinară unul de alt.* MOXA, C. 9/12. *De s-ar bate cei răi cu cei răi, puțin s-ar socoti de s-ar birui unii de alții.* N. COSTIN, C. 175. *Vaiete și țipete, plânsuri, despărțiri unul dă altul și altele ca acestea.* R. POPESCU, CM I, 251. *Într-o casă de oaspeți, unu cu altu au mâncat și au beut.* OȚĂLEA, A. F. 84/10. *Unul pe altul împedecați căzură.* BUDAI-DELEANU, Ț. 281. *Au avut meterezuri, palancă de copaci clădiți unul pe altul, și era acolo ca o cetate.* DIONISIE, C. 232. [Albinele] *ca strugurul înaintea urdinișului, cu picioarele una de alta acățate stau.* TOMICI, C. A. 4/12. *Hotărându-se a da... [100] lei unul cu altul, spre a se ușura pe cii mai slabi (a. 1823).* URICARIUL, V, 182/9. *Să... răsădesc [răchiși] aice pe dinainte, una lângă alta.* DRĂGHICI, R. 49/3. *Toate părțile lumii sunt lănuite într-astfel de chip, că e peste puțină de a cunoaște una fără celelalte și fără totul.* BĂLCESCU, M. V. 5, cf. POLIZU. *Să stea legate... în depărtare una de alta.* CUPARENCO, V. 12/21, cf. PONTBRIANT, D. *Osteneala de a se apropia unii de alții.* CANELLA, V. 74. *Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta, Fulgerele adunat-au.* EMINESCU, O. I, 146. *Este o grămadă de groși bătrâni, puși unii peste alții în chip de pereți.* SLAVICI, O. I, 56. *Steteau amândouă una lângă alta, de vreun ceas.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 8, cf. ALEXI, W. *Cum ar fi sfârmat acum unul de altul capetele oamenilor cari se adunau în camera „optsprezece carate”.* AGĂRBICEANU, A. 478. *Se despart apoi două rânduri, taberele trec una prin alta, într-o îmbinare măiastră.* MANIU, V. P. 35. *Șiruri lungi de țărani legați cot la cot și unul de altul... se târaiau... de-a lungul satului.* MIRONESCU, S. A. 23. *Alese o țigară. Aprinse aruncând în sus inele de fum, privindu-le cum trec unul prin altul.* C. PETRESCU, I. II, 61. *Zilele seamănă una cu alta ca picăturile de apă.* DAN, U. 84. *Se așază în semicerc... unul lângă altul.* BLAGA, M. M. 73. *Căuzașii veniră din întuneric în șir, unul după altul.* CAMIL PETRESCU, O. II, 8. *Copiii se așezaseră... unul lângă altul, după fire și neam.* PREDĂ, M. 24. *Frecarea suprafețelor de piele una peste cealaltă.* ABC SĂNĂT. 207. *Ieri două căprioare ne-au tăiat drumul, Săltând sprintene una alături de alta.* SORESCU, D. 11. *Chemări*

țipate... creșteau unele din altele. BĂNULESCU, I. 89. *Stătea așa cu gemunchii dezgoliți, striviți unul de altul.* V. ROM. noiembrie 1969, 12. *Când chema fetele-n joc, ele se strângeau una de alta.* SEVASTOS, P. 95. *Am dat vorba... unu dănu altu, io lu dănsu, dănsu la altu.* T. DIAL. M. I, 68. ◇ Loc. a d v. **Unul peste altul = a)** în dezordine, de-a valma. *Feciorii au sărit... toți grămadă unul preste altul.* BĂRAC, T. 18/15. *La cursurile lui Michelet... se îmbulzeau studenții cu miile, unul peste altul.* GHICA, S. 700. *Veverișle, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii.* CREANGĂ, P. 240. *Diavolii odată încep a se cărbăni unul peste altul în turbincă.* id. ib. 303. *Într-un colț al casei, la pământ, dormeau una peste alta vo câteva sute de cărți vechi.* EMINESCU, P. L. 29. *Erau peste cinci sute de mitocani..., vorbeau, râdeau, se certau; ședeau unul peste altul.* CARAGIALE, O. I, 13. *Vederea cadavrelor, căzute unele peste altele, îi slei toate puterile.* BUJOR, S. 170, cf. CADE. *Socul casei este din bolovani de râu trântiți unul peste altul.* CĂLINESCU, S. 348. *Îi aruncau în biserici, unul peste altul.* BARBU, PRINC. 22. *Fermea ochii privitorilor ce se grămădeau unii peste alții ca s-o privească.* POPESCU, B. II, 16; **b)** (regional) în total. *Ăștia trei, cu neamurile lor cu tot, înseamnă, unul peste altul, mai mult de jumătate din sat.* PREDĂ, D. 176. (Familiar) **Una peste alta** sau **(cu) una cu alta** = toate la un loc, în totalitate, în întregime (compensându-se). *Una peste alta fac o sută de lei.* CADE, cf. DM, DEX. □ *Cum ați petrecut? – Știu eu?... Una cu alta, bine.* **Unul** (sau, învechit, rar, **un)** **după altul** = în mod succesiv (și repede sau în număr mare). *Și una după alta le îmbracă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 187. *Pe un după altul aduce ispița.* id. ib. 290. *Așa purure să părăndară Stăpâniile una după alta, Mergând din spiță în spiță pe scară.* id. ib. 350, cf. DRU. *Nu-ți era indestul de o rană, ci trei mi-ai trimis, și una după alta?* MARCOVICI, C. 19/25. *Începurăm a pleca unul după altul.* MOZAIICUL (1838), 244/2. *Unii după alții au trecut pe aice ca prin o poartă.* IST. M. XXI/6. *Să-ți fac tot treabă Una după alta-n grabă.* PANN, P. V. II, 119²/8. *Oamenii... săreau pe uscat unul după altul.* GHICA, S. 394. *O vor ataca unul după altul.* BARONZI, I. L. I, 128/22. *Se deșteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieții sale trecute.* ODOBESCU, S. I, 154. *Se sting una după alta Și icoana și suspinul.* EMINESCU, O. IV, 507. *Pune prinsoare... să bea cincisprezece cafele una după alta.* CARAGIALE, O. I, 12. *Trei fete, una după alta gata de măritat.* id. ib. II, 223. *Unul după altul..., toți trebuie să moară.* SLAVICI, O. I, 203. *O muzică mai lină Ca de zefir când printre flori s-alină, Smulgând petale una după alta.* CODREANU, S. I, 69. *Se iviră în negura de la intrare, unul după altul, cei șase băieși cu fețele pământii.* AGĂRBICEANU, A. 435. *Un rând de hațge, un palton vechi, câteva rufe cusute de surori ies una după alta.* BASSARABESCU, V. 137. *Pe-același drum, ... unii după alții, drumeșii trec de mii de ani.* MINULESCU, VERS. 9. *Am tras două gloanțe, unul după altul.* C. PETRESCU, I. II, 18. *Icoanele se strecoară una după alta.* SADOVEANU, O. I, 631. *Satele erau înșiruite unul după altul.* DAN, U. 143. *Triburile se supun unul după altul.* OȚETEA, R. 135. *Bău două pahare mari, unul după altul.* TUDORAN, P. 390. *Întrebările îi trecură prin cap ca fulgerul, una după alta.* PREDĂ, D. 152. *Ziua și*

noaptea vin una după alta. BĂNULESCU, I. 9. (Învechit și regional) **Unul într-altul** (sau învechit, rar, **într-alalt**) = foarte aproape unul de altul. *Strânși unul într-altul se coboară pe lungul apii.* PĂCLEANU, I. II, 32/30, cf. BAR. – MUNT., w. 477²/2. *Obiceiu... de a zbura în cărduri rotunde, îndesați unii într-alții.* ODOBESCU, S. III, 30. *La noi, în satele de munte, casele nu-s vârâte una într-alta.* DAN, U. 204. *În haine ca-n zi de paradă, țin pânea-nghețată la foc, Stând unul într-altul grămadă.* COȘBUC, P. II, 46. *Prin pădure... sta fagul ca lumânările, unu-ntr-altul, de nu se vedea nimic înaintea ochilor.* BARBU, PRINC. 208. (Învechit și regional) **Una într-alta** (sau **în alta**) = continuu, neîntrerupt. *Începu să strănute una-ntr-alta-n acel ceas.* PANN, H. 4/16. *Nu mai ridicam alăul deloc, deși peștele izbea în pânza lui una-ntr-alta.* VIȘARION, FL. 102. *Să corovăiește una-n alta.* ALR SN IV h 970/928. *Parcă-se pune la ciorbă Una într-alta tot să soarbă, Astfel nu-ți dă pas la vorbă, se spune despre cineva vorbăreț.* Cf. PANN, ap. ZANNE, P. III, 526. ♦ (În construcții cu prepoziții corelative precum „de la... la”, „din... în”) *Când nu se dau de la unii la alții, nu se dzic talanduri.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/25. *Umbla de la unul până la altul, pipăind mânele lor înghețate.* ODOBESCU, S. III, 302. □ *Vestea, din unul în altul, ajunsese până la el. Trec prin camerele apartamentului dintr-una-n alta.* (Învechit, rar; cu elipsa celei de a doua prepoziții) *Ceastă carte... să o tremeață de la unrăi alalți* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 53/21. (La f., cu valoare neutră; în expr.) **Din una în alta** sau **dintr-una într-alta** = luându-se cu vorba, din vorbă-n vorbă. *Din vorbă-n vorbă, din una-n alta, ajung până acasă la cumătra!* CREANGĂ, P. 32, cf. ZANNE, P. V, 648, TDRG, CADE, DL, DM, IORDAN, STIL. 133, UDRESCU, GL. ♦ (În construcții cu prepoziții, cu conjuncții sau cu adverbe repetate înaintea fiecărui termen al corelației, se exprimă alternanța) *N-au stăpănit nici unul toată împărăția, ci când unul, când altul, pe câte jumătate.* VĂCĂRESCUL, IST. 254/48. *Viața mea fi-va oară chinuită de amărăciuni sau zile plăcute și line mă așteaptă? Nu mă turbur nici de una, nici de alta.* MARGOVICI, D. 2/15. *Vor face dovadă de nevinovăția ori a unuia, ori a altuia din acei osândiți.* REGUL. ORG. 242/21. *Nu vă depărtați nici de una, nici de alta, așa precum nu vă depărtați nici de voi înșivă.* NEGULICI, E. I, 128/12. *Privea în tot timpul când la unul, când la altul... și părea foarte vesel.* SLAVICI, N. I, 163. *Pânda când unul, când altul.* ISPIRESCU, L. 4. *Când unul, când altul... se ridica de la masă.* AGĂRBICEANU, P. M. 209. *Că-mi datoresc ceva – ori unul, ori altul, se poate.* SADOVEANU, O. X, 607. *Își dă aere de savant și de poet; dar nu-i nici una, nici alta.* id. ib. XIV, 60. *Se-aseamănă așa de mult că Nu știi când e unul, când e altul.* BLAGA, POEZII, 69. *Să nu fie vreo înștiințare... Sau poate scrisoarea vreunei femei. Nu era nici una, nici alta.* VINEA, I. 6. *Ș-a început să bată cât în unu, cât în altu, cât în unu, cât în altu.* O. BĂRLEA, A. P. I, 433. □ *Venea mai unul, mai altul. Vorbea ba unul, ba altul, ba celălalt.* ♦ (Construcția exprimă atât alternanța, cât și ideea de mulțime sau de varietate) *Gândire-ai că și unii ș-alții visă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 108. *Și unul și alții alerga cătră lăcuința lui.* DRĂGHICI, R. 167/4. *Și unul și altul sâni de mic preț.* TEODOROVICI, M. 115/9. *Slujind cu credință, ba la unul, ba la altul, ...*

și-a sclipuit puține parale. CREANGĂ, P. 139. *Și unii și alții... aveau în parte [dreptate].* CARAGIALE, O. III, 131. *Începu să certe mai pe unul, mai pe altul dintre dânsii.* SLAVICI, O. I, 247. *Întrebă pre unii și pre alții despre Scorpie și locuința ei.* ISPIRESCU, L. 18. *Copiii... răscolea prin sac și inhăța cu dinții când din una, când din alta.* id. ib. 268. *Și unii și alți tot țărănă v-ăți face.* LUNGIANU, CL. 81, cf. CADE. *Întrebă pe unul și pe altul care e drumul către schit.* GALACTION, O. A. I, 323. *Noi așa am auzit vorbindu-se de unul și de altul.* C. PETRESCU, R. DR. 244. *Și unii și alții nu urmăreau decât îndestularea nevoilor lor.* OȚETEA, R. 41. *Ironizând pe unii și pe alții,... ajunge să se iluzioneze și să creadă că are o activitate.* CĂLINESCU, C. O. 32. *Să ai brațele pline cu plocoane când te duci la unu și la altu de la care poți să capeți ceva.* NEAGU, I. 90. (La f., cu valoare neutră) *Având eu multă mil[ă] despre dumnealui, și la une, și la alte* (a. 1729). IORGA, S..D. VII, 113. *Hogea, cu una, cu alta,... câștigă bani.* PANN, H. 62/2. *Vorbind cu dânsul când de una, când de alta.* ODOBESCU, S. III, 248. *A înșfăcat-o în brațe pe Stanca Rădii și, nici una, nici alta, s-o arunce de sus de pe tăpșan.* CARAGIALE, O. I, 38. *Se gândește mai la una, mai la alta.* id. ib. 175. *Să vorbească mai despre una, mai despre alta.* SLAVICI, O. I, 105. *Căprarul, abia scăpat de militarie,... cu una, cu alta, mai cu ce avea de la părinți, scoase apă din piatră și ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat.* DELAVRANCEA, S. 24. *Aleodor voi să se codească oarecum, ba că trebile împărăției nu-l iartă să facă o călătorie așa de lungă, ba că n-are călăuz, ba că una, ba că alta.* ISPIRESCU, L. 43. *Și tot vorbind așa, ba una, ba alta, au ieșit afară din oraș.* VLAHUȚĂ, O. A. 252. *Încerca chip și fel s-o îmbuneze, să-i spuie ba una, ba alta.* SĂM. II, 149. *Mai cu una, mai cu alta, cu sfatul, cu treaba, Sandu nici nu prinsese de veste cum trecuse de răpede soarele de-amiază.* MIRONESCU, S. 19. *Am mai vorbit cu Dionis de una, de alta.* GALACTION, O. 88. *Se cam tânguie de unele și de altele.* SADOVEANU, O. XVII, 408. *Că nu putem, vom vedea, că una că alta, căr-măr.* DAN, U. 88, cf. IORDAN, STIL. 134. *Pe urmă s-au mai dat la vorbă ba despre una, ba despre alta.* SBIERA, P. 151. *Biata fată dă să mintă... ba una, ba alta, dar zmeul – zmeu, nu crezu nimic.* RETEGANUL, P. V, 25. *Se dă în vorbă cu dânsa mai cu una, mai cu alta.* SEVASTOS, P. 51. *Apoi mai una, mai alta,... prinse prietenie cu bătrânul.* FRÂNCU – CANDREA, M. 252. *Vorbesc de una, de alta.* SNOAVA, IV, 376. *S-a luat dă fâmeie, că una, că alta, că sucită, că-nvârțită.* T. DIAL. M. I, 59. (E x p r.) **(Ba) din una, (ba) din alta** = din vorbă-n vorbă, v. v o r b ă. *Ba din una, ba din alta și de cole până colea, și-au plăcut unul altuia.* CREANGĂ, P. 168, cf. DL, DM, DEX. *Din una, din alta, drumelul îl cam vede pe moșneguș câte parale face.* FURTUNĂ, V. 66. *Jucam cu fete și..., dâna una, dâna alta, de, ne-am dus acolo.* T. DIAL. M. I, 237. ♦ (În construcții cu pronomine corelate la dativ sau la acuzativ precedat de prepoziție și cu un verb, de obicei la plural, se exprimă reciprocitatea) *Băsăduiră urul cătră alaltu.* COD. VOR.² 41^v/6. *Toți, unul alăltui supuindu-se.* ib. 82^v/2. *Să ne iubim unul cu alalt.* CORESI, L. 199/14. *Și grăură unii cătră alalți.* PO 40/21. *Se închinară unul altuia.* ib. 238/10. *Să nu gândiți rău unul altui.* VARLAAM, C. 112. *Dragoste să avăm unul cu*

alalt, că mai bură de aceasta nu e. IEUD, 257/8. Când să vor gălcevi doi oameni... și va scoate den loc unul pre altul..., să nu să cearte. PRAV. 56. Să tocmăsc amândoo părțile și să împacă și dau mâna unii cu alții. ib. 242. Să vor zminti mulți și unul pre alt să vor vinde și să vor urî unul cu alalt. N. TEST. (1648), 31^v/8. Și unul cu altul vorbeaște și unul cătră altul scrie. ST. LEX. 218^v/11. Neștiind dohtori, când să războlesc nădzuiesc unii la alfi de-ș întreabă leac și buruiane. DOSOFTEI, V. S. octombrie 90/5. Cinci garduri era,... fiindu-se unul de alt. BIBLIA (1688), 66^v/12. Cu bani ruga și da ca să mazălească unul pe altul. IST. T. R. 37. Nu înțelegea unul altuia ce grăia. N. COSTIN, ap. CADE. Vaiețe și țipete, plânsuri, despărțiri unul dă altul și altele ca acestea. R. POPESCU, CM I, 251. Ajutoriu să-ș ceară una de la alta (a. 1702). GCR I, 343/32. Să fim cu dreptate unul spre alt până la lucrul de un ban (a. 1752). ȘCHEI, 12. Putea să și vorovască unul cu altul și să să mângâie. AETHIOPICA, 43^v/14. Îngerii împreună apuca unul pre altul din oamenii aceia. MINEIUL (1776), 18^v/21. Machedoneanii tăia într-înșii cum să taie și să mestecară unii cu alții. ALEXANDRIA (1794), 60/2. Unii cu alții să lua de păr. BUDAI-DELEANU, T. 336. Unul altuia să ajute. TEODOROVICI, M. 57/9, cf. DRU. Fugăa unul de altul. CONACHI, P. 84. Acești ibovnici unul pentru altul pier. id. ib. 87. Rămân... în nemișcare, cu ochii așintți unul asupra altuia. PĂCLEANU, I. II, 36/13. Ne uitam unul la altul. NEGRUZZI, S. I, 68. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strâns unul de altul. id. ib. 77. Acest sunet, acest nume valurile-l primesc; Unul altuia îl spune. ALEXANDRESCU, O. I, 72. Se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul besnei. ODOBESCU, S. III, 183. S-ajung curând în cale, s-alătură călări, și unul înspre altul se pleacă-n dezmierdări. EMINESCU, O. I, 97. Nu au grija nimănuia și, de dragi unul altuia, Ei din ochi se prăpădesc. id. ib. 104. Ne uitam unul la altul. GANE, N. III, 123. Fetei și lui Ipate au început a li sfârâi inima unul după altul. CREANGĂ, P. 167. Muzicanții se uitau unii la alții zâmbind de slăbiciunea lor nervoasă. CARAGIALE, O. II, 337. Și-a trimis unul la altul bilete de amor. id. ib. VI, 50. Să ne ajutăm la nevoie unul pe altul. SLAVICI, O. II, 198. Vor să-și răpească una de la alta pământ. ISPIRESCU, L. 5. Încet, se deprinseră unii cu alții. id. ib. 8. Le ațâtau una contra alteia, fără nădejde de pace. DELAVRANȚEA, T. 148. Nu se vor mai despuia oamenii unii pe alții. IONESCU-RION, S. 121. Vedea-n năpraznica-i mirare Cum una pe-alta se ținea În brațe strâns. COȘBUC, P. I, 256. Toți se uitară lung unul la altul. SĂM. I, 62. Domnii au vorbit unul cu altul. PĂTRĂȘCANU, S. A. 12. Priveam toate trele una la alta speriate. AGĂRBICEANU, A. 344. Nu se mai uitau deloc unii la alții. REBREANU, R. I, 128. Știți că sunt șanșurile cu fărui și cu sârme, unde unii pe alții se așteaptă cu ochii trezi. C. PETRESCU, I. II, 4. Așa am socotit eu, că ne putem ajuta bine unul pe altul. POPA, T. 139. Dacă li-s dragi unul altuia, le-a plăcea ș-aicea. SADOVEANU, O. V, 407. Tatăl meu și maică-mea au venit unul spre altul din două extremități ale teritoriului românesc. id. ib. XVI, 390, cf. BUL. FIL. V, 321. Directorii se uitară unul la altul. ARGHEZI, S. XI, 46. Adunăm două mii de oameni..., ca să se vadă unii pe alții. CAMIL PETRESCU, O. II, 34. Vroiau parcă să-și dovedească unul altuia ceva. PREDĂ,

R. 7. Hai să ne uităm unul la altul. SORESCU, D. 43. Animalele... se învăteau întruna, căutându-se unul pe altul. BĂNULESCU, I. 81. Își lovea unul de altul pumnii înnegriți. V. ROM. martie 1970, 16, cf. L. ROM. 1974, 177. Nu era chip să se poată trânti unul pe altul. RETEGANUL, P. III, 62, cf. ALRM SN III h 1 070. Unii L-alții se uita. BALADE, II, 140. O hulpe și c-on ariș... Să dau cu minșuhile unu cătră altu. O. BĂRLEA, A. P. I, 123. Cinci degete sânt la o mână și unul cu altul nu se potrivesc. ZANNE, P. II, 104. (Învechit, rar; în forma un) Un pe altu scoate din domnie: BUDAI-DELEANU, T. 349. (Învechit, rar; cu juxtapunerea pronumelui corelat) Ne sărutămu urul alaltu. COD. VOR.² 13^v/14. No vă clevețireți urul alaltu. ib. 65^v/8. Du-te de te iartă cu însul și vă lăsați greașalele urul alaltu (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 51/8. (La f., cu valoare neutră) Una pentru alta, se spune când cineva îi face cuiva un rău ca revanșă. Am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri. Vorba ceea: una pentru alta. CREANGĂ, P. 196, cf. ZANNE, P. V, 648.

4. (La sg.; păstrează mai pregnant ideea de număr, referindu-se la un obiect, o ființă etc. dintre mai multe, numărate în prealabil sau în număr cunoscut) Îndârjitu-ne-ai pre noi cu unul dentru ochii tăi. BIBLIA (1688), 453^v/33. N-au luat până acuma muiare sau au luat una... sau două. ANTIM, O. 379. Îmi aducea... două scrisori... Cunoscul pe adresa uneia slova doamnei B. NEGRUZZI, S. I, 62. Mustățile... trebuie să aibă... lungime de cel puțin cinci centimetri una. CARAGIALE, O. III, 29. Fără că să-și mai dea șeamă despre ceea ce face, ridică ună din mâinile ei și o sărută. SLAVICI, O. II, 49. O muscă... năzuia numaidecât să se adăpostească de arșița dogoritoare a soarelui în umbra umedă a uneia din nările ei. HOGAȘ, M. N. 173. Obuzul a lovit doi... Unuia i-a școs mafele. C. PETRESCU, I. II, 14. (În corelație cu numerele ordinale) Un riu... se împarte... pre patru capete. Unuia nume Fison... și numele riuului al doile Ghion... și riuul al treile Tigris. PO 16/19. Luo Lameh doao muieri: numele unuia Ada și numele al doilea Sela. BIBLIA (1688)², I, 176/55. Într-o duminică se mărita una, într-alta se cununa a doua. AGĂRBICEANU, S. P. 23. Fost-am trei fete de-mpărat... Una-i în codrul arămiu, A doua în cel argintiu, Pe mine, fiind năzdrăvană, Mă pierdu zmeul din goană. CĂLINESCU, O. IX, 389. (Însoțit de o determinare construită cu un numeral cardinal) Tu, Doamne... arată de ce am ales den cești doi unul. CORESI, L. 7/3. Să poate socoti den doauă lucruri unul, oarecarele va fi mai rău. PRAV. 149. Thales filosoful, carele dintre cei șapte ai grecilor: înțelepți unul era. CANTEMIR, O. V, 38. Când din două propoziții una va fi condițională au ipotetică, atunci se despart. HELIADE, GR. ROM. 162/17. Orițe pornire împotriva unuia dintr-aceste două adevăruri poate să-și aducă mare vătămare. MARCOVICI, D. 7/19. Una din cele două umbre dispăru. EMINESCU, P. L. 95. Să-și alegă de soție pe una din cele trei fete. ISPIRESCU, L. 5. Unchiul Alexe era unul din cei 12 copii ai bunicului. AL LUPULUI, P. G. 9. Pretendentele n-aveau păr lung, uite așa ca una din cele două tovarășe ale noastre de masă. MIHĂEȘCU, D. A. 47. Pocnește-n violină unul din cei doi greieri. CĂLINESCU, L. L. 71. Acceptând... una din cele două păreri. LL 1972, 304. Din doi protivnici unul să piară mai curând. COȘBUC, P. I, 158. Dintre noi doi trebuie să-și fi plăcut

unul mai mult. POPA, T. 116. (La f., cu valoare neutră) Din două una: ori tu ești amestecat în trebile aceste,... ori nu ești amestecat și nu știi să te ferești de oamenii răi. SLAVICI, O. I, 184. ♦ (În corelație cu sine însuși, se exprimă și ideea de opoziție, de distribuție, în cadrul unei enumerări) 2 oameni era într-o cetate, unul bogat și unul sărac. BIBLIA (1688), 227/37. Făcut-au... 2 cișmele, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială, una denaintea porții curții domnești și una denaintea feredelului. NECUȚCE, L. 308. Șase rochie, două de dimie, una de maltin, una de papură, una stambol șali, una de hasa (a. 1813). URICARIUL, XIV, 234. Războiul are două suluri, unul dinainte, pe care se înfășură pânza țesută, și unul înapoi, pe care stă înfășurată urzeala. DAMÉ, T. 135. Două gloanțe, unul în cap, unul în plămân. C. PETRESCU, I. II, 18. Erau în vecini niște copii... Pe unu îl chema Florea și pe unu Viorel. VLASIU, A. P. 17. S-a ținut cu una din Cergănești, cu una din Târgul de-afară și una din dosul pompei. P. CONSTANT, R. 194. Îi așin doi bărbai voinici calea într-o noapte... Și, fără vorbă: unul îl ține – și unul îl tunde și-l rade. SADOVEANU, O. I, 610. Trei turme de miei Cu trei ciobănei. Unu-i moldovan, Unu-i ungurean Și unu-i vrancean. ALECSANDRI, P. P. 1, cf. 39. L-am găsit la poartă-nchisă, Unde-s mândrulițe strânse. Una-n poală mi-l ținea, Una patul îi făcea,... Una carne că-i frigea, Una că mi-l descuța, Una-n gură-l săruta! JARNÍK – BÂRSEANU, D. 52. De când sânt eu pe pământ, Numai trei mândre-am avut: Una-n deal Ca ș-un pahar, Una-n vale Mândră tare, Una-n capul satului Ca și floarea crinului. id. ib. 95. Spune părul cailor? – Unu-i negru ca corbu, Unu-i purumb ca cucu. ȘEZ. I, 44. C-am avut trei logofeți: Unu-a murit, Unu-a pierit, Unu-n munte s-a suit. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 384. Răsărit-au două stele... Una-i ea și una-s eu. FRIEDWAGNER, R. V. 237. Când treci, bade, pe la noi, Uită-te că-s trei ultoi. Un' cu mere, Un' cu pere, Un' cu buzăle mele. FOLC. TRANSILV. II, 38. Doo lăstări... să bagă-n cuaj-așa..., una-ntr-o margine, una-ntr-o margine. T. DIAL. M. II, 52. ♦ (În corelație cu pron. nehot. altul, exprimând și ideea de numeral ordinal, cu adj. nehot. alt sau cu pronume și adjective demonstrative) Nimenea nu poate a doi domni lucra sau amu unul va iubi, iară altul va urî (a. 1574). GCR I, *8/15. Luo doao muieri: numele uniia Ada și numele alțiia Silla. PO 23/23. Feace doi heruvimi den prisne de aur: unul pre un cap, altul pre alt. ib. 305/6. De să vor tocmi doi plugari ca să-și schimbe pământurile..., dup-acia unul den dâșii va vrea să întoarcă, de va fi apucat celalalt să fie sămănat pământul, nu vor putea întoarce. PRAV. 2. Avea 2 muieri: numele uniia Anna și numele alțiia Fennana. DOSOFTEI, V. S. decembrie 205²/28. Necopoi doao sânt, una mare, alta mică să cheamă; cea mare, dincolo de Dunăre, cea mică, dincoace. C. CANTACUZINO, CM I, 25. Această înfrângere se împarte în doao: una iaste pocăința... și alta o socoteală temeinică. ANTIM, O. 351. Doao aripi, una era neagră, altă era de aur. ALEXANDRIA (1794), 11/9. Un om au avut doi câni, dintră cari pre unu la vânat, dară pre celalalt casa a păzi i-au fost învățat. OȚĂLEA, A. F. 74/4. Doao rânduri de fundații..., una adecă pentru a să face o școală grecească, alta pentru a să împărți la săracii din Brașov (a. 1798). ȘCHEI, 36. S-au și stricat 2 clopote,

unul de 161 și altul de 300 fonț (a. 1827). IORGA, S. D. XIII, 142. Eu zic... poate să fie sau una, sau alta din două (a. 1840). PLR I, 77. În om două sânt stăpâne puteri împărățitoare: Una ca să zădărească, alta povățuitoare. CONACHI, P. 276. Vezi tu buțile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere. EMINESCU, P. L. 8. Sunt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos de orice critică, iar altele la nivelul criticeii. CARAGIALE, O. III, 101. Este o fântână... și două găleți, una în fântână, iar cealaltă atârnată-n aer. SLAVICI, O. I, 268. Veniseră... nouă inși, unul certat de justiție pentru loviri, altul pentru insultă. DELAVRANCEA, O. VIII, 105. Motivul dualist: crearea lumii prin două puteri antagoniste – una reprezentând binele; cealaltă, invidioasă, reprezentând răul. CARTOJAN, C. P. I, 39. [Mesele] le luam împreună la restaurant,... una la Șosea și alta la Oteteleşeanu. C. PETRESCU, I. I, 99. Două „treiuri”, unul la matematică și altul la grecească. KLOPȘTOCK, F. 205. Două căi paralele... străbăteau regatul de la nord la sud, una de-a lungul mării, alta peste podișul Anzilor. OȚEȚEA, R. 140. Din șapte nasturi mai atârână cinci. Doi s-au pierdut. Unul a rămas pe munte, Altul a căzut în râpă. ARGHEZI, S. II, 72. Două țărânci cu niște saci prin preajma lor. Una e mai bătrână,... cealaltă mai tânără, însă uscată. CĂLINESCU, C. O. 103. Două grădinițe... – una de flori, cealaltă... – cu straturi. BLAGA, H. 8. Că-s cu trei cai de furat: Unu-i roșu ca focu, Altu-i negru ca corbu. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 290. Se-ntâlnea Trei voinici pe trei cai murgi: Unul mi-este Balaiban Și unul tânărul Ioviță..., Și-altu bătrânu Novac. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 148. Să mă lași a săruta Două flori pe fața ta. Una-i floarea de zăpadă, Alta-i floarea de livadă. FRIEDWAGNER, R. V. 94. Trei fete mi-avea, Una Mizilca, Ș-alta Danta, Ș-una Florica. FOLC. OLT. – MUNT. II, 113. □ În clasă am găsit doi elevi: unul privea albumul de pictură, iar celălalt elev citea. E bine să înțelegem cele două aspecte principale, întrucât și unul, și celălalt contribuie la găsirea soluției optime. (În corelație cu un pronume sau adjectiv pronominal și cu un numeral ordinal care imprimă pronomelor și ideea de ordine într-o succesiune) Să aibă trei podure: unul dedesupt, altul în mijloc, al treilea în verhu. PO 28/19. S-au prilejit trii înnoituri de domnie: una la Belgrad, a Dabijeji Vodă,... altă domnie tot într-acelaș an, domniia dentăi a Ducăi Vodă, a treia a lui Iliiaș Vodă. M. COSTIN, O. 122. Unul își arăta țopii la o frumoașă țărăniș; altul își lăuda către un gros țăran trăinicia opincilor sale, al treilea..., cu bucatele fumegătoare. HELIADE, HR. 14/11. În moară se aflau trei lămpi: una deasupra coșului, alta în fața locomobilei..., iar a treia, cea atârnată deasupra mescioarei. SLAVICI, O. I, 306. Am trei surori: una zice să se facă ziuă, alta ba, iar a treia că i-i totuna (Fereastră, patul, ușa). SBIERA, P. 319. ♦ (Învechit și popular; la f.; cu rol de adverb, în enumerări) Purceasără mainte de dzuă, una pentru osârdie ce avea cătră învățătorul său, alta să temea. VARLAAM, C. 104. Nemică n-au pestit Domnul Hristos, nice s-au tângădit de cătră mântuința rodului omenesc: una, făcând bine oamenilor..., alta, învățând cu cuvântul. id. ib. 342. Văzând Petru Vodă poșta lui Ianoș crai, una pentru juruință, alta pentru prieteșugul ce-l aveau împreună, îndată au gătit oaste. URECHE, L. 138. Fiind războiaie

dease..., una pentru că era multe cetăți nedobândite, alta pentru sângele lui Urie. DOSOFTEI, PS. 171/19. Lucrul acesta la o cale să-l puie, una: ca țara să nu să calce peste tot de dânșii, alta: ca să să mai lungească vremea trecând așa. R. GRECEANU, CM II, 22. Holdele prea-ndelung nu trebuie lăsate neșecerate, căci mai pre urmă una se rump, alta se scutură. ECONOMIA, 49/4. S-a fost dat însă poruncă luptele a se lăsa... Una că prea-nțarziase și-incepuse a-nsera și alta că împăratul foarte supărat era. PANN, E. II, 75/3. Una, de curiozitate, și altă, supuindu-mă unui îndemn tainic,... mă dusei după dânșu. MOZAIACUL (1838), 89/21. S-a sfătuit omul cu femeia să deie fata după dânșul, una că-i foarte harnic și cuminte și alta că și fata se cam trage după dânșul. SBIERA, P, 151. (În enumerări mai lungi intervine și corelația cu un numeral ordinal) Alexandru se vede a se fi rădicat lângă Svidrigail, una că era de o lege cu el; alta, pentru bani; a treia, ca să moștenească de pururea Pocuția. ȘINCAI, HR. I, 387/5.

II. Adj. nehot. (Însoțește un substantiv, pe care îl precedă, fără să-l identifice sau fără să dea o indicație precisă asupra lui; în formelē un, o).

1. (La pl.; în formele unii, unele; cu valoare partitivă) Unor oameni ce sânt iubitoriu de H[risto]s le zice: faceți prazdnic (a. 1633). GCR I, 83/21. Vedem că unele cuvinte... le-au izvodit (a. 1648). ib. 126/14. Au scris după aceea unii dascăli ai Răsăritului și ai Apusului împotriva mînciunii. BIBLIA (1688), [prefață] 7/12. Au talmăcit unile părți ale sf[i]nței scripturi spre limba lor. ib. [prefață] 8/23. Începu a se auzi pe unile locuri de ciuamă (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 192/31. În unele... fiin[ur]i sau părți, până ce se ară de semănță, se întoarce de doao ori. ECONOMIA, 28/10. De la unile sate, neavând acum îndemănare dă ridicat cu carăle, au priimitu numai să meargă să o scoată de la ocnă (a. 1815). DOC. EC. 172. După părerea unilor învățatori, nu-i de lipsă a avea pentru fieștecarele obiect... oșebită carte de învățătură. MAN. ÎNV. 44/5. Arătarea la vedere a unelor științe cu figuri. ib. 49/23. Să se așeze... comisiune din ce ar fi a se compune de unii membri ai comunelor (a. 1851). ȘCHEI, 130. Dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând. NEGRUZZI, S. I, 246. Luă cartea lui Zoroastru, deschise unele file. EMINESCU, P. L. 50. Să știi, nepoate, că unii oameni is mai al dracului decât dracul. CREANGĂ, P. 217. I se pare că unii trecători întorc capul după el. VLAHUȚĂ, O. A. III, 114, cf. DDRF, ALEXI, W. Unii localnici fug. PĂRVAN, G. 100. Se vor produce unile transformări. A. HOLBAN, O. II, 93. Mă neliniștesc ochii lui, ... când vorbește despre unele lucruri. C. PETRESCU, I. II, 68. El singur, câteodată, lăsa să se priceapă unele lucruri. SADOVEANU, O. I, 555. A împins pe unii oameni să anticipeze rezultatele. NEGULESCU, G. 69. Să le facă... rost de unele lucruri de îmbrăcăminte. CAMIL PETRESCU, O. II, 15. S-au întors unii oameni care fuseseră purtați pe la orașe. STANCU, D. 165. V-ar felicită pentru unele dovezi foarte concrete. PREDĂ, R. 293. Numărăm... unele nume despre a căror realitate concret istorică nu mai putem spune nimic astăzi. IST. LIT. ROM. I, 95. Unele rezultate obținute prin aplicarea metodei comparativ-istorice sunt corectate. T. LINGV. GEN. 90. Și alte amănunte sunt confirmate de relatările unor diverși

autori. MAGAZIN IST. 1990; nr. 1, 37. (Învechit și regional; la f. pl.; în forma une) Cei sfinți părinți letopiseș au scris... pre une locuri. MOXA, C. 139¹/14. Nu-ș paie că cu une îmbunătăiri și mențiuni ca acestea veri birui mentea mea. VARLAAM, C. 431. Une istorii spun. DOSOFTEI, V. S. septembrie 17/22. Une cetăți într-acești țări și de rămleni sânt făcute. M. COSTIN, O. 267. Une semne de ieșirea ispitii arătătoare se afla. CANTEMIR, IST. 248. Aicea vom arăta une cetăți mai vestite. id. HR. 323. Gătulejul în une părți cuprinși cu beșici. CUPARENCO, V. 13/16. Omătul se pusese pe une locuri până la brău. CREANGĂ, A. 30. ♦ Loc. adv. (Învechit) Une date = (și în corelație cu altă dată) uneori. Une date sânt împreunăți mulți și fac o greșală; și iarăși altă dată sânt mulți împreunăți. PRAV. 270. Une date văd în cale unde îmblă de vatămă pre oameni (a. 1645). CCR 216/13, cf. CADE. ♦ Expr. Pe unele (sau, învechit, une) locuri = pe alocuri, ici și colo; (regional) une locuri. Pre une locuri... poartă-i pre ulișe cu pialea; ședzând călare pre măgariu. PRAV. 132. Au fost lăcuste... pre une locuri. M. COSTIN, O. 166. Pe une locuri s-au cercat a se pute feri de aceasta. AR (1829), 11¹/40. Pe une locuri i să înfăoșă feliuri de pasări frumose. DRĂGHICI, R. 97/12, cf. DL, DM, DEX. □ Pe unele locuri au mai rămas greșeli. ♦ (La sg.; în formele un, o; precedat de „câte”, exprimă raritatea, izolarea unor obiecte, persoane, fenomene etc., păstrând atenuată și ideea de distribuție) Vede câte un buluc de turci. NECULCE, L. 239. Lacrimi, vaiete, suspinuri, când și când, câte-o suflare. CONACHI, P. 85. Câte-o femeie... își desfășura trecătoarele umbre prin spațiul neguros. EMINESCU, P. L. 26. Se zărea... câte o zare galbenă, prin obloanele închise. id. ib. 44. Aveau relațiuni cu câte un altul din... altă secțiune. CARAGIALE, O. III, 142. Pe ici, pe colo se ivesc... câte un copac, câte o cumpănă de puș, câte o casă, câte un turn de biserică. SLAVICI, O. I, 268. Ieșea câte un moment să mai respire. D. ZAMFIRESCU, V. 7. 35. Câte o rânduică, venind la cuibul său, se înfșea... în capătul innegrit al grinzilor. HOGAȘ, DR. I, 132. Și-n visurile noastre retrăim, Ca și-n viață, Câte-un vers ciudat. MINULESCU, VERS. 17. Câte-o plută, pe alocuri, începa să tremure. SADOVEANU, O. I, 569. Se strângea la câte un foc cu cărușaii. BARBU, P. 96. Mai strângeam câte-o căpiță Și mai dam pe la gurișă. JARNIK - BĂRSEANU, D. 380. (Învechit; cu prepoziția care introduce substantivul determinat plasată între „câte” și adjectivul pronominal) Gustul câte de o mâncare de carne nu-i lipsă. DRĂGHICI, R. 149/17.

2. (În corelație cu pron. nehot. alt u l, cu adj. nehot. alt sau, rar, cu pronume și adjective demonstrative, se exprimă de obicei opoziția, distribuția) Înțelease amu Pavel că o parte iaste saduchiei, e altă farisei. COD. VOR.² 24¹/6. De te va iubi un domn, iară alalt să știi că are a te urî. CORESI, EV. 289. Îndoit răbda dureare stricatul: într-un chip pre trup, într-alt chip pre suflet. VARLAAM, C. 325. Cu nevoie poate să scrie cineva... într-un chip, alții într-alt chip (a. 1648). GCR I, 126/26, cf. BIBLIA (1688), [prefață] 4/41. Era de o parte pârăul, de altă parte oastea. M. COSTIN, O. 74. Așa era voroviți cu împăratul neamșului: el să margă pe de o parte și celalalt pe de alta. NECULCE, L. 108. Au pus un popă de legea noastră și-altul armenescu. id. ib. 168. Și pre o

parte și pre altă parte de apă... câmpul cu otava inverziia. CANTEMIR, IST. 125. Fugindu unii într-o parte, alții într-alta și cu multe jalbe la Poartă alergându. R. GRECEANU, CM II, 132. Minutul întru care un an să sfârșește și altul începe este de mare interes. MARCOVICI, D. 3/6. Un an vine, trece, ș-alt an îl moștenește. ALEXANDRESCU, O. I, 85. O parte din suprafața sa, care se află întoarsă spre soare, este luminată de razele acestui astru, în vreme ce cea altă parte zace în obscuritate. DRĂGHICEANU, C. 86. Au și ales năsipul de-o parte și macul de altă parte. CREANGĂ, P. 264. Și odată mi ț-o înșfacă ei... de-o mână și... de cealaltă. id. ib. 269. Un papuc e sub... grindă, iară altul după ușă. EMINESCU, O. I, 84. Își puse-n brăul verde un fluier de doine și altul de hore. id. P. L. 4. Într-o mână cu pachetele de la cofetărie, în alta cu două buchete, șună. CARAGIALE, O. II, 58. Unii merg într-o parte, alții într-alta. SLAVICI, N. I, 85. Armăsarul suflă cu o nare peste dansa reocare, iară cu altă nară înspre împăratul aer înfocat. ISPIRESCU, L. 31. Un prinț... C-un braț în șold și pe prăsea cu celalalt. COȘBUC, B. 19. Un miros blând, cum nu e altul, pătrunde... cald și dulce. ANGHEL, I. G. 14, cf. A. HOLBAN, O. II, 56. Ea se uită apoi într-o parte, el într-alta. CAMIL PETRESCU, T. III, 17. De o parte și de alta a ogrăzii erau două grădinițe. BLAGA, H. 8. Mama se purta într-un fel și tată într-altul. id. ib. 40. Tinerii dintr-o mahala nu au ce căuța într-alta. PAS, Z. I, 124. El privește într-o parte, privește în alta. TUDORAN, O. 50. Se așezară pe cele două bănci, de o parte și de alta a mesei. PEDA, D. 57. Satele se înșirau de o parte și de alta a drumului. s. ianuarie 1961, 3. Se aduce adesea în discuție, sub o formă sau alta, așa-numitul limbaj popular. L. ROM. 1962, 242. S-a acordat atenție exclusivă unor aspecte ale limbii, neglijându-se altele. T. LINGV. GEN. 154. Un cuvânt evocă alt cuvânt sau alte cuvinte. LL 1972, 304. Cu-o mână acul ținea, Cu alta lacrimi ștergea. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 171. C-o mână te mângâie și cu alta te zgârie. ZANNE, P. II, 240. C-un ochi la faină și cu altul la slănină. Cf. ALEXI, W., IORDAN, STIL. 16, ZANNE, P. II, 346. □ Va trimite azi o scrisoare, mâine cealaltă scrisoare. (L o c. a d j.; învechit, rar) Une și alte = diferite, diverse. Alții iarăși văd în somn vise une și alte. ap. TDRG. ◇ (În corelație cu pron. nehot. u n u l sau cu sine înșuși; în unele contexte cu valoare apropiată de cea a articolului nehotărât) [Armată] ce dispare într-o companie veche, spre a reapărea în una nouă. EMINESCU, P. L. 65. Ieronim... tăie o față sinistră, mucalitul bătrân tăie ușa smințită de toț. id. ib. 75. Au fost odată doi împărați prieteni... stăpânind alături - cel dintâi o împărăție mare, cel de-al doilea una mai mică. CARAGIALE, O. II, 284. Va izbucni un foc aici, apoi unul la Isfaz, altul la Telega. CAMIL PETRESCU, O. II, 11. Demonstrație a navigației cu radar: un vas... drept în prova noastră, altul mai la dreapta și încă unul mai departe. TUDORAN, O. 105. Ele acooperă... o nevoie afectivă și una organică. id. ib. 145. Este o unitate, stilistică, nu una gramaticală sau sintactică. COTEANU, S. F. 16. Ibonnica ț-i-i beteagă, C-o mâncat o ceapă-ntreagă și una de jumătate. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 2 449. Ea-i c-un ochi de sânge, Cu unu de foc. MARIAN, D. 107. Un împărat a fost dincolo, unu dincoace. ARH. FOLK. I, 180. □ A băut un pahar de vin și un pahar de apă. Vă dau la amândoi câte ceva: o

carte ție și un album lui. ◇ (Învechit, rar; în formele unu, una sau ună) Una carne iaste a oamenilor, alta a dobitocului, alta a peștelui. CORESI, L. 336/5. Fierul învârtind de ună ș-altă parte, Ca doară-i va da vreo rană de moarte. BUDAI-DELEANU, Ț. 142. Tot pământ sântem cu toți...; dar unu vas e mai smălțuit, una oală mai coaptă, o pârnaie mai arătoasă. JIPESCU, O. 130. ◇ (În l o c. a d v. și e x p r.) De-o parte-l bat și-l goneșc, pre de altă parte să întoarce și vine. VARLAAM, C. 263. Au purces cu tabăra spre Prut și așa, luând pe de o parte Troianul, iară pe de altă parte se apăra. N. COSTIN, LET. II, 33/11. Cu o falcă în ceriu și cu alta în pământ, la Șoim alerga. CANTEMIR, IST. 309. Pe de o parte, sunetul clopotelor vestește în revărsatul ziorilor începerea anului și, pe de alta, cântări sfinte binecuvântează iubirea lor. MARCOVICI, D. 2/21. Dacă pe de o parte răul a ne trage se silește, Pe de alta, iarăși, mintea la bine ne hotărăște. CONACHI, P. 295. Mii de spuneri de folos... nu-le chibzuim așa, Ci-mi intra pe o ureche și pe cealaltă-mi ieșea. PANN, Ș. I, 5/4. La judecători ce intră pe o ureche iase pe alta. NEGRUZZI, S. I, 248. P-o urechiă intră și pe alta iese. BARONZI, L. 56. Cum veniră de turbați, Ca balauri încrunțați, Cu o falcă-n cerul sfânt și cu alta pre pământ! ALECSANDRI, P. II, 18. Tot vorbe fără temeii, care-mi intrau pe-o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă. GANE, N. III, 33. Dracul pornește cu o falcă-n ceriu și cu una în pământ. CREANGĂ, P. 58. Intră c-o falcă în cer și cu alta în pământ pe portiță. SLAVICI, O. I, 299. Scorpia, cu o falcă în cer și cu alta în pământ și yarsând flacări, se apropie. ISPIRESCU, L. 6, cf. ZANNE, P. II, 239, PAMFILE, J. I, 137. Ocările dascălței îi intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă. REBREANU, I. 199. Deosebim, pe de o parte, romanul cu preocupări de scris „artistic”..., pe de altă parte, romanul în care predomină preocuparea analitică. VIANU, A. P. 368. Unii deosebesc pe de o parte judecata de valoare care apreciază, pe de altă parte judecata de realitate care constată. RALEA, S. T. I, 34. Re-o ureche-mi intrau amenințările, pe cealaltă-mi ieșeau. V. ROM. ianuarie 1966, 70. Iată că tătarii se și apropie de. Solca c-o falcă-n cer și cu alta în pământ. MARIAN, T. 257. ◇ (Cuvintele corelate sunt legate între ele prin prepoziții sau prin aderbe de comparație) O stea mai luminoasă decât alaltă (a. 1569). GCR I, *14/6. Va veni un dobitoc... spre altul. PRAV. 19. Se va afla cum un obraz va să hiclenească pre alt. id. 155. Un țarm de altul, legând vas de vas, se leagă. EMINESCU, O. I, 144. Motivarea logică a fost distrusă prin înlocuirea, pentru cerințele rimei, a unui cuvânt prin altul. L. ROM. 1963, 176. Pune o buză peste alta și iată, urātu-i gata! JARNÍK - BĂRSEANU, D. 80. O mână spală pe alta. Cf. LB, CĂLINESCU, E. O. II, 58, ZANNE, P. II, 236. (Cuvântul corelat este la dativ) Un om era datoriu altuia o mie de talanți (a. 1642). GCR I, 95/37. ◇ (În construcții, cu prepoziții corelative) Mari boiari... se vor muta dentr-un loc într-altul. PARACLIS (1639), 255. Oboară domni și giudeațe și împărății mută de la o semenție la altă semenție. VARLAAM, C. 23. Zăvorul cel den mijloc pren mijlocul stălpilor să șă petreacă de o parte până de ceaea parte (de o parte într-altă parte ms. 45, dentr-un unghiu până într-alt unghiu ms. 4 389). BIBLIA (1688)², II, 156/37. Săriia de pe un cal pe altul. NECULCE, L. 112. Mi ș-au făcut mutare dintr-un scaun într-altul. ANTIM, P.

xxv. Ca zburătorul flutur dintr-o floare-n altă floare, Gustă... a ibovnicilor fire. CONACHI, P. 81. A fost înaintat dintr-o funcțiune în alta. BARIȚIU, P. A. I, 105. Sărind de pe-o piatră pe alta, cercetă stâncosul său imperiu. EMINESCU, P. L. 97. Pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amăna cu momele de la o fântână la alta. CREANGĂ, A. 15. Aleargă dintr-un colț într-altul. GĂRLEANU, în DL. Vasile Băciu se muta de pe un picior pe celălalt. REBREANU, I. 343. E dragostea: strivită în teascu greu de chin, Dintr-un sonet într-altul am tras-o ca pe-un vin. VOICULESCU, PŢEZII, II, 309. O cam bănuiau... că umblă cu poșta de la o casă la alta. SADOVEANU, O. I, 585. Proceda după datini care variu de la un loc la altul. OTETEA, R. 80. Trebuie să intre dintr-un moment într-altul în clasă. BLAGA, H. 128. Să mute de pe un umăr pe celălalt o povară nevăzută. VINEA, L. I, 18. Urări de bun venit ricoșau de la un capăt la altul al mesei. id. ib. 22. De la un fărâm la altul, marea se vede ca în palmă. TUDORAN, O. 95. Concluzii cu privire la specificitatea acestui fenomen de la un caz la altul. CL. 1983, 59. (În loc a d.v.) Alte părți [din avere] trecea dintr-o mână într-alta. BARIȚIU, P. A. I, 286. O să-l ție pe Șofron cu minciună și să-l amâne de pe o zi pe alta. SLAVICI, O. I, 287, cf. ZANNE, P. I, 27. Vederea își slăbea de la o zi la alta. C. PETRESCU, R. DR. 242. Aș putea, de la o zi la alta, s-o întâlnesc în aceste locuri. BLAGA, H. 185, cf. 256. Își dezvăluie de la o zi la alta firi într-adevăr minunate. TUDORAN, O. 86. Nouă este însă tehnica, investițarea de la un capăt la altul a tuturor problemelor prin lingvistică. COTEANU, S. F. 9. Vai de capul lui, abia o duce de pe-o zi pe alta! Com. din PODENI - AIUD. ♦ (În construcții cu adverbe sau cu conjuncții repetate în fața fiecărui termen al corelației, servește la exprimarea alternanței) Îmbland Pyru împăratul în fruntea oștilor sale... mutându-se și într-o aripă, și într-alta. M. COSTIN, O. 136. Au început a o stăpâni mai o ghintă varvară, mai alta. MAIOR, IST. 249/23. Sultantul, mai pe-un pașă, mai pe-alt, învață, l-armează și-l trimite. BUDAI-DELEANU, T. 154. Acățat de pietre sure... [voinicul] cu greu le suie; Așezând genunchi și mână când pe-un colț, când pe alt colț. EMINESCU, O. I, 76.

3. (La sg.; cu referire la obiecte în număr cunoscut în prealabil, păstrează mai pregnant ideea de număr). (În corelație cu sine însuși, cu pron nehot. u n u l, a l t u l, cu adj. nehot. alt, cu pronume și adjective demonstrative) Ieși... trei căpetenii, o căpetenie căutând calea lui Gofera..., o căpetenie căutând calea Vethoronului și o căpetenie căutând calea lui Gavee. BIBLIA (1688), 203²/57. Să sloboadă 2 ceambuluri tătarăi, un ceambul din Bugeag..., iar cu un ceambul să murgă Omar Gœl din Crâm. NECULCE, L. 201. E un om despărțit în două arătări bătrâne..., o jumătate cu păr și una pleșuvă. EMINESCU, P. L. 62. Singura-i amică este o albină... Se iubiră cele două proletare: O insectă-umană, una zburătoare. id. O. IV, 365. Descindeam la locuința lui Liviu a cărui adresă ne-o fixaserăm fiecare de două ori: o dată pe-un bilețel, o dată în cuget. BLAGA, H. 72. □ S-au luat două premii: un premiu la chimie și alt premiu la matematică. Amândoi sunt sportivi: un băiat joacă volei, celălalt, cel mic, tenis.

4. (Cu valoare apropiată de cea a articolului nehotărât; precedând cuvinte ca „timp”, „moment”, „loc”, „punct” și în locuțiuni adverbiale, exprimă limitarea la un loc, la un timp, la o măsură, nedeterminate precis) Desfăcu cartea, află într-u[n] loc, unde era scris. CORESI, EV. 456. În vremea aceea sta I[isu]s la un loc tocma. id. TETR. 128. De la o vreme, de la descălecatul lui Dragoș Vodă... s-au apucat Urechi vornicul de au scris. NECULCE, L. 3. S-au părăsit a mai face băste împotriva turcului până la o vreme. id. ib. 260. Iarăși cu alai și cu mare cinste mergând și singur Nicolai Vodă..., l-au petrecut pân' la un loc. N. COSTIN, LET. II, 154/14. Ceitul care-ntr-o vreme răsipea a mele gânduri. CONACHI, P. 104. Până la un punct..., apa de la Emis... merită de a se întrebuița. APE MIN. 26/17. Într-o zi, aflându-mă singură acasă, îmi vestiră pe Doamna Olga. NEGRUZZI, S. I, 49. Oricare ar fi într-un moment dat pozițiunea pământului pe orbita lui. DRĂGHICEANU, C. 86. Baba găurise stânca într-un loc. EMINESCU, P. L. 19. Era o vreme în care... regină de astăzi a Egiptului se numea Tolla. id. ib. 66. De la o vreme valea s-a sfârșit. CREANGĂ, P. 41. Era un timp când se gânda și dansa mult. SLAVICI, O. I, 223. De la o vreme încoace... nu știu ce avea. ISPIRESCU, L. 2. Dintr-un timp și vântul tace. COȘBUC, P. I, 48. Averele cu care arendășește el de la un timp încoace o are de pe urma nevestei. SANDU-ALDEA, D. N. 10. Nu știu dacă faci bine..., a zis doctorul la o vreme. BRĂTESCU-VOINEȘTI, în DL. Într-o joi seară se înșeninase. AGĂRBICEANU, A. 407. Aveau poruncă să nu se amestece în scandal, oricât de mare ar fi, la un moment dat, pericolul. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 147. Artă este și ea, până la un punct... meserie. VLASIU, D. 38. Doamna Leonte mă duse un timp pe urme de cerb. SADOVEANU, O. VI, 500. Mă interesează până la un punct. id. ib. VIII, 293. Te-am simțit de-o vreme... Că ajungi cam îndrăzneață. ARGHEZI, S. IV, 50. Într-o vreme, ia cu arendă moșia Dornești. CĂLINESCU, E. 19. Intrară în curtea vecinilor, care era până la un punct asemănătoare cu cea de dincoace. id. E. O. I, 54. Măromete îl petrecu o vreme cu privirea. PREDĂ, M. 38. După o vreme, în întunericul de sub pleoape începu să se facă lumină. id. D. 43. Casa aceasta, în care voi locui un timp, rămâne câmin cultural al generațiilor ce vii. V. ROM. septembrie 1970, 15. Într-un timp am crezut că vrea să se ridice. BĂNULESCU, I. 60, cf. DEX. Într-un loc, s-o dată] gos. O. BĂRLEA, A. P. I, 115. Într-un timp îl întâlneam nevasta. id. ib. 317. (Învechit și regional; la f., în formele una, ună) Aflându-se [în Iași] într-aceea una dată Gheorghie Apostol..., l-au chemat la curie. N. COSTIN, LET. II, 117. Pre acea ună vreme rămâind turcii bătuți. AMIRAS, LET. III, 125/15. Neavând astă ună dată mijloc de a întâmpina împlinirea acestei datorii (a. 1823). DOC. EC. 280. Credi-mă... asta una dată. I. VĂCĂRESCU, G. 21/26. Nici de astă una dată nu-l lasă bivoulul. SEVASTOS, P. 39, cf. 40. ♦ E x p r. (Regional) Una lumie = anumite persoane, o parte din oameni. Una lume s-a cam supărat. ap. IORDAN, STIL. 136. Așa e făcută una lumie: în față te linge, pe la spate te spurcă! UDRESCU, GL.

5. (Învechit; în forma unul, ună; și la pl.) La fel; același. V. și u n u (A I 4). Urul glas fu de la toți. COD. VOR. 6/9. Atunci featele noastre vom da voș... și vom

lăcui cu voi și vom fi unii oameni. PO 117/13. *Și fiu și tatăl lui mergea către una slujnică.* BIBLIA (1688), 391²/57. ♦ L o c. a d v. (Învechit, rar) **De una dată** = în același timp; deodată. *Va fi chemat tot clerul din Brașov... vor suna de una dată clopotele de la toate bisericile (a. 1872).* ȘCHEI, 175. (Învechit, rar) **Cu una oară** = în același timp; concomitent. *Inima omului nu poate cu una oară multe lucruri a le băga în samă.* TEODOROVICI, M. 89/17.

C. Art. nehot, (Determină un substantiv, pe care îl precedă în imediată apropiere sau despărțit de acesta printr-un atribut; păstrează întrucâtva și ideea de cantitate; în formele *un, o*)

I. 1. (Precedă un substantiv pe care îl individualizează, îl detașează din clasa lui, fără a-l defini mai precis; contribuie la exprimarea cazului gramatical; la sg. cumulează în anumite contexte și valoarea de adjectiv nehotărât) *Un bărbatu ce-i era numele Anania... stătu de-mi dzise.* COD. VOR.² 20⁶/6. *Văzui un nuor de focu (ante 1550).* GCR I, 2/20. *Văzu aciaa un om neimbrăcat în veșminte de nuntă.* CORESI, EV. 302. *Și văzdu preas[ă]nta un nuor de foc (cca 1580).* CUV. D. BĂTR. II, 328. *Lăsă el a zbura u[n] porumb după el.* PO 32/14. *N-ai cruțat unui fecior al tău pentru mine.* ib. 71/19. *Dau știre domnivoastră pintru rândul unui fecior al meu ce l-au ucis aicea în Tâlmaci (a. 1599-1600).* DOC. I. (XVI), 120. *Să [ca]de preutului să hie nevinovat unii muieri bărbat (ante. 1618).* GCR I, 47/6. *Se va arăta un împărat despre răsărit.* PARACLIS (1639), 256. *Au ucis pre un om, ce au fost trecând pre uliță.* PRAV. 271. *Era o peștere și o piatră zăcea spre însă (a. 1669).* GCR I, 188/19. *Am dormit supt umbră de un pom.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 106¹/36. *On părau în vale (a. 1684).* ȘTEFANELLI, D. C. 9. *Unii săvârșiri ca aceștia te-ai învrednicit a fi.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/51. *Am cheltuit ca la o casă a mea.* ANTIM, P. XXVIII. *Să ascunsă oștile într-o pădure.* ALEXANDRIA (1794), 58/10. *Nimeri... Tocma su poalele unii măgure.* BUDAI-DELEANU, T. 127. *Mă dusără aproape dă o fântână.* id. ib. 327. *Fața a unei muieri frumoasă e mai luminoasă decât stealele ceriului.* TEODOROVICI, M. 35/17. *Să-și facă o idee lămurită de sine însuși.* MARCOVICI, C. 11/1. *Era o grădină din cele mai frumoasă.* GORJAN, H. I, 4/9. *Un blăstăm groaznic s-a auzit despre apus.* BĂLCESCU, M. V. 581. *Secvestrarea de scrisori va avea loc numai pe temeiul unei poronci giudecătorești.* BUCOVINA (1848), 6¹/8. *Zâmbire dulce dup-un amar spin.* ALEXANDRESCU, O. I, 85. *Pe lună s-a pus o pată.* ALECSANDRI, P. I, 8. *O mică parte de locuitori rămâne închisă în munți.* ODOBESCU, S. I, 227. *A fost odată ca-n povești... O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I, 167. *O lebădă își înălțase aripele ca pe niște pânze de argint.* id. P. L. 10. *Vrând-nevrând poroncește unei slugi să deie lui Ivan ceva de mâncare.* CREANGĂ, P. 301. *În prada unor gânduri destul de nefavorabile.* CARAGIALE, O. II, 5. *Ar fi preferabil să fie fixată conferința pentru o duminecă.* id. ib. VII, 413. *A fost odată un împărat pre nume Amfirion.* ISPRESU, U. 15. *Ceata noastră era un amestec de tineri de la Drept, de la Științe și de la Litere.* DELAVRANCEA, T. 5. *Simțea uneori o adevărată voluptate s-asculte proza lui.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 31, cf. PHILIPPIDE, P. 41, BARCIANU, DHLR I, 178. *E parc-un vis,*

un ultim vis ce piere. CODREANU, S. I, 133. *Îmi pare că din fundul vremilor Un străbun puternic... Îștmână boii prin ogorul ceții și al veacurilor.* COTRUȘ, V. 246. *Colo jos, pe mlaștină, S-a ntălnit un pui de cioară C-un băltan de baștină.* TOPĂRCEANU, O. I, 34. *Un pădurar, pesemne neamț de felul lui, un om de treabă, ne-a deschis doi faguri.* C. PETRESCU, I. II, 4. *Prin fereastră deschisă, mi-a luat ochii un petic de cer albastru.* BRĂESCU, O. A. II, 54. *A luat-o un om de peste vale.* VLASIU, A. P. 32. *Doi căiuși... trăgeau cu încordare, îndemnați din când în când de glasul stăpânului lor, un român nalt și uscat, negricios la obraz.* SADOVEANU, O. III, 496. *Adorm în paza unor descântece curate.* PILĂȚ, P. 9, cf. IORDAN, L. R. A. 328. *Locuia... dinaintea unui petic de nisip netezit.* ARGHEZI, B. 88. *Rup cu dinții... mugurii Unui vlăstar primăvăritic.* BLAGA, POEZII, 8. *Intră cu o tavă pe care sunt două fierte.* CAMIL PETRESCU, O. III, 203. *La masa din colț, un băiat... notează pe caiet.* STANCU, D. 356. *Și răsuna un vechi pian Prin vălul serii, sub castan.* PARASCHIVESCU, C. T. 16. *Prima sa carte era o prefigurare a tuturor esențelor lirice care-i definesc universul poetic.* CONSTANTINESCU, S. I, 94. *O pasăre albastră zvâcnise dintre ramuri.* LABIȘ, P. 39. *Lă acești bolnavi vom observa... și un oarecare grad de degradare psihică.* ABC SĂN. 273, cf. L. ROM. 1969, 233, CL 1980, 172, ib. 1993, 57. *Încearcă să explice lucrurile și viața după un model.* NOICA, S. R. 41. *Mergând seara pe uliță, Mă-ntălnii c-o copilă.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 404. *Că pe miș m-or pune La on cap de fată, La on stan de piatră.* MARIAN, I. 105. *Să mă duc la oi, la munte, Că toate le măn-c-u[n] leu.* VICIU, COL. 142. *Ține un pahar dă vin Și-și fă chef dăplin.* F. CR. III, 164. *Cu nimeni nu să-ntilnea, Numa c-on taică de-avea.* DENSUSIANU, T. H. 109, cf. 166. *Am un bou alb.* T. PAPAHAĞI, M. 148. *Am avut on mândruț drag.* ARH. FOLK. VI, 182. *Fac on sămn.* ALR I 1726/588. *S-a purtat ca om bărbat.* ALR II 3 127/102, cf. ALR SN V h 1 413, ib. h 1 590, ib. h 1 594. *Un inel, frate, avea.* BALADE, I, 298. *A fost om pescar.* O. BĂRLEA, A. P. I, 115. *A luat... um măr.* T. DIAL. M. II, 278. *Decât la anul un bou, mai bine azi... uh ou.* ZANNE, P. I, 2. *AI înghițit un ac și o să scoți un fier de plug.* id. ib. V, 2. ♦ *Nici un v. nici!* (B 2). (Cu intercalarea unei prepoziții) *Oraș fără nice de o vină (a. 1516-1536).* TEXTE ROM. (XVI), 425. *Să știi că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul... dăscăliței.* SADOVEANU, O. X, 663. ♦ (Regional; determină substantive neflexionate, fiind unica marcă a cazului) Cf. ALR I 376/348, 351, 354, 735, 825, 835, 850, 856. *Grădina unei muiere bogată.* ib. 376/144. *A uniea vecină.* ib. 376/360. *Unii megieșă.* ib. 376/518. *Uniea vecină.* ib. 376/792. *Din cauza unii măsea.* ALR SN VI h 1 590/762, cf. h-1 594. *Uniea câmpie.* ib. h-1 594/272. (Învechit și regional; la f., precedat de prepoziții, în forma *una*) *Musca au căzut întru una oală cu zamă unsuroasă.* ȚICHINDEAL, F. 140/21, cf. CIPARIU, în L. ROM. 1989, 488, L. ROM. 1984, 543. *Nici singură nu știe de una vreme ce nu l-a mai văzut.* SEVASTOS, P. 55, cf. ALR I 376/289. *Grădina la ună vecină găzda.* ib. 376/247. ♦ (Prezența articolului este impusă de anumite elemente ale enunțului) (Substantivul articulat este urmat de adjective nehotărâte, precum „oarecare”, „oarecine”) *În vreamă aceea, un om neștine vine către I[i]sus.* CORESI, EV. 78, cf. 290. *Era un om*

oarecine de-l chema Lazar. VARLAAM, C. 59. Pentru o nevoie oarece să tâmplă de sărăci, id. ib. 387. Un plugar oarecarele de să, va, prileji să, aibă a să pări cu cineva pentru vreun pământ șămănat..., aceeaș ocină să fie pre sama domniei. PRAV. 3. Un om oarecine dacă va sărăci și va slăbi, id. 4. O parte oarece de cântare îngereasc[ă] (a. 1692). GCR I, 298/19. Un cărbunariu oarecarele, i se prileji de masă într-o noapte (cca 1705). id. ib. 353/20. Eu te voi urma la o distanță oarecare. REBREANU, R. II, 229. Se vedeă din felul cum se exprima că nu e un om oarecare. SADOVEANU, O. XVIII, 455. Să poată edita un ziar și încă, nu un ziar oarecare. STANCU, R. A. IV, 365. (Precedat de anumite prepoziții, în formele într-un, dintr-un, printr-un; și în locuțiuni și expresii, în anumite construcții verbale influențează sensul acestora) Nice într-u[și] chip Adevărite Fără dă voie (a. 1516-1536). TEXTE ROM. (XVI), 425. Și merse într-un deal singur. EV. SL. ROM. 221/5. Al șaptele apă iaste Gheros și să rupe din Nipru și cură dintr-on locu ce-i zicu Ghegos. HERODOT², 208. Dumnealui au cumpărat într-un năroc (a. 1737). BUL. COM. IST. IV, 71. Și nu este un feliu de măiestrie La care învățată să nu fie. BUDAIDOLEANU, T. 208. Plăcere, ce să poate șoțoti un fel de nebunie. MARCOVICI, D. 13/9. Mă adurmea într-un somn foarte greu, fiindcă în puneă somnișoară în orechi. GORJAN, H. I, 69/12. Să mă duc într-un noroc, La nevastă vrunii vornic. HASDEU, R. V. 126. Acest loc e încă vestit printr-o hătălie strălucită. BĂLCESCU, M. V. 128. Convorșirea aceeaș, făcută la o parte, nu fu auzită de nimeni. BOLINTINEANU, O. 353. Zoe îmi răspunse printr-o rece închinare din cap. id. ib. 386. Oboseala, slăbiciunea, toate relele... sunt într-un mod fatal legate. EMINESCU, O. I, 136. Se deșteaptă dintr-un vis. id. N. 18. O ceru de soție într-un noroc. GANE, M. I, 96. Bordenul moșneagului se prefăcuse într-un palat. CREANGĂ, P. 85. Ia, las' șaga la o parte, măi omule. id. ib. 127. El, însă deodată o dete la o parte. SLAVICI, N. I, 105. Nu putem să stăm la o parte ca niște cerșetori. DELAVRANCEA, S. 113. Treceș printr-o largă alee de răchiși. VLAHUȚĂ, R. P. 32. Nu școsese o vorbă de când venise. id. O. A. I, 137. Ea pe piept mi s-a lăsat Și zâmbea ce-un fel de frică. COȘBUC, P. I, 117. Îndată zări, la o parte, pe hocmanul Ilarie. AGĂRBIȚEANU, A. 378. Buzele-i subțiri și fine Nu șurăd, nu scot o șoaptă. IOSIF, PATR. 61. Se grăbiră să dea ajutor primașului strigând: - La o parte! REBREANU, I. 23. Venea dintr-o săracă prăvălie ori din fabrică? COTRUȘ, V. 253. Îi puse căciulița cu precauțiuni și cam la o parte. GALACȚION, O. A. I, 122. Slăbisem într-un mod care mă dispera. CAMIL PETRESCU, U. N. 160. Nu uita, dă-mi un telefon. C. PETRESCU, C. V. 110. Pe masă, ceașca era numai începută și lăsată la o parte, rece. id. I. II, 130. Dete plapuma la o parte. BRĂESCU, O. A. I, 214. Abia scotea cât să trăim, decum să poată pune la o parte puținul care-i mai trebuia pentru datorile rămase. VLAȘIU, A. P. 74. Și bău, așa, mai mult într-un năcaș. SADOVEANU, O. IV, 461. Oamenii puteau ieși însă spre câmp printr-o ușă părată. CĂLINESCU, E. O. I, 117. Cățiva soldați... au împreyizat un fel de gardă de pază. BLAGA, H. 229. Dădu la o parte brusturii. BOGZA, C. O. 28. Pentru ea... e un fel de Iosif. VINEA, L. I, 220. Un băiat care muncește, încet-încet își face un rost. PEDA, I. 113. Copilașii scoteau un lung oftat. ISAC, O. 286. Ștere

ștătea într-o parte... mai mult supărat. BARBU, G. 28. Căpitanul meu e... un fel de prost simpatic. S mai 1960, 37. Și mă freacă-ntr-un noroc Cu floare de busuioc, Doar mi-ar potoli cel foc. ALECSANDRI, P. P. 113. Și mi-leagă, mândră, leagă Într-un corn de cărpă neagră. JARNÍK, - BĂRSEANU, D. 111. Eu te-oi iubi într-un noroc. RETEGANUL, CH. 148, cf. ZANNE, P. II, 393, VI, 426. ✧ (Cu valoare apropiată, în unele contexte, de valoarea numeralului) (Precedă cuvinte care comportă ideea de cantitate mare) Au poroncit de au aprins o mulțime de paie. IST. CAROL XII, 26°/3. O mulțime de pești zburători... strălucea ca soarele. DRĂGHICI, R. 31/8. Societatea întreagă se alcătuieste pe un șir de privilegii și clase. BĂLCESCU, M. V. 19. O grămadă de trebi. NEGRUZZI, S. I, 212. Trece-n zgomot o mulțime de nărod. EMINESCU, O. I, 87. Am devenit... statuă de bronz pe lângă care trece o lume. id. P. L. 87. Incapacitatea omului de a se dezbăra de un șir întreg de învățături. CARAGIALE, O. III, 43. Câmpie întinsă unde era o mulțime de oase de oameni. ISPIRESCU, L. 4. La gura sobii era un morman de scrum de hârtie. DELAVRANCEA, T. 197. Însfacă degrabă un maldăr de cărți. VLAHUȚĂ, O. A. I, 210. Cu bătrânul era cunoscută de un cârd de ani. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Parc-ar fi căzut pe straturi un stol de fluturi de argint. ANGHEL, I. G. 9. O sumedenie de furnici îndărătnice. HOGAȘ, M. N. 13. Tot ce se vede... a ajuns d-un cârd de vreme în câteva mâni mai largi. LUNGIANU, CL. 80. Avem de scris o grămadă. BASSARABESCU, V. 124. Are să povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante. REBREANU, R. I, 53. Îl găsisse căzut pe un maldăr de talaș. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 186. Ne spune o mulțime de lucruri. SADOVEANU, O. IV, 144. Descoperi... un morman de monede de toate mărimile. CĂLINESCU, E. O. II, 161. Era culcat în pat, pe un maldăr uriaș de perne. L. POPOVICI, S. 267. Aș jura cu jurători C-ai purtat un car de flori Ș-o cărușă de betițe. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 440. I-au dat o grămadă de bani. SBIERA, P. 132. E bolnavă de-o grămadă de vreme. RETEGANUL, P. I, 24. O mulțime de tineri alergară... la palatul împărătesc. POPESCU, B. I, 4. Găsi un maldăr de chei. FUNDESCU, L. P. 109. Decât un car de frumusețe mai bine un car de mințe. ZANNE, P. II, 568. (Precedă substantivul „șamă”, exprimând ideea de cantitate relativ mică; v. c. a. j. i. v. a.) O samă de cărți. BIBLIA (1688), [prefată], 8/10. O samă de cuvinte ce sântu audzite din om în om. NECULCE, L. 7. O samă se căfăraseră și pe zidul de împreyuire al mănăstirii, ca să vadă trecând alaiul domnesc. SADOVEANU, O. X, 226. Ne așteptau doi-trei profesori... și cu o seamă de băieți. BLAGA, H. 104. (Precedă substantive care indică un ansamblu de elemente dispuse în succesiune, substantivul care specifică felul elementelor fiind introdus prin prep. „de”). Să veade un șireag de pietri... puse în dreaptă linie. CANTEMIR, S. M. 59/19. Cu un rând de răchiși supțiri nu putea să aibă sigură pază. DRĂGHICI, R. 52/25. Linia grădinilor era întreruptă de un șir de magazii. GHICA, S. 534. Era clădit palatul domnesc, compus dintr-un șir de case cu două rânduri. FILIMON, O. I, 108. Din cea zare luminoasă vine-un lung șir de cucoare. ALECSANDRI, POEZII, 28. Se-ntălesc cu un șir de care foarte împovărate. CARAGIALE, O. III, 218. Un clinchet lung de clopoței îi zuruia în urechi ca de la un șir de sănii.

VLAHUȚĂ, O. A. III, 158. *La dreapta se întinde un șir de coline.* HOGAȘ, DR. I, 5. *S-a întors..., aducând un șirag de care cu tot ce trebuie unei mirese.* GALACTION, O. 71. *Începuse să publice... o serie de articole.* CAMIL PETRESCU, U. N. 58. *Se dezvălea o pajiște aproape de un șir de brazi vechi.* SADOVEANU, O. XVIII, 189. *Un șir de care cu coviltir... se duc la târg.* ARGHEZI, P. T. 216. *Pe marginea șanțului însă, se înălța spre cer... un rând de plute.* PREDĂ, M. 80. ♦ (Determină substantive nume de materie, mai ales în structura unei comparații) *Degetele ei ca din ceară albă torceau... fuior de o lână ca o argintul.* EMINESCU, P. L. 7. *Să beau un vinișor cum știu eu.* CARAGIALE, O. II, 278. *Cozonacul se face cu o făină mai fină decât cea obișnuită.* GRAM. ROM.² I, 111. *Lânurile se spală bine de două-trei ori cu o apă cât mai săracă în săruri.* ib. [Facem sosul] *gros ca o smântână.* S. MARIN, C. B. 190. ♦ (Pe lângă substantive care denumesc obiecte, elemente etc. socotite unice, însoțite de obicei de determinări care le precizează o caracteristică sau aspectul la un moment dat) *Întinde schiptrul său de plumb preste o lume adormit.* MARCOVICI, C. 8/3. *Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Pe-ntinsele ape Să am un cer senin.* EMINESCU, O. I, 223. *Un soare cald de primăvară.* SADOVEANU, O. VI, 261. *Afară plouă mocnit de patruzeci de ceasuri, dintr-un cer de plumb.* id. ib. 525. *Un cer cum trebuie să fie ne mai surăde la sfârșit.* BLAGA, O. II, 36. *Un aer crud în peisagiul vibra.* BOTTA, S. II, 20. (Subliniază opoziția dintre ceea ce este unic și elemente multiple) *Pierdem în noapte, rând pe rând, Tot ce sub noi era pământ. Și mergem iar în gând, la pas. Un cer deasupra ne-a rămas.* BLAGA, O. II, 107. ♦ (Precedă nume proprii, de obicei exprimând faptul că persoana respectivă este necunoscută sau lipsită de importanță) *Iară un Acachie... o cerșu la Ighemonul.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 19/32. *Un Mihail Paflagon, den îndemnarea împărătesii... acolo l-au înădușit.* CANTEMIR, HR. 379. *Aducând și pildă și pe un Timotheu muzicașul, ce era în zilele lui Filip-craiu.* C. CANTACUZINO, CM I, 4. *S-au făcut și ei rufet, alegând vătaf pă un Panait (a. 1823).* DOC. EC. 268. *La leat 1823, septembrie 13, au deschis fabrică un Zguri, i la leat 1823, noiembrie 29, un Sterie (a. 1824).* ib. 324. *În grădina unui diaconul Costandin... va găsi vână de păcură (a. 1825).* ib. 342. *Era de lucru pentru o Simină, pentru tatăl ei și încă pentru doi-trei oameni.* SLAVICI, O. I, 213. *De atunci se poate vorbi de o Europă.* OȚEȚEA, R. 153. *A avut o fată dată după un Ioan Florea.* CĂLINESCU, E. 10. (Cu nuanță depreciativă) *Să-mi pun capul pentr-o Lină, Să mă fac un om pribag!* COȘBUC, P. I, 50. (Însoțit de un adjectiv nehotărât care accentuează nedeterminarea) *Se mai cunoaște [o traducere]... modernă, făcută... de către un oarecare Anastasie.* CARTOJAN, C. P. I, 113. ♦ (Pe lângă un numeral ordinal, produce o slăbire a determinării lui hotărâte) *Așa să trăiești, zise un al treilea, care era fabricant de bronz.* HELIADĂ, HR. 20/7, cf. CADE. *O a doua versiune românească... se păstrează în manuscrisul cu nr. 1436.* CARTOJAN, C. P. I, 119. *Îi promisese că va lua cândva drumul Heidelbergului și că își va face acolo o a doua studenție.* LIICEANU, J. 127. *Unde mănâncă doi, mai poate mânca și un al treilea.* ZANNE, P. III, 626. ♦ (Precedă substantive care indică astfel o categorie, o specie etc. pe care o pune în evi-

dență; adesea în comparații) *Vor flămâzdi ca on cârne.* PSALT. HUR. 49^f/10. [Dumnezeu] *ne învață, și ne caută și ne întoarce ca un păstoriu turma sa.* CORESI, EV. 60. *Și el ca un gîner ieși den celariul său.* id. PS. SL.-ROM. 30^v/5. *Deștinse arhanghel suptu codru și fu ca u[n] călătoriu (a. 1600).* CUV. D. BĂTR. II, 189/9. *Cum alege u[n] păs[tor] oile din capre.* COD. TOD. 216. *Trasără-l de mână ca pre un orb și-l dusără în Damasc.* VARLAAM, C. 471. *Ca pre un fur să-l pedepsească.* PRAV. 43. *Răutățile și greutățile s-au apropiat ca o turmă sau ca un șireag.* ZOBA, S. 12. *Ca o vrăbiușă să mâiu fără casă.* DOSOFTEI, PS. 35/14. *Am cheltuit... cum cheltuiește fiește cine la casa sa și ca un păstor adevărat.* ANTIM, P. XXVIII. *Limba tace ca ș-un pește.* BUDAI-DELEANU, Ț. 331. *Amoriul..., Ca un stăpân, cu durere și ceartă, și miluiește.* CONACHI, P. 87. *Precum să-ntâmplă noaptea unuia corăbier Trebuie, când poartă cărma, să se uite tot la cer.* PANN, E. II, 37/12. *Dreptatea, libertatea nu sunt numai un nume.* EMINESCU, O. I, 24. *Viitorul un trecut e, pe care-l văd întors.* id. ib. IV, 389. *Îl omeni ca p-un călător.* ISPIRESCU, L. 5. *Trebuie să te tunzi, uite ce plete-ai făcut, parcă ești un cioban.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 159. *Ale mele sunt de-acuma toate libertățile: De-ar fi smintit ori înțelept, De-ar fi un făcător de rele ori un sfânt.* COTRUȘ, V. 256. *Căpitanul, foc de mânie, ieși din apă roșu ca un rac fierț.* BART, S. M. 101. *Numai ce-l văd că vine, roș ca un rac.* SADOVEANU, O. I, 75. *Tu crezi că un doctor nu mai e un om, după examen.* ARGHEZI, S. X, 48, cf. IORDAN, L. R. A. 441. *Un principe nu trebuia să fină seama de fleacuri.* BARBU, PRINC. 302.

2. (Marcă a substantivării) (Pe lângă adjective sau locuțiuni adjectivale, care se substantivează și denumesc posesorul unei calități; adesea în comparații) *Iaca un gubav închină-se.* EV. SL.-ROM. 154/10. *Ca un mândru iarăș în deșertu mă laud.* CORESI, EV. 14. *Împărși lor tocma... ca un iubitoriu de oameni și de feciori.* id. ib. 24. *Nu lăsa noi săraci, ceaea ce-ai iubit ca un milostiv.* COD. TOD. 198. *Iară u-nțelept scrise... hârtie, de o aruncă naintea lui Chesar.* MOXA, C. 36^f/9. *Acuș vom alege pre un mai-mare Ș-atunci va fi vai de a ta spinare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 235. *Dar n-a crezut... A fi mai păcătos Decât un rău.* DONICI, F. II, 59/6. *Se-nvrătește ca o deznădăjduită.* CONACHI, P. 87. *Ca unui mai mare o să-ți dau slăvire.* PANN, E. II, 106/17. *Vecinic nume De a-l rosti nu-i vrednic un muritor pe lume.* EMINESCU, O. IV, 45. *N-o pot lăsa eu s-o dea de răpă un lipsit de minți.* CARAGIALE, O. II, 289. *Ea a dat iluzii și fericire unui degustat.* DELAVRANCEA, T. 242. *E o nenorocită care s-a aruncat înaintea trenului.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Felicit pe fata care a scăpat... de un egoist.* BRĂESCU, O. A. II, 395. *Nu mai e dispus să suporte bobârnace peste nas, mai ales de la un prost.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 319. *Superstiție născocită de un prost.* SEBASTIAN, T. 79. *Asemenea șalată [de icre] trebuie cu rânduială făcută, după altă vorbă înțeleaptă: adică să toarne undeleșmul un chior, să picure alămăia un zgârcit.* SADOVEANU, O. IX, 443. *Vor să te ajute, ca pe un neputincios... să câștigi și tu.* STANCU, D. 326. *El este un trist.* V. ROM. august 1970, 134. *Auzit-afi de-un viteaz Care vecinic șede treaz Cât e feara la necaz?* ALECSANDRI, P. P. 214. *Ș-au venit un rău din lume Ș-au zis cum că-i plin de bune. Dup-acela că m-au dat Și cu dânsul m-au luat.*

SEVASTOS, C. 236. *Să ia p-amărătu-ăla, zăc, um bețāv ș-um prăpădit.* T. DIAL. M. I, 24. (Substantivele provenite din adjective sau adverbe, pe care le însoțește, denumesc o însușire) *Un rău puțin strică multe bunătăți.* FL. D. (1693), 40¹/1. *Tot răul ce-i în parte este în totul un bine.* CONACHI, P. 273. *Mi-ai făcut un bine... și l-am făcut și eu.* EMINESCU, P. L. 17. *În ziua aceea... era un senin pe ceri și așa de frumos și de cald afară.* CREANGĂ, A. 64. *Contra unui rău atât de mare... cine putea să lupte?* DELAVRANCEA, T. 264. *Un roz și violet în fășii Peste palate se lăsa.* BACOVIA, O. 230. *Îl mistuia un rău nelămurit.* C. PETRESCU, I. I, 262. *Simțeam toți că este... un rău ascuns, care împiedica viața.* VLASIU, D. 26. [O pată] *de un roșu pal se întindea între cer și apă.* BART, S. M. 95. *Lumea toată E un singur alb.* BLAGA, O. II, 101. *Au păstrat-o ca pe un mare bun lăsat de strămoși.* BOGZA, C. O. 93. *Aer călduș, parfumat, Sub cerul de-un pal ivoriu.* ISANOS, V. 267. *Când gândești să scapi de-un rău, Vine altul și mai greu!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 222. (Pe lângă alte părți de vorbire sau grupuri de cuvinte) *Și căutai și văziiu toată lume. Și fu ca o nimica (aște 1550).* GCR I, 2/18. *Dealurile... pier ca o nemică.* DOSOFTEI, PS. 50/8. *Mai adauge încă (prin un „să zice”) Ș[-o] voroavă a lui Vlăd Vodă.* BUDAI-DELEANU, T. 98. *Dobândă să zice un atât, ce, după tocmeală, dă datornicul împrumutătorului său.* CARAGEA, L. 31/26. *Prea înțeleptule, îndată legași pace, Să-i dai un ce și țara ta laba lui să nu calce.* ZILOT, CRON. 333. *Să luminează trupul mai mult de suflet..., ca când s-ar jălui sau s-ar judeca de către un cine.* PISCUPESCU, O. 124/11. *M-am ales tocmai la spartul târgului cu un: „Bravo, Eftimie!”* PR. DRAM. 227, cf. BAR. - MUNT., W. 513¹/26. *Adesea pe câmpie Auz o armonie, Un ce melodios.* ALEXANDRESCU, O. I, 95. *Au... un nu știu ce care inspiră respect și admirațiune.* FILIMON, O. II, 42. *N-aveau dreptul să dispună de un ce care nu era al lor.* ODOBESCU, S. II, 22. *Pentru că-n toat-a ei săptură E-un „nu știu cum” ș-un „nu știu ce”.* EMINESCU, O. I, 208. *„Tu...” repetă ea încet... Era un „tu” singuratic.* id. P. L. 90. *Eu nu sunt un cine, eu sunt un ce.* CARAGIALE, O. I, 299. *Ce-i păsa lui de-un papă-lapte ca Iorgovan.* SLAVICI, O. I, 241. *Simți un nu știu ce, colea la inimioară.* ISPIRESCU, L. 35. *Simți că în creierii lui se petrece un ce de care nu-și putea da seama.* id. ib. 241. *Glasul lui se pierde într-un „ura! ura!” cu acompaniament de cobză și de vioare.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 109. *Pălăriile... nu vor costa multe parale, va fi de ajuns un nimic aranjat cu șic.* F (1903), 154. *În acest letopiseș, compilatorul nu ajunge niciodată să deosebească elementul național de cel străin, ci vede într-însul un tot, absolut original și neatins de greșală.* IORGA, L. I, 89. *Omul meu... poate fi un tot.* ARDELEANU, U. D. 43. *Un du-te vino.* CADE. Un „ah!”... *Și-n urmă: puncte, puncte.* MINULESCU, VERS. 218. *Nu sunt decât un „Uite-l... nu e!”* id. ib. 260. *Oricine poate fi pretext pentru orice, cu atât mai mult când nu e un oarecare.* TEODOREANU, M. U. 53. *Ai născocit odată Și o nimica toată, Cât ghimpele, săracul, De mic și iute: acul.* ARGHEZI, C. O. 24. *Unitatea de stil nu e un ce absolut.* BLAGA, T. CULT. 468. *Jupânul, când i-am cerut socoteala, a tras sertarul tejghelei. - Uită-te! N-am un cincî.* STANCU, D. 379. *Se intonă apoi un „Mulți ani trăiască!”* VINEA, L. I, 28. *Boala misterioasă*

a lui Andu Fulga făcea din el... un n-aude, n-a vede. id. ib. II, 91. *Îmi dă... stare proastă nemișcarea, ceva ca un „rău de uscat”.* TUDORAN, O. 142. *Este un tot coerent.* COTEANU, S. F. 16. *În acest studiu, disciplinele matematice sunt considerate ca un tot.* CONTEMP. 1971, nr. 1 281, 8/2. (În l o c. a d v.) *Negândind de Domnul nice-ntr-o nemică.* DOSOFTEI, PS. 41/2. *Carii au de tine... frică nu li se va sminti-ntr-o nemică.* id. ib. 77/15. *Viind noaptea într-un târziu, a întâlnit doi tineri călări.* NEGRUZZI, S. I, 108. *Te-ntreb într-un târziu, Uităndu-mă la tine.* EMINESCU, O. I, 91. *Într-un târziu, ne pomenirăm cu noaptea-n cap.* GANE, N. II, 157. *Suind pe la fundul Hălăucei, am ajuns după un târziu în Fărcașa.* CREANGĂ, A. 25. *A cerut așa de o doară lui Albu-mpărat cartea cu care-l trimisese pe Mezin.* CARAGIALE, O. II, 299. *Plecă într-o doară, ia așa, peste câmp.* ISPIRESCU, L. 398. *Mai nu crede, mai se-ndeamnă Și răspunde-așa-ntr-o doară.* IOSIF, V. 86. *Într-un târziu, i se făcu semn să ia loc la o masă.* BACOVIA, O. 235. *Și-ntr-un târziu, M-am căutat pe hartă, dar nu m-am mai găsit.* MINULESCU, VERS. 228. *Ni se aduce într-un târziu laptele care aburește.* SADOVEANU, O. IV, 150. *Am dat o săritură până la Sibiu, așa, într-o doară.* BLAGA, H. 157. *M-am uitat așa, într-o doară.* PREDĂ, I. 16. *Lumea mea cea frumușică Se petrece-ntr-o nemică.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 218. *Într-un târziu, apoi, merseră la mâncare.* RETEGANUL, P. II, 5. *O venit înt-on târzău la iel.* O. BĂRLEA, A. P. II, 397.

II. (Pune în evidență sensul cuvântului determinat, generând valori expresive; rolul articolului este, de obicei, marcat prin intonația numelui determinat)

1. (Precedă substantive care comportă ideea de calitate, pe care o potențează) *Fiu-tău a fost un nebun de s-a făcut soldat.* I. VĂCĂRESCUL, G. 21/23. *Și moș Vasile era... un pui de zgârie-brânză, ca și mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50. *Și-n toată casa a găsit o disciplină, o tăcere.* VLAHUȚĂ, D. 136. *Petroni e un talent.* id. ib. 139. *Degeaba s-a mai străduit și bietu tată-său să-l poarte pe la învățături și, când colo,... el e un târâie-brău.* MIRONESCU, S. A. 135. *N-ai nimic a aștepta de la dânsul... Un târâie-brău.* SADOVEANU, O. IV, 439. *Îmi era un sfetnic și confident.* IORDAN, L. R. A. 328. *Domnișoara Otilia cântă minunat, e o artistă.* CĂLINESCU, E. O. I, 51. *Nu e de samă, e un papă-lapte.* MAT. FOLK. 725. ◊ (Pe lângă adjective substantive care, de obicei, exprimă însușiri negative) *Și el e nimene... și un spurcat.* TICHINDEAL, F. 318/19. *Care n-a ieși este un calic.* BUDAI-DELEANU, T. 137. *Vărul tău Leonil... un obraznic.* ALECSANDRI, T. 330. *Tu vezi că sunt o nerușinată, o rea.* EMINESCU, P. L. 86. *Ne-a trădat... amicul d-tale este un laș!* CARAGIALE, O. II, 215. *„Sunt un nemernic” - își zise el.* SLAVICI, O. I, 282. *Să știi că ești un urât.* C. PETRESCU, în SCL 1954, 93. *Tare mai ești ești o proastă!* ALAS 29 XII 1935, 4/1. *Cred că sunt un îngâmfat, un vanitos.* SEBASTIAN, T. 100. *Hogaș nu e nici un primitiv, nici un modern.* ap. IORDAN, L. R. A. 328. (Conferă nuanță ironică adjectivelor care exprimă însușiri pozitive) ◻ *Un deștept, vecinul acesta al tău!* ◊ (Pe lângă alte părți de vorbire substantivate) *Ce este omul? O nimica.* NEAGOE, ÎNV. 10/20. *Din alianța lui Mihnea Vodă cu Barciai... s-a ales o nemică.* ȘINCAI, HR. III, 78/25. *Și el e nimene și o*

nemica mare. TICHINDEAL, F. 318/19. *Sunt silit să merg cu viteză redusă, 20 de noduri, înfelegeți, e o nimica.* SEBASTIAN, T. 95. *Lasă-l în pace că-i un nime.* Com. din BILCA - RĂDĂUȚI. (Precedă pron. nehot. „altul”, accentuând ideea de nedeterminare; calc după fr. *un autre*, germ. *ein Anderer*) *Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră.* EMINESCU, O. I, 157. *Cu ce drept ea apasă O ginte ca pe samă-i o alta să ridice.* id. ib. IV, 59. *Un altul ar fi trăit destul de bine cu atâta.* VLAHUȚĂ, O. A. 223, cf. CADE, IORDAN, L. R. A. 329. *Apunea o alcătuire socială și începea o alta.* RALEA, S. T. I, 12. *Un altul, mai la o parte, mânca tacticos.* v. ROM. ianuarie 1954, 97. *Ușor pentru brigadier - spuse un altul.* ib. noiembrie 1962, 35, cf. L. ROM. 1963, 167. ◇ (Familiar; precedă pron. dem. „ăla”, „aia”, având valoare de precizativă accentuată) *Un ăla..., un prăpădit de ampioiat, n-are para în pungă.* CARAGIALE, O. VI, 3. *Trebuie să fle cineva om, ca să facă așa ceva, nu un ăla, cum te-a poreclit Georgică.* POPA, T. 169. *Un ăla sclivisitu... din generația tânără.* ALAS 4 X 1936, 7/7, cf. IORDAN, STIL. 128. *Un d-ăia.* id. L. R. A. 332. *Aveam o aia dă căsuță mică, uite-așa, nu făcusem casa.* T. DIAL. M. I, 75. ◇ (Familiar; la f., precedă pron. dem. „aia” sau „asta”, sugerând o femeie care practică prostituția) □ *Vopsită și îmbrăcată tipător, trebuie să fie o aia.* (Cu prep. „de” intercalată) *Am văzut-o marți seara ieșind... După cinci minute a apărut și tipul... A ajuns ca una d-alea.* C. PETRESCU, I. II, 148, cf. IORDAN, STIL. 129. ◇ (Cu suspensia cuvântului determinat, în lipsa unui termen adecvat sau pentru a evita rostirea lui) *Nu mă mărit! Nici să nu vă gândiți că am să-mi leg viața de un...* REBREANU, I. 87. *Actorul acesta a interpretat rolul lui Othelo! Este un...* SCL 1954, 95. ◆ (Prin articulare substantivul pierde din exactitatea sensului, denumind ceva asemănător, ceva apropiat de conținutul lui obișnuit) *O moarte se vestea în ochii ei scânteietori.* NEGRUZZI, S. I, 50. *Privindu-mă cu ochii în care-aveai un cer.* EMINESCU, O. I, 91. *Nu e nimic și totuși e O sete care-l soarbe.* id. ib. 176.

2. (Precedă substantive însoțite de determinări, accentuând ideea exprimată de grupul nominal) *Atuncea-i de dânsii o nedeajde slabă.* DOSOFTEI, PS. 40/14. *Măcar de ar fi fost cu puțință, o învățătură părintească ca aceasta.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/17. *A căzut un omăt mare până în brâu (a. 1785).* IORGA, S. D. XIII, 144. *Spre o cuviincioasă portare va povățui.* MAN. ÎNV. 63/11. *Sta... cu brațele încrucișate, sprâncenele posomokâte și cu un aer înșentnător.* HELLADE, HR. 17/13. *Până acum nu te-ai bucurat de o desăvârșită fericire.* MARCOVICI, D. 14/14. *Turbându-se împăratul de o așa vedere ciudată și nelegiuită, îi omori.* GORJAN, H. I, 3/26. *O așa înălțare... Suie pe om lângă ingeri.* CONACHI, P. 81. *Au priimit jurământul de-un amoriu ce sfârșit n-are.* id. ib. 88. *Mihai căzu cu o furie mare asupra armiei dușmane.* BĂLCESCU, M. V. 431. *O astfel de grozăvie și la acești s-a-nțămplat.* PANN, E. II, 93/18. *Ce bine va aduce o astfel de schimbare?* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Te duci... Lăsând în al meu suflet un mult amar suspin.* ALECSANDRI, P. I, 138. *O, de luceafărul din cer M-a prins un dor de moarte.* EMINESCU, O. I, 174. *Când o asemenea inimă și-ar ridica aspirațiunile până la tine... ce-ar simți un asemenea om?* id. P. L. 56. *Multă vorbă se mai făcuse la*

palat... despre o astfel de batjocură. CREANGĂ, P. 84. *Publicul râde înainte cu un hohot colosal.* CARAGIALE, O. I, 2. *Adusese o așa zână să... domnească.* ISPIRESCU, L. 39. *Un asemenea creier, neștiind ce să facă, alunecă ușor în rele.* DELAVRANCEA, T. 107. *Sală mare, pătrată, cu păreții ștucăți și c-o lumină rece.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 83. *Mă face Să freamăt fără paçe Ca subț o trecere năvalnică de vânt, pe culmi.* COTRUȘ, V. 248. *Noapțile largi, înstelate, pline de o tăcere nemărginită.* SADOVEANU, O. II, 524. *C-o bucurie copilărească se repezi afară ca să-și încante ochii.* BART, E. 308. *Acum pe stradă e o lume imensă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 210. *Imagina m-a urmărit o viață întreagă.* BLAGA, H. 118. *Întâmplări care te fac să vorbești deschis și cu o mare putere de a dovedi ceva.* PREDĂ, M. II, 58. *Apoi cum să nu fi putut pușca, cu o așa pușcă mîrurată?* FRÂNCU - CANDREA, M. 278, cf. ALR SN V h 1 403. *Un lucru ca aiestă.* ib. h 1 403/279. (P. „ular; așezat între adj. „așa” și substantivul determinat) *Să aibă așa o soție Cum îți dau fiica mea fie.* BĂRAC, A. 44, cf. ALR SN V h 1 403. *Numa tu ai putut să-mi faci așa un năcaz.* ib. h 1 403/76. (Precedă grupul nominal format cu adj. nehot. „alt”, conferindu-i o mai strânsă unitate) *Am ajuns pre pământ inger, ca un alt apostol nou.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/7. *Cere-aș de la tine o altă Ceaea: să-mi dăruiești cea prăjină.* BUDAI-DELEANU, Ț. 247. *Tu ești zidit și hotărât pentru o altă lume.* MARCOVICI, D. 16/1. *Un alt meridian oarecare.* CULIANU, C. 76. *Să se înmulțească prin o altă sumă de mai multe părți.* CLIMESCU, A. 36. *O, cere-mi, Doamne, orice preț, Dar dă-mi o altă soarte.* EMINESCU, O. I, 177. *O altă femeie, mai mândră de frumusețea ei, ar fi ieșit vânătoare de mânie.* id. P. L. 117. *Craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară.* CREANGĂ, P. 183. *Eu nu zic să-i omorâm, ci să-i trimitem deocamdată la un alt oraș.* ISPIRESCU, L. 273. *Papugii mai lucrau... o altă încălțăminte de piele.* PAMFILE, I. C. 342. *Satanel... a zidit cu cuvântul un alt cer invizibil pe care l-a împodobit cu stele.* CARTOJAN, C. P. I, 26. *E o altă lume... Oraș de artă, de eleganță.* CAMIL PETRESCU, T. I, 75. *Fiecare lucru va fi prelungit în umbra de taină, Pentru dragoste îmbrăcând o altă haină.* ISANOS, V. 95. *Un alt pictor tânăr... a surprins publicul bucureștean.* v. ROM. noiembrie 1962, 146. *Dă-mi un alt cal!* JARNĪK - BĂRSEANU, D. 360. (Precedă grupul nominal format cu adj. dem. „același”, conferindu-i o mai strânsă unitate) *Un același criteriu.* ap. IORDAN, L. R. A. 320. *O aceeași schimbăcioasă receptivitate.* ap. IORDAN, L. R. A. 320. *Postfața autorului... unește cele două vieți (a tatălui și a fiului) și le prelungeste pe traiectoria unui același destin.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1980, nr. 6; 10/3. (Precedă adv. „așa”, „atât”, legate, de obicei, de adjectivele pe care le determină prin prep. „de”) *Ce răspuns să dai la un așa bun cuvânt?* NEGRUZZI, S. I, 70. *Acordându-mi mie o așa amicală și lingusitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III, 9. *Poate că nici este loc... Pentru un atât de sfânt noroc.* EMINESCU, O. I, 185. *Lăuda pe fiul de împărat pentru o așa nimerită și neașteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38. (Precedă în mod obligatoriu epitetul care se leagă de termenul calificat prin prep. „de”) *Un tândală de cornetariu.* BARIȚIU, P. A. I, 250. *Dobândi un drag de copilăș.* ISPIRESCU, L. 41. *De ce nu te duci la dânsul să ceri o mârfoagă de iață?* id.

ib. 313. *Călare pe un păcătos de cal*. CONTEMPORANUL, III, 921. *Nu-l lasă pe un ticălos de bătrân să cadă în păcate*. AGĂRBICEANU, S. 66. *Se pomeni că trece pe lângă-el o rablă de cal bătrân, costeliv și pintenog*. POPESCU, B. II, 10.

3. (Mai alés pe lângă substantive care denumesc sentimente, manifestări, acțiuni, cărora le conferă ideea de intensitate (măf) mare, exprimată adesea în context și prin verbe precum „a trage”, „a se pune”) *Și-i trăgeau o veselie mai omerică decât cele din Iliada*. RUSSO, S. 22. *I-aș trage un corsent de cele tătarești*. ALECSANDRI, T. 448. *Și când ne-a văzut bunica, de bucurie a și tras un bocit*. CREANGĂ, A. 32. *Strășnic aș fi tras un chef cu d-ta*. CARAGIALE, O. VII, 127. *Copilul se pune pe un plâns*. ISPIRESCU, L. 2. *Deodată îl apucă un dor de tată-său*. id. *ib.* 8. *I-a cuprins o jale pe-amândoi*. COȘBUC, P. I, 228. *După fiecare veste bună trăgea un nou chef*. AGĂRBICEANU, A. 234, cf. IORDAN, L. R. A. 328. *Au tras o nunță... care a ținut două săptămâni*. RETEGANUL, P. V, 44. *Să-i mai trag o băătură*. FOLC. MOLD. I, 159. ♦ (În enunțuri afective, contribuie la exprimarea unei calități superlative a obiectului, ființei, materiei etc. exprimate de substantivul determinat) *Unde-ți aveam o mustață răsucită și ascuțită...* ALECSANDRI, T. 1 256. *Zambile în feluri de fețe... și un miros!* CARAGIALE, O. II, 183. *Și-avea arhivarul o față...* TOPĂRCEANU, O. A. I, 47. *Trebuie c-a fost o detunătură!* AGĂRBICEANU, A. 380. *Flăcău chipeș, mândru îmbrăcat, ș-un glas, și niște ochi...* SADOVEANU, O. III, 105. *Se macină colo o făină...* GRAM. ROM.² I, 111. (Precedă substantive abstracte) *Fata lui, o frumusețe!* CL 1993, 65. *A făcut mâncare de gutui, o bunătate!* *ib.*

4. (Precedă nume proprii) (Numele propriu servește ca exemplu pentru o calitate sau ca termen de comparație) *Era ca u[n] Dumnezău de vecie* (a. 1600–1650). GCR I, 137/37. *Judecătorul, ca un D[u]mn[e]zău, nu poate să greșască*. BIBLIA (1688), [prefață] 4/33. *Noaptea... pe scaunul său de abanos, ca un Dumnezeu...* *întinde schiptrul său de plumb*. MARCOVICI, C. 7/25. *Dascaul acesta lua în ochii mei un chip măreț...; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel*. NEGRUZZI, S. I, 6. *Un Odiseu viclean*. ODOBESCU, S. I, 44. *Astfel îți e cântarea, bătrâne Heliade; Cum curge profeția unei Ieremiade*. EMINESCU, O. I, 17. *Și frunțile cărunte le nalță de departe Un Cezar, un Traian*. id. *ib.* 24. *Un Michel-Angelo nu-i să facă iar „Ziua din urmă”*. id. *ib.* IV, 372. *Așteptăm din munții tăi de-acum: Un Horia uriaș al gândului*. COTRUȘ, V. 424. *M-am plictisit de moșieri și de directori de fabrică. Să dăm... un Eminescu!* CĂLINESCU, E. O. II, 100. *Nu orice arhitect găsește un Justinian care să-i comande o Sfântă Sofia*. id. S. 661. *E un don Juan, un Casanova*. VINEA, L. I, 220. □ *Era un Stan Pășitul. E considerată o Veneție a Nordului. Voia să joace și el un Hamlet, un Othello*. ♦ (Numele proprii denumesc referenți cărora în context li se relevă o caracteristică, o calitate într-un anumit moment, într-un anumit raport etc.) *Să cade preutului să hie nevinovat... la un D[u]mn[e]zeu nenăprasnic* (ante 1618). GCR I, 47/28. *Leonida a visat un Mizil mare, un Mizil cel pușin capitală de district*. CARAGIALE, O. I, 262. *Alături de Caragiale al nostru și al satirei, acționează un*

Caragiale universal. ARGHEZI, P. T. 377. *Un Dumnezeu adânc, albastru E marea-n care vom pieri*. BLAGA, O. II, 36. ♦ (Numele propriu este determinat de un numeral ordinal sau de adj. nehot. „alt”, de adj. „nou” etc., exprimând împreună o asemănare accentuată) *Nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic...* *n-am să mă fac*. ODOBESCU, S. III, 13. *Părea că geniul divinului brit, Shakespeare, respirase asupra pământului... o nouă Ofelia*. EMINESCU, P. L. 36. *Un alt Eminescu nu se va mai găsi poate*. BACALBAȘA, S. A. I, 223. *O a doua Elveție*. ap. IORDAN, L. R. A. 304. ♦ (Prin metonimie, atribuie numelui propriu un conținut de substantiv comun ca urmare a unei elipse lexicale) *Am ceva bun de tot, un Pommery extra, garantat*. CARAGIALE, O. III, 155. *În odaia mea este un Buhara moale și gros*. CĂLINESCU, S. 80. *Mi-a luat un Luchian (minune!) și un Ressu excepțional*. id. *ib.* 550. *O să pot să-l evaluez pe piața mondială...* *Un Cézanne e un Cézanne*. id. *ib.* 554.

– Pl.: (B) (m., învechit, rar și A I 4) unii, unele și (m.) (popular) unii (scris și unia), (învechit, monosilabic) uni, (învechit, rar) unie, (f., regional) unele (ALR I 1 869/588). Gen.-dat.: sg. (A I) unui, unei și (B I, A I) unuia, uneia, (A I 2, 9, cu art. hot. antepus) lui unu, (f.) (învechit, rar B I, C) unii, (învechit B I) unia; pl. (m. și f.) (B, C) unor și (B) unora, (învechit și regional B II) unilor (ALR SN VI h 1 583/531, ALRM SN IV h 1 328/531), unelor. – Și: (B I, A I) unul (gen.-dat. unuia; pl., B I, unii, gen.-dat. unora) pron. nehot., num. card., (f. și, învechit A I, B II, învechit și regional B I) ună (pl., B și rar A I 4, une) num. card., adj. nehot., pron. nehot., (A I I, 4, 5, 6, 7, 8, B II, C, învechit, rar B I), (m.) un (pl., B II, unii; gen.-dat. sg. unui, învechit și regional C, unuia ALR SN VI h 1 590, *ib.* h 1 592, *ib.* h 1 594, pl., B II, C, unor), (f.) o (pl., B II, unele, învechit une; gen.-dat. sg. unei, învechit și popular C, unii, regional C, unia, uneia ALR I 376/298, 360, 735, unea *ib.* 376/26, 302, A I 20, pl., B II, C, unor) num. card., adj. nehot., art. nehot., pron. nehot., (m. învechit și regional A I, B I, C I) on (gen.-dat. și, învechit, onia) num. card., pron. nehot., art. nehot.

– Lat. unus, una.

UNÚC, -Ă num. card. (Regional) Unicel (1). *Dintr-o grămadă de plăcinte am mâncat numai unuca*. Com. din CUZDRIOARA – DEJ.

– Unu + suf. -uc.

UNUCUPRINZÍME s.f. v. unocuprinzime.

ÚNUL pron. nehot., num. card. v. unu.

UNULEA, ÚNA num. ord. 1. (În numerale ordinale care urmează după douăzeci; indică unitatea care urmează după zeci, sute, mii etc.) (Cu valoare adjectivală) Cf. CADE. *La 26 dechemvrie 1848, adică acum optzeci de ani pe al optzeci și unulea, s-a reprezentat pentru întâia oară „Babă Hârca”*. SADOVEANU, E. 70. □ *A treizeci și una pagină*. ♦ (Cu valoare substantivală) *Rula pe atunci filmul „Al patruzeci și unulea”*.

2. (Regional; precedat de art. „al”, „a”) Primul (v. p r i m³ 1) (Pipirig – Târgu Neamț). Cf. ALR SN IV h 936/551. *Al unulea*. *ib.*

– Unu + le + a.

UNUȚ, -Ă num. card. (Regional) Unicel (1). *Dă-mi și mie unuțul din merele acelea.* Com. din CÂMPENI.

- Pl.: unuți, -e.

- Unu + suf. -uț.

UNZĂR s.m. v. hânsar.

UNZĂLE s.f. pl. v. uncial.

UPANIȘADE s.f. pl. Comentarii filozofice ale Vedelor, datând din prima jumătate a mileniului I î.e.n., constituind baza teoretică a brahmanismului și a școlilor tradiționale ale filozofiei indiene. *În upanișade apare credința fundamentală a inzilor.* BLAGA, T. VAL. 414, cf. DN³.

- Din fr. upanishad, engl. upanishad.

UPANIȘADIC, -Ă adj. (Rar) Care se referă la upanișade, care ține de upanișade. *Ce vor înțelege din acest pasaj upanishadic?* PLEȘU, O. 301.

- Scris și: upanishadic. - Pl.: upanishadici, -ce.

- Upanișade + suf. -ic.

UPĂVĂI vb. IV v. upovăi.

UPĂVĂINȚĂ s.f. v. upovăință.

UPEĂLĂ s.f. v. hupeală.

UPERCUT s.n. (Sport) Lovitură la box aplicată adversarului de jos în sus, de obicei sub bărbie. *Aplică un uppercut în bărbia germanului.* CĂLINESCU, C. N. 261, cf. IORDAN, L. R. A. 500, L. ROM. 1959, nr. 2, 87, ib. 1972, 536, ib. 1973, 113, 115, DEX, DN³.

- Scris și: upercut. - Pl.: upercuturi.

- Din engl. upper-cut, fr. uppercut.

UPERCUTĂ vb. I. Intran z. (Sport) A aplica un upercut. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 87, DEX, DN³.

- Prez. ind.: upercutez.

- V. upercut.

UPERIZĂRE s.f. Metodă de conservare a laptelui cu ajutorul unui tratament termic de scurtă durată și la temperatură ridicată, prin care se distrug microorganismele și se păstrează integral proprietățile laptelui crud. V. p a s t e u r i z a r e. Cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: uperizări.

- După fr. upérisation.

UPÍ vb. IV v. hupí.

UPÍT, -Ă adj. v. hupít.

UPITURĂ s.f. v. hupitură.

UPOÁRE s.f. v. hupoare.

UPOVÁ vb. I v. upovăi.

UPOVÁNIE s.f. (Învechit, rar) Nădejde (2). D[umne]dzăul upovaniei ș-a răbdării. Cf. DOSOFTEI, MOLIT. 68^v/17.

+ Pl.: upovanii.

- Din slavonul оупованик.

UPOVĂI vb. IV. (Învechit) 1. Intran z. (Urmat de determinări introduse prin prep. „în”, „spre”, „pre”) A se îndrepta cu încredere spre cineva sau spre ceva, a se adresa cuiva cu speranța de a obține ajutor, îndurare, adăpost etc.; (învechit) a nădăjdui (1), a năzui (1). V. s p e r a (1). *Pre tine upovăiră părinți[i] noștri.* PSALT. HUR. 16^v/22. *Upova pre Domnul se-l izbăvească.* ib. 17^v/7. *Trezvindu-vă de acmu, upovăiți (nedejduiți N. TEST. 1648, nădejduiți BIBLIA 1688) spre ceaea ce e adusă voao bunrătate.* COD. VOR.² 71^v/10. *Deșchide cătră Domnul calea ta și upovăiaște (nedejduiaște D, nedejdește H) într-însu.* PSALT. 67. *Upoviia pre Dumnezeu, de să mântuiască el acum, de va vrea lui.* TETRAEV. (1574), 251. *Pre numele lui limbile upovăiră.* ib. 219. *Spre tine upovăiesc, spăsește-mă de tofi gonitori-mi.* CORESI, PS. SL.-ROM. 8^v/3. *Miluiaste-mă, Doamne, că spre tine upovăiaște sufletul meu (cca 1580).* CUV. D. BĂTR. II, 154/13. ♠ Refl. *Gustați și vedeți că dulce e Domnul. Ferecat bărbat ce upovăiaște-se spr-ins.* CORESI, PS. SL.-ROM. 57^v/11.

2. Tran z. și intranz. A nădăjdui (3). V. s p e r a (2). *Upovăiesc acia și să te vază.* CORESI, L. 209/14. *Împăratul a totu iaste tatăl nostru..., se upovăim cu credință tare (a. 1620).* GCR I, 56/23.

- Prez. ind.: upovăiesc. - Și: upăvăi (DHLR II, 534),

upuvăi, upoví vb. IV, upová vb. I, opovăi (CORESI, PS. 8/1) vb. IV.

- Din slavonul оуповати, оупъвати.

UPOVĂINȚĂ s.f. (Învechit) 1. Nădejde (2). *Upovăință (nădeajde N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) aibându spre D[um]n[e]dzu, cela ce... aștăptă învierea cea ce va se fie morșiloru.* COD. VOR.² 31^v/1. *Mai bire e upuvăința (a nedeajdiH, a să nedejdiuid, se nedejduiți v) spre Domnul.* PSALT. 248. *Upovăință am întru Dumnezeu.* CORESI, L. 118/13.

2. Nădejde (1). *Tu, Doamne, unul, spre upovăință sălășuitu-m-ai.* CORESI, PS. 8/7. *Născu noi întru upovăință vie întru învisul I[isu]s H[risto]s den morși.* id. L. 160/3. *Să avem upovăință tare, că împăratu a totu iaste tatăl nostru de în ceriu (a. 1619).* CUV. D. BĂTR. II, 125/19. ♠ *Ceea ce dă încredere, siguranță în împlinirea dorinței cuiva. Tu ești..., D[oa]mne, upovăința mea.* PSALT. HUR. 60^v/11. *Tu, Doamne, upuvăința (s c a p a r e a C², nedeajdea D, nedejde v) mea.* PSALT. 191.

- Pl.: upovăințe. CADE, SCRIBAN, D. - Și: upăvăință (PSALT. 191), upuvăință, opovăință (ib. 191) s.f.

- Upovăi + suf. -ință.

UPOVĂIRE s.f. (Învechit) Faptul de a upovăi. *Ferecat bărbatu ce-i iaste numele Domnului upovăirea (upovăința H, nedeajdea D).* PSALT. 76. *Ferecat bărbat ce iaste numele Domnului upovăire lui Și nu căuta în deșarte și necurate mincinoase.* CORESI, PS. SL.-ROM. 73^v/11, cf. SCRIBAN, D., SCL 1960, 606.

- Pl.: upovăiri. - Și: upuvăire s.f.

- V. upovăi.

UPOVĂITÓR, -OĂRE s.m. și f. (Învechit, rar) Cel care are încredere, nădejde, speranță. *Doamne, ... fapt-ai upovăitori în tine între fiii oamenilor.* CORESI, PS. SL-ROM. 52¹/15.

- Pronunțat: -vă-i-. - Pl.: upovăitori, -oare.

- Upovăi + suf. -itor.

UPOVÍ vb. IV v. upovăi.

UPRELESTÍT, -Ă adj. = (regional) **prilestit (1)**. Această credință era odinioară așa de întipărită, cât s-ar fi socotit uprelestit dacă s-ar fi îndoit cineva. PAMFILE, DUȘM. 376.

UPUVĂÍ vb. IV v. upovăi.

UPUVĂINȚĂ s.f. v. upovăință.

UPUVĂIRE s.f. v. upovăire.

ÚRA¹ interj., s.n. 1. Interj. (Și cu „ă” prelungit) Exclamație care exprimă entuziasm, însuflețire, aprobare, adeziune etc. *Biruitoarele trupe le răspundea cu multe mii de strigări „huraa” și „vivat”!* ÎNTÂMPL. 100/26. *I-au răspuns prin slobozire de tunuri și strigătul „ura”.* AR (1829), 5²/31, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 818³/38, BAR. - MUNT., w. 474¹/31. *Nainte, române! ura! te deșteaptă, Patria te cheamă.* CREȚEANU, M. 183/16. *Bravo!... Hura!... Vivat! strigară toți.* NEGRUZZI, S. I, 12, cf. PONTBRIANT, D. *Uraaa!... Să trăiască Ecseleția sa!* ALECSANDRI, T. 1348. *Strigătul adese repețit de: „să trăiască!”... înlocuiește la românii de peste munți căzăcescul nostru „hurra!”* ODOBESCU, S. I, 475. *Mișcați ciocane Pe fierul roș!... Săriți ciocane Să bată fier: În el coroane, În el puteri. Hurah!* EMINESCU, O. IV, 486. *Ura! strigară apoi cu toții, când el se îmbrățișă cu unul din căprarii buni de gură.* SLAVICI, O. II, 227, cf. DDRF. *Goarneau prind a cânta..., ofițerii îl felicită, soldații strigă „ura”.* DUNĂREANU, N. 150. *L-au ridicat de trei ori în sus, strigând: „ura!”* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE, cf. SEVERIN, S. 134, ȘĂINEANU, D. U. *A venit generalul cel mare... Răniții... strigau „ura” și căutau să-i sărute mâna.* CAMIL PETRESCU, O. II, 60, cf. DEX. *Strigați „ura”, măi flăcăi, Hăi... Hăi Și iar hăi!* PĂSCULESCU, L. P. 36, cf. ALR SN V h 315, ALRM SN III h 1115. ◇ (Substantivat) *La ivirea mea se auzi un „ura” de obște.* MOZAICUL (1839), 660/6. *Aceste puține cuvinte, bine simțite, fură primite cu un lung și zgomotos „ura”.* GANE, N. I, 67. *Un „ura!” puternic... zbuclni din pieptul tuturor oștenilor și muzicile regimentelor intonară imnul național.* VLAHUȚĂ, R. P. 16. *Un „ura!”... izbuclni din piepturile camarazilor.* MIRONESCU, S. A. 109. *Se auzi chiar un „ura” spontan.* BRĂESCU, O. A. II, 175. *Evita-voi doar pe grandilocventul, falsul „ura”.* PERPESSICIUS, S. 106. ◇ Exclamație folosită ca strigăt de luptă pentru îmbărbătare, însuflețire, îndemn la atac. *În fruntea noastră drum făcu: „Ura, băieți, acu-i acu!”* COȘBUC, P. II, 42, cf. SEVERIN, S. 134, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Mergea și-mi arăta cu vârful foarfecelor nemțești Un ins dezbrăcat până la brâu, aplecat pe pușca grea cu baioneta la vârf Într-o atitudine de „ura” plină de*

spaimă și de vitejie. SORESCU, L. L. I, 6. *Cân a zâs „ura”, a năvălit în târg.* T. DIAL. M. I, 193. ♦ (Familiar) Termen de salut sau de urare folosit între prieteni. *Ura! Na și fie, Mario, un pahar.* MUȘATESCU, T. 151. *Ura! țipă notarul și sorbi scurt paharul.* SADOVEANU, O. I, 622, cf. BUL. FIL. VI, 73.

2. S.n. pl. Strigăte entuziaste de adeziune, de aprobare, de bucurie etc.; aclamații. Cf. POLIZU. *Deodată, și glasurile copiilor și țipetele trâmbițelor... sunt acoperite de urale zguduitoare.* CARAGIALE, O. I, 80. *Urlă în adevăr târgul de urale și de lăutari.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Sala răsuna de nesfârșite urale.* AGĂRBICEANU, A. 230. *Cântecetele, uralele, țipetele se topeau într-un zgomot năprasnic.* REBREANU, I. 296. *Începură cu toții un imn de slavă... Au pornit urale, apoi discursuri.* A. HOLBAN, O. II, 182. *Un tunet de urale și de aplauze... izbucni din piepturile camarazilor.* MIRONESCU, S. A. 109. *Am intrat în București. Ce bairam! Ce urale! GALACTION, O. A. I, 259. A vorbit scurt și foarte frumos..., de-a izbucnit mulțimea într-o nebunie de urale.* C. PETRESCU, I. I, 102. *Deodată pe stradă începe să se audă rumoare..., muzică..., urale.* MUȘATESCU, T. 164. *Copiii mahalalelor dădeau năvală..., urmând în urale căruța.* SAHIA, N. 65. *Câteva minute n-a putut începe din pricina uralelor frenetice ale publicului.* CĂLINESCU, E. 138. *Când șirul de vagoane pornea, urale prelungi, sălbătice, spăriau oamenii.* SADOVEANU, O. II, 471. *Intrăm pe bord în uralele mulțimii de pe chei.* BART, S. M. 14, cf. SCRIBAN, D. *Auzeam... depărtatele urale, De după munte, undeva din vale.* ARGHEZI, S. II, 179. *Uralele zguduiau văzduhuri și mănunchiuri de flori zburau de la ferestre.* CAMIL PETRESCU, O. III, 78. *Fiecare grup... era primit cu urale entuziaste.* PAS, Z. IV, 200. *Ridică mâna, parcă pentru a atrage atenția asupra tumultului de urale.* H. LOVINESCU, T. 238, cf. DEX, V. BREBAN, D. G. ◇ F i g. *Avem o literatură întreagă... cu declamări goale și urale nesfârșite.* CHENDI, S. III, 103.

- Pl.: (2) urale. - Și: **húra** (scris și *hurra*), (rar) **úrah** (scris și *urrah*), **húrah** interj.

- Din rus. *ypa*, fr. *hourra*, germ. *hurra*.

URÁ² vb. I. 1. Tranz. și intranz. (Învechit; adesea urmat de reproducerea unei comunicări în vorbire directă) A vorbi (cu glas puternic). *Cu glas de bucin ură: „Să asculte toată lumea de cetatea ce i se puse numele Rim!”* MOXA, C. 30⁷/7. *Într-acesta chip moșneagul ură: „Voi bărbați buni..., Dă mult am vrut să vă aduc aminte Dă hele ce împlă pân cuget mie”.* BUDAI-DELEANU, Ț. 104. *Cu micuța ospătează Și din gură tot urează: „Deie Dumnezeu o ploaie, Grăunțele să se moaie, Să nu poată-a măcina”.* ALECSANDRI, P. P. 358. ♦ (Învechit și regional; subiectul este „preotul”; construit adesea cu dativul; și determinat prin „bine”) A cere ocrotirea divină pentru cineva sau pentru ceva. *V. binecuvânta. Întrând în casă, urați bine zicând: „Pace casii aceștia!”* N. TEST. (1648), 13¹/3. *Și casii lui Aron îi urează Dzâle bune și bișug să vadză.* DOSOFTEI, PS. 397¹/15. *Întrând în casă, urați bine ei.* BIBLIA (1688), 757¹/47. *Cum au trecut împăratul Petru Prutul dincoace, i-au urat mitropolitul, blagoslovindu-l.* N. COSTIN, LET. II, 113/12, cf. CADE, ALR I 439. [Preotul]

le urează bine. ALR II/I MN 101, 2 767/928, cf. ALRM II/I h 243/928. ♦ (Învechit; și construit cu dativul) A da cuiva ajutorul ceresc. V. b i n e c u v â n t a. *Ț-au uratu-ți Domnul să-ți fie lung traiul.* DOSOFTEI, PS. 147/11. *Doamne, tu te-ndură și ne ură-n viață. Și ne miluiește.* id. ib. 212/9. ♦ (Învechit; construit cu dativul) A aduce (prin vorbe) laudă cuiva. V. b i n e c u v â n t a. *Deaca zise acealea și piimi o pâine, dulce ură mărind Dumnezeu întru toți.* CORESI, L. 135/8. *Sufletul meu ură bine Lui Dumnezău cum să vine.* DOSOFTEI, PS. 351/17. *Ce noi cești vii ț-om ura de bine Ție, Doamne.* id. ib. 398/7. ♦ T r a n z. (Învechit; și în forma *urăzi*) A prevesti¹ (I). Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 148, 216, DLRV.

2. T r a n z. (Construit de obicei cu dativul) A adresa cuiva sau a exprima o dorință de bine (cu prilejul unei aniversări, al unui început de acțiune etc.), (regional) a sorti¹ (I 2); a închina un pahar în sănătatea cuiva, pentru succesul sau fericirea cuiva. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. III, 736^t, LB. *Le-am urat ceea ce nu s-au îndurat să-ți hărăzească.* MARCOVICI, C. 73/4. *Nici o urare, streine!... trebuie mai întâi să cunoască cineva inima unui om și apoi să-i urască ceva.* MOZAIICUL (1839), 789/5. *Urați pânzelor corăbiei mele un vânt favorabil.* ib. 747/19. *„Mulți ani să facă tot fapte bune!” Țara orează c-un singur glas.* I. VĂCĂRESCUL, P. 146, cf. ISER, POLIZU. *Tot ce-mi stă prin puțină Este, mamă, să-ți orez: „Zile bune, fericite”.* MUREȘANU, P. 147/8. *La amândoi unire Vă urez și fericire.* ALEXANDRESCU, O. I, 277, cf. PONTBRIANT, D. *Și-n glas mare îți urăm: „Să trăiască-a ta mărire Ani mulți, plini de strălucire!”* ALECSANDRI, P. II, 110. *Senatul și poporul... Urează să trăiască Traian.* FM (1861), 72, cf. CIHAC, I, 300. *Îți urez ca să se poată aplica cărții tale și exametrii următorii.* ODOBESCU, S. III, 12. *Privitorii, cu căciulele în mână, îi urau drum bun.* CREANGĂ, P. 307. *Urez cărții D-tale tot succesul ce-l merită o lucrare conștiincioasă.* CARAGIALE, O. VII, 298. *Urară viitor fericit revistei și directorului.* I. NEGRUZZI, A. 294. *Cât mac e prin livezi, Atâția ani la miri urez!* COȘBUC, P. I, 59, cf. BĂRCIANU. *Ceea ce poate ura un țăran umil țăran este ca vremea să fie bună.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 414, cf. ALEXI, W. *Mi-au pus mâna pe frunte să-mi ureze bună-seara.* A. HOLBAN, O. II, 120. *Împăratul... vă urează cale bună!* EFTIMIU, I. 23. *Primăvara n-a-ntâlnit în capitală nici un om Să-i ureze ca pe vremuri „bun sosit”.* MINULESCU, V. 120. *Oamenii strânsi pe marginea drumului urară întoarcere repede.* C. PETRESCU, I. I, 144. *Urează-mi luptă, nu-mi ura izbândă.* VOICULESCU, POEZII, I, 128, cf. SCRIBAN, D. *Mă simți tocmai când întorceam cheia în ușa și-mi ură bună venire.* MIHĂESCU, D. A. 148. *Îi sărută pe ochi și le urează, după timp, noroc, poștă bună, noapte bună.* ARGHEZI, S. VIII, 146. *Întreabă duhurile pe care ți le urez binevoitoare.* CĂLINESCU, O. IX, 33. *Uitam să-ți urez drum bun.* H. LOVINESCU, T. 259. *Urez dramaturgului... să transmită sălii toate virtuțile literare ale scriiturii sale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 5, 11/3, cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 7. *Vin... [ursitoarele] și-i urez fetiții așa: „Născuta de azi să fie bună!”* COM. SAT. V, 115. *Eu sânt cel de voi dorit Și vă urez: „Bun sosit!”* I. A. POPESCU, O. 44. (R e f l. p a s.) *S-a băut șampanie..., urându-i-se o strălucită carieră.* CARAGIALE, O. II, 33. ♦

(Învechit și regional; complementul indică persoana, colectivitatea etc. căreia i se adresează urarea) [Boierii] *au urat pe domn, zicându-i să-i fie într-un ceas bun* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 250/17. *Întimpinându-l călare..., l-au urat pentru fericită sosirea Înălțimei sale.* AR (1829), 61²/24. *Ea se trezi de aclamațiunile poporului ce cu bucurie ura pe juna lui doamnă.* ASACHI, S. L. II, 56. *Boierii închinău și urau pre domn, cu vivate zgomotoase.* NEGRUZZI, S. I, 151. *Țara te urează, doamne! și în tine își pune toate speranțele prosperității sale* (a. 1859). N. A. BOGDAN, C. M. 144. *„Să trăiască domnul Ștefan!” Mii de glasuri îl urează.* ALECSANDRI, P. I, 34. *Bunicul m-a urat Ca s-ajung puterinic, mare și cu stare.* CONTEMPORANUL, I, 234. *Văzui intrând pe poarta curții locuitorii șatului, cari veneau să ureze pe noul lor stăpân.* GANE, N. III, 49, cf. DDRF, ALR I 439/5, 30, 412, 414, 522, 538, 596, 652, 665, 675, 760, 780. *Ai să-l ur.* ib. 439/542. (Subiectul logic indică persoana căreia i se adresează urarea) *La încoronarea sa fu urat de către popor ca să împărătească așa duple cum i-au fost viața.* SĂULESCU, HR. I, 151/20. ♦ *Intran z.* *Cu aceasta cinstel-tâmpinară și într-acesta chipu-i urară, ca celuia ce iaste împărat.* VARLAAM, C. 69. *Cu acest fel de cuvinte unul altuia urând, se despărțiră.* PANN, E. II, 135/14. *Popa... urează nașului, mirilor, socrilor și mesenilor.* N. REV. R. IV, 73. *Îi fur și-i pun să-mi ureze de sănătate.* BARBU, PRINC. 52. *Să le urez de sănătate.* ALR I 439/856. ♦ *R e f l. r e c i p r.* *Prietenii își urează o dragoste nestrămutată.* MARCOVICI, D. 2/26. *Ne luarăm ziua bună unul de la altul, urându-ne sănătate și călătorie bună.* PELIMON, S. 16/23. *Deodată bufetele se umplură, ca să-și poată ciocni cupele spumoase urându-și un „Veac nou fericit!”* PUȘCARIU, D. V. 154. *Își urară noapte bună.* VINEA, L. II, 116. *La sosire, nașul îl primi cu bucurie..., urându-și unul altuia bună venire și găsim.* SNOAVA, II, 347. ♦ (Cu forma negativă a participiului, cu referire la paharul care se închină, când se urează 2) *Spune-mi mie adevărat Ce bei pahar neurat, Șezi la masă ne-nchinat, Bei paharul neurat, Intri-n rai nejudecat.* PĂSCULESCU, L. P. 7. ♦ (Rare; construit cu dativul) A-și dori. *Toate mamele își urau pentru fiucele lor partide ca a postelnicului.* BOLINTINEANU, O. 415. ♦ (Învechit) A saluta. *Căpitanul au urat orașul spre sămn de ziua bună prin șasă salve de tunuri.* DRĂGHICI, R. 7/9.

3. I n t r a n z. A recita versuri populare care conțin urări (2), când se umblă cu colindul, cu sorcova etc. V. s o r c o v i. *S-aduci vreo patru surugii de la poștă și să le poroncești ca să ureze ca în agiunul Sfântului Vasile.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Lăiețele noastre de paparude... urează săltând și chiuind: „Ca să cază ploile Cu gălețile, Să sporească grânele, Să umple pătelele”.* ODOBESCU, S. III, 228. *Ură tu, măi Chiriece! ... și noi, măi Zaharie, să pufnim din gură ca buhaiul.* CREANGĂ, A. 43. *Sosind acuma seara Anului Nou, îndată ce apucă a se întuneca, cei însoșiți încep a umbla și a ura de la casă la casă.* MĂRIAN, S. R. I, 25. *Când începură a ura a treia oară, gazda ieși-n pridvor.* AGĂRBICEANU, S. 181, cf. ȘĂINEANU, D. U. *După ce te-oi învăța și urătura, poți să te duci și la regele să uri.* SADOVEANU, O. XII, 644, cf. SCRIBAN, D. *Flăcăii nu mai*

ajungeau să ure Pe la ferești. LABIȘ, P. 26. Flăcăii... colindă și urează cu plugușorul. IST. LIT. ROM. I, 18. *Noi am mai ura, Dar ne temem că-om însera.* POP., ap. GCR II, 334. *Unul care ură la fereastră sună și clopotul; altul trage buhaiul.* ȘEZ. III, 180, cf. ALR I 439/370, 375, 592, 900, ALR II/1 h 198. *Pe deal nechează, Pe vale urează* (Trâmbița). GOROVEI, C. 368, cf. PASCU, C. 76. ♦ *Tranz. Lasă-mă, mătușă, zău, Ca să ur ce mai știu eu.* ȘEZ. XVIII, 26. (Complementul indică persoana căreia i se adresează urarea 2) *V-am mai ura, boieri, v-am mai ura, Dar ne-i frică c-om înnopta Pe la curțile dumnea-voastră.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 480. *Începu să-l ureze: - Omul bun și calul bun, dă-mi o pipă de tutun!* SNOAVA, III, 671. *Aho, hoho! Sara c-a înserat, Noi pe jupânul... nu l-am urat. Dar l-om ura bucuros.* FOLC. MOLD. I, 263, cf. CAF VI, 75. (Regional; în forma *ur*; complementul indică colacul pentru care se urează 3) *Urăsc colacu.* ALR I 1 546/107, ib. 1 473/9, 28, 30, 77. ♦ (Cu forma negativă a participiului; cu referire la casa unde se urează 3) *N-om lăsa-o neurată [casă].* MARIAN, S. R. I, 44. *Mai avem în sat La o casă de urat, Că lelica are-o fată Și n-ar vrea, cu capu-odată, Să-i rămâie casa neurată Și fata nemăritată.* I. CR. IV, 164.

4. **In tranz.** (Regional) A rosti, a recita o orație de nuntă. Cf. LEX. MARS. 148. *Când nu se află bărbați însurați cari să știe frumos ura, poate să fie colceriu și unul dintre feciori.* MARIAN, NU. 225. [Stegarul] are dătorința a ureza la conducturile nuntei. ap. id. ib. 227, cf. 228, TDRG, CL 1978, 36. *Noi am mai ora, Dear ne-i frică c-om însera.* TEODORESCU, P. P. 178. *Nuntași s-aud urezând.* Com. din ORAVIȚA. (Cu complementul în dativ) *Sărmanul Mură le-a urat din gură și din vioară.* GALACTION, O. 71. ♦ (Regional) A chiu. *Unele cete [de flăcăi] ură, altele umblă cu jocul închipuind nunta.* LAMBRIOR, S. 191, cf. CADE. *Ciobanii hunduind, Fetife cântând, Dănci urezând, După noi mergând.* BUCUȚA, R. V. 132. *Când vin di la bisărică uriază nuntași.* ARH. FOLK. III, 53, cf. CL 1971, 251, ALR I 1 473/5, 9, 28, 30, 77, 856. *Lă Mărza că se ducea, Tot cântând și urezând.* FOLC. TRANSILV. II, 559.

5. **Tranz.** (Regional; și în forma *ureza*) A face cuiva reproșuri (LEXIC REG. II, 38); a muștra¹ (2) (BUL. FIL. IV, 129).

- Prez. ind.: *urez* și (învechit și regional) *ur*; pers. 4 (regional) *urezăm* (ALR I 439/5); conjunct. pers. 1 și (regional) *să ur*; imper.: pers. 2 și (regional) *ură*. - Și: (învechit și regional) *oră* vb. I, (învechit) *urăzi*, (regional) *urî*, *urî* vb. IV, *ureză*, *hureză* (ALR I 1473/856), *aură* (pronunțat *a-u*- ALR I 439/840 și *au*- ib. 439/1) vb. I.

- Lat. *orare*. - **Ureza**: refăcut de la prez. ind.

URÁDNIC s.m. v. **ureadnic**.

URAGÁN s.n. (Meteor.) Ciclon tropical cu viteză mare de deplasare; p. gener. vânt foarte puternic cu acțiune distrugătoare, însoțit adesea de ploi torențiale; (astăzi rar) orcan. V. furtună, vijelie. *Cele cumplite fortune numite uragane, carele s-au întâmplat la Ante.* CR (1832), 16²/8, cf. BAR. - MUNT., W. 352²/41, cf. POLIZU. *Acele mari crăpături și scorbure în*

stânci... aduce aminte de cutremure și uragane. PELIMON, S. 48/19, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., GRANDEA, S. 66. *Stâncelor aruncă durerea-i înspumată Gemândul uragan.* EMINESCU, O. I, 20. *Dinspre larg de ocean... Vine vajnic uragan!* ȚARAGIALE, O. IV, 347. *Auzim chiar urletul sinistru al uraganului.* GHEREA, ST. CR. III, 299, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *În urletele uraganului... luntrea... se cățara spre creasta spumoasă a valurilor.* STERE, S. 265, cf. CODREANU, S. I, 227. *Uraganele umplură jgheburile largi ale munților.* HOGAȘ, M. N. 175, cf. SEVERIN, S. 129, 143, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În largul mării, uraganul plesni cu nimicitoare vehemență.* GALACTION, O. A. I, 390. *Groaznicul uragan... a băntuit la începutul iernii.* VOICULESCU, P. I, 301. *Uraganul... se năpusti asupra lumii, mugină.* SAĐOVEANU, O. I, 431, cf. SCRIBAN, D. *S-a dezlănțuit asupra regiunii Timișoara un uragan groaznic.* LINȚIA, P. II, 9. *Alizeul ar fi fost mai nimerit; dar dacă în locul lui vine uraganul, ce poți face?* TUDORAN, P. 433, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, DN³, V. BREBAN, D. G., H XVI 17. ♦ (Ca termen de comparație sau în comparații, cu aluzie la forța distrugătoare sau la zgomotul puternic) *Cum gemă uraganul ce arborii sfărâmă... Așa să vibre harfa-mi.* CREȚEANU, M. 12/2. *Extazul, entuziasmul este o putere nemăsurată ca și a uraganelor.* CONTEMPORANUL, IV, 87. [Transformările ne-amenință ca un uragan. MIRONESCU, S. 450. *Leon răbufnea ca un uragan, înspăimântând lumea.* VLASIU, D. 367. *Se va pierde ca un uragan, în noapte.* VINEA, L. II, 274. ♦ (Personificat) *Uraganu-acum aleargă pân' ce cailui îi crapă.* EMINESCU, O. I, 45. *Ademenite-n repaosul vag, uraganele De pretutindeni adorm în concertul talazelor.* VINEA, O. I, 13. *Dar unde-i marea pe care o blestemau pescuitorii Și uraganul nebul, îmbătut de victorii?* BOTTA, S. I, 65. ♦ F i g. *Scăpată la drum liber, mașina țâșni într-un uragan de praf.* C. PETRESCU, I. II, 50. *Era un uragan de gloanțe, de sfărâmături de schijă, de urlete... parcă venise sfârșitul lumii!* SAĐOVEANU, O. II, 56. (Sugerează împrejurări potrivnice, forțe distrugătoare) *Împărați și regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.* EMINESCU, O. I, 146. *Aruncată în valurile prăpăstioase ale lumii, ea, de atunci, s-a zbatut cu uraganul.* ȚARAGIALE, O. III, 267. *Aduce valul care geme... Uragane, ură și blesteme.* BENIUC, V. 40. *Sunt ca o biată frunză și mă zvârle uraganul unde vrea.* CAMILAR, N. I, 116. (Sugerează manifestări impetuoase, violente) *Am străbătut uraganele plăcerilor ca un om stăpân pe destinele sale.* DELAVRANCEA, O. IV, 222. *Într-un moment de însuflețire, îi spuse și ei ce-a hotărât și ea îi mulțumi cu un uragan de sărutări.* REBREANU, I. 186. (Sugerează tulburare sufletească violentă, explozie de sentimente) *Pesemne veacuri își topiră Al urii uragan.* GOGA, POEZII, 276. *Și poate să-i înfrunte răzvrătirea, Când se frământă-n suflet uraganul?* CODREANU, S. I, 141. (Sugerează intensitatea unui zgomot) *Un uragan de glasuri... clocotea prin lume.* ALECSANDRI, P. III, 198. *Venea... un uragan de glasuri.* MILLE, V. P. 172. *Uraganul de răcnete se apropia.* SAĐOVEANU, O. I, 228.

- Pl.: *uragane*.

- Din fr. *ouragan*.

URAGÁNIC, -Ă adj. (Rar) Care ține de uragan; referitor la uragan; de uragan. Cf. IORDAN, L. R. A. 177.

◇ **Fig.** Numim geniu o uraganică dezlănțuire de forțe, care apare brusc ca un meteor. RALEA, S. T. III, 262.

- Pl.: *uragani, -ce.*

- **Uragan** + suf. *-ic.*

ÚRAH interj. v. *ura*¹.

URÁL s.n. v. *urar*.

URÁLIC, -Ă adj. (Lingv.) Care se referă la uralică, care aparține uraliceii. □ *Se consideră că, tipologic, familia uralică s-ar situa între cea altaică și cea indo-europeană.* ♦ (Substantivat, f.) Familie de limbi din care fac parte cele fino-ugrice (estona, finlandeza, maghiara etc.) și samoeda. □ *Uralica este o familie de limbi vorbite în Europa și în Asia.*

- Pl.: *uralici, -ce.*

- Din germ. *uralisch*, rus. *уральский* „din Ural”.

URALIE s.f. (Prin Dobr.) Obicei practicat în seara de lăsatul secolui de Paști, care constă într-o iluminare produsă prin aprinderea unui vas cu păcură, atârnat de cumpăna fântânii. Cf. MARIAN, S. R. I, 282.

- Accentul necunoscut.

- Etimologia necunoscută.

URALÍT s.n. (Mineral.) Varietate de hornblendă cu aspect fibros. Cf. CANTUNIARI, L. M. 107, 119. *Din uralit se confecționează țesături pentru costume ignifuge, pentru termoizolare etc.* LTR² 298, cf. DER, DN³.

- Din fr. *ouralite*, germ. *Uralit*.

URALO-ALTAIC, -Ă adj. 1. (Despre populații) Care se află sau care trăiește în regiunea munților Ural și Altai; care provine din această regiune. Cf. DEX. ♦ (Lingv.) Care se referă la uralo-altaică, care aparține uralo-altaiceii. Cf. DEX. ♦ (Substantivat, f.) Familie de limbi care ar grupa familiile uralică și altaică. □ *Uralo-altaica este o presupusă familie de limbi.*

2. (Rar) Care se referă la populațiile uralo-altaice (1), care aparține acestor populații. Cf. CĂLINEȘCU, O. XII, 70.

- Pronunțat: *-ta-ic.* - Pl.: *uralo-altaici, -ce.*

- Din fr. *ouralo-altaïque*. Cf. rus. *урало-алтайский*.

URÁN s.n. v. *uranium*.

URANÁT s.m. (Chim.) Sare a acidului uranic. Cf. MACAROVICI, CH. 406. *Toți uranații... sunt insolubili în apă.* LTR² 300, cf. DC, DN³.

- Pl.: *uranați.*

- Din fr. *uranate*.

URANGUTÁN s.m. Maimuță antropoidă de talie mare, cu membrele anterioare foarte lungi, cu spiritul de imitație foarte dezvoltat, care trăiește în pădurile tropicale din Sumatra și Borneo (*Simia satyrus*). *Pentru sine-au cumpărat Mare, tânără momiță, care-i zic orangutan și-i de fărml african.* ASACHI, S. L. I, 252, cf. DDRF, ȘĂINEANU, DL, ĐM. *Orangutanul... trăiește în insulele Borneo și Sumatra.* ZOOLOGIA, 187, cf. DEX, DN³, v. BREBAN, D. G. ◇ (Ca termen de comparație)

Păros ca un urangutan, Răghină-și rostogolea îndemânatic trupul mătăhălos printre căruțe. v. ROM. aprilie 1954, 174, cf. ALR I 786/684.

- Pl.: *urangutani.* - Și: **orangután**, (învechit) **orangutáng** (LM, BARCIANU, ALEXI, W.), (regional) **orongután** (ALR I 786/684) s.m.

- Din fr. *orang-outan*, it. *orangutano*. - **Orangutang** < fr. *orang-outang*.

URANIÁN, -Ă adj. (Rar) *Uranic*². *Geții... reprezentau o mentalitate nordică, uraniană, de credință în nemurirea sufletului.* PÂRVAN, G. 232, cf. DN², DEX.

- Pronunțat: *-ni-an.* - Pl.: *uranieni, -e.*

- Din fr. *uranien*.

URÁNIC¹, -Ă adj. Care aparține uraniului, de uraniu. Cf. SCRIBAN, D., CHIM. AN. CALIT. 144. ◇ *Raze uranice = radiații emise de uraniu și de combinațiile sale.* Cf. SCRIBAN, D. *Emisiunea de raze de către combinațiile uraniului au loc în mod spontan... Aceste raze speciale au fost numite raze uranice.* MACAROVICI, CH. 187. *Acid uranic = acid derivat din uraniu.* DN³.

- Pl.: *uranici, -ce.*

- Din fr. *uranique*.

URÁNIC², -Ă adj. Care se referă la univers (1); care este în relație cu universul; cosmic, (rar) uranian. *Urmează două strofe ce constituiesc punctul de plecare al imaginii în care Eminescu avea să prindă câmpul uranic.* D. POPOVICI, P. 161. *E interesant să ne întoarcem acum la o schiță mai veche, „Cassiodor”, spre a vedea aceeași metafizică uranică a spiritului.* CĂLINEȘCU, O. XII, 33. *Heliade e geniul uranic... al literaturii române.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 4, 9/4.

- Pl.: *uranici, -ce.*

- **Uranus** (n. pr.) + suf. *-ic.*

URANÍDE s.f. pl. Familie de elemente chimice, cuprinzând uraniul, neptuniul, plutoniul și americiul. Cf. DC, D. MED.

- Din fr. *ouranides*.

URANIFÉR, -Ă adj. Care conține uraniu. DN³, DCR.

- Pl.: *uraniferi, -e.*

- Din fr. *uranifère*.

URANÍNĂ s.f. Sare de sodiu a fluorosceinei, întrebuințată ca sensibilizator în tehnica fotografică a reproducerii imaginilor colorate. Cf. LTR², DC, DEX, DN³.

- Din fr. *uranine*.

URANINÍT s.n. (Geol.) Oxid natural de uraniu, cristalizat, de culoare neagră ca smoala și cu luciu gras; pehblendă. Cf. CANTUNIARI, L. M. 119, LTR², DN², DER, M. D. ENC, DSR.

- Din fr. *uraninite*.

URANÍSC s.n. (Învechit) Baldachin. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 118¹/47, BAR. - MUNT., W. 104¹/21, PONTBRIANT, D. *Suveranul pontif... dus pe un fotoliu, cu mitra în cap, adăpostit sub uranisc.* BARONZI, I. L. I, 107/10, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 710. *Paturile erau de*

o parte și de alta ale cămării și cu un fel de oranist
 dasupra, numai de mătăsărie. ISPIRESCU, L. 251.
 Monumentul... e așezat pe vârful movelei și e acoperit cu
 un pompos uranisc sau... cerdac. F (1883), 150, cf.
 DDRF, GHEȚIE, R. M., ȘĂINEANU, BARCIANU. *L-a îngropat
 cu alai mare. Zece popi...*, oranist, colivă, steagul
 bisericii. DELAYRANCEA, H. T. 43, cf. ALEXI, W., CADE.
*S-a înălțat... o perdea grea de pluș cu franjuri de
 oranist bogat.* KLOPȘTOCK, F. 97, cf. GÁLDI, M. PHAN.,
 215, SCRIBAN, D., DSR.

- Pl.: *uraniscuri*. - Și: *uranist* (POLIZU, PONTBRIANT,
 D.), *oranist* s.n.

- Din ngr. οὐρανίσκος.

URANÍSM s.n. Atracție sexuală între bărbați; pede-
 rastie. V. h o m o s e x u a l i t a t e. Cf. ENC. ROM., DN³,
 D. MED.

- Din fr. *uranisme*.

URANÍST¹ s.m. Bărbat care practică homo-
 sexualitatea; pederast. Cf. DN².

- Pl.: *uranіști*.

- Din fr. *uraniste*.

URANÍST² s.n. v. *uranisc*.

URANÍT s.n. (Ieșit din uz) Amestec natural al
 acizilor de uraniu. Cf. J. CIHAC, I. N. 457/9, LTR², DN³,
 DEX - S.

- Din fr. *uranite*.

URÁNIU s.n. Element chimic, metal alb-argintiu, cu
 proprietăți radioactive, folosit în pilele atomice pentru
 obținerea elementelor transuranice, și care se găsește în
 natură, ca oxid, mai ales în pehblendă. *Uranul se găsește
 numai puțin și oxidat... parte curat, parte amestecat cu
 sulful.* J. CIHAC, I. N. 456/9, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II,
 779²/7, PONI, CH. 30, ALEXI, W. *Uraniul produce radium
 prin intermediul altor produse.* MARINESCU, P. A. 35, cf.
 CADE, SCRIBAN, D. *Uraniu... se găsește în fosfate,
 arseniate.* ENC. TEHN. I, 407, cf. 77. *A ales ca substanță
 fosforescentă... un preparat de uraniu.* MACAROVICI, CH.
 186. *Trioxidul de uran... este o pulbere galbenă-
 portocalie.* id. ib. 406. *Apar ruperi nucleare de uranium
 cu degajări mari de energie.* CONTEMP. 1950, nr. 185,
 1/3. *În combinații, uraniul are valențe variabile.* CHIM.
 AN. CALIT. 144, cf. LTR, DC, M. D. ENC., DEX, DN³, V.
 BREBAN, D. G., DREV.

- Și: *uránium, urán* s.n.

- Din fr. *uranium*. - Uran < germ. *Uran*.

URÁNIIUM s.n. v. *uraniu*.

URANOGRÁF, -Ă s.m. și f. Persoană care se ocupă
 cu uranografia; specialist în uranografie. Cf. SCRIBAN,
 D., DN³.

- Pl.: *uranografi, -e*.

- Din fr. *uranographe*.

URANOGRÁFIC, -Ă adj. Care se referă la
 uranografie, privitor la uranografie. Cf. POEN. - AAR. -
 HILL, V. II, 779²/11, NEGULICI, PONTBRIANT, D., SCRIBAN,
 D., DN³.

- Pl.: *uranografici, -ce*.

- Din fr. *uranographique*.

URANOGRÁFIE s.f. 1. Descriere a cerului cu
 corpurile cerești; (ieșit din uz) uranologie. Cf. VALIAN,
 V., POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779²/9, NEGULICI, BAR. -
 MUNT., W. 153¹/47, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D.,
 ENC. ROM., ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DN², DEX.

2. (Ieșit din uz) Lucrare, tratat de astronomie. Cf.
 CADE.

- Pl.: (2) *uranografii*.

- Din fr. *uranographie*, germ. *Uranographie*.

URANOLÍT s.m. (Ieșit din uz) Meteorit. Cf. POLIZU,
 CULIANU, C. 368, ENC. ROM., DN³.

- Pl.: *uranoliți*.

- Din germ. *Uranolith*.

URANOLOGÍE s.f. (Ieșit din uz) Uranografie (I).
 Cf. VALIAN, V., NEGULICI, ENC. ROM., DN³.

- Din germ. *Uranologie*.

URANOMETRÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu
 măsurarea distanțelor interastrale. Cf. VALIAN, V.,
 NEGULICI, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., ENC.
 ROM., DN², DEX.

- Din fr. *uranométrie*, germ. *Uranometrie*.

URANOPLASTÍE s.f. (Med.) Plastia defectelor
 congenitale sau dobândite ale bolții palatine. Cf. DN³, D.
 MED.

- Pl.: *uranoplastii*.

- Din fr. *uranoplastie*.

URANORÁMĂ s.f. (Învechit, rar) Prezentare a
 corpurilor cerești și a mișcării lor relative cu ajutorul
 unui glob mobil. Cf. NEGULICI, PROT. - POP., N. D.

- Din fr. *uranorama*.

URANOSCÓP s.n. (Ieșit din uz) Telescop (I). Cf.
 POLIZU, PONTBRIANT, D., ENC. ROM., FORM. CUV. I, 140,
 DN³.

- Pl.: *uranoscoape*.

- Din germ. *Uranoskop*.

URANOSCOPIÉ s.f. (Ieșit din uz) Observare,
 studiere a corpurilor cerești cu ajutorul uranoscopului.
 Cf. POLIZU, DN³.

- Pl.: *uranoscopii*.

- Din germ. *Uranoskopie*.

URÁR s.n. = *orar*¹. (Prin Munt., Olt. și Dobr.)
 Panglică de pânză pe care se fac nouă cruciulițe din
 arnici și care se coase la pânza de pe fața mortului (ALR
 II/723); coroniță împletită din fâșii de pânză și arnici
 (GL. OLT.) sau găteală de mătase în mai multe culori (HIV
 259) care se pune pe capul mortului; (la pl.) panglici de
 diferite culori cu care se împodobește de jur împrejur
 căciula sau fruntea unui flăcău mort (MARIAN, I. 63,
 ȘĂINEANU, D. U.). *În județul Muscel... căciula feciorilor
 [morți] se învălește de jur împrejur cu cordele
 împetriștate: negre, albe și roșii, cari se numesc*

„urări”. MARIAN, I. 63, cf. ȘĂINEANU, D. U., H IV 259, ALR II/ 723. *Îi face [mortului] așa un urar frumos cu niște arnițe așa-împieticit pe-ai-ășa [...] și cu roșu și cu negru și cu alb.* GL. OLT., cf. T. DIAL. D. 843.

- Pl.: urare și urări. - Și: (prin Dobr.) urál s.n. T. DIAL. D. 843.

URĂRE s.f. 1. Cuvânt sau formulă prin care se exprimă o dorință de bine la adresa cuiva; ura^t (2), urătură (2), (învechit) orație (1). Cf. u r a² (2). *A mele cele mai vii mulțămiri pentru scrisoarea de urare (a. 1832).* URICARIUL, XII, 53. *Craiul... pretutendeni fu întâmpinat cu vivaturi (urări).* GT (1839), 2¹/40, cf. PÓLIZU, PONTBRIANT, D. *Măria ta, dă-mi voie cu-a mele jupăneșe Urare să-ți aducem.* ALECSANDRI, T. II, 89. *Perfida-i urare de toți e aprobată.* GRANDEA, S. 58. *Se sărutară feciorii de-împărați în urările boierilor.* EMINESCU, P. L. 6. *Toate urările noastre de fericire junei perechi.* CARAGIALE, O. II, 24, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Urările de fericire curgeau.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 223, cf. ALEXI, W. *Credeam că... vorbele mele vor fi înaripate, urările vor fi mai adevărate.* A. HOLBAN, O. II, 87, cf. CADE. *Amândoi făcură urări tânărului și-l postiră la masă.* REBREANU, R. I, 180. *Se entuziasmează... și isprăvește cântecul cu o urare: „Trăiască damele române!”* DAN, U. 129, cf. SCRIBAN, D. *Urările se făceau cu ușoare ridicări de pahar.* I. M. SADOVEANU, S. 413, cf. ARGHEZI, S. III, 54. *Urarea cuprinsă în fiecare strofă.* VIANU, L. R. 15. *Matilda... transmitea obișnuitele încredințări și urări de sănătate.* VINEA, L. I, 83. *Se despart cu urări de noroc.* DEMETRIUS, A. 90. *Alege momentul ca să trimită vechiului său protector o urare neașteptată.* CIOCULESCU, C. 297. *Urare unanimă.* VULPESCU, P. 52. *Ia paharul cu evlavie și, ca să-i întrecă pe toți în urări, începe.* SNOAVA, III, 520.

2. Text recitat sau cântat de colindători când umblă cu uratul² (1); urătură (3), (regional) orșag. Cf. u r a² (3). V. colindă. *N-au inventat oare ei acea urare veselă și glumeață cu care tinerimea... întâmpină sosirea Anului Nou?* ODOBESCU, S. III, 227. *Colinda sau urarea plugușorului este foarte frumoasă, cuprinde în sine foarte multă poezie.* MARIAN, S. R. I, 25. *Ceata repeta urarea, uitându-se... unii la alții.* AGĂRBICEANU, S. 183. *Urările de Anul Nou, capra și căluțul și toată zvoana și veselia... le respinsese de cătră sine.* SADOVEANU, O. X, 544. *Urătorul care rostește de Anul Nou urarea „Plugușorului” poartă în mână o talancă.* ALEXANDRU, I. M. 32. *Obiceiurile legate de schimbarea anului: colindele, urările cu plugușorul.* IST. LIT. ROM. I, 18. *Primiți de la noi urare... Sănătate și noroc.* ȘEZ. XII, 53.

3. Urare (1) în versuri pe care colăcarii (sau alți nuntași) o adresează mirilor la nuntă; orație (2), (regional) urătură (4). *Această urezare de acolo a se fi îndătinat zice.* BOJINCĂ, A. I, 214/2. *A patra zi era să fie nunta lui Făt-Frumos... Astfeli lăutarii măiestriră hore nalte și urări adânci.* EMINESCU, P. L. 23. *Orator sau urătoriu, care... știe mai multe orații sau urări... la o ocazie ca aceasta a nunților.* MARIAN, NU. 222. *Ospățul era la socrul cel mic... Urăturile și chiuiturile se încrucisau.* REBREANU, I. 256.

4. (Învechit, rar) Cuvântare; discurs. *Aici lunga sa fășind urare Baroreu, adâncă urmă tăcere În toată cinstita adunare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 351.

- Pl.: urări. - Și: (învechit, rar) orăre (I. VĂCĂRESCUL, P. 323/1), (regional) urezâre s.f.

- V. ura².

URĂȘ s.n. v. oraș.

URĂT¹ s.m. (Chim.) Sare a acidului uric; ester al acidului uric. *Calcululele urinare... se compun în tot sau în parte de fosfat de var, de acid uric, de urat de amoniac.* MAN. SĂNĂT. 287/19, cf. ENC. ROM. *Uratele sunt niște produse incomplete ale arderii materiilor azotate ale organismului.* BIANU, D. S., cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, DN³, D. MED.

- Pl.: urați și (n.) urate.

- Din fr. urate.

URĂT² s.n. 1. Faptul de a u r a² (3); obiceiul, datina de a umbla din casă în casă pentru a face urări (2) cu prilejul sărbătorilor de iarnă; (regional) uret. Cf. PONTBRIANT, D. *A văzut că ne așezăm la fereastră și ne pregătim de urat.* CREANGĂ, A. 42. *Buhaiul precum și plugul nu sunt de neapărată lipsă la umblarea cu uratul.* MARIAN, S. R. I, 32, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Flăcăii și oamenii în vârstă, umblă... în această seară cu uratul.* PAMFILE, CR. 39, cf. ȘĂINEANU, D. U. *De Sfântu Vasile, s-a dus cu flăcăii la urat.* SADOVEANU, O. I, 93, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Datină de Anul Nou cunoscută sub denumirile de buhai... uraț.* ALEXANDRU, I. M. 32, *I se făcu de-un Ajun să meargă cu uratul.* BARBU, G. 136. *O tulesc la fugă... și, de la o casă la alta, nu-și dau rând cu uratul.* ȘEZ. III, 179, cf. ALR I 439/402, 573, 610, 677, ALR II/I h 198, ib. MN 108, 2 794/682, ALRM II/I h 256/682. ♦ (Regional; în construcția) *De-a uratului* = la ura^t (1). *Hai de-a uratului.* ALR I 439/582. *Mă duc de-a uratului.* ib.

2. Cuvânt sau formulă de urare (1) la adresa cuiva. *Oștenii început-au cu uratul; Doamna plânge... Clipa-i mare... Toate inimile bat.* EFTIMIU, I. 31, cf. DL.

3. (Regional; în forma urezat) Chiuit. *Cumătrul mare, la care se află și muzica... și stețișul, între urezate și mesuri executate de muzică, cu tot conductul său se duc după mire.* MARIAN, NU. 429.

- Pl.: uraturi. - Și: (regional) urezât (pl. urezate) s.n.

- V. ura².

URĂȚIE s.f. v. orație.

URĂȚIUNE s.f. = orație. Cf. PONTBRIANT, D.

- Pronunțat: -fi-u-. - Pl.: urațiuni.

URĂ¹ s.f. (În opoziție cu iubire) Sentiment puternic (și statormic) care îndeamnă pe cineva să-i dorească răul cuiva; (învechit și regional) urăciune (1). V. dușmănie, vrăjmășie. *Ura rădăcă price.* BIBLIA (1688), 434¹/14. *N-au vrut boierii, nici au primit să iscălească..., pentru mare ură ce avea pe acest Grit.* N. COSTIN, LET. I A, 40/11. *Că prin vorbă multă și prin sfață Numa cât s-afiță vrajbă ș-ură.* BUDAI-DELEANU, Ț.

337. *Așa feliu de doveade ar fi numai spre pagubă, pentru că ar aduce ură simțirilor.* PETROVICI, P. 164/2. *Făcuse această leage... că toți creștinii să fie răsiți pentru multa ură ce avea asupra lor* (a. 1764). GCR II, 76/34, cf. DRLU, LB. *Eu merit...: ca a ta ură să grămădească asupra-mi toate loviturile.* HELIADE, AMF. 8/66. *Vânzătorul patriii... dorește să între în mormânt de viu ca să fugă [de] mânia și ura compatrioților.* MARCOVICI, C. 19/10. *Ura... boierilor și a țăranilor era nelecuită.* F. AARON, I. I, 81/11. *Acest pas ațîțit foarte mult ura lui Cazimir.* IST. M. 76/17. *Sufetul... faee colindătură De la rău la fapte bune, de la dragoste la ură.* CONACHI, P. 285. *Nu simțea decât ura.* PĂCLEANU, S. II, 105/23, cf. ISER. *Pentru ce lasă... să între într-o inimă plină de iubire îndoiala și ura?* NEGRUZZI, S. I, 56. *Urele, inimicițiile ar crește mai mult cu sacrificarea interesului comun.* GHICA, A. 767. *Ura lor e nempăcată.* ALEXANDRESCU, O. I, 76, cf. PONTBRIANT, D. *Voi, de ură, stați cobind..., Clevetind a pizmuire.* ALECSANDRI, P. I, 207. *Ura între oameni era necunoscută.* BOLÎNTINEANU, O. 62. *E ură și turbare În ochii lor cei negri, adânci și disperați.* EMINESCU, O. I, 62. *Spânul... nu știa cum să-și ascundă ura.* CREANGĂ, P. 236. *Merita pe rând dispreț și ură.* CARAGIALE, O. III, 131. *Creștea pica împotriva Sultăniei... și mulți îi purtau ură.* DELAVRANCEA, S. 16. *M-ai ridicat peste dezastru, Peste blestem și ură.* MACEDONSKI, O. I, 27. *Ne despart numai uri personale.* IONESCU-RION, S. 176, cf. MARIAN, NU. 21. *De ridicol și durere mi s-aprind în piept ura.* BELDICEANU, P. 119, cf. DDRF. *Sunt inimă-n inima neamului meu Și-i cânt și iubirea ei.* COȘBUC, P. II, 291, cf. BARCIANU, DAVILA, V. V. 51. *Ura lui stăpân-pe sine, să nu dea drumul necăzului și urii.* D. ZAMFIRESCU, I. 173. *Era o ură ascunsă, care le cocea în suflete.* SANDU-ALDEA, D. N. 93. *Ura lui pornea din alte cauze.* PANU, A. II, 136. *Tot necazul, toată ura, câtă zăcuse în ea, se stârni acum deodată.* PĂRVESCU, C. 60. *Ura nu e-n stare Să năruie tot ce-a clădit iubirea.* CERNA, P. 52, cf. TDRG. *Urele și dușmăniile să se stingă prin moarte.* AGĂRBICEANU, S. 130. *Aprins-am mulțimile de uri și curaj Pe Câmpia Libertății la Blaj.* COTRUȘ, V. 312. *Adela ia drept ură indignarea ei generoasă.* IBRĂILEANU, A. 76, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Gelozia aduce cu ea certurile, discuțiile fără oprire, urele și gustul de distrugere.* A. HOLBAN, O. II, 249. *Cu ură grea m-au prigunit dușmanii.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 64. *Poate se iertaseră pentru ura egală din gândurile ce nu și le spovediseră încă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 198. *Ura dintre ei era încă mare de tot, mocneau porniri veninoase.* VLASIU, A. P. 76. *Mai bine ură fâțișă decât astfel de dragoste!* TEODOREANU, M. II, 211. *Și-n aurul iubirii sfinte m-ai ferecat - deasupra urii - Să licăresc în noaptea vremii.* VOICULESCU, POEZII, I, 14. *De lauda, de ură lor oarbă azi nu-mi pasă.* PILLAT, P. 194. *Să caute, departe de uri și de invidii, o casă mică cu flori.* E. IONESCU, E. 107. *Parcă vibra de ură tot corpul ei.* MIHĂESCU, D. A. 142. *Din paharul acestă vom bea dușmănie. Ură de moarte vom bea până-n zori.* DOINAȘ, A. P. 28. *Reverendul Simion îi purta încă de mult o ură înfășurată în zâmbete onctuoase.* ARGHEZI, S. XI, 92. *O binefacere care a încetat produce adesea ură.* CĂLINESCU, C. O. 169. *Ei se ocolesc din mare iubire și se apropie... din neîmpăcată*

ură. BLAGA, Z. 188. *Pe chipul ei se zugrăvi durere și ură.* VINEA, L. I, 236. *Fata îl fulgera cu niște priviri a căror ură îl înșioră.* PREDĂ, M. 238. *Ura este o formă a mâniei.* FLORIAN, R. II, 39. *O ură surdă, stăpânită multă vreme și aprinsă acum.* BARBU, G. 265. *Cânta cu ură vorbele din cântecul Vicăii.* BĂNULESCU, I. 17. *Ea simți o rușine adâncă și un fel de ură pentru acest om.* N. MANOLESCU, A. N. I, 90. *Să facă fărâmecătură Tot cu pizmă și cu ură.* JARNÍK.-BĂRSEANU, D. 71. *M-am spalat di uri și di pâri.* ȘEZ. VI, 90. *Io de ură m-am spălat, De multă dragoste m-am încărcat.* ARH. FOLK. I, 209, cf. GR. S. VI, 95, ALR I 1 545. *Gura aduce ura.* ZANNE, P. II, 172. \diamond (Personificat) *Prin întuneric am zărit pândindu-mi calea Trimșișii Urei și ai Răutăței.* DENSUSIANU, L. A. 76. \diamond Ex p r. (Învechit) **A avea în ură pe** (cineva) sau (regional) **a prinde ură asupra** (cuiva) sau **a pune** (ori **a lua, a purta**) **ură pe** (cineva), **a-i purta** (cuiva) **ură** = a urî¹ (1). *Nobili plini de fantazie... De ce-n ură aveți săteanul?* ASACHI, S. L. I, 73. *Prinsese o ură foarte mare asupra bietului copilș.* SBIERA, P. 72. *Am pus ură pe mine (că n-am făcut bine ceva).* ALR I 1 545/118, cf. 243, 339, 360, 808. *Poartă ură pe el.* ALR II 4 410/872. *Îi poartă ură.* ib. 4 410/ 899. (Învechit) **A fi luat în ură de** (cineva) sau **a veni întru ură** sau **a cădea în ura** (cuiva) = a ajunge să fie urât de cineva. *Constante II... pentru alte fapte necuvioase întru atâta ură au venit, cât nimenea îl putea suferi.* ȘINCAI, HR. I, 128/7. *Episcopii lor tare s-au luptat asupra eresurilor, pentru aceea împreună cu tot neamul au căzut în ura lor.* KLEIN, în ȘA I, 231. *Cassius Severus..., luat în ură de August.* OLLĂNESCU, H. O. 362. (Învechit) **A se face de ură cu** (cineva) = a se urî¹ (1). *S-au aflat și tineri... cari... se făceau de ură cu părinții și cu alți consăngei.* BARIȚIU, P. A. II, 404. *Este pornire rea și periculoasă din partea monarhiei de a se amesteca necurmat în afacerile altor popoară și staturi, prin urmare a se și face de ură cu ele.* id. ib. III, 281. (Învechit) **A face ură** (cuiva) **la** (cineva) sau **a aduce pe** (cineva) **în ură la** (cineva) = a face ca cineva să fie urât de altul. *Pizmașii stătură cu pâri Făcându-le ură la-mpăraturul Cu inemă strămbă.* DOSOFTEI, PS. 363/5. *Pe craiul, cu tot senatul leșesc, a-l aduce în ură la turci în tot chipul s-au sănguit.* ȘINCAI, HR. II, 236/6. \blacklozenge Dorință (constantă) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe; aversiune profundă față de ceva. *Urele confesionale tot mai înfocate.* BARIȚIU, P. A. I, 1. *Totdauna vrea războaie și în veac certe scormonea. Asupra păcilor foarte avea el în viața-și uri.* PANN, E. II, 22/11. *El nu vrea instrucțiunea obligatorie..., numai din ura obligațiunilor de tot felul (a. 1863).* PLR I, 208. *Uștau... urele lor naționale.* HASDEU, I. V. 72. *Sub un surâs blajin... ascunde ura învechită contra oricărui stăvilar ce ar întâlni d-a curmezișul drumului său.* DELAVRANCEA, O. VI, 9. *Dragostea de învățătură și ura de băutură el o răstoarnă și o face dragoste de băutură și ură de învățătură.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 345. *Predică înainte ura față de artă.* NAUM, IST. ART. 24. \diamond **Ură de rasă** = rasism. *Nu cunoaște nici ura de rasă, nici deosebire de religie în brațele iubitelui.* CHENDI, S. I, 399, cf. DJP. \diamond Ex p r. (Învechit) **A-și da** (ceva) **în ură** = a urî¹ (1), a detesta. *Mulți dintru păgânii cei vechi și-au dat în ură viața lor, de bunăvoie dându-să morții.* N. COSTIN, C. 9.

- Pl.: *uri* și (învechit și regional) *ure*. - Și: (regional) **hură** s.f. ALR I 1 545/18.
- Postverbal de la *ur*¹.

URĂ² s.f. (Bot.) 1. (Mai ales în Bucov.) Numele a două plante erbacee din familia orhideelor, una cu frunze late lanceolate, cu flori roșii purpurii, mai rar albe, foarte parfumate, dispuse într-un spic la vârful tulpinii; (regional) *limba - cucului*, *mâna - Maicii - Domnului*, *palma - pământului* (*Gymnadenia conopsea*) (PANȚU, PL., DL, BORZA, D. 79, DEX), cealaltă cu frunzele mai înguste și florile mai mici, roșii-închise, rar albe sau roșietice (*Gymnadenia odoratissima*) (BORZA, D. 79).

2. (Regional) Oreșniță (*Lathyrus tuberosus*). Cf. BORZA, D. 97, COMAN, GL.
- Etimologia necunoscută.

URĂCIUNE¹ s.f. (Învechit, rar) Binecuvântare. [Cu limba] *b[ago]s[lo]vimu D[um]n[e]dzeu tatălu și cu aceeaa blăstemămu oamerii... Dintr-aceiași rrostu iesu urăciurile (blagoslovenie N. TEST. 1648, blagoslovenia BIBLIA 1688) și blăstemulu. COD. VOR.² 63¹/1, cf. TDRG, PASCU, S. 24.*

- Pl.: *urăciuni*.
- **Ura**² + suf. *-ăciune*.

URĂCIUNE² s.f. v. *urăciune*.

URĂI vb. IV v. *hurăi*.

URĂIALĂ s.f. v. *urluială*¹.

URĂMI vb. IV. T r a n z. 1. (Învechit, prin Transilv.) A ruga (pe cineva) cu insistență. *Nu te-oi urămi atâta. KLEIN, D. 445, cf. MOLNAR, LB, ISER, TAMÁS, ET. WB. Mergi, să nu te mai oromnesc. VICIU, GL. 64. Mult te-am tot urămit eu. MAT. DIALECT. I, 27.*

2. (Regional) A ocări; a blestema. Com. din LAZURI DE BEIUȘ - BEIUȘ.

- Prez. ind.: *urănesc*. - Și: **urămi** (LB), **oromi** vb. IV.
- Din magh. *uram* „domnul meu”, după modelul lui *domni*, cf. magh. *Uram* [Istenem] „Doamne [Dumnezeule]”.

URĂTOR, **-OĂRE** subst., adj. 1. S.m. (Învechit) Persoană care are talentul de a vorbi frumos în public, orator; p. ext. avocat. *Pogorî popa cel mai mare... cu un urătoriu (text marginal: carele e grăitor sau procatâr), anume Tertulie, carii stătură înaintea deregătorului împotriva lui Pavel. N. TEST. (1648), 167¹/6. Vrând poeticul a da gust nou poeziei noastre..., au metahirisit (irebuițat) obiceiul elinilor ș-a latinilor, care personisesc patimile și vârtuțile..., căci prin aceasta sângur să osăbește poeticul (cântărețul) de orator (urătoriu). BUDAI-DELEANU, Ț. 74, cf. DLRV.*

2. Adj. (Învechit, rar) Care exprimă dorința de a se împlini ceva. *Moduri sau mode... indicativă, adică hotărâtoare... otativă, adică urătoare. I. GOLESCU, B. 32/12.*

3. S.m. și f. Persoană care urează (3) cu prilejul sărbătorilor de iarnă. V. c o l i n d ă t o r. *Cel mai iscusit la vorbă din ceată se prinde urător. LAMBRIOR, S. 191. Prin orașe... și prin sate, Sara, după asfințit, Urătorii au pornit. BELDICEANU, P. 66. Gazda ieși... cu ciurul plin de covrigi și începu să-i împrăstie peste urători. AGĂRBICEANU, S. 181. La ferestre prinseră să vie urătorii cu buhaiul. GĂRLEANU, ap. CADE. Ne pomeneam cu urătorii la fereastră. BRĂESCU, O. A. II, 28. Urătorii conțeniseră... Cele din urmă clipe ale anului vechi se scurgeau domol. SADOVEANU, O. II, 612. Știam din alți ani că nu primește urători. CAMLAR, C. P. 21. Urătorul care rostește de Anul Nou urarea „Plugușorul” poartă în mână o talancă. ALEXANDRU, I. M. 32. Irozi și magi și urători... vesteau pocnind din harapnice sosirea noului an. V. ROM. iulie 1970, 22, cf. DE, DM, DEX. Urătorii mergeau în echipe separate și aveau cu ei buhaiu, o tobă și un fluier. PAVEL, S. E. 22. Este obiceiul ca urătorul să zică... „ia mai îndemnați, flecăi!” ȘEZ. III, 180, cf. ALR II/I MN 111, 2 824 bis/514, ALRM II/I h 265/514. ◊ P. ext. (Adjectival) *Ne umplea... de spaimă și frică, ca buhaiul urător în agiunul Anului Nou. RUSSO, S. 22.**

4. S.f. (Regional) Urare (2) tradițională de Anul Nou, făcută de flăcăii care umblă cu plugușorul. V. p l u g u ș o r (2). *Eu știam de la moș Constantin Tofan, fratele mamei, o urătoare. SCL 1978, 327.*

5. S.m. (Regional) Tânăr care rostește orații la nuntă; colăcer. *Urezetorii seau strigătorii românilor adeseori se zic nuntălași. BOJINCĂ, A. I, 214/23. Există... cel puțin un singur orator sau urătoriu, care să... ureze la o ocazie ca aceasta a nunților. MARIAN, NU. 222. Asta-i bun de urător, le toarnă ca pe scoc. UDRESCU, GL.*

- Pl.: *urători*, *-oare*. - Și: (regional) **urezetor** s.m.
- **Ura**² + suf. *-ător*. - Pentru sensul 1, cf. lat. *orator*.

URĂTOREĂSĂ s.f. (Regional) Femeie care rostește orații la nuntă sau care face urările nașilor, mirilor, socrilor etc. (Arefu - Curtea de Argeș). UDRESCU, GL. *Harnică urătoareasă; îi merge gura ca sucala. id. ib.*

- Pl.: *urătorese*.
- **Urător** + suf. *-easă*.

URĂTURĂ s.f. (Mai ales în Mold.) 1. (Învechit, rar) Formulă prin care se cere ocrotirea divină. *Cu prostie să ruga cătră Domnul...: „Miluiaște-mă, Doamne, fiul lui David”. Nu cu vro urătură de cuvente multe, ce pre scurt și prosteaște. VARLAAM, C. 255.*

2. Cuvânt sau formulă de urare (1) la adresa cuiva; urare (1). *Sfătuiesc acuma cam ce urătură, Când vor da covașa, spune-vor din gură. CONTEMPORANUL, II, 611, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.*

3. Text recitat sau cântat de colindători când umblă cu uratul² (1); urare (2). *Băieții cei mici, împărecheți câte doi, o pornesc mai devreme; urătura lor este foarte scurtă. LAMBRIOR, S. 191. Sunau dobele... și răsuna glasuri tinere, care învățau urăturile. SADOVEANU, O. I, 636. Cum vom ieși, seara, cu harapnicele și cu clopoștii, să ne spunem urăturile pe la căsuțele cu luminițe galbene? CAMLAR, C. P. 19, cf. DL, DM, DEX,*

ALR II 2 793/386. *Și-am luat clopotu-n mână, Să spunem o urătură.* FOLC. MOLD. II, 725. *Colac mare... I-am dat și la calici. Care stau cu limba-n gură. Și nu știu nici o urătură.* CAF III, 128.

4. (Regional) Urare. (3) (Marginea - Rădăuți). Cf. ALR II/1 MN 82, 2 690/386, ALRM II/1 h 208/386. ♦ (În forma urezătură) Chiuitură. Trășurele, între urezături asurzitoare, porniră și numai în curtea bisericii se opriră. F (1867), 307, cf. ALR I 1 474/9, 28, 850.

- Pl.: urături. - Și: (regional) urezătură, urezătură (ALR I 1 474/9) s.f.

- **Ura**² + suf. -ătură.

URĂZÍ vb. IV v. **ura**².

URĂCIÓS, -OĂSĂ adj. 1. (Despre oameni) Care displace din cauza purtării, a vorbelor sale, antipatic; nesuferit, urât² (I 1); care este mereu prost dispus, lipsit de amabilitate. *Cine neamului său este urăcios cum poate fi streinilor drăgăstos?* CANTEMIR, IST. 37. *Obraznicul, adevărat, mai lesne să folosește, dar este scârbit și uricios.* GOLESCU, S. 126, cf. DRU, LB. Nu e cu dreptate ca grecii ce fac colonii într-acest ținut să fie bânuiitori și urăcioși noroadelor vechi dintr-această țară. PLEȘOIANU, T. II, 135/1. *Relele nărviri... te, fac urăcios oamenilor.* MARCOVICI, D. 10/14, cf. ISER, POLIZU. *Să știi că mă supăr și nici nu mai vorbesc cu tine, dacă-i fi uricios și nu-i face așa.* VLAHUȚĂ, O. A. 112. *Getruda... era tiranizată de bărbatul ei urăcios și rău.* GHEREA, ST. CR. II, 279, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Portarul, scund, urăcios și cu barba pănă-n brâu, i-a oprit.* REBREANU, R. I, 269. *Cât de urăcios ești acum, așa cum stai departe de mine.* M. ELIADE, D. 186. *Bacu nu se lăsa mult rugat, avea suflet bun, nu era urăcios ca Moșu, când începea, apoi îl apuca seară povestind.* VLASIU, A. P. 55. *Învăț-te să nu fii urăcios. Și, când vorbești, uită-te la mine.* SADOVEANU, O. XVII, 190, cf. SCRIBAN, D. *Ștai, domnule, nu fi uricios.* VINEA, L. II, 253. *De ce ești uricios?* H. LOVINESCU, T. 103. *Că omul cel uricios și ziua e-ntunecos.* POP., ap. GCR II, 307. *Urātu de urăcios, El mă-ntreabă unde-am fost.* MĂNDRESCU, L. P. 117. *Am un bărbat cam uricios și mi-e frică să nu vă facă ceva.* ȘEZ. XII, 114, cf. ALR SN V h 1 243. ♦ (Substantivat) *Lasă uricioșii aceștia.* C. PETRESCU, C. V. 195. *Când abia se mai auzi glasul urăciosului, cizmarul se îndură de el.* ȘEZ. IX, 70.

2. Care provoacă o stare de nemulțumire; care trezește repulsie; care displace; urât² (I 2). V. detestabil, neplăcut, nesuferit, odios. *Fapta aceasta, fără îndoială, este o vină foarte urăcioasă și nu voi s-o mai apăr.* HELIADE, AMF. 10/64. *Numai pentru urăcioasele patimi a două sau trei ființe încoronate, se duc cu orbească mulțămire spre jungHERE.* MARCOVICI, C. 22/1. *Ast obicei urăcios nu ți-l cunoașteam.* VOINESCU II, M. 82/2. *Polonia, pentru a răzbuna chiar desfăimarea ei, va mântui pe Rucsanda de un giug atât de uricios.* ASACHI, S. L. II, 23. *O asemenea crimă urăcioasă... va rămânea o pată vecinică de necinste asupra neamului lui.* BĂLCESCU, M. V. 223, cf. ISER. *A întreprins uricioasa călătorie numai rugat și îndemnat.* BARIȚIU, P. A. II, 330, cf. BAR., - MUNT., W. 422¹/21. *Și mai mult nesuferindu-i*

Uricioasele urmări. PANN, E. II, 54/24. *N-am voit cu-mele satiri eu pre nime a jigni, Ci defecte uricioase m-am silit a prihăni.* NEGRUZZI, S. II, 305. *Se arată lumei în mizerabila și uricioasa nuditate a sufletului său celui mic.* FILIMON, O. I, 98. *El văzu o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nămolul uricios al mocirlei.* ODOBESCU, S. III, 187. *Demagogul... prin vorbe măsluite trezește patimile cele mai negre și mai uricioase ale mulțimii.* EMINESCU, N. 149. *Tiranul păru un moment rușinat de urăcioasa-i întreprindere.* GANE, N. II, 55. *Deodată se aud prin casă o mulțime de glasuri, cari de cari mai uricioase; unele miorlăiau ca mâța, altele covăiau ca porcul.* CREANGĂ, P. 302. *Calificativele în versuri... devin cele mai urăcioase umplături.* MACEDONSKI, O. IV, 39. *Cu mijloace urăcioase, servindu-se de dragostea femeilor pentru a căpăta tronul... Despot vrea să realizeze un ideal splendid.* LOVINESCU, C. X, 132, cf. SCRIBAN, D. *A fost un vis splendid și urăcios, o călătorie-n rai și-n iad, a fost un simplu vis.* BOTTA, S. III, 87. *Iar cu tărăța urăcioasă Fugți și iarna lenevoasă.* TEODORESCU, P. P. 140. *Tari ț-a mai și urât! Ci pământu-i urăcios, Nu ti fași cum ai mai fost!* CAF VII, 32. ♦ (Adverbial) *S-a purtat uricios.* SCRIBAN, D.

3. (Învechit și regional; despre ființe) Care este lipsit de frumusețe; urât² (II 1). *Chiar și ceia mai urăcioasă tărătoare este hrănită de mâinile lui.* MOZAIICUL (1839), 628/22. *Și din vremea aceea toți oamenii frumoși Arăt câte-o oglindă acelor urăcioși.* ALEXANDRESCU, O. I, 201. *Coropișnița... e o dihanie urăcioasă, respingătoare.* SIMIONESCU, F. R. 267. *Tot felul de larve uricioase, viermi păroși, crustacei dezgustători și găngăni să nu le vezi!* C. PETRESCU, I. I, 14. *Altă mândră mi-oi găsi Mai înaltă și mai frumoasă, Nu ca tine o urăcioasă.* DOINE, 249. *Vorba fu numai-ca sa-mi caut altă mai urăcioasă... că nevasta urâtă îi norocul cășii.* F (1898), 4. *Fetele din satul meu... Nu-i nici una de frumoasă, Fiindcă toate-s uricioase.* FOLC. TRANSILV. II, 541. *Di la maica doi ma șer, Unu-i bogat, urăcios, Altu-i sărac și frumos.* CAF X₂, 319.

4. (Regional; despre vreme, anotimpuri) Caracterizat prin condiții neprielnice, neplăcute (de temperatură, de umiditate etc.); urât² (II 2). *Se apropia Crăciunul. O iarnă urăcioasă se zbătea să coboare pe pământ.* REBREANU, I. 162. *Nu fi, mândră, mâniaoasă, Ca și vremea urăcioasă!* FOLC. TRANSILV. I, 402.

- Pl.: urăciosi, -oase. - Și: uricíos, -oasă adj.

- **Urf**¹ + suf. -icios.

URĂCIÚNE s.f. 1. (Învechit și regional) Faptul de a urî¹ (1); (adesea la pl.) sentiment de aversiune, de vrăjmășie față de cineva; ură¹. *Miluiaste-ne, că mai multu împlumu-ne de uriciunri.* PSALT. HUR. 111¹/3. *Și puseră spre mere reu în loc de bire și uriciuri (p i z m e CC², gilăluire H) dereptu iubirea mea.* PSALT. 235. *Și... descoperi-se-va... hitleniile și urăciunile.* CORESI, EV. 37. *Ochiul ce veade toate... se mânia și puse urăciune.* MOXA, 382/25. *Să nu fie bărbatul foarte vrăjmaș și să nu fie având ande sine urăciune, să-și fie urăți până la moarte.* PRAV. 163. *Vor vrea să vă slăbească postu și ruga... și încă și cu urăciune mai mult vă vor urî.* GAVRIL, NIF. 153. *Pre Gheorghii și Petru*

pentru-nchinăciune taie pizmașii lui H[risto]s cu urăciune. DOSOFTEI, V. S. ianuarie 26^v/24. *Popii facu-și... de câtră poporani urăciune* (a. 1675). GCR I, 220/26. Întru urăciunile lor m-au amărât pre mine. BIBLIA (1688), 150^v/41. *Acele păcate mai mari ce vătămășă pre Dumnezău, Svihta Scriptură le numără: întâi, urăciunea de Dumnezău*. N. COSTIN, L. 58. *Rădicatu-s-au... cu oaste asupra lui, pentru urăciunea grecilor ce adusesă pre mulți de la Țarigrad*. NECULCE, L. 40. *Cu toată inima din urăciune îndată spre... dragoste a se întoarce poate*. CANTEMIR, IST. 248, cf. ANON. CAR. *Lăcomia a unor pâlcuri ostășești aduce urăciune a unui norod* (a. 1703). FN 150. *Au schimbat... socoteala și dragostea... spre prepusuri și spre urăciuni*. AXINTE URICARIUL, LET. II, 156/28. *Umplându-se de urăciune, fugi de mearse la Antiohia*. MINEIUL (1776), 192^v/15. *A ta frumoasă față să nu ți-o strici cu urăciunea care în sine fapte rele are*. OȚĂLEA, A. F. 94/9. *Prin un cuvânt plin de urăciune și de încruntare îi îndeamnă la a lua arme*. IST. AM. 82^v/10. *Pentru toată blăstămăția și nimica a veni în urăciune*. ȚICHINDEAL, F. 40/24. *Au intrat uriciune și pizmă între ei*. DIONISIE, C. 217. *Le-a povestit făr' de șfială urăciunea ce are fiuca lor asupră-i* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 17. *Numa... să întoarce la Roma cu totul întru urăciune*. BELDIMAN, N. P. I, 158/7, cf. DRLU, LB. *Urăciunea și scârba ce prinsese asupra tuturor bărbaților*. GORJAN, H. II, 100/13. *Au voit să arăte tagmei boierești câtă urăciune are asupra ei* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 137. *Aș putea eu să sufer urăciunea lui și a lui desprețuire?* I. VĂCĂRESCUL, G. 38/18. *Însă fără urăciune Mai puțințele voi spune*. BĂRAC, A. 76/19, cf. BAR. - MUNT., W. 11²/33, POLIZU. *De ce, domnilor critici, atâta urăciune?* ALEXANDRESCU, O. I, 183, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Și spălatu-o, Limpezitu-o... De uriciuni și minciuni!* MARIAN, V. 70. *Așa să potolești... Uriciunile, Dușmăniile*. PĂSCULESCU, L. P. 124. *Că minșiușile nu-s buhe, Numa d'e-s d'e urăciune*. DENSUSIANU, Ț. H. 149, cf. ALR I 1 545/870. *Unde e dragoste multă e și urăciune multă*. PANN, P. V. II, 133/7, cf. ZANNE, P. VIII, 86. ◇ E x p r. (Regional) **A-i face** (cuiva) **urăciune cu** (cineva) = a învrăjbi. Cf. CIAUȘANU, GL. ◇ **Dorință** (constantă) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe; aversiune profundă față de ceva; ură¹. *Îmbrățișez toate acealea pentru care mă sămtu a avea o urăciune de moarte?* (a. 1750). GCR II, 47/1. *Copii care cuprind mai cu anevoie învățătura... să nu-i silesc nici într-un chip... ca să nu capete uriciune spre învățatură* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207. *Scoate partea ceea ce pre deasupra să arată frumoasă și socotește că ceea ce să ascunde dedesubt iaste atâta de grețoasă, încât omul nu suferă a vedea fără urăciune și îngreșare* (a. 1819). în L. ROM. 1965, 228. *Nu va înceta vrăjmașul să-ți aducă aminte de viețuirea cea mai dinainte și să-ți facă urăciune pentru îmbunătățita petrecere*. STĂNOIU, C. I. 150.

2. (Învechit și regional) **Urătenie** (1). *Nimica omu pentru frumuseșea cuiva să laude ceva, nice pentru urăciune să defaime*. OȚĂLEA, A. F. 210/16. *Om pe care natura a tipărit pecetea neghiobiei și a urăciunei*. MOZAIICUL (1839), 615/24. *Dar unde e urăciune și chip slujiț, neplăcut, Mai multă înțelepciune firea să dea s-a văzut*. PANN, ap. CADE. *Într-o țară mare, de aici nu departe, Plăcuta frumuseșe trecea de urăciune*.

ALEXANDRESCU, O. I, 200. *Prin urăciunea mea, voi cunoașteți a prețui frumosul*. BOLINTINEANU, O. 361, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Știa că-i plac femeile frumoase, iar Lefterică era sigur de urăciunea prietenei sale*. I. M. SADOVEANU, S. 60. *Diavolul..., cu toată răutatea și urăciunea lui, în raport cu lucrarea lui Dumnezău el apare mai curând ca un fel de Păcală, decât ca un potrivnic serios*. VULCĂNESCU, D. 81. *Nu-i mai era dragă urăciunea babei*. ȘEZ. I, 250. ◆ (Rar) *Ceea ce displace, ceea ce este neplăcut. De la mai marea sau mai mica acestor organe perfecție atărnă frumuseșea sau urăciunea vorbei*. ANTROP. 204/26. *Uriciunea morții nu consistă în ea însăși, ci totdeauna în simulațiunea vieții*. EMINESCU, O. VII, 227. ◆ (Concretizat) **Lucru urât**² (II 1), respingător, scârbos. *Pune pe grădinar să scoată din grădină uriciunile astea care sălbătăcesc locul*. ODOBESCU, ap. TDRG. ◆ (Regional; eufemistic) **Excrement**. Cf. A II 8, T. DIAL. M. II, 343.

3. (Învechit și regional) **Ființă urată**² (II 1), respingătoare; p. e x t. monstru (1), pocitanie (1), urătenie (2). *Urăciunile eghipteanilor să jărtvuim D[o]mnului D[u]mn[e]zăului nostru*. BIBLIA (1688), 44^v/42. *Toate aceste urăciuni și sălbătăciuni prin temperata climă, prin creștinătate și cultură se îmblânzi*. SĂULESCU, HR. I, 237/1, cf. BAR. - MUNT., W. 374¹/1. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget, Cu privirea-mpăroșată și la fâlcii umflat și buget*. EMINESCU, O. I, 150. [Draci și diavoli] zi, *Doamne ferește..., să nu te întâlnești cu asemenea urăciuni*. SĂM. III, 663, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Ai ajuns ciuca blestemului, Urăciunea pământului*. TEODORESCU, P. P. 108. *Te primesc, cum nu, zise urăciunea pământului*. RĂDULESCU-CODIN, I. 72. *Am luat o urăciune, Di nu pot își la lumi*. CAF X₂, 353. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Iaca sosește la stâna ciobanului o urăciune de babă, de nu s-a mai văzut de când lumea așa slufenie*. CANDREA, F. 131. *Văzând... ce uriciune de cal a ieșit la iveală, a-nceput a plânge*. VASILIU, ap. CADE.

4. **Trăsătură morală urată**² (I 3), aspect urât din punct de vedere moral; urătenie (3). *Cei vechi, socotindu că ar putea drege greșelele lor, în tăria lor au ațâțat neaudzite urăciuni*. N. COSTIN, C. 125. *Biruită de urăciunea patimilor*. MINEIUL (1776), 185^v/6. *Cunoscând urăciunea și netrebnicia viețuirii sale*. MARCOVICI, D. 443/8. *Ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi tablă de legi și scandalul o urăciune izgonită* (a. 1840). PLR I, 83. *Când veți vedea uriciunea pustirii stând la locul unde nu se cade să steie, să știți că aproape este sfârșitul*. CREANGĂ, A. 137. [Bustul] *produce impresia de neputință sufletească, de schiloadă urăciune*. STERE, S. 146. *Mai pricepută în urăciunea vieții, ea se temea să facă un început tuturor acelor lucruri*. I. M. SADOVEANU, S. 166.

5. (Regional) **Faptă urată**² (I 2); (învechit, rar) urătură. *În timpul ocolirei merge la spatele ginerelei și miresei două femei, rude d-aproape, spre pază a nu le face cineva veri o urăciune*. H IV 89. *Șin-o fi facut urăciune C-o mână, I-o întorc cu doauă*. ARH. FOLK. III, 115. *Așa să să spēle Toatșe boalile, Toatșe urăciunile, Toatșe pagubile Ți la casa lu cutare!* FOLC. OLT. -

MUNT. I, 309. *Să mă cureți De fapt, de dat, De căscare, de strigare, De uriciunea cea mare.* CAF II, 262.

- Pl.: urăciuni. - Și: uriciune, (învechit și regional) urăciune (pl. și urăciune) s.f.

- Uri¹ + suf. -iciune.

URĂMI vb. IV v. urămi.

URĂRE s.f. (învechit) Faptul de a urî¹ (1). *Cu sfârșit urire (urăciuri VD, giloșag H) uriu-i și vrămași fură mie.* PSALT. 290. *Cu sfârșită urare omrăziu-i.* CORESI, PS. 381/1. *Cu adevărat de urare și de urgisire iaste vrednică.* KLEIN, în ȘA I, 82. *Urărea de oameni lăcuiește numai în capul lui, nu însă și în inima lui.* KOTZEBUE, U. 6°/6, cf. DRLU, POLIZU, PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D.

- Pl.: (rar) urări. POLIZU. - Și: urire s.f.

- V. urî¹.

URĂT¹ s.n. 1. (învechit, rar) Faptul de a urî¹ (1). *Vezi dracii miei că mulțiră-se și cu uritul (ură D, urăciunile C², gilăluire H) nedereptu uriiu-me.* PSALT. 43, cf. CORESI, PS. 61/5.

2. Sentiment de neplăcere (1), de îndepărtare (instinctivă) față de ceva sau de cineva. V. antipatie, aversiune, dezgust. *Binele de veci să dobândim..., unde iaste liniște și odihnă fără de nice o scârbă și viață dulce fără de nice un urât.* VARLAAM, C. 316. *Să o cetiți [cartea] fără urât.* DOSOFTEI, v. s. [prefață] 6/18. *Vai de omul cela de doce prescurea la beserecă cu uritu (a. 1600).* CUV. D. BĂTR. II, 51/5. *Să mira încătore să va duce de urătul lui Aron Vodă.* N. COSTIN, L.² 256. *Nu pentru urătul tău acestea am făcut, ci pentru nepriceperea mea, de care-mi pare rău și mă căiesc.* KLEIN, în ȘA I, 87. *Academia te va mângăia de urătul Camerei.* ALECSANDRI, S. 169. *Nu cumva să se întâmple ca vreunui cititor, scârbit... de urătul precuvântării, să-i vină răul gând de a lepăda cartea.* ODOBESCU, S. III, 11. *Iar la palatu-i Vine degrab', deși de urât fugise de dânsul.* EMINESCU, O. IV, 340. *Nu-mi fac eu de dragoste cu buruieni de urât.* AL LUPULUI, P. G. 56, cf. SCRIBAN, D. *Ah, urâte, cum te-aș vinde...! Dragoste, cum te-aș lua!* JARNIK - BÂRSEANU, D. 78. *Nu mi-i de urătul tău, Ci mi-i de ponosul meu!* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 422. *Bade, de urătul tău, Face-m-oi trestie-n tău!* VICIU, F. 65. *Mândro, d'e d-urātu tău Mor broast'ile toat'e-n tău.* DENSUSIANU, Ț. H. 200. *Avea o soție foarte rea, așa că de urătul ei s-a făcut bețiv.* SNOAVA, IV, 443. *Creapă, Dqm̃hi, pamântul, Să să baji urătul. Creapă, Dqm̃hi, pajiș't'a, Să să baji urala.* ARH. FOLK. V, 143. *Apucați cale pustie La urât în cătănie.* FOLC. TRANSILV. I, 17. < X p r. (Popular) **A-i fi** (cuiva) **urât de** (cineva) = a nu-i fi drag, a nu simpatiza pe cineva. *Dragu-mi-i bade de tine, Mi-i urât de cin' te ține.* EMINESCU, L. P. 98. *De cine mi-i mie drag, N-am cale și tot îmi fac. Da de cine mi-i urât, Am cale și nu mă duc.* VICIU, F. 84. (Învechit) **A-i fi cuiva (cu) urât a...** (sau să...) = a nu-i plăcea să... *De va lăsa cineva bucatele și ocinile sale cu zapis vreunui om, să fie toate a lui, după moartea muierei lui, ... și dacă va lua cela zapisul îi va fi urât a aștepta.* PRAV. 92. *Era și drumeșilor cu urât a treace... pre acolea.* DOSOFTEI, v. s. octombrie 65°/34. *Defăima...*

posturile... pentru că-i era cu urât a posti. MUSTE, LET. III, 20/7. *Viind aci la București, n-au vrut frate-meu să mă mai lase să viu îndereptu, și mie mi-era urât să șez așa (a. 1815).* IORGA, S. D. XII, 170. (Învechit) **A cădea** (ceva) **cu urât** (cuiva) = a-i displacea. *Cu urât au căzut acest lucru tutulor boierilor.* MUSTE, ap. DDRF. (Prin nord-vestul Munt.) **A-și face de urât cu** (cineva) = a se purta rău cu cineva, a deveni nesuferit, a rupe relațiile cu cineva. Cf. UDRESCU, GL. *Vrea pesemne să-și facă de urât cu mine.* id. ib. (În superstiții) **A fi rău de urât** = a fi neprielnic cuiva, făcându-l să nu fie iubit. Cf. GOROVEI, CR. 464. *Gunoiul măturat seara din casă să nu se dea tot seara afară, căci e rău de urât.* id. ib. 144. **A-i face** (cuiva) **de urât** v. f a c e. (Regional) **Nu ție urât**, se spune în chip de dojană unuia care a făcut un lucru nepermis, reprobabil, lipsit de cuviință. *Nu fi urât să îngâni pă qminii bătrâni.* ALR I 359/359.

3. Stare sufletească apăsătoare, provocată de lipsa de ocupație, de monotonie, de singurătate etc.; plictiseală (1). *Ți-i urât fiind atât de departe de fâmeia ta?* IST. CAROL XII, 71°/22. *De jele Ș-urât, rupsă a cânta cu glas mare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 180. *Dintră afecturi, unele sânt plăcute..., altele neplăcute: întristarea, urātu.* ANTROP. 189/17. *Urătul a intrat în lume prin lene.* MOZAIICUL (1839), 712/7. *Trebuie să caut prilejul de a-mi depărta urătul (a. 1841).* BARIȚ, I, 250. *Unde-mi toarnă să-mi ud gâtul Și îmi mai petrec urătul.* PANN, P. V. I, 71/2. *Primblarea, cetirea, muzica nu lăsa urătul să se introducă în castelul său.* NEGRUZZI, S. I, 110. *les puțin prin grădină ca să gonească urătul singurătății.* FILIMON, O. I, 153. *Ce vă spun eu?... de s-a mai ține urătul de d-voastră să nu-mi ziceți Anghelușa.* ALECSANDRI, T. 15. *Sânt vorbe de clacă..., istorii de glumă și parascovenii, pentru ca să treacă timpul și urātu.* JIPESCU, O. 117. *Urătul cel pocit, boala cea fără de crezământ..., mai amarnic o rodea.* ODOBESCU, S. III, 204. *Pustiul și urătul de-a pururi mă cuprind.* EMINESCU, O. IV, 432. *De ce zilele treceau, de ce dorul mă cuprindea mai tare și un urât mă apăsa.* GANE, N. I, 38. *Toate ca toate, dar urătul îi venea de hac.* CREANGĂ, P. 140. *Puțin după plecarea lui Pinteza îl apucase urătul.* SLAVICI, O. I, 166. *Nu știu cum să-și mai găsească de lucru, ca să le treacă de urătul așteptării.* MACEDONSKI, O. III, 5. *Anevoie vremea trece, Când urătul greu te-apasă.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 13. *Feudalul, trăind din renta pământului, nu mai știa cum să-și împartă vremea ca să nu moară de urât.* BACALBAȘA, S. A. I, 286. *Și tot aștept și dânsa nu mai vine, Mi-alung urătul făurind sonete.* SĂM. I, 69. *Iarna, când nepoată-sa se muta la București, înnebunea de urât.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 15. *Abia două săptămâni de când se mutase aici și urătul începea s-o încerce.* DUNĂREANU, R. 216. *Un urât fără margini o cuprinse.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 81. *Îi mai vine urătul, ca domnilor cari n-au de lucru, și caută să-i treacă vremea mai ușor.* AGĂRBICEANU, S. P. 151. *Ți-a fost urât singur?* IBRĂILEANU, A. 165. *Mă prefac că dorm... Mor de urât în pat!* A. HOLBAN, O. II, 319. *Și-n seara aceea-n care-apusul Părea mai trist ca-n alte seri, ... M-am dus să-mi plimb pe fărâm urătul.* MINULESCU, VERS. 32. *Locuința mea de vară E la țară... Acolo era să mor De urât și de-ntristare.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 86. *Căzu într-un urât negru și o silă grea de*

viață și de sine. CĂLINESCU, C. N. 295. *Urâtul și înfrământarea îi rodeau sănătatea.* SADOVEANU, O. I, 59. *Pustiul și urâtul mi-erău din nou stăpânii.* PILLAT, P. 103. *Ca să-mi alung urâtul îți scriu fie.* PUȘCARIU, D. V. 195, cf. SCRIBAN, D. *Plimbările astea trebuiau să șteargă amintirile urâtului, plictiselilor, jignirilor din trecut.* I. M. SADOVEANU, S. 167. *Să-i treacă până-n noapte de urât.* ARGHEZI, S. V, 224. *În sanatoriul de var Urâtul șerpuie în perdele.* VINEA, O. I, 151. *Povestitorul citează versuri dintr-un fel de doină a urâtului.* VARLAAM - SADOVEANU, 272. *Seara mi-e teamă pe străzi Și-n după-amieze ploioase Mi-e frig și urât.* V. ROM. august 1970, 69. *Ofl' urât, urât, urât! Boală făr' de crezământ!* ALECSANDRI, P. P. 226. *De urât m-aș duce-n lume, Urātu vine cu mine.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 325, cf. CIAUȘANU, GL. *Mă prinde uritu.* ALR SN V h 1 246/76. *Ca o floare-am veștezi De mult dor, de mult urât.* BALADE, III, 252. *Urâtul din ce-i făcut? Din omul care-i tăcut.* FOLC. TRANSILV. I, 32. *El să-mi zică, Eu să-i cânt, Să-mi mai treacă de urât.* FOLC. MOLD. II, 520. *De urât bei și mănânci, De dor stai și te usuci.* CAF IV, 146. ◇ (În metonimie) *Parcă toată tăcerea și urâtul casei s-ar fi retras acolo.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 93. ◇ E x p r. **A-și face de urât** = a-și alunga plictiseala, a se distra. Cf. DM, DEX. **A ține** (cuiva) **de urât** v. ț i n e (V 4).

4. (Adesea construit cu verbele „a fi”, „a se face” și cu subiectul logic în dativ) Stare de neliniște și de tulburare pe care o încearcă cineva în prezența sau la gândul unui pericol, în singurătate, în întuneric etc. *V. frică, teamă. D-ta poți să măi astă-noapte și în păduri, nu cred că-i muri de urât.* CREANGĂ, P. 127. *Mi-era urât să stau așa singură cu ușa descuiată.* SLAVICI, O. II, 216. *Nu mai vorbești de ucigă-l-toaca, că n-e urât să ne întorcem acasă.* SĂM. III, 663. *Era întuneric beznă; dar Niculăiță nu știa ce e frica, nici urâtul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 90. *Apoi deodată îl cuprinse un urât mare. I se păru că o mână nevăzută îi apasă umerii.* REBREANU, NUV. 283. *Bine că veniși, că stau toată noaptea cu drugul pus, de urât.* SORESCU, L. L. II, 208, cf. ALR SN V h 1 246. *Mare întunec era, Poteca n-o mai vedea, Mărăcini o înșepa Și măceși o trăgea, Ei urât i se făcea.* ANT. LIT. POP. I, 368. *Ei, soro dragă, să nu-ți fie urât. Că aicea ieste pentru noi.* O. BĂRLEA, A. P. I, 166. *Să stau ieu acoloa că l-iera urât.* T. DIAL. M. I, 42.

5. C o m p u s: (Bot.; regional) **urâta-fetei** = oreșniță (*Lathyrus tuberosus*). Cf. BORZA, D. 97.

- Și: (învechit și regional) **urît** s.n., (regional) **urâtă** s.f.

- V. **urî**¹.

URĂT², -Ă adj., adv., s.n. **I. 1.** Adj. (Despre oameni; în opoziție cu i u b i t) Care displace prin purtarea, prin vorbele sale; antipatic, nesusferit, urăcios (**1**). *O eresă... care au rămas la urâții armeanii.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 27^y/32, cf. CAT. MAN. II, 472, SCRIBAN, D.; PODARIU, FL. 12, ZANNE, P. IV, 258. ◆ (Substantivat; învechit, rar) Persoană care urăște¹ (**1**) pe cineva. *Și spăsi ei de mărurile urâților (urâtoriiului D, gîlă-luitoriiului H) și izbăvi ei de mărurile dracilor.* PSALT. 223. *Spăsiu-ne-ai de dodeitorii noștri Și urâții noștri rușinași.* CORESI, PS. 114/13.

2. Adj. Care provoacă o stare de nemulțumire, care displace; care trezește repulsie; urăcios (**2**). *V. de te s-tabil, dezagreabil, neplăcut, nesuferit (**2**), odios. Ascultă omul cuvintele ceale reale și cântăcile ceale urâte.* CHEIA ÎN. 76¹/15. *Nici un lucru mai de poftă tuturor în lume nu-i decât pacea, nice un lucru mai urât decât războiul.* N. COSTIN, C. 132, cf. ANON. CAR. *Pentru clevetirea și limba care grăiaște reale și cuvinte orâte* (a. 1762). CAT. MĂN. I, 241. *Urâtelor lor căutături asupra-mi cum le voi răbda?* GOLESCU, S. 293. *Această viață i s-au părut foarte urată.* DRĂGHICI, R. 141/2. *Toate-mi par acum schimbate, toate-mi par a fi urite.* CONACHI, P. 104. *Cine știe ce urite urmări ar fi avut starea aceasta.* NEGRUZZI, S. I, 179. *O, moartea-i un secol cu sori înflorit, Când viața-i un basmu pustiu și urât.* EMINESCU, O. I, 38. *Urât, nesuferit era gândul acesta.* SLAVICI, O. II, 19. *Am visat niște vise urâte astă-noapte.* ISPIRESCU, L. 65. *Sper să nu vă fi lăsat o urată impresie plecând așa grabnic.* DELAVRANCEA, O. IV, 239. *Tușea din când în când, o tuse seacă, urată.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 11. *O presișpire urată începea să i se încuibeză în inimă.* REBREANU, I. 123. *Am greșit curțile ori ne-a fugit mireasa... Urată treabă!* AL LUPULUI, P. G. 72. *Îmi închipuiam... că mișcarea și aerul are să le facă bine și să le alunge gândurile urâte.* C. PETRESCU, Î. I, 102. *Cele mai urâte zile, de care și azi roșesc, au fost acele în care... ședeam la pândă, spionând orice mișcare.* BART, E. 228. *Sunt oameni destinași să nu trăiască decât partea urată a vieții.* CĂLINESCU, C. O. 23. *Parcă era pușin pustiu în jur din pricina țipetelor urâte ale păunilor.* PREDA, M. S. 18. *Un frig urât se cuibărise-n dune.* VULPESCU, P. 67. *Am umplut lumea numai cu vorbe urâte despre tine.* BĂNULESCU, I. 29. *Lumea toată de pre lume Ne-a și pus urâte nume.* JARNIK - BĂRSEANU, D. 65. *Părea că se trezise dintr-un vis urât.* PĂRVESCU, C. 99. *O femeie avea urâtul obicei de a griji... foarte rău casa în care locuia.* FURTUNĂ, C. 15. *Eu pușan somn că somnai Și urât vis că visai.* BALADE, II, 172. *Măritatu nu-i urât, Da ti saturi pâni-n gât!* CAF X₂, 141. *Urată pasăre este aceea care își spurcă cuibul ei.* ZANNE, P. I, 454. (F i g.) *Cel ce are trup frumos și suflet urât este întocmai ca o corabie bună cu ocărnuitor nemeșter.* GOLESCU, S. 149. *A bate cineva un om va să zică că n-are suflet frumos și că inima îi este foarte urată.* HELIADE, AMF. 9/18. *Iară nbi? noi, epigonii?... inimi bătrâne, urâte.* EMINESCU, O. I, 35. ◇ (Adverbial) *Noaptea visezi urât și sai din somn mereu.* CARAGIALE, O. VI, 274. *Noaptea visez urât, ziua sunt buimac.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 125. *Ploua însă așa de urât.* REBREANU, R. I, 175. *Ei au visat urât în fece noapte și s-au dezechilibrat.* ARGHEZI, S. X, 238. *N-am să mai visez urât la noapte.* VINEA, L. II, 6. *Urât mai zbieri.* H. LOVINESCU, T. 141. ◇ E x p r. (Regional) **A(-i) fi** (sau, popular, **a-i cădea**) (cuiva) **urât** (cineva sau ceva) = a deștepta sentimente neplăcute, a provoca dezgustul sau antipatia cuiva. *Nevinovatul și dereptul să nu-l omori, că mi-e urată strămbătate.* PO 255/7. *Deaca-i văzură rimlenii viața porcească, întinată și împuștită, el era urât tuturor și-l părăsira.* MOXA, C. 40^y/4. *Aceaea nuntă... iaste de răs și de batgiocură și urată tuturor.* PRAV. 197. *Pentru spurcata viața sa, fu urât tuturor.* N. COSTIN, L. 150. *Amar păcătoșilor, că*

urăți și neprimiți și necurați vor fi înaintea lui Dumnezeu. KLEIN, în ȘA I, 94. *Îmi e urât măscăriciul ce mă face a zâmbi și apoi cu dispreț la dânsul și cu milă a privi.* HELIADE, O. I, 120. *Iată că mă pomenesc vorbindu-ți despre arta germanilor și despre gravură, două lucruri care, precât iar știu, îți sunt deopotrivă urâte.* ODOBESCU, S. III, 61. *Foaie verde și-o cucută... Mi-a căzut lumea urâtă.* EMINESCU, L. P. 91. *Urât mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău.* CREANGĂ, A. 45. *Nici nu te luam altfel, că mi-erai urât.* CARAGIALE, O. VI, 296. *Uf!... bădie, tare-mi ești urât!* HOGAȘ, M. N. 22. *Mi-i urâtă Ana ca mama-pădurii.* REBREANU, I. 219. *Ce mi-i urât nu mi-i drag, De-ar fi cât cașul de alb.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 14. *Eu și-am căzut, Dobrișo, urât?* BALADE, II, 202. *Urâtă mi-i lelea chioară, Suflă-n foc și vede-n oală.* CAF III, 251. **A-i face** (cuiva) zile urâte = a supăra, a necăji foarte tare (și în permanență) pe cineva; a-i face cuiva zile negre. Cf. DDRF.

3. Adj. (Despre comportare, fapte, acțiuni etc.) Contrar moralei (I), dreptății, bunei-cuviințe. V. necuviincios, reprobabil. *Nedereptatea și păcatul urâte sânt și pizmașe.* CORESI, EV. 15. *Eghipteanii nu cutedza mânca pâine cu jidovii; că-i lucru urât înaintea lor acela.* PO 154/21. *Numai presupusuri, adevărat urâte și de nimica* (cca 1801). IORGA, S. D. XII, 193. *Slăbiciunea și urata a oamenilor purtare.* TEODOROVICI, M. 30/13. *Să nu faci o așa faptă urată și cruntă.* GORJAN, H. I, 56/33. *Dintre toate păcatele cele de moarte, mândria a fost cea mai urâtă înaintea lui Dumnezeu.* MOZAIKUL (1839), 535/22. *Haos de patimi urite și de zadarnice gânduri.* CONACHI, P. 275. *Nu avușese vreme a-și dezvăli urâtul caracter.* NEGRUZZI, S. I, 142. *Să facem între noi o învoială, ca să scap și eu de așa urât cusur.* ODOBESCU, S. III, 45. *Se convinge că-i urât lucru a plagia.* IONESCU-RION, S. 104. *Ce slăbiciune urată avea acest vecin, mai ales dacă bea un pahar de băutură!* AGĂRBICEANU, S. 156. *Există câteva chestiuni urâte și grave.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Oamenilor le curgeau... lacrimi de pocăință pentru uratele lor fapte.* E. IONESCU, E. 35, cf. SCRIBAN, D. *Tu de ce îl înveți obiceiuri urâte?* H. LOVINESCU, T. 8. \diamond (Substantivat, n.) *Mulți naturaliști cred că descriind crud urâtul moral fac o operă salutară.* CĂLINESCU, C. O. 146. \blacklozenge (Regional; despre oameni și despre îmbrăcăminte) Murdar (I). Cf. ALR I 639/63, 140, 289, ib. 640/26, 51, 63, 109, 116, 315, 988, ALR II 3 390/727, CL 1985, 122.

4. Adv. Într-un mod neplăcut, rău (B I I); cum nu se cuvine, necuviincios (I). *Prea urât m-ai primit, Alcmeno.* HELIADE, AMF. 6/42. *Au început de aici a să lua urât în vorbe.* BĂRAC, T. 54/13. *Foarte urât din partea d-tale să te porți astfel!* CARAGIALE, O. VI, 244. *Și-a terminat cariera politică destul de urât.* NEGULESCU, G. 97. *Urât îți mai primești oaspeții!* H. LOVINESCU, T. 126. *N-am suferit fiindcă te-ai purtat urât cu mine.* PREDĂ, R. 422. *Foarte urât din partea lui... Nu l-aș fi crezut în stare.* V. ROM. iunie 1970, 40. *Arză chemese pe tine Cum arde inima-n mine, Că urât m-ai înșelat.* JARNÍK - BĂRSEANU, D.² 424. \diamond Expr. **A se uita urât** (la cineva sau la ceva) = a privi pe cineva sau ceva cu dușmănie, cu neplăcere. *Să uită urât, zicând.* PANN, P. V. III, 10²/14. *Negustorii se uită urât la*

dânșii. DELAVRANCEA, T. 125. *Să faci bunătate să nu te uiți urât la mine.* VLAHUȚĂ, O. A. 113. *Stoica se uită cam urât.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 6. *Se uita urât la cel care-i suflase.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 173. *Se uita urât pe subț șiușițele de păr.* CAZIMIR, GR. 67. *La stai colea jos pe prispă și nu te mai uita așa urât la mine!* PREDĂ, M. 155. *Împăratul le porunci să să scoale, să uită urât la ele.* RETEGANUL, P. II, 24. **A o păți urât** = a avea neplăceri mari, a intra într-o încurcătură. *Mi se pare, Ioane, că o pățim urât de tot astăzi!* REBREANU, I. 325. **A face urât** = a se comporta agresiv, violent. *Să știi că dacă mă cherchelesc, fac urât de tot.* MUȘĂTESCU, T. 334. *Când bea, face urât de tot.* ARGHEZI, S. XI, 24. \blacklozenge (Indică intensitatea) Puternic (III), tare (III). *I-au dat pălmi și pumni, l-au bătut preste spate urât.* KLEIN, în ȘA I, 81. *Îl înspăimânta prea urât.* PANN, E. II, 49/16. *Când l-a văzut Jules, ca omul cu rana netămbăduită, se oșeri urât.* NĂDEJDE, C. V. 15.

II. Adj. (În opoziție cu frumos) **1.** (Despre ființe) Ceea ce nu corespunde simțului estetic, care este lipsit de frumusețe, de armonie; (învechit și regional) urăcios (3). V. hidos, hâd, pocit² (1), smârceav (1), smârcead, smârd (1). [Broaștele] *destul de urite sânt.* ȘINCAI, în ȘA I, 668. *Cei urăți află celor mai frumoși decât dânșii oarece pricini și stricăciuni.* ȚICHINDEAL, F. 145/15, cf. DRLU. *Era-n rochie strălucită, Dar la față cam urată.* ASACHI, F. 122/12, cf. ISER, PONTBRIANT, D. *O babă bătrână și urată care îmblă prin împărăția mea de mână cu furtuna.* EMINESCU, P. L. 5. *Să-i fi zis toată lumea că-i urât și obraznic, ea ținea una și bună.* CREANGĂ, P. 76. *Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urată, pare frumoasă.* SLAVICI, O. III, 25. *Tremura și se făcuse galbenă și parcă chiar urată.* D. ZAMFIRESCU, I. 18. *Cuviosul Stratoniu nu era om urât sau, cel puțin, trebuia să fi fost frumos în zilele lui.* HOGAȘ, DR. II, 7. *Și urată, și calică!... Bine ai mai nemerit-o, dragul mamii!* REBREANU, I. 279, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mi se părea urată - cu ochii ei prea mari și prea negri, cu buzele cărnoase și rășfrânte.* M. ELIADE, M. 9. *Pasărea urată nu s-a mai văzut.* C. PETRESCU, I. II, 9. *Ptiu, da' cum te-am putut face așa de urât, Doamne iartă-mă!* VLASIU, A. P. 10. *Sunt ca o fată urată căreia îi pui în față o oglindă măritoare și se înspăimântă ascunzându-și fața cu rușine.* PUȘCARIU, D. V. 193, cf. SCRIBAN, D. *Nu m-așteptam, spun drept, să fii atât De-mpiedicat și de urât.* ARGHEZI, S. IV, 13. *Fiindcă e urât, pare și murdar.* CĂLINESCU, C. O. 97. *Urât tată ai mai avut!* VINEA, L. I, 161. *Ce urât te-ai făcut!* H. LOVINESCU, T. 103. *Era urată, zburlită și respingătoare.* BOTTA, S. III, 112. *Un tip scund și urât ieși din stația de benzină.* V. ROM. ianuarie 1969, 35. *Decât fâpău și cu unt Și să-l mănci c-un om urât, Mai bine mălai zguros Și să-l mănci c-un om frumos!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 462. *Sosește o babă despletită și urată.* ȘEZ. II, 189, cf. CABA, SĂL. 94, ALR I 785. *Tu frumos, eu nu urată, Ne-a fi lumea fericită.* BALADE, III, 239. *Arză-l focu, omu urât, Nici la moară n-are rând.* FOLC. TRANSILV. I, 141. *Ai frumoșă - zăce - a oprit-o iel și pă-ăle mai urăți ni le-a da[t] noo!* O. BĂRLEA, A. P. I, 250. *Da' nici așa nu-s urată, Că tât la mine se uită.* I. A. POPESCU, O. 176. *Păunul, mene frumoase, dar picioare urate.* ZANNE, P. I, 585. *Mai bine urât și înțelept, decât*

frumos și nebun. id. ib. VIII, 86. ◇ (Cu determinări care accentuează ideea sau urmat de o comparație) *Nici vreau să te mai văd, Urât ca un cărbune, posomorât, certăreț, Cum e mai rău.* EMINESCU, O. VIII, 111. *Era urât foc.* POPA, B. 7. *O babă bătrână, spaimă de urâtă, cu nasul cocărjat mai în jos de bărbie.* DELAVRANCEA, T. 24. *Doi murgi, cu trup gros și foarte lung, cu picioare scurte și urăți foc.* CAMIL PETRESCU, O. II, 16. *Urâtă ca o focă.* V. ROM. ianuarie 1966, 177. *Iar când nu ești rumenită, Ești ca dracul de urâtă.* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 440. *Și era baba urâtă ca toate zilele negre.* SEVASTOS, P. 156. *Mândra mea tare-i avută, ... Și niminea nu o ia, Că-i urâtă ca noaptea.* HODOȘ, P. P. 179, cf. CIAUȘANU, GL., ALR I 786. *Era buzat și cepeleag - urât, de să nu înnoptezi cu el în casă.* SNOAVA, III, 163. ◇ (Glumet) *Sexul urât = sexul tare, v. s e x. Restul sexului urât purtau unii redingotă, alții jachetuță scurtă.* CARAGIALE, O. I, 209. ◇ (Substantivat) *Frumosul fuge de mine Și urâtul calea-mi ține!* ALEXANDRESCU, O. I, 386. *Până una alta, să vedem de urâtul de dincolo.* CARAGIALE, O. VI, 238. *Frumoși și urăți, înșelători și sinceri de tot felul se găsesc în acest paradis amăgitor.* DELAVRANCEA, T. 62. *O fierbe ciuda pe urăta Că-s mai frumoasă decât ea Și-atăta!* COȘBUC, P. I, 129. *Cine-i urâtul ăsta, mamă?* IOSIF, PATR. 14, cf. SEVERIN, S. 68. *Bată-te mânia lui Dumnezeu, urătule și zevzecule!* REBREANU, NUV. 229. *Și tu, urătule, de ce te-ai ras pe cap?* C. PETRESCU, I. I, 138. *Mămucă, să nu mă dai după urât și după bătrân, ca să mă bucur și eu de viață, cum te-ai bucurat dumneata.* SADOVEANU, O. X, 526. *Prin nas i-au petrecut verigă Și tot mai mormăie urâtul.* BENIUC, V. 34. *Un urât stă lângă un pisc ameștor.* SORESCU, U. 50. *Decât cu urātu-n casă, Mai bine cu boala-n oasă.* ALECSANDRI, P. P. 307. *Bate-mă, Doamne, cu băta, Nu mă bate cu urăta!* JARNÍK - BÂRSEANU, D. 430, cf. 179. *Maică, măiculița mea, După urât nu mă da!* ȘEZ. XII, 90. *Urătule!* ALR I 785/138. *Foaie verde liliac, Mi-o picat urâtul drag Și n-am pânză să-l îmbrac.* FOLC. MOLD. I, 46. *Mai bine să te îneci, decât urâtă să-ți alegi.* ZANNE, P. VIII, 86. ◇ (Adverbial) *Bătrânul răsese urât, dezvelind gingii știrbe.* C. PETRESCU, A. 331. (E x p r.) **A face urât** (și urmat de o determinare în dativ) = a nu se potrivi cu ansamblul sau cu restul; a distona. *Își examina... ovalul obrazului, ochii cu cearcăne care nu făceau deloc urât figurii.* C. PETRESCU, I. I, 172. *Hainele lui albastre făceau urât aici.* id. ib. II, 249. ◇ (Despre locuri, obiecte etc.) *Sărace Arginene! ce minută Nefericită acolea te adusă, La acest urât părauș-apă slută!* BUDAI-DELEANU, T. 181. *Nimic nu e mai urât decât orașul Iași pentru un călător străin.* NEGRUZZI, S. I, 69. *Ajunsesse la un bordei urât.* EMINESCU, P. L. 18. *Lungi sunt numai scrisorile urâte și plicticoase; cele frumoase și amuzante sunt totdeauna prea scurte.* CARAGIALE, O. VII, 351. *Cât e de urât și de murdar pământul când plouă!* DELAVRANCEA, T. 66. *Bucureștii i se înfățișau deodată urăți.* MACEDONSKI, O. III, 11. *Azi poteca e urâtă.* COȘBUC, P. I, 259. *Un nour urât, cu ploaie, ne tot urmărea.* SADOVEANU, O. III, 58. *„Urât orași!”, gândi Princepele.* BARBU, PRINC. 118. *Înșepeniți în cripta urătei necropole..., N-aveam nici măcar o spadă de pază între noi.* VULPESCU, P. 38. ◆ (Substantivat, m.; prin Mold.) *Personaj care apare în precesiunea vicleimului. Alți eroi din alaiul caprei sunt arnăuții, irozii, personaje*

desprinse din vicleimul moldovenesc, cucoanele, generalii și urății. PAVEL, S. E. 204.

2. (Despre vreme, anotimpuri etc.) Caracterizat prin condiții neprielnice, neplăcute (de temperatură, de umiditate etc.); (regional) urăcios (4). *O vreme urâtă mă întristează.* NEGRUZZI, S. I, 57, cf. PONTBRIANT, D. *Într-o urâtă dimineață, pe la sfârșitul lui noiembrie, ploaie, ninsoare, vișor, să nu scoți un câine afară din bordei.* CARAGIALE, O. II, 166. *Vremea e urâtă.* DELAVRANCEA, S. 110. *Străjarul..., toropit de vremea aceasta urâtă, doarme cu nasul adăpostit în gulerul sumanului.* CIOCĂRLAN, P. P. 89. *Ursu vine mai mult pe vremuri ploioase și urâte.* LUNGIANU, CL. 109. *Când timpul era urât afară, ne aduna popa în odaia mare a-casei.* AL LUPULUI, P. G. 168, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Acuși ninge, acuși plouă, acuși îi soare, iaca acum iar ninge; urâtă vreme!* MIRONESCU, S. 17, cf. SCRIBAN, D. *Când noi spunem că e vreme frumoasă, pentru el e timp urât.* CĂLINESCU, C. O. 102. *Vremea urâtă... îi prilejuiește paștășări pompoase, folclorico-mitologice.* CIOCULESCU, C. 217, cf. ALR SN III h 786. ◇ (Substantivat) *Sosea toamna, urăta, cu mângăleala cerului și ploi.* BARBU, G. 403.

III. S.n. (Art.; în opoziție cu frumosul) Categorie a esteticii care transfigurează artistic aspecte dizgrațioase, dezagreabile, producând astfel emoție estetică. *Estetica „urătului” ea însăși este o formă, poate mai activă, poate mai tensionată, a esteticii frumosului.* STĂNESCU, R. 257, cf. D. FIL., DREV.

- Pl.: urăți, -te. - Și: (învechit și regional) urît, -ă, (învechit, rar) orăt, -ă adj.

- V. urî¹.

URĂTĂ s.f. v. urât¹.

URĂTĂNII s.f. pl. = (prin Ban.) orătanie. CL 1971, 250.

URĂTOR, -OĂRE adj. (Și substantivat; adesea cu determinări introduse prin prep. „de”) (Persoană) care urăște¹ (1), care dușmănește. *Și înmulțiri-se urătorii miei.* CORESI, PS. 101/7. *Să vrea urătorul meu spre mine mare-cuvânta.* id. ib. 143/2. *Să arată întru totul urători de tirani.* HERODOT², 325. *Îi încunjurară împrejur ca nește câini mulți sau ca nește gadini reale și urătoare de oameni.* VARLAAM - IOASAF, 106¹/8. *Eu din fire sânt urător de gâlceavă.* ȚICHINDEAL, ap. CADE. *Timon, urătorul de oameni, au fost întrebat pentru ce urește pe toți oamenii.* GOLESCU, S. 157. *„Era un urător de creștini.”* F. AARON, I. I, 86/12. *Vânzătorul patriei sale, urătorul de lumină.* ASACHI, S. L. I, 205. *Întunecatul său suflet, cel de oameni urător.* PANN, E. II, 74/9. *Albert, invidios de gloria lui Ștefan, urător de moldoveni și chiar înfuriat asupra lor, voia să-i stângă.* F (1872), 347. *Am auzit că ești urător de femei.* EMINESCU, N. 115, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Începu războiul, spre marea bucurie a urătorului de oameni diavol.* STĂNOIU, C. I. 198.

- Pl.: urători, -oare.

- Urî¹ + suf. -itor.

URĂTÓS, -OĂSĂ adj. (Prin vestul Transilv.) Căruia îi este urât¹ să stea singur. Cf. TEAHA, C. N. 279.

- Pl.: *urătoși, -oase.*

- *Urât*¹ + suf. -os.

URĂTURĂ s.f. (Învechit, rar) Faptă urâtă² (II 2); (regional) urâciune (5). *Nu ne putem închipui că acest filozof.. să se fi sistematic datat urăturilor și manoperelor recei și ipocritei politice.* ARHIVA, I, 357.

- Pl.: *urături.*

- *Uri*¹ + suf. -itură.

URĂTUȚ, -Ă adj. (Regional) Diminutiv al lui *urât*² (II 1). *De eram mai urătuță, Dar cu noroc mult, măicuță.* FOLC. TRANSILV. II, 109.

- Pl.: *urătuți, -e.*

- *Urât*² + suf. -uț.

URĂTEL, -EĂ, -ICĂ adj. Diminutiv al lui *urât*² (II 1). *Fetele mai urătele nici nu erau luate în seamă.* PÂRVESCU, C. 59. *Văzuse intrând o lungană..., urățică cu totul.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 118. *Ion o privea și, fără să vrea, se gândea: „Cât e de slăbuță și de urățică!”* REBREANU, I. 54. *Fiind cea mai urățică între copii, bunelul... o dăruise monastirii.* BRĂESCU, V. 21, cf. SCRIBAN, D. *Locuiau împreună cu un locotenent... scund și urățel.* CIPRIAN, S. I, 106. *Anușa, fata cea mare, era destul de urățică, tăcută și muncitoare.* T. POPOVICI, SE. 23. *Unul vrea să-și ia o nevastă frumoasă, iar celălalt... vrea să aibă una mai urățică.* SNOAVA, III, 91.

- Pl.: *urăței, -ele.* - Și: *urățică* adj.

- *Urât*² + suf. -el, -ea. - *Urățică*: cu schimbare de sufix.

URĂȚENIE s.f. 1. (În opoziție cu *frumusețe*) Faptul de a fi *urât*² (II 1); starea, însușirea a ceea ce este *urât*²; (învechit și regional) urâciune (2). *Au să-i urmărească pe amândoi, cu râvnă pentru frumusețea ei, cu îndoială pentru urățenia lui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 308. *Și-i era cu neputință să scape de obsesia urățeniei lui.* AGÂRBICEANU, S. 389. *Tânăr fermecător..., având acea urățenie spirituală și jucăușă.* POPA, B. 7. *Urățenia mea le sărea în ochi.* VLASIU, A. P. 11. *Tot misterul femeii pare încarnat în urățenia lor.* RALEA, S. T. III, 169. *De câte ori mă uit în oglindă..., mă conving că urățenia e singura mea realitate.* VINEA, L. I, 161. *Nu mai mic e meritul... de a fi descoperit un actor care să joace această combinație de urățenie prefăcută în frumusețe.* V. ROM. octombrie 1963, 171. ◊ (Cu referire la obiecte, locuri etc.) *Natura învinge urățenia de aici.* IBRĂILEANU, A. 106. *Orașul... își arăta, rușinat parcă, întreaga lui urățenie.* STANCU, D. 363.

2. Ființă *urâtă*² (II 1); (învechit și regional) urâciune (3). *V. pocitanie (1), sluțenie (2).* *O urățenie fără unghii, cu ochii astupați și cu două guri.* C. PETRESCU, R. DR. 153, cf. SCRIBAN, D.

3. Trăsătură morală *urâtă*² (II 3), aspect *urât* din punct de vedere moral; (învechit) urâciune (4). *Mă arăt cum sunt, cu toate urățeniile mele.* C. PETRESCU, I. II, 101. *Erau singuri, departe de urățenia lumii, de frământările oamenilor.* H. LOVINESCU, T. 6.

- Pl.: (2, 3) *urățenii.*

- *Urât*² + suf. -enie.

URĂȚI vb. IV. Refl. 1. A deveni *urât*² (II 1). *V. pocii (1), sluți (3).* Cf. PONTBRIANT, D. *Ele-și ruinau sănătatea, îmbătrâneau și se urățeau degrabă.* OLLĂNESCU, H. O. 228, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U. *Erau zile când se urățea și zile când era frumoasă de nu mă puteam sătura privind-o.* M. ELIADE, M. 46. *Fața lui se urățise, fruntea parcă i se făcuse mai mică.* PREDĂ, M. 434. *Eu m-am urățit, dar nu-mi pasă.* T. POPOVICI, S. 78. ◊ *Tranz. fact.* Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 580²/15. *Când nu îmbogățesc limba deloc, ba chiar o sărăcesc, pentru ce să o îngreuiem și să o urățim cu sunete nepotrivite?* I. NEGRUZZI, S. I, 405. *Gândurile triste și problemele aveau darul a urăți figura lui Nory.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 43. *Era un om de nimic, asta așa-i, și pe deasupra era urățit de vărsat.* VLASIU, A. P. 274, cf. SCRIBAN, D. *Gura crispată și privirea aspră o urățeau.* V. ROM. septembrie 1955, 68. *Nedumerirea lui se schimbă în spaimă, îi urăți brusc fața palidă, nerasă.* T. POPOVICI, SE. 517. *Să înlăturăm treptat toate greșelile și abaterile (nu numai de ordin strict gramatical) care urățesc limba românească.* L. ROM. 1959, nr. 2, 75. *Cu barba... dată cu ulei ca să mai scoată petele de tutun ce amarnic îl urățeau.* BARBU, PRINC. 116. ◊ (Regional; despre rufe, haine) A se murdări (Pecica - Arad). Cf. ALR II/53. ◊ *Tranz. Ș-o urățât chimeșa.* ALR SN IV h 1 219/53.

2. (Despre vreme) A se schimba în rău, a deveni *urât*² (II 2); a se strica (I 9). Cf. SCRIBAN, D.

- Prez. ind.: *urățesc.* - Și: (învechit) *urății* vb. IV. ALEXI, W.

- V. *urât*².

URĂȚICĂ adj. v. *urățel*.

URĂȚIRE s.f. Faptul de a (se) *urăți* (1). *V. sluțire (3).* Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 580²/17, PONTBRIANT, D. *La senzația teribilă contribuia și relativa ei urățire.* IBRĂILEANU, A. 184, cf. DL, DM.

- V. *urăți*.

URĂȚIT, -Ă adj. (Rar) Care și-a pierdut din frumusețe, care a devenit *urât*² (II 1). *V. sluțit (3).* *Zilnica defilare a unor oameni, care vin urății, cu vinele gâtului umflate de grija pierderii sau câștigului unui lucru adeseori neînsemnat.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 251. *Reapărea în balcon, livid, urățit, deprimat.* A. HOLBAN, O. II, 293.

- Pl.: *urății, -te.*

- V. *urăți*.

URĂȚITÓR, -OĂRE adj. (Rar) Care urățeste (1). *Fetelor nu prea le era pe plac munca asta urâtă și urățitoare.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 138. *Destrămarea unui simțământ vechi și urât, urățitor mai bine zis.* id. ib. III, 500.

- Pl.: *urățitori, -oare.*

- *Urății* + suf. -itor.

URBĂLĂ s.f. v. *orbeală*.

URBÁN, -Ă adj. 1. (În opoziție cu *rural*) Care aparține orașului (1), care ține de oraș; privitor la oraș;

citadin, orășenesc. Cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Ideal... hrănit cu pasiune în sufletul celui mai neobosit dintre primarii urbani*. CARAGIALE, O. I, 261, cf. DDRF. *Servituțiile... se numesc urbane chiar când clădirile... se vor afla nu numai în oraș, dar și la țeară*. HAMANGIU, C. C. 51, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Școlile primare urbane, din orașe și orășele, sunt cercetate de un număr și mai mare*. CHENDI, S. II, 241, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Populațiunea urbană*. CADE. *Ochii se mirau întâlnind împrejurimea urbană, în loc de mare albăstrie*. TEODOREANU, M. II, 21. *Acest exemplar de aglomerație urbană era însuși târgul în care locuia*. SADOVEANU, O. XI, 405, cf. SCRIBAN, D. *Scriitor urban, este firesc ca I. L. Caragiale să nu fi dat loc prea mare descrierilor de natură*. VIANU, A. P. 138. *Fetele... ajung la oraș ca servitoare și introduc forme urbane în port*. APOLZAN, P. I. 225. *În ornamentica populară italiană se păstrează... vechi zăcăminte de infiltrații urbane*. BLAGA, T. CULT. 274. *Un fenomen moral care vorbește în favoarea iubirii este universalitatea și caracterul natural al ospitalității, în afara civilizației urbane*. FLORIAN, R. II, 52, cf. SCL 1960, 248, DN². *O așezare mărunță, la interferența dintre rural și urban*. CONTEMP. 1966, nr. 1019, 1/1. *Denumirile obiectelor caracteristice vieții urbane*. IST. L. ROM. I, 45, cf. HRISTEA, P. E. 107, M. D. ENC. *Este primul nostru mare scriitor urban, care... nu are nici o legătură cu substratul țărănesc*. CIOCULESCU, C. 34, cf. DEX, DSR. ♦ (Ieșit din uz) *Comună urbană* = oraș (mai mic). *În fiecare comună urbană se va organiza câte o societate dramatică*. CARAGIALE, O. III, 115, cf. ALEXI, W., CADE. *Poate e singura comună urbană care nu are post de pompieri*. BART, E. 126, cf. DL.

2. F i g. (Despre atitudinea sau modul de comportare al cuiva) Care dă dovadă de urbanism (2); civilizat, politicos. *Purtare urbană*. SCRIBAN, D., cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX, DREV.

- Pl.: *urbani, -e*.

- Din lat. *urbanus*, fr. *urbain*.

URBANISM s.n. 1. Știința proiectării și planificării lucrărilor de construire, de sistematizare, de reconstruire a unei așezări omenești (oraș, sat etc.), împreună cu complexul de măsuri social-economice, tehnice, igienice etc. care se iau în vederea satisfacerii necesităților materiale și social-culturale ale noilor așezări; urbanistică (1). Cf. SCRIBAN, D. *Afirmase principiile de urbanism, sincronism și spirit novator*. CONSTANTINESCU, S. III, 314, cf. DL, DM, DN². *Consultarea opiniei publice în urbanism are un caracter multilateral*. CONTEMP. 1966, nr. 1 004, 7/5, cf. M. D. ENC., DEX, DSR, D. ECOL. 638.

2. F i g. Atitudine, comportare plină de politețe, de amabilitate, de bună-cuviință; (livresc) urbanitate. Cf. DL, DM, DN², DEX, DREV.

- Scris și: *urbanizm*. SCRIBAN, D. - Pl.: (rar) *urbanisme*. id. ib.

- Din fr. *urbanisme*.

URBANIST s.m. Specialist în urbanistică (1). *Obligațiunea urbanistului de a efectua lucrarea în biroul său*. LEG. EC, PL. 504, cf. DL, DM, DN². *Alcătuirea unor colective mixte de urbanisti, statisticieni, sociologi*.

CONTEMP. 1966, nr. 1 004, 7/6, cf. M. D. ENC., DEX, DREV.

- Pl.: *urbanisti*.

- Din fr. *urbaniste*.

URBANISTIC, -Ă s.f., adj. 1. S.f. Știința proiectării și planificării lucrărilor de construire, de sistematizare, de reconstruire a unei așezări omenești (oraș, sat etc.), împreună cu complexul de măsuri social-economice, tehnice, igienice etc. care se iau în vederea satisfacerii necesităților materiale și social-culturale ale noilor așezări; urbanism (1). *Los Angeles nu cunoaște nici o regulă de urbanistică și utilitate*. RALEA, O. 90 cf. DL, DM. *Urbanistica nouă își spune cuvântul în această cetate de pe Criș*. GL 1961, nr. 4, 3/1. *Așezarea acestor conducte de apă nu răspundea numai cerințelor igienei publice și urbanisticii, ci și unei nevoi strategice*. H. DAICOVICIU, D. 142, cf. M. D. ENC., DEX, DN², DSR, D. ECOL. 638. *În paginile ei e diagnosticat viciul contemporan al societății de consum... în urbanistică, decorație interioară, îmbrăcăminte*. PLEȘU, O. 104.

2. Adj. Care ține de urbanistică (1), privitor la urbanistică. V. edilitar. *Nu vreau să discut chestiunea Bucureștilor din punct de vedere urbanistic*. VULCĂNESCU, D. 30. *Nestânjenii de estetica municipală și de știința urbanistică*. ARGHEZI, S. XI, 84. *Reprezentarea primului arhitect mare al școlii creatoare urbanistice*. CĂLINESCU, B. I. 98, cf. DL, DM. *Se înfăptuiesc adausuri frumuseții și utilului gospodăresc, urbanistic*. GL 1961, nr. 4, 3/1. *Capitala a suferit o serie de transformări edilitare și urbanistice*. G. BARBU, A. V. 49, cf. DN². *Cauza dominantă a lipsei de contrast urbanistic*. CONTEMP. 1966, nr. 1 033, 7/4, cf. M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *urbanistici, -ce*.

- Urban + suf. *-istic*. Cf. germ. *Urbanistik*.

URBANITĂTE s.f. (Livresc) Atitudine, comportare plină de politețe, de bună-cuviință, de omenie; urbanism (2). Cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Acel sentiment... devenea însă foarte greu a-l pătrunde prin învelișul urbanității*. BARONZI, M. I, 140/14. *Politeța seau urbanitatea moravurilor joacă un rol foarte însemnat*. F (1870), 224. *Anghelache... este un tip de urbanitate*. CARAGIALE, O. II, 60. *Ne putem face o idee de lipsa de urbanitate cu care se tratează*. ARHIVA, I, 72. *Pentru ce ai primit pe domnul cel necunoscut cu așa de puțină urbanitate?* I. NEGRUZZI, S. I, 62, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *E de preferit urbanitatea în discuțiuni*. BUL. COM. IST. I, 96, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Urbanitatea de ton, care nu exclude fermitatea de convingeri*. LOVINESCU, C. V, 180. *Calmul și urbanitatea lui erau proverbiale printre magistrați și cunoșcuți*. TEODOREANU, L. 147, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DN². *Avea, în felul său de a fi, o urbanitate de secretar particular*. V. ROM. septembrie 1969, 17, cf. M. D. ENC. *Ironia are poate ca punct de plecare idealul unui stil de urbanitate*. CIOCULESCU, C. 50, cf. DEX. *Discuția este exemplară prin urbanitate și prin felul cum cei doi interlocutori și-au aprofundat reciproc observațiile*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 11, 20/2. *Nu poate să rămână cu el în raporturi de pură urbanitate intelectuală*. PLEȘU, O. 291.

- Din fr. *urbanité*, lat. *urbanitas, -atis*.

URBANIZĂ vb. I. Tranz. și refl. A da sau a dobândi un caracter urban (1), citadin; (rar) a citadiniza. V. orașeniza. Cf. BUL. FIL. III, 186, DL, DM, DN², DEX, DSR, DREV. De ce să urbanizezi satele, când nu poți să asiguri condiții decente de viață urbană în oraș? MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 23.

– Prez. ind.: urbanizez.

– Din fr. urbaniser.

URBANIZĂRE s.f. Acțiunea de a (se) urbaniza și rezultatul ei; (rar) citadinizare. *Revoluția tehnico-științifică și intensul proces de urbanizare.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 6/3, cf. DEX. În construcții noi am aplicat cele mai moderne variante de urbanizare. SCÂNTEIA, 1977, nr. 10 905, cf. DN³, D. PSIH., DSR, D. ECOL. 638.

– Pl.: urbanizări.

– V. urbaniza.

URBĂR¹ s.n. v. urbariu.

URBĂR² s.m. (Învechit, prin Maram.; în construcția) *De-a urbariu = de-a baba-oarba, v. orb² (1).* La Cămărzana, bătrânul... ne spunea că jocul se numea pe vremea lui „de-a urbariu”. ARH. FOLK. I, 196, cf. ALR I 1 701/343.

– Orb² + suf. -ar.

URBĂREȘ s.m. (Învechit; prin Maram.) Iobag pe moșia unui feudal. *Pământul era a baronului... Ciia care lucra la domn, iera urbariș.* ARH. FOLK. VI, 216.

– Pl.: urbareși.

– Urbariu + suf. -eș. Cf. magh. úrbéres.

URBARIÁL, -Ă adj. (Învechit; prin Transilv. și Ban.) Care este prevăzut de urbariu (1), care este conform urbariului; care se referă la urbariu, de urbariu; (învechit, rar) urbarialicesc. În țerile mai vechi austriece era mai ușor a regula raporturile urbariale. BARIȚIU, P. A. I, 467. Boierii... iau de la fiecare iobagiu tot atâta serviciu urbarial. id. ib. 476. Să se denuiească de urgență comisiuni urbariale. id. ib. II, 382. Pentru descurcarea referințelor domnului pământean cu foștii iobagi sânt și rămân tribunalele urbariale. FM (1861), 128, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU. Conscriptiile urbariale din veacul al XVIII-XIX-lea ne arată că locuitorii comunelor... aparțineau în mare parte... domeniului urbarial. VUIA, Ț. H. 67. Dieta transilvană din 1790 – 1791 revine la regulamentul urbarial al Mariei Tereza. BLAGA, G. 64. În Banat, reglementarea urbarială s-a realizat în 1780. IST. ROM. III, 406. ♦ (Substantivat, n.; regional) Parte din moșia satului, care se folosea în comun de toți locuitorii (Chizătău – Lugoj). Cf. ALR SN I h 5/76.

– Pronunțat: -ri-al. – Pl.: urbariali, -e.

– Din lat. med. urbarialis.

URBARIALICESC, -EĂSCĂ adj. (Învechit, rar) Urbarial. *Vămile podurilor cu taxele, decimele, birurile urbarialicești... au obicinuit a se lua.* ȘINCAI, HR. III, 284/38.

– Pronunțat: -ri-a-. – Pl.: urbarialicești.

– Din lat. med. urbarialis, adaptat după modelul unor adjective ca bisericesc, isprăvnicesc.

URBARIALITĂȚE s.f. (Învechit, rar) Faptul de a fi urbarial. În toate celelalte țări ale monarhiei, regularea urbarialităților... pentru domniile feudale s-au făcut mult mai curând decât în Transilvania. BARIȚIU, P. A. III, 266.

– Pronunțat: -ri-a-. – Pl.: urbarialități.

– Urbarial + suf. -itate.

URBĂRIU s.n. 1. (Învechit, prin Transilv. și Ban.) Ordonanță imperială care reglementa drepturile și datoriile iobagilor față de nobilii proprietari. *Taxele, decimele, plățile cele după urbariu... au obicinuit din zilele cele bătrâne a se lua.* ȘINCAI, HR. III, 276/35. *Românii cerură de la împăratul ca... serviciul lor iobăgesc să-l reguleze prin urbariu.* BARIȚIU, P. A. I, 475, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., ENC. ROM. III, BARCIANU. *Urbariul cel nou apare, dar românii... nu se mulțumesc cu ce scrie în el.* IORGA, B. R. 345, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Robota este acum fixată prin diverse urbarii la 3 zile pe săptămână pentru iobag.* BLAGA, G. 64. ♦ *Pădurea urbariului = pădure care se folosea în comun de toți locuitorii unui sat, drept stabilit inițial de urbariu (1).* Cf. ALR SN I h 5/310. *Locul urbariilor = parte din moșia satului care se folosea în comun de toți locuitorii.* Cf. ALR SN I h 5/284.

2. Registru oficial în care erau trecute proprietățile funciare ale feudaților din Transilvania. Cf. DRLU, LB, STAMATI, D., ISER, POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Urbariul din 1600 al domeniului Beișului.* IORGA, S. D. XII, 269, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC. *Stăpânul feudal..., se vede din indicile urbariului, avea și o asemenea economie.* PRODAN, I. II, 81, cf. DEX. *Urbariile moșiilor feudale transilvănene... oferă date concludente atât asupra gospodăriilor, cât și asupra animalelor.* BUGNARIU, EG. 230.

– Pl.: urbarii. – Și: (regional) urbăr (pl. urbare SCRIBAN, D.), orbăriu s.n.

– Din lat. med. urbarium, germ. Urbarium.

URBĂ s.f. v. urbe.

URBĂREȘC, -EĂSCĂ adj. (Învechit) Urbarial. Cf. DR. IV, 1 066, T. PAPAĞAGI, M. 236. ♦ (Regional) *Loc orbăreșc = parte din moșia satului care se folosea în comun de toți locuitorii.* Cf. ALR SN I h 5/284.

– Pl.: urbărești. – Și: (regional) orbăreșc, -ească (pronunțat -ri-esc) adj.

– Urbariu + suf. -esc.

URBE s.f. (Livresc, astăzi rar) 1. Oraș (1). *De la un stat la altul, Din urbă l-altă urbă..., Încingă-se pământul de căile ferate.* HELIADE, O. I, 382. *Pe aripile fantaziei mă înalț amu spre stele, Las pământul și-a lui urbe.* ASACHI, S. L. I, 165. *Din urbele cele foarte ilustre, unul a zidit Roma și cellalt cu reformă a populat Atene.* ARISTIA, PLUT. 2/15. *Din urbi înfloritoare, palate grandioase, Rămân numai ruine.* MUREȘANU, P. 127/9. *O urbe și peste șasezeci de sate formeză această lungureață regiune.* HASDEU, I. C. I, 10. *Marea lin cutremurându-și fața, scutur-a ei spume, Jos la poarta urbei mândre a ei sunete se frâng.* EMINESCU, O. IV, 118. *Urbea... se află destul de pitoresc așezată.* CARAGIALE, O. IV, 19, cf. DDRF. *O teamă superstițioasă, cea de a nu se atinge de urbea eternă.* XENOPOL, I. R. II, 24, cf.

BARCIANU. *Ce să caute regina în urbea noastră?* SANDU-ALDEA, A. M. 189. *Cheltuișe din averea lui să lărgescă o uliță; tinerii... o strămbau pentru estetica urbei.* SĂM. IV, 448, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Hotarul nesigur al distincțiunii dintre urbe și sat.* GALACTION, O. 132. *Realitatea mediocră și monocromă a urbei cu zidurile fumurii.* C. PETRESCU, I. II, 121. *Poetul tindea să devină un fel de atracțiune a urbei.* CĂLINESCU, E. 402, cf. SCRIBAN, D. *Aspecte și duhuri cu totul opuse... împrumutau urbei un farmec.* BLAGA, H. 48. *În dureroasa urbe, umbre printre umbre - De vânători uităm, de soare și de fructe.* id. O. II, 108. *Unele mahalale ale urbei de reședință.* VINEA, L. I, 97. *Puhaie... Zoreau sub zodii limpezi spre urbiu lapidare.* id. ib. O. I, 87. *Organizează vizita ministrului în urbe.* N. MANOLESCU, A. N. I, 129. *Să urmărim... imaginea urbei, așa cum se desprinde ea din însemnările unor călători mai recentși.* G. BARBU, A. V. 123. (Următ de numele orașului în genitiv) *M-am născut... într-o uliță lăaturalnică din urbea Buzelui.* CIPRIAN, S. II, 5.

2. Locuitorii unei astfel de așezări; oraș (2). *Toată urbea așteaptă cu încordată nerăbdare să vină rezultatul examenului anual.* CARAGIALE, O. I, 112.

- Pl.: urbe și (învechit, rar) urbi. - Și: (învechit, rar) úrbă, (rar) úrbie (pl. urbi) s.f.

- Din lat. urbs, -is, it. urbe.

URBÉTE s.m. v. orbete.

URBÍ vb. IV v. orbi.

URBÍCUL subst. (Latinism învechit, prin Transilv.) *Orășel. Donez pentru totdeauna... posesiunea caselor mele din urbiculu Burdujenii.* FM (1861), 37.

- Pl.: ?

- Din lat. urbicula.

URBICULĂR, -Ă adj. (Învechit, prin Transilv.) *Urban (1). Deplorabila stare de ignoranță... a cultivatorilor campestri și urbiculari.* FM (1861), 36.

- Pl.: urbiculari, -e.

- Urbicul + suf. -ar.

ÚRBIE s.f. v. urbe.

URBÍȘ adv. = (prin Maram.) orbiș. Cf. GLOSAR REG. *Pișiganu se băga urdiș în ochii omului.* ib., com. din DRAGOMIREȘTI - VIȘUL DE SUS.

URBITÚRĂ s.f. v. orbitură.

URBURĂR s.m. (Latinism învechit, prin Transilv.) *Proprietar al unei mine¹ din care se extrag minereuri metalifere. La toți proprietarii de fodini, fără osebire între urburari și metalurgi, să li se dea același drept în privința măsurii hotarului fodinei.* BARIȚIU, P. A. II, 122.

- Pl.: urburari.

- Din lat. med. urburarius.

URC s.n. v. hurc.

URCĂ vb. I. 1. Re fl. și in tran z. A parcurge o distanță deplasându-se pe un teren de jos în sus; a

ajunge într-un loc mai înalt; a se ridica (I 17), a se sui (1). *E mai înaltă de toate măgurile a toată lumea și nime nu i se poate urca în vârș.* MOXA, 361/1. *Mihăiu se urcă cu armia până aproape de cetatea lui Radu Negru Vodă.* F. AARON, I. II, 194/12, cf. ISER. *Voi vă veți urca acolo pe această potecă.* PĂCLEANU, I. II, 92/15. *Spre Giurgiu a apucat, Și fugi! fugi! pogoară, urci!* PANN, P. V. III, 108/5, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Apărătorii țerii... Din văi adânci se urcă, din piscuri se cobor.* ALECSANDRI, P. III, 204, cf. CIHAC, II, 440. *Urcarăm printre bolovanii de piatră dărâmași din înălțimi.* BOLINTINEANU, O. 305. *Urcau unul dupe altul pe scara învărtită.* ODOBESCU, S. I, 156. *Mă urc pe scări, întrunlăuntru.* EMINESCU, O. IV, 294. *În același timp, din valea cealaltă urcau la deal alți doi oameni.* SLAVICI, O. I, 167. *Ne urcăm în camerele noastre.* DELAVRANCEA, O. VI, 122. *Ne urcăm la Comănești, sat mare, frumos așezat între munți.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 154, cf. DDRF. *Iar din văi, urcând alene, Se vedea venind o ceată De drumeți.* COȘBUC, P. II, 80, cf. BARCIANU. *O față urca înspre sat cu cobilița pe umere.* SANDU-ALDEA, U. P. 29, cf. ALEXI, W. *Încet se urcă Sus, pe-ntunecata stâncă.* IOSIF, PATR. 61, cf. TDRG. *Începu a urca la deal pe drum aproape fără urmă.* HOGAȘ, M. N. 159. *Trebuie să străbați de-a curmezișul 10 și pe alocuri 15 km, ca să urci zece și douăzeci de metri.* BUCUȚA, R. V. 6, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Donjonul vechiului castel În care ne urcasem numai noi.* MINULESCU, V. 154. *Până când să mă cobor, până când să mă urc înapoi, soarele e în desară.* GALACTION, O. 257. *Urcam pe drumul plin de bolovani.* CAMIL PETRESCU, V. 23. *M-am plimbat singură în grădina noastră... M-am urcat târziu în casă.* C. PETRESCU, I. I, 103. cf. DR. VIII, 283. *Calul..., îndemnat cu coada biciului, urca din greu la deal.* BRĂESCU, O. A. II, 8, cf. BL VI, 52, SCRIBAN, D. *Mă ierși că te-am silit să urci până la mine.* VINEA, L. II, 238. *Un călător Urca în munte, În mărișe locuri natale.* BOTTA, S. II, 102. *Intră în hol și urcă la etaj.* PREDĂ, R. 279. *Melcii urcau din verdeață.* ISANOS, V. 85. *Începură să urce spre buza malului.* V. ROM. martie 1970, 16. *Treci dealul Bulzeștilor, cobori în Balota Și urci în deal.* SORESCU, L. L. II, 63. *Mă urcai pe munți de piatră Să văd maica, să văd tata.* POP., ap. GCR II, 308. *Și-n clopotniță Urcăți, Voi în toacă Ca să-mi dați.* TEODORESCU, P. P. 42. *M-oi urca, Sus la vârșu muntelui, Sub poalele codrului.* ȘEZ. II, 9. *Ascultă, omule, iapa dumitale poate să urce pe drumeacul ăla?* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE, cf. ALR SN V h 1 373, ALRM SN III h 1 146. *Pe dealuri mărunte... Urcă și scoboară Și drumul măsoară Trei turme de oi.* BALADE, II, 472. *Acolo-n pădure iera o cuastă, un pripor, cum să spune, unde trebuia să urce căruța.* O. BĂRLEA, A. P. II, 541. *A pus casa-n dealuri grele, Nu mă pot urca la ele.* FOLC. MOLD. I, 99. *Codreneaș cu voi bunți Să urca-n deal la o stâni.* CAF VI, 103. *Se muncea amarnic un țaran ca să urce la deal căruța lui încărcată cu lemne.* SNOAVA, III, 423. *Cine n-are cal Să urce pe jos la deal.* PANN, P. V. III, 110/9, cf. ZANNE, P. I, 344. *Cu cât mai sus te vei urca, cu-atât mai lesne jos tu vei aluneca.* ZANNE, P. VIII, 87. *Pe scară străină să nu te urci, că numai îndată te încurci.* id. ib. III, 365. (Pleonastic, cu determinarea „în sus”) *Se urcară în sus și văzură palatul strălucind.* ÎSPIRESCU, L. 7. *Când te urci în sus pe scară, din treaptă în treaptă să pășești,*

ca să nu te poticnești. ZANNE, P. II, 364. ◇ **T r a n z.** fact. Să-mi urci și să-mi plimbi turma și cireada... pă munți. JIPESCU, O. 49. ◇ **F i g.** Flusul elocinței parlamentare s-a urcat sus pe coastele muntelui unde reșede frumosul (a. 1867). RET. ROM. 236. Din văile-adânci se urcă spre creștete-Amurgul. COȘBUC, P. II, 63. Pe treptele suferinței nu urci, ci scobori. CIORAN, C. D. 138. ◇ **T r a n z.** (Complementul indică ființa sau obiectul care este deplasat spre un loc situat mai sus) Cf. LB, ISER, POLIZU. Joe, după ce-și urcă copilul în ceruri, stăruie de Junona să se împace cu Ercule. ISPIRESCU, U. 79, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TBRG, CADE. Roata de urcat apă la straturi era în băătura curții. V. ROM. ianuarie 1966, 42. Pe cal îl pune, Sus la stână îl urca. ȘEZ. III, 65. În brațe-o lua, Pe schele-o urca, Pe zid o pune. ALECSANDRI, P. P. 189. Să-l aducă într-o noapte, să-l urce în odaia ei. SEVASTOS, P. 168. O cruce grea-n spate i-a pus, S-o urce pe munte-n sus. CAF. V, 192. Păcălă ia vreo câteva brațuri de araci... și-i urcă în pod. SNOAVA, I, 32. Am un moș bătrân Și urcă aracii la deal (Ariciul). GOROVEI, C. 18. (F i g.) Pe acea culme, unde urcasem tristețea mea. GALACTION, O. 347. (Complementul indică locul pe care se deplasează cineva mergând în sus) Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. Domnul și doamna Urianu urcară încet scara. GRANDEA, S. 88. Sara pe deal buciul sună cu jale, Turmele-l urc, stele le scapără-n cale. EMINESCU, O. I, 231. Urcă scările, întră în sală. D. ZAMFIRESCU, T. S. 7. Hamalii voinici și prăfuiți urcau fugind schelele. SANDU-ALDEA, D. N. 11, cf. TDRG. Se luă... după el, dar văzu că nu urcă scările. AGĂRBICEANU, S. P. 186. Ne-a ieșit sufletul urcând dealurile astea. AL LUPULUI, P. G. 127, cf. CADE. Am urcat scările întune-coase ale redacției. LOVINESCU, S. I, 57. Urci coasta încet. REBREANU, NUV. 290. Bucuria mea, urcând scările la Cămin, să-i împărtășesc vestea. M. ELIADE, M. 16. Prin umbra teilor cu frunziș crud, un licean urcă sprinten drumul. CAZIMIR, GR. 35. Urcă scările de din dos câte trei deodată. TEODOREANU, M. II, 74. Urcam cu toții coasta într-o fugă. VOICULESCU, POEZII, I, 45. Urcară o culme, pe urmă coborâră, se lăsară într-o vâlcea. SADOVEANU, O. I, 227. Un vapor, venind de la mare, urca încet... cursul fluviului. BART, E. 44, cf. SCRIBAN, D. Regret că n-am urcat scara dosnică pe care s-a făcut nevăzută. MIHĂESCU, D. A. 70. Vărul Costache descălecă, luă iapa de dârlogi și urcarăm coasta. CIPRIAN, S. I, 10. Și-ncepând [cerbii] coasta s-o urce, Se smucesc să se descurce. ARGHEZI, S. II, 53. Urcând o cărăruie..., ne-am aflat în fața unui zid de piatră. CĂLINESCU, C. O. 161. Doar când urc poienele Mi se-ncurcă genele Sub amiaza fierului De picurii cerului. BLAGA, O. II, 13. Trenul a urcat dealul dinspre Turmu. STANCU, D. 65. Toți au la glezne plumb și urcă munți. ISANOS, V. 148. Urcă scările unei platforme dintre vagoane. BĂNULESCU, I. 83. Am urcat un maidan plin de gunoai și bălării. ANANIA, R. 13. Cum pot, cum nu pot, urcă ei muntele până la zidul cetății. SEVASTOS, P. 160. De trei ori potcovii calul, Urcând la puicuța dealul. ȘEZ. I, 141, cf. ALR SN V h I 373, ib. h I 374. (Întărit prin repetare) Și urcam, urcam poteca. COȘBUC, P. I, 317. (F i g.) Dar dacă Macedonski e un parnasian și nu un simbolist, pentru ce a trebuit să urce atâția ani calvarul reformatorilor? LOVINESCU, S. I, 269. ◇ **T r a n z. f a c t.** (Subiectul indică locul pe care se deplasează cineva

mergând în sus) O, munte..., Cărările-ți mă urcă nentrupt spre creștele-ți de nea. COTRUȘ, V. 258. ◇ **E x p r.** **A urca treptele tronului** (sau scaunului domnesc) = a ajunge domn, a veni la domnie. Mi-a ajutat să urc treptele scaunului domnesc al dragei noastre fărișoare. ISPIRESCU, M. V. 9. Movileștii urcaseră treptele tronului Moldovei. MĂN. SUCEVIȚA, 8. **A urca Dealul Mitropoliei** = a cere desfacerea căsătoriei. ZANNE, P. VI, 75. ◆ **I n t r a n z.** (Despre un drum, o cărare etc.) A fi înclinat în pantă suitoare; (despre trepte, scări) a duce în sus; a sui (1), (rar) a ridica (I I 7). Cărarea Netedă pe deal urca. COȘBUC, P. I, 259. De la casă, un drum care urca într-un lăniș. A. HOLBAN, O. II, 190. Pornind din Lotru spre Cornet, Șoseaua urcă-ncet. MINULESCU, V. 220. Poți vedea... treptele ce urcă, sub rusticele covoare, Spre sale de mâncare. id. ib. 141. În bătrânul meu oraș natal... Urcă-o stradă singură la deal. D. BOTEZ, P. S. 32. Treptele largi și lungi urcau puțin deasupra solului. MIHĂESCU, D. A. 27. Moșiile mari... urcau înspre munte. I. M. SADOVEANU, S. 13. La mine nu mai urcă de-a dreptul nici un drum. ARGHEZI, S. III, 262. Drumul... urca spre Mitropolie. VIANU, L. R. 51. Drumul urca în pantă. PAS, Z. III, 189. O uliță... care, sub forma unui drum îngust, urca printre dâmburi. PREDĂ, M. 479. O scară în zid urcă până la camera clopotelor. MĂN. SUCEVIȚA, 21. Până acolo urca o cărare povârniță. V. ROM. ianuarie 1965, 66, cf. DL, DEX. ◆ **I n t r a n z. și r e f l.** (Despre aștri, mai ales despre lună) A se deplasa (aparent) îndepărtându-se de linia orizontului, a se ridica pe bolta cerească; a se înălța treptat. [Luna] zugrăvește umbre negre Pe câmp alb ca de zăpadă... Și urcând pe cer le mută. EMINESCU, O. I, 67. Se urcase luna cam de două sulii, când, iacă, i se pare babei că vin pași de la deal. CARAGIALE, O. II, 245. A doua zi, de cum a prins soarele a urca la deal, niște sunete de vioară... străbat ulița. PĂRVESCU, C. 124. Pe dealurile-albastre, De sânge urcă luna. BACOVIA, O. 43. Luna se urcase deasupra brazilor și omătul poienilor bătea în albăstriu. SADOVEANU, O. V, 467. Soarele se urca pe cer cu mișcarea sa tainică și nebiruită. id. ib. XV, 442. Soarele urcase pe cer și începuse să încălzească. I. M. SADOVEANU, S. 385. În perdeaua de atlas Noaptea i-a intrat de-un ceas. Sfertul lunii de apus S-a urcat nișel mai sus. ARGHEZI, S. II, 54. Luna urca nepăsătoare, pe o boltă de atlas albastru. V. ROM. martie 1969, 20. Cine are-un dor pe luncă Știe luna cât se urcă. ȘEZ. III, 60. Se urcă soarele pe cer, vine la nămiezi (a. 1899). SNOAVA, II, 330. ◇ (Prin extensiune; despre fenomene atmosferice) Din câmp aurora se urcă încet Cu scuturi și sulije roșii. DOINAȘ, A. P. 34.

2. **R e f l.** (Despre ființe; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „în” sau „pe”) A se deplasa printr-o mișcare de jos în sus agățându-se sau (despre oameni) servindu-se de mâini și de picioare (și a ajunge pe un loc mai înalt); a se cățăra, a se sui (2). V. c o c o ț a. El află acolo un copaciu și să apucă de să urcă într-însul (a. 1654). GCR I, 165/24, cf. LB. Vărul acestui stâlp, pre carile s-au fost urcat Laslău (a. 1710). GCR I, 362/33, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. Un fir de iarbă verde, Pe care-ncet se urcă un galbin gândăcel. ALECSANDRI, P. III, 25. Zise fetei de împărat să se urce ea într-un pom. ISPIRESCU, L. 28, cf. DDRF. M-am urcat pe prăjina înaltă.

AL LUPULUI, P. 54. *S-a urcat sus pe scara de sârmă.* SAHIA, N. 33. *Nu mi-a fost greu să mă urc, prins cu amândouă mâinile de frânghie și cățarat cu picioarele pe zid, ca o dihanie.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 251. *Mi-a ajutat să mă urc într-un tufan crenguros.* VOICULESCU, P. I, 112. *A început să se urce pe gard.* ARGHEZI, S. VII, 53. *Un paianjen... Cearc-acuma să se urce Până-n ceruri, sus, pe-o rază.* BLAGA, POEZII, 25. *Să te urci pe stâlp [la felinar]... și să-l stingi.* STANCU, D. 146. *Caprele... dau să se urce în frasinii.* SORESCU, L., L. I, 19. *Sprijini [scara] de fruntea unei magazii și se urcă pe acoperiș.* BĂNULESCU, I. 205. *Da Latinu ce făcea? Șcări pe case mi-așeza și pe case se urca.* RĂDULESCU-CODIN, C. P. I, 20. *Să urcă într-un copac, să uită după oți încotro să duc cu vaca.* POP., ap. BUCUȚA, R. v. 127, cf. ALR I 1 349/186, 259, 576, 590, 746, 790, 932, 984, ALR SN v h 1 349. *Nu tăia pomul din rădăcină, ca să cază și să-i culegi rodul, ci mai bine urcă-te în el, ca să culegi și la anul.* ZANNE, P. I, 262. *Cu coarne ca bou, cu șa ca un cal, se urcă pe copaciu ca un șarpe (Melcul).* GCR II, 371. *Albă păsărică Pe arac se urcă, N-are aripioare, N-are nici picioare (Fasolea).* GOROVEI, C. 140, cf. CAF III, 260. (Pleonastic) *N-o putut si si urci acolo pi nucu cela în sus.* O. BĂRLEA, A. P. I, 532. ♦ *T r a n z.* *În seara răzvrătită care vine De la străbunii mei până la tine, Prin râpi și gropi adânci, Suite de bătrânii mei pe brânci, Și care, tânăr, să le urci te-asteaptă.* ARGHEZI, S. I, 9. ♦ *Intran z.* *Lasă numai să mă-mbrac Și-ți ajut să urci în pom.* I. BARBU, J. s. 145. ♦ *Expr.* **S-a urcat scroafa în copac** (sau în salcie) v. *s c r o a f ă* (1). **A se urca în curpeni** v. *c u r p e n*. ♦ (Despre unele plante) A crește în sus prinzându-se de ceva cu ajutorul unor organe speciale; a se cățara. Cf. DL, DM, DEX. [Iedera] *să urcă pe copac.* ALR II 6 400/531, cf. 682, 784, 791. *Ca iedera ce se urcă pe copaci și pe pereți.* Cf. ZANNE, P. I, 160. *Ca vița ce se urcă pe harac în sus, id. ib. 307.* (Prin analogie) *Cireșul s-a urcat, s-a încolăcit împrejurul lui, apoi s-a desfăcut, firav și grațios ca o baletistă.* A. HOLBAN, O. II, 209. ♦ *Ref l.* (Regional; despre viermii de mătase) A se cățara pe crengi pentru a-și face gogoșile; p. e x t. a începe să-și facă gogoșile. Cf. UDRESCU, GL. *Gândacii mei s-au urcat mai toți.* id. ib.

3. *Ref l.* și *intran z.* (Urmă de determinări introduse prin prep. „pe”, „în” sau, rar, „la”) A păși sau a se așeza pe ceva mai înalt; a se ridica (I 17), a (se) sui (2). *Mihnea... intră în sala mare a spătariei și se urcă pe tronul domnesc.* ODOBESCU, S. I, 73. *S-a urcat, ca o Andromedă dezlănțuită, la coapsa fugosului Pegaz.* CARAGIALE, O. III, 86. *Intră în curte, se urcă de pe două pietre în pridvor și se făcu nevăzut în casă.* DELAVRANCEA, T. 191, cf. COȘBUC, P. II, 238. *Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 5, cf. REBREANU, R. II, 68. *După el se urcă pe masă... Camil al nostru.* C. PETRESCU, I. I, 102. *Copilul, urcat pe un scaun, trage degetul pe lustru.* ARGHEZI, S. VI, 59. *Să-și ia inima în dinți și să urce pe scenă.* V. ROM. octombrie 1970, 45. *Un eșafod pe care urci, Dat pildă-n marile ocazii.* VULPESCU, P. 103, cf. DL, DM, DEX. *Urcă pe tron și-și puse coroanele pe creștet.* DOINAȘ, A. P. 58. *Săcurea-n mână lua Și pe buși că se urca.* BALADE, I, 405. ♦ *Loc. v b.* **A se urca pe cal** = a încăleca. *El se urcă pe cal cu buzduganul de-a umere.*

EMINESCU, P. L. 18. *Mai sunt eu în stare să mă urc pe cal?* CĂLINESCU, C. O. 38. *Murgu-ndată râncheza... Pinte pe el se urca.* VICIU, F. 281. ♦ *Expr.* **A (se) urca pe tron sau pe (ori în) scaun** (ori în scaunul împărăției) = a veni la domnie, a fi încoronat; a (se) înscăuna, a (se) întrona. V. și *s c a u n* (I 3), *tron*¹. *Spre pedeapsa nesupunerii sale, îl vor pune la opreală până să va urca în scaun domnul cel nou.* REGUL. ORG. 10/14. *La 1504 murind marele Ștefan..., viteazul vitejilor, se urcă pe tron fiul său Bogdan.* BĂLCESCU, în DL. *Tu ai să te urci pe scaunul împărăției.* ISPIRESCU, L. 31. *Au fost mulți domni pe tronurile acestor două țări, unii urcați în scaun prin horde tătărăști, alții prin ortale ianicerești.* DELAVRANCEA, O. VI, 174, cf. DL, DM, DEX. (Eliptic) *Împăratul se coborî din scaun și se urcă fiul cel mic.* ISPIRESCU, L. 40. **A se urca în capul** (sau în părul) (cuiva) = a abuza de bunătatea cuiva; a pune stăpânire; a se obrăznicii față de cineva. V. și *c a p*. Cf. I. GOLESCU, C. *A ajuns fărânel să și se urce în cap.* D. ZAMFIRESCU, V. 7. 176. *Dacă îi dai mult nas, și se urcă în cap.* DDRF, cf. BARONZI, L. 62, ZANNE, P. II, 311. *Lasă-mă sub pat, lasă-mă în pat, până se urcă și în cap.* ZANNE, P. III, 280. **A urca în** (sau **pe**) **scenă** v. *s c e n ă* (1). (Regional) **A i se urca** (cuiva) **pe chelie** = a supăra, a enerva pe cineva cu o glumă nepotrivită sau cu o insultă. Com. din ȚEPEȘ VODĂ - CERNAVODĂ. **A se urca pe butuc** = a izbuti într-o întreprindere. Cf. ZANNE, P. I, 127. ♦ (Cu compliniri sau în contexte care indică vehicule) *Sania se opri; ne urcarăm în ea și intrarăm în București.* BOLINTINEANU, O. 389. *Pe la toacă ne urcăm pe un vapor mai mic și plecăm înainte.* VLAHUȚĂ, R. P. 50. *Mulțumesc de afectuoasă primire, urc în vagon.* CARAGIALE, O. II, 165. *Se urcă într-o căruță, având drept vizitiu un harabagiu turc.* BACALBAȘA, S. A. I, 45. *Când să se urce în căruță, preoteasa se opri.* AGĂRBICEANU, S. P. 87. *Când s-a urcat în taxi, m-a sărutat din nou.* A. HOLBAN, O. II, 65. *Ne-am urcat în tren fără tichete.* MINULESCU, V. 187. *M-am urcat în trăsură.* BRĂESCU, O. A. II, 47. [Trupele] *coborau zilnic din tren și altele... urcau lângă locul lor.* PUȘCARIU, M. 254. *O mașină a trecut pe lângă dânsa, ea a oprit și s-a urcat repede.* MIHĂESCU, D. A. 16. *S-a urcat în tren și s-a dus la fabrică.* ARGHEZI, S. XI, 79. *Bărbații urcă în vagoane.* STANCU, D. 212. *Fetele... se urcaseră în căruță.* PREDĂ, M. 246. *Îl găsiră... așteptând lângă Dunărea înghețată să se urce pe o corabie.* BARBU, PRINC. 60. *Se urcă în docar și plecă.* NEAGU, I. 10. *Cea mai mică se urcă în luntrea a din urmă.* PĂRVESCU, C. 93. *Mă urc și eu în căruță.* ALR I 1 571/900. *Ei la Dunăre mergea și-n caiac că se urca.* BALADE, III, 120. *Să urcă-n mașini... și pleacă la biserică.* T. DIAL. M. I, 219. ♦ *T r a n z.* A ridica (ceva sau pe cineva) de jos și a-l pune pe un loc mai înalt; a așeza (mai) sus. Cf. LB, ISER. *El o urcă pe cal.* EMINESCU, P. L. 18. *Ea pietre pe cotarcă urcă.* COȘBUC, P. II, 238, cf. SCRIBAN, D. *Să-i ajut să-și urce valiza.* IL mai 1965, 14. *Se sfătuiseră ca să-l urce până la jumătatea fântânei... și să-i deie drumu, ca să scape de el.* ȘEZ. II, 206. *Dup-aceia-l urcăm la fum, iară vro săptămână la afumat.* T. DIAL. M. I, 113. ♦ *Expr.* (Învechit, rar) **A urca** (pe cineva) **în furci** = a spânzura pe cineva; a ridica pe cineva în furci. *Am văzut pe Ursul gonit de șese turci. - Gonitu-m-au pe mine, dar i-am*

urcat în furci! ALECSANDRI, P. III, 211, cf. DL. ♦ **T r a n z.** A susține, a ajuta pe cineva să se ridice pe ceva mai înalt sau să se suie într-un vehicul. Cf. LB, ISER. *Dă-i niște țigări... și urcă-l repede în mașină.* M. ELIADE, C. 276. *Mă înveli într-un șal sineliu și mă urcă val-vârtej în sania ce aștepta la gară.* BRĂEȘCU, O. A. II, 14.

4. **R e f l.** și **i n t r a n z.** Fig. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „la”; și complinit prin „mai sus”) A atinge o treaptă superioară, un nivel mai ridicat; a înainta într-o profesiune, într-o ierarhie etc.; a progresa, a (se) sui (4). **V. ridica (I 18).** *Geniul liberal-național nu se va putea urca mai sus.* CARAGIALE, O. VII, 62. *Ce ți se pare mai nostim: catârul cu potcoave de aur ori nerodul urcat la măriri?* id. ib. 175. *Te urci mai sus, ajungi la gimnaziu.* IONESCU-RION, S. 102. *Cu cât mai mult ți urci sau te cobori în viață, cu atât înțelegi mai ușor că omul este o mașină.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 130. *Oricât de sus te-ai urca, de părinți tu nu uita!* CODREANU, S. I, 425. *De atunci stăpânul s-a urcat..., dugheană s-a întins și a ajuns marele magazin de coloniale.* REBREANU, NUJ. 100. *Nu-i fusese greu să ajungă în diplomație, unde a urcat până la gradul de consilier.* EFTIMIU, N. 27. [Omul] a cărui minte urcase până la ultimele întrebări. VIANU, L. R. 261. ♦ **T r a n z. f a c t.** *Să-i urce la putere și să devindată Tirani.* BOLINTINEANU, O. 29. ♦ **T r a n z.** *Am intrat în altă viață, în altă fază a vieții. Până acum am urcat repede un suș greu.* DELAVRANCEA, O. VII, 525. *Am urcat și am coborât toată gama mizeriei.* CIPRIAN, S. II, 21. ♦ **T r a n z. f a c t.** (Rar) A face ca să fie considerat foarte sus (6) prin anumite calități. *Aici vezi pe Omer Mergând din casă-n casă, cântând spre-a avea pâine,...* *Apoi poșteritatea îl urcă pân' la cer.* CREȚEANU, M. 7/7. ♦ **R e f l.** (Învechit) A se considera mai presus decât alții. *Ce stă-ntr-a sa pizmă-n tot ceas păcătoșul. De toți Dumnezăii mai pre sus să urcă.* DOSOFTEI, PS. 32/15.

5. **R e f l.** și **i n t r a n z.** (Despre o parte a corpului omenesc) A se îndrepta în sus; a fi orientat în sus; a se ridica (I 3). *Sprâncenele-i arcate urcau sub a lui frunte.* MACEDONSKI, O. I, 214. *Legănau crinii stele de ivoriu, Ca mâini ce urcă dintr-o altă lume.* MANIU, S. I, 19. *Fibrele... ies din măduva dorsală superioară și se urcă în trunchiul simpatic cervical.* PARHON, O. A. I, 190. ♦ **E x p r.** **A (i) se urca (cuiva) părul măciucă** = a i se ridica părul măciucă, v. p ă r' (I 1). *La mândra nu m-aș mai duce! Când gândesc ca să mă duc, Sî urci părul măciucă.* FOLC. MOLD. II, 361. (**T r a n z.**; regional) **A urca ochii sus** = a privi în sus; a-și ridica privirea sau ochii. *Ficioru cel d'i-mpărat o urcat ochii sus.* O. BĂRLEA, A. P. I, 275.

6. **R e f l.** și **i n t r a n z.** (Despre forme de relief, plante etc.) A se arăta în toată înălțimea; a sta drept; a se înălța. *Florile albastre [ale liliacului] urcau, se amestecau cu cerul.* A. HOLBAN, O. II, 337. *Stă marea ca o treaptă de senin Pe care urcă insula-n lumină.* PILLAT, P. 181. *Somptuosul crin... care urcă și se desprinde, parcă, De malul apei.* I. BARBU, J. S. 17. *Stâncile au parcă voiața de a se urca întocmai ca și dealurile, ce formează fondul [tabloului].* BLAGA, Z. 38. ♦ **T r a n z. f a c t.**

A face să apară la înălțime, să se profileze pe cer; a ridica (I 14). *Aci stejari cu fală se-nalț, se îndreptează, Urcând ale lor ramuri spre-azurele câmpii.* ALEXANDRESCU, O. I, 250. *Piramidele-nvechite Urcă-n cer vârful lor mare.* EMINESCU, O. I, 54. ♦ **R e f l.** (Învechit, rar; despre plante sau despre părți ale lor) A se dezvolta, a crește. *Când rădăcina se usucă, ramură verde pe copaciu nu se mai urcă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 270.

7. **R e f l.** și **i n t r a n z.** A merge în sus prin aer, îndepărtându-se de pământ; a se înălța în văzduh; a se ridica (I 15), a se sui (3). Cf. CIHAC, II, 440. *Lumea-i ca un puț cu două ciuturi: când se urcă cea plină, se coboară cea dișartă.* ALECSANDRI, T. 135. *Calul se urcă repede ca săgeata, până cam d-asupra, și se lasă asupra ei.* ISPIRESCU, L. 6. *Balonul se urcă.* DDRF. *Numai vulturii, iar nu oamenii pot urca.* PĂRVAN, G. 153, cf. DL. *Ciocârli... urcă în sus spre cerul adânc și luminos.* PREDA, M. 324, cf. DM. *Urcă cu liftul, vru să vâre cheia în broască, ușa era deschisă.* BARBU, Ș. N. II, 199, cf. DEX. □ *Avionul urcă deasupra norilor.* ♦ **F i g.** *Și dorurile mele sunt moarte, ca să pot Să mă mai urc cu gândul, prin melodii, spre stele!* CODREANU, S. I, 65. ♦ (Despre nori, fum, praf etc.) A porni, a se îndrepta, a merge în sus; a se înălța, a se ridica. (I 15), a se sui (3). *Un nor ivit de câtr-apus Se urcă-n sus.* COȘBUC, P. II, 90. *Tot fumul s-a urcat spre stele.* CODREANU, S. I, 388. *Praful se urcă până-n câpriori.* REBREANU, I. 13. *Acolo e vară puternică, iar praful se urcă în aer.* A. HOLBAN, O. II, 152. *Mirosul de canal urca și el, o dată cu clienții domnișoarei Simona.* EFTIMIU, N. 114. *Fumul Sătucului din vale urcând.* PILLAT, P. 178. *Urcă la ceruri... volute de fum.* ARGHEZI, S. X, 171. *Flăcările urcau jucăuse până în coșul furnalului.* NEAGU, I. 59. ♦ (Rar; despre divinitate, sfinți sau despre suflete nevinovate; de obicei cu determinări ca „în cer”, „la cer”) A porni de pe pământ (1) și a se duce prin văzduh până la cer; a se înălța, a se ridica (I 15), a se sui (3). *Adonai, mulțumind lucrurilor umile, S-a urcat la cer, peste fire.* BOTTA, S. I, 89. ♦ **T r a n z. f a c t.** (Complementul indică rugămintă, mulțumiri etc. adresate divinității) [Popa era] *bucuros să slujească... pentru toate nădejtile pe care fiecare închinătoare i le dădea să le urce la cer.* I. M. SADOVEANU, S. 30. ♦ **I n t r a n z.** (Despre sunete) A se auzi (cu putere); a se înălța, a se ridica (III 2), a (se) sui (3); a răsuna (1). *Sunetul a cinci sute instrumente de muzică se urcă spre ceriu.* BARONZI, I. L. I, 109/15. *Cu salturi se ridică chemarea sfâșiată Și țipătul se urcă sălbatic, mănios.* MANIU, S. II, 45. *Să tot aud, pe plaja tăcută a visării, Urcând vuirea și murmurile mării.* PILLAT, P. 39. *Zicu-ți și eu o cântare De alean și întristare. Urcă-n slăvi, într-o stihie.* ARGHEZI, S. II, 104.

8. **R e f l.** (Despre ape) A-și mări volumul; a crește; a se umfla (4). *Am îngrădit marea cu porți... și i-am zâs: „Până acia să mergi și să nu te urci să treci!”* (a. 1683). GCR I, 267/23. *Într-un an apa s-a urcat până la ușa bordeiului.* GALAN, Z. R. 46. *Apa mi se urcase în casă până la dunga patului.* BĂNULESCU, I. 29. ♦ **R e f l.** și **i n t r a n z.** (Despre fluide) A avea o mișcare ascendentă; a se înălța, a se ridica. *Umezeala se urcă pretutindeni cuceritoare, nemiloasă, pătează ca o lepră murdară pereții.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 168. *Umezeala se*

infiltra în temelia caselor și se urca până la cornișe. VIANU, L. R. 51. *Bogată urcă seva în tulpini*. BENIUC, V. 64. *Apa urcă la ei pe coastă*. SORESCU, L. L. III, 124. □ *Pe caniculă, mercurul urcă repede în termometru*. (Prin analogie) *Își simți... lacrimile urcându-i-se în ochi*. D. ZAMFIRESCU, V. T. 28. (Prin metonimie) *Se simțea cum păhărele golite cu nesăț urcă în el și îl înfierbântă*. I. M. SADOVEANU, S. 398. ♦ *Tranz.* [Marea] *se mișca urcându-și apele până lângă un boschet de chiparos*. EMINESCU, P. L. 97. ♦ *Expr.* (Ref.) **A i se urca** (cuiva) **sângele în obraz** (sau în ori la cap) = a se înroși din cauza unei emoții puternice, a mâniei etc.; p. ext. a se înfuria. V. și **sânge (1)**. Cf. PONTBRIANT, D., ZANNE, P. II, 713. *Simți sângele urcându-i-se în obraz... ar fi voit să spună că un asemenea lucru nu era cu putință*. D. ZAMFIRESCU, I. 115. *Mi s-a urcat atunci tot sângele în obraz. Îmi venea să plâng, să țip*. SEBASTIAN, T. 37. *I se urcă sângele la cap... Și plecă furios*. CĂLINESCU, S. 667. *O tremurătură teribilă îl apucă, sângele i se urcă în cap, ochii i se înroșiră și își pierdu toată ființa*. SNOAVA, IV, 304. (Familiar) **A i se urca** (cuiva) **la cap** (o băutură alcoolică) = a se ameți, a se îmbăta. *Să nu bei mult, că ți se urcă la cap*. REBREANU, I. 18. *Scoate sabia. când i se urcă votca la cap*. C. PETRESCU, I. I, 185. [Vinul] *ni se urca repede la cap*. PUȘCARIU, D. V. 22, cf. DL, DM, DEX. *Pe la o vreme se aprinsese berea în el... și efectul acestei aprinderi se urcase la cap*. SNOAVA, III, 609. *La unii beția li se urcă la cap, de nu știu ce vorbesc*. ib. IV, 492. **A i se urca** (fumurile) **la cap** = a deveni încrezut, îngâmfat, înfumat. *Nume pe care l-am păstrat până în ziua când, fumurile actoriei urcându-mi-se la cap, m-am hotărât să-l lepăd pentru unul mai șugubăt*. CIPRIAN, S. I, 18. *Dacă laudele i se urcă la cap, îl criticăm*. PEDA, D. 59, cf. DL, DM, DEX. *Ești eroul nostru, îi zise Berechet, și ți s-a urcat la cap?* NEAGU, I. 69. ♦ *Intranz.* și *refl.* Fig. (Despre sentimente, senzații, procese mintale etc.) A crește treptat în intensitate; a se dezvolta. *Gândul minunat... se înfiripează și urcă, pentru ca, treptat, lovit de pretutindeni, să se întunece și să cadă*. BUCUȚA, R. V. 37. *În Aneta urca acum un necaz întârziat asupra fratelui ei*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 266. *Simțise cum se adună oboseala... și cum urcă în el, ca o apă moleșitoare*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 29. *Să simți... cum se adună și urcă în tine un strigăt*. id. ib. 94. *Of, Doamne, șopti ea, luptându-se din greu să înfrângă încordarea care i se urca în gât*. PEDA, M. 426. *O atracție veche, repetată, urca în sângele ei*. BARBU, PRINC. 89. ♦ *Intranz.* A ieși, a se ridica la suprafață dintr-un lichid. *Natura prefacerii... [larvelor] le împinge a urca sau a ieși afară deasupra apei*. ATILA, P. 63. (Fig.) *Fragmente de mărturie... mai pot urca la suprafața memoriei*. V. ROM. decembrie 1970, 32.

9. *Refl.* și *intranz.* (Despre temperatură, presiune atmosferică) A avea valori mai mari decât cele obișnuite sau inițiale; a crește, a se ridica (II 2). Cf. DL, DM. *I s-a urcat iar febra și și-a pierdut luciditatea*. T. August 1964, 74, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ (Despre barometre sau termometre) A indica o valoare mai mare decât cea normală sau decât cea precedentă. *Termometrul se urcă*. CADE, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. □ *Barometrul urcă, se face vreme bună*. ♦ *Intranz.*

(Fig.; despre mărimi scalare) A suferi o variație de creștere a valorii pozitive. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

10. *Refl.* și *intranz.* (Despre cantități sau valori care se pot exprima prin cifre) A crește (ajungând la...), a se mări (IV), a se ridica (II 2), a spori¹ (2), a (se) sui (5); a forma un total de..., a însuma. *Căzuse negustoria, marfă nu se rădica, Căci la îndoite prețuri beșlegăritul urca*. BELDIMAN, E. 95/18. *Paguba noastră să urcă până la 1 178 ucși*. CR (1829), 85¹/35, cf. POLIZU. *Tăind un arbore nu este a-i nimici valoarea, carea mai adesea prin aceasta consumare a producțiunii naturale se urcă în valoare*. MARȚIAN, S. 84. *Cheltuielile extraordinare ale revoluției nu se urcă la mai mult de 700 000 lei*. GHICA, A. 243, cf. PONTBRIANT, D. *Se mai îngămădiră și alții, până când numărul se urcă la șapte*. GANE, N. II, 22. *Boieri, zău, fiți pe pace, Peșcheșul de se urcă, e vina noastră?... Nu!* SORBUL, T. 95. *Cheltuiala se urcă la o mie de lei*. ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. *Cine are bani să subscrie! Acțiunile se vor urca vertiginos*. VINEA, L. I, 401, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. (Fig.) *Răul întru sporire îl vede că s-a urcat*. BELDIMAN, E. 23/13. ♦ *Tranz.* *Păstrează stipulațiile..., urcând numai tributul la zece mii galbeni*. BĂLCESCU, M. V. 13, cf. TDRG. *I-a urcat simbria și Ion a rămas*. AGĂRBICEANU, O. II, 339, cf. CADE. *La ce ar fi urcat salariile, la ce ar fi redus orele de lucru, când nu-l obliga nimeni*. EFTIMU, N. 75. *Acum ne-a mai urcat și chiria*. C. PETRESCU, C. V. 226, cf. SCRIBAN, D. *Ciocoi ne-au sărăcit, Ierbăritu l-au urcat*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 353. (Fig.) *De celea ce singură firea scărândăvinduse fuge, acelea vorovaciul îndrăzneț preste fire le urcă*. CANTEMIR, IST. 111. ♦ *Expr.* (*Tranz.* și *refl.*) **A (se) urca prețul** (sau **prețurile**) sau (rar, *intranz.*) **a urca în preț** = a (se) scumpi (o marfă). *Neavând alte mijloace la îndemână, ai vrea să urci prețul foi și stai la îndoială* (a. 1841). BARIȚ, I, 25, cf. PONTBRIANT, D. *Vor apare numai o singură dată pe lună..., fără ca prețul abonamentului să fie urcat pentru aceasta* (a. 1872). PLR I, 238, cf. BARCIANU. *Prețul cocsului s-a urcat din cale afară*. STERE, S. 204, cf. TDRG. *Pe negândite, ei au urcat prețul la meza*. SEVERIN, S. 26. *A urcat prețul grăului*. ȘĂINEANU, D. U. *Prețurile unor articole căutate de militari se urcau zilnic*. PUȘCARIU, M. 13, cf. SCRIBAN, D. *Au propus să urce prețurile la mâncările de pește*. ARGHEZI, S. XI, 96. *Neașteptatul orator a determinat patronii să urce prețurile la cafele*. id. ib. 97. *Totuși prețurile se vor urca*. PEDA, M. 438. *Din zi în zi urcă prețu porcilor în oboru Brăilei*. NEAGU, I. 77.

11. *Refl.* (Despre voce, glas, ton, sunete) A se ridica de la un registru mai profund la unul mai înalt; a crește în intensitate. *Glasul acela-nmlădiitor, ce c-o-norsură lină, ușoară, Treptat se urcă și se coboară*. ALEXANDRESCU, O. I, 207, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ♦ *Intranz.* *Sunetele urcau vesel, se întorceau rostogolindu-se*. PĂRVESCU, C. 44. ♦ *Tranz.* *A urca tonul*. DM, cf. DEX. *Și viersul când își urca, Copaci, ramuri se mișca,...* *Inimă de om seca*. TEODORESCU, P. P. 632.

12. *Refl.* și *intranz.* A merge îndărăt în timp până la..., a exista de la..., a data din...; a sui (I). *Organizația armatei moldovene se urcă în cei dintâi ani*

ai întemeierii principatului. BĂLCESCU, O. I, 137. *Prima fundațiune a fortăreței se urcă în epoca pe când Domnul Hristos îmbla pe pământ.* HASDEU, I. V. 24. *Cât de departe ar voi istoricul să se urce pe șcara vârstelor.* ODOBESCU, S. II, 259. *A pătruns de timpuriu, tradusă după o versiune greacă, care... nu urcă mai sus de secolul al IX-lea.* CARTOJAN, C. P. I, 109. *Originea ei urcă mai sus, la Halima.* VIANU, L. R. 55, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ♦ A merge înainte în timp până la..., a ajunge la... *Până la anul 1792 se urcaseră numérii gazetelor.* MOZAICUL (1839), 414/9. *Duiliu Zamfirescu pune în circulație clișee extrem de rezistente într-o literatură ce urcă prin sămănătoriști până la Sadoveanu.* N. MANOLESCU, A. N. I, 129.

- Prez. ind.: urc. - Și: (regional) **hurcă** vb. I. ALR I 1 349/259, 576, 590.

- Probabil lat. *oricare (< oriri).

URCĂRE s.f. Acțiunea de a (s e) u r c a.

1. Parcurgere a unei distanțe pe un teren de jos în sus; suire (1). Cf. u r c a (1). Cf. CORBEA, D. 299^{v1}/23. *Greutatea vaselor și a plutelor ce ar putea ridica fiecare dintr-aceste gârle și în pogorâre și în urcare cu tragere de edec.* REGUL. ORG. 549/19, cf. ISER, BAR.-MUNT., W. 57²/43, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Urcarea pe munte se făcu cu destulă greutate.* BOLINTINEANU, O. 305, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Printr-o deschizătură a tavanului se face urcarea în pod.* VUIA, T. H. 110, ȘĂINEANU, D. U. *Urcarea la catul de sus se făcea pe o scară din lespezi mari de piatră.* CĂLINESCU, C. O. 190.

2. Înaintare, înălțare, progres într-o ierarhie, într-o profesie etc. Cf. u r c a (4). *Ceea ce o interesa la Cara era omul social, urcarea lui în rang.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 172. ♦ (Despre abstracte) *Trecere la o categorie superioară. Acest individual... nu este deci nici sacrificat prin urcarea la general..., dar nici nu este individualul romantic al secolului XX.* LIICEANU, J. 168.

3. Deplasare în sus prin aer, cu îndepărtare de pământ; înălțare, ridicare (I 9), suire (3). Cf. u r c a (7). Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. □ *Urcarea pe verticală a elicopterului.* ♦ F i g. *Poemă ce cuprinde amor, dureri, plăceri, Cu Raiul în urcare, cu Iadul în cădere.* MACEDONSKI, O. I, 45.

4. Creștere, mărire a volumului apelor; umflare (4). Cf. u r c a (8). *Când a stătut urcarea apelor, creasta valurilor bătea burta vacii.* GALAN, Z. R. 46.

5. Creștere, sporire a unor cantități materiale sau valori care se pot exprima prin cifre; ridicare (II 2). Cf. u r c a (10). *Urcarea prețului să nu te sperie* (a. 1840). BARIȚ, I, 21, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Cât de mare e nevoia țaranului de pământ se poate vedea din urcarea fabuloasă a arenzilor.* STERE, S. 348. *Nu-i fără rost ce face vlădicia..., numai cât să mai fi amănat urcarea taxelor.* AGĂRBICEANU, S. 141. *Prețurile imobilelor erau în urcare.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 226, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Aflase de simțitoarea urcare a salariului.* M. ELIADE, M. 26. (Prin metonimie) *Sporirea circulației monetare... a produs o bruscă urcare a articolelor de prima necesitate, fără să determine o adaptare corespunzătoare a salariilor.* ȚETEȘ, R. 311.

6. Emitere de sunete (muzicale) din ce în ce mai înalte; ridicare a sunetelor de la un registru grav la unul ascuțit; suire (3). Cf. u r c a (II). *Vocea ei era atât de subțire..., încât credeai că, la cea mai mică urcare de ton, s-ar sfărma ceva ca de sticlă.* SANDU-ALDEA, A. M. 90.

- Pl.: urcări.

- V. urca.

URCĂȘ s.m. v. hurcaș.

URCĂT¹ s.n. I. (Rar) Faptul de a (s e) u r c a (1); suit¹ (1). Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *După oboseala drumului, urcatul și coborâtul, izvoarele.* A. HOLBAN, O. II, 515, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cât despre urcatul la coș, se mai urcase și ieri.* PREDĂ, M. 358.

2. (Regional) Perioada în care viermii de mătase își fac gogoșile. Cf. UDRESCU, GL.

- V. urca.

URCĂT², -Ă adj. (Despre cantități materiale sau valori care se pot exprima prin cifre) Care a devenit (mai) mare; care este mai mare decât altul; crescut, ridicat² (II 2), sporit² (1), suit² (3). *S-au și însemnat prețuri pentru toate obiecturile..., fiind mult mai urcate decât atunci.* REGUL. ORG. 477/9. *Prețul lânei merinoase fiind mai urcat decât [al] acelei ordinare.* I. IONESCU, D. 302, cf. BARCIANU. *Taxe pentru particulari sunt și mai urcate.* REBREANU, I. 61, cf. CADE, DL, DM, DEX.

- Pl.: urcați, -te.

- V. urca.

URCĂ s.f. = hurcă. *Metodul meu de a spăla aurul să cuprindă într-o deosăbită mașină... Ea spală deodată atâta năsip, cât pot 5 rudari într-o zi cu urca sau cu scuța lor a spăla* (a. 1843). DOC. EC. 789.

URCĂTOR, -OĂRE adj. 1. (Despre ființe) Care urcă (1) (pe munți). Cf. PONTBRIANT, D. *Marii vânători... urcători să prigonească fiarele până-n rărunții munților, pieriseră.* VOICULESCU, P. II, 316. ♦ (Substantivat) *Acest om, aparent sedentar..., era un urcător de munți viguros.* CĂLINESCU, S. 739. ♦ (Despre un drum, o cărare etc. sau despre scări, trepte) Care duce în sus, care urcă (1). *Stâlpul... suportă de jos, în mijlocul drumului, scările urcătoare la galerie.* CARAGIALE, O. III, 169. *Priveam așintit drumul urcător.* A. HOLBAN, O. II, 508. ♦ (Despre vasele sangvine) Care urcă (5). *O zonă de vasodilatație... de-a lungul ramurii urcătoare a maxilarului inferior.* PARHON, O. A. I, 318.

2. (Despre unele plante) Care se urcă (2) agățându-se pe araci, pe ziduri etc.; agățător. *Moara ta... Pitorească o zărîrăm de sub plante urcătoare.* MACEDONSKI, O. I, 74. *Fasole de harag... sau fasole urcătoare.* PAMFILE, A. R. 183, cf. CADE. *Se uita la vița urcătoare ce acoperea ferestrele lui.* BARBU, G. 304. *Fasolea de harag, de par sau urcătoare.* BUTURĂ, EG. 167, cf. H IV 83. ♦ (Substantivat, f.) Varietate de viță de vie care produce struguri cu boabe alungite, mărunte și rare, și la care vițele butucului se agață de pomi. Cf. NUȚĂ, D. I, 346.

3. F i g. Care înaintează într-o ierarhie, care progresează, care atinge o treaptă superioară. *E o lume solidă și în progres..., ca una din acele familii aflate încă pe*

panta urcătoare pe care le-au descris Galsworthy și ceilalți autori de cicluri românești de după 1900. N. MANOLESCU, A. N. I, 151.

4. Care se înalță în văzduh, care se suie (3). *Îngeri care coboară și devin licurici, oameni urcători care devin îngeri.* NOICA, ap. LICEANU, J. 174.

- Pl.: urcători, -oare.

- Urca + suf. -ător.

URCĂTURĂ s.f. (Învechit, rar) Faptul de a (se) urca. Cf. POLIZU.

- Pl.: urcături.

- Urca + suf. -ătură.

URCELNIC s.n. (Prin Olt.; în credințe populare) Gaură prin care iese și intră strigoiul în mormânt. *Moroi, tot timpul săptămânii, pleacă din mormânt, făcându-și gaură - un urcelnic - cât șarpele de largă.* DUMITRAȘCU, STR. 5. *Păcătosul de copil îngropat în argea se făcuse moroi și nu-l știa nimeni!... Avea și urcelnic pe care ieșea!* id. ib. 17, cf. SCRIBAN, D., ȘEZ. XVIII, 54.

- Pl.: urcelnice.

- Cf. urcoi.

URCEOL s.n. (Bot.) Organ în formă de sac sau de urciur¹ (1). Cf. DN², DEX.

- Pronunțat: -ce-ol. - Pl.: urceole.

- Din lat. *urceolus*, fr. *urcéole*.

URCEOLÁT, -Ă adj. (Bot.; despre unele organe ale plantelor) În formă de sac sau de urciur¹ (1). *Sepălele... după înflorire, întocmesc caliciu urceolat cu gura strâmtată.* GRECESCU, FL. 137. *Corola urceolată.* id. ib. 390, cf. DN², DEX.

- Pronunțat: -ce-o-. - Pl.: urceolați, -te.

- Din fr. *urcéolé*.

URCHÉLNIȚĂ s.f. v. *urechelniță*.

URCHÉRNITĂ s.f. v. *urechelniță*.

URCÍC s.n. v. *orcic*.

URCIÓC s.m. v. *hârciog*.

URCIÓL s.m. v. *urciur*².

URCIÓR¹ s.n. 1. Vas de lut (smălțuit), de obicei cu pânțele larg și cu gâtul strâmt, cu una sau cu două toarte (și având uneori un gurgui), folosit pentru transportarea sau pentru păstrarea unor lichide (mai ales apă) și din care se poate bea; oluș (învechit și regional) oală (I 2). *Și uscă-se ca urciuru (u n v a s c², o a l ă H, h â r b u l D) v ă r t u t e a m e a.* PSALT. 36, cf. PS. SL.-ROM. 36¹/3. *Spălarea urcioarelor și a stelelor și altele ca această multe făceți.* N. TEST. (1648), 49¹/26, cf. ST. LEX. 171¹/9. *În urciur... avea tâlharii vin de băut.* DOSOFTEI, v. S. septembrie 34¹/18, cf. ANON. CAR. *La vreme de chindii bea pelin cu ulciurul.* CANTA, LET. III, 181/16. *Cine are vin bun în casă-ș, totdeauna stau ulcioarele la uși* (a. 1779). GCR II, 122/10. *Forma lor iaste în chipul*

ulciurului cu toarta deasupra. IST. AM. 60¹/14, cf. KLEIN, D. 445. *Balta dă vin te îmbie, Iară căuș, păhar sau urciur zăcând afli îndată lângă tine.* BUDAI-DELEANU, Ț. 326, cf. DRLU. *Acest yas în forma unui ulciur... s-au văzut și de cătră scriitorul.* SĂULESCU, HR. I, 122/25. *40 de urcioare bune pentru apă, smălțuite, de câte trei ocă de apă unul (a. 1845).* DOC. EC. 840, cf. ISER. *Pe lângă perete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase pline de vin.* NEGRUZZI, S. I, 151, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 296. *Veneau dupe apă, voioase și cu urcioarele pe creștet.* ODOBESCU, S. III, 282. *Mirosind apa din ulciur, văzând că ea-i răsuflată și băhniță, presupuse că bătrânul trebuia să fi murit.* EMINESCU, P. L. 98, cf. CARAGIALE, O. IV, 7. *Fă bine și pleacă-mi urciurul, să sug și eu puștincă apă pe fățana lui.* DELAVRANCEA, T. 28. *Băieșii alergaseră cu urcioarele la un puș din apropiere.* MACEDONSKI, O. III, 15, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 181, DAMÉ, T. 74. *Pe câmpianourată, Dintr-al zilei revărsat, Aduna frumoasa față Rouă-n galbene ulcioare.* COȘBUC, P. II, 82, cf. BĂRCIANU, JAHRESBER. VIII, 187, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 170. *Păretele din față... e împodobit cu fel de fel de farfurii, strachini, oale și urcioare.* STERE, S. 206, cf. TDRG. *La seceră... au grijă mai ales pentru apă, pe care o duce... în cofă sau ulciur.* PAMFILE, A. R. 117, cf. DHLR I, 66, PĂCALĂ, M. R. 429. *Spre deosebire de specia analoagă, dar de altă întrebuințare practică, a cânilor și ulcelelor... oalele și ulcioarele mari au două torți.* PÂRVAN, G. 190, cf. PASCU, S. 168, DR. IV, 432. *El își șterge sudoarea de pe față, bea apă din ulciur și se scoală să plece.* LUNGIANU, CL. 200, cf. NICA, L. VAM, 261. *Aveam fiecare urciurul nostru, să ne ajungă pe-un an.* AL LUPULUI, P. G. 167, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Într-un ulciur, nu prea mare... i-am turnat apă proaspătă.* A. HOLBAN, O. II, 214. *Ai băut apă din urciurul care nădușește răcoare.* MANIU, V. P. 17. *Urciurul e învălit în smălț subțire de brumă.* CAZIMIR, GR. 181. *Parcă plângeau grinzile și fața casei, scaunele, masa, ulcioarele.* VLASIU, A. P. 150. *Mănâncă din același ciob, beau din același păhar, sug din aceeași fățână de urciur.* IOVESCU, N. 146. *Umple ulciurul cu apă.* SADOVEANU, O. IX, 169. *În cinstea mea așezase ulcioare românești... în fiecare colț al încăperilor.* PUȘCARIU, D. V. 65, cf. SCRIBAN, D., BL XII, 78. *Fata îl izgonește, urciurul cade pe pietre, se face hârburi.* CĂLINESCU, O. XII, 228. *Nu este sat... în care să se ardă Ulcioare mai frumoase și mai zvelte.* BLAGA, POEZII, 213. *Stăteau înșiruite grămezi de oale și străchini, urcioare, farfurii.* PREDĂ, R. 89. *Spectatorul pleacă... cu satisfacția unui arheolog care a reconstituit un ulciur din cioburile avute la îndemână.* T iunie 1964, 87. *Voi să umple din nou câmile, însă în ulciur nu mai era vin.* V. ROM. ianuarie 1970, 39, cf. HRISTEA, P. E. 219, 261, H XVI 31. *Cară vinul cu urciurul, Că ni s-a fript gătișorul.* TEODORESCU, P. P. 271, com. MARIAN. *Îi dete toată merindea... apoi i-aduse apă într-un urciur.* RETEGANUL, P. I, 35. *Vărsă apa din ulciur în capul negustorilor.* SEVASTOS, P. 121, cf. ȘEZ. V, 168. *Urciurul în mână lua și de apă că-l umplea.* MAT. FOLK. 158. *Dumineca să nu te speli pe ochi din cană ori din urciurul din care bei apă.* ȘEZ. VI, 24. *Îl băgă-n urciur, astupându-l ghine.* GRAIUL, I, 351. *Din întâmplare, pe drum, s-a rupt gâtul urciurului.* PAMFILE, DUȘM. 156, cf.

ŞEZ. XII, 157, GOROVEL, CR. 46. Când venea primăvara, Stoian Stângă se ducea Cu urcioru-n mână, fa, La Dunăre apă să ia. POP., ap. BUCUȚA, R. V. 118, cf. CHEST. II 464/10 a, 92, 120, ALR I 686, ALR SN IV h 1 037, ALRM SN II h 159, A-II 8, III 1, 2, 4, 17, IX 4, 5, NALR: - O II h 237, ALR - M II h 311. Doru... nu-l poți stânje ușor, Nici cu apă din ulciur. FOLC. TRANSILV. II, 448, cf. FOLC. OLT. - MUNT. I, 57. De holercă nu mi-i dor, Am acasă-ntr-un ulciur. CAF IV, 321. Neavând apă spre a face mâncare, plecă la râu cu ulciurul într-o mână. SNOAVA, III, 35, cf. 428, ALR - T I h 56. De atâtea ori merge urciurul la apă, până o dată se strică. MAJOR, în ŞA I, 815, cf. BAR. - MUNT., w. 523²/17. Ulciurul nu merge de multe ori la apă. NEGRUZZI, S. I, 251. Ulciurul, multe zile te duci cu el la apă, Dar vine o zi în care se sparge ori îți crapă. BOBINTINEANU, O. 151. Ulciurul nu merge de multe ori la apă, ori se sparge, ori se crapă. PAMFILE, J. II, 171. Dar urciurul nu merge de multe ori la apă... Păcatul căzu pe cel mai cuminte dintre noi. BRĂESCU, A. 116, cf. SADOVEANU, O. IV, 213, ÇIPRIAN, S. I, 13. Ulciurul merge la fântână până se sparge sau numai până când i se rupe toarta. Cf. ZANNE, P. IV, 165. Ulciurul atâtea merge la fântână până și frânge gâtul. SNOAVA, IV, 425. Ulciur fără mânășă, se spune despre un om deștept și abil. Cf. ZANNE, P. IV, 166. Se uită ca câinele-n urciur, se spune despre un om care se uită chiorăș. id. ib. 160. Eu sânt Stan al lui fecior, Care face mămăliga-n urciur, se spune despre un om prost sau despre unul nevoiaș. id. ib. VI, 316. Gălgăuș, gălgăuș, Ciuști cu tine-n părău! (Ulciurul). ŞEZ. XVIII, 270. Când îl duc la apă zbiară, Când l-aduc acasă tace (Ulciurul). ib. XXII, 64. Ulgiur, Bulgior, Şeade într-un picior (Curechiul). GOROVEL, C. 125. Am o vacă cu făța în spinare (Ulciurul). id. ib. 374, cf. PAMFILE, C. 34. ♦ F i g. Mă sting. Și nu rămâne decât urciurul de lut, în care au ars lumina unei vieți bogate. EMINESCU, P. L. 98. Și-n ulciur de-avânturi plin, Saltă-n spume scilpitoare. CODREANU, S. I, 36. De ce ai plămădit din lut acest sârman ulciur al făpturii noastre? GALACTION, O. 195. N-aș vrea să fiu cum sunt și-mi par și mie fără de-nteles Ulciur stângaci și șubred de pământ, În care toți străbunii s-au cules. ISANOS, V. 422. ♦ (În construcția) De-a ulciurul = numele unui joc de copii. Fetele începuseră... „d-a ulciurul” și s-auzeau din vreme în vreme: - Cum ți-e ulciurul? - Cum îl vezi, Cu ochii verzi Ș-o lingură de păsat, Să nu zacă de vărsat. DELAVRANCEA, S. 236. ♦ E x p r. A se face (sau a fi) oale și urcioare sau a fi urciur = a fi mort de mult. V. și o a l ă (I I). Vai, Iliuță, lasă-mă să plâng..., căci eu pe maica ta am cunoscut-o când era pe lume, iar acumă îi ulciur. SADOVEANU, O. XVII, 451. ♦ (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) Conținutul unui urciur¹ (1); conținutul împreună cu vasul respectiv. Au dat roabei ei un foale de vin și un urciuru de untdelemn. BIBLIA (1688), 628¹/14. Cu greu iaste celui ce-l prind frigurile a răbda să nu bea, când vede înaintea sa un ulciur plin de apă rece. MAJOR, în ŞA I, 804. Un urciur vin și cu o ticvă răchie... ducea. N. STOICA, C. B: 195. Intră înlăuntru, ceru un urciur cu biere. MOZAIICUL (1839), 540/14. Sta pe rogojini..., cu urciurul cu apă alături. PELIMON, I. 263/14. Copii! aduceți un ulciur De apă de sub stâncă, Să sting pojarul meu de dor. ALECSANDRI, POEZII, 439. Găsi... un ulciur

cu apă. EMINESCU, P. L. 98. Abu-Hasan a adus niște urcioare cu vin și bărdace. CARAGIALE, O. II, 258. Să se ducă la fântâna ielelor să aducă câte două urcioare de apă. ISPIRESCU, L. 323. Adu... fagurii de miere și ulciurul cu apă rece. DELAVRANCEA, A. 3. Gheorghe aduse urcioare cu vin. AGÂRBICEANU, S. 110. Urciurul cu vin, trimis pesemne de ea, zăcea, spart, într-un colț. MANTU, V. P. 142. Îmi aducea mâncarea sau îmi schimbă urciurul cu apă. M. ELIADE, M. 225. Răsturnam scaunele, vărsam ulcioarele și beam și mâncam tot ce-mi cădea sub ochi. VLASIU, A. P. 10. Iubito, îmi adă urciurul cu vin, Din vremuri bătrâne ca basmul sabin. PILLAT, P. 125. Nu se mulțumesc cu-atât: Dau urciurul tot pe gât. ARGHEZI, S. IV, 157. Mobilierul se compunea dintr-o saltea, o masă, un scaun, un ulciur cu apă. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 58. Aduceți urciurul cu apă necropită. BENIUC, V. 75. Mai ia un ulciur de apă și niște mâncare. SEVASTOS, P. 120. Un ulciur cu băutură, Că mi-a înghețat limba-n gură! FOLC. MOLD. I, 284. Pentru un urciur de zară Pune pisica în fiară, se spune când cineva primește o pedeapsă aspră pentru o greșală mică. Cf. ZANNE, P. IV, 192. Cu un ulciur de bragă, negustorie întreagă, se spune despre negustorii săraci sau nepricepuți. Cf. PANN, P. V. II, 85/12, ZANNE, P. V, 444. ♦ F i g. Frig în ochi îi arunc, Din ulcioare de cucută. BOTTA, S. II, 191. Toate cântau soarele. Ploaia care-și varsă ulcioarele. ISANOS, V. 90. ♦ P. e x t. (Învechit) Vas de metal asemănător cu un urciur¹ (1), Și 4 urcioare de argint mari au trimis și două ibrici. HERODOT², 21. Ia un urciur (v a s ms. 4 389) de aur. BIBLIA (1688)², II, 130/2 ♦ (Regional; și în sintagmele ulciur de vin, ALR II/I MN 147, 3 924/574, ulciur de glajă, ALR - T 802/342, 356, 357, ulciur de sticlă, ib. 802/321, ulciur cu coș, ib. 802/300, ulciur îmbrăcat, ib. 802/343) Damigeană. ALR II/I MN 147, 3 924/27, 574, ALR - T 802. ♦ (Prin Mold.) Oală de lut de formă lunguiață și cu gâtul mai strâmt, în care se pune, de obicei, lapte la prins. Cf. ŞEZ. I, 119, ALR I 696/385, 512, 542. ♦ (Învechit și regional) Vas de lut sau de metal (cu gura mai largă). Pre alțai i-au închis în urcioare și i-au peceluit. DOSOFTEI, V. S. martie 10¹/23, cf. ALR I 696/66, 180, 618. ♦ (Regional) Cană (de sticlă, de lut, de metal) în care se aduce apă sau vin la masă și din care se toarnă în pahar. Cf. H IV 152, ALR SN IV h 1 039, ALRM SN II h 558. ♦ (Prin Maram. și nordul Transilv.; în forma ulciur) Fedeleș. Cf. ALR - M II h 332/227, 240, ALR - T 801/252. ♦ (Regional) Vas în care se mulge laptele; șistar¹ (1) (Râșca - Fălticeni). Cf. CHEST. V 125/63.

2. (Regional) Vârtej (de apă); bulboană. Apa izvoarălor între munți... învăluindu-să, făcând urciouri și unde în sus. HERODOT², 96. Cleanul și mreana... pe apa Motrului se țin la „urcioare” - adică la locuri adânci cu vârtej. ANTIPA, P. 134. Apa unde face urcioare e mare. CIAUȘANU, GL., cf. CHEST. IV 39/808, ALR I 427/610, 704, 790, 800, 810, 825, 856, 870, 932. ♦ E x p r. (Regional) S-a dus făcând urcioare, se spune despre cineva care a plecat foarte necăjit, vâitându-se, tânguindu-se. Cf. CIAUȘANU, GL. ♦ (Prin nord-estul Olt.) Vârtej de vânt; volbură. Cf. ALR I 1 979/798, 815.

3. (Prin Olt.) Petrecere care se face luni, după nuntă, la părinții miresei, când nuntașii se duc cu un urciur¹ (1) împodobit cu flori. GL. OLT.

4. (Regional; la pl.) Sămânță care n-a fost bine răspândită la semănat, rămânând în grămăjoare. *Amesteseș sămânța bine, ca să nu dea urcoară... , că dacă să dă urcoară vine și să face prea des.* GL. OLT.

- Pl.: *urcioare* și (regional) *urcioruri* (A II 8). - Și: *ulciór*, (regional) *ulgiór*, *ulțiór* (ALR SN IV h I 037/414, ALRM SN II h 859/414), *uciór* (ALR I 696/159), *olciór* (com. MARIAN, ALR II/I MN 9, 6 865/362, A I 20, ALR - T 768/256) s.n.

- Lat. *urceolus*.

URCIÓR² s.n. Infecție sub forma unui mic furuncul, produsă de stafilococ, apărută la rădăcina genelor. *Și voi stinge pre Ierusalim în ce chip să stinge urciorul cela ce șă unge și șă întoarce de cătră fața lui.* BIBLIA (1688), 283²/16, cf. KLEIN, D. 445, DLRU. *Alifie... pentru vindecarea urcioarelor pleopilor.* PISCUPESCU, O. 315/10. *Urcior se zice și bubulița ce se face ca o broboniță asupra pleoapei ochiului.* I. GOLESCU, C., cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 176¹/9, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 301, DDRF, BĂRCIANU. *Când cineva face urcior la ochi, caută un bob de orz..., înțeapă cu el urciorul.* N. LEON, MED. 54, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 167. *De ulcior (urcior) se dau și leacuri, se și descântă.* GRIGORIURIGO, M. P. I, 180. *Vindecarea urcioarelor de la ochi.* CANDREA, F. 29, cf. 225. *Urciorul se tratează cu comprese... înmuiate în apă boricată.* BIANU, D. S. 525, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Îl exaspera... un ulcior, stârnit de colbul vitezelor ciclisme.* TEODOREANU, M. II, 100. *O alifie galbenă-aurie... Cu ea se ung pleoapele bolnave și cu urcioare.* VOICULESCU, L. 21, cf. DR. IX, 427, SCRIBAN, D. *De multe ori, urciorul, după vindecare, favorizează apariția altor urcioare.* ABC SĂN., cf. ALIL 1972, 25, H X 428. *Bubele..., Plăgile Cu urcioare Și buboale.* TEODORESCU, P. P. 365, com. MARIAN. *Ulcioarele să fac pe genele ochilor.* ȘEZ. I, 118, cf. PAMFILE, B. 65. *Ulcioarele (de la ochi) nu se isprăvesc până ce nu ies cei nouă pui ai celui întâi.* GOROVEI, CR. 36, cf. BĂRLEA, L. P. M. II, 406, CIAUȘANU, GL., ALR I/I h 16, ALRM I/I h 25, A II 4, 8, NALR - O I h 38, NALR - B I h 40, ALR - M I h 45. *Orzul se coace, Urciorul se sparge. Orzul a pocnit, Urciorul s-a tămăduit.* CAF II, 106, cf. NALR - MB h 27.

- Pl.: *urcioare* și (regional) *urcioruri* (ALR I/I h 16/280), (prin vestul Transilv., Maram. și Ban., m.) *urciori* (ib. h 16). - Și: *ulciór* s.n., s.m., (regional) *ulțiór* (ib. h 16/571, ALRM I/I h 25) s.n., *ușciór* (ALR I/I h 16, ALRM I/I h 25, NALR - B I h 40) s.n., s.m., *ușciór* (A II 4) s.n., *uștiór* (ALR I/I h 16, NALR - B I h 40) s.n., s.m., *ujdiór* (NALR - B I h 40), *uciór* (ALR I/I h 16/65, ALRM I/I h 25, NALR - B I h 40/92) s.n., *urciól* (ALR I/I h 16/94, ALRM I/I h 25) s.m., *urgiór* (NALR - B I h 40), *urdiór* (ib. h 40) s.n., *olciór* (ALR I/I h 16, ALRM I/I h 25), *ociór* (ib. h 16/302) s.m., *îrciór* (ib. h 16/77, ALRM I/I h 25, NALR - B I h 40), *îrdiór* (NALR - B I h 40/48), *hârciór* (ib. h 40), *hurgior* (ib. h 40/40), *argiór* (ib. h 40/54), *ajdiór* (ib. h 40/82), *jdior* (ib. h 40/46) s.n.

- Lat. *hordeolus* (după *urcior¹*, prin atracție paronimică).

URCIÓR³ s.n. v. *ușor¹*.

URCIORÁȘ s.n. Diminutiv al lui *urcior¹* (1); (rar) *urciorel*, (regional) *urcioruș¹*, *urcioruș*. Cf. LB, ISER, DDRF, BĂRCIANU, JAHRESBER. VIII, 199, ALEXI, W., CADE, com. MARIAN. *A trecut ulciorașul din mână în mână, pân' ce toți ș-au stropit mășeaua.* SNOAVA, I, 38. *Luă un ulcioraș ca de o cupă bună și plecă la cărețumă după vin roșu.* ib. II, 115. ♦ (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) Conținutul unui *urcioraș¹*; conținutul împreună cu vasul respectiv. *Puse... lângă ea cinci pâini și un urcioraș cu apă.* ISPIRESCU, L. 121. *Să-mi aduci pentru fiecare carte ce-ți dau câte un urcioraș de rachi.* AL LUPULUI, P. G. 80. *Umblă cu ulciorașe de rachi și cinstesc pe meseni.* SADOVEANU, O. IV, 218. *Se întâmplă... să îndemne la un ulcioraș de vin proaspăt pe frații săi.* id. ib. X, 336. *A adus baba... din pivniță un ulcioraș de vinars.* RETEGANUL, P. I, 70. *Vă pun urciorașul acesta de vin dinainte, gustați oleacă din el.* id. ib. III, 9. *A vădit biata băbușcă ce nu mai văzuse. Zestre nu-i, ulcioraș cu galbeni nu-i - calicie și măritiș, cât lumea!* FURTUNĂ, V. 4.

- Pl.: *urciorașe*. - Și: *ulcioraș* s.n.

- *Urcior¹* + suf. -aș.

URCIORÉL s.n. (Rare) *Urcioraș*. Cf. DRLU, com. MARIAN. *Apă reșe-n urșorel, Ca să gă la bărbățul.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 103.

- Pl.: *urcioréle*. - Și: *ulciorél* s.n. Com. MARIAN.

- *Urcior¹* + suf. -el.

URCIORUȘ¹ s.n. (Regional) *Urcioraș*. *20 urciorușă de câte o litră..., fără mânuși și zmlăpuite curat* (a. 1845). DOC. EC. 840, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, JAHRESBER. VIII, 205, ALR - T III h 340/454. *Ulcioruș, bulcioruș, Șede-ntr-un vârș de picioruș* (Curechiul). ȘEZ. IV, 104, cf. GOROVEI, C. 125, PASCU, C. 82.

- Pl.: *urciorușe*. - Și: *ulcioruș* s.n.

- *Urcior¹* + suf. -uș.

URCIORUȘ² s.n. (Rare) *Urcior²*. Cf. POLIZU, DEX. *Urciorușul... se face pe marginile pleoapelor ochilor.* ȘEZ. VI, 84. ♦ (Învechit, rar) *Coș* (pe piele). *Curăță petile și răsipește urciorușele și meșorul din obraz și după piept.* PISCUPESCU, O. 303/6.

- Pl.: *urciorușe*.

- *Urcior²* + suf. -uș.

URCIORUȘ³ s.n. (Regional) *Urcioraș*. Cf. LB. *Fiecare are în mână câte un ulcioruș frumos împetriștat și umplut cu vinars.* FRÂNCU - CANDREA, M. 55.

- Pl.: *urciorușe*. - Și: *ulcioruș³* s.n.

- *Urcior¹* + suf. -uș.

URCIUC s.n. v. *orcic*.

URCIUG s.n. v. *orcic*.

URCÓI, -OÁIE s.m. și f. (În credințele populare) *Strigoii, duh rău; moroi¹*. Cf. DR. I, 262. *A plecat Începutul De la casa lui... L-a întâmpinat Nouă urcoi, nouă urcoaie, Nouă moroi, nouă moroaie.* PAMFILE, S. T. 137. *L-au întâlnit, l-au întâmpinat Nouă urcoi, nouă urcoaie. Pe urcoi și pe drăcoi l-oi duce-n munții Sinaiului.* GR. S. V, 156. *S-o luat în zori di zori...*

S-o-ntâlnit cu nouăzăs și nouă di urgoi. ib. VI, 304. Alții lasă să curgă lapte pe foc, căci zic că nu îl pot duce („urcoile”) strigoi. CHEST. v 172/62. Pe urcoi și pe drugoi I-oi dușe-n munți Sânai. CAF II, 186.

- Pl.: urcoi, -oai. - Și: **urgói, -oáie** s.m. și f.
- Cf. lat. o r c u s „spirit din infern”.

URCUIALĂ s.f. v. hurcuială.

URCULĂȘ s.n. v. hurculaș.

URCÚȘ s.n. 1. Deplasare pe un teren de jos în sus; suiș (1). Cf. PONTBRIANT, D. *Se opresc să mai răsufle cail de atâta urcuș*. CARAGIALE, O. I, 117. *Pe munte simți amețală deopotrivă și la urcuș spre vârfuri, și la coborâș spre poale*. id. ib. III, 106. *Drumul ocolește-n larg, ca să facă urcușul lin*. VLAHUȚĂ, R. P. 73. *După trei ceasuri de urcuș printre stânci..., intrăm în sălbatică, prăpăstioasă spintecătură a Tarcăului*. id. O. A. II, 154, cf. DDRF, BARIANU. *Mai toți bărbaii ajutară la urcuș*. D. ZAMFIRESCU, V. T. 51, cf. TDRG. *Urcușul iute îl făcu să găfâie*. AGĂRBICEANU, A. 293. *Aerul se rărea o dată cu urcușul*. C. PETRESCU, S. 215, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Era un urcuș greu... din pricina locului destul de înclinat*. GALACTION, O. 205. *După o noapte petrecută lângă o tașără..., la jumătatea muntelui, ne-am sculat de dimineață și-am continuat urcușul*. TOPĂRCEANU, O. A. II, 191. *Intrăm într-o livadă..., începem urcușul unei coaste*. CAMIL PETRESCU, U. N. 273. *M-am oprit din urcuș și am intrat în vorbă cu un țaran care-și ascuțea coasa*. PUȘCARIU, M. 172, cf. SCRIBAN, D. *Viața noastră se cam aseamănă cu vârtejul urcușurilor spirale: la scoborât nu mai ești stăpân pe volan*. ARGHEZI, S. XI, 62. *Unde urcușul se dovedea anevoios, mai ajutam și noi bietul dobitoc*. BLAGA, H. 53. *Urcușul acesta satanic durează un sfert de ceas*. BOGZA, A. I. 165. *Și văd creieri de munte și urcușul e greu*. BOTTA, S. II, 210. *Nu s-au mai oprit decât pentru a răsufli după urcuș*. V. ROM. martie 1970, 20. *Începu din nou urcușul..., sprijinindu-se din când în când de-a dreptul cu pumnii în nisip*. BĂNULESCU, I. 25. *La cumpăna nopții eu sui într-un turn. Paingi, cucuvăi înțelepte Se-ntrec să-mi oprească urcușul nocturn*. DOINAȘ, A. P. 13. *Un urcuș, la capătul căruia Sisif nu va surâde fericit*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 5, 17/6, cf. ȘEZ. v, 168. *Orice urcuș are și coborâș*. STANCU, D. 42. (Fig.) *În interiorul acesta, semănând cu o etapă în urcușul spre moarte, petreceau bătrânii, orbii, schilozii*. BOTTA, S. III, 170. ♦ L o c . a d j . și ' a d v . **În urcuș** = în pantă, în sus; urcător (1). *Alergarea asta în urcuș m-a istovit*. CAMIL PETRESCU, U. N. 242. *Drumul duce în urcuș... I s-au tăiat de tot picioarele*. STANCU, D. 16. ♦ Fig. Progres, înaintare într-o ierarhie, profesie etc. *Aduceau curiozitate și nădejdi, mai ales pentru urcușul vieții*. I. M. SADOVEANU, S. 254. *Personalitatea multiplă și contradictorie a lui I. L. Caragiale, cu urcușuri și coborâșuri spectaculoase, a ispitit pe numeroși scriitori*. CIOCULESCU, C. 316. ♦ (Rar) Creștere (în cantitate, în valoare, în intensitate); suiș (5). *Materiile prime să înregistreze atât de mari urcușuri, într-un timp atât de scurt*. IONESCU-MUSCEL, ŢES. 20. *De-a lungul unei zile, tensiunea psihică e veșnic în urcușuri și scoborâșuri*. RALEA, S. T. II, 64.

2. Loc, drum (sau porțiune de drum) în pantă; coastă, pantă¹ (1), povârniș, suiș (1). *De la gura Lotrului în sus, șoseaua se îndoaie în urcușuri trăgănite prin adâncă deschizătură a Oltului*. VLAHUȚĂ, R. P. 114, cf. ALEXI, W. *Pe la jumătatea urcușului, picioarele voinicului s-au înmuiat ca ceara la para soarelui*. SANDU-ALDEA, D. P. 51, cf. PASCU, S. 363. *Noi n-am văzut urcușul dinspre partea noastră*. CAMIL PETRESCU, V. 43. *Săracii cai... trag greu povara pe urcușul repede și înghețat*. PUȘCARIU, M. 185, cf. SCRIBAN, D. *Suiam găfâind urcușul de la Moară*. BLAGA, H. 31. *Întinde mâna primului ajuns la capătul urcușului*. MĂN. SUCEVIȚA, 62. *În ajun ninsese din belșug și urcușurile erau înzăpezite*. V. ROM. februarie 1954, 238. *Putem lua o birjă până la troiță. De-acolo începe urcușul*. VINEA, L. II, 103.

- Pl.: urcușuri.

- Urca + suf. -uș.

URDĂ vb. I v. urdi¹.

URDĂCI s.n. (Regional) Măturice care se folosește la mestecarea zărului, când se fierbe; urdar (II 1) (Oancea - Brăila). Cf. ALIL 1976, 123.

- Pl.: ?

- Urdi + suf. -aci.

URDĂR s.m., s.n. I. S.m. Cioban care face urda (1); persoană care vinde urdă; (regional) urditor (1). Cf. DL, DM, DEX, BRĂNCUȘ, V. A. 125, L. ROM. 1989, 511, CHEST. v 3 supl. *Vin urdarii cu carele la obor*. CHEST. v 15 supl., cf. 26 supl., 45 supl., 66 supl.

II. S.n. 1. Unealtă ciobănească (H XVIII 283, CHEST. v 61/91) cu care se mestecă (ib. 61/94) zerul pus la fiert pentru a se alege urda (DL, DM, DEX, CHEST. v 140/73, 94) și care este făcută fie din două bețe prinse în forma unui „T” cu coada lungă (PĂCALĂ, M. R. 453, DIACONU, P. 26, CHEST. v 102/91, ib. 73 supl., 91 supl.), fie dintr-un băț în vârful căruia este prins un smoc de fibre (CHEST. v 140/61) din coajă de tei (NOVACOVICIU, C. B. II, 7) sau o lăpăciță semicirculară (DIACONU, P. 26) sau o măturice din crenguțe de brad cojite (com. D. POP), fie dintr-o scândurică lungă și nu prea lată (CHEST. v 84/94, ib. 102/38, 140/38, 145/38, 91) cu o gaură la un capăt (ib. 140/86); (regional) cârlig, linguroi, mestecător, șterț, tământer, urditor (2). *Urdarii... servind la amestecarea urdei în timpul fiertului*. PĂCALĂ, M. R. 453. *Urdar, mătușca ce se folosește la mestecarea zărului când se fierbe*. ALIL 1976, 123. *Când începe să se încălzească zerul, se amestecă la fund ca să nu se lipească cu o lăpăciță de scândură numită „urdar”*. CHEST. v 102/38, cf. NALR - O IV h 773/945, ib. h 787. *Mestiș ca la săpun c-o lapci..., îi spune urdar, la stâni noi așa-i spunem*. T. DIAL. M. II, 492.

2. (Regional) Unealtă ciobănească făcută dintr-o bucată de lemn cu creștături adânci, cu ajutorul căreia se fărâmițează și se freacă urda sau cașul, când se pregătește pentru sărat; răvar (Luța - Făgăraș). Cf. CHEST. v 61/44, ib. 144/44. ♦ (Regional) Unealtă făcută dintr-un băț lat la un capăt, cu care se bate laptele prins (Izbiceni - Corabia). Cf. GL. OLT.

3. (Regional; și în sintagma *urdar de plev*, ALR SN II h 419/260) Unealtă ciobănească cu care se strânge urda care s-a ales deasupra zerului fierț; linguroi. După ce s-alege urda deasupra, o ia cu lingura îngăurită (urdariul), stricoară și pune în căldare. BUCUȚA, R. V. 76, cf. CHEST. v 143/54.

4. Ceau, căldare sau alt vas în care se fierbe zerul pentru a se alege urda. Cf. DL, DM, DEX, CHEST. v 4 supl., 15 supl., 54 supl., 82 supl., ALR SN II h 419/872, ALRM SN I h 278. ♦ Vas în care se păstrează urda. Cf. DL, DM, DEX, CHEST. v 17 supl. Ia adă urdarul cela încoace. CHEST. v 99 supl.

5. (Regional) Săculeț de pânză, de formă conică, în care se pune urda la scurs. V. *sedilă*². Com. din SĂLCIOARA - TITU, CHEST. v 11 supl.

6. (Regional) Locul în care se păstrează urda la stână. V. *ur d a r i e* (I). Cf. CHEST. v 46 supl., 66 supl.

7. (Prin nordul Mod.) Mâncare ciobănească făcută din unt și urdă sau din urdă și jintuială bine fierțe împreună. V. *t a l c a m* (I). Cf. A v 21, 23, 25, VI 7, GLOSAR REG. ♦ (Regional) Un fel de prăjitură care se face din făină de mălai, lapte (sau zer), unt și brânză (Boșorod - Hațeg). Cf. CHEST. v 12 supl. D'în făină d'e cucuruz să măi fac urdari așa: să bagă zară, brânză, făină și să puhe în t'ipsie, dup-aia, să să coacă. ib. VIII 90/5.

- Pl.: (I) *urdari* și (II) *urdare*, (regional, m.) *urdari* (CHEST. v 12 supl.).

- Urdă + suf. -ar.

URDĂȘ s.n., adj. I. S.n. (Prin sud-estul Transilv. și nord-vestul Munt.) Mâncare ciobănească (CHEST. v 153/82) făcută fie din urdă (I) înmuiată cu apă și prăjită în unt de oaie, la care se poate adăuga mărar verde și ceapă tocate mărunț (CV 1950, nr. 3, 36), fie din urdă fiartă cu apă (ALR II/192) sau cu zăr, în care se pune uneori ceapă (CHEST. v 103/44); mâncare care se pregătește din smântâna scoasă din urdă (ib. 154/98). ♦ (Regional) Smântâna care iese din urdă (Zărnești). CHEST. v 107/98. *Storcea... cașul din urdaș*. MARIAN, SA. 329. ♦ (Regional) Un fel de balmoș din urdă și făină de porumb, fierțe la un loc, cu ceapă tăiată mărunț (Epureni - Bârlad). Cf. ALIL 1976, 123.

2. Adj. (Prin centrul Transilv.; în sintagma) *Mere urdașe* = varietate de mere nedefinită mai îndeaproape. BULET. GRĂD. BOT. I, 80, cf. BORZA, D. 106, BRÂNCUȘ, V. A. 125.

- Accentuat și: *urdaș*. CHEST. v 153/82. - Pl.: (2) *urdașe*.

- Urdă + suf. -aș.

URDĂ s.f. I. (Și în sintagmele *urdă dulce*, ALR I 1 819/355, 532, 780, *urdă proaspătă*, ib. 1 819/530) Derivat al laptelui (de oaie) care se obține prin fierberea zerului gras rămas de la prepararea cașului sau de la alegerea untului, uneori adăugându-i-se și lapte pentru a-i îmbunătăți calitatea. *Bărbânțe de urdă* (a. 1650). ap. PAVLESCU, E. 198, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 87/10, KLEIN, D. 446. *Vine... la stână și-și ia laptele, îl încheagă și scoate brânza și urda*. I. IONESCU, M. 367.

Jintuța... urda, cașul dulce și salamura ce foloase nu ți-ar da, d-ai cunoaște bine cum să-mprăselește oaia? JIPESCU, O. 48, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 302. *Brânza, urda, jintuța... erau puse la locul lor în vase și pe polițe curate*. TURCU, E. 78. *Zerul... se fierbe și se scoate urda*. DAMÈ, T. 31, cf. 69. *Pentru limbrici se ia urdă dulce, se prăjește și se mănâncă goală*. N. LEON, MED. 99, cf. TDRG, JAHRESBER. XVI, 217, 218, 229. *Operația mestecării jintuțului cu tăjjerul... are de scop a face să se ridice sus toată urda*. PAMFILE, I. C. 34, cf. DHLR I, 36. *Știa pregăti cașul și urda*. AĞÂRBICEANU, P. M. 160. *Zara ce rămâne se fierbe apoi din nou și ne dă urda de zară sau bătută*. PĂCALĂ, M. R. 297. *A luat căldarea de pe foc și s-a pus să strângă, c-o lingură mare cu găurele, urda*. LUNGIANU, CL. 111. *Dacă se săra și se așeza în burduf, se obține „urda sărată”*. DRAGOMIR, O. M. 207. *Al doilea produs mai însemnat ce se face din lapte e urda*. DR. IV, 454. *Când e fierbinte [zerul], se pune în el... câteva cupe de lapte dulce ca să se facă urdă bună*. PRECUP, P. 19. *Focul se făcea în fierbătoarea de alături... în care se fierbea urda și jintuța*. VUIA, PĂST. 22, cf. 203, DR. V, 411, ȘĂINEANU, D. U., DR. VIII, 148, DRĂGANU, ROM. 47. *Mâncam brânză cu lapte..., iar uneori chiar plăcintă cu urdă*. VLAȘIU, A. P. 95. *Împătura... plăcintele moi cu urdă și le vâra în gură*. DAN, U. 142. *Își pune Măria sa tabăra, când se rumenesc căpșunile în poieni și iese urda dulce la stâni*. SADOVEANU, O. XIII, 734, cf. BL VI, 200, ROSETTI, L. R. II, 110, SCRIBAN, D., DR. X, 450, GIUGLEA, U. 11, 92. *Roadele patriarhale: lapte, urdă, miere, fructe*. CĂLINESCU, C. O. 54. *Lista cuvintelor române autohtone: abure..., urdă*. RUSSU, L. T. 130. *Dintre cuvintele cu conținut social sunt, probabil, de origine tracică: moș, cătun; din terminologia păstorească: dârste, fluier, brânză, urdă*. PANAITESCU, C. R. 38, cf. L. ROM. 1970, 110, CL 1972, 187, BRÂNCUȘ, V. A. 125, 126, 160, 167, L. ROM. 1989, 24. *Jântița cuprinde două părți: partea brânzoasă, numită urdă, și partea apoasă, numită zer*. HI 252. *Urdă... o frământă, îi dă sare și o pune în puțină sau burduf*. ib. VII 154. *Am drăguț păcurăraș, Vine seara-aduce caș, Dimineața, urdă dulce*. JARNİK - BĂRSEANU, D. 410. *Stetea la colibă și făcea-brânză și urdă*. RETEGANUL, P. III, 57. *Urdă e dulce și sățioasă*. ȘEZ. VII, 113. *Spuse fomeii că să duce la stână să mănecă măligă cu hurdă*. GRAUL, I, 237. *Lângă mămăligă-a pus și-un bulgăre de urdă*. VASILIU, P. L. 216. *Și-mi umbra din stână-n stână Să cerce brânza de-i bună Și urda din sărătură*. ȘEZ, XII, 95. *După ce s-alege urda deasupra, o ia cu lingura*. BUCUȚA, R. V. 76, com. din JINA - SEBEȘ. *Fac cașu, fierb dzăru și fac urdă*. ARH. FOLK. III, 142. *Mă iubește-un ciobănaș: Sara îmi aduce caș, Demineața urdă dulce*. FRIEDWAGNER, R. V. 141. *Urdă prima dată este dulce, dar poate fi și sărată, când se ține mai mult timp*. CHEST. v 93/9. *Din urdă dulce și zer acru se face jintuțul acru*. ib. 103/49, cf. 84/17, 19, 23, 24, 33, 34, 37, 39, 40, 44, 45, 49, 53, 54, 58, 58, 70, 74, 75, 85, 88, 90, 91, 92, 94, ALR I 1 819, ib. 1 823/837, A III 18. *Trăgea Codrean... la Moldova, C-acolo-i dulce urda*. BALADE, II, 426, cf. FOLC. OLT. - MUNT. II, 453. *I-o dat aceia caș, urdă, să-i ducă la mă-sa*. O. BĂRLEA, A. P. I, 371, cf. NALR - O III MN 211, 927. *Nu știu tunde, nu știu mulge, Nu știu face urdă dulce!* FOLC. MOLD. I, 371. *Dăsupra jintuții iese urdă*. T. DIAL. M. I, 295. *Mi-i*

hărănea... Cu fâlii de caș, De la ciobănași, Cu bulgări de urdă, Inima le zburdă. CAF III, 101. *S-alege urda din zăr (= se alege binele de rău sau adevărul de neadevăr).* Cf. ZANNE, P. IV, 167. *A mâncat urdă cu usturoi și cere să-i miroase gura a lapte.* Cf. PANN, P. V. II, 80/26, DDRF, ZANNE, P. IV, 169. *Dacă aduci întâi terciul, Pe urmă aduci de surdă Oaspetelui oau' și urdă.* PANN, P. V. II, 148/15, cf. ZANNE, P. IV, 144. *Urdă de curcă (= ceea ce nu există). Nu să-mpacă când să-ncurcă, Să-i dai și urdă de curcă.* PANN, P. V. III, 23/27, cf. ZANNE, P. I, 457. *Mai încet cu urda în Turda.* Cf. ZANNE, P. IV, 166. *Am o coteicuță neagră, tot câmpul aleargă și tot urdă face (Coasa cosind).* SBIERA, P. 320, cf. GOROVEI, C. 112. *Am o hăită neagră, Toți munții aleargă și numai urdă fată (Ceaunul).* ȘEZ. IV, 66, cf. GOROVEI, C. 71. *Turtă peste turtă și la mijloc urdă (Plăcinta).* GOROVEI, C. 293. (Personificat; glumet) *Fuge domnu mălai cald și cu doamna mămăligă... și cu brânza, mucedă, și cu urda, putreda.* VICIU, F. 142. *Mere domnu Mălai-cald... și cu Urda-putrăda.* ȚIPLEA, P. P. 92. ♦ *Urdă de janță v. j a n ț ă.* ♦ (Regional; și în sintagma *urdă de vacă*, ALR I 1 823/800) *Brânză de vacă (POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., ALR I 1 063/51, 896, ib. 1 819/815, ib. 1 823/782, 815, ALR SN IV h 1 079/848, ALR II 5 431/876, 791) sau de capră (ISER, POLIZU).*

2. **Compușe:** (Bot.) **urda-vacii** = a) plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu flori albe, mici, dispuse în corimb, având tulpina și frunzele acoperite cu peri cenușii; călțunaș, caprilemă, cresuță, floare-albă, hreniță, iarbă-lungă-de-lac, iarbă-lungoare, iarbă-crăiască, năsturel, soc-de-câmp (*Cardaria draba*). Cf. KLEIN, D. 446, PONTBRIANT, D., CONV. LIT. XXIII, 562, 1 059, BRANDZA, D. 30, GRECESCU, PL. 75, PANȚU, PL. 323. *Pe lângă traista-ciobanului crește și urda-vacei.* SIMIONESCU, PL. 155, cf. DL, DM, BORZA, D. 40. *Cele mai comune, întâlnite pe maidane... sunt:... urda-vacii și altele.* BOTANICA, 150, cf. M. D. ENC., DEX, M. E. HORT.; (regional) b) hreniță (*Lepidium campestre*). Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., BARCIANU, TDRG, PANȚU, PL. 323, BORZA, D. 98; c) creson (*Lepidium sativum*). Cf. DAME, T. 187; d) flămânzică (*Erophila verna*). Cf. POLIZU, CIHAC, II, 537, BARCIANU, BORZA, D. 65; e) siminoc (*Helichrysum arenarium*). ALR I 1 906/136, 138, 727; f) coada-șoricelului (*Achillea millefolium*). ALR II 6 319/141; (regional) **urda-țarcii** = flămânzică (*Erophila verna*). BORZA, D. 65; **urda-oilor** = bulbuci (*Trollius europaeus*). ALR SN II h 455/53.

3. (Prin Mold.; în sintagma) *Urdă de sămânță* = mâncare de post făcută din sămânță de cânepă pisată cu apă și amestecată cu miere; (regional) julfă. Cf. A V 21, 23, 30, 34, VI 14, GLOSAR REG.

- Pl.: (rar) *urde*. SCRIBAN, D. - Și: (regional) **hurdă, 6rdă** (ALR I 1 819/230) s. f.

- Cuvânt autohton. Cf. alb. u d h ó s.

URDĂRIE s.f. (Regional) 1. Despărțitură la stână unde se păstrează urda (I); (regional) fierbătoare. V. u r d a r (II 6) (Pârâul Pinteii - Vatra Dornei) Cf. A V 29, GLOSAR REG.

2. Cantitate mare de urdă (Miclăușeni - Pașcani). Cf. CHEST. V 46 supl. *Ce mai urdărie! ib.*

- Pl.: *urdării*.

- **Urdă** + suf. -*ărie*.

URDĂRIȚĂ s.f. (Regional) Strecurătoare pentru urdă (Loman - Sebeș). A II 8.

- Pl.: *urdărițe*.

- **Urdă** + suf. -*ăriță*.

URDEĂLĂ s.f. (Regional) 1. Faptul de a urdi¹ (I). Cf. PAMFILE, I. C. 34.

2. Partea laptelui prins care se ridică deasupra când acesta se strică (Movilenii - Slatina). Cf. ALR I 1 065/890.

- Pl.: *urdeli*.

- **Urdi¹** + suf. -*eală*.

URDEĂNCĂ s.f. (Regional) Jintiță (Săpânța - Sighetul Marmăției). Cf. CHEST. V 88/72. *Urdeanca este luată din zărul pus la urdit și cu bulgări de urdă.* ib.

- **Urdă** + suf. -*eancă*.

URDELĂȘ s.n. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui u r d ă (I). *Și-a făcut o stână... La lucru s-a dat, Cu tesl-a săpat Un mic lătocăș, Când a face caș Și urdelăș, Să curgă tot zărul Până pe cuptorul Copiilor săi.* MARIAN, SA. 329.

- **Urdă** + suf. -*elaș*. Cf. u r d a ș.

URDELNIȚĂ s.f. (Regional) Lopăciță cu care se amestecă în zer ca să se aleagă urda; urdar (II 1) (Cloșani - Târgu Jiu). Cf. NALR - O IV h 787/937.

- Pl.: *urdelniți*.

- **Urdă** + suf. -*elniță*.

URDENIȘ s.n. v. *urdiniș*.

URDÍ¹ vb. IV. (Regional) 1. In tranz. și refl. (Despre zerul rămas de la prepararea cașului sau a untului, la care se adaugă lapte) A se separa prin fierbere în grămăjoare de urdă (I) și într-un zer apăsos. *Urdă se cheamă materia această albă care apare în zer, ce se zice că urdește... prin fierbere.* DR. III, 583. *După ce zărul urdea..., se turna în săculețul urdei.* DRAGOMIR, O. M. 207, cf. BL II, 194. *Când janțul „a urdit”, avem jintița, care e luată cu lingura cea mare și strecurată prin zăgărnă.* STOIAN, PĂST. 58. *Zerul de sub caș... îl fierbe și în acest timp îl mestecă cu tăușerul până când urdește.* H VIII, 260, cf. IX 18, XV 379. *Zăru îl ia cu căldarea... și face focu îndelete, nu dă zor să se prigorească. Și-așa urdește.* BUCUȚA, R. V. 76. *Zerul... se fierbe până ce se urdește.* CHEST. V 84/10. *Zerul... se strecoară.* ib. 84/12. *După ce mănătorul crede că zărul a urdit, ia căldarea după foc.* ib. 84/82, cf. ALR I 1 819/375, 870, ib. 1 822/530. *Cân fierbi zeru de la oi, iel să face la fiel ca urda, urdește-așa pă deasupra.* T. DIAL. D. 843. ♦ *Tranz. fact. Îl urdești [zerul].* A III 3.

2. **Refl.** (Despre laptele pus la fiert) A se brânzi. *Dacă laptele dulce de vaci, când se fierbe, se îngroașă, se îmbrânzește, se zice că se urdește.* Com. MARIAN. *Când vaca e aproape de fătat..., [laptele] când se fierbe se face brânză..., se urzește.* CHEST. V 108/37. ♦ P. a n a l.

(Despre culori) A se îngroșa. Se încheagă sau se urdește culoarea, adică se face ca corasla. MARIAN, CH. 52.

3. **Tranz. și intranz.** A mesteca continuu cu urdarul (**II 1**) în zerul gras pus la fiert pentru a se alege urda (**I**) din el, împiedicând-o să se prindă de fundul căldării; a prepara urda. Cf. DDRF, PAMFILE, I. C. 34, CADE, GIUGLEA, U. 92, BRÂNCUȘ, V. A. 125, H VIII₂ 260, ȘEZ. V, 163, T. PAPAHAĞI, M. 236. *Căldare pentru urdit zărul.* CHEST. V 61/58. *Băiatul care urdește.* CHEST. V 45 supl. *Zăcea bătrânii. că urd'ază... baba.* ALR II/I MN 112, 2 832/102. *Spoiește [căldarea] ca să urd'ască bgiție.* ALR II 4 260/228, cf. A III 1, 5, v 6, 15, 27, VI 33. ♦ R e f. l. i m p e r s. *Budaca e un vas în care se urdește.* CHEST. V 61/7.

- Prez. ind.: urdesc. - Și: urdă vb. I, urzi vb. IV.
- V. urdă.

URDI² vb. IV v. urzi¹.

ÚRDIE s.f. = ordie. 1. Oaste (mai ales de turci sau de tătari); tabără militară, hoardă. *Să strângă toți oamenii... care undi-i va afla... veri la uraș, veri la urdii* (a. 1646). IORGA, S. D. V, 182. *Au lovit un sultan cu urdiile sale.* M. COSTIN, LET. I, 246/21. *Au veni[ț] poroncă de la împărat... ce să facă cu turcii din Hotin, și i-au dat în urdia turcească și nu i-au prădat de nimică* (a. 1788). IORGA, S. D. XXII, 55. *Băte la dreapta urdiei, unde socote a fi starea țariului.* IST. CAROL XII, 22^v/18. *Acei ce era proști îi ucidea cu neomenire acolo la urdie.* IST. AM. 38^v/5. *Șeful urdiei aceștie... Era Iusuf Kihaebel.* BELDIMAN, E. 47/33. *O sută douăzeci de mii de turci, afară de urdia tatarilor..., intrară pentru întâiași dată în Moldavia* (a. 1840). ARHIVA R. I, 96/18. *Au ieșit din târg afară cu mica urdia sa Și pre dușmani fără frică ca să vie-l aștepta.* NEGRUZZI, S. I, 118. *Multa urdie tătarească Năpraznic se ucide cu gloata românească.* ALECSANDRI, P. III, 289, cf. CIHAC, II, 601. *Desăvârșită a fost biruința moldovenilor, căci ... întreaga urdie tătarească a fost sfărâmată.* GANE, N. III, 8. *Duceai în contra urdiilor dușmane Stindardul libertății.* MILLE, V. P. 84, cf. RUDOW, XIX, 414. *Mihai... intră-n urdie ca lupu-nțre oi Și-o frânge degrabă.* COȘBUC, P. I, 205, cf. BARCIANU, ȘIO II₁, 373, ALEXI, W. *Dracu te-a pus... să ajungi cu urdia ta până la Neajlov?! AL LUPULUI, P. G. 61, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. Te calc hani tătarești Și urdiele turcești! ALECSANDRI, P. P. 172. Pe acel drum era treacătul urdiilor ce veneau să pustiască țara. ȘEZ. I, 155. ♦ F i g. Fugea cavalerul. - Dar cōdri-n urdie În urmă-i s-adună și iar se-mpărăștie. EMINESCU, O. IV, 327.*

2. Mulțime mare (de oameni); ceată; gloată; droaie. *Am adunat sujete Cu ce să fac să rădă pre Pan ș-a lui urdie.* NEGRUZZI, S. II, 250. *Urdie numeroasă de fiare.* ALECSANDRI, P. III, 198, cf. ȘIO II₁, 373. *Începură a se urni încet..., într-o nesfârșită urdie neagră, cătră tănuitele lor chilii.* HOGAȘ, DR. I, 146. *Imense și negre urdii de fantome uriașe urcau... pe înalte trepte de haos.* id. M. N. 175, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Dau semnalul și pornesc cu urdiile de crapi și celelalte seminiți dunărene după ei.* VOICULESCU, P. I, 22, cf. L. ROM. 1963, 155, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI. ♦ (Regional) Familie (numeroasă) (Pârteștii de Jos - Gura

Humorului). Cf. L. ROM. 1963, 156. *Am fost la nuntă cu toată urdia.* ib.

- Accentuat și: urdie. - Pl.: urdii și (învechit) urdie.

ÚRDIN s.n. (învechit și regional; în loc. a d v.) **Pe urdin** = unul după altul, în șir, succesiv (**I**); fără întrerupere, consecutiv. *În zilele împăratului Darie..., întru aceste trii neamuri pre urdină să făceră mai multe răutăți la greci decât întru 20 de neamuri de mai nainte.* HERODOT², 319, cf. POLIZU, L. ROM. 1960, nr. 2, 20, com. din TURNU MĂGURELE. *A făcut două fete pă urdin.* TOMESCU, GL. *Fac cu busuioc... trei sări pe urdin.* ALRT II, 262.

- Și: (învechit) úrdină s.f.
- Postverbal de la urdina.

URDINĂ vb. I. **Intranz. I.** (Învechit și regional) A merge des undeva sau la cineva; a umbla (alergând) dintr-un loc într-altul, de colo-colo; a umbla după ceva sau după cineva. *Dzise sutașul[u]i se străjuiasă Pavelu... și nece urul se nu apăre de ai lui, cum se nu-i slujască sau se nu urdinre la dinsel.* COD. VOR². 32^v/5. *Cinre avea lăngedzi întru ostrovu urdira* (venea N. TEST. 1648, mergea BIBLIA 1688). ib. 98/8, cf. CUV. D. BĂTR. I, 307. *Striga într-agiutoriu pre svinția sa bl[agoslo]vita Maica lui D[u]mn[e]dzău, urdinând adease la cinstiia besearică.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 22^v/33, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 208. *Slujitori în tabără... ținea drumul de cai de olac și de hrană până în Cameniță, cu multă nevoie de turci, ce urdina în sus și în gios* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 37/19. *El urdină la besearică, unde... își aduce aminte de alunecările sale în păcate* (a. 1826). BV III, 514, cf. LB. *Au urdinat numitul Moise la casa ei și zua și noaptea* (a. 1827). IORGA, S. D. XII, 212. *Drumul nostru al sării... este drum veichi, pă care urdinăm noi dă când ne-am pomenit* (a. 1837). DOC. EC. 684, cf. ISER, CIHAC, II, 440, DDRF, REV. CRIT. IV, 340, JAHRESBER. V, 139, BARCIANU, TDRG, PAMFILE, J. II, 171, DHLR II, 487, CADE. *Bărbatul acesteia era dus în țară... Nae urdina regulat aci, fiindcă nu-l stingherea nimeni.* IOVESCU, N. 36, cf. SCRIBAN, D., BL XIV, 53, L. ROM. 1970, 110. *Oamenii plini de faină urdinau de colo-colo, cu saci în spinare.* SORESCU, L. L. I, 48, cf. SCL 1978, 327, BUGNARIU, N. nr. 48/307. *Poteceaua după vale Facută de-o fată mare, Urdinând la vrăjitoare.* MAT. FOLK. 368, cf. CANDREA, Ț. O. 53, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, DENSUSIANU, Ț. H. 182, GR. S. VI, 246, TODORAN, GL. ♦ (Pleonastic) *Ilaria pușă osăbi trupurile cuconilor săi și adease urdina de merșea la cucoșii-ș de-i plângea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 71^v/33. ♦ S p e c. (Prin nord-estul Transilv.) A merge cu oile zilnic, în timpul iernii, la locul unde e depozitat fânul, pentru a le hrăni. Com. din POIANA ILVEI - NĂȘĂUD. *Dacă proviziile de fân sânt în mai multe locuri și în fiecare loc sânt puține..., oierul face colibă și staur numai într-un loc sau în sat..., de unde merge la fân cu oile la fiecare mâncare - ceea ce se zice că urdinează.* Com. din ZAGRA - NĂȘĂUD. ♦ (Învechit, rar; urmat de compliniri) A întreține în mod repetat relații sexuale. *De va urdina împreună cu muiare și-l vor ști mulți și de va naște fecior, al său se cheamă.* PRAV. LUCACI, 177.

2. (Popular; despre albine) A ieși și a intra de repetate ori prin urdiniș (1). [Albinele] urdină prin vrana stupului. CHEST. VI 38/10. [Prin urdiniș] ord albinele. ib. 107/13, cf. 38/4, 7, 8, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 29, 30, 31, ALR I 1 688/116, 164, 178, 837, NALR - O IV MN 264, 2 195.

3. (Învechit și regional) A avea diaree. Cf. MOLNAR, D. 296/22, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 440, DDRF, BARCIANU, CONV. LIT. XXXVII, 714, ALEXI, W. Mulți din vișei urdină în timp când se hrănesc numai cu laptă. ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. IV, 27. Când urdină omul mult... Să fiarbă coarne (fructele cornului) și să le mănânce cu zeamă cu tot. ib. IX, 126, com. din FRATA - TURDA, NOVACOVICIU, C. B. I, 22. ARH. OLT. VII, 521, GR. S. V, 124. [Albinele] se îmbolnăvesc din cauza mierii, care, nefiind coaptă, le îmbolnăvește de „igrazie”, făcându-le să urdine. CHEST. VI 15/31, cf. TODORAN, GL., ALR II/2, NALR - O I h 136, NALR - B I h 115, T. DIAL. D. 843. ♦ (Regional) A elimina materiile fecale. Urdină-n jos. ALR I/1 h 124/160. Nu poate urdina. ALR I 1 647/170. ♦ F i g. (Regional) A vorbi mult și fără rost; a trăncăni¹ (2). Com din VICOVUL DE SUS - RĂDĂUȚI. Câte nu mai urdinează el, d-apoi crezi că le face. ib.

- Prez. ind.: *úrdin* și (rar) *urdinez*. - Și: (regional) *urdinî* (ARH. OLT. VII, 521), *ordî* (prez. ind. *ord*) vb. IV.

- Lat. *ordinare*.

URDINALII subst. pl. (Învechit, rar) Capetele pajurii bicefale de pe o monedă. *Galbenu împărătesc...*, *crontaleru...*, *gripsorul cu urdinalii...*, *sfanțihu* (a. 1820). DOC. EC. 242.

- Din lat. med. *ordinalis* „cap”.

URDINĂRE s.f. 1. (Învechit și regional) Acțiunea de a urdina (1). *Cu mersul lor în besearcă...*, *cu urdinarea lor...*, *să mărturisască și să pecetluiască că ei sânt dintre mădulările besearcii sfinte* (a. 1685). CCR 133/22, cf. LB, ISER, LM, BARCIANU, DHLR I, 330. *Drum la mândră peste vale, S-a luat lumea de mirare De atâta urdinare*. CIAUȘANU, V. 15. ♦ Faptul de a întreține relații sexuale. *În gubăvie au trăit și în neșire... și în urdinare neîncetată* (a. ?). IORGA, S. D. XIII, 244.

2. (Învechit și regional; și în sintagma *urdinarea cea lină*) Diaree. Cf. *urdina* (3). Cf. MARDARIE, L. 243/6. *Să scornește boală, urdinare la stomah* (a. 1733). GCR II, 26/16. *Va fi închis pântecul... și nu are urdinare*. MEȘT. DOFT. I, 41¹/8, cf. REȚ. MED. 22¹/1, LB. *Holera este o boală primejdioasă...*, *cu neîncetată vărsătură și urdinare*. POVĂȚURI, 1¹/10. *Urdinarea cea lină, adică diaria, să pricinuieste din multe*. PISCUPESCU, O. 271/10, cf. HOL. 3/3. *Nu se va da bolnavului ajutoriu, urmează o deșărtare apătoasă, care se preface în diarie apătoasă (urdinare)*. AR (1830), 430¹/45. *După vărsări și urdinare, să arată mari cărcei în vinele mâinilor și a picioarelor*. CR (1831), 141²/19. *Cine bea dintr-această bere este supus la o urdinare primejdioasă*. DOC. EC. (1838), 716. *Cele prea mari și neprecurmăte deșertări...*, *sudoarea, urdinarea, catarul...*, *seacă numai puterea*. VASICI, M. I, 213/21. *Urdinarea se întâmplă când așiditatea predomnește în mistuirea duodenală*. MAN. SĂNĂT. 33/5, cf. BAR. - MUNT., W. 111¹/36. *Leul... Îl*

strânse-n gheară de mațe. Lupul, având urdinare, Îl trecu..., *biet, de strâns tare*. PANN, P. V. III, 67²/23, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Laptele amar... pricinuieste urdinări (diaree) rele la copii*. CRĂINCEANU, IG. 257, cf. BARCIANU, N. LEON, MED. 141, CANDREA, F. 258. *Babele tratează urdinarea cu afin, arșar, ceapă*. BIANU, D. S. 238, cf. DR. IV, 1 040, ȘĂINEANU, D. U. *N-am mâncat decât mămăligă cu chișleag, de mă prăpădea urdinarea*. MIRONESCU, S. 415. *Urdinarea oaia o capătă când mănâncă iarbă rourată sau brumată*. STOIAN, PĂST. 62, cf. SCRIBAN, D., SCL 1967, 678. *Iată o listă a denumirilor populare ale câtorva boli...*, *pântecăraie, treapăt, urdinare (diaree)*. ABC SĂN. 238, cf. H IV 91, VII 35, XII 9, 208, XIV 73, XVI 9. *Boală care se arată prin dureri la burtă cu urdinare*. ȘEZ. IV, 22. *Oile sufăr de gâlbează...*, *de urdinare*. CHEST. V 167/74. *Iarna se îmbolnăvesc albinele de urdinare*. ib. VI 15/17, cf. 15/3, 14, 21, 24, 34, ALR I/1 h 124, NALR - B I 115/1, 24, 55, 75, 91, 95, 96. ♦ (Mai ales în sintagmele *urdinare cu sânge, urdinare de sânge*) Dizenterie. Cf. LB. *Urdinarea de sânge se numește disenterie*. EPISCUPESCU, PRACTICA, 16/13. *Boalele obicinuite a oilor sânt... urdinarea sau treapădul cu sânge*. LITINSCHI, M. 161/17, cf. PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 221. *Toți cei ce beau această apă stricată capătă la rândul lor urdinare cu sânge*. BIANU, D. S. 249. ♦ (Regional) Eliminarea materiilor fecale (Țigănești - Alexandria). Cf. ALR I 1 647/900. *S-a ncuat la urdinare*. ib.

3. (Regional) Urdiniș (1) (Câmpul lui Neag - Petroșani). Cf. ALR I 1 688/835.

- Pl.: *urdinări*.

- V. *urdina*.

URDINĂT s.n. (Învechit și regional) 1. Faptul de a urdina (1). Cf. ANON. CAR. *Ce urdinat v-a găsit neastâmpărașilor, ați înnebunit ușile!* UDRESCU, GL.

2. Diaree; eliminare a materiilor fecale. Cf. *urdina* (3). *În toate lunile iau câte trei zile iarbă de curățanie, făcând lor sănătate cu vărsături și cu urdinat*. HERODOT², 109, cf. ALR I/1 h 124. *Zăicin pintru urdinat*. ALR II/1 MN 63, 4 216/2. *Râfână, de urdinat afară*. ib. 4 216/27. *L-a găsit urdinatul*. UDRESCU, GL., cf. NALR - B I h 115. ♦ *Urdinat cu sânge* = dizenterie. Cf. H XVIII 36.

- V. *urdina*.

ÚRDINĂ s.f. v. *urdin*.

URDINĂTOĂRE s.f. (Regional) 1. Trecătoare prin (sau peste) gard de la un vecin la altul (Rășinari - Cisnădie). CHEST. II 413/57.

2. Urdiniș (1) (Șighiștel - Ștei). Cf. TEAHA, C. N. 279.

3. Closet. Com. din DEDA - REGHIN.

- Pl.: *urdinători*.

- *Urdina* + suf. -*ătoare*.

URDINĂTOR, -OĂRE adj. (Învechit, rar) Care produce diaree. *Iarba-boilor sau iarba-minunată, buruiiană sau copăcel dintr-al cărui rod iese o zeamă, un must urdinător*. I. GOLESCU, C. I, 161.

- Pl.: *urdinători, -oare*.

- *Urdina* + suf. -*ător*.

URDINĂTURĂ s.f. 1. (Învechit) Faptul de a urdina (1); (învechit și regional) urdineală (1). Cf. ANON. CAR.

2. (Regional) Diaree; (învechit și regional) urdineală (2). *Urdinăturile potolește*. GR. S. VI, 158, cf. NALR - B I h 115.

- Pl.: *urdinături*.

- **Urdina** + suf. -*ătură*.

URDINEĂLĂ s.f. (Învechit și regional) 1. Faptul de a urdina (1); (învechit) urdinătură (1). Cf. ANON. CAR. *Ce atâta urdineală pe ușile alea?* UDRESCU, GL.

2. (Regional) Diaree; (regional) urdinătură (2). *A dat urdineala în el*. UDRESCU, GL., cf. NALR - B I h 115. ♦ Fig. Vorbă fără teme; trănăneală¹ (2). Com din VICOVUL DE SUS - RĂDĂUȚI. *Ce cați în gura lui, nu te potriv! Ia, urdinei de-ale lui*. ib.

- Pl.: *urdineli*.

- **Urdini** + suf. -*eală*.

URDINÍ vb. IV v. **urdina**.

URDINIȘ s.n. 1. Deschizătură mică într-un stup, prin care intră și ies albinele; (regional) ocnuță, umblătoare (v. **umblător** II 3), urdinare (3), urdinătoare (2). *Preste iarnă, zăpada încă trebuie aruncată de pre lângă cojnițe și găuricea de la ordiniș mai imărită*. ȘINCAI, în ȘA I, 701. *Ordinișul cojniței se lasă destupat*. ECONOMIA, 189/7, cf. LB, ISER, POLIZU. *Uleiele sunt de lemn scobit la mijloc, înfundat deasupra și cu vrana (urdinișul) jos*. I. IONESCU, M. 379. *Într-un stup... [albinele] Pe trântori toți îi omoară... Și pe ordiniș afară îi zvârl*. CONV. LIT. V, 291, cf. LM. *Găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș... și apoi, luându-l pe umăr, se duce la roi*. CREANGĂ, P. 238, cf. REV. CRIT. IV, 87. *Stupul cel mai obicinuit la sătenii noștri este făcut dintr-un butuc găurit..., având în partea de jos... urdiniș*. DAMÉ, T. 119, cf. BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 204, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 170, TDRG. *Un stup... ale cărui albine intră și ies veșnic prin urdiniș e bun*. PAMFILE, I. C. 95. *Lumea se grăbea mereu să iasă..., ca albinele dintr-un urdiniș*. AGĂRBIȘTEANU, S. 532, cf. PASCU, S. 354, ȘĂINEANU, D. U., CADE. [Lumea] se înghesuia la ușile cafenelelor... ca albinele la urdinișuri. REBREANU, NUV. 5. *Frânturi de versuri... îi reveneau pe buze cu aceeași siguranță cu care revine... albina la urdinișul stupului*. CIAUȘANU, R. SCUT. 20. *Se vără pe urdiniș în stup, de se face doldora de miere*. SIMIONESCU, F. R. 380. *Mă lua și mă ducea pe dinaintea urdinișurilor*. SADOVEANU, O. IV, 299, cf. SCRIBAN, D. *Se juca soarele cu satul, puindu-și în toate geamurile ochii și uitându-se pe urdinișele de la stupi*. ARGHEZI, S. VII, 187, cf. BUTURĂ, EG. 247, H II 117, III 140, VI 115, X 355, 583, XI 517, XII 342, com. MARIAN. *Când albinele dau năvală la urdiniș, e semn că în scurt timp are să ploaie grozav*. ȘEZ. VI, 20, cf. VII, 188. *Trag dragostele, ibostile, Frumusețile, drăgostele, De pe chilicele flăcăilor, De pe fețele fetelor..., De pe urdinișul albinilor, De pe limbile cucilor*. I. CR. III, 110, com. din TURNU MĂGURELE, din BRAȘOV și din STRAJA - RĂDĂUȚI. *Stupul să fie curat..., ordinișul să fie făcut bine*. CHEST. VI 103/5. *Coșnița are 4 pereți laterali... În peretele din*

față, jos, e făcut urdinișul. ib. 107/3, cf. 107/6, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 25, 29, 32, ALR I 1 688, A V 14, 22, 33, NALR - O IV MN 264, 2 194. ♦ (Prin analogie) Deschizătură, orificiu. *Șoarecii sânt dați în grija alor 3 pisici voinice, pentru cari, am lăsat urdiniș anume*. COMȘA, N. Z. 12. ♦ (Regional) Locul pe unde ies oile la muls; strungă (1) (Arieșeni - Vașcău). CHEST. V 52/1. ♦ (Regional) Jgheabul pe unde curge mustul din teasc (Groși - Baia Mare). ALR II 6 138/414.

2. (Regional) Faptul de a urdina (2); intrare și ieșire a albinelor prin urdiniș (1). *Un stup care „are urdiniș”, adică ale cărui albine intră și ies veșnic..., e bun*. PAMFILE, I. C. 95. [Coșnița] de paie... are la partea de jos o găurice pentru urdiniș... [coșnița] de scânduri... are la partea de jos o găurice pe unde intră și ies albinele. CHEST. VI 107/2. ♦ (Regional) Faptul de a urdina (1); umblare continuă (încoace și încolo); alergătură, forfotă. Cf. UDRESCU, GL. *Mi s-a luat de atâta urdiniș pe la toți*. id. ib. *Ce atâta urdiniș pe ușile-alea, mă, năbădăioșilor!* id. ib. ♦ (Concretizat) Mulțime de oameni care circulă încoace și încolo, care forfotesc. Cf. UDRESCU, GL. *E un urdiniș de lume pe străzi și la magazine, de nu te poți cârmi*. id. ib. ♦ (Prin Ban.) Diaree; (regional) urdiniș. NALR - B I h 115.

3. (Învechit, rar) Impozit pentru stupi; albinărit. *De la Hotin au aflat rămășițe de urdiniș, 200 taleri, de-au adus la vistiari (a. 1591 - 1592)*. DOC. I. (XVI), 171, cf. DHLR II, 487, SCL 1964, 551.

- Pl.: *urdinișuri* și (învechit și regional) *urdinișe*.

- Și: (învechit și regional) **ordiniș**, (regional) **urdeniș** (H IV 115, com. MARIAN, ALR I 1 688/735), **ordeniș** (com. MARIAN) s. n.

- **Urdina** + suf. -*iș*.

URDINUȘ s.n. (Prin Ban.) Diaree; (regional) urdiniș (2). NALR - B I h 115.

- **Urdina** + suf. -*uș*.

URDÍT, -Ă adj. (Regional) 1. (Despre zer) Care rămâne de la prepararea urdei (1). Cf. CHEST. V 113/67, A III 2, 3, 5, 12, 16, 19, IV 3, V 15.

2. (Despre lapte) Care s-a coagulat în timpul fierberii; brânzit. Com. MARIAN. *Am mâncat lapte urdit*. ib.

- Pl.: *urdiți, -te*.

- V. **urdi**.

URDITÓR s.m., s.n. (Prin Bucov.) 1. S.m. Cioban care face urda (1) la stână; urdar (I). Cf. LEXIC. REG. 111.

2. S.n. Urdar (II 1). Cf. LEXIC. REG. 111.

- Pl.: (m.) *urditori* și (n.) *urditoare*.

- **Urdi** + suf. -*itor*.

URDÍTĂ s.f. Diminutiv al lui **urdă** (1). *Eu, frate, ți-am dăruit... urdiță din trăistiță*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 273.

- **Urdă** + suf. -*iță*.

URDOĂRE s.f. (Mai ales la pl.) Secreție gălbuie care se depune pe marginea pleoapelor (mai ales în timpul somnului); (regional) papă¹ (II), puchină. Cf. ANON. CAR., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., ISER, BAR. -

MUNT., w. 75²/41, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 440, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Formule... pe cari le recomandă ca leacuri sigure... pentru urdori și diverse oftalmii*. CANDREA, F. 416. [Ochiul omului] de multe ori să orbește, să umple cu urdori. ap. TDRG, cf. DR. III, 777: *Să nu-i văd cu urdori la ochi de-atâta somn!* AGÂRBICEANU, O. I, 422. *Ochii mbi de lacrimi, de urdori*. CAMIL'PETRESCU, V. 16, cf. DR. V, 410, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A deschis, alene și tulburi, ochii cârpiți de urdori*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 23, cf. DR. IX, 427, SCRIBAN, D. *Abur de aur, spumă de lumină, Culese dimineața din grădină... Lătrat de câini și ocărât în zori, De cucuvăile bătrâne, cu urdori*. ARGHEZI, S. II, 210. *Nu are respect pentru un domn pe care-l vede în pijama, nespălat și cu urdori la ochi*. STANCU, R. A. IV, 103. *Ți-au rămas în minte dancii cu burți umflate, cu urdori la ochi*. PAS, Z. I, 117, cf. L. ROM. 1970, 110, BRÂNCUȘ, V. A. 125, com. MARIAN, ȘEZ. V, 168. *De-o fi deocheat de fată mare, Să-i plesnească ochii, Să-i curgă urdorile*. MAT. FOLK. 544. *Du-te, mândru, la potică și-i cumpără liacurile... Și o scoate din urdori*. BĂRLEA, L. P. M. II, 183, cf. ALR I/I h 15, ALRM I/I h 24, ALR II/I h 17, NALR - O I h 36, ALR - M I h 44, NALR - MB I h 25, ALR - T I h 54. *Pe la brâu e toată flori, Pe la ochi toată urdori*. FOLC. TRANSILV. II, 396. ◇ F i g. (Învechit, rar; sugerează nimicnicia celor pământești) *Toate-s' cenuse, toate urdoare, toate u[m]bră*. DOSOFTEI, MOLIT. 145^v/23.

- Pl.: *urdori* și (regional) *urdoare* (ALR I/I h 15/856).
- Și: (regional) *uldoare* (CIHAC, II, 440, DR. IX, 408, com. MARIAN, com. LÎUBA, com. din fostul județ VÂLCEA și din BILCA - RĂDĂUȚI, ALR I/I h 15, ALR - M I h 44), *udoare* (DR. IX, 426, VAIDA, PAȘCA, GL., ALR I/I h 15) s.f., *úlduri* (NALR - MB I h 25) s.f. pl., *urdór* (ALR I/I h 15) s.n., *oldoare* (LEXIC. REG. 114) s.f., *ordóri* (ALR I/I h 15/40, ALR - T I h 54), *huldóri* (NALR - MB I h 25/558), *hurdóri* (I. CR. VII, 312) s.f. pl.

- *Urdă* + suf. -oare.

URDÓI¹ s.n. v. *hârdău*.

URDÓI² subst. (Regional) Un fel de brânză de vacă (făcută fără cheag) (Năsăud). Cf. ALR I 1 823/268.

- *Urdă* + suf. -oi.

URDÓR s.n. v. *urdoare*.

URDORÁ vb. I. In t r a n z. (Regional; despre ochi) A secreta urdori; (regional) a urdoroșa. *Ochii... urdurează*. DR. IX, 419, cf. GR. S. VI, 105, TEAHA, C. N. 279.

- Prez. ind. pers. 3: *urdorează*. - Și: *urdurá, uldurá* (ALR II 2 034/64) vb. I, (învechit) *urdorí* (DRLU) vb. IV.

- V. *urdoare*.

URDÓREA s.m. art. (Regional) Om căruia îi curg urdori din ochi (Scărișoara - Abrud). Cf. ALR II/I h 17/95.

- *Urdori* (pl. lui *urdoare*) + suf. -ea.

URDORÍ vb. IV v. *urdora*.

URDORÍME s.f. (Învechit, rar) Scursură multă de urdori. Cf. BAR. - MUNT., w. 77¹/13.

- *Urdoare* + suf. -ime.

URDORÓS, -OÁSĂ adj. v. *urduros*.

URDOROȘÁ vb. I. In t r a n z. (Regional; despre ochi) A secreta urdori; (regional) a urdora. *Ochii urdoroșează*. DR. IX, 419. *Când „pică urdori” se zice urdoroșază*. ALR I/I h 15/93.

- Prez. ind. pers. 3: *urdoroșează*. - Și: *urdurișá* (ALR II/I h 17/29), *udoroșá* (TEAHA, C. N. 278) vb. I.

- V. *urduros*.

ŪRDU subst. invar. Limbă indiană modernă vorbită în unele regiuni ale Indiei și care este limba oficială a Pakistanului. *Limbile indiene moderne... cele mai importante sânt hindustani (... cu două forme literare - urdu, limba oficială din Pakistan, și hindi, limba oficială a Indiei) și bengali*. GRAUR, I. L. 196, cf. M. D. ENC. 1 476. ◇ (Adjectival) *Volumul înmănușează pentru prima oară în limba urdu lucrări importante*. SCÂNTEIA, 1975, nr. 10 316.

- Accentuat și: *urdú*.

- Din fr. *ourdou*.

URDUBELĂ s.f. v. *urdu-belea*.

URDŪ-BÉLEA s.f., adv. (Regional) 1. S.f. Pacoste căzută pe cineva; belea. *Mă, dar tu ești urdu-belea! te ții scai de mine și te legi ca boala de om sănătos*. ap. ȘIO II, 373, cf. TDRG, DL, DM. *De unde veni asta? Asta fu urdubelea, Căzu pe spinare mea, De vândui pe soru-mea*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 173. *Urdubela priponită* (Dovleacul). ȘEZ. XIII, 21. ◇ (Adjectival) *Astfel scăpă gazda de musafirul urdu-belea*. ȘEZ. X, 88.

2. Adv. Pe neașteptate (și nedorit); deodată. *Tronul ăsta nu este al meu. Mi-a venit aci, iaca așa, urdu-belea*. ISPIRESCU, U. 94. *Să scape de răul astei jivine, căzută urdu-belea pe spinarea bieților oameni ai locului*. id. ib. 122, cf. DDRF, ZANNE, P. II, 433, GHETIE, R. M., BARCIANU, ȘIO II, 373, ALEXI, W., LÖBEL, C. 261, TDRG, PAMFILE, J. II, 96, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM.

- Accentuat și: *urdū-beleá*. LÖBEL, C. 261, SCRIBAN, D. - Scris și: *urdubelea*. - Și: *urdüz-beleá* (TDRG, PAMFILE, J. III, 96), *hurdüz-beleá* (SCRIBAN, D.) adv., *urdubelá* s.f.

- Din tc. *urdu* „a lovi” + *belâ* „necaz”.

ŪRDU-BŪRDU interj. v. *hurdu-burdu*.

URDUCÁ vb. I v. *hurduca*.

URDUCĂÍ vb. IV v. *hurducăi*.

URDŪC-BURDŪC interj. v. *hurduc-burduc*.

URDUÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A răvăși (3) (Orlea - Corabia). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 384. *Că ei sânt cam răzgâiași și foarte neastâmpărași. Pernile au trântit și vezi cum le-au risipit!... Ei patul a urduit!* id. ib. 213.

- Prez. ind.: *urduiesc*.

- Cf. *h u r d u c a*.

URDUÍT, -Ă adj. (Regional) Răvășit² (1) (Orlea - Corabia). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 213. *Găsi patul urduit, Perini dalbe risipit*. id. ib.

- Pl.: *urduiți, -te*.

- V. *urdui*.

URDURÁ vb. I v. *urdora*.

URDURIŞÁ vb. I v. *urdoroşa*.

URDURÓS, -OÁSĂ adj. (Despre ochi) Care produce urdori, plin de urdori; (despre ființe) cu ochii plini de urdori, care are urdori la ochi; (popular) p u c h i n o s; p. e x t. nespălat, murdar (1). *Ai cui sânt ochii urduroși? Au nu ai celor ce să zăbovesc în vinuri?* BIBLIA (1688), 441²/41. *Sculându-se și la urduroșii ochi cu mânăle frecându-se*. CANTEMIR, IST. 299, cf. ANON. CAR. *Era... urduros la ochi și genele pre margini roșii* (a. 1799). GCR II, 168/33, cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Iacă și Drăgan, janghinos, urduros, păduchios*. CARAGIALE, O. IV, 205. *Dete peste un pisoai jigărit, jigărit și urduros*. ISPIRESCU, L. 285. *Era o femeie corpulentă, cu nasul roșu și cu ochii urduroși*. F (1887), 75, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Se crede că mai pot deochea cei cu ochii injectați, cei urduroși, cei cu ochii mari*. CANDREA, F. 189, cf. TDRG. *Dacă dorm copiii prea mult, se fac leneși și urduroși*. AGĂRBICEANU, O. I, 431, cf. PASCU, S. 71. *Pleoapele se umflă, ochii devin urduroși*. ENC. VET. 573, cf. DR. V, 239, VI, 240, ȘAINEANU, D. U., CADE. *O javră de căfel urduros și bolnav*. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 43. *Cu zeama îndulcită cu miere spălăm ochii umflați și urduroși*. VOICULESCU, L. 67, cf. SCRIBAN, D. *Femeile... țineau în brațe și de mâini copiii storși de vlagă, cu capetele ciufulite și ochi urduroși*. DAN, U. 75. *Avea patru copii mici, flămânzi, urduroși*. CAMILAR, N. II, 28. *Din groapă urcau motanii urduroși ai sifonarului*. BARBU, G. 256. *Era o javră lănoasă și murdară... cu ochii mici și urduroși*. LĂNCRĂNAN, C. III, 125, com. MARIAN. *Socăcița ni-i frumoasă, Numa-o fără somnoroasă și la ochi-i urduroasă*. JARNÍK - BĂRSEANU, D.² 534, cf. ȘEZ. V, 168. *Se ia Cenușotca din vreme, urduros, nespălat și plin de cenușă cum era, și hâi, hai în pas lin... până la holda cu ovăs*. MERA, L. B. 122. *Și la gură-i zăbăloasă și la ochi îi urduroasă*. BĂRLEA, L. P. M. II, 183, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, ALR I/I h 15, ALR II/I h 17. *Când vei vorbi de mucos, Nici tu să fii urduros*. PANN, P. V. I, 4/3, cf. ZANNE, P. II, 634. ♠ F i g. *Melcul urduros S-a făcut somnuros*. ARGHEZI, V. 251. ♣ P. e x t. (Învechit, rar; despre gură) Murdar. *Cum nu fi s-au făcut greață de urduroasă a ei gură*. DOSOFTEI, MOLIT. 94^v/11. ♣ F i g. (Substantivat; prin vestul Mold.; în forma *ulduros*) „Om de nimica, ticălos”. I. CR. VI, 252.

- Pl.: *urduroși, -oase*. - Și: (învechit) *urdorós, -oásă* (DRLU), (regional) *uldurós, -oásă, udurós, -oásă* (TEAHA, C. N. 278) adj.

- *Urdori* (pl. lui *urdoare*) + suf. *-os*.

URDŪZ-BELEÁ adv. v. *urdu-belea*.

UREÁDNIC s.m. 1. (Învechit, în Mold.) Termen prin care era denumit, în unele documente, dregătorul; reprezentant al domnului în orașe sau al stăpânului feudal în sate, care dubla conducerea aleasă de locuitori. *Ureadni[c]* (a. 1449). DERS. *Urednic de Botoșani* (a. 1600). IORGA, S. D. XVI, 347, cf. ROSETTI, B. 104. *Ioanașcu părcălabul și fratele lui Pătrașcu, urednic de Botoșani* (a. 1602). BUL. COM. IST. IV, 184. *Precup, urednic al târgului Bârlad, și soltuzul și 12 pângari de acolo* (a. 1607). IORGA, S. D. VI, 15. *Scriem Domnia mea slugilor noastre, urednicului și soltuzului și pângarilor de la târgul Hușii* (a. 1619). ap. TDRG. *Ionașco Rotoban, biv sulgear i orednic ot Dălgoepole, scriem închinăciune și sănătate la dumiiata* (a. 1621). IORGA, D. B. I, 38. *Uneori în locul lor stătea numai un dregător, un urednic, după numele său slavonesc*. id. C. I. II, 195, cf. SCRIBAN, D., SCL 1960, 60¹ 61¹. b. 1971, 80. *Stăpânul [feudal]... are un reprezentant al său față de obștea de vecini (rumâni), vătămănu, urednicul sau părcălabul, numit de dânsul*. PANAITESCU, O. T. 193, cf. M. D. ENC.

2. (Învechit, rar) Subofițer în armata țaristă; funcționar inferior în poliția rurală din timpul țarilor. *Crâșma gema de lume... Colo lângă ușă șede și urednicul și ne privește*. CONTEMPORANUL, III, 821. *În timpul administrației militare ruse ce a urmat, găsim în iunie 1830 un căpitan de căzaci în Grozești, iar un „urednic di căzaci”, subordonat acestuia..., în Vrancea*. C. GIURESCU, P. O. 250, cf. DL.

- Pl.: *urednici*. - Și: *urádnic* (SCL 1960, 616), *urédnic, orédnic* s.m.

- Din ucr., rus. *урядник*.

UREÁLĂ s.f. (În poezia populară) 1. Antipatie, aversiune; dușmănie, vrăjmășie; ură¹. V. u r á t¹ (1). *De la el să peară Spaimă și urală*. F (1896), 20. *Ce-i mai rea ca urala? Ba, zău, mai grea-i dragoste*. *De urât te poți ascunde, Dar de dragoste n-ai unde*. JARNÍK - BĂRSEANU, D.² 400, cf. TEAHA, C. N. 279.

2. Plictiseală, urât¹ (2). *Urala d'in ce să face? D'in omul care tât tace*. ARH. FOLK. V, 143. *Arzăt'e focul, urală, Că mî-ai pus fața-n cernală*. ib. 144.

- Uri + suf. *-eală*.

UREÁZĂ s.f. Enzimă care acționează asupra ureei, descompunând-o în amoniac și bioxid de carbon. Cf. DC, DN³, D. MED., DREV.

- Pronunțat: *-re-a-*. - Pl.: *ureaze*.

- Din fr. *urée*.

URECÁT, -Ă adj. v. *urecheat*.

URÉCHÁT s.n. v. *uritic*.

URÉCHE s.f. A. I. 1. Fiecare dintre cele două organe ale auzului și ale echilibrului la om și la unele animale, așezate simetric de o parte și de cealaltă a capului, alcătuite dintr-o parte externă, una mijlocie și una internă. *Cu urechile nostre audzim*. PSALT. HUR. 36^v/18. *Cu urechile greu audziră și ochii săi pânjiniră*. COD. VOR². 52^v/9. *Căută ochiul meu spre vrăjmașii miei și... hitleanii auziva ureachea mea*. PSALT. 193. *Să nu auzim numai cu urechile învățăturile lu Dumnezeu, ce și*

în inimile noastre să le scriem. CORESI, EV. 54. Să spuniu în urechile ficiorilor tăi... de câte ori i-am zdrobit pre eghipteani. PO 209/5. Cu urechile greu audziră și ochii săi închisără. N. TEST. (1648), 173¹/6. Urechile mele cu care ascultam vioarale și tobele și surlele și canoanele... acum să astupară. NEAGOE, ÎNV. 326/16. Cerești trâmbețe să răsune la urechile tuturor celor ce cred în I[isu]s. BIBLIA (1688), [prefață] 7/18. Și-l blăstăma de la mic pân' la mare, de audzie slugeli lui cu orecheli. NECULCE, L. 71, cf. ANON. CAR. Cei lacomi..., de ar avea, săracii, urechi deschise să asculte..., ar audzi că-i număscu: mișei, cămătari, lacomi (a. 1714). N. COSTIN, ap. GCR II, 12/23. Mai mult văzui cu ochii miei decât am auzit cu urechile pentru împăratul Solomon (a. 1760). GCR II, 72/9. Cea mai de frunte parte a trupului este capul, pentru că într-insul se cuprind ochii cu carii vedem, urechile cu care auzim. ȘINCAI, în ȘA I, 665, cf. DRU. Urechea nu aude vreun sunet! Toată zidirea doarme! MARCOVICI, C. 8/4. Mă adurmea într-un somn foarte greu, flindcă îmi punea somnișoară în orechi. GORJAN, H. I, 69/12, cf. VEISA, I. 23/21. Natura, dându-ne două urechi și numai o limbă, ne învață că trebuie mai mult a asculta decât a vorbi. MOZAIICUL (1839), 606/25. Auzul urechei ar fi avut o simțire Mai ageră decât este dată omului din fire. CONACHI, P. 268, cf. ISER. Operațiile practicate pe urechea medie. TURNESCU, MED. OP. 288^f. Urechea mea ascultă torentul ce plesnește, Talazu ce se sparge de malul său plângând. ALEXANDRESCU, O. I, 336. Își înfundă gātu-n guler și bumbacul în urechi. EMINESCU, O. I, 132. De ar avea codrul istă gură să spuie câte a văzut, cumplită pătrânie ne-ar mai auzi urechile. CREANGĂ, P. 119. Coccoana Acrivița sta cu urechea la ușă, s-auză tot. CARAGIALE, O. II, 224. Urechile lor nu mai ascultau alte vorbe. ISPIRESCU, L. 39, cf. PHILIPPIDE, P. 180. N-aude urechea, nu vede Nici ochiul nimic. COȘBUC, P. I, 294. O, Doamne, are cineva ochi să vadă și urechi să audă în țara aceasta? STERE, S. 371, cf. JAHRESBER. VIII, 182. Boalele de urechi sunt foarte numeroase. BIANU, D. S., cf. DHLR I, 87, DR. II, 886, IVELA, D. M., CADE. Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit. SADOVEANU, O. X, 514. Cu urechea pe scoică, depărtat Să tot aud... urcând viurea și murmurile mării. PILLAT, P. 59, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 185, ROSETTI, L. R. I, 66, SCRIBAN, D. Adă botul Să și-l pup. La urêche-apoi să-l pui, Să zici iute ce-ai să-mi spui. I. BARBU, J. S. 143. I-a țipat în ureche să fie cu băgare de seamă. CĂLINESCU, C. O. 20. Urarea se strecură în urechea lui Silion ca un șarpe. VINEA, L. I, 23. Pune mâna la ureche și ascultă. H. LOVINESCU, T. 91. Marea le murmura neconținut în urechi. TUDORAN, P. 86. S-a aplecat la urechea ei și a început să țipe. PEDA, Î. 103. Tulburarea se datorește... unor cauze care țin de urechea internă. ABC SĂN. 192. Învârti manivela și duse receptorul la ureche. V. ROM. februarie 1970, 26. M-am dus la fund de nu m-am văzut, Mai am și acum apă-n urechi. SORESCU, L. L. II, 131. Ștute buze-i murmură-n ureche. VULPESCU, P. 26, cf. D. FIZ., D. BIOL. Spune-i badei la ureche Că ești tinerică veche. JARNIK - BĂRSEANU, D. 448, cf. ȘEZ. II, 65. De gură m-o amușit, De urechi m-o asurzit Și de ochi că m-o orbit. PĂRVEȘCU, C. 65. Vremea se schimbă când... urechile te vor mânca. PAMFILE, VĂZD. 8. Din cauza unei boli de

urechi... aud toate ceva mai târziu. SNOAVA, IV, 127, cf. ALR I/1 h 53, A II 3. Prin urechii îi sufla Și pe Badea învia. BALADE, II, 53. Când este lună veche, Nu aude d-o ureche, Când este lună nouă, Nu aude de-amândouă, se spune în glumă despre cei bătrâni care nu mai aud bine. Cf. PANN, P. V. II, 146/16, ZANNE, P. I, 47. Ascultă cu urechile, vezi cu ochii, dar taci cu gura. ZANNE, P. II, 477. Mai credincioși ochii decât urechile (= mai multă crezare trebuie acordată celor văzute cu proprii ochi decât celor auzite de la alții). Cf. CADE, ZANNE, P. II, 336. Vai de cel ce strigă la urechea celui surd sau nu vorbi unde nu sânt urechi. Cf. ZANNE, P. II, 756, 841. Surdului să-i scoți bumbacu din urechi, se zice când cineva nu vrea să asculte cele ce-i spui și nu vrea să-ți urmeze povețele. id. ib. 753. Șoaptele voastre, În urechile noastre (= în zadar încearcă cineva să păstreze o taină, căci tot se va răspândi). id. ib. 456, 738. Ce e în gura beatului e în urechea treazului (= din gura celui beat află multe taine, multe adevăruri). Cf. CIAUȘANU, V. 208. Cel flământ n-are urechi de ascultat. DDRF, cf. ZANNE, P. III, 554. Îi cântă puricele în ureche, se spune despre cineva care nu se poate odihni, nu poate dormi de supărare, de necăjit ce este. Cf. DDRF, ZANNE, P. I, 629. Are ochi să vadă și urechi să audă. Cf. ZANNE, P. II, 346. Cine are urechi Și nu poate auzi? (Acu!). CAF III, 255. ♠ F i g. Și-n noaptea care urlă cu surda ei ureche Privește ca o lună prin zidurile veche. EMINESCU, O. IV, 305. Această reînvier de sentimente, acest ecou îndepărtat al unui nerealizabil vis de fericire, au răsunit la urechile omenirii, venind de la apus. IONESCU-RION, S. 259. Cele mai pure înălțimi ale ideii le încheie coborând brusc într-o comparație la al cărei auz roșesc și urechile zidurilor. C. PETRESCU, Î. II, 53. Singurătatea-nchide urechea ei îngustă De fiară prinsă-n liniște. VOICULESCU, POEZII, II, 20. Poeți! Vă puneți urechea pe inima țării Și-i ascultați bătăile neregulate. BENIUC, V. 28. Își aplecă urechea minții asupra stării ei lăuntrice, dar nu putut să-și dea seama dacă sufletul i s-a liniștit. PEDA, M. 442. ♠ (Fiind vorba despre divinitate) Mișei ce să roagă cu inimă frântă I-ai audzât, Doamne, cu urechea sfântă. DOSOFTEI, PS. 35/2. Dorirea mișeilor o audzi, Doamne, și gătirea inimii lor o luă aminte ureche ta (a. 1710). GCR I, 365/16. ♠ (Prin metonimie) Precum urechea hireșă, care iaste mai aproape decât toate urechile de gura minciunoasă, ce iasă dintr-acea gură nu aude, așa și sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul. CANTEMIR, HR. 139. Urechi iscoditoare ascultă și nu-i bine. SORBUL, T. 40. Toaca... umplea bogatele urechi de o chemare a credinței. BARBU, PRINC. 18. (Sugerează o persoană care trage cu urechea A I 1, care spionează) La sfatul cu vizirul fuseseră urechi. SADOVEANU, O. X, 305. ♠ Tâmpla urechii v. tâmplă¹. Toba urechii v. tobă (2). ♠ E x p r. A fi (numai) urechi (sau o ureche) = a asculta ceva foarte atent. Ce mai este? Sânt numai urechi! (a. 1875). URICARIUL, XXII, 45. De zeci și sute de ori trebui să spună același lucru și bătrâna numai o ureche era totdeauna. CONV. LIT. XV, 180. Acum flii numa urechi, dragii moșului..., ca să ascultați toate izbânzile ce făcu acest Ercule. ISPIRESCU, U. 29. Suntem toți numai urechi. CAMIL PETRESCU, U. N. 339. Nu cutezam să mă uit înapoi; eram numai urechi ca iepurele. DAN, U. 205. Felix e silit să-l asculte când i se spovedește...

e numai urechi. VINEA, L. II, 38, cf. ZANNE, P. II, 466. **A-și deschide (ochii și) urechile (în patru)** sau **a avea urechile deschise** v. d e s c h i d e. **A se face (numai ori tot) urechi** sau **a asculta cu urechea țintă** (ori cu toate urechile) = a asculta ceva cu multă atenție și cu mult interes. *Fata asculta cu toate urechile.* ISPIRESCU, L. 18. *Când începură ursitoarele să urzească, el se făcu numai urechi și auzi tot.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II, 466. *Fă-te urechi!* PAMFILE, J. III, 96, cf. CADE. **Îl ascultam cu urechea țintă.** MIHĂESCU, D. A. 163. **A-și destupa urechile** v. d e s t u p a. **Numai ochi și urechi** v. o c h i' (**A I 1**). (Învechit) **A avea urechi deschise despre...** = a fi foarte atent la... *Domnii Moldovei, pururea să aibă urechi deschise despre turci, să dea știre craiului de gândurile lor.* SIMION DASC., LET. 86. **A asculta c-o ureche** = a nu fi atent la cele ce se relatează, a asculta distrat. Cf. ZANNE, P. II, 468, CADE, DL, DM. **A nu avea urechi pentru** (ceva) = a nu voi să asculte ceea ce i se spune; a nu da importanță unor spuse, unor fapte. Cf. BARCIANU. *Pândarul însă n-avea urechi pentru spaima lui.* PREDĂ, M. 113. **A-și astupa urechea** v. a s t u p a. **A auzi cu urechile lui** = a auzi el însuși, a fi de față când se relatează ceva. *L-ai auzit cu urechile tale?... O fi vorbit de altceva.* DELAVRANCEA, O. II, 346. *Am auzit cu urechile mele, azi-dimineață, la radio, că se vor face exerciții de apărare antiaeriană.* M. ELIADE, C. 151, cf. TDRG. **Cine (sau cel care, cel ce) are urechi (de auzit sau, învechit, de auzire) să audă**, se zice pentru a se atrage atenția asupra importanței celor ce se spun. *Hristos iarăși: „Cine are urechi de auzire să audă!”* CORESI, EV. 513. *Atunce derepții lumina-se-vor... și cine are urechi de auzire să audă* (a. 1579). GCR I, 17/33. *Cine are-urechi s-audă ce murmur gurile rele.* EMINESCU, O. IV, 120, cf. CREANGĂ, A. 136, TDRG, PAMFILE, J. I, 137. *Stăpânirea da știre, ca să audă cei ce au urechi de auzit: adică gazdele hoțului.* SADOVEANU, O. XVI, 114. *Veniți mai aproape! — și cel care are Urechile de-auzit să audă!* BLAGA, POEZII, 49, cf. ZANNE, P. II, 457. **A ajunge (până) la urechile (ori urechea)** (cuiva) sau (învechit și popular) **a(-i) veni la (ori pe la, în) ureche (ori urechi, urechile)** (cuiva) sau **a(-i) intra în urechea (ori urechile)** (cuiva) sau (rar) **a suna la urechile** (cuiva), (învechit, rar) **a se sui întru urechile** (cuiva) = (despre vești, zvonuri, știri etc.) a ajunge la cunoștința cuiva; a se auzi, a se afla. *Strigarea celora ce au seceratu întru urechile D[om]n[u]lui Savaot întrară.* COD. VOR². 66^v/3. *Strigarea mea într-însu întră întru urechea lui.* PSALT. 25. *Au iertat cel înjurat pre cela ce l-au înjurat mai înainte, până a nu intra acealea cuvinte în urechile judecătorului.* PRAV. 243. *Sunase amu den la câpva la ureachile lui Vasilie Vodă aceastea.* M. COSTIN, O. 136. *Să-ți între-n ureache glasul meu de rugă, Să nu duc pedeapsă preste vreamă lungă.* DOSOFTEI, PS. 50/5. *Truța ta s-au suit întru urechile mele și voui pune... frâu în buzele tale.* BIBLIA (1688), 282¹/43. *După ce au vinit acestea toate la urechile lui Pătru Vodă..., multă scârbă au intrat în inema lui.* N. COSTIN, L.² 162. *Lui Alexandru Vodă i-au venit la urechi că Lupul păharnicul au și intrat în Valahia cu oastea.* ȘINCAI, HR. III, 7/10, cf. LB. *Asta e lucru mare și, dacă o intra în urechile celor mai mari, ce știi ce vă este*

gătit? PR. DRAM. 160. *Dacă o veste mincinoasă fi-ar veni la urechi..., socoți că n-ai suferi?* DELAVRANCEA, T. 29, cf. BARCIANU. *Știrea... se întinse... și în sfârșit ajunse la urechile lui Herdelea.* REBREANU, I. 188. *Nu e bine să vie la urechea celor mari toate nimicurile.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE. *Să țină cuvântări, cât mai tari, ca s-ajungă și la urechea lui vodă.* C. PETRESCU, I. II, 132. *Se înfurie cumplit când îi ajunse la ureche vestea.* DAN, U. 36. *Cred că această neasemuită întâmplare se cade să ajungă la urechile împăraștilor fecioare.* CĂLINESCU, O. IX, 25. *Protestă..., îngrozit la gândul că s-ar putea să ajungă ceva la urechile Laurei.* VINEA, L. II, 143. *Asta vorbă a ajuns și la urechile boierului.* VASILIU, P. L. 76. *Cum a venit acasă, i-a și intrat în urechi, știe tot.* UDRESCU, GL. *Ajunse vestea la urechile vătafului.* SNOAVA, III, 526. *Din gură în gură, are să ajungă până la urechile lui vodă.* ZANNE, P. II, 178. **A prinde (ceva) cu urechea** = a auzi. *Prindea cu urechea câte-o vorbă de ici, alta de colo și se cunoștea că de abia se ținea să nu rădă.* SADOVEANU, O. II, 453. (Regional) **A face (sau a prinde) urechi** = a auzi; a pricepe (**1**), a înțelege. Cf. ZANNE, P. II, 463. **A fi ochii și urechile** (sau **ochiul și urechea**) (cuiva) = a fi informatorul cuiva; a fi omul de nădejde, de încredere al cuiva. *Teleki Mihai... era ochii și urechile lui Rakoși.* ȘINCAI, HR. III, 77/10, cf. ALAS 25 II 1923, 5/3. *Pe cei care sânt ochii și urechile lui prea înțeleptul mare postelnic... știe cum să-i îndestuleze.* SADOVEANU, O. XII, 117. *Vedea, știa totul. Era ochiul și urechea direcției.* BART, E. 54. **Peștii au urechi** v. p e r e t e (**1**). **A trece din ureche în ureche** v. t r e c e (**I 4**). **A trage cu urechea** v. t r a g e (**II 9**). **A-i trece (sau a-i zbârnăi)** (ceva) **pe la (ori pe lângă) ureche** = a auzi ceva în treacăt, fără a afla ceva precis sau fără a-i da importanță. *Multe din ale babii trec pe lângă ureche.* SORESCU, L. L. II, 211, cf. PAMFILE, C. 54, DL, DEX. **Parcă i-a spus ariciul la ureche** v. a r i c i. (**A fi) urechea târgului** (sau **a satului, a pământului**), se spune despre cineva care e la curent cu tot ceea ce se petrece în lume; (a fi) atotștiutor. *Ce lucruri sânt acelea despre care scrie gazeta?... Căci, uite, eu ăsta, ce mă numește urechea târgului, să fiu al dracului dacă le știu.* FILIMON, O. II, 167, cf. BARONZI, L. 95, ZANNE, P. II, 463. **A umple urechile lumii** v. u m p l e. **A(-și) ține (sau a(-și) apleca, a pune) urechea (la...)** = a asculta cu atenție, cu auzul încordat (ceva sau pe cineva). *Ascunsă fiind în peșteră, am pus urechea cu mare luare aminte, îndată am cunoscut glasul unor oșteni.* BELDIMAN, N. P. II, 83/5. *Veți apleca urechea ta spre ascultarea cuvintelor vrăjmașului.* TEODOROVICI, M. 23/21. *Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost De-mi fiu la el urechea — și răd de câte ascult ca de dureri străine?* EMINESCU, O. I, 71. *Ridică fruntea, își pierde gravitatea normală..., apleacă urechea și ridică degetul către locul de unde vine cântarea.* CARAGIALE, O. III, 53. *El nu auzi, își aplecă urechea și ea repetă.* PREDĂ, R. 281. **A(-și) pleca urechea (sau urechile)** v. p l e c a (**A I 1**). **A zgâria urechile** (cuiva) = a atrage atenția cuiva, a sensibiliza pe cineva. *N-avea păreri tari, să zgârie cu ele urechile sau inima celorlalți.* POPA, B. 8. (Regional) **A(-și) băga (bine) (ceva) pe (sau la) ureche (sau urechi) = a)** a asculta cu atenție, a lua aminte la cele ce i se spun; a înțelege.

Cf. ZANNE, P. II, 462, CADE. *N-a băgat pe ureche să învețe*. ALR I 1 518/870. *Bagă bine pe urechi ce-ți spun!* UDRESCU, GL.; **b)** a-și închipui. CADE. (Prin nord-vestul Munt.) **A băga** (pe cineva) **în urechile** (cuiva) = a părți (5) pe cineva. UDRESCU, GL. *Te bag eu în urechile lui tat-tău!* id. ib. **A-i toca** (cuiva) **la ureche** v. t o c a¹ (1). **A-i împuia** (cuiva) **urechile** v. î m p u i a. **A-i șopti** (sau **a-i spune**, **a-i zice**, **a-i vorbi** etc.) (cuiva) **la** (sau **în**) **ureche** = a-i vorbi cuiva cu glas scăzut (pentru a nu fi auzit de alții sau pentru a da impresia că este vorba de un secret), a comunica în mod confidențial. *El vru să le arate mențiunile, deci puse de-i șopti oarecine la ureche*. MOXA, C. 67^f/10. *Aceasta se va face când va da stăpânul putere slugii-și pre ascuns, ce să zice, i va șopti la ureache*. PRAV. 324, cf. POLIZU. *Nevasta i-a șoptit ceva la ureche*. BOLINTINEANU, O. 424. *Mireasa lui... îi zise încet la ureche, sărutându-l*. EMINESCU, P. L. 11. *Ia mai îngăduiește puțin, nerăbdătorile, zise fata împăratului, luând o turturică în brațe, spunându-i nu știu ce la ureche*. CREANGĂ, P. 272. *Un biet vătaf de curte... Povești turburătoare Își spune la ureche*. MACEDONSKI, O. I, 23. *A șopti o vorbă la ureche e una, a critica e altăceva*. NĂDEJDE, C. V. 5. *M-am pomenit că-mi spune unul la ureche*. AL LUPULUI, P. G. 74. *Se plecă și-i șopti a doua oară, în ureche, apăsât*. C. PETRESCU, Î. I, 7. *Alții la braț... apucă pe poteci singuratece, vorbindu-și la ureche*. BRĂESCU, M. B. 20. *Eu îs cel care prindeam fetele prin zăvoi și le spuneam vorbe bune la ureche*. SADOVEANU, O. II, 347. *Câte un prieten își șoptea la ureche ce loc bun a găsit*. PUȘCARIU, M. 13. *El se alătură strâns de nevastă, pe același scaun, și îi șoptește ceva... în ureche*. ARGHEZI, S. XIII, 15. *S-a-ntâmpat că-i mai șopti apoi Și ceva în ureche Încet, nespus de-ncet*. BLAGA, POEZII, 24. *Vino mai aproape, vreau să-ți spun ceva. Își șușotiră apoi câțva timp la ureche*. CAMIL PETRESCU, O. II, 8. *Sosirea... ciudatului tânăr făcu să crească numărul șoptelilor. Boierii își spuneau în urechi cuvinte cu multe înțelesuri*. BARBU, PRINC. 43. *Regele a șoptit ceva la urechea unuia din vlăjgani*. v. ROM. octombrie 1970, 36. *Doamne, femeie, ce-ți pui tu mintea cu uciganul, îi șoptește omul la ureche*. SEVASTOS, P. 131. *Să te dai pingă ficiori, Să le șoptești la ureche Că tu nu ești fată veche*. VICIU, F. 128, cf. O. BĂRLEA, A. P. I, 432, cf. NALR - B I h 61, ALR - T I h 85. **A bate toaca la urechile** (sau **la urechea**) **surdului** = a-i vorbi cuiva degeaba, a sfătui pe cineva zadarnic; a nu fi ascultat. Cf. ZANNE, P. II, 754, BARCIANU. **A bate toba** (sau **degeaba bați toba**) **la urechea surdului** v. t o b ă (1). **A(-și) face urechea toacă** v. t o a c ă (1). **A fi tare** (sau **fudul**, **greu**) **de ureche** (sau **de urechi**) = a nu auzi bine, a fi cam surd. Cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, I, 301, BARCIANU, PAMFILE, J. I, 137, ALAS 25 II 1923, 5/3, CADE. *Cum moșneagul era cam tare de ureche, nu m-a simțit deloc până în clipa când m-am alăturat de el*. TOPĂRCEANU, O. A. II, 94. *Cum îl pui așa, în ureche, cum auzi-ți fel că toată lumea... știam eu că ești cam fudulă de ureche, mamă Zinco*. MUȘATESCU, T. 27. *Amândoi sănt... cam tari de ureche*. SADOVEANU, O. IX, 532. *Să trăiești, Măria ta, zbiră ea, știind... că doamna era tare de urechi*. SNOAVA, IV, 82, cf. UDRESCU, GL., ZANNE, P. II, 462, PAMFILE, C. 54. *Este tare de urechi, Că n-are două*

perechi, se zice, în bătaie de joc, despre cel care nu aude bine sau se preface că nu aude. Cf. PANN, P. V. I, 94/12, ZANNE, P. II, 460. **A-l lăsa** (pe cineva) **urechile** = a nu mai auzi bine. *Iorgule, mamă, oi fi auzit?... M-au lăsat urechile și pace...* DELAVRANCEA, O. IV, 15. **A avea urechi de cârpă** (sau **de saftian**) = a nu auzi bine, a fi cam surd. *Ho țeară!... că doar n-am urechi de saftian!* ALECSANDRI, T. 393, cf. ZANNE, P. II, 464. (Eliptic; epitet pentru cel care nu aude bine) *Taci, urechi de cârpă, îi zise vulpea și-i trase o palmă*. ISPIRESCU, L. 339. **A sufla vântul în urechile cuiva** v. s u f l a (I 1). **A avea bumbac în urechi** v. b u m b a c. **Are apă în ureche**, se zice despre omul care nu prea aude bine și e cam prostănac. Cf. ZANNE, P. II, 466. **A face pe surdul** sau (învechit, rar) **a face urechea surdă** v. s u r d (I 1). **A se face-ntr-o ureche** = a se preface că nu aude, că nu înțelege ceea ce i se spune. *În zădar însă li era toată rugămintea [tătarilor], că românii... se făceau într-o ureche și dumeau într-înșii ca în curechi*. MARIAN, T. 197, cf. ZANNE, P. II, 461. **(A fi) (cam) într-o** (sau, regional, **pe-o**) **ureche** = (a fi) lipsit de rațiune¹ (1), (a fi) cam nebun (2). *Crăciun, pe care mânia învinsese ș-acuma capul său într-o urechie Împotriva stăpânului puse, Sărea încoace și încolo ca ș-o strechie*. BUDAIDELEANU, T. V. 73, cf. LB. *Nastratin... era din fire cam p-oreche, nezdavan*. PANN, H. 3/7, cf. CIHAC, I, 301. *Ei, Ieronime, zise bătrânul vesel și-ntr-o ureche, ce mai lucrezi, ștregariile?* EMINESCU, P. L. 74. *Era vechil la Leonida, un grec bătrân, burlac și cam într-o ureche*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 14. *Voi sunteți într-o ureche!* I. NEGRUZZI, S. I, 150. *Era un locuitor în oraș cam într-o ureche*. REV. CRIT. I, 461. *Lordul John e-ntr-o ureche: Fluieră pe drum și cântă*. COȘBUC, P. I, 144. *Femeile modeste sunt cuib de fericire, Iar cele-ntr-o ureche sunt ciumă și perire*. id. S. 86, cf. ZANNE, P. I, 461, TDRG, PAMFILE, J. I, 137. *Știa dânsul că Vasile Baciuc e într-o ureche*. REBREANU, I. 20, cf. ALAS 25 II 1923, 5/3. *Mă lua lumea ca pe unul într-o ureche, care umblă după cai verzi pe păreți*. AL LUPULUI, P. G. 90, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Se uitau la el ca la unul într-o ureche și celelalte neamuri*. PAS, Z. I, 179. *Unii au spus că-i într-o ureche bătrânul*. LĂNCRĂNȚAN, C. II, 350, cf. L. ROM. 1978, 34. *Pepelea... era cam într-o ureche*. SBIERA, P. 5, com. MARIAN, ȘEZ. I, 219. *Hăplăugul de servitor... era cam într-o ureche*. I. CR. VI, 60, com. din ZAGRA - NĂSĂUD, CIAUȘANU, GL. **A-i intra** (sau **a-i turna**) (cuiva ceva) **pe o ureche și a-i ieși pe alta** (sau **pe cealaltă**) = a nu reține ceea ce i se spune, a nu asculta sau a rămâne nepăsător față de sfaturile primite. *Mii de spuneri de folos... nu le chibzuiam așa, Ci-mi intra pe o ureche și pe cealaltă-mi ieșea*. PANN, Ș. I, 5/4. *La judecători ce intră pe o ureche iasă pe alta*. NEGRUZZI, S. I, 248. *P-o urechie intră și pe alta iese*. BARONZI, L. 56. *N-ai frică... Ce intră pe-o ureche iese pe alta*. ALECSANDRI, T. I 040, cf. ZANNE, P. V, 457, 458. *Tot vorbe fără teme, care-mi intrau pe-o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă*. GANE, N. III, 33, cf. TDRG, PAMFILE, J. I, 137. *Ion strânse iar din umeri, în semn că ocările dascăliței îi intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă*. REBREANU, I. 199, cf. ALAS 25 II 1923, 5/3, CADE. *Sfatul lui Natanail îi intrase pe-o ureche și-i ieșise pe alta*. SADOVEANU, O. IX, 78. *M-am*

învăţat repede cu obiceiul lui de-a mă tot ameninţa: pe-o ureche-mi intrau ameninţările, pe cealaltă-mi ieşeau. V. ROM. ianuarie 1966, 70, cf. DEX. Tot ce-ţi poruncesc eu îţi intră p-o ureche şi-ţi iese pe cealaltă. SNOAVA, I, 196. (Cu parafrazarea expresiei) Şi maximele bătrânei pe-o ureche toate-i iese, Cum intrară pe cealaltă. EMINESCU, O. IV, 224. **A-şi închide urechile** = a nu fi receptiv la solicitările cuiva. Nu-ţi închide urechile... la cererile celui mic. GOLESCU, S. 142. **A-i trece** (cuiva ceva) **prin urechi** = (despre glas, zgomot etc.) a-i răsună cuiva în urechi din cauza intensităţii sunetului. *Cu mâna la cocardă am strigat de i-au trecut prin urechi: „Să trăieşti, Măria ta!”* GANE, N. II, 112. **A-i ieşi** (cuiva) **sufletul pe urechi** = a-i fi foarte frică. *Brrr... îmi iese sufletul pe urechi... Brrr... mi-e frică.* CONV. LIT. V, 76, cf. TDRG. (Învechit) **A-i băga** (cuiva) **bumbacul în urechi** = a bate pe cineva pentru a-l face să nu mai spună ceea ce trebuia tănuţit. Cf. ZANNE, P. II, 464. (Învechit) **Să-şi bage bumbac în urechi!** se spune ca avertisment pentru o persoană care a comis o faptă rea, dăunătoare altuia. id. ib. 465. **A bea până-i pocnesc urechile** = a bea foarte mult. *Ia şi d-ta câteva ocale de vin şi pun'te pe el de le bea pân' ți-o pocni urechile.* SNOAVA, IV, 436. **A bea de-i** (sau **până-i**) **trosnesc** (ori **să-i trosnească**) **urechile** v. **trosni**¹ (2). **A-i ţiui** (cuiva) **urechile** (sau **urechea, în urechi**) ori **a-i ţiui** (cuiva) **în urechi** v. **ţiui** (1). **A-i vâjâi** (cuiva) **urechile** v. **vâjâi**. **A-i desfunda** (cuiva) **urechile** = a-i trage cuiva o palmă¹. Cf. ZANNE, P. II, 463. **A scutura gărgăunii din urechea** (cuiva) v. **gărgăun**. **A-l lăsa (neaga) de ureche** = a lăsa dintr-ale sale, din încăpăţânarea sa. *În sfârşit, îmboldit şi înţepat de scrisorile mele, te lăsa neaga de ureche şi îmi răspunseşi la 8 iunie.* BARIŢ, I, 47, com. din GLODENI - TÂRGU JIU. (Prin Transilv.) **A-şi plăti urechea** = a face un lucru de mântuială, a rezolva o treabă numai pentru a scăpa de insistenţele cuiva sau de o consecinţă nedorită; a se achita superficial de o obligaţie. *Puchner îşi plăti urechea, cum se zice pe la noi... cu câteva mii de puşti vechi de cele cu cremene.* BARIŢIU, P. A. II, 43. *Credeau că toată porunca era iac-aşa un fleac, ca primăria să-şi plătească urechea.* AGÂRBICEANU, P. M. 131. (Prin Mold.) **Să-ţi mântui urechea** = (despre îndeplinirea unei obligaţii) de formă, de mântuială. Cf. ZANNE, P. II, 466. (Prin Mold.) **A-şi face urechea şucheată** v. **şu che a t** (2). (Regional) **A avea urechea** (cuiva) (sau **a târgului**) = a fi ascultat cu plăcere şi cu încredere de cineva, de cei din jur. Cf. ZANNE, P. II, 464. (Regional) **A da** (cuiva) **urechea** = a asculta cu atenţie şi cu plăcere pe cineva. Cf. CIHAC, I, 301. **A avea urechi de lup** = a) a auzi foarte bine, a avea un auz foarte fin. Cf. DDRF, ZANNE, P. I, 531, CADE; b) a fi deştept, isteţ. Cf. ZANNE, P. I, 531. **A fi urechea lui Dumnezeu** = a fi om bun, care dă sfaturi bune şi face numai bine semenilor săi. id. ib. II, 463. **A fi urechea dracului** = a fi om rău (A I I). id. ib. 464. ♦ (Familiar) Epitet pentru o persoană care nu aude bine sau care se prefacă că nu aude. *Ei, mă ureche! Pamfile, J. I, 137. Ia ascultă, bă ureche, nu face pe niznai cu mine!* UDRESCU, GL.

2. Partea externă, cartilaginoasă, vizibilă a urechii (A I I); auriculă, pavilion (6). *Rumpeşi gios cerceii de pre urechile muierilor voastre.* PO 286/16. *Când va găsi*

neştine un dobitoc făcând pagubă undeva la vreun loc..., nu-l va mărturisă domnu-său, ce-i va tăia urechile sau coada. PRAV. 15. *Pre unul au lăsat cu nasul şi cu urechile tăiate.* N. COSTIN, L.² 11. *Ureche dreapt[ă] de să va clăti, te vii bucura* (a. 1779). GCR II, 123/11. *Alexandru apucă pre Ducipal de corn şi de ureache.* ALEXANDRIA (1794), 23/11. *Gura să vedea largă mai până la urechi* (a. 1799). GCR II, 169/2. *Să-ţi împodobesti urechile în loc de cercei cu aripi şi os de peşte.* DRĂGHICI, R. 158/31. *Acei bărbaţi aveau în urechi verigi.* MOZAIICUL (1839), 769/14. *Iapa... Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate.* NEGRUZZI, S. I, 42. *Un astâmpăr nenţeles... De urechi parcă mă trage, din somn noaptea mă deştept.* ALEXANDRESCU, O. I, 178, cf. PONTBRIANT, D. *Caii cu capetele lor plecate şi cu urechile pleoştite fumegau de sudoare.* ALECSANDRI, O. P. 92. *În cotlon torcea motanul pieţănându-şi o ureche.* EMINESCU, O. I, 84. *Moşneag... pune căciula pe cap, o îndeasă pe urechi.* CREANGĂ, P. 81. *Huţu s-a roşit până la urechi şi nu mai ştia să deie cărţile.* SLAVICI, O. I, 92. *Căciula-i ţurcănească, trântită p-o ureche..., îl prindea ca p-un haiduc.* DELAVRANCEA, S. 25. *Un iepure, neam mare, cu urechile de soi.* BELDICEANU, P. 64. *Şi ce cap frumos răsare!... Şi la ureche, Uite-o floare.* COŞBUC, P. I, 103. *Iepurele ţupăia..., îndreptându-şi urechile ca nişte sulite în sus.* ADAM, R. 263. [Un băiat] *cu părul roşcat, cu urechile blegi, murdar, aduna la coloane de cifre.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 42. *Pentru a evita degerăturile urechii la copii, vom recomanda... ca tratament general să beie untură de peşte.* BIANU, D. S. *Rămăsese încă ceva de copil, de adolescent, în frăgezimea pielii obrazului, a grumazului, în sfârşul urechilor.* AGÂRBICEANU, S. 25. *Poartă un acoperemânt analog al capului, dar cu apărătoare ale tâmplerilor şi urechilor.* PÂRVAN, G. 13. *Conciul arată ca un cerc de bani, o căciulă cu pene la urechi.* BUCUȚA, R. V. 80. *Calul ciuleşte sau ascute urechile.* DR. V, 272. *Părul îl avea alb de tot, dat peste cap şi retezat în dreptul urechilor.* AL LUPULUI, P. G. 99, cf. CADE. *Ghioagă... merge la asal todeauna cu capela-ntr-o ureche şi chiuind ca la nuntă.* REBREANU, NUV. 279. *Un câine mare, sur, cu urechile pleoştite.* M. ELIADE, D. 73. *A povestit câteva anecdote... atât de picante, încât... simţeam cum îmi ard urechile.* C. PETRESCU, Î. I, 65. *Stăpânul, om gras, năduşit, cu creionul după ureche.* BRĂESCU, A. 164. *Chiotea asinul, pleoştind o ureche.* VOICULESCU, POEZII, I, 146. *Cinci godaci cu părul creţ şi cu urechile drepte.* SADOVEANU, O. VII, 278. *Cu pălăria pe o ureche, cum îi şade bine omului supărat, porni spre sat.* DAN, U. 62. *Cu degetul de la mâna dreaptă îşi bătea vârful roşu al urechii.* ARGHEZI, S. XI, 118. *La răset n-am pereche, Încât ades cumuna îmi cade pe-o ureche.* CĂLINESCU, L. L. 210. *Îi bătea la tălpi cu nuiete şi-l fîntuia de urechi.* VIANU, L. R. 51. *Ca să-l aud mai bine mi-am lipit De glii urechea.* BLAGA, POEZII, 6. *În urechi, şapte icuşari... înşiraţi pe fir de mătase îi băteau umerii.* STANCU, D. 7. *Şi, ca să mă bage-n streche, Punea şi-un mac la ureche.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 53. *Îi luă cascheta, care-i ajungea până peste sprâncene şi urechi.* VINEA, L. II, 273. *Îşi dădu pălăria pe-o ureche.* PREDĂ, D. 129. *Puiul de elefant se scutură de apa ce-i şiroia pe urechile clăpăuge.* V. ROM. februarie 1970, 15, cf. D. MED. *Ştire-aş peana cum se pune, C-aş pune-o după ureche.*

JARNÍK – BÂRSEANU, D. 397. *Urechile de fi se roşesc şi ard, te vorbeşte lumea.* ŞEZ. I, 51. *Aşa-i fata de frumoasă... Buzele ca clişele, Urechile ca leucile, Măselele ca piulele.* BIBICESCU, P. P. 304. *Că ruja de la ureche, Di ce-o port, din ce-i mai verde.* VICIU, F. 94, cf. ALR I 1 090, ALRM II/1 h 25. *Apoi sabia trăgea, Urechile îi tăia.* BALADE, II, 17. *Țucu-ți ochii și-o sprânceană Și cerceii din ureche.* FOLC. TRANSILV. II, 545, cf. NALR – B I h 42. *Oprește sânge pentru tobă și urekili, ficatu.* T. DIAL. M. I, 107. *Aia este iepuroaica a bătrână. Nu vedeți ce urechi lungi are?* SNOAVA, III, 202. *După ce-ți degeră urechea, degaba mai pui căciulă.* Cf. CADE, ZANNE, P. II, 457. *Sărăcia îi roade urechile.* PANN, P. V. I, 156/6, cf. ZANNE, P. V, 577. *Stă pitit ca iepurele și ciulește urechile, se zice despre un om foarte fricos.* Cf. PANN, P. V. III, 52/12, ZANNE, P. I, 490. *Ține lupul de ureche, se zice despre un om slab care încearcă să înfrunte pe unul puternic.* Cf. ZANNE, P. I, 527. *Urechi să fie, că spate destule (= cel neascultător sau cel vinovat își va primi pedeapsa cuvenită).* id. ib. II, 457. *N-are urechi și umblă să-și cumpere cercei.* Cf. CADE, ZANNE, P. III, 96. *Cămila, cercând coarne, urechile și-a pierdut, se spune despre cel care, din prea multă lăcomie, pierde și ceea ce are.* *Unii... spre streinele avuții neîmplutele mâni întinzându-și, și cel puțin ce avea din palmă le-au fugit; că precum se zice prostul cuvânt: „cămila, cercând coarne, urechile și-au pierdut”.* CANTEMIR, IST. 152, cf. DDRF, ZANNE, P. I, 362. *Voind să poarte cercei mai buni, își pierde urechile.* ZANNE, P. III, 96. *Au cercat cămila să-și puie cercei la urechi, apoi și urechile le-au tăiat.* R. POPESCU, CM I, 520. *Poartă condei la ureche, Ca să-i zicem logofete. Și când îl iei de scurt zice: Sânt logofăt să te-nvăț Cu cuțit să scrii pe băț.* PANN, P. V. I, 170/2. *Ghisează numai domnii, boierii... poartă condei la ureche ca să-ți zicem logofete.* JIPESCU, O. 130, cf. ZANNE, P. IV, 419. *Te-aș vâri în sân, dac-ai încăpea (sau dar nu încapi) de urechi, i se zice unei persoane pe care nu o agreezi sau care te-a supărat cu ceva.* Cf. ALECSANDRI, T. 433. *Tare-mi ești drag! Te-aș vâri în sân, dar nu încapi de urechi. Ia mai bine ogoiește-te oleacă.* CREANGĂ, P. 253, cf. ŞEZ. II, 75, ZANNE, P. II, 427. *Își pune capul între urechi și se duce, se zice despre un om care o pornește pe drumuri fără nici un rost.* Cf. PAMFILE, J. I, 137. *Și-a pus capu-ntră urechi și nu se mai uită-n lături, se zice despre un om foarte încăpățânat.* id. C. 54. *Nu i s-a dus de după ureche, se zice despre un tânăr foarte încrezut.* Com. din PIATRA NEAMȚ. *Încârligată, învârligată, În ureche de carne animată (Cercelul).* ŞEZ. I, 196. *În pădure născui, În pădure crescui, Acasă dac-ă m-aduse, Cercei grei de urechi îmi puse (Cobilița).* CAF III, 258. ◇ F i g. *Scoica... o mai păstra acolo numai pentru urechea ei roză de sidef, să-și cânte singură, când odaia e goală.* C. PETRESCU, I. I, 244. [Luna] măsoară iepurește păduri, livezi, moșie, Ciulind urechi de raze prin verzele ovăz. PILLAT, P. 129. *Mugurii prea lacomi de lumină Își zgulesc acum Urechile în guler.* BLAGA, POEZII, 22. ◇ L o c. a d v. **Până peste** (sau **în, între**) **urechi** = extrem de mult, foarte mult. *Crede-mă că sânt sătul până piste urechi de străinătate.* KOGĂLNICEANU, S. 135. *Nu numai că m-ai înglodat în datorii pân' în urechi, ba încă m-ai și făcut să-mi lepăd numele tătâni-meu.* ALECSANDRI, T. 1 016. *Această apucătură a fetelor amorizate, cum se*

zice, până peste urechi. MARIAN, NU. 25, cf. ZANNE, P. II, 468, TDRG, CADE. ◇ E x p r. **A se culca pe o ureche** (sau **pe urechea aia, pe cea ori pe acea ureche**) = a se lăsa în nădejdea altcuiva și a nu-și mai bate capul cu nimic; a rămâne nepăsător, a nu se mai sinchisi de nimic. Cf. ZANNE, P. II, 459. *Cel ce a făcut o asemenea vitejie nu crez să se fi culcat pe urechea aia și să fi stat numai așa cu degetul în gură.* ISPIRESCU, L. 257. *Tu n-ai răgazul să mă urmărești. – Nu te culca pe urechea aia!* VINEA, L. II, 106, cf. UDRESCU, GL., O. BÂRLEA, A. P. I, 103; **b)** a aștepta în zadar să se îndeplinească o făgăduință, o speranță. V. și c u l c a. Cf. HEM 16. *Mi-ai dat caietul acesta pretinzându-mi să-l umplu. Bine, bine! gândeam, zâmbind de simplitatea prieteșugului tău; culcă-te pe acea ureche, dragul meu; și am pus caietul pe masă.* CONV. LIT. III, 98. *După moartea d-tale, tot mi-a veni și mie ceva parte... – Culcă-te pe-acea ureche. Purtarea ta m-a revoltat astfel, că, în ciuda ta, am de gând să las în urmă-mi o jumătate duzină de fluturi.* ALECSANDRI, T. 819. *Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche din partea voastră; la sfântul așteaptă s-a împlini dorința lui.* CREANGĂ, P. 188, cf. DDRF, ZANNE, P. II, 459, CADE. **A se lăsa pe o ureche** = a nu se mai ține de o treabă începută. V. și l ă s a. *Boierul ședea cu ei – că, altfel se mai lăsau pe o ureche cei trei flăcăoani.* SNOAVA, I, 202. **A râde cu gura până la urechi** sau **până i se duce gura la ureche** (ori **la urechi**) = a râde foarte tare, cu mare poftă. *Le-am lăsat și eu pe fete să rădă până li s-a duce gura la ureche.* CREANGĂ, A. 67. *Întoarse capu-i zbârlit, răzând c-o gură până la urechi.* SADOVEANU, O. IX, 412, cf. CIAUȘANU, GL., ZANNE, P. II, 186. **A sta** (sau **a ședea, a cădea**) **pe urechile** (cuiva) = a sta pe lângă cineva creându-i neplăceri, plictisindu-l etc. Cf. ZANNE, P. II, 468, CIAUȘANU, V. 207, UDRESCU, GL. **A (-și) ascuți** (sau **a (-și) ciuli, a (-și) aținti, a (-și) aține, a întinde, a lungi**) **urechile** (sau **urechea**) = a-și încorda auzul pentru a desluși un zgomot, a asculta cu mare luare-aminte, cu atenția sporită. Cf. LB. *Pasc cai albi... Și urechea ascuțind-o glas de-aud prin arbori groși.* EMINESCU, O. IV, 129. *Și-și număra banii... ascuțindu-și mereu urechea, pentru ca să-i ascundă îndată ce ar simți că se apropie cineva.* SLAVICI, O. I, 192. *Furișează câte o privire ori ș-ascut urechile, dar d-or prinde ceva.* DELAVRANCEA, T. 133, cf. BĂRCIANU. *Ridici din iarba verde capul, Ații urechea.* COTRUȘ, V. 7. *M-am strecurat în pat..., ciulind urechea să prind ce se vorbește.* AL LUPULUI, P. G. 184. *În măracini, pitiți ghem, iepuri lungesc urechile, luând seamă.* MANIU, S. I, 23, cf. CADE. *Catrinuța ciuli urechile, fiindcă i se păru că se aude mătușa Ilinca dereticând.* C. PETRESCU, I. II, 23. *Își făcu loc și întinse urechea, ca să asculte.* SADOVEANU, O. XII, 79. *Grănicerii..., cum mă simt, încep să ciulească urechile.* MIHĂESCU, R. 22. *Îmi ascuții urechile, în dreapta, în stânga.* Nimic. BLAGA, H. 17. *Dacă ciulești o clipă urechile, vei prinde zumzetul calin al pianului.* BOTTA, S. III, 54. *Voi ațintiți urechea și ascultați.* ISANOS, T. L. 35. (Regional) **A schimba urechile** (în **apoi** sau, i n t r a n z., **din urechi**) v. s c h i m b a (I 5). (Regional) **A se face ureche sută** = a se prefăca că nu aude sau că nu știe ceva. Com. din TRANSILV. **A-i rupe** (cuiva) **urechile** v. r u p e (6). **A-i da** (cuiva) **peste urechi** = a mustri¹ (2), a pedepsi (2) pe cineva. Cf. ZANNE, P. II, 468. **A trage**

(sau a lua) **de urechi** (sau **de ureche**) (pe cineva) = a) a pedepsi pe cineva trăgându-l de ureche (**A I 1**). *Doamne, cum nu ai un dascăl, să te tragă de urechi.* EMINESCU, O. IV, 533. *Am să te întâlnesc într-o zi și te iau de ureche.* VLASIU, D. 31; b) a mustra' (2) aspru. □ *Antrenorul a tras de urechi echipa după meci.* **A-și prinde urechile** = a intra într-o încurcătură. □ *Ne-am prins urechile cu lucrarea aceasta.* **A(-i) roade** (sau **a(-i) mânca**) (cuiva) (**și**) **urechile** = a mânca foarte mult de la cineva, păgubindu-l. Cf. DEX 811. □ *Are o poftă de mâncare grozavă, își mănâncă și urechile!* **A roade** (cuiva) **urechile** v. **roade**¹ (**1**). **A(-i) fi** (cuiva) **urechile roase de...** = a fi plictisit de..., a cunoaște ceva prea bine, a fi avut mult de a face cu... *De lume am fugit; o știu eu cât e de dulce și de amară, bat-o pustia s-o bată!* *Lui Ivan i-s roase urechile de dansa.* CREANGĂ, P. 314, cf. ZANNE, P. II, 466. **Rosura urechilor** v. **rosură**¹ (**1**). **A pune** (pe cineva) **la ureche** = a menaja (**I**) pe cineva. Cf. ZANNE, P. II, 465. *De, că n-o să te puie la ureche, când te-o vedea, n-ai grijă.* UDRESCU, GL. **A umbla cu flori** (sau **cu floare**) **la urechi** (ori **la ureche**) = a nu avea nici un fel de grijă. Cf. PANN, P. V. II, 144/26, DDRF, ZANNE, P. I, 171. **A pune** (cuiva) **flori** (sau **ghiocei**) **după** (ori **la**) **urechi** (sau **ureche**) = a-și bate joc de cineva, a înșela pe cineva. *Vrei să-mi pui flori după urechi cu sfrijătu cel de Gălușcă?* ALECSANDRI, T. 708, cf. DDRF. *Maica preoteasă le punea ghiocei la ureche.* ap. ZANNE, P. I, 188, cf. 171. **Floare** (sau **flori**) **la ureche** v. **floare**. **Cercel la ureche** v. **cercel**. **A pune** (ceva) **cercel la ureche** = a acorda puțină importanță unor lucruri, a trata ceva cu indiferență. Cf. ZANNE, P. III, 97. **A purta căciula pe-o ureche** sau **a umbla cu cușma pe-o ureche** = a nu-i păsa de nimeni și de nimic, a nu avea nici o grijă; a-și bate joc de orice. Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 44, com. MARIAN. **A îndesa** (sau **a tufli**) **căciula pe urechi** = a se prefăce că nu știe; a nu-i păsa de nimic. Cf. ZANNE, P. III, 44. (Regional) **A se pune** (sau **a se porni**) **pe-o ureche** = a face ceva (a munci, a mânca etc.) fără limite; a nu se lăsa până nu realizează ceea ce și-a pus în gând. Cf. ZANNE, P. II, 459, CIAUȘANU, GL. **A-i asuda** (cuiva) **urechea pentru** (ceva) v. **asuda**. **A i se lungi** (cuiva) **urechile de foame** v. **lungi**. **A i se lungi** (cuiva) **urechile așteptând** (sau **de așteptare**) v. **lungi**. **A avea urechi lungi** (cât de măgar) = a fi neînvățat, neinstruit; a fi prost (**B II 4**). Cf. ZANNE, P. II, 462. **A-i crește** (cuiva) **urechile** = a se zăpăci (**1**), a se prosti¹ (**2**). id. ib. 463. **A umbla cu capul între urechi** v. **cap**. **A ține leul de urechi** v. **leu**. **A pune mult pe-o ureche** = a se îmbăta strașnic. Cf. ZANNE, P. II, 465, CIAUȘANU, GL. **A nu (o) duce la ureche** = a bea foarte mult. Cf. ZANNE, P. II, 465, TDRG, ALAS 25 II 1923, 5/3. *Stăpănu-său cel vechi va fi fost de cei care nu duc la ureche.* SADOVEANU, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D. (Cu parafrazarea expresiei) *Bea cutare? - Păi ce, crezi că duce la ureche?* PAMFILE, J. II, 171. **Nu duce nimenea la ureche**, se spune ca o muștrare la adresa celor ce beau prea mult. ZANNE, P. II, 465. **A mișca din urechi** v. **mișca** (**I 1**). **A-i veni** (cuiva) **apa pe urechi** v. **apa**. **A cerca vinu pe-o ureche** = a face pe prostul (**B IV I**) sau a fi prost. Cf. ZANNE, P. IV, 190. ◇ **C o m p u s**: (prin

nordul Munt.) **urechi-de-țol** = nume dat ursului. Cf. CANDREA, F. 265. *Taci, că auziși și-tu, urechi de țol!* RĂDULESCU-CODIN, I. 233.

3. **Facultatea de a auzi**; simțul auzului, auz. *Ochii D[om]n[u]lui sântu spre derepși și urechile lui întru rugăciurile lor.* COD. VOR². 77^v/5, cf. PSALT. 60. *De câți domni, cetindu, lăcrămădz, când gândesc de îmbunăturile ce priimea întru urechile sale, când viețuia.* N. COSTIN, C. 46. *Au dăruiț pasărilor glas de cântare dulce ca să-i veselească urechile cu cântarea.* MOLNAR, RET. 19/4. *Să se învețe cum trebuie a ceti..., așa ca slujba și cetania în urechile ascultătorilor să fie plăcută* (a. 1810). IORGA, S. D. XII, 201. *Stilul sec nu este primitor de nici un fel de podoabă, pentru că a lui toată vrednicie se socotește ca să fie înțeles și nu privește ca să mulțumească nici imaginația, nici urechea.* CR (1834), 292¹/4. *Se ivește un sat cu nume ce bate frumos la ureche: Izela.* MOZAIICUL (1839), 533/12. *Urechea mea fu izbită de înfiorarea frunzelor.* PELIMON, I. 99/17. *Fiece vorbă... murea pe buzele tale și alta mângâia urechea mea.* BOLINTINEANU, O. 340. *Ochil meu țintea la fața ta, urechea mea la armonia cerurilor.* CARAGIALE, O. IV, 164. *Firme scrise cu caractere neobișnuite, purtând niște nume ciudate pentru urechea românului.* STERE, S. 61. *Oprită, respirarea foșnește cu ecouri Lăuntrice-n ureche.* CODREANU, S. I, 49, cf. IVELA, D. M. *Are urechea delicată.* ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. *Există oameni care n-au ureche pentru muzică.* PUȘCARIU, C. S. 343. *În șanțuri oamenii caută unii la alții, cu priviri neliniștite, cu urechea atentă.* C. PETRESCU, I. II, 14, cf. SCRIBAN, D. *Citea tare..., cu un ton de mulțumire și îngâmfare, pe care o ureche atentă l-ar fi prins întotdeauna.* I. M. SADOVEANU, S. 182. *Craiul negru povestește Basmul, pe moldoveneste, Stihuri vechi, de slovă veche, Mir de suflet și ureche.* ARGHEZI, S. P. 124. *Un fiu de muzicant se naște cu o ureche exercitată pentru sunurile muzicale.* CĂLINESCU, C. O. 106. *Dacă urechea este atentă și mintea ascultătorului este subțire și prevenită..., învățătura omului poate deveni foarte întinsă.* VIANU, L. R. 50. *Scârțâitul [portiței] îl aveam în urechi tot timpul drumului.* H. LOVINESCU, T. 100. *Muzica lui Chopin a intrat în urechea tuturor.* M 1960, nr. 3, 43. *Sta mult acolo la cârciumă și biata femeie trebuia să fie cu Urechea la drum.* SORESCU, L. L. III, 116. *Un fir de zumzet în ureche.* VULPESCU, P. 121. *Haine noi cu bumbii vechi Sună cam rău la urechi, se spune despre lucruri nepotrivite, mai ales despre soți între care e mare deosebire de vârstă.* Cf. ZANNE, P. III, 182. ◇ **Exp r.** (**A avea**) **ureche muzicală** = (a avea) facultatea de a percepe just (și de a reproduce în mod exact) sunetele muzicale. *Avea darurile lui. Un glas așa de dulce și de curat, o ureche atât de muzicală.* CONTEMPORANUL, V. 1, 197, cf. CADE. [Irina:] *Cum e tema...? (Fredonează.)* [Petru:] *Aș! (o cântă la pian.) Asta e, domnișoară. Dar cu urechea ta muzicală...* H. LOVINESCU, T. 5, cf. DM. *Dar cu ce să cânte Dacă n-are gură și ureche muzicală?* SORESCU, D. 72, cf. M. D. ENC. *Caragiale nu cânta din nici un instrument, dar avea ureche muzicală.* CIOCULESCU, C. 223, cf. DEX. (**A cânta**) **după ureche** = (a reproduce o melodie) după auz, fără a folosi partitura. Cf. TDRG. *Am învățat un cântec cu vioara, după ureche.*

PAMFILE, J. II, 171, cf. CADE. *Eu am învățat ceva după ureche...*, cum i-au cântat tatei de ziua lui. SADOVEANU, O. VIII, 53, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Cunoștea mai toate operele dramatice și comice, simfoniile de asemenea, fără să fi deprins a descifra bucățile mai grele sau a transcrie notele după ureche.* CIOCULESCU, C. 223. **A nu(-și) crede urechilor (sau urechile) sau a nu-i veni (cuiva) să-și creadă urechilor v. crede.** **A nu(-i) suna (cuiva) bine la (sau, învechit, în) ureche (ori urechi) v. suna (3).** **A(-i) suna (sau a-i răsună) (cuiva) în urechi (sau în ureche) v. suna (3).** **A-i (mai) suna (cuiva) (încă) la (sau în) urechi (sau în auz) v. suna (3).** **A avea urechea bună = a avea auzul fin.** Cf. CIHAC, I, 301.

4. C o m p u s e:

urechea-babei = a) ciupercă comestibilă, cămoasă, cu pălăria de forma unei cupe neregulate, răsucită ca o ureche (**A I 2**), galbenă sau trandafirie pe partea exterioară și roșie-portocalie pe partea interioară, și care crește, toamna, în grupuri, în locurile umede din păduri; (regional) baba-ureche, iarbă-de-urechi (*Peziza aurantia*). Cf. PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 28, SCRIBAN, D., BORZA, D. 195; **b)** ciupercă comestibilă, cu pălăria emisferică, albă sau trandafirie pe partea exterioară și roșie-aprinsă pe partea interioară, și care crește, primăvara, izolată sau în grupuri, pe ramurile căzute și putrezite din pădurile umede; (regional) urechea-Iudei, urecher (**I**), urechiușa-babei, urechiuși (**I**) (*Peziza coccinea*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 28, BORZA, D. 195; **c)** (regional) ciupercă comestibilă, cu piciorul foarte scurt și gros, cu pălăria mare în formă de castron, de culoare galbenă-brună pe partea exterioară și alburie pe partea interioară, și care crește, în grupuri mari, pe trunchiuri putrede de brad; ceșcuța-babei, (regional) lămâiță, pitacu-dracului (*Peziza venosa*). Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 195; **d)** numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (HEM 2 277, H IV 71, 84, X 228, 531, XVIII 169); gheață (*Sedum spectabile*) (BORZA, D. 158);

urechea-iepurelui = a) plantă cu tulpina glabră, ramificată spre vârf, cu frunze ovale, cu flori galbene dispuse în corimb și fructe achenă; (regional) dosnică bărbătească, lăutoare, ureche-tătărească, urechelniță (**II 2 a**), urechiușă (**II 4**) (*Bupleurum rotundifolium*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 224, GRECESCU, FL. 242, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, SCRIBAN, D., BORZA, D. 34, BUTURĂ, EB.; **b)** plantă cu tulpina erectă, ramificată spre vârf, cu frunze ușor rigide, adesea încovoiate în formă de seceră, cu flori galbene dispuse în corimb, cu fructe netede, brune-roșii, și care crește prin locuri aride și pietroase; (regional) ureche-tătărească, urechelniță (**II 2 b**) (*Bupleurum falcatum*). Cf. BRANDZA, FL. 224, GRECESCU, FL. 242, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 34; **c)** plantă cu frunze lanceolate, cu flori galbene dispuse în corimb, cu fructe acoperite cu perișori scurți și aspri, care crește prin pășunile stâncoase din regiunea alpină și subalpină; anasonul-cailor (*Bupleurum diversifolium*). Cf. PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 34; **d)** plantă cu frunze ascuțite, cele de lângă rădăcină, și ovale, cele superioare, cu flori galbene-aurii dispuse în corimb, și

care crește prin locuri stâncoase (*Bupleurum aureum*). Cf. GRECESCU, FL. 242, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 396; **e)** (regional) urechelniță (**II 1**) (*Sempervivum tectorum*). BORZA, D. 159; **f)** (regional) curcubeu (*Lychnis coronaria*). id. ib. 102; **g)** *Stachys lanata*. id. ib. 164; **h)** numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. *Urechea-iepurelui, o buruiană ghimpoasă ce face rod ca curmalele.* I. GOLESCU, C., cf. DAMÉ, T. 185. *Urechea-iepurelui se fierbe cu lapte dulce de la o oaie neagră, se spală pe unde sunt rănille.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 147;

urechea-iepurelui = numele unui motiv ornamental pe ouăle de Paști. *Ornamentele ce se întâlnesc aici sunt:... țâța-vacii, unghia-caprei, urechea-iepurelui.* CAF XI, 98.

urechea-porcului = a) plantă cu tulpina erectă, ușor păroasă și ramificată în partea superioară, cu frunze ovale, crestate, neregulate pe margini, cu flori mici albastrii-violacee, și care crește prin tufișuri pe marginea drumurilor; (regional) buruiană-de-bubă, buruiană-lată, coada-mielului, cocean-căpresc, iarba-somnului, jaleș, jaleș de câmp, jaleș sălbatic (*Salvia verticillata*). Cf. PĂCALĂ, M. R. 18, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, SCRIBAN, D., BORZA, D. 155; (regional) **b)** coada-lupului (*Salvia austriaca*). BORZA, D. 154; **c)** cînsteț (*Salvia glutinosa*). BORZA, D. 154; **d)** jale (*Salvia pratensis*). Cf. ALR SN III h 656/95, ALRM SN II h 471/95; **e)** cătușă (*Ballota nigra*). BORZA, D. 29; **f)** urzicuță (*Coleus blumei*). id. ib. 50; **g)** crucea-pământului (*Heracleum sphondylium*). id. ib. 83; **h)** numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. H X 43, 150, 205, 534, ȘEZ. VIII, 39, com. din TÂRCĂIȚA - BEIUȘ, ȘEZ. XV, 138;

urechea-ursului = a) mică plantă erbacee din familia primulacee, cu frunze cămoase, ovale, glabre și ușor crestate pe margini, cu flori galbene, numeroase, dispuse în buchet în vârful tulpinii, și care crește pe stânci calcaroase în regiunile montane, adesea cultivându-se ca plantă decorativă; (regional) ciuboșica-cucului, ciuboșica-ursului, nu-mă-uita, urechea-șoarecelui, urechița-ursului, urechiușă (**II 3**) (*Primula auricula*). Cf. BAR. - MUNT., W. 77/11, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 059, PHILIPPIDE, P. 98, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 137; **b)** (regional) ciuboșica-ursului (*Cortusa matthioli*). BORZA, D. 52; **c)** roiniță² (*Melissa officinalis*) (Ulmu - Călărași). Cf. ALR I 1 943/960; **d)** numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. H II 243, v 208, 374, VII 480;

(Bot.; regional) **urechea-boului = a)** plantă erbacee ornamentală, din familia compozee, cu frunze ovale, adânc crestate pe margini, cu flori divers colorate, dispuse în capitule la vârful ramurilor, cele de pe margine fiind albe sau divers colorate; ochiul-boului (*Callistephus chinensis*). Cf. BORZA, D. 37; **b)** degetar (*Digitalis grandiflora, Digitalis ambigua*). Cf. BORZA, D. 60;

(Bot.; regional) **urechea-șoarecelui = a)** (și în forma **urechea-șoarecului**, BRANDZA, FL. 321, N. LEON, MED. 35, PANȚU, PL.) vulturică (*Hieracium pilosella*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, DDRF, BRANDZA, FL. 321, GRECESCU, FL. 364, N. LEON, MED. 35, PANȚU, PL., BORZA, D. 84; **b)** rușuliță (**a**) (*Hieracium aurantiacum*).

Cf. BORZA, D. 84; c) nu-mă-uita; (regional) urechea-șoricelului (*Myosotis palustris*, *Myosotis silvatica*). Cf. BRANDZA, FL. 377, GRECESCU, FL. 409, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 113; d) (și în forma **urechea-șoarecului**, BRANDZA, FL. 398, PANȚU, PL., BORZA, D. 160) încheietoare (*Sideritis montana*). Cf. BRANDZA, FL. 398, GRECESCU, FL. 475, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 160; e) urechea-ursului (*Primula auricula*). BORZA, D. 137;

(Bot.; regional) **urechea-șoricelului = a**) nu-mă-uita; (regional) urechea-șoarecului (*Myosotis palustris*, *Myosotis silvatica*). BORZA, D. 113; b) ochiul-șarpelui (*Myosotis arvensis*). id. ib.;

(Bot.; regional) **ureche(a)-tătărească** = urechea-iepurelui (*Bupleurum falcatum*, *Bupleurum rotundifolium*). Cf. BARONZI, L. 147, BRANDZA, FL. 224, GRECESCU, FL. 242, BORZA, D. 34, EORM. CUV. I, 81;

(Bot.; regional) **urechea-ciutei** = urechelniță (II 1) (*Sempervivum tectorum*). Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 3. Pentru aducerea laptelui se dă vitei să mănânce... o buruiiană numită urechea-ciutei. id. ib.;

(Bot.; regional) **urechea-Iudei** = urechea-babei (*Peziza coccinea*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BORZA, D. 195;

(Bot.; regional) **urechea-măței** = urechelniță (II 1) (*Sempervivum tectorum*). Cf. BORZA, D. 159;

(Bot.; regional) **urechea-oii** = pătlagină (I) (*Plantago maior*) (Izbiceni - Corabia). Cf. ALR SN III h 650/886, ALRM SN II h 465/886;

(Bot.; regional) **urechea-omului** (sau **-hârțului**) = popilnic (I) (*Asarum europaeum*). Cf. BORZA, D. 25;

(Bot.; regional) **urechea-lupului** = numele unei plante erbacee nedefinite mai îndeaproape. Cf. H XVIII 41, 168;

(Bot.; regional) **urechea-caprei** = numele unei plante erbacee nedefinite mai îndeaproape. Cf. ȘEZ. XV, 138. *Urechea-caprei crește la munte*. ib.

II. (Popular) Opercul; deschiderea branhială a peștilor, acoperită de opercul. Cf. LB, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 279¹/15, ISER, POLIZU, CIHAC, I, 301, BARCIANU, ALEXI, W., M. D. ENC. *Scotea din luntrea de la picioare, vărându-i două degete în urechi, un pește și-l arunca fulgerător în luntrea lui taică-su*. NEAGU, I. 5. [Mrenei] *i-am da[t] la urek, am muiat-o ș-am terminat*. T. DIAL. M. I, 126. *Găsit-au pește-ncurcat... De urechi că mi-l luară, 'Ndărăt se înturnară*. CAF III, 11. *Oricâtă apă bea un pește, toată o scoate pe urechi, se spune la adresa celor risipitori*. Cf. ZANNE, P. I, 588.

III. (Anat.; învechit; și în sintagma *urechea inimii*) Auricul. *Urechea inemiei de se va clăti, cuvânt de intristare veri avea*. PARACLIS (1639), 262. [Inima are] *doao cămeri și doao urechi*. I. NAT. 89. *Urechea inimii cea stângă cuprinde ca doao unțe de sânge*. CALENDARIU (1814), 104/24. *Inima se împarte în doao urechi, în doao cămări și în doi folcuți*. TEODORI, A. 67/15. *Cea din sus parte se numește urechile inimii (atria), cu numărul doao*. ANTROP. 80/1, cf. CIHAC, I, 301, SCL 1960, 709.

B. P. a n a l. Nume dat unor părți de unelte, obiecte, construcții etc., asemănătoare (ca formă sau ca așezare) cu o ureche (A 12) sau cu părți ale ei.

I. Denumeste partea cu orificiu sau orificiul unor unelte, piese etc.

1. Partea acului de cusut prin care se petrece ața. *Nu poate încăpea cămila pren urechile acului drept multă strimtură*. CORESI, EV. 294. *Mai lesne iaste funea corabiei a treace pre urechile acului*. IEUD, 229/17. *Mai lesne iaste cămilei să treacă pre în urechile acului, decât bogatului să între întru împărăția ceriului*. CHEIA ÎN. 37^t/22, cf. LB, ISER, BAR. - MUNT., W. 611¹/25, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 301, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Se trece ața prin urechile unui ac*. ANTIPA, P. 487, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, STIL. 14, SCRIBAN, D. *Farmede aș fi voit să fac și printr-o ureche de ac*. ARGHEZI, S. II, 7. *Măi, frățicule, să te văd... gras ca scripca, tare ca fluierul și din tâlpi până în vârful capului să poți trece prin urechile acului*. SNOAVA, I, 88. *Când găsești ac cu urechi, îți face nevasta o fată*. ȘEZ. I, 154, cf. ALR I 1 750. *Lesne a băga în urechile acului când vezi*. Cf. PANN, P. V. III, 130/10, ZANNE, P. II, 796. *Boala intră ca prin roata carului și iese ca prin urechea acului*. PANN, P. V. III, 142/8, cf. ZANNE, P. II, 492. ✧ E x p r. **A scăpa ca prin urechile acului** = a scăpa cu mare greutate dintr-o situație dificilă. *A scăpat de gealat ca prin urechile acului*. GHICA, S. 17. *Cât mă vezi de voinic, de-abia am scăpat de dânsul, ca prin urechile acului*. CREANGĂ, P. 202. *Numai acum, când se uita în urmă, își da seama de primejdia din care a scăpat ca prin urechile acului*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 63. *Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte, alergând peste câmpuri*. REBREANU, R. II, 224. *Când l-au prins..., scăpă ca prin urechile acului de spânzurătoare*. DAN, U. 132, cf. SCRIBAN, D., V. ROM. august 1969, 58. *Ca prin urechile acului a scăpat vie biata femeie*. SNOAVA, II, 270. *Îi învinseră și-i omorără pre toți afară de unul, care, nu știu cum s-a întâmplat că a scăpat ca prin urechile acului*. MARIAN, T. 171. **A vedea ca prin urechile acului** = a vedea rău (A II 3). *Rămăsese de vedea numai ca prin urechile acului*. VASILIU, P. L. 147. ✦ Orificiu la capătul undrelei, prin care se introduce o sfoară sau o curelușă legată de năvod. Cf. ANTIPA, P. 487. *Urechile igliței... pe unde intră sfoara sau curelușă cu care e legată*. id. ib.

2. Partea unor unelte în care se introduce și se fixează capătul mânerului sau al cozii. Cf. BAR. - MUNT., W. 472²/30. *Sapa... are... gura, colțurile, urechea cu muchea și gâtul*. PAMFILE, A. R. 74. *Urechea toporului*. UDRESCU, GL.

3. Fiecare dintre cele două părți laterale mai ridicate de la buza găleții, prin orificiul cărora se introduce toarta (I). *Forma arămiei este cilindrică, având o toartă groasă tot de aramă, prinsă de amândouă părțile de niște urechi*. HEM 1 469, cf. SCRIBAN, D., ALR SN II h 409, ALRM SN I h 270, A VI 33.

4. (La car) Fiecare dintre cele două găuri de la capetele răscolului¹ (II 1), în care intră carâmbii de sus ai loitrelor. *Partea dinainte și partea dindărăt a loitrelor se închide cu câte un drug de lemn prevăzut cu două... urechi*. DAMÉ, T. 12, cf. TDRG.

5. Partea cu orificiu în care se introduce sfredelul (1) pentru a se fixa de manivela lui (Topraisar - Techirghiol). Cf. ALR II-6 662/987.

6. Fiecare dintre cele două inele cu care se termină brațele cleștilor pentru cărbuni. Cf. GOROVEI, CR. 464. *Ține cleștele de urechi.* id. ib. 65.

II. Denumeste obiecte (sau părți care se atașează la obiecte) rezultate prin îndoirea, încolăcirea sau înnoarea unui material flexibil.

1. Cheotoare de piele sau de pânză care se coase sus la marginea posterioară a ghetelor sau a cizmelor și cu ajutorul căreia se trage încălțămîntea pe picior. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Urechile ciobotei sunt de piele și-s simple.* PAMFILE, I. C. 348, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Să-și facă pantalonii să cadă peste urechile ghetelor.* C. PETRESCU, I. I, 178. *O ordonanță cu o pereche de cizme atârinate de urechi într-un singur deget.* id. ib. II, 121, cf. SCRIBAN, D. *Se-ntoarse curând cu o pereche de bocanci. Îi ținea pe-amândoi de urechi.* PREDA, D. 141. *Se... sălta din clipă în clipă pe vârfurile ghetelor ei vechi, cu urechi.* BĂNULESCU, I. 27, -cf. ȘEZ. IX, 33.

2. Fiecare dintre cheotorile de piele care se cos pe marginea de sus a opincii și prin care se petrece nojița. *Pentru a lega opinca cu târsâna se simte nevoie de găuri (borte) sau de urechi.* PAMFILE, I. C. 45, cf. CADE.

3. (Popular) Laț, ochi (B I 2); s p e c. orcicar. Cf. BAR. - MUNT., W. 504²/1. *Valul ștreangului, orcicar, juvăț... sau ureche.* DAMÉ, T. 50. *Șomoioğ... de paie care intră într-un ochi, ureche sau laț, tot de funie sau de sfoară.* PAMFILE, A. R. 204, cf. A I 31.

4. (Regional) Oglavă (1) (Valea de Jos - Vașcău). Cf. A I 26.

III. Denumeste proeminente, scobituri etc. care servesc pentru agățare, apucare, fixare etc.

1. Parte ieșită în afară a unui obiect de care se prinde pentru a-l transporta; toartă (I). Cf. DRLU, BARCIANU, ALEXI, W. *Ne arată cum rostește pânza, cum ia firele chită și le dă după urechea ciubărului.* BUCUȚA, R. V. 71, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Coșuri cu urechea mare pentru îndoitura brațului.* ARGHEZI, B. 41. *Agăță urechea șiștarului cu lapte într-un cui.* IL februarie 1961, nr. 2, 23. *Bucațele se măsură cu ferdela sau cu mierța, care se ridică de urechi.* Com. din SĂLIȘTE - SIBIU, cf. ALR II/I MN 146, 3 923, ALR II 3 370/876, ALRM II/I h 400. *Ciubăr de lapte... cu orechi ca să se poată duce cu pâluga.* A III 1. *Bagă un prosop pă urekili vedri.* T. DIAL. M. I, 227.

2. (Rare) Tortiță (II 1). *Un cordon de piele în care se vedea prins de un lănișor urechea unui cesuleț de aur.* CĂLINESCU, E. O. I, 17.

3. (Și în sintagma *ureche de ghidare*, LTR²) Piesă de lemn sau de metal fixată pe punte sau pe copastie, care servește la ghidarea parâmelor. Cf. ABC MAR.

4. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre porțiunile unei lucrări de zidărie ieșite în afară, amenajate pentru a ușura fixarea unui toc³ (II 1), pentru a susține un ornament etc. Cf. LTR², DL, DM, M. D. ENC., DEX.

5. (Min.) Crestătură care se face în partea superioară a stâlpilor de galerie, ca să se așeze grinda; dinte. LTR².

6. Fiecare dintre scobiturile de la capetele cobiliței, de care se atarnă gălețile, cofele, coșurile etc. Cf. TDRG. *Cobilița... are două urechi sau torți de cari se atarnă cofele pline.* PAMFILE, I. C. 142, cf. CADE.

7. Ciocul de la vârful cârligului de undiță¹ (I 1), care reține peștele prins; limbă, (regional) zâmboc (1). *Ostiile... au vârfurile bine ascuțite și prevăzute cu câte un cioc (zimboc, ureche, limbă întoarsă).* ANTIPA, P. 294. *Limba (urechea sau ciocul) cârligului este mare și ascuțită.* id. ib. 319, cf. DR. VIII, 351, PUȘCARIU, L. R. I, 206.

8. (Și în sintagma *urechea cormanei*) Prelungire a cormanei plugului, în partea de sus, în spate; cormana mică. Cf. DAMÉ, T. 35. *Unele pluguri au în partea de sus și... cormuna mică sau urechea cormunei.* PAMFILE, A. R. 37. *Mi-am rupt urechea de la fărul plugului.* BREBENEL, GR. P. ♦ (Prin Maram.) Brăzdarul plugului (I 1). ALR - M III h 843.

9. (În sintagma) *Urechile proțapului* = fiecare dintre părțile de la capătul bifurcat lateral al proțapului (I 1 a), între care se fixează piscul² (3) carului. Cf. I. IONESCU, M. 710, ȘĂINEANU, D. U., H III 30, XII 195, NALR - O IV h 657.

10. (Prin nord-vestul Munt.) Fiecare dintre cele două crăcane ale unor fântâni cu roată, care susțin fusul roții. Cf. UDREȘCU, GL. *Urechile puțului.* id. ib.

11. (Regional; în sintagma) *Urechea coasei* = partea metalică a coasei, de la capătul lamei, care se leagă de toporiște (1). V. m a s e a (II 1 f). Cf. ALR SN I h 50/682, ALR - M III h 838/227.

12. (Regional) Măner la sabie (Negrești - Baia Mare). Cf. ALR SN IV h 949/346, ALRM SN II h 764/346.

13. (Regional; la leuca de la car) Măsea (II 1 g). Cf. DAMÉ, T. 11, CADE, M. D. ENC.

14. (Regional; la piuă) Picior la pilug (Pipirig - Târgu Neamț). Cf. ALR II 6 470/551.

15. (Regional) Un fel de orcic de fier. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 86.

IV. Denumeste părți laterale sau extremități ale unui obiect, ale unei construcții.

1. (Regional) Aripă (la leasa de pescuit). Cf. ANTIPA, P. 596. *Aripele..., numite mai des urechi, au fiecare o lungime de câte 60 m.* id. ib. 609.

2. (Regional) Capăt de pod¹ (II 1) (Beloțu - Craiova). GL. OLT. *La urechea podului, căm mă uit, hob jandarmi.* ib.

3. Fiecare dintre cele două plăci aflate la una dintre extremitățile bucei, cu care se fixează aceasta în capătul osiei (1). Cf. FLOREA, T. F. 536.

4. (În sintagma) *Scoc* (sau, regional, *plancă*) într-o *ureche* = jilip cu o singură margine, cealaltă fiind înlocuită de înclinația pantei. Cf. ARVINTE, TERM. 174.

5. (În sintagma) *Urechea plutei* (sau, prin Mold., *a bocului*) = fiecare dintre cele două colțuri anterioare ale unei table (III 3 c) de plută¹. Cf. ARVINTE, TERM. 174.

6. (Învechit și regional; în e x p r.) **A trage clopotul într-o ureche** = a trage clopotul izbind limba de o singură parte a lui, pentru a anunța o primejdie care amenință populația, pentru a vesti apropierea dușmanului etc.; a trage clopotul într-o dungă. *Îndată au tras clopotele într-o ureche și pretutindenea s-au întrarmat locuitorii.* ȘINCAI, HR. II, 274/6, com. din HERECLEAN - ZALĂU.

7. (Regional) Numele unei părți a morii de apă, nedefinite mai îndeaproape (Garvăn - Măcin). Cf. H XIV 351.

V. 1. Fiecare dintre cele două clape ale unei șepci, ale unei căciuli etc., care acoperă urechile (**A I 2**) spre a le feri de frig. *Vântul îi flutura șuvițele de păr scăpate de sub urechile bonetei de piele cenușie.* C. PETRESCU, I, II, 96. *Iarna se purta cușma cu urechi de culoare neagră.* PAVEL, S. E.: 42. *Șapcă albă cu urec.* ALR II 3 352/260, 386.

2. Fiecare dintre cele două colțuri ale unui batic sau ale unui șervet înnodat. *Șervetul legat subt bărbia grasă și înnodat la ceafă cu două urechi.* ARGHEZI, S. IX, 19.

3. (Familiar; la pl.; în sintagma) *Urechi de măgar* = colțuri îndoite din neglijență la filele unei cărți, ale unui caiet etc.

4. (Regional; la pl.; la harnașament) Ochelari (**I 2**). *Urechile de la frâu.* A III 16, cf. GLOSAR REG.

5. (Prin nord-estul Olt.) Fiecare dintre cele două părți ale desagilor; desagă. Cf. CIAUȘANU, GL. *Ureche de disagi.* id. ib.

6. (Regional) Fiecare dintre cele două despărțituri ale hambarului de cereale (Săliște - Sibiu). *Hambarul constă din două despărțituri numite urechi: în una se bagă cucuruzul, în cealaltă grâul.* Com. din SĂLIȘTE - SIBIU.

- Pl.: *urechi*. - Și: (învechit și regional) **urichi** (DOSOFTEI, PAR. februarie 41¹/1, ALR I 1 750/87, ALR II 3 370/876) s.f. pl., **orêche**, (regional) **urêchie** (pronunțat *-chi-e*, pl. *urechii*) s.f., **arêchi** (ALR I 1 750/129, 131, 136, 138, 140, 144, 150) s.f. pl.

- Lat. **oricla** (= *auricula*).

URECHEĂ vb. I. T r a n z. A trage (pe cineva) de urechi (**A I 2**) (pentru a-l pedepsi); p. e x t. a bate (un copil). *Nu-i urechește, nu-i muștră... și nu-și stăpânește copiii.* JIPESCU, O. 118. *Nu răghe tu, urecheatule, că eu che urechesc înc-o toană.* CARAGIALE, O. I, 104. *Rău a făcut că nu și-a urechit la vreme mucosul.* SĂM. IV, 467. *Îl luă la o parte, îl ureche bine și-i dete două palme.* LUC. VI, 451. *Grozav îmi place să urechez pe cei obraznici.* ap. TDRG. *De câte ori nu l-a urecheat tat-su pentru că-și pierduse o jumătate de zi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 85, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX.

- Prez. ind.: *urechez*. - Și: **urechi** vb. IV.

- V. **ureche**.

URECHEALĂ s.f. Faptul de a urechea; tragere de urechi (prin care cineva este pedepsit); p. e x t. bătaie (dată unui copil). Cf. PASCU, S. 234. *Mă alegeam cu o urecheală zdravănă.* BRĂESCU, A. 115. *Când i-am tăiat nasturii de la manta..., am mâncat o urecheală strașnică.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE, BL III, 37.

Costache, ca începător, mai capătă și o urecheală. DAN, U. 251, cf. DL, DM, DEX.

- Pl.: *urecheli*.

- **Urechi** + suf. *-eală*.

URECHEĂNCĂ s.f. (Entom.; regional) Urechelniță (**I 1**) (*Forficula auricularia*) (Mociu - Gherla). ALR I 1 891/247.

- Pl.: *urehenci*.

- **Ureche** + suf. *-eancă*.

URECHEĂNT s.m. (Familiar, ieșit din uz) Urechist (**1**). *Între lăutarii noștri se găsesc mulți execuțanți de o dexteritate cu atât mai remarcabilă, cu cât mai toți sunt așa-numiți urecheanți, autodidacți fără școală.* CARAGIALE, O. V, 328, cf. TDRG.

- Pl.: *urecheanți*.

- **Ureche** + suf. *-ant*.

URECHEÁT, -Ă adj. 1. Care are urechi (**A I 2**) mari; (regional) urechios. Cf. ANON. CAR., DRLU, LB, ISER, BAR. - MUNT., W. 534¹/20. *Se strânsese toți magararii din Ems și împregiurimi cu urecheații lor cursieri.* NEGRUZZI, S. I, 330, cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W. *Celui cu urechile lungi îi zice urecheat.* CANDREA, F. 50, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dumitru e lung, urecheat, buzat și practic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 370. *Trăsură de țară, veche și ponosită, adusă de niște căluși zburliți și urecheați, cam rudă cu măgărușii.* TEODOREANU, L. 9, cf. SCRIBAN, D., DR. XI, 86. *Prea urecheat măgar, Astfel de sfaturi dai tu regelui?* CĂLINESCU, O. IX, 371. *Tipul intelectualului descărnat..., palid, chelbos și urecheat.* VINEA, L. II, 38, com. MARIAN, CABA, SĂL. 94, ALR I 1 090/790, 878, ALR II/I MN 7, 6 853, ALRM II/I h 25. *Nu mai văzuse nici el pisene măgar pân-atunci și, când îl vede așa urecheat..., a înlemnit de frică.* SNOAVA, III, 482. ♦ (Substantivat) *Las' pe alții să rădă; nu răghe tu, urecheatule!* CARAGIALE, O. I, 104. ♦ *Ciocârlie urecheată* = specie de ciocârlie, care are pe ambele laturi ale capului câteva pene înguste, lungi, negre, ridicate în sus (*Eremophila alpestris flava*). Cf. DOMBROWSKI, P. 182. *Liliac urecheat* = specie de liliac cu urechile largi și lungi (*Plecotus auritus*). Cf. SIMIONESCU, F. R. 18. *Liliacul urecheat... iese târziu seara și se recunoaște după urechile... ca două cornete.* id. ib. ♦ (Substantivat, m.; glumeț) Nume dat iepurelui sau măgarului. Cf. BAR. - MUNT., W. 534¹/15. *S-ascunde urecheatul și nu-i plăcea să moară Ca să ne facă nouă biruința ușoară!* ALEXANDRESCU, O. I, 216, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cartușe galbene pentru urecheați.* ALAS 2 II 1936, 4/5. *Zvâcnește în salt larg urecheatul dintr-o tufă.* SADOVEANU, O. III, 16, cf. SCRIBAN, D. *Le vom mulțumi urecheaților și... vom schimba mijlocul de locomoție.* SORESCU, U. 33. *Vânătorii... scotoceau după ceva urecheați.* VÂN. PESC. mai 1964, 7, cf. SCL 1978, 328. *Dă iute, bărbatule, Fuga, urecheatule! De-l ajunge bărbatul, S-a sfârșit cu urecheatul (Iepurele).* PAMFILE, C. 24. *Iepurele fășnește afară din traistă... - Nu te potrive, măi, urecheatule, eu am glumit.* SNOAVA, III, 387.

2. (Regional) Care nu e în deplinătatea facultăților mintale; într-o ureche (v. *ureche A I 1*). Cf. BARCIANU, ALR II 4 236/833.

- Pl.: *urecheați*, -te. - Și: (regional) *urecăt*, -ă adj. ALR II/1 MN 7, 6 853/47, ALRM II/1 h 25/47.

- *Ureche* + suf. -at.

URECHELNIȚĂ s.f. I. (Ențom.) I. Insectă omnivoră nocturnă, de culoare castanie, cu corpul alungit, cu elitrele scurte, având la capătul abdomenului două prelungiri arcuite, formând un fel de clește; (regional) cotoasă, urecheancă (*Forficula auricularia*). Cf. ANON. CAR., DRU, LB, I. GOLESCU, C., ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. 57, DDRF, BARCIANU. *Se arde o urechelniță, se pisează și se face cu unt proaspăt alifie, care se pune la bubă.* N. LEON, MED. 109. *Dacă vei omori o urechelniță, vei avea bucurie.* MARIAN, INS. 487, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 171, JAHRESBER. XII, 126, 142. *Există o insectă numită urechelniță... despre care poporul are credința absurdă că intră în urechea omului.* CANDREA, F. 319. *Garoafele... sânt adeseaori stricate de... urechelniță.* ap. TDRG. *Mi-a intrat o urechelniță în ureche.* AGĂRBICEANU, O. II, 497, cf. PĂCALĂ, M. R. 33, PASCU, S. 240, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Urechelnița... o insectă pe cât de obișnuită la noi, pe atât de temută de popor.* SIMIONESCU, F. R. 270, cf. SCRIBAN, D., GRAUR, E. 102. *Pe pereții albi... urechelnițe mari alergau și se cuibăreau prin colțuri.* V. ROM. februarie 1956, 73, cf. DL, DM, SFC VI, 123, M. D. ENC., DEX, H IV 54, VI 50, X 259, 498, XII 138, com. MARIAN, ALR I 1 891, NALR - O III MN 243, 1 403.

2. Miriapod nocturn de pradă, cu capul mare, cu antenele lungi, cu 16 perechi de picioare, dintre care prima transformată într-un fel de clești ce au la bază glande veninoase, iar ultima pereche mai lungă, îndreptată îndărăt (*Lithobius forficatus*). Cf. PONTBRIANT, D. 57. *Urechelnița... se repede și la insecte ori omizi.* SIMIONESCU, F. R. 405, cf. APOSTOL, LEX. ZOOL. 24, DL, DM, M. D. ENC., DEX, H III 139, 307.

3. (Rar) Scolopendră (*Scolopendra cingulata*). Cf. DL, DM, DEX.

4. (Regional) Coropișniță (*Gryllotalpa vulgaris*). Cf. ALR I 1 892/610, 960.

5. (Regional; în forma *urchelniță*) Ploșniță-de-câmp (*Palomena prasina*) (Șcheia - Suceava). ALR I 1 899/381.

II. (Bot.) I. Numele a două plante erbacee: a) plantă erbacee meliferă, cu frunze ovale cărnoase, terminate printr-un vârf ascuțit și așezate în formă de rozetă, cu flori roșii sau roz, așezate în partea superioară a tulpinii, și care este folosită în medicina populară împotriva durerilor de urechi; (regional) argintură, buruiana-porcului, curechiul-stâncii, curechiușe, frunzar, ghințură, iarba-ciutei, iarba-de-urechi, iarba-lupului, iarba-tunului, iarba-urechii, iarba-de-tun, iarba-grasă, nevăstuică, oloisă, prescurariță, prescurea, prescurărele, prescurăriță, țâța-mielului, urechea-ciutei, urechea-iepurelui, urechea-măței, urechiușă, urechiușcă, varză-de-stâncă, verzișoară (*Sempervivum tectorum*). Cf. POLIZU. *Ce mândru se fuguiază acoperișul cu șindrila, îmbrăcat spre miez-noapte cu mușchi verde... Ce mare și stufoasă a crescut urechelnița!* CARAGIALE, O. IV, 7. *Pe acoperiș... cresc două urechelnițe cu solzi groși și verzi.* DELAVRANCEA, T. 166, cf. CONV. LIT. XXIII, 1 060, BRANDZA, FL. 114,

GRECESCU, FL. 156, N. LEON, MED. 44, GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 3, CANDREA, F. 249. *Urechelnița întinde frunze la soare, șopârlele de ruine se întind pe pietre.* IORGA, ap. TDRG. *Frunzile... să storc în ureche pentru a potoli durerile de urechi, de unde și numirea ei de urechelniță.* BIANU, D. S., cf. PĂCALĂ, M. R. 21, BULET. GRĂD. BOT. V, 67, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pe o casă bătrână... își clatină florile o plantă cu frunze grase, numită de popor urechelniță.* SIMIONESCU, FL. 290. *Se face și un ulei de urechelniță, cu foi plămădite în untdelemn.* VOICULESCU, L. 292, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 159, M. D. ENC. *Prin grădinile babelor doftoroaie creșteau... macul..., urechelnița.* BĂTURĂ, EG. 169, cf. H V 374, XI 327; b) (regional) borșișor (*Sempervivum schlehani*). Cf. DDRF, PANȚU, PL. 22, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 159.

2. (Regional) Numele a două plante erbacee din familia umbeliferelor: a) urechea-iepurelui (*Bupleurum rotundifolium*). Cf. BRANDZA, FL. 224, TDRG, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 34; b) urechea-iepurelui (*Bupleurum falcatum*). Cf. PANȚU, PL. 324, BORZA, D. 34.

3. (Regional) Numele a două plante erbacee: a) iarbă-grasă (*Sedum maximum*). Cf. PĂCALĂ, M. R. 21, BORZA, D. 158; b) ruță (*Sedum rosea*). Cf. BORZA, D. 158.

4. (Regional) Iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). BORZA, D. 136.

III. (Învechit) Instrument în formă de linguriță prelungă, cu care se curăță cleiul din urechi (A I I). Cf. ANON. CAR., LB, I. GOLESCU, C., ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. 57, CADE, DL, DM.

IV. (Regional; și în forma licherniță) Eczemă care apare la copii pe urechi (A I 2) sau în dosul acestora; (popular) bube-dulci. *Cât sunt mici, unii copii pă după urechi fac licherniță...; o vindecă cu izmă creață.* CONV. LIT. XXXVI, 560. *Urechelniță, adevă un fel de bube la urechi sau în dosul acestora.* MARIAN, INS. 486. *O femeie însărcinată să nu omoare o urechelniță, căci copilul ce va naște va face urechelniță, adevă bube în dosul urechilor.* CANDREA, F. 320.

- Pl.: *urechelnițe* și (regional) *urechelniți*. - Și: (regional) *urechérniță* (PUȘCARIU, ET. WB. 171, DR. V, 779, SCRIBAN, D., BORZA, D. 159, L. ROM. 1972, 421, ALR I 1891/178, 350, 530, 614, 618, 677), *urechériță* (DR. V, 779, PANȚU, PL., BORZA, D. 159, L. ROM. 1972, 421), *urichérniță* (ALR I 1 891/129, 186, 200, 516, 584, 700, 988), *urichéliță* (MARIAN, INS. 484, ALR I/1 h 113/786, ALR I 1 891, NALR - O III MN 243, 1 403), *urnichéliță* (MARIAN, INS. 484), *uruchéliță* (ALR I 1 891/720), *urchéliță* (ib. 1 891/131, 361), *urchérniță* (ib. 1 891/388), *urecheshniță* (ib. 1 891/596, 610), *urëshniță* (ib. 1 891/30), *urichéniță* (ib. 1 891/590), *urechéntă* (ib. 1 891/990), *urichéjniță* (ib. 1 891/65), *urischéliță* (ib. 1 891/960), *ulichérniță* (ib. 1 891/170, 385), *ulchérniță* (ib. 1 891/231), *urlichérniță* (H XVII 440, ALR I 1 891/156), *uricleántă* (ALR I 1 891/835) s.f., *urichishiț* (ib. 1 891/295) s.m., *urechiste* (ib. 1 891/302), *orechéliță* (ib. 1 891/803, NALR - O III MN 243, 1 403/905), *orichéliță* (ALR I 1 891/790), *orocheshniță* (ib. 1 891/610), *orăchisniță* (ib. 1 891/704), *lichérniță*

(H XVII 229, ALR I 1 891/180), **licrénță** (MARIAN, INS. 484), **licreântă** (REV. CRIT. III, 159, MARIAN, INS. 484, ALR I 1 891/26, 112, 116, 118, NALR - O III MN 243, 1 403/935, 936), **râchelnită** (ALR I 1 891/9) s.f.

- Ureche + suf. *-elniță*.

URECHENȚĂ s.f. v. **urechelniță**.

URECHÉR s.m., s.n. I. S.m. (Bot.; regional; și în sintagma *urecher foarte mic*, CONV. LIT. XXIII, 1 060) Urechea-babei (*Peziza coccinea*). Cf. TDRG, BORZA, D. 195.

II. S.n. (Învechit și regional) Degetul mic al mâinii; (regional) mezin (3). *Degetele sânt cinci: policar..., arătător..., mijlocar..., inelar... și urecher (auricularis)*. ANTROP. 33/23, cf. ALR II/I MN 32, 2 188/386.

III. S.n. (Învechit) Partea aparatelor telefonice de tip vechi care se ținea la ureche (A I 2), permițând să se audă vocea; receptor (II 2), Cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: (m.) *urecheri* și (n.) *urechere*.

- Ureche + suf. *-ar*.

URECHÉRITĂ s.f. v. **urechelniță**.

URECHÉRNITĂ s.f. v. **urechelniță**.

URECHÉȘNITĂ s.f. v. **urechelniță**.

URECHET s.n. v. **uritac**.

URECHÍ vb. IV v. **urechea**.

URÉCHIE s.f. v. **ureche**.

URECHÍLĂ s.m. I. (Glumet) Nume dat măgarului. V. *urecheat* (1). Cf. UDRESCU, GL., DSR.

2. Epitet dat unei persoane cu urechi (A I 2) mari. UDRESCU, GL. ♦ (Rar) Epitet dat unei persoane care nu aude bine ori se face că nu aude. UDRESCU, GL. *Ce, urechilă, n-auzi când te chem?* id. ib.

- Ureche + suf. *-ilă*.

URECHIÓN s.n. (Învechit, rar) Oreion. BIANU, D. S. *Internatele, școalele sunt locurile de plăcere ale epidemiilor de urechioane*. id. ib.

- Pl.: *urechioane*.

- Calc după fr. *oreillons*.

URECHIÓS, -OĂSĂ adj. (Regional) Urecheat (1); clăpăug. Cf. ALR I 1 090/136, 140, ALR II/I MN 7, 6 853/27, 53, 64, 141, 157, 219, 235, 279, 334, 551, 646, 784, 886, ALRM II/I h 25.

- Pl.: *urechiosi, -oase*. - Și: **urecós, -oăsă** adj. ALR II/I MN 7, 6 853/76, ALRM II/I h 25/76.

- Ureche + suf. *-os*.

URECHÍST, -Ă s.m. și f., adj. (Familiar) I. S.m. și f. Persoană care interpretează o melodie după auz, fără să cunoască partitura; (familiar, ieșit din uz) urecheant. □ În corul operei nu sunt angajați urechiști.

2. Adj. Care critică sau recenzează o carte cunoscând-o superficial; care este documentat insuficient, din auzite. *Creatorul și scriitorul tânăr substituie din ce în ce mai mult lectura crâncenă... cu informația superficială, cu metoda urechistă* (a.1974). SCÂNTEIA, în DCR. *Recenzentul urechist... apreciază opera în funcție de criteriile exterioare literaturii* (a. 1974). în DCR.

- Pl.: *urechiști, -ste*.

- Ureche + suf. *-ist*.

URECHÍȘĂ s.f. v. **urechiușă**.

URECHÍȘCĂ s.f. (Entom.; prin vestul Transilv.) Urechelniță (I 1) (*Forficula auricularia*). Cf. ALR I 1 891/69, 305.

- Pl.: *urechiște* (ALR I 1 891/305) și *urechiști* (ib. 1 891/69).

- Ureche + suf. *-ișcă*.

URECHÍȘTE s.f. v. **urechelniță**.

URECHÍTĂ s.f. I. 1. Diminutiv al lui *ureche*. Cf. *ureche* (A I 2). Cf. LB, ISER, BAR. - MUNT. W., 611¹/26, POLIZU, CADE. ♦ C o m p o s e: (Bot.; regional) **urechița-ursului** = a) *urchea-ursului* (*Primula auricula*). Cf. BAR. - MUNT., W. 109¹/21, CONV. LIT. XXIII, 1 060, DDRF, BORZA, D. 137; b) *ciuboțica-cucului* (*Primula veris*). Cf. BĂRCIANU, BORZA, D. 138; c) *ochiul-găinii* (*Primula minima*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 060.

2. (Prin Transilv.) Parte dintr-un ciorchine de strugure. Cf. VICIU, COL. 47. *Să dai, vișă, feria și strugurele - copu și urechița... - felea*. id. ib.

II. 1. (Entom.; prin Transilv.) Urechelniță (I 1) (*Forficula auricularia*). Cf. MARIAN, INS. 484, JAHRESBER. XII, 126, CADE, FRÂNCU - CANDREA, M. 99, ALR I 1 891/96.

2. (Bot.; regional) Urechelniță (II 1) (*Sempervivum tectorum*). Cf. PAMFILE, DUȘM. 392, CADE.

- Pl.: *urechițe*. - Și: (regional, II 1) **urichită** (pl. *urichiți*) s.f. ALR I 1 891/308.

- Ureche + suf. *-iță*.

URECHIÚȘ s.m. v. **urechiușă**.

URECHIÚȘĂ s.f. I. Diminutiv al lui *ureche*. Cf. *ureche* (A I 1, 2). Cf. ANON. CAR., DRLU, POLIZU, PONTBRIANT, D. 57, DDRF, BĂRCIANU, TDRG, PASCU, S. 360. *La găinile ouătoare, pigmentul începe să dispară... din jurul ochiului, din urechiușe, de la cioc*. ENC. VET. 779, cf. CADE. *Își potrivea cerceii ieftini și-și freca ușor sfârcurile urechiușelor*. SADOVEANU, O. VII, 316. *Dorea să afle chiar cu urechiușele sale lucruri în legătură cu dorințele obișnuite ale fetelor*. id. ib. XI, 238, cf. SCRIBAN, D., DL. *Se insinuase aproape de ea, de ceafa ei albă, de urechiușa ei*. BOTTA, S. III, 113, cf. DM, DEX. *Iapa câmpii apuca, Urechiușele-și culca*. ALECSANDRI, P. P. 151. *Peasă-i capul de parale, Urechiuși De cerceuși și gâtul de mărgeleși*. TEODORESCU, P. P. 54. *Să n-ajung luna Cu mâna, Nici soarele Cu picioarele Și găinușa Cu urechiușa*. MARIAN, SA. 360. *Coconița smedioară, Cu cosița gălbioară, Pasă-i capu de*

flurinți... Urechiuși de strulechiuși, Degețele de inele. PAMFILE, CR. 87, cf. CAF III, 65, v. 119. ◇ C o m p u s: (Bot.; regional) urechiușa-babei = urechea-babei (*Peziza coccinea*). Cf. DAMÉ, T. 188, BORZA, D. 195.

II. (Bot.) 1. Nume dat mai multor specii de ciuperci: a) ciupercă comestibilă, cartilagos-gelatinoasă, de culoare roz-portocalie, apoi roșcată, cu pălăria ascuțită, și care crește pe pământ sau pe lemne putrede, în păduri de brad, adesea în grupuri (*Gyrocephalus rufus*). Cf. PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 194; b) (regional; mai ales la pl.) burete-galben (*Cantharellus cibarius*). Cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., PANȚU, PL., CADE. Urechiușele ori bureții-galbeni..., cu pălăria ca sfârcul urechii..., se păstrează peste iarnă uscați sau în saramură. SIMIONESCU, FL. 78, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 192, M. D. ENC., DEX, L. ROM. 1981, 588, DENSUSIANU, Ț. H. 339; c) (regional; la pl.; în forma urechiuși) urechea-babei (*Peziza coccinea*). Cf. HEM 2 276, DAMÉ, T. 188, PANȚU, PL., CADE, DL, DM, BORZA, D. 195; d) (regional) drehlă (*Auricularia mēsenterica*). Cf. PANȚU, PL., SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 192, DEX. Scurgea dintr-un ceaur apa clocotită, în care fierse niște drele și niște urechiuși. HOGAȘ, M. N. 65. La fel se pregătește salata de bureți sau de urechiușe. S. MARIN, C. B. 31, cf. RĂDULESCU-CODIN, CHEST. VIII 81/2, ALR II 6 404/141, 157, 172, 182, 235, 514, PAMFILE, C. 54.

2. Numele a două plante erbacee: a) (popular; și în sintagma urechiușă de stâncă, BORZA, D. 159) urechelniță (II 1 a) (*Sempervivum tectorum*). Cf. POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 060, BRANDZA, FL. 114, DAMÉ, T. 187, BARCIANU, GRECESCU, FL. 156, ALEXI, W., BULET. GRĂD. BOT. V, 67, PANȚU, PL., BORZA, D. 159; b) (regional) borșior (*Sempervivum sclehanu*). Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 159.

3. (Regional) Urechea-ursului (*Primula auricula*). Cf. BAR. - MUNT., W. 77²/11, DDRF, BORZA, D. 137.

4. (Regional) Urechea-iepurelui (*Bupleurum rotundifolium*). Cf. BORZA, D. 34.

5. Fiecare dintre anexele frunzei unor graminee, situate la baza limbului, de o parte și de alta a ligulei. Cf. D. BIOL., DREV.

III. P. a n a l. (Regional) Nume dat părților unor obiecte, asemănătoare (ca formă sau ca așezare) cu o ureche (A 1 2).

1. Toartă (I) la ciubăr. Fedeșul pentru slănină se făcea din lemn de molid... cu 2 urechiușe prin care se trecea funia cu ajutorul căreia se putea transporta. PAVEL, S. E. 37, cf. ALR II/I MN 146, 3 923/812, ALRM II/I h 400/812.

2. Ureche (B I 3) la găleată (Grădiștea - Râmnicu Vâlcea). Cf. ALR SN II h 409/812, ALRM SN I h 270/812.

IV. P. a n a l. Nume dat unor preparate alimentare asemănătoare ca formă cu o ureche (A I 2).

1. (Prin Transilv. și Ban.; mai ales la pl.) Preparat alimentar de forma unei urechi (A I 2) mici, făcut cu degetele sau pe spată din foaie de tăieței, care se fierbe și se consumă ca adaos la supă, la borș etc. Urechiuși, tot din aluat, cu borș, de post. CRĂINCEANU, IG. 197.

Urechiușele se gătesc cu „chisăliță” (borș), de post. PRIBEAGUL, P. R. 77. I-a făcut și mâncarea lui: urechiuși cu borș. DAN, U. 56. Urechiuși cu zamă, acrite cu borș ori oțet. CHEST. VIII 7/7. Urechiuși... în zamă de curechi, pângăluite în unsoare sau oleu de post. ib. 10/27, cf. 32/7. Urechiușe „pe spată sau în degete”. ALR II 4 034/250, cf. ALR II/279, LEXIC REG. II, 79, MAT. DIALECT. I, 101, T. DIAL. B. N. 354.

2. (Regional; la pl.) Colțunași (ALRM SN III h 883/723) umpluți cu carne tocată, care se fierb în supă (DL, DM, DEX, ȘEZ. XII, 6). Supă... se face cu tocmași sau cu urechiușe mici, colțunași de aluat cu carne pisată. ȘEZ. XII, 6.

3. (Prin Transilv.; la pl.) Minciunică (2). În Ardeal... se fac prăjituri pe lespede și urechiușe. CRĂINCEANU, IG. 245, cf. LEXIC REG. II, 82.

V. (Anat.) 1. (Ieșit din uz) Auricul; (învechit) urechiuță (2). [Sângele] vine apoi purtat prin vâna plămânelor în urichiua de la stânga și de la această în vintricul stâng. AMFILOHIE, G. F. 265⁵/13. Inima e în general mărită de volum... Raportul ponderal între urechiuși și ventriculi... e respectiv de 0,2563 și 0,2355. PARHON, B. 14.

2. Dependință a fiecărui atriu cardiac; apendice atrial. Din fiecare atriu se desface câte un mic săculeț cu pereți musculari încrețiți, numit urechiușe. ABC SĂN. 204, cf. D. MED., DREV.

VI. (Entom.; regional) Urechelniță (I 1) (*Forficula auricularia*). Cf. MARIAN, INS. 486, JAHRESBER. XII, 126, VAIDA. Urechiușă Stă la ușă; Doi fânțari, Lăutari; Un cosaș, Ceteraș. POP., ap. MARIAN, INS. 487, cf. CABA, SĂL. 94, ALR I 1 891/45, 103, 109, 138, 140, 273, 278, 280, 283, 285, 335, 337, 339.

- Pl.: urechiușe și (regional) urechiuși. - Și: (regional, VI) urichiúșă (ALR I 1 891/85, 87, 107), (II 2 a, VI) urechîșă (BULET. GRĂD. BOT. V, 67, ALR I 1 891/290) s.f., (II 1 b) urechiúș (ALEXI, W., RĂDULESCU-CODIN) s.m.
- Ureche + suf. -ușă.

URECHIUȘCĂ s.f. 1. (Entom.; prin vestul Transilv.) Urechelniță (I 1) (*Forficula auricularia*). Cf. ALR I 1 891/289, 298, 320.

2. (Bot.; regional) Urechelniță (II 1) (*Sempervivum tectorum*). BORZA, D. 159.
- Pl.: urechiuști. - Și: urichiúșcă s.f. ALR I 1 891/61, 63.
- Ureche + suf. -ușcă.

URECHIUȚĂ s.f. 1. Diminutiv al lui u r e c h e. Cf. u r e c h e (A 1 1, 2). Cf. LB, ISER. Acolu și pchierî... Din ochi, Din urechiuși, Din rarunchi. ȘEZ. III, 137, cf. GRAIUL, I, 460, GR. S. VI, 160.

2. (Anat.; învechit) Auricul; (ieșit din uz) urechiușă (V 1). Sângele... îl face a întra în urichiua dreaptă a inimii. AMFILOHIE, G. F. 265⁵/1.
- Pl.: urechiușe. - Și: (învechit) urichiúță s.f.
- Ureche + suf. -ușă.

URECÓS, -OĂSĂ adj. v. urechios.

UREDINALĂ s.f. (Bot.; la pl.) Ordin de ciuperci microscopice parazite care trăiesc pe plantele fanerogame, cele mai multe producând boala numită rugină; (și la sg.) ciupercă din acest ordin. *Acțiunea uredinalelor asupra plantelor pe care le atacă nu se termină întotdeauna cu moartea acestora.* SĂVULESCU, M. U. I, 90, cf. DL, DM, DN, M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *uredinale*.

- Din fr. *urédinales*.

UREDINOFLORĂ s.f. (Bot.) Floră a uredinalelor. *Îi datorăm cele mai valoroase contribuțiuni la cunoașterea uredinoflorei din țara noastră.* SĂVULESCU, M. U. I, 12, cf. DL, DM, DN, M. D. ENC.

- Din fr. *urédinoflore*.

URÉDNIC s.m. v. *ureadnic*.

UREDNICÉL s.m. (Învechit) Ajutor de ureadnic (1). *Urednicel* (a. 1588). DERS.

- Pl.: *urednicei*.

- *Ureadnic* + suf. *-el*.

UREDOSPÓR s.m. (Biol.) Spor¹ specific uredinalelor. *Un alt mijloc de răspândire a ruginilor îl formează... uredosporii aduși de vânturi.* SĂVULESCU, M. U. I, 149. *Uredosporii se formează izolat, solitari.* id. ib. II, 475. *Aceste pete nu sunt altceva decât niște cuiburi pline de spori ruginii de vară (uredospori).* BOTANICA, 115, cf. DN³.

- Pl.: *uredospori*.

- Din fr. *urédospore*.

URÉE s.f. Compus organic incolor, cristalizat, solubil în apă, principalul produs de degradare finală a proteinelor, prezent în mod normal în sânge (și care se elimină prin urină) sau care se obține pe cale sintetică, fiind folosit ca îngrășământ agricol sau la fabricarea unor mase plastice, a unor medicamente etc.; carbodiamidă. *Părțile lui [ale udului] sânt: apă, ureum (materie proprie), multe feluri de sare.* ANTROP. 134/19. *Ureea este cea dintâi substanță organică care a fost preparată artificial.* PONI, CH. 356, cf. BIANU, D. S. *Nu forțăm rinichii să elimine prea multă funingine... formată din uree, acid uric, acid hipuric etc.* ENC. VET. 64, cf. CADE, SCRIBAN, D., NOM. MIN. I, 197. *Din urină se poate izola ureea cu acid azotic.* MACAROVICI, CH. 589. *Procentul ureii era puțin sporit peste normal.* CĂLINESCU, B. I. 61. *Aceasta dovedește formarea ureei pe cale abiotică.* CHIRIȚĂ, P. 371, cf. LTR², DL, DM, DN. *Azotul provenit din degradarea proteinelor este eliminat de rinichi... sub formă de uree.* ABC SĂN. 375, cf. DC, D. MED., M. D. ENC., DEX, D. BIOL., V. BREBAN, D. G., DREV.

- Pronunțat: *-re-e*. - Și: (învechit, rar) *uréum* subst.

- Din fr. *urée*.

URÉJNIC s.m., s.n. v. *ureznic*.

URÉMIC, -Ă adj. I. Care se referă la uremie, care ține de uremie. *Moartea a apărut cu scăderea secrețiunii urinare și cu fenomene uremice.* BABEȘ, O. A. I, 279. *O carte... care trata amănunțit și cu grafice despre*

fenomenele uremice. CĂLINESCU, B. I. 61, cf. DL, DM, DN. *L-am văzut în agonie, răpus de o complicație uremică.* V. ROM. iunie 1965, 20. *Semne de suferință cardiovasculară... care conduc lent la starea de comă uremică.* ABC SĂN. 375, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Și substantivat) (Persoană) care suferă de uremie. *Bolnavul uremic va sta la pat.* ABC SĂN. 375, cf. M. D. ENC., DEX. □ *Uremicul a fost internat.*

- Pl.: *uremici, -ce*.

- Din fr. *urémique*.

UREMIE s.f. Stare toxică datorită acumulării în sânge a ureei și a altor produse toxice ale metabolismului protidic, pe care rinichiul bolnav nu le mai poate elimina. Cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., CADE. *Bătrânul se îmbolnăvi grav de uremie.* CĂLINESCU, S. 360. *Avea un atac violent de uremie.* id. B. I. 100. *Regimul hidric este suveran în uremii.* BELEA, P. A. 249, cf. DL, DM, DN, ABC SĂN., D. MED., M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *uremii*.

- Din fr. *urémie*.

UREOMÉTRU s.n. Aparat pentru determinarea cantității de uree din urină. Cf. DN², D. MED.

- Pronunțat: *-re-o-*. - Pl.: *urèometre*.

- Din fr. *urèomètre*.

UREȘCHIȚĂ s.f. (Bot.; prin Ban.) Busuioc-sălbatic (*Galinsoga parviflora*). BORZA, D. 74.

- Accentul necunoscut. - Pl.: *ureșchițe*.

- Etimologia necunoscută.

URÉȘNIȚĂ¹ s.f. = *oreșniță*. BORZA, D. 97.

URÉȘNIȚĂ² s.f. v. *urechelniță*.

UREȘTINĂ s.f. (Prin vestul Transilv.) Femeie cu purtări imorale. Cf. REV. CRIT. IV, 340.

- Accentul necunoscut. - Pl.: *ureștine*.

- Etimologia necunoscută.

ÚRET s.n. (Prin estul Mold.) Urat² (1). Cf. SCRIBAN, D. *Colindele pe aice se petrec un timp de la Naștere și țin până la 5 ianuarie cu cântare[a] stelei, colindele și diferite urete înspre 1 ianuarie.* H III 24. *Colinde, urete, plugușor.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 467.

- Pl.: *urete*.

- *Ura²* + suf. *-et*.

URETÁN s.m. (Chim.) Sare a acidului carbamic folosită ca citostatic sau ca hipnotic; carbamat. Cf. BIANU, D. S., MACAROVICI, CH. 588, LTR², DC, D. MED., M. D. ENC, DSR.

- Pl.: *uretani*.

- Din fr. *uréthane*.

URÉTÁC s.n. v. *uritac*.

URETÉR s.n. Conduct-pereche prin care trece urina din bazinetul renal la vezica urinară. *Această patimă de strânsoare stăruie într-o lucrare spasmodicească sau*

convulsivă a mușchilor ureterului. VEISA, I. 110/4. [Aparatul] *udului... se compune de reni sau rinichi, organul ce lucrează udul, de două țevi ce se numesc uretere.* KRETZULESCU, A. 9/16, cf. 325/26. *Aprindere de ureteră.* BAR. - MUNT., W. 438²/47, cf. POLIZU, P. 119/15, BIANU, D. S. *Urina din rinichi trece în uretere și prin ele ajunge în vezică.* ENC. VET. 64, cf. CADE, DL, DM, DN. *Ureterele se deschid pe peretele posterior al vezicii.* ABC SĂN. 377, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, D. BIOL., DREV.

- Pl.: *uretere.* - Și: (învechit) *uretéră* s.f.

- Din fr. *uretère.*

URETERĂL, -Ă adj. Care aparține ureterului, al ureterului; care se referă la ureter, de ureter. *Sondă ureterală.* A. POP, CHIRURG. 351. *Introducerea sondei ureterale pe ureter, până în bazinet.* ABC SĂN. 83, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: *ureterali, -e.*

- Din fr. *urétéral.*

URETÉRĂ s.f. v. *ureter.*

URETEROGRAFIE s.f. Explorare radiologică a ureterelor. D. MED., DN³.

- Pl.: *ureterografii.*

- Din fr. *urétérographie.*

URETEROTOMIE s.f. Deschidere operatorie a ureterului printr-o incizie trasată în axul său. D. MED., cf. DN³.

- Pl.: *ureterotomii.*

- Din fr. *urétérotomie.*

URÉTIC s.n. v. *urítac.*

URETRĂL, -Ă adj. Care se referă la uretră, de uretră; care aparține uretrei, al uretrei. *Canal uretral.* DL, DM. [Uretra] *se întinde de la gâtul vezicii urinare la orificiul uretral extern.* D. MED., cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: *uretrali, -e.*

- Din fr. *urétral.*

URÉTRĂ s.f. Canal membranos prin care se elimină urina de la vezica urinară la exterior; (învechit și regional) țevia udului, v. *ț e a v ă (III 2)*. Cf. s. BĂRB. 1/11, 4/17. *Doctorul său, în loc să sfărâme pietrele, le scotea întregi și-i sfâșia canalul uretrului.* MAN. SĂNĂT. 288/24, cf. POLIZU, P. 120/22, ALEXI, W. *Urina... este dată afară printr-un tub numit uretru.* ENC. VET. 64, cf. CADE, BIANU, D. S., SCRIBAN, D. *Putem avea rupturi ale vezicii urinare și ale uretrei.* BELEA, P. A. 119, cf. DL, DM. *Uretra este căptușită de o mucoasă, în care se găsesc numeroase glande.* ABC SĂN. 377, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, D. BIOL., DN³, V. BREBAN, D. G., DREV, L. ROM. 1987, 49.

- Pl.: *uretre.* - Și: *uréttru* s.n., (învechit) *uritră* (CORNEA, E. I, 165/8, 209/22) s.f.

- Din lat. *urethra*, fr. *urètre*. - *Uritră* < ngr. οὐρήθρα.

URETRITĂ s.f. Boală care constă în inflamația uretrei. Cf. CADE, DL, DM, DN. *În cazurile de uretrite,*

organele sanitare practică o anchetă epidemiologică fiecărui bolnav. ABC SĂN. *Din punctul de vedere al etiologiei, uretritele se pot împărți în două mari grupe.* D. MED., cf. M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Din fr. *urétrite.*

URETROGRAFIE s.f. Explorare radiologică a uretrei cu ajutorul unei substanțe de contrast. Cf. LTR², D. MED., DN³.

- Pl.: *uretrografii.*

- Din fr. *urétrographie.*

URETROPLASTIE s.f. Refacerea chirurgicală a unui segment de uretră printr-un procedeu de plastie. D. MED., cf. DN³.

- Pl.: *uretroplastii.*

- Din fr. *urétroplastie.*

URETROSCÓP s.n. Instrument cu ajutorul căruia se examinează mucoasa uretrală. Cf. NICA, L. VAM. 261, DL, DM, DN, D. MED., M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *uretroscopae.*

- Din fr. *urétroscope.*

URETROSCOPIE s.f. Explorare endoscopică a uretrei. D. MED., DN³.

- Pl.: *uretroscopii.*

- Din fr. *urétroscopie.*

URETROTOMIE s.f. Operație care constă în incizia uretrei pentru a înlătura o strictură a acesteia. Cf. BIANU, D. S., DN, D. MED.

- Pl.: *uretrotomii.*

- Din fr. *urétrotomie.*

URÉTRU s.n. v. *uretră.*

URÉUM subst. v. *uree.*

URÉZ subst. v. *orez*¹.

UREZĂ¹ vb. I. *n t r a n z.* (Regional; despre huhurez) A scoate țipătul caracteristic speciei (Brădișorul de Jos - Oravița). Cf. DR. II, 146. *Ciurezul urează.* H XVIII 140.

- Prez. ind. pers. 3: *urează.*

- Cf. *h u h u r e z a.*

UREZĂ² vb. I v. *ura*².

UREZĂRE s.f. v. *urare.*

UREZĂT s.n. v. *urat*².

UREZĂTÚRĂ s.f. v. *urătură.*

UREZETÓR s.m. v. *urător.*

UREZITÚRĂ s.f. v. *urătură.*

URÉZNEC s.n. v. *ureznic.*

URÉZNIC s.n. (Prin Ban. și nord-vestul Transilv.) Totalitatea firelor de urzeală de la capătul pânzei, care rămân nețesute (și care se taie când se scoate pânza din război); (popular) piedin, uric. Cf. ANON. CAR. *Firele cari rămân în capătul corzii, după ce e țesută întreaga coardă...*, se zic *urăznice*. LIUBA - IANA, M. 120, cf. REV. CRIT. IV, 340, CADE, DSR, H XVIII 144, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, ALR I 1 292/5, 12, 24, 28, 30, 35, 40, 45, 51, 61, 63, 69, 75, 77, 79, 80, 87, A I 13, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 31, 34, 35, TEAHA, C. N. 279.

- Pl.: *ureznice*. - Și *uréznic* (ALR I 1 292/65, 305), *uréjnic* (ib. 1 292/302, 320, A I 12, 17, 36, TEAHA, C. N. 279; pl. și, rar, m. *urejnici* ALR I 1 292/320) s.n.

- Din scr. *ureznik*.

URFÁN, -Ă adj. v. *orfan*.

URFÉN s.m. (Bot.; regional; în sintagma *Urfen de zăvoi* = cătină-mică (*Myricaria germanica*) (Vad - Baia Mare). BORZA, D. 113.

- Etimologia necunoscută.

URGÁ vb. I. *Tranz.* (În dicționarele din trecut) A urgenta. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

- Prez. ind.: *urghes* și (neobișnuit) *urgez* (BARCIANU).

- Din lat. *urgere*. Cf. germ. *urgieren*.

URGÁN s.n. (Prin Dobr.) Frânghie groasă (H II 240) din cânepă (ALR I 1 870/986) cu care se praponește calul (ib. 1 129/984). V. *prapon*¹ (1).

- Pl.: *urgane*. - Și: *orgán* s.n. H II 240, ALR I 1 870/986.

- Din tc. *organ*.

URGÁR s.m. = *orgar*. Cf. ALR I 1 670/343.

URGÁRE s.f. (În dicționarele din trecut) Urgentare. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

- Pl.: *urgări*.

- V. *urga*.

URGÉLNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Plin de urgie¹ (1); mánios (1), furios; aducător de urgie¹ (2). *În zadar o să fie fâgada ce-am dat lui Menelau Că pustii-va cetatea lui Priam...*, Dacă lăsa-vom așa să turbeze *urgelnicul Ares*. MURNU, I. 106. *Voinici se ridicară o grămadă, Stau gata Elatreu și Acroneos... Gata-i și potriva Urgelnicului Marte, Evrialos*. id. O. 125. *Din culmea casei ridică Minerva Urgelnicul ei scut și pețitorii, Cuprinși de spaimă, toți fugiră-n sală*. id. ib. 375. ♦ *Urgisit* (1). Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U.

- Pl.: *urgelnici, -ce*.

- *Urgie*¹ + suf. *-elnic*.

URGÉNT, -Ă adj. Care necesită o rezolvare imediată, care nu admite amânare; grabnic, (regional) sorgoș. V. *presant, stringent*. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779²/46, ARISTIA, PLUT. *Face... mai urgentă completa emancipare a populațiilor rurale ale Principatelor*. KOGĂLNICEANU, S. A. 163. *Astăzi e de cea mai urgentă și supremă necesitate rădicarea unei facultăți iuridice române*. FM (1861), 21. *Iaca, deci, necesitatea urgente de un organ național generale*

(a. 1866). PLR I, 220, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *O trebuință atât de urgentă n-a putut să rămâie neregulată în îndestularea ei*. I. IONESCU, D. 79, cf. CANELLA, V. 146. *Urgenta rezolvire a chestiei pendente era... indicată de întreaga situație a țării*. MAIORESCU, D. II, 222. [Era] *așteptat a doua zi negreșit în orașul P...*, unde-l chemau niște *afaceri urgente*. CARAGIALE, O. I, 73, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Iar ai vreun congres patriotic urgent*. D. ZAMFIRESCU, I. 7, cf. ALEXI, W. *Altă chestiune urgentă m-a făcut... să iau drumul celor de la medicină*. PĂTRĂȘCANU, S. A. 218, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vă voi telegrafia mâine în această privință, problema fiind mai puțin urgentă*. TITULESCU, D. 82. *M-am arătat nervos, desperat, insinuând o plecare urgentă*. M. ELIADE, M. 95. *A fost pe aici domnul Paul Vardaru, cu nu știu ce misiune urgentă*. C. PETRESCU, I. II, 64. *Am alte lucruri mai urgente*. SEBASTIAN, T. 67. *Găsi că este urgentă nevoie să intervină cu autoritatea sa*. BART, E. 203, cf. SCRIBAN, D. *Mi-a vorbit... de nevoile urgente ale orașului*. ARGHEZI, S. X, 56. *I-am lăsat numărul tău de telefon, pentru cazuri urgente*. VINEA, L. II, 76. *Se duce acolo să vadă dacă se execută o comandă urgentă*. DEMETRIUS, C. 39, cf. DL. *Dacă e ceva urgent, dă-i un telefon*. PEDA, R. 181, cf. DM. *Credem că această chestiune este mai urgentă decât celelalte*. FLORIAN, R. II, 131. *Am lăsat aseară o analiză urgentă la laborator*. 1 august 1964, 73. *Dispare zile întregi de acasă pe motivul că e absorbit de o lucrare urgentă*. V. ROM. noiembrie 1964, 112, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *O! ce urgentă, fatală datorie!* DOINAȘ, A. P. 230. ♦ (Adverbial) *Credeam că era util și urgente de a o împărtăși [pe Ursula] de temerile mele*. BARONZI, M. I, 593. *Chestiunea artei... reclamă mai urgent o soluțiune*. CARAGIALE, O. II, 178. *Dă poetului urgent luleaua*. CODREANU, S. I, 359. *Două telegrame... îl chemau la București urgent*. BASSARABESCU, S. N. 14, cf. CADE. *Aș dori să vorbesc urgent, într-o chestiune care vă interesează*. EFTIMIU, N. 47. *O duce urgent șefului de secție*. BRĂESCU, O. A. II, 369, cf. SCRIBAN, D., DL. *De nu intervenea urgent...*, [câinele] *m-ar fi sfâșiat, cred, și pe mine*. BOTTA, S. III, 59, cf. DM, DN. *Tratamentul trebuie făcut cât mai urgent după începutul bolii*. ABC SĂN. 72. *O satisfacție strălucită a fost dată... punându-se urgent pe afiș comedia*. CIOCULESCU, C. 137, cf. DEX, L. ROM. 1987, 513. ♦ *S p e c.* (Despre telegrame) Care este expediat cu prioritate (în schimbul unei taxe speciale). *Coane Fănică! o depeșă „fe-fe” urgentă!* CARAGIALE, O. VI, 127. *Vă predau această telegramă... Vedeți: urgentă*. GALACTION, O. A. I, 47. *În cât timp ajunge la Focșani o telegramă urgentă oficială?* POPA, V. 195, cf. DL, DM, DEX, DN³.

- Pl.: *urgenți, -te*. - Și: (învechit) *urgînt, -ă* adj., *urgînte* adj. invar.

- Din fr. *urgent*, lat. *urgens, -ntis*.

URGENTĂ vb. I. *Tranz.* A face ca o lucrare, o acțiune etc. să se întâmple, să se desfășoare, să se rezolve într-un timp mai scurt decât cel obișnuit; a accelera, a grăbi, a precipita (2), a zori² (1). *Ar fi necesari să urgentăm cauza la Sibii* (a. 1888). ȘCHEI, 300, cf. GHEȚIE, R. M., SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1970, 14, DEX, DN³, V. BREBAN, D. G., DSR. *Atuncea... nu ierea*

condiții care să urgenteze, să fie grabnic. T. DIAL, M. I, 124. ♦ Refl. p. as. Astfel se urgiează încă și astăzi aprobarea statutelor. D. ZAMFIRESCU, I, 121.

- Prez. ind.: *urgentez*. - Și: (învechit) *urgită* vb. I.

- V. *urgent*. - Pentru *urgita*, cf. lat. *urgere*.

URGENTĂRE s.f. Acțiunea de a urgenta și rezultatul ei; accelerare, grăbire. *Necurmatele urgitări venite lui... ca să se declare o dată pe față*. BARIȚIU, P. A. II, 242. *Cu toate urgitările și reclamările, instrumentul așteptat încă nu sosește*. F (1885), 283. *Îi ceru să intervină energic... pentru urgentarea terminării paturilor de montare*. V. ROM. octombrie 1954, 128, cf. DEX, DN³, DSR.

- Pl.: *urgentări*. - Și: (învechit) *urgitare* s.f.

- V. *urgenta*.

URGENTĂ s.f. Însușirea, caracterul a ceea ce este urgent; situație care necesită o rezolvare urgentă, grabă, zor¹ (2); necesitate de a rezolva imediat o problemă; (învechit) sărguală (1), (regional) sorgoșeală. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 779²/43. *S-au făcut de mai multe ori și cu urgiță convenitele prelucrări*. BUCOVINA (1849), 103¹/16. *Este de mare urgență a se regula serviciul statistic printr-o lege*. I. IONESCU, M. 16. *Atari școale... nu se realizează cu urgița dorită*. FM (1861), 37, cf. PONTBRIANT, D., PROT.-POP., N. D. *Acest proiect... este de cea mai mare urgență și însemnată*. MAIORESCU, D. II, 248. *Este o urgență... să merg deputat*. LĂCUSTEANU, A. 38, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Urma o biografie inexactă... turnată anume pentru urgența momentului*. GALACTION, O. A. I, 240. *Mă scoală noaptea cu telegramele lor, deși n-au nici o urgență*. PUȘCARIU, M. 100, cf. SCRIBAN, D. *Urgența... formează condiția de căpetenie pentru salvarea vieții bolnavului*. A. POP, CHIRURG. 235, cf. DL, DM, DN: *Acțiunea are o urgență pe care cunoașterea nu o poate satisface*. FLORIAN, R. II, 100, cf. M. D. ENC., DEX. *Scris cu un constant sentiment al urgenței, textul se complace, tot timpul, în sugestie și eboșă*. PLEȘU, M. 9. ♦ **De urgență = a)** loc. adv. fără întârziere, repede, grabnic, imediat. *Vă rugăm ca de urgență să binevoiiți a ne trimite cantitatea prevăzută*. CARAGIALE, O. I, 203. *Cauza se va cerceta și se va judeca de urgență*. HAMANGIU, C. C. 67. *Alcătuise lucrurile astfel, încât... să primească o telegramă prin care să fie chemat de urgență*. D. ZAMFIRESCU, I, 63. *Vă rog să telegrafiați de urgență care este propunerea lui*. TITULESCU, D. 442. *Mă chema de urgență la centru*. M. ELIADE, M. 24, cf. SCRIBAN, D. *O imensă discrepanță cosmică, a cărei prezență cerea... de urgență un al doilea act, de desăvârșire*. BLAGA, T. CULT. 243. *Trebuie scos de urgență un ziar*. V. ROM. noiembrie 1954, 23. *Dacă bolnavul nu se operează de urgență, el va muri*. BELEA, P. A. 172, cf. DL, DM. *Trebuie luate de urgență câteva măsuri preventive*. T martie 1965, 53. *Perforația intestinală se tratează totdeauna chirurgical de urgență*. ABC SĂN. 355. *Ședința Sfatului administrativ extraordinar, convocat de urgență*. G. BARBU, A. V. 182, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. *Acolo, la spital, ne-a băga[t]ă dă urgență*. T. DIAL. M. II, 13; **b)** loc. adv. urgent, grabnic. *Începe regulat o interesantă dezbateră, având un vădit*

caracter de urgență. CARAGIALE, O. IV, 10. *Tratatul... este chirurgical și de urgență*. A. POP, CHIRURG. 308. *Este o metodă utilizată numai în cazuri de mare urgență*. BELEA, P. A. 16. *Unui om mușcat i se va acorda ajutorul medical de urgență*. ABC SĂN. 366. ♦ *Caz de boală, accident etc. care necesită o intervenție, o rezolvare urgentă*. *A venit o urgență*. T august 1964, 53, cf. D. MED.

- Pl.: *urgențe*. - Și: (învechit) *urgință* s.f.

- Din fr. *urgence*.

URGESIT, -Ă adj. v. *urgisit*².

URGHISÍ vb. IV v. *urgisi*.

URGHISÍT, -Ă adj. v. *urgisit*².

URGHISITURĂ s.f. (Învechit) Prigonire (1), năpăstuire (1), dizgrațiere; urgisire (2). *Pusă patru înși de o bătură cu cureale crude... și o streină și o lepădă de la moșie-i și de la toată avearea ei...* Și într-aceaea urghisitură de tatăl ei, s-au răpăosat. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 111^v/20.

- Pl.: *urghisituri*.

- *Urghisi* + suf. *-itură*.

URGÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Maram.) A argăsi. Cf. ALR - M III h 760.

- Prez. ind.: *urgesc*. - Și: (regional) *orgí* vb. IV. ALR - M III h 760/229.

- Cf. *orgăli*.

URGICIÓS, -OĂȘĂ adj. (Rar) Care aduce urgie¹ (2), care urgisește (2); rău (A I 1), crud; nesuferit (2). *Căci nu voia să ierte tatarul urgicios Să fim creștini*. I. NEGRUZZI, S. II, 115, cf. TDRG.

- Pl.: *urgicioși*, *-oase*.

- *Urgie*¹ + suf. *-icios*.

URGIE¹ s.f. 1. (Învechit și popular) Mânie¹ (1, 2) foarte puternică, violentă, v. furie, înversunare, ură¹; p. ext. persecuție, răzburare (1). *Audziră și fură împluși de urgie...* Și împlură cetatea toată de sminteală. COD. VOR.² 5^v/11. *Ei cu urgie și cu mânie împlură-se și dârji arătară-se*. CORESI, EV. 168. *Lăsă Eghiptul, nu se temu de urgiia împăratului*. id. L. 567/13. *Nu putu răbda, Ce aruncă urgie sprinșii cu pizmă*. MOXA, C. 8^v/12. *Iară acmu lăpădași și voi aceastea toate, mânia, urgiia, răotatea*. N. TEST. (1648), 271^v/2. *Mânie, urgie, aprindere, aceastea aduc omului bătrânețe fără vreamă*. ST. LEX. 174^v/15. *Bucuria i să întoarse în tristăciune și-și arătă mânia și urgia ce avea spre dișii*. GAVRIL, NIF. 63. *Mărgând spre ceri, iaste mitarniță pentru mânie, pentru zavistie, pentru urgie*. DOSOFTEI, V. S. octombrie 96/26. *Lăcuiaste cu dânsul câteva zile, până să va întoarcă mânia și urgia (iuțimea mânia) ms. 4 389) fratelui tău de la tine*. BIBLIA (1688)², I, 242/33. *Pre Constandin Vodă... l-au luat Mustafă aga cu tare urgie împărâtească... și l-au băgat în Edicula*. IST: T. R. 116. *Mâniatu-s-au Antohi Vodă ș-au închis pe Iordachi... cu mare urgie și pază*. NECULCE, L. 181, cf. ANON. CAR. *Nu cumva să sâmțim pornit întru mânie pre*

cel ce ne va asculta și din urgie să suferim ceva nedreptate. AETHIOPICA, 63⁵/11. Pornindu-se împăratul cu mânie și cu urgie, porunci de-l bătură vârtos. MINEIUL (1776), 13¹/20. Neputând să [să] păzască De urgie împărătească (a. 1777). GCR II, 112/26. Atâta turbare în mânie, în urgie, în pizmă, pentru ce dară acuma nu se dumerește? MAJOR, P. 42/4. Tiranul, aprins de mânie..., mai nu turbă în sine De ciudă și de urgie. BUDAI-DELEANU, Ț. 173. Un dregătoriu ca acela, scofându-să îndată din slujbă..., să fie supus urgiei stăpânești (a. 1818). URICARIUL, I, 256. Va avea de la dânsii rușine, urgie, ură și pedeapsă. PETROVICI, P. 101/12. Toată a lui urgie au căzut asupra mea. BELDIMAN, O. 10/17. Aceasta au fost cea din urmă săgeată a urgiilor tale cătră mine. GOLESCU, S. 308, cf. LB. Zbuciumat de pasiune, de urgie și de setea vendetei, aștepta cu nerăbdare vro știre. ASACHI, S. L. II, 66. Numai acii ce au apucat fuga și s-au dus... au putut să scape de urgia lui Ștefan. IST. M. 143/4. Ochii tăi ce rânire Pot a-mi pricinui mie Când... mi-arat-a lor urgie! CONACHI, P. 26. Oameni credincioși ai monarhiei sânt tratați de cătră dânsul cu asprime și urgie iscusită. BUCOVINA (1849), 145¹/9, cf. ISER. Tremură de-a mea urgie! PR. DRAM. 368. Urgia i-a trecut, A intrat iar în iubire fiica sa-n acel minut. PANN, E. V, 75/11. A început cu o turbată urgie a-i sudui în tot felul (a. 1857). IORGA, S. D. XVIII, 7. Pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia turcilor, carii... îl țin închis. NEGRUZZI, S. I, 276, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 710. Iși închipuiam că eram din acei oameni răi și asupritori..., de urgia căora se vede că ei dezertaseră. BOLINTINEANU, O. 266. Împinge urgia până-ntr-atâta..., spre a defăima chiar și titlul rivalei sale. ODOBESCU, S. III, 103: Cu vrajbă și urgie raiul n-o să-l dobândim. CREANGĂ, P. 255. Teme-te de urgia tatălui meu! ISPIRESCU, L. 130. Tu nu vei scăpa de urgia lui, că e un om aprig și neîmpăcat. I. NEGRUZZI, S. III, 292, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. Acum rățește prin stuț, fugind de urgia lipovenilor. DUNĂREANU, N. 167. Doar mireasma de fripte mioare și capre alose El dobândind, ar voi de la noi să-și întoarcă urgia. MURNU, I. 5, cf. TDRG, DHLR I, 202. Aici și-au hodinit Cărmacii țării mele blândeța și urgia. SORBUL, T. 176, cf. DR. IV, I 553, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Împăratul, cuprins de urgie, porunci să fie răstignită pe cruce. CARTOJAN, C. P. I, 157. Îndură-te și ne învață ce să facem ca să scăpăm de urgia nevastei lui Alexa. SADOVEANU, O. VII, 324, cf. ROSETTI, I. L. R. I, 187, SCRIBAN, D., DR. X, 404, GIUGLEA, U. 41. A fugit Creangă pe plută de urgia Irinucăii. CĂLINESCU, C. O. 252. Fă cum vei ști, numai scapă-ne, rugămu-te, de urgia lui vodă. SNOAVA, IV, 22. Pe unde-ați umblat Și-n urgia voastră. Pe cine-ați stricat? TEODORESCU, P. P. 382. Nu m-ai urât de măgan... Alți-or semănat urgie! JARNÍK - BĂRSEANU, D. 254. De ce pe noi urgie Cu așa mare vrăjmășie? Oh! Iroade împărate! ȘEZ. VIII, 42, cf. ALR II 3 712/182, 192, 386, 414, 512, 537. (Pleonastic) Nu s-au întorsu D[o]mnul de mânia urgiei lui ceii mari, carea s-au mâniaat. BIBLIA (1688), 285²/17. Urgia mâniei le-neacă suflarea, Blestem li-e și gemet cântarea. COȘBUC, P. I, 92. ♦ F i g. Vezi nourii cei mari, negri, cât de mânioși vântură cu aripele cele groaznice!... Cu câtă urgie sfășie razele lunei! CONV.

LIT. IV, 21. Cad putredele tronuri în marea de urgie. EMINESCU, O. I, 24. ♦ L o c. a d v. Cu urgie = fără milă, cu cruzime, în chip năprasnic; aprig, înverșunat. Mânie-se cu urgie Domnul spre oamenii săi. CORESI, PS. SL.-ROM. 453⁴/4. Care parte... să va mai scula cu gâlceavă... să pedepsească cu urgie (a. 1746). IORGA, S. D. XXI, 334. Să nu să cumva mânie Domnul spre voi cu urgie. DOSOFTEI, PS. 15/14. Au grăit cătră dânsul zicând: „Așa mi-au făcut copilul tău”; și s-au mâniaat cu urgie. BIBLIA (1688), 30¹/4. Mănăstirea învechită... Părea unul din acele osianice palate Unde geniuri, fantome e urgie se izbesc. ALEXANDRESCU, O. I, 75. Drept mulțumire pentru binele ce voiai să-mi faci, te-am scos cu urgie din curtea mea. FILIMON, O. I, 268. Doamne, n-am scris carte leșilor să vie! De va fi aceasta, să mă pierzi c-urgie! BOLINTINEANU, O. 60. Oropsi pe fie-sa cu urgie. ISPIRESCU, L. 121. Crivețul sufla cu atâta urgie, încât îngheța aproape tot ce era viu. DRAGOMIR, O. M. 232. Înăhță toporul și, venind cu urgie, picni vaca drept între coarne. SNOAVA, III, 69. ♦ E x p r. A pune (pe cineva) la urgie = a se supăra pe cineva, a-i purta cuiva mânie; a persecuta pe cineva. Spune multe închinăciuni plecate la M-me Ghica și întreab-o de ce m-a pus la urgie. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 593, cf. DL, DM. A cădea (sau a pica, a intra, a fi) în (ori la, sub) urgie = a pierde bunăvoința cuiva, a ajunge în dizgrație; a fi disprețuit. Au fost ei în urgie de cătră d[o]mnia sa (a. 1617). I. BIANU, D. R. 32. Iordachi a avut morile pân a căzut în urgie la Ștefan Vod[ă] Gheorghie; deci, fiind în urgie, au fost vândut aceal hăleşteu (a. 1634). IORGA, S. D. V, 23. Răspuns nu le-au făcut, socotind a fi lucru cu primejdie, fiind ei supt urgie împărătească. AXINTE URICARIUL, LET. II, 150/25. Pentru ca să nu între la urgie domnească..., rog dragostea dum[fi]tale ca să mă înștiințez pe larg de toate pricinile lor..., ca să arăt Mării sale lui vodă (a. 1782). IORGA, S. D. XII, 104. Căzând în urgie..., făr' de zăbavă l-au lăsat și toți prietenii. GOLESCU, S. 317. Acel vădrariu... care va îndrăzni a trece piste cuprinderea ponturilor... va cădea în urgie, fără a să putea îndrepta (a. 1828). IORGA, S. D. XVI, 167. Am căzut în urgia craiului, pentru că m-am împotivit lui. MOZAIKUL (1839), 621/20. Am căzut în groaznică urgie Pe niște pâri nedovedite. DONICI, F. I, 10/12. Radu Vodă, căzând sub grea... urgie a patriarhului Nifon, se răpuse. ODOBESCU, S. I, 70. Să nu cutezi să faci altfel, căci atunci vei cădea în urgia mea împărătească. ISPIRESCU, M. V. 20. (Cu parafrazarea expresiei) Tâmplându-s[ă] ficiorii lui Gavril... în urgie de spre domnie..., s-a sculat Toderășco Jora medelnicarul și a cumpărat giuătate de sat (a. 1668). IORGA, S. D. V, 41. A-i fi (cuivă) cu urgie sau a ține (ori a prinde, a lua) urgie (pe cineva) = a urî¹, a dușmăni, a pizmui¹ (1) pe cineva. Trage de mă scoate de la pizmaș iute, Ce mi-i cu urgie și mă sârguiaște. DOSOFTEI, PS. 51/17. Dacă au văzut că... nu le vine răspunsul cărților ce au scris, au început a se teme și mai rău, socotind că și Nicolai Vodă le este cu urgie. AXINTE URICARIUL, LET. II, 150/30, cf. ALR II 3 712/537. Ține urgie unu pe altu. ib. 3 712/386, 512. Ai luat urgie pe mine. ib. 3 712/414. O prins urgie pe mine. ib. 3 712/520. ♦ Faptă josnică; netrebnicie (3), ticăloșie (2). Văzu D[o]mnul și... să scărbi pentru urgiia fiilor lor și featelor. BIBLIA (1688),

150²/48. Râdea cu hohot gloata de spasmele durerii Și-l ocărău tâlharii... *Magdalena, în lunga ei maramă, Țipa văzând urgia.* VOICULESCU, POEZII, I, 32. ♦ Manifestare a supărării, a mâniei¹ divine; pedeapsă divină. Doamne, nu cu urgia (b ă s ă u l H) ta oblici mere, nece cu mânia ta pedepsi mere. PSALT. 71. *Întoarce-ne, Doamne, sp[ă]senia noastră Și toarnă urgiia ta de la noi.* CORESI, PS. 232/9. *Tremeseși mânia ta, carea înghiți ei ca și pajele, și pentru duhul urgiei tale adunară-se apele.* PO 228/13. *Se nu cănva mânia-se D[o]mnul și veși pere... cându în[ș]cin[de]-se-va curundu urgia lui (sec. XVI).* GCR I, *2/8. *Nu vor putea hi fără de urgie de la Dumnedzău, de nu vor face plată celui asuprit.* VARLAAM, C. 348. *Când urgiia lui cea mare Va arde fără-ncetare, Atunce va fi ferice De ceia ce nu pun price.* DOSOFTEL, PS. 15/17. *Trimis-ai urgiia (mânia ms. 4389) ta și-i mână pre dânșii ca trestia.* BIBLIA (1688)², II, 124/19. *Urgia lui Dumnezeu cea multă asupra lui Israil.* ANTIM, P. 52. *Pentru ce făr' de vreamă mă pornesc, spre aceastea, ca dintr-o urgie dumnezeiască?* AETHIOPICA, 7¹/14. *Va veni preste dânșii dumnezeiască urgie.* ZILOT, CRON. 72. *Ne spuneți dvs. ce este această urgie dumnezeiască ce a căzut asupra noastră?* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 73. *Urgia zeului se aștâmpăra numai prin vărsarea de sânge.* ASACHI, S. L. II, 31. *Urgia Domnului, dreptatea dumnezeiască trece pre pământ, pustiind.* BĂLCESCU, M. V. 562. *Cade supt urgia celestă.* PĂCLEANU, I. II, 58/25. *Războiul e bici groaznic... E a cerului urgie.* ALEXANDRESCU, O. I, 73. *Toate locurile, dăruite de zei cu bilșug, aveau frică de urgia zeiței Era.* ODOBESCU, S. III, 292. *Urgia ta să cadă pe cișe și-a mânăjit Altarul.* CARAGIALE, O. VI, 327. *Destul îți este ție urgia dumnezeiască.* ISPIRESCU, L. 144. *Blestem din suflet, doară de l-o ajunge urgia cerească.* DELAVRANCEA, S. 17. *Urgia lui Dumnezeu are să se arăte în curând prin vreun cutremur.* I. NEGRUZZI, S. I, 18. *A dat să-și facă cruce... chemând urgia cerului peste firile lacome.* LUNGIANU, CL. 67. *Țăranii, ieșiți la muncă, priveau de pe coaste... [a] urgia lui Dumnezeu.* BRĂESCU, O. A. II, 165. *Cine n-are dor pe lume Vie să-i dau de la mine, Că la mine e d-ăl greu, Urgia lui Dumnezeu.* TEODORESCU, P. P. 277, cf. SEVASTOS, P. 161. *Dacă... urmașii îi dau de pomână și-i fac praznice, urgia lui D-zeu se mai stâmpără.* ȘEZ. III, 238. *Mie mi-i frică de urgia Atotputernicului.* SNOAVA, II, 61. (În imprecății) *Taci, ardi-te-ar urgia!* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 441. *Bată-i urgia lui Dumnezeu! Cum m-o împins în prăpăstie!* ALECSANDRI, T. I 576. *Luai oglinda stricăță Să văz cum mă mai arată; Ia, urgia să o bată, Mă arată și pătată.* EPURE, P. 9. *Bată-te-ar urgia Tatălui să te bată.* FURTUNĂ, C. 20. *Ça să apere moșia De dușmani, bată-i urgia!* FOLC. MOLD. I, 528. ♦ (Rar) *Ziua urgiei (lui Dumnezeu) = ziua judecății de apoi. Va să vie... zua mării și a urgiei lui D[u]mn[e]zău.* EUSTRAȚIE, ap. GCR I, 76/32. *Dzice scriptura: „nu va folosi averea în dzioa urgiiii”.* NECULCE, L. 278.

2. Nenorocire mare care se abate asupra cuiva sau peste ceva, n ă p a s t ă (1 4), o s ă n d ă (2), p a c o s t e (1), (învechit) o s ă n d i r e (2); calamitate, dezastru. *Câteva zile au fost aceea urgie [norul de lăcuste].* M. COSTIN, O. 166. *Pre stâlpi de piatră au scris urgiile ce era să fie în lume.* N. COSTIN, L. 57. *I-au poruncit*

vizirul... să s-aședze, să nu mai îmble mestecându, c-apoi... va petrece mare urgie. NECULCE, L. 339. *Temându-se să nu i se tâmple urgie mai mare, au ajuns pre la prietini.* AMIRAS, LET. III, 85/10. *Fii-ți milă... Scoate-m[ă] de la urgie! (a. 1777).* GCR II, 116/27. *Aceasta au adus... multe războaie și urgie au acăsunat.* PETROVICI, P. 338/18. *Deacă aveți inimă creștină, Scăpați-mă de moarte ș-urgie.* BUDAI-DELEANU, Ț. 287. *Urgiia au trebuit să cază numai pe capul meu.* GOLESCU, S. 299. *C-un zâmbet de bucurie Chiar urgia meritată Foarte des o vei preface În senin mângâitor.* ALEXANDRESCU, O. I, 345. *Să vezi și să crezi urgia în care am căzut. Ne-a sărcit... ne-a lăsat în sapă de lemn.* FILIMON, O. I, 162. *În oarba-mi lăcomie, Pentru-o seacă avuție, Am împins în grea urgie Pe sârmanul meu popor.* ALECSANDRI, P. II, 124. *Biata mamă nu știe de astă mare urgie ce i-a venit pe cap.* CREANGĂ, P. 25. *Împăratul... hotări ca să dea pe fiica lui de soție... acelu voinic care va scăpa țeara de această urgie.* ISPIRESCU, L. 199, cf. TDRG. *Care cum venea pleca... chemat de vestea vreunei urgii, căzută pe cei de acasă.* LUNGIANU, CL. 191. *Ce urgie a căzut asupra acestei familii!* SEVERIN, S. 65, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Între urgiile lumii, se apropia ziua din urmă.* MANIU, V. P. 137, cf. CADE. *Pământurile... le-au ținut și le-au apărât de toate urgiile.* REBREANU, R. I, 88. *S-ar fi aflat îndrituit a crede că s-au abătut asupra-i tăațe urgiile biblice.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Spuneau bătrânii că n-au apucat niciodată asemenea urgie... puzderie de pomi degeraseră prin livezi.* POPA, B. 199. *Urgii felurite se abătuseră asupra țării: foametea și ciuma se vedeau tot așa de cumplete cât și războaiele.* SADOVEANU, O. XVIII, 7. *Înfruntase intemperiiile și urgia vremurilor.* CIPRIAN, S. I, 131. *A smuls o proptea de la gard... pe urmă s-a făcut urgie cu vărsare de sânge.* MIRONESCU, S. 199. *Am târât ani întregi, ca o urgie, ca un cataclism, o viață terfelită în vicisitudini.* BOTTA, S. III, 84. *Să nu se abată cumva asupra noastră vreo urgie.* T martie 1965, 56. *Un plâns m-a apucat, Că pe fetele din sat Grea urgie a picat.* ALECSANDRI, P. P. 113. *Mândră, mândruleana mea... A venit o grea urgie, Ce de dragoste nu știe.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 312. *Am ajuns la grea urgie.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 310. *Mi-a scăpat Voichița De la dalba-mpărăție Și de la neagra urgie.* BALADE, II, 307, cf. CAF VI, 245. (În imprecății) *Du-te-n urgie să te mănânce!* ALR II 3 712/346. *Mâncate-ar, mândră, urgia, Că mi-ai mâncat omenia.* FOLC. TRANSILV. I, 527. ♦ (Prin exagerare) *Era curată urgie copilul acela... nu te mai lasă nici ziua, nici noaptea să răsufli.* SLAVICI, V. P. 130. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Se repezi spre fereastră s-o închidă, ca sa nu mai audă urgia acea de note.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Amelica fugea de urgia aceasta de miresme [de chiparos], spunând că o doare capul.* I. M. SADOVEANU, S. 51. ♦ L o c a d j. **De urgie** = care aduce nenorociri și greutăți; care produce rău, necaz și suferință; distrugător, nimicitor; îngrozitor, înspăimântător. *Vă grăi cu glas de urgie, fără de măsură: „Duceți-vă de la mine, nemilostivilor!”* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 458/4. *L-au băgat în Edicula, unde au fost un loc mai de urgie.* IST. Ț. R. 116. *Trecut-au ani de lacrimi... Din ora de urgie în care te-am pierdut.* ALECSANDRI, P. I, 120. *Cei*

dintre noi cari au copilărit în ani de urgie... își aduc negreșit aminte. ODOBESCU, S. III, 321. *Blăstemat să fie Ceasul de urgie Care m-a-ndemnat Să alerg prin sat... Pe la vrăjitori.* COȘBUC, P. II, 161. *Ani de urgie pentru agricultori. Ger la înfloritul pomilor, secetă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 280. *Stăteam de vorbă uneori cu acești doi frați... despre veștile de urgie care soseau în sat.* SADOVEANU, O. XXI, 360. *Miercuri, carte fi-a venit, Carte de cătănășie, De năcaz și de urgie.* FOLC. TRANSILV. II, 403. ♦ (Cu determinări introduse prin prep. „de”) Număr mare (de ființe, de lucruri etc.); multime (1). *Venise cu toți „copiii de casă”, adecă cu urgie de drăcușori de toată mâna.* ap. TDRG. *Să aducă grea urgie De tătari cumpliți, grămadă, Să le deie țeara-n pradă!* ALECSANDRI, P. P. 179. ♦ *Necaz (1, 2), suferință, mizerie (2), sărăcie (3). Să ne izbăvască de la toată scârba, urgiia și nevoia, D[o]mn[u]lui să ne rugăm!* DOSOFTEI, MOLIT. 108^r/6. *Pe vremea Sălii svetnicului... neamul lui Camel pătımie urgi grele.* N. COSTIN, C. 55. *Au rămas la grea urgie. Din bezădele, cum văd eu, Or să rămăie-n halul meu, Măcar că eu sânt o slugă (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 283/5. *Așă răcni de jele și urgie, Cât clăti iadul din temelie.* BUDAIDOLEANU, Ț. 216. *Te voi iubi totdeauna... dar nu te-oi vedea-n vecie... Ah, Doamne, ce grea urgie!* CONACHI, P. 232, cf. ISER. *A început a geme de durere și urgie... când văzu că nu era lângă dânsul nici fata, nici calul.* ISPIRESCU, L. 329. *Palatul, noaptea, răsună de orgie, Precum răsună, ziua, orașul de urgie.* MACEDONSKI, O. I, 107. *Toți câpi au suferit urgia izgonirii au simțit cât e de trist să auzi în urmă-ți: „Jos cu el!”* BACALBAȘA, S. A. I, 320, cf. DDRF. *Lumea înveninată de urgie se împropăta cu valuri de viață nouă.* VLASIU, A. P. 301. *Cum porunciți domniile-voastre, așa facem. Numai scoateți-ne din urgie și părăsire.* SADOVEANU, O. XXI, 467. *Maico, din copiii tăi... Toți au casă și moșie Numai eu trag la urgie.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 180. *Sânt numai de urgie în lumea asta..., de abia pot să-mi trag slăbiile.* SNOAVA, I, 37. *Doamne, Doamne, mă rog ție, Scoate-un suflet din urgie!* ȘEZ. I, 75. *Corbeo, maică..., Tu ai fost la grea urgie.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 179. *Să trăiască în urgie, De acum până-n vecie.* PĂSCULESCU, L. P. 59. *Acee mi-o adus mie Mult doruș și rea urgie.* BALADE, III, 243. ♦ *Năvălire distrugătoare; prăpăd (1), pustiire (1); nimicire (1), distrugere; năpăstuire (1), prigonire (1). I-au gonit făcând năvală până la un loc și i-au părăsit ca să nu dea pricină de a se întoarce, dând locul urgiei.* VĂCĂRESCUL, IST. 281, cf. AR (1829), 220^r/43. *Nemiș nu putea fi mai lesne decât a trece Dunărea... de câte ori îi amenința mai de aproape vro urgie tătărească.* HAȘDEU, I. C. I, 77. *Trecut-au pe aice... urgia și ura omenească!* ALECSANDRI, P. II, 87. *Năvala atâtor vrăjmași, cari-duceau, în țara asta blândă, urgia și jaful războiului, cu toate cruzimile lui.* VLAHUȚĂ, R. P. 122. *Când l-a călcat urgia n-a putut să mântuiască nimic din câte avea.* GALACTION, O. 156. *Satul de pe Jii, șters de pe fața pământului de urgiile stăpânitorilor.* C. PETRESCU, A. R. 198. *E frumos tare pe la noi..., dar prea des vine urgia păgânătății.* SADOVEANU, O. III, 173. *Alungați de urgia musulmană din locurile sfinte, ei s-au așezat... în insula aceasta bogată.* BART, S. M. 48. *Natura... scutul Alpilor îl ridică*

’Ntre noi și teutonica-urgie. BLAGA, L. U. 68. *O perioadă bântuită de urgia fascismului.* CONTEMP. 1966, nr. 16, 8/3. *Cum să-l scap de urgia turcească? Oare n-ar fi bine să-i dau de veste?* RĂDULESCU-CODIN, I. 84. ♦ (Învechit) Exil, surghiun (2). *Șezând la Cetatea Albă în urgie.* M. COSTIN, O. 248. *Le tăie vârvurile limbilor și deagetelor și-i trimisă în Lazichia în urgie.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 23^r/27. *Au aflat creștini 10 000 și i-au urgisit, adecă i-au trimis în urgie, la țările Armeniei.* N. COSTIN, L. 145. *Ovidius, pre care l-au trimis în urgie, în Cetatea Albă, Avgust, Chesariul Rămului.* id. L.², 41. *Nevrând să se supuie, îl trimise la urgie departe.* MINEIUL (1776), 13^r/25, cf. MOLNAR, D. 67/12, DDRF; TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

3. *Dezlănțuire violentă și distrugătoare a forțelor naturii; prăpăd (1). V. stihie (2). Urgia elementelor nevoiește pe venetici să caute un adăpost.* ASACHI, S. L. II, 76. *Nori negri și sălbatici dau iureș cerului... urgia nu cunosc margini.* MACEDONSKI, O. III, 66. *Ramuri... ale unui stejar urieș... ne-au adăpostit de urgiile cerului.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 205. *Furtunile trec, urgia se potolește și marea se liniștește iarăși.* SANDU-ALDEA, D. P. 17. *El nu știa ce-nseamnă furia valurilor, nici urgia vântului.* DUNĂREANU, N. 96. *Supt urgia vijelioasă a apelor, stâncile... se rostogoleau prăpăstios în genunile adânci.* HOGAȘ, M. N. 176. *Oamenii... vorbeau pușin, înspăimântați parcă de urgia vremii.* ARDELEANU, U. D. 44. *Viscolul zgâlțâia ferestrele...; de fiară să-i fi fost inima și n-o putea alunga afară pe urgia aceea.* C. PETRESCU, I. I, 65. *Luna... Trecând pe cer ca dusă de urgie, Părea un sloi rătăcitor de gheață.* VOICULESCU, POEZII, I, 51. *Scăpai din valuri teafăr și de urgia mării.* PILLAT, P. 197. *Munți încruntați, cu creste ascuțite, spintecând simbolic urgia vânturilor.* BOGZA, A. I. 154. ♦ (Prin analogie) *Crivățul țipă... Urgia e mare și-n gându-i ș-afură.* MACEDONSKI, O. I, 141. *Împăratul nu dormise toată noaptea de urgia gândurilor.* DELAVRANCEA, V. V. 104.

4. (Popular) *Ființă care provoacă cuiva tot felul de neplăceri; ființă urâtă, rea, afurisită, netrebnică; ființă nedorită, nesuferită.* V. belea, năpastă (4), pacoste (2). Cf. LB. *Toată ziua sap în vie și sara vin la urgie. Ea îmi pune-n blid să cin, La inima mea-i venin.* EMINESCU, L. P. 97, cf. SCRIBAN, D., DL. *Ce haznă de avuție, Dacă trăiesc c-o urjie.* PAULETI, C. 80, cf. H II 90. *Amar de alesul meu, Cum mi-am ales eu de rău!* *Rădăcina florilor, Urgia ficiilor.* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 180. *Ardă focul miile, Mărită urgiile.* id. D². 473. *Măi, bădiță, vara trece, Din două una-ți alege; Dintr-o sută ia-ți o mută, Dintr-o mie - o urgie.* MĂNDRESCU, L. P. 147. *Hop, săraca moșăia, Cum mărită urgia!* id. ib. 156. *Cine-i singur pe moșie Nu ia fiece urgie.* BUGNARIU, N. nr. 49/340. *Să-mi aleg fecior frumos Și-am ales, amar de mine, Capul buruienilor, Urgia sătenilor.* DOINE, 147. *Cu cine mă cununai: Cu cununa gardului, Cu urgia satului!* BIBICESCU, P. P. 201, cf. VICIU, F. 138. *Proasta, nu și nu, s-o taie, s-o spânzure, ea se duce la nuntă. - Da cum să mergi, urgie?* SNOAVA, III, 56. *Am on drăguț ca ș-o floare... Îl înzită urgia Cu mine să nu grăia(scă).* BĂRLEA, L. P. M. I, 204, cf. ALR II, 3 712/53, 64, 95, 272, 353, 362, 605, 728, 762, 836. *Măi muieri, măi urgi!* id. 3 712/29. *Fugi, urgie,*

dinaintea ochilor! ib. 3 712/705, cf. A IX 1. Badaea care-mi place mie Maica zice că-i urgie. FOLC. TRANSILV. II, 84. Sutele Mărită mutele. Miile Mărită urgiile. MARIAN, NU. 143. Moșiile Mărită urgiile și oile Însoară nevoile. ZANNE, P. V, 436, cf. CAF III, 242, ȘANDRU, F. 39. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) Venea o urgie de balaur. SCRIBAN, D. Spune-mi, bade, -adevărat, Pentru cine m-ai lăsat?... Pentru-o urgie de fată. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 254. Ce urgie de om! ALR II 3 712/531. ◇ Fig. Se primblă prin răstoace larna pe un urs călare... În zădar, tu, vrăjitoare, Aduci vișorul pe-aice... În zădar, urgie crudă, Lungești noaptea-ntunecoasă. ALECSANDRI, P. III, 22.

- Pl.: urgii.

- Lat. orgia.

URGIE² s.f. = (rar) orgie¹. Vreo câteva neveste, cu flori roșii la barșuri, merg jucând ca niște iele, amețite ca după o urgie. PĂRVEȘCU, C. 124.

URGINÁT, -Ă adj. (Învechit și regional) Care provoacă neplăceri, respingător (1), nesuferit (2), răutacios (LB, ISER, POLIZU); afurisit, îndărătnic, rău (A I 1) (ISER, LEXIC REG. II, 79); supărat (I 2), mâniaș (I 3) (DR. IV, I 553, ib. VI, 547).

- Pl.: urginați, -te.

- Cf. urgie¹.

URGÍNT, -Ă adj. v. urgent.

URGÍNTE adj. invar. v. urgent.

URGÍNȚĂ s.f. v. urgență.

URGIÓS, -OĂȘĂ adj. (Învechit; rar) Iute la mânie; mâniaș (I 1), furios, aprig. Cf. ST. LEX. 174 ^{v1}/12, PONTBRIANT, D.

- Pronunțat: -gi-os. - Pl.: urgioși, -oase.

- Urgie¹ + suf. -os.

URGISEĂLĂ s.f. (Învechit) Pierdere a favorurilor; dizgrație, desconsiderație; urgisire (1). Dându-i a cunoaște că sânt mâniași pe el,... socotiră... să se apuce iară de mitropolitul, căci tot se afla în urgisqlă (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 250/24, cf. T. PAPAHAĞI, C. L., SCRIBAN, D.

- Pl.: urgiseli.

- Urgisi + suf. -eală.

URGISÍ vb. IV. Tranz. (Atestat prima dată la 1516-1536, TEXTE ROM. XVI, 435/5) I. (Învechit) A avea sentimente ostile (față de cineva sau față de ceva); a detesta, a dușmăni, a urî; a dizgrația. Nu pără în cumplit mânie-se [va urghisi D], nece în veacu vrăjbeaște. PSALT. 211. Urgisia pre el frații săi... și aceasta ziseră unul către alalt: „... blați, să-l omorâm pre el și să-l aruncăm în cea fântână veache”. PO 127/28, cf. ANON. CAR. Pre împărăteasa... o au făcut neharinică de împărăție și dintr-acela ceas o au urgisit, să nu mai fie volnică a să mai purta în portul împărătesc (a. 1760). GCR II, 74/9. A prins nevasta... a-și urgisi bărbatul și a lipi pre alți împrejurul ei (a. 1817).

IORGA, S. D. XII, 205, cf. DRLU, LB. Nația anglicană-l urgisi și se redică asupra-i. SĂULESCU, HR. I, 207/9, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. Fata ei tot copilul ei rămânea și inima ei de mumă nu putea s-o urgisească. SLAVICI, O. II, 165. Urgisit de toți să fii, Tu de-a pururea iubește! VLAHUȚĂ, O. A. 27. Nu mai pot să sufăr vinul, florile le-am urgisit. OLLĂNESCU, H. O. 278, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. ♦ R e f l. (Învechit) A se supăra (4); a se înfuria, a se mânia. Să nu să urgisească cu mânie D[o]mnul D[u]mnezeu tău în tine. BIBLIA (1688), 130²/21. Să urgisi Saul și rău să arată cuvântul foarte întru ochii lui. ib. 209²/11. Te-ai urgisit asupra mea, și ai întors mânia ta și m-ai miluit pre mine. ANTIM, P. 52. De... mă vor găsi cu tânărul junghiat, cu adevărat că o să se urgisească tatăl său pă mine, ca cum l-aș fi omorât eu. GORJAN, H. I, 137/8, cf. TDRG, CADE, BL VI, 48, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ◇ (Construit cu dativul) Să nu te urgisești fiilor norodului tău și să iubești pre aproapele tău ca pre tine. BIBLIA (1688), 85¹/17. ♦ (Prin Transilv.) A nesocoti; a desconsidera (ceva), a disprețui. Cf. MOLNAR, D. 297/5, KLEIN, D. 446. Se cade... să-ți deslipești inima de toate lucrurile ceaste pământeste, urgisind avuțiile, preteșugurile. MAIOR, P. 90/19, cf. LB. Alții iară îndelungat urgisea istoria aceasta, mai una, mai alta asupra ei murmând. BOJINCĂ, R. 12/20. Eu urgisc, ca pe niște netrebnice, toate acele prorocii ale acelor propoveduitori de neorânduială. GT (1839), 92²/14, cf. BARCIANU. ◇ R e f l. p a s. Mai bine ar fi dacă s-ar urgisi și s-ar părăsi de pururea [icoanele înfricoșate]. PETROVICI, P. 169/2. ♦ A lăsa în părăsiere, a nu avea grijă, a neglija; a abandona, a părăsi (1). Cf. DDRF. Care preot nu va purta grijă de beserica lui, ce o va urgisi. ap. TDRG, cf. CADE. A urgisit copilul într-o pădure. ȘĂINEANU, D. U. Urgisit de toate rudele, Americanul, fără nici un sprijin, asculta cu umilință de vâru-său, Ahile. BART, E. 299. La temnița l-arunca,... Și-acolo mi-l urgisea. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 170, cf. CAF V, 114.

2. (Învechit și popular) A provoca (cuiva) un rău (C 1), un necaz (2), o suferință; a năpăstui (2), a oropsi (1), a persecuta, a prizoni (2). Nu-ți urghisi zidirea ta, ce învață-o... să dobândească slava ta. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 162²/13. Face.. mare răutăți..., urghisind și căznind în tot feali pre călugări. id. ib. noiembrie 174²/3. Inima zdrobită și smerită D[u]mn[e]zeu nu o va urgisi. CHEIA ÎN. 82²/25. Ei m-au râvnit pre mine nu ca pre D[u]mn[e]zău, m-au scârbit cu chipurile lor și eu... voiu urgisi pre ei. BIBLIA (1688), 150²/55. Împărat Adriaan să arăta blând..., nice ar certa sau ar urgisi pe cineva. N. COSTIN, L.² 57. Iaste răsplătire acelora ce sânt urgisiți de cătră Dumnezău. AETHIOPICA, 43²/4. Răsplătire să-i dați Celui ce m-au urgesât, De dreptate m-au lipsât (cca 1800). GCR II, 182/32, cf. KLEIN, D. 446. Care va vrea în via lui Dumnezeu să aibă împreună lucrători... să se laude întru smerenia sa și să nu urgisească frații săi. MAIOR, în ȘA I, 69. Pe toți... urgisește Și, de-ar putea, i-ar stânge cu totul. BUDAI-DELEANU, Ț. 372. La așa... blesteme... au fost Aaron urgisit și au răbdat. N. STOICA, C. B. 188, cf. DRLU. Să fie urgisit de Dumnezei și de oameni. PLEȘOIANU, T. II, 145/12, cf. POLIZU. Maiestate!... de-oi ști chiar că-i urgisi pe

bătrânul Iablonovschi..., mi-oi face datoria de a-ți spune adevărul. ALECSANDRI, T. 1 489. *A urgisi pe-acela care ți-a făcut bine... Aceasta nu e nobil.* EMINESCU, O. IV, 391. *De când sunt urgisită a sta aci, nu s-a îndurat nimeni să vie a mă scuti de arsătura de toate zilele.* ISPIRESCU, L. 359. *Doamne, rău m-ai urgisit, În soarta mea m-am împietrit.* MACEDONSKI, O. I, 36. *Pe scena memoriei... i se arată și copiii urgisiți de dânsa și pe care acum îi aștepta să sosească, cu frică.* MILLE, V. P. 130, cf. DDRF. *Praf o să se aleagă de ce a mai rămas pe câmp.* D[umne]zeu... *parc-a urgisit satul nostru.* N. REV. R. I, 29, cf. MURNU, GR. 58. *Viața s-o sfârșești Mai rău decât aceia pe cari îi urgisești.* EFTIMIU, C. 41, cf. SCRIBAN, D. *Femeia îl răzgâiase o vreme și-l urgisea acum.* PAS, L. I, 46, cf. DL, DM, DEX. *Dușmanii m-o urgisit, Prietenii m-o urât.* ȘEZ. III, 159. *O, raiule, lacaș sfânt, Nu vezi în ce jale sânt? Că sânt greu urghisit Și de la tine gonit?* PAMFILE, CR. 154. *Stăi, omul lui Dumnezeu, că rău m-ai urgisit.* FURFUNĂ, C. 67. *Stăpâne, leși de mă sluțește Și mă urgisăște, Aripa să-mi frângi!* CAF V, 85. *Mă vezi în ce jale sânt, Că sânt pururi urgisit Și di la bini lipsit.* ib. X₂, 11. ◇ F i g. *Luai cu supărare pachetul de jurnale..., iar pe multe dintre ele le scuturam și le sfâșiam ca un nebun. Din una din gazetele urgisite astfel, o scrisoare alunecă afară.* MACEDONSKI, O. III, 107.

3. (Învechit și popular) A alunga, a izgoni; a exila, a surghiuni. Cf. TEXTE ROM. (XVI), 435/5. *Nice pe aceștia nu-i leapădă întru tot milostivul Dumnedzău, nice-i urgiseaște de la sine cu totul.* VARLAAM, C. 13. *I-au tăiat narea și l-au urghisit la Herson.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 174^v/20. *Au împăcat ce era firea peminteanilor despărțată de la D[u]mn[e]dzău și depărtată și urgisită de voia sa, ce-au greșit Adam și Eva.* id. PAR. 81^v/15. *Au aflat creștini 10 000 și i-au urgisit, adecă i-au trimis în urgie, la țările Armeniei.* N. COSTIN, L. 145. *Ovidius au scris câteva cărți în Cetatea Albă, fiind închis, urgisit.* id. L.² 41, cf. KLEIN, D. 446. *Moșiile neamului meu fură luate și el urgisit.* MOZAIICUL (1839), 699/28, cf. POLIZU. *Fata cea mai mică e urgisită de tatăl ei.* ȘEZ. III, 161, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Adam, că a greșit, ... Dumnezeu l-a urgisit.* BIBICESCU, P. P. 249.

- Prez. ind.: *urgisesc*. - Și: (învechit și regional) *urghisî vb. IV.*

- Din ngr. ὀργιζω (după *urgie*¹).

URGISIE s.f. (Învechit, rar) Exil, surghiun (3). *Pre sv[ă]nt[u]l Teofan... l-au trimis în Tesalonic la-nchisoare. Caréle, apoi, după moartea zlocistivului Teofil, chemat fiind... de la urgisie, fu pus mitropolit.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 60^v/7, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: *urgisii*.

- *Urgisi* + suf. -ie.

URGISIRE s.f. Acțiunea de a *urgisi* și rezultatul ei.

1. Detestare, dușmănire, urăre; desconsiderare. Cf. *urgisi* (1). Cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Bun că m-am născut în lume și că lumea m-a-nrăit! Urgisit de cer și oameni, le-am răspuns prin urgisire.* MACEDONSKI, O. I, 11, cf. DDRF. *Oricine să fii tu, nu-n urgisire cerească Aerul vieții-l respiri.* COȘBUC, AE. 20,

cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Dintr-o veche urgisire și din mintea lui slabă, în el niciodată nu se urziseră astfel de gânduri.* GL 1961, nr. 3, 5/7, cf. DL, DM, DEX. ◇ (Învechit) *Faptă rea, netrebnicie* (3); *nedreptate* (2). *D[o]mnul... s-au măniat cu urgia lui întru Iuda preste toate urgisirile care au măniat pre el.* BIBLIA (1688), 285²/19. *Pe prorocii tăi au ucis... și au făcut urgisiri mari.* ib. 350²/7. *În fața unor fapte necugetate a acestor călugări..., înaltul oaspe nice nu se mișcă de pe piatra paraclisului, stând în soare și ascultând urgisirile.* BARBU, PRINC. 104. ◇ (Rar) *Părăsire*. Cf. DDRF.

2. *Năpăstuire* (1), *oropsire* (1). Cf. *urgisi* (2). Cf. DRLU. *Urgisirea a pândit drumul copilăriei neștiutoare, toată vremea.* KLOPȘTOCK, F. 332.

3. (Învechit) *Izgonire*. Cf. *urgisi* (3). *Loc de urgisire au de surghiunlăc.* PLEȘOIANU, T. I, 246/11, cf. POLIZU.

- Pl.: *urgisiri*.

- V. *urgisi*.

URGISIT¹ s.n. (Popular) Faptul de a *urgisi*. Cf. *urgisi* (2). *Când e capul veacului, Sfârșitul pământului, Urgisita cerului?* AN. DOBR. VH, 138.

- Și: *urgisită* s.f.

- V. *urgisi*.

URGISIT², -Ă adj., s.m. 1. Adj. Nesuferit (2), antipatic; afurisit, blestemat, netrebnic (3), rău (A I 1). *În monarhie, și cel mai bun Egoist a să face e silit, Pentru că la o samă să pun Cu cel rău și cel mai urgisit.* BUDAI-DELEANU, T. 363, cf. 220. *Urgisită zaverimea... La arme să ne silească Cu dânsii să ne unească Asupră de împărat.* ZILOT, CRON. 344, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Urâtul cel urgisit, care uscă și topește, mereu și necurmat în inima copilei se prefira.* ODOBESCU, S. III, 204. *Știi că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-ai blăstema viața mea toată... dacă mi-ai face silă.* SLAVICI, O. II, 98. *Însă noi..., robite Urgiștilor ahei, Noi ne dueem, risipite, Prin pământuri fără zei.* COȘBUC, P. II, 11, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Soarta românilor din Transilvania..., ca și a altor popoare vecine cu noi, pe care această urgisită monarhie le stăpânea pe nedrept.* VLASIU, A. P. 105, cf. DL, DM, DEX. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Urgisita de zmeoică, unde venea, mare, venea, turbată de mânie.* ISPIRESCU, L. 318. *Nepotul aceluia urgisit de Moise, care tot mai trăia, era un slăcău cu purtări bune.* AGĂRBICEANU, S. 35. ◇ (Substantivat) *Unde ti-i supune, blăstămate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite?* CANTEMIR, IST. 310. *Du-te, du-te, blăstămate, Cu mustețe afumate, Du-te, du-te, urgisite, Cu mustețe pârjolite!* RETEGANUL, TR. 149. ◇ (Învechit) Care merită o pedeapsă (2), care trebuie pedepsit. *Dumnedzău sângur ureaște lucrul furtușagului... și toate fealurile de limbi și de seminții au un lucru grozav și urgisit, furtușagul.* PRAV. 29, cf. POLIZU, ALEXI, W. ◇ (Mai ales în basme) Neprielnic, nefavorabil; blestemat. *Pe-acel plai să mai îmble nici om nu îndrăznea..., ci fugea cu mare frică De acel loc urgisit.* NEGRUZZI, S. II, 87. *Acolo și-a așezat Necuratul cazanele cu catran... Feciorul de împărat făcu ochii roată deasupra văii urgisite.*

ODOBESCU, S. III, 187. *Mi-adusei atunci aminte C-auzișem mai-nainte De o noapte între toate Urgisită, Când... Guri spurcate Suflă vânt.* I. BARBU, J. S. 51. *În țări de gheață urgisită, Pe-același, timp trăia cu el, Laponă mică, liniștită.* id. ib. 90, cf. DL, DM, DEX.

2. Adj. Care îndură mari neplăceri (2), nedreptăți (2), persecuții; năpăstuit (1), oprosit (1), persecutat. Cf. LB. *Taci, dar, ticăloasă și urgisită inimă! Nădăjduiește cătră Dumnezău!* DRĂGHICI, R. 135/10. *Urgisita și zbuciumata lui soție scosese... și cloșca cu puii de aur.* CREANGĂ, P. 99, cf. DDRF, CADE. *Un copil... venit să rămâie slugă urgisită, fără să simtă vreodată îmbrățișarea mamei.* SADOVEANU, O. I, 458. *Se credea pe drept condamnată, urgisită pentru toată viața.* BART, E. 258, cf. DL, DM, DEX. *Nu știi cum va fi acolo (în ceea lume), c-aici tare-s năcăjit și urgisit.* ȘEZ. II, 157. ◇ (Substantivat) *Nici muzele, pe-atuncea legănându-mă în șoapte, Nu puteau ca să prevadă c-am să fiu un urgisit.* MACEDONSKI, O. I, 72. *Sătenii, punând în lucru pe urgisiiți soartei, pleacă voioși spre case.* LUNGIANU, CL. 200. *Megieșii mei... nu ajută pe nici un urgisit de aceștia că nici un fir de ață.* FURTUNĂ, V. 59. ◇ F i g. *Eu însumi, urgisita lumină Stingându-mi, voiu să ies din viață. Aceasta zicând el..., cușitul său scoasă.* BUDAIDELEANU, Ț. 296. *A perseverat să lucreze într-una din cele mai puțin rentabile, din cele mai urgisite și desconsiderate sfere ale vieții publice de-atunci.* V. ROM. noiembrie 1954, 139. ◆ Care îndură (mari) chinuri sufletești; îndurerat, trist (1). *Tânguindu-se îndelungă vreme, izbutea a-și dezlega obârșia zvântată a plân-sului. Ce nu făcuse urgisita bătrână!* DELAVRANCEA, S. 49. *Cântă un suflet urgisit În noapte-o doină tristă.* PETICĂ, O. 177. *Bănuiala veche... o birui din nou și bătrâna se uită zăpăcită și urgisită, neștiind ce să facă.* V. ROM. august, 1966, 12. ◆ (Rare) Care sugerează, care evocă tristețe; funebru. *Trebuie să părăsești... casa și soția plăcută și, din acești arbori pe care îi cultivezi, nu-ți va urma fie..., afară de chiparosul urgisit.* MARIAN, I. 111. *Un vaier muzical, neajutorat și urgisit... ca un bocet de moarte.* VINEA, L. II, 314.

3. Adj. Lăsat în părăsire, p u s t i u (I 4); părăsit (2); uitat de lume, i z o l a t. *Ea găsise un tron vechi, urgisit într-un colț.* ISPIRESCU, L. 205, cf. DDRF. *Se stinse alba lampă... Și umbra fu ca plumbul în turnul urgisit.* PETICĂ, O. 72, cf. CADE. *În urgisitul lui cătun, departe de vadul cel mare al trecerilor și de luminile veacului, nu se ivise încă prilej să le afle acestea toate.* V. ROM. februarie 1954, 9, cf. DL, DM, DEX. ◆ (Rare) Disprețuit, desconsiderat. *Luând istoria românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a cetii.* NEGRUZZI, S. I, 11.

4. Adj. (Învechit) Îndepărtat, înlăturat dintr-o funcție, dintr-o demnitate sau dintr-un rang; dizgrațiat. *Vestitul vizir Reșid pașa căzuse de la putere... Pe când Reșid era urgisit..., sosește generalul Mencicof.* GHICA, S. 363, cf. DDRF. ◆ (Despre soli) Care nu a fost primit; alungat, izgonit. *Cela ce va sudui sau va vătăma pre solii cei urgisiiți, cum are sudui pre domnie, așa să să cearte.* PRAV. 72.

5. S.m. art. (Regional; în descântece) Nume dat unui duș rău despre care se crede că provoacă o boală. Cf. CÂNDREA, F. 118.

6. Adj. (Regional; despre ființe; în forma *urghisit*) Slab (1), jigărit, prăpădit (2); palid; bolnăvicios. Com. din LUPȘA - CÂMPENI. *Mă, ce urghisit mai ești! ib.*

- Pl.: *urghisiți, -te.* - Și: (Învechit) *urgesit, -ă,* (regional) *urghisit, -ă* adj.
- V. *urghisi.*

URGISITĂ s.f. v. *urghisit*¹.

URGISITÓR, -OÁRE adj. (Rare; și substantivat) (Persoană) care urgisește (1, 2). Cf. DRLU. *Consecvent în toate manifestările sale..., intolerant, urgisitor al creștinilor, fanatic, osânditor.* SĂM. IV, 186.

- Pl.: *urghisitori, -oare.*
- *Urgisi* + suf. *-itor.*

URGITĂ vb. I v. *urgenta.*

URGITĂRE s.f. v. *urgentare.*

URGOÁICĂ s.f. (În credințele populare) Strigoaică¹ (1), moroaică, urcoaie (v. u r c o i). *S-o-ntâlnit... Cu nouăzăs și nouă di urgoaiși.* GR. S. VI, 304.

- Pl.: *urgoaice.*
- *Urgoi* + suf. *-că.*

URGÓI, -OÁIE s.m. și f. v. *urcoi.*

URHAN s.m. (Cu sens neprecizat, probabil) Numele unui (înalt) demnitar tătar. *Subotai-Behadâr, vestitul urhan al lui Ghinghiz, prinsese armile de la Lehia și Litvania, înconjurându-le cu mongolii săi și căsăpindu-le.* SADOVEANU, O. XIII, 616.

- Accentul necunoscut. - Pl.: *urhani.*
- Cf. h a n.

URÍ¹ vb. IV v. *ura*².

URÍ² vb. IV v. *urí*¹.

URIÁLĂ s.f. v. *urluială.*

URIAȘ, -Ă subst., adj. 1. S.m. (Mai ales la pl.) Personaj din Biblie, din mitologia populară sau din cea greco-latină, închipuit sub forma unui om de proporții extraordinare, supranaturale și înzestrat cu forță fizică deosebită). V. g i g a n t, i s p o l i n, j i d o v, n o v a c, t i t a n¹ (1). *Și era în acelea dzile uriași sau ptearnici spre pământ.* PO 27/10. *Acolo am văzut uriașii și eram înaintea lor ca lăcustele.* BIBLIA (1688), 105¹/56. *Fu plăcut lui Dumnezău ca să înfrâneze pre uriași de răutățile lor.* N. COSTIN, L. 58, cf. LEX. MARS. 97, 211. *Văzui un uriaș..., carile stând ajunge cu capul până la nouri (a. 1808).* GCR II, 199/20. *În lume răi uriași să înmulțiră, ci prin potop să scufundară.* N. STOICA, C. B. 57, cf. DRLU, LB. *Acest uriaș îndată Cu o cină să arată, În frigăre vrând să tragă O căprioară întreagă.* BĂRAC, A. 36/21. *Cetatea..., purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe calea înverzită ca un mare schelet de uriaș.* NEGRUZZI, S. I, 175, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Am intrat în împărăția urieșilor.* ALECSANDRI, T. I, 425, cf. CIHAC, II, 537. *Ercule nu voi a rămânea mai prejos..., ci-și arată*

recunoștința sa când fu de se sculară uriașii sau novacii cu răsmiriță asupra zeilor. ISPIRESCU, U. 47, cf. DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 187, PHILIPPIDE, P. 64. *Pe creste, Uriași trăiau cumpliți... Noi știm numai din poveste, Că-s demult acum pieriți.* COȘBUC, P. I, 295, cf. BARCIANU. *Simțeam că-mi curge-n vine sânge de uriaș și de „sfarmă-pietre”.* SANDU-ALDEA, D. P. 128, cf. ALEXI, W., TDRG, DHLR I, 374, PASCU, S. 351. *De acolo ies leșpezi..., ca niște feste de uriași.* BUCUȚA, R. V. 22, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL II, 54. *Trăgeam cu urechea în dreapta și-n stânga și-auzeam povești cu uriași, cu balauri.* VLASIU, A. P. 13. *Acești uriași... au rămas în amintirile și poveștile poporului.* SADOVEANU, O. IX, 200. *Văzui suind coasta, pe brânci, un uriaș. Omul să fi fost de vreo douăzeci și cinci de ori mai mare ca mine.* ARGHEZI, S. VI, 64. *Jidovii erau niște uriași.* SORESCU, L. L. II, 211. *Uriașii sânt ca oamenii, dar' mai înalți și mai groși decât copacii cei groși.* SBIERA, P. 34. *Ieși uriașul afară și răcni o dată ca urșii, și începură a să aduna tot felul de fiară.* RETEGANUL, P. V, 64. *Capul unui uriaș era cât un munte.* ȘEZ. II, 25. *Uriașii erau așa de mari, că pășeau peste vârfulurile copacilor.* ib. 192, cf. GRAIUL, II, 109. *Cum, zise uriașul, un pitic ca tine cutează să mă oprească în drum?* PAMFILE, DUȘM. 343. *În vremea veche era pe ici... o nație de oameni urâți și mari de mama focului. Iștia erau uriașii.* id. COM. 8. *O fată de uriaș o aflat oameni cu plug cu boi... și i-o luat în poală.* ARH. FOLK. VI, 209, cf. ALR II/ I h 78. *Ce-i faji, mă uriașule, aci?* T. DIAL. M. I, 236. *Un uriaș... stăpânea peste această pădure.* CAF III, 414. (Pleonastic) *Văzum un uriaș foarte mare legat cu 8 lanțuțe de aramă preste trup.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79°/27. *În casa numită, trăiau 12 uriași mari.* ȘEZ. XVIII, 166. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Venea... uriașul de Gerion, cel cu trei trupuri..., ca să-și ia cireada înapoi. Făcea niște sărituri ca de trei conace.* ISPIRESCU, U. 56. ◇ (Ca termen de comparație) *Ca uriaș la spate-mi turnul se înalță-n sus.* HELIADE, O. I, 179. *Oamenii serioși, ca să prindă la putere, se întorc... ca uriașul din mitologie, la doctrina sănătoasă, adecă la tradiția istorică.* RUSSO, S. 85. *Părea că crește în botflorele sale cât un uriaș.* GANE, N. I, 131. *Munții Apuseni, Ce s-or urni din loc, ca uriașii!* BENIUC, V. 27. ◇ Fig. *Împărat grădinei mele, uriaș între copaci, Părul cu vârful-n nouri!* CONACHI, P. 204. *Se ridică din pământ un colț sur, drept, neclintit, un uriaș împietrit ca spaima, cu capul atingând de nori.* EMINESCU, P. L. 19. *Vezi în vârful Turnului Colțea câțiva zidari cu târnă-coapele cari ciocănesc... în fruntea uriașului bătrân de sub picioarele lor.* DELAVRANCEA, O. VI, 203. *Monstruos se-ntinde-orașul, De cum n-ai ce să mânănci, Face-ndată pe trușășul și-n mocirlă dându-ți brânci, El rămâne uriașul.* MACEDONSKI, O. I, 201. *Vedeam Ceahlăul la Apus... Un uriaș cu fruntea-n soare, De pază țării noastre pus.* COȘBUC, P. I, 176. *Cu-o singură sforțare-ncordând vârjosu-i umăr - Un uriaș urcându-și poverile ce-l strâng - Pletosul deal din vale sui, cu vii și crâng, Ca să-și revadă țara cu sate fără număr.* PILLAT, P. I, 104. *Calmul clipocit al apelor și susurul vântului... erau sfâșiate de animația unui uriaș de beton și fier.* CONTEMP. 1956, nr. 484, 1/3. *Am ascultat Cântând uriașii culmii - Stejarii și ulmii.* ISANOS, V. 238. *Închina-voi ulmilor, Uriașii culmilor.* ALECSANDRI, P. P.

72, cf. CAF VI, 67. ◇ L o c. a d j. **De uriaș** = foarte mare, enorm. *Literatura... pășeste cu pași de uriaș către desăvârșire* (a. 1836). PLR I, 38. *M-a strâns de braț cu o putere de uriaș.* DELAVRANCEA, T. 266. *Aburi subțiri... ieșeau din cămașa lipită de spatele lat de uriaș.* AGĂRBICEANU, O. I, 49. *Cu pieptu-i de uriaș, întinzând în laturi brațele, luă înainte pe oșteni.* SADOVEANU, O. V, 549. *Ne-am ținut și noi de el, urmărindu-i înfierbântați umbra-i de uriaș care trăgea întreg batalionul după ea.* V. ROM. octombrie 1964, 13. *Chipuri de oameni voinici, cu staturi de uriași.* ib. septembrie 1970, 138.

2. S. m. și f. Persoană foarte înaltă și robustă; persoană inezestrată cu forță fizică deosebită; colos, titan¹ (1). *V. m a t a h a l ă (2), n a m i l ă (1).* *Orriiașul nu se va scoate cu multul vârțușiei sale.* PSALT. HUR. 27°/17, cf. PSALT. 58. *Nu se spăsește împăratu cu multă silă și uriașul (i s p o l i n u l c' nu se spăsește cu multă tăria sa.* CORESI, PS. 81/7, cf. ST. LEX. 173°/22. *Va lepeda de la Iudea... uriaș și vârtucios și om voinic și giudecătoriu și proroc.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 265/31. *Cel mai înalt om pe lume se află acuma la Pitna, într-o provincie a Sveției... Uriașul acesta va face o călătorie prin Europa.* AR (1829), 172°/18. *Spre mirarea oaspeților, intră în sală un uriaș în îmbrăcăminte turcească.* MOZAIICUL (1838), 260/18. [Dragomir] *doarme beat. Un uriaș doarme... doarme și cugetul lui, și puterea lui.* CARAGIALE, O. VI, 277. *Un uriaș burtos... tot timpul horăia.* STERE, S. 228. *Cele două neveste... priviră cu spaimă la uriaș.* AGĂRBICEANU, A. 479. *Aș vrea... să-l pot alinta cu toată afecția..., fără să-i fac impresia unui uriaș înspăimântător.* A. HOLBAN, O. II, 214. *O dată n-ar fi lăsat să nu-l aștepte la cheutoarea casei, până noaptea târziu, pe uriașul acela, care venea călare cântând amarnic.* MIRONESCU, S. 65. *Era cu capul și cu umerii peste mulțime... Oamenii se uitau cu un fel de mirare înspăimântată la acest al doilea uriaș care venea în mijlocul lor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 451. *Omul pipernicit și zgribulit... se muncise să-și facă loc, de picioarele uriașului, pe scăunașul trăsuri.* C. PETRESCU, I. II, 137. *Se găsi față în față cu... un uriaș cu obrazul roș, ras peste tot.* SADOVEANU, O. V, 497, cf. SCRIBAN, D. *Portos... era un uriaș, însă cel mai mic dintre mușchetari era Aramis.* ARGHEZI, S. XI, 170. *Era regretul unui uriaș de vreo cincizeci de ani, cu falci preistorice... și pântecel de Falstaff.* VINEA, L. I, 388. *Presupun că din pricina vigoarei mele fizice... era vorba și despre mine „un uriaș cu ochi de brebenei”.* DEMETRIUS, A. 112. *Nu toți mânăitorii de praștie reușesc să doboare uriașul cu o singură lovitură.* PLEȘU, O. 212. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Marin al mare... îi zicea lumea, căci era un uriaș de om.* MOROIANU, S. 6.

3. Adj. A cărui dimensiune depășește cu mult media, foarte mare; colosal, enorm, gigantic, imens. *Frumos la față și urât, mic la trup sau uriaș, tânăr la vârstă sau bătrân.* MOLNAR, în RET. ROM. 28, cf. LB. *Văzu un om sălbatec la vedere și uriaș la trup.* MOZAIICUL (1838), 69/17. *Îți voi trimăte... o zugrăveală de această bute uriașă.* KOGĂLNICEANU, S. 73. *Palatul țarilor, de o mărime uriașă.* IC. LUM. (1840), 3°/21. *Supt poalele codrului verde se vede un foc uriaș.* RUSSO, S. 22. *Pare că privesc încă acei ochelari țuguieți pe nasul lui uriaș.*

NEGRUZZI, S. I, 8, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cârțițe uriașe, movilele. ODOBESCU, S. III, 15. Colo se ridic' trufașe și eterne ca și moartea piramidele-uriae. EMINESCU, O. I, 43. Urieșii munți, cu vârful ascunse în nouri, de unde purced izvoarele. CREANGĂ, A. 125. Să luăm două oglinzi sferice: soarele uriaș se strânge în adâncimile uneia ca un punct. CARAGIALE, O. III, 68. Pasărea uriașă mai întoarse capul să-i mai dea de mâncare. ISPIRESCU, L. 90. Sulurile uriașe de negură. DELAVRANCEA, S. 199. Barca... Plutea, încoa și-ncolo, pe-oceanul uriaș! MACEDONSKI, O. I, 267. Să te urci în marele dom al peșterii, sub uriașa boltă împodobită cu stalactite. VLAHUȚĂ, R. P. 140, cf. DDRF. Singurătatea codrilor bătrâni și uriași. PĂUN-PINCIO, P. 103, cf. BĂRCIANU. Stau la fereastră, amândoi, privind departe... brazil uriași ce mărgineau orizontul. D. ZAMFIRESCU, I. 109. I se părea că o întregă clădire uriașă... se surpase deodată. SANDU-ALDEA, D. N. 26, cf. ALEXI, W. Jos, sub nucul uriaș, Gruia adormise. IOSIF, V. 110. Părea că se și teme puțin de omul acesta uriaș. AGĂRBICEANU, A. 117. Un' nour... biciuit în fiecare clipă de două trăsnete ca două fire uriașe de magneziu aprins. IBRĂILEANU, A. 12. Această potcoavă uriașă de cot leneș de fluviu. BUCUȚA, R. V. 3, cf. ȘĂINEANU, D. U. [Soarele] se ridică ca o roată de fier roșu scoasă dintr-o cușniță uriașă. AL LUPULUI, P. G. 135. În pulberile de lumină, deslușim... uriașe lumi îndepărtate. MANIU, V. P. 33, cf. CADE. Mă aștepta... frângându-și mâinile, în halatul lui uriaș. M. ELIADE, C. 111. Un om mic și îndesat, cu o căciulă uriașă dată pe ceață. REBREANU, R. II, 44. Morarul se înșepenea pe stîngiile podului ca o uriașă cucuvaie sură. GALACTION, O. 55. Stolurile de rațe erau uriașe în primăverile cele de demult. SADOVEANU, O. VII, 307. Prin ceața viorie... se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iahtului. BART, S. M. 50. Frânturi de stâncă, lut, Cadavre ale florei uriașe. I. BARBU, J. S. 21. Lumea avea aspectul unui palat uriaș. D. POPOVICI, P. 163. Hangarele mi-au lăsat o impresie de broaște festoase uriașe. ARGHEZI, S. XIV, 9. Un uriaș dud bătrân. VIANU, L. R. 66. O stalactită într-o grotă uriașă. BLAGA, POEZII, 31. O vijelie grea A prăbușit un uriaș stejar în calea mea. BENIUC, V. 20. Se va desprinde din văzduh o stea uriașă. H. LOVINESCU, T. 163. Deunăzi am agățat de hornul vetrei o langustă uriașă, adusă din Atlantic. TUDORAN, O. 8. Împachetă într-un geamantan uriaș o mulțime de rochii. PEDA, R. 328. Uriașa armată persană se îndrepta, pe țărmul tracic, către miază-noapte. H. DAICOVICIU, D. 57. Era o spinare uriașă de pământ sau de piatră. NEAGU, I. 68. Nimene să nu îndrăznească a lua vro monedă din acea urieșă comoară. ȘEZ, I, 287. Fu gata să-i împlinească dorința și-l duse în pivnița uriașă a palatului. PĂRVESCU, C. 97. Să se urce în tren... flăcăul nu voia cu nici un chip, de frica fiarei celei uriașe cu ochi și nări de foc. SNOAVA, III, 431. ♦ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) Uriașul de plug strămoșesc... biruiește orice greutate ar întâmpina în umbletul lui. TÂMPEANUL, G. 49/11. ♦ (Legat de un adjectiv prin prep. „de”, exprimă ideea de superlativ absolut) Într-o vale văzu un șarpe uriaș de mare. RETEGANUL, P. II, 41. ♦ (Adverbial) Impresie pe care

fi-o dă marea..., de gigantice vitralii deschise pe nemărginiri... zvârcolite și atât de uriaș căscate, încât pare că asisti la nașterea cosmică a munților. TEODOREANU, M. II, 282. ♦ P. e x t. (Despre abstracte) Nu i-a lipsit nici destoinicia, nici înlesnirile de a putea dobândi toate documentele trebuincioase la a sa uriașă lucrare. CR (1833), 264/26. A țării eroică ostire În lupte uriașe Buzesții comanda. ALEXANDRESCU, O. I, 83. Simt... căpătând puteri uriașe. EMINESCU, P. L. 48. Când... [natura] nu-și mai stăpânește uriașele minuni, omului îi răpește mintea. DELAVRANCEA, T. 116. Uriașele frământări ale globului. VLAHUȚĂ, R. P. 136. Rolul artei e mare, e uriaș. BACALBAȘA, S. A. I, 235. Pentru a-și îndeplini misiunea, el are nevoie de forțe uriașe. STERE, S. 76. În economia națională... s-au făcut progrese uriașe (a. 1914). PLR I, 290. Cu toate aceste însușiri ce nu le găsim la alte religii, greutățile erau uriașe. NAUM, IST. ART. 16. Acest joc interior... va lua proporții uriașe. A. HOLBAN, O. II, 258. Umerii li se rădicau fioros într-o opintire uriașă. MIRONESCU, S. 70. Năucită de greutatea prea repedei, uriașei descoperiri, Iliana își pierduse cunoștința. VOICULESCU, P. I, 239. Energia intraatomică..., dacă am libera-o, ar fi capabilă să producă efecte uriașe. ENC. TEHN. I, 97. Se vedea că Giuseppe face o uriașă efortare să-și stăpânească mânia. VINEA, L. II, 305. Se auzi nesfârșită și uriașă tăcerea câmpiei. PEDA, M. 432. Îl priveau cu tristețe și plini de-un chin uriaș. DOINAȘ, A. P. 78. A prilejuit... un uriaș succes de scenă. CIOCULESCU, C. 180. (Despre sunete, zgomote) O spintecătură orbitoare pe cerul negru... și-apoi, după o răsufare, glasul uriaș al trăsnetului. CARAGIALE, O. II, 305. Vântu-n funii șuierându-și uriașă simfonie Alerga săpând prăpăstii. MACEDONSKI, O. I, 76. Pământul dudu, văzduhul se zguduie ca într-un geamăt uriaș. SADOVEANU, O. II, 57. (Despre creații ale omului, opere etc.) Domnitorii Moldavei... cu mijloace mici au făcut lucruri uriașe. IST. M. XIII/6. Cărțile lui de știință de o informație uriașă. CĂLINESCU, C. O. 93. (Despre venituri, câștiguri etc.) Asigurând... firmelor beneficii uriașe. ARGHEZI, S. IX, 52. ♦ (Regional) Grâu uriaș = numele unei varietăți de grâu (Țigănești - Alexandria). Cf. ALR I 908/900. Fasole uriașă = varietate de fasole care se urcă pe arac și care are păstai foarte lungă. Cf. PAMFILE, A. R. 185. (Sport) Slalom uriaș = slalom la care distanța dintre porți este mai mare. Pe o pantă albă de zăpadă în slalom uriaș coboram. STĂNESCU, R. 89. ♦ (Substantivat, m. și f.; regional) Varietate de struguri cu boabele mari, rare, de culoare albă. NUȚĂ, D. I, 346.

4. S. m. și f. Fig. Om cu calități extraordinare, capabil de realizări excepționale; gigant, titan¹ (2). Să ne oprim puțin în calea grunzuroasă a limbei... pentru a ne uita la urieșii cari clădesc temelii ei. RUSSO, S. 51. Cine oar' poate să fie omul care te-a-ngrozit?... Uriaș e al Daciei sau e Mircea cel Bătrân? ALEXANDRESCU, O. I, 72. Dumnezeule puternic! De ce mai faci uriași, Dacă-n rând cu toți piticii pradă morții vrei să-i lași? HASDEU, R. V. 165. Alexandrescu în lirismul trecutului este un uriaș. DELAVRANCEA, O. V, 275. D-l Hășdeu, un uriaș. PANU, A. II, 159. Mă gândesc la uriașii literaturii universale. PUȘCARIU, M. 91. Numai uriașii smulg istoria din încheieturile sale. D. POPOVICI, P. 243, cf. DL, DM,

DEX. ◇ (Adjectival) *Mă simțeam uriaș în legăturile noastre de ordin profesional.* MIHĂESCU, D. A. 158. *Multe întâmplări... dovedesc ce personalitate uriașă se ascundea în spatele acestui autor.* A. DIMITRIU, E. 483. ◇ (Prin extensiune) *Ironiză efectele culturale ale războiului, observând că un popor războinic, cum sunt turcii, ar trebui să fie un uriaș al culturii.* FLORIAN, R. II, 35. ◆ (Învechit, rar) Persoană care deține un loc de frunte, o poziție influentă, dominantă; puternic (II 1). *Ucisă crai boinic... Pre Sion Amareanul L-au ucis cu tot neamul... Și pre Og uriașul. L-au rumpit cu tot sălaşul.* DOSOFTEI, PS. 461/11. *Hus au născut pe Nevrod. Acesta au început a fi uriaș pre pământ.* BIBLIA (1688), 7¹/35.

- Pronunțat: *-ri-aș* și (regional) *u-riaș* (ALR II/1 h 78). - Pl.: *uriași, -e* și (regional, m.) *urieși* (ib.). - Și: (învechit și regional) *oriaș* (ALR II/1 h 78), (regional) *oroieș* (com. VAIDA, ALR II/1 h 78), *huriés* (DENSUSIANU, Ț. H. 320) s.m.

- Din magh. *óriás*.

URIC¹ s.m. (Regional) 1. Copil mic, sugar (I 1) (Țepu - Tecuci). Cf. CV 1950, nr. 4, 45. *Vezi de uricul cela, că nu știu ce are de tot plânge!* ib.

2. Persoană de statură mică. Com. din STRAJA - RĂDĂUȚI.

- Pl.: *urici*.

- Etimologia necunoscută.

URIC² s.n. (Atestat prima dată la 1392, cf. DERS) 1. Moșie boierească sau mănăstirească donată cu titlu veșnic (mai ales de către domnul țării) și care se bucura de privilegiul de imunitate ereditar, (învechit) o h a b a; teren aflat în proprietatea cuiva, proprietate (3), posesiune (1). V. moșnenie, moștenire (1), moștină¹ (1), ocină, rămășiță (3). *Tocmi tătâni-său și fraților săi loc de lăcuit și deade lor uric în pământul Eghiptului, în partea cea mai bună a pământului.* PO 167/2. *Alați [fii]... ai tăi vor fi și se vor chema cu numele fraților săi în uriculele sale.* ib. 170/25. *11 urice pren satele manastirei* (a. 1588). DOC. I. (XVI), 165. *Am dat... pre acele de mai sus zise siliște..., ca să fie de la noi uric și ocină cu tot venitul* (a. 1605). URICARIUL, I, 159. *Ca să le fie și de la noi direapte ocine și moșii și uric și întăritură* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 16. *Acesta este moșteanul [viei], veniș să omorâm pre el, ca să fie al nostru uricul.* N. TEST. (1648), 96^v/10. *Uricurile noastre streinii le biruiescu* (sec. XVII). DLRV. *Sculându-să din miazănoapte, imparte fâmeilor și imparte lucru featelor, cugetă de pre uricul din câmpu și-l cumpără și, din munca și hasna mânilor sale, sădeaște viia.* ZOBA, S. 85, cf. ANON. CAR. *Preutul... să... pomenească pre acele roduri câte s-au aflat de au rupt den uricelea sale de au dat sf. besereci* (a. 1741). D. POP, M. 99, cf. HEM 2 686, TDRG, DHLR II, 542, CADE, DR. VII, 210, D. BOGDAN, GL., SCRIBAN, D., DL, DM, CL 1971, 233. *Imunitatea domeniilor, denumită ohabă în Țara Românească și uric în Moldova, a fost garantată de statul feudal.* PANAITESCU, C. R. 297, cf. M. D. ENC., DEX, MIHĂILĂ, D. 170. ◇ (Întărit prin „meredic”) *Să să știia c-au luat această carte fratele pop Ion... de la pop Saiia, bani 5, uric meredic dinainte în Rapolt la casa lui*

(sec. XVIII). IORGA, S. D. XIII, 58. ◇ Fig. *Tu ești ce tocmit-ai uricul* (dostoania CC², ocina D) *mieu mie.* PSALT. 21. *Nu împenge Domnul oamerii săi și uricul* (dostoiania CC², ocina D, partea H) *său nu lasă.* ib. 196. *Domnul Dumnezeu uricul meu este* (a. 1697). DLRV. ◇ (Învechit; în sintagmele) *Uricul îngrupăciunei sau uric de îngrupăciune* (ori de îngrupătoare, de îngrupare) = loc de veci. *Dași mie uric de îngrupare la voi, cum mortul meu zace înaintea mea să îngrop.* PO 73/4. *Așa întări-se lui Avram pământul de arătură și peșterea ce într-însa era de la feciorii lui Het, uric de îngrupăciune.* ib. 75/8. *Pământul Canaanului, care au cumpărat Avraam cu câmpu depreună... pre uricul de îngrupătoare.* ib. 176/7. *Cumpărase Avraam... pre uricul îngrupăciunii de la Efron.* ib. 178/4. ◇ L o c. a d j. (Învechit, rar) **De uric** = moștenit, vechi; de veci, veșnic. *Tăbăcarii cu contractușele lor de uric nu arată* (a. 1796). IORGA, S. D. XII, 214. *Toate moșiiile... și cele de uric și cele câștigate i le întoarcem și dăm înapoi.* ȘINCAI, HR. I, 299/22. ◇ L o c. a d v. (Învechit și regional) **De uric = a)** pentru totdeauna, pe vecie. *S-au plăti[t] acest păucenie cu 24 de florinți, de uric... cum această carte să nu ia din mâna săminții... lor* (a. 1687). IORGA, S. D. XIII, 102. *Că noao încă nu ni o dat Dumnezău de uric această lume* (a. 1695). DLRV. *Toți păgâni[i] eu de uric îți voi da fie* (a. 1697). ib. *Această sf[â]ntă evanghelie s-au câștigat la sf[â]nta bisearică... de uric, prin cinstea cinstitului domn* (a. 1766). IORGA, S. D. XIII, 124. *I-au giurat că-i va da de uric Ardealul, de-l va agiuta.* ȘINCAI, HR. I, 208/26. *Fieștecare crai de uric se va încorona, când va începe a oblədui.* id. ib. III, 233/1, cf. KLEIN, D. 446, LB, ISER, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 440, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Să rămâi la noi de uric.* L. ROM. 1961, 567, cf. LEXIC REG. II, 47; **b)** permanent, neconținut, întotdeauna. Cf. BARCIANU. *Ești de uric aici?* Com. din ORAVIȚA, cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 22. *Celui ce se îndeletnicește ca zănat, întotdeauna, de uric cu păzirea oilor... i se zice cioban.* CHEST. v 32/61; **c)** de mult, dintotdeauna. *Săd de uric, stau de mult acolo, de când s-au pomenit.* DENSUSIANU, Ț. H. 339, cf. A III 16. ◇ E x p r. **Pre uric de vecie** = ca moștenire, ca proprietate veșnică, pentru vecie. *Voiu da fie cel pământ și seminței tale după tine pre uric de vecie.* PO 170/18. **Cât uricul pământului** = veșnic, cât lumea; foarte mult. *Să trăiești cât „uricul pământului” răspunse Dinu chiuind și zvărlind căciula până în grindă.* SĂM. v, 73. ◆ F i g. Origine, obârșie (4). *Pentru întâiul scopos am mers în Eghipt în pământul pre carele noi pururea socoteam a fi vatra uricului ciumei.* AR (1829), 164¹/1. *Uricul lui Trifail nu era bine cunoscut; el însuși se zicea văr al doamnei Voichița.* ASACHI, S. L. II, 84. *O limbă latină... și un spirit resbelic mărturiseau uricul roman.* id. ib. 86.

2. Act prin care se acordă sau se întărește imunitatea asupra unei proprietăți, moșii etc.; p. e x t. document, act, hrisev, (învechit) ispisoc, zapis. **Uric** (a. 1400). DERS. *Uric* (a. 1467). ib. *Uric* (a. 1516-1536). în TEXTE ROM. (XVI), 437, cf. 409, DOC. I. (XVI), 156. *Acei munți sântu dași sfinteei mănăstiri de cându se-au descălecat Țara Mulduoei... și noi avem uric încă de la Alexandru Vodă cela Burul* (a. 1529). ib. 174. *Să nu-l învăluși cu*

ocolul, că[ci] că se află în uricel[e] ceale bătrâne: că n-au fost de ocol (a. 1617). I. BIANU, D. R. 32. Uric de la Ștefan Vodă cel Bătrân (a. 1630). IORGA, S. D. VII, 290. Leage scrisă să eheamă uricele și ispisoacele. EUSTRAȚIE, PRAV. 19/9. Murgeștii, au arătat și uric de la Ștefan Vodă (a. 1657). GCR I, 174/11. Ale dumisale dreapte și adevărate urice și ispisoace domnești (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 20. Nu i-au folosit lui Constantin Vodă uricele ce avea de la împărăție, date tătâne-său, de domnie veacinică, lui și feciorilor lui. M. COSTIN, O. 58. Cetățile toate s-or face... Să lăcuască și să petreacă și urice pre dânsă să-și facă. DOSOFTEI, PS. 227/22. Iazuri cu vaduri de moară... precum vor arăta uricele... ce avem (a. 1698). IORGA, S. D. XVI, 201. Acel uric cu mare cinste și țeremonie fu cetit. N. COSTIN, L. 203. Orășeanii toți, cu deosebite urice, în veci într-acele loc să se bucure. id. C. 54. Uricile și privilegiile Liliacului, vrând nevrând... înnoind, așezară. CANTEMIR, IST. 169. Cu zapise, cu urice și cu hrisovuluri a întări și a adevăra socotiră. id. ib. 175. [Egumenul] 6 pt. au dat unui om de cheltuială, de i-au adus uricele de la Ieș (a. 1742). BUL. COM. IST. I, 262, cf. GHEORGACHI, CER. (1762), 229. Acele urice domnești pe slovenie n-au nici o îndoială a nu se crede (a. 1762). GCR II, 76/9. Un suret de pe un uric sârbesă..., acela l-am luat și un ispisoc domnesc (cca 1770). IORGA, S. D. XVI, 336. Uric pe cărțile biserică[i] Rodni[i] (a. 1780). id. ib. XIII, 160. Istoria noastră este... în hrisoave și în urice (a. 1840). PLR I, 93. Hrisoavele sau uricele... sunt izvorul cel mai însemnat al istoriei românilor. BĂLCESCU, O. I, 96, cf. BAR. - MUNT., W. 800¹/10. Se miră cineva când vede uricele și espisoacele vechi, care în puține rânduri cuprindeau atât de mult. NEGRUZZI, S. I, 304. Mircea..., în toate uricele seale, apare ca duce al țerei de peste munți. HASDEU, I. C. I, 10, cf. HEM 2 687, CIHAC, II, 440. În o mulțime de urice ale marelui Ștefan... se amintește cu amândouă aceste numiri. MARIAN, NA. 225, cf. DDRF, CONV. LIT. XXIV, 741, GHEȚIE, R. M. Foarte interesant este uricul împărătesc asupra fundării universității. SBIERA, F. S. 293, cf. ALEXI, W. Uricul lui Ștefan cel Mare pierzându-se..., hotarele Braniștii sunt arătate într-un ispisoc de întăritură de la Moise Movilă Voievod. A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 4, cf. D. BOGDAN, GL., TDRG, I. BRĂESCU, M. 72, DHLR II, 542, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Scoase cu luare-aminte... uric după uric. SADOVEANU, O. V, 631, cf. SCRIBAN, D. Apare în documentele noastre sub numele de vătaman, într-un uric din 25 decembrie 1422. PAVLESCU, E. 243. Mi-a pus apoi sub ochi niște vechi... urice, cu foarte interesante peceși. BLAGA, H. 249. Au podurile pline cu zapise și urice domnești. STANCU, R. A. I, 74. Un uric de la Ioan Vodă cel Cumplit îl amintește în 1574. MÂN. SUCEVIȚA, 10. În veacul al XV-lea..., documentele, uricele domnești nu amintesc niciodată de satele de răzeși. PANAITESCU, O. T. 9, cf. M. D. ENC., DEX, IVĂNESCU, I. L. R. 491, L. ROM. 1986, 28, MIHĂILĂ, D. 170. ♦ Fig. Domnul... le-au dat cu veacii uric pre moșie. DOSOFTEI, PS. 122/20. Să ținea stăpân... Țărâi Moldovei, cum și Țărâi Muntenesți, măcar că uric pe aceste doauă țări nu-și făcuse. N. COSTIN, L. 574. O, tu, ce ai auzit Cest uric plin de minune, Fie-n cuget tipărit. ASACHI, S. L. I, 183. ♦ (Mold.) Uricul târgului = act prin care se recunoștea, în evul mediu, un privilegiu acordat comunelor libere.

Comunele libere... ieșeau de sub regulile obiceiului pământului... în virtutea unui privilegiu, de cele mai multe ori scris, care se numea în Apus charta, iar în Moldova „uricul târgului”. PANAITESCU, C. R. 290.

- Accentuat și: *uric*. SCRIBAN, D., DEX. - Pl.: *urice* și (învechit) *uricuri*, *uricure*.

- Din magh. *örök*.

URIC³, -Ă adj. (În sintagmele) Acid uric = acid organic natural, rezultat din descompunerea proteinelor în procesul metabolic, care se găsește în sânge și este eliminat din organism prin urină. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/18. Calculele urinare cele mai obicinuie se compun... de fosfat de var, de acid uric. MAN. SĂNĂT. 287/18, cf. PROT. - POP., N. D., CADE, SCRIBAN, D. Șerpilor și păsările, în special, elimină azotul separat prin asimilație, aproape exclusiv ca acid uric. MACAROVICI, CH. 609, cf. DL, DM. Azotul provenit din degradarea proteinelor este eliminat de rinichi... sub formă de uree..., de acid uric sau săruri de amoniu. ABC SĂN. 375, cf. DEX, DN², L. ROM. 1987, 359. Calcul uric = calcul format din acid uric și urați. Cf. CADE. Diateză urică = tendință de a depune acid uric și urați în țesuturi, ducând la gută, la diabet etc. Cf. CADE, D. MED.

- Pl.: *urici*, -ce.

- Din fr. *urique*.

URICĂNĂ s.f. (Prin vestul Mold.) Varietate de viță de vie care produce struguri cu ciorchinele ramificat, cu boabele sferice, de culoare neagră. Cf. NUȚĂ, D. I, 346.

- De la n. pr. *Uricani*.

URICĂR s.m., s.n. 1. S.m. Funcționar de cancelarie din trecut, care se ocupa cu întocmirea, copierea sau traducerea uricelor² (2); calemgiu, copist, diac, scrib (1), scriitor (2). V. gramatic, logofăt, notar¹ (1), notarăș (1), pisar. *Uricar* (a. 1555). DERS. *Eu Ureache logofătul... și Ionașco uricariul, într-aceaea vreme toți fiindu diregătorii și slugile lui Aron Vodă, mărturim* (a. 1593). DOC. I. (XVI), 179. *Ca să ne fie de mărturie ș-au pus toț peceșile și au iscălit... și eu Dumitrașco uricar am scris ca să ș[ă] știe* (a. 1651). GCR I, 152/11. *Boul vel logofet... Coțofana uricar*. CANTEMIR, IST. 182. *Doi uricari vor da de zece bucate un leu... Păhărniceii încă la 50 de bucate vor da de zece un leu* (a. 1728). URICARIUL, I, 52. *Între diecii divanului era câte 5 și 6 uricari, oameni bătrâni, talmăcitori și făcători uricilor celor slovenești*. GHEORGACHI, CER. 284. *Câte un boier, câte un logofăt, uricari, letopiseși și cronicari istoriografi... înregistrau zi cu zi, oră cu oră cele ce se petreceau*. GHICA, S. 86. *Uricarul... își subsemna numele undeva în coadă*. HASDEU, I. V. 31, cf. LM. *Uricare, vino-ncoace, Un înscris cu-atâția martori este bine a se face*. EMNESCU, O. VIII, 227, cf. DDRF, BĂRCIANU, D. BOGDAN, GL., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., PAVLESCU, E. 120. *Uricarul, Toader Ghimpiș, da apoi citire hrisovului*. CĂLINESCU, O. XII, 83. *Domnul amendează pe uricarul care schimbase textul cărții*. PANAITESCU, O. T. 187.

2. S.n. Colecție de urice² (2). Cf. LM, BĂRCIANU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ♦ P. r. e. s. t. r. Uric² (2). Cf. POLIZU, ALEXI, W.

- Pl.: (1) *uricari* și (2) *uricare*.
- *Uric*² + suf. -ar.

URICĂȘ, -Ă adj., s.m. 1. S.m. (Învechit) Moștenitor (1), succesor (2); urmaș, descendent; (învechit și regional) moșnean (1). V. *ocinaș*¹. *Acesta iaste uricașul, veniț să omorâm pre el și să ținem uricul lui*. N. TEST. (1648), 28^r/19. *Iată, sămânță nu mi-ai dat și uricașul meu va fi sluga mea care au crescut în casa mea*. ZOBA, S. 74. *Cinie uricaș va fi în d[e]jalul lăcuinței tale?* (a. 1697). DLRV, cf. ANON. CAR., DDRF, TDRG, SCRIBAN, D., TAMÁS, ET. WB., L. ROM. 1986, 153. ◇ F i g. *Ne-au făcut cu sângele lui cel scump uricașii lui*. ap. MÂNDRESCU, UNG. 114.

2. Adj. (Învechit, prin Transilv.) Veșnic. [Să fim feți] *urikas lu Dom Dumnedzeu* (a. 1642). ap. TAMÁS, ET. WB., cf. DLRV.

- Pl.: *uricași*.
- *Uric*² + suf. -aș.

URICĂRIE s.f. (Învechit, rar) Birou, oficiu unde se redactau uricele² (2). *Lui i-au poroncit să scrie voroava lui în cărți... între cele mari dzisă, a celor streine, în visteriile uricăriei*. N. COSTIN, C. 164.

- Pl.: *uricării*.
- *Uric*² + suf. -ărie.

URICEMIE s.f. Stare patologică caracterizată prin prezența unei cantități crescute de acid uric³ în sânge și care predisune la apariția unor boli ca guta, artritisul etc. Cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Pl.: *uricemii*.
- Din fr. *uricémie*.

URICHÉJNITĂ s.f. v. *urechelniță*.

URICHÉLNITĂ s.f. v. *urechelniță*.

URICHÉNITĂ s.f. v. *urechelniță*.

URICHÉRNITĂ s.f. v. *urechelniță*.

URÍCHI s.f. pl. v. *ureche*.

URICHÍȘ adv. (Prin vestul Transilv.; și în loc. a d v. *de urichiș*, TAMÁS, ET. WB.) Pentru totdeauna, pe vecie. *Am cumpărat un lanț de pământ urichiș*. ap. MÂNDRESCU, UNG. 114, cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D.
- Din magh. *örökös*.

URICHÍȘIT s.m. v. *urechelniță*.

URICHÍTĂ s.f. v. *urechiță*.

URICHIÚȘĂ s.f. v. *urechiușă*.

URICHIÚȘCĂ s.f. v. *urechiușcă*.

URICHIÚȚĂ s.f. v. *urechiuță*.

URICÍ vb. IV. T r a n z. 1. (Învechit, rar) A moșteni¹ (1); a întări prin uric² (2). *Întru nimica să fie acesta*

giudeț..., când va fi și uricit nu să poate să se strice. EUSTRATIE, PRAV. 20/12, cf. ANON. CAR., DR. IV, 161.

2. (Prin Transilv.) A tăia o pădure; a defrișa. Cf. KLEIN, D. 446, LB, ISER, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W, com. din VALEA LUPȘII - ABRUD. ♦ A curății un loc de buturugi. FRÂNCU - CANDREA, M. 106.

- Prez. ind.: *uricesc*.
- V. *uric*².

URICIÓS, -OĂSĂ adj. v. *urácios*.

URICÍRE s.f. (Prin Transilv.) Acțiunea de a u r i c i (2) și rezultatul ei; defrișare. Cf. KLEIN, D. 446, LB, ISER.

- Pl.: *uriciri*.
- V. *urici*.

URICÍT, -Ă adj. (Prin Transilv.) Defrișat. Cf. KLEIN, D. 446, LB, ISER, LM.

- Pl.: *uriciți, -te*.
- V. *urici*.

URICITURĂ s.f. (Prin Transilv.) Defrișare. Cf. KLEIN, D. 446. ♦ Loc, teren defrișat (Scărișoara - Abrud). ALR II/95.

- Pl.: *uricituri*.
- *Urici* + suf. -itură.

URICIÚNE s.f. v. *urácune*.

URICLEĂNȚĂ s.f. v. *urechelniță*.

URIEȘENIE s.f. (Neobișnuit) Însușirea de a fi uriaș (3), monumentalitate; (neobișnuit) urieșie. Cf. BUL. FIL. III, 187. *Arhitectura stă exclusiv pe bazele geometriei și proporțiile unui edificiu sunt prestabilite. Urieșenia este abolită ca împiedicând estimația numerică a proporțiilor*. CĂLINESCU, I. 14.

- Pronunțat: -ri-e-. - Pl.: *urieșenii*.
- *Uriaș* + suf. -enie.

URIEȘESC, -EASCĂ adj., s.n. 1. Adj. De proporții enorme, ca de uriaș (1); uriaș (3). *Nicicum nu vru a veni la bătaie mare asupra cimbrilor celor de urieșesc stat noroade*. MAIOR, P. 77/8. *Ostașii... de o mărime de trup urieșească și cu putere nepovestită*. BELDIMAN, N. P. I, 68/13. *Un monument vechi sau de o mărime și înălțime urieșească*. HELIADE, O. II, 34. *Urieșeasca figură cu măciuca pierică*. MOZAICUL (1839), 362/7. *Fantomă mândră, urieșească*. ALEXANDRESCU, O. I, 164. *O stea urieșească în caos se coboară*. EMINEȘCU, O. IV, 160. *De jur împrejur stau stâncile urieșești de granit*. id. P. L. 78. *Cupolă enormă, dizgrațioasă... a unei catedrale urieșești*. IBRĂILEANU, A. 128, cf. CADE, BUL. FIL. III, 187, SCRIBAN, D. *Fiul cerului se mișcă într-un spațiu urieșesc și cuvintele lui măsoară distanțele ce-i despart*. D. POPOVICI, P. 322. *Urieșescul cap*. BOTTA, S. I, 128. *O macara rulantă, de lemn, de proporții urieșești*. CĂLINESCU, C. O. 247. ◇ (Substantivat) *Ar vedea... prisosul ce-l are cu plugul acela urieșescul*. TÂMPEANUL, G. 50/7. ◇ F i g. *Înzestrat cu o închipuire urieșească, el a pus doi sori și trei luni în albastru adâncime a cerului*. EMINEȘCU, P. L. 51. *Scriitorul selectează din înfinitatea*

de aspecte și dimensiuni pe acelea care convin naturii năzdrăvane... și urieșești a spiritului său. V. ROM. martie 1960, 100.

2. S.n. (Rar) Monumentalitate, grandoare, măreție (1). Există... în viziunea oamenilor care întretaie călătoriile lui Hogaș un cert sentiment al urieșescului. CONSTANTINESCU, S. III, 161.

- Pronunțat: -ri-e-. - Pl.: urieșești.
- Uriaș + suf. -esc.

URIEȘESTE adv. Ca uriașii (1), în felul uriașilor. Derivat cu totul rar, înrudit însă cu „urieșesc”... și „urieșește” folosite de poet de mai multe ori. L. ROM. 1961, 53.

- Pronunțat: -ri-e-.
- Uriaș + suf. -ește.

URIEȘI vb. IV. T r a n z. (Neobișnuit) A mări foarte mult, a face să fie uriaș (3). Cf. BUL. FIL. III, 187, IORDAN, L. R. A. 239, SCL 1970, 16, 20.

- Pronunțat: -ri-e-. - Prez. ind.: urieșesc.
- V. uriaș.

URIEȘIE s.f. (Neobișnuit) Însușirea de a fi uriaș (3); (neobișnuit) urieșenie. Cf. CIHAC, II, 537, IORDAN, L. R. A. 178. Cu toată urieșia lui trupească. În SCL, 1978, 328.

- Pronunțat: -ri-e-. - Pl.: urieșii.
- Uriaș + suf. -ie.

URIEȘIME s.f. (Învechit, rar) Însușirea de a fi uriaș (3). S-au aruncat epidemia cu toată grozăvia ei spre răsărit peste Cohinhina și Tunchin, au intrat în urieșimea Hinei... și Buharia mare. C. VĂRNAV, H. 6/10.

- Pronunțat: -ri-e-. - Pl.: urieșimi.
- Uriaș + suf. -ime.

URIEȘIȚĂ s.f. (Rar) Personaj din basme, închipuit ca o femeie uriașă (3). Cf. TDRG, CADE. Era o urieșită groaznică, cu un cap... cât o bute. RETEGANUL, P. V, 64, cf. ALR II/MN 39, 2 256/141.

- Pronunțat: -ri-e-. - Pl.: urieșite.
- Uriaș + suf. -iță.

URIÓC s.n. v. urioc.

URÍN¹ s.n. v. urină.

URIN², -Ă adj. (Prin nordul Munt.) Zăpăcit (1). RĂDULESCU-CODIN.

- Accentul necunoscut. - Pl.: urini, -e.
- Etimologia necunoscută.

URINĂ vb. I. I n t r a n z. A elimina pe cale naturală urină din vezica urinară; (popular) a se pișa. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/14. Când bolnavul va avea trebuință a teși sau de a urina, să îngrijească a depărta pe toți ce se vor afla în odaie. PARAB. 61/22, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. Vom pune copilul să urineze înainte de culcare. BIANU, D. S., cf. ȘAINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Dacă între timp bolnavul urinează, vom observa culoarea urinei. BELEA, P. A. 119, cf. DL, DM, DEX, DN³. ♦ T r a n z. A urinat acasă o vadră

de sânge. ULIERU, C. 2. De multe ori vitele urinează sânge. ȘEZ. IV, 127. ♦ R e f l. (Popular) În acel vas se urinează gospodina aproape o săptămână. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 70, cf. BL VI, 73. Armăsarul iepelor... se opri, se urină și plecă îndărăt. CAF III, 409.

- Prez. ind.: urinez.
- Din fr. uriner.

URINÁL¹ s.n. Vas plat de sticlă sau de material plastic prevăzut cu un gât, care permite bărbaților bolnavi să urineze fără să se ridice din pat; rată (3). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/4, PONTBRIANT, D., BIANU, D. S., DL, DM, DEX, DN³.

- Pl.: urinale.
- Din fr. urinal.

URINÁL², -Ă adj. v. urinar².

URINÁR¹ s.n. (Rar) Loc amenajat pentru a urina. V. pișătoare (1). Scena burlescă a inaugurării urinarului, prilej nimerit de a satiriza politicianismul găunos. V. ROM. decembrie 1964, 166.

- Pl.: urinare.
- Urină + suf. -ar. Cf. fr. urinoir.

URINÁR², -Ă adj. 1. Care se referă la urină; de urină. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/1, PONTBRIANT, D., CADE. Autorul a studiat în acest caz excrețiile urinare, găsindu-le normale. PARHON, O. A. I, 257. Se folosește și în... infecții urinare. ABC SĂN. 38. Crește eliminarea urinară de acid uric. D. MED. 691.

2. Care aparține organelor de secretație și de eliminare a urinei; privitor la aceste organe. Beșica urinare... se află așezată afară de peritoneu. CORNEA, E. I, 209/19. Aceste băi alcalino-feruginoase produc rezultatele cele mai fericite în cazuri... de boale de ficat, de rănichi... și a căilor urinare. MAN. SĂNĂT. 92/15. Întrarea canalului urinaru (udului). FĂTU, M. 13/33. Boalele organelor urinare. DESCR. APE, 63/22. Canalele urinare. CALENDAR (1862), 20/24, cf. 19/24, CADE. Musculatura urinară. DANIELOPOLU, F. N. I, 83. Oprirea urinei poate arăta o îmbolnăvire gravă a rinichilor sau a vezicii urinare. BELEA, P. A. 212. Bolnavii... încep să aibă usturimi la orificiul canalului urinar. ABC SĂN. 375, cf. DL, DM, D. MED., DEX, DN³. Fructele [de ienupăr] luate în cantități mari irită căile urinare. PL. MED. 85. ♦ (Învechit, rar) Piatră urinală = calcul care se face în organele de secretație și de eliminare a urinei. Cf. BAR. - MUNT., w. 438²/50.

- Pl.: urinari, -e. - Și: (învechit, rar, f.) urináre, urinál, -ă adj.
- Din fr. urinaire.

URINÁRE¹ adj. v. urinar².

URINÁRE² s.f. Acțiunea de a urina; micțiune; (popular) pișare. Dureri variate, mai ales la sfârșitul urinării. BIANU, D. S. 103. Urinarea e dureroasă și se face greu. ENC. VET. 64. Ceaiul de foi de asmățui se dă în boalele de rinichi... ca să mărească urinarea. VOICULESCU, L. 35. Pe lângă durere, bolnavii prezintă urinări dese. BELEA, P. A. 174, cf. DL, DM. Bolnavul nu

are senzații de urinare. ABC SĂN. 312, cf. DEX, DN³, DSR, DREV.

- Pl.: *urinări*.
- V. *urina*.

URINĂ s.f. Lichid secretat de rinichi, care conține o serie de substanțe rezultate din metabolismul organismului, colectat în vezica urinară și eliminat prin căile urinare; (popular) pișat, ud. *Silitra... câteodată din urină să face*. AMFILOHIE, G. F. 198^f/16. *Urina adecă udul*. ÎNVĂȚĂTURĂ, 63/15, cf. LB. *Hirurg și tămăduitoriu de piatra ce se face în beșica urinului*. AR (1829), 64²/9. *Se amestecă ogrințul, mai bișe... cu urinul (udul) vitelor*. FILIPESCU, D. I, 59/33. [Degerătura] *o udă seara și dimineața cu urin (pișet) proaspăt*. CORNEA, E. I, 169/35, cf. STAMATI, D., ISER. *Urinul (udul)... cuprinde în sine mai multe părți folositoare*. LITINSCHI, M. 19/9. *Urin (neținerea și oprirea lui)*. MAN. SĂNĂT. 368/7. *Retrăgea corpul acesta [fosforul] din... urină*. MARIN, PR. I, 32/14. *Vase de sânge și urină*. STAMATI, M. 64/19, cf. BAR. - MUNT., W. 438²/26. *Excrețiuni se numesc acele materii din trupul omului... pe cari natura le depărtează prin diferite organe, precum urinul, mistuiala*. PARAB. 61/5, 296/14. *Urina se face limpede și fără miros*. CALENDAR (1862), 18/18, cf. PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D., BĂRCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., PAMFILE - LUPESCU, CR. 66, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Căruțași și hamali... deșertând cu schime de oșară la un vin tulbure ca urina*. C. PETRESCU, Î. II, 157. *Am văzut soldați deznădăjduiți... care încercau să-și potolească setea bându-și urina*. BRĂESCU, O. A. II, 141, cf. SCRIBAN, D. *Orizontala drumului plină de praf, de paie..., de urina cailor*. BOGZA, C. O. 318. *Examenul urinei nu arată prezența... glucozei*. PARHON, O. A. I, 273. *Dacă între timp bolnavul urinează, vom observa culoarea urinei*. BELEA, P. A. 119. *Mirosea a iod, a pansament putrezit și a urină*. BARBU, P. 259. *Examenul clinic era complectat cu cel... al urinei*. G. BARBU, A. V. 39. *Urinile concentrate au densitatea crescută*. ABC SĂN., cf. D. MED., DEX, DN³, DREV.

- Pl.: *urine* și (rar) *urini*. - Și: (învechit) *urin* s.n.
- Din lat. *urina*, fr. *urine*. - *Urin* < germ. *Urin*.

URINEĂLĂ s.f. (Prin nordul Munt.) Zăpăceală (1). RĂDULESCU-CODIN. *Cum se stoarce ceapa de zamă, Așa să se stoarcă din trupul lui... Băutura... Și urineala*. id. L. P. I, 513.

- Pl.: *urinelii*.
- *Urini* + suf. *-eală*.

URINÍ vb. IV. R e f l. (Prin nordul Munt.) „A-și pierde rostul afacerilor din cauză de boală”. RĂDULESCU-CODIN.

- Prez. ind.: *urinesc*.
- V. *urin*².

URINIFÉR, -Ă adj. Privitor la urină sau la organele urinare². *Urina... să formează picătură cu picătură în tubii uriniferi*. BIANU, D. S. 634. *În rinichi, același țesut conjunctiv năvălește în organ și înăbușe tubii uriniferi*. MARINESCU, P. A. 59, cf. DL, DM, DEX, DN³, DREV.

- Pl.: *uriniferi, -e*.
- Din fr. *urinifère*.

URINÍT, -Ă adj. (Regional) Zăpăcit (Valea Lungă Cricov - Pucioasa). Cf. ALR SN v h 1 241/762. *Urinít la cap*. ib.

- Pl.: *uriniți, -te*.
- V. *urini*.

URINÓS, -OĂSĂ adj. De natura urinei, ca urina; referitor la urină; de urină. Cf. BAR. - MUNT., W. 438²/27, BĂRCIANU, ALEXI, W. *A sucombat... cu fenomene de intoxicație urinoasă*. BABEȘ, O. A. I, 289. *La autopsie, cadavrul are un miros urinos, mucoasele icterice*. ENC. VET. 309, cf. DL, DEX, DN³.

- Pl.: *urinoși, -oase*.
- Din fr. *urineux*.

URIŌC s.m., s.n. 1. S.m., s.n. (Popular; adesea la pl.) Totalitatea firelor de urzeală de la capătul pânzei care rămân nețesute (și care se taie când se scoate pânza din război), având diverse întrebuițări în gospodărie; (popular) piedin, (regional) conță, ranță (2), roit² (2), ureznic. Cf. LB, ISER, BAR. - MUNT., W. 488¹/15, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 441. *Ea cată niște uruioc în masă*. F (1889), 230. *În Vrancea, leagă de gătul soacrei ițele... sau îi coase de spate niște uruioc*. SEVASTOS, N. 315, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Când pânza s-a isprăvit, se taie de pe război. Firele cari nu mai pot fi țesute se numesc uruioc... Uruioțul se face ghem și se folosește la diferite împletituri și cusături*. PAMFILE, I. C. 281. *Capetele urzelei rămase de la țesut, care tăindu-se, se întrebuițează ca ață pentru cusut se cheamă uruioc*. DR. IV, 465, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G., DSR, ȘEZ. I, 168. *Așa de tăiat mămăliga se face din uruioc*. ib. VIII, 90, cf. PAMFILE, B. 57, H XVII 98. *Capetele urzelei de la pânză..., tăindu-se, se numesc uruioci*. Com. MARIAN. *Of! leliță Marghioliță... Fă-ți gardul... Cu stebile de busuioc, Cu streșna de uruioc*. SEVASTOS, S. 69, cf. VICIU, S. GL. *Caută uruiocul și-mi dă un fir de ață*. BREBENEL, GR. P., com. din BUCOVINA, ȘEZ. XIX, 14, com. din MEHEDINȚI, CIAUȘANU, GL., ALR I 1 292, ALR II 833, A I 36, II 3, 4, 7, 12, III 1, 12, 17, V 15, 33, VI 9, 16, 19, 26, NALR - O IV h 741. ◇ E x p r. **A ajunge la uruioc** = a sfârși, a termina o treabă, a ajunge la capătul ei. Cf. PAMFILE, C. Ț. 365. *Foaie verde busuioc, Am ajuns la uruioc. Pânza-i lată-n patru ițe Ca să-mi fac mie catrințe*. id. ib. 162.

2. S.n. (Regional; cu sens colectiv) Fire de urzeală care nu încap în spată (și care se fac ghem, rămânând pe lângă război); (regional) mânz (3). Cf. ALR I 1 291/5, 837, A V 33.

3. S.n. (Prin Mold.; în forma *uruioac*) Urzeală (I. CR. V, 346) învățită pe sul (ALR I 1 290/528, 582, 614). **V. t e a r ă¹, n a t r ă**.

4. S.m. (Regional) Cănepă sau lână cu firul scurt (Sălăcea - Cluj). LEXIC. REG. II, 79.

5. S.n. (Prin sud-vestul Transilv.) Tort² (1) din stupă¹. Cf. REV. CRIT. III, 172.

- Pronunțat: *-ri-oc* și (regional) *u-rioc* (ALR I 1292/158). - Pl.: (m.) *uruioci* și (n.) *uruioc* (SCRIBAN, D., ALR I 1 292/107, 375, 387, 412, 418, 510, 526, 540, 552, 554, 556, 558, 592, 600, 614). - Și: *uruioc* s.n., *uruioci*

(VICIU, GL.) s.m. pl., **uruiéc** (ALEXI, W.) s.n., **uruióc** s.n., s.m., **uruióg** (ALR I 1 292/166) s.n., **uruóci** (ib. 1 292/255), **uróci** (ib. 1 292/347, 348, 359) s.m. pl., **ulióc** (ALR I 1 292/103) subst., **irióc** (ŞEZ. XXIV, 148, ALR I 1 292/214, 218, 257, 266, 270, 290, 308, 315, 333, 355, 357, 542, A V 2, 14, 15, 19, 20, VI 4) s.m., s.n., **iuruióc** (ALR I 1 292/170), **iróc** (ib. 1 292/164) subst., **orióci** (I. CR. IV 27, ALR I 1 292/360), **oróci** (PAŞCA, GL., ALR I 1 292/350, 361) s.m. pl., **arióc** (HEM I 663, ALR I 1 292/109, 116, 118, 831, 835, pl. *arioace* ib. 1 292/116, *arioei* VICIU, GL., ALR I 1 292/273, 278, 280, 283, 285, 295, 298 şi *ariochi* ALR I 1 292/26) s.n., s.m., **ruióc** (ALR I 1 292/150) s.n., **rióci** (ib. 1 292/215, 217, 335), **roci** (ib. 1 292/217), **răvóci** (ib. 1 292/339), **răvóci** (ib. 1 292/33) s.m. pl., **huruióc** (ib. 1 292/810, 815, 837, 839, 842, 846, 856, A III 16) s.n.

- Cf. уриво́к, ср. уривак.

URIÓICI s.m. pl. v. **urioç**.

URIOLÁR s.m. Numele unei păsări nedefinite mai îndeaproape, probabil grangur (*Oriolus oriolus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 172.

- Pronunţat: *-ri-o-*. - Pl.: *uriolari*.

- Probabil din lat. [*Oriolus*] **oriolus**, numele ştiinţific al păsării.

URIÓN = (regional) **oreion**. *Să-mbolnăvea... că-i iişa... la gât uo gălcă şi să numia cărtiţă, alta... uriuon*. T. DIAL. M. I, 270.

URÍRE s.f. v. **urâre**.

URIŞCHÉLNIŢĂ s.f. v. **urechelniţă**.

URÍT¹ s.n. v. **urât¹**.

URÍT², -Ă adj. v. **urât²**.

URITÁC s.n. = **oritac**. Cf. NALR - B 2 082/54, 84, 86. - Pl.: *uritace*. - Şi: **oritác** (NALR - B 2 082/19, 37, 43, 44, 51, 64), **urétic** (ib. 2 082/12), **urétác** (pl. *uretáci* ib. 2 082/23), **urécăt** (pl. *urecăte* ib. 2 082/24), **urechet** (BOCĂNEŢU, T. A. 148, 180, 181, H XVIII 142), **aritác** (NALR - B 2 082/53), **arítác** (ib. 2 082/39, 40, 41, 42, 46, 47, 50, 52, pl. şi *aritáci* ib. 2 082/18), **arétic** (ib. 2 082/48) s.n.

URITÓRIU, -OÁRE adj. v. **urâtor**.

URÍTRĂ s.f. v. **uretră**.

URÍŢI vb. IV v. **urâţi**.

URÍZ subst. v. **orez**.

URÎ¹ vb. IV. 1. Tranz. (în opoziţie cu **iubi**) A avea un sentiment de ură faţă de cineva. V. **duşmăni**, **om răzivi** şi **vrăjmaşi**. *Urrit-ai toţi păşitorii de la dereptăţile tale*. PSALT. HUR. 107¹/20. *Se nu bucure-mi-se vrăjbitorii-mi fără dereptate, de urescu (gilăluindu h) mere în deşertu*. PSALT. 63. *Văzând fraţii lui cum*

tatăl lor pre el are mai vârtos iubi decât toţi fraţii lui, urâia pre el. PO 127/6. *Deacia începutu a uri pre Barda*. MOXA, 389/1. *Cine ureaşte dreptul va petreace greutate*. DOSOFTEI, PS. 113/12. *Pre mine mă urără şi să robiră pre ei păcatului* (a. 1691). GCR I, 289/33, cf. ANON. CAR. *El uraşte desăvârşit tot neamul omenesc*. KOTZEBUE, U. 30¹/11. *Învăţaceii vă vor urî pre voi*. PETROVICI, P. 9/10. *Au sărit cu un băţ la mine şi de atunci l-am urât* (a. 1822). IORGA, S. D. XII, 210, cf. LB. *Înima-mi nu te uraşte*. HELIADE, O. I, 159. *Acum te despreţuiesc şi te urăsc*. MARCOVICI, D. 9/25. *Să urăsc nu poci pe nimeni* (a. 1840). BARIŢ, I, 232, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 420²/26, PONTBRIANT, D. *Boierii... ştiau că norodul îi ureşte*. NEGRUZZI, S. I, 142. *Rousseau, pe care-l urai, adesea l-ai imitat*. ALEXANDRESCU, O. I, 169. *Şi te uram cu-nverşunare, Te blestemam, căci te iubesc*. EMINESCU, O. I, 212. *Aşa îl urăsă ele de tare acum, că, dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de spân*. CREANGĂ, P. 210. *Urăsc pe trădători*. CARAGIALE, O. VI, 94. *Se trezi din nou în mijlocul societăţii care-l chinuia şi pe care o ura*. DELAVRANCEA, S. 137, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Însăşi făptura acestei alcătuirii neobişnuite îmi fu antipatică şi am urât-o totdeauna*. IORGA, P. A. I, 25. *Te urăsc că-mi eşti atât de dragă!* CODREANU, S. I, 116, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Ştiu că i-ai urât de când s-au sculat cu Hâncu*. SADOVEANU, O. X, 92. *Te stimez, dar te urăsc*. C. PETRESCU, I. II, 92. *Dacă mai înainte îl privea pe Stamati c-un suveran dispreţ, acum ajunsese să-l urască*. BART, E. 240, cf. SCRIBAN, D. *Când urăşti pe cineva, întrebă-te dacă are vreun înţeles*. BLAGA, Z. 20. *O uram aproape că nu m-a ajutat să fug din mizeria condiţiei mele de om*. BOTTA, S. III, 53. *Uneori mă întrebam dacă n-o urăsc*. H. LOVINESCU, T. 405. *Simţi deodată că îl urăşte pe acest om şi că îi doreşte să-l vadă venind la el la poartă să se roage*. PREDĂ, M. 162. *Mă urăsc unii confraţi, nu pentru că le-am făcut rău, ci pentru că am avut succes*. V. ROM. septembrie 1970, 7. *Pe bărbat îl urăsc sau îl idealizează*. N. MANOLESCU, A. N. I, 126. *Îl urăşti de moarte pe tatăcu, aşa-i?* NEAGU, I. 87. *Am pus gând să te urăsc, Dar mai tare te-ndrăgesc*. PAULETI, C. 129. *Vai, badeo, cum te-am urât Aseară dintr-un cuvânt*. JARNIK - BĂRSEANU, D. 229. *Toată lumea te-a urî, Te-oi urî, mândră, şi eu, Şi-i păcat de Dumnezeu!* VICIU, F. 83, cf. ALR I 1 546. *Mândra nu mă mai iubeşte, Toată lumea mă urăşte!* BALADE, III, 251. *Cin' Ţ-o dat chită cu sare, De m-ai urât aşa tare?* FOLC. TRANSILV. II, 39. *Văd bine că m-o urât, Că-mi cată posomorât*. FOLC. MOLD. I, 56. *Pă tine te-o-ndrăgără Şi pă mine m-o urără*. CAF III, 46. *Lesne urăşti pă cel ce dă nevoie iubeşti*. ZANNE, P. VIII, 86. (În imprecaţii) *Of! urî-ti-ar soarili, Îndrăgi-ti-ar boalili*. FRIEDWAGNER, R. V. 443. *Urască-te lumea!* ALR I 1 546/247. ♡ **A b s o l**. *Mă simt tot omul de-altădată; Iubesc pe loc, urăsc îndată*. MACEDONSKI, O. I, 56. *Plângi, urăşte şi blestemă după regula din carte*. VLAHUŢĂ, S. A. I, 60. *Eu urăsc, iubesc, despreţuiesc*. IBRĂILEANU, A. 75. *A urât sau a iubit, dar din ură şi iubire se poate face numai artă - niciodată critică*. LOVINESCU, S. II, 71. *Când aş urî, Aş zdrobi sub picioarele mele de stâncă Bieţi sori Călători*. BLAGA, POEZII, 62. *Dacă voi uita tot ce-am îndurat, Nu voi mai urî niciodată*. JEBELEANU, C. 9. *Eminescu profetizează şi urăşte, Caragiale biciuieşte surzător sau cu haz*.

CONSTANTINESCU, S. II, 61. *Cel ce urăste nu cunoaște dragostea ce este.* ZANNE, P. VIII, 87. ◇ (Prin analogie) *Așa urește mâța pe șoarece, elefantul pe porc și pe găină.* ȘINCAI, în ȘA I, 665. ◇ Refl. *Am pierdut dulcea mea pace și eu însumi m-am urât.* HELIADE, O. I, 70. *A urî oamenii? Dar ar însemna a mă urî pe mine însumi.* CĂLINESCU, C. O. 84, cf. ALR I 1 546/118. ◇ Refl. recipr. *Au ajuns să se urască.* GALACTION, O. 213. *Se urau, poate, ca femei, sau numai se disprețuiau – oricum, se căscase o prăpastie între amândouă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 98. *Ne urâm reciproc, dar nu ne disprețuim.* VLASIU, D. 74. *Să-i pui să se urască.* BARBU, PRINC. 62. ◇ Expr. (Regional) **A(-și) urî zilele** = a se sătura de viață, a-și dori moartea. *Doamne, moșule, ... se vede că ți-ai urât zilele.* CREANGĂ, P. 82, cf. DDRF. *Ori mori, bade, ori te scoală, ... Că mi-am urât zilele.* Mutând căpătâiele. MARIAN, Î. 37. *Nici traiu nu l-am trăit, Nici zile nu le-am urât.* FOLC. TRANSILV. I, 88. *Bietul ficior își urî zilele vieții și se satură de a se mai necăji.* SNOAVA, III, 146. **A-l urî pereții**, se spune despre un bolnav care zace de mult. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD. ◆ Intrans. (Popular) A fi neplăcut, nesuferit cuiiva. *O învăța... cum să se ferească de bărfeli și cleвете, ca să nu fie urâtă și nebăgată în seamă de ceilalți fii de împărați.* ISPIRESCU, L. 13. ◆ Refl. pas. (Învechit, rar) A se face detestat de cineva, a deveni de nesuferit. *Putrediră și se uriră întru faptele lor.* PSALT. HUR. 9/4. *Nu este alta mai mare greșală prin care omul se urăste de toată lumea decât mândria.* GOLESCU, S. 123. ◆ Refl. (Învechit, rar) A se dezgusta de cineva. *Să scârbiia (să uria ms. 45) eghipteanii de fiii lui Israel și asupra eghipteanii pre fiii lui Israel cu silă.* BIBLIA (1688)², II, 80/28. ◆ Refl. recipr. (Regional) A-și pierde dragostea, simpatia față de cineva. *Ci pune capu-n pământ, C-or gândi că ne-am urât.* JARNÎK – BĂRSEANU, D. 67. *Acu, ște v-o doo luhi, Ne urărăm țin minșiuhi.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 35. *Di cân, dragi, ne-am urât, Nici cu treabî n-ai vinut!* CAF IV, 131. ◆ A dori (constant) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe; a nutri o aversiune profundă față de ceva, a detesta. *Rugăciune fac, ca să înveațe pre toți truștia să urască.* CORESI, EV. 14. *Leapădă și ureaște și tu lumea.* VARLAAM, C. 369. *Ureaște lucrul furtușagului.* PRAV. 29. *Nece o slugă nu poate sluji la doi domni, că sau pre unul va urî și pre altul va îndrăgi.* N. TEST. (1648), 91¹/16. *Multe lucruri spurcate și de Dumnezău urâte făcea Iancul Vodă.* N. COSTIN, L.² 249. *Au urât biruința ritorilor.* ANTIM, P. 2. *Fedru cătră aceia ce fabulele urăsc, dimpreună iaste în loc de cuvânt înainte.* OȚĂLEA, A. F. 42/3. *Urăști mândria pentru că o urăste și D[um]nezeu și o pedepsește.* MOLNAR, RET. 95/16. *Românul știe încă a se bate și urăște viața fără libertate.* BOLINTINEANU, O. 11. *Ura din inimă literatura.* CHENDI, S. I, 272. *Dacă ea ar fi fericită cu oricine altul afară de mine, i-aș urî fericirea.* IBRĂILEANU, A. 114. *Trebuie să urâm cu toții o lume de dureri aproximative.* CIORAN, C. A. 92. *Nu pot urî nimic, nu-i vina mea.* ISANOS, P. 421. *Povestitorul ura scrisorile.* CIOCULESCU, C. 357.

2. Refl. (Adesea construit cu dativul și urmat de determinări introduse prin prep. „de” sau „cu”) A-și pierde interesul pentru ceva sau pentru cineva, a

nu-i mai face plăcere să..., a se sătura de...; a ajunge într-o stare sufletească apăsătoare, provocată de lipsa de ocupație, de monotonie etc.; a se plictisi (1). *Li să urăși și lor cu faptele lui Aron-Vodă.* M. COSTIN, O. 43. *M-am urât a mai scrie despre grecul acesta la anii de acum.* ȘINCAI, HR. II, 212/15. *Acum i se urăși cu post și iaca nimeri... La o curte.* BUDAI-DELEANU, Ț. 127. *I se urăste cu vorba.* VOINESCU II, M. 40/17. *Mi s-a urât a fi slobod!* (a. 1844). BARIȚ, I, 44. *Urându-i-se de atâta corespodență seacă, începu să înainteze.* BARIȚIU, P. A. I, 52. *Să șezi până să li să urască de tine.* PANN, A. 19/16. *De câte ori ni se ura, făceam astfel, încât baroana să înceapă vorba cu maiorul.* BOLINTINEANU, O. 272. *Te-ai urât de hătmanit Or nu-s bun eu de domnit, De îmi stai posomorât.* EMINESCU, O. VIII, 185. *A-nceput a i se urî să stea serile singur în casă.* CARAGIALE, O. II, 274. *Era obosită și i se ura, nu știa să mă facă așasă.* SLAVICI, O. II, 30. *A fost odată om, căruia i se urăse cu deșertăciunile cetăților.* ISPIRESCU, L. 189. *Atunci Devin tăcută, iar el se urăste.* F (1885), 16. *Avea gânduri pline de farmec, cu care nu i s-ar fi urât de a sta o veșnicie.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 117. *Să mă urăsc aice, în o societate Atâta de plăcută.* I. NEGRUZZI, S. IV, 162. *Când mi se urăste de tot sau sunt prea singură, mai deschid gura, ca să-mi treacă dorul lumii.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 63. *Ăsta era om să nu fi să mai urască cu el.* SĂM. V, 232. *Mândrufo, pentru ce plângi, dragă? Ți s-a urât de casa mea?* IOSIF, T. 246. *Mi s-a urât de când îngraș pe alții cu munca mea.* PETICĂ, O. 214. *Apoi nici nu mai era sângur ca înainte și nu i se ura în cancelarie așa de repede.* AGĂRBICEANU, L. T. 136. *Erau... niște sate lungi, de te urai trecând prin ele.* DRAGOMIR, O. M. 229. *Am început să învăț de la Titi, în ceasurile în care i se urăste de stat la biroul lui.* POPA, B. 27. *Mai taci, mă copile, cu întrebările astea, că mi s-o urât.* VLASIU, A. P. 10, cf. SCRIBAN, D. *Cum nu ți se urăste și cum n-ai obosit?* ARGHEZI, S. V, 188. *Vi s-a urât cu mine, vrei să mă părășiți?* CĂLINESCU, B. I. 415. *Mi s-a urât cu aceste ziduri trainice și bătrâne.* VINEA, L. I, 255. *Mi-e scârbă, am zis eu, lume în care ți se urăste, ce coșmar!* BOTTA, S. III, 65. *Am venit și eu... mi se urăse printre străini.* V. ROM. ianuarie 1965, 8. *Vecin mândru de n-ar fi, Cu mutul ți s-ar urî.* JARNÎK – BĂRSEANU, D. 412. *Noră dragă, am să-ți dau ceva de lucru, nu pentru alta, decât să nu te urăști până deseară.* MERA, L. B. 30. *O poveste scurtică, ca să nu vi se urască ascultând-o.* SNOAVA, IV, 127, cf. ALR I 1 543/30, 45, ALR SN V h I 479. *Că mie mi s-o urât De când n-am mai călărit.* BALADE, III, 46. *Tu să trăiești mult și bine, Până te urăști de lume.* FOLC. TRANSILV. I, 55. *Mie mi-s-a urât, Tot suind și coborând.* CAF VI, 169. *Ți s-a urât cu noi și vrei să te duci la casa ta.* SNOAVA, III, 750, cf. ZANNE, P. II, 729. ◇ (Prin analogie) *Albinele ceale mai dintâiu ieșite, urându-se a aștepta matca, lesne se pot întoarce în cojnița cea bătrână.* ECONOMIA, 185/7. ◇ Trans. (Învechit; construit cu dativul) *Măgarul își urăse a purta povară.* ȚICHINDEAL, F. 111/23. ◇ Expr. **A i se urî (cuiiva) cu viața (sau cu zilele, cu lumea) sau (regional) a i se urî de zile** = a se sătura de viață. *Ți s-a urât cu viața pesemne.* CARAGIALE, O. VI, 350. *Ascultă-mă, zău, și lasă-ne-n pace, dacă nu ți s-a urât cu zilele.* VLAHUȚĂ, N. 189, cf. CANDREA, F. 256. *Ți s-a urât cu viața?* SAHIA, N. 75. *Când a văzut [podarul] că mă urcam pe mal, a*

strigat: - *Ce-i mă, ți s-o urât cu viața?* VLASIU, A. P. 337, cf. ALR I/II h 283. *Șapte ani și două luni, Mai pe-atâtea săptămâni, Gruia-n temniță ședea Pân' de zile-i se ura.* BALADE, II, 13. **A i se urf** (cuiva) **cu binele** v. b i n e.

3. R e f l. (Prin nord-vestul Transilv. și Maram.) A se obosi. Cf. VAIDA, ALR I/1 h 102, ALRM I/1 h 140, ALR II/1 h 96, ALR - M III h 426/221, LEXIC REG. II, 114.

- Prez. ind.: *urâsc*. - Și: (învechit și regional) **urf** vb. IV.

- Din lat. **horrire* (= *horrere*).

URÍ² vb. IV. R e f l. (Regional) A se răsfăța (1); a fi afectat, nenatural (în purtări, în vorbire). Com. din PORUMBACUL DE SUS - VICTORIA și din BOARTA - MEDIAȘ.

- Prez. ind.: *urâsc*, pers. 3 și *uraste*.

- Cf. germ. *h u r e n*, „a trăi în desfrâu”.

URÍ³ vb. IV v. **ura²**.

URJÎNĂ s.f. v. **ujină**.

URJÓG s.n. = (prin vestul Transilv.) **ojog** (1). LEXIC REG. II, 103.

URJŪMĂ s.f. (Regional) 1. Sfărâmătură (1); fărâmă (de pâine). Cf. SCRIBAN, D., DR. VII, 75, ARHIVA, XXXII, 73, ALR I 768/584, 764. ♦ F i g. Epitet dat unui om zgârcit (cu aluzie la faptul că nu vrea să piardă nici o fărâmă de pâine). Cf. SCRIBAN, D., ARHIVA, XXXII, 73.

2. (Mai ales la pl.) Jumări (de porc) (Nucșoara - Câmpulung). Cf. ALR II 4 039/784, ib. 4 132/784.

3. Epitet pentru o femeie urâtă și rea, cu părul zbârlit (Mățău - Câmpulung). Cf. COMAN, GL.

- Pl.: *urjume*. - Și: **ujumă** (PĂRVESCU, C. 63), **hurjumă** (SCRIBAN, D.), **curjumă** (id. ib.) s.f.

- Cf. tc. *k u r ŝ u n* „glonț”.

URJUMÉLE s.f. pl. (Regional) Diminutiv al lui *u r j u m ă*. Cf. *u r j u m ă* (2). *Parcă văz niște urjumele și oșcioare aruncate la ușă și pasămite că ești letin, de spurci vinerea și miercurea?* JIPESCU, O. 152.

- **Urjume** (pl. lui *urjumă*) + suf. *-ele*.

URJUMÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) 1. (Cu complementul „pâine”) A sfărma în bucăți, a face bucăți. Cf. DR. VII, 75, BUL. FIL. III, 271, ALR I 1 989/200, 764.

2. (Complementul indică fire textile) A răsuci (1) de mai multe ori (Mărtănuș - Târgu Secuiesc). Cf. ALR I 1 318/200.

- Prez. ind.: *urjumes*.

- V. **urjumă**.

URLĂ vb. I. I. 1. I n t r a n z. (Despre unele animale, mai ales despre câini și lupi) A scoate strigăte prelungi, specifice, a scoate urlete (1). *Un câine de ogar... până în de 3 ori au tot venit de au urlat.* N. COSTIN, LET. II, 61/25, cf. ANON. CAR. *Când va auzi lupi urlând cu glas subțire* (a. 1750). GCR II, 62/12, cf. MOLNAR, D. 296/25, KLEIN, D. 489, BUDAI-DELEANU, LEX. *Fiiarăle și gadenile mării celi spurcate și veninate vor*

ieși la fărmurile mării și vor urla și vor țipa cu glas mare (a. 1815). GCR II, 217/13. *În loc de-auzi cocoși cântând, auzea lupi urlând.* N. STOICA, C. B. 292. *Bietul animal urla asupra punții bastimentului (instinctul câinilor e de mirare), că stau să facă naufragiu.* HELIADE, D. J. 117/2. *Iar dulăul priceput, Ce urla, se făcu mut.* ASACHI, S. L. I, 197, cf. POEN - AAR. - HILL, V. I, 821²/24, ISER. *E câinele ce urlă la lună-n miezul nopții.* CREȚEANU, M. 23/13. *Bietul Bibi era în spasmele agoniei... Trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuciuma!* NEGRUZZI, S. I, 62. *Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează O ceată turbată de lupi, ce urla.* ALEXANDRESCU, O. I, 90. *Viscolul frământă lumea!... Lupii suri ies după pradă, Alergând, urlând în urmă-i prin potopul de zăpadă.* ALECSANDRI, P. III, 13. *O dihanie pestriță ce mergea și tot pufnea... și urla de răsuna.* CONTEMPORANUL, I, 457. *Auzea câinii urlând la lună.* EMINESCU, P. L. 44. *Urlau dobitoacele, de ți se făcea părul măciucă.* ISPIRESCU, L. 7. *Lupii tot urlă pe-ntinsul câmpiei.* MACEDONSKI, O. I, 147. *Ascultă, noaptea, cum le urlă lupii la fereastră.* VLAHUȚĂ, R. P. 83. *Urlă lupii în stâna părăsită de pastori.* ADAM, S. 196. *Cânele se uită lung dupe mine și începu să url.* DELAVRANCEA, H. T. 267, cf. SANDU-ALDEA, A. M. 149. *Urlă lupii a pustiu în nopțile iernilor grele.* AGĂRBICEANU, S. 286. *Înainte de a se îmbolnăvi bunicul, câinele a început să url.* IUGURU, A. HOLBAN, O. II, 317. *Sunt haitele de lupi flămânzi ce urlă!* MINULESCU, VERS. 95. *Când și când un câine urlă.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 88. *Câinii urlau a cobe, în întunericul compact de afară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 150. *Nu erau semne bune. Ții minte, Ionaș, cum urlau lupii?* VLASIU, A. P. 97. *Întâi are să viscolească; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul răpilor.* SADOVEANU, O. X, 523. *E noapte și urlă fiarele.* E. IONESCU, E. 39. *Un câine... a urlat o noapte acolo.* ARGHEZI, S. XI, 16. *Auzea lupul urlând la o sută de pași.* CĂLINESCU, C. O. 255. *Lângă groapă este și un câine, care probabil adulmecă vânat depărtat, în loc să url...* în fața morții. BLAGA, Z. 109. *Griva... scormone pământul cu labele, urlă a pustiu, fioros.* STANCU, D. 15. *Și s-auzea prin vâlcele Cum urlă câinii la stele.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 44. [Glasul] *ca de câine urlând singur la lună.* VINEA, L. I, 325. *Câinii urlau înnebuniți, se auziră țipete ascuțite de femei.* PEDA, D. 212. *Să urla lupii în curtea ta.* SORESCU, L. L. II, 8. *Întâi și-ntâi s-au pornit să urla câinii.* NEAGU, Î. 67. *Când va urla cânele, unul din casă va muri.* ȘEZ. III, 46. *Șarpili șuiera, Iară lupul tot urla.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 60. *Câinii din sat când îl zăreau urlau a jale și a pustiu.* FURTUNĂ, V. 57. *Câinele care urlă și se duce... voiește binele casei.* ib. 122, cf. ALR I 1 152, ALR II 4 957, ib. 5 527/157, 260, 325, 334, 784, ALR SN III h 677; BALADE, II, 158, ALR - T 937/254, 270, 319. *Îi urlă câinii la casă, se spune despre omul sărac.* Cf. ZANNE, P. III, 81. *Urlă lupul la hotară Și s-aude-ntr-altă țeară* (Tunetul). TEODORESCU, P. P. 247. *Pe o vâlcelușă Urlă o cățelușă* (Melița). CAF III, 264. (F i g.) *Suferința începea să-i urla prin suflet ca un lup flămând.* AGĂRBICEANU, L. T. 189. ♦ T r a n z. *Jupâne nașule, lângă copoiul ce mi l-ai trimis de s-ar găsi și o copoaică..., i-aș trimite vameșului, să nu te urla pe cap* (a. 1778). IORGA, S. N. 124. *Veneau toți motanii... și-l urlau câinii moșii.* ARGHEZI, S. XIV, 53. *Lupii urlau singurăitatea iernii.* V. ROM. martie 1956, 168. (Cu com-

plement intern) *Urlă urllet gros*. ALR SN III h 677/250. (Complementul indică o persoană decedată după care urlă (1) animalul) *Ca să mă îngroape... În dosul stânei, Să mă urle câinii*. BALADE, II, 482. ◇ R e f l. (Regional) [Porcul] *să urlă*. ALR - T 937/312. ◇ E x p r. A(-i) **urla** (cuiva) **lupii în casă** (sau **pe cuptor, în vatră**) = a avea casa părăsită; p. e x t. a fi înșelat de soție. Cf. BARONZI, L. 44. *Aș voi să-ți slujesc atâta până ți-or urla lupii pe cuptor*. SBIERA, P. 238, cf. ZANNE, P. I, 526. A **urla a morțiu** v. m o r ț i u. ◆ A imita urlatul lupului sau al altui animal. *Mă arunca în mijlocul tigrilor, panterilor, leopardilor, hienelor... rânjind, urlând, lătrând ca dânsii*. BARONZI, I. L. I, 120/18. *Unii ca lupii urlau, Alții ca câinii lătrau*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 265. *Urlă ca câinele la lună*. ZANNE, P. IX, 724. *Tu cântă ca cucu, eu urlu ca lupu* (= ție îți merge bine, dar mie îmi merge prost). id. ib. IV, 290. (Cu complementul în dativ) *M-am dosit între tușișuri ș-am început să-i urlu [lupului]*. SADOVEANU, O. III, 276. ◇ E x p r. **Stai cu lupii, urlii ca ei**, se spune când cineva trebuie să se acomodeze cu o situație neplăcută și nedorită. Cf. UDRESCU, GL. (Cu parafrazarea expresiei) *El, ca învățător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea... dar cu dibăcia lui, în mod discret*. REBREANU, I. 275. ◆ R e f l. p. a. s. (La vânătoare) A chema lupii scofând urletele (1) caracteristice speciei. *El știa că se urlă lupii, într-o oală*. SADOVEANU, O. XIV, 425.

2. **Intran z.** și (rar) **tran z.** P. a n a l. (Despre oameni) A scoate strigăte puternice (de durere, de mânie, de spaimă, de bucurie etc.); a spune ceva cu glas foarte ridicat, a vocifera; a se răsti la cineva; a răcni¹ (2), a striga (6), a țipa¹ (2), a zbiera (2). V. o l ă l ă i. Cf. ST. LEX. 62¹/16, DRLU, LB. *Să trăiți, domnule căpitan! urlă câprarul cu o voce de tunet*. GRANDEA, S. 306. *Tot satul, mari și mici, urlau de-ți lua urechile*. EMINESCU, O. VII, 302. *Răspunz la glasul prietenului, urlând și eu mai tare*. CARAGIALE, O. II, 346. *Zobie urla, învărtind ciomagul pe dasupra capului*. DELAVRANCEA, T. 126, cf. DDRF. [Țăranul] *urla de durere, pe când călăul său injura*. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 191. *Mi-e frică de-mi vine să țip, să urlu*. SANDU-ALDEA, A. M. 115, cf. TDRG. *Urlau mereu vorbe fără șir și sudălmi*. REBREANU, R. II, 205. *Mașinile noastre s-au luat la întrecere, fiecare dintre noi urlând la șofeur*. M. ELIADE, M. 26. *Stau privind c-un aer tâmp... Și deodată-ncep să urle Că-i apucă noaptea-n câmp*. TOPĂRCEANU, O. A. I, 186. *Se înalța, urla scurt: Vivat!... și bătea de trei ori cu paharul în grîndă*. SADOVEANU, O. I, 603. *Nu urla să te audă de afară*. DAN, Ū. 99, cf. SCRIBAN, D. *Plodul de soi rău urlă, dă ciudos din picioare*. CĂLINESCU, C. O. 105. *Spărgeau galantarele, urlau, se tăvăleau pe jos*. CAMIL PETRESCU, O. II, 49. *Trebuia să suferi ca un câine, să urlu ca mine în singurătate*. VINEA, L. II, 76. *Băiatul... scheuna, ba se întâmpla să și urle*. PREDĂ, M. S. 26. *Linștea odăilor îl făcea să urle*. BARBU, G. 357. *Miile de oameni se îmbulzeau în ușa chesturii, urlând de bucurie*. V. ROM. februarie 1963, 45. *Se prăbuși cu fruntea în mâini și urlă în voia inimii*. ib. ianuarie 1969, 39. *Întoarce barca! - urlă din rășputeri pântecosul*. BĂNULESCU, I. 12. *Și nu mai urla la mine. Sunt director!* NEAGU, I. 222, cf. ALR I 69/1, ib. I 341/18, 223, ib. I 383/790. „Cine să

ne fi furat nouă sămânța?” urlară... plini de mânie. SNOAVA, III, 252. ◇ (Despre ființe mitologice) *Sus, pe malul lunecos Și-n tăcerea adâncită Satan urlă furios*. ALECSANDRI, P. I, 11. *Când demoni și spaime pe munți se adună, De urlă la stele, la nori și la lună*. BOLINTINEANU, O. 70. *Cu fața zbârcită ca o stâncă..., urla prin aerul cernit Mama-Pădurilor cea nebună*. EMINESCU, N. 7. *Vine zmeu urlând... și-l ia-n ghieră pe voinic*. GIUGLEA - VÂLSAN, R. S. 371. ◇ F i g. *Murad... permite veseliei Să urle aruncată în brațele orgiei?* ALECSANDRI, POEZII, 383. *Și-n noaptea care urlă cu surda ei ureche Privește ca o lună din zidurile veche*. EMINESCU, O. IV, 305. *Și patimile aspre, ce-n pieptul său murgeau, Priveau la elemente când ele, înfuriate, Urlând, a lor putere veneau ca să-și arate*. MACEDONSKI, O. I, 261. *Dă-mi viforul în care urlă Și gem robiile de veacuri*. GOGA, P. 7. *Pe stradă urle viața și moartea Și plângă poezii poema lor vană*. BACOVIA, O. 142. *Copacii, toamna, de durere urlă!* E. LOVINESCU, E. 25. *Minciuna-i stăpână. Urlă urât și ne-ngână*. ISANOS, V. 334. ◇ E x p r. (T r a n z.) (Prin nord-vestul Munt.) A **urla pe** (cineva) = a) a cicăli pe cineva, a plictisi cu vorba; a ruga insistent pe cineva. Cf. UDRESCU, GL. *Nu mă mai urlă degeaba, că nu ți-l dau*. id. ib.; b) a bate pe cineva foarte tare. id. ib. *L-a urlat degeaba, bietul copil era nevinovat*. id. ib. ◆ **Intran z.** A cânta din gură foarte tare (și neplăcut pentru auz). *Ei, geaba! Nu-i chip de cântat! N-auzi, domnișorule? N-ai putea să te duci să urlu mai departe?* ALECSANDRI, T. I 110. *Toți cântăreții, dând din gură, În răcnete și zbierăte se întrecură Care să urle mai duios*. ARGHEZI, S. V, 130. ◇ **T r a n z.** *Eram cu toții în vârsta aceea, în care urlu arii din opere, declami pasaje din autorii clasici*. EMINESCU, G. P. 45. *Urla în casă și în curte arii din opere*. PAS, Z. I, 179. ◆ **Intran z.** A plânge foarte tare, a plânge cu hohote. Cf. ISER. *De câte ori vine vorba de răposatul ori își aduce aminte de el, ... îmi urlă toată ziua*. CARAGIALE, O. VI, 257. *Ce răs aflați în plânsul ei? Urlând Morfește, biata, iat-o iar De zid cu fruntea dând*. COȘBUC, P. II, 224, cf. ALR I/II h 231/283, ALRM I/II, h 312/283, ALR II/I MN 12, 6 892/192, 334, 414, 514, 537. ◇ **T r a n z.** *Tocmăi mă pregăteam să-mi urlu un pușor de plâns ca acela*. ALAS 8 I 1933, 2/1. ◆ **Intran z.** F i g. (Despre o colectivitate umană exprimată de obicei metonimic printr-un substantiv care indică și locul unde se află aceasta) A produce un vuiet prin aclamații, proteste etc.; a se vorbi cu insistență despre ceva, aprobând sau reproband; a vui. *Urlă orașul deaca vădzu pe Chynops. Și toț i să-nchinară*. DOSOFTEI, V. s. septembrie 30¹/8. *Lumea urla afară*. BOLINTINEANU, O. 249. *Ieșea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulțimea turbată*. CARAGIALE, O. I, 1. *Pentru ce provoacă ei lumea, cântând cu ferestrele deschise, de urlă tot satul?* C. PETRESCU, R. DR. 346. *Urlă orașul, și dumneata parcă acum te-ai trezit din somn*. id. I. I, 93. *Urla galeria aruncându-mi tot felul de trufandale*. BRĂESCU, O. A. II, 130. *Orașul râde și petrece, Huiște-n chiot, urlă strada*. BENIUC, V. 35.

3. **Intran z.** (Despre vânt, viscol, apă etc.) A produce un zgomot prelung și puternic. *N-auzi vijelia cum urlă*. MOZAIICUL (1838), 139/12, cf. ISER. *Vântul urlă,*

bate. CREȚEANU, M. 5/5. *Crivățul vișoros urlă preste câmpii.* ODOBESCU, S. I, 152. *Talazurile negre ce turbă, se răstoarnă și spumegă ca furii și urlă-ngrozitor.* EMINESCU, O. I, 17. *Vântul urla afară cumplit.* id. G. P. 94. *Marea urlă-nfuriată.* MACEDONSKI, O. I, 215. *O stâncă singuratică, sub care urlă văltoarele Oltului, se cheamă și azi „masa lui Mircea”.* VLAHUȚĂ, R. P. 112, cf. SANDU-ALDEA, A. M. 11. *Furtunile mării grozave Urlat-au, cu trăsnet trecând.* COȘBUC, P. II, 93. *Biruitoare urlă marea.* GOGA, POEZII, 210. *Glasuri vesle răsună, Zic vioare, urlă vântul.* IOSIF, PATR. 27, cf. PAMFILE, VĂZD. 27. *Pe când crivățul urlă în burlanele soșei, prin mintea lui ostentită trec vedenii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 69. *Voi nu știți ce-i un viscol în mijlocul hôtărului... Două nopți a urlat.* AGĂRBICEANU, S. 190. *Viscolul... se auzea urlând dezlănțuit deasupra orașului.* C. PETRESCU, I. I, 165. *I-auzi, zise el, cum urlă vântul afară.* SADOVEANU, O. III, 70. *O furtună cumplită își dezlănțuie furia, urlând fioros în jurul nostru.* BART, S. M. 15. *Afară urlă vântul, cobește o cucuvea.* CĂLINESCU, O. IX, 308. *Bătrânul scripcar își zdrăngănește strunele, căci vântul urla la ferești.* ISAC, O. 196. *Unde-mi urlă viscolul prin codri Ca doar să-l audă Crăciun bătrânul!* BOTTA, S. I, 180. *Iar marea urlă și ea mereu.* NEAGU, I. 43, cf. ALR II/I h 280, ALRM II/I h 393, ALR SN V h 1 460, ALRM SN III h 1 192, A III 2, 16, O. BĂRLEA, A. P. II, 388. ♦ *Tranz. Marea linge gropile cu ierburi pletoase... Tunând un cântec nou, Urlând dezlănțuire fără fel.* MANIU, S. II, 81. ♦ (Despre instrumente muzicale, aparate care emit sunete) A scoate sunete puternice și prelungi; a răsună (1). *Sirena din capul digului începuse să urle din timp în timp.* V. ROM. februarie 1956, 26. *Pe la ora 22, aud fluierul de ceață, care urlă automat, la intervale regulate.* TUDORAN, O. 80. *Cavalul urla, Pe Ion Jelea.* BALADE, II, 479. *Clopotele cele mici, când cele mari urlă, nicicum nu se mai aud.* ZANNE, P. VI, 513. *Cercelul cucoanei Urlă-n fundul oalei (Clopotul).* ȘEZ. IV, 80, cf. GOROVEI, C. 86. ♦ (Prin mētonimie) *Probelele șuierau, altele urlau din sirene.* SANDU-ALDEA, D. N. 11. ♦ *Tranz. Clopotele url-alarmă pe Bastilia ce cade.* EMINEȘCU, O. IV, 145. ♦ (Despre tunete, arme de foc) A produce un zgomot înfundat și puternic, adesea repetat (prin ecou) la intervale scurte. *V. b u b u i. Tunetul urla neîncetat.* BĂLCESCU, M. V. 391. *Fuge-un șerpe roș de foc... Alungat de-un tunet falnic Ce prin ceruri urlă jalnic.* EMINESCU, O. VIII, 188. *Tunetul urlă prin cer și se zguduie zarea de fulger.* COȘBUC, AE. 13. *Veni și vremea să urle-n zare tunul.* id. P. II, 78, cf. ALR SN V h 1 466/812, ALRM SN III h 1 196/812. *Urlă tunul, pușca bate.* CAF III, 226. ♦ (Rare; despre mecanisme, instalații etc.) A produce zgomote puternice și prelungi în timpul funcționării. *Două mașini urlau de dimineața până seara.* SANDU-ALDEA, A. M. 217. *A! bine-ai sosit, motocicletă. Lipsea cântecul tău. Tu știi să urli ca o uzină.* ARGHEZI, S. VIII, 229, cf. ALR II 4 414/762, 791, 886. *Urlă ieroplanu.* ib. 4 414/812. *Ți-o fac eu să urle [soba].* UDRESCU, GL.

4. *In tranz.* (Despre spațiul, locul în care se produc diverse zgomote) A se umple de sunete puternice (și a le retransmite prin ecou); a răsună (2), a vui. *Atmosfera urla de zvonul bătăliei.* MOZAIICUL (1839), 361/21. *Surugiul gonea de urla pământul.* ib. 385/17.

Codrul urlă, clocotește, Tunetul în cer vuitește. ALECSANDRI, P. I, 29, cf. 34. *Urlă câmpul și de tropot, și de strigăt de bătaie.* EMINESCU, O. I, 148. *Urle de furtună zarea!* NECULUȚĂ, Ț. D. 46. *Și-odăile goale Urlă de plâns de femei și spre stele se-nalță strigarea.* COȘBUC, AE. 41. *De tropot atunci, tot urlă puternic pământul.* MURNU, I. 45. *Urla văzduhul de sunetul clopotelor de la sutele de mânăstiri și biserici.* ap. TDRG. *Au sunat buciumele și au urlat, văile și pădurile de strigate nesfârșite.* LUNGIANU, C. 55, cf. ALR I 82/28, ib. 1 367. *Cântă cōbanii dă urlă pădurile, răsună văile.* ALR II 3 498/886, cf. ALR SN V h 1 461. [A strigat] *d-a urlat pădurea dă el.* ib. h 1 388/886, cf. ALRM SN III h 1 151/886. *De sub talpă el ieșea, Casa trei zile urla!* BALADE, I, 324. *Cân a veni[t] ruși-aii-ăa... urla șusea.* T. DIAL. M. I, 321. *Vine o furtună... vâjâie așa pământu, urlă pământu.* ib. II, 804. ♦ *Expr. A-i urla (cuiva) capul (sau urechile, auzul) = a avea senzația de zgomot continuu și obsedant; a-i vâjâi cuiva capul sau urechile.* *Culcându-se astfel și dormind ceva, A doua zi capul grozav îi urla.* PANN, P. V. I, 118/8. *Ochii i să-ntunecase, urechile îi urla.* id. E. II, 156/13. *Mintea i se clătina... Auzul îi urlă ca un orcan.* DELAVRANCEA, S. 28. *Îmi urla capul de spusele babei.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 15, cf. ALR II/I h 22/182. (Regional) *A-i urla (cuiva) capul de... = a-l urmări permanent o grijă, a fi foarte îngrijorat. Îi urlă capu di nevoi.* CAF IV, 156. ♦ (Regional; despre intestine) A chiorăi. Cf. ALR I 103/180, ALR II/I h 62/876, NALR-B I h 116, ALR-T I h 148/442.

5. *In tranz.* (Regional; despre albine, muște etc.) *A bāzâi, a zumzâi, adunându-se grămadă. Ce v-ați adunat și asupra-mi ca albinele urlați?* PANN, E. II, 63/9, cf. CHEST. VI 20/8. *Când albinele urlă, e semn de ploaie.* CHEST. VI 20/17, cf. 20/29, ALR SN V h 1 463/812, ALRM SN III h 1 194/812.

II. *In tranz.* 1. (Despre apa unui râu, mai ales cu nivelul crescut) A curge la vale (cu vuiet puternic). *Părău morii e mic, dar urlă ieșind dintr-o gaură.* N. STOICA, C. B. 84. *Oltul urlă între doi pereți înalți de stâncă.* CARAGIALE, O. II, 303, cf. CONV. LIT. XX, 1 020, ALR I 395/61. *Urlă apa mare.* ALR II/310, cf. A I 13, 21. *Cerna-l asculta și pe loc îmi sta, De nici nu urla și nici nu mugea.* BALADE, I, 315. *De m-ai făcut o piatră Într-o margine de apă, Apa mare-ar fi urlat, Pe mine m-ar fi mînat.* FOLC. TRANSILV. I, 8. ♦ (Rare) A se vărsa peste margini, a se revărsa (1). *Când torni peste măsură, apa afară urlă.* ZANNE, P. II, 784.

2. (Prin Transilv.; adesea urmat de determinări ca „la vale”, „de la munte”) A merge (I 1) la vale; a coborî. *V. t u n a (5).* Cf. ISER, DDRF, T. PAPAĞAGI, C. A. 57, 87, DR. V, 423, VIII, 283. *În special pentru umblarea prin munți avem, pe lângă „sui”, „urca” și „pogorî (coborî)”, cuvinte dialectale ca „guri” sau „gui”, „tuna”, „tuli”, „urla”.* PUȘCARIU, L. R. I, 319, cf. GR. S. II, 57, ALR I 1 341/80, 93, 94, 96, 118, 125, 129, 131, 290. *Urlă oile la vale.* ALR II 2 469/95, cf. A I 24, 31, FD I, 201, FOLC. TRANSILV. II, 620. *Urlă jos de-acolo, mă!* Com. din ALBAC - ABRUD. *Urlă din cireș!* Com. din SCĂRIȘOARA - ABRUD. ♦ *Tranz. fact. Mirel mi se-mbărbăta, Zgarda-n cap la leu țipa, Jos la țară îl urla, Nepușcat, nesăgetat.* FOLC. TRANSILV. I, 88. ♦ *Ref. p. a. s. Să urlă la vale oile.* ALR II 2 469/310. ♦

Ref. *Te urlî-n Bratea din Dimești*. ALR II/310. ♦ (Despre terenuri) A coborî la vale. *Pă inde urlă matac apii*. ALR I 422/315. ♦ Tranz. (Cu complementul „lemne”) A da drumul la vale pe uluc. *Oamenii urlă lemnele pe jgheab la vale*. AI 36. ♦ (Despre articole de îmbrăcăminte) A luneca în jos de pe corp. *Îi urlă nădragii la vale*. DR. V, 423. ♦ Tranz. *Badea urlă izmenile*. MAT. FOLK. 972.

3. (Prin Transilv.; despre oameni) A veni (A I); a ieși. *Urlă afară mă, că vreau să-ți spun ceva*. Com. PAȘCA. ♦ A se repezi asupra cuiva cu intenții-agresive; a se năpusti (2), a năvăli (I). *Ce-i, Giurgiule, frățioare, Așa tare ce te doare? Fiare din munți s-au sculat Și pe tine au urlat?* POMPLIU, B. 44. ♦ Ex p r. (Prin Munt. și Mold.) A-i urla. (cuiva ceva) prin (sau în) cap = a-i trece cuiva ceva prin minte; a-i trăsni cuiva ceva prin minte, v. trăsni¹ (I); (învechit și regional) a-i tuna cuiva ceva în cap, v. tuna (4). *Și alte fumuri mai mari acei muieri îi urla în cap*. R. GRECEANU, CM II, 26. *De când am fost și eu pin leșu cela, tot friți de acele îmi urlă în cap*. PR. DRAM. 376. *Ești un cheag zbârcit, mai ca și mine, și iată ce-ți urlă prin cap*. CREANGĂ, P. 127.

4. (Prin Transilv.; despre pământ) A se surpa (I); a se prăbuși (I). Cf. ALR I 395/122, 320. ♦ Ref. P. e x t. (Despre construcții) A se dărâma. Cf. LB, ISER.

— Prez. ind.: *urlu* și (învechit) *url* (CIHAC, I, 301, BARCIANU).

— Lat. *ululare*.

URLAB s.n. (Învechit; prin Transilv., Ban. și Bucov.) Concediu militar; permisie (2). *Nu plânge și nu boci, Că iară ne-om întâlni, Că la „urlab” oi vini*. PRECUP, P. 37, cf. 56. *„Voi oameni buni”, zăce el cătră reghimentu lui, „mergeți sănătoși acasă, că eu vă dau urluib”*. I. CR. II, 42, cf. BL VI, 213, ALR SN IV h 960. *Sandu a venit la urlab din cătane*. MAT. DIALECT. I, 197, cf. 101, L. ROM. 1962, 407, ib. 1964, 334.

— Accentuat și: *urláb*. ALR SN IV h 960. — Pl.: *urlaburi* și (regional) *urlabe* (ALR SN IV h 960). — Și: *urláub* (ib. h 960/27), *úrlap* (ib. h 960, GLOSAR REG., L. ROM. 1964, 85, 86; accentuat și *urláp* ALR SN IV h 960/64), *úrlav* (ib. h 960/228), *úrlip* (ib. h 960/386, LEXIC REG. 111, GLOSAR REG., L. ROM. 1964, 84; accentuat și *urlíp* LEXIC REG. 111), *urliub*, *urloáp* (ALR SN IV h 960/353), *úrlof* (ib. h 960/245), *orláb* (ib. h 960/172), *orláp* (CV 1951, nr. 6, 29, ALR SN IV h 960) s.n.

— Din germ. *Urlaub*.

URLAP s.n. v. *urlab*.

URLÁRE s.f. Acțiunea de a urla.

I. Cf. urla (I 1, 2). Cf. DRLU, LB, POEN. — AAR. — HILL, v. 821²/20, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Pitulăți în păduri, ascultăm îngrozirea din aer, Cât a fost noaptea, și nici nu vedem ce e cauza urlării*. COȘBUC, AE. 63, cf. BARCIANU, ALEXI, W., DHLR I, 125, DR. II, 107, 116.

II. Surpare, dărâmare. Cf. urla (II 4). Cf. LB, ISER.

— Pl.: *urlări*.

— V. *urla*.

URLÁT¹ s.n. 1. Faptul de a urla. Cf. urla (I 1, 2). Cf. ANON. CAR., DDRF, ALEXI, W., PASCU, S. 98, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Di ce stă din urlat, pă urmă [lupul] să repede-n oi*. T. DIAL. M. II, 861.

2. (Rar) Urlet (I). Cf. STOICA, VÂN. 26.

— Pl.: *urlaturi*.

— V. *urla*.

URLÁT², -Ă adj. I. 1. Care este rostit cu voce puternică, țipând sau urlând (I 2). Cf. DRLU, BARCIANU, ALEXI, W. *Bine că s-a frânt!... urlă din nou pântecosul din celălalt capăt al bărcii, căutând... locul cel mai potrivit pentru ca vorbele urlate să zboare direct spre Condrat*. BĂNULESCU, I. 8. *La porunca: „A-ten-țiune... foc!” urlată în crescendo, trase o salvă*. NEAGU, I. 113. ♦ Ex p r. (Substantivat, m. pl.: regional) A se duce pe urlați = a fugi de undeva țipând sau urlând de durere); a se duce foarte departe și pentru totdeauna. *S-au dus nori, s-au dus furtune, s-au dus toate pe urlați Și, cu ele de-împreună, și blestemul ce-l purtați* (a. 1881). PLR I, 361. *Scăpând cu mare greu din mâinile lor... a lăsat și bani și tot și s-a dus pe urlați, după ceialaltă*. CREANGĂ, P. 60. *Calul singur noaptea-n drum!... De-ar fi vrut hoț acum, L-ar fura și peste codri pe urlați cu el s-ar duce*. CONTEMPORANUL, I, 851, cf. DDRF, ZANNE, P. VI, 432, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., L. ROM. 1986, 466.

2. (Regional) Care face mereu scandal; certăreț (Stănești – Curtea de Argeș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 55.

♦ (Prin vestul Transilv.) Care nu are răbdare; necum-pătat (I), repezit (2). Cf. REV. CRIT. IV, 340.

II. (Prin Transilv.) 1. (Despre oameni; și în sintagma *urlat în jos*, ALR I/1 h 125/144) Bolnav de hernie. Cf. LB, ISER, DR. V, 423, A II 6, ALR – T I h 207.

2. (Despre construcții) Dărâmat. Cf. LB, DR. V, 423.

— Pl.: *urlați, -te*.

— V. *urla*.

URLÁUB s.n. v. *urlab*.

URLAV s.n. v. *urlab*.

URLĂ¹ s.f. 1. (Prin Ban.; mai ales la pl.) Branhie. Cf. ANON. CAR. *Pre valea Ilișava se află... vârlugi... mușcătoare, cari la urle (branchii) de ambele părți ale corpului au câte un ac cu care împung*. LIUBA – IANA, M. 129, cf. SCRIBAN, D., DSR.

2. (Regional) Cele două bucăți de carne roșie care atârnă sub ciocul cocoșului sau al găinii. Cf. ALR II 5 725/29, 76, com. din POIANA SIBIULUI – SIBIU, ALR – T 980/403. ♦ (Regional) Bârbie dublă la om (Lugojel – Lugoj). Cf. NALR – B I h 76/81.

3. (Regional) Amigdală (Glimboca – Caransebeș). ALR II/1 MN 22, 6 950/27.

— Pl.: *urle*.

— Cf. urla.

URLĂ² s.f. (Prin sudul Transilv.) Tub gros care se întrebuințează la hornuri; burlan, olan (2). Cf. SCRIBAN, D. ♦ (Regional; în forma *hurlă*) Horn. ALR II/1 MN 129, 3 866/192, ALRM II/1 h 311/192.

- Pl.: *urle*. - Și: **hurlă** s.f. ALR II/1 MN 129, 3 866/192, ALRM II/1 h 311/192.

- Din scr. **urla**.

URLĂIER s.m. v. **urloier**.

URLĂT s.n. v. **urlet**.

URLĂTOR, -OĂRE adj., subst. I. Adj., subst.

1. Adj. (Despre animale) Care scoate urlete (1), care urlă (1); (despre oameni) care strigă foarte tare, care urlă (1 2). Cf. DRLU, POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821²/27, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ♦ *Maimuță urlătoare* (și substantivat, m.) = maimuță care se caracterizează prin strigătele puternice pe care le scoate și care trăiește în America Centrală și de Sud. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821²/27, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ♦ F i g. Țipător (1 2), strident (2). *Coperțele apar din ce în ce mai fantastice, mai urlătoare, mai atrăgătoare*. BACALBAȘA, S. A. I, 336.

2. Adj. (Despre vânt, apă etc.) Care produce un zgomot prelung și puternic, care vâiește, care urlă (1 3). *În vremea urlătoareii mâinii a vijeliilor, glasul tău... nu încetează de a răsună*. MARCOVICI, D. 419/15. *Geniul cicloanelor urlătoare*. CĂLINESCU, C. O. 25. *Apa urlătoare*. CHEST. v 171/27. ♦ (Substantivat) *Vântul nordului, cumplitul și urlătorul, biciuiește trestii*. v. ROM. iunie 1960, 63.

3. S.f. (Regional) Pârâu care curge cu zgomot pe o pantă foarte abruptă (formând o cascadă); p. restr. cascadă. *Mai jos, străpungând piatra, se ivesc cele două „urlători”, din care cea mare se aruncă în cascadă*. ap. TDRG, cf. DR. V, 424, GIUGLEA - VÂLSAN, R. S. 8, SCRIBAN, D., DL, V. BREBAN, D. G., DSR, ALR I 430/186, A I 13.

II. S.f. Locul unde se adună lupii și urlă (1 1). *Într-o noapte aud lupii urlând la o răspântie; că acolo se adunau ei la urlătoare*. ap. TDRG, cf. STOICA, VÂN. 26, SCRIBAN, D. ♦ (Regional) Numele datei când, conform unor credințe populare, Sf. Petru hotărăște cine urmează să fie mâncat de lupi. *Lupul a rămas lângă cruce să-și facă meșteșugul. Că numai ce le rânduiește sft. Petre la urlătoare, aia mânăncă*. RĂDULESCU-CODIN, I. 63, cf. ALR II 2 919/836, ALR II/836.

- Pl.: (adj.) *urlători*, -oare și (s.f.) *urlători*.

- **Urta** + suf. -ător.

URLĂTURĂ s.f. (Regional) I. Urlet (1, 2). Cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., ALEXI, W., BĂRCIANU, GRAFUL, I, 28.

II. 1. Ruină (1), dărâmatură. Cf. LB, ISER, DR. v, 423.

2. Hernie. MOLNAR, D. 98/6, DR. IV, 391.

- Pl.: *urlături*.

- **Urta** + suf. -ătură.

URLĂU s.n. (Prin Ban. și Transilv.) Urluală (2). Cf. CADE, TAMÁS, ET. WB. 832, H XVIII 278, com. din TĂRCĂIȚA - BEIUȘ, ALR SN I h 184, ALRM SN I h 122, LEXIC REG. II, 42, TEAHA, C. N. 279, com. din SCĂRIȘOARA - ABRUD.

- Pl.: (regional, rar) *urlăuri* (LEXIC REG. 67) și *urlaie* (ib. II, 42). - Și: **hurlău** s.n. ALR SNI h 184.

- **Urlui** + suf. -ău.

URLĂND, -Ă adj. (Învechit, rar) Care urlă (I 3), care face zgomot puternic. *Așa marinarii pe mare îmblând... Izbiți de orcanul gheșos și urlând, Speranța îi face de uită de vânt și speră la timpuri mai bune*. EMINESCU, O. I, 12.

- Pl.: *urlânzi*, -de.

- V. **urla**.

URLEÂN subst. I. S.m. (Bot.) Șofrânaș (*Carthamus tinctorius*). Cf. MARIAN, CH. 9, BORZA, D. 41.

2. S.n. (Prin vestul Olt.) Substanță colorantă de culoare cărămizie. *Pentru a se văpsi pielea de cojoc, se întrebuițează urleanu, o boia ca cărămida*. I. IONESCU, M. 699.

- Și: **urluiân** s.m. MARIAN, CH. 9.

- Etimologia necunoscută.

URLET s.n. I. Strigăt prelung, specific, scos de unele animale (mai ales câini și lupi); (regional) urlătură (1). Cf. ANON. CAR., POEN. - AAR. - HILL, V. I, 821²/21. *Adaogă la aceasta... Urletul de lupi afară*. ARICESCU, P. E. 97/25. *Urletul câinilor și cântul cucovaiei te fineau treaz*. NEGRUZZI, S. I, 292, cf. POLIZU. *Tovaroș de-ntristare, Un câine lângă mine, Prin urletile sale Natura să răscole*. ALEXANDRESCU, O. I, 339. *Visurile mele poetice nu vor mai fi îngânate de miorlăutul motanilor și de urletul dulăilor*. ALECSANDRI, T. 280. *Auzii urletul unui lup, nu departe*. BOLINTINEANU, O. 387. *Văzură că se ridică o pădure neagră, deasă, mare înflorată de... un urlet flămând de lupi*. EMINESCU, P. L. 18. *Un câine nervos își întinde gâtul înainte și însoțește c-un urlet prelung și sfâșietor Țurluitul flașnetei*. VLAHUȚĂ, O. A. 141, cf. DDRF. *Numai să nu te-nțâlnești cu Scila, cu monstru din peșteri, Nici cu sălbaticii câni, cari umplu văzduhul de urlet*. COȘBUC, AE. 59. *Când să crâșcăie sania în omăt, aud în depărtare un urlet prelung de lup*. ADAM, R. 198. *Seara mă culcam în cântec de cucuvele sau în urletele lui Bursuc*. SANDU-ALDEA, A. M. 153, cf. ALEXI, W. *Un urlet prelung de lup... înfloară singurătatea parcului*. ANGHEL - IOSIF, C. L. 169. *Părea că s-aude un urlet depărtat de câine, ce le îngheța și măduva în oase*. AGĂRBICEANU, A. 482, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În acea clipă auzi un urlet... de câine înnebunit*. M. ELIADE, D. 73. *În zadar îl ocăra [pe câine] astupând gropile, el făcea altele tot mai adânci și urletele lui nu mai conteneau*. VLASIU, A. P. 254. *Câinii... scoteau urlete jalnice, ca niște strigări prelungi de corn*. SADOVEANU, O. I, 114, cf. SCRIBAN, D. *Câinele... tremurând pe colții întredeschii buzele largi și băloase, pentru a modula a pustiu urletul său înfundat*. I. M. SADOVEANU, S. 204. *Un urlet de câine împușcat rupse rotogolul tăcerii*. ARGHEZI, S. X, 217. *Pândarul îngâlbeni la auzul urletului*. PREDĂ, M. 114. *Din cavaluri Mi-l jelea: Zbieretul Oștelor, Ca plânsul Surorilor, Urletul Dulăilor, Ca oftatul Fraților*. TEODORESCU, P. P. 682. *Mergea cu cântecu, Ca lupu cu urletu*. ȘEZ. XII, 85. *Mă plătii cu cântecul Ca lupul cu urletul*. BALADE, II, 190.

2. P. a n a l. Strigăt puternic scos de om, exprimând durere, mânie, teamă, bucurie etc., răcnet (2); (de obicei la pl.) cuvinte strigate cu putere; p. ext. larmă de voci, gălăgie; (regional) urlătură (I 1). V. țipăt (1), zbieret (2). *Se rupseră sloii... și se nălțară sloi pre sloi, până covârșia turnurile, și era trăsnete și urlete, de-ț părea că piare lumea.* MOXA, C. 104^v/5. *Nu cu urlete și cu vaiete păgânești, cum au deprins unii a face, ce cu întristare cuvioasă, cu dare de har, cu răbdare de pace, laudând pre Dumnezeu.* ZOBA, S. 167. *Oameni cari sloboziră urlete spăimântătoare.* PLEȘOIANU, T. II, 122/19. *Auzind urletele turbaților soldați, adresa credincioșilor săi aceste profetice cuvinte.* BĂLCESCU, O. I, 57, cf. POLIZU, *Și se duc, se duc ca vântul, Asurzind întreg pământul De-a lor urlete barbare.* ALECSANDRI, P. II, 17. *Urlete de bățalie s-alungau dupăolaltă.* EMINESCU, O. I, 144. *Începe cavatina... murmure. La cadență... fluier, țipete, urlete.* CARAGIALE, O. III, 303. *Un urlet de durere sfâșie noaptea.* MACEDONSKI, O. III, 62. *Urmară urlete de spaimă, țipete de durere.* IORGA, P. A. II, 213. *Glasul său e urlet bestial.* CODREANU, S. I, 325, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Din sute de piepturi porni... un urlet prelung de mulțumire.* REBREANU, R. II, 206. *S-aud urletele prelungi ale vrăjitoarei.* EFTIMIU, I. 123. *Se aud la stânga, unde e restul batalionului nostru, urlete neîntrerupte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 396. *Umpleam câmpul cu urletele noastre victorioase.* BRĂESCU, A. 139. *Simt în acest moment o necesitate de a striga, de a scoate un urlet.* CIORAN, C. P. 67. *Un val de vaier și scrâșniri de dinți. Și urletele tuturor.* VOICULESCU, POEZII, I, 72. *Era un uragan de gloanțe, de sfărâməturi de schijă, de urlete, de răcnete, de valuri de fum.* SADOVEANU, O. II, 56, cf. SCRIBAN, D. *M-am repezit pe coridoare și scări, în urletele prelungi ale aprozilor care strigau primele procese.* MIHĂESCU, D. A. 55. *Profesorul își făcea simțită prezența printr-un urlet destinat să fie auzit până în biroul directorului.* BLAGA, H. 76. *Avea un urlet de pradă și de triumf.* V. ROM. iulie 1954, 33. *Adversarii căutau, care de care, să închidă telefonul înaintea celui alt, dar numai... pe câte un urlet emis mai cu dibăcie.* VINEA, L. I, 421. *Prea îndelungata lui stăpânire de sine se desfăcu într-un urlet sfâșietor de durere și de mânie.* PEDA, M. 506. *Când obosi, urletul se îngroșă, scăzu, se tulbură, deveni aproape un grohăit.* V. ROM. ianuarie 1969, 39. *Prin urletul nașterii ne opunem morții.* STĂNESCU, R. 57. ♦ Plâns cu hohote, violent și zgomotos. *Urletele mari de-nmormântare îi însoțeau mumia spre viața viitoare.* ARGHEZI, S. V, 206. *Mamele au să-și bage pământ în gură, ca urletul să nu se audă.* H. LOVINESCU, T. 255. ♦ Executare vocală a unei melodii scoțând sunete puternice și neplăcute pentru auz. *Cântăreții trec măsura, Zbiară cât îi ține gura. Urletele din gătlejuri Izbucnesc în val-vărtejuri.* ARGHEZI, S. V, 125. *Izbucni... un fel de urlet muzical, răgușit și prelung.* VINEA, L. II, 313.

3. Zgomot prelung și puternic produs de vânt, viscol, apă etc.; vâjâit, vuiet. *Când turburedzi marea cu vânt iute De valuri, de urlet să-ntresteadză Toți păgânii și să speminteadză.* DOSOFTEI, PȘ. 207/9. *Cine au gătit ploii cei buhoioase curgerea și calea urletelor?* BIBLIA (1688), 380^l/6. *Copaciul mari cându cadu mari urlet faci.* ALEXANDRIA (1784), 44^l/14. *Acu în grabă simțeam*

că sună Un urlet mare ca de furtună. ZILOT, CRON. 349, cf. BAR. - MUNT., W. 200²/23. *Ba, nici urletele mării așa tare nu răsun.* PANN, E. II, 71/9. *Auzeam cu înfiorare urletele cele selbatece ale râului turburat.* PELIMON, I. 18/22. *Îmi plăcea s-aud prin văi urletul cel fioros Al torentului căzând dintr-un deal prăpăstios.* GRANDEA, S. 13. *Urletul apei ne silește să vorbim tare.* VLAHUȚĂ, R. P. 137. *Surd vuia prin codri vântul, brazii se-ndoiau de vânt, Urletul suna sinistru.* COȘBUC, P. I, 121. *În nopțile negre, urletele furtunii venite de la mare umpleau orașelul de groază.* DUNĂREANU, N. 80. [Marea] fierbea și să turbura cu mânie și cu urlet înălța valuri. ap. TDRG. *Să fi fost pe la cântători, când urletele vijeliei începură a-și scobori glasul.* HOGAȘ, DR. I, 276. *Am fost o biată luntre ce geme și se zbate În urletul furtunii.* EFTIMIU, C. 116. *Se găseau alături, luptând cu-n colț de pânză care-i înfășura, zbatându-se în urletul furtunii.* BART, E. 273. *Urletul valurilor se auzea înăbușit.* PUȘCARIU, D. V. 67. *Vântul mi-a rupt toată ziua figlele, a zguduit cu urlete și gemete casa.* ARGHEZI, S. VIII, 22. *Urletele viscolului nu se mai opreau.* BARBU, PRINC. 244, cf. CHEST. IV 52/22, 42. ♦ Sunet puternic și prelung produs de sirena (II 2); de claxon, de instrumente etc. *Trei fabrici... se-ntrec în cărăbănirea de lemnărie, în urlete de circulare.* LUNGIANU, CL. 216. *Cu răgușeala le răspunde, din metalul negru al sirenei, urletul lugubru, păzitor.* MANIU, V. P. 344. *Urletul sirenei se desface în două, se împletește.* CAZIMIR, GR. 115. *Urlet de claxon.* C. PETRESCU, C. V. 318. *Tresări înfiorată de un urlet asurzitor de sirena.* BART, E. 251. *Maxilarele concasorului... scot un urlet groaznic.* BOGZA, C. O. 181. *Se aude urletul strident al claxonului.* H. LOVINESCU, T. 390. *Când se plimbau toamna târziu pe platou..., se auzea lung, prelung și lugubru urletul de fiară rănită al ferăstrăului circular.* V. ROM. aprilie 1971, 48. ♦ Ex p r. (Prin nord-vestul Munt.) **A se alege cu urletul morii** = a nu se alege cu nimic. Cf. UDRESCU, GL. ♦ Zgomot foarte puternic produs de tunet, de arme de foc, de explozii etc. *V. b u b u i t. Văile răsună de urletul trăsnetului.* MARCOVICI, D. 364/12. *Începu a se auzi urletele tunurilor... dinaintea Târgoviștei.* BĂLCESCU, M. V. 157. *Tunetul făcu să resune nemărginitul spațiu cu un detunător urlet.* PELIMON, I. 107/22. *Dacă n-ar fi urletul acesta neîntrerupt al artileriei, te-ai crede în mijlocul unor imășuri pustii.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 20. *Urletul de tunuri nu avea zăstămpuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 45. ♦ (Regional) Răsunet; ecou. ALR I 1 367/192, 592, 815, 839.

4. (Învechit) Zumzet puternic produs de unele insecte când se adună grămadă. *Ne-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol... Urlet, întunecare, asupra omului sosind, să rădica oarece mai sus.* M. COSTIN, O. 166. *A trântorilor urlete a albinelor sunete astupa.* CANTEMIR, IST. 164.

- Pl.: urlete. - Și: (regional) **urlăt** s.n. NEGRUZZI, S. II, 93, ALR I 1 367/109.

- **Urta** + suf. -et.

URLÉTE s.m. (Regional) Scripete la fântână (Unirea - Calafat). Cf. ALR I 792/860.

- Pl.: ?

- Cf. **urta**.

URLÉZ s.m. v. **hârleț**.

URLÍC s.n. (Regional) Poliță deasupra ușii la casele vechi de la țară (Totoești - Iași). Cf. GLOSAR REG.

- Pl.: ?

- Cf. **burlinc**.

URLICHÉRNITĂ s.f. v. **urechelniță**.

URLIGÁIE s.f. v. **uligaie**.

URLIGÁN s.m. = **orligan**. I. (Ornit.) I. Uliu² (I 1a) (*Accipiter gentilis*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 209, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, ALR I 1 050/49.

2. Vultur, păjură (*Aquila chrysaetos*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 224, H XVIII 277.

3. Gaie (*Milvus milvus*). Cf. BĂCESCU, PĂS. 172, 218.

4. (Regional) Corb (*Corvus corax*) (Beba Veche - Sănnicolaul Mare). Cf. ALR I 1 026/49.

II. (Regional) Numele unui joc de copii; (regional) de-a corniul, de-a uliul (Brădișorul de Jos - Oravița). Cf. H XVIII 147.

ÚRLIP s.n. v. **urlab**.

URLIȘTE s.f. = **orliște**. Dezordine, harababură, învălmășeală (Malul Mare - Craiova). Cf. GL. OLT.

URLIUB s.n. v. **urlab**.

URLOÁP s.n. v. **urlab**.

ÚRLOF s.n. v. **urlab**.

URLÓI s.n. I. (Prin Transilv., Munt. și Olt.) Coș prin care iese fumul. Cf. MOLNAR, D. 397/14, KLEIN, D. 489. *S-au spart altă corabie de abur, ... din pricină că nu s-au închis bine urloiul (hornul) pe care iese fumul.* GT (1838), 52²/43, cf. ISER. [Pe vreme de furtună] *e rău să stăm sub urloi și în genere în curent.* F (1881), 119. *Pe la mine trece urloiul sobelor de jos.* SĂM. I, 233. *Să suim mortul în pod și să-l aruncăm în urloiul vecinului nostru.* ap. TDRG. *Văzu fumul întunecat și gros care se înălța în colonne lungi din multele urloaie ale fabricilor.* AGÂRBICEANU, A. 46, cf. DR. I, 324, III, 850, V, 403, CADE, SCRIBAN, D., CHEST. II 342/18, ib. 345/278, ALR I 684/158, 164, 166, 174, ALR II/I h 278, ALR II/I MN 129, 3 866/182, 836, 872, ALRM II/I h 311, ib. h 387. ♦ (Prin Munt. și Olt.) Burlan (la sobă). *Alege mai bine sobele de pământ ars... cu urloaie de pământ ars.* MAN. SĂNĂT. 28/6. *Am ridicat dușamelele, am destupat urloaiele sobii, am scobit crăpăturile zidului: peste puțină să dau de scrisoare.* CARAGIALE, O. VI, 108, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Să ției vreo două urloaie pentru soba din odaia a mare.* BOCEANU, GL., cf. GR. S. V, 124, CHEST. II 342/25, cf. LEXIC. REG. II, 71. ♦ (Regional) Partea unei sobe (care încălzește două încăperi) unde este situată ocnița (Crăguești - Turnu Severin). *Soba... are într-unul din urloaie (crac) o firiță în care de obicei se pune vasul cu mâncare ca să stea caldă.* CHEST. II 311/18. ♦ (Prin Olt.) Bucată de tablă cu care se astupă

gura cuptorului (CHEST. II 323/27) sau cu care se astupă orificiul prin care iese fumul din sobă, după ce nu se mai face foc, (regional) a s t u p o i (L. ROM. 1959, nr. 6, 54).

2. (Prin Munt. și Olt.) Tub sau jgheab pentru conducerea apei; conductă. Cf. MARDARIE, L. 257/8. *Pre sus pre ziduri au adus apă cu urloiul că de 2 mile de loc de departe.* GAVRIL, NIF. 97. *Și eu ca un iaz den râu și ca un urloi de apă am ieșit în grădină.* BIBLIA (1688), 676¹/42. *Pe acolo [apa] este adusă pe urloaie de se împarte pin cetate (a. 1715).* ARHIVA R. II, 42/17. *Au poruncit de au făcut 7 300 urloaie pentru aducerea apei după socoteala ce au făcut (a. 1797).* ARH. OLT. I, 380, cf. PONTBRIANT, D. *Urloaiele ce parcurcă sera pentru a o încălzi.* ap. TDRG. [Fântână care] *cură pă urloi.* ALR I 792/940. ♦ (Regional) Uluc (3) (la streășina casei). Cf. SCRIBAN, D., ALR II/I h 233/886, NALR - O II MN 256, 698. ♦ (Prin Transilv.) Olan (1). ALR - T 704/447, 459. ♦ (Regional) Copcă în gheață (Șovarna - Turnu Severin). NALR - O III h 571/946.

3. (Prin sudul Transilv. și nord-vestul Munt.) Buștean găunos. Cf. UDRESCU, GL. ♦ Vas făcut dintr-un buștean scobit în care se păstrează unele lucruri; (regional) ulei³. *Ian' caută după ușori, Că am niște ghisăgiori, Plini-s până-n bălșiori, Doamne, tot de gălbiniori; Ian' caută după căloni, Că mai am într-un urloni.* DENSUSIANU, Ț. H. 292, cf. UDRESCU, GL. ♦ (Prin nordul Munt.) Stup¹ (1). SCRIBAN, D.

4. (Învechit, prin sud-vestul Transilv.) Tun primitiv. *Tunuri de ale lui lancu (urloanie).* DENSUSIANU, Ț. H. 240.

- Pl.: *urloaie*. - Și: (regional) **hurlói** (CADE, SCRIBAN, D., ALR I 684/186, 190, 578, ALR II/I h 278, NALR - O II MN 256, 698/960), **orlói** (ALR II/I h 278/833) s.n., **hurloaie** (ALR II/I h 278/574, ALRM II/I h 387/574) s.f. - Cf. **h o r n**.

URLOIÁLĂ s.f. v. **urluială**.

URLOIÁȘ s.n. (Regional) Burlan (la sobă) (Mercheașa - Rupea). Cf. L. ROM. 1961, 567.

- Pl.: *urloiașe*.

- **Urloi** + suf. *-aș*.

URLOIĂȚĂ s.f. (Regional) Horn (la casă) (Daneș - Sighișoara). Cf. ALR I 684/156.

- Pl.: *urloiețe*.

- **Urloi** + suf. *-eață*.

URLOIÉR s.m. (Prin Transilv.) Hornar. Cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 488¹/5, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 438, GHETIÉ, R. M., SCRIBAN, D., ALR SN II h 508/182, ALRM SN I h 345/182.

- Pl.: *urloieri*. - Și: **urlăiér** s.m. Com. din fostul județ BRAȘOV.

- **Urloi** + suf. *-ar*.

URLÚB s.m. v. **hulub**.

URLUBÉLNITĂ s.f. (Regional) Porumbar² (I 1) (Girov - Piatra Neamț). Cf. CHEST. II 433/203.

- Pl.: *urlubelnițe*.

- **Urlob** + suf. *-elniță*.

URLUI¹ vb. IV. 1. **T r a n z.** (Complementul indică boabele unor cereale, precum porumbul, orzul, ovăzul etc.) A măcina în granule mari (pentru a face urluială 2). Cf. MOLNAR, D. 296/26, KLEIN, D. 446, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C. *Astăzi pe la noi se întrebuințează [porumbul] urluindu-l și dându-l zahara la vitele ce sânt puse la îngrășat.* I. IONESCU, C. 78/3, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 537, COSTINESCU, DDRF, BĂRCIANU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 419, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., TAMÁS, ET. WB., V. BREBAN, D. G., LR 1981, 93. *Sămânța o uruiește și o dă la vite iarna.* H II 239. *Am urluit cucuruz pentru porci.* id. XVIII 278, com. MARIAN, GR. BĂN., com. FURTUNĂ, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI. *Râșniță de urluit păpușoi.* ALR I 1 728/590, cf. A VI 26. ♦ **R e f l.** p a s. *În râșnițe să macină sare și cucuruzul să uruiește (zdrumică) pentru a să da vitelor.* LIUBA - IANA, M. 104. *Se fierbe într-o ulcică vin alb și cu tărățe de orz, după ce s-a urluit la râșniță.* N. LEON, MED. 153. *Se duce la moară ovăș și bob și se urluiește (se macină) și... se dă la vite.* Com. din BILCA - RĂDĂUȚI. ♦ (Complementul indică semințe ale unor plante oleaginoase) A zdrobi pentru a obține ulei (Negreni - Slatina). Cf. ALR II 6 496/791.

2. **I n t r a n z. F i g.** (Prin Transilv.; în forma *hurui*) A munci (5); a obosi, a trudi (1). Cf. BUGNARIU, N.

3. **I n t r a n z.** (Regional; despre intestine) A chiorăi (Maglavit - Calafat). Cf. NALR - O I h 106/975.

- **Prez. ind.:** *urluiesc.* - **Și:** (regional) **urui**, **hurlui** (KLEIN, D. 446, LB, DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W.), **hurui** (PONTBRIANT, D., N. REV. R. VIII, 86, BUGNARIU, N., GR. BĂN.) vb. IV.

- Din magh. *öröl*.

URLUI² vb. IV v. **hului**.

URLUI³ vb. IV v. **ului²**.

URLUIĂLĂ s.f. 1. Faptul de a urlui¹. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

2. Boabe de cereale (porumb, orz, ovăz etc.) măcinate mare și întrebuințate ca hrană pentru animale; (regional) urlău, uroaie, urui¹, uruioc¹. V. p a s a t. *Uruială dă porumb (a. 1803).* IORGA, S. D. VIII, 38, cf. KLEIN, D. 446, LB. *Uruială însemnează și măcinătura cea groasă.* I. GOLESCU, C. *În multe locuri se da uruială de mazăre și orz la vitele ce se îngrășe foarte degrabă.* I. IONESCU, C. 24/8. *În uruiala acestor grăunțe este de folos a se pune paie hăcuite.* id. ib. 223/13, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 421¹/13, POLIZU. *Se va da... [vitelor] hrană îndestulată..., fân bun, uruială de pâne care va fi amestecată cu năcreală.* CUPARENCO, V. 12/24, cf. LM. *Unchiașul socotea până și firul de paie, până și bobul de uruială.* ap. TDRG, cf. DDRF, BĂRCIANU, GHEȚIE, R. M., DAMÉ, T. 65, REV. CRIT. III, 172, ALEXI, W. *Se dă uruială vitelor bolnave (de zimbre) ca să mănânce.* GRIGORIURIGO, M. P. II, 26. *Râșnița... slujește... la făcutul uruielii sau crupelor de popușoi.* PAMFILE, I. C. 176. *I-au dat și tărățe și lătură cu uruială... Nu ridică nici capul de la pământ.* AGĂRBICEANU, S. 293. *Uruiala se va da totdeauna opărită sau ușor fermentată.* ENC. VET. 597,

cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Uite ce, nene Ghiță, din prisosul ăla te-aș ruga să-mi dai un pumn de uruială pentru cal.* SADOVEANU, O. XVII, 193, cf. SCRIBAN, D. *Mirosul de uruială proaspătă se-ntindea peste tot ca un fum nevăzut.* V. ROM. noiembrie 1953, 89. *Pâinea era parcă făcută din uruială.* PEDA, M. 437. *N-avea cum fi vesel, după ce-și ușurase doi saci de uruială într-o dimineață.* V. ROM. iulie 1958, 42. *Deseară aveți de la mine câte-un trocuț de huruială!* LĂNCRĂNAN, C. III, 178, cf. TAMÁS, ET. WB., V. BREBAN, D. G., H II 309, com. MARIAN, RĂDULESCU-CODIN, ȘEZ. IX, 145. *Roibului dă-i uruială și lasă-l să zburde până-i tânăr.* PĂRVEȘCU, O. 92, com. din FRATA - TURDA, din ZAGRA - NĂSĂUD, din BULCA - RĂDĂUȚI, din STRAJA - RĂDĂUȚI și din TEPEȘ VODĂ - CERNAVODĂ, CHEST. VIII 93/18, ALR I 734/164, 200, 512, 528, 532, 582, 588, 592, 594, 596, 614, 750, 780, ALR SN I h 184, ALRM SN I h 122, A VI 26, IX 3, 4, 5, NALR - O II h 259. *Uruială făcută din grâu amestecat cu porumb.* T. DIAL. M. II, 763. ♦ **F i g.** *Călcasă în uruiala de flori gălbui, scuturate ca un rumeguș de tâmplărie.* CAMIL PETRESCU, O. I, 661. ♦ **Hrană** pentru animale, în care se pune uruială (1). *Era înaintea casei, cu mânilor îngropate până la coate într-un ciubăr în care făcea uruială pentru vacile cu lapte.* VLASIU, A. P. 454. ♦ (Regional) Păsat amestecat cu lapte dulce (Câmpuri - Panciu). Cf. ALR I 735/592. ♦ **P a n a l.** *Sare zdrobită sau măcinată mare. Sare măcinată (fină și uruială).* NOM. MIN. I, 57.

3. (Regional; în forma *huruială*) Treabă multă. Cf. **u r l u i¹** (2). Com. din ZAGRA - NĂSĂUD.

- **Pronunțat:** *-lu-ia-*. - **Pl.:** *urluieli* și (rar) *urluiete* (com. MARIAN). - **Și:** **uruiălă**, (regional) **uruiălă**, **urloială** (ALR I 734/164, 200), **urăială** (ib. 734/512), **hurluiălă**, **huruiălă** (DAMÉ, T. 154, RĂDULESCU-CODIN, com. din ZAGRA - NĂSĂUD, ALR I 734/780), **horuiălă** (ALR SN I h 184/784) s.f.

- **U r l u i¹** + suf. *-eală*.

URLUIĂN s.m. v. **urlean**.

URLUIRE s.f. Acțiunea de a urlui¹. Cf. COSTINESCU, LM.

- **Pl.:** *urluiri*. - **Și:** (regional) **hurluire** s.f. COSTINESCU, LM.

- **V.** **urlui¹**.

URLUIȚ¹, -Ă adj. 1. (Mai ales despre boabe de cereale) Măcinat mare, zdrobit, sfărâmat; transformat în uruială (2). *Veț aduce jârtva roadelor dentăiu Domnului, noao frecate spice uruite.* BIBLIA (1688), 70²/42, cf. KLEIN, D. 446. *Zaharava să face de tărăță de grâu..., mălai urluit și sare.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 19/2. *Dacă iapa dă pușin lapte, apoi să i se deie pe lângă ovăș și ceva orz urluit.* ap. TDRG. *Un cal, de 3 ocă de bob urluit, se hrănește atâta de bine ca și când ar fi mâncat 4 ocă de ovăș.* I. IONESCU, C. 9/5. *Grâu urluit.* BAR. - MUNT. W., 698¹/30, cf. PONTBRIANT, D. *Porumb[ul] urluit este un nutreț plăcut și priitor la toate soiurile de vite.* ap. CADE. *Colărezi și păsat... se fac din fâină și mălai huruit (mare), amestecate și fierte cu lapte.* H II 40. ♦ (Substantivat) *Se-nvăță a disghioca grăunțele... și*

a face bulgur, în urmă urluit și în sfârșit făină. SĂULESCU, HR. I, 29/26.

2. (Regional; despre oameni; în forma *huruit*) Foarte ocupat; hârțuit. Cf. *urlui*¹ (2). Com. din ZAGRA - NĂSAUD.

- Pl.: *urluiți*, -te. - Și: *uruît*, -ă, (regional) *huruit*, -ă adj.
- V. *urlui*¹.

URLUI², -Ă adj. v. *uluit*.

URLUITOÁRE s.f. Mașină cu care se urluiesc¹ (1) boabele de cereale sau turtele furajere de semințe oleaginoase. [La mori] spațiul dintre podețul mașinilor (pietre, valțuri, uruitoare etc.) și pardoseală va fi... închis. PREV. ACCID. 63. *Unelte și mașini pentru prelucrarea produselor... uruitori*. NOM. MIN. I, 12, cf. DT, DL, DM, DEX. ♦ (Regional) Pietrele morii (Bistretu - Băilești). Cf. NALR - O III MN 244, 1449/1980.

- Pronunțat: -lu-i-. - Pl.: *urluitoare*. - Și: *uruitoáre* (pl. și *uruitori*) s.f.
- *Urlui*¹ + suf. -itoare.

URLUITURĂ s.f. v. *huluitură*.

URLÚP¹ interj. Cuvânt care imită sunetele caracteristice scoase de porumbei sau de alte păsări. [Păsărica] începu să cânte: „*Urlup, urlup*”. I. CR. IV, 177.

- Onomatopee.

URLÚP² s.m. v. *hurlup*.

URM¹ s.m. (Bot.) Mojdrean (*Fraxinus ornus*). Cf. POLIZU, CIHAC, I, 302, CONV. LIT. XXIII, 1 060, BARCIANU, GHETIE, R. M., BRANDZA, FL. 340, GRECESCU, FL. 394, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL.², ȘĂINEANU, D. U., CADE, BORZA, D. 71, DL, DEX. *Mojdreanul... e o varietate a frasinului. Se întâlnește foarte rar prin țara noastră, unde se mai zice și urn*. ȘEZ. XV, 88, com. LIUBA.

- Pl.: *urmi*. - Și: *urn* s.m.

- Din lat. *ornus*.

URM² s.m. v. *ulm*.

URMÁ¹ vb. I. 1. *Tranz. și intrans. A merge în urma cuiva, a se ține după cineva sau după ceva, v. urmări (1); p. ext. a pleca împreună cu cineva, a însoți pe cineva. Mearge pe urmă, urmează*. ST. LEX. 118/11. *Era amândoi cu slujbă la-mpăratul... de-l urmă pre cale până la curte*. DOSOFTEI, V. S. octombrie 97/22. *Îndemna pre cei de față a urma pururea împreună după fecioarele ce pășie din loc în loc* (a. 1773). GCR II, 89/36. *Ei încă după al său steag urmează, Ce era de aramă o tâpsioară*. BUDAI-DELEANU, Ț. 93. *Numa, neîndrăznind a urma după ei, ia seama la toate urmările lor*. BELDIMAN, N. P. II, 68/21, cf. DRLU, LB. *Au cerut ca Anca, însoțită de muma sa, să-i urmeze în Lituania*. ASACHI, S. L. II, 42. *Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urma după sicriu*. BĂLCESCU, M. V. 395, cf. ISER. *Un tânăr ca de douăzeci de ani, cu sprâncene negre, îl urma de departe*. NEGRUZZI, S. I, 31, cf. PONTBRIANT, D. *Călărețul apucă înainte, paste câmp, și trăsura se puse*

a-l urma, suind și coborând din brazdă în brazdă. ALECSANDRI, O. P. 93. *Te-am urmat cu sania încet, până la locul unde ai stat*. BOLINTINEANU, O. 389. *Zamfira și părinții ei îl urmară până la Câmpulung*. GRANDEA, S. 113. *Cu mâna semn îi face Ca-n sus să îl urmeze pe-a codrilor potică*. EMINESCU, O. I, 93. *El urmează cu încredere pe femeie, care intră cu pasul hotărât*. CARAGIALE, O. II, 78. *Pe cel dintâi îl urma un alai de vro câteva persoane cunoscute*. DELAVRANCEA, O. VI, 356. *Costică și preotul satului o urmau*. MACEDONSKI, O. III, 9. *Raira, tu, nevasta mea, Pe El Zorab nu-l vei vedea Mai mult urmându-te la pas*. COȘBUC, B. 100. *Începeau să plângă... prigonindu-se în picioare și nevoind să-i urmeze*. AGĂRBICEANU, S. 183. *O rupse la fugă prin coridorul cel lung, urmat și de mine*. PĂTRĂȘCANU, S. A. 171. *Ne urmați și dumneavoastră, rosti maiorul, îndreptându-se către ceilalți ofițeri*. MIRONESCU, S. A. 25. *Auzii... pasul ei urmându-l ascultătoare*. MIHĂESCU D. A. 164. *Maică-sa e contra unei asemenea uniri, dar copila e gata să urmeze oriunde în lume pe cel pe care îl adoră*. SADOVEANU, E. 237. *Zed, care asistase năuc la despărțirea noastră năbădăioasă, mă urmă afară*. BOTTA, S. III, 55. *Convoiul lung de călăreți și căruțe care-i urma pe vorbăreții din față*. BĂNULESCU, I. 42. *Împăratul însuși apare... urmat de soldați din cohorta pretoriană*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 40. ♦ (Construit cu dativul) *Varuh... urma dascalului Ieremia când acesta mergea de pogorâia la Vavilon*. DOSOFTEI, V. S. septembrie 34/27. *Urmează mielușelului oriunde... s-ar duce*. CHEIA ÎN. 90/30. *Vulturul... nu zbura pe sus... ce aproape de pământ, ca să-i poată urma sf[â]ntul părinte* (a. 1692). GCR I, 297/16. *Vlad, urmând oștii cei mare Turcești, ordiilor despărțite Neașteptat înainte le sare*. BUDAI-DELEANU, Ț. 175. *Uitând că lama îi urma, [Robinson] socotea că ropoturile ei sânt a vreunui sălbatic*. DRĂGHICI, R. 159/28. *Am venit ca să te rog a-mi urma... Craiul, plin de curiozitate, plecă după dânsul*. MOZAIICUL (1839), 623/1. *Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează O ceată turbată de lupi ce urla*. ALEXANDRESCU, O. I, 90. *Nu se puseră de pricină, ci urmând cucernicului săhastru... se duseră până în poiana arătată*. MARIAN, T. 42. ♦ *F i g. Mergiți, copiii mei, și binecuvântările mele să vă urmeze*. NEGRUZZI, T. 6/21. *De-i goni fie norocul, Fie idealurile, Te urmează în tot locul Vânturile, valurile*. EMINESCU, O. IV, 396. *Te-ai dus și te urmară părerile de rău*. id. ib. 391. *Buzele lui Leiba... urmau machinal gândul tremurând repede*. CARAGIALE, O. I, 61. (Construit cu dativul) *Dorul meu în a ta cale Urmând pasurilor tale Te dismiardă ne-ncetat*. ALECSANDRI, P. I, 143. ♦ *Tranz. A însoți (pe cineva sau ceva) cu privirea; a urmări (3)*. *Se părea că urmează cu căutăturile ei cursul lunii*. MOZAIICUL (1838), 159/19. *Copila albă... Cu ochii urmează Pe cel ce vânează*. CREȚEANU, M. 92/21. *Leila, plângând, Cu ochii îi urmează*. GRANDEA, S. 65. *Am stat pe loc, cu ochii doar te urmam mereu*. EMINESCU, O. IV, 410. ♦ (Subiectul este „ochii”, „privirea”, „gândul” etc.) *Căutătura mea cea încremenită urmă pe grozăvitul către cutiile de cristal*. MOZAIICUL (1838), 97/22. *Ochii mei au urmat careta până ce au pierdut-o din vedere*. NEGRUZZI, S. I, 43. *Și gându-mi le urmează [vapoarele] sub cerul fără nori Ca paserea pribeagă ce cată-un cuib de flori*. ALECSANDRI, P. I, 240. *Visuri trecute... vă*

uram eu... Cum ochiul urmă un meteor. EMINESCU, O. I, 26. ♦ Tranz. Fig. A fi alături de cineva (într-o acțiune); a secundă (1) (pe cineva); a susține (2) (pe cineva). Cf. MOLNAR, D. 297/1. *L-a urmat cu credință în toate bătăliile.* FM (1862), 55. *Din ale mulțimii patimi fă o scară de mărire și te vor urma cu toții prinși de-o vecinică orbire.* EMINESCU, O. VIII, 207. *Cei doi papi exploatau fără milă pe credincioșii care-i urmau.* NEGULESCU, F. R. 82. *Și-a urmat prietunii și la bucurii și la năcazuri.* SADOVEANU, E. 117. ♦ (Construit cu dativul) *Era țara foarte supărată de multe dări ce era pe săraci... Boierilor le era bine și voioși urma și ei domnului, căci iubea primblări și halcale și zicături (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 202/29. *În loc d-a urma mulțimei, fă-o a se îngrozi.* HELIADE, O. I, 410.

2. Tranz. (folosit și absol.) și (învechit, de obicei construit cu dativul) în tranz. A merge pe un anumit traseu, a ține drumul apucat; a păstra o direcție; (învechit, rar) a urmui. V. urmări (2). *Făcând acesta lucru, tot urma înainte, spre șleahul celorlanți tătari, ce au fost fugând pără unde au agiuns în pustii.* HERODOT², 229. *Noi care apucasăm a intra în corăbii, urmam călătorii noastre (a. 1750-1780).* GCR II, 84/10. *M-au trecut încă peste alt părău... ducându-mă alătura cu părăul Cighieșului, urmând curgerea lui (a. 1804).* URICARIUL³, IV, 94/10. *Minunata orânduială a stelelor, a planșilor... care de mii de ani păzesc între dânșii aceeași depărtare și urmează acelaș drum.* MARCOVICI, C. 12/25. *Robinson urma în calea sa cu mare pază, căci cel mai mic sunet al copacilor... îi da mare groază.* DRĂGHICI, R. 63/31. *Rinocerul... urmează mai cu samă cursul apelor.* IC. LUM. (1840), 7²/30, cf. PONTBRIANT, D. *Plecă dar spre locașu-i... Urmează lungul apei.* BOLINTINEANU, O. 211. *Luna trece prin stejari Urmând mereu în cale-și.* EMINESCU, O. I, 186. [Apa] urma mai departe, ascunsă de stof. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 137, cf. PĂRVAN, G. 236, ȘĂINEANU, D. U. *Soarele spre asfințit și-a urmat cărarea.* TOPĂRCEANU, B. 10. *Urmărim, urmând poteca, șipotul de apă vie.* PILLAT, P. 9. *Corabia... ar urma curentul apei pe care ar plut.* NEGULESCU, F. R. 105. *Treptele de fier... urmau verticalitatea păretelui.* ARGHEZI, S. XI, 153. *Originea etruscilor; data stabilirii lor în Italia, precum și drumul pe care l-au urmat sunt obscure.* IST. L. ROM. I, 36. *Urmând pân bolovani înainte, plângea, să jălea.* O. BĂRLEA, A. P. I, 549. ♦ Fig. *S-au fost ispitind și Dabija Vodă să nu meargă la adunarea cu vezirul, ce să urmează calea lui Grigorie Vodă.* N. COSTIN, LET. II, 4/38. *Te încurajez a urma... drumul dreptului și al adevărului.* MOZAIICUL (1838), 34/5. *Urmând unui drum bătut de dânșii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom ave mai puține greutăți... în lucrările noastre.* DACIA LIT. X/8. *După direcția dobândită din societatea „Junimea”... ne este astăzi cu neputință a urma o altă cale.* LAMBRIOR, S. 219. *Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I, 130. *Al patrulea [an]... se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale.* CARAGIALE, O. I, 22. *Această cale ilicită urmată de d. Urechii ca profesor... zguduie și dărâmă morala publică.* DELAVRANCEA, O. VI, 30. *Aceasta îi va arăta drumul de urmat în cercetări (a. 1895).* PLR. I, 444. *Fericirile noastre urmează aproape același drum.*

D. ZAMFIRESCU, O. V, 242. *Să n-o plângi, pentru că o să-și urmeze viața sau poate blestemul ei.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 96. *Îmi urmam înainte soarta.* MIHĂESCU, D. A. 20. *Platon... ne-a deschis drumul, pe care n-avem decât să-l urmăm.* NEGULESCU, F. R. 179. *De foarte multe ori suntem măhniși pentru că nu așteptăm ca fapta să-și urmeze cursul legiuit.* CĂLINESCU, C. O. 152. *Urmându-și totuși destinul... Otlul se desprinde de pe culmile înalte de piatră.* BOGZA, C. O. 87. *Dacă nu-l lăsăm pe băiat să-și urmeze steaua lui, moare.* PREDĂ, M. 398. *Aceleași căi de selectare și de îmbogățire a vocabularului au fost urmate și de succesorii imediați.* IST. L. ROM. I, 66. ♦ A se conduce după..., a proceda (sau a fi) conform cu...; a respecta o indicație primită; a asculta de cineva; a imita ceva sau pe cineva. *Într-acestea cuvenite... cărora vom urma și de carile vom asculta.* VARLAAM, C. 267. *Să rămâie feciorilor și nepoților... de pre cele bune să urmeze și să învețe.* URECHE, L. 57. *Fiecine... de ceale reale și de hulă să să ferească și celor bune și de laudă să urmează (cca 1650).* GCR I, 146/37. *Cine urmadă pre cel rău rău ieste și rău să va săvârși.* M. COSTIN, O. 184. *D[u]mn[e]zeul nostru în ceriu și pre pământ toate câte au vrut au făcut urmând acestor cuvinte și prea înțeleptul Solomon.* CHEIA ÎN. 4¹/26. *Cine va ceti această voroavă să urmedze mintea și socoteala lui Plato.* N. COSTIN, C. 75. *Urmați-mi mie, ucenicii mei și învățătorii lumii.* ANTIM, P. 3. *De vreme că sânt oameni mari, trebuie și lucrurile lor să urmeze după cînstea lor.* MUSTE, LET. III, 78/5. *După cum te vei lumina din scrisori și din hrisoave... așa să urmezi (a. 1757).* URICARIUL, XI, 231. *Jocurile... mergea cu rânduială, urmând dupe cântare sunetul pașilor, cât să biruia ochiul de cătră ascultare (a. 1773).* GCR II, 89/33. *Fieșcare judecător să urmeze pravililor și după acelea să hotărăscă.* PRAV. COND. (1780), 60. *Când omul urmă sfatul său, adesăori dă de rău.* OȚĂLEA, A. F. 176/14. *Vino și-mi urmează mie.* VARLAAM - IOASAF, 64¹/6. *Duhul cel mare au dat oamenilor mintea, pentru că să... urmeze răgulelor dreptății și a înțălepciunii.* IST. AM. 86¹/18. *Ca să descălesc cele de prea vestitul Engel încâlcite... voi aduce zisele autorilor pe care el n-au vrut să-i urme.* ȘINCAI, HR. I, 388/37. *Alte neamuri din robie s-au scos... și pre acestea să le urmeze.* KLEIN, ÎN ȘA I, 245. *Obiceaiul de a băga stupii în fân preste iarnă e bătrân, cei ce urmează lui trebuie să bage de seamă.* ECONOMIA, 207/18. *Beserica Romei... cu tine o cînstesc, dar nu cu tine întru toate o urmez.* MAIOR, ÎN ȘA I, 70. *A urma de amărunt ș-orbește Toate ce monarhul poruncește.* BUDAI-DELEANU, Ț. 361. *Judecătorii carele pentru iubirea de argint... nu va urma dreptății iaste osândit prin blestem sobornicesc.* PRAVILA (1814), 4/17. *Întru voroava sa urmează adevărul.* BELDIMAN, N. P. I, 162/20. *Copiii trebuie să învețe acele lucruri ce se cuvine să urmeze când vor fi bărbați.* GOLESCU, S. 143, cf. DRLU. *În așa feliu de întâmplări va urma și Englitera paradigmei Spaniei.* AR (1829), 232¹/39. *Urmează sfintelor învățături și vei trăi fericit.* MARCOVICI, D. 16/18. *Aceste trebuințe sântem datori a le lua în băgare de samă cum trebuie să le urmăm.* DRĂGHICI, R. 50/10. *Urmează sfatului meu.* MOZAIICUL (1838), 127/8. *Îndreptat de pilde clasice și de firea limbei, m-am sănguit a urmă sistemii.* ASACHI, S. L. I, 41. *Toți prinții și nobilii imperiei urmează pildei domnitorului lor.* IC.

LUM. (1840), 6¹/31. *Tot după această procedură poftesc pe gospodari să urmeze și cu acele ce se vor părea nouă.* I. IONESCU, C. VI/17. *Regularisirea răspunderilor acestor clăcași după chiar ale lor cereri și după care a urmată până acum fără împotriviri pe temeiul legiurilor și a condițiilor de orânduire.* DOC. EC. (1845), 861. *Așa dar scăparea noastră este de a urma firei.* CONACHI, P. 281, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. I, 120¹/7. *Urmează dieta care o urmez eu.* NEGRUZZI, S. I, 207. *Prea puțin urmează moralul dintr-o carte.* ALEXANDRESCU, O. I, 181. *Voi urma întocmai poruncilor blagorodniciei tale.* FILIMON, O. I, 125. *Urmând a ta dorință, zburarăm grăbitori.* BOLINTINEANU, O. 140. *Se va urma tradiția... ca până acum.* LAMBRIOR, S. 34. *Ai știut, chiar și în materie de vânătorie, să urmezi părinteștile lui povețe.* ODOBESCU, O. III, 11. *Din sfera mea venii cu greu Ca să-ți urmez chemarea.* EMINESCU, O. I, 170. *Tratamentul... am trebuit să-l urmez cu sfințenie.* CARAGIALE, O. VII, 47. *Mihai urmă sfaturile acestui bărbat.* ISPIRESCU, M. V. 54. *Elevii și elevetele lui trebuie să-l urmeze, dacă țin să se ridice la vreo înălțime.* CHENDI, S. II, 68. *Nu avea ce face decât să urmeze povața canoanelor în asemenea împrejurări.* AGĂRBICEANU, S. 76. *Ce nevoie are de medic? Destul să urmeze metoda mea.* C. PETRESCU, I. I, 229. *Se adună un număr oarecare de fiiți omenești, unele din plăcere, altele urmând unor vechi rânduieli și îndeletniciri.* SADOVEANU, O. XVI, 340. *Uzul nu s-a pronunțat pentru o singură formă flexionară... care trebuie urmată.* PUȘCARIU, C. S. 119. *Breslele... urmau și ele aceeași cale și aceeași procedură ca oricare împrișinat de drept comun.* PAVLESCU, E. 394. *O, ce cuvinte minunate! Aș vrea să le urmez.* CĂLINESCU, O. IX, 19. *Să beți Pelin Când vi-e dor de viață, Și-otravă Când vreți să-mi urmați!* BLAGA, POEZII, 50. *Acest tratament trebuie urmat cu perseverență.* ABC SĂN. 159. *Saussure urmează două principii metodologice în aparență contradictorii.* T. LINGV. GEN. 75. *După sfatul acesta a și urmat șerpoaica de maică.* SBIERA, P. 31. *Ciobănașul urmă întocmai cele ce-l învățase acei necunoscuți.* ȘEZ. I, 208. *Sî-m urmați mii, să nu faceți rău pi pământ.* O. BĂRLEA, A. P. I, 275. *Ți-am urmat sfatul, dragă bărbățele!* SNOAVA, III, 116. *Urmează celui înșelept și te ia după cel drept.* ZANNE, P. VIII, 89. ◊ (Cu complement intern) *Vasilie Voievod... urmând urma celor buni și înșelepti domni [a tipărit pravila] (a. 1646).* GCR I, 118/35. *Iaste dator tot omul... să urmează urma acestora dumnezăiești învățături.* EUSTRAȚIE, PRAV. 4/14. *Urmelor lui ai urmat.* MINEIUL (1776), 107^v/30. ◊ P. a n a l. *Literatura feminină urmează... condițiile sufletești ale sexului.* LOVINESCU, S. I, 337. *În mare, natura urmează în plâsmurile ei, desigur, principiul accidentalului.* BLAGA, Z. 58. *Pădurea [de la munte]... urma după același regim de stăpânire colectivă ca și cea de la șes.* PANAITESCU, O. T. 133. *Piesă nu urmează construcția dramatică a unei piese obișnuite.* T. Iulie 1964, 72. ◊ Refl. p. as. *Era obiceiul vechiu care s-au și urmat la domni cei trecuți (a. 1762).* GCR II, 75/35. *Urmându-să de atunci și până acum cărțile pentru facerea publicațiilor după chipul acesta.* SOB. HRIS. 50. *Se urmează întocmai și până astăzi și turcii... sânt datori să fie supuși legii.* VĂCĂRESCUL, IST. 251. *Au pus cu el la cale despre măsurile ce avea să se urmeze în o împrejurare atât de*

grea. ASACHI, S. L. II, 14. *Ce să urmează după obiceiul pământului, n-are nevoie de scris.* DELAVRANCEA, O. II, 137. *Drepturile și datorile membrilor... sunt fixate în paragrafe precise și se urmează cu rigoare.* I. NEGRUZZI, A. 47. ◊ (Învechit) *A se ține de ceva cu perseverență, a urmări (6) ceva cu tot dinadinsul. Că toți de mic preț sântem, mic preț avăm, mic preț urmăm, puțin putem înfăleage.* N. COSTIN, C. 12. *S-au întors înapoi urmând neîncetat al său scopos ca să-și puie oștile la regulă.* IST. CAROL XII, 24^f/24. *Cu această statornicie au urmat cătră isprava scoposului său.* DRĂGHICI, R. 148/8. *Eu laude nu voi, frate, Nici vreodată le-am urmat.* PANN, E. II, 119/11. *Colectivitatea... l-a pus în neputința de a-și urma scopul (a. 1886).* PLR I, 375. ◊ (Învechit) *A-și concentra atenția asupra unei probleme, asupra unui fenomen etc., a urmări (5), a observa, a studia o problemă (științifică), a fi atent la cineva sau la ceva.* *Faptele apostolilor... urmându-le... prin scrisoare le-ai însemnat.* MINEIUL (1776), 108¹/12. *Asta o s-o înțelegem dacă vom urma cu atenție călduroasa lor dispută.* CARAGIALE, O. II, 14. [Filimon] *a studiat și a urmat dezvoltarea ciocoiului și a cercetat sub toate fazele această clasă.* GHICA, S. 64.

3. *Tranz. și intranz.* A frecvența o formă de învățământ; a se ocupa regulat de o specializare într-un domeniu. *Înrând în școala de filozofie să va pregăti acolo tânărul în învățăturile ce-i sânt trebuincioase pentru a putea urma în vreună din facultăți.* CR (1832), 290¹/17. *Numărul școlariilor ce au urmat pe anul acesta în școalele publice să suie până [la] 2 900. ib. (1834), 91¹/26. Să-și urmeze învățăturile sale mai departe.* MOZAIICUL (1838), 1/9. *Între ucenicii ce vor urma învățătura agriculturii, să vor ținea câțiva cu cheltuiala școalei.* REGUL. ORG. 390/7, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *În Atena urmă lecțiile lui Aristot și Platon.* BOLINTINEANU, O. 305. *Unii dintre noi, trecând examenele de drept, urmau cursurile de la științele fizice.* DELAVRANCEA, T. 5. *Cu altă îndrumare, i-aș fi putut urma stăruitor lecțiile.* IORGA, O. 132. *Va putea urma cursurile începute.* I. NEGRUZZI, A. 7. *Mulți dintre români și românce urmează în școlile străine (a. 1891).* PLR I, 398. *De când urmez școala d-lui Kogălniceanu, găsesc răspuns la toate.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 194. *Glanetașu, pe cât de greu l-a dat [pe Ion] la liceu, tot atât de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze.* REBREANU, I. 52. *Clasele primare le-am urmat toate în comuna mea.* AL LUPULUI, P. G. 56. *Cât timp a ținut acel ajutor, el a urmat... în școala cădeților.* ap. CADE, cf. SCRIBAN, D. *Urma o specialitate oarecare și s-ar fi zis c-o urma bine.* CĂLINESCU, C. O. 23. [Șincai] *mai urmează studii de dreptul naturii, al popoarelor și de drept ecleziastic.* BLAGA, G. 170. *Ei au fost... îndatorați să urmeze cursuri de mică chirurgie.* G. BARBU, A. V. 187. *Studiile sale, pe vremea aceea, i-ar fi îngăduit să urmeze mai departe dreptul.* CIOCULESCU, C. 18. *După ce s-o termina războiul, am să urmez Conservatorul.* BĂNULESCU, I. 63. *O să poată urma Conservatorul.* V. ROM. iulie 1970, 4. *Medicii care urmaseră facultatea de medicină de acolo se bucurau de trecere deosebită.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 56. ◊ *Intranz.* (Învechit, rar; despre o instituție de învățământ) *A exista, a ființa; a funcționa. În monastirea sfinților Trei Ierarhi... unde, de când ne aducem aminte, au urmat o școală obștească, să se statornicească în acea casă o școală normală (a. 1828).* URICARIUL, VII, 179.

4. Intran z. A veni, în timp sau în spațiu, după cineva sau după ceva (luându-i locul); a succeda (1). După socoteala acestor mai vechi scriitori greci, urmază întâi Anton Bonfin ungur, Leunclavie neamt... și alt Stanislav Sarniție leah. CANTEMIR, HR. 157. Ziua și noaptea, două muieri care urmează una după alta (a. 1812). GCR II, 210/9. Lunga sa fărșind urare..., adâncă urmă tăcere În toată cinstita adunare. BUDAIDELEANU, Ț. 351, cf. DRLU. După acest examen va urma o lună de vacanță. CR (1833), 256²/7. Peste pușin negura va peri și va urma lumina. MARCOVICI, D. 14/22. După ce se botezără toți, urmă cununia. ASACHI, S. L. II, 32. O nelegiuire e urmată de o serie de alte nelegiuiri. BUCOVINA (1849), 61¹/64. După un rendez-vous, o sută altele îi urmară. KOGĂLNICEANU, O. I, 61. Faptul urmează cuvintelor și îndată... împăratul ordonă rechemarea lui Pini. GHICA, S. 124, cf. PONTBRIANT, D. Un val... se răspândește și alt val îi urmează. BOLINTINEANU, O. 242. Sângele țâșni și roaie și stropi pe călău. Loviturile urmară cu turbare. GRANDEA, S. 217. Când aud vreedată un rotund egumen... Povestind că viața e calea durerii și că poacănta urmează plăcerii – Mă întreb: „Acesta poate ca să știe Cum este viața?” EMINESCU, O. IV, 364, cf. DDRF. Să nu-ntrebi ce-a mai urmat Când s-a-nchis povestea! COȘBUC, P. I, 263. O bombardare de trei zile avea să urmeze împotriva întăririlor de la Plevna, înainte de atac. D. ZAMFIRESCU, R. 232. Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 187. Urmă o tăcere grea: amândoi aveau sentimentul că au stricat tot ce au pus la cale până acum, împreună. AGĂRBICEANU, S. 28. Cuvintelor flăcăului le urmează suspinul fetei. BUCUȚA, R. V. 65. Au urmat clipe grozave pentru mine, de teamă și de neliniște. AL LUPULUI, P. G. 137. Disperarea este urmată de o neliniște extrem de chinuitoare. CIORAN, C. D. 22. A surâs tot timpul, amuzată de ce va urma. SEBASTIAN, T. 69. O pace adevărată și durabilă, singura vrednică a urma după acest război. PUȘCARIU, M. 187, cf. SCRIBAN, D. Și-n zilele ce urmară mă aruncaî înverșunat asupra studiilor mele. MIHĂESCU, D. A. 66. Slujiseră liturghia urmată de un Te-Deum, în biserica San Marco. NEGULESCU, F. R. 134. Urmă un răstimp de tăcere. CAMIL PETRESCU, O. II, 35. Au urmat felicitările, ca la o teză de doctorat. VINEA, L. II, 92. Iernilor așa de blânde le urmează veri răcoroase. TUDORAN, O. 156. Învățătorul se opri și urmară câteva clipe de tăcere. PREDĂ, M. 413. Urmează perioada pașoptistă. IST. LIT. ROM. II, 8. Un plâns și o jale urmă în locul bucuriei. RETEGANUL, P. IV, 62. După răs vine plâns, iar după plâns urmează răs. ZANNE, P. II, 699. ♦ R e f l. Atingerea lor de daci fu semn de începutul războaielor și al lovirilor ce se urmară neconcent. F. AARON, I. I, 3/22. Ca azi va fi ziua de mâne, Ca mâni toți anii s-or urma. EMINESCU, O. I, 212. Proiecte de lucrări literare... se urmau neîntrerupt. I. NEGRUZZI, A. 120. Bucatele se urmează unele după altele și noi mâncând ascultăm basmul. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 299. ♦ T r a n z. Când unul trece, altul vine În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I, 204. Un măr crescui acolo – și alții îl urmară Prin lungul șir de veacuri. BLAGA, POEZII, 34. ♦ A succeda cuiva (la tron, într-o demnitate, într-o funcție sau într-o activitate dintr-un anumit domeniu); p. e x t. a înlocui pe cineva.

Dându-ni-să în mână domniia și stăpânirea Țării Rumânești și urmând stremoșilor noștri despre tată, marilor Cantacuzinești (a. 1683). GCR I, 260/30. În anul 1705 au murit [împăratul Leopold] și după el au urmat împăratul Iosif, feciorul lui. KLEIN, în ȘA I, 230. După ce au scris vreo câteva cărți șolastice... acestui domn au început a urma cinstitul părinte Dimitrie Țichindeal. TEODOROVICI, M. 4/6, cf. LB. Fără învoirea mai-marilor țerei, urmașii născuți din aceasta căsătorie vor pierde tot dritul de a urma în tron. AR (1829), 71¹/41. Iliăș urmând în tronul părintelui său, după o scurtă... domnie, se duse la Constantinopol. NEGRUZZI, S. I, 143. Boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie. ODOBESCU, S. I, 68. Rog acum cerul ca nimeni să nu-ți mai urmeze după moarte. CANELLA, V. 4. De două ori te-a uns... când urmași în scaun viteazului Bogdan și când împliniși paisprezece ani. DELAVRANCEA, O. II, 90. După Alexandru urmă fiul său Vladislav. ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. Era destinat, ca cel mai mare dintre băieții luntrașului... să-i urmeze în exercitarea meseriei din care trăia. NEGULESCU, F. R. 88. Se vântura zvonul că ar fi trebuit să urmeze lui Alexandru Ioan Cuza. v. ROM. ianuarie 1966, 180. ♦ R e f l. Toate casele domnițoare care s-au urmat n-au schimbat caracterul populației. PUȘCARIU, D. V. 101. ♦ T r a n z. F i g. (Învechit, rar) A moșteni¹ (1). Blândzii urmi-vor pământul. PSALT. HUR. 31¹/17. Că cei ce blagoslovescu elu, a loru e (o c i n a - v o r d, urmi-vor H, moștenesc²) pământul, cei ce blastemă elu potrebescu-se. PSALT. 69, cf. DR. II, 779. Nu te va moșteni (te va urma ms. 45, nu va fi acesta moștean în urma ta ms. 4 389) acesta, ce cela ce va ieși dentru tine, acela te va moșteni. BIBLIA (1688)², I, 202/12.

5. Intran z. A-și avea locul după cineva sau după ceva; a veni la rând; a se arăta, a se preciza, a se enumera în cele de mai jos. Împărțistina iosaguriloru într-acesta chip, precum mai josu va urma... adecî lui Grigore..., lui Tămaș și fetei (a. 1593). DOC. Î. (XVI), 205. Mai pre larg vom arăta în capul ce urmază, unde vom istorisi războaiele lui Avgust. CANTEMIR, HR. 77. Trupul plântelor se face din părțile ce urmează, adecî: din rădăcină, din trupină... și din foi sau frunze. ȘINCAI, în ȘA I, 657. Un număr... compus de o unime urmată de atâtea nule câte țifre sânt. HELIADE, A. 9/9. Firescul șir al construcției gramatice cere... ca subiectum să precedeză și predicatum să urmeză. PAULINI, GRAM. 4/8, cf. ISER. Cel dintâi starostele... Apoi urmau oamenii de încredere. SLAVICI, O. II, 126. Sfârșitul urmează. ap. TDRG. În cele ce urmează nu vom întrebuința monumentele bronzului. PĂRVAN, G. 302. Furt de mic echipament... Urmează procese, forme, istorii, comedii. BRĂESCU, O. A. II, 263. Să citească elevul care urmează. ap. SCRIBAN, D. În cele ce urmează ne vom sili să lămurim această problemă. BLAGA, T. CUN. 8. O parte din apelurile de salvare sunt notate lapidar în paginile care urmează. TUDORAN, O. 10. Cu un an în urmă... încep evenimentele care urmează. PREDĂ, M. S. 18. Dregătorul cel mai important era marele vornic... (a devenit marele logofăt), urmat de vornicii de Țara de Jos. N. STOICESCU, S. D. 67. ♦ R e f l. Ceale ce s-au cunoscut a fi lipsă spre îndestularea dreptății... să arată

pre larg prin ponturile ce să urmează mai jos. SOB. HRIS, 25. Brazdă lângă brazdă se așterne, întocmai rându-rilor ce, urmându-se, alcătuiesc pagini de scris. MANIU, v. p. 10.

6. T r a n z. A duce mai departe un lucru început (și întrerupt); a relua (2); a continua. *Vă veți deprinde a răbda foamea și setea pentru ca să puteți urma o așa călătorie.* DRĂGHICI, R. 8/3. *Nu răspunse nimic, ci își urma jocul în tăcere.* MOZAICUL (1838), 243/17. *Obșteasca Adunare a noastră își urmează lucrările sale în pace.* BARIȚ, I, 19. *Aron... pricepu că este peste putință a urma asedierea în fața unei asemenea oștiri.* BĂLCESCU, M. v. 66. *Ei cunoșteau încă de pe atunci acea politică elastică, pe carea strănepoșii lor au urmat-o mai târziu.* BUCOVINA (1850), 155¹/21. *Voiau a încăleca ca să urmăm călătoria spre câmpiile Troadei.* BOLINTINEANU, O. 305. *Iară flamura cea verde se înalță an cu an, Neam cu neam urmându-i zborul.* EMINESCU, O. I, 144. *Hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.* CARAGIALE, O. I, 54. *Vremea se strică și amenință să nu mai putem urma cursurile fără combustibil.* id. ib. 203. *Lino dragă, mormăi ca un urs căpitanul, urmându-și combinațiile sale.* DELAVRANCEA, S. 141. *Pământ și spațiu își urmează sublimetele metamorfoze.* MACEDONSKI, O. I, 63. *Cu talent încep astăzi și cu autoritate vor urma mâine a fi principalii reprezentanți ai vieții intelectuale la români (a. 1893).* PLR I, 243. *Se ducea în odaia fetei să-și urmeze somnul în pace.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 25. *Năvălirile... din stânga Dunării puteau deci să-și urmeze cursul neîntrerupt.* PÂRVAN, G. 101. *Departe, gloata..., chiuind zgomotos, își urmează menirea.* MANIU, S. I, 110. *Fata... își urmează mersul fără să-mi răspundă.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 87. *E vrednic ca o fată mare, își urmă vorbit gândurile Neonil Roșca.* SADOVEANU, O. XXI, 298. *Se oprea la flecare vapor, se uita lung, cercetător și pleca înainte urmându-și inspecția.* BART, S. M. 60. *Este... talazul ce-nerzește urmându-și unduirea.* PILLAT, P. I, 46. *Am zâmbit... cu adânc înțeles și am urmat și mai departe investigațiile.* MIHĂESCU, D. A. 33. *Urmându-și călătoria, ajunseră în cele din urmă în vârful Hulei.* CĂLINESCU, E. 107. *Numai studenții... își urmau cu însufleșire zgomotoasa lor pălăvrăgeală.* VINEA, L. I, 12. *Ospătarea vă urmați și la noi să ascultați.* TEODORESCU, P. P. 141. *Trecută asta punte... petrecerea fericită a lumii fără griji și nevoi își urmează firul.* ȘEZ. II, 158. *Fig. „Convorbirile literare” își urmează și astăzi viața lor regulată (a. 1881).* PLR I, 271. *(Cu complementul „drum”, „cale” sau cu un echivalent al acestora) Și-au făcut curaj urmându-ș drumul.* DRĂGHICI, R. 91/6. *După ce a trecut parada, și-a urmat drumul.* NEGRUZZI, S. I, 31. *Toți trecătorii... Beau multă apă, cătând la fată, și urmau drumul oștând de dor.* ALECSANDRI, P. I, 20. *Ea-și urma cărărea-n codru.* EMINESCU, O. IV, 235. *Au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace.* CREANGĂ, O. A. 182. *Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză.* CARAGIALE, O. I, 271. *Tovarășii săi își urmau calea, nepăsători.* SADOVEANU, O. X, 45. *Își urmau drumul, privind din când în când în urmă.* v. ROM. mai 1963, 20. (Întărit prin „înainte”) *Urmai d-aci singur calea înainte.* PELIMON, I. 11/28. *Să lăsăm cetatea așa și să ne urmăm drumul înainte.* ALECSANDRI, T.

1 490. *Harap Alb..., urmându-și calea înainte, la stăpănu-său le ducea.* CREANGĂ, P. 228. *Poate ar fi fost mai bine să-și urmeze drumul ei nainte.* SADOVEANU, O. IX, 168. *Fig. Dânsul nu a renunțat și la dreptul de a-și urma calea (a. 1887).* PRL I, 383. *(Urmă de un conjunctiv sau de un infinitiv) Au urmat a călători în favorul ceii mai bune vremi.* DRĂGHICI, R. 155/18. *Măria sa tot urmează a-și umple pungulițele.* BUCOVINA (1848), 11¹/62. *Să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vânătorie, cugetări serioase.* ODOBESCU, S. III, 49. *De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda.* EMINESCU, O. I, 141. *După obicei, urmaș să-i zâmbesc în față.* CARAGIALE, O. II, 341. *I-am înapoiat la Galați, unde au urmat a petrece în liniște (a. 1887).* PLR I, 71. *Nu răspunse nimic... ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor.* REBREANU, I. 18. *Putem să urmăm a spune „umbrelă” când obiectul îl folosim pentru ploaie?* SADOVEANU, E. 38. *Ref l. pas. Dajdie sau bir... s-au urmat până acum supt verice numire.* REGUL. ORG. 26/24. *Convorbirea fiind urnită, se urmă a derivații neprevăzute.* CĂLINESCU, B. I. 20. *In t r a n z. Urmează precum ai început, ca să te faci om bun.* DRĂGHICI, R. 92/5. *Domnule, urmează cu foaia politică după cum ai început.* BARIȚ, I, 16. *Urmași cu sărbătoarea voastră mai departe și fiți mulțumiți!* MOZAICUL (1839), 662/10. *Întrevorbirea acestor tâlhari putea să urmeze mai departe, dar fu întreruptă.* FILIMON, O. I, 272. *Cel puțin pentru-un minut, aceste însinuări nu urmați mai mult.* BARONZI, M. I, 7/30. *Tradiția va fi urmată și întărită în toate direcțiile (a. 1907).* PLR I, 247. *Jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic.* REBREANU, I. 12. *D-aci-ncolo urmează cu pomenile până la șase săptămân.* T. DIAL. M. I, 186. (Întărit prin „înainte”) *Guvernul urmează înainte cu reformele politicești și ostășăști ce face.* CR (1830), 424²/16. *Dascălimea o să urmeze înainte cu gazeta și în lipsa lui.* CARAGIALE, O. VI, 109. *In t r a n z. P. r e s t r. A continua de relatat; a spune sau a scrie mai departe. Altul aceasta urmând învață: toate le are vremea și cu vremile sale vor trece toate (a. 1698).* GCR I, 325/13. *Fecioara, când te-au văzut... dându-te la jungăiare, cu lacrimi cuvinte urma și striga.* MINEIUL (1776), 204¹/29. *Urmează-ți cuvântarea.* GOLESCU, S. 163. *Au urmat povestirea într-acest chip.* DRĂGHICI, R. 111/15. *Așa trântorii urmau: Am trăit așa de bine, Nu căra la alții ceară, Suge miera ca și mine!* ASACHI, S. L. I, 54. *Odihnește-te, urmai a zice.* MOZAICUL (1839), 659/14. *O, bunul meu domn, viteazul meu soț, urmă ea, destul!* NEGRUZZI, S. I, 146. *Descrirea începută mai bine să o urmăm.* ALEXANDRESCU, O. I, 131. *Glasul cel din umbră, lănced, trist, urmează: „În groapa ce-l ascunde e mort de două ori”.* ALECSANDRI, P. III, 153. *Copilașii astfel urmau și în tăcere toți ascultară.* GRANDEA, S. 27. *Să urmăm, zise umbra torcând mai departe firul gândirii sale.* EMINESCU, P. L. 47. *Individul stete un moment la gânduri și apoi urmă cu un ton mai dulce.* CARAGIALE, O. II, 333. *Trebuie să știi un lucru, urmă Lică.* SLAVICI, O. I, 129. *Urmează, mai repetă ce-ai zis.* MACEDONSKI, O. II, 210. *Avocatul urmează, privind vesel împrejur.* DELAVRANCEA, H. T. 213. *Își ridică mâna sus pe frunte și urma: - la-mă, Doamne!* D. ZAMFIRESCU, T. S. 17. *Apoi tânărul urmă că s-a săturat de hoinărit.*

DUNĂREANU, R. 279. *Mai ieri, urmă casierul, ... era cât pe ce să mă sinucid.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 117. *Strâmbă mosturos din nas și urmă: Au, au, au! Imposibil, neiculiță!* REBREANU, NUV. 9. *Cred..., urmă Alexandru Vardaru, că până la sfârșitul recoltei nu poate fi vorba decât de pregătiri.* C. PETRESCU, I. I, 8. *Eu îl cunosc pe Ion Creangă, urmă el cu oarecare mândrie.* SADOVEANU, E. 111. *Urmă: Un caz destul de neobișnuit de crimă din gelozie.* VINEA, L. II, 82. *A răposat tată-meu, Dumnezeu să-l ierte! urmează Bran a spune.* SNOAVA, III, 707.

7. Intrans. (Învechit) A avea loc, a se produce¹ (II 2); a se desfășura, a se petrece (II 5); a se întâmpla, a se împlini, a se realiza (1). *Nici să ne prea întristăm când nu urmează acele ce voim după a noastră pohtă.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 141/6. *De nu ar fi căzut Gelu, nu cred că vrea urma alegerea lui Tuhutum spre domnie în Ardeal.* MAIOR, IST. 79/14. *Toamna vor crește apele și râurile și încă și alte rele vor urma.* CALENDARIU (1814), 74/4. *În vremea de mai înainte când nu urma strămtorirea de acum (a. 1814).* URICARIUL, IV, 186/21. *Călătoria... urma dintru-nțăi foarte bine.* DRĂGHICI, R. 19/5. *Mezatul trebuia să urmeze pravilnicește.* MOZAIICUL (1838), 92/15. *Aceste scene zgomotoase urmau în Romidava.* ASACHI, S. L. II, 62. *Vorba între ei urma latinește.* NEGRUZZI, S. I, 180. *Nu cumva să bleștești din gură către cineva despre ceea ce-a urmat între noi.* CREANGĂ, P. 207. *A urmat întâiul act al acestei conștiințe: unirea politică a Principatelor Române la anul 1859.* CHENDI, S. I, 170. *Când se întâlnesc amândoi, urmează convorbirea următoare.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 98. *Cuviosul... povestează starefului său, în chilia cea scundă din cetatea domnească, cum a urmat acea adunare veselă de boieri.* SADOVEANU, O. XIII, 385. *Restul ar trebui să urmeze de la sine.* TUDORAN, O. 149. *Ref. Toate cursurile să urma până astăzi după manuscripte.* CR (1834), 90¹/43. *Această nedreptate, care i s-a întâmplat, De sus așa i-a fost scrisă și d-aceea s-a urmat.* PANN, E. II, 116/12. *Dacă cineva are curiozitate să afle ce s-a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom spune.* NEGRUZZI, S. I, 79. *Pe când se urma însă ieșirea boierilor din sală, Caragea se retrăsese în altă cameră.* FILIMON, O. I, 111. *Ref. impers. Să-și ia locuitorii în toată vremea deplin soma lor de plată, precum și în anul trecut s-au urmat (a. 1804).* URICARIUL, I, 28/26. *Până a nu să afla moneda, între oameni să urma schimbându-să lucruri pentru lucruri.* PAVILA (1814), 40/26. *Nu știu cum se urmează, nu pricep cum se poate, Dar văz că cei puternici oriunde au dreptate.* ALEXANDRESCU, O. I, 217. *Porunci... să dea drumul cailor ori încotro vor apuca, și așa se și urmă.* FUNDESCU, L. P. I, 173. *Intrans. A făptui, a săvârși (3), a face, a comite. Mai lesne ar fi a urma și a agonisi bunătațe, decât... a să pleca după răutăți.* N. COSTIN, C. 183. *Să nu urmeze multe lucruri necuviincioase, precum vedem ce se fac în bogate locuri.* ANTIM, P. XXVIII. *Cele multe lucruri necuivioase ce le urma, cu care își necinstea numele (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 235/30. *Pe acel care va urma vreo vinovăție, după vina lui să se certe (a. 1794).* URICARIUL, IV, 63/10. *Să se pedepsească... și acei ce să vor dovedi că au urmat viclășug la facerea dieții.* PAVILA (1814), 132/6. *Toați cheltuie-*

lile... să [să] plătească di cătră acești ci au urmat întregile [= intrigile] (a. 1825). IORGA, S. D. VII, 100. *Așa vom urma socoteala de sus după acest mijloc.* HELLADE, A. 8/21. *Niciodată va mai urma lucru ce va cunoaște că nu ar fi spre bine.* DRĂGHICI, R. 38/18. *Să vii să-mi spui îndată ca să știu ce să urmez.* PANN, E. I, 106/8. *Ei nu gândesc la fapte ce-n viață au urmat.* ALEXANDRESCU, O. I, 117. *Ref. p. a. s. Din pricina slobodii volnicii a vânzărilor și a schimburilor, ... alte neorânduiale... s-au urmat și cele mai multe din mănăstiri au pierdut... multe moșii.* SOB. HRIS. 23. *A da de știre directorului pentru orice necuviință vor băga de seamă că să urmează din partea doicilor.* REGUL. ORG. 350/10. *Intrans. A proceda (2); a se comporta. Învățându-i cum vor urma (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 256/9. *Eu întru acest chip am urmat că m-am învălit întru această mreji (a. 1779).* GCR II, 119/12. *Dovedindu-se că au urmat împotrivă, ... să se pedepsească.* SOB. HRIS. 27. *Când să va dovedi că au urmat împotrivă, să va pedepsi cu grea pedeapsă (a. 1819).* IORGA, S. D. VII, 70. *Știi să ocârmuiești bine și să urmezi întocmai ca un irou.* GOLESCU, S. 289. *A nu deosebi interesul în parte de al soțietății, căci urmând dimpotrivă să pierde soțietatea.* MARCOVICI, D. 245/12. *Dintâi au urmat precum obicinuiesc plugarii, chibzuind adecă din cursul soarelui vremea mesii.* DRĂGHICI, R. 150/18. *Turcii nu urmează asemenea cu creștinii, când ajung în robie?* MOZAIICUL (1838), 107/1. *Tot poporanul va fi dator a-și avea via sa îngredită...; căci împotrivă urmând, nu numai via sa este supusă stricăciunii, dar și vecinului său să face pricinuitor de pagubă.* REGUL. ORG. 136/21, cf. PANN, Ș. I, 50/9. *Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune.* NEGRUZZI, S. I, 153. *În orice cazuri să urmez eu cum îmi place.* ALEXANDRESCU, O. I, 266. *Să urmați întocmai.* EMINESCU, O. VIII, 127. *Așa ar trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului.* CREANGĂ, P. 202. *Îmi place a ta urmare, astfel dac-ai urmat.* MACEDONSKI, O. II, 130, cf. DDRF, CADE. *Ce-ar face și cum ar urma ca să nimerescă mai bine.* RETEGANUL, P. I, 44. *Ref. Pravilile... au legiuit puind așăzemânturi obștești și temeinică împotriva celor ce s-ar urma cu chipuri amăgitoare și viclene.* PAVILA (1814), XIX/19. *Ref. p. a. s. La une hrsoave și acmu se urmează de se pune credința domnului (a. 1762).* GCR II, 76/19. *Într-acest chip s-au așăzat și s-au hotărât ca să se urmeze de acum înainte.* SOB. HRIS. 24. *Toate să se păzască și să se urmeze fără strămutare de-a pururea, după chipurile ce... s-au hotărât mai sus.* ib. 48. *Poclonul să hotărâște acum pentru totdauna câte zece lei pe an de preot și diacon, precum să urmează și acum.* REGUL. ORG. 330/23. *Să propuie în Cameră votarea pensiei întregi..., precum s-a urmat pentru văduva lui beizade Iancu Ghica.* ALECSANDRI, S. 171. *Își scoteau fiecare copie de pe manuscrisul original... Astfel se urma cu cărțile bisericești și cu pravilele.* LAMBRIOR, S. 3. *Tot în aceste condițiuni se va urma și cu hârtiile cari se vor trimite.* ap. TDRG.

8. Intrans. A decurge, a rezulta. *În roată gălceava întorcându-se, o clătire nestătută și neobosită între toți se va scorni; și de ciia urmază... scânteile împotrivirii a scântiia.* CANTEMIR, IST. 53. *De aci urmă că cuvintele mai sus citite... nu sânt fără temei zise.* MAIOR, IST. 273/16. *Au cunoscut paguba care urma la*

obște din pricina aceasta (a. 1826). GCR II, 252/34. Din beție urmează multe rele. ap. LB. Urmează că $5 \times 7 = 7 \times 5$. HELIADE, A. 10/26. Urmează oară dintr-aceasta că patimile nu se aseamănă una cu alta? MARCOVICI, în RET. ROM. 79. Mi-am pierdut corabia... din care pricină negreșit urmează ca să am întârziere de mai multă vreme. DRĂGHICI, R. 14/4. Urmează că tu vei fi chiar de Dumnezeu trimeasă. GORJAN, H. IV, 224/29. Poștea neguțătoarească nu le primește [gazetele]... și așa le aduc unii, alții, după întâmplare. De unde a urmat că oamenii... s-au tras înapoi (a. 1843). BARIȚ, I, 269. Dar pentru că este o provedință... prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității. BĂLCESCU, M. V. 4. Din care a urmat cum că în ziua aceea nu s-a putut isprăvi alegerea. FM (1861), 78. De aici nu urmează... că a critica este de prisos (a. 1869). PLR I, 263. După cum se va vedea în citatele ce vom face mai jos, urmează că tălmăcitorul era român. LAMBRIOR, S. 6, cf. CADE. De aici urmează că e așa cum am spus. ap. SCRIBAN, D. De unde urmează că înțelegerea operei lui Van Gogh... avea să însemne o mutație a conștiinței estetice. BLAGA, Z. 37. Și din clevetirile cuiva poate urma un lucru bun. SNOAVA, II, 271. ♦ R e f l. (Învechit) De acolo să urmează întâi că, chiar de l-ar fi legat Chesar, Caton nu era rob. ARHIVA, R. I, 156/1.

9. Tranz. și intranz. (Urmă de un infinitiv sau de un conjunctiv, având valoare de semiauxiliar și imprimând adesea verbului următor o nuanță de viitor) La horă nu urmează nici trebuie să fie verhovnic sau stăpân sau mai mare horii (a. 1699). GCR I, 330/14. Deci urmează a face aseamene când va fi trebuință (a. 1783). id. ib. II, 131/7. Pârâtul fiind chemat la judecată și sorocit, de nu va urma a veni, atuncea se aduce cu puterea stăpânirii. PRAVILA (1814), 10/14. Care parte nu va urma a veni la soroc, se va aduce cu zapciu (a. 1821). URICARIUL, X, 269. El socotește că toate dorințele sale urmează a să împlini neapărat. MARCOVICI, D. 8/2. La obrazul ce firește Cer cu stele-nchipuiește Urmează să se robească Orice fire omenească. CONACHI, P. 31. Urma a să face semnul spre a se lupta. PANN, E. II, 39/3. Ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toți la Gogu. REBREANU, R. I, 229. Dimineața, cu trenul de șase... urmau să plece la Sinaia. C. PETRESCU, Î. I, 20. Urma să fugim pe poartă. BRĂESCU, A. 140. [Mitropolitul] urma să treacă chiar în acea după-amiază, cu sobor de preoți. SADOVEANU, O. VII, 350. Au ajuns în satul din Pirinei unde urmau să stea mai multe săptămâni. E. IONESCU, E. 108. Acest nume mitologic... este mai potrivit pentru ceea ce urmează să exprimăm printr-însul. NEGULESCU, F. R. 183. Elvira urmează să se mărite. CIPRIAN, S. I, 101. Nu... toată lâna urmează să fie prelucrată în casă. APOLZAN, P. I. 43. În aceeași seară urma să ne imbarcăm pe un vapor românesc spre Constantinopol. BLAGA, H. 110. Urma să ia o hotărâre de cea mai mare importanță. BOGZA, A. Î. 595. Sunteți convocat... pentru a asista... la măsurătorile ce urmează a se face. H. LOVINESCU, T. 98. Darurile pe care urma să le primească. IST. LIT. ROM. I, 67. Peste noapte, batalionul lui Murea urma să înainteze pe la est de Carei. V. ROM. octombrie 1964, 47. Mîntea noastră anticipează... o explicație provizorie, care urmează a fi verificată.

T. LINGV. GEN. 76. ♦ A trebui, a fi nevoie, a fi necesar. Tăierea împregiur nu urmează a o face la opt zăle precum a fost porunca. VĂCĂRESCUL, IST. 248. Oratorul, care voiește... a atrage asupra-și încrederea ascultătorilor, urmează a fi înzestrat cu bună simțire și cu puterea cuvântului. MARCOVICI, în RET. ROM. 64. Avem trebuință de multe, care urmează mai întâi a treci prin socotința noastră. DRĂGHICI, R. 50/8. Urmează dar, ca unui frate mai mare, să-mi spui întru adevăr. GORJAN, H. I, 6/5. Preferința urmează să fie dictată de rațiune. CANELLA, v. 18. [Romanul] nu are nici o valoare literară și urmează să fie îndepărtat din mânele tinerimei. D. ZAMFIRESCU, O. V, 437. N-aveau înscrise nici numele, nici adresa... Urma să-i afle pe fiecare, la rând, după răbojul întipărit în cuget. C. PETRESCU, A. R. 10. Familiile cumsecadé creșteau câte o copilă... pe care urmau, sub teamă de păcat... să o mărite și s-o înzestreze. BRĂESCU, O. A. II, 18. Poalele... urmează a fi strânse în jurul mijlocului. APOLZAN, P. I. 153. ♦ L o c. v b. (Învechit) **A urma trebuința** = a fi necesar; a trebui (2). V. și t r e b u i n ț ă. La două sau trei poște câte un căruceriu, căci mai mult nu urmează trebuința (a. 1814). URICARIUL, I, 45. Un drug gros pe cât urmează trebuința. DRĂGHICI, R. 118/21.

- Prez. ind.: urmez, pers. 3 și (rar) urmă; prez. conjunct.: pers. 3 și (învechit) să urme. - Și: (învechit, rar) urmî vb. IV.

- V. urmă.

URMĂ² vb. I y. ulma.

URMÂN s.n. = orman¹. L. COSTIN, GR. BĂN. 212, cf. GĂMULESCU, E. S. 166, 199.

URMĂRE s.f. Faptul de a u r m a¹.

1. Ceea ce urmează, ceea ce vine după...; continuare (a unei acțiuni, a unei lucrări, a unei scrieri, a unui text, a unei relatări etc.); p. e x t. desfășurare. Cf. ST. LEX. 118¹/8. Are datorie să cerceteze pentru urmarea vieții și a faptelor lui, adecă de sânt bune și de iaste om de cinst. PRAV. COND. (1780), 122. Hrisovul... sună din urmarea lui acestea: „Ioan de Huniad ocărnuitorul Ungariei...”. ȘINCAI, HR. II, 17/5. Aceste semne mai nainte înștiințează o degrabă urmare de ploaie. CALENDARIU (1814), 85/15. Diata se va afla nesfârșită sau ruptă sau rasă... încât să nu se mai înțeleagă cum iaste urmarea ei. PRAVILA (1814), 139/3. Numa au făcut o urmare foarte trudnică la meșteșugul ce începuse. BELDIMAN, N. P. I, 84/21. Spune, ne rugăm, până în sfârșit toată urmarea întâmplării. DRĂGHICI, R. 26/29. Nu voi întârzia a-ți trimite și urmarea. BARIȚ, I, 104, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 807²/38. Iată urmarea istoriei mele. GHICA, A. 407. Această stare de lucruri este urmarea unei altei mai vechi. LAMBRIOR, S. 92. Eram hotărât să nu-ți mai dau urmarea. CARAGIALE, O. VII, 289. Primit cu răceală, autorul nu mai aduce urmarea spre a fi citită. PANU, A. II, 47. Se zicea... că însuși Caragiale se gândea sau chiar lucra la „urmarea” comediiilor sale - evoluția tipurilor și a urmașilor lor. IBRĂILEANU, S. L. 84, cf. CADE. Nu mai mi-aduc aminte de urmare. Începusem fraza... și am pierdut firul. M. ELIADE, C. 390. Ce-a mai urmat - povestirea nu

spune, însă pe vasul nostru urmarea o cunoaștem bine. BART, S. M. 51. Urmarea la acest articol va apărea mâine în jurnal. ap. SCRIBAN, D. *Își drese vocea cu un pahar nou, pentru urmarea povestirii.* MIHĂESCU, R. 151. Urmarea, pe altă dată, dacă ne mai aducem aminte. ARGHEZI, S. VII, 14. \diamond Expr. **A da urmare** (unui ordin, unei dispoziții etc.) = a pune în aplicare, a da curs; a executa. Cf. TDRG. *Ea a dat desigur urmare invitației lui.* MIHĂESCU, D. A. 195, cf. DL. \blacklozenge (Învechit, rar; în forma *urmire*) Stăpânire (1), posesiune (1), moștenire (1). *Mutase el întru aceasta feară... și nu deade lui urmire într-însa... Și jură-i să o dea... semenței lui după el.* CORESI, L. 25/4 cf. L. ROM. 1976, 511. \blacklozenge (Învechit, rar) Cauză, motiv (I 1). *Dintru această urmare s-au făcut acum acolo [în Europa] științele de obște* (a. 1826). GCR II, 252/37. \blacklozenge (Mat.; învechit) Progresie (1). *Să zice urmare sau aritmeticească sau gheometricească.* ARITM. (1823), 8°/35.

2. Consecință, rezultat, repercusiune (1); (învechit) urmă (4), (învechit, rar) urmuire. *Dintr-acestea și altele asemenea urmări a daniilor... nu pot a nu naște prigoniri.* SOB. HRIS. 20. *Nu din protase siloghizmul începea, ce din încuierea urmării protasele sofisticăste în gândul ascuns lăsa.* CANTEMIR, IST. 82. *Monarhia ce feliu de urmări are.* BUDAI-DELEANU, Ț. 353, cf. DRLU, LB. *Gazetele noastre arată, ca o tristă dovadă a rălei năvăliri..., urmarea că noua poliție au închis... 140 persoane aflate bete prin uliță.* AR (1829), 232°/23. *Virtutea... ne mângâie, arătându-ne un cuget curat și bunele urmări a dreptelor noastre lucrări.* MARCOVICI, C. 5/3. *Moartea va fi neapărata urmare a nesupunerei lui.* MOZAIICUL (1838), 159/3. *Ar înlătura cele mai departe prigoniri și urmăriile lor.* BUCOVINA (1848), 17°/60. *Îngrășarea vitelor și urmarea la aceasta este cunoscută fecăruia econom.* LITINSCHI, M. 124/3. *Spre a pute izgoni ignoranța și corupția care îi este urmarea..., am cercetat... așezămintele menite de a răspândi învățătura.* KOGĂLNICEANU, O. I, 102. *Cunosc urmăriile acestei grozave patimi.* NEGRUZZI, S. I, 45. *Urmarea fu că dreptul roman a fost primit în toate părțile.* MARȚIAN, S. 38. *Urmăriile cele dureroase care le-a adus cu sine.* FM (1861), 125, cf. PONTBRIANT, D. *Trebuie să sufăr urmăriile faptelor mele!* BOLINTINEANU, O. 405. *Ca urmare firească a acestui fapt a fost întrebuițarea verbului la persoana a doua de la plural.* LAMBRIOR, S. 79. *O idee... în țesătura ei de cauze și urmări.* EMINESCU, O. VII, 224. *Nu e drept să pață nimini altul urmăriile greșelii tale decât tu însuși.* CARAGIALE, O. IV, 57. *Temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dânsa o săvârșise.* SLAVICI, O. II, 169. *Urmăriile se văd cu vârf și îndesat.* CHENDI, S. I, 76. *În ziua de azi ea este o urmare inexorabilă a aceleiași situațiuni.* STERE, S. 392. *Toate încercările au rămas fără urmare.* PETICĂ, O. 420. *Urmarea a fost că legea i-a dat lui Dinu Mărginean o pedeapsă ușoară.* AGĂRBICEANU, S. 31. *Cearța de la horă nu va rămâne fără urmări.* REBREANU, I. 35. *Prea lucid și prea mult preocupat de urmăriile faptelor lui.* IBRĂILEANU, A. 10, cf. CADE. *Degradarea e prezentată ca o urmare fatală a mediului.* LOVINESCU, S. I, 8. *Asemenea risipă... nu poate să nu aibă urmări și asupra caracterului și sănătății.* CAMIL PETRESCU, O. II, 53. *Slăbiciunile lor îl amuzau, fiindcă le*

socotea fără urmări. C. PETRESCU, I. I, 11. *Din păcate descântecul n-a avut mari urmări.* VLASIU, A. P. 17. *Inovațiuni care în două limbi ale aceleiași familii au avut urmări analoage.* PUȘCARIU, C. S. 140. *Ar fi putut degenera... în urmări cu totul și cu totul neplăcute.* MIHĂESCU, D. A. 182. *O urmare firească a acestui atașament este că fiecare caută... să se perfecționeze.* NEGULESCU, G. 93. *Se pregătea să reia lupta, când muri pe neașteptate, de urmăriile unui accident.* OȚEȚEA, R. 158. *Numai cunoscând această fatalitate... poți judeca în ce măsură... se pot smulge din suflet urmăriile ei.* VULCĂNESCU, D. II. *Un om adevărat face binele, fără a se gândi la urmări.* CĂLINESCU, C. O. 169. *În starea ei, nimeni n-ar fi în măsură să prevadă urmăriile unei răceli.* VINEA, L. I, 233. *Întemeierea statelor românești este urmarea formării domeniilor jupanilor și cnejilor.* PANAITESCU, O. Ț. 75. *Ca urmare a acestui fapt, sistemul s-a modificat.* IST. L. ROM. I, 20. *Uneltirea a rămas fără urmări.* H. DAICOVICIU, D. 70. [Legile] se formulează ca urmare a studierii unor fenomene accesibile observației. T. LINGV. GEN. 77. *Diodor insistă în chip special asupra urmărilor acestor lupte.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 37. \diamond L o c c o n j. **Prin** (sau **drept**, învechit, **în**) **urmare** = în consecință, în concluzie, așadar, deci. *Am vrut să fiu înțeles și, prin urmare, am respectat vorbele... sub forma în care se aflau* (a. 1836). PLR I, 39. *Nu poci, prin urmare, a pretinde a fi istoricul țarei mele.* BĂLCESCU, O. I, 45. *El săvârșește ceremoniile prescise în arhieriaton, prin urmare, hirotonește pe diaconi și pe preoți.* BUCOVINA (1850), 151°/67. *Neînțelegând pe unele, firește nu înțelege nici pe celelalte și, prin urmare, rămâne tot unde s-a aflat.* NEGULICI, E. I, IX/30. *Omăt nu va fi nicidecum și prin urmare nici dezgheț.* KOGĂLNICEANU, O. I, 77. *Prin urmare, ea trebuie... să ia toată îngrijirea [copilului] asupra-i.* PENESCU, M. 5/12. *Prin urmare,... confrății mei au aflat cu cale a manifesta.* FM (1861), 116. *Eu te-am văzut mititică cât o șchioapă... În urmare, mi se poate trece câte le zic.* ALECSANDRI, T. 995. *Sculptura e goală, prin urmare, chipurile ce le sculpez eu, asemenea.* EMINESCU, P. L. 79. *Prin urmare, eu ce să fac?* CARAGIALE, O. VI, 261. *Era, prin urmare, firesc ca inima ei să fi fost plină numai de el.* MACEDONSKI, O. III, 18. *Maestrul era pus, prin urmare, într-o situație delicată.* PANU, A. II, 160. *Prin urmare nu le desfințăm.* CAMIL PETRESCU, O. II, 45. *Tipul cel mai frecvent de îndoială este cel cerebral, unde prin urmare participă omul numai cu o parte din ființa sa.* CIORAN, C. D. 47. *Drept urmare, toți copiii din curte furăm zăvorâți prin căși.* CIPRIAN, S. I, 6. *Își oprește, prin urmare, fără întârziere procentul ce i se cuvine.* ARGHEZI, S. VIII, 59. *Prin urmare, ratarea mi se pare o boală a voinței.* CĂLINESCU, C. O. 23. *Prin urmare, dau mai întâi o raită pe la boieri.* VINEA, L. I, 138. *Problema esențială a oricărei teorii științifice este, prin urmare, să găsească principiile ei.* A. DIMITRIU, E. 131. *S-ar zice, prin urmare, că există o istorie a artei concepută de esteți cu insuficient simț istoric.* PLEȘU, O. 14. \diamond L o c p r e p. (Învechit) **În urmarea** = în urma, ca o consecință a... *În urmarea tuturor acestora, Matei se puse în fruntea unei armii... și... trecu prin Oituz în Moldova.* IST. M. 88/5. *Acei patru neghiobi care, în urmarea nefericitei legi electorale, șăd... în parlament!* BUCOVINA (1849), 7°/3. *Măsure polițienești aspre, de*

care se iau de comun și preste tot în urmarea oricărei revoluțiuni. BARIȚIU, P. A. I, 312. Nu simțea nici o durere mai considerabilă în urmarea mușcăturii ursului. F (1882), 186. ♦ Răspuns la o scrisoare a mea... pentru care aștept o urmare din partea d-tale (a. 1840). BARIȚ, I, 19. □ Ca urmare la cererea dvs. cu nr... ♦ (Mat.; învechit) Corolar. Cf. TEM. GEOM. II, 8^v/24.

3. (Învechit și regional) Mod de a proceda, fel de a se comporta; procedeu (1); comportare; faptă. În veacul acela de aur, bătrânii era foarte cu cinste, tinerii bine învățați, ... aceasta nu iaste Roma, că nu are nice o urmare a Romii, nice o cinste, nice o potrivire. N. COSTIN, C. 73. Toți preoții de obște era aur curat la petreacerea cea bună și la urmare, aur curat la dăscălie și la fire (a. 1742). GCR II, 32/10. După alte multe urmări, la leat 630, s-a făcut stăpânitor și mecăz și așa... s-a întins și legea [lui Mahomed]. VĂCĂRESCUL, IST. 247. Cel ce se va dovedi că au pus în faptă o urmare ca aceasta... se va pedepsi (a. 1784). URICARIUL, II, 149. Dovedindu-să în urmă vreo vicleană urmare, atuncea vor răspunde toți părții acei asuprite. SOB. HRIS. 52. Vă poruncim... să grijiți a nu să face de către oamenii mânăstirești vreo urmare împotriva, spre nedreptatea și încercătura lăcuitorilor (a. 1793). IORGA, S. D. XIV, 144. Să nu fie volnici... a-i supăra pe mazăli cu necuviințioase urmări (a. 1803). URICARIUL, IV, 150/14. Beserica Romei... eu cu tine o cinstesc, dar... nu judec că întru toate... să priimim forma ei și urmarea întru taine... precum orbii. MAIOR, în ȘA I, 70. Să-i ia pă acei zapcii și pentru urmarea aceasta... să-i bată la falangă (a. 1812). DOC. EC. 145. Cea rea a sa urmare va pricinui răsipa patriei sale. BELDIMAN, N. P. I, 31/15. Îngrijiri spre buna orânduială... și spre toate urmările carele aduc pe om la fericire. GOLESCU, I. 9. Pe oricare dovedea cu urmare necuvioasă... îndată îl și rădica. PISCUPESCU, O. 28/13. Binecuvântăm noi astăzi pe aceștia pentru omenoasa și frățasca lor urmare. AR (1829), 66¹/5. Abaterile și relile urmări ale militarului. REGULAMENT, 54/26. La lumină să cunoaște a fieșcăruia urmare. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 90, cf. 91. El îndată cunoaște nechibzuita sa urmare și să căiește de dânsa. MARCOVICI, D. 392/12. Tinerii cu așa urmări cu greu este să să procopsească. DRĂGHICI, R. 13/7. N-ai a te plânge de vro nedreptate... cu atât mai puțin să numești urmarea mea o tâlhărie. MOZAIICUL (1838), 100/12. Doamna Ruxandra nu au putut socoti o asemenea urmare decât numai din partea lui Coribut. ASACHI, S. L. II, 7. Romanii mulțumiți au pus și sărbătoare Pentru așa a lor prea vrednică urmare. DONICI, F. I, 9/6. Nevârșnicul... va face cheltuieli peste măsură și alte asemenea rele urmări. REGUL. ORG. 260/34. Poți avea urmare așa grosolană! PANN, S. II, 32/24. Străinul brunet nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea... că acea jună femeie îi era rudă. NEGRUZZI, S. I, 37, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. Această abatere de la urmarea generală, credem că se poate îndreptăți destul (a. 1871). PLR I, 229. Mărcea luase știre despre urmările pribegilor și... se bătu cu ei și-i răzbi. ODOBESCU, S. I, 425. Îmi place a ta urmare, astfel dac-ai urmat. MACEDONSKI, O. II, 130. Supărată pentru urmările lui vodă, află că este și cumnată-ta

Candachia. SADOVEANU, O. XIII, 452. Vor interveni pe lângă domnul țării ca să-i treacă cu vederea urmarea ce a cugetat. OȚETEA, T. V. 160, cf. CIAUȘANU, GL. Doi luceferei, Peșitorii ei... la Soare I-au spus de urmare. BALADE, I, 295.

4. (Învechit) Pildă (2), model (1), exemplu (de imitat); p. ext. deprindere, obișnuință, obicei (2). Au tâlcuit Sf[ânta] Scriptură cea noao... și o au așăzat după orânduiala și urmarea grecescului tipic (a. 1683). GCR I, 261/5. Istoriia întâi învață pre sfetnicul cum să sfătuiască binele de obște, cu urmarea acelor de mai nainte trecute giudecăți. N. COSTIN, L². 3. Măriia ta, după urmarea împăraților celor de demult..., mă rog să o primești [această carte] (a. 1700). GCR I, 337/7. A lăcu frații împreună nu după urmarea firii, ci după unirea credinței. MINEIUL (1776), 42¹/4. După urmarea ce până acum lua banii scutelnicilor pe 11 luni, pe an, și de acum înainte să ia banii scutelnicilor pe 12 luni, din domneasca visterie (a. 1804). URICARIUL, I, 18. [Copiii mici] trăiesc cu urmarea, adecă fac ce văd, precum cei ce învață a zugrăvi nu știu zugrăvi fără de pre altă icoană (a. 1809). GCR II, 202/27, cf. DRLU, LB. Ș-au adus aminte și de urmarea plugarilor carii samână puțină sămânță ca să câștige mai multă. DRĂGHICI, R. 147/14. ♦ (Învechit, rar) Încercare, experiență. Părinții iarăși trebuie să crească pre copiii lor... și să-i puie la oarecare urmări ale vieții (a. 1794). GCR II, 155/23.

5. (Învechit) Aplicare, executare (întocmai) a unei măsuri, a unei dispoziții etc. Acestea fiind trebuință de a să pune la calea cea mai bună pe urmarea dreptății, așa s-au socotit hotărârea. SOB. HRIS. 21. Țidula aceasta... să se publicarisască... spre toată știința și urmarea (a. 1814). URICARIUL, I, 222.

6. (Rar) Frecventare (a unor cursuri, a unei școli etc.). Cf. SCRIBAN, D.

7. (Prin Olt; la pl.) Resturi din firele de lână care rămân, după dărăcit, în colții daracului (popular); știm (1). Cf. GL. OLT. [Lâna] o dăm la dărac și-alegem noi. Și pe urmă, urmăr[i]/[e]-elea le ducem la mașină. ib. ♦ (Regional) Fire mărunte care rămân după smulgerea cănepii (Loman - Sebeș). Cf. A II 8.

- Pl.: urmări. - Și: (învechit, rar) urmîre s.f.

- V. urma¹.

URMĂRIȚ, -Ă adj., subst. (Regional) 1. Adj., s.m. și f. (Oaie, vacă, miel etc.) care rămâne în urma turmei sau a cirezii. Cf. A V 15, 20, 25, GLOSAR REG., NALR - O IV h 807/905.

2. S.n. Sanie cu tâlpile scurte care, atașată în prelungirea unei sâinii mai mari, servește ca suport la transportul trunchiurilor de copac sau a altor lemne lungi (Pipirig - Târgu Neamț). V. sanceu. Cf. ARVINTE, TERM. 174.

- Pl.: urmarîți, -e.

- Urmă + suf. -aref.

URMĂȘ, -Ă subst. 1. S.m. și f. Continuator al unei familii (considerat în raport cu cei din generațiile anterioare lui și care moștenește bunuri, titluri etc.), odraslă (2), progenitură, vlăstar; (la pl.)

continuator al unui neam (I 4, 5), (învechit) posteritate (1); coborâtor, descendent, (învechit și regional) rămășiță (4), (învechit) rod¹ (4), sămânță (III 1), (regional) mărădic (I), prodiță (2). Fiii (feciorii ms. 45, urmașii ms. 4389) lui Israil crescură și să înmulțiră. BIBLIA (1688)², I, 80/11. Pre Cain al șeptele urmaș a lui sau strănepot... l-au ucis la vânat. N. COSTIN, LET. I, 43/38. Urmașilor mei Văcărești! Las vouă moștenire Creșterea limbei românești Ș-a patriei cinstire! VĂCĂRESCUL, în IST. LIT. ROM. II, 170. Acest drit al protimisului... să cunoaște personalnic a lor, fără a pute el treci nici la urmașii lor. SOB. HRIS. 32. Această cârtică... nevoitu-m-am a o scrii... pentru ca să las la pomenire urmașilor vreo aducere aminte a osteneții meli (a. 1802). GCR II, 196/1. Mazilii, stare de lăcuitori cu privilegiu, își vor păzi în veci, împreună cu urmașii lor, pronomiile ce le sânt dăruite de la domni Moldavii (a. 1818). id. ib., 220/28. Urmașii născuți din această căsătorie vor pierde tot dritul de a urma în tron. AR (1829), 71¹/39. Numele bărbatilor mari este scump și drag în tot pământul și trăiește în inimile urmașilor. CR (1833), 134²/42. Moldovei fericire..., Urmașii noștri vaz-o Din zi în zi sporind. ASACHI, S. L. I, 59. Titlurile n-au fost decât pe viață, fără a lăsa drept la urmași. BĂLCESCU, M. V. 10, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 78¹/31, POLIZU, PONTBRIANT, D. Voi sunteți urmașii Romei? EMINESCU, O. I, 151. Ca mâne, poimâne te-i trezi că ai îmbătrânit și nu-ți rămâne nici un urmaș. CREANGĂ, P. 154. Ia-ți primul loc în cartea menirii românești, Ca, deschizând, urmașii să vază și să-nvețe Cum se iubea moșia. CARAGIALE, O. VI, 493. Făcu o nuntă de se duse veste peste tot pământul, și rămase de povestit la urmașii urmașilor. ISPIRESCU, ap. CADE. Văd ce nu vedeți voi: Umbrele-aceilor eroi Ai căror urmași suntem noi. MACEDONSKI, O. I, 13, cf. DDRF, BARCIANU. Vrem să lăsăm urmașilor un grai în care să poată gândi în libertate. D. ZAMFIRESCU, O. V, 400, cf. ALEXI, W. Suflete strivite vom rămâne și noi și, în șiruri nesfârșite, urmașii noștri. STERE, S. 83. El s-a consacrat să înfățișeze urmașilor care au fost începuturile. IORGA, P. A. II, 59. Din cei patru ficiori ai săi... se născură atâția urmași. AGÂRBICEANU, P. M. 202. Fără părinți și urmași - Fiu sunt întreg al timpului meu. COTRUȘ, V. 359. A pus să se caute... drepturile lui și ale urmașilor. AL LUPULUI, P. G. 173, cf. ȘĂINEANU, D. U. Zadarnic dorise un urmaș. MANIU, V. P. 124. Urmașii lui Noe. CARTOJAN, C. P. I, 26. S-a făcut istoriograful urmașilor acestei boierimi mijlocii cu dragoste de neam. LOVINESCU, S. I, 305. Tânărul... va fi vrednic urmaș al bătrânilor boieri din neamul său. SADOVEANU, E. 240. Eu am ivit cuvinte potrivite și leagăne urmașilor stăpâni. ARGHEZI, S. I, 9. Lasă această ispravă urmașilor tăi... căci sunt fapte pe care nu le poate înfăptui o singură generație. CĂLINESCU, C. O. 152. Pomeții erau ereditari ca stăpânire în mâna urmașilor celor ce îi sădiseră. PANAITESCU, O. 123. Regele... începe să aibă pretenția de a-și transmite puterea urmașilor. H. DAICOVICIU, D. 83. Un ritual străvechi, moștenit și transmis invariabil urmașilor. V. ROM. septembrie 1970, 138. Fiule! Numai pe tine te am urmaș în toate bunurile mele. RETEGANUL, P. V, 80. Asta povesti ni-o poviestia bătrânii s-o spunem și noi urmașilor. GRAIUL, II, 26. Acei copii nu vor avea

urmași, așa cum cânepa de vară n-are sămânță. GOROVEI, CR. 38. Unui însurățel... îi făcu nevasta la cinci luni un urmaș. SNOAVA, III, 32. ♦ (Regional; adjectival) Ultimul copil al unei femei. Copii urmași (cei din urmă copii din mame mature). PAMFILE, B. 32.

2. S.m. și f. Înlocuitor, succesor într-o funcție, într-o demnitate (mai ales în scaunul domnesc). Toți ar fi buni Urmașii tronului monarhicesc. BUDAI-DELEANU, Ț. 355. Subt urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă și traiul lor [a fost] ticnit, patriarcal și virtuos. NEGRUZZI, S. I, 271. Amândoi, ca urmași ai tatălui și fratelui ei, încoronându-se cu mare pompă, cele două împărății s-au contopit. CARAGIALE, O. II, 292. Horașiu... sfârșește prin a cânta pe urmașul lui Caesar. D. ZAMFIRESCU, O. V, 464. Sub urmașii lui Mircea și Alexandru, certe pentru domnie au turburat cele două principate. ap. TDRG. Se vor ridica alți regi ca urmași ai lui. PÂRVAN, G. 59. Fratele lui, urmașul la tron, s-a însurat. ARGHEZI, S. III, 209. Tânărul Constantin Movilă, fiul și... urmașul său la domnie. MĂN. SUCEVIȚA, 156. Care va trece proba mai bine, acela va fi și cel mai viteaz și mai în stare să-mi fie ginere și urmaș în împărăție. SBIERA, P. 99.

3. S.m. și f. Continuator al unei acțiuni, al unei activități, al unei opere, al unei tradiții; persoană care a primit o moștenire spirituală. Știința literară a d-lui A. Densușianu..., știința mai gravă a unui urmaș al d-sale. MAIORESCU, CR. I, 240. O mână de bravi tulumbagii... demni urmași ai vitejilor plăieși cari au ținut în loc pe mândrul Sobieski. CARAGIALE, O. III, 92. Urmaș fără abateri al sfintelor porunci, El ar primi pe-un preot mai altfel decât tine. COȘBUC, S. 11. Devenit ministru al învățământului public, este și va rămâne, cu alți doi urmași, cel mai bun ministru. D. ZAMFIRESCU, I. 52. A transmite astfel urmașilor... un organ de o deplină libertate literară (a. 1907). PLR I, 247. D. Vlahuță, distinsul urmaș al lui Eminescu. CHENDI, S. I, 345. Urmașul său, Teoctist... a introdus literile și limba slavonă. PANU, A. II, 29. Clain, Șincai și Petru Maior și urmașii lor au muncit atât de devotați în tipografia crăiască. PUȘCARIU, D. V. 17. Urmașii imediați ai lui Copernic n-au renunțat cu desăvârșire la astrologie. NEGULESCU, G. 66. Întemeietorii de religii sau urmașii lor imediați... au înțeles totdeauna importanța elementului sensibil sau de imaginație. BLAGA, T. CULT. 178. Toți marii scriitori ai acestei țări sunt urmașii spirituali ai dulcelui Ienăchiță. STĂNESCU, R. 198. ♦ P. ext. Școala de chirurgie și apoi urmașa sa, Școala națională de medicină și farmacie, au dat un nou impuls literaturii medicale pământene. G. BARBU, A. V. 276.

4. S.m. și f. (Învechit, rar) Persoană care urmează (1) pe cineva; însoțitor. Goniți de viscol..., craiul și urmașii lui trecură peste podul râului Tagus. MOZAIICUL (1839), 363/4.

5. S.m. și f. (Învechit, rar) Persoană care se ține de ceva cu perseverență, care urmărește ceva cu tot dinadinsul. V. u r m ă r i t o r (3). Tot omul pătimaș, La cele ce el poștește, De-a pururea e urmaș. CONACHI, P. 14.

6. S.m. pl. (Regional) Pereche de boi înjugată după înaintași; boi rotași (Băița - Beiuș). Cf. A I 35.

7. S.n. (Regional) Rachiul de calitate inferioară, cu un procent redus de alcool, care se scurge din alambic la

sfârșitul distilării; (regional) posleț (1) (Priponești - Bârlad). Cf. ALIL 1976, 124.

- Pl.: *urmași, -e*.

- Urmă + suf. -*as*.

URMÁT s.n. (Învechit) Faptul de a urma¹ (8); consecință, rezultat, urmare (2). *Am vorbit acolo... despre silințele ce se văd aici ținute tot la lucruri ușoare, despre urmatul acestor silințe, care este o spoitură din afară.* BARIȚ, I, 218.

- V. *urma*¹.

URMÁTIC, -Ă adj. (Regional) Care vine la sfârșit, după alții, care este cel din urmă; ultim. *Sămânță urmatică se zice de aceea ce se culege de la o floare care a produs-o pentru a doua sau a treia oară, și care nu e reputată a fi așa bună ca cea dintâi.* BARONZI, L. 123, ♦ (Prin Olt.; despre copiii) Care este ultimul născut, care este cel mai mic dintre copiii; mezin. Cf. CADE, CIAUȘANU, v. 208. ♦ (Prin Olt.; despre oi) Care rămâne în urma turmei. Cf. NALR - O IV h 807.

- Pl.: *urmatici, -ce*.

- Urmă + suf. -*atic*.

URMÁZ subst. (Prin sud-vestul Munt.; cu sens neprecizat) *D-o fi vrun viteaz, Să iasă la urmaz, Să nu-mi facă necaz.* MAT. FOLK. 188.

- Etimologia necunoscută.

URMĂ s.f. 1. Semn lăsat de cineva sau de ceva pe locul unde a stat, a trecut etc.; semn lăsat de piciorul unui om sau al unui animal pe locul pe unde a călcat sau unde a stat. *În mare-su cașile tale și cărarile tale întru ape multe și urmele tale nu se cunosc.* PSALT. HUR. 66/9, cf. PSALT. 154, CORESI, ps. 206/2. *Arată ei și o urmă de om... zicu că iaste de doi coși de mare.* HERODOT², 217, cf. LEX. MARS. 216. *Ajunseră la un loc unde să vedea urme de om, după care s-au și îndreptat de au mers la o peșteră.* MINEIUL (1776), 137¹/25, cf. MOLNAR, D. 92/22, DRLU. *Văz multe urme de dobitoace care au intrat.* GOLEȘCU, s. 199. *Abia lăsa urme pe nisip.* PLEȘOIANU, T. IV, 56/19. *Șacalul descopere urmele prăzii, o mână în ghearele leului, care o sugrumă.* HELIADA, L. B. I, 228/22. *Au văzut... urme în năsip de unul sau mai mulți oameni.* DRĂGHICI, R. 155/26. *Am băgat de seamă urmele unei cămile.* MOZAIICUL (1838), 142/23. *Pe-aici a trecut cerbul... Vezi urma, Toroipane?* ALECSANDRI, T. II, 70. *Pe această zăpadă ce se topește acum... n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, s. III, 41. *Nici în nisip vro urmă lăsar-a lor picioare.* EMINESCU, O. IV, 386. *Alerg în jos, alerg în sus: Am rătăcit și urme nu-s, Ori încotro m-aș duce!* IOSIF, PATR. 16. *Înotau prin zăpada mare..., până ajungeau în mijlocul uliții, unde tot mai erau urme.* AGÂRBICEANU, s. 224. *Urmele acestor pași erau întotdeauna șterse de ploaie.* M. ELIADE, C. 124. *Se găesc și câini care să le mișoare urma până la vizuine.* AL LUPULUI, P. G. 100. *Stoictea nu-și mai găsi urmele în pădure și se rătăci.* GALACTION, O. 48. *Doar pasul tău ușor în omăt strălucitor Lasă urme viorii.* TOPĂRCEANU, B. 7. *Pantofii înguști nu lasă decât urme mici de călcăie în nisipul umed.* CAZIMIR, GR. 36. *Scăpase vânatul,*

care-l amăgise încurcându-și urmele pe ponoare. VOICULESCU, P. I, 1, cf. DS. *Vineri în ziua, starostele Nechifor va impresura urmele, - după aceea noi vom intra cu vânătorii și câinii.* SADOVEANU, O. XIII, 481. *În piramidele egiptene s-au descoperit, după veacuri, urmele în nisip lăsate de... lucrători.* BLAGA, Z. 16. *Îmi aduc aminte urmele de bou din care am băut apa ploii în câmp.* STANCU, D. 24. *Deslușesc o urmă de vulpe spre prival.* V. ROM. august 1954, 91. *Când ai plecat, urma-ți vedeam pe zăpadă.* ISANOS, P. 222. *Iarna... se văd urme de Dihanii.* SORESCU, L. L. 117. *Urmele ce le lăsa [jederul] pe pământ sunt uneori cu întreruperi foarte mari.* VÂN. PES. februarie, 1964, 7. *Dolca... Câmpul de-alung apuca, Botul prin iarbă vârand, Urmele tot miroșind.* ALECSANDRI, P. P. 55. *Ajunse la o fântână Și văzând urme de fiară Aici toți descălecară.* POP., ap. GCR II, 313. *Acuma-i vremea de fugă Până sănt holdele-n pârgă; Unde calci Urmă nu faci, Unde zezi Nu te mai vezi!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 58. *Vânturi mari au aburat, Florile s-au scuturat Și urma s-au astrucat.* HODOȘ, P. P. 64. *Să te bată urmele, Ce le-am călcat șerile, Pe tină și pe zvântat, Așteptând pe lângă gard.* BIBICESCU, P. P. 50, cf. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 337, ALR II/I MN 46, 2 244, A I 35. *Să nu vîi pe la fântână Că-i face urmă prin tină.* FOLC. TRANSILV. II, 225. *La marginea poșului Văz urma papucului.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 465. *Vânatul când se vede, urma lui nu se mai caută.* ZANNE, P. IV, 682. *Urma de leu de departe se cunoaște.* ap. DDRF. *Calcă de două ori într-o urmă, se spune despre un om care merge alene sau care lucrează încet, fără spor.* Cf. ZANNE, P. II, 793. *Îi pute și urma, se spune despre un om foarte leneș.* id. ib. 684. *Parcă-i sănt urmele pe bani, se spune despre un om foarte leneș, care se codește să facă ceva.* Cf. CIAUȘANU, v. 208. *Acum își numără urmele (= se căiește că a scăpat prilejul).* PAMFILE, J. III, 96. *Într-o urmă de oaie Un pumn de buboacie (Usturoiul).* GOROVEI, C. 384. *O urmă de cal În un vârș de deal (Pălăria).* id. ib. 275. *Am un bou negru, Unde sare, urmă n-are, Unde paște, se cunoaște (Puricele).* SBIERA, P. 321. ♦ F i g. *Omul cel pușintel bun, cât poate își ascunde urmele sale.* ȚICHINDEAL, F. 41/10. *Sărut urma pasurilor tale, murii îi sărut, pe care au trecut umbra ta.* EMINESCU, P. L. 57. *Urma voastră, doamnă, v-o sărută.* CODREANU S. I, 109. *Când m-aplec să culeg un trifoi, Văd urma lui în țarină la noi.* ISANOS, v. 68. ♦ (În superstiții) *Urmă rea (sau slabă) = loc vrăjit despre care se crede că aduce boală, nenorocire.* *Parcă-n urmă rea dăduse.* ap. TDRG. *Își iau refugiul la diferite descânțețe și desfăcături, cugetând că poate bolnavul a călcat în vreă urmă rea.* MARIAN, I. 12. *Dacă cineva... a călcat într-o urmă rea, cu nimic nu se poate așa de ușor vindeca.* id. v. 140. *A dat în urmă slabă.* NALR - B I 152/96. ♦ L o c. a d v. (Prin Mold.) **(Tot) pe aceeași (sau aceea) urmă =** la fel, deopotrivă, în aceeași măsură. *Frumoasă era, gospodină era, harnică tot pe aceeași urmă.* MIRONESCU, s. 56. *Părinte! mie mi-i tare rău! - Și mie pe-aceea urmă! răspunse preutul.* SBIERA, P. 242. *Cum îi mâne sară, se pune [la pândă] cel mijlociu, dar tot pe-aceea urmă.* VASILIU, P. L. 60. (Învechit) **Pe toate urmele =** pretutindeni, peste tot. *Capete tăiate pre toate drumurile, droburi vărsate pre toate urmele, sângele curgând ca râul (a. 1798).* RET. ROM. 12. ♦ E x p r. **A se lua pe (sau în, după)**

urma (sau **după urmele**) (cuiva sau a ceva) sau **a lua urma** (cuiva sau a ceva) = a urmări (1) pe cineva sau ceva (pentru a-l prinde, a-l găsi etc.), a merge în căutarea cuiva sau a ceva. *Atuncia perșii... începură a să aduna dintru toate părțile... și acolo nu aflară pre ioni, și le luară urma.* HERODOT², 284. *Luându-ne pre urma ei [a unei ciute], sosâm la alte râpi și primejdii.* DOSOFTEI, v. s. octombrie 79¹/33. *M-am luat cât colea pe urma lor până la Cotnar.* NEGRUZZI, s. I, 171. *Iaca voinicii mei... am să le ieu urma toată seara, ca un prepelicar.* ALECSANDRI, T. 454. *Cucoșul... zboară de-acolo afară și iarăși se ia în urma trăsorei.* CREANGĂ, P. 65. *Când vrea, se face pasere măiastră, își arată coada, și iei urma dacă poți.* id. ib. 246. *I-am luat urma acasă, de acasă la cafenea.* CARAGIALE, O. VI, 209. *Vine într-o noapte, își dă foc și ... mai ia urma hoșului!* SĂM. III, 742. *Luă urma femeii ce se ferea și îi scăpă din mâini.* I. M. SADOVEANU, s. 153. *O vână de aur. Oamenii îi iau urma și n-o mai lasă, merg după ea.* BOGZA, A. Î. 173. *Băiatul s-a sculat și s-a luat pe urmele ei.* PĂRVESCU, C. 101. *Boldeicuța ce făcea? Urma sângelui că lua, Peste Mogoș că mi-ș da.* BALADE, III, 133, cf. ZANNE, P. II, 792. **A fi pe urma** (sau **pe urmele**) (cuiva) = a urmări (1) pe cineva, a fi gata să-l descopere, să-l găsească. Cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 171, CADE. *Am încetinit pasul..., aruncând o privire înapoi, ca nu cumva mama să fie pe urmele mele.* VLASIU, A. P. 24. (Rar) **A adulmea urmele** sau **a adulmea din urmă în urmă** = a căuta peste tot, a urmări (1) cu insistență pe cineva. *Cred că m-a ajuta Dumnezeu și mi-a da miros, să le adulmec din urmă în urmă.* SADOVEANU, O. X, 595. *Gazetarul i-a adulmecat urmele timp de câteva săptămâni.* ANANIA, R. 13. **A căuta urma** (cuiva) = a se strădui să găsească, a urmări (1) să descopere (pe cineva). *Va căuta Măria lui urma celora ce-au făcut acea pagubă* (a. 1600). DOC. Î. (XVI), 135. *N-ai nevoie să-i mai cauți urma departe, de vreme ce i-ai și găsit-o.* CARAGIALE, O. VI, 464. *Simeon Bărnovă și Tudor Șoimaru căutau, în țară străină, urma fetei Orheianului.* SADOVEANU, O. V, 583. **A goni** (sau **a lua**) (pe cineva) **după urmă** sau (regional) **de la urmă** = a urmări (1) fără oprire (pe cineva), a hărțui. *Este un strigoii ce te gonește după urmă cu o neobosită furie.* VOINESCU II, M. 18/18. *Omul... când nu e în starea normală, când e gonit după urmă, când îl obosește... foamea și setea... se gândește la arte?* GHICA, A. 787. *Oaia retrasă din turmă, Lupii o iau după urmă.* PANN, P. V. II, 157/11. *L-a urmărit pă zăpadă și l-a luat dă la urmă.* T. DIAL. M. I, 61. *L-a luat sărăcia după urmă Ca o oaie rătăcită din turmă.* ZANNE, P. V, 574. **A (se) ține (pe) urma** (sau **urmele**) (cuiva) = a urmări (1) pe cineva, a nu se lăsa de cineva, a nu lăsa pe cineva să-și scape din vedere. *Țiind el a ei urmă se îndreaptă pe cale și s-afundă-n desimea acei păduri vecine.* HELIADE, O. I, 311. *Tu vânezi cerbul din pădure, ... ții urma ciutei.* ODOBESCU, s. III, 97, cf. DDRF. *În fiecare zi puneam zenitul la încercare, dacă se mai ține pe urmele mele sau nu.* BLAGA, H. 26. **A ține din urmă** (pe cineva) = a supraveghea pe cineva, a nu-l scăpa din vedere. Cf. ZANNE, P. II, 793. **A călca urma** sau **a călca în** (ori **pe urmele**) (cuiva) = a porni în urmărirea cuiva, a merge în căutarea cuiva. *Aolică, lică, lică, lică! De n-ai fi fărme-cătoare Nu m-ai abate din cale Să calc pe urmele tale.*

ALECSANDRI, P. P. 277. *Pe surul că s-aronca Urma lui Codrean călca.* FOLC. MOLD. I, 77, cf. ZANNE, P. II, 792. (Învechit) **A-i umbla** (cuiva) **în urmă** = a urmări (1) asiduu pe cineva, a nu-l pierde din vedere. *El deacă întră în casă nu s-au rădzământ nice la o odihnă... atunce pomenitul Ioan, ce-i îmbla în urmă, mearsă... de-i întră în casă.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 133¹/12. **A fi tot în urmele** (cuiva) sau **lipit de urmele** (cuiva) = a fi mereu în preajma cuiva, a nu slăbi pe cineva, a se ține după cineva. *De când a început a slăbi rău, era tot în urmele mele. Nimic nu-i mai plăcea.* AGĂRBICEANU, S. 112. *Baruțu dorește o viață ilegală... fără ochiul, ca un scai, al măicuții, lipit de urmele lui.* ARGHEZI, S. VII, 175. **A (nu) ști (de) urma** (cuiva) sau **a nu i se ști de urmă** (cuiva) = a (nu) ști unde se află cineva. *Ascultați-mă, hatmanul Mihu știe de urma lui Crasneș și a lui Cosma.* DELAVRANCEA, O. II, 237, cf. TDRG. *Sunteți fugari de nu vi se știe urma.* CAMIL PETRESCU, O. II, 11. *Vestea că feciorii lui s-au mutat..., fără să li se știe de urmă, îi căzu lui Teacă, ca o lovitură de măciucă.* MIRONESCU, S. 190. *A luat lumea în cap, de nu i se mai știe de urmă.* SNOAVA, III, 566. **A (nu) (mai) da de** (ori, învechit, **în**) **urma** (cuiva sau a ceva) sau **a (nu) găsi** (ori **a prinde, a afla** etc.) (**de**) **urma** sau **a (nu)-i da de** (învechit, **în**) **urmă, a da de o urmă** (a cuiva sau a ceva) = a (nu) descoperi pe cineva sau ceva, a (nu) afla unde se găsește sau pe unde a trecut cineva, a găsi un indiciu, un semn care să conducă sau să ajute la o descoperire, a da de un fir conducător. *Până acum fu cu neputință să dea în urma tâlharilor.* GT (1838), 48²/37. *Vânătorii... dau de urma vreunui elefant singuratic.* IC. LUM. (1840), 47²/15. *După cum mă însărcinezi, m-am dus la Agenție ca să dau în urma plicurilor cu gazetele Craiovei* (a. 1844). BARIȚ, I, 43. *Te căutam de câteva zile, și nu putem să-ți dăm în urmă.* ARICESCU, P. E. 29/11. *Îi pierdea din vedere și nimeni nu putea să le dea de urmă.* NEGRUZZI, S. I, 106. *Cum ați plecat de la noi, a pribegit din sat și nimeni nu i-a mai dat de urmă.* GANE, N. III, 50. *Sacul cu lire de la paharnicul Iordache..., de nu i s-a mai dat de urmă... se află acuma pus bine.* CARAGIALE, O. II, 234. *Să se ducă... și, mai ales, Lică să nu-i poată da de urmă.* SLAVICI, O. I, 192. *Lupul începu a alerga cu nasul în vânt... până îi dete de urmă.* ISPIRESCU, L. 345. *Gândeau adecă feciorii în capul lor să le poată găsi urma, de cumva fetele n-or mai întoarce la șezătoare.* MARIAN, S. R. II, 50. *Să ne poștească, dacă ne dă de urmă, din partea lui la prânz.* M. I. CARAGIALE, C. 98. *Numai acum, în nevoie, le-au descoperit urma.* C. PETRESCU, Î. I, 208. *Dar n-am dat băieților de urmă.* BRĂESCU, O. A. II, 98. *Am umblat, am răsfiat, Urma ei de am aflat.* PILLAT, P. 250. *I s-a dat de urmă, aflându-se și că și-a însușit diferiți bani.* PUȘCARIU, M. 88, cf. SCRIBAN, D. *Ați dat de urmele lui Filip?* CĂLINESCU, S. 738. *Ai dat de urma feciorului?* STANCU, R. A. IV, 7. *Banda mi s-a subtilizat nocturn... și nu i-am mai putut da de urmă.* ANANIA, R. 9. *Al nostru tânăr împărat De urma unei fiare a dat.* TEODORESCU, P. P. 163. *Cât l-am cătat dar n-am putut da de urma lui până-n ziua de astăzi.* SEVASTOS, P. 98. *A trebuit să afle de urma mea stărița și m-a alungat de acolo.* FURTUNĂ, V. 83. **A da cu mâna de urma cuiva** v. d a. **A (i se) pierde** (cuiva) **urma** (sau **urmele**) ori **a-și pierde** (sau **a-și șterge**)

(cineva) **urma** (sau **urmele**) = a nu mai avea nici o știre despre cineva, a nu mai putea fi găsit, a dispărea, a se face nevăzut; a pleca în lumea largă. V. și **piere** de (III 2). *Pierde-ți urma de pân locurile acestea, de îți este voia să trăiești și tu și noi.* GORJAN, H. I, 107/25. *Hai ș-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele Și nu ne-or ști de nume.* EMINESCU, O. I, 176. *Mă azvârl peste gard... și-mi pierd urma.* CREANGĂ, A. 50. *Lara... plecaser-n lumea mare, Și urma-i se pierduse.* MACEDONSKI, O. I, 258. *Se făcu nevăzut, împreună cu alt frate... li se pierduse urma.* IORGA, L. I, 332. *Și se duce tot cântând Ca să-și piardă urma.* IOSIF, P. 51. *Biruit de dragostea neînfrănată a singurătății, îmi șterg urma dintre oameni.* HOGAȘ, M. N. 63. *Casieri necinstiți... căutau să-și piardă urma.* BRĂESCU, O. A. II, 132. *Aceste cinci locașuri de rugăciune... vor fi fost înghițite... de curgerea vremii însăși, pierzându-li-se și urma și amintirea.* PAVLESCU, E. 413. *În evul mediu, iobagii fugiți de pe moșia stăpânului își schimbau adesea numele, ca să li se piardă urma.* GRAUR, N. P. 105. *Mută-ți rădăcina Și-ți pierde urma!* MARIAN, D. 310. *Să ne pierdem urmili, Să ne plângă fetili.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 439. *A plecat singur în lume... numai ca să-și piardă urma și să scape de belele.* SNOAVA, IV, 377. **A(-i) pierde urma** (cuiva sau la ceva) = a nu mai ști unde a dispărut, unde se află cineva sau ceva. V. și **piere** de. *El socotind că de tot i-au pierdut urma, au început să mănânce frunză.* GOLESCU, S. 194. *De la o vreme dracul pierde urma iepurelui.* CREANGĂ, P. 51. *Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma!* CARAGIALE, O. II, 14. *Fură cuprinși de o spaimă fără margini când pierdură urma lui Simion.* CAMIL PETRESCU, O. II, 99. *Șosiră și cei de la împărăție care-l urmărea până aici, unde-i pierduse urma.* SEVASTOS, P. 107. *I-am pierdut urma și să te duci duluşă.* Com. din PIATRA NEAMȚ. (Regional) **A-și pierde** (sau **a-și uita**) **din urmă** = a se duce departe, a se înstrăina, a se face pierdut, a nu mai da semne de viață. *Ce-ai cătat în lume? Ț-ai pierdut din urmă!* BALADE, I, 444, cf. CIAUȘANU, GL., UDRESCU, GL. (Regional) **A-i tăia** (cuiva) **urma** = a înlătura pe cineva, a scăpa de cineva. Cf. ZANNE, P. II, 793. **A merge** (sau **a călca**, **a umbla**, **a se duce** etc.) **pe** (sau **în**, **după**) **urma** (ori **urmele**) (cuiva sau a ceva), (învechit) **a merge** (sau **a umbla**) **după urmă** sau **a urma urma** (cuiva) ori (construit cu dativul) **a urma** sau **a slădi urmelor** (cuiva) = a avea calitățile, defectele, comportarea (bună sau rea) a cuiva, a semăna cu cineva (în comportare), a imita pe cineva; a se conduce după..., a se conforma cu...; a continua activitatea cuiva (în același fel). *H[risto]s chinui după noi, voao lăsă obrazu, cum se slediți urmelor lui.* COD. VOR.² 75¹/14. *După urma lui Hristos cine va merge, cunună va dobândi.* CORESI, EV. 71. *Aceasta zice: îmblă după urma vieții mele și pasă pre urma învățaturiei mele.* id. ib. 293. *Iaste datoriu tot omul... să urmeze urma acestora d[u]mn[e]zăiești învățători (a.1632).* GCR I, 77/17. *Ioan Vasilie Voievoda... urmând urma celor buni și înțelepți domni [au făcut pravila].* PRAV. [prefață] V. *Lăsând noao pildă ca să meargem pre urma lui.* N. TEST. (1648), 183¹/28. *Într-alt loc grăiaște H[risto]s: carele nu va lua crucea sa și să vie în urma mea nu iaste destoinic de mine.* CHEIA ÎN. 50¹/8. *Nu vor să îmble*

în urma lor, nice nu vor să facă faptele ceale lăudate ale lor. ZOBA, S. 119. *Ca moimița omului, așe eu urmele lui Iliodor... călcând, mijlocul istorii la început și începutul la mijloc... să stea am făcut.* CANTEMIR, I. I. I, 4. *Cel ce ai strălucit d[u]mnezeiaște cu darul lui și urmelor lui ai urmat.* MINEIUL (1776), 107²/30. *De aici înainte Bogdan cel Chior, pășind în urmele tătâni-seu, veni și el cu o puternică armată..., și se întoarse încărcat de pradă.* HASDEU, I. V. 201. *Pe-a lor urme luminoase voi asemene mergéți.* EMINESCU, O. I, 35. *Sunt unul din aceia ce viu în urma ta, Pe calea netezită și-ncearcă a cânta.* EFTIMIU, Î. 172. *Trecură în mâinile elevilor din clasa a III-a, ce le călcau pe urmă.* BRĂESCU, O. A. II, 92. *Merg de cele mai multe ori... pe dumnezeieștile urme ale lui Augustin.* NEGULESCU, F. R. 174. *Luase urmele lui taică-său... și băuse tot ce rămăsese nebăut de bătrân.* DEMETRIUS, A. 225, cf. CIAUȘANU, V. 208, ZANNE, P. II, 792, IV, 660. (Învechit) **A umbla într-o urmă** = a urma (2) aceeași învățătură, aceeași credință, a se conforma cu... *Dară noi n-am îmblat întru un d[u]h? Dară n-am îmblat noi întru o urmă?* CORESI, L. 384/11. (Regional) **A călca din urmă în urmă** = a) a merge, a păși în același fel cu cel din față. *Soldații... calcă din urmă în urmă Parcă sânt făcuți di-o mumă.* MAT. FOLK. I 262; b) a imita îndeaproape pe un om de merit. Cf. UDRESCU, GL.; c) a face orice pentru a obține ceva *De-ai călca din urmă-n urmă, Din străin nu-i face mumă!* JARNÍK - BĂRSEANU, D. 203. *Și-am călcat din piatră-n piatră Să-mi fac din striiori tată Și-am călcat din urmă-n urmă Să-mi fac din striiori mumă.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 401. (Regional) **A călca într-o urmă** = a merge, a păși unul după altul. *Oi, feciorași drăguți mie... Într-o urmă să călcați, Să dați năvală de tot.* BALADE, II, 419. (Regional) **A-i călca** (cuiva) **în urmă** = a asculta întocmai (pe cineva), a nu-i ieși din cuvânt. Cf. CIAUȘANU, V. 208. (Învechit) **A trage** (sau **a întoarce**) (pe cineva) **pre urma sa** = a câștiga pe cineva ca adept la credința sa. *Scula-se-voru bărbați cei ce voru grăi rezvretitu, cumu să tragă ucenici pre urma sa.* COD. VOR.² 11¹/4. *Și întoarse mulți oameni pre urma sa.* CORESI, L. 21/21. *Și dentru voi înșivă scula-se-vor bărbați grăind răzvritit, cum să-și tragă ucenici pre urmă-și.* id. ib. 98/13. (Regional) **A ajunge urma** (cuiva) = a deveni ca cineva, a avea parte de soarta cuiva. *Foaie verde de dudău, Nu știu, Doamne, locu-i rău, ... Ori mi-am răs de cineva Și azi i-am ajuns urma!* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 408. *Cine-o făcut cătânia Să-l mănânce sărăcia!... La dușmani să fie slugă, urma mea să mi-o ajungă!* CAF X₂, 340. (Regional) **A nu face urmă** = a nu se urni din loc, a nu se clinti, a sta pe loc. Cf. CIAUȘANU, GL. (Regional) **A plânge urma** (sau **urmele**) (cuiva) = a simți lipsa cuiva, a dori pe cineva; a regreta plecarea sau dispariția cuiva. *Și să plângi urmele mele Ca pe surorile tele.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 557, cf. 540, UDRESCU, GL. (Regional) **A lua** (cuiva) **din urmă** sau (rar) **a lua urma** (cuiva) = a lua cuiva țărână din urma piciorului pentru a-l vrăji, a-l fermeca. *Mă!... că rău mi-a mai mers astăzi! Ce zi pocită! Se vede că mi-a luat cineva din urmă!* CREANGĂ, P. 47. *Nimic, neico, n-am făcut, Să te țin io om pierdut, Numai urma ț-am luat-o, În grădin-am aruncat-o.* HODOȘ, P. P. 64. *Desfă, mândră, ce-ai făcut, Când pe mine m-ai plăcut... Că din*

urmă m-ai luat, Păr din cap m-ai retezat. EPURE, P. 44. Ce mi-ai făcut de mi-ești dragă? Ori din urmă m-ai luat, ori din păr mi-ai retezat. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 312. În două forme s-aduce omu. Trabă să iai din urma omului lutu, să hierbi la foc, ... să-l străgi noaptea pe nume. ARH. FOLK. I, 210, cf. CAF II, 309. Stai locului, băiete, că nu fi-o fi luat cineva din urmă! Stămpără-te! UDRESCU, GL. (Regional) **A sări urma** (cuiva) în ciomag = a se feri din calea cuiva, a ocoli pe cineva, a evita (un om nesuferit, rău). Știa el că împăratul este din ăia, căroro să le sai urma-n ciomag și că zadarnic s-ar mai ruga de o inimă așa împietrită. RĂDULESCU-CODIN, I. 127. Să fii minte, băiete, vorba asta: neamul rău să-i sai urma-n ciomag. UDRESCU, GL. (Popular) **A duce** (sau **a mâna, a goni** etc.) **urma** = (despre câini) a adulmea, a simți (2), a mirosi locul pe unde a trecut vânatul și a porni după el. Cf. ALR I 1 215. (Învechit) **A lua urma** = a urma (2) un drum, o cărare. Nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu știia încâtro vor merge, în toate părțile rățăciia. URECHE, L. 85. ♦ (În credințe populare) Țărâna luată din urma (1) cuiva. Când se zidește o mânăstire, o casă, un pod, etc. e bine să se puie în temelie un animal tânăr, ori urmă de om..., căci numai așa lucrul ce se va face va avea trăinicie. PAMFILE, DUȘM. 249. ♦ Talpa piciorului. Sfinți pământul cu urmele sale îmblând spre el. CORESI, EV. 464. Tot locul carele va călca urma piciorului vostru voao va fi. BIBLIA (1688), 134²/30. Ca pre uscat umblând Israil cu urmele prin adânc, pre gonaciul faraon văzându-l înecat, au strigat. MINEIUL (1776), 156^v/4. ♦ L o c. a d v. (Învechit) **Din urmă până la creștet** = de jos până sus, peste tot corpul, în întregime, din talpă la creștet. Să te bată D[o]mnul cu rană rea preste genuchi și preste pulpi... den urma picioarelor tale până la creștetul tău. BIBLIA (1688), 146²/34. ♦ (Învechit) **Pas² (1)**. Lărgit-ai urmele suptu menre. PSALT. HUR. 13²/25. Dereptatea într-însu înrainte merge și pure în cale urmele (p a și i D) sale. PSALT. 176. Leagea Dzeului lui întru înrema lui și nu împiadică-se urmele (p a și i D) lui. ib. 70. Sfârșaste călcăturile meale în cărările tale să nu se leagăne urmele meale. CORESI, PS. 33/13. Săvârșaste urmele meale întru cărările tale (a. 1680). GCR I, 247/4. Nici zece urme nu trăpădasem, D-unde trăsura în foc lăsasem. I. VĂCĂRESCUL, P. 332/5. Trei urme fac înainte și șase-ndărăpt pășesc. PANN, E. I, 96/14. (F i g.) Urmele meale îndereaptă pre cuvântul tău. PSALT HUR. 108²/2, cf. PSALT. 263. ♦ (Învechit) Măsură de lungime egală cu a șasea parte dintr-un stânjun; picior (IV 1), talpă (I 1). Cel puțin de 8 urme de afund (a. 1790). IORGA, S. D. XII, 112. Crucea este înaltă de 17 picioare sau urme matematicesti. ȘINCAI, HR. III, 134/31. [Corabia] are lungime de 152 urme și o lățime de 15. AR (1829), 144¹/31. Întru tot mărirea trupului omenesc mai mare estă de 8, iară cea mai mică de 3 urme. ANTROP. 6/1. Așe sânt obeliscurile,... înalte de la 50 până la 180 urme. SĂULESCU, HR. I, 6/16. Edificiul întreg are... un vestibul de șizeci de urme. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 44. Un păhar de o jumătate de urmă de înalt. BĂRAC, ap. TDRG. Vor apăra din toate puterile lor podul cel lung de 380 urme și coperit de preste Olt. BARIȚIU, P. A. II, 479, cf. I, 273. Lăstariul acestui polip de corale e până la o urmă de lung, crenguros. F (1870), 140.

2. Semn lăsat prin atingerea, apăsarea, lovirea unor ființe sau a unor obiecte. [Era] ca o statuă antică, având înaintea acestei... avantagiul vieței, acea peliță caldă, dulce, netedă, care lăsa urme dac-o atingeai. EMINESCU, P. L. 100. Descoperindu-și umerii... i-a arătat urmele umflăturilor. CARAGIALE, O. II, 277. Își pierdea lesne cumpătul și-i lăsa urme vinete pe brațe. SLAVICI, O. I, 122. I se văd urmele degetelor pe oglindă. CADE. Erau niște vânătași și niște urme sângerânde de ciomag. BOGZA, A. I. 534. Pe gât se vedeau, negre, urmele mâinilor. STANCU, D. 80. Nu mai găsim urme de leziuni. PARHON, O. A. I, 64. Pe spatetele său se zăreau urmele rele ale altor lovituri. BARBU, PRINC. 57. Avea pe față și urmele unei tumefieri, poate se lovise în cădere. V. ROM. ianuarie 1969, 38. ♦ Dungă îngustă și continuă lăsată pe pământ, pe zăpadă, pe iarbă etc. de un obiect târât sau tras ori de curgerea unui lichid, de grăunțe vărsate, de cenușă etc.; dără. Niște urme de car... arată că niscaiva călători au fost nevoiți să urce carul cu vitele și să treacă. PELIMON, I. 18/16. O barcă nezărită Trecu ca visul negru pe-o frunte adormită, Lăsând o urmă lungă pe-adâncul umed plai. ALECSANDRI, P. I, 238. Caii scutură prin aer sunătoarele lor salbe Răpind sania ușoară care lasă urme albe. id. ib. III, 15. Urmele caretei fu pentru dânsul ca zgomotul ce-l face fierul ghilotinei când cade și taie capul condamnatului. GRANDEA, S. 339. Pe pașiștea verde,... două urme de-un lemn care-a fost târât, păreau dungi lucioase trase cu o unghie uriașă pe-o catifea fină. C. PETRESCU, I. II, 16. A tras în plin și urmele de sânge au arătat a porni departe, afară din sat. POPA, B. 113. Pe urmele de care ce-au dus sacii plini pe lan, o găină albă a-nceput să scurme. D. BOTEZ, P. O. 26., cf. DS. S-au luat amândoi pe urma cea de cenușă îndărăpt... până ce au ajuns... acasă. SBIERA, P. 170. Fetia și umplu șurful de cenușă tot și presără pe cale, până-n pădure.... Ei dau de cenușă și se iau tot pe urma cenușii. RETEGANUL, P. I, 44. Urmă = dăra de fân ce rămâne în urma căpițelor când se cară (duc) la stog. Com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, cf. ALR I 814. (Prin analogie) Unele [stele] cădeau de-a lungul ceriului, lăsând o urmă argintie după dânsule. ALECSANDRI, O. P. 283. Pe plaiurile cerului cade o stea care trage după dânsa o urmă de foc adâncă. D. ZAMFIRESCU, O. V, 82. ♦ C o m p u s: (regional) **urma-țiganului** = calea lactec. Cf. CL 1970, 66, cf. 67, ALR I 1 226/51. ♦ (Regional) Cărare făcută în lanul de grâu prin călcarea spicelor pentru a-l împărți în porțiuni ce vor fi date pentru lucru diferiților secerători. [La seceriș se fac] pe lângă urma, dâlma sau dăra (călcarea firelor cu piciorul) încă și niște momâi. PAMFILE, A. R. 119.

3. Semn sau indiciu despre existența sau trecerea unei ființe, a unui fenomen al naturii, a unui proces afectiv, spiritual, cultural; semn rămas din ceva, rest (1), rămășiță¹ (1), reminiscență; vestigiu. Ascanie... pentru ca mai vărtos urmele să-ș întemeiaze, au zidit cetatea ce-i zicea Alba Lungă. CANTEMIR, HR. 96, cf. ANON. CAR. Săgeata ce iute trece... nici o urmă lasă pe unde trece. I. GOLESCU, ap. CADE, cf. DRLU. Urmă păsărilor în aer și despicarea valurilor mării nu se șterg mai curând decât cugetarea morții în inima omului. MARCOVICI, C. 32/6. Nici o urmă nu se află de acei hoji. GT (1839), 6²/1. Se uita în oglindă și vedea ce urme a lăsat durerea pe

obrazul ei. MOZAIKUL (1839), 591/25. O parte trecu repede în Tracia spre a detrona pe Baiazet fără a lăsa urme pe unde a trecut. F. AARON, I, 1, 179/12. Toate aceste nații au lăsat urme de a lor petrecere pe aici. IST. M. XIV/3. Cărări vezi pe petre roase? Urme de om înseamnă. CONACHI, P. 114. [Goșii] în lunga petrecere a lor în Dacia, lăsară multe urme și obiceiuri între români. BĂLCESCU, M. V. 9. Urma omului nu se zărește nicăieri; singurătatea, pustiul domnesc. ODOBESCU, S. I, 23. O buhă care, țipând a jele, Bântuie urma unui mormânt. EMINESCU, O. I, 26. Să nu rămâie viță și urmă de Troada. id. ib. IV, 367. În zidurile caselor vechi se cunosc și azi urmele bombelor. VLAHUȚĂ, R. P. 15. Ce urmă lasă șoimii-n zbor? Ce urmă peștii-n apa lor? COȘBUC, P. I, 149. Răpăitul ploaii... spăla urmele iernei. SANDU-ALDEA, A. M. 103. Lăsasem demult îndărătul meu orice urmă de viață omenească. HOGAȘ, M. N. 157. Urmele vieții lor... constituie documente indubitabile. PÂRVAN, G. 5. Găsea la ei urmele unui patriarhat biblic. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 225. Se va șterge pentru vecie orice urmă de artă de pe fața pământului. NAUM, IST. ART. 20. La Roma... în fiecare piatră vede o urmă a gloriei străbune. LOVINESCU, S. I, 308. Caut în acele caiete orice urmă care să mi-o poată evoca pe Maitreyi. M. ELIADE, M. 17. Mă uitam în tăcere la fața lui aspră pe care vijelii de patimi își lăseseră urmele. SADOVEANU, O. I, 136. De sub straturile de lavă au fost scose multe urme ale orașului înfloritor. PUȘCARIU, D. V. 102. Urmele unei crime. SCRIBAN, D. Urme fosile de picături de ploaie. CANTUNIARI, L. M. 141. Nu înseamnă că Eminescu era dator neapărat să lase o urmă din ceea ce citise. CĂLINESCU, O. XII, 480. În gheța unui râu-se pot observa urmele valurilor vii și mișcătoare. BLAGA, Z. 18. Deși fără dată și fără autor nominal, folclorul poartă urmele timpului în care a luat naștere. BENIUC, P. 13. Se ivi... o sexagenară... cu vădite urme de frumusețe. VINEA, L. II, 306. Nu vom întâlni decât amintirea incertă a Atlantidei, care, chiar dacă a fost un continent, n-a lăsat urme, ci numai taină. TUDORAN, O. 279. Pe șindrila neagră ploile își lăseseră urmele lor necruțătoare. BARBU, PRINC. 67. Diftongii se reduc aproape fără să lase urme. IST. L. ROM. I, 27. Rareori în conglomerate se intercalează stânci de calcare cu urme de lamelibranhiate. GEOLOGIA, 114. Se mai găsesc acolo urmele unui pod pe care l-a construit Pompei. V. ROM. septembrie 1970, 22. Urme ale culturii materiale dacice au fost observate mai înainte, la Vărădia. IVĂNESCU, I. L. R. 63. Urmele romanității orientale nu s-au șters. MAGAZIN IST. nr. 1, 1990, 15. Arde-te-ar focul cetate! Pe trei părți cu lemne verzi, Nici urma să nu-ți mai vezi. JARNÍK - BĂRSEANU, P. 313. ♠ (Învechit, rar; calc după magh. ember nyom) Urmă de om = generație. Iară ei trecând 4 urme de om, iarăși aceea vor veni. PO 51/19. ♠ L o c. a d v. Fără (de) urmă (sau urme) = pe de-a-ntregul, cu totul. Să simt că de suflarea-și suflarea mea se curmă și-n stingerea eternă dispar fără de urmă! EMINESCU, O. I, 116. Câți pieiră fără de urmă copleșiți de năvălirea Asiei. COȘBUC, P. II, 75. Tot ce era de lemn se mistuia fără urmă. PÂRVAN, G. 141. Dar, neputând să beie, pieri fără de urme. PILLAT, P. 16. Nenumăratele lui forme... s-au stins încetul cu încetul și au dispărut fără urmă. NEGULESCU, F. R. 272.

Au apărut și au pierit fără urmă alți originali, prin București. ARGHEZI, B. 79. Dacul vrea să poată să moară, să dispară fără urmă în stingerea eternă. CĂLINESCU, O. XII, 56. Ne-or îngropa probabil fără urmă Dărâmăturile Istoriei. BENIUC, v. 32. ♠ (Urmă de determinare introduse prin prep. „de” care arată felul) Parte, cantitate etc. (foarte) mică, abia perceptibilă din ceva. Îmi vei mai păstra, poate, o urmă de amor! ALEXANDRESCU, O. I, 146. Piere-n spațiu urma de vânt. BOLINTINEANU, O. 95. Dese sunt urmele de optimism în poeziile în cari contemplează natura. CHENDI, S. II, 39. Erau într-adevăr numai urme de scrum, pe coate, pe piept, pe mâneci. C. PETRESCU, I. I, 19. Toate arseseră, lăsând în el o urmă de venin, - foarte puțin. SADOVEANU, O. IX, 167. Numai cele tinere de tot mai au o urmă de cochetărie. BOGZA, A. I. 66. Gestul avea în el și o urmă de îngâmfare. TUDORAN, O. 33. Pe fața femeii trecu o urmă de durere auzind plânsul de afară al copilului. PREDĂ, M. 26. Dacă se adaugă urme de sulfat feros... se obține o culoare frumoasă. CHIM. AN. CALIT. 209. ♠ L o c. a d v. Nici (o) urmă de... (sau din...) sau urmă de... = nici un pic de..., câtuși de puțin, deloc, defel. Păgânii așa fac și tâlharii și camatnicii... (ce se zice, împreună toți, carii nici o urmă de bunătăți au). CORESI, EV. 340. Acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede. NEGRUZZI, S. I, 191. Pe nicăirea urmă de vină nu s-arată. CARAGIALE, O. VI, 322. Nu putu descoperi nici o urmă de batjocură în fața lui. AGĂRBICEANU, A. 118. Nu mai avea urmă de măsea sau dinte în gură. id. s. 215. Nu mai e nici o urmă de la forma mai veche a pers. II singular. PUȘCARIU, C. S. 66. Nicăieri nici o urmă de plictis. ARGHEZI, S. VIII, 32. Nici o urmă de sangvinitate în această fantomă deplin spiritualizată. RALEA, S. T. III, 257. Nici urmă de zăpadă pe câmpuri. STANCU, D. 120. Nici urmă din magnetismul și hipnoza de adineauri! VINEA, L. I, 150. Nici urmă de vânt nu mai clatină Creanga pustie a toamnei de platină. HOREA, C. 84. Nici urmă de... = nimeni, nici unul, nici țipenie, nici picior de... (v. p i c i o r I I). Ca un zmeu m-oi răpezi Și nici urmă-a rămânea De tătari în țara mea! ALECSANDRI, P. P. 170. Fără urmă (de...) = fără nici un pic (de...). C-am picat în negru loc Chiar cum pică lemnu-n foc, Fără urmă de noroc! JARNÍK - BĂRSEANU, D. 179. ♠ F i g. Impresie, întipărire, imagine lăsată în mintea, în amintirea cuiva. Dusu-s-a, urma lui peri, pare că nici stătuse. I. VĂCĂRESCUL, P. 150/6. Sânt urme prețioase, sânt scumpe suvenire. Ce-n suflet tipărite, ca el au nemurire. ALECSANDRI, P. I, 125. Totuna-i dacă astăzi sau mâne o să mor, Când voi să-mi piară urma în mintea tuturor. EMINESCU, O. I, 127. Plâng mult și urma rămâne neștersă în inima mea. id. P. L. 90. Strofele predestinate Urme multe să nu lase. MACEDONSKI, O. I, 128. Urma-ți fi-va cunoscută pe-unde ți-ai purtat scântea. VLAHUȚĂ, S. A. I, 17. Și-n sufletu-mi port urmele-i săpate. CODREANU, S. I, 130, cf. ȘĂINEANU, D. U. Această întâmplare n-a lăsat nici o urmă în amintirea mea. ap. CADE. Nu afară, în mine sunt urmele copilăriei. BENIUC, v. 25. Urmele de neșters pe care le-au lăsat natura, oamenii,... în sufletul său fraged de copil. V. ROM. septembrie 1970, 138. ♠ (Regional; în sintagma) Urme de opinci = bucăți de piele, din care se croiește câte o pereche de opinci (Peșteana - Târgu Jiu). GL. OLT.

4. (Învechit) Urmare (2), consecință, rezultat, efect. *Eu, un păcătos și mai neînțelegătoriu de toți, râvnind urma învățaturii... m-am apucat de am scos această cinstită carte* (a. 1632). GCR I, 79/4. *Și cum să-ndrăznească la o așa faptă Cu totu-mpotrivă și neînțeleaptă! Nu gândește urma, nu gândește râul.* PANN, P. V. I, 57/17. *Nu judecă urma, iasă unde o ieși.* id. ib. 68/24, cf. POLIZU. *Cam acestea sunt urmele activității „Societății filosoficești din mare principatul Ardealului”.* CHENDI, S. I, 23, cf. TDRG. ◆ **L o c. p r e p. (De) pe** (sau **după**) **urma** (cuiva sau a ceva) = a) din cauza cuiva sau a ceva, din pricina cuiva sau a ceva, drept consecință, ca urmare, ca rezultat a ceva. *Nici se va cunoaște pre urma lor stricăciune.* MUSTE, LÊT. III, 18/12. *Să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină dupe urma cuvintelor mele.* ODOBESCU, S. III, 11. *Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta?* CREANGĂ, A. 50. *Numai eu știu ce a tras pielea mea după urma lui.* CARAGIALE, O. II, 276. *Pe urma noastră nici un rău nu poate să te ajungă.* SLAVICI, O. II, 220. *Ai suferit atâtea neazuri după urma acestui pom.* ISPIRESCU, L. 82. *Mă, săracu, ce-a mai îndurat de pe urma ăstora!* PREDĂ, D. 126. *Structura limbii latine nu a suferit modificări de pe urma aportului lexical mediteranean.* IST. L. ROM. I, 39. *A avut de profitat de pe urma creării fonologiei, pentru a diferenția variantele de invariante.* T. LING. GEN. 90; b) datorită cuiva sau a ceva, mulțumită cuiva sau a ceva. *Țăranii stau bine de pe urma vinului pe care-l petrec în județele Argeș și Muscel.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Unde era boierul blajin... de pe urma căruia ziceau bodaprostie toți?* SANDU-ALDEA, D. N. 28. *Toți comandanții mei s-au făcut generali de pe urma mea.* BRĂESCU, V. 122. *Nu căpăta... nimic de pe urma pieselor sale.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Cât vezi cu ochii, păduri. Oamenii trăiau de pe urma lor.* BOGZA, A. I. 601. *O să câștigi destul de pe urma mea.* H. LOVINESCU, T. 145. *Orașul trăiește de pe urma pescuitului și a vapoarelor.* TUDORAN, O. 159. *Golea, mare, de-mi scăpa, După urma mâni-sa, Mai ședea Ce mai ședea, O feată că-și alegea.* TEODORESCU, P. P. 588. *Nu putuse câștiga nimic de pe urma străinului.* SNOAVA, III, 738; c) rămas, dobândit, obținut de la cineva sau după cineva. *Cela ce va fi ispravnic vreunui cucon micșor, de-i va ținea bucatele pre urma și după moartea părinților, și de va lăcomi să ia ceva... face greșală cu înșelăciune.* PRAV. 253. *Toată averea cu care arândășește el..., o are de pe urma nevetei lui.* SĂM. IV, 866. *Vardaru mai îngrijea și de cele două moșii din Muntenia, rămase de pe urma nevetei-sei.* C. PETRESCU, I. I, 11. *De pe urma lui a rămas mai mult un spirit, o directivă, decât o impunătoare operă.* CONSTANTINESCU, S. III, 201. *Boierii țin fumul de pe urma săracului.* Cf. ZANNE, P. IV, 282. ◆ (Rare) Sfârșit¹ (1). *Urma însă ne va arăta că Andrei Bathory nu era deloc sincer în făgăduielile sale.* BĂLCESCU, M. V. 328. ◆ **E x p r. Urma (va) alege** = sfârșitul decide, este hotărâtor. *V. și a l e g e. A cărora ispravă să va vedea înaintea, sau mai bine să zicem: urma va alege* (a. 1783). GCR II, 128/16, cf. LB. *La toate urma alege.* PANN, P. V. II, 87. *Dacă și întru cât s-a putut face aceasta, urma va alege.* FM (1859), 33. *Urma va alege care din aceste scrieri va rămânea.* MAIORESCU, CR. I, 379, cf. ALEXI, W., PAMFILE,

C. 54, SCRIBAN, D. ◆ (Rare) *Ceea ce urmează după..., ceea ce rămâne la sfârșit.* [Bondici:] *Zi: buni patruzeci.* [Pungescu:] *Cu urma cincizeci.* ALECSANDRI, T. 429. ◆ (Rare) *Suită (1); ceată. (Se întoarce... și pleacă strigând.)* *Loe, loc!... feriji că trece Ciubăr și urma sa!* ALECSANDRI, T. II, 94, cf. SCRIBAN, D.

5. (Învechit, rar) Adâncime, afunzime, fund. *Mărs-ai pre pământul mării? dară în urmele prăpăstii priumblatu-te-ai?* (a. 1683). GCR I, 267/31. *Venit-ai la pământul mării și în urmele beznii îmblat-ai?* BIBLIA (1688), 379²/48. *Au venit-ai în izvoarele mării și urmele adâncului umblatu-le-ai?* (a. 1795). GCR II, 158/30.

6. (În locuțiuni și expresii) **L o c. a d j. (Cel) sau (cel mai) din** (ori de pe, după, rar de la) **urmă** = a) care ocupă ultimul loc dintr-o serie, dintr-o succesiune, care vine la sfârșitul tuturor. *Singur omul... stă a socoti de ceale viitoare.. ca [și] cum i-ar fi a rămânea întru cea de pe urmă pomenire.* N. COSTIN, C. 3. *Grăirea, carea iaste partea și treaba ritorului cea de pre urmă, are datorie a spune și a povesti desvolt și cu bun înțales cuvintele.* MOLNAR, RET. 23/9. *Vede și tabăra țigănească... Așteptând cea de pe urmă poruncă.* BUDAIDELEANU, Ț. 79. *Însă aceaste din urmă întrebări nu se afla în cartea lui.* LEON ASACHI, B. 24/16. *Aceasta a fost cea din urmă săgeată a urgiilor tale către mine.* GOLESCU, S. 308. *Ierusalimul au vânat ochii lumii spre sine atât cu slava sa, cât și cu patimile sale ceale de pre urmă* (a. 1821). GCR II, 235/27. *Va fi numărul cel după urmă al anului al patrilea al „Curierului Rumânesc”.* CR (1832), 359¹/4. *Îngrijaște ca ziua cea din urmă, aceea să fie cea mai cinstită, că după aceea te vei judeca.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 87. *În ce stare vă va afla zioa cea după urmă!* HELIADE, HR. 22/6. *La hotarul cel după urmă al lumii... privește armonia planșurilor.* MARCOVICI, C. 14/6. *Prețul la care se va fi suit acel lucru în cea după urmă strigare.* REGUL. ORG. 323/17. *Războiul cel de pe urmă al unui oștean bătrân.* CONACHI, P. 219. *Sunt gata a-și vărsa cea după urmă picătură de sânge pentru patria lor* (a. 1848). PLR I, 117, cf. BAR. - MUNT., W. 53²/9. *Zioa aceea fu cea de pe urmă a copilăriei mele.* KOGĂLNICEANU, O. I, 59. *Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră.* NEGRUZZI, S. I, 58. *Știa, și încă foarte bine, să tortureze pe nenorociții țărani, ca să le ia cea din urmă para din pungă.* FILIMON, O. I, 121. *Aș dori să-i dau cea mai de pe urmă poleială.* ALECSANDRI, S. 63. *O notiță care... o aduc aici întocmai cum se află pe fila din urmă a cărței.* LAMBRIOR, S. 4. *Și deasupra mea rămâi, Durerea mea de-o curmă, Căci ești iubirea mea dentăi Și visul meu din urmă.* EMINESCU, O. I, 179. *Scosese acum pe tîpsie și cloșca cu puui de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde!* CREANGĂ, P. 99. *Nu putuse închide ochii de grăoza închipuitelor urmări a acestei din urmă răzbușări.* CARAGIALE, O. II, 306. *Când rosti cele din urmă cuvinte, ei se aflau toți patru călare.* SLAVICI, O. I, 205. *Aceasta este cea din urmă și mai grea slujbă ce mai ai să faci.* ISPIRESCU, L. 29. *Eram cel din urmă copil.* DELAVRANCEA, T. 18. *Cele din urmă raze ale soarelui.* VLAHUȚĂ, R. P. 11. *Poezia lui Alexandrescu a mai avut în 1877 o tristă și cea din urmă scânteie.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 140. *Se uitau la numărul celei din urmă pagine și dădeau din cap cu disperare.* PANU, A. II,

177. În zori, o luptă nouă – E lupta cea din urmă. DENSUSIANU, L. A. 97. Ascultă Moghilă... Vorba de pe urmă a lui Ștefan, e lege tuturor? DELAVRANCEA, A. 79. Iată, aici e voința mea din urmă, început bolnava. AGÂRBICEANU, O. IV, 29. Cele din urmă stele se sting o dată cu luminile de pe catarge. GALACTION, O. A. I, 395. Visasem cel din urmă centaur că eram. PILLAT, P. 17. Trecuseră zece ani de când am fost cea din urmă oară în cazarmă. PUȘCARIU, M. 8. Și cel din urmă creștet de munte se cufundă. I. BARBU, J. S. 8. Pozitivistă era dar tendința spiritului eminescian în cei din urmă ani ai vieții. CĂLINESCU, O. XII, 358. Am ajuns oare la cea din urmă etapă a cuvântului clasicism? VIANU, L. R. 35. Această întrebare din urmă nu-l tulbură pe Birićă. PREDA, M. 244. Încă alte patru [arcuri] dispuse paralel cu acestea din urmă. MĂN. SUCEVIȚA, 34. Din acest din urmă punct de vedere, se pot distinge două categorii principale de împrumuturi. IST. L. ROM. I, 42. I-a dat cea din urmă, dar și cea mai puternică speranță în salvarea țării! V. ROM. octombrie 1964, 36. Întâlnește niște oameni cu carăle cu pește [și] îl pune în carul cel din urmă. SEVASTOS, P. 120. La ziua din urmă Veneau apoi cu spumă, Drumul-rătăcea, Nu putea-nota. BALADE, I, 434. Sară bună, mândră bună, Asta-i sara de pe urmă. FOLC. TRANSILV. II, 449. Să-ți fie de folos, bărbate, zise muierea la cea din urmă îmbucătură. SNOAVA, III, 12. Picătura cea mai de pre urmă vasul înecă. ZANNE, P. IV, 73; b) precedent, anterior față de momentul prezent; care există, care datează de puțină vreme, recent. Pentru că oamenii cei mai dă pre urmă se îndreptară mai spre bine, decât cei de mai naite vreame. PRAV. GOV. 6^v/13. Taină cu adevărat ascunsă... și întru anii cești mai de pre urmă arătată întru ivirea lui Hristos (a. 1775). GCR II, 107/6. În anii din urmă a suferit oareșicare lovituri grele. FM (1861), 90. I-a spus cu de-amăruntul ce se petrecuse în odaia lui, în cele două nopți din urmă. CREANGĂ, P. 99. În vremea războiului din urmă... lui Iorgu Caragiale îi venise iar furia să joace. CARAGIALE, O. I, 9. Am aici, aș putea zice, girul politic al alegerilor comunale din urmă. DELAVRANCEA, O. VIII, 29. În timpul din urmă, apoi, francezii... au adus un sistem numit naturalist (a. 1888). PLR I, 390. În vremea din urmă nu mai avea voie să sufle din goarnă. BACALBAȘA, S. A. I, 156. Acțiunea lui de nebun îi descărcase sufletul de neliniștea pe care o grămădise cu încetul toate faptele neobișnuite din urmă. D. ZAMFIRESCU, T. S. 64. Toți tinerii scriitori, ridicăți în timpul din urmă, întrebuințează forme dialectale. CHENDI, S. II, 59. În zilele de sărăcie din urmă, el a fost silit să reprezinte familii și corporații. IORGA, P. A. II, 200. Erau doi tineri... îmbrăcați după moda din urmă. AGÂRBICEANU, A. 122. În anii din urmă, ciclul legendelor bogomilice a fost sporit cu texte. CARTOIAN, C. P. I, 45. Se aflau în Păuna câțiva refugiați, aduși acolo de nenorocirile războiului din urmă. SADOVEANU, O. XXI, 291. În cele două nopți din urmă n-am prea dormit. PUȘCARIU, M. 75. În timpul din urmă ne-am robit acestor preocupări cu totală pasiune. BLAGA, T. VAL. 7. În mediile universitare din apus se vorbește tot mai des, în anii din urmă, despre severa criză. PLEȘU, O. 5. Anul trecut, anul din urmă. ALR I 1976/552, cf. 590; c) care va veni după momentul prezent, ulterior; de mai târziu, imediat următor. Mulți oameni învățați... au scris istorii a crai..., arătând celor

de pre urmă și lăsând învățătură (cca 1650). GCR I, 146/35. Am dat în scris aceste 12 capete, care le însemnăm aici, să se afle la cei după urmă spre aducerea aminte. ANTIM, P. XXIII. Am vrut... să-ți las o moralicească povățuire pentru viața cea din urmă. GOLESCU, S. 287. Cine cu sorbirea dintăi preste știință se arde, în lingura de pre urmă de două ori și de trii ori a sufla i se cade. ZANNE, P. II, 557. Căscatul cel dintăi Cere căpătăi; Căscatul din urmă Cere o palmă bună. id. ib. 515; d) jalnic, mizerabil, nenorocit, vrednic de plâns. Boala întru cari mă află... m-a adus tocma la starea cea mai de pi urmă, unde nu sânt vrednic din pat a mă mișca (a. 1795). IORGA, S. D. VII, 257. I-au aflat... în cea de pe urmă stare, avându-și feșile îngălbinite de foame. DRĂGHICI, R. 26/11. Nastratin Hoge-ntr-o vreme nici un câștig neavând și în cea mai de pre urmă sărăcie ajungând, Hotări să fure ceapă. PANN, H. 27/4; e) (învechit) degradant, umilitor. Va cunoaște... pre stăpâna cea cu mânia, fiind rânduit ca să facă, ca un rob, slujba cea mai de pre urmă. AETHIOPICA, 31^v/9. ♠ L o c. a d v. În urmă = a) în spate, îndărăt, înapoi. Mergând înainte cei înarmați iar câți era săgetători mergea în urmă, după dâșii. AETHIOPICA, 56^v/12. Ei numai doar durează-n vânt Deșerte idealuri – Când valuri află un mormânt Răsar în urmă valuri. EMINESCU, O. I, 177. Pornesc, spânul înainte ca stăpân, Harap Alb în urmă ca slugă. CREANGĂ, P. 207. Și pe cât numărul turmelor rămase în urmă scădea, pe atât el prindea poftă de a-și opri cei cinci grășuni. SLAVICI, O. I, 124. Am plecat cu mâna goală fără-n urmă a privi! MACEDONSKI, O. I, 9. Toate colorile curcubeului îmi joacă înaintea vrăjiților ochi întorși departe, în urmă. IORGA, P. A. I, 21. Mirosul florilor veni până la el... lăsând în urmă numai parfum de verbină. ANGHEL – IOSIF, C. L. 18. Pornește la drum... trăgând din când în când cu coada ochiului în urmă. CAZIMIR, GR. 17. Se uită mereu în urmă să vadă dacă nu este urmărit. SAHIA, N. 94. Câinele credincios se târa sfios în urmă, schilodit și el în bătaie. VOICULESCU, P. I, 1. Dar iată, peste capu-mi se-ndoaie bolți stelare... Divan, odaie, casă în urmă au pierit. PILLAT, P. 26. În valea lăsată în urmă se stinse De mult și ultimul zvon. BLAGA, O. II, 96. Dănilă... a dus-o în satul lui fără să se mai uite în urmă. BĂNULESCU, I. 46. Mergea în urmă privind cum ceilalți doi coborau oboșiți poteca. V. ROM. ianuarie 1970, 34. Dădu băiatului o basma s-o zvârle-n urmă. SEVASTOS, P. 29. Nu puteam să umblu nici înainte nici în urmă. ALR I 1 379/805, ib. 1379/795. Lasă-mă de mână, Să mă-ntorc în urmă, Că eu mi-am lăsat Prunșor nescăldat. BALADE, II, 166. Băduleasa că-mi pleca Niculcea-n urmă venea. FOLC. OLT. – MUNT. II, 163. (Întărit prin „mai”, „de tot” etc.) Cloșca cu pui, are unul mai răzleț..., care venea mai în urmă de tot. AL LUPULUI, P. G. 39. Părintele Chiriac se duce să le facă loc, poftind pe măicuțe să se dea mai în urmă. SNOAVA, III, 699; b) apoi, după aceea, mai târziu, ulterior; la sfârșit, în ultimul moment. Iar la Sardis... au ars și biserică Chivii. Atuncea, în urmă, ardea perșii bisericile grecilor pentru această tocmală. HERODOT², 284. Multe casă... rămânând neașezdate de părinți și în urmă trăgându-să la Divanurile domnilor (a. 1689). IORGA, S. D. VII, 92. Suleiman... luă Beligradul de la unguri, care-i deschise și drumul Budinului în urmă. VĂCĂRESCUL, IST. 260. Pe uliță alerga încolo ș-ncoace;

În urmă sângur nu știa ce face. BUDAI-DELEANU, T. V. 116. Nici o cercetare să nu să mai facă..., nici pedeapsă, că ne necinstim cu toții și cum mai putem trăi în urmă? I. GOLESCU, în PR. DRAM. 82. Eu îți spui ca să iei seama, că în urmă te căiești. ARICESCU, P. E. 97/12. Aceste înscrisuri vor coprinde anul, luna..., în urmă să vor iscăli de preot. REGUL. ORG. 362/14. Câte ziceri, ... curat latine, pe care noi le-am pierdut în urmă. ODOBESCU, S. I. 364. Am scris viersuri ce le-am găsit în urmă rătăcite printre hârtiile mele. EMINESCU, G. P. 76. În zădar fata moșneagului spunea în urmă că acela este lucrul mânelor sale. CREANGĂ, P. 284. În urmă, am făcut cunoștința unui domn care posedă o colecție de scrisori anonime. CARAGIALE, O. II, 186. De ce n-ai primit grăsunii? întrebă în urmă bătrâna. SLAVICI, O. I. 123. Aci îi venea să descălece... și aci, în urmă, să se ducă la câte un șipot de apă limpede. ISPIRESCU, L. 17. Ea vine de la moară; Și jos în ulicioară Punând un sac, în urmă Nu-l poate ridica. COȘBUC, B. 33. Bieții profesori! Ce buni erau și cât i-am regretat în urmă. BRĂESCU, O. A. II, 70. Mă gândesc cu tristețe la cei plecați, fără să știe ce se întâmplă în urmă. TUDORAN, O. 32. Stați, măi, și nu arăți... Și brazda în urmă să nu stricați. POP., ap. GCR II, 333. O întoarce pe dos și-n urmă vărsă o cană de apă pe fereastră. SEVASTOS, P. 104. În urmă, vede-n depărtare o zare de lumină și se abate în acea parte. FRÂNCU - CANDREA, M. 251. În urmă i-o părut rău și i-o dat. ALR II 3 710/29. Petrecură acolo vreo zece zile; în urmă plecă de acolo, însă noaptea. SNOAVA, III, 10. Rădem de unul, doi, Și, în urmă, dracul de noi. ZANNE, P. II, 690. Cine în urmă vine, acela ușa închide. id. ib. III, 421. A făcut ca țiganul care s-a săturat întâi cu frunza, și, în urmă, a mâncat poama. id. ib. IV, 115. (Întărit prin adv. „mai”) Acela mai în urmă și bani va fura (a. 1781). ȘA I, 28. Mai în urmă încă mai tare s-au mahnit. OȚALEA, A. F. 217/1. Ajută pe zeulosul său părinte... Mai în urmă, împlini el însuși onorabilul post de efor al școalelor (a. 1847). BARIȚ, I, 132. Acele politici..., o lună mai în urmă, au găsit firește răsunare în Țerile Românești. BUCOVINA (1848), 13¹/38. Urmează a se explica aceasta mai în urmă. PELIMON, I. 70/14. Eva a scos pe Adam din rai, ca să dea prilej altei femei a i-l deschide mai în urmă. FILIMON, O. I, 126. Toată noaptea arse chindia lui Socol... Câteva zile însă, mai în urmă, clădirea surpată încă fumega. ODOBESCU, S. I, 157. Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu, cu un frate al lui, ofițer. CARAGIALĂ, O. III, 3; c) (cu determinări care arată o măsură de timp, introduse prin prepoziția „cu”) înainte de momentul prezent, mai demult. Olga... pe care cu cinci luni în urmă o văzusem. NEGRUZZI, S. I, 50. Cu treizeci de ani în urmă era câmp pustiu pe aici. VLAHUȚĂ, R. P. 42. Cu o zi și o noapte în urmă, Simplonul străbătuse Italia. C. PETRESCU, A. 392. Cu ani în urmă, într-o noapte de toamnă... cutezase să treacă hotarul. TEODOREANU, M. II, 81. Cu un an în urmă,... încep evenimentele care urmează. PREDĂ, M. S. 18. Cu o lună în urmă, Paulian îmi dăduse o listă. V. ROM. octombrie 1970, 26; d) (adesea determinat prin „acum”, „mai încoace” etc.) de curând, în ultimul timp. Și la noi încă începe a se dezvolta în urmă viața constituțională, deși nu cu dorita iușeală. BUCOVINA (1850), 153¹/2, cf.

CADE. Acum în urmă m-a obsadat galbenul, culoarea deznădejdiei. V. ROM. decembrie 1964, 157. Odată, mai încoace în urmă, să oblicește că... nu plouase de multă vreme. SNOAVA, I, 209; e) în definitiv, în concluzie. În urmă de ce-ați ucis voi azi O fată fără vină? CARAGIALE, O. VI, 374. Și ce-i un brău? Și-n urmă Eu nici nu l-am rugat. COȘBUC, P. I, 266. În urmă, preuteasa lui a putut să moară până acum. AGĂRBICEANU, P. M. 67; f) după moartea cuiva, după cineva. Acestu Cantimir Vodă i-au rămas în urmă 2 fii, anume Antiohi și Dumitrașco. NECULCE, L. 117. Nu las nemica în urmă-mi decât onoarea mea (a. 1853). BARIȚ, I, 85. Pune-te pe treabă cu sârg... Să lași ceva în urmă. SORBUL, T. 178. Vestit cântăreț... care a lăsat în urmă școală. BUCUȚA, R. V. 64. Din urmă (regional, de pe) urmă = a) din spate, dinapoi, dindărăt. Să nu fugi... ce să te întorci înapoi la viziriul, că apoi poate să viie din urmă poroncă la țară să te prindză. NECULCE, L. 33. Părând pe veci a răsări Din urmă moartea-l paște, Căci toți se nasc spre a muri Și mor spre a se naște. EMINESCU, O. I, 178. Du-te... de-ți pune nora la cale, că acuși te-ajung și eu din urmă. CREANGĂ, P. 113. Au ajuns-o din urmă [pe ciută] și au străpuns-o cu sulițele. CARAGIALE, O. II, 287. O strigă din urmă. VLAHUȚĂ, R. P. 39. Zobiai la moarte i-a dus ca pe-o turmă, Cu biciul bătându-i din urmă. COȘBUC, P. I, 91. Iaca, îl aduc oamenii din urmă. DUNĂREANU, N. 31. Din urmă, vine pe lângă oameni, căpitanul. CAMIL PETRESCU, U. N. 268. Îi ajunsese din urmă cealaltă sanie. C. PETRESCU, Î. I, 191. Dacă iese, eu o iau la fugă, și ne prinde moșul din urmă. ARGHEZI, S. VII, 25. Ah, blestemele m-au ajuns din urmă și m-au încolțit. BOTTA, S. I, 74. Ea se dădu repede jos de pe prispă și îl ajunsese din urmă. PREDĂ, D. 7. Ceilalți îi ajunseră din urmă. V. ROM. martie 1969, 32. Iar căzlarul-i violenea Și din urmă-i tot răceala: Copilaș cu cal de foc! Oprește negrul pe loc. ALECSANDRI, P. P. 107. Oîșoarele-aduna, De pe urmă le mână Și din toate că-mi răpea. TEODOREANU, P. P. 510. Ca să nu-i mai poată prinde de pe urmă, să-i taie măgarul și să-l lase pe jos. RĂDULESCU-CODIN, ap. TDRG. Parcă-l alungă tătarii din urmă. ZANNE, P. VI, 338; b) de la locul unde a rămas. Acum, să ne întoarcem iar din urmă. CREANGĂ, P. 174. Pe (sau, învechit, după) urmă = a) în spate, îndărăt, înapoi. Afară din cetate să ducea... Multă și altă mulțime din cetate mergând dupe urmă. AETHIOPICA, 41^v/13. Ți-am venit pre urmă până la ușă. MINEIUL (1776), 57^v/15. Pe urmă, în rânduri groase neîncheiate Mergea lăieții, goleții droaie. BUDAI-DELEANU, Ț. 96. [Boii] sânt prinși doi înaintea și doi pe urmă. ALR I 334/178. Nu puteam să merg nici înaintea nici pe urmă. ib. I 379/837. Eu iau iapa cea bătrână, Și cârlanii vin pe urmă. BALADE, II, 444. Unde s-a văzut Și s-a pomenit: Mireasa-nainte Bărbaru pe urmă? FOLC. OLT. - MUNT. II, 87; b) apoi, după aceea, mai târziu, ulterior; la sfârșit, în ultimul moment. Au început a zidire biserica sfântului Ioan... Pre urmă au făcut și case domnești (a. 1625). GCR I, 72/40. Iordachi... nu socoti nice la Dumnedzău, nice rușine de oameni, nice la osândă sau la ce va vini pe urmă lucrul. NECULCE, L. 161. Pe urmă să va dzice de moartea lui Marco Avrelie (a. 1714). GCR II, 10/27. Se vor cununa și pe urmă se vor întoarce iarăș la locul lor. SOB. HRIS. 47. Nu știe ce să

zică mai întâi și ce pre urmă. MOLNAR, RET. 115/17. *Bobifele [de cafea] ... sunt mai întâi verzi, apoi roșii, și pe urmă violete.* J. CIHAC, I. N. 285/6. *Mai strânge-ți buzișoarele acasă; nu de alta, dar să nu-ți pară rău pe urmă.* CREANGĂ, P. 253. *Pe urmă m-am căsătorit ș-am trăit cum mă știi.* CARAGIALE, O. I, 43. *Ce-mi cânta nainte Cântam pe urmă eu.* COȘBUC, P. I, 59. *Cât sunteți de blânzi și curtezani înaintea de însurătoare și cum vă arătați arama pe urmă.* NĂDEJDE, C. V. 13. *Drumul urcă întâi anevoie, ... pe urmă înaintea vesel.* REBREANU, I. 9. *Pe urmă o jumătate de an ne-or despărți nămeștiile zăpezilor.* VOICULESCU, P. I, 175. *Mitul creștin se complică alegoric – și pe urmă se împreună cu abstracțiunea filosofică.* BLAGA, T. CUN. 14. *Trecu toată primăvara, Trecu pe urmă și vara.* ALECSANDRI, P. P. 23. *Se odihnește..., pe urmă se scoală să se ducă.* SEVASTOS, P. 33. *Fetele erau puse la încercare să se vadă de-s gospodine și pe urmă le luau flăcâii.* FURTUNĂ, C. 27. *Ia tu seama ce iubești, Că pe urmă te căiești.* HODOȘ, P. P. 104. *Multe buți de vin golea, Dar pe urmă ameșea.* BALADE, II, 12. *Întâi ascultă și pe urmă vorbește.* ZANNE, P. II, 477. *Dacă aduci întâi terciul, Pe urmă aduci de surdă Oaspetelui ouă și urdă, se spune despre ceva nefăcut la timp, care astfel își pierde rostul și valoarea.* id. ib. IV, 144. (Pleonastic) *De va iscăli preotul veri la fece lucru ce va fi, și apoi pre urmă va prinde tagă de iscălitură... aceluia să i să ia popia (a. 1652).* GCR I, 160/14. *Cine va grăi fie rău, tu cu blândeță să grăiești bine; că omul năprasnic di grab' răspundă, iar apoi pre urmă ti căiești (a. 1784).* id. ib. II, 135/16. (Întărit prin adv. „mai”) *Răvnind cu nevoiță a se zidire biserica și alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.* URECHE, ap. GCR I, 73/3. *Mai pre urmă voui să arăt în ce chip ne văd pre noi și știu toate trebile noastre.* CHEIA ÎN. 1^v/8. *Mai pe urmă au ieșit amândoi domni în Moldova.* NECULCE, L. 117. *Mai pre urmă făcură sfat ca chivotul... să-l trimită îndărăpt.* MAIOR, P. 26/11. *Vine ea și turturica mai pe urmă, dar ce-ți e bună?* CREANGĂ, P. 274. *Avea și un băiat de opt ani, cum am aflat mai pre urmă!* IBRĂILEANU, A. 135. *Să ai tu întâi feciori Mai pe urmă o fetiță.* DOINE, 19. *Ai, cumnată Băduleasă, Du-te mai-nainte-acasă Că viu și eu mai pe urmă.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 134. *Lui Manea nu-i venea prin minte ce-a să fie mai pe urmă.* VASILIU, P. L. 228, cf. ALR II 3 144, ib. 3 710/53. *Vino mai pe urmă c-acuma n-am vreme.* ib. 3 129/682, cf. ALR SN h 1 440/682; c) ultima dată, în ultimul timp. *Când te-am văzut pe urmă, erai încă tânăr. Cât p-aci să nu te cunosc.* BLAGA, M. M. 143; d) în definitiv, de fapt, la o adică; în ultimă analiză, în concluzie. *Pe urmă, gândește-te și dumneata!... Singur, cu toată răspunderea pe cap... Te ia gura pe dinainte.* C. PETRESCU, A. 282. *Dincolo de noi, pe urmă, în toată lumea, atâția și atâția care seucid.* id. I, 103. *Pe urmă, ce titluri îi trebuia?* CĂLINESCU, C. O. 15. *Pe urmă, contam pe totala lui lipsă de imaginație.* VINEA, L. I, 411. *Numa ieu știu poate cât am amărât, da a trecut, și... pă urmă... trăgeam nădejde să mă ia un băia[t].* T. DIAL. M. I, 36; e) după moartea cuiva, după cineva. *Pre urmă-și lășă împărăția fiu-său, lu Constantin.* MOXA, C. 81^v/8. *Mulți scriitori s-au nevoit de au scris..., de au lăsat izvod pre*

urmă și bune și rele, să rămâie feciorilor și nepoșilor. URECHE, L. 57. *Au murit Mateiaș, ... carile mare nume de vitejie au lăsat pre urmă.* id. ib. 99. **La urmă = a)** în spate, îndărăt. *Întâi fură porniți boii, după ei urmară deportații, ostatecii fiind lăsați... la urmă.* CĂLINESCU, S. 576; **b)** apoi, după aceea, mai târziu; la sfârșit, în ultimul moment. *Prădară tot norodul prin hanuri și mah[a]lale și la urmă mai toată țara, întinzându-să și peste Olt (a. 1782).* GCR II, 127/21. *Pe dumneata te-am lăsat să-ți răspund la urmă.* CARAGIALE, O. VII, 298. *Damian, sârca, nu știa ce zice, – Dar gășind, la urmă, un moment propice, ... A fugit.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 205. *La urmă, au venit și muntenii ș-au îngenucheat la scaunul Împărăției.* SADOVEANU, O. X, 514. *Abia acuma la urmă văd și eu ce frumoasă ești.* BĂNULESCU, I. 29. *Trandafir roșu-nflorit Și la urmă vestejit Și de vânturi biciuit.* JARNÍK – BĂRSEANU, D. 98, cf. ALR II 3 710. *Să faci nouă coconi Și la urmă-o coconiță.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 303. *N-o avut la urmă cu ce să plăt'ească.* O. BĂRLEA, A. P. I, 212. *Cine rade la urmă rade mai bine.* ZANNE, P. II, 692. *La beție omul este pisică, maimuță și la urmă porc.* id. ib. III, 469. (Întărit prin adv. „mai”) *Mai la urmă tot va avea cea obicinuită dovadă despre însurăciunea lui (a. 1785).* GCR II, 145/2. *Mai la urmă să vedeți, Mișcările și urmarea grecilor celor isteți.* BELDIMAN, E. 2/27. *O să ne tocim mai la urmă.* HASDEU, T. C. 26. *Cum ședea spânul la ospăț împreună cu moșu-său... li s-a adus mai la urmă în masă și niște sălăfi.* CREANGĂ, P. 210. *Nu înțelegi tu că mai dor o să-mi fie mai la urmă mie de tine.* CARAGIALE, O. VI, 261. *Cine rade mai la urmă rade mai cu folos.* ISPIRESCU, L. 36. (Întărit prin „de tot”) *La urmă de tot zise împăratul: – ... Să vedem ce procop-seală a să-mi-faci.* id. ib. 15; **c)** în definitiv, de fapt, la o adică; în ultimă analiză, în concluzie. *Sânt eu la urmă vinovată, Că Leana umblă ca turbată, Să-l vadă în casa lor intrând O dată?* COȘBUC, P. I, 129. *Și, la urmă, ce le privesc pe ele?* C. PETRESCU, I. I, 190. (Întărit prin adv. „mai”) *Dacă a venit vorba... Mai la urmă, nu te-a vorbit nimeni de rău pe față.* CARAGIALE, O. I, 226. *Și mai la urmă, mă importă foarte puțin cauza primară.* id. ib. III, 30. (Până) **la (rar, în) urma urmei (sau urmelor) = a)** la sfârșit de tot, după trecerea unei perioade de timp, în ultimul moment. *Te temi că în urma urmei Brătiano sau Rosetaki va deveni domn?* ALECSANDRI, S. 100. *Prins a fost la urma urmei numai Gruștea, nebunul.* EMINESCU, O. VIII, 199. *Apoi, la urma urmelor, năpădiră asupra lui și-i mai trântiră în cap cu bolovani.* CREANGĂ, P. 33. *Își aduse aminte, la urma urmelor, că el era plecat în peșit.* ISPIRESCU, L. 35. *Ce-o să mai amanetăm la urma urmelor dacă pierdem și-n astă seară?* DELAVRANCEA, S. 113. *La urma urmei, n-a avut încotro flăcăul și s-a hotărât să facă pe voia taică-său.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE. *Să duse prin acea pădure pe calea apucată mai departe, până la urma urmelor dete de marginea acelei păduri.* BOTA, P. 31. *Prind a se aduna toate lighioanele de pe fața pământului, la urma urmei vine și o broască.* SEVASTOS, P. 114. *La urma urmei prinde a se boci și baba.* FURTUNĂ, C. 6. *Până la urma urmei, s-a-nțeles și-așa a făcut.* O. BĂRLEA, A. P. II, 539. *La urma urmelor se înmoaie și popa și zise către muier: – Apoi bine!* SNOAVA, I, 47; **b)** în definitiv, de fapt, la o adică; în

ultimă analiză, în concluzie. *Dar la urma urmei ce-mi păsa de dânsa?* GANE, ap. CADE. *Ce-i la urma urmei minciună, adevăr?* EMINESCU, O. IV, 389. *La urma urmelor nici nu mai vrea să stea la vorbă cu nimeni.* CARAGIALE, O. VI, 109. *Tu ceri, la urma urmelor, un ajutor de la mine.* SLAVICI, O. I, 130. *La urma urmei, ... sunt ce sunt și nu mă pot schimba.* D. ZAMFIRESCU, I. 8. *Mă duc să-mi văd de treburile mele, căci sunt numai ale mele, ... la urma urmelor.* AGĂRBICEANU, S. 258. *La urma urmelor, poate să aibă și el dreptate.* REBREANU, I. 306. *Căci, la urma urmei, cugetarea... nu este nici mai ușoară, nici mai plăcută decât acțiunea.* NEGULESCU, G. 109. *La urma urmei, olandezul avea dreptate.* SADOVEANU, O. IX, 289. *La urma urmelor, admir meritul, indiferent de naștere.* CĂLINESCU, S. 465. *Dar fiecare limbă este și ea, la urma urmelor, înțelepciunea lumii într-una din versiunile ei.* NOICA, S. R. 48. *La urma urmei, ia să stau eu să judec drept.* FURTUNĂ, C. 104. *În urma urmelor tot e rău, măi țigane, ierte-l D-zeu pe bătrânul!* SNOAVA, III, 572. (Întărit prin adv. „mai”) *Scrisorile... erau mai la urma urmii nerozii curate.* SĂM. IV, 721. **Până la (rar, în) urmă sau în cele (învechit, cea) din (sau după, de pe ori mai de pe) urmă sau (învechit) la cea (ori cele) de pe (sau după) urmă = la sfârșit de tot, după ce s-a terminat totul, după ce s-au epuizat toate mijloacele. Să voiești a-m plăti chiria cu lacrimi, cu suspinări... și la cea după] urmă să mă porți pe toate locurile (a. 1750).** GCR II, 47/13. *În cea după urmă se înduplecară creștinii și se făcu prigionier craiul Lazar.* VĂCĂRESCUL, IST. 252. *La ce de pe urmă au căzut la un neîmpăcat războiu (a. 1802).* GCR II, 198/1. *În cele după urmă nu înnoptase bine și adunare mare era la banul Manta.* HELIADE, O. I, 219. *Până-n urmă taina a descoperit. Norodul tot a aflat-o.* id. ib. 459. *În cele după urmă o să se prefacă că leșină.* FILIMON, O. I, 130. *Înțeleptul domn..., în cea dupe urmă, ... alerga la prea înalta Poartă.* ODĂBESCU, S. I, 279. *În cele din urmă, cum, cum, băgă de seamă că o broască festoasă se ține după vârful nuietei lui.* ISPIRESCU, L. 34. *În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 5. *Toți recunoșteau, până la urmă, că la ei e liniște.* REBREANU, R. II, 7. *A trebuit, în cele din urmă, să-și plece capul dinaintea fatalității istorice.* NEGULESCU, F. R. 281. *Era prea dezvoltat intelectualcește ca să nu priceapă, în cele din urmă, adevărul.* CĂLINESCU, S. 304. *Când văzui în cea din urmă C-o să rămâi fără turmă Plec spre bălci.* ALECSANDRI, P. P. 265. *Când, în cea după urmă, Viața dacă li se curmă, Mor întocmai ca tot omul și bogatul ca și robul.* TEODORESCU, P. P. 101. *Să rugară să-i lase peste noapte, ... până-n (=până-n) urmă văduva îi primi.* FRÂNCU - CANDREA, M. 273. *Dragostea din seară-n seară, Pân' la urmă-i tare-amară.* CAF X₂, 365. (Întărit prin adv. „mai”) *Și-n cea mai de pe urmă îl zice [răspunsul].* GORJAN, H. I, 6/10. (Regional) **La urmă vreme = la sfârșit de tot. Când i la urmă vreme, zihe femeia lui.** O. BĂRLEA, A. P. II, 362. ◇ Loc. p. r. e. p. **În (sau pe) urma (ori urmele) (cuiva sau a ceva) = a) îndărățul, la spatele, în dosul, înapoia cuiva sau a ceva. Lasă ea, că strigă pre urma noastră.** CORESI, EV. 321. *O văduvă strângea spice pre urma noastră*

(a. 1692). GCR I, 306/27. *În zborul meu cel repede, las în urmele mele veacuri.* HELIADE, O. I, 264. *Nori groși se primblau...lăsând în urma lor o ceață cenușie.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Trecurăm lunca Bucureștiului, lăsând în urma noastră domele capitalei.* PELIMON, I. 5/26. *Iar în urma lor se-ntinde fâlnic armia română.* EMINESCU, O. I, 148. *Ana se retrase și închise ușa în urma sa.* SLAVICI, O. I, 146. *În urma lor se-naltă deodată un munte de piatră care atingea cerul.* ISPIRESCU, L. 25. *În urma noastră, pe luciul apei, tremură vine albastre și roșii.* VLAHUȚĂ, R. P. 39. *Privind în urma ei, Vedeam cum dânsa trece.* COȘBUC, P. I, 186. *Un om înalt... se strecură și închise ușa în urma lui.* SĂM. I, 101. *În urma vacilor, praful se ridică până la cer ca o ceață.* PĂRVEȘCU, C. 48. *Le seamăn în urma plugului.* ARGHEZI, S. VI, 27. *În urma lui copaci rămân Cu cuiburi goale subțiori.* BLAGA, POEZII, 122. *Se uită în urma lui cu neliniște și încordare.* PREDĂ, D. 7. *Fiecare a lăsat o dără lungă în urma lui.* SORESCU, D. 68. *Drumul... se lungea în urma camionului.* V. ROM. octombrie 1970, 24. *Șopronul e în urma casei.* ALR I 336/740, ib. 336/810, 885, ALR SN V h I 499, ALRM SN III h I 215, cf. O. BĂRLEA, A. P. I, 299. *A auzi clopote pe urma cuiva (= a auzi vorbe rele despre faptele cuiva).* ZANNE, P. VI, 515. (F i g.) *O, -nșeleg de ce suspină Pe-a ta urm-atâtea inimi.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 72; b) după cineva sau ceva, secundându-l sau păstrând ordinea stabilită. *Mearseră pre urma lui până la Asia.* COD. VOR.² 7/10. *Și văzui 2 îngeri mergând pre urma patului mortului.* PRAV. GOV. 152. *Pre urma domnului mergea sarascheriul, iar pe urma tututor venea craiul (a. 1700).* GCR I, 334/20. *Să meargă în urmă-i apoi o învăță.* BUDAI-DELEANU, Ț. 251. *Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț.* EMINESCU, O. I, 87. *Purcelul... mergea în urma lui, grohăind și mușluind pe jos.* CREANGĂ, P. 82. *Când a intrat Abu-Hasan, cu fetele cântând în urma lui, a stat o clipă în loc aiurit.* CARAGIALE, O. II, 269. *Trică venea doi pași în urma ei, domol și cu capul ridicat.* SLAVICI, O. II, 28. *Ne-ncetat în ochi îl ține și văzând că-n urmă-i vine, Tot mai mult slăbește-n pas.* COȘBUC, P. I, 184. *Era un întuneric... și câinele mereu pe urma mea.* AL LUPULUI, P. G. 84. *Călătorii zoreau spre ieșire, ... cu hamalii în urma lor.* REBREANU, R. I, 16. *Mitru se și ivi... la gard, și după el, în urma Licandrei, Damian și Toma.* CAMIL PETRESCU, O. II, 8. *Muierea mergea în urma lor cu plasa pe umăr.* PREDĂ, M. 21. *Bată-te toate-mpreună, Să te târai pe-a mea urmă!* JARNIK - BĂRSEANU, D. 258. *Pă urma mortului vin doi fluierași și fomăile care cântă.* GRAIUL, II, 110. [Mergea] *pă urma carului.* ALR SN V h I 499/728, ALRM SN III I 215/728. *Mai pe urma dumnealor, Vine-o fată-naltă, smeadă.* CAF III, 65. *Hai pe urma oilor, Pe pajiștea florilor.* ib. VI, 121; c) după cineva sau ceva (pentru a-l ajunge, a-l prinde, a-l găsi etc.). *Întru moldoveni vrea hi fost moarte întâi, că turcii, gonașii pre urma moldovenilor era.* N. COSTIN, L.² 335. *Au început a umbla pe urma ei pen toate crângurile ca să o prinză (a. 1764).* GCR II, 77/37. *Au sărit în apă pe urma fugariului.* DRĂGHICI, R. 167/10. *Călăuzită de scârțăitul unei vioare... am plecat și eu pe urma lor.* NEGRUZZI, S. I, 104. *Maică-sa îngrijată alergase curând în urma lui și, cu mâinile pline de aur,*

ceruse înapoi pe fiul ei. ODOBESCU, S. I, 158. Dă-mi voie ca să mă duc și eu pe urma fraților miei. CREANGĂ, P. 192. Trânti cât colo pe bietul Daniil și o luă la fugă ca un nebun pe urmele amicului. CARAGIALE, O. II, 334. Și-i venea să plece pe urma lui, să-l caute și să se ducă amândoi. SLAVICI, O. II, 123. N-ai să-l mai vezi în zbor nebun Pe urma unui șoim ușor. COȘBUC, P. I, 111. Încingându-se din mers,... colonelul alergă pe urma generalului. BRĂESCU, V. 36. Tiptil, tiptil pe urma lui să vadă ce are să facă prostul. SEVASTOS, P. 119. T'i du tu... în urma moșniagului, vez ci faci. Θ. BÂRLEA, A. P. I, 290. (F i g.) Eu, mire, sârguiesc în urma ta, că mireazma mirurilor tale covârșește toate mirurile. MINEIUL (1776), 159¹/36. Acea deșartă ambiție ce-aleargă În urma unui titlu. CREȚEANU, M. 7/21. Pentru ce te-ascunzi mereu?... Pe urma ta în brazda vieții alerg de la-nceputul lumii. VOICULESCU, POEZII, I, 27; **d**) (raportat la un moment, la un eveniment dat etc.) după, ulterior. Și în urma împăratului Leon s-au făcut multe hrisoave împărătești (a. 1629). I. BIANU, D. R. 163. Curund pre urma prorocului Ieremiei răpăosă și svi[n]ția sa. DOSOFTEI, V. S. septembrie 34¹/11. Pildă nu numai celor den zilele Mării tale, ce și în urma Mării tale a tot neamul omenescu. BIBLIA (1688), [prefață] 8/54. Ioan... pe urma tuturor au scris ev[an]gh[e]lia (a. 1693). GCR I, 307/26. Au sfătuit pe cine vor pune domn în urma lui Șărban Vodă. IST. Ț. R. 3. Cronicarii streini... scriu că pre urma lui Aron Vodă au stătut domnu Ștefan Răzvan. N. COSTIN, L. 582. Iară pre urma acestora s-au apucat dumnealui Miron Costin... de au făcut un letopisăf. NECULCE, L. 3. Am trimis pe acest frate al nostru,... ca să fie egumen în urma mea (a. 1724). IORGA, S. D. XIV, 20. Dacă face un domn obicei, măcar cât de rău, alții pre urma lui lesne facu pe obiceiul acela (a. 1729). GCR II, 25/16. Binele ades vine pe urmele mahnirei. ALEXANDRESCU, O. I, 85. Două săptămâni în urma acelor descrise în capitolul precedent. FILIMON, O. I, 134. Într-o zi noroasă de primăvară, pușin în urma Paștilor, crivățul sufla iute. ODOBESCU, S. I, 64. Aici, în urma frigului, au venit călduri uscate. CARAGIALE, O. VII, 34. Cine este viteaz, în urma războiului se cunoaște. ROMÂNUL GLUMET, I, 59, cf. ZANNE, P. IV, 268; **e**) ca urmare a..., ca o consecință a..., din cauza... În urma capitulației, o parte dintr-înși au trecut la Albania. AR (1892), 6²/35. Retică s-a născut în urma elocvenției de la care a și luat toate învățăturile sale. MARCOVICI, în RET. ROM. 49. În urma acestei dispozițiuni... ni s-a denumit și cancelariu și gubernatore provizoriu. FM (1861), 61. Omul, care din vina sa ori în urma altor întâmplări simte numai amar și necazuri într-astă lume, nu poate iubi viața. SLAVICI, O. I, 58. În urma probelor aduse aici, încep a se mai liniști. DELAVRANCEA, O. VIII, 31. Se simțeau separați de masa poporului în urma situației lor de comerțianți. AGĂRBICEANU, A. 203. Rămăși orfani acum patru ani, pe urma unui accident de automobil. C. PETRESCU, I. I, 11. În sufletul meu există, în urma evenimentelor prin care trecem, setea de a mă ocupa de problemele acestea. PUȘCARIU, M. 40. Forțele noi ivite pe urma dezvoltării comerțului și industriei. OȚEȚEA, R. 302. În urma poruncii, S-au tăiat toți pruncii. CĂLINESCU, O. IX, 409. S-au produs modificări în urma influenței grecești. IST. L. ROM. I, 50,

cf. MAGAZIN IST. 1990, nr. 2, 4; **f**) (în legătură cu verbul „a se întoarce”) la cineva sau ceva, către cineva sau ceva, spre cineva sau ceva. Cu lesnire este de a să întoarce cineva iarăș în urma disfrânărilor sale celor dintâi! DRĂGHICI, R. 90/8. S-ar fi putut întoarce pe urmele aceleia care, pentru el,... nu mai era decât femeia. SADOVEANU, O. IX, 148; **g**) către, în direcția. Pe urma stelei strălucite ce-a izvorât din infinit Trei magi... încălecară și-au pornit. VOICULESCU, POEZII, I, 11. Topârceanu, care se uita pe urma soarelui, spre Ceahlău, zâmbește numai cu ochii. IL noiembrie 1960, nr. 11, 11. **De pe** (sau **după**) **urma** (cuiva) = în spatele, îndărătul cuiva; din spatele, dindărătul cuiva. Purtând-o catanel[e] și za[p]cii din sat băgat[ă] în fiară totdeauna după[ă] urma lui (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 16. O namilă de om mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri. CREANGĂ, P. 241. Intrase de la început după urma nefericitei suverane. CARAGIALE, O. I, 2. (Învechit) **Pe urma** (cuiva sau a ceva)... = față de..., în comparație cu... Și-l întreba unde-i place să sălășluiască... era unul [sălăș] mai ales și mai usebit pre urma tuturor... îl arăta pre acela îngerului. MINEIUL (1776), 35²/23. (Regional) **La** (sau **din**) **urma** (cuiva sau a ceva) = îndărătul..., înapoia..., după... Tăcea toată lumea și deci nu se observa tristețea tăcerii mele, care veneam la urma celorlalți. A. HOLBAN, O. II, 253. Când la urma tuturor Ian că venea-ncetișor... Dolca, haita cea bătrână. ALECSANDRI, P. P. 55. [Merger] la urma carului. ALR SN V h 1 499/105, ALRM SN III h 1 215/105. Vine din urma carului. ALR SN V h 1 499/682. ♦ **Expr. A rămâne** (sau **a fi**) **în urmă** = **a**) a se afla în spate, îndărăt, la sfârșitul unui șir, al unei succesiuni; a se lăsa sau a fi întrecut de alții pe drum, a fi depășit de cineva sau de ceva, a nu ține pasul cu cineva sau cu ceva; a fi întrecut de alții în muncă, în activitate etc. [Cetele române] ne-ngrozite, făr-a-nceta de-loc, Pășesc tot înainte sub viscolul de foc, Mulți le rămân în urmă. ALECSANDRI, P. III, 222. Caii o urniră din loc... Micii țărani, precum și mai măriceii, rămaseră în urmă. MACEDONSKI, O. III, 15. Înfîșea pintenii în burta gloabei, o strângea cu pulpele; dar gloaba tot în urmă rămânea. BACALBAȘA, S. A. I, 196. Și-n calea noastră întâlne-vom Pe cei bătrâni rămași în urmă. MINULESCU, V. 10. Eu rămân mai în urmă, cuprins de o neagră presimțire. TOPÂRCEANU, O. A. II, 79. Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. SADOVEANU, O. X, 547. Se ducea bietul arap Rostogolul peste cap, Și pe câmp se răstignea Și în urmă rămânea. ALECSANDRI, P. P. 108. Omul nostru rămânea tot cam în urmă. FURTUNĂ, V. 45. Nicolai-Niculcea În urmă rămânea. BALADE, I, 399; **b**) a fi în restanță, a fi dator cu ceva. Cf. TDRG. N-a dat pe acasă de vreo două zile, că e în urmă cu chiria pe o lună și jumătate. REBREANU, NUV. 58; **c**) (despre ceas) a marca timpul cu întârziere. DL, DM, DEX. **A lăsa** (pe cineva sau ceva) **în urmă** = a depăși pe cineva sau ceva. Ce pe Tighina a lăsa-ō în urmă și va merge drept la pod, împotriva veziriului, să-l bată. NECULCE, L. 210. Trecură munți și văi, lăsară în urmă păduri dese și verzi. ISPIRESCU, L. 22. Medici, filozofi ori poeți i-am lăsat în urma mea. MACEDONSKI, O. I, 271. (Învechit) **A fi mai pe urmă** = **a**) a fi ultimul dintr-o succesiune, dintr-un șir. Cari proroc au fost mai pre urmă de toți?... Ioan

Botezătoriu (cca 1750). GCR II, 66/7; b) a avea o importanță secundară, a avea o însemnătate mai mică. *A ev[anghe]liii cuvinte dzac cum fiul iaste mai pre urmă decât părintele și mai mic.* DOSOFTEI, v. S. noiembrie 145^v/23.

7. *L o c. a d v.* **La urmă** sau (*l o c. p r e p.*) **la urma** (cuiva) = a) la locul de origine, de naștere, de obârșie (al cuiva), de unde a plecat cineva. *Apa i-au acoperit din mare, De n-au scăpat unul de poveaste Să-ntoarcă la urmă să dea veaste.* DOSOFTEI, PS. 368/4, cf. 76/16. *Bejenarilor le-au dat voie să să ducă iar la urmă, la Focșani.* NECULCE, L. 317. *Boierilor de aice, la cii de peste hotar Poroncesc la toți să scrie, să nu șază în zădar; La urma lor să se-ntoarcă, țara a o sprijini.* BELDIMAN, E. 61/29. *Ceimat mai șezu cât șezu la curte, apoi se întoarse în urma lui.* GANE, N. II, 89. *De-acum numai noi o putem găsi și aduce la urma ei.* CREANGĂ, P. 267. *A opta zi, s-a hotărât Negoii să se pornească la urma lui înspre părțile Jiului.* CARAGIALE, O. II, 242. *Călugărul trebuia să pornească mai întâi la urma lui și pentru economiile ce lăsase acolo și pentru motive disciplinare.* SĂM. I, 98, cf. TDRG, CADE; b) la poziția sau locul ocupat în timpul unei acțiuni, a unei lupte etc. *Grecii toți își făcea sama, din focuri nu contenea, Sloboză, ș-apoi îndată iar la urma lor vinea.* BELDIMAN, E. 53/36. ♦ *E x p r.* **A trimite** (pe cineva) **la urmă** (sau **la urma lui**) = a trimite pe cineva la locul de origine, uneori escortat de forța publică. *Îndată ce va veni în satul lor vreun om fugit de la alt sat, ... să-l trimiteți iarăși la urma lui* (a. 1795). URICARIUL, IV, 62/4. *Alți vagabonzi ce ar intra în Moldova să fie respinși și trimiși la urma lor.* N. A. BOGDAN, S. M. 55. *Am ordin de la protopop, când oi prinde călugări vagabonzi prin satele mele, să-i trimit „la urmă”.* STĂNOIU, C. I. 32. *Îi trimitea la „urmă”.* PAS, Z. IV, 216.

8. (Mat.) Punct în care o curbă intersectează o altă suprafață. DL, LTR², DEX. ♦ Curbă de-a lungul căreia o suprafață intersectează o altă suprafață. DL, LTR², DEX.

- Pl.: *urme*.

- Lat. **orma*.

URMĂRELNIC, -Ă adj. (Regional; despre oi) Care rămâne în urma turmei, care umblă răzleț. Cf. CADE.

- Pl.: *urmărelnici*, -ce.

- De la *urmă*.

URMĂRÉTIC, -Ă adj. (Regional; despre oi) Care rămâne în urma turmei, care umblă răzleț. Cf. DDRF, DAMÉ, T. 68, PASCU, S. 70, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

- Pl.: *urmăretici*, -ce.

- De la *urmă*.

URMĂRI vb. IV. *T r a n z.* 1. A merge (în ascuns) în urma cuiva, a se lua, a se ține după cineva pentru a-l ajunge, pentru a-l prinde, pentru a-l opri, pentru a-l supraveghea etc. *Vedeți o biată femeie... O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirile voastre o faceți de își calcă datoriile sale de femeie.* NEGRUZZI, S. I, 48. *Feciorul deschide ușa butcei și ajută bătrânului să se coboare; apoi îl urmări pe scară până la perdeaua sălii de primire.* FILIMON, O. I,

109, cf. PONTBRIANT, D. *Cerbii... sunt urmăriți de vânători.* ODOBESCU, S. III, 110. *Tinere, ce plin de visuri urmărești vreo femeie, Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee... Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi.* EMINESCU, O. I. 159. *Urmăriți la o cuminte distanță de drăcușorul meu..., am pornit înapoi spre salon.* CARAGIALE, O. I, 126. *Se luase după el și, cât colea, îl urmări până îl ajunse.* IPIRESCU, L. 140. *Călărimea... Pe monarc îl urmărește cu sălbatică răcniri.* MACEDONSKI, O. I, 105. *Mă simt... cuprins de oboseala sufletească pe care o simți când, într-un vis grozav, te-a urmărit un nebun.* IONESCU-RION, C. 45. *Delfinii sprinteni trec ușori prin valuri, Urmărind caicul.* BOLINTINEANU, O. 103. *Și grabnic eunucii se-nșiră, urmărind ca șerpri prin tufșuri pe Musa-Nin, și-l prind.* COȘBUC, P. I, 53. *Cine era acel necunoscut și de ce o urmărea el așa?* SANDU-ALDEA, A. M. 57. *S-ar părea că fugi de noi. Te-am urmărit prin toate atelierile.* SORBUL, T. 550. *L-am pus să-l urmărească peste tot și să vie să-mi spuie.* MUȘATESCU, T. 46. *Se uită mereu în urmă să vadă dacă nu este urmărit.* SAHIA, N. 94. *Gabriela o pândise și o urmărise.* TEODOREANU, L. 36. *Păstrăvii ageri au început să se ițească, urmăriți de loștrițe flămânde.* VOICULESCU, P. I, 49. *I se părea că-i urmărită tot timpul de cineva.* BART, E. 305. *Aș fi vrut s-o urmăresc pas cu pas din depărtare.* MIHĂESCU, D. A. 16. *Episodul travestirii eroinei pentru a-și putea urmări iubitul.* VIANU, L. U. 63. *Un timp ne-am ținut și noi de el, urmărindu-i înșierbântați urma de uriaș.* V. ROM. octombrie 1964, 13. *M-a urmărit pas cu pas până pe treptele de lemn care duceau în pod.* ib. iulie 1970, 22. *Urmărind-o așa au ajuns în partea aceea de pădure.* SBIERA, P. 279. *O roagă să-și facă milă de dânsul ca să nu-l prindă dușmanii ce-l urmăresc.* SEVASTOS, P. 106. *Cine putea să creadă Că ei să ne urmărească.* SUFL. OLT. I, 200. *Și pe Negrul opintea, Șapte stâneni că sărea Pe arapu-l urmărea.* BALADE, II, 186. *Vânătorii l-au urmărit [pe urs] pă unde-auzea c-a stricat.* T. DIAL. M. I, 61. *Nici vorba n-o isprăvea Și jendarii-l urmărea.* ȘANDRU, F. 383. *Crezu că-i urmărește gospodarul... ca pe niște tâlhari ce-i furase piatra.* SNOAVA, III, 190. *A urmări și prinde iepurele cu carul, se spune despre cei leneși.* Cf. ZANNE, P. I, 489. ♦ *F i g.* *Înainte! strigă Făt-Frumos calului, care zbura asemenea unui demon urmărit de un blăstăm.* EMINESCU, P. L. 18. *Urmărit în urmă de curaj și de norocuri, ... Capătă pe cea mai mică fată de-mpărat soție.* COȘBUC, P. II, 136. *Băieți, ... mă urmărește nenorocul.* M. ELIADE, C. 64. *Toate urmele, tot ce e materie în noi, ne urmăresc.* CIQRAN, C. A. 151. *Mă simțeam urmărit de duhuri rele.* E. IONESCU, E. 49. *Un destin aprig urmărea pe nefericitul boier.* MIHĂESCU, D. A. 124. *Ah, tu, sanie... Căii tăi nebuni, Viața, dragostea, Spulberă furtuni, Urmărind o stea.* BENIUC, V. 47. *Nenorocul m-a urmărit și când a fost să sfârșesc.* VINEA, L. II, 258. *Mă urmărește un ghinion formidabil.* BOTTA, S. III, 90. ♦ *Refl. recipr.* *Plânsori sfâșietoare împinse de blestem Se urmăresc prin bolte.* EMINESCU, O. I, 94. *Valurile... se urmăreau, venind să se spargă.* BRĂESCU, O. A. II, 229. ♦ A ține (pe cineva sau acțiunile cuiva) sub observație, a supraveghea (pe cineva sau activitatea cuiva). *Va putea mai cu înlesnire urmări mișcările ș-ale fraților, ș-ale dușmanilor* (a. 1857). PLR I, 170. *Sper că „die Zeit” a intrat în posesiunea scrisorii*

și a articolului... Rogu-te urmărește și d-ta acolo. CARAGIALE, O. VII, 66. *Om ieșit din fundul temnițelor, ca să-și urmărească prietenii de mai-nainte.* SLAVICI, O. I, 159. *Să furi, să fii urmărit de polițai, de procuror... și totuși să izbutești a rămânea liber.* DELAVRANCEA, O. VI, 331. *Dacii urmăreau cu cea mai mare atenție evenimentele din imperiu.* PĂRVAN, G. 107. *Adică pentru ce îl urmărise cu atâta înverșunare?* REBREANU, I. 223. *Prin oamenii mei, i-am urmărit și dovedit.* AL LUPULUI, P. G. 100. *L-am urmărit din sală în sală, din instanțele mai puțin însemnate până la Înalta Curte.* MIHĂESCU, D. A. 24. *Foaia era urmărită de adversarii direcți și indirecti ai bancherului.* ARGHEZI, S. XI, 51. *Te compătimesc că ai fost rănit și că ești urmărit.* H. LOVINESCU, T. 106. *Cel ce se crede ofensat... urmărește pe dușman o viață.* V. ROM. septembrie 1970, 17. *Cercurile politice belgiene urmăreau evoluția situației din Principate.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 26. ♦ *A face demersuri judiciare împotriva cuiva; a intenta cuiva proces. Creditorii nu pot urmări execuțiunea decât după 8 zile de la notificarea acestor titluri.* HAMANGIU, C. C. 185. *Nimeni nu poate fi urmărit decât în cazurile prevăzute de legi și după formele prevăzute de ele.* id. ib. XIV. *A urmărit fără șovăiri în justiție... un cumpărător care refuza să-i plătească un rest din costul unui teren vândut.* CĂLINESCU, C. O. 73. ♦ (Regional; cu subiectul „câinele”) *A adulmeca, a simți vântul și a merge pe urma lui. Un vânător a cărui câini urmăriră un iepuraș.* SNOAVA, II, 156. cf. ALR I 1 215/229, 257, 351, 412, 418, 675, 677, 695, 725.

2. A parcurge un anumit traseu, a se ține de o linie, de o indicație, păstrând o anumită direcție. V. o r i e n t a (1), u r m a¹ (2). *Urmărez drumu cu îngrijire Fără nădejde d-adăpostire.* I. VĂCĂRESCUL, P. 332/17. *Unul alb [pui de pisică] se juca urmărind delicat, cu laba mică pe pământ, umbra unei albine.* C. PETRESCU, I. II, 16. *Câte zile nu pierdusem, noi ofșerii tineri, cu hărțile dinainte, urmărind cu degetul conturul coastelor Asiei Mici.* BART, S. M. 11. *Urmărind poteca strămtă ce se pierde prin livadă..., s-au oprit mirași.* PILLAT, P. I, 15. *Apropiindu-se de planul moșiilor boierești urmări încet cu degetul un triunghi înscris în linii albe.* I. M. SADOVEANU, S. 38. *Granița urmărește culmile larg rotunjite ale munților vulcanici Oaș.* MG I, 13. ♦ (Cu complementul „gând”) *A duce mai departe; a continua, a urma¹ (6).* *Mestecă pesmeți de Brașov, urmărindu-și fiecare gândurile.* DELAVRANCEA, S. 141. *Își vâri mâinile în buzunare, nervos... Urmărea un gând sau poate șovăia să-și completeze destăinuirile.* M. ELIADE, D. 71. *Merseră fără să vorbească, urmărind fiecare alt gând.* C. PETRESCU, I. II, 104. *Zâmbește vag, răspunzându-i distrat la strângerea de mână... umărindu-și un gând interior.* H. LOVINESCU, T. 98. ♦ *A asculta cu atenție o expunere orală, executarea unei compoziții muzicale etc. Fața i se zbrăcea într-o sete nestinsă de a mă urmări.* GANE, N. III, 112. *Erau deja două ceasuri de când eu nu-l urmăream [pe povestitor].* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Publicul... nu poate urmări firul comun [al conferințelor].* I. NEGRUZZI, A. 245. *Scoala nu este numai localul unde un număr de elevi se adună spre a asculta și urmări preceptele unui număr de profesori (a. 1892).* PLR I, 400, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Bănuiește cât de interesantă poate fi o asemenea*

discuție... dar e prea obosită ca s-o urmărească. M. ELIADE, D. 9. *Când începea spectacolul, ea era acolo... chiar în fața scenei, și urmărea textul.* id. C. 273. *Apoi, veni și-o blondă în salon... Și urmări, pierdută, marșul monoton.* BACOVIA, O. 77. *Pricepu că nu va putea să urmărească nici o [frază]... până la sfârșit.* C. PETRESCU, I. II, 113. *Urmăream cu cea mai susținută luare-ăminte prelegerile lui.* SADOVEANU, O. XVI, 461. *Li se păruse catolicilor, urmărind desfășurarea lentă și majestuoasă a pompei rituale bizantine, că „raiul însuși se coborâse în biserica lor”.* NEGULESCU, F. R. 134. *Urmări căuzul soneria, departe.* VINEA, L. II, 113. *Continuă să-i vorbească..., dar el nu-l mai ascultă. Doar zicea da, să creadă că-l urmărește.* V. ROM. decembrie 1963, 73.

3. A privi cu interes ceva sau acțiunile și reacțiile cuiva; a observa cu atenție un proces în desfășurare; a însoți pe cineva sau ceva cu privirea, cu gândul etc. *Urmăresc cu ochii cei vulturi și cucoare Cum se întreg cu norii.* ALECSANDRI, P. III, 144. [Dan și Ursan] *încalcă și-n umbră dispar ca într-un nor... Iar Fulga-i urmărește cu suflul în dor.* id. ib. 287. *Făt-Frumos mergea mereu, urmărind cu cântecul dorul inimei lui.* EMINESCU, P. I. 5. *Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește-o ciocârlie, Tu ai vrea să spui să ducă cătră dânsul o solie.* EMINESCU, O. I, 82. *Clovnul îi face o curte stăruitoare, urmărind-o în toate mișcărilor.* CARAGIALE, O. III, 81. *A ieșit urmărit de privirile celor trei confracți.* id. ib. II, 18. *Gheorghie urmărea cu ochi, fără să voiască, zigzagurile dese de fulgere.* N. REV. R. I, 29. *Rămâneam aproape neclintiti și-l urmăream cu ochii până când dispărea.* PANU, A. I, 13. *Copilul îi urmărea fiecare mișcare în facerea suciturilor de paie.* AGĂRBICEANU, S. 317. [Crinul] *L-am urmărit cu ochi cercetători, Murind încet, petală cu petală.* CODREANU, S. I, 221. *L-am urmărit din ochi până la un loc.* AL LUPULUI, P. G. 137. *De pe o bancă făcută parcă anume pentru noi, urmăream zugerăvelile bisericuții.* A. HOLBAN, O. II, 191. *Urmăresc linia pomilor pe cer, Îmi leagăn privirea pe frunze plouate.* MANIU, S. I, 38. *Căpitanul urmărea ostenele lui Rogojinaru.* REBREANU, R. I, 13. *Stam în fața cabanei și-l urmăream cu privirile.* M. ELIADE, C. 180. *Cu ochii urmări-vei fărml, topindu-se ca noru-n zare.* MINULESCU, V. 46. *Impresionat și calcerit, privește și urmărește această schimbare la față.* GALACTION, O. A. I, 397. *Urmăresc pe gânduri cum dispore în depărtări o turmă de gazele.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 108. *Femeia se încolăci pe divan, între perne... urmărind ațele albastre de fum.* C. PETRESCU, I. I, 53. *Rămâneam cu fața în sus, în iarbă, urmărind jocul rândunelelor.* BRĂESCU, O. A. II, 36. *În tot timpul, ceilalți l-au urmărit cu privirea, pas cu pas, cu o stupeoare crescândă.* SEBASTIAN, T. 42. *Cu ochii urmăream mișcărilor lucrătorilor. Pe toți îi simțeam obosiți.* SADOVEANU, O. VII, 273. *El a trecut mai sus de mine, urmărit de ruga și de închinăciunea mea.* ARGHEZI, S. VI, 26. *Bărbatul îi urmărește în tăcere fiecare mișcare.* BOGZA, A. I. 216. *Băieții din colțul lor urmăreau cu ochii lacomi tot ce se petrecea la masă.* V. ROM. februarie 1956, 68. *Cei din încăpere au urmărit, înmărmuriți, scena.* H. LOVINESCU, T. 222. *Urmăream, cu înfrigurare, fiecare gest, fiecare cuvânt al lui*

Sadoveanu. V. ROM. septembrie 1970, 63. *Îmi plăcea să-l urmăresc cum vine cu tava-n brațe, încet, atent, țeapăn.* ANANIA, R. 18. *Iar copila hanului... Cu ochiana prin zebrea Pe voinicu-l urmărea.* ALECSANDRI, P. P. 108. *Împăratul... n-au știut ce să se facă de atâta scârbă și supărare. Țiganca, care l-au urmărit și i-au zărit măhnirea, au început să-l tânguiască.* SBIERA, P. 110. ◇ *A b s o l. Și deodată toți pleca... Iar sultanul, stând pe cal, Sub un verde cort de șal, Barba neagră-și netezea și cu ochii urmărea.* BALADE, II, 185. ◇ (Subiectul este „ochii”) *Ochii ei îl urmăreau prin casă.* D. ZĂMFIRESCU, V. Ț. 35. *Dar ochii bolnavilor o urmăreau.* C. PETRESCU, I. II, 71.

4. Fig. (Subiectul indică idei, sentimente, imagini, cuvinte etc.) A preocupa neîncetat (pe cineva); a obseda, a chinui, a tortura¹. *Vorbim mult de țară. Dorul ei ne urmărește pretutindene.* ALECSANDRI, T. XVII. *Tot astfel când al nostru dor Pieri în noaptea-adâncă Lumina stinsului amor Ne urmărește încă.* EMINESCU, O. I, 234. *Simțea în prezența ei... un fel de fior fără de înțeles, a cărui suvenire îl urmărea zile întregi.* id. P. L. 91. *Am eu un gând care mă tot urmărește de mult.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Am trăit o întâmplare ce mă va urmări întotdeauna.* A. HOLBAN, O. II, 59. *Chiar în preajma somnului, imaginea ei mă urmărea.* M. ELIADE, M. 150. *Urmărit de idei și de propuneri de căsătorie, m-am gândit din ce în ce mai rar la Clara.* GALACTION, O. 105. *Nuiaua, grăunțele, degetul încârligat al popii ne urmăresc și noaptea în viș.* VLASIU, A. P. 141. *Viscolul nu se domoli multe zile. Muzica lui fioresă mă urmărea și-n somn.* SADOVEANU, O. VII, 274. *Era urmărit de problema dragostei.* CĂLINESCU, C. O. 81. *Sentimentul... îl urmărește tot mai insistent.* VIANU, L. R. 554. *Mă urmărește în legătură cu această călătorie o amintire de coșmar.* BLAGA, H. 71. *Vorbele îl mai urmăresc și-l mai hărțuie din când în când.* VINEA, L. I, 6. *Amintirea răscoarelor îl urmărește stăruitor pe Vissarion.* V. ROM. martie 1957, 15. *Încerca să fugă... de un gând care îl urmărea.* PREDĂ, M. 41. *Mă împrietenisem cu poezia lui... Mă urmărea, dar nu ca o obsesie.* ANANIA, R. 10.

5. A examina, a analiza, a studia, a observa o problemă (științifică), un fenomen, activitatea cuiva etc. cu un anumit scop (de obicei practic). *Noi urmărim și culegem evenimentele relative la dezvoltarea, la mersul poporului nostru.* BARIȚIU, P. A. I, 331. *Datoria lui principală va fi a observa și urmări... toate simptomele de progres.* (a. 1877). PLR I, 331. *Tipuri [de scriitori] pe care nu le poți judeca decât urmărindu-le pas cu pas și viața lor intimă.* CHENDI, S. III, 10. *A urmări pas cu pas impunătoarea activitate a bărbaților de știință.* (a. 1914). PLR I, 290. *Am început a urmări pe geți în Moravia și Ungaria panonică.* PĂRVAN, G. 238. *Caragiale a urmărit fenomenul [formării burgheziei] mai ales în Muntenia.* IBRĂILEANU, S. L. 86. *Prin însuși caracterul operei sale, trebuia să urmărească sufletul feminin.* LOVINESCU, S. I, 77. *În anii mai târzii am urmărit, pe cât am putut, viața lui Creangă.* SADOVEANU, E. 101. *Dacă urmărește cineva viața breslelor moldovenești, nu se poate ca atenția să nu-i fie atrasă de două fenomene sociale.* PAVLESCU, E. 435. *Ceea ce urmărim este mai curând o descriere fenomenologică a ideii de*

existență în gândirea românească. VULCĂNESCU, D. 98. *S-au putut urmări cursurile universitare pe care poetul le-a studiat.* D. POPOVICI, P. 73. *Doctorul care și-a luat diploma nu mai urmărește publicațiile de specialitate.* CĂLINESCU, C. O. 34. *Problemele pe care le poate urmări un istoric literar.* VIANU, L. R. 16. *Acest „nisis” se poate urmări îndeaproape timp de câteva veacuri.* BLAGA, T. CUN. 22. *Vom urmări dezvoltările pe care le face autorul în această problemă.* A. DIMITRIU, E. 676. *Geologia... urmărește fenomenele petrecute mai ales în timp și în interiorul pământului.* GEOLOGIA, 3. *Documente istorice... pentru a urmări evoluția obștii de la primele informații asupra ei.* PANAITESCU, O. Ț. 15. *După scindarea limbii comune, se poate urmări istoric o neconținută diferențiere a femininului de masculin.* IST. L. ROM. I, 118. *Faraonul Psametiș a izolat de societate doi copii care nu învățaseră să vorbească și... urmărea felul cum începeau să comunice între ei.* T. LINGV. GEN. 80. ◇ *Ref l. p a s.* *În multe cazuri se poate urmări chiar și în zilele noastre cum neologismele se asimilează.* PUȘCARIU, L. R. I, 402. *Se pot urmări liniile generale ale evoluției semantice a sufixelor.* IST. L. ROM. I, 88.

6. A avea ceva în intenție, a tinde la..., a-și propune să... *Tu nu vei urmări viața vagabondantă a slujbelor, nu-i așa?* BOLINTINEANU, O. 406. *Și unii și alții am avut și am urmărit același scop* (a. 1887). PLR I, 70. *Când am spus finta ce urmărim, ... tragem nădejdea că năzuința noastră va fi luată în bine* (a. 1892). ib. 404. *Se gândește că acest colonel urmărește, desigur, vreun plan ascuns.* SANDU-ALDEA, D. N. 78. *Traducătorul basmelor germane nu trebuie să urmărească scopuri imposibile.* CHENDI, S. II, 87. *Își urmăreau o politică a lor și alcătuiau un stat bine încheat.* PĂRVAN, G. 82. *Am urmărit numai să dăm o părere.* BUCUȚA, R. V. 83. *Nu... urmărești vreun beneficiu personal, de orice fel ar fi el* (a. 1931). PLR I, 405. *El urmărește un interes cu dumneavoastră.* SADOVEANU, O. XXI, 307. *Avem obiceiul să urmărim idealuri pe care nu le putem ajunge.* PUȘCARIU, D. V. 322. *La noi, românii, filologia n-a urmărit decât un singur scop.* id. C. S. 31. *Poetul tragic urmărește să obțină o stare de tensiune... în spectatorul său.* VIANU, L. U. 44. *Omul urmărește ca ideal de viață realizarea completă a posibilităților ce zac ascunse în individualitatea sa.* BLAGA, Z. 60. *Observația merită să fie cunoscută de cei care urmăresc să se orienteze în studiul nucleului facialului.* PARHON, O. A. I, 167. *Punctul de vedere susținut de către acest publicist urmărește, cred, și un scop practic.* L. ROM. 1962, 285. *Tratamentul urmărește întâi să înlăture cauza bolii.* ABC SĂN. 55. *Jocul [actriței] urmărește expresivitatea gestului, zâmbetului, privirii.* T mai 1964, 83. *Urmărește prea insistent să compromită pe ciocoi.* N. MANOLESCU, A. N. I, 137. *A urmărit stabilirea unei perspective cronologice.* T. LINGV. GEN. 90. ◇ *Ref l. p a s.* *Se urmărește ca din activitatea economică să rezulte și progresele culturale ale obștei.* STERE, S. 166. *Sunt poezii în care, prin repetarea obsesivă a unei culori..., se urmărește stărnirea unui anumit sentiment.* V. ROM. ianuarie 1965, 126.

– Prez. ind.: urmăresc și (învechit, rar) urmărez.

– Urma¹ + suf. -ări.

URMĂRIRE s.f. Acțiunea de a urmări și rezultatul ei.

1. Mers¹ (ascuns), deplasare pe urmele cuiva (pentru a-l supraveghea, a-l prinde, a-l aresta etc.). Cf. urmări (1). *El auzi copitele cailor bătându-se de rădăcini... însă departe în vale..., încât de urmărire nici nu mai putea să fie vorba.* SLAVICI, O. I, 168. *Am mers toată noaptea. Am avut norocul să scăpăm de urmărire a reporterilor în mai puțin de o oră.* M. ELIADE, C. 113. *Se apropiuau... de hotar. Temerile de urmărire de la început se risipeau pe zi ce merge.* SADOVEANU, O. I, 280. *Dădui ordine severe, chiar în fața lui, de urmărire, arestare și chiar tragere, în caz când... persoana urmărită nu dă ascultare somațiilor legale.* MIHĂESCU, R. 91. *Se rușină de ipotezele lui și, renunțând la urmărire, se întoarce înapoi.* CĂLINESCU, E. O. I, 88. *Târgul, prin crăpăturile obloanelor..., privea, cu suflul la gură, urmărirea.* CAMILAR, N. I, 74. *Urmărirea se prelungea tăcută... printr-un mic scuar străjuit de salcâmi.* VINEA, L. II, 160. *Urmărirea este de fapt ultima lui aventură.* V. ROM. iunie 1970, 156. *I-a pus în vedere să fie plecat cu armata-n urmărire lui. Că iel a intrat în țară străină.* O. BĂRLEA, A. P. I, 568. ♦ Observare (3), supraveghere, controlare; pândire (1). Cf. AR (1829), I¹/18. *Era expusă urmărilor crudului ei adorator.* EMINESCU, P. L. 99. *Se delecta cu urmărirea vieții intime a chiriașelor sale.* MIHĂESCU, D. A. 185. *Pentru urmărirea procesului de creștere în înălțime există tablele alcătuite pe baza unor studii.* ABC SĂN. 112. ♦ Hăituială, goană pe urmele vânatului. Cf. STOICA, VÂN. 27. ♦ Fig. *Vei desluși... urma semeață și proaspăt lăsată de copita cerbului de aur. Lasă vânătorilor smintiți osteneala zadarniceii urmăririi.* MANIU, V. P. 48.

2. (Milit.) Acțiune ofensivă de luptă, executată de trupe în scopul nimicirii inamicului care se retrage. M. D. ENC., DEX.

3. Activitate a organelor de poliție, a procurorului etc. de strângere a probelor referitoare la existența unei infracțiuni; procedură juridică pentru a obține plata unei creanțe etc. Cf. TDRG. *Văzându-l cu asemenea sprijinitor, judecătorul va trebui să se îmblânzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea.* REBREANU, I. 293, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A doua zi, gazetele de dimineață anunțau... punerea în libertate a Linei florăreasa și renunțarea la urmărire.* ARGHEZI, S. XI, 72, cf. PR. DREPT, 853, DJP. ♦ Agent de urmărire = funcționar însărcinat cu încasarea unor impozite, a unor taxe (neachitate la timp). *Era un agent de urmărire cinstit.* PREDĂ, M. 154.

4. Studiere (1), examinare, cercetare. Cf. urmări (5). *Autorul... se adâncește apoi tot mai mult în scrutarea materialului, în sistematizarea lui pentru urmărirea metodică a unui șir de idei.* CHENDI, S. III, 33. *Urmărirea acestei direcții în istoria filosofiei... ne impune, de obicei, destulă osteneală din cauza excesivei abstracții a ideilor.* NEGULESCU, G. 15. *Aceeași febrilitate... o manifestă și în urmărirea ultimei realizări în disciplina geografiei.* V. ROM. octombrie 1964, 88. *Există o serie de fapte care fac utilă... urmărirea originii elementelor vocabularului.* IST. L. ROM. I, 28.

5. Frecventare a unor cursuri, conferințe etc. *Urmărirea unor asemenea cursuri... ne-ar răpi timp.* LAMBRIOR, S. 221.

- Pl.: urmăriri.

- V. urmări.

URMĂRIT, -Ă s.m. și f. Persoană în urma căreia merge, se deplasează cineva (în ascuns) pentru a o supraveghea, a o ajunge, a o prinde, a o aresta. *Depărtarea creștea între urmărit și urmăritori.* SLAVICI, O. I, 205. *Își dădea seama că nu el o ajunge, ci urmărita încetinește.* VINEA, L. II, 182. *Să trăiți, domnule colonel, urmăritul a fost prins.* CAMILAR, N. I, 181.

- Pl.: urmăriți, -te.

- V. urmări.

URMĂRITÓR, -OĂRE s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care urmărește (1) pe cineva (pentru a-l supraveghea, a-l ajunge, a-l prinde, a-l aresta etc.); (învechit, rar) următor (1). *Depărtarea creștea între urmărit și urmăritori.* SLAVICI, O. I, 205. *Stam gata să sar pe malul celălalt al gârlei, unde nu erau urmăritori.* AL LUPULUI, P. G. 84. *Când se înălțaseră sănețele la spatele vatamanului, cei șase urmăritori se traseră îndărăt.* SADOVEANU, O. V, 535. *El se contempla în oglindă și, parcă îngrozit de imaginea palidă dintr-însa, porni de-a-ndaratele, parcă ferindu-se de pumnalul unui urmăritor.* MIHĂESCU, D. A. 177. *Înainte ca urmăritorii să ajungă în stradă și să-l vadă, se opri o clipă.* STANCU, R. A. IV, 62. *Urmăritorii, prințând curaj, fugiră după ea.* PAS, Z. IV, 41. *Ia un tramvai dintr-o direcție opusă cartierului său, ca urmăritorii prezumtivi să fie induși în eroare.* V. ROM. octombrie 1964, 93. *Spiridon... se angajează să-l scape de furia celor trei vajnici urmăritori.* CIOCULESCU, C. 183. ♦ Fig. *Într-o magică splendoare zbori de lume uitător, Nici săgeata nu te-nținece... Sub un farmec de himeră, după ea urmăritor.* MACEDONSKI, O. I, 29. ♦ (Adjectival) *Uneori tătării se opreau ca să se apere de cazacii urmăritori.* V. ROM. septembrie 1970, 16.

2. Adj. (Jur.; învechit) Care urmărește (1) pe cineva pentru plata unei creanțe. *Înființarea de secvestre asigurătoare fie urmăritoare asupra lucrurilor mobile și imobile (a. 1894).* ȘCHEI, 319.

3. S.m. și f. (Rar) Persoană care se preocupă de..., care cercetează, studiază ceva anume; căutător de..., amator de... *Marele monument a rămas... o zidire moartă și pustie în care rătăcesc numai... cercetătorii de adevăr, urmăritorii de informație.* IORGA, L. II, 231.

- Pl.: urmăritori, -oare.

- Urmări + suf. -itor.

URMĂȘIE s. f. (Învechit, rar) Înrudire în linie directă coborâtoare; descendență. Cf. BAR. - MUNT., W. 244¹/44.

- Urmaș + suf. -ie.

URMĂTĂREȚ, -Ă adj. (Învechit, rar) Care este consecvent, fidel (unei hotărâri, unei directive). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Într-aceea redacția și de aci înainte să va sili a rămânea următăreț... maximelor sale până acum declarate.* FM (1839), 208¹/24.

- Pl.: următarești, -e.
- Urmă + suf. -ătareșt.

URMĂTOR, -OĂRE adj., s.m. și f. I. Adj. Care urmează¹ (1), care se găsește (în spațiu și în timp) după cineva sau ceva. V. ulterior. *Pre tine D[oa]mne, cu glas slobod te-au propoveduit fratele tău cel drept și următoriu patimii au fost, fiind omorât.* MINEIUL (1776), 136¹/18. *Când soarele curat apune, atunci cu adevărat ziua cea următoare va fi frumoasă și limpede.* CALENDARIU (1814), 77/10, cf. LB, DRLU. *A plânge pe ceilalți și a fi și el plâns în minutul următor.* MARCOVICI, C. 64/25. *În următoarea sară au adunat tatăl pe toți copiii.* DRĂGHICI, R. 144/27. *În ziua următoare se întoarseră iscoadele.* F. AARON, I. II, 200/18. *Cererile lor în următoarea dietă se vor lua și... se vor dezbate.* FM (1855), 1, cf. PONTBRIANT, D. [Imobilul] închiriat ... de la Sf Dumitru corent până la Sf Gheorghe următor. CARAGIALE, O. I, 189. *Băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.* SLAVICI, O. II, 34, cf. DDRF, ALEXI, W. *În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se duse la Antonescu.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 169. *În nopțile următoare am stat de pândă până după miezul nopții.* AL LUPULUI, P. G. 83. *Dumineca următoare primăria se umplu de oameni.* REBREANU, R. I, 233. *Ajuns în stația următoare, își scoase haina și se pregăti să aștepte.* M. ELIADE, C. 17. *Intră la telegraf să întrebe stația următoare, apoi Buzăul.* C. PETRESCU, I. I, 149. *Împărțea poruncile pentru ziua următoare.* VLASIU, A. P. 286. *Între inovațiile fonologice amintim influența mare a poziției următoare, dură sau moale.* PUȘCARIU, L. R. I, 218. *Curentul de asimilare a științei arabe se intensifică în secolele următoare.* VIANU, L. U. 13. *În clipa următoare fuma cu o prefăcută liniște.* VINEA, L. I, 42. *La fel am suportat, în ora următoare, vaccinul antivariolic.* TUDORAN, O. 33. *În registrul următor sunt reprezentate două scene.* MĂN. SUCEVIȚA, 168. *La poezii generației următoare, Plaut și Ennius, situația e sensibil diferită.* IST. L. ROM. I, 53. *Următoarea parte, compusă din sinteze, își selectează o temă din literatura română.* V. ROM. iulie 1970, 85. ♦ (Substantivat) *În fieștecare proporție soma înaintășitorilor este la soma următorilor.* ASACHI, G. 36¹/1, cf. DRLU, HELLADE, A. 87/19, POENARU, G. 62/17. *Următorul... n-a vrut să primească numărul 13.* VĂN. PESC. mai 1964, 2. ♦ (Și substantivat) (Cel) care este arătat în cele ce urmează¹ (5), care este precum se arată mai departe. *În suplimentul extraordinar al jurnalului... se află următorul extract.* AR (1929), 5¹/12. *Cutez astăzi a da la lumină următoarea culegere.* ASACHI, S. L. I, 41. *Așezarea timpurilor după regula următoare.* PAULINI, GRAM. 94/16. *Mă grăbesc a pune în fruntea lui următoarea însămnare.* I. IONESCU, C. VI/2. *Tratatul... asigurază românilor drepturile următoare.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Îi scrise răvașul următor... NEGRUZZI, S. I, 25. Deschizând scrisoarea, citi cele următoare... FILIMON, O. I, 127. S-au mai adunat în bani și alte oferte... următoarele... FM (1862), 15. Îți urez ca să se poată aplica cârții tale și exametrii următori... ODOBESCU, S. III, 12. Ia măsuri să se facă următoarea îndreptare.* CARAGIALE, O. VII, 339. *Putem trage... următoarele încheieri cu privire la poporul și civilizația din câmpia munteană.* PĂRVAN, G. 117. *Cerea*

ca următoarele nuvele să fie tipărite. IORDAN, L. R. A. 448. *Impresia de la care plecăm este următoarea: fiecare popor are, lăsată de Dumnezeu, o față proprie, un chip al lui de a vedea lumea.* VULCĂNESCU, D. 6. *Pentru a acorda un prim ajutor corect avem nevoie de următoarele materiale.* BELEA, P. A. 89. *Fulgii de ovăz se prepară în felul următor.* ABC SĂN. 107. *Hotarul este arătat în felul următor.* PANAITESCU, O. Ț. 96. *Îi răspunse... cu următoarea dilemă dintre cele mai teribile.* V. ROM. decembrie 1970, 133. *Țe ce noi înșine vom încerca în paginile următoare nu are decât ambiția unui prim „zbor de recunoaștere”.* PLEȘU, O. 23. ♦ (Învechit; despre an, lună) Care este în curs; prezent² (2), curent. *Au venit de la 11 până la 17 ale următoarei luni 12 caice.* CR (1832), 125^f/8. *Am găsit în condică numai suma sării ce s-au exportat de la 1 martie anul următor... până la 26 august (a.1837).* DOC. EC. 683. ♦ (Substantivat) *Marele vornic de Moldavia... la 3 ale următoarei, viind din Austria, au trecut pă dinainte sentineli (a. 1846).* ib. 905. ♦ (Substantivat; la vocativ, ca formulă de adresare) Persoană care este chemată (după alta) ca să fie servită, întrebată etc. Cf. DEX. ♦ (Substantivat; învechit, rar) Urmăritor. (1). *Mars încă nu iaste oștenit de a porni bătăi următorilor lui (a. 1695).* FN 65.

2. Adj. (Și substantivat) (Persoană) care urmează¹ (2) întocmai un sfat, o poruncă, care se conformează întru totul unei doctrine, unei hotărâri, unei dispoziții; care procedează în acord cu...; adept, aderent, partizan. *Cetenia de istorii mare folos și cunoștință și învățătură dă celor următori și iubitori de osteneală (a. 1650).* GCR I, 146/27. [Î] bătură preste ochi... depreună cu următorii de a lui, preuți și diaconi. DOSOFTEI, V. S. ianuarie 47¹/34. *Fraților! următori noao ați fost și D[o]mnului, priimind cuvântul... cu bucuria D[u]hului Sfânt (a. 1683).* GCR I, 262/26. *Următoriu făcându-te învățătorului tău, apostole.* MINEIUL (1776) 62^v/36. *La Medina se făcură mulți următori propovăduitorilor.* VĂCĂRESCUL, IST. 247. *Ulfula următoriu sântului Teofil mai nainte trecuse Dunărea.* ȘINCAI, HR. I, 59/10. *Nici luteranii nu voiesc a să zice luterani, nici calvinii a să zice calvini, ci luteranii să numesc evanghelici, ca cum ai zice următorii evangheliei, carii țin și cred evanghelia.* KLEIN, în ȘA I, 230. *Va fi întocmai următoriu aceștii puneri la cale ce s-au făcut (a. 1804).* URICARIUL, I, 368, cf. LB, DRLU. *Să poruncește dumnealor ispravnicilor a fi următori întocmai (a. 1825).* DOC. EC. 354. *Numai lui Mahomet, ție, și l-ai voștri următori Voiesc să însuflu groaza.* HELIADE, O. I, 410. *Următori sântem și noi orânduielei dumnezeiești.* DACIA LIT. 40/4. *Eliad, demn următor lui Lazăr.* NEGRUZZI, S. I, 334. *Să fie următori principiilor în care s-au îndatorat.* GHICA, A. 688. *Exemplul bun dat în Sibiu a găsit următori la Arad.* SĂM. V, 240. *Căpătai încredințarea că m-a înțeles și că va fi următoare sfaturilor mele.* HOGAȘ, M. N. 184. *Asemenea dar și domnia me poftind a ne arăta următori oblăduitorilor acelor care au voit să păzească... starea țării aceștia (a. 1783).* N. A. BOGDAN, C. M. 78. *Să fii și măria ta întru toate următor la cele ce ți-oi spune eu.* SADOVEANU, O. X, 131. ♦ (Adverbial, rar; urmat de determinări în dativ) Conform cu..., în concordanță cu... *Aceste considerații ne fac să vorbim de o altă teorie*

asupra localizărilor spinale... pe care unul din noi a emis-o... și următor căreia localizările motrice spinale sunt funcționale. PARHON, O. A. I, 56.

3. S.m. și f. (Învechit și regional) Urmaș la domnie, într-o demnitate, în drepturi materiale, în ierarhia familială; succesor (1), moștenitor (1). *Cununa... cu care tu și următorii tăi se vor încununa.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *De pe dregătorie se zicea voivod, ca și ceilalți următori ai lui.* ȘINCAI, HR. I, 153/39. *Și va stăpâni ca ș-un părinte, Pe mine și pe a miei târzii nepoți; Apoi, fiind el nemuritoriu, Nu mă aș teme de a lui următoriu.* BUDAIDLEANU, Ț. 352. *Când îi fi următoriu... și dacă urmările tale vor fi bune..., apoi în veci nestrămutat vei fi fiu și clironomu meu (a. 1820).* IORGA, S. D. VII, 154. *Să câștigăm și noi de la următorii noștri mulțumirile ce le aud moșii și strămoșii.* GOLESCU, Î. 3, cf. DRLU, LB. *Cine pot fi următori Neamului moștenitori?... Neam e cine e-nvățat, Cine-i vrednic și bogat.* MUMULEANU, C. 106/11. *Blăstemul cerului cază peste ai tăi următori!* HELIADE, O. I, 459. *Subt August, următorul lui Iulie Cezar, romanii cunoscură mai bine pe daci.* F. AARON, I. I, 3/17. *Următorii sei însă pentru a ține acest acest titlu... trebuiră multe fatalice expediții a face.* SĂULESCU, HR. I, 107/3. *El așeză temeliiile sistemii... lăsând la următorii săi însărcinarea de a le dezvolta.* BĂLCESCU, O. I, 69. *Primesc acum pe Ulpiu Traian De fiu și următoriu-mi pe tronul cel roman!* FM (1861), 72, cf. PONTBRIANT, D. *Dorobanții sub Matei Basarab și sub următorul acestuia, uciseră sute de familii.* BOLINTINEANU, O. 423, cf. DR. X, 347, ALR II/1 h 173. ◇ F i g. *Următoriu arată-l în curțile sf[i]nților.* MOLITVENIC (sec. XVII), 310, cf. 322.

4. Adj. (Învechit; despre diateze, forme verbale) Activ. *Cugetul personal se împarte în trei, în activ, adică următor sau lucrător, în pasiv, adică pătimitor și în neutr[u].* I. GOLESCU, B. 31/7, cf. ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 465.

- Pl.: *următori, -toare.* - Și: (învechit) **urmitór** s.m. L. ROM. 1973, 175, SCL 1974, 155, L. ROM. 1976, 511.
- **Urmă** + suf. -*ător*.

URMECĂ vb. I v. **adulmeca**.

URMECĂRE s.f. v. **adulmecare**.

URMETÍ vb. IV. R e f l. (Prin nordul Munt.) A se zăpăci (1), a se năuci (1). Cf. RĂDULESCU-CODIN.
- Prez. ind.: *urmeteșc.*
- Etimologia necunoscută.

URMETÍT, -**Ă** adj. (Prin nordul Munt.) Zăpăcit (1), năucit. *Acolo, ce să facă săracul? Urmetit, urmetit era el; dar cum sta acolo și se tânguia, odată își aduce aminte de firu de iarbă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 298.
- Pl.: *urmetiți, -te.*
- V. **urmeti**.

URMÉTURI s.f. pl. (Regional) 1. Resturi (3), rămășițe¹ (1). Com. din ORAVIȚA.

2. Călți care rămân după cel de-al treilea pieptănat al fuiorului (Cucuteni - Iași). Cf. H XVIII 268.
- **Urmă** + suf. -*et*.

URMETEĂLĂ s. f. (Prin nordul Munt.) Zăpăceală (1), năuceală (1). *Cum se stoarce ceapa de zamă, Așa să se stoarcă din trupul lui N Băutura, Și urmețea și zăpăceala.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 513.

- **Urmeti** + suf. -*eală*.

URMÍ vb. IV v. **urma¹**.

URMÍRE s.f. v. **urmare**.

URMIȘOARĂ s.f. (Popular) Urmuliță. *Ș-a dat peste o urmișoară de fiară. Da nu-i de fiară, Ci-i de căprioară.* SEVASTOS, N. 169.

- Pl.: *urmișoare*.

- **Urmă** + suf. -*șoară*.

URMITÓR s.m. v. **următor**.

URMIȚĂ s.f. (Popular) 1. Urmuliță. *Să-mi plângi urmițele mele Ca pe doi faguri de miere.* MAT. FOLK. 478, cf. T. PAPAĞAGI, C. L. *Spune, neică, mâni-ta Să-ți astupe urmița C-o chită de ruzmalin Și cu alta de dașin, Ca să nu ne mai iubim.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 142.

2. Diminutiv al lui **urmă** (6). ◇ L o c. a d v. **La urmiță** = la sfârșit, în cele din urmă. *Să te-nsori de nouă ori Și să faci nouă ficiori... Și când o fi la urmiță Să mai faci o copiliță.* SEVASTOS, C. 187.

- Pl.: *urmițe*.

- **Urmă** + suf. -*iță*.

URMUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit; rar) A întovărăși pe cineva. *Fu vreare să se întorcă printru Machidonuia. Urmuiră el tocma până do Asia.* CORESI, L. 94/8, cf. DHLR II, 349.

- Prez. ind.: *urmuiesc*.

- **Urma¹** + suf. -*ui*.

URMUÍRE s.f. (Învechit; rar) Urmare (2), consecință. *Arată lor Domnul den a fireei urmuire că nu sânt nemică dentr-acealea cu neputință.* CORESI, EV. 340, cf. DHLR II, 307.

- Pl.: *urmuiri*.

- V. **urmuí**.

URMULIȚĂ s.f. (Popular) Diminutiv al lui **urmă** (1); urmișoară, urmiță (1), urmușoară, urmuță (1). ◇ E x p r. **A plânge urmulita** (sau **urmulite**) (cuiva) = a simți lipsa cuiva, a dori pe cineva; a regreta plecarea sau dispariția cuiva. *Să fiu căne în patru brânci, De nu te-oi face să-mi plângi, Să-mi plângi urmulitele mele Cu lacrimi amare de jele.* MAT. FOLK. 761, cf. T. PAPAĞAGI, C. L. *Să n-am parte de opinci, De nu te-oi face să plângi. Să plângi urmulita mea.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 557, cf. UDRESCU, GL.

- Pl.: *urmulite*.

- **Urmă** + suf. -*uliță*.

URMUȘOARĂ s.f. (Popular) Urmuliță. *Aflând urmușoară de fiară Stau toți oștenii să meară.* SEVASTOS, N. 99. *Da ian scoală, mamă, scoală Și mai fă vro urmușoară.* MARIAN, Î. 269. *A început a bea apă dintr-o urmușoară ce se afla pe malul râușorului.* id. O. I, 181. *Ia ti scoală pi pișioari Și-mi mai fă, oleacă, urmușoari.* CAF VII, 141.

- Pl.: *urmușoare*.
- Urmă + suf. -ușoară.

URMŪȚĂ s.f. (Popular) 1. Urmuliță. După mine te-i uita, Doar mă-i vedea undeva, Ori pe mine, ori urmuța Și Ț-a rupe inimuța. ȘEZ. II, 56. Saracili picioruși, Cum făceau eli urmuși, Saracili mânuși, Cum făceau eli trebuși. CAF III, 154.

2. Diminutiv al lui urmă (6). ◇ Loc. adv. În urmuță = după aceea, apoi, pe urmă. Și la urmă, în urmuță, Am văzut și-a mea drăguță. MARIAN, SA. 73.

- Pl.: *urmuțe*.
- Urmă + suf. -uță.

URMŪZ s.n., s.m. v. *hurmuz*.

URNĂ vb. I v. *urni*.

URNĂ s.f. 1. (Adesea determinat prin „funerară”) Vas în care se păstrează cenușa unui mort incinerat. Oasele lui în urnă la Roma le-au dus. N. STOICA, C. B. 85, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/22, NEGULICI, STAMATI, D. Oh! vrun mort a să mă-nchidă în a sa urnă pustie. NEGRUZZI, S. II, 60, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. O urnă funerară păstrătoare de cenuși. ODOBESCU, S. I, 212. Aici se găsesec în pământ urne de lut pline cu cenușă și sfărâmături de oase. VLAHUȚĂ, R. P. 26, cf. BĂRCIANU. Azi pare-o urnă funerară Mansarda vechiului hotel, GOGA, POEZII, 278. Forma caracteristică de urnă funerară întâlnită pretutindeni în Banat la începutul epocii fierului e cea „villanoviană”. PĂRVAN, G. 304. Monumentele erau tot subterane, dar erau menite să cuprindă cenușa pusă în urne. NAUM, IST. ART. 33, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. O chesea mare... care semăna cu o urnă funerară era plină cu cuișoare. CĂLINESCU, E. O. II, 94. Frumoase mâni... Așa îmi veți ținea odată Și urna cu cenușa mea. BLAGA, POEZII, 13. E gol ca o urnă din care miile de ani au spulberat până și cenușa și nisipul. VINEA, L. II, 176. El era acum un strat de cenușă într-o urnă. V. ROM. octombrie 1969, 50. Oasele arse erau depuse în urne. H. DAICOVICIU, D. 42, cf. DEX. ◇ F i g. Vedeti cum urna crapă, cenușa reînvie, Cum murmură trecutul cu glas de bătlie Poporului roman. EMINEȘCU, O. I, 24. Se despărțea pe nesimțite de trecut, de urnele lui funebre. TEODOREANU, L. 404. Cărțile acestea ale noastre sânt urne sacre cuprinzând inima fraților noștri scumpi, scriitorii și gânditorii. SĂDOVEANU, E. 23. Inima mea e o urnă funerară. T septembrie 1966, 24.

2. Vas de pământ, de bronz etc., de formă și de capacitate variabile, folosit în antichitate la scoaterea și păstrarea apei sau a altor lichide; p. e x t. conținutul unui asemenea vas. V. a m f o r ă. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/22, BAR. - MUNT., W. 800¹/22, BARONZI, I. L. I, 215/10. Și pâine-ai pus? și apă? și urna cu uleu? CARAGIALE, O. VI, 367, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Adie sud. cold Prin urnele sparte. BLAGA, POEZII, 142, cf. DEX. ◇ (Ca termen de comparație) Roze ca sorii, Și crini, ca urnele antice de argint, Se leagănă pe lugerii cei nalți. EMINEȘCU, O. IV, 92: ◇ F i g. Dealuri nalte și frumoase..., care varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci. BĂLCESCU, M. V. 307. Sumedenie

de turme pasc împrejurul urnei sale fluviale, care adapă pe cel mai mare râu al Eladei. ap. ODOBESCU, S. I, 229. Din urna veșniciei Zadarnic pică anii. PILLAT, P. 190. Cad fulgii șovăielnici în stoluri fără număr Din nevăzute urne. I. BARBU, J. S. 15. Cu toate că i-am spus că nu vreau. Mi-a dat noaptea-n somn să beau întuneric, și am băut urna întreagă. ARGHEZI, S. II, 55. Din urna neagră a zării un zar al negrei sorți - Un reflector irumpe cu lungile-i antene. PERPESCIUS, S. 17.

3. Căutie mare, ladă prevăzută cu o deschizătură pe unde se introduc buletinele de vot, numerele unei loterii etc. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/22. Prezidentul camerei... pune... în urnă o bilă neagră. MAIORESCU, D. II, 122. Eu trebuie să mă duc la alegere: peste o jumătate de ceas se deschide urna. CARAGIALE, O. VI, 152, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. Birușeră numai întrebuițând mijloace brutală violență, mergând până la acel „furt al urnelor”. IORGA, O. 433. Alegătorii au pornit la vot în delir și, în acest moment, ultimele buletine cad în urne. MUȘATESCU, T. 198, cf. SCRIBAN, D. Buletinul de vot... este introdus de alegător în urna de votare. BO (1956), 262, cf. DEX. ◇ F i g. Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții, Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții. EMINEȘCU, O. I, 130. ◇ E x p r. A aduce (pe cineva) la urnă = a determina pe cineva să voteze. Vom goli satele de oameni și-i vom aduce pe toți la urnă, să dovedim lumii întregi voința noastră. REBREANU, I. 275.

- Pl.: *urne*.
- Din lat. *urna*, fr. *urne*.

URNEĂLĂ s.f. (Învechit) 1. Urnire (2). Și fiindcă aceasta s-au adus mie întâia roabă..., neapărat să vrea face cătră norod urneala. AETHIOPICA, 68^v/19.

2. Amânare. Haricliia fiind silită și văzând vreamea cum că nu-i mai dă urneală, s-au pornit cătră ceale mai adevărate povestiri. AETHIOPICA, 83^v/25. ◇ E x p r. A ține (pe cineva) cu urneli = a duce (pe cineva) cu vorba, a amâna (pe cineva). [Î] țin cu urneli (cca 1750). IORGA, S. D. VI, 46.

- Pl.: *urneli*.
- Urni + suf. -eală.

URNEĂȚĂ s.f. v. *horneață*.

URNI vb. IV. 1. T r a n z. A face să iasă din starea de repaus, de imobilitate, a schimba sau a mișca ceva din locul, din poziția sau din starea în care se află, a mișca (trăgând, împingând, smucind); p. e x t. a duce (cu greutate, cu efort) pe o oarecare distanță, a deplasa, a muta (I 2). Domnul, deacă întră în vasul ce era a lui Petru, ședzu și-i dzise să urnească vasul de la margine. VARLAAM, C. 258. Când fu zuo, pământul nu-l cunoștea: dară socotia un sân având fărîmure, în carele socotia de-are putea să urnească corabia. N. TEST. (1648), 171^v/19. Nu într-alt chip să poate, fără cât numai cel ce în susul apii, în silă cât poate caicul urneaște. CANTEMIR, ap. GCR I, 327/12, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 297/2, BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. Voind a scoate și piatra..., cercând a urni macar una mai mică, au fost în-zădar. DRĂGHICI, R. 118/12, cf. BAR. - MUNT., W. 69¹/1, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 305. Doctorul... da

din cap, ridică sprâncenele și-și urnise ochelarii pe frunte. EMINESCU, P. L. 59. *Urnim o stâncă din locul ei, care era numai înfinată.* CREANGĂ, A. 28. *Ercule se puse de abătu din matca lor două răuri prin acele câmpii pline de băligar, și d-abia... putu să urnească din loc acea murdărie.* SPIRESCU, U. 42, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Pescarii s-au minunat când l-au văzut... urnind cu îndemănare lotca greoaie.* DUNĂREANU, N. 172, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A pus amândouă mâinile și a urnit butea în dreptul jgheabului.* C. PETRESCU, A. R. 50. *Te simți legat de toate – nu poți urni o piatră.* PILLAT, P. 139, cf. SCRIBAN, D. *Ô macara rulantă, de lemn... înlesnește celui mai slab dintre monași să urnească de pe plită cazanele de bucate.* CĂLINESCU, C. O. 247. *Când era ea mai înfocată la joc, atuncea au urnit voinicul cu vârful limbei dopul de la fluier și au încetat de-odată.* SBIERA, P. 39, cf. ȘEZ. V, 168. *O luat și-o făcut o măciucă, nu jucărie, că de-abia o puteai urni.* VASILIU, P. L. 125. *Nu reușea să urnească din loc căruța.* SNOAVA, III, 423. *Harambașa se căznea, Când pe Ghiță-l aducea, De la pământ nu-l hurnea.* MAT. FOLK. 169. ♦ **F i g.** *Nu este nici pricinuitoriu de împilarea locuitorilor, cum nici vreun lucru nedrept, și fără care neputându-să nicicum urni greutatea cheltuielilor următoare ale vișteriei (a. 1814).* URICARIUL, I, 214. *Mi-am urnit piatra din casă, am scăpat de plăceri.* ALECSANDRI, T. 360. *Rog, cerul să-nmulțească hotarnicele clipe, S-urnesc pe ai lui umeri domnia ce o port.* EMINESCU, O. VIII, 127. *Eu totuși ridicai și-acea povară La care și-alții-o-mie se-ncercară Și n-au putut-o nici urni.* COȘBUC, P. II, 288. *Trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu nici un chip, deși sunt draguțe și au câte ceva zestre.* REBREANU, R. I, 71. *E sufletul meu păcătos aici, greșelile de mare calibru, care cântăresc greu, că abia le urnesc.* BOTTA, S. III, 129. ♦ **E x p r.** (Regional) **A o urni** = a ieși din impas, a se descurca. *Te mai îngrădești pe la curte... cu una, alta, tot o urnești.* CONTEMPORANUL, VI₂, 107. *Ajunsesse... până în a treia clasă. De-aici n-a fost chip s-o urnească mai departe și a legat și el cartea de gard.* ȘADOVEANU, O. I, 604. ♦ **F i g.** A pune în mișcare, a porni. *Lor le va fi a isprăvi pricina domnului și a toată țara, a le isprăvi și a le urni.* N. COSTIN, L. 579. *Amăgit de nădejdi plăcute, urnește întreprinderi nesocotite.* MARCOVICI, D. 8/5. *Progresul, odată urnit... nu poate fi oprit de nimeni.* CARAGIALE, O. II, 143. *Scosese la lecție pe o jigodie de nepot... Când l-a văzut că nu urnește lecția din loc i-a zis răspicat.* CIAUȘANU, R. SCUT. 68. *Convorbirea fiind urnită, se urmă cu deviații neprevăzute.* CĂLINESCU, B. I. 20. ♦ (Învechit; complementul indică biruri, impozite, îndatoriri) **A-și îndeplini o obligație, o îndatorire.** *Ispravnicii încă cer scăzământ, zicând cu ce vor urni havalele acestui loc (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 228/21. *Alți domni au fost luând câte două văcărituri pe an și iară nu putea să iasă de supt... datorie... Dară noi cu ce vom să urnim nevoile acestei țări? (sfârșitul sec. XVIII).* ib. 252/10. ♦ (Învechit, rar) **A face pe cineva să ajungă într-o anumită stare sau situație; a împinge, a îmboldi.** *Ce le dă, Doamne, osândă, Să nu-și laude dobândă... Cu a lor păgânătate Să-i urnești la răutate.* DOSOFTEI, PS. 21/24. *Nu mă urni-n bătrânețe.* id. ib. 230/31. ♦ (Învechit, rar) **A purta cu vorba, a amăgi.** *Mihai Vodă puind pricină, când una, când alta, au urnit pe capegi-*

bașa, zicând că-i va da trecându câteva zile. R. POPESCU, CM I, 550. *I s-au întâmpat și Mării sale mazilie... N-a fost dat Mării sale nici un ban, urnindu-l pre Mărie sa cu cuvinte (a. 1717).* IORGA, S. D. XI, 80. ♦ (Învechit) **A amâna îndeplinirea unei acțiuni, nerespectând o promisiune, un termen, o scadență etc.** *Multe socoteale întorcea: uneori gândind ca să le povestească..., alteori socotind ca să le urnească pentru vremea viitoare.* AETHIOPICA, 2^y/16. *De va trece vremea cea orânduită la care se cade să ieie dascălii plata lor, și ucenicii milele lor, și epitropii vor urni vremea... să aibă voie a trage pe epitropi la domneasca judecată (a. 1775).* URICARIUL, I, 77. ♦ **A b s o l.** *Urnind numai atât cât să să hotărască mai înainte zioa nunții și să să gătească... ceale spre ospățul cel cu veselie.* AETHIOPICA, 30^y/7. *De când s-a dat hotărârea camerii... sunt trei săptămâni, și Măriia voastră tot urniți de astăzi pe mâine.* NEGRUZZI, S. III, 349.

2. Refl. și tranz. (Adesea urmat de determinări locale, temporale sau modale) **A (se) mișca din loc cu oarecare greutate, depunând un efort; a (se) pune în mișcare.** *Eu ca să mă urnesc din pat nu pot (a. 1795).* IORGA, S. D. VII, 257, cf. POLIZU. *Da vină azi, leneșule. Ian vezi-l, că de abia se urnește.* ALECSANDRI, T. 191. *Când se mai potoli furtuna, feciorul de împărat câtă a se urni din scorbura unde stătuse pitulat.* ODOBESCU, S. III, 182. *Dacă vrei să nu te muște câinii... să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc.* CREANGĂ, A. 67. *Caii mergeau acum destul de repede..., dar mie mi se părea că de-abia ne urnim.* VLAHUȚĂ, O. A. 491. *Femeia merge în car, bărbații mai mult pe jos, boii se urnesc alene.* SEVASTOS, N. 50, cf. DDRF. *Pe la garduri ies femeii, Se urnesc mirași bătrânii din bordei.* COȘBUC, P. I, 227. *El nu se putea urni din loc, înmărmurit de enormitatea sacrificiului ce i se cerea.* D. ZAMFIRESCU, Î. 18. *Flăcăul de-abia se urnea.* DUNĂREANU, CH. 210. *Un bărbat începea rândul de jucători, se urnea încet, fără grabă.* PĂRVESCU, C. 23. *Fără să mă urnesc, de cum stăteam răsturnat pe canapea.* HOGAȘ, M. N. 21. *Greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor și cu greu își mai poate urni... trupul său slăbănogit.* id. H. 51. *Se urni de pe laviță bombănind.* REBREANU, R. I, 197. *Chiar generalul se urni și el, cât era de gros, de pe scaun.* MIRONESCU, S. 122. *Sara își urnește de după teighea trupul mōale.* CAZIMIR, GR. 42. *Își urni capul cu greu.* TEODOREANU, M. II, 37. *Nu dă Dumnezeu să se mai urnească la biserică.* DAN, U. 130. *Înfricoșat, mă'urnii la rându-mi, cu ochii injectați, cu gâtul înțepenit.* MIHĂEȘCU, D. A. 177. *S-a urnit berbecul: oile au pornit.* ARGHEZI, S. VI, 110. *Femeia se urni încet și plecă.* PREDĂ, Î. 166. *Muirea în pat se urnește Și din gură așa grăiește.* DOINE, 297. *Fata n-a spus nici un cuvânt, nici nu s-a urnit din loc.* SBIERA, P. 308. *Ca un lemn, negru buștean, Ce nici mișcă, nici clipește, Nici din loc nu se urnește.* ȘEZ. IV, 132. *Da' nu te urnești macar de ici până colo.* VASILIU, P. L. 200. *De-abia se urnește el disde-dimineață.* FURTUNĂ, C. 69. ♦ **F i g.** *Nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată.* REBREANU, I. 111. (Tranz. fact.) *Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gândurile, care acuma nu-și mai regăseau locurile.* id. ib. 190. *Curând... o primăvară sălbatecă îi urni sloiurile sângelui.* VINEA, L. II, 316. ♦ **E x p r.** **A (nu) se da urnit (din loc) = a (nu) se hotărî să plece.**

Nici în ruptul capului nu se dădu urnită din loc cu un pas măcar înainte. HOGAȘ, M. N. 93. Soldatul nu se da urnit, privind ca vrăjii. CAMILAR, N. I, 352. N-a avut biata iapă-ncotro, a trebuit să se deie urnită și să fugă de gurile lor. SBIERA, P. 59. Eu din crâșmă nu mă dau urnit. SNOAVA, IV, 453. ♦ **T r a n z. f a c t.** A determina pe cineva să plece, să părăsească un loc, o situație, o stare. *Urnește [pe omul vărului său] la Vădeni și la Pășcani, unde nu-i răspund zapisăle* (a. 1766). IORGA, S. D. XVI, 399. *Vezirul îi răspunse că oaste îi va trimite, iar pă fii-său să nu-l urnească, nici însuș din scaun să nu să clătească* (a. 1782). GCR II, 126/35. *Fiindcă orice zăcea el aceea făcea împăratul, au găsit... privilegiu cum să-l urneze de acolo*. DIONISIE, C. 189. *Acum ce să facă dracii ca să-l urnească de acolo*. CREANGĂ, P. 310. *Începe... să gâdile gloaba la urechi, doar de-o putea-o urni din loc*. CARAGIALE, O. III, 231. *Nu-ți mai pierde vremea, fata moșului, că nu-l urnești d-aci*. PETICĂ, O. 219. *Câte trei-patru zile nu-i mai puteau urni din birturi*. AGĂRBICEANU, A. 281. *Când nu-i convenea lui... hehe! nu-l mai urnea nici... generalul*. MIRONESCU, S. A. 107. *Stai, tu, călugăre, că dacă nu te pot urni să te duc în ispită, voi aduce ispita la tine*. STĂNOIU, C. I. 170. *Rămânea la făgădău..., uneori săptămâni întregi nu era chip să-l fi urnit cineva dintre glăji*. VLASIU, A. P. 87. *Cei doi flăcăi orheeni își urniră caii spre Șoimaru*. SADOVEANU, O. V, 679. *Dar ce vrei, coană, să iau vaca în brațe? Trebuie s-o urnesc de acilea, că să trecefi dumneavoastră*. CĂLINESCU, S. 187. *Să mergem! îl urni Trude*. VINEA, L. II, 175. ♦ **In t r a n z.** (Și întărit prin „din loc”) *Dară Neagra, de-l vedea, Când o dată necheza, Negru din loc nu urnea*. BALADE, II, 175. *Nici nu mișcă, nici nu urnește, Numai cât îmi blorcoteste, Pe pescar mi-l zăbăvește* (Apa). GOROVEI, C. 16. ♦ (Despre vehicule; și cu determinarea „din loc”) *Abia se urnise trenul din mica gară*. AGĂRBICEANU, S. P. 180. *Îndată ce se urni trăsura, își lăsă capul pe perna trăsurii și adormi*. M. ELIADE, C. 47. *Se duce să stea lângă el până s-o urni trenul din loc*. STĂNOIU, C. I. 130. *Biciul cade și cotiuga se urnește, clămpănind din încheieturi*. SADOVEANU, O. IV, 396. *Se instalează cu grație în perne și atelajul se urnește*. VINEA, L. I, 11. *Trenul se urni ușor, iar Manole se uită la ceas să vadă dacă pornește la ora exactă*. V. ROM. ianuarie 1957, 88. (In t r a n z.) *Luminița se ghemui într-un colț al mașinei... Mașina urni*. C. PETRESCU, I. II, 102. ♦ A părăsi localitatea în care se află; a pleca (B 1). [La Odobești] *să te oprești, și să nu te mai urnești!* ALECSANDRI, T. 841, cf. CANDREA, F. 172. *Trei zile nu ne mai urnim din Pângărași*. HOGAȘ, DR. II, 2. *Boierii răsculași se urniră de la Hârlău... și veniră mai aproape de Iași*. SADOVEANU, O. V, 652. ♦ **T r a n z.** (Învechit și regional) A îndepărta, a alunga. *Împărâteasa... multă m[i]l[o]stenie da săracilor, ca să poată urni mânia lu Dumnezeu de la dânsa*. MOXA, C. 95°/3. *Prin ce lucru îmi-urnești departe Agiutoriu de la greutate*. DOSOFTEI, PS. 64/11. *Priimește-mi ruga, Hr[i]stoase, nu mă urni de la tine*. id., ap. GCR I, 241/20. *Celelalte surori stăpânesc moșiele cele mai bune..., iar pe dânsa o urnesc în Totoiești, la o parte ce este cu pricină, de nu poate să stăpânească* (a. 1717). URICARIUL, XXV, 281. *Împăratul urni pre frate-său întru acești chip*. MINEIUL (1776), 35°/29. *Pricepând acei ce se anumea de*

alții sclavi că numele acesta însemnează robi, ca să urnească de la sine această necinste, prinseră... a se cheama sclavi. MAIOR, IST. 183/14, com. LIUBA. ♦ **T r a n z.** (Învechit, complementul indică o armată) *A respinge, a sili să se retragă. Alte părți sta gata..., proaspătă oaste, prelesne urnesc pre ceealaltă oaste, carea odată își varsă și sloboade toată vârtutea*. M. COSTIN, O. 256.

3. **R e f l.** (Și cu determinarea „din loc”; de obicei în construcții negative) *A porni să realizeze ceva, a începe o acțiune. Era minunat lucru: oamenii cunoșteau binele, râdeau de rău, dar nu se urneau din loc*. SLAVICI, N. I, 15. *Spune-i fățiș boierului... că nu ne putem urni miercuri seara*. CAMIL PETRESCU, O. II, 42. ♦ **T r a n z. f a c t.** *Sunt oameni dă nădejde. - Da vorba e cum să-i urnim?* CAMIL PETRESCU, O. II, 52.

4. **T r a n z.** *A pune în funcțiune o mașină, un sistem tehnic. Din iazul ăsta am scos... o vână de apă în pâraul morii, de-am urnit microcentrala*. V. ROM. noiembrie 1953, 202.

5. **R e f l.** (Subiectul este o formă de relief, o porțiune de sol, o construcție) *A se surpa (1), a se năru (1). Stânca se urnește și după dânsa alta pe care o sprijinea*. CIOCĂRLAN, P. P. 134. *Un ghețar..., dezlipit din matca lui peste vară, se urnise abia acum și aluneca la vale*. TUDORAN, P. 609. *S-o urnit undeva oarecât pământ; s-o surupkit oarece*. T. PAPAHAĞI, M. 166, cf. ARH. FOLK. VI, 300, ALR I 395/257, 269, 273, 280, 341, 345, 347, 355, 359, 361. *Să urnește [pământul]*. ib. 395/255, cf. ALR II/I h 274. [Casa] *să urnește*. ib. h 274/260, cf. ALRM II/I h 378, ALR II 2 476/260. *Să și urnește heidzașu, cum rânkează cela*. O. BĂRLEA, A. P. I, 491. ♦ (Regional; despre ape) *A cădea, a se rostogoli (2)*. [Apa] *să urne pă costă*. ALR I 430/355.

- Prez. ind.: *urnesc*. - Și: (învechit, rar) *urná* (prez. ind. *urnez*) vb. I, (regional) *hurní* vb. IV.

- Din v. sl. *оурнижти*.

URNICHÉLNIȚĂ s.f. v. *urechelniță*.

URNIRE s.f. Acțiunea de a (se) *urni* și rezultatul ei.

1. **Clintire din loc; mișcare (1)**. Cf. *urni (1)*. *Pietrii rătănde din vârful dealului puțină urnire îi trebuie*. CANTEMIR, IST. 283, cf. DRLU, POLIZU, PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *S-a încălzit treptat, asemenea unui angrenaj care-și atinge prin urniri succesive punctul de forță maximă*. LIICEANU, J. 221. ♦ Fig. *Determină cu sacrificiul persoanei lor urnirea formelor ruginite*. CĂLINESCU, I. C. 108. *Urניהrea orelor Se-mplinește fără îndemn*. BLAGA, POEZII, 113. *Vine iară primăvara!... Toate erau mai altfel,... toate așteptai zvăcnetul de ușurare al urnirii*. LĂNCRĂNAN, C. I, 5.

2. **Pornire din loc; (învechit) urneală (1), urnitură (1)**. Cf. *urni (2)*. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22.

- Pl.: *urniri*.

- V. *urni*.

URNITURĂ s.f. 1. (Învechit) *Urניה* (2). Cf. ANON. CAR.

2. (Regional) Surpătură de deal (Bârsăul de Jos - Baia Mare). Cf. H XVIII 15. ♦ (Regional) Casă ruinată (Bonț - Gherla). Cf. CHEST. II 50/345.

- Urni + suf. -itură.

UROAIE s.f. v. **urui**¹.

UROBACTÉRIE s.f. Bacterie existentă în substanțele azotate în descompunere. Cf. DEX, DN³.

- Pl.: *urobacterii*.

- Din fr. *urobactérie*.

URÓCI s.m. pl. v. **uric**.

UROBILINĂ s.f. Pigment biliar de culoare galbenă-brună (prezent în urină și în materiile fecale). Cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, DN³.

- Din fr. *urobiline*.

UROCORDÁT s.n. (La pl.) Încrengătură de animale marine cu corpul în formă de sac sau de butoiș acoperit cu o tunică (6) (*Urochordata*); (și la sg.) animal din această încrengătură. Cf. DEX, D. BIOL., DN³, V. BREBAN, D. G., DREV.

- Pl.: *urocordate*.

- Din fr. *urocordés*.

URODÉL s.n. (La pl.) Ordin de batracieni cu coadă (*Urodela*); (și la sg.) animal din acest ordin; caudat. Cf. M. D. ENC., D. BIOL., DN³, DREV.

- Pl.: *urodele*.

- Din fr. *urodèles*.

URODÍV, -Ă adj. (Învechit, rar) Lipsit de rațiune, fără minte; nebun (I 2). *S[ă]n[u]l Andrei ce să făcea urodív*. DOSOFTEI, v. s. octombrie 68^v/23, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

- Pl.: *urodivi*, -e.

- Din slavonul *уродивъ*.

UROGASTRÓNĂ s.f. Compus chimic natural, izolat din urină, cu acțiune inhibitoare asupra motilității stomacului și a secreției gastrice. Cf. D. MED., M. D. ENC., L. ROM. 1974, 187, 191, SCL 1975, 369, DN³.

- Din fr. *urogastrone*.

UROGENÍTÁL, -Ă adj. (Med.) Care se referă atât la aparatul urinar² (2), cât și la cel genital, care include aceste două aparate. Cf. M. D. ENC., DEX, DN³, DREV.

- Pl.: *urogenitali*, -e.

- Din fr. *urogénital*.

UROGRAFÍE s.f. Radiografie a aparatului urinar² (2). Cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: *urografii*.

- Din fr. *urographie*.

URÓI s.n. v. **urui**¹.

UROIÁ vb. I = **oroia**. [Casa] să uroaie. A III 2.

UROLOG, -Ă s.m. și f. (Rar la f.) Medic specialist în urologie; nefrolog. Cf. DEX, DN³.

- Pl.: *urologi*, -ge.

- Din fr. *urologue*.

UROLOGIC, -Ă adj. Care se referă la urologie, de urologie. Cf. DN³.

- Pl.: *urologici*, -ce.

- Din fr. *urologique*.

UROLOGÍE s.f. Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia și patologia aparatului urinar² (2). Cf. CADE, D. MED., M. D. ENC., DEX, DN³, V. BREBAN, D. G.

- Din fr. *urologie*.

UROMÉTRU s.n. Aparat care servește la determinarea densității urinei. Cf. D. MED., DEX.

- Pl.: *urometre*.

- Din fr. *uromètre*.

UROSCOPIE s.f. Examinare a aparatului urinar² (2) prin metoda endoscopiei. Cf. CADE, DEX, DN³, M. D. ENC.

- Pl.: *uroscopii*.

- Din fr. *uroscopie*.

UROTROPÍN s.n. v. **urotropină**.

UROTROPÍNĂ s.f. Substanță chimică cristalină, folosită ca antiseptic în infecțiile renale și intestinale și ca intermediar la fabricarea rășinilor sintetice. Cf. BIANU, D. S., CADE, NICA, L. VAM. 261. *Ca medicament dezinfectant al secreției biliare s-a folosit mult timp în trecut și se folosește și azi urotropina*. BELEA, P. A. 277, cf. DEX, DN³, V. BREBAN, D. G.

- Și: **urotropín** s.n. NICA, L. VAM. 261.

- Din fr. *urotropine*.

URS s.m. I. 1. Mamifer omnivor cu trupul masiv, acoperit de o blană brună-negricioasă sau roșcată, cu urechi mici, cu botul ascuțit și cu coada scurtă; iarna hibernează; împlânzit și dresat era purtat de către țigani ursari (1) prin sate și orașe pentru a câștiga bani (*Ursus arctos*). *Cumu-s pren păduri urșii și leii, de sântu foarte fieri iuși... așa-s și pren cetăți... mitarnicii și înșelătorii*. CORESI, EV. 447. *Șărpi sânt foarte mari, și lei așjidirea, urși, elefanzi... și măgari*. HERODOT², 250. *În ce chip când scapă cineva denaintea leului, atunci să întâlnește cu ursul*. ZOBA, S. 144. *Alexandru în tinerețile sale era foarte vânătoriu și nu hiară mică și pasări mici, ce... urși, pili, corcodeli și lei vâna*. N. COSTIN, C. 94. *L-au găsit pe Haizler... mănios ca pe un urs împușcat*. ANON. BRÂNCOV., CM II, 286, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 251. *Și trimițu cu el piei de ursu 2: a mică e luată zlot 6 (a. 1750)*. IORGA, S. D. XII, 56. *Iar ursul după cea căzătură Mănios și mormăind mur! mur! Purcedea nainte prin desiș*. BUDAI-DELEANU, Ț. 276. *Leul și ursul au pornit prin pădure căutându-și ceva leac pentru foame (a. 1814)*. GCR II, 212/8. *În casa lui se tem toți de el ca de un ursu pușcat (a. 1817)*. IORGA, S. D. XII, 206, cf. DRLU, LB. *Se plânge că n-are blana unui urs... Sau vârtutea unui taur*. CONACHI, P. 267, cf. ISER, POLIZU. *Cât îmi sânt de urâte unele dobitoace, Cum lupii, urșii, leii și alte câteva*. ALEXANDRESCU, O. I, 209, cf. PONTBRIANT, D. *Ghioaga și săgeata lui Fac pustiul*

codrului! Cerbul moare, urșii pier și vulturii cad din cer. ALECSANDRI, P. II, 89. Mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vârat în toți spărieții. CREANGĂ, P. 186. Cum văzu ursul, îl luă la cătare cu o săgeată. ISPIRESCU, L. 326. Mormăi ca un urs căpitanul. DELAVRANCEA, S. 141. Din piele de urs au vestmântul, și-n bărbile lor încâlcite Se-mpiedică vântul. COȘBUC, P. II, 31, cf. BARCIANU. Ursul își strică bârlogul în ziua de Întâmpinarea Domnului, cu toate că ziua e încă frig – semn de desprimăvărare. PAMFILE, VĂZD. 8. Cât despre zmeură, dacă mi-ar fi fost sete, n-aș fi avut decât să întind mâna și s-o culeg chiar de sub labele ursului. HOGAȘ, M. N. 171. A luat ursul din mioare! atât am putut să zic. LUNGIANU, CL. 110, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. În Carpați s-au împușcat un urs bătrân, doi urși mijlocii. SIMIONESCU, F. R. 23, cf. STOICA, VÂN. 27. Moșul zvrălise în flăcări smocuri de păr de urs și lup, care vindecă spaimetele și dă inimă bărbată. VOICULESCU, P. II, 324, cf. DS. Ursul, când a simțit o dată gustul sângelui, apoi nu mai are plăcere de zmeură și de afine. SADOVEANU, O. VII, 348, cf. SCRIBAN, D. O să vă spui o poveste... cu ursul și ariciul. ARGHEZI, S. VII, 54. Băiatul era voinic ca un pui de urs. PEDA, M. S. 26, cf. BUTURĂ, EG. 268. Ursu știe văile și lupu colnicili. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 379. Vecina de lângă noi Spală rufe în butoi... Și lentinde pe gard sus, Latră câinii ca la urs. VICIU, F. 153, cf. ALR I 158, ALR II 4 960. Unul mi-are văz de urs, Așa-i de posomorât. BALADE, II, 26. Ba mai la unu, mai la altu, i-omoară ursu vit'ele. O. BĂRLEA, A. P. I, 143. A venit ursul la boi, intrucât a fost boii siripiți. T. DIAL. M. I, 10. Voinici din Țara de Sus Cu căciulele de urs. CAF III, 325. Nimerise tocmai în mărul unde se înfrupta ursul din mere. SNOAVA, III, 390. Poporul de aici, mai ales femeile, cum văd vreun țigan cu ursul îl cheamă să-i joace ursul și să-l vâre și în casă. GOROVEI, CR. 341. Când o prinde mâța pește și coada la urs o crește sau când o face ursul coadă și prepelița noadă ori când se va vedea ursul cu cercei umblând după miei, lupul cu cimpoi umblând după oi ori când oi vedea ursul în doi craci, văcar după vaci = (niciodată). Cf. PAMFILE, J. II, 171, ALECSANDRI, P. P. 476, JARNÍK – BĂRSEANU, D. 431, ZANNE, P. I, 552, 684. Joacă ursul prin vecini (sau la vecinul, la cumătrul) sau când joacă ursul la vecin să-i gătești tărățele = a) se spune pentru a preveni pe cineva de un pericol, de o nenorocire care se arată pe aproape, amenințând să ajungă în curând la acesta. După proverbul românesc „joacă ursul la vecinul”, locuitorii Transilvaniei aveau toată dreptatea ca să se teamă de mai rău. BARIȚIU, P. A. I, 59. Joacă ursul la cumătru, poate a juca și la tine. NEGRUZZI, S. I, 250, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D., ZANNE, P. I, 676; b) se spune atunci când cineva insinuează ceva, face aluzie la ceva. N-ai să te zbârleşti, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. ODOBESCU, S. III, 158. Ursul de lătratul câinilor nu se sperie (= omul puternic disprețuiește bărfele răutăcioșilor). Cf. ZANNE, P. I, 680. Mulți câini latră pe urs, dară nici unul nu-l mușcă (= pe omul puternic mulți îl bărfesc, dar nimeni nu îndrăznește să-i facă rău). id. ib. 363. Nu deștepta pe urs când doarme (= nu te expune de bunăvoie unor situații periculoase). id. ib. 675. La el joacă ursul, se spune despre un om cu noroc și mai ales despre cel care câștigă la cărți. id. ib. IX, 725.

Așa ia și ursu cașu (= pe furis, hoțește). id. ib. II, 602. Îl trage ca ursul în brațe, până-i ies ochii, se spune despre cel care-i arată cuiva o dragoste prefăcută. id. ib. Își linge labele ca ursul, se spune despre cel care nu are ce mânca. id. ib. Parcă are păr de urs, se spune despre cineva care este ocolit de ceilalți oameni. Cf. CADE. Parcă-l tragi la urs, se spune despre cel care face un lucru în silă, fără tragere de inimă. Cf. ZANNE, P. II, 776. Ursul nu joacă de voie (sau de bunăvoie) (ci de nevoie), se spune despre cineva care face ceva ce nu-i place, fiind obligat sau silit de împrejurări. Ursul nu joacă de bunăvoie. CREANGĂ, A. 117, cf. DDRF, PAMFILE, J. I, 137, CADE, com. din PIATRA NEAMȚ, ZANNE, P. I, 679. De aia (sau de asta) nu are ursul coadă (și para cocean) = a) se spune despre cei care, din cauza lăcomiei, pierd și ceea ce au. Cf. DDRF, ZANNE, P. I, 245, 677; b) se spune aceluia care au o purtare nepotrivită cu situația lor, cu momentul respectiv etc., care-și iau nasul la purtare, care depășesc o limită admisibilă. Cf. PAMFILE, J. I, 137, CADE, DL, ZANNE, P. I, 677. De aceea n-are cărna nas și ursul coadă, se spune cuiva care are pretenții prea mari față de situația lui. Cf. SCRIBAN, D. Trage nădejde ca ursul de coadă, se spune despre cineva care nădăjduiește lucruri imposibil de realizat. Cf. PAMFILE, J. II, 171, CADE, DEX, ZANNE, P. I, 683. A luat ursul de coadă, se spune despre cel care s-a îmbătat. Cf. CADE. Iată ursul fără coadă, se spune despre un om puternic și nemilos rămas fără sprijin. Cf. ZANNE, P. I, 676. Ca ursul la prisacă, se spune despre cineva care duce un trai bun și îmbelșugat. id. ib. 683. Pe valea lui Prepeleac Se dă ursul peste cap (Mămăliga). CAF III, 263. ♠ (Cu referire la animalul îmblânzit și dresat) De slăbiciune de șale sau durere de mijloc, românul se lasă să-l calce ursul. N. LEON, MED. 110. ♠ Fig. Ies urșii nopții plini de lăcomie și zmeura amurgului mănâncă. VOICULESCU, POEZII, I, 226. Sunt ursul desisului negru, Știu zmeura ta tăinuță. V. ROM. decembrie 1964, 74. ♠ Ziua ursului = sărbătoare populară în ziua de 2 februarie când se crede că ursul iese din bârlog, semn că se va desprimăvăra. Cf. PAMFILE, J. III, 96, cf. CADE, ALR II/1 h 210/29, ib. MN 113, 2 850/27, 130. Sâmbăta ursului = sărbătoare populară care se ține cu opt zile înainte de Florii și despre care se crede că trebuie respectată pentru a feri vitele de fiarele sălbatice. Cf. CADE. Urs alb (sau polar) = specie de urs cu blană albă, care trăiește în regiunile arctice (*Ursus maritimus*). Cf. POLIZU. Vai de mine!... Ce se coboară spre mine? Un urs alb? ALECSANDRI, T. I, 458, cf. CADE. Că dacă-n iarnă sunt făcută, Și ursul alb mi-e vărul drept... Mă-nchin la soarele-nfelept. I. BARBU, J. S. 93, cf. DL, DEX. ♠ Expr. Joacă ca ursul = a) se spune despre cineva care dansează stângaci, greoi. Cf. ZANNE, P. IV, 412; b) se zice despre cineva care face ceva ce nu-i place, fiind silit de împrejurări. id. ib. A vinde pielea ursului din pădure sau a vinde pielea ursului în târg și ursul în pădure sau a vinde pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure ori tocmeala în târg și ursul în crâng = a conta pe un lucru înainte de a fi sigur că îl poți obține. Cf. ODOBESCU, S. III, 105, DDRF, CADE, DL, DEX, ZANNE, P. I, 680, v, 631. A iubi (pe cineva) ca ursul pe lup = a nu iubi deloc pe cineva. Cf. ZANNE, P. I, 683. A se juca cu coada ursului = a se expune unor situații primejdioase, atacând o persoană puternică și

influentă. Cf. CADE, ZANNE, P. II, 680, IX, 725. **A scăpa ca din gheara ursului, cu părul vâlvoi** = a ieși păgubit și cu mare greutate dintr-un pericol, dintr-o situație gravă. Cf. ZANNE, P. I, 684. **A fugi (de cineva) ca de urs** = a ocoli pe cineva, a se feri de răul pe care ți-l poate face cineva. Cf. PAMFILE, J. I, 137. **A trăi ca ursul (sau ca urșii) în bârlog (ori ca în bârlogul ursului) sau a fi urs din bârlog** = a trăi retras de lume, a fugi de ceilalți oameni, a fi nesociabil. Cf. CADE. *Trăim ca urșii în bârlog*. VLASIU, D. 24, cf. ZANNE, P. I, 684. (În basme) **De (sau pe) când se băteau urșii în coadă** = foarte demult, de când nu se mai ține minte, odinioară. *A fost odată ca niciodată;... de când se băteau urșii în coadă; de când se luau de gât lupii cu mieii*. ISPIRESCU, L. 2, cf. DDRF, DL. *Cic' a fost odată... Pe când se băteau urșii-n coadă*. PÂRVESCU, C. 91, cf. ZANNE, P. I, 684. (Regional) **Mi-a adus urșii din pădure** = nu mi-a fost de ajutor. Cf. MAT. DIALECT. I, 238. **A se aduna (sau a se strânge) ca la urs** = a se îngrămădi, a se înghesui ca la un spectacol deosebit. Cf. CADE. *Un sergent burțanos... despiciând majestos valul mulțimii, care se adunase ca la urs... începu ancheta*. BRĂESCU, V. 60. *Poftim, lumea s-a adunat ca la urs!* CIPRIAN, S. I, 181. *Lumea se strânsese în poartă și în curte ca la urs*. CĂLINESCU, S. 351. **A se uita ca la urs** = a privi la ceva cu deosebită curiozitate. *Mână mai tare, moș Luca... să nu se mai uite satul ca la urs, la noi*. CREANGĂ, A. 123. *Își închipuia cum se vor uita la el, ca la urs*. AGĂRBICEANU, S. 16. *Văzu că oamenii se uită la el ca la urs*. DAN, U. 86. *Toți se uită ca la urs și fac sfaturi prin ascuns*. TEODORESCU, P. P. 318. *Unde este unul, doi, L-este vorba tot de noi,.... Și se uită ca la urs și vorbesc întru ascuns*. BALADE, II, 350. **A se ține (după cineva) ca după urs** = a merge în urma cuiva în număr foarte mare. *Se ținea lumea după dânsul ca după urs*. ISPIRESCU, ap. CADE. *Se țineau [copiii] după ei ca după urs*. CAMIL PETRESCU, O. II, 250. ♦ Epitet dat unui om greoi, neîngrijit, ursuz, nesociabil; fără bun-simț. *El iaste urs gras: nu să supune. Ci, dacă va veni la sfinția ta, să nu-i dai obraz (a. 1776)*. IORGA, D. S. XIV, 93, cf. PAMFILE, J. I, 137, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ce femeie de rasă. Unde-o fi găsit-o ursul?* C. PETRESCU, Î. I, 171, cf. SCRIBAN, D., H XVIII 268, ALR SN V h 1 243. *Urs neșeselat*. ZANNE, P. IX, 728. ♦ (Popular) Epitet dat unui om voinic, puternic. Cf. PAMFILE, J. I, 137, ȘEZ. II, 47, ZANNE, P. I, 684.

2. (În jocuri de copii și tineret) Nume dat unui flăcău încins cu o funie groasă de paie (căreia i se dă foc, iar pentru a stinge focul, persoana trebuie să se tăvălească prin zăpadă). *Ursul, cu blana de paie, sărutări dă fetelor*. BELDICEANU, P. 67. ♦ Nume dat unui tânăr îmbrăcat cu cojocul întors pe dos și care dansează ca ursul dresat, pe muzică, însoțit de un alt tânăr care face pe ursarul (1) în timpul sărbătorilor de iarnă. *Ursul face felurite „marafeturi”*. PAMFILE, CR. 194, cf. ALR II/I MN 110, 2 798/537. ♦ (În construcțiile) *De-a ursul* = numele unui joc de copii cu mingea. Cf. ALR II 4 381/310. *Vânătorul și ursul* = numele unui joc de copii în care unul face pe vânătorul și trebuie după mai multe încercări dificile, la care este supus, să lovească un băț numit „urs”. Cf. PAMFILE, J. I, 40, II, 44. ♦ Băț folosit în jocul „vânătorul și ursul”. Cf. PAMFILE, J. I, 40. ♦ (Și în construcția *de-a ursul*, ALR II 4 381/76) Numele

unui joc de copii în care un jucător se maschează în urs (I 1) dresat. Cf. PAMFILE, J. I, 40, II, 57, ȘEZ. III, 183. ♦ (Art.; și în construcția *de-a oaia cu ursul*, ALR SN V h 1 297/64, ALRM SN III h 1 097/64) *De-a puia-gaia, v. p u i¹ (I 1)*. ALR SN V h 1 299/64, ALRM SN III h 1 099/64. ♦ (Art.) Numele unui joc pe care-l execută voievodul călușarilor. Cf. PAMFILE, S. V. 57.

3. (Popular; art.) Nume dat stelei așezate în fața (PAMFILE, CER. 163, H X 543) sau în urma (OTESCU, CR. 5) carului-mare. ♦ C o m p u s e: **ursul-mare** = carul-mare. Cf. PAMFILE, CER. 163, OTESCU, CR. 4; **ursul-mic** = carul-mic. Cf. PAMFILE, CER. 163, OTESCU, CR. 4.

4. C o m p u s: **urs-de-mare** = nume dat unui pește nedefinit mai îndeaproape. Cf. I. GOLESCU, C.

II. 1. (Regional) Boț de mămăligă umplut cu brânză (prăjit pe jăratec). *Nu știu cum îi cade un urs mare din sân și de-a dura prin clasă*. CREANGĂ, A. 77, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., S. MARIN, C. B. 194, com. MARIAN. *Ursul se pune în traista gospodarului când pleacă la drum*. ȘEZ. VII, 115, cf. VICIU, GL. *Apoi ia puțină brânză de oi și o pune într-un dărab de mămăligă fierbinte și face un urs zdravăn*. FURTUNĂ, C. 86, cf. I. CR. I, 73, VI, 29, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, CHEST. VIII 21/1, ALR I 1 814, ALR SN V 1 501/362.

2. (Tehn.) Masă de metal topit sau aliaj solidificat în interiorul unui cuptor de topit, din cauza întreruperii accidentale a alimentării acestuia cu combustibil. „Urși”,... *metalele ce să îngrămădesc peste olaltă în cuptoriu și nu se mai pot topi*. LIUBA – IANA, M. 32, cf. LTR.

III. Nume dat unor părți de susținere a unor construcții sau nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive sau părți ale acestora etc. care prind sau trag ceva, se înfig în ceva etc.:

1. Fiecare dintre grinzile longitudinale ale unui pod de lemn. *Când să va întâmpla a să rupe din lacrile podului și a să lua cu totul urșii și parii... atunci să li se dea ajutor de la stăpânire (a. 1826)*. DOC. EC. 366. ♦ Fiecare dintre grinzile pe care se așezau scândurile groase cu care se podeau altădată străzile. *Să le așeze [scândurile] pă câte patru urși, cu șanțuri pe dedesupt (a. 1827)*. DOC. EC. 390, cf. DL, LTR, DT, SCL 1978, 328, MAT. DIALECT. I, 238.

2. (Regional) Fiecare dintre stâlpii care susțin talpa prispei la casele țărănești din anumite zone (DAMÉ, T. 95, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, LTR, DEX, ALR II/I h 224/812); grindă longitudinală de sprijin la talpa casei (SCL 1978, 328); grindă de susținere peste beci, la temelie casei (CHEST. II 100/68, 84).

3. Fiecare dintre cei patru stâlpi care susțin podul morii. Cf. ALR SN I h 166, ALRM SN I h 116. *Stratul morii este așezat pe patru urși de stejtar*. MAT. DIALECT. I, 197, cf. GLOSAR REG. ♦ (Regional) Fiecare dintre cele două grinzi pe care se reazemă perna morii; andrele (Beclean). Cf. ALR II 6 746/260. ♦ (Regional; la pl.) Cei patru stâlpi care susțin stăvilarul morii. Cf. CADE, ALR II 6 723/260.

4. (Regional; la pl.) Fiecare dintre stinghiile de la grapă (Roșia – Beiuș). Cf. ALR SN I h 36/310, ALRM SN I h 29/310.

5. (Regional) Jugul joagărului (Căpâlna – Sebeș). CL 1961, 127.

6. (Prin Olt.) Tejghea de tâmplărie. Cf. GL. OLT.

7. (Prin nord-estul Mold.) Panou cu ajutorul căruia se reglează debitul de apă la un stăvilă. Cf. ARVINTE, TERM. 174.

8. (Prin Mold. și Transilv.) Copac, mai ales brad, tăiat, necurățat de crengi și necojit; (regional) berbec. Cf. ARVINTE, TERM. 174, A V 6. ♦ (Regional; la pl.) Grinzi așezate pe pământ, pe care se rostogolesc buștenii (Deda – Reghin). MAT. DIALECT. I, 197. *Urșii pe care se rostogolesc buștenii sânt rotunzi.* id. ib. ♦ (Prin Mold. și Maram.) Dispozitiv pentru micșorarea vitezei buștenilor cărora li se dă drumul pe uluc, format dintr-un butuc așezat deasupra ulucului. Cf. ARVINTE, TERM. 174, CL 1968, 80, 81, A V 1.

9. (Și în sintagma *urs de frecare*, LTR) Menghină (2). Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCL 1957, 110, ALR SN II h 543, ALRM SNI h 362.

10. (Prin Mold. și Bucov.; și în sintagma *ursul mic*, H X 22, 69, FLOREA, T. F. 536) Nume dat unei unelte de fierărie în formă de clește, cu brațe lungi, cu care se ține deasupra focului piesa de prelucrat; (regional) scâncie. Cf. H X 33, 261, 539, XII 431. ♦ (Regional) Nume dat unui clește mare (Negrești – Piatra Neamț). Cf. H X 356.

11. (Învechit și popular) Ancoră. *Urși, ... ferile cele grele care priponesc corăbiile în mijlocul mării.* POGOR, HENR. 234/3, cf. AN. DOBR. IV, 122.

12. (Regional) Zăvor de lemn (Izbiceni – Corabia). Cf. ALR II/IMN 121, 3 812/886.

13. (Regional) Scărmănătoare mecanică pentru lână (Humulești – Târgu Neamț). Cf. GLOSAR REG., A VI 9.

– Pl.: *urși*.

– Lat. *ursus*.

URSĂ vb. I v. urși.

URSĂC s.m. (Popular) Ursuleț (1). Cf. DRĂGANU, ROM. 47. [La o vânătoare] *s-au împușcat... și doi ursaci.* SIMIONESCU, F. R. 23, cf. DL, SFC VI, 52, ȘEZ. V, 168.

– Pl.: *ursaci*.

– Urs + suf. -ac.

URSÂN s.m. 1. Pui de urs (I 1) mai mare. *Un ursan tânăr și grăsun, ca de doi ani, mormăia la numai un pas de el.* STANCU, R. A. III, 53.

2. (Bot.; regional) Năprasnică (v. *năprasnic* II 2) (*Geranium robertianum*). BORZA, D. 77.

– Pl.: *ursani*.

– Urs + suf. -an.

URSÂNCĂ s.f. (Bot.; regional) Barba-ursului (*Equisetum arvense*) (Valea Vinului – Satu Mare). Cf. ALR I 1 952/339.

– Pl.: *ursânci*.

– Urs + suf. -ancă.

URSĂR s.m. 1. Bărbat, de obicei țigan (I 1), care dresează urși (I 1) și îi pune apoi să execute diferite

figuri, dând un fel de spectacol pe unde trece, cu scopul de a câștiga bani; p. e x t. țigan. *Luat-am domnia mea aminte și pentru țiganii domnești, lingurari și ursari, care sânt din vechi birnici* (a. 1793). URICARIUL, I, 282. *Neștiind ce feliu de mișelie De a le mai spune ursariul să gată.* BUDAI-DELEANU, T. 117, cf. BAR. – MUNT., W. 109¹/₂, POLIZU. *Mai bine jucam ursul la porțile străine! Căci cel puțin ursarul tot crede în ceva.* BOLINTINEANU, O. 198. *Un urs... nu de cei ce-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brânză.* CREANGĂ, A. 77. *Țiganul (ursarul sau zavrăgiul) când vede că acela ce-l miluiește dă cu piciorul în pământ, refuză a lua din mână.* MARIAN, I. 376, cf. DDRF, BARCIANU. *Ce vrea să facă cu dânsul [cu ursul]? că doar nu și-o lăsa gospodăria să se facă ursar!* SĂM. I₂, 187, cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, NOM. PROF. 82. *La porunca ursarului, Vasile a pășit cu mișcări line în spatele comisului și-a început a-l călca.* SADOVEANU, O. XIII, 665, cf. SCRIBAN, D. *În jurul lăutarilor, ursarii duc urșii și încep să bată cu degetele tobele lor cu clopoței.* STANCU, D. 182, cf. IST. LIT. ROM. I, 72. *Ursarul bate toba după fluier și-l descântă.* PAVEL, S. E. 205. *De unde să-i treacă lui prin minte cum are să-l joace femeia de frumos, mai abitir de cum ursarul joacă pe urs.* SNOAVA, II, 172, cf. A IX 4. *Și ni jocuri ursârște cum giuca d'i mult – zăci – ursarii.* O. BĂRLEA, A. P. I, 432. ♦ (Adjectival) *Țiganii ursari... bat [tobe] cu mâna în timp ce joacă ursul.* ALEXANDRU, I. M. 34. *Într-unul din scheciurile filmului... apărea... un țigan ursar cu ursul său.* CINEMA, 1986, nr. 2, 1. *Niște țigani ursari... se sfătuiră cum ar putea... să fure câțiva miei.* ȘEZ. I, 281. ♦ (Regional) Epitet dat unei persoane ursuze. Cf. ALR SN v h 1 243 /172, ZANNE, P. V, 649, 722.

2. Persoană, mai ales țigan (I 1), care face cuțite, site, curele etc. *Un ursar, d-ăi de fac piepteni, a trecut pe-acolo.* RĂDULESCU-CODIN, I. 306, cf. ALR II 6 501/537, 551, 682, 769, 784, 987, ib. 6 483/886. *La un colț de drum Stătea un ursar bătrân... Lucra cu trei puradei la un cuțit, Nici până azi nu l-am mântuit.* CAF III, 124. *Primăvara... vin ursarii prin sat, cu meseria lor de dregere de lacăte și prefacere de piepteni.* SNOAVA, III, 276.

3. (Prin Mold. și Bucov.) Fierar care se ocupă și cu potcovitul cailor. Cf. FLOREA, T. F. 536.

– Pl.: *ursari*.

– Urs + suf. -ar.

URSÁT, -Ă adj., s.f. v. ursit³.

URSĂ¹ s.f. 1. (Rar) Ursoaică¹ (1). Cf. PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, com. MARIAN. ♦ (Prin Bucov.) Epitet dat unei femei grase și greoaie. Cf. ȘEZ. III, 91.

2. (La pl.) Nume dat celor două constelații din emisfera boreală în care se află carul-mare și carul-mic. *Cele două urse... sunt numite carul-mare și carul-mic.* OTESCU, CR. 4, cf. PAMFILE, CER. 163, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Prin naltele stele sclipind Trec ghearele marilor urse și săgetătorii ochind.* VOICULESCU, POEZII, II, 120, cf. H I 425. ♦ C o m p u s e: (Astron.) *ursa-mare* = carul-mare. Cf. DRLU, BAR. – MUNT., W. 108¹/₃₂, CULIANU, C. 44, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, CER. 163. *Zice că aceea e ursa-mare, și eu zic că nu e aceea.*

DELA VRANCEA, O. II, 330, cf. DR. VI, 531, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Inima tresare. Și răspunde-n ursă-mare.* BLAGA, POEZII, 251, cf. DL, DM, DEX; **ursa-mică** = carul-mic. Cf. DRLU, BAR. - MUNT., W. 108¹/33. *Oare care va fi steaua Olgăi?... Mă uitam la ursă-mică.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. CULIANU, C. 7, 44, TDRG, PAMFILE, CER. 163, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX.

3. (Prin Ban.) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. PAMFILE, J. III, 11, VARONE, D. 152, id. J. ROM. N. 130, H XVIII 48.

- Pl.: *urșe.*

- Din lat. **ursa**.

URSĂ² s.f. 1. (Regional) Ursită (v. **ursit³** 3). Cf. PAMFILE, DUȘM. 2, RĂDULESCU-CODIN. *Așa mi-a fost mie ursă, să colind pământul tot.* UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Ursitoare (v. **ursitor** 2). Cf. UDRESCU, GL.

- Pl.: *urșe.*

- Postverbal de la **ursa**.

URSĂLĂ vb. I. T r a n z. (Regional; complementul indică coama calului; cu sens neprecizat, probabil) A încreți (Câmpulung Moldovenesc). Cf. DR. V, 295.

- Prez. ind.: *ursălez.* - Și: **ursulă** (DR. V, 295) vb. I, **ursăli** (ib.), **ursuli** (ib.) vb. IV.

- Probabil de la **urs** (III 10 „unealtă de fierărie”). Cf. DR. V, 295.

URSĂLĂT, -Ă adj. (Regional; despre coama calului; cu sens neprecizat, probabil) Încrețit (Câmpulung Moldovenesc). Cf. DR. V, 291, 295.

- Pl.: *ursălați, -te.*

- V. **ursăla**.

URSĂLÍ vb. IV v. **ursăla**.

URSĂREÁ s.f. sg. (Art.) Numele unei hore săltărețe. Cf. VARONE, D. 153, id. J. ROM. N. 131.

- **Ursar** + suf. *-ea*.

URSĂREÁȘÁ s.f. Ursăriță. *Ștepii de cucuruz..., grebluiți în pripă de degetele ursăreselor, începură să pârâie.* CONV. LIT. XLIV, 1, 206, cf. SCRIBAN, D., DL.

- Pl.: *ursărese.*

- **Ursar** + suf. *-easă*.

URSĂRELE s.f. pl. (Bot.; prin Bucov.) 1. Brumărele (*Phlox paniculata*). Cf. PANȚU, PL., BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 65, BORZA, D. 129.

2. Garofițe de grădină; (regional) ursinică, ursuiele (*Dianthus barbatus*). Cf. PANȚU, PL., BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 57, BORZA, D. 58.

- **Urs** + suf. *-ărele*.

URSĂRESC¹, -EÁSCĂ adj. Care aparține ursului (I 1), privitor la urs, de urs; asemănător ursului, în felul ursului, ca ursul. Cf. DDRF, DL, DEX. ◇ *Luptă ursărească* = luptă corp la corp, trântă. [Lupta] se urmează în deosebite chipuri, cu deosebite numiri: de pildă lupta voinicească, lupta ciobănească, lupta ursărească.

ALECSANDRI, P. P. 26. *Dalac ursăresc* = antrax. Cf. GR. S. VI, 125.

- Pl.: *ursărești.*

- **Urs** + suf. *-ăresc*.

URSĂRESC², -EÁSCĂ adj., s.f. 1. Adj. Care aparține ursarului (1), privitor la ursar. *Urșii c-ursul ursăresc în danțuri nu se lovesc* (= cei care viețuiesc împreună nu se aseamănă întotdeauna unul cu altul). Cf. PANN, P. V. II, 163/25, ZANNE, P. I, 683.

2. Adj. Care este făcut de ursar (2), privitor la ursar. *Un pieptene ursăresc, cu care se piaptână copiii pe cap.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 174. *De când muncesc... cu opinteli peste fire, m-am ales ca o lulea ursărească.* ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Cuțit ursăresc.* GR. S. VI, 125. ◇ (În descântece, cu aluzie la o unealtă făcută de ursar 2) *Țeapă ursărească* = nume dat unei boli care se manifestă prin junghiuri. *Vișor și țapă ursărești, lăiețești, turcești... leșiți din dinți, de sub dinți, din măsele, de sub măsele.* ȘEZ. VIII, 113.

3. S.f. (De obicei art.) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. SEVASTOS, N. 282, PAMFILE, J. I, 290, VARONE, D. 152, id. J. ROM. N. 130, CADE, H IV 140, XI 203, 234, XII 463, XIV 94, XVI 340, 447, ALR I 1 477/385, ALR II 4 336/791.

- Pl.: *ursărești.*

- **Ursar** + suf. *-esc*.

URSĂREȘTE adv. 1. În felul ursarilor (1), ca ursarii. *Să gioace ursărește cum giuca mai d'i mult - zâci - ursarii.* O. BÂRLEA, A. P. I, 432. ◇ **Expr.** **A umbla ursărește** = a rătăci din loc în loc; a peregrina (2). Cf. CADE, ZANNE, P. IX, 728.

2. În felul dansului ursăresc² (3). Cf. VARONE, D. 153, H X 163, 389.

- **Ursar** + suf. *-ește*.

URSĂRÍCĂ s.f. sg. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape (Năvodarii - Turnu Măgurele). Cf. H XIV 60.

- **Ursar** + suf. *-ică*.

URSĂRÍME s.f. (Rar) Mulțime de țigani (ursari). Cf. CADE. *Este o cătună di-o parte, numa ursărime, nu-s moldoveni diloc acolo.* GRAIUL, II, 402.

- **Ursar** + suf. *-ime*.

URSĂRÍȚÁ s.f. Soția ursarului (2); p. e x t. țigancă (1); ursăreasă. Cf. CADE. *Îi stinseră ursărițe fiarele în apă neîncepută... o descântară, dar boala stăruia.* SADOVEANU, O. I, 642, cf. DL, DEX. *Mi-au ieșit înainte, Toate ursărițele, Toate lingurărițele.* PĂSCULESCU, L. P. 126.

- Pl.: *ursărițe.*

- **Ursar** + suf. *-iță*.

URSĂTOÁRE s.f. v. **ursitor**.

URSEALĂ s.f. (În credințele populare) 1. Ursire (1); (rar) u r z e a l ă (II 3); p. e x t. momentul în care se face ursirea. *Tustrele [ursitoarele] fac sau torc firul vieții*

unui om, care este cotit prin toate locurile pe unde cel venit pe lume va umbla în viața lui de la ursală și până la moarte. PAMFILE, DUȘM. 8.

2. Ursită (v. *u r s i t*³ 3). *Ursitoarele... se sfătuiesc asupra urselei copilului... Ce soartă să-i croiască?* FRĂNCU - CANDREA, M. 148, cf. TDRG, PAMFILE, DUȘM. 2, MARIAN, NA. 150.

- Pl.: *urseli*.

- Ursi¹ + suf. -eală.

URSĒI s.m. (Regional) 1. Ursuleț (1). *Ursoaicangrozitoare C-un pui de vârstă jună, ursei născut din flori... venea pe o cărare.* ALEXANDRESCU, O. I, 348.

2. Nume dat-unui câine (JIPESCU, O. 51, DENSUSIANU, Ț. H. 84, H II 87, IV 153, XI 178, ȘEZ. VIII, 115, com. MARIAN) ciobănesc (H I 367, II 3, 28, 88, 99, 131, 194, 207, V 54, IX 18, XII 239) cu blana de culoare neagră sau brună ca a ursului (H XVIII 8).

- Urs + suf. -ei.

URSĒSC, -EĂSCĂ adj. 1. Care aparține ursului (I 1), privitor la urs, caracteristic ursului. Cf. DRLU, LB, POLIZU. *Oaia să o păzească De laba cea ursească.* ALEXANDRESCU, O. I, 374, cf. DDRF. (În descântece) *Tuse cănească..., tuse ursească..., tu să ieși, să nu mai tușești.* ȘEZ. VII, 93, cf. GR. S. VI, 126. *Unghie ursască, Unghie iepurească, Unghie de nouă neamuri... Cu foarfecele te-oi rătunza.* ARH. FOLK. I, 204.

2. (În sintagme) *Mere ursești* = varietate de mere cu coaja roșie, cu gust dulce și înțepător. Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80, BORZA, D. 106, BĂTURĂ, EG. 175, H IV 52, ȘEZ. V, 42, ib. XV, 69, COMĂN, GL. *Prune ursești* = varietate de prune rotunde, roșietice, moi, care se coc târziu și nu se desprind de pe sâmbure. Cf. KLEIN, D. 408, DENSUSIANU, Ț. H. 339, BORZA, D. 139, com. din TĂRCĂIȚA - BEIUȘ, ALR II 6 082, 833. (Regional) *Porobi ursești* = varietate de prune albe, care nu se desfac de pe sâmbure și se coc mai târziu (Petroșani). Cf. A III 16. *Pere ursești* = varietate de pere nedefinită mai îndeaproape. Cf. BORZA, D. 141. *Bureți ursești* = varietate de ciuperci. Cf. PĂCALĂ, M. R. 116. *Mure ursești* v. m u r ă¹ (12). *Perie ursească* v. p e r i e (3).

- Pl.: *ursești*.

- Urs + suf. -esc.

URSĒȘTE adv. Ca urșii (I 1), în felul urșilor. Cf. DDRF. *Mogâldeața fășni ursește pe sub pupitru.* CĂLINESCU, C. N. 101.

- Urs + suf. -ește.

URSĪ¹ vb. IV. T r a n z. (În credințele populare) 1. (Mai ales la forma pasivă; subiectul gramatical sau logic, exprimat sau subînțeles, este divinitatea sau o ființă supranaturală; complementul indică de obicei oameni) A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a hărăzi, a meni (4), a predestina (1), a rândui¹ (III 1), a sorti¹ (I 1), (rar) a urzi (II 5), (regional) a rândului. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Căci așa săntem ursite... De bărbați să fim slăvite.* PR. DRAM. 347. *Inimă nenorocită, Cu rău plan ai fost ursită.* PANN, E. IV, 125/3, cf. POLIZU. *A-l ursi soarta să fie al necazurilor.*

BARONZI, L. 41. *Tot într-o vreme răsărea pe orizontul artei o nouă stea, ursită să eclipseze toată pleiada.* CONV. LIT. XV, 114. *Într-una din colibele sale se născu... o copilă care era ursită a scăpa țara ei.* ODOBESCU, S. I, 6. *Și lui ursit-am tot o viață bună.* EMINESCU, O. IV, 453. *Dorim și urăm toate fericirile pentru junele... Zarifopol!* *Ursească-l cele nouă surori divine spre strălucit viitor.* CARAGIALE, O. VII, 15. *Și fusese ursit lui Trică să fie cojocar.* SLAVICI, O. II, 20. *Așa am fost noi urșiți să pătimim.* ISPIRESCU, L. 217. *Pe femeie Înaltul o ursește Să schimbe fața lumii când vrea și cum voiește.* MACEDONSKI, O. II, 219. *Se născu în ceas bun și era ursit să ajungă ceva.* ap. DDRF. *El tremură în umbră, Și-n lungă-i agonie Se crede pentru-osândă ursit pe veșnicie.* PĂUN-PÎNCIO, P. 45. *Așa bietele copile trist mai sunt ele ursite, Că nu-și pot căta în pace de amor, când sunt iubite.* OLLĂNESCU, H. O. 219. *A fost ursită ca să rămână să fie chin pământului.* SĂM. III, 140, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Să-mi uit singurătatea..., toate câte-am îndurat, De când fui ursită-n lume să fiu fată de-mpărat.* EFTIMIU, I. 28. *Celor ce plutesc de-a pururi după cum le-a fost ursit.* MINULESCU, VERS. 106. *Se vede că-l ursise ursitoarea să-i putrezească oasele în pădurea Cotoșmanei.* GALACTION, O. 274. *După cum mi-a fost o viață întreagă ursit, cunosc că, dacă purcede Măria sa război de iznoavă, se duc nu numai tinerii, ci și bătrânii.* SADOVEANU, O. XIII, 673, cf. SCRIBAN, D. *Vedea în femeie un tovarăș inferior și util, ursit să procreeze și să îngrijească de gospodărie.* CĂLINESCU, E. 22, cf. SCL 1978, 328. *Ursitoarele i-au fost dat un inel, ursându-l.* BOTTA, P. 117. *Bat-o crucea ursitoare Care m-a ursit pe mine Să n-am nici o zi cu bine!* ALECSANDRI, P. P. 277, cf. H II 83, IV 46, MARIAN, S. R. I, 124. *În vremurile cele bătrâne... umblau ursitoarele-n lume printre oameni și le urseau soarta.* RETEGANUL, ap. CADE, cf. HODOȘ, P. P. 145. *Bărbățul nătărău Rău l-a ursat Dumnezău.* MAT. FOLK. 454. *Era într-o vreme un balaur mare, mare... și era ursată toată casa să-i ducă pe fiece zi un copil să-l mănânce.* RĂDULESCU-CODIN, L. 18, cf. CANDREA, Ț. O. 20. *Că așa săntem noi urșați să ne mănânce lupul săptămâna asta.* I. CR. IV, 140. *Sufletul omului umblă 6 săptămâni prin toate locurile... și apoi se duce la locul unde e ursat.* GOROVEI, CR. 313. *Să le răspunzi așa, că ele te-au ursat să furi, - că-ți vor da pace!* PAMFILE, DUȘM. 15. *La ursitori, trebuie să fie totdeauna masă întinsă ca să aibă ce mânca; la caz de a nu avea, ursește rău pe noul născut.* ȘEZ. III, 121. *C-așa au fost ursate dobitoacele.* PLOPȘOR, C. 9, cf. GRAIUL, I, 9, 271. *Rău, maică, fusei ursat.* CIAUȘANU, V. 37. *Ursitoare le-o oprit Dumnezău, c-o spus ce-o ursat.* ARH. FOLK. I, 150. *Ursitorii vine dă-l ursiază ce soartă o să aibă-n lume.* ALR II/I MN 74, 2 653/899, ib. 2 653/182, 192, 682, 705, 723, 728, 784, 872, 928. *Așa or fi ursat ei.* ALR II/876. *Așa ai fost ursat să mori în păduri, pe pat de flori.* UDRESCU, GL., cf. PORȚILE DE FIER, 350. *Să vedem cum ni-l ursește și noao ursătorii!* O. BĂRLEA, A. P. I, 544. ♦ Absol. *Când începură ursitoarele să ursească, el se făcu numai urechi.* ISPIRESCU, L. 97. [Ursitoarea] ... *ursește după cum a fost mulțumită sau nu.* MARIAN, NA. 150. *Ursitoare... sunt, după unele credinți, trei fecioare sau zâne... cari ursească sau urșesc.* PAMFILE, DUȘM. 2. *Ursita însă a ursit altmintrelea.* RETEGANUL, P. II, 37. *Ursătorii' ursăsc.* ALR II/I MN 74,

2 653/27, ib. 2 653/29, 36, 76, 130, 157, 172, 272, 284, 316, 334, 346, 349, 353, 728, 769, 836, 886. *Ursitoare, de te-aș ști, Eu la tine aș veni și cu lacrimi te-aș ruga, Să nu mai urșăști așa.* ANT. LIT. POP. I, 42. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Numele tău î[i] ursează să fii streinat din țară.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 104⁷/9. *Ca să-i treacă primejdiile ce îi ursea stelele.* BĂRAC, ap. TDRG. *A ursit-o-n fașe dorul De-a fi dragă Tuturor!* COȘBUC, p. I, 138. ◇ (Subiectul gramatical sau logic este o persoană) [*Ursitoarea supărată:*] *S-o ursez să trăiască din cameră mobilată.* ALAS 9 X 1932, 1/3. *Dar mi-a fost pesemne calea De-un dușman ursită: Am găsit lumina stinsă, Ușa zăvorâtă.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 56. *El într-un fel o ursea și-altfel ieși la vâpsea, se spune atunci când se obțin cu totul alte rezultate decât cele așteptate.* Cf. ZANNE, p. V, 653. ◇ *Refl. p a s. Când dintr-o pădure se taie lemne pentru făcut casă, nouă lemne se lasă cioplite în pădure, ca să putrezească, zicându-se: acesta este lemnul păduchilor de lemn, acesta al cariilor etc., ursindu-se astfel fiecare lemn.* GOROVEI, CR. 56. ◆ (Popular) *A prevesti cuiva ceva (mai ales rău); a cobii, a meni (3).* Cf. ALR I 403. *Să nu-mi ursești rău.* ib. 1 403/85. ◇ *Intran z. Nu ursi de rău.* ib. 1 403/552. (E x p r.) *A ursi a rău* = a prezice lucruri nefavorabile. ib. 1 403/98.

2. *A face farmece, descântece, vrăji; a fermeca, a vrăji (rostind descântece). Din toți cei din casă nu se bolnăvește decât acela care e ursit de vrăjitoare.* HEM I 620. *Când îngropa comoara, dacă nu o lăsa la noroc, să o găsească cui i-o fi dat, atunci o ursea.* PAMFILE, COM. 12. *Năvalnic - voinicul cel ce ursește fetele.* id. S. T. 29. *Se pune câte un bob sămânță de cânepă tot în vatră, în gura cuptorului, pe care îl ursește pe numele unuia din ei, ca să vadă dacă trăiește până la anul sau nu.* H II 38. *A ursit-o ielele, a pocit-o.* ALR II 4 220/192. ◇ *Absol. Fata în sâne să gândea ce să facă și în ce chip ursând să le spuie soartă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 70. ◇ *Refl. p a s. Comoara se ursea așa că zicea să o găsească după atâți și atâți ani, să o găsească cutare sau cutare.* PAMFILE, COM. 12.

- *Préz. ind.: urseșc. - Și: (regional) urși vb. IV, ursá (prez. ind. ursez) vb. I.*

- *Din ngr. ὀρίσω (viit. lui ὀρίζω).*

URSI² vb. IV v. **urzi¹.**

URSICIÚNE s.f. (Învechit, rar) *Ursire (1), predestinare. Aceasta au fost chip și ursăciune ce vrea să să izbândească a doa dzí.* DOSOFTEI, v. s. octombrie 52^v/9, cf. JAHRESBER. V, 139, PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, DR. VII, 321, SCRIBAN, D.

- *Pl.: ursiciuni.*

- *Ursi¹ + suf. -iciune.*

URSIDĂ s.f. (La pl.) Familie de mamifere carnivore, având ca tip ursul (I 1); (și la sg.) animal din această familie. Cf. DN³, DEX - S.

- *Pl.: urside.*

- *Din fr. ursidés.*

URSILĂ s.m. Nume dat unui bou cu părul închis la culoare ca al ursului (I 1). Cf. SĂGHINESCU, v., PASCU, S. 330, H III 474, VI 26, X 44, 85, XIV 436, com. MARIAN.

- *Urs + suf. -ilă.*

URSÍN¹ s.m. (Bot.; regional) Arbust care produce fructe de forma unor boboțe negre, comestibile. Com. din STRAJA - RĂDĂUȚI.

- *Pl.: ursini.*

- *Derivat regresiv de la ursină.*

URSÍN², -Ă adj. (Rare) Din familia ursului (I 1); de urs. *Berna așază și exemplare ursine vii într-un val al orașului... ca animale de predilecție.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 213.

- *Pl.: ursini, -e.*

- *De la urs. Cf. it. o r s i n o.*

URSINĂ s.f. (Regional) Fructul produs de ursin¹, având forma unei boboțe negre, comestibile. Com. din STRAJA - RĂDĂUȚI.

- *Pl.: ursine.*

- *Cf. urs.*

URSINICĂ s.f. (Bot.; regional) Garofiță de grădină; (regional) ursărele (2), ursuiele (*Dianthus barbatus*). Cf. BORZA, D. 58.

- *Etimologia necunoscută. Cf. u r s u i e l e.*

URSIRE s.f. (În credințele și superstițiile populare) Acțiunea de a u r s i¹.

1. *Predestinare, sortire (1), menire (3), urseală (1). Cf. u r s i¹ (1). Cf. POLIZU. Se roagă lui Dumnezeu ca să se strămute ursirea ursitoarelor.* PAMFILE, DUȘM. 13.

2. *Vrajă, farmec; blestem. Acelui spirit i se lasă comoara în samă și această lăsare am putea-o numi legământ, ursire, blestem, vrajă, închinare.* PAMFILE, COM. 12.

- *Pl.: ursiri.*

- *V. ursi¹.*

URSIȘOR s.m. 1. (Rare) *Ursuleț (1). Bonzarii sunt insecte dolofane, groase... , ca niște ursișori.* SIMIONESCU, F. R. 317.

2. (Regional) *Boț de mămăligă cu brânză (Piatra Neamț).* COMAN, GL.

- *Pl.: ursișori.*

- *Urs + suf. -ișor.*

URSÍT¹ s.n. Faptul de a u r s i¹. *La ursitul acesta veneau numai fetele-mari care nu știa încă de viitorul soț.* AGĂRBICEANU, S. 246. „Ursitul” sau „vrăjitul” la care se adunau fetele de măritat. id. ib. 245.

- *V. ursi¹.*

URSÍT² s.n. v. **urzit¹.**

URSÍT³, -Ă adj., subst. (În credințele și superstițiile populare) 1. *Adj. (Mai ales substantivat) A cărui soartă a fost dinainte hotărâtă; menit (1), predestinat, sorocit (2), sortit (1); (rar) predeterminat, preursit (2). Deaca sosí dzua cea ursătă, dzăsă D[u]mn[e]dzău lui Ieremiia: ia poporul tot, noaptea, și ieși din Vavilon.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 107^v/18. ◆ (Substantivat; rar) *Bătut de soartă; nenorocit (1). Numai plugulețu meu L-a-nțelenit Dumnezeu, Vai, rău ursitul de eu! Că doi boi ce avusei*

De vremi grele-i răpusei. FOLC. OLT. - MUNT. II, 224. ♦ (Substantivat) Căruia i s-au făcut farmece, vrăji; căruia i s-au făcut descântece. *Un fel de insect... este trimis de vrăjitori ca să intre în doña cu apă, ca, când va bea cei din casă, să intre în ei și atunci cel ursat moare.* HIV 77. *Eu sânt... Cea frumoasă. Cea luminoasă, Cea ursită și de toată lumea iubită.* PĂSCULESCU, L. P. 126. ♦ (Substantivat, rar) Destinat, desemnat pentru un anumit scop. *Când dintr-o pădure se taie lemne pentru făcut casă, nouă lemne se lasă cioplite în pădure, ca să putrezească, zicându-se: acesta este lemnul păduchilor de lemn, acesta al carilor etc., ursindu-se astfel fiecare lemn; apoi se iau lemne pentru casă, nu însă din cele ursite.* GOROVEI, CR. 56.

2. S.m. și f. Persoană menită, predestinată să devină soț (sau soție) cuiva; (învechit și popular) ursitor (5). *Nu-i voi sta împotriva. Mă jur... Dar spune-mi, care-i ursita?* CONACHI, P. 16. *M-oi duce... pân' mi-oi găsi ursitul.* ALECSANDRI, P. III, 314. *O! Fântână cu apa limpezie, Arată-mi pe ursitul, dar, vezi, plăcut să fie.* id. T. II, 197, cf. CIHAC, I, 302. *Mergeți de vă căutați ursitele.* ISPIRESCU, L. 33. *Ursitul ei, ce era să-l ia de bărbat, nu se va mai însura.* MARIAN, I. 61. *Acei feciori... trebuie să aștepte până ce le crește ursita mare, să fie bună de măritat.* id. NU. 10, cf. DDRF, BARCIANU. *După trei zile de dragoste cu ursitul ei, e răpită de un zmeu.* CHENDI, S. II, 127. *Fetele de la țară... [busuiocul] îl pun, în ajunul Bobotezei, sub pernă, ca să-și vizeze ursitul.* CANDREA, F. 248, cf. TDRG. *Ursitul tău e colțuros la fire și te-o mai pieptăna câteodată.* AGĂRBICEANU, S. 246, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., SCURTU, T. 197. *Tu ai fost ursita mea: Cu tine m-am logodit, Cu tine m-am îndrăgît.* TEODORESCU, P. P. 452. *Eu ărs ursita fratelui tău cel mijlociu.* SEVASTOS, P. 177. *Frumos îți va fi ursătu.* ȘEZ. I, 147. *Flăcăii... în somn își văd ursita.* ib. II, 127, cf. 166, ib. V, 169. *Să umbli din deal în vale... După scrisa mea, După ursita mea.* MAT. FOLK. 692, cf. ȘEZ, VI, 62, RĂDULESCU-CODIN, I. 253, ȘEZ. IX, 30. *Du-te-n lume... La ursitu m'neiu anume.* ȚIPLEA, P. P. 103. *Să-l ajungă o voie bună Cu ursita dimpreună.* PĂSCULESCU, L. P. 64. *Dădea Kâr popa, la fetăli mari, busuiog și îl pune sup pernă și-j gîsa ursătu.* T. DIAL. M. II, 868. *Să te ducă... Să-i aduc ursătu.* CAF II, 8.

3. S.f. și (învechit, rar) m. Destin, soartă, predestinare (1), (învechit și popular) ursitoare (v. u r s i t o r 3), (popular) orândă¹, (regional) ursă² (1), urseală (2). *Ursita neblândă L-au predestinat ca să slujască.* BUDAIDOLEANU, Ț. 345, cf. LB. *Ursita mea s-a deslușit și acestea care văz îmi dovedesc toate.* HELIADE, AMF. 80/22. *Rămăsei... blestemându-mi ursita cea rea, ce mă aruncă din necaz în necaz.* GORJAN, H. I, 136/32. *Deș-ursita vă desparte, armonia v-a uni.* ASACHI, S. L. 118. *Nu-mi fu ursita... și iată-mă căutând încă piatra filozofală.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 72. *Ursitele glorioase ce el a visat pentru nație... se vor îndeplini.* BĂLCESCU, M. V. 343, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 333¹/42. *Eu voi umbli unde-o vrea ursita a mă duce.* PANN, E. III, 120/17, cf. POLIZU. *Epoca de regenerare, în care ursita a adus pe români, cere ca ei... să se arate demni (a. 1860).* PLR I, 179. *Ursita a voit De tine, a mea surioară, Să remăiu nedespărțit.* MUREȘANU, P. 17/4.

Ursita mi-e neferice, dar a ta-i chiar blestemată. HASDEU, R. V. 13. *Toată lumea ar putea zice ursita sau soarta mea.* CANELLA, V. 111, cf. CIHAC, I, 302. *Ursita își păstrează în viitor mărire.* BOLINTINEANU, O. 30. *Privesc trecutul, o marmoră barbară, Pe ea-i gravată aspru ursita-ne amară.* EMINESCU, O. IV, 470. *Ursita, care mă lua înainte, era mai tare decât dragostea, ce mă ținea în urmă.* GANE, N. III, 47. *Ce gând te-a purtat? Care ursită te-a mânat?* SLAVICI, N. 104. *Eu la rău nu am să te împing: Fă cum ți-e ursita.* id. O. II, 163. *Împăratul își povățui fata să se supuie ursitei.* ISPIRESCU, L. 53. *Tu, răspunde gârla stâncei, tu ai somnul drept ursită, Eu în mine port viață.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 5. *Dacă așa fi știut ursita mea, n-aș fi fugit în lume.* I. NEGRUZZI, S. III, 464. *Răpirea... copilului se poate întâmpla numai înainte de a-i fi croit ursitoarele ursita.* MARIAN, NA. 93, cf. DDRF, PUȘCARIU, ET. WB., ALEXI, W. *Rostul meu de-a pururi pradă Ursitei maștere și rele.* GOGA, P. 6. *Ursitoarele... croiesc ursita... sau soarta noilor născuți.* PAMFILE, DUȘM. 2. *Își blestema nevolnica ursită.* CODREANU, S. I, 316, cf. PASCU, S. 108, DR. IV, 1 363, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *El, fiind mai mare, Ursita îl alege să-l facem domnitor.* EFTIMIU, C. 23. *Ursita, soarta sau destinul omului... Fiecare om se naște lângă o stea.* M. ELIADE, D. 56. *Regii sunt supuși aceluiași ursite, Ca și soldații.* MINULESCU, VERS. 110. *Am un cuc fermecat. Desface ursita omului.* VLASIU, A. P. 93, cf. SCRIBAN, D. *Grămădea explicații peste explicații, scoase din rezervorul lui de reflexiuni asupra ciudatei sale ursite.* VINEA, L. I, 160, cf. H II 313, TEODORESCU, P. P. 189. *Ursita mea De ursători ursată.* MAT. FOLK. I, 692. *Mai bine voi tăcea, C-așa mi-a fost ursita.* EPURE, P. 65. *Ai să faci casă cu ea, C-așa ți-a fost ursita.* PĂSCULESCU, L. P. 206, cf. BALADE, I, 408. *Așa-i fu ursata lui.* UDRESCU, GL. *Ursăta îi di Dumnezău sfântu lăsată.* CAF II, 8. *Așa mi-o fost ursita mie, Să n-am șeas de bucurie.* SANDRU, F. 16. ♦ E x p r. **A face** (cuiva) **ursită** ori **pe** (sau **de**) **ursită** = a folosi mijloace magice pentru a afla persoana destinată să devină soțul sau soția cuiva ori pentru a provoca boala sau moartea cuiva (din ură, dușmănie sau gelozie); a vrăji pe cineva, a face cuiva farmece, vrăji, vrăjitorii. *Când sosește cineva la o mare primejdie de boală, îi fac bătrânele satului pe ursită cu o frigare nouă.* LAMBRIOR, S. 174. *Se duce baba farmazoană cu fata ce vrea să-și facă pe ursită.* CREANGĂ, GL. *Bărbăția lui... începuse a scârțâi... ba că-i e făcut pe ursită, ba că-i e făcut de plânsori și tot umbli din babă-n babă.* id. O. 278. *I-a făcut cineva pe ursită... umblând cu vrăji și făcături... să moară anume.* MARIAN, NA. 45. *O vrajă din care se va vedea cum își fac ele pe ursită sau... cum își aduc ursitul.* id. NU. 22. *Găttelejul de cucoveică îl întrebuițează vrăjitoarele spre diferite farmice, însă mai cu samă la facerea pe ursită.* id. O. I, 200, cf. TDRG. *Prin alte părți se face de ursită în această seară cu 9 poicoave, 9 fuse, 9 ace.* PAMFILE, S. T. 143, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Află, mata, domnule căpitan, că și pe ursită mi-a făcut.* SADOVEANU, O. VII, 287. *Fata care voiește să-și facă pe ursită, când se culcă, ia brăul său în mână, face nouă noduri într-însul.* TEODORESCU, P. P. 377. *Fata bătrână și-a făcut pe ursită.* ȘEZ. II, 132. *La răchita răsădită Face-o babă pe ursită.* ib. III, 124. *Voiește a-i face de ursită.* ib. IX, 30. *O boală ce se crede că-i venită de la vrăjitoarea care face pe ursită.* VASILIU,

C. 206. *Am eu o fetișoară și are să-și facă și ea de ursită, când a fi de măritat.* SNOAVA, I, 57. *Știa să facă ursită, știa descânta.* ib. II, 103. *O vinit la mini, la Jânica, Sî-i fac di ursăți.* CAF II, 18. **A desface de ursită** = a dezlega o vrajă care a provocat cuiva o boală, o nenorocire (2), o suferință. *Se mai descântă... sau se desface... de pază, de ursită.* CANDREA, F. 327. *Vrăjitori care știu a desface de ursită.* ȘEZ. II, 166. *Cheamă vro mătușă să-i desfacă de ursată.* ib. 132, cf. MAT. FOLK. I 519. (Învechit, rar) **A-l trage** (pe cineva) **ursitele** = a fi mânat de un imbold irezistibil înspre o țintă (de obicei primejdioasă, neprielnică). *Trăgând ursătele pe craiul și strămurându-l și cardinalul Iulian, n-au ascultat de Dracula.* ȘINCAI, HR. II, 7/2. ♦ S.f. Farmec, vrajă, vrăjitorie. *Descânțete de întoarcerea urei sau ursitei, care se descântă mai cu seamă fetelor celor mari.* MARIAN, I. 14. *Cu crengi de iovă se fac băi calde pentru... boale ce se capătă din răceală precum și din ursită.* N. LEON, MED., 44. ♦ S.f. (Regional) Boală care se crede că provine din farmece sau vrăji. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Multe din femeile de țară se bolnăvesc de ursată.* ȘEZ. II, 132, cf. VASILIU, C. 206. ♦ S. f. (Regional) Persoană care face farmece, vrăji. *Ursitele, pe la Sf Andrei, umblă și vin de cearcă fetele și le întreabă prin somn: ... Vrai să te măriți, că eu îți trimit pe cutare și pe cutare.* ap. PAMFILE, S. T. 143. *Boala cari-o dzac eu... i di la dușmanu mneu... Cî tu nu dzaci nici di-on rău, Far' dzaci boali-nadușăți, Pciar di ursăți gatiți.* VASILIU, C. 126. ♦ S.f. (Rar) Descânțec. *Despre ursite poporul vorbește că e un discântic știut de unele babe care descântă fetelor nemăritate.* H III 22.

4. S.f. (Învechit) Menire (4), misiune (I 1). *Grigorie... din d[u]mn[e]dzăiască ursată s-au hirotonit... arhiiep[i]sc[o]p Alexa[n]driei.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 109¹/28. *Te-i purta cu virtute cătră ursita ta cea prea-naltă.* PLEȘOIANU, T. IV, 115/25. *Această scriere... vă va fi singurul și cel mai bun povățuitor al vostru întru îndeplinirea cu scumpătate a datoriilor înaltei voastre ursite.* NEGULICI, E. I, VI/6. *Aș fi vrut poate să rămân pe aici, unde îmi era plăcut..., dar ursita mea, interesul meu și viitorul meu cere ca să mă duc acolo unde sânt chemat* (a. 1853). BARIȚ, I, 85. *În fața focului, fierul pe care îl ceruse Egor avea o ursită magică, răzbunătoare.* M. ELIADE, D. 217. ♦ (Rar) Termen fixat pentru săvârșirea unei acțiuni sau pentru îndeplinirea unei îndatoriri; soroc (1). *Când va veni ursita, s-or mărita și ele Precum li-e starea casei.* COȘBUC, S. 88. *Acum e rândul meu, mi s-a împlinit și mie ursita.* DAN, U. 256.

5. S.f. (Mai ales la pl.) Ființă imaginară despre care se crede că are darul de a hotărî soarta omului la naștere, ursitoare (v. u r s i t o r 2). V. p a r c ă 2. *Facem planuri vecinice ca cum am avea în mâna noastră fusul ursitelor și am putea prelungi așa vieții după voie-ne.* MARCOVICI, C. 30/10. *Aprinsă pătimire... [i]ntr-îns-a pus ursitele A vieții fericire!* ASACHI, S. L. I, 156, cf. POLIZU. *Dac-a ta viață de lume admirată... De asprele ursite nu ar fi fost curmată.* ALEXANDRESCU, O. I, 80. *Ursitele lor le dăruise cu patima joçului.* ISPIRESCU, L. 232. *Ursitele... sânt, după credința poporului, trei zâne cari împărțesc norocul și soarta.* MARIAN, -S. R. I, 62. *Ursitoarele, numite altmîntrelea și ursite, ... vin ca să croiască ursita*

copilului nou născut. id. NA. 149. *Iar tu mi-ești în suflet și-n suflet și-s eu, Și secolii-nchid' ori deschidă cum vreu Eterna ursitelor carti.* COȘBUC, P. II, 292, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARTI, ET. WB., TDRG, PAMFILE, DUȘM. I. *A treia zi după nașterea unui copil sosesc... ursitele care apoi prevestesc viitorul noului născut.* GOROVEI, CR. 343, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Tu n-ai avut la leagăn decât ursite rele.* EFTIMIU, C. 23. *Din albul nor, din caier prin azur Ursita ar putea fir nou să toarcă.* BLAGA, POEZII, 380. *I se părea dizgrațiat... ca printr-un ucuz al ursitelor.* VINEA, L. I, 219, cf. H II 15, 21, 34, 66, 83, 90, 121, 126, 170, 177, III 141, 403, IV 13, 66. *Ursita, însă, a ursit altmîntrelea.* RETEGANUL, P. II, 37. *Ce ursita a urzit Și-n lume s-a împlinit Rămâne nestrămutat.* MARIAN, I. 233. *Morții ei de ursitoare Care m-a ursât pe mine Să n-am nici un ceas cu bine, ... Ursata n-a făcut bine.* VICIU, F. 185, cf. ALR I/II h 241, ALRM I/II h 329, ALR II/I MN 74, 2 653/228, 250, 386, ALRM II/I h 201, UDRESCU, GL.

- Pl.: *ursiți, -te.* - Și: (regional) **ursăt, -ă** adj., s.f.

- V. **ursi**¹.

URSITOĂIE s.f. (Prin nord-vestul Transilv. și prin Maram.) Ursitoare (v. u r s i t o r 2). Cf. ALR I/II h 241, ALRM I/II h 329.

- Pl.: *ursitoi* (ALR I/II h 241/257, 289) și *ursitoaie* (ib. h 241/347).

- De la **ursitoare**, prin analogie cu substantive de tipul *strigoaie, sămcoaie* etc.

URSITOR, -OĂRE adj., subst. (În credințele populare) 1. Adj. Care hotărăște sau determină soarta cuiva; care ursește¹(1). Cf. POLIZU. *Așa mi-a fost scris în slovele ursitoare.* MARIAN, NA. 62. *Zănele ursitoare i-au răsfățat prea mult, la nașterea lor.* BRĂESCU, O. A. II, 150. ♦ Care a fost hotărât dinainte; predestinat, menit. *A mea iubire e-atâta de curată... Ca setea ursitoare ce-o au după olaltă Lumina de-ntunec și marmura de daltă.* EMINESCU, O. IV, 436.

2. S.f. Ființă imaginară despre care se crede că are darul de a hotărî soarta omului la naștere; ursită (v. u r s i t 5), (regional) **ursă**² (2), **ursitoaie**, **ursoaică**² (1), **ursoaie**² (1). V. p a r c ă 2. *Tacă dară pripitorile unde cântă ursitorile.* CANTEMIR, IST. 108, cf. ANON. CAR. *Nu este lăsată oarbilor voînțe ale unei ursitori primejdioase.* PLEȘOIANU, T. I, 27/11. *Dumnezeii era aceea ce sânt ursitorile și ieliele la noi.* HELIADE, GR. P. 22/13. *Așa i-au fost scrisa sau i-au ursât ursătorile.* DIETET. 130/14, cf. BAR. - MUNT., W. 333¹/41. *Cu rău plan ai fost ursită D-ale tale ursitori.* PANN, E. IV, 125/4, cf. POLIZU. *Ursitoarea vieții... P-amândoi îi schimbă-n două râuri late.* BOLINTINEANU, O. 87. *În ceasul nașterii, niște ființi nevăzute, numite ursitoarele, sânt de față și menesc copilului soarta vieții lui.* LAMBRIOR, S. 174. *Masă-ntinsă și-ncărcată Am gătit pentr-ursitori.* GRANDEA, S. 7. *Cântă ursitorile când urzesc binele oamenilor.* EMINESCU, N. 29. *Ursitoarea lui a fost bună... căci i-a dat talentul.* CARAGALE, O. III, 319. *A treia seară când veniră ursitoarele, se întâmplă ca unchiașul să fie deștept.* ISPIRESCU, L. 97. *Din așa caier scot ursitorile firul viețelor.* DELAVRANCEA, S. 167. *Fie voia cumplităi ursitoare Ce toată fericirea-mi a spulbe*

rat în vânt. MACEDONSKI, O. I, 249. *Ursitoarele... vin ca să croiască ursita copilului nou-născut.* MARIAN, NA. 149, cf. DDRF, ALEXI, W. *Dacă aş putea pune mâna vreodată pe ursitoarea mea, O, Doamne!* D. ZAMFIRESCU, O. V, 190, cf. PUŞCARIU, ET. WB. *Cumuna ta de zile şi de visuri Au împletit-o rele ursitoare.* GOGA, P. 30, cf. TDRG. *Vin cele trei ursitoare ca să-i ursească pruncul de curând născut.* PAMFILE, S. T. 70. *Chiar basmele bătrâne vorbesc de-o ursitoare Ce nu a fost poftită odată la serbare.* PETICĂ, O. 117. *Ştia să cheme ursitorile copilului de curând venit pe lume.* LUNGIANU, CL. 157. *I-a venit, ca la orice om, sorocu însurătorii pus de ursători.* AL LUPULUI, P. G. 70, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Toate darurile firii mi le-au dat la leagăn... Ursitoarele.* EFTIMIU, Î. 106. *Nani, nani, Dormi în paza ursitoarelor.* MINULESCU, VERS. 130. *Se vede că-l urseie ursitoare să-i putrezească oasele în pădurea Cotoşmanei.* GALACTION, O. 274. *Ursitoarele veneau într-o caleaşcă cu roatele de aur.* VLASIU, A. P. 92, cf. SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII - VIII, 370. *Să ard singur, orice zare să mă-nfrângă Ursitoarele-nceputului m-au uns.* BLAGA, POEZII, 427. *Zâne bune şi rele, ursitori, strige, balauri şi iele.* VARLAAM - SADOVEANU, 181, cf. H II 208, 246, III 53, IV 13, 46, V 376, XI 151, 236, XVIII 263. *Era ursitoare... [şi] l-au menit să-i meargă tot a rău.* SEVASTOS, P. 175. *La ursitori trebuie să fie totdeauna masă întinsă ca să aibă ce mânca.* ŞEZ. III, 121. *Bat-o crucea ursitoare Care m-a ursit pe mine.* HODOŞ, P. P. 75. *Ursita mea De ursători ursată.* MAT. FOLK. I, 692. *Ursitorile... or să vie noaptea să ursească bine pe copil.* RĂDULESCU-CODIN, L. 107. *Vin ursătorile şi-l ursază pe pruncu.* GRAIUL, I, 9. *Morţii ei de ursitoare, Care m-a ursit pe mine, Să n-am nici un ceas cu bine.* VICIU, F. 185, cf. GRAIUL, II, 120, CANDREA, Ț. O. 53. *Nu trece multă vreme şi vin ursitorile la fereastră.* VASILIU, P. L. 72. *Ursitorile i-au fost dat un inel, ursându-l.* BOTA, P. 117. *Numai inimioara rabdă, Rabdă că e blestemată, De la ursitoare dată.* CIAUŞANU, V. 71, cf. ARH. FOLK. I, 150, ib. III, 48, ALR I/II h 241, ALRM I/II h 329, ALR II/I MN 74, 2 653, ALRM II/I h 201. *Ursitoare... Să nu mai ursăşti pe lume Om făr' de noroc ca mine.* ANT. LIT. POP. I, 42. *Ursitoare m-a ursit Pentru cătănit.* FOLC. TRANSILV. II, 293. *C-aşa sânt eu rânduit De ursitoare ursit.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 638. *S-ascultăm ursătorli copilului..., să vedem cum ni-l ursăşte.* O. BĂRLEA, A. P. I, 544. *Ursitoare i-a fost bună, Dar mintea i-a fost ne bună!* FOLC. MOLD. I, 130. *Moaşa... făcea o turtă dă pâine, iera a ursătorilor.* T. DIAL. M. I, 424. *S-aprindem trăi lumiâni... ca să fie lumină cîn' vin ursitoril'e să ursească.* ŞANDRU, F. 203. *Fuseseră prea zgârcite ursitorile cu dânsa.* SNOAVA, III, 101, cf. PAMFILE, C. 54. *Ceea ce e ursit de la ursitoare ta, anevoie a scăpa.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 92. ♦ (Regional) Alimente sau diferite obiecte cu care se aşteaptă, a treia seară de la naşterea unui copil, ursitorile (v. ursitor 2). Cf. TDRG, H II 227, IV, 161. *Ursitorile... constau din: pâine, ceapă, fuică, vin, carte... ori cusături şi fuioare.* RĂDULESCU-CODIN, L. 107. *Baba care-o tăiat buricu duşe ursătura [o turtă găurită în mijloc cu un ban în ea] a tria dă şi fuior.* ALRT II 44. *Oleoleo, fecior de sârb, Ursători nu ți-ai făcut Şi ai plecat după plug.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 146. [A treia zi după naştere] să puna ursitorile..., vin, fuică, cărţi, creioane, dă toate

lucrurile. T. DIAL. M. II, 120. *Punea ursători,.... grâu, mălai, dă toate.* ib. 142. ♦ (Prin Munt.; la pl.; în legătură cu verbele „a fi”, „a se scula” etc. şi precedat de prep. „pe”, „de pe”) Un fel de aşternut (făcut dintr-o bucată de rogojină pusă peste o grămăjoară de plante) pregătit pentru femeia care a născut şi pe care aceasta stă culcată trei zile. *Ierai femeie pă ursători, pune o rogojân-acolo, pune nişte burian dă dă jos acolo... stătea trei zăle-acolo.* T. DIAL. M. I, 423. *La trei zăle vine muşa şi m-a sculad du pă ursători.* ib. 349.

3. S.f. (Învechit şi popular) Destin, soartă¹ (I), predestinare (I), ursită (v. u r s i t³ 3); (popular) orândă¹. *Trăsăi atâtea necazuri mari,.... că aşa mi-a fost ursitoare.* GORJAN, H. II, 69/21, cf. H II 246, IV 161. *Nouă ani deaca trecea... Ursitoare se-mplinea, Fecioraşul se-ntorcea Şi spre casă se ducea.* TEODORESCU, P. P. 618. *Eu tot nu merg acasă, C-aşa-i ursitoare noastră: Eu mă duc din ţară-n ţară Ca să-mi găsească soţioară.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 76. *Arunca-mi-aş conciu-n foc, Că n-avui nici un noroc,.... C-aşa mi-a fost ursitoare.* AN. DOBR. XI, 118. *Să ne-ngroape-ntr-un zăvoi, Să cânte cucul pe noi. Cucul şi privighetoarea C-aşa ne-a fost ursitoare.* FOLC. TRANSILV. II, 536. *Ursitoare ca a mia Nu ie-n lumie la nima!* FOLC. OLT. - MUNT. I, 43. *C-aşa mi-a fost rânduiala, Pustie ursitoare.* ib. II, 319. ♦ E x p r. (Prin nord-estul Olt.) A-şi face ursătorile = a-i veni (cuiva) vremea (sau ceasul), a i se împlini sorocul, v. şi s o r o c (I). MAT. DIALECT. I, 238.

4. S.m. şi f. Persoană care (prin descântece, farmece sau vrăji) încearcă să determine anumite evenimente din viaţa unui om sau să profetească care va fi soful (sau soţia) cuiva; vrăjitoare. Cf. PREDETICI, D. II, 97^v/19. *Acolo merg ursitorile su[s]finute de muori să celebre nocturnele lor orgii.* PĂCLEANU, I. II, 48/1. *Pe când eram mică, o ursitoare mi-a prevestit că voi iubi doi oameni.* FM (1862), 62/2. *După ce s-au adunat toate fetele... , ursitoare face semn că profetirea urşiilor acuşi se începe.* MARIAN, S. R. I, 62, cf. DDRF, TDRG. *Pe lângă ursitoarele femei, întâlnim şi pe ursitorii bărbaţi..., ei ajută să se îndeplinească scrisul fiecărui om.* PAMFILE, DUŞM. 16. *Ursitoarea scotea obiectul ascuns şi începea să-i talmăcească viitorul.* AGĂRBIŞEANU, S. 246, cf. CADE. *Parcă sânt nişte ursători, se spune despre nişte femei rău îmbrăcate.* Cf. CIAUŞANU, V. 208. ♦ (Adjectival) Femeia ursitoare ascundea sub oale şi cratiţe lucrurile de pe masă. AGĂRBIŞEANU, S. 246.

5. S.m. şi f. (Învechit şi popular) Persoană predestinată să devină soţ (sau soţie) cuiva; ursit³ (2). *Dacă află ferică numai c-o singură rădăcină, atunci crede ea că nu şi-a aflat ursitoriul, că n-are să se mărite degrabă.* F (1885), 258. *Ursitorul ți-e un flăcău voinic dar sărac.* SEVASTOS, N. 5. *Să întâmplă ca ursitorul ei (cel destinat să devie bărbat) este bărbatul femeii lehuze.* N. LEON, MED. 151, cf. TDRG. *Fetele... , aceste crupe, le vor pune pe masă, pentru ca, seara, venind umbra ursitorului lor pe cahă să aibă ce ospăta.* PAMFILE, S. T. 120. [Fetele] iau din fiştocul preotului o crenguţă de busuioc,.... îl pun sub cap ca să li se arate în vis ursitorii. id. CR. 34. *Eu socot, fraşilor, că nu-i bine să ne ducem tustrei deodată, ci mai bine pe rând... ca să ne aflăm ursitoarele.* SEVASTOS, P. 174. *La Bobotează, fetili fac pi ursăti, ca si visăzi pi ursătoru lor.* GRAIUL, I,

314. *Care-o fi ursitorul meu... să nu poată răbda până la mine n-o veni.* PĂSCULESCU, L. P. 130. *Să-l visez drept ursitorul meu, Care-i de la Dumnezeu.* ȘEZ. XXIII, 26. *Și îmbli-n lung, și îmbli-n lat... Dupa ursătoru di la Dumnăzău dat.* CAF II, 13.

6. S.f. (Regional; la pl.) Legătură de trei nuiete, luată la Anul Nou din sorcova copiilor, împreună cu trei fire de busuioc, pe care fetele o pun în gărlă în noaptea dinspre Bobotează pentru a se căsători cu flăcăul dorit (Chiojdu - Vălenii de Munte). Cf. H II 34.

- Pl.: *ursitori*, *-oare*, și (învechit și regional, f.) *ursitori*. - Și: (învechit și regional) *ursătoare* s.f.

- Ursi¹ + suf. *-itor*.

URSIU, **-IE** adj. (Despre animale, mai ales despre vite) Care are părul de culoare brună-roșcată, ca blana ursului. *Vita de soi să se caute a fi... la păr plavană, porumbă sau ursăie.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 12/17. *După fața părului se dă bouului felurite denumiri și anume:... ursiu (fem. ursie) când are părul cam roșiu în felul blănei ursului.* DAMÉ, T. 27, cf. JAHRESBER. XII, 144, 158, TDRG, PASCU, S. 221, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCL, 1978, 328, ALR I 1492/790. ♦ (Rar) Galbencafeniu. *Coloare ursie, șorecie.* PAMFILE, DUȘM. 393. ♦ (Despre ceara albinelor) De culoare brună-roșcată. *Scoteau de acolo [din stup] o ceară ursie, alteori roșiatică, ce este tocmai „ambra albinelor”.* ALAS 3 I 1937, 7/4, cf. SCL, 1978, 328.

- Pl.: *ursii*.

- Urs + suf. *-iu*.

URSOAICĂ¹ s.f. 1. Femela ursului (**I 1**), (rar) ursă¹ (**1**), (învechit și regional) ursoaie¹ (**1**). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 279²/11, BAR. - MUNT. W. I, 109¹/39, POLIZU. *Pripășirea unei ursoaice ce umbla cu doi pui după dansa.* PELIMON, I. 221/5. *Iute ursoaica-ngrozitoare... venea pe o cărare.* ALEXANDRESCU, O. I, 348, cf. PONTBRIANT, D. *Vânători îndrăzneți urmărind... o ursoaică.* ODOBESCU, S. I, 340, cf. DDRF, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. *Câțiva pușori... dădeau târcoale oacheșei ursoaice.* CHENDI, S. II, 199, cf. TDRG, DHLR, I, 250, PASCU, S. 121. *Ursoaica s-a sucit puțin locului și s-a uitat îndărăt.* LUNGLIANU, C. 51, cf. PHILIPPIDE, P. 26, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DR. VI, 530. *Ne-a împrăștiat furtuna tocmai când dăduserăm peste ursoaică.* GALACTION, O. 50. *S-au împușcat... doi urși mijlocii, trei ursoaice și doi ursaci.* SIMIONESCU, F. R. 23. *Era o ursoaică mare, gulerată, de toată frumusețea.* SADOVEANU, O. XIV, 423, cf. SCRIBAN, D., BL VII, 130. *Hai joacă, ursoaică, sai sus, să rădă copiii.* BENJUC, V. 67. *Batoza mormăia și vuia ca o ursoaică hămesită.* PREDĂ, M. 358. *Cel dintâi duce și el o ursoaică de lanț.* IST. LIT. ROM. I, 72. *O ursoaică mare... așezată pe labele dindărăt se juca cu doi pui.* VÂN. PESC. august 1964, 16. *Lupu cu lupoaica, Ursu cu ursoaica... În sus rădicatu-l-o, De pământ izbitu-l-o.* MARIAN, D. 213. *De năvăstoaică, De urși, de ursoaică... Toate mușcăturile, Toate loviturile... se vindecă.* MAT. FOLK. I, 591. *Voinicul cere ursoaică oleacă de lapte.* SEVASTOS, P. 31, cf. ALR I 1159, ALR - M III h 576. *Săi, taică, nu mă lăsa, Mă mănâncă ursoaica!* BALADE, I, 389. *Să crească trestioara, Să-mpuizeze ursoaica, Să mi-o-mpușc cu flinta*

mea. FOLC. OLT. - MUNT. II, 366. *Când vede o ursoaică mare-acolă, întinde arma să tragă.* O. BĂRLEA, A. P. I, 170, cf. NALR - O III MN 239, I 350. *Ne-am întâlnit c-o ursoaică și cu doi pui.* T. DIAL. M. I, 79. *Întâlni o ursoaică care îi dădu... doi pui.* CAF III, 393. ♦ (Regional) Nume dat unei vaci de culoare brună-închisă, ca a ursului (**I 1**). Com. MARIAN. ♦ (Depreciativ) Epitet pentru o femeie greoaie, leneșă. *Uitându-se lung în ochii figăncii-i zise repede: - Uite așa, măcar să crăpi, o să-ți zic, ursoaico, p-alu Sotir, pân s-o popi dimonul.* DELAVRANCEA, T. 168. ♦ (Depreciativ) Epitet pentru o femeie desfrânată. Cf. GR. S. VII, 129, DR. IX, 328, BUL. FIL. XI-XII, 473, 496. *Am rugat-o să fie cuminte măcar astă-seară. Mi-a făgăduit, ursoaica. O prinsei cu unul în fân.* STANCU, D. 235. ♦ (Argotic) Doctoriță. Cf. PUȘCARIU, L. R. I, 18.

2. (Regional) Porțiune a coșului din podul caselor țărănești, când acesta nu iese prin acoperiș, ci lasă fumul să se împrăștie în pod (TDRG, DR. IV, 831, ȘĂINEANU, D. U., ȘEZ. V, 168, PAVEL, S. E. 228, VICIU, GL., CV 1949, nr. 7, 33, ALR I 684/508, 510, 512, 516, 528, 530, 536, 538, 542, 614, 618, ALR II/I MN 129, 3 866/514, ALRM II/I h 311/514, LEXIC REG. 88), având deasupra o apărătoare (din cărămidă sau din piatră) ca să oprească răspândirea scânteilor (CHEST. II 344/179, ALR II/I MN 129, 3 866/514, UDRESCU, GL.); coș de nuiete lipite cu pământ, construit deasupra cuptorului, care trece prin pod și duce fumul până la acoperiș (CADE, SCRIBAN, D., DEX). V. comarnic. *Coșul... se numește în unele locuri comarnic, în altele ursoaică, și... iese fumul sau în sus, sau în pod, dacă trebuiește să afume cărnurile.* CRĂNICEANU, IG. 79. *O vatră mare cu cuptor și cu ursoaică în pod.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. *Ursoaica servește și la afumatul cărnurilor și slăninei - în pod.* SĂGHINESCU, V. 108. *Asculta din pod toate mișcările noră-si și vedea de sus, pe gura ursoaicii, focul și tot ce era-mprejurul vetrii.* SĂM. I, 121. *Nu departe de hotar se vedea un sătulean înecat în fumul ce ieșea de prin ursoaice.* GANE, N. I, 218. *Tinda n-avea pod, fumul ieșea prin ursoaică, în tindă.* PAVEL, S. E. 36, cf. HX 161, 190, XVI 407. ♦ Coș mic de sobă. *Ursoaica e un hodgeag mai mic, adaos, care trage fumul de la o sobă lăturălnică și-i dă drumul într-un hodgeag mai mare.* SADOVEANU, O. XIII, 794. *Jder lasă hodgeagul cel mare și se întoarce la zidirea ușoară a ursoaicei.* id. ib., cf. DEX. ♦ (Prin Mold.) Deschizătură făcută în acoperișul caselor țărănești vechi pentru a lăsa să iasă fumul sau să pătrundă lumina în pod. V. f u m a r. Cf. DDRF.

3. (Prin Mold.) Stâlp, bârnă la moară; construcție alcătuită din patru stâlpi care susțin podul morii; (regional) ursoaie¹ (**4 c**), ursoi (**3 a**). *Triimit oameni ca să tai lemne pentru moară... Deosăbit mai trebui lemn de o roată de chivi și trii ursoaici, trii scaune, trii praguri (a. 1832).* IORGA, S. D. XXII, 305. *La moară... dasupra dulachilor se pune patru tâlpoaie, din tâlpoaie în sus se pune opt ursoaice.* ap. HEM I 691. *Babele sau stâlpii ce țin podul morii. Acești patru stâlpi alcătuiesc ursoaica morii.* DAMÉ, T. 151, cf. TDRG, PAMFILE, I. C. 184, CADE, ȘĂINEANU, D. U.

4. (Bot.; regional) Numele a două plante erbacee din familia boraginaceelor: a) coada-vacii (*Echium altissi*

mum). Cf. BORZA, D. 63; **b**) iarba-șarpelui (*Echium vulgare*). id. ib.

5. (Bot.; regional) Barba-ursului (*Equisetum arvense*). Cf. PANȚU, PL., ALR I 1 952/595. **6.** (Bot.; regional; în compusul) **Ursoaică-de-câmp** = *Gentiana germanica*. Com. MARIAN, cf. FORM. CUV. I, 97.

- Pl.: *ursoaice* și (învechit și regional) *ursoaici*, (regional) *ursoici* (ALR I 1 159, NALR - O III MN 239, 1350/901, 905, 906, 909, 912, 913, 915, 916, 929, 935, 939, 943), *ursoaiche* (ALR I 1 159/578). Gen.-dat. și: (regional) *ursoaicăi*.

- Urs + suf. -oaică.

URSOAICĂ² s.f. (Prin Olt. și Munt.; în superstiții și credințe populare) **1.** Ursitoare (v. *ursitor* 2). *Ursitoarele, numite și... ursoi, ursoaice... croiesc ursita*. PAMFILE, DUȘM. 1. *Cel vinovat că ești sărac... [este] ursoaica ta. Ea a hotărât să fii așa cum ești*. id. ib. 15. *Ah, ursoaică afurisită... Cum m-ai mâncat tu pe mine!* UDRESCU, GL.

2. Destin, ursită (**3**), (învechit și popular) ursitoare (**3**). *Peste vreo-câtăva vreme' o să vă blăstămați și stea și ursoaică și tot*. PAMFILE, CER. 110. *Care... cu ursoaica lui*. UDRESCU, GL. *Fetele care nu s-au măritat spun: așa mi-a fost ursoaica!* NALR - O III MN 239, 1 350/962.

- Pl.: *ursoaice*.

- **Ursoaie²** + suf. -că.

URSOAIE¹ s.f. **1.** (Învechit și regional) Ursoaică¹ (**1**). Cf. MARDARIE, L. 171/12, ST. LEX. 101^V/5. *Ieșind doao ursoi din luncă, au omorât niște copii*. CHEIA ÎN. 103^I/26. *Sânt... amărăți la sufletul lor ca o ursoaie lipsită de pui*. BIBLIA (1688), 229 bis^I/14, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 251, MOLNAR, D. 64/28, KLEIN, D. 446. *Ieșiră doao ursoaie din pădure și într-o clipă omorără dintru ei patruzeci de prunci*. MAIOR, P. 160/4, cf. DRLU, LB. *Asta e o ursoaie ce vine drept în picioare*. FM (1840), 111/9, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 279²/11, PONTBRIANT, D., PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, PASCU, S. 113, SCL 1960, 254, com. MARIAN. *Ursoaia s-o dus la fișior să-i scoată spițele, ș-apăi lui i-o fos frică că-l mănă*. DENSUSIANU, Ț. H. 118. *La a triilea dzi, află o ursoaie*. ARH. FOLK. III, 83, cf. CHEST. V 173/62. *Găsește o ursoaie înțepenită între două lemne*. SNOAVA, II, 56, cf. ALR I 1 159, ALR II/235, ALR - M III h 576, A III I, 17. *O gășat o ursoaie înțepenită acolo întră două lemne*. O. BĂRLEA, A. P. II, 421, NALR - O III MN 239, 1 350/902, 903, 904.

2. (Regional; mai ales art.) Nume dat unor animale domestice cu părul de culoare brună-roșcată ca a ursului: capră (PRECUP, P. 25, DENSUSIANU, Ț. H. 83, MAT. DIALECT. I, 140), vacă (com. MARIAN).

3. (Regional) Coș de nuiele, de scânduri (PĂCALĂ, M. R. 416, DENSUSIANU, Ț. H. 339) sau de cahle (VICIU, GL.) construit deasupra cuptorului până în pod. *Căminurile, hogaecurile sau ursoile... sunt cele mai bune afumători*. ATILA, P. 194. ♦ Deschizătură făcută în acoperișul caselor țărănești vechi, pentru a lăsa să iasă fumul sau să pătrundă lumina în pod. V. *babură*, *bageac*, *corlan*, *cubea*, *cucuvea*, *fumar*. Cf. DAMÉ, T. 98 bis.

4. (Regional) Nume dat unor părți de susținere a unor construcții sau a unor instalații:

a) Fiecare dintre bârnele așezate orizontal deasupra pereților, unind stâlpii casei și susținând căpriorii. Cf. BAR. - MUNT., W. 191²/50, CHEST. II 113/54 a.

b) Piesă de lemn care se pune deasupra ușorilor ușii și ai ferestrei pentru a susține partea respectivă a peretelui (Pârvova - Băile Herculane). Cf. CHEST. II 117/10.

c) Ursoaică¹ (**3**). *Pe axa de lungime a tălpilor stau ursoaiele, niște stâlpi puternici (cu totul patru), iar pe aceștia se razimă fruntarul morii*. PĂCALĂ, M. R. 464, cf. ALR SN I h 166/ 219, ALRM SN I h 116/219. ♦ (Regional) Fiecare dintre grinzile longitudinale de stejar care susțin stratul morii (Deda - Reghin). Cf. MAT. DIALECT. I, 197. ♦ (Regional) Suport de lemn care susține coșul morii; scară (**II 1**) (Rășinari). Cf. PĂCALĂ, M. R. 467.

d) Fiecare dintre cele două piese de lemn perpendiculare care alcătuiesc un suport, în care se fixează jugul la ferăstrăul de apă. Cf. PĂCALĂ, M. R. 462, GLOSAR REG.

- Pl.: *ursoi și ursoaie*.

- Urs + suf. -oaie.

URSOAIE² s.f. (Prin Ban. și Transilv.; în superstiții și credințe populare) **1.** Ursitoare (**2**). *Ursitoarele numite și... ursoaice sau ursoni*. PAMFILE, DUȘM. 1, cf. 4. *Ursonile vin la trei zile după naștere, de regulă când pruncul și mama dorm*. RETEGANUL, ap. DENSUSIANU, Ț. H. 232.

2. Ursitoare (**4**); vrăjitoare. *Tu strigoaie! Tu inimă de ursoaie!* BĂRAC, A. 62.

- Pl.: *ursoi*.

- **Ursă²** + suf. -oaie.

URSŌI subst., adj. **1.** S.m. Augmentativ al lui *ur* s (**I 1**). *Un ursoi, cât un butoi, sugea dintr-un fagure uriaș*. CHENDI, S. II, 199, cf. MOLIN, R. B. 283, BL VII, 130, CL 1969, 105.

2. Adj. (Regional) De culoare brună-roșcată, ca blana ursului; ursiu. *Boii sânt... la păr plăvani, porumbi sau ursoi*. I. IONESCU, ap. CADE.

3. Subst. (Regional) Nume dat unor părți de susținere la unele construcții sau instalații:

a) S.n. Ursoaică¹ (**3**). Cf. CADE.

b) S.m. Fiecare dintre stâlpii în care sunt fixate grinzile care împreună cu spetezele susțin coșul morii. Com. din SĂLIȘTE.

c) Subst. Suport pe care e așezat coșul morii; scară (**II 1**). Com. din SĂLIȘTE.

d) S.m. Bucată de lemn care fixează jugul la ferăstrăul de apă. Cf. ARVINTE, TERM. 174.

e) S.m. Drug de lemn pe care sunt prinse ciocanele la piuă. A V 33.

- Pl.: (m.) *ursoi* și (n.) *ursoaie* (CADE).

- Urs + suf. -oi.

URSOICUȚĂ s.f. (Prin Munt.) Diminutiv al lui *ursoaică¹* (**1**). *Iera uo ursoicuță, nu mare, voinic-așa nu iera, ș-avea lapte, avea și pui*. T. DIAL. M. I, 62.

- Pl.: *ursoicute*.
- **Ursoaică**¹ + suf. *-uță*.

URSOMIC s.m. (Regional) Urzicuță (3) (*Coleus blumei*). BORZA, D. 50.

- Accentul necunoscut. - Pl.: ?
- Etimologia necunoscută.

URSÓN s.n. 1. Țesătură din fire sintetice care imită blana de urs. Cf. LTR². *Cumpărătorii cunosc de pe acum ursonul*. SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 849, cf. DN², L. ROM. 1974, 187, 192, DEX, SCL 1975, 369, v. BREBAN, D. G.

2. Palton, haină confecționată din urson (1). Cf. DEX, DN³.

- Pl.: (2) *ursoane*.
- Din fr. **ourson**.

URSÓRIU s.n. (Învechit, rar) Ordin, dispoziție; urgentare. În urmarea atâtor trăgănări venea câte un ursoriu, când de la comisariu, când de la monarh. BARIȚIU, P. A. I, 530. *Nici după ursorii repețite nu-l ajutau decât cu sume mici*. id. ib. II, 62. *Acel memorial... se putea considera, totodată, ca ursoriu la petițiunile și deputațiunile anterioare*. id. ib. III, 279.

- Pl.: *ursorii*.
- Cf. lat. *ursi* (perf. lui *urgeo*).

URSÓS, -OĂSĂ adj. (Rar) Ca ursul, în felul ursului; fig. cu apucături stângace, mai puțin manierate, lipsit de delicatețe; grosolan, brutal, necioplit (2). *Nu vorbesc de d-nii... la care lucrează numai ursoșii provinciali evgheniști*. KOGĂLNICEANU, O. I, 69, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. ♦ *Ursuz, morocănos*. Cf. ALEXI, W.

- Pl.: *ursoși, -oase*.
- Urs + suf. *-os*.

URSÚC¹ s.n. v. **usuc**.

URSÚC² subst. (Regional) 1. Bucată de lemn, de deasupra osiei dinainte a carului, de care se prinde proțapul. V. *p e r i n o c* (1) (Săcele - Brașov). Cf. ALR II 5 650/182.

2. Bucată de lemn, care leagă cele două tălpi în partea dinainte a saniei, de care e prins proțapul. V. *o p l e a n* (1) (Covasna - Sfântul Gheorghe). Cf. ALR SN II h 358/192, ALRM SN I h 241/192.

- Pl.: ?
- Din magh. dial. **orszok**.

URSUCÓS, -OĂSĂ adj. v. **usucos**.

URSÚG s.n. v. **usuc**.

URSUIÉLE s.f. pl. (Regional) Garofițe de grădină (*Dianthus barbatus*) (Poiana Stampei - Vatra Dornei); (regional) ursărele (2), ursinică. Cf. BULEȚ. GRĂD. BOT. V, 57, PANȚU, PL., BORZA, D. 58.

- Etimologia necunoscută.

URSULÁ vb. I v. **ursăla**.

URSULÁCHE s.m. (Rar) Ursuleț (1). Cf. SFC VI, 118. ♦ (Regional) Nume dat unui câine (care seamănă cu un urs) (Râmnicul Sărat). Cf. GR. s. VI, 64.

- De la **ursuleț**, cu schimbare de sufix.

URSULEÁN s.m. Nume dat unui bou al cărui păr este închis la culoare ca al ursului (1 1). Com. MARIAN.

- Urs + suf. *-ulean*.

URSULÉȚ s.m. 1. Diminutiv al lui *u r s* (1 1); pui de urs; (rar) ursulache, ursulică, ursișor, ursușor, (popular) ursac, (regional) ursei (1), ursuț. *Dați-mi un urs, dar nu mare, ci să fie mititel... După ce aceasta zise, împăratul hotărât Pentru-un ursuleț trimise*. PANN, P. V. II, 12/26, cf. DDRF, TDRG, DHLR I, 253, CADE. *Dănțuiala, descântecele..., hora dimprejurul ursulețului se dezlănțuiră*. VOICULESCU, P. II, 111. ♦ Jucărie care imită un urs (1 1). *O fetiță bolnavă... și nici o păpușă, nici un ursuleț, nici o jucărie, din toate câte i-au dăruit rudele și vecinii, nu o mai face să râdă*. M. ELIADE, C. 458.

2. (Art.; regional) Numele unei hore și melodia după care se dansează. Cf. VARONE, D. 152; id. J. ROM. N. 130.

- Pl.: *ursuleți*.
- Urs + suf. *-uleț*.

URSULÍ vb. IV v. **ursăla**.

URSULÍCĂ s.m., s.f. 1. S.m. (Rar) Ursuleț (1). Cf. SFC VI, 121.

2. S.f. Nume dat unor animale domestice asemănătoare prin culoarea părului cu ursul (1 1): a) vacă sau vițea. Com. MARIAN; b) cățea. Cf. L. ROM. 1967, 173, 175.

- Pl.: *ursulici*.
- Urs + suf. *-ulică*.

URSULÍNĂ s.f. Călugăriță dintr-un ordin catolic, care se consacră educației fetelor și îngrijirii bolnavilor. Cf. PÖEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/32, BĂRCIANU, CADE, SCRIBAN, D. *Gândesc că vrei să fii iubită și nu ai intenția să te faci ursulină*. CĂLINESCU, C. N. 187, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, v. BREBAN, D. G. ♦ (Adjectival) *S-au dus în Vienna și au ramas la călugărițele ursuline până la anul 1691*. ȘINCAL, HR. III, 146/1. *Au fost constrânși ca să mai dea... fosta monastire a călugărilor dominicani pentru călugărițele ursuline, spre a deschide școale de fete*. BARIȚIU, P. A. I, 292.

- Pl.: *ursuline*.
- Din fr. **ursuline**.

URSUNÍU, -IE adj. (Prin Mold.) Care are culoarea brună-roșcată ca blana ursului; ursiu. *Covor verde-ursuniu*. CAF X₂, 13, ib. v, 266.

- Pl.: *ursunii*.
- Cf. *u r s*.

URSUȘOR s.m. (Rar) Ursuleț (1). Cf. TDRG. *Ursușorul, în loc să se ducă după mă-sa, să fine de dânsul*. SEVASTOS, P. 31.

- Pl.: *ursușori*.
- Urs + suf. *-ușor*.

URSÚZ, -Ă adj. 1. (Învechit) Care nu are noroc, care are ghinion, ghinionist, nenorocos; care aduce nenorocire altora. *Era și acest pașă hursuzu, că și la Leva în Țara Ungurească, și într-alte locuri, ... tot au pierdut războiul.* R. POPESCU, CM I, 424, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC, II, 601. *Ce nenorocire, ce scrisă ursuză pe bietu stăpănu-meu.* ap. ȘIO II, 374, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

2. Căruia nu-i place societatea, care tace mereu, care este lipsit de veselie, prost dispus; închis, morocănos (1), necomunicativ, neprietenos, posac. Cf. BAR. - MUNT., w. 424¹/10, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Iară eu suit pe casă...*, *M-aș îmfla ursuz în pene.* EMINESCU, O. IV, 369. *Este o nespuză gențileță în modul cum o femeie... timidă, trebuie să se apropie de un bărbat... ursuz.* id. P. L. 79. *Era om hursuz și păclișit popa Oșlobanu.* CREANGĂ, A. 42. *Bravura lor nu se putea arăta decât supărând foarte pe niște ursuzi diregători.* CARAGIALE, O. IV, 94. *Se făcuse mai de tot ursuz, ... nu mai zâmbea ca mai-nainte.* SLAVICI, O. I, 122. *Stetea ghemuit și hursuz, scuipând printre dinți.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 12. *Tare ești ursuză, de-i vorbi și cu boierul așa, nu-ți mai dă nimic.* CONTEMPORANUL, VI, 2, 8, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Ce... o fi având fata de-i așa de întunecată și hursuză!* N. REV. R. I, 36, cf. ȘIO II, 374. *Atâta am devenit de hursuz?* D. ZAMFIRESCU, I. 32, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. *În castel locuia proprietarul castelului, ... un om ursuz, caracter mistic.* CHENDI, S. I, 197. *Ușa căsuței se crapă și o babă... iese în prag și le alungă hursuză.* ANGHEL - IOSIF, C. L. 117. *Eu... rățesc ursuz.* IOSIF, T. 119, cf. TDRG. *Un singur lucru se spunea până acum, anume că prea era retras de lume, prea era ursuz; și iată că face ruptoarea, vine la club.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 245. *Am auzit că e bătrân morocănos și hursuz.* HOGAȘ, M. N. 104. *Boala îl făcea ursuz.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 217. *O ființă ursuză, voinică, cu picioare cât donițele.* REBREANU, I. 18. *Și regii banului erau acolo și-ai fierului ursuzi, mișelnici împărați.* COTRUȘ, V. 214, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Singuratic și ursuz, rămas holtei, la 40 de ani, ... boierul Delureanu se însoară.* LOVINESCU, S. I, 286. *Așa mă duc ursuz prin promoacă, în pacea nopții albe și compacte.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 316. *Am intrat în casa lui moș Nicu, om scund, ursuz, cu mustața tunsă.* BRĂESCU, A. 18. *În vacanța aceea nu m-am simțit prea bine, fiindcă Moșu era mereu ursuz și nu mă vedea cu ochi buni.* VLASIU, A. P. 314. *Într-adevăr, de ce ar putea fi oamenii neprietenoși și hursuzi, când e mai plăcut să fie altfel și e și-n interesul lor?* SADOVEANU, O. IX, 288, cf. SCRIBAN, D. *Uite-l sfios, ursuz și mut, Smerit ca la-nceput.* ARGHEZI, S. II, 108, cf. ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 334. *Era, de altfel, tăcut și nespuz de ursuz.* CAMIL PETRESCU, O. I, 303. *Rămânea trist și ursuz pe tot restul zilei.* VINEA, L. I, 279. *Bărbatul acesta ursuz și ironic cruța totuși sensibilitatea romantică a palidei lui neveste.* DEMETRIUS, A. 155. *Când vii, obosit, ursuz, cu gândul în altă parte, de-abia deschizi gura.* H. LOVINESCU, T. 366. *Și, ca să par cât mai încercat corăbier, Îmi voi lipi mustăți încâlcite cu barba de lup-de-mare ursuz.* VULPESCU, P. 10. *Nu era greu de văzut că și oamenii cei mai ursuzi... au început să iasă în piață.* V. ROM. ianuarie 1965, 47, cf. L. ROM. 1974, 420. *Ce fețe crunte*

de nuntași ursuzi! DOINAȘ, A. P. 61, cf. IVĂNESCU, I. L. R. 557, TEODORESCU, P. P. 549, ȘEZ. III, 11. *Nu fi și tu așa de rău și hurhuz.* ȘEZ. IX, 54, cf. ALR I 1 573/556. *Tatăl fetii, cam ursuz, nu prea știa multe.* SNOAVA, III, 456. ◇ (Ca epitet, precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Nici ursuzul de călugăr și nici doctorul cel harnic De ce moare Marieta n-au putut a dovedi.* MACEDONSKI, P. I, 240. ◇ (Prin analogie; despre animale) *Am să trag și eu de sărbători niște soamne de urs ursuz.* CARAGIALE, O. VII, 116. *Vultur ursuz, ia pildă și-ți înmoaie Pana de fier.* ARGHEZI, S. IV, 12. ◇ F i g. *Și eu rămân, că mie nu mi-e frică De vânt ursuz, de neguri și de ploii.* CAZIMIR, P. 63. *Vedea două petice de câmpie pe care ploaia ursuză, mărunță și cleioasă le bătea pieziș.* NEAGU, I. 252. *Ursuză, o lucire disperată Linșează stârvul soarelui.* DOINAȘ, A. P. 253. ◇ (Substantivat) *Era mai rău dacă te găsea ursuză aia bătrână dormind pe maidan.* T decembrie 1964, 4. *De ursuzi să te ferești.* ZANNE, P. VIII, 92. ◆ (Despre înfățișare, manifestări, acțiuni etc.) *Care exprimă, care trădează lipsă de amabilitate, de prietenie sau o stare de nemulțumire, de tristețe permanentă.* *Ce figură ursuză și posomorâtă are Peruiianu!* VLAHUȚĂ, O. A. III, 65. *Glasul lui era ursuz.* REBREANU, R. I, 127. *Un cap mare, ursuz.* CAZIMIR, GR. 57. *Ne apropiarăm, râzând cu recunoștință, pentru familiaritatea lui ursuză.* BRĂESCU, A. 150. *Un zel - nu de pudoare - de vanitate ursuză îl împiedica.* TEODOREANU, M. II, 413. *Ce s-a întâmplat, hîrful? nu cumva vinul îți conferă o severitate ursuză?* SADOVEANU, O. X, 67. *Se afundă deodată în tăcerea-i hursuză.* id. ib. 443. *Vă sfătuiesc să adoptați pe Bach, care se păstrează într-un formalism rigid, ursuz.* CĂLINESCU, C. O. 42. *Privirea lui ursuză îl cântărise totuși și-l cercetase.* VINEA, L. I, 338. *Din răspunsurile lui ursuze n-am reușit să înțeleg decât două lucruri.* V. ROM. iunie 1970, 40. ◇ (Adverbial) *Aici s-a purtat tot hursuz, cu obrăznicie și prostește.* CREANGĂ, P. 292, cf. DDRF. *Se uită ursuz la nevestă-sa care are bani, dar nu-i dă.* REBREANU, I. 15. *Pescarul se uită pe urma-i ursuz.* LESNEA, VERS. 82, cf. SCRIBAN, D.

3. F i g. (Despre obiecte) Lipsit de atracție, neplăcut, respingător (1). *Și-apoi dispari în porțile ursuze - În vechea casă hrentuită - rea.* EMINESCU, O. IV, 497. *Când urâtul greu te-apasă, Ce ursuză-i vatra rece!* VLAHUȚĂ, S. A. I, 13. *După o lună de ședere într-un loc, i se păreau vechi și ursuze toate lucrurile din odaie.* id. O. A. III, 18. *Un beci întunecos, ursuz și tăinuit, Cu bolți adânci pe subt pământ uitate.* MANIU, S. I, 107. *Blestemat să mai fie și târgul Ursuz și cu veșnice ploii.* BACOVIA, O. 132. *S-aude orologiul din turnul lui ursuz.* LESNEA, C. D. 114. *Am crescut singură, într-o casă ursuză.* ARGHEZI, S. XI, 28. *Scriptorul se mută... într-o locuință ursuză.* CĂLINESCU, C. O. 208. *Numai stâncile ursuze tot surde au rămas.* BENIUC, C. P. 29. *După munții ursuzi, după ploaie, Fiuoare de aburi s-au tors.* LABIȘ, P. 23.

- Scris și: *ursus*. BAR. - MUNT., w. 424¹/10, PONTBRIANT, D. - Pl.: *ursuzi, -e și* (învechit, m.) *ursuji* (POLIZU, SCRIBAN, D.). - Și: (învechit și regional) *hursúz, -ă*, (prin Mold.) *hurhúz, -ă* adj., *hurzúji* (HOGAȘ, DR. II, 59) adj. m. pl.

- Din tc. *uğursuz*.

URSUZÉНИЕ s.f. (Rar) Atitudine morocănoasă, posacă, neprietenoasă, comportare de om ursuz; (învechit) ursuzie (1), ursuzlăc (2). *Ursuzenia ta a fost tălmăcită ca semn al oboselii.* PAS, Z. I, 267. *Se încapătăna într-o ursuzenie, de care nu se mai putea dezvăra.* CĂLINESCU, C. N. 38.

- Pl.: *ursuzenii.*

- **Ursuz** + suf. *-enie.*

URSUZIE s.f. (Învechit, rar) 1. Ursuzenie. Cf. PONTBRIANT, D.

2. Ursuzlăc (1). Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

- Scris și: *ursusie.* PONTBRIANT, D. - Pl.: *ursuzii.*

- **Ursuz** + suf. *-ie.*

URSUZLĂC s.n. (Ieșit din uz) 1. Semn rău, ghinion, nenoroc, belea; (învechit, rar) ursuzie (2). *Dacă unui proprietar care are două perechi de case, îi rămâne o pereche neînchiriate desigur se mută... în casa goală... - Probabil pentru ca să spargă ursuzlăcul, zici d-ta.* CARAGIALE, O. IV, 11. *Doamne ferește. E ursuzluc. Haide, pleacă.* id. ib. VI, 498. *Știind că ziua plecării a căzut într-o marți, o cam sfeclisem și mă așteptam la cine știe ce ursuzlucuri.* CONV. LIT. XVIII, 194, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 415, ȘIO II, 374. *Ia mai vi-i-i-no și lângă mine, ne-nene Mărăcinene, să mă scapi de hu-hu-hu... - Hursuzlăc! strigă intendentul.* D. ZAMFIRESCU, R. 205, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. III, 96, PASCU, S. 410. *Unii jucători [de cărți] se plâneau că le face ursuzluc.* M. I. CARAGIALE, C. 126, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Acest om aduce ursuzluc.* SCRIBAN, D.

2. Ursuzenie. *Se găseau și cucoane... cu gând de a-l mai ciopli și a-l mai scoate din hursuzlucul și obișnuita lui mojiție.* HOGAȘ, H. 80. *Ce avem noi cu zgârcenia, hursuzlucul... lui popa Stratonic?* id. DR. II, 2.

- Pl.: *ursuzlăcuri.* - Și: **ursuzluc, hursuzlăc, hursuzluc** s.n.

- Din tc. **uğursuzluk.**

URSUZLUC s.n. v. **ursuzlăc.**

URȘENIC s.n. v. **urșinic**².

URȘENICĂ s.f. v. **urșinic**².

URȘI¹ vb. IV. R e f l. (Regional) A se înzdrăveni și a se îngrășa, prinzând putere (Mățău - Câmpulung). Cf. COMAN, GL.

- Prez. ind.: *urșesc.*

- V. **urs.**

URȘI² vb. IV v. **ursi**¹.

URȘINIC¹ s.m. (Bot.; prin Maram.) Arsenic (*Lychnis chalconica*). Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 60, PANȚU, PL. 11, BORZA, D. 102.

- Pl.: ?

- Etimologia necunoscută. Cf. **arșinic.**

URȘINIC² s.n. (Învechit) Țesătură scumpă, catifea (DDR, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U.,

CADE, DL, DM, DEX, VICIU, COL. 199); purpură (3) (ANON. CAR., VICIU, COL. 199); satin (SCRIBAN, D.); p. e x t. îmbrăcăminte din această țesătură. *I poale de icoane cu zarba pre margine c-urșinicu negru* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 197/11. *I procoveț de zarbă, împregiur cu orșinicu negru* (a. 1588). ib. 202/20. *Ție, urșenică și taftă, fân uscat, perină moale, căce ești tot craiu* (a. 1600-1650). GCR I, 136/34. *Un om oarecare era bogat și să îmbrăca în olofire și în urșinice.* VARLAAM, C. 281. *Îmbrăcară pre el în urșinic, și-i pusără în cap cunună împletită de spini.* N. TEST. (1648), 62^v/8. *Era un om bogat și să îmbrăca în urșanic și în vison.* ib. 91^v/32. *300 de oameni călări, fără pedestrași pe lângă carâte ce avea, ... îmbrăcați cu urșinice.* M. COSTIN, O. 86. *Ce i-au folosât bogăția în urșinice și în olofire de să-mbrăca?* DOSOFTEI, V. S. ianuarie, 40^v/29. *2 părechi perini de urșinic, cu fir, de cele bune* (a. 1678). IORGA, S. D. VII, 179. *Creștea îmbrăcați în urșinic roșu.* ZOBA, S. 75. *N-au luat argintu, aur, urșinic, ce au luat altele, poame de mâncat și alte mărunțișuri.* N. COSTIN, C. 105. *Trii punți de urșinic cu trii chei a porților.* NECULCE, L. 146, cf. ANON. CAR. *Urșinic, bucata 30 bani* (a. 1726-1733). N. A. BOGDAN, C. M. 161. *I covor mare de urșinic* (a. 1765). IORGA, S. D. XI, 61. *Hainele lor cele căptușite cu soboli, ... și cele de urșinic de mătășă era numai de rând.* ȘINCAI, HR. III, 43/19. *Tinere și frumușele argate... În urșinic și mătășă îmbrăcate.* BUDAI-DELEANU, Ț. 123. *Aprozii de divan... purtau urșinice, cabaniță cu jder și cu hulpi.* BĂLCESCU, M. V. 650, cf. CIHAC, II, 441, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Boierii călări, în haine de urșinic, ... încunjurau sicriul.* SĂM. III, 282, cf. TDRG, DHLR II, 562, DR. IV, 117, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cânta „cimpoiașul, cu cimpoile îmbrăcate în urșinic”.* ALEXANDRU, I. M. 77. *Mititel înșfățel: Fașă dalbă de mătășă și scutec de urșinic.* VICIU, COL. 26. *Scutic de urșanic, Ce n-am văzut de când sânt.* ȘEZ. XIII, 135. ✧ E x p r. **Născut în urșenic** = de origine nobilă, de neam împărătesc. *Ei crescură voinici Vasilie și Costantin în urșenic născuții.* MOXA, 395/3. *Manoil... în urșenic născut.* id. 400/10.

- Pl.: *urșinice.* - Și: **urșenic** (accentuat și *urșenic* ANON. CAR.), **orșinic, orșenic** (MOXA, 393/4) s.n., **urșenică** s.f., **ușinic** s.n.

- Cf. it. *oloserico*, ngr. *όλοσηρικός* „în întregime de mătase”.

URȘOR s.n. v. **ușor**¹.

URTICACÉE s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, adesea cu peri aspri, urzicători; (la sg.) plantă care face parte din această familie; (rar) urticee. Cf. BRANDZA, D. 372, id. FL. 110, BARCIANU, GRECESCU, FL. 18, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Cânepa este o plantă anuală din genul canabinoidelor, înrudită cu urticaceele.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 375, cf. DN, V. BREBAN, D. G., DREV.

- Pronunțat: *-ce-e.* - Pl.: *urticacee.*

- Din fr. **urticacées.**

URTICANT, -Ă adj. (Rar) Urzicător. Cf. DN. *Plantă fără peri urticanti.* PRODAN - BUJA, F. I. 122, cf. DSR, DREV.

- Pl.: *urticați, -te*.
- Din fr. **urticant**.

URTICĂRE s.f. v. **urticarie**.

URTICĂRIE s.f. Dermatoză, de obicei de natură alergică, manifestată prin erupția unor bășicuțe roșii sau albe, de scurtă durată, dar recidivante, însoțită de mâncărime. V. *blândă, spuză (3), spuzală (1), spuzitură. Boala blândii. Urticariia*. EPISCUPESCU, PRACTICA, 251/15, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 260, BIANU, D. S., ENC. VET. 67, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Îl chinuia ca o urticarie*. TEODOREANU, L. 229. *Aruncai vina pe seama mezeturilor, care, sigur, mi-au dat o intoxicație cu urticarie*. VOICULESCU, P. II, 274, cf. SCRIBAN, D. *Bouchard...*, care a studiat afinitățile morbide ale migrenei, o găsește foarte frecvent asociată cu urticaria. PARHON, O. A. I, 255, cf. BELEA, P. A. 569, DN³, v. BREBAN, D. G., D. MED., D. ECOL. ◇ Fig. *Făcea urticarie numai când auzea numele unchiului Alexandru*. v. ROM. iulie 1970, 27.

- Pl.: *urticarii*. - Și: **urticăre** s.f. ALEXI, W., CANDREA, F. 260, BIANU, D. S., DN³.
- Din fr. **urticaire**, it. **urticaria**.

URTICĂT, -Ă adj. (Despre piele, plăgi) Care este acoperit cu bășicuțe de culoare roșie. *Aceste plăci urticate apar brusc, după 1-2 ore dispar însă, fără să lase nici o urmă*. BELEA, P. A. 570.

- Pl.: *urticați, -te*.
- Cf. **urticarie**.

URTICĂȚIE s.f. (Rar) Urzicare. Cf. SCRIBAN, D.
- Și: **urticațiune** (pronunțat *-ți-u-*) s.f. id. ib.
- Din fr. **urtication**.

URTICAȚIUNE s.f. v. **urticație**.

URTICÉE s.f. pl. (Rar) Urticacee. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.
- Pronunțat: *-ce-e*.
- Din fr. **urticées**.

URUCHÉLNIȚĂ s.f. v. **urechelniță**.

URUCU interj. (Repetat) Cuvânt care redă strigătul porumbeilor (Chizătău - Lugoj). Cf. ALR II 5 751/76.
- Onomatopee.

URŪI¹ s.n. (Olt. și sudul Ban.) Urluială¹ (2). *Cucuruzul se uruiește (zdrumică), pentru a se da vitelor „urui” cu sare*. LIUBA - IANA, M. 104, cf. CADE. *Când îi țesălam ori le dădeam uroaie mugeau la mine superior*. SORESCU, L. L. I, 101, cf. TAMÁS, ET. WB., H XVIII 143, VÂRCOL, M. 86. *Urui dă cucurudz*. ARH. FOLK. III, 44, cf. CHEST. v 78/61, ALR I 734/1, 5, 9, 12, 18, 24, 805, ALR SNI h 184, ALRM SNI h 122.

- Și: **urói** (DR. VII, 118, ALR I 734/1, 5, 9, 18, ALR SNI h 184/2, ALRM SNI h 122/2, LEXIC REG. II, 17, L. ROM. 1962, 257; pl. *uroaie* com. BRÂNCUȘ), **hurúii** (ALR SNI h 184/836), **hurói** (VÂRCOL, M. 86, ALR I 734/805) s.n., **uroaie** (JAHRESBER. VII, 88, DR. III, 664, VÂRCOL, M. 86,

id. v. 94, ALR I 734/878, ALR SNI h 184, ALRM SNI h 122, L. ROM 1962, 257, NALR - O II h 259), **huroaie** (VÂRCOL, M. 86, id. v. 94, ALR SNI h 184) s. f.

- Postverbal de la **urui**³.

URUI² vb. IV v. **hurui**.

URUI³ vb. IV v. **urlui**¹.

URUIĂLĂ¹ s.f. v. **huruială**.

URUIĂLĂ² s.f. v. **urluială**.

URUIÉC s.n. v. **urioc**.

URUIOÁCĂ adj. f. (Prin nord-estul Olt.) Femeie toantă. Cf. CIAUȘANU, v. 31.

- Pl.: *uruioace*.
- Etimologia necunoscută.

URUIÓC¹ s.n. sg. (Regional) Urluială¹ (2) (Râmnicu Vâlcea). Cf. LEXIC REG. 88.

- Cf. **uruiălă**².

URUIÓC² s.n., s.m. v. **urioc**.

URUIÓG s.n. v. **urioc**.

URUIRE s.f. v. **huruire**.

URUI¹ s.n. v. **huruit**.

URUI², -Ă adj. v. **urluit**¹.

URUITOÁRE¹ s.f. v. **huruitoare**.

URUITOÁRE² s.f. v. **urluitoare**.

URUITÓR, -OÁRE adj. v. **huruitoar**.

URUITŪRĂ s.f. v. **huruitură**.

URŪM s.m. (Turcism învechit, rar) Nume dat greșilor de către turci. *De să-mprotivea vreunul... Urum îl nume îndată, era vai de el ș-amar*. BELDIMAN, E. 65/28, cf. TDRG.

- Din tc. **Urum**.

URUÓCI s.m. pl. v. **urioc**.

URUZÁN s.n. = **orozan**. (Prin Olt.) Resturi obținute prin cernerea de două ori a mălaiului, din care se face păsat (Raeti - Corabia). CHEST. VIII 22/25.

URVÍ vb. IV. R e f l. (Ban.; despre ființe) A muri¹ (1); (despre familie, neam, viță) a se stinge (2). Cf. GĂMULESCU, E. S. 199, L. ROM. 1966, 139, com. LIUBA. *S-a urvit familia cutare*. Com. din BANAT. *Omul acesta să urvește*. Com. din ORAVIȚA. *Numai că o vezi că se urvește*. L. COSTIN, GR. BĂN. 212, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22, II, 7, COMAN, GL.

- Prez. ind.: *urvesc*.
- Din scr. **urvati** „a dărâma, a doborî”.

URZ s.m. = (regional) **orz**. BORZA, D. 85.

URZĂICĂ s.f. v. **urzoaică**.

URZALICĂ s.f. (Regional; în sintagma *pânză de urzalică*) Pânză având urzeala din bumbac și băteala din cânepă (Petrița). A III 16.

- Pl.: ?

- **Urzeală** + suf. *-ică*.

URZĂN subst. (Regional) Urzitor (I). Com. din MĂȚĂU - CÂMPULUNG.

- Pl.: ?

- **Urzi**¹ + suf. *-an*.

URZĂR s.n. (Prin Ban., Transilv., Mold.) Urzitor (I). *Urzitoarea, numită în Ardeal și în unele părți ale Moldovei de sus urzoi sau urzariu, se așează în casă sau într-un acaret acoperit, învărtindu-se cu o mână, iar cu cealaltă conducând firele, prin creștături*. PAMFILE, I. C. 263, cf. H X 86. [Cânepa] *pe urzar am urzit-o*. ȘEZ. XI, 44, cf. ALR I 1 279/69, 75, 85, 150, 194, 214, 223, 227, 229, 231, 243, 542, 571, 576, 578, A V 14, VI 22, NALR - B 1 258/4, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 100, NALR - MB 1 258/471, 555, 558, 584, 589.

- Pl.: *urzare* și *urzaruri* (com. din CUȘMA - BISTRITĂ, ALR I 1 279/85, ALR - T 1 258/281), (m.) *urzari* (ALR I 1 279/223). - Și: (regional) **urzăre** (pl. *urzare*) s.f. NALR - MB 1 258/563.

- **Urzi**¹ + suf. *-ar*.

URZĂRE s.f. v. **urzar**.

URZĂTIC, **-Ă** adj. = (regional) **orzatic**. LEXIC REG. II, 71, NALR - O III h 477/994.

URZĂLĂU s.n. (Regional) Urzitor (I) (Boița - Sibiu). Cf. ALR I 1 279/122.

- Pl.: *urzălauă*.

- **Urzi**¹ + suf. *-ălău*.

URZĂLÓS, **-OĂSĂ** adj. (Despre firele de lână) Bun de urzeală (I). Com. din DEALU LĂUNELE - PITEȘTI.

- Pl.: *urzăloși*, *-oase*.

- **Urzeală** + suf. *-os*.

URZĂLŪȚĂ s.f. (Prin sud-vestul Transilv.) Fir de bumbac folosit pentru urzit¹ (I) (DENSUSIANU, Ț. H. 339, ALR I 1 278/85, 107); p. e x t. pânză de bumbac (DENSUSIANU, Ț. H. 339). *Atunși muiețile noastre n-o știut se-i urzăluța și bumbacu, iera numa cînepă și in*. ȘANDRU, F. 140.

- Pl.: *urzăluțe*.

- **Urzeală** + suf. *-uță*.

URZĂRĂȘ s.n. (Regional) Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă bumbacul de pe sculuri; vârtelniță (Coverca - Vatra Dornei). Cf. GLOSAR REG.

- Pl.: ?

- **Urzar** + suf. *-aș*.

URZĂREĂSĂ s.f. (Regional) Urzitoare (v. **urzitor** II 1). Com. din GREACA - OLTENIȚA și din DRĂGOEȘTI - URZICENI.

- Pl.: *urzărese*.

- **Urzi**¹ + suf. *-ăreasă*.

URZĂREĂȚĂ adj. f. (Regional; mai ales la pl., în sintagma *Pere urzărețe* = varietate de pere timpurii, foarte mici, roșii. V. drăgăicuță. Cf. SCRIBAN, D., CL 1980, 74.

- Pl.: *urzărețe*.

- **Orz** + suf. *-ăreț*.

URZĂTOR, **-OĂRE** s.n., s.f. v. **urzitor**.

URZĂTOREĂSĂ s.f. v. **urzitoreasă**.

URZĂTŪRĂ s.f. v. **urzitură**.

URZEALĂ s.f. I. Fibre textile folosite pentru urzit¹ (I); ansamblul firelor textile montate pe sulul dinapoi și întinse paralel în război² (I) și printre care, în timpul țesutului, se petrece, cu suveica, firul de bătătură; (regional) oajdă¹ (2). Cf. ANON. CAR. *Muierili [s-au făcut] leneșe spre a țese și a tăia urzările lor* (a. 1802). GCR II, 197/8, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., N. STOICA, C. B. 311, LB, ISER, BAR. - MUNT., W. I, 37²/3, 46²/17. *Un singur caftan are, rămas numai urzeala*. NEGRUZZI, S. II, 199, cf. POLIZU. *Sulul se rădică și urzeala de pre dânsul se nevedește prin ițe*. I. IONESCU, M. 690, cf. PONTBRIANT, D., LM. *Surtucul lui... era mai mult urzeală decât bătătură*. EMINESCU, P. L. 32. *Au început a țese: adecă a trece bătătura printre urzală cu ajutorul tălpigilor, al scripeților și al ițelor*. CREANGĂ, O. 294. *Simina, fată harnică, se sculase des-de-diminează, căci avea urzeală-n război*. SLAVICI, O. I, 223. *O harnică nevastă, luând catrința-n brâu, Urzeala o mânjește cu aluat de grâu*. BELDICEANU, P. 68, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 232. *Războiul are două suluri, unul dinainte pe care se înfășură pânza țesută și unul înapoi pe care stă înfășurată urzeala*. DAMÉ, T. 135, cf. BARCIANU. *Mi se destramă inima ca o pânză fără urzală*. ADAM, R. 104, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, I. C. 262. *Firele așezate în război poartă numele de urzeală, iar cele cu care se bate se numesc bătăla*. PĂCALĂ, M. R. 310. *Fetele prind furcile-n brâu... și torc fire subfiri de urzală*. LUNGIANU, CL. 84. [Lâna] *cea de oaie e mai lungă și se întrebunțează ca urzeală*. PRECUP, P. 21, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Urzeala de pe fuse se dă pe „rășchitor”*. STOIAN, PĂST. 60. *Dacă firul se învârtește pe o țevă mai mare, această țevă se numește „colânic” și servește pentru „urzeală”*. PRIBEAGUL, P. R. 94, cf. BUL. FIL. VI, 103, SCRIBAN, D. *Țesăturile care se dau la piură se fac din urzeală răsucită spre dreapta și din bătătură răsucită spre stânga*. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 40. *Din păr se toarce pentru urzeală la pănură, zadii, țol*. APOLZAN, P. I. 45, cf. 273. *E uzat și deformat ca un ambalaj de sac: urzeala cedează de jur-împrejur*. ARGHEZI, S. XIV, 68. *În hainele acestea zăpada a pătruns adânc..., ca și cum ar fi făcut parte din urzeală*. BOGZA, A. I: 138. *Trăgea pe războiul de țesut niște urzeală de cânepă*. PREDA, M. 419, cf. CL 1971, 69, 77. *Păretarul se țesea și cu urzeala*

răsucită din două fire. PAVEL, S. E. 67, cf. DAP. *Covor de mătase Cu urzeala-n șease*. TEODORESCU, P. P. 85. *Fetile di la Râpa... Torc fuioru ca picioru Și urzala ca tânjala*. MĂNDRESCU, L. P. 139. *Cum s-a nevedit urzala cu băteala, așa să se nevedească tinerii unul cu altul*. MARIAN, NU. 512. *Când femeia pune pânză, de-i întră întâi barbat în casă, are să-i ajungă urzala*. ȘEZ. I, 127, ib. IV, 113, ib. VI, 37, ib. VIII, 148, RĂDULESCU-CODIN, L. I, BREBENEL, GR. P., ALR I 1 290/214, 510, 556, ALR II/235, A I 22, 24, 26, 34, III 16, V 14, VI 16, 19, 22, 26. *Învârte pe fus urzeala, Parcă-mi prinde inimioara*. FOLC. TRANSILV. II, 34, ALR - M III h 511, NALR - O III MN 87, I 260, NALR - B I 260. *Numai urzala de el, se spune despre un om slab*. ZANNE, P. V, 650. ◇ (În comparații) *Cu aceste caractere, scrierea „De neamul moldovenilor” se înfățișează în adevăr ca o „urzeală”*. BUL. COM. IST. II, 116. ◇ Fig. *Câteva forme [ale limbii] caracteristice și fundamentale, oarecum o urzeală pentru țesătura viitoare rămân neatinsse în vicisitudinea timpurilor*. MAIORESCU, L. 26. *Pe urzeala de intrigi țese minciuna pânza vrăjbelor*. DELAVRANCEA, O. VII, 364. *Cerescul ghem de aur întreaga lui urzeală Și-a depănat-o-n fire de foc strălucitoare*. VOICULESCU, POEZII, I, 73. *Să tremure departe, Țesut dintr-o urzeală de lumină, Un curcubeu*. PILLAT, P. 170. *Ițele filosofiei europene par a ține de o aceeași urzeală elină a felului de a fi, cum nu e cazul pentru metafizica pozitivistă, existențială, a faptului de a fi*. VULCĂNESCU, D. 61. *Preferăm deci a considera subiectul o urzeală pe care-și brodează fantezia grotescă, suavă sau tragică, viziune profundă a unui poet*. CONSTANTINESCU, S. I, 91. *Stau drumurile toate în suflatu-mi ca gheme, Urzeală pentru cântec, Băteală la povești*. V. ROM. noiembrie 1954, 55. *Grădina sumbră de până acum se ivi, străvezie. Frunză cu frunză, în urzeala rară, subțire și strălucitoare, a ploii*. VINEA, L. II, 272. *Se încheagă firul acțiunii, a cărei urzeală /o constituie monoloagele interioare ale personajelor*. V. ROM. decembrie 1970, 146.

II. Fig. 1. Alcătuire, conformație. Cf. LB. În toate aceste uricuri (hrisoave) să cuprindă o adevărată urzeală a istoriei Moldovei de unde să va răvârșa cea mai mare lumină istorică. AR (1829), 140²/34. După bănuielile sale cele vecinice, iscodi și află toată urzeala complotului. F. AARON, I, I, 120/12, cf. POLIZU. *Galileu... a dovedit mai întâi că toată urzeala lumii este întemeiată pe o neîntreruptă mișcare*. ODOBESCU, S. III, 319. *Dintr-o singură privire străbăteam toată urzeala lumii*. GANE, ap. CADE. *Era ultima întrunire a secțiunilor conspirației. Ca să înțeleagă mai bine cititorul, trebuie să spun că vasta urzeală se compunea din secțiuni cu număr restrâns de membri*. CARAGIALE, O. III, 142. *Eroii clasicii sunt mari ca urzeală, enormi ca formă*. DELAVRANCEA, O. V, 31, cf. TDRG. *Portărele nu cunoștea nimic din urzeala ascunsă sub acoperișul încărcat de nori al gândurilor lui*. PAPADAT-BENGESCU, R. II, 106, cf. CADE. *Marile personalități ale Vechiului Testament sunt înfățișate într-o lumină nouă, prinse în urzeala unor legende*. CARTOIAN, C. P. II, 23. *Odinioară, tagma hoților de cai era o vastă alcătuire, a cărei urzeală împânzea zeci de țări la un loc*. VOICULESCU, P. II, 5. *Pilda fiecărui după mintea lui o înțelege, Încât, mai întortocheată în urzeala ei oleacă; Nu mai ațâța*

stăpânul și-ncepea și lui să-i placă. ARGHEZI, S. P. 9. *Hegel închipuie logosul, ce se realizează în istorie și în cultură, structurat în analogie cu urzelile formale ale conștiinței umane*. BLAGA, T. VAL. 487, cf. DSR. ◇ (Fiind vorba despre construcții, edificii) *Pe stâlpii mai groși și mai vârtoși toată urzala casii se sprijinește*. CANTEMIR, IST. 101. *Împăratul zise: oare putea-vei să-mi faci niște palaturi...? Apostolul... pre lesne amăgi firea împăratului... luând în mâinile lui și îndreptariul și zugrăvind cu meșteșug urzeala*. MINEIUL (1776), 34^v/9.

2. Intrigă, uneltire, conspirație, complot. *Toată acea urzeală era întemeiată pe o bogată comoară de bani, cu care răzvrățitorii aveau de gând să cumpere pe ostași... împăratului*. ODOBESCU, S. III, 239. *Am să vă înfășur în urzeala mea ca și un păianjen infam pe două musculițe amorezate!* CARAGIALE, O. I, 11. *El nu putea numai să clocească pe înfundate și să nu facă nimic când își vedea zădărnice urzelele*. SLAVICI, V. P. 166. *Vorbiră și-i auzii... O urzeală, Măria ta... - Împotriva mea?* DELAVRANCEA, O. II, 39. *Ștefăniță, prinzând de veste urzeala, arestează pe Arbore*. CĂLINESCU, O. XII, 100. *Numai de nu s-ar întoarce Principele... să-i dea peste cap urzelile*. BARBU, PRINC. 80, cf. DSR.

3. (Rar) Faptul de a hotărî dinainte soarta cuiva; urseală (I). Cf. PAMFILE, C. 54.

- Pl.: urzeli și (rar) urzele. - Și: (regional) orzeală (pl. orzele) s.f. Com. MARIAN.

- Urzi¹ + suf. -eală.

URZESC, -EĂSCĂ adj. = orzesc. (În sintagme) *Măr urzesc* = varietate de mere nedefinită mai îndeaproape. Cf. BORZA, D. 106. *Pere urzești* = varietate de pere nedefinită mai îndeaproape. id. ib. 141. *Strugure urzesc* = strugure cu boabe mari, rare, de culoare galbenă-verzuie, care se coace la mijlocul lunii august. Cf. NUȚĂ, D. I, 347.

URZI¹ vb. IV. I. Trans. 1. (Folosit și absol.) A întinde firele de cânepă, de bumbac, de lână etc. pe urzitor (I) (sau pe parii gardurilor, pe țărushi etc.), spre a face rostul, pregătind urzeala (I) pentru țesut; a trage firele simultan de pe mai multe bobine, astfel încât să formeze un sistem de fire paralele care se înfășoară pe tobe intermediare la războaiele automate sau direct pe suluri pentru urzeală; p. e x t. a țese (I). *Luară veșmintele lui și făcură patru părți... Era tâmbariul necusut, de sus urzit*. CORESI, ap. GCR I, 21/34, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., ISER, BAR. - MUNT., W. 37²/6, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 302. *O fată... urzește pânză de-a lungul gardului*. SLAVICI, N. I, 34, cf. MARIAN, NA. 394, id. T. 135, DDRF., BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 214, TDRG. *Alte gospodine... au isprăvit de urzit*. PAMFILE, A. R. 168, cf. PĂCALĂ, M. R. 140, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Știa să urzească scoarțe*. ARGHEZI, S. VII, 183. *Penelopa... izbuti Cu-aceeași mână harnică să strice Tot ce-a urzit, de teamă, peste zi*. DOIȚAȘ, A. P. 87, cf. V. BREBAN, D. G., H XVIII 144. *C-amu vremea mi-a sosit Și mi-e pânză de urzit*. MARIAN, SA. 58. *Nevastă-sa era în vecini... urzeă pânză*. RETEGANUL, P. II, 55, cf. ȘEZ. V, 169. *Și când a fost să urzești, Și pânza s-o nevedești, Tu n-ai avut ce urzi*. VICIU, F. 130, com. din MONOR -

REGHIN și din ORAVIȚA. *Am tors și an-cofât ș-am urdzât.* ARH. FOLK. III, 126, cf. ALR I 1 280, ALR SN II h 465, ib. h 466, ib. h 467, GL. OLT. *Și tot toarce și urzește Ca să-și facă și ea zestre.* FOLC. MOLD. II, 620, cf. A I 22, 26, 34, II 6, 8, 12, III 1, 2, 12, 16, 17, 18, V 14, 33, VI 19, 26, NALR - O V h 964, NALR - B 1 255. *Asta-i mândra mândrilor, Țesătoarea pânzilor, Ea urzăști, mă-sa țăsî, Doamni, mândri pânzi iesi!* CAF IV, 59. *Am un cocoș: Cu ciocul urzește, Cu coada împletește* (Acu). GOROVEI, C. 4. ◇ Fig. *Lângă lac, pe care norii Au urzit o umbră fină...* *Stă copila.* EMINESCU, O. I, 72. *Câmpul..., cu pânze urzite în verde și plouate cu flori albe, galbene, roșii..., iarăși mi se desfășură în valuri mișcătoare.* DELAVRANCEA, T. 70. *O seară măhnitoare urzește peste creste Lumină căptușită cu umbră de zamfir.* VOICULESCU, POEZII, I, 230. *Câmpul pare împletit, Ca o scoarță verde-n dungi Și urzit pe fire lungi.* ARGHEZI, S. III, 53. *Visez Că vâlul ce preface în mister Tot largul lumii e urzit Din părul tău.* BLAGA, POEZII, 9. ◇ Refl. pas. *Ia capătul firului, îl sucește pe lângă cel dintâi par din gard, apoi merge lăsând firul printre degete din par în par până la stâlpu din cotitură; acolo sucește firul încă o dată și iarăși se întoarce înapoi... Așa se urzește pânza.* SLAVICI, N. I, 33. *Se urzeau sute de coturi de pânză.* SORESCU, L. L. III, 116, cf. A II 12. (Fig.) *Străveziu-i borangic [al fluturului] S-a urzit în Carul-Mic.* ARGHEZI, S. II, 10. ◇ Refl. impers. *Când se așează pânza în fire, se zice că se urzește.* DAMÉ, T. 136. *Mai demult se urza pe garduri.* BREBENEL, GR. P. ◇ Refl. Fig. *Prin pânza tăcerii ce se urzea, străpunse deodată un oftat prelung ca o chemare.* REBREANU, P. S. 24. *Din tăcere se pot urzi păienjenisuri.* PILLAT, P. 90. ◇ In t r a n z. *Eu nemică n-oi lucra Pân-oi toarce cânepa. Și batâr cât m-oi trudi, Tot de pânză mi-oi urzi.* BÂRLEA, B. I, 62. (Fig.) *Lumina lunii bate-n dungi - cântec de boală fără leac - și urzește a moarte.* MANIU, V. P. 73. ◇ (Complementul indică fire și materiale textile) *Au căutat doi copaci ce era aproape unul de altul, apoi au urzit pintre dânșii câtăva șfară.* DRĂGHICI, R. 58/28. *Îi dete o chiuță de cânepă și-i spuse că până în seară s-o toarcă, s-o reșchie, s-o urzească, s-o țeasă.* MARIAN, O. II, 184. [Cânepa] după ce-o toarcem, o urzești. T. DIAL. M. I, 40. *Făcăm lâna la mașină la darac, o urzam ș-apăi o țeseam.* ib. 50. *Cânipa... Am tors-o, Am urzât-o, Am țăsut-o.* CAF II, 135. (Fig.) *Cu pielea de pe față așa de subțire încât i să numărău [fetei] vinele albastrii urzite în curmezișul tâmplilor.* DELAVRANCEA, S. 58. *Întindeau ițe, urzeau fire, înnodau legături. Au țesut mreje noi, au cârpit rețele vechi.* VOICULESCU, P. II, 23. (Refl. pas.) *Bumbacul de pre mosoare se urzește, adecă se întinde pre furci.* I. IONESCU, M. 689. *Lâna... se toarce, se urzește și se țese.* PRECUP, P. 22. *Se urzește mai mult un fir bumbac și unul de fuior.* APOLZAN, P. I. 53. (Fig.) *Trebuie a ave... ăcea îngrijire pentru construcțiunea și înrânduirea fraselor. Frasurile câteodată pentru a fi mai bine legate se cer a se urzi la un loc (a. 1852).* RET. ROM. 168. ◇ In t r a n z. Fig. (Prin Transilv.) *A face același drum de repetate ori, a bate același drum.* Cf. PAȘCA, GL., com. din FRATA - TURDA. *Îl cam doare pe dinlontru și tătă zua urzește afară.* MAT. DIALECT. I, 101. ◇ (Regional) *A coase pe pânză conturul unui model care urmează a fi umplut cu diferite culori.* Cf. A V 14,

GLOSAR REG., UDRESCU, GL. ◇ (Regional) *A însăila.* ALR I 1 754/122, 160, 772.

2. P. a n a l. (Subiectul este „păianjenul”) *A-și pregăti pânza. Painjinii [incep] a urzi ațele pe bulgării țarinilor.* I. IONESCU, C. 157/11. *Paingul,... urzind pânza-i diafană, Cu-al său fir de-argint subțire face-o punte aeriană.* ALECSANDRI, P. III, 48. ◇ Fig. *A mea inimă vibrantă, ca o harfă de zefire A cui strune-ar fi urzite de-a paingăului fire.* PR. DRAM. 363. ◇ (Prin Munt.; subiectul este „viermele de mătase”) *A înveli gogoșa cu mătase; a-și întinde firul de mătase.* Com. din FIERBINȚI - GĂEȘTI, din CIOLPANI - BUCUREȘTI și din DRIDU - URZICENI. (A b s o l.) *Dacă să suia pă crăci, ei vinea și urzea, urzea pă crăci.* T. DIAL. M. II, 819.

II. Fig. 1. T r a n z. *A face ceva nou, ce nu exista înainte; a face să apară dând formă, înfățișare; a da viață, ființă; a crea, a plăsmui¹ (1).* *Întru începute tu, Doamne, pământul urdziși (temei a ș D).* PSALT. 210. *Văz... lucrul deagetelor tale, luna și stealele ce tu le-ai urzit.* CORESI, EV. 24. *Acest cuvânt poate ca să fie urzit și de greci.* HERODOT², 214. *Steale luminate... tu le-ai urdzât toate.* DOSOFTEI, PS. 27/15. *D[u]mn[e]zău cela ce au zidit pre tine și te-au urzit den pânțece.* BIBLIA (1688), 479¹/23, cf. MOLNAR, D. 296/23, BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Știința naturală este învățătura și descrierea tuturor lucrurilor urzite în fire.* AR (1829), 32²/21. *Nația românească, cea din sângele strălucitorului Romul urzită.* BOJINCĂ, R. 14/4. *Acest vers, ce sun-aice, lui Apolo nu-i străin, Fiind gemine cu rostul ce-i urzit din cel latin.* ASACHI, S. L. I, 47. *[În] temeiul de legi nouă a urzi un nou popor.* id. ib. 104. *Câteva mii se răzlețesc..., își urzesc o limbă deosebită ce are izvoarele ei în dicționarele latinești și franțuzești.* LAMBRIOR, S. 168. *Firea au urzit trupul omenesc cu feliuri de petică prin care să strecoare materiile cele netrebnice.* VEISA, I. 27/12. *N-au învățat a preface cele din fire urzite.* CONACHI, P. 263. *El le-au potrivit făptura și urzit alcătuire.* id. ib. 267, cf. BAR. - MUNT., W. 46²/14. *Aleargă și s-alungă Prin beciuri, hrube și cămări; E încurcat-a lor cărare, Căci iadul astfel le-a urzit.* NEGRUZZI, S. II, 117, cf. POLIZU, HEM 1 649. *Ariciul era voinic,... când urzea Dumnezeu pământu.* JIPESCU, O. 117. *Poți spune că m-ai găsit urzit gata?... parcă numai d-ța știi cum se fac copiii.* EMINESCU, O. VIII, 193, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., GOROVEI, CR. 11, ȘĂINEANU, D. U. *Când... frângi [pâinea] în două, se înalță un abur copt și bun, cum n-a urzit încă divinitatea nicăiri.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Unde se duce singur, urzit în marea deasă?* ARGHEZI, VERS. 48, cf. H IV 105. *Sfântulețul... s-a apucat să urzească pământul într-o marți.* RĂDULESCU-CODIN, L. 1. *A urzit pământul mare.* GRAIUL, I, 173, cf. ALR I 1 186/790. *A fi ca ariciul când a urzit Dumnezeu pământul, se spune despre un om mic de statură, dar înțelept.* Cf. ZANNE, P. I, 314, SIMIONESCU, F. R. 15. ◇ Ex p r. *De când a urzit Dumnezeu pământul = de la început, dintotdeauna, de când lumea, v. și l u m e.* *Acest copaci era-nalt și... bătrân de când urzise Dumnezeu pământul.* ISPIRESCU, L. 212, cf. UDRESCU, GL. ◇ Refl. pas. *Feliu nou de oameni se urzi.* MAIOR, IST. 12/18. *După legi au dovedit Cum că pentru nas anume Ochelarii s-au urzit.* ASACHI, F. 77/10. *Când s-a urzât pământul, era Dumnezeu și cu ariciul.*

SEZ. XIII, 179. (Ref l.) Nu știu cum, mi se părea c-atunci se urzește lumea, sub ochii mei. VLAHUȚĂ, ap. CADE. ◇ (Complementul indirect sau alte indicații din context informează asupra elementelor componente ale obiectului supus acțiunii directe) Un cor urzit din mii de glasuri a sunat și el. ANGHEL, PR. 38. „Poruncesc să pui din bucățelele astea bucățică lângă bucățică, care cum au fost”... Peste câțva timp... au aflat trupul urzit, numai bucățelele nu se ținea una de alta. SBIERA, P. 32. ◇ (Complementele au valori metaforice) Din a sale frunzi, cunună muza ție va urzi. ASACHI, S. L. I, 48. Viermele-și urzește-o lume numa-n sânul unui spic. id. ib. 139. Palidă umbră, reflex bizar În care s-află iadul și raiul, Cu unul arde-mi repede traiul, Cu altul aripi urzește-mi iar. MACEDONSKI, O. I, 222. Trupșorul gingaș, ce pare urzit dintr-un vis dumnezeiesc, tremură pe umerii flăcăului. SANDU-ALDEA, D. P. 51. Creștini ce n-aveți sărbătoare, Voi cei mai buni copii ai firii, Urziți din lacrimi și sudoare. GOGA, P. 8. Parfumul buzelor tale urzite din miezul pepenului focos. KLOPȘTOCK, F. 248. Adia e urzită din culori și zâmbete. TEODOREANU, M. II, 379. Flori de mac,... petalele ce le purtați Îmi par urzite Din spuma roșie A unui cald și-nflăcărat amurg de vară. BLAGA, POEZII, 63. Ploaia urzește fluieri line orașului. Un pian departe geme. VINEA, O. I, 172. ◇ (Complementul indică abstracte) Azi e ziua de-nviere a românului popor, Care singur își urzește dulce, mândru viitor. ALECSANDRI, O. 95. Aci leagă legături ce țin or urzesc dușmăanii de moarte. LUNGHIANU, CL. 167. Cam o dată cu gardul urzi el dragostea cu Maranda. MIRONESCU, S. 39. Eu sunt un monstru pentru voi, Urzind un dor de vremuri noi. BACOVIA, O. 80. (Ref l. p a s.) A românilor mărire Azi în lume se urzește. ALECSANDRI, P. II, 139. Din asemenea „banalități” se urzește un strat de viață. V. ROM. august 1970, 64. (Ref l.) O nouă viață se urzește sub cârmuirea părcălabilor înțelepți și harnici. VLAHUȚĂ, R. P. 47. Gândul... îl încânta ca o idilă dulce ce se urzea sub ochii lui. id. O. A. III, 49. Originalitatea nu se urzește din neant. NAUM, IST. ART. 11. Conspirația tăcerii... începe să se urzească în jurul memoriei lui. D. GUSTI, P. A. 74. Ea-l asculta tăcută, cu ochi de peruzea... Și totul, ce romantic, ca-n basme se urzea. PILLAT, P. 89.

2. T r a n z. (Învechit și regional) A pune bazele, a funda; a clădi, a construi. Pre aceale vremi, Pătru Vodă au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit-o până în jumătate. URECHE, L. 138, cf. ST. LEX. 168^v/2. S-au apucat [Ștefan Vodă] cu toată osirdiia de obârșirea mănăstirii Solcăi, care o urzise la domniia dintâi, ce nu o fărșise. M. COSTIN, O. 86. La Ghirnos... au fost urzind ei cetate. HERODOT², 65. Să urzești șanț asupra cetății. BIBLIA (1688), 141¹/39. Aceștia au urzit orașul Râmul. N. COSTIN, L. 100. Pentru vișeii noștri să avem voie... a ne urzi... câte o colibă. AMIRAS, LET. III, 172/14. Piațul acesta fu urzit în anul 111. ȘINCAI, HR. I, 8/35. [Dăduse schitului] de dânsul urzit, o moșie (a. 1802). IORGA, S. D. VII, 259. S-au înștiințat pentru starețul Iosif și pentru biserică, cum că iaste de atâta vreme urzită (a. 1821). id. ib. XVI, 235. Acest domn urzi așezăminte... și școli publice. ASACHI, S. L. II, 5. Au cuprins gura râului Neva, unde mai în urmă au urzit S. Petersburg. IC. LUM. (1840), 44²/18, cf. TDRG, CADE. Împrumutând

bani pe muncă, și-a urzit casă în care să-și petreacă o viață tihnită. SADOVEANU, O. XVII, 231, cf. CHEST. II 70/97, ALRI I 321/347, 786. ◇ A b s o l. L-au rugat să-i facă mănăstire pre numele său... Trimis-au acolo fraț dzăcându-le să nu urzască până n-a veni să le arate locul. DOSOFTEI, V. s. martie 25^v/33. ◇ R e f l. p a s. Se văzu-n lume urzindu-se colibi, sate. CONACHI, P. 299. ◆ (Învechit, rar) A face, a alcătui, a ridica. Au urzit acolo Avraam jărtăvnicul. BIBLIA (1688), 15¹/2. ◆ (Învechit) A întemeia. [Iezuiții] au fost un cin călugăresc urzit de sântul Ignatie Loiola. ȘINCAI, HR. II, 306/1. (Ref l. p a s.) Așa s-a urzit cea de întâia adunare politică a românilor din Transilvania. BARIȚIU, P. A. II 82. ◆ A fortifica, a întări spiritual, în credință. (A b s o l.) Cel ce au chematu voi întru vecuitoare a lui slavă..., acela se sfârșască-vă și se învățoașe-vă, se vă întărească, se urdzească. COD. VOR². 82^v/9. ◆ (Regional) A îmbina lemnele din care se clădește casa; a face scheletul de lemn al casei (Degerați – Turnu Severin). Cf. GL. OLT. (Ref l. p a s.) Se urzește casa. ib.

3. T r a n z. A alcătui ceva nou în minte; a gândi, a concepe; a născoci (1), a inventa. Tu sânșur să le spu; că de voi zice eu, vor zice cum eu le urzăsc și nu iaste așa. HERODOT², 416. Fost-au gândul meu... să fac letopiseșul țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintâi... și urdzisăm și începătura letopiseșului. M. COSTIN, O. 42. Vasile VV. din aceste mijloace au urzit o condică de legi. ap. TDRG. Scrioare în lacrimi și plâns urzită. CONACHI, P. 102, cf. 231. În precuvântarea sa, el arată că ar fi dorit să urzească o istorie complectă. BĂLCESCU, O. I, 182. Povestea o întâmplare pe care atunci, în clipa aceea, o urzea în minte. VLAHUȚĂ, O. A. III, 57. Capul în care altădată Urzise-atâtea gânduri o minte frământată... din umeri fu desprins! EFTIMIU, I. 146. Puterea țării vine Din treburile toate, urzite strâns și bine. ARGHEZI, S. V, 233. [Eminescu] umbla mult pe străzi și prin Cișmigiu, fredonând și pierdut în gânduri, fiindcă își urzea atunci cea mai mare parte din temeile poetice de mai târziu. CĂLINESCU, E. 153. ◇ R e f l. p a s. Acest feliu de dani, fiindcă din început să urzăsc cu rea credință și fără temeiu de dreptate, nu pot a nu naște prigoniri și gâlcevi. SOB. HRIS. 20. S-a ajuns ca, în jurul marilor drame și al personalităților de seamă ale Bibliei, să se urzească o serie întreagă de legende apocrife. CARTOJAN, C. P. I, 108. ◆ (Învechit, rar; în limbajul bisericesc; complementul indică o învățătură, un precept, o poruncă) A așeza pentru totdeauna; a statornici (2). De ainte cunoscuu de mărturiile tale, că în veacu temelitu-le-ai (urzitu-le-ai CV, urdzși-i H, le-ai ursitu-le D). PSALT. 265, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 245²/1.

4. T r a n z. A pune la cale; a pregăti (1). O parte [din oaste] o trimisă... să urzească bătaia. MAIOR, IST. 71/19. El nu se poate încrede pe alianța ce se zice că Andreiu Batori ar fi urzit cu împăratul. F. AARON, I. II, 266/15. Neamuri viteze să cârmui, urzind stăpânirea cea nouă. COȘBUC, AE. 23. ◇ R e f l. p a s. Mândrele curți de pe malul Ialomiții, înlăuntru cărora s-a urzit o parte așa de însemnată din istoria patriei. VLAHUȚĂ, R. P. 131. Din toți se urzea, prin concesii reciproce tăcute, o solidaritate de hoji de buzunare. ARGHEZI, S. XI, 53. ◆ A pregăti în ascuns; a unelti, a complota. Multe au ei

asupra noastră urdite în inimile lor ceale rale (a. 1657). BUL. COM. IST. II, 221. Vădzând de adevărat urdita perirea sa de Alexandru Vodă... s-au vorovit cu toții. M. COSTIN, O. 98. Nu urzi viclenii. MOZAIICUL (1839), 575/11. Spera încă în isprava intrigilor ce... urzea între ostașii creștini. BĂLCESCU, M. V. 125. Păcătuit-am noi ceva, dacă nereșieria acestui plan infernal vine și din neînțelpciunea celor ce l-au urzitu? BUCOVINA (1850), 149¹/32. Catelina ucis într-o bătălie pe care acest conspirator o urzisă împotriva Romii (a. 1852). RET. ROM. 114. Fusesse amestecat... în conspirațiunea cea mare, urzită în contra împăratului Leopold I. BARIȚIU, P. A. I, 21. Numai să urzească procesul aici..., că apoi la curte este treaba ei. id. ib. 659, cf. BAR - MUNT., W. 42²/36. Subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi. NEGRUZZI, S. I, 142. Boierii... urzeau neconținut intrigi și conspirațiuni în contra domnilor. GHICA, S. 119. Un complot... în contra-ți e urzit De-un om ce te urăște. ALECSANDRI, T. II, 336, cf. CIHAC, I, 302. Urzește ea o crudă răzbunare în contra nenorociților fii ai nesocotitei Niobe? ODOBESCU, S. III, 55. Începe să urzească pe subt ascuns tot felul de intrigi și de meschinării. VLAHUȚĂ, O. A. 200. Toate aceste și multe altele cu care m-am luptat ani întregi, el mi le-a urzit. I. NEGRUZZI, S. III, 18, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., TDRG. Ieri aruncă în temniță pe Laurentius, pe temeii că urzea cu Arbore năvălirea lui Petru. DELAVRANCEA, O. II, 146. Se temea... că acesta urzește un plan ascuns împotriva sa. AGĂRBICEANU, A. 488. Fugită din țara... unde studenți nebuni urzeau comploturi și asasinat. C. PETRESCU, S. 241, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Dumnezeu, aflând de conspirațiunea urzită de Satanael, l-a prăbușit din înălțimile cerului. CARTOIAN, C. P. I, 26, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 345. Simțea că omul... a împletit numai fire mărunte, a urzit numai intrigi de casă. I. M. SADOVEANU, S. 339, cf. SCRIBAN, D. Această aristocrație... urzește un complot. H. DAICOVICIU, D. 99. ♦ Refl. p a s. Mai scris-am cătră domnia ta, iubite frate, urzindu-să de la acest câine de vezir atâtea fealuri de amestecături asupra noastră (a. 1657). BUL. COM. IST. II, 212. Se va spăimânta mai înainte de a se urzi pâra. MAIOR, P. 14/2. Presară spioni în toate casele ca să afle... de să urzește cevaș împotriva-i. CR (1829), 154¹/25. Țepeș... a mirosit orice s-a urzit împotriva persoanei sale. F. AARON, I. I, 113/16. Se urzesc și se pun în lucrare cele mai întunecoase intrigi. FILIMON, O. I, 103. Mai multe viclenii se urziseră spre a smulge câteva cuvinte de la dumeșticul colonelului. BARONZI, M. I, 8/4. Va întârzia buna rodire a revoluției ce se urzește. GRANDEA, S. 223. Un complot... se urzise împotriva lui Leonilă împărat. ODOBESCU, S. III, 239. Am văzut ce conspirații se urzise și ce furtună se pornise contra lui. I. NEGRUZZI, A. 242. Începură să se urzească, din nou, împotriva lui, procese disciplinare. AGĂRBICEANU, A. 210. Îndărătul cuvintelor se urzesc hotărârile printr-un determinism inconștient. LOVINESCU, S. I, 354. Un complot s-a urzit în jurul acestor bijuterii. ARGHEZI, S. XIII, 235. Era tot mai des acuzată... de întreținerea unei atmosfere reacționare, cu întâlniri acasă la ea, unde se urzeau tot soiul de intrigi. PEDA, R. 57. ♦ Intran z. Proprietarii, în flerbere, urzesc aproape pe față împotriva revoluției. CAMIL PETRESCU, O. II, 404.

5. **Tranz.** A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a urși (1). Cf. CIHAC, I, 302. Roiuri de unde răsărind din inima pământului le-a spus cum cântă ursitorile când urzesc binele oamenilor. EMINESCU, P. L. 23. Parcele nu numai că torc firul vieței omenești... ci totoată... ele îl și urzeau. MARIAN, NA. 159, cf. BĂRCIANU, ȘĂINEANU, D. U., VICIU, COL. 206, ALR I 1 403/266, ALR II/I MN 74, 2 653/284. ♦ (Subiectul este „soarta”, „ursita”, „destinul”) Ce soartă ne-mpăcătă urzește pentru tine Rușinea-n loc de fală și rău-n loc de bine? ALECSANDRI, POEZII, 476. Ce ursita a urzit Și-n lume s-a împlinit Rămâne neștrămutat. MARIAN, I. 233. Pe când destinul urzea în umbră rotul atâtor mării și catastrofe, bătrânul... obișnuia să contempleze priveleștea... orașului. ANGHEL - IOSIF, C. L. 8. ♦ A destina, a hotărî. Suie codri, deșting câmpii în locul ce-i urzit lor. PSALT. HUR. 86¹/24. Un suflet urzit pentru fapte mari nu sacrifică amoriului interesurile patriei. ASACHI, S. L. II, 23.

6. **Tranz.** (Regional; subiectul este „albina”) A începe să clădească fagurele; a face faguri. Cf. GLOSAR. REG.

7. **Intran z.** (Prin Mold.; despre plante, mai ales despre porumb) A începe să facă boabe, a prinde rod, a lega. Când grăunțele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul urzește sau îngurzește. PAMFILE, A. R. 89, cf. ȘĂINEANU, D. U., DR. VI, 318, I. CR. IV, 249, ALR II/705, A V 33, GLOSAR REG. ♦ Refl. (Despre boabe, semințe) A apărea, a se forma. Se va cosi linte pentru vite îndată ce se urzesc semințele în păștări. I. IONESCU, C. 25/11.

III. **Tranz.** (Prin apropiere de îngurzi; prin Olt., Transilv. și, rar, Dobr.; complementul este „opinca”) A strânge, a încreți marginile unei opinici, cu o curelușă trecută prin mai multe găuri. Cf. ALR I 1 675/144, 150, 164, 815, 846, 856, 988, GL. OLT.

- Prez. ind.: urzesc. - Și: (învechit) urși (PSALT. 265, GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W.), orși (BUDAI-DELEANU, LEX.), (Ban., Olt. și sud-vestul Transilv.) ordî (CL 1979, 76, 1980, 74, prez. ind. ord BĂRCIANU, ALR I 1 280, ALR SN II h 465, A II 6, III 2, 12, 17, 18, GL. OLT., NALR - O V h 964, NALR - B 1 255, orz BUDAI-DELEANU, LEX., ALR I 1 280/100, 129, 131, ALR SN II h 465/172, A II 8), (regional) orzi (ALEXI, W., com. MARIAN, prez. ind. orzesc A II 12, conjunct. să orzească A III 12), urdî (GL. OLT.) vb. IV, oârde (com. din ORAVIȚA, NALR - O V h 964) vb. III.

- Lat. ordire (= ordiri).

URZI² vb. IV v. urdi¹.

URZICĂ vb. I. 1. Refl. și tranz. (Despre ființe) A (-și) produce o usturime dureroasă (și o bășicare) a pielii prin atingere de urzici ori de alte plante sau animale urticante; (regional) a (se) coși. V. p i e r s i c a. Cf. ANON. CAR. Urzicându-se orbul ori la mână sau la picioare, el simte arsura că-i de urzică (a. 1799). GCR II, 171/6, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB., ISER, BAR. - MUNT., W. 803²/50, POLIZU. [Pe moașă] prind a o urzica pe mâini. MARIAN, NA. 270, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, CR. 249. Copila se urzică uneori. Gavrilăș o alină, bate cu un băț urzica vinovată.

AGĂRBICEANU, O. IV, 444, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. În ziua de Sf Gheorghe românii se urzică și cred că peste vară vor fi iuși ca urzica. ȘEZ, XV, 138. Dacă vrei să răscolești o cloșcă, o urzici. ib., cf. ALR SN V h 1 453, ALRM SN III h 1 187. Îi bun de urzicat, se spune despre cineva care trebuie pedepsit. ZANNE, P. IX, 534. (Ref. p. a. s.) Se prinde coponul, ... apoi se urzică bine pre pântice. ECONOMIA, 105/19. ◇ (Subiectul este „urzica”, p. e. x. t. alte plante sau animale urticante) *Urzica... urzică împrejur-i pe câți îi atinse.* PANN, ap. TDRG, cf. PONTBRIANT, D., DL. *Indolente actinii, ... Urzicându-ne carnea, veghează și tac.* DOINAȘ, A. P. 258, cf. ALR SN V h 1 453, ALRM SN III h 1 187. ◇ (Fig.) *Numai io-oi scăpa Sub stâncă de piatră, De cal bun călcată, De bici urzicată.* PAMFILE, CR. 82, cf. CAF III, 25. (I n t r a n z.) Începuse să bată un vântuleț care cam urzica. ap. TDRG.

2. Tranz. Fig. A înțepa cu vorba; a ironiza, a satiriza. *Satira, ... scrisă cu un stil ușor, adesea familiar, și urzicând pe cei demni de răs..., are o origine foarte veche.* ODOBESCU, S. I, 32. *Nu-i rostesc mărgavul nume..., Nici nu scriu aceste versuri ca să-l bat ori să-l urzic.* MACEDONSKI, O. I, 9, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

- Prez. ind.: urzic.

- V. urzică.

URZICĂR s.n., s.m. I. S.n. Loc pe care cresc multe urzici (I 1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 302, PUȘCARTU, ET. WB. 172, CADE, ALR SN V h 1 453/843.

2. S.m. (Popular) Copil din flori; bastard. [Copiii] *născuți afară de cununie și mai ales de fete mari, numiți ... urzicari, ... se crede în genere că sunt cu mult mai talentați.* MARIAN, NA. 59, cf. DDRF, ZANNE, P. II, 86, TDRG, DR. VII, 396, SCURTU, T. 70, SCL 1978, 328, com. MARIAN, ALR I/II h 211, ALRM I/II h 292, GLOSAR REG.

3. S.m. Pasăre mică, cu penele de culoare închisă, care trăiește mai mult prin urzici; mărăcin (b), (regional) scăiușel mic (*Saxicola rubetra*). *Urzicariul... e una dintre păsăruicile cele mai mici care se află în Europa... Petrece mai mult prin buruiene și prin urzici.* MARIAN, O. I, 431. *Sub streșinile sale late își făceau cuiburile urzicarii.* PĂUN-PINCIO, P. 106, cf. JAHRESBER. XII, 153, BĂCESCU, PĂS. 172, DL, com. FURTUNĂ.

4. S.m. (Entom.) Omidă fluturului-roșu, care trăiește pe urzici (*Vanessa urticae*). Cf. MARIAN, INS. 265, TDRG, CADE. *Omidă, numită urzicar, trăiește pe urzici.* SIMIONESCU, F. R. 372, cf. DL.

5. S.n. (Învechit, rar) Boală contagioasă asemănătoare cu pojarul. Cf. I. GOLESCU, C., POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/35.

6. S.n. (Prin yestul Transilv.) Giulgiu cu care se acoperă mortul; (regional) urzică (I 1). Cf. FRÂNCU - CANDREA, M. 173. *În Munții Apuseni ai Transilvaniei trupul mortului se acoperă asemenea cu o pânză albă, jesută în casă, care se numește urzicariu, foteol sau giulgiu.* MARIAN, I. 247, cf. ALR I/II h 296, ALRM I/II h 415.

- Pl.: (n.) urzicare, (m.) urzicari.

- Urzică + suf. -ar.

URZICĂRE s.f. Acțiunea de a (se) urzica și rezultatul ei; (rar) urticație. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POEN. - AAR. - HILL, V. II, 780¹/38, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 302, DDRF, PAMFILE, B. 67, DL, DM, DEX, DREV. ◇ F i g. *Mă măsoară Din tălpi și până-n creștet cu ochii lui de lup, Încât, deși glumește, simt urzicări pe trup.* SORBUL, T. 172. ◆ Fig. Critică (usturătoare), satirizare. *Fu numită Satira, negreșit fiindcă într-însa... era vorba de critici și urzicări la adresa oamenilor însemnați din acea vreme.* ODOBESCU, S. I, 41.

- Pl.: urzicări.

- V. urzica.

URZICĂT¹ s.n. Faptul de a (se) urzica (I). [Puilor] *nu le strica nimic urzicatul, de care almintrelea tare pier puii cei de curcă.* ȘINCAI, în ȘA I, 692.

- V. urzica.

URZICĂT², -Ă adj. Care are pielea iritată, bășicată de urzici (I 1) sau de alte plante ori animale urticante. Cf. DL, DM, DEX, DSR. ◇ (F i g.) *Câteva plescăituri s-aud repede..., iar încâperea strămtă și întunecoasă se umple de țipete... A fost, se vede, umul din cei urzicați, căci ochii lui ca cicoarea înnoată în lacrimi.* CIOCĂRLAN, P. P. 115.

- Pl.: urzicați, -te.

- V. urzica.

URZICĂ s.f. I. 1. Numele a două specii de plante erbacee din familia urticaceelor, având tulpina și frunzele acoperite cu peri urticanti, folosite în industria textilă, în alimentație sau ca plante medicinale: a) (și în sintagmele *urzică mare*, COTEANU, PL. 31, LB, CIHAC, I, 302, ISER, BRANDZA, FL. 110, BARCIANU, GRECESCU, FL. 518, N. LEON, MED. 73, TDRG, PĂCALĂ, M. R. 21, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 175, PL. MED. 139, CONV. LIT. XXIII, 1 059, *urzică de pădure*, GRECESCU, FL. 518, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 175, *urzică românească*, BORZA, D. 175, *urzică mașcată*, BORZA, D. 175, *urzică creață*, id. ib, *urzică crăiască*, BARCIANU, BORZA, D. 175, *urzică vie*, H III 473, XII 203, XVI 146, *urzică usturată*, VOICULESCU, L. 293) plantă cu rădăcina târătoare, cu tulpina rigidă, erectă și ramificată, cu flori verzui dioice, dispuse în panicule axilare, mai lungi decât pețiolii frunzelor (*Urtica dioica*). Cf. BRANDZA, FL. 110, id. D. 374, GRECESCU, FL. 517, BIANU, D. S., PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 287, DS, BUJOREAN, B. L. 396, SCRIBAN, D., BORZA, D. 175; b) (și în sintagmele *urzică mică*, COTEANU, PL. 31, LB, ISER, POLIZU, DDRF, BRANDZA, FL. 110, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PĂCALĂ, M. R. 21, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 288, SCRIBAN, D., BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 175, CONV. LIT. XXIII, 1 059, *urzică măruncică*, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 175; *urzică crăiască*, ANON. CĂR., LB, DDRF, BRANDZA, FL. 110, DAMÉ, T. 184, BARCIANU, TDRG, PĂCALĂ, M. R. 21, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 175, CONV. LIT. XXIII, 1 059, DSR, *urzică creață*, COTEANU, PL. 31, PANȚU, PL., BORZA, D. 175, *urzică grecească*, TDRG, CONV. LIT. XXIII, 1 059, BORZA, D. 175, H IV 143, *urzică sârbească*, BORZA, D. 175, *urzică iute*, GRECESCU, FL. 517, TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 175, DSR, *urzică arzătoare*, BRANDZA, FL. 110, *urzică pișcătoare*, id. D.

374, *urzică blândă*, BORZA, D. 175, *urzică de șură*, id. ib., *urzică împleșată*, id. ib.) plantă cu rădăcina fusiformă, cu tulpina erectă sau întinsă pe pământ, cu florile verzui monoice, dispuse în panicule axilare geminate, mai scurte decât pețiolii frunzelor; oieșea, urzicea (*Urtica urens*). Cf. BRANDZA, FL. 110, GRECESCU, FL. 517, PANȚU, PL., DS. *Spini și urzici să rodească*. PO 20/24. *Să tăvăli prin spini și prin urdăci... cu trupul gol*. DOSOFTEL, V. S. martie, 24¹/19. *Pentru grâu dară să-m iasă urzică și pentru orzu rug*. BIBLIA (1688), 376²/19, cf. ANON. CAR. *Urzici* (cca 1705). GCR I, 356/2. *Care esti ace iarbă ce o cunosc și orbii?* - *Urzica* (a. 1779). GCR II, 120/5. *Urzicându-să orbul...*, simte arsura că-i de urzică (a. 1799). ib. II, 171/7. *Le da de mâncat ouă... amestecate cu coada-șoricelului sau cu urzici crăiești*. ȘINCAI, în ȘAI, 692. *De mâncat să i se dea morcovi pisați și cu urzici*. CALENDARIU (1814), 182/28. *Sufletul lui iaste aseamene unei grădini zăuitate și părăsite, carea e plină de spini, urzici și de alte netreabnice mărcini*. ȚICHINDEAL, F. 333/3. *În oală: apă, urzici, melci*. N. STOICA, C. B. 215, cf. DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 146, CIHAC, I, 302. *Și din înghimpătoarea urzică mai fac un feliu de pânză*. CREANGĂ, O. 294. *Simți cuvintele Marichei, ca și cum o piersicase cu urzici grecești*. DELAVRANCEA, S. 42. *Dar jocul lor pe după ciuturile cu coperișul... înecat de pălămidă și de urzici?* MACEDONSKI, O. III, 10. *În toate părțile se-ntind desigur mari de bozii și de urzici*. VLAHUȚĂ, R. P. 132, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 180, BRANDZA, D. 373, DAMÉ, T. 184, BĂRCIANU, GRECESCU, FL. 517, ALEXI, W. *Ca mijloc de curățire... a sângelui se beau fierțuri de diferite buruieni, în special de urzici sau de păpădie*. CANDREA, F. 20, cf. TDRG. *Mușcăturile de urzică (înțepăturile)... produc un fel de mâncărime*. PAMFILE, B. 49, cf. 52, 61. *Urzica și sânzienele apără... casele de trăsnet*. id. VĂZD. 80. *Galbenul se dobândește... [din] urzică, borș și piatră acră*. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 182, cf. DHLR I, 225. *Doctorii reputeți [pentru friguri] mai sunt:... ceaiul de urzici crăiești*. PĂCALĂ, M. R. 259. *Trăia cu jir, cu ghindă și cu mămăligă de urzici*. AL LUPULUI, P. G. 195. *Ciobanii fin și post, mâncând fasole... sau urzici*. DIACONU, P. 19. *Restul peisajului: Urzici Pentru postul Paștilor, ce-ncepe mâine*. MINULESCU, VERS. 190. *Glasuri mici De rândunici, Viorele și urzici*. TOPĂRCEANU, O. A. I, 5. *O casă părăsită în mijlocul unei ogrăzi de urzici*. CAZIMIR, GR. 117. *Tabloul cadrului apelor n-ar fi complet dacă nu s-ar pomeni și de nelipsita urzică*. SIMIONESCU, FL. 287, cf. BL XII, 75. *Am început să răscolesc prin urzicile de pe lângă gard*. VLASIU, A. P. 126. *Unii bolnavi își bat încheieturile umflute de reumatism ori părțile trupului dureroase cu urzici usturate*. VOICULESCU, L. 293. *Că-l apăr, oțărâte, mânate de pitici, Un codru de cucută și-o oaste de urzici*. id. POEZII, I, 161. *Colo-n umbra nucului, Stă din vremea turcului Leagănul urzicilor, Hanul rândunicilor*. PILLAT, P. 124. *L-au învățat pe bucătar să facă urzici în loc de spanac*. PUȘCARIU, M. 141, cf. SCRIBAN, D. *Singură cu-aureolă, În imperiul de urzici, Cum te cheamă?* ARGHEZI, S. II, 34. *Veacuri la rând au crescut, pe lângă plante folositoare, brusturi, spini, urzici și alte asemenea buruieni*. V. ROM. ianuarie 1954, 266. *Din urzică se extrage vitamina A*. BELEA, P. A. 296. *S-a oprit*

la cocioaba urzicilor. BOTTA, S. I, 89. *Puneți mâna pe seceri, pe cuțit! A ieșit hrana - bureții, urzicile*. LABIȘ, P. 42, cf. SCL 1965, 787, L. ROM. 1967, 54. *Se aleg urzici tinere, se spală bine și se pun la fierț*. S. MARIN, C. B. 54, cf. CL 1970, 342, L. ROM. 1977, 242, 1986, 248. *Eu cămeșă i-am spălat, Cu urzici i-o am frecat*. ALECSANDRI, P. P. 374, cf. H II 26, III 66, 473, IV 83, V 235, X 420, XII 203, XVI 146. *Foaie verde de urzică, Hădele la mine strigă*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 188. *Frunză verde de urzică, Primăvara-i noaptea mică*. HODOȘ, P. P. 54. *Gospodina... pregătește bucate și din urzici*. ȘEZ. VIII, 35. *Să iei zeama în care se opăresc urzicile și s-o lapezi afară*. SEZ. XII, 171. *Căzui în niște urzici, Mă făcui numai beșici*. GIUGLEA - VĂLSAN, R. S. 316. *Rădăcina de urzică se fierbe, și zeama e bună pentru durerea de piept*. ȘEZ. XV, 138, cf. ALR I 1 922, ALR II 6 258. *Pentru-o oală de urzici Mi-ai luat vaca din gârlici*. BALADE, II, 326. *Găsii șuba, Luai fuga Prin urzici, Plin de beșici*. FOLC. TRANSILV. I, 60. *Pentru o oală cu urzici, Îi luai salba de la gât*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 240. *Am sărit într-o grădini: Și grădina cu urzăci, Mi-am făcut pelea beșăci*. FOLC. MOLD. II, 357, cf. ALR - M III h 566. *De mâncari i-am gătit Chisălișă de urzică*. CAF VI, 211. *Picioarele începură s-o usture de urzicile pitite pe dedesupt*. SNOAVA, III, 70. *Urzica nu va fi floare niciodată*. ZANNE, P. IX, 534. *◆ F i g. Avui și eu odată spatele ars de urzicile soarelui*. BLAGA, POEZII, 216. *◆ E x p r. (Regional) A fi ca urzicile = a fi în mare cantitate, abundent*. Cf. CIAUȘANU, GL. **A prăji urzicile cu zama mămăligii** = a fi sărac. Cf. ZANNE, P. IV, 167. **Râvnește Vlada la urzici**, se spune când cineva dorește un lucru de nimic, fără nici o valoare. id. ib. VI, 443. **◆ (Regional) Țesătură fabricată din fibrele urzicii (I I)**, din care se confecționează în special saci. Cf. DL, DM, DEX. **Și ei mă-mbrăca Cu cămeșă verde, Verde de urzică**. TEODORESCU, P. P. 27. **Cu cămeșă de urzică-l îmbrăca, Sudori vărsa**. FURTUNĂ, C. 42, cf. ȘEZ. XV, 138. **Și mie-mi făcea Cămaș' de urzică, Cu ea mă-mbrăca, Pielea-mi bășica**. FOLC. MOLD. I, 250. **◆ (Regional) Giulgiu cu care se acoperă mortul; (regional) urzicar (6)**. [Mortul se] **astupă cu urzică sau cu pânză, atunci când e gata de spălat**. GR. S. VII, 61, cf. ALR I/II h 296/118, ALRM I/II h 415.

2. C o m p u s e: (Bot.) **urzică-moartă = a)** (sau **-albă, -creață**, regional, **-moartă-albă, -surdă, urzici-mortărețe** etc.) plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunze pețiolate, flori albe și care se folosește în medicina populară ca leac, în special, împotriva durerilor de stomac și a tusei; sugel alb, (regional) fațamăței, mierea-ursului-cu-flori-bălăi (*Lamium album*). Cf. COTEANU, PL. 25, ȘINCAI, în DR. V, 559, LB, POLIZU, CIHAC, I, 302, GRECESCU, FL. 469, BIANU, D. S., PANȚU, PL., CADE, VOICULESCU, L. 292, BUJOREAN, B. L. 396, DM, BORZA, D. 95, PL. MED. 139, ȘEZ. XV, 138, ALR I 1 945; **b)** (sau **-roșie**, regional, **urzica-câinelui**) plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori roșii-purpurii, cu miros neplăcut și care se folosește în medicina populară ca leac împotriva epilepsiei, a reumatismului; sugel, (regional) buruiană-de-ceas-râu, sugărel¹, țigancă (*Lamium purpureum*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 393, N. LEON, MED. 73, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 96; **c)** (sau **-de-câmp, -moartă-pătăț**)

plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunze pețiolate, acoperită uneori cu o pată pe fața superioară, cu flori mari roșii-purpurii, bilabiate, urât mirositoare și care crește prin locuri umede; (rar) sugel (*Lamium maculatum*). Cf. PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 20, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 96; **d**) (regional) (sau **-galbenă, -moartă-galbenă**) gălbiniță (*Lamium galabdolon*). Cf. BORZA, D. 73, ȘEZ. XV, 139; **e**) (regional) (sau **-moartă-a-calului**) plantă erbacee din familia labiatelor, nedefinită mai îndeaproape (*Lamium amplexicaule*). Cf. BORZA, D. 96; **f**) (regional) cătușă (*Ballota nigra*). PANȚU, PL., BORZA, D. 29; **g**) (regional) cătușnică (*Nepeta cataria*). BORZA, D. 115; **h**) (regional) parachemiță (*Parietaria officinalis*). id. ib. 124, DSR; **i**) (regional) zăbră (*Galeopsis pubescens*). BORZA, D. 73; **j**) (regional) bălbisă (*Stachys silvatica*). PĂCALĂ, M. R. 18. Știubeiele... să se frece cu urzică-moartă sau roiniță. ap. TDRG, cf. ISER, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, TDRG. [Pentru] scrântitură [se pune]... legătură cu zeamă de urzică-moartă. PAMFILE, B. 61, cf. SIMIONESCU, FL. 341. Infuziile de urzică-moartă se utilizează extern mai mult în medicina populară. PL. MED. 140, cf. DSR, H II 26, III 473, IV 52, 143, X 420, 476, XI 246, XII 203, XVI 146. Urzică-moartă e bună de friguri. ȘEZ. XV, 138, cf. ALR I 1945. Urzică-crăiască. ib. 1945/164, 186. Urzică-creață. ib. 1945/347, 375, 554. Urzică-moale. ib. 1945/268. Urzică-blândă. ib. 1945/229, 249. Urzică-puturoasă. ib. 1945/361, cf. GL. OLT.; (regional) **urzică-neagră** = **a**) găbenele (*Lysimachia vulgaris*). BORZA, D. 103; **b**) iarbă-neagră (*Scrophularia alata*). CONV. LIT. XXIII, 1059, BULET. GRĂD. BOT. XVI, 70, BORZA, D. 157; **urzică-pădureață** (sau **-neagră-pădureață, -moartă-pădureață**) = lungurică (*Caleopsis tetrahit*). DDRF, TDRG, BORZA, D. 73; **urzica-raței** = ștevie (**1 b**) (*Rumex alpinus*). PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 151; (Zool.) **urzică-de-mare** (sau **-marină**) = nume dat mai multor specii de actinii ale căror tentacule sunt urticante. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

3. (Regional; și în sintagma *urzică neagră*, COTEANU, PL. 26, ȘINCAI, în DR. V, 561, LB, ISER, POLIZU, CIHAC, I, 302, DDRF, BRANDZA, FL. 348, DAMÉ, T. 188, BARCIANU, GRECESCU, FL. 433, N. LEON, MED. 26, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 157, CONV. LIT. XXIII, 1059, DSR, I. CR. IV, 153, ȘEZ. XV, 143) Buberic (*Scrophularia nodosa*). BORZA, D. 157.

4. (Regional) Begonie (*Begonia rex*). BORZA, D. 29.

5. (Regional; și în sintagmele *urzică de grădină*, BORZA, D. 50, *urzică moartă*, id. ib.) Urzicuță (*Coleus blumei*). PANȚU, PL., BORZA, D. 50, DSR.

II. (Prin nord-vestul Mold.; art.) Numele unei hore. Cf. VARONE, D. 153, id. J. ROM. N. 131.

- Pl.: *urzici*.

- Lat. *urtica*.

URZICĂRET, -EĂȚĂ adj. (Rare) De urzică (**I 1**); care urzică (**1**), u r z i c ă t o r; (rar) urzicesc. Cf. CIHAC, I, 302. *Friguri urzicărețe*. id. ib.

- Pl.: *urzicăreți, -e*.

- *Urzica* + suf. *-ăreț*.

URZICĂTOR, -OÁRE adj. Care urzică (**1**), (rar) u r z i c ă r e ț; care produce usturime, u s t u r ă t o r (**1**); (rar) urticant. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Meduzele marine, având... tentacule urzicătoare*. SIMIONESCU, F. R. 459, cf. DL., DM, DSR, DREV. ♦ Fig. *Dușuri urzicătoare care te fac să oftezi femeiește și să nechezi*. TEODOREANU, M. II, 465. *Cum oscila, surprins de asediul urzicător al razelor... nu avea deloc aerul răzbunător... al sofului înșelat*. BOTTA, S. III, 175. ♦ Fig. Caustic, sarcastic, ironic. DEX.

- Pl.: *urzicători, -oare*.

- *Urzica* + suf. *-ător*.

URZICĂTURĂ s.f. Iritare a pielii în urma atingerii cu urzici, cu alte plante sau cu animale urticante. Cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, I, 302, DDRF. *Unii bolnavi își bat încheieturile umflate de reumatism... cu urzici usturate*. *Se produce o urzicătură și durerea încetează*. VOICULESCU, L. 293, cf. DL, DM, DEX.

- Pl.: *urzicături*.

- *Urzica* + suf. *-ătură*.

URZICEĂ s.f. 1. Diminutiv al lui u r z i c ă. PASCU, S. 146, CADE.

2. Urzică (**I 1 b**) (*Urtica urens*). Cf. GRECESCU, FL. 517, PASCU, S. 146, CADE, BORZA, D. 175.

- Pl.: *urzicele*.

- *Urzică* + suf. *-ea*.

URZICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rare) De urzică (**I 1**); care urzică (**1**), u r z i c ă t o r; (rar) urzicăreț. Cf. CIHAC, I, 302. *Friguri urzicești*. id. ib.

- Pl.: *urzicești*.

- *Urzică* + suf. *-esc*.

URZICÍU, -ÍE adj. (Rare) Care are culoarea urzicii (**I 1**); verzui. *Potcapiul urziciu al popii s-a aplecat în broboada bunichii*. KLOPŠTOCK, F. 141. *Pe mânecele cărămizii ale paradisului, croitorul David mi-a lipit două benți de plisă urzicie*. id. ib. 306.

- Pl.: *urzicii*.

- *Urzică* + suf. *-iu*.

URZICÓS, -OÁSĂ adj. (Rare; despre terenuri) Acoperit de urzici (**I 1**), plin cu urzici. DL, DM, com. FURTUNĂ.

- Pl.: *urzicoși, -oase*.

- *Urzică* + suf. *-os*.

URZICUȚĂ s.f. I. (Bot.) 1. Diminutiv al lui u r z i c ă (**I 1, 2**). Cf. ȘINCAI, în DR. V, 562, DRLU, DAMÉ, T. 184, CADE, DL, DM, BORZA, D. 175, DEX, H III 139. *Frunză verde urzicuță, Puicuță, puicuță, Cine ne-antâlnit pe noi Sărut ochii amândoi*. ȘEZ. VIII, 30, cf. ALR I 1945/798, 800, 839.

2. (Regional) Verbină (*Verbena hybrida, Verbena chamaedryfolia*). Cf. TDRG, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 398, SCRIBAN, D., BORZA, D. 178, H III 437.

3. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele verzi-gălbui, purpurii-închis sau roșii, cu flori albe sau purpurii, dispuse în spic, cultivată în ghiveci ca plantă

ornamentală; mireasă (II), (regional) urzică (I 5), urechea-porcului (*Coleus blumei*). Cf. BORZA, D. 50.

4. (Regional) Teișor (*Kerria japonica*) (Bistrița – Râmnicu Vâlcea). Cf. BORZA, D. 93, DSR.

II. (Prin nord-vestul Mold.; art.) Numele unei hore. Cf. VARONE, D. 153, id. J. ROM. N. 131.

– Pl.: *urzicuțe*.

– *Urzică* + suf. *-uță*.

URZÎN, -Ă adj. = *oarzân* (2). NALR – B 1 h 12, ib. h 13.

URZINŌI adj. m. (sg.) (Prin sud-vestul Ban.; despre oameni) Brunet. Cf. NALR – B 1 h 12.

– *Urzin* + suf. *-oi*.

URZIRE s.f. Acțiunea de a *urzi*¹.

I. 1. Cf. *urzi*¹ (I 1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POEN. – AAR. – HILL, V. II, 279¹/44, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, SCRIBAN, D., com. MARIAN. ♦ Fig. *De la evenimentul acesta vom urma cu urzirea pânzei istorice până la finea periodului prefript de la început*. BARIȚIU, P. A. III, 1.

2. Cf. *urzi*¹ (I 2). *Păianjenii și-au întrerupt urzirea*. VOICULESCU, POEZII, I, 91.

II. Fig. 1. Cf. *urzi*¹ (II 1). *Oile, de la urzirea lumei au fost plăcute oamenilor, ... pentru blândețele lor*. ȘINCAI, în ȘA I, 666. *Păcatul... la urzirea lumii au adus moartea în raiu*. MAIOR, P. 160/16, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Aice se va trăta puțin despre... urzirea lumei*. SĂULESCU, HR. I, XXVIII/4, cf. ISER. *Pe arici oamenii nu-l omoară, căci e de când cu urzirea pământului*. HEM 1 649. *Răcoritoarele... și-au urzirea din China*. F (1870), 71, cf. DDRF, ALEXI, W., SCRIBAN, D., H II 2, XIV 50. *Urzărea pământului a fost într-o marfă*. ȘEZ. III, 25. ♦ (Concretizat; învechit) *Un popor de statui, a lui Fidias urzire*. ASACHI, S. L. I, 60. *Spre a supune voiei sale calea vânturilor dată, Nestatornic ușor aer îl închide-n văl subțire, Preste nouri zboară luntrea prin asemene urzire*. id. ib. 143. ♦ (Cu referire la un popor, o nație) *Împăratul Constantin Porfirogenetul, vrând să arate urzirea unguirilor, așa scrie*. ȘINCAI, HR. I, 153/36. *Să înalțe pre un neam... și să surpe pre altul, căruia îi pismuiesc urzirea, vârtutea și lauda*. id. ib. 362/15.

2. (Învechit) Cf. *urzi*¹ (II 2). *M[o][i]tva la urzirea besearicii* (a. 1689). CCR 140/7. *Romanii..., la anul de la urzirea Romei 858..., cuprinsă Dachia*. MAIOR, IST. 11/25. ♦ (Concretizat) *Temelie (1)*, fundament. *Pomeneaste, Doamne, fiii Edomului în dzua Ierusalimului, ce dziseră: deșertați, deșertați pără la urdziturile (urdzirea H, temeliiile D) ei*. PSALT. 286, cf. ST. LEX. 168^{v2}/3. *Biserica... era... stricată de foc și de ploii, de gios, din urzirea ei, pân sus, în vârvu* (a. 1678). IORGA, S. D. V, 90. ♦ (Prin analogie) *Urdzirea codrilor smentiră-se și se duplecară*. PSALT. HUR. 11^v/18. *Tremurat fu pământul și urdziturile (urdzirea H, temeliiile D, temeaiile C²) pădurilor smentiră-se*. PSALT. 25. *Se rădice-se toate urdziturile (urdzirea H, temeaiile C²) pământului*. ib. 170, cf. DHLR II, 487. ♦ (Cu referire la o instituție, o organizație)

Acel ordin compus numai din germani, a căruia urzire se suie la epoha cruciadelor, era la început așezat în Ierusalim. ASACHI, L. M. 3/25.

3. Cf. *urzi*¹ (II 3). *Se află un lesicon și o gramatică cu literile latine..., a cărora urzire... va lua întei loc* (a. 1829). IORGA, S. D. XIII, 23. *Să se oglindească toate minunile urzirei și produsele minței omenești* (a. 1840). PLR I, 90. *Încep a se îndeletnici cu toate urzirile minței* (a. 1841). ib. 96, cf. DSR.

4. Cf. *urzi*¹ (II 4). Cf. PONTBRIANT, D., CANELLA, V. 57. *Am auzit chiar din gura aceluia infam Stavropolu cu care te-ai servit în urzirea celei mai odioase intrigi*. GRANDA, S. 170. *Jupâne, cu urzirea Copiii doar se joacă, nu cei în toată firea*. SORBUL, T. 208, cf. SEVERIN, S. 48. *Nimicnicie! sub urzirile-ți obscure, Mă tulbur făr' să vreau*. COTRUȘ, V. 141. *Și de-o fi să mor în luptă prin urzire mișelească, N-o să afle Cosânzeana?* EFTIMU, I. 100.

5. (Prin sudul Transilv. și prin Ban.) Cf. *urzi*¹ (II 6). Cf. CHEST. VI 116/8, 18, 29, 31, com. din SEBEȘEL – SEBEȘ.

– Pl.: *urziri*.

– V. *urzi*¹.

URZÎT¹ s.n. Faptul de a *urzi*¹.

I. Cf. *urzi*¹ (I 1). Cf. CIHAC, I, 302, DDRF. *Urzitul sau orzitul pânzei și al cioarecilor să lucră așa*. LIUBA – IANA, M. 118. *Urzitul și neveditul*. PAMFILE, I. C. 262, cf. CADE. *La începutul „urzitului” se formează „coada pânzii”*. PRIBEAGUL, P. R. 94, cf. SCRIBAN, D. *Urzitul este operațiunea prin care firele... sunt transpuse paralel pe o suprafață de anumită lățime și lungime*. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 86. *Depănatul este necesar... în primul rând pentru urzit*. APOLZAN, P. I. 58, cf. DAP. *Eu m-aș prind'e d'e urdzât, Amândoi d'e neved'it*. T. PAPAHAĞI, M. 65. ♦ Ex p r. (Învechit) *A umbra de-a urzitele* = a umbra de colo până colo, v. c o l o. Cf. POLIZU, CIHAC, I, 302, DDRF, BARCIANU. ♦ (Regional; și în sintagma *urzitul pe fir*) *Punct de cusătură la iile și cămășile țărănești. Se cosea urzit național*. PAVEL, S. E. 45, cf. DAP.

II. Fig. 1. (Învechit) *Întemeiere*. Cf. *urzi*¹ (II 2). *Au scris după urzitul Râmului*. M. COSTIN, O. 242, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. ♦ (Prin analogie; învechit) *Temelie (1)*, fundament. *Se iviră izvoarele apelor și se descoperiră urzitele a tuturor*. CORESI, PS. 38/1, cf. DHLR II, 487.

2. (Prin Mold.) *Formarea bobului la plante, legarea rodului*. Cf. *urzi*¹ (II 7). *Bucatele cad, se culcă, se învăluiesc, se policesc (când cad în timpul urzitului), se pătuiesc*. I. CR. III, 225. ♦ Ex p r. *A fi în urzit* = a fi în perioada formării bobului. Cf. ALR II 5 154/414, 514.

– Pl.: (rar) *urzituri* (SCRIBAN, D.) și (învechit) *urzite*.

– Și: (învechit) *ursit* (BARCIANU), (regional) *orzit* s.n.

– V. *urzi*¹.

URZÎT², -Ă adj. I. (Despre fire textile, pânză) Cf. *urzi*¹ (I 1). *La șirul mult de pânză urzită..., ele zic urzitură*. BUCUȚA, R. V. 70. *La pânza urzită, Domnul ne dă bătătură* = la un lucru început ne ajută și Dumnezeu.

Cf. ZANNE, P. III, 270, CADE. ◊ Fig. *Găsind pânda limbei urzită*. NEGRUZZI, S. I, 267. *Urzite căi, neverosimil var, Prin dimineața ierbii înmuiate*. I. BARBU, J. S. 82.

II. Fig. 1. Care este început. Cf. urzi¹ (II 1). Un lucru urzit, dar nu gata. DDRF. ◊ Exp r. (Prin Bucov.) A fi (cineva) **urzit** = a fi foarte slab, a fi numai piele și oase, v. o s (I). Cf. ȘEZ. V, 169. *Nu poate lucra că-i urzit de tot*. L. ROM. 1963, 155.

2. (Prin Mold.; despre plante) Căroră li s-a ivit bobul, care au legat rod. Cf. urzi¹ (II 7). Cf. ALR II 5 154/520, 537, 605, A V 33. ◊ (Despre semințe) Care abia a apărut. *După ce grăuntele de grâu îi urzit, dă în lapte*. GLOSAR REG.

- Pl.: urziți, -te.

- V. urzi¹.

URZITOI s.n. (Regional) Urzitor (I) (Checea - Jimbolia). Cf. NALR - B I 258/50.

- Pl.: urzitoaie.

- De la urzitor, cu schimbare de sufix.

URZITÓR, -OÁRE subst. I. S.n., s.f. Unealtă pe care se pregătește urzeala (I) pentru țesut; (popular) urzoi (I), (regional) coș, roată¹ (2 g), urzan, urzar, urzălău, urzitoi, urzoaică (I), urzoc, urzor. Cf. HEM 839, DDRF. *Uneori, în loc de a se urzi pe furci, se întrebuintează o anume unealtă, zisă urzitoare*. DAMÉ, T. 141, cf. TDRG. *Alte gospodine cred că e de nevoie să toarne apă pe urzitoare, după ce au isprăvit de urzit*. PAMFILE, A. R, 168, cf. id. I. C. 264, ȘĂINEANU, D. U., CADE, STOIAN, PĂST. 60, IONESCU-MUSCEL, ȚES. 88, 89, L. ROM. 1977, 9, 11, V. BREBAN, D. G., DSR. *Se păstrau ustensilele folosite în industria casnică textilă... vârtelnițe, rășchitor, urzitor*. PAVEL, S. E. 26, cf. DAP, H II 262, III 73, 311, X 357, 539, 585, XII 386, 497. *Și de-a fi ca să nu mori, Mergi și-mi taie-un urzitoriu*. MARIAN, SA. 58, cf. VICIU, GL. *Tortul făcut mosoară se urzește acum pe urzitoare, care se pune în mijlocul casei*. BREBENEL, GR. P., cf. ALR I 1 279, A III 4, V 2, 15, VI 16, 19, 26, ALR - M IV MN 313, I 258/220, NALR - O III h 506. *După ce depini pă mosoare, bag urzitoare-n casă*. T. DIAL. M. II, 897, cf. NALR - B I 258, NALR - MB I 258/519, 654, 659, NALR - MD I 258/689, 761, 762, 767.

II. 1. S.m. și f. Persoană care urzește¹ (I 1). V. urzitoreasă. Cf. ST. LEX. 168^{v2}/5, BUDAI-DELEANU, LEX., POEN. - AAR. - HILL, V. II, 279^v/46, POLIZU, PONTBRIANT, D. *S-a învățat apoi și ea, ca și urzitoare, încolo și încoace tot anul*. MARIAN, S. R. II, 216, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, NOM. PROF. 35, L. ROM. 1977, 11. *M-am dus cu pânda la urzitoare să urzes[c] pânda*. T. DIAL. M. II, 863, cf. 852, com. din GHEBOAIA - TÂRGOVIȘTE.

2. S.m. și f. Fig. (Învechit) Întemeietor; făptuitor, creator. *Au rămas singur Romul urzitoriu orașului și crăiei*. N. COSTIN, L. 101. *Urzitoriu, întemeietoriu, tatăl romanilor*. ȘINCAI, HR. I, 9/32, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *În a cerului țarie sease stele scânteiază..., ele mîntea luminescă - Cu cea rază ce purcede de l-al lumei urzitor*. ASACHI, S. L. I, 117. *Acest popor era concentrat mai cu samă în partea unde azi este politia Neamțu, care ca și cetățuia se denumi după misionarii urzitorii*

ei. id. ib. II, 47. *Membrii comisiunei se mai învoiseră între sine, ca să fie invitați din sânul ei Tim. Cipariu și Ioan Pușcariu, acesta totodată ca urzitor al noiei încercări de a ne înființa o societate literară*. BARIȚIU, P. A. III, 32, cf. BAR. - MUNT., W. 800¹/5. *Înflăcărat și cult..., este unul din urzitorii vremurilor viitoare*. SĂM. V, 255, cf. ALEXI, W., CADE. *Opera începe, urzitorul se duce. Dar opera trece moștenire în mâinile și în grija urmașilor*. GALACTION, O. A. I, 247.

3. S.m. și f. Fig. Uneltitor; complotist, conspirator. *Cum îți pare acum, Catavoline, Urzitoriu..., Sol fărnice a Porții păgâne...?* BUDAI-DELEANU, Ț. 172. *Adevărata urzitoare a morții lui... nu negase nimic din crimele câte i s-au imputat*. BARIȚIU, P. A. I, 105, cf. BAR. - MUNT., W. 42²/38. *Urzitorul... [acestei fapte] este fată*. NEGRUZZI, S. III, 140, cf. POLIZU, BĂRCIANU. *Vinstierul Duca..., unul din cei mai deștepți urzitori de intrigi din țara și secolul său*. IORGA, L. I, 32, cf. CADE, DSR.

4. S.f. Fig. (Rar) Ursitoare (v. ursitor 2). *A-l ajuta urzitoarea lui cu dobândirea unui cuvios sof*. PISCUPESCU, O. 96/3, cf. PONTBRIANT, D. *Fă-mă, Doamne, urzitoare Să urzesc zile cu soare... Mândrei mele fărîșoare*. F (1879), 204. *Văd apoi zâne măiestre și văd alte năluciri... cari grăbesc să mi se culce La cele trei urzitoare, lângă tău de lapte dulce*. COȘBUC, P. II, 138, cf. ALR I/II h 241, ALRM I/II h 329, ALR II/ MN 74, 2 653/284. [Mai demult se vorbea că] umblau urzitori. ALR II/ MN 74, 2 653/235, ALRM II/ h 201.

- Pl.: (I) (s.n.) urzitoare și (regional) urzitori (ALR I 1 279/538, NALR - MB I 258/482, 487, 501, 502, 503, 546, 564, 647), (f.) urzitori, (regional) urzitoare (ALR I 1 279/18, 200, 720, NALR - B I 258/26, 29, NALR - MB I 258/485, 495, 544, NALR - MD I 258/729, 739, 753, 863, (II) urzitori, -oare. - Și: (regional) urzător, -oăre (com. din MARPOD - AGNITA, ALR I 1 279/9, 729, 808, 837, 850, 870, NALR - O III h 506, NALR - MB I 258/519, 654, 659, NALR - MD I 258/689, 761, 762, 767, com. din GHEBOAIA - TÂRGOVIȘTE) s.n., s.f., **orzitór** (BUDAI-DELEANU, LEX.) s.m.

- Urzi¹ + suf. -itor.

URZITOREĂSĂ s.f. (Prin Munt.) Urzitoare (v. urzitor II 1). *Dăpă ce face gogoș..., te duș cu îi la urzitoreasă... și-i trăj borangic*. T. DIAL. M. I, 400, com. din ZIDURILE - GĂEȘTI.

- Pl.: urzitorese. - Și: urzătoreasă s.f.

- Urzitor + suf. -easă.

URZITURĂ s.f. I. Ceea ce se urzește¹ (I 1), urzeală (I); p. ext. țesătură (2). *S-au aflat și-ntr-o veache urdzătură zugrăvit sv[â]nt[u]l Vlășie*. DOSOFTEI, V. S. februarie, 64^v/33, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., BAR. - MUNT., W. 37²/3, TDRG. *La șirul mult de pânză urzită de-aici, de jos, ele zic urzitură, iar pădurencele oajdă*. BUCUȚA, R. V. 70, cf. CADE, SCRIBAN, D., ALR - M II h 511/224, NALR - O III MN 234, I 260/971, 973. ◊ (Regional) Model de cusătură la ie. Com. din SĂLIȘTE - SIBIU.

II. Fig. 1. (Învechit) Temelie (I), fundament. *Fiii Edomului în dzua Ierusalimului... dziseră: deșertați, deșertați păra la urdziturile (urdzirea H,*

temeliile D) ei. PSALT. 286. *Urzitura lui în codrul sf[â]nt; lubeaște Domnul ușa Sionului.* CORESI, PS. 237/4. *Arătându-i cu ața măsura caselor și locul... Măguli firea-mpăratului că luând a mână ața cu vârtealnița și zugrăvindu-i urdzăturile cu măsurături.* DOSOFTEI, v. s. octombrie, 48^v/33. ◇ (Prin analogie) *Rădică-se și tremuratu fu pământul, și urdziturile (urdzirea H, temeliile D, temeaiiele C²) pădurilor smentiră-se și se rădicară.* PSALT. 25. *Rădice-se toate urdziturile (urdzirea H, temeaiiele C²) pământului.* ib. 170. *Să se rădice toate urziturile pământului.* CORESI, PS. 226/11, cf. DHLR II, 487, CADE, SCRIBAN, D. ◆ Alcătuire, construcție. *Cetatea dară așa era, iară orașul și casele orașului ce era într-însa pre amănuntul cine poate povesti? căci făpturile și urziturile acealea toată socoteală muritorilor covârșește.* CANTEMIR, IST. 127. *Din fața pământului urzitura temelii, ca la doi coți de înaltă, dintr-o materie de metal vărsată a fi se videă.* id. ib. 129. ◆ (Rar) Formă, structură. *Și zideaste-l pre însul, pre urdzătura sv[i]nților apostoli și proroci.* DOSOFTEI, MOLIT. 53^v/6.

2. (Învechit) Uneltire. *Și iarăși văzuiu urzătura vrăjmașului.* DOSOFTEI, v. s. octombrie, 82^v/35, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

3. (Prin sudul Transilv.; prin apropiere de îngurzitură) Încrêțitură la opincă. Cf. ALR I 1 675/160, ib. 1 676/160, 170.

- Pl.: *urzituri*. - Și: (Învechit) **urzătură** (GCR I, 268/13), (regional) **orzitură** (BUDAI-DELEANU, LEX.) s.f.

- **Urzi**¹ + suf. -itură.

URZIU, -**IE** adj. = **orziu**. GRECESCU, FL. 222, BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80, BORZA, D. 106, 141, SFC VI, 73, 75, 76, CL 1980, 74, H XI 325.

URZOABĂ s.f. v. **hârzob**.

URZOĂICĂ s.f. (Regional) 1. Urzitor (I). Cf. ALR I 1 279/159, NALR - B 1 258/18, 23, 34.

2. Ursitoare (v. **ursitor** 2) (Fundătura - Gherla). Cf. ALR I/II h 241/255, ALRM I/II h 329/255.

- Pl.: *urzoici*. - Și: (prin Ban.) **urzăică** s.f. NALR - B 1 258/23, 34.

- **Urzoaie** + suf. -că.

URZOĂIE s.f. v. **urzoi**.

URZOĂPE s.f. pl. v. **hârzob**.

URZOBÍ vb. IV v. **hârzobi**.

URZÓC s.n. (Regional) Urzitor (I) (Plugova - Băile Herculane). Cf. NALR - B 1 258/21.

- Pl.: *urzoace*.

- De la **urzoi**, cu schimbare de sufix.

URZÓI subst. 1. S.n., s.m. (Popular) Urzitor (I). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., HEM I 535, CIHAC, I, 302. *De pe mosoare te-au urzit pe urzoi.* CREANGĂ, O. 293, cf. DDRF. *Urzitoarea, numită în Ardeal și în unele părți ale*

Moldovei de sus urzoi sau urzariu, se așază în casă sau într-un acaret acoperit. PAMFILE, I. C. 263, cf. PASCU, S. 115, DR. III, 664. *Unelte de țesut sunt identice ca structură și numire cu cele cunoscute din domeniul celorlalte ținuturi românești: „război, urzoi, vârtealniță”.* DIACONU, VR. LXIX, cf. CADE. *Există urzoi în formă de vârtealnițe.* PRIBEAGUL, P. R. 94, cf. ROSETTI, L. R. I, 122. *Se urzește acolo unde au urzoi.* APOLZAN, P. I. 61. *Firele mai rezistente, din fuior, se urzeau... pe urzoaie.* BUTURĂ, EG. 293, cf. HIV 281, V 151, X 77, 111, 395, 410, XVI 238, XVII 313, XVIII 307, VAIDA, ȘEZ. V, 169, com. din ZAGRA - NĂSĂUD. *Ea dă vina la urzoi, Că toată pânza-i lătunoi.* BĂRLEA, L. P. M. I, 96, cf. T. PAPAHAĞI, M. 65, ALR I 1 279, A I 12, 20, 22, 23, 24, 31, 34, 35, 36, II 2, III 2, 16, 17, V 14, 15, 21, 22, 23, 28, 30, 33, 35, VI 9, PORȚILE-DE-FIER, 350, ALR - M 1 258, NALR - O III h 506, NALR - B 1 258, ALR - T 1 258.

2. Fig. S.f. pl. art. (Regional) Ursitoare (v. **ursitor** 2) (Fundătura - Gherla). ALR I/II h 241/255.

3. S.n. (Prin sud-vestul Transilv.) Vârf, gurgui la opincă. Cf. GR. S. VI, 246, ALR I 1 676/131, ib. 1 881/131, ALR II/130.

- Pl.: *urzoaie* și (Maram., Crișana și prin Transilv., Ban.) (n.) *urzoi* (ALR I 1 279/61, 270, 273, 295, 305, 315, 333, 337, 339, 351, 354, 355, 357, 359, 361, ALR - M 1 258/221, 223, 224, 225, 226, 231, 233, 234, 237, 239, com. din CUZDRIOARA - DEJ, ALR - T 1 258/291), (m.) *urzoi* (BUDAI-DELEANU, LEX., ALR I 1 279/51, 87, 144, 257, 347), (regional, n.) *urzoiuri* (ALR I 1 279/251). - Și: (regional) **urzoăie** (CIHAC, I, 302, DDRF, H X 395, XVI 238, ALR I 1 279/215, 217, 218, 255, 268, 381, 839, 874, NALR - O h 506/912, 915, ALR - T 1 258/250, 397, pl. *urzoi* ALR I 1 279/215, 217, 218, 255, 268, 839, NALR - O III h 506/912, 915, *urzoaie* ALR I 1 279/381, 874, ALR - T 1 258/250, 397) s.f., **orzói** (BUDAI-DELEANU, LEX., com. din VULCAN, NALR - B 1 258/30) s.n., s.m.

- **Urzi**¹ + suf. -oi.

URZOIÉS s.n. (Regional) Diminutiv al lui **urzoi** (I); unealtă pe care se urzește tortul (Hangu - Piatra Neamț). Cf. A V 34, GLOSAR REG.

- Pl.: ?

- **Urzoi** + suf. -aș.

URZÓR s.n. (Regional) Urzitor (I) (Pecinișca - Băile Herculane). AI 13, NALR - B 1 258/16.

- Pl.: *urzoare*.

- De la **urzoi**, cu schimbare de sufix.

USÁRDIE s.f. v. **osárdie**.

USÁRDIE s.f. v. **osárdie**.

USCÁ vb. I. 1. Tranz. A scoate total sau parțial umezeala dintr-un material, dintr-un obiect etc. pe cale naturală (prin evaporare) sau artificială (printr-un procedeu mecanic). V. ojiji, zbici³ (I), zvânta (I). *Lut... muiat după fire, ce soarele-l usucă.* CORESI, EV. 198. *Sămințile cele ude de ploaie le scot și le usucă.* N. COSTIN, C. 29, cf. MOLNAR, D. 297/6, ANON. CAR., DRU, LB. *Soarele se înalța... și usca livezile, pe care*

ploaia de noapte le udase. MOZAIUCUL (1839), 792/2, cf. ISER, POLIZU. *Uscăciunea [pivniței]... nu trebuie să fie mare: pentru că usucă doagele.* PENESCU, M. 60/12, cf. PONTBRIANT, D. *Pe umedul pământ Se-niind cărări uscate de-al primăverii vânt.* ALECSANDRI, P. III, cf. CIHAC, I, 303. *Părul negru... și-l usucă ele-n soare.* EMINESCU, O. IV, 118. *Îi place să-i trosnească chibriturile..., de aceea nu uită niciodată să le usuce.* CARAGIALE, O. IV, 373, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *A spălat cizmele, poatele mantalei, le-a pus la uscat lângă sobă.* AL LUPULUI, P. G. 130, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A doua zi, duminică, ne uscam hainele la soare.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 175. *Îmi uscam la soare sandalele ude.* CAZIMIR, GR. 7, cf. SCRIBAN, D. *Uscău la vânt și soare tot felul de obiele.* I. BARBU, J. S. 120. *Soarele usucă pietrele.* BOGZA, A. I. 354. *Soarele uscase pământul.* V. ROM. noiembrie 1964, 59. *Înainte de a trece în salon, vino să te dezmoțești, să-ți usuci haina.* BOTTA, S. III, 117. *Blanele patului le usca rezemate de gard.* SORESCU, L. L. I, 40. *Își dezlegă basmaua galbenă, o ștoarse... și o întinse la uscat.* BĂNULESCU, I. 32. *Mai târziu căldura... le uscă hainele.* V. ROM. martie 1970, 20. *Seceră orz de prânzare și-l uscă-ntr-o căldare.* POP., ap. GCR II, 309, cf. ALECSANDRI, P. P. 353. *Ce faci acolo? - Ia, usuc cămeșile.* Com. MARIAN. *Uscă vântul pământul.* DOINE, 153, cf. RĂDULESCU-CODIN, GR. S. I, 114, ALR I 645. [Rufe] *le-a uscat vântu.* ALR II 3 384/886, cf. ALR SN VII h 2 197, ib. 2 198, ib. 2 199, ib. 2 200, ib. 2 201, ALRM SN IV h 1 673, ib. 1 674, ib. 1 675, A I 13, 20, 23, 26, 34, 35, II 12, III 3, 7, 16. *Fetele Spăla, Pânzele De-și înalbea... Și la soare Le usca.* BALADE, II, 87. *Și mi-o spală-n lacrămioare, Usuc-o la inimioară.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 587. *După tuns atunșă spălăm lâna, după spălat o uscăm.* ȘANDRU, F. 138. ◇ Refl. pas. *Electrozii se scufundă în pastă, apoi se usucă la temperatura camerei.* IOANOVICI, TEHN. 178. *O bucată de țesătură se afundă apoi în apă..., se scoate, se usucă la o temperatură apropiată de cea normală.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 50. ◇ Refl. *Desfăcu Noe coperământul corabiei și văzu că... uscă-se pământul.* PO 33/6. *Întru a doao lună, în doaozeci și șapte ale lunii s-au uscat pământul.* BIBLIA (1688)², I, 186/31. *După ce s-au uscat pământul, au poroncit Dumnezău lui Noe de au ieșit den corabie.* N. COSTIN, L. 60, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 216. *Se nu remănă îndelung gunoiul în soare și la vânt și să se uște.* ECONOMIA, 27/23, cf. DRLU, LB. *Ierburile să le zvârle jos, ca să se usuce.* GOLESCU, S. 60. *Cărămizile încă nu s-au uscat.* DRĂGHICI, R. 86/16, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *El intră într-o cafenea de alături, ca să se usuce.* EMINESCU, N. 35. *Ședeam afară la soare cu pielea goală, până se usca cenușa pe noi.* CREANGĂ, A. 28. *După ploi, apa se scurge lesne și pământul se usucă repede.* A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 36. *Femeia cu mare grijă îi pune hainele să se uște.* AGÂRBICEANU, S. P. 152. cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Soldatul e dezbrăcat de tunică; a întins-o să se usuce.* C. PETRESCU, I. I, 129. *Lutul se usca pe noi.* BRĂESCU, O. A. II, 61. *După cosire, brezdele se întorc de câteva ori ca să se „uște” pe toate părțile.* PRIBEAGUL, P. R. 74. *Pe funii întinse, se usucă rufele limpezite în apa mării.* PUȘCARIU, D. V. 79. *Paie să-și umple prispa... le puneau să se usuce, că erau adesea cam ude.* CAMIL PETRESCU,

O. II, 47. *Dimineața am pus cămașa la soare, s-a uscat.* SORESCU, L. L. II, 166. *După ce se uscau creții sau apretul, bernevicii nu se mai desfăceau până se rupeau.* PAVEL, P. M. 86. *Eu, maică, și le-am spălat, Sânt afar', nu s-au uscat.* SUFL. OLT. I, 56. *Se pot întinde obielele, hainele, ca să se usuce.* CHEST. V 45/66, cf. ALR I 644, ALR II 3 383, ALR II/I MN 143, 3 914, ALRM II/I h 390. *Spală, maică, hainele... Dragul maichii, le-am spălat, Numa nu și s-or uscat.* FOLC. TRANSILV. I, 20. *Snopuri înalte adunau și clăi mândre ridicau, Ce la soare se uscau.* CAF III, 119. *Pământul când se usucă, ploaia cere să-l adape, se spune când este mare nevoie de ceva.* ZANNE, P. I, 239. *Uscă-te, rufă, în cui, Că altă nădejde nu-i, se spune la adresa celui sărac.* id. ib. III, 339. (Prin metonimie) *Merge mai întâi la fântână să-și spele capul... și, în lipsă de prosop, să usca la aer.* DRĂGHICI, R. 148/25, *Ne-am întins la soare să ne uscăm.* GALACTION, O. 62. *A aprins focul și oaspeții s-au dat lângă vatră să se usuce.* SADOVEANU, O. VII, 357. *S-a băgat în groapa cu mocirlă de var... și nu a mai ieșit până ce s-a uscat.* ARGHEZI, S. XIV, 53. *Și-a făcut focu-n sobă să se usuce.* SORESCU, L. L. I, 145. *Am fi vrut să mă răsuflăm un pic, să ne uscăm și să mai prindem ceva putere.* V. ROM. octombrie 1964, 51. *Crezi c-o să viu pe cuptorul tău să mă usuc?* NEAGU, I. 22. ◇ Expr. **A se usca de sete** = a avea o senzație puternică de sete. *Pe arșița asta o să ne uscăm de sete.* CREANGĂ, P. 204, cf. DL, DM, DEX. *Apa din fântână într-o clipă s-a secăt și fata de sete s-a uscat.* POP., ap. GCR II, 353. *Mă usc de sete.* ALR I 160/266. *Oprește, căruța, frate, Că eu mă usuc de sete.* FOLC. MOLD. II, 705. **A-și usca cămașa** (sau **cămășile, rufe**) **la un** (sau **la același**) **soare ori pe un gard cu ... v. g a r d, s o a r e³ (I 2).** Sunt rude pentru că au uscat cămășile la un soare, se spune despre rude foarte îndepărtate sau despre pretinse rude. *Sânțeți două rudișoare, C-ați uscat rufe la un soare.* PANN, P. V. II, 107/7, cf. ZANNE, P. IV, 573. ◇ P. ext. (Complementul indică lichidul absorbit sau evaporat) *Nu cumva să-mi usuce matca focului sângele mieu* (a. 1633). GCR I, 82/21. *Lacrimile săracilor nice soareli, nice vântul nu le poate usca.* NECULCE, L. 122, cf. ZANNE, P. V, 577. *Nici un vânt răcoritor nu s-auzeau, ca să usuce sudoarea călătorului.* MOZAIUCUL (1839), 434/17. *Îi văcușiam cizmele, cărora nu le dădeam de fund și-mi uscau scuiatul.* BRĂESCU, A. 62. (Glumet) *Toader, înainte de a se apuca de lucru, mai usca fundul la un păhărel de vinars.* FRÂNCU - CANDREA, M. 270. (Refl.) *Mustul așa rămas se oțetește și, în anul următor, tocma de se și uscă..., strică mustului celui nou.* ȘINCAI, în ȘA I, 698. *Roua... se usucă la soare.* CĂLINESCU, C. O. 123. [Sângele] *s-o uscat.* ALR II/I h 65/53. (Prin metonimie) *Iubirea lor n-ar ținea numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzele lor!* NEGRUZZI, S. I, 56. *Abia s-a uscat bine tiparul dicționarului meu și se anunță un alt dicționar.* PUȘCARIU, C. S. 39. ◇ Refl. **A-și pierde prin evaporare lichidul aflat la suprafață.** *Durerea mea... face de umedzăscu ochii, să usucu limba, tremură mădu-lările.* N. COSTIN, C. 161. *De ieri sara n-au mâncat Și limba în gură i s-au uscat.* BUDAI-DELEANU, Ț. 128. *Mi se usucă gura și nu voi să-l sărut.* EMINESCU, O. VIII, 113. *Ochii lui se uscau de ardoare și sclipeau cu o bolnavă dorință.* id. P. L. 58. *Stau zi și noapte cu ochii*

mari deschise, că mi s-au uscat și nu-i mai pot închide. CARAGIALE, O. II, 324. *I se uscasc ceriul gurii de sete.* AGÂRBICEANU, O. IV, 442. *I se uscasc ochii de cât privise fără să clipească.* MIRONESCU, S. 41. *Îți curge sudoarea pe frunte..., și se usucă buzele.* VLASIU, D. 22. *Îmi era sete: mi se uscasc limba în gură.* SADOVEANU, O. IX, 392. *Că, de când m-a loat, Buzele mi s-au uscat.* SUFL. OLT. I, 158. *Di cân gurî nu mne-i dat, Limba-n gurî s-o uscat Și budzâli ne-o crapat.* CAF I, 159. **◆** **E x p r. A i se usca gura** (sau **gâtul**, regional, **în gât**) = a avea o senzație puternică de sete. *Să așteptăm fără nimic de bătură nu mai vreau. Mi s-a uscat gâtul.* GRANDEA, S. 232. *Ia mai toarnă pin paharî, Sî ni dai câte-un rând, Cî ni s-o uscat în gât.* CAF IV, 243. *Mai dați cu udătura, Că mi s-a uscat gura, se spune la adresa celor bețivi.* Cf. PANN, P. V. I, 111/12, ZANNE, P. IV, 157. **◆** **R e f l.** (Despre umflături cu caracter purulent, iritații cutanate) A pierde lichidul care produce inflamația. *Piei, mușcătură..., să te usci ca o cicoadă.* POP., ap. GCR II, 340. *Ieși, roșafă, de la N., că te tai. Din vârf să te usuci, Din rădăcină să săci.* ȘEZ. II, 166. *Buba cea ră... din vârf s-o uscat, din rădăcină o sacat.* İb. IV, 19. *Voi, bubie dulș, vă uscară.* GRAJUL, II, 146. **◆** **T r a n z.** (Complementul indică ochii, obrăjii, pielea corpului) A freca (ușor) pentru a înlătura de pe suprafață lichidul care o umezește. **V. șterge (I 1).** *Mi-a uscat obrazul cu un ștergar alb.* BOTTA, S. III, 178. *Minunată zi! zisese Princepele după ce-și spălase obrazul și-l uscasc cu pânză.* BARBU, PRINC. 100. **◆** **R e f l. p a s.** *Seara, pielea se va usca și se va aplica pe ea vaselină boricată.* BELEA, P. A. 568. **◆** **R e f l.** (Despre ochi) A înceta să mai lăcrimeze; (despre lacrimi) a înceta să mai curgă. Cf. DL, DM. *Se vor usca lacrimile femeilor părăsite.* STĂNESCU, R. 67, cf. DEX. *Noaptea-n codri mă apucă, Copacilor sânt nălucă, Ochi-mi nu se mai usucă.* ALECSANDRI, P. P. 277. (Prin metonimie) *De voiu lăsa slobode pâraiele lacrărilor mele..., vecinica noapte nu-mi este îndestulă să plâng, nici izvorul lor se va seca.* MARCOVICI, C. 32/18. **◆** **T r a n z. f a c t.** *El, cu dulce zicere... Ar usca cele gemene A plânsului pâraie.* ASACHI, S. L. I, 83. *Ochii ei, ce-i uscasc deznădejdea, reafară lacrimi.* MOZAIUL (1839), 818/12. **◆** **T r a n z.** (Regional) *Ochii din lacrimi nu și-i mai uscară.* ISPIRESCU, L. 162. *Mireasa nu mai usca ochii, întruna plângea.* ȘEZ. II, 112. **◆** **R e f l.** (Familiară; despre carne) A se deshidrata excesiv prin prăjire. Cf. DRLU. *Dă curcanul la o parte, să nu se usuce.* BRĂESCU, O. A. II, 224, cf. ALR II 4 066/723.

2. R e f l. (Despre plante și despre părți ale lor; p. e x t. despre pajști, păduri etc.) A-și pierde cu totul seva; a se părli (4). **V. o f i l i (1), s e c a² (3), v e ș t e j i.** *Ca iarba treace-va, demăreața înfluri-va și treace-va; e seara cade, veștedzeaste și usucă-se.* PSALT. 188. *Răsare amu soarele cu vâzduh și usucă-se iarba.* CORESI, L. 144/10. *Răsărind soarele, să veștejiră și, pentru ce nu avură rădăcină, să uscară.* N. TEST. (1648), 16^v/31. *Arborii se uscaseră.* (a. 1852). RET. ROM. 124. *Iarba se usucă.* RUSSO, S. 142, cf. POLIZU. *Copacii plini de jale pierd frunza, se usuc.* ALEXANDRESCU, O. I, 252, cf. PONTBRIANT, D. *Tot ce-i verde s-a usca, Răurile vor seca.* ALECSANDRI P. II, 13, cf. CIHAC, I, 303. *O floare e ursită A-nflori, a se usca.* BOLINTINEANU, O. 101. *Pădurea s-a uscat și a înverzit iar.* CARAGIALE, O. II, 328.

Mesteacăni bălai... să-ncovoai, să usucă și pier pe neștiute. DELAVRANCEA, S. 48. *Din florile ce-mbobocise Și ce aveau să se usuce, Rupsei o ramură-nflorită.* MACEDONSKI, O. I, 22. *Dar e probabil că... portocalul are să se usuce.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 349. *Îmbătrâneau alături, îngălbenindu-se ca niște gutui ce se usucă încetinel pe dulap.* BRĂESCU, O. A. II, 21. *Florile pe care mi le lăsase ca o mângâiere nu se uscaseră încă.* A. HOLBAN, O. II, 25. *Era nisipos locul, se uscau perii și prunii.* VLASIU, A. P. 175. *Câțiva trandafiri albi se scuturaseră pe pian, uscându-se.* TEODOREANU, L. 287, cf. SCRIBAN, D. *Usuce-se, să nu-i rămâie cracă... De asta crezi că o să-mi pese mie?* ARGHEZI, S. V, 224. *Frunzele s-au uscat, fructele veștezi au început să cadă.* CĂLINESCU, C. O. 43. *În aceste condiții climatice vegetația ierboasă se usucă.* CHIRIȚĂ, P. 547. *Frunzele abia desfăcute vor îngheța și se vor usca.* RĂDULESCU, S. 53. *S-au uscat salcâmi și plopii din grădină.* VINEA, L. I, 256. *Salcâmi..., sunt verzi și, până se usucă, trebuie să-i tai din vreme.* PREDA, M. 246. *Teiul a început să se usuce.* T august 1964, 49. *De s-ar usca mai bine burianul..., are de gând să dea părjol viei.* POP., ap. GCR II, 368. *Ceapa-ciorii s-a uscat, Fetele s-au supărat.* JARNİK - BĂRSEANU, D. 439. *Câte sălci pe luncă-n sus, Toate cu mândra le-am pus... Câte am pus pân' la cină S-au uscat la rădăcină.* DOINE, 211, cf. ALR I 973/764, İb. 983. *Dacă pomii s-or usca, Atunci noi ne vom lăsa.* FOLC. TRANSILV. II, 229. *Arđi-te-ar focu di brad, Cî digrăbî te-i uscat.* CAF VII, 34. *Ce-a fost verde s-a uscat, Ce-a-nflorit s-a scuturat.* PANN, P. V. III, 125/24, cf. ODOBESCU, S. III, 208, ZANNE, P. III, 538. *Tot copaciul de la rădăcină se usucă.* ZANNE, P. I, 145. *Când rădăcina se usucă, ramură verde pe copac nu se mai urcă.* İd. İb. 270. *Vița de vie Tot învie, Dar cea de lauruscă Se usucă.* İd. İb. II, 594. (F i g.) *Măi bădiță, strugur bun..., Te-aș lăsa și te-i usca Și inima m-o durea.* JARNİK - BĂRSEANU, D. 12. *Norocul... l-am semănat... Ș-a mea parte s-o uscat.* FOLC. TRANSILV. I, 30. **◆** **T r a n z. f a c t.** *Sânțeși ca floarea câmpului și ca iarba care o usucă soarele și piare* (a. 1642). GCR I, 96/37. *Răsărind soarele cu căldură, usucă iarba și-i cade floarea.* N. TEST. (1648), 176^v/4. *Vântul cel pălitoriu usucă vițele ei.* BIBLIA (1688), 546^v/28. [Pământul] foarte sărat usucă rodul. GOLESCU, S. 272. *Frunzele ce furtuna De verzi le-a smuls, le-a uscat.* ALEXANDRESCU, O. I, 135. *Căldura cea mare îngălbenește, sucește, usucă și aduce moartea plântelor.* I. IONESCU, B. C. 381/21. *O floare uscată de vânt.* EMINESCU, O. IV, 33. *Frunzulițe, frunze moarte..., Ducă-vă pe vânt, vă ducă Toamna care vă usucă.* CODREANU, S. I, 57. *Vântul... băntuia regiunea de sud și usca tot.* BRĂESCU, O. A. II, 141. *Frunza o usucă vântu.* FOLC. OLT. - MUNT. I, 129. *Făca un fel de mușuroi acoale peste ia, ca să n-o usuce soarele [via].* T. DIAL. M. I, 266. (F i g.) *Politica... îngheață toți bobocii, usucă toate ramurile cari ar putea înverzi.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 29. *Hei, dragoste, dragoste, Tu uști mândra pajiste.* JARNİK - BĂRSEANU, D. 15. **◆** (Despre terenuri) A rămâne lipsit de vegetație (din cauza lipsei de apă). *Pe unde trece ea, fața pământului se usucă, satele se risipesc.* EMINESCU, P. L. 6. *De-un cârd de ani e seceta stăpână... Și se usucă împărăția, iască.* VOICULESCU, POEZII, I, 182. *S-o uscat câmpurile de gândești c-o trecut focu.* SNOAVA, I, 209. **◆** (Învechit; despre semințe) A-și

pierde puterea de germinare. *Sămânța fără hrană se usucă și nu dă rod.* MARCOVICI, C. 38/22. (Fig.) *Această dumnezeiască sămânță... să ne nevoim ca să se înrădăcineze, ca să nu... se usuce.* CORESI, EV. 361. ♦ (Regional; despre cereale) A se coace prea tare și a se scutura. Cf. ALR I 911/12, 125, 150, 354, 795, 815, ib. 931/180, 214.

3. **T r a n z. f a c t.** (Complementul indică apa unui râu, a unui lac etc.) A face să dispară (prin evaporare); a seca² (1). *Îngrozești marea și o usuci* (cca 1650-1675). GCR I, 228/18. *Au uscat D[o]mnul D[u]mnăzău Marea Roșie de cătră fața voastră, când ieșiați de la pământul Eghiptului.* BIBLIA (1688), 153²/45, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 246, DRLU, LB. *E un singur soare... Și usucă toate câte lacuri sunt.* BOLINTINEANU, O. 195. *Arșița ucigătoare a uscat apa.* (a. 1867). RET. ROM. 239, cf. TDRG, CADE. *De mari isprăvi te-apucă, Pe cremenea cea tare fă loc de arătură Și mărire usucă.* CĂLINESCU, L. 12. (Fig.) *Ați uscat pârăul credurilor celor cumplite și v-ați arătat râuri ale bunei creștințe.* MINEIUL (1776), 148¹/31. ♦ **R e f l.** *Apele se vor usca... și în toamnă iară se vor întoarce apele.* CALENDARIU (1814), 68/26. *În urmă se vor usca izvoarele.* ib. 71/17. *Doao broaște, după ce s-a uscat balta întru care lăcuia, își căuta loc.* GOLESCU, S. 187, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 303, CADE. *Au fugit păsările..., râurile s-au uscat.* ARGHEZI, S. VIII, 17. *Păzește tu izvorul să nu se usuce La sfârșitul acestui timp.* BLAGA, POEZII, 216. *Nu te usca, sfântă lacrimă; văzut prin tine, totul e încântare.* BOTTA, S. II, 263, cf. ALR II 2 557/95, 682. ♦ **I n t r a n z.** (Regional) [Valea] a uscat. ALR I 425/159. ♦ **E x p r.** (A b s o l.) **Bea de usucă** sau **uscă pe unde trece** = bea foarte mult. Cf. DL, DM, DEX, CHEST. VIII 110/7. (T r a n z.) *Vinul bun, ocaua mică, Beau voinicii de-l ușucă.* TEODORESCU, P. P. 331, cf. ȘEZ. VII, 23. ♦ **T r a n z.** (Prin metonimie, complementul indică un recipient; cu băutură) *Un pahar eu, un pahar el, am uscat damigeana.* NEAGU, I. 49. ♦ **R e f l. F i g.** (Despre capacitatea fizică) *Și uscă-se (s a c ă c²) ca urciору vârtutea mea și limba mea lepi-se de grumazul meu.* PSALT. 36.

4. **T r a n z.** (Complementul indică alimente, nutreț etc.) A deshidrata pentru conservare. *Peștii, unii îi usucă la soare și-i mănâncă, alții îi murează.* HERODOT², 109. *Să culeagă bureți de soc și să-i uște, apoi să-i sferme mănânte[!]* ca fărina (a. 1821). IORGA, S. D. XVII, 79, cf. DRLU, LB, BAR. - MUNT., W. 56²/50, POLIZU. *Anghenarele... să le uscăm în cuptor.* PENESCU, M. 32/19, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, TDRG. *Întreprinderile de uscat fructe.* LEG. EC. PL. 29, cf. NALR - O V MN 122, I 063. [Cânepa] o uscăm și după aia o melițăm. T. DIAL. M. I, 4. ♦ **R e f l. (p a s.)** *După ce se culege [tăbacul]..., se usucă mai bine la umbră decât la soare.* ȘINCAI, ÎN ȘA I, 660. *Ciupercile... le punem ca să se usuce.* PENESCU, M. 35/9. *Peștele mare nu se usucă lesnicios.* PAMFILE, I. C. 73. *Merele se usucă tăindu-le felii și punându-le la soare.* id. ib. 240. [Bumbacul] se usucă și-l iau femeile de-l bat și-l scutură. BUCUȚA, R. V. 71. *Cânepa de iarnă se usucă pe locul de unde a fost culeasă.* APOLZAN, P. I. 49. *Focul se întreținea ziua și noaptea, până se uscau fructele.* BUTURĂ, EG. 179, cf.

ALR II 5 264/2, 29, 102. *Întoarcem fânul să se uskie.* ib. 5 264/36. *Cum e timpul bun de fân, să se uște fânul.* SNOAVA, I, 175, cf. NALR - O V MN 122, I 063.

5. **R e f l. F i g.** (Adesea urmat de determinările „(de) pe picioare”, „din picioare” etc.) A-și pierde vîlaga, a slăbi (din cauza unei boli, a unei suferințe etc.); p. e x t. a se chinui. *Aduș fiul meu fie, are duh mît... și-i cură spumele și scrășnește cu dinții lui și se usucă.* CORESI, EV. 76, cf. ST. LEX. 149²/23. *Să usca de dragostea ei.* N. COSTIN, C. 21, cf. LEX. MARS. 246. *Vor plânge cu glas mare... și se vor usca de frică* (a. 1815). GCR II, 218, cf. DRLU, LB. *Penelopa se usucă de dorința ca să se scape de pețitorii ei.* PLEȘOIANU, T. II, 91/30. *Oare unde mi-i puicuța, că mă usuc pe picioare.* PR. DRAM. 376. *Amândoi într-o durere se uscau de pe picioare.* CONACHI, P. 84, cf. ISER. *Ce te chinuiește într-atât de te-ai uscat?* PANN, E. I, 50/11, cf. POLIZU. *Ea se usucă pe picioare De plâns mult și de oftat.* MUREȘANU, P. 9/23. *Îți spun curat... că-mi ești drăguț și că mă usuc de dorul tău.* ALECSANDRI, T. 706, cf. CIHAC, I, 303. *Ghita... să-mbolnăghește, 'mbătrânește, să usucă.* JIPESCU, O. 50. *De când îmi bateți toaca, chiar ca toaca m-am uscat.* CONTEMPORANUL, I, 405. *Viața-mi se scurge... Mă usuc ca crucea pusă-n câmpii.* EMINESCU, O. I, 26. *Mai bine să rămâi pe loc..., decât să plângi nemângâiet și să te usuci de dorul cui știi eu.* CREANGĂ, A. 117. *Și eu am un copil care se usucă pe picioare.* DELAVRANCEA, O. II, 292. *Și fețele-ncepură în dor să se usuce Și nu fu suflet care atunci nu se-ndură.* MACEDONSKI, O. I, 253. *Fii îndurătoare...* Căci de dor, de așteptare *Se usuc-o beizadea.* I. NEGRUZZI, S. IV, 526, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Cucoana Lisaveta se uscăse de n-o mai cunoștea* DUNĂREANU, R. 229. *S-a uscat și s-a-nnegrit de parc-a ștat la fum de când-i măritată.* AGĂRBICEANU, P. M. 171, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Prunele se coc, porumbul face țintă, iar ei se usucă și putrezesc în gaura asta.* VOICULESCU, P. II, 106. *Săraca inima mea!... mare foc!... când o văd, mă usuc.* SADOVEANU, O. I, 44, cf. IORDAN, STIL. 376, SCRIBAN, D. *Mândruța ocheșică... Nici trăiește, nici nu moare, Ci se usucă pe picioare.* JARNÎK - BĂRSEANU, D. 89. *Înșelătoare și zgârcită a mai fost!... de aceea s-a și uscat ca iasca.* SBIERA, P. 4. *Draga mea ibovnicea, Scoală-te, nu mai zăcea... Uscu-mă io pe picioare.* MĂNDRESCU, L. P. 103. *Mulț mă-ntreabă sfântul soare Ce m-am uscat din picioare? DOINE, 75. Și cu foc te-oi bleștama, Din picioare te-i usca.* HODOȘ, P. P. 126. *Vita bolnavă de broască se usucă pe picioare.* ȘEZ. III, 146. *Trecuse abia trei zile de când îl chemase împăratul și se uscăse din picioare.* ib. IV, 186. *Mi-i că se usucă fata-n picioare... și fetei nu-i place d-altu* (a. 1898). SNOAVA, II, 163. *De când m-am amurezat D-a-n picer'li m-am uscat.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 304. *Mie, mândră, mi-i bănat, De-al tău tinerel obraz, Cum... se usucă de necaz.* VICIU, F. 186. *Cuculeț de la pădure, Du-te la mândra de-i spune... Că m-am uscat, vai de mine!* GIUGLEA - VĂLSAN, R. S. 311. *Gândesc să plec, să mă duc, Și de doru-i mă usucu.* FRIEDWAGNER, R. V. 334. *De oftică să usucă omu.* A III 2. *De dorul tău m-am uscat.* BALADE, III, 323. *Nimica nu mă doare, Mă usuc de pe picioare.* FOLC. TRANSILV. II, 17. *Foaie verde foi de nuc, De dorul tău mă usuc.* FOLC. MOLD. II, 308. *M-am ofticat și m-am*

uscat dă tot... dă năcazu care-i pă mine-acu. T. DIAL. M. II, 246. (Glumeț) Găsise niscaiva jucători de cărți... carii se uscau de dor să-l pungească. NEGRUZZI, S. I, 85. (În imprecății și în jurăminte) Să nu mai ajung ziua de mâine și să mă usuc pe chicioare! BRĂESCU, O. A. II, 253. Nu vine badea la noi... Și nu-l lasă să mă ieie, Usca-s-ar mă-sa să peie, Și nu-l lasă să se-nsoare, Usca-s-ar de pe picioare! RETEGANUL, TR. 158. Cine ne-a despărți, bade,... Să se uște de durere. PODARIU, FL. 44. Usca-s-ar ca lemnele Cine-a lăsat strejile. FOLC. OLT. - MUNT. II, 385. Usca-te-ai, mândră, ca vântul, Că la tine tăt mi-e gândul! CAF IV, 135. ♠ (În comparații) (Sugerează inevitabilul sfârșit al vieții omului) Nu revni hitlenilor... Că ca iarba curundu uscă-se. PSALT. 66. Zilele mele, ca umbra plecată, și eu ca iarba usca-mă-voi. ZOBA, S. 13. Omul ca iarba se usucă. ZANNE, P. II, 367. (Sugerează slăbirea forței vitale) Era la dispoziția altora, se usca ca un fruct uitat pe raft. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 72. Tot gândind, mândro, la tine, S-o uscat inima-n mine Cum se uscă turta-n foc. VICIU, F. 61. Nu știu, Doamne, ce mi-e mie De mă usc ca frunza-n vie. FOLC. TRANSILV. II, 17. Nu pot noaptea să dorm Și mă usca ca un pom. FOLC. MOLD. I, 613. ♠ E x p r. A se usca (ca o) coarnă (sau scândură) v. cuv. (Învechit) A se usca de foame = a avea o puternică senzație de foame; a flămânzi. Cf. BAR. - MUNT., w. 7²/7. ♠ T r a n z. f a c t. Iubirea slavii mă aprinde, seate războiului mă usucă. BELDIMAN, N. P. I, 67/2. Temutul de amori... frige pe bietul om, Uscându-l de pe picioare. CONACHI, P. 118. Acea crudă suferință care usucă pe om fără a-l omorî. BĂLCESCU, AP. TDRG. Când nu vei fi cu dănsul, să te usuce dorul. BOLINTINEANU, O. 237. Dorul părinților, care-l usca pe d-a-ntregul. ISPIRESCU, L. 9. Această idee îl usucă pe picioare. ALECSANDRI, S. 8. Ai lăsat tu colo în sat vreun bujor de copiliță și te usucă dorul ei. MIRONESCU, S. 31. Mereu același dor de ducă Spre Nu-știi-unde mă usucă. BENIUC, V. 16. Vin', voinice, de mă ia, Nu mă mai usca cu gândul. DOINE, 153. Dragostile te usucă. BIBICESCU, P. P. 19. Dragostea... te uscă și te sacă. ȘEZ. IV, 235. Giurământu l-aș lăsa, Rău mă t'em că m-a usca. Giurământu tare-i greu. ȚIPLEA, P. P. 76. Mare focu-i dragostea asta... Te usucă ca și-o coarnă și te face din om neom. SNOAVA, II, 202. Apoi porunca, Scările lua Și că mi-i lăsa Sus pe-acoperiș... Foamea să-i mânănce, Setea să-i usuce. BALADE, III, 57. Frigurile te băsică, Iar dragostea te usucă. CAF III, 167. Dragostea nu-i călătoare, Te usucă pe picioare. ib. x₂, 537. Doru mîndrușii mă usucă. SANDRU, F. 5. (În imprecății și în jurăminte) Că eu de te voi uita, Să mă uște Precista. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 252. De te-oi lăsa, bade, eu, Să mă uște Dumnezeu. id. D². 422. Bate, Doamne, și-l usucă Pe cine-o pus pom în luncă. RETEGANUL, CH. 25. Bate-l, Doamne, și-l usucă P-ăl d-a făcut drum prin luncă. FOLC. OLT. - MUNT. II, 572. ♠ A b s o l. Dragostea arde, iar lipsa dragostei usucă. TEODOREANU, L. 226. Să te bată, bade, bată Cele două zile rele... Vinerea din Postul mare, C-aceea usucă mai tare. VICIU, F. 222. ♠ E x p r. A usca zilele (cuiva) = a face (cuiva) viața grea, a-i produce suferință. Și nu tac cu vorbii, De mi-a uscat zilele! RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 333. Ochii și sprâncenele Care fac păcatele Și-mi usucă zilele. CAF III, 170. ♠ (Despre corpul uman sau despre părți ale lui) A-și pierde puterea vitală; a se

atrofia. V. s e c a² (3). Periră ca fumul zilele mele și oasele ca uscarea uscară-se (smintiră - se H). PSALT. 207, cf. CORESI, PS. 274/10. Au lovit pe Șârbea cu un baltag peste o mână și i s-au uscat mâna (a. 1624). ap. HEM 3 065, cf. GCR II, 185. Că s-au stins ca fumul zilele mele și oasele mele ca uscăciunea s-au uscat. KLEIN, în ȘA I, 531. Dacă vei fi slăbit prin moliciunea inimei, prin urâta purtare te vei fi uscat și prin lene vei fi slăbănogit. TEODOROVICI, M. 26/16. Aleagă-se de trup ce se va aleage, slăbească-se, uște-se, strice-se. MAIOR, P. 38/26. Nasul i se strămbă și se usucă ca un ciotur de copac. EMINESCU, P. L. 43. Pornește în tăria unei mișcări inițiale care nu să stinge decât atunci când oasele să usucă, mușchii seacă. DELAVRANCEA, T. 227. De ce nu-mi răspunzi? Ți s-a uscat limba în gură, mă băiete, când minți cu atâta neobrăzare? MUȘATESCU, T. 62. Joile... aș lucra, Dar mi-e că mâinile mi s-ar usca. AN. DOBR. XI, 120. Se usucă carnea pe mine Ca frunza pe mărăcine. ZANNE, P. IX, 261. Unde dă părintele crește, dar unde dă străinul se usucă. id. P. IV, 541. (În jurăminte și în imprecății) Usca-mi-s-ar mâna din umăr să mi se usuce! DELAVRANCEA, O. IV, 72. Usca-li-s-ar carnea pe oase. SORESCU, L. L. I, 98. Să dea Dumnezeu să li se usuce picioarele la amândoi. NEAGU, I. 43. Uște-ți-s-ar limba-n gură, Să nu poți mânca prescură. JARNÍK - BĂRSEANU, D². 426. Usca-li-s-ar mâinile, Cui ascut săcurile D-au tăiat pădurile. FOLC. OLT. - MUNT. II, 634. ♠ T r a n z. f a c t. De-i va fi vreo mână furătoare, să o usuce ea Domnul. CORESI, EV. 283. Trecând un glonț de tun aproape, mi-au usucat un picior ș-am rămas invalid. BUDAI-DELEANU, Ț. 66. Aș fi putut să-ți îngheț gândul și să-ți usuc limba. M. ELIADE, D. 126. Era un bărbat..., dar nevasta lui își usca crucile când o vedeai. SNOAVA, II, 123.

6. R e f l. F i g. (Despre inimă, suflet) A-și pierde sensibilitatea, căldura, capacitatea de a se bucura. Rănit fuii ca iarba și se uscă înrîma mea. PSALT. HUR. 83^v/4, cf. PSALT. 207. Bătut fuii ca iarba și să uscă inima mea. ZOBA, S. 12. Nu e bine să plângi și să oftezi, că ți se usucă sufletul. ARGHEZI, S. VIII, 241. Asculta și se usca inima în ea. NEAGU, I. 27. Oh! mândră, de dorul tău Să usucă sufletul meu. EPURE, P. 49. Mândră, di dor de la tine S-o uscat inima-n mini! FRIEDWAGNER, R. V. 52. Sufletul mi s-a uscat, De când cătană-am plecat. FOLC. TRANSILV. II, 294. Să dai drumu lui Petrică, Inima mi se usucă. FOLC. OLT. - MUNT. II, 217. Cănu aud zăcân „mămuci”, Inima mi s'usucă! CAF VII, 26. ♠ T r a n z. f a c t. Vei găsi la cel din stele Mângâierea vieții tale... Nu voi, tată, să usuce Al meu suflet, tânăr, vesel. EMINESCU, O. I, 65. Va învia... inima tinerimii, pe care zadarnic s-au cercat s-o usuce. MACEDONSKI, O. IV, 111. Învățătura cărților nu i-a uscat inima, cum se întâmplă adesea. C. PETRESCU, A. R. 23. Era în ea o dragoste mare, o bunătate. Truda nu reușise să-i usuce sufletul. VLASIU, D. 217.

7. T r a n z. F i g. A face să nu mai existe; a distruge, a nimici (1), a prăpădi (1). Arzându-l, usturimile i-a uscat gândul pohtelor. DOSOFTEI, V. S. martie 24^v/20. Din izvoarele ceale sf[i]nțite... adăpați pre credincioși, uscând toată mulțimea boalelor. MINEIUL (1776), 151^v/6. [Bătrânețea] va veni... să-ți usuce din adâncul

inimii izvorul bucuriilor. PLEȘOIANU, T. IV, 13/11. Uitatea le usucă sârmanele vieți. EMINESCU, O. IV, 386. Cine v-a scăpat pe voi... de bir, de havalele cari vă topeau munca și vă uscau puterile? GANE, N. I, 189. A început cu vâlcăreli despre nemaipomenita criză care usucă literalmente piața. VINEA, L. II, 216. O lume care pervertea și usca sentimentele, învolbura și zdrobea inimile. T decembrie 1964, 41. ✧ Expr. **A usca** (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bății**) = a bate pe cineva foarte tare. V. și **bătaie**. *Uscase gloabele în bății*. BARBU, G. 379. (Cu parafrizarea expresiei) *O bate, părinte..., o bate de-o usucă*. AGĂRBICEANU, O. I, 212. (Regional) **L-a bătut de l-a uscat la mațe**, se spune despre cineva care a fost bătut foarte tare. Com. din BILCA - RĂDĂUȚI. ✧ Refl. *Visurile când se duc, Toate-n urmă se usuc*. D. ZAMFIRESCU, O. V, 266. *Amințirile se usucă și florile Cad lovite de o mână misterioasă*. ISANOS, V. 97. *Ce apucă Se usucă*, se spune despre omul nenorocos. *Omul îndărătnic Ce apucă Se usucă*. PANN, P. V. III, 15/8, cf. ZANNE, P. II, 247.

8. Tranz. fact. Fig. (Familiar) A face (pe cineva) să cheltuiască mult; a ruina (2), a sărăci (1). Cf. ZANNE, P. II, 793. *Nu pre am parale la mine, că Bucureștiu ista m-o uscat*. C. PETRESCU, I. II, 198, cf. DL, DM, DEX. ✧ Tranz. fact. A face pe cineva să piardă mulți bani la jocul de cărți. *Măi scoală-te, neiculică, că m-ai uscat*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 22, cf. TDRG, CADE, SCL 1978, 328.

9. Refl. Fig. (Familiar) A suferi lipsuri, privațiuni; a duce o viață grea. Cf. DM, DEX.

- Prez. ind.: pers. 1 *usuc* și (regional) *usc*, *usăc* (ALR I 645/590), pers. 2 *usuci* și (regional) *uști*, (prin Ban.) *ușchi* (ALR I 645/12, 24, 30, 40, 77, 315, ALR SN VII h 2 197, ALRM SN IV h 1 673/29, NALR - B 1 063/31, pronunțat și bisilabic ALR I 645/40), *uschi* (ALR I 645/5, ALR SN VII h 2 197, ALRM SN IV h 1 673, NALR - B 1 063, pronunțat și bisilabic NALR - B 1 063/46, 78, 85), (regional) *ușuci* (ALR I 645/932), *usăci* (ib. 645/590), pers. 3 *usucă* și (regional) *uscă*, *ușcă* (ib. 645/24, 35, 229, 257, 343), *usăcă* (ib. 645/590), *ursucă* (T. DIAL. B. N. 354), pers. 4 *uscăm* și (regional) *uscăm* (A III 7), *ușcăm* (ALR I 645/24), pers. 5 *uscați* și (regional) *ușcați* (ib. 645/24), *uscați* (A III 7), pers. 6 *usucă* și (regional) *uscă*, *usăcă* (ALR I 645/590), *ușcă* (ALR I 645/24, 194); conjunct.: pers. 3 și (regional) *să usce* (DR. III, 819), *să usupce* (T. DIAL. M. I, 4).

- Lat. **exsucare**.

USCĂRE s.f. Acțiunea de a (s)e u s c a și rezultatul ei.

1. Cf. usca (1). V. zbicire, zvântare (1), (regional) ojijire. Cf. DRLU, POLIZU, DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Pentru examinarea organelor, s-a întrebuițat spălarea cu sublimat, uscarea cu hârtie sugătoare sterilizată*. BABEȘ, O. A. I, 268. *O spălare ulterioară cu apă și uscare la aer*. IOANOVICI, TEHN. 178, cf. SCRIBAN, D. *Se produc... pierderi de apă, uscări în alte strate*. CHIRIȚĂ, P. 251, cf. DL, DM. *Începeau treburile mărunte, ca uscarea așternuturilor la soare, aerisirea lor*. BARBU, PRINC. 80, cf. DEX, ALR II 3 382/130.

2. Cf. usca (2). V. ofilire, veștejire. Cf. POLIZU, DDRF. *Avem anotimpurile..., cu creșterea sau uscarea vegetației*. NEGULESCU, F. R. 153. *Pomul arăta*

semne de uscare parțială. CĂLINESCU, C. O. 43. *Frunzișul și corpul acestor plante după uscare, toamna, îmbogățesc pătura moartă... [a] solului*. RĂDULESCU, S. 42. *Câștigarea pământului prin dezrădăcinarea, uscarea sau arderea pădurilor*. PANAITESCU, C. R. 150. *Fenomenul de uscare a pomilor poate fi general, când se referă la întregul pom*. M. E. HORT., cf. A IV 3. ✧ (Învechit, rar) **Uscătură (2)**. *Periră ca fumul zilele mele și oasele mele ca uscarea (u s c a c i u n e a D) uscară-se*. PSALT. 207, cf. CORESI, PS. SL.-ROM. 193^v/1, SCRIBAN, D.

3. Deshidratare (a unor fructe, plante etc.) în vederea conservării. Cf. u s c a (4). *Uscarea [peștelui] se face de gospodari ce au primprejur ape bogate în pește*. PAMFILE, I. C. 73. *Uscarea merelor se practică aproape pretutindeni*. id. ib. 239. [Scoarța de călin] *după uscare are gust amărui, astringent*. PL. MED. 57. *Uscarea fructelor și legumelor... se practică la mere, caise, prune, nuci, plante condimentare*. M. E. HORT., cf. DL.

4. Slăbire (din cauza unei boli, a unei suferințe etc.). Cf. u s c a (5). Cf. POLIZU, DDRF.

- Pl.: *uscări*.

- V. **usca**.

USCĂT¹ s.n. Faptul de a (s)e u s c a. Cf. u s c a (1). V. zbicire¹, zvântare¹. *Uscatul rufelor*. CADE. *Șopron pentru ascuțitul și pregătutul cârligelor, cu o serie de grinzi... pentru întinsul și uscatul lor*. ANTIPA, P. 344. *Uscatul [lânii] durează cam o zi*. APOLZAN, P. I. 43, cf. DL, DM, DEX.

- V. **usca**.

USCĂT², -Ă adj., s.n. I. Adj. 1. (În opoziție cu u m e d sau cu u d) Lipsit (parțial) de apă sau de umezeală; care și-a pierdut (parțial) apa sau umezeala. V. zbicire², zvântare². *Trecură Marea Roșie ca pe pământ uscat*. CORESI, L. 567/19. *Aceaea apă care-ai luat den acea apă curătoare fi-va sânge pre cel pământ uscat*. PO 189/22. *Deaca văzu că nemica nu va folosi, el aduse găteje uscate demprejur de besearecă*. MOXA, C. 90^v/13. *Te-ai culcat pre fân uscat* (a. 1600-1650). GCR I, 136/31. [Molia] *haina noaună roade și lemnul uscat amistuiaște*. N. COSTIN, C. 166, cf. ANON. CAR. *Când iaste creășterea lunei, sămânța vârtoasă să samine la pământ uscat* (a. 1733). GCR II, 26/30. *Și-i învață să puie fân uscat împregiurul oștilor și să-i de foc*. ALEXANDRIA (1784), 58^f/16. *Fieștecare materiă de arburi, ca să fie spre folos, trebuie să fie bine uscată*. ȘINCAI, în ȘA I, 658. *Să se dea oilor mâncare uscată, nicidecum jilavă*. CALENDARIU (1814), 186/24. *Fii cu mare grijă, întocmai ca pe un lemn foarte uscat de a nu-l pune pe lângă foc*. GOLESCU, S. 129, cf. DRLU, LB. *Se căznea să ațâțe focul cu lemne uscate*. MOZAICUL (1839), 418/14. *Va smulge aceste rădăcini... și apoi le va căra într-un zămnic sau într-o pivniță uscată*. I. IONESCU, C. 237/27, cf. ISER, POLIZU. *Ciupercile... le închidem în saci și le punem într-un loc uscat*. PENESCU, M. 35/14, cf. PONTBRIANT, D. *Ei purtau coroane de aur, noi - juguri de lemn uscat*. EMINESCU, O. VIII, 159. *E uscat-acum țărna ce te copere*. VLAHUȚĂ, S. A. I, 9, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Lemne uscate, blane, erau mai puține, cele mai multe erau verzi*. AGĂRBICEANU, S. 185, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

Se vedeau urme de focuri... cârpe uscate, oale de pământ uitate. M. ELIADE, D. 143. Harap a dat de fân uscat și de grăunțe. GALACTION, O. 89, cf. IOANOVICI, TEHN. 11. Își încreși fruntea, de pe care mălul uscat se desprindea în solzi. CAZIMIR, GR. 8. Unii rămăseseră pe prispă fără parmalâc... Stăteau jos, căci aici era cel puțin uscat. CAMIL PETRESCU, O. II, 8. Pipăi, în cutia de lemn cafeniu, o țigare de foi uscată. C. PETRESCU, Î. I, 3. Le-am dat slănină, apoi am făcut un foc de găteje uscate. VLASIU, A. P. 24, cf. DS. Scoase, din cotruța de sub vatră, surcele uscate. SADOVEANU, O. I, 73, cf. BL VI, 172, SCRIBAN, D. Căldura uscată se aplică prin intermediul termofoarelor. A. POP, CHIRURG. 803. Dacă pământul nu este prea uscat, se pot apuca mai multe fire deodată. APOLZAN, P. I. 48. El trecea strada căutând colțuri de piatră uscată pentru ca să nu-și murdărească ghetetele. I. M. SADOVEANU, S. 8. Greutatea volumetrică a solului este greutatea unității de volum de sol uscat, în așezare naturală. CHIRIȚĂ, P. 204. Unde cădea lină beteala apelor, ai semănat scrum uscat. ARGHEZI, S. VI, 47. Cleiul uscat rânjea printre crăpături. VINEA, L. II, 239. Luați niște haine uscate. H. LOVINESCU, T. 178. În chiuipurile de fier negru fură aprinse cârpele uscate, din vreme pregătite. BARBU, PRINC. 31. Gropile uscate pentru păstrarea cerealelor erau nedespărțite de gospodăria veche. PANAITESCU, C. R. 149. Cât te uiți în lung și-n lat Nu mai vezi pământ uscat, Ci tot ape tulburele. JARŃNIK - BĂRSEANU, D. 320. Aș alerga să te aprind De tri părț Cu lemne verz Și de-o parte Cu uscate. GRAIUL, II, 108. Să freacă două lemne uscate unul de altul. PĂRVEȘCU, C. 85. Că mult pământ ai călcat, Și pe ud și pe uscat, Până ce ne-am săturat. FOLC. TRANSILV. I, 513. M-or îngropa... Ș-ăst ciomag uscat Îl pune stâlp la cap. CAF VI, 113. Gătejele de stejar, care erau uscate, luară foc. SNOAVA, III, 210. (Prin metonimie) Horticultorul însă nu se ducea... să schimbe ghivecele uscate. PREDĂ, M. S. 28. ♦ F i g. Trezit din beția uscată a nesomnului, cutreieră neliniștit prin încăperi. VINEA, L. II, 63. Secetă mare, uscată-i lumina Și nici urmă de stea nu văd să fie În spațioasa veșnicie. BOTTA, S. II, 158. ♦ (Substantivat, n.) Cf. DDRF. Nu-s de carton, Și lemnul, uscatul, e departe, departe De-a-mi fi frate. BOTTA, S. II, 96. Semnul lui Hermes... voiește a împăca principiile contrare: umidul cu uscatul, caldul cu recele. BARBU, PRINC. 89, cf. ALR II/I MN 143, 3 915/405, 666, 836. Sună doagili a ușcat. ib. 3 915/399, cf. ALRM II/I h 391. Focul pe cele uscate mai lesne le topește (= necazurile mai repede îi doboară pe cei slabi și lipsiți de sprijin). Cf. ZANNE, P. I, 177. ♦ (Despre pământ, terenuri, locuri etc.) Lipsit de surse de apă, sec (I 1), secetos (2); p. ext. arid, neroditor, sterp (I 1); lipsit de vegetație. Moisi cu toiagul... den piatră uscată apă prea bună izvorî. CORESI, EV. 65. Un izvor ascuns în pământul... cel secetos și uscat (a. 1642). GCR I, 98/15. N-au fost având nimic ce să strice, fiind acolo pământul uscat. HERODOT², 229. Ținutul acela e un ținut foarte uscat și puține râuri se află într-insul. MAIOR, în ȘA I, 805. Un așa pustiu năsipos și uscat. MOZAIICUL (1838), 6/19. I se păru atunci că e într-un pustiu uscat. EMINESCU, P. L. 36. O stâncă ce-i stearpă și uscată. id. O. VIII, 173. I se desfășura înainte numai un deșert uscat. C. PETRESCU, Î. II, 60. Pasc capre pe uscatele coline. PILLAT, P. 184. Pe muchia crestelor de piatră uscată... crește floarea roșiatică înstelată.

ARGHEZI, S. VII, 43. Totul e aspru și uscat ca stânca. BOGZA, A. I. 135. Am trecut peste dealuri uscate Și-am lăsat în urmă livezi înflorite. HOREA, C. 51. Acea Dobrogea legendară, cu pământurile ei uscate, cretoase. V. ROM. ianuarie 1965, 18, cf. ALR II 5 062/762. ♦ (Despre vreme și perioade de timp) Lipsit de umiditate, fără precipitații atmosferice; sec (I 2). V. s e c e t o s (1). Primăvara și vara plouasă; toamna, uscată. CALENDARIU (1814), 65/25. Vremea e tot uscată: geme împărăția toată de așa secetă. CARAGIALE, O. VII, 36. Iarna a fost uscată. TOPĂRCEANU, O. A. II, 70. Era o zi frumoasă și uscată de început de iarnă. SADOVEANU, O. XIV, 337. Era o zi caldă, uscată, de sfârșit de mai. V. ROM. septembrie 1963, 19. ♦ Ger uscat = ger fără zăpadă; frig mare, năprasnic. Aici ger uscat. CARAGIALE, O. VII, 58, cf. DDRF. Era un ger uscat, că sub picioare noroiul înșepenit... suna ca o nucă găunoasă. I. BOTEZ. ȘC. 72. ♦ (Despre vânt) Care nu aduce precipitații. Vara fusese secetă mare, cu călduri dogorătoare, cu vânturi uscate. AGĂRBICEANU, S. P. 28. Aș fi vrut... să simt briză sărată și vânt uscat de deșert. M. ELIADE, M. 30. Evaporarea foarte activă... este mult agravată de vânturile uscate. CHIRIȚĂ, P. 280. ♦ (Despre buze, gură, gât) Care este lipsit de salivă (din cauza unei boli, a oboselii, a setei etc.); care dă o puternică senzație de sete; sec (II 2). Cu gura uscată de sete cerând... puțină apă. KOTZEBUE, U. 24¹/12. Cu gâtul uscat, m-am suit la bufet. ALECSANDRI, T. 1 131. Buza ta uscată, pe care setea trece. BOLINTINEANU, O. 213. Dionis, lungit în patu-i, tremură în friguri, cu buzele uscate. EMINESCU, P. L. 62. Gura lui era uscată. CARAGIALE, O. I, 63. Își pleacă buzele, uscate și pârlite, pe mâna ei moale. DELAVRANCEA, S. 115. Dar trei copii de foame-mi mor! Uscat e cerul gurii lor. COȘBUC, P. I, 109. Cu ochii ascunși între zbârciturile... feței, căsca o gură neagră, uscată. PĂRVEȘCU, C. 31. Printre buzele ei uscate abia șoptește. CIOCĂRLAN, P. P. 110. Buzele mele sunt uscate. A. HOLBAN, O. II, 36. Încercă să țipe, dar gătlejul îi era uscat, lemnos. M. ELIADE, C. 34. Cu obrazii scobiți de suferință, cu buzele uscate și albe. C. PETRESCU, Î. II, 72. O durere chinuitoare îi strângea gâtul uscat. BART, E. 56. Mestecă în gol în gura uscată de somn. I. M. SADOVEANU, S. 11. Își simte gura goală și uscată. BĂNULEȘCU, I. 11. Cercetă fotografiile..., trecându-și vârful limbii peste buzele uscate. NEAGU, Î. 79. Sta așa de vorbă cu finul, cu gâtul uscat și-nfometat nevoie-mare. SNOAVA, II, 335. ♦ (Despre ochi) Lipsit de lacrimi; sec (I 2). Ochii săi erau uscați și necapabili de-a plânge. EMINESCU, P. L. 132. Când or ieși din teatru, nici doi ochi să nu fie uscați și siguri. CARAGIALE, O. VI, 506. Câteva lacrimi îi umeziră ochii ei uscați. DELAVRANCEA, S. 185. Ochii mei, ce plâns-au atâta, sunt uscați. PETICĂ, O. 155. Două lacrimi micuțe, ca gămălia, îi umeziră ochii uscați. AGĂRBICEANU, S. P. 85. Totuși, la ziua cumplită a aniversării, avea ochii uscați. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 235. De zile și nopți stă cu ochii deschiși, uscați, pironindu-și privirile în tavan. M. ELIADE, C. 458. Ochii: supti, uscați, răi. NEAGU, Î. 45. (Prin metonimie) Simți lacrimi în ochi... Când privirea îi fu uscată, își luă ziua bună. C. PETRESCU, C. V. 135 ♦ Lipsit de conținut lichid; gol, sec (II 1). E ca mieerea viespilor, care tot anul nu ajung să umple fagurii lor uscați. ARGHEZI, S. VII, 95.

2. (Despre plante și părți ale lor) Lipsit de sevă. V. ofilit (1), veștejit. Pomul de va fi bătrân sau uscat, acela nu se cheamă pom. PRAV. 21. Picioarele și le pusese pre niște ramuri uscate și putrede. NEAGOE, ÎNV. 132/18. Într-o noapte fiind vântu mare, au aprinsu iarba uscată asupra taberii. N. COSTIN, L². 132. [Turtureaua] jalnică iaste de să pune tot pă ramură uscată (cca 1760). GCR II, 69/22. Rădăcinile care au crescut pre lângă buciom trebuie bine curățite – și lugerii cei uscați. ȘINCAI, în ȘA I, 696. Ca să-i fie mai moale culcușul, au așternut niște iarbă uscată. DRĂGHICI, R. 54/6. Vântul vâjeia prin crengile cele uscate ale răchitei. MOZAIICUL (1838), 140/2. Buruiana... Se naște, crește, înfloare și cade de tot uscată. CONACHI, P. 276, cf. ISER, POLIZU. Pe rămuri uscate Cânta cucuveaua cu glas cobitor. ALEXANDRESCU, O. I, 90, cf. PONTBRIANT, D. Șede baba pe călcaie În tufarul cel uscat. ALEXANDRI, P. I, 6. Pe oblon... era așezat busuioc uscat. EMINESCU, P. L. 162. Vântul tomnatic fășăia prin frunzișul aproape uscat. SLAVICI, O. II, 105. Uscat e tot ce-a înflorit. MACEDONSKI, O. I, 36, cf. DDRF, BARIANU. Fructul suculent, boabă... Fructul uscat, capsulă. GRECESCU, FL. 14. Un altul iar e pus pe gânduri De-un trandafir uscat de mult. D. ZAMFIRESCU, O. V, 264. Crengușele uscate, ascunse supt stratul de frunze bronzate, trosneau. SANDU-ALDEA, D. P. 76, cf. ALEXI, W. Când grâul se înflinează, se seamănă mai întâi printre popușoi uscați. PAMFILE, A. R. 104. Pe podul poieiții era trifoi uscat. AGÂRBICEANU, S. 7. Flori uscate... și-au pierdut parfumul. CODREANU, S. I, 389. Mă rezemam cu mâna stângă de o cracă uscată. AL LUPULUI, P. G. 43, cf. ȘĂINEANU, D. U. Frunză galbenă, uscată, Frunză ce-ai fost verde-odată. MINULESCU, VERS. 310. Ea strivește foi uscate Sub pantofii mici de lac. TOPÂRCEANU, O. A. I, 210. Lumina lunii pătrunse... în coșlonul din podul grajdului, plin de mireasma florilor uscate. SADOVEANU, O. VII, 329. Calcă Pe foi uscate. PILLAT, P. 173, cf. SCRIBAN, D., ARGHEZI, S. II, 40. Trei veștede corole, pe lujere uscate. PERPESSICIUS, S. 59. Versuri scrise pe frunze uscate de vie. BLAGA, POEZII, 66. La arborii care au suferit..., lemnul lor se strică pe porțiunea cu scoarța uscată. RĂDULESCU, S. 54. În interior, pe coline, numai mușchi uscat. TUDORAN, O. 145. Pe miriștea uscată crescuse iarbă. PEDA, R. 348. Brazii mă zgârie, răi și uscați. LABIȘ, P. 37. Câțiva pomi uscați își ridicau coroanele sărace. BARBU, G. 208. Caută ciuciuleți prin pădure, pe sub frunze uscate. SORESCU, L. L. I, 18. Zgomote de frunze uscate și crengi goale. VULPESCU, P. 15. Un stejar bătrân și uscat, prăbușit în apă. BĂNULESCU, I. 8. Sufla rece vântul de la începutul lui martie, clătina buruienile uscate. NEAGU, I. 25. Peană verde n-am mai pus... Mi-am pus, dzău, peană uscată, De la tine căpătată. JARNIK – BĂRSEANU, D. 116. Frunză verde lemn uscat. HODOȘ, P. P. 120. Frunză verde, lemn uscat, Să sci, mândră, c-am plecat. EPURE, P. 59, cf. BALADE, II, 95, FOLC. TRANSILV. II, 327. Îl mai plivim dă foile uscate. T. DIAL. M. I, 203, cf. ȘANDRU, F. 26. Mila de la bărbat, Ca frunza de păr uscat. CAF III, 194. S-au plinit atunce un cuvântu prost ce dzice: „Cu iarba cea uscată arde și cea verde”. NECULCE, L. 266. Pe lângă copacii uscați ard și cei verzi. ZANNE, P. I, 146. În pomul mare așli și crângi uscate. id. ib. 260. Îi bun de spânzurat de-o cracă uscată, că-i păcat să strici una

verde pentru el. id. ib. v, 606. Ciupercă uscată, În cui spânzurată (Cobza). PÂRVESCU, C. 110. ◊ (Substantivat) Pe dealul lui Barbalat, Legai verde de uscat (Vița de vie). SADOVEANU, P. C. 13. ◊ Fig. Iubirea de argint... uscată e, fără rod, ca și mărăcinii. CORESI, EV. 358. Cea... aproape uscată plantă a amorului meu. MOZAIICUL (1839), 388/15. Păștăile-amintirii uscate sună stranii Din ghimpi de dor și boabe sălbatece de ură. VOICULESCU, POEZII, II, 9. ◊ Ex p r. (Substantivat) (A spune sau a vorbi, a zice, a scrie etc.) (câte) verzi și uscate = (a vorbi, a spune etc.) multe și fără rost. V. și s p u n e (5). Deschide gura, nătărăule! Zi verzi și uscate! PR. DRAM. 286. Îi scriu și bune și rele, și verzi și uscate. BARIȘ, I, 38, cf. BAR. – MUNT., W. 533³/18. Refine acolo pe sârmanul Haği Pană, îndrugându-i la verzi și uscate. HASDEU, T. C. 2. Să-nșire-ale lui vorbe, să spuie verzi și uscate. EMINESCU, O. IV, 288. Poți să ai ifosuri domnești cu streinii, pe cari-i poți face să creadă verzi și uscate. DELAVRANCEA, O. VI, 178. Îmblătirăm noi verzi și uscate, da' ca tot omul care bea puțin, ajunserăm... să filosofăm. AGÂRBICEANU, O. II, 269. Să nu-mi vî mie cu de-ale tale, verzi și uscate. Să-mi răspunzi la ce te întreb. SADOVEANU, O. XVI, 155. În zadar spunea verzi și uscate celor ce veneau să le ghicească, căci aceștia stăruiau. SNOAVA, IV, 24. ◊ P. e x t. (Despre păjiști, păduri etc.) Acoperit cu vegetație lipsită de sevă. Preluca nu e uscată. ASACHI, S. L. 114. Văzut-am iarna luncile, Uscate, tristătoare. BOLINTINEANU, O. 129. Câmpii uscate, Vergine de verdeață, nainte le apar. GRANDEA, S. 67. ◊ (Substantivat; regional; în loc. a d v.) În uscat = practicând altoirea primăvara devreme, înainte de a începe vegetația copacilor. Cf. ALR II 6 102/728, 876. Am altoit și primăvara în uscat, să numește altoirea dă primăvară. T. DIAL. M. I, 182.

3. (Despre râuri, lacuri etc.) Din care a dispărut apa, secăt (2); lipsit de apă, sec (I 2). Cu ruga săcă iazărul de-l feace uscat. DOSOFTEL, V. S. noiembrie 132²/35. Albia, pe unde se rostogoleau lacrimile fântânei, acum era uscată. GRANDEA, S. 173. Din pricina dogoarei, mlaștinile sunt uscate peste tot. GÂRLEANU, L. 20. Părău uscat. CADE, com din DEDA – REGHIN. Apă n-avea puțu, uscat. O. BĂRLEA, A. P. II, 510.

4. (Despre unele alimente) Deshidratat (prin aplicarea unor procedee de conservare) în vederea unei păstrări mai îndelungate. Să iai peaștile grijit și tăiat, să-l pui în tingiri, deci să-i pui prune uscate (a. 1749). GCR II, 42/27. Miiarsără bucătarul cel împărătesc să spele un pește uscat în iezăr (a. 1784). id. ib. 134/7, cf. LB, PENESCU, M. 41/17. O baniță de nuci uscate. ALECSANDRI, T. 828. Aduseră un coș de prune uscate. IȘPIRESCU, L. 204, cf. BARIANU. Primeau, pe lângă covrigi și nuci, și poame uscate. AGÂRBICEANU, S. 184. La plecarea din biserică, nașa are pregătită o turtiță..., orz și struguri uscați. BUCUȚA, R. V. 79, cf. CADE, SCRIBAN, D. Mănâncă și acum numai fructe uscate. CĂLINESCU, O. IX, 93, cf. DL, DM. Nutreț uscat pregătit vitelor domestice. PANAITESCU, C. R. 145, cf. DEX. O las până mâne, că doar tot nu s-o împuți, că-i ca un pește uscat. SNOAVA, III, 623. Și stăfida e uscată, dar dulceața ei nu ș-o pierde. ZANNE, P. I, 288. ◊ (Despre alimente) Care s-a întărit de vechime. Și aceasta au lagoonii, de

nu dau altă milostenie den casăle lor fără... brândză strâcată, pâine uscată, haină ruptă. N. COSTIN, C. 117. O pâine uscată pe masă. CREANGĂ, A. 134. Avea niște cârnați uscați de proaspeți ce erau. ISPIRESCU, ap. CADE. N-am mâncat nimic de aseară, în afară de o felie de pâine uscată. M. ELIADE, C. 103. Mânca săptămâni la rând pită uscată cu ridichi. VLASIU, D. 25. Azi voi culege firimituri vechi, uscate, din mâna ei subțire. MIHĂESCU, D. A. 185. Ei vor altceva, vor să mănânce pâine uscată și să doarmă pe pământ. ARGHEZI, S. XI, 61. Mestecaseră feliile mari de pâine uscată. V. ROM. martie 1970, 14. Să te miluiesc și eu, C-o cojiță de mălai Uscată de nouă ani. FOLC. OLT. - MUNT. II, 397. Pâine albă n-am mâncat, Numai brutișor uscat și cu ciorb-amestecat. CAF III, 211. Flămândului îi pare miere codrul cel uscat. ZANNE, P. III, 553. Slujba cea seacă, ca pâinea cea uscată, te zgârie la gât. id. ib. IV, 605. ♦ Care se poate mânca rece (și fără pregătire specială); (rar) uscăcios (1). Scăpasem de provizie uscată..., de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții. BART, S. M. 96. ♦ (Substantivat) Mănâncă tot uscat. Com. din TRANSILV.

5. P. ext. Care nu este însoțit de lichidul cu care este în general asociat. Deodată tresări..., scâncindu-se într-un plâns uscat, ca un copil. VLAHUȚĂ, N. 39. Plânsul acestui copil e... atât de uscat. BOGZA, A. I. 600. În formele uscate, tusea este chinuitoare, iar sputa puțină. ABC SĂN. 74. Izbucni într-un fel de plâns, plânsul acela uscat, fără modulații. BĂNULESCU, I. 17. ♦ (Adverbial) Dănuț își scutură capul. Clipi. Înghiți uscat. TEODOREANU, M. II, 17. ♦ (Rare) Post uscat = post negru. Schivnicii cu toții Se pedepsesc amar... Cu post uscat și ascultare. ARGHEZI, VERS. 30. Fusese călugăr de post uscat jansenist. id. B. 51. ♦ Loc. a. d. j. (Regional) Uscat la stomac = constipat. ALR - T h 147/298. ♦ (Despre țuse) Fără expectorație. Se auzi o tusă uscată. AGĂRBICEANU, S. 79. Aude prin perete tusa uscată a vécimului. C. PETRESCU, I. II, 262. Tusea este de cele mai multe ori uscată. ABC SĂN. 74. ♦ (Regional) Tuse uscată = emfizem pulmonar (la cai). Cf. ALR I 1 657/576.

6. (Despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale lui) Cu (foarte) puțină grăsime; (foarte) slab, uscăcios (2), v. costeliv, descârnăt, sfrijit, slabănog (3), supt (1), uscățiv; p. ext. lipsit de puteri, v lăguit. [Pelaghia] era uscată și fărșită de post. DOSOFTEI, V. S. octombrie 54¹/29. Era acești domn Grigorie Vodă la stat mic și subțire, la față uscat. NECULCE, L. 318, cf. LEX. MARS. 226, LB. Vedeam nește obraze uscate, galfede, urâte. MOZAIICUL (1838), 147/14, cf. ISER, POLIZU. Scoase din tașcă-i un ban, pe care mâna cea uscată a cerșetorei îl priimi. PELIMON, I. 166/14, cf. PONTBRIANT, D. Fata cea mai mare e năltă, neagră, uscată. ALECSANDRI, O. P. 316. Zări pe bătrânul armaș uscat și galbin, cu fruntea pleșuvă. ODOBESCU, S. I, 66. Un băiet... cu degetele uscate mișca niște coarde false. EMINESCU, P. L. 27. M-apucă o mână uscată și grea de umăr. CARAGIALE, O. II, 298. Era om mărunt și uscat. SLAVICI, O. II, 51. Pletele-i albe... i-acoperă ochii, urechile și fața uscată. DELAVRANCEA, S. 66, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. Törcea și ea niște fuior, cu degetele-i lungi, uscate și pline de noduri la încheieturi. AGĂRBICEANU, S. 23. Slabele văcuțe... se înțepenesc pe

uscatele lor picioare. CIOCĂRLAN, P. P. 28. Poate că așa trebuie să fie silueta, un os uscat. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 193. Maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit. REBREANU, I. 114. Matematicianul ăsta... subțire, uscat, abstract ca și cifrele lui. IBRĂILEANU, A. 15, cf. ȘĂINEANU, D. U. Karl, lung și uscat, cu mâinile și picioarele interminabile. A. HOLBAN, O. II, 182. A început să răsune, seacă, tocălia, bătând ca un deget uscat în văzduhuri. MANTU, V. P. 43. Asistăm la clipele din urmă ale babei..., uitată de vreme și de moarte, uscată. LOVINESCU, S. I, 37. Îi era teamă de brațele osoase ale bărbatului și de pumnii lui uscați. REBREANU, NUV. 229. Șiruri lungi de țărani... mânași subțirile paturilor de armă, ce sunau a sec în șoldurile uscate. MIRONESCU, S. 3. Unchiul Tache a devenit parcă și mai uscat. CAMIL PETRESCU, U. N. 30. Haina largă... era desfăcută din nasturi și lăsa gol o parte din pieptul uscat. C. PETRESCU, I. I, 24. Îi sărutam mâna uscată. BRĂESCU, A. 16. Uscată și fața, uscat și trupul, cu mâni lungi și fine. TEODOREANU, L. 149. E palidă, subțire și uscată. SADOVEANU, O. X, 529. În lumina difuză a unui bec, văd un bătrân uscat și îndoit. BART, S. M. 33. Cucoana cea în zdrențe și uscată Mi-e cunoscută. ARGHEZI, S. III, 178. Era uscat la chip, excesiv de angulos. CĂLINESCU, S. 582. Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slabănog... nu prinde carne pe el. STANCU, D. 17. Hangiul trebuie să fie jovial și rotofei... Dumneata ești uscat. H. LOVINESCU, T. 144. Are obrazul uscat și asprit de vânturi. TUDORAN, O. 7. Degetul uscat părea măsura că bate. ISANOS, V. 174. În strana bisericuții se-nșiră duminica moșnegi cu plete albe... și cu profiluri uscate. V. ROM. septembrie 1963, 13, cf. ALR I/I h 62, ALRM I/I h 96, ALR II/I h 84, ib. MN 49, 2 267, ib. MN 50, 2 272, ALRM II/I h 141, ib. 142, TEAHA, C. N. 279. Tânăra fată..., Slabă și uscată; Uscată de chin, Slabă de suspin. BALADE, II, 204, cf. ALR - T I h 79. ♦ (Determinat prin comparații sau în construcții care intensifică sensul) Acela grăsuliu și tu uscat ca o iasmă. GORJAN, H. IV, 160/2. Dascalu de joc... Cel uscat ca un țăr. ALECSANDRI, T. 324. Putea vedea acolo o maică bătrână, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfântă. CARAGIALE, O. I, 163. O babă, zbârcită drob și uscată scândură, turna apă într-un urciur. DELAVRANCEA, T. 28. Acolo, o... bătrână, uscată ca o scândură. id. V. V. 11, cf. DDRF. Se zărea capul, fața slabă, uscată, ca de moaște. NĂDEJDE, C. V. 59. Uscată ca o scripcă, cu ochii mititei..., se dete aproape de mine. VLAHUȚĂ, N. 123. Numai ce le vezi alergând pe uliți... zdrențuite, uscate ca o coajă. PĂRVASCU, C. 84. În ușa birtului se ivi un om mijlociu de stat, uscat ca o scândură. AGĂRBICEANU, A. 70. Câți sfinți părinți au fost uscați ca blanele și totuși ei au fost de mai mare folos lumii. id. P. M. 196. Moșneagul, uscat și el ca scândura..., își bagă, până a nu intra, căciula în sân. MIRONESCU, S. 9. Era un bătrân de vreo șaptezeci de ani... uscat ca sfântul Sisoe. GALĂCATION, O. 90. A fost odată o babă... galbenă ca gălbenarea și uscată ca scândura patului. BRĂESCU, A. 53. Uscat ca un țăr, abil și iscoditor, vorbea în surdina. BART, E. 291, cf. IORDAN, STIL. 328. Uscat ca sârma și nedecorativ. ARGHEZI, S. VIII, 8. Părintele Ionescu este uscat ca iasca. PAS, Z. I, 65. Era uscată ca toaca. SEVASTOS, P. 36. De-i zăbovi o toamnă, Mi-i găsi uscată coarnă. ib. C. 158. Îi uscat cum îi coarna. ȘEZ. II, 74. O femeie... bătrână și gârbovită și slabă și uscată ca o

așchie. I. CR. II, 116. Și-apoi moare de uscată; Dacă nu era pielea, Oasele i se vedea. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 99. ◇ (Regional) Boală uscată = atrofie. LB. Boală (sau beteșug) uscat = tuberculoză. ALR - T I h 133. Are beteșug uscat. ib. h 133/307. Beteagă de boală uscată. ib. h 133. ◆ (În opoziție cu g r a s; despre ten, piele, păr) Lipsit de grăsime; p. e x t. lipsit de strălucire, m a t² (1). Cuprindea, ca un privaz, părul negru și uscat, acea frumoasă și ostenită față de marmură. EMINESCU, P. L. 92. Tenul ei ars de vânt și de soare avea ceva uscat și câmpenesc. VINEA, L. I, 173, cf. v. BREBAN, D. G. ◆ (Despre organe sau părți ale corpului) Care și-a pierdut puterea vitală. V. a t r o f i a t. Era acolo un om având mână uscată. N. TEST. (1648), 43^v/18. Prorocește pentru oasele acestea și vei zice lor: „Oasele ceale uscate, auziți cuvântul D[o]mnului!” BIBLIA (1688), 561²/13, cf. TDRG. Nu avea decât vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost. CAMIL PETRESCU, O. I, 20. Cu mâna uscată. NALR - B h 122/10. ◆ (Despre oameni) Cu membre sau cu organe atrofiate. V. s c h i l o d (I). Zăcea mulți bolnavi: orbi, ologi, uscați. CORÊSI, EV. 142. La mijloc de cale M-am trezit ciung, Uscat de un ochi! ŢEZ. XIII, 1.

7. (Despre sunete, zgomote etc.) Lipsit de putere, de intensitate, de amploare, înăbușit, înfundat, stins (4); (despre voce) lipsit de mlădiere, de muzicalitate; p. e x t. lipsit de sensibilitate, a s p r u. Un sunet uscat. DELAVRANCEA, T. 16. Cu glas uscat se luau iute la harță. id. v. v. 9. Știuleții zburau pe sus și cădeau cu un zgomot scurt, uscat, în grămada aurie. SANDU-ALDEA, A. M. 134. Vorbea pușin, c-o voce uscată. AGĂRBICEANU, S. P. 130. Titu spunea și el ceva, cu glas uscat, fără să-și dea seama ce..., într-un susur de bucurie ascunsă. REBREANU, R. I, 247. Pușin înaintea plecării în orașelul natal, un glas uscat la telefon. LOVINESCU, S. III, 114. Auzi în acea clipă tramvaiul trecând cu un uruit uscat pe lângă el. M. ELIADE, C. 17. În odaie nu se mai auzea decât... foșnetul uscat al mâinilor ei. CAZIMIR, GR. 102. Roate de frunze moarte năvăleau la fereastră, tremurau și se zbăteau cu sunet uscat. SADOVEANU, O. I, 74. Dădu drumul unui țipăt uscat. id. ib. IX, 87. O voce liniștită, uscată, care părea să vină de departe. v. ROM. septembrie 1955, 110. ◇ (Adverbiial) Îi foșnea uscat pe frunze poala lungă-a albei rochii. EMINESCU, O. I, 85. Uscat foșnea pe scânduri mătasea cea subțire. id. ib. VIII, 94. Trosnea uscat din ace de pin și cedru. PILLAT, P. 183. Ea repeta iute și uscat întotdeauna când vedea un cerșetor: „La muncă, la muncă!” I. M. SADOVEANU, S. 57. Râd uscat, parc-ar fi morți. VINEA, O. I, 371. O voce de femeie din spatele cărușei a început să cânte uscat, urmată de vocile strigate ale celorlalte. BĂNULESCU, I. 82.

8. F i g. (Despre sentimente; p. e x t. despre oameni) (Care a devenit) lipsit de afecțiune, de căldură; (despre fizionomia și manifestările oamenilor) care exprimă indiferență, nepăsare. V. a s p r u, d u r, r e c e (I 2), s e c (6). În toate veacurile, oamenii cu inima uscată și rece au desprețuit pe poeți. CR (1832), 287/13. Îi cred niște suflete uscate de orice idee mare, generoasă. BOLINTINEANU, O. 425. Rămas-am răzleț în lume, cu sufletul uscat, fără scop, fără dor, fără bucurie. GANE, N. III, 127. Mi-a fost silă să cercetez mai cu de-amănuntul

îțele acestei firi uscate și triste. M. I. CARAGIALE, C. 15. Sărutarea mea era acum uscată, nu-i producea emoție, n-o apropia. A. HOLBAN, O. II, 40. Atmosfera de atunci s-a risipit ca vântul și nu mai păstrezi decât o amintire uscată. id. ib. 129. Sufletul nu mi-e încă uscat. M. ELIADE, M. 96. A judecat și iubit femeile cu mintea și cu sufletul uscat al surorilor. CĂLINESCU, C. N. 109. Am părăsit toate ale oamenilor... Deoarece m-am văzut fără bucurie și fără plăcere, uscat în mine pentru toate ale lor. SADOVEANU, O. IX, 153. Într-un om uscat..., nici tinerețea, nici femeia n-au putut birui. I. M. SADOVEANU, S. 325. O bacantă antică al cărei suflet a devenit uscat. D. POPOVICI, P. 189. Ce frunte frumoasă avea... și ceva sec, uscat pe chip, tras, ca și cum ar arde o văpaie dedesubt. DEMETRIUS, A. 8. Cardinalul e-o inimă uscată, A-l sancționa e-un act de dreaptă judecată. CĂLINESCU, O. IX, 216. ◆ Lipsit de putere creatoare, de imaginație. Poate el stoarce din creierii săi uscați o singură șmifire frumoasă și nobilă? I. NEGRUZZI, S. VI, 37. Pușin ne pasă de ceea ce vor cugeta despre ea creierii uscați ai pedantismului (a. 1875). PLR I, 289. Peste tot, lucrurile închipuirii sau idei uscate veneau să-l amețească. I. M. SADOVEANU, S. 392. Am înțelege toate acestea dacă misticismul s-ar manifesta la cine știe ce spirite creatoare. Dar misticii noștri sunt cei mai uscați critici. RALEA, S. T. III, 292. ◆ (Despre stilul unor scrieri, al unor opere arhitectonice etc.; p. e x t. despre opere artistice) Lipsit de ornamente, sobru (2). V. a u s t e r, s e c (6). În cea de a doilea despărțire a stilului, socotit după a sa împodobire, se coprind: stilul cel sec sau uscat, cel unit, cel poleit sau îngrijit. HELIADE, O. II, 22. Dacă eu, în lipsă de materie, sunt silit a-ți trimite scrisori uscate și slabe, tu, care ai, cum zici, multe de spus, pentru ce faci așa? GHICA, A. 575. Semnele prevestitoare a unei lupte înverșunată între limba uscată a neologismelor și limba vie a poporului românesc a început a se ivi. LAMBRIOR, S. 170. El n-a ascultat într-un povestitor șirul uscat al unor povești, ci în mintea lui s-a născut geniul întregului popor. DELAVRANCEA, O. V, 253. Stilul gotic... cu liniile sale curbe, cu bolțile sale ascuțite, cu formele sale uscate. PETICĂ, O. 413. Discursurile uniforme, uscate... conțin totuși cele mai variate și perfecte concerte. A. HOLBAN, O. II, 348. Adevărul cel mai abstract putea deveni sensibil; o propoziție uscată se mișca în imagini. SADOVEANU, O. XII, 11. ◆ (Rare; despre culori) Lipsit de strălucire. O culoare, adesea săracă, aspră, uscată, scoate și mai mult în evidență accentul pus pe ritmul linear. BLAGA, Z. 307.

9. (Prin Mold.; în sintagma) Bani uscați = a) sumă din care s-au scăzut toate cheltuielile, impozitele; venit net (1). Noi ne bucurăm că „ne vine banul uscat acasă” - și nu mai ai a plăti chirie și câte angării tăi. CONV. LIT. XLIV¹, 653; b) numerar (2). Cf. SCRIBAN, D., ALR SN IV h I 003/514, ALRM SN II h 822/514.

II. S.n. (În opoziție cu o masă de apă curgătoare sau stătătoare, mai ales cu m a r e² 1) Suprafața solidă a globului pământesc, neacoperită de apele oceanului planetar, p ă m ă n t (6); pământ (1) neacoperit de apă; (învechit și regional) țară (II). Întorsu marea în uscatu. PSALT. HUR. 54¹/2. A lui iaste marea și el feace-o și uscatul mărul lui feaceră. PSALT. 198. Vai de voi,

cărtulari și farisei, fățarnicilor, că treceți mare și uscat să faceți unul credincios. TETRAEV. (1574), 240. Întoarce marea în uscat. CORESI, PS. 167/1. Și chemă Dumnezeu uscatul pământ și strinsul apelor chemă mare. PO 13/3. Ia apă den apă curătoare și o varsă pre uscat. ib. 189/20. Și-i trecu Marea Roșie, cu puterea lu Dumnezeu, pre uscat. MOXA, C. 15¹/8. Au dat Șerban și cu frate-său Ion den partea lor... de preste tot hotarul de uscat și den apă (a. 1611). I. BIANU, D. R. 16. Am vândut parte tătâne-meu lu Șain spăt. cât va fie, ver den uscat, ... ver den apă, ale moșiei (a. 1632). BUL. COM. IST. V, 187. Apa mării purtă-l pre desupra și călcă pr-insă ca pre uscat. VARLAAM, C. 260. Ieșind ei la uscat, veni înainte-i un om. N. TEST. (1648), 78¹/18. Purceasără... unii pre uscat, iar alții în vase pre mare. GAVRIL, NIF. 16/6. Și alergă pre apă ca pre uscat și de păr îl trase la fărzure. DOSOFTEI, V. S. martie 24¹/30. Adune-se apa cea de supt ceriu... și să se ivească uscatul. BIBLIA (1688)², I, 166/25. Să ducea pă uscat la Beligrad. IST. T. R. 62. N-au fost acelor domni gândul să păzască Asia pe uscat. N. COSTIN, C. 192. Au dzis că pre uscat au venit, pre uscat să va duce. NECULCE, L. 277. Corăbierul... nu-și mai trage nădejde că va mai ieși la uscat (a. 1730). D. POP, M. 93. Înștiințăm dumitale mai întâi pentru hotarale din uscat (a. 1764). IORGA, S. D. V, 501. Înconjurată de apă, cetatea... era ca un uscat între doao mări. AETHIOPICA, 51¹/1. Un delfin... fiindu-l pre umere, l-au scos la uscat. MINEIUL (1776), 93¹/22. La un iezăr... sări pește la după Alixandru până afară la uscat (a. 1784). GCR II, 134/16. Îndoia a sa silință... ca să despică apele să ajungă uscat (a. 1794). id. ib. 152/39. Alexandru... lui Filon zise să meargă pre uscat cu călărași. ALEXANDRIA (1794), 72/1. Cum am zice, să nu umble pre uscat. MOLNAR, în RET. ROM. 5. Mahomet... Fu nebiruit pe uscat și pe mare. BUDAI-DELEANU, T. 296. Era orânduit să meargă pe uscat la Indiile Răsăritului. LEON ASACHI, B. 17/7. Neguțătorii călătoresc pe așa lungimi de mări..., iar tinerii să nu voiască nici pe uscat să umble. GOLESCU, S. 280, cf. LB. El aleargă... peste uscaturi și mări. AR (1829), 234¹/12. Între uscaturi se socotesc asemenea și dealurile și munții. CR (1829), 123¹/23. Întru acele zile aruncasă marea multime de pești la uscat. DRĂGHICI, R. 58/8. Suprafața pământului este împărțită în două părți: în uscat și apă. EG 4/4. De vreo câțiva ani străbătea uscatul Eghiptului un arab îndrăzneț. MOZAIICUL (1839), 581/6. Om, dobitoc și jivină Ce trăiesc prin aer, ape, pe uscaturi. CONACHI, P. 294, cf. POLIZU. Ieșirăm la uscat. PELIMON, I. 265/7. Ar fi cugetat a se bate pe uscat și pe apă cu atâtea puteri. GHICA, A. 686. În a ei pornire, unda neîmblânzită Oglindele mai toate le scoase la uscat. ALEXANDRESCU, O. I, 201, cf. PONTBRIANT, D. Gingașele broaște sânt dulci poeți de baltă, Precum mulți poeți gingași sânt broaște de uscat. ALECSANDRI, O. I, 203. Rămase aici, de unde era să se ducă la Ierusalim pe uscat. BOȘTINEANU, O. 290. Împărăția științei... cuprinde lumea toată, adică cele trecute și cele de acum, ceriul și pământul, uscatul și marea (a. 1881). PLR I, 50. Sări-ntr-o clipă pe mal, trase capul luntrii... pe uscat. ODOBESCU, S. I, 141. Mergea pe valurile mării, care se plecau înaintea lui, întocmai ca pe uscat. EMINESCU, P.

L. 14. Era... așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat, ca găinile. CREANGĂ, A. 64. Ieșiră la uscat și îmblau pe fermuri. ISPIRESCU, L. 24. Împărat atotputernic pe uscat și pe valuri. MACEDONSKI, O. I, 82. Mărețul pod de la Cernavodă leagă pentru totdeauna căile uscatului cu cele ale mărilor. VLAHUȚĂ, R. P. 58, cf. DDRF, BARCIANU. Trei paseri vin și se pun pe catart,... semn că uscatul se apropie. MEHEDIȚI, G. F. 43, cf. ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. O, dar tu, ca om de uscat, nu poți înțelege lucrurile astea. DUNĂREANU, N. 147. Importarea mărfurilor din Austria se făcea, atunci (1844), parte pe uscat,... parte pe Dunăre. N. A. BOGDAN, C. M. 130, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Ajutat de îngerul văzduhului..., a înălțat pământul deasupra apei și a creat uscatul. CARTOIAN, C. P. I, 95. Corăbii zdrumicate băteau domol în maluri Și lemn cu lemn, pe-ncetul, le lua-napoi uscatul. VOICULESCU, POEZII, I, 69. Vestește pe măritul domn al uscatului ș-al mării că s-au înfățișat... soli. SADOVEANU, O. X, 428. Corabia zice corăbierului: „Ferește-mă de uscat, ca eu să te feresc de apă”. BART, S. M. 52, cf. BL VI, 172, SCRIBAN, D. M-am zbatut mai mult pe uscat, dar am străbătut adeseori oceanul. CIPRIAN, S. II, 16. Pare un monstru marin ieșit... pe uscat. ARGHEZI, S. XIII, 71. Noaptea cade lină ca o apă, unind uscatul cu oceanul. RALEA, O. 33. Omul de la uscat arată totdeauna simpatie și chiar compasiune celui venit de pe mare. TUDORAN, O. 171. Tare fi-am dus dorul, uscat, Și parte am avut de leagăn sărat! BOTTA, S. I, 242. Din ape Uscatu-nvolburat vrea să scape. ISANOS, V. 234. Nimic nu trăiește milenii. Mările rod uscatul, punte pe surpă. T iulie 1964, 39. Năvălesc ca smintinții peste pescarii care n-au avut vreme să se tragă la uscat. NEAGU, I. 43. Astăzi ne despărțim, Cum s-au despărțit apele de uscat. DOINAȘ, A. P. 20. Voinicelul nearmat E ca știuca pe uscat. ALECSANDRI, P. P. 290. S-au zbatut pe uscat... până ce-au murit. SEVASTOS, P. 36. Să tragi catarga pe uscat Și noaptea cu fes legat, Să vezi că te-am blestemat. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 270. Trec în Olt ca pe uscat. BALADE, II, 314. Te-am trecut Oltu vărsat, Și pe dungă, și pe lat, Până te-am scos pe uscat. FOLC. OLT. – MUNT. II, 650. Mândruță, de dorul tău, Am trecut azi-noapte-un tău, Și prin tău, și prin uscat, Și deloc nu m-am udat. FOLC. TRANSILV. IV, 179. Apa o plecat,... o trecut pă uscat d'incolo. O. BĂRLEA, A. P. II, 388. Pe uscat cu sigureală, Pe apă cu îndoială. ZANNE, P. I, 300: Omul nevoiaș se înecă pe uscat. id. ib. II, 649. Nu i-au rămas peștii pe uscat, se spune despre cineva care știe să se descurce, aranjându-și toate treburile în favoarea lui. id. ib. IV, 73. (F i g.) Să slujesc cu tesis ritorii..., temându-să..., cum am zice, să nu umble pre uscat când trebuia să aleargă cu toate veatrilele bunei voroviri. MOLNAR, RET. 18/1. ◊ E x p r. A trăi (sau a o duce, a se zbate etc.) ca peștele pe uscat v. pește (1). A tări barca pe uscat v. tări (2). A trage catarga (sau, prin confuzie, targa) pe uscat v. cuv. A trage vetrela (sau, prin confuzie, verde) pe uscat = a munci fără spor; a duce o viață grea. Trage neîncetăt Vetrela pe uscat. PANN, P. V. I, 132/20, cf. BARONZI, L. 40, ZANNE, P. I, 304, id. ib. V, 656. A trage carul la uscat = a scăpa de belea. ZANNE, P. V, 129. A fi dracul pe uscat = a) a fi șiret, abil, rău. Cf. ZANNE, P. VI, 616, DL, DM, DEX; b) a fi

urât, pocit² (1). *Nu se mai cunoștea nici antereu, nici barbă, nici nimic; era chiar dracu pe uscat.* SNOAVA, II, 128, cf. ZANNE, P. VI, 616.

- Pl.: (adj.) *uscați, -te, și (s.n.) uscaturi.*

- V. *uşca.*

UȘCĂTESC, -EĂSCĂ adj. (Învechit, rar; despre plante) Care crește pe uscat² (II), de uscat². *Băgând de seamă la ierburile cele marinești că nu aseamănă cu cele uscatești (de uscat)..., mă mirai prea mult.* GORJAN, H. II, 7/1.

- Pl.: *uscatești.*

- *Uscat² + suf. -esc.*

ŪSCĂ s.f. (Prin vestul Munt.) Fițil făcut din fire de bumbac dospite în urină și uscate² (I I), care servește la scăpărat în loc de iască. Cf. UDRESCU, GL.

- Postverbal de la *uşca.*

UȘCĂCIOR, -OĂRĂ adj. (Popular) Ușcățel. *Și pleacă către pădure... Ceva lemne se doboare, Din crângi uscăcioare.* PANN, P. V. I, 89/11, cf. DL, DM. ♦ (Substantivat, f. pl.) Crenguțe uscate; uscături (2). Cf. DDRF.

- Pl.: *uscăciori, -oare.*

- *Uscat² + suf. -ior.*

UȘCĂCIÓS, -OĂSĂ adj. 1. Care se usucă, care se zvântă repede, ușor; lipsit de umezeală, uscat² (I I). Cf. LB, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., DL, DM. ♦ (Învechit, rar) (Despre pământ, terenuri, locuri) Lipsit de surse de apă, se c e t o s (2); p. e x t. lipsit de vegetație, a r i d, ș t e r p (I I). *David era în muntele cel uscăcios.* BIBLIA (1688), 213²/38. ♦ (Despre vreme și perioade de timp) Lipsit de umiditate atmosferică, fără precipitații. *Când seara e uscăcioasă, arată timp bun, frumos și uscăcios.* MARIAN, S. R. I, 121, cf. SCRIBAN, D. ♦ (Rar; despre alimente) Care se poate mânca rece (și fără o pregătire specială); p. e x t. sărăcăcios (7). V. *u s c a t²* (I 4). *Muncitorii întorcându-se la cămin ca să îmbuce din uscăciosul lor prânz.* ap. TDRG. ♦ (Prin nord-vestul Munt.; despre fructe) Cu miezul (mai) puțin zemos. Cf. UDRESCU, GL. *Pepenele uscăcios e mai bun la gust decât cel zemos.* id. ib. *Să-mi alegi un dovleac uscăcios.* id. ib.

2. (Despre oameni) Cu (foarte) puțină grăsime; (foarte) slab (1). V. *costeliv, descărnatos, os, supt³* (1), *uscat²* (I 6), *uscățiv* (1). *Și era Svi[n]fia sa uscăcios cu totul la stat.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 120⁷/10, cf. LB. *Era... de statură de mijloc, om căm uscățos, însă curajos.* BARIȚIU, P. A. I, 655. *Trebuie să rămân slab și uscăcios.* F (1877), 233. *Îmbrăcată în haïne de mireasă, ținea de mână pe un tânăr nalt și uscăcios.* GANE, N. II, 205, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, DL, DM. *Măru roșu și frumos, Badea nalt și uscăcios.* HODOȘ, P. P. 71, cf. ALR I/I h 62, ALRM I/I h 96, ALR II/I h 84, ib. MN 49, 2 267/310, 414, ALRM II/I h 141/414. ♦ (Învechit, rar; despre o boală) Care slăbește corpul, organismul. *De multă... boală uscăcioasă, toate vinele i s-au întins și toate mădularele i s-au zgârcit, atâta cât piele de oase și pieptul de spinare i se lipise.* CANTEMIR, IST. 121, cf. DDRF.

- Pl.: *uscăcioși, -oase.* - Și: (învechit) *uscățós, -oăsă* adj.

- *Uscă + suf. -ăcios.*

UȘCĂCIŪ, -ÎE adj. v. *uscățiu.*

UȘCĂCIŪNE s.f. 1. Însușirea de a fi uscat² (I I); starea a ceea ce este uscat²; lipsă de umiditate. Cf. MARDARIE, L. 239/1. *Marea ai spântecat înaintea lor și au trecut în mijlocul mării cu uscăciune.* BIBLIA (1688), 350¹/3, cf. ISER, BAR. - MUNT., W. 268²/50. *Uscăciunea [pivniței]... nu trebuie să fie mare.* PENESCU, M. 60/20, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Pământul fiind foarte pietros, când nu plouă o săptămână, două, uscăciunea e foarte mare.* A. POPOVICI - KIRILEANU; B. 36. *Răcoarea, căldura, uscăciunea și umezeala... au fost întrebuințate la plămuierea lui Adam.* CANDREA, F. 107, cf. PASCU, S. 24, PHILIPPIDE, P. 182, CADE. *Dar unde-i norocul ăsta... cu atâta apă dedesupt și uscăciune deasupra.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 86. *Focul se aprinde numai la uscăciune.* ARGHEZI, S. VI, 53. *Umezeala care dejghioca varul și uscăciunea care umfla lemnăria făcea din strada bucureșteană o caricatură în moloz a unei străzi italiice.* CĂLINESCU, E. O. I, 8. *Solurile nisipoase fără humus sunt în general soluri sărace în substanțe nutritive și expuse ușor uscăciunii.* CHIRIȚĂ, P. 98, cf. V. BREBAN, D. G. ♦ Stare a gurii sau a buzelor lipsite de salivă, de umezeală; p. e x t. senzație puternică de sete. *În cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins fundul gâtului.* REBREANU, I. 29. *O scurtă uscăciune a secat înfundul gâtului.* POPA, B. 18. *Așa am să fac, a răspuns Jder înghițindu-și cu greutate uscăciunea gurii.* SADOVEANU, O. XIII, 753. *În caz de ingerarea cromului, bolnavul simte uscăciunea gurii.* BELEA, P. A. 168. *Simptomele sunt: răgușeală... uscăciune a gâtului, tuse uscată.* ABC SĂN. 221: *Simți o uscăciune în gât.* NEAGU, I. 62. *Trebuia să caute o cale de mântuirea gâtuleului de uscăciune.* SNOAVA, I, 118. ♦ (Cu referire la plante) Însușirea de a fi uscat² (I 2). *Voi fi în lume un arbor trist, pârilit, A eărui uscăciune va fi periculoasă.* BOLINTINEANU, O. 212. *Oare să-i cadă peste cap urgia uscăciunii... când o creangă își uită dreptul ei și se vâără în coama altui copac.* POPA, B. 136. *Ochiul îi simte uscăciunea de mărăcine.* BOGZA, A. I. 19. *Văzui lanul ăsta de grâu neseccerat din pricina uscăciunilor, căci cum pui mâna pe fir se rupe.* SNOAVA, III, 193.

2. Lipsă îndelungată de precipitații (ploi, ninsori); lipsă de umiditate atmosferică; secetă. Cf. ANON. CAR. *Nu trebuie să aibă voie în vreme de uscăciuni să tragă tutun... poate să se întâmple focu.* COD. SILV. 31. *Primăvara... vor fi multe ploi și tunete și după aceea uscăciune.* CALENDARIU (1814), 70/4, cf. DRLU, LB. *După o uscăciune de 5 luni, de abie pe atunci începuse a ploua, spre bucuria lăcuitorilor.* AR (1829), 232²/37. *Mânia Domnului, ce ne-a venit cu vișor mare... cu cutremuri și cu cea mai mare uscăciune, cu foamete grozavă.* I. GOLESCU, în: PR. DRAM. 84. *Uscăciunea este foarte mare și face preza mare pagubă pe la câmp.* CR (1834), 32¹/49, cf. POLIZU. *Crăpături largi, căscate de uscăciune, făceau cam anevoios urcușul.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 49, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Acuma toamna, la sfârșitul unei veri călduroase, suferim de uscăciune.* ap.

ȚDRG. Astfel se întâmplă și când, după aratul pe uscăciune, încep ploile: pământul se bate, se înscorfoșează pe deasupra. PAMFILE, A. R.: 57, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, SCRIBAN, D. *Astronomii au stabilit că în Marte domnește o mare uscăciune*. CONTEMP. 1954, nr. 386, 5/4. *Ofilirea se produce din cauza uscăciunii atmosferice, a căldurii, și a vânturilor uscate*. CHIRIȚĂ, P. 262. *Uscăciunea în timpul toamnei ajută la desfacerea semințelor de brad*. RĂDULESCU, S. 37. *Prin anii vechi 1929..., o mare uscăciune a bântuit Moldova*. CAMILAR, C. P. 39, cf. DL, DM. *Balta Amara seacă complet în cursul perioadei de uscăciune*. PROBL. GEOGR. I, 95. *Virusul rezistă bine la uscăciune*. ABC SĂN. 382, cf. DEX. *Pentru ce la uscăciune te retragi din loc umbros?* ȘEZ. XII, 180, cf. ALR I 1 365/530. *Din noroi tot vei mânca ceva, iar din uscăciune mai nimic*. Cf. ZANNE, P. I, 225.

3. (Învechit; mai ales la pl.) Uscătură (2). Cărând leamne și vrascuri și de alte uscăciuni dimprejur, deaderă foc și arsără besearica. DOSOFTEI, V. S. decembrie 202¹/15. *Toți ca uscăciunile preste foc se vor arde de tot și nu vor scoate sufletul lor den pâra focului*. BIBLIA (1688), 481²/6. *Oasele mele ca uscăciunea s-au uscat*. KLEIN, în ȘA I, 531. *E grâierul..., ca o uscăciune, pitpalacul nopții*. ARGHEZI, S. VIII, 46. *Sub ierbi și uscăciuni..., Un iepure*. HOREA, P. 57. ♦ F i g. *De-ar fi dorul ca pădurea, Eu l-aș tăia cu săcurea. Dar doru-i o uscăciune, Pe inimă de se pune*. FOLC. TRANSILV. II, 448.

4. (Învechit, rar) Dispariție a apei (prin evaporare); secare (1). *Se făcea o uscăciune a mării foarte tare și multă vreme. Și, așa, varvarii, văzând cum s-au făcut prunt și cum iaste cale, au mers spre Palinis*. HERODOT², 429.

5. Slăbiciune (1) (a corpului sau a unei părți a lui); (rar) boală care slăbește organismul. *Pre o fecioară au tămăduit de uscăciuni*. DOSOFTEI, V. S. februarie 315¹/24. *Uscăciune de trup*. I. GOLESCU, C., cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Se posomorâse și mai tare, fața ei căpătând o uscăciune ascetică*. TEODOREANU, L. 139. *Safta s-a făcut frumoasă... oriunde era în chipul ei un os și o uscăciune, se întregise și se rotunjise ceva*. CAMIL PETRESCU, O. II, 381. ♦ Lipsă de grăsime, de luciu a părului, a pielii; p. e x t. aspect mohorât, aspru. *Uscăciunea și stricăciunea pielii... îndeamnă adecă pe bătrâni de a năzui la băile stămpărate*. FĂTU, D. 56/12. *Uscăciunea neagră și sălbatecă a părului contrasta plăcut cu fața fină, dulce și copilărească a băietanului*. EMINESCU, P. L. 27. *Când îi sărutase mâna, zărise modificarea încheieturilor, uscăciunea pergamentoasă a pielii*. CĂLINESCU, B. I. 16.

6. F i g. Lipsă de sensibilitate sufletească; asprime, duritate. *Curățește spurcăciunea păcatelor și stinge văpaia realilor și fără-credința și uscăciunea*. CORESI, EV. 192. *Sterilitate de spirit, uscăciune și neputință de inimă, duritate de caracter*. BARONZI, M. I, 76/9. *Am socotit că lăcerea Daniei este haină, că denotă cea mai deplină uscăciune sufletească*. A. HOLBAN, O. II, 26. *Aceste uscăciuni de târgovești erau poate cea mai mare asemănare între tată și fiică*. I. M. SADOVEANU, S. 377. *Îi bănuia și însingurarea inimii și uscăciunea sufletului*. V. ROM. iulie 1954, 59. *Ascunde... aceeași uscăciune*

sufletească sub masca umanitarismului. S. C. ȘT. (IASI), 1958, 134. *M-am făcut tăioasă, dură... Am devenit exigentă față de mine, exigentă față de alții, cu aceeași uscăciune*. T august 1964, 81. ♦ Lipsă de expresivitate a unei scrieri. *Monotonia și uscăciunea stilistică omoară pe jumătate cea mai savantă operă critică*. V. ROM. decembrie 1963, 189.

7. (Regional; în credințele populare) Ființă imăginară, duh rău care chinuiește și pocește copiii nebotezați sau îi fură, înlocuindu-i cu alții urâți și schilozi. Cf. MARIAN, NA. 68. *Nu numai strigoaicele sunt acelea cari vin după naștere..., ci și samca..., apoi ielele, tricolicii, stahiile, moroii, mama-pădurii, uscăciunea, pociturile*. id. ib. 68.

- Pl.: uscăciuni.

- Usca + suf. -ăciune.

USCĂȚIU, -IE adj. v. uscățiu.

USCĂȚOR, -OĂRE adj., subst. 1. Adj. Care usucă (1), care zvântă (1). Cf. DRLU. *Pe dânsii se coboară usucătoare raze Din soare*. I. NEGRUZZI, S. II, 148, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., CADE, DL, DM, DEX. ♦ (Substantivat; glumeț) *Uscător de pahare = persoană căreia îi place să bea*. Cf. CHEST. VIII 105/1.

2. S.n. Aparat, mașină sau instalație care servește la uscarea (1, 3) artificială sau naturală a unor materiale, produse etc. *Setcele... se pun la uscat pe niște prăjini sprijinite fiecare pe câte 2 pari... pentru a forma usucătoare*. ANTIPA, P. 504. *Se vor construi și monta... 2 mori noi cu anexele respective și un uscător la o altă fabrică*. LEG. EC. PL. 435. *Uscătoarele ambulante... usucă două mii de kilograme de boabe pe oră*. CONTEMP. 1949, nr. 159, 3/6, cf. LTR², DL, DM, FORM. CUV. I, 34, DEX, DREV. ♦ *Uscător-tunel = uscător (2) orizontal în care produsele supuse uscării se deplasează pe vagonete*. Cf. FORM. CUV. I, 34, DREV. ♦ (Și în sintagma *uscător de păr*) Aparat electric pentru uscarea (1) rapidă a părului spălat; foehn. Cf. NICA, L. VAM. 261, LTR², DL.

3. S.f. (Rar) Uscătorie. Cf. POLIZU. *În etajul de jos erau atelierele de talpă, în al doilea, atelierul de negritură și sus, uscătoarea*. ARDELEANU, D. 101, cf. L. ROM. 1977, 13.

4. S.m. Muncitor specializat în procese tehnologice ca uscarea (3) furnirului sau a țesăturilor, după ce acestea au fost vopsite. Cf. L. ROM. 1981, 135, ib. 1985, 496.

- Pl.: uscători, -oare. - Și: usucător, -oare adj.

- Usca + suf. -ător.

USCĂTORIE s.f. Instalație specială pentru uscatul¹ prin evaporare accelerată a unor produse agricole, industriale, casnice etc.; local, încăpere în care se află o asemenea instalație; (rar) usucătoare (v. uscător 3). Cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Vedea... uscătorii de fructe și pepiniere de păstrăvi*. C. PETRESCU, C. V. 119, cf. DS, SCRIBAN, D., DL, DM. *Trecură prin spatiele unei uscătorii de stof* BARBU, Ș. N. II, 278, cf. DEX, L. ROM. 1977, 13. *Bujdeiul... era compus din două părți: cuptorul, în partea inferioară, și uscătorul, în partea superioară*.

BUTURĂ, EG. 179. *L-o dat împăratu afară... în uscăturiia șșia di pruni.* O. BĂRLEA, A. P. I, 334. ♦ *Încăpere* (special amenajată) pentru uscatul¹ rufelor. DEX.

- Pl.: *uscătorii*. - Și: (regional) *uscăturie* s.f.

- *Uscător* + suf. -ie.

USCĂTURĂ s.f. 1. (Învechit și regional) Uscăciune (1). Cf. LB. *Obiectul pipăirei sânt proprietățile trupurilor ceale mecanice...* uscătura, umezala, greotatea. ANTROP. 172/18, cf. ALR II 5 061/346. *O vede suarli, gata...*, a terminat, pân la trupină să duce uscătura. T. DIAL. M. I, 326. *Butoiu să fie toată vara la suare...*, toată uscătura să iasă dîn-el. ib. 470. ♦ (Prin vestul Munt.) Loc, teren, pământ foarte uscat² (1 1), foarte tare. Cf. UDRESCU, GL. *A ara în uscătură.* id. ib. ♦ (Prin vestul Munt.) Secetă. Cf. UDRESCU, GL. *S-a aricit grâul de uscătură.* id. ib. ♦ Starea a ceea ce s-a uscat (1) de vechime. Cf. SCRIBAN, D. ♦ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Mi-am rupt dinții în uscătura asta de pâine.* id. ib.

2. Creangă subțire și uscată² (2); (rar) copac uscat; (mai ales la pl.) crenguță uscată, desprinsă de pe copac, cu care se aprinde sau se întreține focul, gătej, vreașc; (învechit) uscăciune (3). V. *raburi*, *surcele* (1 1), *uscățele* (2). *Aici tot focuri mari, din uscături, prin păduri.* N. STOICA, C. B. 309, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ei fugeau...*, sperându-se de orice zgomot... de vântul dimineții ce mătura uscăturile. ODOBESCU, S. I, 91. *Fata, harnică cum era, curățî pârul de uscături.* CREANGĂ, P. 287. *Venea... ursul de ăduia pădurea, trșnea uscăturile pe unde călca.* ISPIRESCU, L. 329. *Îți spun..., moș Ilie, că n-ai să iei nici o uscătură din pădure.* I. NEGRUZZI, S. IV, 298, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W. *Se îndatorește să nu facă stricăciuni la lemne din picioare, ci numai uscături de gios pentru trebuința sa de foc* (a. 1832). A. POPOVICI - KIRILEANU, B. 75. *Aleargă călare prin pădure și aude cum trosnesc uscăturile sub copitele calului.* AGĂRBICEANU, S. P. 193. *La mai închipuie niște uscături pentru noaptea.* HOGAȘ, M. N. 66. *Stam... în marginea foșului mare, de uscături.* LUNGHIANU, C. 109. *Am aprins... un foc cu surcele și uscături.* AL LUPULUI, P. G. 139, cf. ȘĂINEANU, D. U. *În grădina din față... frunze galbene, picurate cu roșu. Pe pământ, grămezi de uscături.* A. HOLBAN, O. II, 178, cf. CADE. *Nu cumva porniși tocmai ațuma la pădure după uscături?* REBREANU, R. II, 111, cf. GR. S. VI, 246, DS. *Adunase din marginea pădurii câteva uscături..., să aprindă focul cu ele.* V. ROM. martie 1970, 7. *Se duse în pădure după uscături.* ȘEZ. I, 243. *Bietul om... aduse o sarcină de uscături.* CĂTANĂ, P. B. II, 127. *Șărea, Uscături că mi-aducea.* POP., ap. BUCUȚA, R. V. 104, cf. ALR II/I h 275, ALRM II/I h 381, ALR SN II h 591, ALRM SN I h 412, AI 12, 20, 35, II 6, 12, TEAHA, C. N. 260. *Caută nește uscături, nește fândări de corlăzi.* O. BĂRLEA, A. P. II, 548, cf. NALR - O II h 222. *Era lemni, butuc d-ăștia, uscătură-m păduri.* T. DIAL. M. II, 393, cf. ALR - T III 733/293. *Nu e pădure fără uscături.* CARAGIALE; O. IV, 141, cf. PAMFILE, J. II, 158, PETICĂ, O. 229, BRĂESCU, V. 9, SCRIBAN, D., STANCU D. 285, DL, ZANNE, P. I, 231, 232. ♦ (La pl.) Epitet pentru oameni netrebniți. *Dacă toată lumea s-ar schimba în bine... Sunt și la noi destule*

uscături. PAS, Z. II, 62. *Printre ei înșă erau și uscături care, ca să se pună bine cu Baci, îi spuneau... ce vorbeau oamenii.* id. ib. III, 284, cf. DL. ♦ (Regional) Loc într-o pădure pe unde au ars copacii (Piatra Neamț). Cf. CHEST. IV 108/558 a.

3. (Mai ales la pl.) Aliment care se poate mânca rece (și fără o pregătire specială). *Bucătăriță săsoaică... să aibă știință și praxis de uscături, de bucate, și de zaharica* (a. 1794). IORGA, S. D. VIII, 29. *Ce este a se înlesni și a se ușura cu hrană de verdețe sloboziitoare, cu fereala uscăturilor și a brânzeturilor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 13/11, cf. I. GOLESCU, C. *Rareori mănâncă bine, mai mult uscături și post.* PANN, P. V. II, 115/12. *Îmi puse dinainte niște uscături, un pui fript, ochiuri și o gărașioară cu vin.* GANE, N. II, 159. *Gazda noastră... pune atunci un talger de uscături și o gărașă cu vin dinaintea părintelui.* CREANGĂ, A. 95. *Bătrâna la curățit masa, a adus pomaturi, uscături și băutură.* CARAGIALE, O. II, 277. *Mă îndemnară înșă să iau ceva uscături: salam, sardele...* *Doream să mănânc ceva fiertură.* CONV. LIT. XVIII, 207. *Dejunul, o bucată de pâine și o uscătură oarecare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 263. *Pentru udat uscăturile, stătea mai la o parte plosca plină cu roșior.* CIOCĂRLAN, P. P. 56, cf. PASCU, S. 61, ȘĂINEANU, D. U.; CADE, SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G. ♦ (Mai ales la pl.) Prăjitură făcută din bucățele de aluat prăjite în grăsime sau coapte la cuptor; uscățea (3). Cf. SCRIBAN, D., DEX, H VII 477, ALR II/141, 876, ALR SN IV h 1 081/784, ALRM SN III h 890/784. ♦ (La pl.) Fructe deshidratate din care se poate prepara compot, supă etc. *Uscarea merelor se practică... pentru a le avea peste iarnă sub numele de uscături.* PAMFILE, I. C. 239. ♦ (Regional) Carne macră (Cerneți - Furnu Severiîn). Cf. ALR I 739/850.

4. Epitet dat unei ființe slabe, urâte și rele. *Așa și se cade, uscătură netrebnică, care știi numai să plângi.* GANE, N. III, 175. *Cele trei uscături intrară în vorbă: - Ce e, măculiță, ... zișe una deșirată.* IOVEȘCU, N. 28, cf. SCRIBAN, D. ♦ (Pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *O uscătură de om, îl dă vântul jos.* UDRESCU, GL. ♦ (Regional; la pl.; depreciativ) Picioare lungi și subțiri. Cf. ALR II/4 MN 44, 2 233/791.

5. (Regional) Tuberculoză. Cf. CV-1950, nr. 4, 45, SEL 1967, 199, LEXIC REG. II, 55: ♦ (Regional) Zămbre (Stoiești - Bărlăd). Cf. ALR I 1 128/618.

- Pl.: *uscături*.

- *Uscat* + suf. -ură.

USCĂTUREĂ, -ICĂ s.f. 1. (De obicei la pl.) Diminutiv al lui *uscătură* (1). *Plecând la pădure ca să aducă ceva uscătorele pentru casă, văzu într-un copaciu un cuib de pasăre.* ISPIRESCU, L. 266, cf. CADE, DL, DM, DEX.

2. (Regional; la pl.) Uscățele (v. *uscățea* 3) (Stănești - Curtea de Argeș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 55.

- Pl.: *uscătorele*. - Și: *uscăturică* s.f.

- *Uscătură* + suf. -ea. - *Uscăturică*: cu schimbare de-sufix.

USCĂTURICĂ s.f. v. *uscătoreea*.

USCĂTURIE s.f. v. uscătorie.

USCĂȚEL, -EĂ, -ÎCĂ adj., s.f. Diminutiv al lui *uscăț*².

1. Adj. (Despre oameni) Cf. *uscăț*² (6). *O femeie mică, uscățică și nici tocmai urâtă*. HOGAȘ, H. 84, cf. CADE. *Un om uscățel, cu ochii negri, foarte vii și pătrunzători*. REBREANU, NUV. 305.

2. S.f. pl. Lemne subțiri și uscate² (2) cu care se aprinde sau se întreține focul. V. *uscături* (2). Cf. DDRF, CADE, DL, DM, DEX. *Haideți la pădure să aducem uscățele, să ne facă mama voastră plăcinte*. RETEGANUL, P. I, 44. *Se face focul cu uscățele*. CHEST. II 318/48, cf. ALR - T 733/432.

3. S.f. (Mai ales la pl.) Prăjitură făcută din bucățele de aluat prăjite în grăsimă (sau coapte la cuptor); minciună (II 1), minciunică (2), uscătură (3). V. *scovară* (1). *A adus o felă de rachiu și un blid de uscățele* (a. 1826), IORGA, S. D. XII, 212. *În case mai bune, se fac... minciuni (uscățele, pancove) din turtă de tăieței*. CRĂINICĂ, I. G. 245, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H VII, 445, com. PANȚU, com. din ȚEPEȘ VODĂ - CERNAVODĂ.

4. S.f. pl. (Bot.; regional) Flori-de-pai (*Helychrysum bracteatum*). Cf. BORZA, D. 82.

- Pl.: *uscăței*, -ele. - Și: *uscățică* adj.

- *Uscăț*² + suf. -el. - *Uscățică*: cu schimbare de sufix.

USCĂȚICĂ adj. v. uscățel.

USCĂȚIU, -IE adj. (Regional) Uscățiv (1). *La față... uscățiu*. CR (1833), 184²/35. *Văzui cu multă spaimă împrejurul meu doisprăzece zmei foarte negri, uscății și cu ochi flăcărăși*. GORJAN, H. IV, 140/8, cf. SFC VI, 77. *Era un om așa cam uscățiu și cărunt*. GRAIUL, II, 102.

- Pl.: *uscății*. - Și: *uscățiu*, -ie (DENSUSIANU, Ț. H. 339, SFC VI, 77), *uscățiu*, -ie (ALR II/I h 84/95, A IV 2) adj.

- *Uscăț*² + suf. -iu.

USCĂȚIV, -Ă adj. 1. (Despre ființe, despre corpul lor sau părți ale lui) Care este lipsit de un strat (consistent) de grăsimă (sau de carne) sub piele, slab (1), slabit (1), costeliv; lipsit de vlagă, firav; slăbănog (I 3); *uscăț*² (6), *uscățios* (2), (învechit și regional) *secățiu* (3), *secățiv* (2), (regional) *coțac*, *sfărciov*, *uscățiu*; p. ext. *subțirel* (I 2), *zvelt* (1). *Era... la mărirea trupului om de mijloc, uscățiv*. MINEIUL (1776), 18²/27. *Priește mai toată vârsta și toată starea sănătății, dar mai vartos pe cei uscățivi*. PISCUPESCU, O. 71/9. *Eream... slăbănog și uscățiv*. GORJAN, H. II, 44/19. *Să se slujească cu multă luare aminte cu alcoolul camforat în oblojele, la persoanele uscățive și slabe*. MAN. SĂNĂT. 123/13, cf. BAR. - MUNT., W. 268²/49, POLIZU. *Sosi dinaintea cărciumei o căruță cu doi telegari și un om uscățiv*. PELIMON, I. 213/18, cf. PONTBRIANT, D. *Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic*. EMINESCU, O. I, 132. *Nemeri una... nu prea tânără, naltă și uscățivă, însă robace și supusă*. CREANGĂ, P. 4. *Un*

om ca de treizeci și șase de ani, înalt, uscățiv și supt la față. SLAVICI, O. I, 119. *Chipurile lor uscățive... se taie deslușit în moina limpede a dimineții*. DELAVRANCEA, S. 171. *Intrau în curte cioclii cu fața uscățivă*. MACEDONSKI, O. I, 42. *Era nalt, uscățiv, simpatic la înfățișare*. VLAHUȚĂ, S. A. II, 93. *Nu vă uitați că par a fi cam uscățiv, eu sunt tare cât un zmeu*. I. NEGRUZZI, S. III, 80, cf. DDRF, BARCIANU. *Parcă văd pe căminarul..., leit poleit cum e conu Dinu: nalt, uscățiv la chip, așa smead*. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 14. *O femeie trecută de treizeci de ani, de statură mijlocie, uscățivă la față*. SANDU-ALDEA, A. M. 40, cf. ALEXI, W., TDRG, DHLR I, 254. *Era un bătrânel adus de spate, uscățiv*. AGĂRBICEANU, S. 64. *Scotoci uscățivul meu călugăr... și scoase la iveală o pâne oacheșă*. HOGAȘ, M. N. 119. *Ea se credea mare, înălța umerii slabi, ascușiți, trupul uscățiv, deșirat*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 48, cf. PAȘCU, S. 286. *Era un locotenent de infanterie, foarte înalt și uscățiv*. REBREANU, P. S. 86, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, LOVINESCU, S. II, 81. *Luntrașul surăde cu tot obrazul lui grav, uscățiv și arămiu*. TOPĂRCEANU, O. A. II, 86. *Un bătrân uscățiv și înalt*. C. PETRESCU, I. I, 94. *Moșu era mic de statură, uscățiv, cu chipul osos și lunguieț*. VLASIU, A. P. 52. *Trecu o femeie micuță, cu obrazul uscățiv și buzele subțiri*. SADOVEANU, O. IX, 110. *Era un om misterios. Mărunt, spân și uscățiv, fără vârstă*. BĂRT, E. 267, cf. ROSETTI, L. R. III, 78, SCRIBAN, D. *Era un om uscățiv și înalt*. I. M. SADOVEANU, S. 92. *Frumoasa, negricioasa, uscățiva Domnișă cu păstale de aur, Paraschiva*. ARGHEZI, S. II, 204. *Alcătuirea lui corporală... este a unui om uscățiv, sfrijit, rău nutrit*. VIAȚU, L. U. 77. *Un bărbat cu cap mare, cam uscățiv*. CAMIL PETRESCU, O. II, 41. *Era oacheș și uscățiv, mijlociu de statură*. VINEA, L. I, 107. *În loggia de marmură albă, se ivise numai o ălipă chipul uscățiv al Evanghelinei*. BARBU, PRINC. 31, cf. SFC VI, 80. *Un călugăr autodidact, uscățiv și oacheș*. ANANIA, R. 10. ◇ Fig. (Despre alimente) *O puică apoasă, gustări uscățive și frave, bucății de brânză pălită*. VINEA, L. II, 254.

2. (Rare; despre vânt) Care este lipsit de umezeală; secetos (1), *uscăț*² (I 1). *Vântul crivățul..., vara, este răcoros și foarte sănătos..., fiind de fel uscățiv*. PISCUPESCU, O. 71/2.

- Pl.: *uscățivi*, -e.

- *Uscăț*² + suf. -iv.

USCĂȚÓS, -OĂSĂ adj. v. uscățios.

USCĂU adj. (Regional; despre oameni) Foarte slab; jigărit, sfrijit (Borșa). Cf. ALR II/I 84/362.

- Pl.: *uscăi*.

- De la *uscăț*², cu schimbare de sufix.

USCHÍ vb. IV v. ușchi.

USCHILĂ s.m. (Argotic) Chiulanguiu. UDRESCU, GL.

- *Ușchi* + suf. -ilă.

USCHÍT s.n. v. ușchit¹.

USCI s.f. pl. v. huște.

USCIOARĂ s.f. v. ușcioară.

USCIÓR¹ s.m. v. ușor¹.

USCIÓR² s.n. v. urciór².

USEBEALĂ s.f. (Învechit, rar) Deosebire; (învechit și popular) osebire (2), (învechit) osebitură. Într-aceaste cărți a prorocilor bătrâni și între leage noua, mare usebitură și... pentru aceea să știi ce e usebeala între ele. PO 6/8.

- Pl.: usebeli.

- Usebi² + suf. -eală.

USÉBI¹ adv. v. osebi¹.

USEBÍ² vb. IV v. osebi².

USEBÍRE s.f. v. osebire.

USEBÍT, -Ă adj., adv. v. osebit.

USEBITURĂ s.f. v. osebitură.

USECNOVÉNIE s.f. (Învechit, rar) Decapitare. Usecnovenia lui Ioan Cârstitel. Ș. TAINE, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: usecnovenii.

- Din slavonul оуцѣкновеник.

USÉRDIE s.f. v. osârdie.

USIBÍ vb. IV v. osebi².

USÍE s.f. (În dicționarele din trecut) 1. Natură a unui lucru; esență, substanță (1). Cf. DRLU, CIHAC, I, 710, POLIZU.

2. Fărâcă. Cf. ISER, POLIZU.

- Pl.: (2) usii.

- Din ngr. ουσία.

USÍGĂ s.f. v. obsigă.

USÍT s.m. v. husit.

USMETÍ vb. IV. R e f l. (Prin nordul Munt.) A se încrede, a se baza, a se bizui pe cineva. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

- Prez. ind.: usmetesc.

- Etimologia necunoscută. Cf. h u s m i.

ÚSNĂ s.f. 1. (Învechit) Buză; gură. Ferice e bărbatului cui nu-i... iaste în ustneale lui celuire. PSALT. HUR. 25^v/21. Cu usnele (buzele N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) sale se nu grăiască meniciuri. COD. VOR. 77^v/14. Bucură-se ustnele (buzele D) meale când cânt fie. PSALT. 139. Noi nici usnele nu desfacem să ne rugăm pentru ei. CORESI, EV. 523. Pune, Doamne, ... ușă îngrădire de ustnele meale! id. PS. 384/4, cf. PO 196/8. O, cum nu se pălesc usnele lui! și nu arde limba lui! IEUD, 236/1, cf. IORGA, L. R. XXXI, TDRG, DHLR II, 487, CADE, ROSETTI, L. R. VI, 36, SCRIBAN, D., ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 51, SCL 1960, nr. 3, 609. ♦ P. e x t. (Învechit, rar) Glas, voce. Sfârșesc cu limba o mie

stihuri de rugă și când ieș. ei nu știu ce-au zis, că usnele-ș rădică, e cu auzul nu ascultă. CORESI, EV. 327.

2. (Popular) Marginea de sus (de obicei răsfrântă) a unei oale, a unui pahar, a unui obiect în formă de vas etc.; buză. Patru mease... de o palmă vor avea usnă cioplită pe de înlăuntru împrejur și deasupra measelor acoperemânt. BIBLIA (1688), 565^v/11. Când dau bolnavoșului ierbi amară se be, ei ungu pre den afară usnele păharului cu dulceață (a. 1710). GCR I, 363/33, cf. MOLNAR, D. 94/3, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 441, LM, DDRF, GHETIE, R. M., BĂRCĂNU, ALEXI, W., TDRG, CADE. A găsit, pe usnele cazanelor vrăjitoarești, obielele slugărimii puse să se zbicească. CIAUȘANU, R. SCUT. 91, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H XVII 98, DENSUSIANU, Ț. H. 339. Usna păharului. GR. S. VI, 226. ♦ Margine (răsfrântă) a unui clopot. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ♦ E x p r. A suna (sau a bate) clopotul într-o usnă = a trage clopotul astfel ca limba să bată numai într-o parte (pentru a anunța o primejdie); a bate clopotul într-o dungă. Turnul clopotniței... slujea pentru privityhere de foc și clopotul cel mare niciodată n-a sunat într-o usnă fără să puie tot orașul în mișcare. NEGRUZZI, S. I, 284, cf. CIHAC, II, 441, BĂRCĂNU, ALEXI, W., DL, DM. ♦ Marginea de sus a unei ambarcații; copastie. Cele mari a undelor mării valuri, carele peste usne se vearsă... pe corabia a îneca pot. CANTEMIR, O. V, 222, cf. DAMÉ, T. 126. Vapoare de toată mâna târâsc după ele șlepuri boante la vârf, încărcate până-n usnă. SANDU-ALDEA, D. P. 71. Luntrașul o atrase cu vâsla, se aplecă apoi pe usna luntrii și apucă repede de hainele ude. SĂM. VI, 326. Marginea lotcei - zisă... „uzne” la Mehedinți - ... este căptușită pe dinăuntru, de jur împrejur, cu câte o scândură. ANTIPIA, P. 467, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H I 140, AN. DOBR. V-VI, 156. ♦ (Regional) Căpătâiul patului (Șona - Făgăraș). ALR - T 783/413. ♦ (Regional) Borul pălăriei (Secășeni - Oravița). Cf. ALR II/29.

3. (Învechit) Margine a unei săpături, a unei gropi, a unui șanț etc. Întâi au început a face usnele șanțului, mai apoi și zidul. HERODOT², 71. Să pornea usnile săpăturii și să surpa înlăuntru și le făcea ostineală îndoită. ib. 343. Răsplătirea mea-l așteaptă pe usna unui mormânt. BELDIMAN, O. 86/6, cf. GRECU, P. 153, 173. ♦ (Învechit, rar) Mal¹ (3), țarm (1). Voiu mulți seminția ta ca stealele ceriului și ca nășipul cel dupe țarmurele (usnele ms. 45, marginea ms. 4389) mării. BIBLIA (1688)², I, 222/27.

4. (Regional) Ghizdul fântâniei (de la nivelul solului în sus). Cf. GRECU, P. 153, DL, DM, DEX, com. din RUPEA.

5. (Min.) Parte lărgită la baza puțurilor ochelilor vechi de sare, formând un prag pe care se fixează armătura de lemn. Cf. LTR², DL, DM, DEX. ♦ (Învechit) Gură de mină¹ (1). Cf. CIHAC, II, 441, TDRG.

- Scris și: uznă. - Pl.: usne și (învechit și regional) usni (ALR II/29). - Și: (învechit) ústnă s.f.

- Din slavonul оустъна.

USOĂȘ s.m. v. husăș.

USPĂCIOI s.m. = (prin sud-vestul Transilv.) ospicioi. Nuntaș. Junii buni colindători, D-uspăcioii lui Crăciun. VICIU, COL. 35, cf. LEXIC REG. II, 103, ALR - T II h 268.

USPĂCIÓR s.m. v. **ospecior**.

USPĂTĂ vb. I = (regional) **ospăta**. Refl. A se îmbăta ușor; a se ameți (Vâlcele - Turda). Cf. MAT. DIALECT. I, 101.

- Prez. ind.: *uspătez și uspăt.* MAT. DIALECT. I, 101.

USPĂTĂRE s.f. = (învechit) **ospătare**. MARDARIE, L. 194/15.

USPĂTĂȘ s.m. (Regional) Nuntaș (Întorsura Buzăului - Târgul Secuiesc). Cf. DR. XI, 132, ALR I/II h 255/186.

- Pl.: *uspătași*.

- **Uspăta** + suf. -aș.

USPĂTĂT, -Ă adj. = (regional) **ospătat**². Ușor îmbătat; amețit (Vâlcele - Turda). Cf. MAT. DIALECT. I, 101.

USPĂTĂRIE s.f. v. **ospătărie**.

USPĂTĂTORIU, -OĂRE s.m. și f. v. **ospătător**.

USPĂTIÓI s.m. = (regional) **ospătoi** (2). *Vin acasă la tânăra... și mai târziu să strângă șinst'il'e. Doi ospăt'ioni să al'eg și strângă.* ȘANDRU, F. 150.

USPĂTÓI, -OĂIE s.m. și f. v. **ospătoi**.

USPĂTÓR s.m. (Prin sud-vestul Transilv.) Nuntaș. Cf. DR. XI, 132, ALR I/II h 255/109, ALR - T II h 268.

- Pl.: *uspătóri*.

- Cf. **uspăcior**.

USPĂȚ s.n. v. **ospăț**.

USPĂȚÍ vb. IV. Refl. (Regional) A mânca, a petrece la nuntă (Jibou). *La uspăț ti-i uspăți, Pe meseni și-i omeni.* I. A. POPESCU, O. 7.

- Prez. ind.: *uspățesc*.

- V. **uspăț**.

USPECIÓI s.m. v. **ospecioi**.

USPECIÓR s.m. = (regional) **ospecior**. Nuntaș. Cf. DR. XI, 132, ALR I/II h 255/266, ALR - T II h 268/270.

USPĚNIE s.f. (Bis.; învechit) Adormire (a Fecioarei Maria); numele sărbătorii creștine Adormirea Maicii Domnului. *Acesta au fost și la uspeniia și-ngroparea preasvintei lui D[u]mn[e]dzău Maice.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 43²/21. *Cuvânt la uspenia Bogorodniții, la august 15.* ANTIM, P. 31, cf. DDRF, JAHRESBER. V, 139, TDRG, PAMFILE, J. II, 108, ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL VI, 147, SCRIBAN, D.

- Pl.: *uspenii*. - Și: **ospĚnie** s.f. SCRIBAN, D.

- Din slavonul оуспенник.

USPETĂ vb. I v. **ospăta**.

USPĚȚ s.n. v. **ospăț**.

USPEȚEAN s.m. = (prin sud-vestul Transilv.) **ospețean**. Cf. ALR - T II h 268.

USPEȚIE s.f. = (regional) **ospeție** (3). *M-am gătat de ospeție Cum îmi stă bine și mie.* I. A. POPESCU, O. 126.

USPEȚÓI s.m. = (prin vestul Transilv.) **ospătoi** (2). Cf. ALR - T II h 268.

USTĂ s.f. (Învechit) 1. Supraveghetor; administrator; vechil (3). *Împăratul, viind... la un saraiu vechiu împărătesc, au chemat pe usta care păzea acolo (sfârșitul sec. XVIII).* LET. III, 241/9, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DRLV.

2. Căpitan de ieniceri. *Au venit vezirul cu 40 mie de turci, totu ostealele..., cu tunuri (a. 1788-1806).* IORGA, S. D. XXII, 55. *Pașa... ustalile toate înainte au adus.* BELDIMAN, E. 113/19. *Vitele... sânt în seama ustalii de la Mangaliia (a. 1826).* IORGA, S. D. XXI, 44, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

- Pl.: *ustale*. - Și: **osteă** s.f.

- Din tc. **usta**.

USTANSÍLII s.f. pl. v. **ustensilă**.

USTÁV s.n. (Învechit) 1. Sfârșit de rugăciune. *Lucra până la al șease ceas și de-acia să grijea de puțână gustare și de-acia țânea ustavul ce avea de rămășiță.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 110²/23.

2. Regulă (2), prescripție (1), rânduială (II 2) (bisericească sau monahală). *Tocmelele și ustavurile besericii, cum sânt posturile și alte obicei ce-am deprins de la biserica răsăritului (a. 1645).* ap. TDRG. *Tocmelele și ustavurile besearecii.* Ș. TAINE, 315/2. [Arhiereul] *toate le făcea și să nevoia, rânduialele svinte..., tocmirea ustavului preuțasc.* DOSOFTEI, V. S. februarie 320²/35. *Jidovilor și perșilor nu place a schimba sorocul și ustavul ce-a pune împăratul.* id. PAR. decembrie 23²/14. *Din cântare, ustavul cel bisericesc, cu totul nimică nu știu (a. 1798).* D. POP, M. 112. *Așzământul și rânduiala monastirii să fie și să urmeze întocmai și pre deplin după besericescul ostav (începutul sec. XIX).* IORGA, S. D. XXII, 216, cf. CIHAC, II, 441, JAHRESBER. V, 139, TDRG. *Ustavul bisericeii.* I. BRĂESCU, M. 72, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DLRV.

- Pl.: (2) *ustavuri și ustave* (SCRIBAN, D.). - Și: **ostáv** s.n.

- Din slavonul оуставъ.

USTÁVĂ s.f. (Învechit) Dispoziție, ordin (1). *De mâncat și de băut lua de la pământeni și... aruncase și ustavă, precum zic ei, și lua bani de la oameni.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 147/37. *Iau obraz mult ienicerii, de ustave n-asculta, Toți se tăvălea prin cricime.* BELDIMAN, E. 93/31, cf. TDRG, DLRV.

- Pl.: *ustave*.

- Din pol. **ustawa**.

USTĂNEĂLĂ s.f. v. **osteneală**.

USTĂNÍ vb. IV v. **osteni**.

USTĂNIT, -Ă adj. = (prin vestul Transilv.) **ostenit**¹. [Cal] *ustănit*. A I 24, cf. FD II, 231. *Că-i fi, dragă, obosât, și ge cal'e ustănit*. ȘANDRU, F. 159.

USTEÎ vb. IV = (regional) **ostoi**². SCRIBAN, D.

USTEIA vb. I v. **ostoi**².

USTENEALĂ s.f. v. **osteneală**.

USTENÎ vb. IV v. **osteni**.

USTENINȚĂ s.f. v. **ostenință**.

USTENIRE s.f. v. **ostenire**.

USTENIT¹ s.n. v. **ostenit**².

USTENIT², -Ă adj. v. **ostenit**¹.

USTENITĂ s.f. v. **ostenit**².

USTENITÓR s.m. = (învechit) **ostenitor** (2). *Au fost pre aceie vreme preut popa Nicolae din Apșe-de-Mijloc și ustenitori într-aiesta lucru* (a. 1765). IORGA, S. D. XVII, 8.

USTENSILĂ s.f. (Mai ales la pl.) Obiect care servește la efectuarea unei operații curente în gospodărie, într-un laborator, într-o meserie etc. **Ustensile**, **instrument**, **sculă** (3), **unealtă**. Cf. STAMATI, D. *Vase de pământ și de bronz...*, *arme de diferite forme și ustensile romane*. FILIMON, O. II, 37. *O mașină de distilat... și de toate celelalte mașini și ustensilii de fabricare*. I. IONESCU, D. 253. *Sumele datorite pentru ustensile cari servesc la exploatațiunea moșiei*. HAMANGIU, C. C. 434, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Ustensile de lemn pentru menaj și alte întrebuințări casnice*. NICA, L. VAM. 262. *Se dezinfectează crescătoria precum și toate ustensilele ce au venit în contact cu animalele*. ENC. VET. 65, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, *Ne ridicarăm de la masa acoperită cu ustensile de argint și de cristal*. GALACTION, O. A. I, 159. *Manichiurista a întins pe masa de cristal toate ustensilele complicate*. C. PETRESCU, C. V. 258. *Mobilier și ustensile*. NOM. PROF. 27. *În restul încăperii, mobilă și ustensile adecuate*. SEBASTIAN, T. 188, cf. SCRIBAN, D. *Trecu printre butoaie noi și alte ustensile de dogărie*. CĂLINESCU, E. O. II, 85. *Mici ustensile de lemn...*, *sănișe pentru copii*. BOGZA, A. I. 138. *Nu descopăr nici un obiect de exclusivitate locală în ceea ce privește îmbrăcămintea, mobila, ustensilele gospodăriei moderne*. TUDORAN, O. 167, cf. DL. *Ea lucra cu mai multă indiferență cu ustensilele ei mici... decât lucra el cu rânduaua*. PREDĂ, R. 73, cf. DM, CHIM. AN. CALIT. 92. *Coafeza ținea acolo tot felul de ustensile*. V. ROM. august 1969, 60, cf. DEX, DN³.

- Pl.: **ustensile** și (învechit) **ustensili** (STAMATI, D.). -

Și: (învechit) **ustansilii** s.f. pl., **utensilă** s.f.

- Din fr. **ustensile**. - **Utensilă** < it. **utensile**.

USTIA vb. I = (învechit) **ostoi**² (1). Cf. PONTBRIANT, D., CADE.

- Pronunțat: -ti-a.

USTILAGINĂLE s.f. pl. Ordin de ciuperci parazite care provoacă diferite boli plantelor cultivate. *Bolile produse de ustilaginele pe plante lemnoase*. SĂVULESCU, USTIL. I, 543, cf. DN³, DEX, L. ROM. 1986, 466.

- Din fr. **ustilaginales**.

ÚSTIOR s.m. v. **ușor**¹.

ÚSTNĂ s.f. v. **usnă**.

USTOÍ vb. IV v. **ostoi**².

USTOIA vb. I v. **ostoi**².

USTOÍRE s.f. v. **ostoire**.

USTOÍT, -Ă adj. v. **ostoit**.

USTOITURĂ s.f. v. **ostoitură**.

USTRÎNĂ s.f. (Latinism învechit) Topitorie (pentru metale). *Primăveara și toamna aveau a merge ca să scoată lemnele aruncate pe apa din munți pentru ustrinele (cohurile) de la Ofenbaia*. BARIȚIU, P. A. I, 658.

- Pl.: **ustrine**.

- Din lat. med. **ustrina**.

USTÚG s.n. v. **usuc**.

USTUÍ vb. IV = (regional) **ostoi**². **Tranz. fact.** A face să piardă din apa pe care o conține; a usca. Com. din POIANA - VAȘCAU. *A ustui cașul*. id.

USTUÍT, -Ă adj. = (regional) **ostoit** (2). *Și te pune după masă, Bea rachie ustuită*. BALADE, II, 227.

USTULÚȘ s.m. v. **astăluș**.

USTUNÓI, -OÁIE adj., subst. v. **usturoi**.

USTUNOIA vb. I v. **usturoia**.

USTÚPĂ s.f. v. **hustupă**.

USTUPÎNĂ s.f. v. **huștupină**.

USTURĂ vb. I. **Tranz. 1.** (Precedat de un pronume personal la acuzativ; complementul indică o ființă sau o parte a corpului; subiectul indică locul dureros) A provoca o senzație de înțepătură, de urzicare, de arsură. *Freară fiarea pre ochii tătâne-său... Și deaca-l ustură, frecă ochii lui și să raseră de la găocile ochilor lui albeașele*. BIBLIA (1688), 619²/22, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 297/7, LB, DRLU. *Până ce rana te ustură, nu poți uita cuțitul ce te-a rănit*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 686, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 303, LM. *Zgârietura din față îl ustura*. SLAVICI, O. I, 207. *Obrajii mi-erău aprinși, încât mă usturau*. DELAVRANCEA, T. 19. *Ochii roșii îi ardeau în cap și-l usturau ca de fum*. VLAHUȚĂ, O. A. I, 104, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Vântul... întoarce fumul pe coș, de-o ustură ochii*. AGĂRBICEANU, O. II, 465, cf. ȘĂINEANU, D.

U., CADE. *Ne întindeam la soare până ce ne ustura pielea*. BRĂESCU, O. A. II, 61. *Mă usturau ochii de fum și-am deschis fereastra*. VLASIU, D. 338. *Mă ustura pielea feței și mă durea capul*. SADOVEANU, O. VI, 542, cf. SCRIBAN, D. *Vă cam ustură cuțiuul*. ARGHEZI, S. VII, 126. *Mormăia că o ustură, de ceapă, ochii*. BENIUC, V. 37, cf. BARBU, G. 357. *Aveam senzațiile unui om-trezit brusc din somn, clipeam din ochii care mă usturau*. V. ROM. decembrie 1966, 14, cf. V. BREBAN, D. G. *N-a vrut să-l mai usture și spatele*. SBIERA, P. 11. *Picioarele începură s-o usture de urzicile pătite pe dedesupt*. SNOAVA, III, 70, cf. ALR I 167, ALR II 4 407, ALR SN V h 1 454, ALR SN III h 1 188. *Pușin pielea-l ustura*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 218. ♦ **E x p r.** **A-l ustura** (pe cineva) **inima** (sau **sufletul**) = a simți o durere puternică, fizică sau morală. *Mă ustură inima-n mine, cumătră! Mă rog scoate-mă*. CREANGĂ, P. 33. *Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărâre*. REBREANU, I. 440. *Îl ustura sufletul de amărăciune*. id. R. I, 129. *Întristată și necăjită, de-o ustura inima, ședea pe-o piatră*. BOTA, P. 111. (Glumet) **A-l ustura** (pe cineva) **spatele** = a merita bătaie. Cf. DL. (Regional) **A-l ustura** (pe cineva) **călcâiele** = a nu avea astâmpăr, a avea dor de ducă. *Să stai închis în casă timp de o săptămână în plină vară, când te ustură călcâiele și mintea ți-e plină de năzdrăvăanii*. VLASIU, A. P. 44. ♦ (Cu subiectul neexprimat) *Dă mai repede cu săpun, că mă ustură!* SORESCU, L. L. II, 157. *Nu și'iu - zăce - cu ce m-o pârjolit... c-așe mă ustură!* O. BĂRLEA, A. P. I, 147. *Știi cum mă ustura p-aicea?* T. DIAL. M. I, 430. ♦ (Locul dureros este indicat printr-un complement introdus prin prep. „în”) *Pe mulți, care strigaseră prea tare sau prea ascuți, începu să-i usture în grumaji*. AGĂRBICEANU, S. 182. *Te bate de te ustură în moalele capului*. IOVESCU, N. 120. *Băuse un pahar de vinars și îl ustura în gât*. DAN, U. 279. ♦ (Subiectul indică agentul care cauzează durerea) *O ustură pe nări un miros ce se infiltra prin peretele comun*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 9. *Zăpada sfărâmicioasă stăpânea tot cuprinsul, atât de albă că, privind-o mai mult, ustura ochii*. REBREANU, NUV. 277. *Ei, iacca, scriitor la primărie!... decât să-l ardă soarele și să-l usture gerul*. SADOVEANU, O. VIII, 83. *Gerul îi ustură urechile*. ARGHEZI, S. II, 149. *Dogoarea îți ustură nasul*. id. ib. VI, 102. *Ce-ți fac acum [găuri în urechi] n-o să te usture nici pe sfert*. NEAGU, I. 173. *Palma de la neam te ustură mai rău decât... de la străin*. ZANNE, P. IV, 485. ♦ **I n t r a n z.** (Subiectul indică locul dureros) *La gleznă sunt congestionat și pielea ruptă ustură strașnic*. CARAGIALE, O. VII, 58. *Simt junghiuri, ustură rărunchii*. BENIUC, C. P. 25. *Beșică de nouă soiuri! Nu junghia, Nu săbia, Nu ustura, Nu săgeta!* POP., ap. GCR II, 341. (Cu subiectul subînțeles) *Urâtă rană!... Ustură rău?* H. LOVINESCU, T. 261. (Cu subiectul neexprimat) *Ustură și mă doare, Dacă intră, bine-mi pare* (Cercelul). GOROVEI, C. 63. *Ustură, da trece, i se spune cuiva, ironic, pentru a-l consola*. Cf. ZANNE, P. II, 794. (Subiectul indică agentul care cauzează durerea) *Oțetul la rană ustură*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX, 29. *Nu prea crede că nu-i buruiana care ustură când o atingi*. AGĂRBICEANU, O. IV, 434. *Linia bunicului a început să usture strașnic*. AL LUPULUI, P. G. 166. *Sloboade de la încheieturi un suc gălbui care ustură*. SIMIONESCU, F. R. 291, cf. SCRIBAN, D. ♦ **R e f l.** (Rar) *Prea mult să nu*

te-apropii, te-nțepi și-ai să te usturi. VOICULESCU, POEZII, I, 161. ♦ **I n t r a n z.** (Despre băuturi, condimente, mâncăruri condimentate, mirosoși) *A provoca o senzație specifică de înțepătură, de usturime (pe limbă, în nări); a pișca* (6). *Unora le plăce ceapa cea iute, care ustură*. PAMFILE, A. R. 193. *Usturoiul... se cheamă așa fiindcă ustură*. id. ib. 194. *Răchita asta, cu flori roz cât banița, în loc să miroasă, ustură*. BĂNULESCU, I. 93, cf. ALR SN I h 243/833. [Vinul] *ustură*. ALR SN I h. 162/833. ♦ (În descântece) *A freca, a da cu usturoi (II 1 a)*. *Cu tămăia te tămâi, Cu usturoi te ustur*. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 604. *Cu tamâne v-am tamânat, Cu usturoi v-am usturat*. FOLC. OLT. - MUNT. I, 340.

2. **F i g.** (Precedat de un pronume personal la acuzativ; complementul indică oameni sau manifestări ale acestora) *A provoca (prin vorbe caustice, prin răutate etc.) o suferință morală*. *Toate aste zvonuri... le ațâțau una contra alteia, fără nădejde de pace, ceea ce le ustura și mai mult*. DELAVRANCEA, T. 148. *Însemna că eu mă ocup de nimicuri, de detalii în criticile mele, ceea ce denotă că măcar aceste critici de detalii îi ustura pe cei de la „Columna lui Traian”*. PANU, A. II, 162. *Îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturaseră ca o plesnătură de gârbaci pe obraz*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 212. *Se pregătea în fel de fel de chipuri cum să zică, ce vorbe grele să întrebuițeze, ca să simtă, să-l usture*. BASSARABESCU, V. 149. *Să le spuie-n față una Care să le usture!* TOPĂRCEANU, O. A. I, 37, cf. SCRIBAN, D. *Mă duceam mai departe, usturat de râsul lor*. VLASIU, A. P. 12. *O ardea limba să-i spună una, de să-l usture*. DAN, U. 31, cf. V. BREBAN, D. G. ♦ (Cu subiectul neexprimat) *S-au făcut atât de simțicioși, încât îi ustură și atunci când nu-i împunge nimeni, când, din contra, vorbesc numai faptele și numerii?* BUCOVINA (1850), 149¹/16. (**E x p r.**; familiar) **Are** (sau **o**) **să te** (ori **să-l** etc.) **usture** = o vei (sau o va etc.) păți; vei plăti (sau va plăti etc.) scump. Cf. DDRF. *Are să te usture, Teodorescule, nu mă cunoști bine!* PREDĂ, M. 299. *Care nu și-o trimete copilul la școală, o să-l amendez și o să-l usture*. id. ib. 309. ♦ **I n t r a n z.** *Era inteligent și de spirit, însă cu natura lui autoritară și aspră, spiritul, când îl făcea, era brutal și ustura*. PANU, A. II, 128. *Povestea e extrem de pitorească și ustură în toate cuvintele ei*. CONTEMP. 1949, nr. 156, 15/7.

3. (Învechit și popular) *A provoca dureri fizice cuiva; a chinui*. *Să vor duce ca nește vinovați spre perire... uciși și usturați de ingeri cumpliți și nemilostivi, în munca de veci*. VARLAAM, C. 25. *Mă preste rane usturată, Preste-adaos mai mult mă muștrară*. DOSOFTEI, PS. 226/9. *Ne-am dat robi unuia Calistrat vel-vornic. Ne-a ucis și ne-a usturat acesta*. SADOVEANU, O. XVII, 392. *Lumânările... să le aprind la Domnu Hristos, că doar nu s-a întoarce inima bărbatului și nu m-a mai ustura atâta cu bătăile*. SNOAVA, III, 626. ♦ **I n t r a n z.** *Aista ustură rău. Bea la crășmă și pe urmă dă și-n mine, și-n mămuca*. CAZIMIR, GR. 75.

- Prez. ind.: *ústur*.

- Lat. *ustulare*.

USTURĂRE s.f. Acțiunea de a u s t u r a și rezultatul ei. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., DEX.

- V. *ustura*.

USTURĂT¹ s.n. Faptul de a ustura. Cf. ustura (1). Cf. UDRESCU, GL. *Ar fi mâncarea asta cum ar fi, dar nu mă-mpac cu usturatul.* id. ib.

- V. ustura.

USTURĂT², -Ă adj. (Regional) 1. Usturător (1). *Fum usturat.* UDRESCU, GL. ♦ (Despre condimente, mâncăruri condimentate, miroșuri) Pișcător (4). *Avea ca un iz arsenical, un miros usturat.* VOICULESCU, P. I, 107. *Mâncare usturată.* UDRESCU, GL. *Ardei usturați.* id. ib. *Copiii mei nu prea mănâncă chiar așa usturat.* T. DIAL. M. II, 192, cf. 782.

2. F i g. Usturător (2). *Gura muierei nu are hodină și... Hariçleia iar veni cu usturate cuvinte.* BARBU, PRINC. 112. *Vorbă usturate.* UDRESCU, GL.

3. Care suferă sau a suferit dureri fizice; chinuit. *Săleacu trup amărât, Supărat merz în pomânt, Săleacu trup usturat, Mari boali-ai mai purtat... Și alți fac și mai reli, Nu trag așa o dureri.* CAF I, 303. ♦ Care suferă sau a suferit chinuri sufletești; îndurerat. *Vai, mamuși usturate, Tari mai ești suparate.* CAF X₂, 150. ♦ F i g. *Mă rog rugă înfocată, Cu inima usturată.* PAMFILE, C. T. 277. ♦ *Supărat, mânios, jignit. Tu să-ți ștergi cleiul de pe degete, îl repezi tinichigiul, vădit usturat.* VLASIU, D. 391.

- Pl.: usturați, -te.

- V. ustura.

USTURĂTEC, -Ă adj. (Rare) Usturător (1). *Stupul de-albine găsindu-l, cu fum usturatec îl umple.* COȘBUC, AE. 243.

- Pl.: usturateci, -ce.

- Ustura + suf. -atec.

USTURĂCIÓS, -OĂSĂ adj. (Regional) Usturător (1). Cf. DRLU, DDRF. *Roșafă înjunghecioasă... Roșafă usturicioasă.* ȘEZ. II, 91.

- Pl.: usturăcioși, -oase. - Și: usturiciós, -oasă adj.

- Ustura + suf. -ăcios. - Usturiciós: prin apropiere de usturime.

USTURĂTOR, -OĂRE adj. 1. Care ustură (1), care produce usturime; (rar) usturatec, usturos (2), (învechit) usturoi (1), (regional) usturat² (1), usturăcios. Cf. GORBEA, D. 196¹/10. *Se izbea în stâncă la fiecare cotitură și de trei ori simți o durere usturătoare la frunte.* AGĂRBICEANU, A. 379. *Simțea o șeșe usturătoare.* REBREANU, I. 345. *Durere usturătoare.* CADE. *Sucul puturos și usturător o apăară de orice dușmani.* SIMIONESCU, F. R. 346. *O rană usturătoare.* GALACTIÖN, O. 196. *De ger, ochii lacrimiază, iar când se deschid, un pumn de zăpadă, ca un pumn de sticlă pisată, se repede usturător.* C. PETRESCU, I. I, 159. *Ragașele sunt caracterizate... prin dureri usturătoare.* A. POP, CHRURG. 309. *Un miros de grâne, de lemn uscat și mușegai usturător plutea prin încăperi.* I. M. SADOVEANU, S. 156.

2. F i g. Care ustură (2), care provoacă o suferință morală. V. caustic, incisiv, tăios (3). *Asta mă hotărâse pe mine să scriu într-un ton mai usturător, precum și făcui.* BARIȚ, I, 219. *De dragul unei glume sau poante usturătoare, sacrifică adeseori câte o idee.* CHENDI, S. II, 274. *Era bătaioasă, avea gata pe buze*

cuvântul usturător. PAPA DAT-BENGESCU, R. I, 67. *Toate parcă erau strânse în cleștele fierbinte al unei păreri de rău usturătoare.* REBREANU, P. S. 153. *Francheșea... aspră, usturătoare și brutală uneori îi făcea mai mulți dușmani decât prieteni.* VLASIU, D. 26. *Scrierile sale dramatice, atacau cu o ironie usturătoare.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 10/4. *Bațioșura usturătoare.* IST. LIT. ROM. I, 100. *Rămânea... jubiland de răspunsul cât mai usturător.* PEDA, R. 7. *Răvașe de plăcinte... în care scriau ziceri de răs, usturătoare.* BARBU, PRINC. 140. *Vrea să-i servească o replică usturătoare.* V. ROM. decembrie 1963, 216. *Geții... au jucat un rol însemnat în această usturătoare înfrângere macedoneană.* H. DAICOVICIU, D. 65. *Opere de satiră usturătoare.* CIOCULESCU, C. 155. *Îmi dăduse o promptă și usturătoare lecție de bun-simț.* ANANIA, R. 30. ♦ (Adverbial) *Începu a răspunde... subțire, usturător și pățimaș.* SADOVEANU, O. VII, 324.

- Pl.: usturători, -oare.

- Ustura + -ător.

USTURĂTŪRĂ s.f. Usturime. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., TDRG, CADE. *De-ți ajunge în ochi, produce o usturătură ca de piper.* SIMIONESCU, F. R. 292. *A întins palmă, a simțit usturătura loviturilor.* SADOVEANU, O. XII, 664, cf. DEX. *Dar eu, de scărmanătură și de mult-usturătură, Nu mă mai gândii la gură.* MARIAN, SA. 102.

- Pl.: usturături.

- Ustura + suf. -ătură.

USTUREĂLĂ s.f. (Regional) Usturime. Cf. LB. *Aplicațiunea [oblojelilor]... nu întârzie a produce un fel de roșafă pe pele... Câtă dară a le ridica, cum simte cineva un fel de ustureală.* MAN. SĂNĂT. 137/26, cf. 159/16. *Mi-am zădrelit piciorul drept, jupuindu-mi epiderma... Peste două zile m-a răzbit ustureala.* CARAGIALE, O. VII, 58, cf. UDRESCU, GL.

- Pl.: ustureli.

- Ustura + suf. -eală.

USTURICIÓS, -OĂSĂ adj. v. usturăcios.

USTURIME s.f. Senzație dureroasă provocată de o întepătură, de o arsură, de urzică etc.; usturătură, (regional) ustureală. *Cel rău muncit în pară de foc și ars de seate și de usturime.* VARLAAM, C. 281, cf. ST. LEX. 194^{VI}/16. *Învăță de-i rasară trupul cu rădzătorile... și trăi șeapte dzăle sv[ă]n[su]l răbdând usturime.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 40⁷/2. *El ațânci, de usturime, Zise șoacrei cu asprime.* PANN, P. V. III, 149/17. *Di mari dureri și usturime, spune-ți-voi toate meșteșugurile mele cele devolești (a. 1799).* GER II, 171/35. *Chinuri a căroră cea mai mică parte mai cu usturime iaste decât durerile mucenicilor.* MAIOR, P. 163/6, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Mă împedecai... de niște buruiene mari, pe care nu le zăriseam din pricina usturimei ochilor.* ALECSANDRI, O. P. 29. *I-a opărit pe toți, de țipau și fugeau nebuni de usturime și de durere.* CREANGĂ, P. 292. *N-a putut s-ădoarmă de usturimea urechilor.* CARAGIALE, O. I, 135. *Bieții zmei țipau de usturime în para focului.* ISPIRESCU, L. 294, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W.

Când ne atingem cu o urzică, simțim în locul atins un fel de căldură sau arsură vie, o durere arzătoare, pe care o numim usturime. BIANU, D. S., cf. TDRG. *Usturimea mușcăturii arzătoare a vreunui cărbune.* HOGAȘ, M. N. 117. *Ne venea să ne tăvălim pe jos de usturime.* AL LUPULUI, P. G. 60, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Părea hotărât să nu bage de seamă usturimea sfichiului de harapnic.* POPA, B. 109, cf. SCRIBAN, D. *S-a deșteptat... cu o usturime și o căldură la tâmpla dreaptă.* I. M. SADOVEANU, S. 10. *Îi arse... o palmă, cuprinzând într-o singură usturime buzele, un ochi, un obraz și o ureche.* ARGHEZI, S. XI, 23. *Greu a fost și la trieratul cu căți... Simțea usturimea prafului și a cojilor spulberate.* CAMIL PETRESCU, O. I, 26. *Mirosul acru, ascuțit... mă făcea să am dimineața ochii roșii de usturime.* STANCU, D. 392. *Simptomele premergătoare ale bronșitei sunt: înfundarea nasului... usturime în gât, răgușeală.* ABC SÂN. 74. *Beșică cu usturime, Beșică cu mâncărim.* POP., ap. GCR II, 341. *Maica Maria, Sfânta Maria auzi și-i luă toate usturimile, Deocheturili.* RĂDULESCU-CODIN, É. P. I, 513. *Sorbi el o lingură și mai plină cu hrean... De usturime îi dădu și lui lacrimile.* SNOAVA, II, 360. *Obrazul supțire cu mare cheltușală se fine și cel fără păr, cu mare usturime.* ZANNE, P. II, 321. *Usturime cu durjme. Când o pui, îmi pare bine (Cercelul).* GOROVEI, C. 64. ♦ F. i. g. *Spun din durere și din usturime, căci de o bucață de vreme nu mai am tihnă din pricina unei ticăloase.* SADOVEANU, O. X, 648. ♦ F. i. g. *Asprime a frigului. Iarna... are destul timp să-și facă simțită usturimea.* BOGZA, A. I. 566.

- Pl.: usturimi.

- Ustura + -ime.

USTUROI, -OAI adj., subst. I. Adj. (Învechit și regional) Usturător (1), *Lovi pre Iov cu zgaibă usturoaie de le picioare până la cap.* DOSOFTEL, PAR. 37/16. [Ușuc] îi usturoi așa la mână, când bați mână, știi, te pișcă așa de mână. T. DIAL. B. N. 354. ♦ (Transilv. și Mold.; despre condimente, mâncăruri condimentate, miroșuri etc.) Care ustură (1), care produce o senzație specifică de usturime (pe limbă, în nări); pișcător (4), (rar) usturatec, (regional) usturat² (2), usturos (1). Cf. LB, ISER, PUȘCARIU, L. R. I, 282. *Mireasmă plăcută, de cartofi copleși... și miros pișcător de ceapă usturoaie.* AGĂRBICEANU, S. 110, com. din ZAGRA - NĂSAUD. *Brânză usturoaie.* CHEST. V 100/65. *Tipărușă usturoie.* ALR SN IV h I 107/284, cf. A II 8. [Un] usturoi. A V 16, cf. GLOSĂR REG. *Brânză usturoaie.* NALR - O IV h 792/901. ♦ *Bureți usturoi = bureți iuți; (regional) bureți usturoși (Lactarius piperatus). Bureți usturoi, albi cum e brânza, te îmbiașă parcă să-i culegi.* BENIUC, M. C. I, 74, cf. BORZA, D. 194. ALR II 6 404/272, 279.

II. 1. S.m. Numele mai multor plante erbacee din familia liliaceelor: a) (și în sintagmele usturoi de primăvară; TDRG; BORZA, D. 15, usturoi de vară, CONV. LIT. XXIII, 1 060, BORZA, D. 15, com. MARIAN, usturoi de toamnă, BORZA, D. 15, usturoi de iarnă, id. ib., usturoi de Egipt, M. E. HORT.) plantă legumicolă cu gust și miros caracteristic, cu frunze lanceolate, al cărei bulb, format din mai mulți bulbi mici de formă lunguiață, cu gust usturător, este bogat în substanțe nutritive și vitamine; (regional) ai; ceapă-albă, pūr, scăloi (*Allium sativum*);

p. r. e. s. t. r. bulbul acestei plante; cățel din bulbul acestei plante. Usturoiul (a. 1600-1630). CUV. D. BĂTR. I, 308, cf. MARDARIE, L. 167/6. *Ne-am adus aminte de peștii ce mâncam în pământul Eghiptului în dar și castraveții... și usturoiul.* BIBLIA (1688), 101²/6. *Să cheltuiască cu dâșii... să le de oțăt și usturoi,* NECULCE, L. 371, cf. ANON. CAR. 20. *Funii de usturoi (a. 1736).* IORGA, S. D. XIV, 57, cf. COTEAU, PL. 19, LB. *Să se ie... iarhă mare, usturoi și leuștean... și să se amestece.* AR. (1829), 11²/7. *O dimerlie usturoi (a. 1836).* IORGA, S. D. XXI, 233. *Mâncasem usturoi,* HELLADE, AMF. 26/54. *Prăjii, usturoiul... se mulțămesc și cu pământ gunoier cu mai mulți ani înainte.* I. IONESCU, C. 14/11. *Logofete, obicinuieste stăpână-tău usturoi?* PR. DRAM. 277, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Dominează aromul ebraic de usturoi.* ALECSANDRI, O. P. 376. *De mâncare? O ceapă, un usturoi și o bucată de mămăligă rece.* CREANGĂ, P. 6. *Tocmai înspre seară a gustat nițel pește sărat cu usturoi.* CARAGIALE, O. I, 173. *Rac fiert în zeamă de usturoi.* DELAVRANCEA, S. 46, cf. DDRF, GHETIE, R. M., BRANDZA, FL. 442, BARCIANU, GRECESCU, FL. 569. *Bine că l-ai hrănit dumneata mai strășnic; din sfeclă cu usturoi nu-l mai scoteai.* NĂDEJDE, C. V, 50. *De tuse se ung tăpile picioarelor cu usturoi pisat.* N. LEON, MED. 73, cf. ALEXI, W., CĂNDREA, F. 130. *Ascunse o pană de păun... busuioc, nouă căței de usturoi.* RĂRVEȘCU, O. 60. *Mujdei preparat din usturoi pisat și oțet,* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Usturoiul, dacă nu l-ai sămănat pân la Sf. Dumitru, mai mult nu-l poți sămăna.* ap. PAMFILE, A. R. 187. *Punem boabe de fâșui, puțin prăjite la foc, și grăunțe de usturoi, copt în foc, spre a grăbi descompunerea apei.* PAMFILE - LUPESCU, CROM. 69, cf. NICA, L. VAM. 261, PANȚU, PL. 319, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Un pătrat de mămăligă și o jumătate de miel, ... un căș de usturoi de cel de toamnă, să le dea gust la bătură.* MIRONESCU, S. 72. *Straturile cu ceapă și cu usturoi s-au culcat, toropite de căldură.* CAZIMIR, GR. 143, cf. SIMIONESCU, FL. 354. *Usturoiul... ajută la vindecarea tusei vechi și a boalelor de plămâni.* VOICULESCU, L. 293, cf. DS, BUIJOREAN, B. L. 396. *Adaogă sare, usturoi și alte legumuri.* SADOVEANU, O. IX, 408, cf. SCRIBAN, D. *Căței iuți de usturoi.* I. BARBU, J. S. 139. *Un iz ușor de usturoi plutea prin sala de mâncare.* I. M. SADOVEANU, S. 20. *Cine seamănă din voi C-un cățel de usturoi?* ARGHEZI, S. IV, 113, cf. BORZA, D. 15. *Să frigă pui pe grătar și să-i tăvălească prin usturoi.* V. ROM. noiembrie 1964, 29. *Se alege usturoi verde, care nu a făcut căpășână.* S. MARIN, C. B. 335. *Mirosea în permanență a usturoi, din care pricină femeile se trăgeau în lături din călea lui.* NEAGU, I. 9, cf. PL. MED. 140, POTLOG, D. A. 295, M. E. HORT., HIX 511. *Tu mănânci un usturoi... Și te culci pe păt de flori.* TEODORESCU, P. P. 111. *Ca mierea-n stupină, Ca usturoiul în grădină.* MARIAN, D. 332. [Contra holerei] *doftoria cea mai răspândită este usturoiul.* ȘEZ. I, 182, cf. VICIU, GL., CHEST. V 153/82, VII 80/3, 14, ALR I 840, ib. 841, ALR II/157, 172, LEXIC REG. 95. *Dă-mi o coajă de mălai, Să-ți prinz o stăvă de cai. Și cu-uh fir-de usturoi, Să-ți aduc pluguri de boi.* BALADE, II, 447. *Prăvălie dăschidea Cu usturoi și cu ceapă.* FOLC. OLT. - MUNT. II, 159, cf. NALR - O III MN 224, -1 128. *În grădin-am sămănat Usturoi și arpagică.* FOLC. MOLD. II, 55. *Punem sare și usturoi pisat și muiat cu puțină apă.* T. DIAL. M. I, 55. *Să spunea la noi ai că*

pur, în loc de usturoi. ib. II, 509. Bărbat bun și usturoi dulce nu se poate. DDRF, cf. ZANNE, P. II, 14, CADE. Cine nu mănâncă usturoi nu-i pute gura. IDRG, cf. ZANNE, P. IV, 170. A mânca usturoi și gura a nu-i pufi nu se poate. id. ib. IV, 169. A mânca urdă cu usturoi și cere să-i miroasă gura a lapte. id. Usturoiul, când îl strivești, lacrimi îți aduce. id. ib. I, 300. Șapte pite și-un pitoi și-un căfel de usturoi, se spune despre cel lacom la mâncare. id. ib. IV, 83. Și căpățina de usturoi îi albă, dar coada-i verde, se spune despre o persoană în vârstă, dar încă în putere. id. ib. IX, 535. (În poezia populară; în formule stereotipe) Foaie verde usturoi, De fi-e dor, neico, de noi, Fă-te negustor de boi. POP., ap. ALEXANDRESCU, O. I, 389, cf. RETEGANUL, TR. 98. Frunzuliță usturoi! Că-s-a-dus badea de joi, Parcă-i dus d-un an, de doi. BIBICESCU, P. P. 35, cf. FRIEDWAGNER, R. V. 110. Foaie verde usturoi, Usturoi în patru foi, Ce război în sat la noi? BALADE, I, 339. Florică usturoi, Usturoi în patru foi, Bată-te crucea, ciocoli. ib. II, 315, cf. FOLC. OLT. - MUNT. II, 360. Foaie verdi usturoi și în mijloc câți doi! CAF. IV, 25. (În practicile bazate pe superstiții) Cățiva își ungeau ușile și ferestrele cu usturoi. I. NEGRUZZI, A. 347. [Morților] despre care se crede că sunt strigoi... li se bagă în gură usturoi. MARIAN, I. 419. Când te duci să sapi o comoară, să-ți iai... smirnă din cădelnița popii și usturoi. PAMFILE, COM. 46. Usturoiul este bun pentru deochi. id. CR. 25. În noaptea de Sf. Andrei... să ungi fățana ușii cu usturoi. id. S. T. 127. Dară maica nu se teme..., Pentru că și-a uns din vreme Ușile cu usturoi. CODREANU, S. I, 418. Și-ți fă casă... Și-o freacă cu usturoi, Ca s-o apere de strigoi. ALECSANDRI, P. P. 330. Ca să nu se poată lua mana la vite de cătră femeii fermecătoare..., să legi... usturoi [la coada vitelor]. ȘEZ. III, 121. Când pleci la drum, e bine să ai în brâu trei căfele de usturoi. PAMFILE, B. 44. Scaieții, usturoiul și tămâia neagră de la Bobotează sânt bune de îl spurcat. ȘEZ. XII, 156. (Bot.; regional; în sintagmele) Usturoi sălbatic = ceapa-ciorii (*Allium vineale*). Usturoiul sălbatic... năpădise tot ținutul fără posibilitate de stărpire. PUȘCARIU, D. V. 27, cf. BORZA, D. 16, ȘEZ. XV, 111. Usturoi de sămălastră = ceapa-ciorii (*Allium vineale*). Acum se culeg de pe câmp... leușteanul și usturoiul de sămălastră, precum și alte bălării, care vor fi folosite peste an ca leacuri. PAMFILE, S. T. 5. Usturoi baib v. baib. (În practicile bazate pe superstiții) Usturoi păzit = căpățână de usturoi (II 1 a) pe care flăcăii o păzesc în noaptea de Sfântul Andrei și despre care se crede că este bună de leac. Cf. PAMFILE, S. T. 139. Bucate făcute cu usturoi păzit. id. ib. 142. (Exp. r.) (Parcă) nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroșe (sau nu-i puțe) = se face că nu știe despre ceva la care a participat; nu se rușinează de o faptă rea a sa. V. și m i r o s i (3). Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 168. Ea îi răspunse ca cum nici unșturoi nu mâncase, nici gura nu-i miroșea. IȘPIRESCU, în SNOAVA, II, 221, cf. DDRF, PAMFILE, C. 54, CADE. Îl tai de pe răboj și merg înainte: Nici usturoi n-am mâncat, nici gura nu-mi-a miroșit! GALACȚION, O. A. I, 281. Redactorii acestor foi parcă nici usturoi nu mâncaseră și nici gura nu le miroșea. STANCU, R. A. II, 205. (Rar) Îi pute gura a usturoi, se spune despre cineva care mînte. Cf. ZANNE, P. IV, 170; (regional) b) (și în sintagma

usturoiul ursului, COTEANU, PL. 19, LB, CONV. LIT. XXIII, 1 060) leurdă (*Allium ursinum*). ȘEZ. III, 69; c) (și în sintagma usturoi sălbatic, LB, POLIZU, BORZA, D. 45, H IX 49) pur¹ (*Allium rotundum*). BORZA, D. 15; d) (și în sintagma usturoi de pădure, LB, BORZA, D. 15) aiul șarpelui (*Allium scorodoprasum*). BORZA, D. 16; e) leurdă (*Allium montanum*). id. ib. 15; f) ai de munte (*Allium victorialis*). id. ib. 16; g) ai sălbatic (*Allium oleraceum*). id. ib. 15. ♦ C o m p u s e: (Bot.; regional) **usturoi-de-lac** = iarbă-usturoasă (*Teucrium scordium*). Cf. COTEANU, PL. 24, LB, CONV. LIT. XXIII, 1 060, BIANU, D. S., PANȚU, PL. 319; **usturoi-turcesc** = păducherniță (*Lepidium rudemale*). Cf. BORZA, D. 98; **usturoi-mirositor** = dumbravnice (*Melittis melissophyllum*). CONV. LIT. XXIII, 1 060; **usturoiul-cioarii** = nume dat unei plante nedefinite mai îndepărate, probabil ceapa-ciorii (*Muscari comosum*). Com. din NEGRĂNI - SLATINA.

2. S.f. (Bot.; regional) Usturoiță (a) (*Alliaria officinalis*). Cf. GRECESCU, FL. 60, TDRG, PASCU, S. 116, PANȚU, PL., BORZA, D. 14.

3. S.m. (Bot.; regional) Hrean (*Armoracia rusticana*). BRANDZA, FL. 138, BORZA, D. 23.

4. S.m. (Bot.; suspect) Mei (*Panicum miliaceum*) (Câmpulung Moldovenesc). Cf. COMAN, GL.

5. S.m. (Rar) Numele unei specii de ciuperca. Cf. L. ROM. 1981, 593.

6. S.f. (Într-un descântec; în forma *ustunoaie*) Usturoi (Sabasa - Vatra Dornei). Cf. CAF. II, 419. Rana cutăruia... Niș si umfli, niș si gânsi..., Niș si strângi zoai cu ustunoai. ib. 129.

7. S.m., s.f. (Regional; în formele *ustunoi*, *ustunoaie*) Puroi¹ (I) (Sabasa - Vatra Dornei). A V 25, GLOSAR REG. - Pl.: *usturoi*, *-oaie*. - Și: (învechit și regional) **ustunoi**, *-oaie* adj., subst., (învechit, rar) **ostoroii** (MAN. GÖTT. 136), (regional) **osturoii** (BORZA, D. 15) s.m. - **Ustura** + suf. *-oi*.

USTUROIĂ vb. I. I. Tranz. A condimenta cu (mult) usturoi (II 1 a). Cf. DEX, V. BRĂBAN, D. G. ♦ (În descântece) A freca cu usturoi (II 1 a). Cu usturoi te-am usturoiat, Cu tămâie te-am tămâiat. MAT. FOLK. I 521. Cu usturoi te usturoiai, Cu prau te împroșcai. ȘEZ. XII, 185, cf. GR. S. VI, 105. (Cu forma negativă a participiului) Cine a pus ouțitu asta la (cutare) Nesărat, Nepiperat, Neardeiat, Neusturoiat? MAT. FOLK. 577.

2. R e f l. (Prin Transilv. și Mold.; despre alimente) A deveni pișcător (4) (învechindu-se); a se iuji. Cf. CHEST. V 95/66, GLOSAR REG. ♦ În t r a n z. *Smântâna sau untul, după ce se învechește, ustunoiază*. A V 15.

- Prez. ind.: *usturoiez*. - Și: (regional) **ustunoia** vb. I. - V. *usturoi*.

USTUROIĂSĂ s.f. (Bot.; regional) Usturoiță (a) (*Alliaria officinalis*). Cf. BRANDZA, D. 23, TDRG, PASCU, S. 26, PANȚU, PL., BORZA, D. 14.

- **Usturoi** + suf. *-easă*.

USTUROIĂȘ s.m. 1. (Prin Mold.) Numele unei plante cu flori albe și cu frunze asemănătoare cu cele ale usturoiului (II 1 a). Cf. H XII 391, LEXIC REG. II, 93.

2. (Rar) Bureți-de-iarnă (*Marasmius alliaceus*). Cf. L. ROM. 1981, 589, 593.

- Usturoi + suf. -as.

USTUROIÁT, -Ă adj. Cu gust sau cu miros de usturoi (II 1 a); preparat cu mult usturoi; (învechit, rar) usturoios. *Trandafiri usturoiești și slănină de cea subțire*. CREANGĂ, A. 103. *Tăie felii subțiri de pastramă usturoiată*. C. PETRESCU, I. II, 135. *Nu se putuse opri, lăsând murăturile usturoiete, pastrama de găscă*. TEODOREANU, M. II, 98. *Înfocat, Pipărat, Usturoiat, Tămâiat...*, *Pe capul celuiia ce mi-a dat*. PĂRVEȘCU, C. 61.

- Pl.: usturoiați, -te.

- V. usturoia.

USTUROIÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit, rar) Usturoiat. *Cu câteva zile mai înainte, va îngriji să mănânce bucate foarte aromatizate, usturoioase și sărate*. MAN. SĂNĂT. 156/2.

- Pl.: usturoioși, -oăse.

- Usturoi + suf. -os.

USTUROIȚĂ s.f. Nume dat mai multor plante erbacee: a) plantă din familia cruciferelor, cu miros puternic de usturoi (II 1 a), cu flori mici, albe, întrebuințată în medicină; aișor, (regional) brâncuță, buruiană-de-bubă-rea, buruiană-de-perit, buruiană-pentru-râni, floare-de-lungoare, frunza-voinicului, găbenele, iarba-tăieturei, iarbă-de-boale, iarbă-de-lingoare, iarbă-de-rană, rădăcină-de-lingoare, usturoaic (II 2), usturoiasă, vindecătoare, vindecea, vindecuță, vinicică (*Alliaria officinalis*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 060, BRANDZA, FL. 125, BĂRCIANU, TDRG, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., SIMIONESCU, FL. 341, SCRIBAN, D., BORZA, D. 14; (regional) b) ghiocci (*Galanthus nivalis*). Cf. ENC. AGR., BORZA, D. 73; c) crin-de-pădure (*Lilium martagon*). Cf. ENC. AGR., BORZA, D. 99; d) dalac (*Paris quadrifolia*). Cf. ENC. AGR., BORZA, D. 124; e) iarbă-usturoasă; (regional) usturoi-de-lac (*Teucrium scordium*). Cf. TDRG.

- Pl.: usturoițe.

- Usturoi + suf. -iță.

USTURÓS, -OĂSĂ adj. 1. (Regional; despre condimente, mâncăruri condimentate etc.) Pișcător (4); (regional) usturoi (I). Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, L. R. A. 191. *Un țigan... trăise pe Bărăgan și mâncase brânză cam usturoasă*. SNOAVA, III, 629. *Păprică usturoasă*. ALR SN IV h 1 107/172. ♦ F i g. *Nu cuteza s-o supună la tăvăleală, de frica replicii ei usturoase, a represaliilor chiar*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 127. ♦ *Bureți usturoși* = bureți iuți; (regional) bureți usturoi, iuțari (*Lactarius piperatus*). Cf. BORZA, D. 194.

2. (Rar; despre o parte a corpului) Care ustură (1); usturător (1). *Adormise îmbrăcată, zvrălise numai pantofii din picioarele usturoase*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 31.

- Pl.: usturoși, -oase.

- Ustura + suf. -os.

ŪSŪC s.n. 1. Substanță unsuroasă, albă-gălbuie, secretată de glandele sebacee și sudoripare ale ovinelor,

care protejează fibrele de lână menținându-le rezistența și elasticitatea; (regional) asud, mustăreață (5), muciuș. Cf. ANON. CAR., LB, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 685¹/14, MARIAN, CH. 10, DDRF, BĂRCIANU. *Lână* [de oaie] *cu usuc se pune pentru opăreală*. N. LEON, MED. 99, cf. ALEXI, W. *Se mai pune la opăreală baligă proaspătă de oaie și lână cu usuc*. GRIGORIŪ-RIGO, M. P. I, 138, cf. TDRG. *Se opărește apoi lâna întreagă, ca să iasă din ea usucul*. PAMFILE, I. C. 6, cf. DR. IV, 455. *După ce este tunsă lâna, pentru a putea fi întrebuințată, trebuie neapărat curățită de praf, noroi, bălegar și mai ales de sebumul numit usuc*. DIACONU, P. 34, cf. STOIAN, PĂST. 59, SCRIBAN, D. *Lânuri naturale brute (în usuc)*. NOM. MIN. I, 24. *Lâna trebuie spălată pentru ca să se curețe de murdărie și de „usuc”, care, e unsoarea „pielii”*. APOLZAN, P. 142. *Carbonatul de potasiu... se mai poate extrage... din usucul (sudorea) de pe lâna oilor*. MACAROVICI, CH. 350. *Lâna se spală cu apă caldă, ca să se îndepărteze grăsimea de pe ea, adică usucul*. BUTURĂ, EG. 296, cf. BUGNARIŪ, N. nr. 265/251, com. MARIAN, com. din TURNU MĂGURELE, REV. CRIT. IV, 147, ȘEZ. V, 169. *A meliță cânepa și a spălat lâna de usuc*. RĂDULESCU-CODIN, I. 189, cf. FRÂNCU - CANDREA, M. 106, GR. S. V, 124, VI, 246, CLAUȘANU, GL., CHEST. V 164, A II 12, V 2, 6, 8, 14, 15, 20, 25, 29, 30, 33, 34, VI 19. *Pui lâna-n copăie, torni peste ea, o speli dă usucu-ăla*. T. DIAL. M. I, 110. *Își fași o cămeși și câmpii... o unzi cu unt și cu usuc și oaie*. CAF X₁, 70. ♦ Apă unsuroasă rezultată din prima spălare a lăunii, din care se extrage lanolina și care este folosită în medicina populară la tratamentul scabiei, la vopsitul țesăturilor etc. *Au început a mă scălda ba cu leșie de cioacălăi, ba cu usuc de lână*. CREANGĂ, O. 254. *Din usuc mestecat cu civit (indigo) să face o culoare vânăță foarte frumoasă*. LIUBA - IANA, M. 120. *Acest usuc, zoile care ieș din opărire a lăunii, nu se aruncă, ci se întrebuințează la boitul firelor de lână toarsă*. PAMFILE, I. C. 6. *Usucul se obține astfel: se pune lâna așa cum se tunde de pe oaie în o albă, se clocotește apa și se toarnă peste lâna*. PAMFILE - LUPESCU, CROM. 90, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G., ȘEZ. V, 169, VICIU, GL. *Ne freca cu obială aspră... cu usuc*. PLOPSOR, C. 77, cf. CHEST. V 163. ♦ (Regional; în forma *ursuc*) Leșie mai puțin concentrată (Runcul Salvei - Năsăud). Cf. CHEST. V 163/66, ALR I 1 783/35, 381, ALR SN II h 431.

2. (Regional) Sevă a arborilor; suc² (1 b) (Nojorid - Oradea). Cf. ALR I 968/320.

3. (Într-o poezie populară; cu sens neprecizat) *Vin tătarii, vin, Foaie de usuc, Și la robi aduc*. BALADE, II, 165.

- Pl.: usucuri. - Și: (regional) *ursuc* (PAMFILE, I. C. 6, PRECUP, P. 21, 56, CADE, BUGNARIŪ, N. nr. 265/251, FRÂNCU - CANDREA, M. 106, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, CHEST. V 163, ib. V 164, A I 12, 13, 20, 21, 26, 31, 35, III 4, 12, 18, ALR SN II h 431), *usug* (CHEST. V 163/62, ib. 164/62, ALR SN II h 431), *ursug* (com. din HERECLEAN - ZALĂU, ALR SN II h 431), *ustug* (CĂMĂN, GL.), *unsuc* (CHEST. V 164/27, 85) s.n., *usucă* (ib. 164/46) s.f., *suc* (PAMFILE, I. C. 6, MARIAN, CH. 10, PAMFILE - LUPESCU, CROM. 90, CHEST. V 164/82), *osug* (CĂMĂN, GL., CHEST. V 164/91, ALR SN II h 431/172) s.n., *sucă* (A II 12) s.f.

- Lat. *suc(c)us*.

USUCĂ s.f. v. **usuc**.

USUCĂTOR, -OĂRE adj. v. **uscător**.

USUCÓS, -OĂSĂ adj. Cu usuc (1), plin de usuc. CADE. [Apă] *usueoasă*. CHEST. IV 163/57. *Lâna e usucuoasă când e plină de grăsime*. ALR SN II h 431/572. ♦ (Prin Mold. și Transilv.) Murdar, nespălat. Cf. ALR II 3-390/141, A V 28. ✧ (Substantivat) *Nespălat ești, măi, ursucosule!* ALR II 3 390/141.

— Pl.: *usucosi, -oase*. — Și: (regional) *ursucós, -oásă* adj.

— **Usuc** + suf. -os.

USÚG s.n. v. **usuc**.

USÚL subst. (Învechit, rar) Procedeu (1), metodă (4); șiretlic (1), tertip (3). *Și cu un usul subțire să-l cercetez despre toată bogăția sa și despre toate averile sale*. GORJAN, H. II, 113/33. *Ea cu un usul subțire îi scăpă din mâni fără să o atingă*. id. ib. IV, 73/13.

— Pl.: ?

— Din tc. **usul**.

UȘ interj. v. **hăș**.

UȘĂG s.n. v. **ușag**.

UȘĂR s.m. 1. (Învechit și regional) Paznic al unei uși (1); portar (1). *Ușarii de sus apărară [ușa] strigând: „Aceasta e ușa Domnului”*. CÔRESI, EV. 178. *Cela ce intră pre ușa păstorii iaste oilor. Acestuia ușariul va deschide și oile glasul lui aud*. N. TEST. (1648), 119^r/21, cf. ST. LEX. 66^r/21, ANON. CAR., DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ușariul deschide ușa de la dreapta*. CONTEMPORANUL, II, 329, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DHLR II, 501, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI — CAZACU, I. L. R. I, 87. *Ușariul se plecă în semn de ascultare și apoi ieși cu luga afară*. MARIAN, T. 160, cf. SNOAVA, I, 38.

2. Dregător în Moldova, care avea sarcina primirii solilor, a introducerii lor la domnul țării și grija pentru paza porții domnești; funcția ocupată de acest dregător. V. portar (2). *Ușariu* (a. 1482). DERS, cf. BUL. COM. IST. V, 40. 5 000 tal. am tirămes cu Ivan ușar... *dețoriia* (a. 1587-1591). DOC. I. (XVI), 161. *Trimis-au Dumitraqșco Vodă pe Panaitachii ușerul Morona c-un agă turcu, pentru să străce cetățile*. NECULCE, L. 59. *Ursul ușeriu să se facă*. CANTEMIR, IST. 307. *Gheorghii V. ușer* (a. 1729). URICARIUL, VII, 43. *Ușerul Amiraș, înainte de domnia lui Grigore Matei Ghica... nu se cunoștea*. IORGA, L. I, 468, cf. SCRIBAN, D. ✧ *Ușar mare sau marele ușar ori ușarul cel mare = mai marele peste ușari* (2). *Ușer mare, purtător de grijă tuturor solilor*. JURECHE, L. 71, cf. SIMION DASC., LET. 293. *Începură a boieri boieri... pe Iordache medelnicer, ușer mare, pe Vasile Adam, agă*. N. COSTIN, L. 2 342. *Nicolai Vodă de acolo din loc au întors pe ușerul cel mare să meargă la Poartă*. AXINTE URICARIUL, LET. 2 II, 130. *Boierul nostru d. Stati, ușerul cel mare* (a. 1720). URICARIUL, I, 370. *Curtenii... se împărțiau în... armășeii, sub marele armaș, ușerii, sub ușerul sau portarul cel mare*.

BĂLCESCU, M. V. 645. *Era acum stabilit la curtea moldovenească, unde împlinea sarcina... de mare ușer, fiind om știutor de limbi orientale*. IORGA, L. I, 469. *Marele ușar era ajutat de un al doilea și un al treilea ușar, amintiți în a doua jumătate a sec. al XVII-lea*. STOICESCU, S. D. 238:

— Pl.: *ușari*. — Și: **ușer** s.m.

— **Ușă** + suf. -ar.

UȘĂRNIC, -Ă adj., subst. 1. Adj., s.m. și f. (Persoană) care umblă pe la ușile altora, căreia nu-i place să stea acasă, (regional) o dăie lnic; (persoană) care pierde vremea umblând fără rost pe străzi, uliță arnic. Cf. ANON. CAR., PONTBRIANT, D. *Căta să m-alég într-un fêbcu acel vânturariu, cu acel vagabund și ușarnic*. BARONZI, M. I, 9/27. *Gura babei umbla cum umblă melița: că fata lui nu ascultă; că-i ușernică, că-i lenesă*. CRÉANGĂ, P. 285. *La noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoșnefe de mahala, ușarnice*. M. I. CARAGIALE, C. 75, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. II, 171, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ce-ai căutat acolo, ușernicule?* MIRONESCU, S. 241. *Să te-nveți minte, diavol ușărnice, să mai faci să te-astepte... o femeie în toată firea!* TEODOREANU, M. II, 57. *Dar nu-nici un ușarnic deprins cu huiduală*. VOICULESCU, POEZII, II, 324, cf. IORDAN, L. R. A. 163, SCRIBAN, D. *A bătut toamna la ușa... Semne, rele pentru noi, ușernicii, golăneții și flămânzii*. T decembrie, 1964, 6, cf. V. BREBAN, D. G. *Unde-ai fost, ușernicule?* Com. din BILCA — RĂDAUȚI, cf. CHEST. II 8/221. *Un ușernic, un prăpădi!* *Nu e nimic de capul lui*. UDRESCU, GL. ✧ (Prin analogie; despre câini) Cf. DDRF, PUȘCARIU, ET. WB., CADE, CHEST. II 169/224.

2. S.f. Femeie desfrănată. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., ZANNE, P. III, 427, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *ușarnici, -ce*. — Și: (regional) **ușernic, -ă, ușiernic, -ă** (pronunțat -și-er- UDRESCU, GL.) adj., subst.

— **Ușă** + suf. -arnic.

UȘĂ s.f. 1. Deschizătură de formă regulată, de obicei dreptunghiulară, lăsată în peretele unei clădiri, la un vehicul, la o mobilă etc., pentru a permite accesul în interior și în exterior; ansamblu format dintr-un cadru fix de care se prinde o tablă mobilă de lemn sau de metal; p. restr. tablă, panou (sau ansamblu de panouri) care închide sau deschide această deschizătură. V. poartă¹ (2). *Închiseră ușile, cerându elu se-lu ucigă*. COD. VOR.² 17^r/13. *Frânse ușile de arame și verigile de fieru*. PSALT. 229. *Să, nu ne aște pre noi mirele adurmiși și lenindu-ne și să ne închiză ușile*. CÔRESI, EV. 88. *O fereastră în sus... și ușa pren mijloc în lături veri pune*. PO 28/18. *Cela ce va lipsi scrisoarea cea cu ocări la ușa sau la fereastra vreunui om de cinste... să va certa*. PRAV. 250. *Când te-rogi, întră în cămara ta și închizând ușa ta și te-roagă Tatălui tău*. N. TEST. (1648), 8^r/22, cf. ST. LEX. 207^r/13. *Pragurile ușilor căselor*. BIBLIA (1688), [prefață]. 3/16. *În curțile lor, vei vîdea cămările pline de painjină, ușile ieșite den fițini*. N. COSTIN, C. 113, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 207, 214, 232. *Au pus la uși turci de pază*. NECULCE, L. 165, cf. MAN. GÖTT. 136. *Unii turci șide la uși[i], iar alții pe-n*

cămări ascunși[i] (a. 1777). GCR II, 115/37. Să dășchizi dum[nea]ța ușa (a. 1785). IORGA, S. D. XII, 109. Arătă ușa lui Nethinav. ALEXANDRIA (1794), 11/3, cf. MOLNAR, D. 371/25. Ușa scârțâind aude. BUDAI-DELEANU, T. 290. Cei neînvățați bine să trag la ușa (a. 1820). IORGA, S. D. XII, 208. Încă nu i-am arătat ușa odăii unde trebuie să-și aibă lăcuința muierea. GOLESCU, S. 240, cf. DRĒLU, LB. Să se afume și grajdul, fiind ușile închise. AR. (1829), 11²/21. Casă cu ziduri împregiur, cu ușa de fier. DRĂGHICI, R. 44/16. Deodată cu grăbire. L-a mea ușa bate. ASACHI, S. L. I, 89, cf. IȘER. Văzând Nastratin Hogea eă el ușa o-ncuia; Plan făcu pe coș să ițtre noaptea și ceva să ia. PANN, H. 27/7. Merge de moare la ușa doamnei B. NEGRUZZI, S. I, 61, cf. POLIZU. Ostașii la uși păzesc. ALEXANDRESCU, O. I, 379, cf. PONTBRIANT, D. De-ar veni..., am lua tălpășița amândoi pe ușa asta de din dos. ALECSANDRI, T. II, 529, cf. CIHAC, I, 303. Și atuncea când spre ușa el se-ntoarce ca să fugă, Ea-l oprește-n loc cu ochii și e-o mult smerită rugă. EMINESCU, O. I, 80. Cum vorbeau ei, numai iaca întră și Chirică pe ușa. CREANGĂ, P. 177. La un semnal, ușile din fund se deschid. CARAGIALE, O. I, 210. Oamenii de la ușa zămbiră pe sub mustață. SLAVICI, O. I, 137. Ea se culcă pe pragul ușei. SPIRESCU, L. 30. Ea ușa tindei se auzi cioeănind încetșor. DELAVRANCEA, S. 32. De câte ori se deschidea ușa..., inima ei o lua iute. MACEDONSKI, O. III, 7. Santinela de la ușa se sprijinea cum putea mai bine, ca să nu doarmă. BACALBAȘA, S. A. I, 133. Am închis ușa la tindă cu zăvorul. COȘBUC, P. I, 102. Prin ușa de stejar, Dă-n odaia mea. DAVILA, V. V. 95. La ușa [eră] tradiționala masă a lumânărilor de ceară. D. ZAMFIRESCU, O. V, 193. Bău berea..., aruncându-și ochii spre ușa. PĂTRĂȘCANU, S. A. 26. Se strecură până la ușa odăii. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 164. Zadarnic tragi la ușa ta zăvorul. CORDREANU, S. I, 155. Voi trage ușa mut și voi pleca. COTRUȘ, V. 145. Ușa e închisă cu zăvorul. REBREANU, I. 10. Această încăpere avea uși tot așa de zdrene ca și cea de la intrare. AL LUPULUI, P. G. 128. Obloanele se închid, ușile se trântesc. MANIU, S. II, 43. Trânti ușa de la dulapul cu haine. C. PETRESCU, I. I, 91. Deschid ușa și nu mă mai întâmpină nimeni, ca altădată. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 139. Am luat moșănilă; apoi dintr-o suflare am ieșit pe ușa. VLAȘIU, A. P. 35. Ușile de mult se prefăcuseră în cenușă. SĂDOVEANU, O. I, 484, cf. SCRIBAN, D. Cine nu vrea să plece flămând să stea la ușa. ARGHEZI, S. V, 193. Războiul după ușa pus. Teșe singur - vezi suveică? BLAGA, POEZII, 144. Se îndreptară toți spre ușa larg deschisă a terasei. CĂMIL PETRESCU, N. 152. Ce bine ar fi să-i bată acum la ușa cineva. VINEA, L. I, 56. E cam târziu și de-am să plec, cerniți oglinzile, închideți ușile. BÖTTA, S. I, 37. A încuiat ușa cu cheia. PREDĂ, M. S. 24. Rămase puțin lângă ușa bucătăriei. V. ROM. ianuarie 1970, 38. La mândruța jucăușă E gonoiul după ușa. JARNIK - BĂRSEANU, D. 420. Să m-audă mândrele; Să-mi deschidă porțile, Porțile și ușile. BIBICESCU, P.P. 165. Di la uși pînă la pat, Di tri ori c-o leșinat. MAT. FOLK. I 348, cf. GREGORIAN, CL. 58, ALR I 656, ib. 657, ALR II/I h 248, ALR II/I-MN. 118, 3 801, ib. 118, 3 802, ib. 119, 3 803, ALR-SN VI h 1 817, AT 22, 23, 24, 35, II 12. Iute ea că se scula și ușa îi descuia; În casă că o lăsa. BALADE, III, 179. El la pimiți-o plecat, Cu picioru-n ușa-o dat. FOLC. TRANSILV. I, 85. Ușa descuia, La buți năvălea.

FOLC. OLT. - MUNT. II, 332. Ai aruncat paloșu în uși. O. BĂRLEA, A. P. I, 237. Am deschis încet ușa. FOLC. MOLD. I, 279. Bucuria, cumpătul și odihna închide doctorilor ușa. MOZAIACUL (1839), 580/23. Vorbești de lup și lupul la ușa. ZANNE, P. I, 515. Vorbelé cele dulci deschid ușa cea de fier. id. ib. II, 810. Cu cheie de aur orice ușa poți deschide. id. ib. III, 98. Cine în urmă vine, acela închide ușa. id. ib. 421. Măture fiecare la ușa sa! id. ib. 227. Vine boala prin urechile acului și n-o poți scoate prin uși de biserică. id. ib. II, 492. Ușa a mea și casa a ta (= dacă nu-ți place, sunt liber să plec din casa ta). id. ib. III, 423. Închide ușa, Că moare (sau vine) mătușa sau închide ușa, că iese iepurele, se spune când cineva lasă ușa deschisă și e frig afară. id. ib. 422, cf. PAMFILE, J. II, 171. Am trei surori: una zice să se facă ziuă; alta ba; iar a treia că i-i totuna (Fereasta, patul și ușa). SBIERA, P. 323. Eu la orice casă Sânt slugă aleasă: Eu pe orișicine întâmpin când vine; Când pleacă afară, Eu îl petrec iară (Ușa). FUNDESCU, L. P. II, 160. (În credințele populare). Când ușa se deschide singură, are să-ți vină cineva. ȘEZ. I, 18. ♠ (Prin analogie; în legătură cu noțiuni imaginate în locuri îngrădite, împrejmuite, închise; de obicei urmat de determinări în genitiv) Ușile ceriului deschise. PSALT. 157. Și ușa adului nu învînce ei. TETRAEV. (1574), 228. Luați ușa ceriului, de să între împăratul slavei. CORESI, EV. 177. Să mi-ți fie ușile deschise și neoprite, unde sântu vămile ceale în văzduh. GAVRIL, NIF. 143. Ceriul vă priimi și să deschise voaia ușile raiului. CHEIA ÎN. 1^v/2. În van în a lui urmă a-nchis a lumei ușa. EMINESCU, O. IV, 176. Cu ce mai de nouri groși și neștrăbătuți ochiului iscoditor nu era să aștipe și să zăvorească [luna]... ușile cerești ale sanctuarului său. HOGAȘ, M. N. 164. ♠ (Prin sinecdocă; sugerează ideea de „casă”, „locuință”) I-ar-hi fost mai cu țicneală știindu-l că-i om mare de la ușa împărătească. N. COȘTIN, LET. II, 127/11. Pas de te lipești de ușile împărătești pân' te vor afla că ești bogat și te vor pune voivod (a. 1773). GCR II, 96/27. Care s-a întors de la ușa mea fără să câștige dreptate și mângâiere? NEGRUZZI, S. I, 140. Ce cauți la ușa mea (casa mea)? PAMFILE, J. II, 171, cf. V. BREBAN, D. G. ♠ F i g. (De obicei urmat de determinări în genitiv) Luați ușa veacului. PSALT. HUR. 19^v/18. Deschideți mie ușa dreptății și să intru pînă ea. CORESI, EV. 179. Deschisese limbilor ușa credinței. id. L. 68/11. Băcîră-te, Predăcurată Fecioară..., ușa ceriului și rug nears. PARACLIS (1639), 249. Ușa raiului să-ți deschidă și împărășii să te facă cetățan. DOSOFTEL, MOLIT. 147^v/4. Să închidem cum mai tare ușa inimilor și a sufletelor noastre, să nu poată intra diavolul, tâlhariul sufletelor noastre. ZŌBA, S. 78. Ea, moartă!... Ușa morții eu, Despot, am deschis-o! ALECSANDRI, T. II, 186. În lume mi zămbise... Lăsând deschisă ușa l-al inimii palăt. MACEDONSKI, O. I, 47, cf. ȘINEANU, D. U. Ea ușile gândului putred s-aude. Un scâncet de căne străin și flămând. LESNEA, I. 125. Lacăte, cine te-a închis. Ea ușa marelui meu vis? ARGHEZI, S. I, 39. Beția este ușa tuturilor răutăților. ZANNE, P. III, 468. ♠ Ușa domnească sau uși (ori ușile) împărătești sau ușa raiului, ușile altarului = intrarea principală în altar; de care se servește numai preotul, în anumite momente ale slujbei. În fața ușilor împărătești ale altarului. ODOBESCU, S. I, 410. Preotul... se arată în „ușa raiului.”

sau „ușa domnească” ori iesă lângă tetrapod și de-aicea apoi „strigă vestirile”. MARIAN, NU. 203, cf. ȘĂINEANU, D. U. Popa... se opri în fața ușii împărătești, părănd că se roagă. DAN, U. 138. Și pe tine că te-oi scrie Pe ușa altariului, Cu aur și cu argint. VICIU, F. 96. Ieșind el cu sf. Evanghelie în mână drept între ușile împărătești, zise oamenilor. FURTUNĂ, V. 73, cf. CHEST. II, 169/224, ALR II/I MN 92, 2/726, ALRM II/I h 228. Ușă batantă = ușă (1) cu unu sau cu două canaturi care, la deschidere, execută o mișcare de rotație limitată în jurul unei axe verticale situate la una dintre margini. Cf. LTR². Ușă glisantă sau ușă rulantă = ușă (1) cu unu sau cu mai multe canaturi care se închid și se deschid prin alunecare laterală de-a lungul unor șine fixate în partea superioară și în cea inferioară a ușii. ib. Ușă pliantă = ușă (1) cu două sau mai multe canaturi, legate între ele cu balamale, care se închid și se deschid prin deplasarea canaturilor spre una dintre laturile tocului ușii, alăturându-se unele altora. ib. Ușă turnantă v. t u r n a n t (2). (Învechit) Ușa curții = poartă (2). Porții curții (ușii curții ms. 45, ușilor curților ms. 4 389) acoperimânt de 20 de coși de nalt. BIBLIA (1688)², II, 158/44. (Regional) Ușa grădinii = porțișă care dă spre grădină. Trecui la ușa grădinii, Văzui pe mândra venind. VICIU, F. 62. Ușa băii = locul pe unde se coboară în mină. Cf. DL, com. PAȘCA. Ușa cătelului = ușă secretă. BARONZI, L. 151, ALAS 18 martie 1923, 5/3, ◇ L o c . a d j . și a d v . Cu ușile închise = (care se face în) secret, fără ca publicul să fie admis. Cf. PONTBRIANT, D. Problema... ar trebui tratată nu numai între ei într-o ședință cu ușile închise, ci și într-un comunicat dat presei. TITULESCU, D. 672. □ Procesul a avut loc cu ușile închise. ◇ L o c . a d v . La (sau, învechit, dintre, între, lângă) ușă = foarte aproape (în timp). Giudețul între use stă. COD. VOR.² 67²/5. Să ne pocăim și să ne plângem de păcatele noastre... că între use iaste judecata. CORESI, EV. 530. Zioa [judecății] iastè lângă ușă. (a. 1691). GCR I, 288/36. În curând înțelese că Stavrat într-adevăr are dreptate și că primejdia e la ușă, gata să intre în casă. REBREANU, R. II, 100. Ușă în ușă = (în legătură cu verbele „a locui”, „a sta” etc.) foarte aproape; față în față; în vecini. Stăm ușă-n ușă. UDRESCU, GL. □ Locuiesc pe același palier, ușă în ușă. În ușă sau (învechit) în uși = în cadrul-ușii (1). De mine glumiă-se, șezând în uși. CORESI, PS., SL.-ROM. 125^v/8. A doă dzi stă în ușile casei lui (a. 1692). GCR I, 296/3. Un moment el se opri în ușă, aruncă lumii ce ospăta acolo o ochire de sus. GANE, N. III, 193. Radu Comșa, oprit în ușă, îi căuța cu ochii peste mese. C. PETRESCU, I. I, 12. El ședea în ușa bodegei. CĂLINESCU, C. O. 131. Turcu-n ușă că ieșea și din grai așa graia. JARNÍK - BĂRSEANU, D.² 377. Din ușă în ușă = de la unul la altul, dintr-un loc într-altul, din casă în casă, din poartă în poartă. Cf. LB, BĂRCIANU. În loc să ștea să-ți vază de vatră..., lua satul în cruciș și-n curmezis, purtând minciunile din ușa-n ușa. SĂM. I, 120. Umblă câtu-i ziuica tremândău, din ușă-n ușă. RĂDULESCU-CODIN, I. 192. Ca la ușa oborului = în mod grosolan, necuviincios. Cf. ZANNE, P. V, 452. ◇ E x p r . A da (sau a trânti) ușa de perete v. p e r e t e . (I 1). A bate la ușă = (despre evenimente, termene etc.) a fi foarte aproape, a fi iminent. Acest program cuprinde... desființarea clăcii și emanciparea proprietății și toate celelalte reforme care băteau la ușă. KOGĂLNICEANU, S. A. 205. Războiul

bate la ușă. ZANNE, P. III, 426, cf. V, 574. Ușă deschisă, se spune despre cineva care primește pe oricine în casă. Încă și numele său cel bun de ușă deschisă ce-l ave câtră toți, de întra și copii, l-au stricat. NECULCE, L. 300. A avea ușile deschise = a permite accesul, a lăsa pe oricine să intre. Domnii cei vechi... era obicinuiți a giudeca norodul mai mult în spătărie, avându ușile lor deșchise (a. 1762). GHEORGACHEI, CER. 305. A avea ușa deschisă (la...) = a avea acces (la...). Gazetarul mai are ușa deschisă la toate repetițiile teatrului. CARAGIALE, O. V, 244. A deschide (cuiva) ușile = a lăsa pe cineva să intre undeva, să aibă acces la ceva sau la cineva. Nu a fost premiat de Academia Română, care i-a deschis ușile până la urmă. CIOCULESCU, C. 275. A (nu) deschide ușa (cuiva) = a (nu) vizita pe cineva, a (nu) merge la cineva. Țipenie de om nu le deschidea ușa. CREANGĂ, P. 73. Nu-i deschide nimeni ușa! CIAUȘANU, GL. Deschid'e ușa mereu și viñe la patu meu. ȘANDRU, F. 18, cf. ZANNE, P. III, 427. A deschide (cuiva) amândouă ușile = a primi pe cineva cu bucurie, cu brațele deschise. Cf. TDRG. A intra cu ușa în casă = a spune lucrurile pe șleau, fără înconjur. PAMFILE, J. II, cf. CADE. N-ai (sau n-are) ușă la bordei, se spune despre cineva care nu închide ușa după el. Cf. ZANNE, P. III, 29, UDRESCU, GL. Ușa!, se spune pentru a atenționa pe cineva care nu a închis ușa după ce a intrat undeva. Ușa, domnilor, că trage îngrozitor aici! REBREANU, I. 273. Îmbracă ușa! sau ușa (Panaite)!, se zice când vrei să dai afară din casă pe cineva. Cf. LB, PAMFILE, J. II, 171, ZANNE, P. III, 424. Ușa, Panaite! sau (învechit) ușă! = fugi! Nu se vor rușina când grăi-vor dracilor săi „ușă!” CORESI, PS. SL.-ROM. 253^v/13, cf. PAMFILE, J. II, 171. Închide ușa pe dinafară = ieși! PAMFILE, J. II, 171. A-i rupe (cuiva) călcăiele cu ușa = a scoate afară, a alunga pe cineva. ZANNE, P. III, 426. A bate (sau a umbla) (pe) la toate ușile ori (învechit) a umbla pe la alte uși = a solicita sprijinul cuiva (într-o împrejurare grea), a se adresa tuturor cerând sprijin. Să aveți a-l asculta ca de un stăpân ce vă iaste..., iar mai multu pe la alti use să nu vă știu. că mai îmblați (a. 1669). IORGA, S. D. V, 41. A strânge (pe cineva) cu ușa = a forța pe cineva să facă sau să recunoască ceva. Îmi vine să-i strâng cu ușa..., ca să-mi hotărască o dată ce gânduri au. ALECSANDRI, T. 424. Când te-oi strânge cu ușa; ai să mărturisești. PAMFILE, J. II, 171. L-am strâns cu ușa până s-a jurat că nu știe nimic de bătaie. AGĂRBIȚEANU, S. 90. Strânși cu ușa, studenții prepară un examen în trei zile. BRĂESCU, O. A. II, 377. Strânși cu ușa, căutam o soluție. ARGHEZI, S. VII, 59. Nu vreau să te storc de parole, poți să fii liniștită. Și nici nu te-aș fi strâns cu ușa, dar am nevoie de Neicu. NEAGU, I. 97, cf. ZANNE, P. III, 424. Parcă îi strâns cu ușa, se spune despre un om slab. ZANNE, P. III, 425. A pune (cuiva) foc la ușă = a purta vorbe pe seama cuiva, a produce discordie. Cf. ZANNE, P. III, 423. A ține (cuiva) ușa = a fi complice cu cineva. id. ib. 425. Nu mai scârțâi ușa degeaba, i se spune unei persoane care insistă foarte mult pentru a obține ceva. id. ib. 423. A-i pune (cuiva) parul (sau scaiul, spinul) la (ori în) ușă = a-i pune cuiva sechestru; a-l sărăci, a-l distruge. Cf. CIAUȘANU, GL., UDRESCU, GL., ZANNE, P. III, 423. A pune parul-n ușă și mărcini în fereastră = a-și părăsi locul, casa, a pleca. Cf. UDRESCU, GL. A cere cât n-are (cineva) la ușa casei = a cere prea mult, a avea

pretenții exagerate. id. ib. **A intra pe (sau prin) ușa din dos** v. d o s. **A scăpa pe (sau prin) ușa din dos** v. d o s. **A ține (pe cineva) (de) odor la ușa casei** = a ține pe cineva de pomană, a nu avea nici un folos de pe urma cuiva. UDRESCU, GL. **A nu încăpea pe ușa**, se spune despre o persoană foarte grasă sau despre cineva care, de frică, nu nimereste ușa (1) ca să iasă. Cf. ZANNE, P. III, 426. **A sta (sau a rămâne) după ușa** = a fi nevăgat în seamă; a sta deoparte, izolat. *Prin urmare, aceste căi fiindu-ne închise, noi suntem destinați a rămâne după ușa*. GRANDEA, S. 221, cf. ZANNE, P. III, 425. **A lăsa (pe cineva) după ușa** = a nu acorda cuiva nici o atenție, a neglija pe cineva. *Acei [avocați] cari nu se bucură de un nume bun sunt lăsați după ușe, cum se zice*. GHICĂ, S. 589. **A primi (pe cineva) între două uși** = a sta cineva de vorba în fugă, căutând să scape de el cât mai repede. *Traian Arsen mi-a povestit că ministrul l-a primit între două uși, neliniștit, grăbit să-și expedieze musafirii*. EFFIMIU, N. 93. **A i se închide (cuiva) ușa** = a fi gonit, a fi alungat. *Engrozitor să și se-nchidă ușa Când ești flămând*. SĂM. I, 159. **A da (sau a arunca) pe ușa afară** = a alunga, a gonii pe cineva. Cf. POLIZU, DDRF, BĂRCIANU, TDRG. *I se răspunse că va fi aruncat pe ușa afară, cu sergentul*. CĂLINESCU, E. O. II, 308. *El mă ia de cârpușoară și mă dă pe ușa-afară*. JARNÍK - BĂRSEANU, D. 462. **A arăta (cuiva) ușa (sau ușile)** = a da (pe cineva) afară; a gonii. *Ușile-i arată să să ducă*. BUDAI-DELEANU, T. 319, cf. LB, BĂRCIANU. *Împăratul, nici ună, nici alta, ci-i trage o palmă și-i arată ușa*. MERA, ap. CADE. **A-i trânti (sau a-i închide, a-i da cuiva cu) ușa-n nas** v. n a s¹. (1). **A închide (cuiva) ușa în obraz** v. o b r a z (1). **A forța ușa (cuiva)** v. f o r ț a. **A lua ușa-n spate** = a pleca, a ieși. Cf. ZANNE, P. III, 423. (**A ajunge, a bate, a cere, a crește** etc.) **pe la (sau prin) ușile oamenilor (sau pe la ușile altora ori străine sau la ușa străinilor)** = (a fi, a ajunge) la mila altora, (a fi, a ajunge) cerșetor. *În viața ei nu-i ajungea, ce se hrănea ca o vădu săracă pe la ușile altora*. MOXA, C. 96¹/4. *Ce-or să se facă ei, mititeii...? S-ajungă la ușa străinilor!* ALECSANDRI, T. 1515. *Băiet străin..., nemernicind el de colo până colo pe la ușele oamenilor*. CREANGĂ, P. 139. *Eu sunt Stoicea..., care cresc pe la ușile străine*. GALACTION, O. 51. *Copiii umblă cu pumnii la ochi prin ușile oamenilor*. SADOVEANU, O. VII, 298, cf. CIAUȘANU, GL. (Cu parafrazarea expresiei) *Ea... se bolnăvi, se ticăloși la ușa lui*. PELIMON, I. 164/10. **A trăi din ușa în ușa** = a o duce greu, a trăi din mila altora. *Nu se știe nimic de dansa. Trăia din ușe în ușe*. DELAVRANCEA, T. 39. **A lăsa (pe cineva) pe la ușile oamenilor** = a părăsi pe cineva; a se dezinteresa de cineva. *Nu m-ar fi lăsat el pe la ușile oamenilor, dacă nu l-ar fi luat în oaste*. CONTEMPORANUL, IV, 391. **A bate ușile** = a umbla din loc în loc, a fi fără căpătâi. Cf. ZANNE, P. III, 426. **A umbla din ușa-n ușa sau a bate pe la ușile oamenilor** = a cere de pomană; a cerși. *Și măcar îmblând din ușa în ușa El își împle straista dă bucate*. BUDAI-DELEANU, T. 319, cf. CADE, DL, DEX. **A fi cu ochii stâlpiți după ușa** = a fi pe moarte. Cf. ZANNE, P. III, 425. (Regional) **A acira (sau a sta) (pe) la ușile altora** = a trăi din munca altora. Cf. UDRESCU, GL. **Câine de două (sau de nouă, de multe) uși (sau de uși multe)** = om fără căpătâi, om care trăiește pe socoteala altora. Cf. DDRF, ZANNE, P. I, 384, III, 424. **Femeie de uși multe**

= cutră; haimana; femeie care ponegrește, care clevește. CIAUȘANU, V. 208. **A (nu) fi ușa de biserică** v. b i s e r i c ă. ◇ C o m p u s: (Bot.; regional) **ușa-raiului** = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. **V. poarta-raiului**. Cf. H X 85. ◆ **Fig. (Învechit) Mijloc, posibilitate de a realiza ceva. Izvor de neputrezire, pre tine care ai născut, și stâlp de tărie și ușe de pocănie te-au arătat**. PARACLIS (1639), 248. ◆ (Regional; și în sintagmele *ușa mică*, ALR I 655/690, 885, 896, 926, 960, ALR II/I h 269/36, *ușa oborului*, ALR III/I h 269/29, *ușa curții*, ALR I 655/790, *ușa la drum*, ib. 655/610, *ușa drumului*, CHEST. II 406/51) **Porțiță la curte**. Cf. A I 12, 13, 31, 34, 35, H 7, 12, ALR I 655/56, 61, 63, 65, 69, 85, 87, 96, 305, 308, 720, 840, 865, 880, 900, 986, ALR II/I h 269, ALRM II/I h 366, ALR - T 676. ◆ (Regional; în sintagma) **Ușa mare** = poartă¹ (1). ALR I 655/30, com. din TOAGER - TIMIȘOARA. ◆ **Deschizătura unui cort, care permite intrarea și ieșirea. Ședea la ușa cortului său**. PO 56/8. *Și jărtăvnicul jărtvelor au pus lângă ușele cortului măturiei*. BIBLIA (1688), 69²/19. *Să ivi lui, ... șazănd el la ușa cortului*. BIBLIA (1688)², I, 208/18. ◆ **Expr. Ca la ușa cortului v. cort**. ◆ (Învechit) **Deschizătură, loc de acces, intrare. Răsturnă o piatră mare spre ușa groapei** (a. 1642). GCR I, 101/10. *Prăvăliră o piatră mare spre ușa mormântului*. N. TEST. (1648), 38¹/9. *Și răsturnă o piatră pre ușa mormântului*. BIBLIA (1688), 787²/48. ◆ **Expr. (Învechit) A se vedea la (sau a se apropia de) ușa mormântului** = a fi foarte aproape de moarte. *Puțin a lipsit, din nevăgare de samă și graba lucrătorilor, a să apropiia de ușa mormântului două cucuane* (a. 1827). IORGA, S. D. V, 269. *În curând tiranul se văzu la ușa mormântului*. NEGRUZZI, S. I, 159. ◆ (Prin analogie) **Urđiniș; ușiță (2 b).** [Alte albine] *străjuiesc la ușa și apără bunul lor de neprietenie*. TOMICI, C. A. 21/12. ◆ (Învechit, rar; prin metonimie) **Cetate, așezare (întărită). Iubește Domnul ușa (p o r ț ă l e D) Sionului mai vărtos de toate fsatele lui Iacovu**. PSAET. 178.

2. **Draperie brodată care acoperă ușa altarului dintr-o biserică**. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *A dăruii două poale pentru sfânta masă, două uși*. id. ib.

3. (Prin analogie cu ușa 1)

a) (Regional; și în sintagma *ușa de bărit*, ALR - T 904/305) **Deschizătură îngustă la strungă prin care trec oile la muls; p. g e n e r. strungă¹ (1). În fața strungii era un șopron..., având în partea dinșpre strungă o singură ușa, pe care ieșeau oile la muls**. VUIA, PĂST. 27, cf. CADE, H IV 155, 223, CHEST. V/34, 52, A III 2, 3; ALR I 1 797, ALR II/ 130, 705, ALR SN II h 401, ALRM SN I h 261, ALR - T 904. ◆ **Expr. A băga oile la ușa** = a strânge la un loc oile ca să se odihnească. Cf. PĂMFILE, CER. 200. **A da la ușa** v. d a.

b) (Prin sud-estul Transilv. și Maram.) **Stavilă la moară**. Cf. ALR I 1 843/190, 259, 348, 798, ALR SN I 152/899, L. ROM. 1973, 47.

c) (Prin Transilv.) **Deschizătură în peretele sicriului. În Transilvania... este datina de a nu se infunda secriul de tot la picioare, ci a se lăsa un loc deschis, care se numește ușa**. MARIAN, I. 236.

d) (Regional) **Vrană la butoi sau la alt vas de lemn (Răchita - Sebeș)**. A II 6.

- Pl.: *uși* și (rar) *ușe*.

- Lat. **ustia* (pl., devenit sg., al lui **ustium* = *ostium*).

UȘĂLĂU s.m. (Regional) Știulete (3). Cf. POLIZU.

- Pl.: *ușălăi*.

- Etimologia necunoscută.

UȘĂRÎȚĂ s.f. (Învechit) Femeie de serviciu la unele instituții publice, care stătea la ușă (1) pentru a supra-veghea intrarea. Cf. DRLU, LB.

- Pl.: *ușărițe*. - Și: **ușerită** s.f. LB, ISER.

- Ușar + suf. -*iță*.

UȘCĂ vb. I v. *ușta*.

UȘCE s.f. pl. v. *huște*.

UȘCHEĂLĂ s.f. (Argotic) Fugă. BL IV, 200.

- Pl.: *ușcheli*.

- Ușchi + suf. -*eală*.

UȘCHÍ vb. IV. (Argotic) 1. Intrans. A pleca (B 1); a fugi. Cf. BL II, 194, BUL. FIL. IV, 114. *Hai, ușchi de lângă fereastră*. H. LOVINESCU, T. 231. \diamond E x p r. A o ușchi = a o șterge (I 1), a dispărea. UDRESCU, GL. *Cum a văzut secerea bărligată că se dă la el, a ușchit-o*. id. ib. \blacklozenge (În argoul școlarilor) A trage chiulul; a chiuli. Cf. BUL. FIL. IV, 114.

2. T r a n z. A da cuiva o lovitură; a atinge. BUL. FIL. II, 207. *Când ți-oi ușchi una între felinare...* ib.

- Prez. ind.: *ușchesc*; imper.: pers. 2 și *ușchi*. - Și: **ușchiá** (BL II, 194) vb. I, **ușchí** (BUL. FIL. IV, 114), **uștí** (ib.), **huschí** (ib.), **huștí** (ib.), **hoșchí** (ib.), **hoștí** (ib.) vb. IV.

- Din țig. *uști*.

UȘCHÍÁ vb. I v. *ușchi*.

UȘCHÍT¹ s.n. (Argotic) Faptul de a ușchi (1). Cf. UDRESCU, GL. *Nici nimeni nu-l întrece, când e vorba de ușchit*. id. ib.

- Și: **ușchít** s.n.

- V. *ușchi*.

UȘCHÍT², -Ă adj. (Argotic; despre obiecte de îmbrăcăminte) Rupt² (4), uzat (2). BUL. FIL. II, 257. *Boarfă ușchită*. ib.

- Pl.: *ușchiți, -te*.

- V. *ușchi*.

UȘCI s.f. pl. v. *huște*.

UȘCIOĂRĂ s.f. Diminutiv al lui u ș ă (1); ușiță (1), (rar) ușișoară, (popular) ușuliță, (regional) ușuță. *La ulița ce mergi la apă era ușcioare făcute prin zidișor*. HERODOT², 71, cf. BAR. - MUNT., w. 763¹/44. *Ușcioara tănuită se deschide*. NEGRUZZI, S. III, 492, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ea a ținut... și a pierit ca o șopârlă printr-o ușcioară ascunsă*. CARAGIALE, O. IV, 196. *În ascunzătoarea ce este în colț la dreapta... este o ușcioară*. ISPIRESCU, L. 143, cf. DDRF, BĂRCIANU,

JAHRESBER. VIII, 190, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 173. *Jupâneasa Lența deschise ușcioara dulăpiorului*. CONV. LIT. XLIV², 544, cf. TDRG. *Știa el cheia de la ușcioara altarului*. GALACTION, O. I, 185. *Pornește spre cotef... se aplecă... în dreptul ușcioarei lui*. H IV 62. *O casă mare, Cu nouă ușcioare, Cu ferestre-n soare*. CAF III, 2. \blacklozenge **Portiță (1)**. *Pristanda... trece prin ușcioara grilajului, care este la spatele tribunii*. CARAGIALE, O. VI, 133. *Din ușcioară, Vladu iese-n cap de stradă*. COȘBUC, P. I, 98, cf. SCL 1972, 190. *Cățunia n-ar fi grea Pân' la poarta mândrii-mea; Cățunia-ar fi ușoară Pân' la mândra la uștioară*. PODARIU, FL. 10, com. din DEDA - REGHIN, ALR II/I h 269/260, ALRM II/I h 366/260. *Ușcioara mi-e-nchisă, Lumânarea stinsă Și mescioara strânsă*. BALADE, III, 164. *Deschideam câte-o ușcioară, De necaz puica să moară*. FOLC. OLT. - MUNT. II, 508, cf. ALR - MI h 260, ALR - T 676.

- Pl.: *ușcioare* și (regional) *ușciori* (ALR II/I h 269/260). - Și: (regional) **ușcioără**, **uștioără** s.f.

- Ușiță + suf. -*ioară*.

UȘCIÓR¹ s.m., s.n. v. *ușor¹*.

UȘCIÓR² s.n., s.m. v. *urcior²*.

UȘCOĂLĂ s.f. v. *școală*.

UȘCŪLĂ s.f. = (regional) *școală*. *O avut un prunc, apoi l-o dus la ușculă*. ARH. FOLK. I, 216, cf. 236.

UȘÉR s.m. v. *ușar*.

UȘERÉL s.m. (Învechit) Subaltern al ușarului (2). *Ușerel* (a. 1555). DERS. *Î pol pe an de la fieștecare ușerel* (a. 1820). IORGA, S. D. XXII, 29. *Nicolae Mavrocordat [scutește], prin cartea sa din 23 iulie 1735, „breasla ușăreilor” de toate dările*. PAVLESCU, E. 120. *Marele ușar era ajutat... de o ceată de ușerei, care se ocupau de găzduirea turcilor*. STOICESCU, S. D. 238.

- Pl.: *ușerei*.

- Ușer + suf. -*el*.

UȘERÎȚĂ s.f. v. *ușăriță*.

UȘÉRNIC, -Ă adj., subst. v. *ușarnic*.

UȘI interj. v. *hăș*.

UȘIÁR s.m. v. *ușier*.

UȘIER s.m. Persoană care stă la ușă (1), controlând accesul într-o clădire, într-o sală etc.; (ieșit din uz) om de serviciu la unele birouri sau instituții publice, v. a p r o d, o d a g i u, o d ă i a ș. Cf. BAR. - MUNT., w. 482¹/35, PONTBRIANT, D. *Ușierii cată să-și însemne locașul lor, locul lor de locuință*. CANELLA, V. 262, cf. BARONZI, L. 123. *Mă rog, domnule, zice ușierul de la teatru către Mitică, să vă scoateși pălăria din cap*. CARAGIALE, O. IV, 407. *La ușa teatrului li se-ntâmplă însă un mic accident: ușierii de la control îl apucă de bilet*. BACALBAȘA, S. A. I, 71, cf. DDRF. *De la ușier până la prezident, cu toții îi surădeau în mod amical*.

XENOPOL, ap. TDRG. *Ușierii, văzându-l cu geanta la gât, îl luară drept perceptor.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 148. *A fost o confuzie, un mic incident între ușieri și studenți.* PAPADAT-BENGESCU, R. I, 99, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zări un ușier lângă altar.* M. ELIADE, C. 51. *Ușierul examinează cu atenție de expert caligraf numele scris cu creionul pe cartea de vizită.* C. PETRESCU, I. I, 213, cf. NOM. PROF. 9. *A plecat furios în biroul lui și a început să tipe ușierului.* POPA, B. 67. *Pe stradă umbla cam ponosit și cât p-aci ușierii noștri să nu-l lase în sală.* CIPRIAN, S. I, 171. *Se duse la biuroul lui, așteptat, cu umerii încovoiați, de ușier.* ARGHEZI, S. XI, 113. *Atunci un ușier a strigat.* BOGZA, A. I. 622, cf. V. BREBAN, D. G. ♦ F i g. *Fochist pe vapor însemnează ușier în anticamera infernului.* GALACTION, O. 117.

– Pronunțat: -și-er. – Pl.: ușieri. – Și: (învechit, rar) ușiár s.m. BAR. – MUNT., w. 482¹/35.

– Ușă + suf. -ier, după fr. huissier.

UȘIERNIC, -Ă adj., subst. v. ușarnic.

UȘINIC s.n. v. urșinic².

UȘIOARĂ s.f. v. ușoare.

UȘIȘOARĂ s.f. (Rar) Ușiță (1). *Se ducea la cotețul înălțat pe un par în mijlocul ogrăzii, deschidea ușișoarele mici și [le] dădea drumul.* DUNĂREANU, R. 205.

– Pl.: ușișoare.

– Ușă + suf. -ișoară.

UȘIȚĂ s.f. Diminutiv al lui u ș ă.

1. Cf. u ș ă (1); ușcioară, (rar) ușișoară, (popular) ușuliță, (regional) ușuță. Cf. LEX. MARS. 232. *Hămbare... care au deasupra lor o ușiță.* ECONOMIA, 59/5. *Grecii din foalele calului, armați prin avuța ușiță încet ieșind, Troia au aprins-o.* N. STOICA, C. B. 74, cf. DRLU, LB, ISER, BAR. – MUNT., w. 763¹/44, 488¹/7, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *A ieșit, împingându-se greu pe ușiță, o arătare ciudată.* CAZIMIR, GR. 198. *Cele două rânduri de iesle dinlăuntru răspundeau în sură prin două ușițe de braț.* AGĂRBICĂANU, S. 7, cf. CADE. *Din când în când deschidea ușița sobei și puneă câte o bucată de lemn.* VLASIU, A. P. 300. *Droașca porni iarăși, o parte dintre clăcași se ținură la ușița ei.* CAMIL PETRESCU, O. II, 286. *Dădu ocol clădirii și descoperi o ușiță întredeschisă.* VINEA, L. I, 262. *În clipele de răgaz dispărea pentru puțin timp pe o ușiță, în spatele barului.* TUDORAN, O. 178. *Băgă în cuptor... și stătu cu fața la ușiță.* T. POPOVICI, SE. 71. *A deschis încet ușița.* LĂNCRĂNAN, C. I, 22. *Ușița sobei arăta la fel de slinoasă ca gura copiilor de țăran în ziua de Ignat.* NEAGU, I. 110. *A îmblat ea încolo și-ncoace până ce-a dat de-o ușiță.* MARIAN, O. I, 357. *Este-o casă nouă... Cu fereastra-n cale, Cu ușița-n vale.* TEODORESCU, P. P. 661. *Cine-ascultă la ușiță N-aibă parte de drăguță.* MĂNDRESCU, L. P. 131. *La ușița din grădină Plânge mândra și suspină.* DOINE, 294. *Badea s-a călugarit și chilie și-a facut, și chilie, și ușiță, La ușiță, fântâniță.* VICIU, F. 109. *Leliță Săfiță... Deschide ușița Să sărut gurița.* GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. 320. *O bisărică mari,*

Cu noauă uș, Cu noauă ușiță. ARH. FOLK. III, 132. *Da din tine ce să faci? Tot ușițe La temnițe Și portițe La ulițe.* FOLC. TRANSILV. I, 56. ♦ (Regional) Ușă (1) pentru uzul oamenilor, practică în cadrul porții prin care intră și iese carul. *Din pricină că porțile șurii erau închise, Simion intrase pe ușiță.* DAN, U. 59, cf. CHEST. II 148/1, ib. 406/1, ib. 412/322 a, ib. 413/50, ALR I 655/49, 51, 80, 335, ALR II/I h 269, ALRM II/I h 366, A I 20, 23, II 8, 12, ALR – M h 260, ALR – T 676/259, 260, 270, 271, 279, 307, 320, 352. ♦ (Regional) Deschizătură, loc de acces. *Să-ți faciă groapa de flori Și ușița de mătasă, Ca să poți veni pe-acasă.* CAF III, 143. *În fundu pământului, Uni nimnicuța nu-i... Niși ușiți di isât, Numa loc di putrizât.* ib. VII, 131.

2. (Prin analogie)

a) Cf. u ș ă (3 a). Cf. CHEST. V/52, ALR I 1 797/49, 87, ALR SN II h 401, ALRM SN I h 261. *În ușița strunzi, Vântu-o abura, Fluieru-o dzăcea, Oile-or pleca.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 218, cf. ALR – T 904/330, 342, 345, 361.

b) Urdiniș. [La coșniță] *dindărăpt se face o ușiță.* ECONOMIA, 205/3.

– Pl.: ușițe și (regional) ușiți (ALR II/I h 269/284).

– Ușă + suf. -iță.

UȘLÔC s.n. v. ușlog.

UȘLÔG s.n. = (prin Ban.) șlag¹ (III 1). Cf. ALR I 956/30, CHEST. IV 99/30, ib. 106/30.

– Și: ușlôc s.n. CHEST IV 106/42.

UȘOĂIE s.f. v. ușoi².

UȘOĂRĂ s.f. v. ușor¹.

UȘOĂRE s.f. (Bot.; regional) 1. (În c o m p u s u l) *Ușoarea-pământului = fluierătoare (Tamus communis).* BORZA, D. 167.

2. (În forma ușoară) Numele unei plante cu flori galbene și roșii, rotunde. (Hațeg). Cf. H XVII 62.

– Și: ușoără (pl. ușoare) s.f. H XVII 62.

– Cf. roșioară.

UȘOI¹ s.m. (Regional) Ușor¹ (1). JAHRESBER. III, 330, ALR I 654/12.

– Pl.: ușori.

– Ușă + suf. -oi.

UȘOI² s.n. (Regional) Augmentativ al lui u ș ă. Cf. u ș ă (1). Cf. CADE. *El puse mâna pe cheie și o ținu atât până la ușoiul cel de aramă roșie.* MERA, L. B. 254.

– Pl.: ușoaie. – Și: ușoaie s.f. CHEST. II 169/4, 9, 11.

– Ușă + suf. -oi.

UȘOR¹ subst. 1. S.m. Fiecare dintre cei doi stâlpi verticali de care se prind canaturile porții sau ale ușii; părțile laterale ale tocului ușii sau al ferestrei; p. e x t. tocul de lemn al ușii sau al ferestrei; (învechit și regional) stâlp (8), (regional) rost¹ (II 3 a), stâlpuleț (II), tirștoc, ușoi¹. *Stropiți... pragul de sus al ușiei și amândoi omșorii și nime nu iasă pre ușa casei.* PO

217/2. *Preutul ședea în jilț la ușorii ușilor casii lui D[u]mn[e]dzău. ĐOSOFTETI, v. S. decembrie 205^v/11. Cu săcuri ușorii să-i oboară... Și ușile ceale aurate De ciocane dzac pre gios călceate. id. PS. 244/17. Vor lua den sânge și vor pune la cei doi stâlpi ai ușii (ușorii ms. 45, țâțâniile ms. 4389) și la prag pe la case. BIBLIA (1688)², II, 112/42. Larisul... este foarte bun de tot lucru de gospodării, de uștori și de lemn de ferestrii. COD. SILV. 19, cf. DRLU, LB. În acoperemânt se fac obloane de turnat păpușoi în coșer și deasupra tâlpoilor se lasă loc de obloane pentru scosul păpușoilor și acole, în pragul cel deasupra a ușorilor acestor obloane, se înfing fuscei. I. IONESCU, C. 168/13. Marmură, din care se fac scări, usciori de ferești și uși, coloane etc. id. M. 550, cf. ISER, POLIZU. Cu zgomot sare poarta din vechii ei ușori. EMINESCU, O. I, 93. Văzui pe tata răzemat de ușorul odăii. GANE, N. II, 91. Nu se mai cunoștea pe dinafară nici ușă, nici ușori, nici gratii. CREANGĂ, P. 255. În ușa casei sta grecul răzemat de ușor. CONTEMPORANUL, III, 782. Mireasa ia cu degetul unt și unge ușorul ușii mai întâi la pragul de sus, apoi la cel de jos, în urmă în dreapta și în stânga. SEVASTOS, N. 258, cf. CONV. LIT. XX, 1 020. Ung ferestele și usciorii ușilor ca să nu se apropie strigoaiele. MARIAN, S. R. II, 207, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. Se tăia locul ușei și al ferestrelor sprijinindu-se bârnelor prin usciori (ușori). DAMÉ, T. 93, cf. BARCIANU. Răzemată când de marginea patului, când de ușoru ușei, rămânea așa uitată, dusă pe gânduri. N. REV. R. I, 76, cf. JAHRESBER. VIII, 187, 190. Se rezemă cu mâinile de ușorii chilerului și se uită înăuntru. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 94, cf. ALEXI, W. Ușorii și pragul de sus de la ușa casei... erau îmbrăcați numai în frunziș de stejar. SĂM. IV, 71, cf. PUȘCARIU, ET. WB. Roșcovanul nu-i răspunse nimic, ci își rezemă spinarea de ușor, ca să-i facă loc. STERE, S. 233. Șezu la ușă pe un prag de frasin Și-ăci se răzimă el de usciorul De chiparos. MURNU, O. 296. Se răzimă de ușorul ușii și privi afară. ANGHIEL - IOSIF, C. L. 26, cf. TDRG. Deschizătorile spatariului... sunt formate fiecare din două scânduri de brad sau fag înșepenite în uștiori. PAMFILE, I. C. 29, cf. PASCU, S. 168. În pragul casei văzu pe Ilona răzemată de ușcior. REBREANU, P. S. 151. Rezemat de ușor, moșneagul privea... înlăuntru, la cele două nepoate. C. PETRESCU, S. 188. O ridică în brațe, târând-o în cealaltă cameră, izbînd-o cu tîmpla de ușor. id. I. 1, 52, cf. ȘAINEANU, D. U., ÇADE. Își răzămă de ușorul gheretei trupul frînt de oboseală. MIRONESCU, S. A. 72. Ne cățaram ca pisicile să scriem pe grinzii, pe ușori, celebra exclamare. BRĂESCU, A. 118. Bătrînul își plecă fruntea lângă ușorul de piatră și-i privi cum se duc. SADOVEANU, O. XI, 99. Mulțimea sparse poarta, smulgând din pământ ușchiorii, luând țâțânele de fier. DAN, U. 325. Țâțâna face legătura între ușă și ușcior. PUȘCARIU, L. R. I, 150, cf. SCRIBĂN, D. Îndată veni până la noi zdupăitîl greu al porții în ușori. MIHĂESCU, R. 69. [Paianjenul] Vine de la munca lui... Îl așteaptă, colôn cui, Casa prinsă de urcior. ARGHEZI, S. II, 13. Se oprește istovit, sprijinindu-se de ușorul ușii. H. LOVINESCU, T. 214. Zăbovisé și în prag rezemată cu umărul de uscior. I 1965, nr. 16, 6/6. Lângă ușorul ușii, răzimat de perete, era un teanc de cărți. v. ROM. octombrie 1969, 33, cf.*

DEX, H X 466. Pivnițele acestea, care sunt la gură înguste și ai căror usciori erau făcuți... din târșan. MARIAN, T. 7. Ședeți, fete, la ușori, Puneți nume la feciori! RETEGANUL, TR. 53. Draga' mamei jucăușă, Ce-ai făcut de șezi la ușă, Răzamată de-un ușor? ȘEZ. III, 124. La ușori, mănunchi de flori. MAT. FOLK. I 459. Fac grecii o mănăstire... Cu ușorii de tîmăie, Cu ușile de făclie. BUD, P. P. 66. Se scobește o bortă mică în unul din ușciorii ușii grajdului. PĂRVESCU, C. 86. Facem casă Cu ușor de lemn de brad. I. CR. III, 153, com. I. PANȚU, com. din BILCA - RĂDĂUȚI. Caută după ușori, Că am niște ghisăgiori. DENSUSIANU, Ț. H. 292, cf. GREGORIAN, CL. 64. Văzui case galbene... Cu uși și ușori galbeni. CANDREA, F. 366. Mă rezăm de usciori Și mă uit în sat cu dor. AN. DOBR. I, 271, cf. CHEST. II, 114, 115, 116, ALR I 654, A I 13, 21, 26, 31, III 12, V 14, VI 26, IX 3, 5. Și ni facim bordeieș Cu ușorii di cireș. FOLC. MOLD. II, 220. La ușori, Mănunchi de flori, Pe la ușe, Flori de ruje. CAF III, 79. ♦ (Învechit) Stâlp (I 1), bîrnă, grindă. Un ban de 2 grinzii sau de 2 ușori ce vine pe apă (a. 1776). URICARIUL, XIX, 380. Să se ia, după obiceiul pământului... de două grinzii sau de doi ușori ce vin pe apă, 1 ban (a. 1799). ib. I, 87.

2. S.m. (Regional) Fiecare dintre stâlpii care susțin acoperișul șopronului ce adăpostește joagărul (Marginea - Rădăuți). Cf. ALR II 6 429/386. ♦ Fiecare dintre stâlpii între care se mișcă jugul joagărului. Cf. ALR II 6 442/228, 551.

3. S.m. (Regional) Fiecare dintre cei patru stâlpi care susțin stăvilarul morii (Săcel - Sighetul Marmăției). Cf. ALR - M h 955/235. ♦ (Regional) Lemnul de deasupra apei care prinde capetele bogdanilor la moară (Borșa). Cf. ALR II 6 726/362.

4. S.m. (Regional) Lătunoaie la pilugii (I 1 a) de la pua de postav (Toplița). Cf. ALR II 6 473/228.

5. S.m. (Regional) Scândură fixată în tocul ușii, care se scoate când este cazul pentru a lărgi intrarea (Schela - Târgu Jiu). PLOPȘOR, V. O. 16.

- Pl.: (m.) ușori și (regional, n.) ușoare (ALR I 654/610, 837, 840). - Și: ușiór s.m., s.n., usciór, (învechit) umșór, omșór, unșór, uștór s.m., (rar) ușoără (ALEXI, W.) s.f., (regional) uștiór s.m., s.n., ústior (ALR I 654/45) s.m., urșór (ib. 654/270), urciór, oștiór (ALR I 654/40) s.n.

- Lat. osteolum.

UȘOR² s.n. v. omușor.

UȘOR³ s.n. v. ușur¹.

UȘOR⁴, -OĂRĂ adj., adv. A. Adj. I. 1. (În opoziție cu g r e u) Care are greutate mică, redusă, care cântărește puțin, care exercită o presiune mică asupra suprafeței pe care stă; (despre materiale) cu greutate specifică mică. De unde veniți, îngerii mei, de aduceți aceale sarcine iușoare...? (ante 1550). CUV. D. BĂTR. II, 416/3, cf. COD. TOD. 209. Sâmt la nevod doauă coarde: una din gios, grea..., alta din sus, iușoară. VARLAAM, C. 157, cf. ANON. CAR., MOLNAR, D. 122/2, DRLU, LB, POLIZU. Acoperișul copiilor trebuie a fi cât de ușure. PENESCU,

M. 22/5. Să vezi cum ai să te răcorești..., de-are să și se pară că ești ușor cum îi pana. CREANGĂ, P. 205. Cântărește [fusele], că tare ușoare sunt. DELAVRANCEA, S. 40. Zăpada, de ger, se făcuse ușoară și prăfoasă. AGÂRBICEANU, S. 111, cf. ȘĂINEANU, D. U. Se vedeau printre crengi... hainele albe de flanelă, o rachetă zvârlind mingea ușoară. C. PETRESCU; I. II, 4. Corpul lor e alcătuit din elementul material cel mai fin și mai ușor, adică din foc. NĚGULESCU, F. R. 151. Metalele se pot împărți în două clase, după greutatea lor specifică: metale ușoare și metale grele. MACAROVICI, CH. 333, cf. SCRIBAN, D. Am luat pământ sălbatic din pădure și-am frământat cu mână de olar, în parte, fiecare mădular, Al finței tale mici, de cremene ușure. ARGHEZI, VERS. 67. Spetezele [zmeului] le-am nimerit netede și ușoare. CĂLINESCU, C. O. 102. Ridică pachetul. Era lunguieț și ușor ca pachetele mari de vată. VINEA, L. II, 151. Ș-am cătat galbini ușori, Să fac rochia la surori. ALECSANDRI, P. P. 255. Se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de oca de fier la un picior și tot i se părea că e ușor. SNOAVA, III, 142. Foaie verde-lemn ușor, De nimica nu mi-i dor. JARNIK - BĂRSEANU, D. 32. Eu ușor, mândra ușoară, Ca două pene de cioară. DOINE, 216. Brată cu cocia goală, Suie-mă că mi-s ușoară. VICIU, F. 73, cf. CĂNDREA, Ț. O. 11. Dragostea, Cini o știi a purta, Îi ușoară ca pana. FRIEDWAGNER, R. V. 7, cf. ALR I 1373. Meșterii gândea și ei își făcea ăripi zburătoare De sindrili ușoare. BALADE, III, 14. Să le luăm gălbiori, Că sânt la purtat ușori. FOLC. OLT. - MUNT. II, 392. Dreptatea e ca lemnul cel ușor, care-l apasă în apă și tot cândva iese dasupra. ZANNE, P. V, 285. ♦ Fig. Pe când tu-ntr-o sferă mică, Ca vâi de lume, te strecoari, Ei strălucesc și se ridică, De goi ce sunt și de ușori. VLAHUȚĂ, S. A. I, 22. Un măscăriei ușure ca un balon ce suie. PILLAT, P. 177. Cuvintele zburdau singure, ușoare, eliberate, nemaînsemnând nimic. E. IONESCU, E. 46. ♦ Industrie ușoară = grup de ramuri industriale care produc bunuri de consum și articole tehnice necesare industriei, agriculturii, transporturilor etc. Cf: M. D. ENC., DEX². Categorie ușoară = categorie în care intră boxerii, luptătorii, halterofili cu greutatea corpului cuprinsă între 57 și 61 de kg. Cf. M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G. (Depreciativ) Și fostul boxer, și dansatoarea erau de categorie ușoară. V. ROM. decembrie 1969, 35. ♦ Ex p r. Fie-i țărâna ușoară! v. țărâna. ♦ (Prin lărgirea sensului; despre pământ) Afânat, aerisit. Mărcovul... se face în pământurile cele mai ușoare și năsiptoase. I. IONESCU, C. 26/10. Ni rugăm la gropari, Sî nu dei bulguri mari, Sî dei țărni ușoară. CAF VII, 103. ♦ (Despre ambarcațiuni) De mic tonaj; care alunecă, se deplasează cu ușurință. Poronca să ducă de la Asia bucate să le pui pre acolo, cărându-le cu vasă ușoară. HERODOT², 344. Ca barca ușoară Ce vesel plutește. CREȚEANU, M. 71/8. Mergi, mergi, ușoară barcă. ALEXANDRESCU, O. I, 123. Înainta greu, prins într-o jesară de bărci ce roiau, mici, ușoare, ca niște coji de nucă. BRĂESCU, O. A. II, 133. ♦ Care nu conține nimic sau foarte puțin; neîmpovărat, (rar) ușuratic (1). Iar voi cu pungi ușoare Rămâneți, ca ș-o deșartă nucă. BUDAIDELEANU, Ț. 373. Noi hotărâram îndată a ne deșerta ușoarele noastre pungi. BĂLCESCU, M. Ț. 534. Ia, așa pășesti dacă te strici cu dracul; aici, la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: „fală goală, traistă ușoară”.

CREANGĂ, P. 320. Fală goală, straiță iușoară. ALR I 1551/355. ♦ Care este scăpat, ușurat (2), eliberat de ceva, care nu (mai) este obsedat de ceva. Fiestecarele trebuie să fie ușure de această patimă. ANTIM, ap. TDRG. O! ce liberă și ușoară mă simt... Nici o durere, nici o patimă în piept. EMINESCU, P. L. 49. Nu-mi mai lipsește decât inima ușoară pentru ca să-mi iau avânt. SLAVICI, O. II, 81. Se simțea ușor și liber. PREDĂ, DELIR. 171. ♦ Fig. Se va milostivi norocul tău de tine și îți va arăta altă mesărie mai ușure de necazuri. GORJAN, H. I, 114/22. ♦ Ex p r. (A fi) cu inima ușoară = a) (a fi) bine dispus, vesel, voios. Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț, Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți. EMINESCU, O. I, 87; b) liniștit, împăcat. Primise lovitura cu inima ușoară (în destrămarea vieții sale, nimic nou nu i se mai părea cu însemnătate). VINEA, L. II, 303. (Învechit) A fi ușor din bir = a fi scutit de bir. Streinii, după ce sânt ușori din bir, apoi nici unt nu dau, nici zaherea (a. 1820). DOC. EC. 240. ♦ (Despre trupe) Care poartă armament de calibru mic, având posibilitatea să se deplaseze repede. Cf. MOLNAR, D. 416/12. Călăreții cei mai ușori au prădat până la Kralov și Cotnari. ȘINCAI, HR. II, 117/34. O trupă de călărie ușoară la Timișoara să văzu. N. STOICA, C. B. 135. Călărețimea la români trebuie să fi fost de două feluri: grea și ușoară. BĂLCESCU, M. V. 613, cf. BAR. - MUNT., W. 494²/22. Către armile noastre de linie și de mare... artileriei ușoare, Poruncim. ALEXANDRESCU, O. I, 308. Două baterii de artilerie ușoară, purtată pe spinare de cămile. ALECSANDRI, O. P. 330. Mircea propuse ca să i se lase lui întâiul atac contra trupelor ușoare ale turcilor. XENOPOL, I. R. III, 83, cf. SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G. ♦ (Despre arme de foc) De calibru mic, care se pot transporta și mânuși fără dificultate, cu ușurință (4). Năvălind cu dânșii, singur Ion Vodă au apucat pușcele de la turci cele ușoare. N. COSTIȚ, L². 240. Îmi dăruie o pușcă cu două jeve, scurtă și ușoară. ODĂBESCU, S. III, 22. ♦ (Despre îmbrăcăminte) Subțire; puțin (1). Îmbrăcămintea îmi era ușoară. Pantalonași..., un surtucaș și atâta tot. TOPĂRCEANU, O. A. II, 47. Purta... cizme roșii și o șapcă ușoară din împletitură de pai de orez. I. M. ȘADOVEANU, S. 209. ♦ Fig. (Despre persoane) Fără bani, lefter; (despre starea materială) precar (1). Cer bani, că n-au de cheltuială, că sânt toți ușori (a. 1821). IORGA, S. N. 158. Să ne zică „Domnișoară”, Fie starea cât d-ușoară. ZANNE, P. IV, 354. ♦ Ex p r. (Substantivat) A rămâne pe ușor = a rămâne fără bani, a ajunge lefter. Un tânăr foarte bun, dar pre cheltuitor, Luând în stăpânire o bună moștenire, În vreme de un an, rămase pe ușor și tot ce mai ave acum era o blană. DONICI, F. II, 38/6.

2. (Despre alimente) Care se digeră cu ușurință (4), care nu cade greu la stomac. Să mănânce și pește proaspăt de acel ușor. VEISA, I. 67/14. Mănâncă mai mult bucate ușuri și ca de post, decât grase și unturoase. GORJAN, H. II, 140/27. Iubitorul de apă răce va lua bucate ușoare. FĂTU, D. 9/25, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G.

3. Care pare să nu aibă greutate, care se mișcă cu ușurință și rapiditate, iute, sprinten (1), vioi; (rar) ușuratic (2). Înțeleptul Antilohii... cu cât era ușor întru alergare sa, cu atâta era veteaz... întru războiul cel de a

mână (cca 1750–1780). GCR II, 82/33. *Nici unul dintre gonaci putură Să-l ajungă, așa rapede-l poartă Calu ușor.* BUDAI-DELEANU, T. 255. *În văzduh zboară Ca o pasăre ușoară.* BĂRAC, A. 28/12. *Gonacii cu cai ușori... se întrebunțau spre a lumina marșul oștirilor și a luă în goană pe vrăjmași.* BĂLCESCU, M. V. 613. *Dé-aș avea o bălăioară Naltă, veselă, ușoară Ca un pui de căprioară!* ALECSANDRI, P. I, 4. *Ceata mea-i frumoașă, ageră, ușoară, Și pe cai în spume ce ca vântul zboară.* BOLINTINEANU, O. 10. *Florile erau în straturi verzi și luminau albastre, roșie-închise și albe, iar printre ele roiau fluturi ușori.* EMINESCU, P. L. 7. *Turturica, fiind mai ușoară, ajunge mai înainte.* CREANGĂ, P. 273. *El a alergat pe dealuri, ușor, de parcă n-ar fi avut pământul sub picioare.* SLAVICI, O. II, 114. *Sări ca o pisică de ușure peste prag.* ISPIRESCU, L. 30. *Iar calul său falnic, ușoară nălucă...* *În dar o să-l ducă Sultanului lor!* MACEDONSKI, O. I, 15. *N-ai să-l mai vezi în zbor nebun Pe urma unui șoim ușor.* COȘBUC, P. I, 111. *Luneca vedenie ușoară și plăcută, fără grijă și fără suferință.* C. PETRESCU, I. I, 88, cf. SCRIBAN, D. *Degetele ușoare legau neîncetat un val de sunete, în care valsurile... se împleteau cu îmbătare și sprinteneală.* I. M. SADOVEANU, S. 48. *O nuntire de fluturi... galbeni și ușori.* BARBU, PRINC. 14. *Hop! leliță, lelișoară, Păsărica mea ușoară.* JARNÍK – BĂRSEANU, D. 42, cf. V. BREBAN, D. G. ♦ F i g. *Vezi, acum simt că mi se dezleagă limba. Mi-i mai ușoară. Și pentru aceea am să-ți spun.* AGĂRBICEANU, S. P. 97. ♦ E x p r. *A fi ușor de (sau la) cap (sau minte) sau a avea cap ușor = a pricepe cu ușurință (4), a fi ager la minte, isteț, deștept.* Cf. DDRF, ALEXI, W. *El se vede c-o fost mai ușor de cap, o făcut ce-o făcut și-o scapat într-un an.* MIRONESCU, S. A. 136, cf. H IV 160, ALR I 1 516/12, ACR II 3 720/682, ZANNE, P. II, 52. *A fi ușor de mână sau a avea mână ușoară v. m â n ă¹ (I 1).* *(A fi) ușor de picior = (a fi) sprinten, iute la mers.* Cf. DRU, L. ROM. 1975, 94. *A fi ușor la fugă = a fi rapid, sprinten.* *Brutienii sânt ușori la fugă ca cerbii.* PLEȘOIANU, T. II, 113/10. *A fi ușor la supărare = a se supăra repede.* *Holeu, pârinte, dar ușor ești la supărare.* SNOAVA, IV, 131. (Regional) *A fi ușor de gură = a fi vorbăreț, flecar.* *Bărbierii erau ușori de gură... Te uiți la dâncii că le turuie gura, spuind și verzi și uscate, numai să se afle în vorbă.* ISPIRESCU, U. 112. (Învechit) *(A fi) ușor la... = (a fi) îndemânic, priceput (3), iscusit la... Licaret... cel la sulită ușor.* PANN, E. II, 80/10. ♦ *Iute, rapid. Zboară ca o săgeată ușoară.* BĂRAC, A. 72/22. ♦ *Delicat, fin, diafan. Ca un chip ușor de inger e-arătarea adorarei.* EMINESCU, O. I, 154. ♦ (Despre pas; p. e x t. despre mers) *Care abia atinge pământul; p. e x t. fără zgomot, l i n. El trecu prin strada întunecoasă cu pasul lui ușor.* EMINESCU, P. L. 95. *Aci, aci v-apropiați cu pas ușor, discret.* CARAGIALE, O. VI, 433. *Apoi se depărtă cu pas ușor și astâmpărat.* SLAVICI, O. II, 144. *Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoașă ca un gând răzleț, Cu trupul nalt, cu părul creț, Cu pas ușor.* COȘBUC, P. I, 56. *Și dreapta mi-e dragă... și mersul tău ușor ca de presură.* DELAVRANCEA, O. II, 35. *Pașii tăi să fie mai ușori.* ISANOS, V. 426. *M-am strecurat cu pași ușori spre camera lui Costin.* V. ROM. ianuarie 1971, 17, cf. V. BREBAN, D. G.

4. (În opoziție cu a d â n c, a p â s a t; despre pas, despre urme) *Puțin apăsător, care nu are adâncime; superficial (1).* *Pașul cel lin... tipărind urmele ușoare.* ASACHI, S. L. I, 78. *Doar pasul tău ușor În omăt strălucitor Lasă urme viorii... Peste albele stihii.* TOPÎRCEANU, B. 7. *Iar împăratul, în de seară, Zări o urmă ușoară De sprintenă fiară.* TEODORESCU, P. P. 173.

5. *Redus ca volum, amploare, intensitate, consistență; abia schițat, abia vizibil, abia simțit, abia perceptibil.* V. s l a b. *Iarna va fi tare... și ploaie ușoară (a. 1750).* GCR II, 59/23. *Să fie înfășurarea ușoară, nici slabă, nici strânsă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 71/17. *Ș-acești nori ce-i aurește ziua ee dă subt pământ Ș-ii înfășoară în unde un ușure și lin vânt.* HELIADE, O. I, 96. *Supt o ușură strângere de mână, ajunsei... în stăpânirea acei lingușitoare.* MOZAIICUL (1838), 4/17. *Nestatornic, ușor aer îl închide-n vâl subțire.* ASACHI, S. L. I, 143. *Repedea zguduire sau ușurea cutremurătură [a pivniței]... clătește drojdiile.* PENESCU, M. 61/5. *Nici zgomot, nici cel mai ușor vânt.* ALEXANDRESCU, O. I, 78. *Un zâmbet ușure se arată pe buzele sale.* FILIMON, O. I, 262. *Al ei chip... cu ochiu-l măsură Prin ușoara-nvinefire a subțirilor mătășuri.* EMINESCU, O. I, 79. *Rog pe Dumnezeu să n-ai a însemna nici una din zilele socotite acolo cu vreo supărare, fiē cât de ușoară.* CARAGIALE, O. VII, 149. *S-a înfipt în minte împreună cu un sentiment al ei, deosebit de toate celelalte impresii ușoare și trecătoare.* DELAVRANCEA, T. 30. *În fința mea se furișă o ușoară melancolie.* SANDU-ALDEA, D. P. 76. *Un vântuleț ușor, tăios, suflă peste apă.* DUNĂREANU, N. 122. *Vorbele stăpânei îi trecură un fior ușor printre șpete.* AGĂRBICEANU, S. 349. *„A greșit adresa” gândi cu o ușoară poftă de răs.* PAPADAT-BENGESCU, R. II, 98, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Îi făcea bine răcoarea de acolo și-i plăcea până și mirosul ușor al salatei de castraveți.* BASSARABESCU, V. 106. *Cu un gest de ușoară îndoială, clătina din cap.* LOVINESCU, S. II, 64. *Nu era oare... o bănuială măcar de ușor dispreț pentru omul... care se lăsa alintat de o soartă prea generoasă?* C. PETRESCU, I. I, 133. *Mă izbește în obraz un curent puternic și picături ușoare de ploaie.* SAHIA, N. 26. *Salomia le-a surprins tremurul ușor al buzelor, s-a încrunțat și i-a dojenit.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 55. *Domnule prezident și onorată Curte, zice ea c-un ușor și plăcut accent străin.* SADOVEANU, O. XII, 659. *La moara uitată mă voi sihăstri Să fiu vietate de codru ce-aruncă Ușoara ei umbră pe apele vii.* PILLAT, P. 122, cf. SCRIBAN, D. *O ușoară amărăciune îmi pigmenta gândurile.* CIPRIAN, S. I, 85. *Filipache suportă cu abnegație, cu ușoare împotriviți, tot acest rol.* CONSTANTINESCU, S. III, 45. *Ușoarelor mângâieri... ale tânărului, le răspundeau Singure buzele fetei.* ARGHEZI, S. XIV, 45. *O paralizie cât de ușoară este suficientă pentru a produce aceste turburări.* PARHON, O. A. I, 277. *Se succed zile frumoase, din ce în ce mai calde, fără vânt, cu o briză ușoară de la nord.* TUDORAN, O. 410. *Vântul ușor al dimineții... face cu grăul valuri de apă de mare.* PREDA, M. 324. *Aici e o ușoară confuzie.* SORESCU, D. 123, cf. V. BREBAN, D. G. ♦ (Despre lumină, flacără) *Așa și speranța – c-un licur ușor, Cu slaba-i lumină pândă, Animă... tremândul picior.* EMINESCU, O. I, 11. *Chemând pe morți ce dorm în pace I-ascult... Urcând, Zăresc ușoara lor vâpaie.*

MACÉDONSKI, O. I, 33. *Departa, în zare, se deslușește, ușoară, dunga de lumină a zorilor.* GĂRLEANU, L. 67. *Ușoară și fierbinte văpaie, te destrămă.* I. BARBU, J. S. 19. ♦ (Despre sunete, zgômote) *La zgomotul ușure de-aripi de vântulețe, ... Răpit de fericire, într-un suspin să mor!* BOLINTINEANU, O. 199. *Din mii de sunete ușoare și nedesușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii.* ODOBESCU, S. III, 17. *S-auzi un foșnet ușor care-l trezi.* EMINESCU, P. L. 92. *Un ușor fășăit se auzi prin grădina.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Se auzi încet, ca o scârțâitură ușoară, cușitul tăind.* BACALBAȘA, S. A. I, 137. *Femeia... scoase un strigăt ușor de surpriză.* IBRĂILEANU, A. 15. *Silabele numelui sunară în lumină - Lu-li - ciocnindu-se ușoare ca o chemare de pasăre nevăzută.* TEODOREANU, L. 11. *În liniștea aceasta a satului, deodată se făcu un ușor zvon.* SADOVEANU, O. VII, 167. *Aude o tuse ușoară lângă el.* VINEA, L. II, 295. *În jurul nostru vom auzi cum răsar stelele, cu un fășăit ușor, parcă se deschid umbrelele.* SORESCU, U. 29. ♦ (Despre ritm, cadență) *Lent, domol. Și bat pământul tropotind în tact ușor.* COȘBUC, P. I, 57. ♦ (Despre culori) *Slab nuanțat; estompat, spălăcit² (1), șters² (I 4).* *Ochii lui aveau încă o ușure vâpsea de alb-albastru.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. DL. ♦ (Despre somn; în opoziție cu a d a n c, g r e u) *Din care te trezești cu ușurință la orice zgomot sau mișcare; p. e x t, odihnitor.* (1), liniștit. Cf. DRU. *L-au cuprins un somn dulce și ușor.* DRĂGHICI, R. 50/3, cf. BĂRCIANU, SCRIBAN, D. ♦ E x p r. *Somn ușor v. s o m n² (1).* ♦ (Despre forme de relief) *Puțin înclinat, în pantă lină. De o parte și de alta a drumului sur, se înălțau două spinări ușoare de colnic.* SADOVEANU, O. I, 101. *Aci, în pustietatea asta de văi ușoare și colnice presărate de cochete mănunchiuri de arbori... nările lor avide se deschideau larg și ochii lor de țărani se aprindeau de beția naturii.* MIHĂESCU, R. 16. ♦ (Despre țesături) *Fin, subțire (II 2); diafan, străveziu (1).* *Se cere a-i freca [copilului] capul cu o perie moale... apoi a i-l acoperi cu o pânză ușură și căldică.* PENESCU, M. 18/13. *Sânul ei era coșerit numai c-o ușure cămașe de gas.* EMINESCU, G. P. 67, cf. SCRIBAN, D. *E... tot atât de puțin ca tot ce zidește omul... dedesuptul unui giulgiu de catifea cenușe, ușoară.* ARGHEZI, S. VI, 58. *Voi ține minte ora, perdelele ușoare și cărțile de aur și vasele.* VINEA, O. I, 133. ♦ (Raț, despre păr) *O fată cu capul gol, cu părul ușor ca un abur în jurul obrazului.* CAZIMIR, GR. 137. ♦ (Prin analogie; despre aburi, nori etc.) *Aburii ușori ai nopții ca fantăse se ridică.* ALECSANDRI, P. III, 50. *Jeșea încă un ușure abur de căldura pământului.* EMINESCU, G. P. 55. *Firele albe de nori se fărâmaseră ușoare ca fumul.* SAHIA, N. 62. *Peste dumbravă se întindea o ușoară păclă viorie, abia văzută.* SADOVEANU, O. I, 221. *Pe când sufletul coboară... Ca o pulbere ușoară de scânteii și licăriri.* ARGHEZI, Ș. I, 76. *Zadarnic dau ceața ușoară-ntr-o parte.* DOINAȘ, A. P. 3.

II. 1. Care este lesnă de suportat, de îndurat; suportabil: *Iubește-ți părinții; de îți pricinuiesc niște supărări ușoare, învață a-i suferi.* MOZAICUL (1839), 559/16. *El zice-așa, să zică iară, Să-i facă gândul ei ușor, Iar gându-i se topă de pară.* COȘBUC, P. I, 124. *Ca să fi se pară postul ușor, să cauți să mânăci la lăsatul secului neapărat un ou.* PAMFILE, A. R. 49. *Nici situația lor în*

sezătoare nu va fi așa de ușoară cum o vedea mătușa Nastasia. AGĂRBICEANU, S. 48. ♦ (În formule de urare și de salut) *Se lăsa și Păcală de cântat și de jucat și, zicând „noapte ușoară”, se duse și dânsul p-acîncolo.* SNOAVA, I, 41. □ *Serviciu ușor!* ♦ (Despre anotimpuri) *Moderat (3); blând. Se cam luase zăpada că era o iarnă ușoară.* AL LUPULUI, P. G. 75. *Era o iarnă ușoară, mai ales în sud.* VOICULESCU, P. II, 138. ♦ (Despre boli, răni) *Lipsit de gravitate, care se vindecă repede; (învechit) stenic (1).* *Sunt niște răni mai ușoare.* HELIADE, AMF. 16/20. *Vindecarea se atinge de malațiile ușuri și de puțină durată.* CANELLA, V. 91. *Dacă vorbim de boli ușoare, cauza este că există expresia boală greă.* PUȘCARIU, C. S. 209, cf. SCRIBAN, D. *Acum fie că nu era chiar holeră... fie că fusese o formă mai ușoară.* CAMIL PETRESCU, O. II, 15, cf. V. BREBAN, D. G. *Nici o boală nu-i ușoară, Ca vara la umbrișoară.* JĂRNİK - BĂRSEANU, D. 426. ♦ (Învechit; despre obligații materiale; prețuri etc.) *Care nu împovărează; mic (IV 2), neînsemnat.* *Oameni[i] să bucure că-i ușoară dajdea.* NECULCE, L. 184. *Au adus... ceasornice din Viena... de vânzare cu preț ușor.* CR (1833), 16/5. *Ne bucurăm să vedem că ușorul preț ce i s-a pus înlesnește pe fiecare... a-l dobândi.* FM (1841), 346²/31. *Îndatorirea românilor către turci sta într-un ușor tribut anual.* BĂLCESCU, M. V. 9. *Preferară a se vinde, ei cu moșiile lor, pe un preț prea ușure.* id. O¹, 155. *Și s-o cumpere-i propuse, un preț prea ușor cerând, Ieftină să i să pară.* PANN, H. 67/13. *Acești copii să fie aici în curtea bisericii în cvartir împărțiți pă la femeile aici lăcuitoare cu o plată mai ușure (a. 1859).* SCHEI, 239. *Li se ușură plata birului, fiind supuși la o dajde mai ușoară.* IORGA, C. I. II, 166. ♦ E x p r. (Învechit) *A-lăsa (pe cineva) ușor sau (regional, substantivat, n.) a-lăsa (pe cineva) (mai) pe ușure = a acorda cuiva condiții (mai) convenabile. Să păzască dreapta cumpănire... la dareș birului... nelăsând pre unele sate mai ușor pentru interes, sau hatâr și pre altele însărcinându-le mai mult (a. 1820).* URICARIUL, I, 252, cf. UDRESCU, GL. ♦ (Despre legi, pedepse) *Lipsit de severitate, de asprime; indulgent. Să să cearte cu certare ușoară, după cum va fi voia giudeșului.* PRAV. 188. *Prin ușoare legi democatece... Să chivernisea când rău, când bine.* BUDAI-DELEANU, T. 347. *Asprimeș pravililor va fi mai ușure.* MOZAICUL (1838), 282/21. *Legile lui fură și mai ușoare.* GHICA, A. 681. *Legea i-a dat... o pedeapsă ușoară.* AGĂRBICEANU, S. 31, cf. SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G. ♦ (Despre trai, viață) *Fără lipsuri, fără greutateș materiale, fără grijii; comod, plăcut (1).* *Ușoare sunt vieșele multora.* EMINESCU, O. IV, 337. *Și nici nu mai cerc să zâmbesc Când viaș s-arată ușoară.* MACEDONSKI, O. I, 189. *În această familie deprinsă cu trai ușor și bun, el singur nu-și găsea odihnă.* C. PETRESCU, I. I, 10. *Ei sunt, e drept, iubitori de viaș ușoară și poartă pe ei multe podoabe de aur.* PĂRVAN, G. 34. *Care cum se mărea și dădea de zile ușoare era furat fie de lenș, fie de muier.* I. M. SADOVEANU, S. 367. *Viaș era ușoară în Sicilia străveșce.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Cei trei fraș ai fetei au fugit la oraș să-și caute o viaș mai ușoară.* T decembrie 1964, 55. ♦ (Învechit și regional; substantivat, n.) *Ușurare (3), despovărare. Vom tocni domnia mea de vor da cu rupta mai pentru ușorul lor (a. 1681).* IORGA, S. D. V, 45. *Greu am avu[t] și... mă sâmf cu ușor.* T. DIAL.

M. I, 81. ♦ (Învechit; substantivat, n.) Milă¹ (I 1), îndurare. *Și-n robie le-au datu-le s-aibă De cătră toți iușor și oslabă.* DOSOFTEI, PS. 372/16.

2. Care nu prezintă greutăți, care se poate înțelege sau realiza fără efort, fără dificultăți; simplu (4). *Într-aceste cuvinte de acum cetite învață Domnul Hristos cum să știm că nu-i lucru ușor spăseniia.* ZÖBA, s. 149. *Câteva și nu iușoare pricini sânt carile spre ieroglifica această istorie condeiu a-mi slobozi tare m-au asuprit.* CANTEMIR, I. I. I, 3. *Fuga este cu mult mai ușoară?* BUDAI-DELEANU, Ț. 108. *Să începem [scrierea] de la literile ceale mai ușoare, adecă de la cele mai simple.* PETROVICI, P. 187/21. *Cunoașterea unei nații pe o cale mai ușoară și mai scurtă* (a. 1838). PLR I, 68. *Alt drum iată mai ușor.* ASACHI, S. L. I, 101. *Privește pe șchiopi cum cântă. Plânsu-s-au... Că sânt lipsiți de pășirea cea slobodă și ușoară?* CONACHI, P. 287. *Versurile lui sânt... limpezi, ușoare și armonioase.* BOLINTINEANU, O. 358. *Nu este ușor momentul, în care ideea cea nouă... părăsește locașul tainic al formării intelectuale.* MAIORESCU, CR. II, 120. *Virtutea e ușoară Când ai ce-ți trebuiește.* EMINESCU, O. I, 60. *Nici declamațiile zadarnice nu sunt ușoare, mai cu seamă când n-ai o deosebită înzestrare pentru așa ceva.* CARAGIALE, O. I, 214. *Cetirea sa frumoasă putea să dea scrierii o mai ușoară trecere.* I. NEGRUZZI, A. 175. *Nu e un lucru ușor să formulezi definiția decadenței.* PLR I, 433. *Melodia era ușoară.* PĂRVESCU, C. 44. *Poate căsătoria ar fi mai ușoară acum.* AGĂRBICEANU, S. 159. *În alte împrejurări, lucrul ar fi fost ușor.* AL LUPULUI, P. G. 115. *Trecerea timpului va fi mai ușoară.* A. HOLBAN, O. II, 57. *Vrea să-i ceără... un mic serviciu foarte ușor, dar aflându-se numai în puterea lui.* C. PETRESCU, I. I, 176. *Cei mai greoi rugau pe cei cu trezia ușoară să-i scoale.* VOICULESCU, P. I, 148, cf. SCRIBAN, D. *Ar fi putut să devină oameni celebri, dacă n-ar fi dispregiuit succesul ușor.* NEGULESCU, F. R. 280. *Despărțirea n-a fost la fel de ușoară.* CIPRIAN, S. I, 13. *Responsabilul bufetului mi-a găsit un serviciu ușor.* V. ROM. noiembrie 1964, 42. *E o misiune ușoară, nu te mai speria.* BĂNULESCU, I. 94. *Ușoară treabă: asta-i floare la ureche.* SNOAVA, IV, 506. *Ușoară tocmeală, dacă-i numa atâta preful.* MERA, L. B. 215. *Lucru ușor.* ALR I 1 373/727. *O muncă mai ușure.* T. DIAL. M. II, 2. *Nici o muncă nu-i ușoară, Ca vara la umbrușoară.* FOLC. MOLD. I, 69. ♦ *Muzică ușoară* = gen muzical cult (vocal sau instrumental), larg accesibil publicului prin caracterul melodios, distractiv. *Muzica ușoară italianească... s-a revărsat tot timpul asupra noastră din megafoanele zgomotoase.* TUDORAN, O. 84. *Divizăm muzica ușoară în două subgenuri: muzică de ascultat și muzică de dans.* M 1968, nr. 5, 21. *Muzică ușoară italianească E singura demnă de ascultat.* SORESCU, D. 47, cf. DEX, V. BREBAN, D. G. ♦ L o c. a d j. (Regional; substantivat, n.) *Cu ișor* = care se poate face fără dificultăți; lesnicios. *Lucru mai cu ișor.* ALR II/310. ♦ L o c. a d v. (Învechit și regional; substantivat, n.) *Pe (sau cu, din) ușor sau cu (sau pe) ușorul* = cu ușurință (4), fără dificultate; lesne, comod. *Într-insele sânt alte ce nu e pre iușor a le înțelege.* CORESI, L. 186/10. *Mai pre iușor să poarte ce vrea să se tâmpie.* ID. EV. 88. *Scoase țara pre ușor de foamete.* MOXA, C.

125³/3. *Însă pe ușor la greul țării se pusesă și siimeni hătmanesti.* N. COSTIN, LET. II, 93/29. *Carte de stăpânire încă am făcut: acum de ceastă dată mai pe ușor* (a. 1707). IORGA, S. D. XIV, 11. *Va veni cineva la vreo nevoi; și atunci pe ușor vei cumpăra de ceea ci poștești* (a. 1773). GCR II, 96/22. *Și mergând până la Felmer, aproape de Brașov, au mas acolo..., ca dimineața mai pre ușor să agiungă la Griti.* ȘINCAI, HR. II, 169/10. *Sau mai pre ușor: fă-ți niște ațe de cânepă.* ECONOMIA, 212/6. *Să le poată cu celelalte ale sale idei mai pe ușor închieutura.* MAN. ÎNV. 72/7. *Le păru bine că pe ușor biruiesc și nu pier.* N. SFOICA, C. B. 162. *Pe ușor ar putea fi atâtea gimnazii, de exemplu, ca în Transilvania.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 62. *Ce vânt bătuse oare de la Viena în favoarea limbei române din primăvara aceluși an, cititorul deștept va găci pe ușor.* BARIȚIU, P. A. III, 30. *Urcăm din ușor, pe sub bolți de cătini.* VLAHUȚĂ, R. P. 162. *Spune blăstămele marelui Vasile, așa, pe ușorul:* AGĂRBICEANU, O. II, 470; cf. CADE. *Preuteasa însă, văzând că au seăpat așa de cu ușorul..., s-au și dus.* SBIERA, P. 241. (Învechit; substantivat, n.) *Mai cu iușor* = mai degrabă; preferabil. *Lui Paris mai cu iușor și mai pre lesne fără împărăție... îi pare a fi, decât fără privala frumseațelor.* CANTEMIR, HR. 93. ♦ (Despre drumuri) *În stare bună, pe care se poate circula fără dificultăți; practicabil (2).* *Acum, cât mai ține omătul, drumurile-s ușoare.* SADOVEANU, O. X, 567. ♦ De gravitate redusă, m i c (VI 1); lipsit de importanță, n e î n s e m n a t. *Iară de nu vor fi așa cumpărite, ce vor fi mai iușoare, așa ca-n chip de glume, atunce cela, ce va fi făcut acel feal de scrisori, să va certa, după cum va fi voia giudețului.* PRAV. 248. *Și judeca norodul în tot ceasul, iară cuvântul cel greu aducea la Moisi, iară tot cuvântul cel ușor (iușor ms. 45, cele mai mici ms. 4 389) îl judeca ei.* BIBLIA (1688)², II, 134/26. *Când iaste cinevaș supț vreo vină mai ușure (care judecătorii are voie să-o judece), să hotărască în scris pedeapsa lui.* PRAV. COND. (1780), 80. *Cea mai ușure nepotrivire de haracter li să imputează drept vină.* MARCOVICI, C. 127/13. *Silvio se mulțumi cu o ușoară declarare asupra protivnicului.* MOZAIICUL (1838), 244/12. *Magda mai făcu și alte ușoare întrebări.* SADOVEANU, O. V, 670, cf. SCRIBAN, D. ♦ *Fără răutate, fără sarcasm. Pe socoteala lor se făceau glume ușoare, fără nici o răutate, spre înveselirea tuturor.* AGĂRBICEANU, S. 417.

3. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de seriozitate, de chibzuință, de temeinicie; ușuratic (3), flușturatic, frivol, superficial (2). *Domnului... nu i se cade a grăi lucruri ușoare* (începutul sec. XVIII). LET. III, 37/2. *Și foarte te înșeli de crezi tu doară A te mântui cu vorbe ușoare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 234. *Că ușor este neamul muiereșc* (a. 1812). GCR II, 208/13. *Ai putea să-l socotești de un om ușor.* VOINESCU II, M. 98/18. *Cugetul lui cel ușor era acum prada deosebitelor ispite.* MOZAIICUL (1839), 527/9. *Mâne, poate acest om ușure... se va căi.* BĂLCESCU, M. V. 271. *Un nerod... Cu mintea lui cea ușoară.* PANN, P. V. I, 89/3. *D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton!* NEGRUZZI, S. I, 45. *Ah, atunci, tu sorioară, De ți-ai schimba firea ta, Să nu fii așa ușoară, Soartea mea a n-o cânta.* MUREȘANU, P. 3/17. *Ea este o fată ușoară, fără spirit, fără inimă.* BOLINTINEANU, O. 362. *Și s-o vezi înconjurată de un roi*

de pierde-vară. Cum zâmbește tuturora cu gândirea ei ușoară? EMINESCU, O. I, 157. Glumele lor, judecata ușoară... îl fac complice la o faptă care-i răcăie inima. C. PETRESCU, I. I, 110. Femeie tânără, cochetă, s-a lăsat pradă plăcerilor ușoare. BRĂESCU, A., 19, cf. SCRIBAN, D., V. BREBAN, D. G., ȘEZ., II, 27. Muieră, mîntă ușoară. ZANNE, P. II, 281. ♦ Moravuri ușoare = purtări rele, care contravin moralei. V. BREBAN, D. G. Femeie de moravuri ușoare sau femeie ușoară = femeie a cărei comportare eontravine moralei. Pretutendeni femeii ușoare și pline de deșertăciuni. VOINESCU II, M. 91/28. Femeile ușoare doresc să devină femei cinstite. D. ZAMFIRESCU, A. 130. Zâmbi... cu disprețul adolescenței pure și studioase, pentru femeile frumoase, mai cu seamă când sunt și ușoare. TEODOREANU, M. II, 133. Prin. Le Sage facem cunoștință cu valeți, cu cameriste, chiar și cu femeii de moravuri ușoare. OPRESCU, S. 209. Poate că nu e decât o femeie ușoară, care dă orele care îi convin. VINEA, L. I, 177. Unele atitudini... erau atribuite unor femei ușoare. CIOCULESCU, C. 105. ♦ E x p r. (A fi) ușor de (sau la) mîntă = (a fi) lipsit de judecată, superficial (2), flușturiat. Deaca muri bunul și creștinul împărat Costantin... stătu în scaunul lui fiu-său, cel mai mic... om tânăr și iușor de mîntă. VARLAAM, C. 137. Așa-i mîntă mea: de mîntă ușoară, Jar de gură tocma ca ș-o moară. BUDAI-DELEANU, T. 243. Langhet, ușorul de mîntă șof, căruia îi era prea puțin norocirea unui iubit șof și părinte. MOZAIICUL (1839), 649/10. Ești ușoară la mîntă și nu înțelegi nimic. SLAVICI, O. I, 127. (Substantivat) Să amăgească pe cei ușori de mîntă. MOZAIICUL (1838), 125/27. (Învechit) A fi ușor la credință = a fi credul, a crede fără a cerceta mai de aproape. Spre a înșala pre. unii, carii sînt ușori la credință, cum că popoarele care se cheamă vlahi sînt de viță slăvească. BOJINCĂ, R. 34/4. ♦ Fără pretenții, modest (2), care nu pune probleme; lipsit de adîncime, de profunzime. Am cugetat întru cugetul mieu cât ar fi de ușoară părerea a tuturor întru această lume. N. COSTIN, C. 183. Cronicarii români au puțină erudiție. Ei... formează două școli deosebite. Una mai serioasă... alta, mai ușoară și plină de naivitate, se citește cu mare plăcere. BĂLCESCU, O. I, 100. A scos vreo 10 broșurele ieftine de povestiri ușoare. CHENDI, S. I, 31. Câtăva vreme, critica română, critica ușoară și pînătoare, a trecut pe poet între simboțiști. PETICĂ, O. 410. Cât de ușoare ar fi romanele nemțești pe care le sorb acum, ele îmi dau totuși de gîndit. PUSCARIU, M. 39. Mediteraneanul are o viziune ușoară și colorată a existenței, lipsită de tirania imperativelor nordicului. VULCANESCU, D. 6. ♦ (Învechit; substantivat, n.) Netemeinicie, ușurătate (3), superficialitate. Însă din iușorul cunoștinței sale... să lepădă de D[o]mn[u] H[risto]s. DOSOFTEI, V. S. decembrie 211^v/21.

B. Adv. 1. Fără zgomot, fără duritate; încet, domol, lin; cu grijă, cu atenție. Lăsând Varsimei gios greutatea trupască, iușor cătră ceriu, merge la viața cerească. DOSOFTEI, V. S. ianuarie 45^v/7, cf. LB. Pasurile vremii care zboară ușor asupra capetelor noastre, MARCOVICI, C. 62/22, cf. POLIZU. O sfîntă armonie plutind ușor în aer ca vîntul ce adie. ALECSANDRI, P. I, 134. Și de la creștet pîn' în poale Plutești ca visul de ușor. EMINESCU, O. I, 117. Vioara-și zărnăia ușor coardele

sale ciupite. DELAVRANCEA, T. 172. Bătrînul întră ușor, lăsînd ușile crăpate, să nu facă larmă. AGÂRBICEANU, O. I, 422. Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas. REBREANU, I. 17. Am auzit-o cîzînd ușor printre ramuri, pînă atinse pămîntul. MĂNIU, V. P. 50. Învăluit în umbră, el singur să murmure, Ușure ca o frunză, adînc ca o pădure. ARGHEZI, V. 150. Și pașii mei foșneau ușor Pe frunzele cărării. TOPĂRCEANU, O. A. I, 273. Ciocăni ușor și întră filîndu-se pe ușă. BRĂESCU, O. A. II, 232. Oștă ușor, aprinzînd o nouă țigară. TEODOREANU, L. 186. Ziceți-i ușor, ca o adiere... cu foc, iubiților... SADOVEANU, O. I, 124. Pluteau ușor funigei albi legănîndu-se în lumina oblică. C. PETRESCU, I. I, 107. Căd fulgii șovăilenici, așa cum în poveste Cad stropi de piatră scumpă, ușor și leneș. I. BĂRBU, J. S. 15. Oșterul de pompieri ciocăni ușor în poartă. CAMIL PETRESCU, O. II, 7. Nici nu-l aud, așa de ușor calcă. STÂNCU, D. 45. O ceață coboră ușor. PARASCHIVESCU, C. T. 16. Eu trag în urmă poarta ușor și o închid. HOREA, C. 9. Ușa se deschide ușor, cu precauție, și întră un unchiș cu mustăți. T martie 1965, 54. Pașii făceau să scîrțâie ușor praful de pe asfaltul rece. V. ROM. decembrie 1966, 9. Ușor pe iarbă-l pune și la Mirea se pleca. FOLC. OLT. - MUNT. II, 317. Atunci strigă ușor, rîzînd. DIONAȘ, A. P. 49. Dar deodată ce să vadă? Vițe ce suflă ușor ș-o colibă în ocol. CAF V, 194. Roagi-te la sfîntu soari... Ca și meargi mai încetșor Și părintii mai ușor... Cî te-aprochii, mîi, La locu necunoscut. ib. VII, 222. (Cu sensul întărit prin repetare) Uriașul ochi înflăcărat sărută luciul apei și alunecă, în adîncuri liniștite, ușor-ușor ca un suspin de fecioară. SÂNDU-ALDEA, D. P. 17. ♦ E x p r. (Mai) ușor, (mai) ușor!, se spune într-o situație în care nu trebuie să te priepești sau pentru a recomanda atenție, grijă sau liniște, tăcerē. Ușor, madam, că dai patul jos. BRĂESCU, O. A. II, 217. Ușor, să n-o sperii. PILLAT, P. 132. Ușor, dorule, ușor, Nu-mi trimite-atîta dor Prin gurile tuturor. RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 316. Tot ușor, ușor, ușor, C-ăm o bubă la picior. FOLC. MOLD. I, 166. Stai ușor = stai puțin, stai nițel. Cf. I. CR. I, 122. (Regional; substantivat, n.) A lua (pe cineva) pe ușure = a lua (pe cineva) pe depărte, pe ocolite. Cf. UDRESCU, GL.

2. Fără efort, fără complicații, fără greutate, cu ușurință (4); lesne, comod, simplu (4); cu ușurătate (2). C-am fost cugetat și această, ca să fie, mai lesne și mai iușor a ceti și a înțeleage pentru oamēni ceia prostii. CORESI, în TEXTE ROM. (XVI), 566: Mai iușor va fi pămîntului Sodomului și a Gomorului la zisa judecatei. TETRAEV., (1574), 215. Mai iușor lui ar fi să-și spînzure o rîșniță a satului de ceafa lui și să se afunde în volbura mării. (cca 1580). CCR 4/14. Mai iușor va fi sodomleanilor și gomoreanilor la dzua giudețu[lu] decât omului acela. IEUD, 230/2. Iaste mai iușor a dzice slăbănogului... scoală și-ți ia patul tău și îmblă? VARLAAM, C. 39. Și zice David: de iaste iușor întru ochii voștri a fi ginere împăratului, și eu om smerit, și nu slăvit? BIBLIA (1688), 209²/57, cf. ANON. CAR. Și era Țara Muntenescă plină de oameni și de tot belșugul, și trăia oamenii ușor, cât nime nu se jăluja de nemică. MUSTE, LET. III, 35/10, cf. LB. Ia vezi cât de ușor pot a sări! DRĂGHICI, R. 83/25. Vinul alb este tare ușor de făcut. I. IONESCU, C. 196/25. Din întrebările propuse

sătenilor... se poate găsi ușor dorința lor. BUCOVINA (1849), 287¹/11, cf. BAR. - MUNT., w. 315²/30. Tânăra Agapița... se deprinse ușor cu căsătoria. NEGRUZZI, S. I, 73. Un popl blând din fire, cu spirit cultivat,... Ușor e d-a-l conduce, ușor de gubernat. MUREȘANU, P. 85/2. Acesta e mijlocul de a reuși mai ușure. CANELLA, V. 17. E ușor a scrie versuri Când nimic nu ai a spune. EMINESCU, O. I, 226. Nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii, ca în ziua de astăzi. CREANGĂ, P. 184. Erau toți siguri că o ajung de pe urmă și-i trec ușor înainte. CARAGIALE, O. II, 330. Noi, femeile, ne înțelegem mai ușor. SLAVICI, O. II, 205. Turcii... năvăleau aici ușor prin vadul Isaccea. VLAHUȚĂ, R. P. 48, cf. ĐDRF. E sat dincolo - drum umblat Și dealul mic, ușor să-l sui. COȘBUC, P. I, 232, cf. 174. Se pot tare ușor strecura erori în asemenea condițiuni. PANU, A. II, 159. Se va deosebi astfel mai ușor decât în alte scrieri contemporane partea nouă de cea veche. PÂRVAN, G. 2. Nu era ușor să ciobănești atâtea vite. AL LUPULUI, P. G. 33. Dar când este omul cult, le suportă mai ușor pe toate. M. ELIADE, C. 13. Toate acestea le știu și a fost ușor să le aflu. C. PETRESCU, C. V. 107. Nu-i chiar așa ușor să vorbești despre tine. TEODOREANU, L. 42. Cetatea zeilor din ochii de copil Ușor se sfarmă, ca mătasea veche. BLAGA, POEZII, 204. Un ascunziș întortocheat în care li s-ar fi pierdut ușor urma. CAMIL PETRESCU, O. II, 23. Te-adorm ușor Ca mamele copiii lor Când vor să-i culce. PARASCHIVESCU, C. Ț. 96. Valoarea lui de document uman este ușor de identificat. CONSTANTINESCU, S. III, 196. Luă măciuca între două degete și începu s-o învârtăscă ușor și liniștit în aer. PEDA, I. 64. În lumea asta de n-ar fi culori Și sunete, ușor și-ar fi să mori. ISANOS, V. 413. Da, dar asta ar putea să însemne Că m-ai câștigat foarte ușor. SORESCU, D. 100. Doru-i o uscăciune, Pe inimă de se pune, O arde ca un tăciune Și nu-l poți stânje ușor. FOLC. TRANSILV. II, 448. Ușor îi a zice plăcinte, da mult îi pân' se fac. ȘEZ. I, 219. Așa subțire ușor se rumpe. ZANNE, P. III, 11. Anevoie se câștigă, ușor se cheltuiește. id. ib. V, 157. ♦ E x p r. A se lăsa ușor = a ceda fără multă împotrivire. CADE. (Regional) A-i fi (cuiva) ușor pe la picioare = a se mișca fără dificultate, fără efort. Când aud di zi di lucru, Mi si-ngreuiază trupu, Când aud di sărbătoari, Ni-i ușor pi la picioari! CAF IV, 52. ♦ Cu mișcări vioaie, sprintene. De pe murg ușor să pogoară îndată. BUDAI-DELEANU, Ț. 137. De-aș fi, iubito, paserea mică, Ce pintre frunze saltă ușor. ALECSANDRI, P. I, 213. El sări ușor pe grămada unor traverse ruginite. SAHIA, N. 36. Se-ncorda și nechezea, De la iese se smucea, Peste zid ușor trecea. ALECSANDRI, P. P. 130. ♦ Repede (I I), iute. Ușor trecea odată Domniei-voastre vremea. EMINESCU, O. VIII, 127. Ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-și pierd ușor sărita. SLAVICI, O. II, 205. Sunt copil și plâng ușor. COȘBUC, P. I, 265. A murit ușor ca un pui de găină. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 34. Lui Irimie nu-i sărea ușor țandăra, și apoi, era și obișnuit cu cicăliturile lui Nichifor. AGĂRBICEANU, S. 68. Mulții, din popor, Ies din cumpănă ușor. ARGHEZI, S. V, 92. Și ce ușor se învață Un simulacru de moarte, Un somn. BOTTA, S. II, 151. Metoda statistică a fost... cel mai ușor acceptată de numeroși lingviști. T. LINGV. GEN. 85. Rana veche ușor sângerează. ZANNE, P. II, 685.

3. Abia schițat, abia vizibil, abia simțit, abia perceptibil; puțin (10). Calul... cu margene copiii ușor izbând în pământ (a. 1773). GCR II, 90/38. O mângâie ușure. HELIADE, O. I, 366. Materia de curățat o frecăm ușure c-un burete. PENESCU, M. 58/22. O tunică albă ușor o-nvălea. CREȚEANU, M. 101/2. Inima îmi bate, bate, și nu tace, Tremură ușor. EMINESCU, O. I, 10. Fânul de leandră, de mărăgărintă... să mișca ușor în valuri. DELAVRANCEA, S. 59. În urmă brațul și-l întinde, Pe cea mai dragă o cuprinde Și-o strânge cătră el ușor. COȘBUC, P. I, 88, cf. 263. Ea mai făcu un pas și-l atinse ușor peste umăr. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 133. Fata, cu un zâmbet discret..., s-apeacă ușor spre a-i mulțumi. STERE, S. 157. Pleoapa tremurând ușor, Își stoarce-năiul strop alene. CODREANU, S. I, 39. Seminaristul ridică fruntea ușor, ca trezit dintr-o ațipeală dulce. LUNGIANU, C. 24. Doamna Melidon îmboldi ușor, cu cotul, pe domnul Melidon, care de-abia ațipise. TOPĂRCEANU, O. A. II, 55. Înclinam capul ușor, mulțumind zâmbitor. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 194. S-a închinat și el ușor cătră vodă. SADOVEANU, O. XI, 295. Diana începu să fredoneze, mișcând ușor capul și părul. E. IONESCU, E. 53. În seara de Bobotează fulguia ușor. MIHĂESCU, R. 137. Buzele i se strângeau ușor. CĂLINESCU, C. O. 163. Bate ușor vântul. STANCU, D. 19. Ea se încrunță ușor, părând că-și face socotelile. VINEA, L. I, 12. Noaptea uneori se desface ușor, C-un sunet de mătase lovită. ISANOS, V. 41. Ioan, astrologul, zâmbea ușure la mirarea celuilalt. BARBU, PRINC. 98. Răse ușor, parcă numai pentru sine. IL ianuarie 1960, nr. 1, 7. Și eu ard de aceeași pornire De a căuta talpa lui Dumnezeu Și de-a o gădila ușor. SORESCU, D. 33. Orașul rămăseu undeva departe, ușor înecat în păclă. ANANIA, R. 13. ♦ (Precede adjectivul) La miazăzi, câmpia vastă... se-ntinde, ușor povârniță până departe-n Dunăre. CARAGIALE, O. I, 261. Privirea ușor încrunțată nu-mi ieșea din minte. PĂTRĂȘCANU, S. A. 209. Omul plecă fruntea, ușor rușinat. AGĂRBICEANU, S. 16. A început să vorbească cu glasul ușor tremurat. REBREANU, R. I, 234. Ceea ce vrea să sugereze acest titlu ușor ostentativ poate fi însă obiect de controversă. TOPĂRCEANU, O. A. II, 336. Era un băiat subțirețec și străveziu, ușor adus de spate. CAZIMIR, GR. 43. Amețit, a început să se împleticească și el, ușor turlăcit. VOICULESCU, P. I, 130. Grumazul ușor decoltat. MIHĂESCU, D. A. 71. Era ușor peltic. CIPRIAN, S. I, 39. Îi explică lui Trestie, ușor ironic. ARGHEZI, S. XI, 118. Prefer discreția ușor înfatuată, unei pretenții inumane de impersonalitate. CĂLINESCU, C. O. 76. Sprâncenele ușor piezișe. BLAGA, POEZII, 304. Începură să alerge spre el... 3 găini, toate albe, ușor fumării ca turturelele. CAMIL PETRESCU, O. II, 103. Întreaga lui față, ușor cărmăzie, și căutăturile lui agere... trădau mulțumirea. VINEA, L. I, 36. M-aș fi așteptat să-l întâlnesc mai la nord, într-o zi fără soare, cu marea zbuciumată și ușor sângerie. TUDORAN, O. 88. Încremenirea și neclintirea Dădeau lucrurilor Un aer docil și gracil, O aparență ușor nevinovată. BOTTA, S. II, 93. Scuzați, iartă-mă, sunt ușor pornit. SORESCU, D. 83. ♦ (Despre modul de a se îmbrăca) Cu haine puțin, subțiri, care nu țin cald. Cf. SCRIBAN, D. Se îmbrăca ușor, în strai de pânză aspră, umbla cu picioarele goale în espadrile. V. ROM. ianuarie 1965, 30. cf. V. BREBAN, D. G. ♦ Fără severitate, cu indulgență,

moderat. *Iară de nu vor face lucrul deplin, să vor certa mai ușor, după voia giudefului.* PRAV. 210. *Pravila dă învățătură cum greșala, ce să va face cu mânie, să să cearte mai ușur.* ib. 254. □ *Pentru fapta sa a fost pedepsit prea ușor.* ♦ (Precedă adjectivul) În cantitate, în măsură mică, puțin (2). *O mie de tineri ușor înarmați s-au fost trimis spre iscoadă.* AETHIOPICA, 47/13.

4. Fără seriozitate, în mod superficial, în mod ușuratic (3); cu ușurătate (3). *Mai târziu va videea că, deși m-am purtat ușor, nu am făcut nimic de nevređnic.* KOGĂLNICEANU, s. 139. *Primea viața ușor, cu bucurie, și întâmpina moartea fără prea multă teamă.* MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 56. ◇ Ex p r. A **lua ușor** (ceva) sau **a trece ușor peste** (ceva) sau (substantivat) **a lua în ușor** = a nu da importanța cuvenită unui fapt, unei probleme etc. Cf. CIHAC, I, 147. *Bine, bine, duđuie, iei lucrul prea-n ușor.* NĂDEJDE, C. v. 10, cf. SCRIBAN, D. *Fișele sunt întocmite de persoane care iau lucrurile foarte ușor.* CĂLINESCU, C. O. 64. *Hotărâse să treacă ușor pe deasupra faptelor.* VORNIC, P. 181, cf. M. D. ENC. **A lua viața ușor** = a trece cu nepăsare peste orice, a nu-și face griji. Cf. DL, DM, M. D. ENC.

- Pl.: (A) **ușori**, -oare. - Și: (învechit și popular) **ușure**, (învechit și regional) **iușór**, -oără, **ușúr**, -ă adj., adv., (învechit) **iușúr** adv., (regional) **ișór**, -oără adj.

- *Iu (< lat. levis) + suf. -șor.

UȘORÁ vb. I v. **ușura**.

UȘORÁRE s.f. v. **ușurare**.

UȘORÁT, -Ă adj. v. **ușurat**.

UȘORÁTÁTE s.f. v. **ușurătate**.

UȘORÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj. v. **ușurel**.

UȘORÍME s.f. v. **ușurime**.

UȘTÁ vb. I. Intrans. și refl. (Prin Transilv.) A suspina (1), a ofta (1). Cf. MOLNAR, D. 297/13, LB, ISER, DR. I, 252, ib. IV, 1398. *Ușta din când în când.* LĂNCRĂNAN, C. I, 11. *Mitru a tăcut puțin și-a uștat ușor.* id. ib. II, 33, cf. BUGNARIU, N. nr. 265/279. *Nu te mai uști atáta, ci apucă-te de lucru.* Com. din ZAGRA - NĂSĂUD. *Tași, copile; nu oșta; Satu-i mare, fețe-s mulțe, Una și tu-i căpáta.* DENSUSIANU, Ț. H. 144. *Că bădiđu iel bătrân Toată dzuá strínže fân Și vine sara uștând.* GR. S. VI, 213, cf. 242, DR. IX, 425, ALR I/I h 85.

- Prez. ind.: **uștez** și **ușt** (ALR I/I h 85, ALRM I/I h 130).

- Și: **oștá** vb. I, **uștí** vb. IV, **huștá** (ALR I/I h 85/131, ALRM I/I h 130/131), **ușcá** (DR. III, 679) vb. I.

- Cf. o f t a, o h t a.

UȘTAV subst. (Prin Őlt.) Știulete cu boabe mici sau nedezvoltate. V. c o d i n á. Cf. PAMFILE, A. R. 89.

- Accentul necunoscut. - Pl.: ?

- Etimologia necunoscută.

ÚȘTE s.f. pl. v. **huște**.

UȘTÉZ s.n. v. **oștează**.

UȘTÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Maram.) A săruta (2). LEXIC REG. I, 23. *Și mâncam carne de curcă Și ușteam gură de pruncă.* ib.

- Prez. ind.: **uștesc**.

- Cf. ucr. y c t a „gură”.

UȘTÍ² vb. IV v. **ușchi**.

UȘTÍ³ vb. IV v. **ușta**.

UȘTIOÁRĂ s.f. v. **ușcioară**.

UȘTIÓR¹ s.m., s.n. v. **ușor¹**.

UȘTIÓR² s.n., s.m. v. **urcior²**.

UȘTUBÉU s.n. v. **ștubeu**.

UȘTIULÉTE s.m. = (regional) **știulete** (3) (Mărtănuș - Târgul Secuiesc). ALR I 903/200.

- Și: **uștuléte** s.m. CL 1979, 182.

UȘTÓC s.n. (Regional) **Ușor¹** (1) (Brădișorul de Jos - Oravița). Cf. ALR I 654/24.

- Contaminare între **ușá** și **toc**.

UȘTÓR s.m. v. **ușor¹**.

UȘTORÓȘ s.m. = (regional) **oștorâș** (Cosniciul de Jos - Șimleul Silvaniei). ALR I 896/298.

UȘTUBÉU s.n. = (regional) **ștubeu**.

1. (Prin Munt. și nord-estul Őlt.) **Ștubeu** (2). Cf. LEXIC REG. II, 33, UDRESCU, GL. ♦ (Prin sudul Munt.) **Çișmea**. CV 1949, nr. 9, 34.

2. (Prin Munt.) **Ștubeu** (3). Cf. H IV 82, CV 1950, nr. 4, 38, UDRESCU, GL. ♦ **Groapă mică în pământ unde stă fierarul cu picioarele când lucrează la vatra din fierărie.** Cf. RĂDULESCU-CODIN.

UȘTULÉTE s.m. v. **uștiulete**.

ÚȘU interj. v. **hăș**.

UȘUI vb. IV. T r a n z. (Regional) A alunga (mai ales păsările domestice) zicând „uși”. *Mă lăsaus singur, să aduc costrei vițelului, să dau de mâncare la pui, să ușui din porumb găinile.* SĂM. IV, 726, cf. CADE. *De vine coșofana și bea ouăle din cuibul găinilor, eu am fost chioară de nu le-am ușuit.* VISSARION, în SCL 1978, 328, cf. L. ROM. 1968, 184, DEX. *Auz, maică, cucu cântă... Ușuiește-l la naiba.* GRAIUL, I, 129. *Cucul mi-auzea... Mă-sa mi-l vedea Și mi-l ușuia, Și-l zburătura.* MAT. FOLK. 6. *Vorbirăm gură cu gură Să vii la neica-n grădină, Ușuind câte-o găină.* RĂDULESCU-CODIN, L. P. I, 305. *Ieși, Mariță, la porțiță... Ușuind câte-o găină, Să nu-ți bage mă-ta vină.* PAMFILE, C. Ț. 155, cf. CIAUȘANU, v. 208, TOMESCU, GL.

- Prez. ind.: **ușuiesc** și **ușui**.

- Uș + suf. -ui.

UȘUIÁ vb. I v. **ușura**.

UȘUALĂ s.f. (Prin nord-estul Olt. și nord-vestul Munt.) Faptul de a ușui; ușuit. Cf. CIAUȘANU, v. 208, UDRESCU, GL.

- Pl.: ușuieli.
- Ușui + suf. -eală.

UȘUINȚĂ s.f. v. ușurință.

UȘUIT s.n. (Prin nord-estul Olt. și nord-vestul Munt.) Faptul de a ușui; ușuală. Cf. CIAUȘANU, v. 208, UDRESCU, GL.

- V. ușui.

UȘULIȚĂ s.f. (Popular) Ușiță (1). Să fie avut omul în piept o ușuliță mică prin carea lesne să să fie arătat inima. MOLNAR, RET. 125/18. În dreapta acestui coridor este o ușuliță. NEGRUZZI, S. I. 311. După ce și-a luat grija de-afară, zăvoarește ușulița. SĂM. V, 70, cf. TDRG, CADE, DL, DEX, SCL 1978, 328. ♦ Ușă (1) mică pentru uzul oamenilor, practică în cadrul unei porți. Intră! Și se dete în lături dinaintea ușuliței din poartă. VISSARION, B. 300.

- Pl.: ușulițe.
- Ușă + suf. -uliță.

UȘUR¹ s.n. 1. (Învechit) Dijmă pe care o plăteau odinioară tătarii pentru teritoriul, pământul ocupat în Moldova. Grigorie Vodă, având mălaiu mult la Fălciu..., strânsu din ușor. NECULCE, L. 312. Au lămurit hotarul..., orânduind pentru cei ce vor lăcui pe acel loc a Moldovei..., să dea, oșăbit de ușurul ce este obicinuit plată, și chirie pentru loc. AMIRAS, LET. III, 171/8, cf. CANTA, LET. III, 184/22. Iertare de „ușor” pentru doi tătari (a. 1741). IORGA, S. D. VI, 220. La carii sântef rânduiș să strângiș ușorul la parte de la Oraolu (a. 1742). id. ib. 245, cf. CAT. MAN. I, 505. Chirie pe 146 merțe grâu din ușur (a. 1760). IORGA, S. D. XXII, 110, cf. HEM 682, CIHAC, II, 627, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, I. BRĂESCU, M. 72, ȘĂINEANU, D. U., CADE. Avem a face mai ales cu... numele unor dări ca alâmul, ilișul (cuvânt atestat pe la mijlocul secolului al XV-lea) sau ușurul. PUȘCARIU, L. R. I, 316, cf. SCRIBAN, D., REV. PĂD. 342.

2. (Prin Mold.) Uium pentru măcinat. Cf. CIHAC, II, 627, DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

3. (Prin Olt.; în forma ușor) Făină care rămâne pe marginile pietrei de moară după măcinat. Com. BRĂNCUȘ.

- Pl.: (3) ușori. - Și: ușor s.n.
- Din tc. oșür. Cf. tăt. ü ş ü r.

UȘUR², -Ă adj., adv. v. ușor⁴.

UȘURĂ vb. I. (În opoziție cu îngreua) 1. T r a n z. A face să fie mai ușor⁴ (A I 1), să scadă din greutate; a micșora, a reduce (o greutate, o povară); a descărca, a despovăra. Era în corabie 276 de suflete. Săturară-se de mâncare și iușirară corabia; lepădară grăul în mare. COD. VOR². 47¹/7. Acia amu era corabia a-și iușura tarul. CORESI, L. 100/5. Ușurară corabiia aruncând hrana în mare. N. TEST. (1648), 171^v/15, cf. ANON. CAR., DRLU, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I,

147, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Un ou stricat plutește..., fiindcă putrefacția dezvoltă gaze care scapă afară prin coajă și-l ușurează. CIȘMAN, FIZ. I, 262. ♦ F i g. După bal,... era foarte ușurat de greutatea banilor prinși cu destulă alergătură în ajun. CARAGIALE, O. III, 12. Nu mai plânge, mamă, grăi Sultânica sărind în sus,... mâine voi ușura fărăna tatei; părjol nemiluit va cădea pe capul grecului. DELAVRANCEA, S. 20. ♦ E x p r. A ușura punga (cuiva) = a lua banii cuiva prin mijloace necinstite. Văzu că boltașul punga i-a cam ușurat. PANN, ap. CADE. Îndemnau pe baronul Calicevschi să înceapă iarăși minunatul joc care cu pușin mai înainte le ușurase pungile. FILIMON, O. I, 184. Nu poate omul ieși să se primble fără ca cineva să nu încerce să-i ușureze punga? BARBU, PRINC. 155. A ușura (pe cineva) de bani = a face pe cineva să-și piardă banii (la un joc de noroc); a lua cuiva banii (prin furt, prin mijloace necinstite). Ținându-i cu brațele-n sus, îi ușuraseră de bani. SADOVEANU, O. IX, 31. De trei ori l-a ruinat pe Sârbu... Acum iar o să-l ușureze de bani. BARBU, PRINC. 187. ♦ R e f l. p a s. A deveni mai ușor⁴ (A I 1), a nu mai fi greu, a nu mai apăsa greu. Perșii s-au fost închinând și au fost sărind în marea, până s-au ușurat vasul și au scăpat la Asia. HERODOT², 426. Întrebându-se copilul, spunea că nu i-au fost nici un rău, că să rădica deasupra și să ușura de sf[â]ntul, care îi vorovia în apă și să juca cu dânsul. MINEIUL (1776), 110¹/20, cf. DL. Amu s-o mai ușorat sacu. ALR II 3 440/310.

2. T r a n z. (Complementul indică o sarcină, o obligație, o pedeapsă, un păcat etc.) A face să devină mai mic, mai neînsemnat, mai suportabil; a împușina, a micșora (III), a reduce (II 1). Se adunară toți izrailii de-l rugară să le iușureze mâncăturile ce-i asuprise Solomon. MOXA, 350/7. Pleacă-ți ureachea-n vreamă de scârbî, De-mi iușurează greul. DOSOFTEI, PS. 46/16. Pentru ca să-și mai iușureze ocara și să-și mai speale spurcata faptă... s-au lepădat de dânsul că nu-i iaste frate. CANTEMIR, HR. 410. Întru atât le-au ușurat încât nici sâmfitoare aceste sarcine mari... nu s-au făcut ori (a. 1804). URICARIUL, v, 39/15. El se nevoiește greotătea nenorocirei acelora a o ușura. TEODOROVICI, M. 61/7. Am făcut apel la clemența domnitorului țarei ca să-mi ușureze pedeapsa. ARICESCU, P. E. 90/18. Chiar și pe feudali i-a silit ca să mai ușoreze iobăgia. BARIȚU, P. A. I, 283, cf. POLIZU, CIHAC, I, 147. Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut. CREANGĂ, P. 205. Ei voiau prin aceasta să ușureze cheltuielile și să mărească interesul jurnalului politic (a. 1927). PLR I, 256, cf. ȘĂINEANU, D. U. Gelozia fără temei nu ajunge să ușureze vina. VINEA, L. II, 89. ♦ R e f l. Să facă să fie capete, să să iușureadze den datorie. PRAV. 5. Și alte răutăți multe îl încungiurară, și nu se mai ușura nevoile, ce de ce mergea, de aceea i să mai îngreua grijile. GAVRIL, NIF. 57. Să vor osteni a să ruga pentru păcatele noastre să se ușureze (a. 1732). IORGA, S. D. XVII, 162. ♦ R e f l. p a s. Săvai că și păția de la păgâni ce de la D[u]mn[e]dzău li să iușura. DOSOFTEI, v. s. noiembrie 113¹/32. Li se ușură plata birului, fiind supuși la o dajdie mai ușoară. IORGA, C. I. II, 166. [Sufletului] i se ușurează muncile și durerile prin milostenia pentru cei necăjiți. ȘEZ. III, 238. Ce poși

aduce ca scuză, pentru a și se ușura pedeapsa? SNOAVA, IV, 590. ♦ **I n t r a n z.** Să dezlege păcatul și să-i ușureze den canon. PRAV., ap. CADE. Tu ațum iușurează den lucrul tătâne-tău cel nesilnic și den lanțul lui cel greu. BIBLIA (1688), 253²/11. În vinerea seacă, preacuviosul cocea oul la lumânare, ca să mai ușureze din cele păcate. CREANGĂ, P. 111. Și-a mai ușurat din datorii. AL LUPULUI, P. G. 132.

3. T r a n z. A elibera, a scoate de sub apăsarea unui lucru greu. Călăreții ușurând pre tineri din legăturile ceale multe... mergea către Thive. AETHIOPICA, 46¹/9, cf. BAR. - MUNT., w. 305¹/24. Căii lor, ușurați din jug, ronțăiau câte-o buruiană. VLAHUȚĂ, O. A. III, 55. Ușurați de bagajele lăsate în cabană, ne furișăm. VÂN. PESCU, mai 1964, 11. (Glumeț) Căniile de prin sat, poștiți la masă gata, l-au ușurat de slănină, rămânându-i numai ața. ȘEZ. I, -89. Cumătru lup te-a ușurat de biata oai. SNOAVA, III, 558. ♦ **F i g.** Atunci lăcuiorii ușurați de orice greutate și slobozi de orice jug strein, putură răsufila aerul acela de liniște și de odihnă. F. AARON, I, 1, 23/26. Se simțea tot mai ușurat de ticăloasa greutate a corpului. MACEDONSKI, O. III, 86. Ușurat ca de-o greutate ce-i apăsa mintea, respiră adânc și fața i se lumina. VLAHUȚĂ, O. A. III, 31. Gândurile altora, când puteau s-o intereseze, îi ușurau sufletul de povara îndoielii. D. ZAMFIRESCU, A. 3. Sătenii se bucurau că o mai ușurează Dumnezeu, dar Fefelega nu se bucura deloc. AGĂRBICEANU, S. P. 73. Trenul se opri într-un suspin, care ne ușură pe toți. BRĂESCU, O. A. II, 7. Îndată după asta îi fu rușine, dar întrebarea îl ușurase. T. POPOVICI, S. 129. Moștenirea bogatei verișoare a mamei sale... o scăpă pe aceasta de sărăcie și-l ușură pe Ion Luca de sarcinile sale familiale. CIOCULESCU, C. 362. ♦ **E x p r.** (R e f l.) A se ușura de bani = a cheltui o mare sumă de bani sau toți banii pe care îi are asupra sa. Cf. DL, DEX. **A-și ușura inima (sau pieptul, sufletul)** = a se elibera de povara unor gânduri, a unor sentimente, a unor emoții apăsătoare; a se destăina, a-și vărsa focul. Mulțimea privitorilor își ușura pieptul lor cu nește oftări, care de bucurie, care de întristare. MOZAIICUL (1838), 147/5. Prin cântece pieptul îmi mai ușuram. PANN, E. I, 54/2. Vasile, după ce-și ușurase inima, spuindu-mi taina lui, intră iar în firea lui obicinuită, cu veselia pe față și cu glumele pe buze. CONV. LIT. XI, 371, cf. SCRIBAN, D. Eminescu, ca de obicei le-a aruncat pe hârtie, spre a-și ușura sufletul. CĂLINESCU, O. XII, 281. Povestind, Persida își ușurează inima. N. MANOLESCU, A. N. I, 153. Că omul, dacă oftează, Inima-și mai ușurează. TEODORESCU, P. P. 277. ♦ **R e f l.** Câte here de meștersugul războiului, toate în Prut le-au aruncat... și de toate s-au ușurat. N. COSTIN, LET. II, 121/7. Pentru a să ușura școlarii de greutatea de a prescrie lecțiile... profesorii vor fi datori a-și pregăti cursurile. REGUL. ORG. 402/17. Se ușurară de hainele grele și se așezară pe divanuri. SADOVEANU, O. I, 50. Carul apucă la loc oblu, vitele se ușurară și omul începu să cânte. DAN, U. 52. (F i g.) Cumu-s iarna viscole și vânturi răci și vremi geroase, de carile să îngreuiadă oamenii și sântu supărați..., deaca vine primăvara ei să iușurează de aceale de toate și să veselesc. VOARLAAM, C. 30. Ochii miei, de cea multă a luminii soarelui iușurându-se, a videă încep. CANTEMIR, IST. 156. Numa... socoteaște

întru sine că s-a ușurat de o sarcină foarte cumplită. BELDIMAN, N. P. II, 28/18. Se mai ușură nițel de mâhnirea ce îi sfâșia rărunchii. GORJAN, H. I, 5/27. Ei merșeră toată ziua și toată noaptea ușurându-se cu întrevorbirea lor de supărările drumului. PĂCLEANU, I. II, 177/23, cf. TDRG. Inima îi era prea plină, trebuia să se ușureze. REBREANU, NUV. 74. Trupul (cutăruia) să se ușurească De boala, de cuțitele, de junghiuirele de lucru vrăjmășesc. MAT. FOLK. 577, cf. GR. VI, 82. ♦ **R e f l.** p a s. Alt cal l-au dat... să să prinză în suma banilor, în datorii, să să mai ușureze mănăstirea (a. 1725). IORGA, S. D. XIV, 25. ♦ **R e f l.** (Învechit) A se descărca de o responsabilitate bănească. Văzându-se la atâta greu și supărare despre datornici și neavând puțință să se ușureze. AXINTE URICARIUL, LET. II, 185/28. L-a îndemnat să-și dea socoteala și să se ușureze de acești bani. GHICA, A. 662. ♦ (Învechit) A elibera din funcție, a desărcina. Mă aflu îndemnat a te ușura pe domnia ta de postul caștelariului de curte. GT (1839), 1¹/8.

4. T r a n z. (Complementul indică o suferință fizică sau morală; p e x t. o persoană suferindă) A diminua ca intensitate; a alina, a potoli¹ (1). Iușurându-i D[u]mn[e]dzău durorile și tămăduindu ranele. DOSOFTEI, V. S. februarie 52¹/8. Totuși putem a-l mai ușura, slobozindu-i sânge. CALENDARIU (1814), 173/18, cf. LB. [Ape minerale] care tot într-o vreme vindecând și ușurând pe unile pătimi. EPISCUPESCU, A. 48/13. Datori sântem să ușurăm chinurile celorlalți. MARCOVICI, C. 25/10. Acei doștori... gândind că ne ușurează, În loc de-a ne scăde răul, ne-l însutesc. CONACHI, P. 281. Șederea îndelungată în aceste scăldători ne ușurează și ne răcorește. FĂTU, D. 18/21. Laptele de capră îl mai ușură puțin. NEGRUZZI, S. II, 154. De, tată, poate să te mai ușurez. DELAVRANCEA, O. II, 370, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D. Când eram de douăzeci, Mă legam de turci, de greci și de capete-i scurtam și aleanu-mi ușuram. ALECSANDRI, P. P. 254. Să repede la moașă, să o poștească până la mine ca să-mi ușureze durerile. SNOAVA, II, 175. Cu suflet oi sufla... Pe (x) l-o-i ușura, De toate cuțitele, De toate junghiuirele. FOLC. MOLD. I, 200. ♦ **R e f l.** p a s: Să imobilizăm fractura... În felul acesta se ușurează durerea și transportarea se poate face fără multă suferință. ABC SĂN. 167. ♦ **R e f l.** Inemii cei mâhnite cu atâta să ușurează durerea de la dânsă care o pătimește, jeluindu-se. N. COSTIN, C. 93. Puțin de nu au leșinat, dacă nu s-ar fi ușurat prin vărsare. DRĂGHICI, R. 159/24. Bolnavul, fără veste, puținel s-a ușurat. PANN, E. I, 83/21. Când nu ești singur, suferința se ușurează. REBREANU, I. 25. Tusa contenise, se ușurase și vătămătura; dar era slab. SADOVEANU, O. VI, 576. Că omul cu cât oftează Cu atât se ușurează. TEODORESCU, P. P. 276. Multe-n carte voi băga, Doară mă voi ușura. FOLC. TRANSILV. II, 288. Omul, dacă mai oftează, Parcă se mai ușurează. FOLC. MOLD. I, 480.

5. T r a n z. A salva pe cineva, a scăpa (1 1); a scuti (3); a ierta, a absolvi. Să va mai milostivi giudețul, de-i va mai iușura sau mai rău să va întărâta, de cumplitu-i va certa. PRAV. 177. Au dat părinții lor... ca să-i iușurează din nevoie ce au avut (a. 1651). GCR I, 151/12. Giudecata... l-au ușurat cu cinste de toate pările ce era pornite asupra lui. AR (1829), 147¹/21.

L-ai ușurat de osteneală (a. 1841). BARIȚ, I, 251. Ușurează-mă de această întrebare. GORJAN, H. I, 6/11. Îmi ești trebuitor ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. NEGRUZZI, S. I, 141. Cel de sus se îndură și ușurează sufletele de munci. ȘEZ. III, 238. Dacă o avea Petra zăle, Doamne dă-i sănătate, dacă n-o are, Doamne, ușură-i sufletu! ARH. FOLK. VII, 67. ♦ (Învechit) A ajuta. Un împărat nu e cu puțință să n-aibe ministri cari să-l ușureze și căroră să se încrează, fiindcă nu poate să facă toate singur. PLEȘOIANU, T. II, 170/13. (Refl. recipr.) Să-și strângă fieștecăre sat câți oameni vor pute și între ei să se ușureze (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 261/32.

6. T r a n z. A înlesni, a facilita. Cu aceasta a sa fugă să și-o ușurează. OȚĂLEA, A. F. 44/21. Meșteșugurile cu care ușurează lucrarea... de mult le sânt cunoscute. GOLESCU, S. 264, cf. LB. *Mehanica au ușurat munca și au ieftinit lucrurile*. I. IONESCU, C. 183/18, cf. ISER, BAR. -MUNT., w. 317¹/28, POLIZU. *Dar comunicarea, astăzi așa de comodă, cu civilizațiunea societăților înfloritoare, ușurează mult acea sarcină*. CARAGIALE, O. III, 96. *O asemenea procedare ușurează... studiul acestor picturi*. NAUM, IST. ART. 53. *Operația era ușurată de faptul că simetria morfologică nu era dublată de simetria acustică*. D. POPOVICI, P. 182. *Situația în care ne găsim îmi ușurează... unele lucruri pe care vrem să și le spun mai demult*. MUȘATESCU, T. 349. *Critica era ușurată de colaborarea informațiilor venite din bancă*. ARGHEZI, S. XI, 50. *Scena rulantă are menirea să ușureze... schimbarea decorurilor*. CĂLINESCU, C. O. 125. *Singura influență pe care ar putea-o avea ar fi de a ușura repararea celulei și nervului*. PARHON, O. A. I, 27. *Vrea... să-mi ușureze și primele ore de conversație*. PREDĂ, R. 42. *În același timp ușurează citirea scenelor*. MĂN. SUCEVIȚA, 48. *Apropierea dintre cele două orașe... și drumul domnesc dintre ele au ușurat călătoriile*. G. BARBU, A. V. 32. *Un supliment... de îndrumări... ca să ușureze interpretarea*. CIOCULESCU, C. 325. ♦ Refl. pas. *Ca se se mai ușurează unele adaogeri greale ca aceasta, se pot împărți punerile în mai multe părți*. ȘINCAI, I. 15/23. ♦ (Complementul este „soarta”, „viața” etc.) A ameliora, a îmbunătăți, a îndulci. *Încercările... de a ușora soarta poporului țărân*. BARIȚIU, P. A. I, 561. *O mai mustra și gândul că n-a făcut nimic spre a ușura soarta sofului său*. SLAVICI, O. I, 173. *Începe să se ocupe de fiul dumatle și-i ușurează situația*. STANCU, R. A. III, 96.

7. R e f l. (Popular; despre femei) A scăpa de greutatea sarcinii, a naște (I 1). Să ușurează, adică naște muierea. I. GOLESCU, C., cf. POLIZU, DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, ȘEZ. V, 169.

- Prez. ind.: ușurez, pers. 3 ușurează și (regional) ușură. - Și: (învechit și regional) ușoră, (învechit) iușură, iușoră, iușiră, (regional) ușuică (TDRG, RĂDULESCU-CODIN, JAHRESBER. VIII, 318), ișură (ALR II 3 440/272), ișoră (ib. 3 440/346) vb. I, ușuri (prez. ind. ușuresc) vb. IV.

- V. ușor⁴.

UȘURĂRE s.f. Acțiunea de a (se) ușura și rezultatul ei.

1. Scădere, reducere a greutății. Cf. u ș u r a (1). Cf. LB, PONTBRIANT, D., LM, DL.

2. Micșorare, reducere (a unei taxe, a unui impozit, a unei obligații etc.); ușurință (2), (învechit, rar) ușurenie. Cf. u ș u r a (2). Să afli săracii lăcuitoari birnici ușurari și răsufłari (a. 1801). IORGA, S. D. XIX, 69. *Li se fâgăduiră ușurări, scutire de dare*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 66. *Trece la afacerile finanțiale și la unele reforme, respective ușorări de impozite*. BARIȚIU, P. A. III, 282, cf. BAR. -MUNT., w. 303¹/44. *Tudor Vladimirescu... a împrăștiat pretutindeni o strigare, în care era vorba... despre ușurarea birurilor apăsătoare*. GALACTION, O. 157. *După încheierea acordului cu boierii, prin care dăjdiile au fost restabilite în vechea lor formă, de o ușurare fiscală nu mai putea fi vorba*. OȚETEA, T. V. 272. *Când s-a pornit războiul pentru neatarnare am fâgăduit oamenilor ușurări*. PAS, L. II, 135.

3. Eliberare, scoatere de sub apăsarea unui lucru greu; ușurință (3). Cf. u ș u r a (3). *Luând iușurare năpăștilor, părintele dobândi dar la D[u]mn[e]dzău*. DOSOFTEL, v. s. decembrie 210¹/12. (Fig.) *Pe fețele acelea bărbătești sta zugrăvită așteptarea senină a ușurării de jugul străinului*. D. ZAMFIRESCU, I. 161. *Vine iară primăvara!... Toate erau mai altfel, toate se schimbaseră, toate așteptau zvâcnetul de ușurare al urnirii*. LĂNCRĂNJAN, C. I, 5. ♦ Fig. Eliberare de o povară sufletească; destindere. *În loc de bucurie, fiul mieu, iau scârbă, în loc de veselie, amar... în loc de iușurare, greutate*. VARLAAM, C. 85. *Deci, după obiceiul tiranilor a se bucurare de vărsarea de sânge, îi părea lui Alexandru Vodă ușurare inimei și domniei sale*. N. COSTIN, LET. I A, 75/22. *Va avea ticălosul ușurare de întristare și de groază*. MAIOR, P. 107/18. *Durerea cea mai crudă, cea mai mare Aflând o formă, află ușurare*. EMINESCU, O. IV, 489. *În această clipă de ușurare și de mulțumire sufletească, era cuprinsă cu desăvârșire de simțământul... că el e om în puterea cuvântului*. SLAVICI, O. II, 127. *Un ofțat de ușurare i se ridică din piept*. AGĂRBICEANU, S. 24. *Uneori o glumă, o ironie... poate erau numai supape de ușurare*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 103. *Toți înțeleseră cu ușurare că adormise*. M. ELIADE, C. 71. *Răsare luna! vorbi unul cu ușurare*. C. PETRESCU, I. II, 10. *Omulețul a venit trei zile la rând. În toată casa s-a simțit o mare ușurare*. VLASIU, A. P. 372. *Când se isprăvește, amândoi oștează cu ușurare*. SADOVEANU, O. VII, 305. *El scoate un suspin de iușurare*. ARGHEZI, S. VII, 98. *Când apelul luă sfârșit, un suspin de ușurare... făcu ocolul mesei*. VINEA, L. I, 23. *Tresări simțind puțină ușurare în suflet*. VORNIC, P. 209. *Are un suspin de ușurare*. T decembrie 1964, 25. *Clipa ușurării depline, când a fost gata povestirea*. V. ROM. decembrie 1970, 61. *Având măcar în această sfântă zi grija ușurării sufletului*. FURTUNĂ, V. 87.

4. Alinare, potolire, liniștire (a unei suferințe fizice sau morale); ameliorare (a stării unui bolnav); (învechit) ușurință (6). Cf. u ș u r a (4). *Eu poftesc curândă ușurare (însănătoșire)*. MOLNAR, D. 401/11. *Cu acest chip am petrecut două luni... fără a vedea cât de puțină ușurare la durerea mea*. BELDIMAN, N. P. II, 58/19, cf. LB. *Cu toți doctorii și doctoriile nu simt nici o ușurare la boala mea*. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 591, cf. BAR. -

MUNT., w. 317¹/31. *Îi rândui apele de Plombières... și de care cunoscuse ușurare.* NEGRUZZI, s. II, 154, cf. POLIZU. *Îi dete de mâncă purcelul; dară ea mărturisă că nu vede nici o ușurare.* ISPIRESCU, L. 130, cf. DDRF, GHEȚE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W. *Ca o ușurare, ca o mângâiere,...* prin mintea popii Man începură să apară... crâmpie din viața lui. AGĂRBICEANU, P. M. 99. *L-ar fi fost o ușurare neînchipuită în cătrânirea de acum și ar fi închis ochii cu fața la soare, mulțumit că a pus capăt torturilor de atât amar de zile.* POPA, V. 134. *Dar asta îi aduse lui Mitrea prea puțină ușurare amărăciunii ce-l împovăra.* SADOVEANU, O. XVII, 216. *Uneori lacrimile ochilor aduc... ușurare.* STANCU, R. A. III, 251. *Îngrijirea bolnavului constă doar în ușurarea suferinșelor lui.* ABC SĂN. 366. *Se duse... la popa din satul lui, rugându-l să vină cu molitfelnicul să-i citească muierii slujba de ușurarea durerilor.* SNOAVA, I, 211.

5. Înlesnire, facilitare în îndeplinirea unui lucru, a unei sarcini etc. Cf. ușur (6). Cf. LB. *Prin aceasta... ați dat marșei pricinilor judecătorești o simțitoare ușurare* (a. 1835). URICARIUL, XIV, 50. *Acelea ușorări au fost comune pentru toate popoarele.* BARIȚIU, P. A. I, 511, cf. ISER, POLIZU. *Acum cred că ar fi vremea să se facă această ușurare și locuitorilor din Valahia.* KOGĂLNICEANU, S. A. 124, cf. BĂRCIANU. *Un inovator frământat de idei mărețe, ținând ușurarea muncii oamenilor.* v. ROM. ianuarie 1954, 172. ♦ (Și determinat prin „soartă”) Îmbunătățire, ameliorare. *De n-oi putea face nimic pentru liberarea lui, voi face totul pentru ușurarea închisorii sale.* ARICESCU, P. E. 39/2. *Deciseră a se întoarce iarăși la Viena și a cerca ușurare a sorței lor.* BARIȚIU, P. A. I, 24. *Făgăduindu-mi milă și ușurare soartei.* NEGRUZZI, s. II, 231. L o c. a d j. **De ușurare** = folositor, avantajos, profitabil. *Ieșea o mulțime de bani și țara foarte se tocmea și se împlea de lăcuitori și le era foarte de ușurare* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 261/35.

6. (Popular) Eliberare a femeii de greutatea sarcinii, naștere (I 1). Cf. ușur (7). Cf. POLIZU. *Declarațiunea despre nașterea unui copil se va face la ofițerul stărei civile..., în termen de trei zile după ușurarea femeii.* HAMANGIU, C. C. 24, cf. ALEXI, W. *Îl făcuseră să înțeleagă că, începând dintr-a șaptea lună, unei neveste poate să-i vie de năprasnă ușurare.* SADOVEANU, O. XIII, 819. *Sarcina o va duce poate pînă la termen cu îngrijiri și precauțiuni. Dar ușurarea îi va fi fatală.* KIRIȚESCU, G. 65.

- Pl.: ușorări. - Și: (învechit) ușorări, iușurări, iușorări (LM) s.f.

- V. ușura.

UȘURÁT, -Ă adj. 1. Cu greutatea micșorată; descărcat, despovărat. *Roibul, parcă ușurat, Prăjini zece a săltat.* ASACHI, S. L. I, 199. *Cât ai clipi, cel ce ședea la gărmă dispăru în valuri. Iar pluta, ușurată de partea aceea, se plecă acum cu vârful, lăsând ușor în apă și pe cel din față.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 37. *Se opîntiră prăvălind sacii în apă. Barca se ridică ușurată.* BART, E. 335. *Buturugușă uscată, O ridici încărcată și o lași ușurată* (Lingura). GOROVEI, C. 202.

2. F i g. Scăpat, eliberat de o grijă, de o povară etc.; împăcat, liniștit. *Ușurată, și s-ardică d-acum al robiei*

fier și slobodă, și se-ncepe d-aci fericirea ta. HELIADE, O. I, 458. *Vărs râuri de lacrimi și sunt ușurat.* CREȚEANU, M. 168/11, cf. POLIZU. *Când a aflat că el s-a întors și că e bine..., ea se simțea ușurată.* SLAVICI, O. II, 127, cf. DDRF. *De astă dată s-a arătat mult mai ușurat în situația lui generală* (a. 1894). ȘCHEI, 330. *După această călătorie m-am întors la viața mea zilnică cu sufletul ușurat de o grea povară.* D. ZAMFIRESCU, O. V, 419. *Toată lumea răsuflă ușurată.* AGĂRBICEANU, S. 132. *Se simt oarecum mai ușurați la suflet în clipele aceste de odihnă.* MIRONESCU, S. A. 82. *Răsuflă ușurat când își văzu pălăria neprimejduită.* C. PETRESCU, I. I, 14, cf. 97. *Oamenii răsuflară ușurați.* BRĂESCU, V. 82. *Ajuns în gura Roginei... m-am simțit ușurat.* VLASIU, A. P. 24. *Se simte mai bine cu sufletul mărturisit și ușurat.* I. M. SADOVEANU, S. 108. *Lucu suspină ușurat.* VINEA, L. I, 18. *Vraciul răsuflă ușurat.* BARBU, PRINC. 102. *Am răsuflat ușurat, grăbit, șuierând scurt.* LĂNCRĂNAN, C. II, 87. *Când am scăpat de el am răsuflat ușurat.* v. ROM. noiembrie 1964, 38. *Ușurați cât de cât de povara spaimei, ne întoarșerăm la mal și aprinșerăm țigări.* NEAGU, I. 55. ♦ (În descântece) Scăpat de boală, înzdrăvenit. *Pe G. să-l lași curat, luminat, de boală ușurat.* ȘEZ. III, 196. *Să rămâie curat, luminat,.... dă deochi ușurat.* ib. IV, 190.

3. (Despre femei) Eliberată de greutatea sarcinii. *Fii în pace, Supărare nu-ți mai face, Să te văz eu ușurată, Fie chiar măcar și fată.* PANN, P. V. III, 41/23, cf. POLIZU, DDRF, DL, DM.

- Pl.: ușurați, -te. - Și: (învechit) ușorát, -ă adj. DRLU.

- V. ușura.

UȘURÁTEC, -Ă adj. v. ușuratic.

UȘURÁTIC, -Ă adj. 1. (Rar) Care nu poartă sau nu conține greutate. *Ca vânătorii, pe-un umăr purtând ușuratică tolbă, Părul lăsându-l răzleț să-i fluture-n vântul pădurii.* COȘBUC, AE. 18.

2. (Rar) Ușor⁴ (A I 3). [Calul] schimba solemnul mers în pas pe ușuratecul trap. CONV. LIT. XVII, 106.

3. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de seriozitate, de temeinicie; superficial (2), flustratec, frivol, ușor⁴ (A II 3), (regional) sprehui², sprehuiat (I), sprintar (3). *Ocupația viitoarei sale nunți împluse cu totul mintea sa atât de ușuratică.* BĂLCESCU, M. V. 68, cf. BAR. - MUNT., w. 543¹/30. *Unde e tânărul și ușuraticul Paris?* CARAGIALE, O. III, 76. *Eram siguri că avem să-i găsim..., fiindcă Panaiot, om ușuratic din fire, făcea cheltuieli nebunești.* SLAVICI, N. II, 341. *Caut să arăt cât e de ușuratecă judecata obștii cititoare în materie de artă.* BACALBAȘA, S. A. I, 221, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *A cunoscut bine această ușuratică fire.* PETICĂ, O. 402. *Comăneșteanu... e ușuratic cu femeile și sceptic.* LOVINESCU, S. I, 308. *Cât de ușuratică mă crezi!* CAMIL PETRESCU, T. II, 55. *Mama, femeie tânără, ușuratecă, cochetă, s-a lăsat prada plăcerilor ușoare.* BRĂESCU, V. 20. *Tânăr și plin de viață, el se uita la văduve cu ochi lacomi, trecându-i prin minte gânduri ușuratic.* VLASIU, A. P. 143. *În timpul tinereții sunt destul de ușuratici și risipitori.* PRIBEAGUL, P. R. 16. „Spiritul războinic”

începuse, din primele zile să cuprindă pe ofițeri, făcându-i ușuratici, cheflii și jucători de cărți. PUȘCARIU, M. 10, cf. SCRIBĂN, D. *Totdeauna am fost încredințat că furnica este o ființă harnică, strângând, în vreme ce greierul ușuratic cântă.* CĂLINESCU, C. O. 43. *Are aici ceva din psihologia ușuratică a personajului feminin.* VIANU, L. R. 279. *Eram și cam zvâpăiat și puteam să le par ușuratic.* STANCU, R. A. III, 153. *Mă socotea... ușuratecă?* DEMETRIUS, A. 203. *Eu sunt o femeie egoistă și ușuratică.* H. LOVINESCU, T. 407. *Bărbaii se distrau ușurateci, observându-mi panica.* BOTTA, S. III, 171. *E veselă, e dornică de viață, pentru că nu și-a trăit-o încă, dar nu e ușuratică.* T. iunie 1964, 27. ♦ Fig. *Ușuratică stea cu coadă a trecut peste o planetă.* CARAGIALE, O. IV, 44. ♦ Fig. *Lipsit de adâncime, de profunzime. Poezia românească din secolul al XVIII-lea e o ușuratecă poezie de salon.* IORGA, L. I, 70.

- Pl.: *ușuratici, -ce.* - Și: *ușurătec, -ă* adj.

- *Ușor*⁴ + suf. *-atic.*

UȘURĂTĂTE s.f. 1. Faptul de a fi ușor⁴ (A I 1). *Ușurătatea pufului.* SCRIBĂN, D.

2. Lipsă de efort; ușurință (4). „*Talentul*” lor constă desigur în ușurătatea cu care pot reproduce întocmai sunetele și modulațiile... auzite. PUȘCARIU, C. S. 390. *Dezlega probleme grave de administrație, cu aparența de ușurătate a unei ființe care sare pe deasupra coardei.* CĂLINESCU, S. 111. *Conștiința sa artistică s-a lăsat ademenită de o ușurătate improvizatoare prea comercială.* CONSTANTINESCU, S. III, 196. ♦ L o c. a d v. **Cu ușurătate** = fără efort, ușor⁴ (B 2), cu ușurință (4). *Nu ar fi renunțat cu nici un preț la domnia ce-i căzuse în sân cu atâta ușorătate.* BARIȚIU, P. A. II, 736. *Pomenința de zeii cei vechi nu o poți dezrădăcina cu ușurătate.* FM (1861), 16.

3. Înșușirea a ceea ce este ușuratic (3); lipsă de seriozitate; frivolitate, nechibzuință. *Împregiurările războiului era pricina acestei ușurătăți.* AR (1829), 149/16. *S-a transformat „aura popularis” ale cărei caprișuri și ușorătate Măcelariu nu o cunoscuse până atunci.* BARIȚIU, P. A. III, 441. *Aflase chip a se dezlega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimii sale.* NEGRUZZI, S. I, 24. *Ce se întâmplă însă astăzi cu obiceiurile de ușurătate ale tinerilor noștri?* SĂM. III, 563/ cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Moldovenii sânt supuși blăstămului slăbiciunii și ușurătății.* SADOVEANU, O. IX, 9. *Toate aceste măsuri arată... ușurătatea extraordinară cu care Ipsilanti a pornit să răstoarne Împărăția otomană.* OȚEȚEA, T. V. 185. *Din ușurătate a caracterului și din malignitate..., îl încredință că-și calcă consemnele profesionale numai din iubire pentru el.* CĂLINESCU, B. I. 87, cf. SCL 1978, 328. *Se pregătește o dispoziție de spirit de reculegere, în contrast cu ușurătatea cu care-și petrec cea mai mare parte din viață cei mai mulți oameni.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 11, 19/1. ♦ (Învechit) *Ușurătate de minte (sau a minții) = nechibzuință, neseriozitate. Apucase pe bieții secui dorul fierbinte de un război civil pe care-l provocau la toată ocaziunea și cu neauzită ușorătate de minte.* BARIȚIU, P. A. II, 148. *Ușurătatea minții care vântură vorbe goale, fără conținut.*

CIOCULESCU, C. 177. ♦ L o c. a d v. **Cu ușurătate** = în mod necugetat, nechibzuit; în mod superficial; ușor⁴ (B 4). *Omul acesta, care-l vedeam jurându-se... și luând martură dummnezeirea cu atâta ușurătate, este un trădător.* NEGRUZZI, S. I, 51. *Luam cu atâta ușurătate ponoasele pe care urma să le atrag asupra alor mei.* V. ROM. ianuarie 1966, 63.

4. *Lucru, fapt ușuratic* (3); frivolitate. *Poezia este luată de o ușurătate.* BOLINTINEANU, O. 324.

- Și: (învechit) *ușorătate, (regional) ușurotate* (ALR I 1 373/59), *iușurătate* (ib. 1 373/355), *isorătate* (ib. 1 373/278, 335) s.f.

- *Ușor*⁴ + suf. *-ătate.*

UȘURĂTOR, -OĂRE adj. 1. Care face să devină mai mic, care ușurează (2); atenuant. *Ne simțim provocați a căuta înșine împrejurările ușurătoare care i-ar putea explica purtarea.* MAIORESCU, CR. I, 263. *Și aici se găsește o împrejurare ușurătoare care lasă să apară procederea lui Al. într-o lumină mai puțin defavorabilă.* ARHIVA, I, 84. *Găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decât victima intrigilor învâfătorului.* REBREANU, I. 222. *De data asta Max era culpabil, fără circumstanțe ușurătoare.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 49. *Și asta era o cursă pe care ne-o întindea... din care ar fi rezultat acele faimoase circumstanțe ușurătoare.* SADOVEANU, O. XII, 676. *Să ai în cazul când te-ar fi prins circumstanța ușurătoare.* PAS, Z. I, 273. *Asta e o vină gravă.* - *Să-mi dați circumstanțe ușurătoare, d-le președinte!* SNOAVA, VI, 632. ♦ (Substantivat) *Persoană care ușurează (2) pe cineva de o greutate.* *Grigore Alexandru Ghica e arătat ca un bun administrator..., ca un ușurător de biruri.* IORGA, L. I, 494.

2. Care ușurează (4), care alină, care potolește¹ (1). *Nu se putu stăpâni a nu scoate o oftare ușurătoare.* MOZAIICUL (1839), 786/4. *Ochii..., rostogolindu-se zădărnice în orbitele uscate, nu puteau stoarce izvorul de lacrimi ușurătoare.* C. PETRESCU, S. 189. ♦ (Adverbial) *Măria rămase multă vreme în ogradă, plângând în tăcere, ușurător, mirată.* T. POPOVICI, SE. 137.

- Pl.: *ușurători, -oare.*

- *Ușura* + suf. *-ător.*

UȘURE adj., adv. v. *ușor*⁴.

UȘUREĂLĂ s.f. (Învechit, rar) *Ușurință* (4). *Scrisoarea cu creta e... mai nesilită, apoi și mânei aduce mai multă ușureală întru purtare.* PETROVICI, P. 186/24.

- *Ușura* + suf. *-eală.*

UȘUREL, -EĂ, -ICĂ adj., adv. Diminutiv al lui *ușor*⁴.

A. Adj. I. 1. Cf. *ușor*⁴ (A I 1). Cf. DRLU, LB. *Scăparăm... toată marfa noastră ce era mai însemnată și mai ușurică.* GORJAN, H. II, 70/28. *Eu am rămas cu sabia mea din pruncie, se tângui el către postelnic.* *E prea ușurică.* SADOVEANU, O. XIII, 726. *Pe frunte-am să pun viorele, Șopârle-n loc de salbe ușurele.* ISANOS, V. 200. *N-eși da o povară ușurică, Ca o peană de rândunică.* TEODORESCU, P. P. 180. *Am avut o sorioară,*

Ușurică ca o pană. SEVASTOS, C. 212. Ușurelu-s ca pana și la trup ca cătana. ȘEZ. I, 104, cf. ALR I 816/333. La Moldova trimetea, D-o piatră că-mi aducea, Era cât de ușurea: Opt sute optzeci oca. FOLC. OLT. - MUNT. II, 157. Am două covățele ușurele, Ziua-s pline, noaptea-s goale (Opincile). PASCU, C. 74. ♦ Care nu poartă sau nu conține greutate. □ Punga îi era cam ușurică. ♦ Ex p r. (A fi) ușurel de (sau la) minte = (a fi) cu minte puțină, slab de minte. Găsindu-l cu totul ușurel, la minte, fiind și turbat într-aceia zi,... cu feluri de feluri de vorbe l-au amăgit și l-au înduplecat. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 78. Sânt fără de chibzuire și la minte ușurei. PANN, E. I, 46/16. Bathor cardinalul, ușurel de minte, Pe-un cal alb de spume fuge tot-nainte. ALECSANDRI, P. III, 245. Era un flușturatec și un ușurel de mîntă..., cum adică am zice noi un fleac de om sau o lichea. ISPIRESCU, U. 90. Văzu că amândoi sânt ușurei la minte și ce să le facă. SNOAVA, III, 701. Mândra mea cea tinerică și de minte ușurică. HODOȘ, P. P. 182. ♦ Care se deplasează cu ușurință (4), cu rapiditate. Într-o zi de luni au venit trei inși în o căruță cu osiile de fier, ușurică și trasă de doi cai frumoși. SLAVICI, O. I, 118. (F i g.) A cugetării barcă ușurică... Se pierde cu-nădrăneală-n fund de zăre. CODREANU, S. I, 141. ♦ F i g. (Despre persoane; și cu determinarea „din parale”) Care nu are bani, lefter; care a pierdut toți banii (la un joc de noroc). Mi-ar face o deosebire plăcere d-a mă opri o zi... la d-voastră, dar trebuie să trec tranzito la Agapiă, ca om socotit până la lăsaie și foarte ușurel din parale. DELAVRANCEA, O. IX, 43. Bacșișul?... îl întrebă el zâmbind, altădată, acum sunt ușurel, moșule. DEMETRESCU, O. 131, cf. BUL.-FIL. V, 194.

2. (Despre hrană, alimente) Puțin consistent; insuficient. Vienezii sânt oameni supțirei, ca țării..., căci li-e hrana ușurică, din cauza scumpetei. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 28.

3. Cf. ușor⁴ (A I 3). Ce frumos știi mata să cazii! Totdeauna ai fost ușurică. DELAVRANCEA, O. II, 309. Cămilele-aleargă săgeată și ele, La cântecul apei se fac ușurele. MACEDONSKI, O. I, 145. Pe lângă fete, slăcăii păreau mai ușurei la joc. PĂRVESCU, C. 40. Nicolă, ușurel, a ajuns cel dintâi în vârf BART, E. 273. Ușurelu-s ușurel, C-am mâncat carne de miel,... Da și mândra-i ușurea, C-a mâncat carne de mie. JARNİK - BĂRSEANU, D. 364. Pentru tine-aș cumpăra Niște frumoși călușei Care îs mai ușurei. FRIEDWAGNER. R. V. 220. ♦ Ex p r. (Regional) (A fi) ușurel de cap (sau la minte) = (a fi) ager la minte, deștept; (a fi) ușor⁴ la minte. Cf. ZANNE, P. II, 52, ALR I 1 523/720. ♦ Gingaș, delicat. Pe ușă intră, ușurică și luminoasă, jupânița Ilînca, albă la chip, cu obrăjeii rumeni, subțire și mlădioasă. SADOVEANU, O. I, 248.

4. (Despre mers) Puțin apăsător, fără zgomot. V. ușor⁴ (A I 4). Iar brațele-i deodată În vânt încep să bată Mișcări pârând de aripi Cu umbrel ușurel. COȘBUC, P. I, 280.

5. Cf. ușor⁴ (A I 5). Un vânt ușurel. DDRF. Nu cred nici ceilalți, oftă cu ușurel glas doamna preoteasă. SADOVEANU, O. XIV, 126. Lăsând... Pe luciul apelor Văturele ușurele. ALECSANDRI, P. P. 136. Ușurel vânt când bătea Fluierul frumos cânta. JARNİK - BĂRSEANU,

D. 510. ♦ (Substantivat) Nu vedea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în ușurelul vântului. ODOBESCU, S. III, 182. ♦ (Despre nori) Diafan, străveziu (1). Un nour ușurel, ce se-ntindea ca un văl, opra arșița soarelui. PELIMON, I. 6/8. În slavă, norii ușurei și încreții... deveniseră acum trandafirii. CAMIL PETRESCU, O. III, 95. ♦ F i g. Aerian, gingaș. Se sting ca două stele, Care-n nuntă, ușurele, Se cunun' căzânde jos. EMINESCU, O. I, 13.

II. 1. Cf. ușor⁴ (A II 1). Câteva împiedecături înainte ieșindu-ne, cătră carile acmu și slujba senatoriilor nu mai iusurea adăogându-să... ne-au căutat vreamea lucrului a muta. CANTEMIR, HR. 50. Ușurică-i dragostea,... La cine o ști purta. FOLC. TRANSILV. II, 26. ♦ (Despre boli) Lipsit de gravitate, care se vindecă ușor. Sosind la Nicomidia..., cu iusurele friguri s-au simțit. CANTEMIR, HR. 246. ♦ Lipsit de importanță, de gravitate. De niște supărări d-astea atât de ușurele și trecătoare nu e bine să se omoare cineva. HELIADE, D. J. 100/3.

2. Cf. ușor⁴ (A II 2). După câteva iusurele harțuri, până mai pre urmă au răzbit pe Athanaric. CANTEMIR, HR. 254. Gândeai că a iubi este lucru ușurel. CONACHI, P. 221, cf. SCRIBAN, D. Numai omul acela pricepea în totul această socoteală ușurică. FURTUNĂ, V. 54. Plânge-mi mândra sâraca, Că este armata grea. Dac-ar fi mai ușurea, Aș veni la dumneata. FOLC. OLT. - MUNT. II, 421.

3. (Despre oameni și manifestările lor) Cf. ușor⁴ (A II 3). Câtând însă la caracterul ușurel și nestatornic al lui Sigismund, nimeni nu era sigur despre ceea ce va face până la urmă. BĂLCESCU, M. V. 253. În partea cea ușorică a publicului s-a încuibat o părere, ca și cum acei canonici... nu ar avea nici un lucru. BARIȚIU, P. A. III, 147, cf. BAR. - MUNT., W. 332²/4. Gheorghe,... ești tu bărbat în toată flrea, ori ești un om ușurel? Mă poci eu încrede în tine? CARAGIALE, O. VI, 269. Cel ce a făcut o asemenea vitejie nu crez eu să fi fost el așa de ușurel, încât să nu fi luat vreun semn cu care să-și dovedească fapta. ISPIRESCU, L. 257. Soția ta ar fi cel puțin ușurică, dacă nu vinovată. DELAVRANCEA, O. IX, 105, cf. DDRF. Oricât era de ușurel, poate că nici el nu era fericit. D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. Își aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume ușurele. REBREANU, I. 174, cf. ȘĂINEANU, D. U. Mă înspăimântam bănuind-o pe Dania drept ușurică. A. HOLBAN, O. II, 126, cf. IORDAN, STIL. 191, SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII-VIII, 96. ♦ (Despre scriitori; p. e x t. despre operele lor) Fără adâncime de gândire, lipsit de valoare; superficial (2). Ușureii critici... caută în poezie logica prozaicelor dumnealor fierturi. MACEDONSKI, O. IV, 81. Prietenii... cei vechi îl știa drept un ușurel diletant. SADOVEANU, E. 172. ♦ Nepretențios, neînsemnat. Asta n-a fost decât o precuvântare ușurică. I. VĂCĂRESCUL, G. 14/25. Publicarea rândurilor mele ușurele ca prefață la valoroasa d-tale lucrare e o mare onoare pentru mine. CARAGIALE, O. VII, 297.

B. Adv. 1. Cf. ușor⁴ (B 1). Cf. BAR. - MUNT., W. 517¹/3. Mai ușurel, mai binișor, Cu toți v-apropiași. CARAGIALE, O. VI, 433. Vântul abia adia și clătina ușurel frunzele pomilor. ISPIRESCU, L. 292, cf. DDRF. Ei

mergeau ușurel, apropiindu-se de temelia spiralei. D. ZAMFIRESCU, I. 94. *Pășește ușurel să n-o simți nimeni.* PĂRVESCU, C. 62. *Luntrea s-a alăturat ușurel de lotcă.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 80. *A scos ușurel o pară galbenă... și mi-a dat-o zâmbind.* VLASIU, A. P. 112. *Câte o mierlă trece drumul dintr-un tufiș în altul, fălfâind ușurel, la fața pământului.* SADOVEANU, O. IV, 166. *Pin' la el, Ușurel.* I. BARBU, J. S. 132. *Două melodii vienezze cu sunete metalice, săltărețe și ușurele.* BLAGA, H. 9. *A urcat ușurel scările.* STANCU, R. A. IV, 289. *Își luă pălăria din cap, o puse ușurel pe un scăunel.* PREDA, D. 127. *Foaie verde de scaieț, Învârțiți fata, băieț... Ușurel și apăsât, Tot cu fetili din sat.* CAF IV, 10. ♦ F i g. *Când pe stele aurie Noaptea doarme ușurel.* EMINESCU, O. I, 14. ♦ E x p r. (Mai) **ușurel**, se spune într-o situație în care nu trebuie să te priești sau pentru a recomanda liniște, tăcere. *Ușurel, sufletelele.* V. ROM. iulie 1969, 24. *Mai ușurel cu vorba, Ascultați la noi încoa'.* BALADE, II, 60. (Substantivat) **A lua** (pe cineva) cu **ușurelul** = a proceda cu blândețe, cu răbdare, cu tact¹, a lua pe cineva cu binișorul. Cf. UDRESCU, GL. ♦ **Vioi, sprinten (1).** *Roibul saltă ușurel.* EFTIMIU, I. 30. *Umbla ușurel din zori până-n noapte prin tot diviziōnul.* V. ROM. noiembrie 1953, 172. [Jucați] *Ușurel, Ca la Muscel.* ZANNE, P. VI, 213.

2. Cf. ușor⁴ (B 3). *O mângâie ușurel pe talie.* DELAVRANCEA, S. 129. *Îi mângâia părul... și îi strângea ușurel mânuța.* AGĂRBICEANU, P. M. 47. *Ochii se deschideau catifelati, pielea transparentă tremura ușurel.* A. HOLBAN, O. II, 181. *Adevărat, n-are de unde să știe... zice femeia stăpânindu-se și închizând ușurel din pleoape.* SADOVEANU, O. VII, 288. *O sărută ușurel pe amândoi obraji.* V. ROM. mai 1954, 40. *Puse mâna pe piciorul slăbuț al băiatului. Îl strânse ușurel.* PREDA, M. 435. *S-a ridicat ușurel într-un cot.* BARBU, G. 345. *Când tună întâi primăvara, se dă ușurel în cap cu un fier, ca să fie tare în cursul anului.* ȘEZ. III, 49. *Să tai frunză, să-i fac umbră, Să mi-o sărut di-adurmită, Ușurel să nu ma sămăti.* FOLC. OLT.-MUNT. I, 99. ♦ E x p r. (Familiar) **Pe ușurel** = pe puțin, în cel mai bun caz. Cf. UDRESCU, GL. *Pe ușurel, dacă-i scăpa c-o mie de lei.* id. ib. ♦ (Despre modul de a se îmbrăca) Cu haine subțiri, care nu țin de cald. *Era iarnă. Păgânii, cam ușurel îmbrăcați.* STANCU, D. 215.

3. Cf. ușor⁴ (B 4). *Judecăm ușurel pe scriitori tocmai pentru că nu este destul gust* (a. 1880). PLR I, 337. *A judeca ușurel.* SCRIBAN, D. ♦ (Regional) Indecent, obscen. Cf. PAMFILE, CR. 249.

- Pl.: *ușurei, -ele.* - Și: **ușurică** adj., (învechit) **ușorél, -eá, -ică, iușurél, -eá, -ică** adj., adv., (regional) **isoreá** (ALR I 816/333) adj.

- Ușor⁴ + suf. *-el, -ea.* - **Ușurică**: cu schimbare de sufix.

UȘURENIE s.f. (Învechit, rar) Ușurare (2). *Peîntru ușureniia păcatelor noastre* (a. 1592). I. BIANU, D. R. 2.

- Ușor⁴ + suf. *-enie.*

UȘURGÎU s.m. (Învechit) Persoană care strânge ușurul¹ (1). *De câte ori trimite domnia să strângă ușurul de la tătari..., acei ușurgii merg și strâng și dejma* (a. 1755). ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

- Pl.: *ușurgii.*

- Din tc. **ușürgü.**

UȘURÍ vb. IV v. **ușura.**

UȘURICĂ adj. v. **ușurel.**

UȘURÍME s.f. 1. Faptul de a fi ușor⁴ (A I 1); ușurință (1). *În mașe de atâta vreamă cevași măcară nepuind..., mare iușurime trupului... să-m fie vinit.* CANTEMIR, IST. 78, cf. LB, ISER, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE.

2. Lipsă de greutate (în îndeplinirea unui lucru, a unei activități); înlesnire, facilitare. *Că nu pentru aceea zic să fie altora iușurime, iară voao asupriciune.* N. TEST. (1648), 245^v/24, cf. ISER. ♦ L o c. a d v. **Cu ușurime** = fără efort, fără greutate; ușor⁴ (B 2). *După ce văzu țara supusă cu atâta ușorime, Carol o împărți în districte militare.* BARIȚIU, P. A. I, 67.

3. (Învechit; în sintagmele *ușurime a minții* sau de *minte*) Nechibzuință; frivolitate. *Mărimea și greuimea trupului semnul micșorimei sufletului și iușurimei minții este.* CANTEMIR, IST. 57. *Noua lege urbarială votată de câtră partida aristocrației conservative cu nespūsă ușorime de minte.* BARIȚIU, P. A. II, 1, cf. TDRG.

4. Alinare, potolire, liniștire; ușurință (6). *Omul, căzut în multe fealuri de nevoi..., nice cu cuvinte, nice cu tăceare necuvioasă nu-și dobândește șie ușurime, ce mai vârtos scorneaște șie greutate și supărare mai mare.* ZOBA, S. 95.

5. Lipsă de importanță, de valoare. *Aceste toate [sunt] nu pentru a-m arăta puterea condeului, căci îmi cunosc ușurimea.* GOLESCU, S. 119.

- Și: (învechit) **ușorime, iușurime** s.f.

- Ușor⁴ + suf. *-ime.*

UȘURINȚĂ s.f. 1. Greutate mică. *Se cunoaște Omul prost din vorbuliță și nuca din ușurință.* PANN, P. V. I, 9/25, cf. TDRG, CADE, ZANNE, P. I, 227.

2. Micșorare, reducere (a unei sarcini, a unei obligații etc.); ușurare (2). *Să avem vecinica pomenire și mai vârtos pentru ușurința pacatelor* (a. 1712). URICARIUL, V, 250/25. *Se pune în calea mortului numai pânză... pentru că, fiind pânza foarte chinuită, să aște sufletul ușurință în lumea viitoare.* MARIAN, I. 304.

3. Eliberare de sub apăsarea unei greutate; ușurare (3). V. ajutor, sprijin (2). *După ce s-au așezat Antioh Vodă la domnie fost-au țării cu ușurință întâi.* N. COSTIN, LET. II, 47/13. *Fiind fără preget câtră toate bunele alcătuirii și ușurința țării* (a. 1815). URICARIUL, I, 238. *Mojăcilor ușurință și răsufllare, și nouă, boierilor, stingere și dărăpănare.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 65.

4. Faptul de a fi ușor⁴ (A II 2) (de făcut, de executat); lipsă de greutate, de efort (în îndeplinirea unui lucru, a unei activități etc.); facilitare, simplitate (2), ușurătate (2), ușurime (2), (învechit, rar) ușureală. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W. *Nu știu care va fi norocul nostru de marinari, dar pot să spun că niciodată nu am simțit încă, în adâncul meu, atâta ușurință de lucru.* CAMIL PETRESCU, T. II, 186. *Ușurința*

victoriei o surprinse la început. TEODOREANU, L. 405. Potolise sălbăticia dușmanului cu ușurința cu care oamenii de codru potolesc cu mâna câinii ce se reped să-i sfășie. BRĂESCU, V. A. 71, cf. SCRIBAN, D. Pentru ușurință... se sprijină un băț pe străjile războiului și se trece urzeala peste el. APOLZAN, P. I. 67. Adoptăm această denumire numai pentru ușurința descrierii. PARHON, O. A. I, 154. Am admirat... ușurința de a citi la prima vedere orice pagină destinată pianului. TUDORAN, O. 40. Nu cu ușurință reușește cineva să evadeze. PREDĂ, M. S. 31. Spune minciuna cu o ușurință care-l face și mai primejdios. T decembrie 1964, 12. Lucra cu o ușurință suprafirească, fără a avea aerul că sacrifică ceva din rotunjimea vieții. PLEȘU, O. 202. ♠ L o c. a d j. și a d v. **Cu (mare, multă etc.) ușurință = a)** fără (mare etc.) efort, fără (mare etc.) greutate, ușor⁴ (**B 2**). Au mai dormit cu multă ușurință până la asfințirea soarelui. DRĂGHICI, R. 139/5. El poate fi cu aceeași ușurință prefect, profesor..., medic. BACALBAȘA, S. A. I, 86. Lucrurile scrise cu ușurință sunt mai totdeauna ușoare. SANDU-ALDEA, U. P. 242. Ar fi putut să-i dea cu ușurință de veste. AGĂRBICEANU, S. 22. Asemenea învățături morale, în hșosul despre care am vorbit, lumineau drumul ce ducea cu ușurință la victorie. NAUM, IST. ART. 16. Mi-a răspuns românește, cu mare ușurință. GALACTION, O. 91. Prin porumbiștile înalte, care foșnesc tare în bătaia vântului, el distinge cu ușurință cel mai ușor foșnet anormal. TOPĂRCEANU, O. A. II, 81. Avea picioarele strâmbe și se putea urca prin pomi cu mare ușurință. VLASIU, A. P. 17. Toate se fac cu ușurință și se îndeplinesc. SADOVEANU, O. VII, 333. Vioaie, deșteaptă, învățase cu ușurință. BART, E. 103. Stârnea cu ușurință râsul, uneori aplauzele. CIPRIAN, S. I, 100. De citit, citesc cu oarecare ușurință. ARGHEZI, S. IX, 83. Saltul de la realitate la mit se făcea cu cea mai mare ușurință. BLAGA, Z. 92. Cazurile care ar putea fi utilizate... se întâlnesc cu oarecare ușurință, mai ales în azilele de infirmi. PARHON, O. A. I, 177. Nu se uită cu atâta ușurință un trecut ca al nostru. H. LOVINESCU, T. 333. A versificat, cu ușurință, legende și balade fantastice din izvor folcloric. CONSTANTINESCU, S. I, 20. Ar fi redus cu ușurință la tăcere întreaga apărare. MĂN. SUCEVIȚA, 15. Interpretă... cântă cu ușurință și cu pricepere. T mai 1964, 99. Sunetele se propagau cu ușurință. V. ROM. decembrie 1970, 55. Autorii care l-au format ar fi putut fi ghiciți cu ușurință. ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 5, 9/2; **b)** cu indiferență, cu calm, cu nepăsare. Dacă port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură, Laudele lor desigur m-ar mâhni peste măsură. EMINESCU, O. I, 141.

5. Lipsă de seriozitate, neșocotită (**1**); superficialitate. Îl însoți în fuga sa, dovadă puternică despre ușurința ce pun uneori oamenii în bănușelile lor. BĂLCEȘCU, M. V. 393. S-ar înșela cineva crezând că toate ușurințele călugărilor aveau vro însămnătate. EMINESCU, P. L. 75. Am văzut pricinindu-se întâmplări măhnitoare prin ușurința vizitatorilor noștri. CARAGIALE, O. IV, 262. Grozav am fost pedepsit eu pentru câteva clipe de ușurință. SLAVICI, O. II, 239. Ceilalți îl privesc nemulțumiți, căci liniștea lui le insultă zgomotul și ușurința lor. DELAVRANCEA, T. 185. De-atunci s-au trecut atâția ani, încât și d-ta și lumea ați uitat despre o

ușurință, pot zice, de copilărie. I. NEGRUZZI, S. III, 16. E curioasă, aș putea zice chiar criminală, ușurința cu care trecem prin viață fără a o înțelege. SANDU-ALDEA, A. M. 116. Vorbea de necredința femeii, de ușurința ei. PĂTRĂȘCANU, S. A. 245. Ușurința nu însemnează perversitate. A. HOLBAN, O. II, 110. Moșu socotea lipsa Bunei de la biserică drept o ușurință de neiertat și o biciuia cu amenințarea iadului. VLASIU, A. P. 298. Băgai de seamă că toată ciuda ei... se referea mai ales la ușurința cu care „probabil” negociase un inel atât de scump. MIHĂESCU, D. A. 157. Cei mai repulsivi imitatori sunt simulatorii ermetismului; se scrie ermetic după rețetă..., pescuindu-se cuvinte rare, expresii tehnice, neologisme nesubstanțiale, cu o ușurință necontrolată. CONSTANTINESCU, S. III, 51. ♠ L o c. a d v. **Cu (atâta) ușurință = cu (atâta) nesocotită, în mod superficial, fără a judeca, fără a cântări bine situația. Ce Dumnezeu! doar n-a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atâta ușurință a bășni despre trista lui viață. CARAGIALE, O. III, 8. Singura ei grijă era ca nu cumva el... să ia lucrurile cu ușurință. SLAVICI, O. II, 179. Numai neînțelegerea situației o poate face să privească lucrurile cu atâta ușurință. REBREANU, R. II, 99. Cântărește-ți bine cuvintele și nu le lăsa să curgă cu ușurință. VIANU, L. R. 59. Pe-atunci, oamenii se luau cu ușurință după orice. LĂNCRĂNAN, C. II, 53.**

6. (Învechit) Alinare, potolire, liniștire (a unei suferințe fizice sau morale); ameliorare (a stării unui bolnav); ușurare (**4**), ușurime (**4**). Cuprins de o folositoare sudoare, care după trecire ca de giurățate de ceas i-au adus o mare ușurință. DRĂGHICI, R. 138/14. Și cum vărs lacrimi nencetat... caut vreun mijloc spre a mea ușurință. PANN, E. III, 4/4. Ține minte-a ta silință, Când strigai la trecători, Să-ți întindă ușurință, Că de nu, de jale mori! MUREȘANU, P. 4/15.

7. Sprinteneală, iuțime. Urcă scările cu ușurință omului neatins de griji. GRANDEA, S. 270. Avea o așa ușurință de picioare cum nu mai simțise el niciodată. STĂNOIU, C. I. 158. Se mira de ușurința cu care îmbla el. CĂLINESCU, O. XII, 235.

8. Îndemănare, agilitate. Începe să le treacă printre degete cu-o ușurință uimitoare. AGĂRBICEANU, O. III, 76. Am căpătat multă ușurință în mânărea condeiului. PUȘCARIU, D. V. 198. Are tehnică, prinde la milimetru asemănările, are și ușurință, dar îi lipsește ceva. VINEA, L. I, 412.

9. (Învechit) Naștere (**I 1**). Are voie femeia a se mărita... fiind îngreunată, după 40 zile a ușurîței sale. ap. TDRG.

— Pl.: ușurîțe. — Și: (regional) **ușuîntă** s.f. RĂDULESCU-CODIN.

— Ușura + suf. -ință.

UȘUROȚĂTE s.f. v. **ușurătate**.

UȘUȚĂ s.f. (Regional) Ușiță (**1**). Cf. CADE. Și tare te-or aștepta Tot cu ușuța crăpată Să mai intri-n cas-odată. MARIAN, I. 544. La pivniță-o pus ușuță, Pe ușuța-o pus lacată, Deasupra stâncă de piatră. ȘEZ. III, 61. O copiliță Să ti poarti di cârjuță Cu pomană pi

uliță; Să-ajungi și l-a mea ușuță. FRIEDWAGNER, R. V. 446, cf. CHEST. II, 169/224. *Am o căsuță și n-are ușuță* (Oul). GOROVEI, C. 267, cf. PASCU, C. 35. ♦ Poartă mică la curte. Cf. ALR I 655/798.

- Pl.: *ușuțe*.

- Ușă + suf. -uță.

UT s.m. sg. (Muz.; ieșit din uz) Denumire a notei do; semn care reprezintă această notă. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/21, IVELA, D. M., SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

- Din germ. Ut, fr. ut.

UTĂLM s.n. = (învechit) otalm. *Le fâgăduisă așea utalm că le va fi, să vor ținea porâncile lui* (a. 1692). DLRV.

UTALMĂZ s.n. (Învechit, prin vestul Transilv.) Ajutor, sprijin. *Dându-ne noo utalmazul tău* (sec. XVII). DLRV.

- Din magh. ótalmaz.

ŪTĂLI interj. v. uti.

UTĂLMĂZUÍ vb. IV = (învechit, prin Ban. și vestul Transilv.) otălmăzui. *Utălmăzuiaste pre noi cu milostea ta* (sec. XVII). DLRV, cf. ANON. CAR.

UTĂLMĂZUITÓR s.m. (Învechit, prin vestul Transilv.) Apărător, ocrotitor. *Utălmăzuitoarii noștri îndireaptă-i* (sec. XVII). DLRV.

- Pronunțat: -zu-i-. - Pl.: *utălmăzuitoari*.

- Utălmăzui + suf. -itor.

UTĂLUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) A urî. Cf. DR. III, 929, L. ROM. 1969, 83.

- Prez. ind.: *utăluiesc*.

- Din magh. utál.

UTĂLUITÓR adj. (Învechit, rar) Care urăște. (Substantivat) *Că se-mi vrea dracul imputa, rebda-vrea amu; și se vrea utăluitoriul meu (urătorul meu CC², cela ce nu mă poate vedea D) spre mere mare-cuvânta*. PSALT. 105, cf. DDRF, MĂNDRESCU, UNG. 114, TDRG, DHLR II, 339, 542, ROSETTI, L. R. VI, 211, 260, ROSETTI - CAZACU, I. L. R. I, 51, TAMÁS, ET. WB., L. ROM. 1969, 83, CL 1971, 234.

- Pronunțat: -lu-i-. - Pl.: *utăluitori*.

- Utălui + suf. -itor.

ŪTĂR s.m. v. hutăr.

UTĂRNIE s.f. v. utrenie.

ŪTĂRNE s.f. v. utrenie.

ŪTE interj. v. uti.

UTÉL s.n. v. hotel.

UTENSILĂ s.f. v. ustensilă.

ŪTER s.n. Organ muscular cavitar care face parte din aparatul genital feminin, situat în regiunea pelviană

deasupra vaginului și destinat să conțină ovulul fecundat până la dezvoltarea completă a fătului; (învechit) mătrice (I 1), zgău (I 1). V. m i t r ă² (I), m a t c ă (6). *Mitra sau uteru în care rodul stă și se dezvoltă*. KRETZULESCU, A. 10/16. *Mitra sau uterul este organul însărcinării*. id. ib. 340/23. *Aceste băi alcalino-feruginoase produc rezultatele cele mai fericite în cazuri... de boale de ficat, de rănichi, de uter și a căilor urinare*. MAN. SĂNĂT. 92/14. *Utero (mitra)*. EL. AN. 102. *Uterus, mitra sau matca*. POLIZU, P. 127/29, cf. ALEXI, W., BIANU, D. S. *Probabil nebunie precoce, credeau unii; alții - o nevroză sexuală, provocată de o deplasare a uterului*. M. ELIADE, M. 166. *În viscere este un mic potir fierbinte, numit barbar uter*. CĂLINESCU, C. N. 329, cf. SCRIBAN, D., ARGHEZI, S. XI, 52. *În caz de perforare a uterului... se produc peritonite generalizate*. BELEA, P. A. 173, cf. DL, DM. *Operația se execută de obicei în cazul unor tumori ale uterului*. ABC SĂN. 196, cf. DN, D. MED., M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G. ♦ *Organul gestației la femelele animalelor superioare vivipare; mitră² (1), (învechit și regional) matcă (6), (regional) strat¹ (I 1)*. Cf. D. BIOL., DN³, V. BREBAN, D. G., DREV.

- Pl.: *utere*. - Și: (învechit) *úterus, útero* s.n.

- Din lat. *uterus*, fr. *utérus*. - *Utero* < it. *utero*.

ŪTERÍN, -Ă adj. Care se referă la uter, care aparține uterului. *Țesătura vânoasă cea uterină*. KRETZULESCU, A. 429/17. *Aceleași lumânări se întrebunșează împotriva tuturor boalelor uterine (de mitră)*. MAN, SĂNĂT. 127/1. *În embrionul uman, în a 3-a lună a vieții uterine, cantitatea de apă e 94%*. MĂRINESCU, P. A. 63, cf. SCRIBAN, D., PARHON, O. A. I, 256, DANIELOPOLU, F. N. I, 83. *Fibromul uterin se manifestă prin hemoragii*. BELEA, P. A. 556, cf. DL, DN. *După localizare, deosebim: fibromul colului și cel al corpului uterin*. ABC SĂN. 161. *Traista-ciobanului sub formă de infuzie... se poate administra ca homeostatic mai ales în hemoragiile uterine*. PL. MED. 134, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ *Frați uterini = frați născuți din aceeași mamă, dar din tați diferiți*. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/25, PROT. - POP., N. D., STAMATI, D. *Potcoavă și Alexandru, frați buni între ei, dar pe cari istoricii de atunci... îi numesc numai frați de mamă sau uterini*. HASDEU, I. V, 225, cf. HAMANGIU, C. C. 162, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Copiii nu erau nici unul frați uterini, fiecare avea altă mamă*. CĂLINESCU, B. I. 119, cf. PR. DREPT, 413, DN, SCURTU, T. 114. ♦ P. e x t. (Rar) Feminin. *Când totemismul se transformă în cultul strămoșilor..., se schimbă și filiațiunea din uterină în masculină*. RALEA, S. T. II, 99.

- Pl.: *uterini, -e*.

- Din fr. *utérin*.

ŪTERO s.n. v. uter.

ŪTERUS s.n. v. uter.

ŪTEȘÍ vb. IV v. oteși¹.

ŪTI interj. (Și repetat) Strigăt cu care se cheamă rațele. *Nevastă-sa era într-un nor de lighioane, cărora le zvârlea grăunțe, chemând pe fiecare pe limba sa: - Pui, pui, pui! Uti, uti, uti! Boci, boci, boci! Bii, bii, bii!*

CONV. LIT. XLIII, 917, cf. TDRG, DR. I, 79, CADE, SCRIBAN, D., SCL 1978, 325, H I 59, X 498, RĂDULESCU-CODIN, ALR SN II h 380, A IX 2, UDRESCU, GL.

- Și: **útiú** (CADE, ALR SN II h 380, A V 33, VI 26, IX 1, 4, 5, 6, MAT. DIALECT. I, 197), **úte** (A IX 3), **útili** (UDRESCU, GL.), **útali** (LEXIC REG. 88), **úciu** (SCL 1978, 325) interj.

- Cf. ucr. у т к а, rus. у т к а.

ÚTIE s.f. v. **hutie**.

UTIL, -Ă adj. Care poate fi utilizat, care se poate practica în mod avantajos, satisfăcând o cerință; folositor. V. **profitabil**. Cf. NEGULICI, PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Instruire[a] are mai mult raport cu ceea ce este util la conduita vieții*. CANELLA, V. 192. *Preceptele utile adunate aci sunt mai lesne de dat decât de urmat* (a. 1883). RET. ROM. 213. *Facem dar apel la sprijinul tuturor acelor care vor judeca întreprinderea noastră frumoasă și utilă* (a. 1890). PLR I, 395, cf. DDRF, BĂRCIANU. *Lă noi mai cu seamă...*, [garda civică] e tot ce poate fi mai util și mai majestos. D. ZAMFIRESCU, O. V, 137, cf. ALEXI, W. *Aș vrea să-nvăț o știință utilă*. GORUN, F. 78, cf. IORGA, L. I, 322, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Modesta lui profesiune... îi furniza tot mai numeroase terenuri de exploatare, cunoștințe utile*. EFTIMU, N. 122. *Fantazia și bunul său plac... îl împingeau la muncă utilă foarte rar*. GALACTION, O. 114. *Își făcuse atunci o bogată și felurită provizie de amintiri, regăsind-o utilă... în ceasul creațiunii literare*. TEODOREANU, L. 84. *El căuta să înlesnească munca elevilor săi prin contact aproape zilnic, prin sfaturi utile*. PUȘCARIU, D. V. 32, cf. SCRIBAN, D. *Ă priceput aluzia și ă tras concluziile utile*. ARGHEZI, S. VII, 101. *Nu li se spunea că acest lucru e util*. CĂLINESCU, C. O. 46. *Credem că am făcut lucru util*. PARHON, O. A, I, 138. *Sensul moral este acela prin care o operă literară este utilă cititorului*. A. DIMITRIU, E. 615. *Ficțiunile, fiind utile vieții, adică acțiunii, sunt considerate ca și cum ar fi adevărate*. FLORIAN, R. II, 104. *Memoriile pot însemna o operă utilă dacă sunt scrise cu respect de adevăr*. V. ROM. martie 1969, 8. *Există o serie de fapte care fac utilă... urmărirea originii elementelor vocabularului*. IST. L. ROM. I, 28. *Stările sufletești decurg din comportament, fără a mai fi utilă intervenția naratorului*. N. MANOLESCU, A. N. I, 138, cf. M. D. ENC. *Diviziunile introduse în cadrul limbajului sunt distincții utile din punct de vedere metodologic*. T. LINGV. GEN. 213, cf. DEX, DN³. ◇ (Adverbial) *Poci vinde, cumpăra...*, de voi crede util pentru interesele noastre de a vinde. BARONZI, M. I, 697/2. *Delegatul... ar aprecia util să prezinte consiliului aceste noi chestiuni*. TITULESCU, D. 116, cf. SCRIBAN, D. *Ni se pare util să atragem atenția de la început asupra unor aspecte teoretice*. COTEANU, S. F. 9. *Stratificarea pe actorii de azi în generații nu mi se pare util*. T august 1967, 43. ◇ L o c. a d v. **În timp util** = până nu e prea târziu, la timp. Cf. DL, M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G. ◇ (Substantivat, n.) *A împreuna utilul cu plăcutul*. ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. *O piesă veche care corespunde numai utilului nu se supune influențelor străine*. APOLZAN, P. I. 225. *În natură chiar, frumosul nu se împerechează decât arareori cu utilul*. D. POPOVICI, P. 87. *Este o îndemănare... de-a face dulce utilul*.

CĂLINESCU, C. O. 139. *Casele săsești, deși bogate, sunt reduse la util*. BLAGA, Z. 320. *Unește frumosul cu utilul*. VINEA, L. II, 242. *Utilul este o noțiune de relație; el reprezintă mijlocul potrivit pentru realizarea unui scop*. FLORIAN, R. II, 24, cf. DL, DN, DEX. *Noi... preferăm - pentru-a-mpleti utilul cu plăcutul - un drum mai ocolit*. DOINAȘ, A. P. 118. ♦ (Despre persoane) *Care este de ajutor pentru cineva. Nu-mi vei ascunde supărările dumitale... voi putea să-ți fiu utile*. BARONZI, M. I, 705/24. *Femeile... vor deveni utile societății*. BOLINTINEANU, O. 258. *Spune-mi la ce pot să-ți fiu util*. CARAGIALE, O. VI, 29. *Vrea să fie util și să i se recunoască meritul*. PLEȘU, O. 206.

- Accentuat și: **útil**. SCRIBAN, D. - Pl.: **utili**, -e. - Și: (învechit, rar) **utile** adj. invar.

- Din fr. **utile**, lat. **utilis**, it. **utile**.

UTILĂ vb. I. Tranz. (Complementul indică o întreprindere, un atelier, un laborator etc.) A înzestra cu utilajul (1) necesar; a dota. Cf. DL, DM, DN, M. D. ENC., DEX, V. BREBAN, D. G.

- Prez. ind.: **utilizez**.

- Din fr. **outiller**.

UTILAJ s.n. Ansamblul mașinilor, aparatelor, uneltelor și echipamentelor accesorii necesare efectuării unei anumite lucrări sau procesului de muncă într-o întreprindere industrială, într-un laborator etc.; mașină, aparat care face parte din acest ansamblu sau care execută o anumită lucrare. Cf. SCRIBAN, D. *Stațiuni cu utilaje mecanice*. IONESCU-MUSCEL, ȚEȘ. 24. *Utilajul anesteziei locale prin infiltrație este foarte simplu. Avem nevoie de 1-2 seringi*. A. POP, CHIRURG. 505. *Să mai construiască și alte fabrici, cu utilajul cel mai modern*. ARGHEZI, S. XI, 156. *Lojiile, fotoliile... utilajul scenei*. V. ROM. iulie 1954, 21, cf. LTR², DN, M. D. ENC., DEX. *Nenumărate oseminte din biserică și din cimitir au fost împrăștiate... de șenilele utilajului greu*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 2, 16, cf. L. ROM. 1990, 111. ◇ Fig. *S-a imaginat un utilaj mental, permițând analiza... acestor sisteme*. T. LINGV. GEN. 121.

- Pl.: **utilaje**.

- Din fr. **outillage**.

UTILAJIST s.m. Muncitor care face sau repară utilaje. Cf. L. ROM. 1990, 111.

- Pl.: **utilajisti**.

- **Utilaj** + suf. -ist.

UTILĂRE s.f. Acțiunea de a utiliza și rezultatul ei. Cf. MDT. *Investiții... pentru amenajări și utilări de sanatorii balneo-climaterice*. SCÂNTEIA, 1952, nr. 236. *Prin utilaj se înțelege și fiecare mașină sau aparat... din ansamblul de utilare al unei instalații industriale*. LTR² XVIII, 361, cf. DL, DM, DN², DEX.

- Pl.: **utilări**.

- V. **utila**.

UTILĂT, -Ă adj. Înzestrat cu utilajul necesar; dotat. Cf. SCRIBAN, D. *Aveți o sală de operații bine utilată?* T august 1964, 59, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Pl.: **utilați**, -je.

- Din fr. **outillé**.

UTILE adj. invar. v. util.

ÚTILI interj. v. uti.

UTILITĂR, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. Care are scopuri utile, care urmărește satisfacerea intereselor practice, imediate; care privește utilitatea (1), referitor la utilitate. V. utilitarist. *Mișcarea intelectuală... a luat o direcțiune mai utilitară, tinzând mai cu seamă la instruirea poporului.* MACEDOŃSKI, O. IV, 28, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Înfelesese că mâinile nu-s făcute numai pentru scopuri utilitare, ci că-s frumoase în sine.* TEODOREANU, M. II, 192. *În loc să fii pe tineri trei ani prin căzărmi..., i-ai pune să clădească șosele și alte întocmiri utilitare omenerii.* PUȘCARIU, M. 207, cf. SCRIBAN, D. *Cunoștința lucrurilor e... o cunoștință practică, utilitară, interesată - și, prin urmare, subiectivă.* NEGULEȘCU, F. R. 157. *Idealul cavaleresc devine eroism de paradă..., sentimentul onoarei, sub pretextul de a se despoia de orice calcul utilitar, pierde orice valoare socială.* OȚETEA, R. 194. *Utilitățile industriei de... moșoare.* ARGHEZI, T. C. 103, cf. DN. *Diversele lucruri cu destinație utilitară (când acestea sunt semne) formează categoria semnelor neverbale.* COȚEANU, S. F. 20. *În mod obișnuit, natura îi apare în perspectiva ei utilitară, asociată unei scene de muncă.* V. ROM, decembrie 1964, 82, cf. M. D. ENC., DEX.

2. S.m. și f. Persoană care urmărește scopuri utilitare (1). Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

3. Adj. Care este conform cu utilitarismul filozofic. *Sistemul simpatiei al lui Adam Smith fu întunecat de morala utilitară al lui Bentham.* IONESCU-RION, S. 283. (Glumeț) [Insectă] *asigurată în existența ei prin fuga dezorganizată și prin mizeria aventurieră a moralului utilitar.* ARGHEZI, S. VIII, 60.

- Pl.: utilitari, -e.

- Din fr. utilitaire.

UTILITARISM s.n. Doctrină etică potrivit căreia criteriul moralității îl constituie folosul individual sau social, susținând că acțiunile sunt bune în măsura în care tind să asigure fericirea. V. pragmatism. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN, M. D. ENC., DEX, D. FIL., D. PSIH. ♦ *Spirit utilitar (1). A dat contur... labilității morale și utilitarismului său obtuz și exclusivist, în stare de orice tranzacții.* V. ROM. iulie 1970, 105. *Față de utilitarismul complet și imediat al multor alte activități spirituale umane, arta își exercită la modul cel mai general utilitarismul ei.* STĂNESCU, R. 131, cf. M. D. ENC.

- Din fr. utilitarisme.

UTILITARIST, -Ă adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține utilitarismului, privitor la utilitarism; p. ext. care se preocupă (exclusiv) de folosul imediat (și personal) al lucrurilor; care se bazează pe considerente practice, utilitar (1). *Să nu ne conducem de considerații utilitariste, nici personale sau de rudenii.* CHENDI, S. I, 319. *Cultura poporului nu este însă o cultură generală, un gând de prudență utilitaristă de a face ca poporul să participe la bunurile culturale ale timpului.* D. GUSTI, P. A. 268. *Punctul de vedere al lui*

Maiorescu, când recomanda neologismul numai în cazul în care nu avem un cuvânt vechi... spre a exprima aceeași idee, era prea de tot utilitarist. PUȘCARIU, L. R. I, 390, cf. SCRIBAN, D. *Cu John Stuart Mill, filosofia engleză cunoaște o direcție intelectualistă utilitaristă.* D. POPOVICI, P. 109. *Nu este întâia oară când ne ridicăm împotriva acestei concepțiuni utilitariste, pragmatice sau, mai corect, negustorești a criticii foiletoniste.* PERPESSICIUS, M. C. IV, 238. *Plăsmuirile teoretice... trebuiesc judecate după criteriul imanente lor, iar nu după criteriul exterioare, biologic-utilitariste.* BLAGA, T. VAL. 424, cf. DN. *Era îngăduitor cu oamenii practici, utilitariști.* FLORIAN, R. II, 113. *Detaliul utilitarist nu-l părăsește pe povestitor.* VARLAAM - SADOVEANU, 267, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ (Adverbial) *Împăratul reformist visa... o împărăție centralizată, raționalizată utilitarist.* BLAGA, G. 103.

2. S.m. și f. Adept al utilitarismului; p. ext. persoană care apreciază totul din punctul de vedere al avantajului său profitului personal. *Ce utilitaristă ai devenit!* H. LOVINESCU, T. 289, cf. DL, DM, DN, M. D. ENC., DEX.

- Pl.: utilitariști, -ste.

- Din fr. utilitariste.

UTILITĂTE s.f. 1. Înșuirea de a fi util. V. folos. Cf. NEGULICI. *Utilitatea cameșilor de plumb, ce pot cuprinde o cantitate mare de aer.* MARIN, PR. I, 139/15, cf. FONTANIN, C. 5, ARISTIA, PLUT. *Utilitatea este fundamentul valorii.* MARȚIAN, S. 89, cf. PONTBRIANT, D. [Pământurile] *dentru întâi le-au fost acordate... ca locuri deșerte și fără valoare, pentru a le coloniza, cu oameni și a le da... utilitate.* HASDEU, I. V. 42. *El îmi promisese de a reveni când va putea să-mi fie de o utilitate reală.* BARONZI, M. I, 174/2. *Maxima cată să fie adevărată, luminoasă și de o mare utilitate.* CANELLA, V. 45, cf. PROT. - POP., N. D. *A căutat să desființeze predarea aceor cunoștințe care... dau mai mult ocaziune la preocupări stricicioase tinerimii decât la o adevărată utilitate intelectuală.* MAIORESCU, D. I, 510, cf. LAMBRIOR, S. 40. *Nu ar fi fără utilitate de a îndemna pre toți revizorii școlari... ca să persevereze în asemenea investigațiuni,* ODOBESCU, S. II, 159. *Invenția tiparului a dat naștere unei colosale erori, anume: a făcut pe oameni să creadă că literatura este o lucrare de utilitate pipăiță.* CARAGIALE, O. III, 75. *Când a reflectat asupra utilității acelor măsuri?* DELAVRANCEA, O. VI, 12, cf. ALEXI, W. *Nu eram noi indicați pentru săvârșirea unei lucrări de importanța și utilitatea acesteia.* CHENDI, S. I, 76, cf. IORGA, L. II, 550, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Evadând din domeniul utilității în regiunile senine ale creației dezinteresate, participă la jocul liber al fanteziei.* LOVINESCU, S. I, 273, cf. SCRIBAN, D. „Straița”... *este o piesă de mare utilitate.* APOLZAN, P. I. 177. *Fușese deșinat să facă studii fără nici o utilitate practică.* CĂLINESCU, E. O. I, 83, cf. BLAGA, Z. 115. *Pentru unii, a explica înseamnă a căuta utilitatea unui fenomen.* RALEA, S. T. III, 152. *Avem astăzi atâtea studii de amănunt asupra lui Eminescu, încât o bibliografie sistematică a lor ar fi de o mare utilitate.* CONSTANTINESCU, S. II, 452, cf. DL, DM, DN. *A cunoaște realitatea este de o supremă utilitate, chiar dacă... nu duce în mod*

nemijlocit la practică. FLORIAN, R. II, 95. Activitatea de istoriograf literar a lui Nicolae Iorga își va menține multă vreme utilitatea și interesul. V. ROM. ianuarie 1966, 187. Matematica a devenit o activitate socială, a cărei utilitate crește vertiginos. CONTEMP. 1971, nr. 1 262, 8/2, cf. M. D. ENC., DEX. Aplicarea criteriilor fonologice s-a dovedit de mare utilitate în geografia lingvistică. T. LINGV. GEN. 115. Un adaos științific de o indiscutabilă utilitate și valoare. ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 3, 9/4.

2. Ceea ce este util, avantajos, profitabil pentru un scop dat, serviciu pe care cineva sau ceva îl (poate) aduce. Trebuie să vină în ajutorul institutelor de utilitate publică. ODOBESCU, S. II, 46. Cere cumpărarea moșiilor particulare... în folosul utilității publice. IONESCU-RION, S. 178. E în ele ceva perfect limpede ca utilitate practică, iar nu o simplă ornamentare. PÂRVAN, G. 187. Îi lipsește d-lui Mehedinți numai sinceritatea... pentru a fi... o utilitate culturală. LĂVINESCU, C. V, 13. Prelucrarea la rece constă în schimbarea formei materialului brut... spre a obține piese de utilitate generală. IOANOVICI, TEHN. 5. Poate... să introducă un astfel de serviciu obligator, pus în slujba utilității publice. PUȘCARIU, M. 207. Cugetarea filozofică pare a fi scop în sine... utilitatea ei practică nu se vede nicidecum. NEGULESCU, G. 82. Doi actori de talie mijlocie - adică niște simpatice utilități, cum se spune în limbajul nostru. CIPRIAN, S. I, 83. Pentru ca să se ajungă la identitatea de interese, la comunitatea de utilități, trebuia să preexiste ceva. FLORIAN, R. II, 42. Etica transformă puterile în utilități. RALEA, S. T. II, 276. Influență asupra utilităților comune cu alte unități. LTR² XVIII, 364. Utilitatea practică... depinde de metodologia diverselor școli. T. LINGV. GEN. 215, cf. DEX, DN³.

- Pl.: utilități.

- Din fr. *utilité*, lat. *utilitas*, -atis.

UTILIZĂ vb. I. Tranz. A pune (ceva) în acțiune pentru a produce un efect; a folosi, a întrebuița. V. servi (I), sluji (I 4), uza, uzita. Cf. PONTBRIANT, D. Ne-au procurat... masa materialului utilizat în această scriere. HASDEU, I. C. I, VIII, cf. PROT. - POP., N. D. Să vedem dacă va găsi de cuviință să-l utilizeze [articolul de ziar]. CARAGALE, O. VII, 66, cf. BĂRCIANU. A-mi stabili oarecare drepturi de proprietate asupra unor lucrări utilizate de d. A. Sturdza. SĂM. V, 338, cf. ALEXI, W. Ar trebui să se tipărească textele, ca... să fie cât mai lesne de utilizat. BUL. COM. IST. I, 5. Observator precis și realist..., [scriitorul] utilizează, pentru a explica și a se explica, tot domeniul cunoștințelor umane. IBRĂILEANU, S. 227. Utilizez un binoclu, dar nu-mi folosește mult. A. HOLBAN, O. II, 103, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. Utiliza expresia asta ca să definească pe Dumnezeu. M. ELIADE, C. 182. Avea... o tinătoare voce de bariton, utilizată de direcția „Liceului Lazăr”. TEODOREANU, M. II, 24. Mi se dădu ordinul să nu mai utilizăm ziua această șosea. PUȘCARIU, M. 69, cf. SCRIBAN, D. Limba vorbită, în special cea populară, utilizează mai rar elipsa decât repetiția. IORDAN, STIL. 276. Fotografii pe care el le utiliza pentru a extorca pe doamna Alba proveneau din sertarele fratelui său. MIHĂESCU, D. A. 181. Utilizând

argumente luate îndeosebi din operele lui Platon, au provocat o concentrare bruscă de atenție. NEGULESCU, F. R. 134. Utilizezi două texte paralele. ARGHEZI, S. XI, 181. Fără îndoială utiliza și „Magazinul istoric pentru Dacia”, pentru cronicile muntene. CĂEINESCU, O. XII, 516. Dogmaticul... utilizează categorii și concepte. BLAGA, T. CUN. 63. O fractură simplă se poate complica, dacă accidentatul încearcă să-și utilizeze membrul fracturat. BELEA, P. A. 108. Avea un mod, o știință a lui... de a utiliza furculița și cușitul. BÖTTA, S. III, 57. Să utilizăm un aparat cu o mai mare putere separatoare. A. DUMITRIU, E. 10, cf. DN. Cunoștințele le utiliza acum numai spre a-i găsi în culpă pe eventualii candidați la funcții universitare. V. ROM. octombrie 1964, 89. Nămolul mineral din stațiune este utilizat în împachetări. ABC SĂN. 177. Majoritatea morilor utilizau forța hidraulică. G. BĂRBU, A. V. 37. Autorul nu mai utilizează pur și simplu recuzita burghez-sentimentală. N. MANOLESCU, A. N. I, 91. Erau mult utilizate și descântecurile. G. BĂRBU, A. V. 43. Definiția... utilizează un concept care are el însuși nevoie de clarificare. T. LINGV. GEN. 39. Ironia utilizează antifrază. CIOCULESCU, C. 71, cf. DEX. Thibaudet utilizase o formulare ambiguă cu privire la stilul lui Flaubert. ROMÂNIA LITERARĂ, 1985, nr. 11, 20/2. ♦ R e f l. p a s. Sihăstria [este] și mai pustie încă și te miri cum acolo se mai utilizează vorba. A. HOLBAN, O. II, 520. În cazul că se utilizează feși vechi, ele trebuie bine spălate. BELEA, P. A. 21. Bromură... se utilizează și la radiografiile renale. ABC SĂN. 73. ♦ (Complementul indică persoane) Îl cântărise pe Radu Comșa, de la primele cuvinte... Acum rămânea doar grija să salveze aparențele și să-l utilizeze la alergătura prin sate. C. PETRESCU, I. II, 135. Disprețuind pe scriitor, îl utiliza totuși, cumpărându-i numai acea literatură ușoară, fără substanță. CONTEMP. 1948, nr. 104, 13/5.

- Scris și: utiliza. - Prez. ind.: utilizez.

- Din fr. *utiliser*.

UTILIZABIL, -Ă adj. Care poate fi utilizat, de care te poți folosi. Cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. Fără să fie o operă de istorie..., e utilizabilă ca izvor și ca poemă. IORGA, L. II, 102. Nu exista... niți o carte utilizabilă, de informație și orientare generală, științifică, asupra subiectului. PÂRVAN, G. 2. Manevrarea pârghiei... face vârtejnița utilizabilă pentru școluri mai mari sau mai mici. IONESCU-MUSCEL, TES. 65, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. Materialul și sufletul uman, rural, ca un substrat sau ca un mijloc efectiv utilizabil. BLAGA, T. VAL. 287, cf. DL, DM, DN. Multe definiții date stilului conțin o mare doză de adevăr și sunt, prin urmare, utilizabile. COTEANU, S. F. 9. Termenii unei științe sunt utilizabili într-o alta doar ca metafore. CONTEMP. 1971, nr. 1 271, 8/4, cf. M. D. ENC., DEX.

= Scris și: utilizabil. - Pl.: utilizabili, -e.

- Din fr. *utilisable*.

UTILIZĂRE s.f. Acțiunea de a utiliza; folosire, întrebuițare. V. slujire (I 3), uzare. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. Utilizarea acestei categorii de izvoare... era o inovație. IORGA, L. I, 87, cf. DS. Pentru clădiri și tot ce stătea în legătură cu ele, începând cu stilul, utilizarea spațiului... îl pasiona. PUȘCARIU, D. V. 303.

Utilizarea cuceririlor științifice la crearea economică a bunurilor necesare. CONTEMP. 1948, nr. 108, 1/2. Utilizarea scrierilor vechi. VIANU, L. R. 548. Utilizarea conștientă și programatică a unor elemente... de natură etnografică. BLAGA, Z. 323. „Formalizarea” înseamnă utilizarea unor simboluri lipsite de orice conținut. A. DIMITRIU, E. 111. Utilizarea în asemenea cazuri a antinevralgicelor... pentru înlăturarea durerii. ABC SĂN. 131. Continuă, în utilizarea prepozițiilor, tendințele manifestate în epocile anterioare. IST. L. ROM. I, 208. S-au găsit vârfuri de săgeți de bronz, fără urme de utilizare practică. H. DAICOVICIU, D. 43. Erau obligați să se convingă de buna utilizare a drogurilor. G. BARBU, A. V. 236, cf. DN², DEX. Utilizarea mărilor în scopuri practice. D. DR. I. Utilizarea apelor uzate. D. ECOL. 639.

- Scris și: *utilizare*. - Pl.: *utilizări*.

- V. *utiliza*.

UTILIZATOR, -OĂRE s.m. și f. (Rar) Persoană care utilizează ceva. Conștiințios utilizator a cronicarilor, știe scoate miezul din faptele povestite de ei. ARHIVA, I, 623. El e un utilizator, dacă se poate spune. Așcultă... aci. Observă dincolo. C. PETRESCU, O. P. I, 95.

- Pl.: *utilizatori, -oare*.

- Din fr. *utilisateur*.

ÚTIU interj. v. *uti*.

ÚTMĂ s.f. v. *uimă*.

UTÓPIC, -Ă adj. 1. Care constituie o utopie (1); care ține de utopie. Îmbrăcându-le [ideile] în niște forme utopice, fără a cerceta dacă se potrivesc sau nu. MAIORESCU, D. 28. C. A. Rosetti, odinioară sufletul liberalismului utopic... inventator al atâtor năzdrăvăni politice. CARAGIALE, O. III, 137, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. Institutul internațional... se sprijină pe materiale bazeate pe experiențe și nu pe judecăți utopice. GUSTI, P. A. 371, cf. SCRIBAN, D. Se gândesc la o temeinică prefacere a societății; descoperim și în atari preocupări, de caracter în general utopic, aceeași generală nemulțumire în raport cu ceea ce e „dat”. BLAGA, Z. 86. Niciodată și nicăieri... idealurile utopice, construcțiile gratuite și fanteziste a altor sisteme sociale n-au avut o eflorescență mai bogată ca în secolul al XVIII-lea francez. RALEA, F. 158, cf. DN, M. D. ENC., DEX. ♦ Socialism utopic v. s o c i a l i s m (1). ♦ Care se bazează pe o utopie (1), care este adept al unei utopii. Omul sănătos e un realist cotidian: el nu e nici utopic, nici reacționar. RALEA, S. T. II, 230. Limite ale constanței sociale, de care scriitorul trebuie să țină seama pentru a evita transformarea eroilor săi în vișători utopici. V. ROM. ianuarie 1954, 205, cf. DN.

2. Care are caracterul unei utopii (2); fantezist, himeric, iluzoriu, utopist (2). Mi se pare că este așa de utopică și de puțin normală cererea asta, încât ea nu va atrage niciodată mulți adepți. BĂCALBAȘA, S. A. I, 304, cf. ALEXI, W. Reîntoarcerea la trecut e imposibilă și utopică. IBRĂILEANU, SP. CR. 178. Ideea mea n-are să vă placă... aveți s-o găsiți bizară, utopică sau poate chiar certată cu morală. CIPRIAN, S. II, 51. Eminescu aruncă în

luptă idei acceptabile și altele curios utopice. CĂLINESCU, O. XII, XIII. Aspirând în taină... spre o îmbogățire utopică. V. ROM. septembrie 1954, 137, cf. DN. Charlot reușește în toate utopicele... întreprinderi. CINEMA, 1968, nr. 3, VI. Toți au ceva titanic, eroic, romantic, dar și utopic, quijotesc, nebunesc. LICEANU, J. 176. [Sculptorul] împietrește aspirația utopică a spiritului către tactilitate. PLEȘU, O. 211. ♦ (Adverbial) Interesant este la Shakespeare... îndemnul de a fantaza utopic, ca o expresie a dorinței de reforme, atât de caracteristică pentru cultura critică a timpului. VIANU, L. U. 67. Oamenii se bucură în liniște de prezent, nu se refugiază... utopic în viitor. RALEA, S. T. II, 289. Nu cunoaștem nici o [astfel de] doctrină, oricât de utopic ar fi susținută. FLORIAN, R. II, 19. Preconizează utopic lovitura de stat a suveranului. CIOCULESCU, C. 46. ♦ (Substantivat) Persoană cu idei fanteziste, irealizabile. Sub amintirea lui Heliade utopicul, [plănuia] adaptarea unei ortografii proprii. CĂLINESCU, O. XII, 472.

- Pl.: *utopici, -ce*.

- Din fr. *utopique*.

UTOPIE s.f. 1. Proiect irealizabil de organizare desăvârșită a vieții sociale, a societății umane; (concretizat) descriere a unei astfel de societăți. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782²/22, NEGULICI, STAMATI, D. Nu prejudeciul religios... este ce condamnă această utopie. MARȚIAN, S. 67, cf. PROT. - PŌP., N. D. Nu există cosmopolitism, dacă sub acesta se înțelege frumosa utopie de a căuta fericirea omenirii într-o constituire a ei comună cu negarea individualității naționale. MAIORESCU, C. I, 354, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., CADE. E o faptă a ta, nu o vorbă. Nu utopii..., falanstere, construcții alături de realitate, reverii de bibliotecă. C. PETRESCU, I. I, 136, cf. SCRIBAN, D., CV 1949, nr. 6, 8. Este una din utopiile atât de frecvente în Renaștere, deopotrivă cu cele ale lui Thomas Morus, Campanella, Bacon. VIANU, L. U. 67, cf. DN, M. D. ENC., DEX, D. ETNOL.

2. Proiect irealizabil, dorință irealizabilă; fantezie, himeră, vis. Cf. POEN - AAR. - HILL, V. II, 782²/22. În politică nu suntem pentru utopii (a. 1855). PLR I, 157, cf. PROT. - PŌP., N. D. Vedeți, domnilor, că ideile sunt utopii. BOLINTINEANU, O. 421. Reforma socială a femeii, considerată astăzi de unii utopie și apărută de alții cu ardoare, va trebui să ia o soluțiune. F (1869), 308. Idealul se deosebește de închipuirile deșerte ce se numesc utopii. MAIORESCU, CR. II, 280. Publiciștii... nu pot, în cazul cel mai bun, să inventeze decât utopii generoase, dar irealizabile. DELAVRANCEA, O. VI, 381. Am și eu utopiile mele, de mult visez o școală, un ideal de școală. VLAHUTĂ, S. A. III, 35, cf. ALEXI, W. Sunt mulți cari numesc o utopie ideea înființării unui teatru român la noi. CHENDI, S. I, 67, cf. ȘĂINEANU, D. U. În alegerea tovarășei lui de viață, nu se poate lăsa condus de anume utopii. REBREANU, R. I, 50. Tot ce-a fost utopie în domeniul tehnic s-a realizat totuși și se va realiza. C. PETRESCU, A. 418. Utopiile... sunt inadmisibile în viața omului. CIORAN, C. A. 195, cf. SCRIBAN, D. El trăise până atunci într-o iluzie vastă și într-o utopie de sine miraculoasă. ARGHEZI, S. XI, 173. Exuberantul, utopia, aventura hrăneau deopotrivă imaginația artiștilor și a

poezilor. BLAGA, Z. 86. *Nu era o utopie, ci un lucru posibil.* BOGZA, A. I. 624, cf. DN. *Este o utopie să te gândești la altceva și să dai cu piciorul acestor bogății create de natură.* V. ROM. iulie 1954, 116, cf. M. D. ENC., DEX, D. PSIH. *Asistăm uluiți... la spectacolul acestui potențial inepuizabil de utopie, care construiește de fiecare dată mai crâncen.* LIICEANU, J. 132. *Le lipsesc ardența unei utopii și intelectualitatea mistuirii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 3, 17/5. *Trebuie să renunțăm definitiv la utopia criticii ireproșabile.* PLEȘU, O. 98.

- Pl.: utopii.

- Din fr. utopie.

UTOPISM s.n. Concepție utopică (1); credință în idealuri utopice. În prima jumătate a veacului al XIX-lea, utopismul era în floare. D. GUSTI, P. A. 109, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

- Din germ. Utopismus.

UTOPIST, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Creator sau adept al unei utopii (1); p. e x t. persoană care crede în proiecte, planuri, idei fanteziste, irealizabile. Din nenorocire pentru acești utopiști, istoria lumii și un monument viu, mare de opt milioane de suflete, le stau împotriva. RUSSO, S. 70. *Ca toți utopiștii, persistă în sistemul și opiniunile sale.* FILIMON, O. II, 162. *Cel mai extrem utopist nu și-ar putea, credem, închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă la spirit.* CARAGIALE, O. III, 77. *Pentru cei mici și umiliți era un adevărat amic, neîmpăcat fiind contra „utopiștilor nebuni”, cari... nu le-au dat nimic.* DELAVRANCEA, T. 9. *La începutul veacului nostru a fost o sumă de astfel de utopiști.* IONESCU-RION, S. 340, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Singurul lui defect... era încorigibila sa credință că... lumea poate să fie îndreptată de niște utopiști.* PUȘCARIU, D. V. 120. *Pentru el orice utopist era bolnav intelectual.* id. M. 217. *Utopiștii inventau o lume a viitorului, o scoteau din mintea lor.* CONTEMP. 1949, nr. 122, 3/2. *Profesorul nu satiriza, cum e obiceiul utopiștilor, ci mai ales construia, visa, mă rog, o țară a viitorului.* CĂLINESCU, C. O. 62, cf. DN. *Strădania de a duce cărma treburilor publice sub egida moralității începe în gândirea europeană cu Platon, teoretician și utopist politic.* V. ROM. decembrie 1970, 66, cf. M. D. ENC., DEX. ◊ (Adjectival) *Socialiștii utopiști Fourier, Saint-Simon... aveau o atitudine critică față de realitatea contemporană.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 3/1.

2. Adj. Utopic (1). Cf. PETICĂ, O. 450, SCRIBAN, D., DEX. *Teorii cu caracter romantic sau utopist.* GULIAN, B. C. 20, cf. DN³.

- Pl.: utopiști, -ste.

- Din fr. utopiste.

UTRACHIST, -Ă s.m. și f. (Învechit; la pl.) Nume dat husiților din Boemia, care se cuminecau, laicii ca și preoții, primind fiecare atât pâinea, cât și potirul cu vin; (la sg.) persoană care aparține acestei comunități. Cf. GHEȚE, R. M. ◊ (Adjectival) *În sacristie se văd portretele lui Ioan Miliez și F. Rokycana, celebri predicatori utrachști.* FILIMON, O. II, 117.

- Pl.: utrachști, -ste. - Și: utracuist, -ă s.m. și f. GHEȚE, R. M.

- Din germ. Utraquist, fr. utraquistes.

UTRACUIST, -Ă s.m. și f. v. utrachist.

ÚTRĀNE s.f. v. utrenie.

UTRĀNIE s.f. v. utrenie.

ÚTRĀNE s.f. v. utrenie.

ÚTRE s.f. (Neobișnuit) Burduf (pentru vin). *Îi puse ea și-o utre de vin negru, Și un burduf mai mare plin de apă, Și-o trăistă umplută cu merinde.* MURNU, O. 87.

- Pl.: ?

- Arom. utre.

ÚTRENE s.f. v. utrenie.

UTRĒNIE s.f. (Și la pl.) 1. Slujbă religioasă care se oficiază în bisericile ortodoxe dimineața (devreme), înaintea liturghiei; (învechit și regional) itros. *Stă la vecernie și la utrănie.* VARLAAM, C. 355. *Tocmiră de făcură și slujba sfinției sală cu vecernie, cu utrăne și cu liturghie.* GAVRIL, NIF. 119; cf. DOSOFTEI, PS. 428/4. *Au ieșit de la biserică domnească, de la utrăne.* N. COSTIN, L.² 293. *Să fie slujba lui cu vecernie, cu utrăne și, cu liturghie, deplin.* ANON. CANTAC., CM I, 111. *Când ieșia de utrenie, dimineața, au venit această veaste.* R. GRECEANU, CM II, 93. *Sosiră la beserecă amândoi... deminața la utrene (a. 1752).* IORGA, S. D. XVII, 64. *Să citește evangheliia cea de la utrăne.* GHEORGĂCHI, CER. 280. *La sfârșitul utreniei.* MINEIUL (1776), 208¹/11. *Să se slujească utrenia împreună cu vecernia.* DIONISIE, C. 168. *Cu tată-meu la utrănie mă duși.* N. STOICA, C. B. 216, cf. LB, ISER, PÖLIZU. *Bătrânul nu scăpa Nici utrenie... nici liturghia.* NEGRUZZI, S. II, 233, cf. PONTBRIANT, D. *Pentru ce trage clopotul la miezul nopții? - Trage pentru utrine, răspunse măica.* ALECSANDRI, O. P. 116. *Școală-te, leneșo, că a tocat de utrine.* CONV. LIT. XVII, 334, cf. CÎHAC, II, 441, LM. *Părintele se duse la biserică cea înclinată spre pământ, ca să citească utrenia.* SLAVICI, O. I, 61. *Când toca de utrină, ea era în picioare înaintea tuturor.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 17, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Răsună toaca de utrină în pacea unei nopți târzii.* GÖGA, C. P. 110. *E o liniște desăvârșită, tulburată numai de glasul clopotelor și de toaca ce sună eterna utrenie.* ANGHIEL - IOSIF, C. L. 73. *În sat era obiceiul să se slujească utrenia și ceasul întâi în fiecare dimineață.* AGĂRBICEANU, S. 332. *În miez de noapte... părintele Iovinadie... răspunde cu rugăciuni singurătice ceasului târziu de utrenie.* HOGAȘ, H. 57, cf. IVELA, D. M. *Lua parte cu ceilalți la priveghiuri, la utrenie și la vecernii.* AL LÛPULUI, P. G. 29, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Așteaptă, culcați pe lăviți aspre, chemarea de utrenie.* GALACTION, O. 217. *Toaca de utrenie s-a stins.* CAZIMIR, GR. 254. *Se simțea așa de slăbit, încât eu greu s-a sculat să se ducă la utrenie.* STĂNOIU, C. I. 162. *Din streășină cad picături mari și se îngână ca niște cântece de utrenie.* VLASIU, D. 249. *Slujba trebuia să fi ajuns măcar dincolo de utrenie.* VOICULESCU, P. I, 122, cf. SCRIBAN, D. *Ștofa veșmintelor mânăstirești de utrenii.* ARGHEZI, S. VIII, 137: *Cam pe timpul acela când intră preoții la utrine.* MARIAN, T. 132, cf. ALR II/I MN 98, 2 755; ALRM II/I h 238: *Se începe*

slujba: trece utrenia, se începe liturghia. SNOAVA, III, 398. ♦ P. e x t. (Rar) Sunet de clopot (sau de toacă) prin care se anunță utrenia (1). *Un clopot își tânguia duios utrenia undeva departe.* I. BOTEZ, B. I, 122.

2. (De obicei precedat de prepoziții) Timp al zilei în zori, aproape de ora la care se oficiază utrenia (1). *Trebuie să plecăm mâine pe la utrină.* CONTEMPORANUL, VI₂, 294. *La utrenie, aiurând, sunetul clopotului de la schitul invizibil.* IBRAILEANU, A. I¹. *Trebuie să treacă. Poate cam pe la toacă, Poate cam între vecernii și utrenii, Cam după amurgul cu mirodenii.* ARGHEZI, V. 241.

- Pl.: *utrenii*. - Și: (învechit și regional) *utrene* (ALR II/I MN 98, 2 755, ALRM II/I h 238) *utrănie* (ALR II/I MN 98, 2 755/36, ALRM II/I h 238/36), (învechit) *utrăne* (pl. *utrăne* și *utrăni*), *utărnie* (VARLAAM, C. 355, CAT. MAN. II, 4), (regional) *utrîne*, *utrînă*, *utrăne* (TDRG, SCRIBAN, D.), *utărne* (TDRG, SCRIBAN, D.), *utrile* (ALR II/I MN 98, 2 755/723, ALRM II/I h 238/723), *otărnie* (POLIZU, CIHAC, II, 441, ODOBESCU, S. I, 91, DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U.), *otrénie* (ALR II/I MN 98, 2 755, ALRM II/I h 238), *otrêne* (ALR II/I MN 98, 2 755/27, 29, ALRM II/I h 238/27, 29), *lotrénie* (ALR II/I MN 98, 2 755/310, ALRM II/I h 238/310), *lutrénie* (ALR II/I MN 98, 2 755/316, ALRM II/I h 238/316) s.f.

- Din slavonul *оутръня*.

UTRENIÉR s.n. (Rar) Carte bisericească în care sunt cuprinse rugăciunile de dimineață. Cf. IVELĂ, D. M.

- Pronunțat: *-ni-er*. - Pl.: *utreniere*.

- **Utrenie** + suf. *-ar*.

UTRÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A-și pierde urma, a pieri (Țimișoara). Cf. HXVIII 281. *Omul acela s-a utrit.* ib.

- Prez. ind.: *utresc*.

- Cf. scr. u t i r a t i „a șterge”.

UTRÍCUL s.n. 1. (Bot.) Bractee care înfășoară aproape în întregime ovarul florii. V. u r c e o l. *Ovariul îmbrăcat c-un șăculete numit utricul.* GRECESCU, FL. 584, cf. 578, DN².

2. (Bot.) Cavitate mică în țesutul celular al plantelor. Cf. SCRIBAN, D., DN². ♦ Bășicuță plină cu aer, care face să plutească în apă unele plante acvatice. Cf. SCRIBAN, D., DN².

3. (Anat.) Partea superioară a vestibulului urechii interne, comunicând cu canalele semicirculare. Cf. DN³, DREV.

4. Formație anatomică în formă de sac. Cf. D. MED., DN³.

- Pl.: *utricule*. - Și: *utriculă* s.f. ALEXI, W., DN², D. MED., DREV.

- Din fr. *utricule*, lat. *utriculus*.

UTRICULĂR s.m. 1. Persoană care conducea în antichitate o ambarcație făcută dintr-un burduf de piele. *Alt soi de luntrași erau utricularii, care se slujeau, în loc de luntri, de niște burdufuri de piele numite pe latinește „uter”, de unde le vine numele.* XENOPOL, I. R. I, 190.

2. (Rar) Persoană care fabrică burdufuri. *Colegiile de meseriași, fierari, lemnari, fabricanți de burdufe (utri-*

culari), țesători, existau în toate orașele. PANAITESCU, C. R. 55.

- Pl.: *utriculari*.

- Din lat. *utricularius*.

UTRÍCULĂ s.f. v. *utricul*.

ÚTRILE s.f. v. *utrenie*.

ÚTRINĂ s.f. v. *utrenie*.

UTRÍNDE conj. (Învechit) De aceea, pentru aceea; deci. *Otrinde, o, oame, deaca îmbogățești, nu grăi c-am scăpat den grije.* CORESI, EV. 73. *Utrinde de voj, pizmașii myei... Tare ve rușinaczi* (a. 1697). în DR. I, 304. *Utrinde... dzik: Doamne, Fi-m, milostiv mie* (a. 1697). în DR. I, 305, cf. ANON. CAR., DHLR II, 271.

- Și: *otrinde* conj.

- Lat. *ultra* + *inde*.

ÚTRINE s.f. v. *utrenie*.

UTRÚBĂ s.f. (Prin Olt.) 1. Casă veche, dărăpănată. LEXIC REG. II, 17.

2. Toate lucrurile dintr-o casă (CV 1951, nr. 12, 37); lucruri casnice uzate (ib. nr. 6, 30). *Scoate toate utrubele afară, ca să vărui.* ib. nr. 12, 37.

- Pl.: *utrube*.

- Cf. *hurubă*, *hutrupi*. - Pentru sensul 2, cf. *hod robele*.

ÚTU interj. (Prin Transilv.; repetat) Strigăt cu care se cheamă rațele; (regional) uti, utuța. Cf. ALR SN II h 380, MAT. DIALECT. I, 217.

- Din magh. dial. *utu*.

ÚTUCA interj. (Prin Transilv.; repetat) Strigăt cu care se cheamă rațele; (regional) uti, utu. Cf. MAT. DIALECT. I, 101.

- Din magh. dial. *utuka*.

UTUÍ vb. IV. R e f l. (Prin Olt.) A se intimida, a se zăpăci. Cf. TOMESCU, GL. *Mă utuii, că mă înșeș acaș.* id. ib.

- Prez. ind.: ?

- Cf. u t u t u i.

ÚTURE s.m. 1. (Învechit) Nume dat unei păsări de noapte (CUV. D. BĂTR. I, 309, DDRF, PAȘCU, S. 56, DR. II, 534); cucuvea (*Athene noctua*) (MARIAN, O. I, 196, GR. S. V, 197, BĂCESCU, PĂȘ. 172); țiuic (*Glaucidium passerinum*) (LINTIA, ap. BĂCESCU, PĂȘ. 172); bufniță (*Bubo bubo*) (DR. IV, 487). *Cine mănâncă carne... de corni sau de uture* (sec. XVI). ap. DHLR II, 537.

2. (Prin Olt.) Viezure (*Meles meles*). Cf. LEXIC REG. II, 33.

3. Fig. (Prin vestul Munt. și Olt.) Om gras (TOMESCU, GL., UDRESCU, GL.) care se mișcă încet (LEXIC REG. II, 33). ♦ (Regional) Om bogat, influent; om hrăpăreț, hain (Săpata - Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Mi-a mâncat huturele averea copiilor, a intrat iar cu japca în*

pomoaștele mele bune, moștenire din moși-strămoși. id. ib.

- Pl.: *uturi*. - Și: (regional, 3) **húture** s.m. UDRESCU, GL.

- Etimologia necunoscută. Cf. alb. *h u t, u t*.

UTUTÚL, -IE adj., s.n. v. **hututui**.

UTVÁI subst. = **odor**³. (Regional) Loc pe care pasc oile; imaș (Bârla - Bistrița). Cf. CHEST. v 21/7.

UTVÁN s.m. v. **udvan**.

UTVÁNĂ s.f. v. **udvan**.

ÚTA¹ interj. (Regional; repetat) Strigăt cu care se cheamă rațele; (regional) rică, uti, utu. Cf. ALR SN II h 380/279.

- Și: **úți** interj. H III 263.

- Din magh. dial. *uca*.

ÚTA² interj. v. **huța**.

ÚTĂ¹ interj. (Regional; urmat de alte interj.) Strigăt cu care ciobanii cheamă oile (Horia - Hunedoara). *Úťă, căș, căș, căș!* DENSUSIANU, T. H. 339. *Uțea; șucă, șiu, beif, beif*. id. ib.

- Și: **úțea** interj.

- Cf. *m i e l u ț ă*.

ÚTĂ² interj. (Prin sud-vestul Transilv.; urmat de interj. „hă”) Strigăt cu care se cheamă caprele. Cf. A III 1, 3.

- Și: **uț-uț-úťă** interj. A III 17.

- Cf. *c ă p r u ț ă*.

ÚTĂ³ s.f. (Entom.; regional) Buburuză (*Coccinella septempunctata*). Cf. ALR I 1 889/140.

- Pl.: ?

- Cf. *m ă m ă r u ț ă*.

ÚTĂ⁴ s.f. = (regional) **huță**. Cf. ALR II/h 162/141.

UTĂTÚȘ s.n. v. **huțuș**.

ÚTEA interj. v. **uță**¹.

ÚȚI interj. v. **uță**¹.

UTOÁIE s.f. pl. (Art.; regional; în construcția *De-a ufoaiele* = de-a pietrele, v. **piatră (I 1)**) (Isbicieni - Corabia). Cf. ALR SN v 1 289/886.

- Etimologia necunoscută.

UTUITURĂ s.f. (Rar) Legănare. Cf. BAR. - MUNT., w. 400²/19.

- Pronunțat: *-țu-i-*. - Pl.: *uțuituri*.

- Cf. *h u ț ă i*.

UTULĂRE s.f. (Învechit, rar) Legănare, zguduire. *Ufularea, legănarea și învărtirea aduc ameteală.* DIETET. 54/1. *Se poate vomirea ația prin multe pricini,*

așa sânt... găzălarea înghițitoarii, învărtirea, ufularea. ANTROP. 59/24.

- Pl.: *ufulări*.

- Cf. *h u ț u n a*.

UTUPĂNÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se opinti. *S-a uțupănit... Și așa a apărut în sat, cu ea în cap.* SORESCU, L. L. III, 99.

- Prez. ind.: *uțupănesc*.

- Cf. *h u ț u p i*.

UTUPEĂLĂ s.f. v. **huțupeală**.

UTUPÍ vb. IV v. **huțupi**.

UTUPÍNA s.f. v. **huțupină**.

ÚTUT s.n. v. **huțuț**.

UTUȚĂ vb. I v. **huțuța**.

UTUTUȘ s.n. v. **huțuș**.

UT-UT-ÚȚĂ interj. v. **uță**².

UUÍ vb. IV v. **vui**.

UUÍT s.n. v. **vuit**.

UVAJÉNIE s.f. (Învechit) Considerație. *Obșteasca... Adunare a Principatului Moldovei, prin uvajenia către îndelungatele slujbe...; stăruiește ca să-l întăresc la rangul de vornic.* (a. 1833). URICARIUL, VII, 226, cf. T. PAPAHAĞI, C. L.

- Din rus. *уважение*.

UVĂLĂ s.f. (Geol.) Depresiune de origine carstică, alungită, puțin adâncă și cu contururi sinuoase, formată prin contopirea a două sau mai multe doline. Cf. LTR², DN³, DREV.

- Din fr. *ouvala*, germ. *Uvala*.

UVAROVÍT s.n. Granat de culoare verde ca smaraldul. Cf. CANTUNIARI, L. M. 119, M. D. ENC.

- Scris și: *uwarowit*. CANTUNIARI, L. M. 119, LTR².

- Din germ. *Uwarowit*.

UVERTURĂ s.f. I. Compoziție muzicală pentru orchestră, concepută ca introducere la o operă, la un oratoriu, la o suită instrumentală etc. sau ca o lucrare independentă (alcătuită din trei părți). V. **preludiu**. *Aceste automaturi cântă... uverturile de la „Don Juan”, de la „Ifighenia” și de la „Vestala”.* CR (1829), 237²/3, cf. POEN. - AAR. - HILL, v. II, 280²/34. *Se făcu o mare tăcere... și orhestrul începu uvertura.* DACIA LIT. 270/26. *Uvertura lui „Guillaume Tell” o executa în deplină perfecție.* GHICA, s. 355. *Speram să auzim faimoasa ouvertură.* FILIMON, O. II, 234, cf. 43, PONTBRIANT, D. *Se făcu vorbă despre uvertura unei noue opere comice de Auber.* BARONZI, M. II, 332/5. *Orchestra execută uvertura, cortina se ridică.* ALECSANDRI, O. P. 131. *Are... să ne joace uvertura-lui „Don Juan”.* MAIORESCU, CR. II,

28. *Méhul a dat patriei sale, în uvertura operei „Junele Henric”,... o încântătoare simfonie vânătoarească.* ODOBESCU, O. III, 95. *Orchestra începu uvertura cu rugăciunea din „Norma”.* EMINESCU, G. P. 68. *De patruzeci de ani auz uvertura asta și astăzi mi s-a părut mai minune ca oricând.* CARAGIALE, O. VII, 173, cf. 3. *Aș!... mars funebru! nu vezi că e uvertura din „Don Juan”?* D. ZAMFIRESCU, O. V, 237, cf. ALEXI, W., IVELA, D. M., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Larma acoperă uvertura din „Semiramis”, cântată pe toate coardele orchestrei vieneze.* C. PETRESCU, I. I, 12. *O muzică de alămuri... sună pe la răspântii valsuri ori uverturi de operă.* SADOVEANU, O. IX, 261, cf. SCRIBAN, D. *Cântă... uvertura pe teme moldovenești.* V. ROM. mai 1954, 220, cf. DN, L. ROM. 1959, nr. 6, 43. *Executarea impecabilă a uverturii „Leonora 3”.* M 1965, nr. 1, 47/1, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ F i g. *În casă tac toate. Un singur covor Atacă, pe nas, uvertura. Și cărțile toate-l urmează în cor.* TOPĂRCEANU, O. A. I, 191. *De privighetori e orchestra... Conduce-un sticlete cu brio O fină, ușoară-uvertură.* E. IONESCU, E. 23.

2. (Rare; la pl.) Primele demersuri în vederea începerii unor tratative. *Uverturi pe lângă pașii serhaturilor trebuie să se fi făcut de mai înainte, fiindcă pe 29 martie Divanul era în posesia răspunsurilor pașilor de la Silistra și de la Giurgiu.* OTETEA, T. V. 282.

- Pl.: uverturi. - Și: (învechit) *overtură* s.f.
- Din fr. *ouverture*.

UVILÍ vb. IV = ofili. TDRG, SCRIBAN, D.

UVILÍT, -Ă adj. = ofilit. POGOR, HENR. 233/19.

UVIOL s.n. Varietate de sticlă transparentă la radiațiile ultraviolete, folosită pentru confecționarea unor aparate optice. Cf. DT, LTR², DN, M. D. ENC.

- Pronunțat: *-vi-ol*.

- Din germ. *Uvio*[glas], fr. *uviol*.

UVRĂGIU s.n. v. *uvraj*.

UVRĂJ s.n. 1. (Ieșit din uz) Operă literară, științifică etc.; lucrare, scriere (5). *S-au cunoscut că această uvraj (facișe) fiind mai vartos afierosit la învățatura tinerimii îi va înlesni înțelegere mai degrabă (a. 1823).* CAT. MAN. I, 405. *Autorul sunt eu și uvrajul acesta este crearea mea.* MÓZAIICUL (1839), 373/28, cf. POEN - ÁAR. - HILL, V. II, 280²/40. *A face un tot din amănunturile ce se află răspândite în deosebitele uvrajuri și documente este o lucrare lungă.* BĂLCESCU, O. I, 45. *Aristotel este cel dintâi autor ale căruia uvrajuri copind ceva despre acest șujet (a. 1851).* RET. ROM. 225, cf. PÓLIZU. *Nu vom intra în amănuntele modului reprezentării primului său uvragiu.* FILIMON, O. II, 298. *Acest din urmă uvragiu tipărit la Bonn.* I. IONESCU, M. 50, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Cetirea neconștientă a uvrajelor.* ALECSANDRI, T. 1 002, cf. LM. *Uvragele în proză pentru uzul școalelor secundare de ambe sexe.* CONV. LIT. XI, 76, cf. GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W. *Această metodă grăbită totdeauna poate strica totalității uvrajului.* PANŪ, A. II, 159, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Din numeroasele sale uvraje a rămas un tractat.* CĂLINESCU, O. XII, 495, cf. DL, CL 1979, 103.

2. (Învechit) Parte de formă cilindrică de la baza unui furnal. Cf. PONI, CH. 219.

3. (Livresc) Lucrare, construcție. *Uvraj de consolidare a malului.* SCRIBAN, D., cf. LTR², DEX, DN³.

4. (Livresc) Parte a unei cetăți sau a unui fort constituind un punct de rezistență în caz de încercuire. Cf. LTR², DN³.

- Pl.: *uvraje* și *uvrajuri*. - Și: (învechit) *uvrăgiu* s.n.
- Din fr. *ouvrage*.

UVRIER, -Ă s.m. și f. (Franțuzism) Muncitor (1 2), lucrător. *Puțin îi păsa uvrierului francez dacă se periclita sau pierdea un capital care nu era al lui.* GHICA, ap. CADE. *Vreo câțiva uvrieri... dormeau în diferite pozițiuni.* FILIMON, O. II, 172, cf. PROT. - POP., N. D., LM. *Într-alte țări..., masa poporului este compusă în mare parte din uvrieri.* DELAVRANCEA, O. VI, 357. *Lucrătorii noștri încep să îmbrace din ce în ce caracterul uvrierilor străini.* BACALBAȘA, S. A. I, 274, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Nu sunt în măsură să fiu uvrieră ori spălătoreasă.* CĂLINESCU, S. 165, cf. L. ROM. 1975, 563, DEX, DN³. ♦ (Adjectival) *Protipendăda administrațivă care... conducea, munca poporului meu uvrier.* GALACTION, O. A. I, 142. *Va fi o zi de universală bucurie, civilă și spirituală, uvrieră și soejal-creștină.* id, ib. 219. *Societatea uvrieră.* SCRIBAN, D.

- Pronunțat: *-vri-er*. - Pl.: *uvrieri*, -e.

- Din fr. *ouvrier*.

UVULĂR, -Ă adj. Care aparține uvulei, privitor la uvulă. Cf. SCRIBAN, D., DEX, DREV. ♦ (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale, prin vibrarea uvulei. *Sunete... uvulare.* PUȘCARIU, L. R. I, 63. *Unii copii români ajung la expedișntul lui „r” velar (uvular).* id. C. ș. 273. *Când vibrează uvula, apropiindu-se și depărtându-se de rădăcina limbii, iau naștere sunetele uvulare vibrante.* GRAUR, I. L. 47, cf. DN, M. D. ENC., DEX, DREV.

- Pl.: *uvulari*, -e.

- Din fr. *uvulaire*.

UVULĂ s.f. (Anat.) Apendice cărnos situat în cavitatea bucală, în partea posterioară a palatului moale; luetă, omușor (2), (regional) limburuș, lințipir, oușor (2). Cf. ENC. ROM. *Când ne uităm în gura celui ce rostește „g”, vedem cum omușorul (uvula) lui se ridică.* PUȘCARIU, L. R. I, 62. *Vălul palatin cu uvula se ridică și... oprește orice scurgere pe nas a aerului din plămâni.* id. ib. II, 9. *Uvula este un mic organ prin care se termină vălul.* GRAUR, I. L. 47, cf. DN, M. D. ENC., DEX, D. MED.

- Pl.: *uvule*.

- Din fr. *uvule*, lat. *uvula*.

UZ s.n. 1. Faptul de a face ca un lucru să fie utilizat, de a pune ceva în funcție, pentru a produce un efect care satisface o cerință; faptul de a face să acționeze o facultate, o funcție fizică sau mentală; folosire, întrebuințare. V. *utilizare*. *Registru-mi este timpul și mărturie locul; Iar pâra ș-apărare stă față facultatea Și uzul ei pronunță răsplata cuvenită.* HELIADE, O. I, 206, cf.

STAMATI, D., BAR. — MUNT., W. 139²/39. *Valoarea schimbului negreșit e bazată pe valoarea întrebuițării (uzului)*. MARTIAN, S. 97. *Mai adineori pierduseși uzul simțirilor*. FILMON, O. I, 348, cf. FM (1861), 61, PONTBRIANT, D. *Alegerea are drept obiect uzul sau întrebuițarea unui lucru*. CANELLA, V. 18, cf. MAIORESCU, D. II, 226. *Punctul prim și de căpetenie al unui dicționar este uzul contemporan*. ODOBESCU, S. II, 394. *De când te-am văzut întâiași dată..., mi-am pierdut uzul rațiunii*. CARAGIALE, O. VI, 34. *A pierdut... uzul comod al mâinii drepte*. id. O. II, 51, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *În timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu s-a introdus uzul limbei române în biserică*. PANU, A. II, 29. *Este necesar să stabilim la geși... acest uz al uneltelor, mobile și vaselor de lemn*. PÂRVAN, G. 141, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Are forța publică dreptul de a interzice unui cetățean uzul alcoolului?* EFTIMIU, N. 167, cf. SCRIBAN, D. *A pus din nou în uz stilul arhitectural al celor vechi*. NEGULESCU, F. R. 228. *Edificiu... destinat uzului public*. COD. PEN. R. P. R. 400. *Oamenii la care slăbește uzul rațiunii recad în dispoziții infantile*. CĂLINESCU, C. O. 108, cf. DN, DEX. ♦ (Jur.) *Uz de fals* = infracțiune care constă în fapta unei persoane de a folosi un înscris oficial sau sub semnătură privată falsificat, cunoscând că este fals, în vederea producerii unei consecințe juridice. DP. ♦ L o c. a d j. **Scos (sau ieșit) din uz** = care nu mai servește, nu se mai practică, nu mai circulă. *Nu are un singur leu în fundul unui buzunar, măcar o monedă turtită, ciocănită și scoasă din uz*. C. PETRESCU, C. V. 129. *Sunt amândoi acum... zvârlți ca obiectele scoase din uz*. id. I. II, 253. *Acolo sunt piesele scoase din uz care nu mai pot fi reparate și care vor fi vândute la fier vechi*. DEMETRIUS, C. 16, cf. DL, DEX. ♦ E x p r. **A fi în uz** = a funcționa în cadrul unui grup de persoane, a servi unei colectivități; a se obișnui să se facă, să se practice; a se folosi, a se întrebuița, a se utiliza. *Orzul... cel de doao dungii mai mult iaste în uz, pentru mărirea spicului*. ȘINCAI, în ȘA I, 682. *Versurile de două șilabe... nu sunt în uz și nici că s-ăr putea numi versuri*. HELIADE, O. II, 151. *E în us așa-numitul esămen sinodal*. FM (1861), 164. *Trăia din scris și din tradus, Nimicuri ce erau în us*. EMINESCU, O. IV, 498. *Cu toate că-i factice, a fost cândva în uz Cu propria ta daltă să-ți zgândări epitaful*. VULPESCU, P. 11. **A face uz de...** = a uza (1) de...; a utiliza. *Fără a se face uz de armelē de foc nu se mai putea înainta*. I. NEGRUZZI, A. 66. *Exclusiv pentru sora ei, făcea uz de superlative*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 135. *Să poată avea încredere în el fără proba geloziei, de care făceau uz numai femeile neînteligente*. VLASIU, D. 266. *Gândirea... lingvistică... face uz de retorism*. PUȘCARIU, L. R. I, 129. *N-a mai făcut uz de explozibil și a sfărâmat cu ranga câteva bucăți de calcar*. CĂLINESCU, O. IX, 292. *Artistul romantic face uz mai ales de anecdota care exaltă însemnătatea existenței omenesți*. BLAGA, Z. 114. *Justiția... nu face uz de argumentele rațiunii*. BOTTA, S. III, 123. **Pentru uzul...** (sau **pentru uz...**) ori **de (sau în) uz...** = (urmat de determinări) destinat să se practice, să circule într-un anumit fel, într-un anumit mediu, să fie pentru folosința cuiva. *Am dorit să posed măcar prefața ei..., numai pentru uzul meu*. ARICESCU, P. E. 80/1. *Vor fi preferite cărțile pentru uzul școalelor* (a. 1867). PLR I, 229.

Niciodată n-am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate și deosebite vestiminte. CARAGIALE, O. III, 65. *Cartea de istorie în trei volume... pentru uzul școalelor secundare*. I. NEGRUZZI, A. 123. *Ascensoarele nu funcționau sau erau pentru uzul altora*. PAPADAT-BENGESCU, R. I, 10. *Dicționare simple..., mai mult chestionare cu traducere alăturată, pentru uzul războiului*. A. HOLBAN, O. II, 298. *Pe Traian Arsen — nume prescurtat, pentru uzul circulației mondiale, din Arsenescu — îl menținusem în rangul de prim violoncelist*. EFTIMIU, N. 85. *De curând a prezentat, în franțuzește, o serie de portrete literare asupra literaturii române contemporane, ea un document pentru uzul străinătății*. CONSTANTINESCU, S. I, 232. *Să noteze mereu și cu hărnicie, constituindu-și bibliografi analitice pentru uzul propriu*. VIANU, L. R. 14. *Teoria dramei... mi-o însușisem încă din clasa a III-a pentru un uz particular*. BLAGA, H. 107. *A inventat o întreagă filozofie, nu pentru uzul altora, ci pentru al său propriu*. RALEA, S. T. III, 173. *Scria pe sticlă „numai pentru uz extern”*. PEDA, M. S. 9. *Condensarea legendei pentru uzul curent*. IST. LIT. ROM. I, 95. *Stând la soare pe malul mării, cu câțiva prieteni, am făcut pentru uzul lor... un pic de contabilitate*. V. ROM. decembrie 1970, 57. *Obiecte și materiale de uz curent*. IST. L. ROM. I, 31. *Grâul se cultiva mai mult... pentru uzul intern al obștilor*. PANAITESCU, C. R. 145. *Își confecționase pentru uzul său propriu o mască*. CIOCULESCU, C. 120. *Au confiscat și falsificat în uz propriu istoria națională*. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 10. ♦ S p e c. **Faptul de a utiliza efectiv elementele de limbă, de a le aplica în vorbire, într-o epocă dată, de către toți vorbitorii; modul în care acestea sunt folosite; uzaj (2). Firescul șir al construcției gramaticale cere... ca subiectum să precede și predicatum să-i urmeză... Liberul uz al limbei latine răstoarnă adesea acel șir firesc cu totul. PAULINI, GRAM. 4/13. *Poporul cu poezii săi și-a creat și-și mărește limba... Singura rațiune de îngăduit în această materie este uzul poporului*. MAIORESCU, CRITICE, 38. *Uzul vine de acolo că să adoptăm și să conșăcram vorba „civism” pentru că lipsea din limba noastră*. CANELLA, V. 70. *Forma cuvintelor să fie aceea pe care a consfințit-o uzul... și natura (logica firească) limbei*. ODOBESCU, S. II, 391, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Uzul... pune stavilă pornirilor individuale și limitează posibilitățile variate de expresie la ceea ce a devenit normă pentru colectivitate*. PUȘCARIU, L. R. I, 30. *Uzul limbii a îngropat pentru todeauna multe cuvinte literare de origine slavă*. id. C. S. 108. *Vorbirea obiectivă se conformează uzului consacrat, pe când cea subiectivă trece sau poate trece peste normele tradiționale*. IORDAN, STIL. 167. *Un cuvânt, o construcție sintactică, o figură de stil etc. pierd, printr-un uz frecvent și prelungit, în total sau în parte, valoarea lor expresivă*. id. ib. 22, cf. SCRIBAN, D. *Noile împrejurări sociale au dus la o puternică influență franceză și latină asupra limbii române, ceea ce a scos din uz mulți termeni și multe expresii vechi*. CONTRIBUTII, I, 172. *Uzul limbii reprezintă... o mișcare permanentă de adaptare a structurii idiomului la necesitățile social-culturale ale vorbitorilor*. CÔTEANU, S. F. 9. *Abaterile de acest fel de la uzul clasic sunt condamnate în „Appendix Probi”*.**

IST. L. ROM. I, 140, cf. M. D. LINGV. ◇ L o c. a d j. *Ieșit din uz* = (despre elemente de limbă) care nu se mai utilizează în vorbire la un moment dat. *Nici grija de a aduna cuvintele ieșite din uz și de a urmări în mod istoric dezvoltările sensurilor nu ne împiedeca să dăm o atenție mai mare decât până atunci extensiunii geografice.* PUȘCARIU, D. V. 336.

2. (Jur.; și în sintagma *drept de uz*) Drept real principal în temeiul căruia o persoană poate folosi un lucru proprietate a altuia. *Drepturile de us și de abitațiune se stabilesc și se pierd în același chip ca și usufructul.* HAMANGIU, C. C. 141. *Un astfel de drept este și uzul.* CHENDI, S. I, 319, cf. CADE, DL, DM. *Dreptul de uz este un drept de uzufruct mai restrâns.* PR. DREPT, 271, cf. M. D. ENC., DEX, DDC.

3. Fel de a fi sau de a acționa transmis prin tradiție; obicei (1), uzaj (1), uzanță (1). *Această benevolență să nu să cunoască a fi în uzus* (a. 1742). D. I. LAT.-ROM. *Legile începătoarelor staturi... din uzuri (obiceiuri), prin leghislatori, se făcure legea scrisă.* SĂULESCU, HR. I, 47/9, cf. STAMATI, D. *Principiile va avea vot și scaun în dieta Ungariei, în persoana sau prin delegații săi, după uzul vechi.* BARIȚIU, P. A. I, 34, cf. ARISTIA, PLUT. *Observarea uzului și ordinațiunilor pozitive dinainte de 1848.* FM (1861), 113, cf. PROT. - POP., N. D. *Uzul de a face la Anul Nou prezenturi... este atât de vechi și de general.* CANELLA, V. 94, cf. MAIORESCU, CR. I, 165. *Nu mai puțin durabile... se par a fi fost și unele uzuri, a căror origină antică arta singură ne-a păstrat-o.* ODOBESCU, S. II, 281. *Nici nu este popor care să fi păstrat mai mult... limba elementului colonizator, portul, uzurile și moravurile.* MACEDONSKI, O. IV, 114, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Acest procedeu personal al domnului Maiorescu a devenit... nu numai un uz, dar chiar o dogmă.* PANU, A. I, 4, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Doctorul... se chinuia să învețe a fuma cu pipa, după uzul bordului.* BART, E. 122. *Uzul este un tiran care pune stavilă pornirilor individuale.* PUȘCARIU, L. R. I, 30, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DN. *În ce privește despărțirea în silabe, gramaticii latini urmău uzul ortografiei grecești.* IST. L. ROM. I, 25, cf. TAMÁS, ET. WB., DEX. *Ambii cazaci se opresc în fața sfinției sale, golind căpetele... după uzul de acolo între popă și soldat.* SNOAVA, IV, 577. *Uzul bisericii apusene era întemeiat în natura lucrului.* VICIU, COL. 5. *Vrea unile să vorbească cu băies' cum ie uzu ș-acuma.* T. DIAL. M. I, 463. ◇ L o c. a d j. (Învechit) **Afară din uz** = care nu se conformează unui fel obișnuit de a se comporta sau de a vorbi în societate. *A! Domnule conservator, această expresiune nu este parlamentară, e afară din uz.* ALECSANDRI, T. I 688.

4. S p e c. Fel de a se comporta sau de a se prezenta acceptat într-o anumită societate. V. manieră (2), ținută (1). Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, *Îi lipsește uzul lumii.* SCRIBAN, D. *Este... un om de lume, plin de civilitate, care înțelege să se conformeze uzului oamenilor bine educați.* CĂLINESCU, C. O. 173, cf. DL, DM, DEX.

- Scris și: *us*. - Pl.: *uzuri*. - Și: (învechit, prin Transilv.) *úzuș* s.n.

- Din lat. *usus*, it. *uso*. - *Uzuș* < magh. *úzuș*.

UZĂ vb. I. 1. Intran z. A recurge la ceva pentru a face să acționeze, să producă în vederea unui scop; a profita de ceva; a se folosi de... V. în t r e b u i n ța, servi (1), sluji (I 4), utiliza, uzita. *Foarte rar uzau de această prerogativă.* GHICA, S. IX. *Astă faptă călcătorie de drepturi de sute de ani usuate.* FM (1861), 101, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Uzai dar de ocaziune și... făcui o mică excursiune.* F (1870), 260. *De ce aș da eu, jurat... un exemplu pentru cei... mai maturi și mai sus-puși cari uzează de aceleași mijloace?* CARAGIALE, O. IV, 436. *N-au uzat și n-au abuzat de formule... prea strănte.* DELAVRANCEA, O. VII, 259. *Uzează de mijloacele artei... pentru a produce efecte cât mai puternice.* CHENDI, S. III, 9. *Artistul comic uzează încă și mai regaliant de dreptul... de a exagera.* IBRĂILEANU, S. L. 75. *De câte presiuni uzează politicianismul.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Potop de vile împetritează coastele, uzând, ca femeile cochete, de toate artificiile.* BRĂESCU, M. B. 19. *Limba noastră uzează de o mare libertate în ce privește ordinea cuvintelor.* IORDAN, STIL. 231, cf. SCRIBAN, D. *În stabilirea unui diagnostic uzăm de toate mijloacele de explorație clasice.* A. POP, CHIRURG. 15. *Profesorul uzează la teză de o metodă clasică.* CONTEMP. 1950, nr. 179, 7/2. *Cetele ce veneau din răsărit și miazănoapte uzau totuși de aceste drumuri.* BLAGA, Z. 67. *Valoarea nu obligă, ci atrage... ea uzează de tentații, nu de ordine.* RALEA, S. T. II, 256. *E un prilej de bârfeală de care romancierul a știut cum să uzeze.* BOGZA, A. I. 215. *Uzează de toate trucurile mărunte.* VINEA, L. I, 377. *„Șiretenia” de care uzează iubirea pentru a îmblânzi bestia.* FLORIAN, R. II, 44. *Mobilizează cunoștințele, face demersuri și uzează de toate presiunile.* V. ROM. octombrie 1964, 92, cf. PANAITESCU, O. Ț. 231. *Istoricii contemporani... uzează mult mai moderat de acest procedeu.* IST. L. ROM. I, 386. *Să facă tot ce se putea, să uzeze, dacă era cazul, de relațiile lui.* V. ROM. iulie 1970, 6. *Poetul... uzează de o gamă foarte largă de epite.* CIOCULESCU, C. 386. *Conștiința de sine a personajului care uzează deliberat de convenția literaturii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 2, 9/1. ◇ T r a n z. A usuat numai legile maghiare. FM (1861), 127. *Cei săraci usează mangelul, iar cei mai avuți sobe de tablă.* CRĂNICEANU, JG. 53. *Uzau amândoi, în schimbul strict posibil și banal de cuvinte, intonări semnificative.* CĂLINESCU, S. 155. ◆ R e f l. (Rar) A consuma prin întrebuițare. *Lampa uzează mult gaz.* ȘĂINEANU, D. U., cf. SCRIBAN, D.

2. T r a n z. și r e f l. A (se) strica, a (se) degrada prin întrebuițare îndelungată sau excesivă; a (se) rablagi. V. deteriora, odovăi¹ (3), răntui, rupe (5), t o c i³ (2). Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *De la 6-9 luni se uzează și celelalte 2 perechi de dinți.* ENC. VET. 373, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *S-o fi uzat sau ruginit mașina.* DAN, U. 194. *Acești copii uzează multe perechi de ghete.* SCRIBAN, D. *Stofele cu bățătură de lână artificială se uzează repede la frecat.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 47. *Purtată zece ani, scurteica s-a uzat.* ARGHEZI, S. VIII, 116, cf. DN, DEX. ◆ R e f l. Fig. (Lingv.) A se modifica; a se deteriora. *Se zice că limba se uzează prin întrebuițare; este un mod figurat de a exprima un fenomen.* PUȘCARIU, L. R. II, 131.

3. Refl. Fig. (Despre oameni sau despre părți ale corpului lor) A-și pierde forțele, sănătatea, printr-o activitate îndelungată sau sub acțiunea anumitor factori. *V. cosuma, epuiza, obosi, slăbi* (2). Cf. DL, DM. *Până când n-ai să cazi jos, n-ai să bagi de seamă că ai... o inimă care se uzează.* T august 1964, 68. *Vestit bucătar la vremea lui... la mare preț înainte de a se uza și îmbolnăvi.* CIOCULESCU, C. 72, cf. DEX. \diamond *Tranz. fact. Obsesia [morții] ..., prea tare sfredelită, ne uzează.* CIORAN, C. A. 175. *Necazurile l-au uzat.* SCRIBAN, D. \blacklozenge (Rar) A-și pierde capacitatea, eficiența. *Astăzi miniștrii se uzează destul de repede.* STANCU, R. A. IV, 343.

4. Refl. Fig. (Despre cuvinte, construcții, figuri de stil) A-și pierde valoarea expresivă (prin frecvența întrebuințare). *Cuvintele se uzează și mor și în cazul când noțiunea exprimată prin ele se păstrează.* PUȘCARIU, L. R. I, 352. *Formele analitice... se înmulțesc pe măsură ce formele sintetice încep să se uzeze din punct de vedere semantic.* IST. L. ROM. I, 145, cf. DEX.

– Scris și: *usa*. – Prez. ind.: *uzez*. – Și: (învechit) *uzuă* (scris și *usua*, pronunțat *zu-a*) vb. I, *uzuî* (scris și *usuî* PONTBRIANT, D.) vb. IV.

– Din fr. *user*. – Pentru formele *uzua*, *uzui*, cf. și u z.

UZĂBIL, -Ă adj. (Rar) Care se uzează (2) (ușor). Cf. DN³.

– Pl.: *uzabili, -e*.

– *Uza* + suf. *-bil*.

UZĂGIU s.n. v. *uzaj*.

UZĂJ s.n. 1. Fel de a fi, de a acționa instituit, acceptat într-o anumită societate, într-un anumit domeniu etc.; obicei (1), uz (3), uzanță (1). Cf. ALEXI W. *Fără a se îmbrăca tipător, căci posedă uzajul lumii..., își dezvoltă garderoba într-un chip notoriu.* CĂLINESCU, B. I. 406.

2. Faptul de a utiliza efectiv elementele de limbă, de a le aplica în vorbire, într-o epocă dată, de către toți vorbitorii; modul în care acestea sunt folosite; uz (1). *O limbă arată totalitatea uzajelor proprii a unei națiuni.* CANELLA, V. 215. [Noua ortografie] *altcineva n-a primit-o însă până acum în părțile ei care se deosebesc de usagiul general.* SĂM. III, 256. *Revenind la numele apusene în evul mediu, trebuie semnalat că uzajul prepoziției „de” nu este în general limitat la nobili.* GRAUR, N. P. 75. *Proza lui Tacit face totuși un uzaj moderat de cuvinte poetice.* IST. L. ROM. I, 68. *S-a tras concluzia că regula gramaticală trebuie fundată pe rațiune, nu pe uzaj.* T. LINGV. GEN. 51. \diamond *Expr. De uzaj..* = (urmat de determinări) destinat să se practice, să circule într-un anumit fel, într-un anumit mediu. *Căpătă cunoștința nu numai a limbii grecești, de usagiul comun atunci, ci și a limbilor rusesă, latină și franceză.* IORGA, L. I, 524.

3. Faptul de a se strica, de a se degrada prin întrebuințare îndelungată; uzare (2), uzură¹ (1). Cf. DL, DM, DN, DEX, V. BREBAN, D. G.

– Pl.: *uzajuri*. – Și: (învechit) *uzăgiu* (scris și *usagiu*) s.n.

– Din fr. *usage*.

UZĂNȚĂ s.f. 1. Fel de a fi, de a acționa instituit, acceptat într-o anumită societate, într-un anumit domeniu etc.; obicei (1), uz (3), uzaj (1). *V. norma* (2), *regulă* (1, 2). *Anul Nou, după uzanțele europene, e epoca în care omul face stație în cursul vieții.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 177, cf. NEGULICI, BAR. – MUNT., W. 410^{1/6}, cf. 521^{2/18}. *Auzim neconținut vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzanțele regimului parlamentar.* KOGĂLNICEANU, S. A. 132, cf. POLIZU, PROT. – POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W. *O bună parte din activitatea Camerei din acest deceniu a fost ocupată... cu culegerea și publicarea (1877) uzanțelor comerciale.* GOLOGAN, C. R. 86. *Principiile... trebuie să primeze față de prietenii și uzanțe.* PEDA, DELIR. 266, cf. DN, ALIL 1965, 186, MDD, DEX, D. ETNOL., D. DR. I. *Manuscrisele... pot fi primite... conform uzanței obișnuite concursurilor literare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1984, nr. 3, 2/2.

2. (Ieșit din uz) Termen pentru plata scrisorilor de schimb, de obicei 30 de zile (CADE); interval de timp acordat convențional pentru plata unei polițe² (1). *În Anglia mai există și acum pentru polițe uzanța de 3 zile de respect, astfel că o poliță se plătește numai a treia zi după scadență.* I. PANȚU, PR. 50, cf. CADE.

– Scris și: *usanță*. – Pl.: *uzanțe*.

– Din fr. *usance*, it. *usanza*.

UZĂRE s.f. Acțiunea de a (s e) u z a.

1. Folosire, întrebuințare. Cf. u z a (1). Cf. HELIADE, V. 44^{1/7}. *În usuarea drepturilor politice să nu facă nici o diferență.* FM (1861), 156, cf. DM, DN³.

2. Stricare, degradare a unui obiect prin întrebuințare îndelungată; uzaj (3), uzură¹ (1). Cf. u z a (2). *Uzarea clădirilor, construcțiilor și căilor de comunicație.* LEG. EC. PL. 355, cf. 354, DM, DN³. \blacklozenge Fig. (Lingv.) Modificare, afectare; uzură; *Uzarea formală a unui cuvânt în cursul vremii, constatată de fonologia istorică.* PUȘCARIU, L. R. I, 5, cf. 279. *Uzarea parțială... a sensului primitiv.* IORDAN, STIL. 155.

3. Fig. Deteriorare, degradare a unor părți ale corpului omenesc. *Proteinele repară în schimb uzările suferite de țesuturi.* BELEA, P. A. 235.

– Pl.: *uzări*. – Și: (învechit) *uzuăre* (scris și *usuare*; pronunțat *zu-a*) s.f.

– V. *uza*.

UZĂT, -Ă adj. 1. (Învechit) De care se face uz (1) în mod obișnuit, frecvent. *Secara... cea de toamnă... e mai uzată (obicinuită).* ECONOMIA, 38/15. *Afară de plata uzată..., se va da și câte un sărindar (a. 1872).* ȘCHEI, 175. *Șuier-un lotru de băiet într-o răspântie uzată.* EMINESCU, O. IV, 195, cf. CADE.

2. Care s-a stricat, care s-a degradat în urma unei folosiri îndelungate; rablagit (1). *V. deteriorat, odovăit, rântuit, rupt* (4), *tocit* (1). Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *O doamnă de vârstă mijlocie, în rochie sură, uzată.* AGĂRBICEANU, O. IV, 317, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Am început să bag de seamă și să aflu că... are botinele uzate.* GALACTION, O. A. I, 44. *Arunc de pe mine și restul de îmbrăcăminte uzată, în care eram deghizat.* TOPĂRCEANU, O. A. II, 157. *A scos din poșetă*

un plic uzat. CAZIMIR, GR. 37. *Se uită... la scaunele cu plușul uzat.* C. PETRESCU, C. V. 226. *Un fel de salon-sufragerie, cu mobilier amestecat și uzat.* MUȘATESCU, T. 103, cf. SCRIBAN, D. *Îmi cumpărai și eu cărțile de școală, cam uzate, dar folosibile.* BLAGA, H. 74. *Poartă ochelari și haine bine croite, dar uzate.* H. LOVINESCU, T. 141. *Se schimbă siguranțele uzate la două supape ale motorului.* TUDORAN, O. 110. *Devenisem un becisnic moșneag..., mumificat în surtucul de șiac uzat și petecit.* BOTTA, S. III, 85. *O odaie cu mobile uzate e căptușită mai toată cu rafturi de cărți.* V. ROM. octombrie 1964, 105, ib. 1970, 26, ALR SN I h 149/848, ALRM SN I h 103/848. ♦ F i g. *Parcă mecanismul minții ei e întreg..., iar deodată constăți o legătură uzată.* A. HOLBAN, O. II, 325. *Tânăr, elegant, de o eleganță cam uzată.* DAN, U. 226. *De la o vreme a început Să-mi îmbrăce și gândurile... Sunt uzate, obosite.* V. ROM. iulie 1970, 40. ♦ F i g. (Despre cuvinte, construcții verbale, expresii etc.) Care și-a pierdut valoarea expresivă prin întrebuințare frecventă. *Aceste vorbe nu sânt uzate numai în privința formoșei.* CANELLA, V. 32. *În poeziile române de astăzi sunt mai ales trei imagini așa de usate..., florile, stelele, filomelele.* MAIORESCU, CR. I, 31. *Am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatărul unei uzate și banale comparațiuni.* CARAGIALE, O. III, 73, cf. ȘAINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Se trezeau în noi aspirații spre substanțe și forme mai puțin uzate decât celea ce le puteam întâlni prin revistele ardelen.* BLAGA, H. 105.

3. F i g. (Despre oameni sau despre părți ale corpului lor) Care și-a pierdut forțele, sănătatea, printr-o activitate îndelungată sau sub acțiunea anumitor factori. *V. consumat, epuizat, obosit, slăbit (2).* *Păreau într-adevăr mult mai vârstnici decât ar fi arătat actul de naștere, cu ochii lor uzați, cu mâinile lor prelungi și uscate.* C. PETRESCU, C. V. 11, cf. SCRIBAN, D. *Sunt bătrân, sunt vedenie... Uzat, foarte uzat, mai ceva ca o rablă.* BOTTA, S. II, 219. *Un tip bine, dar cam obosit, cam uzat.* H. LOVINESCU, T. 244. *Bilirubină, pigment biliar..., provine din hemoglobina globulelor roșii uzate.* ABC SĂN. 68.

- Scris și: *usat*. - Pl.: *uzați, -te*.

- V. *uza*.

ÚZĂ¹ s.f. (Prin Basarabia) Fiecare dintre părțile laterale ale calului, care formează câte o adâncitură între coaste și piciorul de la spate; (popular) deșert, (regional) flămânzare. Cf. DR. V, 325.

- Pl.: ?

- Din rus. *узда* „parte a harnașamentului”.

ÚZĂ² s.f. (Prin Olt.; în expr.) **A umbla cu huza-pantahuza** = a umbla din loc în loc purtând vorbe, minciuni. V. și *pantahuza*. Com. BRĂNCUȘ. ♦ *Cleveteală.* Cf. SCRIBAN, D. *Să potolești: Uza, Vâlva, Urâciunea, Pârâciunea.* PĂSCULESCU, L. P. 123.

- Și: *húză* s.f.

- Formație spontană de la *pantahuza*.

UZBĂÍ vb. IV. R e f l. (Învechit, prin Ban. și prin sud-vestul Transilv.) A se încrede, a nădăjdui (2). *Noi ne*

uzbăim în Domnul (a. 1697). DLRV. *Slobodu-i a ne uzbăi în faptele noastre?* (a. 1702). ib., cf. ANON. CAR., DR. IV, 116.

- Prez. ind.: *uzbăiesc*.

- Etimologia necunoscută.

UZBĂIALĂ s.f. (Învechit, prin Ban. și prin sud-vestul Transilv.) Încredere; nădejde (2). *În tine am numai nădejde, Oh, Domnul mieu, și uzbăială* (a. 1697). DLRV. *În care iaste uzbăială oarbă, slobod mearge spre toate realele* (a. 1702). ib., cf. ANON. CAR., DR. IV, 117.

- Pl.: *uzbăieli*.

- *Uzbăi* + suf. *-eală*.

UZBÉC, -Ă s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Uzbekistanului sau care este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Uzbekistanului. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparține Uzbekistanului sau uzbekilor (1), privitor la Uzbekistan sau la uzbeki, originar din Uzbekistan. *Începuturile literaturii uzebe datează din primul mileniu dinaintea erei noastre.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX. ♦ (Substantivat, f.) Limba turcică vorbită de uzbeki (1). M. D. ENC., DEX.

- Pl.: *uzbeci, -ce*.

- Din rus. *узбек*.

UZI s.m. pl. Popor migrator de neam turcic, care în sec. IX a trecut Munții Urali, iar în sec. XI s-a așezat în Moldova și în Dobrogea. *Se numeau uzi.* XENOPOI, I. R. II, 193. *Ei și tot neamul uzilor și găgăuzilor se roagă de milă și de iertare.* SADOVEANU, O. X, 429. *Atunci se produce la Dunărea de jos năvălirea unor noi popoare migratorii de rasă turcă: pecenegii, uzii și cumanii.* PANAITESCU, C. R. 250, cf. M. D. ENC., L. ROM. 1986, 465.

- Din m. gr. *οὔζοι*.

UZÍGĂ s.f. v. *obsigă*.

UZÍN s.n. v. *uzină*.

UZINÁ vb. I. T r a n z. A supune operației de uzinare. Cf. DN², M. D. ENC.

- Prez. ind.: *uzinez*.

- Din fr. *usiner*.

UZINÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care poate fi supus uzinării. *Pentru a mări diametrul maxim uzinabil, uneori... patul se detașează formând o piesă izolată.* ORBONAȘ, MEC. 284, cf. DN³.

- Pl.: *uzinabili, -e*.

- *Uzina* + suf. *-bil*.

UZINÁJ s.n. Prelucrare a unui material (așchiere, deformare plastică, tăiere) cu ajutorul mașinilor-unelte, prin operații separate sau în cadrul unui proces tehnologic; fabricare a unui produs într-o uzină; uzinare. *Linile fine lăsate de acul de trasaj sunt destul de greu de urmărit cu ochiul în timpul uzinajului.* ORBONAȘ, MEC. 182, cf. DL, DM. *Automatizarea unor operații în secțiile de uzinaj.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 863, cf. DN. *Defecte care se văd la uzinaj.* SCL 1964, 406, cf. DEX, M. D. ENC.

- Din fr. *usinage*.

UZINAL, -Ă adj. Care ține de uzină (1); al uzinei. Cf. DN. *Procesul uzinal*. SCL 1964, 414. *Colectivul laboratorului uzinal trebuie să fie... un centru de cercetări*. CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 1/3.

- Pl.: uzinali, -e.

- Din fr. *usinal*.

UZINĂRE s.f. Prelucrare a unui material (aşchiere, deformare plastică, tăiere) cu ajutorul maşinilor-unelte, prin operații separate sau în cadrul unui proces tehnologic; fabricare a unui produs într-o uzină; uzinaj. Cf. LTR², DL, DM, DN, DEX, M. D. ENC.

- V. *uzina*.

UZINĂ s.f. 1. Întreprindere industrială de mari proporții, dotată cu mașini, agregate, instalații etc., în care se produc utilaje, semifabricate sau materii prime pentru alte industrii. V. *f a b r i c ă*. Cf. POEN. - AAR. - HILL, v. II, 781¹/38. *Clădirea uzinei... zidurile de împrejmuire, cuptoare* (a. 1841). DOC. EC. 751. [Emanațiile] *bălșilor și gârlelor și... acelea ale usinelor (fabrici de sticlă, de hârtie, fer ș.c.l.)*. MAN. SĂNĂT. 25/13, cf. PROT. - POP., N. D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Într-o clipă înfloresc becurile electrice... până departe, spre uzine*. AGĂRBICEANU, O. IV, 327, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Domeniile și uzinele nenumărate ale părinților*. EFTIMIU, N. 6. *Poposeau în gări... și mergeau să se încarce în uzini fumegoase*. C. PETRESCU, R. DR. 37. *Uzinele lipsite de materii prime și carbune își sting sau își vor stinge furnalele*. COCEA, S. II, 346, cf. IORDAN, L. R. A. 68, SCRIBAN, D. *Zărea din fuga trenului clădirile uzinii*. ARGHEZI, S. XI, 85. *Uzină de petrol incendiată*. id. ib. II, 267. *Îmi pare că văd hornul uzinelor din docuri*. PERPESCIUS, S. 63. *Admirabilele uzine de avioane, superioare inamicului, acoperită rapid grelele pierderi suferite*. PRĒDA, DELIR. 322, cf. L. ROM. 1967, 96. *Fabrici și uzine - între ele spații goale*. V. ROM. septembrie 1970, 18, cf. D. EC. POL. *Comandă pentru nuntă, unei uzine din Anglia, două avioane*. NEAGU, I. 9, cf. M. D. ENC., DEX. *A fost în uzină... ie frații meu*. T. DIAL. M. I, 278. *Fig. Materialul senzațional se transformă în uzina creierului în material intelectual*. LOVINESCU, S. I, 443. *Uneori locomotiva varsă pe coș o ploaie de scântei, ca o uzină de licurici*. BOGZA, C. O. 358.

2. (Adesea urmat de determinări) Centrală furnizoare de energie electrică sau termică, de apă etc. *Uzina noastră electrică de tramvaie a ars astă-noapte*. TOPĂRCEANU, O. A. II, 115. *Nu e lumină electrică? - Nu... Abia la toamnă, când o fi gata uzina*. SEBASTIAN, T. 257. *În gârta nisipoasă și galbenă, apa limpede de la uzină tăia în curmeziș, de la malul celălalt spre noi, o cărare albă*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 44. *Aceste ape năvălesc în turbina unei uzini electrice, care aprinde mii de lumini, până departe în înălțimea munților*. BOGZA, C. O. 173. *Când am zărit uzina electrică... aș fi putut să jur că m-au adus nostalgiile și reșușcările*. H. LOVINESCU, T. 249. *Trebuia economisită și electricitatea, ca să nu le trădeze prezența în timpul verii, pe nota de la uzină*. V. ROM. ianuarie 1965, cf. M. D. ENC., DEX.

- Scris și: *usină*. BARCIANU, ALEXI, W. - Pl.: *uzine și (rar) uzini*. - Și: (învechit, rar) *uzin* (pl. *uzinuri*) s.n. GHETIJE, R. M.

- Din fr. *usine*.

UZITĂ vb. I. *T r a n z.* (Livresc) A utiliza (în mod obișnuit). *Diversele metode... uzitate până acum în cercetările filosofice sânt metoda ipotetică, metoda religios și metoda experimental*. LAURIAN, F. 4/33, cf. NEGULICI, 408. *Titlul și armele (insignia) principelui să rămână tot acelea usitate și până acum*. BARIȚIU, P. A. I, 38, cf. BAR. - MUNT., W. 410¹/13, ARISTIA, PLUT. *Am recunoscut că modul uzitat de desfășurarea Adunării... este vișios*. KOGĂLNICEANU, Ș. A. 135, cf. PROT. - POP., N. D. *Cuvântul... nu era uzitat la noi*. LĂCUSTEANU, A. 76, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Sunt două feluri de psihologi literari: analiști și, cu o expresie uzitată în Franța, „moralști”*. IBRĂILEANU, S. L. 8. *Dovedește că limba slavonă, din ce în ce mai puțin uzitată, s-a menținut până la 1736*. PANU, A. II, 30, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, GRAUR, E. 105, DL, DM, DN, M. D. ENC., DEX, L. ROM. 1980, 499, v. BREBAN, D. G. *Ref. p a s*. *Mașinile de secerat nu se uzitează, fiind mai ieftină și mai perfectă munca lucrătorilor*. PRIBEAGUL, P. R. 16. *◆ (Învechit) A obișnui să folosească ceva. Nu mai uzitez vin la masă*. SCRIBAN, D.

- Scris și: *usita*. PROT. - POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W. - Prez. ind.: *uzitez*.

- Din lat. *usitari*.

UZITĂRE s.f. Acțiunea de a u z i t a. Cf. DN³.

- V. *uzita*.

UZITĂT, -Ă adj. Utilizat (în mod curent); obișnuit (2), uzual (1). *Mi-a repeșit fraza uzitată, că noi n-avem încredere în dreptatea Guberniului* (a. 1850). BARIȚ, I, 76, cf. NEGULICI, 408, BAR. - MUNT., W. 372¹/5. *Se adeverează prin subscrierile proprii și aplicarea sigilelor uzitate* (a. 1860). ȘCHEI, 152, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Mă prezentă ei, după toate formele usitate*. ALECSANDRI, O. P. 308. *Legumele sunt pentru țăranul român adaosul cel mai usitat*. CRĂINICEANU, IG. 246, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cele mai uzitate mijloace de hemostază sunt compresiunile mecanice*. A. POP, CHIRURG. 82. *Cuvintele să fie întrebunțate cu sensul lor cel mai uzitat*. ARGHEZI, S. XIV, 79, cf. L. ROM. 1980, 498.

- Scris și: *usitat*. - Pl.: *uzिताți, -te*.

- Din lat. *usitatus*, fr. *usité*, it. *usitato*.

UZMEĂLĂ s.f. (Regional) Sforțare (1), opinteală (1) (Boureni - Băilești). Cf. LEXIC REG. 32.

- Pl.: *uzmeli*.

- *Uzmi* + suf. *-eală*.

UZMET s.n. v. *huzmet*.

UZMETÍ vb. IV. *In t r a n z.* (Prin Ban.) A lucra. Com. din ORAVIȚA. *Mama uzmetește prin casă*. ib., cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22.

- Prez. ind.: *uzmeteșc*. - Și: *uzmití* vb. IV.

- V. *uzmet*.

UZMÍ vb. IV v. **husmi**.

UZMITÍ vb. IV v. **uzmeti**.

UZÓI s.n. v. **uzoni**.

UZÓNI s. n. (Ban.) Ploaie torențială. Com. LIUBA, com. din BANAT, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, LEXIC REG. II, 38. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Ce mai uzoni de ploaie*. ib.

- Pl.: *uzoane*. - Și: **uzói** (com. din BANAT) s.n., **uzónie** (com. LIUBA) s.f.

- Din magh. *özön*.

UZÓNIE s.f. v. **uzoni**.

UZUÁ vb. I v. **uza**.

UZUÁL, -Ă adj. 1. De uz (1) larg, general, c o m u n; de uz (1) frecvent, utilizat adeseori, c u r e n t; obișnuit (2). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/11. *Se ia termenul acesta în sensul usual*. LAURIAN, F. 18/22. *Învățătura cunoștințelor uzuale*. REGUL. ORG. 656/17. *Se va învăța:... himia uzuală, desenu linear* (a. 1847). URICARIUL, VII, 236. *Gramatică, aritmetică, geografie și osebite cunoștințele uzuale* (a. 1850). ȘCHEI, 121, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Naționalitatea nu stă nici în gramatică, nici în rădăcine... dar în limba uzuală*. RUSSO, S. 78, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Confuziunea administrativă și uzuală este aci un fapt istoric*. HASDEU, I. C. I, 28. *Legile se votează când de una, când de alta din acele comiții... după o practică uzuală*. MAIORESCU, CR. III, 117. *Vom găsi... câțiva termeni usuali*. ODOBESCU, S. I, 214, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *S-au strecurat în poezia populară și câțiva termeni uzuali maghiari*. CHENDI, S. I, 34. *Metalul prețios... modelat în formă de obiecte uzuale*. PÂRVAN, G. 405, cf. VUIA, P. 13, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Discușiunile... vor continua pe canalul diplomatic uzual*. TITULESCU, D. 256. *Mă rugă să-i scriu o listă de cuvinte hindusthane uzuale*. M. ELIADE, M. 235. *În frica lui de a nu întrebuița expresii și cuvinte prea uzuale, se exprima cu ocoluri*. VLASIU, D. 80. *Unele din cele mai uzuale cuvinte din terminologia păstorească*. PUȘCARIU, L. R. I, 352, cf. SCRIBAN, D. *Printr-o zugrăvire lipsită de uzuala aureolă de glorie... ni s-a deschis o privire nouă în interiorul personalității lui Goethe*. NEGULESCU, G. 119. *Să le învețe pe fete o franțuzească sau o nemțească uzuală*. I. M. SADOVEANU, S. 50. *Un glosar de cuvinte uzuale*. CV 1950, nr. 3, 20. *Întrebuițez cuvântul „încaltea” ce nu era uzual în sat*. BLAGA, H. 18. *O strâns la pieptul lui. Gest uzual*. VINEA, L. I, 252. *Pronumele sunt cuvinte dintre cele mai uzuale*. GRAUR, F. L. 173. *Întrebuse ce mai face, rostind o formulă uzuală*. H. LOVINESCU, T. 243. *Cuvinte uzuale, în legătură cu mâncarea și schimbul de figări sau chibrituri*. PEDA, M. S. 190. *Doza poate fi... uzuală sau terapeutică*. ABC SĂN. 137, cf. V. BREBAN, D. G. *A propune publicului larg un nume nu era... o îndeletnicire uzuală*. PLEȘU, O. 40. ◇ (Adverbial) PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D.

2. Destinat uzului (1) cuiva. *Distincțiunea provine de acolo că bunurile au valoare uzuală, iar a averilor*

valoare e venală. MARȚIAN, S. 75. *E un obiect uzual, ca portofelul și ca geamantanul*. ARGHEZI, S. X, 74. *Desenul... este imaginea grafică a unui obiect uzual, deci un semn*. COTEANU, S. F. 22. *Cadrul ideal al poeziei se umple, este chiar înșesat de lucruri, uzuale sau de artă*. V. ROM. august 1970, 67.

- Scris și: *usual*. - Pronunțat: -zu-al. - Pl.: *uzuali*, -e.

- Din lat. *usualis*, fr. *usuel*.

UZUALITĂTE s.f. (Rar) Înșușirea de a fi uzual (1). *Nici o inovație lexicală; pasiunea interioară ridică totuși uzualitatea cuvântului și... îi dă o nouă și o gravitate*. LOVINESCU, S. I, 146.

- Pronunțat: -zu-a-

- **Uzual** + suf. -itate.

UZUÁR s.m. (Jur.) Persoană care deține dreptul de uz (1). *Usuarul și cel ce are dreptul de abitațiune trebuie să se folosească de ele ca un bun părinte de familie*. HAMANGIU, C. C. 141. *Uzuarul nu poate ceda sau închiria dreptul său de folosință*. PR. DREPT, 271, cf. DDC.

- Scris și: *usuar*. - Pronunțat: -zu-ar. - Pl.: *uzuari*.

- Din lat. *usuarius*, germ. *Usuar*.

UZUÁRE s.f. v. **uzare**.

UZUCAPÁ vb. I. Tranz. (Jur.) A dobândi prin uzucapiune un drept real asupra unui lucru. Cf. ALEXI, W. *Tutorele neglijent... nu încasase chiriile în formă vizibilă și deținătorii usucapaseră totuși prin lungă prescripție*. MIHĂESCU, D. A. 44. *Condițiile necesare pentru a uzucapa uzufructul sunt aceleași ca și în materia dreptului de proprietate*. PR. DREPT, 264. *Nu pot fi uzucapate servituțile continue neaparente*. DDC 532. ◇ R e f l. p a s. *Odată cu uzucaparea dreptului de servitute se uzucează și modul ei de exercitare*. ib. 532.

- Scris și: *usucapa*. - Prez. ind.: *uzucepez*. - Și: **uzucapiá** (scris și *usucapia*, pronunțat -pi-a) vb. I. ALEXI, W.

- Din lat. *usucapere*, fr. *usucaper*.

UZUCAPÁRE s.f. (Jur.) Acțiunea de a u z u c a p a și rezultatul ei. *Uzucaparea dreptului de servitute sau a modului ei de exercitare*. DDC 532.

- V. **uzucapa**.

UZUCAPIÁ vb. I v. **uzucapa**.

UZUCÁPIE s.f. v. **uzucapiune**.

UZUCAPIÚNE s.f. (Jur.) Dobândirea dreptului de proprietate asupra unui lucru prin posesiunea lui, cu bună-credință, un anumit timp; prescripție achizitivă. V. prescripție (2). Cf. STAMATI, D. *Unele forme ale dreptului... precum mancipația, uzucapia și altele*. XENOPOL, I. R. I, 165, cf. ENC. ROM., ALEXI, W., SEVERIN, S. 136, SCRIBAN, D. *Toate lucrurile imobiliare pot fi dobândite prin uzucapiune*. PR. DREPT, 251, cf. L. ROM. 1962, 609, M. D. ENC., DEX, DN³, D. DIPL. *Uzucapiunea poate fi de... 10-20 de ani, când posesia a fost de bună-credință*. DDC 53, cf. D. DR. I.

- Scris și: *usucapiune*. ENC. ROM., ALEXI, W. - Pronunțat: *-pi-u-*. - Și: (învechit) *uzucăpie* s.f.

- Din lat. *usucapio*, -onis, fr. *usucapion*.

UZUFRÚCT s.n. (Jur.; și în sintagma *drept de uzufruct*, PR. DREPT, 264, DDC) Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin de un bun care este proprietatea altei persoane, cu obligația de a conserva substanța bunului și de a-l restitui la încetarea acestui drept. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/17. *Clăcașul capătă nouă pogoane... de pământ, cu pășune cu tot, spre uzufruct*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 65. *Moșii mari, mijlocii și mici... se aflau atunci... în uzufructul, adică în cultivarea și folosirea permanentă, necurmată a cultivatorilor de toate categoriile*. BARIȚIU, P. A. I, 562, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Nu numai că stăpânea satul Amlaș..., dar l-a și fost conces în uzufruct unui om al său*. HASDEU, I. C. 24. *În 5 sau 6 ani de zile nu vor avea nici un uzufruct după munca dânzilor cu copiii* (a. 1890). ȘCHEI, 212, cf. DDRF. *Când bărbatul moare și văduva sa n-are avere, dânsa ia o porțiune virilă în uzufruct din succesiunea bărbatului*. HAMANGIU, C. C. 165, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, SCRIBAN, D. *Soția îi testase averea, lăsându-i uzufructul*. CĂLINESCU, B. I. 183. *Uzufructul se poate constitui asupra oricărui bun*. PR. DREPT, 263, cf. M. D. ENC., DEX, DN³, D. EC. POL., V. BREBAN, D. G. *Uzufruct universal*. DDC.

- Scris și: *usufruct*.

- Din lat. *usufructus*. Cf. fr. *usufruit*.

UZUFRUCTĂRIU, -IE s.m. și f. v. *uzufructuar*.

UZUFRUCTIÉR, -Ă s.m. și f. (Învechit, rar) *Uzufructuar* (1). *Ei n-au devenit proprietari, ci numai uzufructieri*. ARHIVA, II, 620.

- Scris și: *usufructier*. - Pronunțat: *-ti-er-*. - Pl.: *uzufructieri, -e*.

- Din fr. *usufruitier* (după *fruct*).

UZUFRÚCTOR s.m. v. *uzufructuar*.

UZUFRUCTUĂR, -Ă s.m. și f., adj. (Jur.) 1. S.m. și f. Persoană care deține dreptul de uzufruct asupra unui bun; (învechit, rar) *uzufructier, uzufructor*. *Persoane particulare musulmani carii, ca niște uzufructori sau posesori moștenitori..., se folosea din veniturile... vreunei geamii*. AR (1829), 38²/44. *Fiecare locuitoriu moștenea prin toate generațiunile părți anumite de hotar, nu ca proprietate..., însă ca usufructuariu*. BARIȚIU, P. A. I, 649. *Țăranul [este] uzufructuar al pământului*. KOGĂLNICEANU, S. A. 135, cf. PONTBRIANT, D. *Bărbatul este supus, în privința averei dotale, la toate obligațiunile unui usufructuar*. HAMANGIU, C. C. 314, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Nu puteau deveni nici proprietari, nici uzufructuari, nici fermieri*. TITULESCU, D. 173, cf. SCRIBAN, D. *Uzufructul nu va putea trece de limita vieții uzufructuarului*. PR. DREPT, 268, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Adj. Care dă numai dreptul de uzufruct asupra unui bun. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/16, PONTBRIANT, D., CADE. *Termenii întrebuițați de legiu-*

torul român în materie de procesiune uzufructuară diferă. TITULESCU, D. 70, cf. SCRIBAN, D.

- Scris și: *usufructuar*. - Pronunțat: *-tu-ar-*. - Pl.: *uzufructuari, -e*. - Și: (învechit) *uzufructăriu, -ie* (scris și *usufructariu* PONTBRIANT, D.) s.m. și f., (învechit, rar) *uzufrúctor* s.m.

- Din lat. *usufructuarius*, fr. *usufructuaire*.

UZUÍ vb. IV v. *uza*.

UZÚR s.n. v. *uzură*².

UZURĂR, -Ă s.m., adj. (Învechit) 1. S.m. Cămătar; (învechit) *uzurier*. Cf. DRLU. *Mă aflam în ghiarale unui uzurar*. MOZAICUL (1838), 5/13. *Dieta s-a văzut necesitate... a supune pe usurari la pedepse destul de grele*. BARIȚIU, P. A. III, 480, cf. PONTBRIANT, D. *Norocul în ziua aceea n-a voit să fie întreg pentru bietul nostru prieten: pe uzurar i-l scosese în cale*. CARAGIALE, O. III, 12, cf. DDRF, GHETIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DEX.

2. Adj. Cămătăresc. Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/29. *Mai toate împrumuturile acestea... s-au făcut în mod uzurar, cu dobândă de 5, de 6, de 7 și de 8%*. GHICA, S. 445, cf. PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Aurul și argintul... dădură astfel naștere averii mobiliare, capitalul, sub cele două forme ale sale: uzurar și comercial*. IONESCU-RION, S. 114, cf. GHETIE, R. M., BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D. *A pretins..., în schimbul împrumutului acordat, dobânzi uzurare*. CONTEMP. 1949, nr. 159, 6/6, cf. DL, DM, DEX. ♦ (Adverbial) *Cu camătă*. SCRIBAN, D.

- Scris și: *usurar*. GHETIE, R. M., BARCIANU. - Pl.: *uzurari, -e*.

- Din lat. *usurarius*, fr. *usuraire*.

UZURĂ¹ s.f. 1. Stricare, degradare a unui obiect prin întrebuițare îndelungată sau datorită acțiunii unor agenți fizico-chimici; uzaj (3), uzare (2). Cf. PONTBRIANT, D. *Are o întrebuițare redusă, cu toate că rezistența sa la uzură și duritatea sunt mari*. IOANOVICI, TEHN. 185. *Balanțele sensibile trebuiesc ferite de umezeală..., iar greutatețile - de uzură*. MARIAN - ȚIȚEA, FIZ. I, 90. *Deteriorări serioase (ruperi de dinți, vibrații, uzuri și ruperi de lagăre)*. ORBONAȘ, MEC. 129, cf. SCRIBAN, D. *Șuruburile de forță sunt supuse la uzură mare*. SOARE, MAȘ. 31. *Uzura... fiind foarte mică, [curelele] se înlocuiesc după câțiva ani de întrebuițare*. IONESCU-MUSCEL, FIL. 148. *Uzura dinților... favorizează spargerea smalțului dentar*. ABC SĂN. 131. *În unele sectoare, gradul de uzură era mare, ceea ce... pune problema înlocuirii definitive a agregatelor*. V. ROM. octombrie 1963, 13. ♦ *Uzură fizică* = pierdere treptată a proprietăților de exploatare a mașinilor și utilajelor, ca urmare a folosirii lor productive și a acțiunii forțelor naturii. D. EC. POL., cf. DREV. *Uzură morală* = depreciere valorică a mașinilor și utilajelor, ca urmare a ieftinirii unora de aceeași construcție sau a apariției altora mai bune, cu performanțe tehnice și economice superioare. Cf. LTR², DREV. ♦ F i g. (Lingv.) *Modificare, afectare; uzare*. *Uzura fonetică... a unor diminutive a determinat o serie de transformări*. IST. L. ROM. I, 90.

Acumularea de prefixe... apare ca o reacție a sistemului la uzura derivatelor vechi. ib.105. ♦ (Învechit, rar) Degradare morală; desfrâu. *Sfârmași statuia goală a Venerei antice, Ardeți acele pânze cu corpuri de ninsori;... ele fac să pice în ghearele uzurei copile din popor!* EMINESCU, O. I, 60, cf. CADE, DL.

2. F i g. Slăbire, consumare, epuizare a organismului, a sănătății, a forțelor, printr-o activitate îndelungată sau sub acțiunea anumitor factori. *Lupta pentru trai devine mai grea; de aci, exces de oboseală, uzură mai repede a energiei.* CARAGIALE, O. IV, 24. *Prelungirea vieții normale nu s-ar putea obține decât influențând procesele de uzură care, fatal, duc la moarte.* MARINESCU, P. A. 83. *Calul este arcat sau brasier, după cum devierea provine din uzură sau din naștere.* ENC. VET. 121. *Să refacă pierderile și uzura funcțională a organismului.* S. MARIN, C. B. 5.

- Scris și: *uzură*. - Pl.: (rar) *uzuri*.

- Din fr. *usure*.

UZURĂ² s.f. (Învechit) Camătă; cămătărie. *Ei împrumută bani pre camătă sau usură.* ȚICHINDEAL, F. 456/4, cf. DRLU, POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/33, STAMATI, D., POLIZU, BAR. - MUNT., W. 859¹/18, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., GHEȚIE, R. M., BĂRCIANU, ALEXI, W. [Acest nume] se atribuie mai mult mânătorilor de bani, zarașilor și slujbașilor boierești ori domnești, cu caracter... de șirețlic sau uzură. N. A. BOGDAN, C. M. 24, cf. SEVERIN, S. 137, DR. VI, 331, SCRIBAN, D. *Se ocupa mai ales cu împrumuturile de uzură.* PAVLESCU, E. 321, cf. DM, DEX, REV. PĂD. 342.

- Scris și: *uzură*. - Pl.: *uzuri*. - Și: (rar) *uzúr* (scris și *usur*) s.n. REV. PĂD. 342.

- Din lat. *usura*, fr. *usure*.

UZURĂRIE s.f. (Învechit, rar) Camătă; cămătărie. *Cincizeci mii de familii române au scăpat de o ruină sigură, cauzată prin usurării de câte 50, 100 și chiar 200%, numai cu ajutorul băncii „Albina”.* BARIȚIU, P. A. III, 498. *S-au desființat... toate legile mai vechi, în puterea cărora se pedepsea uzurăria.* id. ib. 479, cf. BAR. - MUNT., W. 493²/25.

- Scris și: *uzurărie*. - Pl.: *uzurării*,

- *Uzură²* + suf. *-ărie*.

UZURIĂR s.m. v. *uzurier*.

UZURIÉR s.m. (Învechit) Cămătar; (învechit) uzurar (1). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/43. *Zicem că un uzurier întreprinde un negoș urât.* CANELLA, V. 76.

- Pronunțat: *-ri-er*. - Pl.: *uzurieri*. - Și: *uzuriăr* (pronunțat *-ri-ar*) s.m. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 781²/43.

- Din fr. *usurier*.

UZURPĂ vb. I. T r a n z. A-și însuși fără drept, prin violență sau prin fraudă (un drept, un bun, o demnitate etc.); p. e x t. a obține (ceva) în mod ilegal; (învechit) a răpși (3). V. r ă p i² (2). Cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/7. *Nici un muritor nu se va învrednici pe astă lume să uzurpeze drepturile tale asupra-mi.* PR. DRAM. 135. *Tot ar mai visa să ne uzurpeze și de aici nainte*

drepturile noastre. BUCOVINA (1850), 165/14, cf. BAR. - MUNT., W. 454¹/36, POLIZU. *Nu s-a mai întâlnit cu postul de capucehaia pe care-l usurpase frate-său.* GHICA, S. 369. *Acești cearlatani... n-ar fi avut creditul ce l-au usurpat.* I. IONESCU, M. 11, cf. PROT. - POP., N. D. *Despot! pășind spre tronul de tine usurpat, Pe un păcat de moarte picioru-ți a călcat.* ALECSANDRI, T. II, 191. *Cei cari au usurpat puterea ne chinuiesc în legi pe cari poporul nu le înțelege.* DELAVRANCEA, O. VI, 81, cf. DDRF. *Ei însușă propriului său fiu, Vlad, ideea de a uzurpa tronul tătăne-său.* XENOPOL, I. R. III, 84, cf. BĂRCIANU, ALEXI, W. *Adresându-se acelora ce usurpă acest frumos nume: „În locurile lor ședeți, dar acelea care le făceau ei nu le faceți”.* IORGA, L. I, 544. *Tu cine ești? Ce cauți aici? De ce l-ai omorât să-i uzurpi locul?* C. PETRESCU, R. DR. 311, cf. SCRIBAN, D. *Se apropie vremea când îi vor uzurpa dreptul de stăpân al acestei comori.* MIHĂESCU, D. A. 187, cf. DN. *Înduri... ca Șun să-ți uzurpe dreptul de moștenire?* CĂLINESCU, O. IX, 48. *Averea-i uzurpată... a ei transmisiune nu este fără pată.* T i u l i e 1964, 49. *Părinții săi cu faimă și sceptor... au scăpat, Lăsându-i doar... un tron bizar pe care, cândva, l-au uzurpat.* DOINAȘ, A. P. 11. *Calicul necunoscut uzurpă locul bătrânului.* SNOAVA, III, 544. ♦ F i g. *Astă slovă din alfabetul cirilian... se vâri vicleană în limba noastră... Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre.* NEGRUZZI, S. I, 262. *Te smulg din mine, durere amară, și, în locul ce singură ai fost usurpat, va domni de acum pace și bucurie.* I. NEGRUZZI, S. III, 466. *Din acest curs..., al cărui imperiu nu i-l poate usurpa nici o inovație, am învățat și învățăm nenumăratele feluri de stiluri.* CARAGIALE, O. III, 65. *Vasile cel Mare și Sfântul Augustin... au dovedit că neoplatonicii au „uzurpat” tainele evanghelistului Ioan.* NEGULESCU, F. R. 174. *Binele și răul... au uzurpat tronul pe care l-au deținut până acum.* FLORIAN, R. II, 20. *Categoria moralizării a uzurpat-o pe aceea a moralului în tot romanescul vremii.* N. MANOLESCU, A. N. I, 87. ♦ R e f l. r e c i p r. *Cutreierau lumea, împărțindu-și moștenirea, războindu-se între dâșii, uzurpându-se unul pe altul și găsind pământul prea strâmt pentru nesațul lor mare.* C. PETRESCU, R. DR. 44.

- Scris și: *usurpa*. - Prez. ind.: *uzúr* și (învechit) *uzurpez*.

- Din lat. *usurpare*, fr. *usurper*.

UZURPĂRE s.f. Acțiunea de a (se) uzu²rpa; (învechit) uzurpație. V. r ă p i r e (2), r ă p ș t i r e (2). *Cotrupire..., invadare, usurpare, concuistare.* HELIADE, V. 19¹/3, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/4, NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Confederațiunea este o unire... spre... a apăra drepturile lor prin inteligența și concursul lor în contra uzurpărei.* CANELLA, V. 21, cf. DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., SEVERIN, S. *O ficțiune juridică, invocată... când putea să consacre uzurpări sau stări de fapt.* OȚETEA, R. 330. *De la hoșie, uzurpare, spoliere..., până la luptele intelectuale de idei.* FLORIAN, R. II, 34, cf. DEX. *Uzurpare de calități oficiale.* DJP, cf. DN³, D. DIPL. *Uzurparea numelui de autor.* DDC, cf. D. DR. I.

- Pl.: *uzurpări*.

- V. *uzurpa*.

UZURPĂT, -Ă adj. (Despre un drept, un bun, o demnitate etc.) Care este obținut în mod fraudulos. De datoria noastră va fi de a-i combate și de a-i răsturna din pozițiile uzurpate (a. 1855). PLR I, 157, cf. PONTBRIANT, D. *I se redete titlul uzurpat*. CIPRIAN, S. I, 126. *Se pune în vedere celor ce-și întinseseră proprietățile dincolo de aliniere să înapoieze partea uzurpată*. G. BARBU, A. V. 54. ◇ F i g. *Nu era o reputație uzurpată: danța fermecător..., vorbea franțuzește*. BACALBAȘA, S. A. I, 128. *Mireasma fării, acră, se lățește Peste fruntarii, noaptea-i uzurpată*. DOINAȘ, A. P. 196.

- Pl.: uzurpați, -te.

- V. uzurpa.

UZURPĂTOR, -OĂRE s.m. și f., adj. (Persoană) care uzurpă. V. răpitor (2). *Apărarea insulei... împotriva orișicărui năvăliri ce ar putea face uzurpatorul*. AR (1829), 62¹/26. *Aruncă pe uzurpatorul ducă dănr-un turn unde se ascusese*. SĂULESCU, HR. I, 162/25, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/1, NEGULICI, BAR. - MUNT., W. 155²/34, STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. - POP., N. D. *Tu ești, față cu omenirea, un trădător răzvrătit, un uzurpator*. CARAGIALE, O. VII, 256. *Legile sunt neputincioase în fața acestor uzurpatori*. DELAVRANCEA, O. II, 111, cf. DDRF. *Proteguitorii lui Ilie vroiesc... a-i da un ajutor contra fratelui uzurpator*. XENOPOL, I. R. III, 135, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Tatăl lor... și unchiul lor... serviră pe Despot, uzurpatorul*. IORGA, L. I, 22. *Pusese stăpânire și, ca orice uzurpator victorios, asculta cu plăcere măgulirile*. C. PETRESCU, O. P. I, 121, cf. SCRIBAN, D. *Nu se putea împăca... cu suveranii uzurpatori*. NEGULESCU, F. R. 68. *Hlamide albe, mitre și coroane... Pot unge papi, uzurpatori și regi*. ARGHEZI, VERS. 100. *Tu nu ucizi un frate, ci un uzurpator*. CĂLINESCU, O. IX, 76. *El nu critică numai regimul politic, ci și economic, făcând aluzie la originea uzurpatorie a averilor*. id. ib. XII, 47. *Se arăta că Măria sa era uzurpator*. BARBU, PRINC. 295.

Au fost nu numai inchizitorii poporului român, ci și uzurpatorii istoriei sale naționale. MAGAZIN IST. 1990, nr. 1, 10. ◇ F i g. *Haosul și disperarea își săvârșeau cu răvnă lucrarea lor de uzurpatori*. BOTTA, S. III, 71.

- Scris și: *usurpator*. - Pl.: *uzurpatori, -oare*. - Și: (rar) *uzurpătoriu, -ie* adj.

- Din fr. *usurpateur*, lat. *usurpator*. - *Uzurpatoriu* < lat. *usurpatorius*.

UZURPĂTORIU, -IE adj. v. *uzurpator*.

UZURPĂȚIE s.f. (Învechit) *Uzurpare*. *Mă voi sângui pe cât s-a putea și mă voi ușura starea cea gre în carea v-au adus usurpația*. AR (1829), 62²/8. *El îi era dator uzurpația tronului*. F. AARON, I. I, 106/22, cf. POEN. - AAR. - HILL, V. II, 782¹/4. *Orice stricăciune sau pagubă ar izvorî din năvălire streină..., din uzurpație..., nu îndatorează compania la despăgubire* (a. 1848). DOC. EC. 942. *Jos însemnații... proscriși prin uzurpația și prin cererea unor organe*. BUCOVINA (1848), 85¹/58, cf. NEGULICI, BAR. - MUNT., W. 155²/41, PROT. - POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Vechea capitală aducea aminte sumbrului principe usurpațiunea lui Despota*. HASDEU, I. V. 261. *Locatarul e dator a apăra lucrul închiriat contra usurpațiunilor*. HAMANGIU, C. C. 367, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D.

- Scris și: *usurpație*. - Pl.: *usurpații*. - Și: *uzurpațiune* (scris și *usurpațiune*) s.f.

- Din lat. *usurpatio, -onis*, fr. *usurpation*.

UZURPAȚIUNE s.f. v. *uzurpație*.

UZURPĂTURĂ s.f. (Învechit, rar) *Faptul de a uzurpa*. Cf. BAR. - MUNT., W. 283¹/30.

- *Uzurpa* + suf. -ătură.

UZUȘ s.n. v. *uz*.

